Digitized by Google

LIBRARY
NIVERSITY OF CALIFORNIA
DAVIS

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

TARTALOMJEGYZÉK

az 1962. (XVII.) évfolyamról

LIBRARY
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
DAVIS

Digitized by Google

Tartalomjegyzék

az 1962. (XVII.) évfolyamról

SZERKESZTŐSÉGI CIKKEK

	Szám:
Az alkotó marxizmus jegyében — — —	12
Az országos pártértekezlet ötödik évfordulójára	7
Október negyvenötödik évfordulójára — —	11

CIKKEK

Apró Éva: A szocialista országok gazdasági együttműködéséről — — — — —	2
Bognár József: A nemzetközi békeharc új, fontos állomása — — — — — — —	8—9
Dr. Csendes Béla: Belterjesség és jövedelmezőség a tsz-ekben — — — — — —	12
Csizmadia Ernő: A termelőszövetkezetek közös vállalkozásai — — — — — —	6
Darvasi István: A nyugati szövetségi rendszer és az amerikai vezetés — — — — —	8—9
Erdei Ferenc: A mezőgazdasági termelés területi elhelyezése és üzemi szakosítása —	1
Fehér Lajos: Erősítsük termelőszövetkezeteink szocialista jellegét — — — — — —	2
Fehér Lajos: A mezőgazdaság helyzetéről és a további feladatokról — — — — —	4
Erdey-Grúz Tibor: A kutatás szervezésének és tervezésének problémái — — — —	6
Háy László: Társadalmunk osztálystruktúrája	12
Izinger Pál: A munkatermelékenység növelésének útja a mezőgazdaságban — — —	10

Digitized by Google

	Szám:	Oldal:
Jánosi Ferenc—Sík György: Az iparfejlesztés tervezési módszereinek továbbfejlesztése	6	13
Kálmán Endre: A szervezeti szabályzat módosítása — — — — — — — — —	12	18
Kemenes Béla—Szilbereki Jenő: A Polgári Törvénykönyvről — — — — — — — —	1	70
Keserű Jánosné: Javítsuk a lakosság áruellátását — — — — — — — — — —	8—9	101
Kiss Árpád: Néhány gondolat a műszaki fejlesztésről — — — — — — — — —	5	18
Komját Irén: Forradalom és állam Kubában	4	34
F. Konsztantyinov: Az albán vezetők egységbontó antimarxista tevékenysége — —	1	24
Lakos Sándor: A párt és pártonkívüliek viszonyának mai vonatkozású problémáihoz —	11	41
Lombos Ferenc—Csáki István: Számvetés a közös gazdálkodás éveiről — — — —	7	42
Dr. Matheser Jolán: A pártvezetőségek újjáválasztása és a pártdemokrácia — — —	1	48
Dr. Markója Imre: A szocialista demokratizmus fejlesztésének kérdései — — —	11	30
Molnár Endre: A szocializmus felépítésének útján — — — — — — — — —	10	16
Molnár László: A második ötéves terv beruházásainak jó előkészítéséért és megvalósításáért — — — — — — — — —	12	28
K. Nagy Sándor: A termelőszövetkezeti munkadíjazás fejlesztése — — — — — —	8—9	73
Nemes Dezső: A kommunizmus építésének néhány elvi kérdése — — — — — —	2	1
T. I. Ojzerman: Antikommunista hadjárat a prometheuszi eretnekség ellen — — —	4	66
Óvári Miklós: A kommunista mozgalom egysége és a viták lenini módszere — — — —	4	20
Rév Lajos: A külkereskedelem néhány feladata a második ötéves tervben — — — —	4	52
Ripp Géza: A nemzeti felszabadító mozgalmak helye az imperializmus elleni harcban —	12	60
Sándor József: A szövetségi politika néhány időszerű kérdése — — — — — —	6	1
Sánta Ilona: Pártéletünk lenini elveiről — —	10	27

Digitized by Google

Szám:

Dr. Simai Mihály: A gyarmati rendszer szétesésének néhány gazdasági következménye 3

Dr. Simai Mihály: A nyugat-európai integráció fő haszonélvezői — — — — — — 11

Szecsődi László: Művészeti közéletünk vitáiról 3

Szigeti József: A kultúra szocialista tartalmának és nemzeti formájának kérdéséhez — 8—9

Szirmai István: Az SZKP XXII. kongresszusának hatása ideológiai munkánkra — — 3

Tóth Benedek: Új falu, új emberek — — — 12

Tóth Antal: A termelőszövetkezeti felhalmozás problémái — — — — — — — — 3

Tótth Jenő: A korszerű állami mezőgazdasági nagyüzem vezetése — — — — — 5

Vályi Péter: A szocialista nemzetközi munkamegosztás továbbfejlesztéséért — — — 7

Wirth Ádám: A kommunizmus és a személyiség fejlődésének feltételei — — — — 5

A VIII. pártkongresszus irányelveihez:

(Hargitai Károly, Lettner Ferenc, Dr. Hardy Gyula, Dr. Kovács Gábor, Rédai István, Takács Imre, Budai Kálmán, Molnár Géza, Kanczler Gyula, Rapai Gyula, Besnyő Károly, Kerek Gábor, Forgács István) — — 10

DOKUMENTUMOK

Az MSZMP Központi Bizottságának kongresszusi irányelvei — — — — — — 8—9

Az MSZMP K. B. határozata a személyi kultusz éveiben a munkásmozgalmi emberek ellen indított törvénysértő perek lezárásáról — 8—9

A szocialista nemzetközi munkamegosztás alapelvei — — — — — — — — — 7

Kádár János elvtárs felszólalása a K. B. március 29-i ülésén — — — — — — 5

Lenin: A szovjethatalom soronlevő feladatai — 11

Digitized by Google

	Szám:	Oldal:
Pártunk kádermunkájának tapasztalatai és irányelvei (kidolgozta a Pártépítési Munkaközösség) — — — — — — —	2	32

KONZULTÁCIÓ

Az áru-, pénzviszonyok és a kommunizmus építése (Tóth Antal) — — — — — —	1	18
A kommunizmus anyagi-technikai bázisa (Bieber Ilona) — — — — — — —	1	9
Az SZKP, a szovjet nép élcsapata (Sánta Ilona)	1	1
A fogyasztási javak kommunista elosztásának feltételei és formái (Nagy Károly) — —	2	69
A kolhoztulajdon felemelése a kommunista tulajdon színvonalára (Gulyás Emil) — —	3	66
A szakszervezeti munka társadalmi jellegének erősítése a Szovjetunióban (Vajda Péter)	8—9	113
Mi a peronizmus szerepe ma Argentínában? (Árkus István) — — — — — — —	10	88

ESZMECSERE

A termelőszövetkezeti felhalmozás problémái (Tóth Antal) — — — — — — —	3	20
A termelőszövetkezeti felhalmozás elvi és gyakorlati kérdéseihez (Dr. Páles Gyula) —	6	62
A termelőszövetkezeti felhalmozás az agrárpolitika lényeges része (Dr. Pillis Pál) — —	7	60
A termelőszövetkezeti alapok képzésének néhány kérdése (Dr. Pethő György) — —	10	58
A termelőszövetkezeti felhalmozás és az anyagi érdekeltség (Zoványi István) — — —	10	62
Nemcsak gazdasági kérdés (Ecsedi József) —	6	68
A termelőszövetkezeti felhalmozásról folyt vita tanulságai — — — — — — —	10	66
Pártunk káderpolitikájáról (Hozzászólások a Pártépítési Munkaközösség tanulmányához) (Pósa György, Farkas Béla) — — — — — — — — —	4	80

Digitized by Google

SZEMLE

	Szám:	Oldal:
A vezetés kollektivitása, a bírálat és önbírálat a Komárom megyei pártszervezetekben (Nemeslaki Tivadar) — — — — —	3	72
A Vérvörös Csütörtök ötvenedik évfordulójára (Erényi Tibor) — — — — — —	5	59
Népművelés a fővárosban (Hantos János) —	5	67
Pártértekezlet Óbudán (Gerencsér Miklós) —	11	71

NEMZETKÖZI SZEMLE

A demokrácia erőinek küzdelme Franciaországban (Andre Gouillou) — — — — —	1	82
A független Algéria problémái (Pálfy József)	10	72
A kubai válság és előzményei (S. B.) — —	12	75
A lengyel ipar fejlődése (Koncsek László) —	10	81
A nemzetközi szakszervezeti mozgalom az V. Szakszervezeti Világkongresszus tükrében (Beckl Sándor) — — — — — —	3	84
A spanyolországi sztrájkok okai és következményei (Rafael Vidiella) — — — —	7	75
A szovjet filozófia fejlődése és feladatai az SZKP XXII. kongresszusának fényében (Kárpáti Sándor) — — — — — —	7	65
A szovjet mezőgazdaság irányításának új vonásai (Dr. Vági Ferenc) — — — —	8—9	128
Az algériai tűzszünet aláírása után (Imre Mátyás) — — — — — — — — — —	5	78
Általános választások Indiában (Tordai János)	5	88
Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának dokumentuma a XII. kongresszus előkészítésére — — — — —	11	90
Félidős választások az Amerikai Egyesült Államokban (Darvasi István) — — — —	12	90
Hajsza az Egyesült Államok Kommunista Pártja ellen (Péter József) — — — —	6	73
Indokína országainak problémái (Politisz Janisz)	2	78

Digitized by Google

	Szám:	Oldal:
Indonézia helye a nemzetközi politikában (László János)	4	93
Kivel tart Ghana? (Kalmár György)	11	97
Meddő vita vagy reális erőfeszítés (Pirityi Sándor)	4	84
Tovább a győzelmes dimitrovi úton (Vadász Ferenc)	12	82
Két javaslat a leszerelés végrehajtására (K. I.)	8—9	58
Számok a moszkvai leszerelési és béke-világkongresszusról	8—9	56

ANKÉT

A párt vezető szerepének helyes értelmezéséről és érvényesítéséről	8—9	117

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Kulcsár Kálmán: A jog nevelő szerepe a szocialista társadalomban (Katonáné, Dr. Soltész Márta)	5	102
Szakács Kálmán: A kommunista párt agrárpolitikája 1920—1930. (Blaskovits János)	2	88
A MTA Közgazdaságtudományi Intézetének 1961. évi közleményei (Morva Tamás, Dr. Simai Mihály, Dr. Koszó Károly, Fonál Sándor, Dr. Éliás András)	7	92
A Moncada ostromától a szocialista forradalomig (Salgó László)	8—9	149
A nagyüzemi gazdálkodás kérdései (Csizmadia Ernő)	5	97
Kiss Tibor: A szocialista országok gazdasági együttműködése (Gyulai István)	12	100
Kádár János: A szocializmus teljes győzelméért (Háy László)	10	48
Nemes Dezső: Az ellenforradalom története Magyarországon 1919—1921 (Berend T. Iván)	7	84

Digitized by Google

Szám:

Egy magyar paraszt-proletár útja (Hidas Antal) 8—9
Marx: Értéktöbblet-elméletek II. kötet (Mátyás Antal) — — — — — — — — 6
Mihail Solohov: Feltört ugar (Kardos László) — 1
Lackó Miklós: Ipari munkásságunk összetételének alakulása (1867—1949) (S. Vincze Edit) 3
Könyv népünk történelmi jelentőségű győzelméről (Zsarnóczai Sándor) — — — — 12
Orbán Sándor: Egyház és állam 1945—1950. (Balázs György) — — — — — — 12

INDEX: 26 805

626369/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Bolgár Imre ig.

Digitized by Google

VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

1

XVII. ÉVFOLYAM 1962 JANUÁR

UNIVERSITY OF CALIFORNIA DAVIS
DEC 10 1962
LIBRARY
Digitized by Google

TARTALOMJEGYZÉK

AZ SZKP XXII. KONGRESSZUSÁNAK A KOMMUNIZMUS ÉPÍTÉSE PROGRAMJÁNAK TANULMÁNYOZÁSÁHOZ

Az SZKP, a szovjet nép élcsapata (SÁNTA ILONA) — — — — 1
A kommunizmus anyagi-technikai bázisa (BIEBER ILONA) — — 9
Az áru-pénz viszonyok és a kommunizmus építése (TÓTH ANTAL) 18

☆

F. KONSZTANTYINOV: Az albán vezetők egységbontó antimarxista tevékenysége — — — — — — — — — — — — 24
DR. MATHESER JOLÁN: A pártvezetőségek újjáválasztása és a pártdemokrácia — — — — — — — — — — — — 43
ERDEI FERENC: A mezőgazdasági termelés területi elhelyezése és üzemi szakosítása — — — — — — — — — — — 55
KEMENES BÉLA—SZILBEREKY JENŐ: A Polgári Törvénykönyvről 70

NEMZETKÖZI SZEMLE

A demokrácia erőinek küzdelme Franciaországban (ANDRÉ GOUILLOU) — — — — — — — — — — — 82

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Mihail Solohov: Feltört ugar (KARDOS LÁSZLÓ) — — — — — 90

Szerkesztőség:
Budapest, V. Széchenyi rakpart 19. Tel.: 124—475.
Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat.
Kiadóhivatal: VI., Révay utca 16. Telefon: 116—660*
Terjeszti a Magyar Posta.
Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél, csekkszámlaszám 01915003, a Posta Központi Hírlap Irodánál (Bp. V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj negyedévre 8,— Ft, félévre 16,— Ft. egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 61218. közületi 61066, vagy átutalás a MNB. 8. sz. folyószámlájára. Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlapiroda újságboltjában: Budapest, V., József Attila u. 3.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett: 1961. december 16.
Megjelent 33 800 példányban
Felelős kiadó: A Kossuth Könyvkiadó igazgatója

617472 2. — Zrínyi Nyomda, Budapest

Digitized by Google

TÁRSADALMI SZEMLE
A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA
XVII. ÉVF. 1. SZ. BUDAPEST 1962. JANUÁR HÓ

Az SZKP XXII. kongresszusának a kommunizmus építése programjának tanulmányozásához

Az SZKP a szovjet nép élcsapata

Az SZKP XXII. kongresszusának egyik legfontosabb elméleti és gyakorlati jelentőségű megállapítása, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártja, a történelmi fejlődés során, a munkásosztály pártjából *az egész szovjet nép* pártjává vált, hogy a párt „korunknak, a hatalmas forradalmi átalakításokat megvalósító szovjet népnek az esze, becsülete és lelkiismerete."[1]

Az SZKP *bizonyos értelemben* megszületése óta — *az egész nép* pártja volt. Kezdettől fogva vezérlő elvéül fogadta el azt a lenini tanítást, hogy a kommunista mozgalom osztályjellegének nem abban kell megnyilvánulnia, hogy feladatait a „tisztán munkás" mozgalom közvetlen szükségleteire korlátozza, hanem abban, hogy vezesse a proletariátus nagy, felszabadító harcát az egész nép érdekében, e harc minden területén és minden megnyilvánulásában. Az orosz munkásosztály forradalmi pártja az egész dolgozó nép érdekeit képviselte, amikor a tömegeket a cári önkényuralom, a burzsoá-földesúri rendszer megdöntésére, a proletárdiktatúra kivívására, a szocializmus felépítésére mozgósította. Ez abból az objektív törvényszerűségből fakadt, hogy a munkásosztály legsajátabb osztályérdekei végső soron teljesen egybeesnek az összes dolgozók érdekeivel. Minden elnyomott osztály közül úgyanis a munkásosztály az egyedüli osztály, amely csak úgy szabadíthatja meg önmagát, ha megszüntetve a kizsákmányolás minden formáját, egyben az egész társadalmat megszabadítja a magántulajdontól és az osztályokra szakadástól, azoktól az összes embertelen létfeltételektől, amelyek az ő helyzetében összpontosulnak. A munkásosztály úgyanakkor az egyedüli osztály, amely saját hatalmát nem a nép ellen, hanem ellenkezőleg, az egész dolgozó nép érdekében gyakorolja, és amely nem törekszik saját uralmának örökkévalóságára.

[1] Az SZKP programja. A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth 1961. 97. oldal.

Digitized by Google

Az egész népé volt mindig az SZKP abban az értelemben is, hogy soraiban felölelte nemcsak a munkások legjobbjait, hanem más dolgozó osztályoknak olyan kiváló tagjait, akik képesek voltak eszmeileg azonosulni a munkásosztály célkitűzéseivel. De, mint minden kommunista párt, úgy az SZKP is, a *munkásosztály* élcsapataként alakult meg és állt az osztályharc élére. Ez törvényszerűen történt így. Ellenséges osztályokra szakadt, osztályellentétektől marcangolt és nagy osztálykülönbségeken alapuló társadalomban minden párt szükségszerűen csak valamely meghatározott társadalmi osztály érdekeinek képviselője lehet. A kommunista pártokat és köztük az oroszországi munkások forradalmi pártját is, éppen az a történelmi szükséglet szülte, hogy a proletariátus általuk betölthesse világtörténelmi küldetését, kivívhassa, megalkothassa a proletárdiktatúrát, a szocialista társadalmat.

A kommunista pártok a *munkásosztály* élcsapataként léptek az osztályharc színterére atekintetben is, hogy a *munkásosztály* forradalmi világnézetét tették meg tevékenységük eszmei fundamentumává. A kommunista pártok létének alappillére annak a marxizmus által felfedezett törvényszerűségnek a felismerése, hogy a kommunizmus, amelynek létrejötte történelmileg szükségszerű — csakis a forradalmi pártja által irányított *munkásosztály* vezetésével valósulhat meg, mivel egyedül a munkásosztály az az osztály, amelynek életbevágó érdekei közvetlenül és maradéktalanul egybeesnek a történelmi haladás objektív menetével, amely semmiféle vonatkozásban nem érdekelt a kapitalizmus fennmaradásában, amelyet a kapitalizmus nem forgácsol szét, hanem egyesít, amely a társadalom legharcedzettebb, legfegyelmezettebb, legöntudatosabb osztálya. A kommunista pártok létrejötte szorosan összefüggött azzal a marxista felfedezéssel, hogy mivel a munkásosztály létfeltételeinél fogva az egyedül következetesen forradalmi, minden forradalomban élenjáró osztály, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet állama nem lehet más, mint a proletariátus diktatúrája, olyan hatalom, amelyben a munkásosztály nem osztja meg a hatalmat más osztályokkal. A kommunista pártok világnézete a forradalmi marxizmus—leninizmus, az az ideológia, amely híven kifejezi a munkásosztály alapvető érdekeit és egyben a társadalmi haladás szükségleteit. Ez az ideológia — éppen, mivel a proletariátus a legmesszebbmenően érdekelt a társadalom objektív menetének tudományos előrelátásában, mivel a proletariátusnak nincs szüksége arra, hogy illúziókkal áltassa magát a társadalom fejlődésének irányát illetőleg —, valóban fegyverré vált a munkásosztály kezében a társadalom forradalmi átalakításáért vívott harcában.

* *

Az SZKP is a *munkásosztály* osztályideológiájának hordozójaként, az oroszországi *munkásosztály* élcsapataként alakult meg és vitte győzelemre a szocializmus ügyét. A bolsevik pártnak sikerült egyetlen hatalmas forradalmi áradatban egyesítenie a munkások szocialista harcát a parasztoknak a földért folytatott küzdelmével, s az összes demokratikus antiimperialista háborúellenes mozgalmakkal. A párt, mint az oroszországi *munkásosztály* élcsapata lett a proletárdiktatúra vezető

Digitized by Google

erejével. A párt megkísérelte ugyan a maga vezetése alatt bevonni a hatalom gyakorlásába a kispolgárság pártjait, a baloldali eszereket is. Ezek azonban nem voltak képesek szakítani kispolgári platformjukkal, sőt nyílt ellenforradalmi fellépésre vetemedtek, s ezzel önmagukat zárták ki a szovjethatalom rendszeréből.

A *munkásosztály* forradalmi pártjának vezetése döntő feltétele volt a szocializmus győzelmének a Szovjetunióban. A szovjet társadalom fejlődésének tapasztalatai igazolták azt a minden, a szocializmus építésének útjára térő ország számára érvényes lenini tanítást, hogy a munkásosztály csakis forradalmi pártja vezetésével képes megszilárdítani hatalmát, elnyomni a megdöntött kizsákmányolók ellenállását, megvédeni a diktatúrát külső ellenségeitől, legyőzni a kispolgári rétegek ingadozását, létrehozni a szocialista termelési viszonyokat, magával ragadni a dolgozó tömegeket és kibontakoztatni képességeiket a szocialista építés javára.

A bolsevik pártnak az orosz proletariátus győzelmét követő időben féltő gonddal kellett vigyáznia proletárjellegének megőrzésére. Elkeseredett osztályösszeütközések kora volt ez, hatalmas volt még a proletariátus ellenségeinek tábora. Az imperialisták, az általuk támogatott földesurak, tőkések, kulákok és az őket képviselő különböző ellenforradalmi szervezetek, megannyian a szovjethatalom életére törtek. Ugyanakkor Oroszország lakosságának óriási többségét a falusi és városi kistermelők tették ki, az ország gazdaságában túlsúlyban volt a kisárutermelés, a kapitalizmus újjászületésének alapja.

A pártnak tehát nemcsak az ellenséges osztályok elleni küzdelemben kellett vasba öltöznie, hanem éles eszmei politikai harcot kellett folytatnia azért is, hogy saját soraiban is megvédje és érvényesítse a proletariátus osztályérdekeit, a szocialista építés lenini irányvonalát, a kapitulánsokkal, a kishitűekkel, a trockistákkal, a jobboldali elhajlókkal szemben. A proletárpolitika győzelmének alapvető szervezeti feltétele volt az, hogy a párt megerősítse proletártörzsét, és korlátozza a nemproletár-elemek beáramlását. Bár a párt ideológiájának és politikájának forradalmisága, proletárjellege távolról sem mechanikus függvénye osztályösszetételének, de szorosan összefügg vele. Az átmeneti korszak gazdasági és osztályviszonyai egy olyan kispolgári országban, mint Oroszország, különösen táptalaja lehetett és volt is a marxizmus—leninizmustól való mindenféle elhajlásnak. A párt szükségképpen nem tudta egycsapásra átalakítani a kommunizmus szellemében a hozzá nagyszámban csatlakozott paraszti, értelmiségi, alkalmazotti városi kispolgári elemeket, mi több, még a munkások nevelése is igen nagy erőfeszítéseket követelt tőle. Ugyanakkor gondosan ügyelnie kellett arra is, hogy a hatalomhoz törleszkedő karrieristák, kétkulacsosok, ellenséges szándékú emberek ne jussanak be soraiba. Ezért óhatatlanul a szociális származás szempontjából is ügyelnie kellett a párt összetételére. Enélkül nem birkózhatott volna meg azokkal a szinte titáni feladatokkal, amelyek elé a történelem állította.

Munkáspártja vezetésével a szovjet munkásosztály, a szovjet nép legyűrte a szinte emberfeletti nehézségeket, győztesen került ki a polgárháborúból és az intervencióból, helyreállította az ország gazdaságát,

Digitized by Google

végrehajtotta a szocialista iparosítást, létrehozta a falun is a szocialista termelési viszonyokat. A szocializmus alapjainak lerakásával alapvető változás ment végbe a szovjet társadalom osztályszerkezetében. Az utolsó kizsákmányoló osztályt, a kulákságot felszámolták, a szegény- és középparasztság új osztállyá, szocialista kolhozparasztsággá vált, a munkás-paraszt szövetség az egységes szocialista gazdaság talaján új, magasabb szakaszába lépett. Kialakult a népből származó, a néppel összeforrott szocialista értelmiség.

Létrejöttek tehát az alapvető feltételek a szocialista tulajdon és az alapvető osztályérdekek közösségén alapuló népi egység kialakulásához. A szocializmus felépítése során ez az egység egyre szilárdult. A szovjet társadalom, a szocialista haza létét fenyegető fasiszta támadás nagy próbatétele volt ennek az egységnek. A szovjet nép — lenini pártjának vezetésével — fényesen kiállta ezt a próbát, — mi több, a súlyos veszély idején közösen vállalt tengernyi áldozat még szorosabbra fűzte a népet összetartó erős szálakat. A Sztálin idején elburjánzott személyi kultusz, a lenini normák és a szocialista törvényesség megsértése, — s az ebből származó egyéb súlyos hibák, amelyeket az SZKP XX., majd XXII. kongresszusa tárt fel — kétségkívül bizonyos torzulásokat idéztek elő a szovjet társadalom életében, lassították a Szovjetunió fejlődését, s nem utolsósorban az osztályhatárok elmosódásának, a népi egység kialakulásának folyamatát is.

A Hruscsov elvtárs vezette Központi Bizottság erélyes harca a pártélet lenini normáinak helyreállításáért, a szocialista törvényesség megszilárdításáért, az ipar és a mezőgazdaság gyors fellendítéséért, óriási jelentőséggel bírt a népi egység továbbfejlesztése szempontjából is. Az SZKP XX. kongresszusa után a kommunizmus általánosan kibontakozó építésének megkezdésével, amelyet mindenekelőtt a kommunizmus anyagi-technikai bázisának gyorsütemű kiépítése, a Szovjetunió gazdasági hatalmának erősítése, a nép szükségleteinek mindjobb kielégítése, a kommunista nevelés továbbfejlesztése jellemeznek — új szakaszba léptek a szovjet társadalom osztályviszonyai. Az SZKP XXII. kongresszusa joggal állapíthatta meg, hogy a szovjet parasztság szakképzettsége, munka- és életkörülményei, kulturális és műszaki színvonala szempontjából mind közelebb kerül a munkásosztályhoz, hogy a munkások, kolhozparasztok, értelmiségiek kölcsönös viszonyában mindjobban megszilárdulnak a kommunista elvek, mindjobban megerősödik a baráti osztályok szövetsége, mind teljesebbé válik a társadalom politikai, ideológiai, morális egysége, Másrészt az utóbbi években végbement nagyhorderejű változásokkal összefüggésben, annak eredményeként, hogy a Szovjetunió a kommunizmus építésének általánosan kibontakozó szakaszába lépett, új magasabb fokra lépett a szovjet állam is. A proletárdiktatúra az egész szovjet nép hatalmát megtestesítő össznépi hatalommá, az egész szovjet nép akaratát és érdekeit képviselő egyetemes, össznépi demokráciává vált.

* * *

Az osztályviszonyokban és az államhatalomban végbement jelentős változással együtt, szükségképpen, jelentős változás ment végbe az

Digitized by Google

SZKP jellegében is: a párt a munkásosztály élcsapatából *az egész szovjet nép élcsapatává* fejlődött.

Mit jelent ez? Mindenekelőtt azt, hogy a marxizmus—leninizmus, amely azelőtt osztályszempontból csakis a munkásosztály ideológiája volt, ma már *az egész szovjet nép* világnézetének alapjává lett. Az osztályok tudatát mindig társadalmi létük határozza meg. A Szovjetunióban ma már nemcsak a munkásosztály, hanem az egész szovjet nép gazdasági és társadalmi létfeltételei közvetlenül egybeesnek a társadalmi fejlődés objektív irányával, az egész szovjet nép közvetlenül érdekelt a történelmi fejlődés tudományos felismerésében és mindinkább tudatára is ébred ennek a közvetlen érdekeltségnek. Az a tény, hogy a szocialista világnézet testet ölt a kommunizmus mezsgyéjére lépő szovjet valóságban, — megkönnyíti e tudat térhódítását. Felmérhetetlen annak nemcsak nemzeti, hanem nemzetközi jelentősége is, hogy az a forradalmi világnézet, amely a történelem folyamán eddig csak a munkásosztály sajátja volt, ma már egy egész hagy nép eszét és szívét meghódította. Ez elsősorban abban nyilvánul meg, hogy a szovjet nép mind teljesebben megérti és elfogadja a párt politikáját, amely a társadalom objektív szükségleteit és a nép érdekeit fejezi ki és mind céltudatosabban, mind magasabb szinten vesz részt e politika megvalósításában. Az SZKP XXII. kongresszusa előtt lezajlott országos vita az SZKP programtervezetéről, e vita magas eszmei-politikai színvonala és eddig példátlan széles méretei, — az a lelkes visszhang, amelyet a program az egész népben keltett — szemléletesen bizonyítja ezt. A kommunizmus — a párt programja, a párt célja valóban az egész szovjet nép programjává, céljává vált. Mindez egyszersmind azt is jelenti, hogy az SZKP irányító befolyása kiterjedt és megszilárdult a szovjet társadalom életének minden területén.

Az SZKP *az egész szovjet nép élcsapata* abban az értelemben is, hogy tagja lehet minden a párttagságra érdemes szovjet állampolgár. Ez annak a fejlődésnek eredménye, amelynek során a Szovjetunióban visszavonhatatlanul megszűnt a kizsákmányolás minden formája, fokozatosan elmosódnak a különböző osztályok közötti gazdasági, politikai, ideológiai különbségek, és ezzel megszűnik a párton belüli elhajlások osztálybázisa. Ez persze nem jelenti azt, hogy az elhajlások veszélye a pártban egyszersmindenkorra megszűnt. Legjobban mutatja ezt az a harc, amelyet a Molotov, Malenkov, Kaganovics-féle pártellenes csoport folytatott az SZKP Központi Bizottsága és Hruscsov elvtárs ellen, azzal a céllal, hogy elgáncsolja az SZKP-nak a XX. kongresszuson elfogadott, a személyi kultusz gyökeres felszámolására irányuló erélyes, forradalmi politikáját. E csoportnak azonban nincs osztálybázisa, nincs gyökere a népben, olyan, az élettől, a tömegektől elszakadt emberekből áll, akik személy szerint érdekeltek abban, hogy ne derüljön fény a múltban elkövetett bűnös hibákra.

Az SZKP *az egész szovjet nép pártja* a tekintetben is, hogy a pártélet lenini normáinak helyreállítása és továbbfejlesztése a kommunizmus építése szükségleteinek megfelelően — (a XXII. kongresszus ebből a szempontból is igen nagy lépést tett előre!) —, új, nagyszerű lehetőségeket nyújt arra, hogy tovább erősödjék, új színekkel gazda-

Digitized by Google

godjék a párt és a nép kapcsolata. Ma már a párt minőségileg magasabb fokon hasznosíthatja az egész nép egyre gazdagodó kollektív tapasztalatait. Ily módon még tökéletesebben töltheti be azt a megtisztelő hivatását, amelyet Lenin úgy fogalmazott meg: helyesen fejezni ki annak igazságát, amit a nép gondol.

Az egész szovjet népé az SZKP — mert a kommunizmus küszöbéhez érve már nem homályba vesző, távoli perspektíva, hanem élesen körvonalazott konkrét program számára, hogy az egész népet fokozatosan a párttagság színvonalára emelje. Ez persze hosszan tartó és rendkívül bonyolult folyamat. Az emberek tudatában — jóval a gazdasági és társadalmi feltételek megszűnése után is élnek még a kapitalista erkölcs és gondolkodás maradványai, — annál is inkább, mivel a kommunizmus építésének megkezdése olyan viszonyok közepette megy végbe, amikor két világrendszer vív egymással heves harcot. De ez a folyamat mégis következetesen halad előre. Egyik mutatója ennek az, hogy az SZKP tagsága a XX. kongresszus óta rendkívül gyors ütemben gyarapodik. Mint Hruscsov elvtárs a kongresszusnak jelentette, a XX. kongresszus óta eltelt időben a párttagok létszáma közel 10 millióra emelkedett.

Mindez nem jelenti azt, hogy a párttagság rangja, értéke, azaz a párttagsággal szemben támasztott követelmények színvonala csökkenne. Ellenkezőleg. Az SZKP új Szervezeti Szabályzata a párttagság lenini elvének fenntartása mellett új követelményként állítja a kommunisták elé, hogy tevékenyen részt vegyenek a kommunizmus építésében. A kommunizmus építőjének magasztos erkölcsi kódexe — amelyet a XXII. kongresszus által elfogadott program fogalmazott meg — az odaadás a kommunizmus ügye iránt, a szocialista haza, a szocialista országok szeretete, a kollektív szellem és a humánus kapcsolatok az emberekkel, a becsületesség és igazságosság, a testvéri szolidaritás minden ország dolgozói, minden nép iránt stb., — elsősorban és mindenekfelett a párt tagjai számára jelentenek saját *belső* erkölcsi szükségleteikből *is* fakadó kötelező normát.

*

* *

Ahogy egyes javíthatatlan dogmatikusok valamiféle „hasonlatosságot" véltek felfedezni az össznépi állam fogalma és a lassallei „szabad népállam" jelszava között, — úgy akadhatnak olyan „ideológusok" is, akik gyanakvóan valamiféle „reformizmust" szimatolnak a XXII. kongresszus ama nagyhorderejű tételében is, hogy az SZKP munkáspártból össznépi párttá fejlődött.

A kongresszus elemzését a párt jellegéről egy egész világ választja el a reformistáknak attól a jelszavától, hogy a szociáldemokrata pártoknak nem szabad osztálypártoknak lenniök. A reformisták e programja abból a hamis koncepcióból fakad, hogy a modern kapitalizmus „népi kapitalizmussá" alakult, amelyben „megszűnőben vannak" az osztályantagonizmusok, a munkásosztály fokozatosan „eltűnik", „feloldódik". Mindez csak arra jó, hogy igazolja e pártok, vagy irányzatok forradalomellenes, a munkásosztályt eláruló gyakorlatát. A mai monopolkapitalizmusban sem változott az alapvető osztályoknak a társa-

Digitized by Google

dalmi termelésben elfoglalt helyzete, nem szűntek meg az osztályellentétek, mi több, még inkább mélyült az a szakadék, amely immár nemcsak a tőkét és a munkát, hanem a monopóliumok szűk csoportját és a nemzet túlnyomó többségét elválasztja egymástól.

Ezzel szemben az SZKP — amely a szovjet *nép* pártja lett, szilárdan állva *a munkásosztály* forradalmi pozícióján — a nemzetközi *munkásosztály* érdekeinek is következetes védelmezője, a nemzetközi forradalmi *munkásmozgalom* szerves része is. Az SZKP, mint a forradalmi *munkásmozgalom* legtapasztaltabb, legharcedzettebb, a fejlődésben élenjáró osztaga példásan teljesíti internacionalista kötelességét a nemzetközi munkásosztállyal szemben is. A Szovjetunió minden sikere a kommunizmus nagyszerű épületének megalapozásában — együtt a szocialista tábor eredményeivel az egész *nemzetközi munkásosztály* osztályharcát ihleti, segíti, erősíti, az egész *nemzetközi munkásosztály* számára nyújt nagyszerű távlatot és hasznos tapasztalatokat. A marxizmus—leninizmus alkotó alkalmazása és továbbfejlesztése nemcsak a szovjet nép, hanem a *nemzetközi munkásosztály* szellemi kincsestárát is gyarapítja. A békés egymás mellett élés lenini irányvonala, amely sarkalatos alapelve az SZKP és a szovjet állam külpolitikájának — miközben az egész haladó emberiség érdekében való —, egyben sajátos formája is a munkásosztály és a burzsoázia, a szocializmus és a kapitalizmus között nemzetközi méretekben folyó *osztályharcnak*. A szocialista és kapitalista államok békés egymás mellett élése — mint az emberi társadalom fejlődésének objektív szükségszerűsége — azzal együtt, hogy — kivéve egy maroknyi kisebbséget —, az egész emberiség létérdekeinek megfelel, egyszersmind kedvező lehetőséget nyújt a szocialista világrendszer pozícióinak megszilárdításához, s a tőkés országok munkásosztályának osztályharcához, a gyarmati és függő országok népeinek felszabadulásához.

Az SZKP — azáltal, hogy a munkásosztály élcsapatából az egész szovjet nép élcsapatává lett, nem kevésbé, hanem ellenkezőleg, hatékonyabban képes teljesíteni a proletár internacionalizmus kötelező elvéből fakadó feladatait. Az SZKP el van szánva arra, hogy továbbra is erősítse a nemzetközi kommunista mozgalom egységét, összehangolja tevékenységét a kommunista világmozgalom minden osztagával, a békéért, a demokráciáért, a szocializmusért. Szemben az albán vezetők rágalmaival, az SZKP megingathatatlanul áll a marxizmus—leninizmus, a proletárnemzetköziség kipróbált eszmei alapján.

*

* *

Abból, hogy az SZKP az egész szovjet nép élcsapatává vált, távolról sem következik az, hogy a munkásosztály vezető szerepe megszűnt volna a Szovjetunióban. A szovjet társadalom életében — bármily magas csúcsokra jutott is el az egész szovjet nép — a leghaladottabb, legszervezettebb osztály továbbra is a munkásosztály. Ez elsősorban azon az objektív tényen alapul, hogy a munkásosztály ma is a legfejlettebb termelési viszonyok képviselője és hogy az ipar ma is a népgazdaság vezető ága, amelynek gyorsütemű fejlesztése döntően meg-

Digitized by Google

határozza a kommunizmus anyagi-technikai bázisának létrehozását, valamennyi népgazdasági ág egyaránt magas szintre való emelését.

Ugyanígy: bármily nagy utat tett is meg a szovjet nép — bármily magasra emelkedett is öntudatának, erkölcsének színvonala, nem nélkülözheti a pártot, mint vezető erőt. A párt — amely a társadalom legjobbjait egyesíti soraiban, amely a marxizmus—leninizmus segítségével alkotó módon képes feltárni a fejlődés törvényeit és kitűzni a feladatokat a nép elé, még nem tetőzte be történelmi művét, még nem merítette ki lehetőségeit. A gyakorlat megcáfolja a revizionistáknak azt a koncepcióját, hogy a párt szerepe a szocializmus és a kommunizmus építése során csökken, s csupán mint ideológiai tényező jön számításba. A párt — a szovjet nép pártja nem azáltal készíti elő megszűnésének feltételeit, hogy mind kisebb szerepet tölt be a kommunizmus építésében, hanem ellenkezőleg, — éppen azáltal, hogy mind hatékonyabban működik közre a kommunizmus felépítésében, annak a korszaknak a megvalósításában, amikor az egész szovjet nép eléri a kommunista párt politikai, ideológiai, erkölcsi színvonalát, amikor az egész társadalom minden tagjának tudata átalakul a kollektivizmus, a munkaszeretet, a kommunista humanizmus szellemében. A párt szerepe növekedésének okait az SZKP programja abban jelöli meg, hogy a kommunizmus építésével nőnek és bonyolultabbá válnak a feladatok, hogy fokozódik a tömegek aktivitása, a dolgozók újabb milliói kapcsolódnak be az államügyek intézésébe és a termelés igazgatásába, tovább fejlődik a szocialista demokrácia, nő az elmélet alkotó továbbfejlesztésének és a kommunista nevelőmunkának a jelentősége. *„A párt sérthetetlen ideológiai és szervezeti összeforrottsága — ez legyőzhetetlenségének legfőbb forrása —, a kommunista építéssel kapcsolatos nagy feladatok sikeres megoldásának biztosítéka."*[3]

* * *

A mi országunk a társadalmi fejlődésnek alacsonyabb fokán áll, mint a Szovjetunió — így a mi pártunk — abban az értelemben, ahogyan az SZKP — még nem az egész nép élcsapata — bár mint mindenekelőtt a munkásosztály élcsapata az egész dolgozó nép érdekeinek legjobb képviselője. És a jövőt illetően — nem kétséges —, hogy a mi pártunk útja is abba az irányba vezet, amelyen most az SZKP halad. Emellett a XXII. kongresszuson elfogadott program és Szervezeti Szabályzat alkotó elemzése az SZKP jellegéről, már ma is számos tanulságot ad a mi pártunk számára is. Arra serkenti pártunkat, hogy még hatékonyabban nevelje, szervezze, vezesse a tömegeket, még szorosabbra fűzze kapcsolatait a tömegekkel, még jobban bízzon a nép erejében és bölcsességében, még inkább tudatosítsa pártunk minden tagjában azt, hogy „mi nem uralkodásra elhivatott új kiválasztottak, hanem a nép szolgálatára rendelt emberek vagyunk".[4]

Sánta Ilona

[3] Ugyanott, 480 oldal.
[4] Kádár elvtárs beszéde, Népszabadság 1961. dec. 8.

Digitized by Google

A kommunizmus anyagi-technikai bázisa

A kommunizmusra ugyanúgy, mint minden más társadalomra érvényes az az alapvető összefüggés, hogy a társadalom fejlődését a termelőerők fejlődése határozza meg. Következésképpen a kommunista társadalom építésének központi, alapvető kérdése a termelőerők olyan arányú fejlesztése, amely megteremti az anyagi alapját a kommunista társadalom minden oldalú építésének. A kommunista termelési viszonyok kifejlesztése, a termékek szükséglet szerinti elosztásának bevezetése csak annak arányában valósulhat meg, ahogyan ennek anyagi feltételei is megteremtődnek. A „bőség kosarát", melyből majd mindenki egyaránt vehet, előbb az anyagi termelésben kemény munkával meg kell teremteni. Ezért foglalnak el a kommunizmus építésének programjában és a Szovjetunió 20 éves távlati tervében oly kiemelkedően fontos helyet a gazdasági építéssel, a termelőerők fejlesztésével összefüggő kérdések.

A termelőerők fejlődésében a legfontosabb feladat a kommunizmus anyagi-technikai bázisának létrehozása. E feladat rendkívüli jelentőségét emeli ki az SZKP új programjának következő megállapítása: „A párt és a szovjet nép fő gazdasági feladata az, hogy két évtized alatt létrehozza a *kommunizmus anyagi-technikai bázisát*".[1]

A kommunizmus anyagi-technikai bázisának fogalma

Valamely társadalom anyagi-technikai bázisa — tehát a kommunizmus anyagi-technikai bázisa is — tulajdonképpen nem más, mint az adott társadalom termelőerői anyagi elemeinek összessége. Ezért, ha egy társadalom anyagi-technikai bázisának jellegéről, színvonaláról, összetételéről akarunk képet alkotni, kézenfekvő, hogy az adott termelőerők anyagi elemeit kell vizsgálnunk. Ezekhez az anyagi elemekhez tartoznak mindenekelőtt a munkaeszközök, a berendezések, az épületek, a szállítóeszközök stb., tehát a tulajdonképpeni termelési apparátus, ezenkívül a termelésben alkalmazott munkatárgyak, jellegük, sokféleségük és felhasználásuk módjai szerint, a termelésben alkalmazott energiaforrás, meghajtóerők stb. Az anyagi-technikai bázis szükségképpen magában foglalja a termelés mindenkori technológiáját is, amelyet jelentős mértékben meghatároznak a termelőerők anyagi elemei, s ugyanakkor a termelés technológiája is aktív visszahatást gyakorol az anyagi elemekre.

[1] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth 1961. 413. oldal.

Digitized by Google

Az anyagi-technikai bázis vizsgálata feltételezi azoknak a termelésszervezési formáknak az elemzését is, amelyek keretei között az anyagi-technikai bázis működik. Legfontosabb ezek közül a társadalmi és üzemi kooperáció, specializáció, kombináció, a gyártásszervezés módja, a termelés területi elhelyezése.

Az anyagi jellegű elemek természetesen a legszorosabban összefüggnek és kölcsönhatásban vannak a termelőerők szubjektív alkotórészeivel, nevezetesen az emberrel, az ember termelési tapasztalataival, szakmai képzettségével stb. Az embernek — mint a legfőbb termelőerőnek — a szerepe és jelentősége a termelőerőkön belül a technikai haladással együtt növekszik. Ez tükröződik a mai korban a természettudományoknak a termelőerők fejlődésében betöltött, megnövekedett jelentőségében is.

Az anyagi-technikai bázis minden társadalomban a termelési viszonyokkal való szoros kapcsolatban alakul ki. A termelőerők ugyan meghatározóak a termelési viszonyok tekintetében, de a termelési viszonyok — pozitív vagy negatív irányban — aktív visszahatást gyakorolnak a termelőerők fejlődésére. A termelőerők, s ezen belül az anyagi-technikai bázis, nem létezik önmagában, hanem csak a termelési viszonyokkal való kapcsolatában. Éppen a termelési viszonyok jellege adja meg az anyagi-technikai bázis társadalmi meghatározottságát. Például a kapitalizmus anyagi-technikai bázisának fő jellemzője a gépi nagyüzemi technika és termelés, de olyan gépi nagyüzemi termelés, amely a bérmunka kizsákmányolása és a tőkés magántulajdon alapján funkcionál. Ebből következik a kapitalizmus anyagi-technikai bázisának sajátos társadalmi jellege, s ebből fakadnak a technika továbbfejlődését gátló tényezők is.

A kommunizmus anyagi-technikai bázisa nem készen hull alá az égből, hanem a szocializmus anyagi-technikai bázisa továbbfejlesztése során fokozatosan jön létre. Ezért meg kell vizsgálnunk mi a szocializmus anyagi-technikai bázisa és miben különbözik a kommunizmus anyagi-technikai bázisától.

A szocializmus anyagi-technikai bázisa az iparban, a mezőgazdaságban, az építésben, a szállításban és más népgazdasági ágazatokban uralkodó fejlett gépi nagyüzemi termelés. A szocializmusban a népgazdaság *minden* ágában magasfejlettségű termelőerőket építenek ki, amelyekkel összhangban vannak a szocializmus termelési viszonyai.

A szocializmus anyagi-technikai bázisára jellemző a gépi nagyüzemi technika alkalmazása a gazdaság minden ágában, beleértve a mezőgazdaságot is, továbbá a villamosenergia széleskörű felhasználása, a nehéz fizikai munkák gépesítése, a tudomány és technika új eredményeinek széleskörű alkalmazása, ugyanígy a legkorszerűbb technológia és termelésszervezés módszereinek bevezetése, mindezek alapján a munkatermelékenység magas színvonalának biztosítása.

A szocializmus és a kapitalizmus anyagi-műszaki bázisa technikai oldalról tekintve a leglényegesebb vonásokban megegyezik egymással, mindkettőt a gépi nagyüzemi termelés jellemzi. Társadalmilag azonban lényegbeli különbség van köztük. Ez mindenekelőtt a tulajdonviszonyok elvileg eltérő jellegéből következik. Ez az alapja annak, hogy az

Digitized by Google

azonos elemekből összetevődő bázis a szocializmusban magasabbrendű, mert az anarchiát a tervszerű gazdálkodás, a termelőerők pazarlását, ésszerű, gazdaságos kihasználásuk váltja fel, megszűnnek a szocializmusban a gépesítés, technikai haladás tőkés korlátai és minden népgazdasági ág arányosan fejlődik.

Felvetődhet a kérdés, hol tartunk hazánkban a szocializmus anyagi-technikai bázisának megteremtésében? Közismert, hogy nekünk nincs még olyan fejlett anyagi-technikai bázisunk, mint amilyenről fentebb volt szó. Mi még a szocializmus alapjainak lerakásán munkálkodunk, és csak második ötéves tervünk tűzi ki azt a célt, hogy befejezzük az alapok lerakását és megkezdjük a fejlett szocialista társadalom építését. Ez többek között azt jelenti, hogy például a mezőgazdaságban megszilárdítjuk és technikailag is kiépítjük a korszerű, szocialista nagyüzemi gazdaságot. Ugyancsak a második ötéves tervben kell megtenni a döntő lépést az ipar olyan szerkezeti átalakítására, ami adottságainknak leginkább megfelel. Alapvető feladat az is, hogy jelentősen emeljük az ipar és az egész gazdaság műszaki színvonalát, széleskörűen terjesszük el a legújabb termelési technológiákat és termelésszervezési eljárásokat.

Az iparosítás elmúlt évtizedében korszerű nagyipart hoztunk létre, a szocializmus anyagi-technikai bázisa létrehozásának feladatát azonban még nem oldottuk meg teljesen. Ez az elkövetkező évek feladata lesz, hogy azután ebből kiindulva, erre építve elkezdjük a kommunizmus anyagi-technikai bázisának kialakítását.

A kommunizmus anyagi-technikai bázisa nemcsak méreteiben különbözik a szocializmusétól. Ennek az anyagi-műszaki bázisnak megteremtése *minőségi változást* jelent a termelőerők fejlődésében. Az alap, amelyből a kommunizmus anyagi-technikai bázisa kifejlődik, a szocializmus anyagi-technikai bázisa. Az eredmény azonban olyan mennyiségi növekedés, amely minőségi változást jelent az anyagi-technikai feltételek fejlődésében. *Ugyanis a kommunizmus anyagi-műszaki bázisát a magasan fejlett gépi nagyüzemi termelés, a termelés automatizálásának tömegessé válása, továbbá a népgazdaság teljes villamosítása, a kémiai módszerek széleskörű alkalmazása, valamint az új anyagok, az új energiaforrások felhasználása a termelés folyamatában és mindezek alapján a társadalmi munka termelékenységének az előzőhöz mérten sokkal magasabb színvonala jellemzi a népgazdaság valamennyi ágában.* Mindez elengedhetetlenül megköveteli a tudományos műszaki haladás gyors ütemét, éppúgy mint a dolgozók magas műveltségi és műszaki színvonalát.

E rövid meghatározásból is kitűnik, hogy a kommunizmus anyagi-technikai bázisának felépítése azt jelenti, hogy az *egész gazdaság minőségileg új technikai alapokon épül fel.* Forradalmi változás megy végbe a munkaeszközökben, a munkatárgyakban s a hajtóerőben, a technológiai folyamatokban, a termelés szervezésében és ezzel együtt a termelőerők szubjektív elemeiben is.

Digitized by Google

A kommunizmus anyagi-technikai bázisa létrehozásának fő útjai

Minthogy a kommunizmus felépítése hatalmas fejlődést követel meg az anyagi-műszaki feltételekben, e bázis kiépítésénél a Szovjetunióban a legújabb tudományos-technikai fejlődési irányzatokból indultak ki. Figyelembe vették, hogy korunkban tudományos-technikai forradalom bontakozik ki az egész világon. E tudományos-technikai forradalom alapjaiban érinti mind a munkaeszközöket, mind a munkatárgyakat, a meghajtóerőt, a termelés technológiáját stb. E forradalom eredményeként gyökerében megváltozik az ember és a természet viszonya, az ember uralma a természet erői felett hasonlíthatatlanul magasabb fokra emelkedik.

Melyek ennek a tudományos-technikai forradalomnak fő jellemzői? A munkaeszközök tekintetében a komplex gépesítés és automatizálás, az elektronika és telemechanika alkalmazása stb., a munkatárgyak és segédanyagok oldaláról az új, iparilag előállított anyagok, elsősorban a műanyagok, új tulajdonságokkal rendelkező fémek stb. elterjedése, új nagyhatékonyságú energiafajták alkalmazása, a kémiai eljárások széleskörű bevezetése a termelésbe mind az iparban, mind a mezőgazdaságban.

Ezek a fejlődési folyamatok már ma kirajzolódnak és megtalálhatók kisebb-nagyobb mértékben a kapitalizmusban és a szocializmusban egyaránt. Azonban egyre nyilvánvalóbb, hogy a technika, a tudomány ilyen mértékű fejlődése számára a kapitalizmus képtelen a megfelelő feltételeket biztosítani. Az ilyen fejlődés alapján létrejövő hatalmas termelőerők már nem a kapitalizmus, hanem a kommunizmus termelőerői, teljes kibontakozásuk, tömeges elterjedésük csak a kommunizmus viszonyai között képzelhetők el.

Elegendő itt utalni arra a máris tapasztalható tényre, hogy az automatizálás a kapitalizmusban tömeges munkanélküliséghez vezet. Ezt mutatja az USA, de más tőkés országok példája is. A munkanélküliség növekedése viszont szűkíti a fizetőképes keresletet, vagyis azoknak a termékeknek a felvevő piacát, ahol az automatizálás következtében óriási mértékben növekvő termékmennyiséget el kellene helyezni. Vagyis a termelés csak lassan nőhet és ez az automatizálás kiterjesztésének legdöntőbb korlátja.

A kommunizmus anyagi-technikai bázisát *mindenekelőtt a magasan fejlett gépi nagyipar jellemzi.* Az ipar húsz éves fejlődési perspektíváit vizsgálva, először is a fejlődés ütemének gyorsasága és méreteinek óriási volta tűnik szembe. A Szovjetunió ipari termelése 10 év alatt a jelenleginek mintegy két és félszeresére, 20 év alatt pedig legalább hatszorosára emelkedik. A Szovjetunió már ma óriási ipari bázissal rendelkezik, a világ második legnagyobb ipari hatalma. Jelenleg a világ ipari termelésének mintegy 20 százalékát adja. A húsz év alatt fejlődése olyan hatalmas lesz, hogy *1980-ban a szovjet ipar csaknem annyi terméket gyárt majd, mint amennyit ma az egész nem szocialista világ termel együttesen.*

Ez a hatalmas arányú fejlődés úgy valósul meg, hogy az ipar egész termelési apparátusa, szerkezete igen jelentős, a technikai forradalom kö-

Digitized by Google

vetelményeinek megfelelő változáson megy keresztül. A leggyorsabban azok az iparágak (energiatermelés, gépipar, vegyipar) fejlődnek, amelyek kapcsolatban vannak a technikai haladás biztosításával.

A nagyarányú technikai haladás, s az egész gazdaság minőségileg új színvonalra való felemelésének mutatója az alkalmazott munkaeszközök, termelési berendezések, a termelés úgynevezett csont- és izomrendszerének gyökeres átalakulása a kommunizmus építése során. A kommunizmus építése során megvalósul *minden termelési ágban a komplex gépesítés, majd pedig tömegessé válik a termelés automatizálása, az automatikus gépek, géprendszerek, szerkezetek alkalmazása* nemcsak az iparban, hanem más termelési ágakban is. Az automatizálás tömegessé válása új korszakot nyit a technika fejlődésében, alapvetően megváltoztatja a munka jellegét, feltételeit, lehetőséget ad a munkaidő csökkentésére, a munkatermelékenység hatalmas mértékű emelkedése mellett. E tekintetben is merőben ellentétes társadalmi hatás figyelhető meg a kapitalizmus és a kommunizmus építésében, illetve a kommunizmusban. Míg a kommunizmus építésében a fent leírt társadalmi hatás érvényesül, addig a kapitalizmusban az automatizálás elkerülhetetlenül a munkanélküliség növekedéséhez vezet, mivel az automatizálás nem járhat együtt a munkaidőcsökkentés szocialista, illetve kommunista módszerével. Ilyen módon a technikai haladás, mint ezt az SZKP programtervezete is aláhúzza, a monopoltőke uralmának viszonyai között elkerülhetetlenül a munkásosztály ellen fordul.

A termelésnek az automatizálás útján történő átépítése azonban természetesen nem történhetik egyik napról a másikra, hanem fokozatosan, ahogyan ennek feltételei megteremtődnek. A népgazdaság különböző területein, de az ipar különböző ágazataiban is nem egy időben érnek meg az automatizálás műszaki feltételei, valamint az automatizálás gazdaságos bevezetésének feltételei. Így az 1961—1970 közötti első évtizedben befejeződik az ipar, a mezőgazdaság, az építőipar, a közlekedés és a közművek *komplex gépesítése.* A komplex gépesítés azt fogja majd eredményezni, hogy mindenhol megszűnik a kézi rakodó-szállító munka, magában a közvetlen termelési folyamatban pedig minden műveletnél felszámolják a nehéz fizikai munkát. A komplex gépesítés mellett már az első évtizedben jelentős mértékű fejlődést ér el a termelés automatizálása is. A létrehozott új üzemek jelentős részben vagy automatizáltak, vagy részben automatizáltak. A nagy, új vegyipari üzemek, villamoserőművek, kohóművek pl. már teljesen automatizáltak lesznek. Az automatizálás azonban tömegméretűvé, jellemzővé a második évtizedben tehát 1970—1980 között válik majd.

Az alkalmazott technika ilyen magas színvonalra való emelkedése, s az általános nagyarányú műszaki haladás elképzelhetetlen a népgazdaság teljes villamosítása, a villamosenergia-termelés és felhasználás óriási mértékű emelkedése nélkül. Ismeretes, hogy Lenin milyen döntő jelentőséget tulajdonított az új társadalom létrehozásában a villamosításnak. Lenin szerint a kommunizmus = szovjet hatalom, plusz az egész ország villamosítása. Lenin világosan látta már annak idején is,

Digitized by Google

hogy a modern gazdasági fejlődés döntő mértékben függ a villamosenergia termeléstől és felhasználástól, s ezért a gazdasági fejlesztés alapvető kérdésének tartotta a villamosítást. A szocializmusra az jellemző, hogy a villamosenergiát igen széleskörűen felhasználja a termelés folyamatában, de a gazdaság teljes villamosítását még nem tudja megvalósítani. A kommunizmus építésére és a kommunizmusra azonban az lesz jellemző, *hogy megvalósul az összes népgazdasági ágak teljes villamosítása, miközben tökéletesen kielégítik a lakosság nagymértékben növekvő villamosenergia-igényét is.*

Mivel a villamosenergia-termelés az egész műszaki-gazdasági fejlődés gerince és itt — az óriási fejlődés ellenére — viszonylag nagyobb az elmaradás, a következő 20 évben kivételes méretű emelkedést irányoz elő a Szovjetunió. Miközben az egész ipari termelés 20 év alatt hatszorosára nő, a villamosenergia termelése 9—10-szeresére. Ennek eredményeként a Szovjetunió 1980-ban annyi villamosenergiát termel majd, mint amennyit ma a világ összes többi országa együttvéve. Az ipar villamosenergia-ellátottsága ez időszak végére 8—9-szer nagyobb lesz mint ma, ugyanakkor tömegesen villamosítják a közlekedést, a mezőgazdaságot, a háztartásokat stb.

A villamosítás ily nagyarányú programjával összefügg az új, hatékony energiaforrások felhasználásának előkészítése is. Így például előirányozzák, hogy annak mértékében ahogyan olcsóbbá válik az atomenergia előállítása, bontakozik ki az atomvillanytelepek építése, különösen azokon a vidékeken, amelyek szűkében vannak más energiaforrásoknak.

Az automatizálással, a komplex gépesítéssel, a villamosítás átfogó fejlesztésével és az általános műszaki haladással szükségképpen méginkább fokozódik a *gépipar* jelenleg is döntő fontosságú népgazdasági szerepe és jelentősége. A gépipar fejlesztése nemcsak az ipar, de az összes népgazdasági ágak műszaki haladásának is kulcskérdése. A gépipar fejlesztésén múlik, hogy minden termelési ág — az ipar, a mezőgazdaság, a közlekedés stb. — a legfejlettebb technikára térhessen át. A gépipar feladata az automatikus gépek és gépsorok, a különféle telemechanikus és elektronikus eszközök, finom műszerek stb. gyártása. Nagy tömegű és széles választékú termékmennyiséget kell gyártania ahhoz, hogy az első évtizedben, mint említettük, befejeződhessék minden termelési folyamat komplex gépesítése, a második évtizedben pedig tömegesen valósulhasson meg a termelés automatizálása, a továbbiak során azután az automatizálás továbbfejlesztése és tökéletesítése. A szovjet gépipar egyre nagyobb mennyiségű gépet szállít a gyengén fejlett országok és a szocialista országok részére is. Ugyanakkor természetesen a Szovjetunió is importál gépeket, műszereket. Ezeknek a feladatoknak megfelelően a gépipari termelés az ipari termelésnél sokkal gyorsabban. mintegy 10—11-szeresen emelkedik, de ezen belül például az automatikus gépsorok gyártása 60-szorosára nő. 2800 új gépipari és fémfeldolgozó vállalatot építenek, főleg az ország keleti területein. további 1900 régi vállalatot újítanak fel.

A kommunizmus anyagi-technikai bázisa kiépítésében különlegesen fontos helyet foglal el *a vegyipar továbbfejlesztése.* A vegyipar fejlődése összhangban a tudományos-technikai forradalom egyik alap-

Digitized by Google

vető irányzatával, a kemizálással, a modern ipar, illetve gazdaság egyik legfontosabb, a műszaki haladás egyik alapját képező ágazatává válik. Említettük, hogy a tudományos-technikai forradalom nemcsak a munkaeszközökre, hanem a termelésben felhasználható munkatárgyakra is kiterjed. Ennek egyik legfontosabb vonása, hogy a régi, hagyományos nyersanyagfajták mellett egyre nagyobb szerepet kapnak a modern kémiai eljárással, mesterségesen előállított új anyagok, munkatárgyak. Ezek az új anyagok (műanyagok, műgyanták, műszálak stb.) nemcsak azért hasznosak, mert olcsóbbak és drága, sok ország számára gyakran nehezen beszerezhető és gazdaságtalanul termelhető nyersanyagokat helyettesítenek, hanem sokszor anyagi tulajdonságaiknál fogva jobbak, és feldolgozásuk egyszerűbb, mint a természetes anyagoké. A vegyipar nagy és gyorsan növekvő jelentősége elsősorban éppen az új anyagok, munkatárgyak elterjedésével kapcsolatos.

A vegyipar jelentőségét emeli az a tény is, hogy a lakosság is egyre több vegyipari eredetű háztartási cikket (szintetikus mosószereket, műszálból készült ruhaneműt, műanyagbútort stb.) fogyaszt. A vegyipar gyártja a mezőgazdaság számára nélkülözhetetlen műtrágyákat, növényvédőszereket is, s ezek szerepe a mezőgazdasági termelés fejlesztésében mindjobban nő. A vegyipar új helyét és jelentőségét jelzik a 20 éves terv előirányzatai. Eszerint a vegyipar termelése ez idő alatt 17-szeresére fog emelkedni. A vegyipar általánosan gyorsabb fejlődésén belül különösen nagy ütemben fog nőni a műanyagok, műgyanták termelése, mintegy 60-szorosára, a műszáltermelés 15-szörösére. A kémiai módszerek alkalmazása ugyanakkor nemcsak a vegyiparra, hanem lényegileg az összes iparágakra, sőt a mezőgazdaságra is kiterjed. A kemizálás rendszerint a termelés technológiájának gyökeres átalakulását, a gyártási idő lerövidülését, a munka termelékenységének ugrásszerű emelkedését jelenti.

A fentebb felsorolt és a technikai fejlődés biztosítása szempontjából elsősorban fontos iparágak mellett nagyarányú fejlődés következik be az összes iparágakban, így a *közszükségleti cikkeket termelő ágazatokban is.* Az ipar fejlődésének központi kérdése a húszéves tervben is a nehézipar elsődleges növelése. A nehézipar az alapja a technikai haladásnak, s az ország gazdasági erejének. Mint a program aláhúzza: „A nehéziparnak az a fő feladata, hogy teljes mértékben biztosítsa az ország védelmi képességét, biztosítsa a népgazdaság azon ágainak fejlesztését, amelyek a nép igényeinek, a szovjet ember létszükségleteinek jobb, teljesebb kielégítésére szolgáló javakat állítják elő, s hogy biztosítsa az ország termelőerőinek fejlesztését"[2].

A jelenlegi körülmények között, amikor a Szovjetunió hatalmas ipari bázissal rendelkezik, a nehézipar elsődleges fejlesztése mellett megvan annak a lehetősége is, hogy a fogyasztási cikkek termelését is nagy arányokban fejlesszék. A program azt írja elő a következő húsz évre vonatkozóan, hogy a fogyasztási cikkek és a termelőeszközök termelés növekedésének üteme közelediék egymáshoz. Így. amíg 1929—1940 között az ütemkülönbség évi 70 százalék volt, addig 1961—1980 között csak évi 20 százalék lesz. A fogyasztási cikkek termelésének

[2] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth 1961. 614. oldal.

Digitized by Google

nagyarányú növelését célozza az is, hogy a termelőeszközök gyártásán belül a további termelőeszközök előállítására szolgáló termelőeszközök termelése 6-szorosára nő, míg a fogyasztási cikkeket termelő termelőeszközök gyártása 13-szorosára fog növekelni. A fogyasztási cikkeket termelő iparágak általánosan gyors fejlődése mellett, a nehézipar is egyre több közszükségleti cikket fog gyártani a lakosság számára.

A kommunizmus anyagi-technikai bázisa a magasan fejlett korszerű ipar mellett feltételezi *a mezőgazdaság* és a többi népgazdasági ág átszervezését is a legkorszerűbb alapokon.

A mezőgazdaság előtt két egymással szorosan összefüggő feladat áll. Az egyik: hogy megteremtse az élelmiszerek és mezőgazdasági eredetű ipari nyersanyagok bőségét, a másik: hogy a mezőgazdaság és a falu termelési viszonyai fokozatosan átalakuljanak kommunista termelési viszonyokká, és lényegében megszűnjenek a város és falu közötti különbségek. Ennek érdekében a mezőgazdaság anyagi-technikai bázisa is gyökeresen átalakul. A mezőgazdaságban megvalósul a teljes gépesítés és villamosítás, széleskörűen alkalmazzák a kemizálást, az egész mezőgazdaság erőteljesen a belterjesség irányában fejlődik. Ennek eredményeként a mezőgazdaság termelése 20 év alatt körülbelül 3,5-szeresére fog emelkedni, s ezzel teljes mértékben kielégíti a mezőgazdasági termékszükségletet, s biztosítja a falu termelési viszonyai gyökeres átalakulásának anyagi alapját.

A kommunizmus anyagi-műszaki bázisának létrehozása az eddig elmondottak mellett megköveteli a termelés valamennyi ágában az alkalmazott *technológia* tökéletesítését is. A technológia tökéletesítése a legszorosabban összefügg mindazokkal a fejlődési tendenciákkal, melyek jellemzik a kommunizmus anyagi-technikai bázisát. Az automatizálás például nyilvánvalóan megköveteli a megszakítatlan gyártási folyamatot, a kemizálás és a villamosenergia technológiai felhasználása csökkenti, vagy szükségtelenné teszi a mechanikai megmunkálást, az automatizáláson alapuló tömegtermelés feltételezi a szabványosítást stb. A nagyarányú technikai fejlődés szükségképpen együtt fog járni a koncentráció fokozódásával, ugyanakkor a specializáció, kooperáció növekedésével. Mindez szükségessé teszi a termelés megszervezésének magasabb színvonalára való áttérést is.

A kommunista társadalom építése sokoldalú, bonyolult, a társadalom életének összes területeit átfogó mélyreható folyamat. E folyamaton belül gazdaságilag alapvető a kommunizmus anyagi-technikai bázisának létrehozása, s ez az SZKP-nak fő gazdasági feladata. Az SZKP XXII. kongresszusa beszámolójában Hruscsov elvtárs a következőkben foglalta össze a kommunizmus anyagi-technikai bázisának jelentőségét.

A kommunizmus anyagi-technikai bázisa azért jelentős, mert lehetővé teszi a Szovjetunió számára a következő fontos feladatok megoldását:

„ELŐSZÖR, példátlanul hatalmas termelőerők létrehozását és az egy főre jutó termelés tekintetében a világelsőség elérését;

MÁSODSZOR, a világviszonylatban legmagasabb munkatermelékenység elérését, ami az új társadalmi rend győzelme szempontjából vég-

Digitized by Google

eredményben a legfontosabb, a legfőbb követelmény, a szovjet emberek ellátását a legkorszerűbb technikával, a munkának öröm, lelkesedés, alkotás forrásává változtatását;

HARMADSZOR, az anyagi javak termelésének fejlesztését a szovjet ember minden szükségletének kielégítése céljából, az egész lakosság legmagasabb életszínvonalának biztosítását, a szükségletek szerinti elosztásra való későbbi áttérés minden feltételének megteremtését;

NEGYEDSZER, a szocialista termelési viszonyok fokozatos átalakítását kommunista termelési viszonyokká, az osztály nélküli társadalom megteremtését, a város és falu közötti, majd pedig a szellemi és fizikai munka közötti lényeges különbségek megszüntetését.

VÉGEZETÜL, csakis a kommunizmus anyagi-technikai bázisának megteremtése útján nyerhetjük meg a gazdasági versenyt a kapitalizmussal, és tarthatjuk mindig olyan színvonalon az ország védelmi-erejét, amely lehetővé teszi, hogy megsemmisítsünk bármely agresszort, ha a Szovjetunióra vagy az egész szocialista világra merészelné emelni a kezét.[3]"

Bieber Ilona

[3] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth 1961. 178–179. oldal.

Digitized by Google

Az áru – pénz viszonyok és a kommunizmus építése

Az SZKP XXII. kongresszusa elfogadta a kommunizmus felépítének programját, és a kommunizmusba való átmenet kérdéseit kidolgozta elméletileg is, a gyakorlati tennivalók szempontjából is. Foglalkozott többek között az áru-pénz viszonyok szerepével is a kommunizmus építésének időszakában. Elvetette azokat a javaslatokat, amelyek a kongresszust megelőző programtervezet-vitában felmerültek és az áruforgalom azonnali megszüntetésére irányultak, s megerősítette az SZKP programtevezetének azt a tételét, mely szerint: „A kommunista építésben teljes mértékben fel kell használni az áru-pénz viszonyokat, annak az új tartalomnak megfelelően, amely ezeket a szocializmus időszakában jellemzi. Itt nagy szerepet játszik olyan gazdaságfejlesztési eszközök alkalmazása, mint az önálló elszámolás, a pénz, az ár, az önköltség, a nyereség, a kereskedelem, a hitel, a pénzügyek. Az egységes kommunista tulajdonformára és a kommunista elosztási rendszerre való áttéréssel az áru-pénz viszonyok gazdaságilag elavulnak és elhalnak."[1]

Az árutermelés, amely az ősközösségi társadalom méhében keletkezett, végigkíséri az emberi társadalom fejlődését egészen a kommunizmus teljes felépüléséig. Az árucsere és a pénz létrejötte megelőzte a magántulajdon keletkezését és az emberi társadalom osztályokra szakadását. Történetük azt mutatja, hogy a különböző társadalmi gazdasági alakulatokban az uralkodó termelési módtól függően különböző termelési viszonyokat s tulajdonviszonyokat fejeztek ki.

Az ősközösségi rendben árukapcsolatok alakultak ki az egyes közösségek között, melyeken belül a termelési eszközök és a termékek közös tulajdont képeztek. A rabszolgatartó rendszerben a rabokon kívül áruvá vált az általuk előállított és a rabszolgatartók által elsajátított terméktöbblet egy része, a feudalizmusban pedig a jobbágynak a földesúr által történt kizsákmányolását tükrözték az áru-pénz viszonyok. Az egyszerű árutermelésből a feudalizmus felbomlása idején tőkés termelési viszonyok fejlődtek ki. Az áruviszonyok a kapitalizmusban váltak leginkább általánossá, amikor áruvá vált a munkaerő is, s kialakultak a tőkés kizsákmányolás sajátos viszonyai, először a szabadverseny elveinek megfelelően, majd a monopóliumok uralmával.

A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet idején áruviszonyok keletkeztek a köztulajdonban levő szocialista ipar és a magán-

[1] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth Kiadó 1961. 634. oldal.

Digitized by Google

tulajdonra épült kisárutermelő parasztgazdaságok között. A felépült szocialista társadalomban is az áru- és pénzforgalom útján valósul meg az állami ipar és a termelőszövetkezetek közötti gazdasági kapcsolat. Tervszerű árukapcsolatok vannak a szocialista állami vállalatok között is, bár e kapcsolatoknak sajátosságuk szocialista jellegükön kívül az is, hogy az adás-vételt lebonyolító vállalatok mindegyike állami tulajdonban van, s így az árucsere nem jár együtt tulajdonváltozással. Az áru-pénz viszonyok érvényesülnek a szocialista világrendszer országainak egymás közötti, valamint a tőkés országokkal fenntartott gazdasági kapcsolataiban is.

Mindezekből látható, hogy az árutermelés nem azonosítható pusztán a fejlett tőkés árutermeléssel vagy a magántulajdonon felépülő kisárutermeléssel. Az emberi társadalom létrejötte óta, fejlődésének egészen kezdeti, primitív szakaszától eltekintve az áru-pénz viszonyok minden társadalmi rendben léteztek, mindegyik társadalmi formáció gazdasági rendjébe beilleszkedtek, ahhoz hozzáidomultak.

A szocialista gazdaságban fejlett és tervszerű munkamegosztás van. A munkamegosztás nemcsak egy-egy országon belül, hanem az országok között is tovább mélyül. A szocializmusban a termelőerők fejlettsége még nem ért el olyan színvonalat, hogy lehetséges lenne a termelőeszközök egységes kommunista tulajdonára és a szükségletek szerinti kommunista elosztásra való áttérés. A szocializmusban a társadalmi tulajdonnak történelmileg meghatározott különböző formái léteznek, s a munka szerinti elosztás elve, a népgazdaság megszervezésében és vezetésében pedig a gazdasági érdekeltség érvényesül. Mindebből következik, hogy az *áru-pénz viszonyok* a termelési eszközök társadalmi tulajdonára épülő *szocialista termelési viszonyoknak szükségszerű és fontos elemei.*

A szocialista árutermelés *sajátságos árutermelés,* mely a termelési eszközök társadalmi tulajdonának, a népgazdaság tervszerű vezetésének körülményei között meghatározott keretek között működik és nem vezethet tőkés viszonyok kialakulására. A felépült szocialista társadalomban a föld nem áru. A szocialista állami vállalatok állóalapjai sem képezik adás-vétel tárgyát. Nem áru az állami vállalatokban alkalmazott munkaerő sem. A kolhozok termelési és nem-termelési rendeltetésű állóalapjai és forgóeszközei a kolhozok fel nem osztható alapját képezik, amellyel a kolhozok csak bizonyos korlátok között rendelkeznek, azokat nem fordítják személyi fogyasztásra, nem vonhatják ki a kolhoz tulajdonából. A bankokat, a külkereskedelmet államosították. A kereskedelmet szocialista kereskedelemmé alakították át. A szocialista állami és szövetkezeti kereskedelem tervszerűen dolgozik. Mindez azt is jól mutatja, hogy az árutermelés a szocializmusban korlátok közé van szorítva, ami nélkülözhetetlen feltétele annak, hogy az áru-pénz viszonyokat a szocializmus gazdaságfejlesztési eszközeiként lehessen használni.

A szocialista gazdaság fejlődésének dialektikája olyan, hogy a kommunizmus fejlettebb szakaszára való átmenet mindazoknak a gazdaságfejlesztési eszközöknek a legteljesebb felhasználása segítségével valósul meg, amelyek a kommunizmus győzelmét elősegítik, s amelyek-

Digitized by Google

nek egy része a kommunizmusban maga is megszűnik. Minthogy a szocialista állam az áru-pénz viszonyokat a maga eszközeivé és módszereivé tette, maximálisan ki is kell használnia azokat a szocialista termelés és forgalom fejlesztésére s ezzel a kommunizmusba való átmenet meggyorsítására, többek között éppen az áru-pénz viszonyok elhalása feltételeinek előkészítésére is.

A kommunizmus felépítéséhez a termelőerők igen nagy mértékű és gyors ütemű fejlődése szükséges. A kommunizmus anyagi-technikai alapjának létrehozásához mozgósítani kell a társadalom minden rendelkezésre álló erőforrását és el kell érni azok leghatékonyabb felhasználását. A szocializmus termelési viszonyai tág teret nyitnak a termelőerők fejlődése számára, azok fejlődésének legfontosabb ösztönzői. A szocialista tartalmú áru-pénz viszonyok, — mint a szocialista termelési viszonyok szükségszerű elemei — rendkívül fontos ösztönzői a termelőerők fejlődésének a szocialista gazdasági rendben is, a kommunizmusba való átmenet időszakában is.

Melyek az áru-pénz viszonyok legfontosabb felhasználási területei a szocializmusban?

Ilyen mindenekelőtt a tervezés, a társadalmi munka értékformában való számbavétele, és a szocialista termelés anyagi ösztönzése. Az áru-pénz viszonyok felhasználása elősegíti a gazdasági tisztánlátást, mert a kalkulációk és költségszámítások révén lehetővé teszi, hogy a vállalatok kiadásait és bevételeit összemérjék, továbbá, hogy összehasonlításokat tegyenek az egyes vállalatok, iparágak, sőt országok között. A szocialista tervgazdálkodásban az áru-pénz viszonyokat az önálló elszámolás révén arra használják fel, hogy a rendelkezésre álló erőforrásokat a leghatékonyabban hasznosítsák s a legkisebb ráfordítással a legjobb gazdasági eredményt érjék el.

Az áru-pénz viszonyok a szocializmusban jól felhasználhatók az árak tervezésénél. Az ár a szocialista gazdaságban az áruk értékének terv útján megállapított pénzbeli kifejezése. Minthogy az érték nagyságát a társadalmilag szükséges munkaráfordítások határozzák meg, s az ár az értéket fejezi ki, az ár a társadalmi munka számbavételének eszköze. Ezt a funkcióját annál jobban teljesíti, minél jobban tükrözi az áruk értékét, azok társadalmi- termelési költségeit. Az ár másik funkciója a szocialista termelés anyagi ösztönzése. Az ár eszköze a technikai haladás anyagi ösztönzésének és egyik fontos tényezője a népjólét emelésének. Az ár e funkciója több árufajta esetében szükségessé teszi, hogy azok ára, népgazdasági érdekből, eltérjen értéküktől. Az állam árpolitikájával egyes áruk termelését és fogyasztását különösen ösztönözheti, más áruk termelését és fogyasztását pedig korlátozhatja. Az árnak nagy szerepe van az önálló elszámolásban. A túl magas árak akadályozzák a műszaki haladást, mert nagy nyereséget biztosítanak a vállalatnak különösebb erőfeszítés nélkül is. A túl alacsony árak viszont veszteségessé teszik a termelést, aláásák az önálló elszámolást, akadályozzák, hogy annak ösztönző hatása érvényesüljön. Az árszint és az árarányok tehát olyanok legyenek, melyek a vállalatokat a műszaki haladásra, alapjaik ésszerű és gazdaságos felhasználására, s termelésük jövedelmezőségének fokozására ösztönzik.

Digitized by Google

Említhetnénk még más területeket is. A munka szerinti elosztás törvénye például szintén az értékkategórián, a pénzen keresztül valósul meg. Tehát nemcsak az egyes vállalatok, hanem az egyes dolgozók anyagi ösztönzésére is jól felhasználhatók az áru-pénz viszonyok a szocializmusban.

Az áru-pénz viszonyoknak nemzetközi vonatkozásuk is van. Kialakult és gyorsan fejlődik a szocialista világgazdasági rendszer. A szocialista országok gazdasági kapcsolatai fejlesztésének fontos sajátossága a tervszerű munkamegosztás elmélyülése, a termelés szakosítása és a termelési kooperáció megvalósítása, a kölcsönösen előnyös gazdasági kapcsolatok fejlesztése, sőt a testvéri segítségnyújtás. A nemzetközi munkamegosztás fejlődésével, az országokon belüli tulajdonformák kölcsönös kapcsolatának kiszélesedésével egyre bővülnek a szocialista áru-pénz viszonyok a szocialista világgazdasági rendszer egészében.

Ma a világpiaci árak képezik a szocialista országok szerződéskötéseinek kiindulási alapját. Ezek az árak azonban — ellentétben a tőkés viszonyokkal — sokkal stabilabbak, mint a tőkés világpiac árai, mert nem függnek közvetlenül a konjunktúra ingadozásától. A szocialista világpiac egyik időszerű problémája a saját árképzési alapra való áttérés, a szocialista tábor árui értékének megfelelően. Nagy jelentőségű ebből a szempontból a termelési költségek mérésének egységesítése, egységes értékmércéjének kialakítása és alkalmazása, amihez az egyes országok árképzésének tapasztalatait fel kell használni.

A két világgazdasági rendszer békés gazdasági versenye következtében növekszik a szocialista országok és a tőkés országok kereskedelmi és hitelügyi kapcsolata. Nő a szocialista rendszer országainak kereskedelmi kapcsolata és hitelkapcsolata azokkal a gazdaságilag elmaradott országokkal is, amelyek politikai függetlenségük kivívásával a gazdasági önállóság útjára léptek.

A nemzetközi munkamegosztás elmélyülése következtében a szocialista világgazdasági rendszer súlya, áruforgalma jelentősen nő a világpiacon. A Szovjetunió hétéves tervének végére a szocialista világgazdasági rendszer országai az egész világ ipari termelésének több mint 50 százalékát fogják adni. A hétéves terv esedékes feladatait a Szovjetunióban ezideig túlteljesítették s minden alap megvan ahhoz, hogy biztosra vegyük a hétéves terv célkitűzéseinek túlteljesítését. Hasonló eredményeket mutat a többi szocialista ország tervgazdálkodása is.

Az ipari és mezőgazdasági termelés bekövetkező nagyarányú növekedésével, a munka termelékenységének szakadatlan növelésével, a termékek önköltségének csökkentésével, azzal, hogy a szocialista országok részesedése a világpiac forgalmából a jövőben nagymértékben megnövekszik, kedvező feltételek jönnek létre ahhoz, hogy a világpiacon a rubel sikeresen versenyezzen a dollárral. Mint az SZKP programja megállapítja: „Tovább erősödik a pénz- és hitelrendszer, tovább szilárdul a szovjet valuta, mind magasabbra emelkedik a rubel árfolyama vásárlóképességének növekedése alapján, tovább fokozódik a rubel szerepe nemzetközi viszonylatban".[2] Az áru-pénz viszonyok fej-

[2] Uo. 421. old.

Digitized by Google

lődésének nemzetközi vonatkozásai tehát elsősorban a szocialista áru- és pénzviszonyok fejlesztése, világpiaci pozícióinak erősítése irányában hatnak.

A következő 20 esztendőben nemcsak a Szovjetunióban, hanem a szocialista tábor országainak egymás közötti kapcsolatában is, valamint a szocialista országok és a tőkés országok gazdasági kapcsolatában is az áru-pénz viszonyok adta lehetőségek teljes kiaknázásában áll a feladat.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának programja leszögezi, hogy a szocialista államok fejlődése az egységes szocialista világrendszer keretében. megy végbe, e rendszer törvényszerűségeinek és előnyeinek kihasználása *„lehetővé teszi számukra, hogy csökkentsék a szocialista építés időtartamát és megnyitja előttük azt a távlatot, hogy többékevésbé egyidejűleg, egyazon történelmi korszakban térjenek át a kommunizmusra."*[3] Ebben a történelmi korszakban, melyben az egész szocialista tábor áttér a kommunizmusra, szükségszerű lesz az áru-pénz viszonyok felhasználása az értékkel, a pénzzel történő nyilvántartás a tábor minden országában, amellett, hogy növekvő mértékben alkalmazzák a munkának közvetlenül a munkaidővel való nyilvántartását, elektronikus számológépek segítségével. Tehát a Szovjetunió belső viszonyainak szempontjából, továbbá az egész szocialista világgazdasági rendszer méretében a kommunizmus építése szempontjából az áru-pénz viszonyok elhalásának perspektívája túlmutat a következő 20 esztendőn.

Az *áru-pénz viszonyok elhalásának feltételeit* a termelőerőknek a műszaki haladás útján elérhető nagyarányú fejlődése alapozza meg. Ezen az úton teremthető meg a kommunizmushoz szükséges termékbőség, a két tulajdonforma fokozatos egybeolvadása, az osztálynélküli társadalom létrejötte, valamint — s ez az áru-pénz viszonyok fokozatos megszűnése szempontjából nem kevésbé fontos — a munka életszükségletté válása.

A társadalmi fogyasztási alapok növekedése igen fontos feltétele a kommunista elosztási elvre való átmenet fokoztos megvalósításának.

Nagy szerepet játszik e folyamatban a matematikának és elektronikus számolástechnikának az alkalmazása a gazdaságban. Egy ideig a társadalmi munka számbavételének az értékformában történő módja és a munkaidővel történő módja egyaránt meglesz. de az utóbbinak fokozatosan nő a jelentősége.

E folyamatok eredményeként a termékek árujellege fokozatosan megszűnik, nő azoknak a termékeknek a köre és mennyisége, amelyek a piac közvetítése nélkül, közvetlen elosztással jutnak el a fogyasztókhoz a társadalom terve alapján. Az állami szektorban előállított és az állami szektoron belüli forgalomban elosztásra kerülő termelési eszközök, bár áruk, már jelenleg rendelkeznek nem-áru jellegű vonásokkal. E vonások növekedni fognak s fokozatosan átterjednek a fogyasztási cikkekre is. Fokozatosan létreiönnek a társadalmi termelés és elosztás nyilvántartásának, ellenőrzésének a kommunizmusra jellemző

[3] Ua. 474—474. old.

Digitized by Google

módszerei és formái is, s fokozatosan lehetővé válik, hogy a társadalom lemondjon az értékkategóriákról.

Az SZKP programtervezete az árutermelés és az áru-pénz viszonyok fokozatos elhalásának két fő feltételét határozza meg. Az első *feltétel az egységes kommunista köztulajdon megteremtése* a szocialista tulajdon két formájának közeledése és összenövése útján. E folyamat a kommunizmus anyagi, technikai alapjának felépülésével lényegében véve a Szovjetunió húszéves tervének teljesítésével 1980-ra bekövetkezik. A másik feltétel az, hogy *a termékbőség megteremtésével együtt a munka életszükségletté váljon és a szocialista elosztás elveit a kommunista elosztási elvvel váltsák fel.* E folyamat hosszabb időt vesz igénybe és az áru-pénz viszonyok teljes elhalásának feltételei így a távolabbi jövőben valósulnak majd meg. Ez az időszak akkor következik majd be, amikor a munka szerinti elosztás elve teljesen betöltötte feladatát, s többé nem lesz alkalmas a termelés növelésének anyagi ösztönzésére, azaz akkor, amikor bekövetkezik az anyagi és kulturális javak teljes bősége és a munka a társadalom minden tagja számára elsődleges életszükségetté válik. Ahogyan közeledik a társadalom a kommunizmushoz, úgy elégíti ki a társadalom a dolgozók személyi szükségleteinek egyre növekvő részét ingyen, a társadalmi fogyasztási alapokból és egyre kisebb mértékben a munka díjazásának útján.

Ez azt jelenti, hogy a kommunizmus alapjainak felépítése után meghatározott időre fennmarad a termékek elosztásának kettőssége. A társadalom egyes termékeket a szükségletek szerint, közvetlenül, pénz közvetítése nélkül fog elosztani tagjai között, más termékeket pénzért ad majd tagjainak az általuk teljesített munka mennyiségének és minőségének megfelelően. Ez határozza meg az áru-pénz viszonyok további sorsát is. Azok akkor halnak el, amikor a kommunista társadalom alapjainak lerakása után bekövetkezik annak teljes felépítése, tehát létrejön a teljesen kifejlett kommunista társadalom.

Tóth Antal

Digitized by Google

Az albán vezetők egységbontó, antimarxista tevékenysége

Írta **F. KONSZTANTYINOV**

Korunk leghatalmasabb társadalmi-politikai ereje, amely az egész emberiség haladásának irányát megszabja: a szocialista világrendszer, a terebélyesedő nemzetközi kommunista mozgalom. A szocialista országok közösségének ereje egységükből sarjad, amelynek talaja a társadalmi-gazdasági és politikai rendszer közössége, érdekeik és céljaik közössége, a marxista—leninista ideológia, a proletár internacionalizmus. Minden szocialista ország, nagy és kicsi egyaránt, nyugodtan építheti az új társadalmat, mert az imperializmus agresszív törekvéseivel szemben van egy megbízható védőpajzsa: a szocialista világrendszer együttes és egyre növekvő gazdasági, politikai és védelmi ereje. Minél szilárdabb a szocialista országok egysége és minél szorosabb az együttműködésük, annál sikeresebben haladhatnak előre a szocializmus és a kommunizmus felé, annál sikeresebb lesz az egész emberiség felszabadító mozgalma, a békéért és a népek biztonságáért vívott harc.

A szocialista világrendszer, az egész kommunista mozgalom egységének megszilárdításában óriási szerepet játszott a kommunista és munkáspártok képviselőinek 1957. és 1960. évi értekezlete az ezeken egyhangúlag elfogadott nyilatkozatok. Az 1960. évi nyilatkozatban ez olvasható: „A nemzetközi kommunista mozgalom egységének határozott megvédése a marxizmus—leninizmus, a proletár internacionalizmus elvei alapján, minden olyan akció megakadályozása, amely ezt az egységet aláásható — ezek a győzelem kötelező feltételei a nemzeti függetlenségért, a demokráciáért és a békéért, a szocialista forradalomból, a szocializmus és a kommunizmus építéséből adódó feladatok sikeres megoldásáért folyta-

* Megjelent a Kommunyiszt 1961. évi 17. számában.

Digitized by Google

tott harcban. Ezeknek az elveknek a megsértése gyengítené a kommunizmus erőit."[1]

A szocialista tábor országainak, a nemzetközi kommunista mozgalomnak az egysége félelemmel tölti el az imperialista burzsoáziát. S e burzsoázia legtitkosabb reménye és célja ennek az egységnek a megingatása és szétbomlasztása, s hogy ezt elérje, nem riad vissza még a legaljasabbb eszközöktől sem.

A Szovjetunió Kommunista Pártja, a párt Hruscsov elvtárs vezette lenini Központi Bizottsága mindent elkövet, hogy marxista—leninista elvi talajon erősödjön a testvérpártoknak és a szocialista közösség országainak az egysége. A lenini párt mindenkor következetesen teljesítette internacionalista kötelességét. A testvérpártok benne látják a nemzetközi kommunista mozgalom élcsapatát.

Az SZKP XXII. kongresszusa megjelölte a kommunista társadalom felépítésének részletes tervét, s a nemzetközi munkásosztály előtt legfőbb internacionalista kötelességének tartja e történelmi terv megvalósítását. A kongresszus a kommunizmusnak, a népek barátságának a diadaláért, a szocialista tábor egységének, a kommunista mozgalom egységének erősítéséért vívott harc jegyében zajlott le.

Az SZKP XXII. kongresszusának küldöttei és a testvérpártoknak a kongresszuson részt vevő képviselői körében aggodalmat keltett az Albán Munkapárt vezetőinek szakadár tevékenysége, az a tény, hogy megszegték a marxizmus—leninizmus elveit, a szocialista internacionalizmus elveit, hogy bomlasztják a szocialista országok, a nemzetközi kommunista mozgalom egységét.

Meg kell mondanunk, hogy az SZKP és a testvérpártok idejében felhívták az Albán Munkapárt vezetőinek figyelmét arra, hogy az internacionalizmus elveivel összeegyeztethetetlen, veszélyes és káros útra léptek, latba vetették a meggyőzés és az elvtársi bírálat minden eszközét, hogy segítsék az Albán Munkapárt vezetőségét. Ám Enver Hodzsa, Mehmet Shehu és más albán vezetők ügyet sem vetettek az elvi bírálatra és nyíltan harcba indultak az SZKP XX. kongresszusának lenini irányvonala ellen, az 1957. évi és az 1960. évi nyilatkozat legfontosabb tételei ellen, tehát a nemzetközi kommunista mozgalom ama dokumentumai ellen, amelyeket valamennyi testvéri kommunista és munkáspárt képviselői közösen dolgoztak ki és egyhangúan elfogadtak. Enver Hodzsa és Mehmet Shehu nagyhangú rágalomhadjáratot indított az SZKP és a többi kommunista testvérpárt ellen, hogy megbontsa a nemzetközi kommunista mozgalom egységét.

[1] A békéért, a nemzeti függetlenségért, a demokráciáért, a szocializmusért. A kommunista és munkáspártok nyilatkozata és kiáltványa a világ népeihez. Kossuth 1960. 80. oldal.

Digitized by Google

Ilyen körülmények között az SZKP Központi Bizottsága kötelességének tartotta, hogy a XXII. kongresszusnak beszámoljon a szovjet—albán viszony helyzetéről, az Albán Munkapárt vezetői által elfoglalt antileninista, nacionalista álláspontról, arról, hogy az albán vezetők tudatosan a szocialista táborral való szakítás útjára léptek, hogy korunk legfontosabb kérdéseiben szakítanak a kommunista világmozgalom általános vonalával.

Az SZKP, a testvérpártok, tudva, milyen nagy felelősséget hárít rájuk a béke és a szocializmus ügye, megingathatatlanul védelmezik a marxizmus—leninizmus tanítását minden elhajlóval szemben, engesztelhetetlen harcot folytatnak két fronton: a revizionizmus ellen, valamint a dogmatizmus és szektásság ellen. A leghatározottabban elítélték az Albán Munkapárt vezetőségének álláspontját, mint szakadár és antimarxista álláspontot.

Hogy világosabban lássuk, mekkora politikai szaltó mortálét hajtottak végre az Albán Munkapárt vezetői, nem lesz felesleges megemlítenünk, hogy még nem is olyan régen teljes mértékben helyeselték az SZKP XX. kongresszusának irányvonalát, az SZKP Központi Bizottságának és a szovjet államnak a külpolitikáját, a szovjet vezetők tevékenységét, arról beszéltek, hogy az albán—szovjet barátság oly szilárdan áll majd idők végtelenségéig, mint az albán hegyek. De már az Albán Munkapárt IV. kongresszusa előtt és magán a kongresszuson, amely 1961 februárjában zajlott le, Enver Hodzsa és Mehmet Shehu dühödten támadta és rágalmazta az SZKP-t és a többi testvérpártot, a marxizmus—leninizmus legfontosabb tételeit, igyekezve megbontani a szocialista tábor és a nemzetközi kommunista mozgalom egységét. Különösen világosan mutatkozott ez meg Enver Hodzsának és Mehmet Shehunak 1961. november 7-én az Albán Munkapárt fennállásának 20. évfordulója alkalmából mondott szégyenletes beszédében.

Általánosan elismert tény, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártja, a szovjet nép az első sorokban harcol az imperializmus ellen, az imperializmus politikája és ideológiája, a revizionizmus ellen. A Szovjetunió kezdeményező, bátor, támadó politikája méri a legfőbb és legerősebb csapást az imperializmusra az egész világ előtt leleplezve az imperialista hatalmaknak, az agresszív háborúk minden rendű és rangú bajnokának, a szabadság és függetlenség eltipróinak rabló politikáját. A Szovjetunió tervet terjesztett elő az általános és teljes leszerelésre, az atomfegyverek betiltására és megsemmisítésére, nyilatkozatot adott ki a gyarmati rendszer haladéktalan és végleges megsemmisítését illetően.

Digitized by Google

Éppen az osztályellenség tanyáján: New Yorkban és San Franciscóban, Párizsban és Londonban — N. Sz. Hruscsov elvtárs mindenütt bátran és szenvedélyesen leleplezte az imperializmust, annak népellenes politikáját, mindenütt szembeszállt a militarizmussal és a kolonializmussal, mindenütt síkra szállt a békéért, a szocializmusért, a szocialista demokráciáért, mindenütt harcra kelt a reakció legkülönfélébb formái ellen.

Az utóbbi években az imperialisták nem egyszer tettek már kísérletet egy újabb háború kirobbantására, próbára téve a szocialista rendszer szilárdságát. Az Egyesült Államok imperialistái, valamint a NATO-ban és más blokkokban velük együttműködő szövetségeseik már több ízben is fegyverhez nyúltak, hogy elfojtsák a népeknek a szabadságért és a társadalmi haladásért vívott harcát. S a Szovjetunió mindannyiszor az antiimperialista erők élcsapataként lépett a színre. Éppen a Szovjetunió határozott álláspontjának köszönhető, hogy sikerült meghiúsítani az Egyiptom és Libanon elleni imperialista agressziót, az imperialisták Irakkal kapcsolatos terveit stb. Világszerte ismeretes, milyen szerepet töltött be a Szovjetunió a testvéri, hős Kubának az amerikai imperializmus mesterkedéseivel szembeni védelmében, Kongó, Laosz területi integritásának és függetlenségének a védelmében.

Hogy a háborút sikerült elhárítani és a népek élvezhették a békés élet áldásait, ez annak a tevékenységnek a fő eredménye, amelyet az SZKP és Központi Bizottsága a szovjet állam hatalmának növeléséért, a lenini külpolitika érvényesítéséért kifejtett. Ez a szocialista országok testvérpártjai munkájának, a világ minden országában a békéért küzdő erők aktivizálódásának az eredménye.

S éppen ebben a helyzetben, amikor megfeszített harc folyik a szocializmus és az imperializmus erői között, a béke és a háború erői között, Enver Hodzsa, Mehmet Shehu és az Albán Munkapárt más vezetői arra tesznek kísérletet, hogy aláaknázzák a szocialista országok egységét, megrágalmazzák a fő imperialistaellenes erő: a Szovjetunió és a többi szocialista állam politikáját.

Hodzsának és az Albán Munkapárt többi vezetőjének nem ártott volna, ha megfigyelik, hogyan is értékelik álláspontjukat az imperialista urak. A „New York Post" című amerikai reakciós burzsoá lap ezt írta: nem az a lényeg, hogy „balról" bírálják-e a Szovjetuniót az albán vezetők, vagy pedig, mint a jugoszláv vezetők, jobbról — ez végeredményben részletkérdés. A lényeg az, hogy bírálják a szocialista tábor vezető erejét, a Szovjetuniót, megingatják, bomlasztják és gyengítik a szocialista tábort. S a lap azt tanácsolja Kennedynek és a külügyminisztériumnak, hogy ne törődjön az albán vezetők állítólagos „baloldaliságával" és támogassa őket. „Ami pedig Amerikát illeti — vonja le a következtetést a cikk szerzője, Max Lerner —, támogatnia kell minden pártütőt.

Digitized by Google

jobboldalit és baloldalit egyaránt, ha azt ki lehet szakítani a szovjet (értsd: szocialista — *F. K.*) táborból." Így ítélik meg az Albán Munkapárt vezetőségének álláspontját a kommunizmus ellenségei. Az imperialisták nem titkolják, hogy tárt karokkal fogadják Enver Hodzsát és Mehmet Shehut. A burzsoá politikusok nagy reményeket fűznek az albán vezetők szakadár tevékenységéhez, azok szennyes propagandájához, amely az SZKP és a többi kommunista párt ellen, a szocialista tábor országainak egysége ellen irányul.

Hogy milyen módszerekhez nyúlnak szakadár tevékenységükben az albán vezetők, az kitűnik a következőkből. Az SZKP programjának tervezetét, mint ismeretes, valamennyi testvéri kommunista és munkáspárt közzétette. Még egyes polgári lapok is kénytelenek voltak korunk e nagy jelentőségű dokumentumának teljes szövegét kinyomtatni. Kénytelen-kelletlen közzétették az Albán Munkapárt vezetői is. De hogyan? Nagyon ravasz módon megnyirbálva, meghamisítva jelentették meg a programtervezetet. Vajon miért tették ezt?

Az SZKP programja dicső lobogója annak a harcnak, amely a kommunizmusért, a békéért, valamennyi nép barátságáért és boldogságáért, az imperializmus ellen, a munkásosztály összes ellenségei ellen, a dolgozók és elnyomottak ellenségei ellen folyik. Az albán vezetők azért nem merték közzétenni az SZKP programjának teljes szövegét, mert az ízekre szedi a Szovjetunióra, az SZKP-ra, és lenini Központi Bizottságára szórt rágalmakat.

„Tudjuk — mondotta N. Sz. Hruscsov elvtárs a XXII. kongresszuson —, miért titkolják el az albán vezetők az SZKP programját pártjuk és népük előtt. Azért, mert úgy félnek az igazságtól, mint a tűztől. Pártunk programja szentség a mi számunkra, vezérlő csillagunk ez a program a kommunizmus építésében.

Ha egész terjedelmében közzéteszik a programtervezetet, az albán dolgozók megláttá volna, hol a rágalom és hol az igazság, megláttá volna, hogy pártunk egész tevékenysége megfelel, pártunk tervei megfelelnek a népek létérdekeinek, köztük a velünk baráti albán nép érdekeinek is."[2]

Jellemző, hogy az SZKP programtervezetét publikálva az Albán Munkapárt vezetői más fontos tételek mellett kihagyták mindazokat a bíráló megállapításokat is, amelyek a jugoszláv revizionizmusra és általában a modern revizionizmusra vonatkoznak. Még a politikában tapasztalatlan ember előtt is teljesen világos, mit is jelent ez az otromba és méltatlan eljárás: az SZKP programtervezetéből kihagyott tételek kézzelfoghatóan bebizonyítják, ki is folytat tulajdonképpen igazi, következetes és elvi harcot a revizionizmus ellen, és megmutatják mekkora hazugság az, amit az albán

[2] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth 1961. 306. oldal.

Digitized by Google

vezetők az SZKP-nak a modern revizionizmus tekintetében elfoglalt álláspontjáról terjesztenek.

A kétkulacsosság Enver Hodzsa és Mehmet Shehu tevékenységének egyik vonása. Szóban az albán—szovjet barátság megszilárdítása, a szocialista tábor egysége mellett szállnak síkra, tetteikben azonban a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal szemben ellenséges, szakadár politikát folytatnak. Ez a politika óriási kárt okoz az albán népnek, mert elszigeteli az Albán Köztársaságot a szocialista tábor országaitól, az Albán Munkapártot az egész nemzetközi kommunista mozgalomtól.

Hogyan értékeljük például a következő tényt? Az albán kormány meghívására a Szovjetunióból és a többi szocialista országból annak idején több ezer szakember utazott Albániába. A szocialista internacionalizmus eszméi vezérelték őket, az a forró vágy vitte oda őket, hogy segítségére legyenek az albán népnek a szocialista gazdaság és kultúra kialakításában. S hogyan bántak velük az albán vezetők? Az utóbbi időkben a szovjet szakemberek számára teljesen tűrhetetlen állapotokat teremtettek, a becsületükbe gázoltak és megalázták őket. Ugyanilyen helyzetbe kerültek más szocialista országok szakemberei is. A szovjet kormány ezért kénytelen volt visszahívni szakembereit. Most Enver Hodzsa és Mehmet Shehu azt a szemérmetlen hazugságot terjesztik, hogy a Szovjetunió kormánya Albánia vezetőinek kívánsága ellenére hívta vissza szakembereit.

A dolog Albániában odáig fajult, hogy Enver Hodzsa és Mehmet Shehu üldöz és letartóztat embereket csupán azért, mert híven kitartanak a Szovjetunióval és az SZKP-val való barátság, a proletár internacionalizmus elvei mellett.

Valamennyien jól ismerjük Liri Belishovát, a bátor kommunista partizánnőt és Kocso Tashkót, az Albán Munkapárt egyik alapítóját. Vajon miért rekesztették ki a vezetőségből és üldözik ezeket a becsületes hazafiakat, Albánia szabadságának és függetlenségének, Lenin ügyének ezeket a harcosait? Csak azért, mert síkra szállnak a szocialista tábor testvéri szolidaritása, a Szovjetunióval, a Lenin pártjával való barátság mellett, mert Liri Belishova meg merte mondani Shehunak, Hodzsának és a velük egy húron pendülőknek, hogy ne merjék rágalmazni a Szovjetuniót, Lenin nagy hazáját és a leninizmust, ne merjék gyalázni az SZKP-t és lenini Központi Bizottságát. Az Albán Munkapárt vezetői letartóztatják és üldözik azokat az albán katonai és polgári szakembereket, akik a Szovjetunióban tanultak. A Szovjetunió iránti szeretetet Albánia vezetői ma bűncselekménynek tekintik. Hát elképzelhető ennél hajmeresztőbb és undorítóbb viselkedés?

Az egész világ kommunistáit joggal felháborítja az Enver Hodzsa és Mehmet Shehu által bevezetett önkény és törvénytip-

Digitized by Google

rás. Mennyit szenvedtek és szenvednek még ma is tőlük a becsületes hazafiak, az állhatatos kommunisták! Hiszen Enver Hodzsa és Mehmet Shehu törvénytiprása és önkénye mély titokban történik úgy, ahogy azt valamikor Jezsov és Berija csinálta. Terrorista tevékenységük méreteiről mindamellett bizonyos fokig képet ad az a tény, hogy az Albán Munkapárt alapítói közül jóformán egy sem maradt életben. Így Hodzsának ma már módjában áll, hogy az Albán Munkapárt „alapítójának" szerepében tetszelegjen.

Az albán vezetők próbálják „törvényesíteni" a terror és erőszak rendszerét. 1960 elején rendeletet adtak ki „Az internálásról és száműzetésről mint adminisztratív rendszabályról". E rendelet alapján megalakítottak egy speciális bizottságot, egy „ötös tanácsot", amelynek jogában áll saját belátása szerint, vizsgálat és bírói ítélet nélkül bárkit internálni és száműzni. Ki ellen irányul ez a rendelet? Az albán vezetők tetteiből ítélve ez a nép ellen, azok ellen az albán kommunisták ellen irányul, akik merészelik elítélni Shehu és Hodzsa politikáját, a szocialista tábor országaival, a nemzetközi kommunista mozgalommal szemben folytatott szakadár tevékenységüket. A rendeletnek, alkotói elképzelése szerint, a félelem légkörét kell kialakítania az országban, a pártban meg kell bénítania az Albán Munkapárt vezetőinek tevékenységét érintő bírálatot.

Jellemző, hogy ezt a rendeletet olyan körülmények között hozták, amikor az országban az albán vezetők állítása szerint már likvidálták a kizsákmányoló osztályokat és lerakták a szocializmus alapjait. Mehmet Shehu és Enver Hodzsa, úgy látszik, ebben is Sztálin elméletét követi, aki már a szocializmus győzelme után azt mondotta, hogy minél nagyobbak a szocializmus sikerei, annál jobban kiéleződik az országon belül az osztályharc. Ismeretes, hogy ez a sztálini tétel volt az elméleti alapja a tömeges megtorlásoknak és a szocialista törvényesség megszegésének.

Láttunk tehát néhány tényt az albán valóságból.

Az albán kommunisták és az albán nép még nem ismerik a a teljes igazságot az Albán Munkapárt vezetőinek tetteiről, még nem tudják, hogy azok magukra vállalták mindannak a védelmét, amit az SZKP és az egész nemzetközi kommunista mozgalom egyhangúan elítélt, magukra vállalták ezt a visszataszító szerepet. Az albán vezetők titkolták és titkolják a párt, a nép előtt, hogy becstelen szakadár tevékenységüket a kommunista és munkáspártok egyöntetűen megbírálták és elítélték. Úgy tüntetik fel a dolgot, mintha antimarxista, dogmatikus nézeteik széleskörű támogatásra találnának a nemzetközi kommunista mozgalomban. Csak politikai kétkulacsosok járhatnak el így. Ám az igazságot eltitkolni nem tudják. Ez előbb-utóbb csak eljut az albán néphez, az albán kommunistákhoz. S akkor Enver Hodzsának és Mehmet Shehunak fe-

Digitized by Google

lelnie kell majd az albán nép és az Albán Munkapárt előtt a Szovjetunióval és az SZKP-vel szemben folytatott szakadár tevékenységéért, a szocialista tábor és a kommunista mozgalom egységének megbontására tett kísérletekért, az Albánia elszigetelődéséhez, a szocialista országok nagy családjától való elszakadáshoz vezető politikáért.

II.

Felmerül a kérdés: hogyan és miért fejlődtek az Albán Munkapárt vezetői ilyen irányban? Csak fenntartással beszélhetünk egyes mai albán vezetőknek a marxizmus—leninizmustól való eszmei és politikai elhajlás, a mai szakadár, antimarxista álláspontjukra való áttérés „kezdetéről". Ezeknek a vezetőknek egy része, úgy látszik, sohasem volt meggyőződéses marxista—leninista. Aligha lehetett meggyőződéses marxista az az ember, aki pártbeli elvtársaihoz fordulva kijelentette, hogy aki bírálni merészeli a párt vezetőségét, azt „arcul köpik, szájon vágják, s ha kell, akár golyót is eresztenek a fejébe". Ez a burzsoá kémelhárító szolgálatok zsargonja, s aki ilyen módszerekhez folyamodik, igazán nem lehet meggyőződéses kommunista. S az ilyen emberek „fejlődése" nem szorul különösebb magyarázatra.

De mi az oka annak, hogy ilyen irányban fejlődtek olyan albán vezetők, akiknek annak idején voltak bizonyos érdemeik országuk, pártjuk előtt, akik őszintén marxistáknak tartották magukat? Hogyan juthattak el odáig, hogy a szocialista tábor és a nemzetközi kommunista munkásmozgalommal szemben ellenséges tevékenységet folytassanak, olyan tevékenységet, amely az imperializmus malmára hajtja a vizet?

Ennek egyik fő oka a sztálini személyi kultusz, s a személyi kultusznak az a még visszataszítóbb formája, amelyet magában Albániában Hodzsa és Shehu személye körül kialakítottak. Első sorban ez az oka annak, hogy az albán vezetők eltántorodtak a marxizmustól. N. Sz. Hruscsov elvtárs a XXII. kongresszuson, arra a kérdésre válaszolva, hogy mik a fő okai az albán vezetők politikai és ideológiai eltántorodásának, annak, hogy oly dühödten támadják az SZKP XX. kongresszusának lenini irányvonalát, ezt mondotta: „Először is, az albán vezetőknek nem tetszik a sztálini személyi kultusznak és káros következményeinek határozott elítélése. Nem tetszik nekik, hogy határozottan elítéltük az önkényeskedést, a hatalommal való visszaélést, amit sok ártatlan ember megszenvedett, köztük a régi gárda neves képviselői is, akik Leninnel együtt megteremtették a világ első proletárállamát. Az albán vezetők nem tudnak ingerültség és rosszindulat nélkül beszélni arról, hogy mi örökre véget vetettünk annak a helyzetnek, amikor *egy*

Digitized by Google

ember kénye-kedve szerint döntött pártunk és hazánk életének legfontosabb kérdéseiben . . .

Azt hinné az ember, hogy a XX. kongresszus lenini irányvonalának, amelyet a testvérpártok helyeselnek, támogatásra kellett volna találnia az Albán Munkapárt vezetőinél is, hiszen a személyi kultusz nem egyeztethető össze a marxizmus—leninizmussal. Valójában azonban az albán vezetők pajzsukra emelték a sztálini személyi kultuszt, elkeseredett harcot indítottak az SZKP XX. kongresszusának határozatai ellen, hogy letérítsék erről a helyes irányvonalról a szocialista országokat. Természetesen ez nem véletlen dolog. Mindaz, ami a személyi kultusz időszakában nálunk hibás volt, a legrosszabb formában jelentkezik az Albán Munkapártban. Ma már senki előtt sem titok, hogy az albán vezetők erőszak és önkényeskedés árán vannak hatalmon."[3]

A személyi kultusz súlyos megpróbáltatásokat és nagy bajokat zúdított pártunkra és országunkra. Ez teljesen összeegyeztethetetlen a marxista—leninista világnézet szellemével, a szocialista ideológiával és a szocialista rendszerrel. Az SZKP XX. kongresszusa az egész párt, az egész nép akaratát fejezte ki, amikor elítélte a sztálini személyi kultuszt. Ezt az elmarasztaló bírálatot valamennyi marxista kommunista és munkáspárt támogatta, s ezt helyeselte az Albán Munkapárt III. kongresszusa is.

Lám, mit mondott Enver Hodzsa az Albán Munkapárt e kongresszusán: „Az Albán Munkapárt és az egész albán nép fenntartás nélkül támogatja a Szovjetunió Kommunista Pártja XX. kongresszusának történelmi jelentőségű helyes határozatait, s ezekben a határozatokban nemcsak a Szovjetunió Kommunista Pártjának és a szovjet népnek ragyogó győzelmét, hanem az Albán Munkapárt és az albán nép nagy győzelmét is látja. Pártunk és népünk támogatja a személyi kultusz elleni bátor, elvi harcot. A Sztálin elvtárs személye körüli kultusz pártunkban és országunkban is erősen éreztette hatását." Így beszélt Enver Hodzsa. De ezek csak szavak. Gondolkodni másképpen gondolkodott, s másképpen cselekedett is.

A körülmények kényszerítő hatása alatt, olyan viszonyok között, amikor az SZKP XX. kongresszusának határozatait és a sztálini személyi kultusz bírálatát szívből helyeselte és támogatta valamennyi testvéri kommunista és munkáspárt, Hodzsa kénytelen volt még az „önbírálatra" is rászánni magát. A későbbi fejleményekből azonban kitűnt, hogy ez csak manőver volt. Semmi több. Félreérthetetlenül tanúsítja ezt a következő tény. Az SZKP XX. kongresszusa után sok albán kommunista ragaszkodott ahhoz, hogy magában Albániában is tegyenek lépéseket a személyi kultusz leküzdésére. Ám az albán vezetők, köztük Enver Hodzsa és Mehmet

[3] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Idézett kiadás 308. oldal.

Digitized by Google

Shehu, nemcsak hogy nem támogatták az ilyen követeléseket, hanem a legkülönbözőbb megtorlásokat zúdították e kommunisták nyakába. Felülkerekedett bennük a marxizmus—leninizmustól idegen kispolgári énjük, s néhány évvel az Albán Munkapárt III. kongresszusa után hamis rágalmakkal bírálták az SZKP XX. kongresszusát és tüntetőleg pajzsukra emelték a Sztálin-kultuszt, hogy így fenntartsák a saját személyüket körülvevő kultuszt és igazolják Albániában a törvénytiprást és az önkényt. Hodzsa és Shehu megtagadta azt, amit az Albán Munkapárt III. kongresszusán mondott, amit e kongresszuson határozatban rögzítettek. Mit jelent az ilyen emberek számára saját pártjuk kongresszusának határozata?! Ugyanilyen szemérmetlenül sárba tiporták a kommunista és munkáspártok képviselőinek 1957. és 1960. évi értekezletén hozott nyilatkozatokat is.

A munkásosztály vezetőinek egyik legjellemzőbb vonása, amely a burzsoá vezetőktől megkülönbözteti őket: a szerénység. A burzsoázia képviselőinek dölyfével, kérkedésével, elbizakodottságával a munkásosztály vezetői a bölcs egyszerűséget állítják szembe. Valamennyien tudjuk, hogyan élcelődött Marx Louis Blanc-on, ezen a törpén, aki felfuvalkodva óriásnak akart látszani, akár a lafontaine-i mesealak. Enver Hodzsa az Albán Munkapárt IV. kongresszusán ott ült az elnökségben a saját mellszobra alatt. A mellszobor óriási méreteivel tűnt ki, s mellette teljesen eltörpült Marx, Engels és Lenin arcképe. Ez volt aztán a nagyszerű látvány!

Ez csak apró külsőség, de kifejezi a belső erkölcsi arculatot is.

Persze, ha csak ennyi volna az egész, ez még nem volna olyan nagy baj. Ám az egésznek az a kuriózuma, hogy Enver Hodzsa, meggyőzve önmagát csalhatatlanságáról, marxista teoretikusnak képzelve magát, komolyan oktatni kezdett mindenkit a marxista tudományra, más kommunista pártok vezetőit a marxizmustól való „elhajlással" vádolja. Már említett november 7-i beszéde hencegő, öntelt, a szerénységnek még a nyomától is mentes, tartalmát tekintve pedig oly messze van az alkotó marxizmus—leninizmustól, mint az ég a földtől. Megátalkodott dogmatikusként lépett fel, afféle iskolásként, aki bemagolta a marxizmus—leninizmus néhány tételét, de, hogy melyik mire való, hogyan kell ezeket a tételeket a mai valóságra alkalmazni, ebben teljesen tehetetlennek bizonyult, dörgő frázisokkal takargatva ezt a tehetetlenségét.

A dolog odáig fajult, hogy Enver Hadzsa szemrebbenés nélkül abban a szerepben próbált tetszelegni, mintha éppenséggel védelmére kelne ... az SZKP és a Szovjetunió érdekeinek. Kioktat arra, hogy a sztálini személyi kultusz leleplezése lejáratja a szocializmus ügyét. Ami a szocializmus ügyét valóban lejáratná, ami valóban

Digitized by Google

csorbítaná a szocializmus tekintélyét, az nem a személyi kultusz ártalmasságáról kimondott kérlelhetetlen igazság, hanem az igazság elkendőzése, amit az Albán Munkapárt vezetői szeretnének. A szocializmus ügyét, nagy eszményeinket az olyan emberek járatják le, mint Enver Hodzsa és Mehmet Shehu, akik népellenes, szakadár, a szocializmustól idegen politikát folytatnak.

A személyi kultusz megbírálása az SZKP nagy bátorságát, elvhűségét és becsületességét bizonyítja. Az igazságot a kommunisták nem titkolhatják el, s nem is szabad eltitkolniuk. Az SZKP, amelyet joggal lenininek neveznek, amely korunk esze, becsülete és lelkiismerete, mindig is így járt el. A személyi kultusz leleplezésével, káros következményeinek felszámolásával az SZKP még erősebb lett, még jobban megnőtt a tekintélye a népben, a nemzetközi kommunista mozgalomban.

A nemzetközi kommunista mozgalom helyesli és támogatja az SZKP XX. és XXII. kongresszusának határozatait, azok elméleti tételeit és politikai következtetéseit, a sztálini személyi kultusznak és következményeinek az elítélését, Molotov, Kaganovics, Malenkov és a többiek pártellenes csoportjának eszmei és szervezeti szétzúzását. A testvérpártok az SZKP XXII. kongresszusára kiküldött képviselőik révén élesen és fenntartás nélkül elítélték az Albán Munkapárt vezetőinek antileninista álláspontját, szakadár tevékenységét.

Az SZKP XXII. kongresszusának a Központi Bizottság beszámolójával kapcsolatban egyhangúlag elfogadott határozatában ez olvasható: „A kongresszus alaptalannak, rágalmazónak minősíti, s határozottan visszautasítja az Albán Munkapárt vezetőinek a Szovjetunió Kommunista Pártja és annak lenini Központi Bizottsága ellen intézett támadásait. Az albán vezetők cselekedetei ellentétesek a kommunista és munkáspártok képviselőinek 1957-es és 1960-as értekezletén elfogadott nyilatkozatokkal, és csakis úgy értékelhetők, mint a szocialista országok barátságának és összeforrottságának aláásására irányuló bomlasztó cselekedetek, amelyek az imperializmus kezére játszanak."[4]

Władisław Gomulka, a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának első titkára az SZKP XXII. kongresszusán hozzászólásában kijelentette, hogy a XX. kongresszus határozatait „csak az Albán Munkapárt vezetősége nem használta fel, csak az nem vonta le belőlük a szükséges következtetéseket, ártva ezzel pártjának, népének és a nemzetközi munkásmozgalomnak, s ez végső soron ma a proletár internacionalizmus alapelveitől, a marxizmus—leninizmustól, a szocialista tábor valamennyi országának

[4] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Id. kiad. 330. old.

Digitized by Google

egységétől való elhajlás végzetes útjára viszi az albán vezetőséget."

Dolores Ibarruri, a Spanyol Kommunista Párt elnöke, az Albán Munkapárt vezetőinek álláspontjáról szólva ezt mondotta: „Ha az efféle állásfoglalást teljes becsületességgel és nyíltsággal ki nem javítják, ez véleményünk szerint veszélyezteti a kis, de bátor albán nép vívmányait, és szétbomlaszthatja az Albán Munkapártot, amelynek legjobbjai igyekeznek az SZKP XX. kongresszusán megjelölt marxista—leninista utat követni."

Szalam Adil, az Iraki Kommunista Párt Központi Bizottságának első titkára megjegyezte, hogy az albán vezetőknek a XX. kongresszus lenini politikája ellen irányuló cselekedetei „nemcsak a réginek az újjal és alkotóval való szembenállását fejezik ki, hanem a szűklátókörű nacionalizmusnak a proletár internacionalizmussal, a burzsoá ideológiának a kommunista ideológiával való szembenállását is. Ennek a szembenállásnak semmi köze a marxizmus—leninizmushoz."

Az Albán Munkapárt vezetőségének szakadár és nacionalista tevékenységéről a kongresszuson újabb tényeket ismertetett Kosztasz Koliannisz, a Görög Kommunista Párt Központi Bizottságának első titkára. Ezt mondotta: „Teljesen egyetértünk azzal a bírálattal, amellyel itt az Albán Munkapártnak a marxizmus— leninizmussal és a proletár internacionalizmus elveivel szakító vezetőségét illették. Az Albán Munkapárt vezetői a mi pártunkkal szemben is olyan tettekre vetemednek, melyek összeegyeztethetetlenek a kommunista és munkáspártok képviselőinek 1960 novemberében Moszkvában lezajlott értekezlete nyilatkozatának elveivel. Még jobban megnehezítik azt a harcot, amelyet pártunk a görög nép élén rendkívül nehéz viszonyok között a helyi reakció és az amerikai imperializmus ellen folytat."

A szocialista és a kapitalista országokból, Európából és Amerikából, Ázsiából és Afrikából testvérpártjaink képviseletében eljött küldöttek egymás után elítélték az albán vezetők egységbontó tevékenységét. S ezen nem segít Hodzsának és Shehunak semmiféle számvitele, amellyel azt számolgatják, hogy a XXII. kongresszuson hányszor hangzott el a nevük. A testvérpártok az SZKP XXII. kongresszusa után is a sajtóban és központi bizottsági határozatokban fenntartás nélkül elítélik az albán vezetőket, amiért lábbal tiporják az internacionalizmust, szakítanak a marxizmussal, aknamunkát végeznek, aljas propagandát folytatnak és a politikai kalandok útjára lépnek.

„Az Albán Munkapárt vezetői — írja a „Pravdában" Tim Buck elvtárs, a Kanadai Kommunista Párt főtitkára — nagyon jól tudják, hogy a Szovjetunióval szemben tanúsított ellenséges magatartásukkal ténylegesen kiszakítják Albániát abból a közös-

Digitized by Google

ségből, amelynek egyik fontos aspektusa a Varsói Szerződés. Tudják, hogy a NATO és kiváltképpen az amerikai imperializmus egészen meghatározott viszonyt alakított ki ama kis államok irányában, amelyek függő viszonyba kerültek a NATO-hatalmakkal szemben. Ez a viszony röviden a következő szavakban jut kifejezésre: »Amerikai dollár a nemzeti szuverenitásról való lemondásért«. Az Albán Munkapárt vezetőinek tudomásuk van erről. Felnőtt emberek, s ismerik az ilyen dolgokat. Ha a vezetőségnek sikerül továbbra is félrevezetnie a népet és a megfontolatlan kalandorság útjára vinné, vagyis arra az útra, amelyen Enver Hodzsa és cinkosai járnak, akkor előfordulhat, hogy Albánia kívül reked a béke és a szocializmus táborán."

A „Drapeau Rouge" című lapban, a Belga Kommunista Párt lapjában megjelent „Miért ítéljük el Tirana álláspontját?" című cikk megállapítja, hogy „a Belga Kommunista Párt a leghatározottabban elítéli az Albán Munkapártot, amiért szembefordul a békés egymás mellett élésért folyó harccal, azzal a harccal, amelynek célja megszabadítani az emberiséget a háború borzalmaitól. Elítéli azt is, hogy az Albán Munkapárt vezetői durván megszegik a szocialista demokráciát és ilyen körülmények között súlyos bűncselekményeket követnek el albán munkásaktivistákkal szemben, noha erre többször is felhívták Tirana figyelmét."

A Francia Kommunista Párt Központi Bizottsága határozatában hangsúlyozza, hogy a Francia Kommunista Párt „helyesli, hogy az SZKP a XXII. kongresszuson feltárta az Albán Munkapárt vezetőinek szektás és kalandor tetteit, miután előzőleg már minden lehető módon próbálta tisztázni az összes vitás kérdéseket ezekkel a vezetőkkel. E párt vezetői szembeszálltak a XX. kongresszus irányvonalával, amelyet 1957-ben és 1960-ban az egész nemzetközi kommunista mozgalom, s a többi között az Albán Munkapárt is jóváhagyott, mind a személyi kultusz elleni harcot illetően, mind pedig abban a kérdésben, hogy korunkban megvan a lehetőség a háború elhárítására és a szocializmusnak új utakon való megközelítésére. Ezek a vezetők a személyi kultusz időszakából ismeretes megengedhetetlen módszerekhez folyamodtak.

Minden kommunista pártnak kötelessége, hogy elítélje az ilyen irányvonalat, az ilyen tetteket, amelyek kárt okoznak az albán népnek, ártanak a szocializmus ügyének és szakítanak a testvérpártok kollektív határozataival."

A Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának plénumán (november 15—17.) Antonín Novotný beszámolójában azt mondotta, hogy „a sztálini személyi kultusz buzgó propagálásával az albán vezetők elsősorban önmagukat védik, minthogy bűnlajstromukat olvan becsületes albán kommunisták és hazafiak meggyilkolása terheli, akik bírálni merték Enver Hodzsát és

Digitized by Google

Mehmet Shehut." Az Albán Munkapárt vezetősége, hangsúlyozta Novotný elvtárs, megszegte a 81 kommunista párt nyilatkozatából adódó kötelezettségeit, s tudatosan a szocialista táborral való szakítás útjára lépett.

Úgy hiszem, világos. A nemzetközi kommunista mozgalom egyöntetűen elítéli az albán vezetők egységbontó, antimarxista politikáját és propagandáját.

III

Az albán vezetők politikai és eszmei lesüllyedésének a marxizmus—leninizmussal és a szocialista rendszerrel összeegyeztethetetlen személyi kultusz a fő, bár nem egyetlen oka és megnyilvánulása. Az egyik legfontosabb oka ennek nacionalizmusuk, nemzeti szűklátókörűségük, az, hogy képtelenek az időszerű problémákat a lenini internacionalizmus szemszögéből, a szocialista tábor és a nemzetközi kommunista mozgalom érdekei és feladatai szemszögéből vizsgálni.

A lenini proletár internacionalizmus hatalmas forradalmi erővé egyesíti, tömöríti a szocialista országokat, a nemzetközi munkásosztályt, a kommunista és munkáspártokat. Ezzel az internacionalizmussal ellentétben a reakciós nacionalizmus gyengíti az egyes országok munkásosztályát. Az imperialista burzsoázia a maga ideológiájává és politikájává tette a nacionalizmust, és fegyverként használja ezt a munkásosztály megosztására, valamint arra, hogy a munkásosztályt saját hatalmának rendelje alá.

Az albán vezetők a proletár internacionalizmus elveinek elárulásával a burzsoá nacionalizmus álláspontjára süllyednek le. Ez azt eredményezte, hogy ellenséges viszonyba kerültek a nemzetközi kommunista mozgalommal, hogy egységbontó akciókat indítottak a szocialista tábor országai ellen, köztük a nagy internacionalista erő, a Szovjetunió, az SZKP ellen.

Az albán vezetők ma a Szovjetuniót és a többi szocialista országot próbálják hibáztatni Albánia gazdasági nehézségeiért. Erre azért van szükségük, hogy elhárítsák maguktól a felelősséget a népgazdaság rossz vezetéséért, s egyben az albán népből kiirtsák a szovjet nép, az albánok felszabadítója és barátja iránti szeretetet, s a népben egészségtelen, nacionalista érzelmeket ébreszszenek. Ilyen aljas terveket szőnek az albán vezetők. Az albán vezetők becsapják a népet és meghamisítják a tényeket. A tények pedig megcáfolják az albán vezetőknek azokat az állításait, amelyek szerint a Szovjetunió és a többi szocialista ország megtagadta Albánia segítését. Valójában a Szovjetunió, a testvéri együttműködés, a szocialista internacionalizmus elvétől vezérelve, minden tekintetben állandó segítségben részesítette Albániát, s minden

Digitized by Google

elkövetett, hogy az gyorsabban oldja meg a gazdasági és kulturális építéssel, az albán nép életszínvonalának emelésével kapcsolatos feladatokat.

15 év alatt többszáz millió rubelnyi vissza nem térítendő segítséget és hitelt kapott a Szovjetuniótól és a többi szocialista országtól. S nem egy alkalommal fordult elő, hogy a Szovjetunió a hitelekből jelentős összegeket mint meg nem fizetendőket leírt, s több szovjet hitelen épült vállalatot a szovjet nép ajándékaként átadott az albán népnek. A Szovjetunió, az albán vezetők állításaival ellentétben, becsületesen, pontosan és határidőre teljesítette, sőt túlteljesítette a kereskedelmi szerződésekben 1960-ra, illetve 1961-re előirányzott gabonaszállításokat. Ezek tények. Csakhogy az albán vezetők már túlzott igényeket támasztottak a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal szemben, megsértve a kölcsönösség elvét. Az albán vezetők túlzott követeléseiben nem az internacionalizmus, hanem szűkkeblű nacionalizmus jutott kifejezésre.

Enver Hodzsa és Mehmet Shehu eléggé sajátos módon úgy értelmezik a testvéri együttműködés és kölcsönös segítség internacionalista elvét, mint más szocialista országok egyoldalú kötelességét arra, hogy minden gazdasági követelésüket kielégítsék. A következetes internacionalizmus abban rejlik, hogy az egyes szocialista országok a nemzeti gazdaságuk fejlesztésére tett erőfeszítéseiket összekapcsolják a gazdasági együttműködés és kölcsönös segítség erősítését és kiszélesítését célzó közös erőfeszítésekkel. *„... Ez a szocialista világgazdaság további fellendítésének széles országútja."* (N. Sz. Hruscsov.)

Enver Hodzsa, Mehmet Shehu és elvbarátaik hangzatos „baloldali" frázisaik ellenére nacionalista szűkkeblűségről és önzésről tesznek tanúbizonyságot, amikor elégedetlenségüknek adnak hangot amiatt, hogy a Szovjetunió és a többi szocialista ország segítséget nyújt Ázsia és Afrika fejletlen államainak. Ez szerintük nem használ, hanem árt a társadalmi haladás ügyének. Az albán vezetők szűkkeblű nacionalizmusuknál fogva képtelenek megérteni, hogy az ilyen segítség óriási történelmi jelentőségű ezen országok független fejlődése szempontjából, s hogy ez a segítség egyben az antiimperialista frontot is szélesíti. Az albán vezetők nem értik meg, milyen szerepet töltenek be a semleges országok a békeharcban.

Enver Hodzsa, hogy az albán népbe beoltsa a szocializmustól oly idegen nacionalista érzelmeket és azt a Szovjetunió ellen hangolja, azt a fantasztikus rágalmat költötte, hogy a Szovjetunió egyoldalú leszerelést követelt Albániától. Mivel nagyon jól tudja, hogy szavai aljas, provokatív koholmányok, újból meg újból szárnyra bocsátja azt a hazugságot, hogy a szovjet kormány tá-

Digitized by Google

mogatja a görög reakciós köröknek Dél-Albániára támasztott területi igényeit, — azt a hazugságot, amelyet már oly sokszor megcáfoltak.

Az albán vezetők burzsoá nacionalizmusa abban is megnyilvánul, hogy eltúlozzák azt a szerepüket, amelyet a szocialista tábor sorsa szempontjából, az imperializmus elleni harcban, a marxista elmélet „fejlesztésében", a revizionizmus kritikájában betöltenek. A nacionalista gőg és a kivételességre tartott igények mindig is a burzsoá nacionalizmus képviselőinek, nem pedig a marxista—leninistáknak volt a jellemző vonása.

Ha az albán vezetők a józan eszükre hallgatnának, tudhatnák, hogy az általuk választott út, a burzsoá és kispolgári nacionalizmus útja, a nemzeti egoizmus útja, elsősorban éppen az albán nép érdekei ellen fordul. De minden amellett szól, hogy Enver Hodzsa, Mehmet Shehu és a többiek a maguk szűk csoportérdekeiket fölébe helyezik a nép érdekeinek, a szocialista együttműködés érdekeinek, amelyeket nacionalista politikájukkal oly súlyosan megsértenek.

IV

Lenin annak idején „»Baloldaliság« — a kommunizmus gyermekbetegsége" című könyvében kimutatta, hogyan jártak egyes dogmatikus marxisták, akik annyira belefelejtkeztek a múltba, hogy képtelenek voltak meglátni és megérteni az életben keletkezett újat, s ezért az opportunizmus mocsarába süllyedtek. Egyre csak azt az elemi igazságot hajtogatták, hogy 3 több, mint 2, s nem véve észre, hogy a számok előtt új jelek — mínuszok — jelentek meg, továbbra is azt állították, hogy mínusz 3 több, mint mínusz 2. Azt, ami a marxizmusban a döntő: a forradalmi dialektikát, ezek a dogmatikusok nem értették meg, s képtelenek voltak azt az életre, a munkásosztály harcának stratégiájára és taktikájára alkalmazni.

Hasonló valami történik az Albán Munkapárt vezetőségében ülő gyász-teoretikusokkal is, akik bemagoltak néhány marxista idézetet, de nem tanulták meg helyesen alkalmazni a marxizmus módszerét, hogy helyesen értékelhessék a világ új eseményeit és folyamatait és ezeknek megfelelően meghatározhassák a politikai irányvonalat.

Beszélni mintha marxista nyelven beszéltek volna, idézgették a megfelelő helyeket a marxizmus—leninizmus klasszikusaiból, az illető kötetre és oldalszámra utalva, de e művek szellemét, igazi értelmét és jelentőségét nem értették meg, vagy olyan sajátos értelmet tulajdonítottak ezeknek, amely ellentmond a marxizmus—leninizmus lényegének.

Digitized by Google

Világosan megmutatkozott ez akkor, amikor a szocialista tábor országai, a nemzetközi kommunista mozgalom előtt a társadalmi fejlődés új, bonyolult problémái merültek fel, amelyek a marxizmus—leninizmus szellemére támaszkodó merész alkotó megoldásokat követeltek. Begyepesedett dogmatikusok és metafizikusok lévén, az Albán Munkapárt vezetői megrekedtek a múltban és a maguk nagyhangú „baloldali" frázisokkal takargatott dogmatizmusát forradalmiságnak próbálják feltüntetni, szembehelyezkednek a marxizmus, alkotó továbbfejlesztésével.

Vajon az alkotó marxizmus—leninizmus mely új tételei ellen harcol is tulajdonképpen a „marxista" Hodzsa és Shehu? Kitűnik, hogy az SZKP XX. és XXII. kongresszusának, az 1957. és az 1960. évi nyilatkozatnak a legfontosabb tételei ellen.

Mindenekelőtt a mai kor azon jellemzésével szállnak szembe, amely az említett dokumentumokban és az SZKP programjában található meg, s amely szerint e kor fő tartalma a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet, valamint a világporondon kialakult erőviszonyok értékelésével. Hodzsa és fegyvertársai ebben a kérdésben még az 1917 előtti időszakra vonatkozó megállapításoknál és következtetéseknél tartanak. Ám az élet azóta messzire haladt. Ma létezik egy hatalmas szocialista világrendszer. Hogy ez a rendszer döntő befolyással van a nemzetközi események alakulására, ahhoz nem fér kétség. A történelmi fejlődés irányát ma már nem az imperializmus, hanem a szocializmus határozza meg.

A háború és a béke problémájának vizsgálatakor az SZKP és Központi Bizottsága abból indul ki, hogy amíg fennáll az imperializmus, megmarad a háború veszélye is.

„Mindenki jól ismeri az imperializmus klasszikus meghatározását, amelyet Vlagyimir Iljics Lenin fogalmazott meg — mondotta N. Sz. Hruscsov elvtárs a XXII. kongresszuson. — Az imperializmusnak e lenini meghatározása felfedi az imperializmusnak mint a kapitalizmus utolsó szakaszának agresszív jellegét. Az imperializmus elválaszthatatlanul együtt jár a háborúkkal, a világ felosztásáért és újrafelosztásáért, a népek leigázásáért és a monopoltőke igájába hajtásáért vívott harccal. Az imperializmus minden kalandra kész.

Az imperializmus lényegének ez az értékelése tökéletesen érvényes ma is. Pártunk nemhogy tagadná, hanem megerősíti ezt az értékelést. Ebből indul ki, amikor meghatározza politikáját, kidolgozza a forradalmi harc stratégiáját és taktikáját. Meggyőzően tanúsítja ezt új programunk tervezete."[5]

Pártunknak az imperializmus tekintetében, az imperializmus természete tekintetében elfoglalt lenini álláspontja egyformán

[5] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Idézett kiadás 303. oldal.

Digitized by Google

szembenáll a jugoszláv és más revizionisták nézeteivel, akik szépítgetni próbálják az imperializmust, akik revízió alá veszik a marxizmust, és a dogmatikusokkal és szektásokkal is, akik nem látják a világban végbement új jelenségeket, nem látják, hogy az erőviszonyok az imperializmus rovására, a béke és a szocializmus javára változtak meg.

A dogmatikus Hodzsa és Shehu nem akarja megérteni, hogy az imperialista tigris, ha tigris marad is, már nem garázdálkodhat büntetlenül, mint egykoron, mert ma mégis csak fél a szocialista óriástól. Ha az imperializmus meg merészelné támadni a szocialista országokat, ez a vesztét jelentené. Végük már azoknak az időknek, amikor az imperialistáktól függött, hogy lesz-e háború vagy nem lesz. Ebben ma gátolja őket a hatalmas szocialista tábor léte, a békéért harcoló népek mozgalma.

Enver Hodzsa igyekszik kiforgatni, meghamisítani az SZKP XX. kongresszusának, a kommunista pártok nyilatkozatának a háború elkerülhetőségét illetően elfoglalt álláspontját. Azt az ostoba és értelmetlen gondolatot tulajdonítja az SZKP-nak, hogy a XX. kongresszus határozataiban nem a békeharcba, nem a szocialista tábornak és a világ népeinek erejébe vetette minden reményét, hanem „az imperialista főkolomposok jószándékaiba". Márpedig a XX. kongresszus határozatában félreérthetetlenül ez áll: „A jelenlegi nemzetközi körülmények között létrejöttek a reális lehetőségek ahhoz, hogy megfékezzük az imperializmus agresszív erőit, és ne engedjük belesodorni a népeket újabb háborúkba, amelyek a haditechnika mai színvonalán elképzelhetetlen nyomort és pusztulást hoznának a népekre. A földkerekségen ma már a tőkés rendszer nem egyedül létezik. Létrejött a hatalmas, békeszerető szocialista tábor, s fennállása következtében a békeszerető erőknek az agresszió elhárításához nemcsak erkölcsi, hanem anyagi eszközök is rendelkezésre állnak. Ezenkívül fennáll azoknak az együttesen sok százmillió lakosságú államoknak egy nagy csoportja, amelyek tettekkel lépnek fel a háború ellen. Létrejött a béke híveinek hatalmas, minden népet magával ragadó mozgalma. Óriási erővé vált a tőkés országokban a munkásmozgalom."[6]

Az SZKP XXII. kongresszusán N. Sz. Hruscsov elvtárs a beszámolóban ezt mondotta: *„Meg kell érteni: elsősorban maguktól a népektől, a népek elszántságától és aktív kiállásától függ, hogy béke lesz-e a földön, vagy pedig az emberiség újabb világháború katasztrófájába sodródik.* Fokozni kell a népek éberségét az imperialista háborús gyújtogatók fondorlataival szemben. A népek aktív

[6] Az SZKP XX. kongresszusa. (1956. február 14—25.) Szikra, Budapest 1956. 351. oldal.

Digitized by Google

háborúellenes megmozdulásait nem szabad a háború kitöréséig halogatni, azonnal meg kell indítani a harcot...”[7]

A Szovjetunió az imperialista hatalmak háborús készülődéseinek fokozódására való tekintettel kénytelen volt atombomba-kísérleteket végrehajtani. S ezt azért tette, hogy még jobban megerősítse a szocialista országok védelmét. Az imperialista agresszoroknak, háborús gyújtogatóknak tudniuk kell, mi vár rájuk, ha háborút merészelnének kirobbantani.

Ezek a tények, s éppen ezeket a tényeket próbálják meghamisítani Enver Hodzsa, Mehmet Shehu és elvbarátaik. Miért teszik ezt? Hogy megrágalmazzák az SZKP álláspontját, hogy megbontsák a kommunista testvérpártok egységét, amely arra támaszkodik, hogy korunk valamennyi elvi kérdésében — többek között például abban a kérdésben is, hogy napjainkban milyen lehetőségek vannak a háború elhárítására — egységes marxista—leninista nézeteket vallanak.

Pártunknak, a szovjet államnak a háború és a béke kérdésében elfoglalt marxista—leninista álláspontját tiszteli és támogatja valamennyi békeszerető nép, ezt támogatják a szocialista tábor országai, a kommunista testvérpártok, s ennek az álláspontnak semmi köze sincs az albán vezetők kiagyalásaihoz és rágalmaihoz.

Enver Hodzsa és cinkosai szavakban a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élését hirdetik, de ugyanakkor azon mesterkednek, hogy befeketítsék az SZKP-t, hamis színben tüntessék fel a szovjet állam és pártunk külpolitikáját, a szocialista országok politikáját, s egyben kiforgassák a testvérpártok nemzetközi fórumain e rendkívül fontos kérdésben elfogadott dokumentumokat. Enver Hodzsa és elvbarátai számára a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének lenini elve nem a külpolitika fő irányvonala, hanem csupán frázis, semmire nem kötelező szóhalmaz, ravasz taktikai fogás.

Lám, mit mondott Enver Hodzsa 1961. november 7-i beszédében: „Nincs ellenvetésünk (!) a békés egymás mellett élés elve ellen”, de nem értünk egyet azokkal, „akik a békés egymás mellett élést *a szocialista országok külpolitikáját meghatározó fő irányvonalnak tekintik.*”

Hát igen, a békés egymás mellett élés politikája a Szovjetunió Kommunista Pártja és a többi szocialista ország kommunista pártja számára nem taktikai fogás, ahogy azt az imperializmus ideológusai és politikai vezérei próbálják értelmezni, hanem a *Szovjetunió és a többi szocialista ország külpolitikáját meghatározó fő irányvonal,* amelyet Lenin megalapozott és pártunk, N. Sz. Hruscsov elvtárs alkotó módon továbbfejlesztett. Ez a politika meg-

[7] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Idézett kiadás 37. oldal.

Digitized by Google

felel valamennyi nép, többek között az albán nép létérdekeinek, az egész emberiség életbevágóan fontos érdekeinek. Ez a politika a szocialista rendszer természetéből, a marxizmus—leninizmus szelleméből és betűjéből adódik.

A békés egymás mellett élést az SZKP mindig is az osztályharc egyik formájának tekintette. A békés egymás mellett élés nem jelenti a társadalmi haladásnak és annak az osztályharcnak a „befagyását", amely a kapitalista országokban és a nemzetközi porondon a kizsákmányoltak és a kizsákmányolók, a haladás, és a reakció erői között folyik. A marxisták—leninisták, Lenin végakaratát követve, abból indulnak ki, hogy a két rendszer — a szocializmus és a kapitalizmus — békés versenyéből feltétlenül a szocializmus kerül ki győztesen, mert óriási fölényben van, mert az új, haladó, felfelé ívelő mindig is felülkerekedett a régin, a rothadón, az elavulton.

A szocializmus és a kommunizmus építésében aratott győzelmek, a szocialista országokban élő népek anyagi és szellemi színvonalának szüntelen emelkedése egyre inkább és egyre erősebben forradalmasítja majd a tőkésországok munkásosztályát, dolgozóit, arra ösztönzi őket, hogy harcba induljanak a kapitalizmus ellen. A kapitalista országokban dúló osztályharc, amely a kapitalizmus antagonisztikus belső ellentmondásaiból fakad, a szocialista országok sikereinek hatására semmiképpen sem gyengül majd, hanem ellenkezőleg, kiéleződik és végső soron szocialista forradalomba nő át. Ezt az utat, ezeket a perspektívákat vázolta fel pártunknak a nagy Lenin, amikor azt írta, hogy a nemzetközi szocialista forradalomra a szovjetek köztársasága elsősorban gazdasági sikéreivel gyakorol majd befolyást, hogy a harc ettől kezdve erre a területre helyeződik át.

Az imperialista burzsoázia mindinkább elveszti hitét a kapitalizmus lehetőségeit és erejét illetően; fél a szocialista országok sikereitől; retteg attól, hogy a két rendszer békés versenye a szocializmus javára dől el. Éppen ezért a burzsoázia legreakciósabb és legagresszívebb körei szembeszállnak a békés egymás mellett élés elvével, s a nemzetközi helyzet kiélezésére, a fegyverkezési hajszára, a békés építést célzó terveink meghiúsítására törekszenek, szeretnének meggátolni bennünket abban, hogy megvalósítsuk a kommunizmus építésének programját, a többi szocialista országot pedig abban, hogy teljesítsék a békés építés terveit.

Érthetetlen, hogy az Enver Hodzsa-féle emberek, akik marxistáknak tartják magukat, ilyen körülmények között szembehelyezkedhetnek a békés egymás mellett élés politikájával mint a szocialista országok külpolitikájának fő irányvonalával. Enver Hodzsa nyilván nem hisz a szocializmus erejében és előnyeiben. Éppen ezért afféle kalandor külpolitika mellett tör lándzsát; be-

Digitized by Google

szédei tanúsága szerint, úgy látszik, lényegében az általános és teljes leszerelésre vonatkozó szovjet javaslatokat is ellenzi. Állami vonalon az albán vezetők hivatalos megnyilatkozásaikban a leszerelés kérdésében a szovjet javaslatokat támogatják. Cikkeikben és beszédeikben ellenben, ahol „teoretizálni" kezdenek, ezer meg ezer fenntartással élnek, amelyek a nullával teszik egyenértékűvé a Szovjetunió javaslataival való egyetértésüket. Az általános és teljes leszerelésre vonatkozó szovjet terv magában foglalja a legnagyszerűbb és legnemesebb követeléseket és jelszavakat az imperializmus, a militarizmus és a háború ellen folyó harc számára. A szovjet kommunisták mindig szem előtt tartják a Nagy Októberi Szocialista Forradalom nagy elveit, amely a békéért, az imperialista háború ellen, a szovjetek hatalmáért, a proletariátus diktatúrájáért vívott harc jegyében zajlott le. Az albán vezetők tehát itt is keresztezik a szocialista országok közös politikáját.

Ki kell térnünk Enver Hodzsának még egy hamisítására. Arról van szó, hogy az egyes országok milyen formában térjenek át a szocializmusra, s többek között van-e lehetőség a polgárháború nélküli szocialista forradalomra, amely a proletár osztályharc parlamenti és parlamenten kívüli formáinak összekapcsolása útján megy végbe. Hodzsa meghamisítja az SZKP XX. kongresszusának határozatait, amelyek a békés és a nem békés formákra utalnak, s hazug módon azt állítja, hogy az SZKP kizárólag a békés forma mellett foglal állást.

Marx és Engels, mint ismeretes, a XIX. századi Anglia és Hollandia esetében lehetségesnek tartotta, hogy a munkásosztály fegyveres felkelés nélkül ragadja magához a hatalmat. Lenin nem zárta ki ennek lehetőségét az új kor viszonyai között. A szocialista világrendszer megalakulása után, amikor a világ erőviszonyai a szocializmus javára megváltoztak és egyre tovább ebben az irányban változnak, egy sor ország számára megnövekedett annak a lehetősége, hogy a munkásosztály békésen vegye a kezébe a hatalmat, békés úton vívja ki a proletariátus diktatúráját.

Mindamellett pártunk a XX. kongresszus határozataiban, N. Sz. Hruscsov elvtárs beszámolóiban, Lenin nyomán világosan utalt arra, hogy a proletariátusnak okvetlenül el kell sajátítania az osztályharc *valamennyi* formáját, s hogy egy-egy konkrét esetben melyik formát alkalmazza majd, az mindig az adott feltételektől és körülményektől függ.

Az SZKP XX. kongresszusának N. Sz. Hruscsov elvtárs beszámolójával kapcsolatban elfogadott határozatában ez olvasható: „Egészen törvényszerű, hogy a szocializmusba való átmenet formái egyre változatosabbak lesznek. Emellett nem feltétlenül szükséges, hogy e formák megvalósulása minden körülmények között polgárháborúval kapcsolódjon egybe. A leninizmus azt tanítja,

Digitized by Google

hogy az uralkodó osztályok önként nem mondanak le a hatalomról. De a harc hevességének nagyobb vagy kisebb foka, az erőszak alkalmazása vagy mellőzése a szocializmusba való átmenet folyamán — nem annyira a proletariátustól függ, mint a dolgozók túlnyomó többségének akaratával szembehelyezkedő kizsákmányolók ellenállásának mértékétől, attól, hogy alkalmaznak-e erőszakot maguk a kizsákmányoló osztályok.

Nem kétséges, hogy számos kapitalista országban, ahol a kapitalizmus még erős, ahol hatalmas katonai és rendőri apparátus összpontosul a kezében — elkerülhetetlen az osztályharc komoly kiéleződése."[8]

Az imperialistáknak a forradalmi munkásmozgalom és a nemzeti felszabadító mozgalom ellen irányuló „szent szövetségéről", az erőszak és az elnyomás imperialista apparátusának növekedéséről szólva N. Sz. Hruscsov elvtárs az SZKP XXII. kongresszusán megjegyezte: „Egyáltalán nincs kizárva, hogy a monopoltőkés burzsoázia a legszélsőségesebb, legvéresebb eszközökhöz folyamodik uralmának fenntartása érdekében. Ilyen körülmények között időszerűbbek, mint valaha Lenin szavai: a munkásosztálynak »tisztában kell lennie a társadalmi tevékenység kivétel nélkül *minden* formájával és oldalával...« Készen kell állnia arra, hogy »az egyik formát a legnagyobb gyorsasággal és a legváratlanabbul egy másik forma fogja felváltani«."[9]

Ez az SZKP álláspontja. Mit állíthatnak szembe ezzel a forradalmi, lenini irányvonallal a revizionisták és a begyepesedett dogmatikusok? Semmi egyebet, mint zűrzavart és szitkozódást.

Miért, kinek az érdekében torzítja el Enver Hodzsa az SZKP XX. és XXII. kongresszusának ebben a kérdésben elfoglalt álláspontját? Csakis azért, hogy befeketítse az SZKP-t és a testvérpártokat, hogy takargassa alávaló szakadár tevékenységét, hogy igazolja kalandorságát, a leninizmustól való elhajlását.

Amikor az Albán Munkapárt vezetői beszédeikben az imperializmust, a háború és a béke kérdését, a békés egymás mellett élést, az egyes országoknak a szocializmusra való áttérését, illetve annak formáit hozzák szóba, ebből kiérződik, hogy a szocialista forradalmat nem a kapitalista országok belső fejlődésének eredményeként fogják fel, hanem kívülről ráerőszakolt valaminek tekintik.

A marxizmus—leninizmus azt tanítja, hogy a forradalmat az illető ország munkásosztálya, népe hajtja végre, amikor ott megérnek az ehhez szükséges objektív és szubjektív feltételek. Marx és Lenin ellenezte más népeknek kívülről rájuk erőszakolt

[8] Az SZKP XX. kongresszusa. Szikra, Budapest 1956. 552–553. old.
[9] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Idézet kiadás 249. oldal.

Digitized by Google

forradalommal való „boldogítását". Lenin ezzel kapcsolatban külön fellépett a Buharin vezette „baloldali" kommunistákkal szemben. Pártunk harcolt a trockizmus ellen, kalandor külpolitikája ellen. A marxizmus—leninizmus ellenségei a mi nyakunkba próbálják varrni a forradalom exportjának elméletét és gyakorlatát. Mit is várhatnánk egyebet a burzsoázia képviselőitől, a marxizmus ellenségeitől, a szocializmus ellenségeitől. De kinek a kezére játszik Enver Hodzsa kalandor tempójával? Kinek a véleményét szajkózza?

A belső nehézségekkel, ellentmondásokkal küszködő albán vezetők úgy látszik a külső beavatkozás eszközeivel akarják „meggyorsítani" a történelmi fejlődés menetét. Nyilván ez az egyik forrása kalandorságuknak, melldöngető, kispolgári forradalmiságuknak, azoknak a kísérleteknek, hogy szubjektivista módon antimarxista politikai gyakorlatuk igényeihez idomítsák és a maguk módján magyarázzák a marxizmus—leninizmust.

A Marx—Engels—Lenin forradalmi tanításával szakító albán vezetők a revizionizmus ellen küzdő bajnokok szerepében tetszelegnek. Meg kell mondanunk, hogy azok a „baloldali" frázisok, amelyekkel Hodzsa és Shehu annyira kérkednek, senkit sem tévesztenek meg.

A kommunista mozgalom látott már opportunistákat különféle köntösökben: „baloldaliakban" is, jobboldaliakban is. A történelem azt tanusítja, hogy a „baloldaliak" végül is összefognak a jobboldaliakkal. Így volt ez a mi „baloldali kommunistáinkkal" 1918-ban, így volt ez a trockistákkal és zinovjenistákkal, így volt ez Ruth Fischerrel és Maszlovval a Német Kommunista Pártban. Akik szembeszálltak a leninizmussal, a szocializmus első országával: a Szovjetunióval, a lenini párttal, akik makacsul kitartottak antileninista irányvonaluk mellett, végső soron mindig a szocializmus ellenségeinek táborába, a marxizmus—leninizmus ellenségeinek táborába süllyedtek. A Szovjetunió Kommunista Pártja és lenini Központi Bizottsága mindig engesztelhetetlen harcot folytatott mind a revizionizmus, mind a dogmatizmus, a szektásság ellen, abban a biztos tudatban, hogy az opportunizmusnak ez a két válfaja kölcsönösen táplálja egymást.

Pártunk volt az első, amely megalapozott és beható bírálatnak vetette alá a Jugoszláv Kommunisták Szövetségének programját. Hatalmas csapást mér a revizionizmusra, s úgyszintén a dogmatizmusra is, az SZKP új programja, amelyet a testvérpártok korunk Kommunista Kiáltványának neveztek el.

Arról a dogmatikus, szektás álláspontról, amelyre az albán vezetők helyezkedtek, egyáltalán nem lehet kellőképpen, következetesen harcolni a revizionizmus ellen. A revizionizmust csak

Digitized by Google

az alkotó marxizmus—leninizmus álláspontjáról lehet eszmeileg szétzúzni, legyőzni. Ragyogóan, lenini módon végezte és végzi ezt az SZKP, szorosan együttműködve a testvérpártokkal. Az albán vezetőknek a revizionistákhoz címzett nagyhangú szidalmazása ellenben inkább csak lejáratja a revizionizmus ellen vívott tényleges és hathatós harcot.

Az albán vezetők példája igazolja a kommunista és munkáspártok képviselőinek 1960. novemberi értekezletén elfogadott nyilatkozatnak azt a tételét, amely szerint a revizionizmus mint fő veszély mellett harcolni kell a dogmatizmus ellen is, mert egyes pártokban ez válhat a fő veszéllyé. Az Albán Munkapárt számára ma valóban vezetőinek dogmatizmusa lett a fő veszély.

Ebből világosan kitűnik, hogy továbbra is engesztelhetetlen, elvi harcot kell folytatni két fronton: a revizionizmus ellen és a dogmatizmus és szektásság ellen, a marxista—leninista irányvonalért, a proletár internacionalizmusért, a szocialista tábornak a nemzetközi kommunista mozgalomnak, elvi, marxista—leninista alapokon nyugvó egységéért.

Digitized by Google

A pártvezetőségek újjáválasztása és a pártdemokrácia

Írta Dr. MATHESER JOLÁN

A nemrégen lezajlott alapszervezeti vezetőségválasztás jelentős állomás volt a lenini normák alkalmazása és mindenekelőtt a párton belüli demokrácia fejlődésében is.

A kommunista pártok működésének alapvető elve a demokratikus centralizmus, a párton belüli demokrácia. A demokrácia érvényesülése egyik legfőbb feltétele annak, hogy a párt a tagság egészének tudását, tapasztalatait, erőfeszítéseit kiaknázhassa, s az egész társadalom érdekében kamatoztathassa, hogy a párt egységét elvi alapokon biztosíthassa. Emellett a pártdemokrácia az alapja a szocialista demokrácia kibontakoztatásának is.

Az MSZMP az utóbbi években nagy gondot fordított arra, hogy a pártban emelkedjék a demokrácia színvonala. Ismeretes, hogy a proletárdiktatúra kivívása utáni években a pártvezetés megsértette a pártélet lenini normáit, lebecsülte a párttagságot és a tömegeket, elfojtotta a kritikát, a választott szerveket háttérbe szorította, eltért a kollektív vezetés elvétől. A pártdemokrácia hiánya pedig — és ez különösen fájdalmas volt — messzemenően közrejátszott a szocialista törvényesség megsértésében is.

Az MSZMP levonta a szükséges tanulságokat. Olyan politikai irányvonalat dolgozott ki, s olyan vezetési stílust alakított ki, amelynek lényegéhez tartozik a pártdemokrácia érvényesítése. Az SZKP XXII. kongresszusa, amely megerősítette az SZKP Központi Bizottságának a személyi kultusz maradványainak felszámolására irányuló bátor és következetes politikáját, igazolta azt a politikai irányvonalat és pártépítési gyakorlatot, amelyet pártunk az ellenforradalom keserves tapasztalatain okulva, a XX. kongresszus nyomdokain haladva az utolsó öt év során alkalmazott.

Digitized by Google

A most lezárult alapszervezeti vezetőségválasztás jelentősége a pártdemokrácia érvényesülése szempontjából nemcsak annyiban állt, hogy lebonyolításával eleget tettünk a Szervezeti Szabályzat előírásának, amely szerint kétévenként új erőkkel kell felfrissíteni a pártvezetőségeket, hanem a tekintetben is, hogy mintegy nyolc hét leforgása alatt közel 18 000 alapszervezetben félmillió párttag mérlegelte: hogyan hajtották végre az MSZMP VII. kongresszusának rájuk vonatkozó határozatait, hogyan lehet a pártmunkát hatékonyabbá tenni, a helyi politikai, gazdasági, kulturális feladatok minél jobb megoldása érdekében.

A választások demokratikus légkörének friss szele hatotta át már az előkészítő munkálatokat is. A pártvezetőségek tagjai, a pártaktivisták sok helyen a taggyűlések előtt csoportos megbeszéléseken kérték ki párttagok és pártonkívüliek véleményét az alapszervezet és a vezetőség munkájáról, ösztönözték őket szókimondó bírálatra. A Ganz-MÁVAG pártbizottsága például mintegy 400 ilyen beszélgetést szervezett meg, amelyen részt vett az üzem dolgozóinak fele, s kb. 1800 ember tett megjegyzéseket és javaslatokat a pártszervezetnek. A beszélgetések országszerte elvtársias, baráti légkörben zajlottak le. A résztvevők — párttagok és pártonkívüliek egyaránt — nyíltan feltárták gondolataikat, érzéseiket, s nemegyszer kendőzetlenül, élesen bíráltak. A kritikus hangokban azonban az esetek túlnyomó többségében nem személyeskedés, vagy gáncsoskodás — esetleg ellenséges szándék —, hanem ellenkezőleg, — őszinte segítőkészség öltött formát.

Bár a pártonkívüliekkel való jó és szoros kapcsolat nem tartozik betű szerint és szűken értelmezve a pártdemokrácia követelményeihez, mégis a pártdemokrácia színvonalára is fényt vetett az a tény, hogy a vezetőségválasztó taggyűlésekre a legtöbb alapszervezetben meghívták a legaktívabb, a legtöbbre becsült pártonkívülieket. Szolnok megyében 15 és félezer párttag mellett, mintegy 2400 pártonkívüli is részt vett a vezetőségválasztó taggyűléseken. Békés megyében 260 alapszervezetben több mint 1900 pártonkívüli volt jelen. Több alapszervezetben előfordult, hogy olyan pártonkívüliek, akikben már régóta érlelődött az a szándék, hogy belépjenek a pártba, a taggyűlés élményének hatása alatt felvételüket kérték. És ha elő is fordult olyan kirívó eset, hogy a párttitkár a beszámoló elhangzása után megköszönve a pártonkívüliek jelenlétét, ki akarta hagyni őket a vitából, — országosan az volt a jellemző, hogy a pártonkívüliek meghívása nem valamiféle udvariassági gesztus volt, hanem a tömegekhez való helyes viszony, a megbecsülés és a tisztelet őszinte kifejezése.

A pártdemokrácia követelményeinek megfelelően a taggyű-

Digitized by Google

lési beszámolók általában kollektív munka eredményeként készültek el: a vezetőségek gondosan megvitatták a végzett munkáról készített értékelést. Így a beszámolási kötelezettségnek nem a párttitkár, hanem a Szervezeti Szabályzat előírása szerint a vezetőség tett eleget. Ez önmagában is jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a beszámolók sokoldalúan, reálisan mérhessék fel az alapszervezetek munkáját. A beszámolók elsősorban arról adtak számot, hogy hogyan teljesítette a pártszervezet a VII. kongresszuson kitűzött feladatok és a felsőbb pártszervek határozatainak rájuk háruló részét, de elemezték azt is, hogy a saját munkatervükben megjelölt tennivalókat, saját határozataikat hogyan hajtották végre. A beszámolók bővelkedtek kritikai megjegyzésekben, bátran bírálták az egyes felsőbb szerveket, minisztériumokat, az alapszervezet tagságát. Volt a beszámolókban önkritika is, bár a vezetőségek az önkritikát többnyire inkább testületileg gyakorolták, az egyes vezetőségi tagok személyes önkritikája már ritkábban fordult elő. Gyengéje volt a beszámolók egy részének, hogy a tömegszervezetek munkáját mintegy kívülről, vagy „felülről" bírálták el, — sikereiket jelentős részben a pártszervezetnek tulajdonították, a hibákért azonban a felelősség túlnyomó részét a tömegszervezetekre hárították. Kedvező jelenség volt viszont, hogy a beszámolók többnyire rövidek voltak és a legfontosabb kérdésekre irányították a figyelmet, megkönnyítve ezzel azt, hogy a tagság az alapvető kérdéseket tárgyalhassa. Szabad légkörben folyytak le a beszámolók felett indított viták is. Az élénk vitaszellemet nemcsak a beszámolók és a taggyűlések feszteln, nyílt hangneme serkentette, hanem az a tény, hogy párttagságunkat jelenleg nagy horderejű események foglalkoztatják. A beszámolókhoz kapcsolódva a viták során sok szó esett a nemzetközi helyzetről. A párttagság egységesen állást foglalt az NDK 1961. augusztus 13-i intézkedése, a békeszerződés megkötése mellett, mivel megértette, hogy ez egyik igen fontos biztosítéka a béke megőrzésének. Kifejezésre juttatta továbbá mélységes egyetértését pártunk és kormányunk külpolitikájával, amely arra irányul, hogy szocialista rendszerünk erősítésével, honvédelmünk megfelelő szinten tartásával hozzájáruljunk a békéért folyó harc sikeréhez. Kinyilvánította azt a meggyőződését, hogy bár a háború veszélye nem szűnt meg, korunkban a szocialista világrendszer ereje együtt a békéért küzdő becsületes százmilliókkal, — képes arra, hogy megakadályozzon egy új világégést.

Hangot adott a párttagság annak is, hogy milyen mély benyomást tett rá az SZKP XXII. kongresszusa, a kongresszus egész szelleme, munkastílusa, az ott elfogadott felemelő program, a kommunizmus építésének nagyszerű terve, amely a mi népünk előtt is ragyogó távlatokat villant fel. Felelősségteljesen foglalkozott a

Digitized by Google

személyi kultusz elleni harc kérdéseivel is. A személyi kultusz időszakának következetes, őszinte kritikája sokakat meglepett ugyan, de végül is párttagságunk megértette, hogy marxista—leninista pártban csakis ilyen szilárdan, ilyen bátor következetességgel lehet és kell a hibák ellen harcolni. Párttagságunk a személyi kultusz éveiben szerzett saját keserű tapasztalatain keresztül értette meg e harc elkerülhetetlen szükségességét. Egyben kifejezte tagságunk teljes egyetértését azzal az értékeléssel is, amelyet az SZKP kongresszusa az albán vezetők antileninista, szakadár tevékenységéről adott.

Nagy figyelmet fordított párttagságunk az országgyűlés által törvényerőre emelt ötéves tervünkre is. Sok alapszervezetünkben ugyan ekkor még nem ismerték részleteiben a rájuk háruló feladatokat, de kifejezték teljes egyetértésüket a tervvel, és azt az elhatározásukat, hogy minden erejükkel készen állnak teljesítésére. Mind az ipari, mind a mezőgazdasági jellegű alapszervezetekben központi helyet foglaltak el a termelés problémái. Számos konkrét javaslat hangzott el arra vonatkozóan, hogy hogyan lehetne a termelést növelni, a munkaversenyt fejleszteni, az anyagi érdekeltség elvét hatékonyabban érvényesíteni. Gyakran személy szerint és funkcióra való tekintet nélkül bírálták a hibákért felelős személyeket, gazdasági, műszaki vezetőket. Hasonló szellemben elemezték a politikai munkát is és bírálták a vezetőségi tagok munkáját, magatartását. A kritika éle — helyesen — nem az emberek, hanem a hibák ellen irányult. Intrikát, személyeskedést csak elvétve lehetett tapasztalni, s ahol ilyesmi megmutatkozott, ott a tagság azt rendszerint erélyesen leleplezte és visszautasította. A párttagság élt, éspedig általában jól élt a vita jogával és lehetőségeivel. Erre mutat az is, hogy több helyen, ahol a vezetőség a felszólalók nagy számára hivatkozva, meg akarta szavaztatni a hozzászólás időtartamának korlátozását, a párttagok ezt visszautasították, mondván: „ha mi nem sajnáljuk az időnket, akkor ne akarjanak az elvtársak bennünket kímélni". De az igazság kedvéért itt is meg kell jegyezni, hogy az önkritika a vitában sem érvényesült a követelményeknek megfelelően.

A jelölések és a választások is a párt alkotmányának, a pártdemokrácia követelményeinek megfelelően, törvényesen folytak le. A választások eredménye világosan megmutatta, hogy elvtársaink saját belátásuk szerint választották meg vezetőikké azokat az embereket, akikben a legjobban bíznak. A jelölő bizottságok által kiválasztott jelölteket többnyire megválasztották. A tagság azonban sok esetben változtatott is a jelöléseken. A régi titkároknak kb. 20 százaléka, a vezetőségi tagoknak mintegy 30 százaléka maradt ki az új vezetőségekből. Előfordult olyan eset

Digitized by Google

is, hogy 5 vezetőségi tag közül 4 elvtársat, köztük a volt párttitkárt sem választották meg. A csere azonban az esetek döntő többségében indokolt volt. A régi vezetőségekből általában azokat hagyták ki, akik vagy nem dolgoztak megfelelően, vagy idős koruk, egészségi állapotuk, s egyéb körülmények miatt előreláthatólag nem tudnának eleget tenni a megnövekedett követelményeknek. Tanulságos ebből a szempontból a Zalaegerszegi Húsipari Vállalatnál lezajlott választás eredménye. Kis létszámú pártszervezetről lévén szó — itt csak titkárt és titkárhelyettest kellett választani. Mivel a párttitkár henye, nemtörődöm magatartásával bizalmatlanságot ébresztett maga iránt a tagságban, s mivel a taggyűlési beszámoló megkerülte a lényeges problémákat, a vita csak nehezen indult meg. Végül is azonban a titkárral, s a vezetőséggel kapcsolatos kérdések felvetődtek, nem utolsósorban a pártonkívüli KISZ-titkár hozzászólása révén. A tagság kritikája abban nyilvánult meg a legélesebben, hogy a szavazást ötször kellett megismételni. Négy esetben ugyanis három jelölt közül egyik sem kapta meg a megválasztáshoz szükséges 51 százalékot. A volt párttitkár pedig nem került be a vezetőségbe.

A választások lefolyása és eredménye arra mutat, hogy a tagság egyre nagyobb követelményeket támaszt a vezetőkkel szemben, politikai tájékozottság, műveltség, vezetőképesség, kommunista magatartás dolgában egyaránt. Érdekes példa erre a Nagykanizsai Gépgyár volt párttitkárának esete. Ezt az elvtársat mint embert szeretik az üzem kommunistái. Mivel azonban nem lépett fel erélyesen a gazdasági vezetés hibáival szemben, nem harcolt elég bátran a termelés fogyatékosságainak leküzdéséért, ő kapta a legkevesebb szavazatot a jelöltek közül. Somogyjádon a termelőszövetkezet volt párttitkára ugyancsak jószándékú, becsületes ember, akit mindenki kedvel. Azonban az utóbbi években elmaradt a fejlődésben a tagság mögött, s így a tsz-ben az amúgy is megnövekedett feladatok meghaladják erejét. A járási pártbizottság — bár ismerte a helyzetet — nem talált nála alkalmasabb jelöltet. A taggyűlés azonban nyíltan felvetette, hogy a becsületesség ma már nem elég ahhoz, hogy valaki vezessen. Olyan elvtársat akartak titkárnak választani, aki nemcsak becsületes, hanem megfelelő felkészültséggel is rendelkezik. És a tagság meg is találta az alkalmas személyt.

A választások általában zökkenőmentesen, viszonylag rövid idő alatt zajlottak le. Nem mintha mechanikusan mentek volna végbe, hanem annak következtében, hogy jól készítették elő, hogy a jelöltek általában olyan emberek voltak, akiket az alapszervezet kommunistái becsülnek és szeretnek. A párttagság érettségét mutatta, hogy a titkosan leadott szavazatok száma nem

Digitized by Google

tért el lényegesen a jelölőlistára való felvételnél alkalmazott nyílt szavazás eredményétől.

A pártdemokrácia érvényesülése a vezetőségválasztásokon alapvető biztosíték arra, hogy az új vezetőségek élvezik a párttagok bizalmát és alkalmasak arra, hogy az elkövetkező két év alatt sikerrel irányítsák a helyi lakosság politikai, társadalmi, gazdasági tevékenységét. Mindez jelzi, hogy a pártdemokrácia a választások során nem öncélúan érvényesült, hanem eszköz volt a vezetés színvonalának emelésére, a tagság aktivitásának kibontakoztatására, a pártszervezetek politikai és szervezeti egységének fejlesztésére.

*

Abban, hogy a választásokon a pártdemokrácia messzemenően érvényesült, jelentős szerepe volt annak, hogy a felső szervek minden szinten tiszteletben tartották az alapszervezeteknek a Szervezeti Szabályzatban meghatározott jogait, nem sértették meg önállóságukat, ellenkezőleg, arra serkentették őket, hogy önállóan dolgozzanak. Ez megnyilvánult már a Politikai Bizottságnak a vezetőségválasztásra vonatkozó 1961 júniusi határozata tartalmában, jellegében, módszerében egyaránt. Emlékezetes, hogy az évekkel ezelőtt született, hasonló funkciót betöltő határozatok — a régi vezetés módszereinek megfelelően — szinte minden részletre kiterjedő előírásokat tartalmaztak. Ez a határozat — hasonlóan az utóbbi évek gyakorlatához —, csak a legfontosabb politikai és szervezeti elveket szabta meg — mindössze másfél oldalon. Ezenkívül csak egy rövid szervezeti útmutató készült az alapszervezetek számára. A gyakorlat bebizonyította, hogy a lényeget röviden összefoglaló, az alapszervezetek önállóságára és kezdeményezésére épülő határozat jobban szolgálja a célt, mint a terjedelmes, minden lépést előíró utasítás. Így pártszervezeteink lehetőséget kaptak arra, hogy a választásokat a pártépítés alapvető lenini elveinek alapján, s egyúttal a helyi viszonyokat, sajátosságokat is figyelembe véve folytassák le.

Pártbizottságaink is minden szinten pártszerűen segítették az alapszervezeteket, gondosan kerülték az alapszervezetek jogait sértő utasítgatásokat, annál is inkább, mert bíztak politikai érettségükben.

A bizalom az alapszervezetek és a tagság iránt indokolt volt. Párttagságunk az utóbbi évek során egészségesen fejlődik. Igaz, mint arra Kádár elvtárs nemrégiben Csepelen a beszédében utalt, akadnak még pártunkban olyan emberek, akik visszaélnek tisztségükkel, nem sáfárkodnak tisztességesen a közvagyonnal, nem bíznak a tömegekben, nem akarnak, vagy nem tudnak gyökeresen szakítani régi, jobboldali, vagy szektás nézeteik maradvá-

Digitized by Google

nyaival. Az ilyenek persze, nem valók sem közfunkciókba, sem a pártba. De egészében párttagságunk eszmei, politikai és erkölcsi színvonala magas és egyre magasabbá válik.

Alapszervezeteink, párttagságunk fejlődésében alapvető szerepe van a párt helyes politikai irányvonalának, a kétfrontos harcnak, amelyet pártunk immár 5 év óta következetesen folytat a marxizmus—leninizmus tisztaságának védelmében. Hozzájárul továbbá az a mindinkább általánossá váló, jól bevált gyakorlat, hogy a párt vezető szervei bevonják a tagságot a soron következő feladatoknak nemcsak végrehajtásába, hanem megtervezésébe is. Párttagságunk jól tájékozott, mind a kül-, mind a belpolitikai kérdésekben. A Központi Bizottság és a Politikai Bizottság tagjai, továbbá a helyi vezetők szoros kapcsolatban állnak az emberekkel, őszintén, kertelés nélkül válaszolnak a dolgozókat érintő kérdésekre. Párttagságunk eszmei-politikai fejlődését előrehajtja az is, hogy a művelődés, a politikai kérdésekkel való intenzív foglalkozás ma már százezrek szükségletévé kezd válni. Egyetlen, de jellegzetes példa erre az, hogy párttagjaink mellett ma már több tízezer pártonkívüli is rendszeresen és saját jószántából részt vesz a pártoktatásban, lelkiismeretesen tanul. Végül, de nem utolsósorban hozzájárult a párttagság politikai látókörének szélesedéséhez, az a nagy horderejű társadalmi változás is, amely az elmúlt években ment végbe országunkban. A falu szocialista átalakítása, az egységes paraszti osztály kialakulása azt jelenti, hogy mindinkább egységessé válik népünk gondolkodásmódja is. Óriási jelentősége van annak, hogy ma már a taggyűléseken az egész paraszti párttagság a szocialista mezőgazdaság talaján állva mérlegeli, vitatja meg pártunk politikáját. Nem kisebb a jelentősége annak sem, hogy az egységes szocialista parasztság kialakulásával párhuzamosan, parasztságunk gondolkodásmódja mindjobban hasonlít a munkásosztályéhoz. Ez feltétlenül kihat pártunk eszmei-politikai színvonalára is.

Elbizakodásra természetesen nincs okunk, annál kevésbé, mivel pártéletünkből nem tűntek még el nyomtalanul a régi szemléletbeli és módszerbeli hibák maradványai. De az alapszervezeti vezetőségválasztás tapasztalatai is újólag igazolják, hogy helyes úton, jó irányban haladunk, hogy nem kell letérnünk erről az útról. Ellenkezőleg: határozottabban, gyorsabban kell előremennünk rajta.

Digitized by Google

A mezőgazdasági termelés területi elhelyezése és üzemi szakosítása

Írta: ERDEI FERENC

A termelés koncentrációja és szakosítása olyan folyamat, amely a mezőgazdaságban is törvényszerűen együttjár a termelőerők és a termelési viszonyok fejlődésével, s fontos eszköze annak, hogy egyfelől növeljük a termelést és az árutermelést, másfelől csökkentsük az önköltséget, emeljük a beruházások hatékonyságát, a munka termelékenységét és végeredményben a gazdaságok jövedelmezőségét.

1. A koncentráció és a szakosítás általános problémái

A hazai és külföldi irodalomban, s gyakorlatban egyaránt meglehetősen eltérő és sokban ellentétes felfogások terjedtek el erről a kérdéről. Ezért elsősorban azzal kell foglalkoznunk, hogy mit is értünk a mezőgazdaságban koncentráción és szakosításon.

A *koncentráció* lényegében a termelés növelése a termelőeszközök és a munka összpontosítása útján egy-egy adott termelőhelyen, illetőleg mind nagyobb és nagyobb vállalatok keretében. A termelésnek, valamint az élő- és holtmunkának (befektetéseknek) a koncentrációja rendszerint a vállalatok (gazdaságok) megnagyobbodásával, összevonásával, tehát az üzemi keretek változásával kapcsolódik egybe, bár végbemehet anélkül is. A koncentráció jelentheti továbbá azt is, hogy a termelést az üzemen belül egy-egy termelőhelyre (például a borjúnevelést egy majorba) tömörítik.

A termelés *szakosítása* a termelés különböző ágai, illetőleg vállalatai közötti társadalmi munkamegosztás eredménye. Szakosítás valósul meg egy-egy gazdaságon belül is, akkor, ha akár az egyes termékek előállítását, akár a termelőfolyamat egyes műveleteit külön-külön szervezik meg. A termelés szakosítása mindig területi specializálással is jár, mert a szakosított termelőfolyamatok külön-külön munkahelyen mennek végbe. A mezőgazdaságban különösen a területi specializációval nemcsak a munkahelyek

Digitized by Google

válnak szét, hanem a termőhelyek is, mert a föld nemcsak a munka tere, hanem alapvető termelőeszköz is. A mezőgazdaságban tehát sajátos módon valósul meg a szakosítás. Mint Lenin megfogalmazta: „A földművelő ipar ... nem szakad teljesen különálló ágakra, hanem csupán specializálódik, hol az egyik, hol a másik piaci termék előállítására, s a mezőgazdaság többi oldala ehhez a fő (vagyis piaci) termékhez alkalmazkodik."[1]

A termelés koncentrációját és szakosítását legtöbbször együtt emlegetjük. Milyen kapcsolat van e kettő között?

A területi és üzemen belüli koncentráció minden esetben egybeesik a szakosítással. Egy-egy területen vagy üzemben ugyanis a termelés összevonása együtt jár a munka megosztásával. A koncentráció és a szakosítás tehát ugyanannak a folyamatnak, a mezőgazdaságban is végbemenő munkamegosztásnak a két oldala: ha a termelés területi elhelyezkedését nézem — koncentráció, ha a területek, illetőleg üzemrészek közötti kapcsolatot — akkor szakosítás.

A *vállalati-üzemi koncentráció* azonban nem jelenti szükségképpen a termelés specializációját, illetve a korábbi szakosítás megváltoztatását. Több gazdaságot úgy is össze lehet vonni, hogy a korábbi szakosításon nem változtatnak. Ebben az esetben a gazdaságok közötti kooperáció helyett gazdaságon belüli együttműködés jön létre.

E bonyolult fogalmi összefüggések a mezőgazdasági termelés gyakorlatában leegyszerűsítve jelennek meg. A „koncentráció" szót vagy politikai-gazdaságtani értelemben használjuk, s a vállalati koncentrációra (a termelés nagyüzemekben való összpontosítására), illetve a befektetések adott területen történő összpontosítására vonatkoztatjuk, vagy (általános, köznyelvi kifejezésként) egy-egy ágazat területi, illetőleg üzemen belüli összevonását jelöljük meg vele. A területi szakosítást rajonizálásnak is mondjuk, a termelés szakosításán pedig a köznyelvben rendszerint üzemi vagy üzemen belüli szakosítást értünk.

A szakosításnak — akár területi az, akár üzemi — *szükségszerű követelménye a kooperáció megvalósítása.* Ez a tőkés gazdaságban a piac anarchikusan érvényesülő kereslet-kínálat viszonyain keresztül érvényesül, és egyes esetekben a szerződések rendszere útján szervezettebb formát is ölt (vertikális integráció). A szocialista tervgazdaságban ezzel szemben a termelési kooperáció tervszerűen és szervezetten valósul meg. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a népgazdasági terven keresztül realizálódik, mégpedig annyiban, amennyiben belekerül a tervbe, illetve a tervet megvalósítják. Ennek viszont határai vannak.

[1] Lenin Művei 3. kötet, Szikra 1956., 316. oldal.

Digitized by Google

Hazánkban például a népgazdasági terv keretében megy végbe *a vetőmag és a tenyészállatok forgalma.* Ennek a szervezeti formája az, hogy központi irányítású termeltető-ellátó vállalatok szervezetten bonyolítják le a területek és a gazdaságok közötti termékcserét. Ennek megfelelően egyes gazdaságok vetőmagvak vagy tenyészállatok árutermelésére szakosodhatnak, mások pedig, a termelésnek ezt az ágát kikapcsolva, vásárlás útján elégíthetik ki ez irányú szükségleteiket. Ugyanez vonatkozik a kertészeti szaporítóanyagokra is.

Ugyanilyen szervezetten és szoros tervszerűséggel valósul meg a termelési kooperáció az *ipari feldolgozásra kerülő növényi és állati termékek* termelése és feldolgozása között. A népgazdasági terv vállalatonkint előirányozza az ipari termelést és lazább keretek között megtervezi a nyersanyag felhasználását, illetőleg termelését is, túlnyomórészt szerződések útján. A termelőgazdaságok szakosodását ebben az esetben is központosan szervezett kooperáció teszi lehetővé.

Nem ez a helyzet azonban *a takarmányoknál.* A tömegtakarmányoknál a szállítás és a forgalom objektív nehézségei miatt eleve szűk körre korlátozódik a termékcsere, illetőleg a termelési kooperáció. Az abraktakarmányoknál nincs ilyen akadály, de tervgazdálkodásunk jelenlegi szintjén a takarmánytermelés és felhasználás kooperációja szintén csak központi tervezéssel és vállalati szervezéssel valósítható meg. A kooperáció tehát ott realizálódik, ahol ipari feldolgozás iktatódik közbe (korpa, olajpogácsa, keveréktakarmányok stb.), továbbá akkor, ha ipari hizlaldák takarmányellátásáról van szó. Nincs azonban lehetőség arra, hogy általában a termelőgazdaságok tervszerű és szervezett kooperációt alakítsanak ki egymás között a takarmánytermelés és felhasználás munkamegosztásával. Pontosabban: az ilyen kooperáció lehetőségét a népgazdasági terv viszonylag szűk területre korlátozza. Létrejöhet kooperáció állami gazdaságok között irányítószerveik központi irányításával, vagy közvetítésével, továbbá a termelőszövetkezetek közös gazdasága és tagjaik háztáji gazdaságai között, a természetbeni jövedelemrészesedés, illetőleg az ennek megfelelő eladás útján. A termelőszövetkezeti közös gazdaságok azonban egymás között már csak az egyedi megállapodások kivételes eseteiben léphetnek ilyen kooperációba.

Mindennek az a következménye, hogy a jelenlegi feltételek között általában *a takarmány-önellátás* alapján kell szocialista nagyüzemeinknek tervezniük a termelést, s érthető, hogy ez nagymértékben korlátozza a szakosítás lehetőségét. Gazdaságpolitikai intézkedésekkel sem lehet gyorsan változtatni ezen, mert a termelés biztonsága nem engedi meg az ilyen irányú kísérletezés kockázatát.

Digitized by Google

2. A termelés területi elhelyezése (rajonizálás)

A feudalizmus korszakában uralkodó önellátó őstermelésből a kapitalista fejlődés folyamán minden országban, minden vidéken kialakult valamilyen piaci árutermelés, más szóval a mezőgazdaságban is megvalósult bizonyos területi munkamegosztás. Ezt a folyamatot a piac anarchikusan ható, de ténylegesen mégis szabályozó szerepe irányította, s ezen keresztül érvényesült egyes területek természeti és társadalmi-gazdasági tényezőinek a befolyása. Az ily módon előrehaladó fejlődés az egyik országban nagyobb, a másikban kisebb területi szakosítást eredményezett, de mindenképpen a termelésnek olyan adott, ténylegesen kialakult elhelyezkedését hozta létre, amely a szocialista tervgazdálkodás feltételei között is alapja a termelés tervszerű elhelyezésének, ezen az alapon kell tehát vizsgálnunk az adott elhelyezkedést, illetőleg a termelésre ható tényezőket, hogy meghatározzuk a szükségleteknek megfelelően fejlesztendő termelés ésszerű, optimális elhelyezését és megalapozottá tegyük a tervszerű fejlesztést.

A termékek jelentős részét az ország egész területén termeljük. Ha azonban egymáshoz való arányukat tekintjük, eléggé határozottan — szinte a megyei határok szerint — rajzolódnak ki nagyobb körzetek, övezetek körvonalai. Mégsem mondhatjuk, hogy a megyék jelenlegi határai között általában már egységes szerkezetű mezőgazdaság helyezkedik el. Megyéink egy része kétféleképpen is vegyes jellegű: egyrészt néhány megye két-három jellegzetesen eltérő termelési szerkezetű járásból tevődik össze, termelése tehát összetett jellegű, másrészt egyes megyék termelése átmeneti jelleget képvisel két körzet között.

A több megyéből álló nagyobb körzeteket, mintegy országos zónákat, termelésszerkezetük szempontjából a következőképpen lehet jellemezni.

A nyugat-dunántúli körzetre (Győr-Sopron, Vas, Veszprém és Zala megye) *a szarvasmarha-főirányú állattenyésztés* jellemző, erős szálastakarmány-termeléssel és közepes szemestakarmánytermeléssel. A növénytermelésben a burgonya, illetőleg a cukorrépa a vezető termék; a kenyérgabona termelési aránya meglehetősen alárendelt. Speciális szőlő- és gyümölcstermelő körzetek is elhelyezkednek ebben az övezetben. Kevés eltéréssel ugyanilyen jellegűek az *északi megyék* is (Borsod és Nógrád).

A tisztántúli körzetben (Békés, Hajdú és Szolnok megye) *az állattenyésztés főiránya a sertés- és baromfitenyésztés*, erős szemestakarmány- és gyenge szálastakarmány-termelés mellett. A növénytermelésben a kenyérgabona és egyes ipari növények (cukorrépa, napraforgó stb.) jelzik a fő irányt; a burgonya részaránya

Digitized by Google

viszont alárendelt. Ebben az övezetben speciális körzetekként zöldség- és dohánytermelő vidékek helyezkednek el.

A Duna-Tisza közének (Bács-Kiskun, Pest és Heves megye) *a kertészeti főirányú növénytermelés a jellemzője,* közepes kenyérgabonatermeléssel és alárendelt ipari növény-, valamint burgonyatermeléssel. Az állattenyésztésben a sertés és a baromfi a főirány, gyenge takarmánytermeléssel.

A kelet-dunántúli megyéknek (Baranya, Fejér, Komárom, Somogy és Tolna) nincs egyetlen vezető termelési ágazatuk, erre a területre *a három fő állattenyésztési ág együttesen kiemelkedő aránya a jellemző,* amihez a szemestakarmányok és a tömegtakarmányok szintén együttesen kiemelkedő arányú termelése járul. A növénytermelésben sincs vezető termelési ág; *a kenyérgabona és több ipari és élelmezési növény egymás melletti termelése* itt a jellemző.

Több megyénk területileg vegyes, illetőleg összetett jellegű. Különösen ilyen Csongrád, amelynek a Tiszán inneni része Duna-Tisza-közi jellegű, a másik része pedig tiszántúli jellegű; ezenkívül átmeneti jellegű Szabolcs-Szatmár megye, amely egyes vonásait tekintve az északi megyékkel, más vonásait tekintve pedig a kelet-dunántúliakkal sorolható egy típusba.

Amint ez az áttekintés mutatja, mezőgazdasági termelésünk eddigi kialakult elhelyezkedésében a legfontosabb élelmezési termékek termelésének zöme nem összpontosul egy-egy területre. Ezért a körzetek közötti különbséget nem is az idézi elő, hogy az egyik körzetben termelik e termékek valamelyikét, a másikban pedig nem, hanem az, hogy az általánosan termelt termékek arányai eltérnek egymástól. A szóbanforgó termékek (kenyérgabona, szarvasmarha- és sertéshús, tej, baromfihús és tojás) lényegében mezőgazdaságunk főtermékei, s mindegyiküket minden körzetben termelik. Az arányok közt azonban lényeges a különbség, s ennyiben beszélhetünk az egyes körzetek termelésének bizonyos szakosodásáról.

Más a helyzet *a speciális termékekkel.* Ezeknek a termelése — az előbbiekkel ellentétben — erősen összpontosított: vagy csak egy-egy kisebb körzetben folyik, vagy zöme egy-egy szűkebb körzetre esik, bár valamelyes mértékben más helyeken is megtalálható. Szembeötlő, de egyben érthető is, hogy e speciális termékek kizárólag növényi kultúrák. Az állattenyésztésben csupán a vízisárnyasok és a pulyka tenyésztése mutat némileg hasonló területi koncentráltságot, ez sem fogható azonban a speciális növényi kultúrák elhelyezkedéséhez.

De speciális növényi termékeink szűkebb termelési körzetei is egymástól eltérő jellegűek. Néhány termék termelése csupán egyetlen helyre koncentrálódott, másoké néhány körzetben helyez-

Digitized by Google

kedik el, ismét másoké pedig elég nagyszámú termőhely között oszlik meg, ezek a termőhelyek azonban, többé-kevésbé zárt, kisebb körzetek.

A fentiek szerint csoportosítva, a következő speciális növényi termékeket kell megemlítenünk:

Egyetlen szűkebb termelési körzetre koncentrált: a hagyma (Makó-vidéke) és a cirok (Kelet-Csanád).

Két termőhelyre koncentrált: a fűszerpaprika (Szeged- és Kalocsa-vidéke).

Néhány termőhelyre koncentrált speciális kultúrák: a rizs (Szolnok, Hajdú és Békés), a téli alma (Szabolcs, Zala, Bács-Kiskun), az őszibarack (Buda-vidéke, Baranya, Szeged), a paradicsom (Pest-vidék, Kecskemét-vidék és Tolna megye), a korai burgonya (Pest-vidék, Somogy, Baranya, Szeged és Makó-vidék), a sárgarépa és a petrezselyem (Győr-vidék, Pest-vidék és Makó környéke).

Több körzetben koncentrálódott: a dohány (Szabolcs, Heves, Tolna, Somogy, Szeged-vidék, Szolnok, Békés, Komárom), továbbá a szőlő és a bor.

Mezőgazdasági termelésünk területi elhelyezkedésében tehát egyrészt több megyét magában foglaló nagyobb körzeteket, övezeteket ismerhetünk fel, másrészt a speciális termékek szűkebb körzeteit körvonalazhatjuk.

A további területi szakosítás feltételei a jelenlegi időszakban — a szocialista átszervezés befejezése után — különlegesen alakulnak. Egyfelől a szocialista nagyüzemi gazdálkodás megteremtette a nagyobbmértékű területi szakosítás tervszerű kialakításának a feltételeit, másfelől azonban a szocialista átszervezés után kialakult üzemi viszonyok gátakat is emeltek a területi munkamegosztás fokozása elé.

Maga *a területi elhelyezés (rajonizálás) módszere* nagyjában-egészében kialakult mind hazánkban, mind a többi szocialista országban. Ezt nálunk többször is megvitatták, s ennek alapján az MTA Mezőgazdasági Üzemtani Intézete egy tanulmányban kidolgozta a második ötéves tervben előirányzott termelés területi elhelyezését. A módszer lényege a következő:

Először *a termelés tényleges elhelyezkedését* kell pontosan feltárni, mert ez a kiinduló pontja mind a legkedvezőbb elhelyezés meghatározásának, mind a tervszerű realizálásnak.

Másodszor azokat *a szükségleteket kell megállapítani* — mind népgazdasági szinten, mind helyileg —, amelyeket a termelésnek ki kell elégítenie, mert döntően ez határozza meg a termelés összetételét és mennyiségét.

Harmadszor *a különféle termelési tényezők* konkrét ismeretére van szükség, mert ezek összetétele befolyásolja és korlátozza,

Digitized by Google

illetőleg alakítja a termelés színvonalát és gazdaságosságát (ide tartoznak a természeti, a közgazdasági és az üzemi tényezők, illetőleg az anyagi-műszaki és a munkaerő-feltételek).

Végül *az összes tényezők szintézise,* illetőleg értékelése alapján lehet meghatározni akár egyes termékek előállításának a legkedvezőbb elhelyezését, akár egy-egy terület legelőnyösebb termelésszerkezetét.

A munka további része az így kialakított elhelyezés, illetőleg rajonizálás *realizálása:* ehhez különféle gazdaságpolitikai és üzemszervezési eszközöket kell alkalmazni (árak, adók, szállítási tarifa, áruforgalmi szervezet, üzemi szervezet, technikai berendezések stb.).

Főbb részletében és számítási módjában még kiforratlan ugyan ez a módszer, de egészében kialakultnak, sőt beváltnak tekinthető. Alkalmazásával olyan messzemenő területi munkamegosztást lehetne megtervezni, amely maximálisan érvényre juttatná a termelés koncentrációjának és szakosításának az előnyeit. Ennek a lehetősége azonban csak a későbbi jövőben reális. A jelenlegi időszakban és a közelebbi jövőben (egy-két ötéves terv időszakában) a konkrét történeti feltételek között nincsenek meg a feltételek a nagyobbmérvű területi munkamegosztás kialakítására.

A területi szakosítás közeli fokozását a következő tényezők fékezik: az üzemi viszonyok, az anyagi és műszaki feltételek, a kereskedelmi és szállítási hálózat, s a munkaerőhelyzet.

Az üzemi viszonyok több vonatkozásban is lassítják a területi szakosítást. Az állami gazdaságok mind üzemi szervezettségüket, mind technikai fejlettségüket és termelési feladataikat tekintve különálló szektort, területükből kiemelkedő, központosan szervezett országos egységet alkotnak. A termelőszövetkezetekben pedig a közös nagyüzemi gazdaság szervezeti és technikai feltételei, illetőleg a háztáji gazdaságok azok a tényezők, amelyek gátolják a nagyobbmérvű szakosítást.

Az anyagi és műszaki feltételek azzal lassítják a területi specializációt, hogy a szocialista átszervezés időszakában a nagyüzemek berendezése minden anyagi lehetőséget igénybe vesz; akkor is szükség van tehát a meglevő kapacitások felhasználására, ha kihasználásuk nem felel meg az ésszerűbb területi munkamegosztásnak.

A kereskedelmi és szállítási hálózatot nagy arányban kellene fejleszteni és bővíteni ahhoz, hogy a még nagymértékű területi önellátást a nagyobb területek közötti munkamegosztás válthassa fel. Amíg ez a feltétel nem valósul meg, addig kedvezőtlenebb termőhelyeken is kell termelni nagytömegű és elemi szükségletek kielégítésére szolgáló termékeket.

Digitized by Google

A munkaerőhelyzet pedig úgy hat a területi munkamegosztásra, hogy a nagyobb mezőgazdasági népsűrűségű megyékben akkor is a termelés intenzívebb ágait kell fejleszteni, ha egyéb tényezők nem is kedveznek ennek, ahol viszont az ipar munkaerőelszívó hatása különösen erősen érvényesül, ott akkor is kisebb munkaigényű termelést kell folytatni, ha egyébként más ágazatok fejlesztése volna indokolt.

Mindenekelőtt tehát az adott termelőkapacitás maximális kihasználását kell alapul vennünk. Mind a szocialista átszervezés után kialakult üzemi viszonyok, mind a beruházási, valamint anyagi és műszaki feltételek korlátozottsága, mind a munkaerő elhelyezkedése megköveteli: ha valahol megvan egy bizonyos termelőkapacitás, ezt meg kell tartani, még akkor is, ha más helyeken kedvezőbb feltételek között lehetne ugyan fejleszteni a termelést, de ez növelné a beruházási stb. igényeket. (Így például a baromfitenyésztés előirányzatainak elérése végett jelenleg minden megyében a háztáji gazdaságok kapacitásának maximális kihasználására kell törekedni.) Ez a tendencia nem felel ugyan meg a későbbi távlati követelményeknek, a közelebbi időszakra azonban népgazdasági fejlődésünk alapvető parancsának tekintendő, legalábbis az általánosan termelt termékek tekintetében, amelyek pedig mezőgazdasági termelésünk nagyobb részét képviselik.

Valamelyest eltérő a helyzet a speciális termékeknél. Ezeknél nemcsak fenntarthatók a szűkebb termelőkörzetek, hanem bizonyos mértékben erősíthetők is, sőt egyes esetekben még újabb termelőkörzetek kialakítása is szóba jöhet. Ezeknek termelésében a régebbinél erősebb területi koncentrációt lehet megvalósítani, ha ez egyelőre nem is ölthet olyan mértéket, amit optimális területi munkamegosztásnak tekinthetnénk.

Mezőgazdasági termelésünk rajonizálását a területi munkamegosztás tervszerű fejlesztését, tehát két lépcsőben vehetjük programba.

Közelebbi távlatra (gyakorlatilag a második ötéves terv időszakában) a reális célkitűzés a jelenlegi adottságoknak megfelelő körzetek fenntartása lehet, egyes esetekben bizonyos ésszerű fejlesztésük, továbbá néhány speciális termelési körzet kialakítása.

Távolabb tekintve azonban fel kell készülnünk arra, hogy mind a nagyobb, mind a kisebb termelési körzetekre kidolgozzuk a társadalmi, gazdasági (és üzemi), valamint a természeti feltételeknek megfelelő optimális elhelyezésnek és egyben a messzemenő területi munkamegosztásnak az alapjait. Ez azonban a következő években még a tudományos kutatás körébe tartozik, s a kidolgozott terveket csak a későbbi időszak gazdaságpolitikája használhatja fel. Az ilyen, hosszabb távlatra szóló munkára azonban feltétlenül szükség van; ezért ez a távlati tudományos kutatási terv-

Digitized by Google

ben is szerepel, s az MTA Mezőgazdasági Üzemtani Intézetének egyik kiemelkedő kutatási feladata.

A termelés területi elhelyezésének ilyen feltételei között a gyakorlat számára is érthetően különleges jelentősége van az üzemi szakosításnak.

3. Az üzemi szakosítás

Az üzemi szakosítás lényegében *üzemek közötti munkamegosztás* — olykor ugyanazon a területen, máskor pedig különböző területek között —, amely nemcsak egyes gazdaságok között jön létre, hanem gazdaságok csoportjai, vagy szektorok között is, valamint szükségszerűen kifejlődik egy gazdaságon belül is az egyes üzemrészek között, mégpedig annál nagyobb mértékben, minél nagyobbak a gazdaság méretei.

a) *A szektorok közötti munkamegosztás* a szocialista átszervezés utáni időszakban annak a következménye, hogy a mezőgazdaság üzemi szerkezete az állami és a termelőszövetkezeti szektor kettősségén épül fel, hogy a szövetkezeti szektoron belül jelentékeny a háztáji gazdaságok részesedése, s hogy egy ideig bizonyos méretű egyéni termelés is fennmarad.

A tulajdonviszonyokat tekintve, az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek közös gazdaságai mellett a termelőszövetkezeti tagok háztáji gazdaságát, az egyéni gazdaságokat és a különböző társulásokat, továbbá a kommunális kezelésben folytatott termelést kell megkülönböztetnünk. *Az üzemi viszonyok* szempontjából pedig az állami gazdaságok és a termelőszövetkezeti közös gazdaságok nagyüzemei mellett, a kiegészítő jellegű háztáji gazdaságokkal, a még meglevő kisárutermelő parasztgazdaságokkal, a föld nélküli állattartók állattenyésztésével, a házikerti termeléssel és a különféle társulások vegyes üzemformáival kell számolnunk. Mindez statisztikailag eléggé nehezen közelíthető meg.

Bizonyos azonban, hogy a jelenlegi üzemi szerkezet a szocialista nagyüzemek erősödésével együtt állandóan fejlődik. Ez azonban mégis hosszasabb folyamat, amelynek ütemét anyagi és műszaki, társadalmi és politikai tényezők egyaránt befolyásolják. Mindenesetre a második ötéves tervben a két nagyüzemi szektor arányának csak olyan mértékű növekedésével számolhatunk, amely nem engedi meg, hogy a háztáji és egyéb kiegészítő jellegű gazdaságokat, valamint az egyéni gazdaságokat — egyes termékek termelésében, és árutermelésében — elhanyagoljuk.

Az 1960. évi tényszámok és az 1961. évi tervszámok alapján a szektorok közötti munkamegosztás — más szóval: az egyes szektorok „szakosítása" — az alábbiakban jellemezhető:

Digitized by Google

Az állami gazdaságokban a szemtermelés aránya magasabb, mint a többi szektorban együttvéve, hasonlóképpen a sertéstenyésztésé és a tömegtakarmányok termeléséé is, a juhtenyésztés pedig éppen kétszeres hányadot tesz ki. A burgonya, a zöldség, a szőlő és a legtöbb ipari növény termelése viszont, különösen pedig a baromfitenyésztés, lényegében kisebb helyet foglal el az állami gazdaságok termelésében, mint a többi szektorban.

A termelőszövetkezeti közös gazdaságok termelésében vezető helyet foglal el a kenyérgabona, a tömegtakarmányok és az ipari növények termelése, az országosan átlagosnál kisebb súlyú viszont a sertéstenyésztés, különösen pedig a baromfitenyésztés — bár ez utóbbi 1961-ben nagyarányban fejlődött.

A termelőszövetkezeti tagok háztáji gazdaságaiban a szemeskukorica, a burgonya és egyes zöldségfélék termelése, továbbá a sertés- és baromfitenyésztés az uralkodó ágazat.

Az egyéb tanácsi termelésben egyes zöldség- és gyümölcsfélék termelése, továbbá a sertés- és baromfitenyésztés, valamint a tejtermelés a vezető ágazat.

b) *Az állami gazdaságok szakosítása* — a szektorra jellemző termelési irányokon belül — eddig is előrehaladott és még nagymértékben továbbfejleszthető. Ennek a feltételei már legnagyobbrészt meg is vannak.

Az állami gazdaságok *területileg konszolidált üzemek, s méreteikben is* elérték azt a fokot, amely a nagyobb koncentrációhoz és szakosításhoz szükséges. *Anyagilag és műszakilag* az átlagosnál sokkal jobban vannak ellátva, lényegében már korszerű nagyüzemi technikával rendelkeznek mind az épületberuházásokat, mind a mechanizálás és a kemizálás eszközeit illetően. *Munkaerőviszonyaik* nem függenek szorosan a helyi lakosság foglalkoztatottságától. Megszilárdították *üzemi szervezettségüket*, kiépítették irányítószerveiket és a központosított irányítás személyi feltételeivel is rendelkeznek. Népgazdasági helyzetük folytán kiaknázzák *a gazdaságok közötti termelési kooperáció* tervezési és kereskedelmi előnyeit, s a közvetlen exportálás és importálás lehetőségeivel is rendelkeznek.

Mindehhez képest azonban az állami gazdaságok egy része még nem érte el az üzemi szakosítás indokolt mértékét, s még a szakosított gazdaságokban sem kielégítő a munkatermelékenység és az önköltség szintje. E tekintetben azonban igen gyors a fejlődés üteme. A belátható jövőben éppen ezért növekedni fog a termelőszövetkezeti közös gazdaságok és az állami gazdaságok közötti különbség, s megnövekszik ennek a kérdésnek gazdaságpolitikai súlya.

c) *A termelőszövetkezeti közös gazdaságok üzemi szakosítása*

Digitized by Google

lényegében eltérő problémákat vet fel, s megvalósítása lassúbb ütemű folyamat.

A termelőszövetkezeti közös gazdaságok termelése jelenleg *bizonyos egyoldalúságot* mutat, mert a kenyér- és takarmánygabona, továbbá az ipari növények és kisebb mértékben a zöldségfélék termelése is ezekben a gazdaságokban koncentrálódott, az állattenyésztés részesedése viszont aránylag alacsony. Ez a termelésszerkezet főképpen a közös gazdaságok üzemi helyzetének (a háztáji gazdaságok létének) és kezdetleges üzemi viszonyainak a következménye; sokkal kevésbé következik az illető terület termelési irányából. Amikor tehát a szövetkezeti gazdaságok szükségszerű és kívánatos szakosításának útját keressük, akkor ebből a helyzetből kell kiindulnunk.

Az átszervezés befejezése idején a termelésfejlesztés általános irányaként azt ajánlottuk a termelőszövetkezeteknek, hogy *kövessék területük kialakult termelési irányát.* Ez az útmutatás helyes volt, s ma is helyes; a termelőszövetkezetek valóban ebben az irányban haladnak is. (Ezt mutatja 1962-re készített előzetes tervük is.)

Mit jelent azonban ez a szektorok közötti munkamegosztás szempontjából? Általában azt, hogy fokozatosan csökken *termelésük korábbi egyoldalúsága.* Ez érthető, mert a kezdetleges üzemi viszonyok között kifejlesztett főágazatokon kívül a termelőszövetkezetek most a helyileg szokásos többi ágazat termelését is fejlesztik. Ily módon a régebben uralkodó termékek mellett különösen növekszik a kertészeti termékek súlya, továbbá a sertés és a baromfi aránya, s ez utóbbiakkal együtt a kukorica termelése is.

Helyeselhető-e ez a tendencia? — hiszen ez formálisan a szakosítás csökkenése irányában halad. Feltétlenül helyeselhető. Valójában ugyanis ez a folyamat azt jelenti, hogy egyre jobban erősödik a termelőszövetkezetek közös gazdasága, ami nagyon fontos feltétele az ezt követő magasabb színvonalú szakosításnak.

További kérdés, hogy *mi a fejlődés útja az egyes termelőszövetkezeti gazdaságok szakosításában?*

Kétségen kívül áll, hogy amilyen törvényszerűen közeledik az összes szövetkezeti gazdaságok termelésszerkezete az országoshoz, ugyanolyan törvényszerűen meg kell indulnia az egyes termelőszövetkezetek szakosodásának. Ezt azonban sok tényező befolyásolja, ezekkel tehát az üzemi szakosítás tervszerű alakítása során számolni kell. A legfontosabb összefüggések a következők.

Az egyes szövetkezeti üzemek szakosítása *nem választható el területük termelési irányától.* Egy-egy gazdaság eltérő irányú szakosítása járási és megyei szinten nem koncentrálást, hanem ennek az ellenkezőjét jelenti, s a tervezés és az áruforgalom számára leküzdhetetlen nehézségeket idézne elő. Az üzemi szakosítás maga-

Digitized by Google

sabb foka tehát csak a területi szakosítás magasabb fokán valósítható meg.

Egy-egy termelőszövetkezeti közös gazdaságot csak *a helyi üzemi összefüggések* keretén belül lehet szakosítani. Egy város vagy község szövetkezeti gazdasága — akár egy, akár több termelőszövetkezet van az illető helyen — csak tagjai háztáji gazdaságának és az egyéb tanácsi termelésnek a figyelembevételével alakíthatja helyesen a termelés szerkezetét. Ha például az összes tényezők a kertészeti termelésnek kedveznek és a vidéknek is ez a termelési iránya, takarmánygabonát akkor is jelentős arányban kell termelnie a gazdaságnak — a közös állatállomány szükségletén túlmenően is —, hogy a háztáji terület termelésével együtt ki tudja elégíteni tagjai takarmányszükségletét. Hasonlóképpen van ez a szarvasmarha-tenyésztő körzetekben a tömegtakarmányokkal, s általában mindenütt a burgonyával.

Bizonyos üzemnagyságon felül — már egy közepes nagyságú falu határának megfelelő területű termelőszövetkezetben is — elkerülhetetlen, hogy nagyszámú növényi és állati terméket (kenyérgabonát, szemestakarmányt, szálastakarmányt, legalább egy ipari vagy élelmezési növényt, valamennyi zöldségfélét, tejet, vágósertést, vágóbaromfit, tojást) termeljenek. Ilyen gazdaságokban viszont annál inkább előtérbe kerül az üzemen belüli szakosítás.

A szakosítás mértékét a termelőszövetkezeti gazdaságokban általában több tényező korlátozza, mint az állami gazdaságokban (és különösen, mint az árutermelő tőkés nagyüzemekben). Ilyen tényezők: a tagság munkaereje, illetőleg minél folyamatosabb foglalkoztatása, a települési viszonyok, a meglevő termelőberendezések kihasználása stb.

A nagyobbmérvű üzemi szakosításnak az is feltétele, hogy a *termelési kooperáció*, illetőleg az egyes gazdaságok közötti szervezett termékforgalom nagyobb lehetőségei valósuljanak meg (takarmány, tenyészállat, növendékállat stb.). Ennek viszont általános gazdaságpolitikai feltételei vannak.

A termelőszövetkezetek *általános üzemi szakosítására*, termelésszerkezetüket gyökeresen megváltoztató átalakításra tehát a fejlődés jelenlegi szakán nincs lehetőség. Annál nagyobb szükség és lehetőség van a szövetkezeti gazdaságok termelésszerkezetének olyan *egyszerűsítésére és ésszerű módosítására*, amilyent az adott feltételek között is meg lehet valósítani. Ilyenek:

az apró ágazatok megszüntetése, s helyettük egy-két olyan ágazatra való koncentrálódás, amely az üzem viszonyai között fejlődőképes (például 8—10 vagy még több ipari növény helyett egy-kettőnek nagyüzemi arányú kifejlesztése);

a gazdaság adottságai között *tartósan sikertelen termelési*

Digitized by Google

ágak felváltása eredményesebben folytatható ágazatokkal, s még inkább a meglevő sikeresebb ágazat bővítésével (például többszöri próbálkozás után is eredménytelen baromfitenyésztés helyett a sertéstenyésztés bővítése);

gazdaságok közötti közvetlen kooperáció létesítése a szomszédos gazdaságokkal egyes termékek vagy állatok cseréjére;

a háztáji gazdaságokkal való kooperáció tervszerű fejlesztése (malacnevelés, borjúátadás, csak önellátásra termelt termékek kirekesztése a közös gazdaságból stb.).

4. Az üzemen belüli szakosítás

A mezőgazdaság fejlődése korábbi szakában sokoldalú őstermelés volt, amelynek mindazt elő kellett állítania, ami az újratermelés folyamatához, illetőleg a szükségletek fedezéséhez kellett. Ilyen volt az úrbéres parasztgazdaság és a földesúri majorosgazdaság egyaránt, s ezt a jelleget az árutermelő kisüzem és a tőkés nagyüzem sokáig megőrizte. Ahogyan azonban a technika fejlődése és a társadalmi munkamegosztás előrehaladása folytán az ipar kivált az őstermelő mezőgazdaságból, hozzá hasonlóan, tehát iparszerűen önállósodik a mezőgazdasági termelőfolyamatnak is mind több része. Előrelátható a fejlődésnek az a törvényszerű útja, hogy a technika további fejlődésével és a társadalmi munkamegosztás további előrehaladásával az egész mezőgazdaságban az ipari jellegű üzemszervezés válik uralkodóvá. Ez pedig az egész hagyományos mezőgazdasági üzemszervezést elavulttá teszi.

Mindez a következő okokból következik:

A termelőerők fejlődése megteremtette a feltételeit annak a mezőgazdasági technikának és technológiának, amely a mezőgazdaságban is lehetővé, sőt szükségszerűvé teszi az iparszerű termelést.

A termelőerők fejlődésével meggyorsul a termelés koncentrációja, s a nagyüzemek létrejötte a gépi nagyipar termeléséhez hasonló mezőgazdasági termelés új üzemi feltételeit alakítja ki.

Végül — az előbbiek következtében — kiterjed és elmélyül a társadalmi munkamegosztás mind az ipar és a mezőgazdaság között, mind a mezőgazdaságban az üzemek között, és magukban az üzemekben is.

Mezőgazdaságunk jelenlegi viszonyai között a gyakorlati gazdaságpolitikai és üzemszervezési irányításnak az a feladata, hogy már a területi specializáció és az üzemi szakosítás nagyobbmérvű megvalósítása előtt is segítse elő a gazdaságokon belüli szakosítás üzemszervezési előnyeinek a realizálását. Az állami gazdaságokban azonban lényegesen mások ennek a lehetőségei és az ezzel járó feladatok is, mint a termelőszövetkezetekben.

Digitized by Google

Az *állami gazdaságokban* ugyanazok a feltételek, amelyek a gazdaságok szakosítását lehetővé és szükségessé teszik, a gazdaságon belüli szakosított üzemszervezést is indokolják. Ennek legjellegzetesebb vonásai a következők:

az egyes ágazatok — esetleg műveletek — önálló üzemrészben való koncentrálása, illetőleg egy helyen való összevonása;

egy-egy termelési folyamatra vagy ágazatra meghatározott technológia kidolgozása;

specializált szakirányítás megvalósítása, továbbá szakmunkásmunkahelyek kialakítása a termelőfolyamatokban;

az üzemterveknek munkahelyek szerinti felbontása;

az anyagi ösztönzés eszközeinek az előbbiekhez kapcsolt alkalmazása.

A *termelőszövetkezetekben* ettől lényegesen eltérők a szakosított üzemszervezés, illetőleg az üzemi szakosítás feltételei.

Az új vagy jelentékenyen megnövekedett, illetőleg valami okból üzemileg még nem konszolidálódott régebbi termelőszövetkezetekben mindenekelőtt *a megszilárdítás alapvető feladatait* kell megoldani. A termelőszövetkezetek legnagyobb hányadában ez a legfőbb kérdése mind a mezőgazdasági termelés fejlesztésének, mind a termelőszövetkezeti gazdálkodás előrevitelének.

Ezen a fokon a politikai és szociális kérdések megelőzik a szorosan vett üzemszervezési problémákat. Ezért az ilyen termelőszövetkezetekben nem is a fejlettebb üzemszervezés problémáinak megoldása a feladat, hanem az, hogy a legalapvetőbb politikai, szociális, szervezeti és személyi kérdések elrendezése alapján megteremtsék (a legtöbb esetben jelentékeny állami támogatással) a közös nagyüzemi gazdálkodás szilárd alapjait.

Ezen a szinten tehát még nem az új, haladottabb üzemszervezési módokat és formákat kell erőltetni, hanem a termelőszövetkezetek korábbi gyakorlatában kialakult egyszerűbb, már hagyományos és ismert szervezési megoldásokat kell megvalósítani. Az ilyen termelőszövetkezetekben általában a korábbi termelési irány folytatása az indokolt, s csak a termelésszerkezet bizonyos egyszerűsítéséről lehet szó, nem pedig valamilyen nagyobb arányú szakosításról, hacsak az illető területen már korábban ki nem alakult ilyen (például szőlőtermelés). A közös gazdaság üzemi felépítésében is az általánosan ismert munkaszervezeti formákat kell létrehozni (területi brigádok, munkacsapat, a kézimunka-igényes kulturáknál egyéni vagy családi területfelosztás), nem pedig magasabb követelményeket támasztó ágazati egységeket.

A termelőszövetkezetek egy részében azonban már létrejöttek a korszerű szocialista nagyüzem kifejlesztésének a feltételei, s az ilyen termelőszövetkezetek száma — ha még nem nagy is — állandóan növekszik. Az ilyen fokon álló termelőszövetkezetek

Digitized by Google

üzemszervezési feladatai már sokban hasonlók az állami gazdaságokéhoz, s hasonló megoldásuk feltételei is mindinkább kialakulnak. Az ilyen termelőszövetkezetekben már megvalósítható a specializálás magasabb foka, szakosított ágazati üzemi egységek kialakítása, a vezetés ésszerű munkamegosztása, korszerű gépi technológiák kidolgozása stb. Ebben a csoportban is vannak azonban bizonyos eltérések az állami gazdaságoktól; ezek részben a csoporttulajdon jellegéből következnek (a tagok foglalkoztatása, nagyobb önellátási szükséglet stb.), részben pedig a háztáji gazdasággal vannak összefüggésben.

A többi termelőszövetkezetre az átmeneti helyzet a jellemző. Gazdálkodásuk egy-egy területén — például a gépesítés megvalósításában, majorok elhelyezésében, istállók építésében — még alapvető gondokkal küzdenek, más területen pedig — például a termelésszerkezet egyszerűsítésében, egy-egy ágazati üzemegység (kertészet, hizlalda stb.) létrehozásában, a munkadíjazásban — már magasabb szinten képesek megoldani közös gazdaságuk üzemi fejlesztését.

Az ilyen termelőszövetkezetekben különösen nagy a jelentősége annak, hogy milyen sorrendben oldják meg a feladatokat. Nem lehet ugyanis fenntartani vagy tovább fejleszteni egy-egy fejlettebb ágazat már elért színvonalát akkor, ha minél előbb meg nem tudják oldani az egész gazdaságra kiható üzemszervezési kérdéseket, mint a munkaszervezet, a munkadíjazás, a táblák kialakítása, a szilárd vezetés, a megbízható nyilvántartások stb. Ennek ellenére általában igen előnyös, ha egy termelőszövetkezet jelentős mértékben előre tud lépni a termelés valamely ágában vagy az üzemszervezés valamely területén, mert ez legtöbbször maga után húzza a többi területet is és gyorsítja a fejlődést.

*

A mezőgazdasági termelés tudományosan megalapozott elhelyezését és szakosítását a fejlődés hazánkban is napirendre tűzte. A legsürgősebb tudományos feladat, hogy e probléma történeti megjelenését és megoldásának különböző irányait körültekintően kutassuk és összegyűjtsük mindazokat a gyakorlati tapasztalatokat, amelyek a kérdés teljes feltárásához és megalapozott megoldásához szükségesek. A szocialista mezőgazdaság termelési viszonyai és üzemi keretei lehetővé teszik, hogy e kérdés-komplexum tudományos feldolgozásával egyidőben a gyakorlatban is sikeresen lépjünk előre.

Digitized by Google

A Polgári Törvénykönyvről

Írta KEMENES BÉLA—SZILBEREKY JENŐ

Hazánk népi demokratikus átalakulása következtében a régi polgári jog rendszere elavult. Népköztársaságunknak olyan jogrendszerre van szüksége, mely megfelel a szocialista joggal szemben támasztott követelményeknek, erősíti állami, társadalmi, gazdasági rendünket, és elősegíti a szocialista fejlődést.

A szocialista jogrendszer kiépítésének kiemelkedő eseménye a Polgári Törvénykönyv (1959. évi IV. tv.) megalkotása. A törvény életbelépte óta már két esztendő telt el. Célszerű tehát felvetni a törvény megalkotásának és gyakorlati megvalósulásának néhány kérdését.

A polgári jog a szocialista jogrendszer jelentős ága. Kiterjed mind az állami, társadalmi és szövetkezeti szervekre, mind az állampolgárokra. Szabályozza a tulajdonjogot, a szerződéseket, a kártérítést, az öröklést. A polgári jogi szabályozás tehát kihat az állampolgárok mindennapi életviszonyaira, és számottevő szerepet tölt be a tervgazdálkodás polgári jogi kérdéseinek rendezésében.

I.

Magyarországon 1959-ig nem volt polgári jogi törvénykönyv. A felszabadulás előtt először 1848-ban került napirendre a magyar magánjog egységes törvénybe foglalása. Ebben az időben a rendekre tagolt társadalom gazdasági viszonyai nyomták rá bélyegüket az államéletre, az egész jogrendszerre. Az 1848. évi országgyűlés eltörölte a hűbéri jogrendszer alapintézményét, az ősiséget és az 1848. évi XV. törvényben elrendelte a polgári törvénykönyv kidolgozását, a törvényjavaslatnak a legközelebbi országgyűlés elé terjesztését. Ezek a törekvések világosan mutatták azt a felismerést, hogy a feudális tulajdonviszonyok felszámolásának és a polgári demokratikus vívmányok megtartásának jelentős segítő eszköze az új, haladó elvek alapján létrehozandó polgári törvénykönyv.

A szabadságharc bukása után a polgári törvénykönyv megalkotása nem válhatott valóra. A bécsi udvar nyílt elnyomó poli-

Digitized by Google

tikája, majd a magyar nagybirtokos osztállyal való megegyezése jellemezte a jogrendszert is. Kiterjesztették Magyarországra az osztrák polgári törvénykönyv hatályát, 1861-ben pedig ideiglenes törvénykezési szabályokat alkottak a nagybirtokos osztály érdekeinek védelmére.

A kiegyezés után a feudális tulajdonát és hatalmát féltő földbirtokos osztály, meg a tőkés áruforgalom biztosítására és a hatalomra törekvő tőkésosztály ellentéte, majd érdekszövetsége hátráltatta a következetesen burzsoá jogrendszer kiépítését. Ezért csupán a tőkés forgalom fejlesztését, a tőkés gazdaság vállalati formáit előmozdító kereskedelmi törvényt alkották meg. A földtulajdonban, az öröklési jogban és másutt meglevő feudális maradványok konzerválása érdekében azonban meggátolták a burzsoá polgári törvénykönyv létrehozatalát. Ez pedig azzal járt, hogy a polgári jog területének jó részén a feudalizmusra jellemző szokásjog és bírói gyakorlat érvényesült. Ezt nemcsak osztálykötöttsége jellemezte, de az is, hogy igen tág lehetőséget nyújtott az önkényes ítélkezésre; bonyolult, ellentmondásos volt. Így tehát 1848 haladó kezdeményezésének a megvalósítása — természetesen magasabb, szocialista szinten — a szocialista államra maradt.

A felszabadulás utáni fejlődés során új szocialista állam és jog jött létre. Ez csak a társadalmi átalakulás, a társadalom gazdasági rendjében bekövetkezett alapvető változás nyomán volt lehetséges. Jogi vonatkozásban az alkotmány megalkotása volt a határkő. Polgári jogi téren is kibontakoztak a szocialista elvek: számos részleges jogszabályi rendezéssel megindult a szocialista polgári jog tartalmi kibontakozása. Fokozatosan mindinkább szükségessé és lehetségessé vált az egyetemes kodifikáció.

Az egységes, átfogó szocialista polgári törvénykönyv létrehozását az tette szükségessé, hogy a kodifikálatlan polgári jog áttekinthetetlenné, bonyolulttá, bizonytalanná lett. Az egységes szocialista jogrendszer kiépítése megkívánta, hogy az állampolgárok és az állami szervek jogait és kötelezettségeit szilárdan rögzítő törvények rendszere jöjjön létre, a törvényesség tartalmi és formai követelményeit biztosító, a társadalmi viszonyok egészét átfogó törvénykönyv. A törvénykönyvi szabályozásnak egyik legjelentősebb előnye, hogy a jogi szabályozás egységes, következetesen alkalmazott alapelveken nyugszik.

A politikai, a társadalmi, a gazdasági fejlődés következtében az új forma megalkotása, polgári jogunk szocialista tartalmának teljessé tétele mellett nélkülözhetetlen a jog szolgálati szerepének betöltéséhez. Kifejezésre juttatta mindezt az az 1953. évi párt- és kormányhatározat, mely kijelölte a szocialista törvényesség megvalósítása iránti követelményekből folyó legfontosabb feladatokat.

Digitized by Google

Az MSZMP és a forradalmi munkás-paraszt kormány vezetésével társadalmi, gazdasági rendszerünk megszilárdult és fejlődése létrehozta a Polgári Törvénykönyv megalkotásának feltételeit.

II.

A Polgári Törvénykönyv politikai, társadalmi jelentőségének, a gazdasági alap erősítésében betöltött szerepének méltatása szükségessé tenné a kódex tartalmi ismertetését; a törvény nagy terjedelme miatt azonban e cikkben még a legfontosabb rendelkezések elemzésére sincs lehetőségünk. Célravezetőbb, ha a törvény egészéről adunk összképet, ha a törvénykönyvben foglalt egyes jogintézményeknek bizonyos szempontok szerinti csoportosításával vázoljuk a törvénynek társadalmi fejlődésünkben betöltött szerepét.

A Ptk.-nak mint jogszabálynak az az egyik legfontosabb jellemzője, hogy mind alapelvei, mind részletszabályai egyaránt a Magyar Népköztársaság alkotmányán alapulnak. Az alkotmány számos rendelkezése a legközvetlenebbül érinti a polgári jog által szabályozott társadalmi viszonyokat. Más szabályai viszont olyan általános iránymutatást adnak, amelyeket épp a kódex szabályai tesznek pontosabbá a polgári jog rendszerében. Így pl. az alkotmánynak a társadalmi tulajdonra vonatkozó alaptételeit a törvény számos rendelkezése bontja ki és teszi konkréttá. Az alkotmánynak az öröklési jog biztosítását deklaráló rendelkezését tükrözi az öröklési jogról szóló rész. A törvénynek azok a szabályai pedig, amelyek a népgazdasági terv megvalósulását szolgálják, az ide vonatkozó jogi eszközök kiépítésére és megszilárdítására irányulnak; így pl. a tervszerződésekről szóló rendelkezések az alkotmány azon tételén nyugszanak, amely kimondja, hogy népköztársaságunk gazdasági életét állami népgazdasági terv határozza meg.

A törvény szabályai az alkotmány elveihez igazodnak azzal is, hogy az alkotmány meghozatala óta bekövetkezett fejlődést a kódex megfelelően tükrözi. Így például a személyi tulajdont is önállóan szabályozza, noha arról az alkotmány még nem rendelkezik kifejezetten.

A Polgári Törvénykönyv legáltalánosabb célkitűzését nyomban a legelső rendelkezés, az 1. § (1) bekezdése tartalmazza. Eszerint: *„Ez a törvény az állampolgárok, valamint az állami, gazdasági és társadalmi szervezetek vagyoni és egyes személyi viszonyait szabályozza, a társadalom anyagi és kulturális szükségleteinek tervszerű, egyre növekvő mértékű kielégítése, a szocializmus építése érdekében."* Az idézett rendelkezés tükrözi, hogy a Ptk.

Digitized by Google

alkotása elválaszthatatlanul összefügg a szocializmus ügyének a szolgálatával. A törvény céljának meghatározása után a Bevezető Rendelkezések alapelvszerűen juttatják kifejezésre a személyhez fűződő jogoknak, valamint a vagyoni jogoknak és törvényes érdekeknek, a tulajdon valamennyi elismert formájának a védelmét. Ugyancsak törvényi alapelv a társadalmi és egyéni érdekek összeegyeztetésének, a jogok társadalmi érdekekkel összhangban álló gyakorlatának, a szocialista együttműködésben jelentkező kötelezettségnek a szabálya. A törvény célját és az alapelveket tartalmazó rendelkezések a maguk egységében jelzik a törvénykönyvben foglalt jogi eszközöket, és megjelölik a törvényi szabályok alkalmazásának fő irányelveit.

Az állampolgárok védelmének alkotmányos tételét különösen körülbástyázzák a törvénykönyvnek azok a rendelkezései, amelyek az állampolgárok személyhez fűződő jogait a polgári jog eszközeivel is védik. (A burzsoá törvénykönyvek legtöbbjéből hiányzik az erre vonatkozó összefoglaló szabályozás.) Az alkotmány 57. §-ával összhangban biztosítja a polgárok személyi szabadságának sérthetetlenségét, a levéltitok és a magánlakás tiszteletbentartását stb. A polgári jogi jogkövetkezmények elsősorban a jogsértés megállapításában, az ilyen jogsértő magatartás abbahagyására való kötelezésben, elégtétel adásában állnak. E hátrányos következmények közül néhánynak (pl. az elégtételadásnak) főleg az erkölcsi, társadalmi hatása jelentős.

A törvénynek központi célja *a társadalmi tulajdon szilárdítása*, erősítése és annak védelme a polgári jog eszközeivel is. A törvény nem csupán azokra az esetekre alkalmaz hátrányos jogkövetkezményeket, amikor a társadalmi tulajdont jogellenes sérelem éri, amikor a tulajdon tárgyait elvonják. Legalább ilyen súllyal bírnak azok a rendelkezések, amelyek a tulajdoni forma gyarapítását, és megfelelő kezelését szolgálják, illetve amelyek közvetett úton haladnak a társadalmi tulajdon megóvására. Itt mindenekelőtt azokat a gazdaságszervezeti formákat kell megemlítenünk, amelyeknek fő funkciója a társadalmi tulajdonban levő termelőeszközökkel való gazdálkodás, a bővített újratermelés, a társadalom szükségleteinek kielégítése érdekében. Ennek megfelelően a törvény foglalkozik az állami vállalatokkal, az egyéb állami gazdálkodó szervekkel, a szövetkezetekkel. Az ezekről szóló joganyagot nem újítja meg gyökeresen, hanem a már bevált és a gyakorlatban is megfelelőnek bizonyult eljárások megerősítésére törekszik. Jelentős azonban, hogy a törvény teljes határozottsággal szögez le néhány eddig csak kevéssé érvényesült tételt. Ilyen például az, hogy az állami vállalat a rábízott vagyonnal a népgazdasági terv teljesítése érdekében önállóan gazdálkodik. Ez kifejezésre juttatja egyrészt a tervhezkötöttséget, másrészt biztó-

Digitized by Google

sítja az önálló kezdeményezés széleskörű érvényesülését. Egy másik fontos tétel a vállalatok célhozkötöttsége; ebből következik, hogy minden vállalat azért és annyiban jogképes, amennyiben gazdasági feladatának ellátása ezt szükségessé teszi.

Az eddig mondottakhoz szorosan fűződnek az állami, illetve a szövetkezeti szocialista tulajdon kezeléséről szóló rendelkezések. A társadalmi tulajdon megóvását, gyarapítását számos újszerű szabály biztosítja. Így például bizonyos rendelkezések kizárják, hogy állami tulajdonban vagy szövetkezeti kezelésben levő vagyontárgyakon az állami tulajdonjog, illetve a szövetkezeti kezelési jogkör megszűnjék. Bizonyos alapvető termelőeszközök, illetve dologfajták kizárólag állami tulajdonban lehetnek. Az állami tulajdonjog hatásos védelmét szolgálja, hogy ha valamely termelőeszköz tulajdonjoga vitás, akkor — amíg ennek az ellenkezője nincs bebizonyítva — azt kell feltételezni, hogy a termelőeszköznek az állam a tulajdonosa. Nevelő hatása van annak a korábbi jogban nem ismert szabálynak, amely kedvezményekben részesíti azokat, akik a társadalmi tulajdon védelme érdekében kifejtett tevékenységük során megkárosodnak. Végezetül a törvény — természetesen — biztosítja az úgynevezett hagyományos tulajdonvédelmi eszközöket is, amelyek a társadalmi tulajdon elvonása, vagy a tulajdonjog gyakorlásának megzavarása ellen nyújtanak védelmet.

Amidőn egyik oldalról a Ptk. messzemenő, a kizsákmányoló jogrendszerekben nem ismert jogi védelemben részesíti az állampolgárok személyét és vagyonát, ugyanakkor másik oldalról a törvénykönyv 2. § (2) bekezdése kifejezésre juttatja, hogy *az állampolgárokat nem mindenre való tekintet nélkül illeti meg a jogi védelem,* hanem csak akkor, *ha jogaik gyakorlása nincs ellentétben a társadalom érdekeivel.* Azaz, ha valaki az egyébként őt megillető jogot a társadalmi rendeltetéssel össze nem férő célra akarja felhasználni, s különösen, ha a jog gyakorlását a népgazdaság megkárosítására, az állampolgárok zaklatására, jogaik és törvényes érdekeik csorbítására, vagy illetéktelen előnyök megszerzésére használja fel.

Ezekhez, a jogalanyok társadalmi kötelezettségeit körülhatároló rendelkezésekhez, szorosan kapcsolódnak a szocialista együttműködésre vonatkozó törvényi szabályok. A Ptk.-ról adott ismertetés hiányos volna, ha nem mutatnánk rá arra, hogy mennyiben válhat a kódex — éppen a szocialista együttélés szabályozásával — *a dolgozók szocialista öntudata fejlesztésének, a szocialista együttélés és együttműködés szabályai betartására ösztönző nevelés eszközévé.* A szocialista törvények — ebben is különböznek a burzsoá törvényektől — nemcsak arra szolgálnak, hogy két állampolgár jogvitájának megoldásához a megfelelő kulcsot megadják, hanem arra is, hogy az egyes esetekben érdekelt állampolgárokon

Digitized by Google

túlmenően, valamennyi állampolgár és állami szerv magatartására, tevékenységére, társadalmi kapcsolataira hatást gyakoroljanak. Különösen jelentős, hogy a Ptk. e szempontból is megfeleljen a követelményeknek. Hiszen a törvény az életviszonyok igen jelentős körét szabályozza, főleg a vagyoni viszonyokat, amelyeknek az állampolgárok, az állami és társadalmi szervek és szervezetek állandóan részesei. Ezenkívül pedig az olyan jellegű kapcsolatokat is, amelyek tekintetében az elmúlt idők néhány maradványa — mint például a magántulajdonosi módon való gondolkodás az üzletias felfogás — még ma sem szűnt meg teljesen.

A szocialista együttműködés mind szélesebb körű megvalósulását elősegítő szabályok között érdemes megemlíteni azokat a rendelkezéseket, amelyek — a szovjet bírósági gyakorlat nyomán — az úgynevezett felelős őrzés intézményét építik be polgári jogunk rendszerébe. Ez az új jogi intézmény jellegzetesen mutatja a szocialista erkölcsi elvek hatását a jogi szabályozásra. Amint a törvény indokolása is mondja: a szocialista felfogással ellentétben áll a társadalom vagy más személyek javaival szemben tanúsított közömbösség. Nem fér össze vele az a magatartás, hogy valaki felelőtlen közömbösséget tanúsítson, mihelyt nem saját érdekéről, vagy valamely jogviszonyból közvetlenül folyó kötelezettségéről van szó. A felelős őrzés intézményének az a lényege, hogy az állampolgároknak és szervezeteknek kötelességük átmenetileg mindaddig megóvni a hozzájuk került javak épségét, amíg annak tulajdonosa át nem veszi azt.

A szocialista együttélés és együttműködés szabályaiból folyó követelményeket következetesen vonja le a kódex a szerződésről szóló szabályokban is. Leszámol mindenekelőtt azzal a burzsoá felfogással, amely a hitelezőt a kötelem „urának" tekinti. A kapitalista jogrendszerek többségében a szerződések szabályainak egyik alapvető tétele például: az, aki a szerződés alapján jogosítva van, nem köteles a másik szerződő felet segíteni abban, hogy az kötelezettségének eleget is tudjon tenni. Például egy adásvételi szerződés esetén a vásárló voltaképp másra nem köteles, mint az ellenérték (a vételár) megfizetésére — ha az eladó szolgáltatását egyáltalán elfogadja. Megteheti azonban azt is, hogy minden indoklás nélkül eláll a szerződéstől, s ilyenkor legfeljebb kártérítéssel tartozik a másik félnek. Hogy ilyenkor mi lesz az eladónál maradt áru sorsa, az a „vevőt", a jogosultat a legkevésbé sem érdekli.

Ehelyett nálunk a jogosult szerződő társa és nem ellenfele a kötelezettnek, hiszen érdekeik lényegében közösek. Ezért a jogosult maga is köteles a szerződés teljesülését a maga módján elősegíteni. A megrendelő tehát köteles a vállalkozó számára a megfelelő helyet biztosítani a szerződés teljesítéséhez, és ha ebben

Digitized by Google

megállapodtak, a szükséges anyagot eljuttatni neki; az eladó viszont köteles a vevőt tájékoztatni az árú minden lényeges tulajdonságáról stb. A szocialista gazdasági rendnek egyik alapvető sajátossága, hogy legfőképpen az emberi szükséglet kielégítését szolgálja. Ebből a szemléletből fakad a reális teljesítés jogelve, amely egyik oldalon előírja a pontos teljesítést, a másik szerződő félre nézve pedig általában kötelezővé teszi, hogy elfogadja a megfelelő időben, minőségben stb. felajánlott szolgáltatást, vagyis a szerződés tárgyát.

A szerződési szabályok körében az együttműködési kötelezettségnek különösen a tervszerű termelés és elosztást jogi eszközökkel biztosító szerződésfajtáknál van nagy jelentősége, elsősorban a tervszerződéseknél, de hasonlóképpen a termelési szerződéseknél is. A tervszerződéseknek ugyanis az a lényegük, hogy a népgazdasági terven alapulnak, a tervkötelezettség hozza őket létre, és a terv határozza meg tartalmukat. A tervszerződések megkötését, lebonyolítását, teljesítését teljesen áthatja a szocialista együttműködés alapelve. Hogy az együttműködés konkrétan miben álljon, azt a tervszerződésről szóló rendelkezések bizonyos körben kifejezetten elő is írják. Így például a vállalatnak kötelessége, hogy értesítse a másik vállalatot arról, ha a szerződés teljesítésének előreláthatóan akadálya lesz. A teljesítés előkészítéséhez például adatokat kell közölnie, fuvart biztosítania stb. Jelentősége van az együttműködésnek a termelési szerződések körében is. A termeltető vállalat ugyanis köteles ennek alapján a termelőt természetbeni és pénzbeli előlegekkel ellátni, termelési tevékenységét segíteni. Ezen alapul a termeltető ellenőrzési joga stb.

Az együttműködés követelményei a polgári jogi felelősségről szóló rendelkezések körében is érvényesülnek. A szigorúbb erkölcsi felfogással áll összhangban mindenekelőtt az is, hogy a törvény szigorítja azoknak a felelősségét, akik másnak kárt okoznak. A felelősségről szóló szabályok körében az együttélés szabályainak betartására való törekvés abban a rendelkezésben is kifejezésre jut, amely a károsultat a bekövetkezett kár enyhítésére kötelezi. Ha valakit kár ér, nem nézheti tétlenül a károsodás beálltát, hanem arra kell törekednie, hogy a kár csökkenjen, mert ha ezt elmulasztja, akkor a neki járó kártérítés is csökken.

A tartalmi ismertetés befejezéseként megemlíthetők a Ptk.-nak azok a rendelkezései, amelyek a mezőgazdasági termeléssel, elsősorban a *mezőgazdasági termelőszövetkezetek jogviszonyaival* kapcsolatosak. A törvénynek a szövetkezetekről szóló szabályai általában összhangban állnak a mezőgazdasági termelőszövetkezeti törvénnyel, amely a mezőgazdaság szocialista átalakítására vonatkozik. A Ptk. valamennyi szövetkezeti fajtára vonatkozóan

Digitized by Google

állapítja meg rendelkezéseit, de messzemenően figyelemmel van ezek sajátosságaira.

A szövetkezetekről mint szervezeti formákról szóló rendelkezésekhez hasonlóan nagy jelentőségűek a szövetkezeti szocialista tulajdonról szóló szabályok is. A törvény lehetővé teszi alapvető munkaeszközök szövetkezeti tulajdonát. A korábbi álláspont, amely ezt ellenezte, akadályozta a szövetkezetek önállóságának erősödését és bizonyos fokig azt is, hogy a szövetkezet — a terv keretei között — a leggyümölcsözőbben folytassa gazdálkodását.

Bár nem kizárólag a mezőgazdasági termelőszövetkezetek jogviszonyait rendezik, de e szempontból is jelentősek a Ptk.-nak azon szabályai, amelyek a juttatás alapján keletkező földhasználatra vonatkoznak. E kiemelt néhány szabálycsoport mellett számos olyan részletrendelkezés van törvényben, mely a mezőgazdasági termelőszövetkezetek érdekeit érinti. Végül kiemelhető, hogy a földdel belépőknek a visszatartott földön létesített háztáji gazdaságát a törvénykönyv személyi tulajdonnak minősíti, amely így az ennek kijáró törvényes védelemben részesül.

III.

Két év távlata aligha adhat tiszta és végleges képet az olyan átfogó jelentőségű jogszabály gyakorlati alkalmazásáról, amilyen a Ptk. A törvény hatálybalépése óta eltelt idő mégis lehetővé teszi néhány következtetés levonását.

A törvénykönyvnek az a szerkezeti beosztása, amely a társadalmi, gazdasági viszonyoknak megfelelő jogintézmények szerint kialakult, nemcsak formai, hanem tartalmi jelentőségű is. Áttekinthetőségével és tartalmi jelentőségével egyaránt megkönnyíti a törvény tartalmi megismerését és alkalmazását. Emellett e törvény az általa alkotott több új jogintézménnyel, valamint a már eddig is érvényben volt jogintézmények egyszerűsítése útján közelebb került — a bíróságokon és ügyészségeken kívül — a tanácsokhoz és magukhoz az állampolgárokhoz is. Utalni lehet e tekintetben a birtokvédelemmel, az eltartási szerződéssel kapcsolatos államigazgatási feladatokra, vagy például a végrendelkezés avagy az elévülés szabályainak egyszerűsítésére stb.

A polgári jog írott törvénye rendkívül nagy jelentőségű a jogalkalmazásban, elsősorban a bíráskodásban, ahol a hivatásos bírákon kívül népi ülnökök is részt vesznek a polgári ügyek elsőfokú eldöntésében. A polgári jog alkalmazása a törvény rendelkezéseinek értelmezése folytán *könnyebbé, biztonságosabbá, egységesebbé lett.*

Általánosan felismerhető, hogy a Polgári Törvénykönyv nyomán a jogalkalmazásban kialakulóban van, egyes területeken pe-

Digitized by Google

dig megszilárdul *az új, szocialista polgári-jogi felfogás.* Az írott jogszabály a Polgári Törvénykönyv célkitűzéseit, elvelt, új intézményeit tekintve új követelményeket támaszt a jogalkalmazóval szemben. Ezek a követelmények abban foglalhatók össze, hogy a törvény rendelkezéseit a népi demokrácia gazdasági és társadalmi rendjével összhangban kell értelmezni. [1. § (2) bek.] Új törvénykönyvünk csakis a Népköztársaság állami és társadalmi rendjének megfelelő gyakorlat révén töltheti be hivatását és szolgálhatja a szocialista fejlődést.

Annál inkább jelentős ez, mert a Ptk. életbeléptetéséről szóló jogszabály (1960. évi 11. tvr.) gyökeres intézkedést tett a jogszabályok régi értelmezését illetően is. Az életbeléptető jogszabály rendelkezése szerint a Legfelsőbb Bíróságnak minden eddigi kötelező erejű polgári-jogi iránymutatása, döntése, állásfoglalása hatályát vesztette. Kimondotta a jogszabály azt is, hogy a Ptk. rendelkezéseit nem lehet a megelőző bírói gyakorlatban kialakult jogelvek szerint értelmezni. Ennek kétségtelen előnye, hogy megszabadította a jogalkalmazót a régi gyakorlat visszahúzó terhétől, de egyidejűleg azt is eredményezte, hogy sok kérdésben új úton kellett haladni.

Az eddigi eredmények és az általában helyesen alakuló gyakorlat azonban arra is szolgáltat adatokat, hogy a *Ptk. egyes rendelkezései még nem érvényesülnek egyértelműen és maradéktalanul.* Célszerű ezzel kapcsolatban néhány körülményre rámutatni.

Az állami, a társadalmi és a szövetkezeti szocialista tulajdont jelentős mértékben jogi úton, a jog fegyverével, mégpedig valamennyi jogág segítségével kell védenünk. Az ilyen komplex védelem éppen a Ptk. rendelkezései folytán lehet teljes. A törvénykönyv — mint arról szó volt — meghatározza a társadalmi tulajdon polgári-jogi védelmét, kialakítja e védelem módszereit. Ezek közül igen jelentős a társadalmi tulajdont kezelő és általában a társadalmi tulajdonnal kapcsolatba kerülő személyekkel szembeni fokozott felelősség előírása. A törvénykönyv emellett nemcsak a társadalmi, hanem a személyi tulajdonban okozott károkért is fokozza a felelősséget. Az okozott kár megtérítése alól csak az mentesülhet, aki a társadalmi követelmények szerint elvárható magatartást tanúsított. A kárt okozó vétkességét a társadalmi felfogásnak megfelelő zsinórmérték alapján kell megítélni. Előfordul azonban, hogy a gyakorlat *nem a társadalmi követelményeknek megfelelően méri fel a károkozó magatartását.* Előfordul azonos tényállás mellett az elvárható, a felelősséget enyhítő vagy alóla mentesítő magatartás ellenkező értelmű felfogása is.

A felelősség alól mentesítő körülmény meghatározása az eddigi gyakorlatban *több esetben eltérő.* A felelősséget csökkentő és figyelembe vehető tényezők, egyéni körülmények körét a törvény

Digitized by Google

hatálybalépése óta a gyakorlat inkább kiterjesztően vonja meg. Ezzel pedig a gyakorlatban erőtlenné válhatik a fokozott felelősség szabálya. Előfordult olyan döntés, amely károkozó magatartást indokolatlanul minősített társadalmilag elfogadhatónak. Más esetben a gyakorlat állami, szocialista tulajdonnal gazdálkodó vállalatnál elfogadta bizonyos beruházás elmulasztását, holott a beruházás a másik vállalatot károsodástól óvta volna meg, s a beruházás fedezete nagyrészt biztosítva volt.

A törvény alapos elvi és gyakorlati megfontolásokból, rendkívül méltánylást érdemlő okból, lehetővé teszi *a kártérítés mérséklését.* Ezt a helyes, de kivételes szabályt a gyakorlat *meglehetősen gyakran alkalmazza.* A kivételes szabálynak általánossá tétele helytelen következményekkel járhat.

A szerződések jogintézménye a népi demokratikus viszonyok között sokoldalú szerepet tölt be. Az állami, szocialista tulajdonnal gazdálkodó egységek szerződéseinek teljesítésével kapcsolatos viták nemegyszer figyelmeztetnek egységekre utalnak, és azt mutatják, hogy a gazdálkodó egységek szűkkörű érdekeket tartanak szem előtt. Több esetben nem megfelelő *a szocialista szervezeteknek a törvény által is megkívánt együttműködése.* Előfordul az is, hogy magánszemélyeknek állami szervekkel kötött egyes polgári-jogi ügyletei az állami, szocialista tulajdon megkárosítására vezetnek. (Pl. értékesítésre kijelölt állami tulajdont képező ingatlanok — családi házak — áron aluli eladása.) A termelési szerződések, amelyekben az egyik oldalon termelltető állami vállalatok, a másik oldalon mezőgazdasági termelőszövetkezetek, tsz-tagok háztáji gazdaságaikkal, vagy egyénileg gazdálkodók állnak, igen fontosak a mezőgazdasági termelés tervszerűségének biztosítása szempontjából. Ezekből a szerződésekből származó viták is több ízben utalnak lazaságokra, a szerződési kötelezettségek elhanyagolására. Az eddigi gyakorlat *nem mindig alkalmazta egységesen és kellő következetességgel* a szerződések reális, tartalmuk szerinti teljesítését biztosító szabályokat, a szerződésszegésről és az ügyletek érvénytelenségről szóló új szabályokat.

Nem egyszer eltekint a gyakorlat a felektől méltán megkívánható együttműködés követelményétől, illetve az együttműködési kötelezettség konkrét eseteire vonatkozó részletszabályok betartásától. Példaként szolgálhatnak erre a termelési szerződésekből származó egyes jogviták. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek részére az utóbbi időkben végzett nagy építési beruházások kapcsán keletkezett egyes perek nemcsak az ügylet lebonyolításánál megkívánható együttműködés hiányára mutattak, hanem jelezték azt is, hogy a jogvita eldöntésénél fokozottan kell szem előtt tartani a Ptk. szóbanforgó elvét. Egyik tiszántúli termelőszövetkezet szerződést kötött tervező és kivitelező vállalatokkal rizstelep léte-

Digitized by Google

sítésére. A tervezés azonban hibás volt, nem megfelelően vették figyelembe a talajviszonyokat, a kivitelezés késett, a talajvizsgálati adatokat nem közölték megfelelően, a vízzel való elárasztás során észleltekről nem adták meg a szükséges értesítést, s ezért — tehát a szerződés teljesítése során a Ptk.-ban is előírt együttműködés hiányából —, több mint félmillió forintos kártérítési per keletkezett az érdekeltek között. Az adott esetben a jogalkalmazás részéről indokolt lett volna, hogy nagyobb súllyal vegye figyelembe az együttműködés előírásainak be nem tartását a felek részéről.

A szerződések nem teljesítéséből vagy nem kellő teljesítéséből származó jogkövetkezmények alkalmazásának ismételt elmaradása nem szolgálja a szerződések teljesítéséhez fűződő fontos érdekeket. E tekintetben is utalni lehet a termelési és állatnevelési, valamint terményértékesítési szerződéseknél az indokolatlan kötbér-mérséklésekre, a szerződésszegéseknél olyan egyezségek jóváhagyására, amelyek az adott előlegek visszafizetésére hosszú részletfizetési kedvezményeket nyújtanak, továbbá a természetbeni teljesítés iránti követelések mellékes kezelésére stb.

Szó volt már arról, hogy átmeneti társadalmunkban még találkozunk kistulajdonosi szemléletből fakadó tilos nyerészkedési törekvésekkel. Ezek nyíltan vagy burkoltan a polgári jogalkalmazás során a polgári jogvitákban is felmerülnek. Megjelenési formájuk igen különböző. Így például jelentkezhetnek uzsorás ügyletekben, jogosítvány nélküli iparűzésből származó követelésekben, vállalkozói és csendestársi tevékenységből származó igényekben, lakásokkal és juttatott ingatlanokkal kapcsolatos tiltott ügyletekben stb. A Polgári Törvénykönyv megteremti annak a lehetőségét, hogy a polgári jog eszközeivel lépjünk fel ellenük: a Ptk. úgy rendelkezik, hogy bizonyos esetekben ügyletérvénytelenség esetén a bíróság ne az eredeti állapotot állítsa helyre, hanem — ügyészi indítványra — egészben vagy részben *az állam javára ítélje* meg a törvénysértő félnek visszajáró szolgáltatást. E rendelkezés alkalmazása hatásosan visszatartaná az ilyen káros törekvéseket, mert köztudomású, hogy az ügyletérvénytelenség következményének, az eredeti állapot helyreállításának, mint legsúlyosabb joghátránynak a kilátásba helyezése korántsem volt komoly visszatartó eszköz. Igazságérzetünkbe is ütközött az, hogy a csalárdul eljáró személy nemegyszer legfeljebb a várt nyereségtől esett el, de nem kockáztatott semmit. Az eddig felmerült és viszonylag nem nagy számú esetben *általában helyesen alakult* az ügyészi-bírói gyakorlat. Egyes ügyészi indítványok és egyes bírói döntések azonban arra is mutatnak, hogy a gyakorlat még nem teljesen határozott, s hajlik a kivételes szabály túlzott alkalmazására. Az állam javára való marasztalás, mint kivételes szabály,

Digitized by Google

jogpolitikai céljainak ismerete biztosítani fogja a gyakorlat helyes irányát, a jogalkalmazás néhol észlelhető ingadozásának megszüntetését.

Összegezésül levonható az a következtetés, hogy a Polgári Törvénykönyv — egyik legjelentősebb felszabadulás utáni jogalkotásunk, mely nagy részben járult hozzá Népköztársaságunk szocialista jogrendszerének kiépítéséhez, s mérföldkő szocialista jogfejlődésünk útján. A törvény hatálybalépése óta eltelt két esztendő tapasztalatai arra mutatnak, hogy a törvény alkalmazása — néhány kérdés tisztázatlansága ellenére is — a törvényhozás elgondolásait szolgálja. Látható azonban az is, hogy szükség van még a törvény egyes részeinek, rendelkezéseinek népszerűsítésére. Elő kell segíteni a törvény értelmezése során felmerült kérdések egységes megoldását. Biztosítani kell, hogy a törvény alkalmazása maradéktalanul megfeleljen a törvényességnek, pártunk és kormányunk jogpolitikai célkitűzéseinek. Ebben jelentős szerepet tölthetnek be az igazságügyi, a bírósági, az ügyészségi és az államigazgatási pártszervezetek is. Ezeknek aktív közreműködésével a polgári jog a maga sajátos eszközeivel fokozottan szolgálja szocialista társadalmi, gazdasági viszonyaink megszilárdítását és fejlődését.

Digitized by Google

NEMZETKÖZI SZEMLE

A demokrácia erőinek küzdelme Franciaországban

A francia burzsoázia — mivel a „polgári parlamentáris demokrácia" keretei között uralmát tovább biztosítani nem tudta — az 1958. május 13-i algériai összeesküvés segítségével lényegében felszámolta a köztársasági rendszert és helyébe De Gaulle tábornok személyi hatalmát helyezte. De Gaulle személyes tekintélye következtében és a munkásosztály egységének hiánya folytán sikerült megszavaztatni egy olyan alkotmányt, amely több hatalommal ruházza őt fel, mint amennyivel az utolsó francia király rendelkezett. De Gaulle tábornok, akit technokraták, a magas pénzügyi körök és a nagyipar képviselői vesznek körül,[1] három év óta a kapitalista monopóliumok reakciós, és antidemokratikus politikáját folytatja.

A gaulleista rendszer a fasizmus állandó veszélyét hordozza önmagában, mert fél a népi tömegektől és a fasiszta és ultra elemekre támaszkodva tovább folytatja a gyarmati háborút.

Az V. Köztársaság gazdasági viszonyaira jellemző, hogy míg a munkások, parasztok, tisztviselők, kereskedők és kisiparosok életszínvonala egyre csökken, a monopolisták és a nagybankok profitja rendkívüli módon növekszik.

A fizetésből élők vásárlóereje szüntelenül csökken: az árak gyorsabb ütemben nőnek, mint a sztrájkok által kiharcolt béremelések.

Az Állami Statisztikai Hivatal közölte, hogy 1961 októberében a párizsi kerületben vizsgált 29 különféle élelmiszercikk közül 24-nek az ára 1960 októberéhez hasonlítva emelkedést mutat. Az utóbbi 5 hónap alatt az élet 2,8 százalékkal lett drágább. 1957 júliusa óta a tömegek vásárlóereje 7—10 százalékkal csökkent.

Az elsőrendűen szükséges élelmiszerek árának (kenyér, vaj, cukor, tej, stb.) emelése mellett a kormány arra biztatja a tőkéseket, hogy utasítsák vissza a bérköveteléseket, maga pedig megtagadja az államosított ipar dolgozóinak követeléseit.

Ez év elején, amelyet „szociális évnek" hirdettek meg, Debré miniszterelnök a Francia Gyáriparosok Nemzeti Bizottságához írt levelében, az egész évre mindössze 4 százalékos béremelést engedélyezett. A közelmúltban kijelentette: „rendelkezni kell annyi bátorsággal, hogy fékezzük a fogyasztást... azért, hogy korszerűsítsük katonai apparátusunkat". Ezzel párhuzamosan hangzanak el az államfő semmire sem kötelező bejelentései. Így az 1961. május 8-án elhangzott nyilatkozatában azt „állította, hogy a franciák életszínvonala emelkedik, és hogy ez csak kezdet". Ezeket a nyilatkozatokat maga az élet cáfolja meg. Egyidejűleg a parlament kormányhű többsége megszavazta a képviselői tiszteletdíjak 250 új

1 Lásd: „Algéria, Szahara és kőolaj" c. cikket a Társadalmi Szemle 1961. júliusi számában.

Digitized by Google

frankkal való felemelését (4880-ról 5310 új frankra) és a Köztársaság Elnök Hivatalának 1962. évi költségvetését 2 263 000 új frankra emelte.

A lakbérek (amelyek jelenleg a fizetések 15 százalékát teszik ki), valamint a közvetlen és különösképpen a közvetett adók emelése növeli a dolgozók elégedetlenségét.

Kihasználva a termelékenység gyors növekedését — amely 50 százalékot ért el 1949 óta — a számukra előnyös adórendszert, a hatalmukat növelő gazdasági koncentrációt, a kapitalista monopóliumok további extraprofithoz jutnak.

A „rentabilitásra", a termelékenység növelésének szükségességére, a Közös Piacon belül versenyképes eladási árak szükségességére hivatkozva a kormány és tanácsadói bizottsága meggyorsítja a tőkekoncentrációt az iparban, a mezőgazdaságban és a kereskedelemben, a kis és középvállalatok vesztére.

Egyre több a tönkremenő kisebb vállalat, vagy ezek beolvasztása a nagy vállalatokba; a termelés összevonása és szakosítása. Tanulságos az autóipar példája: a háború előtti 30 francia autómárkából mindössze 4 maradt fenn. Ezzel egyidejű a törekvés a párizsi kerület nagyvállalatainak decentralizálására, hogy ezeket mezőgazdasági kerületekbe helyezzék át, ahol több és olcsóbb a munkaerő. Ezzel is igazolják, hogy a tőkéseknek óriási összegeket juttatnak szubvenciók és adócsökkentések formájában.

A kereskedelemben a nagyáruházak és „szuperpiacok" fejlesztését segítik elő a „felszerelési pótlékok" címén nyújtott állami szubvenciók. Így tűnik el 50 000 kiskereskedő. A Kis- és Középvállalatok Szervezete tiltakozó akciókat készít elő.

A mezőgazdaságban a kormány kapitalista földreformot hajt végre, amelynek eredményeként 1965-ig el kell tűnnie 270 000 kis családi gazdaságnak. Ennek érdekében a kormány csak a nagyfarmok tulajdonosainak nyújt hitelt. Az iparcikkek árai sokkal gyorsabban növekednek, mint a mezőgazdasági termékek árai. Ezen termékeket egyenes adóval terhelik, amely a számos improduktív jellegű közvetítő haszonkulcsával párosulva, a fogyasztói árat sokszor a termelői árak négyszeresére emeli. A bérből és fizetésből élő városi dolgozók vásárlóerejének csökkentése a fogyasztás csökkenését eredményezte. Így míg sok ember nem eszik annyit, amennyire szüksége lenne és az árak emelkednek, árufelesleg képződik (például húsban) vagy pedig megsemmisítenek egyes termékeket.

A gaulleista kormány gazdasági, szociális és pénzügyi politikáját a kapitalista koncentráció jellemzi és a nagytőke profitjának jelentős növekedése a munkásosztály egyre erősbödő kizsákmányolásával és a többi dolgozó rétegek megsarcolásával párosul.

A monopolista államkapitalizmus fejlődésének továbbá jellemzője, hogy a trösztök felhasználják az államosítást is profitjuk növelésére. A kedvezményes tarifák révén a tőkések a vasúti szállításon, az áram- és gázfogyasztáson is nyernek. Ily módon csak 1960 folyamán 77 milliárd régi frank ajándékot kaptak a legnagyobb villany- és gázfogyasztók és 275 milliárdot az olyan üzemek tulajdonosai, amelyek a vasúton teli vagonokkal szállítják áruikat és nyersanyagaikat.

Digitized by Google

E kedvezményes tarifák jóval alacsonyabbak az önköltségi áraknál; a kormány viszont a kisfogyasztók számára emeli a tarifákat és ezekkel fizetteti meg a trösztöknek nyújtott előnyöket. A kormány az államosításokból eredő deficittel érvel akkor, amikor visszautasítja a vasutasok, valamint a villany- és gázművek dolgozóinak bérköveteléseit. Sőt, arra törekszik, hogy szembeállítsa az államosított szektor dolgozóit a kisfogyasztókkal.

*

A parasztok nagy tiltakozó mozgalmat indítottak: gyűléseket szerveztek, úttorlaszokat építettek... Míg ezelőtt a parasztok nem mindig értették meg a munkásság harcait és elítélték ezeket, most tudatára ébredtek az egységes megmozdulások lehetőségének. Annak ellenére, hogy a parasztszövetség vezetői többnyire nagygazdák, akik alapjában a kormány mellett állnak, a tömegek megmozdulásai arra kényszerítik őket, hogy akcióba lépjenek. Mivel a parasztság elégedetlenségének összes okai továbbra is fennállnak, újabb megmozdulások várhatók. Egyre nehezebbé válik annak a megvalósítása, hogy a mozgalmat a város és a falu dolgozóinak egymásra uszításával törjék le és így segítsék a kormányt. A 20 megyei egyezmény, amelyet a munkások és a parasztok szervezetei kötöttek (míg 1960-ban csak 4 ilyen egyezmény született) e kölcsönös közeledés fejlődését mutatja.

A Kis- és Középvállalatok Szövetségében tömörült kereskedők és iparosok is megmozdulásokat szerveznek.

A munkásosztály és szervezetei hivatottak arra, hogy az ellenállás élére álljanak, és valóban következetesen hajtsák végre felelősségteljes feladatukat. Miután a kormány visszautasította a béremelés kérdéseinek megvitatását, a vasutasok, a bányászok, a villany- és gázművek munkásai számos akciót és sztrájkot szerveztek.

Michel Debré miniszterelnök fenyegetőzött: „Lehetetlen eltűrni azt, hogy ez a mozgolódás szembehelyezkedjék a nemzeti érdekekkel és megbontsa a közrendet." Október 26-án a vasutasok és a metró dolgozói felléptek a veszélyben levő sztrájkjog — szabadságuk maradványainak — védelmében és városonként és építkezésenként változó ideig, egységes munkaszünetet tartottak. Ezek az akciók, amelyeket maguk a dolgozók határoztak el, sikerrel járnak. Sőt ezzel a módszerrel a helyi lehetőségek keretein belül mindenütt fejleszthető a harc. Mivel a munkáltatók javasolta 2 százalékos béremelést az államosított üzemek dolgozói keveselték, koordinált akciókat szerveztek (például a vasutasok és a villamosművek dolgozói november 28-án), és így fokról fokra növelték a mozgalom erőit, amelyhez a magánszektor is csatlakozott. A marseille-i kikötő munkásai 13—15 százalék alapbéremelést harcoltak ki 45 napig tartó egységes sztrájkkal. Elégedetlenségüket tudtára adták De Gaulle-nak is, amikor Marseille-ben járt.

A bérharcban az egység megállíthatatlanul fejlődik. A sikerrel folytatott sztrájkokat a helyi, néha iparági szervezetek közös felhívásai alapján szervezik. A munkások és tisztviselők, akikhez egyre több magasabb beosztású káder és műszaki sorakozik fel, felismerik, hogy az egység feltétlenül szükséges a kormány ál-

Digitized by Google

tal támogatott tőkésekkel szemben. Ebben a helyzetben a reformista és a keresztény szakszervezetek egyes vezetői azzal állnak elő, hogy „a CGT iránti kötelezettségektől meg kell szabadulni". Egy ún. „harmadik erő" megteremtésének a szükségességét hirdetik, amely kétfrontos harcot van hivatva vívni a tőkések és a kommunisták ellen. A tömegek növekvő egysége egyre hiábavalóbbá teszi ezen reformista törekvéseket.

Másrészt, a kormány a munkáltatókat erősíti a még megmaradt szabadságjogok elleni nagy offenzivájával. Célja a megfélemlítés és a munkásság akcióinak megbénítása. A tőkések elbocsátják a szakszervezeti küldötteket, munkáskizárásokat eszközölnek, támadást indítanak a sztrájkjog ellen. A szakszervezeti jogokért folytatott harc a legszorosabban párosul a bérharccal.

A kormánypárt egyébként arra törekszik, hogy osztálybékét, a tőke és a munka egységét hirdető szakszervezeteket hozzon létre, amelyek alapját képezhetnék a gaulleizmus szociális doktrinájának. A munkásság bizalma a CGT iránt növekszik abban a mértékben, amint egyre jobban meggyőződik arról, mennyire helyesen járt el a CGT, amikor egymaga arra hívta fel a munkásságot, hogy „Nem"-mel feleljen a gaulleista referendumokra.

A szociáldemokrata Force Ouvrière-ben tömörült munkásokkal való egységes akciók egyre közelebb hozzák a szerves egység megvalósításának idejét, amely megnyitná az utat a nagy jelentőségű változások előtt.

Kivéve az UNR (Új Köztársasági Szövetség) nevű kormánypártot, jelenleg az összes politikai pártok bírálják a gaulleista kormány belpolitikáját, amelyet még nemrég ők is támogattak.

Így a Szocialista Párt (SFIO) Országos Tanácsának legutóbbi ülésén kijelentették, hogy „a kormány és valóságos vezetője — a köztársasági elnök, hibát hibára halmoztak minden téren". A Radikális Párt kongresszusa aggodalmának adott kifejezést „a helyzet súlyosbodása láttán a belpolitikában, a külpolitikában és Afrika kérdésében". E kongresszus megállapította, hogy a kormány tevékenységének eredményei távol állnak meghirdetett céljaitól. Még a kereszténydemokrata MRP is, amelynek miniszterei részt vesznek a jelenlegi kormányban, „helyteleníti az Alkotmány jelenlegi torzítását, amely veszélyezteti a demokrácia jövőjét..."

Ezek a bírálatok egyre szélesebb néptömegek elégedetlenségének növekedését tükrözik és megerősítik a Francia Kommunista Párt értékelésének helyességét.

*

A fasizmus veszélye nő. Az OAS (Titkos Hadsereg Szervezete) plasztikbombás merénylői támadást indítanak az összes demokratikus erők ellen. Nemrég gyilkolták meg az algériai Force Ouvrière szakszervezet titkárát. Erejük nem abban a befolyásban rejlik, amellyel az országon belül rendelkeznek, hanem abban a támogatásban, amelyet a gaulleista rendszer fennállásának első percétől biztosított nekik. A nagy szakszervezetek ez év augusztus 3-án nagy jelentőségű közös nyilatkozatot írtak alá, amelyben megegyeztek abban, hogy a fasiszta erők minden egyes újabb megmozdulására azonnali általános sztrájkkal válaszolnak. Azonban a CGT azon javaslata, hogy nö-

Digitized by Google

zös szakszervezeti frontot hozzanak létre az Algériával való tárgyalások kiharcolására, mind a mai napig nem talált visszhangra a reformista vezetőknél. A Franciaországban élő algériaiak nagyszerű felvonulása Párizsban, amelyet az FLN szervezett, s melyet a gaulleista hatalom kegyetlen fajgyűlölő módszerekkel elnyomott, közelebb hozta egymáshoz a szakszervezeteket az algériai háború elleni harcban. A harc fejlődésének új szakaszába lépett. Ennek bizonyítéka a francia munkások szervezett szolidaritása az algériai dolgozókkal.

A nagyarányú és egységes éhségsztrájk, amelyet a Franciaországban bebörtönzött algériai hazafiak tartottak élükön Ben Bellával és minisztereivel, győzelemmel ért véget: az algériai hazafiak olyan bánásmódban fognak részesülni, mint a többi politikai foglyok és Ben Bella és társai részt vesznek majd a tárgyalásokon. A francia nép megmozdulásai most arra irányulnak, hogy minél előbb megkezdődjenek ezek a tárgyalások.

De Gaulle tábornok azzal manőverezik, hogy az önrendelkezésről tett nyilatkozatainak nem tesz eleget. A világ népei újra elítélték a gaulleista kormány politikáját az algériai hazafiakkal való bánásmódja miatt. Az ENSZ-ben nem akadt egyetlen olyan delegáció sem, amely az afrikai és ázsiai országok által benyújtott, a gaulleizmus algériai politikáját elítélő határozati javaslat ellen mert volna szavazni.

A tilalmak és a rendőrség kivezénylése ellenére november 18-án 20 000 fiatal tüntetett Párizs utcáin ilyen jelszavakkal: „OAS-gyilkosok!", „Fasizmus nem lesz!". „Szolidarítás az algériaiakkal!", „Szabadságot a bebörtönzö nek!".

A békemozgalom bizot november 29-én felvonulá szerveztek az egész országb városházák elé. Az algériai h befejezéséért, a fasiszta veszé len, az OAS puccskísérletei folytatott harcban létrejövő ségfront sikeresen fejlődik gériai háború 8-ik esztendej

E háború kitörésétől — 19 vember 1-től kezdve csak a munisták harcoltak egyértel a népek önrendelkezési jo elvi alapján. A többi párt káig védelmezték az algériai zeti forradalom elnyomására törekvést, azzal az indoko hogy francia megyék sorsár szó, amelyek lakosságának e zedét európaiak képezik. E pártok nem támogatták a t netért folytatott harcot, de gatták a választási komédiá még egy évvel ezelőtt az „a harmadik erő" megteremt gondolatát védték. Ez pedi irányult, hogy algériaiakból végrehajtó szervet létesít amely a francia imperializm dekeit érvényesítené az A Köztársaság Ideiglenes K nyának törekvéseivel szemb

E zavartkeltő és a tömege fegyverző jelszavakat elsöpö egységes algériai nép hősi nak fejlődése Ideiglenes K nyával az élen, amint azt a riai tömegmegmozdulások i nyították. Nagy szerepet j az, hogy a harcot a világ népei támogatták, valamint felvilágosító és szervező r amelyet a munkásosztály é ja fejtett ki.

A fasizmus veszélyét Fr országban növeli Bonn és reakciós szövetsége. A nyu

Digitized by Google

met imperializmus háborús veresége után 16 évvel új haderővel rendelkezik, amely ma Nyugat-Európa legerősebb hadserege.

A gaulleista kormány azt állítja, hogy a Bundeswehr csupán védelmi haderő. A valóságban viszont itt olyan zsoldoshadseregről van szó, amely már követeli atomfegyverekkel való ellátásának meggyorsítását.

A nyugatnémet militarizmust ugyanazok a monopóliumok támogatják, amelyek annakidején Hitlert, és ezek újra behatolnak a francia kapitalista vállalatokba is. Ezek annál veszélyesebbek, mert olyan ipari hatalmat és szervezetet hoztak létre, amely a legközelebbi jövőben lehetővé teszi számukra atombombák gyártását. Nem titok, hogy német szakemberek már részt vettek a szaharai francia atombomba-robbantásokban. Az NSZK revansista háborús politikáját támogatja és szítja a gaulleista kormány, amely még tovább megy ezen a téren, mint londoni és washingtoni kollégái.

Azzal, hogy a Szovjetunió békejavaslatait úgy állítják be, mint valami fenyegetést, a francia vezetők nagyarányú szovjet- és kommunistaellenes kampányt folytatnak. Bár a Hruscsov franciaországi látogatásáról 1960 márciusában kiadott hivatalos kommüniké szerint „a két államférfi elismeri, hogy a német és a berlini kérdés eredményes tanulmányozása egyezmény megkötése céljából és kölcsönös véleménycsere alapján, nagy szerepet fog játszani az európai és a világbéke és biztonság fenntartásában és biztosításában". De Gaulle tábornok nyilvánvaló rosszakarattal válaszol arra a felhívásra, hogy kössenek békeszerződést a két Németországgal, sőt újabb katonai egységeket küld Nyugat-Németországba. Elárulja a fasisztaellenes ellenállási harc eszméit, amikor a Bundeswehrnek engedélyt ad arra, hogy gyakorlótereket létesítsen Franciaország területén. Nem ismeri el a békeszerető Német Demokratikus Köztársaságot, amely kiirtotta a nácizmus gyökereit is. A valóságban a Bonn—Párizs tengely a francia és a nyugatnémet imperializmus nehézségei növekedésének bizonyítéka, amely nehézségeket elmélyítették az NDK augusztus 13-án tett védelmi intézkedései. Most nagyon erélyesen tiltakoztak a Szovjetunió által végrehajtott nukleáris kísérletek felújítása ellen, és ugyanakkor a francia atombombák ott robbannak a szaharai sivatagban, növelve a NATO katonai erejét.

A szovjetellenes rágalmakkal szemben nagy ideológiai felvilágosító munkára volt szükség ahhoz, hogy megértessék a francia néppel azt, hogy a kormánynak a német kérdésben folytatott politikája háborús veszélyt rejt magában és nemzetellenes.

A gaulleista kormány tovább fokozza a nemzetközi feszültséget, amely segíti abban, hogy hatalmon maradjon. E feszültségre hivatkozva támad a még megmaradt demokratikus jogok ellen.

A német veszély elleni harcban az akcióegységet nehezebb megvalósítani, mint a gazdasági harcokban, a fasiszta törekvések ellen vagy az algériai béketárgyalások megkezdéséért folytatott harcban. A tömegek még nem látják világosan, hogy itt egy és ugyanarról a harcról van szó. A burzsoázia úgy állította be a bon-

Digitized by Google

ni revansistákkal való szövetséget, mint francia—német kibékülést.

A Francia Kommunista Párt — amelyet 1945-ben a 75 000 kivégzett pártjának neveztek — a nemzeti érdekek és a proletár internacionalizmus elvi egységéből kiindulva nagyméretű felvilágosító munkába kezdett. Ujjá kellett éleszteni a német militarizmus elleni kampányt, amely a múltban nagy megmozdulásokat eredményezett, így az Európai Védelmi Közösség elleni akciókat, Speidel tábornoknak a NATO vezérkarába való felvétele elleni mozgalmat, a német felfegyverzést hivatalosan elismerő londoni és párizsi egyezmények elleni tüntetéseket. Ezeket az akciókat annak idején még baloldali polgári politikusok is támogatták, mint például Mendes-France.

Nagygyűléseken emlékeztek meg az Ellenállási Mozgalom mártírjairól. Chateaubriand-ban, ahol 1941 októberében 27 kommunistát végeztek ki, e gonosztett évfordulóján 15 000 ember tüntetett a német militarizmus ellen. Mont Valérien-en 25 000 párizsi adott hangot annak, hogy nem felejtették el a német militarizmus gaztetteit; azt követelték a kormánytól, hogy írjon alá békeszerződést a két német állammal. Október 19-én 30 000 fiatal vett részt 300 háborúellenes tüntetésen, amelyeket a Kommunista Ifjúsági Mozgalom szervezett. Különböző demokratikus szervezetek megemlékezéseket, vándor-nagygyűléseket szerveznek a hitleri fasizmus bűntetteinek színhelyein. A háború nem elkerülhetetlen, de a békét csak a tömegek mozgalma biztosíthatja.

•

A gazdasági harcok, am a gaullleista hatalom — a n liumok hatalma — politil terhei következtében a n osztály és más dolgozó folytatnak, bizonyos en nyekre kényszeríti a re Lényeges és tartós eredm azonban csak komoly változás biztosíthat. Tuda kell a tömegekben, hogy emelés megtagadása, az val való tárgyalások megh nek elhúzása, a katonai k növelése, a német revansi mogatása, a fasizmus erősi közoktatásügy elhanyagolá mind az Ötödik Közt „rendszeréből" fakad és h a rendszert kell megváltoz összes erők és mozgalmak gásával. Ezért javasolta a Kommunista Párt a többi ratikus pártnak, nevezet szocialistáknak, hogy l fel egységesen: — az algér dés békés megoldását cé gyalásokért, az önrendelk gának és az algériai terüle gének megvalósításáért; – német állammal való bék mény megkötését célzó t sokért és Nyugat-Berlin s demilitarizált várossá ny sáért; — az atomfegyver tásáért, a tényleges és el leszerelés politikájáért. egymás mellett élésért és működésért kivétel nélk den néppel; — a proporci egyetemes választások útj hozandó Alkotmányozó G hogy az feltámassza és r a köztársasági intézmény nemzeti életet a következ alapján:

a) A kormányt egy nemzetgyűlés választja, a miniszterek felelősségg

Digitized by Google

nak. A képviselőket proporcionális választójog alapján választják és visszahívhatók.

b) Az összeesküvő szervezeteket feloszlatják, a hivatásos hadsereget megszüntetik; demokratizálják és megtisztítják a rendőrséget, a fegyveres erőkkel kizárólag a nemzet rendelkezik.

c) Az önkormányzati szervek jogait kiszélesítik és tiszteletben tartják. Megszüntetik a prefektusok intézményét. A bírákat választják.

d) Államosítják a monopóliumokat: az atomipart, az olaj- és földgáztermelést, a vasipari és vegyipari nagyvállalatokat, a hajózást, a bankokat, stb.... Az összes államosított vállalatokat következetesen demokratikus vezetés alá helyezik. A nemzetgazdaság alapvető ágait hatalmas mértékben növelni kell.

e) Emelik a monopóliumok által kifosztott munkások és egyéb társadalmi rétegek életszínvonalát, teljesítik sürgős követeléseiket a városban és a falun. A kultúra és a közoktatás terén alapvető demokratikus reformok hajtandók végre. Vissza kell állítani az állam és az iskola világi jellegét. Az ifjúságnak biztosítani a tanuláshoz, a munkához, a pihenéshez és a sporthoz való jogát.

Ezek a főbb pontjai a Francia Kommunista Párt XVI-ik kongresszusa által javasolt programnak, amelynek az a célja, hogy kivezesse az országot a zsákutcából, amelybe a gaulleista kormányrendszer 3 év alatt juttatta. Ez a program jelentős reformokat biztosítana, ugyanakkor garantálná egy igazán demokratikus rendszer normális funkcionálását.

Most, amikor a Szovjetunió csodálatos Programjának ismeretében újabb tért hódítanak a kommunizmus eszméi, a demokratikus ujjáéledés Franciaországban kétségkívül új perspektívákat nyitna magának a rendszernek a megváltoztatása előtt is.

André Gouillou

Digitized by Google

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Mihail Solohov: Feltört ugar

Megjelent immár magyarul is Solohov új regénye, a szovjet mezőgazdasági kollektivizálás nagy ábrázolata, a *Feltört ugar*, amelynek korábban írt és kibocsátott első felét *Új barázdát szánt az eke* címmel ismerte és szerette meg a magyar olvasó.

A most már kiteljesült alkotás bizonyos értelemben a szocialista realizmus egyik minta-alkotása. Éspedig abban az értelemben, hogy egy aktuális népi-politikai feladat megoldásához nyújt segítséget, teljes gyakorlati és művészi sikerrel. A mezőgazdasági kollektivizálás ez a feladat, abban a formában és azokkal a részproblémákkal, amelyben s amelyekkel a Szovjetunióban mintegy három évtizeddel ezelőtt felvetődött és megoldásra várt.

Teljes gyakorlati és művészi sikerrel — írtuk. Tehát úgy, hogy a regény kitűnő praktikus segítséget nyújtott — és túl a Szovjetunión: nyújthat — a kollektivizálás végrehajtóinak, s a gyakorlati segítség hatályosságát rangos művészi megoldásokkal biztosította. A gyakorlati segítés sikerének azonban egyéb feltételei is voltak. Így talán elsőrenden a tüzetes tárgyismeret. Solohovnak úgyszólván a tenyerében van a kozák falu mindennapi élete, tenyerében a gazdálkodás minden fortélya. Sehol sem kapni rajta tárgyi mozzanatok impresszionisztikus elmosásán. A földet és a munkát nem irodalmi emlékekből, nem másodlagos halványságban, nem „költői foltokban" ábrázolja, hanem az olyan ember biztonságával, aki otthon van a kiforduló rögök, a párálló barom és a cserzett markok világában. De ez még nem minden, ha tárgyismeretről van szó. Solohov tévedhetetlenül biztos a kolhoz-szervezés és a pártélet dolgaiban is, és apróra ismeri azoknak az éveknek a történelmét is. Kisebb író kezén ez a hatalmas tárgyismeret talán terhesen mutatkozott volna meg. Talán megfeküdte volna az olvasót, és az instruáló, pedagógiai tolakodás érzését keltette volna. Solohov írói biztonsága, művészi tapintata itt is győzedelmeskedik. Pompás, szuggesztív történetet, izgalmas példasort ad, de nem oktat, nem preceptorkodik. Az olvasónak szívbeli és elmei élményévé lesz a Gremjacsij Log-i história, s megtanulja belőle a falu forradalmát, anélkül, hogy „tanították" volna rá.

Minthogy az új kötet jóval később született, mint az első rész, felmerülhet a kérdés, hogyan viszonylik a második kötet az elsőhöz, van-e különbség a két rész között az alkotó módszerben, netalán a művészi szintben.

Kétségtelen, hogy az első kötethez képest a most megismert másodikban kevesebb — s a cselekmény haladtával *egyre* keve-

Digitized by Google

sebb — a közélet, a szorosabb értelemben vett kollektivizálás rajza. Nem mintha a magánélet mozzanatain nem tetszenék föl finom áttételekben a közváltozás, nem mintha a figuráknak akár legintimebb élményeit is nem színeznék gyöngédebben vagy nyersebben az egész falusi kollektívát megmozgató események. Csak éppen az író egyre jobban „belefeledkezik" az emberek kisvilágába, egyre bátrabban és tartósabban leli kedvét mindannak az aprólékos kifestésében, ami nem „logikusan" és nyilvánvalóan függ össze a kolhoz forradalmával. Könnyű volna a szerkezeti tagok oldalszámos felmérésével bizonyítani, mennyivel többet beszél itt Solohov szerelemről, mint birtokpolitikáról, s mennyivel több tér jut zamatos népi anekdotáknak, mint a mű első kötetében. Magában Davidovban, a leningrádi munkásban is, akit az első részben — nagyon is érthető módon — erősen kisajátított, lekötött a politikai feladat és az ezzel szervesen kapcsolatos törekvés: beletanulni a mezőgazdaság titkaiba — magában Davidovban is kialakul egy „humanisztikus" egyensúly: különféle szerelmek szövevényeibe bonyolódik. S politika és szerelem nála sem jelentkezik egymástól hermetikusan elzárva. Az izgató, züllő Luska ártalmasan illeti a Davidovra bízott politikai érdekeket, a szelíd, áldozatos Varka meg szerencsésen, építően.

Mi indokolja ezt a jelentős eltolódást a közélettől a magánélet felé? S mi ennek az elmozdulásnak művészi-eszmei célja? Mit mond mindezzel Solohov?

A mozdulás középponti értelme nyilván az, hogy a politikai munka haladtával, a közgondok csillapodtával, a kolhoz, illetve a szocialista életforma fokozatos szilárdultával ismét színre lépnek, újra követelik jogaikat a magánemberi vonatkozások. Hogy az író úgy odaadja magát szerelmi és egyéb magángondoknak, azzal közvetve és mintegy a dolgok visszájáról, tehát igen hatásosan, művészi erővel érezteti a falu — és azontúl az egész szovjet nép — lassú megnyugvását, az új életforma érését. Az író valamelyest megnyugodott a szocialista mezőgazdaság sorsa felől, s nem sajnálja az időt az emberi apróságoktól. Sőt! Mintha pótolni szeretné, amit ezen a téren vesztett, mulasztott.

De nem szabad ezt a magánélet-közélet „ellentétet" úgy felfogni, mintha különnemű valóság-elemek csereberéjéről vagy kiegyensúlyozásáról volna szó. Ismételjük: hogy az író odaadja magát szerelmi és egyéb magángondoknak, azzal közvetve, művészileg igen hatásosan az új életforma érését érezteti. Solohov fölöttébb tudatos, eszközeit nagy gonddal latoló mester, s a legtávolabbról sem érintheti a gyanú, hogy valami könnyelmű lazaság és belső ellenőrizetlenség bontatta meg vele a kollektív és privát mozzanatok korábbi arányát. Nyilvánvaló, hogy az egyéni élet momentumainak szaporodása a falu politikai-gazdasági meghiggadásának is fokmérője. S ezzel a kettős, mondjuk: „váltógazdaságos" ábrázolásmóddal Solohov az élet, a valóság eltagadhatatlan egységét is szuggerálja.

A regénynek egy magyar kritikusa sokallotta azt az anekdotasort, amely Scsukar apó révén kerül a regénybe. Talán nem ok nélkül. Az izgága, locsi-fecsi öreg — részint szenilisen patakzó me-

Digitized by Google

séivel, emlékeivel — mintha túlságosan is hozzánőtt volna az író szívéhez, mintha a kelleténél többet lődörögne és csatarászna a színen. Mintha a szükségesnél jobban elvonná az olvasó figyelmét attól, ami a regény mondanivalójának mégis csak lényege: a szocialista falu megteremtésének történelmi pillanatától. Mindebben a kritikusnak igaza lehet. Ám ennek a figurának a megítélésénél arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy elsőrenden ez a szaporaszavú, tökéletlen apóka hinti meg a regény lapjait a humor ezüstjével-aranyával, a hol groteszkül együgyű, hol ravaszdian bölcs népi derű színeivel. És milyen győzelme ez a kommunizmusnak és a kommunistáknak, hogy ez a füllentgető, vén széltoló, ez a már-már falubolondja, ágról-szakadt alig-ember a regény végén olyan mélységesen költői, olyan ellenállhatatlanul tiszta gyásszal tapad Davidov sírjához és emlékéhez! Nem kevesebbet éreztet ezzel a gyásszal Solohov, minthogy az igaz kommunista számára nincs — vagy: szinte nincs — áthatolhatatlan lélek, s hogy a legelvesztettebbnek tetsző emberről sem szabad könnyűszerrel lemondani. A Gremjacsij Log-i kommunisták nemcsak a habókos szószátyárt látták meg Scsukar apóban, hanem a dolgozó embernek olyas-amilyen maradványait is. S azzal, hogy meglátták, föl is emelték az elaggott roncsot. S ez a „privát" győzelem a szocialista falu építésének egyik nagy jelképes mozzanata! Még akkor is, ha az ütődött apókát korántsem valami elvi-eszmei-ideológiai megvilágosodás vonta oly testvéri közelbe a leningrádi munkáshoz, mint inkább az a meleg, valódi emberség, amely ennek a munkásnak minden szavából-tettéből sugárzott.

Vannak olvasók, akik a második részt élénkebben tagoltnak látják, az első részt inkább egyöntetűnek. A második rész fejezeteiben jólrendezett képsort, az első kötetben regényszerűbb hömpölygést vélnek fölfedezni. Mi ennek az olvasói benyomásnak az oka, alapja?

Nyilván az, hogy az első részben kevesebb az anekdotikus elem és a privát jellegű epizód. Az olvasó figyelme a fő feladat, a kolhozszervezés gondjára irányul, s a szervező harc menetét viszonylag ritkán akasztják el mese-késleltető mozzanatok, ilyen-olyan kitérők. Innen az egyöntetű benyomás. A második kötetben, mondottuk, jóval több a magánéleti mozzanat, jóval több az atmoszféra-színező, betétszerű anekdota. Ezek a részletek el-elakasztják a kolhoz-harc menetét, belemetszenek a mese egységes fonalába. Indokolt-e művészileg-ideológiailag ez a módszer, a módszernek ez a változása?

Úgy tetszik, igen. S itt, új hangsúllyal, érintenünk kell az imént mondottakat is. Az első rész párhuzamosan született a mezőgazdasági kollektivizálás nehéz, küzdelemes esztendeivel. Abban a részben a komor harc még nem tűrte olyan mértékben a humoros közjátékot vagy az érzelmes epizódot, mint a második részben. A kockán forgó érdekek még súlyosabban foglalkoztatták a szovjet világot, semhogy a főprobléma vonalára ráburjánozhatott volna a tréfa, a szerelem, a lazán odatartozó apróság. Az a történelmi periódus egy fokkal aggodalmasabb, feszültebb figye-

Digitized by Google

lemmel követte a fővonalat, exisztenciálisabb feszültséggel várta a dolgok kibontakozását, a harc végső eredményét, mint a második kötet készültének korszaka. Ebben a menetben anekdotákkal elborítani, szerelmi és szeretkező jelenetekkel tarkítani a történést, annyit jelentett volna, mint könnyelműen venni valamit, ami mindennél súlyosabb volt azokban az esztendőkben. Annyit jelentett volna, hogy az író nem él együtt elég szervesen a néppel, nem pontosan a nép fájdalma-reménye lüktet benne.

A második rész módszerét az alkotás retrospektív jellege határozta meg. Mikor Solohov ezt a részt írta, a harc már eldőlt, s a szovjet parasztság javára dőlt el. Ez a históriai tény nyilván a felszabadulás érzetével töltötte el az írót, s ez a felszabadulás érzik az új mese „lazább" szövésén. S az új mese szocialista olvasója, aki maga is túl van már a harcok tragikus feszültségén, s maga is a végső győzelem pozíciójából pillant vissza a múltra, természetesnek tartja, megérti és élvezi ezt a lazább, derűsebb, oldottabb ábrázolásmódot. Ez lehet alkotáspszichológiai magyarázata a két regény-részben mutatkozó módszer-különbségnek. Tegyük hozzá: ez a különbség nem túlzottan nagy. Az első részben is van humor és epizódikus elem, s lényegileg a második rész is jól tartja a mese folyamatosságát.

Bármennyi is az új könyvben az önfeledt tréfa, a szerelmes enyelgés és a derűs munka, a Feltört ugar nem téved át az idillbe. Az előző rész azzal végződik, hogy Jakov Lukics, a kulák, aki már-már szabadulni szeretne ellenforradalmi kapcsolataitól, egy éjszaka hazatérve, megint ott találja házában a korábban ott rejtegetett fehér tiszteket. „Amikor Jakov Lukics meghallotta Polovcev tompa, mély hangját, erőtlenül a falnak támaszkodott hátával, a fejéhez kapott... *Kezdődött újra minden.*" A szedésben kiemelt szavakat az író húzta alá. Nyilván azért, mert nyomatékosan akarta éreztetni, hogy azokban az esztendőkben, a szocialista építésnek abban a fázisában még a szovjet történelem ki nem iktatható elemei közé tartozott az ellenforradalommal való harc, s hogy aki nem számolt a fehérek alattomos késeivel és eldugott puskáival, az tökéletlen számvetést csinált. S valóban, a Feltört ugarban szó sincs a következetes és végső idillről. Pisztolyok durrannak, kézigránát robban, s nemcsak a fehérek maradnak holtan-véresen a falu porában, hanem a legjobb kommunisták is.

S mindazt, ami az ellenforradalomból közvetlenül, testi közelből érinti a Gremjacsij Log-i történet figuráit, mintegy premierplanban látjuk, élesen meg- és átvilágítva, szuggesztív művészi ábrázolatban. De az ellenforradalmi mozgalom *egészéről* csak likvidáltatása után kapunk képet, akkor, amikor a déli országrészen szervezkedő kárhozatos erőket a szovjethatalom végképp felgöngyölítette. S ez a kép sem tüzetes, színes vagy élő. Mintha újsághírt vagy történelmi tankönyvet olvasnánk: tizenöt tárgyias, szürke sor mondja el a felszámolás történetét. Nem tüzetes, nem színes, nem élő ez a záró referátum, de azért megvan a maga sajátos művészi ereje. Éppen ez a hidegen kopogó, ítéletszerű közlésmód alkalmas rá.

Digitized by Google

hogy a kompozíciónak ezen a zárópontján meggyőzze az olvasót, hogy amit most megtudott, az valami végleges, korszakhatárszerű, nemcsak a regényt, hanem a szovjet történetnek egy fázisát is lezáró nagy esemény volt. A szovjet parasztság a nyugalmas, biztonságos munka napjaiba lépett át, legalábbis, ami a belpolitikai helyzetet illeti.

Amit Solohov a Feltört ugarban sem ad a Csendes Don szintje alatt, az elsősorban a lélekrajzolás. Figurái, a fontosabbak is, a mellékesebbek is, távol vannak minden merev, gépi álemberségtől: élők, mozgalmasak, s ha másmás arányban is, de gyöngékkel és erényekkel megvertek-megáldottak. Ahány jelentősebb figura, annyi jól megvésett egyéniség. Talán egyetlen alakot sem lehetne itt példának említeni a sémás angyalördög kontrasztra. A legpozitívabb figura, Davidov, a munkásosztály reprezentása, a párt küldötte, a kollektivizálás vezetője gyötrelmes vivódások óráit éli meg. Nem elveiben lepi meg holmi gyöngeség, ott nincs semmi baj. De kétségek fogják el egyszer-másszor az eszközei célszerűségében, s megdöbben, mikor rá-ráébred, hogy személyes, szenvedélyszerűen feltámadó emberi érzései kátyúba vihetik politikai terveit, elakaszthatják küldetése végrehajtásában. S a rendíthetetlen bolsevik Nagulnov milyen megejtően naiv a maga aránytalan és könyörtelen szorgalmában, amellyel ki akar emelkedni paraszti tudatlanságából, s milyen sajátos pszichológiai tökélyben párosul ez a naiv kultúra-vágy a féktelen, akár a törvényen is áttipró politikai indulattal! És Razmjotnov, a családra vágyó, érzelmes, sokat szenvedő kommunista paraszt, a maga darabos, hol kemény, hol ellagyuló természetével, hol zordan férfias, hol megindítóan gyermekded hangulataival! vagy a nagyon komplikált, furcsa Scsukar apó, akiről már szóltunk. Nem egysíkúak a nő-alakok sem. Meg Luska sem az, a ledér falusi lepke, mintha ő benne is különös, jó értelemben igéretes erők lappanganának, s olyan szenvedélyek, amelyekben valami morális, emberi plusz is van mindazon felül, amit vulgárisan megfogalmaz róla a falu szája. S az almatag, méla Varjuhában micsoda energiák lobbannak, mikor sorsa fordulatához ér, micsoda szintje-fölötti, váratlan áldozatok forró készsége csap ki a szívéből!

De nem sémás figurák az ellenforradalmárok sem.

Jakov Lukics, a fehérek Gremjacsij Log-i „támaszpontja", a bestiális anyagyilkos — mintagazda. S ha Polovcev kapitány be nem szervezi az ellenforradalomba, alighanem megtalálja az utat a kollektivizált faluhoz. De az ilyen szervezkedésnél aki á-t mondott, annak már b-t is kell mondania, és Lukics, aki lassanként már azt sem tudja, hogy a nyakára telepedett fehér tiszteket gyűlöli-e jobban, vagy a falu kommunistáit, végül is a törvény kezére kerül. Összetett figura ez a Lukics: hasznos és kártékony, gyáva és vakmerő egyszerre. De még Polovcev sem unalmas séma, nem egysíkú, egyöntetű ördög. A vadállati kegyetlenségben méltó mestere Lukicsnak, de itt-ott hisztériás elgyöngülések „humanizálják" jelleme embertelen, rideg vonalát. És az is Solohov emberábrázoló erejét dicséri, hogy a másik fehér tiszt, Lja-

Digitized by Google

tyevszkij hadnagy, merőben más típus, mint Polovcev. Az író az ádáz fenekedésben, az állati indulatok zavarosában, a gyilkos gyűlölet és végső elvetemültség vak mélységeiben is élesen elütő változatokat talál, a legvadabb ellenforradalmiság „uniformisában" is individuális vonásokat húz alá.

Az új regény egyik szovjet méltatója azt írja, hogy a Feltört ugar tragikus mű, anélkül, hogy pesszimista volna. Ebben sok igazság van. S ha a görög tragédiákat emlegetjük Davidov sorsával kapcsolatban, annak is van értelme. Mert a regénynek annál a mondatánál, hogy „Davidov éjjel meghalt", valami katarzisszerű megrendülést érzünk. Katarzisszerű megrendülést, de nem a görög tragédiák nyomán kelt régifajta katarzist. Itt nem abban nyugszunk meg — illetődötten és megtisztulva —, hogy a legnagyobb akaratoknak és legfenségesebb becsvágyaknak is el kell bukniok, ha túllépnek az erkölcsi világrend törvényein, hanem valami másban. Abban, hogy a legnagyobb egyéni értékek, a legbecsesebb egyéni életek is méltó áldozatok az emberi jövendő ügyéért. Itt a kommunista, a forradalmi hősi halál keltette „katarzis" az olvasó nagy jutalma, nagy építő nyeresége. S csak természetes, hogy egy olyan mű, amelyet az olvasó ilyen nyereséggel tesz le a kezéből, még akkor sem pesszimista alkotás, ha legvonzóbb, legtartalmasabb hősei, holtan maradtak is a küzdelem porondján.

A szovjet kritika bőven foglalkozik az új Solohov-regény líraiságával is. Hol kell keresnünk a Feltört ugarban ezt a líraiságot? Hol bújkál, milyen módon nyilatkozik, milyen elemeken sugárzik át? Mert nyíltan nemigen jelentkezik.

Nyíltan nem, de közvetve annál inkább.

Például a természeti képeken át.

Az események menetét, a váltakozó mozgóképek sorát Solohov természeti képekkel szakítja meg, illetve köti össze. Ezek a képek nem kimért távközökben jelentkeznek, még csak nem is következetesen a fejezetek élén (a Feltört ugar huszonkilenc fejezetéből csak négy vagy öt indul ilyen leírással!), hanem valami belső szükség nehezebben elemezhető parancsára. Az író nem bravurosan formázott díszekkel terheli meg a mese fonalát. Ezek a képek szerves elemei a kompozíciónak, s a maguk módján éppúgy a kibomló eszmét szolgálják, mint a mesének akár legkiugróbb mozzanatai. Az első fejezet élén felragyogó nyári táj, ahol a föld megduzzadt az esőtől, a somkóró mézes illata szétömlött az egész falun, az őszi gabona tömör, sötétzöld falként húzódott a szemhatárig, a tavasziak meg csodálatosan bokrosodó hajtásokkal ragadták el az embert s a sztyeppe olyan volt, mint „a szoptatós fiatal anya — szokatlanul szép és higgadt, egy kissé fáradt, de csak úgy ragyog rajta az anyaság gyönyörű, boldog, tiszta mosolya" — ez a nyári táj az első fejezet, tehát az egész könyv élén úgy hat, mint gazdag nyitány valamely nagy zeneműben, nyitány, amely jelképesen, tömörítve adja a mű kibontásra váró nagy motívumait. Csupa ígéret, csupa optimista várakozás ez a féllapnyi rajz. Ízeiben színeiben mintegy megsúgja a diadalmas véget. S egyben a Solohov-i líra tipikus

Digitized by Google

hordozója! A szemérmes Csehov egy novellájában váratlanul és éppen ezért nagyon hatásosan egy sztyeppei tájat rajzol le, tüzetesen, szenvedélyes gonddal, szinte alig tudva megválni tőle. Ez a rajz fölér egy vallomással, szerelmi vallomással az orosz hazához. Pedig semmi nyílt lírai közlés nincs benne, pusztán a tüzetesség, a szenvedélyes gond ad vallomás-ízt a leírásnak. Solohov nem csehovi művész-típus, de líraisága valahogy ezen a csehovi módon nyilatkozik. Amilyen élveteg gonddal festegeti a somkórós csordalegelőt, a júniusi mező tajtékos tócsáit, az őszi búza bokros zöldjét, amelyet dérrel ezüstöznek a reggeli fagyok, vagy a sztyeppét, amely „a szélben hatalmasan és egyenletesen lehelte egész hatalmas melléből a lekaszált fű részegítő és egy kissé mindig szomorú illatát" — abból kihallani a lírát, a gyöngéd és mégis izzó szerelem-vallást a honi tájnak. Minden szín és minden forma több itt az írónak — bízvást mondhatjuk: a költőnek — mint egy ábrázoló művészet rangos kelléktárának valamely eleme. Solohov nemcsak a művész módján, hanem a hazájába szerelmes orosz ember módján is kötődik ezekhez a somkórókhoz, tócsákhoz és a lekaszált fű részegítő-szomorú illatához. Szerelmet sokféleképpen lehet vallani, például úgy is, hogy három jelzőt írunk le kettő helyett. s egy árnyalattal mélyebbre festünk egy színsávot a szokottnál.

Ilyen módon süt ki Solohov lírája a regény egyéb mozzanataiból is. Davidov alakjában az író hős-eszménye. a költő rejtett ábrándvilága szilárdul emberré, valósággá. Solohov azt vallja meg a leningrádi munkáson, az új kolhoz elnökén keresztül, amit a kommunista építés hőseiről álmodott. S ami átfutó negatívum kiütközik Davidov figuráján, abban az író óvó-szerető aggodalma konkretizálódik. Így sugárzik Solohov forró nép-szeretete a darabos, furcsa, de tündöklően tiszta hitű kommunista paraszton, Nagulnovon, vagy a bolondos Scsukar apón is.

Hogy a Feltört ugar immár befejezetten áll előttünk, nem térhetni ki a Csendes Donnal való egybevetése elől sem. Az új regény a Csendes Donnal szemben (emlegetett szerkezeti „lazasága" mellett is) valamelyes, klasszikusba hajló, számítottabb egyensúlyt, zabolázottabb képzeletet mutat. Összefogottabb a másik regénynél, körülírtabb. Maga a tárgy is így kívánja amely a Csendes Donénál kisebb: nem az egész szocialista forradalom sorsáról szól, hanem a már győzelmesen megvívott forradalom további útjának egyik ágáról. Ha sugárzásában az új téma az egész szovjet parasztság sorsát érinti is, konkrét jelentkezésében mégis csak egyetlen faluban zajlik, s a Csendes Don földrajza sokkalta tágabb, változatosabb.

Az új regény a szovjet történelemnek viszonylag higgadtabb érveit ábrázolja, mint a Csendes Don, s higgadtabb maga a mű is. Céltudatosan, célszerűen sorakozó jeleneteiből kristályos áttekinthetőséggel épül ki a kolhoz kollektívája, amelynek egyedeit oly sokféle erő húzgálta szerteszét, keresztül-kasul. A Feltört ugar tudatos architektúrájával szemben a Csendes Donban — úgy tetszik — az írói élmények itt-ott még telhetetlenül torlódnak, ismétlődve duzzadoznak.

És mégis, az új mű csöppet

Digitized by Google

sem borítja homályba a régit. Ha egyes minőségi mozzanataiban a Feltört ugar példásabbnak tetszhetik, s nyilván példásabb is a Csendes Donnál, végelemzésben a Csendes Don megtartja csúcsrangját az egész Gorkij utáni szovjet irodalomban, s így persze a Solohov-i életműben is. A régi regény nemcsak külső méreteiben hatalmasabb — ami nem feltétlenül jelentene sokat —, hanem belső arányaiban is. Témájának tágabb voltát már érintettük, de arról is szólni kell, hogy ez a téma — a forradalom sikere vagy kudarca, az emberiség szabad vagy szolgai holnapja — dúsabban veri föl az író belső világát, *még* dúsabban, mint a Gremjacsij Log-i viadal. A sorsdöntő Don-i harcokra *még* több izgalommal, *még* viharosabb érzésekkel, *még* hullámzatosabb gondolatsorokkal reagál Solohov, mint Davidovék küzdelmeire. A Feltört ugar rendezettebb alkotás a Csendes Donnál, a Csendes Don hatalmasabb és gazdagabb. A Feltört ugar is ihletett szolgálat a szocializmus formálásában, ihletett és gyakorlati szolgálat — a Csendes Don még ihletettebb szolgálat, s ha gyakorlatinak nem is mondhatjuk olyan értelemben, mint az új regényt, kétségkívül mélységesen gyakorlati is, a szónak egyetemesebb, a gyökerek forradalmasítására utaló, nép-átnevelő, nép-megváltó értelmében.

Végeredményben a két nagy mű kiegészíti egymást, cikliku-san is felfogható. Az első a honfoglalás eposza, a második a berendezkedésé a meghódított földön. És „trilógiás" beidegzettségünk és igényünk a ciklusnak egy harmadik tagját is elképzeltetheti velünk: túl a honfoglaláson, túl a berendezkedésen, a kommunizmusba érkező szovjet társadalom művészi arculatát.

Nem szabad lezárni a Feltört ugar magyar megjelenése alkalmából íródó beszámolót anélkül, hogy illő szót ne ejtsünk a fordításról. Makai Imre méltó módon szólaltatta meg nyelvünkön Solohov szövegét. Mondatainak zamatosan népi karakterében semmi negélyezettség, semmi gyanús kitanultság. Élő, erős, természetes szöveg ez. Makai valóban alkotó módon fordít: nem az orosz grammatikai formákat nézi, hanem az ábrázolat, a mondanivaló lényegét, s az idegen szöveget bátran és ihletetten teremti újjá. Nemcsak hogy jól tud oroszul, s nemcsak hogy pompásan tud magyarul, hanem Solohovhoz méltóan otthon van azon az egész területen, amelyen a regény játszik. Otthon olyan értelemben, hogy a táj és a tájban zajló munka árnyalatait, apró részleteit élményszerűen ismeri, s nem szótári, lexikoni merevséggel reprodukálja az író élményeit-látomásait, hanem saját élményeiből-látomásaiból, teremtő hévvel szüli magyarrá őket. Kitűnő munka ez a fordítás, prózai fordítás-irodalmunk egyik dísze.

Kardos László

Digitized by Google

E SZÁM SZERZŐI:

SÁNTA ILONA: a Társadalmi Szemle munkatársa, BIEBER ILONA: az MSZMP KB. Pártfőiskolájának tanára, TÓTH ANTAL: az F. M. Mezőgazdasági Szervezési Intézetének tudományos osztályvezetője, Dr. MATHESER JOLÁN: az MSZMP KB. Párt és Tömegszervezetek osztályának helyettes vezetője, ERDEI FERENC: akadémikus, a MTA főtitkára, KEMENES BÉLA: a Szegedi Tudományegyetem Jogi karának docense, SZILBEREKY JENŐ: kandidátus, a Legfőbb Ügyészség főosztályvezető helyettese, ANDRE GUILLOU: újságíró, KARDOS LÁSZLÓ: az Eötvös Lóránd Tudományegyetem tanára

---

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

BENKE VALÉRIA (a szerkesztő bizottság vezetője), FRISS ISTVÁN, HÁY LÁSZLÓ, KOMJÁT IRÉN, LAKOS SÁNDOR, MOLNÁR ERIK, NEMES DEZSŐ, NÉMETH KÁROLY, ÓVÁRI MIKLÓS, SÍK ENDRE, SZECSŐDI LÁSZLÓ, SZIGETI JÓZSEF

Digitized by Google

СОДЕРЖАНИЕ

К ИЗУЧЕНИЮ XXII-ГО СЪЕЗДА КПСС И ПРОГРАММЫ СТРОИТЕЛЬСТВА КОММУНИЗМА

КПСС — передовой отряд советского народа (ИЛОНА ШАНТА) — 1
Создание материально-технической базы коммунизма (ИЛОНА БИБЕР) 9
Денежно-товарные отношения и строительство коммунизма (АНТАЛ ТОТ) — — — — — — — — — — — — — — 18

Ф. КОНСТАНТИНОВ: Раскольническая антимарксистская деятельность албанских руководителей — — — — — — — — — 24
ЙОЛАН МАТЕЗЕР: Перевыборы партийных комитетов в первичных парторганизациях и партийная демократия — — — — — — 48
ФЕРЕНЦ ЭРДЕИ: Территориальное размещение и внутрихозяйственная специализация сельско-хозяйственного производства — — — 55
БЕЛА КЕМЕНЕШ — ЕНЕ СИЛЬБЕРЕКИ: О гражданском кодексе 70

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

Борьба демократических сил во Франции (АНДРЕ ГУЮ) — — — 82

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

МИХАИЛ ШОЛОХОВ: Поднятая целина (ЛАСЛО КАРДОШ) — 90

INHALT

ZUM STUDIUM DES XXII. PARTEITAGS DER KPdSU, DES PROGRAMMS DES KOMMUNISTISCHEN AUFBAUS

Die KPdSU — der Vortrupp des sowjetischen Volkes (ILONA SÁNTA) 1
Die materielle-technische Basis des Kommunismus (ILONA BIEBER) 9
Das Verhältnis von Ware und Geld und der Aufbau des Kommunismus (ANTAL TÓTH) — — — — — — — — — — — — — — 18

F. KONSTANTINOW: Die antimarxistische Zersetzungsarbeit der albanischen Führer — — — — — — — — — — 24
DR. JOLÁN MATHESER: Die Neuwahl der Parteileitungen in den Grundorganisationen und die Parteidemokratie — — — — — 48
FERENC ERDEI: Territoriale Verteilung der landwirtschaftlichen Produktion und Betriebsspezialisierung — — — — — — — 55
BÉLA KEMENES—JENŐ SZILBEREKY: Über das Bürgerliche Gesetzbuch — — — — — — — — — — — — — — 70

INTERNATIONALE RUNDSCHAU

Kampf der demokratischen Kräfte in Frankreich (ANDRÉ GOUILLOU) 82

BUCHBESPRECHUNGEN

Michail Scholochow: Neuland unterm Pflug (LÁSZLÓ KARDOS) — 90

Digitized by Google

SOMMAIRE

POUR ÉTUDIER LE PROGRAMME DE CONSTRUCTION DU COMMUNISME DU XXIIÈME CONGRÈS DU PARTI COMMUNISTE DE L'U. R. S. S.

Le Parti Communiste de l'U. R. S. S. est l'avantgarde du peuple soviétique (ILONA SANTA) — — — — — — — — — — — 1
La base matérielle et technique du communisme (ILONA BIEBER) — 9
Les rapports marchandise et argent et la construction du communisme (ANTAL TOTH) — — — — — — — — — — — — — — 24

F. KONSTANTINOV: Activité anti-marxiste et anti-unitaire des dirigeants d'Albanie — — — — — — — — — — — — 24
DR. JOLAN MATHESER: La réélection des directions de base et la démocratie du Parti — — — — — — — — — — — — 48
FERENC ERDEI: La répartition géographique de la production agricole et sa spécialisation — — — — — — — — — — — — 55
BELA KEMENES—JENÖ SZILBEREKY: Code de procédure civile — 70

REVUE INTERNATIONALE

Le combat des forces démocratiques en France (ANDRÉ GOUILLOU) 82

COMPTE RENDUS

Mihail Cholokov: Terres défrichées (LÁSZLÓ KADOS) — — — — 90

CONTENTS

TO THE STUDY OF THE 22ND CONGRESS OF THE C. P. S. U. AND OF THE PROGRAMME OF COMMUNIST CONSTRUCTION

The C. P. S. U. vanguard of the Soviet people (ILONA SANTA) — 1
The material-technical basis of communism (ILONA BIEBER) — — 9
Commodity-money relations and the building of communism (ANTAL TOTH) — — — — — — — — — — — — — 18

F. KONSTANTINOV: Disruptive, anti-Marxist activity of the Albanian leaders — — — — — — — — — — — — — 24
DR. JOLAN MATHESER: Reelection of branch executives and party democracy — — — — — — — — — — — — — — 48
FERENC ERDEI: Regional placement and specialisation of agricultural production — — — — — — — — — — — — — — 55
BELA KEMENES and JENO SZIBEREKY: On the Civic Code — — 70

INTERNATIONAL REVIEW

Struggle of the democratic forces in France (ANDRE GOUILLOU) — 82

BOOK-REVIEWS

Mihail Sholokhov: Virgin Soil Upturned (LASZLO KARDOS) — — 90

Digitized by Google

MEGJELENT!

LENIN ÉLETE

A díszes kötet a legújabb Lenin-kutatások alapján készült. Teljes részletességgel ismerteti a gazdag élet minden mozzanatát és a lenini eszmék kibontakozását.

676 old. Ára: 60,— Ft.

☆

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Digitized by Google

Ára: 3,— Ft

MEGJELENT!

A kommunizmus építőinek kongresszusa
1961. október 17—31.
502 old. Ára: 16,— Ft

Magyarország és a második világháború II. kiadás
548 old. Ára: 40,— Ft

G. C. Checa: Latin-Amerika harcba indul
448 old. Ára: 33,— Ft

G. Soria: Szabad ország Amerikában
204. old. Ára: 18,— Ft

W. Burchett: Akik az eget ostromolják
336. old. Ára: 26,— Ft

Karsai Elek: „Országgyarapítás" — országvesztés
264 old. II. rész. Ára: 9,— Ft

Varga Sándor: Hogyan működik az ENSZ
96 old. Ára: 3,— Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Digitized by Google

VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

2

XVII. ÉVFOLYAM 1962 FEBRUÁR

UNIVERSITY OF CALIFORNIA
DAVIS
DEC 10 1962
LIBRARY

Digitized by Google

TARTALOMJEGYZÉK

NEMES DEZSŐ: A kommunizmus építésének néhány elvi kérdése — 1

FEHÉR LAJOS: Erősítsük termelőszövetkezeteink szocialista jellegét 18

Pártunk kádermunkájának tapasztalatai és irányelvei. (Kidolgozta a Pártépítési Munkaközösség) — — — — — — — — — — 32

APRÓ ÉVA: A szocialista országok gazdasági együttműködéséről — 48

KONZULTÁCIÓ

A fogyasztási javak kommunista elosztásának feltételei és formái (NAGY KÁROLY) — — — — — — — — — — — — 69

NEMZETKÖZI SZEMLE

Indokína országainak problémái (POLITISZ JANISZ) — — — — 78

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

SZAKÁCS KÁLMÁN: A kommunista párt agrárpolitikája 1920—1930. (BLASKOVITS JÁNOS) — — — — — — — — — — — 88

Szerkesztőség:
Budapest, V. Széchenyi rakpart 19. Tel.: 124—475.
Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat.
Kiadóhivatal: VI., Révay utca 16. Telefon: 116—660*
Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél, csekkszámlaszám 01915003, a Posta Központi Hírlap Irodánál (Bp. V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj negyedévre 8,— Ft, félévre 16,— Ft. egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 61218. közületi 61066. vagy átutalás a MNB. 8. sz. folyószámlájára. Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlapiroda újságboltjában: Budapest, V., József Attila u. 3.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett: 1962. január 19.
Megjelent 34 200 példányban
Felelős kiadó: A Kossuth Könyvkiadó igazgatója

620462 2 — Zrínyi Nyomda, Budapest

Digitized by Google

TÁRSADALMI SZEMLE
A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA
XVII. ÉVF. 2. SZ. BUDAPEST 1962. FEBRUÁR HÓ

A kommunizmus építésének néhány elvi kérdése*

Írta NEMES DEZSŐ

A Szovjetunió Kommunista Pártja új programja a kommunista világmozgalom első olyan harci okmánya, amely a kommunizmus anyagi-műszaki alapjainak megteremtését közvetlen feladatként jelöli meg és meghatározza a kommunizmusba való átmenet konkrét útját. E nagy feladat megoldása a kommunizmus építésének számos elvi és gyakorlati kérdésének tisztázását követeli. A program választ ad ezekre a kérdésekre, meghatározva a kommunizmus építésének általános érvényű törvényeit.

A kommunizmus építése olyan körülmények között bontakozik ki, amikor két világrendszer vívja történelmi küzdelmét. Éppen ezért ma a kommunizmus építésének egyik sajátos vonása az, hogy szerves része és döntő jelentőségű tényezője a két világrendszer között folyó versenynek. A Szovjetunió nem elszigetelten, nem egyedül, hanem a többi szocialista országokkal együttműködve építi a kommunizmust. E cikkben néhány elvi kérdéssel foglalkozunk azok közül, amelyek a kommunizmus építésével kapcsolatosak.

A kommunizmus megteremtésének anyagi és morális feltételei

A kommunizmus építésének általános érvényű elvi kérdései közül először a kommunizmus megteremtésének alapvető feltételeivel foglalkozunk. Erről az 1960-as moszkvai nyilatkozat a következőket állapította meg:

„A szocialista országoknak a kommunizmusba való átmenetéhez a nélkülözhetetlen anyagi alap: magas színvonalú termelés megteremtése a legmodernebb haladó technikával, a népgazdaság villamosításával, a termelés gépesítésével és automatizálásával.

* Részletek az MSZMP Politikai Akadémiáján 1962. január 24-én elmondott előadásból.

Digitized by Google

Ezek nélkül nem biztosítható a fogyasztási cikkeknek a kommunista társadalomban szükséges bősége. Ezen az alapon kell kifejleszteni a kommunista társadalmi viszonyokat, minden módon fokozni a néptömegek politikai öntudatát, nevelni az új, kommunista társadalom emberét".[1]

A moszkvai nyilatkozat *elvileg* tehát állást foglalt e nagy fontosságú, napirendre került kérdésben. Ez az állásfoglalás segített eloszlatni azokat a téves nézeteket, amelyek szerint a kommunizmus megteremthető az anyagi termelés alacsonyabb színvonalán is, ha a nép politikai öntudata, szervezettsége, fegyelme gyorsabban fejlődik, s igényeit mérsékli. Ismeretes, hogy a kínai népi kommunák szervezése kapcsán jelentkeztek ilyen nézetek, amelyeknek egyik következménye a munka szerinti szocialista elosztási elv alábecsülése, az anyagi érdekeltség elvének megsértése volt. A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának megfelelő határozata kellett ahhoz, hogy e káros, a termelés fejlődését gátló és egyben eszmei-politikai zavart keltő jelenségeket leküzdjék. Ilyen téves nézetek a kínai kommunák jellegének meg nem értése következtében másutt is előfordultak, s mindez a mi elvtársaink egy részében is itt-ott problémákat okozott.

A kommunista eszmék fejlődésének kezdetén születtek olyan elképzelések, amelyek a társadalmi egyenlőséget, a kommunizmust *morális* alapon: a rendelkezésre álló javak „igazságos elosztásával", vagyis egyenlő elosztással vélték megvalósítani. Ilyen a Babeuf-féle *fogyasztási kommunizmus* eszméje, a XVIII. század végi Franciaországból. A fogyasztási kommunizmust hirdető eszmék a termelés alacsony színvonalát tükrözték. Babeuf és társai a gazdagok és szegények közötti kiáltó társadalmi igazságtalanság megoldását keresték, és az adott termelési színvonal mellett a fogyasztási javak egyenlő elosztásában vélték megtalálni. A tudományos kommunizmus viszont azt tanítja, hogy a kommunizmus csakis *az anyagi javak bősége* mellett valósulhat meg. A proletariátus forradalmán és diktatúráján keresztül, a szocialista tervgazdálkodás nagyarányú fejlődése útján jut el az emberiség a kapitalizmusból a kommunizmusba. A tudományos kommunizmus elveti a termelés alacsony színvonalán keletkezett fogyasztási kommunizmust. A kommunizmus fejlett és fejletlen eszméinek a keveredését is fel kell számolni, mert csak zavart kelt, nehézségeket támaszt a kommunizmushoz vezető úton.

Az 1960-as moszkvai nyilatkozat fentebbi idézete tanúsítja: a kommunista világmozgalom elvileg állást foglalt abban a kér-

[1] Társadalmi Szemle. 1960. decemberi szám 13. oldal.

Digitized by Google

désben, hogy a szocialista országok, amelyek a szocialista társadalmat felépítették, hogyan jutnak el a kommunizmushoz. A Szovjetunió Kommunista Pártja új programja azonban nemcsak elvileg vallja a moszkvai nyilatkozat megállapítását, hanem a kommunizmus építésének konkrét gyakorlati programjával erősíti azt meg.

Elvtársi beszélgetések, konzultációk alkalmával gyakran felvetődött a kérdés: az anyagi termelés milyen színvonalán valósulhat meg a kommunizmus? Hányszor kérdezték: Vajon ha az Egyesült Államokban — amely ma az anyagi termelésben és fogyasztásban első helyen áll a világon — győzne a szocialista forradalom, végbemenne a társadalom szocialista átalakulása — megvalósulhatna-e a kommunizmus az anyagi termelés jelenlegi ottani színvonalán? A Szovjetunió Kommunista Pártja új programja után azonban ilyen kérdéssel — azt hiszem — csak igen ritkán fogunk találkozni. A kommunizmus építésének első konkrét programja ugyanis elvileg világos és gyakorlatilag is rendkívül szemléltető választ ad e kérdésre. A Szovjetunió Kommunista Pártja programja már a kommunizmus anyagi-műszaki alapjainak a megteremtéséhez is a termelés olyan színvonalának az elérését tűzi ki célul, amely csaknem *háromszorosan felülmúlja* az Egyesült Államok mai termelési szintjét. Nyilvánvaló, hogy a kommunizmus építésének e felemelő programja abból indul ki, hogy a társadalom fejlődésével az emberek szükségletei növekednek, s ezek kielégítése során nemcsak elérik a legfejlettebb tőkés országok fogyasztási színvonalát, hanem azt messze túlhaladják.

Az Egyesült Államokban valóban ma még a legmagasabb a világon a fogyasztási színvonal. Az átlagszínvonalban természetesen a tőkések és a bérmunkások fogyasztási színvonala együttesen szerepel, holott a kettő között az aránytalanság rendkívül nagy. Gyorsan közeledik azonban az idő, amikor az Egyesült Államok az átlagos fogyasztási színvonal tekintetében elveszti az elsőséget. Az Egyesült Államok munkásosztálya, ha a politikai hatalmat kivívja, gyorsan végrehajthatja a társadalom szocialista átalakítását, vagyis a szocializmus felépítésének időszaka ott rövidebb lehet. A szocializmus felépítése, e társadalmon belüli osztály-antagonizmus megszüntetése megvalósítható az Egyesült Államokénál alacsonyabb termelési színvonalon is. Viszont az Egyesült Államok munkásosztálya már a szocializmust is az USA mai termelési színvonalánál lényegesen magasabb fokon fogja felépíteni. Ebből következik, hogy a szocialista Egyesült Államok útja a kommunizmushoz időben szintén rövidebbé válhat. De az USA

Digitized by Google

mai termelési színvonala — a kommunizmus számára túl alacsony.

Már a kommunizmus kezdetén, amikor a kommunista társadalmi viszonyok anyagi-műszaki alapjai már megteremtődtek, de a teljes kommunizmushoz vezető útnak egy szakasza még hátra van, a szovjet ipar már akkor csaknem háromszorosan túlszárnyalja az Egyesült Államok mai termelési szintjét az *egy főre eső* termelésben. Ugyanakkor a szovjet emberek munkaideje a legrövidebb lesz a világon. Ennek természetesen feltétele, hogy a szovjet iparban a munka termelékenysége 1980-ban — a munkaidő megrövidülését is tekintetbe véve — két és fél, háromszorosan túlszárnyalja az Egyesült Államok iparának jelenlegi termelékenységi szintjét.

A kommunizmus építésének két évtizedes programja a jelenlegi adottságokra épül és nem veheti figyelembe mindazt az új lehetőséget, amit a tudomány és technika ezután teremt. Bizonyos azonban, hogy a tervek a végrehajtás során, menet közben szükségszerűen kiegészülnek és a mostani előirányzatokat jelentősen túlszárnyalhatják. Vegyük például az atomipar, korunk eme új iparágának fejlődését. Ennek alapvető jelentőségű ágazata az atomenergia felhasználása az áramtermelésben. A Szovjetunió Kommunista Pártja programja erről a következőt állapítja meg: „Amilyen mértékben olcsóbbodik az atomerő előállítása, úgy bontakozik ki az atomvillanytelepek építése, különösen azokon a vidékeken, amelyek szűkében vannak más energiaforrásoknak". A tudósok dolgoznak azon, hogy új eljárásokkal növeljék az atomenergia hasznosításának lehetőségét. Az új energia új technikát igényel. A régi technika nem biztosítja az elméletileg lehetséges és kívánt hatásfokot az atomenergia hasznosításában. Ki kell dolgozni az új eljárást, az új technikát, amely lehetővé fogja tenni, hogy az atomenergiát közvetlenül elektromos árammá alakítsák át. E feladat megoldása forradalmasítani fogja az energiatermelést. A tudósok intenzív kutatásokat folytatnak abból a célból is, hogy megtalálják a hidrogén-atomok egyesülésének, a termonukleáris folyamatnak szabályozási módját. Ha ez sikerül, akkor az urán-atom maghasadási energiáját sokszorosan felülmúló hidrogén-atom termonukleáris energiája is az áramtermelés szolgálatába állítható. Ezek csak jövőbeni lehetőségek; amelyekre konkrét tervek ma még nem támaszkodhatnak. Ám ha például egy évtized múlva e lehetőségek valamelyike csak részben is valósággá válna, az energiatermelés beláthatatlan távlatait nyitná meg.

Természetesen nemcsak az ipar atomforradalmának a kibon-

Digitized by Google

takozása idézhet elő új lehetőségeket. A tudomány és a technika a mai, „hagyományos" energiatermelés mellett is állandóan új felfedezésekkel, új alkotásokkal gyorsítja a termelőerők fejlődését, évről évre olyan új lehetőségeket teremt, amelyeket csak a tervek végrehajtásának a menetében lehet figyelembe venni, a tervek kiegészítésével.

A kommunizmus építése nem vár az energiatermelés atomforradalmának a kibontakozására, viszont megteremti az atomipar gyors fejlődésének a feltételeit. A két világrendszer versenyének olyan területe ez, ahol ismét megmutatkozik a szocialista rendszer nagy fölénye. Kapitalista termelési viszonyok mellett már aligha bontakozhat ki ipari atomforradalom, mert ez a tőkés rendszer ellentmondásait még súlyosabbá teszi, a tőkés termelési viszonyokat hamar szétveti. A tőkés országok munkásosztályának ma is nagy gondja az, hogy a termelés kapitalista automatizálása a munkanélküliek seregét növeli. Az atomenergia széles körű ipari alkalmazása pedig meggyorsítja az automatizálást, amely egyébként a mai energiahordozók felhasználása mellett is fejlődik. Az automatizálás és az atomenergia, amelyek a szocialista országokban a boldogabb élet teremtésének eszközei, a tőkés országokban a társadalmi ellentmondások további elmélyülését, az osztályellentét fokozottabb kiéleződését, az üzleti konkurrencia és a termelési anarchia növekedését vonják maguk után. A kapitalista világ lélekharangja hatalmas energiával fog megkondulni.

Térjünk azonban vissza a kommunizmus építésének a kérdésére. A Szovjetunió Kommunista Pártja új programja a húszéves fejlesztési tervben megszabja *az első évtized* feladatát és *a második évtized* végére, 1980-ra megvalósítandó feladatot.

Az első évtizedben az ipari termelés az 1960. évinek a két és félszeresére nő és összmennyisége felülmúlja az Egyesült Államok ipari termelését, figyelembe véve azt is, hogy közben az USA ipara is növekszik.

Ebben az évtizedben a szovjet népgazdaság leküzdi a mezőgazdaság viszonylagos elmaradását, és össztermelését — az iparhoz hasonlóan — 1960-hoz viszonyítva ugyancsak a két és félszeresére fogja növelni. Ez egyben azt jelenti, hogy a szovjet mezőgazdaság ebben az évtizedben nemcsak a termelés *összmennyiségében* múlja majd felül az Egyesült Államok mezőgazdaságát, de *az egy főre eső termelés* tekintetében is.

S az első évtizedben már általánossá válik a hatórás munkanap, illetve 35 órás munkahét, hétórás munkanap esetén heti két munkaszüneti nappal.

A második évtizedben — 1971-től 1980-ig — a mezőgazdasági termelés növekedése már lassúbb, de annyi, mint az 1960. évi

Digitized by Google

egész termelés. Így emelkedik 1980-ra a mezőgazdasági termelés az 1960. évinek a három és félszeresére. Viszont a második évtized alatt az ipari termelés további növekedése az 1960. évinek a három és félszerese; így éri el 1980-ra az 1960. évi ipari termelés színvonalának a hatszorosát. A program tehát azzal is számol, hogy a mezőgazdasági termékek iránti szükséglet a második évtizedben már lassabban növekszik, s elmarad az ipari termékek iránti szükséglet további növekedésétől.

A termelési program nagy elvi jelentőségű a kommunizmushoz vezető út konkrét megvilágításához. Emellett a bőség megteremtésének nagyszerű céljai növelik a marxizmus—leninizmus társadalomátalakító eszméi iránti érdeklődést és a kommunizmus híveinek táborát.

Rendkívül fontos elvi jelentőségű a fogyasztási javak elosztásának a módja is a kommunizmus építésének ebben a szakaszában. A program megállapítja, hogy a kommunizmus anyagi-műszaki alapjainak megteremtése folyamán *a munka szerinti elosztás szocialista elve marad a döntő.* Emellett a szükségletek szerinti elosztás szerepe növekszik, de a Szovjetunió Kommunista Pártja a kommunizmus anyagi-műszaki alapjainak a *megteremtése* idejére tartja csak megvalósítandónak a fogyasztási javak mintegy *felének* a szükségletek szerinti elosztását, a társadalmi fogyasztási alapokból.

Ebből világosan látható, hogy a szovjet társadalom fejlődésében a kommunizmus anyagi-műszaki alapjainak megteremtését a kommunizmus fejlődésének az a szakasza követi, amelynek kezdetén bekövetkezik a fordulat a fogyasztási javak elosztásában; a szükségletek szerinti elosztás kommunista elve válik elsődlegessé, a munka szerinti elosztás még megmarad, de gyakorlati alkalmazása egyre csökken. Amikor a munka szerinti elosztás szocialista elve teljesen érvényét veszti és a szükségletek szerinti elosztás elve kizárólagossá válik, amikor az anyagi ösztönzést a társadalmi élet minden területén teljesen kiszorítja a morális ösztönzés, akkor valósul meg a teljes kommunizmus. Ez természetesen az anyagi javak még sokkal nagyobb bősége alapján történik majd, mint aminek a megteremtését a Szovjetunió Kommunista Pártja új programja 1980-ra célul tűzte ki. Hiszen a kommunizmus anyagi-műszaki bázisa állandóan bővülni fog.

Az anyagi termelés igen magas színvonala mellett a kommunizmus nélkülözhetetlen feltétele *a kommunista morál általánossá válása* is. A köz javára végzett munka a kommunista társadalom emberének elsőrendű életszükséglete és minden ember megbecsülésének alapja.

A kommunista erkölcs kifejlesztése és általánossá válása ter-

Digitized by Google

mészetesen nagy feladat. Pártjaink ezzel a feladattal eddig is foglalkoztak. A munkásosztály forradalmi élcsapata, a marxi—lenini párt a kommunista eszméken alapuló erkölcs szellemében nevelte és neveli tagjait. A kommunista forradalmárok életüket áldozták a kommunizmus nagy ügyéért. A kommunistát a hétköznapok munkájában is az a tudat vezérli, hogy élete igazi tartalmat akkor nyer, ha becsülettel végzi feladatát, bármilyen területen és munkakörben dolgozzon is; tudja, hogy a mindennapi munkában épül az új világ.

A kommunista morál azonban csak akkor válhat a társadalom általános moráljává, amikor a kommunista termelési viszonyok anyagi alapjai már létrejöttek. Itt azonban dialektikus kölcsönhatás áll fenn: kommunista termelési és elosztási viszonyok csakis a kommunista társadalmi morál kifejlődésével, általánossá válásával együtt fejlődhetnek ki. Ebből az is következik, hogy a kommunizmus építése folyamán az eszmei-politikai neveléssel együtt a morális nevelés feladatai is mind nagyobb jelentőségűek. Éppen ezért a Szovjetunió Kommunista Pártja új programja a kommunista morál széles körű elterjesztését egyik legfontosabb *programbeli* harci feladatként jelöli meg. A kommunista ember kinevelése a párt közvetlen program-feladatává vált.

Úgy gondolom, hogy e kérdésnél beszélnünk kell a szocialista társadalom erkölcse és a kommunista társadalom erkölcse összefüggéséről, a kettő közötti azonosságról és különbségről is. A nép kommunista nevelése ugyanis a szocialista nevelés továbbfejlesztése, magasabb fokra emelése.

A szocialista társadalomnak is és a kommunista társadalomnak is alapvető erkölcsi követelménye, hogy tagjai a társadalom javára minél eredményesebben dolgozzanak. A szocialista társadalom ezt csak úgy biztosíthatja, ha egyes tagjai a fogyasztási javakból a végzett munka arányában részesednek. A szocialista társadalmi erkölcs nem ítéli el az embert, ha azért dolgozik többet és jobban, hogy többet keressen és nagyobb arányban részesedjen a javakból. Tudatosítja azonban az emberekben, hogy mindenkinek a jobb munkája gyorsítja a társadalom fejlődését, és csak a népgazdaság általános fejlődésén alapulhat az egyének általános életszínvonalának emelkedése. A szocialista társadalmi erkölcs magában foglalja az anyagi érdekeltség elvét, amely serkenti az embereket a társadalom javára végzett több és jobb munkára.

A szocialista társadalom gyökeresen javítja, rendszeresen emeli a nép életszínvonalát, de még nem tud teljes bőséget biztosítani. Az emberekben viszont él a vágy, hogy jobbá, szebbé tegyék életüket, ellátásuk bőségesebb legyen. Ez nem holmi kispolgári vagy burzsoá tulajdonság, hanem alapvető emberi törek-

Digitized by Google

vés, amely a kommunizmus megteremtésének is egyik fő motorja. A kispolgári vagy burzsoá tulajdonság az, amikor az ember a társainak és a társadalomnak a becsapásával nagyobb mértékben akar részesedni a javakból, mint amennyi őt munkája alapján megilleti, vagy éppen munka nélkül akar gazdagon élni. A társadalom érdekében, a szocialista erkölcs nevében szívós küzdelmet kell folytatni az ilyen jelenségek ellen, a szocialista nevelés fegyvereivel, s ha kell, adminisztratív eszközökkel is. Tény, hogy a régi, bukott társadalom káros, népellenes erkölcsi örökségével szívós harcot kell folytatni. Ennek a küzdelemnek alapvető jelentőségű eszköze a végzett munka szerinti részesedés a javakból.

A szocialista társadalmi erkölcs a szocialista társadalom érdekeit szolgálja, amikor elismeri és védelmezi az anyagi érdekeltség elvének elsődlegességét a több és jobb munkára való ösztönzésben. Az anyagi érdekeltség elvének elsődlegessége mellett azonban a társadalom javára végzett munka erkölcsi ösztönzése, erkölcsi elismerése is nélkülözhetetlen. A jobb munka társadalmi jelentőségének a tudatosítása nem is lehetséges e munka erkölcsi elismerése nélkül. A szocialista tudat fejlődése azt jelenti, hogy az emberek egyre hatékonyabban foglalkoznak a közügyekkel, a népgazdaság fejlődésével, a szocialista állam szerveinek a munkájával; kezdeményeznek, segítenek, nem csupán anyagi ellenszolgáltatásért, hanem azért, hogy minden díjazás nélküli társadalmi munkájukkal is gyorsítsák az ország előrehaladását, javítsák az üzem, a gazdaság, az intézet munkáját, segítsék a városok és falvak szocialista fejlődését. E társadalmi munka már kommunista jellegű. A kommunista erkölcs már jelen van a szocialista társadalomban is, nem csupán a kommunisták pártjában, hanem a pártonkívüliek között is.

A javak szükségletek szerinti elosztásának az elemei is megvannak és növekednek már á szocialista társadalomban. Az ingyenes orvosi ellátás, a díjmentes iskolai oktatás, az ösztöndíjrendszer széles körű kifejlesztése, a családi pótlék és számos más szociális és kulturális vívmányunk tanúsítja ezt. A fogyasztási alapok döntő része azonban szükségszerűen a végzett munka szerint kerül elosztásra. A szocialista társadalomban már megszűnik minden kibékíthetetlen osztályellentét, de még nem szűnik meg minden osztálykülönbség. A munkásság és a parasztság osztálya között a határvonal csak a kommunizmus építése folyamán fog elmosódni, végül megszűnni. A szocialista társadalmi erkölcs számol az osztálykülönbség tényével, azt helyesnek, szükségesnek, erkölcsösnek ismeri el. A kommunista társadalom ilyet már nem fog ismerni. Az anyagi érdekeltség jelentősége és az osztálykülönbség léte a szocialista társadalomban, úgy hiszem, eléggé

Digitized by Google

érthetővé teszi, hogy a szocialista társadalom erkölcse nem lehet azonos a kommunista társadalom erkölcsével, a szocialista társadalom nem oldhatja meg „előlegben" a társadalom kommunista átnevelésének feladatát.

A kommunista társadalomban, ahol az osztálykülönbség megszűnt, az anyagi termelés rendkívül magas színvonala lehetővé teszi a szükségletek teljes kielégítését, elveszti érvényét az anyagi érdekeltség elve. Amikor az emberek megszabadulnak minden anyagi gondtól, s a „bőség kosarából mindenki egyaránt vehet", akkor az anyagi ösztönzés értelmét veszti; csak az erkölcsi ösztönzők maradnak meg és ezek elegendők annak a biztosítására, hogy minden ember képességei szerint termeljen. Az erkölcsi ösztönzők elegendő volta, más szóval: a kommunista morál általánossá válása egyben nélkülözhetetlen feltétele is annak, hogy teljes mértékben valóra váljon a kommunista elosztás elve, mely szerint mindenki szükségletei szerint részesedik a javakból.

A szocialista társadalmi erkölcs és a kommunista társadalmi erkölcs nem választható el egymástól éles határvonallal: az előbbinek a továbbfejlődésével bontakozik ki a kommunista társadalom erkölcse, melynek elemei már a szocialista társadalomban fejlődnek. De mint ahogy különbség van a szocialista társadalom és a kommunista társadalom között, szükségszerűen lényeges a fokozati különbség a szocialista társadalom erkölcse és a kommunista társadalom erkölcse között is.

A program — fentebb erre utaltam már — megállapítja: amikor a kommunizmus anyagi-műszaki alapjai már megteremtődtek, csak *azután* kerül sor arra, hogy a kommunista elosztás elve háttérbe szorítsa a munka szerinti elosztás szocialista elvét. Úgy gondolom, hogy nemcsak a szovjet társadalom fejlődésének a sajátos vonása, hanem a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet *általános törvénye,* hogy a jobb munkára való ösztönzésben az anyagi ösztönzés elve és a fogyasztási javak munka szerinti elosztása döntő jelentőségű mindaddig, amíg a kommunizmus anyagi-műszaki alapjai létre nem jönnek.

A kommunista termelési viszonyok *morális* feltételei az *anyagi feltételek megteremtése folyamán* fejlődnek, *de csak az anyagi feltételek létrejöttét követően érlelődhetnek meg teljesen.* Mindig szem előtt kell azonban tartani azt, hogy a szocialista és a kommunista társadalmi morál gyorsabb fejlődése mind a szocialista építésben, mind a kommunista építésben gyorsítja az anyagi termelés fejlődését, míg elmaradása fékezi ezt és lassítja mind a szocialista társadalmi viszonyok, mind pedig a kommunista társadalmi viszonyok fejlődését.

Digitized by Google

Az állam jellegének változása

A Szovjetunió Kommunista Pártja új programja rendkívül fontos új tételekkel gazdagítja a marxi—lenini államelméletet. Mindenekelőtt a programnak azt a megállapítását kell említenünk, amely szerint *a szovjet állam már betöltötte a proletárdiktatúra történelmi funkcióját és össznépi állammá fejlődött.*

E felismerésből a Szovjetunió Kommunista Pártja nagyon jelentős következtetéseket vont le a szovjet társadalom és benne a szovjet állam további fejlődésére. Szeretnék azonban előbb e felismerés bizonyos eszmei előfeltételéről beszélni: Sztálinnak az államelmélettel kapcsolatos hibás nézeteinek a kritikájáról, a hibás tételek elvetéséről.

Az államelmélet szerves része az osztályharc-elméletnek. Ha valaki hibát vét az osztályharc-elmélet alapvető kérdésében, e hibának közvetlen kihatása lehet az államelméletre és eltorzítja azt. Ismeretes, hogy Sztálin az egyik legsúlyosabb elméleti hibát az osztályharc kérdésében követte el. Felállította azt a tételt, mely szerint az osztályharc a kizsákmányoló osztályok felszámolása után is egyre élesedik. Az első ötéves tervről szóló beszámolójában, 1933 januárjában állapította meg, hogy „a szovjet állam erejének növekedése erősíteni fogja a haldokló osztályok utolsó maradékainak ellenállását". Az ő osztályharc-elmélete elutasította azt, hogy a szocialista társadalom képes a munka erejével becsületes dolgozókká változtatni a volt nem-dolgozók nagy hányadát, s biztosítja számukra, hogy az új társadalomba rendesen beilleszkedjenek, mint a szocialista állam teljesjogú polgárai. A munkáshatalom megfosztotta saját termelőeszközeiktől a volt kizsákmányolókat, kivetette őket a termelésben elfoglalt pozíciójukból. Ezek az emberek oda mentek dolgozni, ahol munkát találtak. „A feladat az — mondotta Sztálin —, hogy ezeket az embereket a saját üzemeinkből és intézményeinkből is kidobjuk és végleg ártalmatlanná tegyük."

Sztálin nem tett különbséget az ellenállást folytatók és az új életbe beilleszkedni akarók között. Nem számolt vele, hogy a szovjet állam erősödése elsősorban az utóbbi tendenciát erősíti, s az aktív ellenállást folytatókat mindjobban elszigeteli. Az ő torz osztályharc-elmélete végül is ahhoz a tételhez vezetett, mely szerint az ellenség a szocialista társadalomban csak párttagsági könyvvel a zsebében tud hatékony aknamunkát folytatni, s az ellenséget elsősorban a párt soraiban kell keresni. E szörnyű tétel szolgált elméleti igazolásul a személyi kultusz árnyékában elkövetett súlyos törvénysértéseknek; a szükséges politikai éberség rendkívül káros általános gyanakvássá torzult, amelynek ártatlan emberek, a párt derék harcosai estek áldozatul.

Digitized by Google

Mi köze azonban az osztályharcról szóló torz sztálini tételeknek az államelmélethez? Rögtön látjuk, ha felvetjük a kérdést: vajon felismerhető-e a proletárdiktatúra államának össznépi állammá fejlődése, amíg érvényben levőnek tekintjük azt a tételt, hogy a szovjet állam erejének növekedése erősíti a haldokló osztályok utolsó maradékainak ellenállását? A sztálini elmélet szerint előbb el kellett volna pusztulni az utolsó kizsákmányoló osztály — az 1929—33-ban likvidált kulákság — utolsó maradványainak is, mielőtt az említett tétel érvénye hatályát veszthette volna. Márpedig az egykori kulákok gyermekei — akik például 1929—33-ban 15—25 évesek voltak — jórészt ma is élnek, mint életerős szovjet polgárok. Amíg a hibás sztálini tétel, a személyi kultusz velejárója gyanánt, dogmaként érvényben volt, addig a proletárdiktatúra államának össznépi állammá fejlődését nem lehetett felismerni. Ez a fejlődés a hibás sztálini tétel ellenére is végbement, de a torz osztályharc-felfogás gátolta a pártot és a kormányzatot abban, hogy ezt a szükséges fejlődést következetes intézkedésekkel elősegítse. A személyi kultusz idején a fenti tétel következményeként éppen olyan intézkedéseket hoztak, amelyek gátolták ezt a fejlődést.

A Szovjetunió Kommunista Pártja nevezetes XX. kongresszusa leszámolt az itt említett hibás sztálini tételekkel. A Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága Hruscsov elvtárs vezetésével még a XX. kongresszus előtti években megtette a szükséges gyakorlati intézkedéseket is a forradalmi törvényesség helyreállítására és megszilárdítására, az állami életben kelletkezett torzulások megszüntetésére. Hruscsov elvtárs a XX. kongresszuson a gyakorlati élet tapasztalatait is felhasználva zúzta szét eszmeileg is Sztálinnak az osztályharcról vallott káros nézeteit. Megtisztult az út a szovjet demokrácia és egyben a szovjet állam további fejlődése előtt.

Az osztályharc-elmélet sztálini eltorzításával való leszámolás a forradalmi törvényesség helyreállításának és megszilárdításának, valamint a szovjet demokrácia további fejlődésének eszmei megerősítését szolgálta. Maga után vonta azonban az államelmélet továbbfejlődését is. Ennek eredménye az a nagyszerű felismerés, hogy a szovjet állam a proletárdiktatúra történelmi feladatát már elvégezte és össznépi állammá vált. A kizsákmányoló osztályok teljes felszámolásával, maradványaik ellenállásának teljes legyőzésével a szovjet társadalomban teljesen megszűnt az osztályantagonizmus, a kibékíthetetlen osztályellentét. A belső ellenforradalmi erők elnyomásának és megsemmisítésének a feladata megoldódott. A proletárdiktatúra *alapvető* funkciója — mint tudjuk — nem az elnyomás, hanem a szocialista társadalom megszervezése; ennek során a kispolgári osztályok szocialista útra

Digitized by Google

vezetése, a szocializmussal szembeni kispolgári ellenállás és ingadozás legyőzése az eszmei-politikai meggyőzés fegyverével. A kommunista párt és a szocialista állam gazdaságszervező és kulturális nevelőmunkájának magas színvonalra emelésével sikerül e feladatot megoldani. Ennek eredményeként válik a munkásosztály szocialista társadalmi felfogása és a további célja, a kommunizmus építése, az egész nép általános felfogásává és egységes céljává. Ekkor válik valóra és szilárdul meg az egész nép eszmei-politikai egysége a munkásosztály társadalomépítő eszméi és céljai alapján.

A szovjet állam fejlődése arról tanúskodik, hogy a proletárdiktatúra állama nem az állam utolsó formája, mert a proletárdiktatúra megszűnik, mielőtt még az állam megszűnhetne. A proletárdiktatúra a Szovjetunióban megszűnt a kommunizmus építésének széles körű kibontakozása kezdetén; az állam elhalása viszont csak a kommunizmus anyagi-műszaki alapjainak megteremtése után következhet be.

A szocializmus a proletárdiktatúra államában épül fel. A kommunizmus építése az össznépi államban megy végbe. Az állam utolsó formája tehát az össznépi állam, amely a proletárdiktatúra államából fejlődik ki. Az állami szervek politikai jellegének megszűnése és e szervek átváltozása kizárólag az anyagi termelés, a kulturális élet, az egészségvédelem igazgatási szerveivé — a társadalmi önkormányzat teljessé válását fogja jelenteni. Ez azonban a kommunizmus anyagi-műszaki alapjainak megteremtése után fog kiteljesedni.

Az össznépi állam a társadalmi önkormányzat gyorsuló fejlődését biztosítja. E fejlődés alapvető vonása a lakosság mind szélesebb tömegeinek aktív részvétele az állami szervek, a tanácsok mindennapi munkájában. A tanácsok önkormányzati társadalmi szervezet jellegének e fejlődése döntő jelentőségű lesz az állam elhalásának folyamatában. Emellett a társadalmi önkormányzat fejlődésének fontos útja olyan társadalmi szervek létesülése és fejlődése, amelyek az állami szervektől fokozatosan átvesznek bizonyos feladatokat a társadalmi együttélés szabályainak védelmében, a termelés rendjének biztosításában, termelési feladatok ellátásában és ellenőrzésében, a kulturális élet, a kommunális ellátás, a szociális és nevelési ügyek fejlesztésében.

A szovjet társadalom fejlődésének tapasztalataiból és az új programból adódik a tanulság: *a proletárdiktatúra államának össznépi állammá fejlődése a szocialista állam fejlődésének általános törvénye a kommunizmushoz vezető úton.*

Természetesen a proletárdiktatúra állama is népi állam. Közismert, hogy a munkásosztály azért hódítja meg a politikai hatalmat és teremti meg a szocialista államot, hogy végrehajtsa ön-

Digitized by Google

maga és egyben az egész nép fölszabadítását, felépítse az egész néppel együtt és az egész nép számára a szocialista társadalmat. A proletariátus a parasztsággal teremt politikai szövetséget, hogy a két dolgozó osztály közös erővel döntse meg a tőkések és földbirtokosok kizsákmányoló hatalmát. A munkásállam az egész nép alapvető érdekeit, a parasztság alapvető érdekeit is képviseli, amikor a falu dolgozóit igyekszik megszabadítani a kistulajdonosi gondolkodásmód és a kisparcellás gazdálkodás korlátaitól, az egyéni parasztgazdaságokat szövetkezeti szocialista gazdaságokká akarja fejleszteni. A proletárdiktatúra államának uralkodó eszméje a szocializmus, mely azonban csak azután válhat az egész nép eszméjévé, ha a munkásosztálynak sikerült a kispolgári dolgozó osztályokat a szocializmus útjára vezetni és a szocialista építés során az egész népnek a szocializmus iránti bizalmát megszilárdítani. Ez egyben döntő jelentőségű a proletárdiktatúra államának össznépi állammá fejlődésében.

A Magyar Népköztársaság a proletárdiktatúra állama, mely azonban már messze előrehaladt az össznépi állammá válás útján. Államunk és népünk döntő sikert aratott a mezőgazdaság szocialista átszervezésében. Az értelmiség bekapcsolódása a szocialista építésbe már évtizedes múltra tekint vissza. S bár az elmúlt évtized első fele súlyos megrázkódtatásokkal volt terhes, a munkásság, parasztság és értelmiség politikai szövetsége ma erősebb, mint valaha, a szocialista építés előrehaladásával megszilárdult és tovább fejlődik. Ismeretes, hogy ebben döntő szerepe van annak, hogy pártunk új vezetése, a Szovjetunió Kommunista Pártja XX. kongresszusának tanulságaira támaszkodva, saját tapasztalataink kritikai értékelésével helyes, lenini irányvonalat dolgozott ki, amelyet pártunk, kormányzatunk és társadalmi szervezeteink közös munkája a gyakorlatban érvényre juttatott. E politika követésével gyorsul államunk össznépi állammá válása, amely a szocializmus felépítésével együtt valósul meg.

Államunk e fejlődése során a volt kizsákmányoló osztályokból származókkal szemben a politikai éberség és egyben a szocialista humanizmus elvét követjük. Tényként és számottevő politikai sikerként kell megállapítani, hogy az osztályidegen származásúak jelentős része rendesen beilleszkedett az új rendbe, átnevelődött és tisztességesen dolgozik. Osztályidegen származású állampolgárainknak lehetőséget biztosítunk arra, hogy ne kelljen lapulniok, ha törvénybe ütköző cselekmény nem terheli őket, ha becsületes munkával és magatartással akarnak jogot szerezni ahhoz, hogy egyenjogú állampolgárai legyenek a szocialista hazának. Viszont keményen kell fellépnünk a még létező, helyenként és időnként aktivizálódó reakciós elemek minden zavarkeltő kísérlete ellen, és rendszeresen le kell csapni a külföldi imperialista ügynöksé-

Digitized by Google

geknek országunkba benyúló csápjaira. Államunknak össznépi állammá fejlődését a belső ellenforradalmi elemek ellenállási kísérleteinek teljes megsemmisítésével is biztosítani kell.

A párt jellegének változása

A Szovjetunió Kommunista Pártja új programja a párt jellegéről is elvi jelentőségű új megállapítást tesz: *a Szovjetunió Kommunista Pártja a munkásosztály pártjából az egész nép pártja lett.* A Szovjetunió Kommunista Pártja jellegének ez a változása, a pártnak az egész társadalom pártjává válása a szovjet társadalom fejlődésének velejárója. Amikor a munkásosztály kommunista eszméi az egész nép általános eszméivé válnak, akkor válik a maga teljességében a munkásosztály pártja az egész nép pártjává, s elveszti értelmét annak külön kiemelése, hogy a párt a munkásosztály pártja.

A kommunista párt születése percétől a nép pártja, de szívós eszmei-politikai harcot kell folytatnia azért, hogy a forradalmi munkásosztály — a társadalom szocialista átalakítására hivatott történelmi osztály — vezető szerepét az egész néppel elismertesse.

A kommunista párt vezeti a munkásosztály alapvető ellenfelével, a burzsoáziával vívott harcot a szocialista forradalom győzelméért. A kommunista párt az osztályharcnak ebben az időszakában is állandóan küzd azért, hogy a kispolgári dolgozó osztályokat a burzsoáziától leválassza és a munkásosztály politikai szövetségesévé tegye. A kommunista pártnak szívós eszmei-politikai harcot kellett vívnia a munkásmozgalmon belüli forradalomellenes, reformista irányzattal, hogy megvalósuljon a munkásosztály politikai egysége a marxi—lenini eszmék alapján. A kommunista pártnak meg kellett vívnia az eszmei-politikai harcot a munkásmozgalmon kívül is, a kispolgárság szocialistaellenes irányzataival és törekvéseivel.

A kommunista párt a munkásosztály legkövetkezetesebb forradalmi politikáját képviseli, és e forradalmi következetesség teszi lehetővé, hogy a munkásosztály megnyerje szövetségesül a kispolgári osztályokat és elismertesse velük a munkásosztály politikai vezető szerepét. Ennek szükséges feltétele, hogy a párt támogassa a kispolgári dolgozó osztályok mindenkori jogos követeléseit és helyes törekvéseit, s ugyanakkor az eszmei-politikai meggyőzés fegyverével küzdjön a kispolgárság káros törekvései, következetlensége, ingadozása, visszatáncolási tendenciája ellen. Ebben az eszmei-politikai harcban erősödött a munkásosztály, valamint a kispolgári dolgozó osztályok és társadalmi rétegek politikai szövetsége a szocialista forradalom győzelme után is.

Digitized by Google

A munkások és a kispolgári dolgozók politikai szövetségétől, így a munkásság és a kisárutermelő parasztság politikai szövetségétől az egész társadalom eszmei-politikai egységének kifejlődéséig azonban jelentős utat kell megtenni, nagy történelmi feladatot kell megoldani. Végre kell hajtani az egész társadalom szocialista átalakítását, a kispolgári osztályok szocialista átszervezését, szocialista osztályokká és társadalmi rétegekké fejlesztését, biztosítva a lakosság életviszonyainak rendszeres javulását, az ország egyre gyorsabb fejlődését. Más szóval: fel kell építeni a szocializmust! Csakis e fejlődés eredményeként válnak a munkásosztály kommunista eszméi az egész nép általános, közös eszméivé, a kommunizmus felépítése az egész nép közös céljává.

A Szovjetunió Kommunista Pártja össznépi jellegének e fejlődése a szovjet állam össznépi állammá válásával együtt ment végbe. S mint ahogy a proletárdiktatúra államának össznépi állammá válása is általános fejlődési útja a szocialista államnak, *a munkásosztály pártjának az egész nép pártjává válása is általános fejlődési útja a kommunista pártoknak.* A szocializmus felépítésével, a kommunizmus építésének kibontakozásával fejeződik be mind a szocialista állam, mind pedig vezető pártja jellegének ez a megváltozása.

Saját államunk fejlődéséről megállapíthatjuk, hogy még a proletárdiktatúra állama, de messze előrehaladt az össznépi állammá válás útján. Pártunkról, *a Magyar Szocialista Munkáspártról* is, úgy gondolom, szintén megállapíthatjuk: *a munkásosztály pártja, mely az egész nép alapvető érdekeit képviseli és társadalmi viszonyaink fejlődése során mindinkább az egész nép pártjává válik.*

Könnyű ezt szemléltetően is megmutatni. A mi dolgozó parasztságunk, amíg egyéni parasztság volt, elismerte szövetségesének és vezetőjének a munkásosztályt és pártját, ha helyes szövetségi politikát folytatott, így ha a termelőszövetkezeteket nem adminisztratív nyomással, hanem eszmei-politikai meggyőzéssel és testvéri segítőkészséggel szervezte. De az egyéni parasztság mindaddig, amíg húzódozik a termelőszövetkezetbe lépéstől, nem tudja elfogadni a szocializmus céljait — legalábbis a falun. Neki elég, ha a szocializmus csak a városban épül. A munkásosztállyal és pártjával: a Magyar Szocialista Munkáspárttal politikai szövetségre lép, politikai vezetését elismeri, de szocialista eszméit nem veszi át, mert a kisparaszti-kistulajdonosi gondolkodásmód béklyója ebben megakadályozza.

Gyökeresen változik a helyzet, amikor a paraszt, a munkásság testvéri segítségével, legyőzi a kistulajdonosi gondolkodás visszahúzó erőit és a szövetkezeti útra lép. Megpróbálja az új utat.

Digitized by Google

A termelőszövetkezetek fejlődésének minden újabb lépése növeli a termelőszövetkezeti parasztok bizalmát a szocialista út iránt, szélesíti látókörét, fejleszti politikai öntudatát. A munkásság és a parasztság politikai szövetsége minőségileg átalakult: a munkásosztály és az egyéni parasztság politikai szövetsége átváltozott a munkásság és a termelőszövetkezeti parasztság szövetségévé, a szocialista munkásság és a szocialistává fejlődő parasztság szövetségévé. A munkás-paraszt szövetség eszmei tartalma kibővül, s fejlődése azt eredményezi, hogy pártunk eszméit és céljait a termelőszövetkezeti parasztság is mindinkább magáévá teszi, a munkásosztály pártja a termelőszövetkezeti parasztság pártjává is válik. Ez alapvető jelentőségű pártunk eszméinek az egész nép általános eszméivé válása folyamatában. De ez a fejlődés a szocializmus felépítését követően éri el azt a fokot, amikor pártunk, mint a munkásosztály, a termelőszövetkezeti parasztság és a szocialista értelmiség pártja, az egész nép pártjává válik.

Nem érdektelen, úgy hiszem, megjegyezni, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt Szervezeti Szabályzata már visszatükrözi ezt a fejlődési folyamatot. Első pontja kimondja, hogy pártunk „a munkásosztály élcsapata, a dolgozó nép pártja". Külön kiemeli még, hogy a párt a munkásosztály pártja, élcsapata, de hozzáteszi, hogy a dolgozó nép pártja. A szocializmus felépítésével, pártunk eszméinek és céljainak az egész nép eszméivé és céljaivá válásával e külön kiemelés szükségessége megszűnik, mint ahogy ezt a Szovjetunió Kommunista Pártjának fejlődése tanúsítja.

* *
*

A Szovjetunió Kommunista Pártja új programját a nemzetközi kommunista mozgalom képviselői úgy értékelik, mint a XX. század kommunista kiáltványát. S ez méltó értékelése e harci okmánynak. A közvetlen hatása világszerte széles körűbb, mint a nemzetközi kommunista mozgalom bármilyen eddigi dokumentumáé.

Az első Kommunista Kiáltvány felfedte a munkásosztály történelmi feladatát, megvilágította társadalmi felszabadulásának útját és megalapozta a forradalmi munkásosztály tudományos világnézetét; bebizonyította, hogy a kapitalizmus buktása és a kommunizmus megteremtése az emberi társadalom fejlődésének szükségszerű követelménye. Eszméi behatoltak a tömegekbe és lebírhatatlan anyagi erővé váltak. Az új kommunista kiáltvány összegezi és értékeli a kommunista világmozgalom általános tapasztalatait a két világrendszer közötti verseny mai szakaszán

Digitized by Google

összegezi és értékeli a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet sokrétű tanulságait, általánosítja mind a kommunista világmozgalom, mind a szocialista világrendszer fejlődésének tapasztalatait és megvilágítja a kommunizmusba való átmenet általános érvényű törvényeit.

A Szovjetunió Kommunista Pártja új programja új elvi tételek egész sorával gazdagítja a marxizmus—leninizmus tudományát, és nagyszerű ösztönzést ad a marxi—lenini gondolat fejlődésének a napirendre kerülő kérdések vizsgálatában és megoldásában. E harci okmány előbbre viszi a kommunizmus győzelmét mindenütt, ahol e felbecsülhetetlen értékű fegyverrel hatékonyan élnek. S bizonyos, hogy ennek az eszmei fegyvernek hatóereje a kommunizmus építésének új sikereivel, a szocialista világrendszer további előretörésével egyre növekedni fog, az egész szocialista világ és az egész emberiség javára.

Digitized by Google

Erősítsük termelőszövetkezeteink szocialista jellegét*

Írta FEHÉR LAJOS

Az 1961-es esztendő fontos mérföldkő népi demokráciánk fejlődésében: sikeresen végrehajtottuk az MSZMP VII. kongresszusának határozatát, az év első hónapjaiban befejeződött a termelőszövetkezetek tömeges számszerű fejlesztése. A fő feladat most az, hogy jól vezetett, eredményesen gazdálkodó, szocialista termelőszövetkezeti gazdaságok alakuljanak ki mindenütt. A termelőszövetkezetek mielőbb érjenek el magas hozamot, adjanak több árut az országnak, s növekvő árutermelésük, javuló pénzgazdálkodásuk alapján a szövetkezeti parasztság teremthessen magának fokról fokra jobb életkörülményeket. A mezőgazdaság fellendítésével, a szövetkezeti termelőerők erőteljes, gyors ütemű fejlesztésével együtt, azzal párhuzamosan és annak elősegítésére szüntelenül tökéletesítenünk kell a szövetkezeti keretek között már létrejött, de a szövetkezetek jelentős részében még a fejlődés kezdeti fokán álló *szocialista termelési viszonyokat*, tovább kell erősítenünk a *szövetkezetek szocialista jellegét.*

A szocialista viszonyok erősítése, a szövetkezeti parasztság szocialista nevelése jelentős mértékben előbbre viheti és előbbre is viszi a kifejezetten gazdasági feladatok megoldását is. Ezért hangsúlyozza a Központi Bizottság 1961. november 17-i határozata: „Szocialista fejlődésünk megvalósítása nagyban függ attól, hogy a termelőszövetkezetek gazdálkodásában állandóan erősödjenek a szocialista vonások."[1] Ez bonyolult, sokágú feladat. Nagy körültekintést, hajlékonyságot és egyben elvi szilárdságot kíván meg a pártszervezetektől, a szövetkezeti vezetőktől, a szövetkezeti gazdálkodás minden lelkes hívétől és harcosától.

* Az MSZMP Politikai Akadémiáján 1961. december 20-án megtartott előadás alapján.

[1] Népszabadság, 1961. november 19., 3. oldal.

Digitized by Google

A közös vagyon és a saját erőből történő beruházások növelése

Termelőszövetkezeteink szocialista nagyüzemi jellege erősítésének központi kérdése *a szövetkezeti közös vagyon fejlesztése.* A Központi Bizottságnak az előbb idézett határozata erről a következőket állapította meg: „Rendkívül fontos feladat a közös vagyon jobb megbecsülése: a szövetkezeti tagság a közös gazdaság gyorsabb megerősödéséért tegyen az eddiginél nagyobb erőfeszítéseket a közös vagyon növelésére; emelje a szövetkezeti alapokhoz való hozzájárulását, növelje a saját erőforrásokból történő beruházásokat."[2]

A termelőszövetkezeti gazdaságok színvonalát alapvetően vagyoni helyzetük határozza meg, s ezt legvilágosabban az álló- és forgóeszköz-állományon és ezen belül a tehermentes vagyon alakulásán lehet lemérni. A termelőszövetkezetek megerősödésének, felfelé ívelésének ütemét döntően az szabja meg, hogy maga a szövetkezet mint üzem milyen mértékben vállal részt a közös vagyon kialakításában, s a tagság milyen mértékben járul hozzá a közös alapok növeléséhez.

Ha több év adatait összevetjük, azt mondhatjuk: a fejlődés e tekintetben is egészséges. A termelőszövetkezetek az év folyamán előállított új érték (netto termelési érték) mind nagyobb hányadát fordítják a tiszta vagyon gyarapítására: 1958-ban a nettó termelésnek 11,6 1959-ben 28,9, 1960-ban pedig 32 százalékát. Ennek megfelelően megnőtt az összes közös vagyonon belül a tehermentes tiszta vagyon aránya; 1960-ban ez 44,5 százalékra rúgott.

A termelőszövetkezetek beruházott vagyonának gyarapodásában egyre növekvő szerepet játszik saját erőforrásaik felhasználása. 1959-ben a termelőszövetkezetek összes beruházásaiknak csak 15,3 százalékát, 1960-ban pedig már 33 százalékát fedezték a maguk erejéből.[3]

A bővített újratermelésnek nagyon fontos feltétele a forgóeszközök gyarapítása. Ebben is mind nagyobb szerepet játszanak a saját erőforrások.

Az oszthatatlan alapok növekedése szintén jelentős: 1960-ban a szövetkezetek a kiosztható jövedelemnek 18 százalékát fordították felhalmozásra, (az 1959-es 16 százalékkal szemben), a megszilárdult szövetkezetek pedig ennél is többet. Sajnos, vannak még

[2] Uo. 3. oldal.

[3] Ha a népgazdasági szinten számított (építési, gépi és egyéb) beruházások mellett számba vesszük a tenyész- és igásállatokra, továbbtenyésztendő növendékállatokra fordított üzemi beruházásokat is, akkor a saját erőforrások felhasználásának aránya még magasabb: 1960-ban 42 szazalék volt. (Az igazság kedvéért azonban ehhez hozzá kell tenni azt is, hogy a szövetkezetek ez idő szerint nem számítanak amortizációt, ez pedig — megközelítő számítások szerint — 1960-ban 840 millió, 1961-ben több mint 1,2 milliárd forintot jelentett.

Digitized by Google

olyan szövetkezeteink is, amelyek a kötelező tartalékolást sem tudják teljesíteni.

A szövetkezeti beruházott vagyonnak csaknem felét az épületek alkotják. A Központi Bizottság már 1959-ben — mindjárt azután, hogy a termelőszövetkezeti mozgalom viharos fejlődésnek indult — azt tanácsolta a szövetkezeteknek, hogy a közös állattenyésztés mielőbbi kiépítése érdekében, az építkezésben az egyszerű, olcsó megoldásokat helyezzék előtérbe. Az 1959. októberi határozatában pedig ki is mondta: a növendékállatok, sertések és baromfiak elhelyezésére egyszerű épületeket szabad és kell építeni.

Fiatal szövetkezeteink meg is szívlelték ezt a tanácsot, s így kapott polgárjogot az úgynevezett *szerfás építkezés*, amely gyorsan elterjedt, a termelőszövetkezeti építkezés *fő formája lett, és az is marad jó darabig*. Nagy előnyük az ilyen épületeknek, hogy olcsók, emellett egészségesek, s megfelelő típustervek alapján a szövetkezet saját építőbrigádja is fel tudja építeni. A szerfás építkezés elterjedése következtében 40—60 százalékkal csökkentek az egy férőhelyre eső beruházási költségek. Így a közös állattenyésztés kiépítésében gyorsabban tudtunk előrehaladni, mint gondoltuk. Mi sem jellemzőbb az építkezés lendületére és általában termelőszövetkezeti mozgalmunk életerejére, mint az, hogy három év alatt 13 500 szerfás istálló épült fel. Főleg a szerfás építkezés elterjedésének, valamint a meglevő és erre alkalmas gazdasági épületek átalakításának eredményeként három év alatt a közösben több mint 130 ezer új tehén-férőhely, 280 ezer növendékmarha, 136 ezer koca, 1,1 millió egyéb sertés, továbbá több mint 600 ezer juh, 1,7 millió törzsbaromfi, több mint 4 millió csibe befogadására alkalmas új épület épült fel. A növendékmarha-férőhelyek, a sertésfiaztatók, süldőszállások 90—95 százaléka szerfás épület. A szövetkezetek ezeket a szerfás épületeket folyamatosan téliesítették.

Mindezek eredményeként (természetesen hozzászámítva a régebben meglevő férőhelyeket is) erőteljes fejlődésnek indult a szövetkezeti közös állomány. 1961 októberében az ország szarvasmarha-állományának már 36,6 százaléka, a sertésállománynak több mint 22 százaléka, a kocaállománynak pedig 32 százaléka volt a közös gazdaságok birtokában.

Azonban az e téren elért nagyon jelentős eredmény mellett is tisztában kell lennünk azzal, hogy a nagyüzemi állatállomány teljes kiépítése *hosszabb ideig tartó folyamat*, időt, pénzt, türelmet és maximális erőkifejtést megkövetelő, nehéz munka. Bármilyen nagy előrehaladást értünk is el a közös férőhelyek építésében, jelenleg még korántsincs belőlük annyi, amennyit szeretnénk és amennyi szükséges. Az ország állatállományának még

Digitized by Google

mindig jelentős része van a termelőszövetkezeti tagok háztáji gazdaságában.

Ilyen viszonyok között a háztáji gazdaságoknak még jelentős *árutermelő szerepük* is van. Azt kell elérnünk, hogy az átmeneti időben — amíg a nagyüzemi állattenyésztés számszerűen és minőségileg teljesen ki nem épül — maximálisan kihasználjuk a szövetkezeti tagok tulajdonában levő állat-férőhelyeket, s hogy az ezek felhasználásával előállított állati termékek (hízott sertés, baromfi, tej, tojás) is főleg az állami „csatornákba" kerüljenek, tehát a központi készleteket növeljék. Hasonlóképpen azt is, hogy a háztáji jószágállomány felesleges szaporulata (süldő, növendékborjú) is a közös állatállomány utánpótlását és bővítését szolgálja.

Arról van tehát szó, hogy *a közös állattenyésztés erőteljes fejlesztése és annak elsőbbsége mellett jelenleg a háztáji gazdaságok árutermelő funkcióját a közös gazdaság bekapcsolásával működtessük,* mégpedig a népgazdaság szükségleteinek jobb kielégítése és a közös gazdaság fejlesztése, a közös állattenyésztés utánpótlása és gyorsabb kiépítése végett. Ilyenformán, vagyis *a közös állomány elsődleges fejlesztése, valamint a közös és a háztáji gazdaság szoros együttműködése útján* oldhatjuk meg az állattenyésztésben és az élőállatok, állati termékek felvásárlásában ma még meglevő átmeneti problémáink és nehézségeink jelentős részét.

A szocialista munkaszervezési és elosztási formák fejlesztése

Termelőszövetkezeteink megszilárdításában egyik legfontosabb tennivalónk *a termelés fellendítését szolgáló és a szövetkezetek szocialista jellegét erősítő munkaszervezési és elosztási formák* fejlesztése.

Az anyagi ösztönzőknek igen nagy szerepük van a szocialista társadalom felépítésében. Lenin már közvetlenül a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után felismerte és hangsúlyozta, hogy a szocializmus építését nem lehet pusztán a dolgozók lelkesedésére alapozni, hanem az anyagi ösztönzést is fel kell használni. A Szovjetunió Kommunista Pártjának XXII. kongresszusa különösen kiemelte az anyagi érdekeltség lenini elvének helyes és következetes alkalmazását, a munka szerinti elosztás tökéletesítését, mert az iparban csakúgy, mint a mezőgazdaságban ez a forrása és hajtóereje a munka termelékenységének, az anyagi javak bősége megteremtésének. Ugyanakkor hangsúlyozta a kongresszus az erkölcsi és politikai ösztönzők fontosságát is. A nemzetközi tapasztalatok és a mi tapasztalataink is igazolják, hogy a szocializmus építésében nagy erkölcsi, politikai és anyagi károkat okoz az,

Digitized by Google

ha az ösztönzőknek bármelyikét is elhanyagolják. A két fő ösztönző közül egyiket sem lehet másodrendűnek tekinteni: óvakodni kell mind az anyagi érdekeltség elvének, mind a dolgozók politikai öntudata fokozásának lebecsülésétől. A termelőszövetkezetekben folyó párt- és gazdasági nevelő, szervező munkánk egyik központi kérdése, hogy mindkét ösztönzőt együttesen alkalmazzuk.

Szocialista társadalmunkban az anyagi ösztönzés alapvetően a munka szerinti elosztás útján érvényesül. A munka szerinti elosztás gazdasági törvénye termelőszövetkezeteink gyakorlatában a munkaegység-rendszer alkalmazásával valósul meg. A munkaegység a szövetkezeti tagok által végzett munka mennyiségét és minőségét méri, s azt mutatja, hogy a közös munkában való részvételüknek megfelelően milyen arányban részesülnek a tagok a közös jövedelemből. A munkaegység-rendszer tehát a munka szerinti elosztás elvén épül; emellett figyelembe veszi a tegnap még egyénileg gazdálkodó paraszt tudatának lassú átalakulását, a szövetkezeti tulajdonnal kapcsolatos viszonyokat (bizonyos természetbeli osztás szükségessége, háztáji gazdaság stb.), s egyuttal elősegíti a szocialista viszonyok erősödését, a tagok szövetkezeti öntudatának fokozatos kialakulását is.

Az utóbbi években a Szovjetunió és egyes népi demokráciák szocialista mezőgazdaságában mind több és több szövetkezetben *továbbfejlesztik* a munkaegység-rendszert, *kiegészítik* azt különböző díjazási formákkal, sőt a legfejlettebbekben *felváltják* azt a szocialista díjazás új, haladó formájával: a közvetlen pénzdíjazással. Pártunk Központi Bizottsága 1959. októberi határozatában a következőket javasolta a szövetkezeteknek: „Azokban a termelőszövetkezetekben, ahol a szervezeti és gazdasági feltételek lehetővé teszik, szélesebb mértékben kell elterjeszteni a munkaegység-rendszert továbbfejlesztő munkadíjazást és jövedelemelosztási módszereket, az eredményességi munkaegységet, a munkaegység garantált díjazását és más olyan formákat, amelyek a tagság érdekeltségét a mezőgazdasági munkában s a nagyobb terméshozamokban jobban biztosítják. A különböző elosztási formák feleljenek meg a szocialista jövedelemelosztási elveknek."[4]

A munkaegység-rendszert továbbfejlesztő és kiegészítő díjazási formáknak az a céljuk, hogy a *terméshozamok növelésére* ösztönözzék a termelőszövetkezeti dolgozókat, s egyúttal az is, hogy *minél nagyobb számban vonják be családtagjaikat a közös munkába*. Bármilyen formában *díjazzák* is a szövetkezeti dolgozókat — munkaegységgel vagy anélkül, pénzben vagy természetben, vagy különböző kiegészítő bérezéssel — a legfontosabb az, hogy

[4] Közlemény a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1959. október 22-i határozatáról. Társadalmi Szemle, 1959. novemberi szám. 58. oldal.

Digitized by Google

áttekinthetőbb, közvetlenebb legyen az összefüggés az *elvégzett munka, a munka végeredménye és a kapott részesedés között.* Még világosabban kifejezve: *a jó munkáért, a jobb eredményekért nyújtsanak magasabb díjazást, nagyobb jövedelmet.* Másrészt olyan anyagi ösztönzőket alkalmazzanak, amelyek közvetlenül, vagy közvetve *egyben a termelőszövetkezet szocialista vonásait is erősítik.*

Hazánkban jelenleg a legelterjedtebb munkadíjazási forma a *prémiummal kiegészített munkaegység-rendszer.* 1961-ben a növénytermesztésben a szövetkezeteknek csaknem háromnegyed része, az állattenyésztésben pedig a fele alkalmazta ezt. A premizálás — ha reális tervre épül — többtermelésre serkent, elősegíti a családtagok nagyobb mérvű bekapcsolódását a közös munkába. A kapásnövények művelésénél az ösztönzésnek ez a formája ma még rendszerint egybekapcsolódik a területfelosztással, az úgynevezett „családi" munkaszervezéssel, vagy sok helyen a csapatszervezéssel.

Az ösztönzésnek hatékony, de még nem eléggé elterjedt módszere a *célprémium.* Olyan munkaműveleteknél célszerű ezt alkalmazni, amelyeknél nagyon sokat számít a munka időben, vagy igen jó minőségben való elvégzése, mert nagyrészt ettől függ a a termés alakulása. Nem helyes azonban, ha célprémium címén túl nagy, a végzett munka eredményességével arányban nem álló részesedést adnak. Küzdeni kell a tagok olyan törekvései ellen is, amely szerint minden munkát csak célprémiumért szeretnének végezni.

Az úgynevezett *„eredményességi munkaegységet"* mintegy 220 termelőszövetkezet alkalmazta, főleg egyes munkaigényes zöldségkultúráknál. Ez a munkadíjazás jelenleg még legtöbbször szintén területfelosztással, tehát családi keretekre bontott munkaszervezéssel párosul. E módszernél a munka díjazása közvetlenül a termelési eredménytől függ, a végtermék után számolják ki a tag javára írandó munkaegységet.

Az eddig elmondottakból is kitűnik, hogy egy-egy termelőszövetkezetben *a termelőerők adott színvonala,* és bizonyos mértékben *az egyes termelési ágak sajátosságai* szabják meg, milyen munkaszervezési és elosztási formákat kell alkalmazni. Ezért kézenfekvő, hogy az olyan termelőszövetkezetekben, amelyekben a gazdálkodás ma még lényegében az igaerőn és a kézi munkán alapszik, más szervezeti megoldásokra és ezzel összefüggésben más elosztási módszerekre van szükség, mint az olyanokban, amelyekben a termelőerők sokkal fejlettebbek, s a gazdálkodás korszerű technikai, műszaki alapokon folyik. Ebből származik az a megoldás, hogy egy-egy termelőszövetkezetben — az egyes ter-

Digitized by Google

melési ágak, kultúrák jellegéhez, fejlődési szintjéhez igazodóan — többféle munkaszervezési, díjazási és jövedelemelosztási módszert lehet alkalmazni. Másfelől az is kézenfekvő, hogy a szervezeti keretet és elosztási formát csakis a szövetkezeti parasztság öntudatának fejlődésével összhangban lehet helyesen megválasztani. Gyakori tapasztalat ugyanis, hogy azok a munkadíjazási formák, amelyek közelebb állnak a paraszti gondolkodáshoz, jobban ösztönöznek a közös munkára, mint azok, amelyek a tagság számára még szokatlanok vagy túlságosan bonyolultak. Nem szabad tehát elzárkóznunk a kezdetlegesebb megoldásoktól sem. Ezeknek a felhasználásával korántsem mondunk le a fejlettebb formákról. Éppen azért nyúlunk *ma* az egyszerűbb módszerekhez, hogy segítségükkel a gyengébb szövetkezetek megerősödjenek, s amint ennek a feltételei kialakultak, holnap vagy holnapután, késedelem nélkül a haladottabb, fejlettebb módszerek váltsák fel az egyszerűbb megoldásokat.

A termelőszövetkezeti jövedelemelosztásban hazánkban tapasztalható „tarkaság" a szövetkezeti termelőerők és termelési viszonyok mai fejlettségi fokával, illetve az ebben meglevő különbségekkel függ össze. A szövetkezeti jövedelemelosztás fejlődésének iránya azonban már ma is határozottan kivehető. Termelőszövetkezeteink többsége *a munkák zömét a munkaegység-rendszer alapján díjazza,* és az elosztási formák fejlődése határozottan a *közvetlen pénzdíjazás irányába* tart. Pártszervezeteinknek is ezt a fejlődési irányt kell támogatniuk.

A termelőszövetkezeti munkadíjazásnak ebben az irányban ható, előremutató eleme a *pénzelőlegezés.* A pénzelőleg — akár változó, akár előre biztosított összeg — mindenképpen kedvező hatású. Fokozza a tagok munkakedvét, a közös munkában való részvételre ösztönzi őket, elősegíti, hogy a háztájival szemben a közöst helyezzék előtérbe, s alkalmas a fiatalok nagyarányú elvándorlásának megakadályozására. A rendszeres pénzelőleg-osztás valamennyi díjazási forma alkalmazása esetén, régi és új szövetkezetekben egyaránt sikeresen felhasználható. Nagy előnye az is, hogy elősegíti a szövetkezeti árutermelés növelését, a közös értékesítést, és kedvezően hat a pénzgazdálkodás fejlesztésére.

A rendszeres, lehetőleg havonta kifizetett munkaegységelőlegnek azért van nagy vonzóereje a tagságra, mert növeli *jövedelmének biztonságát.* Ha a rendszeresen fizetett pénzelőleg egyúttal állandóan meghatározott és előre biztosított összeg, akkor már *garantált munkaegység-előlegezésről* beszélhetünk. A pénzelőlegezést alkalmazó szövetkezetek egy része már jelenleg is kisebb-nagyobb összegű garantált munkaegységrészesedést biztosít tagjainak, s ezt az évvégi zárszámadáskor még kiegészíti.

Digitized by Google

Közvetlen pénzdíjazást 1961-ben már 35 termelőszövetkezet alkalmazott Magyarországon. Ennek számos előnye van a többi formával szemben, s alkalmazása már az első évben várakozáson felüli eredményt hozott. A tagok munkakedve javult. Az elvándorlás megszűnt, a fiatalok nem mentek el a faluról, sőt számos fiatal visszajött a városból és kérte felvételét a szövetkezetbe. Általános tapasztalat, hogy a pénzbeli díjazás bevezetésének hatására mintegy 10—15 százalékos megtakarítást értek el a munkaegységekre tervezett részesedésből. Ennek az a magyarázata, hogy a termelőszövetkezeti vezetők, de maguk a tagok is nagyon ügyelnek arra, hogy csak azoknak írjanak jóvá munkadíjat, akik valóban elvégezték az előírt munkát. Az év végén majdnem minden pénzdíjazást alkalmazó szövetkezetben még bizonyos osztalékot is fizettek a munkadíjon felül a szövetkezeti tagoknak. A természetbenieket általában a szükségletnek megfelelően, állami áron vették meg a tagok a szövetkezettől.

A pénzbeli díjazás bevált, s nagy hatást gyakorol a környező termelőszövetkezetek tagjaira is. Eddig mintegy 250 termelőszövetkezet jelentette be azt az igényét, hogy 1962-ben szeretne áttérni erre a formára. Az erre való áttérést azonban *csak gazdaságilag megerősödött, jól vezetett, sok árut termelő gazdaságok* tűzhetik ki célul, olyanok, amelyek a garantált munkadíj kifizetéséhez gondoskodni tudnak a megfelelő biztonsági tartalékról, átmenő pénzalapról. Ahol hiányzanak ezek a gazdasági feltételek ott ennek a díjazási formának a bevezetése vagy szorgalmazása elhamarkodott lépés, sőt *egyenesen káros*, mert a szövetkezet eladósodásához, mérleghiányhoz vezet, s ezzel lejáratja a pénzdíjazást a tagok előtt. Elveinkkel ellentétes volna, ha nem maga a szövetkezet, hanem — akár közvetlenül, akár burkolt formában — az állam garantálná a szövetkezeti tagoknak a rendszeres pénzbeli díjazást.[5]

Összefoglalva az eddigieket, néhány általános következtetést vonhatunk le:

A termelőszövetkezeteknek a jövedelem-elosztás továbbfejlesztésével kapcsolatos kezdeményezései megérdemlik, hogy pártszervezeteink *nagy figyelmet fordítsanak rájuk és elmélyülten tanulmányozzák*. Segítsék elő, hogy minden termelőszövetkezetben

[5] A pénzdíjazást alkalmazó szövetkezetek kérésére a Nemzeti Bank 1962. január elsejét követően könnyítést, megkülönböztetett hitelezést alkalmazhat. Ennek lényege, hogy az érintett szövetkezet a megfelelő reális terv alapján éves hiteltervet készít, s a bank egy összegben akkora hitelt ad a szövetkezetnek, amely fedezi annak összes kiadásait. Ugyanakkor a szövetkezet a bank rendelkezésére bocsátja minden bevételét addig, amíg a felvett hitelt ki nem egyenlítette. Azután pedig saját bevételeiből gazdálkodik. A másik könnyítés az, hogy ezeknek a szövetkezeteknek szükséges esetén a szerződéses fedezet 60 százalékán felüli hiteleket is rendelkezésükre bocsátja a bank, és az előlegezési határt az év végén várható teljes részesedés 80 százalékáig emeli fel.

Digitized by Google

minél gyorsabban elterjedjenek a szocialista elosztás elvének megfelelő, az anyagi érdekeltséget jobban kifejező jövedelemelosztási formák.

Természetesen a szövetkezeti tagok között a közös gazdaságból származó jövedelemnek csak azt a részét lehet elosztani, amely a *kötelezettségek teljesítése, a közös alapok pótlása és bővítése után fennmarad.* Olyan jövedelemelosztási módot, amely mérleghiányhoz vezet, tehát azt célozza, hogy többet osszanak el, mint amennyit a tényleges bevételek lehetővé tesznek, *a párt és a kormány nem támogathat, s ilyen törekvéseket a helyi szervek sem támogathatnak.*

Termelőszövetkezeteink saját viszonyaik mérlegelése alapján *maguk döntenek* a szocialista elosztás elvének megfelelő és az anyagi ösztönzés szempontjából legalkalmasabbnak vélt munkadíjazás megválasztásáról és alkalmazásáról. Ez természetesen nem zárja ki az általános alapelvek betartásán és betartatásán túl azt, hogy helyes tanáccsal is segítsük a szövetkezeteket. Szükség van azonban arra is, hogy *már a tervkészítéskor döntsenek* az ösztönzők kiválasztásáról és alkalmazásáról, állapodjanak meg erről a tagokkal, s *közgyűlési határozatban* rögzítsék ezt. A termelőszövetkezeti vezetők és a pártszervezetek folytassanak szívós harcot azért, hogy ha a közgyűlés valamely jó módszer mellett lekötötte magát, akkor *egész esztendőn át mindvégig tartsanak ki amellett.*

A pártszervezetek — úgy, ahogyan a szövetkezetek megerősödnek — váltsák fel a szocialista építésnek jobban megfelelő formákkal a jelenleg még sok helyen alkalmazott kezdetleges, átmeneti formákat és megoldásokat, s ezzel is erősítsék állandóan a termelőszövetkezetek szocialista jellegét. Küzdjenek szívósan a helyes módszerek *eltorzítása, az ezzel járó elvtelenség és lazaság ellen*, az olyan törekvések ellen, amelyek nem nézik a termelés növelésének érdekét, hanem csupán az osztást — a közös rovására is. E torzítások kompromittálhatják az egyébként helyes ösztönzőket, ezért ezt mindenütt meg kell akadályozni. Fel kell azonban lépni a merevség, az értetlenség és az olyan törekvések ellen is, amelyek a munkaegység „tekintélyét" féltik ezektől az ösztönző módszerektől; a konzervativizmus ellen, amely gátolja a munkaegység-rendszert továbbfejlesztő helyes módszerek elterjesztését.

Hiba volna, ha csodákat várnánk a különböző elosztási módszerektől, a gyakorlati tapasztalatok azonban azt bizonyítják, hogy a megfelelő munkadíjazási formák — a tagok ösztönzése révén — serkentik a termelést. Mindez természetesen akkor hozza meg a kívánt eredményt, ha *megismertetjük ezeket a módszereket a szövetkezeti tagokkal, ha megfelelő politikai munkát folytatunk a*

Digitized by Google

tagok szocialista tudatának, munkaerkölcsének kialakításáért és ezt jó gazdasági szervező munkával is alátámasztjuk.

A termelőszövetkezeti parasztság egybeforrásáért

A termelőszövetkezeti rendszer győzelmével létrejön az anyagi alapja és szervezeti kerete annak, hogy megszüntessük a korábbi paraszti rétegeződést és kialakítsuk az egységes szocialista parasztságot. Nagyon helytelen dolog volna azonban arra számítani, hogy ez a folyamat „önmagától" megy végbe.

Gazdasági téren az egység kialakítását azzal segítjük elő legjobban, ha egyre gyorsabb ütemben növeljük és fejlesztjük a közös gazdaságot, ha állandóan tökéletesítjük a szövetkezetek szocialista jellegét erősítő szervezeti kereteket, elosztási formákat. Ha a közös gazdaság fejlődésének eredményeként a szövetkezeti tagok jövedelmében egyre nagyobb lesz a közösből származó, a végzett munka szerint alakuló jövedelem, és ez olyan szintet ér el, amely nemcsak a volt szegényparaszti, hanem a volt középparaszti tagoknak is magasabb életszínvonalat biztosít, amilyent egyéni gazdálkodásuk idején élveztek, akkor ezzel megteremtjük a legszükségesebb gazdasági feltételeit annak, hogy feloldjuk a szövetkezetben a korábbi rétegeződésből származó életszínvonalbeli és gondolkodásbeli különbségeket, a súrlódásokat és ellentéteket. Emellett azonban *következetes és türelmes politikai nevelő munkát is kell folytatnunk a szövetkezeti tagok között.* Pártszervezeteink legmagasztosabb és legnagyobb feladata napjainkban, hogy ezt a munkát szervezzék és irányítsák.

Pártunk jelenlegi falusi politikájának lényegét legtömörebben és legrövidebben a következőképp lehet megfogalmazni: *folytassunk mindennapos harcot termelőszövetkezeti parasztságunk egybeforrásáért!* Pártszervezeteink küzdjenek következetesen az egységes szocialista parasztság kikovácsolásáért!

Egyesek nem értik falusi politikánk lényegét, s azt továbbra is úgy fogalmazzák meg, hogy „a termelőszövetkezetben támaszkodj a volt szegényparasztra, egyezz meg a volt középparaszttal és harcolj a volt kulák ellen". Helyes-e az ismert lenini hármas jelszó ilyen módosítása a szövetkezeti rendszer győzelme után kialakult új helyzetben?

A kérdésre határozott n e m-mel kell válaszolnunk. Lenin a párt szövetségi politikájának hármas jelszavát egészen m á s történelmi helyzetben fogalmazta meg és tartotta érvényesnek. A parasztság túlnyomó többségének a termelőszövetkezetekbe lépése *után ez* értelemszerűen érvényét veszti. Találóan jegyezte meg Kádár János elvtárs egyik cikkében: Lenin sehol sem mondta,

Digitized by Google

hogy támaszkodj a *volt* szegényparasztra, lépj szövetségre a *volt* középparaszttal, és harcolj a *volt* kulák ellen. A szocialista mezőgazdaság viszonyai között a lenini hármas jelszó betű szerinti alkalmazása nemcsak sematikus, hanem *igen veszélyes is.*

Ha most a régi osztály-hovatartozás szerint kezdenénk megkülönböztetni a termelőszövetkezeti parasztokat, akkor felszítanánk a korábbi osztálykülönbségekből eredő súrlódásokat és ellentéteket, ezzel aláásnánk, sőt robbantanánk a szövetkezeti parasztság fokozatosan összekovácsolódó egységét, s gátolnánk a termelőszövetkezetek politikai, szervezeti és gazdasági megszilárdulását. A párt falusi politikája jelenleg — a lenini tanítások szellemében — a még meglevő magántulajdonosi maradványok fokozatos megszüntetésére, az ezzel kapcsolatos ellentétek feloldására, a szövetkezeti parasztság egységének kialakítására irányul.

A szövetkezeti parasztság egységének kialakulását leghatékonyabban azzal segítjük elő, ha a szövetkezetek vezetői és a pártszervezetek érvényt szereznek annak az alapelvnek, hogy az embereket elsősorban munkájuk alapján kell elbírálni. A termelőszövetkezetekben, amelyek a szocializmust valósítják meg falvainkban, ez a dolgozók elbírálásának *egyedüli helyes és igazságos mércéje és alapja.*

A szövetkezeti parasztság szocialista nagyüzemben gazdálkodik, társadalmi politikai látóköre egyre szélesedik, s a szocialista nevelés eredményeként soraiban egyre többen válnak szocialista módon gondolkozó és dolgozó emberekké. A volt egyéni parasztok kistulajdonosi önzése azonban még gyakran kiütközik a szövetkezeti tagok tevékenységében, így pl. a minél nagyobb természetbeni osztásra, a háztáji föld megengedettnél nagyobb növelésére irányuló törekvésben, a közös vagyon gyarapításának lebecsülésében, az „enyém"-nek a „miénk" fölé helyezésében stb. E káros, közösségellenes törekvések leküzdésén, a szocialista gondolkozás és erkölcs kialakításán állandóan munkálkodni kell. Ezért egyik fontos tennivalónk, hogy kialakítsuk a szövetkezeti tagságnak a társadalmi és a személyi tulajdonhoz való szocialista viszonyát.

A termelőszövetkezeti pártszervezetek vezetőinek, de a szövetkezeti vezetőknek is és az összes kommunistáknak másik fontos feladata a *munkafegyelem szüntelen erősítése.* A kisüzemi egyéni termeléssel szemben a termelőeszközök szocialista tulajdonán alapuló közös nagyüzemi termelés alapjaiban változtatja meg a paraszti munka feltételeit, szervezési formáit. Ez azonban nem spontán folyamat. Termelőszövetkezeteinkben még sokat kell tenni azért, hogy a kisparaszti ösztönösség és szétaprózottság helyébe a tervszerűség, a szervezett közös munka (nagyüzemi mun-

Digitized by Google

kaszervezet), az egyre inkább gépesített nagyüzemű gazdaságok munkafegyelme lépjen.

A szövetkezeti nagyüzemi munkaszervezés, a gépi, a fogat- és kézierő összefogott és szervezett rendje a legnagyobb fokú és tudatosan vállalt fegyelmet követeli meg a szövetkezeti dolgozóktól. Megkívánja, hogy minden egyes tag rendszeresen és szorgalmasan vegye ki részét a közös munkából. Ezért szövetkezeti vezetőink és szövetkezeti pártszervezeteink a szorgalmas, fegyelmezett szövetkezeti tagokra támaszkodva küzdjenek a fegyelmezetlenség, a különböző helyeken újraéledő „nyolcórázás" szövetkezeti mozgalmunk e gyermekbetegsége —, a lógás és a dologkerülés ellen.

A szövetkezeti parasztság egységének megteremtését ma még számos szubjektív tényező és a tagok közötti ellentét zavarja, hátráltatja. Látnunk kell azonban, hogy ezek átmeneti jellegűek, s aránylag rövid idő alatt leküzdhetők, ha a pártszervezet megfelelően foglalkozik velük.

A tagok szocialista nevelésében a pártszervezetek és szövetkezeti vezetők támaszkodjanak bátran pártunk és kormányunk intézkedéseire, és rendeleteire. Rendszeresen ismertessék ezeket a tagsággal, harcoljanak a bennük rögzített alapelvek betartásáért és megvalósításáért.

A termelőszövetkezeti parasztság gondolkozásának, a közöshöz való viszonyának alakításában, a tagság szocialista szellemű nevelésében nagy szerepe van a *szövetkezeti demokrácia* következetes érvényesítésének. Ezért termelőszövetkezeti pártszervezeteinknek elsőrendű feladatuk, hogy őrködjenek a szövetkezeti élet e fontos törvényének feltétlen betartásán és érvényesítésén. Annál is inkább hangsúlyoznunk kell ezt, mert sok helyütt lebecsülik vagy rosszul értelmezik ennek szerepét és jelentőségét.

A szövetkezeti demokrácia gyakorlásában, a gazdálkodás vezetésében nagyon fontos szerepe van a *közgyűlésnek*, a szövetkezet legfőbb irányító szervének. Nagy figyelmet kell tehát szentelni annak, hogy a szövetkezetben egyetlen fontos, a tagság életét befolyásoló döntés se szülessék meg a közgyűlés nélkül. A szövetkezeti paraszt csak akkor érzi magát igazán *egyenrangú gazdának saját szövetkezetében*, ha látja, hogy van beleszólása a szövetkezet összes főbb ügyeibe, elmondhatja véleményét és meg is hallgatják azt. Joga van ahhoz is — és el is várja —, hogy a vezetőség tájékoztassa őt a szövetkezet dolgairól. Ennek elhanyagolása bizalmatlanságot szül, lazítja a szövetkezet egységét, s olyan kifakadásokra vezet, hogy „nem tudjuk, mit főznek ki az irodán".

A nagy termelőszövetkezetekben, olyan községekben, ahol nincs olyan épület, amelybe ezer vagy még több szövetkezeti ta-

Digitized by Google

got hívhatnak össze, az utóbbi években küldöttgyűléssel próbálkoznak. Ebben az esetben az alapszabályban kell rendelkezni afelől, hogy milyen mértékben gyakorolhatja a küldöttgyűlés a közgyűlés jogkörét. A küldöttgyűlésnek előnye, hogy kisebb létszámú, könnyebben összehívható, vitaképes és rugalmasabb szerv. De ugyanebből folyik a hátránya is. A küldöttgyűlés gyakorlata alapján ugyanis a nagyobb szövetkezetekben szokássá vált, hogy az egész tagság megkérdezése és bevonása nélkül, szűkebb körben, küldöttek útján intézik a szövetkezet ügyeit. A nem-küldött tagokban ez természetesen nem erősíti, hanem gyengíti a közösséghez való tartozásának az érzését, csorbítja a tagoknak, mint a szövetkezet gazdáinak közvetlen beleszólási és döntési jogát. A küldöttgyűlések rendszere tehát csak félig oldja meg a problémákat. Ezért számos helyen azt a megoldást alkalmazzák, hogy a közgyűlést részletekben tartják meg: egy-egy vezetőségi tag közreműködésével, a brigádok egy részének összevonásával tárgyalják meg a legfontosabb kérdéseket, a közgyűlés döntési jogkörével.

A tagság rendszeres tájékoztatására nagyon jól bevált a közgyűlések közötti időben tartott *brigádgyűlés*. Előnye, hogy sűrűbben, szinte hetenként össze lehet hívni. A főbb kérdések mellett behatóan meg lehet itt vitatni a tagokkal a termelés összes részletkérdéseit. Nagyon alkalmas ez arra is, hogy e kisebb kollektíva tagjai jobban összekovácsolódjanak. Ahol rendszeresen tartanak brigádgyűléseket, ott jobban megy a munka.

A közgyűlés mellett a termelőszövetkezet vezetésének legfontosabb szerve a *választott vezetőség*. A szövetkezeti demokrácia alapvető követelménye, hogy a tagok olyan vezetőket válasszanak, akikben megbíznak, a vezetőknek pedig igyekezniök kell, hogy kiérdemeljék a tagság bizalmát. A vezetés legyen határozott, szerezzen érvényt az alapszabály előírásainak, a közgyűlés határozatainak.

A *pártszervezet* segítse elő, hogy a tagság elfogadja és fegyelmezetten hajtsa végre a maga választotta vezetőség rendelkezéseit, továbbá azt is, hogy a vezetőségnek legyen tekintélye. Lépjen fel a személyeskedés, az intrika ellen, ne tűrje a vezetés egységének megbontását, támogassa a szövetkezeti tagság építő bírálatát, helyes javaslatait, kezdeményezéseit. Ha ez indokolt, a vezetőket is meg kell bírálni, de nem szabad megengedni, hogy a „bírálat" egyes tagok számára a maguk hanyag munkájának takarója legyen. A felületesen, hanyagul végzett munkát nem lehet demagóg módon a szövetkezeti demokráciára való hivatkozgatással, fecsegéssel helyettesíteni.

Ugyanakkor a pártszervezet lépjen fel az olyan vezetőkkel szemben, akik elnyomják a tagság véleményét, fölényeskednek és

Digitized by Google

basáskodnak. A tagságnak kedvét szegi, ha azt látja, hogy csak a vezetőknek lehet véleményük, de neki nem. Még inkább kedvét szegi a vezetésen belüli sógorság-komaság, a családi összefonódás, amely — sajnos — még elég gyakori. Az ilyen helyen a tagok nem merik szóvá tenni a hiányosságokat, nem mernek bírálni, mert akkor a megbírált vezető védelmére szinte az egész vezető testület megmozdul.

Nagyon komolyan kell foglalkozni mindezekkel a jelenségekkel, amelyek számos helyen nemcsak újjáélednek, hanem erősödőben is vannak. Ahol rosszak a vezetők, ott a tagság elveszti munkakedvét, nem lát maga előtt perspektívát. Ezért a termelőszövetkezeti pártszervezetek — a járási és megyei szervek hathatós segítségével — tegyenek határozott intézkedéseket arra, hogy tehermentesítsék a szövetkezeti mozgalmat a kiskirályoktól, a sógor-koma alapon összeszövődött klikkektől (amelyek rendszerint együttjárnak a részegeskedéssel, a közös vagyon elherdálásával, a korrupcióval is), a tehetetlen és tehetségtelen vezetőktől.

Még egy dolgot kell szóvá tenni a vezetéssel kapcsolatban, mégpedig az asszonyok és a fiatalok ügyét. Ismeretes, hogy a növényápolási és az őszi betakarítási munkákat nagyobb részben nők végzik. Sok asszony dolgozik az állattenyésztésben is. Mégis kivételszámba megy, ha valamely termelőszövetkezetben egy-egy asszonyt vagy leányt választanak be a vezetőségbe vagy tesznek meg brigádvezetőnek. S ezt a helyzetet azzal az ósdi „elmélettel" próbálják indokolni, hogy a vezetés, a politizálás „az emberek (mármint a férfiak) dolga". Idejétmúlt és igazságtalan dolog ez a konzervativizmus. *Legyünk igazságosabbak a nőkkel szemben és bízzunk jobban a fiatalokban. Termelőszövetkezeteink bízzanak rájuk komoly és felelősségteljes feladatokat. Építsenek bátrabban reájuk és vonják be őket mindenütt megfelelő arányban a szövetkezet vezetésébe!* A közös ügy ennek csak hasznát látja: tovább erősödik a nők, az ifjak aktivitása, lendülete, s lelkes, szorgos munkájukkal hamarább indul virágzásnak a közös gazdaság.

*

Egész társadalmi és gazdasági építésünknek, a mezőgazdaság korszerű, szocialista nagyüzemi rendszere teljes felépítésének éltető ereje: pártunk forradalmi, marxista—leninista politikája. A párt vezetésével vittük győzelemre a szövetkezeti mozgalmat hazánkban. Pártunk útmutatásával építsük most tovább a szocializmus épületét s haladjunk új erőt gyűjtve előre, a szocializmus teljes győzelme felé vívó úton.

Digitized by Google

Pártunk káderpolitikájának tapasztalatai és irányelvei*

I. A párt káderpolitikájának tapasztalatai a felszabadulástól az MSZMP megalakulásáig

A káderpolitika mindenkor szorosan összefügg a párt politikai irányvonalával. A helyes politikai vonal megteremti a jó kádermunka elvi alapjait is és viszont: csak helyes káderpolitikával lehet a gyakorlatban megvalósítani a párt politikáját. A párt politikájának eredményei és fogyatékosságai mindig tükröződnek a kádermunkában is.

*

A felszabadulás után a párt legális tömegpárttá, a népi demokratikus forradalom vezető erejévé, a hatalom részesévé vált. Ebben a helyzetben a pártnak olyan káderekre volt szüksége, akik egyszerre tudtak építeni és harcolni, pártot szervezni és kormányozni, akik képesek voltak arra, hogy bátor, meggyőző szóval, példamutató munkával megnyerjék a tömegeket a párt politikájának támogatására. A pártnak a felszabadulás idején volt egy számszerűleg nem nagy, de szilárd, forradalmi törzse: a 19-es harcosok, azok a kommunisták, akik a Horthy-fasizmus idején itthon illegalitásban dolgoztak, a spanyol polgárháborúban részt vett elvtársak, és végül azok, akik politikai okokból a fasizmus üldözése elől a Szovjetunióba vagy más országokba menekültek és ott harcoltak a munkásosztály ügyéért. E régi harcosok mellett a párt építhetett azokra a volt baloldali szociáldemokratákra, szakszervezeti harcosokra is, akik a háború és a felszabadulás tapasztalatain okulva találták meg az utat a kommunista párthoz.

Az ország előtt álló nagy feladatok azonban azt követelték a párttól, hogy rövid időn belül a káderek tízezreit nevelje fel és állítsa csatasorba. A párt ezért arra törekedett, hogy az elnyomatás éveiben megedzett régi káderek mellett új erőket is vonjon be:

* Kidolgozta a Pártépítési Munkaközösség. Közzétételét az MSZMP Politikai Bizottsága engedélyezte.

Digitized by Google

a munkások, parasztok, értelmiségiek legjobbjait. Bátran állított vezető posztokra régi és új harcosokat, akiknek — többnyire számukra ismeretlen területen — munka közben kellett elsajátítaniuk a vezetés tudományát és a szükséges szakmai ismereteket.

Az újjáépítés, a demokratikus feladatok megoldása, a koalíciós helyzet, a szövetségi politika megkövetelte, hogy a párt ne csak a kommunista káderek kiválasztásával és nevelésével törődjön, hanem a más pártokhoz, tömegszervezetekhez tartozó, vagy pártonkívüli, de haladó gondolkodású és vezetésre alkalmas emberekkel is: segítse elő politikai fejlődésüket, közeledésüket a szocializmus eszméjéhez.

A párt nagy gondot fordított a kommunisták képzésére. Pártiskolák, politikai tanfolyamok egész sorát indította meg azzal a céllal, hogy a tagság megismerkedjen a marxizmus—leninizmus alapvető tanításaival.

E káderpolitikának volt köszönhető, hogy a felszabadulás utáni évek küzdelmeiben a káderek tízezrei nőttek fel, akik mindenkor ott voltak az osztályharc élvonalában, hogy a munka és a harc során a régi és az új káderek összekovácsolódtak és együtt fejlődtek a növekvő feladatokkal. Ők alkották a győztes proletárhatalom káderállományának magvát, gerincét is.

Már akkor hiba volt azonban a párt kádermunkájában, hogy nem támaszkodott eléggé a Tanácsköztársaság veteránjaira. Indokolt volt, hogy a párt fellépett a 19-es elvtársak egy részénél és más elvtársaknál megnyilvánuló szektás nézetek és módszerek ellen. De a vezetés nemegyszer olyan 19-es kommunistákat is mellőzött, akik lépést tudtak tartani a fejlődéssel, a hibákat elkövető elvtársakkal pedig nemegyszer türelmetlenül bánt.

A proletárdiktatúra kivívása után a párt a kommunisták újabb tízezreit küldte az államhatalom és az államigazgatás vezető posztjaira, az üzemek élére stb. A kádermunka fő feladata ebben az időszakban az volt, hogy az új emberek munkába állítása mellett *gondoskodjék a különböző szintű vezető posztokra állított káderek nagyarányú és színvonalas szakmai—politikai képzéséről.* 1949-ben a gazdasági vezető posztokra került munkások és parasztok tömeges kiképzésére a párt Gazdasági és Műszaki Akadémiát létesített. Megszervezte az esti és levelező oktatást az egyetemeken és főiskolákon, a dolgozók iskoláját a közép- és általános iskolákban stb. Több alsó fokú pártiskola mellett létrehozta az egyéves iskolát és a pártfőiskolát. Az a tény, hogy az egyetemeken és főiskolákon bevezették a marxizmus—leninizmus kötelező oktatását, önmagában egyszerre több mint 30 000 leendő értelmiségi ideológiai képzését segítette elő.

A kultúrforradalom kibontakozása, a munkás- és parasztkáderek kiképzése, továbbá az értelmiség egy részének átnevelése

Digitized by Google

azzal az eredménnyel járt, hogy kialakult a kommunista szakembereknek az a gárdája, amely a néphez hű, hazafias pártonkívüli szakemberekkel vállvetve általában megállta helyét a szocializmus építésében.

E nagy eredmények mellett azonban a párt politikájában megmutatkozó súlyos szektás és revizionista hibák mindinkább rányomták bélyegüket a káderek kiválasztására, nevelésére és fejlődésére is.

1. *A személyi kultusz,* párosulva azzal a hibás elmélettel, hogy a szocializmus építésének időszakában az osztályharc állandóan és szükségszerűen éleződik — mint ismeretes — *általános méretű bizalmatlansághoz és súlyos törvénytelenségekhez vezetett,* s ezt elsősorban a pártban dolgozó káderek sínylették meg. Súlyos károkat okozott az MDP KV 1951. május 22-i határozata „A kádermunka feladatairól", amely a kádermunka vezérgondolatává azt a feltételezést tette, hogy az osztályellenség mélyen beépült a pártba, a vezető szervektől egészen az alapszervezetekig, a fő feladat tehát: megkeresni az ellenséget a pártban. Ez a koncepció — a személyi kultusz és a pártdemokrácia rendszeres elfojtásának légkörében — oda vezetett, hogy igazságtalan, káros hajsza indult meg becsületes, jó elvtársak ellen, hogy az emberek egyre kevésbé merték kifejezésre juttatni véleményüket. A határozat nem a káderek magatartásának és munkájának tanulmányozását tekintette fő feladatának, hane mszármazásuk kutatását és múltjuk nemegyszer politikailag érdektelen mozzanatainak is bürokratikus számbavételét. Az embereket nem lényeges tulajdonságaik, és munkájuk, hanem mindinkább ellenőrizhetetlen feltételezések, esetleg általuk soha nem ismert külföldi rokonaik stb. alapján ítélték meg. A kádermunka, célját tévesztve, sokszor szinte nyomozó munkává vált és felesleges titokzatosságot teremtett maga körül. A káderekkel szembeni bizalmatlanság különösen az illegális párttagokkal és a volt szociáldemokrata elvtársakkal szemben nyilvánult meg. Súlyosbította a helyzetet, hogy a politikai és gazdasági szervek vezetői, a káder- és személyzeti osztályok a végrehajtás során fokozták a határozat hibáit.

2. A régi káderekkel szembeni bizalmatlanság következményeként *helytelen tendenciák kezdtek érvényesülni a káderek kiválasztásában.* Az a nézet, hogy az új, fiatal káderek megbízhatóbbak a régieknél — mivel múltjukban nem lehet semmilyen folt —, találkozott azzal a revizionista felfogással, amely az egyetemről éppenhogy kikerült fiatalokat általában alkalmasabbnak tartotta még a pártapparátusban való munkára is, mint a nagy tapasztalattal rendelkező, idősebb munkás- és parasztkádereket. Így állt elő olyan helyzet, hogy például a Központi Vezetőség apparátusában, ebben a kulcsfontosságú központban, 1954-ben a politikai

Digitized by Google

munkások 53,1 százaléka 30 éven aluli fiatalokból került ki. 1956 januárjában az egész függetlenített apparátus 74,7 százaléka 18 és 35 év közötti elvtársakból állott. A hibás kiválasztás megnyilvánult abban is, hogy sok kipróbált kádert mellőztek, miközben fontos posztokba kerültek politikai, szakmai és nemegyszer morális tekintetben sem megfelelő emberek.

3. *A káderek megítélésében általánossá vált a szubjektivizmus,* azaz a kádereket gyakran nem a tények, nem politikai állásfoglalásuk, magatartásuk, munkájuk, hanem egyes emberek egyéni, sokszor elfogult véleménye alapján értékelték. Ez kedvező talajul szolgált az intrikának és jellemtelenségre nevelt.

4. Általános jelenség volt a kádermunkában *az őszinteség hiánya.* Emberek százait váltották le anélkül, hogy valaha is közölték volna velük ennek az okát. A leváltott káderek erkölcsi, politikai szempontból súlyos helyzetbe kerültek.

5. A személyi kultusszal együtt *háttérbe szorult az a fontos elv, hogy a kommunista vezetőnek szoros kapcsolatban kell állnia a tömegekkel.* A párt politikájában és gyakorlatában megnyilvánuló súlyos hibák amúgy is megnehezítették ezt a káderek számára. A tömegekkel való szoros kapcsolat hiányának következményei az ellenforradalom idején mutatkoztak meg a legsúlyosabban.

6. A személyi kultusz egyik következménye az volt, hogy *a káderek nem voltak elég önállóak* sem a politikai, sem az ideológiai munkában, mindent „felülről", a vezetéstől vártak. Ennek káros hatása is különösen az ellenforradalom idején nyilvánult meg.

A káderekkel szembeni bizalmatlanságnak, a szubjektivizmusnak egyik következménye volt *a káderek állandó cserélgetése.* Volt olyan év, amikor a gépállomások igazgatóinak 40 százalékát cserélték ki. A szénbányászatban a főmérnökök átlag mindössze ¾—1 évig dolgoztak ugyanazon a munkahelyen. A káderek túl gyakori cserélgetése mind a pártnak, mind a kádereknek súlyos károkat okozott. Hiba volt végül, hogy a pártszervek káderpolitikájának elveit és stílusát az állami és gazdasági szervek sokszor mechanikusan átvették. Minthogy ez utóbbi szervek személyzeti munkája széles rétegeket érintett, e munka hibái is jelentősen hozzájárultak a párt és a tömegek kapcsolatának megromlásához.

Mindez együttesen odahatott, hogy egyrészt szűkült a párt káderállománya, másrészt minőségileg nem fejlődött a szükségleteknek megfelelően.

A Politikai Bizottság határozata 1952-ben megszüntette a káderosztályokat. A határozat célja az volt, hogy azok foglalkozzanak az emberekkel, akik a mindennapi munkában irányítják őket.

Digitized by Google

A határozat végrehajtása során azonban hiányzott a kellő körültekintés. A decentralizálás lényegében csak szervezetileg történt meg. Azok a szervek, amelyeknek az addiginál lényegesen szélesebb alapokra kellett volna helyezniük a kádermunkát, nem voltak megfelelően felkészítve e feladat elvégzésére. A határozat azonban így is javított valamit a helyzeten: a vezetők ettől kezdve némileg jobban megismerték kádereiket. Mivel azonban a kádermunka hibáinak mélyebben fekvő okai voltak, lényeges változás ezután sem történt.

Az MDP KV 1953 júniusi határozata, mint ismeretes feltárta a pártvezetés hibáit. Ennek alapján történtek bizonyos, a kádermunkát is érintő intézkedések. De ahogyan a párt egész tevékenységében, úgy a kádermunkában sem következett be döntő fordulat. Továbbra is megmaradt a párt vezetésén belül a szektás ellenállás, másrészt felütötte fejét és támadásba lendült a revizionizmus, a párt- és az állami apparátusban egyre inkább előtérbe kerültek az ingadozó, karrierista elemek. Nem egy esetben a rendszerrel szemben kifejezetten ellenséges beállítottságú emberek is vezető funkciókba kerülhettek. *A pártvezetés következetlensége, a revizionisták és a szektások közötti elvtelen harc és kompromisszum szükségképpen kihatott a káderpolitikára is:* a káderek funkcióba állítását is gyakran e harc határozta meg. A politikai irányvonal gyakori változása, a kispolgári befolyás elterjedése a pártban, a pártvezetés bizonytalansága nemcsak a tagságot zavarta meg, hanem a kádereket is, s éppen a legkritikusabb időszakban tette bizonytalanná őket. A vezetők egy része az ellenforradalom idején teljesen csődöt mondott. Olyan emberek, akik a sikerek idején álradikális frázisokat hangoztattak, álforradalmi magatartást tanúsítottak, már az első nehézségek idején pánikba estek és elárulták a szocializmus ügyét.

E súlyos hibák ellenére a káderek túlnyomó többsége nagy gyakorlatot szerzett a vezetésben és legjobb meggyőződése szerint dolgozott. A proletárdiktatúra kivívásában, a szocializmus építésében szerzett érdemeik elévülhetetlenek.

II. Az MSZMP káderpolitikájának tapasztalatai

Pártunk az ellenforradalom után *a kádermunkában is kijavította az előző évek hibáit, érvényre juttatta a lenini elveket. A párt helyes politikai vonala alapján a kádermunka is jó irányban fejlődött.* Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a párt sikeresen tudta vezetni a politikai és gazdasági konszolidációt, a szocializmus további építését, a mezőgazdaságnak a vártnál gyorsabb átszervezését, a dolgozók életszínvonalának további emelését.

1956. november 4-e után az MSZMP hívó szavára mind na-

Digitized by Google

gyobb tömegek mozdultak meg és harcoltak a legnehezebb körülmények között a hatalom megvédéséért és megszilárdításáért. Azok álltak a hatalom védelméért folyó harc élére és azok harcoltak, mint közkatonák is, akiket mély eszmei meggyőződés, elvhűség, a szocializmus győzelmébe vetett hit jellemzett. Ezek az elvtársak öntudatosan és céltudatosan küzdöttek a párt irányvonalának megvalósításáért. De voltak olyanok is, akik meginogtak, sőt egyesek az árulásig jutottak el. Az ellenforradalom előtti káderpolitikai hibái ebben az időben váltak még szembetűnőbbekké. Sokan azok közül, akiket a régi vezetés magasra emelt, tehetetleneknek vagy éppen árulóknak bizonyultak. Ezzel szemben igen sokan azok közül, akiket korábban félreállítottak, vagy akiben nem bíztak meg, az első sorokban harcoltak. Az embereket ekkor különös erővel minősítették tetteik. Ez megkönnyítette a kádermunka hibáinak kijavítását.

A kádermunka fő feladata ebben az időszakban az volt, hogy *a politikailag szilárd káderek mellé sorakoztassa fel a korábban megtévedt, megzavarodott, de a szocializmus ügyéhez hű, becsületes kádereket.* Felül kellett vizsgálni a funkcionáriusok ezreinek az ellenforradalom alatti magatartását, a megfelelőket meg kellett erősíteni, az alkalmatlanná váltakat ki kellett cserélni. Tömeges kádermozgatásra volt szükség. Ezért a Központi Bizottság átmenetileg újból létrehozta a pártban a káderosztályokat, ezek 1957 végéig működtek.

Az ellenforradalom után, a párt *a megtévedtekkel szemben a megbocsátás, a rendszer ellenségeivel szemben a büntetés politikáját alkalmazta.*

Az MSZMP 1957-ben megtartott konferenciája, majd VII. kongresszusa leszögezte a kádermunka legfontosabb elveit. Ezeknek végrehajtása során az elmúlt években a kádermunka fontos eszköze volt a pártegység helyreállításának és megerősítésének, a munkásosztály vezette nemzeti egység formálásának. Az MSZMP ragaszkodott és ragaszkodik a lenini elvekhez s ezért a kádermunkában is — éppúgy, mint a párt egész munkastílusában — sok pozitív vonás fejlődött ki és erősödött meg.

Már a pártkonferencia is, de különösen a VII. kongresszus erőteljesen hangsúlyozta *a nemzeti egység további erősítésének* jelentőségét. Kifejezésre kell ennek jutnia a kádermunkában is. Ebből a szempontból fontos volt a pártkonferencia határozata, amely szerint *„hazánkban — párttisztség kivételével — minden közfunkciót, legyen az társadalmi, vagy állami, legyen az a legalacsonyabb vagy a legmagasabb — pártonkívüli is betöltheti".* Ennek a kongresszus által is jóváhagyott alapelvnek következetes alkalmazása rendkívül fontos dolog. Sajnos, ma is gyakran találkozunk értetlenséggel ebben a kérdésben. Sokan nem értik meg, hogy egyre

Digitized by Google

több ember válik a szocializmus őszinte hívévé, s mind több az olyan pártonkívüli munkás, paraszt, értelmiségi, aki szívvel-lélekkel, becsülettel harcol és dolgozik a párt politikájának érvényesítéséért. Nélkülük, a becsületes, tehetséges pártonkívülieknek a vezetésbe való bevonása nélkül, lehetetlen felépíteni a szocializmust.

A pártonkívüliek háttérbe szorítása a közfunkciókból azért is helytelen, mert ez automatikusan a párthoz vonzza a karrierista elemeket. *A pártonkívüliek funkcióba állítása ezzel szemben szélesíti a proletárdiktatúra tömegbázisát.* E határozat végrehajtása nem csorbítja a munkásosztály és a párt vezető szerepét, mert ahol a párt szellemében, a párt politikája és határozatai alapján dolgoznak, ott érvényesül a párt, a munkásosztály vezető szerepe.

Közvetlenül az ellenforradalom után gyakran találkoztunk *a munkásosztály vezető szerepét tagadó nézetekkel,* amelyek hol az értelmiséget, hol — ritkábban — a parasztságot jelölték meg a társadalom vezető erejének. Ma már azonban ennél nagyobb veszély a munkásosztály vezető szerepének mechanikus értelmezése, amely szerint a vezető szerep legfőbb biztosítéka az, ha minden lényeges funkciót munkások töltenek be, akik egyben párttagok is. A Központi Bizottság Titkárságának 1960 februári határozata megállapítja: „*... a munkásosztály vezető szerepe nem közvetlenül és mechanikusan, hanem a proletárdiktatúra államán keresztül, a párt vezető szerepe által, a párt politikájának érvényre vitelével valósul meg ... Egy adott közhivatal tevékenységében a munkásosztály vezetése nem elsősorban a hivatalvezető vagy a beosztottak eredeti foglalkozását, illetve származását feltüntető statisztikán múlik.*" A dogmatikusok nem veszik figyelembe, hogy hazánkban az utóbbi években nagy társadalmi változások mentek végbe, és az osztályviszonyok tekintetében egy korábbi időszakra érvényes elvet a megváltozott helyzetben is változatlanul kívánnak alkalmazni. A munkásosztály vezető szerepének mechanikus felfogása gátolja a szocializmus építését, mert akadályozza azt, hogy a többi dolgozó osztály tagjai is képességeik, tudásuk, tehetségük legjavát adhassák, hogy olyan poszton dolgozhassanak, ahol a legtöbbet használnak a társadalomnak.

Az MSZMP káderpolitikáját is kezdettől fogva a kétfrontos harc jellemezte. A jobboldali nézetek lényege az volt, hogy a káderekkel szemben támasztott *politikai követelmények rovására a „szakértelmet" helyezték előtérbe.* Ez lényegében a munkásosztály és a párt vezető szerepének tagadása volt. Sok kárt okozott a helyenként jelentkező békülékenység is azokkal szemben, akik nemcsak az ellenforradalom előtt és alatt hibáztak, de helytelen nézeteiktől később sem szabadultak meg. Nehézségeket okozott az is, hogy egyes vezetők a maguk munkaterületén nem léptek fel

Digitized by Google

határozottan a párt határozatainak eredményesebb megvalósításáért, hanem „fentről", vagy az általános helyzet javulásától várták a megoldást, nyíltan nem vallottak színt, s állásfoglalásuk ingadozó volt.

Nagy erőfeszítéseket igényelt kádermunkánkban *a szektás nézetek és módszerek* elleni harc: az emberekkel szembeni bizalmatlanságnak, az őszinteség hiányának, a szűk körben történő káderkiválasztásnak, a kiskirályoskodásnak, az elbizakodottságnak a leküzdése. Voltak, akik a kiválasztás mércéjének egyedül az ellenforradalom alatti helytállást tekintették, nem vették viszont figyelembe, vagy lebecsülték a szakértelem szempontjait az emberek megítélésében. Még gyakoribb jelenség volt az, hogy figyelmen kívül hagyták a párt szövetségi politikáját, hogy egyesek például az egész értelmiséget reakciósnak nyilvánították.

A párt következetesen és nagy türelemmel harcolt a helytelen nézetek, nem pedig az ezeket valló emberek ellen. Ennek eredményeként elérte, hogy amikor a Központi Bizottság egy-egy kérdést beható vita alapján eldöntött, a káderek túlnyomó többsége — közöttük olyanok is, akik korábban helytelen álláspontot foglaltak el — becsülettel kivette részét a határozat megvalósításából.

A helyes lenini politika eredményeként a kádermunkában is egyre inkább meghonosodnak a helyes elvek és az ennek megfelelő gyakorlat. A párt ma már nem papírok, kijelentéseik, vagy fogadkozásaik alapján ítéli meg az embereket, hanem elsősorban végzett munkájuk, tetteik alapján. Számos helyen azonban még mindig nem szűntek meg a régi, rossz módszerek, s helyenként újak is keletkeztek. Ezek azonban nem a párt politikájából következnek, hanem egyes vezetők hibás szemléletéből, a párt politikájának meg nem értéséből, a régi, rossz módszerek megszokásából.

A kádermunkának fontos elve az emberek iránti bizalom, az őszinteség és a nyíltság. Ma már megszűnőben van a kádermunka titokzatossága. Állami, gazdasági területen törvény biztosítja, hogy az emberek megismerhetik jellemzésüket, a róluk alkotott véleményt, sőt ellenvéleményt is nyilvánithatnak, ha nem értenek vele egyet. Ez elősegítette a korábbi években kialakult bizalmatlanság és ellenszenv felszámolását a kádermunkával, a személyzeti munkával szemben.

A párt kádermunkájának alapelve a kommunista emberiesség. A párt a jól dolgozó embereket megbecsüli, akik pedig hibát követnek el, azokat nem taszítja el, hanem bírálja és neveli őket, képességeiknek megfelelő munkát ad nekik. Nem kell, hogy egy életen át bélyeget hordjanak magukon, lehetőséget ad hibájuk kijavítására, jóvátételére. Ez azonban nem jelenti, hogy a párt liberális a hibákkal és bűnökkel szemben.

Digitized by Google

Pártunk arra törekszik, hogy a különböző posztokat lehetőleg olyan elvtársak töltsék be, *akik helyi ismeretekkel rendelkeznek*, akik ismerik területük adottságait, problémáit és az ott dolgozó embereket. Az ilyen elvtársakat a dolgozók saját tapasztalataik alapján ismerik el vezetőiknek és ez nagyrészt megkönnyíti az adott területen a feladatok megoldását. Jelenleg megyei és járási funkcionáriusaink többsége megfelel ennek a követelménynek. A meggondoltabb káderkiválasztás eredményeképpen egyre ritkábban fordul elő a vezetők felesleges cserélgetése.

Az elmúlt években jelentős eredményeket értünk el a helyi káderek munkába állítása terén. A mezőgazdaság gyors átszervezésében, valamint a termelőszövetkezetek megszilárdításában elért eredmények nagymértékben a megfelelő helyi vezetők kiválasztásának köszönhetők.

Az MSZMP kádereinek összetételében megvalósul *az idősebb és fiatalabb generációk egysége*. Az idősebb és fiatalabb káderek helyes arányának megtartása fontos politikai kérdés.

A párt nagy megbecsülésben részesíti azokat a kádereket, akik már a felszabadulás előtt is dolgoztak a mozgalomban. Ma figyelnek szavukra, ott vannak minden szinten a párt vezető szerveiben, az állami és társadalmi szervekben. Az idősek tapasztalatára, higgadtságára, pártszerű magatartására és nevelő tevékenységére igen nagy szükség van. Egyes területeken — például a falun — az emberek szívesebben veszik, ha idősebb ember a vezető, az ad tanácsot. Ma már, 16 évvel a felszabadulás után, bőven van lehetőség arra, hogy érett, tapasztalt elvtársakat állítsunk vezető beosztásba. Ugyanakkor pártunk messzemenően igényt tart a fiatal káderek kezdeményező készségére, lendületére, lelkesedésére is. Fiatal kádereink számára is egyre nagyobb lehetőség nyílik az élet minden területén.

Az alapvetően pozitív tapasztalatok mellett ma is találkozhatunk még *negatív jelenségekkel a kádermunkában*. Ezek részben a régebbi, rossz gyakorlat maradványai, részben pedig újonnan keletkező hibák, amelyek legtöbbször abból fakadnak, hogy elkövetőik elmaradnak a társadalmi élet fejlődésétől és változásaitól, nem ismerik fel az új követelményeket, s politikailag, eszmeileg nem fejlődnek megfelelően.

A párt helyes káderpolitikája nem egyformán érvényesül a párt-, az állami és a gazdasági életben, valamint a központi szervek és az alsóbb szervek munkájában. Az emberek megítélésének mércéje nem mindenütt egyforma, helyenként túlságosan alacsony, másutt túl magas. A helyes elveket egyes helyeken csak szavakban ismerik el, a gyakorlatban azonban eltérnek tőlük.

A káderekkel való bánásmódban nem érvényesül mindig a bizalom, az őszinteség, nem mindenütt mondják meg az emberek-

Digitized by Google

nek szemtől szembe hibájukat, leváltás helyett néha iskolára küldenek embereket, sőt előfordul úgynevezett „felfelé buktatás" is.

Elég gyakori még a szubjektivizmus a káderekkel szemben. A vezetők egy része többnyire csak az általa ismert és kedvelt embereket állítja funkcióba, s csak „kész" káderekre mer támaszkodni. Előfordul az is, hogy tehetséges, rátermett, bátran véleményt nyilvánító emberek helyett — féltékenységből, karrierizmusból — kevésbé tehetséges, alkalmazkodó, ellenvéleményt soha nem nyilvánító embereket emelnek köztisztségekbe.

Egyes vezetők személyes érdekeiket helyezik előtérbe, a párt tekintélyét összetévesztik személyes tekintélyükkel, visszaélnek funkcióikkal, vétenek a szocialista erkölcsi normák ellen. Megtörténik az is, hogy a stabilitásra való hivatkozással olyan elvtársakat sem váltanak le, akikről többszörösen bebizonyosodott, hogy képtelenek megfelelően elvégezni munkájukat. A munka kollektív jellege nem jelentheti, hogy háttérbe szorul az egyéni felelősség. Indokolt esetekben a hibát vétőket személy szerint is felelősségre kell vonni.

Csaknem általános és komoly gyengesége még a kádermunkának a tervszerűtlenség, a kapkodás, a felületesség. A káderekkel még ma sem foglalkoznak folyamatosan, a velük való rendszeres foglalkozás még nem vált mindenütt a vezetés módszerévé, rendszerint csak akkor figyelnek fel az emberekre, ha valami baj van velük, vagy ha előléptetik őket.

A kádermunkát a párt politikájának szellemében és ennek megfelelő módszerekkel kell végezni. Éberen kell ügyelnünk, hogy a régi hibás elvek és módszerek ne térhessenek vissza, ne éledhessenek újjá.

III. A kádermunka soron következő feladatai

Az MSZMP káderpolitikájának elveit, követelményeit a VII. kongresszus határozta meg. A szocializmus alapjainak lerakása, valamint a fejlett szocialista társadalom építése új követelményeket állít a káderek elé. A párt és az állam előtt álló új feladatok megoldását kell segítenie a kádermunkának is. Következetesen kell megvalósítani a VII. kongresszusnak erre vonatkozó határozatait, figyelembe véve azt, hogy az SZKP XXII. kongresszusa a kádermunkában is nagy segítséget nyújt számunkra.

Hazánkban lényegében megszűnt a kizsákmányolás, s nincsenek ellentétes érdekű osztályok sem. Az új követelményeket figyelembe véve világosan kell látnunk, hogy a szocializmus építésének jelenlegi időszakában mik a káderekkel szemben támasztott politikai, szakmai és morális követelmények, és mennyire

Digitized by Google

fontos a vezetés színvonalának emelése. A szocializmus építésének lendülete, üteme, sikere nagymértékben attól függ, hogy a párt alkalmas vezetőket válasszon ki az állami és gazdasági munka számára és nevelje őket.

A vezetők előtt — elsősorban a kommunisták előtt — kettős feladat áll: *egyrészt* az, hogy saját munkájukat minél jobban végezzék el, *másrészt* az, hogy segítsék beosztottjaikat is legjobb képességeik kifejlesztésében.

1. A káderek politikai, szakmai felkészültségének és vezető készségének követelményei.

A VII. kongresszus egyik alapvető feladatként jelölte meg a vezetés színvonalának emelését minden szinten. Az eredményes vezetés döntő eleme a káderek helyes kiválasztása, nevelése, irányítása, ellenőrzése.

Az előttünk álló nagy feladatok megkívánják, hogy fokozzuk a követelményeket a káderekkel szemben. Természetes, hogy ezek a követelmények nem minden szinten egyformák, s magától értetődik, hogy a kommunistákkal szemben magasabb igényeket támaszthatunk, mint a pártonkívüliekkel szemben. Minthogy a pártonkívüli vezetők beállítását a pártszervek is megvitatják, szükséges, hogy a pártbizottságok, a pártalapszervezetek is tisztában legyenek a pártonkívüli vezetőkkel szemben támasztott követelményekkel és elsajátítsák a velük való foglalkozás helyes módszereit. A pártonkívüli vezetők kiválasztásánál is fontos követelmény a Magyar Népköztársaság törvényeinek betartása, az odaadó munka és harc a szocializmus építéséért, az állami törvények és rendeletek végrehajtásáért, a szakmai rátermettség, az erkölcsös magatartás. A pártonkívüli vezetők is csak akkor oldhatják jól meg feladataikat, ha ismerik a párt politikáját, elfogadják a párt vezetését.

A káderek kiválasztása során lényeges, hogy — a munka jellegének és színvonalának megfelelően — *kellő elméleti és szakmai felkészültséggel rendelkező, szervezőképes, a dolgozók ügyeinek intézésében lelkiismeretes emberek kerüljenek vezető tisztségekbe,* olyan káderek, akik életcéljuknak tekintik, hogy tetteikkel, munkájukkal előrevigyék a szocializmus ügyét. A káderek kiválasztása nehéz, bonyolult, nagy körültekintést és felelősséget igénylő munka. Akár mozgalmi, akár állami, gazdasági funkciók betöltéséről van szó, olyan emberekkel kell betölteni ezeket, akiknek politikai felkészültsége megfelelő szakismerettel és jellembeli adottságokkal párosul.

A vezetők kiválasztásánál, a káderek elbírálásánál az irányításuk alatt álló munkaterület tényleges eredményeit, a párt politikájának érvényesítéséért kifejtett tevékenységet kell alapul venni. Alapvetően az biztosítja a párt, a munkásosztály vezető

Digitized by Google

szerepének érvényesülését, ha a káderek — bárhova állítja is őket a párt — képesek arra, hogy a maguk területén a gyakorlatban érvényre juttassák a párt általános politikáját.

Színvonalasan és eredményesen vezetni csak az képes, akinek eleven és mély kapcsolatai vannak a tömegekkel, aki a tömegek életét, gondjait és örömeit éli, aki szereti az embereket, bízik bennük, aki figyelembe veszi bírálatukat, véleményüket és harcol a hibák kijavításáért. *A káderkiválasztásnál tehát egyik döntő követelmény a dolgozókkal való jó kapcsolat.*

A kommunista vezetőknek ismerniük kell a marxizmus—leninizmus elméletét és azt alkotó módon, az élet változó körülményeit figyelembe véve kell a gyakorlatban alkalmazniuk. Óvjuk a káderekét az élettől elvonatkoztatott betűrágástól, a dogmatikus szemlélettől, amely a múltban oly sok kárt okozott.

Proletárdiktatúránkban előtérbe kerültek a gazdasági, szervező és kulturális, nevelő funkciók, s ezzel mind nagyobb jelentőségűvé válik a vezetők magas színvonalú szakmai felkészültsége. A fordulat éve után sok, a rendszer és a párt iránt hűséges, lelkes, odaadó vezető úgy került felelős beosztásba, hogy nem rendelkezett a szükséges szakmai ismeretekkel, az ismereteket munka közben kellett elsajátítania. Közvetlenül a proletárdiktatúra kivívása után e tekintetben engedményekre kényszerültünk, ma azonban az általános politikai fejlődés megköveteli a hatékonyabb, színvonalasabb, konkrétabb és operatívabb gazdasági és kulturális építőmunkát.

A színvonalas irányító munka megköveteli, hogy *a vezetők fogékonyan reagáljanak az új kezdeményezésekre, ösztönözzék, segítsék ezek kibontakozását.* Az új iránti érzék segíti az elavult, rossz módszerek felszámolását, a jobb, a hatékonyabb munkamódszerek alkalmazását. Fontos követelmény, hogy a káderek önállóan és bátor alkotó szellemben végezzék munkájukat.

A vezetőknek megfelelő szervezőkészséggel is kell rendelkezniük. A határozatokat csak akkor lehet végrehajtani, a terveket csak akkor lehet megvalósítani, ha a vezetők értenek a munka megszervezéséhez. Ennek lényege: megteremteni a legjobb feltételeket a munka eredményes viteléhez és ellenőrizni az embereket, a feladatok végrehajtását.

A vezetés színvonalának emelésében fontos feltétel *az általános műveltség növelése* is. A szűklátókörűségnek, a szakmai, vagy tárcasovinizmusnak az oka gyakran éppen az, hogy egyesekből hiányzik a széles látókör, a bonyolult összefüggések áttekintése. A vezetők nem elégedhetnek meg korábban szerzett ismereteikkel, hanem törekedniük kell ezek állandó bővítésére és felfrissítésére. Egyik-másik vezető munkájában azért jelentkeznek problémák, mert csak régi ismereteire támaszkodva akarja az új hely-

Digitized by Google

zetben, új módon felvetődő feladatokat megoldani, s ez hol dogmatizmushoz, hol liberalizmushoz vezet.

2. A vezetők erkölcsével, magatartásával kapcsolatos követelmények.

A szocialista társadalom magasabb rendű, új típusú erkölcsi és magatartásbeli követelményeket támaszt általában az emberekkel, de különösen a kommunista vezetőkkel szemben. A szocialista embertípus kialakulása történelmi folyamat, amely harc közben megy végbe. Bár mi még nem állunk a társadalmi fejlődésnek azon a fokán, mint a Szovjetunió, mégis a mi számunkra is iránymutató az SZKP XXII. kongresszusa által elfogadott erkölcsi kódex, amely a következőket foglalja magában:

— „Odaadás a kommunizmus ügye iránt, a szocialista haza, a szocialista országok szeretete;

— a társadalom javára végzett lelkiismeretes munka; aki nem dolgozik, ne is egyék;

— a társadalmi tulajdon védelméről és gyarapításáról való gondoskodás;

— magas fokú társadalmi kötelességtudat, kérlelhetetlenség a társadalmi érdekek megsértőivel szemben;

— kollektív szellem és elvtársi kölcsönös segítség: egy mindenkiért, mindenki egyért;

— humánus kapcsolatok és kölcsönös megbecsülés az emberek között: az ember az embernek barátja, elvtársa és testvére;

— becsületesség és igazságosság, erkölcsi tisztaság, egyszerűség és szerénység a társadalmi és a magánéletben;

— kölcsönös megbecsülés a családban, gondoskodás a gyermekek neveléséről;

— kérlelhetetlenség az igazságtalansággal, a henyeséggel, a becstelenséggel, a karrierizmussal, a nyerészkedéssel szemben;

— ... kérlelhetetlenség a nemzeti és faji ellenségeskedéssel szemben;

— kérlelhetetlenség a kommunizmus ellenségeivel, a népek békéjének és szabadságának ellenségeivel szemben;

— testvéri szolidaritás minden ország dolgozóival, minden néppel."[1]

Az emberek formálásában és nevelésében különösen nagy szerepe van a vezetők példamutatásának. A legkiválóbb szakember, a legmagasabb politikai képzettségű vezető sem tudja jól megoldani feladatát, ha emberi magatartásával nem vívja ki környezetének megbecsülését.

Bár minden vezető személyében felelős a rábízott feladatokért, munkáját csak akkor végezheti jól, ha a tömegekre támasz-

[1] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó, 1961. 462. oldal.

Digitized by Google

kodik, ha tehát nemcsak egyéni elgondolásainak megvalósítására törekszik, hanem munkatársainak, beosztottjainak a véleményét is meghallgatja. Hruscsov elvtárs szavai szerint *„a pártvezetés ereje kollektív jellegében rejlik. Éppen ez segít abban, hogy sok ember tehetségét, tudását és tapasztalatait nagy tettek végrehajtására képes, szinte egyetlen tehetségben forrasszuk össze."*[2]

A beosztás nem ad jogot előnyökre, hanem több felelősséget, fokozottabb követelményeket jelent. Csak akkor szállhat valaki eredményesen szembe a lazaságokkal, ha megvan erre a megfelelő erkölcsi alapja. Az MSZMP Központi Bizottságának 1961. november 17-i határozata leszögezi: *„A pártnak lankadatlan, soha nem szűnő harcot kell folytatnia az önteltség, a gondolkozás konzervativizmusa, a szellemi tunyaság, a hatalomvágy, a bírálat elfojtása és minden olyan jelenség ellen, amelyből a személyi kultusz időszakából ismert hibák újra sarjadhatnának."*[3]

Igen fontos követelmény a párt és a tömegek iránti őszinteség. Ez az alapja a párt és a tömegek közötti helyes viszonynak és szoros kapcsolatnak is. Fontos, hogy a vezetők a valóságnak megfelelően tájékoztassák a pártot, ne csak az eredményekről, hanem a problémákról, a fogyatékosságokról is.

Lényeges követelmény az is, hogy *a kommunisták és különösen a vezetők szerények legyenek.* A határozottság és a szerénység teljesen összeegyeztethető egymással. Nem a nép van a vezetőért, hanem a vezető a népért. A funkció fokozottan kötelezi a vezetőt arra, hogy egyéni érdekeit mindenkor rendelje alá a társadalmi érdekeknek. A leghatározottabban küzdeni kell a bizalmatlanság, az emberek szubjektív elbírálása, a felületesség, az emberek ügyei, sorsa iránti közöny, az elvtelen összefonódás, a kritikátlanság, az elbizakodottság, a kiskirályoskodás, a durvaság ellen. Nem szabad tűrni a bírálat elfojtásának, a közömbösségnek, a pazarlásnak semmilyen formáját. A pártszervek ne elégedjenek meg azzal, hogy igazságot szolgáltatnak a jogos bírálat miatt hátrányt szenvedőknek, hanem a szervezeti szabályzat alapján vonják felelősségre azt, aki a bírálatot elfojtja.

3. A vezetők felelőssége a területükön dolgozókért.

A vezetőknek ismerniük kell nemcsak — mondjuk — a termelési kapacitást, a béralapot, a munkáslétszámot, hanem azokat az embereket is, akikkel együtt meg kell oldaniuk a feladatokat. A jó vezető mellett a beosztottak is eredményesen dolgoznak. *A káderek fejlődése a vezetés színvonalától is függ.* A vezetőnek ismernie kell munkatársainak jó tulajdonságait éppúgy, mint hiányosságait, fogyatékosságait, hogy képességeiknek megfelelő

[2] Ugyanott, 129. oldal.
[3] Ugyanott, 492. oldal.

Digitized by Google

munkát adhasson és segítséget nyújthasson nekik. Az embereket a munka során kell megismerni, teljesítményük alapján kell foglalkozni velük és véleményt alkotni róluk. A vezetőnek elsőrendű kötelessége, hogy jól ismerje a káderhelyzetet munkaterületén és gondoskodjon az ott dolgozók fejlődéséről. Ehhez igénybe kell vennie a pártszervezet, a szakszervezet, a személyzeti osztály segítségét. Ma kádereink többsége — a párt helyes politikájának, munkastílusának eredményeként — helyesen él a lehetőségekkel.

Helyenként még tapasztalható, hogy egy-egy terület káderhelyzetét csupán statisztikai kimutatások alapján értékelik. Előfordul, hogy ha magas a párttagok arányszáma, vagy sok az egyetemet végzett dolgozó, akkor kielégítőnek minősítik a helyzetet, más fontos szempontokat viszont szem elől tévesztenek.

Ma már, ha nem is egyenletesen, de törődnek a dolgozók szakmai és politikai fejlődésével. Emberi magatartásukkal, jellembeli problémáikkal kapcsolatban azonban már nem lehet ugyanezt elmondani. A vezetők nagy része nem tartja kötelességének, hogy fellépjen a tapasztalt jellembeli, magatartásbeli fogyatékosságokkal szemben, azt tartja ugyanis, hogy ezek „magánügyek". *Nem magánügy, ha valaki nagyképű vagy goromba, ha fegyelmezetlen, anyagias, iszik, vagy nem tiszta a családi élete.* Különösen vezetőknél nem magánügy ez. A pártszervezeteknek törődniük kell ezekkel a kérdésekkel, napirendre kell tűzniük a kommunista erkölcs, a párttagok jogainak és kötelességeinek kérdéseit. A kommunista szakembereknél a fejlett politikai öntudat, a magas szakképzettség mellett az eddiginél jobban kell hangsúlyozni a kommunista jellemvonások iránti követelményeket. Az őszinteség, a bátor véleménynyilvánítás, az áldozatkészség, a szerénység, a határozottság stb. nem magától alakul ki, hanem munka közben kell ezeket a jellemvonásokat kifejleszteni az emberekben.

A káderek stabilizálására való törekvés nem azt jelenti, hogy már nincs szükség tervszerű áthelyezésekre és cserékre. Az indokolt változtatásokat nem szabad halogatni. Türelmesnek kell lenni az emberek iránt, alkalmat kell adni nekik fogyatékosságaik és hibáik leküzdésére, de ha valakiről bebizonyosodott, hogy képessége, vagy felkészültsége, esetleg emberi magatartása miatt nem alkalmas funkciójának betöltésére, akkor a közösség érdeke azt követeli, hogy váltsák le ebből a funkcióból.

Az új munkakört körültekintően, az illető képességeinek és érdemeinek legmesszebbmenő figyelembevételével kell kiválasztani. A leváltandó vezetőnek érdeke, hogy ne maradjon abban a munkakörben, amelyben nem felelt meg, hanem olyan feladatot kapjon, amelyet meg tud oldani. Ez érdeke a társadalomnak is.

Digitized by Google

Ma még gyakran nem érvényesül ez az egyébként magától értetődő elv, mert sok esetben álhumanizmus vagy opportunizmus gátolja érvényesülését. Közvéleményünkben is el kell terjeszteni azt a magatartást, hogy ne funkciójuk, hanem végzett munkájuk alapján ítéljék meg az embereket.

Kádermozgatásra nemcsak azért van szükség, hogy a nem megfelelőket pótoljuk. Kívánatos volna az is, hogy a különböző jellegű munkát végző vezetők időközönként cserélődjenek. Így pl. helyes volna, ha az államapparátust időközönként pártfunkcionáriusokkal erősítenénk meg, a kommunista állami vezetők számára pedig hasznos volna, ha bizonyos ideig mozgalmi területen dolgoznának. Ezt természetesen nem könnyű megoldani, de tekintettel arra, hogy bizonyos fluktuáció mindenhol természetszerűleg adódik, ezt tervszerűen kellene ilyen irányban befolyásolni.

A vezetés színvonalának emelése érdekében *fontos, hogy az eddiginél hatékonyabb együttműködés alakuljon ki a párt, az állami és a szakterületek káderei között.* Szakmai kérdésekben bizonyos területeken már kialakult és igen gyümölcsöző ez az együttműködés, de nem mindenhol és nem minden szinten megfelelő (pl. kerület, járás). Általában hiányzik az együttműködés a kádermunkában, illetve a kádermunka egységes irányelveinek végrehajtásában. Szükséges, hogy az egy szinten dolgozó párt-, állami és gazdasági vezetők összehangolják a területüket érintő káderkérdéseket, s a végrehajtás során egységesen cselekedjenek.

A kádermunka nem reszortmunka, hanem szerves része a vezetésnek; ezért *az összes vezetőknek, a helyi pártszervezeteknek, a felsőbb pártszerveknek feladatuk, hogy foglalkozzanak a kádermunkával, elsősorban a káderek nevelésével.* Elsőrendű jelentősége van annak, hogy minden területen magas szakképzettségű, politikailag szilárd, a népi demokráciához hű vezetők álljanak, mert csak így oldhatjuk meg azokat a gazdaság-szervező és kulturális feladatokat, amelyek a szocialista forradalom jelenlegi szakaszában pártunk előtt állnak.

Digitized by Google

A szocialista országok gazdasági együttműködéséről

Írta: APRÓ ÉVA

Az SZKP új programja alkotó marxista szellemben, mélyen elemzi korunk legjelentősebb problémáit. Fontos megállapításokat tartalmaz a szocialista világrendszer fejlődési perspektíváira vonatkozóan is. Többek között a következőket mondja: „A szocializmus közel hozza egymáshoz a népeket és az országokat. A gazdasági, a társadalmi, politikai és kulturális élet minden ágában megvalósított széles körű együttműködéssel megerősödik a világszocializmus gazdasági alapja... fejlődnek az arra utaló tendenciák, hogy a jövőben kialakul a kommunista világgazdaság, amelyet a győztes dolgozók egységes terv szerint szabályoznak."[1]

Megvalósítható cél-e a közös terv szerint irányított kommunista világgazdaság? Hiszen egy kis ország gazdaságának tervszerű fejlődése, központi irányítása is hallatlanul bonyolult feladat, amely megköveteli, hogy biztosan igazodjunk el a gazdasági összefüggések szerteágazó szövevényében, idején és helyesen ismerjük fel a gazdaság, a technika és a tudomány fejlődésének irányát. A társadalom fejlődésének tendenciái azonban minden kétséget kizáróan azt mutatják, hogy az egységes kommunista világgazdaság szükségszerűen meg fog valósulni, mert a termelőerők fejlődése objektíve ebbe az irányba halad.

Az országok közötti gazdasági közeledés tendenciája

A termelőerők a fejlődés tőkés szakaszában a társadalmasodás olyan magas fokát érték el, hogy kiléptek a nemzeti keretekből és az egész világ népeit bevonták a tőkés nemzetközi munkamegosztásba, a különböző országok gazdaságát tartós szálakkal fűzték össze. A kapitalizmus éppen a termelőerők fejlődésének ezen objek-

[1] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth. 1961. 475—476. oldal.

Digitized by Google

tív szükségletei révén vált világrendszerré. Ebben a folyamatban végső soron a különböző országok gazdasági közeledése jutott kifejezésre.

Ez a történelmileg progresszív folyamat azonban a kapitalizmusban ellentmondásosan érvényesül. A tőkés nemzetközi munkamegosztás keretében a gazdaságilag fejlett országok úgy közeledtek a fejletlenekhez, mint a rabló az áldozatához, s gazdaságilag alárendelték őket maguknak. Ez legjellegzetesebben az egyenlőtlen cserén, a mértéktelen kizsákmányoláson és brutális elnyomáson alapuló szégyenletes gyarmati rendszerben fejeződött ki. A gazdaságilag elmaradott országok az imperialista országok élelmiszer- és nyersanyagszállítóivá váltak, gazdaságuk torz módon, sokszor teljesen egyoldalúan fejlődött. A tőkés nemzetközi munkamegosztást az imperialista országoknak, az egyes monopóliumoknak és monopolcsoportoknak a konjunkturális ingadozásokhoz igazodó szűkkeblű érdekei, éles konkurrencia-harcaik alakították. Következésképpen ez spontán módon, tervszerűtlenül valósult meg, nem volt egyaránt előnyös a benne részt vevő minden ország számára, a világgazdaság egésze szempontjából pedig nem volt eléggé hatékony. Csak a fejlett országok előrehaladását gyorsította, a fejletlenekét meglassította és guzsba kötötte. A fejlett tőkés országok minden eszközzel azon igyekeztek és igyekeznek, hogy fenntartsák az egyenlőtlen cserét, a gyarmati rendszert, s megakadályozzák, hogy az elmaradott országok a fejlettség színvonalában, a jogokban, a kapcsolatok előnyösségében megközelítsék őket. Önző gazdasági és politikai céljaira a burzsoázia mindenkor szívesen használta és használja fel ma is a nacionalizmust, szítja a nemzetek közötti viszályokat.

Hogyan alakul a gazdasági közeledés folyamata a szocialista forradalom után, miután a termelőeszközök tőkés tulajdonát a szocialista tulajdon váltotta fel? A szocialista tulajdon alapján létrejött szocialista termelési viszonyok a nemzetközi kapcsolatok porondjáról is száműzik a kizsákmányolást. Valamely államnak más államok irányában folytatott politikáját mindig az uralmon levő osztály érdekei határozzák meg. A hatalomra jutott munkásosztály objektív érdekei pedig ellentétesek mindennemű kizsákmányolással. A tőkés tulajdonviszonyok felszámolásával a szocialista országok a legnagyobb akadályt hárították el az országok és népek közeledésének útjából. Sőt, *a szocialista tulajdon formájában a gazdasági közeledés hatalmas ösztönzőjét hozták létre.* Történelmileg a termelőeszközök szocialista tulajdona az egymástól nemzetileg és államilag elkülönült gazdaságok keretében jött létre, uralkodó formájává a szocialista nemzeti, állami tulajdon lett.

A szocialista nemzeti, állami tulajdontól a világ népeinek közös tulajdonát képező kommunista világtulajdonig igen hosszú az

Digitized by Google

út. Ennek folyamán a nemzeti állami tulajdon, mint olyan, megszűnik és elmosódnak az országhatárok. De a fejlődés dialektikája olyan, hogy megszűnésük a nemzeti állami tulajdon erősödésén, a nemzeti államiság felvirágozásán keresztül fog bekövetkezni. A gazdasági közeledésnek azonban csak történelmileg igen távoli perspektívája az, hogy létrejön majd a világ népeinek közös tulajdonán alapuló, közös terv szerint irányított kommunista világgazdaság. A történelmi fejlődés e perspektivikus irányának még csak kezdetét jelzi a szocialista világgazdaság napirenden levő kibontakozása és a szocialista országoknak az a törekvése, hogy együttműködésük minden irányú elmélyítésével erősítsék, szilárdítsák a szocialista világrendszer közös gazdasági alapját.

A fejlődés jelenlegi szakaszában az erőforrásokat és eszközöket még nem lehet a nemzeti, állami tulajdonformától függetlenül, az egész szocialista világgazdaság méreteiben és közös érdekei szerint központilag átcsoportosítani. Ez bizonyos objektív korlátokat jelent a szocialista világgazdaság közös gazdasági alapjának fejlesztésében, mert a szocialista államok közös tevékenységének kialakításában szükségképpen szerteágazóbb szempontokat és érdekeket kell érvényesíteni. Vannak, akik a szocialista állami tulajdonnak csak ezt a korlátozó szerepét látják. Ez azonban a dolgok egyoldalú szemléletére vall. A szocialista állami tulajdon ugyanis még korántsem merítette ki lehetőségeit, s természeténél fogva semmi olyat nem tartalmaz, ami fejlődési irányát tekintve ellentétes lenne az országok gazdasági közeledésének folyamatával, sőt jelenleg és még hosszú ideig, hatékonyan elősegíti ezt. Ezért a fejlődés jelenlegi szakaszában az a feladat, hogy kiindulva a reális helyzetből és lehetőségekből, *kihasználjuk a szocialista nemzeti, állami tulajdon, a szocialista államközi kapcsolatok adta lehetőségeket a szocialista világrendszer gazdasági alapjának megerősítésére.*

A szocialista világgazdaság az egyes szocialista országok gazdaságának fellendülésével, a szocialista országok szoros gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális együttműködésével összhangban erősödik. A szocialista országok sokoldalú együttműködéséből itt csak a gazdasági együttműködés néhány problémáját tárgyaljuk, ezeket is mindenekelőtt a Szovjetunió és az európai szocialista országok, a KGST-országok vonatkozásában. A KGST-be tömörült országok a szervezett és mind tervszerűbbé váló gazdasági együttműködésnek már több mint egy évtizedes kollektív tapasztalatával rendelkeznek, jelenleg pedig már azon fáradoznak, hogy hosszú perspektívában is tervszerűen hangolják össze termelésüket.

A KGST-országok gazdasági együttműködésének legfontosabb alapelvei, fejlődési tendenciái azonban általában minden követke-

Digitized by Google

zetesen marxista—leninista politikát folytató szocialista országra is jellemzők, s a szocialista világrendszer általános fejlődési irányait is jelzik.

•

A szocialista országok együttműködésének legfontosabb elvei

A szocialista építést vezető marxista—leninista pártok a hatalomrajutás előtt természetesen nem rendelkezhettek a szocialista államközi kapcsolatok tapasztalataival. Ezeket, tartalmilag és formáikat tekintve, újonnan kellett kialakítaniuk. A marxista elmélet és a nemzetközi kapcsolatok pórondján szerzett gyakorlati tapasztalataik biztonsággal vezették rá őket arra a felismerésre, hogy *a szocialista országoknak szükségszerűen sokkal szorosabb szálakkal kell egymáshoz kapcsolódniuk, mint a kapitalista országoknak,* hogy egymás közötti kapcsolataikban túl kell lépniök a nemzetközi kapcsolatok általános demokratikus elvein és sajátosan szocialista elveket is érvényesíteniük kell. Megjegyzendő, hogy ma már az egyenjogúság és szuverenitás általános demokratikus elveit is csak a szocialista országok alkalmazzák igazán következetesen. A tőkésországok közötti tényleges viszonyok a valóságos erőviszonyok alapján, alá- és fölérendeltségi viszonyokként valósulnak meg.

A szocialista országok egymás közötti kapcsolatainak sajátosan szocialista elvei: *a kölcsönös testvéri segítség és a szocialista internacionalizmus.* Az internacionalizmus tartalma a történelmi fejlődés során szüntelenül gazdagodik, s a szocialista építés során ez a kiteljesedés meggyorsul, minthogy a szocialista országok egymás közötti kapcsolatai a társadalmi és gazdasági élet rendkívül szerteágazó területeit ölelik fel s egyre intenzívebbé válnak. A szocialista internacionalizmus a szocialista országok egymás közötti gazdasági kapcsolataiban, egymás irányában követett gazdaságpolitikájában is érvényesül, s bizonyos, hogy a jövőben *egyre nagyobb súllyal kell érvényesülnie a társadalmi tevékenységnek ezen a döntő területén.*

Milyen konkrét követelményeket támaszt az internacionalizmus a gazdasági kapcsolatokban, a gazdaságpolitikában? Mindenekelőtt azt, hogy *az egyes országok összehangolják a maguk sajátos érdekeit a szocialista világgazdaság általános érdekeivel.* Ez objektíve lehetséges, mert a szocialista országok között nincsenek antagonisztikus ellentétek; az egyes országok érdekei, ha jól fogják fel őket, végső soron feltétlenül egybeesnek a szocialista világrendszer közös érdekeivel.

Az egyes szocialista országok érdekeinek és a szocialista világrendszer közös érdekeinek összehangolása gyakorlatilag mégis bonyolult feladat. Önálló államokról lévén szó, megeshet például,

Digitized by Google

hogy érdekeik időben nem esnek egybe vagy konkrét helyzetük gördít akadályokat az összehangolt együttműködés elé. A szocialista világgazdaság közös érdekei például azt kívánhatják, hogy bizonyos nyersanyagokat, amelyekkel csak egy, vagy néhány szocialista ország rendelkezik, gyorsabb ütemben termeljenek ki. Ugyanakkor megeshet, hogy a nyersanyagtermelő országnak közvetlenül nem érdeke ez, mert a közös igények szerint alakítandó pótlólagos nyersanyagtermelés nagy beruházást igényel, saját beruházási eszközei pedig korlátozottak. Az együttműködés szocialista jellege, a kölcsönös baráti segítség szocialista elvének következetes alkalmazása azonban ilyen esetekben is megteremti a megoldást, kiküszöböli a szocialista országok közötti átmeneti és nem antagonisztikus érdekeltérést, lehetővé teszi a nemzeti és a szocialista világgazdasági érdek helyes összekapcsolását.

Itt van például legjelentősebb, világviszonylatban is számottevő természeti kincsünk: a bauxit. A KGST-országok közül hazánkon kívül csak a Szovjetuniónak van nagyobb mennyiségű bauxitja, alumíniumra azonban valamennyiüknek szükségük van.[2] Az alumíniumipar fejlesztésének egyik kulcskérdése a villamosenergia.[3] Hazánk pedig közismerten igen energiaszegény ország. Az elmúlt években — nagyrészt ezért nem fejlesztettük alumíniumiparunkat olyan mértékben, hogy a baráti országok szükségleteit is figyelembe vehessük, részükre tehát az ehhez szükséges nyersanyagot szállítottuk. Az NDK, Csehszlovákia és Lengyelország alumíniumiparát döntő részt Magyarország látja el nyersanyagokkal: bauxittal, illetve timfölddel. Ugyanakkor Csehszlovákia egy alumíniumipari egyezmény alapján hozzávetőleg egy évtizede villamosenergiát szállít alumíniumiparunknak. A színesfémek népgazdasági jelentősége világszerte növekszik, s az alumínium is egyre nagyobb teret hódít. Hogyan fejlődjék tovább az együttműködés ezen a területen, hogyan juttassuk érvényre saját érdekeinket és a baráti szocialista országok érdekeit is? Mindenesetre helyesnek látszik, hogy továbbra is szállítsunk barátainknak annyi bauxitot, illetve timföldet, hogy gazdaságosan kihasználhassák meglevő kapacitásaikat. A jövő fejlődést illetően pedig az látszik ésszerűnek, hogy jelentősen növeljük timföldtermelésünket és ennek alapján — a baráti országok segítségével — számottevően fokozzuk az alumíniumgyártást. Villamosenergia tekintetében reményteljesnek látszik a Szovjetunióval való együttműködésünk. A népi demokratikus országok ugyanis maguk sincsenek bővében energiának, sőt szűkölködnek benne; a Szovjetunió villamosenergia-termelése vi-

[2] Alumíniumot nemcsak bauxitból, hanem más ásványokból is lehet kinyerni. A legnagyobb jelentőségű alumíniumtartalmú ásvány azonban kétségtelenül a bauxit.

[3] Alumíniumiparunk jelenleg villamosenergia-termelésünknek mintegy 12 százalékát veszi igénybe.

Digitized by Google

szont szédületes gyorsasággal nő, s a következő húsz évben mintegy megtízszereződik. A Szovjetunió hatalmas vízierőművei nagytömegű, igen olcsó villamosenergiát adnak a szovjet népgazdaságnak. Gyümölcsözőnek látszik az az elgondolás, hogy timföldtermelésünk számottevő növekedése alapján, a Szovjetunióval való szoros kooperációban jelentősen fokozzuk az alumíniumtermelést, és alumínium tömb és féltermékek szállításával hozzájáruljunk a baráti szocialista országok szükségleteinek kielégítéséhez. Ez az együttműködés nemcsak a hazai iparfejlesztés szempontjából volna igen nagy jelentőségű, hanem a többi szocialista ország, a szocialista világgazdaság közös érdekeit is jól szolgálná.

Rendkívül fontos, hogy egymás közötti kapcsolataikban a szocialista országok következetesen alkalmazzák az egyenértékű csere, a kölcsönös előnyök elvét. A kölcsönös előnyök elvétől való tartós eltérés *nem előrelendítené, hanem visszatartaná a szocialista világgazdaság közös gazdasági alapjának kialakítását, korlátozná a kapcsolatok minden irányú bővítését.* Szocialista országok között a kölcsönös előnyök elve természetesen nem korlátozódik szűk üzleti szempontok érvényesítésére, hanem a segítség elemét is tartalmazza. Az egyes országok segítséget kapnak másoktól és erejükhöz mérten segítséget nyújtanak másoknak.

A szocialista országok történelmileg rövid idő alatt a nemzetközi kapcsolatoknak új, magasabbrendű szabályait honosították meg, s ezeknek alkalmazását önként vállalják. Jugoszlávia például külső gazdasági kapcsolataiban nem ismeri el a szocialista internacionalizmus, a kölcsönös elvtársi segítség érvényesítésének szükségességét, s e kapcsolatokat a kapitalista kereskedelmi kapcsolatok medrében tartja. Ezzel önként lemondott a nemzetközi kapcsolatok sajátosan szocialista elveiről, mások segítéséről, de azokról az előnyökről is, amelyek a szocialista országokkal való szoros együttműködésből származnának.

A szocialista országoknak a teljes egyenrangúságon, szuverenitáson, kölcsönös előnyökön, testvéri segítségen és szocialista internacionalizmuson alapuló sokoldalú és mind szorosabbá váló gazdasági együttműködése folyamatában kialakul a szocialista nemzetközi munkamegosztás, amely lehetővé teszi a szocialista világrendszer előnyeinek kihasználását s valamennyiük fejlődését meggyorsítia.

A szocialista nemzetközi munkamegosztás és fő fejlődési irányai

A szocialista nemzetközi munkamegosztás a nemzetközi munkamegosztásnak új, a kapitalista munkamegosztásnál magasabbrendű típusa. A tőkés nemzetközi munkamegosztást az ösztönösség és a társadalmi munkának a világgazdaság egésze szempontjá-

Digitized by Google

ból sokszor ésszerűtlen és pazarló felhasználása jellemzi; a szocialista államok viszont tervszerűen, a szocialista világgazdaság egésze szempontjából hatékonyan alakítják munkamegosztásukat. Ott a nemzetközi munkamegosztás az imperialista országok, a legversenyképesebb monopóliumok és monopolcsoportok érdekei szerint alakul, s elmélyíti a fejlettségbeli egyenlőtlenségeket — itt előnyös minden részt vevő ország számára és a gazdasági színvonalukban meglevő különbségek kiegyenlítődése irányában hat.

A szocialista nemzetközi munkamegosztásnak ezek a sajátos, a kapitalista munkamegosztástól alapvetően különböző jellemvonásai már kialakultak. A termelőerőknek a szocialista világgazdaságban való területi elhelyezését, a termelés különböző területeinek arányait és fejlettségbeli egyenlőtlenségeit tekintve azonban még sokban érezteti hatását a tőkés munkamegosztás öröksége. A különböző országok ugyanis a második világháború után az előző történelmi fejlődés más-más nyomaival, más-más struktúrával, a fejlettség különböző színvonaláról indultak el azon az úton, hogy az új, szocialista nemzetközi munkamegosztásban szorosan egymáshoz illeszkedjenek. A dolog természeténél fogva ez nem lehet rövid idő műve. Az egyes országok gazdasági szerkezetének megváltoztatása, az egyes termelési ágak részarányának növelése vagy csökkentése, új iparágak létrehozása, nagyarányú nemzetközi kooperáció kifejlesztése csak fokozatosan, viszonylag hosszú idő alatt valósulhat meg. A tőkés nemzetközi munkamegosztás is hosszú évtizedek, sőt évszázadok alatt alakult ki. Fokozatosan alakul ki a szocialista világgazdaság és az ennek megfelelő szocialista nemzetközi munkamegosztás is, bár a szocialista országok történelmileg rövid idő alatt e téren is igen nagy eredményeket értek el.

Milyen irányban fejlesztik a szocialista országok — marxista—leninista pártjaik vezetésével — a nemzetközi munkamegosztást? Milyen elveket és szempontokat követnek a termelésnek a szocialista világgazdaságban való területi elhelyezését illetően? A szocialista országok, mindenekelőtt a KGST tagjai, figyelembe véve és igen sokoldalúan mérlegelve az elmúlt évek együttműködésének tapasztalatait, valamint a termelőerőknek, a tudománynak és technikának világszerte tapasztalt fő fejlődési tendenciáit, közösen *kidolgozták a szocialista nemzetközi munkamegosztás tudományosan megalapozott alapelveit.*

Eszerint elsősorban a munkamegosztás legfejlettebb formáinak, *a termelés nemzetközi szakosításának és kooperációjának széleskörű elterjesztése alapján akarják fejleszteni termelésüket.* Ez teszi ugyanis lehetővé azt, hogy a termelést a korszerű technika és technológia által megkövetelt magas műszaki színvonalon és a termék jellegének megfelelő optimális üzemméret mellett valósítsák meg. A termelőerők mai fejlettségi fokán ugyanis a termelés

Digitized by Google

sok esetben csak akkor lehet megfelelően gazdaságos, ha olyan korszerű szinten, olyan nagy méretekben és olyan bő választékban valósul meg, hogy ez hazánk, de nálunk nagyobb ország belső szükségletét, illetve lehetőségeit is felülmúlja. (Ez többé-kevésbé vonatkozik például a híradástechnikai iparra, a műszeriparra, az autóbusz- és személyautó-gyártásra stb.) A szocialista országok tágan értelmezik a termelés szakosítását, ami azt jelenti, hogy *az az ország, amely valamely termék termelésére szakosodik, mindinkább magára vállalja a termék műszaki fejlesztésével és tudományos kutatásával járó feladatokat is.*

A szocialista nemzetközi munkamegosztás keretében azonban a termelés erőteljes nemzetközi szakosítása nem vezet arra, hogy az egyes országok népgazdasága egyoldalúan fejlődik, hanem ezek harmonikus, komplex fejlődése alapján valósul meg. A történelmi fejlődés során a társadalmi termelés általában sokoldalúbbá válik. Az utóbbi évtizedekben általában is, de különösen a termelés egyes területein (pl. a gépgyártásban, a vegyiparban) — gyorsan szélesedett az újonnan gyártásba vett termékek nomenklatúrája. A nagy országoknak kedvezőbbek a feltételeik a termelés sokoldalú fejlesztésére, mert szélesebb a belső felvevő piacuk és többnyire természeti erőforrásaik is változatosabbak, gazdagabbak. A termelés nemzetközi szakosítása és kooperációja azonban az ő fejlődésüket is gyorsítja; a kis országok számára pedig egyenesen gazdasági fejlődésük létkérdése ez. Az egyes szocialista országok termelése — főként a kisebbeké és ezekben is különösen bizonyos ágaké (pl. a gépiparé) — feltehetően az erőteljesebb szakosodás, a gyártmánystruktúra szűkítése irányában fejlődik, az illető ország népgazdaságának komplex fejlődése alapján. A szocialista világgazdaság egészében a termelés a sokoldalúság irányában bontakozik ki, a legszélesebbkörű, leggazdaságosabb nemzetközi szakosítás alapján.

A szocialista országok azt is figyelembe veszik a szocialista nemzetközi munkamegosztás kialakításában, hogy az nem alkot zárt rendszert. A szocialista országok gazdasági kapcsolataiknak túlnyomó részét, külkereskedelmi forgalmuknak mintegy kéthar-madát, egymás között bonyolítják le ugyan, de a kapitalista országokhoz fűződő kapcsolatok is fontosak számukra. A szocialista és a kapitalista nemzetközi munkamegosztás ugyanis nem egymástól teljesen elszigetelten, hanem egy világméretű munkamegosztás talaján fejlődik. *A szocialista országok a két rendszer kapcsolatainak bővítésére törekszenek, mert ez, nem pedig a gazdasági elzárkózás szolgálja a szocializmus objektív érdekeit.* A békés egymás mellett élés az egész emberiség érdekeinek is mélyen megfelel. A két rendszer kapcsolatainak alakulása azonban nemcsak a szocialista országoktól függ, hanem attól is, hogy a tőkés országok is felismerjék,

Digitized by Google

hogy e kapcsolatoknak a békés egymás mellett élés alapján való k
szélesítése az ő számukra is ésszerű és gazdaságilag előnyös.

A KGST-országok fontosnak tekintik a termelés nemzetkö
szakosítását és kooperációját a népgazdaság minden területén, kü
lönösen a gépiparban, a vegyiparban, a vas- és színesfém-kohásza
ban, az energetikai iparban és a nyersanyagtermelésben.

A szocialista nemzetközi munkamegosztás elmélyítésének j
lenleg éppen a *gépgyártás* az egyik olyan területe, amely tág leh
tőségeket nyújt és nagy gazdasági eredményekkel biztat. A sz
cialista országok gépiparának mai szerkezetét ugyanis sokszor
gyártott termékek túl széles skálája és alacsony sorozatszáma je
lemzi.[4] Ezt a helyzetet csak a termelés nemzetközi szakosításán
elmélyítése oldhatja meg, ami azonban nem egyszerű feladat. Mi
den szocialista ország az ipar átlagos fejlődési üteménél gyorsa
ban fejleszti gépiparát, — azok is, amelyeknek bőven, azok is, am
lyeknek csak szűken vannak ehhez szükséges nyersanyagaik. Azo
ban az országokban azonban, amelyeknek túl szűk a kohászati b
zisuk, célszerűnek látszik mindenekelőtt a kevésbé anyagigény
és viszonylag munkaigényesebb ágak fejlesztése.

A gépipari termelés fejlesztésében a szocialista országok fo
tosnak tartják, hogy a szakosítás ne korlátozódjék egyes term
kekre vagy típusméretekre, hanem az alapvető (szerkezetileg
technológiailag egynemű) termékcsoportok és termékfajták szeri
szakosításra, komplex berendezések és egész termelési vonalakh
szükséges berendezések szakosított gyártására irányuljon. A gé
ipar fejlesztésének fontos perspektivikus iránya a szerelvények
alkatrészek gyártásának nemzetközi specializálása és kooperálá
Hogy a gépiparban a nemzetközi együttműködést megjavítsák
szocialista országok szükségesnek tartják, hogy azok az országo
amelyek más országok számára meghatározott gyártmányt állí
nak elő, a kellő mennyiségben és minőségben szállítsák a hoz
szükséges komplettáló termékeket, pótalkatrészeket is. A nemz
közi szakosítás elmélyítése a gépiparban különösen kitágítja a sz
cialista országok lehetőségeit a legfejlettebb technika és techn
lógia, a teljes gépesítés és automatizálás bevezetéséhez. A gépip
termelés erőteljesebb szakosításának és kooperálásának fontos f
tétele a nemzetközi szabványosítás, tipizálás és normalizálás f
lesztése.

A *vegyipar* a korszerű iparnak jellegzetesen az az ága, an
lyet minden iparilag többé-kevésbé előrehaladott ország gyors

[4] Hogy csak hazai példára hivatkozzunk, gépiparunk tíz fontos terméké
négytonnás tehergépkocsi, különleges tehergépkocsi, 25—30 LE kerekes traktor, 60
lánctalpas traktor, héttonnás autóbusz, 4 m³ dömper, 90—100 LE dieselmotor, gab
kombájn, silókombajn és motorkerékpár, csak az autóbusz és a dömper gyártása
el vagy múlja felül a gazdaságilag fejlett külföldi közepes üzem nagyságrendjét.

Digitized by Google

fejleszt, akár megvan hozzá a hazai nyersanyaga, akár importálnia kell azt. A vegyipar a szocialista országokban is a leggyorsabban fejlődő ágak közé tartozik. A szocialista országok már eddig is jelentős eredményeket értek el vegyipari termelésük összehangolásában, a jövő fejlődést illetően pedig még nagyobb arányú és átfogóbb együttműködés van kibontakozóban.

Közbevetőleg megjegyezzük, hogy a KGST ágazati állandó bizottságainak más és más a feladatuk aszerint, hogy már meglevő, nagyarányúan kiépített iparágakat (pl. gépipar) kell-e összehangolniok az ésszerű specializáció és kooperáció alapján, vagy viszonylag új, kiépülőben levő ágakét. Az utóbbi esetben ugyanis (és ilyen a vegyipar) kevesebb a kötöttség, tágabbak a lehetőségek, mert a nagy bel- és külföldi szükséglet miatt egyértelmű a meglevő kapacitások működtetésének szükségessége, nincsenek értékesítési nehézségek, átállással kapcsolatos gondok és plusz-költségek, a jövőbeli fejlesztést pedig már eleve összehangoltan, szakosítva lehet kialakítani.

Minden szocialista ország fejleszti vegyiparát, de ehhez eltérők az adottságaik. A KGST-országok arra törekszenek, hogy lehetőleg mindegyikük elsősorban saját nyersanyagbázisán fejlessze vegyiparát; a hazai nyersanyag-lehetőségeket azonban nem tekintik olyan tényezőnek, amely kizárólagos érvénnyel határozza meg a fejlesztés mértékét. Ahol szükséges, ott megfelelő nyersanyagszállításokkal is elősegítik a vegyipar gyorsütemű fejlesztését. Ez elsősorban olyan nyersanyagokra vonatkozik, amelyek a viszonylag hosszú szállítással járó pótlólagos költségek ellenére is gazdaságosan, komplex módon használhatók fel. Célszerű, ha az anyagigényes vegyipari termékek gyártását a kedvező nyersanyagfeltételekkel rendelkező országokban, a nyersanyaglelőhelyek közelében fejlesztik. Továbbá a műanyag- és műszál-termelésre minden szocialista ország berendezkedik, célszerű azonban előzetesen megegyezniük, hogy melyikük milyen típusú műanyagot, illetve műszálat gyártson. Ezzel biztosítani lehet a korszerű követelményeknek megfelelő legnagyobb üzemméretet és a nemzetközi csere révén a szükséges választékot is. Minden szocialista ország erőteljesen fejleszti műtrágyagyártását. Ezt mindnyájan joggal tekintik a vegyipari fejlesztés egyik súlypontjának, hiszen műtrágyára mindnyájuknak igen tetemes és egyre növekvő szükségük van. Itt is lehetséges azonban bizonyos szakosodás, a különböző fajta műtrágyák fokozottabb cseréje. A jövőben a növényvédőszerek gyártása is szakosítottabb lesz. A szocialista országok a gyógyszeripari termelést is erősen profilírozzák.

A *kohászati termelést* illetően a KGST-országok arra az álláspontra helyezkednek, hogy a növekvő szükségletek jobb kielégítése

Digitized by Google

végett kívánatos, hogy vas- és színesfém termelésüket erőteljesen fejlesszék mindazok az országok, amelyek ehhez a szükséges nyersanyagokkal, ércel és technológiai nyersanyagokkal, vagy ezek közül legalább az egyikkel rendelkeznek. A hengerelt áruk termelésében nagy előrehaladást kívánnak elérni a profilok szerinti szakosodásban, a megfelelő választék biztosításában, az optimális szérianagyság elérésében, a termelési költségek csökkentésében. Különösen előnyösnek igérkezik az a törekvésük, hogy acélhengerműveiket közösen egyeztetett program szerint üzemeltessék. Ez nagyban elősegítené a kapacitások jobb kihasználását és a hengerelt áruk választékának bővítését. A kohászat területén megvalósítandó mélyebb nemzetközi szakosodás következtében nagy arányban növekszik a kohászati kész- és félkésztermékek nemzetközi cseréje.

A szocialista országok a *fűtőanyag-termelő és energetikai iparágakban is* elmélyítik a nemzetközi munkamegosztást. Növekedni fog az energiahordozók nemzetközi cseréje, mégpedig a legnagyobb arányban éppen a gazdaságos és csővezetéken olcsón szállítható olajé és földgázé. Irányt vesznek a szocialista országok energiarendszereinek fokozatos összekapcsolására és egyesítésére, növelik a közvetlen villamosenergia-szállításokat, jelentősen javítják a villamosenergia-gazdálkodást. Gazdaságossági megfontolásokból célszerű, hogy az energiaigényes iparágakat lehetőleg az olcsó villamosenergiaforrások közelében fejlesszék.

A szocialista országok, mindenekelőtt a KGST-országok, a feldolgozó ipar gyors fejlődése és zavartalan anyagellátása érdekében a szocialista nemzetközi munkamegosztás elmélyítésére törekszenek a *nyersanyag-kitermelésben* is. E célból kívánatos, hogy az egyes szocialista országok ésszerűen növeljék természeti kincseik kiaknázását, különösen azokét a nyersanyagokét, amelyek a szocialista világrendszerben az ún. deficites nyersanyagok közé tartoznak. Hogy a szocialista országok közös erőfeszítésekkel jobban elégíthessék ki nyersanyag-szükségleteiket, abban fontos és a jövőben előreláthatólag növekvő szerepet játszanak a szocialista országoknak a nagyobbszabású geológiai kutatásokra és a nyersanyagtermelésre fordított *közös beruházásai*. Az egymásnak nyújtott beruházási segítség — ha átmenetileg és visszatérítendő jelleggel is — bizonyos mértékig a nemzeti jövedelemnek országok közötti átcsoportosítását jelenti, s a szocialista országok gazdasági fejlettségében mutatkozó különbségek kiegyenlítődése irányában hat. Lengyelország pl. Csehszlovákia és esetleg más szocialista országok segítségével jelentősen meggyorsítja színesfém-termelését; cseh, román és NDK közös vállalkozással Romániában nagy cellulózgyárat létesítenek stb. Azonban *nem egyszerűen pénzügyi kérdés az, hogy a szocialista országok beruházásokkal segítsék egymást*

Digitized by Google

természeti kincseik fokozott kiaknázásában. A beruházási segítséget általában gépek, berendezések, áruk formájában adják. Nem elegendő tehát a közös vállalkozáshoz az, ha valamely ország értékösszegben képes is bizonyos beruházási segítséget nyújtani: a beruházási segítség természeti formáját tekintve is meg kell hogy feleljen a kívánt rendeltetésnek.

A KGST-országok arra törekszenek, hogy a szocialista nemzetközi munkamegosztást a *mezőgazdasági termelésben* is kiterjesszék és elmélyítsék. E téren a szoros, összehangolt együttműködésnek még eléggé a kezdetén tartanak. A tagországok többsége azonban a jelenlegi időszakra nagy előrehaladást ért el a mezőgazdaság szocialista átszervezésében, illetve lényegében befejezte azt és ezzel — a létrehozott és gyorsan fejlődő szocialista mezőgazdasági nagyüzemek alapján — a mezőgazdasági termelés emeléséhez, tervszerűségének fokozásához nagyobbarányú szakosításához, a nemzetközi együttműködés jövőbeni széleskörű kibontakozásához kedvező objektív feltételt teremtettek. Nyilvánvaló, hogy a természeti és klimatikus viszonyok itt erősebben befolyásolják a nemzetközi szakosodást, mint az iparban. A lakosság jobb élelmiszer-ellátása, az iparnak mezőgazdasági eredetű nyersanyagokkal való jobb ellátása céljából kívánatos, hogy valamennyien erőteljesen fejlesszék mind növénytermesztésüket, mind állattenyésztésüket és lehetőleg saját termelésükből fedezzék gabona- és takarmányszükségletüket is. A mezőgazdasági termelés fejlesztésében a szocialista országok követendő szempontnak tartják, hogy a mezőgazdasági termékeket egyre inkább a termelő ország dolgozza fel és feldolgozott formában (mint palackozott bort, mélyhűtött készítményeket stb.) exportálja.

A szocialista nemzetközi munkamegosztás hatékonysága

A szocialista országok a szocialista nemzetközi munkamegosztás elmélyítésével a termelés nemzetközi gazdaságosságát, a társadalmi munkaráfordítás hatékonyságát, s mindezzel a fejlődés ütemét kívánják növelni. Ezért azt akarják, hogy valamely termék termelése mindenekelőtt azokban az országokban fejlődjék, amelyeknek természeti és gazdasági adottságai ehhez a legkedvezőbbek és így a társadalmi munkával való legnagyobb mérvű takarékosságot biztosítják.

A termelés gazdaságosságának mérésére és nemzetközi összehasonlítására alkalmas mutatók ma még nincsenek kidolgozva. Az eltérő valuták, az egymástól különböző árrendszerek stb. mind megnehezítik a feladat megoldását, de a KGST-ben komoly munka folyik e mutatók kidolgozására. A feladat rendkívül bonyolult, de nem megoldhatatlan. A termelés gazdaságosságát jelző mutatónak

Digitized by Google

objektív alapja van: a termék termeléséhez szükséges társadalmi munkaráfordítás.

Sok tényezőtől függ, hogy adott terméket melyik országban kell termelni, hogy a társadalmi munka legnagyobb megtakarítását érjék el. Függ ez például a természeti adottságoktól, a nyersanyag-lelőhelyek gazdagságától és minőségétől, a meglevő munkaerő képzettségétől, nem utolsósorban a termelés műszaki színvonalától és a társadalmi munka szervezésének nívójától stb. Ha változnak a konkrét feltételek (pl. nő az irányítás hatékonysága vagy a munkaerő szakképzettsége, romlanak a természeti adottságok, új technika, technológia jelenik meg stb.), akkor módosítani kell a korábban kialakított gazdaságossági elképzeléseket. Hogy tehát tartósan biztosítsák a társadalmi munka hatékony felhasználását, *a szocialista országok a nemzetközi munkamegosztás kialakításában* nem a történelmileg kialakult termelési hagyományokból, a meglevő termelékenységből és műszaki színvonalból indulnak ki, hanem *elsősorban a perspektivikus érvényű, csak lassan változó tényezőket veszik figyelembe.* Ilyenek pl. a nyersanyag-adottságok, a földrajzi, klimatikus és szállítási viszonyok, a munkaerővel való ellátottság stb. Ezeket a tényezőket azonban az idő tényezőjével együtt kell mérlegelni, vagyis azzal összhangban, hogy a termelés adott nemzetközi szakosítása a fejlődés *gyors ütemo mellett* biztosítsa a termelés gazdaságosságát.

A fejlődés mai szakaszán azonban, amikor a szocialista országok termelőerőinek fejlettségében még jelentősek a különbségek, *a termelés gazdaságosságát és hatékonyságát nem lehet kizárólagos érvényű követelménynek tekinteni, az egyes országok adottságait nem lehet statikusan szemlélni, a szocialista fejlődés követelményeinek megfelelő új adottságokat kell kifejleszteni.* Sok terméket — átmenetileg — gazdaságilag előnyösebben lehetne előállítani a gazdaságilag fejlettebb országban, mert ennek elegendő képzett szakembere van, nagyobb a termelési tapasztalata és magasabb az általános műszaki színvonala. A szocialista világrendszer közös érdeke azonban azt kívánja, hogy minden tagja fejlett ipari országgá váljék, gazdasági fejlettségük különbségei kiegyenlítődjenek, a fejletlenebbek felzárkózzanak az élenjárókhoz. Ez szükségessé teszi, hogy a gazdaságilag fejletlenebb szocialista országok — mindenekelőtt saját erőforrásaik maximális mozgósításával és hatékony felhasználásával — gyorsabban fejlődjenek. Különösen fontos, hogy a kívánt mértékben és ütemben fejlesszék szocialista iparukat.

Az elmondottakból korántsem következik az, hogy a *termelés műszaki színvonalának, a munka termelékenységének* elsőrendű jelentősége csökkenne. A szocialista nemzetközi munkamegosztás hatékonysága érdekében a termelésnek általában a legmagasabb

Digitized by Google

műszaki színvonalon kell megvalósulnia. E tekintetben nem lehet beérni annyival, hogy a színvonal a meglevőhöz képest valamelyest, vagy akár lényegesen is, emelkedik. A mérce általában a *világszínvonal* kell, hogy legyen. A meglevő állóalapok azonban ennek többé-kevésbé korlátokat szabnak. A meglevő létesítmények műszaki fejlesztése mellett fontos tehát megvizsgálni azt is, hogy valamely termék termeléséhez melyik országban, illetve mely országokban legcélszerűbb beruházásokat eszközölni. A KGST-országok ebben is értek el bizonyos előrehaladást, s még nagyobb fejlődés körvonalai vannak kibontakozóban. Amikor ma a szocialista országok termelésük jövőbeni fejlesztésének összehangolásán munkálkodnak, akkor ezzel — bizonyos mértékig — az adott terület beruházásait is nemzetközileg összehangolják. A beruházások nemzetközi egyeztetésének és összehangolásának jelentőségét nem hangsúlyozhatjuk eléggé. *A beruházások kérdése nem egy kérdés a sok közül, hanem a gazdasági munka döntő területe,* amely közvetlenül kihat a termelés ütemére, gazdaságosságára, a népgazdaság műszaki színvonalára, és végső soron a nemzeti jövedelem alakulására. Rendkívül fontos, hogy a tervező szervek, a gazdasági irányító szervek a beruházások eldöntésében és alakításában éljenek a nemzetközi összehangolás lehetőségével s kihasználják ennek előnyeit. A beruházások terén való nemzetközi együttműködés fejlődésünk meggyorsításának nagy tartalékait rejti magában.

A szocialista nemzetközi munkamegosztás tervszerűsége

A meglevő erőforrásokat csak akkor lehet az egész társadalom méretében, sőt nemzetközi méretekben a leghatékonyabban felhasználni, ha biztosítva van az, hogy a gazdaság arányosan fejlődjék, és a termelés főbb területein a fejlődés által megkövetelt irányokban és arányokban hasznosítják a természeti és gazdasági erőforrásokat.

A szocializmusban tudatosan biztosítják a gazdaság arányos fejlődését. A szocialista világrendszer fennállásának körülményei között a tervszerű, arányos fejlődés törvénye nem szorítható országhatárok közé, követelményeit a szocialista világrendszer egészében kell érvényesíteni. A tervszerű, arányos fejlődés törvényének konkrét követelményeit a népgazdasági tervek tartalmazzák. Ezek a tervek ma még szükségszerűen az egyes országok népgazdaságának kereteiben mozognak. Hogy az egyes országok népgazdasága és a szocialista világgazdaság egésze is tervszerűen fejlődjék, ahhoz a legfontosabb termelési ágak tekintetében az egész szocialista világgazdaság méretében kell biztosítani az arányosságot. Ez csak úgy lehetséges, ha az egyes országok népgazdasági terve-

Digitized by Google

zése a saját szükségletek és termelési lehetőségek mérlegelésénél a szocialista világgazdaság közös szükségleteivel és termelési lehetőségeivel is számol. Ehhez rendkívül alaposan kell ismerni a nemzeti és nemzetközi adottságokat.

Ismerhetik-e jól az egyes országok a szocialista világgazdaság együttes lehetőségeit és szükségleteit? Ennek alapvető feltétele a szocialista országok kollektív gazdasági szervezetében, a KGST-ben és annak továbbfejlesztésében adva van.[5] A szocialista országoknak ma még nincsen központi terve, de együttműködésük jelenlegi legfontosabb módszere, a népgazdasági tervek összehangolása már tartalmazza a közös tervezés elemeit.

A nemzeti és nemzetközi termelési lehetőségek és szükségletek helyes felmérésében és összehangolásában, a legfontosabb arányoknak a szocialista világgazdaság egészében való kialakításában fontos szerepet játszanak a KGST állandó bizottságai. Ezekben a szocialista világ adott területének legfelkészültebb szakemberei vesznek részt, s igen alkalmasak a különböző fejlesztési elképzelések gondos mérlegelésére, a legjobb fejlesztési variánsok kiválasztására. Kollektív tapasztalataikkal nagyban kiszélesítik az egyes országok szellemi potenciálját. Az állandó bizottságok kidolgozzák adott terület termelésének és fogyasztásának szocialista nemzetközi mérlegét, hatáskörükön belül javaslatokat és intézkedéseket dolgoznak ki a tagországok egyes népgazdasági ágazatai közötti sokoldalú gazdasági és tudományos-műszaki együttműködésre, a termelés nemzetközi szakosítására és kooperációjára, kidolgozzák a termelés műszaki fejlesztésének fő irányait. Különösen kiemelkedő az állandó bizottságok szerepe a műszaki fejlesztés élenjáró irányainak és tapasztalatainak nemzetközi meghonosításában. Az állandó bizottságok, javaslataikat elbírálás végett a Tanács közgyűlése és a tagállamok tanácsképviselőinek értekezlete elé terjeszthetik, utóbbinak évente beszámolnak munkájukról és a további tevékenységükre vonatkozó elgondolásokról. A KGST állandó bizottságainak tevékenysége, s e tevékenység továbbfejlesztése az esetleg fellelhető szűken szakmai szemlélet leküzdése irányában,

[5] Az európai népi demokratikus országok és a Szovjetunió 1949-ben hozták létre kollektív gazdasági szervüket, a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsát. Kezdetben a gazdasági fejlesztés összehangolásának legfontosabb módszere a külkereskedelmi tevékenység összehangolása volt. 1954-ben elhatározták, hogy ratérnek népgazdasági terveik egyeztetésére. Ennek megfelelően továbbfejlesztették a KGST szervezetét is. A termelés legfontosabb ágazataiban gazdasági és tudományos műszaki állandó bizottságokat hoztak létre, amelyeknek munkájában minden tagország kormánybizottsággal vesz részt. Jelenleg 15 állandó bizottság működik, közöttük pl.: gépipari, vegyipari, színesfémipari, szénbányászati, építő- és építőanyagipari, villamosenergiaipari, mezőgazdasági, közlekedési, könnyű- és élelmiszeripari stb. állandó bizottságok. Az egyes állandó bizottságokban az általuk átfogott terület jellegének megfelelően több-kevesebb albizottság, vagy másképpen munkabizottság működik. Az állandó bizottságok létrehozása fontos állomás volt a KGST tevékenységének magasabb szintre emelésében.

Digitized by Google

hozzájárul ahhoz, hogy *a népgazdasági szemlélethez mindinkább szocialista világgazdasági szemlélet társuljon.* Az állandó bizottságok tevékenysége elmélyíti az egyes országok és a szocialista világgazdaság tervszerű fejlődését, s jelentőségük a jövőben előreláthatólag növekedni fog. A KGST-ben részt vevő országok gazdasági irányító szervei, mindenekelőtt a tervező szervek, mind jobban építhetnek az állandó bizottságok munkájára, s mind jobban felhasználhatják az általuk nyújtott lehetőségeket a népgazdasági tervezés tökéletesítéséhez.

A fejlődés tervszerűségének fokozása szempontjából az is fontos, hogy minden részt vevő ország pontosan tartsa be az állandó bizottságoknak a népgazdasági tervek egyeztetése során tett, a termelés nemzetközi specializációjára és kooperációjára vonatkozó azon javaslatait — a belőlük származó következményekkel és kötelezettségekkel együtt —, amelyeket a KGST-ben részt vevő országok önként elfogadtak. A tervegyeztetés során kialakított elképzelések konkretizálásában, realizálásában döntő szerepet játszik a külkereskedelem. Fontos tehát, hogy a tervegyeztetések következményeit külkereskedelmi egyezményekben is rögzítsék. A külkereskedelem szerepe azért is fontos, mert a szocialista országok közötti gazdasági koordináló munka nem fejeződik be a népgazdasági tervek egyeztetésével. A szocialista országok általában túlteljesítik terveiket, s a terv végrehajtása folyamán a különböző termékek exportjának lehetősége, vagy importjának szükségessége — pozitív vagy negatív irányban — eltérhet és el is tér a tervezettől. Az éves külkereskedelmi egyezmények a terv végrehajtása során bekövetkezett változások nemzetközi összefüggéseinek figyelembe vételét is lehetővé teszik.

Amint a szocialista világgazdaság fejlődésének tervszerűsége növekszik, úgy válik mindinkább az egyes országok népgazdasági egésze az egységes szocialista világgazdaság *szerves részévé.* Ez korántsem jelenti azt, hogy csökken az egyes népgazdaságok jelentősége. Az összefonódás erősödése következtében az egyes népgazdaságokban elért eredmények vagy az ott elkövetett mulasztások közvetlenebbül éreztetik hatásukat más országokban is, növekszik a szocialista országok egymásrautaltsága.

Nyilvánvaló, hogy sokkal szűkebbek a gazdasági fejlődés összehangolásának lehetőségei akkor, ha a szocialista országok egymástól többé-kevésbé függetlenül kidolgozott *kész* népgazdasági terveiket koordinálják, és sokkal tágabbak akkor, ha e terveket már eleve egymással két- és többoldalúan *egyeztetve készítik el, mégpedig lehetőleg hosszabb távlatra.* A szocialista nemzetközi munkamegosztást csak az utóbbi módon lehet valóban tervszerűen és nagyszabásúan fejleszteni. A KGST-országok eddig lényegében kész ötéves terveiket egyeztették; rendkívül nagy, szinte törté-

Digitized by Google

nelmi jelentősége van tehát annak a közös döntésüknek, hogy — előzetes két- és többoldalú terv-egyeztetések figyelembevételével — elkészítik népgazdaságaik hosszú távlatú, 1980-ig terjedő fejlesztési terveit. *A húszéves tervek kidolgozása a KGST-országok együttműködésének új, magasabb fejlődési szakaszát jelzi.*

A húszéves tervek természetesen nem tartalmazhatják aprólékosan a feladatokat, hiszen ilyen hosszú időre nem lehet részleteiben előrelátni a fejlődést, felmérni a változások mértékét és hatásait. *A döntő itt a társadalmi és gazdasági fejlődés fő tendenciáinak helyes megragadása, a fejlesztés helyes koncepciójának kialakítása.* Helyes, ha a hosszútávlatú terv megjelöli a gazdasági fejlesztésnek a megvalósítás arányában váltakozó súlyponti feladatait, amelyeknek megoldása az adott időszakban a leginkább biztosítja a népgazdaság arányos fejlődését s az egész gazdaság fejlődését meggyorsítja. Az eszközöket és erőket ezekre a feladatokra kell összpontosítani. Célszerű, hogy a hosszútávlatú terv egyes fontosabb problémáit — nem utolsó sorban azért, mert a változásokat nem lehet eléggé előre látni — több változatban dolgozzák ki, ezek bizonyos pontokban akár lényegesen is eltérhetnek egymástól.

A KGST-országok, közöttük hazánk is, jelentősen előrehaladtak a húszéves távlati terv kidolgozásában, bevonva ebbe tudósok, mérnökök, közgazdászok és más szakemberek széles körét, tudományos intézetek kollektíváit. Az 1980-ig bekövetkező általánosan nagyarányú és gyors fejlődésen belül különösen kiemelkedőnek ígérkezik az előrehaladás a KGST-országok *fűtőanyag- és energiamérlegének javításában* (mind az energiamérleg struktúráját, mind a szükségletek jobb kielégítését tekintve); *a KGST-országok energiarendszereinek összekötésében* és hatalmas szocialista nemzetközi energiarendszer létrehozásában; *a gépipar és a vegyipar ésszerű nemzetközi szakosításában* és ezzel összefüggésben *termelésük műszaki színvonalának emelésében; a vas- és színesfém-kohászati bázis kibővítésében, és általában a nyersanyagszükségletek jobb kielégítésében; a szocialista országok közötti szállítások ésszerűsítésében* és a szállítási költségek csökkentésében.

Népgazdaságunk beilleszkedése a szocialista nemzetközi munkamegosztásba

Milyen irányban fejlődik távolabbi perspektívában a magyar népgazdaság? Hogyan kapcsolódunk a termelés főbb területein a szocialista nemzetközi munkamegosztáshoz? A feladatok konkrét megfogalmazását tekintve a húszéves terv még kidolgozás alatt áll, de a gazdasági fejlődés fő irányaira vonatkozóan már vannak közgazdasági számításokon alapuló elképzeléseink, amelyek figyelembe veszik természeti és gazdasági adottságainkat, a termelés,

Digitized by Google

a technika és a tudomány világszerte tapasztalható fejlődési tendenciáit és a szocialista nemzetközi munkamegosztás alapelveit.

Világszerte tovább nő az ipar népgazdasági súlya, az iparon belül pedig a termelőeszközöket gyártó ágak aránya. Utóbbi a gazdaságilag legfejlettebb országok (az USA, a Szovjetunió, az NSZK, Anglia, Csehszlovákia, az NDK) iparában 70 százalék körül mozog. Az iparilag fejlett országokban a villamosenergia-ipar, a gépipar és a vegyipar termelésének növekedése jóval meghaladja az összipari termelés növekedését; ezen iparágak termelésének együttes részaránya jelenleg az iparilag fejlett országok (értékben számított) összipari termelésének körülbelül a felét teszi ki.

A távlati időszakban a magyar népgazdaságban is erőteljesen tovább fejlődik az ipar, s az ipar általános fejlődését meghaladó ütemben fogjuk fejleszteni azokat az iparágakat, amelyek a legközvetlenebbül emelik a munka termelékenységét, a termelés kultúráját. Pártunk VII. kongresszusa megszabta az iparfejlesztés legfontosabb, perspektivikus érvényű alapelveit. Nyomatékosan hangsúlyozta, hogy — tekintettel szűkös nyersanyaghelyzetünkre — a kevésbé anyagigényes, magasan képzett munkát igénylő ágakat kell erőteljesebben fejlesztenünk.

Iparunk legjelentősebb ága a *gépipar*. A gépipart hosszabb perspektívában is kiemelten fejlesztjük. Előzetes elképzelések szerint a gépiparon belül a műszeripar, ezen belül is mindenekelőtt az automatika és szabályozó körök gyártása, az orvosi műszerek és készülékek termelése, a híradástechnikai és mikrohullámú műszerek termelése fejlődik a leggyorsabban. A műszeripari termékek túlnyomó részét exportálni fogjuk, más műszereket viszont baráti országokból importálunk. A szerszámgép-gyártásban a gyártmányösszetétel nagyarányú szűkítésére, szélesköru szakosításra törekszünk. Bizonyos gépek és berendezések gyártását megszüntetjük, másokét korszerű szinten kiszélesítjük. Következésképpen nő a szerszámgépek exportja és importja is.

Jelentősen kibővítjük az élelmiszeripari gépgyártást. Különféle konzervgyárakat, paradicsomfeldolgozó és gyümölcslé-vonalakat, baromfifeldolgozó berendezéseket, komplett vágóhidakat, teljes malom- és tárházi berendezéseket, élelmiszeripari gyárakhoz szükséges hűtőberendezéseket stb. gyártanánk, előzetes elképzelések szerint olyan mennyiségben, hogy az európai népi demokratikus országok igényeit teljesen, a Szovjetunióét pedig részben ki tudjuk elégíteni.

A KGST szakosítási ajánlataival összhangban jelentősen kiépítjük a vegyipari gépgyártást. Komplett technológiai vonalakat, esetleg teljes vegyipari üzemeket, technológiai berendezéseket fo-

Digitized by Google

gunk előállítani, jelentős arányú exportra is. Másféle vegyipari berendezéseket és komplett üzemeket pedig importálunk.

A jármű-, illetve vasúti gördülő anyag gyártásában is szűkítjük a gyártmánystruktúrát. A mezőgazdasági gépgyártásban nagy súlyt helyezünk a szőlő-, gyümölcs- és zöldségtermesztés gépesítéséhez szükséges gépek gyártására. Jórészt mi látnánk el ezekkel a szocialista tábort. Ezenkívül — többek között — kukorica- és silókombájn gyártására is berendezkedünk.

Vegyiparunk is az ipar átlagos fejlődési üteménél jóval gyorsabban fog fejlődni. Ehhez nem lebecsülhető alapot nyújt a hazai olaj- és földgáz-termelés. A távlati időszakban a Szovjetunió nagymértékben növekvő olajszállításai jelenthetik a vegyipari nyersanyagbázis kiszélesítésének reális lehetőségét. A vegyiparban is bőven van lehetőség a nemzetközi szakosítás elmélyítésére. Előzetes elképzelések szerint hazánk a műanyagok közül főként polipropilénre és polietilénre, a műszálak közül pedig poliropilén- és poliészter-szál gyártására rendezkedik be. Ezeket olyan nagy kapacitással szeretnénk előállítani, hogy bizonyos mértékben a baráti országok szükségleteinek fedezéséhez is hozzájárulhassunk. Ugyanakkor a polistirol műanyagot, celluloze-alapú műanyagokat, viszkózcellulózét és PÁN-típusú műszálat nem gyártanánk, hanem azokat a baráti országokból hoznánk be. Jelentős szakosítás lehetséges és szükséges például a festékiparban. A lakkipari félkész- és késztermékeknek az eddiginél nagyobb arányú cseréje kiszélesíti a gazdaságosabb, nagy kapacitású termelés lehetőségét. A jövőben a növényvédőszer-gyártásban és a gyógyszeriparban is jobban élünk a nemzetközi szakosítás lehetőségével. A vegyipar fejlesztésének egyik súlypontja a műtrágya-gyártás felfuttatása lesz.

A *könnyűipar* termelése távlatilag az ipar átlagos fejlődésénél lassabban emelkednék. Könnyűipari exportcikkeink közül továbbra is a pamutszövet, a konfekció, a kötöttáru és a bőrcipő maradna a legfontosabb. A nemzetközi csere megélénkítésével jelentősen javítjuk, növeljük a könnyűipari termékek választékát.

Iparunk fejlődési üteme nagyrészt a nyers- és alapanyagellátás lehetőségeitől függ. Pártunk VII. kongresszusa kimondotta, hogy ahol csak — a gazdaságosság követelményeit figyelembe véve — mód van erre, szilárdítanunk kell a hazai nyersanyagbázist.

A távlati időszakban jelentősen emelkedik a népgazdaság energiaszükséglete. Ma *energiamérlegünknek* mintegy háromnegyed részét az alacsony termelékenységű, alacsony kalória-tartalmú, s ezért drágán kitermelt hazai szén teszi ki. Széntermelésünk a távlati időszakban is növekedni fog, de az összipari termelésnél sokkal lassabban. A távlati energiamérleg kialakításában

Digitized by Google

mindenekelőtt arra törekszünk, hogy *növeljük a szénnél gazdaságosabb olaj és földgáz arányát.* Ezt a hazai termelés fokozásával és jelentékeny olajimporttal akarjuk elérni. Ez a törekvésünk egybeesik a világszerte tapasztalható fejlődéssel. Az olaj és földgáz súlya manapság nemcsak azoknak az országoknak az energiamérlegében nő, amelyeknek számottevő földgáz- és olajkészleteik vannak, hanem azokéban is, amelyek ezzel egyáltalán nem rendelkeznek. Hazánk e tekintetben a fejlett tőkésországokhoz és a Szovjetunióhoz, de a világátlaghoz képest is jelentősen elmaradt. A Szovjetunió 1965-ig mintegy évi 2 millió tonna olajat szállít nekünk; ez a mennyiség 1980-ig feltehetően többszörösére emelkedik. Ezenkívül a távlati időszakban jelentős mennyiségű villamosenergiát importálunk. A jobb energiagazdálkodás szempontjából nagy jelentősége lesz annak, hogy a jövőben össze lesz kötve egymással a Szovjetunió és az európai népi demokratikus országok energiarendszere. A hazai villamosenergia-termelés is számottevően emelkedik.

Mi a helyzet és mik a kilátások a *kohászat* fejlesztésében? Az iparilag fejlett országokban — ahol ez lehetséges — a színesfémkohászat gyorsabban fejlődik, mint a vaskohászat. Mint már említettük, timföldtermelésünket a jövőben jelentősen növeljük és ennek alapján, a baráti országokkal, előreláthatólag a Szovjetunióval való szoros kooperációban, számottevően fokozzuk az alumíniumgyártást.

A *vaskohászat* fejlesztéséhez sem kokszolható szenünk, sem vasércünk nincs. Az elmúlt években kiépített vaskohászatunk is túlnyomórészt importra épült. Kiterjedt és gyorsan fejlődő gépiparunk ugyanakkor egyre több kohászati terméket igényel. Ennek az igénynek a jobb kielégítése és a termelés gazdaságossága szempontjából helyesnek látszik meglevő kapacitásaink korszerűsítése, jobb kihasználása és a meglevő termelésnek teljes vertikalitásban való kiépítése. Bizonyos azonban, hogy vaskohászati szükségleteink kielégítésében a távlati időszakban az eddiginél jobban fogunk támaszkodni a szocialista nemzetközi munkamegosztás lehetőségeire.

A jövőben *mezőgazdasági termelésünket* is a növekvő nemzetközi szakosodással összhangban akarjuk fejleszteni. Talaj- és éghajlati viszonyaink igen alkalmasak arra, hogy mindenekelőtt zöldség-, gyümölcs-, valamint bizonyos vetőmagvak (pl. hibridkukorica, lucerna) termelésének fejlesztésével kapcsolódjunk a nemzetközi munkamegosztáshoz. Ezzel azonban a gabonatermelésnek és az állati termékek termelésének növelése nem veszti el elsőrendű fontosságát. Hazánk természeti viszonyai igen kedvezőek a mezőgazdaság fejlesztéséhez; ezért arra kell törekednünk, hogy

Digitized by Google

jelentősen emelve a terméshozamokat, saját termelésünkből fedezzük mezőgazdasági termékszükségletünket, mindenekelőtt gabona- és takarmányszükségletünket, sőt — a testvéri segítőkészség jegyében — a lehetőség szerint járuljunk hozzá azon baráti országok szükségleteinek kielégítéséhez is, amelyekben kedvezőtlenebbek a mezőgazdaság fejlesztésének feltételei. Távlatilag az eddiginél jóval nagyobb arányban akarjuk itthon feldolgozni és feldolgozott formában exportálni a mezőgazdaság termékeit. Ez azt jelenti, hogy élelmiszeriparunk, és különösen a konzerv- és mélyhűtött készítmények termelése is gyorsan fog nőni.

Az elmondottak ugyan nagyon általánosan és vázlatosan érzékeltetik népgazdaságunk távlati fejlődését, de ennyiből is kitűnik, mire törekszünk: arra, hogy ésszerűbben, hatékonyabban használjuk fel erőforrásainkat, nagyobb mértékben aknázzuk ki a szocialista nemzetközi munkamegosztás előnyeit, még több szállal és szorosabban kapcsolódjunk a baráti szocialista országokhoz.

•

A szocialista országok most kidolgozás alatt levő húszéves tervei hatalmas lépéssel viszik majd előre a szocialista nemzetközi munkamegosztás tervszerű fejlődését, az egyes országok és a szocialista világrendszer gazdasági megerősödését. A következő húsz évben a szocialista országok — nemzeti államiságuk felvirágozása mellett — gazdasági fejlettségük színvonalát és társadalmi körülményeiket tekintve jelentősen közelebb kerülnek egymáshoz. Ez alatt az idő alatt a Szovjetunióban lényegében felépül a kommunizmus, a többi ország pedig befejezi a szocializmus építését, s rátér a kommunizmus építésére. *Szoros gazdasági együttműködésük valamennyiük fejlődését meggyorsítja* és gazdasági színvonalkülönbségeik kiegyenlítődése irányában hat, ez pedig lehetővé teszi, hogy valamennyien többé-kevésbé ugyanabban a történelmi időszakban jussanak el a kommunizmushoz.

A következő húsz év az emberi történelemnek dicső fejezete lesz, amelyben *a szocialista világrendszer minden vonatkozásban messze túlszárnyalja a kapitalizmust*, jelentős lépéssel viszi közelebb az egész emberiséget az örök világbékéhez, egyengeti az utat a népek közeledéséhez, a szocialista világrendszer gazdasági bázisának teljes kibontakozásához és — történelmi távlatban — az egységes kommunista világgazdasághoz.

Digitized by Google

KONZULTÁCIÓ

A fogyasztási javak kommunista elosztásának feltételei és formái

Az SZKP új, harmadik programja célul tűzte ki a Szovjetunió elé, hogy 1980-ig lerakják a kommunista társadalom alapjait, és az azt követő rövid időszakban teljessé tegyék a több mint száz éve megfogalmazott kommunista elosztási elv érvényesülését: „Mindenki képességei szerint, mindenkinek szükségletei szerint".

A kommunizmus elosztási elvét már Marx és Engels feltárta, de az erre az elvre való áttérés feltételeit, a fejlődés formáit és konkrét útját ők nem láthatták előre. Az SZKP XXII. kongresszusa úttörő munkát végzett: az új pártprogramban zseniális előrelátással, a fejlődés törvényeinek ismeretében, tudományos pontossággal kidolgozta a kommunizmus felépítésének gyakorlati tennivalóit, köztük a fogyasztási javak kommunista elosztásának megvalósításához vezető utat is. Természetesen a kongresszuson elfogadott program sem tartalmazza az elosztási viszonyok fejlődésének minden összefüggését, hiszen a fejlődés során egyre konkrétabbá válnak a feltételek és gazdagodnak az elosztás formái is.

E rövid konzultációban csak két kérdést fejtünk ki:

1. Melyek a szükségletek szerinti elosztás megvalósításának feltételei?
2. Hogyan alakulnak ki fokozatosan a kommunizmus építése során a kommunista elosztási viszonyok?

*

Minden társadalomban érvényesül az az általános törvényszerűség, hogy az elosztás, és ezen belül a fogyasztási javak elosztása a termelőeszközök tulajdonviszonyaitól és a termelőerők fejlettségétől függ.

A termelőerők fejlettségének színvonala szabja meg a szükségletek kielégítésének kereteit, de a termelőerők növekedésén alapszik a termelési viszonyok és ezen belül a tulajdonviszonyok fejlődése is.

A kommunista elosztási viszonyok a szocialista viszonyokból fejlődnek ki. A szocializmus elosztási elve: „Mindenki képességei szerint, mindenkinek munkája szerint". A kommunista társadalom alsó fokán, a szocializmusban tehát a munka szerinti elosztás elve érvényesül. Közösségi viszonyok között általában háromféle elosztási elv érvényesülhet: egyenlő, munka szerinti, vagy szükségletek szerinti elosztás. E három elosztási forma közül miért éppen *a munka szerint* osztják el a fogyasztási javakat a szocializmusban?

A szükségletek szerinti elosztás a szocializmusban még nem valósulhat meg. Egyrészt a termelőerők viszonylagos fejlettsége még nem

Digitized by Google

teremt olyan termékbőséget, amely lehetővé tenné a szükségletek teljes kielégítését. Másrészt — éppen a termelőerők színvonalától függően — a társadalmi viszonyok sem érettek arra, hogy a termékeket szükségletek szerint osszák el. A szocializmus még sok vonatkozásban — gazdasági, erkölcsi tekintetben, az emberek társadalmi tudatát illetően — magán hordozza a kapitalizmus örökségét. A társadalmi munka jellege sem teszi lehetővé a szükségletek szerinti elosztást. A munka még nem egyformán társadalmasított az egyes termelési ágakban.

A szocializmusban még a tulajdonnak két formája létezik. az össznépi és a csoporttulajdon. Ennek alapján lényeges különbség van a falu és a város között. Fennmarad a régi típusú munkamegosztás; lényeges különbség van a fizikai és a szellemi munka között. Az emberek tudatában is megvannak a kapitalizmus maradványai: igyekeznek minél többet kapni a társadalomtól, s alapvetően ezért fokozzák munkájuk termelékenységét. Ez a gondolkodásmód természetesen azért is marad meg, mert a termelőerők fejlettsége még nem teszi lehetővé a szükségletek teljes kielégítését. A társadalmi különbségek fennmaradása és a termelőerők fejlettségi színvonala miatt a munka még nem elsőrendű életszükséglet mindenki számára.

A szocializmusban egyenlően sem lehet elosztani a fogyasztási javakat. Egyenlő elosztás mellett a fennálló társadalmi különbségek és az a tény, hogy a szükségleteket nem lehet teljesen kielégíteni, arra vezetnének, hogy az emberek nem fejtenék ki minden képességüket és nem küzdenének tehetségük kibontakoztatásáért. Az egyenlő elosztás tehát gátolná a termelőerők fejlődését, holott az elosztásnak éppen a termelés fejlődését kell szolgálnia. A fogyasztási cikkek elosztási formája mindenkor a termelés függvénye, annak alárendelt kategória.

Engels az „Anti-Dühring"-ben rámutatott arra, hogy: „... az elosztást, amennyiben tisztán gazdasági tekintetek fogják irányítani (vagyis a szocializmusban. N. K.), a termelés érdeke szabályozza majd, a termelést pedig oly elosztási mód fogja leginkább előmozdítani, amely a társadalom *minden* tagja számára lehetővé teszi, hogy képességeit a lehető legsokoldalúbban képezze ki, tartsa meg és gyakorolja".[1] A szocializmusban tehát objektív szükségszerűség a munka szerinti elosztás, mert érdekeltté kell tenni a dolgozókat abban, hogy fokozzák a termelést, takarékosan használják fel a társadalmi munkát és állandóan tökéletesítsék a termelőeszközöket.

Természetesen a dolgozók a szocializmusban nem csupán azért dolgoznak és fejlesztik a termelőerőket, mert anyagilag érdekeltek ebben, hanem egyre inkább azért is, mert öntudatuk magasabb fokra emelkedik. Ahhoz azonban, hogy a fogyasztási javakat a szükségletek szerint, tehát a kommunista elosztási forma alapján osszuk el, meg kell teremteni ennek a feltételeit.

Az első és legfontosabb feltétel: a *termelőerők fejlesztése* a kommunizmus anyagi-műszaki bázisának létrehozása alapján. A munkatermelékenység megsokszorozásával olyan termékbőséget kell teremteni, amely a szükségletek teljes kielégítését lehetővé teszi. A Szovjetunióban

[1] Engels: Anti-Dühring, Szikra, 1948. 190. oldal.

Digitized by Google

azt tervezik, hogy húsz év alatt az ipari termelést hatszorosára, az ipari munka termelékenységét pedig négy, négy és félszeresére emelik; a mezőgazdaságban pedig az a cél, hogy 1980-ban három és félszer több terméket termeljenek, mint 1960-ban, és eközben a munka termelékenysége gyorsabban, öt-hatszorosára növekedjen. A termelés és a fogyasztás összefüggésének törvényszerűségei a termelőerők ilyen nagymértékű fejlődése mellett nemcsak lehetővé, de *szükségessé is teszik a szükségletek szerinti elosztásra való áttérést*, mert az újratermelés csak így bővülhet zavartalanul, ha a fogyasztás is követi azt.

A termelőerők óriási fejlődése nemcsak a termékbőséget teremti meg, hanem a társadalmi viszonyoknak azt az átalakulását is lehetővé teszi, amely szintén szükséges a kommunista elosztási mód megvalósításához. Mindenekelőtt: a mezőgazdaság gyors fejlődése teszi lehetővé, hogy megszűnjön a *kolhozok és az állami vállalatok között a termelőerők színvonalkülönbsége*. Ez az alapja annak is, hogy a csoporttulajdon az össznépi tulajdon színvonalára emelkedjen. A tulajdonviszonyok egységessé válása az alapja annak, hogy az elosztás is egységessé, kommunista elosztássá váljék. Fokozatosan megszűnik ugyanis a kolhozparasztok különálló érdekeltsége és számukra is egyre teljesebben válik irányadóvá az össz-népgazdasági érdek.

Ez a fejlődés vezet arra is, hogy tovább *csökken és végül elmosódik a különbség a két osztály, a munkásosztály és a parasztság között és megszűnnek a lényeges különbségek a falu és a város termelési és kulturális színvonala között*. Ez azt is jelenti, hogy erősödik a munkások és parasztok életszínvonalának kiegyenlítődésére irányuló tendencia és végső soron meg is szűnnek a színvonalkülönbségek.

A termelőerők hatalmas méretű fejlődése megteremti a *szellemi és fizikai munka közötti különbségek csökkentésének az alapját* is. A korszerű termelőberendezések működtetése egyre több magasképzettségű munkást és műszaki szakembert igényel; az egyszerű munkák mind szűkebb térre szorulnak. Az eddigi fizikai munkás helyére magasképzettségű, a legmodernebb termelési műveletek nagy területét áttekintő és összehangoló irányítója lép. Munkatevékenységében megnő a szellemi és minimálisra csökken a fizikai munka. A szellemi és fizikai munka közötti lényeges különbség megszűnése nem puszta óhaj, szükségességét és lehetőségét a termelő munka fejlődése váltja ki. A munkások egyre javuló munka- és életkörülménye lehetővé teszi, hogy a dolgozók képzettségének színvonala gyorsan nőjön, hiszen jelentősen kiszélesedik az oktatás, lerövidül a munkaidő.

A helyzet durva leegyszerűsítése volna azonban, ha azt feltételeznénk, hogy a kommunizmus felső fokán teljesen megszűnik a fizikai munka. A gépek kezelése, a bonyolult szerelési műveletek elvégzése, a gépek működése közben jelentkező zavarok megszüntetése és egyes munkafolyamatok is, komoly fizikai munkát igényelnek majd. Megszűnik azonban a fizikai munka terhes volta és túlsúlya a termelésben. A fejlődés jelenlegi szakaszából arra következtethetünk, hogy a szellemi és fizikai munka egymáshoz való viszonya elsősorban a termelő területeken változik meg. Emellett egyes foglalkozási ágakban még hosszú ideig megmarad az alkotó munka tisztán szellemi jellege.

Digitized by Google

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt sem, hogy a termeléssel kapcsolatos szellemi munkában is lényeges változás következik be a kommunizmus felső fokán. Először is lényegesen csökken a végzendő szellemi munka mennyisége. De ennél fontosabb minőségi változás az, hogy eltűnik a szellemi munkában ma még oly nagy helyet elfoglaló mechanikus ismétlődés. Az elektronikus számítási és méréstechnikai berendezések elterjedése például fölöslegessé teszi a fárasztó és tömeges számításokat a mérnöki alkotó munkában. Az automata gépek majdnem teljesen kikapcsolják a szellemi irányító munkából az ellenőrzés és üzem közbeni beállítás *tapasztalatokon* alapuló műveleteit. A gépek nagy részén megvannak az önbeállítás és önirányítás magas színvonalú és az emberinél sokkal pontosabb, megbízhatóbb eszközei.

A kommunista tulajdonviszonyok kialakulása, a szellemi és fizikai munka közötti lényeges különbségek megszűnése a munkások szakmai termelési specializációjában is változást eredményez. A változások első szakaszára az lesz jellemző, hogy sok eddigi foglalkozási ág megszűnik és sok új jön létre. A szakmai specializálódás a technológiai munkamegosztás növekedése következtében egyre tovább osztódik és szűkül. Ugyanakkor a termelési folyamatok automatizálása az egyes szakmák szoros együttműködését, sőt összekapcsolását eredményezi.

Hogy a munkások kielégíthessék az igen bonyolult technológia követelményeit és eredményesen gyakorolhassák szakmájukat, társszakmákat is el kell sajátítaniok. A szellemi és fizikai munka lényeges különbségeinek megszűnése nem vezet a szakmai specializáció megszűnésére, de lehetőséget ad arra, hogy a dolgozó — a technika és a technológia legalapvetőbb ismereteinek birtokában — fő szakmai képesítésén kívül a társszakmák széles skálájában is dolgozhasson. Így a munka egyre jobban kibontakoztatja az ember képességeit, megszűnik a szűk szakmához való kötöttség, mindjobban kibontakozik az alkotó munka öröme.

A szakmaválasztás szabadságának legelemibb föltételei már a kommunizmus alsó fokán létrejönnek. De itt még sokszor erősen és előnytelenül befolyásolja a pályaválasztást az egyes szakmákban elérhető jövedelem színvonala, a fogyasztási javak munka szerinti elosztása. A szellemi és fizikai munka közötti különbségek végleges és teljes megszűnése, valamint a szükségletek szerinti elosztás teljes kibontakoztatása teremti meg a hajlamnak és a képességnek megfelelő szakmaválasztás teljes szabadságát.

A szükségletek szerinti elosztás megvalósításának feltételei közé tartozik végső soron az, hogy a *munka mindenki számára elsőrendű létszükségletté váljék.* A munka — amióta és ameddig emberi társadalom fennáll — a döntő eszköze az életszükségleti eszközök előteremtésének. A munka végzésének szükségessége a kommunizmus legmagasabb fokán is megmarad. A technika soha nem ér el olyan fejlettségi fokot, hogy az emberi társadalom mentesíthetné magát a munka alól. Erre nincs is szükség. Az embert a munka fejlesztette naggyá és tette a természet urává, s ez ad számára lehetőséget újabb és újabb szükségleteinek kielégítésére is.

A munka jellegében már a kommunizmus alsó fokán lényeges vál-

Digitized by Google

tozás következik be: már nem a kizsákmányolás eszköze. A felszabadult termelők közvetlenül önmaguk és a társadalom számára dolgoznak, a munka azonban még elsősorban a létfenntartás eszköze.

A kommunizmusban a termelés technikájának, a dolgozók szakképzettségének és tudatosságának magas színvonalán kifejlődik a társadalom tagjaiban az a belső szükséglet, hogy önként és hajlamaiknak megfelelően dolgozzanak a köz javára.

Az elsősorban a közösségért végzett munka szükséglete azonban nem alakul ki spontán módon. Ezt az anyagi életkörülmények jelentős javulása és a kommunista társadalom erkölcsi normáinak egyre teljesebb érvényesülése fejleszti ki. A kommunizmus embere képtelen lesz arra, hogy más módon dolgozzon; a társadalomnak erkölcsévé válik az önként, ellenszolgáltatás nélküli munka végzése.

A munka az összes termelési ágakban az össznépi, kommunista tulajdonon alapul és eléri a társadalmasítás legmagasabb fokát. Az emberek a termelőeszközökhöz való viszonya közös és teljesen azonos lesz. A munkavégzés anyagi kényszerét a szükségletek szerinti elosztás *ösztönzése* váltja fel.

A munka hallatlanul magas fokú technikai ellátottsága, a szellemi és fizikai munka közötti számottevő különbségek megszűnése igazi alkotó tevékenységgé teszi a munkát. Marx azonban „A tőke" egy előkészítő kéziratában óv attól, hogy úgy képzeljük el a kommunizmusbéli munkát, mintha azt nem is kellene komolyan venni. „A munka a kommunizmusban ördögien komoly dolog, intenzív, megfeszített munka lesz."

Az emberi képességek a kommunizmus felső fokán is egyenlőtlenek lesznek, s ugyanúgy az egyes személyek és családok szükségletei is, de a javakból mindenki szükségletei szerint részesül. Ezek is olyan tényezők, amelyek a munkában való önkéntes és képességek szerinti részvételre ösztönöznek.

A munka életszükségletté válásában nagy szerepe van annak, hogy ellentmondás van a termelés és a személyes fogyasztási szükségletek között. A termelőerők fejlődésével ugyanis a szükségletek köre állandóan bővül és ez a társadalom tagjait arra ösztönzi, hogy fokozzák és egyre jobban fejtsék ki képességeiket. Ezt azért teszik, mert mindinkább tudatában lesznek annak, hogy nincs társadalmi akadálya az új szükségletek kielégítésének, de ehhez növelniök kell a társadalmi termelést.

A kommunista munka kialakításához bonyolult ideológiai nevelő és szervező munkára van szükség. Ennek a munkának a legközvetlenebb formája a kommunista brigád, műhely, üzem címéért küzdő mozgalom, amely a Szovjetunióban már sok millió munkást fog át. A nevelő és szervező munka során kell kialakítani a kommunista munkát, amelyet Lenin úgy fogalmazott meg, hogy ez — önkéntes, normák nélkül végzett munka, mely nem a fizetési feltételektől függ, s amelyet azért végeznek, mert megszokták és tudatosan belátják, hogy a közösség érdekében dolgozni kell.

Akkor lehet tehát az anyagi javakat a társadalom összes tagjai közötti szükségleteik szerint elosztani, ha létrejött a termékbőség, megszűntek az egyenlőtlenség viszonyai és a munka életszükségletté vált.

Digitized by Google

A szükségletek szerinti elosztás díjtalan és egyenlőtlen személyes részesedés a társadalom javaiból, — kinek-kinek a szükségletei szerint. Ez az elosztási forma — mint mondottuk — a szocialista elosztásból fejlődik ki. A szocializmust és a kommunizmust nem választja el merev fal egymástól; már a szocializmusban is megtalálható a nem munka szerinti elosztás.

A szocializmusban a fogyasztási alap alapvetően két részre oszlik: a közvetlenül a munka szerint elosztott részre, és a társadalmi fogyasztási alapra, amely rendkívül sokféle szükségletet (oktatás, egészségvédelem, társadalombiztosítás, gyermekellátás, üdülés stb.) elégít ki. A társadalmi fogyasztási alapot zömében térítés nélküli szolgáltatások alkotják, amelyekből a dolgozók lényegében szükségleteik szerint részesülnek, ezért ezek a kommunista elosztás csírái. Meg kell azonban jegyezni, hogy ezeknek az elosztásban viszonylag alacsony az arányuk —, nem teljesen elégítik ki még egy-egy fogyasztási kör teljes szükségleteit sem és sok mindenben kapcsolódnak a munka szerinti elosztáshoz.

A kommunista elosztásra való fokozatos áttérésnek fontos módja a társadalmi fogyasztási alap bővítése és ezzel a szükségletek teljesebb kielégítése. A fejlődés korai időszakában ez az elosztás csak azokra a javakra terjedhet ki, amelyekből a szükségleteket teljesen ki lehet elégíteni, és azokra a termékekre, amelyeknek díjtalan elosztása nem zavarja meg az újratermelést. A térítés nélküli szolgáltatások megválasztásánál alapos közgazdasági mérlegelést kíván az a tény, hogy nem egyszerre jönnek létre a térítésnélküli elosztás anyagi feltételei, valamint fennáll az egyes termékek kölcsönös felcserélhetősége és más termékekhez való értékviszonya. Ha olyan terméket vonunk be az ingyenes szükségletkielégítés körébe, amelyet más fogyasztási cikk előállítására lehet felhasználni és ezt a másik cikket még csak fizetés ellenében lehet kapni, akkor ez lehetővé teszi a spekulációt. Ezt nem magyarázhatjuk pusztán az emberi gondolkodás és tudat éretlenségével; ebben a gazdasági törvények érvényesülnek. Az SZKP programja ezért elsősorban *a kollektív módon felhasználható javakra és szolgáltatásokra* irányozza elő a kommunista térítés nélküli elosztás kiterjesztését.

Azt is figyelembe veszi a pártprogram, hogy az elosztás formája aktívan visszahat a termelésre, és különösen az emberi gondolkozásra. A kommunista ember kialakítása szempontjából óriási emberformáló hatása van annak, hogy már most jelentősen kiszélesítik a térítésnélküli elosztást és, hogy elsősorban a köznevelési, a közegészségügyi és a kulturált életmódban nagy szerepet játszó egyéb szolgáltatások állnak szükségletek szerint rendelkezésre. A teljes termékbőség megteremtésével a fogyasztási cikkek mind szélesebb körére terjeszthető ki az ingyenes és szükségletek szerinti elosztás.

A fogyasztási javak ingyenes és szükségletek szerinti elosztása közti összefüggésnek is rendkívül nagy a jelentősége. A javak kommunista elosztása ugyanis nem képzelhető el elle.. szolgáltatás, fizetés ellenében. A bérek állandó emelése és az árak csökkenése magasra emeli a dolgozók életszínvonalát, de meghagyja a fogyasztás mértékének különb-

Digitized by Google

ségét. Ez a helyzet még akkor is fennmaradna, ha a magas és alacsony keresetűek fizetése közötti aránytalanság megszűnne. Lehet, hogy ugyanabból a fizetésből például egyik embernek kétszer akkora családot kell eltartania, mint a másiknak. Megmarad a különbség az egyes személyek fogyasztásában is. Emellett az is lényeges, hogy a kifejlett kommunizmusban is megmaradnak az emberek személyes, képességbeli különbségei. Ebből következik, hogy a társadalom egyes tagjai többet, mások kevesebbet adnak munkájukkal a társadalomnak. A fogyasztásban azonban nem lehet különbséget tenni az emberek között képességeik különbözősége szerint. Ezért a személyes fogyasztási javak kommunista elosztása egyenlőtlen elosztást feltételez.

Az SZKP programja körültekintően ügyel erre az összefüggésre is, amikor elsősorban a családi fogyasztás legkiemelkedőbb egyenlőtlenségeit kívánja megszüntetni. A húszéves időszak végén lehetővé teszik a gyermekek, a munkaképtelenek ingyenes ellátását, az orvosi, a lakás- és közszolgáltatási juttatások szükséglet szerinti elosztását. Mind több segélyt, kedvezményt irányoznak elő az egyedülálló anyáknak és a nagylétszámú családoknak. Fokozatosan csökkenteni fogják a magas és alacsonyabb jövedelmek közti különbséget. A szakképzetlen munkások mind nagyobb tömegei válnak szakképzetté, s a teljesítményük színvonalában mutatkozó különbségek csökkenésével fokozatosan csökkenni fog köztük a bérszínvonalban meglevő különbség, valamint a munkások és a parasztok jövedelme közötti eltérés is.

Az SZKP programja a fejlődés jelenlegi (1960—1980) szakaszában a világ legmagasabb életszínvonalának elérésében kettős feladat megoldását tűzi ki célul: 1. a dolgozók bérének emelését, valamint a kiskereskedelmi árak leszállítását és 2. az ingyenesen szétosztásra kerülő alapok bővítését.

A párt abból a lenini tételből indul ki, amely szerint a kommunizmus építésének az anyagi érdekeltség elvére kell támaszkodnia. Ezért a következő két évtizedben a munka szerinti részesedés marad a dolgozók anyagi és kulturális szükségletei kielégítésének legfőbb forrása. A társadalmi alapok növekedésével a második évtized végén eljut a Szovjetunió arra a fokra, hogy a lakosság összes jövedelmének körülbelül a felét az ingyenes juttatások fogják alkotni.

A szükségleti javak kommunista elosztásának fokozatos bevezetését és a térítés ellenében való fogyasztás ezzel egyidejű létezését feltételezi az a körülmény is, hogy a termelés növekedésével nem szűnik meg a választék rugalmasság. Az átmenet időszakában ez sokkal élesebben mutatkozik meg, mint amikor az alapvető fogyasztási javakat már a szükségletek szerint osztják el. Megmarad a személyes szükségletek bizonyos individuális jellege. Lesznek olyan fogyasztási cikkek, amelyek elavulnak, és megjelennek olyan új cikkek, amelyek új szükségleteket teremtenek. Az ember abban is különbözik az összes többi élőlénytől, hogy szükségletei végtelenek és állandóan új szükségletei fejlődnek ki. Ezért még a kommunizmus legfejlettebb fokán is lesznek olyan új termékek, melyekkel nem elégíthetők ki egyszerre tömegesen a fogyasztók. Minden új termelési módszer elsajátítása és a termelésbe való bevezetése hosszabb-rövidebb időt kíván meg. Amíg

Digitized by Google

e javak elosztásának kommunista formái ki nem alakulnak, addig feltétlenül fennmarad a pénzbeli elosztási forma, különösen a fejlődés első időszakában. A kommunizmusba való átmenet idején tehát a pénzbeli térítés és az ingyenes elosztás tartós „egymás mellett élése" lesz a jellemző.

Nem volna helyes úgy értelmezni a szükségletek szerinti elosztást, mint az egyéni szeszély és önkény kiszolgálását. Engels a kommunizmus elosztási viszonyaival foglalkozva megállapította, hogy az emberi szükségleteket törvényszerűségek szabályozzák és *csak ésszerű szükségletek tekinthetők normális szükségleteknek.* A kommunizmust az jellemzi, hogy mindenkinek a szükségleteit egyre növekvő mértékben elégítik ki. Ehhez nemcsak a szükségleti javak tömegét kell növelni, hanem a szükségletek körét is bővíteni kell. Azért fontos megjegyeznünk ezt, mert a javak jó részének a fogyasztási normái nagy mértékben meg vannak határozva. Egy adott fogyasztási struktúrában például nem lehet kétszer annyi zsírt, vagy cukrot elhasználni, mint amennyit az emberek biológiai szükségletei megengednek. De ugyanez a helyzet a lakás, a fűtés, az utazás, a ruházkodás stb. tekintetében is.

Ezért állapítja meg a XXII. kongresszus, hogy a termelőerők nagyfokú fejlettsége mellett minden embernek az adott fejlődési szakaszra jellemző *ésszerű* szükségleteit ki lehet elégíteni. Igaz, hogy a további fejlődés újabb szükségleteket teremt, de ezzel egy időben létrejönnek azok a termelő alapok is, amelyek — ha kisebb-nagyobb időeltolódással is — de teljesen ki tudják elégíteni az új szükségleteket. Figyelembe kell itt venni, hogy a társadalom szellemi (tudományos, kulturális) szükségletei jóval gyorsabban fognak nőni, mint az alapvető anyagi szükségletek. A kommunizmus ugyanis nem egyszerűen az anyagi javak telítettségét, hanem az emberi együttélésben és a természettel folyó küzdelemben kialakult sokoldalú szükségletek legteljesebb kielégítését jelenti.

A kommunizmusbeli ésszerű, anyagi szükségletek kielégítése — bármennyire törvényszerűségeken alapul is — nem alakul ki automatikusan; ezeket a szükségleteket is tanulmányozni, normázni, tervezni kell. A gazdaság harmonikus fejlesztéséhez az szükséges, hogy szigorúan felmérjék és számba vegyék a megtermelt és elosztásra kerülő termékeket. A kommunista gazdaság az eddigieknél jóval gyorsabban fog fejlődni, s ha itt a legkisebb aránytalanság keletkezik is az újratermelésben, ez súlyos károkat okozhat. Szigorú tervszerűséggel kell elosztani a fogyasztási cikkeket is. Az új szükségleti javakat csak pontos felmérés és fejlett elosztási rendszer alapján lehet bevezetni a fogyasztásba.

A XXII. kongresszus nagyon átgondolt és reális irányelveket fogadott el a nép anyagi jólétének növelésére. A nemzeti jövedelem növelésével a szovjet népnek a két évtized alatt el kell érnie a világ legmagasabb életszínvonalát, és ezzel meg kell alapoznia a szükségletek szerinti elosztás kommunista elvének kiterjedt megvalósítását. Az első feladat: elérni, hogy az egész lakosság jövedelme magas színvonalra emelkedjék. A következő húsz évben a munkások és alkalmazottak egy dolgozóra eső reáljövedelme körülbelül három, három és félszeresére,

Digitized by Google

a kolhozparasztoké pedig — a munkatermelékenység nagyobb növekedésének megfelelően — több mint négyszeresére növekszik.

Ebből következik, hogy a második évtizedben az *egész* lakosság eléri az anyagi és kulturális javak bőségét. A második évtized végén minden családnak az összes egészségügyi és kulturális követelményeknek megfelelő komfortos lakása lesz, s ennek használata ingyenessé válik. Általános lesz a hatórás munkanap, s a munka termelékenység növekedésének mértékében megkezdődik az áttérés a négy- és ötórás munkanapra. Rendkívül nagyot halad a nők teljes társadalmi egyenlőségének megvalósítása azzal, hogy általánosan kiterjeszthetők lesznek a megfelelő díjazásért végzett könnyebb munka feltételei. A közszolgáltató vállalatok széles hálózatát hozzák létre. A társadalmi alapok terhére az iparban és a mezőgazdaságban ingyenessé lesz a munkahelyen elfogyasztható déli alapétkezés és munkaruha. A társadalom nagy mértékben leveszi a terhet a nőkről azzal is, hogy a második évtized végén minden család ingyen neveltetheti a gyermekintézményekben kicsiny és serdülő korú gyermekét. Egyre kiterjedtebbé válik a teljes ingyenes ellátást és munkaruhát nyújtó bentlakásos iskolahálózat. Az összesített társadalmi alapok segítségével már a második évtizedben majdnem teljesen leveszik a családokról az idős, vagy munkaképtelen családtagok kezelésének és ellátásának anyagi terhét. Fokozatosan lehetővé válik az üdülők és túristaházak ingyenes, vagy jutányos térítésért való igénybevétele.

•

Mi a szocializmust építjük hazánkban, de a munka szerinti elosztás mellett bizonyos mértékben már nálunk is megtalálhatók a szükségletek szerinti elosztás csírái és elemei. A társadalmi fogyasztási alapok jelentősen befolyásolják a lakosság életszínvonalának alakulását, s a második ötéves tervben tovább nő súlyuk az elosztásban: a reáljövedelem 16—17 százalékkal, az egy lakosra jutó társadalmi fogyasztási alap pedig 23 százalékkal emelkedik. Jóvátehetetlen hiba volna azonban, ha ideje előtt hozzákezdenénk és szélesebben valósítanánk meg a kommunista elosztás elvét. Ez zavarokat okozna az elosztásban, lejáratná a kommunizmus eszméit, aláásná a dolgozók kezdeményezését, veszélyeztetné a fejlődést. A kommunista elosztáshoz magas színvonalú termelőerőkre, termékbőségre és kommunista társadalmi viszonyokra van szükség. Ennek a megteremtése a mi célunk és feladatunk.

A szocializmusban annál gyorsabb a termelőerők fejlődése, minél jobban érvényesítjük a munka szerint elosztás szocialista elvét, mert — mint Lenin mondotta — a szocializmusban „az elosztás a termelés emelésének módszere, fegyvere és eszköze". Ezzel egyidejűleg állandóan fejlesztenünk kell a dolgozók öntudatát és fel kell karolnunk azokat a kezdeményezéseket, amelyek a kommunista munka kialakulásához vezetnek. Ez a feltétele annak, hogy sikeresen felépítsük a szocializmust és mi is minél előbb rátérjünk a kommunizmus feltételeinek megteremtésére.

Nagy Károly

Digitized by Google

NEMZETKÖZI SZEMLE

Indokína országainak problémái

Délkelet-Ázsia országaiból nyugtalanító híreket olvasunk. Az amerikai sajtó közvetlen amerikai intervenció lehetőségéről beszél Dél-Vietnamban. Mind sűrűbben érkeznek oda amerikai katonai csoportok, hadianyagok és repülőgépek. A Vietnami Demokratikus Köztársaság néphadseregének összekötő bizottsága november 16-án tiltakozást juttatott el az Indokínára vonatkozó egyezmények végrehajtásának felügyeletével megbízott nemzetközi bizottsághoz, a Szaigonba érkezet amerikai katonai személyek újabb csoportja miatt. A Reuter-hírügynökség szerint e csoportot bízták meg, hogy amerikai tengerészek partraszállását készítse elő Dél-Vietnamban. November 27-én a VDK külügyminisztériuma jegyzéket intézett az 1954. évi genfi konferencia két társelnökéhez, s ebben aláhúzta, hogy az amerikai intervenció fokozódása Dél-Vietnamban rendkívül súlyos helyzetet teremt e vidéken. Laoszban az amerikai imperializmus bábjai, Bun Um és Noszavan késleltetik a három herceg által Zürichben, júniusban aláírt megegyezés végrehajtását. A genfi kibővített nemzetközi konferencián, melyet májusban hívtak össze a laoszi kérdés békés rendezésére, az amerikaiak halogató taktikát alkalmaznak. A nyugati sajtó még csak nem is titkolja, hogy az Egyesült Államok és a SEATO katonai akciót készít elő Indokínában. A béke híveinek nagy erőfeszítésére van szükség, hogy melegháborúvá ne változzék az a hidegháború, melyet Indokínában az 1954. évi genfi egyezmények óta az imperialisták állandóan táplálnak, valamint ahhoz, hogy érvényesüljenek azok a törekvések, melyek nemzetközi tárgyalások útján segítik elő a békét és a haladást.

•

E veszélyes helyzet onnan származik, hogy az imperializmus, és elsősorban az amerikai imperializmus, megkísérli feltartóztatni azt a történelmi folyamatot, amelyet az indokínai népeknek a francia gyarmatosítókon aratott győzelme határozott meg. Az amerikai imperializmus beavatkozásai késleltették a gyarmatosítás felszámolására vonatkozó és 1954-ben már megérett problémák megoldását, aláásták vagy fenyegették az indokínai országok függetlenségét, s megteremtették a feszültség egy olyan tűzfészkét, amely Indokínán keresztül Ázsia és az egész világ békéjét fenyegeti.

Nézzük meg közelebbről a tényeket.

Az imperializmus Indokínában előidézte a legnagyobb indokínai ország[1] mesterséges *megosztottságának* fenntartását, a vietnami

[1] Vietnámnak körülbelül 29 millió lakosa van — 16 millió északon, 13 millió délen. — Thaiföldnek 22 millió, Kambodzsának 5 millió, Laosznak 3 millió, Malájföldnek több mint 6,5 millió, Szingapurnak kb. 1,5 millió.

Digitized by Google

nép akarata és a nemzetközi egyezmények ellenére.

E megosztottság következményei még súlyosabbakká váltak azáltal, hogy Vietnam déli részén valójában visszaállították a gyarmati rendszert. Míg északon gyorsan felszámolták a gyarmati rendszer maradványait, s az ország a független fejlődés útján haladt előre, addig Dél-Vietnam külpolitikája, fegyveres erői és gazdasága teljesen az amerikai imperializmus ellenőrzése alá került. A nemzeti függetlenség felszámolása Vietnam déli részén — ennek minden súlyos következményével együtt — jelenleg az ország alapvető problémája.

Az amerikai imperializmus beavatkozása kérdésessé tette két másik új indokínai ország, Laosz és Kambodzsa függetlenségét is. A hazafias erők ellenállása ezen országokban nem engedte meg az amerikai terv megvalósítását. Az imperialistáknak az az igyekezete, hogy céljukat elérjék — akár úgy, mint Laoszban, bábjaik *fegyveres* lázadása útján —, a másik oka az Indokinában jelentkező feszültségnek.

Az amerikai uralom Dél-Vietnamban és Thaiföldön hozzájárult az imperializmus gazdasági és stratégiai pozícióinak fenntartásához és megerősítéséhez, itt és más indokínai országban is gátolta a kolonializmustól és a feudalizmustól örökölt, idejétmúlt társadalmi-gazdasági szerkezet felszámolását. A Vietnami Demokratikus Köztársaság kivételével Indokína valamennyi többi országában ma is érezhetők — bár különböző mértékben — az elmaradottság következményei: az időjárás viszontagságai, aszály vagy áradások károsítják a termést, gyilkos éhség pusztít, s a súlyos trópusi betegségek — a malária, a vérhas, a lepra — továbbra is tizedeli a lakosságot. Itt még megvan az a szokás, hogy inséges időkben a szülők eladják gyermekeiket, hogy megmentsék őket az éhhaláltól. Ezekben a kifejezetten agrárországokban az oly fontos földkérdés még nincs megoldva. A feudális társadalmi szerkezet megmaradt. Dél-Vietnamban a földesurak visszavették az ellenállási harc idején a parasztoknak kiosztott földet. Mint más volt gyarmatokon, a helyi feudalizmus, amely a régi kolonializmus szövetségese és támasza volt, itt is csatlakozott az új gyarmatosítókhoz, az amerikaiakhoz. Indokína országainak története is azt bizonyítja, hogy *csak az imperializmus elleni harccal lehet a feudalizmust felszámolni és igazi agrárreformot kivívni, a társadalmi haladást megvalósítani.*

•

Indokína feszült helyzetében két olyan fő konfliktus merült fel, mely háborús veszély hordozója; *Laosz* és *Dél-Vietnam* kérdése. Hogy jobban megérthessük e konfliktusokat, vissza kell térnünk az 1954. évi genfi nemzetközi konferenciára és az ott kötött egyezményekre.

A koreai fegyverszünet után egy évvel, 1954-ben, a francia gyarmatosítóknak Dien Bien Phu-nál elszenvedett döntő vereségével olyan helyzet alakult ki, hogy az amerikaiak vezette „erőpolitikusok" kénytelenek voltak komoly engedményeket tenni. A szovjet külpolitika kemény harcban érvényesítette azt az elvet, hogy a vitás nemzetközi kérdéseket békés úton, tárgyalásokkal kell megoldani. Sikerült kihar-

Digitized by Google

colni, hogy Ázsia két legégetőbb problémáját: Koreának és az indokínai háborúnak az ügyét a Kínai Népköztársaság részvételével és az összes többi érdekelt országokkal egyetértésben döntsék el. A genfi értekezlet — ha Koreára vonatkozólag nem is hozott jelentős előrehaladást — az indokínai kérdés megoldását illetően sikeres volt a már kialakult helyzethez képest. *Elismerte a népi felszabadító harc eredményeit,* mindenekelőtt a Vietnami Munkapárt által vezetett hős vietnami nép eredményeit. A VDK-nak módja nyílt, hogy egységes egészet képező területen rohamosan növelje gazdasági és politikai erejét. Kijelölték az egységes, demokratikus vietnami állam megteremtésének útját is. A Laoszra és Kambodzsára vonatkozó egyezmény intézkedett ezen országok alapvető szabadságjogainak tiszteletben tartásáról. A határozat mindhárom indokínai államra vonatkozólag kimondta, hogy az aláírók tiszteletben tartják ezen országok szuverenitását, függetlenségét, egységét és területi integritását, és semmilyen formában nem avatkoznak be belső ügyeikbe. Ezen országok egyikében sem lehet külföldi katonai támaszpontokat létesíteni, s ezek nem csatlakozhatnak katonai szövetségekhez. Eltérően tehát a függetlenségüket visszanyert más gyarmati országoktól, az indokínai államok függetlenségét, semlegességét és békés fejlődésük lehetőségét *nemzetközi egyezmény biztosította.*

Laoszban akkor kezdődtek a bajok, amikor az amerikai imperialisták szabotálták a genfi egyezmények végrehajtását. A „laoszi problémákat" a genfi elvek megsértése okozta. J. Foster Dulles 1955-ben Laoszban tett látogatása után nyomban elkezdődött a polgárháború. Akkor — ugyanúgy, mint/ jelenleg — három fél vett részt a laoszi eseményekben: a Patet Lao, a semlegesek (élükön Szuvanna Fuma herceggel), és a Noszavan — Bun Um-féle feudális és amerikabarát reakciósok.

A Patet Lao a francia gyarmatosítók ellen folytatott fegyveres harca révén széles és szilárd népi alapot teremtett magának. E kemény és hősies harc folyamán Szufanuvong herceg, a Patet Lao elnöke, nagy tekintélyre tett szert az országban. A Patet Lao politikai testvérszervezete, a Neo-Lao-Hakszat párt és a vele szövetséges csoportok a parlament 21 helyéből 13-at szereztek meg.

A genfi egyezmények végrehajtása megkövetelte, hogy a Patet Lao szervesen bekapcsolódjék az ország életébe. Washington azonban minden eszközzel szembeszegült ezzel. Ügynökeik, a laoszi feudálisok, megkísérelték, hogy amerikai dollárok és fegyverek segítségével felszámolják a Patet Laot. A Pentagon és a State Department számára a hazafias, gyarmatosítás-ellenes erők felszámolása nemcsak azt jelentette volna, hogy egy országot megszereznek a „szabad világnak", hanem azt is, hogy *amerikai támaszpontokat* létesíthetnek olyan országban, melynek több mint 1000 km hosszú határa van Kínával és a Vietnami Demokratikus Köztársasággal.

Szuvanna Fuma herceg, aki a nemzeti egység és a semlegesség politikájának a hive, az amerikai imperialisták által szőtt intrikák és az általuk szított fegyveres puccsok következtében három ízben — 1955-ben, 1958-

Digitized by Google

ban és 1960-ban — volt kénytelen átadni a hatalmat. De ezekután a parlament ugyancsak háromízben hagyta jóvá politikáját és iktatta be újból miniszterelnöki tisztébe.

1958-ban, Szuvanna Fuma második távozása után, a hatalmon levő feudális klikk újrakezdte a háborút a Patet Lao ellen. Az imperializmus bábjai azonban újból elszámították magukat. Nemcsak hogy nem sikerült megsemmisíteniök a hazafias erőket, de saját hadseregük is bomlásnak indult a népellenes háborúban; a katonák megértették, hogy ezt a háborút idegen zsoldban és egy korrupt klikk érdekében folytatják. Kong Le ejtőernyős kapitány kezdte meg a felkelést a hadseregben, 1960. április 9-én, s Vientiane lakossága tömegesen támogatta. A Noszavan-kormányt megdöntötték, s Szuvanna Fuma megbízást kapott a királytól és a jogaiba visszahelyezett parlamenttől, hogy (immár harmadszor) megalakítsa a nemzeti egység és semlegesség politikáját folytató kormányát. Kevéssel ezután a State Department fenyegetésekkel arra akarta kényszeríteni Szuvanna Fumát, hogy szakítson meg minden kapcsolatot a Patet Laóval. Szuvanna Fuma elutasította az ultimátumot. Ekkor az imperialisták gazdasági blokád alá vették Laoszt, elvágva a Thaiföldön át vezető és az ország élelmiszerellátása szempontjából létfontosságú közlekedési utakat. Csak a Szovjetunió gyors segítsége mentette meg az éhínségtől az ország északi vidékeit. Ezalatt a Bun-Um—Noszavan klikk Thaiföldön, amerikai tisztek segítségével, újjászervezte katonai erőit. Amerikai „tanácsadók" parancsnoksága alatt és thaiföldi csapatok támogatásával betörtek Laoszba, 1960. december 12-én bombázták Vientiane-t és a Kong Le kapitány számbelileg gyengébb csapatai ellen vívott háromnapos harc után elfoglalták a fővárost. Kiterjesztették a hadműveleteket a Kong Le és a Patet Lao egységei által ellenőrzött vidékekre is. A szorosan együttműködő hazafias erők azonban a lakosság cselekvő támogatásával 1961 januárjában ellentámadásba mentek át, elfoglalták a Rizsesköcsög-síkságot, bekerítették Luang-Prabang-ot, a királyi székhelyet, s mélyen behatoltak a déli tartományokba. Februárban Noszavan és amerikai „tanácsadói" — érezve, hogy a katonai helyzet egyre kedvezőtlenebb számukra — kénytelenek voltak belenyugodni a tűzszünetről folytatandó tárgyalásokba. E tárgyalások eredménye volt az 1961. június 22-én Szuvanna Fuma, Szufanuvong és Bun-Um által Zürichben aláírt egyezmény.

Az események ilyen sommás ismertetéséből is kiviláglik, milyen elkeseredetten igyekezett az amerikai imperializmus, hogy fegyverrel is rákényszerítse terveit Laoszra. A tárgyalások létrejötte egymagában is súlyos veresége az amerikaiak délkelet-ázsiai politikájának és sikere a laoszi nép függetlenségi harcának. Egyben az erőviszonyok megváltozása mellett jól tükrözi az imperialista hatalmak egymás közötti ellentéteit is ezen a fontos területen. A „laoszi probléma" tárgyalások útján való rendezése véget vetne további vérontásnak és csökkentené a háborús konfliktus veszélyét. Emellett azért is előnyös volna a demokratikus erők számára, mert a je-

Digitized by Google

lenlegi erőviszonyok között és a laoszi nép hangulatát figyelembe véve nem is lehet elképzelni olyan „békés" rendezést, amelyet az amerikaiak diktálnának. Bun Um ezért igyekszik mindig kitérni a tárgyalások elől, s ezért igyekeznek az amerikaiak újra és újra katonailag „rendezni" a kérdést. Ez magyarázza meg magatartásuk látszólagos ellentmondásait, azt, hogy a „békülékenység" időszakai váltakoznak az agressziókkal.

A három herceg zürichi megállapodása[2] alapjában véve az 1954. évi genfi egyezményeken nyugodott. A Szuvanna Fuma, Szufanuvong és Bun-Um által Hin Hopban a múlt év október 7-én aláírt második egyezmény felhatalmazta Szuvanna Fumát arra, hogy tárgyalásokat kezdjen az ő elnöklete alatt létesítendő koalíciós kormány személyi összetételéről. Ez utóbbi tárgyalásokat Bun-Umék vonakodása miatt november végéig nem tartották meg.

November 20-i nyilatkozatában a Patet Lao vezetője, Szufanuvong herceg összegezte az akkori helyzetet: Az amerikaiak közvetlenül irányítják a lázadó klikket. Addig 1300 „tanácsadót" küldtek Laoszba. Fokozzák a fegyverek, a tankok, az ágyúk, a repülőgépek szállítását. A lázadók hadseregében Csang Kaj-seknek 5000 embere van, minden században 6—7 thaiföldi, Dél-Vietnamból Ngo Dinh Diem segíti a lázadókat. Bandita-támadásokkal rátörnek a falvakra, felperzselik azokat és terrorizálják a békés lakosságot. De a hazafias erők a nép védelmére kelnek, s a parasztok is szervezkednek és fegyverkeznek, hogy szembeszálljanak a terroristákkal. Az amerikai imperialisták a katonai akciók felújítására törekszenek, s mesterkedéseik akadályozták a három laoszi fél közötti tárgyalások újrafelvételét.

A laoszi hazafias erők és a békeszerető nemzetközi erők következetes és kitartó politikájának hatására december elején mégis mutatkozott némi előrehaladás a kibővített genfi értekezlet munkájában. A konferencia jóváhagyta a szovjet és angol társelnököknek a nemzetközi bizottság feladatairól és tevékenységéről szóló közös javaslatait. S a két társelnök ismét felszólította a három laoszi felet, hogy egyezzen meg a koalíciós kormány megalakításában. Az utolsó hírek szerint Laoszban is folytatódnak a tárgyalások a koalíciós kormány összetételéről.

•

Az amerikai imperializmusnak lényegében Kambodzsában is ugyanazok a céljai, mint Laoszban: Kambodzsát a SEATO egyik láncszemévé akarják tenni, függetlenséget fel akarják számolni. 1955 májusában már-már úgy látszott, hogy az amerikai nyomás sikerre vezet: egyezményt írtak alá, amely lehetővé tette, hogy amerikai csapatok vonuljanak át Kambodzsa területén. De a gyarmatosítók elleni harcokban megedződött kambodzsai nép el-

[2] Lényege a következő volt: Minden külföldi beavatkozást elutasítanak. Külföldi segítséget Laosz csak szuverenitásának elismerése alapján és nemzeti függetlenségét erősítő gazdasági építésre fogadhat el, de nem fogad el semmiféle nemzetközi gyámságot. A Nemzetközi Bizottságnak nincs más feladata, mint az, hogy ellenőrizze a három lao zi fél között létrejött tűzszünet megtartását, s ha a laoszi királyi kormány kéri ezt, segítséget nyújtson a külföldi csapatoknak és katonai személyzetnek az országból való kivonásához. Laosz nem csatlakozhat katonai szövetségekhez, nem kérhet és nem fogadhat el külföldi védelmet.

Digitized by Google

lenállása végül is megakadályozta ezen egyezmény megvalósítását.

Kambodzsa nemzeti egysége a függetlenség és a semlegesség jegyében, az államfő, Norodon Szihanuk herceg vezetésével valósult meg, aki az összes országokkal való együttműködés és a béke politikáját folytatja. Kambodzsa értékes segítséget kap a szocialista országoktól.[3]

A semlegességi politika sikerei azonban nem biztosítják egyszer s mindenkorra Kambodzsa függetlenségét. A nagyon is aktív kambodzsai feudális uraknak és a komprádor-burzsoáziának még elég erejük van arra, hogy — az amerikai imperializmussal egy követ fújva — demokráciaellenes intézkedéseket erőszakoljanak ki. Meg is tették ezt 1960-ban, a sajtószabadság elleni támadással. Az ő befolyásuk érvényesül a földreform szabotálásában is.

Az utóbbi időben Kambodzsa két amerikanizált szomszédja — nyugaton Thaiföld, keleten Dél-Vietnam — mind több provokációt követ el ez ország ellen. Amerikai—thaiföldi közös hadgyakorlatokat tartanak a kambodzsai határ mentén, miközben az amerikai sajtó nagy zajt csap az állítólagos „kambodzsai felforgató tevékenység"-ről. Kambodzsa népe és kormánya szilárdan szembeszáll e provokációkkal és a megfélemlítési kísérletekkel. November 19-én Norodon Szihanuk herceg kijelentette: „A »szabad világban«, főként az Egyesült Államokban, bizonyos személyek és bizonyos lapok »kommunista felforgatásról« kiabálnak, s személyem ellen rágalomhadjáratot folytatnak. Azt vélték, ezzel ürügyet teremthetnek arra, hogy betörjenek területünkre." Nyilatkozatában újból megerősítette, hogy Kambodzsa ragaszkodik a semlegesség és a függetlenség politikájához. A semleges Kambodzsát a „béke kikötőjének" nevezik. Példája szembenáll az amerikai imperializmusnak elkötelezett Dél-Vietnaméval.

*

Térjünk át az utóbbi országra. Itt is, mint Laoszban, a genfi elvek megsértése okozta a problémákat. Ngo Dinh Diem, az amerikai imperializmus ügynöke — aki négy évig az Egyesült Államokban élt és ott szoros kapcsolatba került olyan befolyásos személyekkel, mint pl. Spellman bíboros — már kezdetben sem titkolta: nem hajlandó betartani a genfi megállapodást. Így megtagadta részvételét azon az értekezleten, amelynek az ország egyesítését célzó általános választásokat kellett volna előkészítenie. Az amerikai imperialisták e bábjukkal olyan katonai szerződést kötöttek, melynek értelmében Szaigonban egy 3000 személyből és (az amerikai Life c. folyóirat szavaival élve) az „USA-gyártmányú gerilla-taktika" ezer specialistájából álló katonai missziót állítottak fel. A Ngo Dinh Diem klikk több mint kétmilliárd dollár „segélyt" kapott a félmillió főnyi hadsereg és a rendőrség felállítására és felszerelésére.

Az amerikai tisztek által kiképzett és vezényelt dél-vietnami hadsereg és rendőrség valóságos írtóhadjáratot folytat a vietnami nép ellen. E harc halottainak száma meghaladja a 80 ezret; több

[3] A Szovjetunió 500 ágyas kórházat állított fel Kambodzsában, egy technológiai intézetet ajándékozott, műszaki segítséget nyújt, stb. Kína közreműködik ipari üzemek felállításában, Csehszlovákia és több más európai szocialista ország technikai segítséget ad stb.

Digitized by Google

mint 300 ezer embert börtönöztek be és félmilliót sebesítettek vagy csonkítottak meg. Az imperialista sajtó tudósítói is elismerik, hogy e nélkül a rendőri terror nélkül a közgyűlöletben álló Ngo Dinh Diem rendszer nem tarthatná fenn magát. Már a hadsereg is elégedetlen; ezt bizonyítja az 1960 novemberi államcsíny, amellyel a hadsereg meg akarta dönteni a diktátor uralmát, de amely kudarcot vallott.

Nincs olyan rétege a népnek, mely ne szenvedne e rendszer gazdaságpolitikája következtében, a hatalmas katonai kiadásoktól, a külföldi monopoltőkének való behódolástól, vagy a falvak feudális uraitól.

A városi központok dolgozóinak kétségbeejtő a helyzetük. A Szaigonban megjelenő „Journal d'Extreme Orient" (Távolkeleti Hírlap) szerint Dél-Vietnamban a munkanélküliek száma eléri a másfél milliót, jelentős részük Szaigonban él. 1960 végén az árszínvonal 50 százalékkal volt magasabb, mint egy évvel ezelőtt. A városokban és a falvakban a koldusok tömege él tipikusan gyarmati, „ázsiai" tömegnyomorban. A nemzeti burzsoázia és a középrétegek is kárát vallják annak, hogy a külföldi (főként japán és amerikai) áruk elözönlik a vietnami piacot: 1960-ban 784 üzem szüntette be a termelést.

Különösen súlyos csapások érték a parasztokat: kénytelenek voltak visszaadni a francia gyarmatosítók elleni háború idején szétosztott földeket. A feudális urak, meg azok a korrupt és kegyetlen hatósági vezetők, akiket annak idején az ellenállási mozgalom megfosztott birtokaiktól, „régi tartozások" címén is üldözik és kizsákmányolják őket.

Betetőzték a parasztság nyomorúságát a kényszer-áttelepítések, melyek során mintegy egymillió a rendszerrel szemben álló parasztot zártak „agrárvárosoknak" elnevezett, drótsövénnyel körülvett és fegyveresek által őrzött gyűjtőtáborokba. A „Paris Presse" c. francia burzsoá lap 1960. november 15-én ezt írta: „A szaigoniak elégedetlensége a falvakban gyűlöletté változott át, főként ott, ahol agrárvárosok létesültek." A „Time" c. amerikai folyóirat négy hónappal ezelőtt vietnami tudósításában arról írt, hogy egyes vidékek parasztjai nem azt nézik a rendszer ellenségeiben, hogy kommunisták, „hanem azt, hogy ellenállók, akik nemzeti küzdelmet vívnak a franciák helyébe lépett amerikaiak, Vietnam legfőbb gazdái, »overlordjai« ellen."

Az 1960 decemberében létrejött Dél-Vietnami Nemzeti Felszabadító Front éppen az ellenállásnak ezt a nemzeti jellegét juttatja kifejezésre. Kiáltványában egyesülésre és harcra hívja a vietnami népet az alábbi fő programpontok megvalósításáért: Ngo Dinh Diem uralmának megdöntése után koalíciós nemzeti demokratikus kormányt kell alakítani. Az eltörölt szabadságjogok visszaállítandók. Haladó demokráciát kell megvalósítani. Meg kell szüntetni az imperialisták és ügynökeik monopóliumait. A független fejlődés és a szociális reformok politikáját kell folytatni. Csökkenteni kell a föld bérleti díját és meg kell kezdeni a földreformot. Meg kell szüntetni az amerikai tanácsadók rendszerét és az idegen katonai támaszpontokat. Békés és semleges külpolitikát kell folytatni, diplomáciai kapcsolatokat kell létesíteni minden olyan országgal, mely

Digitized by Google

tiszteletben tartja Vietnam függetlenségét. Helyre kell állítani a normális kapcsolatokat az ország két része között. Elő kell készíteni a haza békés egyesítését.

Ez a felhívás erős visszhangra talált. A Nemzeti Felszabadító Frontnak számos községet és egész megyéket sikerült felszabadítania. Az amerikai—diemista szószólók ellentmondásba kerültek magukkal: egyrészt a „kommunista felforgatás" súlyos veszélyéről beszélnek, másrészt pedig azt állítják, hogy csupán kicsiny — Dean Rusk szerint összesen 12 000 főből álló — fegyveres „terrorista" csoportok állnak szemben velük. Felvetődik a kérdés: miért nem képes a félmillió katona, milicista, „a dzsungel janicsárjai" és a rendőrség felszámolni e kis csoportokat? A kifosztott és a mérhetetlen terror alatt szenvedő lakosság egy a gerilla-harcosokkal. A falvakban és a városokban az otthon maradottak férjeiket, testvéreiket és fiaikat segítik, akik fegyverrel kezükben őérettük is küzdenek a gyűlölt rendszer ellen.

Ami azt az időnként hangoztatott állítást illeti, hogy a „terroristák" voltaképpen déli területre beszűrődött észak-vietnamiak — ennek a hitele semmivel sem nagyobb, mint azoké a két évvel ezelőtti „leleplezéseké", amelyek szerint Laoszt „elözönlötték a VDK csapatai." Az igazság az, hogy a VDK nem hatol be Dél-Vietnamba, de a diemista „dzsungel-janicsárok" igenis gyakran betörnek a VDK területére, és — amint ezzel a „Time" című amerikai folyóirat múlt év augusztusában eldicsekedett — provokációkkal élesztik ezt a délkelet-ázsiai tűzfészket. Az igazság az, hogy a VDK nem fegyveres beavatkozásával, hanem vonzóerejével gyakorol mély hatást a környező, még elnyomás alatt szenvedő indokínai országokra, s különösen a vele összetartozó, ugyanazon nép által lakott Dél-Vietnamra. A szocializmus útján haladó VDK — mint a népi Kína is — közvetlenül, a maga példájával mutatja meg nekik: hogyan juthat a nép az éhhalál torkából nemcsak mindennapi kenyérhez, hanem állandóan növekvő jóléthez; miként kezdhet emberhez méltó életet a paraszt, ha megszabadul a feudális rabszolgaságtól, agrárreformot hajt végre, majd a szövetkezeti társulás útjára lép; miként indul meg a gazdasági élet rohamos fejlődése a nép tulajdonába jutott és a dolgozók jólétét szolgáló ipar szocialista fejlesztésével; hogyan válhat az imperializmus jármát és a feudális önkényt lerázó nép a maga ügyeinek önálló intézőjévé. A VDK kormányának a többi szocialista országra támaszkodó következetes politikája, az 1954-es genfi egyezmények betartására és Vietnam *békés* egyesítésére irányuló őszinte szándéka, Délkelet-Ázsia békéjének megőrzésére való szakadatlan törekvése hatalmas visszhangot kelt ezen országok összes békeerőiben.

*

Indokína alapvető problémáinak és az egymást követő konfliktusoknak fentebbi kifejtése azt mutatja, hogy — bár az egyes országokban vannak sajátos vonások is — lényegét tekintve, mindenütt ugyanarról van szó: Indokína népei függetlenségükért, a haladásért és a békéért küzdenek. Az is világos, hogy ez a közös célokért folyó harc nem-

Digitized by Google

csak területileg, hanem a problémák jellegét tekintve is összefüggő egységet alkot.

De az indokínai problémák — amint arra már utaltunk is — jóval túllépik a helyi gyarmati konfliktus kereteit. Ha igaz az, hogy manapság minden gyarmati harcnak nemzetközi jelentősége van, akkor ez különösen igaz Indokína népeinek harcára vonatkozóan. Indokína nemzeti felszabadító mozgalmaival a „népek zsandára", az amerikai imperializmus, az imperialista tábor vezetője áll szemben. A népek szabadságának és a világ békéjének ez a fő ellensége rendelkezik az imperializmus legnagyobb erőforrásaival és neki van a legtöbb lakáj-szövetségese is. A közelmúltban tartott Kennedy-Mac Millan találkozón kötött megállapodásban Anglia is jóváhagyta az amerikai imperializmus délkelet-ázsiai beavatkozását. Ami a demokratikus mozgalmak felszámolására való törekvést, a kommunistaellenességet és a távolabbi célokat, a népi Kína, a VDK, a Szovjetunió, a szocialista országok ellen forralt terveket illeti, ezekkel a francia imperializmus is egyetért.

Tudott dolog azonban, hogy Anglia és az USA, de különösen Franciaország és az USA között súlyos ellentétek merültek fel az indokínai országokban, mindenekelőtt Laoszban és Dél-Vietnamban. Franciaország nem tudja megbocsátani, hogy az „erősebb ragadozó" gyors ütemben túrja őt ki erről a területről. A laoszi és dél-vietnami helyzet alakulása, a jelenlegi genfi értekezlet jó példa arra, hogy a gyarmati felszabadító harc mai, döntő szakaszában és a nemzetközi erőviszonyok megváltozásával az imperialisták egymás közötti ellentétei is erősödnek.

Az USA a dél-vietnami és thaiföldi katonai készülődések és fegyverszállítások fokozásával egyidejűleg erős diplomáciai tevékenységet is folytat ázsiai agressziv terveinek megvalósításáért. Így az utóbbi hónapokban nagy erőfeszítéseket fejtett ki, hogy Dél-Koreát és Japánt is az általa vezetett ázsiai katonai tömb, a NEATO[4] tagjává tegye, s ezzel biztosítsa Japán részvételét az elsőként Délkelet-Ázsiában tervezett katonai támadásban. A Japán KP lapja, az „Akahata" múlt év november 4-i számában leleplezte, hogy Dean Rusk amerikai külügyminiszter és Ikeda japán miniszterelnök közt Tokióban folyt tárgyalásoknak ez volt a fő témája. Röviddel ezután Ikeda Thaiföldre látogatott, ahol Sz. Thanarattal, az ottani diktátorral tárgyalt. Sajtónyilatkozatában magasztalta „a szabad világ egy tagjának (az az Thaiföldnek) határozott politikáját": a Laosz és Kambodzsa elleni provokációkat és agressziót.

Indokína népeit mély nyugtalansággal és felháborodással tölti el az, hogy — alig több mint fél emberöltővel a japán militaristáknak Délkelet-Ázsiából való kiűzése után — újból jelentkezett a japán imperializmus, először csak gazdasági terjeszkedéssel, most pedig már ily módon is. Ezt a provokatív fellépést az amerikai imperialisták világuralmi hódító terveikben ösztönzik és támogatják, a japán imperialistákat akarják faltörő kosként felhasználni.

Indokína problémáinak nemzet-

[4] North-East Asia Treaty Organization — az Eszakkelet-Ázsiai Szerződés Szervezete.

Digitized by Google

közi jellege azokból a párhuzamos tárgyalásokból is kitűnik, melyek ma a laoszi probléma körül Genfben és magában Laoszban folynak. E nemzetközi megbeszélések létrejötte és menete világosan mutatja, hogy a felszabadulásukért küzdő népek belső politikai és katonai sikerei mellett milyen kiemelkedő szerepet játszanak a szocialista világrendszer országai és a gyarmati rendszer teljes felszámolásáért küzdő összes többi erők, milyen nagy a súlyuk a béke erőinek.

A Szovjetunió és Kína figyelmeztette az amerikai imperialistákat, hogy délkelet-ázsiai beavatkozásuk súlyos veszélyekkel jár. A Szovjetunió külügyminisztériumának november 4-i nyilatkozata azt javasolta, hogy a genfi konferencia két társelnöke intézzen üzenetet az Egyesült Államokhoz, s ebben határozottan szólítsa fel: Dél-Vietnamot ne használja fel többé felforgató tevékenységre a VDK és Indokína többi békés országa ellen. November végén Kína külügyminisztériuma követelte az amerikai provokációk beszüntetését és az amerikai katonai személyzet, valamint az összes amerikai fegyverek és repülőgépek kivonását Dél-Vietnamból. A Kínai Népköztársaság kormánya és népe — mondotta a nyilatkozat — nem nézheti tétlenül az ilyen agresszív és kalandor cselekményeket Indokínában. A VDK számos esetben tiltakozott a provokációk és ellenséges üzelmek ellen.

A semleges országok is (Burma, India, Indonézia, Egyiptom stb.) szigorú ítéletet mondanak az amerikai beavatkozásról. A „Gazette" c. egyiptomi lap november 15-i vezércikke a Dél-Vietnamba küldött amerikai repülőerők növelésével kapcsolatban arról írt, hogy mennyire gyűlöli a nép Ngo Dinh Diemet, aki annak fejében kap fegyvereket, hogy lemondott Dél-Vietnam függetlenségéről, a kapott fegyvereket pedig a nép ellenállásának letörésére használja fel.

A Pentagon tábornokai az utóbbi hetekben arcátlan kardcsörtető beszédeket tartottak, nyíltan amerikai csapatok bevetésével fenyegetőztek, s evvel akarták megfélemlíteni Indokína népeit. De már Dien Bien Phu sem csak a francia kolonializmus helyi csődje volt. Ismeretes, hogy a csata idején J. Foster Dulles elhatározta az amerikai beavatkozást, elküldte a 7. amerikai flottát és bombázó repülőik bevetésre készen állottak. Az utolsó pillanatban azonban visszakoztak: a katonai beavatkozás világháborúra vezethetett volna. A vietnami néphadsereg harcossága és a szocialista országok szilárd magatartása Washingtonban és Párizsban a helyzet reálisabb megítélésére kényszerítette a forrófejűeket.

Hét évvel az agresszoroknak e meghátrálása után még inkább az ő hátrányukra változtak meg a nemzetközi erőviszonyok. Az idő nem az imperialistáknak dolgozik. Ma már a gyarmati rendszer teljes felszámolása van napirenden. Bizonyos, hogy a szabad életért, a teljes függetlenségért és társadalmi haladásért folytatott harcukban még súlyos megpróbáltatások várnak Indokína népeire, de már nem kétséges, hogy e harcot a nem is távoli jövőben győzelmesen fogják befejezni.

Politisz Janisz

Digitized by Google

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Szakács Kálmán: A kommunista párt agrárpolitikája 1920—1930

Komoly, igényes munka Szakács Kálmán elvtársnak „A kommunista párt agrárpolitikája 1920—1930" című könyve. A szerző párttörténetírásunk egyik fehér foltjának felderítésére vállalkozott.

A szerző meggyőzően bizonyítja, hogy ebben az időben Magyarországon az agrárkérdés nagyon fontos szerepet játszott. Igaz, hogy a háború előtt túlnyomóan agrár-jellegű ország a háború után agrár-ipari országgá vált, de 1926-ban még mindig a mezőgazdaság adta a nemzeti jövedelem 47,4 százalékát és a mezőgazdasági lakosság tette ki az ország népességének 55,7 százalékát. Az agrárkérdés jelentőségét növelte, hogy elválaszthatatlanul összefonódott a demokratikus átalakulás más megoldásra váró kérdéseivel.

A szerző bevezetőül foglalkozik a húszas évek agrárviszonyaival. Adatai szerint a korábban is rendkívül kedvezőtlen földbirtokviszonyok jelentősen romlottak, a birtokmegoszlás tekintetében megerősödtek a szélsőséges kategóriák: az egyik póluson a sok apró, életképtelen törpebirtok, a másikon pedig a kisszámú nagybirtok. Indokolt tehát, hogy a szerző mindenekelőtt a nincstelen és törpebirtokosoknak, a falu proletár és félproletár elemeinek gazdasági és politikai helyzetével foglalkozik.

A szerző helyesen állapítja meg, hogy a Horthy-rendszer hatalomra jutása után erősödött a proletár és félproletár elemek ellentéte a kuláksággal, amely a rendszer legszilárdabb szociális bázisa volt a falun. A nincstelen és félproletár rétegek, valamint a birtokos parasztság egésze között levő és megerősödött ellentét mellett azonban továbbra is a parasztság és a nagybirtokos osztály szembenállása volt a falu fő ellentéte. Nemcsak a falusi proletárok és félproletárok, hanem a kis- és középparasztok is föld után sóvárogtak, a mezőgazdasági népesség több mint 80 százaléka földhöz akart jutni. E rétegek érdekeinek összehangolása, a munkásosztály mellé sorakoztatásuk, a földkérdés megoldása — mint Szakács elvtárs rámutat — a magyar munkásosztály forradalmi pártjára, az üldözött és az uralkodó osztályok által mégis mindig rettegett, kommunista pártra vár.

A szerző átfogó képet igyekszik megrajzolni a magyar falu viszonyairól. Mégis egyetértheténk a könyv előzetes disszertációs vitáján elhangzott azon megjegyzéssel, hogy a mezőgazdasági viszonyokat közgazdaságilag jobban megalapozva kelle-

Digitized by Google

volna elemeznie. A könyvből keveset tudunk meg a kis- és középparasztságról. Hiányoljuk továbbá a magyar mezőgazdaság termelőerőinek alapos felmérését. Nem kielégítő a nagybirtokos osztály, az ipari és banktőke összefonódásának elemzése sem.

A Tanácsköztársaság leverése után újjászervezett kommunista párt agrárpolitikájának kidolgozásához fontos kiindulópont volt a Tanácsköztársaság tapasztalatainak értékelése. A szerző sokoldalúan mutatja meg, hogy milyen problémák nehezítették a helyes agrárpolitika kialakítását. E nehézségek közül a legfőbb az agrárviszonyok rendkívüli bonyolultsága, a hűbéri és a kapitalista viszonyok összefonódása volt. A párt nagy segítséget kapott agrárpolitikájának kidolgozásához a Komintern II. kongresszusától és sokat meríthetett a fejlett kapitalista országok kommunista pártjainak agrárprogramjaiból is. A KMP tanult is a nemzetközi munkásmozgalom tapasztalataiból, bár egy időben e tapasztalatokat úgy alkalmazta, hogy az nem felelt meg teljesen az ország sajátos viszonyainak. Túlzott azonban a szerzőnek az az álláspontja, hogy pártunk „figyelmen kívül hagyta, hogy nálunk . . . a nagybirtokrendszert még nem szüntették meg, hogy nálunk már fasizmus volt, míg a legtöbb fejlett kapitalista országban polgári demokrácia". (48. oldal.)

Az egykorú dokumentumok alapján joggal állíthatjuk: a párt már a húszas években is világosan látta, hogy Magyarországon súlyos feudális maradványok vannak, s hogy a látszat-parlament elle ére is ellenforradalmi, antidemokratikus államrendszer van, a kizsákmányolók egy szűk rétege uralkodik. A fasizmus osztálytartalmának, jellegének, az ellene folytatott harc módszereinek teljes felismeréséhez és tudományos elemzéséhez viszont ebben az időben sem a nemzetközi kommunista mozgalomnak, sem pártunknak még nem állt rendelkezésére elegendő tapasztalat.

Nem lehet egyetérteni továbbá a szerzőnek azzal a megállapításával sem, hogy a párt akkori vezetősége, és elsősorban Kun Béla, „a nagytőkés-nagybirtokos osztály összefonódását nem folyamatnak, hanem befejezett ténynek tekintette".[1] Ez az álláspont később uralkodott el pártunkban, bár a magyarországi kapitalizmus fejlettségének és különösen a mezőgazdaság kapitalista fejlődésének eltúlzásában már akkor is megvoltak e nézet gyökerei. De hibái ellenére is a kommunista párt adta ebben az időben a legelfogadhatóbb és lényegében helyes értékelést hazánk gazdasági és társadalmi viszonyairól.

Sokoldalúan, árnyaltan és egymással való szoros összefüggésében ábrázolja Szakács elvtárs a párt általános politikai irányvonalát és agrárpolitikáját. Rámutat arra, hogy bár a KMP I. kongresszusa a forradalom apályának beálltával sem változtatta meg a pártnak a proletárdiktatúra közvetlen kivívására irányuló stratégiai célkitűzését, demokratikus részletkövetelései és taktikai jelszavai megfeleltek az 1924 után kialakult magyarországi és nemzetközi helyzetnek. Így a párt taktikai követelései bizonyos mértékig ellentmondtak a stratégiai célkitűzésnek. Mivel azonban ebben az

[1] Új Március. 1925 július—augusztusi szám.

Digitized by Google

időben a párt helyes részletkövetelései álltak előtérben és a stratégiai célkitűzésnek az adott helyzetben inkább csak propagandisztikus jelentősége volt, elsősorban a helyes taktikai jelszavak nyomták rá bélyegüket a párt politikájára és gyakorlati tevékenységére.

A szerzőnek igaza van, amikor rámutat, hogy a helytelen stratégiai célkitűzés és a lényegében helyes részletkövetelések közötti ellentmondás meglátszott a párt agrárpolitikájában is. Az agrárkérdésben a párt fő jelszava — a Tanácsköztársaság tapasztalatainak figyelembevételével — a nagybirtok megváltás nélküli kisajátítása és a parasztság közötti ingyenes felosztása volt. A KMP I. kongresszusa azonban nem zárkózott el a földreform követelésétől sem. A földreform eszméje ugyanis ebben az időben közelebb állt a parasztság és különösen a birtokos parasztság elképzeléseihez, mint az agrárforradalom jelszava. A KMP tehát közeledett ahhoz a rugalmas lenini állásponthoz, amely szerint a párt nem kötheti le magát az agrárkérdés egyik vagy másik megoldása mellett.

Szakács elvtárs bebizonyítja, hogy a gyakorlatban még az I. kongresszuson kidolgozott agrárpolitikai irányvonalnál is árnyaltabb volt a párt agrárpolitikája. A párt 1926 végéig világosan, 1928 végéig, 1929 elejéig pedig már burkoltabban és több ellentmondással ugyan, de számolt az agrárreform lehetőségével is, sőt egy időben a párt gyakorlati politikájában az agrárreform követelése került előtérbe.

A szerző helyesen állapítja meg, hogy taktikai jelszavai és stratégiai célkitűzése ellenére, a pártnak nem volt minimális és maximális programja. A KMP I. kongresszusa kitartott a proletárdiktatúra stratégiai célkitűzése mellett, s nem jutott el a munkás-paraszt demokratikus diktatúra létrehozásáért folyó harc szükségességének felismeréséig.

A szerző több szempontból helyesen elemzi, hogy miért került 1925—1926-ban előtérbe a párt agrárpolitikájában az agrárreform követelése. Kimutatja, hogy ebben lényeges szerepet játszott a kapitalizmus ideiglenes és részleges stabilizációja, s ezzel kapcsolatban az a felismerés, hogy a forradalom perspektívája kitolódott. Utal arra is, hogy a KMP felismerte: mind a parasztság hangulata, mind az MSZMP legalitásának megőrzése megköveteli az agrárreform jelszavának napirendre tűzését.

A szerző azonban ennél messzebb megy és feltételezi, hogy a földreform követelése azért is került előtérbe, mert a Komintern IV. kongresszusának a munkás-paraszt kormányra vonatkozó koncepciója is hatott a párt politikájára. Ismeretes, hogy a KI IV. kongresszusa, elemezve a munkáskormányok létrehozásának lehetőségeit, számolt olyan munkás-paraszt kormányokkal is, amelyek nem a proletárdiktatúra, hanem a proletárdiktatúrához vezető átmeneti hatalom kormányai. A szerző e feltevése csábító, de nem eléggé meggyőző. A KI IV. kongresszusa ugyanis már egyértelműen és kizárólag a proletárdiktatúra kormányát értette munkás-paraszt kormányon és a KMP, amikor ezt a stratégiai jelszót használta, szintén egyértelműen a proletárdiktatúra stratégiai célkitűzését értette rajta. Igaz, hogy a KMP I. kongresszusának előké-

Digitized by Google

szítő-értekezletén elhangzott olyan javaslat, hogy a kongresszuson fel kell lépni azzal az állásponttal szemben, amely a munkás-paraszt kormány követelésén nem a proletárdiktatúra követelését érti; ezt azonban elutasították azzal, hogy „ezek a nézetek a kongresszus téziseiben nem kapnak hangot, ezért az ellenük való harc is felesleges." (59. oldal.) Arról pedig nem tudunk, hogy a kongresszuson felmerült volna ez a probléma.

A szerző helyesen állapítja meg, hogy az MSZMP megalakulásával fordulat állt be a KMP-nek a parasztság körében végzett munkájában. Az MSZMP parasztpolitikáját a KMP dolgozta ki, s először a „Vezérfonal a földkérdéshez" című írásban foglalta össze. Ez irányelveket tartalmazott arról, hogy az ipari munkásságnak ki kell terjeszteni szövetségét a kisparasztokra és a középparasztokra is, és hogy a kisbirtoknak, mint átmeneti formának, a megtartása elkerülhetetlen.

Az ideiglenes agrárprogram már címében is („Új földreformot") azt mutatja, hogy az MSZMP magáévá tette a KMP I. kongresszusának az agrárreformra vonatkozó koncepcióját.

Az MSZMP agrárprogramja megváltással egybekötött földreformot követelt, ami azonban, tartalmát tekintve, közel állt az agrárforradalom célkitűzéséhez. Mégis túlzott a szerzőnek az a megállapítása, hogy az MSZMP földreform-követelése az MSZMP-nek új, a KMP irányvonalától eltérő, stratégiai koncepciójából, a munkás-paraszt demokratikus diktatúra koncepciójából fakadt. Amikor az MSZMP a demokratikus köztársaság megteremtését követelte, ez a valóságban csupán átmeneti taktikai jelszó volt, onnan eredt, hogy ebben az időben megerősödtek a legitimista törekvének, és a párt — némileg el is túlozva a legitimizmus veszélyét — ezekkel a törekvésekkel akarta szembeállítani a köztársaság követelését, anélkül azonban, hogy revideálta volna a proletárdiktatúra stratégiai célkitűzését.

Tény azonban — s ebben a szerzőnek igaza van —, hogy az MSZMP politikai irányvonala bizonyos mértékben eltért a KMP I. kongresszusán elfogadott irányvonaltól. Az MSZMP, mint legális párt, sokkal nyomatékosabban hangsúlyozta a demokratikus követeléseket, más jelszavakat viszont (a proletárdiktatúra, az agrárforradalom követelését), a legalitás megőrzése érdekében, háttérbe szorította agitációjában.

Szakács elvtárs kitűnően elemzi az MSZMP agrárprogramját. Rámutat, hogy az agrárprogram elvi bevezetője a munkásosztályt tekinti a demokráciáért folytatott harc vezetőjének, hogy a program készítői világosan látták milyen nagy jelentőségű a munkásosztály számára a demokratikus örökség vállalása. A program a bank-, az ipari és az agrártőke összenövését nem mint befejezett tényt, hanem mint folyamatot vizsgálta, s fő vonalaiban helyesen értékelte az ország gazdasági viszonyait. Helyesen állapította meg, hogy a magyar agrárkérdés megoldása érdekében még van reális lehetőség a paraszti egység megteremtésére, ha ez az egység nem is lehet teljes. A program paraszti egységen nem az egész parasztság, hanem a sze-

Digitized by Google

gény-, kis- és középparasztság egységét értette. De figyelembe vette, hogy előállhat olyan helyzet, amikor a gazdagparasztság, vagy annak egyik-másik része is szembe kerülhet a nagybirtokkal, a fasizmussal. Ezért az agrárprogram általában a parasztságról beszél, s nem a kizsákmányolás elleni harcot helyezi középpontba, hanem a földkérdés megoldását.

Az agrárprogram fő követelése a radikális földreform volt és a parasztság helyzetének megjavítására irányuló, gondosan kidolgozott részletköveteléseket is tartalmazott. Első helyre a mezőgazdasági munkásság érdekvédelmét szolgáló követelések kerültek. Foglalkozott a program a törpe- és kisbirtokos parasztság helyzetével is. Hangsúlyozta, hogy „a feudalizmus maradványainak teljes megsemmisítése csak a város és a falu dolgozóinak együttes műve lehet".[2] Az agrárprogram meghatározta az MSZMP viszonyát a többi párthoz és a parasztság különböző rétegeihez. Világos és összefoglaló vezérfonalat adott a falusi szervezőmunkához, harcolt a rendszer agrárdemagógiája ellen, elítélte az SZDP jobboldali vezetőinek paktumpolitikáját, amely a parasztságban bizalmatlanságot keltett a munkásosztály iránt.

A szerző helyesen emeli ki, hogy az MSZMP agrárprogramja volt Magyarországon az első olyan agrárprogram, amelyet munkáspárt dolgozott ki. E program rendkívül alkalmas volt a Horthy-rendszer falusi szociális bázisának szűkítésére, a KMP falusi befolyásának növelésére, a munkás-paraszt szövetség megalapozására.

Ezek után most már minden attól függött, hogy sikerül-e a helyes politikát megismertetni és elfogadtatni a parasztság nagy tömegeivel, lesznek-e olyan elvtársak, akik dacolnak a falun különösen dühödten tomboló fasiszta terrorral. S voltak ilyen emberek: kommunisták, MSZMP-tagok, ellenzéki földmunkások. A könyv szép emléket állít ezeknek az elvtársaknak, megmutatja, hogy a földmunkásokból verbuválódott a magyar kommunista mozgalom egyik legállhatatosabb, legáldozatkészebb osztaga. Nekik köszönhető, hogy az ellenforradalmi rendszer a falun sem tudta soha teljesen likvidálni a kommunista párt politikai befolyását.

A helyes politika, az áldozatos munka meghozta gyümölcsét. Már 1925 tavaszán megerősödött a kommunista agitáció hatása a falun. 1926 tavaszától pedig fellendült a falusi tömegmunka. Az MSZMP ebben az évben, a parlamenti választási harc közepette, érte el politikai befolyásának csúcspontját.

A választások során az MSZMP vidéken is széles körű tömegagitációt végzett. Plakátokon, röpiratokon, gyűléseken hirdette politikáját, népszerűsítette agrárprogramját, jelszavait a parasztok körében. Megkísérelte, hogy listát állítson fel nemcsak Budapesten, hanem Pest-környéken, Gyomán, Szolnokon, Salgótarjánban, Kaposvárott, Nagybajomban és Győrött is. Pest környékén 3700, Kaposvárott 300, másutt az országban 1800 ember írta alá a pártnak a választáson való indulásához szükséges ajánlást olyan körülmények között, amikor „min-

[2] Új földreformot. Az MSZPM ideiglenes agrárprogramja. 47. oldal.

Digitized by Google

den aláírónknak számolni kellett toloncházzal, kitiltással, üldöztetéssel".[3]

A szerző kimutatja, hogy 1927-től bizonyos változások mentek végbe a KMP agrárpolitikájában. A változás kiindulópontja a KMP 1926 decemberi plénuma volt. A plénum pozitívan értékelte, de bírálta is az MSZMP munkáját. Jogosan kritizálta például azt, hogy a KMP tagjai úgyszólván csak legálisan dolgoztak, s ez akadályozta az illegális pártszervezetek megerősödését. Intézkedéseket tett a földmunkások és törpebirtokosok körében végzett munka megjavítására. Igaza van azonban a szerzőnek abban, hogy helytelen volt a plénumnak az a határozata, amely szerint meg kell szüntetni az „új földreform" jelszavának használatát. Ez azzal fenyegetett, hogy lehetetlenné válik az MSZMP további munkája, hiszen ebben az időben az uralkodó osztályok legfeljebb annyit tűrtek el, hogy egy legális vagy inkább illegális párt földreformot követel. Másrészt az agrárforradalom jelszava kevésbé volt alkalmas arra, hogy a parasztság nagy tömegeit mozgósítsák vele.

Szakács elvtárs elemzi a párt politikájában bekövetkezett fordulat okait. Rámutat, hogy az 1926 decemberi plénum határozata éreztette ugyan hatását, de nem jutott következetesen érvényre az MSZMP munkájában. Az MSZMP röpirataiban egyre többször fordul elő a föld kártalanítás nélküli kisajátításának követelése, de a földreform jelszava később is szerepel bennük.

Az MSZMP megszűnése után a KMP csaknem teljesen izolálódott a falutól. A párt előtt ekkor az a feladat állt, hogy reorganizálja a hatóságok csapásai által szétzúzott falusi pártsejteket és új legális munkaterületet teremtsen a falun. A KMP laza szervezeti formája demokratikus parasztmozgalom kibontakoztatására törekedett Helyi parasztbizottságok létrehozása, parasztlap megindítása, helyi kommunista sejtek alakítása a kommunista vezetés biztosítására — ezek voltak a nagy munka első lépései.

Szakács elvtárs jogosan teszi fel a kérdést: Magyarországon ezekben az években megvoltak-e a legális parasztmozgalom kialakításának feltételei? Válasza az — és ezzel egyet lehet érteni —, hogy ennek objektív feltételei léteztek, de szubjektív feltételei csak részben. A párt megértette, hogy a legális parasztmozgalmat csak fokozatosan, hosszabb idő alatt alakíthatja ki. 1928 végétől megjavultak a radikális parasztmozgalom létrehozásának feltételei. Az 1928—1929-ben kitört agrárválság már éreztette hatását Magyarországon is. A szegény- és középparasztság egyre növekvő nehézségei arra vezettek, hogy a parasztság alsó- és középrétegei közeledtek egymáshoz. A szerző figyelemre méltó példákat sorol fel arra, hogy a kis- és középparasztok a bérharcban az agrárproletárok mellett foglaltak állást.

A KMP-nek a parasztság körében végzett munkáját rendkívüli mértékben nehezítette az egyre erősödő fasiszta terror. Az áldozatos munka sikerét a párt politikájának szektás megmerevedése is korlátozta. Ez elsősorban abban jutott kifejezésre, hogy 1928 nyarától előtérbe került a proletárdiktatúra stratégiai célkitűzése,

[3] Pl. Archívum. A VI/2 9 83 Körlevél az MSZMP nőtagjaihoz. Választások után.

Digitized by Google

amelynek addig jórészt csak propagandisztikus jelentősége volt. A párt agrárpolitikájának középpontjába, 1928-tól kezdve, az agrárforradalom követelése került, mint egyetlen és a párt stratégiai célkitűzéseinek alárendelt jelszó.

Ennek ellenére a párt ebben az időszakban is ért el bizonyos eredményeket. 1929 végén megjelent a „Parasztok Lapja", amely — bár csak rövid ideig — legális úton juttatta el a párt politikáját a parasztok közé. 1919 után ez volt a KMP első, kifejezetten parasztoknak szóló lapja. A lap megjelenése egyes helyeken felélénkítette a már szétesett vagy megszűnt régi MSZMP-szervezeteket. Sajnos azonban a hatóság terrorja miatt a lap csak rövid ideig élhetett. A parasztbizottságok létrehozásának tervét csak kis mértékben koronázta siker. 1929-ben a KMP megkísérelte, hogy részt vegyen az őszi községi és megyei önkormányzati választásokon. A választásokra részletes tervet, programot és választási felhívást bocsátott ki. Bár a párt választási taktikája és agitációja nem volt hibáktól mentes, a választási agitációban való részvétellel a párt mégis túllépett azokon a kereteken, amelyek között egyébként dolgozott.

A párt — mint arra a szerző rámutat — nagy figyelmet fordított az agrárproletariátus körében végzett munkára Arra törekedett, hogy a földmunkás-gócokban kommunista sejteket hozzon létre, s nagy gondot fordított arra, hogy a kommunisták végezzenek munkát a Földmunkásszövetségben. A földmunkás szakszervezettel kapcsolatban az volt ekkor a párt taktikája, hogy igyekezett osztályharcos irányba terelni a szakszervezet vezetőségét és legális fórumot teremteni a szervezetben a kommunista eszmék hirdetésére. A párt szervezeti gyengesége, a proletárdiktatúra stratégiai célkitűzésének, az agrárforradalom követelésének előtérbe kerülése, az SZDP egyoldalú megítélése stb. azonban oda vezetett, hogy az MSZMP korszakához képest meggyengült a kommunista befolyás a Földmunkásszövetségben.

Könyve végén a szerző foglalkozik az agrárreform és az agrárforradalom problémájával a huszas évek Magyarországában. Mondanivalójának tartalmával egyet lehet érteni, de ezt a fejezetet a magyarországi agrárviszonyokról szóló áttekintéséhez kellett volna kapcsolnia

Egészében Szakács elvtárs könyve hézagpótló munka. A szerző hatalmas mennyiségű irattári anyagot dolgozott fel, s nemcsak ismerteti könyvében a rendelkezésére álló tényeket, hanem általánosítja is azokat, fontos következtetéseket von le belőlük, megállapításai mellett részletesen érvel. Még azok a megállapításai is elgondolkoztatók, amelyeket nem tud eléggé bizonyítani, vagy amelyekkel nem lehet egyetérteni.

A könyv szerkezetileg áttekinthető, jól tagolt. Bonyolultságuk ellenére, a szerző a felvetett kérdéseket, a korszakot kevéssé ismerő emberek számára is érthetően, érdekesen, olvasmányosan fejti ki.

Blaskovits János

Digitized by Google

СОДЕРЖАНИЕ

ДЕЖЭ НЕМЕШ: Некоторые вопросы строительства коммунизма — 1

ЛАЙОШ ФЕХЕР: Укрепить социалистический характер сельскохозяйственных кооперативов — — — — — — — — — — — 18

Опыты и директивы к работе с кадрами (документ комиссии по вопросам партийного строительства) — — — — — — — — — — 32

ЕВА АПРО: Об экономическом сотрудничестве социалистических стран 48

КОНСУЛЬТАЦИЯ

Условия и формы коммунистического распределения (КАРОЙ НАДЬ) 69

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

Проблемы индокитайских стран (ЯНИС ПОЛИТИС) — — — — 78

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Кальман Сакач: Аграрная политика коммунистической партии в 1920—1930-ом годах (ЯНОШ БЛАШКОВИЧ) — — — — 88

INHALT

DEZSŐ NEMES: Einige prinzipielle Fragen des kommunistischen Aufbaus — — — — — — — — — — — — — — — 1

LAJOS FEHÉR: Die Stärkung des sozialistischen Charakters unserer landwirtschaftlichen Genossenschaften — — — — — — — — 18

Erfahrungen und Leitsätze der Kaderarbeit unserer Partei. (Ausgearbeitet von der Arbeitsgemeinschaft für Parteiaufbau) — — 32

ÉVA APRÓ: Über die wirtschaftliche Zusammenarbeit der sozialistischen Länder — — — — — — — — — — — — — — 48

KONSULTATION

Bedingungen und Formen der kommunistischen Verteilung von Konsumgüter (KÁROLY NAGY) — — — — — — — — — — 69

INTERNATIONALE RUNDSCHAU

Probleme der Länder Indochinas (JANIS POLITIS) — — — — 78

BUCHBESPRECHUNGEN

KÁLMÁN SZAKÁCS: Die Agrarpolitik der kommunistischen Partei 1920—1930. (JÁNOS BLASKOVITS) — — — — — — — — 88

Digitized by Google

SOMMAIRE

DEZSŐ NEMES: Quelques questions de principe de l'édification du communisme — — — — — — — — — — — — — —

LAJOS FEHÉR: Renforcer le caractère socialiste de nos coopératives de production agricole — — — — — — — — — — — — — 1

Des expériences et des principes directeurs du travail de cadres dans notre Parti. (Élaborés par le collectif sur le travail d'édification du Parti) — — — — — — — — — — — — — 3

EVA APRÓ: Sur la coopération économique des pays socialistes — 4

CONSULTATION

Des conditions et des formes de répartition communiste des biens de consommation (KÁROLY NAGY) — — — — — — — — — (

REVUE INTERNATIONALE

Problèmes des pays de l'Indochine (JANIS POLITIS) — — — — 7

COMPTS-RENDUS

KÁLMÁN SZAKÁCS: La politique agraire du Parti Communist en 1920—1930. (JÁNOS BLASKOVITS) — — — — — — — 8

CONTENTS

DEZSŐ NEMES: On some questions of principle of the construction of communism — — — — — — — — — — — — — —

LAJOS FEHÉR: Strengthen the socialist character of the cooperative farms — — — — — — — — — — — — — — —

Experiences and directives of cadre work in our Party. (Prepared by the working party of Party-building) — — — — — — — —

EVA APRÓ: Economic cooperation of socialist countries — — —

CONSULTATION

Conditions and forms of the communist distribution of consumer goods (KÁROLY NAGY) — — — — — — — — — — — —

INTERNATIONAL REVIEW

Problems of the countries of Indochina (JANIS POLITIS) — —

BOOK REVIEW

KÁLMÁN SZAKÁCS: Agrarian policies of the Communist Party 1920—1930. (JÁNOS BLASKOVITS) — — — — — — —

Digitized by Google

E SZÁM SZERZŐI:

NEMES DEZSŐ: az MSZMP KB titkára, FEHÉR LAJOS: az MSZMP KB titkára, APRÓ ÉVA: a Társadalmi Szemle munkatársa, NAGY KÁROLY: a Marxizmus—leninizmus Esti Egyetem politikai gazdaságtan tanszékének vezetője, POLITISZ JANISZ: újságíró, BLASKOVITS JÁNOS: az MSZMP KB Pártfőiskolájának tanszékvezetője.

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

BENKE VALÉRIA (a szerkesztő bizottság vezetője), FRISS ISTVÁN, HÁY LÁSZLÓ, KOMJÁT IRÉN, LAKOS SÁNDOR, MOLNÁR ERIK, NEMES DEZSŐ, NÉMETH KÁROLY, ÓVÁRI MIKLÓS, SIK ENDRE, SZECSÖDI LÁSZLÓ, SZIGETI JÓZSEF

Digitized by Google

Ára: 3,— Ft

MEGJELENT!

H. Boeck:
MARXISTA ETIKA ÉS SZOCIALISTA ERKÖLCS
252. old. Ára: 18,— Ft

V. J. Glunyin:
SZOCIALISTA FORRADALOM KÍNÁBAN
284 old. Ára: 19,— Ft

Erdős Tibor:
AZ ÚJRATERMELÉSI CIKLUS ALAKULÁSA AZ IMPERIALIZMUSBAN
360 old. Ára: 38,— Ft

Nógrády Sándor:
EMLÉKEIMBŐL
296 old. Ára: 20,— Ft

Lőrincz Zsuzsa:
A NÁCI CSIZMA NYOMÁBAN
128 old. Ára: 6,— Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Digitized by Google

VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPART ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

3

UNIVERSITY OF CALIFORNIA
DAVIS
DEC 10 1962
LIBRARY

XVII. ÉVFOLYAM 1962 MÁRCIUS

Digitized by Google

TARTALOMJEGYZÉK

SZIRMAI ISTVÁN: Az SZKP XXII. kongresszusának hatása ideológiai munkánkra — — — — — — — — — — — — — 1
TÓTH ANTAL: A termelőszövetkezeti felhalmozás problémái — — 20
SZECSŐDI LÁSZLÓ: Művészeti közéletünk vitáiról — — — — 31
SIMAI MIHÁLY: A gyarmati rendszer szétesésének néhány gazdasági következménye — — — — — — — — — — — — 48

KONZULTÁCIÓ

A kolhoztulajdon felemelése a kommunista tulajdon színvonalára (GULYÁS EMIL) — — — — — — — — — — — — 66

SZEMLE

A vezetés kollektivitása, a bírálat és önbírálat a Komárom megyei pártszervezetekben (NEMESLAKI TIVADAR) — — — — — 72

NEMZETKÖZI SZEMLE

A nemzetközi szakszervezeti mozgalom az V. Szakszervezeti Világkongresszus tükrében (BECKL SÁNDOR) — — — — — — 84

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Lackó Miklós: Ipari munkásságunk összetételének alakulása (1867—1949) (S. VINCZE EDIT) — — — — — — — — 94

JEGYZETEK KÖNYVEKRŐL

Szerkesztőség:
Budapest, V. Széchenyi rakpart 19. Tel.: 124—475.
Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat.
Kiadóhivatal: VI., Révay utca 16. Telefon: 116—660*
Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél, csekkszámlaszám 01915003, a Posta Központi Hírlap Irodánál (Bp. V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj negyedévre 8,— Ft, félévre 16,— Ft, egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 612118. közületi 61066, vagy átutalás a MNB. 8. sz. folyószámlájára. Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlapiroda újságboltjában: Budapest, V., József Attila u. 3.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett: 1962. február 20.
Felelős kiadó: A Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Megjelent 34 700 példányban

621141/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest

Digitized by Google

TÁRSADALMI SZEMLE
A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA
XVII. ÉVF. 3. SZ. BUDAPEST 1962. MÁRCIUS HÓ

Az SZKP XXII. kongresszusának hatása ideológiai munkánkra*

Írta SZIRMAI ISTVÁN

A békés egymás mellett élésért folyó harc

A Szovjetunió Kommunista Pártja XXII. kongresszusa magáévá tette és hirdette a 81 kommunista és munkáspárt 1960-as moszkvai tanácskozásának korunk jellegéről megfogalmazott téziseit: „Korunk fő jellegzetessége, hogy a szocialista világrendszer az emberi társadalom fejlődésének döntő tényezőjévé válik". Ezt a kongresszus és a világ minden kommunistája úgy értelmezi, hogy a nemzetközi forradalmi munkásmozgalomnak és ezen belül a mozgalom legnagyobb és legfejlettebb osztagának, a Szovjetunió Kommunista Pártjának, valamint a többi szocializmust építő ország pártjainak nagyon nagy a felelősségük az emberiség sorsáért, jólétéért, az emberi társadalom fejlődéséért, a béke biztosításáért. Ez azt jelenti: megállás nélkül tovább kell növelni erőnket, egységünket, hogy teljesíthessük kötelességünket: minden erővel, minden eszköz mozgósításával megkötözni a háborús kalandorok kezét, megvédeni az emberiséget a neofasizmus veszélyétől, a háborútól.

Az emberiség legfőbb kérdésére, hogy sikerül-e megvédelmeznünk a békét, vagy háború pusztítja meginl a földet, a Szovjetunió Kommunista Pártja XXII. kongresszusa választ ad: lehetséges a béke megvédése, a békés egymás mellett élés rákényszerítése az imperialista hatalmakra. Az emberiség békéjéért folytatott harc az emberi haladás legfontosabb biztosítéka. A háború az egész emberiség, az emberi civilizáció súlyos katasztrófáját jelentené. Ezért harcolnak a Szovjetunió, a szocialista országok és a nemzetközi haladó erők szívósan az általános és teljes leszerelésért, az atomfegyverek eltiltásáért.

Mi is azt hirdetjük, hogy a békés verseny a szocializmus és a kapitalizmus erői között osztályerők harca.

* Részletek az MSZMP Politikai Akadémiáján 1962. február 19-én elmondott előadásból.

Digitized by Google

A nemzetközi forradalmi munkásmozgalom célja mitsem változott. A stratégiai cél: a szocializmus győzelme az egész világon. Ismerjük a kommunista és munkáspártok meghatározását korunk fő jellegzetességéről, hogy a történelmet, az emberi társadalmat döntően a szocializmus erői formálják, és ismerjük a szocialista társadalom fejlődésének, erősödésének ütemét, szemben a kapitalizmus mélyülő válságával, — ennek ellenére, mint ahogy eddig is, elutasítjuk a forradalom erőszakos exportjára vonatkozó gondolatokat. Mi, kommunisták egyetlen népre sem erőszakolunk fegyveres eszközökkel olyan társadalmi rendet, amelyet az a nép nem akar, nem a maga erejével harcol ki. De megingathatatlan meggyőződésünk, hogy rövidebb-hosszabb idő alatt minden nép arra az elhatározásra jut, hogy elveti a kapitalizmus embertelen rendjét és minden külső erőszak nélkül, békés vagy fegyveres harc útján kivívja a néphatalmat és felépíti a szocialista rendet.

A nemzetközi forradalmi munkásmozgalomnak a békés egymás mellett élés biztosításáért napról-napra megújult erővel folytatnia kell a harcot a monopoltőkés reakció gyengítéséért, a háborús erők fékentartásáért. Ez olyan nyilvánvaló feladat, amit hamar megértenek az emberek. De azt már lankadatlan türelemmel magyaráznunk kell, hogy a békéért folyó harc egyben a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom osztagainak a társadalmi haladásért folytatott harca is.

A békés egymás mellett élésért folyó harc megkönnyíti a munkásosztály forradalmi élcsapatai számára, hogy kiszélesítsék szövetségeseik körét, nagyobb eredményekkel harcoljanak a munkásegység megteremtéséért és megerősítsék osztályszövetségeiket a társadalmi haladásért, a békéért. Nem mondanak le az elnyomott tömegek napi követeléseinek képviseletéről a még gyarmati vagy félgyarmati országokban a nemzeti felszabadításért harcoló pártok sem. Ezek úgy részesei a világméretekben folyó osztályerők harcának, hogy újabb és újabb területekről szorítják ki az imperialistákat és a béke szolgálatába újabb és újabb önálló államok sorát állítják. Nemzeti forradalmi mozgalmuk sikerei egyben közelebb visznek a szocialista társadalmi rend megvalósításáért folyó harchoz.

Milyen eszközökkel folytatjuk mi, a szocialista tábor országai a harcot? Erre a kérdésre egyszerű a válasz. Nem atombombával, nem fegyverrel, nem erőszakos hódítással, hanem eszméink mielőbbi megvalósításával, igazságunk eszmei fegyverzetével. A kapitalista társadalomnál gazdagabb társadalmat építünk, — a Szovjetunióban már a kommunista társadalmat építik, amely az emberi tevékenység legfőbb ágazatában, az anyagi termelésben, a munka

Digitized by Google

termelékenységében is túlhaladja a kapitalizmust és magasabb anyagi, szociális és kulturális életszínvonalat nyújt az embereknek.

Feje tetejére állított logikával lehet csak a békés egymás mellett élésért és a gyarmati népek felszabadításáért folyó harcot szétválasztani, vagy méginkább: egymással szembeállítani. Hiszen a gyarmati népek felszabadításukért vívott harca azért lehet eredményesebb, mert a szocializmus növekvő erői fékezni képesek az imperializmust, és példát mutatnak a felszabadulásukért harcoló népek társadalmi fejlődése számára. A gyarmati népek felszabadulását a szocialista világrendszer fejlődése, erejének növekedése és egysége nagy mértékben elősegíti. Másrészt az általános leszerelésért folyó harc éppen a gyarmati rendszer fenntartását szolgáló imperialista fegyveres erők és katonai blokkok felszámolását célozza. Harmadszor, a függetlenségüket visszanyert népek gazdasági és társadalmi haladását csak a tartós béke, a békés együttélés körülményei között lehet szilárdan megalapozni. Aki a nemzeti függetlenségi mozgalmat és a gyarmati felszabadító harcot szembe állítja a békés egymás mellett élés politikájával, az lényegében azonos platformra kerül a revizionizmussal, amely tagadja a koegzisztencia forradalmi, osztályharcos jellegét. A fenti álbaloldali, álforradalmi nézet nem képes megérteni, hogy a békés egymás mellett élés a forradalmi harc olyan formája, amely a jelen körülmények között a legjobb feltételeket teremti meg korunk fő forradalmi erőinek — a szocialista tábornak, a nemzetközi munkásmozgalomnak és a nemzeti felszabadító harcnak — egyesült támadására az imperializmus ellen.

A kommunizmus építésének törvényei közösek

A kommunizmus építésének programja a Szovjetunió Kommunista Pártjának, a Szovjetunió népeinek nemzeti programja, de egyben olyan *nemzetközi program* is, amely tudományosan összegezi a kommunista társadalom építésének általános érvényű törvényeit és azokat a tennivalókat, melyek e törvényekből adódnak. A számok, az előirányzatok, a termelési adatok a Szovjetunióra vonatkoznak, de az általános koncepció, mely e számok és adatok mögött van, egyetemes érvényű.

A kommunizmus építésének fő törvényszerűségei minden szocializmust építő országra érvényesek, ahogyan ma a szocializmus építésének általános érvényű törvényszerűségei is hatnak valamennyi szocializmust építő országban. Természetesen egy kommunista párt kongresszusának határozatai nem kötelezőek más pártokra nézve. De ugyanakkor természetes követelmény, hogy minden forradalmi párt hasznosítsa a nemzetközi forradalmi és mun-

Digitized by Google

kásmozgalom jó és rossz tapasztalatait, a marxizmus—leninizmus új felismeréseit. Káros a forradalmi munkásmozgalomra az az albán gyakorlat, amely azzal az ürüggyel, hogy egy párt határozatai nem érvényesek más pártokra nézve, elzárkózik a marxizmus új felismeréseinek alkalmazásától. Egy pártnak a kongresszusi határozatai nem kötelezőek a többi pártokra — formailag természetesen nem, — de ami abból általánosan törvényszerű, az közös tapasztalat, közös kincs, s azt hasznosítani forradalmi kötelesség.

Aki tárgyilagosan mérlegel, azt sem hagyhatja figyelmen kívül, hogy a szóban levő kongresszus a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom legtapasztaltabb csapatának, a Szovjetunió Kommunista Pártjának a kongresszusa volt. Kell-e bizonyítani, hogy a proletárdiktatúra kivívásában, a szocializmus építésében, az osztályharcban, a nemzetközi küzdelmekben a legtöbb tapasztalatot az SZKP gyűjtötte? És ez a világtörténelmet alakító párt kongresszusi döntéseinek meghozatalában mégsem csak saját tapasztalataira épített. Az 1957-es és az 1960-as moszkvai tanácskozásoknak a nemzetközi helyzetről szóló elemzése és a forradalmi munkásmozgalom feladatairól tett megállapításai elvi alapját képezik a XXII. kongresszus döntéseinek. Ezeken a tanácskozásokon ott voltak, az elemző munkában és a határozatok meghozatalában részt vettek az összes marxista—leninista pártok.

A mi pártunk is részt vett a tanácskozásokon és az ott hozott döntésekhez hűen alakítja politikáját. Ez nemcsak proletárinternacionalista kötelessége, de — amint az eredmények igazolják — sajátosan magyar érdek is.

A szocializmus teljes felépítése, s majd a kommunizmushoz való átmenet nálunk egy kicsit gyorsabban is történhet, mint ahogyan a Szovjetunióban, mivel magasabb szintről, fejlettebb iparral és kulturáltabb mezőgazdasággal indultunk el és mert állandóan élveztük a hatalmas Szovjetunió messzemenő gazdasági, kulturális és politikai segítségét, meríthettünk a szocializmus építésében szerzett felbecsülhetetlen értékű tapasztalataiból.

A szocialista országok táborában a fejlettebb országok vívmányai az elmaradottabbak gyors felemelkedésének erőforrásává váltak. Az egyenlőtlen fejlődés törvénye, a kíméletlen konkurrencia harc állandóan felborítja a kapitalista világrendszer kialakult erőviszonyait, új meg új ellentéteket, megrázkódtatásokat, nemzetközi konfliktusokat termel. A szocialista világrendszerben a szocialista átalakulások előrehaladásával erősödik a népek barátsága, együttműködése, érvényesül a társadalmi-gazdasági viszonyok és a gazdasági színvonal kiegyenlítődésének tendenciája.

A kommunizmushoz való átmenetet csak a szocialista társadalom teljes felépítése alapozhatja meg. A haladást meg lehet

Digitized by Google

gyorsítani, de a fejlődés objektíve szükséges szakaszait nem lehet átugrani. A kommunista építés folyamatában fokozatosan csökken a szocialista országok közötti társadalmi-gazdasági különbség, de nem azért, mert az élenjárók rövidebbre fogják a lépést, hanem mert az elmaradottabbak élnek a szocialista nemzetközi együttműködés előnyös lehetőségeivel, tervszerűen beilleszkednek a szocialista világgazdaság egészébe s mindent megtesznek, hogy meggyorsítsák előrehaladásukat. 1980-ra felépülnek a kommunizmus alapjai a Szovjetunióban. Ez a dátum azonban nem jelzőpózna a történelem országútján, ahol az előbb érkezők megállnak és bevárják az elmaradottakat. A kiegyenlítődés a kommunista építés egyetemes előrehaladásának folyamatában, történelmileg fokozatosan megy végbe.

A szocializmus teljes felépítését, a kommunizmushoz való átmenet előkészítését segít meggyorsítani hazánkban az SZKP új programjának elmélyült tanulmányozása. Mi a szocialista építés befejezésén munkálkodunk, a fejlődés korábbi szakaszában járunk, mint a Szovjetunió. Az a kötelességünk, hogy gazdasági, társadalmi, politikai viszonyainkat konkrétan elemezzük, önálló, marxista—leninista vizsgálódás alapján jelöljük ki soronlévő feladatainkat. A kommunista építés elveit, amelyek a Szovjetunió fejlődésében megvalósulnak, nem plántálhatjuk át mechanikusan a mi társadalmunkba. Ma is áll az, amit korábban Kádár elvtárs mondott: ha nem tudunk ugrani, akkor lépjünk egyet. Az ellenforradalmat megelőző esztendők egyik fontos és ma is érvényes tanulsága, hogy a Szovjetunió tapasztalatainak, egy más helyzet és későbbi fejlődési szakasz törvényszerűségeinek, feladatainak sematikus átvétele, idő előtti alkalmazása súlyos következményekkel járhat. A Szovjetunió tapasztalatainak, a kommunizmus építése elveinek és gyakorlatának fáradhatatlan tanulmányozása megvilágítja utunkat, világos távlatba helyezi fejlődésünk mai problémáit; pontosan tudjuk, hogy hová megyünk.

Azt, hogy milyen ütemben megyünk előre, a magyar dolgozó, alkotó tömegek hozzáállása, a vezetés színvonala — és jelentős mértékben a propagandamunka hatékonysága szabja meg. Fáradhatatlanul hirdetnünk, tanítanunk kell, hogy a tőkés világot nem utolsósorban a munkateljesítmények frontján akarjuk legyőzni. Ezért most a jó munkaszervezés, a szorgalmas, gondos munka, a gazdaságos tervezés és kivitelezés, a lelkiismeretes gazdálkodás jelent forradalmi tetteket.

A szocialista tábor országai — köztük Magyarország is — növelik katonai erejüket, áldozatokat hoznak népi haderőik fejlesztéséért, — hogy ha kell fegyverrel védjük meg hazánkat, társadalmi rendünket.

Digitized by Google

Művészeink, íróink, újságíróink, lapjaink, a rádió és televízió szerkesztői nem unhatják meg sohasem a színvonalas termelési agitációt és nem tekinthetik másodrendűnek a szocialista termelési versenyek módszereinek és hőseinek, élenjáró brigádjainak sok formában folyó népszerűsítését. Ha most a munka frontján születnek a hősök, a sajtó legjobb munkásai innen tudósítsanak.

Műszaki és agrár értelmiségünknek a történelmi, gyorsütemű fejlődés adott feladatokat: emelni, kitartó munkával emelni a munkások műszaki, a termelőszövetkezeti tagok mezőgazdasági kultúráját. Az állam erejéhez képest sokat tesz új közép- és felsőiskolák szervezéséért. Ez azonban nem megy máról holnapra. Viszont az új gépek, technológia a gyárakban — a mezőgazdaság gépesítésének már mai foka több ismeretet, gépi-műszaki kultúrát igényel. A párt feladata, hogy segítse a műszaki propaganda jó megszervezését falun és városon egyaránt.

Folytatjuk a kétfrontos harcot

A személyi kultusz mindig idegen test volt a marxista munkásmozgalomban, nem a marxizmus, a szocializmus, hanem tőle idegen hatások terméke. *Eszmeileg* a személyi kultusz mélységesen idegen és ellentétes a marxizmus—leninizmus szellemétől. A marxizmus—leninizmus tárta fel az osztályok harcának, a néptömegek tevékenységének döntő jelentőségét a történelemben és ezzel összefüggésben értékeli a vezetők igazi szerepét is. A néptömegek tevékenységének döntő történelmi szerepéről vallott marxista tanítás elvileg ellentétes a személyiség szerepének eltúlzásával és a hatalom mértéktelen összpontosításával egyes személyek vagy csoportok kezében.

A személyi kultusz *gyakorlata* is idegen a szocialista társadalom és a szocialista állam természetétől, ellenkezik a szocialista demokratizmus elveivel. A szocialista állam lényegénél fogva a legdemokratikusabb állam, a dolgozó tömegek politikai aktivitására épül, igényli és szervezi a tömegek aktív részvételét a társadalom és az állam ügyeinek intézésében. A személyi kultusz gyakorlata kivonja a vezetőket a kollektíva, a párt, a nép ellenőrzése alól, gátolja a szocialista demokratizmus fejlődését, súlyos visszaélésekhez, durva önkényeskedésekhez vezet.

Nekünk az a véleményünk — és ezt nem rejtjük véka alá —, hogy helyes és szükséges volt a Szovjetunióban a személyi kultusz és a pártellenes frakció kíméletlen leleplezése. Helyes és szükséges volt az albán pártvezetők káros, a szocialista tábor egységét megbontó tevékenységének leleplezése. Helyes és szükséges, mert az a szektás gyakorlat, amit ezek az emberek az albán állam és párt vezetésében megvalósítanak, nemcsak az albán párt egységét,

Digitized by Google

a szocialista építésben eddig elért eredményeiket veszélyezteti, hanem az egész forradalmi munkásmozgalmat kompromittálja, ha a forradalmi munkásmozgalom nagyon erélyesen nem határolja el magát az albán kalandorok ismert módszereitől.

Volt idő, amikor idegen termék rakodott rá a forradalmi munkásmozgalomra. Ennek káros hatásairól mi, magyarok nem feledkezhetünk meg soha. Szomorú árat fizettünk tapasztalatainkért. Kötelességünknek tudtuk, hogy tapasztalatainkat részletesen elemezve többször is ismertessük az albán párt vezetőivel. Miért voltunk mi támadhatók, miért tudott az ellenség átmenetileg sikereket elérni 1956-ban Magyarországon? Mert építhetett a hibákra, amelyeket elkövettünk, építhetett néhány vezető tisztátalan voltára, hivatkozhatott a törvénytelenségekre, a személyi önkényre. Népi demokratikus rendünk különféle ellenségeinek nem utolsósorban azért sikerült 1956-ban ellenforradalmat kirobbantaniok, mert az akkori vezetők nem tették magukévá az SZKP XX. kongresszusának vonalát, ragaszkodtak a személyi kultusz antileninista gyakorlatához. Ezért a nép és a párt közötti szakadás tovább szélesedett, a párt egysége megbomlott.

Mi, magyar kommunisták, jól értjük, hogy a dogmatizmus elleni harc és a kommunizmus építésének programja szorosan összefügg. A kommunizmus felépítéséhez a társadalom minden energiájának mozgósítására van szükség. Ennek viszont feltétele, hogy gyökeresen felszámoljuk a múlt hibáit, eltakarítsuk az útból mindazt, ami visszahúz, ami rossz.

A Szovjetunió Kommunista Pártja XXII. kongresszusa igazolta, megerősítette a Magyar Szocialista Munkáspárt politikáját. Ez a politikai vonal stabil, nem változik. A dolgozó emberek látják munkájuk értelmét, eredményét, amihez további bátorítást ad az a perspektíva, amit a XXII. kongresszus ad. Ez a távlat kielégíti és lelkesíti a tervezőt, a kivitelezőt, az ipari munkást és a parasztembert, a tudóst és a művészt.

Vannak azonban még a mi társadalmunkban másfajta emberek is; ellenségei a munkásosztály hatalmának, revizionisták, bizonytalanok, ingadozók, várakozók, elmaradott polgári szemléletű emberek, akik nem a néphatalom alapjairól bírálják társadalmi harcainkat. Mindezek elenyészően kis hányadát képezik társadalmunknak. Mégis foglalkoznunk kell velük, mert gondolataik, kételyeik — ha azokat idejében nem leplezzük le — bizonyos, főleg városi kispolgári rétegekben, azok gondolkodásában további zavart idézhetnek elő és mert az ezek elleni eszmei harc növeli a szemléletbeli éberséget.

A munkásosztály hatalmának ellenségei nem adták fel a régi, ismert koncepcióikat. Céljuk továbbra is Magyarország kiszakítása

Digitized by Google

a szocialista táborból. Propagandájuk uszít a Szovjetunió ellen és a „semlegesség" gondolatát melengetik. Szűk, elszigetelt hazai köreikben ezek a szánalmas figurák a nyugatról kapott jelszavakon kérődznek és álmodoznak a tőkés rend visszaállításáról. Jó nekik minden jelszó: „középeurópai blokk", vagy „dunai konföderáció", a cég neve nem fontos, csak be lehessen csapni vele a magyar népet.

Ám ez nem megy. A magyar nép megjárta az 1956-os és az azt követő évek magas politikai iskoláját. Nagy árat fizetett tapasztalataiért, de ma olyan szilárd és egyre homogénebb társadalmat alkot, amelyben nem találnak visszhangra ilyesféle ellenséges jelszavak.

A bizonytalan ingadozók közé tartoznak a várakozók. Ezeket is régen ismerjük. Ezek várakoztak a 30-as években arra, hogy mit csinál majd Hitler; a háború idején arra, hogy ki győz; a felszabadulás után arra, hogy „ki, kit győz le"; az ellenforradalom után arra, hogy sikerül-e a Kádár kormánynak konszolidálnia, — és most ismét várakoznak, mi lesz a XXII. kongresszus következménye? Ideje, hogy tudomásul vegyék az ilyen mindig ingadozó, fordulattól félő és fordulatot váró emberek is, hogy a szocializmus győzelmét semmi sem tartóztathatja fel. Az ő érdekük is, hogy minél előbb felismerjék ezt, megtalálják helyüket a szocializmusban és segítsék becsületes munkával jövőnk formálását.

Van egy revizionista csoportja is intellektuális közéletünknek, mely jelentkezik és közli: „most, a XXII. kongresszus után már lehet élni — a kongresszus után már lehet vállalni a magyar párt és kormány politikáját". Kik ezek? Főleg olyan, 1956-os „hőbörgők", akik nagyjából kijózanodtak ugyan, de nem volt bennük elég bátorság hibájuk elismeréséhez. Ezekben az emberekben él valamiféle lelkiismereti önvád. Magukat — ha nevetségesen hangzik is — „ellenzéki kommunistáknak" nevezik és az utóbbi időben keresték a módját annak, hogyan vehessenek részt ismét a közélet különböző területein. Számukra kapóra jött a XXII. kongresszus — most olyasmit mondanak, hogy ez a kongresszus szabadította őket fel, hogy ennek a kongresszusnak a szellemében készek harcolni, ha annak minden következtetését alkalmazzák nálunk is.

Nagyon is kétséges, hogy ezek helyesen értik-e a XXII. kongresszust. Egy bizonyos, hogy mai kiállásuk mögött még mindig az van: azt, ami 1956 november 4 után az ellenforradalom leveréséért, a konszolidációért történt, nem vállalják. A mai rendet csak a XXII. kongresszustól hajlandók elismerni.

Az ilyen embereknek mit mondhatunk? Gondolkozzanak, és értsék meg: a mai rendet nem a Szovjetunió Kommunista Pártja XXII. kongresszusa szülte — ez a rend az ellenforradalom elleni fegyveres harcban, a konszolidációért folyó nehéz és áldozatos küz-

Digitized by Google

delemben született. Aki vállalja a mai rendet, annak vállalnia kell az ötéves harcot, — jelentkezésük csak így lehet becsületes, őszinte.

Egyik-másik fejében az is megfordul: most a XXII. kongresszus után be kell lépni a pártba. Az MSZMP-be azonban nehéz így, rossz szándékkal befurakodni; nem felejtettük, nem is felejtjük el soha, hogy az ellenség és a bizonytalan elemek legtöbb kárt a párton belül okozhatnak.

A XXII. kongresszus után is akadnak még olyan emberek nálunk, akik további garanciát igényelnek arra, hogy nem tér vissza a személyi kultusz korszaka. Mi nyújthat több garanciát, mint az, hogy maguk a kommunista pártok leplezték le a személyi kultuszt, mint a marxizmustól idegen gyakorlatot. Van-e nagyobb garancia, mint az, hogy a kommunista pártok ma teljes biztonsággal és határozottsággal folytatják a harcot a személyi kultusz és káros következményeinek kiirtásáért. Ilyen garanciák a szocialista törvényesség, az állampolgári egyenjogúság, a lenini normák érvényesítése a pártéletben. Mindezeken túl messzemenő garanciát nyújt a nép tapasztalata, amely átélte a rossz politika gyötrelmeit és nem tűrné, hogy bárki visszakanyarítsa az ország szekerét.

Az SZKP XXII. kongresszusának a mi pártunk tapasztalataival teljesen egybevágó tanítása, hogy a marxizmus—leninizmus védelméért, terjesztéséért és fejlesztéséért a polgári és kispolgári eszmék ellen vívott *ideológiai harc:* a kommunizmus győzelmének feltétele és eszköze.

A nemzetközi helyzet is, szocialista építőmunkánk feladatai is a marxizmus eszmei offenzíváját követelik meg. Ez az ideológiai küzdelem a nemzetközi és a belső osztályharc egyik legfontosabb feladata. Eszmei hadrendünk fejlesztésére azért is nagy szükség van, mert a jelenlegi helyzetben, amikor a szocializmus, a néphatalom elleni politikai tevékenységre kedvezőtlenek a lehetőségek, az ellenséges politikai erők elszigetelődtek és számuk, erejük megcsappant — a politikai harc is jórészt ideológiai fegyverekkel folyik.

Pártunk VII. kongresszusa felhívással fordult az ideológiai front munkásaihoz: segítsenek abban, hogy „társadalmi és kulturális életünk minden területén uralkodóvá tegyük a marxizmus—leninizmus világnézetét". A nagy és bonyolult feladat megoldásához ismernünk kell az osztályharc legfontosabb nemzetközi frontját és hazai feladatait. Világméretekben a két rendszer békés egymás mellett élése — amely a mi államunk külpolitikájának is fő irányvonala — megköveteli az ideológiai harcot, a marxizmusért vívott küzdelmet, a polgári, kispolgári eszmék bírálatát. Meg kell tanulnunk jól forgatni eszmei fegyvereinket: ezekkel akarunk győzni!

Digitized by Google

Idehaza, népfrontpolitikánk jegyében széles politikai szövetségre törekszünk azokkal az emberekkel is, akik nem, vagy még nem a marxizmus—leninizmus hívei, de eleget tesznek állampolgári kötelezettségeiknek, hűek népünkhöz. Ez a politikai szövetség azonban, amelyet pártunk, a szocialista munkásosztály vezet, együtt kell hogy járjon a polgári-kispolgári ideológia elleni küzdelemmel. Együttműködünk más világnézetű honfitársainkkal a szocializmus építésében, a szocializmus javára. Ha feladnánk az ideológiai harcot, veszélybe kerülne a szövetség és együttműködés tartalma és értelme, célja és hivatása: a szocializmus szolgálata.

A szocializmus elemi érdeke, a széles politikai szövetség őszinteségének és továbbfejlődésének követelménye, hogy elvi vitákban védjük és győzelemre vigyük kommunista eszméinket.

Kádár elvtársat idézem, aki elmondta, hogy a szektás pártvezetés szerint járt el: „Aki nincs velünk, az ellenünk van." A mi politikai magatartásunk más: „Aki nincs ellenünk, velünk van." Mit jelent ez a politikai magatartás és jelszó? Azt jelenti, hogy aki részt vesz a szocializmus építésében, az a szocializmus javát szolgálja még akkor is, ha politikai fenntartásai vannak. Azt jelenti, hogy mindazokat meg akarjuk nyerni a szocializmus ügyének, akik nem ellenségei társadalmi rendünknek. Azt jelenti, hogy a még tétovázókban nem ellenséget látunk, hanem mai vagy holnapi barátot. Ez a jelszó a politikai munkára, a meggyőzésre, a kétkedés és a habozás eloszlatására, a téves nézetekkel való vitára szólít és semmi köze sincs az ideológiai semlegesség hamis polgári koncepciójához és az ennek megfelelő magatartáshoz, mert ez az antimarxista politika és ideológia fenntartását, megőrzését és terjesztését szolgálná. Természetesen ezt senki sem tekintheti egyoldalú „udvarlás"-nak. Kettőn áll a vásár!

Az utóbbi időben ideológiai életünkben, egyik-másik cikkben és vitafelszólalásban olyan téves elgondolások, törekvések kaptak több-kevesebb nyilvánosságot, amelyekkel vitába kell szállnunk, a párt politikájának olyan félreértéseivel és félremagyarázásaival találkoztunk, amelyeket helyre kell igazítanunk. Nem fogadjuk meg például irodalmi hetilapunk egyik cikkírójának és elvbarátainak tanácsát. Eddig sem vártunk arra, s ezután sem fogunk várni rá, hogy „csupán a tényektől kényszerítve" változtassák meg nézeteiket az emberek, hanem a nép iránti kommunista kötelességünket teljesítve küzdünk azért, hogy a munkásosztály, a dolgozó parasztság és az értelmiség egésze szocialista módon éljen és gondolkodjék.

Szót kell emelnünk pártunk tevékenységének téves ábrázolása ellen is. Vajon az 1956 előttihez képest csökkent vagy nőtt a társadalmi-politikai aktivitás? Sikereinket jórészt nem annak

Digitized by Google

köszönhetjük-e, hogy fejlődött, elevenebbé és meggyőzőbbé vált politikánk terjesztése, eszmecserénk a néppel? A termelőszövetkezeti mozgalom győzelme talán nem a kommunista meggyőző szavának, érveinek erejét tanúsítja? S szót emelünk, ha olyasmit olvasunk, hogy ma „csak azok a tilalmak gátolhatják a rendet szülő szabadságot, melyek az együttéléshez elengedhetetlenül szükségesek". Nem. Jelenleg nálunk szükség van olyan tilalmakra, amelyek *óvják* (és nem gátolják) a szabadságot, tehát a szocializmus politikai és gazdasági rendjét, a néphatalmat.

Az SZKP XXII. kongresszusa után akadtak nálunk jobboldali elemek, akik úgy vélekedtek, hogy most, amikor előtérbe került a személyi kultusz és a dogmatizmus elleni harc, eljött az ő idejük. Arról kezdtek beszélni, hogy a XXII. kongresszus őket „igazolta", hiszen ők már évek óta harcoltak a „sztálinizmus" ellen, a rendszer „liberalizálásáért", és hogy rehabilitálni kell őket az „igazságtalan" vádakkal szemben. Ha egyáltalán van létjogosultsága annak a kérdésnek, hogy kit igazolt nálunk a XXII. kongresszus, akkor világosan meg kell mondani: teljes mértékben igazolta pártunkat, amely 1956 novembere óta következetesen kétfrontos harcot folytat.

1956-ban már tapasztalhattuk, hogy a revizionisták a XX. kongresszus — meghamisítva annak lényegét — híveinek és zászlóvivőinek kiáltották ki magukat. Vannak, akik valami hasonlót szeretnének megpróbálni a XXII. kongresszussal kapcsolatban is. Hiábavaló kísérlet!

Pártunk nem engedi meg a XXII. kongresszus diszkreditálását. Eddig is elutasítottuk, ezután is el fogjuk utasítani a „sztálinizmus" elleni harc, a „sztálintalanítás", a „liberalizálás" ellenséges jelszavait és törekvéseit. A nemzetközi kommunista munkásmozgalomban, így a Magyar Szocialista Munkáspártban is, a revizionizmusnak nincs rehabilitációja és nem is lesz. Ma hazánkban a politikai osztályharc kevésbé éles formákat ölt, s hogy ne élesedjék, annak egyik feltétele, hogy energikusan szembeszálljunk a jobboldali törekvésekkel, pártunk ideológiájának és politikájának eltorzítása és félremagyarázása, a revizionizmus rehabilitálási törekvései ellen. Az a kongresszus, amely az osztályharcnak új programot és távlatot adott, amely tapintható közelségbe hozta a kommunizmust, a tudatosság és a szervezettség társadalmát, nem igazolhatja a kispolgári ösztönösség védelmezőit, a lenini elmélet revízióját.

A magyar proletárdiktatúra

A mi szocialista fejlődésünk számára is nagy jelentőségű a Szovjetunió Kommunista Pártja programjának az az új tétele,

Digitized by Google

hogy a proletárdiktatúra nem a szocialista állam utolsó formája, hanem a proletárdiktatúra állama a szocializmus győzelmével fokozatosan átalakul össznépi állammá. A kongresszus általánosította a szovjet állam fejlődésének tapasztalatait, kifejezte a szocialista állam fejlődésének közös törvényszerűségeit, s megmutatta a mi államunk fejlődésének irányát is.

Államunk átalakulása szocialista össznépi állammá nem egyszerűen politikai elhatározás kérdése, nem a vezető szervek döntésétől, hanem az objektív társadalmi viszonyok változásaitól és a szocialista építésben előttünk álló feladatok megoldásától függ. Ha ebből a szempontból vizsgáljuk társadalmunk fejlődését, megállapíthatjuk, hogy sok olyan lényeges társadalmi változás végbement már nálunk is, amelyek alapján jelentősen előrehaladt a proletárdiktatúra fokozatos fejlődése össznépi állammá, de ugyanakkor maradtak még olyan feladatok is, amelyeket csak a proletárdiktatúra segítségével lehet megoldani és amelyek megoldása nélkül nem jöhet létre az össznépi állam.

A dolgozó parasztság túlnyomó többségének szövetkezetbe tömörítésével hazánkban is létrejöttek az egységes szocialista termelési viszonyok. De vajon elmondhatjuk-e, hogy a szocialista termelési viszonyokat már sikerült mindenütt teljesen megszilárdítani és a falu társadalmi életében már végbementek mindazok a társadalmi változások, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a szocializmus teljes győzelméről beszélhessünk? Nyilvánvaló, hogy ezt még nem mondhatjuk.

Ezt a feladatot csak a munkásosztály következetes vezetésével lehet megvalósítani. Ez a vezetés természetesen állami eszközöket is igénybe vesz, biztosítja a szocialista állam szervezett tevékenységét, az állam rendelkezésére álló anyagi eszközök céltudatos felhasználását, hogy a ma még fellelhető nem szocialista tendenciákkal, a kispolgári anarchia és spontaneitás maradványaival szemben teljessé váljon a falu szocialista átalakítása.

Az egységes szocialista szövetkezeti parasztság kialakulása és egységének megszilárdítása döntő összetevője társadalmunk szocialista jellegű erkölcsi-politikai egységének. Ennek megteremtése nélkülözhetetlen feltétele annak, hogy államunk a proletárdiktatúra államából valóban össznépi állammá, a társadalmilag egységes nép államává váljék.

Magyarországon a személyi kultuszt felszámoltuk. De azt senki sem állítja, hogy közéletünkben nincs már maradványa a szektás gyakorlatnak. A merev, türelmetlen, parancsolgató — lényegében primitív — vezetési stílus kisebb-nagyobb mértékben megtalálható közéletünk minden területén. Komoly veszélyt ma elsősorban falun jelent, mert akadályozza a parasztság termelőszövetkezeti, forradalmi mozgalmának fejlődését.

Digitized by Google

Arra van szükség, hogy harcoljunk az olyan „balos" szemléletek ellen, amelyek lassítják, nehezítik például az egységes paraszti osztály kialakulását, amelyek még ma is a lenini hármas jelszó alkalmazását követelik és ezzel hátráltatják a régi falusi osztályhatárok leomlását, szítják a volt szegényparaszt, középparaszt és a volt kulák közötti ellentéteket.

Több helyen is előfordult, hogy a párt szava és a törvényes rendelkezés ellenére, ma sem fizetik az arra jogosultaknak a földjáradékot, vagy más járandóságot. Sértő megkülönböztetéssel járnak el volt középparasztokkal szemben. Olyasmi is előfordul, hogy alsóbb szintű államigazgatási szerveink úgy kezelik a termelőszövetkezeteket, mint állami vállalatokat; utasítgatnak, elrendelnek. Ezzel sértik a szövetkezetek önállóságát, a szövetkezeti demokráciát és elkedvetlenítik a tagságot.

A parasztság ma már nem azonos azzal a kisáruterme lő parasztsággal, amely néhány esztendővel ezelőtt még visszariadt a szocialista úttól.

A mezőgazdaság szocialista átszervezésének eredményeként új osztály van születőben: az egységes, szocialista szövetkezeti parasztság. Ennek az új osztálynak a kialakulása és egységbe kovácsolódása még nem fejeződött be, a régi rétegeződés tárgyi és lelki maradványai még hatnak. Ezeknek a maradványoknak a végleges felszámolása, köztük a kispolgári tendenciák feletti győzelem is, részben a szövetkezeti gazdálkodás, a szövetkezetek szocialista jellegének megszilárdításától, részben a parasztság gondolkozásmódjának szocialista átformálására irányuló politikai nevelőmunkától, a szocialista eszmék térhódításától függ. Ezt az egész folyamatot lényegesen meggyorsíthatják a szocializmus építésének sikerei a gazdasági építőmunka különböző ágazatában, — de nagy szerep jut ebben az ideológiai front munkásainak is.

A propagandisták ismerjék fel, hogy a XXII. kongresszusnak az az elméleti és gyakorlati útmutatása, amely a proletárdiktatúrának össznépi állammá való átalakulásáról szól, milyen nagy lehetőséget nyújt a szocialista demokratizmus fejlesztésében. A XXII. kongresszus segít bennünket abban is, hogy erősítsük államunk népi jellegét, a szocialista állam építő, szervező, nevelő tevékenységének hatékonyságát.

A megteremtett egységes szocialista alap megsokszorozza lehetőségeinket, hogy biztosítsuk még szélesebb társadalmi erők érdeklődését a közügyek iránt és mindezeket be is vonjuk a közügyek intézésébe. A megteremtett egységes szocialista alap meg kell hogy sokszorozza erőnket, hogy még nagyobb eredményeket érjünk el a társadalom eszmei-politikai egységének, az egységes szocialista magyar társadalomnak a kialakításában.

Mindezeknek feltétele a még következetesebb harc, — s ez

Digitized by Google

ideológiai munkánk törvénye — pártunk egységéért, eszmei tisztaságáért, a párt és a nép közötti még szorosabb kapcsolatokért, az erősödő kölcsönös bizalomért.

A nép és a párt egymás iránti mély bizalma képez olyan közéleti légkört, amelyben értelmesen folyik a munka, a problémákat tisztázó vita és amelyben bátran kifejezésre jut társadalmunk előrehaladásának fontos hajtóereje, a bírálat.

Az értelmiségnek a nép, a nemzet felemelését szolgáló szabad, alkotó munkájához államunk megad minden támogatást, megbecsüléssel övezi a kultúra, a tudomány, a technika és a nevelés munkásait. A szocializmus útján jelentősen előrehaladt a mi értelmiségünk is. Ezt bizonyítja munkája, eszmei-politikai fejlődése. De ahhoz, hogy a fejlődést meggyorsíthassuk, őszintén kell beszélni arról is, hogy a polgári és kispolgári eszmék még sok értelmiségi gondolkodásában is elég mélyen élnek. A polgári-kispolgári nézetek elleni eszmei harc fontos feltétele annak, hogy egész értelmiségünk is szemléletében, gondolkodásában valóban szocialista legyen. Ez is a proletárdiktatúra pedagógiai funkciójából adódó fontos kötelességünk.

Ebben sem segít, inkább árt a türelmetlenség. Egyetemeinken, főiskoláinkon folyik a marxizmus—leninizmus oktatása, — középiskoláinkban is jelentkeznek már a világnézeti nevelés jelei. Művészeti szövetségeinkben hasznos viták folynak. Ez mind előrevisz, de ébreszti értelmiségünk szocialista tudatát a munkásosztály és a parasztság sodró erejű előretörése, az építőmunka minden eredménye is.

A magyar proletárdiktatúra belső elnyomó funkciói fokozatosan veszítenek jelentőségükből. Ma már a fő feladat a gazdasági szervező és nevelőmunka, amelyek még az össznépi államban is megmaradnak, sőt még jobban kiteljesednek. Társadalmunkban ma már nincs olyan osztály, amelyet erőszakkal el kellene nyomni. A politikai bűnözés erősen lecsökkent. A volt kizsákmányoló osztályokat felszámoltuk, a földbirtokos osztály, a városi burzsoázia, a kulákság, mint osztály nem léteznek többé társadalmunkban. Ezeknek az osztályoknak a maradványai, mint a szocializmussal szemben álló politikai erők azonban — ha szórványosan és elszigetelten is — még megvannak. Társadalmunk növekvő homogenitását, szilárd nyugalmát bizonyítja a politikai bűnesetek nagymérvű csökkenése és a politikai bűnözőknek nyújtott sorozatos kegyelem is. Ezt is a proletárdiktatúra állama adja.

Pártunk és államunk lehetőséget nyújt a volt kizsákmányolóknak, leszármazottjaiknak a társadalom új rendjébe való beilleszkedésre. Ezek az emberek társadalmunk alapvetően teljesjogú polgárai, ha becsületesen dolgoznak, lojálisan viselkednek népi demokratikus rendszerünkkel szemben. Nagy többségük él

Digitized by Google

is ezekkel a lehetőségekkel és ellenük semmiféle elnyomásra nincs szükség. Vannak azonban olyanok is — konok megszállottak —, akik magatartásukban és gondolkodásukban nem vonták le az új helyzetből a megfelelő következtetéseket, nem akarnak belenyugodni helyzetük megváltozásába és különféle formában ellenséges tevékenységet fejtenek ki. Természetes, hogy aktív ellenségeinkkel szemben államunk teljes szigorral fellép, mint ahogy fellépett az ellenforradalmi árulókkal szemben az osztályharc egy rendkívül kiéleződött szakaszában.

Azoknak tehát, akik azt kérdezik, hogy miért van még nálunk proletárdiktatúra, azt válaszoljuk: nem fejeződtek még be mindazok a társadalmi változások, amelyek a szocializmusban a belső fejlődés szempontjából az osztályharcot feleslegessé, szükségtelenné teszik. Igaz, ez a harc a társadalom belső szerkezetét tekintve már nem osztályok ellen, hanem azok maradványai, az osztályellenség maradék politikai és ideológiai befolyása ellen folyik. De ez ma még az osztályharc reális frontja. Amikor az osztályharcnak ezen a frontján is teljes győzelmet aratunk — ami már a közeli jövő kérdése —, akkor mondhatjuk el, hogy a proletariátus diktatúrája hazánkban minden vonatkozásban betöltötte történelmi hivatását és befejeződött a proletárdiktatúra fokozatos átalakulása össznépi állammá.

A szocialista ember nevelése

A Szovjetunió Kommunista Pártja programja ideológiai téren az új ember nevelését jelöli meg legfontosabb feladatként. Az új embernek — a kommunista társadalom emberének — nevelése természetesen elválaszthatatlan az egész gazdasági, társadalmi fejlődéstől. A szocializmus teljes győzelme volt szükséges a Szovjetunióban ahhoz, hogy az új ember nevelésének problémája olyan súllyal és olyan sokoldalúan kerüljön napirendre, mint ahogyan a programban látjuk. Az új ember nevelése nálunk is napirenden levő feladat.

Ne felejtsük el, hogy az ellenforradalom elleni harcban, az ország életének konszolidálásában, a szocializmus gyorsütemű építésében munkások, parasztok és értelmiségiek százezrei a kommunista helytállás, a szocialista munka nagyszerű példáit mutatták. Így nőnek a szocialista emberek. Népünk nemcsak politikailag, hanem erkölcsileg és kulturálisan is nagyot fejlődött. A párt azt várja az ideológiai front dolgozóitól, a társadalomtudományok képviselőitől, a pedagógusoktól, az íróktól és művészektől, hogy aktívabban kapcsolódjanak be az emberi tudat szocialista formálásába, tekintsék ezt legfontosabb feladatuknak.

A párt Központi Bizottságának határozata a soronlevő VIII.

Digitized by Google

kongresszus összehívásáról sok fontos elemző munkát ad az ideológiai front munkásainak. A társadalom valóságos helyzetének mély elemzése alapján tisztáznunk kell: milyen feladatok hárulnak a tudományok, a művészetek, a hírközlő szervek munkásaira, a szocializmus alapjai lerakásának befejezése után, a fejlett szocialista társadalom felépítésének időszakában.

A kongresszus bizonyára meg akarja állapítani, meddig jutottunk a kulturális forradalom céljainak elérésében, hol tartunk népünk politikai-erkölcsi egységének formálásában, melyek a szocialista embertípus nevelésének eszközei. Ehhez az elemző munkához hozzá kell látnunk és abban segítenie kell az ideológiai területen dolgozó minden elvtársunknak.

A párt is azért küzd, hogy felnevelje a szocializmus eszméivel felvértezett szocialista embert. Ez a szocialista embertípus magában hordozza mindazokat a vonásokat, amelyeket az emberiség egyetemes erkölcsi normákként elfogadott, de mondanunk sem kell, hogy mindezt sokkal magasabb szinten, a szocialista humanizmus eszméivel ötvözötten.

Irodalmi folyóirataink ban mégis találkozunk olyan álláspont-tal, amely szerint most általános emberi, „egyetemes" irodalomra van szükség.

A mai parasztábrázolásról tartott írószövetségi vitában olyan programmatikus igényt is támasztottak, hogy a forrongó, átalakuló, szocialistává formálódó magyar falu „efemer jelenségei" helyett az „általános emberit" keressük és ábrázoljuk a mai magyar parasztban. Mit akar az általános és a történelmileg konkrét ilyen mechanikus elválasztása? Felhívás ez arra, hogy íróink fordítsanak hátat a kor konkrét szocialista küzdelmeinek, ahelyett, hogy a szocialista falu keletkezésének bonyolult folyamatát művészien, pártos pozíciókról ábrázolva bábáskodnának a szocializmus születésénél.

Egyesek azt állítják, hogy „tényirodalom" kell, azaz a tényeket kell leírni minden tendencia nélkül. A tendenciánélküliséget zászlónak tűzi ki a pártosság és a párt vezető szerepe ellen. A tényirodalom híveinek hadd idézzem Tvardovszkij kongresszusi felszólalásának egy mondatát: „Hazudni, rejtőzködni, ravaszkodni a művészetben éppen olyan nehéz, mint a szerelemben. Vannak persze, akik a szerelemben is hazudnak, ravaszkodnak, de ez menthetetlenül kiderül."

Nem lehet tehát tendencia nélkül sem szólni, sem írni a népnek. Állást kell foglalnia mindenkinek, elsősorban az alkotóknak, ezt várja az olvasó, ezt várja a nép. Nem politikai hűségnyilatkozatokat, hanem művészi elkötelezettséget. Mert micsoda író, a szellem micsoda embere az, aki százmilliók sorsdöntő küzdelmében nem képes, vagy nem akar állást foglalni, aki a világot

Digitized by Google

átformáló harc közepette a „semlegesség" és eszmei „elkötelezetlenség" rozoga kunyhójába húzódik vissza? Miféle írói-emberi magatartás az, ha valaki finnyásan félrevonul attól a nem mindig zökkenőmentes, nem mindig egyenesvonalú harctól, amelynek egész népe nekigyürkőzik, s valamiféle „elkötelezetlen humanizmus" elefántcsonttornyából próbál „ítélkezni" a kor problémái felett? Hogyan fog számot adni népének, korának, az utókornak az az író, aki bár „a mindenséggel mérné magát", könnyűnek találtatott, mert nem vette ki a maga részét abból a küzdelemből, amelyben a jövő is születik?

Vannak, akik „nagyobb szabadságot" kívánnak, „a tévedés jogának" kodifikálását követelik. „Nagyobb szabadságot" — mire és mi ellen? Talán nincs elég szabadsága még a tőlünk idegen eszméket kifejező irodalmi műveknek is? Éppen arra van szükség, hogy a marxista ideológia képviselői megvívják a harcot a téveszmékkel és hozzásegítsenek ahhoz, hogy az irodalom és művészet teljesítse hivatását: a nép, a szocializmus szolgálatát. „A tévedés jogáról" beszélnek. Természetesen a tudományos gondolat, az irodalom, a művészet fejlődése tévedésekkel is jár. Ámde különbséget kell tenni egyedi, nem különösebben nagy ideológiai horderejű tévedés és a tévedések összefüggő láncolata, a tévelygés, a marxizmus elméletét sértő irányzatok között. A tudomány, a művészet mindenféle tévedés elleni harcban fejlődött. Nem a „tévedés joga" a jelszavunk, hanem az igazság kutatásának joga és kötelessége, s a „tévedés jogát" alárendeljük a tévedés elleni küzdelem jogának és kötelességének.

Sok szó esik mostanában az irodalmi, művészeti „modernségről" és korszerűségről. A kérdésfeltevés mögött természetesen minden igaz művésznek az az egészséges törekvése áll, hogy saját korát, a rohamosan változó, alakuló valóságot a legkorszerűbb módon, a mai ember gondolat- és érzésvilágát leginkább megragadó eszközökkel tükrözze.

De fel kell hívnunk alkotó művészeink figyelmét, hogy a modernség és korszerűség nem csak és nem elsősorban a forma problémája. A formát nem lehet elszakítani a tartalomtól, s a mai nyugati formabontó és formaromboló fenegyerekeskedés mögött könnyen felismerhető az a tény, hogy elsősorban a korszerű tartalommal van baj.

A mi íróinknak, művészeinknek viszont teljes szabadságuk van arra, hogy a legkorszerűbb eszmei fegyverzettel, a marxizmus—leninizmus világnézetével felvértezve, teljes mélységében feltárják formálódó társadalmunk minden ellentmondását, a régi és az új harcát, az új születését. Mert nálunk is meghal, felbomlik valami: az emberek anyagi életében, gondolkodásában, erkölcsében, a társadalomhoz és egymáshoz való viszonyukban a régi

Digitized by Google

világot harcban kiszorítja az új, szocialista világ. Nyilvánvaló tehát, hogy az egész nyugati társadalom felbomlását talán megközelítő módon kifejező forma nem képes tükrözni a mi sokkal gazdagabb, ha úgy tetszik összehasonlíthatatlanul pozitívabb valóságunkat.

Íróinknak, művészeinknek tehát azt a tanácsot adhatnánk, hogy keressék, kutassák, kísérletezzék ki azokat a művészi formákat, amelyek legjobban megfelelnek a szocialista alkotások új tartalmának, de a fő hangsúlyt az új tartalomra, mai valóságunk teljes ábrázolására fordítsák.

Vannak íróink és művészeink, akik vakon elmennek az élet új jelenségei mellett és nem veszik észre az új, öntudatos embereket, akik gazdái ennek az országnak, magabiztosak, nem félik, hanem építik a holnapot. Az ilyen írók műveiből teljesen eltűnik a pozitív hős figurája és az ember belső világát, erkölcseit sötéten, pesszimistán, reménytelenül sivárnak, betegesen torznak ábrázolják. Az ilyen művek semmire sem nevelnek.

A szocialista ember-nevelés bonyolult és sokrétű feladat. Ebben a feladatban sajátos szerepe van az iskolának, a tudománynak, az irodalomnak, a művészetnek. Mindez azonban elképzelhetetlen egységes, célratörő eszmei vezetés nélkül. Ilyen vezetést csak a marxista—leninista ideológiával felvértezett párt valósíthat meg. A párt vezető szerepének töretlen érvényesülése az ideológiai front különböző területein az új, szocialista ember nevelésének alapvető feltétele.

A szocialista ember nevelésében döntő szerepe van az építő, termelő munkában való részvételnek. Az ideológiai munkának is az a legfőbb feladata, hogy segítse az építőmunkát, segítsen az embereknek eligazodni az életben, megmutatni a mai valóságot és a jövőt, hogy mindenki megtalálja helyét, ismerje és magas öntudattal teljesítse társadalmi kötelezettségeit.

•

A Központi Bizottság tavaly novemberi határozata állandó feladatként állítja a párt elé, hogy tanulmányozzuk az SZKP XXII. kongresszusának határozatait és tanulságait, s azokat a saját viszonyaink figyelembevételével a szocializmus építésében hasznosítsuk. A XXII. kongresszus egyik legfontosabb tanulsága a mi számunkra is, hogy védjük a párt- és állami élet lenini normáit, tiszteletben tartsuk a demokratikus centralizmus és a kollektív vezetés elveit, megóvjuk közéletünk tisztaságát, elejét vegyük annak, hogy a személyi kultusz bármilyen formában feléledhessen, biztosítsuk és mélyítsük közéletünk demokratizmusát.

A kongresszus másik fontos tanulsága a nemzetközi forrada-

Digitized by Google

lom kipróbált fő vonalához való következetes hűség. Ezt a fő vonalat rögzítették a kommunista mozgalom olyan jelentős dokumentumai, mint a két moszkvai nyilatkozat, az SZKP XX. és XXII. kongresszusának határozatai és más dokumentumok. Helyességét a kommunista mozgalom nagy sikerei igazolják.

A XXII. kongresszus tanulsága az is, hogy eddigi politikánkat még következetesebben kell megvalósítani. Ez a tömegek véleménye is: helyes a párt politikája, csak nagyobb következetesség kell minden szinten a gyakorlati megvalósításban. Nagyobb következetességgel kell vívnunk az eszmei harcot. Vállaljuk bátran a vitákat, nem félünk a szavaktól, gondolatoktól — a mi szavunk erősebb, a marxizmus—leninizmus igazsága megdönthetetlen.

Végül, a XXII. kongresszus fontos tanulsága, hogy fejlődésünk új kérdéseit alkotóan, marxista módon kell megközelítenünk, elemeznünk és megoldanunk. Közvetlen segítséget jelent ebben az SZKP új programja, amely a marxizmus—leninizmus alkotó továbbfejlesztésével hatalmas eszmei fegyvert ad valamennyi kommunista párt kezébe.

Erre az alkotó munkára ösztönöz bennünket az SZKP XXII. kongresszusa is, és ezt tesszük most, mikor felkészülünk pártunk VIII. kongresszusára.

Digitized by Google

A termelőszövetkezeti felhalmozás problémái*

Írta TÓTH ANTAL

A termelőszövetkezetek megerősödésének egyik fő mutatója: közös vagyonuk növekedése. A termelőszövetkezetek megszilárdulásáról igazában csak akkor beszélhetünk, ha viszonylag nagy a szövetkezetek vagyona, s különösen a fel nem osztható vagyonuk.[1] Ez az anyagi alapja annak, hogy termelőszövetkezeteink egyre jobban elégítsék ki a növekvő népgazdasági igényeket, emeljék tagjaik életszínvonalát és mind több sikert érjenek el a tagok szocialista szellemű nevelésében. Ez azt sürgeti, hogy elmélyültebben foglalkozzunk a termelőszövetkezeti felhalmozás problémáival, alaposabban vizsgáljuk meg a közös vagyon növelésének forrásait, s dolgozzuk ki, hogy mit kell tenni e feladat megoldására.

I.

A szövetkezeti vagyon növelésének fontos forrását képezték eddig a szövetkezeti tagok által a szövetkezetbe vitt termelőeszközök (állatállomány, gazdasági felszerelés stb.). Ez a forrás ma már lényegében ki van merítve.

A szövetkezeti vagyon növelését igen nagymértékben és igen sokoldalúan támogatta eddig és támogatja a jövőben is népi demokratikus államunk. De azok az eszközök, melyeket államunk erre a célra juttathat, nem korlátlan nagyságúak. Ezért termelőszövetkezeteinknek *egyre inkább a maguk erőforrásaiból kell növelniük közös vagyonukat.* A szövetkezeti felhalmozás tehát a termelőszövetkezetek megszilárdításának központi kérdésévé vált.

A marxi—lenini politikai gazdaságtan arra tanít, hogy a felhalmozás egyetlen forrása a terméktöbblet. Az évi termék értéké-

* A termelőszövetkezetek megszilárdításának egyik fontos követelménye a szövetkezeti felhalmozás növelése. Folyóiratunk az ezzel kapcsolatos problémák tisztázása, az alkotó vita előmozdítása érdekében teret ad a közgazdák és a mezőgazdasági szakemberek állásfoglalásainak.

[1] Ezt alátámasztják a Mezőgazdasági Üzemtani Intézetnek és a Közgazdaságtudományi Intézet mezőgazdasági osztályának, a Mezőgazdasági Szervezési Intézetnek a vizsgálatai, valamint a K. S. H. és a zárszámadási összesítők adatai is. A termelőszövetkezetek belterjességét vizsgáló kutatások különösen sokoldalúan bizonyítják, hogy az álló- és forgóvagyonnal viszonylag jól ellátott termelőszövetkezetek érik el a legjobb eredményeket.

Digitized by Google

ben egyrészt az elhasznált termelőeszközök értéke, másrészt az előállított új érték jelenik meg. Az új érték (a teljes jövedelem) az évi termék értékének az elhasznált termelőeszközök értékével csökkentett része. A termelőszövetkezet teljes jövedelme — eltekintve attól az értékrésztől, amelyet az állam központosít — rendeltetése szerint a szövetkezet felhalmozási és fogyasztási alapjára oszlik fel. Ha adva van a felosztható teljes jövedelem nagysága, akkor *a felhalmozás mértéke alapvetően a fogyasztási alap arányától függ.* A felhalmozási és a fogyasztási alap aránya általában akkor tekinthető helyesnek, ha a fogyasztás nem a felhalmozás rovására növekszik. Csak kivételesen és átmeneti jelleggel engedhető meg az, hogy a fogyasztás növekedjék ugyan, de felhalmozás csak egészen kis mértékben, vagy egyáltalán ne történjék. Ellenkező előjelű aránytalanság is előfordulhat a felhalmozási és a fogyasztási alap között, de szintén csak kivételesen és átmenetileg. Az ilyen aránytalanságok általában gátolják a termelőszövetkezetek megszilárdulását, s ezért lehetőleg el kell kerülni őket.

A termelőszövetkezeti tagok fogyasztási alapja — eltekintve az ezt növelő állami juttatásoktól, melyekkel a szövetkezeti tagok egyéni jövedelme főleg közvetve kiegészül —, magában foglalja a háztáji gazdaságból származó jövedelmet is.[2] A mezőgazdasági termelőszövetkezetekben tehát a háztáji gazdaság szerepe nem hagyható figyelmen kívül a termelőszövetkezeti tagság rendelkezésére álló fogyasztási alap meghatározásakor, s ennek következtében a közös gazdaságban előállított új érték felhalmozható hányadának meghatározásakor sem. A felhalmozás arányát azonban csak átmenetileg lehet növelni a közös gazdaságban előállított új

2 A tsz-tagok fogyasztási alapja sok forrásból ered. Ilyenek: 1. A közös gazdaságból származó, munka szerinti jövedelemrészesedés (munkaegység-részesedés vagy munkadíj, prémium); a tulajdoni érdekeltség szerinti részesedés (földjáradék); 2. a közös gazdaságból származó szociális és kulturális juttatás; 3. a tagnak háztáji gazdaságából származó jövedelme; 4. az állam által a tsz-tagoknak ingyen vagy kedvezményesen nyújtott szociális és kulturális szolgáltatások (SZTK stb.); 5. egyéb tényezők: pl. a közös gazdaság által a tag számára nyújtott szolgáltatások (fuvar stb.), ha ezekért a tag nem fizet térítést; a bevitt termelési eszközökért fizetett térítés stb.

E cikk csak a közös gazdaságból származó, munka szerinti jövedelemrészesedéssel és a háztáji gazdaság jövedelmével számol, mert ezek a tsz-tagok fogyasztási alapjának legfőbb helyi forrású tételei.

Érdemes mindehhez hozzátenni még azt is, hogy amikor a szocialista népgazdaság más területein munkaerőhiány tapasztalható, akkor a közös gazdaságból származó viszonylag kisebb egyéni jövedelem nem ellensúlyozhatja az ipari központok munkaerő-elvonó hatását. Ilyenkor a háztáji gazdaságból származó egyéni jövedelem nagymértékben elősegíti, hogy a szövetkezeti tagok saját szövetkezetükben is megtalálják életszínvonaluk emelésének alapvető anyagi feltételeit, és az ipar munkaerő-elvonó hatása csak a népgazdaságilag indokolt mértékben érződjék meg, de ne rontsa a termelőszövetkezet munkaerőhelyzetét. Az egy termelőszövetkezeti tagra, illetve családra jutó fogyasztási alap alakulásának tendenciája azt is elő kell hogy segítse, hogy a termelőszövetkezetek munkaerő-helyzete összhangban legyen népgazdasági feladatainkkal. Ezt természetesen más eszközökkel is elő lehet és elő kell segíteni.

Digitized by Google

értékből arra számítva, hogy a háztáji gazdaság jövedelme ellensúlyozza a közös gazdaságból származó egyéni jövedelem csökkenését.

II.

Hogyan alakult az utóbbi években a termelőszövetkezetek felhalmozása?

A termelőszövetkezetek felhalmozási tevékenysége több mutató segítségével mérhető fel. Egyik mutató: a gazdálkodási eredmény megoszlása felhalmozási és fogyasztási hányadra.[3] A zárszámadási összesítések országos adatai szerint a gazdálkodási eredménynek 1959-ben 34,5 százalékát, 1960-ban pedig 35,8 százalékát tette ki a felhalmozási hányad, s ennek megfelelően a termelőszövetkezeti tagok jövedelmére 65,5, illetve 64,2 százalék jutott belőle. E két évben tehát a gazdálkodási eredménynek kereken 65 százalékát tette ki a tagoknak a közös gazdaságból származó egyéni jövedelme. Ha a fennmaradó 35 százalék egyenlő volna a tényleges felhalmozási hányaddal, akkor a termelőszövetkezetekben sokkal nagyobb volna a felhalmozás aránya, mint a népgazdaság egészében.

A termelőszövetkezeti tagok életszínvonalát döntően befolyásoló összes jövedelemnek azonban csak egyik forrása a termelőszövetkezet jövedelme, a másik: a háztáji gazdaság jövedelme. Ezért sokkal reálisabb, ha a tiszta vagyonnak az évi gazdálkodási eredményben kimutatott gyarapodását a gazdálkodási eredmény és a háztájiból származó jövedelem együttes összegének százalékában fejezzük ki. Ebben az esetben a 35 százalékos helyett kb. 25 százalékos felhalmozási arányt kapunk.

De még ez az arány is tovább módosul, ha a szövetkezet tiszta vagyonának gyarapodását annak nem közvetlenül szövetkezeti forrású részével, valamint az állóeszközök értékcsökkenésének leírásával csökkentjük.

A belső erőforrásokból származó felhalmozás arányának megközelítéséhez ugyanis csak a szövetkezet saját erejéből megvaló-

[3] A gazdálkodási eredmény: a tiszta vagyon gyarapodása és a tagoknak a közös gazdaságból származó részesedése. A saját erőből megvalósult felhalmozás azonban jóval kevesebb annál, amit a gazdálkodási eredményben az évi tiszta vagyon gyarapodása címén nyilvántartanak. Ezt úgy számíthatjuk ki, ha a tiszta vagyon évi gyarapodásából levonjuk az amortizációt, az állami juttatásokból és kedvezményekből származó gyarapodást, valamint a tagok által bevitt termelési eszközöknek a fel nem osztható szövetkezeti alaphoz csatolt értékét. Népgazdasági viszonylatban nem tekinthető felhalmozásnak az a saját erőforrásból származó tiszta vagyon-gyarapodás sem, amelyet a termelőszövetkezet évről évre a tagok által bevitt termelési eszközök törlesztésére fordít: ezzel ugyanis nem növekszik a termelési eszközök mennyisége, csak tulajdonosuk változik meg. Az árváltozás következtében előálló értéknyilvántartási adatok változása — pl. a korábban igen alacsonyan értékelt juttatott épületek újraértékelése stb. — sem tényleges felhalmozás. Mindezt figyelembe kell vennünk, amikor a gazdálkodási eredménynek felhalmozásra és fogyasztásra való megoszlását vizsgáljuk.

Digitized by Google

sult felhalmozás vehető figyelembe, tehát a fel nem osztható szövetkezeti alapnak és a forgóalap saját forrásának a szövetkezeti jövedelemből történő növekedése. Ebből a növekedésből még le kell vonnunk az állóalapok amortizációját.

A mezőgazdasági üzemekben átlag 6—7 százalékos amortizációs kulccsal szoktak számolni. Ha a számításokat 6 százalékos kulccsal végezzük, megállapíthatjuk, hogy a termelőszövetkezetekben közvetlenül *saját erőből* megvalósított beruházások és az amortizáció figyelembevételével számított felhalmozás a szövetkezeti jövedelemnek 1959-ben 2—3 százalékát, 1960-ban pedig 4—5 százalékát tette ki. Ezenkívül a szövetkezeti jövedelemből további felhalmozás történt a forgóalapok saját forrásának növekedésével. Ez utóbbi 1959-ben kb. két és félszerese, 1960-ban kb. másfélszerese volt a fel nem osztható szövetkezeti alap szövetkezeti erőből történt növekedésének. A háztáji gazdaság jövedelmének figyelembevétele, vagy az amortizációs kulcs növelése tovább csökkentené ezt az arányt.

Biztató, hogy a beruházásokra fordított szövetkezeti felhalmozás 1960-ban jelentős mértékben növekedett 1959-hez képest. Kedvező jelenség például az, hogy míg 1959-ben a fel nem osztható szövetkezeti alap saját erőből bekövetkezett növekedése értékének csak kereken 1/5-e volt tényleges felhalmozásnak tekinthető, 4/5-e pedig amortizációnak — 1960-ban ennek már több mint 1/4-e volt felhalmozás, s csak 3/4-e amortizáció. A folyamat tehát kedvező irányban halad, de a saját erőből való tényleges, tartós szövetkezeti felhalmozás szintje még e mutató szerint is alacsony.

Vitatható, hogy a 6 százalékos amortizációs kulccsal kapott összeg gyakorlatilag elegendő-e az állóeszközök tényleges elhasználódásának fedezésére. Az ilyen vita azonban — véleményem szerint — mindaddig csak elvi síkon mozoghat, amíg a termelőszövetkezetek állóvagyonát (és fel nem osztható szövetkezeti alapját) újjá nem értékelték.

Vitatható az is, hogy közvetlenül a termelőszövetkezet jövedelmét — az új értéket — növelő állami támogatás nélkül (pl. gépállomási és egyéb díjkedvezmények, adó- és egyéb kedvezmények nélkül) egyáltalán kimutatható volna-e közvetlenül saját erőből történt szövetkezeti felhalmozás. Annyit azonban a helyzet további elemzése nélkül is megállapíthatunk, hogy a termelőszövetkezetek korszerű nagyüzemi kiépítése, ezzel a többtermelés és a szövetkezeti parasztság életszínvonala tartós emelkedésének megalapozása, az eddiginél nagyobb mérvű saját erőből történő felhalmozást tesz szükségessé.

A számításokból és meggondolásokból az derül ki, hogy amennyiben a tagok részesedése tette ki a gazdálkodási eredmény

Digitized by Google

65 százalékát, 1959-ben és 1960-ban csak minimális mértékű volt a termelőszövetkezeteknek a saját erejükből elért felhalmozása. Ha mégis nagyobb mértékben gyarapodott a tiszta vagyon — s ezt mutatják a fel nem osztható szövetkezeti alap és általában a termelőszövetkezeti tiszta vagyon növekedésének adatai (még az amortizációs levonások figyelembevételével is) —, akkor ennek forrása közvetlenül és főképpen az állami támogatás és a tagok által bevitt termelőeszközök értékének meghatározott része volt.[4]

Hogy tehát 1959—1960-ban a gazdálkodási eredménynek kereken 35 százaléka a termelőszövetkezetek tiszta vagyonának növekedéséből származott, az lényegében véve nem jelent egyebet, mint azt, hogy a termelőszövetkezetek általában saját erejükből fedezték állóeszközeik értékének amortizációját s elég tekintélyes forgóvagyont, valamint csekély mennyiségű állóeszközt is halmoztak fel a maguk erejéből, olyan körülmények között, amikor az állam különböző kedvezményekkel szintén nagy mértékben segítette elő a termelőszövetkezeti bruttó jövedelem növekedését. Az összkép tehát nem annyira kedvező, amennyire a gazdálkodási eredmény megoszlásából az első pillanatra látszik, de nem is rossz.

Szerintünk a tömeges termelőszövetkezet szervezés éveiben ez a néhány százalékos felhalmozási arány is jelentékeny eredménynek tekintendő. Termelőszövetkezeti parasztságunk a párt vezetésével és egész társadalmunk támogatásával történelmi jelentőségű tettet hajtott végre e két évben azzal, hogy a szocialista nagyüzemi gazdálkodás útjára lépett. Szemünk előtt megy végbe a falu társadalmi, technikai és kulturális forradalma. A korszerű termelőszövetkezeti nagyüzemek megszervezése és berendezése igen nagy anyagi erőforrásokat igényel. Nem lehet eléggé nagyra értékelni azt a tényt, hogy ezekben az években termelőszövetkezeteink a maguk erejéből a tagjaik között felosztható jövedelemnek kötelezően előírt 10 százaléka helyett 1959-ben 16, 1960-ban pedig 18 százalékával növelték fel nem osztható szövetkezeti alapjukat, s ezenkívül forgóvagyonuk saját forrásának növelésével is igen lényeges felhalmozást valósítottak meg. Már ezekben az években is a kötelezően előírtnál jóval nagyobb mértékben járultak tehát hozzá a maguk erejéből a bővített újratermelés megalapozásához úgy, hogy tagjaik életszínvonala is emelkedő tendenciát mutat.

[4] A tagok által bevitt eszközök révén bekövetkezett szövetkezeti vagyongyarapodás nem növeli a nemzeti vagyont, csak a meglevőt csoportosítja át más szektorba. Ez történik az állami támogatás esetében is, jól tudjuk azonban, hogy a szövetkezeteknek nyújtott állami támogatás a szövetkezetekben előállított, de az állam által központosított új értékből is származik. Jelenleg nem tudjuk kiszámítani ennek arányát. Azt azonban minden közgazdász tudja, hogy a termelőszövetkezetekben előállított új érték egy részét kisebb részben az adó, nagyobb részben az árpolitika (főleg a mezőgazdasági termelői árak és a szövetkezeteknek eladott termelőeszközök árai) segítségével államunk központosítja, amiből többek között a szövetkezeteknek is segítséget nyújt.

Digitized by Google

Az országos átlagadatok természetesen eltakarják azt, hogy egyes területeken és termelőszövetkezetekben határozottan jók az eredmények, más területeken, illetve termelőszövetkezetekben viszont nem kielégítő a felhalmozás.

A következő táblázat az egy tagra jutó gazdálkodási eredmény mutatóit, valamint a gazdálkodási eredmény tisztavagyon-gyarapodási hányadát mutatja az ország hat különböző területének termelőszövetkezeteiben, az 1959-es adatok alapján. E területek a megfelelő szintű szélső eseteket is magukban foglalják.

Terület	Gazdálkodási eredmény (országos átlag = 100)	A tiszta vagyon gyarapodásának hányada a gazdálkodási eredmény %-ában
Budapest	174	22
Szolnok megye	117	35
Fejér megye	117	41
Vas megye	108	41
Győr-Sopron megye	96	43
Somogy megye	71	48

Mint látható, a számok két ellentétes tendenciát mutatnak. Minél nagyobb volt az egy tagra jutó gazdálkodási eredmény, annál kisebb része maradt a termelőszövetkezetben, s annál nagyobb részét osztották szét egyéni jövedelemként. A nagyobb gazdálkodási eredménnyel nagyobb egyéni részesedés és a kimutatott tiszta vagyon kisebb gyarapodása járt együtt. Hogy a jobb gazdálkodási eredménnyel nagyobb egyéni részesedés járjon együtt, azzal teljesen egyet is érthetünk; hogy azonban a felhalmozási hányad annál kisebb legyen, minél nagyobb az egy tagra jutó gazdálkodási eredmény, ezzel már nem.

A két szélső eset ellentétes tendenciája még nyilvánvalóbbá válik a következőkből: ha az 1959 végi beruházott vagyon 6 százalékát vesszük amortizációnak, s ezt levonjuk a saját erőből megvalósított beruházás értékösszegéből, akkor egy-egy termelőszövetkezeti tagra Budapesten jelentős összegű állóvagyon-csökkenés, Somogy megyében pedig 130 Ft felhalmozás jut. Ha viszont az év eleji beruházott vagyont vesszük alapul, akkor a budapesti termelőszövetkezetekben kb. ugyanilyen összegű az állóvagyon csökkenése, a somogyiakban azonban 550 Ft a felhalmozás. A legnagyobb gazdálkodási eredményt kimutató budapesti termelőszövetkezetek tehát jelentős összeggel növelték tagjaik egyéni jövedelmét, állóvagyonuk értékpótlásának rovására — a somogyiak viszont tagonként 550 Ft-tal növelték közös állóvagyonukat. A fel nem osztható szövetkezeti alap növelését illetően mind a buda-

Digitized by Google

pesti, mind a somogyi termelőszövetkezetek lényegesen túlteljesítették kötelezettségüket. A forgóvagyon saját forrásának alakulása szintén kedvezőbb volt a somogyi termelőszövetkezetekben, mint a budapestiekben.

A globális országos adatok tehát nagy területi csoportok összehasonlításakor is ellentétes tendenciákat mutatnak és még ellentétesebbeket takarnak el. Még kevésbé kiegyenlített a helyzet az egyes termelőszövetkezetekben.

Az említett hat terület termelőszövetkezeteiben a gazdálkodási eredményből a szövetkezetben maradó részarány 1960-ban átlagosan kiegyenlítettebb volt, mint 1959-ben. A szélső értékek: 27,5, illetve 40 százalék. Az adott helyzetben ez a kiegyenlítődési tendencia helyesnek tekinthető.

Figyelemreméltó eredményt ad az is, ha e területeken — az egy szántóegységre jutó gazdálkodási eredmény alapján — megkülönböztetést teszünk jó, közepes és gyenge termelőszövetkezetek között, s eszerint csoportonként hasonlítjuk össze a tiszta vagyon gyarapodásának arányát, az 1960. évi adatok alapján.

Megnevezés	Jó	Közepes	Gyenge
	termelőszövetkezetek		
Országos átlag	38,3	36,6	23,8
Szélső érték a hat területen	34,6—44,1	32—40,5	11,7—43,6*

* A budapesti gyenge termelőszövetkezetekben szántóegységenként 47 forinttal csökkent a tiszta vagyon; ezért ezeket a szövetkezeteket itt figyelmen kívül hagytam.

Az országos átlagok alapján jól észrevehető az a tendencia, hogy a jobb szövetkezetekben a gazdálkodási eredménynek nagyobb része marad a közösben, a gyengébben kisebb része. Ezen belül azonban már jelentős a szóródás. Az átlagszámok mögött meghúzódó tendenciák e rövid, számszerű megmutatása többek között két fontos dologra hívja fel a figyelmet:

1. Vannak olyan termelőszövetkezeteink is, amelyek gazdálkodási eredményüknek olyan nagy részét osztják fel, hogy a közös gazdaságban maradó rész az állóeszközök amortizációját sem fedezi. Érdemes felfigyelni arra, hogy nemcsak a gazdálkodás eredménye alapján gyengének, hanem jónak tartott szövetkezetek között is akadnak ilyenek. E szövetkezetek gazdálkodását egyenként meg kell vizsgálni, s feltétlenül külön kell választani és külön kell kezelni közülük azokat, amelyek a felhalmozás rovására osztanak évről évre magas jövedelmet, amelyek tehát csak

Digitized by Google

a tagok pillanatnyi érdekeit tartják szem előtt, de nem törődnek jövőjükkel.

2. Már ma is vannak olyan, gazdálkodási eredményük alapján a gyengék közé sorolt termelőszövetkezetek, amelyek azzal akarják fejleszteni gazdaságukat, hogy növelik gazdálkodási eredményüknek a közösben maradó részét. Ez helyes törekvés, s ezt a jövőben még inkább erősítenünk kell.

III.

Milyen következtetéseket vonhatunk le az eddigi elemzésből?

Az adatokból és a gyakorlati tapasztalatokból kitűnik, hogy a fel nem osztható szövetkezeti alap növelésének jelenlegi szabályozási rendszere nem tekinthető kielégítőnek, mert nem mozgósítja eléggé a gazdaságilag erősebb termelőszövetkezetek felhalmozási tartalékait, a forgóvagyon felhalmozását pedig lényegében szabályozatlanul hagyja. Olyan megoldást kell találni, amely — különösen az erősebb termelőszövetkezetekben — a jelenleginél nagyobbfokú felhalmozást biztosít, jobban feltárja és mozgósítja a felhalmozás tartalékait.

A közeljövőben el kell végezni a termelőszövetkezeti állóeszközök újraértékelését, és a termelőszövetkezetekben amortizációs alapot kellene létesíteni. Az állóeszközök nyilvántartott értékének a tényleges értéktől való eltérése akadályozza a szükséges tisztánlátást. Az amortizációs alap létesítésével az állóeszköz-pótlás elkülönülne a felhalmozástól; ez elősegítené, hogy a szövetkezetek pontosabban számbavegyék, hogyan alakul náluk a felhalmozás: gazdálkodásuk megalapozza-e a szövetkezeti tagok jövőjét, vagy csak pillanatnyi érdekeiket tartja szem előtt? Így könnyen meg lehetne akadályozni azt is, hogy egyes szövetkezetek gyakorlatilag feléljék állóvagyonukat.

Az állóvagyon saját forrásának, a fel nem osztható szövetkezeti alapnak ugyanis jelenleg kettős funkciója van termelőszövetkezeteinkben: nemcsak az állóeszközökre fordított felhalmozást foglalja magában, hanem azok pótlását is. Ha a fel nem osztható szövetkezeti alapot a szövetkezet nem növeli többel, mint amennyi az állóeszközök értékcsökkenési leírása, akkor — a forgóvagyon saját forrásának növekedésétől eltekintve — nincs felhalmozás.[5] Csak az amortizáció összegével csökkentett saját erő-

[5] Ha a fel nem osztható szövetkezeti alap évi növelésére fordított összeg kisebb az állóeszközök amortizációjánál, akkor nemcsak hogy felhalmozás nincs, de csökken az állóeszközök tényleges értéke is — mert nem pótolták elhasználódásukat —, s így csökken a fel nem osztható szövetkezeti alap is, bár a nyilvántartás növekedést mutat ki. Más szóval: ilyenkor a fel nem osztható szövetkezeti alap egy részét rejtett módon osztják fel, vagy teszik a forgóalap forrásává. Az amortizációs alap létesítése elejét venné ennek.

Digitized by Google

ből történő állóvagyon-növekedés tekinthető tényleges, rögzített és tartós szövetkezeti felhalmozásnak.

A forgóvagyon saját forrásának növekedése is szövetkezeti felhalmozás, nem tekinthető azonban rögzített és tartós felhalmozásnak. Képzésének a jelenleginél konkrétabb szabályozása, egészének vagy egy részének a fel nem osztható szövetkezeti alaphoz hasonló kezelése további tanulmányozást igényel, s főleg a forgóeszköz-normák, valamint a hitelfedezet problémáit érinti. Tény azonban, hogy a jelenlegi szabályozás alapján a szövetkezeti felhalmozásnak ez a formája nem feltétlenül rögzített felhalmozás, mert az újratermelési folyamatban gyakorlatilag felosztható válik.

A felhalmozást az amortizációtól elkülönítetten kellene szabályozni. Ebben az esetben is fenn kellene azonban tartani azt a jelenlegi elvet, amely szerint a felhalmozandó, s ezen belül a fel nem osztható szövetkezeti alapba helyezendő összeg nagysága a tagok között felosztásra kerülő jövedelemtől függ. Így azonos kulcs szerint az erősebb termelőszövetkezet többet, a gyengébb kevesebbet halmozna fel; de elképzelhető az is, hogy az egy dolgozó tagra jutó személyi részesedés mértékétől függően progresszív kulcsot alkalmazzanak.

Kívánatos, hogy az állami támogatásként a szövetkezeteknek juttatott eszközöket és kedvezményeket koncentráltabban irányítsuk a szövetkezeti közös vagyon növelésére. Elsősorban azokat a termelőszövetkezeteket kell népi demokratikus államunknak támogatnia, amelyek a maguk erejéből még alig, vagy a gazdaságilag megerősödött termelőszövetkezeteknél csak jóval kisebb mértékben képesek felhalmozásra. A legújabb intézkedésekben (pl. a 3004/4/1961. sz. kormányhatározatban)már tükröződnek a termelőszövetkezetek állami támogatási módszerének és rendszerének ezen új követelményei.

A szövetkezeti felhalmozás biztosítása igen fontos gazdaságpolitikai kérdés: összefügg ez — többek között — a mezőgazdasági termelői árak szintjével, a szövetkezetek adózásának és állami támogatásának rendszerével is. A szocialista népgazdaságban az állami támogatás rendszerével is megoldható ez a feladat. Ebben az esetben az állam rendelkezésre álló központosított felhalmozási alapból történik, (amelynek képzéséhez a szövetkezetek is hozzájárulnak) a felhalmozás, vagy legalábbis ebből „előlegezi" ezt az állam, főleg beruházási hitelek, kedvezmények formájában. Megoldható azonban a feladat főleg az egyes szövetkezetekben képzett felhalmozási alapból is. Ez az utóbbi módszer olyan mezőgazdasági termelői árszintet kíván meg, amely az önköltségen kívül tiszta jövedelmet is tartalmaz; megkíván továbbá olyan adórendszert, amely a tiszta jövedelem megfelelő részét felhalmozás céljára meghagyja

Digitized by Google

a szövetkezet rendelkezésére. Hogy a szövetkezeti mozgalomnak és a népgazdaság fejlődésének adott szakaszában a szövetkezeti felhalmozásnak melyik módja kerüljön előtérbe, az gazdasági és politikai tényezőktől függ. A Szovjetunióban jelenleg az utóbbi módszert alkalmazzák. Ez a megoldás kétségtelenül nagyobb teret ad a kolhozok helyi kezdeményezésének, az előbbi pedig elsősorban a beadási rendszer időszakára jellemző erősen centralizált gazdaságvezetés módszere volt.

Szocialista népgazdaságunk és termelőszövetkezeteink egészséges viszonya alapján — megítélésünk szerint — jelenleg a két módszer elemeit együttesen célszerű alkalmazni. A tapasztalatok szerinti jelenlegi mezőgazdasági termelői árrendszerünk, a termelőszövetkezetek adózási rendszere, a szövetkezeteknek nyújtott kedvezmények lehetővé teszik, hogy termelőszövetkezeteink túlnyomó része — ha jól gazdálkodik — megfelelő felhalmozási alapot tud képezni úgy, hogy e felhalmozással egyidejűleg tagjainak egyéni jövedelmét is növeli.

Az adatok és a tapasztalatok azt mutatják, hogy termelőszövetkezeteink egy részében a felhalmozást a rosszabb termelési eredmények akadályozzák (ezeknek főbb okai: kedvezőtlen természeti adottságok, eszközökkel való gyenge ellátottság, rossz vezetés stb.). Ezeknek a termelőszövetkezeteknek a termelési színvonal emelésén és az önköltség csökkentésén kívül a felhalmozást közvetlenül elősegítő pótlólagos állami támogatásra is szükségük van. A termelőszövetkezetek nagyobb részében (főleg a jó és a közepes tsz-ek egy részében) a felhalmozási alap és a fogyasztási alap helyes arányának kialakításában vannak tennivalók.

A fogyasztási és felhalmozási alap helyes arányának kialakításában a jövedelemrészesedési és munkadíjazási formáknak is van szerepük. A szövetkezeti tagok annyiban érdekeltek a közös gazdaság felhalmozási tevékenységében, amennyiben a felhalmozás eredményeként nő a közös vagyon, nő az évi új érték, s nő ennek a személyi fogyasztásra elosztható része is, illetve amennyiben a szövetkezetnek a saját erejéből megvalósított felhalmozásától is függ a jövedelmet növelő állami támogatás mértéke. Objektíve szükségszerű, hogy a közös gazdaságoknak a termelőeszközökkel való jobb ellátottsága nagyobb egyéni jövedelemrészesedést is eredményezzen. Ezt az általános tendenciát mutatják a termelőszövetkezetek adatai is. Minél nagyobb az egy dolgozó tagra jutó beruházott vagyon, annál nagyobb a tagok részesedése is a közös jövedelemből. 1959-ben pl. Budapest főváros, Szolnok, Vas, Fejér, Győr-Sopron és Somogy megye termelőszövetkezeteiben az egy tagra jutó évvégi beruházott vagyon mutatója (az országos adatot 100-nak véve) 258, 138, 101, 86, 67, illetve 53 volt, a tagok részesedésének mutatója pedig 220, 122, 103, 112, 88, 60. A tagok részesedésének

Digitized by Google

ilyen mérvű differenciálódása túl nagy ugyan de érthető, mert a nagyobb beruházott vagyon általában nagyobb szövetkezeti jövedelemmel és egyéni részesedéssel jár együtt.

A szövetkezeti tagok azonban ezt az alapvető összefüggést csak közvetve, mint jövőbeli egyéni jövedelmük növekedését érzékelik. A tagság pillanatnyi egyéni érdeke elsősorban mindig a fogyasztási alap növelése irányában hat, s a tagok azokat a jövedelemelosztási és munkadíjazási formákat részesítik előnyben, melyekkel ezt közvetlenül elérhetik. Tartós érdekük viszont azt kívánja, hogy a közös vagyont növelő felhalmozással meg is alapozzák életszínvonaluk tartós és nagyarányú növekedését.

A szövetkezeti jövedelemrészesedési formák kiválasztásakor ezért mindig az olyan megoldásokat kell előnyben részesíteni, amelyek a legsikeresebben egyeztetik össze a tagok közös és egyéni érdekeit. Azok a munkadíjazási formák a haladóbbak, amelyek úgy teszik érdekeltté a szövetkezeti tagokat a több és jobb munkában, hogy egyúttal nagyobb felhalmozást is eredményeznek.

A kommunista termelőszövetkezeti tagok meggyőző munkája nélkül nem lehet kifejleszteni a szövetkezeti parasztság szocialista öntudatát és megoldani az itt vázolt problémákat. Ennek a meggyőző munkának az az egyik fő feladata, hogy megteremtse a szövetkezeti tagok tartós, közös érdekeinek és közvetlen, egyéni érdekeinek helyes összhangját, felismertesse velük a saját erőből történő felhalmozás fontosságát, segítse elő annak növekedését, s ezzel is járuljon hozzá az új típusú parasztság szocialista öntudatának fejlődéséhez, megszilárdulásához.

Hazánk dolgozó parasztsága azért választotta a szocialista fejlődés útját, mert felismerte, hogy társadalmi és gazdasági felemelkedésének ez az útja, s életszínvonalát csak így növelheti nagyarányúan és tartósan. Ebben továbbra is igen sokoldalú támogatást élvez egész társadalmunk, népgazdaságunk és államunk részéről. A termelőszövetkezeti rendszer előnyei alapján azonban sokkal gyorsabban érheti el célját, ha a felhalmozás fokozásával maga is növekvő mértékben járul hozzá azoknak a feltételeknek a megteremtéséhez, amelyek a korszerű gazdálkodás megalapozásával lehetővé teszik, hogy munkája termelékenyebbé váljon és életszínvonala évről évre emelkedjék.

Digitized by Google

Művészeti közéletünk vitáiról

Írta SZECSŐDI LÁSZLÓ

Társadalmi fejlődésünk fontos sajátossága napjainkban, hogy mind erőteljesebben alakul ki az élet valamennyi területén a munka és az építés egészséges légköre. E légkör szülöttei és egyben elválaszthatatlan tartozékai is azok a gyakran szenvedélyes hangú viták, amelyek a termelésben, a tudományban, a politikai és az ideológiai életben folynak szocialista fejlődésünk egyik-másik, ma még tisztázatlan problémájáról.

A munka és az alkotás egészséges légköre művészeti közéletünkre is jellemző. Művészeink nagy többsége egyetért a párt politikájával, támogatja a szocializmus építésének alapvető céljait, és magáénak vallja azokat a társadalmi tennivalókat is, amelyeknek megoldása a szocialista művészek történelmi feladata. Hiba lenne azonban ellepleznünk, hogy sok fontos esztétikai és művészetpolitikai kérdésben hiányzik még művészeink egységes állásfoglalása. A művészetek szocialista fejlődését elősegítő feladatok megoldása megköveteli a legfontosabb kérdések egységes megítélését, ehhez pedig elengedhetetlenül szükségesek a művészeti élet területén is az alkotómunkából fakadó és ahhoz szorosan kapcsolódó eleven viták, őszinte véleménycserék.

Örömmel üdvözöljük tehát művészeti közéletünknek az elmúlt hónapokban bekövetkezett megélénkülését. E megélénkülést elsősorban az SZKP XXII. kongresszusának gondolatébresztő hatása idézte elő, de része van benne annak is, hogy a művészeti szövetségek megkezdték felkészülésüket a közeli jövőben esedékes közgyűléseikre. A megélénkülést tartalmas viták, véleménycserék jelzik, amelyek során művészeink nagy felelősségérzettel kutatják az alkotómunka szocialista fejlesztésének útját és módszereit. Örvendetes az is, hogy a sok helyes és előrevivő gondolat mellett a korábbinál nyíltabban kerülnek felszínre a téves nézetek, a régi, polgári vagy kispolgári szemléleti mód maradványai is. A marxizmus—leninizmus igazságainak csak hasznára válik, ha ezekkel a nézetekkel nyílt harcban ütközik meg, ha nyílt vitákban bizonyul be e nézetek elavultsága, korszerűtlen, visszahúzó hatása. Emellett el kell ismernünk, hogy még az ilyen nézetek hír-

Digitized by Google

detőinek nagy többsége sincs teljesen híjával az egész művészeti életünket fejleszteni kívánó őszinte jó szándéknak.

A viták tehát szükségesek, nagy részük tartalmilag is helyeslést érdemel, és alkalmas arra, hogy fejlessze, előrevigye a művészi alkotómunkát. Az eddigi tapasztalatok alapján mégis fel kell hívnunk a figyelmet egy-két olyan veszélyre, amely eltorzíthatja vagy meddővé teheti a vitákat és velük művészeti közéletünk örvendetes megélénkülését is.

Az egyik veszély a viták egy részének elvontságában, gyakori öncélúságában rejlik. A művészetek szocialista irányú fejlesztésének problémái bonyolultak. Tisztázásuk, feltárásuk és a megtalált igazságok állandó csiszolása szívós munkát, sok energiát követel. Művészeinknek jól meg kell tehát fontolniok, mire fordítják a vitákra szánt energiájukat. A túlságosan általános viták öncélúvá válnak, fásulttá teszik a vitatkozókat, ellaposítják az igazság keresésének lelkesítő folyamatát. Természetesen senki sem állítja, hogy az esztétika általános témakörein belül nincs semmi megvitatandó, nincs semmi új és feltáratlan terület. Számításba kell azonban venni, hogy a megoldatlan kérdések általános elvi síkon való tárgyalása önmagában ritkán visz túl a problémák felvázolásának szintjén. Az Írószövetség például a közelmúltban vitát rendezett az irodalmi parasztábrázolás problémáiról. A vitán elhangzott vélemények érdekesek voltak ugyan, de csaknem kizárólag a megoldandó problémák felvázolására szorítkoztak. A paraszti témával foglalkozó írók ettől a vitától kevés segítséget kaptak alkotómunkájukhoz. Ennek az a magyarázata, hogy az általános esztétikai, művészetelméleti következtetések csak akkor fogalmazhatók meg sikeresen, ha a vizsgálódó figyelem a valóságot híven tükröző művészi alkotómunka gyakorlatára irányul, és ebből a gyakorlatból kíséreljük meg levonni a művészetek szocialista fejlődését elősegítő tanulságokat.

Ezért művészeti közéletünknek elsősorban a megjelent alkotásokra, a művekre kell összpontosítania figyelmét, ezeket kell a marxizmus—leninizmus ideológiájának szellemében elemezni, mérlegre tenni, megvitatni. A művek érdemlik meg elsősorban a megkülönböztetett figyelmet, hiszen művészeti életünk fejlődésének nem az esztétikai elvek elvont tisztázása, hanem az alkotások művészi színvonala a fokmérője. Az általános esztétikai elvek továbbfejlesztésére, a marxista—leninista esztétika gazdagítására természetesen szükség van, de ennek is az elkészült művek elemzése, megvitatása és az ábrázolt valósággal való összehasonlítása a legjobb módja.

Sajnos, a művek még nem részesülnek nálunk a szükséges figyelemben. A művészeti közvélemény rendszerint csak a napi

Digitized by Google

sajtó vagy a folyóiratok egyszeri kritikájával reagál még a nagy figyelmet érdemlő, elemzésre és vitákra nagyon alkalmas művekre is. A művészeti szövetségekben kevés az alkotásokról folytatott vita és kulturális sajtónk sem fordít erre elegendő gondot. A megjelent művek többsége nélkülözi a sokoldalú, hiteles értékelést, és emiatt elsikkadnak azok a hasznos tanulságok, amelyeket egy-egy arra alkalmas műből az általános esztétikai elvek továbbfejlesztése érdekében is levonhatnánk. Hasznos lenne olyan jelszót kiadnunk, hogy művészeti közéletünk a művet, az alkotást állítsa az érdeklődés középpontjába. A szövetségek közgyűléseinek előkészítése is akkor lesz eredményes, ha a tanácskozások hiteles értékelést adnak az elmúlt két év termésérő1. Csak így állapítható meg, hogy művészeink törekvéseiben melyek a követendő és továbbfejlesztést érdemlő vonások, és mi az, ami elvetendő, ami zsákutcába vezet, ami nem szolgálja az alkotómunka szocialista irányú fejlődését.

Hazánkban ma nemcsak a művészeti közéletben folyó viták élénkültek meg, de fellendült a művészeti alkotómunka is. Sok mű születik, jóval több mint bármikor ezelőtt. Ezek a művek természetesen eltérő színvonalúak, és jelentősen különböznek egymástól a belőlük levonható hasznos tanulságok szempontjából is. Nem mindegy tehát, hogy a nyilvánosságra kerülő alkotások közül melyek kerülnek a viták előterébe, melyek kapnak sokoldalú értékelést, éppen az említett tanulságok levonása érdekében. És itt kell szóvá tennünk, művészeti vitáinknak egy másik gyengeségét. Gyakori eset, hogy a jó művek, a szocialista valóságunkat hűen tükröző alkotások a művészeti közéletben és a vitákban jóval kevesebb visszhangot keltenek, mint az úgynevezett „különlegességek", a hibás és idegen ideológiát kifejező művészeti termékek.

Ezzel kapcsolatban sem állítjuk azt, hogy nem kell beszélnünk a helytelen ideológiai szemlélet alapján született művekről, hogy nem kell — esetleg vitákban is — legyőznünk a bennük jelentkező torzulásokat. Ellenkezőleg: kérlelhetetlenül meg kell támadnunk és le kell lepleznünk a burzsoá vagy kispolgári ideológia minden megnyilvánulását művészeti életünkben. De az már hiba, ha egyes, ideiglenesen talajukat vesztett művészek kiúttalansága áll tartósan a művészeti közélet érdeklődésének előterében. Gyakran előfordul, hogy művészeink és kritikusaink élénken reagálnak olyan művekre, amelyek jóval kevesebb figyelmet és törődést érdemelnének, de közömbösen mennek el a valóban lényeges problémákat tartalmazó alkotások mellett. Ha valaki ír egy ötödrangú, tartalmilag hamis, művészi megformálásában gyenge novellát vagy színdarabot, de abban valamelyik nyugati „izmus" hatása fedezhető fel, akkor menten az érdeklődés előterébe kerül, a kritika

Digitized by Google

újra és újra foglalkozik vele, vitatni kezdik, és a szerző neve egycsapásra ismertté válik. Ha valamelyik képzőművészünk gondol egyet és nem ecsettel keni a vászonra a festéket, hanem kanállal, utána pedig csiszolópapírral kaparva alakít ki a felmázolt festékből valami ködös zagyvaságot — rögtön a viták középpontjába kerül, cikkeznek róla, elemzik, bírálják vagy dicsérik „alkotó módszereit".

A józan, realista, és a társadalmi kérdésekhez felelősen nyúló művészek jóval kevesebb figyelmet és kritikai segítséget kapnak. Nincs rendjén például, hogy néhány korán íróvá kikiáltott tollforgatónak nyugati mintára készült novellája, kisregénye, vagy a valóságot eltorzító tartalmú és „sejtelmesen zavaros" formai megoldásban tálalt színműve nagyobb érdeklődést ébreszt kritikai és művészeti közéletünkben, mint Mesterházinak vagy Darvasnak mai valóságunkat hűségesen tükrözni akaró drámája, vagy Lengyel József nagy művészi erővel megírt novellás kötete. Hiba, hogy Kondor Bélának és egy-két kollégájának hamis életérzést és eszmei zűrzavart mutató festészeti tevékenysége szenvedélyesebb vitákat kelt, mint számos tehetséges képzőművészünknek az az erőfeszítése, hogy hűségesen ábrázolja a festészet vagy a szobrászat eszközeivel mai valóságunkat, népünk életét és harcait.

A műalkotásokban vagy a művészeti közéletben jelentkező helytelen nézetek elleni harcot természetesen nem szabad abbahagynunk. Az arányokon azonban változtatnunk kell. Művészetünk jelenlegi helyzetében a hibás nézetek elleni offenzív harc mellett a fő feladat a szocialista fejlődést elősegítő, pozitív, előremutató vonások gondos kimunkálása. A szocialista realizmussal szembenálló polgári és kispolgári szemléleti mód végleges legyőzésének is az a feltétele, hogy a pozitív tartalmú művekből levont tapasztalatok alapján minden részletében kimunkáljuk és gazdagítsuk a szocialista realizmus esztétikáját.

A szocialista realizmust sok szál fűzi a megelőző társadalmak valóságot tükröző, realista művészetéhez. Az egész társadalom forradalmi megváltozása következtében azonban nagyon lényeges új vonásai is vannak, olyan feladatai, amelyet nem töltött és nem is tölthetett be egyetlen korábbi társadalom művészete sem. Egyik ilyen megkülönböztető sajátossága például az, hogy lényegesen nagyobb szerephez jut benne a társadalmi pozitívumok művészi ábrázolása. A szocialista realizmus nem a társadalmi negatívumoknak, hanem elsősorban a társadalom konstruktív, előremutató jelenségeinek művészi tükrözésével tölti be tudatformáló feladatát és fejezi ki haladó mondanivalóját. Természetesen nem arról van szó, hogy a művész a mi társadalmunkban nem ábrázolhatja a hibákat és az élet visszahúzó, retrográd jelenségeit.

Digitized by Google

Feltétlen követelmény azonban minden művészi tevékenységgel szemben, hogy a valóságot tükrözze. Ha pedig a művész lényegeset és igazat akar mondani a szocialista valóságról, akkor figyelmét az új, növekvő és előremutató mozzanatokra kell irányítania, még akkor is, ha a hibákat ábrázolja. Figyelembe kell venni azt is, hogy a társadalmi pozitívum, a pozitív társadalmi magatartás a szocializmusban más jellegű, mint a kizsákmányoló társadalmakban. Itt nem az uralkodó viszonyokkal, a hatalmat képviselő nézetekkel és intézményekkel való szembenállás a konstruktív társadalmi magatartás, hanem ellenkezőleg: ezeknek az igenlése, támogatása és védelme. Ennek az igenlésnek, az előremutató társadalmi tevékenységnek magas művészi színvonalon való tükrözése járatlan, vagy alig járt út még művészeink számára. Művészeti közéletünk fontos feladata, hogy feltárja és járttá tegye ezt az utat, elősegítse a társadalmi pozitívumok magas művészi színvonalon való tükrözését.

A figyelmet tehát elsősorban azokra a művekre kell fordítanunk, amelyek a szocialista valóság minél teljesebb ábrázolására tesznek kísérletet, és ettől a törekvéstől vezetve mondanivalójukban társadalmunk életének előremutató, haladó vonásait állítják előtérbe. Mindenekelőtt az ilyen művekből vonhatók le a szocialista realista esztétika általános elveit gazdagító és fejlesztő tanulságok. A jelentkező hibás nézeteket szilárd elvi következetességgel meg kell bírálnunk, de energiánk jelentősebb része arra irányuljon, ami előrehaladásunk szempontjából fontosabb, ami hatékonyabban segíti művészetünk szocialista fejlődésének meggyorsulását.

* * *

Az ellenforradalom óta eltelt évek egyik jelentős eredménye, hogy alkotó művészeink többsége helyes álláspontot alakított ki a művészetek fő társadalmi feladatát illetően. Uralkodóvá vált hazánkban is a marxista—leninista esztétikának az az alapelve, hogy a művészet a valóság megismerésének egyik formája, amely nemcsak értelmileg, de érzelmileg is közelebb viszi az embert a valósághoz, a természet és a társadalom igazságaihoz. A művészetek nagy társadalmi feladata az, hogy segítsék az ember eligazodását a korunkban lezajló korszakos eseményekben, megértessék vele a felszíni jelenségek mögött rejlő lényeget, a folyamatok tartalmát és belső törvényszerűségeit. A művészetek ezt a történelmi feladatot a maguk sajátos eszközeivel, az élet igazságainak művészi megjelenítésével, a valóság lényeges, eligazító ismereteket nyújtó vonásainak érzékletes ábrázolásával valósítják meg.

E társadalmi feladat megértése alakította ki sok művészünk-

Digitized by Google

ben azt a helyes felismerést, hogy fejlődésünk jelenlegi szakaszán a művészeteknek mindenekelőtt a máról kell szólaniok, mert így szólhatnak leghatásosabban a mához, így segíthetik leginkább a ma emberét abban, hogy megismerje a körülötte lezajló folyamatok lényegét. Mind több alkotó művész tevékenységét hatja át ennek a felismerésnek a következtében az a törekvés, hogy újat, megragadót és mozgósítót mondjon jelen életünkről, a szocialista építés érdekében kifejtett munkáról, harcról, erőfeszítésekről.

A korszerű társadalmi mondanivaló fontos sajátossága a szocialista realista művészeteknek, és nagy fölényt ad nekik a polgári vagy kispolgári szemlélet alapján álló művészetekkel szemben. Korunk burzsoá művészetét az teszi üressé és értéktelenné, hogy visszahúzódik a nagy társadalmi problémák ábrázolásától, és az élet periférikus vonásait, az egyedi különlegességeket próbálja megjeleníteni, eltorzított és véglegesen szubjektivizált formában. Bátran elmondhatjuk, hogy művészeink zöme elutasítja ezt a tematikát, és az alkotók szándékát, törekvéseit illetően a korszerű társadalmi mondanivaló, a szocialista tartalom győzelmet aratott művészeti életünkben.

A szocialista tartalom előtérbe kerülése jelentős dolog. Nagyon sokat számít azonban az, hogy ez a szocialista tartalom milyen művészi színvonalon, milyen erővel és hatásfokkal jelenik meg az alkotásban. Igaz, hogy a műalkotás társadalmi hasznossága elsősorban a tartalom igaz voltától függ, de az igazság erejét, meggyőző hatását az ábrázolás művészi színvonala és megoldottsága adja meg. A legnagyszerűbb mondanivaló is lapossá és unalmassá válik, ha nehézkesen, ügyetlenül tálalják, és — sajnos — a félrevezető hazugság is tetszetőssé válhat, ha hozzáértő kezek vonzó külsőt formálnak számára. Emellett az ábrázolás művészi színvonala mindig visszahat a tartalomra is. Az a festő például, aki ma a munkásokat csak a puszta fizikai erő jeleivel ábrázolja, vagy — ami gyakran tapasztalható — elnagyolt, eltorzított alakokat állít az üzemi környezetbe, a gépek mellé, tartalmilag is hamis eredményhez jut. Az irodalomban sem ritka, hogy az ábrázolt munkásalakok „műproletár" módon viselkednek, megjelenésük, magatartásuk, külső jegyeik lényegében kispolgáriak. A művészi megformálás ilyen és ehhez hasonló hibái következtében a tartalom is eltorzul, a szocialista mondanivaló elveszti erejét, következetlenné, hamissá válik. A tartalom egyetlen kor művészetében sem állított olyan magas követelményeket a művészi megjelenítés színvonalával, a formával szemben, mint a szocialista művészetben.

Ezek a körülmények magyarázzák meg, hogy művészeti köz-

Digitized by Google

életünk vitáiban jelenleg előtérbe került a forma, a kidolgozottság, az ábrázolás művészi színvonalának kérdése. Érthető, hogy ez a probléma most került az érdeklődés előterébe, amikor az alkotói szándékban már általánossá vált a szocialista tartalmú mondanivaló. Hiszen amíg a főfeladat a szocialista tartalom elfogadtatása volt, addig a formai problémák — ha nem is mindig indokoltan, de mégis érthető okokból — háttérbe szorultak.

A vitákból kitűnik, hogy művészeink jelentős része elégedetlen az ábrázolás jelenlegi színvonalával és keresi az új módszereket, amelyekkel a szocialista valóság még teljesebben, még vonzóbban és hatékonyabban tükrözhető. Ez a törekvés teljesen indokolt. A XXII. kongresszus tanácskozásain is hangsúlyozták, hogy az eddiginél nagyobb gondot kell fordítanunk a művészeti ábrázolás hatékonyságára, vonzó, figyelmet lekötő voltára. E feladat megoldása jelentősen befolyásolja a szocialista és a kapitalista kultúra harcát is. Ebben a harcban ma már más jellegű feladatot tűzhetünk magunk elé, mint a két tábor gazdasági versenyében. Mint ismeretes, a szocialista tábor fő gazdasági feladata néhány évig az lesz, hogy utólérjük és felülmúljuk a kapitalista országokat a termelés néhány olyan területén, amelyen ma még mennyiségi és minőségi előnyben vannak. Kulturális téren a kapitalizmus ilyen előnnyel nem dicsekedhet. A szocialista kultúra tartalmában, minőségileg messze maga mögött hagyta a burzsoá rend kultúráját, mennyiségi szempontból pedig hatalmas tömegek számára tette hozzáférhetővé a tudást, a kultúra és a művészetek kincseit, azok számára is, akik a kapitalizmusban erről nem is álmodhattak.

A fő kulturális feladat most az, hogy maximálisan kihasználjuk a szocialista kultúrának és benne a szocialista művészeteknek ezt a fölényét. Ehhez pedig fokoznunk kell a művészetek hatékonyságát, erejét, még meggyőzőbb módon kell művészi formába öntenünk a szocializmus igazságait. A kongresszus ennek érdekében arra hívta fel a figyelmet, hogy a művészek bátran szakítsanak a megúnt és elkoptatott konvenciókkal, és keressék szüntelenül az új tartalmú mondanivalónak megfelelő hatékonyabb ábrázolási formákat.

Művészeti közéletünk vitái azt bizonyítják, hogy a kongresszusnak ezt az útmutatását nálunk ma még nem értelmezi mindenki helyesen. És rögtön meg kell jegyeznünk, hogy a helytelen értelmezés gyakran nemcsak formai, stílusbeli tévedéseket takar, hanem tartalmi, eszmei zavart és értetlenséget is. Előfordul még, hogy a szocialista tartalmú mondanivaló elfogadása nem jut túl a szándékon; a megvalósítást akadályozza az ábrázolni kívánt társadalmi folyamatok felszínes szemlélete, tartalmi meg nem ér-

Digitized by Google

tése. Ilyen esetekben a formai kísérletezés rendszerint elmélyíti az amúgy is meglevő tartalmi tévedéseket, az újnak és tökéletesebbnek gondolt forma nem új és nem is tökéletesebb, hanem egy rosszul megértett, következésképpen hamis és torz tartalom kifejezője.

Az új és tökéletesebb ábrázolási mód keresésének egyik helytelen megnyilvánulása az, amikor a művész teljesen szembefordul a hagyományos formákkal, válogatás nélkül elveti azokat. Sokan úgy vélik, hogy a hagyományok gúzsba kötnek bennünket, elkerülhetetlenül epigonizmushoz vezetnek, és minden áron meg kell újítani a művészetek kifejezési formáit. Ezt a felfogást csak erősíti a művészek jelentős részének félelme a sematizmustól. Elterjedt az a nézet, hogy a hagyományos formák eleve sematizmust szülnek, illetőleg, hogy a sematizmusból csak egy kiút van: a szokatlan, meghökkentő formák alkalmazása. Ilyen szemlélet következtében kerülnek előtérbe néhány művészünk munkásságában a társadalmunkra és a mai emberre egyáltalán nem jellemző, esetleges vonások, az extrém, sőt néha beteges tulajdonságok, ezért helyezik az alakokat meghökkentő, irreális helyzetekbe. Egyesek úgy vélik, ha az író által ábrázolt alak túl könnyen hozzáférhető az értelem számára, vagy ha a festő szépséget visz az emberábrázolásba, vonzó külsőben jeleníti meg a gondolatait hordozó figurákat — máris sematizmusba esik. A formával való játékban, a forma tudatos eltorzításában keresik ezek a művészek az új, hatékony és megragadó ábrázolást, illetőleg így akarják elkerülni a sematizmus veszélyét.

Az így gondolkozó művészek szem elől tévesztik, hogy a szocialista művészetben a realizmus nemcsak a tartalomra vonatkozik, hanem — mivel a tartalom és forma kötelező összhangban van — szükségszerűen a formára is. A valósághű ábrázolás nem tűri meg az eltorzított formákat, az igaz tartalom megjelenítéséhez a formának is igaznak kell lennie. Következésképpen az új és hatékonyabb ábrázolási módot nem a hagyományos forma mindenáron való elutasításában és a meghökkentő formai játékokban kell keresni, hanem az ábrázolás hőfokában, meggyőző, megragadó voltában. Az igazságnál és a szépségnél nincs meggyőzőbb és megragadóbb — ezt kell tehát nagyobb elmélyültséggel, nagyobb művészi gonddal, az értelem számára hozzáférhető módon ábrázolni. A szocialista művészetek hatékonyságát, tömegeket mozgosító erejét csak ezen az úton növelhetjük és ez az útja az új formák, a meggyőzőbb és tökéletesebb ábrázolási módok keresésének is.

A viták során néha összehasonlítják a formai megjelenítés vonatkozásában a szocialista és a kapitalista országok művésze-

Digitized by Google

tét. Esztétáink és művészeink egy kis csoportja úgy gondolkodik, hogy a kapitalizmusban élő művész bizonyos szempontból előnyben van a szocialista művésszel szemben, mert kötöttségek nélkül válogathat a neki tetsző formai megoldások között, és így művei a megjelenítés színvonalában és hatékonyságában felülmúlják a szocialista műveket, ha tartalmukban és igaz voltukban el is maradnak mögöttük. Innen már csak egy lépés az a következtetés, hogy művészetünk hatóerejének növelése végett nyissunk szabad utat a művészek önkényes próbálkozásainak, illetőleg vizsgáljuk meg, hogy a mai modern kapitalista művészetek eszközei nem használhatók-e fel a szocialista valóság jobb és teljesebb kifejezésére. Néhány művész és esztéta az „Új Írás", a „Művészet" és a „Valóság" c. folyóiratokban több-kevesebb határozottsággal hangot is adott ennek az igénynek az utóbbi hónapokban. Elsősorban a képzőművészetre vonatkoztatva, azt javasolták, hogy az ábrázolási eszközök korszerűvé tétele céljából bátrabban kell támaszkodnunk a mai kapitalizmus művészetének formai jegyeire. Magyarán szólva: adjunk teret a különféle formalista, absztrakt (non-figuratív) irányzatoknak, a különböző „izmusoknak", vagy legalábbis legyünk nagyobb türelemmel irántuk, mert nem tudhatjuk, nem találhatók-e meg bennük azok az ábrázolási módszerek, amelyekkel a szocialista művészetek teljesebben fejezhetik ki új tartalmukat.

Meg kell jegyeznünk, hogy az így gondolkozó művészek túlnyomó része nem akarja a kapitalista világban uralkodó művészeti dekadencia meghonosítását hazánkban. Legalábbis nagyon szűk azoknak a köre, akiket a kapitalizmus iránti rokonszenv fűt, és ilyen indítékokból fakadóan akarják „megreformálni" művészetpolitikánkat. A legtöbben valóban új és hatékonyabb eszközöket keresnek a szocialista valóság művészi ábrázolásához. Sajnos, nem értik azonban elég mélyen azoknak a társadalmi folyamatoknak a lényegét, amelyek ebben a szocialista valóságban végbemennek. Ezek a művészek gyakran hivatkoznak arra, hogy a tudomány is megújította vizsgálati eszközeit és a valóság lényegét ábrázoló formáit, amikor a makrotestek világából a mikrovilágba hatolt, hiszen a newtoni fizika törvényei nem alkalmazhatók változtatás nélkül az atomokban végbemenő folyamatok és összefüggések kifejezésére. Következésképpen a művészeteknek is meg kell újítaniok formáikat, ha korszerűen akarják ábrázolni a mai társadalom folyamatait, ha eredményesen akarnak hatni a modern ember gondolkodására, lelkivilágára.

A kérdést tehát úgy teszik fel, hogy vajon nem használhatók-e absztrakt, formalista ábrázolási eszközök a szocialista valóság kifejezésére. Egyesek nem felelnek rá félreérthetetlenül,

Digitized by Google

csak sejtetik igenlő véleményüket. (Lásd: Németh Lajos cikke az Új Írás 1961. augusztusi számában) — mások több-kevesebb határozottsággal igent mondanak rá. (Lásd: Valóság, 1961. 6. sz.) Az ilyen vélemények, ha nincsenek is széles körben elterjedve, de mégis hatnak és rokonszenvet keltenek egyes művészkörökben félreérthetetlen jele ennek a rokonszenvnek az a buzgalom, amellyel például az „Új Írás" ennyi helyet és időt szentelt e kérdés megvitatásának, vagy az a türelem, amellyel a „Művészet" szerkesztősége húzza-vonja majd egy éve a dekadenciáról szóló vitát.

Ilyen elképzelések időnként más művészeti ágakban is feléledvenednek. Egyik-másik színházi rendezőnk például nagyon szívesen mutatna be több divatos nyugati drámát, még akkor is, ha tartalmuk ellentétes a mi világnézetünkkel, mert — mint mondják — hatásos fordulatok, kitűnő szerepek, megragadó formai megoldások vannak bennük. Az a tény, hogy ezek a nézetek fórumot kapnak és szerény hatást ugyan, de mégiscsak hatást tesznek, arra figyelmeztet, hogy érdemes és kell is foglalkoznunk velük, még akkor is, ha művészeink nagy többsége helyesen foglal állást megítélésükben.

A marxista—leninista esztétika szerint a formalizmus és az absztrakció (az absztrakció kifejezést a valósághű formákkal való szembenállás értelmében használjuk) a művészetekben dekadens jelenség, a burzsoá társadalom hanyatlásának és bomlásának terméke és vele nem fejezhető ki szocialista tartalom. A szocialista realista művészet lényege, hogy a való világot ábrázolja, a valóságról, az élet reális viszonyairól ad olyan képet, amely nem egyetlen személy szubjektív konstrukciója, hanem a megismerés sajátos formájának: a művészi tükrözés törvényeinek van alávetve.

A formalista, absztrakt művészetnek más a lényege. E művészet nem a világot, nem az objektív valóságot és az emberek reális viszonyait akarja ábrázolni, hanem a művész belső lelki folyamatait, elszigetelt egyedi érzelmeit és ösztönöit. A szocialista realizmus tárgya az emberi gyakorlat, az ember valóságos világa. A formalista absztrakció tárgya az izolált „Én", amelynek a valósághoz fűződő kapcsolata teljesen önkényes és esetleges. Jellemző, hogy e művészeti irányzatok becsületesebb képviselői nyíltan be is vallják, hogy alkotó tevékenységük eredménye a kívülálló számára nehezen hozzáférhető, és csak nagyon esetleges élményt nyújt. E művészek sorai között akadnak jóindulatú tévedők, valóban tehetséges művészek, akikben csak a kapitalizmus sivársága gyötörte torzképpé a reális emberi viszonyokat. De vannak közöttük körmönfont szélhámosok is, akik a szamár

Digitized by Google

farkára kötött ecsettel, ventilátorral vagy egy jobb sorsra érdemes zongora feldarabolásával részesítik „maradandó műélvezetben" a kapitalista világ nagypénzű sznobjait. A társadalomtudomány pontosan kimutatja, hogy az ilyen művészi törekvések a tőkés rendszer hanyatlásának szükségszerű termékei és törvényszerűen jönnek létre mindenütt, ahol az alkotó emberi értelmet erőszakkal megfosztják a valóság kifejezésének lehetőségétől.

Meg kell jegyeznünk, hogy a kapitalizmus súlyos és összeegyeztethetetlen ellentmondásokkal terhes világában a természethű formák eltorzítása lehet indokolt művészi magatartás is. Kifejezheti a burzsoá rend nagyon is reális életérzéseit, a tanácstalanságot, pesszimizmust és azt a zűrzavart, amelyet a társadalmi törvények szüntelen megsértése kelt a gondolkodó emberben. Az absztrakt formák mögött ilyen módon a kapitalizmusban — de csakis a kapitalizmus retrográd szakaszában — reális tartalom húzódhat meg, hiszen az értelemnek az értelmetlenséggel való felváltása, az ember és az emberi viszonyok eltorzítása a modern kapitalizmus reális következménye.

De vajon kifejezhetnek-e a nyugaton divatos művészeti irányzatok mást is, mint társadalmi bomlást és zűrzavart? Kifejezhetik-e például a megismerő embernek a valósággal való szorosabb kapcsolatát, a valóság mélyebb megértését, sokrétűbb elsajátítását úgy, ahogy a mikrofizika törvényei kifejezik ezt a folyamatot a newtoni fizika törvényeivel szemben? Úgy véljük, nem lehet ilyen párhuzamot vonni a tudomány és a művészetek között. A fizika azért változtatta meg a valóság tükrözésének formáit és eszközeit, mert a tudósok az anyagi világ új, eddig ismeretlen területeire hatoltak be. Kibővült tehát a fizikai visszatükrözés konkrét területe. A művészet területe azonban nem bővült, nem változott ilyen módon. A művészetek modellje továbbra is a valóság, az emberek társadalmi viszonyai, valamint az ember és a természet viszonya. E viszonyokban a szocializmus kialakulásával mély és forradalmi változások következtek be, de általános keretük, emberi voltuk, társadalmi jellegük nem változott. E viszonyokat a művészeteknek olyan eszközökkel kell tükrözniük, amelyek nem mondanak ellent az ábrázolt valóságnak, hanem belőle merítik a kifejezés formáit. A művészi megjelenítés formáinak tehát szükségszerűen reálisaknak kell lenniök, mert objektív, reális modellt tükröznek, s ez csak a valóságból fakadó és a valóság lényeges vonásait tükröző formákkal ábrázolható az értelem és az érzelmek számára hozzáférhető módon. Az irreális, absztrakt formáknak a művészi gondolatok és érzelmek közlési eszközeként való elfogadása magában foglalja az ábrázolt modell realitásának és törvényszerű rendjének tagadását is, hi-

Digitized by Google

szen az ilyen formák nem a valóságot vetítik az egyén által — a modell objektív belső rendje és törvényei szerint — megfogalmazott művészi képbe, hanem megfordítva; az egyén önkényes spekulációit vonatkoztatják a valóságra.

Egyesek azt hangoztatják, hogy az absztrakció azért alkalmas a szocialista valóság kifejezésére is, mert módot nyújt az ún. szabad asszociációra, amikor a művész által felvillantott megfogalmazatlan, vagy ködösen megfogalmazott gondolat változatos érzelmeket és egész gondolatsort indít meg a műalkotás élvezőjében, rábízva, hogy maga értelmezze az ábrázolni szándékolt valóságot, saját ízlése szerint rakja helyére annak elemeit. Ez a felfogás lemond a művészet alapvető feladatáról. A „szabad asszociációra" való hivatkozás tulajdonképpen feleslegessé teszi a művészetet. Hiszen ilyen meghatározhatatlan érzelmi és gondolatsor elindításához nincs szükség művészre, ezt előidézheti egy szikladarab, egy cseppkő, vagy egy felhő szeszélyes vonalainak szemlélete is. A művész és a művészet feladata nem az, hogy bármilyen meghatározhatatlan és szubjektíven variálható érzelmeket és gondolatokat keltsen, hanem az, hogy az ember gondolatait a valóság lényeges sajátosságai felé terelje, reális érzelmeket ébresszen, olyan gondolatsorokat indítson el, amelyek megkönnyítik az ember tájékozódását, eligazodását a valóság objektív viszonyai között.

A szocialista realizmus tehát elutasítja a formalizmus és az absztrakció minden válfaját, mert ezek teljesen idegenek az igazi művészet tartalmától és céljaitól. E törekvések a burzsoá társadalmi rend hanyatlásának termékei és a szocializmusban, ahol az alkotó emberi törekvés új értelmet nyer, nincs talaja semminek, ami eltorzítja és meghamisítja a valóság reális képét.

A vitában az absztrakt művészet egyik-másik híve összehasonlította a művészet különböző ágait és azt fejtegette, hogy a szocializmusban is vannak olyan művészeti ágak, amelyekben megengedhetőnek tartják az absztrakciót, más művészetekben viszont a burzsoá ideológia hatásának tartják és elvetik. Az „Új Írás" augusztusi számában megjelent cikk például azzal érvel, hogy képzőművészetünk modernsége félévszázaddal elmarad zeneművészetünk korszerűségétől, s az elmaradás oka az, hogy olyan ábrázolási eszközöket, amelyek teljesen szalonképesek a zenében, elvetünk és dekadensnek ítélünk a festészetben vagy a szobrászatban. Ez a „kiúttalan konzervatívizmus" csak úgy szüntethető meg, ha a képzőművészet említett ágaiban is elfogadjuk azokat a modern formai megoldásokat, amelyeknek megfelelőit Bartók és követői alkalmazták a zenében.

Az ilyen felszínes párhuzam megint csak a művészet lénye-

Digitized by Google

gét, valóságkapcsolatát téveszti szem elől. Minden művészeti ágnak megvannak a maga valóságból fakadó, speciális tükrözési törvényszerűségei, s ezek nem cserélhetők fel egymással. A zene törvényei nem alkalmazhatók a festészetre és szobrászatra, vagy megfordítva. A festészet és a szobrászat tárgya a valóság vizuális képe, a tartalom közlésére szolgáló eszközei pedig valóságos és csak a látás érzékszervével közvetített formák lehetnek. A zenének is a valóság a tárgya, de a zene más eszközökkel, hanghatásokkal kelt bennünk valósághű gondolatokat, a hallás érzékszervén keresztül. A látás és a hallás között az elvontság fokát illetően jelentős különbség van. A hallás az ember legelvontabb érzékszerve, itt a legáttételesebb az ember és a valóság kapcsolata. Ezt az elvontságot a zene csak tovább növeli, hiszen a zenében megszólaló hangok, akkordok, hanghatások a valóságban ilyen formában nem fordulnak elő. A zene azért használhat reális érzelmek közlésére a valóságban tulajdonképpen nem létező hanghatásokat, mert a hang más jellegű tulajdonsága a valóságnak, mint az alak vagy a forma. Az alak és a forma, a tárgy állandó, minőséget meghatározó tulajdonsága, amely nem pótolható geometriai vagy amorf vonalakkal és idomokkal. A hangzás meghatározott állapota ezzel szemben nem állandó, nem minőségi jellemzője a tárgynak, hanem csak esetleges állapota. (Lásd erről Dimitrijeva cikkét, „Iszkusztvo" 1960. 7. sz.). A társadalom sok évezredes fejlődése során a hanghatásokból fakadó asszociáció sokkal szabadabban alakul, mint a vizuális hatások asszociációja. A zene elvontságát tehát nem alkalmazhatjuk a más objektív hatásokra alapuló festészetben vagy szobrászatban, ha nem akarunk összeütközésbe kerülni az adott művészet sajátosságaival. A dialektikus materializmus alaptétele, hogy a meghatározott feltételek között meglevő sajátosságokat vagy törvényeket nem lehet más, eltérő feltételek között lezajló jelenségekre vonatkoztatni. A biológia törvényei nem alkalmazhatók a társadalmi jelenségekre vagy megfordítva. A zene ábrázolási eszközei sem vonatkozhatnak a festészetre, a szobrászatra vagy más művészeti ágra.

A vitákban az esztétikai ábrázolás sajátosságainak még egy félreértésével találkoztunk. Az „Új Írás" már említett cikke az absztrakt ábrázolási mód védelmében szóvá teszi, hogy a díszítőművészetekben — például az ötvösművészetben és az iparművészet különböző ágaiban — általánosan elfogadott az absztrakt formák alkalmazása. Ebből is azt a következtetést vonja le, hogy indokolatlanul utasítják el ezeket a festészetben és a szobrászatban.

Ez is két különböző művészeti ág sajátosságainak összeté-

Digitized by Google

vesztése. A díszítő és iparművészetek feladata nem a valóság megismerési célból történő ábrázolása, hanem olyan környezet teremtése, amely összhangban van az ember szépérzékével, kellemes pszichológiai hatásokat kelt a mindennapi tevékenység során. A díszítő művészet hatása tehát túlnyomórészt érzelmi és jóval elvontabb, mert csak a környezet pszichológiailag kellemes vagy kellemetlen hatását szabályozza. Természetesen a festészetnek és a szobrászatnak is van ilyen hatása, de az általa keltett benyomások közül nem a környezetformáló elemek a döntők, hanem a valóság viszonyainak, igazságainak művészi erővel való tükrözése és az ezzel elért gondolati és érzelmi hatás.

Az „Új Írás" januári számában a Németh Lajos cikkére írt egyik válaszban azt olvashatjuk, hogy az absztrakt formalizmus azért indokolt a díszítő művészetben a szobrászattal és a festészettel szemben, mert az iparművészeti tárgy a személyes ízléshez kapcsolódik, az egyén dönti el, hogy megveszi és használja-e a dísztárgyat; a képnek és szobornak ezzel szemben a közösségi ízlést kell figyelembe vennie. Úgy véljük, nem ez az alapvető indok, hanem az, hogy nem lehet a díszítő művészet sajátosságait változtatás nélkül alkalmazni egy más jellegű, más tárgyú és feladatú művészeti ágra.

Sok művészünk szóvá teszi, hogy az elmélyültebb ábrázolás törvényszerűen velejár a nagyobb elvontsággal, amit a közönség gyakran elutasít, mert nem ért meg; a kulturális színvonal további emelkedésével azonban az ilyen alkotások is érthetővé és elfogadhatóvá válnak. Természetesen a művészetek minden formájában indokolt az elvontság bizonyos foka. Az absztrakció tárgyalt értelmezése azonban nem a felszíni, a véletlen és esetleges oldalaktól való elvonatkoztatást jelenti, a lényeg erőteljesebb kihangsúlyozása érdekében, hanem a művészet tárgyától és az alkotásban ábrázolt tárgy minőségi jegyeitől, lényegétől való elvonatkoztatást.

Nem lehet elfogadni azt a teljesen felszínes analógiát sem, amely arra hivatkozik, hogy az elmúlt korszakok nagy művészei is gyakran értetlenségbe ütköztek kortársaiknál, s ugyanilyen értetlenség fogadja ma is a művészt, ha új módon, elvontan fejezi ki gondolatait. A szocializmust megelőző társadalmakban a tudatosság szintje messze elmarad a mi társadalmunk tudatosságától. A múltban bizonyos mértékig törvényszerű volt, hogy a konvenciókat félredobó, a szokatlan és új gondolatokat kimondó, új módon ábrázoló művésszel jelentős tömegek kerültek szembe. Emellett ezekben a korokban az alkotások értékét korántsem olyan hiteles mércén mérték le, mint a mi társadalmunkban. A műalkotások csak egy szűk réteg számára voltak hozzáférhetők;

Digitized by Google

ennek a rétegnek a kulturáltsága egyoldalú volt, és ítéletét véletlen indítékok, gyakran a sznobizmus torz mértékei határozták meg. A szocialista kulturális forradalom azonban a művészi alkotómunka eredményeit olyan tömegek számára tette hozzáférhetővé, amelyeknek ítéletét nem a pillanatnyi szeszély vagy a megkövesedett konvenció szabályozza, hanem reálisan és többnyire tudatosan felmért társadalmi helyzetük. Ennek a közönségnek a hangjára érdemesebb hallgatni és a mi társadalmunkban egyre kevésbé kell a közérthetőség kedvéért engedményt tenni az alkotás művészi színvonalának rovására.

A művészeti absztrakció és a formalizmus tehát idegen járhatatlan utat jelent a szocializmusban, elsősorban azért, mert eltorzítja, hazuggá teszi a kifejezni kívánt tartalmat. Rendszerint azok a művészek nyúlnak ilyen eszközökhöz, akik nem értik világosan a társadalmunkban lezajló folyamatok lényegét, és egyéni elképzeléseiket, hamis életérzésüket az absztrakció ködfátylába burkolják, mondanivalójuk bizonytalanságát pedig újszerűnek ható, néha meghökkentő formákkal akarják elleplezni. Sajnos, műkritikánk ritkán mutat rá a dolognak erre az oldalára. A nemrég bemutatott „Mélyvíz" c. színdarabot például a közönség is és a lapokban megjelenő kritikák is elutasították, de a kritikák általában csak a mondanivaló ábrázolásának elvontságát, kúszáltságát, túlzottan áttételes formalizmusát tették szóvá. Pedig a színdarab lényeges hibája tartalmi hiba: az, hogy alapjában hamis, zavaros mondanivalót ábrázol homályosan, elvont eszközökkel. A formalista, absztrakt műalkotásoknál a mi körülményeink között mindig a mondanivalóval, az élmény hitelességével van baj, és a kritikának elsősorban erre kell rámutatnia.

Mindent összevetve: megállapíthatjuk, hogy fejlődésünk jelenlegi szakaszán valóban lényeges és előtérben álló feladat a szocialista művészetek vonzóerejének, hatékonyságának a növelése. Ennek érdekében művészeinknek bátran kell új megoldásokhoz, új formai kompozícióhoz nyúlniuk. Általában is többet kell foglalkoznunk a tartalom mellett a formának és az ábrázolás színvonalának kérdéseivel. Az új formáknak és az ábrázolás nagyobb hatékonyságának keresése során azonban egy pillanatra sem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a szocialista művészet, mint a valóság ábrázolásának speciális eszköze, a valóságból kell hogy merítse nemcsak mondanivalóját, de a mondanivaló kifejezésének eszközeit is. E követelmény áthágása nem növeli, hanem csökkenti a művészet hatóerejét. A szocialista művészetnek nem a mai kapitalizmus dekadenciájában kell keresnie a szocialista valóságot teljesebben kifejező új formákat, hanem a művészet valóságában. Ebből kell kinőniök azoknak az eszközöknek, amelyek mind tökéletesebben

Digitized by Google

letesebbé teszik formai szempontból is a szocialista társadalom művészetét.

* * *

Hogy művészeti életünk lépést tartson társadalmunk politikai és gazdasági fejlődésével, ahhoz fontos feladat az alkotó viták és véleménycserék számának és színvonalának emelése. A viták segítségével tovább kell fejlesztenünk művészeti közéletünk demokratizmusát, hiszen a szocialista realizmus esztétikájának ma még kidolgozatlan kérdései csak a művészek alkotó munkájából fakadó elméleti tevékenység során tárhatók fel. Ebben a munkában művészeinknek is részt kell venniök közéleti, kultúrpolitikai tevékenységükkel. A szocialista művész fontos jellemzője, hogy alkotó tevékenysége mellett — illetve éppen ezzel — kultúrpolitikus is. Kultúrpolitikus, a dolog természetéből, lényegéből fakadóan, mert művészi alkotómunkáját tudatosan fejti ki, és ennek a tudatosságnak nemcsak a kultúrpolitikai elvek elfogadásában kell megnyilvánulnia, hanem abban is, hogy részt vesz ezeknek az elveknek szüntelen fejlesztésében és gazdagításában.

Korántsem állítjuk azt, hogy a kultúrpolitikának és a művészeteknek ez az eszményi összhangja nálunk már megvalósult. Az összhang javításában jelentős feladata van kultúrpolitikánknak is, de jelentős feladatuk van a művészeknek is. A művészeknek sokkal aktívabban és tudatosabban kell részt venniük általában is a közéletben és különösen a művészeti közéletben, hogy ezzel segítsék a kulturális politika további fejlődését. A kultúrpolitikának pedig — az általános elvi irányításon túlmenően — jobban közre kell működnie a szocialista esztétika fontos törvényeinek feltárásában. E két tényező együtt egészséges irányban fejleszti a művészeti közélet demokratizmusát.

Ma nálunk még gyakran előfordul, hogy egyes művészeink a demokratizmus szélesítésén tulajdonképpen valamiféle anarchikus önkény igazolását értik. Az ilyen álláspont szembekerül a marxizmus filozófiájának talán legmélyebb tanításával, a szabadság fogalmának tudományos értelmezésével. A marxizmus—leninizmus azt tanítja, hogy a szabadság nem a szubjektív önkénnyel, hanem a felismert szükségszerűséggel azonos. Az ember nem akkor szabad igazán, ha azt teszi, ami éppen eszébe jut, hanem akkor, ha megismeri a természet és a társadalom törvényszerűségeit, elsajátítja ezeket, és tevékenységében, mindennapi életében alkalmazkodik hozzájuk. A valóság objektív törvényeinek megsértése károsan hat vissza az emberre, elviselhetetlen környezetet teremt számára, felismerésük és figyelembe vételük viszont felszabadít, mert lehetővé teszi, hogy az ember tudatosan és számára előnyös módon alakítsa környezetét. A művészetek fejlődése is objektív

Digitized by Google

társadalmi törvények által determinált folyamat. Ezért a művészeti szabadság, a művészeti demokrácia sem lehet valamiféle önkény igazolása. A demokrácia egyetlen lehetséges tartalma a művészetek területén is az, hogy minden lehetőséget meg kell adni a szocializmus érdekében kifejtett tevékenységnek, tehát a felismert társadalmi törvényekkel összhangban levő alkotómunkának és cselekvésnek.

Ez azt jelenti, hogy a demokrácia szélesítésének nálunk határozott elviséggel kell párosulnia. Az önkényesség, a régen lejáratott és a valóságot eltorzító formák propagálása ellentmond a valóság törvényeinek, a művészet lényegének, és így nem haladást eredményez, hanem zűrzavart okoz.

Hozzá kell tennünk, hogy hazánkban a művészi alkotómunkát az általános etikai törvényeken kívül semmi sem korlátozza. A művész bármit alkothat, ami nem ütközik népköztársaságunk törvényeibe vagy a jó ízlés normáiba. Természetes dolog azonban az is, hogy államunk a nép által rábízott anyagi eszközökből azokat a művészeket támogatja, akik a szocialista fejlődés irányában tevékenykednek és, akiknek alkotómunkája a szocialista tudat kialakulását segíti. Ez természetes, és ennek ellenkezője az állam részéről nagy társadalmi céljainkkal, népünkkel és népünk fejlődésével szembeni felelőtlenség volna.

Senkit sem büntetnek meg azért, ha absztrakt festményt fest, vagy szürrealista költeményben fejezi ki gondolatait. Nem vagyunk ellene még annak sem, hogy az absztrakt művész esetleg kiállítsa képeit. De tegye ezt saját költségén, ne pedig az állam pénzén. Ez a pénz azoknak a művészeknek a támogatására kell, akik megértve nagy társadalmi céljainkat, azon munkálkodnak, hogy a célok minél előbb megvalósuljanak. Ők ahhoz a közönséghez szólnak, amelynek körében a szocialista kultúrális forradalom eredményeképpen évről évre nő a művészet kedvelőinek és értőinek száma, azoké, akik szeretettel és elismeréssel fogadnak be minden szépet és értékeset, mindent, ami mond valami jelentőset számukra életükről, a körülöttünk és bennünk lezajló nagy folyamatok lényegéből.

Az előttünk álló feladatok megvalósításának elengedhetetlen feltétele, hogy az utóbbi években kialkult őszinte légkör megmaradjon és továbbfejlődjön művészeti közéletünkben. Művészeink egyre határozottabban érzik, hogy népünk bizalommal viseltetik irántuk, számít alkotómunkájukra és hisz abban, hogy ez az alkotómunka hatékonyan segíti majd a szocializmus építésének meggyorsítását. Ehhez azonban az szükséges, hogy energiájukat valóban korunk nagy művészeti problémáinak megoldására, a szocialista művészet erejének, hatékonyságának növelésére fordítsák.

Digitized by Google

A gyarmati rendszer szétesésének néhány gazdasági következménye

Írta SIMAI MIHÁLY

A gyarmati rendszer teljes felbomlása végéhez közeledik, s romjain fiatal független államok keletkeznek.

Egyes gyarmati és félgyarmati országokban: Kínában, Észak-Vietnamban, Észak-Koreában a proletariátus marxista—leninista pártjának vezetésével, az imperialisták és belső támaszaik ellen vívott véres, néhol több évtizedes harc eredményeképpen, teljes győzelmet aratott az antiimperialista és antifeudális forradalom. Ezekben az országokban nemcsak a politikai, hanem a gazdasági függetlenséget is kivívták. Felszámolták az imperialisták és belső támaszaik gazdasági hatalmának alapjait, szétzúzták a régi, korrupt államgépezetet, államosították a nagy imperialista monopóliumok vállalatait, pénzintézeteit, a földet azok kezébe adták, akik megművelik, s gyorsan haladnak előre a szocialista fejlődés útján.

A volt gyarmati országok másik csoportja és többsége nemzeti burzsoáziája vezetésével érte el a függetlenség különböző fokát. E fiatal független államok — állapítja meg az SZKP új programja — „nem tartoznak sem az imperialista államok, sem a szocialista államok rendszerébe. Túlnyomó többségük azonban még nem szakadt ki a kapitalista világgazdaságból, jóllehet különleges helyet foglal el benne. Ez még mindig kapitalista monopóliumok által kizsákmányolt része a világnak."[1]

Az említett országok ez utóbbi csoportjában is a gyarmati viszonyok felszámolása, az új független államok megszületése új helyzetet teremtett az ott működő imperialista monopóliumok számára is. A politikai fennhatóság elvesztésével a gyarmattartók számos fontos gazdasági pozíciójukat is elvesztették, így, a föld tulajdonjogán alapuló, gyakorlatilag ingyenes, jelentős, sokszor 100—150 évre szóló koncessziókat. Kicsúsztak kezükből az adók, az állami költségvetésből származó jövedelem is, melyet bármikor felhasználhattak saját érdekükben, nemegyszer például arra is, hogy a gyarmati háború költségeit azzal a néppel fizettessék meg,

[1] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth, 1961. 393. oldal.

Digitized by Google

amely ellen folyt a harc. Elvesztették ellenőrzésüket a profitok, valamint a tőke átutalását szabályozó valuta- és kereskedelempolitika felett is. Megszűntek vagy jelentősen csökkentek ellenőrzési lehetőségeik a volt gyarmati országok vasutai, kikötői, távközlő berendezései felett.

Az imperialista kizsákmányolás legfőbb területeinek, a gyarmati tőkekivitelnek, a külkereskedelemnek, a pénzügyi és valutáris kizsákmányolás eszközeinek konkrét elemezése azonban azt mutatja, hogy a végbement, gazdasági szempontból is nagy jelentőségű politikai változások ellenére, a kolonializmus — új formában és új módszerekhez is folyamodva — tovább él. Neokolonializmusukkal az imperialista hatalmak egyes területeken még növelik is gazdasági behatolásukat, s arra törekszenek, hogy újra érvényesítsék befolyásukat.[2] Egyidejűleg kiélesedett a harc az imperialisták között a befolyásolt területekért. A régi gyarmatosítók helyét számos országban az új módszereket alkalmazó erősebb versenytárs, elsősorban az Egyesült Államok foglalja el. Részt követel magának a Nyugat-Németországban ismét hatalomhoz jutott német imperializmus is, de a kollektív gyarmatosítás révén is növelni törekszenek befolyásukat az imperialisták.

A volt gyarmati és függő országokban azonban ma már megvan a lehetősége annak, hogy következetesebbé váljék a harc a teljes gazdasági és politikai függetlenség kivívásáért is. Példa erre nemcsak Kuba, hanem Guinea, Indonézia, az Egyesült Arab Köztársaság stb. S a gyarmati rendszer széthullását feltartóztathatatlanul a gyarmati kizsákmányolás teljes felszámolása követi.

* * *

A gazdaságilag gyengén fejlett volt gyarmatvilág az imperialista monopóliumok kulcsfontosságú tőkebefektetési területe. A nemzetközi statisztikai adatok szerint az első világháború előtt az összes külföldön befektetett tőkének több mint fele a gazdaságilag gyengén fejlett területeken, a gyarmati vagy függő országokban összpontosult. Ez az arány napjainkig alig változott.

A Világbank az ENSZ és az OEEC által közzétett statisztikai adatok szerint 1960 végén az összes külföldi tőkebefektetések 54 százaléka összpontosult a gazdaságilag gyengén fejlett országokban. 1913—14-ben az angol monopoltársaságok befektetett tőkéjének 76 százaléka, 1960 végén 68 százaléka volt gyengén fejlett területeken. Ugyanezen években az amerikai társaságok külföldi tőkebefektetéseiből 60, illetve 44 százalék jutott az elmaradott te-

[2] Lásd folyóiratunk „Mi a neo-kolonializmus" c. konzultációját 1961. 1. szám, 62. oldal, és Avar János „Változások az elmaradott országok nyugati segélyezésében" c. cikkét, 1961. 8—9. szám, 67. oldal.

Digitized by Google

területekre. A befektetett tőkének az elmaradott országokra eső részaránya itt csökkenést mutat ugyan, de egyrészt ez nem jelentős, másrészt a befektetések összege mind Anglia, mind az Egyesült Államok esetében erősen növekedett. A többi vezető tőkés országra nézve nem állnak rendelkezésünkre összehasonlító adatok, csupán 1960-ra vonatkozóan. Ezek szerint Franciaország külföldi tőkebefektetéseiben a gyengén fejlett területek aránya — 87 százalék, Belgiumé 80 százalék, Nyugat-Németországé 65 százalék. A gyarmati rendszer szétesésének folyamata tehát az imperialista hatalmak szempontjából igen jelentős változásokat okozott. Különösen, ha figyelembe vesszük azt is, hogy e tőkebefektetések zöme a hatalmas hasznot hozó nyersanyagtermelésben összpontosult, amely nemegyszer 100 százalékban fedezte a vezető imperialista hatalmak szükségletét a legtöbb fontos stratégiai nyersanyagban.

A politikai függetlenség kivívása ezekben az országokban már önmagában is súlyos csapást mért az ott működő imperialista társaságokra. Természetes, hogy ezek a hatalmak látták e folyamat veszélyeit, s a függetlenség „elismerésének" feltételeként olyan kikötéseket igyekeztek az új országokra kényszeríteni, amelyek továbbra is kiváltságos helyzetet biztosítottak volna a külföldi tőkének: például a külföldi tulajdon korlátlan szabadságának elismerése. Igyekeztek elismertetni az új kormányokkal a gyarmati adminisztrációk régi „tartozásait" stb. Az új országok kormányainak többsége, ha kezdetben részben el is fogadta, később egyre inkább elutasította e feltételeket.[3]

Számos volt gyarmati országban konkrét intézkedéseket is tettek a külföldi tőke tevékenységének korlátozására. Ezek közül a legradikálisabb *a külföldi tulajdon államosítása, vagy a külföldi társaságok kényszerítése arra, hogy vállalataikat adják el helyi tőkéseknek.* A második világháború után jelentősebb államosítás történt Kubában, Guineában, az Egyesült Arab Köztársaságban. Államosításokat hajtott végre India, Burma, Bolívia, Irán és Guatemala kormánya is. Ennek következtében különösen Kubában, Guineában és Indonéziában érték jelentős veszteségek az imperialista hatalmakat. Iránban és Guatemalában azonban az imperialista hatalmak az államosítást végrehajtó kormányok megdöntésével alaposan enyhítették veszteségeiket.

Az államosítás köre, formái, módszerei az egyes országokban különbözőek voltak. Gyakran csak az egyik imperialista hatalom monopoltársaságainak tulajdonában levő vállalatokat érintették

[3] A gyarmattartók számos esetben kénytelenek voltak meghátrálni. Anglia például kénytelen volt beleegyezni, hogy 1953-ban India és Burma kormánya törölje a gyarmati adminisztráció tartozásait, 1956-ban Indonézia törölte Hollandiával szembeni adósságait stb.

Digitized by Google

(például Indonéziában a holland vállalatokat), csak egy területre terjedtek ki (így Bolíviában az ónbányákra, Argentínában a vasutakra, Burmában a közlekedés és a kereskedelem egy részére). Az esetek többségében az imperialista monopóliumok a gazdasági bojkottól a nyílt agresszióig szinte minden eszközzel harcoltak a nacionalizálás ellen. (Elég, ha csak utalunk Iránra, Guatemalára, vagy az Egyiptom elleni angol—francia agresszióra.) Még akkor is élesen felléptek az ilyen intézkedések ellen, ha az érintett kormányok teljes kártérítés megfizetésére kötelezték magukat. Nyilvánvaló, hogy a hatalmas profit mellett az államosított vállalat könyv szerinti értéke eltörpül.

Az államosításnál kevésbé radikálisak, de az államosítást kísérő, azt kiegészítő rendelkezések *a külföldi tőke tevékenységét korlátozó és szabályozó eszközök.* Ilyen például a külföldi tőke tevékenységének kizárása valamelyik ipari vagy gazdasági ágból. Indiában például kizárólagos állami tulajdon a haditermelés, a nehézipar számos ága, a légiforgalom stb., Indonéziában a közművek, a távközlés, az elektromosenergia-termelés, Brazíliában és Argentínában hosszú ideig ide tartozott az olajkitermelés stb.

Egy másik, a külföldi tőke tevékenységét korlátozó intézkedés a *profit nagyságának szabályozása,* és az úgynevezett *profitrészesedés.*

Korábban a külföldi monopóliumok rendszerint ingyen kaptak koncessziókat. Bért ritkán, legtöbb esetben csak formailag fizettek. Néha bizonyos jelentéktelen adót is kiróttak rájuk, de ez általában csak jelképes volt. A második világháború után a volt gyarmati országok népei aktívan felléptek jogaik védelméért. Szinte minden volt gyarmati országban a külföldi monopóliumok privilegizált helyzetének felszámolását követelték. Az imperialista hatalmak kénytelenek voltak engedményeket tenni. A legnagyobb engedményekre e tekintetben az angol és amerikai olajtársaságok kényszerültek, amelyek kénytelenek voltak hasznosrészesedést adni az olajtermelő országoknak. 1950-től 1958-ig a közelkeleti olaj termelése 2,5-szeresére nőtt, ugyanakkor az adók és bérletek összege, amelyet az ott működő monopóliumok fizettek a helyi vezető rétegeknek, kormányoknak, több mint hétszeresére, 188 millió dollárról 1269 millió dollárra emelkedett. Az utóbbi években, felhasználva az olajforrásokért folyó elkeseredett imperialista harcot, Szaud-Arábia, Irán, Egyiptom és Kuwait új engedményeket harcolt ki, főleg az újonnan jelentkező olasz és japán monopoltársaságoktól, de más olajtársaságokkal is kötöttek hasonló jellegű megállapodásokat. A versenytársaktól kicsikart engedmények elkerülhetetlenül kihatnak a többi olajtársaság kapcsolataira és tevékenységére is. 1958 nyarán például a Rockefeller-csoporthoz tartozó egyik olajtársaság kényszerült Iránban új ha-

Digitized by Google

szonrészesedési engedményre, ahhoz hasonlóra, amit az 1957-es olasz—iráni megállapodás tartalmazott.

Egyes országokban azt is szabályozzák, hogy a külföldi tulajdonban levő társaság milyen százalékban köteles helyi munkaerőt foglalkoztatni; ennek mértéke néhol az összes foglalkoztatottak 90—95 százalékát is eléri. Az is előfordult, hogy törvényeket hoztak a külföldi vállalatoknál és ültetvényeken foglalkoztatottak munkakörülményeinek védelmére.

Mindezek az intézkedések, valamint a szocialista országok által nyújtott aktív támogatás, *kétségkívül gyengítették a külföldi tőke pozícióit, s számottevő eredmények az adott országok teljes függetlenségének megteremtéséért folytatott harcban.* Jelentőségük azon is lemérhető, hogy például a harmincas években a külföldi tőkebefektetések hazautalt profitjai Indonézia exportbevételeinek 24—25 százalékát, az ötvenes évek végére pedig már csak 7 százalékát vitték el. Indiában 10-ről 4 százalékra, Irakban 42-ről 30 százalékra csökkent ez az arány.[4]

Az említett intézkedések hatását azonban nem szabad túlbecsülni. Először is a gyarmati rendszer még nem szűnt meg teljesen, s a még megmaradt gyarmatokon, az imperialista hatalmak lényegében a régi módszereket alkalmazhatják.

Másodszor: az egyes gyengén fejlett országokban gyakran nagyon is eltérő a külföldi tőkebefektetésekhez való viszony. Számos országban (például a Fülöp-szigeteken, Dél-Koreában, Dél-Vietnamban, Törökországban, Iránban és számos kisebb latin-amerikai országban) a külföldi tőke továbbra is szinte változatlan előjogokat és kiváltságokat élvez, amelyek gyakorlatilag sem a tőke, sem pedig a profitok hazautalását, a haszon nagyságát stb. nem korlátozzák. A külföldi tőke jelentős adókedvezményeket, több évre szóló adómentességet, az államosításokkal szembeni biztosítékot kap, szabadsága tehát alig különbözik a régebbi időkétől. Sokszor még ott is ellentmondásos a külföldi tőkéhez való viszony, ahol kisebb vagy nagyobb mértékű korlátozó intézkedéseket vezettek be. Ezek az országok a tőkés világgazdaság keretein belül fejlődnek, s a bennük végbement társadalmi-gazdasági átalakulás csak részleges, a gazdasági fejlődés eszközeinek elégtelensége tehát állandó problémát okoz nekik. Szükségük van a modern technika elsajátítására, szakemberekre, új gépekre és berendezésekre. Ezért eléggé elterjedt az a törekvésük, hogy külföldi tőkét vonjanak be gazdaságuk fejlesztésébe. Ehhez viszont biztosítékokat kell nyújtaniok az államosítás ellen, adó-, vám- és egyéb kedvezmé-

[4] Az International Monetary Fund Balance of Payments Yearbooks és a Világszövetség adatai.

Digitized by Google

nyeket adnak meghatározott új gazdasági ágakba, mindenekelőtt a feldolgozó iparba irányuló külföldi tőkének.

A külföldi tőke tevékenységének korlátozására hozott intézkedéseket sem szabad túlértékelni. Még az is előfordult, hogy az imperialista társaságok — jelentős kártalanítási igényeiken túl — az államosítással szemben sem tanúsítottak különösebb ellenállást, mert érdekük fűződött a közlekedés és a közművek államosításához, állami pénzen történő modernizálásához, s a közszolgáltatások árának állami támogatásához.

A külföldi tőke tevékenységének megtiltása egy adott ágazatban szintén nagy jelentőségű lépés, de gyakran előfordul, hogy az illető ország gazdasága szempontjából jelentéktelen területről van szó, ugyanakkor gyakran még egy iparág kézben tartása is, különösen monokultúrás gazdaság esetén, ellenőrzést biztosít a külföldi tőkének az egész gazdaság felett. Nem vezethetnek nagy eredményre azok az intézkedések sem, amelyek megkövetelik, hogy a külföldi társaságok részvényeik meghatározott hányadát adják el helyi tőkéseknek, mert a részvények felének, sőt kisebb részének birtoklása is elegendő az adott vállalkozás ellenőrzésére, különösen akkor, ha a finanszírozás és értékesítés túlhaladja a helyi kereteket. Hiszen a külföldi tőkéseknek olyan fontos eszközeik vannak, mint például a szabadalmak, a hitel, a kereskedelmi kapcsolatok stb. Az említett intézkedés gyakran még segíti is a külföldi monopoltársaságokat azzal, hogy saját érdekeinek megfelelően tőkebefektetésekre mozgósítja a helyi tőkét is.

A helyi kormányok „haszonrészesedése", a külföldi vállalkozások hasznából szintén érzékeny veszteség az imperialista monopóliumok számára. Sok tapasztalat azonban azt bizonyítja, hogy a társaságok könyvelési csalás, vagy más hamis eszközök segítségével a kikötött haszonrészesedésnek csak egy részét (néha még a felét sem) fizetik meg a helyi kormánynak. Előfordul az is, hogy kipróbált hagyományos kiszolgálóikat, a komprádor-burzsoázia soraiból kikerült elemeket állítják vállalkozásaik élére, s gyakorlatilag lényegében tovább folytatják régebbi tevékenységüket. Ez persze bizonyos mértékig mégis az adott ország nagyburzsoáziájával kötött kompromisszum, s számos esetben a helyi nagytőke fő célja nem is terjed túl ezen, mert a külföldi társaságokat az országuk haladó erőivel szemben folytatott harcukban szövetségesüknek is tekintik.

Emellett a külföldi monopóliumok tőkekivitelükben gyakran új formákat, új módszereket is alkalmaznak, melyekre a korlátozások lényegében nem terjednek ki. Ilyen például az állami csatornákon, vagy nemzetközi szervezeteken (például a Világbankon) keresztül lebonyolított tőkeexport, melynek kockázatát az exportáló állam viseli, lebonyolítását az importáló állam garan-

Digitized by Google

tálja, hasznát pedig magántőkések vágják zsebre. Új módszer az is, hogy a volt gyarmati országokban több imperialista hatalom monopoltársaságai közös vállalkozást indítanak, s ebbe egyes esetekben bevonják a helyi tőkét is, bár alárendelt helyzetbe szorítva.

A gazdaságilag gyengén fejlett országok által a külföldi tőkével szemben hozott intézkedéseknek a hatása azon mérhető le legjobban, hogy milyen hasznot húznak továbbra is vállalkozásaikból a külföldi monopóliumok.

A vezető tőkés országok fizetési mérlegei, a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap, valamint az OEEC statisztikai osztályának adatai alapján végzett számítások szerint 1946—59 között az összes külföldi tőkebefektetésből eredő profitnak a hazautalt része 53,7 milliárd dollár volt. Ebből 35,1 milliárd (az összes hazautalt profit 65,4 százaléka) a gazdaságilag gyengén fejlett országokból, 18,6 milliárd pedig (az összes hazautalt profit 34,6 százaléka) a fejlett tőkés országokból származott. Ugyanakkor az összes külföldi tőkebefektetéseknek csak 46 százaléka összpontosult a fejlett tőkés országokban, 59 százalékuk a gazdaságilag gyengén fejlett országokban koncentrálódott. Ma a külföldi tőkebefektetések profitjának nagyobb százaléka származik a gyengén fejlett országokból, mint 1946-ban, 1950-ben, vagy 1955-ben, holott ezen országok részaránya a külföldi tőkebefektetésekben feltehetően alig változott.

Tehát egyrészt a gazdaságilag gyengén fejlett országokban továbbra is magasabb a profitráta, mint a fejlettebb országokban, másrészt pedig a profitráták közötti szakadék is növekvő tendenciát mutat. A gyarmati extraprofit továbbra is megvan, a gyarmati kizsákmányolás a gyakorlatban továbbra is él, a fent említett minden fontos változás ellenére is.

* * *

A gyarmatok imperialista kizsákmányolásának egy másik, a tőkekivitellel szorosan összefüggő eszköze a külkereskedelem.

A gyarmatokkal folytatott külkereskedelemnek több sajátos vonása volt. Ezek közül legfontosabb *a nem egyenértékű csere*. Lényege az, hogy az imperialista monopóliumok magas monopolárakon adják el a gyarmatoknak iparcikkeiket, s alacsony árakon vásárolnak tőlük élelmiszereket és nyersanyagokat. A gyarmattartó hatalmak monopoltársaságai — privilegizált helyzetük révén — még fokozni is tudták a csere egyenlőtlenségét. Egyrészt arra kényszerítették gyarmataikat, hogy áruikat olcsóbban adják el nekik, mint amennyiért más országnak eladhatták volna, másrészt arra bírták őket, hogy az „anyaországtól" vásároljanak meg minden behozandó árut, s többet fizessenek érte, mint a világpiaci

Digitized by Google

ár. Az ilyen csere hatalmas hasznot hajtott az imperialista és különösen a gyarmattartó országok monopóliumainak, amelyek ezzel a gyarmatok és a függő országok nemzeti jövedelmének egyre nagyobb részét szivattyúzták ki. Annál nagyobb volt az ilyen piaci kapcsolatok jelentősége az imperialista hatalmak szempontjából, minél nagyobb mértékben kapcsolódott külkereskedelmük a gyarmati és függő országokhoz. Angliában ez az arány hagyományosan 40—50 százalék, Franciaországban 25—30 százalék körül mozgott. A gyarmatokkal és más gazdaságilag gyengén fejlett függő országokkal folytatott külkereskedelem tette ki a világkereskedelemnek mintegy 37—38 százalékát.

A gyarmatokkal és a függő országokkal folytatott külkereskedelem másik sajátossága ennek *egyoldalú szerkezete* volt. Az imperializmusra jellemző nemzetközi munkamegosztás révén a gyarmati és függő országok a fejlett tőkés országok élelmiszer- és nyersanyagszállító függvényeivé váltak. Gazdaságuk többnyire egy-két nyersanyag vagy élelmiszer kivitelétől függött: Ceylon kivitelének 50 százalékát a tea, 27,1 százalékát a kaucsuk, Egyiptom exportjának 86,6 százalékát a gyapot, Chile kivitelének 66 százalékát a réz, 11 százalékát a nitrát stb. kivitele tette ki, még 1950-ben is.

A gyarmati és a függő országoknak — amellett, hogy az általuk felhasznált iparcikkek túlnyomó többsége behozatalból származott — a hazai élelmiszertermelés elsorvadása miatt gyakran még az élelmiszerek jelentős részét is importálniuk kellett. A külkereskedelmi kapcsolatok ilyen szerkezete következtében gazdaságuk nagymértékben függött az „anyaországétól", s rendkívüli mértékben érzékeny volt a világpiaci áringadozásokra. Ez viszont kiválóan megfelelt az imperialista hatalmak érdekeinek. Egy-egy gyarmat sokszor valóságos hitbizományává vált egy vagy néhány specializált monopoltársaságnak: ennek a kezében volt a kivitel és a behozatal, a közlekedés és a távközlés, a helyi elosztó és felvásárló kereskedelmi hálózat, s nemegyszer még saját hadserege és rendőrsége is volt. Ilyen hatalom volt például az Unilever a nyugat-afrikai angol gyarmatokon, a Dunlop Rubber a Malájföldön, az United Fruit Co. Közép-Amerikában, s természetesen a hatalmas olajtársaságok Iránban, Szaud-Arábiában stb.

A gyarmati rendszer szétesése jelentős mértékben érintette a tőkés világkereskedelem e területét. A külkereskedelmet befolyásoló általános jogszabályokat ma már nem az imperialisták kezében levő gyarmati adminisztrációk, hanem az adott ország állami szervei hozzák, s ez önmagában is jelentősen meggyengítette a gyarmattartó hatalmak régebbi pozícióit. A nyersanyagok exportja terén is meglazult monopolhelyzetük, s ez különösen a *stratégiailag fontos nyersanyagok* tekintetében sújtja érzékenyen az impe-

Digitized by Google

rialista hatalmakat. A fiatal és gyenge nemzeti ipar védelmére hozott vám- és kereskedelempolitikai intézkedések, valutáris korlátozások stb. pedig jelentős eszközök az imperialista monopóliumok egyéb gazdasági pozíciói elleni harcban. Hogy mennyire meggyengült a volt gyarmattartók helyzete a függetlenné vált országok külkereskedelmében, az kitűnik a következő adatokból.

A VOLT GYARAMATTARTÓK* SZÁZALÉKOS RÉSZESEDÉSE EGYES GAZDASÁGILAG GYENGÉN FEJLETT ORSZÁGOK KÜLKERESKEDELMÉBEN[5]

Ország	Import		Export	
	a második világháború előtti év	1959	a második világháború előtti év	1959
India	26	18	34	28
Burma	56	?	14	8
Ghana	?	?	63	31
Nigéria	52	43	67	51
Tunisz	74	69	56	51
Indonézia	18	5	22	6
Kongó (belga)	15	30	84	44

* A volt gyarmattartó hatalmak a következők: Indiában, Burmában, Ghanában és Nigériában **Anglia**, Tuniszban **Franciaország**, Indonéziában **Hollandia**, Kongóban pedig **Belgium**. Az USA részesedésének alakulása nem szerepel a kimutatásban.

Bizonyos mértékben megváltozott a gazdaságilag gyengén fejlett országok külkereskedelmének áruösszetétele. Ez egyelőre elsősorban a behozatal oldalán jelentkezik, a beruházási javak részarányának megnövekedésében. A gazdasági fejlődés szempontjából nagy jelentőségű beruházási javak aránya a 30-as és 50-es évek átlagát összehasonlítva, Brazília importjában 33,4 százalékról 42,6 százalékra, India importjában 16,2-ről 35-re, Indonézia importjában 12 százalékról 24 százalékra nőtt. A gazdaságilag gyengén fejlett országok iparosodásának fokozódásával összefüggésben valamelyest megnőtt a tőkés világ készáru-kiviteléből való részesedésük (1953—59 között 9,7 százalékról 11,3 százalékra), a feldolgozott fémipari cikkek (gépek, közlekedési eszközök, tartós fogyasztási cikkek) kiviteléből való részesedésük pedig az 1953-as 0,9 százalékról 1959-re mintegy 3 százalékkal emelkedett.[6]

[5] Economic Survey of Europe 1960.
The Statesman Yearbook 1949, 51. 1960

[6] Az ENSZ statisztikai adatai alapján.

Digitized by Google

Ezeket a változásokat sem szabad azonban túlbecsülni. A volt gyarmattartók pozícióinak csökkenése kétségtelenül bizonyos lehetőséget adott az egykori gyarmatoknak arra, hogy előnyösebb kereskedelmi kapcsolatokat építsenek ki. Külkereskedelmi forgalmuk azonban továbbra is jórészt imperialista országokkal bonyolódik le, ezt pedig azok továbbra is fontos eszközként használják fel a gazdaságilag gyengén fejlett országok kizsákmányolására. Különösen a kivitel szerkezetében jut ez kifejezésre. A vezető tőkés országok az egymás közötti viszonylatban szabadkereskedelemről, a vámok csökkentéséről stb. beszélnek, de a gazdaságilag gyengén fejlett országokból származó készáru behozatala elől magas vámokkal, mennyiségi korlátozásokkal, speciális behozatali adókkal, egyes viszonylatokban alkalmazott túlzott szabvány-kikötésekkel és egészségügyi előírásokkal zárkóznak el. A különböző európai integrációs szervezetek e tekintetben tovább rontják a gazdaságilag gyengén fejlett országok pozícióit. Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságának adatai szerint például a gazdaságilag gyengén fejlett országok kivitele a nyugat-európai tőkés országokba 70—75 százalékban nyersanyagokból áll. Az imperialista hatalmak azon igyekeznek, hogy kereskedelmi kapcsolataikban minden eszközzel konzerválják az imperializmusra jellemző nemzetközi munkamegosztást.

Igen nehéz összegszerűen kimutatni azt a hasznot, amelyet a vezető tőkés országok a gazdaságilag gyengén fejlett területekkel folytatott külkereskedelemből húznak, bizonyos tényezőkből azonban következtethetünk ennek alakulására. Egyik ilyen tényező a vezető tőkés országokban uralkodó átlagos haszon.[7] Nyilvánvaló, hogy a vezető tőkés országokban a külkereskedelemből eredő haszon nem kisebb az egyéb területek hasznánál; ez az „üzleti forgalomnak", adott esetben a külkereskedelmi forgalomnak minimálisan 9—10 százalékát teszi ki. 1938-ban (1959-es árakon számítva) mintegy 8—900 millió dollárt, 1959-ben pedig megközelítően 1,7—1,8 milliárd dollárt tett ki. tehát megkétszereződött.[8] Ehhez az összeghez azonban hozzá kell még számítani az egyenlőtlen cseréből, az iparcikkek árának emeléséből és a nyersanyagok árának csökkentéséből származó hasznot is.

1953 és 1960 között a nyersanyagok ára átlag 7 százalékkal csökkent, a késztermékek ára viszont 9 százalékkal növekedett. A világpiaci áraknak a gazdaságilag gyengén fejlett országok szempontjából kedvezőtlen alakulása következtében ezek az országok a fenti években 36 százalékkal növelték kivitelük volumenét, de

[7] Ez nem tévesztendő össze az átlagprofit-rátával. A néhány vezető tőkés ország főbb társaságainak üzleti forgalmára és nettó profitjára vonatkozó számítás természetesen csak a tendenciák megvilágítására alkalmas.

[8] International Trade 1959., Geneva, 1960.

Digitized by Google

az ebből eredő bevételük csak 27 százalékkal emelkedett, s csupán ennek következtében mintegy 2 milliárd dollárt vesztettek. Iparcikk-behozataluk volumene 38 százalékkal, értéke pedig mintegy 41 százalékkal nőtt a fenti időszakban, s ez további egymilliárd veszteséget okozott. 1931 és 1938 között az imperialista hatalmaknak a gyarmatokkal folytatott külkereskedelmi haszna (1959-es árakon számítva) összesen mintegy 10 milliárd dollárra tehető, 1950 és 1960 között pedig a gazdaságilag gyengén fejlett országokkal folytatott külkereskedelemből származó összes nyeresége — szerény számítások szerint — mintegy 30—32 milliárd dollárt tett ki. Hozzáadva ezt a tőkekivitelből eredő jövedelmükhöz, 54—55 milliárd dollárt kapunk; ez nagyobb összeg, mint a gazdaságilag gyengén fejlett országokban levő összes külföldi vállalkozói tőkebefektetések értéke.

E számításokat burzsoá statisztikák alapján végeztük. Szovjet közgazdászok számításai szerint — mint ezt Hruscsov elvtárs az SZKP XXII. kongresszusán a párt programjáról tartott beszámolójában kiemelte — „az Egyesült Államok és más nyugati országok monopóliumai évente 20 milliárd dollárt sajtolnak ki az elmaradott országokból."[9] Ebben az összegben a tőkekivitelből, a külkereskedelemből (a nem egyenértékű cseréből is), a szállításokból, a távíró- és távközlő-berendezések használatából, a bankügyletekből stb. származó haszon egyaránt szerepel. Az imperialista hatalmak tehát a gyarmati rendszer szétesésének folyamata ellenére is igen nagy jövedelmet húznak a gazdaságilag gyengén fejlett országok kizsákmányolásából.

Az imperialista hatalmak eddigi *legjelentősebb anyagi veszteségüket* a volt gyarmati országok pénzügyei feletti ellenőrzés elvesztésével vagy jelentős gyengülésével szenvedték el. Ide tartozik az állami költségvetés (erről már volt szó), a központi és a többi bank, a biztosító társaságok, a valutarendszer ellenőrzése stb. Hogy mit jelentett ez a gyarmattartók számára, arra igen jó példa az angol imperializmus tevékenysége e területen. 1938 és 1946 között az indiai költségvetési kiadásoknak átlag 58 százalékát az angol uralommal kapcsolatos fizetések tették ki, ezek lényegében megszűntek, illetve igen kis hányadukra zsugorodtak össze.

Emellett az imperialisták elvesztették a pénzkibocsátásból eredő jövedelmüket is. A gyarmatokon régebben az imperialista hatalmak kezében levő valutaigazgatás bocsátott ki pénzt. Az angol gyarmatok például kötelesek voltak a kibocsátott valutát 100 százalékig lefedezni az Angol Bankban elhelyezett fontsterlinggel. Az Angol Bank ezzel jelentős eszközökhöz jutott, amelyeket az

[9] A kommunizmus építőinek kongresszusa, Kossuth, 1961. 252. oldal.

Digitized by Google

angol imperializmus a legkülönfélébb célokra használhatott fel. E jövedelmek lényegében megszűntek.

Számos országban a háború utáni években nacionalizálták a központi bankokat. Így függetlenségének kiharcolása után, 1948 júliusában, India nacionalizálta az ország több bankját, s ettől kezdve fokozatosan csökkent a külföldi bankok szerepe. Az 50-es évek második feléig az indiai bankműveleteknek mintegy 25 százaléka maradt a külföldi tőke kezében; ez viszonylag még jelentős pozíciókat biztosított a külföldi érdekeltségeknek a külkereskedelem finanszírozására és valutaműveletekre. Az elmúlt években azonban abszolút mértékben is csökkentek a külföldi bankok betétei és hitelműveletei a külkereskedelmi kapcsolatok területén is.

Indonéziában 1951-ben államosították a jávai bankot, s Indonézia Központi Bankjává alakították át. Ezenkívül jelentős lépéseket tettek a nemzeti bankrendszer fejlesztésére. A holland vállalatok államosítása után még inkább megnőtt a nemzeti tőke szerepe Indonézia pénzügyi életében. Egyiptomban 1957-ben, majd 1959-ben, az egyesülés után Szíriában is nacionalizálták az angol és francia bankokat, biztosító társaságokat és más pénzintézeteket.

A gazdaságilag gyengén fejlett országok önálló pénzrendszerének megteremtése, a központi bankok államosítása stb. ellenére a külföldi bankok továbbra is fontos szerepet játszanak ezen országok hiteléletében. Erejüket mindenekelőtt hatalmas pénzügyi forrásaik, s a nemzetközi tőkével való szoros kapcsolataik határozzák meg. Az új központi bankok, mivel forrásaik meglehetősen szűkösek, nemegyszer maguk is arra kényszerülnek, hogy külföldi pénzintézetekhez forduljanak. (Így néhány évvel ezelőtt Indonézia Állami Iparbankja külföldi kölcsöneinek fedezésére több vállalatot elzálogosított a holland Escompto Bankban.) Ez továbbra is jelentős haszonhoz juttatja ugyan az imperialistákat, de ma már sokkal kisebb méretű, mint régebben volt.

* * *

Az elmondottakból tisztán logikai meggondolások alapján is nyilvánvaló, hogy — az egyes helyeken elszenvedett súlyos veszteségek ellenére — a gyarmati rendszer szétesése eddig nem járhatott döntő következményekkel az imperialista hatalmak, az egykori és a mai gyarmattartó országok gazdaságára nézve.

Ez a tény fontos szerepet játszik a vezető imperialista hatalmak propagandájában, s a marxizmus elleni harcban. Különösen a mai reformisták és revizionisták aknázzák ki ezt. A tényeket és a marxizmust meghamisítva szépítgetni igyekeznek a mai imperializmust és a neokolonializmust.

Egyesek — mint például John Strachey, az angol munkás-

Digitized by Google

párt teoretikusa — ezzel kapcsolatban egészen odáig mennek, hogy megszűntnek nyilvánítják az imperializmust. Strachey, „A birodalom vége" című művében[10] például kijelenti, hogy a modern kapitalizmus valamiféle „demokratikus újjászületésen" ment át, s ennek következtében már nem törekszik gyarmati elnyomásra. Ezzel együtt — szerinte — az imperializmus is megszűnt. Ennek bizonyítására a szétzúzott eszmék lomtárából előveszi Kautsky nézeteit, s csaknem szóról szóra lemásolja mestere definícióját: „Imperializmuson — írja — azt a folyamatot értem, amellyel a népek vagy nemzetek meghódítanak és leigáznak más népeket és nemzeteket, s azután állandóan uralkodnak felettük — akár gyakorlatilag, akár jogilag." Lenin már 1916-ban, Kautsky nézeteivel kapcsolatban világosan megírta, hogy „... az imperializmusról szóló »általános« elmefuttatások, amelyek elfelejtik, vagy háttérbe szorítják a társadalmi-gazdasági alakulatok közti gyökeres különbségeket, elkerülhetetlenül üres közhelyekké vagy nagyzolássá válnak..."[11] Nyilvánvaló, hogy az imperializmus nem egy „meghatározott politika", melyet a finánctőke valamiféle okból előnyben részesít, hanem társadalmi-gazdasági alakulat, s az marad akkor is, ha a monopóliumok a gyarmati népek függetlenségi harcával szemben számos területen meghátrálni kénytelenek.

Strachey és az imperializmus más védelmezői olyan nézeteket tulajdonítanak a marxistáknak, hogy a „tőkés országok gazdaságát kizárólagosan a gyarmati népek kizsákmányolása hozta létre", s bármilyen mértékben emelkedett az elmúlt száz évben az életszínvonal az imperializmus fellegváraiban, ez kizárólag a gyarmati népek terhére történt. Ezért a gyarmati rendszer szétesésének elkerülhetetlenül a kapitalizmus összeomlására kellett volna vezetnie, s lám: most a leghatalmasabb kapitalista hatalmak önkéntesen vagy kényszerből megszabadultak birodalmuktól — mint Strachey írja — azok nélkül a katasztrófák nélkül, amelyeknek pedig Lenin szerint be kellett volna következniök. Olcsó hamisítvány ez! Lenin valóban rámutatott arra, hogy a fő tőkés országok burzsoáziája meggazdagszik a gyarmati elnyomás útján. Hangsúlyozta azt is, hogy a hatalmas méretű extraprofitból, amelyet a gyarmati és félgyarmati országok kizsákmányolásából szerzett, a burzsoázia megfizette a munkásosztály felső rétegeit. A gyarmati profitokat azonban soha nem tekintette a kapitalista országok nemzetgazdasága vagy nemzeti jövedelme *fő* forrásának. Lenin (és minden más marxista) számára mindig nyilvánvaló volt, hogy az egyes országok gazdagságának fő forrása a nemzeti jövedelemnek létrehozója a dolgozók, elsősorban a munkásosztály munkája.

[10] The End of Empire. London 1959.
[11] Lenin Művei 22. kötet, Szikra, 1951. 269. oldal.

Digitized by Google

Világos, hogy a gyarmati elnyomás jelentős szerepet játszott a vezető tőkés országok gazdasági fejlődésében, bár nem mindenütt azonos mértékben. A gyarmatok birtoklása ugyanis igen egyenlőtlenül oszlott meg a tőkés országok között. Egyes országok hatalmas gyarmatbirodalommal rendelkeztek és így egyes időszakokban nem csak saját munkásaik kizsákmányolásából teremtették meg gazdagságukat, hanem hatalmas mértékű gyarmataik kizsákmányolásából is.

De — mint láttuk — nincs is semmi alapja annak az állításnak, hogy ma már teljesen megszűnt az imperialista hatalmaknak a gazdaságilag gyengén fejlett országokkal való kapcsolatokból szerzett haszna. Továbbra is jelentős ez, s e kapcsolatok továbbra is megőrizték a gyarmati időszakban kialakult számos hagyományos vonásukat, melyeknek alapja mindenekelőtt az, hogy az imperialista nemzetközi munkamegosztás még tovább is fennmaradt. A gyarmati rendszer szétesésének azonban kétségkívül voltak és vannak következményei a fejlett tőkés országok, és főleg a volt gyarmattartók gazdaságára.

Mindenekelőtt egyes volt gyarmatok, félgyarmatok (köztük Kína) végleg kiszakadtak az imperializmus érdekköréből, egyszer s mindenkorra megszüntették kizsákmányolt helyzetüket és ezzel az imperializmusnak minden ebből származó hasznát.

A gyarmatrendszer felbomlásának további következménye az, hogy a *volt gyarmattartó* országokban csökkent az összes profiton belül a gyengén fejlett területek kizsákmányolásából nyert profit aránya. (Bár abszolút összegét tekintve lényegében alig változott.) A volt gyarmattartók közül Angliára vonatkozóan végeztünk ezzel kapcsolatos számításokat, itt a gyarmati kizsákmányolásból nyert profit 1937-ben az összes profit 27,7 százalékára, 1957-ben pedig csupán 13,3 százalékára rúgott. Jellemző azonban, hogy az *Egyesült Államokban növekedett* a gazdaságilag gyengén fejlett területekről származó profit viszonylagos súlya: például 1929-ben az összes részvénytársasági profit 7 százalékát, 1957-ben pedig több mint 12 százalékát tette ki. Ez is világosan bizonyítja, hogy az amerikai imperializmus ma a világ legfőbb kizsákmányolója.

Megváltozott és jelentősen szűkült a gyarmattartó országokban azoknak a köre, akik a gazdaságilag gyengén fejlett országok kizsákmányolásából közvetlenül húznak jövedelmet. A második világháború előtt a tőkekivitel jelentős része — egyes országokban csaknem a fele — kölcsönök formájában bonyolódott le; ennek fő forrása a tőkepiac, a külföldi kölcsönkötvények kibocsátása volt. Ebben az időben viszonylag sok kis- és középtőkés fektette tőkéjét ilyen, aránylag nagy kamatjövedelmet biztosító kötvényekbe. Ma viszont a tőkekivitel csaknem kizárólag a legnagyobb monopóliumok tevékenységére korlátozódik, s külföldi kölcsönök

Digitized by Google

kibocsátására alig kerül sor. (A második világháború előttihez képest a kölcsöntőke-kivitel aránya Anglia új tőkebefektetéseiben 45—50 százalékról 15—20 százalékra, az Egyesült Államok új tőkebefektetéseiben pedig 30—35 százalékról 8—10 százalékra csökkent, ugyanakkor ennek megfelelően megnőttek a monopóliumok közvetlen tőkebefektetései.) Azért is csökkent a gyarmati jövedelmekből közvetlen hasznot húzók köre, mert a gyarmattartó országokból lényegesen kevesebben kerültek magas jövedelmet nyújtó gyarmati állásokba.

Irodalmunkban nemegyszer találkozunk azzal a nézettel, hogy a fejlett tőkés országokban csökken a munkásarisztokrácia rétege, mert összezsugorodott a megfizetéséhez szükséges anyagi bázis. Ez az állítás nem megalapozott, a valóságban más a helyzet. Mint láttuk, az imperialista burzsoázia gyarmati jövedelmei, amelyek *részben* lehetővé tették számára azt, hogy „kitermelje" a munkásarisztokráciát, abszolút összegüket tekintve nem változtak lényegesen a második világháború előtti időszakhoz képest. Azt is figyelembe kell azonban venni, hogy a munkásarisztokrácia magasabb bérének nemcsak a gyarmati extraprofit, hanem az adott országban realizált monopolista extraprofit is fontos forrása. Ez pedig minden imperialista országban jelentősen megnőtt. E cikkben nem foglalkozhatunk a munkásarisztokrácia nagyságának alakulásával, csak annyit jegyzünk itt meg, hogy ezt sok más tényező is befolyásolja (a technikai fejlődés, új szakmák megjelenése stb.). A gazdaságilag gyengén fejlett országok kizsákmányolásából származó jövedelmek csökkenése azonban elkerülhetetlenül oda vezet majd, hogy az imperialista monopóliumok saját országuk munkásosztálya kizsákmányolásának növelésével igyekeznek ellensúlyozni a másutt (így a neokolonializmus időszakában fokozódó imperialista vetélkedés következtében) elszenvedett veszteségeiket. (Ez történt például a kongói események után Belgiumban.) Ez pedig az *egész* munkásosztály és így a munkásarisztokrácia helyzetére is kihat.

Az elmondottakból nyilvánvaló, hogy azok a volt gyarmati és függő országok, melyek megmaradtak a tőkés világgazdaság keretében, a politikai függetlenség kivívásával még nem érték el teljes függetlenségüket, tehát egyben a gazdasági függetlenségüket. De azzal, hogy felszabadultak a gyarmati iga alól, most már lehetővé vált, hogy az imperializmus gyökereit is kiirtsák.

Egyes országok — bár viszonylag rövid ideje fogtak hozzá az imperialista monopóliumok hadállásainak teljes felszámolásához — máris jelentős utat tettek meg a gazdasági önállóság megteremté-

Digitized by Google

sében. A gyarmati és függő országok nemzeti felszabadító harca imperialistaellenes és antifeudális forradalom, és Kuba példája azt mutatja, hogy csak a külföldi monopoltőke és belső szövetségesei ellen vívott könyörtelen harcban, az agrárreform és más időszerű társadalmi reformok végrehajtásával, s a szocialista országok támogatásával lehet teljesen megszüntetni az imperializmus befolyását, lerázni gazdasági igáját.

Azokban az országokban azonban, ahol nem a dolgozó nép, hanem kizárólag a nemzeti burzsoázia kezében van e forradalom vezetése, az imperialista monopóliumok pozíciói gyengültek ugyan, de továbbra is jelentősek maradtak.

Természetét tekintve a nemzeti burzsoázia kettős jellegű, kétarcú osztály. Egyrészt érdekelve van az antiimperialista és antifeudális forradalom fő feladatainak megoldásában, másrészt hajlandó megalkudni az imperializmussal és a belső reakcióval a dolgozó tömegek rovására is. Az imperialista monopóliumokat nemegyszer segítségnek, szövetségesnek tekinti abban a harcában, amelyet a fejlődés további menetének meghatározása kérdésében a leghaladóbb erőkkel szemben folytat. Gyakran éppen külföldi monopóliumok bevonásával igyekszik szilárdabbá tenni helyzetét, s arra számít, hogy ezek segítséget nyújtanak az égető gazdasági problémák megoldásában, az iparosításban, a gazdaság fejlesztésében. Ez a politika azonban végső fokon a nemzeti burzsoázia saját osztályérdekeivel is ellentétes. Az eddigi tapasztalatok szerint ugyanis az új külföldi tőkebefektetések túlnyomó része nem a gazdaságilag gyengén fejlett országok legközvetlenebb érdekeit szolgáló ágazatokba, és főleg nem a nehéziparba irányult. Ha fejlesztették is a feldolgozó ipar bizonyos ágait, mindenekelőtt az élelmiszeripart és a könnyűipart fejlesztették, tehát olyan iparágakat, amelyek fontosak ugyan, de nem a legdöntőbbek a volt gyarmat számára. Az imperialisták a hagyományos nemzetközi munkamegosztást akarták ezzel bizonyos mértékig konzerválni. Előfordul az is, hogy a külföldi tőkével létrehozott vállalatok valóban új, fontos iparágakat teremtenek meg: ezzel azonban az új iparág jelentős része kezdettől fogva a külföldi társaságok ellenőrzése alá kerül.

A tőkés termelés fejlődésének egyik legfőbb feltétele a széles piac. A külföldi tőke bevonásával a nemzeti burzsoázia elveszti a helyi piac jelentős részét s ezt a külföldi monopóliumok vállalatai foglalják el. *A gazdaságilag gyengén fejlett országok számára rendkívül nagy jelentősége van annak, hogy milyen feltételek között, milyen áron teremtik meg iparukat.* A gazdasági fejlődés szempontjából elengedhetetlen, hogy maguk irányítsák a területükön működő vállalatokat, mert csak így tudják a lehető legjobban felhasználni a maguk érdekében ezeknek a tevékenységét. A külföldi tulajdonban lévő vállalatok irányítása a nemzetközi monopóliu-

Digitized by Google

mok kezében van, s ezeket a lehető legnagyobb haszon, nem pedig a gazdaságilag gyengén fejlett ország érdeke vezeti. Emellett a külföldi tőke az adott országban termelt értéktöbblet egy részét elviszi; ezzel csökkenti a felhalmozást és elvonja a gazdasági fejlődéshez amúgy sem elegendő tőke egy részét. Igen gyakori, hogy a külföldi tőke jövedelmei jelentősen felülmúlják az új tőkebefektetéseket. A volt gyarmati országok korlátozó intézkedései — mint láttuk — bizonyos mértékig csökkenthetik a külföldi vállalatok hasznát, de nem annyira, hogy ez kisebb legyen új tőkebefektetéseiknél. Három év alatt, 1957 és 1959 között az amerikai monopóliumok 600 millió dollárral növelték Latin-Amerikában eszközölt tőkebefektetéseiket, de ugyanezen idő alatt 2161 millió dollárnyi profitot vittek ki Latin-Amerikából. Indiában, ahol pedig igen jelentős korlátozásokat léptettek életbe, a külföldi tőkebefektetések haszna 1948 és 1958 között több mint kétszerese volt az új külföldi tőkebefektetéseknek.

Az imperialista monopóliumok azon igyekeznek, hogy a nemzeti burzsoáziának a külföldi tőkét favorizáló irányzatait felhasználva, maximális előnyöket harcoljanak ki maguknak. Az imperialista hatalmak az utóbbi időben sűrűn hangsúlyozzák, hogy nemzetközi kódexbe kell foglalni a külföldi befektetésekkel kapcsolatos jogokat, s már tettek is lépéseket ebben az irányban. Legutóbb az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának 1961-es genfi ülésszakán tárgyaltak meg bizonyos olyan intézkedéseket, amelyek a külföldi tőke behatolásának megkönnyítését szolgálják és különböző biztosítékokat nyújtanak a külföldi monopóliumoknak.

Nem biztatóbb a helyzet a gazdaságilag gyengén fejlett országoknak az imperialista hatalmakkal való kereskedelmi kapcsolatait illetően sem. Ha ezeknek az országoknak sikerül is időnként — jórészt a szocialista országokra támaszkodva, s az imperialista hatalmak egymás közötti ellentéteit kihasználva — kedvezőbb feltételeket elérniük, jelenlegi gazdasági szerkezetük mellett ezek nem lehetnek lényegesek és tartósak. Azokat az eredményeket, amelyeket a nem egyenértékű csere felszámolásáért folytatott harcban elérnek, több tényező időről időre aláássa vagy megsemmisíti. Ezek közül az egyik a korunkban lejátszódó tudományos és technikai forradalommal összefüggő úgynevezett „nyersanyag-forradalom". Ez előtérbe tolja a szintetikus anyagokat és viszonylag — egyes esetekben pedig abszolút mértékben is — háttérbe szorítja a hagyományos gyarmati eredetű nyersanyagokat. (Elég, ha ezzel kapcsolatban csak a műgumi, a műszálak, a műgyémánt stb. növekvő felhasználására utalunk.) Másrészt pedig a kemizálás és egyéb eszközök alkalmazásával sokkal hatékonyabbá válik a nyersanyagok felhasználása. Mindez már jelentős szerepet játszott abban, hogy az utóbbi évtizedekben a fejlett tőkés országokban növekedett az

Digitized by Google

ipari termelés, de a nyersanyagbehozatal emelkedése állandóan és egyre nagyobb mértékben elmaradt mögötte. Ez egyre nagyobb mértékben sérti a nemzeti burzsoázia érdekeit, s arra készteti, hogy határozottabb lépéseket tegyen országa gazdasági önállóságának megteremtéséért, az imperialista munkamegosztás alapján kialakított szerkezetének megváltoztatásáért.

Az eddigiekből nyilvánvaló, hogy a külföldi monopóliumok tevékenysége gátolja az új független államok gazdasági és társadalmi problémáinak megoldását. Ezen államok fejlődésének legfőbb akadálya továbbra is az imperializmus marad, az imperializmus elleni harc tehát objektív szükségszerűség ezekben az országokban.

A gyarmati rendszer teljes felszámolása most már nem hosszú idő kérdése, s egyre jobban kerül előtérbe az a kérdés, hogyan lehet biztosítani a politikailag függetlenné vált országok gazdasági önállóságát? Az e célért folyó harc elkerülhetetlenül éleződni fog, s ebben a harcban is — mint a gyarmati népeknek a politikai függetlenségük kivívásáért folytatott küzdelmében — döntő jelentősége lesz a szocialista országok nyújtotta támogatásnak.

E harc során egyre élesebben vetődik fel a volt gyarmati országok további fejlődésének perspektívája.

Az imperializmus és ügynökei továbbra is a régi kapitalista fejlődés útján szeretnék megtartani ezeket az országokat. Azt tanácsolják ezeknek a népeknek, hogy ne siessenek a reformokkal; szeretnék elhitetni velük, hogy mindenképpen végig kell járniuk ugyanezt a hosszú utat, amelyet Európa és Amerika tőkésországai tettek meg, amíg elérték gazdasági fejlődésük mai szintjét. Tény, hogy a kapitalizmus sokkal nagyobb lehetőségeket ad a termelőerők fejlesztésére, mint a feudalizmus. De a kapitalista út gyötrelmes, véres és rendkívül hosszadalmas. A gazdaságilag elmaradott országoknak pedig rendkívül fontos, hogy mielőbb kivívják gazdasági függetlenségüket, meggyorsítsák fejlődésüket. A fejlődés kapitalista útja számukra még gyötrelmesebb és hosszabb volna, mint Európa és Amerika országai számára volt, mert az imperialista hatalmak éppen az ő rovásukra, a gyarmati népek könyörtelen kizsákmányolásával fejlődtek viszonylag gyorsabban.

A mai nemzetközi erőviszonyok között a további fejlődés kérdését — amint ezt az SZKP programja megállapítja — „az egykori gyarmatok... saját érdekeiknek megfelelően dönthetik el. Választásuk az osztályok erőviszonyaitól függ. A munkásosztály, a néptömegek, az általános demokratikus mozgalom harca biztosítja majd a fejlődés nemkapitalista útját, amely megfelel a nemzet abszolút többsége érdekeinek."[12]

[12] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth, 1961. 305. oldal.

Digitized by Google

KONZULTÁCIÓ

A kolhoztulajdon felemelése a kommunista tulajdon színvonalára

A kommunizmus építésének elengedhetetlen feltétele, hogy a korszerű ipar mellett korszerű mezőgazdaság is létrejöjjön. Az SZKP XXII. kongresszusa ezért a mezőgazdaságban két, egymással szorosan összekapcsolódó feladat megoldását határozta el:

a mezőgazdaság termelőerőinek és termelésének nagyarányú fejlesztését, s ezzel az élelmiszerek és a mezőgazdasági eredetű nyersanyagok bőségének megteremtését, és

a kolhozfalu fokozatos átvezetését a kommunista termelési viszonyokra, s ezzel a falu és város közötti lényeges különbségek megszüntetését.

Konzultációnkban a második problémakör két kérdésével foglalkozunk.

HOGYAN VÁLIK A KOLHOZTULAJDON EGYSÉGES KOMMUNISTA TULAJDONNÁ?

A szocialista tulajdonnak két formája van: az állami, vagyis össznépi tulajdon, és a szövetkezeti csoporttulajdon. A kommunizmus felső fokára jellemző egységes kommunista tulajdon megteremtésével eltűnik a fő különbség a szocialista tulajdon e két formája között, megszűnik az a lényeges eltérés, amely a termelés társadalmasítását tekintve, a kommunizmus alsó szakaszán még fennáll a szövetkezeti és az állami vállalatok között. Az SZKP XXII. kongresszusán hozott döntések szerint a Szovjetunióban ez a folyamat, a kommunizmus anyagi-technikai bázisának felépülésével, a következő két évtizedben megy végbe.

Az utóbbi években a Szovjetunióban széles körű vita bontakozott ki arról: mi legyen a fő útja annak, hogy a kolhozfalut átvezetik a kommunista termelési viszonyokra? 1953 óta egyes vidékeken, különösen a nagyvárosok, ipari centrumok környékén, több ezer kolhozt szovhozzá szerveztek át. Egyes közgazdák ebből azt a következtetést vonták le, hogy a kolhoz-forma fokozatosan átadja helyét a „fejlettebb" szovhoz-formának. Következtetéseiket és álláspontjukat azzal is igyekeztek alátámasztani, hogy ma a legtöbb kolhozban jóval alacsonyabb a munka termelékenysége, és magasabb a termelés önköltsége, mint a szovhozokban. Hangoztatták, hogy jelenleg még sok a gyengén felszerelt, rosszul gazdálkodó és tagjainak csak alacsony jövedelmet nyújtó kolhoz, s ezen a helyzeten azzal lehetne gyökeresen és gyorsan segí-

Digitized by Google

teni, ha a kolhozokat fokozatosan szovhozokká szerveznék át. Azt bizonygatták: ezzel nemcsak a gyenge kolhozok problémáját oldanák meg egy csapásra, hanem a kommunizmus termelési viszonyainak fejlesztésében is nagy lépést tennének előre.

Az SZKP XXII. kongresszusa egyértelműen visszautasította és hibásnak nyilvánította ezt az elgondolást. Állást foglalt azokkal a nézetekkel szemben, amelyek a szocialista tulajdon két formájának egymáshoz való közeledését a kolhozok szovhozokká való átszervezésére egyszerűsítették le. Úgy döntött, hogy továbbra sem szabad a szocialista tulajdon egyik formáját szembeállítani a másikkal. Nincs szükség arra, hogy a kolhozokat előbb állami gazdaságokká szervezzék át: a kommunizmus egységes típusú mezőgazdasági vállalata a szocialista gazdaság *mindkét formájának*, a kolhoznak és a szovhoznak a fejlődése és tökéletesedése útján alakul ki.

A kolhozrendszer a szovjet szocialista társadalom szerves része. A kolhoz igen alkalmas formája annak, hogy a dolgozó parasztság rátérjen a szocialista útra. A kolhozok a dolgozó parasztság fő tömegeit tömörítik kereteikben és ma is ők adják a mezőgazdasági termelés jelentős részét. 1960-ban például a Szovjetunióban felvásárolt gabonának 57, a cukorrépának 93, a gyapotnak 85, a lennek 93, a napraforgónak 86, a zöldségféléknek, a burgonyának és a főbb állati termékeknek 45—60 százalékát a kolhozokban termelték.

A kolhoz a kisárutermelő mezőgazdaság szocialista átalakításának fő útja. Ezen az úton eddig is jól összeegyeztethetők voltak a kolhozparasztok egyéni érdekei a társadalom érdekeivel. A kolhozoknak még sok a tennivalójuk a mezőgazdasági termelés további társadalmasításában, s még korántsem merítették ki lehetőségeiket a termelés fejlesztésében sem.

Sztálin „A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban" című munkájában azt állította, hogy a kolhoz-forma már kezd a fejlődés fékjévé válni, mert a kolhoztermékekkel nem rendelkezhet úgy az állam, mint az állami vállalatok termékeivel. Sztálin álláspontja hibás volt, legfőképpen azért, mert nem a termelés, nem a termelőerők oldaláról közelítette meg a kérdést. Ismeretes, hogy Sztálin a kétféle tulajdon-forma egyesítését is az elosztási rendszer szervezeti megváltoztatásával, átalakításával, a termékcserére való áttéréssel akarta elérni; úgy akarta tehát megoldani, hogy kikerülje a termelés, a termelőerők fejlesztésének kérdéseit.

A XXII. kongresszuson elfogadott pártprogram viszont éppen a *termelőerők fejlesztésére*, a termelésben meglevő feltételek érlelésére irányítja a figyelmet. Főleg a kolhozok anyagi és technikai bázisában a következő húsz év folyamán végbemenő, pontosan előírt, sokoldalúan ellenőrizhető változásokra; ezek alapján aztán a szocialista tulajdon két formája egységes kommunista tulajdonná olvadhat össze. Az SZKP programjában a termelés primátusának elve érvényesül; a termelés határozza meg az elosztás, a csere, a fogyasztás arányait, formáit és viszonylatait. A termelés elsőbbsége természetesen nem csökkenti a fogyasztás szerepét, hanem alátámasztja azt, annak reális alapját alkotja.

A kolhoz-formát nem lehet parancsszóval megszüntetni. A mar-

Digitized by Google

xizmus klasszikusai arra tanítanak, hogy addig egyetlen társadalmi és gazdasági formáció, a termelési viszonyok egyetlen lényeges eleme sem engedi át egy másiknak helyét és tűnik le a színről, amíg elegendő teret tud adni a termelőerők fejlődésének. A kolhoz-forma pedig ma még teljesen megfelel a falusi termelőerők fejlettségi színvonalának és fejlődési szükségleteinek, módot ad az új technika és a tudomány hatékony fejlesztésére, a munkaerő-források ésszerű hasznosítására. A kolhozok tág lehetőséget nyújtanak a munka termelékenységének emelésére és ezzel a parasztok jövedelmének növelésére, jólétük fokozására.

A kolhoz-viszonyok kommunista viszonyokká alakításának az alapja a kommunizmus anyagi és technikai bázisának megteremtése; ez a mezőgazdasági termelőerők nagyszabású fejlesztését is magában foglalja. Már ma is megfigyelhető, hogy a mezőgazdaságban (éppúgy, mint az iparban) egyre erősödik a termelés koncentrációja, az üzemek folyton nagyobbodnak, technikai felszerelésük mind jobb és tökéletesebb lesz. A nagy búzagyárak mellett megjelentek a hús- és a tojásgyárak, s egyre több az olyan, korszerűen felszerelt mezőgazdasági üzem, amely már az ipari vállalatokhoz hasonlóan szervezi meg termelését, nagy tömegű termékeket olcsón, gyárszerűen termel. Ahogy erősbödik ez a folyamat, úgy kerül egyre közelebb egymáshoz a kolhoz és a szovhoz.

Egészen természetes, hogy nem lehet pusztán állami erőforrásokból teremteni elő azokat az anyagi eszközöket, amelyek ehhez a nagyarányú fejlesztéshez szükségesek; ehhez a kolhozparasztságnak a lehető leghathatósabban hozzá kell járulnia. A kolhozparasztság erőfeszítései nélkül nem lehetne ezt az ügyet a következő két évtizedben sikeresen megoldani. A kolhozrendszer éppen azzal tölti be történelmi szerepét, hogy *létrehozza azokat az anyagi feltételeket, amelyek a fejlődés magasabb fokára, a kommunista viszonyokra való áttéréshez szükségesek.* Az egységes kommunista köztulajdon kialakításához tehát nem a kolhozok elsorvasztásával, hanem éppen ezek felvirágoztatásával lehet eljutni. „A kolhozrendszer gazdasági virágzása megteremti a feltételeket ahhoz, hogy a kolhoztulajdon fokozatosan közeledjék és a jövőben egységes kommunista tulajdonná olvadjon össze a köztulajdonnal."

„Ha jelenleg sok kolhozban alacsonyabb a munka termelékenysége és nagyobb a termelés önköltsége, mint a szovhozokban, ez nem azért van, mintha a kolhozforma már kimerült volna és nem felelne meg többé a korszerű termelőerők fejlődési színvonalának. Az okot másutt kell keresnünk: mindenekelőtt a termelés szervezésében, a vezetésben és a műszaki ellátottság színvonalában. Ahol tapasztalt káderek, jó szervezők és szakemberek vannak, ahol gépesítik a termelést, ahol érvényesül a dolgozók anyagi érdekeltségének elve, ott a szovhozok is, a kolhozok is virágzanak. Hangsúlyozni kell, hogy a kolhoz gazdaság gyors fejlesztésének objektív feltételei a szó szoros értelmében mindenütt megvannak."[1]

Az is nyilvánvaló, hogy a szocialista tulajdon két formájának egy-

1 A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth Kiadó. 1961. 211. oldal

Digitized by Google

máshoz való közeledése útján nemcsak a kolhoz-gazdálkodás, hanem a szovhoz-gazdálkodás is tovább fejlődik. A szovhozok jelentős része már ma is korszerűen felszerelt, mintaszerűen megszervezett mezőgazdasági nagyvállalat. Az is bizonyos, hogy gazdálkodásuk, szervezeti felépítésük, vezetésük a jövőben még sokat fejlődik. A kommunizmus mezőgazdasági nagyüzeme tehát nem a mai szovhoz lesz, hanem az olyan, korszerűen felszerelt és szakosított, gyárszerű tömegtermelést folytató vertikális nagyvállalat, amelyben a mezőgazdasági termelés szervesen összekapcsolódik az azt kiegészítő ipari tevékenységgel, s amelynek dolgozói a többi dolgozóhoz hasonló életfeltételek között élnek. „A kolhozok és az állami gazdaságok további fejlődése folyamán erősödnek termelési kapcsolataik egymás között és a helyiipari vállalatokkal, bővül különböző termelési ágak közös megszervezésének gyakorlata. Ez biztosítja a termelőerőnek és a termelési erőforrásoknak egyenletesebb és teljesebb hasznosítását az egész év folyamán, emeli a társadalmi munka termelékenységét, és elő fogja mozdítani a lakosság anyagi és kulturális életszínvonalának emelkedését. A gazdasági célszerűséghez mérten fokozatosan kialakulnak az agráripari egyesülések, amelyekben a mezőgazdaság szervesen összekapcsolódik termékeinek ipari feldolgozásával, a mezőgazdasági és ipari vállalatok észszerű szakosítása és kooperációja alapján."[2]

MI JELLEMZI LEGINKÁBB A KOLHOZTULAJDONNAK A KOMMUNISTA TULAJDONHOZ VALÓ KÖZELEDÉSÉT?

A kolhoztulajdon-viszonyokról a kommunista viszonyokra való áttérés fokozatosan megy végbe. Ennek a folyamatnak a legfigyelemreméltóbb jellemzői jelenleg a következők:

1. Az utóbbi években *gyorsan növekszik a kolhozok oszthatatlan alapja.* 1953-ban ez az alap még csak 69,8 milliárd rubel volt, 1959-ben pedig már meghaladta a 185 milliárd rubelt (régi rubelben számítva). Ennek több szempontból is nagy jelentősége van.

Az oszthatatlan alapok gyors növekedése mindenekelőtt azt fejezi ki, hogy szüntelenül erősödik a kolhozok anyagi és műszaki bázisa, hogy a kolhozok egyre korszerűbb nagyüzemekké válnak, s felszerelésüket tekintve egyre közelebb kerülnek a köztulajdonban levő vállalatokhoz. Kifejezi ez továbbá a kolhoztermelés társadalmasításának egyre magasabb színvonalát is. Egyrészt — az oszthatatlan alapok növekedésével együtt jelentős mértékben megváltozik szerkezetük: egyre csökken benne a tagok által bevitt eszközök értékének súlya. Másrészt — a korszerűen felszerelt közös gazdaság egyre inkább felöleli a termelés minden ágát; növekszik a közös gazdaságnak, s csökken a háztájinak a szerepe. Az oszthatatlan alapok gyarapodásával a kolhoztulajdonnak éppen az a része nő a leggyorsabban, amely legközelebb áll a köztulajdonhoz.

2. A kolhozparasztok egymás közötti kapcsolatában, a kolhozok

[2] U. o. 429—430. oldal.

Digitized by Google

belső viszonyaiban, munkaszervezetében és jövedelemelosztásában olyan változások következnek be, amelyek *egyre közelebb hozzák a kolhozokat az össznépi tulajdon alapján működő vállalatokhoz.* Ezt a folyamatot különösen jól mutatja a kolhozok jövedelemelosztási rendszerének átalakulása.

Néhány évvel ezelőtt a kolhozokban még kizárólag a munkaegységrendszer alapján mérték és díjazták az elvégzett munkát, s a jövedelem nagyobb részét nem pénzben, hanem természetben osztották szét. Az utóbbi időben jelentős változások történtek. 1954 és 1958 között a kolhoztagok közösből származó összjövedelmének 47 százalékáról 58,8 százalékára emelkedett a pénzrészesedés aránya. Egyre több kolhozban térnek át a munkaegységről az elvégzett munkák közvetlenül pénzben való értékelésére és elszámolására. Ma már több ezer kolhoz alkalmazza a pénzdíjazást.

Az utóbbi években tett gazdaságpolitikai intézkedések elősegítik azt, hogy a kolhozokban a termelés szervezése, a munkaszervezés, a munkadíjazás formái egyre jobban megközelítsék a köztulajdon alapján működő üzemek szervezeti és elosztási formáit. A Szovjetunióban nagy gondot fordítanak az ehhez szükséges gazdasági feltételek megérlelésére. Nem szorgalmazzák a haladóbb formák elterjesztését ott, ahol még nincsenek meg ennek a feltételei, de mindenképpen támogatják ezeknek alkalmazását ott, ahol már megértek a feltételek.

3. Az utóbbi években a Szovjetunióban egyre több helyen alakulnak *kolhozközi vállalatok, állami-kolhoz-helyiipari vállalatok* a mezőgazdasági termékek elsődleges feldolgozására, raktározására és szállítására, építkezések lebonyolítására, építőanyagok gyártására stb. A közös gazdaság gyarapodásával egyidőben a kolhozok egyre nagyobb arányban hoznak létre *kolhozközi* kulturális és szolgáltató intézményeket is. 1960-ban a Szovjetunióban a kolhozoknak kb. egyharmada vett részt különféle közös válllakozásokban; egyes területeken azonban jóval magasabb volt ennél is az arány (Ukrajnában pl. 85 százalék).

A kolhozközi termelési egyesülések elősegítik a termelés koncentrációját és szakosítását, s ezzel a termelőerők és a termelési viszonyok fejlődését. A kolhozközi, valamint a kolhoz- és szovhozközi egyesüléseknek különösen a kolhoztulajdon fejlődésében van nagy jelentőségük. A termelőeszközök és a termelés társadalmasításának jóval magasabb fokát képviselik és nagyobb lehetőségeit nyitják meg, mint a kolhoztulajdon. Tagadhatatlan ugyanis, hogy a csoporttulajdon bizonyos határokat szab a termelőerők fejlődésének. Ezek a határok a kolhozok egyesítésével kitágíthatók ugyan, de a kolhozok egyesítését sem lehet vég nélkül folytatni. A kolhozközi egyesülésekkel, a kolhozok és az állami vállalatok együttműködésével viszont szinte korlátlan lehetőségek nyílnak meg a termelőerők fejlődése előtt.

4. A közös gazdaság erősödésével jelentősen kitágíthatók a kolhoztulajdon keretei azzal is, ha egyre növelik a *közös szociális és szolgáltató intézmények* (pl. bölcsőde, közös sütöde, étkezde, mosoda stb.) szerepét a kolhozok belső életében. Ez előmozdíthatja azt, hogy csökkenjen a háztáji gazdaság jelentősége a kolhozparasztok számára.

Digitized by Google

A háztáji gazdaság szerepe természetesen elsősorban attól függ, hogy milyen fejlett a közös gazdaság és mennyire képes kielégíteni a tagok szükségleteit. Ma például a kolhozokban megtermelt burgonyának még több mint 40 százalékát a háztáji gazdaságok szolgáltatják, a zöldség-vetésterület egyharmada is a háztájiban van, s jelentős mértékben részesedik a háztáji gazdaság az állati termékek előállításából is.

Az adatok azt bizonyítják, hogy állandóan nő a kolhozok közös gazdaságának súlya és csökken a háztáji gazdaság szerepe. De ez a folyamat meglehetősen lassan megy végbe, és adminisztratív intézkedésekkel nem is lehet meggyorsítani. A közös gazdaság súlya elsősorban azokban a kolhozokban növekszik, ahol jól szervezik meg a szolgáltató intézményeket, ahol közös étkezdéket, óvodákat, bölcsődéket hoztak létre, az iskolás gyermekek részére internátust állítottak fel. Akik főleg adminisztratív úton akarják felszámolni a háztáji gazdaságokat és ezt a kolhozokat megerősítő csodaszernek képzelik, rosszul politizálnak. Ez az irányzat még a Szovjetunióban sem tekinthető ma gazdaságilag megalapozottnak, hanem politikailag és gazdaságilag egyaránt káros. „A kolhozok közös gazdaságai elérkeznek majd egy olyan szakaszhoz, amelyben fejlettségi színvonaluk már lehetővé teszi, hogy saját erőforrásaikból teljesen kielégítsék a kolhozparasztok szükségleteit. Ezen az alapon gazdaságilag fokozatosan elavulttá válik az egyéni háztáji gazdaság. Amikor a kolhozok közös gazdasága teljes mértékben pótolni tudja a kolhozparasztok egyéni háztáji gazdaságát, amikor a kolhozparasztok saját maguk meggyőződnek, hogy nem előnyös a háztáji gazdaság fenntartása, akkor önként lemondanak róla."[3]

* * *

Nincs már messze az az idő, amikor a Szovjetunióban a szocialista tulajdon két formája egységes kommunista tulajdonná olvad össze. Ahogy a kolhoz kommunista gazdasági formává fejlődik, úgy omlanak le majd fokozatosan a falu és a város közötti válaszfalak is, s tűnnek el a falu és a város közötti lényeges különbségek.

Hazánkban mindezek még a távolabbi jövő, a perspektíva kérdései. Bennünket jelenleg még az köt le, hogy a termelőszövetkezeteket korszerű nagyüzemekké fejlesszük. Ahol azonban megértek ennek a feltételei, ott mezőgazdaságunk szocialista nagyüzemi rendszerének felépítésében már ma is hasznosíthatjuk a kommunizmus felé haladó szovjet mezőgazdaság egyes tapasztalatait, mint pl. a pénzdíjazás bevezetését, vagy a szövetkezetközi vállalkozások fejlesztését.

Gulyás Emil

[3] U. o. 62. old.

Digitized by Google

SZEMLE

A vezetés kollektívitása, a bírálat és önbírálat a Komárom megyei pártszervezetekben

A kommunista pártban alapvető elv a vezetés kollektív jellege. A Szovjetunió Kommunista Pártjának XXII. kongresszusán elfogadott szervezeti szabályzat leszögezi: „A pártvezetés legfőbb elve a kollektivitás, ami a pártszervezetek normális tevékenységének, a káderek helyes nevelésének, a kommunisták aktivitása és öntevékenysége fejlesztésének nélkülözhetetlen feltétele". Az MSZMP szervezeti szabályzata is kimondja. „A párt valamennyi vezető szervének munkájában érvényesülnie kell a pártvezetés legfontosabb lenini elvének, a kollektív vezetésnek; küzdeni kell a marxista-leninista párttól idegen személyi kultusz és az egyszemélyi vezetés ellen."

A vezetés módszerei, kollektivitása és a politikai irányvonal között szoros kölcsönhatás van. A marxizmus-leninizmustól való elhajlás óhatatlanul a vezetés módszereiben is torzulásokhoz vezet és fordítva, a lenini normák és ezeken belül a kollektív vezetés következetes betartásának legfőbb feltétele a helyes politikai irányvonal. Hogy az utóbbi években pártunkban minden szinten sikerült érvényre juttatni a kollektív vezetés elvét, az mindenekelőtt az MSZMP megalakulása óta követett helyes politikai irányvonalnak köszönhető.

A vezetés akkor tekinthető a szó teljes értelmében kollektívnak, ha nemcsak az adott testület tagjainak gondolatait, hanem a párttagság, a széles tömegek érdekeit, akaratát is helyesen fejezi ki. A kollektív vezetés ereje nem utolsó sorban abban rejlik, hogy egyesíti a vezetők és a tömegek ismereteit. Így válik lehetővé, hogy a vezetők állandóan merítsenek a nép tapasztalatainak gazdagon áradó forrásából. A dolgozók, a néptömegek sűrűjében élni, ismerni a tömegek véleményét, kiérdemelni bizalmukat — ez az egyik alapvető feltétele a marxista-leninista párt helyes tevékenységének. Lenin határozottan és keményen elítélte azokat a vezetőket, akik vélt csalhatatlanságuk bűvkörébe esve, elszakadnak a tömegektől, s nem fordítanak figyelmet a munkások és parasztok szükségleteire, problémáira, hangulatára. A pártmunka lelke — hangsúlyozta Hruscsov elvtárs is az SZKP központi bizottságának beszámolójában a XXII. kongresszuson — a tömegekkel, a néppel való eleven érintkezés.

Mindez szervesen következik a kommunista pártok természetéből, jellegéből. A kommunista pártok a munkásosztály, a dolgozó tömegek vezetői, a jobb életért, a felemelkedésért vívott harc-

Digitized by Google

ban, s ahol a munkásosztály hatalomra jut, ott az ország kormányzó pártjai is. De a kommunista párt — mint azt Kádár elvtárs oly gyakran és nyomatékosan hangsúlyozza, nem uralkodik, hanem szolgálja a népet. Nem lehet jó kommunista vezető az, aki a kollektíva, a tömegek fölé helyezi magát.

I.

A pártvezetés kollektív jellegét szervezetileg a pártnak a szervezeti szabályzatban rögzített, a demokratikus centralizmus elvi alapján nyugvó felépítése biztosítja. Ennek megfelelően felülről lefelé — a központi bizottságtól az alapszervezetig — minden szinten választott testületek irányítják a párt munkáját. E testületek vannak hivatva arra, hogy mint a megfelelő terület felelős szervei, meghatározzák a helyi pártmunka fő irányát, gondoskodjanak ennek érvényre juttatásáról, a maguk és a felsőbb szervek által hozott határozatok végrehajtásáról.

A párt választott szervei számára a helyes döntést nagy mértékben megkönnyíti, hogy tagjai az élet különböző területein dolgoznak. A Komárom megyei pártbizottság tagjai között is megtalálhatók a megye szinte valamennyi szakterületének képviselői.

A pártbizottság rendszeresen megtartott ülései betöltik hivatásukat. Ez a testület határozza meg a pártmunka, a gazdasági élet és a kultúra fejlesztésének legfontosabb feladatait, a végrehajtó bizottság pedig e határozatoknak megfelelően a mindennapi munka operatív irányítását és ellenőrzését végzi.

A pártbizottsági ülések megfelelő színvonalának, a döntések helyességének biztosítására az ülésen megtárgyalandó jelentéseket általában közös munkával készítjük el, s a helyzet felmérésébe, a javaslatok kidolgozásába már együttesen bevonjuk a pártbizottság több-kevesebb tagját. S hogy a pártbizottsági tagok idejében felkészülhessenek a vitára, egyes esetekben jóelőre megküldjük nekik a fontosabb beszámolók vázlatát és a határozati javaslatokat.

A megyei pártbizottságok ülései ma már valóban a kollektív irányítás fórumai. A pártbizottság tagjai a beterjesztett jelentéseket a maguk tapasztalataival egészítik ki, javaslatokat tesznek, s nemegyszer vitába is szállnak a beszámoló egyik-másik megállapításával. Ez egyébként a végrehajtó bizottság üléseit ugyanígy, vagy talán még inkább jellemzi. Ennek eredményeképpen a megyei párthatározatok nem csupán egy-két személy véleményét tükrözik, hanem az egész vezető testület tapasztalatait, gondolatait.

A kollektív vezetés elve tehát nem szenved csorbát megyénk vezető pártszerveiben. A pártbizottsági ülések színvonala azonban még nem kielégítő, az ülések nem mindig adnak szilárd alapot a gyakorlati tapasztalatok helyes általánosításához. A megoldást a pártbizottsági tagok tájékoztatásának további javításában látjuk. Ezt célozza egyebek között a pártbizottságnak az a határozata, hogy a pártbizottsági tagokat az ülések között is rendszeresen tájékoztatjuk a felsőbb pártszervek határozatairól, az időszerű politikai kérdésekről, a végrehajtó bizottság munkájáról. Őszintén meg kell azonban mondanunk, hogy ezt a határozatot

Digitized by Google

a megyei végrehajtó bizottság eddig nem hajtotta végre. Ezen mielőbb változtatni kell, nemcsak azért, mert határozat kötelez rá bennünket, hanem mert az élet, a munka jobb menete is ezt kívánja.

A kollektív vezetés elve alsóbb pártbizottságaink munkájában is érvényre jut. A járási pártszervezetek határozatai is együttes munka eredményei. A járási pártvégrehajtó bizottságok a pártbizottsági üléseken beszámolnak az előző ülés óta végzett munkáról, a határozatok visszhangjáról, hatásáról és végrehajtásáról. A városi pártszervezetek munkája azonban már nem mutat ilyen kedvező képet. A megyei pártvégrehajtó bizottság nemrég megvizsgálta az esztergomi pártbizottság munkáját, s megállapította, hogy a végrehajtó bizottság és a pártbizottság elé kerülő beszámolók sokszor csak egy-egy ember véleményét fejezik ki. Az előkészítés hiányosságai miatt a végrehajtó bizottsági tagok nem tudnak eléggé felkészülni a vitára, s a határozatokat gyakran nem közös munkával készítik elő. S mi ennek a következménye? Az, hogy az ülések színvonala nem kielégítő, a beterjesztett jelentések és a lefolytatott viták gyakorta felszínesek, s a pártszervek sokszor fontos kérdésekben sem hoznak határozatot.

A vezetés kollektív jellegének fontos követelménye a választott szervek tagjainak egyenjogúsága. Nincs igazán kollektív vezetés ott, ahol a testület vezetői, a bizottságok titkárai vagy az apparátusban dolgozó más bizottsági tagok többre tartják magukat a pártapparátuson kívüli dolgozó, nem függetlenített tagoknál, s szavuk többet nyom a latban, mint az utóbbiaké. Néhány éve megyénk pártszerveinek munkájában a függetlenített és nem függetlenített vezetőségi tagok teljes egyenjogúsága, tevékenységének összhangja tükröződik. Mind nagyobb teret hódít az a felismerés, hogy a kommunisták bárhol dolgoznak is, ha jó munkát végeznek, a párt megbízatását hajtják végre.

Ehhez kapcsolódik egy másik fontos kérdés is: a választott pártszervek és az apparátus viszonya. Az utóbbi években következetesen érvényt szereztünk annak az elvnek, hogy a pártapparátus van alárendelve a választott testületnek, nem pedig fordítva. A pártbizottság osztályai és munkatársai a választott szervek határozatai alapján végzik munkájukat: nem döntenek olyan kérdésekben, amelyekben a bizottságok illetékesek, nem utasítgatják a pártbizottsági tagokat. Ebből a szempontból is jórészt sikerült kiküszöbölni a személyi kultusz időszakából eredő torzulásokat.

A kollektív vezetés elvei megkövetelik, hogy az együttesen hozott határozatokat kollektív végrehajtás kövesse. A pártbizottság tagjainak is fontos szerepük van a végrehajtás megszervezésében és ellenőrzésében. Pedig a kollektív végrehajtás megszervezése nem egyszerű dolog. Könnyebb egy fontos dologban elvi egyetértést teremteni, mint végrehajtásának konkrét módozatait megtalálni. A választott vezető szervek tagjai ugyanis különböző területeken dolgoznak, s el kell végezniük napi munkájukból, foglalkozásukból adódó kötelességeiket. Hogy tehát a párthatározatok végrehajtásából is. kive-

Digitized by Google

gyék részüket, ahhoz különféle akadályokat kell leküzdeniük (időhiány, nagy távolságok stb.). Egy időben úgy próbáltunk segíteni ezen, hogy a megyei pártbizottság tagjait munkakörüknek, hozzáértésüknek megfelelően az egyes osztályok köré csoportosítottuk. Így azonban az volt a veszély — s ezt többen szóvá is tették —, hogy helytelen viszony alakul ki az apparátus és a választott szerv tagjai között: a pártbizottsági tagok gyakorlatilag az egyes osztályok aktivistáivá válnak. Ezért később más módszert vezettünk be: a pártbizottság határozatot hozott, amelyben minden tagja elvállalta, hogy állandó kapcsolatot tart egy-két üzemmel, termelőszövetkezettel, vagy intézménnyel és ott segíti a helyi pártszervezet munkáját. Ezzel azt akartuk elérni, hogy a pártbizottság tagjai rendszeres kapcsolatot tartsanak a dolgozókkal, a párttagsággal, ismerjék meg az emberek véleményét, s a helyszínen segítsenek a határozatok végrehajtásában, ott szerezzenek tapasztalatokat arról, hogy a pártbizottság elgondolásai hogyan állják meg a gyakorlat próbáját. Ezt a módszert jónak tartjuk, s értünk is el eredményeket meghonosításában, bár ma még nem mindegyik pártbizottság veszi elég komolyan e kötelezettségét.

Az alsóbb pártbizottságoknál is sok jó elgondolás született ezzel kapcsolatban. A pártbizottságok tagjai részt vesznek különféle brigádokban, az apparátus mellett szervezett bizottságokban, segítenek az alapszervezetek irányító munkájában. A komáromi járásban például egy-egy község gazdasági és politikai fejlődéséért vállaltak felelősséget a járási pártbizottság tagjai. Az alsóbb pártbizottságok minden tagja vállalta ugyan egy-egy alapszervezet támogatását, vagy pártszeminárium ellenőrzését, de vállalt kötelezettségüket ma még csak kevesen teljesítik lelkiismeretesen.

Pártbizottsági szinten tehát tovább kell szorgalmaznunk a kollektív vezetés teljessé tételét. Még több azonban a tennivalónk az alapszervezetekben. A néhány év előtti helyzethez képest sokat haladtunk ugyan, néhány területen azonban (így pl. az együttes szervezőmunkában, a határozatok közös végrehajtásában) még meglehetősen sok a torzulás.

Örvendetes dolog, hogy a pártvezetőség ma már mind több helyen valóban kollektív irányító testülete az alapszervezetnek. Van azonban néhány olyan alapszervezetünk is, amelyben a vezetőségi tagok egy része alig, vagy egyáltalán nem nyilvánít véleményt, a határozatok ténylegesen csak egy-két ember elgondolásait tartalmazzák, s a taggyűlési beszámolókat — főleg a termelőszövetkezeti alapszervezetekben — a titkár egyedül készíti el. De egyre több alapszervezetben tapasztalható ennek az ellenkezője, különösen a nagyüzemekben. A nyergesújfalui Viscosa gyárban pl. már megszokottá kezd válni, hogy minden taggyűlésen a vezetőségnek más-más tagja tartja a kollektív munkával elkészített beszámolót, az, aki az adott feladatért felelős.

Egyes vezetőségi tagok nem értik eléggé a kollektív vezetés és a személyes felelősség összefüggését, azt, hogy a kettő nincs ellentétben egymással, ellenkezőleg, kiegészítik egymást. A határozatokat együttesen kell hozni, de

Digitized by Google

megvalósításukért egyes személyeket kell felelőssé tenni. „A megvitatás közös, a felelősség egyszemélyi" — tanította Lenin és keményen elítélte a felelősségnek a közösségre való utalással palástolt elhárítását.

Az egyéni felelősség erősítésének egyik fő eszköze a rendszeres és gondos ellenőrzés. Még ma is előfordul néha, hogy egy-egy határozatunk papíron marad, vagy nem teljesen valósul meg. A megyei pártbizottság gyakorlatából már említettem példát erre, s alsóbb szinten is megtörténik ez. A dorogi járási párt-végrehajtóbizottság például 1958-ban határozatot hozott a pártcsoportok belső életének megjavítására, de a végrehajtást nem jól szervezte meg és nem ellenőrizte: ezért a járás számos pártszervezetében még ma is formális a pártcsoportok tevékenysége. De a gazdasági életben is előfordul ilyesmi. Példaként elég, ha a beruházások szétforgácsolására utalok, vagy arra a még mindig gyakori jelenségre, hogy az év első felében a beruházások készültségi foka elmarad az előirányzat mögött, az utolsó hónapokban és hetekben pedig rohammunkával kell pótolni a késést.

Mi az oka annak, hogy számos pártszervezetünkben még nem teljesen érvényes a vezetés kollektivitása?

A nehézségek egyik forrása módszerbeli gyengeségekben és bizonyos kényelmességben keresendő. A kollektív vezetés szükségességét ma már mindenki elismeri, a kollektív munka megszervezése azonban már sok gondot, időt, konkrét szervező munkát követel meg: össze kell hangolni a vezetőség tagjainak teendőit, gondoskodni kell az ülések előkészítéséről, a munka elosztásáról, és így tovább. Itt igen sok tennivaló van, nagyrészt olyan gyakorlati dolgok, amelyeknek elhanyagolása következtében minden elvi egyetértés ellenére is akadozni kezd a vezetés kollektivitása.

Az ipari üzemekben például a vezetőségi tagok más-más üzemrészekben és gyakran különböző műszakokban dolgoznak. Ez — minden hasznossága ellenére is, megnehezíti a közös megbeszélések, értekezletek megszervezését különösen a bányaüzemekben. A gép mellett dolgozó vezetőségi tag munkaidő alatt nem mozoghat olyan szabadon, mint a műszaki vagy adminisztratív beosztásban lévő, ezért némelyik üzemben minden feladatot az utóbbiakra hárítanak.

Egy másik akadályozó tényező az, hogy a vezetőségi tagok egy részének hiányos a képzettsége, és a szakértelme. Ahogy előrehaladunk, mind bonyolultabb problémák merülnek fel és várnak megoldásra a párt tevékenységében. Most, amikor a szocialista társadalom alapjainak lerakásán, a szocialista építés meggyorsításán munkálkodunk, a gazdaságosság növelésének, a termelékenység emelésének, a technika fejlesztésének problémáiról jóval többet kell tudnia a vezetőnek, nemcsak az igazgatónak, a főmérnöknek, a művezetőnek, hanem a pártmunkásnak is — mint azelőtt. Az élet egyre több szakmai ismeretet, nagyobb műveltséget követel meg a pártszervek vezetőitől és tagjaitól, s jó néhány vezetőségi tagból bizony hiányzik ez. Ezért nem tudnak állást foglalni, ezért húzódnak a véleménynyilvánítástól, s emiatt nem tudnak megfelelően részt venni az ellenőrzésben sem.

Digitized by Google

A kollektív vezetés az adott területen való jártasságot, hozzáértést is megköveteli a választott testületek és az apparátus tagjaitól. Enélkül hiába tartják be pontosan az ülések összehívásának, előkészítésének, rendjének, a munka megszervezésének szabályait. Minden pártmunkásnak rendszeresen gyarapítania kell tehát a politikai és szakmai ismereteit. Ma már megyénkben is mind többen értik meg ennek fontosságát, s igen sok pártaktivista tanul. A legutóbbi vezetőségválasztások ebből a szempontból is tovább javították a vezetőségek összetételét. Sok régi vezetőségi tag helyébe választottak szélesebb látókörű, képzettebb, vezetésre alkalmasabb elvtársat.

Megyénkben ma a legtöbb vezető megérti a kollektív vezetés jelentőségét és hasznát. A személyi kultuszt és következményeit — miként hazánkban általában — megyénkben is leküzdöttük, s érvényre juttattuk a pártélet lenini szabályait, kifejlesztettük a pártdemokráciát. Nagy eredménye ez annak a küzdelemnek, amelyet pártunk, az MSZMP, létrejötte óta teljes következetességgel folytat. Még nem teljesen tűntek azonban el az önteltség, a hatalomtól való megrészegedés, a bírálattól való irtózás jelenségei. Ezek, ha szembe nem szállunk velük, veszélyeztethetik a párt helyes irányvonalának érvényesülését.

Még mindig akadnak olyan titkárok, akik sorozatosan megkerülik a vezetőséget, és annak tudta nélkül döntenek fontos, a kollektív testületre tartozó dolgokban is.

A párttagság egyre határozottabban elítéli az ilyen helytelen vezetési módszert. Tatabányán több vezetőségválasztó taggyűlés elmarasztalta az önkényesen vezető titkárokat. A Tatabányai Szénbányászati Tröszt Anyagellátó Vállalatának taggyűlésén például többen is megbírálták a pártszervezet titkárát azért, mert a teendőket gyakran nem tárgyalta meg a pártvezetőség többi tagjával, s nem tájékoztatta őket fontos kérdésekről.

Az a vezető, aki önmagát mindenkinél okosabbnak tartja, s nem veszi figyelembe mások véleményét, előbb-utóbb szembekerül a kollektívával. Ilyen vezetési módszerekkel azonban ma már egyetlen vezető sem maradhat huzamosabb ideig a posztján, mert a kommunisták megvonják tőle a bizalmat, és a legelső alkalommal megfelelőbbet állítanak helyébe.

II.

A kollektív vezetés korántsem csak a választott testületek kollektív tudásának és tapasztalatának felhasználásából áll. Hogy munkánk sikeres legyen, *az egész párttagság* tudására, ismereteire, tapasztalataira szükségünk van.

Ez vonatkozik természetesen nemcsak az alapszervezetekre, hanem felsőbb pártszervekre is. A Központi Bizottság a munkásosztály helyzetének vizsgálatakor és máskor is példát mutatott nekünk, hogyan lehet kommunisták és a párttal rokonszenvező pártonkívüliek egész sorát bevonni egy-egy terület felülvizsgálásába, a határozatok előkészítésébe. Mi is igyekszünk alkalmazni ezt a helyes módszert. A megyei és járási pártszervek elé kerülő jelentések és beszámolók kidolgozását legtöbbször brigádvizsgálat készíti elő, s ezekbe a brigádokba

Digitized by Google

számos különböző területen dolgozó elvtársat vonunk be. A brigádok nem egyszer több száz dolgozó véleményét hallgatják meg és ebből vonnak le következtetéseket.

Mindinkább igyekszünk meghonosítani azt a módszert, hogy kikérjük azoknak a véleményét, akikre egy-egy készülő határozat vonatkozik, s akiknek végre kell majd hajtaniok. Így kevesebb meglepetés, csalódás érhet bennünket, gyorsabb és következetesebb lesz a végrehajtás. Ez azonban csak az egyik oldala a dolognak; a másik az, hogy a határozat végrehajtása közben is meg kell kérdeznünk az érintettek véleményét. Így ellenőrizni tudjuk határozataink helyességét, s időben tudunk változtatni azokon a pontokon, amelyek nem álltak ki az idő próbáját.

A vezetés kollektív jellegének erősítésében különösen fontos szerepük van a pártbizottságok mellett dolgozó aktivistáknak, a belőlük alakult társadalmi bizottságoknak. Ismeretes, hogy a pártapparátus ma lényegesen kisebb, mint az MDP időszakában volt. S hogy munkájának hatékonysága mégsem csökkent, sőt emelkedett, jórészt az apparátus mellett dolgozó társadalmi munkásoknak köszönhető.

A pártmunka társadalmi jellegének erősítését eddig is fontos feladatunknak tekintettük, de most az SZKP XXII. kongresszusa után — amely különösen előtérbe állította ezt a kérdést — még nagyobb figyelmet szentelünk rá. A megyei, a járási, a városi pártbizottságok osztályai mellett már eddig is szép számban létesültek különféle bizottságok. Ezek újabb erőket vonnak be a pártbizottság munkájába és az adott terület legjobb szakembereiből állnak. A Tatabányai Városi Bizottság, illetve annak ipari osztálya mellett már két éve működik egy műszaki gazdasági bizottság. Ez a mérnökökből és közgazdászokból álló kollektíva — amely vizsgálataiba más szakembereket, köztük nem kis számban pártonkívülieket is bevon — már többször adott igen hasznos tanácsokat a pártbizottságnak.

Az ilyen irányú munkát azonban még tovább kell fejlesztenünk. Ma még ugyanis egyes társadalmi bizottságok csak rendszertelenül, alkalomszerűen dolgoznak. Erről azonban nem az aktivisták tehetnek — ők nagyon szívesen segítenek nekünk, hanem mi, mert nem teremtjük meg rendszeres működésük feltételeit, nem eléggé támaszkodunk rájuk.

Minden szinten szükséges hogy a párttagok nagy tömegeit bevonjuk a vezetésbe, az alapszervezetekben pedig egyenesen elengedhetetlen. Feltétlenül törvénnyé kell válnia a szervezeti szabályzat azon megállapításának, hogy az alapszervezet legmagasabb fóruma a taggyűlés, s a vezetőség felelősséggel tartozik neki.

A taggyűlések mindinkább be is töltik ezt a szerepüket. Rendszerint napirendre tűzik a fontosabb kérdéseket, s a vezetőségek általában számot adnak munkájukról. A taggyűlések ma már többnyire nemcsak tudomásul veszik a vezetőség álláspontját, hanem vitatkoznak is róla, vélemények és ellenvélemények csapnak össze, s belőlük kristályosodik ki a helyes álláspont. A párttagság felelősségérzete különösen a vezetőségválasztó taggyűléseken mutatkozott meg. Párttagjaink bátran és határozottan foglaltak

Digitized by Google

állást mind a munka megjavítását illetően, mind személyi kérdésekben, és sok okos, talpraesett javaslatot vetettek fel.

Még mindig megesik azonban, hogy a kollektív vezetést a vezetőség testületi munkájára szűkítik le. Több termelőszövetkezeti pártszervezetünkben még rendszertelenül hívják össze a taggyűléseket, a vezetőség nem készül fel alaposan, s emiatt a beszámoló és a vita színvonala sem kielégítő. A vezetőség néha kész tények elé állítja a taggyűlést, s csupán tájékoztatja olyan dolgokról, amelyekben az egész párttagságot illeti meg a döntés joga.

A marxista—leninista pártokat — tanítja Lenin — többek között az teszi legyőzhetetlenné, hogy nem félnek feltárni gyengeségeiket és tudják, hogyan kell idejében leküzdeniük ezeket. Ezért mindig fontos dolog a párt életében a kritika és az önkritika alkalmazása. Különösen megnő a kritika és önkritika fontossága a munkásosztály hatalomra jutása után. A proletárdiktatúra rendszerében pártunk vezető helyet foglal el, ezért mindenekelőtt magunknak kell feltárnunk a hibákat. Ebben természetesen segítenek bennünket pártonkívüli harcostársaink is — akiktől nemcsak elismerő szót várunk, hanem bíráló észrevételeket is — de a fő feladat itt mégis a vezető párt tagjaira, a kommunistákra hárul.

Amint ezt pártunk szervezeti szabályzata is leszögezi, a párttagnak nemcsak joga, hanem kötelessége is a bírálat, személyre való tekintet nélkül. Pártunkban ma olyan légkör uralkodik, amelyben kibontakozhat a pártszerű kritika. A pártfórumokon rendszeressé vált, hogy a részvevők bátran és elvi alapokról bírálják a vezető szervek és egymás munkájának fogyatékosságait, gyengéit. Az elhangzott bírálatok egyre kevésbé egyoldalúak, segítő szándék, a párt ügye iránt érzett felelősség fejeződik ki bennük. Ennek a légkörnek a kialakulásában láthatjuk az egyik legfőbb eredményét annak a küzdelemnek, amelyet az MSZMP megalakulásától kezdve a pártélet lenini normáinak hiánytalan érvényesüléséért folytat.

Nyugodtan kijelenthetjük, hogy pártunkban — a mi megyénk területén is — ritka, elszigetelt jelenség a bíráló szó megtorlása. Már nem ilyen ritka dolog azonban az, hogy egyes elvtársak mimóza-érzékenységgel fogadják a kritikát, és a legjobb szándékú bírálattól is halálra sértődnek. Jónéhány elvtárs szinte betegesen fél attól, hogy elismerje saját hibáját, noha maga — adott alkalommal — szívesen kritizál másokat. Vannak ilyen elvtársak az egyszerű párttagok sorában is.

Az állami és gazdasági élet különféle tisztségeiben dolgozó elvtársak némelyike pedig olykor-olykor a bírálat visszaverésére, elhallgattatására is hajlamos.

Az Esztergomi Szerszámgépgyár egyik üzemvezetője például nemrég megbírálta igazgatóját, mert az a törvényes előírásokat megszegve, „fekete" túlórákat akart kifizetni. Az igazgató erre azonnal szabadságra küldte az üzemvezetőt, s le akarta váltani beosztásából. Egy-két állami gazdaságunkban megtörtént, hogy a bírálót később valamilyen címen elbocsátották, s a területi egyeztető bizottságnak kellett utólag igazságot szolgáltatnia. A Dorogi Járási Tanács elnökhelyettesét a szakszervezeti taggyű-

Digitized by Google

lésen megbírálták, mert nem járt el a rendezvényekre. Másnap az elnökhelyettes erélyesen felelősségre vonta a szakszervezeti bizottság titkárát, s közölte: máskor ilyesmi elő ne forduljon, mert különben keményebben fog eljárni vele szemben.

Az illetékes pártszervek megvédik a bírálókat, elítélik az effajta eljárást, s igyekeznek elejét venni annak, hogy megismétlődjenek. A megyei pártbizottság újra meg újra hangsúlyozza, hogy a vezetőknek meg kell szívlelniök a dolgozók észrevételeit, bírálatait. Ez irányú tevékenységünket tovább kell folytatnunk, mindenekelőtt nevelő munkával, de ha szükséges, határozott intézkedésekkel is, hogy véglegesen száműzzük a bírálat elfojtására irányuló törekvéseket. Végérvényesen ki kell irtanunk azt a több évszázados, keserű tapasztalatból származó szemléletet, amelyet a közmondás így fejez ki; „ne szólj szám, nem fáj fejem". De ehhez az kell, hogy kézzelfoghatóan be tudjuk bizonyítani mindenkinek: a jószándékú bírálatért a mi társadalmunkban senkinek sem történhet bántódása.

Keményen harcolunk a bírálat elfojtása ellen, de egyáltalán nem érthetünk egyet a kritikához való opportunista viszonnyal. Egyes elvtársak azt hiszik, hogy minden bírálatot el kell fogadniuk, akár igazságot tartalmaz, akár nem, mert különben nem lesz jó a dolgozókhoz való viszonyuk. Többször tapasztaltuk, hogy egyes üzemi igazgatók nem mertek fegyelmi eljárást indítani olyan dolgozó ellen, aki időközben megbírálta őket, mert féltek, hogy a kritika elfojtásával vádolják majd meg. A Tatai Halgazdaság igazgatója például nem mert megbüntetni egy olyan dolgozót, akinek a hanyagsága következtében számottevő mennyiségű hal pusztult el; ez az ember ugyanis időközben koholt vádakkal feljelentette őt. Az ilyen magatartás valósággal fejtetőre állítja a dolgok helyes rendjét, ezért keményen szembe kell szállnunk vele.

A bírálathoz való helytelen viszonynak van egy másik, már régóta ostorozott, de még mindig fellelhető megnyilvánulása is. Egyes elvtársak elismerik ugyan, hogy hibáztak, fogadkoznak is, hogy ezután minden másképpen lesz — de azután mégis úgy marad minden, ahogyan volt. A kritikának ilyen formális elfogadása ellen is határozottan küzdenünk kell, mert az ilyesmi csak lejáratja a kritikát és az önkritikát, de nem segíti elő a hibák megszűnését.

A helyes kritikai szellem kialakítása természetesen nem csak ott szükséges, ahol napirenden vannak a hibák, hanem ott is, ahol általában jók a vezetők, s zavartalanul folyik a munka. Nem volna helyes, ha a jó vezetőket megfosztanák a bírálhatóság éltető levegőjétől, hisz történelmi igazság, hogy ahol munka folyik, ott kisebb-nagyobb hibák is történnek. Ahol jól dolgoznak, ott kisebbek a hibák, de ha a kis hibákat nem bírálják, akkor nehezen jóvátehető bajok is következhetnek belőlük.

A bírálat szabadságáért küzdve egyúttal a legélesebben harcolnunk kell a bírálat álarcában jelentkező intrika ellen. Az intrikát természetesen elsősorban a vádak hamis volta különbözteti

Digitized by Google

meg a kritikától — bár jószándékú bíráló is tévedhet. De az intrikának a célja és tényleges oka is más, mint a bírálaté. Az intrikus személyes érdekből, karrierizmusból, bosszúvágyból, vagy egyéb nemtelen okokból becsületes embereket rágalmaz. A komáromi járás egyik kis községében például a volt párttitkár azzal vádolta meg a pártszervezet új titkárát, hogy tolvaj és iszákos. A vizsgálat megállapította, hogy e vádak rosszindulatú ferdítések, amelyeket sértődöttségében agyalt ki a rágalmazó.

A kritikát nem mindig könnyű elválasztani az intrikától. Az intrikusok mindent meg is tesznek, hogy megnehezítsék ezt, s ha felelőtlen rágalmaikért kérdőre vonjuk és pártbüntetésben részesítjük őket, nagy hangon „a kritika elfojtásáról" sápítoznak. Ez azonban továbbra sem akadályozhat meg bennünket a rágalmazás és az intrika elleni fáradhatatlan harcban.

A kommunista párt nem önmagáért, hanem a dolgozó tömegek felemelkedéséért, a szabad és boldog élet megteremtéséért harcol. Nem hagyhatjuk tehát figyelmen kívül a pártonkívüliek millióit, akik a kommunistákkal vállvetve küzdenek a szocializmusért. A különféle társadalmi mozgalmakban és tömegszervezetekben: a szakszervezetekben, a KISZ-ben, a Hazafias Népfront bizottságaiban, a Nőtanácsokban, és másutt sok-sok pártonkívüli harcostársunk fáradozik a köz javára. Akkor válik teljessé a vezetés kollektív jellege, ha az ő hangjukra is ügyelnek, az ő ismereteikből, tapasztalataikból is merítenek a pártszervek.

A tömegszervezetek nemcsak arra valók, hogy a pártonkívüli tömegeknek megmagyarázzák a párt politikáját, hogy bevonják őket a szocializmus építésébe, hanem arra is, hogy közvetítsék a párthoz a tömegek tapasztalatait, kívánságait, hangulatát is.

A párt vezetői azonban nemcsak a társadalmi szervezetek közvetítésével értesülnek a tömegek véleményéről. Feltétlenül szükségük van közvetlen és személyes kapcsolatra is. Az a vezető, aki csak az íróasztala mellől próbál tájékozódni és irányítani, előbb-utóbb kudarcot vall. Az életet csak az ismerheti meg a maga mélységében és sokoldalúságában, aki rendszeresen találkozik a dolgozókkal. S ezt a dolgozók is igénylik, megkívánják, hogy a vezetők közöttük éljenek, ismerjék meg problémáikat, mindennapi életüket, s válaszoljanak kérdéseikre.

Megyei és járási pártszerveink vezetői igyekeznek is eleget tenni ennek az óhajnak. Gyakran felkeresünk egy-egy üzemet, termelőszövetkezetet, beszélgetünk a munkásokkal, a szövetkezeti parasztokkal, gyűléseken ismertetjük velük a párt politikáját.

A tömegekkel való szoros kapcsolat nélkül nem érvényesül igazán a kollektív vezetés, de jó tömegkapcsolat sem képzelhető el ott, ahol a vezetés nem kollektív. Aki még legközelebbi munkatársait sem vonja be az ügyek eldöntésébe, az még kevésbé érzi szükségesnek azt, hogy az „egyszerű" emberek szavát meghallgassa. Az ötvenes évek elején magunk is meggyőződhettünk róla, hogy a kollektív vezetés meg-

Digitized by Google

sértése általában együtt jár a tömegektől való elszakadással.

A dolgozókkal való személyes találkozás, a tömegszervezeti rendezvényeken és tömeggyűléseken való részvétel sok tapasztalatot nyújt a vezetőknek, s módot ad rá, hogy tanuljanak a tömegektől. Az olyan látogatások, beszélgetések azonban, amelyek csak a látszatot szolgálják, senkinek sem használnak. „A tömegekkel való kapcsolat különféle lehet: mélyen gyökerező és eleven, vagy felszínes és formális" — mondotta Hruscsov elvtárs, az SZKP XXII. kongresszusán. A vezetők ne csak „körülnézni" menjenek a dolgozók közé, hanem azért, hogy lássanak, halljanak, ismerjék meg a helyi viszonyokat és vonjanak le belőlük helyes következtetéseket az irányító munkához. Ha nem ezt teszik, csorbítják a tömegeknek a vezetésbe vetett bizalmát. Az utóbbi hónapokban is többször megbizonyosodtunk erről. A dorogi járási pártbizottság munkatársai például a vezetőségválasztás előtt több ízben is jártak az Esztergomi Szerszámgépgyár alapszervezetében. Az előkészítő munka során azonban kevés gondot fordítottak a helyi körülmények, a párttagság és a dolgozók véleményének megismerésére, s így teljesen csődöt mondottak a pártbizottságnak az új vezetőséggel kapcsolatos elképzelései. Az alapszervezet tagjai — nagyon helyesen — azokat az elvtársakat választották a vezetőségbe, akiket ők a legrátermettebbeknek tartottak. A dolgozók véleményének hiányos ismeretéből fakadt a tatai járás vezetőinek az a törekvése is, hogy egyesítsék Kocs két nagy termelőszövetkezetét, a szövetkezeti gazdák ugyanis ellenezték az egyesülést. A járási vezetők nem tudták ezt, elképzelésük tehát elhamarkodott volt.

A jó tömegkapcsolatok azonban egyáltalán nem azt jelentik, hogy a vezetőknek kritikátlanul el kell fogadniok mindazt, amit a tömegek mondanak. A dolgozók nem azt várják tőlünk, kommunistáktól, hogy mindenre rábólintsunk, hanem azt, hogy mutassuk meg az utat, a teendőket. A minden áron való egyetértés nem vonzza hozzánk, hanem éppenséggel eltaszítja tőlünk a tömegeket. Az emberek megbecsülik a nyílt, határozott beszédet, s nincs olyan „kényes" kérdés, amelyben szót ne lehetne érteni velük. Jellemző példa erre az üzemi normák kiigazítása. Az Eternit gyár egyik-másik üzemrészének munkásai rosszallóan fogadták a rendezést, s az új munkanormák bevezetésekor csökkentették a munkatempót. Az üzem vezetői ismételten megmagyarázták nekik az intézkedés szükségességét, s bebizonyították, hogy ha elég szorgalmasak, akkor nemhogy csökkenne, hanem még növekedik is az egyéni keresetük. Egy hónap elteltével már maguk a dolgozók is elismerték, hogy a normáknak a megváltozott műszaki feltételekhez igazítása nemcsak a népgazdaságnak az érdeke, hanem egyénileg is hasznos.

Hozzátartozik a vezetés kollektivitásához a dolgozók bejelentéseinek gondos megvizsgálása és megszívlelése. Megyénkben mindennap sokan keresik fel a pártbizottságokat, az alapszervezeti vezetőket, sokan fordulnak hozzánk levélben is. A panaszok és kérelmek jelentős része személyes természetű, de tekintélyes

Digitized by Google

hányaduk közérdekű bejelentés. Akik helyes közérdekű észrevételeket tesznek, azok szélesítik a vezetés kollektív jellegét.

Megyei pártszerveink általában nagy gonddal kezelik a dolgozók panaszait és észrevételeit. Pártbizottságaink mellett társadalmi aktivistákból külön panaszügyi bizottságok létesültek; ezek minden bejelentést megvizsgálnak, s ahol lehet intézkednek. Hiányossága viszont munkánknak az, hogy a bejelentéseket nem összegezzük kellőképpen, s ritkán vonunk le általánosítható következtetéseket belőlük.

*

Az MSZMP megalakulása óta elért sikereinknek fontos tényezője, hogy az utóbbi öt évben nagy figyelmet fordítottunk a vezetés kollektív jellegének érvényesítésére, a párttagság kezdeményező készségének kibontakoztatására, a tömegek tudásának és tapasztalatainak felhasználására. Az élet bebizonyította, hogy vezetési módszereink helyesek, s hogy csak akkor tudunk eredményes munkát végezni, ha következetesen ragaszkodunk hozzájuk, és egyszer s mindenkorra száműzzük a személyi kultuszból eredő régi, káros gyakorlat maradványait. Az SZKP XXII. kongresszusának a személyi kultusz okozta károkról, a kollektív vezetés szerepéről és jelentőségéről adott elemzése teljes mértékben egybevág a mi pártunk tapasztalataival. Tapasztalataink szerint a személyi kultusz megszüntetése egyáltalán nem csökkentette, hanem megnövelte mind a párt egészének, mind a vezetőknek, s köztük a jól dolgozó helyi vezetőknek a tekintélyét, erősítette a párt és a tömegek kapcsolatát, magasabb szintre emelte a vezetést. Ez arra buzdít bennünket, hogy tovább erősítsük a vezetés kollektivitását, fejlesszük a bírálatot és az önbírálatot, kiküszöbölve a még fellelhető gyengeségeket és hiányosságokat. Így emelhetjük még magasabb színvonalra megyénkben is a vezetést, így növelhetjük tovább a párttagságban és a dolgozó tömegekben a közügyek iránti felelősségérzetet.

Nemeslaki Tivadar

Digitized by Google

NEMZETKÖZI SZEMLE

A nemzetközi szakszervezeti mozgalom az V. Szakszervezeti Világkongresszus tükrében

1961. december 4-től 15-ig Moszkva ismét nagy jelentőségű nemzetközi esemény színhelye volt. Ott ülésezett az V. Szakszervezeti Világkongresszus, amelyen 143 millió szervezett dolgozó képviselői vettek részt minden földrészről, 97 országból, köztük a csaknem 2,5 millió tagot számláló magyar szakszervezetek küldöttei is. Jóllehet több országban a reakciós erők megakadályozták, hogy a küldöttek elutazzanak a kongresszusra, ennek ellenére ezer képviselő vett részt a kongresszus munkájában. Az SZVSZ-hez tartozó szervezetek delegációi mellett ott voltak az olyan nagy tekintélyű autonóm szakszervezeti mozgalmak küldöttei is, mint a Japán Szakszervezeti Főtanács (SOHYO), az Össz-Afrikai Szakszervezeti Szövetség, az Arab Szakszervezeti Szövetség, a Chilei Szakszervezeti Egységközpont, és egy sor olyan szakszervezet képviselői, melyek az ún. Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Szövetségéhez tartoznak.

Ez a találkozó méltó módon juttatta kifejezésre a nemzetközi proletariátusnak, a világ dolgozóinak azt az akaratát, hogy korunk legfontosabb kérdéseit a népek javára oldják meg. Mind az öt földrész szakszervezeti küldöttei impozáns egységben foglaltak állást és határozták meg a szakszervezetek feladatait a békéért, a gyarmati rendszer teljes és végleges megszüntetéséért, a társadalmi haladásért folyó harcban. Az egységes állásfoglalás azt bizonyítja, hogy a fő kérdésekben nincs eltérés a szervezett dolgozók között.

A kongresszus résztvevőire mély benyomást tett az, hogy a tanácskozások színhelye a Kreml-nek az a kristálypalotája volt, amelyben néhány héttel előbb a kommunizmus építői tartották történelmi jelentőségű XXII. kongresszusukat, és ahol a kommunizmus programját elfogadták. A küldöttek a gyakorlatban is megismerkedtek a kommunizmus építésével, a szovjet szakszervezetek tevékenységével, a szovjet emberek mindennapi életével.

A Szovjetunió hatalmas tekintélyét és a kongresszus küldötteinek a szovjet nép iránti elismerését és szeretetét különösen akkor lehetett érezni, amikor Hruscsov elvtárs üdvözölte a kongresszust és nagy figyelmet keltett beszédét elmondta. A nemzetközi erőviszonyok megváltozásának, a kommunizmus korszaka beköszöntésének hatása érződött a szakszervezeti küldöttek felszólalásaiban, különösen, amikor a kommunizmus programjának nemzetközi jelentőségére mutattak rá és állást foglaltak korunk fő kérdéseiben.

•

Digitized by Google

A valóban nemzetközi, harcos szakszervezeti szövetség megteremtésének kezdeményezői elsősorban a szovjet szakszervezetek voltak, amelyek mindig következetesen harcoltak az egész világ dolgozóinak egységéért. A második világháború idején a fasizmus elleni harc során a tőkés országok munkásosztálya is felismerte, hogy szorosabbra kell vonnia sorait és olyan világszervezetben kell egyesülnie, amely a munkásosztály érdekeinek megfelelő politikát folytat. Az antifasiszta tömegmozgalom világméretű fellendülése azt eredményezte, hogy 1944 decemberében létrejött a szakszervezeti világkonferencia előkészítő bizottsága, és 1945. október 3-án Párizsban megalakult a Szakszervezeti Világszövetség. Az SZVSZ létrejöttével első ízben alakult ki olyan szervezet, amelyben mind az öt világrész szakszervezetei képviseltették magukat. Ott voltak egymás mellett a szovjet és az amerikai, a lengyel és az angol szervezett dolgozók küldöttei, társadalmi rendszerre, faji, vallási és világnézeti különbségre való tekintet nélkül: a világ szervezett dolgozóinak 64 milliós serege.

Fennállásától kezdve az SZVSZ szilárdan kitart az alakuló kongresszuson vállalt kötelezettségei mellett, amelyeket alapszabályaiban is lerögzített. Harcol az imperialista háború veszélye és az újraéledő fasizmus ellen, a békéért, a dolgozók élet- és munkakörülményeinek állandó javításáért, a gyarmati rendszer mielőbbi megszüntetéséért, a gazdaságilag elmaradott országok fejlődésének gyorsításáért. Nemzetközi fórumokon védte a munkásosztály érdekeit, szüntelenül és következetesen küzd a nemzetközi munkásosztály egységéért, mely elengedhetetlen feltétele a sikeres harcoknak.

Az SZVSZ-nek azonban létrejöttétől kezdve az egységbontó törekvésekkel szemben is küzdelmet kellett folytatnia. A munkásáruló jobboldali csoportok — miután tapasztalták, hogy az SZVSZ osztályharcos politikáját nem tudják az imperializmust szolgáló osztályegyüttműködés vonalára siklatni — tagságuk megkérdezése nélkül szakadást idéztek elő. Kiléptek az SZVSZ-ből, ürügyül használva fel azt, hogy az SZVSZ visszautasította a Marshall-tervet és így nem vált az amerikai imperializmus szekértolójává. A szakadárok 1949-ben létrehozták a reakciós Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Szövetségét.

Amerika, Anglia és néhány más nyugati ország jobboldali szakszervezeti vezetői halálos csapást akartak ezzel mérni az SZVSZ-re. Nem így történt. Az SZVSZ végig megmaradt a nemzetközi munkásosztály alapvető érdekei élharcosának, s ezért nemhogy gyengült volna, hanem erősödött, s befolyása, tekintélye ma nagyobb, mint bármikor is volt. Ezt lemérhetjük tagságának számszerű alakulásában is. Első kongresszusán (1945-ben, Párizsban), 64 millió, a II. kongresszuson (1949-ben, Milánóban) 78 millió, a III. kongresszuson (1953-ban, Bécsben) 84 millió, a IV. kongresszuson (1957-ben, Lipcsében) 92 millió, az V. kongresszuson (1961-ben, Moszkvában) pedig 120 millió szervezett dolgozót tömörített soraiban, majdnem kétszer annyit, mint megalakulásakor foglalt magában, pedig azóta kiváltak belőle néhány tőkés ország szakszervezetei.

Digitized by Google

Jelenleg a világ szervezett dolgozóinak nagy többsége két nagy és néhány kisebb nemzetközi szakszervezeti szövetségben tömörül. A szakszervezeti tagok száma szerte a világon a 200 millióhoz közeledik. Ebből a legtöbb szervezett dolgozó, mintegy 120 millió az SZVSZ-hez tartozik, kb. 50 millió az SZSZNSZ-hez, mintegy 20 millió pedig az autonóm szakszervezetekben tömörül. Az SZVSZ-szel az autonóm szakszervezetek, s egyre inkább egyes, az SZSZNSZ-hez tartozó szervezetek is együttműködnek, s így a világ szervezett dolgozóinak döntő többsége ma már az osztályharcos SZVSZ hatókörébe tartozik.

Az SZVSZ befolyásának ez a hatalmas fejlődése összefügg a nemzetközi erőviszonyokban bekövetkezett változásokkal. A nemzetközi szakszervezeti mozgalom haladó erőinek harca ugyanis előmozditja az erőviszonyok további kedvező alakulását. Nem kétséges, hogy a kommunista és munkáspártok világméretű erősödése, és a kommunisták önzetlen, harcos tevékenysége a szakszervezetekben, jelentősen meggyorsítja ezt a fejlődést.

*

Az V. Szakszervezeti Világkongresszus munkájának középpontjában az SZVSZ által kidolgozott nemzetközi szakszervezeti akcióprogram-tervezet és az erre felépített két fő referátum állott.

Az akcióprogram-tervezetet az SZVSZ Elnökségének 1961 júniusi határozata alapján a nemzetközi szakszervezeti mozgalomban széleskörű vitára bocsátották, s így hazánkban is ismertették. Az V. Világkongresszus előkészítéseképpen az SZVSZ arra törekedett, hogy sok ország szakszervezeteinek bevonásával alakítsa ki a szakszervezetek tevékenységének egységes irányvonalát a nemzetközi mozgalom legfontosabb kérdéseiben.

A vitában a kongresszus mintegy 1000 résztvevője közül 114-en szólaltak fel. Figyelmüket különösen két fő kérdés kötötte le: a *békeharc és a gyarmati rendszer felszámolásáért folyó küzdelem.*

Az SZVSZ és tagszervezetei osztályalapon álló állandó felvilágositó, mozgósító és szervező munkát végeznek a világpolitika jelenlegi fő küzdelme, a békeharc mind szélesebb kibontakozásáért. Hogy csak néhány konkrét kezdeményezést említsünk: Az SZVSZ görlitzi nemzetközi konferenciájának felhívására 1959. május 15—június 15-ig akcióhónap zajlott le az egész világon a német békeszerződés megkötéséért és az atomrobbantási kísérletek beszüntetéséért. 1959 decemberében a SZVSZ felhívására nemzetközi méretű szolidaritási akció bontakozott ki a japán—amerikai katonai szerződés ellen küzdő japán dolgozók támogatására. 1960 májusában, a csúcsértekezlet előestéjén, az SZVSZ levelet intézett a négy nagyhatalom kormányaihoz az általános és teljes leszerelés érdekében. 1961 őszén, Berlinben az SZVSZ nemzetközi szakszervezeti konferenciája 114 millió dolgozó nevében harcra szólította fel a világ összes dolgozóit és szakszervezeteit a német kérdés és a berlini probléma azonnali békés megoldásáért.

Az SZVSZ nemzetközi szinten igyekszik összehangolni a szakszervezeti dolgozóknak a békéért, a fegyverkezési verseny, az imperialisták ázsiai, közép-keleti és

Digitized by Google

latin-amerikai agresszív mesterkedései ellen folyó harcát. A leszerelés jelszavát az SZVSZ-en kívül álló szakszervezetek nagy része is átvette, bár az SZVSZ ismételt javaslatai ellenére sem sikerült közös harci platformot kialakítani az SZSZNSZ felső vezetésével.

A szocialista országok szakszervezetei úgy járulhatnak hathatósan a békeharchoz, ha a dolgozókat a hazai feladatok sikeres megoldására, a népi hatalom politikai és gazdasági erősítésére mozgósítják, s a proletár internacionalizmus szellemében nevelik őket.

Az SZVSZ V. kongresszusa is értékelte a nemzetközi erőviszonyokban 1957 óta bekövetkezett változásokat és leszögezte, hogy a háború ma már nem végzetszerű, a békét meg lehet őrizni. De ugyanakkor azt is megállapította, hogy a szakszervezetek ebben a küzdelemben még nem állnak a jelenlegi követelmények színvonalán, harcuk nincs arányban a világháború veszélyével, amely különösen az amerikai imperializmus és a nyugatnémet militarizmus részéről fenyeget. Ebben jelentős része van az SZSZNSZ hidegháborút támogató tevékenységének is.

Saillant elvtárs, az SZVSZ főtitkára, referátumában kiemelte: „Kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy az eddigi összes közös akcióink sem voltak elegendők ahhoz, hogy vereséget mérjenek az imperialisták erőszak-politikájára és meghiúsítsák háborús előkészületeiket. Tagadhatatlan, hogy a nyugati országok munkásosztályának soraiban — a jobboldali szakszervezeti vezetők megtévesztő propagandája következtében — a háborús veszély bizonyos lebecsülése tapasztalható. Meg kell szüntetni ezt — mondotta —, ha eleget akarunk tenni a ránk háruló felelősségnek."

*

A kongresszus figyelmének középpontjában a békeharc kérdései mellett a gyarmati rendszer teljes megszüntetéséért folyó harc állt.

A gyarmati népek függetlensége az SZVSZ-nek megalakulása óta egyik legfontosabb ügye. Már 1945-ben a párizsi alakuló kongresszus kimondotta: „A fasiszta hatalmakon aratott győzelem... nem lenne teljes, ha most a gyarmatokon és az összes nemzetek területein élő népektől megtagadnánk örökölt jogaik teljes élvezését." Az SZVSZ azóta is szüntelenül napirenden tartja ezt a kérdést, és egész tevékenységében elsőrangú fontosságot tulajdonít a nemzetközi proletárszolidaritás megszilárdításának a gyarmatosítás elleni küzdelemben.

A IV. Szakszervezeti Világkongresszus óta eltelt 4 év alatt 22 újabb ország sokmilliós népe vívta ki függetlenségét. A gyarmati országok népei döntő rohamra indultak a szégyenletes rendszer felszámolásáért.

Az V. kongresszus összetételében és tartalmában is tükröződött ez a történelmi jelentőségű folyamat. Az SZVSZ kongresszusain eddig soha nem vettek részt ilyen nagy számban Afrika, Ázsia és Latin-Amerika küldöttei. Így 24 küldöttség Latin-Amerika országait képviselte, 29 pedig Afrikáét. Soha nem hangzott el e világrészek képviselőinek enynyi fontos, tanulságos, bizakodó és lelkes felszólalása. A gyarmati népek, a nemrég felszabadult országok, a kapitalista és

Digitized by Google

a szocialista országok dolgozói közötti harcos összefogás és szolidaritás érzése az egész kongresszus munkáját áthatotta.

Kitörő lelkesedés fogadta Kuba hős munkásosztályának küldöttségét, mely a kongresszus egész ideje alatt szinte jelképe volt a győzelmes imperialistaellenes forradalmi harcnak. De forró, szívből jövő ünneplésben részesültek a több mint nyolc év óta vérét hullató algériai nép megbízottai, a már felszabadult, új jövőt építő Mali dolgozóinak képviselői is és mindazok a szakszervezeti harcosok, akik nemzetük függetlenségének kivívásáért vagy megszilárdításáért küzdenek.

Az V. kongresszus sokat foglalkozott azokkal az új módszerekkel, amelyekkel a gyarmatosítók és az imperialista monopóliumok megpróbálják fenntartani uralmukat. A kongresszus által megvitatott szakszervezeti akcióprogram is megállapítja, hogy az újonnan felszabadult államok politikai függetlensége még korántsem teremti meg gazdasági függetlenségüket. Csak akkor tudják ezt biztosítani, ha — Kuba, Mali, Guinea és más fiatal államok példájára — szilárdan visszautasítják az új gyarmatosítás minden formáját. Valóban önzetlen, politikai feltételektől és minden megkülönböztetéstől mentes segítségre csak a szocialista tábor és más imperialistaellenes országok részéről számíthatnak.

Az V. kongresszusnak volt egy másik fontos megállapítása: a gyarmati és gazdaságilag fejletlen országoknak a nemzeti függetlenségért és a társadalmi haladásért vívott harcában különösen nagy jelentőségű, sajátos szerep hárul a munkásosztályra és a szakszervezetekre. Ezt a harcot megnehezíti az a korrupciós és szakadár tevékenység, amelyet az SZSZNSZ vezetősége Ázsiában, Afrikában és Latin-Amerikában is folytat. Ezek a vezetők a kubai agresszió és a kongói intervenció idején egy szóval sem ítélték el az észak-amerikai imperialisták világszerte felháborodással fogadott fellépését. Az afrikai szakszervezeti szövetség létrehozását megvesztegetéssel, demagógiával és minden lehető módszerrel meg akarták akadályozni.

Minden erőfeszítésük ellenére azonban megalakult Casablancában az autonóm Össz-Afrikai Szakszervezeti Szövetség, mely szervezi és tömöríti az afrikai dolgozók, munkások és parasztok összefogását a gyarmatosítás, az új gyarmatosítás, az imperializmus, a feudalizmus és a reakció ellen. Ehhez a szakszervezeti szövetséghez — tudomásunk szerint — Marokkó, Algéria, Mali, Guinea, Ghana, Kamerun és Nigéria, tehát elsősorban a volt francia gyarmatok szakszervezetei tartoznak. Ezekben az országokban ugyanis a forradalmi hagyományokban gazdag Francia Általános Munkásszövetség (CGT) neveltjei irányítják a szakszervezeti mozgalmat.

Az SZSZNSZ nem nyugodott bele vereségébe: aktív közreműködésével és nyomására ez év elején Dakarban létrejött az ellenszervezet, az opportunista vonalat követő újabb afrikai szakszervezeti szövetség. Megvesztegetéssel és aknamunkával megnyerte néhány jelentősebb afrikai ország (Kenya, Szenegál, Tunisz) szakszervezeteinek támogatását a disszidens Afrikai Szakszervezeti Szövetség létrehozásához és az SZSZNSZ politikájának érvénye-

Digitized by Google

sítéséhez. A harc azonban tovább folyik.

Az Össz-Afrikai Szakszervezeti Szövetség létrejötte jelentős vereség a reakció és nagy siker a haladó erők számára. Az SZVSZ támogatja a haladó casablancai szövetséget — melynek képviselői a moszkvai kongresszuson is ott voltak és igyekszik maximális erkölcsi, politikai és anyagi segítséget nyújtani neki, mint ahogyan a latin-amerikai és ázsiai szakszervezeteket is támogatja az imperialista és neokolonialista törekvések leküzdésében, az osztályalapon álló szakszervezetek létrehozásában.

*

Az V. kongresszus gazdag elemzést adott a kapitalista, a gyarmati és a függő országokban élő dolgozók gazdasági és szocialis helyzetéről, az elmúlt négy esztendőben folytatott harcairól. Megvilágította azt az éles ellentétet, amely a szocialista országok és a kapitalista világ helyzetének alakulása között fennáll.

A szocialista országok gyors ütemű, harmonikus fejlődésével szemben a kapitalista világban továbbra is a leganarchikusabb és legegyenlőtlenebb módon alakul a gazdasági élet. Fokozódott a tőkés gazdaság ingatagsága, elmélyült a kapitalizmus általános válsága. A monopóliumok minden eszközzel a dolgozókra akarják hárítani a nehézségek következményeit, hogy megtartsák, sőt növeljék profitjaikat. Háborus készülődést folytatnak, növelik a katonai kiadásokat. S bár a fegyvergyártással összefüggő iparágakban konjunktúrára vezetett a militarizálás, a nyugati országokon végigsöpört hatalmas sztrájk- és bérmozgalmak szemléltetően bizonyítják, hogy a munkásosztály anyagi helyzete korántsem olyan rózsás, amilyennek a burzsoá sajtó festi. Az V. kongresszus küldöttei beszámoltak arról, hogy sok kapitalista országban csökkent a munkásosztály vásárlóképessége és számos országban ma alacsonyabb, mint a háború előtt volt. Több kapitalista országban a munkások kemény osztályharcban béremeléseket, szociális juttatásokat vívtak ki maguknak, de ezek egyáltalán nincsenek arányban szükségleteikkel és követeléseikkel.

Olaszországban az 1959, 1960 és 1961. években a legfontosabb szakmák dolgozóinak milliói nagyszabású mozgalmakat folytattak. 1957 és 1959 között csaknem megkétszereződött a sztrájknapok száma, s 1961 első nyolc hónapjában több mint 5 millió olasz munkás vett részt a gazdasági harcokban. Az ipari munkásság mellett a mezőgazdasági munkások, bérlők és kisparasztok milliós tömegei is megmozdultak és éles harcokat vívtak. Franciaországban — ahol a De Gaulle-féle hatalom évente 3 milliárd frankot rabol el a dolgozóktól, hogy a gyalázatos algériai háborujára költse el azt — az elmúlt két évben két nagy, 10—12 milliós tömeget megmozgató tiltakozó sztrájk folyt le. Legutóbb is, amikor a munkásgyilkos rendőrség és az újabb fasiszta veszély ellen tüntettek Párizs dolgozói, a kommunista párttal együtt a szakszervezetek széles tömegei is az utcára vonultak és sztrájkoltak. E hatalmas küzdelmek mellett a múlt év első felében 1960 ugyanezen időszakához képest 161 ezerrel nőtt a gazdasági követelésekért folyó harcokban részt ve-

Digitized by Google

vők sztrájknapjainak száma, s éles, új módszerekkel bontakozott ki a kisparasztok százezreinek monopóliumellenes küzdelme.

Ki ne emlékeznék a belga dolgozók hetekig tartó hatalmas sztrájkharcára 1960 végén és 1961 elején, az Eyskens-féle „takarékossági" törvény ellen, vagy a japán dolgozók ugyanezen időben vívott antimilitarista küzdelmére? De sorolhatjuk a példákat Latin-Amerikából is: a chilei rézbányászokat és rézipari dolgozókat, akik hónapokig harcoltak követeléseikért és ezzel súlyos csapást mértek az amerikai hadiipari monopóliumokra, vagy az argentin vasutasok tavaly decemberben megkezdett 42 napos általános sztrájkját. Meg kell említenünk azt a ma is tartó, hatalmas méretű angliai sztrájkhullámot is, amelyhez fogható 1926 óta nem volt a szigetországban.

A kapitalista országok szakszervezetei — az egyes országok és iparágak konkrét körülményeinek megfelelően — általában az alábbi fő követelésekért harcolnak:

1. A bérek emelése és szavatolása, a biztosított minimális bér megállapítása és a bérmegállapításban a szakszervezetek ellenőrzési jogának elismerése.

2. A munka intenzitásának növeléséből és az automatizálásból kifolyólag a munkaidőnek bérveszteség nélküli csökkentése és a munkabiztonság javítása, a szakszervezetek ellenőrzésével.

3. A munkanélküliség és az elbocsátások elleni biztosítékok megszilárdítása és kiterjesztése.

4. A betegség, a munkanélküliség, az elbocsátások, az öregség esetére szóló társadalombiztosítás megteremtése, megjavítása és kiterjesztése az állam és a tőkések költségére.

5. A fajon, nemen, valláson, véleményen vagy nemzetiségen alapuló összes hátrányos megkülönböztetések megszüntetése az alkalmazásnál, a bérezésnél, a szakmai képzésnél és az előléptetésnél.

Ezek a követelések beleilleszkednek abba a harcba, amelyet a kapitalista országok haladó szakszervezetei a monopóliumok hatalmának korlátozásáért, a katonai költségvetések csökkentéséért és a békés gazdálkodás fejlesztéséért, a társadalmi haladásért vívnak.

Különösen súlyos a dolgozó nők és a fiatalok helyzete az egész kapitalista és gyarmati világban. A kongresszus ezért kimondotta, hogy az SZVSZ 1962-ben ismét rendezzen nemzetközi konferenciát a dolgozó nők, illetve a dolgozó ifjúság élet- és munkakörülményeinek, szakmai képzésének megjavításáról.

Elfogadta a kongresszus a nemzetközi társadalombiztosítási alapokmányt is, amely kimondja: ingyenes egészségügyi ellátás illet meg minden bérből és fizetésből élő dolgozót, s öregség, rokkantság, anyaság, munkanélküliség esetén minden dolgozónak ellátást kell adni.

•

A kapitalista, a gyarmati és a nemrég függetlenné vált országok dolgozóinak képviselői nagy elismeréssel szóltak a szocialista országok szakszervezeteinek munkájáról és különösen a szovjet szakszervezeteknek, a kommunizmus építésében kifejtett tevékenységéről.

A felszólalók beszámoltak arról, hogy a kommunizmus építé-

Digitized by Google

sének programja milyen óriási hatást tett Indiában ugyanúgy, mint Franciaországban, vagy a latin-amerikai és afrikai országokban a dolgozók nagy tömegeire. Felszólalásaik azt mutatták, hogy az SZKP XXII. kongresszusa által elfogadott programot az egész világ dolgozó emberisége a magaénak tekinti, mert — mint a kongresszusi főreferátum is aláhúzta — ez a program a dolgozók legmélyebb és legrégibb vágyait váltja valóra. A kongresszus biztosította a Szovjetunió több mint 60 millió szervezett dolgozóját, hogy teljes erejével támogatja őket e program megvalósításában.

Hruscsov elvtárs az V. kongresszuson azt mondotta: „A kommunizmus építésének időszaka olyan időszak, amelyben egyre növekszik a szakszervezetek és más tömegszervezetek szerepe... Ha a hazánkban folyó egész gazdasági, kulturális, és szociális tevékenységet olyan hajónak képzeljük el, amelynek tapasztalt kormányosa a kommunista part, akkor mellette a hajó parancsnoki hídján ott fognak állni a szakszervezetek."

A Szovjetunióban a szakszervezetek növelik részvételüket a gazdasági élet irányításában, fokozottan segítik a dolgozókat abban, hogy gyakorlatot szerezzenek az állam és a társadalom ügyeinek intézésében. A kommunista munkaverseny szervezőivé válnak, és egész tevékenységükkel továbbra is mindent elkövetnek majd a dolgozók anyagi érdekeinek és jogainak biztosításáért.

A fejlődés folyamán a szakszervezetek egyre fontosabb szerepet töltenek be a kommunista államban, és fokozatosan mind több feladatot vesznek át attól. De szerepük már a szocializmusban is egyre jelentősebbé válik. Az V. kongresszus egységesen leszögezte, hogy *sehol a világon nincs a szakszervezeteknek annyi felelősségük, joguk és szabadságuk, mint a szocialista országokban.* A szocialista országoknak és szakszervezeteiknek eredményei mély hatást tesznek a világ dolgozóinak gondolkodására, szakszervezeteik magatartására, az egész nemzetközi szakszervezeti mozgalomra, s egyre növelik a világ dolgozóinak a szocialista országok iránti érdeklődését.

A szocialista országok értékes példamutatása — állapította meg a kongresszus — bátorítást ad a kapitalista és a gyarmati világ dolgozóinak és mindenütt az új életért folyó harcra mozgósítja az elnyomottakat és a kizsákmányoltakat.

*

Az V. kongresszus egyhangúlag elfogadta az akcióprogramtervezetnek azt a pontját is, amely megállapítja: „A dolgozók egyre nagyobb számban értik meg, hogy egyedül a szocializmus hozhat döntő és tartós javulást gazdasági és szociális helyzetükben, szabadíthatja meg őket a gazdasági és politikai elnyomástól... tudják, hogy a szakszervezetek legelső és szent kötelessége, hogy megszervezzék a dolgozók *egységes* fellépését, létérdekeik kivívásáért, a demokratikus és szakszervezeti szabadságjogok megvédéséért." A szakszervezeteknek ez a feladata, az akcióegységnek és általában a dolgozók, a szakszervezetek egységének és szolidaritásának kiszélesítése végigvonult a kongresszus egész munkáján. A történelem tapasztalatai azt mutat-

Digitized by Google

jók, hogy a munkáltatóknak mindig akkor sikerült nemzeti vagy nemzetközi szinten nagy győzelmeket aratnia, amikor sorai összeforrtak.

Ezzel a burzsoázia is tisztában van. Mindent elkövet, hogy megakadályozza a szakszervezetek egységes fellépését és küzdelmét. Az „oszdd meg és uralkodj" elvének szellemében ma is egyenetlenséget szít a munkásosztály soraiban megbontására, segédcsapatokat keres, és néhol talál is. E munkásárulók szerepét ma elsősorban az SZSZNSZ vezetősége és az általa befolyásolt szakszervezetek vezető körei töltik be.

Az V. kongresszus megállapította, hogy az SZVSZ és tagszervezetei helyes és következetes tevékenységének, felvilágosító és szervező munkájának eredményeképpen a szakszervezeti egység nagyot haladt a IV. kongresszus óta. Megerősödtek, új formákat és a nemzetközi szakszervezeti mozgalom történetében példa nélkül álló méreteket öltöttek a szakszervezetek nemzetközi kapcsolatai. Az SZVSZ-hez tartozó és a rajta kívül álló dolgozók és szakszervezetek akcióegysége ma már mindennapos, elsősorban helyi, illetve üzemi szinten.

De nemzeti szinten is fejlődik az akcióegység. Az utóbbi években több kapitalista országban zajlottak le átfogó, általános jellegű megmozdulások. Ismét csak néhány példát emelünk ki: Az indiai közalkalmazottak 1960 júliusi sztrájkjában több mint 2 millió, különféle irányzatokhoz tartozó alkalmazott vett részt. Latin-Amerikában — Argentínában, Chilében, Brazíliában, Uruguayban — az utóbbi években egymást követő általános sztrájkokban a dolgozók egységesen harcoltak gazdasági követeléseikért, a kubai forradalom támogatásáért és a jenki imperializmus uralma ellen. Japánban, a Miike-i bányászok hosszú hónapokon keresztül a legszervezettebb akcióegységben folytatták sztrájkjukat a bányatulajdonosok elbocsátási rendelete ellen.

Nemcsak konkrét akciókban, hanem szervezeti téren is egyre több helyen alakul ki nemzeti méretű egység. A kubai dolgozók az egység jegyében és az imperializmus ellen folytatott harc tüzében hozták létre az új, egységes Kubai Dolgozók Szövetségét, amely élenjáró szerepet tölt be a latin-amerikai szakszervezeti mozgalomban. Brazíliában az egységirányzat újabb haladásának mérföldköve volt az országos szakszervezeti kongresszus, amely 1960 augusztusában folyt le, 10 millió brazil dolgozó képviselőinek részvételével, valamint az 1961. évi országos szakszervezeti találkozó.

Kontinentális méretekben is jelentősen fejlődött az egység megteremtése. Az Össz-Afrikai Szakszervezeti Szövetség megalakulása mellett az utóbbi időben három szakmai össz-latin-amerikai konferenciája zajlott le; az építőké, a pedagógusoké és a vasasoké. Ezek a konferenciák egy össz-latin-amerikai konferencia irányában hatnak, melynek célja az egész kontinens szakszervezeti akcióegységének megteremtése, össz-szakszervezeti szinten.

A monopóliumok, az amerikai imperializmus, az SZSZNSZ vezetősége és más reakciós erők természetesen nem nézik tétlenül ezt. Az SZSZNSZ többször egymásután hozott szigorú rendelkezést, amelyben megtiltotta tagszervezeteinek, hogy felvegyék a

Digitized by Google

kapcsolatot az SZVSZ tagszervezeteivel, a szocialista országok, különösen a Magyar Népköztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság szakszervezeteivel. Bármennyire tiltakozik is ellene az SZSZNSZ legfelső vezetősége, az SZSZNSZ jónéhány tagszervezete is állandó jelleggel részt vesz az Algériával való nemzetközi szolidaritásnak az SZVSZ által létrehozott bizottságában és mindig sok SZSZNSZ tagszervezet van ott az SZVSZ nemzetközi szakmai szövetségeinek rendezvényein. Szaporodnak az SZVSZ és más nemzetközi szervezetek, elsősorban az SZSZNSZ tagszervezetei közötti delegációcserék, és közös nyilatkozatok.

Az SZVSZ a szakszervezetek közötti kapcsolatok kialakítását következetes egységpolitikájának szellemében szorgalmazza. Korunk nem lehet a nemzetközi kapcsolatok korlátozásának kora, mert a harc a proletár szolidaritás és a szakszervezeti együttműködés feltartóztathatatlan fejlődése felé halad. Hruscsov elvtárs is rámutatott erre az V. Világkongresszuson: „Világos, hogy azok, akik osztályhelyzetükből eredő közös álláspontot foglalnak el, mindig megtalálják a közös nyelvet és a közös programot éppúgy, mint az akcióegység elfogadható formáját."

Az SZVSZ-ben történt szakadás óta még nem volt olyan fontos esemény, a nemzetközi munkásosztály küzdelmeinek olyan időszaka, amelyben az SZVSZ és tagszervezetei ne javasoltak volna közös akciót az SZSZNSZ-nek, illetve tagszervezeteinek. Az V. kongresszus leszögezte: szükséges, sőt létkérdés a nemzetközi szakszervezeti egység megvalósítása, de nem minden áron. Az egységet *osztályalapon* kell és csak így szabad megvalósítani. Az V. kongresszus egyik legfontosabb jellemző vonása az volt, hogy hű maradt a következetes és harcos osztályálláspontho z, és világosan megmutatta a nemzetközi munkásosztály osztályharcos egységéhez vezető utat.

A kongresszus kimondta, hogy az elfogadott akcióprogramot minden ország szakszervezeti mozgalmának a maga sajátos követelményeire kell alkalmaznia.

*

A kongresszus a nemzetközi szakszervezeti mozgalom eddigi történetének legnagyobbszabású találkozója, a széleskörű demokratikus vita szószéke volt. Bár az egységhez vezető út formáit és módszereit illetően voltak véleménykülönbségek, az alapvető kérdésekben egységes állásfoglalás alakult ki. A kongresszus a Szakszervezeti Világszövetség egységpolitikájának kiemelkedő sikere volt és azt is mutatta, hogy a világ dolgozóinak közös ügye ellenállhatatlanul halad előre a végső győzelem felé. Nagy jelentőségű a kongresszusnak az a megállapítása, hogy a szocialista rendszer az emberi társadalom fejlődésének döntő tényezőjévé vált. A világ népei látják, hogy a szovjet népnek a kommunista társadalmat építő munkájában az ő jövőjük is megvalósul.

Az V. kongresszus célkitűzéseit és határozatait a magyar szakszervezetek is teljesen magukénak vallják és minden erejükkel részt vesznek ezek megvalósításában.

Beckl Sándor

Digitized by Google

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Lackó Miklós: Ipari munkásságunk összetételének alakulása (1867—1949)

A felszabadulás óta eltelt több mint másfél évtizedben marxista történetíróink nagy eredményeket értek el történelmi múltunk marxista ábrázolásában. Erejükből azonban mindezideig nem tellett arra, hogy feldolgozzák a történelmet alakító osztályok fejlődésének alapkérdéseit. Ez pedig idestova akadályává válik annak, hogy az eddiginél mélyebben, alaposabban elemezzék a a múlt eseményeit. A munkásosztály fejlődéstörténetének feldolgozatlansága hátráltatja a munkásmozgalom történetének pontosabb megalapozását. Lackó Miklós munkája az első bátor kísérlet ennek a hiánynak pótlására, s történetírásunk újabb, jelentős eredményeként kell üdvözölnünk.

Hatását tekintve a társadalomtörténeti kutatás messze túlnő a történetírás keretein. Tudományos eredményei nemcsak nemzeti történetünk jobb megértéséhez járulnak hozzá, hanem nélkülözhetetlen eszmei segítséget nyújtanak a ma harcaihoz is. Helyesen állapítja meg bevezetőjében a szerző: „Ahhoz, hogy a forradalmi párt, a tudatos politikai erő helyesen támaszkodhasson társadalmunk hivatott vezető osztályára, még aktívabban alakíthassa és formálhassa társadalmi tudatát és magatartását, elengedhetetlenül szükséges a munkásosztálynak, az osztály történetileg kialakult arculatának, összetételének, rétegeinek, a különböző magyar munkás-típusoknak az ismerete." Úgy véljük, Lackó Miklós könyve e feladat megoldásához is jelentős mértékben járul hozzá.

A monográfia első fejezete azokat a körülményeket vizsgálja, amelyek között 1867-től 1890-ig, az ipari forradalom időszakában létrejött a magyarországi munkásság.

Ismeretes, hogy a kapitalizmus Magyarországon később alakult ki, mint a nyugat-európai országokban, és kibontakozása is sajátos formában ment végbe. A mezőgazdaság tőkés fejlődésének orosz útja, az ország önállóságának hiánya és soknemzetiségű összetétele szabta meg a magyar kapitalizmus fejlődésének ütemét és irányát. A szerző megállapítja, hogy a magyarországi munkásság kialakulásában döntő szerepet játszottak ezek a tényezők, és eltéréseket okoztak a munkásosztály kialakulásának klasszikus formáitól.

Azokban az országokban, amelyekben az ipari forradalom korábban és klasszikus formában játszódott le, a tőkés ipar a tex-

Digitized by Google

tilipar gyors fejlődésével bontakozott ki. Ez az iparág — természetéből fakadóan — nagy munkáslétszámmal dolgozott, s szükségletei szabták meg a gyáripari munkásság belső rétegződését is. A textilipernak kis létszámú, jól kvalifikált szakmunkáságra és főképpen betanított gépmunkások széles, állandó gárdájára volt szüksége. A nyugati országokban a betanított gépmunkásoknak ez a rétege vált a munkásosztály tipikus rétegévé, a korai munkásmozgalom törzsgárdájává.

Hazánkban nem a textilipar, hanem a régi hagyományokkal rendelkező élelmiszeripar, majd pedig a vas- és gépipar haladt az ipari forradalom élén. Ez a két utóbbi iparág és az építőanyagipar tömörítette magában a magyarországi gyári munkásság többségét: az élelmiszeripar 31, a vas- és gépipar pedig 25 százalékát. Lackó Miklós kiemeli, hogy hazánkban a tőkés ipar késői fejlődése és sajátos iparági megoszlása korlátozta a munkásosztály létszámát: az élelmezési ipar ugyanúgy, mint a vas- és gépgyártás, kisebb létszámú munkásságot foglalkoztatott, mint a textilipar. Mindkét iparág elsősorban jól kvalifikált szakmunkásokat igényelt, rajtuk kívül nem túl nagy létszámú napszámos segédmunkás réteg dolgozott a gyárakban. Az ipari forradalom időszakában Magyarországon szinte teljesen hiányzott a nyugati munkásosztály tipikus törzse, a betanított gépmunkás.

A szerző a következőkben a munkásosztály származásának kérdéseit fejtegeti. Megállapítja, hogy miután Magyarországon a tőkés fejlődés kezdeti formái gyengén, illetve egyáltalában nem fejlődtek ki, hiányoztak a technikailag képzett szakmunkásság hazai forrásai. A nincstelenné vált agrárproletariátus nem volt alkalmas arra, hogy az átmeneti formákat átugorva szakmunkássá váljék; a kezdeti időszakban a gyári munkásság legjelentősebb részét alkotó szakmunkások külföldről kerültek hazánkba, soraikban csak elenyésző volt a magyar munkások száma.

A mezőgazdaság porosz-utas fejlődése következtében földjüktől megfosztott agrárproletárok számára csak a napszámos segédmunkások kategóriája kínált elhelyezkedési lehetőséget. Az iparfejlődés keretei azonban e réteg számára is megnehezítették az állandó ipari munkássá válást. A napszámos-segédmunkásokra elsősorban munkahelyük ideiglenessége volt a jellemző: legtöbbjük még nem szakadt el a falutól, az ipari idénymunkától vissza-visszatért a mezőgazdaságba.

A hazai iparfejlődés sajátosságainak volt a következménye az is, hogy — a nyugati tőkés országokkal ellentétben — hazánkban az ipari forradalom időszakában csekély volt mind a gyermekmunkások, mind a nőmunkások száma. Ezeknek a rétegeknek a gyári munkába való bevonulását szintén akadályozta az, hogy igen csekély volt a kereslet betanított gépmunkások iránt.

A könyv második fejezete azokat a változásokat elemzi, amelyek az imperializmus kibontakozása és uralkodóvá válása idején (1890—1918) következtek be a munkásosztály összetételében. A gazdaságtörténeti kutatások már tisztázták a hazai iparfejlődés jellemző vonásait, mindenekelőtt a gépi nagyipar rohamos fejlődését. Ez megnövelte ugyan a munkás-

Digitized by Google

osztály és különösen a gyáripari proletariátus létszámát, de nem módosította jelentősen a lakosság összetételének arányait. A hazai ipar struktúrája a századfordulót követő években sem változott meg alapvetően, iparági összetételében azonban bizonyos változások történtek: ebben az időben bontakozott ki a hazai könnyűipar és tömegcikkeket gyártó ipar, s ennek következtében megváltozott a munkásosztály összetétele és létszáma is.

Az imperializmus korának első évtizedeiben a munkásosztály létszáma gyorsan növekedett. Ez a fejlődés csak részben érintette a szakmunkások rétegét; főképpen a napszámos-segédmunkások rétegének növekedésével ment végbe. Minthogy ez utóbbiak túlnyomórészt az agrárproletár és paraszti kategóriákból kerültek ki, jogosan állapítja meg a szerző, hogy Magyarországon a gyáriparnak az agrárnépességet felszívó hatása nem az ipari forradalom idején, hanem az első világháborút megelőző évtizedben érvényesült. A tömegcikk-ipar gyorsuló fejlődésével új munkástípus jelent meg: ekkor bontakozott ki hazánkban — ha korlátozott számban is — a betanított gépmunkások rétege.

Mélyrehatóak és sokoldalúak a szerzőnek a hazai proletariátus társadalmi forrásait elemző fejtegetései, amelyek főként a gondos aprómunkával összegyűjtött szociográfiai felvételeken alapulnak. A szakmunkás-réteg származási adatait vizsgálva megállapítja a szerző, hogy ebben az időben is elsősorban az iparos-kézműves réteg alkotta a szakmunkásság társadalmi forrását. Más forrása e rétegnek — ellentétben a nyugati országokkal — alig volt; paraszti származású munkásokat csak nagy ritkán találhatunk a szakmunkások között.

A napszámos-segédmunkás-réteg — mint erről már volt szó — elsősorban az agrárproletariátus és a szegényparasztság soraiból került ki. A fluktuáció, az idénymunkás-jelleg, még ebben a korszakban is jellemző erre a rétegre, de egyre nagyobb már az állandó jellegű munkások száma. Az agrárproletár- és szegényparaszt-származású munkások létszámának megnövekedése azt mutatja — állapítja meg a szerző —, hogy a kezdeti korszakokkal ellentétben, e réteg számára könnyebbé vált az állandó gyári munkássá válás.

Az imperializmus első évtizedében a tömegcikk-ipar fejlődésével a gyermek- és női munkások létszáma is nőtt. Ugyanakkor a munkásosztály nemzetiségi összetétele egyöntetűbbé vált: az ipari munkássá vált agrárproletárok nagy része magyar volt és az idegen eredetű régi szakmunkásréteg is elmagyarosodott.

Az első világháború eseményei azonban megakasztották az ipar és az ipari proletariátus gyors fejlődését. A katonai behívások következtében rohamosan csökkent a munkások száma, főként a szakmunkásoké és az ifjúmunkásoké. A háború éveiben — emeli ki a szerző — az agrárproletárok számára szinte lehetetlenné vált, hogy ipari munkássá váljanak.

Lackó Miklós a proletariátus mozgalmaira vonatkozóan is fontos következtetéseket von le a munkásosztály kialakulásából és összetételéből. Mindenekelőtt igen figyelemreméltó magyarázatot ad arra, hogy az ipari forradalom kibontakozása Magyarországon miért nem járt együtt olyan he-

Digitized by Google

ves, elementáris, ösztönös gazdasági mozgalmakkal, mint annak idején Angliában vagy Franciaországban, és miért öltött a hazai munkásmozgalom kezdettől fogva elsősorban politikai jelleget. Lackó Miklós helyesen mutatott ára, hogy ezt az ipari forradalom lefolyása, a munkásosztály összetétele és gazdasági helyzete magyarázza meg. Hazánkban a tőkés ipar kibontakozása nem idézett elő nagyméretű proletarizálódást: az ipari munkássá válás eleinte sem a szakmunkásság, sem a napszámos-segédmunkás-réteg számára nem okozott jelentős anyagi süllyedést.

A külföldi eredetű szakmunkások — a szerző helyesen nem azonosítja ezt a réteget a később kibontakozó munkásarisztokráciával — a magyarországinál jóval fejlettebb osztályviszonyok között váltak proletárrá, így osztálytudatuk tisztultabb, fejlettebb volt, mint a hazai napszámos-segédmunkásoké. Ennek következtében a szakmunkásság vált a szocialista tanítások terjesztőjévé hazánkban, s a munkásmozgalom irányát is e szakmunkás-réteg osztálykövetelései szabták meg. Helyesen mutat rá Lackó Miklós, hogy e réteg tűrhető anyagi viszonyaival éles ellentétben állott teljes politikai jogfosztottsága; érthető tehát, hogy kezdeti mozgalmai éppen e jogok kivívására irányultak.

A gyári munkásság rétegződéséből politikai tudatának alakulását illetően is igen figyelemreméltó megállapításokra jut a szerző. A szakmunkásság és a napszámos segédmunkásság között hiányzott a betanított gépmunkások szilárd rétege, s ez az említett két kategória merev elhatárolódásához vezetett. A szakmunkások a külföldi vagy hazai iparosrétegből származtak, a napszámos-segédmunkások pedig elsősorban a magyar és a nemzetiségi agrárproletariátus soraiból. Így a munkásmozgalomban vezető szerepet játszó szakmunkásság nem volt képes átélni a szegényparasztság problémáit. Ez az egyik oka annak — írja a szerző — „hogy a viszonylag gyorsan önálló osztállyá szerveződő ipari proletariátus... a növekvő erővel bontakozó szegényparaszti mozgalmakhoz csak egy oldalról, a munkáskérdés oldaláról tudott kapcsolódni".

A munkásság soknemzetiségű összetételéből is fontos következtetéseket von le a szerző. Megállapítja, hogy a munkásmozgalomnak az uralkodó burzsoá nacionalizmustól való elhatárolódása szempontjából ez pozitív szerepet játszott és egyik biztosítéka volt a mozgalom internacionalista jellegének, de egyúttal gátolta is az igen bonyolult nemzeti problémák, a nemzeti mozgalmak mély megértését.

A szerző igen értékes következtetéseket von le a századforduló utáni munkásmozgalom fő problémáit illetően is. Megállapítja, hogy a munkásmozgalom radikalizálódását, amelyet heves gazdasági küzdelmek is kifejeztek, a szakmunkásság anyagi helyzetének romlása idézte elő. Ugyanebben az irányban hatott a gyári proletariátus tanulatlan rétegeinek számbeli megerősödése és a betanított gépmunkásság megjelenése is. A szerző ugyanakkor helyesen emeli ki, hogy a proletariátus sorainak kisipari munkásokkal való feltöltődése és a munkásarisztokrácia megjelenése némileg ellensúlyozta az említett pozitív tendenciát.

Digitized by Google

Laokó Miklós — helyesen — nem tekinti feladatának, hogy a munkásság eredetét, összetételét illető vizsgálódásaiból levonja a munkásmozgalomra levonható összes következtetéseket; csak a munkásmozgalom jellegzetességeit meghatározó objektív elemeket és ezek hatását vizsgálja. Helyénvaló lett volna azonban, ha a szubjektív tényezők szerepére is utal. Természetesen nem kellett volna részletesen elemeznie pl. a szociáldemokrata párt ideológiáját, de megemlíthette volna, hogy a munkáspártnak a feladata volt a forradalmi munkásmozgalom kibontakozását gátló tényezők felismerése és leküzdése.

A harmadik fejezet a két világháború közötti szakasz, majd a felszabadulást követő első évek iparfejlődésének irányát és a munkásosztály rétegződésében bekövetkezett változásokat elemzi. Megállapítja, hogy az Osztrák—Magyar Monarchia széttörése, a Tanácsköztársaság leverése, valamint a trianoni békeszerződés lényegesen megváltoztatta az ország gazdasági és társadalmi struktúráját. Ebben az időben a könnyűipar gyorsabb fejlődése megtörte az élelmezési, valamint a vas- és gépipar túlsúlyát.

Az említett változások a munkásosztály létszámában és összetételében is visszatükröződtek. A nemzetiségek lakta, erősen iparosodott területek elszakadása következtében a munkásosztály létszáma a réginek 51 százalékára csökkent. A munkásosztály összetételének változását elemezve a szerző elsősorban azt emeli ki, hogy — a könnyűipar fejlődésével összefüggően — a tárgyalt harminc évben csökkenő tendenciát mutatott a szakmunkások száma, a felszabadulást követő években azonban, az újjáépítés és a tudatos iparpolitika eredményeképpen, ismét jelentősen növekszik a szakmunkás-réteg. A munkásság többségét a két világháború közötti időben főképpen a betanított gépmunkásság és a napszámos-segédmunkás-réteg alkotta.

A szerző az 1930-as és 1949-es népszámlálási statisztika sokoldalú elemzése alapján részletesen foglalkozik a munkásság származásának kérdésével, az örökletes proletárréteg fejlődésével. A heterogén eredetű munkásság a két világháború közötti időszakban vált egységesebbé, ekkor növekedett meg az örökletes proletárréteg. Kiemeli azonban a szerző, hogy az örökletes proletárréteg létszáma és aránya Magyarországon jóval kisebb, mint a fejlett tőkés országokban, nálunk az összmunkásságnak csak 27 százaléka származott ipari proletárszülőktől.

Politikai szempontból is fontos a szerzőnek az a megállapítása, hogy a két világháború között a munkásság főként a paraszti elemek, elsősorban az agrárproletariátus és a szegényparasztság köréből töltődött fel. Ugyanakkor igen alacsony volt a paraszti eredetű szakmunkások létszáma. A szakmunkásság utánpótlását részben a proletariátus örökletes rétege, az önálló iparosok gyermekei, részben pedig — s ennek a szakmunkásság politikai magatartása szempontjából nagy jelentősége volt — a közszolgálati alkalmazottak (postások, vasutasok stb.) gyermekei nyújtották.

A szerző megállapítja, hogy a munkásosztály a Horthy-korszakban heterogén összetétele ellenére is zárt egységet alkotott, amelynek soraiból szinte lehetetlen volt kijutni. Ez a helyzet ked-

Digitized by Google

vezően hatott ugyan az örökletes proletárréteg megerősödésére, de akadályozta a proletariátusnak más társadalmi osztályok soraiba való beáramlását. A proletariátus e zárt egységének megőrzése természetesen megfelelt az ellenforradalmi rendszer lényegének, az uralkodó osztályok elnyomó politikájának. A felszabadulással megváltozott a munkásosztály helyzete, politikai súlya és perspektívája. Egyre nagyobb lehetőség nyílt arra, hogy a munkások ne csak a termelőmunkában, hanem annak irányításában, szervezésében, s egyéb értelmiségi munkaterületeken is dolgozzanak. A szerző rámutat arra, hogy a munkásosztály soraiból történő kiáramlást ebben az időben is ellensúlyozta a szakmunkásság, illetve az örökletes proletárréteg számának gyors szaporodása.

Rendkívül tanulságos az az alfejezet, amely a nagyipari, a kisipari munkásság, a szakmunkásság és a tanulatlan munkásság származási összetételét vizsgálja, valamint a nőmunkásság és a munkásifjúság származási adataival és összetételével foglalkozó részek is.

A szerző népszámlálási statisztikák alapján csupán az 1930-as és 1949-es adatokat hasonlíthatta össze, s ez akadályozta azt, hogy a felszabadulást követő első években végbement változásokról a jelenleginél sokoldalúbb, összefogóbb képet rajzoljon. Így is jelentősek azonban azok a megállapításai, amelyeket az ipari munkásság, s ezen belül a szakmunkásság számbeli növekedéséről, a nőmunkások arányának visszaeséséről az iparban meg nem gyökeresedett munkásságnak a mezőgazdaságba való visszaáramlásáról tesz, és ezek alapjául szolgálhatnak a későbbi részletesebb feldolgozásnak.

Rendkívül hasznos az a kitekintés, amely összegezi a munkásosztály fejlődésnek jellegzetes vonásait 1949 és 1960 között. Ez a pár év igen nagy változásokat hozott ipari munkásságunk fejlődésében: új ipari létesítményeink üzembe helyezésével egy évtized alatt több mint 700 ezerrel nőtt a munkások száma. Ezzel gyakorlatilag teljesen megszünt a Horthy-korszakra oly jellemző munkanélküliség. A gyáripari proletariátus megerősödésével párhuzamosan lényegében megszünt hazánkban a kisipari munkásság korábban oly nagy létszámú rétege. A szerző kiemeli e gyors fejlődés negatív vonásait is (a munkásság felhígulása, deklaszszált elemek munkássá válása stb.), amelyek a munkásság politikai arculatát átmenetileg kedvezőtlenül befolyásolták.

A szerző a két világháború közötti szakasz elemzése során is fontos következtetésekre jut a munkásság politikai arculatát illetően. Helyesen hívja fel a figyelmet arra, hogy a munkásosztály átrétegeződése, létszámának növekedése olyan időszakban történt (a Tanácsköztársaság leverése után, az ellenforradalmi rendszer körülményei között), amikor igen nagy nehézségekbe ütközött az új munkásréteg forradalmi nevelése. A vasmunkásság régi törzsgárdájának szétzilálódása, a szakmunkásréteg nagyobb elzárkózása és sorainak kispolgári elemekkel való feltöltődése megkönnyítette, hogy a kispolgári szocialdemokrata, illetve a fasiszta ideológia behatoljon a munkásság soraiba. A munkásságnak az agrárproletariátusból és a szegényparasztságból szár-

Digitized by Google

mazó alsó, forradalmi rétege azonban, amelynek helyes tájékozódását az ellenforradalmi rendszer megakadályozta, a felszabadulás után igen gyorsan megértette és magáévá tette a kommunista párt programját. Így vált ez a réteg a burzsoázia politikai és gazdasági hatalmának megdöntéséért folyó küzdelem aktív harcosává.

Ehelyütt szeretnők felhívni az olvasók figyelmét Lackó Miklós árnyalt, végletes következtetések levonásától óvakodó történetírói módszerére. A proletariátus összetételéből nem von le mechanikusan következtetéseket a munkásosztály társadalmi arculatának, politikai magatartásának jellemzésére, hanem tekintetbe vesz egyéb, a munkásosztály eredeténél, összetételénél lényegesebb tényezőket is. Figyelemreméltó megállapításai azonban a két világháború közötti időszakot illetően még feltétlenül kiegészítésre szorulnak.

A monográfiának, amely sok új és jelentős megállapítást tartalmaz, vannak fogyatékosságai is. Nem kis feladat 200 oldalon számot adni a munkásosztály majd százéves fejlődéstörténetéről, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a szerzőnek egészen új utakat kellett törnie.

Lackó Miklós megemlíti bevezetőjében, hogy a téma újszerűsége megnehezítette a forrásanyagok pontos számbavételét. Az egyes korszakok részletesebb feltárása megkövetelte volna, hogy a szerző a statisztikai adatok, a feldolgozások, s egyes vállalati irattárak anyagán kívül feldolgozza az üzemek, gyárak levéltárainak anyagait, felhasználja a hatósági iratokat (gyárfelügyelői jelentéseket), illetve országos viszonylatban az egyes ipari gócpontokban található levéltári anyagokat is. Feltehetően a forrásanyag kutatásának hiányaira vezethető vissza, hogy a monográfia behatóan csak az 1945–49-es évekről szóló részben foglalkozik a munkásság üzemi koncentrációjával, hogy a vidéki ipari centrumok kialakulásáról, a vidéki ipari munkásság összetételéről csak igen keveset tudunk meg, hogy a szerző nem tárgyalja a munkásarisztokrácia kialakulásának, eredetének, számbeli súlyának stb. kérdéseit, amelyek szintén ehhez a témakörhöz tartoznak, s ma még ninocsenek tisztázva.

Gyengéje a munkának az is, hogy nem mutatja be, vagy elnagyoltan tárgyalja egyes fontos időszakoknak a munkásosztály alakulására tett hatását. Így hiányolható az első világháború és a Tanácsköztársaság időszakának feltárása, illetve a második világháború hatásának a jelenleginél alaposabb elemzése. Kétségtelen, hogy a Tanácsköztársaság nem okozott hosszú ideig ható, alapvető változást az ipar strukturális állapotában, s így a munkásosztály rétegeződésében sem. A monográfia azonban elsősorban társadalomtörténeti szempontból foglalkozik a munkásosztály összetételével, s a proletariátus egyes rétegeinek nemcsak számbeli alakulását, hanem arculatának kibontakozását is vizsgálja. Ebből a szempontból elkerülhetetlenül szükséges az említett időszak részletesebb feldolgozása is.

A téma szélessége és részleteinek feltáratlansága okozta azt a hibát, hogy a szerző az 1914 előtti korszak kutatását a gyári munkásság eredetének, fejlődésének, összetételének vizsgálatára kor-

Digitized by Google

látozta. Részletesen tárgyalja, hogy a két világháború közötti időszakban milyen volt a kisipari munkásság származási rétegződése, de az 1914 előtti időre vonatkozóan hiányzik ez; a munka nem ad képet a kisipari munkásságnak az iparágak közötti megoszlásáról, e réteg belső differenciáltságáról, a kisipari szakmunkások és segédmunkások közötti különbségekről. Pedig a szerző maga is megállapítja, hogy még a két világháború között is a kisipari munkásság nagy számbeli súlya nyomta rá bélyegét a magyarországi munkásság összetételére.

Az említett hiányok a munka úttörő voltából és összefoglaló jellegéből fakadnak, de nem csökkentik értékét. Lackó Miklós könyve jelen formájában is jelentős törlesztés marxista történetírásunk társadalomtörténeti adósságaiból.

S. Vincze Edit

Digitized by Google

JEGYZETEK KÖNYVEKRŐL

HEGEDŰS ANDRÁS:

A MUNKÁSBÉREZÉS RENDSZERE IPARUNKBAN

(Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1960)

Az ellenforradalom után gazdaságpolitikánkat jelentősen megváltoztattuk. Ugyanakkor új gazdaságvezetési módszereket és formákat is kialakítottunk és bevezettünk, lényegesen megváltozott például a munkásbérezés rendszere. A bérezési rendszer megváltoztatására természetesen nemcsak azért volt szükség, mert voltak hibák és hiányosságok, hanem azért is, mert megváltoztak az objektív viszonyok és a gazdaságpolitikai célok is.

Hegedűs András abból indul ki, hogy a szocializmusban olyan bérezési rendszerre van szükség, amely „a munka szerinti elosztás elve alapján az egyéni, a kollektív és a társadalmi érdekeket összhangba hozó anyagi ösztönzési rendszert valósít meg és biztosítja olyan bérstruktúra kialakítását, amely megfelel a munkaerő tervszerű társadalmi munkamegosztása érdekeinek és mindemellett a bérgazdálkodás a tervszerűség megkövetelte keretek között mozog."

Az ellenforradalom előtt is tervszerű bérgazdálkodás folyt és általában érvényesült a munka szerinti elosztás elve. A szocialista elvek és formák kialakítása és bevezetése azonban sok hibával és hiányossággal párosult. A szerző a következő főbb hibák elemzésére tér ki: egyoldalú mennyiségi ösztönzés alakult ki és háttérbe szorult a termelés gazdaságossága: a „tarifális bérrendszer", a normarendszer hiányosságai következtében jelentős béraránytalanságokra vezetett; a bérezési gyakorlat mechanikusan merev és túlzottan centralizált volt; a nominálbérek gyorsabban emelkedtek, mint a munka termelékenysége.

Részletesebben fejtette ki Hegedűs András az új, az ellenforradalom után kialakult bérezési rendszer legfőbb vonásait. Ezek a jellemzők a következők: Nagy mértékben fokozódott a vállalatok önállósága a bérgazdálkodásban; a központi utasítás és ellenőrzés csak az átlagbérekre terjed ki és ez biztosítja a bérgazdálkodás tervszerűségét; az önállósággal együtt fokozódott az anyagi ösztönzés jelentősége; s végül az új bérezési rendszert kiegészíti a nyereségrészesedés is.

Az átlagbérek tervezése, központi meghatározása és ellenőrzése a legjelentősebb az új rendszerben. Ezért a szerző mindenekelőtt meghatározza mi az átlagbér, hogyan lehet tervezni azt, gazdálkodni vele, milyen összefüggés van a termelés és az átlagbér, valamint a létszám, a béralap és az átlagbér között.

Ezek után azt vizsgálja, hogyan valósul meg az új bérezési rendszerben az anyagi ösztönzés. Kitér a teljesítményhatár-százalék, az úgynevezett „bérplafon" korlátozó szerepére is, és javaslatot is tesz az ellentmondás feloldására. Végül a bérstruktúra alakulásának néhány problémájáról ír.

A könyv jól összefoglalja új, érvényben levő bérezési rendszerünk jellemzőit. Az egyes összefüggések problémáinak fejtegetésével pedig arra is ösztönzi az olvasókat és a gazdasági szakembereket, hogy gondolkodjanak a bérezési rendszer sablonmentes felhasználásán és továbbfejlesztésén.

FALUSNÉ SZIKRA KATALIN:

A TECHNIKAI FEJLŐDÉS ÉS AZ IPARI MUNKA

(Kossuth Könyvkiadó, 1961.)

A közgazdászok és a szociológusok a tőkés és a szocialista országokban egyre körültekintőbben foglalkoznak azzal, hogyan hat a tech-

Digitized by Google

nika fejlődése a munkára. Falusné Szikra Katalin könyve hazánkban az első olyan mű, amelyből az olvasó megismerheti ennek a pontosabban meg nem határozott területnek (munkagazdaságtan vagy szociológia) a legfőbb összefüggéseit.

A szerző mindenekelőtt felvázolja azt, hogyan és milyen szakaszokon keresztül jut el az emberi munka a gépesítés kezdeteitől az automatizálásig. Rámutat arra, hogy a tőkés viszonyok akadályozzák az automatizálást és annak korlátozott előrehaladása is szükségszerűen növeli a munkanélküliséget. Szembeállítja ezzel a szocialista fejlődést, ahol az automatizálást csak a beruházás lehetséges keretei korlátozzák, foglalkoztatási problémák pedig nincsenek.

A továbbiakban azt vizsgálja, hogyan hat a technika fejlődése a munkamegosztásra, a dolgozók szakképzettségének alakulására, a szellemi és fizikai munka viszonyára és a munkaviszonyokra. A technikai fejlődés a munka nagyfokú specializálódását hívja életre, az automatizálás azonban — s ezt példákkal is szemlélteti — újra egyesíti az egyes részfeladatokat. Felhívja azonban a figyelmet arra, hogy a munkamegosztás csak fellazul, de a kommunizmusban sem tűnik el.

Hasonlóan alakulnak a szakképzettségi viszonyok is. A korábbi gépesítés kialakította a szakmákat és „kitermelte" a tanulatlan és betanított munkások rétegét, az automatizálás azonban fokozza a szakképzettség szükségességét és fölöslegessé teszi a betanított és tanulatlan rétegek létezését. Kitér a szerző arra is, hogy a kapitalizmusban a szakképzésnek korlátai vannak, a szocializmusban azonban ez tervszerű és máris jelentősebb, mint a legfejlettebb kapitalista országokban.

Az automatizálás megteremti a szellemi és fizikai munka közötti különbségek megszüntetésének feltételeit is. Megváltozik a termelő munka tartalma, átalakulnak a munkaviszonyok, csökken a munkaidő, új bérezési formák szükségesek. Ezeket a változásokat a Szovjetunió és hazánk iparának statisztikai anyagával és személyes tapasztalatainak közlésével mutatja be a szerző.

Végül Szikra Katalin bírálja a „human relations" („emberi kapcsolatok") burzsoá elméletét. Ez az elmélet csak arra szolgál — mutat rá —, hogy egyre nagyobb köd takarja el a dolgozók elől a kizsákmányolás viszonyait, s egyben emelkedjék a tőkések profitja. A könyv hasznos olvasmány a munkaügyekkel foglalkozóknak és mindazoknak, akik a társadalom fejlődésének új jelenségei iránt érdeklődnek.

GEORGE CHAW WHEELER:

A KAPITALIZMUS ÉS AZ AUTOMATIZÁLÁS

(Kossuth Könyvkiadó, 1961.)

Az automatizálás a világon egyre erősebben kibontakozó tudományos és technikai forradalom alapvető része, s a kapitalista és a szocialista országokban egyaránt megtalálható. Az automatizálás társadalmi körülményei és hatása azonban a kapitalizmusban egészen más, mint a szocializmusban. Wheeler amerikai közgazdász könyve sok konkrét példával tárja fel az olvasók előtt, hogy milyen gazdasági problémákat okoz a korszerű technológia az Egyesült Államokban.

Először is ismerteti a könyv az automatizálás fogalmának sokféle változatát és leszögezi: „Az automatizálás lényege az, hogy kiveszi a gép vezérlését a kéz és az agyvelő hatásköréből, és önszabályozóan működő gépekre vagy egyéb berendezésekre bízza." Ilyen jellegű technikai fejlődés a gazdasági élet sokféle területén végbemehet ha biztosítják az automatizálás feltételeit. Ezek közül a szerző a tudomány fejlődését és a beruházásokat vizsgálja. Statisztikai adatokkal támasztja alá azt a tényt, hogy az alapkutatások a kapitalizmusban háttérbe szorulnak, s az oktatás is

Digitized by Google

viszonylag fejletlen és nincs összhangban a követelményekkel. A termelés is csak lassan, visszaesésekkel tarkítva nő, a kapacitások hatalmas kihasználatlansága tapasztalható; mindez jelentősen korlátozza az automatizálást.

Sokoldalúan szemlélteti a könyv az automatizálás hatását a termelésre és a társadalomra. Mindenekelőtt fokozódik a koncentráció és a centralizáció. A gépkocsiipar fejlődését elemezve rámutat arra, hogy a nagyüzem mennyivel gazdaságosabban termel, mint a kisüzem, de a kapitalizmusban egyúttal fokozódik a konkurrencia és a termelőerők pazarlása. Bebizonyítja azt is, hogy az automatizálás nem vezet „népi kapitalizmusra". A General Electric gazdálkodásának vizsgálata alapján megmutatja, hogy az úgynevezett népi részvények a dolgozók becsapását szolgálják, miközben növekszik a munkanélküliség, fokozódik a társadalomban az improduktív munka.

Valódi képet fest a szerző a reálbérek alakulásáról is. Az automatizálás megsokszorozza a munkatermelékenységet, s jelentősen növelhető a reálbér is. 1909 és 1952 között évente átlag egy százalékkal nőtt a munkások reálbére az Egyesült Államokban. Ez azonban a tőkések ellenére, a munkásosztály harcának eredményeként történt.

A munkásosztály harcát az Egyesült Államokban szükségszerűen a szakszervezeteknek kell vezetniük, mert a kommunista párt kicsi és a szakszervezetek tömörítik a munkásokat! A szakszervezetek vezetői azonban együttműködnek a tőkésekkel, és — néhány harcos szakmai szakszervezet ellenére — a szerző szerint is általánosan az a jellemző, hogy „a szakszervezeti mozgalom terebélyes, hájas, sima és jómodorú, hanyatló társadalmi erő".

Az automatizálás méginkább lehetővé teszi, hogy a tőkések leszereljék a szakszervezetek esetleges harcát, szögezi le a szerző. Egyrészt csökken a munkások száma, másrészt sok szakmával együtt megszűnnek az egyes szakmai szakszervezetek, s végül az értelmiségiek, akik nincsenek szervezve, jobban összefonódnak a tőkésekkel. Természetesen — mint Wheeler megállapítja — a szocializmus egyre jobban kidomborodó fölénye az amerikai munkások harcára is döntő hatást tesz.

FRITZ BAADE:

VERSENYFUTÁS A 2000-IK ÉVIG

(Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1961)

A jövő nagy kérdése: földi paradicsom, vagy az emberiség pusztulása? Így teszi fel a kérdést könyvében Fritz Baade professzor, a nyugat-német kieli Világgazdasági Intézet igazgatója.

A szerző a világ fejlődésének reális elemzése alapján válaszol arra a két kérdésre, hogy a termelőerők fejlődése képes-e lépést tartani az emberiség szaporodásával, másszóval lehetséges-e egyre jobban és perspektívában teljesen kielégíteni az emberi szükségleteket, másrészt képes-e az emberiség arra, hogy egyszer s mindenkorra véget vessen a háború veszélyének?

Az első kérdésre igennel válaszol, s így szembeszáll a malthusi elmélettel. Burzsoá szemlélete ellenére azért válaszol igennel, mert részletesen elemzi a Föld népességének alakulását, a világ élelmiszertermelésének növekedését. De nemcsak az ember és a természet versenyét vizsgálja, mérlegeli azt is, mi lehet a kapitalizmus és a szocializmus között folyó harc eredménye. Az élelemtermelés, a munkaerőforrások kihasználása, az energiatermelés, az acélgazdaság, a tudomány és az oktatás területének reális vizsgálata itt is helyes megállapítások megfogalmazására vezeti a szerzőt. Kétségtelen kijelenteni, hogy a szocialista gazdaság fölényben van a tőkés gazdasággal szemben, fejlődésének korlátlan a perspektívája, a tőkés gazdaság viszont csak egyre nehezebben képes fejlődni.

Digitized by Google

Természetesen lépten-nyomon kiütközik a könyvben a szerző burzsoá korlátoltsága, tőkés osztályszemlélete és idealista, vallásos világfelfogása. Elismeri Keynes elméletét, dicséri a Marshall-tervet, az emberek értelmének változásában látja a kivezető utat. Erre Vajda Imre előszava rámutat.

Józan és reális gondolkodásából fakad az, hogy állást foglal a háború ellen. Ezt írja: „A 2000-ik év felé tartó világversenynek csak egyetlen értelmes célja lehet: *teljesen új világ felépítése, olyan világ megteremtése, amely nem ismer éhinséget, szegénységet és háborút.*" Szerinte is a békés egymás mellett élés, az általános és teljes leszerelés a járható út. Korlátai azonban itt is kiütköznek, mert a béke fenntartásához szerinte csak egy dolog kell: a vezető politikusok döntsenek helyesen, hogy kiirtsuk „mindazt a sok őrültséget, ami évezredek óta felhalmozódott az emberi fejekben és háborúra késztetik az embereket".

A józan gondolkodás és az emberek felvilágosítása nagyon fontos dolog, de a béke alapvető feltétele a szocializmus gyors előretörése és győzelme a nagy világversenyben (amit burzsoá tudósok is előrelátnak). Az is világos, hogy a tömegek számára bőséget csak a kommunizmus teremthet, ezt azonban burzsoá tudós nem vallhatja. Fritz Baade könyve mégis érdekes, és végső soron a fő kérdésekben a mi igazunkat támasztja alá.

K. L.

BARNA PÉTER:

A SZOCIALISTA ÁLLAM BŰNTETŐJOGI VÉDELME

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó

A mű széles tudománytörténeti alapon fejti ki az állam elleni bűntettek főbb elvi kérdéseit. Először is a politikai bűntett fogalmának tudománytörténeti kialakulását ismerteti.

A burzsoá jogtudósok nem törekednek arra, hogy teljesen tisztázzák a politikai bűntett fogalmát, amelynek a történelmi fejlődés folyamán más és más a tartalma. A politikai bűncselekmény általános fogalmának meghatározásában nem tárják fel a cselekmény osztálytartalmát, leplezik a büntetőjog osztályjellegét. A haladást szolgáló magatartást általában politikai bűncselekmény címén üldözik. A szocialista büntetőjog-tudomány viszont nyíltan feltárja a bűncselekmények osztálytartalmát. Így a politikai bűntett fogalma nálunk tartalmilag is különbözik a burzsoá büntetőjog politikai deliktumától.

Már a Párizsi Kommün törvényhozása is használta az „ellenforradalmi bűntett" terminológiát. Az 1922. évi szovjet-orosz büntetőtörvény, Lenin útmutatásainak figyelembevételével, továbbfejlesztette az ellenforradalmi bűncselekmények addig ismeretes fogalmi elemeit. A Magyar Tanácsköztársaság jogrendszerében leplezetlenül nyilvánult meg az osztályjog, a magyar munkásosztály akaratát tükröző szocialista büntetőjog, amely főleg a proletár öntudaton alapuló igazságszolgáltatási gyakorlatot foglalta magában.

Ezek kifejtése után a szerző a felszabadult magyar nép biztonságának védelmére szolgáló alapvető jogszabályokkal foglalkozik. Bemutatja, hogy a háborús és népellenes bűntettek is az ellenforradalmi bűntettek kategóriájába sorolhatók. A demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvény (1946. VII. tv.), mint antifasiszta jogalkotás, már a munkásosztály ellenségeit fenyegeti. A törvény forradalmi lépés volt a népi demokrácia megvalósítása, a proletárdiktatúra kivívása felé.

Az állam elleni (ellenforradalmi) bűntett fogalmának elemzésénél abból kell kiindulni, hogy fejlődésének első időszakában az a szocialista állam alapvető ismérve, hogy a társadalmat a munkásosztály állama irányítja, a munkásosztály diktatúrájának alkalmazásával. Az állam elleni bűntettek rendszeré-

Digitized by Google

ben azok a legveszélyesebb bűncselekmények, amelyek közvetlenül az államrendet, a politikai hatalmat támadják. Minden olyan támadás, amely a szocialista állam létét, mint a szocialista átalakulás vívmányainak összességét sérti vagy veszélyezteti, szükségképpen ellenforradalmi támadás.

A könyv a továbbiakban a népi demokratikus államok büntetőtörvénykönyveit hasonlítja össze, majd III. és IV. fejezetében részletesen tárgyalja az állam elleni (ellenforradalmi) bűntettek törvényben foglalt tényállásait és azok felépítését.

A könyv a büntetőjog tudományában értékes, hiányt pótló mű, amely — a szerző 1958-ban kiadott könyvének folytatásaként — a szocialista büntetőjog egyes problémáit sokrétűen, a dialektikus materializmus módszereivel, tudományos igényességgel tárgyalja és több kérdésben önálló megoldásukat adja. Az állam elleni bűntettek törvényi tényállásának részletes elemzése, az egyes jogesetek szocialista szemléletű értékelése sok segítséget nyújt a gyakorlati jogászoknak.

Dr. B. M.

KÉZIKÖNYV A VALLÁSRÓL

Bár az elmúlt esztendőkben számos hasznos és érdekes ateista felvilágosító könyv jelent meg nálunk, a propagandisták, a könyvtárosok, a haladottabb olvasók joggal igényelték egy olyan kézikönyv kiadását, amely összefoglalóan, az egyes részkérdések kapcsolatát szemléltetően ismertetve tárgyalja a vallás eredetének, a főbb vallási irányoknak, a vallási ünnepek és szertartások kialakulásának, a tudomány és vallás küzdelmének problematikáját. A *Kossuth Könyvkiadót* dicséret illeti meg, hogy ilyen gyorsan eljuttatta a magyar olvasóikhoz az 1961-ben Moszkvában megjelent „Szputnyik ateiszta" című kézikönyvet, amelyet egy marxista tudósokból álló nagyobb munkaközösség állított össze, Kovaljov professzornak, a történettudományok doktorának szerkesztésével. Az orosz eredeti után *először magyarul* jelent meg a moszkvai Vallástörténeti és Ateista Múzeum anyagából származó illusztrációkkal is gazdagított Kézikönyv, amelyet a kiadó magyarországi szertartások elemzésével (és antiklerikális magyar népi szólásokkal, mondásokkal is) kiegészített.

Elmondhatjuk: a Kézikönyv hézagpótló, mert áttekinthető, világos szerkezettel, élvezetes, színes stílusban, s egyúttal a tudományosság ellen sehol nem vétve ad átfogó képet a vallás és az ateizmus kérdéseiről, a korszerű, materialista valláskritika jelentőségéről és feladatairól. A Kézikönyv nem pótolja ugyan az ateizmus (még meg nem írt) nagyszabású és viszonylag széles körökhöz szóló marxista történetét, s különösen nem egy olyan műnek, mint Hollitscher „Természettudományos világkép"-ének valamivel népszerűbb változatát, de megőrzi, sőt továbbfejleszti azokat a tartalmi és stiláris értékeket, amelyeket az előző években főleg a szovjet Lencman és az olasz Donini könyveiben emelt ki a marxista igényű kritika. (A kiváló S. A. Lencman különben tagja a Kézikönyvet összeállító tudóscsoportnak.) A mai polgári filozófia irracionalizmusával, a „modern istenbizonyítékok"-kal, az egzisztencializmus „új vallásosság"-ba átcsapó, jellemző irányával az adott keretek között is többet (s főleg behatóbban) foglalkozhatna ugyan a könyv, de ilyen és ehhez hasonló kisebb hiányosságoktól eltekintve, nyugodtan megállapíthatjuk: mesterien használja fel a lehetőségeket, alakítja ki az arányokat. A dr. Szepesy Gyula követhető, jó magyarságú fordításában megjelent „Kézikönyv a vallásról" hasznos fegyver olyan ezrek és tízezrek kezében, akik a vallás objektív társadalmi és szubjektív pszichológiai gyökereinek, a „modern" klerikalizmus „érvei"-nek ismertetésével felszerelve akarnak részt venni az ateista felvilágosítás és nevelés munkájában.

A. G.

Digitized by Google

E SZÁM SZERZŐI:

SZIRMAI ISTVÁN: az MSZMP K. B. titkára, **TÓTH ANTAL:** az F. M. Mezőgazdasági Szervezési Intézetének osztályvezetője, **SZECSŐDI LÁSZLÓ:** az MSZMP K. B. Tudományos és kulturális osztályának helyettes vezetője, **Dr. SIMAI MIHÁLY:** a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Nemzetközi gazdasági és politikai kérdések tanszékének adjunktusa, **GULYÁS EMIL:** az MSZMP K. B. Pártfőiskolája Gazdaságpolitikai tanszékének vezetője, **NEMESLAKI TIVADAR:** az MSZMP Esztergom-Komárom megyei bizottságának első titkára, **BECKL SÁNDOR:** a SZOT titkára, **S. VINCZE EDIT:** kandidátus, az MSZMP K. B. Párttörténeti Intézetének tudományos munkatársa

•

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

BENKE VALÉRIA (a szerkesztő bizottság vezetője), **FRISS ISTVÁN, HÁY LÁSZLÓ, KOMJÁT IRÉN, LAKOS SÁNDOR, MOLNÁR ERIK, NEMES DEZSŐ, NÉMETH KÁROLY, OVÁRI MIKLÓS, SÍK ENDRE, SZECSŐDI LÁSZLÓ, SZIGETI JÓZSEF**

Digitized by Google

СОДЕРЖАНИЕ

ИШТВАН СИРМАИ: Влияние XXII-го съезда КПСС на нашу идеологическую работу — — — — — — — — — — — — 1

АНТАЛ ТОТ: Проблемы накоплений в сельскохозяйственных кооперативах — — — — — — — — — — — — — 20

ЛАСЛО СЕЧЕДИ: К дискуссии по вопросам искусства — — — — 31

МИХАЙ ШИМАИ: Некоторые экономические последствия распадения колониальной системы — — — — — — — — — — 48

КОНСУЛЬТАЦИЯ

Поднятие колхозной собственности на уровень коммунистической собственности (ЭМИЛ ГУЛЯШ) — — — — — — — — 66

ОБЗОР

Коллективность руководства, критика и самокритика в партийных организациях комитата Комаром (ТИВАДАР НЕМЕШЛАКИ) — — 72

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

Международное профсоюзное движение в свете V-го Всемирно-Профсоюзного конгресса (ШАНДОР БЕКЛ) — — — — — — — 84

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

МИКЛОШ ЛАЦКО: Развитие структуры промышленного пролетариата (1867—1949) (ЭДИТ Ш. ВИНЦЕ) — — — — — — — 94

ЗАМЕТКИ О КНИГАХ

Digitized by Google

INHALT

ISTVÁN SZIRMAI: Die Wirkung des XXII. Parteitags auf unsere ideologische Arbeit — — — — — — — — — — — — 3

ANTAL TÓTH: Probleme der produktionsgenossenschaftlichen Akkumulation — — — — — — — — — — — — 20

LÁSZLÓ SZECSÖDI: Über die Diskussionen in unserem künstlerischen Leben — — — — — — — — — — — — — 31

MIHÁLY SIMAI: Einige wirtschaftliche Folgen des Zerfalls des Kolonialsystems — — — — — — — — — — — — 48

KONSULTATION

Die Erhebung des Kolchoseigentums auf das Niveau des kommunistischen Eigentums (EMIL GULYÁS) — — — — — — — 66

RUNDSCHAU

Kollektive Führung, Kritik und Selbstkritik in den Parteiorganisationen des Komitats Komárom (TIVADAR NEMESLAKI) — — 72

INTERNATIONALE RUNDSCHAU

Die internationale Gewerkschaftsbewegung im Spiegel des 5. Weltgewerkschaftskongresses (SÁNDOR BECKL) — — — — — — 84

BUCHBESPRECHUNGEN

Miklós Lackó: Gestaltung der Zusammensetzung unserer industriellen Arbeiterschaft (1867—1949) (EDITH S. VINCZE) — — — — 94

ANMERKUNGEN ÜBER NEUERSCHEINUNGEN

Digitized by Google

SOMMAIRE

ISTVÁN SZIRMAI: L'influence du XXII ème Congrès du Parti communiste de l'URSS en ce qui concerne notre travail idéologique 1

ANTAL TÓTH: Des problèmes de l'accumulation de coopératives agricoles — — — — — — — — — — — — — — 20

LÁSZLÓ SZECSŐDI: Sur les discussions de notre vie artistique — 31

MIHÁLY SIMAI: Quelques conséquences économiques de le désagrégation du régime colonial — — — — — — — — — — 48

CONSULTATION

L'élévation de la propriété kolkhozienne au niveau de la propriété communiste (EMIL GULYÁS) — — — — — — — — — 66

REVUE

La collectivité de la direction, critique et autocritique dans les appareils du Parti du comitat Komárom (TIVADAR NEMESLAKI) 72

REVUE INTERNATIONALE

Le mouvement international des syndicats vu au travers du Vème Congrès Mondial des Syndicats (SÁNDOR BECKL) — — — — 84

COMPTS—RENDUS

Lackó Miklós: Composition de notre classe ouvrière industrielle (1867—1949.) (EDIT S. VINCZE) — — — — — — — — 94

NOTES SUR QUELQUES LIVERS RÉCENTS

Digitized by Google

CONTENTS

ISTVÁN SZIRMAI: Influence of the 22nd Congress of the C. P. SU on our ideological work — — — — — — — — — — — 1

ANTAL TÓTH: Problems of accumulation in the cooperative farms 20

LÁSZLÓ SZECSÓDI: On the discussion on our artistic life — — — 31

MIHÁLY SIMAI: Some economic consequences of the disintegration of the colonial system — — — — — — — — — — — 48

CONSULTATION

Raising kolhoz property to the level of communist property (EMIL GULYÁS) — — — — — — — — — — — — 66

REVIEW

Collective leadership, criticism and self-criticism in the party organisation of Komárom county (TIVADAR NEMESLAKI) — — 72

INTERNATIONAL REVIEW

The international trade union movement in the light of the 5th World Trade Union Congress (SÁNDOR BECKL) — — — — — — 84

BOOK REVIEW

Miklós Lackó: Development of the composition of our industrial working class (1867—1949.) (EDIT S. VINCZE) — — — — — 102

NOTES ON NEW BOOKS

Digitized by Google

Könyvek a Magyar Tanácsköztársaságról!

DICSŐ NAPOK

232 old. Ára: 50,— Ft

Alpári Gyula:
VÁLOGATOTT ÍRÁSAI

500 old. Ára: 30,— Ft

L. Nagy Zsuzsa:
FORRADALOM ÉS ELLENFORRADALOM A DUNÁNTÚLON

204 old. Ára: 18,— Ft

Koncsek László:
A RENNGASSEI ÖSSZEESKÜVÉS

208 old. Ára: 14,— Ft

Gábor Sándorné:
A KÉT MUNKÁSPÁRT EGYESÜLÉSE 1919-BEN

40 old. Ára: 1,— Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Digitized by Google

Digitized by Google

Ára: 3,— Ft

Közgazdászok figyelmébe!

Megjelent!

Karl Marx:

ÉRTÉKTÖBBLET-ELMÉLETEK

Első rész

412 old. Ára: 32,—Ft

Karl Marx:

ÉRTÉKTÖBBLET-ELMÉLETEK

Második rész

584 old. Ára: 32,— Ft

KÖZGAZDASÁGI KISLEXIKON

572 old. Ára: 45,— Ft

☆

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Digitized by Google

X 8
3
17
.4

VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

4

UNIVERSITY OF CALIFORNIA
DAVIS
DEC 10 1962
LIBRARY

XVII. ÉVFOLYAM 1962 ÁPRILIS

Digitized by Google

TARTALOMJEGYZÉK

FEHÉR LAJOS: A mezőgazdaság helyzetéről és a további feladatokról — — — — — — — — — — — — — — — — 1

ÓVÁRI MIKLÓS: A kommunista mozgalom egysége és a viták lenini módszere — — — — — — — — — — — — — — — — 20

KOMJÁT IRÉN: Forradalom és állam Kubában — — — — — — 34

RÉV LAJOS: A külkereskedelem néhány feladata a második ötéves tervben — — — — — — — — — — — — — — — — 52

T. I. OJZERMAN: Antikommunista hadjárat a prometheuszi eretnekség ellen — — — — — — — — — — — — — — — — 66

ESZMECSERE

PÁRTUNK KÁDERPOLITIKÁJÁRÓL

(Hozzászólások a Pártépítési Munkaközösség „Pártunk káder-munkájának tapasztalatai és irányelvei" c. tanulmányához)
(PÓSA GYÖRGY), (FARKAS BÉLA) — — — — — — — — 80

NEMZETKÖZI SZEMLE

Meddő vita vagy reális erőfeszítés (PIRITYI SÁNDOR) — — — — 84

Indonézia helye a nemzetközi politikában (LÁSZLÓ JÁNOS) — — 93

Szerkesztőség:

Budapest, V. Széchenyi rakpart 19. Tel.: 124—475.

Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat.

Kiadóhivatal: VI., Révay utca 16. Telefon: 116—660*

Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél, csekkszámlaszám 01915003, a Posta Központi Hírlap Irodánál (Bp. V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj negyedévre 8,— Ft, félévre 16,— Ft, egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 612118. közületi 61066. vagy átutalás a MNB. 8. sz. folyószámlájára. Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlapiroda újságboltjában: Budapest, V., József Attila u. 3.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett: 1962. március 27.

Felelős kiadó: A Kossuth Könyvkiadó igazgatója

Megjelent 34 700 példányban

621619/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest

Digitized by Google

TÁRSADALMI SZEMLE
A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA
XVII. ÉVF. 4. SZ. BUDAPEST 1962. ÁPRILIS HÓ

A mezőgazdaság helyzetéről és a további feladatokról*

Írta FEHÉR LAJOS

A Központi Bizottság *a termelőszövetkezetek tömeges szervezésének befejezése,* tavaly február óta, átfogóan még nem foglalkozott a mezőgazdaság helyzetével. Ezért indokolt, hogy most napirendre tűzze és megvitassa a mezőgazdaság kérdéseit. Indokolttá teszi ezt különösen az a körülmény, hogy a mezőgazdaság szocialista átalakításának a Központi Bizottság 1958 decemberi határozatával elkezdődött folyamata *lezárult.*

A további munka szempontjából nagyon fontos, hogy összegezzük a tapasztalatokat: hol tart ma a magyar mezőgazdasági termelés fejlődése s melyek a továbbfejlesztés feladatai. Értékelnünk kell mindenekelőtt az *1961-es esztendőt,* amely a falu szocialista átszervezésének befejező s egyben a második ötéves terv első esztendeje volt.

Az 1961-es év a még kezdeti nehézségekkel küzdő szövetkezetek nagy próbatétele volt. Jelentősen befolyásolta a múlt évi termelést az a körülmény, hogy bár a szántóföld túlnyomó részén már szocialista nagyüzemek gazdálkodtak, a szántóterületnek mintegy 23 százalékán — amely a múlt téli szervezés során került a szövetkezetekbe —, az év nagyobb részében, egészen az őszi vetésig még sok milliónyi szétszórt kisparcellán folyt a gazdálkodás.

A mezőgazdaság 1961. évi termelési előirányzatainak teljesítését amellett nagymértékben befolyásolta a rendkívüli aszály. A növény- c.: fejlődésére és beérésére döntő időszakban. júliusban, augusztusban, szeptemberben a lehullott csapadék mennyisége csak mintegy egyharmada volt a 40 éves átlagnak, s fele az 1952. évi nagy szárazság idején lehullott csapadéknak.

* Részlet az MSZMP Központi Bizottságának 1962. március 28-i ülésén elhangzott beszámolóból.

Digitized by Google

Ilyen körülmények között a mezőgazdaság tavaly nem tudta teljesíteni termelési tervét. A teljes termelés értéke az előző évi szint körül alakult, pontosabban: *megközelítette* azt. A szocialista nagyüzemi rendszer fölényét igazolja azonban, hogy a mezőgazdasági termékek felvásárlása — bár e téren sem teljesült a terv — a legfontosabb 54 cikknél *6,1 százalékkal haladta meg* az 1960. évi eredményt, s ez a legtöbb cikkben biztosítja a lakosság zavartalan ellátását az új termésig. Alacsonyabb technikai színvonalon, magánparaszti gazdálkodás viszonyai között egy hasonló aszály lényegesen súlyosabb következményekkel járt volna mind a mezőgazdaságra, mind a parasztságra nézve. Erre mutat az, hogy 1952-ben — amikor pedig a tavalyinál több csapadék hullott — a nagy szárazság következtében a mezőgazdasági termelés értéke az előző évinek 76 százalékára esett vissza s a mezőgazdasági lakosság egy főre jutó reáljövedelme 44 százalékkal csökkent.

Néhány fontosabb részleteredményt is szeretnék megemlíteni. A nagyüzemi gazdálkodásban rejlő lehetőségek kezdeti kihasználásával elértük az eddigi legmagasabb búzatermés-átlagot: a holdankénti 11 mázsát. Az aszály ellenére megközelítően sikerült biztosítanunk az ipar mezőgazdasági nyersanyagszükségletét. Jelentős előrehaladást értünk el például a nagyobb olajtartalmú (szovjet krasznodári) napraforgófajták elterjesztésében: az összes vetésterületnek több mint felét már ezekkel a fajtákkal vetettük be. E fajtáknál az olajkinyerés aránya 40 százalék, a hazai fajtáké pedig csak 28—30 százalék. Hibridkukoricával a vetésterület 67 százalékát vetettük be. A kapásnövények ápolási és betakarítási munkáit is jobban végeztük el az előző évinél.

Az 1961. évi őszi munkák a rendkívüli időjárás ellenére is rendben, sikeresen folytak le. Hosszú évek óta tavaly ősszel sikerült először megállítanunk a kenyérgabona-vetésterület csökkenését. A vetésterületi előirányzatot lényegében teljesítettük. Ezen belül a külföldi nagyhozamú búzafajtákkal bevetett terület meghaladja a 800 ezer kh-at, az előző évi mintegy 300 ezer kh-dal szemben. Ezek terméshozama 1961-ben holdanként 6 mázsával volt magasabb a hazai fajtákénál.

Tavaly nyáron és főleg ősszel 3,5 millió kh-on tudtuk elvégezni a mélyszántást, 1,1 millió kh-dal nagyobb területen, mint az előző évben. Hazánkban még soha ilyen nagy területen nem végeztek mélyszántást.

Egész mezőgazdasági politikánk egyik legnagyobb eredményének kell tekintenünk, hogy az 1956—60. évi állatlétszám-csökkenést, amely részben a szocialista átszervezés során keletkezett átmeneti nehézségek folytán, részben pedig a kellő előrelátás hiányában következett be, sikerült megállítanunk, s az átszervezés befejezését követő esztendőben *szinte valamennyi ágban megnö-*

Digitized by Google

vekedett az állatállomány. A január eleji sertésállomány csaknem 600 ezer darabbal, 9 százalékkal haladja meg az egy évvel azelőttit. A sertésállomány soha nem látott színvonalra emelkedett; nagyobb, mint az átszervezést megelőző bármely esztendőben. A kocaállomány az előző évi januárival azonos szinten mozog. Megindult a szarvasmarha-állomány növekedése is: az állomány egy év alatt 45 ezer darabbal, 2,3 százalékkal növekedett, s létszáma megközelítette az utóbbi 4 év legmagasabb januári szintjét. A tehenek és előhasi üszők száma viszont ugyanannyi, mint egy évvel ezelőtt. A 100 tehénre eső borjúszaporulat 1961-ben országos átlagban 73 darab (a tsz-ekben 84, az állami gazdaságokban 90), ez viszont jóval több, mint az előző években volt. A juhállományban a felszabadulás óta most a legmagasabb a létszám.

Erőteljes fejlődésnek indult a szövetkezeti közös állatállomány, különösen a sertésállomány. Ennek eredményeként a tsz-ek teljes egészében teljesíteni tudták a múlt évre betervezett 1,1 millió hízottsertés szerződéses értékesítését, noha számos borúlátó szakértő csak 800 ezer darabnak a közösből való felvásárlását tartotta reálisnak. 100 kh közös szántóra vetítve a tsz-ek az előző évi 14,5 mázsával szemben tavaly 20,1 mázsa sertéshúst adtak el az államnak.

Jelentősek az eredmények a nagyüzemi vágóbaromfi-termelésben is. A belterjes nagyüzemi baromfitartás kezd széles körben elterjedni és polgárjogot nyerni a termelőszövetkezetekben. Ennek következtében tavaly a vágóbaromfi-termelés és felvásárlás a felszabadulás óta a legnagyobb volt, s a szocialista szektor részesedése ebben tavaly már 54,2 százalékra nőtt, az előző évi 32,1 százalékkal szemben. Ebben nagy szerepe volt a gépi baromfikeltetőhálózat fejlődésének; ennek eredményeként tavaly már 50 millió naposcsibét keltettek, az 1959. évi 33 millió darabbal szemben.

Az állattenyésztés területén elért eredményekben nagy szerepet játszottak és játszanak a jól bevált szerződéses konstrukciók (tavaly ezeknek mintegy húsz változatát alkalmaztuk), továbbá a takarmánykeverő üzemek létesítése, az olcsó, egyszerű építkezések elterjesztése, a nagyüzemi felár-rendszer. Mindezeknek segítségével már túljutottunk az állattenyésztésben keletkezett átmeneti nehézségek jelentős részén. Helyes termeléspolitikai intézkedésekkel sikerült azt is elérnünk, hogy a közös állatállomány viszonylag gyors fejlesztése mellett a háztáji állomány nem esett vissza, s a háztáji gazdaságokból továbbra is számottevő mennyiségű árut tudunk felvásárolni a népgazdaság számára.

A tavalyi aszályos időjárás és gyengébb takarmánytermés következtében nagy gondot jelentett és jelent még mindig a megnőtt állatállomány átteleltetése és eltartása a zöldig, az újig. A takarmánynehézségek áthidalására szigorú tartalékolást és okszerű takarmánygazdálkodást vezettünk be. Az állatállomány átmentése

Digitized by Google

végett a kormány időben nagyarányú takarmányimportot határozott el. A takarmányhiány enyhítésében nagy szerepe volt a Szovjetunió segítségének.

Az átteleltetés során eddig szerzett tapasztalataink azt bizonyítják, hogy fő céljaink megvalósíthatók. Az állami takarmányjuttatási akció meghirdetése után megszűnt a kocáknak a normálisnál nagyobb mérvű hízóba állítása; az állami szervezett felvásárlás következtében megszilárdultak a piaci malac- és süldőárak, s ez azt tükrözi, hogy *megszilárdult a termelőkedv, a termelési biztonság.* Az új termésig rendelkezésünkre álló takarmányból — ha szűkösen is —, de biztosítható a törzsállomány fenntartása, valamint az előirányzott árutermelés.

Hasonlóképpen biztosítható a szarvasmarha-állomány átteleltetése is, bár az év végi rosszabb takarmányozás miatt a termelőszövetkezetek a múlt év utolsó negyedében csak 25 kg-mal alacsonyabb átlagsúlyban tudták átadni hízómarháikat. Hasonló okokból a tejhozam is csökkent tavaly valamivel, teheneként 70—90 literrel (az állami gazdaságokban és a termelőszövetkezetekben egyaránt). Bizonyos további kondícióromlással és tejhozam-csökkenéssel még kell számolnunk a legeltetési idény megkezdéséig, illetve az idei termésű zöldtakarmányok etetéséig, főleg az olyan gazdaságokban, amelyekben — a kapásoknál tanúsított rövidlátáshoz hasonlóan — elhanyagolták a rétek, a szálastakarmányok betakarítását, s azok elvénültek. A kései kitavaszodás miatt sajnos megnehezül a szarvasmarha- és juhállomány zöldig való kitartása.

Mindent összevetve: a kései kitavaszodással támadt újabb nehézségeket is tekintetbe véve, azt lehet mondani, hogy gazdaságaink a nagyon bonyolult feladatot szocialista államunk igen hathatós segítségével mégiscsak eredményesen megoldják. Ennek mindannyian szívből örülünk.

Az 1961-es esztendő termelési eredményei azt is tükrözik, hogy az átszervezés éveiben *tovább folytatódott a mezőgazdaság belterjes irányú fejlődése.* A párt agrártéziseinek és a VII. pártkongresszusnak az a célkitűzése, hogy a mezőgazdasági termelés belterjes irányban fejlődjék, a megvalósulás útján halad.

Belterjes irányú a fejlődés mindenekelőtt a *vetésszerkezet* alakulásában. Tovább nőtt az ipari növények vetésterülete. A takarmánytermő területeken mind az abrak-, mind a szálastakarmányoknál eltolódás tapasztalható a területegységről nagyobb takarmányértéket adó növények (a kukorica, az ősziárpa) javára.

Az öntözött terület az 1958. évi 125 ezer kh-ról 1961-re 231 ezer kh-ra nőtt. Különösen tavaly vett nagyobb lendületet az öntözés: a terven felül 36 ezer holddal gyarapodott az öntözött terület.

Digitized by Google

Előbbrejutottunk a nagyüzemi gyümölcstelepítésben is. Csupán a múlt évben több mint 17 ezer kh gyümölcsöst telepítettek. Beigazolódott — főleg az almánál — a termőíves orsós törpe gyümölcsösök nagyüzemi telepítésének létjogosultsága: a művelési költség itt lényegesen kisebb, a csemeték hamarább fordulnak termőre, s így a befektetés gyorsabban térül meg.

Sikernek kell tekintenünk, hogy a szőlőtermesztésben ebben a nagyon kényes kultúrában az átszervezés időtartama alatt sem állt meg a telepítés, sőt még fokozódott az üteme, ha kis mértékben is. Ennél is nagyobb eredmény az, hogy — elsősorban az anyagi ösztönzők, a művelési módszerek formáinak helyes, rugalmas alkalmazásával — sikerült fenntartani a kisparcellás telepítésű szőlők és gyümölcsösök állományát és termőképességét, nem úgy, mint az ötszörös begyűjtési szorzószámok időszakában, amikor, mint ismeretes, tönkrementek szőlőink.

Eredményesen folyt le a nagyüzemi gazdálkodásra való áttérés a *zöldségtermesztésben* is. A közös és a háztáji gazdaságokban tavaly kereken 140 ezer holdon termeltek zöldséget, s a felvásárolt zöldségnek több mint 80 százalékát már a nagyüzemek, a termelőszövetkezetek és az állami gazdaságok adták.

Az állattenyésztés területén is mutatkoztak a belterjes fejlődés jelei. Erre mutat az állomány számbeli növekedésén túlmenően az, hogy a tehenenkénti tejtermelés az 1958. évi 2105 literről tavaly 2200 literre, a vágásra kerülő szarvasmarhák átlagsúlya pedig 471 kg-ról 490 kg-ra nőtt. A sertéstenyésztésben a hússertés javára tolódott el a tenyésztés iránya, ennek aránya a múlt évben 50 százalék fölé emelkedett.

A termelés szerkezetében bekövetkezett változások mellett a *beruházások alakulása* is a belterjes irányú fejlődést mutatja.

A legnagyobb előrehaladást e téren a *gépesítés* fejlesztésében értük el. 1959—61-ben az átszervezés három évében, a mezőgazdaság összesen 21 590 traktort kapott, ezzel traktorállománya a múlt év végére elérte az 53 ezer traktoregységet. Ennek következtében az egy traktoregységre jutó szántóterület az 1958. évi 339 kh-ról tavaly 172 kh-ra csökkent, az egy kh szántóra jutó gépi munka pedig 2,3 nh-ról 5,4 nh-ra emelkedett. A traktorállomány mellett lényegesen nőtt a mezőgazdasági munkagépek állománya is.

Jelentősen nőtt a mezőgazdaság *műtrágya-felhasználása* is. A Horthy-rendszer nagybirtokos-tőkés mezőgazdaságában 1938-ban egy kh szántóterületre számítva csupán 8 kg volt a műtrágyafelhasználás, 1958-ban 49,3 kg, 1961-ben pedig 111 kg. Hozzá kell tennünk azonban, hogy nagyon jelentős növekedés ellenére még korántsem tudtuk kielégíteni azokat az igényeket, amelyek egyre növekvő mértékben merültek fel a termelőszövetkezetek részéről.

Digitized by Google

Az átszervezés éveiben nagyon jelentős fejlődést értünk el a mezőgazdasági építkezésben, főleg az állattenyésztési épületek elkészítésében. A Központi Bizottság és a kormány tanácsára gyorsan és széles körben elterjedtek az egyszerű, olcsó, úgynevezett szerfás építkezések és más egyszerű megoldások, a meglevő gazdasági épületek átalakítása. A tömeges fejlesztés megindulásától, 1959-től, a múlt év végéig a termelőszövetkezetekben összesen 550 000 szarvasmarha-férőhelyet létesítettek, ebből több mint 200 ezer tehén- és kereken 350 ezer növendékmarha-férőhelyet. Csaknem másfélmillió sertés-férőhely épült fel, ebből kereken 150 ezer fiaztató, a többi süldő- és hízószállás. Felépült több mint 6,5 millió baromfi-férőhely. Főleg a közös férőhelyek ilyen gyors ütemű megépítése tette lehetővé, hogy az átszervezés során a *közös gazdálkodásba behozott állatállományt viszonylag gyorsan lehetett elhelyezni és növelni.*

Három év alatt a mezőgazdaság kereken 19 milliárd forint értékű beruházást kapott, ebből 8,5 milliárd a termelőszövetkezeteknek jutott. A termelőszövetkezetek összes beruházásán belül kedvezően alakult a *saját erejükből* végzett beruházások aránya: 1959-ben ez 15,3, 1960-ban 33, 1961-ben 31 százalék volt.

Igen eredményesnek kell tekinteni, hogy a falun bekövetkezett gyors fejlődés ellenére — főleg az előbb elmondottak eredményeként — nem esett vissza a termelőszövetkezetekben az 1 kh szántóterületre eső beruházott vagyon értéke. Az 1959. évi zárszámadás adatai szerint az egy kh szántóterületre eső beruházott vagyon 2425 forint volt, az 1961. évi zárszámadás szerint kereken 2780 forint.

A Központi Bizottság 1958. évi decemberi határozatában többek között azt tűzte ki célul: *a mezőgazdaság szocialista átszervezését úgy kell végrehajtanunk, hogy egyidőben nőjön a mezőgazdasági termelés és az árutermelés.* Hogyan hajtottuk végre a párt mezőgazdasági politikájának ezt az alapvető célkitűzését, az úgynevezett kettős feladatot? Most, hogy a szocialista átszervezés utolsó esztendeje, az 1961. év befejeződött, választ tudunk adni erre a kérdésre.

Az általam előbb elmondottak a kérdés részleteire, e feladat megvalósításának fontosabb vonásaira mutattak rá. Ha egyetlen számmal akarjuk kifejezni a „kettős feladat" megvalósítását, akkor a termelés oldaláról a következő képet kapjuk. A tömeges, számszerű fejlesztés három esztendejében, tehát 1959., 1960., 1961. évek átlagában *a mezőgazdaság bruttó termelése 8,5 százalékkal nőtt* az átszervezést megelőző három év, az 1956—58. évek átlagához viszonyítva, jóllehet 1960 a vártnál gyengébb esztendő volt, 1961-ben pedig a súlyos aszály miatt a kapásnövényekből kifejezetten gyenge termésünk volt. (A begyűjtési rendszer utolsó három évé-

Digitized by Google

nek, az 1954—56. éveknek átlagához viszonyítva pedig 14,4 százalékkal nagyobb a bruttó termelés.)

Lássuk a „kettős feladat" megvalósulását az árutermelés, a felvásárlás oldaláról. Az átszervezés időszakában az 1958. évi szinthez viszonyítva 1961-ben *13,3 százalékkal nőtt a felvásárolt áruk összmennyisége.* Hogy néhány terméket külön is megemlítsek: kenyérgabonából tavaly 51,1, burgonyából 31,3, vágómarhából 21,9, vágósertésből 4,4, tejből 13,8, tojásból 16,2, baromfiból 47,2 százalékkal többet vásároltak fel, mint az átszervezést közvetlenül megelőző 1958-as esztendőben. A felvásárláson belül egyre inkább az állattenyésztésből származó cikkek javára tolódott el a részarány: a múlt évben már 54,3 százalékra nőtt ezeknek a részesedése. Ez annak köszönhető, hogy felvásárlási politikánk 1957 óta a nagyobb értéket képviselő állati termékek termelésére és értékesítésére ösztönözte és ösztönzi a termelőket.

Ha a mezőgazdaság szocialista átszervezésének időszakában csupán fél százalékkal nőtt volna a mezőgazdasági termelés és árutermelés, elméletileg akkor is igaza lett volna a pártnak, amikor lehetségesnek tartotta a „kettős feladat" egyidejű megvalósítását. Az élet azonban jóval többet produkált: egyrészt a *falu szocialista átalakítása a vártnál gyorsabban fejeződött be győzelmesen,* másrészt *ezzel egyidőben a mezőgazdaság bruttó termelése 8,5 százalékkal, az állam részére történő áruértékesítés 13,3 százalékkal növekedett,* annak ellenére, hogy ilyen mélyreható társadalmi átalakulásnál elkerülhetetlenek a megrázkódtatások, átmeneti nehézségek, egyes területeken, s emellett a három esztendőből kettőben bizony az időjárás is rossz volt.

Az elmondottak alapján megállapíthatjuk, hogy az 1958 decemberi határozatnak a „kettős feladatra" vonatkozó alapvető célkitűzése is *sikeresen megvalósult.*

Ez a nagy siker természetesen egy pillanatra sem homályosítja el szemünk előtt azt a rideg tényt, hogy a mezőgazdaságban, a jelentős előrehaladás ellenére is, *még alacsonyak a hozamok, mind a növénytermesztésben, mind az állattenyésztésben,* magas viszont a termékek előállítási költsége. Igen sok még a tennivalónk a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek, különösen a közös állattenyésztés kiépítésében, színvonalának emelésében is. Mezőgazdasági hozamaink jelentősen alacsonyabbak a fejlett középeurópai országokénál is.

Mezőgazdaságunk mai termelési színvonalán nem tudnánk maradéktalanul megoldani az országnak a növekvő igényeknek megfelelő belső ellátását. Márpedig a fogyasztó lakosság hőn óhajtja, hogy mielőbb és mindörökre a múlté legyenek azok az idők, amikor az egyik évben (mint például tavaly tavasszal) egypár

Digitized by Google

hétig a disznóhúsért kellett sorba állniok az asszonyoknak, a másikban meg a burgonyáért. Csak akkor tudjuk megszüntetni ezeket a zavarokat és folyamatosan kielégíteni a növekvő belső igényeket, valamint az exportfeladatokat, ha a magyar mezőgazdaságot kiemeljük viszonylagos elmaradottságából és bátran tovább haladva az eddigi úton, *mielőbb korszerűbb színvonalra emeljük.*

Erre meg is van a lehetőségünk. Az elmúlt években erőnk nagy részét a „kettős feladat" első felének, a falu szocialista átszervezésének nagyarányú munkája kötötte le. Ezen azonban ma már túl vagyunk. De megmaradt a feladat másik fele. A mezőgazdaságban most már *egyetlen fő feladatunk: a termelés gyorsabb fejlesztésének főfeladata. A párt ezentúl ennek megoldására mozgósítja a falu és az egész társadalom erőit!*

E feladat eredményes, jó megoldásához hatalmas hajtóerőt szabadít fel az a körülmény, hogy egyformán érdeke ez az egyes szövetkezeti tagnak, a tagok közösségének és az egész népgazdaságnak. E három érdek tökéletesen egybevág, egy irányba hat.

A termelés és felvásárlás erőteljes fejlesztése, tehát a gazdálkodás eredményessége döntően kihat magára a termelőszövetkezeti megszilárdításra, a szövetkezetek belső életének alakulására, a tagság hangulatára, egységére, — egész termelőszövetkezeti mozgalmunknak további egészséges fejlődésére.

* * *

Dolgozó népünk a mezőgazdaságtól mindenekelőtt azt várja, hogy folyamatosan és zavartalanul lássa el a belső fogyasztást. És ez nem is olyan könnyű feladat. A tervidőszak végére például húsból és húsfélékből 53,2 kg-ra nő az egy főre jutó fogyasztás, növényi és állati zsiradékból (beleértve a vajat is) 22,2 kg-ra, tejből és tejtermékekből kereken 200 literre, tojásból 187 darabra, őrleményekből 137 kg-ra, cukorból 30,7 kg-ra, zöldségből mintegy 95 kg-ra, gyümölcsből csaknem 68 kg-ra.

Hatalmasan megnőnek az exportfeladatok is, különösen a távlati időszakban. A baráti országok között kialakuló szocialista nemzetközi munkamegosztás rendszerében egyre erősebben jelentkezik az az igény, hogy nagyobb mértékben exportáljunk olyan termékeket, amelyeknek megtermelésére kiválóak a természeti adottságaink.

A szocialista nemzetközi munkamegosztásból ránk háruló nagy feladatok megvalósítására, mindenekelőtt a gyümölcs- és zöldségtermelés nagyarányú fejlesztésére, már a második ötéves terv időszakában fel kell készülnie a magyar mezőgazdaságnak.

Digitized by Google

Most már erőteljesebben és bátrabban hozzákezdhetünk a mi „szűzföldjeink"-nek, a szántóterület 13,7 százalékát alkotó homokterületeknek zöldségkultúrákkal, szőlővel, gyümölccsel való betelepítéséhez, belterjesítéséhez. Ezenkívül hazánkban jelentős a területük azoknak a lejtős, dombos vidékeknek, amelyek szántóföldi művelésre kevésbé használhatók, de fekvésük, éghajlati adottságaik folytán kiválóan alkalmasak szőlő- és gyümölcstermesztésre.

A szocialista országok közötti nemzetközi specializáció kialakítása során az élelmiszeriparnak is fel kell készülnie az előbb említett nagy feladatok megoldására. Ezen belül hozzá kell fogni néhány iparág (konzervipar, mélyhűtés, tárolóterek stb.) nagymértékű fejlesztéséhez, nehogy az ipar felkészületlensége a mezőgazdasági termelés gyors növelésének akadályává váljék.

A baráti országokba irányuló kivitel mellett a jövőben is nagyon jelentős lesz a tőkés országokba való mezőgazdasági export. Ezért növelni kell azoknak a cikkeknek a termelését, amelyeknek biztos piacuk van a tőkés országokban.

E feladatokat csak úgy lehet teljesíteni, ha *meggyorsítjuk* a mezőgazdasági termelés fejlődését. A tervtörvény úgy határozza meg a mezőgazdasági termelés fejlesztésének feladatait, hogy a második ötéves terv időszakában, tehát 1961—65 között az 1956—1960. év átlagához viszonyítva mezőgazdaságunknak 22—23 százalékkal kell növelnie a termelését. A felvásárlás lényegesen gyorsabban nő, mint a termelés: a tervidőszak utolsó évében kereken 55 százalékkal lesz nagyobb mint 1960-ban volt. A mezőgazdasági export-import egyenleg 1965-ben kétszerese lesz az 1960. évinek. Az iparfejlesztésnek, az ipari nyersanyagellátásnak, a fizetési mérleg egyensúlyának igen fontos feltétele ugyanis a mezőgazdasági export viszonylag magas színvonala.

A mezőgazdaság fejlesztésében előttünk álló feladatokat csak a *munkatermelékenység erőteljes fokozásával* lehet megvalósítani. Ez egyfelől azt jelenti, hogy fegyelmezett, jobb munkával, a technológia jobb kihasználásával növelni kell az egy mezőgazdasági dolgozó munkatermelékenységét. Másfelől azt jelenti, hogy erőteljesen emelni kell a területegységre eső termelési értéket, más szóval folytatni kell és meg kell gyorsítani a mezőgazdaság *belterjesítését.* Például 1965-re búzából legalább 13,5, kukoricából kereken 18, cukorrépából 165, burgonyából 70 mázsára kell növelnünk országosan a kh-onkénti termésátlagot, az egy tehénre jutó tejhozamot 2500 liter fölé, a tyúkonkénti tojáshozamot 120 db fölé kell emelnünk. *Többet, jobbat és olcsóbban* kell tehát termelnünk a mezőgazdaságban. Most, hogy a mezőgazdaság nagyüzemi keretei kialakultak, a tudomány és technika vívmányai szabadon terjedhetnek, meg is van a lehetőség a munkatermelékenység erőtel-

Digitized by Google

jes fokozására, ennek alapján egész mezőgazdaságunk gyorsabb fejlődésére. *Ez egyaránt érdekük a termelőszövetkezeti tagoknak, a közös gazdaságoknak és az országnak.*

Mezőgazdasági tervünk megvalósítása elsősorban attól függ, hogy az ország területének csaknem 80 százalékán gazdálkodó termelőszövetkezetek hogyan gazdálkodnak. A szövetkezetek részesedése az ország áruellátásában évről évre növekszik. De az ország szántóterületének 4—5 százalékán gazdálkodó kistermelőknek, munkásoknak, alkalmazottaknak, nyugdíjasoknak, egyéb kisembereknek is vannak feladataik a termelési program megvalósításában. Tőlük is elvárja az ország népe, hogy földjeiket jól munkálják meg s családi szükségleteiket meghaladó termékeikkel járuljanak hozzá az ország ellátásához.

Különösen sokat várunk a következő évben az állami gazdaságoktól. Szerepük nem merül ki abban, hogy mint *árutermelő bázisok* évről évre több árut adjanak be a központi készletbe, hanem feladatuk az is, hogy *nemesített vetőmagvakkal, jó minőségű tenyészállatokkal* lássák el az országot, nevezetesen a termelőszövetkezeteket. Még ennél is fontosabb feladatuk ma és a jövőben, hogy *alkalmazzák bátran az új, korszerű tudományos termelési módszereket és tanítsák meg ezekre a környékbeli termelőszövetkezeteket.* Váljanak tehát egyben a *termelőszövetkezetek megszilárdításának nagyon fontos bázisaivá.*

Az állami gazdaságok eredményei 1961-ben, a rendkívüli szélsőséges időjárás ellenére is, 300 millió forinttal javultak. A gazdaságok munkája általában igazolta szocialista nagyüzemeink erejét: a korszerű termelési technika alkalmazásával a legtöbb területen ellensúlyozni tudták a kedvezőtlen időjárás hozamcsökkentő hatását.

Bár a 300 millió forintos eredményjavulást állami gazdaságaink főleg költségmegtakarítással érték el, termelési költségeik még mindig magasak, s jelenlegi, viszonylag jó állóeszköz-ellátottságuk mellett ez nem indokolt. Zavarják a fejlődés egészséges ütemét az egyes gazdaságok között meglevő jelentős különbségek és egyenetlenségek, ezeknek oka a legtöbb esetben a vezetés hibáiban keresendő.

Az állami gazdaságok lényegében három év alatt megoldották a *nagy termőképességű intenzív búzafajták* üzemi termesztését. A gazdaságok az idén egymillió kh vetésterülethez szükséges vetőmagot állítanak elő, a továbbiakban pedig bármilyen országos igényt ki tudnak elégíteni.

A *hibridkukorica-vetőmag* előállításának feladatát szintén az állami gazdaságok vállalták magukra. Ma már nemcsak az ország

Digitized by Google

belső hibridvetőmag-szükségletét tudják fedezni, hanem egyre inkább az exportigényeket is.

A pillangós szénák termése az állami gazdaságokban az utolsó öt évet tekintve tavaly volt a legmagasabb. Ez döntően az agrotechnika általános színvonalának emelkedésével, mindenekelőtt a betakarítás, a szénakészítés fejlettebb módszereinek elterjesztésével magyarázható. Az ókori, hagyományos renden való szárítással szemben — amelynél a széna tápértékének nagyobb része kilúgozódik és megsemmisül, az emészthető fehérjetartalom 6—8 százalékra esik, az A-vitamin képződéséhez ugyancsak szükséges karotin pedig majdnem teljesen elbomlik —, elterjedtek a *szenakészítés korszerűbb módszerei.* Így általános sikert aratott az *állványos szárítás,* továbbá a vártnál lényegesen gyorsabban terjed a *hideglevegős szellőztetős* szárítás, különösen a Vámosi-féle dugós-kazalban történő szárítás. A széna emészthető fehérjetartalma mindkét fejlettebb szárítási módszerrel 9—11 százalékra, karotin-tartalma pedig 30—35 milligrammra emelkedik. Az állami gazdaságok tavaly már a pillangos takarmányok *56 százalékát* korszerű módszerekkel (állványos szárítás, hideg, meleg és forró levegős szárítás) takarították be. Az elmondottak alapján csak helyeselni lehet, hogy az állami gazdaságok ez évtől kezdve a renden való szénakészítés teljes kiküszöbölését irányozták elő. A pillangósok korszerű betakarításának nagyüzemi alkalmazása lehetővé teszi, hogy a széna beltartalma az egész országban emelkedjék.[1]

Döntő előrehaladás történt az állami gazdaságokban az utóbbi években a *vegyszerek* használatában. A gazdaságok kidolgozták és jól hajtották végre a szuperszelektív gyomirtó vegyszerek nagyüzemi alkalmazását. Az állami gazdaságok a múlt évben már 110 ezer kh kukoricaföldön alkalmaztak szuperszelektív vegyszereket. E vegyszerek az első évben teljesen feleslegessé teszik a kézi kapálást, s még a második évben is 75 százalékban érvényesül gyomirtó hatásuk. Emellett még termelést növelő hatásuk is van. Tavaly a gazdaságokban a vegyszerezett kukorica országosan több mint 3 mázsával hozott nagyobb termést, mint a hagyományosan ápolt kukorica. A vegyszeresen gyomirtott területen a két év alatt khként nyerhető 4—5 mázsa terméstöbblet teljesen fedezi a vegyszerezés költségeit, s egyúttal elmaradnak a kézi kapálás összes költségei.

A gyümölcstelepítésben az állami gazdaságok áttértek a szélessorú rendszerre. A síkvidéki szőlők telepítése már gépesített művelésre alkalmas, szélessorú rendszerben folyik. E módszerek

[1] Ha az ország mintegy 800 000 kh pillangós területén az átlagtermést 20-ról 25 q-ra, a fehérje-tartalmat pedig csupán 3 százalékkal emelnénk, egymagában ezzel 12 000 vagonnal több emészthető fehérjéhez jutna a mezőgazdaság. Nagy népgazdasági érdek fűződik ahhoz, hogy *a termelőszövetkezetekben is gyorsan elterjedjenek* a korszerű szénakészítési módszerek.

Digitized by Google

is kidolgozottak, kipróbáltak és széleskörű bevezetésre átadhatók a termelőszövetkezeteknek.

Jelentős haladást értek el állami gazdaságaink a nagy termelőképességű intenzív állatfajták elterjesztésében, elsősorban a sertés- és baromfitenyésztésben (svéd fehér hússertés, nagy tojóképességű, hízékony baromfi-kultúrfajták). Meghonosították az intenzív fajták igényeinek és az olcsó állati termék-előállítás követelményeinek megfelelő, korszerű tenyésztési módszereket. A baromfi tartásban az egyszerű nagyüzemi módszerek mellett megkezdték a gyárszerű baromfihús- és tojástermelő üzemek kialakítását.

Több állami gazdaság úttörő munkát végzett a *korszerű, az iparhoz hasonló üzemszervezési és vezetési formák kialakításában.*

A nagyüzemi tapasztalatok széleskörű elterjedése végett az állami gazdaságok a múlt év folyamán *tervszerű, rendszeres szaktanácsadó és gyakorlati bemutató munkával váltották fel az általános patronálás módszerét.* 160 gazdaságot osztottak be a „bemutató gazdaságoknak" a múlt év első felében kiépült hálózatába. A bemutató gazdaságok kereken 600 tapasztalatcserével egybekötött gyakorlati bemutatót rendeztek, s ezeken több mint 2100 termelőszövetkezetből összesen 22 ezer résztvevő jelent meg. A bemutatók és tapasztalatcserék mellett a szaktanácsadás más formái is kialakultak. A gazdaságok vezetői egyfelől „szaktanácsadói napokon" tanácskoznak a hozzájuk forduló szövetkezeti vezetőkkel, másrészt rendszeresen felkeresik a hozzájuk patronálásra beosztott termelőszövetkezeteket, s a helyszínen tárgyalják meg velük ezek problémáit.

Az állami gazdaságok azonban nemcsak szaktanácsadással, hanem *szakemberekkel is segítik a termelőszövetkezeteket.* Az utóbbi két esztendőben összesen 1122 szakembert irányítottak termelőszövetkezeti munkára. Ezenfelül tavaly további 220 főt irányítottak véglegesen a termelőszövetkezetekbe és a járási tanácsokhoz.

Összefoglalva ezt a kérdést: az állami gazdaságok már ma sem egyszerűen mezőgazdasági vállalatok. Szerepük ennél jóval nagyobb. Tevékenységük a legszorosabban összefügg a nagyüzemi szocialista mezőgazdaság kiépítésével, ezernyi szállal át-/meg átszövi azt. A gazdaságok nagy többségét ma már *példaképül* lehet állítani a szövetkezeti gazdaságok elé. Alkalmasak arra, hogy mint idősebb, tapasztaltabb testvér, *átplántálják a gazdaságokban kialakult jó levegőt, az új iránti fogékonyságukat a fiatal termelőszövetkezetekbe, s megtanítsák a szövetkezeti parasztságot az eredményes, korszerű nagyüzemi szocialista földművelésre.* A gazdaságok zöme ma már eljutott odáig, hogy egyre inkább valóra válik

Digitized by Google

az az igény és követelmény, hogy az állami gazdaságok, *mint valami mozdony, maguk után húzzák az egész szocialista mezőgazdaságot.*

* * *

Ismeretesek azok a fő feladatok, amelyeknek jó megoldása az ötéves terv időszakában maga után vonja az egész mezőgazdaság fellendülését. Ezek: a kenyérgabona-kérdés megoldása, a szilárd takarmánybázis megteremtése, a zöldség-, a szőlő-, a gyümölcskultúrák erőteljes fellendítése, a hús-, a tej-, a tojástermelés gyorsabb fejlesztése. Vegyük sorra ezek teljesítésének legalapvetőbb feltételeit.

1. A terméshozamok növelésének egyik legfontosabb eszköze az *öntözés.* A tavalyi aszályos év súlyos kárai után ma már a termelőszövetkezetek körében sem kell különösebb agitációt kifejteni az öntözés érdekében. Az öntözés gyakran megkétszerezi a termést.

Leggazdaságosabb a takarmánynövények: a kukorica, a silókukorica, a pillangósok, a rétek, a legelők öntözése. De nagyon meghálálják az öntözést a zöldségkultúrák is, hiszen kh-ként 8—10 ezer forint jövedelmet is hozhatnak az üzemnek. Jelenleg az összes zöldségterületnek alig 17 százalékán folyik öntözés.

2. Az ötéves terv idején mintegy 110 000 hold nagyüzemi gyümölcsöst és 70—80 000 hold szőlőt kell telepítenünk, az ehhez szükséges szaporító anyag és járulékos beruházások biztosításával. Elsősorban az exportigényeknek legjobban megfelelő fajták: a téli alma, a kajszibarack, az őszibarack a meggy és a bogyós gyümölcsök területét kell növelni.

3. A növénytermesztés fejlesztésében fontosságban mindent megelőz a *szilárd takarmánybázis mielőbbi megteremtése,* döntően a hozamok növelése útján. Ha ugyanis van takarmány, akkor van elegendő hús, zsír, tej, vaj, tojás is. Az állatállomány szilárd takarmánybázisának megteremtéséhez a legnagyobb tartalékaink a kukorica terméshozamának növelésében vannak. Az idén országosan el kell érnünk a 14,5 q holdankénti termésátlagot. Erre meg is van minden lehetőségünk. Első ízben az idei tavaszon értük el, hogy a kukorica zömét őszi mélyszántásba vethetjük. Ha ehhez még hozzájárul az idejében való, gondos elvetés, a 16—18 000-es optimális tőszám (a talaj táperejétől függően, a hagyományos parasztti 10 000-rel szemben), valamint a háromszori, idejében és jó minőségben elvégzett kapálás, akkor nem kell félnünk majd az állatállomány átteleltetésétől!

A szilárd takarmánybázis másik nagy tartaléka: az ország mintegy *2,5 millió kh rét- és legelőterületének megjavítása.* A rét-

Digitized by Google

és legelőgazdálkodás jelentős részben még mindig Árpád-kori színvonalon áll hazánkban, s ezzel gyökeresen szakítani kell. A nagyüzemi gazdálkodás rendszerében van erre lehetőség. A rétek és legelők fűhozamát elsősorban az alapvető ápolási munkák — fogasolás, gyomirtás, fásítás, vízrendezés stb. — rendszeres, már az idei tavaszon történő elvégzésével, továbbá a lehetőséghez képest műtrágyázással, öntözéssel és szükség szerint gazdaságosan végzett újratelepítéssel lehet és kell növelni.

A takarmánybázis megteremtésében ugyancsak nagyfontosságú feladatunk az abrakkeverő program teljesítése és az ehhez szükséges *növényi fehérje hazai előállítása.* Ezért az állami gazdaságoknak, termelőszövetkezeteknek arra kell törekedniök, hogy a legmegfelelőbb módszerekkel, lehetőleg saját gazdaságukban termeljék meg az állatok részére szükséges fehérjét. A pillangós takarmányoknál javasolt, nagyobb tápértéket hozó állványos és szellőztetéses szénaszárítási módszerek széleskörű bevezetésének szükségességéről már szóltam. Ezenkívül — ahol a talajadottságok megfelelőek erre — termeljenek a gazdaságok *napraforgót, takarmányborsót,* (ez év tavaszán a keverőmalmok részére már 50 000 holdon vetnek és termelnek szerződéses takarmányborsót). Továbbá: ahol a mikroklíma megfelelő, ott a jövőben kezdjenek hozzá a *szója* termesztéséhez, a szikes földeken pedig az ugyancsak nagy fehérje-értéket adó takarmánycirok (szarvasi „barnacirok") termesztéséhez.

Az ipar feladatának tekinti, hogy már a közeli esztendőkben legyártsa az e növények eredményes nagyüzemi termesztését elősegítő vegyszereket.

4. A terméshozamok növelésének, a fejlett termelési technikai módszerek alkalmazásának elengedhetetlen feltétele a *gépesítés* erőteljes fejlesztése. Fejlett gépesítés nélkül nincs korszerű nagyüzemi gazdálkodás! Az ötéves terv időszakában elsősorban azokat a munkafolyamatokat kell gépesíteni, amelyek leginkább elősegítik a területegységenkénti hozamok növelését, csökkentik a termelés költségeit, s ugyanakkor mentesítik a mezőgazasági dolgozókat a legnehezebb fizikai munka alól.

Javítani kell a gépek minőségét. A jövőben nem szabad a mezőgazdaság számára olyan gépeket beszerezni, amelyek már korszerűtlenek és nem megfelelő minőségűek.

5. A mezőgazdasági termelés fellendítésének munkájában az agrotechnika és a gépesítés mellett már ma is nagy a szerepe a *kemizálásnak* és ez a jövőben még nagyobb lesz. Ezért az eddiginél nagyobb erőt kell kifejteni ennek érdekében, s szükségesnek látjuk megvizsgálni, miként lehetne tovább növelni a mezőgazdaság vegyszer-ellátását.

Digitized by Google

Köztudomású, hogy a növényi kártevők évente a növénytermesztés bruttó hozamának mintegy 18 százalékát viszik el, 6—7 milliárd forint értékben. Ha csak a felére is csökkenthetnénk a jelenlegi kárt — amire megvan a lehetőség —, ez egymaga a második ötéves tervben előirányzott termelési érték teljesítésének egyötödét jelentené![2]

A második ötéves terv időszakában és még azután is belátható ideig — természetesen — továbbra is a kapálás és egyéb hagyományos gyomirtó módszerek alkalmazása marad a gyomirtás fő módszere. A hagyományos módszerek mellett azonban fokozni kell a gyomok elleni védekezés leghatásosabb módszerét, a vegyszeres gyomirtást is. Helyesen végzett növényvédelemmel vegyszeres gyomirtás mellett az összes ráfordításoknak mintegy két-háromszorosa, szántóföldi növényeknél mintegy öt-hatszorosa, a gyümölcstermesztésnél pedig 10—15-szöröse térül vissza terméstöbblet formájában a felhasználás évében.

Kormányzati szerveinknek meg kellene fontolniok, hogy az alapvető legfontosabb növényvédőszereket *idehaza gyártsuk.* Ehhez meglévő üzemeink bővítése, illetve egyes új üzemek létesítése lenne szükséges. Természetesen ki kell használnunk a szocialista országok közötti együttműködés szorosabbá tételében rejlő nagy lehetőségeket is.

6. *Az állatállomány fejlesztésében* az ötéves tervben kitűzött feladatokat elsősorban az állomány minőségének további javításával és termelőképességének fokozásával tudjuk megoldani. Az állomány létszámát csak kis mértékben növeljük.

A termelőszövetkezetekben még meglehetősen *alacsony az állatállomány hozama.* Az állami gazdaságokban tavaly az egy tehénre eső tejhozam már megközelítette a 3300 litert, a termelőszövetkezeti közös gazdaságokban azonban csak 2000 liter volt. Hasonlóképpen nagyon alacsony még az egy tyúkra eső tojáshozam is. Az állami gazdaságok 139 darabos hozamával szemben a tsz-ekben tavaly csak 82 darab körül alakult a tojáshozam. Úgyancsak nagyon lassú még a sertéshizlalás forgási sebessége. Tavaly a termelőszövetkezetekben a sertéseket átlag 14—15 hónapos korukban vágták le, az állami gazdaságokban pedig már 12—13 hónapos korban. Igaz, hogy ez sem kielégítő: 9—10 hónap volna a kívánatos.

[2] A gabonaféléknél pl. a Dikonirt-tal végzett vegyszeres gyomirtás egyetlen permetezéssel holdanként több mint két mázsa terméstöbbletet hoz. A permetezés költsége 100 forint, a többlettermelés értéke pedig meghaladja a 400-at. Érdemes megemlíteni a dobányperonoszpora, más néven „kék penész" elleni vegyszernek, a Zinebnek a használatát. A KGST tagállamai a múlt évben rendszeres vegyszeres védekezéssel 60 százalékos fertőzés ellenére is csak 10 százalékon aluli termésveszteséget szenvedtek el. Ezzel szemben a tőkés államokban, ahol a termelők nem rendszeresen vagy egyáltalán nem is védekeztek, az össztermelésnek 20 százaléka pusztult el (pl. Olaszországban).

Digitized by Google

Az alacsony hozamok legfőbb oka: *a nem kielégítő, korszerűtlen takarmányozás.* Ezen segít a *keveréktakarmányokkal* való etetés. A különböző hatóanyagokkal és koncentrátumokkal dúsított keveréktakarmányokat az állatok jobban értékesítik. A keveréktakarmányok etetése növeli az állatok ellenállóképességét, megelőz különböző megbetegedéseket, és kiküszöböli a sokszor szakértelem hiányából származó takarmányozási hibákat.

A mezőgazdaság 1960-ban 9600 vagon, tavaly már több mint 28 000 vagon táp-, illetve gyárilag előállított takarmánykeveréket használt fel. Tavaly felépült és megkezdte termelését az új, nagy teljesítményű szentesi erőtakarmánygyár. A tavalyi esztendőben a nagyobb állami gazdaságok saját keverőüzemén kívül már 70 körzeti keverőüzem állott munkába a korábban leállított és most erre a célra átalakított malmokban. Az idén a terv szerint már 106 000 vagon abrakkeveréket fogunk előállítani.

Ahol már rátértek a tápok etetésére, ott mindenütt javult a takarmány-értékesülés és általában jelentősen csökkent az elhullás. A ceglédi Vörös Csillag tsz-ben 9—10 hónap alatt készültek el a keveréktakarmány által hizlalt sertések, hasonlóképpen a ludasi Új Élet, a szentendrei Április 4., az erki Új Barázda, a karácsondi Új Élet termelőszövetkezetben; meggyorsult tehát a hizlalási forgó. Legtöbb gondot az okozza nekünk, hogy a keveréktakarmányok előállítása *korántsem tud lépést tartani a gyorsan növő szükséglettel.* Igen nagy gond és feladat az abrakkeverő program növényi fehérje-bázisának hazai megtermelése, továbbá — a növényi fehérjékkel való ellátás megoldása mellett, azzal egyidőben — az állati eredetű fehérjeellátás megjavítása, részben az elhullott állatok teljes begyűjtése, részben a takarmányélesztő-gyártás bővítése révén, részben pedig megfelelő mennyiségű halliszt importja útján. E gondok és feladatok megoldása azonban lehetővé teszi, hogy 1965-ben az *állami gazdaságokban már teljes egészében, a termelőszövetkezeti közös gazdaságokban pedig mintegy felerészben keveréktakarmány legyen a feletetett abraktakarmány.*

Az állattenyésztési hozamok nem kielégítő voltának egy másik fontos oka az, hogy rossz a gondozás. Részben a rossz gondozás, részben a szerfás fiaztatók nem megfelelő téliesítése és felszerelése miatt a termelőszövetkezetekben még mindig nagy a malac- és süldő-elhullás. Ezen az állatgondozók jobb kiválasztásával és szakképzésük meggyorsításával lehet és kell segíteni.

Az alacsony hozamok harmadik oka, hogy a régi, meghonosított fajták nem, vagy csak kevésbé alkalmasak nagyüzemi tartásra. Ez a helyzet például a tojó tyúkoknál; itt meg kell gyorsítani a nagyobb tojáshozamú, évente 180—200 darabot tojó kultúrfajták elterjesztését, illetve hibridizálását. Az évente 100—110 darabot tojó dán vonalú pekingi kacsa elterjesztése mellett hozzá kell

Digitized by Google

kezdeni, hogy a honi fajtánál kétszerte többet tojó, elfogadható májtermelő libafajtákat hozzunk be és szaporítsunk, s a felszabadulás után felényire visszaesett libatenyésztést újra fellendítsük.

A sertéstenyésztésben tovább kell haladni az intenzív, jobb takarmányértékesítő fehér hússertés-fajták elterjesztésében, de csak az olyan gazdaságokban, ahol a fehérjeellátás biztosítva van. Ahol ez még nincs meg, ott káros előreszaladás volna, ha a fehér hússertést erőltetnénk, mert kellő feltételek hiányában csak nagyarányú elhullás lenne a dolog vége. Az ilyen gazdaságokban a hízóalapanyag előállítása végett egyelőre a kevésbé kényes keresztezett sertéssel kell foglalkozni.

A szarvasmarha-tenyésztésben tovább kell javítani a magyarfarkát kitűnő húsformáinak megtartásával, de a tej-zsírtartalom növelésével, a testsúlyhoz viszonyított tejhozam fokozásával és a gépi fejésre alkalmas tőgyformák kialakításával. Az erre irányuló különféle tudományos keresztezési kísérleteket még erőteljesebben támogatjuk.

Az állattenyésztés költségeinek csökkentése végett gyorsítani kell a leggazdaságosabb tenyésztési és tartási módok elterjesztését, így a szarvasmarha-tartásban az itatásos borjúnevelést, a növendékeknél a szabadtartásos felnevelést. A nagyüzemi baromfitenyésztés gyors kiépítése érdekében még szélesebb körben kell elterjeszteni az ún. „egyszerű nagyüzem" tartási módot. Emellett egyes erre szakosított gazdaságokban célszerű olcsón termelő baromfihús- és tojástermelő üzemet létesíteni.

Az építkezéseknél arra kell törekedni, hogy az épületek nagyobb méretűek legyenek, és alkalmasak legyenek majd a korszerű takarmányozási és állattenyésztési technológia bevezetésére. Már az idén megtörténtek az első lépések ebben az irányban: az új szerfás sertésfiaztatók 30 férőhelyesek az eddigi 20-szal szemben, a hizlaldák 3—400 férőhelyesek az eddigi 120-szal szemben, továbbá a baromfinevelők 10—20 ezer férőhelyesek, és ötezres tojóházak ajánlott tervei kerültek kiadásra. Szeretném azonban hozzátenni ehhez, hogy a nagyobb egységekre és a fokozatos szakosításra való törekvés a legközelebbi években még semmiképpen sem járhat azzal, hogy kihasználatlanul maradjanak a meglevő férőhelyek, akár a szétszórt majorokban levő férőhelyek is. Továbbá az építkezések fő iránya továbbra is változatlanul az *egyszerű, olcsó építkezés* marad.

A közös állatállomány viszonylag gyors fejlődése ellenére az ország állományának jelentős hányada (a lovak és juhok kivételével) *a háztáji gazdaságokban* van. Ezért a következő időszakban is jelentős lesz a háztáji gazdaságok szerepe az árutermelésben, főként a tejből, a tojásból, a baromfiból, de — kisebb mértékben — a hízott sertésből is. Emellett a közös szarvasmarha-állomány és

Digitized by Google

szarvasmarha-hizlalás fejlesztésének is jó darabig igen fontos utánpótlása a háztáji gazdaság tehénállományának borjúszaporulata.

A háztáji gazdaságokban jelentkező árufelesleget (ez körülbelül egyharmada a háztáji gazdaság termelésének) *különféle szerződéses konstrukciókkal, mégpedig lehetőleg és egyre inkább a termelőszövetkezeti vezetőség útján kötött termelési és felvásárlási szerződések révén kell a népgazdaság részére, illetve a borjúszaporulatot a közös gazdaság számára biztosítani.* Nagy népgazdasági érdek fűződik hozzá, hogy a közös és a háztáji között létrejövő, a háztáji gazdaság árutermelő funkcióját igénybe vevő szerződéses formákat is a legszélesebb körben terjesszük el az országban.

7. A mezőgazdasági termelés gyorsabb fejlesztésének nagyon fontos feltétele, hogy *a termelőmunkát egyre inkább tudományos színvonalra emeljük.* Ma csaknem félezer tudományos kutató dolgozik a mezőgazdasági kutató intézetekben. Mezőgazdasági kutatásunk az utóbbi három évben 23 kiváló értékű növényfajtát adott a köztermelés céljára, köztük kiváló belterjes hibridkukoricákat, polyploid cukorrépát, paradicsomot, paprikát és egyéb zöldségfélét.

Az elért eredmények ellenére a mezőgazdasági tudományos kutatások mégsem elégítették ki a gyakorlat igényeit. A kutatás számos területen *nagyon elmaradt* a gyakorlati élet követelményei mögött. A párt bízik tehetséges kutatóinkban. Bízik abban, hogy leküzdve a munkájukban még meglevő hiányosságokat, bizonyos öncélúságot, sőt nem egy esetben bizonyos bürokratikus vonásokat is, *mielőbb sikeresen oldják meg az új helyzetben rájuk váró feladatokat,* hogy a mezőgazdasági tudományok művelői *idejében adnak választ a gyakorlatban felvetődő kérdésekre, s új fajtákkal, korszerű termelési és tartási módok kidolgozásával, a gazdasági üzemszervezési eljárások kialakításával segítik a termelésnek korszerű színvonalra emelését.*

A szocialista nagyüzemi mezőgazdaság kiépítése, a termelés belterjesítése a mezőgazdasági mérnökök, technikusok és szakemberek tízezreit igényli. Nagy figyelmet kell tehát szentelni a *mezőgazdasági szakoktatás továbbfejlesztésére.* A jelenlegi szakoktatási formák alkalmasak arra, hogy az oktatás minőségi javulásával és bizonyos bővítésével a későbbiekben kielégítsük a mezőgazdaság szakember-igényét.

Jelenleg a végzett mezőgazdasági szakemberek jelentős része *nem a mezőgazdaságban* dolgozik. Így például az 1952—60-ban végzett mintegy 3800 mezőgazdasági mérnök közül csak 1300, tehát a végzetteknek egyharmada az, aki közvetlenül a termelésben, állami gazdaságban vagy termelőszövetkezetben helyezkedett el, a többi más munkaterületre került. Az utóbbiakból mintegy 5—600

Digitized by Google

az élelmiszeripar, a SZÖVOSZ, a bankok és más állami szervek területén dolgozik, bár ott mezőgazdasági kérdésekkel foglalkozik. Becslések szerint viszont jóval meghaladja az *ezer főt* azoknak a mezőgazdasági mérnököknek és technikusoknak a száma, akik a *mezőgazdaságtól távol eső területen* dolgoznak. Ezért azt javasoljuk: a pártszervezetek, az ipari üzemek, az állami hivatalok vezetői hassanak oda, hogy az iparban, az állami hivatalok különböző területein dolgozó mezőgazdasági szakemberek *térjenek vissza minhamarabb eredeti szakmájukhoz, a mezőgazdaságba,* hiszen a mezőgazdaság szakemberhiánnyal küzd. Ne feledkezzenek meg arról, hogy főiskolai diplomájuk megszerzése, kitaníttatásuk a szocialista államnak 80—100 ezer forintjába került. Ezek a szakemberek elsősorban az állami gazdaságokban jelentkezzenek munkára, mert gyakorlati képzettségük szinte teljesen hiányzik. Ezt két-három év alatt megszerezhetik, s utána bátran jelentkezhetnek már termelőszövetkezeti munkára is. Többek között így lehet és így kell segítenünk bajainkon a legközelebbi években, amikor még annyira égető lesz a szakemberhiány.

A mezőgazdasági termelés állandó fejlesztése megkívánja a különböző fokon képzett mezőgazdasági szakemberek: mérnökök, technikusok, szakmunkások időnkénti *továbbképzését* is. Ezért minden szinten az eddiginél jóval nagyobb gondot kell fordítani a szakemberek képzésére és továbbképzésére.

* * *

A falu szocialista átszervezésében elsősorban azért végezhetünk aránylag rövid idő alatt olyan eredményes munkát, mert sikerült egész társadalmunk közügyévé tennünk ezt. Mélységesen meg vagyunk róla győződve, hogy egész párttagságunk, a munkásosztály, a szövetkezeti parasztság, az értelmiség — *egész népünk szívügyévé teszi, magáénak vallja a szocialista mezőgazdaság fellendítésének nagy ügyét is, és ez meghozza a sikert.*

Digitized by Google

A kommunista mozgalom egysége és a viták lenini módszere

Írta ÓVÁRI MIKLÓS

A második világháborút követő másfél évtized legfőbb eseménye *a szocialista világrendszer kialakulása és fejlődése.* A szocialista világrendszer léte nemcsak az emberiség egyharmadának életében hozott gyökeres változást, hanem egyre növekvő mértékben érezteti hatását az egész emberiség történetére.

A szocialista világrendszer az elmúlt években fejlődésének új szakaszába lépett. A Szovjetunióban megkezdődött a kommunizmus általánosan kibontakozó építése, a népi demokratikus országokban pedig befejeződött, vagy befejezés előtt áll a szocializmus alapjainak lerakása. A társadalom struktúrájának megváltozása következtében kialakult a szocialista világrendszer országaiban élő népek erkölcsi és politikai egysége, megszűnt a kapitalizmus visszaállításának gazdasági, társadalmi alapja. A szocialista országok közt kifejlődött a sokoldalú együttműködés és a kölcsönös testvéri segítség. „Elérkezett az az idő, amikor a szocialista államok világrendszert alkotva nemzetközi erővé váltak, s hatalmas befolyást gyakorolnak a világ fejlődésére. Reális lehetőségek nyíltak arra, hogy korunk legfontosabb problémáit új módon, a béke, a demokrácia és a szocializmus érdekében oldjuk meg."[1]

A szocialista világrendszer léte kihat korunk valamennyi fontos kérdésének megoldására: napjainkban a szocialista világrendszer országainak gyors és szakadatlan gazdasági fejlődése gyakorolja a legnagyobb hatást a világtörténelem menetére; döntő szerepe van a világháború elhárításáért folyó harcban; nélküle elképzelhetetlen lenne a gyarmati rendszer felbomlásának egyre gyorsuló folyamata. A szocialista világrendszer ereje és gyors fejlődése új helyzetet teremtett *az egész világon* a békéért, a demokráciáért, a szocializmusért küzdő népek számára.

A szocialista világrendszer sikereinek, a kommunista mozgalom erősödésének elengedhetetlen feltétele a világrendszer ország-

[1] A kommunista és munkáspártok nyilatkozata, Béke és Szocializmus, 1960. 12. szám, 17. oldal.

Digitized by Google

gainak egysége az imperializmus elleni harcban, a kommunista pártok *nemzetközi összefogása.*

A kommunista mozgalom kezdettől fogva a „Világ proletárjai, egyesüljetek!" jelszót írta zászlajára, s ez kifejezte a munkásosztály harcának nemzetközi jellegét, a világ valamennyi munkásának érdekközösségét a nemzetközileg egyesült burzsoázia elleni küzdelemben.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme egyben a proletár internacionalizmus eszméjének és gyakorlatának győzelme is volt. A világtörténelem első szocialista államának, a Szovjetunió létrejöttével kibővült a proletár internacionalizmus tartalma: a munkások nemzetközi összefogásának szükségessége kiegészült az első győzelmes proletár osztag, a Szovjetunió védelmének követelményével, a Szovjetunió részéről pedig a proletár internacionalizmus eszméje és gyakorlata a hatalomra került proletariátus segítségét jelentette elnyomott testvéreinek. Mind a nemzetközi munkásmozgalom, mind a Szovjetunió dolgozói becsülettel teljesítették e kötelességüket, s a proletariátus nemzetközi összefogása döntő szerepet játszott abban, hogy a Szovjetunióban felépülhetett a szocializmus, a fasizmus vereséget szenvedett a második világháborúban, s a fasizmus felett aratott győzelem eredményeképpen más országokban is megnyílt a szocialista fejlődés útja.

A szocialista világrendszer létrejöttével a proletár internacionalizmus tartalma tovább gazdagodott: jelentette továbbra is a munkások nemzetközi összefogásának szükségességét, mégpedig a kapitalista országok elnyomott proletárjainak és a szocialista országok győztes munkásosztályainak egységét. A szocializmus védelmének követelménye most már nemcsak a Szovjetunió védelmét jelentette, hanem az egész szocialista világrendszer védelmét, a kapitalista világban harcoló munkások pedig a szocialista világrendszerben a korábbinál még hatalmasabb nemzetközi bázisra tettek szert. A szocialista világrendszer létrejötte következtében az internacionalizmus nemcsak a különböző országok munkásosztályainak (győzteseknek és elnyomottaknak) az összefogását jelenti, hanem — éppen azért, mert a proletariátus több országban győzött — érvényesül a szocialista országok államközi kapcsolataiban is.

A kommunista mozgalom egységének elméleti alapja a marxizmus-leninizmus nemzetközi érvényű ideológiája. Az egységes ideológia azonban önmagában még nem biztosítja a mozgalom egységét. A kommunista pártok harcoló pártok, s ezért egységeseknek kell lenniök nemcsak elméleti tevékenységükben, hanem a harc gyakorlatában is. A kommunista pártok tudományos elméletük segítségével egységesen magyarázzák korunk fő társadalmi folya-

Digitized by Google

matait, egységesen ítélik meg a mozgalom előtt álló főbb feladatokat. A marxizmus—leninizmus ideológiája és ennek helyes alkalmazása teszi a kommunista mozgalmat nemzetközileg is egységessé.

* * *

Mai életünk új jelenségeinek felismerésében és a harc új lehetőségeinek feltárásában döntő szerepe volt *az SZKP XX. kongresszusának.*

A XX. kongresszus óta eltelt hat esztendő alatt a kongresszus eszméjének érvényesüléséért folytatott kétfrontos harcban szilárdult meg a kommunista pártok eszmei és politikai egysége. Ez az egységes állásfoglalás tükröződik mindenekelőtt a kommunista pártok 1957. évi és 1960. évi moszkvai nyilatkozataiban s az egyes pártok kongresszusainak, központi bizottságainak határozataiban. A nemzetközi kommunista mozgalom magáévá tette az SZKP XX. kongresszusán kidolgozott és az SZKP XXI. és XXII. kongresszusán továbbfejlesztést és megerősítést nyert elveket.

A XX. kongresszuson elfogadott politikai vonal győzelmének elengedhetetlen feltétele volt *a személyi kultusz káros következményeinek felszámolása* és a következetes harc a dogmatizmus, a szektásság, a konzervativizmus ellen. A személyi kultusz és a dogmatizmus — bár nem változtatta meg a szovjet társadalom szocialista jellegét — nagy károkat okozott mind a Szovjetuniónak, mind a nemzetközi munkásmozgalomnak. A dogmatikusan gondolkodók — ahogy Engels már 1886-ban Sorgehoz írt levelében megállapította — az elméletet „iskolásan, dogmatikus módon, olyasvalamiként kezelik, amit kívülről meg kell tanulni, de akkor aztán minden további nélkül minden szükségletet ki is elégít. Az elmélet hiszekegy a számukra, nem vezérfonal a cselekvéshez."[2]

A dogmatizmus tehát minden körülmények között káros a munkásmozgalomra, de különösen károssá válhat egy új történelmi helyzetben, amikor más történelmi körülmények közt létrejött, iskolásan betanult formulákkal nem lehet eligazodni. Az elmélet dogmatikus felfogása lehetetlenné teszi az élet új jelenségeinek, a harc új lehetőségeinek felismerését. „A mi elméletünk — írja ugyancsak Engels — a fejlődés elmélete, nem dogma, amelyet kívülről kell megtanulni és gépiesen ismételgetni."[3]

A társadalom fejlődésében jelentkező új elemek állandó figyelemmel kísérése és elméleti általánosítása a marxizmus lényegéből fakadó követelmény, s ezért a dogmatizmus, a konzervativizmus idegen a marxizmus szellemétől.

[2] Marx–Engels: Válogatott levelek. Szikra, 1950. 462. oldal.
[3] Uo., 468. oldal.

Digitized by Google

A nemzetközi munkásmozgalom történetének régi tapasztalata, hogy különösen új történelmi helyzetben mindig akadnak olyanok — a korábbi tekintélyes vezetők között is — akik megrekednek a fejlődésben, képtelenek nyomon követni az élet gyors változásait, s az új történelmi viszonyok között is a régi, megcsontosodott elvek, megszokott módszerek alapján dolgoznak. De ugyanilyen régi tapasztalat az is, hogy a különböző opportunista elemek az új jelenségeket revizionista nézeteik igazolására próbálják felhasználni. A XX. kongresszus elveinek és politikájának győzelméért folytatott harcot tehát *két fronton* kellett folytatni. E kétfrontos harc lényege a marxizmus—leninizmusnak, — ahogy Engels nevezte — „a fejlődés elméletének" következetes védelme volt a különböző torzításokkal szemben.

Nem véletlen, hogy éppen az SZKP volt az a párt, amely elsőnek ismerte fel és válaszolta meg a történelem jelenlegi szakaszának fő problémáit, s a marxizmus—leninizmus elméletét a kor követelményeinek megfelelő színvonalra emelte. Ez a párt születése óta úttörő szerepet vitt, s felbecsülhetetlen érdemeket szerzett a nemzetközi kommunista mozgalomban: alapítója, Lenin, megvédte Marx és Engels tanításait az opportunista és dogmatikus felfogásokkal szemben, alkalmazta és továbbfejlesztette a marxizmust az imperializmus viszonyaira; ez a párt volt az, amely a világon először vívta ki és tartotta meg a proletariátus diktatúráját, felépítette a szocialista társadalmat, legyőzte a történelem legsötétebb erőit, a fasizmust, s napjainkban ez a párt tör elsőként utat a kommunizmus felé. Kétségtelen, hogy az SZKP a nemzetközi kommunista mozgalom legerősebb, legtapasztaltabb, legtöbb érdemet szerzett pártja.

Ebből a tényből azonban nem szabad azt a következtetést levonni, hogy a többi pártnak nem kell mást tennie, mint lemásolni a Szovjetunió példáját. Semmi sem mentesíti az egyes kommunista pártokat az alól a feladat alól, hogy a marxizmus—leninizmus *általános* érvényű elvei alapján önállóan, felelősségteljesen vizsgálják azokat a *konkrét* viszonyokat, amelyek közt harcukat folytatják. Lenin, aki nem egyszer felhívta a kommunisták figyelmét arra, hogy az orosz forradalom alapvető vonásai nemzetközi érvényűek, egyúttal arra is figyelmeztetett, hogy „ha ezeket a tapasztalatokat vakon, szolgai módon, kritika nélkül *más* viszonyok között, *más* helyzetben akarjuk felhasználni, akkor a legnagyobb hibát követjük el."[4]

A dogmatikusok éppen ezt a lenini követelményt, a konkrét helyzet konkrét elemzését hagyják figyelmen kívül, nem a marxiz-

[4] Lenin Művei, 31. kötet. Szikra, 1951. 20. oldal.

Digitized by Google

mus szelleméhez, hanem betűjéhez ragaszkodnak. Ebből az antidialektikus szemléletből fakad a Szovjetunió szerepének helytelen, dogmatikus értelmezése, ami ellen éppen a szovjet kommunisták vették fel a harcot az SZKP XXI. és XXII. kongresszusán.

A kommunista pártoknak nem szabad megelégedniök az általános érvényű elvek hangoztatásával, hanem szüntelenül kutatniok kell azt a konkrét helyzetet, amelyben munkájukat végzik. Különösen így van ez napjainkban, amikor olyan sokszínűek azok a viszonyok, amelyek közt a kommunista pártok tevékenykednek. Még a szocialista országok kommunista pártjai is sok tekintetben eltérő viszonyok közt dolgoznak, s a helyi viszonyok különbözősége még fokozottabb mértékben van meg a világ nem szocialista felén. A kommunista pártok nem harcolhatnak eredményesen, ha nem veszik figyelembe azokat a különbségeket, amelyek a fejlett és kevésbé fejlett kapitalista országok, a gyarmattartók és a volt gyarmatok, az agresszív tömbökhöz tartozó és a semleges országok között vannak.

Az elmúlt évtizedek küzdelmeiben a kommunista pártok sok tapasztalatra tettek szert és kifejlesztették azt a képességüket, hogy a harc adott szakaszában — a marxizmus—leninizmus általános érvényű elvei alapján, a nemzetközi kommunista mozgalom előtt álló fő feladatok és a közös érdekek figyelembevételével — kidolgozzák saját konkrét feladataikat és taktikai vonalukat.

A kommunista pártok önállóságának helyes elvét eltorzítják mind a revizionisták, mind a dogmatikusok. A revizionisták tagadják a marxizmus—leninizmus általános érvényű törvényeit és a nemzeti sajátosságokat vagy saját opportunista nézeteiket emelik a nemzetközi érvényű törvények rangjára. A marxizmus—leninizmus alapelveinek eltorzításával a szocialista országok testvéri közösségének megtagadásával a revizionisták az „önállóság" ürügyén nacionalista álláspontot foglalnak el.

Más, de nem kevésbé antimarxista elvi alapokról kiindulva, lényegében hasonló nacionalista álláspontot foglalnak el egyes dogmatikusok is, mikor szembehelyezkednek a nemzetközi kommunista mozgalom fő vonalával, figyelmen kívül hagyják más pártok általános érvényű tapasztalatait és a maguk tapasztalatait, a maguk nézeteit tartják egyedül helyesnek. Természetes, hogy minden párt gondosan tanulmányozza saját tapasztalatait és saját politikájára hozza meg határozatait, de ugyanakkor a kommunistáknak sohasem szabad megfeledkezni arról a kötelességükről, hogy gondosan tanulmányozzák és munkájukban felhasználják *más* pártok *általánosítható* tapasztalatait. Aki erről megfeledkezik, az szükségképpen kispolgári, nacionalista álláspontra csúszik le. A revizionizmus

Digitized by Google

és a dogmatizmus végső soron e kérdésben is egy pontban találkozik.

A nemzeti szűklátókörűség és a nacionalizmus leküzdése a kommunista pártok nemzetközi összefogásának, a szocialista világrendszer egységének fontos feltétele. „A nacionalizmus és a nemzeti korlátozottság megnyilvánulásai nem szűnnek meg automatikusan a szocialista rendszer megteremtésével."[5] A nacionalizmust szítják az osztályellenség maradványai és a nemzetközi imperializmus, mert a nacionalizmus nyitja meg az utat a burzsoá ideológia és az antikommunizmus előtt. Ezért a kommunista pártok egyik legfontosabb feladata a nacionalizmus elleni harc, s az egész nép nevelése a nemzetköziség és a szocialista hazafiság szellemében.

A kommunista pártok önállósága és függetlensége tehát nem csökkenti a kommunista mozgalom egységének és nemzetközi összefogásának jelentőségét. A szocialista országok összefogása, a nemzetközi kommunista mozgalom egysége *minden korban* a harc sikereinek egyik alapvető feltétele. Az elmúlt évtizedekben és különösen az elmúlt években a kommunista pártok azért érhettek el történelmi jelentőségű sikereket, mert megőrizték és fejlesztették soraik egységét.

* * *

A nemzetközi kommunista mozgalom egységének lényege azonban nem az egység megvalósulásának formájában, módszereiben keresendő. A formák és módszerek a mozgalom fejlettségének foka és a megoldásra váró feladatok szerint változnak, de maga az egység követelménye változatlan marad.

A kommunista mozgalom fejlődésének első két évtizedében, amikor a kommunista pártok létrehozása és megerősítése volt a fő feladat, szükséges volt szervezetileg is egységbe tömöríteni a kommunista pártokat. A Kommunista Internacionálé létrehozása a mozgalom fejlődésének adott szakaszán történelmi jelentőségű tett volt, elősegítette a kommunista pártok kialakulását, a bolsevizmus elsajátítását, a nemzetközi egység megszilárdítását.

Az Internacionálé léte sem mentette fel azonban a kommunista pártokat az önálló gondolkodás, a konkrét helyzethez alkalmazkodó helyes taktikai vonal kidolgozásának szükségessége és felelőssége alól. Lenin már az Internacionálé működésének kezdeti szakaszában nem egyszer felhívta a kommunista pártok figyelmét a konkrét elemzés, az önállóság fontosságára és a sablonok káros voltára. „Mindaddig, míg a népek és országok között nemzeti és állami különbségek vannak — márpedig ezek a kü-

[5] A kommunista és munkáspártok nyilatkozata, Béke és Szocializmus 1960. 19 szám. 16. oldal.

Digitized by Google

lönbségek még a proletariátus diktatúrájának világméretekben történő megvalósulása után is sokáig, nagyon sokáig meg fognak maradni —, a világ kommunista munkásmozgalmának nemzetközi taktikai egysége nem a különféleség kiküszöbölését, nem a nemzeti különbségek megszüntetését (ez a mai helyzetben dőre álom), hanem a kommunizmus *alap*elveinek (a Szovjethatalomnak és a proletariátus diktatúrájának) olyan érvényesítését követeli, amely ezeket az elveket a *részletekben helyesen módosítja*, azokat a nemzeti és nemzeti-állami különbségekhez hozzáalakítja, hozzáalkalmazza. Felkutatni, tanulmányozni, megkeresni, kitalálni, felismerni minden egyes országban a nemzeti sajátosságokat, a nemzeti szempontból jellegzetes mozzanatot, amely az *egységes* nemzetközi feladat *konkrét megoldására*, a munkásmozgalmon belül az opportunizmus és a baloldali doktrinérség feletti győzelemre, a burzsoázia uralmának megdöntésére, a szovjetköztársaság és a proletárdiktatúra megteremtésére vezet, ez a jelen történelmi pillanatban a fő feladat a vezető (és nemcsak a vezető) országokban."[6]

Az egyes országok helyzetének konkrét, figyelmes tanulmányozása mindenkor szabály volt az Internacionálé tevékenységében, s ehhez az elvhez — ha időnként hibák is előfordultak — igyekeztek alkalmazkodni az Internacionálé vezető szervei.

Miután az Internacionálé betöltötte történelmi hivatását, feloszlott, és az egység megvalósításának más formái kerültek előtérbe. Napjainkban, amikor a világ minden pontján működnek már kommunista pártok, az egész mozgalmat érintő elvi kérdések és gyakorlati tennivalók kidolgozásának legcélszerűbb formája a kommunista és munkáspártok időszakonkénti nemzetközi tanácskozása. A kommunista pártok e tanácskozásokon közösen kialakított elvek szellemében végzik saját konkrét feladataikat. A közösen hozott határozatok betartása a kommunista mozgalom egységének fontos biztosítéka, s egyben fokmérője annak a felelősségnek, amellyel e pártok saját népüknek és a szocializmus nemzetközi ügyének tartoznak.

* * *

Az egység követelménye *nem zárja ki a vitákat* akár az egyes pártokon belül, akár a pártok között is. Az egység lényege nem az, hogy folynak-e vagy nem folynak a kommunista mozgalomban viták, hanem az, hogy mi a kiindulópontjuk, mi a céljuk és eredményük ezeknek a vitáknak. Ha a viták kiindulópontja a párt ideológiai egysége, eredménye a helyes marxista—leninista poli-

[6] Lenin Művei, 31. kötet. Szikra, 1951. 83. oldal.

Digitized by Google

tikai vonal kialakítása — az ilyen viták nem fenyegetik a kommunista mozgalom egységét, sőt csak hasznára válnak.

Ilyen viták folyhatnak egy-egy párton belül és a pártok között is. Ismeretes például, hogy az SZKP programjának elfogadását az egész Szovjetuniót átfogó széleskörű vita előzte meg. Az MSZMP VII. kongresszusának téziseihez is sokezren szóltak hozzá. Ez a vitaszellem érvényesül a pártok közötti tanácskozásokon is; az állásfoglalások kialakítását a kérdések részletes tanulmányozása, alapos vita előzi meg. Ezek a viták a marxizmus—leninizmus talaján folynak, s céljuk az egységes állásfoglalás kialakítása, a mozgalom fő kérdéseinek egységes magyarázata, a cselekvés egységének biztosítása.

A viták egy részénél a fontosabb kérdésekben megvan az egyetértés, s a tulajdonképpeni vita csak a részletek körül folyik. Vannak azonban olyan viták is, mikor *ellentétes nézetek* csapnak össze, s ennek nyomán alakul ki a helyes álláspont. Ha pártszerű keretek közt folynak ezek a viták, nem veszélyeztetik a párt egységét, sőt megkönnyítik a helyes álláspont kialakítását. A pártszerűség és a pártfegyelem elve nem zárja ki az ilyen vitákat sem, csupán azt követeli meg, hogy a vita lezárása után mindenki fegyelmezetten hajtsa végre az elfogadott határozatot. A kommunista pártokban a vita sohasem lehet öncélú: vitatkozunk, de a vitát mindig az egységes cselekvésnek kell követnie.

Az ellenforradalom utáni években termékeny viták folytak hazánkban is. Vitatkoztunk a párton belül és a párton kívül is. E viták tették lehetővé, hogy pártunk helyes politikai álláspontot tudott kialakítani olyan döntő fontosságú kérdésekben, mint az ellenforradalom elleni harc, a népi hatalom megszilárdítása, a mezőgazdaság szocialista átszervezése, az iskolareform irányelveinek kidolgozása stb. Pártunk utóbbi években folytatott harcának fontos tapasztalata, hogy e vitákban — éppen azért, mert végigvittük azokat s nem lepleztük az ellentéteket — megszilárdult a párt egysége, erősödött a párt és a tömegek kapcsolata.

Egyesek talán csodálkoznak azon, hogy az elmúlt években megélénkültek a különböző viták. A kommunista mozgalom számos ellensége — ki tudja immár hányadszor! — egészen odáig ment, hogy a kommunizmus fellazulásának, válságának és felbomlásának hiú ábrándját keltette fel. Ami a kommunizmus talaján folyó viták megélénkülését illeti, ennek csak örülni lehet, s ez kétségkívül annak a hatása, hogy az SZKP XX. és következő kongresszusai a személyi kultusz és a dogmatizmus felszámolásával pezsdítően hatottak az ideológiai életre.

E gondolatokat ébresztő, termékenyítőleg ható viták mellett több becsületes elvtársunknál és a szocializmus oldalán álló pártonkívülinél, sőt egyes pártoknál is jelentkeztek *téves nézetek*.

Digitized by Google

Ezen sincs mit csodálkoznunk, hiszen az elmúlt években számos új probléma merült fel: a szocialista világrendszer fejlődésének új szakaszába lépett, új szakasz kezdődött a kapitalizmus általános válságának fejlődésében is, a gyarmati rendszer az elmúlt években rohamos gyorsasággal indult bomlásnak, s ma már csak maradványai vannak meg. Gyökeresen megváltoztak az erőviszonyok a világon, s ennek következtében új módon merül fel a béke megvédésének a lehetősége, a szocialista forradalom kérdése, a volt gyarmati népek fejlődésének útja stb. Inkább azon kellene csodálkozni, ha mindenki egycsapásra megértené az újonnan jelentkező problémák tömegét. Ebben az esetben a téves nézetek felszámolása türelmes felvilágosító munkát követel meg, s helytelen volna egy-egy tévedésért bárkit is azonnal revizionistának, vagy dogmatikusnak bélyegezni.

Más elbírálás alá esnek azok, akik eltérnek a nemzetközi kommunista mozgalom általános vonalától. Az ideológiai és politikai életben nevükön kell nevezni az antimarxista irányzatokat, s a harcot a téves eszmék szétzúzásáig kell folytatni. Így járt el Marx és Engels és így járt el Lenin is. Türelemmel és bizalommal fordultak a tömegek felé akkor is, amikor azok nagyobb része nem fogadta el a marxizmus elveit, de — éppen ezek megnyerése érdekében — nyílt és megalkuvás nélküli harcot folytattak az antimarxista áramlatok ellen. Így járnak el a ma kommunistái is. Az SZKP XX. kongresszusán kidolgozott és azóta továbbfejlesztett politikai vonal népszerű a tömegek között, s ez kedvező feltételeket teremt a politikai munkához. E politikai vonal kedvező hatása azonban csak akkor érvényesülhet, ha összekapcsolódik a revizionizmus és a dogmatizmus elleni kétfrontos harccal. Ezért ítélte el egységesen az egész kommunista mozgalom a Jugoszláv Kommunisták Szövetségének revizionista programját, s ezért lépett fel erélyesen az SZKP XXII. kongresszusa a személyi kultusz, a dogmatizmus, a pártellenes csoport és az Albán Munkapárt vezetőinek antimarxista politikája ellen.

Mivel a revizionista és a dogmatikus nézetek a kommunista mozgalom egységét fenyegetik, az ellenük folyó vitának fontos szerepe van éppen a kommunista mozgalom egységének megvédése szempontjából. Nincs semmi okunk arra, hogy megijedjünk az ilyen vitáktól. A Kommunista Kiáltvány megírása óta a kommunista mozgalomnak, a múltban is, mindig voltak vitái az antimarxista irányzatok képviselőivel, ezekből a vitákból mindig a marxizmus került ki győztesen, a viták eredményeképpen a kommunizmus sorainak egysége megszilárdult. Amikor azt mondjuk, hogy ezektől a vitáktól sem kell félnünk, akkor ezzel annak a meggyőződésünknek adunk kifejezést, hogy a marxizmus—leninizmus igazsága erősebb minden másnál, s ahogy a múltban, úgy a jövőben

Digitized by Google

is a marxizmus — éppen azért, mert igaza van — győztesen kerül ki. Ez azonban nem jelenti azt, hogy e vitákat nem kell komolyan venni. A marxizmus azért győzte le sorozatosan az antimarxista nézeteket, mert az utóbbiak a kommunisták részéről mindig határozott és nyílt visszautasításra találtak.

Az antimarxista nézetek elleni mai küzdelmünket megkönnyíti az a körülmény, hogy a kommunista pártok a múlt elvi vitáiban már megedződtek, számos hasznos tapasztalatra tettek szert, s nem egy esetben olyan nézetekkel találják magukat szemben, amelyek ellen már a múltban is eredményesen vették fel a harcot.

A revizionizmus és a dogmatizmus leküzdését bonyolítja az a körülmény, hogy e nézetek képviselői a marxizmus—leninizmus védelmezőinek tüntetik fel magukat. Vajon ilyen körülmények között, amikor az antimarxisták is marxistának adják ki magukat, meg lehet-e különböztetni a marxizmus—leninizmus talaján folyó normális vitákat a marxizmus—leninizmus ellen folyó vitáktól? Van-e olyan objektív mérce, amelynek segítségével le lehet mérni, hogy ki áll valóban a marxizmus talaján és ki használja a marxizmust csupán antimarxista célok leplezésére? (A végeredmény szempontjából mindegy, hogy tudatosan-e vagy nem.) Van ilyen mérce: mindenekelőtt a gyakorlat próbája. A mi viszonyaink között ilyen mérce a kommunista és munkáspártok 1957. és 1960. évi moszkvai nyilatkozatai, az SZKP XX. és XXII. kongresszusának dokumentumai, amelyeknek főbb elméleti következtetéseit a nemzetközi kommunista mozgalom magáévá tette és az élet a gyakorlatban is igazolta.

A személyi kultusz és a dogmatizmus éles elítélése az SZKP XXII kongresszusán egyesekben felvetette azt a kérdést, hogy ez az újabb bírálat nem okoz-e károkat a nemzetközi munkásmozgalomnak, s az Albán Munkapárt vezetőinek nyílt bírálata nem gyengíti-e a kommunista mozgalom egységét? Kétségtelen, hogy az ellenség — különösen 1956-ban — megpróbálta kihasználni és a kommunista pártok ellen felhasználni a személyi kultusz bírálatát. A nehézségeket azonban nem a személyi kultusz bírálata okozta a kommunista pártoknak, hanem maga a személyi kultusz, annak minden káros következményével együtt. Nem a hibák és a bűnök leleplezése, hanem maguk a hibák (egyes esetekben pedig a vonakodás a hibák kijavításától) okoztak kárt a kommunista mozgalomnak. Ilyen helyzetben az egyetlen helyes dolog, amit a kommunisták tehettek, a hibák következetes feltárása, s a személyi kultusz gyökeres felszámolása volt. „A politikai pártnak saját hibáihoz való viszonya egyik legfontosabb és legbiztosabb ismérve a párt komolyságának és annak, hogy miként teljesíti a *valóságban kötelességét osztálya* és a dolgozó *tömegek* irányában. A hibát nyíltan beismerni, okait feltárni, elemezni

Digitized by Google

azt a helyzetet, amely a hibát szülte, gondosan megvitatni, hogy milyen eszközökkel lehet a hibát kijavítani — ez jellemzi a komoly pártot, így teljesíti a párt kötelességét, így neveli és tanítja az *osztályt,* azután pedig a *tömegeket* is."[7] — tanítja Lenin.

A Szovjetunió Kommunista Pártja Lenin szellemében járt el akkor, amikor bátran fellépett a személyi kultusz, a dogmatizmus és a szektarianizmus ellen. Ez az eljárás nagy nevelő hatással volt a tömegekre. Az imperializmus számításai nem váltak be. A személyi kultusz elítélése nem az imperializmus malmára hajtotta a vizet, hanem éppen ellenkezőleg, a szocializmus korábban nem tapasztalt sikereinek új forrása lett, mind a gazdasági építőmunkában, mind pedig a külpolitikában.

* * *

A nemzetközi kommunista mozgalom általánosan elfogadott és a gyakorlatban bevált politikai vonalával szembefordultak az Albán Munkapárt mai vezetői. Az SZKP és más kommunista pártok megkísérelték, hogy elvtársi vitában meggyőzzék az Albán Munkapárt vezetőit álláspontjuk hibás voltáról és rávegyék őket a baráti kapcsolatok helyreállítására. Ezek a kísérletek az albán vezetők hibájából mindvégig eredménytelenek maradtak. Pártjuk IV. kongresszusán nyíltan is antimarxista nézeteket hirdettek meg, a személyi kultusz fenntartásával, a párton belüli demokrácia elfojtásával károkat okoztak a szocializmus ügyének Albániában, majd pedig a kommunista mozgalom egységének aláásását szolgáló provokációkba kezdtek. Az Albán Munkapárt mai vezetői sajnos már átlépték azt a határt, amely a tévedéseket elválasztja a testvéri szocialista országok elleni rosszindulatú aknamunkától. A rágalmakat és a provokációkat természetesen nem lehet az elvi vita fegyverei közé sorolni. Az albán vezetőkkel folytatott vitának mégis elvi jelentősége van, mert az Albán Munkapárt vezetői tevékenységük igazolására elméleti érveket keresnek, ezeket a dogmatikus nézetekben találják meg, s állásfoglalásuk tükrözi a mai dogmatizmus összes főbb vonásait.

Az Albán Munkapárt vezetői magukat következetes forradalmároknak, igazi marxista—leninistáknak igyekeznek beállítani. Szavakban elfogadják a kommunista és munkáspártok 1960. évi moszkvai nyilatkozatát és azt állítják, hogy csak a XX. kongresszus és az SZKP egyes „revizionista" tételeit utasítják el. E nézetek ellentmondásossága és tarthatatlansága első pillantásra is nyilvánvaló. Az 1960. évi moszkvai nyilatkozat kifejezetten hangsúlyozza, hogy „az egész nemzetközi kommunista mozgalom szempontjából elvi jelentőségűek azok a tapasztalatok, amelyeket az

[7] Lenin Művei, 31. kötet. Szikra, 1951. 45. oldal.

Digitized by Google

SZKP a munkásosztály győzelméért, a szocializmus építéséért vívott harcban és a kommunizmus általánosan kibontakozó építésének folyamatában szerzett... Az SZKP XX. kongresszusának történelmi határozatai nemcsak az SZKP és a Szovjetunióban folyó kommunista építés szempontjából nagy jelentőségűek, hanem új korszak kezdetét jelentették a nemzetközi kommunista mozgalomban is, előmozdították további feilődését a marxizmus—leninizmus alapján."[8]

Az albán vezetőknek a moszkvai nyilatkozathoz való. állítólagos hűsége képtelen álláspont azért is, mert a moszkvai nyilatkozat az SZKP XX. kongresszusának nemzetközi érvényű elvévé tette magáévá. Nem lehet egyszerre egyetérteni a moszkvai nyilatkozattal és ugyanakkor tagadni a XX. kongresszus történelmi jelentőségét és főbb tételeit. Az SZKP XX. és következő kongresszusainak politikai irányvonala ma már nemcsak az SZKP politikai vonala, hanem ennek nemzetközi érvényű tanulságait az egész kommunista világmozgalom elfogadta.

Az Albán Munkapárt vezetői forradalmibbnak akarnak látszani a Szovjetunió kommunistáinál: azzal vádolják az SZKP-t, hogy az letért az imperializmus elleni harc útjáról, opportunista álláspontot foglal el a békés egymás mellett élés és a szocializmushoz vezető békés út kérdésében, elhanyagolja a revizionizmus elleni harcot. A forradalmárt azonban nem a minél radikálisabb jelszavak hangoztatása teszi forradalmárrá, hanem az a képessége, hogy eligazodik a társadalom fejlődésének bonyolult viszonyai közt, felismeri az élet új jelenségeit, megtalálja a számos feladat közt a döntő láncszemet, s magával tudja ragadni a tömegeket a legfontosabb feladatok megoldásáért vívott harcban. A mi pártunk saját tapasztalatából tanulta meg, hogy a revizionizmust nem harcias szavakkal és lehetőleg minél élesebb kifejezésekkel lehet legyőzni, hanem elsősorban helyes politikával, a dogmatizmus és szektáriánizmus leküzdésével.

Az Albán Munkapárt vezetői nem tesznek különbséget a valóban revizionista nézetek és a kommunista mozgalomban általánosan elfogadott, a gyakorlatban bevált helyes marxista-leninista elvek közt, ezért szavakban bármennyire harcolnak is a revizionizmus és az opportunizmus ellen, a valóságban szektás magatartásukkal és dogmatikus nézeteikkel nehezítik a kommunista pártok harcát a revizionizmus valóban meglevő veszélyei ellen. Lenin nem egyszer elítélte azokat, akik tettek helyett álforradalmi frázisokkal „harcoltak" az opportunizmus ellen. »Forradalmárnak« lenni az opportunizmus szidalmazásával „nagyon köny-

[8] Béke és Szocializmus, 1960. 12. szám, 40. oldal.

Digitized by Google

nyű dolog, de éppen azért, mert olyan túlságosan könnyű, nem is megoldása a nehéz, igen nehéz feladatnak."[9]

Az Albán Munkapárt vezetői azzal próbálják leplezni szovjetellenes céljaikat, hogy állandóan hangoztatják Albánia és a Szovjetunió népeinek megbonthatatlan barátságát. Kétkulacsosságuk e tekintetben is nyilvánvaló: nem lehet egyszerre barátságot hirdetni a Szovjetunió népei iránt, s ugyanakkor ellenségesen viseltetni a Szovjetunió kormányával, az SZKP Központi Bizottságával szemben. A Szovjetunió címére küldött dicséretek szerfölött hamisan hangzanak. E dicséretek hallatára önkéntelenül is Lenin szavai jutnak eszünkbe: „A »baloldali« kommunisták nagyon sok jót mondanak rólunk, bolsevikokról. Néha kedve volna az embernek azt mondani: inkább kevesebbet dicsérnének bennünket és igyekeznének alaposabban megérteni a bolsevikok taktikáját, többet foglalkoznának vele!"[10]

Az SZKP XXII. kongresszusa nyílt elvi bírálatot mondott az Albán Munkapárt vezetőinek antimarxista tevékenységéről. Az SZKP Központi Bizottsága kötelességét teljesítette, amikor jelentést tett a kongresszusnak és az egész nemzetközi kommunista mozgalomnak a szovjet—albán viszonyban felmerült problémákról. Lenin szellemében járt el, mikor nyíltan feltárta a nézeteltéréseket és leleplezte az Albán Munkapárt vezetőinek frakciós tevékenységét. Lenin hasonló esetekben mindig a nyílt kritika eszközéhez folyamodott, mert azt tartotta, hogy a hibák takargatása a nézeteltérések leplezése nem szolgálja az egység ügyét. Lenin nyíltan bírálta a német, a holland, az olasz és más „baloldali" kommunisták hibáit, nem félt attól, hogy ezt a bírálatot a burzsoázia esetleg saját javára használhatja fel, s éppen ez a nyílt bírálat segítette a kommunista pártokat a „baloldaliság" leküzdésében. Amikor a Német Kommunista Pártban a „baloldaliak" szakadást idéztek elő, Leninnek az volt a véleménye, hogy „a szakadás még mindig jobb, mint a zűrzavar, amely a párt ideológiai, elméleti és forradalmi fejlődését, kiforrását és egységes, valóban szervezett, a proletárdiktatúrát tényleg előkészítő gyakorlati munkáját egyaránt akadályozza."[11]

A kommunista mozgalomnak nem látszat-egységre, hanem valóságos egységre van szüksége. Ezt az egységet nem az Albán Munkapárt vezetőinek nyílt bírálata veszélyezteti, hanem e frakciós csoportosulás szakadár tevékenysége. A kommunista mozgalom egysége azáltal erősödik, ha leleplezzük a szakadárok egységbontó tevékenységét, a nézeteltéréseket pedig elvi vitákban küzdjük le.

[9] Lenin Művei. 31. kötet. Szikra, 1951. 52. oldal.
[10] Uo., 47. oldal.
[11] Uo., 99. oldal.

Digitized by Google

A nemzetközi kommunista mozgalom egysége a revizionizmus és a dogmatizmus elleni kétfrontos harcban tovább erősödik. Lenin figyelmeztetése a kétfrontos harc szükségességére a mi viszonyaink között is megőrizte aktualitását. „A fődolog most az, hogy minden egyes ország kommunistái egészen tudatosan megértsék az opportunizmus és a „baloldali" doktrinérség elleni harc alapvető elvi feladatait, valamint mindazokat a *konkrét sajátosságokat*, amelyeket ez a harc az egyes országokban, a gazdasági élet, a politika, a kultúra, a nemzetiségi összetétel (Írország stb.), a gyarmatok, a vallási megoszlás stb.,stb. sajátos vonásainak megfelelően felmutat és amelyeket ennek a harcnak elkerülhetetlenül fel is kell mutatnia."[12]

A kommunista pártok nagy eredményeket értek el a revizionizmus és a dogmatizmus elleni harcban. Ahhoz, hogy még bátrabban és határozottabban haladjunk előre, mindenekelőtt arra van szükség, hogy továbbra is engesztelhetetlen harcot folytassunk a marxizmus—leninizmus jobb- és „baloldali" eltorzításával szemben, elmélyülten tanulmányozzuk korunk új jelenségeit és politikánkat messzemenő rugalmassággal alkalmazzuk a jelenlegi konkrét viszonyokra.

[12] Uo., 82–83. oldal.

Digitized by Google

Forradalom és állam Kubában

Írta KOMJÁT IRÉN

Amikor 1961. április 16-án, az első szervezett amerikai katonai támadás[1] áldozatainak temetésén mondott beszédében Fidel Castro meghirdette a kubai forradalom szocialista jellegét, a világközvéleményt ez nagyon meglepte. Hiszen még a szocialista sajtóhoz is csak gyér hírek jutottak el Kubából, és nehéz volt elképzelni, hogy az imperialistaellenes, antifeudális népforradalom oly rövid idő alatt átfejlődhetett abba az új szakaszba, amely „nemcsak a nemzetnek más nemzet által való kizsákmányolását, de embernek ember által való mindennemű kizsákmányolását is megszünteti". A kubai tömegek számára azonban Fidel Castro szavai nem hangzottak idegenül: ők már élték és vállalták ezt a forradalmat, és ezt Fidel Castro beszédének másnapján vérükkel is megpecsételték. Másnap, 1961. április 17-én szálltak partra Playa Gironnál az USA inváziós csapatai, a kubai hazafiak egy emberként szálltak harcba ellenük és ragyogó győzelmet arattak rajtuk. Ott, Playa Gironnál a kubai forradalmi csapatok és a milicisták a *szocialista forradalmat védték* legádázabb ellenségével, az amerikai imperializmussal szemben.

A forradalmi fejlődés üteme

Mi tette lehetővé, mi tette szükségszerűvé a kubai forradalom példátlanul gyors fejlődését? Ennek megvilágításához történelmi útjának rövid áttekintése is szükséges.

Egy évtizeddel ezelőtt, 1952. március 10-én, Batista államcsínnyel diktatórikus hatalmat ragadott magához és reakciós fordulatot hajtott végre egész politikájában. Felfüggesztette az 1940. évi demokratikus alkotmányt, feloszlatta a parlamentet, terrorizálta a munkásszervezeteket. Az volt a célja, hogy elvágja a demokratikus fejlődés útját és biztosítsa az észak-amerikai monopóliumok számára Kuba további zavartalan kifosztását.

Ez országszerte mély és egyre növekvő felháborodást keltett, s különböző ellenzéki mozgalmak kialakulásához vezetett. De ekkor még csak a Népi Szocialista Párt ismerte fel a március 10-iki ál-

[1] Havanna, San Antonio de los Banos és Santiago de Cuba bombázása

Digitized by Google

lamcsíny rugóit és jellegét. Ennek elemzése alapján dolgozta ki programját, amely „tartalmazta ennek a rezsimnek a megdöntését s egy demokratikus és népi kormány létrehozását, amely képes visszaszerezni az ország nemzeti szuverenitását, maradéktalanul visszaállítani a nép demokratikus jogait, elősegíteni a munkásosztály egységét és a szakszervezeti demokráciát, végrehajtani a földreformot és az ország iparosítását... államosítani a közszolgáltatásokat és véget vetni a faji megkülönböztetésnek".[2]

A Batista-önkény elleni kispolgári, főként értelmiségi ellenálló csoportok közül hamarosan kiemelkedett Fidel Castro vezetésével a Július 26-iki Mozgalom, amely a santiagói Moncada-kaszárnya ellen 1953. július 26-án végrehajtott támadásról kapta nevét. Bár ez a hősies akció kudarccal végződött, mégis nagy jelentősége volt és „minőségi változás kezdetét jelentette a kubai helyzetben". Ugyanis „az ország politikai színterére lépett egy vezető csoport, amely a forradalmi cselekvés és a forradalmi ideológia elszánt, fiatal híveiből állt". Mint Blas Roca elvtárs mondotta: „Fidel Castrónak nagy történelmi érdeme annak felismerése, hogy lehetséges fegyveres harc útján megdönteni a zsarnokságot és megnyitni az utat a forradalom előtt".

A kezdeti vereség nem törte le Fidel Castro csoportját. Gerilla-harcot szerveztek, s ennek résztvevőiből alakult ki később a Felkelő Hadsereg. A gerillák harcával összefüggésben fejlődött a kubai sztrájkmozgalom, amely különösen 1955-ben és 1957-ben tömegméreteket öltött, és már nemcsak gazdasági követelésekért folyt, hanem a zsarnokság elleni politikai harc jelszavait is zászlajára írta. Az 1955 decemberi országos cukoripari sztrájk kirobbantásában nagy szerepük volt az illegálisan dolgozó kommunistáknak. Ők vezették a parasztok harcát is a földért.

A Batista-terror egyre vadabbul dühöngött. Fidel Castro hősies serege azonban egyre nőtt, s a fegyveres harcokban, amelyek 1957—58-ban országos méreteket öltöttek, az összes forradalmi erők egyesültek. A közös fegyveres harc „magasabb és forradalmibb alapon teremtette meg az egységet, mert megszilárdította az egész nép egységét a Felkelő Hadsereg körül".[3]

A Fidel Castro vezette fegyveres harcban a kommunisták is részt vettek és a leghősiesebb partizánok közé tartoztak. Magatartásuk és politikai vonaluk helyessége — amelyet a forradalom menete igazolt — egyre szorosabbra fűzte az egységfrontot. A jobboldali, kommunistaellenes elemek elszigetelődtek, s a kommunistaellenesség hazaárulásként lepleződött le, mert nyilván-

[2] Blas Roca beszámolója a Kubai Népi Szocialista Párt (kommunista párt) VIII. kongresszusán. „A kubai forradalom." Kossuth, 1961. 11. oldal.

[3] Uo., 39. oldal.

Digitized by Google

valóvá vált, hogy a Népi Szocialista Párt a forradalmárok legszilárdabb szövetségese.

Az 1958-as év derekán a kubai diktátor helyzete kritikussá vált. Hadseregét, amely a kubai amerikai misszió „felügyelete" alatt állt, igazi polgárháborús hadsereggé alakította át, „büntető-akciókra" vetette be a sztrájkoló ipari munkások, a földmunkások és a diákok ellen, és a békés városi lakosságot is kegyetlenül terrorizálta vele. A létbizonytalanságnak, a vadállati terrornak ezt a pokoli légkörét megrendítő drámaisággal írja le José Soler Puig, kubai író díjnyertes regénye.[4] A tomboló Batistát az USA minden módon támogatta. A Dominicai Köztársaságon és Nicaraguán keresztül fegyvert szállított neki. De szállított Anglia, Franciaország, Belgium, Olaszország és Izrael is. Csakhogy mindez nem segített Batistán.

A harcok vége felé, 1958. november 3-án Batista még egy választási komédiát is megrendezett. A terror ellenére a választóknak mindössze 25 százaléka ment el szavazni. Természetes, hogy ez nem menthette meg a rendszert. Batista 1959. január 1-én megszökött, elhagyta az országot, és rövid időre egy reakciós katonai junta vette át a hatalmat. Vele próbálta az USA megmenteni a burzsoá diktatúrát és az amerikai beruházásokat. De Havannában az Egyesült Nemzeti Munkásfront[5] vezetésével általános sztrájk tört ki; január 4-én a junta vezetőjét letartóztatták, Fidel Castro átvette a fegyveres erők főparancsnokságát — a forradalom győzedelmeskedett. Január 10-én a Szovjetunió elismerte az Ideiglenes Forradalmi Kormányt.

A zsarnokság megdöntésének legfőbb eszköze tehát a fegyveres harc volt; ennek *igen nagy jelentősége volt a forradalom fejlődési üteme szempontjából.* A Felkelő Hadsereg kialakulása és győzelme tette lehetővé, hogy a forradalom szétzúzza Batista összes fegyveres erőit.

A forradalmi fejlődés ütemét továbbá Kuba sajátos gazdasági és társadalmi struktúrája diktálta, helyesebben azok a politikai követelmények, amelyek ebből a struktúrából fakadtak. Kuba gazdasága nagyobb mértékben volt alávetve az USA-nak, mint bármely más latin-amerikai országé. Az amerikai imperializmus a századfordulón, kifejlődésének kezdetén nyújtotta ki csápjait Kuba felé, abban az időben, amikor a kubai nép éppen lerázta magáról a három évszázados spanyol igát. Így harminc esztendő győzelmes harcai nem hozták meg Kubának a szabadságot: észak-amerikai „pártfogója" új, „korszerű" szolgaságba hajtotta. Az amerikai monopolisták kezére került a nagybirtok java; ők fész-

[4] José Soler Puig: Bertillon 166. Roman Gazeta 1961. 7. szám. (oroszul)
[5] Az Egyesült Nemzeti Munkásfront a kommunisták és a párthoz közelálló munkásszervezetek egyesüléséből jött létre.

Digitized by Google

kelték be magukat a fő termelési ágakba és a nagykereskedelembe, sőt a kiskereskedelem jó részét is magukhoz ragadták. Az USA kubai beruházásai egyre nőttek, és 1956 végén 774 millió dollárt, 1958-ban pedig 825 millió dollárt tettek ki.

Igaz, az amerikai tőkések építettek utakat, modern gyárakat, és Havannában meseszép villanegyedeket, luxusszállókat, áruházakat, de mindez egyre fokozódó függőségre kárhoztatta Kubát. Gazdasága, amelyben az idegen tőke érdekei voltak a mértékadók, elkorcsosodó, egyoldalú, monokulturális, szegény országgá tette a természeti adottságainál fogva gazdag Kubát. Monokulturális jellegét szemléltetik az 1957. évi termelés következő adatai (1000 tonnában):

cukor	5670
rizs	270
kukorica	188
dohány	52,3
kávé	43,7
kakaó	2,8

Cukorból származott a nemzeti jövedelem 90 százaléka; cukor volt az export 85 százaléka. Ugyanakkor Kuba, az agrárország, évente több mint 100 millió dollárért importált élelmiszert!

A nemzeti burzsoázia felső rétege, a kubai nagybirtokosok és tőkések összekötötték érdekeiket az amerikai monopolistákéval és egy fél évszázad leforgása alatt teljesen összefonódtak velük. A középburzsoázia azonban szeretett volna lazítani e kötöttségeken, amelyek csorbították profitját és visszavetették fejlődését, ezért politikai pártjai — ha több-kevesebb ingadozással is — támogatták a nép függetlenségi mozgalmát. A fegyveres függetlenségi harcban a nemzeti burzsoázia fiai közül is számosan vettek részt. De a burzsoázia tehetősebb része megriadt a forradalom kifejlődésétől, annak radikalizálódásától, és szembefordult a forradalommal.

A radikális kispolgárság és az antiimperialista diákság és értelmiség viszont 1958 folyamán már látta, hogy a burzsoázia igyekszik kiegyezni Batistával és az amerikai monopóliumokkal, ezért elfordult tőle, és a munkás-parasztmozgalom mellé állt. Határozottabban kialakultak az osztályfrontok: *a forradalom társadalmi bázisa a munkásság és a falusi proletariátus lett.* Ez meggyorsította a mozgalmat és messzebbmenő célok felé irányította.

Amikor a katonai győzelem után, 1959 elején az amerikai tulajdon kisajátítását nyomon követte a kubai tőkések kisajátítása, „a termelőerők birtokba vétele az egész nép nevében",

Digitized by Google

ezt — mint a továbbiakban látni fogjuk — a kubai burzsoázia ellenséges, hazaáruló magatartása tette szükségessé.

A fejlődés gyors üteme másfelől a kubai munkásmozgalom nagy hagyományainak volt köszönhető, annak, hogy a marxizmus—leninizmus már az előző évtizedekben elterjedt a kubai munkások és értelmiségiek soraiban. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után Kubába is eljutott a tudományos szocializmus. 1925-ben megalakult a Kubai Kommunista Párt,[6] a munkásság és a haladó értelmiség nagy tanítója. A párt tömegsztrájkokat vezetett, irányította a szakszervezeti mozgalomnak a reformista és munkásáruló vezetőkkel szembenálló balszárnyát. Feltárta hazája igazi történelmét, gazdasági és társadalmi struktúráját, magyarázatot adott a munkás- és parasztélet nehéz kérdéseire, és elhintette a jobb jövő hitét. Bár a kommunista párt 1933-ig illegális, 1933-tól 1939-ig féllegális körülmények között dolgozott, rendszeresen kiadta lapját, terjesztette röpiratait. Marx, Engels és Lenin műveit. Amikor 1939-ben kivívta teljes legalitását, kiadványait még szélesebb tömegekhez juttatta el. Napilapja már 20 000 példányban, elméleti folyóirata, a Fundamentos 15 000 példányban jelent meg. Az üldözés ellenére is elterjedtek Kubában a kommunizmus eszméi, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom buzdító tanulságai.

A negyvenes évek közepén Kubában már minden demokratikus, imperialistaellenes áramlatban többé-kevésbé érezhető volt a marxista—leninista eszmék hatása. Marti[7] már a múlt század végén meglepően világos képét adta annak „a brutális Észak-Amerikának, amely a kubaiakat és egész Latin-Amerika népeit megveti". Erről a XX. század első évtizedeiben a kubai nép keserves tapasztalatokat is szerzett. Így az imperializmusról szóló lenini tanítások jól előkészített szívekbe és agyakba hatolhattak.

A kubai forradalmi fejlődés gyors ütemét meghatározó tényezők közt ki kell hangsúlyoznunk a nemzetközi helyzetből adódókat. Ezek — a megváltozott erőviszonyok mellett — egyrészt a szocialista tábor fennállásának erőforrásából, másrészt az amerikai imperializmus agresszív magatartásából fakadtak. A Szovjetunió és a többi szocialista ország szolidaritása, anyagi és erkölcsi segítsége sokban járult hozzá ahhoz, hogy a Forradalmi Kormány gyors egymásutánban tehesse meg gazdasági és szociális intézkedéseit. Másfelől az USA ellenséges beavatkozása is arra késztette

[6] 1944-ben a Kommunista Pártot átszervezték. Neve azóta Népi Szocialista Párt.

[7] José Marti, a kubai forradalmi demokraták kiemelkedő vezére, aki a spanyolok elleni harcban esett el. látnokian jósolta meg, hogy a kubaiaknak meg kell majd küzdeniök az amerikai imperializmussal is. A kubaiak az „apostol"-nak nevezik. Marti külpolitikai koncepciójának az a lényege, hogy Kubának minden nemzettel békés és gyümölcsöző gazdasági kapcsolatokat kell fenntartania. „Az a nép, amely szabad akar lenni, legyen szabad nemzetközi kereskedelmi kapcsolataiban" — írta.

Digitized by Google

a forradalmat, hogy gyorsan és alaposan számolja fel az amerikai imperializmus Kuba feletti gazdasági és politikai hatalmát. Enélkül Kuba el sem indulhatott volna a gazdasági és társadalmi haladás útján.

Szocialista jellegű gazdasági és államrend kialakulása

A forradalom győzelme után sem a kubai burzsoázia, sem amerikai pártfogói nem adták fel a játszmát. 1959 első felében még jelentős pozícióik is voltak ahhoz, hogy egy reakciós fordulatért harcoljanak. A katonai junta megdöntése utáni első kubai kormány (Forradalmi Tanács) összetétele is nyújtott még lehetőségeket a burzsoáziának. A kormányzat hét tagját a Július 26-i Mozgalom adta, hármat a Népi Szocialista Párt, ötöt pedig a polgári pártok. Ez utóbbiak, Urrutia elnökkel egyetemben, szabotálták a forradalmi intézkedéseket, összeesküvéseket szerveztek, az amerikaiak pedig a háttérből támogatták őket. Az amerikai imperialisták abban az időben azon voltak, hogy a kubai munkásságot és parasztságot elszigeteljék, és a konzervatív burzsoáziából alakult kormányt hozzanak létre. A január 1-én kivívott nemzeti függetlenség nem maradhatott volna fenn, és Kuba nem győzhette volna le elmaradottságát, ha a forradalom nem rázza le teljesen és véglegesen ezeket a burzsoá „szövetségeseket".

Visszaemlékezve erre az időre, Fidel Castro ezt mondta: „A forradalom vagy valóban forradalom, vagy árulás. A mi forradalmunk is ez előtt az alternatíva előtt állt: vagy továbbra is forradalom marad, vagy eláruljuk azt... Mi az egyetlen becsületes utat választottuk, amely méltó hazánkhoz, forradalmi hagyományainkhoz, mindazokhoz, akik hazánk felemelkedéséért harcolnak... S ez az út: az antiimperialista harc, a szocialista forradalom útja."[8] A forradalom nemzeti felszabadító és agrár szakasza befejeződött: a forradalomnak új szakasza kezdődött el.

Azok az átalakulások, amelyeket a Forradalmi Kormány a győzelem óta eltelt három évben megvalósított, egyaránt jelentősek a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem, a társadalmi élet és a kultúra területén. Nem szabad azonban az európai népi demokratikus országok gazdaságpolitikai és társadalompolitikai szempontjai alapján megítélni őket. A kubai forradalom sokban különbözik az általunk eddig ismert forradalmaktól: más történelmi és nemzeti feltételek közt jött létre, vezető politikai erejének kialakulása is némileg eltér az európai szocialista és munkáspártok fejlődésétől, tömegeinek egyes jellemvonásai is mások, mint ná-

[8] Fidel Castro 1961. december 1-i beszédéből.

Digitized by Google

lunk. A forradalom *ezeknek a sajátosságoknak megfelelő intézményeket, állami és társadalmi szerveket formált.* Széttörte a régi államapparátust, a hadsereget, a rendőrséget, feloszlatta a parlament két házát, létrehozta a milíciát, vagyis a felfegyverzett népet tette a forradalom győzelmének őrévé. Hatálytalanította a reakciós és kommunistaellenes törvényeket. Új állami és társadalmi szerveket teremtett, amelyek a nép nagy tömegeit vonták be a közéletbe, a gazdaság irányításába, a kultúrforradalom országos kampányaiba, a Forradalmi Kormány intézkedéseinek végrehajtásába. A tulajdonviszonyokban alapvető változásokat hajtottak végre. Kibontakoztatta tehát azokat a szocialista elemeket, amelyeknek csíráit már az imperialistaellenes agrárforradalom szakasza magában hordta.

A földreform — mint említettük — már sok évvel a fegyveres győzelem előtt lényeges pontja volt a forradalom programjának. Az első erre vonatkozó törvényt 1958. október 10-én hirdették ki, tehát még mielőtt a Forradalmi Hadsereg az egész országot felszabadította volna. Ebből a parasztok megértették, hogy a Forradalmi Hadsereg értük küzd, és egyre többen álltak be soraiba. A földreform-törvényt 1959. február 7-én ratifikálták, amikor a Forradalmi Kormány már az Elnöki Palotában székelt, Havannában. Végül ugyanazon év májusában kiegészítették ezt és végrehajtására megteremtették a Nemzeti Földreform Intézetet, az INRA-t.

Az INRA végrehajtotta a latifundiumok kisajátítását és átadta a földet a falu dolgozóinak. A felesbérlők száma, akiknek birtokába az addig bérelt földet átadták, kb. 125 000 családot tett ki. A föld kisajátítása és felosztása azonban csak első feladata volt az INRA-nak. A továbbiakban reá hárult a mezőgazdasági termelés megszervezése, irányítása és fejlesztése, a szövetkezetek és népi gazdaságok szervezése, az egyéni parasztok támogatása; a falusi lakásépítés; a falu kulturális ügyei éppúgy az INRA hatáskörébe tartoznak, mint a szövetkezeti pénzügyek, az egészségügy — egyszóval minden kérdés, amely a mezőgazdasági lakosságot érinti. Az INRA tehát több minisztérium hatáskörét látja el, a tömegek nagyszabású társadalmi munkájának közreműködésével.

A kubai földreform-törvény 30 caballeriában[9] (402 hektár) szabta meg a földbirtok felső határát, 2 caballeriában pedig a parasztcsaládoknak juttatott földterület alsó határát. Előírta a cukornád-termelés és a cukorgyártás államosítását. Ez a kül- és belföldi legnagyobb társaságokat érintette; mint említettük, az ő birtokukban volt a cukornád-ültetvények zöme és a cukorgyárak nagy része is. 1946-os adatok szerint 23 észak-amerikai társaság

9 1 caballeria = 13.4 hektár.

Digitized by Google

tulajdonában 108 008 caballeria cukornád-ültetvény volt.[10] A kubai feudális urak és nagytőkések szintén sok ezer caballeriát birtokoltak, és a kizsákmányolásnak mind hagyományos, mind újfajta, amerikai módszereit gyakorolták. A nincstelen parasztok élete éhezés és rongyoskodás volt, mint ezt költőjük, Nicolas Guillén,[11] tragikus hangú balladáiban megénekelte.

A latifundiumok felszámolásakor a cukornád-ültetvények különleges elbírálás alá estek. Fidel Castro ellenezte, hogy felparcellázzák és szétosszák őket a parasztok és földmunkások között, mert ez a cukor nemzetgazdasági súlyánál fogva az egész gazdaságra káros következményekkel járt volna. A cukornád-ültetvények mezőgazdasági nagyüzemek voltak, részben olyan modern felszereléssel és termelési módszerekkel, amelyeket kis parcellákon lehetetlen alkalmazni. Másrészt az ültetvényeken bérmunkások dolgoztak, akik kisebb, „saját" gazdaságban nehezen tudtak volna boldogulni; a termelés feltétlenül jelentősen csökkent volna. Továbbá: a parcellákon nem lehetett volna megszüntetni a kubai gazdaság monokulturális jellegét, azaz bevezetni a termények sokféleségét. Csak nagy gazdaságokban lehetett levágni a cukornád-területekből rizs, gyapot, földimogyoró és egyéb kultúrák számára. A Forradalmi Kormány tehát úgy döntött, hogy nem osztják fel a cukornád-ültetvények hatalmas területeit, hanem *átadják a parasztoknak kollektív megművelésre.* Ezeknek a példája más parasztokat is szövetkezésre ösztönzött: dohánytermelő, gyümölcstermelő stb. szövetkezeteket alakítottak.

Aki Kubában jár, meggyőződhet róla: a parasztok nemcsak hogy meg vannak elégedve új életükkel, de lelkesednek a közös gazdálkodásért, büszkék teljesítményükre és tele vannak tervekkel, reményekkel. A cukornád-ültetvények hajdani napszámosainak beállítottsága, gondolkodása — az ültetvényeken uralkodó termelőviszonyok folytán — sokkal közelebb áll a munkásöntudathoz, mint a paraszti mentalitáshoz. Nem annyira földtulajdonra vágytak ők, mint inkább arra, hogy megszabaduljanak a kapitalista kizsákmányolástól, a létbizonytalanságtól, a folytonos megaláztatásoktól.

„A jelenlegi cukornád-termelőszövetkezetek különleges, nem klasszikus típusú kollektív gazdaságok — írja Aguirre elvtárs —, minthogy két formát egyesítenek: a szövetkezeti gazdaság és az állami gazdaság formáját; vagyis össznépi jellegűek."[12] A cukornád-ültetvényeken kívül nagy jelentőségük volt a kubai mező-

[10] Ezek között szerepeltek a Cuba Atlantic Sugar Company, a Cuban American Sugar Company, az American—Cuban Refining Company, a United Fruit Company és más monopóliumok.

[11] Nicolas Guillén: Keserű cukornád. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1952. Gáspár Endre fordítása.

[12] Cuba Socialista, 1961. 3. szám 22. oldal.

Digitized by Google

gazdaságban a több ezer hektáros extenzív állattenyésztő nagybirtokoknak, amelyek kis számú bérmunkást foglalkoztattak. Ezeken a földreform népi gazdaságokat létesített, amelyeket az állam lát el a szükséges anyagi eszközökkel. Lakásokat épít a parasztoknak: csinos családi házakat (amelyeknek mindegyikében fürdőszoba is van), falusi iskolákat, orvosi rendelőket, sporttelepeket hoz létre.

A földreform első évében az INRA a mezőgazdaság fejlesztésére 130 millió pesót fordított (1 peso = 1 dollár). Kubát 28 „fejlesztési övezetre" osztotta fel, amelyeket profiljuknak megfelelően támogat. A mezőgazdaság műszaki fejlesztését előmozdították a szovjet traktorok és a más szocialista országokból behozott gépek. A szövetkezetekben népboltokat létesítettek, amelyekben a falusiak szabott és állandó árakon vásárolhatnak. A szövetkezeti lakásépítésre 1960-ban 20 millió pesót fordítottak. Megkezdték 4 vízierőmű építését, 0,2 milliárd kilowatt-óra átlagos teljesítménnyel. A forradalom előtt Kubában nem volt vízierőmű.

A kubai falu képe teljesen megváltozott, s ez az átalakulás nagyobb megrázkódtatás nélkül ment végbe. *A termelés nem csökkent,* sőt már az átszervezés évében emelkedett. 1960-ban a cukortermelés 6 millió tonna volt, a dohánytermelés 52 000 tonna. Országos méretekben a bruttó termelés 1960-ban meghaladta a 3 milliárd pesót; ez egyharmadával nagyobb, mint az 1950—56-os időszak évi átlaga.[13] A bérből és fizetésből élők jövedelme 1960-ban 1200—1300 millió pesót ért el, az 1959. évi 920 millióval szemben. (Az 1956—1959-es évek átlagában keresetük 700 millió peso volt.) A kubai lakosság fogyasztása 1960-ban 1958-hoz képest 40 százalékkal, húsfogyasztása 50 százalékkal emelkedett.

Az országban végbement és folytatódó hatalmas átalakulás mozgatója és irányítója a kubai *munkásosztály.* Vezető szerepe az élet minden területén megnyilvánul. A forradalmi államhatalom helyi szerveinek élén a kormány által kinevezett munkáskáderek, többnyire kommunisták vagy volt partizánok állnak. A gyárak igazgatói, az állami gazdaságok vezetői — volt munkások. Minden üzemben megalakult az üzemi műszaki tanács, amelynek tagjait az üzemi szakszervezeti gyűlésen választották meg a legtapasztaltabb munkások és újítók közül.

A szakszervezetekben mintegy két évig harc folyt a reformista vezetők ellen; ezeket végül is leváltották. Kivívták a szakszervezeti élet demokratizmusát, és az 1961-es szakszervezeti kongresszus már teljesen forradalmi szellemű vezetőséget választott. Ennek természetesen kiemelkedő jelentősége van a szocialista feladatok megoldásában, a gazdasági élet új, tervszerű alapokra helyezésében.

[13] A Nagy Szovjet Enciklopédia 1961-es évkönyve, 273. old.

Digitized by Google

A tervgazdálkodás kezdetei

Kubában minden iskolásgyerek tudja, hogy az 1962-es év: az „año de la planificación", a tervszerűsítés éve. Ebben az évben termelnek először gazdasági terv alapján, és ez lesz a négyéves gazdaságfejlesztési terv első szakasza. A négyéves terv fő feladatait a következőkben határozták meg:

a munkanélküliség megszüntetése;

a mezőgazdasági termékek olyan arányú előállítása, amely feleslegessé teszi a mezőgazdasági importot;

az ipari növények termelésének fejlesztése a nemzeti ipar nyersanyag-ellátása céljából;

az iparosítás alapjainak lerakása; maga az iparosítás 1965-ben kezd majd kibontakozni.[14]

A terv kidolgozására 1960-ban létrehozták a Junta Central de Planificación-t (Központi Tervbizottság), ez kidolgozta az 1962. évi terv fő vonalait.

A forradalom három esztendeje megteremtette a tervgazdálkodás feltételeit. Államosította a legfontosabb termelőerőket; az ipari tőke 80 százaléka az állam kezében összpontosul, a mezőgazdasági termelés 80 százaléka a szocialista és félszocialista szektorra esik, s az állam kezében vannak az összes bankok, közlekedési vállalatok és a nagykereskedelem. „A forradalmi állam — írja Blas Roca elvtárs — saját kezébe vette a gazdasági élet fő emeltyűit, amelyek azelőtt az észak-amerikai imperialisták kezében voltak. Ez a folyamat 1960 augusztusában lényegében befejeződött."[15]

Az 1962. évi terv megvalósulásával a kubai népgazdaság bruttó termelése az 1958. évihez képest 60 százalékkal nő; a további évi növekedést 12 százalékban irányozzák elő. Ezzel az ütemmel elérhető, hogy a legközelebbi hat esztendő végére a termelés évi növekedése a jelenleginek kétszerese, az 1958. évinek pedig csaknem háromszorosa legyen.

Az új termelési viszonyok új jellegű köz- és államigazgatási szerveket kívánnak meg. 1961 februárjában új minisztériumokat hoztak létre: az iparügyi, a belkereskedelmi és a külkereskedelmi minisztériumot.

A gazdaságfejlesztés távlati tervének feladata az lesz, hogy *a gyarmati és agrárjellegű Kubát független, iparosított országgá tegye.* A párt és a tömegszervezetek arra mozgósítanak, hogy a kubai dolgozók nagy tömegei vegyenek részt ebben. A kubai tömegek valóban minden új feladathoz szenvedélyesen fognak hozzá; for-

[14] Carlos Rafael Rodriguez: Kuba az 1962-es év küszöbén, Novoje Vremja 1962. 1. szám. 18. oldal.
[15] Béke és Szocializmus, 1961. 10. szám. 10. oldal.

Digitized by Google

radalmi pátoszukban még benne lobog a fegyveres harcok lángja és a győzelmek örömtüze. A gazdasági terv megvitatása során ez a lelkesedés egyre több ismerettel, céltudatossággal párosul; a tervezés folyamatában erősödnek a szocialista demokrácia konkrét funkciói.

A kubai forradalom egyik jellemvonása a kormány és a nép állandó kontaktusa, a vezetők és a tömegek folyamatos dialógusa. 1961. február 11-én az üzemi műszaki tanácsok bizottságai számára Fidel Castro miniszterelnök, Ernesto Guevara, a kubai Nemzeti Bank elnöke, Martinez Sanchez, munkaügyi miniszter és Antonio Nuñez Jimenez, az INRA igazgatója tartottak informatív előadásokat és megvitatták hallgatóságukkal, hogyan kell megvalósítani ezt a jelszót: „Termelni, takarékoskodni, szervezni!" Kiemelkedő jelentőségű volt az 1961 szeptemberi első országos termelési értekezlet, amely az állattenyésztés, a halászat, az építkezés és az ipari termelés számos kérdését vitatta meg.

Új termelési ágak bevezetése és a kubai exportcikkek számának növelése — ez két olyan feladat, amely a legszorosabban összefügg az ország gazdasági függetlenségével. Ezért leginkább ezek ragadják meg és lelkesítik a dolgozókat. Annál is inkább, mert tapasztalják, milyen gazdasági nehézségek elé állítja az országot most az, hogy mindeddig élelmiszer-importra szorult. Fidel Castro a következőket mondta: „Ha objektíven analizáljuk a dolgok állását, azt is meg kell állapítanunk, hogy erőfeszítéseink sem érték el azt a felső határt, amely szükséges lett volna. Ellátási nehézségeinknek több oka van. A forradalom mérhetetlenül megnövelte a lakosság vásárlóképességét, mivel egy családban ma már többen is dolgoznak és többet keresnek. A munkanélküliek számát négyszázezerrel csökkentettük; ez szintén a felvásárlóerő négyszázezer egységgel való növekedését jelenti. A parasztságnak nem kell különböző adókat fizetnie, s ezt az összeget felvásárlásra fordítja; a lakbércsökkentés is ez irányban hatott; az iskolák államosításával együttjárt ezeknek ingyenessé tétele. Kuba ma már nem importál óriási mennyiségben fényűzési cikkeket, s az itt felszabaduló összeget is felvásárlásra fordítják. Monokulturális és egy külföldi piacra dolgozó népgazdaságunkat könnyen különböző nehézségek elé lehet állítani az ellátás terén."[16]

Természetes, hogy ezeknek a feladatoknak a megoldásában Kuba a szocialista országok segítségére is támaszkodik. Ez utóbbiak 4 éven át évi 4,9 millió tonna cukrot vásárolnak meg Kubától, a világpiaci árnál magasabb áron.[17] A szocialista országok pénzügyi és sokféle műszaki segítséget nyújtanak Kubának nik-

[16] Fidel Castro 1962. március 13-i televíziós beszédéből.
[17] Cuba Socialista, 1961. 4. szám, 24. oldal.

Digitized by Google

kel, kobalt és más értékes fémek kitermelésére stb. A gazdasági terv kidolgozásánál mindezt számításba veszik.

A terv fő vonalait Fidel Castro 1961. október 20-án ismertette a népi gazdaságok, szövetkezetek, iparvállalatok vezetőivel, akik azt a feladatot kapták, hogy üzemi szinten kezdjék meg a terv vitáját, „hogy a tervmunka valóban demokratikus és a terv reális legyen". A tervjavaslat néhány arányszáma fogalmat ad jellegéről: 1962-ben a bruttó termelés 73 százalékát fordítják a lakosság fogyasztási szükségleteinek kielégítésére; ez egy főre számítva 330 dollár, 50 százalékkal több, mint 1958-ban volt.[18] Az 1962-es év összes beruházásainak előirányzata 883 millió peso. Ebből 500 milliót fordítanak termelő beruházásokra, ezen belül 254 milliót a mezőgazdaságra, a többit közhasznú építkezésekre (lakótelepek, csatornázás, kórházak stb.). A Forradalmi Kormány több mint 657 000 munkanélkülit „örökölt" a Batista-rendszertől. A terv szerint 1962-ben a munkanélküliek számát kb. 200 000-re szorítják le, falun pedig az év végére már nem lesz munkanélküli.

A tervezés nehézségei igen nagyok. Először is Kubában eddig nem volt országos statisztika. Még a lakosság számát is csak becsléssel határozták meg: hozzávetőleg $6\frac{1}{2}$ millió. A statisztikai hivatal megszervezése a jövő esztendő feladata lesz; ebben is a szocialista országok tapasztalatait fogják felhasználni. A statisztikához az idei tervév termelő és közigazgatási munkája fogja adni az alapot.

A tervezésnek egy másik nagy nehézsége: a gazdasági szervezés hiányossága. A kubai dolgozók azonban rendkívül leleményesek, és sok buzgó kezdeményezéssel küzdenek e hiányosság ellen. Egyes üzemekben érdekes üzemszervezési módszereket dolgoznak ki, kipróbálják és megvitatják ezeket, gyakran a szocialista országokból jött szakemberek részvételével.

Az árrendszer, a normák, a bérek kialakítása megannyi bonyolult feladat olyan országban, amelyben még nincsenek meg az ehhez szükséges káderek. Ezért e lázas gazdasági tevékenységgel a kulturális forradalomnak is lépést kell tartania.

A nép kultúrájáért

A kulturális forradalom legnagyobb tette az, hogy *egyetlen esztendő alatt megszüntette az írástudatlanságot.* A párt és a kormány felhívására 100 000 fiatal jelentkezett, elment a falvakba, a távoli, hegyvidéki tanyákra, a halászok és szénégetők közé, és — miközben részt vett a termelőmunkájukban is — megtanította őket a betűvetésre. Büszke népünnepély zárta le ezt a kam-

[18] Uzyanott.

Digitized by Google

pányt, amely nemcsak megnyitotta egymillió analfabéta számára az ismeretszerzés lehetőségét, hanem az oktató ifjúságot is megérlelte politikailag. Egy tizenhat éves néger fiú, Conrado Benites, akit a kampány folyamán reakciós elemek megkínoztak és meggyilkoltak, a *tanulóifjúság forradalmi hőse* lett; képe ott van az iskolák és ifjúsági klubok falán, s a pedagógusok is valóságos áhítattal beszélnek róla. A nép vezetői is gyakran megemlékeznek a mártír ifjúról, aki az osztályharcban, a szocializmusért vívott harcban esett el.

Kubában a közoktatás fellendülése forradalmi méreteket öltött. Az 1958—1959-es tanévben, a forradalom győzelme idején az állami és magániskolák (általános iskolák) tanulóinak száma 702 198 volt, az 1960—61-es tanévben pedig 1 253 425; az emlkedés 78,5 százalék. Miután a magániskolákat államosították és tízezer új tantermet építettek, 1962 januárjában az általános iskolai tanulók száma elérte az 1 350 000-et. A forradalmi hatalom három esztendejében tehát 92,5 százalékkal nőtt meg a tanulók száma. És az általános iskola VI. osztályát az idén végző tanulók száma négyszerese a forradalom előttinek!

A pedagógusképzés céljaira felső pedagógusképző intézetet létesítettek 3000 hallgatóval. Nagyszabású ösztöndíj-rendszerrel teszik lehetővé a legkülönbözőbb szakismeretek elsajátítását. Az oktatásügyi minisztérium költségvetése 1959-ben (kereken) 88 millió dollár volt, 1960-ban 110 millió, 1961-ben 126 millió. A községek, termelőszövetkezetek stb. pénzügyi és műszaki részvétele nélkül azonban mindez nem fedezné a hatalmas méretű tanteremépítést, iskolaszervezést stb. Mindenki számára nyilvánvaló, hogy csak a forradalom tette ezt lehetővé.

A kubai iskolák szocialista szellemű, hazafias és internacionalista nevelést adnak. A pedagógusok hivatástudata és a tanulók fejlettsége egyaránt meglepő. Egyes új tankönyvek oly szépek és érdekfeszítőek, hogy felnőtt ember is alig tudja letenni a kezéből. Maga Nuñez Jimenez, „a Felkelő Hadsereg kapitánya" írta az általános iskolák felső osztályainak földrajzkönyvét: „Ilyen az én hazám!" A könyv előszava, amelyet a Forradalmi Kormány írt alá, elmondja a gyerekeknek: ezt a szép és jó tankönyvet „azoknak a kubaiaknak köszönhetitek, akik mint Frank Pais, José Antonio Echeverria ... meghaltak azért, hogy a hazának igazságos és megbecsült kormánya legyen ..." Ez a gazdagon illusztrált könyv gazdasági és kulturális vonatkozásban is tárgyalja az ország föld- és néprajzát, és minden lapján a forradalom fegyvertényeivel, vívmányaival ismerteti meg a tanulókat, szembeállítva mindezt azzal, „ami még három évvel ezelőtt is volt".

A Forradalmi Kormány meghirdette, hogy tíz év múlva Kuba lesz Latin-Amerika gazdaságilag legfejlettebb országa. Ez az ön-

Digitized by Google

bizalom azon alapszik, hogy a kubai nép valóban rendkívüli dolgokat vitt véghez. Három rövid esztendő alatt végrehajtotta a földreformot és megkezdte az ország gazdasági struktúrájának átalakítását. Megszervezte a Forradalmi Hadsereg mellett a Forradalom Védelmi Bizottságainak tömegszervezetét, létrehozta a milíciát, felszámolta az analfabétizmust, tanítókat helyezett az ország legtávolabbi részeire is, kórházakat, iskolákat, egész lakótelepeket épített, és még sokáig lehetne sorolni tovább. Az új Kuba rendje: demokrácia a nép óriási többsége számára. Intézményeit a munkásosztály vezeti, és működésük összeforr a dolgozó nép közéleti és termelő tevékenységével.

Mit érlel ez a társadalmi rend? „Önmagában véve — mondja Lenin — semmiféle demokratizmus sem hozza meg a szocializmust, az életben azonban a demokratizmus sohasem »önmagában véve« jelenik meg, hanem más jelenségekkel »együttvéve«, befolyást gyakorol a gazdaságra is, előbbre viszi annak átalakítását és maga is változik a gazdasági fejlődés hatására stb. Ez az élő történelem dialektikája."[19]

A kubai forradalom jelenlegi szakaszában a fejlődés gyors üteme különösen kiemeli a demokráciának, vagyis az államrend alakulásának dialektikus kapcsolatát a gazdasági struktúra, a termelési viszonyok alakulásával. A demokrácia fejlesztése, „a kifejlesztés *formáinak* megkeresése, kipróbálása a *gyakorlatban* stb., mindez a társadalmi forradalomért vívott harc alapvető feladata".[20] Ez pedig csak forradalmi élcsapat irányításával lehetséges.

Az élcsapat

Milyen az a párt, amely ma Kubában a forradalom élcsapatának szerepét betölti?

A forradalom kezdetén több politikai mozgalom és szervezet harcolt — eleinte külön-külön, később együttesen — a Batista-rendszer megdöntéséért és a nemzeti függetlenségért. Három fő erő működött ebben az irányban: a kubai Népi Szocialista Párt (kommunista párt), a Július 26-a Mozgalom (Fidel Castro vezetésével) és a Forradalmi Direktórium (imperialistaellenes ifjúsági és diákszervezet). A harc szükségletei kívánták meg, hogy egyesüljenek. „Mindannyian igyekeztünk ezt az egységet megteremteni s örülünk, hogy ez sikerült". — mondotta Fidel Castro december 1-i beszédében. A kommunistaellenességnek, amelyet az imperialista és reakciós propaganda szított, a forradalom menetében szerzett tapasztalatok vetettek véget. A kommunisták marxista—leni-

[19] Lenin Művei 26. kötet, 465. oldal.
[20] Ugyanott.

Digitized by Google

nista képzettsége, régi mozgalmi tapasztalata nélkülözhetetlen, hiszen „nem lehet szocialisták nélkül szocializmust építeni".[21]

A forradalmi erők összefogásának eredményeként kialakult a forradalmi mag: az ORI (Egyesült Forradalmi Szervezetek), ez tölti be ma a forradalom vezetőjének szerepét. Az ORI vezetőségében ott vannak Fidel Castro, Raul Castro, Ernesto Guevara, Osvaldo Dorticos, Blas Roca és mások. Első kongresszusán az ORI ki fogja mondani a *Szocialista Forradalom Egységpártjának megalakulását.* A vezetőség ülésén legutóbb elfogadott határozat hangoztatja: „Az ORI forradalmi, marxista—leninista szervezet, a kubai munkásosztály és az egész dolgozó nép forradalmi hatalmának megtestesülése".[22] Gyakorlatban ez a párt már működik és a tömegszervezeteken keresztül irányítja az ország egész életét.

Az ORI nagy tekintélynek és népszerűségnek örvend. Tagjává lenni nem könnyű dolog. Nagyok a követelmények a párttaggal szemben, és — mint a párt vezetői mondják — a jövőben még növekszenek majd. „A pártban nincs jövőjük a demagógoknak, a magukat megjátszóknak. A pártban a fegyelmezettség, az elméleti felkészültség, a rátermettség a mérvadó szempont."[23] A párt vezetői azt akarják, hogy a Szocialista Forradalom Egységpártja kipróbált forradalmárok szervezete legyen, olyan embereké, akik állandóan képezik magukat és minden áldozatra készek.

De nemcsak a párt tagjai tanulnak. Több mint 100 politikai iskolán — ezeket káderképzőknek nevezik — mintegy 12 000 férfi és nő (legtöbbjük pártonkívüli) tanulja a marxizmus—leninizmust. A politikai iskolákon a politikai gazdaságtant, a filozófiát marxista tankönyvekből tanulják. Tanulják Kuba igazi történetét, leszámolva azokkal a hazugságokkal, amelyekkel Batista idején a fejeket megtömték. Több tízezer ember vesz részt az úgynevezett instruktorképző tanfolyamokon vagy hallgatja a rádión a Népi Egyetem előadásait, amelyeket a párt vezetői tartanak. Éppen az országszerte folyó lázas tanulás a forradalmi lendület egyik mutatója.

A párt elméleti folyóirata, a Cuba Socialista 200 000 példányban kel el. A könyvesboltokból és az utcai árusoktól tömegével viszik Marx, Engels, Lenin, Marti és Mao Ce-tung írásait. Fidel Castro hangsúlyozza, hogy „legtöbbet a vezetőknek kell tanulniok".

Mi lesz a párt programja? Erre a kérdésre Fidel Castro így válaszol: *„Programunk marxista—leninista program lesz, amelyet*

[21] A széles tömegekben az antikommunizmus leleplezése a propaganda mélyenható és sajátosan kubai jellegű eszközeivel folyik tovább. Így például a kubaiak legnépszerűbb népi énekese, Carlos Puebla, aki a rádióban és rendezvényeken politikai sanzonjaival hódítja meg hallgatóinak százezreit, többek közt az antikommunizmusról is énekel: „Ha engem kérdel, itt a felelet: antikommunista sohasem leszek", stb.

[22] Népszabadság, 1962. március 10

[23] Fidel Castro december 1-i beszédéből.

Digitized by Google

az országunk sajátos, objektív körülményeinek megfelelően dolgozunk ki, vagyis programunk országunk körülményeiből kiindulva tartalmazza a marxizmus—leninizmus alapvető elveit... Ezzel egyetért népünk, munkásosztályunk, parasztságunk, egyetért ezzel minden becsületes értelmiségi és az ifjúság."[24] Kétségtelen, hogy a kubai pártprogram nem egy vonatkozásban gazdagíthatja a szocialista forradalom stratégiájának és taktikájának elméletét, hiszen olyan típusú országban, amilyen Kuba, most először van munkáshatalom, először van olyan állam, amelynek irányítása *a kollektív vezetés elvén felépülő forradalmi párt* kezében van.

A kollektív vezetés elvét Fidel Castro igen nyomatékosan hangsúlyozza: „Mi — mondja — el fogjuk kerülni azokat a hibákat, amelyek a személyi kultuszból fakadnak. Jól tudjuk, hogy a vezető nem csalhatatlan, nem tévedhetetlen és hogy jó munkájának biztosítéka a nép bírálata."[25]

Győzni fogunk!

Aki Kubában jár, meggyőződik arról, hogy ez a nép szenvedélyesen és önérzetesen szereti hazáját, „Amerika első szabad területét", de az összetartozás forró érzésével van eltelve a többi latin-amerikai nép iránt is. Minden forradalmi intézkedés, törvény, kampány népszerűsítésében visszatér az a gondolat, hogy „mindezt nemcsak Kubáért tesszük; minden sikerünknek közvetlen kihatása van egész Latin-Amerikára".

Másrészt a latin-amerikai népek — mint ezt januári havannai kongresszusuk is mutatta — szintén forró szolidaritást éreznek Kuba iránt. Számukra Kuba „Amerika fárosza", a példa, amely saját vágyaik megvalósulását mutatja.

A latin-amerikai országokkal való kapcsolat elsőrendű gazdasági és politikai kérdés Kuba számára és központi helyet foglal el békéjének biztosításában, Kuba külpolitikájában. Ez különösen előtérbe került a Punta del Este-i konferencia idején, amelyet a kubai lapok eleve lelepleztek, mint az USA agresszív terveinek eszközét. Az Amerikai Államok Szervezetének ezt a tanácskozását — mint ez ki is tűnt — a washingtoni kormány kezdeményezte abból a célból, hogy ott a latin-amerikai országok kormányaival elítéltesse Kubát és frontot alakítson ki ellene.

A kubai küldöttség, amelyet Dorticos elnök és Roa külügyminiszter vezetett, önérzetesen és határozottan képviselte elvi álláspontját: Kuba fenntartja jogát arra, hogy saját ügyeiben maga döntsön. Joga volt megszabadítania magát az amerikai mo-

[24] Ugyanott.
[25] Ugyanott.

Digitized by Google

nopolistáktól, és joga van felépítenie kizsákmányolástól mentes társadalmát. Ezzel egyetlen latin-amerikai országnak nem ártott, és ma is kész a legjobb együttműködésre mindegyikükkel. A kubai Forradalmi Kormánynak az a meggyőződése, hogy a latin-amerikai népeket fontos érdekközösség fűzi össze. Ami pedig a nemzetközi békét illeti: nem Kuba vétett a békés kapcsolatok ellen, hanem *az amerikai imperializmus veszélyezteti Latin-Amerika békéjét.*

A kubai nép büszke arra, hogy a latin-amerikai népek felszabadító harcának élcsapatává küzdötte fel magát és megmutathatja a testvérnépeknek, hogyan kell véget vetni a gazdasági elmaradottságnak. Éppen ez az, ami az észak-amerikai imperialistákat felbőszíti, ez az, amit meg akarnak akadályozni oly módon, hogy nyomás alá helyezik és Kuba ellen fordítják a tőlük függő latin-amerikai kormányokat.

Punta del Este-ben a kubai delegáció világos érvekkel és olyan gazdasági sikerek ismertetésével léphetett fel, amilyeneket más, nagyobb és természeti kincsekben jóval gazdagabb latin-amerikai országok nem tudnak felmutatni.

Kuba a békés egymás mellett élés politikáját folytatja. Máris kibővítette nemzetközi kereskedelmi kapcsolatait a kölcsönös érdekek és egyenjogúság alapján, vagyis anélkül, hogy a szuverenitását csorbító bármilyen feltételt elfogadott volna.

Fidel Castro a Punta del Este-i értekezlet megnyitása előtt, január 22-én megmondta televíziós beszédében, hogy ez az értekezlet „nagy ideológiai csata lesz... a forradalom és az imperializmus összecsapása". Ezt a csatát Kuba *egész* Amerikáért vívja, az önrendelkezési jog eszméjéért, Amerika népeinek szuverenitásáért.[26] Ezért tulajdonítottak a latin-amerikai népek oly nagy jelentőséget a konferenciának. Punta del Este-ben az USA ki akarta erőszakolni annak elfogadását, hogy egyetlen latin-amerikai országnak sincs önrendelkezési joga, nincs joga a forradalomhoz, hogy a status quo, amely Latin-Amerika függőségével egyértelmű, örökre megmarad. Tehát — mondotta Fidel Castro — *ideológiai vita* a Punta del Este-i tanácskozás; a legjelentősebb, amely valaha volt Latin-Amerikában. De nem Kuba önrendelkezési joga a tárgya annak a vitának, „ezt a jogot mi, kubaiak, magunk védjük meg, ágyúinkkal, tankjainkkal, csapatainkkal..."

A Punta del Este-i imperialista rendezvénnyel egyidejűleg tanácskozott Havannában, a Theatro Garcia Lorca-ban a latin-amerikai népek gyűlése, Juan Marinello-nak, az egyetem rektorának elnökletével. Ez a gyűlés a Punta del Este-ivel szemben

[26] Már Marti is azt mondta, hogy Kuba saját szabadságáért küzdve, a testvérnép szabadságáért harcol. Ő volt az első latin-amerikai forradalmár, aki hazafias harcát egész Latin-Amerika iránti kötelességének érezte és hirdette.

Digitized by Google

Latin-Amerika népeinek legigazibb képviselőit egyesítette, akik kifejezésre juttatták állásfoglalásukat Punta del Este-vel kapcsolatban, és izzó beszédekben tettek hitet a kubai forradalom mellett, elítélve az USA machinációit.

A forradalom előtt Julio Antonio Mella ezt a címet adta egy cikkének: „Kuba: egy ország, amely sohasem volt szabad". Ez az ország ma szabad. Népe szabadította fel, nagy áldozatok árán, lerázva előbb a spanyol, azután az amerikai imperializmusnak, és végül hazai feudális urainak és kapitalistáinak igáját is. Ez a nép minden eszközzel és minden erejével meg is fogja védeni szabadságát. Nem hiába jelszava ma is: „Patria o Muerte! Venceremos!" — Haza, vagy halál! Győzni fogunk!

Minden szabadságszerető nép tisztelettel, rokonszenvvel és segítő készséggel áll Kuba mellett.

Digitized by Google

A külkereskedelem néhány feladata a második ötéves tervben

Írta **RÉV LAJOS**

Népgazdaságunk második ötéves tervének elkészítése során különösen nagy gonddal kellett számba venni a nemzetközi munkamegosztás lehetőségeit. Ennek szükségességét a népgazdaság fejlesztésének második ötéves tervéről szóló tervtörvény is hangsúlyozza: „Népgazdaságunk fejlesztését és egyben a szocialista tábor országainak érdekeit szem előtt tartva fejleszteni kell a nemzetközi munkamegosztást. Az ipari és mezőgazdasági termelés nemzetközi szakosításának lehetőségeit és előnyeit bátrabban kell alkalmazni, hogy a műszaki fejlődés gyorsabbá váljék és növelhető legyen a termelés gazdaságossága. Szorosabbra fűzve gazdasági kapcsolatainkat a szocialista országokkal, szélesíteni kell a gazdasági együttműködést és az árucsereforgalmat a nem szocialista országokkal is, elsősorban a függetlenség útjára lépett volt gyarmati országokkal."

A szocialista országok egyre jobban felismerik és realizálják a nemzetközi munkamegosztásban rejlő lehetőségeket. Ez kifejeződik mind az egymás közötti külkereskedelmi áruforgalmuk növekedésében, mind annak összetételében.

A következő években a szocialista országokba irányuló árukivitelünk 55 százalékkal; az onnan származó behozatalunk 33 százalékkal emelkedik. Ennél is gyorsabban nő a nem szocialista országokkal lebonyolódó áruforgalmunk: a kivitel 77, a behozatal pedig 33 százalékkal. Ezen belül különösen gyorsan nő a gazdaságilag gyengén fejlett országokkal folytatott külkereskedelmünk: a kivitel 79 százalékkal, a behozatal 151 százalékkal lesz nagyobb 1965-ben, mint 1960-ban volt. Ezen országok részesedése a nem szocialista országokba irányuló exportunkban 1960-ban 22 százalék volt, a tőlük származó behozatalban pedig 16 százalék, ez 1965-ben a kivitelben 27 százalékot, a behozatalban 28 százalékot fog elérni. Ez az emelkedés megfelel annak a törekvésünknek, hogy szorosabbra fűzzük gazdasági kapcsolatainkat a gazdaságilag elmaradt országokkal.

Második ötéves tervünk a kivitel 61 százalékos és a behozatal

Digitized by Google

33 százalékos emelését irányozza elő. Ebben egyrészt a fizetési mérleg egyensúlyára való törekvésünk jut kifejezésre. A második ötéves terv idején kell ugyanis visszafizetnünk azokat a hiteleket, amelyeket az ellenforradalom után vettünk igénybe. De a behozatalnak a kivitelnél lassabb emelkedése azt is tükrözi, hogy szélesedik a hazai nyersanyagbázis, illetve termelésünkben megnő a munkaigényesebb termékek részaránya, következésképpen a teljes termelési értékhez viszonyítva 11 százalékkal csökken az ipari termeléshez szükséges importanyagok részaránya.

A külkereskedelmi áruforgalom szerkezete is változik a második ötéves terv időszakában, mégpedig a hároméves terv tényleges teljesítéséhez viszonyítva a következőképpen:

	Behozatal (%-ban)		Kivitel (%-ban)	
	3 év összesen (teljesítés)	1965 évi (terv)	3 év összesen (teljesítés)	1965 évi (terv)
Gép- és finommechanikai termékek	22,6	26,4	40,9	43,7
Nyersanyagok és félkész termékek	66,3	62,9	22,8	21,2
Könnyűipari és fogyasztási cikkek	4,0	4,9	12,5	11,9
Mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek	7,1	5,8	23,8	23,2
	100,0	100,0	100,0	100,0

Az egyes árufőcsoportokon belül igen jelentős szerkezeti változások mennek végbe, mégpedig az export gazdaságosabb szerkezete irányában. Így például a gép- és finommechanikai árucsoport kivitele 1965-re 1960-hoz képest 61 százalékkal emelkedik és a gépipari termelésnek csaknem 30 százalékát éri el. De a gazdaságosabban előállított termékek exportja ennél sokkal gyorsabban nő, így a műszeripari cikkeké 286 százalékkal, a híradástechnikai termékeké 232 százalékkal stb. A gép- és finommechanikai kivitel ilyen nagyarányú felfuttatása nem könnyű feladat; megköveteli, hogy nagy súlyt helyezzünk a műszaki fejlesztésre, s egyre több kiváló minőségű terméket állítsunk elő, olyanokat, amelyek a fej-

Digitized by Google

lett esztétikai követelményeknek is megfelelnek. Egyre nagyobb arányban kell tehát olyan termékeket előállítanunk, amelyeket bárhol, a fejlett tőkésországokban is jól értékesíthetünk. E tekintetben még sok a tennivalónk.

A második ötéves terv idején nemcsak a gépek exportja nő jelentősen, hanem ezek importja is. Mintegy 60 milliárd forint értékű gép- és finommechanikai termék behozatalát irányozzuk elő. Ez öt évre tervezett gépi beruházásainknak mintegy 50 százalékát teszi ki. Sok korszerű ipari és mezőgazdasági gépet, egyedi gépet és alkatrészt, sőt egész sor komplett gyárberendezést hozunk be külföldről. Közöttük van pl. a Tiszavidéki Vegyikombinát műtrágya-gyára, a Dunai Vasmű hideghengerműve, a Dunai Cement- és Mészmű, a Székesfehérvári Présmű és Öntöde, a Szolnoki Kénsavgyár, a Dunamenti Erőmű stb. Egészében véve gépi behozatalunk jelentős szerepet játszik népgazdaságunk fejlődésében, különösképpen a műszaki fejlődésben. A korszerű komplett berendezések behozatala pedig szerves részét alkotja annak a távlati elképzelésünknek, hogy — részben már a második ötéves terv során — az ipari termelésnek gazdaságosabb szerkezetét alakítsuk ki.

A nyersanyagok és félkész termékek előirányzott kivitele és behozatala összhangban van a hazai termelés lehetőségeivel és szükségleteivel. Az ipari termelés a terv szerint öt év alatt 49 százalékkal nő, ezen belül az alapanyagipar 51 százalékkal, a feldolgozóipar pedig 48 százalékkal. És bár csökken az importanyagoknak a teljes anyagszükségletben való részaránya, abszolút felhasználásuk emelkedik. A nyersanyagok és félkész termékek behozatala öt év alatt 36 százalékkal növekszik. A nyersanyag-importnak ekkora növelése biztosíthatja a termelés folyamatos anyagellátását — az utóbbi évek egészében kielégítő színvonalán —, ha a felhasználó tárcák a terv előírásai szerint valósítják meg az ipari termelés szerkezetének átalakítását, ha ennek megfelelően változtatják meg a termelés összetételét az anyagigényes termékek irányában, s ha időben gondoskodnak alapanyagiparunk előirányzott kapacitásbővítéséről és az import csökkentését szolgáló új létesítmények tervszerű üzembe állításáról. Ezen túlmenően a termelőüzemekben olyan közszellemet kell — az anyagi érdekeltség segítségével is — kialakítani, amely alaposan csökkenti az anyagpazarlást.

A nyersanyagellátást oly módon is javítani akarjuk, hogy jelentős mennyiségű nyersanyagot és félkész terméket cserélünk ki a szocialista országokkal közvetlenül. Néhány szocialista országgal (az NDK-val, Csehszlovákiával, Lengyelországgal) a tervszerű munkamegosztás keretében közvetlenül cseréljük ki a szükséges hengerelt áruk egy részét. A meglevő hengerdei kapacitá-

Digitized by Google

són gyártott termékfajták számának ily módon való csökkentése lehetővé teszi, hogy jobban használjuk ki a kapacitást, ezzel csökken az önköltség, emelkedik a termelékenység, gazdaságosabbá válik tehát a termelés. A gazdasági együttműködésnek ez a formája jó példa arra, hogy a szocialista országok a termelési kooperáció szélesítésével növelhetik termelésük hatékonyságát.

Az ipari termelés szerkezetének a régebbinél gazdaságosabb alakulását mutatja az is, hogy 1955-ről 1960-ra a hengerelt áruk behozatala (értékben számítva) több mint háromszorosára emelkedett, 1960-ról 1965-re viszont — a kohászati kapacitás lényegesebb bővítése nélkül — mindössze 20 százalékkal növekszik, holott a hengerelt áru exportját ebben az időszakban több mint kétszeresére emeljük. Ez nemcsak azt fejezi ki, hogy gépiparunk termelése a kevésbé anyagigényes termékek irányába tolódik, hanem azt is, hogy a második ötéves tervben a tervezett kohászati és hengerdei beruházások révén a kohászat termelésében jelentősen megnő az értékesebb hengerelt áru (finomlemez, ötvözött acélok, hidegen húzott hengerelt áruk) részaránya. Például míg a kohászat teljes termelése acélnyersvasban számolva 128 százalékra, addig a finomlemezé 250 százalékra nő.

Könnyűiparunk exportjának növekedését az ötéves terv az átlagos kivitelnél alacsonyabban, 52 százalékra irányozza elő, ez is meghaladja azonban a könnyűipari termelés 35 százalékos növekedését. A könnyűipari kivitelben jelentősen megnő a textilipari, a bőripari és a faipari késztermékek aránya. A textilipar exportja az ötéves tervben gazdaságosabb lesz, mint eddig volt. A méteráru kivitelében pl. emelkedik a nemesebb kikészítésű, értékesebb anyagok részaránya, így a selyemé és a műszál-alapanyagú szöveteké.

A második ötéves tervben sok fogyasztási cikket (közöttük több tízezer személygépkocsit és más tartós fogyasztási cikkeket, valamint ruházati termékeket, déligyümölcsöt, fűszereket stb.) is importálunk. Mindez a teljes behozatalnak mintegy 5 százalékát fogja kitenni, ha nem számítjuk az egyes országokkal kialakított közvetlen választékcserét. Ez az 5 százalék önmagában bár nem sok, de igen sokkal járul hozzá a lakosság igényeinek jobb kielégítéséhez.

Mik a terveink és kilátásaink a mezőgazdasági eredetű termékek külkereskedelmét illetően? A terv számításba veszi, hogy a szocialista nagyüzemi mezőgazdaság létrejöttével megnőttek a mezőgazdasági termelés növelésének lehetőségei. A mezőgazdasági termelés 23, a felvásárlás 55, az élelmiszeripari termelés 40 százalékos emelése mellett a mezőgazdasági kivitel 72 százalékos növelését irányozzuk elő. Ez nem annyira a kiszállított mezőgazdasági termékek tömegének növekedését jelenti, mint inkább azt, hogy

Digitized by Google

megnő a hazailag feldolgozott termékek részaránya a mezőgazdasági és élelmiszeripari kivitelben. Ezt az elképzelést az élelmiszeripar termelési előirányzatai is alátámasztják. Az élelmiszeripar termelése egészében 141,4 százalékra emelkedik, a gyorsfagyasztott áruké viszont 192 százalékra, a gyümölcskonzerveké 232 százalékra, a főzelékkonzerveké pedig 314 százalékra nő.

A második ötéves terv időszakában csökkentjük a mezőgazdasági és élelmiszeripari behozatalt, mégpedig 1965-re az 1961. évinek mintegy a felére. Ez teljesen indokolt, hiszen hazánkban kedvezőek a mezőgazdasági termelés fejlesztésének feltételei. A mezőgazdasági termelés tervezett növelése lehetővé teszi, hogy a mezőgazdasági behozatal csökkenésével és a mezőgazdasági kivitel jelentős emelésével egyidejűleg jobban elégítsük ki a hazai szükségleteket is. Úgy tervezzük, hogy 1963-tól kezdve teljes gabonaszükségletünket hazai termelésből fedezzük. Előirányozzuk azt is, hogy a rendelkezésünkre álló takarmányt gazdaságosabban hasznosítsuk; e célból kiépítjük a takarmánykeverő üzemek országos hálózatát. A keveréshez növényi és állati fehérjék importja szükséges ugyan, de ilyen módon az eddiginél lényegesen hatékonyabban használhatók fel az alaptakarmányok.

*

A távlati terv a fejlődés irányát és a feladatok kereteit tartalmazza. A terv végrehajtása során az éves tervek évről évre figyelembe veszik a népgazdaságban bekövetkezett változásokat, a fejlődés új lehetőségeit. A külkereskedelemnek is számolni kell a népgazdaságban és a nemzetközi piacon beállott változásokkal és ezeknek érvényt kell szerezni az éves tervekben. Második hároméves tervünk például a kivitelben csaknem 2,4 milliárd devizaforinttal, a behozatalban pedig mintegy 3,6 milliárd devizaforinttal irányzott elő kevesebbet, mint az éves tervek együttvéve. De a menet közben felemelt éves külkereskedelmi áruforgalmi előirányzatokat is túlteljesítettük, a kivitelben 7, a behozatalban 5 százalékkal. Ebből az következik, hogy a külkereskedelemnek szakadatlanul munkálkodnia kell azon, hogy az éves terv jóváhagyása után is megkeresse és megtalálja azokat a lehetőségeket, amelyek — a nemzetközi piacon, illetve a belföldi termelésben bekövetkezett változások révén — módot adnak a külföldi értékesítés bővítésére és ennek alapján a termelés bővítéséhez szükséges behozatalnak a tervezetten túlmenő fokozására is. A külkereskedelem éppen eziránvú tevékenységével kapcsolódik szorosan a termelési tervekhez, befolyásolhatja ezek teljesítését és segítheti elő túlteljesítésüket.

Mind a távlati, mind az éves külkereskedelmi tervek készítésénél gondosan ügyelni kell arra, hogy a kivitt és a behozott áruk

Digitized by Google

értéke hogyan viszonylik egymáshoz. Nem elegendő az, ha biztosítva van az áruforgalom egyensúlya a szocialista, illetve a nem szocialista országok vonatkozásában, a részarányokra is ügyelni kell. Vonatkozik ez ma még a szocialista országokra is, mert ezek önálló, szuverén országok, amelyek a nemzetközi áruforgalomban saját kizárólagos tulajdonukat értékesítik. Ha az egyes országokkal való kapcsolatban nincs meg az egyensúly, akkor — akár hiány mutatkozik, akár többlet — ez bizonyos határokon túl komolyan akadályozhatja, hogy tovább bővüljön az áruforgalom az adott országokkal. Ugyanakkor a tapasztalatok azt is mutatják, hogy a kétoldalú elszámolás rendszere a szocialista országok között nem teszi lehetővé a nemzetközi munkamegosztás lehetőségeinek optimális kihasználását. A szocialista országok gazdasági együttműködésének egyik fontos, a jövőben megoldandó feladata tehát, ennek az akadálynak az elhárítása. Meg kell vizsgálni, hogy milyen módon lehet felcserélni a kétoldalú elszámolás rendszerét többoldalú, vagy valamennyi KGST-országra kiterjedő elszámolási rendszerrel. A nem szocialista országok esetében — mivel itt az elszámolás különböző devizanemekben történik — ügyelni kell arra, hogy fizetési eszközként is meglegyen az egyensúly.

Noha a külkereskedelem csak közvetíti az árukat, a kereskedelmi forgalom egyensúlyának megteremtésében aktív szerepet játszik. Ez elsősorban az áruforgalom, az értékesítés és beszerzés irányának helyes vagy helytelen megválasztásában jut kifejezésre. Áruforgalmunk egyensúlya döntően befolyásolja a nemzetközi fizetési mérleg egyensúlyát, mert a külkereskedelmi összforgalomból származó bevételek és kiadások a nemzetközi fizetési mérleg bevételeinek és kiadásainak mintegy 95 százalékát teszik ki. A jelenlegi időszakban azonban, amikor régebbi keletű hiteleket és adósságokat kell visszafizetnünk, a nemzetközi fizetési mérleg egyensúlya megköveteli, hogy külkereskedelmi mérlegünk aktív legyen, a kivitel meghaladja a behozatalt. Mint már említettük, ötéves tervünk éppen ezt irányozza elő.

A második ötéves terv az ipari termelés évi növekedési ütemét mintegy 8,5 százalékban állapította meg. Ez alacsonyabb, mint a hároméves tervben elért majdnem 12 százalékos évi növekedés, amelyet a tervelőirányzatok évenkénti 3—4 százalékos túlteljesítésével értünk el. Hasonló túlteljesítés a második ötéves terv éveiben is lehetséges. Ezt a feltételezést támasztja alá az is, hogy 1961-ben is 3,5 százalékkal túlteljesítettük az ipari termelés előirányzatait. A termelés növekedési ütemének gyorsítását a külkereskedelem elősegítheti azzal, hogy újabb elhelyezési lehetőségeket keres azokon a piacokon, amelyekről cserébe az ipari termelés növeléséhez szükséges fontos alapanyagokat szerezhet be. Az ipari

Digitized by Google

termelésnek a tervezettnél gyorsabb növekedése természetesen csak akkor kívánatos, ha az gazdaságos, jól értékesíthető termékekben történik és javítja a nemzetközi fizetési mérleget. A külkereskedelemnek főként az éves tervek készítésénél kell oda hatnia, hogy tervszerűen használjuk fel azokat a termelési kapacitásainkat, amelyek terven felüli termelést tesznek lehetővé.

A népgazdasági terv, és ennek alapján a külkereskedelmi terv, biztosítja a termelésnek anyaggal, félkész termékkel és géppel való ellátását. A tervezés mechanizmusa olyan, hogy a külkereskedelem e feladatai kiemelt cikkekben, cikkcsoportokban, vagy értékkeretben vannak megadva. Ez nem is lehet másként, mert sem a kivitelben, sem a behozatalban nem lehet teljes egészében tételesen meghatározni a külkereskedelmi áruforgalmat, még az éves tervekben sem, a távlati tervekben pedig még kevésbé. A külkereskedelem az éves tervek készítése során a termeléssel való szoros koordinációban tölti ki tételesen ezeket a kereteket. E tekintetben jelentős könnyebbség az, hogy áruforgalmunk tekintélyes részét, több mint 70 százalékát, szocialista országokkal bonyolítjuk le. A szocialista országokkal létesített hosszúlejáratú megállapodások a tervezett áruforgalomnak több mint kétharmadára szilárd elhelyezési, illetve beszerzési lehetőséget biztosítanak; a fennmaradó egyharmadot a külkereskedelmi apparátus az éves államközi megállapodások, illetve az évközi bővítési megállapodások révén tölti ki.

A mintegy 90 nem szocialista országgal folytatott áruforgalmunkban más a helyzet: itt minden esetben a külkereskedelemnek kell megtalálnia a vevőt és az eladót, s hozzáértő mindennapi munkával kell megteremtenie a tervelőirányzatok teljesítésének feltételeit. Hozzávetőleg 30 nem szocialista országgal fennálló államközi vagy bankközi kapcsolatunkban olyan megállapodások vannak érvényben, amelyek csak eladási vagy vásárlási lehetőséget biztosítanak. A szerződésben meghatározott mennyiségű és áruösszetételű eladáshoz vagy vételhez a szerződő felek, mint hatóságok segítséget nyújtanak ugyan, de a vevőt vagy az eladót a külkereskedelemnek kell megtalálnia. E piacokon tehát jóval kisebb a tervszerű együttműködés lehetősége. Az áruforgalmi tervek teljesítése itt fokozottan függ a külkereskedelem apparátusának tevékenységétől.

Az elmondottak azt mutatják, hogy a külkereskedelem segítheti, de akadályozhatja is a népgazdasági tervek valóra váltását. Nálunk, ahol a termelésnek, különösen a feldolgozóipar termelésének igen jelentős hányada kerül kivitelre a kiviteli terv hiányos végrehajtása komolyan gátolja a behozatali tervnek és következésképpen a termelési terveknek a teljesítését. Az eddig elmondottak főként a külkereskedelem külső, úgynevezett piaci munkájára vo-

Digitized by Google

natkoznak. Természetesen ezt sem tárgyaltuk teljes sokrétűségében. A külkereskedelemnek az elmondottakon kívül is sok még a feladata a külső piaci munkában. A külkereskedelmi áruforgalmi tervek például csak szocialista és nem szocialista államok szerint vannak felbontva. Az adott árumennyiséget azonban a leggazdaságosabb piac kiválasztásával kell értékesíteni vagy beszerezni. Megfelelő előkészítő munkával a kivitelnél magas, a behozatalnál pedig alacsony árak elérésére kell törekedni. Az eladási és beszerzési piacokat olyan szempontból is gondosan kell megválasztani, hogy a behozott termékek fedezetéül szolgáló kivitelünk devizanemenként is megfeleljen a szükségleteknek stb. A külkereskedelemnek tehát sok tényezőt kell figyelembe vennie munkájában ahhoz, hogy a leghatékonyabban segítse elő a népgazdasági terv teljesítését.

*

A külkereskedelem külső piaci munkája természetesen szorosan kapcsolódik a hazai adottságokhoz, a népgazdaság konkrét helyzetéhez. A külkereskedelem nem is végezheti jól a munkáját, ha tevékenységét minden vonatkozásban nem koordinálja a belső feltételekkel. Mindenekelőtt meg kell kapnia a tervben előírt árumennyiséget, olyan összetételben és minőségben, amely megfelel a piac igényeinek. Gazdasági gyakorlatunkban azonban a kivitelre szolgáló termelés rendszerint jelentősen eltér a tervezettől. Az export-árualapokat nem egészen a külkereskedelem előzetes igényei, vagy a már megkötött szerződések szerint termelik. 1959-ben például a külkereskedelem a teljes kivitel 24 százalékában, 1960-ban pedig 21 százalékban úgynevezett nem tervezett árualapokat kapott. Különösen a Kohó- és Gépipari Minisztérium területén jelentős a tervtől való eltérés. A tervszerűség hiánya egyes esetekben azzal jár, hogy beruházási javakban nem teszünk eleget a szocialista országok iránti szállítási kötelezettségeinknek, s ezzel megakadályozzuk, hogy ott a tervezett beruházások időben üzembe lépjenek; a nem szocialista országokban pedig pönálét kell fizetnünk, sőt a piacot is elveszíthetjük. Súlyos, bár számszerűen nehezen kifejezhető erkölcsi kárt is okoznak az ilyen esetek azzal, hogy aláássák a magyar külkereskedelem teljesítőképességébe vetett bizalmat, amely pedig alapvető feltétele a külkereskedelmi tevékenységnek.

Mire vezethető vissza a tervszerűség ilyen mérvű hiánya? Először is arra, hogy a terv előírásai nem mindig a termelés lehetőségeinek reális felmérésén alapulnak. Előfordul, hogy a terv olyan termék exportjával számol, amelynek sorozatgyártására csak a tervév során térnek rá, és gyártás közben olyan konstrukciós vagy egyéb átalakítások válnak szükségessé, amelyek lehetetlenné teszik a tervezett időben való exportot. Helyes tehát az az intéz-

Digitized by Google

kedés, hogy az éves exporttervbe csak olyan termékkel szabad számolni, amelyet már kipróbáltak és sorozatban gyártanak. Így az éves külkereskedelmi tervek megalapozottabbá, szilárdabbá válnak. A hosszúlejáratú megállapodások évi előirányzatainak idejében, jó minőségben való és mennyiségileg is megfelelő teljesítése tehát megköveteli a termelés műszaki fejlesztését, a tervezett kapacitás-bővítés és sorozatgyártás megvalósítását.

Az is rontja a tervszerűséget, hogy jelenlegi anyagi érdekeltségi rendszerünkben egyes, az export szempontjából fontos termékek előállítása kevésbé előnyös a gyártó vállalat számára, mint más termékeké. A prémium felhasználására nemrég kiadott új irányelvek bizonyos mértékig segítenek ezen, mert lehetővé teszik, hogy azokban az üzemekben, ahol nagyobb az exportra termelt termékek súlya, a prémium kifizetésének a termelés terv szerinti összetételű teljesítése legyen az egyik feltétele. A mezőgazdasági eredetű termékek kivitelében többnyire az időjárással összefüggő objektív okok idéznek elő tervszerűtlenséget; tavaly például az aszály akadályozta mezőgazdasági kiviteli tervünk teljesítését.

A külkereskedelmi munka tervszerűtlenségének fentebb említett okai függetlenek a külkereskedelemtől. Vannak azonban olyan esetek is, amelyekben a külkereskedelem a hibás. Ilyen pl. az, ha elkésik a termeléshez szükséges anyagok, félkész termékek behozatalával, vagy nem megfelelő minőségben szerzi be ezeket; ha irreálisan méri fel a termelés átfutási idejét, s ezért későn adja fel a megrendelést; ha nem ismeri eléggé a piac igényeit, nem mérte fel előzetesen a szükséges minőségi és műszaki feltételeket és követelményeket, s ezért az értékesítés időpontjában olyan változtatásokra tart igényt, amelyeket a tervben megállapított határidőn belül nem lehet teljesíteni stb. A külkereskedelmi munka hiányosságainak megszüntetését szolgálhatja többek között a jelenlegi prémiumrendszernek és a külkereskedelmi vállalatok terveljesítését értékelő mutatóknak a módosítása, illetve szélesítése. A szocialista országokba kivitt áruknál például nemcsak a kötelezettségek mennyiségi teljesítését kellene figyelembe venni, hanem az államközi szerződésben vállalt áruösszetétel betartását is. A nem szocialista országokba irányuló kivitelnél arra kell tekintettel lenni, hogy ez a fizetési mérleg devizanemenkénti szükségleteinek megfelelően legyen teljesítve. A behozatali terv teljesítésénél a tervben előírt áruösszetételt és annak ütemezését kellene megvizsgálni stb.

Mind a termelés, mind a külföldi értékesítés zavartalan menetének feltétele tehát az, hogy a termelés és a külkereskedelem színvonalasan, jól összehangolva dolgozzék és ez az anyagi ösztönzők megfelelő rendszerével is alá legyen támasztva. Népgazdaságunk tervszerű fejlődése, a termelési tervek jó minőségben való

Digitized by Google

végrehajtása megkívánja, hogy a külkereskedelem tegyen eleget a termeléssel szemben fennálló kötelezettségeinek, s a termelés is segítse a külkereskedelem tevékenységét.

A külkereskedelem jelentős szerepet játszhat a népgazdaság műszaki fejlődésének meggyorsításában. Tolmácsolhatja a termelésnek a piac új igényeit, a nemzetközi piacon észlelt élvonalbeli technikai, technológiai eljárásokat, a növekvő esztétikai követelményeket. Többek között ezt szolgálják a külkereskedelmi vállalatoknál létrehozott igazgatói tanácsok. Ezekben a külkereskedelem képviselőin kívül helyet foglalnak a termelő tárca és az exportra termelő vállalatok képviselői is. Az igazgatói tanács működése néhány területen (pl. a szerszámgépek és a gyógyszeripari termékek exportjában) már eddig is igen hasznosnak bizonyult. Célszerű volna, ha minden külkereskedelmi vállalatnál létesülne igazgatói tanács. Ahol pedig a külkereskedelmi vállalat tevékenysége nemcsak egyetlen termelési ággal kapcsolatos, ott a vállalaton belül több igazgatói tanácsot is létre lehetne hozni. De az igazgatói tanácsok tevékenysége is csak akkor érvényesülhet jól, ha kiküszöböljük az akadályozó tényezőket, s ha többek között az anyagi ösztönzés is alátámasztja e tevékenység hatását. Az igazgatói tanácsoknak tehát azzal is foglalkozniuk kell, hogy milyen anyagi érdekeltségi módszerek és egyéb ösztönzők segítségével lehet jobban megoldani a feladatokat.

Hogy termékeink versenyképessége szempontjából mennyire fontos a műszaki fejlesztés meggyorsítása, azt a nem szocialista országokba irányított kivitelünk áruösszetétele is mutatja. Ezekre a piacokra elsősorban műszaki szempontból kevésbé igényes ipari késztermékeket szállítunk. Azok a külkereskedelmi vállalatok, amelyek kézi szerszámot, fémtömegcikket, könnyűipari késztermékeket forgalmaznak, nagyobb arányban szállítanak a nem szocialista országokba, s ezek közül is főleg az iparilag fejlett országokba. Ezeken a piacokon a műszakilag igényes profilú vállalatok (pl. azok, amelyek komplett gyárberendezést, megmunkáló gépet vagy műszereket stb. exportálnak), aránytalanul kevesebb árut tudnak értékesíteni. Ez is arra figyelmeztet, hogy még nagyobb gondot kell fordítanunk a műszaki fejlesztésre, s egyre több olyan korszerű terméket kell előállítanunk, amelyet az iparilag fejlett országok piacain is értékesíthetünk.

A hazai termelés korszerűségét, gazdaságosabb összetételét a külkereskedelem azzal is befolyásolhatja, hogy szorgalmazza a más országokban már bevezetett korszerű technikai eljárások megvásárlását és hazai meghonosítását. Sok példa bizonyítja, hogy

Digitized by Google

ilyen módon jelentős eszközöket takaríthatunk meg a kutatásban és meggyorsíthatjuk a termelőerők fejlődését. A szocialista országokkal megvalósított műszaki tudományos együttműködés keretében sem nehézséget, sem anyagi megterhelést nem okoz az ilyen eljárások megszerzése, mert ezek az országok ellenszolgáltatás nélkül bocsátják egymás rendelkezésére kutatási eredményeiket és az új termelési eljárásokat. A nem szocialista országoktól természetesen csak megfelelő áron vásárolhatjuk meg ezeket az eredményeket és gyártási eljárásokat, de a tapasztalatok szerint sokszor még ez is sokkal kifizetődőbb, mint ha saját erőnkből próbálnánk elvégezni a kutatásokat és eljutni a külföldön már elért eredményekhez. Ez nemcsak az iparra, hanem a mezőgazdaságra is vonatkozik.

Nem elég azonban átvennünk ezeket az eljárásokat, meg is kell honosítanunk őket a termelésben. Sajnos, vannak példák arra, hogy a műszaki fejlesztés szempontjából jelentős eljárások, berendezések megvásárlását nem követte a hazai termelés megszervezése, következésképpen a lehetséges eredmény is elmaradt. Így jártunk pl. a vasúti személyvagonok légkondicionáló berendezésével.

Ha a külkereskedelem jól ismeri a belföldi termelési lehetőségeket, akkor közreműködhet a kapacitások hatékonyabb kihasználásában, abban, hogy az adott kapacitáson nem gazdaságos termelést — esetleg kisebb átalakítással — gazdaságosabb termelésre cseréljék fel. Ebben az esetben a külkereskedelemnek gondoskodnia kell a nálunk korszerűtlenül előállított, de a népgazdaság számára szükséges termékek behozataláról és az újonnan előállított termék értékesítéséről. Sok példa bizonyítja, hogy ilyen módon a korábbi termelési érték többszörösét lehet előállítani a meglévő termelőberendezéseken. Példaként megemlítjük a műbőrgyártást textilipari gépeken, háztartási zománcedénygyártás helyett zománcozott vegyipari készülékek előállítását, egyes vegyipari készítmények helyett más, értékesebb és keresettebb vegyipari termékek termelését stb. A külkereskedelemnek ez a tevékenysége akkor lesz eredményesebb, ha ilyen kezdeményezései gyors megértésre találnak a termelőknél, és méginkább akkor, ha az ott foglalkoztatottak anyagi érdekeivel is egybeesnek. A külkereskedelem igényeinek kielégítése sokszor azon hiúsul meg, hogy a termelő üzemnek nincsenek meg a nem is nagy anyagi ráfordítással járó úgynevezett kiegészítő berendezései. A külkereskedelem ilyenkor forintban, vagy devizaforintban elősegítheti ezeknek a beszerzését, és ezzel az igényelt termék előállítását. A tapasztalatok szerint az ilyen kiegészítő lehetőségek gyors eredményeket hoznak, növelik a társadalmi munka hatékonyságát, elősegítik a gazdaságosabb gyártmánystruktúra kialakítását.

*

Digitized by Google

A külkereskedelem tevékenységének fontos oldala az, amelylyel a készletek alakulására hat. Az utóbbi években sajnos állandósult jelenség, hogy mind a központi, mind az úgynevezett művi készletek az indokoltnál nagyobb mértékben emelkednek. Ennek a jelenségnek egyik oka a termelés és értékesítés között jelenleg érvényben levő szerződési rendszer. A külkereskedelem akkor adja fel a megrendeléseket a teljes kiviteli áruösszetételre, amikor még nem ismeri kellően a piac igényeit, s ezért gyakran változtatja meg utólag igényeit. Ugyanennek az éremnek a másik oldala az, hogy az ipar olyankor rendeli meg a nyersanyagot és a félkész terméket, amikor egyes termékekre felbontva még nem ismeri termelési feladatait; olyan anyagokat is megrendel tehát, amelyekről csak később derül ki, hogy nem is szükségesek számára. Ezért is alakulhat ki fölös készlet, vagy a készletek olyan mértékű deszortáltsága, amely már nem teszi lehetővé a folyamatos termelést.

Megjegyezzük azonban, hogy a szocialista országokkal megkötött hosszúlejáratú megállapodásokra támaszkodva külkereskedelmünk a szükségleteknek a jelenleginél nagyobb részére adhatna fel megrendelést. A készletek csökkentését szolgálná az is, ha a nem szocialista országokba tervezett export kapcsán növelné a következő évre vonatkozó úgynevezett kötésállományt. Külkereskedelmi vállalataink ugyanis — hogy mindenáron teljesítsék folyó tervüket — a szükségesnél kevesebbet törődnek a következő terv-év megalapozásával. Ha jobban szerveznék meg munkájukat, egyidejűleg mindkét feladattal érdemben foglalkozhatnának. A következő tervév rossz megalapozását mutatja pl. az, hogy a decemberből januárba való átmenetnél, 1960-ról 1961-re több mint 950 millió devizaforinttal, 1961-ről 1962-re pedig mintegy 1200 millió devizaforinttal kevesebb árut szállítottunk ki. Hasonlóak az arányok a negyedik negyedévnek és a következő év első negyedének exportjára vonatkozóan is. Ennek a helyzetnek a megszüntetése, vagy legalábbis jelentős változtatása javítaná a termlés folyamatosságát és az indokolatlanul felduzzadt készleteket is csökkentené.

A készletek túlzott növelésének az elmondottakon kívül más okai is vannak. Így például az, hogy a belföldi termelők nem bíznak abban, hogy a velük kooperáló termelők teljesítik vállalt kötelezettségeiket. Ez a bizalmatlanság azért alakult ki, mert gyakran fordul elő, hogy a kooperáló vállalatok késedelmesen szállítanak s ez komolyan zavarja a termelést. A kooperáló vállalatok közé kell sorolni a külkereskedelmet is, amely néha szintén késedelmesen szállít, s a termelő vállalatok úgy akarnak védekezni ez ellen, hogy túlbiztosítják magukat készletekkel. A készletek indokolatlan növekedését csak akkor akadályozhatjuk meg, ha minden kooperáló vállalat, közöttük a külkereskedelem is, maradék nélkül tel-

Digitized by Google

jesíti a tervben előírt vagy vállalt kötelezettségét, és a munka elbírálásánál ezt is számba veszik, mint az anyagi érdekeltség érvényesítésének kötelező feltételét. Ez mind az idejekorán való szállításra, mind a kívánt minőségre vonatkozik.

Az utóbbi években a behozatal áruösszetételében az átlagosnál sokkal gyorsabban nőtt az úgynevezett produktív alkatrészek aránya. E cikkcsoport behozatala néhány év alatt a többszörösére emelkedett. A termelési struktúra változása következtében szükségszerű is a produktív alkatrészek importjának bizonyos emelkedése, de semmi esetre sem ebben a mértékben. A túlzott növekedésnek itt is az az oka, hogy a produktív alkatrészt igénylő vállalatok nem bíznak abban, hogy a hazai kooperáló üzemek teljesítik vállalt kötelezettségeiket; sokkal biztonságosabbnak látják a produktív alkatrészek importálását. Ezzel azonban szűk vállalati szemléletet követnek, s nem gondolnak arra, hogy rontják fizetési mérlegünket. Természetesen nem kell mindent minden áron, a gazdaságosságra való tekintet nélkül itthon gyártanunk, de nem szabad külföldről beszereznünk olyan produktív alkatrészeket, amelyeket viszonylag nagy szériában, gazdaságosan és jó minőségben tudunk előállítani. Az Országos Tervhivatalnak gondoskodnia kell arról, hogy ha ez egy-egy új termék előállítása kapcsán valóban szükséges és lehetséges, az illetékes tárca szervezze meg a produktív alkatrész hazai gyártását, különösen akkor, ha a népgazdasági terv a beruházást is biztosítja ehhez.

*

A lakosság igényei szüntelenül növekednek. Ez tükröződik többek között a belkereskedelem áruválasztékának szakadatlan bővítésében is. A választék bővítése azonban gyakran a hazai termelés korlátaiba ütközik. A növekvő minőségi és választéki igényeket egyre inkább csak a belső termelés korszerűsítésével és a fogyasztási cikkek importjának növelésével lehet jól kielégíteni. Az utóbbira azonban csak korlátozott lehetőségünk van. Az import, és ezen belül a fogyasztási cikk-import korlátlan növelésének határt szabnak a népgazdasági terv arányai, a nemzetközi fizetési mérleg egyensúlya, az import-áruösszetétel fontossági sorrendje, és nem utolsósorban az, hogy a belkereskedelem áruellátásának összhangban kell lennie a meglévő vásárlóerővel. Ha a terven felül jelentősen növekszik a külföldről behozott fogyasztási javak tömege, akkor a belkereskedelemben felesleges készletek gyűlhetnek össze, mégpedig — természetesen — a kevésbé értékesíthető termékekből. Ennek elkerülésére és a választék gyors bővítése végett a bel- és külkereskedelmi szerveknek összehangoltan kell tevékenykedniök. Megfelelő jelentőséget kell tulajdonítanunk annak, hogy a

Digitized by Google

vásárlóerőnek megfelelő hazai termelésű árualapból bővítsük a baráti szocialista országokkal való közvetlen árucserét. Ez igen célszerű a másik érdekelt ország számára is, mert a belkereskedelem árukészletéből kivitt áruk a másik országban szintén bővítik a választékot.

Megkíséreltük felvázolni a külkereskedelem néhány fontos feladatát azokon a területeken, amelyek a leginkább befolyásolják a távlati és az éves népgazdasági tervek alakulását. A második ötéves terv időszakában a nemzetközi munkamegosztás kiszélesítésének és a külkereskedelmi áruforgalom bővítésének nem csekély feladatait kell megoldanunk. A terv előírásai reálisak, a teljesítés, sőt a túlteljesítés is lehetséges. A tervtörvény nem egyszerűen mennyiségi feladatokat ír elő az egyes népgazdasági ágaknak, hanem összetett minőségi feladatokat. Ilyen minőségi feladatok a műszaki színvonal és a termelékenység emelése, a gazdaságosabb termékösszetétel kialakítása, és a külkereskedelem itt felsorolt feladatai is. Ezeknek a népgazdaság számára rendkívül fontos előírásoknak a teljesítése csak akkor lehetséges, ha az egyes népgazdasági ágak szorosan koordinálják munkájukat.

Digitized by Google

Antikommunista hadjárat a prométheuszi eretnekség ellen

Írta T. I. OJZERMAN

Az antikommunizmus és a társadalmi fejlődés

Gyönyörű ógörög mitosz szól Prométheuszról, a nagy titánról, aki a legfőbb isten, Zeusz akarata ellenére megszerezte az embereknek a tüzet, s megtanította őket arra, hogy házat és hajót építsenek, fémeket bányásszanak a föld mélyéből, állatokat szelidítsenek meg, gyógyszereket készítsenek, reméljenek és higyjenek erejükben és jövőjükben. Zeus kegyetlenül megbüntette a nemes Prométheuszt. Eltéphetetlen láncokkal sziklához kötözték őt, hegyes acéllal a gránithoz szögezték mellét, s hatalmas saskeselyű marcangolja napról napra, szörnyű szenvedéseket okozva neki. De a büszke titán nem bánja meg tettét, nem hajtja meg fejét, nem kér bocsánatot. Minden kínt kész elszenvedni, mert tudja, hogy Zeus veresége elkerülhetetlen, s diadalra jut az igazságos ügy, amelyet ő szolgált minden erejével.

1841-ben a fiatal Marx azt írta, hogy amint Prométheusz, mikor ellopta az égből a tüzet, házakat kezdett építeni és berendezkedni a földön, úgy kel fel a filozófia is a környező világ ellen, hogy ésszerűvé, az emberhez méltóvá tegye. „Prométheusz — írja doktori disszertációjának előszavában Marx — a filozófiai naptár legjelesebb szentje és mártírja."[1] Ezekkel a szavakkal a fiatal Marx az ógörög mítosz nagyszerű életigazságát tárja fel. A Prométheusz-legendát a nép azokban a régmúlt, szinte történelem előtti időkben költötte, amikor az ember a természet elemi erőinek rabja volt, teljesen alávetve ezeknek a látszólag legyőzhetetlen erőknek. De az ember már akkor is harcolt a természet elemi erői ellen, s ez különböztette meg az állattól. Megtanult tüzet csiholni és éleszteni, házépítéshez téglát készíteni, fémet kitermelni, állatot szelidíteni, földet művelni, s ez volt a kezdete a természet feletti majdani uralmának, első felvillanása jövendő győzelmének. S amint mindinkább tudatára ébredt ennek, úgy nőtt a maga erejébe ve-

[1] Marx–Engels: A vallásról. Budapest, 1961. 9. oldal.

Digitized by Google

tett hite, az a meggyőződése, hogy az értelemnek, a megismerésnek óriási a hatalma.

A Prométheuszi-mítosz volt az alapja Aiszkhülosz híres tragédiájának, s az újkorban is nagy költőket ihletett meg, köztük Goethét, Byront, Shelleyt. Valamennyien annak a világtörténelmi harcnak a nagyszerű megsejtését látták benne, amelyet az emberiség a természet feletti uralmáért, az egész emberi élet ésszerű átalakításáért vív, s szilárdan meg voltak győződve, hogy az emberi értelem és szabadság ügye diadalmaskodik. Ennek zálogát a tudomány szüntelen haladásában, a nép demokratikus vívmányaiban látták.

Mikor a fiatal Marx a Prométheusz-mítoszt méltatta, kétségtelenül a felvilágosodás nagy hagyományaihoz kapcsolódott, amely elméletileg előkészítette a marxizmus keletkezését. Disszertációjának idézett előszavában Marx nagy, valóban prométheuszi felszabadító feladatot tűz a filozófia elé. Prométheusz szava: „Nyíltan beszélek: minden istent gyűlölök", Marx kifejezésével élve, magának a filozófiának a vallomása, az ő jelszava minden égi és földi istennel szemben. Az igazi filozófia természeténél fogva ellensége a vallási, rabszolgai tudatnak. „Azoknak a siralmas nyulaknak pedig, akik a filozófia látszólag megrosszabbodott polgári helyzetének örvendeznek, megint csak azt mondja (ti. a filozófia — T. O.), amit Prométheusz az istenek szolgájának, Hermésznek mond:

Jegyezd meg ezt jól: szolgasorsodért soha
el nem cserélem gyötrelmes balsorsomat.
Belátom én: e kősziklát szolgálni jobb,
mint Zeus atyát megbízható követjeként.[2]

A marxizmus keletkezése az egész emberi kultúra fejlődésének törvényszerű eredménye volt. A kommunisták, mondotta N. Sz. Hruscsov, magasra emelték a tudás és a haladás fáklyáját. A marxizmus—leninizmus diadala a Szovjetunióban és a szocialista tábor más országaiban, a szocialista világrendszer életerejének gyors növekedése és megszilárdulása, amely korunk legfőbb törvényszerűsége, azt bizonyítja: a felszabadult Prométheusz, lerázva láncait, most egyre közelebb jut ahhoz, hogy teljes és végleges győzelmet arasson az emberiséggel szemben ellenséges összes sötét erőkön.

Az SZKP XXII. kongresszusán a Szovjetunió Kommunista Pártjának programjáról szóló előadói beszédében N. Sz. Hruscsov ezt mondotta: „A szocializmus győzelmével óriási változások következtek be a társadalmi fejlődés jellegében. Az emberek évezre-

[2] Ugyanott, 8—9. oldal.

Digitized by Google

deken át szenvedtek a társadalmi törvények spontán érvényesülése miatt, szánalmas játékszerei voltak. A szocializmusban az emberek az objektív törvényeket nemcsak felismerték, hanem fel is használják. A munkások és a parasztok, akiket a kizsákmányolók lomha tömegnek tekintettek, a szocialista viszonyok között megmutatták valóban határtalan alkotóképességüket, csodás hősiességüket, legendás bátorságukat, titáni erejüket."[3] Csoda-e, hogy a kommunizmus ellenségei, a mai imperialista burzsoázia ideológusai most már nemcsak a Szovjetunió és a többi szocialista ország ellen, a kapitalista, a gyarmati és a függő országoknak a kapitalizmus és a gyarmati rendszer láncait szétszaggató elnyomott és kizsákmányolt tömegei ellen szállnak hadba, hanem a tudomány, a kultúra, az értelem, a haladás ellen is, vagyis mindaz ellen, amit a nyílt antikommunisták összefoglalva prométheuszi eretnekségnek neveznek?

Az SZKP programja rámutat arra, hogy az antikommunizmus a modern burzsoá ideológia legfontosabb vonása. A kommunizmus elleni harc lobogója alatt gyülekeznek az imperialista reakció összes erői: „Az antikommunizmus hamis jelszavainak ürügyén az imperialista reakció üldöz és hajszol mindent, ami haladó és forradalmi, igyekszik megbontani a dolgozók sorait, megbénítani a proletárok harci akaratát. Ma e fekete lobogó egyesíti a társadalmi haladás valamennyi ellenségét, a finánccoligarchiát és a militarizmust, a fasisztákat és a reakciós klerikálisokat, a gyarmatosítókat és a földbirtokosokat, az imperialista reakció minden rendű és rangú ideológiai és politikai cinkosait. Az antikommunizmus a burzsoá ideológia hanyatlásának végső fokát tükrözi."[4]

Az antikommunizmus ideológiája tehát a béke, a demokrácia, a humanizmus elleni imperialista hadjárat ideológiai köntöse, s ezért a burzsoá ideológia hanyatlásának végső fokát jelzi. Ismeretes, hogy sok antikommunista még azt is tagadja, hogy a Szovjetunióban és a szocialista világrendszer többi országában szocialista rendszer áll fenn: az imperialista reakciónak ezek az ideológusai azt állítják, hogy a szocializmus országaiban — államkapitalizmus uralkodik. Ez a nézete például L. Kelso-nak és J. Adlernek, ezeknek az amerikai szociológusoknak, akik a „Kapitalista kiáltvány" nagyhangú címét viselő könyvükben is próbálják megindokolni ezt. Mi készteti L. Kelsot, P. Adlert és a szocialista rendszer létezését, sőt lehetőségét is tagadó antikommunisták százait arra, hogy fellépjenek a Szovjetunió és a többi szocialista ország ellen? Kétségtelenül az, hogy a szocialista tábor országaiban megszűnt a termelőeszközök magántulajdona, nincsenek többé kizsák-

[3] „A kommunizmus építőinek kongresszusa". Kossuth, 1961. 150. oldal.
[4] Ugyanott 399. oldal.

Digitized by Google

mányoló osztályok, megvalósultak a szocializmus és a demokrácia eszményei. Az antikommunizmus ideológiája tehát az imperialista burzsoázia legújabb szociális demagógiájának fő formája.

A burzsoázia ideológusai még néhány évtizeddel ezelőtt is nihilizmussal, az európai kultúra évszázados eszmei hagyományainak tagadásával vádolták a marxizmust. Hogy a marxizmus hadat üzen a reakciós eszméknek és hagyományoknak, azt az európai kultúrával való általános szakításnak tüntették fel. Ma, amikor az imperialista reakció mindenben a burzsoá társadalom szellemi életének uralkodó tényezőjévé vált, a kapitalizmus apologetái azzal vádolják a marxizmus—leninizmust, hogy felkarolta, fenntartotta és fejlesztette a polgári felvilágosodás eszméit, amelyeket most rendkívül elavultnak, naivnak és — ami még rosszabb — igen veszélyesnek nyilvánítanak.

A polgári felvilágosodás XVII—XVIII. századbeli képviselői meg voltak győződve az emberi értelem hatalmáról, a haladás törvényszerűségéről, arról, hogy meg lehet ésszerűen szervezni a társadalom életét, s ez megteremti a feltételeit annak, hogy a társadalom minden tagja sokoldalúan fejlődjék. Hittek a jövőben, Prométheusz diadalában. S a burzsoá felvilágosítók — noha valójában csak a feudális társadalmi viszonyok ellen folytattak háborút — minden társadalmi bajnak, az embert leigázó összes elemi erőknek hadat üzentek. „A természet rendszere" című kiváló munkájának előszavában Paul Holbach azt írta: könyvének az a célja, hogy felébressze az emberben a maga értelme iránti tiszteletet, megtanítsa őt önmaga szeretetére, megmutassa neki az utat az igazsághoz, amelynek ragyogása csak az emberi nem ellenségeinek bánthatja a szemét, s eloszlassa a sötétséget, amely elrejti az ember elől a boldogsághoz vezető egyetlen utat. Az igazság mindenható, mondotta Holbach, s legyőzhetetlen ereje előbb-utóbb kitűnik. Igaz, a társadalmi fejlődés mozgató erőiről naiv nézeteik voltak a polgári felvilágosítóknak. Nem látták a társadalmi antagonizmusokat, s a legközelebbi jövő, vagyis a kapitalista rendszer az értelem, a szabadság, az egyenlőség és a testvériség birodalmának tűnt fel nekik. Illúzióikat a társadalom későbbi, vagyis kapitalista fejlődése kegyetlenül megcsúfolta: a kapitalizmusról kitűnt, hogy a legcsúfabb karikatúrája az értelem és a szabadság azon birodalmának, amelynek eljövetelét a felvilágosodás képviselői ünnepélyesen hirdettek. De ez azt jelenti-e, hogy a felvilágosítók műveiben minden illúziónak bizonyult? Egyszerű eltévelyedés volt-e az a meggyőződésük, hogy hatalmas az emberi értelem ereje, hogy a társadalmi haladásnak megvannak a maga törvényszerűségei, hogy van lehetőség az emberi társadalom olyan ésszerű megszervezésére, amely biztosítja a társadalom minden tagjának boldogságát? Éppen ezt próbálják bizonyítani az impe-

Digitized by Google

rialista burzsoázia ideológusai, hogy megdöntsék a tudományos kommunizmus nagy igazságát, megcáfolják a tudományos kommunizmust, amely elméletileg bebizonyította és gyakorlatilag megvalósította a társadalmi viszonyok ésszerű átalakítását.

A felvilágosodás írói, állítja a W. Barret amerikai egzisztencialista, nem vették észre a civilizáció „tragédiáját", amely abban áll, hogy az ember a tudomány és a technika minden vívmánya ellenére antropológiailag korlátozott, halandó lény marad. „Az embernek Heidegger által bebizonyított korlátozottsága — írja W. Barret — szemmel láthatóan halálos csapást mér a felvilágosodás ideológiájára." Ebből Barret azt a következtetést vonja le, hogy akik hisznek az emberiség szebb jövőjében, azok javíthatatlan utópisták, akik arról álmodoznak, hogy az ember mesebeli csillogó kristálypalotában él majd. Semmiféle kristálypalota nem lesz! — jelenti ki Barret, aki mindenképp arra törekszik, hogy a tudományos kommunizmust az utópizmus egyik válfajának tüntesse fel. Sosem oszlik szét a sötétség, jósolja az amerikai egzisztencialista s „ha alaposabban meggondoljuk — vonja le a következtetést —, kitűnik, hogy nem is olyan rossz dolog, ha egyszer s mindenkorra megszabadulunk a haladás bálványának imádásától".[5] Magától értetődik, hogy Barret következtetése semmiképpen sem adódik szükségszerűen az ember antropológiai korlátozottságának elismeréséből, amelyről — mellesleg szólva — Holbach elég sokat írt, jóllehet mélységesen hitt a társadalmi haladásban és az emberi élet megjavításának határtalan lehetőségeiben. Dehát ez az antikommunizmus objektív logikája: az ember halandó (a logika szerint tehát életéhez emberi feltételeket kell teremteni, küzdeni kell, hogy meghosszabbodjék stb.), s ebből azt a következtetést vonják le, hogy lényegében véve lehetetlen a haladás. S ez a következtetés természetesen nem annyira a burzsoá felvilágosodás ideológiája ellen irányul, mint inkább a tudományos kommunista ideológia és a világ kommunista átalakításának gyakorlata ellen. Ez az objektív értelme a „haladás bálványa" ellen vívott antikommunista harcnak.

A XVII—XVIII. században a burzsoázia ideológusai a tudatlanság bálványai ellen harcoltak; ma viszont a tudományt, az értelmet, a haladást nyilvánítják bálványnak, kísértetnek. Az ókoriak azt mondották: tempora mutantur — az idők változnak. A mai burzsoá ideológusok viszont, elődeikkel ellentétben, félnek Prométheusz győzelmétől: ez a győzelem szerintük a legnagyobb baj, az embernek a történelemben páratlanul álló veresége volna. „A prométheizmus — jelenti ki Shklar amerikai szociológus — a saját ellentétévé vált. Az embert már nem ünneplik, mint minden

[5] W. Barret, Irrational Man, New York, 1959.

Digitized by Google

alkotásának urát, hanem siratják, mint áldozatát mindannak, amit maga teremtett."[6]

Értékes vallomás! S értelme teljesen világos: a burzsoá felvilágosodás harcosai az ember felszabadításának hatalmas eszközét látták a tudomány és a technika vívmányaiban. A mai burzsoá ideológusok viszont azt állítják, hogy ezek a vívmányok leigázták az emberi egyéniséget. Ebből a felfogásból az tűnik ki, hogy Prométheusz lázadása végzetes tévedés volt, s mindaz, amit az emberek a prométheuszi eretnekség eredményeképpen megtanultak, csak fokozta szolgaságukat.

Mondanunk sem kell persze, hogy az antagonisztikus osztálytársadalom viszonyai között ellentmondásos jellegű a társadalmi fejlődés: a természet elemi erői alól felszabadul az ember, de ugyanakkor (a termelőeszközök magántulajdona folytán) a társadalmi haladás spontán erői leigázzák őt. A marxizmus behatóan tanulmányozta ezt az ellentmondást, és bebizonyította, hogy a szocialista forradalom megszünteti a társadalmi fejlődés spontán erőinek az ember fölötti uralmát, a kommunizmus pedig nemcsak a természet urává teszi az embert, hanem saját társadalmi viszonyainak urává is. Az antikommunizmus ideológusai azonban nem akarják látni azt a kivezető utat, amelyet a szocializmus mutat. Általában azt állítják, hogy egyáltalán nincs kivezető út, a jövő optimista megsejtésében tévedtek a felvilágosítók.

Antikommunizmus és antiintellektualizmus

Az antikommunizmus va banque-ot játszik. Szembeszáll a logikával, mert a logika ellene szól. De Shakespeare ismert mondása szerint, ennek az őrültségnek is megvan a maga logikája. Hogy ez miből ered és mire vezet, azt félreérthetetlenül megmutatják maguknak az antikommunistáknak az írásai. Hadd idézzük itt W. Schlamm amerikai antikommunistának „A csoda határai" című könyvét.[7] Ez a könyvecske, amelyet Schlamm elragadtatott hódolói az „antikommunizmus evangéliumának" kereszteltek el, sajátos történelmi dokumentum: a kapitalizmus súlyos morális vereségéről tanúskodik. Vegyük csak közelebbről szemügyre ezt az eléggé nyílt kinyilatkoztatást.

W. Schlamm semmiféle reményt nem fűz a kapitalizmus és a szocializmus békés versenyéhez; véleménye szerint ez elkerülhetetlenül a szocialista országok győzelméhez vezet. „A kommunizmus — állapítja meg Schlamm — a történelemben még soha nem látott pontossággal közeledik stratégiai céljához."

[6] I. Shklar, After Utopia. New Jersey, 1959.
[7] W. Schlamm, Die Grenzen des Wunders, Zürich, 1959.

Digitized by Google

Schlamm azzal magyarázza a nemzetközi kommunista mozgalom nagy sikereit, amelyeket maga is kénytelen elismerni, hogy a békés viszonyok között a szocialista országokban kedvezőbbek a gazdasági és kulturális fejlődés feltételei, mint a kapitalista országokban. A béke előnyös a szocializmusnak. Schlamm lényegében véve elveti a szocialista országok agresszivitásáról szóló imperialista legendát, a reakciós burzsoá sajtó arcátlan hazugságát a „vörös imperializmusról". A Szovjetuniónak és a többi szocialista államnak ez az ádáz ellensége kénytelen elismerni, hogy a szocializmusnak nincs szüksége háborúra világméretű győzelméhez. A kommunizmustól távol áll a háború romantikája, jegyzi meg szomorkodva Schlamm, s ennek folytán „a kommunizmus és a Nyugat közötti konfliktusnak (amely annyira szörnyű, hogy senki nem is mer szembenézni az igazsággal) az a lényege, hogy a kommunizmus békét akar és a béke viszonyai között virágzik."

Az antikommunistának valóban van mitől kétségbeesnie! A kapitalizmussal folytatott békés versenyben a szocializmus győz. Ettől Schlamm hisztériába esik, s minden illemről megfeledkezve azon siránkozik, hogy „a Nyugat pusztulásra van kárhoztatva", mivel „a Nyugat szerencsétlensége: szenvedélyes békevágya".

Magától értetődik, hogy erre a hazugságra, amely szerint „szenvedélyes békevágy" él az imperialistákban (hiszen egy antikommunista szemszögéből nézve ki más képviselhetné a Nyugatot, amely állítólag szembenáll a Kelettel?), Schlammnak azért van szüksége, mert így elhallgathatja, hogy csak a szocializmus országainak ereje tartja vissza az imperialistákat a támadástól. N. Sz. Hruscsov az SZKP XXII. kongresszusán vitazáró beszédében megállapította: „Ma az a helyzet, hogy az imperializmus nem kényszerítheti rá mindenkire az akaratát és nem folytathatja akadálytalanul agresszív politikáját."[8] Szembeszállva a háborús gyújtogatók állítólagos békeszeretetével, Schlamm „megalapozza" a Szovjetunióval szembeni atomzsarolás rég megbukott politikáját. A Szovjetuniót — hangoztatja — választás elé kell állítani: vagy nukleáris háború, vagy lemondás a szocializmus vívmányairól! Igen, szó szerint ezt hirdeti az antikommunizmusnak ez a szócsöve, aki már nem hisz abban, hogy a kapitalista országok a békés verseny talaján megőrizhetik társadalmi és gazdasági pozícióikat: „Az egyetlen stratégia, amelynek a Nyugat szempontjából van értelme, az, ha el van szánva rá, hogy a kommunizmust háborús veszélyben tartsa. Nincs más módja a kommunizmus befolyásolásának."

Schlamm tehát az imperializmus hatalmának fenntartása kedvéért a legsúlyosabb bűncselekményt javasolja az egész világ né-

[8] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth, 1961. 303 oldal.

Digitized by Google

pei ellen. Nukleáris obskurantizmusához következetesen hű antikommunista ő. De tudja, hogy korántsem minden burzsoá politikus van elszánva a nukleáris háború kirobbantásának erre az őrült, öngyilkos politikájára, s ezért ezeket a (mint ő mondja) „liberálisokat" a kommunizmussal való egyetértéssel, kommunista, vagy — ami ugyanaz — prométheuszi eretnekséggel vádolja. „Valamennyien: a liberálisok, a szocialisták és a kommunisták — jelenti ki kategórikusan Schlamm — a nagy *prométheuszi eretnekségből* indulnak ki."

Hogy Schlamm egy kalap alá vonja a liberálisokat a kommunistákkal, az igen jellemző az antikommunizmus „logikájára", amely azt végzetszerűen a neofasizmushoz juttatja el. És ez természetesen nem véletlenül elejtett kifejezés, nem elszólás. Hiszen még a nyugatnémet szociáldemokrácia, amely Schlamm szavai szerint „antikommunista szempontból annyira megbízható, hogy ebben a tekintetben nincs is hozzá fogható politikai egyesülés Európában" — még ez sem kelt benne elegendő bizalmat. „Feltétlen reflexeik — mondja Schlamm — arra késztetik a német szociáldemokráciát, hogy reagáljon a marxista jelszavakra." Schlamm itt arra gondol, hogy a nyugatnémet szociáldemokrácia olykor még mindig kacérkodik szocialista vagy antikapitalista frázisokkal. Általában ismeretes, és Schlamm bizonyosan jól tudja, hogy a nyugatnémet szociáldemokraták ténylegesen teljesen szakítottak a marxizmussal. S mégsem bízik meg bennük.

Egy háború utáni típusú fasisztát látunk tehát itt, aki nemcsak korunk valóban haladó erőinek üzen hadat, hanem mindazoknak is, akik még nem helyezkedtek a neofasiszta imperializmus álláspontjára. Ezért természetes, hogy Schlammnak a kommunizmus ellen indított keresztes hadjárata egyben az inkvizíció ellentámadása a „prométheuszi eretnekséggel" szemben. Prométheuszt újra le kell láncolni — ez a vezérmotivuma Schlamm neofasiszta „evangéliumának". S e fanatikus tétel igazolására Schlamm kihirdeti: „A kommunizmus lényege az embernek az a feltartóztathatatlan törekvése, hogy »kormányozza a természetet«, s így önmagát is." Szó se róla, ez csakugyan eredendő bűn; még ősszüleink vétkeztek benne, s ők a kígyó alakját öltő ördögtől megkísértetve követték ezt el. Ez a kígyó, a katolikus felfogás szerint, a marxizmus első előfutárja volt. Schlamm új felfedezést tesz: a sátánt nyilvánítja a prométheuszi eretnekség felbujtatójának.

Ezek az ostobaságok nem egy paranoiás beteg agyrémei, hanem a mai burzsoá ideológusok által tudatosan költött reakciós mítoszok, amelyeket annak a már nemcsak a marxisták előtt nyilvánvaló ténynek a gondos álcázására használnak fel, hogy a termelőerők fejlődése, a természet erőinek leigázásában tett haladás

Digitized by Google

a kapitalista termelőviszonyok létét fenyegeti. „A tudomány újabb vívmányainak alkalmazása, a technikai fejlődés nemhogy kiküszöbölné, hanem még jobban elmélyíti a kapitalizmus megoldhatatlan ellentmondásait" — mondotta N. Sz. Hruscsov az SZKP Központi Bizottságának a XXII. pártkongresszus elé terjesztett beszámolójában.[9] Nem csoda hát, hogy az antikommunista Schlamm szerint a haladást és a tudományt eltéphetetlen láncokkal kell megkötni, acéldárdával a sziklához kell szegezni, keselyüket kell ráereszteni, hogy kivájják a szemét. A kommunizmus, hirdeti Schlamm, „mindazoknak az eretnek tendenciáknak a következményeként és szintéziseképpen jött létre, amelyek évszázadokon át civilizációnkat áthatották. A kommunizmus a legmagasabb fokon akkumulálja a *Prometheusz-típusú ember törekvéseit*, aki az egész világ ellen tör és ujjá akarja azt teremteni."

Miben látja Schlamm végső soron a kommunizmus „prométheuszi gőgjét", a világ rendjét fenyegető terveit? Ha Schlamm eretnekségről beszél is, egyáltalán nem vallási dogmákra gondol. Az ő szemében a legszörnyűbb eretnekség a világ átalakítására irányuló törekvés, az az igyekezet, hogy a tudomány adta összes lehetőségeket a nyomor, a létbizonytalanság megszüntetésére, minden ember igazi jólétének, valóban emberi életkörülményeinek megteremtésére használják fel. Ezért Schlamm szemszögéből nézve a tudósok ugyanolyan vétkesek a prométheuszi eretnekségben, mint a kommunisták. A kommunizmus hívójelét, mondja Schlamm, mindenki meghallja, aki a tudományban való bizakodás hullámhosszára van beállítva. Schlamm tehát kénytelen megvallani, hogy a kommunizmus elválaszthatatlan a tudománytól, s annak leghumánusabb törekvéseit fejezi ki. Ezek szerint a tudománynak is hadat kell üzenni; ez is olyan prométheuszi eretnekség. „Az érzékeny és fogékony lelkű tudósok — írja Schlamm — a kommunizmusban közös nevezőt találnak valamennyi *prométheuszi szenvedély* számára, amely évszázadokon át gyötörte az emberek feszült idegeit és kielégületlen becsvágyát."

Az antikommunizmus kiinduló tételeinek következetes végigvitele tehát — mint Schlamm példájában különösen világosan látható — törvényszerűen a fasiszta embergyülölethez, a tudomány és az értelem irracionalista lepocskondiázásához vezet. Schlamm már nem azt mondja, hogy a kommunizmus bármilyen igazságnak is ellentmond: ő magát az igazságot nyilvánítja eretnekségnek. S ha hírosztrátészi hírességű könyvecskéjében Schlamm nem idézi is Hitlert, Goebbelset, Rosenberget és többi ihletőjét, ez csak azt mutatja, hogy még az antikommunizmus

[9] „A kommunizmus építőinek kongresszusa". Kossuth, 1961. 30. oldal.

Digitized by Google

legnyiltabb ideológusai is kénytelenek ma mindenféleképpen álcázni igazi szándékaikat. Ilyen az antikommunizmus antiintellektualista logikája.

Antikommunizmus és keresztény klerikalizmus

Bármennyire is beburkolják a szabadságról és az egyéniségről hangoztatott hazug szólamokba az antikommunizmust, csak kilóg a lóláb. S nem sikerül tökéletesen az álcázás Schlammnak sem, aki az antiintellektualizmus lobogója alatt próbálja védelmezni a „civilizációt", elhallgatva azt, hogy itt tulajdonképpen a fasizmusnak és mai folytatóinak apológiájáról van szó. Ezért Schlamm könyve még az antikommunisták körében sem találhatott egyöntetű helyeslésre.

Itt eszünkbe jut az, amit Bernsteinnek írt valamelyik revizionista megnyilatkozása után egyik kebelbarátja: „Kedves Eddy! Szamár vagy! Gondolkodhat így az ember, de nem beszél így!" Valami hasonló történt Schlamm kirohanása kapcsán is. Nem tudjuk ugyan, mit írtak neki kebelbarátai, annyi azonban ismeretes, hogy bár hívei az „antikommunizmus apostola"-ként dicsőítették Schlammot, más antikommunisták megbírálták a neofasizmusnak ezt a prófétáját. Egyik kritikusa Wolf Schenke nyugatnémet publicista volt, aki „pártokon felüli német nacionalistá"-nak nevezi magát. Némileg józanabb az ítélőképessége, visszautasítja az atomzsarolásnak Schlamm ajánlotta öngyilkos módszereit, s a kommunizmus elleni harcnak más, szerinte hathatósabb módszereit igyekszik megalapozni. „Anti-Schlamm, vagy: hogyan álljunk ellen a kommunizmusnak?" című könyvében[10] W. Schenke azt mondja, hogy Schlamm nyilvánvalóan eltúlozta a kommunizmus reális erejét; a kapitalizmus jól meg tud majd birkózni és ténylegesen már meg is birkózik ezzel a veszéllyel. A modern burzsoá társadalom képes arra, hogy pozitív eszményeket állítson szembe a kommunizmussal, sőt, a kommunizmusnál nagyobb mértékben is tud végrehajtani olyan szociális reformokat, amelyek a társadalom minden tagjának szabadságot és jólétet biztosítanak. Schlammal ellentétben Schenke szerint nem kell visszautasítani, hanem éppen hogy el kell fogadni a kommunizmus kihívását, szembeállítva vele „a magunk társadalmi rend-eszményét, amely a marxizmusénál jobban megfelel az emberiség jelenének, az örök természeti rendnek és az igazságosságnak."

Amint látjuk, ez valóban magas igény! Schenke ezzel kapcsolatban rendkívül értékes vallomást tesz: „Már több mint száz éve

[10] W. Schenke: Anti-Schlamm, oder wie begegnet man dem Kommunismus. Stuttgart. 1959.

Digitized by Google

a marxizmus az a lelkiismereti hang, amely nem engedi, hogy a nyugati kapitalista világ az istentelen, az emberre sértő egoizmus mocsarába süppedjen. A marxizmus az az erő, amelynek szinre lépése felébresztette a lelkiismeretet és nem engedi elszunnyadni."

Ilyen vallomás arra kötelezne minden komoly polgári tudóst, hogy lelkiismeretesen értékelje a marxizmus—leninizmus tényleges tartalmát és a társadalom fejlődésében betöltött szerepét. De nem ez volt itt a lényeg. Schenke csak azért bókol egyet a marxizmus előtt, hogy a tárgyilagosság látszatát adja a marxizmusról szóló kritikájának, amely egyébként minden kritikán aluli.

Schenke nem fárad azzal, hogy a marxizmus—leninizmusnak akár csak egyetlen tételét is elemezze, hanem kereken elveti ezt a nagyszerű tanítást, azon az alapon, hogy — ez ideológia. Az „ideológia" szó Schenke szájában szinte gúnyos értelmet kap. Lenin rámutatott arra, hogy a munkásosztály ideológiája „az emberiség tudásának egész anyagán alapul, feltételezi a tudomány nagyfokú fejlettségét, tudományos munkát igényel stb. stb."[11] Köztudomású, hogy abban az időben, amikor történelmi szempontból haladó volt, még a burzsoázia is állított fel kora számára tudományos elméleteket; példa erre a XVIII. századbeli francia materializmus és a klasszikus angol polgári közgazdaságtan. De természetes, hogy a modern burzsoázia ideológusai, akik megtagadják a XVIII. század haladó burzsoáziájának ideológiáját, nem tartják tudományosnak ezt. Kijelentik, hogy minden ideológia tudománytalan, a maguk ideológiai tanairól meg azt mondják, hogy ezek ellenségesek minden ideológiával szemben. Ügyetlen fogás ez, mégis bevett eszköz az antikommunizmus fegyvertárában, s teljesen kifejezi Schenke álláspontját, aki így határozza meg az ideológiát: „az emberek által kiagyalt tanítások az emberiségnek minden bajtól való megszabadításáról, olyan tanítások, amelyek napjainkban a vallást, vagyis a közvetlenül az istenséghez való fordulást helyettesítik."

Milyen „nem-ideológiai" tanítást állít hát szembe Schenke a tudományos szocialista ideológiával? Mint könyvéből kitűnik, a marxizmussal a „közvetlenül az istenséghez való fordulást" próbálja szembeállítani, vagyis a vallást, amely szerinte egyáltalán nem tekinthető ideológiának, nyilván azért, mert nem emberek „agyalták ki", hanem — az isten.

Schenke a vallásos világnézet álláspontjáról próbálja bírálni a marxizmus—leninizmust, mint istentagadó tanítást, amely nem a transzcendens valóságnak tulajdonít elsőrendű jelentőséget,

[11] Lenin Művei, 6. kötet, Szikra, 1953, 161. oldal.

Digitized by Google

hanem az anyagi érdekeknek, s ezért kevéssé különbözik a burzsoá aranyborjú-imádattól. Karl Marx, jelenti ki szemtelenül a marxizmusnak ez a „megsemmisítője," „bűnös, burzsoá osztályeszményt adott az embernek". Nem nehéz meglátni, mire is törekszik Schenke, mégpedig nyilvánvalóan alkalmatlan eszközökkel. A klerikálisra jellemző sarlatánsággal a klerikalizmust tünteti fel a munka és a tőke közötti történelmi harc döntőbírájául. Azt a nagy marxista eszmét, hogy a kisajátítókat ki kell sajátítani, s a kizsákmányoló osztályokat meg kell fosztani a bérmunkások munkája elsajátításának lehetőségétől, burzsoá eszménynek nyilvánítja a harcos klerikális. Ennek az értelme pedig ez: ne bántsátok a tőke mágnásait, bízzátok magatokat az egyházra, amely hajlandó segíteni rajtatok, ne erőszakkal válaszoljatok az erőszakra, hanem béküljetek meg; csak a vallás, amely minden kapzsiság fölé emeli az embert, mutatja meg neki az utat ahhoz, hogy ne csak a túlvilágon, hanem itt, ezen a sokat szenvedett földön is üdvözüljön.

Ezek szerint Schenke antikommunizmusa világosan klerikális jellegű. Ebből fakadnak képmutató szociális prédikációi és az állítólag minden szenvedőnek segítséget adó transzcendentálishoz intézett appellálásai. „A marxizmus filozófiai alapja hibás — jelenti ki kategorikusan. — Az ember nemcsak biológiai lény az anyagi világban. Léte elválaszthatatlanul összefügg azzal a transzcendentális erővel, amely a világegyetemet irányítja és szellemi impulzusokat ad az emberiségnek... Az ember nem a maga gazdasági környezetének terméke, ha sok ember gyakran ezt a látszatot kelti is; eszerint a történelem sem az osztályharc története, noha ez az utóbbi nagy szerepet játszott benne. A történelmi átalakulások többségének oka irracionális, nem-materiális tényezőkben és altruista indítékokban keresendő."

Ez Schenke vallásfilozófiai hitvallása, amely teljesen beleillik a protestáns keresztény spiritualizmus kereteibe. A marxizmus nyakába varrnak egy rendkívül leegyszerűsített felfogást az emberről, mint biológiai egyedről, noha köztudomású, hogy a marxizmus mindig szembeszállt ezzel a naturalista koncepcióval, amelynek legszélsőségesebb, legreakciósabb hívei a szociáldarwinizmus, a malthusianizmus, a fajelmélet stb. hírdetői. A marxizmus filozófiájáról azt állítják, hogy tagadja az altruista indítékokat, jóllehet a proletariátus felszabadító mozgalmának feladatai a legmagasztosabb, valóban nemes, humanista feladatok. Az emberiség fejlődésének tényleges mozgató erőit feltáró materialista történelemszemlélettel mitikus transzcendens erőket állítanak szembe, a dolgozóknak pedig azt ajánlják, hogy ezekbe vessék minden reményüket és bizakodásukat.

Digitized by Google

Schenke mellesleg nem éri be annyival, hogy transzcendens erőkre hivatkozzék. Azt állítja, hogy ezeknek a transzcendens erőknek múlandó földünkön is megvannak a maguk teljhatalmú képviselői. S lám, ezek a természetfölötti megbízatással felruházott reformátorok (persze a klerikális körökről van szó, de ezt nyiltan nem mondja ki) magukra vállalják a történelmi kezdeményezést a szociális átalakításban, amely már nem a távoli jövő ügye, hiszen itt megy végbe, a szemünk láttára. „A munka új etikája — jelenti ki Schenke — felváltja a nyílt nyerészkedési vágyat, amely arra késztette az embereket, hogy minden tettükben csak egy mércét tartsanak szemük előtt: a maguk hasznát." Ezzel a kijelentéssel egyet is érthetnénk, ha elismerné a kapitalizmus megsemmisítésének és a társadalmi viszonyok kommunista átalakításának szükségességét. Csakhogy Schenke nem a kapitalizmusnak az ellensége, hanem a kommunizmusnak. Ennek folytán ez a kijelentése is ugyanolyan képmutató és hazug, mint a modern klerikalizmus egész szociális demagógiája. Eszerint az egyház menti meg a társadalmat a végzetes Mammon-imádattól, s ő fogja igazi keresztény rendszerré átalakítani a modern burzsoá társadalmat.

Így szeretnék a klerikálisok magukhoz ragadni a történelmi kezdeményezést, amelyet a munkásosztály tart szilárdan a kezében. Ezért a nyerészkedés ideológiája elleni harc lobogója alatt lépnek a porondra, vagyis éppen az ellen az ideológia ellen indítanak látszólag harcot, amelyre ávszázadokon át áldásukat adták, isteni akaratként szentesítve az embernek ember által való kizsákmányolását. Schenke, aki a marxizmust megvetéssel elavult ideológiának, a „tegnap" ideológiájának nyilvánítja, azt állítja, hogy a marxizmust a vallás váltotta fel, amelynek követőit „nem fertőzte meg az aranyborjú bacillusa". Szerinte éppen ők az elő-harcosai „az istennek nem tetsző aranyborjú-imádat" elleni küzdelemnek, s ehhez a küzdelemhez „a lét szellemi ősalapjából merítik" az erőt, vagyis egyszerűbben szólva: istenből.

A modern klerikalizmusnak, mint általában csaknem az egész burzsoá ideológiának is, jellemző sajátossága a kapitalizmus látszólagos bírálata, amely a burzsoá társadalom apológiájának legújabb, legkifinomultabb formája. Ebben a tekintetben általában az antikommunizmus sem kivétel. Az antikommunizmus ideológusai az igazi, tudományos kommunizmus, az igazi, reálisan létező szocialista rendszer elleni hadjáratukban buzgón kacérkodnak a „kereszténységszocialistákkal", a jobboldali szociáldemokratákkal, a „nemzeti kommunizmus" hírdetőivel stb. Nagyon jól tudják, hogy mindezek az álszocialista és álkommunista koncepciók nemcsak hogy nem fenyegetik a burzsoá társadalom létét, hanem ellenkezőleg, még támogatják is a kapitalizmust a válság körülményei között.

Digitized by Google

Ebből a szemszögből nézve érthetővé válik Schenke klerikális-antikapitalista frazeológiája is. Schenke nem hirdet ugyan hadjáratot a prométheuszi eretnekség ellen, nem veti ugyan el a tudományt mint az istentagadó kommunizmus istentagadó szövetségét, de lényegében ugyanúgy hadakozik, mint Schlamm, a „prométheuszi gőg" ellen, az ellen a törekvés ellen, amely nem az isteni gondviselésre támaszkodik, hanem a dolgozók nagy tömegeinek érdekében át akarja alakítani a világot. Schenke felfogása szerint a kapitalizmus jelenleg máris valami minőségileg új, „keresztény" társadalommá alakul át, amely elvileg különbözik mind a kapitalizmustól, mind a szocializmustól. „Ma — mondja könyvének befejezésében — mindnyájan a munka világában élünk, amelyben objektíve nincsenek osztályok, s az egész nép a dolgozók nagy közösségét alkotja." Ez a befejezés valóságos gyöngyszeme Schenke művének; megmutatja, hova torkollik a burzsoá társadalom klerikális látszatkritikája: a modern államkapitalizmus legszemérmetlenebb apológiájában.

*

Schlamm és Schenke írásának összehasonlítása azt mutatja, hogy az antikommunizmus különféle köntösöket ölt, alkalmazkodik a körülményekhez, különböző érvelésekhez folyamodik. Az egyik oldalon itt van a fasizmussal nyíltan kacérkodó antikommunista Schlamm, aki nukleáris zsarolásra buzdit, és mint prométheuszi eretnekséget elátkozza az értelmet és a tudományt. A másik oldalon: a kenetteljes, pacifista és antikapitalista frázisokat ontó Schenke, aki a burzsoá haszonlesés ellen is megkockáztat kritikus megjegyzéseket, mellesleg főképp azért, hogy a kommunistákat vádolhassa haszonleséssel, akik — mind mondja — merényletet követnek el a burzsoázia tulajdona ellen. A szocialista rendszert Schenke a kapitalizmus egyik válfajának tünteti fel, a keresztény köntösbe öltöztetett kapitalizmust meg úgy állítja oda, mint elvileg új társadalmat, amely megfelel az evangéliumi parancsolatoknak. Íly módon a kapitalizmus apológiája egybeolvad a szocialista rendszer rágalmazásával.

Schenke az „Anti-Schlamm" címet adta könyvének. Valójában azonban nem annyira Schlamm ellen irányul ez, mint inkább a tudományos kommunista ideológia ellen: ha két antikommunista vitakozik egymással, ez azt jelenti, hogy lényegében egyetértenek.

A hisztérikusan üvöltöző Schlammot és a paposan józan Schenkét ugyanaz az állati düh tölti el a szocializmussal és a haladó humanista, röviden: „prométheuszi" hagyományokkal szemben, amelyek törvényszerűen a szocializmushoz vezettek el.

Digitized by Google

ESZMECSERE

Pártunk káderpolitikájáról

Pósa György
az Egyesült Izzó Pártbizottságának szervező titkára

Második ötéves tervünk igen nagy feladatok elé állította a híradástechnikai ipart és ezen belül az Egyesült Izzót. Nálunk is előtérbe került a gazdasági irányító és szervező munka megjavítása, tökéletesítése. Hogy gazdasági feladatainkat teljesíthessük, ahhoz magasabb színvonalra kell emelni üzemünkben a politikai munkát és nem utolsó sorban a kádermunkát.

A Pártépítési Munkaközösségnek a Társadalmi Szemle februári számában megjelent tanulmánya joggal hívja fel a figyelmet arra, hogy a kádermunkát az eddiginél sokkal tervszerűbben kell folytatni, s a vezetés munkájának állandó részévé kell tenni. Pártbizottságunk igyekszik tervszerűen foglalkozni a káderekkel s átgondolt programot dolgoz ki a káderfejlesztésre. E program abból indul ki, hogy a vezető káderek munkába állításánál elsősorban ezt kell felmérni: a szóbanforgó személyek őszinte hivei-e rendszerünknek, a szocializmusnak, megvan-e a munkakörükhöz szükséges szakmai és politikai műveltségük, és képesek-e vezetni?

Egyesek egyetlen követelményt ragadnak ki és kizárólag ennek alapján akarják elbírálni a kádereket. Ez nem helyes, az elbírálásnak sokoldalúnak kell lennie. De azt is tekintetbe kell venni, hogy az életben csak ritkán találhatunk teljesen kész, kiforrott, minden tekintetben tökéletes embereket, a vezetésre alkalmas személyeket munkájuk során kell kinevelnünk.

Káderfejlesztési tervünkben figyelembe vesszük, hogy a vezetésben egyaránt szükség van idősebb, kipróbált, tapasztalt harcosokra és a fiatal nemzedék legjobbjaira is. Párttagságunk is ezt vallja; ezt az is mutatja, hogy a legutóbbi alapszervezeti vezetőségválasztásokon a vezetőségi tagok 54,7 százalékát a 25—40 éves korosztályokból választotta. A megválasztott 190 elvtárs közül egyébként 89 végzett pártvagy tömegszervezeti iskolát.

Most elsősorban arra törekszünk, hogy az új vezetőségek tagjai nemcsak politikailag, hanem szakmailag is rendszeresen képezzék magukat. Hasonlóképpen szorgalmazzuk azt is, hogy a tömegszervezetek aktivistái, társadalmi munkásai is tanuljanak. Üzemünkben a tanulás egyébként is valóságos tömegmozgalommá vált. A pártoktatásban 2600 ember vesz részt, 39-en járnak általános iskolába, 435-en különféle technikumokat, 128-an gimnáziumot, 160-an egyetemet végeznek, és 16 társunk gép- és gyorsíró tanfolyamon képezi magát.

Különösen a KISZ-ben dolgozó fiatalok fejlődésére fordítunk nagy gondot, annál is inkább, mert egyesek még mindig bizalmatlanok a fia-

Digitized by Google

talokkal szemben, s megfeledkeznek arról, hogy ők is voltak kezdők, tapasztalatlanok. Le kell győznünk a nők funkcióba állításával szembeni előítéleteket és idegenkedést is. A pártvezetőségekben vannak ugyan nők is (a vezetőségi tagok 36 százaléka és 42 alapszervezeti titkár közül 17), a gazdasági vezetésben azonban már lényegesen rosszabb a helyzet: 127 osztályvezető közül mindössze 15, 123 művezető közül pedig csupán 7 nő van. Pedig üzemünkben sok nő dolgozik, köztük sok kiváló mérnök és technikus. Egyik feladatunknak tekintjük, hogy a tehetséges nőket bevonjuk a vezetésbe.

Foglalkozunk a pártonkívüli dolgozókkal is, s számításba vesszük, hogy kik azok közülük, akik máris alkalmasak vezetőnek, vagy akikből vezetőket lehet nevelni. Ez igen fontos kérdés, mert üzemünkben a dolgozóknak mindössze 10—11 százaléka párttag. Az utóbbi években egyébként már szép számmal kerültek pártonkívüliek is vezető beosztásba.

Az 1959 januárjától 1961 júniusáig kinevezett 93 műszaki dolgozó közül 50, a fizikai munkásból műszaki vezetővé átminősített 186 dolgozó közül pedig 164 volt pártonkívüli. Ha ezt az irányvonalat ezután is következetesen érvényesítjük, akkor képesek leszünk arra, hogy mind magasabbra emeljük a vezetés színvonalát.

Káderfejlesztési tervünkben az egyetemekről és főiskolákról kikerülő fiatal műszakiakkal is számolunk, mert köztudomású, hogy a technikai fejlődés megköveteli a műszakilag korszerűen képzett, rendszerünkhöz hű vezető gárda kialakítását. A törvényes lehetőségekkel élve már most szerződést kötünk egyetemistákkal, társadalmi ösztöndíjat biztosítunk számukra azért, hogy tanulmányaik elvégzése után üzemünk dolgozói legyenek. Üzemünk az idén 210 egyetemistának és 50 technikumi hallgatónak több mint havi 100 ezer forintot folyósít ösztöndíjként. Az, hogy melyikük milyen emberré, milyen vezetővé válik, jórészt tőlünk, a mi nevelő munkánktól függ. Ha bátran állítjuk funkcióba a jólképzett fiatalokat és segítjük őket, akkor minden bizonnyal gyorsan megváltozik az a helyzet, hogy egyik-másik a munkában megfáradt idős vezető csak azért nem mehet nyugdíjba, mert nincs akit a helyére állítsunk.

Az Egyesült Izzó pártbizottsága az utóbbi években kétségtelenül tett néhány jelentős lépést a káderfejlesztésben. De határozottabban, gyorsabban kell haladnunk. Ennek pedig az a legfontosabb feltétele, hogy sokkal szélesebb körben ismerjük meg az embereket, képességeiket, erényeiket és hibáikat, s bízzunk meg bennük mindaddig, amíg nincs okunk arra, hogy a bizalmat megvonjuk tőlük. Legjobbjaikat állítsuk vezető posztokra és ne csak akkor törődjünk velük, amikor új feladatokkal bízzuk meg őket, vagy amikor valami hibát vétenek, hanem úgy bánjunk velük, hogy mindig magukon érezzék a párt féltő, vigyázó tekintetét.

Digitized by Google

Farkas Béla,
a Klement Gottwald Villamossági Gyár főmérnöke, pártonkívüli

A Társadalmi Szemle februári számának egyik cikke a kádermunka tapasztalataival és irányelveivel foglalkozik. Azok a hibák, amelyekre a cikk rámutat, az ellenforradalom előtti időszakban a Klement Gottwald Villamossági gyárban is előfordultak. Nálunk sem volt elszigetelt jelenség a bizalmatlanság, az egyesek elleni igazságtalan hajsza, s az emberek elbírálásának az a módja, amely egyoldalúan csak származásukat vette figyelembe. Egyes jó, a népi demokrácia iránt lojális szakembereket, mint vezetőnek alkalmatlan személyeket tartottak nyilván. Voltak kirívó intézkedések is, amelyek igen kedvezőtlenül hatottak a tömegekre, de néhány vezető beosztású embernek akkora hatalma volt, hogy a közhangulattal szemben is keresztül tudták vinni akaratukat. Ennek alapját az akkori politikai légkör teremtette meg.

Ez a légkör már 1953 júniusa után is javult valamit, de csak 1956 novembere után változott meg határozottan. A jelenlegi helyzetet a régivel összehasonlítva, legnagyobb eredménynek azt a nyugodt és felszabadult légkört könyvelhetjük el, amely azóta kialakult a gazdasági vezetők körül. Ezzel függ össze az az összhang is, amely ma a vállalat párt- és gazdasági vezetőinek munkájában megnyilvánul. A pártszervezet bízik a gazdasági vezetőkben, és ők is abban. A gazdasági szakemberek tudják, hogy a párt figyelemmel kíséri munkájukat, felkarolja kezdeményezéseiket és mellékük áll, ha nehézségekkel küzdenek. Nyilvánvaló, hogy ilyen körülmények között gyümölcsöző a munka. Hogyan jutott el a vállalat idáig?

Az utóbbi években mind több olyan pártonkívüli került vezető funkcióba, akit politikai állásfoglalása, szakmai képességei és általános emberi tulajdonságai alkalmassá tettek erre. Egyeseket közülük az ellenforradalom előtti időszakban rossz vélemények alapján eleve kizártak minden jelentősebb funkcióból. Ezeknek a régebben mellőzött embereknek a fejlődésén és munkáján tudjuk a legjobban leméri, milyen egészséges, mennyire ösztönző az az elv, hogy pártonkívüli is betölthet minden közfunkciót, legyen az társadalmi vagy gazdasági funkció kivéve természetesen a párttisztséget. Ezek a vezetők lendületesen, jól dolgoznak, érzik, hogy szükség van szakmai tudásukra, tapasztalatukra, hogy megbíznak bennük; ezért bátrak, kezdeményezők, gátlás nélkül nyilvánítják véleményüket.

A változást nagy mértékben elősegítette az, hogy a pártszervezet helyes politikai vonalat visz, elvi alapon, helyesen foglalkozik az emberekkel, a párttagokkal és pártonkívüliekkel, s nem ad tápot a karrierizmusnak. A funkciók betöltésében határozottan és elvi alapon, az ügy érdekeit tartva szem előtt foglal állást és nyomós érvekkel támasztja alá álláspontját. Így alakult ki olyan helyzet, hogy ma kevesebb ugyan vállalatunkban a párttag, mint a múltban, de sokkal nagyobb a párt tekintélye és jobban érvényesül irányítása a gazdasági munkában is.

Hogy a vezető funkciók betöltésénél milyen mértékben érvényesülnek a helyes szempontok, azt csak a végzett munka, a vállalat eredmé-

Digitized by Google

nyei dönthetik el. Vállalatunk azelőtt is ért el szép eredményeket a termelésben, de a műszaki fejlesztés nem volt kielégítő, sőt viszonylag el is maradt. E tekintetben a legnagyobb a változás. A műszaki fejlesztés 1959-től 1961-ig elért eredményei ugrásszerű növekedést mutatnak. Elfogultság nélkül állíthatjuk, hogy ebben a három évben a vállalat több eredményt produkált a műszaki fejlesztésben, mint 1956 előtt 10 év folyamán.

A vezető szervek jó munkáján kívül igen nagy része van eredményeinkben a fizikai dolgozók odaadó munkájának. A dolgozók részvétele a munkában, lendületük, szorgalmuk, lelkesedésük nagy mértékben attól függ, hogy milyen a vezetők kapcsolata a tömegekkel. Azt tapasztaljuk, hogy az utóbbi évek politikája és káderpolitikája ebből a szempontból is eredményes. A dolgozók elfogadják vezetőiket, bíznak bennük, mert megkapják tőlük a munkájuk elvégzéséhez szükséges konkrét útmutatásokat, tanácsokat.

Elbizakodottak volnánk azonban, ha csak az eredményekről beszélnénk. Még a közelmúltban magas beosztásban volt vállalatunknál egy olyan vezető, akit rossz magatartása miatt, nem tiszteltek, és nem szerettek beosztottai. Rossz irányba befolyásolta a fiatal műszakiakat. Nem tartotta tiszteletben mások véleményét és ennek következtében tekintélyes műszaki, gazdasági vezetők többé-kevésbé kivonták magukat a munkából. Ez is azt mutatja, hogy a rosszul dolgozó vezető, emberek egész csoportját képes demoralizálni, passzivitásba kergetni, elszakítani a kollektívától. Hibáit alapos szakmai felkészültségével és „felsőbb kapcsolataival" igyekezett ellensúlyozni. Ez a törekvése azonban a mai politikai helyzetben nem lehetett eredményes. Egy másik példa is arra int, hogy alaposabban meg kell ismerni a vezető funkcióba beállított embereket. Vállalatunk felelős beosztásba helyezett egy magasan kvalifikált, nagy gyakorlattal rendelkező szakembert, akiről csak hosszabb idő után derült ki, hogy nem képes harmonikusan együtt dolgozni munkatársaival és erkölcsi magatartása is kifogásolható. Végül is fegyelmi úton kellett elbocsátani őt a vállalattól. Nem érdektelen megjegyezni, hogy már nem sokkal azután, hogy vezető funkcióba került, beosztottai észrevették és megbírálták hibáit. Erre azonnal fel kellett volna figyelnünk

Még ma is vannak vállalatunknál olyan nézetek, hogy a vezetők hibáit nem szabad nyíltan feltárni, mert az rombolja tekintélyüket, nehezíti munkájukat, a vezetést. Ebben még az a múltból származó félelem nyilvánul meg, hogy aki hibázik és akit megbírálnak, azt rögtön leváltják. Hosszabb időnek kell még eltelnie addig, amíg megértetjük az emberekkel: a bírálat célja nem a leleplezés, hanem a segítés, a bírálat szerves alkotó része kell hogy legyen mindennapi tevékenységünknek. Társadalmi életünk légköre lehetővé tette a hatékony, a termékeny munkát. Most az szükséges, hogy a vezetők éljenek is az új helyzet adta lehetőségekkel.

Digitized by Google

NEMZETKÖZI SZEMLE

Meddő vita vagy reális erőfeszítés

Márciusban ismét megindultak Genfben a leszerelési tárgyalások. A leszerelés hivei és ellenfelei újra küzdenek egymással a tárgyalóasztal mellett; az előbbiek azért, hogy eredményt érjenek el, az utóbbiak azért, hogy késleltessék a leszerelés ügyét. Nem először és minden bizonnyal nem is utoljára történik ez. Ha hihetünk az U. S. News and World Report fáradhatatlan statisztikusainak, 1946 óta különböző bizottságok 1400 órát tárgyaltak a leszerelésről, s a tárgyalásokon mintegy tizenöt millió szó hangzott el.

Bár a világ népei és az ő akaratukat híven tolmácsoló politikusok nagy erőfeszítéseket tettek e probléma megoldására, mindeddig mégsem jött létre megállapodás az általános és teljes leszerelés gyakorlati megvalósítására. Érthető tehát, hogy egyesek azt kérdik: katonai és politikai szempontból reális cél-e a világtörténelem jelenlegi szakaszában az általános és teljes leszerelés megvalósítása? Van-e értelme annak, hogy a békeszerető államok megbízottai a vezető imperialista hatalmak képviselőivel azoknak a fegyvereknek a megsemmisítéséről tárgyaljanak, amelyek a béke és a szocializmus erői számára a kötelező önvédelemnek, az agresszor visszariasztásának, a ragadozó imperializmus számára viszont a megfélemlítésnek és a népek leigázásának eszközei? Nem a szkeptikusoknak van-e igazuk, mikor — mint Ilja Ehrenburg idézi — azt mondják, hogy „a leszerelés a diplomaták pókere, akik az 1899-es hágai értekezlet óta, két háború között mindig arról szeretnek beszélgetni, mennyivel tetszetősebb lenne a világ ágyúk és bombák nélkül"?

A leszerelés realitása a világ mai helyzetén és fejlődésén alapul és elsősorban politikai kérdés, harci kérdés. Annak a politikai, diplomáciai és ideológiai küzdelemnek a kérdése, amelyet a leszerelés természetes ellenségei ellen vívunk: az atom-, a rakéta- és az elektronikai konszernek vezetői, a hadiipari tőkések, valamint ezek ideológiai és politikai képviselői ellen, akik a népek jóléte, a társadalmi haladás, a szocializmus elleni harcukban a fegyveres erőszakra, a háborúra esküsznek. Napról napra fel kell tárnunk a népek előtt a militaristák politikai arculatát, szándékait, és azokat az eszközöket, amelyekkel e szándékokat leplezik. De a munkásmozgalmon belül is vitatkoznunk kell a leszerelési tárgyalások baloldaliaskodó ellenfeleivel, akiknek szűklátókörű aggodalmaskodása tétlenségre kárhoztatná a szocializmus leszerelési diplomáciáját.

A párt által kitűzendő célokról Lenin azt mondotta, hogy ezek akkor tekinthetők reálisnak, ha egybeesnek az adott társadalom fejlődésének irányával. „Ha már

Digitized by Google

egyszer (általánosságban és részleteiben) helyesen határoztuk meg ezt az irányt, akkor — forradalmi elveink és forradalmi kötelességünk nevében — *minden erőnkből* mindig és feltétlenül harcolnunk kell követeléseink *maximumáért.*"[1] Nem elégedhetünk meg tehát azzal, hogy csak azt tűzzük ki célunkul, ami magától is az ölünkbe hullana, vagy amit könnyűszerrel elérhetünk. Arra kell törekednünk, hogy az adott társadalmi rend keretein belül céljaink maximumát valósítsuk meg, olyan ütemben, ahogyan erőnk engedi.

Ha ezt a lenini gondolatmenetet a népek közös érdekeiért folyó harcra alkalmazzuk, akkor az következik belőle, hogy a haladó és békeszerető erőknek nem azt kell elsősorban latolgatniuk, mire hajlandók ma a maguk jószántából a vezető imperialista hatalmak, hanem emberi kötelességük (és a kommunistáknak még külön forradalmi kötelességük is), hogy teljes erejükből küzdjenek mindazért, aminek megvalósítását lehetővé teszi a világ mai helyzete és ennek a belátható jövőben várható fejlődése. Küzdeniük kell tehát az általános és teljes leszerelésért, mert lenini értelemben véve ez ma időszerű és reális követelés, amelyet a népek kitartó és kemény harcukkal megvalósíthatnak.

Ma minden feltétele megvan e harc sikerének. „Az emberi társadalom történelmi fejlődésének fő tartalmát, fő irányvonalát és fő sajátosságait korunkban a szocialista világrendszer, azok az erők határozzák meg, amelyek az imperializmus ellen, a társadalom szocialista átalakításáért harcolnak"[2] — állapítja meg az 1960. évi moszkvai nyilatkozat. Egymaguk az imperialisták — a szocialista országok kirekesztésével, vagy éppen az ő akaratuk ellenére — már ma sem, s a jövőben még kevésbé dönthetik el a fontos világpolitikai kérdéseket; nem egyedül ők döntik el korunk fő kérdését, a háború és béke kérdését sem. Nagy súllyal esik itt latba a szocialista világrendszer katonai ereje is, amely ma már akkora, hogy ha az imperialista agresszorok világháborút robbantanának ki, nemhogy büntetlenségre, de még életben maradásra sem számíthatnak. Az imperialista világháború tehát nemcsak győzelemre nem vinné ezt a politikát, hanem annak hirdetőit is örökre eltemetné. Előbb-utóbb az imperialisták is kénytelenek lesznek elismerni ezt, bele kell nyugodniok a békés egymás mellett élés szükségszerűségébe, s le kell mondaniok arról, hogy a vitás nemzetközi kérdéseket erőszak alkalmazásával oldják meg.

A két világrendszer természetesen leszerelés nélkül is békésen élhet egymás mellett, elsősorban a béke erőinek fölénye, a szocialista világrendszer állandó erősödése folytán. A leszerelés azonban lényegesen csökkentené, majd megszüntetné az államok közötti fegyveres erőszak alkalmazásának lehetőségeit, így növelné a kapitalizmusból a szocializmusba való békés átmenetnek, a nemzeti felszabadító mozgalmak békés győzelmének esélyeit. Emellett a fegyverkezési kiadá-

1 Lenin Művei 6. kötet, Szikra 1953. 222. oldal.

2 Társadalmi Szemle, 1960. 10. szám. 6. oldal.

Digitized by Google

sok csökkentésével vagy éppen megszüntetésével hatalmas összegek szabadulnának fel, s ezeket a békés termelés fejlesztésére, a tömegek életszínvonalának emelésére lehetne fordítani. Ilymódon számottevően növekedne a népjólét, fokozódna a béke biztonsága, addig is, amíg a kapitalizmus végleg el nem tűnik a Földről.

A leszerelésért folyó harc sikerének egyik legfontosabb tényezője az, hogy az emberek százmillióri szilárdan békét akarnak. Ebből a szempontból a Szovjetunió nem eredménytelenül harcol több mint négy évtizede a leszerelésért. A fegyverektől és háborúktól mentes világ gondolata behatolt az emberek tudatába, s ma már a tőkés országokban is nagy tömegek szállnak síkra az egyetemes leszerelésért. Hatalmas erővé vált a nemzetközi béke-világmozgalom, amelynek célkitűzései között tekintélyes helyen szerepel az egyetemes leszerelés, illetve annak több fontos részproblémája: az atomfegyverek betiltása, a külföldi katonai támaszpontok megszüntetése stb. Minél elszántabban követelik a tömegek a fegyverektől és háborúktól mentes világot, annál jobbak a leszerelés kilátásai.

Az imperialista hatalmak kénytelenek számolni a tömegek békeakaratával, leszerelési követeléseivel. Manőverekre kényszerülnek: odaülnek a tárgyalóasztalhoz, közben azonban szabotálják a leszerelés ügyét, visszavonják saját korábbi javaslataikat, újabb meg újabb „technikai nehézségekkel" hozakodnak elő, s igyekeznek a leszerelési tárgyalásokat olyan bonyolult útvesztőkbe terelni, amelyekben — úgy gondolják — a tömegek elvesztik a fonalat és ezzel a leszerelés iránti érdeklődésüket és reményüket.

A béke ellenségei ma már kénytelenek szemfényvesztő elméletek mögé bújni. Hiábavaló dolog volna például, ha azt várnánk a nyugati diplomáciától, hogy beismerje: az imperializmus nem akarja és nem is akarhatja őszintén a leszerelést. A burzsoá diplomácia a közvélemény nyomására a leszerelés hívének mezébe bújik, s ma nem utolsó sorban annak lejáratásával harcol a békés egymás mellett élés ellen. Ha tehát eleve tagadnók a leszerelés követelésének realitását, akkor ezzel közvetett módon támogatnánk ezt a politikát.

E harcnak fontos része, hogy leleplezzük nemcsak a közismert háborús erőket, hanem azokat is, akik burkoltabb eszközökkel támadják a leszerelés gondolatát. Azokat a burzsoá ideológusokat, akik a népek háborúellenes érzelmeit a szocializmus ellen próbálják irányítani; azokat a revizionista demagógokat, akik szerint sem a leszerelésre, sem a fegyverkezésre nem volna szükség akkor, ha „az összes nagyhatalmak" (így válogatás nélkül) bizalommal lehetnének egymás jövőbeli tetteit illetően. Ugyanígy fel kell fedni azokat a rosszindulatú szkeptikusokat is, akik szerint a leszerelés „a társadalom militarizálódásához" vezetne, sőt „rejtett ösztönzést adna" a leszerelési egyezmény megkerülésére, s azokra az álbaloldali „teoretikusokra" is fényt kell deríteni, akik szerint a békés egymás mellett élés nem más, mint kapituláció az osztályharcban. a

Digitized by Google

leszerelésért folyó küzdelem pedig az illúziókeltés politikája.

A leszerelés követelésének realitását az is mutatja, hogy bár az eddigi tárgyalások során nem jött létre megállapodás a leszerelés megvalósításának kérdéseiben, diplomáciai szinten is vannak olyan részeredmények, amelyek egy későbbi egyezmény épületének jól kiégetett téglaivá lehetnek.

Az 1960 tavaszán összehívott tízhatalmi leszerelési értekezlet a nyugati hatalmak üres szócséplése miatt kudarcba fulladt. A leszerelés kérdése átkerült az ENSZ-közgyűlés XV. ülésszakára, amely — akárcsak később a XVI. ülésszak — több határozatot fogadott el részproblémákról. A XV. ülésszak felhívta az atomhatalmakat, hogy tegyenek meg minden intézkedést a nukleáris fegyverek terjedésének megakadályozására, s ne adják tovább atomtitkaikat más hatalmaknak. A nukleáris fegyverrel nem rendelkező országok ne gyártsanak és ne kíséreljenek meg beszerezni ilyen fegyvereket. Felhívta továbbá a genfi háromhatalmi atomértekezlet résztvevőit, kövessenek el mindent a mielőbbi megegyezésért. Az értekezleten nem képviselt államok tartózkodjanak bármilyen atomfegyverkísérlettől.

A Szovjetuniónak sikerült elérnie, hogy 1961. március 30-án közös szovjet—amerikai határozati javaslattal fordulhattak az ENSZ-közgyűlés politikai bizottságához. Ez a javaslat indítványozta a közgyűlésnek: vegye tudomásul, hogy diplomáciai úton folytatódnak a tárgyalások a Szovjetunió és az Egyesült Államok között annak eldöntésére, hogy mikor és milyen formában kezdjék újra a leszerelési tárgyalásokat.

Minthogy az egyetemes leszerelés problémáinak megoldásában elsőrendű szerep és felelősség hárul a világ jelenlegi két vezető katonai nagyhatalmára, 1961 júniusában, júliusában és szeptemberében Washingtonban, Moszkvában és New York-ban kétoldalú szovjet—amerikai leszerelési tárgyalások folytak. A Szovjetunió erőfeszítéseinek eredményeképpen a múlt év szeptember 20-án sikerült újabb szovjet—amerikai közös nyilatkozatot benyújtani az ENSZ-közgyűlés elé „a leszerelési tárgyalások összehangolt elveiről". Ez a nyilatkozat összefoglalta az általános és teljes leszerelés megvalósításának szakaszait, módszereit, intézkedéseit, s kilátásba helyezte egy nemzetközi leszerelési szerv létrehozását, valamint a nemzetközi viták békés elintézésére hivatott intézmények megerősítését. Nagy fogyatékossága volt azonban az egyébként igen jelentős okmánynak, hogy a leszerelési tárgyalófelek összetételére még nem tudott megoldást javasolni.

A Szovjetunió már 1960-ban, a genfi tízhatalmi leszerelési értekezleten követelte, hogy a világban kialakult új helyzetnek megfelelően vonják be a tárgyalásokba az úgynevezett el nem kötelezett országokat is; a leszerelési munkaszervben kapjon tehát képviseletet a ma ténylegesen meglevő három államcsoport: a szocialista országok, a nyugati hatalmak katonai tömbjéhez tartozó országok, s végül a semle-

Digitized by Google

ges politikát folytató, el nem kötelezett országok csoportja.

A közgyűlés XVI. ülésszakának 1961. november 28-i határozata értelmében újabb szovjet—amerikai tárgyalások kezdődtek. A két hatalom közös határozati javaslatban indítványozta, hogy a leszerelési tárgyalásokat 18 tagú bizottság folytassa, s ebben kapjon helyet mind a három államcsoport. A bizottságnak tagja öt szocialista ország (a Szovjetunió, Csehszlovákia, Lengyelország, Bulgária és Románia), a nyugati tömb öt országa (az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Kanada és Olaszország), és nyolc más ország (Burma, India, az Egyesült Arab Köztársaság, Etiópia, Nigéria, Brazília, Mexikó és Svédország). Ez utóbbiak közül India, Burma és az EAK az ENSZ-ben és másutt már többször is állást foglalt a Szovjetunió általános és teljes leszerelési javaslatai mellett. Etiópia és Nigéria az afrikai atomfegyvermentes övezet gondolatának élharcosai, Brazília és Mexikó korábban is foglalkozott latin-amerikai regionális leszerelési egyezmény előkészítésével. Svédország 1960-ban és 1961-ben több kezdeményezést tett az atomfegyverkísérletek moratóriumának meghosszabbítására, illetve a „nematomhatalmak klubjának" létrehozására.

A leszerelési tárgyalófelek összetételének javulása még nem biztosítja a tárgyalások sikerességét, de kétségtelen, hogy az eddigi összetételnek is volt bizonyos szerepe a sikertelenségben. Itt emlékeztetjük az olvasót arra, hogy tíz-tizenkét évvel ezelőtt az ENSZ leszerelési bizottságának albizottságában a Szovjetunió egymaga állt szemben négy NATO-hatalommal, s a kelet—nyugati paritásos képviselet elve is csak 1957-ben volt először érvényesíthető.

Az ENSZ-közgyűlésnek 1961 szeptemberében megnyílt XVI. ülésszaka újabb értékes határozatokat hozott a leszerelésről és az ehhez kapcsolódó kérdésekről. Bár a közgyűlés határozatai csak ajánlás-jellegűek, már az a tény is sokat jelent, hogy a nyugati hatalmak ellenére fogadta el azokat. A jövőre nézve tanulságos, hogy az ügyrendi és napirendi javaslatokban a nyugatiaknak majd minden elgondolásukat sikerült keresztülvinniök; a politikai bizottság, majd a közgyűlés plénuma viszont a nyugati hatalmak ellenére hozott határozatot Afrika atomfegyvermentes övezetté nyilvánításáról, egy másik határozatában pedig állást foglalt az atomfegyverek törvényen kívül helyezése mellett, felszólítva az ENSZ ügyvezető főtitkárát: vizsgálja meg egy különleges nemzetközi értekezlet összehívásának a lehetőségét, amelyen megállapodnának a nukleáris és termonukleáris fegyverek háborús használatának megtiltását kimondó egyezményben. Ezt a javaslatot a politikai bizottságban 60 szavazattal 15 ellenében, 25 küldöttség tartózkodása mellett, s a közgyűlésen is 55 szavazattal 20 ellenében, 26 küldöttség tartózkodása mellett fogadták el. „Ezzel a közgyűlés — a Reuter-hírügynökség tudósítójának szavai szerint — a XVI. ülésszak egyik legnagyobb vereségét mérte a nyugati hatalmakra."

Unden svéd külügyminiszter már említett „klub"-javaslatát szintén a nyugati hatalmak elle-

Digitized by Google

nére fogadta el a politikai bizottság és a közgyűlés. Az atomfegyverek terjedésének megakadályozásáról szóló írországi határozati javaslatot viszont az tette elfogadhatóvá az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország számára, hogy az nem tartalmazott olyan cikkelyt, amely megtiltotta volna atomfegyverek raktározását idegen államok területén.

Végül ennek az ülésszaknak fontos és bátorító eredménye volt az a döntés, hogy a 18 tagú leszerelési bizottság 1962 március 14-én Genfben lásson munkához és a tárgyalásokon elért haladásról 1962. június 1-ig tájékoztassa az ENSZ valamennyi tagállamát magában foglaló „nagy" leszerelési bizottságot.

A márciusban megkezdődött tárgyalás a leszerelésért folyó harcnak egyik területe, amelyen a diplomácia fegyvereivel mérkőznek meg egymással a szemben álló erők. A nemzetközi közvélemény és különösen a béke hívei feszült figyelemmel követik e tárgyalásokat, s közben minden területen folytatják harcukat a leszerelésért, támogatva ezzel az őszintén és következetesen síkra szálló szocialista országok diplomatáit. A tárgyalás a harc része, kiegészítője, következménye és folytatása.

„... pártunk, a szovjet kormány és egész népünk határozottan eltökélte, hogy küzd a leszerelésért, mindaddig keresi a hozzá vezető utakat, amíg ez a történelmi feladat végre meg nem oldódik"[3], mondotta N. Sz. Hruscsov az SZKP XXII. kongresszusán. A kommunizmus felépítése világtörténelmi feladat, amelynek megvalósítása egyetlen világpolitikai feltételhez van kötve; ez pedig: a béke. A kommunista építéshez nem is kapcsolódhatna nemesebb, humánusabb, az erőviszonyok dinamikájából következően reálisabb nemzetközi feladat, mint az egyetemes leszerelés, a háborúk „anyagi és technikai bázisának megsemmisítése" — a kommunizmus és vele a világbéke anyagi és technikai bázisának gyorsabb megteremtése érdekében.

Ebből a gondolatból, az egyetemes leszerelés világpolitikai jelentőségének felismeréséből fakadt Hruscsov elvtársnak az a javaslata, hogy a genfi értekezlet munkájának lendületes megindítását és helyes irányítását a tizennyolchatalmi bizottságban képviselt országok kormánya-, illetve államfőinek jelenléte biztosítsa. A Szovjetunió évek óta harcol azért, hogy teljes felhatalmazással rendelkező állami vezetők vitassák meg e fontos kérdést. E javaslatnak mostani feleleventése zavarba hozta a nyugati hatalmakat, amelyek a leszerelési tárgyalásokat katonai intézkedéseik álcázására akarják felhasználni, s ezért alacsonyabb szintű tanácskozást javasoltak. a végleges döntések meghozására fel nem hatalmazott külügyminiszterek tanácskozását, s úgy látszik, ezt is csak a kezdeti szakaszra.

A Szovjetunió, az állam-, illetve kormányfők személyes felelősségének hangsúlyozása mellett, elfogadta ezt az indítványt, azért, hogy szabad pályát adjon a tárgyalásoknak. Jellemző és sokatmondó, hogy a nyugati hatalmak a szovjet javaslat visszautasításakor szükségesnek érezték — a néptömegek felháborodásának

[3] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth 1961. 257. oldal.

Digitized by Google

csillapítására — a kormányfők személyes felelősségének megemlítését, illetve annak az ígéretnek a megtételét, hogy a tárgyalások későbbi szakaszában — ilyen vagy olyan feltételek mellett — kormány-, illetve államfőik is részt vesznek.

*

A leszerelési tárgyalások újrafelvételét világszerte nagy érdeklődés előzte meg, hiszen az eszmecsere határozottan a kompromisszumos szovjet—amerikai nyilatkozat platformján indult meg. Néhány körülmény azonban ezúttal is arra inti a szocialista országok képviselőit — mint mindig, valahányszor közös tárgyalóasztalhoz ülnek az imperialista hatalmak képviselőivel —, hogy tárgyalókészségüket éberséggel párosítsák.

Ezek közül a körülmények közül az első az, hogy az Egyesült Államok és NATO-szövetségesei a német-kérdés békés megoldását célzó szovjet kezdeményezésekre katonai erejük brutális fitogtatásával és nyílt háborús fenyegetőzéssel válaszoltak. Ez meglehetősen sajátságosan festette alá a szovjet—amerikai előzetes leszerelési megbeszéléseket.

A másik körülmény az, hogy a NATO-hatalmak „leszerelési" stratégiájának az az egyik célja, hogy ezzel billentsék helyre a katonai erőviszonyokat, amelyek az ő hátrányukra változtak meg. Az a titkos elgondolásuk, hogy a „nemzetközi ellenőrzés" lehetőségeit kiaknázva, kipuhatolják a Szovjetunió védelmi potenciálját; ez pedig inkább a meglepetésszerű támadás, mint a leszerelés előkészítésére alkalmas.

A harmadik körülményt úgy fogalmazhatjuk meg, hogy a nyugati propaganda a szükségből erényt csinál. Akiket saját népük és a világközvélemény nyomása kényszerített a leszerelési tárgyalóasztalhoz, azok — mint erre már utaltunk — a leszerelés problémájának szövevényességét a tömegek békeakaratának leszerelésére próbálják felhasználni. Ezért a tárgyalási éberségnek propagandánk éberségével kell párosulnia, hiszen a nyugati diplomácia egyre jobban épít a titokzatosságra, a váratlanságra, a meglepő húzásokra, akcióinak áttekinthetetlenségére.

Ebből a szempontból, de a most folyó tárgyalások kilátásainak felmérése szempontjából is, ki kell térnünk két kérdésre: az atomfegyver-kísérletek és a fegyverzet ellenőrzésének kérdésére.

A Szovjetunió, mint ismeretes, kijelentette, hogy az atomfegyverkísérletek betiltását teljesen csak az általános és teljes leszerelés keretében lehet megoldani. Az atomfegyver-kísérletek betiltása nem szorosabb értelemben vett leszerelési intézkedés, mert ez nem semmisítené meg az atombomba-készleteket, s nem is tenné lehetetlenné az atomfegyverkezési verseny folytatását, csupán laboratóriumi keretek közé szorítaná az atomfegyverek tökéletesítésének munkáját. A nyugati hatalmak azonban az atomfegyver-kísérletek betiltásának ellenőrzésére olyan messzemenő ellenőrzési lehetőségeket igényeltek a szocialista országok területén, mintha már az egyetemes leszerelést kellene ellenőrizniük. Magyarán: ellenőrzést akartak leszerelés nélkül — a már említett célokból.

Amikor viszont a Szovjetunió a nyugati kezdeményezésre válaszolva azt indítványozta, hogy ál-

Digitized by Google

lapodjanak meg a légköri, a víz alatti és a kozmikus atomfegyver-kísérletek betiltásában, és e tilalom betartását minden állam a maga területén levő technikai eszközökkel ellenőrizze, akkor a dolog nyomban teljesen érdektelenné vált a Nyugat számára, hiszen ily módon elesett a Szovjetunió területén folytatandó legális kémkedés minden lehetőségétől. A Szovjetunió a gyengébb földalatti atomfegyver-kísérletekre önkéntes moratóriumot javasolt egészen addig, amíg az általános és teljes leszerelés ellenőrző apparátusa az ilyen kísérletek tilalmának ellenőrzésére is képes lesz. Az értesülés-szerzési lehetőségek ilyen kizárása azután annyira felbőszítette a nyugati hatalmakat, hogy hamarosan búcsút is mondtak a genfi háromhatalmi értekezletnek.

Nem meglepő, hogy a nyugati hatalmak a március 14-én megkezdett genfi értekezleten ismét elsőséget követeltek az atomfegyver-kísérletek „nemzetközi ellenőrzés" mellett végrehajtandó betiltásának, vagyis a leszerelés nélküli ellenőrzésnek, amelyet a szocialista országok biztonsági érdekei nem engednek meg. Nagyon fontos dolog, hogy az értekezlet munkájában részt vevő el nem kötelezett országok, amelyeknek többsége fenntartás nélkül híve a kísérletek betiltásának, világosan lássák az amerikai magatartásnak azt az oldalát, hogy ha helyszíni ellenőrzés nem lehetséges, akkor az Egyesült Államok számára érdektelen a kísérletek beszüntetése; vagy — más oldalról — azt, hogy a NATO-hatalmak folytatni akarják a kísérleteket, a megegyezést tehát olyan feltételekhez igyekeznek kötni, amelyeket a szocialista országok eleve nem fogadhatnak el.

Egy másik ellenőrzési koncepció is veszélyezteti a genfi tizennyolchatalmi értekezlet eredményességét. Nyugaton — nem érdek nélkül — azt hirdetik, hogy a béke megőrzésének nem a leszerelés a lényege, hanem a fegyverzet ellenőrzése, a legjobb esetben pedig az egyes leszerelési szakaszokban fennmaradó fegyverzet ellenőrzése. Már nem is általában értesüléseket akarnak tehát szerezni, hanem konkrét katonai berendezéseket, rakétaindító pályákat, rakétaipari üzemeket, rádiólokációs berendezéseket szeretnének felderíteni.

A már említett közös szovjet—amerikai nyilatkozat, amely összefoglalja a leszerelési tárgyalások alapelveit, nem tartalmaz ugyan utalást a fegyverzet ellenőrzésére, a genfi tárgyalásokon várható fejlemények szempontjából azonban mégis nyugtalanító az Egyesült Államok képviselőjének 1961. szeptember 20-i levele, amelyben szükségesnek tartotta hangsúlyozni, hogy az egyes leszerelési szakaszokban fennmaradó fegyveres erők és fegyverzet ellenőrzése „az Egyesült Államok pozíciójának kulcsfontosságú eleme".

Mellesleg: már a technikai fejlődésnek is mielőbbi megállapodásra kellene sarkallnia azokat, akik ennyire szívügyüknek tekintik a fegyverzet ellenőrzését. Hiszen szemlátomást halad a tömegpusztító fegyverek miniatürizálása, az álcázási technika fejlődése, a tömegpusztító fegyverek terjedése, s ezek a tendenciák növelik az ellenőrzés nehézségeit. N. Talenszkij a Mezsdunarodnaja Zsizny 1961 decemberi számában rá-

Digitized by Google

mutatott, hogy váratlan támadásra szolgáló eszközök egész sora, a levegőben tartózkodó bombázógépek, az önállóan hajózó és nukleáris rakétafegyverekkel felszerelt tengeralattjárók, a mozgó nukleáris rakétaindító berendezések gyakorlatilag nem ellenőrizhetők megbízhatóan és hatásosan. Kézenfekvő továbbá, hogy a rakéták nehezebben illeszthetők bele az ellenőrzési rendszerbe, mint a bombázógépek, az atomhajtású tengeralattjárók is nehezebben, mint a hagyományos búvárnaszádok, s a jövő egyéb fegyvereinél (különösen a biológiai és vegyi fegyvereknél) még fokozódik majd ez a nehézség.

A fegyverzet ellenőrzése nem helyettesítheti és nem pótolhatja a szigorú nemzetközi ellenőrzés mellett végrehajtott általános és teljes leszerelést.

A leszerelés sürgős feladat. Az imperialista államok nem egyszer a fegyverkezés álcázására, sőt fokozására használták fel a leszerelési tárgyalásokat. Pedig minden nappal, amely a lefegyverzés gyakorlati megvalósításáig elmúlik, világszerte újabb meg újabb százmilliók fecsérlődnek el fegyverkezési célokra. Felháborító tehát annak az ismert nyugati leszerelési szakértőnek a pesszimizmusa (vagy inkább cinizmusa?), aki úgy válaszolt, amikor a leszerelési tárgyalások időtartama felől megkérdezték: „Fenntartom helyemet unokámnak, aki most múlt el tizenegy éves."

Nincsenek azonban illúzióink sem, amikor az általános és teljes leszerelés égetően sürgős voltát hangsúlyozzuk. A leszerelési tárgyalást nem tartjuk kedélyes póker-játszmának, de hazárdjátéknak sem, amelyen egyszerre mindent megnyer, vagy mindent elveszít az ember. A szocialista országok képviselői azon vannak, hogy gyakorlati és tevékeny jelleget adjanak a most folyó tárgyalásoknak. Ezt célozta a szovjet kormánynak a március 15-én beterjesztett részletes szerződéstervezete, mely meghatározott intézkedéseket irányoz elő az általános és teljes leszerelés megvalósításának folyamán, s annak befejezése után az államok békéjének és biztonságának védelmére. Egyidejűleg, addig is, amíg ezek megvalósulhatnak, azt javasolja, tegyenek lépéseket, amelyek elősegítenék a nemzetközi feszültség enyhítését, az államok közötti bizalom megszilárdítását és a leszerelés kedvezőbb feltételeinek kialakítását. A világ békeszerető tömegei kitörő örömmel fogadnák, ha a genfi tanácskozáson megegyezés jönne létre az általános és teljes leszerelésre. De ha a tárgyalásoknak csak annyi eredményük lenne is, hogy valamennyire sikerülne korlátozni a nemzetközi fegyverkezési versenyt, akkor ezt is megkönnyebbüléssel vennék tudomásul.

Megkönnyebbülnek, de nem elégednek meg vele, hanem csak lépésnek tekintik azon az úton, amely végül is az általános és teljes lefegyverzéshez vezet. A békeszerető milliók támogatásával az emberiség megmenekülhet a háború pusztító eszközeinek és magának a háborúnak minden átkától. De még a részeredményeket is kemény harccal kell kiküzdeni.

Pirityi Sándor

Digitized by Google

Indonézia helye a nemzetközi politikában

Indonézia, ez a tőlünk sokezer kilométerre fekvő, csaknem 100 millió lakosú szigetország, fontos szerepet tölt be a nemzetközi politikában. Szerepe azért is fontos, mert Indonéziának, mint az ázsiai és az ausztráliai kontinens közötti hídnak, földrajzi fekvésénél fogva nagy stratégiai jelentősége van, s még fontosabb azért, mert Indonézia az imperializmus, a gyarmati uralom elleni harc és a nemzeti felszabadító forradalmak élvonalában halad.

•

Indonézia holland gyarmat volt, amely a második világháború idején japán megszállás alatt állt. A japán fasiszták ellen vívott fegyveres harcban rendkívül megerősödött az indonéz nemzeti felszabadító mozgalom; ennek eredményeként 1945 augusztus 17-én kikiáltották az Indonéz Köztársaságot. Azóta szinte szüntelenül folyik az imperialisták aknamunkája a fiatal köztársaság ellen.

A háború után a régi gyarmattartók, a hollandok több mint három esztendőn keresztül fegyveres erővel próbálták helyreállítani uralmukat. E törekvésükben nemcsak erkölcsi és anyagi, hanem konkrét katonai segítséget is kaptak az angol és az amerikai imperialistáktól. A fegyveres intervenció azonban kudarcot vallott: a gyarmatosítók csúfos vereséget szenvedtek a rosszul felfegyverzett, de nemzeti szabadságukért küzdő indonéz forradalmárok elleni harcban. A fegyveres intervenció kilátástalansága láttán 1949-ben a hollandok, Washington aktív közvetítésével, kerekasztal-konferenciát hívtak össze Hágában. A konferencián kénytelenek voltak elismerni Indonézia függetlenségét, de olyan egyezményeket kényszerítettek Indonéziára, amelyek szinte korlátlan befolyást juttattak a gyarmatosítóknak az ország gazdasági életére, s a Holland—Indonéz Unió megteremtése révén sok tekintetben még a hadügyekben és a külügyekben is korlátozták Indonézia jogait. Ezzel egyidejűleg tizenhat államra osztották, s föderációs alapon megteremtették az úgynevezett Indonéz Egyesült Államokat. Ebből a tizenhat „államból" tizenöt gyakorlatilag teljesen a holland megszállók irányítása alatt állt.

A holland gyarmatosítóknak sikerült elfogadtatniok a kerekasztal-konferencia megalázó határozatait a kormányon lévő reakciós csoportok képviselőivel, amelyek voltaképpen sohasem kívánták, hogy Indonézia teljesen elszakadjon Hollandiától, csak nagyobb részt akartak szerezni maguknak abból a búsás haszonból, amely az indonéz nép kiszipolyozásából eredt.

Az indonéz nép azonban sohasem szentesítette a kerekasztal-konferencia határozatait. A nemzeti felszabadító mozgalom újabb lendületet vett. A haladó erők növekvő nyomása 1950-ben kikényszerítette a Holland—Indonéz Unió felmondását és a mesterségesen létrehozott Indonéz Egyesült Államok felszámolását. Ismét létrejött az egységes köztársaság, s az ország lakos-

Digitized by Google

sága egyre erőteljesebben követelte, hogy mondják fel a kerekasztal-konferencia összes rabló egyezményeit. Ezzel egyidőben egyre határozottabb körvonalakkal bontakozott ki és egyre inkább elkülönült egymástól a haladó, a középutas és a reakciós erők csoportja.

A reakciós erők, a köztársaság ellenségei abban reménykedtek, hogy az első parlamenti választások után sikerül majd hatalomra juttatni a Masjumi Párt (reakciós muzulmán párt) és a jobboldali Szocialista Párt reakciós vezetőit, akik minden módon igyekeztek megakadályozni az 1945-ös forradalom céljainak megvalósítását. A külföldi imperialista körök is nyíltan támogatták ezeket a pártokat mind anyagilag, mind erkölcsileg, mert azt remélték, hogy ezeknek az uralomra jutása megakadályozza a forradalmi, haladó erők növekedését és az ő segítségükkel megtarthatják gyarmati pozícióikat Indonéziában.

Az 1955-ös választáson azonban a reakcióval szembeszálló, antiimperialista politikát folytató pártok: az Indonéz Nemzeti Párt (a nemzeti burzsoázia, elsősorban a kis- és középburzsoázia pártja), a Nahdatul Ulama (a teljes nemzeti felszabadulás célkitűzéseit magáévá tevő muzulmán párt) és az Indonéz Kommunista Párt megkapta az összes szavazatok 57 százalékát, s ezzel a 260 mandátumból 141-et szereztek meg. Az erőviszonyok ilyen alakulásának eredményeképpen olyan kormány alakult, amely a nemzeti burzsoázia vezetése alatt állott ugyan, de teljesítette a haladó erők követeléseit. Érvénytelenítette a parlamenttel a kerekasztal-konferencia határozatait, megtagadta annak a 3,6 milliárd holland forintnak a megfizetését, melyet Hollandia követelt az egykori gyarmati kormányzat kiadásai fejében. Az új kormány a népgazdaság fejlesztése tervének kidolgozására is tett lépéseket.

Ugyanebben az időben folyt le a bandungi konferencia, amelynek előkészítésében és munkájában kiemelkedő szerepet játszott Szukarno elnök és Szasztroamidzsozso akkori miniszterelnök is. Ettől az időtől kezdve a bandungi konferencián meghatározott elvek hatják át az indonéz külpolitikát.

A haladó erők előretörésére természetesen kemény ellenállással válaszoltak a reakciós erők. Miután világossá vált, hogy törvényes úton nem tudják magukhoz ragadni az ország irányítását, az államapparátusban elfoglalt pozícióik felhasználásával bomlasztó tevékenységet kezdtek az Indonéz Köztársaság ellen. Akadályozták a gazdasági tervek megvalósítását, lazítani igyekeztek a szigetországot összetartó központi kapcsokon, s a „nyugati demokrácia" mechanizmusát felhasználva, úton-útfélen gátolták az 1945-ös forradalom beteljesülését.

*

A forradalmi úton létrejött Indonéz Köztársaságtól idegen volt a nyugati „liberális demokrácia" rendszere, mely a ma már letűnő kapitalista társadalmi rend terméke. „Az indonéz nép saját tapasztalataiból megtanulta — mondotta Aidit elvtárs, az IKP Központi Bizottságának elnöke a párt Központi Bizottsága VII. teljes ülésén —, hogy a liberális demokrácia nem képes teljesíteni

Digitized by Google

az indonéz nép sürgős követeléseit: az összes nemzeti erők egységének megteremtését, a külföldi gazdasági uralom lerázását, a nemzeti gazdaság felépítését."

A nyugati mintájú politikai rendszer alkalmatlanságáról azonban olyankor győződött meg az indonéz nép, amikor még nem volt képes megvalósítani egy, a népi demokráciához hasonló típusú rendszert, amely nemcsak Európában, de Ázsiában is bebizonyította, hogy képes megoldani a népek legfontosabb problémáit. Ez a fejlődési szakasz 1956—57-ben kezdődött meg és még ma is tart. Kétségtelen, hogy az így előállt helyzetben megnőtt a reakciós irányú, diktatórikus fordulat veszélye; ugyanakkor azonban az indonéz nép erőteljes harcban védte meg politikai jogait.

Ilyen körülmények között nagy jelentőségű volt Szukarno elnöknek az „irányított demokrácia" bevezetésére vonatkozó elgondolása. Eszerint nagyobb demokráciát ad az indonéz népnek és korlátozza a nép ellenségeinek politikai jogait, ugyanakkor erősíteni törekszik a központi irányítást, ami igén lényeges akkor, amikor az imperializmus az ország egységét és integritását veszélyezteti. Az indonéz haladó erők támogatják Szukarno elnök elgondolását, mert ez lehetőséget ad a nép legégetőbb feladatainak megoldására: az imperializmus elleni harc fokozására, a nemzeti egység megteremtésére, a gazdasági építőmunka megindítására, a lakosság anyagi helyzetének és életkörülményeinek javítására.

A szélsőjobboldali reakció, a Masjumi és a Szocialista Párt viszont kezdettől fogva nyíltan ellenezte ezt az elgondolást, különösen az elnöknek azt a koncepcióját, hogy széles alapon nyugvó nemzeti egységet kell teremteni, s ennek kifejezőjeként ún. „gotong-rojong"[1] kormányt kell létrehozni, amelyben valamennyi politikai párt, tehát a Kommunista Párt is képviselve van.

Szukarno elnök elgondolása határvonalat húzott a demokratikus erők és a szélsőjobboldali reakció közé, ez az utóbbi nyíltan szembefordult a köztársasággal és az imperialisták aktív támogatásával 1957—58-ban fegyveres ellenforradalmi lázadásokat szervezett azzal a céllal, hogy darabokra szaggassa az országot. Az ellenforradalmi lázadások idején — világosabban, mint valaha — megmutatták igazi arcukat az Egyesült Államok agresszív körei: nyíltan szállítottak fegyvereket a lázadóknak és amerikai pilótákat bocsájtottak rendelkezésükre, akik kíméletlenül bombázták a békés indonéz városokat és falvakat.

A reakciós erők nyílt fellépése azonban közelebb hozta egymáshoz a demokratikus pártokat és csoportokat. Ennek eredményeként gyakorlatilag szétzúzták a fegyveres lázadásokat és a reakció erkölcsi és politikai téren is vereséget szenvedett. Szukarno elnök hatályon kívül helyezte a nyugati mintára készült, úgynevezett ideiglenes alkotmányt (amelyet 1950-ben, a kerekasztal-konferencián létrejött indonéz-holland kompromisszumos megegyezés után vezettek be) és ismét életbe léptette az 1945-ös forradalmi alkotmányt. A lázadá-

1 „Gotong-rojong" — az együttműködés, a kölcsönös segítség hagyományos szelleme, mely ma is elevenen él az indonéz társadalomban, s különösen a falvakban.

Digitized by Google

sokban való aktív részvételük miatt — a haladó erők követeléseire és nyomására — betiltották a Masjumi Pártot és a Szocialista Pártot, s ezzel szétzúzták a szélsőjobboldali reakció szervezetét. Ez világosan kifejezte azt az eltolódást, amely a belpolitikai erőviszonyokban a haladó erők javára végbement.

Az 1945-ös alkotmány alapján — a „gotong-rojong" és a „Nasakom"[2] elveinek megfelelően — Szukarno elnök létrehozta a Népi Tanácskozó testületet,[3] a Legfelsőbb Tanácsadó Testületet[4] és a Nemzeti Tervtanácsot. A régi választott parlament feloszlatása után pedig új parlamentet nevezett ki, szintén a fenti alapelvek figyelembevételével; e testületek munkájában tehát részt vesz az IKP, de kiszorult belőlük a szélsőjobboldali reakció. Az alkotmány szerint a Népi Tanácskozó Testületnek és a parlamentnek választott testületnek kell lennie, a jelenlegi, kinevezett Népi Tanácskozó Testület és parlament tehát ideiglenes jellegű, s csak az általános választásokig marad funkcióban. A soron következő, második általános választásokat valószínűleg az év végén tartják meg.

A jelenlegi „kerdja" (munka)-kormány, nem politikai pártok és csoportok képviselőiből, hanem részben a kinevezett állami testületek vezető személyiségeiből és szakemberekből, részben pedig állami funkcionáriusokból és katonákból áll. Szukarno elnök azonban az Indonéz Kommunista Párt kongresszusán kijelentette, hogy továbbra is „gotong-rojong" kormány megalakítására törekszik, tehát olyan kormányra, amelyben a kommunista párt is részt vesz. E tekintetben jelentős lépés az, hogy az idei március 6-i kormány-átszervezéskor a Népi Tanácsadó Testület és a parlament elnökeit is a kormány tagjaivá nevezték ki. Ezzel Aidit elvtárs (a K. B. elnöke) mint a Népi Tanácskozó Testület egyik alelnöke, és Lukman elvtárs, (az IKP Központi Bizottságának elnökhelyettese), mint a parlament egyik alelnöke szintén tagja lett az indonéz kormánynak. Bár a kormány működési elvei szerint az „ex officio" (hivatalból való) miniszterségnek nincs akkora gyakorlati jelentősége, mint más országokban, helytelen volna lebecsülni Szukarno elnök döntésének politikai jelentőségét: ez a lépés bizonyos mértékig csökkentette azt a kettősséget és feszültséget, amely egyrészt a nemzeti együttműködés alapján működő testületek, másrészt a hivatalnokokból és katonákból álló kormány között fennáll. A haladó erők támogatják az olyan kormány megalakítását, amely politikai, gazdasági és egyéb vonatkozásban egyaránt a tömegek aktivitására támaszkodva végzi irányító munkáját.

Óriási jelentősége van annak, hogy az indonéz kormány forradalmi, a néptömegek érdekeit messzemenően figyelembe vevő politikai és gazdasági irányító szerepet töltsön be. Az ország a még befejezetlen forradalmi idő-

[2] A „NASAKOM" a következő három indonéz szó összetétele: NAS = nasionalis (nemzeti), A = agama (vallási), KOM = kommunis (kommunista). Szukarno elnök e három csoportra osztja a hazafias erőket. A „NASAKOM"-ban a nemzeti csoportot az Indonéz Nemzeti Párt, a vallási csoportot a Nahdatul Ulama, a kommunista csoportot pedig a Kommunista Párt képviseli.

[3] Az államhatalom legfőbb szerve.

[4] Szukarno és a kormány mellett álló tanácsadó testület.

Digitized by Google

szakban él, ezt Szukarno elnök is több beszédében hangsúlyozta. Ez a forradalom nemzeti, burzsoá-demokratikus forradalom, amelyben igen fontos szerepet játszottak és játszanak ma is a haladó erők, mindenekelőtt a Kommunista Párt. Az indonéz forradalomról Aidit elvtárs a következőket mondotta a párt megalakulásának 40. évfordulóján: „A jelenlegi forradalom jellege vagy természete nem szocialista, proletárforradalom, hanem nemzeti-demokratikus, vagy burzsoá-demokratikus forradalom. Az indonéz forradalom perspektívája azonban a szocializmus, nem pedig a kapitalizmus."

Az indonéz forradalom nemzeti, burzsoá-demokratikus jellegét különösen kidomborítja az, hogy elsősorban az imperializmus és a feudalizmus ellen irányul, célja az imperialista befolyás megszüntetése és a földesúri rendszer felszámolása. A forradalomnak az a legfontosabb feladata, hogy megszüntesse a két jelenlegi alapvető ellentmondást: az indonéz nemzet és az imperializmus közötti, valamint az indonéz parasztok és a földesurak közötti ellentmondást.

A két alapvető ellentmondás közül ma az indonéz nép és az imperializmus közötti ellentmondás van előtérben. Jelenleg még a politikai függetlenség és nemzeti szuverenitás sem valósult meg az ország egész területén, hiszen a holland imperializmus még gyarmati megszállás alatt tartja az ország területének 20 százalékát kitevő Nyugat-Iriánt. Indonézia már hosszú évek óta követeli ennek a történelmileg hozzátartozó területnek a visszacsatolását. Nyugat-Irián Indonézia elszakíthatatlan része, de a holland gyarmatosítók a kerekasztal-konferencia idején tett igéreteik ellenére sem akarják átadni.

A hollandok úgynevezett pápua államot igyekeznek létrehozni Nyugat-Irián területén; ezzel törvényesíteni szeretnék Nyugat-Iriánnak az Indonéz Köztársaságtól való elszakítását. A gyarmati kormányzatot az „önálló pápua állam" megteremtése után is fenntartanák mindaddig, amíg a benszülött lakosság „meg nem tanulja az önkormányzatot". Az imperialisták célja átlátszó és világos: a gyarmati uralom fenntartása Nyugat-Iriánon. Ez nem csak a gyarmati rablás, hanem sratégiájuk szempontjából is jelentős számukra, mert könnyen felhasználható a délkelet-ázsiai országok, elsősorban Indonézia sakkbantartására. Ezért nyíltan vagy hallgatólagosan — az imperialista hatalmak szinte kivétel nélkül támogatják a holland imperializmust a nyugat-iriáni kérdésben. Ezért tűnnek fel Nyugat-Irián vizein mind gyakrabban az amerikai 7. flotta hajói. Nem kétséges, hogy ha a NATO-országok, mindenekelőtt az Egyesült Államok, nem támogatnák Hollandiát, akkor az indonéz nép már Nyugat-Iriánból is rég kiűzte volna a gyarmatosítókat.

A világ haladó közvéleménye, a szocialista országok azonban Indonézia mellett állnak. Az ENSZ-ben legutóbb ' lezajlott nyugat-iriáni vitában az ENSZ tagállamainak többsége Indonézia mellett foglalt állást, s kizárólag az amerikai szavazógépezet akadályozta meg, hogy az Indonéziát támogató javaslat megkapja a szükséges kétharmados többséget. A szabadságszerető indonéz nép és kormánya azonban

Digitized by Google

mind határozottabban követeli a diplomácia fegyverével és más eszközökkel is Nyugat-Irián felszabadítását.

•

Indonézia gazdasági téren is nehéz harcot folytat az imperializmus ellen. Az országnak évszázadokon keresztül tipikusan gyarmati jellegű volt a gazdasága, nehézipara egyáltalán nem volt, s kézműipara sem volt számottevő. Mint kizárólag nyersanyag-termelő ország, teljesen ki volt szolgáltatva a gyarmattartó hatalmaknak. A tőkeberuházások 90 százaléka 1956-ban is külföldiek kezében volt. E tekintetben nagy változás történt 1957 és 1958 folyamán: a dolgozók aktív közreműködésével indonéz ellenőrzés alá vonták a holland vállalatokat. Ezzel egy csapásra megváltozott a nemzeti és a külföldi tőkebefektetések közötti arány, jóllehet a külföldi — amerikai, angol, belga stb. — monopóliumok még ma is igen jelentős pozíciókkal bírnak. Az ország egyik legjelentősebb természeti kincse, az olaj kitermelésének 90 százaléka pl. három külföldi olajtársaság (az amerikai Stanvac és Caltex, valamint az angol—holland Shell társaság) kezén van. Nyilvánvaló, hogy ezek a monopóliumok mindenképpen gátolják az indonéz gazdasági élet erősödését. Bármilyen furcsa is ez, Délkelet-Ázsia olajban leggazdagabb és világviszonylatban is jelentős olajtartalékokkal rendelkező országában időnként benzinhiány van, mert a külföldi olajtársaságok — gazdasági és politikai céljaik elérésére — egyszerűen visszatartják a kitermelt olajat. Egyelőre nincs szó az olajipar államosításáról, de az indonéz kormány tárgyalásokat kezdett a külföldi olajtársaságokkal, és a termelés 60 százalékát magának követeli.

Nehezíti Indonézia harcát, hogy külkereskedelmének majdnem 90 százaléka még ma is a kapitalista országokkal bonyolódik le. Így a tőkés világpiaccal együttjáró bizonytalanság és a világpiaci árak nagy ingadozása erősen akadályozza az indonéz gazdasági élet fejlődését.

A nemzetgazdaság fejlesztésében Indonéziának az iparosítás megindítása és a gazdasági függőség megszüntetése a legfőbb feladata. Már történtek bizonyos intézkedések a nemzetgazdaság fejlesztésére. Indonézia tavaly megkezdte a Nemzeti Tervtanács által kidolgozott nyolcéves fejlesztési terv megvalósítását, mely nyolc év alatt mintegy 240 milliárd indonéz rúpia beruházását irányozza elő. A beruházások 45 százalékát a termelés fejlesztésére és új iparágak létesítésére fordítják.

Jellemző az indonéz gazdasági életre a szinte krónikus tőkehiány. A nagyburzsoázia nem számottevő, az uralmon levő középburzsoázia pedig túlságosan gyenge ahhoz, hogy jelentősen hozzájáruljon a gazdasági függetlenség alapjának, a nemzeti iparnak a megteremtéséhez. Ezért az indonéz kormány egyértelműen az állami szektor fejlesztése mellett foglal állást. Az államkapitalizmus ma feltétlenül haladó szerepet tölt be Indonéziában, mert a mai körülmények között a belső erőforrásokat leginkább az államkapitalizmus tudja az ország fejlesztésére mozgósítani; ő harcolhat a leghatásosabban a külföldi monopóliumok ellen.

Digitized by Google

amelyekkel a gyenge nemzeti magántőke nem tudna szembeszállni. A haladó erők tehát az állami szektor erősítését követelik, s ez az érdeke a nemzeti burzsoáziának is, amely nem akarja megosztani a belső piacot a külföldi monopóliumokkal és azon igyekszik, hogy fokozatosan megerősítse pozícióit a külföldi tőke rovására.

A külföldi magántőke-befektetésekkel szemben az indonéz kormány elsősorban a külföldi kölcsönökre támaszkodik. (Meg kell azonban említenünk, hogy a külföldi magántőke nem is mutat nagy hajlandóságot arra, hogy befektetéseket eszközöljön Indonéziában, ahol korlátoznák működését, s amely politikailag sem megbízható terület számára.) A kormány általános irányvonala mellett azonban vannak olyan jelek is, hogy bizonyos körök illúziókat táplálnak a nyugat-német és japán monopóliumokkal való együttműködés iránt, s megfeledkeznek arról, hogy a japán imperializmus, amely most új álarcban jelentkezik, egyszer már szörnyű szenvedéseket zúdított az indonéz népre. A haladó erőknek nagy részük van abban, hogy az indonéz kormány nem ad széles teret ezeknek a törekvéseknek, s a külföldi monopóliumokkal együtt létrehozott vegyesvállalatokat is átmenetinek tekinti. Így ezek a vegyesvállalatok nem szolgálhatnak bázisul azoknak az erőknek, amelyek szívesen látnák a külföldi monopóltőke térhódítását az indonéz gazdasági életben.

A nehézipar és az új iparágak megteremtéséhez elsősorban a szocialista országok nyújtanak segítséget Indonéziának. A szocialista országok — főként a Szovjetunió — kedvező feltételekkel, minden politikai kikötés nélkül nyújtanak hiteleket és műszaki segítséget Indonéziának. A Szovjetunió például egymaga több mint 350 millió dollár kölcsönt adott; Indonézia ezt főként nehézipara megteremtésére használja fel. Szovjet segítséggel tíz jelentős ipari objektum épül, közöttük acélgyár, vízierőmű, alumíniumgyár stb. Hazánk is, 10 millió fontsterling hitel nyújtásával járul hozzá indonéz ipari létesítmények megteremtéséhez, és módot nyújt Indonéziának ipari felszerelések vásárlására is.

A burzsoá sajtó mostanában sokat beszél Indonézia gazdasági nehézségeiről. Ezekért elsősorban az imperialisták és belső szövetségeseik felelősek; az ő bűnük a gyarmati elmaradottság. ők szervezték meg az ellenforradalmi lázadásokat, s ma is ők szervezik és bátorítják a fejlesztési tervek szabotálását, a csempészést és a korrupciót. A gazdasági nehézségekben annak is része van, hogy a gazdasági vezetés nem elég határozott és következetes, nem támaszkodik eléggé az indonéz nép lelkesedésére és alkotóképességére, a külföldi monopóliumok nyomása láttán időnként ingadozik és esetenként a széthúzás jelei is mutatkoznak. Minden remény megvan azonban arra, hogy a haladó erők támogatásával az indonéz kormány urrá lesz a nehézségeken.

Mi a helyzet a másik alapvető ellentmondás, a parasztok és a földesurak közötti ellentmondás körül?

Az 1945-ben kezdődött forradalom azért sem tekinthető még befejezettnek, mivel igazi földosztást még nem hajtottak végre,

Digitized by Google

s a feudális csökevények (a régi földbirtok-megoszlás, a terményadó, a földbirtokosok részére végzett ingyen munkák stb.) továbbra is gúzsban tartják az indonéz falut. A kormány csak a kezdeti lépéseket tette meg 1960-ban, amikor a parlament törvényt hozott arra, hogy a föld tulajdonosa és bérlője között fele-fele arányban kell elosztani a termést. (Néhány évvel azelőtt a földbirtokos helyenként még a termés 80 százalékát is elvitte a paraszttól földbér fejében.) Ez a törvény könnyített ugyan a parasztság helyzetén, de egyes vidékeken nem változtatott a feudális kötelékeken. Történtek lépések a földtulajdon nagyságának szabályozására is: 1960-ban a kormány 20 hektárban szabta meg a birtokolható földtulajdon maximális nagyságát. Mivel azonban nincs egyértelmű intézkedés arról, hogy mi történjék a 20 hektáron felüli földekkel, a kormányrendelkezés még nem valósult meg a gyakorlatban, s a reakciós erők igyekeznek megakadályozni végrehajtását. Így jelenleg a földterületnek csak igen kis hányada van a falusi lakosság döntő részét kitevő szegényparasztok és mezőgazdasági munkások kezén.

Az indonéz népnek tehát még nagy feladatai vannak az imperializmus és a feudalizmus elleni harcban. A feudalizmus elleni harc következetes véghezvitele jelentősen meggyorsítaná az imperializmus ellen, az ország gazdasági függetlenségének megteremtéséért vívott harc győzelmét.

*

Abból a szempontból, hogy Indonézia megvalósíthassa a forradalom célkitűzéseit, rendkívül nagy jelentősége van a széles alapon nyugvó nemzeti egységfront megteremtésének. Ez az egységfront kialakulóban van, s gyakorlatilag a „Nasakom"-ban testesül meg. Az ebben résztvevő pártok, az Indonéz Kommunista Párt, a Nemzeti Párt és a Nahdatul Ulama egyetért a „Nasakom" működésével és igyekszik erősíteni azt. A nemzeti egységfront erősítésének a kommunista párt az élharcosa, amely már a forradalom első szakaszában a legnehezebb körülmények között harcolva is hangsúlyozta, hogy a forradalmat csak az imperialistaellenes erők összefogásával lehet sikeresen végigvinni.

A reakciós erők ma is elsősorban az indonéz kommunisták ellen összpontosítják támadásaikat. A nemzeti erők megbontása érdekében a nép bizonyos rétegeit igyekeznek megnyerni. A „kommunista rém"-mel ijesztgetik őket — elsősorban a középutas erők vezetőit —, s így próbálják szembeállítani egymással az egységfrontban résztvevő baloldali és középutas erőket. A „kommunista rém"-mel való ijesztgetést az imperialisták is alkalmazzák az indonéz vezetőkkel szemben folytatott politikájukban. Azt remélik, hogy éket verhetnek a vezetők és a tömegek közé, s ezzel meggyengíthetik az ország egységét és ellenállóképességét. Ezért ma az antikommunizmus a legnagyobb veszély Indonézia szuverénitása számára.

A reakció az „irányított demokrácia" jelszavát is a kommunisták elszigetelésére szeretné felhasználni. Arra törekszik, hogy a jobboldali pártokat sújtó intézkedéseket terjesszék ki a demokratikus pártokra és tömeg-

Digitized by Google

szervezetekre is, mindenekelőtt a Kommunista Pártra, vagy legalábbis szorítsák szűk korlátok közé e pártok és tömegszervezetek tevékenységét. A demokratikus erők ellenállásán és Szukarno elnök határozottságán eddig mindig megtörtek ezek a törekvések.

Az Indonéz Kommunista Párt befolyásának növekedése azt eredményezte, hogy a szélső reakció szervezeti formáinak szétzúzása után egyre jobban lelepleződnek azok az új-jobboldali erők is, amelyek még ma is meghúzódnak az államapparátusban és a hadsereg vezető rétegeiben. Az Indonéz Kommunista Párt érdemei elvitathatatlanok. A párt a köztársaság megszületése óta mindig az antiimperialista, antifeudális harc élvonalában állott, s az indonéz kommunisták több mint kétmilliós tábora határozottan támogatja Szukarno elnököt a forradalmi harc véghezvitelében. Az indonéz pártok és politikai csoportok között a kommunista párt az, amely minden ingadozás nélkül képviselte a múltban és képviseli ma is az indonéz néptömegek érdekeit, jóllehet sok nehézség és időnként különféle mesterséges megkötöttségek között kénytelen dolgozni.

Így egyáltalán nem meglepő, hogy a kommunista párt Indonézia legnagyobb pártja. Az IKP az 1955-ös parlamenti választásokon 6 millió 300 ezer szavazattal az ország harmadik, a négy évvel ezelőtt tartott helyi választásokon pedig kb. 8 és fél millió szavazattal az ország első pártja lett. Bár az indonéz kommunistáknak még nincs tömegbefolyásukhoz méltó képviseletük az állami irányító szervekben, ma már nem lehet figyelmen kívül hagyni álláspontjukat. Nyugodtan mondhatjuk, hogy az Indonéz Kommunista Párt a néptömegek antiimperialista és antifeudalista harcának legfőbb lelkesítője.

•

Indonézia belső politikai helyzete — a belső ellentmondások ellenére is — egyértelmű fejlődést mutat, s az indonéz nép szilárdan halad előre a nemzeti felszabadító forradalom végigvitelének útján. A belső politikai erőviszonyok tisztázódásával és a haladó erők javára történő eltolódásával, a nemzeti egység lassú, de mind erőteljesebb kibontakozásával együtt Indonézia külpolitikai szerepe és nemzetközi tekintélye is növekszik. Indonézia ma az aktív semlegesség, az el nem kötelezettség politikáját folytatja, és határozott antiimperialista, gyarmatosítás-ellenes politikájával más népek nemzeti felszabadító mozgalmát is erősíti és ösztönzi. Az el nem kötelezett országok belgrádi értekezletén Szukarno elnök kijelentette: „Követelnünk kell határidő felállítását arra, hogy egy nemzet szüntesse meg egy másik nemzet gyarmati kizsákmányolásának valamennyi formáját. E határidőnek nem szabad meghaladnia a két évet, sőt ha lehet rövidebbnek kell lennie."

Indonézia határozott politikát folytat a béke kérdésében is. Mind az ENSZ-ben, mind egyéb nemzetközi fórumokon a béke megvédéséért és biztosításáért folyó harc élvonalában áll. Követeli a teljes leszerelést és az államok közötti kölcsönös jó viszony kialakítását. A békéért és a békés egymás mellett élésért folytatott harcban elfoglalt helyét az a szerep is mutatja, me-

Digitized by Google

lyet a bandungi értekezlet megszervezésében és munkájában betöltött. A bandungi eszmék a békés egymás mellett élésért folyó harc fontos részévé váltak, s így az azokat hirdető Indonézia a jelenlegi nemzetközi politika pozitív tényezője.

Az indonéz haladó erők növekedése és a nemzeti burzsoáziának az a törekvése, hogy győzelmesen befejezze harcát a holland gyarmatosítók ellen, az utóbbi évek során külpolitikai téren is pozitív intézkedésekben mutatkozott meg, elsősorban a szocialista országokkal való kapcsolatok elmélyítésében. Nyilvánvaló, hogy a szocialista tábornak már puszta létezése is többízben tartotta vissza az imperialistákat attól, hogy nyílt agressziót kövessenek el Indonézia ellen. A szocialista országokkal fenntartott baráti kapcsolat Indonézia előrehaladásának lényeges alapfeltétele. Ennek tudatában fejlődnek és formálódnak az ország politikai, gazdasági és kultúrális kapcsolatai.

A szocialista országok önzetlen, baráti segítségével és támogatásával szemben az imperialista hatalmak a maguk javára próbálják kihasználni Indonéziának azt a külpolitikai alapelvét, hogy kölcsönös jó viszonyt akar kialakítani minden országgal. Az imperialista hatalmak — elsősorban az Egyesült Államok — ma kettős politikát folytatnak Indonéziával szemben. Látszólag a jó viszony megteremtésére törekszenek, és igyekeznek megnyerni maguknak az indonéz kormányt (miután nem tudták nyílt ellenforradalmi lázadásokkal megdönteni). Másrészt azonban erkölcsileg és anyagilag továbbra is támogatják a szervezeteiket vesztett ellenforradalmi erőket, és reményeket fűznek ahhoz, hogy a hadsereg egy részét felhasználhatják imperialista céljaikra. Az indonéz nép állhatatos harca azonban kudarcra ítéli e próbálkozásokat.

*

Indonézia forradalma olyan időszakban bontakozik ki, amikor a világ fejlődésének fő irányát már nem a kapitalizmus, hanem a szocializmus szabja meg.

Nem kétséges, hogy az indonéz nép, amelynek körében igen népszerű a szocializmus eszméje, szeretné meggyorsítani az olyan nemzeti demokratikus állam létrehozását, amely megvalósítja az antiimperialista, antifeudális, demokratikus forradalom feladatait, s egyben megteremtheti a feltételeket ahhoz, hogy Indonézia rátérjen a nem-kapitalista fejlődés útjára. Az indonéz kormány is állást foglal az „indonéz szocializmus" felépítése mellett, s jóllehet ezen főként a kapitalista fejlődés meggyorsítása értendő — ez a jelszó mást is mutat: az indonéz nép rokonszenvét a szocializmus iránt, s legfelvilágosultabb vezetőinek őszinte törekvését olyan út keresésére, amely mentes a nyugati kapitalista országok fejlődésével együttjáró szenvedésektől.

A szocialista országok népei örömmel látják, hogy Indonézia — sok nehézsége közepette is — jelentős eredményeket ért el az imperializmus ellen folytatott szívós és kitartó harcában. E harcban nem áll egyedül, hanem az egész haladó emberiség támogatását élvezi. Őszintén kívánjuk, hogy mielőbb koronázza siker az indonéz nép küzdelmét, amely szerves része az imperializmus ellen folyó világméretű harcnak.

László János

Digitized by Google

СОДЕРЖАНИЕ

ЛАЙОШ ФЕХЕР: Положение сельского хозяйства и очередные задачи 1

МИКЛОШ ОВАРИ: Единство коммунистического движения и ленинский метод дискуссии — — — — — — — — — — — — 20

ИРЕН КОМЯТ: Революция и государство в Кубе — — — — — 34

ЛАЙОШ РЕВ: Некоторые задачи внешней торговли во второй пятилетке — — — — — — — — — — — — — — 52

Т. И. ОЙЗЕРМАН: Прометеева ересь и антикоммунистическая истерия 66

ДИСКУССИЯ

К РАБОТЕ С КАДРАМИ
(Выступления по поводу документа комиссии по вопросам партийного строительства: «Опыт и директивы к работе с кадрами») (ДЕРДЬ ПОША), (БЕЛА ФАРКАШ) — — — — — — 80

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

Разоружение — тщетная дискуссия или реальные усилия (ШАНДОР ПИРИТИ) — — — — — — — — — — — 84

Место Индонезии в международной политике (ЯНОШ ЛАСЛО) — — 93

INHALT

LAJOS FEHÉR: Die landwirtschaftliche Lage und unsere weitere Aufgaben — — — — — — — — — — — — — — 1

MIKLÓS ÓVÁRI: Die Einheit der kommunistischen Bewegung und die Lenin'sche Methode der Debatten — — — — — — — 20

IRÉN KOMJÁT: Revolution und Staat in Kuba — — — — — 34

LAJOS RÉV: Einige Aufgaben des Aussenhandels im zweiten Fünfjahrplan — — — — — — — — — — — — — 52

T. I. OISERMAN: Antikommunistischer Feldzug gegen die prometheische Ketzerei — — — — — — — — — — — — 66

MEINUNGSAUSTAUSCH

ÜBER DIE KADERPOLITIK UNSERER PARTEI
(Bemerkungen zur Abhandlung der Arbeitsgemeinschaft für Parteiaufbau „Die Erfahrungen und Richtlienien der Kaderarbeit unserer Partei") (GYÖRGY PÓSA), (BÉLA FARKAS) — — — 80

INTERNATIONALE RUNDSCHAU

Leere Debatten oder reelle Anstrengungen (SÁNDOR PIRITYI) — 84

Der Stand Indonesiens in der Weltpolitik (JÁNOS LÁSZLÓ) — — 93

Digitized by Google

SOMMAIRE

LAJOS FEHÉR: Situation de l' agriculture et les taches futures — 1
MIKLÓS ÓVÁRI: Unité du mouvement communiste et méthodes léninienne de discussion — — — — — — — — — — — 20
IRÉN KOMJÁT: Revolution et l' État au Cuba — — — — — — — 34
LAJOS RÉV: Quelques taches du commerce extérieur dans le plan quinquennal — — — — — — — — — — — — — — 52
T. I. OIZERMAN: Campagne communiste contre l'hérésie de Prométhée — — — — — — — — — — — — — — — 66

... ... *DISCUSSION*

DE LA POLITIQUE DE CADRES DE NOTRE PARTI
(Interventions au sujet de l'étude publiée par le collectif sur le travail d'édification du Parti sous le titre: „Des expériences et des principes directeurs du travail de cadre dans notre Parti") (GYÖRGY PÓSA), (BÉLA FARKAS) — — — — — — — 80

REVUE INTERNATIONALE

Discussion stérile ou reels efforts (SÁNDOR PIRITYI) — — — — 81
Place de l'Indonésie dans la politique internationale (JÁNOS LÁSZLÓ) — — — — — — — — — — — — 93

CONTENTS

LAJOS FEHÉR: The situation of agriculture and the tasks awaiting us 1
MIKLÓS ÓVÁRI: Unity of the Communist movement and the Leninist method of debate — — — — — — — — — — — 20
IRÉN KOMJÁT: Revolution and State in Kuba — — — — — — — 34
LAJOS RÉV: Some of the tasks of foreign trade under the Five Year Plan — — — — — — — — — — — — — — 52
T. I. OISERMAN: Anticommunist campaign against the promethean heresy — — — — — — — — — — — — — — — 66

EXCHANGE OF VIEWS

THE POLICY OF OUR PARTY REGARDING CADRES
(Reflections on the paper entitled „Experiences of and directives for the cadre work of our Party", prepared by the study-group for cadre building) (GYÖRGY PÓSA), (BÉLA FARKAS) — — 80

INTERNATIONAL REVIEW

Barren debate or genuine effort (SÁNDOR PIRITYI) — — — — 81
The position of Indonesia in world politics (JÁNOS LÁSZLÓ) — — 93

Digitized by Google

E SZÁM SZERZŐI:

FEHÉR LAJOS: az MSZMP K. B. titkára, **ÓVÁRI MIKLÓS:** az MSZMP K. B. Tudományos és kulturális osztályának helyettes vezetője, **KOMJÁT IRÉN:** a Társadalmi Szemle szerkesztő bizottságának tagja, **RÉV LAJOS:** az MSZMP K. B. Államgazdasági osztályának munkatársa, **T. I. OJZERMAN:** a filozófiai tudományok doktora, a moszkvai Lomonoszov egyetem tanszékvezető tanára, **PÓSA GYÖGY:** az Egysült Izzó pártbizottságának szervező titkára, **FARKAS BÉLA:** a Klement Gottwald Villamossági Gyár főmérnöke, **PIRITYI SÁNDOR:** újságíró, **LÁSZLÓ JÁNOS:** újságíró.

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

BENKE VALÉRIA (a szerkesztő bizottság vezetője), **FRISS ISTVÁN, HÁY LÁSZLÓ, KOMJÁT IRÉN, LAKOS SÁNDOR, MOLNÁR ERIK, NEMES DEZSŐ, NÉMETH KÁROLY, ÓVÁRI MIKLÓS, SIK ENDRE, SZECSÖDI LÁSZLÓ, SZIGETI JÓZSEF**

Digitized by Google

Ára: 3,— Ft

MEGJELENT

A gyarmati rendszer felbomlását ismerteti

AZ AGITÁTOR KÉZIKÖNYVE
III. KÖTETE

Eseménynaptár, gazdag adattár, térkép és táblázat szemlélteti a gyarmati sorból felszabadult és a felszabadulásukért küzdő népek társadalmi, gazdasági és kulturális helyzetét.

552 oldal Ára: 12,— Ft

☆

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Digitized by Google

VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

5

UNIVERSITY OF CALIFORNIA
DAVIS
DEC 10 1962
LIBRARY

XVII. ÉVFOLYAM 1962 MÁJUS

Digitized by Google

TARTALOMJEGYZÉK

Kádár János elvtárs felszólalása a Központi Bizottság március 29-i ülésén — — — — — — — — — — — — — — — — 1
KISS ÁRPÁD: Néhány gondolat a műszaki fejlesztésről — — — 18
TÓTTH JENŐ: A korszerű állami mezőgazdasági nagyüzem vezetése 30
WIRTH ÁDÁM: A kommunizmus és a személyiség fejlődésének feltételei — — — — — — — — — — — — — — — — 40

SZEMLE

A Vérvörös Csütörtök ötvenedik évfordulójára (ERÉNYI TIBOR) — 59
Népművelés a fővárosban (HANTOS JÁNOS) — — — — — — 67

NEMZETKÖZI SZEMLE

Az algériai tűzszünet aláírása után (IMRE MÁTYÁS) — — — — 78
Általános választások Indiában (TORDAI JÁNOS) — — — — — 88

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

A nagyüzemi gazdálkodás kérdései (CSIZMADIA ERNŐ) — — — 97
Kulcsár Kálmán: A jog nevelő szerepe a szocialista társadalomban (KATONÁNÉ DR. SOLTÉSZ MÁRTA) — — — — — — — 102

JEGYZETEK KÖNYVEKRŐL

Szerkesztőség:
Budapest, V. Széchenyi rakpart 19. Tel.: 124—475.
Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat.
Kiadóhivatal: VI., Révay utca 16. Telefon: 116—660*
Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél, csekkszámlaszám 01915003, a Posta Központi Hírlap Irodánál (Bp. V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj negyedévre 8,— Ft, félévre 16,— Ft, egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 612118. közületi 61066, vagy átutalás a MNB. 8. sz. folyószámlájára. Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlapiroda újságboltjában: Budapest, V., József Attila u. 3.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett: 1962. április 14.
Felelős kiadó: A Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Megjelent 36 800 példányban

621619/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest

Digitized by Google

TÁRSADALMI SZEMLE
A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA
XVII. ÉVF. 5. SZ. BUDAPEST 1962. MÁJUS HÓ

Kádár János elvtárs felszólalása a Központi Bizottság március 29-i ülésén *

Itt néhány elvtárs már szólott arról, hogy amikor a Központi Bizottság jelen ülésén a mezőgazdaságban végbement történelmi jelentőségű változásról, a mai helyzetről és a további feladatokról tárgyalunk, szinte ünnepi érzés vesz erőt az emberen. Meg akarom mondani: nemcsak egyes megyetitkárok vannak így ezzel, hanem mi mindnyájan. Hisz a párt harcának egy egész szakaszát tekintjük át, s ezek a küzdelmes évek rendkívül gazdag tapasztalatot adnak; a róluk készített összegezést, zárszámadást jó érzés elmondani és hallani.

Az a kérdés, amelyet tárgyalunk, döntő jelentőségű a párt egész harca szempontjából. Akár a társadalmi fejlődést nézzük, akár a népgazdaság építését, akár a dolgozók életszínvonalának emelését, tehát bármely döntő kérdését vizsgáljuk a párt harcának, arra a következtetésre kell jutnunk: a megoldásnak a mezőgazdaság a kulcskérdése. Ezzel természetesen egyáltalán nem becsüljük le az ipari és egyéb tevékenységet — márcsak terjedelme miatt sem —, de végül is a mezőgazdaság az a terület, amelyen a fejlődést illetően talán legtöbb a tartalékunk, és ahol eldől, hogy egyenletesen tud-e fejlődni az ország. A Politikai Bizottság azért javasolta a Központi Bizottságnak, hogy most tűzzük napirendre ezt a kérdést, mert az átszervezés időszaka tulajdonképpen most, a februári zárszámadó közgyűlések időszakával fejeződött be.

Ez a kérdés fő vonásaiban a pártkongresszuson újból szóba kerül majd. Hiszen a kongresszusnak is feladata, hogy leszögezze ezeknek az esztendőknek az eredményeit, és ezeknek sorában jelentős szerepet foglal el a magyar falu szocialista átszervezése. Mégis, hiba lett volna, ha várunk ezzel a kongresszusig. Inkább vállalnunk kell azt, hogy a kongresszus meg fog ismételni néhány olyan megállapítást, amelyet a Központi Bizottság már most megtett. Hiba lett volna várnunk azért, mert akkor a munkában elve-

* Rövidített szöveg.

Digitized by Google

szítettünk volna egy esztendőt, és ezt nem engedhetjük meg magunknak, a pártnak, az országnak.

A napirenden levő kérdés terjedelme rendkívül nagy, s ezen belül nagy jelentőséget tulajdonítok annak, hogy áttekintsük a megtett utat. Ezért felszólalásomban ennek néhány kérdését szeretném érinteni.

Vizsgáljuk meg mindenekelőtt a párt agrárpolitikáját. Ezt a legutóbbi években két, világosan elhatárolható szakaszra oszthatjuk. Az első szakasz 1956 november elejétől 1958 decemberéig, a Központi Bizottság üléséig terjedt. A párt agrárpolitikájában ekkor — bizonyos állandó vonások mellett — a közvetlen célt illetően teljesen más volt a programunk, mint az 1958 decemberétől mostanáig terjedő szakaszban. Ismétlem: a részleteket illetően, a közvetlen célokat illetően ez a szakasz változásokat jelentett az előző időszakhoz képest. A párt agrárpolitikájának azonban vannak állandó vonásai is, amelyek nem változnak egyik időszakról a másikra; a változó elemek ezeken belül jelentkeznek. Állandó vonás az, hogy ez az agrárpolitika a marxizmus—leninizmus elvein nyugszik, és a végcélt, a szocialista—kommunista társadalom megteremtését tartja szeme előtt. Minden részkérdés megoldásánál meg kell vizsgálnunk, vajon közelebb visz-e bennünket ehhez a végső célhoz. Állandó eleme a párt agrárpolitikájának a realitás. A kommunista politikának lényeges vonása, hogy mindenkor az élettel a legszorosabban összefüggő, reális politikának kell lennie. Hiába vetnénk mindenkor a végső célra a tekintetünket, ha nem vesszük tekintetbe az adott helyzetet. Úgy gondolom, ez nem is szorul bővebb magyarázatra.

Néhány szót az 1956 novemberétől 1958 decemberéig terjedő időszakról. Fontos ez számunkra a politikai tapasztalatok miatt. 1956 novemberében a párt előtt központi kérdésként az a feladat állott, hogy védje meg az ellenforradalmi támadással szemben és szilárdítsa meg a népi hatalmat. Minden más feladatot ennek kellett alárendelnünk. De ha marxista—leninista módon gondolkodunk, megértjük azt is, hogy egy adott fő feladat megoldása nem hathat más céljaink ellen, még akkor sem, ha látszatra és pillanatnyilag nem mozdítja elő azt a célt. 1956 novemberében is feladatának tekintette a párt, hogy végrehajtsa a mezőgazdaság szocialista átszervezését. Mégis, abban a történelmi pillanatban a hatalom kérdése volt a döntő kérdés, és a hatalomért folytatott harc határozta meg a párt agrárpolitikáját is. Agrárpolitikánknak tehát olyannak kellett lennie, hogy előmozdítsa ennek a fő célnak az elérését. Más módon kifejezve: akkor az volt a feladatunk, hogy helyreállítsuk a fellazult és meglehetősen megromlott munkás-paraszt szövetséget, mégpedig a népi hatalom megvédésének mint közvetlen célnak a politikai plattformja alapján. Hogy milyen

Digitized by Google

állapotban volt akkor a munkás-paraszt szövetség, azt itt mindenki tudja. A munkás-paraszt szövetség megerősítésében az volt az első feladatunk, hogy kiküszöböljük a korábbi évek hibáit.

Ez részben politikai kérdés volt, amelynek a döntő eleme az, hogy a kommunista párt nem folytathat más agrárpolitikát, mint olyant, amely a dolgozó paraszti tömegek iránti teljes bizalomra épül. Ezt az elvet kellett helyreállítanunk. A másik dolog: ki kellett javítanunk azokat a hibás politikai intézkedéseket, amelyek bizonyos vonatkozásban lehetetlenné tették, hogy a munkás-paraszt szövetség hatékony legyen. Különösen a begyűjtési rendszer volt ilyen: de talán nem is az volt a legfőbb baj, hogy volt begyűjtési rendszer, hanem inkább az, hogy a parasztság nem volt érdekelve benne. Ez volt a döntő kérdés. Mert adminisztratív módon is sok mindent el lehet intézni akkor, ha ez lényegében megfelel a dolgozó tömegek érdekeinek. A begyűjtési rendszer azonban nem felelhetett meg a magyar parasztság érdekeinek. Ugyanis olyan árpolitikával volt összekapcsolva, hogy a munkás-paraszt állam — mint ez közismert — évszámra mélyen az önköltség alatti árat fizetett a parasztságnak a legfőbb mezőgazdasági termékekért. Ezért volt döntő, hogy felszámoljuk a begyűjtési rendszert, amely — meg kell az igazat vallani — a paraszti tömegek előtt gyűlöletessé vált, és korrigáljuk a lényegbe vágó hibákat. Ehhez az is kellett, hogy megfelelő árpolitikát vezessünk be, amely elfogadható a parasztság számára is. Nem részletezem tovább. Az eredmény meglehetősen rövid időn belül jelentkezett: a parasztság a hatalom kérdésében a párt, a munkásosztály mellé állt, és vele együtt lépett fel.

A paraszti tömeg a begyűjtési rendszer ellen volt, aztán ellene volt annak is, hogy a falut szocialista módon átszervezzük. Ez az igazság, ezt nem szabad letagadnunk. Viszont ugyanez a paraszti tömeg rettenetesen félt a burzsoá restaurációtól. És teljes joggal, mert ez egészen más kérdés a számára, mint az, hogy megszűnik-e a begyűjtés, vagy sem, abbamarad-e a termelőszövetkezeti agitáció, vagy sem — ez mindennek, a létalapjának, a földnek az elvesztését is jelentette volna. A parasztok ezt nagyon jól megértették és a munkásosztály szövetségeseként léptek a történelmi harc színterére. Nem tudni, hogy ha a párt nem ezt a politikát követi, és ha a paraszti tömegek a burzsoázia tartalékaként, az ellenforradalom oldalán léptek volna a küzdőtérre, akkor mi lett volna Magyarországon. Mert kértük, persze, a szovjet csapatok segítségét, meg saját fegyveres erőinket is megszerveztük, de egy nép életét és társadalmi fejlődését fegyverekkel szabályozni — ez még eddig senkinek sem sikerült. Ezt csak politikával lehet elérni. Ez most már nem vitás. Az összegezésnél az is a kérdés lényegéhez tartozik, hogy döntő volt a hatalomért folytatott harc,

Digitized by Google

s döntő volt, hogy a hatalom kérdésében a parasztság a munkásosztály oldalán lépjen sorompóba. Sikerült elérnünk ezt a célt. Ezért már 1957 első hónapjaiban olyan helyzet következett be Magyarországon, hogy az ellenforradalom elszigetelődött a tömegekben. Ebben a legnagyobb jelentősége talán a párt helyes agrárpolitikájának volt. Ismeretes, hogy a paraszti tömegek hangulata kihatott az értelmiségi tömegekre is.

Ez a politika azonban ellentmondást is tartalmazott. Ugyanis a begyűjtési rendszer felszámolása, a helyesebb agrárpolitika, továbbá az, hogy levettük napirendről a termelőszövetkezeti szervezés kérdését — ez nyomatékosan és közérthetően azt jelentette, hogy erősödött a kisárutermelő paraszti gazdaság. Mindenki tudja, hogy 1957-ben a parasztságban fellendült a termelési kedv és a saját kisgazdaságának fejlesztésére való törekvés, amely korábban éveken keresztül egyáltalán nem volt meg. Ez pedig a termelőszövetkezeti mozgalom fejlődésével ellentétes irányban hatott. Ez magától értetődik. Mert ha a paraszt 1957 tavaszán úgy nekibuzdult a munkának, ahogy nálunk, ha elkezdett dolgozni, gyűjteni, előkaparta a szerszámot, eszközt, ami kis tartaléka volt, s lovat meg egyebet szerzett magának, akkor ezt nyilvánvalóan nem azzal a belső elhatározással tette májusban vagy júniusban, hogy októberben majd belép a termelőszövetkezetbe. Ellenkezőleg: sok évre tervezgetett. A paraszti tömegek életkörülményei megjavultak, bizonyosfajta kis gyarapodás mutatkozott, jövedelmük is nőtt valamicskét. Ezek a tünetek azután alaposan megzavarták elvtársaink egy részét. Ismét jelentkezett az a szektás szemlélet, amely persze már 1956 előtt is megvolt, hogy ha a párt ezt a politikát folytatja, akkor tönkreteszi a szocializmust Magyarországon, mert fellendül a kisárutermelés és újra megindul bizonyos kapitalizálódás, kulákosodás.

Természetesen a párton belül is meg kellett vívni a politikai harcot ezzel a szemlélettel. Központi Bizottságunk — nagyon helyesen — arra az álláspontra helyezkedett, hogy a hatalomért folytatott harc a döntő; ezt a harcot marxista—leninista módon folytatjuk és ez végső hatásában elő kell hogy mozdítsa többi jövőbeli célunk elérését, még akkor is, ha pillanatnyilag ellene hat. Sőt ennek a politikának azt is elő kell segítenie, hogy megteremtsük a falu szocialista átszervezéséhez szükséges feltételeket. A hatalmat már közösen védtük meg, és igazuk van azoknak, akik azt mondják, hogy nálunk 1956 után sok-sok százezer ember értékelte sokkal többre, vallotta sokkal inkább sajátjának a népi demokráciát, a népköztársaságot, a népi hatalmat, mint közvetlenül 1945 után. Akkor nem is harcolt, nem is gyötrődött és nem is vérzett annyit érte, mint 1956-ban és 1957 elején. A parasztтömegek a magukénak vallották ezt a hatalmat és azt a pártot is, amely sík-

Digitized by Google

raszállt a hibák kijavításáért, a parasztság megbecsüléséért, az iránta való bizalom politikájáért. Ez volt tulajdonképpen a döntő feltétele annak, hogy eljöjjön az az idő, amikor napirendre lehet tűzni a falu szocialista átszervezését. Ezt a tanulság miatt kell számontartanunk.

Aztán továbbmentünk, s eljutottunk 1958 nyarához. A Politikai Bizottságban akkor igen határozottan felvetődött az, hogy az országban lényegesen megváltozott a politikai helyzet 1956 novemberéhez képest. A népi hatalom helyreállt, a párt újjászerveződött, visszaszerezte becsületét a nép szemében, jelentős bizalommal rendelkezik, viszonya a parasztsággal rendben van, a munkás-paraszt szövetség ismét erős. Ezt forradalmi harcban, az ellenforradalom ellen vívott küzdelemben értük el. Olyan volt már a helyzet, hogy meg kellett fontolnunk, napirendre tűzzük-e ismét a falu szocialista átalakítását. Ekkor találkoztunk azzal a nézettel, amelyet Dögei képviselt (de amely mások nézetét is kifejezte); ez klasszikusan ostoba módon elevenítette fel a Központi Bizottságban a szektás, antimarxista politikát. De jelentkezett a hibás nézet a párt különböző szervezeteiben és általában az országban is, és nem mindig ilyen ostoba formában. A kommunisták között nem kevesen voltak, akik jószándékúan, becsületesen aggodalmaskodtak: hogyan lesz ebből szocializmus? A Központi Bizottság decemberi ülésén ez a szektás politika abban a javaslatban jelentkezett, hogy a parasztság adóját a következő évre emeljük meg 700 millió forinttal. Dögei ki is mondotta, hogy le kell szegényíteni ezeket a jómódra kapott parasztokat. Néha kulákokat mondott ugyan, de világos volt, hogy a középparasztokról van szó. Még elgondolni is borzasztó, mi történik, ha elfogadjuk ezt az álláspontot: egy csapásra elveszítettünk volna mindent, amit a párt politikája, az előző másfél esztendőben megnyert. Ne felejtsük el, hogy még milliókban (munkástömegekben, paraszti tömegekben és értelmiségiekben is) élt az előző évek keserű tapasztalata és a belső gyanakvás, hogy vajon mindez végképp elmúlt-e.

Volt olyan nézet is, amelyet jobboldalinak kell neveznünk, mert másképp nem érzékeltethetjük a jellegét. E nézet képviselői azt mondták: ne veszélyeztessük a politikai előnyöket, hagyjuk még valahány esztendeig nyugodni ezt az egész szövetkezeti kérdést. Hogy hány esztendeig, azt persze akkor senki sem mondta meg. A jobboldali állásfoglalásnál nagyon határozottan különbséget kell tennünk, mert ez kétféle forrásból eredt. Egyesek az ellenforradalmi felkeléssel, a revizionista vonallal rokonszenveztek; de ebben az időben már nem lehetett lőni az utcán, ezért ők ilyen uszvarias, tapintatos formában, hamis jelszavak alatt, látszólag a párt érdekeit hangoztatva hirdetgették, hogy ne nyúljunk hozzá,

Digitized by Google

nem kell itt most átszervezéssel foglalkozni. Ez tudatos ellenséges állásfoglalás volt. De ugyanakkor — számban talán sokkal többen — becsületes emberek is képviseltek ilyen jobboldali álláspontot. Ezt is tudnunk kell. Meg kell tanulnunk, hogy a politikában különbséget tegyünk a velünk szembenállók között. Meg kell tudnunk különböztetni a tudatos ellenséget azoktól a becsületes, jóhiszemű emberektől, akik valamilyen eszmei zavar következtében szembekerültek velünk, de őszintén féltették a párt frissen szerzett, nagy politikai vívmányait. Ők óvatosságból nem bíztak a pártszervezetek érettségében, és attól féltek, hogy ha elkezdünk szervezni, akkor azzal folytatjuk, amivel 1952-ben abbahagytuk a termelőszövetkezetek szervezését: nyomással, erőszakkal, adminisztratív módszerekkel. Nem is mondhatjuk, hogy ez felesleges aggodalom volt.

Jelentkezett egy harmadik helytelen álláspont is, amellyel 1958-ban a Központi Bizottságnak meg kellett vívnia a harcot: ezt ökonomikus szemléletnek nevezhetjük. Nem kevesen és nem is a legrosszabb emberek képviseltek egy tisztára mechanikus gazdasági szemléletet, amely abból indult ki, hogy „rossz termelőszövetkezetet nem szabad szervezni". Kialakították az elképzelt ideális termelőszövetkezet „modelljét" és azt mondták: ahány ilyen termelőszövetkezetre futja az állam meglevő erejéből, annyit kell szerveznünk. A Központi Bizottság rámutatott, hogy ez mechanikus szemlélet, amely az életben soha nem realizálódhatik. Kimondtuk ezzel a szemlélettel szemben a politika elsődlegességének az elvét, amely egyébként lenini tétel, de helyesen kell értelmezni, mert különben zavar lesz belőle. A forradalmi párt így teszi fel a kérdést: mi a teendő akkor, ha az ország helyzete megérett arra, hogy a termelőszövetkezetek tömeges szervezésének útjára lépjünk, de nincs meg az a beruházási tőkénk, amellyel a reménybeli átszervezés során létrejött termelőszövetkezeteknek az ideális ellátottságát biztosíthatnánk? Azt mondottuk: a forradalmi párt bűnt követ el a nép érdekeivel szemben akkor, ha megérett a lehetőség a falu szocialista átszervezésének komoly megindítására, de lemond erről azért, mert bizonyos beruházási tőke nem áll a rendelkezésére.

Ez a harmadik hibás álláspont sem ellenséges oldalról származott. Komoly ellenvetés volt, amellyel számolni és vitatkozni is kellett. Akkor született meg az a vélemény, hogy mindenütt szervezzünk termelőszövetkezetet, ahol megérett ennek politikai feltétele, helyileg és országosan ez számunkra a feladat, s ne a gazdasági lehetőségeket nézzük elsősorban. A megszervezés után viszont az legyen az első kérdés, hogy megteremtsük a termelőszövetkezet működésének gazdasági feltételeit. Nem vetettük el tehát a józan gazdasági megítélést, csak a sorrendet helyeztük át.

Digitized by Google

Meg kell állapítani, hogy az átszervezés sikerrel végbement, a népgazdaság elbírta az előre nem tervezett, jelentős megterhelést. Más társadalmi viszonyok között, egy olyan aszályos év, mint a tavalyi, az egész nép életszínvonalát 6—8 százalékkal lesüllyesztette volna. Nálunk pedig a munkások és általában a dolgozók életszínvonala nem esett vissza, sőt kissé még emelkedett is. Ez valóban nem csekélység. Gazdasági vonalon működő elvtársainknak nem keveset kellett dolgozniuk, értelmesen dolgozniuk azért, hogy ez sikerüljön.

A Központi Bizottság tehát helyesen járt el 1958 decemberében, amikor nagyon beható vita és elemzés után úgy határozott, hogy elveti a szektás felfogást, felveszi a harcot a jobboldali ellenséges tendenciával szemben, felvilágosítással leküzdi a jóhiszemű forrásból eredő fékező álláspontot, és rátér a falu szocialista átszervezésére. A gyakorlat megmutatta, hogy ez valóban marxista—leninista elveken nyugvó politika volt, melyet az élet igazolt.

Sokat vitatkoztak arról is, hogyan valósulhat meg a falu szocialista átszervezése. Mikor ez a kérdés felmerült, Központi Bizottságunk így válaszolt rá: ha a parasztság spontán elhatározásától függene, akkor a falu szocialista átszervezése sohasem valósulna meg. Nem akarok itt klasszikusokat idézni, de ismeretes Leninnek az a nagyon szép gondolata, hogy a paraszt lélekben munkás is és tőkés is. Amikor dolgozik, akkor munkás módjára dolgozik; de amikor árutulajdonossá válik, amikor piacra viszi az árut és lehetősége van rá, abban a pillanatban tőkés módon gondolkozik. Ez a paraszt egész éven át nehéz feltételek között, átkozva istent, államot, adóhivatalt dolgozik, kínlódik; sokszor elhatározza, hogy otthagy mindent, mert érzi, hogy állati módra él. De amikor a termés a padlásán van, akkor tőkéssé változik. Ha — mondjuk — az agit.-prop. osztályok olyan kitűnően működnének (ma még nem működnek így), hogy teljesen megérlelnék a parasztban a szocializmus gondolatát, akkor is biztosan úgy lenne, hogy a paraszt minden évben tizenegy hónapon keresztül elhatározná: belép a szövetkezetbe; de a tizenkettedik hónapban, amikor a termés a kezében van és eladhatja, mégis azt mondaná, vár még egy esztendőt.

A mi tapasztalataink is azt mutatják, hogy a parasztságot a szocializmus útjára a munkásosztálynak kell vezetnie, amelynek politikáját és akaratát ebben a kérdésben is a párt testesíti meg. De hogyan vezesse? *Politikailag meggyőzve* a paraszti tömegeket *és megnyerve* őket a szocializmus ügyének. Csak a parasztság spontán elhatározásából tehát nem valósul meg a falu szocialista átszervezése. De akkor sem valósul meg, ha a párt nem törekszik arra, hogy — megtestesítve a munkásosztály akaratát, politikáját — *megnyerje* a paraszti tömegeket és hogy azok *vele egyet-*

Digitized by Google

értésben csinálják ezt. Ezt a mi történelmi gyakorlatunk mutatja. 1949 és 1953 között is épült valami a falu szocialista átszervezését illetően, de homokra épült. És valami regenerálódott 1953 és az 1956-os ellenforradalmi lázadás között is, de az is homokra épült. Ami azonban most ment végbe nálunk, az — az összes mérhető tények, kísérőjelenségek alapján mondhatjuk ezt — örökre szól; ez nem homokra épült, mert a párt vezetésével és a paraszti tömegek egyetértésével valósult meg. Ez nagyon fontos tapasztalata és óriási eredménye ennek a munkának.

Sok szó esett a kettős feladatról. Ezt a kettős feladatot abban láttuk, hogy a falu szocialista átalakításának egész időszakát tekintve a mezőgazdasági termelés ne essen vissza, sőt, bizonyos mértékig emelkedjék. Ezt a feladatot sikerült is megoldanunk. Nagyon jól mutatja ezt az, hogy a mezőgazdasági termelés — Fehér elvtárs erre nyomatékosan rámutatott — két, időjárás szempontjából nem kedvező esztendő ellenére, három éven belül mégis 8,5 százalékkal növekedett az átszervezés időszakát megelőző évekhez képest és a felvásárlás szintje is 13,5 százalékkal emelkedett. Azonkívül nagyon fontosak azok az egyéb mutatók is, amelyekről itt szó esett: az állatállomány bizonyos mértékű növekedése, az összes kényes kultúrák (szőlő, gyümölcs stb.) fejlődése, mert ez mindig a dolgozó paraszti tömegek politikai magatartását is mutatja. Ez mind azt bizonyítja, hogy az átalakulás egészségesen ment végbe. Nemcsak a termelés és a felvásárlás növekedett bizonyos mértékben, hanem a mezőgazdaság távlati fejlesztése is — ha nem is ideális módon és nem is olyan mértékben, ahogyan szeretnénk —, de folytatódott, sőt lendületet is kapott. Ez teljesen világos.

Van még másfajta mérőeszköze is annak, hogy hogyan ment végbe nálunk a mezőgazdaság átszervezése. Először is: gyorsan elmúlt a kezdeti riadalom. Emlékezetes, hogy amikor a tömeges szervezés megindult, Budapestről, egyes faluról származó értelmiségi körökből hangzott el az első panasz, hogy „már megint mi történik a falun?" Mi azt mondtuk a panaszkodóknak: menjetek csak haza, nézzétek meg mi történik ott. És akkor megnyugodtak. Előbb azt hitték, hogy most ugyanúgy fogunk termelőszövetkezetet szervezni, mint — mondjuk — hat éve, s látták, hogy félelmüknek nincs alapja.

De még sok egyéb mutató is van. Számunkra mindig érdekes — nem a legfontosabb, de pikáns dolog — az is, hogy milyen az ellenség állásfoglalása. Még be se fejeztük a tömeges átszervezést, amikor a Szabad Európa Rádiónál már új platformot dolgoztak ki; ennek az volt a lényege, hogy abba kell hagyni a termelőszövetkezet elleni általános agitációt, mert ez hatástalan, és ezért értelmetlen; helyette a várhatóan adódó gazdasági nehézségekre kell

Digitized by Google

helyezni a hangsúlyt. Valamit az is mutat, hogy ellenségeink — a kampány menetében, nem pedig a végén — így ítélték meg a helyzetet.

A falu szocialista átszervezése történelmi jelentőségű győzelem népünk számára, s ugyanakkor nemzetközileg is óriási jelentőségű. A szocialista világban ez tovább növeli a magyar nép becsületét, s a párt becsületét. Én már sokhelyütt voltam, ahol példaként említették meg: a magyarok nem dolgoznak rosszul, s a legfontosabb az a mód, ahogyan a falu szocialista átalakítását végrehajtották.

Az ellenségnél is fordulni fog a dolog és már fordul is. 1956-ban, tévesen ítélve meg az itteni helyzetet, Magyarországot állították propagandájuk középpontjába, és ezt most mi ellenük tudjuk fordítani. Mert a magyar kérdés mindenhol az egész világon érdekli az embereket. Mikor VII. kongresszusunkról az olasz küldöttség hazament Rómába, plakátot ragasztottak ki, amin azt hirdették, hogy itt és itt tömeggyűlés lesz, és azon a magyarországi helyzetről beszélnek. Ez már a VII. kongresszus után így volt, mert a helyzet már akkor megfordult. Most pedig kíváncsian jönnek ide mindenféle emberek, köztük ellenfelek is, meg ellenségek is, és egyik ámulatból a másikba esnek, akár a falut nézik, akár a közoktatást, a kultúrát, akár az életszínvonalat, akár az öltözködést, vagy az emberek politikai magatartását. Persze hogy ámuldoznak, mert teljesen mást látnak, mint amit ők elhitettek magukkal.

Nemzetközileg nagy horderejű tény, hogy a mi Magyarországunk becsülettel teljesíti internacionalista kötelességét, és az MSZMP értelmesen, marxista párthoz méltóan, reális kommunista politikával vezeti a szocialista építést. Ezzel nemzetközi méretekben hozzájárulunk mi is ahhoz, hogy a békés verseny viszonyai között a köztudatban egy kicsit előbbre jusson a kommunizmus ügye, az imperialisták dolga pedig hátrább szoruljon.

A legfontosabb természetesen az, hogy a magyar népnek mi a véleménye a Központi Bizottság politikájáról. Meg kell hogy értsen minket pártunk, a magyar munkásosztály, az értelmiség és a parasztság. Ez elengedhetetlen a harcunk sikere szempontjából, akár nagy kérdésről van szó, akár kisebbről. Nem tűzhetünk a párt elé, az ország elé olyan célt, amelyet a magyar munkások, parasztok, értelmiségiek nagy többsége nem ért meg és nem helyesel.

A belpolitikában nagy győzelem az átszervezés és az, ahogyan végbement. Erősödtek a párt politikai pozíciói. A munkásosztály egy kis részében volt egy kis idegesség, hogy mibe vág megint bele a párt, jól ítéli-e meg a helyzetet, nem ront-e most el valamit ezzel az 1958 decemberi határozattal. Azt itt már eléggé

Digitized by Google

részleteztem, hogy a paraszti tömegek hogyan ítélték meg a helyzetet. Értelmiségi körök még inkább nyugtalankodtak, de azt hiszem, lassan megértették és elfogadták az átszervezést. A hatás még nem érett be, de lassan beérik. A paraszti tömegek még valami szemrehányást is tesznek majd nekünk: miért nem csináltuk ezt előbb, és így, ahogy csinálni kell? Itt-ott már lehet is hallani ilyen hangokat, és ez tömeges lesz. Az emberek megértik, hogy a pártnak az adott történelmi helyzetben ezt kellett határoznia a nép érdekében.

Most egy esztendeje Somogy megyében voltam, egy termelőszövetkezeti közgyűlésen. Ott akkor éppen egy olyan egyesülés ment végbe, amelyet a két termelőszövetkezet tagsága nem óhajtott. A faluban volt a középparasztok termelőszövetkezete, a pusztán pedig a volt pusztai cselédeké. A pusztai cselédek termelőszövetkezetében nem volt semmiféle prémium, de volt bizonyosfajta egyenlősdi, és féltették a középparasztoktól ezt a „forradalmi vívmányt". A középparasztoknál volt prémium, azok pedig féltek, hogy ez megszűnik, ha egyesülnek a pusztaiakkal. Az ülés befejeződött, ebédelünk, ülünk, kezd kialakulni a legjobb hangulat, amikor már úgy beszélgetnek, hogy el is feledkeznek a vendégről. És akkor az egyik termelőszövetkezeti vezető azt mondja: „Látjátok, most ugyanott vagyunk, ahol 1956 tavaszán! Akkor is egyesültünk már. Hány évet vesztettünk és hol tartanánk most, ha már akkor együtt maradtunk volna!" Ez így is van, és ezért mondom, hogy sokasodni fog az a megítélés még akkor is, ha nem hangoztatják, hogy miért nem így kezdték már 1949-ben, vagy miért nem így folytatták 1953-ban, vagy általában: miért nem csinálták meg a kommunisták már előbb így, egészségesen és rendesen, ha már ez a fejlődés történelmi útja. Hol tartanánk már akkor! — mondja a termelőszövetkezeti parasztok értelmesebbje. És ez belpolitikailag nagy siker.

A párt is nagyon sokat fejlődött ebben a harcban, mert a párt a nagy történelmi feladatok megoldása közben, a csatákban erősödik és fejlődik. Vonatkozik ez a párt egészére, valamennyi szervezetére és a Központi Bizottságra is. Meg kell mondanom, hogy a megyei bizottságoknak jól sikerült vizsgatétele volt az átszervezés. Óriási felelősséget rótt rájuk az, hogy mi egyetlen szakaszban sem adtunk meg semmiféle irányszámot, hanem csak politikai megítélést a feladathoz, a helyzet elemzését. Ez arra kényszerítette őket, hogy amint a Központi Bizottság országosan elemzi a helyzetet, ugyanúgy ők megyénként elemezzék és határozzák el, hogy mit és hogyan csinálnak. Megyei bizottságaink hatalmasat fejlődtek ebben a munkában, s igen szépen és jól oldották meg ezt a nagy feladatukat. A járási pártbizottságok, a falusi pártvezetőségek munkáját mi innen nem látjuk annyira, mint a megyé-

Digitized by Google

két, de az előbbiekből következtetve felteszem, hogy lényegében azonos a fejlődés alsóbb vidéki pártszerveinkben is. Ez nagyon jó dolog.

Most új helyzetben vagyunk, és erre a határozat is utal: most már a szocializmus az alapja a munkás-paraszt szövetségnek. Nem egyszerűen a népi hatalom, hanem a népi hatalom és a szocialista társadalmi rend. Menet közben egy kicsit zavarta a munkás-paraszt szövetséget az átszervezés, mert hiszen a munkásosztály és a parasztság között alapjában véve arról folyt a vita: belépni-e vagy sem, idén-e vagy jövőre? A munkásosztálynak és az egész népnek is az lenne az érdeke, ha a paraszt már a múlt évben belépett volna, a paraszt egyéni szemlélete pedig gyakran azt mondatja vele, hogy inkább majd egy-két év múlva lépjen be. Ez volt a legfőbb politikai vitakérdés a munkásosztály és a parasztság között, és ez most megszűnt. Továbbra is marad egy vitatott kérdés, de azt hiszem ez mindaddig meglesz, amíg van munkásosztály és parasztság, és ez: a mezőgazdasági termények ára. Hiába, a dolog úgy áll, hogy a munkás érdeke az, hogy alacsonyak legyenek az árak, a paraszt érdeke pedig az, hogy magasabbak legyenek. Ezt a vitakérdést mindig helyesen kell megoldanunk, úgy, hogy nagyjából mind a két osztálynak megfeleljen.

Óriási erőt ad az, hogy ami a most előttünk álló feladatot, tehát a mezőgazdasági termelés fellendítését illeti, ebben egybeesnek az érdekek: az egyes termelőszövetkezeti tag érdeke, a termelőszövetkezetnek mint közösségnek az érdeke és az ország érdeke. Mind a három érdeket kiválóan szolgálja az, ha növekszik a termelőszövetkezetek termelékenysége és árutermelése. Ez rendkívül nagy hajtóerő, és nem árt, ha ezt a világos gondolatot be is visszük a tömegekbe.

Most a politikai és a gazdasági munka kölcsönhatása is bizonyos tekintetben új módon jelentkezik. A változás kedvező irányú.

Politikánknak olyannak kell lennie, amely megfelel a munkás-paraszt szövetségnek, megegyezik a néptömegek érdekeivel, és ezt magyaráznunk, hirdetnünk kell, bevinnünk a tömegek gondolkodásába. A termelőszövetkezetekben nagyon fontos politikai feladataink vannak. Ilyen feladat a pártszervezetek kiépítése, a párttagok és a pártonkívüliek egészséges politikai viszonyának, aztán az egységes paraszti osztálynak a kialakítása, hogy forrjon össze az a bizonyos három réteg, a volt falusi földmunkás, a volt középparaszt — és uram bocsá' — az egykori kulák is, ha már ott van. És még számos más politikai célunk is van a termelőszövetkezetben, amelyekért dolgoznunk kell. Vannak gazdasági céljaink, hogy a szövetkezet termelékeny, eredményes legyen, jól osszanak, adjanak előleget, és hogy jól fejlődjön.

A gazdasági és a politikai feladatokat nem lehet egymástól

Digitized by Google

függetlenül megoldani. Minden gazdasági feladatot politikailag is helyes megvilágításba kell helyezni a tömegek előtt. Minden politikai munkának az a rendeltetése — a határozati javaslat utal is erre —, hogy előmozdítsa a termelőszövetkezet gazdaságosságát, eredményességét, amint a termelőszövetkezet gazdasági fejlődése is előmozdítja politikai céljaink megvalósulását.

Nézzék csak meg egy jól záró termelőszövetkezet közgyűlését. Mi van ott? A hangulat nagyszerű, a beszámolók, a felszólalások mind összecsendülnek. Ha a pártszervezetből felszólal valaki, az dicséri a pártonkívülieket, a pártonkívüli felszólaló dicséri a kommunistákat, a vezetőség dicséri a tagságot, a tagság a vezetőséget és így tovább. Senki a termelőszövetkezeti tagok közül nem gondolja azt, hogy „én földmunkás voltam, és most ennek a középparasztnak dolgozom, mert ő még mindig a padlásról él, de nem vesz részt a közös munkában". A középparaszt meg nem gondolja, hogy „ha a földem nem volna ezeknek a bitangoknak a kezében, akkor lyukas nadrágban járhatnának a piactérre" stb. Semmi ilyesmi nincs. Az összeforrottság minden ilyen közgyűlésen, minden évben egy jó nagy lépést halad előre.

De menjenek el egy rosszul záró, nem eredményes termelőszövetkezetbe — ott ugyanennek az ellenkezőjét fogják látni. Ezt nem is kell külön magyarázni. Ahol a termelőszövetkezet jól dolgozik, jól zár, eredményei vannak, ott árut kap az ország, s a termelőszövetkezeten belül is közelebb jutnak a realizálódáshoz politikai céljaink. Ha pedig rossz a termelőszövetkezet, akkor a párttagok szidják a pártonkívülieket, a középparaszt a munkást, a tagság a vezetőséget, a vezetők a tagságot, a józan a részeget, a nő a férfit, a férfi a nőket, az ifjúság az öregeket, az öregek a fiatalokat. Nincs olyan drámaíró, aki úgy meg tudná írni ezt, ahogyan minden évben sok száz változatban végbemegy a szemünk előtt.

A politikai munka-e az elsődleges, vagy a gazdasági? Azt hiszem, ott, a termelőszövetkezetben nagyon nehéz ezt a kettőt szétválasztani, s ez az egybeesés is kitűnő dolog. Gondoljunk csak arra, hogy félmillió párttag szervezett ereje nem csekélység. De más az, ha ez a félmillió ember évszámra azzal foglalkozik, hogyan beszélje rá arra az aláírásra a parasztot, és emiatt nem is tud komolyan törődni a termeléssel, s egészen más az, ha ez már a háta mögött van neki is, meg a parasztnak is, és mindegyik a termeléssel foglalkozik. Teljes nyugodtsággal állapíthatja meg tehát a Központi Bizottság, hogy a munkát most lényegesen jobb feltételek között folytatjuk tovább, mint abban a szakaszban, amit most zárunk le. Mindenekelőtt természetesen azt az elvet kell továbbra is követnünk, hogy „mindent a tömegekkel együtt!" Nincs az a politikai feladat, nincs az a gazdasági feladat, amelyből

Digitized by Google

nélkülözhetnénk a mezőgazdaságban dolgozó tömegek értelmes támogatását.

„Mindent a tömegekkel együtt" — ez felvet egy kérdést: a pártonkívüliek megbecsülését. A Politikai Bizottság megállapította, hogy ebben a kérdésben zavar van a párttagság egy részében, s ez különböző formákban fejeződik ki. Egyesek azt kérdik: „Mi a csudát akar a Központi Bizottság, meg a Politikai Bizottság örökké ezekkel a pártonkívüliekkel? Most már évszámra mindig a pártonkívüliekről, az ő megbecsülésükről beszélnek az újságban, a beszédekben, de alig emlegetik és becsülik meg a kommunistákat, a párttagokat." Én nagyon erősen bízom abban, hogy a kongresszus, vagy már az előkészítő munka is eloszlatja majd ezt a zavart. Helyes módon oszlatja el: érvényre juttatja a kommunista álláspontot a párttagságnak abban a részében is, amely most ebben a kérdésben nem lát tisztán.

Egyébként az egész falusi átszervezés nem lett volna megoldható, ha pártszervezeteink nem képviselik helyesen ezt az alapvető elvet. Az iparban viszont, amikor arról van szó, hogy pártonkívüli is betölthet közfunkciót, akkor már gyéren mutatkozik a termés. A két-hároméves kampány alatt nem sok pártonkívüliből lett gyárigazgató. De néhányból azért lett. Egyébként itt — a párttagok szempontjából és a pártonkívüliek szempontjából is — nem a szám a döntő, hanem az elv. Minden munkaterületen legyen olyan a helyzet, hogy ha egy feladatra embert kell találni, és erre pártonkívüli a legrátermettebb, akkor legyen meg neki a lehetősége, hogy arra a posztra kerüljön.

A XIII. kerületben megkérdezték tőlem: hogyan értsék ezt? „Szuperálják"-e ki a rendes kommunista igazgatókat, és tegyenek a helyükre pártonkívülieket? Azt feleltem: „kiszuperálásról" nincs szó. Az élet megy a maga útján, funkciók megürülnek, be kell tölteni őket, és akkor ezt az elvet kell érvényesíteni. Nem azt mondom, hogy tegyenek ki akár egyetlenegy rendes kommunista igazgatót is azért, hogy valami demonstrációként pártonkívülit tegyenek a helyére. Más módon kell ennek az elvnek érvényt szerezni.

Az élet érvényt is szerez neki úgy, hogy ezek a nyugtalankodó elvtársak észre sem veszik. A termelőszövetkezeti elnök — ha csak gazdasági vezetőnek tekintem is — fontos ember országunk gazdasági életében. De a tetejébe ő még politikai vezető is, sőt bizonyos mértékben talán fontosabb politikai vezető, mint a gyárigazgató, mert azért a gyárban más ereje van a szocializmusnak, mint a termelőszövetkezetben. A termelőszövetkezetekben ugyanezek az elvtársak szavazzák meg a pártonkívüli elnököt, csinálják, realizálják ezt a politikát, mert az élet megköveteli.

Szeretném tudni: a pártonkívüliek nélkül, az ő egyetértésük, támogatásuk nélkül ki és hogyan valósította volna meg a szocia-

Digitized by Google

lista átszervezést? Általában mindenütt részt vettek és hasznosan segítettek ebben a Hazafias Népfront-bizottságok is, a nőbizottságok is, de nemcsak róluk van szó, hanem általában a pártonkívüliek egyetértéséről és részvételéről. Enélkül ezt senki nem tudta volna megcsinálni.

Ami a helyi vezetést illeti: az emberek nem várnak tőle csodákat, csak azt várják, hogy az adott körülmények között azt tegye, amit értelmes vezetőktől meg lehet kívánni. Én azokban a termelőszövetkezetekben, ahol három vagy öt-hat párttag van, ott az egész pártszervezetet vezetésnek hívom. Ne becsüljék le ezeket a kis pártszervezeteket, még a fejlettségi színvonalukat sem. Mai falusi pártszervezeteink — szerintem — sokkal fejlettebbek, mint 1945—46-ban a gyári pártszervezeteink voltak. És azt is nézzék, hogy ezeknek a falusi szervezeteknek már nem kell 14—16 esztendőt végigküszködniük, mint a gyári pártszervezeteknek kellett, hogy elérjék a fejlettség, szervezettség mai fokát; itt sokkal gyorsabb lesz a folyamat.

A világért le ne becsüljék ezeket a vidéki párttagokat! Egyszer szóltak nekem, hogy nevezzek meg érdekes embereket, akikről a Népszabadság portrékat írhat. Azt mondtam: én csak érdekes embereket ismerek; most két napra úgyis vidékre megyek, jöjjön velem valaki, és meg fogja látni, hogy mindenütt csak érdekes emberekkel találkozik. Ha nem látja meg, majd én megböködm a könyökömmel, csak figyeljen rám.

Higgyék el: azok az elvtársaink, akik történelmi utunkon velünk együtt tették meg a maguk útját, sokat tudnak és sokat tanultak. Lehet, hogy nem tudják szavakba önteni ezt, lehet, hogy valami szervezési technikában nem ismerik ki magukat. Segítsünk nekik ebben! Ezzel kezdjük a segítést, ne azzal, hogy kiskorúnak deklaráljuk őket, mert ez elsősorban nem igaz, ez igazságtalanság, másodsorban ilyen szemlélettel nem lehet harcolni.

Most a jövő teendői felé kell fordulnunk. Ezt kell a szemük előtt tartaniuk a vezetőknek is, a dolgozó tömegeknek is, a tudományos szakembereknek is. Mezőgazdaságunknak minél előbb el kell érnie a világszínvonalat és ki kell elégítenie a hazai igényeket, mert nagyrészt ettől függ az, hogy mikor arat végleges győzelmet a szocializmus hazánkban.

Hogyan értjük a világszínvonal kérdését? Értelmesen kell ezt felfogni. Tisztában vagyunk vele: lehetetlenség, hogy a magyar mezőgazdaság 1965-re a fő kultúrák minden ágazatában elérje a világszínvonalat. Azt hisszük azonban, hogy helyes, ha célul tűzzük ki magunk elé és arra törekszünk, hogy egyik-másik területen igenis elérjük ezt. Itt van például a kukorica. Az ellenforradalmi Horthy-időszakban a kukorica hozamát illetően az USA állt az első helyen, Magyarország pedig a másodikon. Persze az akkori

Digitized by Google

színvonalunkkal ma már csak nagyon sokadik helyen lehetnénk — ez természetes, hiszen a termelés azóta sokat fejlődött. De azért a szocializmusnak mindenképpen különbnek kell lennie, mint amilyen a feudális-tőkés diktatúra volt. Jártak nálunk szovjet tudósok és azt mondták nekünk: ha a kukorica termelésében Magyarország nem lesz néhány éven belül a világ első országa, akkor ez az önök bűne és mulasztása lesz. Ezt mondták, és én teljesen igazat adok nekik. Az éghajlat, a klíma, a talajviszonyok, a tudományos káderek, a rendelkezésünkre álló egyéb tényezők olyanok, hogy Magyarországnak néhány esztendőn belül a hozamot illetően a világ első helyén kell állnia.

Szarvasmarhatenyésztés meg tejtermékek dolgában nem fogjuk néhány éven belül elérni Dániát, ebben majdnem bizonyos vagyok, de azért törekedjünk arra, hogy jobban közelítsük meg. Sok mezőgazdasági termékben jelentősen megközelíthetjük, sőt lényegében el is érhetjük a világszínvonalat. Melyikükben vegyünk irányt erre rövid határidőre? Ezt el kell határozni, mert ha csak óhajként kezeljük, akkor semmi sem lesz belőle. Ki kell mondanunk — és ebben majd segítsenek a szakemberek is —, hogy ezt négy év alatt, azt hat év alatt érhetjük el, és az sem baj, ha nyolc évet is mondunk.

Hogy ezt megvalósítsuk, annak megvan az első és döntő feltétele: a szocialista nagyüzem. A másik az, hogy nagyon kulturált, a mezőgazdasági munkában, a földművelésben is kulturált parasztságunk van. Azután van jó tudományos és szakembergárdája az országnak, s végül — ami szintén nem utolsó dolog — olyan nagyszerű éghajlata, hogy bármelyik országgal hasonlítjuk is össze, nem lehet rá panaszunk. Ezért mezőgazdaságunknak a világszínvonalra kell emelkednie és ez lehetséges is.

A tudományos szakemberekről szólva nagyon örvendetesnek tartjuk, hogy — nem utolsósorban az utóbbi évek eredményei alapján és azért is, mert az átszervezés így ment végbe — a tudósok, kutatók között nagyon komoly mértékben megerősödött az alkotó kedv. Nem szívességnek, hanem kötelességünknek tartjuk, hogy támogassuk ezt.

Van azonban itt valami, amiben most már a tudósok segítsenek egy kicsit nekünk. A mi rendszerünknek az az egyik hibája, hogy a jót is, a rosszat is eltartja. Szükség volna rá, hogy rendszerünknek meglegyen a maga belső logikája, s eszerint erősítse azt, ami egészséges, és vesse ki magából azt, ami nem életrevaló. De ez nincs meg nálunk, és ez probléma. Aki egyszer valahol bejutott az ajtón, az ott is marad, amíg él. És — ne haragudjanak — a kutatóknál, tudósoknál is így van ez. Aki egyszer megszerezte magának — nem azt a címet, hogy tudós, hanem azt, hogy tudományos kutató, az amíg él, ebből megél.

Digitized by Google

Most felüti a fejét az a teória, hogy a tudományos kutatómunkát nem lehet terv szerint végezni. Azt mondják: lám, Kolumbusz sem tudta, hova indul, azt sem, hogy hol volt — mégis felfedezte az emberiségnek Amerikát. Mi ki is egyeznénk ilyen Kolumbuszokkal, csak az a baj, hogy nálunk némelyek nemcsak hogy nem tudják, hova mennek és hol voltak, de nem is jutottak el sehova sem. Ez a mi bajunk. Mi ellene vagyunk az olyan tudományos kutatóknak, akik lecövekelik magukat egy takaros kis kunyhóban, amelyre rá van írva, hogy „Intézet", és ott eléldegélnek évtizedekig. Hol van itt a tudós önkontrollja? Erősödjék a tudósok, a tudományos kutatók lelkiismerete, szocialista öntudata, és szóljanak már rá ezekre: „Azért mégiscsak kell valamit csinálni!"

Nekünk az az álláspontunk, hogy lehet tervezni a tudományos kutatást, de persze ésszel. Segítsenek egy kicsit a tudósok ebben, és abban is, hogy kimunkáljunk valamiféle rendszert; olyant, hogy ami nem kell a szocializmusnak, ami semmit sem ad a népnek, az ne is élvezzen állami támogatást.

Vannak még más, politikailag tisztázni való dolgok is. Lassan másfél éve, hogy az Agitációs és Propaganda Osztály egy országos tanácskozást szervezett. Meghívtak oda, és megsúgták, hogy beszéljek arról, vajon a termelőszövetkezetekben érvényben van-e a lenini hármas jelszó, vagy nem? A válasz világos. Lenin nem azt mondta: „Támaszkodj a *volt* szegényparasztra, szövetkezz a *volt* középparaszttal és harcolj a *volt* kulák ellen". A lenini jelszó hatalmas eszmei fegyvere a kommunista világmozgalomnak. A történelmi fejlődés, az osztályharc egy bizonyos szakaszán nem lehet nélküle győzni. De ha egy szocialista ország, amelyben már megtörtént a falu szocialista átszervezése, a termelőszövetkezetekben alkalmazná ezt a jelszót, akkor ez pontosan az ellenkező következménnyel járna, mint amit Lenin egész élettevékenységével szolgált. Ez nem mozdítaná elő a szocializmust az adott országban, nem hozná közelebb a kommunista társadalmat, hanem hatalmas mértékben ártana neki. Képzeljük csak el, mi lenne, ha Központi Bizottságunk helyeselné azt az őrültséget, hogy a termelőszövetkezetekben is alkalmazni kell a lenini hármas jelszót. Azon a napon, abban az órában, abban a percben három részre szakadna minden termelőszövetkezet és megindulna a három rész harca egymás ellen. Próbáljon meg ott valaki tudományos módon marhát nevelni, vagy növénytermesztési és nem tudom miféle egyéb kutatással foglalkozni!

A leninizmusnak az a lényege, hogy gyakorlatilag megmutatja a szocializmus győzelmének útját. És a leninizmus azt tanítja, hogy a szocializmust az összes dolgozó osztályokkal szövetségben kell építeni, tehát a városi kispolgársággal is szövetkezve. Állítom,

Digitized by Google

hogy nálunk e tekintetben jó a helyzet. A munkás-paraszt szövetség szilárd, erős, jól működik, és ez az alapvető erő. A városi kispolgársággal is sikerült kialakítanunk a szövetségi viszonyt és ezt még erősítenünk kell. De a mi fő erőnk a munkásosztály, és annál akkor fog teljes mértékben győzni a szocializmus, ha megvalósul az, amit Fehér elvtárs mondott, hogy a belső ellátás rendes, zökkenőmentes lesz, ha a mezőgazdaság megadja a népgazdaságnak azt, amit szerintünk köteles is és képes is megadni, ha ezzel hozzájárul az ország gazdasági problémáinak megoldásához és a dolgozó nép életszínvonalának hatékony, komoly emeléséhez. Ez az egyik legfőbb feltétele a szocializmus győzelmének.

Mikor győz hát a szocializmus? Amikor a munkásosztály megszerzi a hatalmat, az a szocialista forradalom első, hatalmas győzelme; amikor a falu szocialista átszervezése megtörtént, az a szocialista forradalom másik nagy győzelme. Azután még nagyon sok küzdelemre van szükség, amíg teljesen és végérvényesen győz a szocializmus. Azt hiszem a szocializmus akkor éri el a teljes győzelmet, amikor a néptömegek nagy többsége a kommunista eszméket fogja vallani és ezek szerint az eszmék szerint fog gondolkodni.

Határon vagyunk most; lezártunk egy szakaszt és egy újat nyitottunk meg. Olyan irányt kell megjelölnünk, amely az egész ötéves terv időszaka alatt végig érvényesül. Ezután, amikor a konkrét kérdések jönnek sorra-rendre, biztosan gyorsabban megy az elemzés és talán a megvalósulás is.

A határozatban a Központi Bizottság kimondja: meg vagyunk győződve róla, hogy a mezőgazdaság további fejlesztése is gyors ütemben, nagyobb zökkenők nélkül halad majd. Nyugodtan elmondhatjuk: ennek sok feltétele a kezünkben van. A feladat nagy, de megoldjuk, s arról is meg vagyok győződve, hogy ha jól dolgozunk, akkor feltétlenül túlteljesítjük a mezőgazdaság ötéves tervének előirányzatait.

Digitized by Google

Néhány gondolat a műszaki fejlesztésről

Írta KISS ÁRPÁD

I.

Korunk fő tartalma a feltörekvő, az újat képviselő szocialista társadalmi rendszer harca az önmagát túlélt, de hatalmához ragaszkodó kapitalizmussal. A szocialista országok állhatatosan törekszenek arra, hogy ezt a harcot a békés egymás mellett élés alapján, békés versenyben döntsék el. A szocializmus erőinek gyarapodásával létrejött e törekvés megvalósításának reális lehetősége. A békés egymás mellett élés talaján a két rendszer harca számos területen és sokféle eszközzel folyik. A gazdasági, a politikai, az ideológiai harc — mind e küzdelemnek egy-egy átfogó területe. Marxisták számára nem szorul különösebb indokolásra, hogy ebben a küzdelemben a gazdasági versenynek van meghatározó szerepe, hiszen elsősorban a társadalom tagjai szükségleteinek kielégítésén dől el, hogy melyik rendszer a jobb, melyik tud többet nyújtani a legszélesebb tömegeknek. Ez viszont attól függ, hogy végső soron melyik társadalmi rendszer biztosítja a munka magasabb termelékenységét. A termelékenység emelésének pedig legjelentősebb, távlatokban szinte kizárólagos eszköze a termelés technikai színvonalának emelése.

A műszaki fejlesztés kérdései iránti érdeklődést erősen növeli az a körülmény, hogy korunkban nagyarányú technikai forradalom van kibontakozóban. A rohamos fejlődés, amely ezen a téren végbemegy, a műszaki fejlődéssel nem foglalkozó emberek legszélesebb tömegei számára is világossá teszi a felismerést, hogy tartós és megalapozott gazdasági eredmények, az életszínvonal állandó és távlatokban mind nagyobb mértékű emelése csak akkor lehetséges, ha állandóan növekszik az ipari és a mezőgazdasági termelés technikai színvonala. Ezért foglalkozik a napi sajtó, a rádió és a televízió is mind többet a műszaki fejlesztéssel.

A termelés technikai színvonalának alakulása megváltoztatja a két rendszer közötti erőviszonyokat, s így hatalmas politikai jelentőségű tényező. Azok a sikerek, amelyeket a Szovjetunió a

Digitized by Google

rakétatechnikában és a világűr meghódításában elért, az az előny, amelyre a Szovjetunió a világűr meghódításában az Egyesült Államokkal szemben szert tett — jóllehet az kétségbeesetten erőlködik, hogy ezt az előnyt behozza —, a szocialista társadalmi rendszer fölényét olyan tízmilliók szemében is kézzelfoghatóan bizonyították, akik a közvetlen politikai tényezőkön nem tudták felismerni ezt a fölényt, vagy pedig az imperialista propaganda befolyása alatt álltak. Másfelől a tartós fogyasztási cikkek tömeges és magas műszaki színvonalú gyártásának időleges elhanyagolása nálunk az 1950-es évek elején, s ennek a nyugati országokkal való összehasonlítása az alapvető politikai kérdésekben is elhomályosította számos jóindulatú ember tisztánlátását.

A technikai fejlődés tehát, amely hosszabb távon megszabja a két rendszer között folyó gazdasági verseny kimenetelét, reprezentatív jelentőségű eredményei révén közvetlen politikai hatást fejt ki.

A társadalom szükségletei szakadatlanul változnak, növekednek. A szükségletek jobb kielégítésének, az életszínvonal állandó és tartós emelésének egyedüli szilárd alapja: a termelés technikai színvonalának emelése. A termelést már jelenleg sem növelhetjük korlátlanul, vagy elsősorban új munkaerők munkába állításával, hosszabb távlatban pedig még inkább szűkül ez a lehetőség, mert a népszaporodás üteme előreláthatóan olyan lesz, hogy a termelésből kiesők létszámának pótlásán túl a meglevő munkaerők száma egyáltalán nem, vagy csak alig emelhető. Ugyanakkor számolnunk kell azzal, hogy a jövőben rövidebb lesz a munkanap és emelkedik a nem termelő szférákban foglalkoztatottak száma és aránya. A termelés magasabb színvonalát, a termelési és fogyasztási szükségletek magasabb színvonalú, teljesebb kielégítését tehát csak műszaki fejlesztéssel, a termelékenység emelésével érhetjük el.

II.

Ha a napjainkban világszerte végbemenő rohamos technikai fejlődés fő karakterisztikáját keressük, annak két, egymással szorosan összefüggő jellemzőjét ismerhetjük fel. Az egyik az, hogy a technikát ma már nem az ötletszerű, rendszertelen kutatás szülte zseniális elgondolások, találmányok, hanem a meghatározott célokért folytatott, bonyolult szervezetet igénylő (és ennek következtében költséges), *rendszeres*, többé-kevésbé hosszadalmas és az egyes kutatási egységek között tervszerűen koordinált kutatási munka viszi előre. Jelentős új technikai eredmény *csak rendszeres kutatási tevékenységgel* érhető el.

Napjainkban hatalmasan kitágultak a tudomány gyakorlati

Digitized by Google

alkalmazhatóságának keretei. Ebben az értelemben a tudomány maga is egyre inkább közvetlen anyagi termelőerővé válik. Már Marx megmondta, hogy a nagyipar fejlődésével mindinkább attól válik függővé az anyagi javak tényleges bőségének megteremtése, hogy „milyen általában a tudomány és a technológia fejlettsége, illetve, hogyan alkalmazzák a tudományt a termelésben".

A tudomány a termelési folyamatoknak az alapja, a korszerű termelés pedig egyre tökéletesebb, hatékonyabb eszközöket nyújt a tudományos kutatás számára. A tudomány, a technika és az anyagi termelés bonyolult és sokoldalú kölcsönös kapcsolatai közepette a tudomány megelőzi a technika fejlődését, a technika fejlődését pedig a termelés növekedése követi nyomon. A technikai fejlődésnek ezzel szorosan összefüggő *másik jellegzetessége* az, hogy megbomlanak azok a népgazdasági vagy iparágak közötti arányok, amelyek a korábbi technikai színvonalon alakultak ki és váltak hagyományosakká. Nem egyszer s mindenkorra adottak tehát valamely társadalmi cél megvalósításához, adott termékmennyiség előállításához szükséges népgazdasági és ágazatok közötti arányok. Ezek csak a fejlődés adott állapotára jellemzők és a technikai színvonal változásával ezek változnak, módosulnak. A népgazdaság struktúrájának a műszaki fejlődés következtében való megbomlása, új arányok kialakulása szükségszerűen együttjár a fejlődéssel, és progresszív jelenség, mert lehetővé teszi, hogy az adott társadalmi szükségleteket más módon, kevesebb társadalmi munka ráfordításával elégítsék ki.

Mi az oka és az alapja annak, hogy a műszaki fejlődés hatására megváltoznak a népgazdasági és az ágazati arányok, s egyes területek gyorsabban fejlődnek, mint a többiek? Hogy ezt megértsük és a műszaki fejlesztést társadalmi méretekben helyesen szervezzük meg, fel kell tárnunk — az egész társadalom fejlődésének törvényszerűségein belül — a műszaki fejlődés törvényszerűségeit, s tudatos fejlesztési tevékenységünket ezekkel a törvényekkel összhangban kell kialakítanunk. Ha nem így cselekszünk, voluntarista-idealista módon járunk el, és a lehetségesnél kisebb eredményeket érünk el, munkánk hatékonysága csökken.

Milyen törvényszerűségek jellemzik tehát a műszaki fejlődést? A műszaki fejlődés azon alapul, hogy az emberiség, a természet jelenségeit tanulmányozva, egyre mélyebben ismeri fel a természeti jelenségek alapjául szolgáló természeti törvényeket. A műszaki fejlődés tehát a természettudományok fejlődésén alapul, az alaptudományok fejlődésének a következménye. A természet jelenségeinek kutatása nem az eredmények közvetlen hasznosítására törekszik ugyan; a tudományos alapkutatás többnyire nem tűz ki maga elé közvetlenül gyakorlati célt, de a tudományos

Digitized by Google

megismerések bizonyos idő múlva törvényszerűen műszaki és termelési eredményekké alakulnak át.

Az egyes alaptudományok — a tudományos munka természetéből kifolyóan — nem fejlődnek egyenletesen. Az egy-egy tudományágnak egy-egy részterületén elért alapvető felismerés az adott tudományterület rohamos fejlődését, kiszélesedését eredményezi. Századunkban ilyen kiugróan gyorsan fejlődik például (a felsorolás teljességének igénye nélkül) az atom szerkezetének megismerése, a szilárd testek fizikája, az óriásmolekulák kémiája. Az alaptudományoknak egymástól eltérő ütemű fejlődése következtében azután az egyes területek műszaki fejlődésének üteme is egymástól eltérő lesz, s éppen az új tudományos eredmények műszaki és termelési eredményekké való átalakulása adja meg azt a forradalmian új technikát, amelynek segítségével esetleg nagyságrendileg változik meg a valamely szükséglet kielégítéséhez szükséges társadalmi munkaráfordítás, s amely gyökeresen megváltoztatja a termelési struktúrát, az egyes ágazatok közötti arányokat.

A műszaki fejlődés törvényszerűségeinek tisztázása céljából azt is meg kell vizsgálnunk, hogy milyen mechanizmus szerint megy végbe az új tudományos eredmények átalakulása műszaki és termelési eredményekké. Ez többnyire a következőképpen történik: Az alapkutatási eredmények egy alkalmazott kutatási szakaszon át behatolnak a technikába. Ennek az időszaknak a kezdetén a termelés lassan emelkedik. Ez a kísérletezés szakasza, amikor az új technikai eredmények még keresik felhasználási lehetőségeiket. Amikor pedig ezek a felhasználási területek már kialakulnak, megkezdődik a második szakasz, az új tudományos eredmények alapján kialakult új termelési ág rohamos fejlődése. A harmadik szakaszban azután a rohamos fejlődés meglassul, az új termelési ág maga is „hagyományossá" válik, beépül a népgazdaságba. Bármely tudományág, bármely iparág területén vizsgáljuk is a világ statisztikai adatait, mindenütt a műszaki fejlődés fentebb vázolt alakulását figyelhetjük meg.

III.

A termelés műszaki fejlesztésének alapjában véve két, egymástól eltérő jellegű módja lehetséges: Az egyik az, amikor az ágazaton belüli részcél megvalósításához szükséges társadalmi munkaráfordítást csökkentjük a termelékenység növelése, anyagmegtakarítást eredményező technológiai változtatások, a kisegítő munkák csökkentése révén. Ez a munka az egész népgazdaságban, minden termelési ágban folyik. Nevezzük ezt — jobb elnevezés híján — horizontális műszaki fejlesztésnek. Minden újítás beveze-

Digitized by Google

tése, minden új, termelékenyebb gépnek a termelésbe való beállítása ezzel a módszerrel fejleszti a technikát. A technikai fejlesztésnek ez a módszere azoknak a megtakarításoknak az összegével csökkenti a társadalmi munkaráfordítást, amelyeket az adott termék előállításával láncolatos kapcsolatban levő népgazdasági ágakban elérnek. Világítsuk meg ezt egy gyakorlati példával. Magyarországon az autóbuszgyártás több népgazdasági ág kooperációját kívánja meg: a motort az autógyár gyártja; a karosszéria elkészítéséhez hengerelt lemezre és más fémanyagokra meg szerelvényekre van szükség; a motor, a futómű, a karosszéria összeszerelését az autóbuszgyár végzi; az autóbusz belső berendezése során asztalosipari, kárpitos stb. munkákat kell végezni. Ezek a munkák normaórában vagy más alkalmas módon számítva, bizonyos társadalmi munkaráfordítást jelentenek. Ha a termelést az autóbusz előállításában kooperáló iparágak valamelyikében vagy ezek mindegyikében gépesítéssel, fejlettebb technológiai eljárások bevezetésével, új találmány, vagy újítás alkalmazásával növeljük, ez végső soron annyival csökkenti az autóbusz előállításához szükséges társadalmi munkát, amennyit a vele kooperáló népgazdasági ágakban a technikai fejlesztés révén együttesen megtakarítottak. Az ily módon elért társadalmi munkaráfordítás népgazdaságunk mai helyzetében a társadalmi munkaráfordítás csökkentésének igen jelentős hányadát teszi ki.

A gyakorlatban eléggé elterjedt az a felfogás, hogy a műszaki fejlesztést ágazatonként, iparáganként, ipari részterületenként többé-kevésbé egyenletes dinamikával lehet megtervezni, és a fejlesztésre szánt anyagi eszközöket — mindenekelőtt a beruházásokat — az egyes területeknek az adott gazdasági struktúrában elfoglalt helye és jelentősége arányában kell szétosztani. Ez a gyakorlat bizonyos mértékig helyes is; minden ágazatban megvan ugyanis a műszaki fejlesztésnek bizonyos belső lehetősége, amely a gépi berendezések korszerűsítéséből, a technológia javításából, a nyersanyagok hatékonyabb felhasználását eredményező eljárások kidolgozásából, jobb munkamódszerek alkalmazásából, az élőmunka ráfordításának csökkentéséből (vagyis a munkafolyamatok gépesítéséből és automatizálásából) adódik.

Ezek a lehetőségek ágazatonként, részterületenként többé-kevésbé egyenletes dinamikával tervezhetők meg. Ezekről a kérdésekről sok szó esett és esik rendszeresen a napi sajtóban is; ezért e cikkben nem térünk ki rájuk részletesebben, bár a legcsekélyebb mértékben sem szabad lebecsülni jelentőségüket. Azt azonban világosan látnunk kell, hogy a műszaki fejlesztésnek ez a „belső", fentebb horizontálisnak nevezett módja többnyire nem eredményez forradalmian új technikát. Ha figyelembe vesszük, hogy az önköltségnek egy-egy ágazaton belüli évi 2—3 százalékos

Digitized by Google

csökkentése már jó eredmény és ezt semmilyen erőfeszítéssel nem növelhetjük lényegesen, akkor világos, hogy az ágazatok keretein belüli műszaki fejlesztésnek korlátozottak a lehetőségei. A műszaki fejlesztésnek ez a módszere általában nem eredményezi az adott társadalmi célok megvalósításához szükséges társadalmi munkaráfordítás nagyságrendi csökkentését. Nagy hiba volna tehát, ha a műszaki fejlesztésnek ezt az útját tekintenénk a fejlesztés egyetlen lehetséges útjának.

Nagyságrendi csökkentést a technikai fejlődésnek csak az a másik iránya hozhat létre, amely az alapkutatási eredmények különböző dinamikájából következően a népgazdaság korábban kialakult ágazati arányainak lényeges megváltoztatását eredményezi. Jellegzetes példa erre a műanyagipar fejlődése. A Műanyagipari Kutató Intézet és a Vegyiművek Tervező Vállalat nemrég tanulmányt készített a műanyagok ipari alkalmazásáról és az így elérhető költségmegtakarításokról. Ebből világosan kitűnik, hogy milyen nagy jelentőségű a műanyagok széleskörű alkalmazása pl. a gépiparban és a tömegcikkiparban. A polietilénből készült mosdótálnak az önköltsége csak mintegy 25 százaléka a finomlemezből készült zománcozott mosdótálénak. Ha a hagyományos, zománcozott finomlemezből készült mosdótál önköltsége a tömegcikkiparban végrehajtott műszaki fejlesztési intézkedések eredményeképpen 10 év alatt évi átlagban 2 százalékkal csökkenne, akkor 10 év alatt érhetnénk el 20 százalékos önköltségcsökkentést. Ha azonban ugyanennek a társadalmi szükségletnek a kielégítésére műanyagot használunk fel, akkor a társadalmi munkaráfordítás egycsapásra hozzávetőleg 75 százalékkal csökken.

Kitűnő vízvezetékcsöveket lehet készíteni műanyagból. Annyi ráfordítással, amennyi ezer méter hidegen hengerelt acélcső előállításához szükséges, polietilénből — a csőmérettől függően — 3500—6200, PVC-ből 1860—3750 méter cső állítható elő.

A műanyagok széleskörű alkalmazásával nemcsak az előállítási költségekben, hanem beruházási eszközökben is sokat takaríthatunk meg. A műanyagüzemek beruházási igénye lényegesen kisebb, mint a hasonló rendeltetésű kohászati üzemeké. Így pl. 1 millió forint beruházással olyan üzem létesíthető, amelynek kapacitása 28 000 folyóméter hidegen hengerelt acélcső — de olyan is, amelyiké 48 000 fm. PVC-cső, vagy 130 000 fm. polietilén-cső; olyan üzem, amelynek kapacitása évi 4 millió m^2 alumíniumfólia — de olyan is, amelyiké 5,25 millió m^2 polietilén-fólia.

Nagyon is érthető tehát, hogy a műanyagipar világviszonylatban sokkal gyorsabban növekszik, mint más iparágak. A műanyagok világtermelése 1935 óta 5 évenként nagyjából megkétszereződött, s 1958-ról 1959-re 25 százalékkal nőtt. Angliában 1950—

Digitized by Google

1959 között az összes ipari termelés évi átlagban 2 százalékkal, a műanyagipar termelése viszont 10 százalékkal emelkedett.

Erdemes összehasonlítani a műanyagtermelés fejlődésének ütemét a színesfémek termelésének alakulásával. Ebben az összehasonlításban nem annyira a termékek súlyát, mint inkább a termelés térfogatát kell figyelembe venni, minthogy a helyettesítési területek azonossága általában azonos térfogatra és nem azonos súlyra vonatkozik, a fémek fajsúlya pedig többszöröse a műanyagokénak. Az NSZK-ban 1951-ben a műanyagtermelés az alumínium, réz, ólom és cink együttes termelésének súlyban számítva 35 százalékát, térfogatban számítva viszont már 166 százalékát tette ki. 1960-ban a műanyagtermelés már súlyban is meghaladta a fémek együttes termelésének mennyiségét, térfogatban pedig annak 510 százalékát tette ki. A termelés növekedése az alumíniumnál 1951-től 1960-ra 218 százalék. A réz, az ólom és a cink termelése 1960-ban 1951-hez képest 53, 37, illetve 39 százalékkal növekedett. A műanyagok termelése ezzel szemben 1951-ről 1960-ra 485 százalékkal emelkedett.

Egy másik példa: világjelenség az állati fehérje hiánya az emberi táplálkozásban. Az ENSZ adatai szerint a második világháború után még a háború előtti időszakhoz képest is romlott az állati fehérje részesedése a táplálkozásban. Rendkívül fontos feladat tehát az állattenyésztés nagymértékű fokozása.

Az állatok csak a fehérjéket alkotó aminosavak egy részét tudják szervezetükben felépíteni, más részüket készen, a növényekből származó fehérjékből kell felvenniök. A növények a fehérjéket a levegő széndioxidjából és oxigénjéből, meg a talajban levő ásványi sókból építik fel szervezetükben. A talaj ásványi sótartalmát foszfor- és nitrogénműtrágyákkal fokozhatjuk, így kedvezőbb életfeltételeket teremthetünk a növények fejlődésének. Az állati fehérjemennyiség fokozása „klasszikus" módon tehát a növényi fehérje-termelés növelésével, vagyis mezőgazdasági tevékenységgel történik. A biológia fejlődése azonban lehetővé tette, hogy a mezőgazdasági út helyett ennél rövidebb és egyszerűbb ipari eljárással, az ún. biológiai fehérje-szintézissel állítsanak elő fehérje-takarmányt. Bizonyos élesztőfajták ugyanis megfelelő körülmények között képesek arra, hogy hulladék szénhidrátokból (pl. melaszmoslékból, szulfit-szennylúgból stb.) és ásványi sókból (ezek azonosak a műtrágyázásra használt szuperfoszfáttal és nitrogén-műtrágyával) saját szervezetüket építsék fel gyors ütemben. Az így gyorsan szaporodó élesztő több mint 50 százalék fehérjét tartalmaz, és fehérje-tartalma, de vitamin-tartalma miatt is 5—10 százalékos mennyiségben igen alkalmas állatok takarmányozására. Ebben az esetben tehát „rövidre lehet zárni" a fehérje-takarmány előállításához vezető utat: a műtrágyát nem a talajon

Digitized by Google

keresztül, a növénytermesztés közbeiktatásával, hanem közvetlenül, ipari eljárással lehet az állati fehérje termelésének fokozására hasznosítani. Az emberi fogyasztásra alkalmas fehérje előállításában tehát megváltoztak az ágazati arányok; sikerült kizárni belőle a növénytermesztési fázis egy részét, s így ugyanannyi fehérje kevesebb társadalmi munkaráfordítással termelhető.

Változás körvonalai bontakoznak ki a villamosenergia-iparban is. Ezen forradalmi változások következtében nemcsak a villamosenergiából részesedő népgazdasági ágak egymás közötti arányai változnak meg, hanem nagyságrendileg megváltozhat az energiahordozók hasznosításának hatásfoka is stb.

Az elmondottak természetesen egyáltalán nem jelentik azt, hogy a műszaki fejlesztés két iránya, a horizontális és az ágazati arányokat megbontó iránya, egymástól függetlenül és egymást kizáró módon érvényesül. A technika új fejlődési irányai kisebb-nagyobb mértékben az ipar minden ágazatába behatolnak, és alkalmazásuk a horizontális műszaki fejlesztésnek is új lehetőségeket ad. Példa erre a műanyagok kiterjedt alkalmazása a gépiparban, vagy az, ha az új technikai irány, az elektronika alkalmazása alapján mechanikus vezérlésű marógép helyett elektronikus programvezérlésű gépet hoznak létre a gépiparban stb.

IV.

A technikai fejlődésnek az ágazati arányokat megváltoztató jellege általános érvényű törvényszerűsége a termelés fejlődésének, kapitalista és szocialista viszonyok között egyaránt érvényesül, de érvényesülésének módja és társadalmi hatása alapvetően különbözik. Kapitalista viszonyok közt a profitért folytatott éles konkurrencia-harcon keresztül jut érvényre a fogyasztói igény és a termelőerők ennek megfelelő átcsoportosítása. Az új fogyasztói igény jelentkezése után a termelő vállalatok között harc indul ennek kielégítéséért, illetve az ebből származó profitért. A termelő apparátus átállítása tehát anarchikus piaci viszonyok, heves konkurrencia-harc közepette megy végbe. Ennek során egyes régi termelőerők, amelyeket nem állítottak át idejében, később — fogyasztói igény hiányában — kihasználatlanul maradnak, a bennük foglalkoztatott munkaerők „felszabadulnak", s az ott elbocsátott dolgozók vagy a munkanélküliek táborát növelik, vagy más iparágak foglalkoztatják ugyan őket, de csak szakképzettségüknek meg nem felelő módon, alacsonyabb bérrel. Az átállítás terheit tehát mindenekelőtt és főként a dolgozók széles rétegei viselik, valamint egyes, a konkurrenciaharcban alul maradt tőkések. Az átállás hasznát viszont az erősebb, versenyképesebb tőkés vállalkozók fölözik le.

Digitized by Google

Egészen másként valósul meg a termelési apparátus átállítása a szocializmusban. A már kidolgozott tudományos eredmények gyakorlati realizálásának átfogó programját a népgazdaság távlati terve és az ennek alapján készített rövidebb időszakra szóló tervek irányozzák elő. A népgazdasági terv alapján tervszerűen valósítják meg a termelőerők átcsoportosítását, az új igényeknek megfelelően tervszerűen gondoskodnak arról, hogy az adott termelési folyamatban feleslegessé vált termelőerőket milyen más társadalmi szükséglet kielégítésére és hogyan hasznosítsák. Szocialista viszonyok között tehát lényegében megrázkódtatás nélkül, a meglevő termelőerőknek a kapitalizmusra jellemző rombolása, elpusztítása nélkül megy végbe a technikai fejlődésnek az az iránya, amely a korábbi ágazati arányokat új ágazatok létrehozásával és a régiek visszaszorításával vagy feleslegessé tételével megváltoztatja. Ez nem azt jelenti, hogy a szocializmusban nincs erkölcsi kopás és nem kellene leállítani, kiselejtezni az elavult termelő berendezéseket. Még azt sem jelenti, hogy a termelés átállítása minden nehézség nélkül, problémamentesen valósul meg, s nem kíván meg esetleg áldozatot is egyes személyektől vagy kollektíváktól. A szocializmusban azonban az új és a régi közötti ilyen ellentmondások feloldódása általában a termelőerőknek és mindenekelőtt a legfontosabb termelőerőnek, a dolgozó embernek messzemenő kíméletével, s az egész társadalom méretében szervezetten valósul meg. Ezért tehát lehetséges, hogy a technikai fejlődés káros, pusztító, a dolgozókat sújtó mellékhatások nélkül jusson érvényre, s döntő módon az előnyeit éreztesse a népgazdaságban.

V.

A termelőerők nagymérvű átcsoportosításával járó technikai fejlődés nagy feladatok végrehajtását teszi szükségessé, s magasszintű gazdasági irányító munkát követel meg. Milyen módszerek mikénti alkalmazását követeli meg vajon a technikai fejlődés két iránya a gazdasági vezetéstől?

A műszaki fejlődés horizontálisnak nevezett módszere a népgazdaság valamennyi területén, valamennyi termelő egységben folyik, ebben a legszélesebb dolgozó tömegek részt vesznek. A gazdasági vezetés ez irányú feladatai nagyjából a következőkben foglalhatók össze:

1. Biztosítani kell a vállalatok számára a tervben előirányzott műszaki fejlesztési intézkedésekhez szükséges anyagi eszközöket.

2. A gazdasági vezetésnek mérlegelnie kell és el kell döntenie, hogy a sokféle műszaki fejlesztési lehetőség közül mire fordítsa a korlátozott mértékben rendelkezésre álló anyagi eszközöket.

Digitized by Google

3. Segíteni kell a feltalálói és újító-mozgalmat, hogy ezek minél szélesebb körűen bontakozzanak ki és a legfontosabb, legégetőbb műszaki fejlesztési feladatok irányába terelődjenek.

4. A vezetésnek igen bonyolult és fontos feladata, hogy figyelemmel kísérje a gazdasági igazgatási mechanizmusnak, az irányítási, tervezési, pénzügyi módszereknek a műszaki fejlődésre gyakorolt hatását, elhárítsa a műszaki fejlesztés útjából az akadályokat, és biztosítsa, hogy az anyagi és erkölcsi ösztönzők elősegítsék a műszaki fejlesztés gyors és hatékony megvalósítását.

A horizontálisnak nevezhető műszaki fejlesztés *közvetlen irányítása* nem a népgazdaság felső vezetésének, hanem a közép- és alsófokú vezetésnek a feladata. Egészen másként áll a kérdés az ágazati arányokat megbontó jellegű műszaki fejlesztés tekintetében. Az ágazati arányváltozások csak a népgazdaság felső szintjén láthatók előre. Ezeknek végrehajtása megfelelő koordinációt tesz szükségessé egyfelől az egyes ágazatok között, másfelől az arányváltozás megvalósításához szükséges különböző tartamú előretartást és előrelátást igénylő feltételeket illetően is. Pl. egy-egy új termelési kultúra megvalósításához nemcsak új állóalapok, hanem hatékony működtetésükhöz szakemberek is kellenek. A szakemberképzésről azonban korábban kell gondoskodni, mint az állóalapokról.

A technikai fejlődésnek a hagyományos ágazati arányokat megbontó jellege tehát azt a követelményt támasztja, hogy a gazdasági irányító munkában erősítsük az ágazatok minőségi változását is figyelembe vevő koordinációs szemléletet. Ez a hosszú távlatokra tervező tevékenységnél különösen fontos, és jóval előbb szükséges, mint az éves és ötéves tervezésnél. A műszaki fejlesztés koordinációjának feladata nem tárca-síkon, hanem a népgazdaság legfelsőbb vezetésében jelentkezik. Magát a koordinációt pedig a népgazdasági terv tartalmazza. Nem érdektelen talán röviden áttekinteni, hogyan oszlanak meg a távlati tervezés és a műszaki fejlesztés koordinációs feladatai a népgazdaság felső vezetésének szervei között, s mi a szerepe ebben a nemrég létrehozott Országos Műszaki Fejlesztési Bizottságnak. Ezzel a kérdéssel az iparfejlesztésre és a műszaki fejlesztésre, valamint ezek kölcsönhatására vonatkozó, egymástól eltérő nézetek miatt is érdemes egy kissé bővebben foglalkozni.

Népgazdaságunkban most készítünk először hosszú, húszéves távlatra szóló tervet. Valamely hosszútávlatú terv alapjául mindig egy-egy átfogó népgazdaság-fejlesztési cél szolgál, amely főként politikai és gazdasági tartalmú, és amelyet a párt és a kormány tűz ki. Csak példaként említek néhány ilyen célt: a szocializmus építésének befejezése, a fejlett tőkés országok gazdaságá-

Digitized by Google

nak utolérése, illetve túlszárnyalása, a kommunista gazdaságba való átmenet anyagi alapjainak megteremtése stb.

A párt által megjelölt távlati politikai és gazdasági cél meghatározása után ki kell dolgozni annak közgazdasági koncepcióját, a tervidőszak átfogó közgazdasági mutatószámainak változásait (a nemzeti jövedelem emelkedése, az egyes népgazdasági ágak részesedése a nemzeti jövedelemben stb.), mindezt természetesen még nem a véglegesség igényével. A tervezésnek ez a menete azért szükséges, hogy a terv részletesebb kimunkálásában, az egyes ágazatok fejlesztési elgondolásainak kidolgozásában a tervezők „közös nyelven beszéljenek", legyen meg tehát az a közös alap, amelyre az egyes területek fejlesztési elgondolásai épülnek. Az ágazatok fejlesztési terveinek kimunkálása után természetesen megvizsgálandó, hogy ezek hogyan hatnak vissza az átfogó közgazdasági mutatókra, és mindezek alapján kell módosítani a közgazdasági tervkoncepciót.

A távlati terv közgazdasági koncepciója természetesen csak akkor lehet helytálló, ha műszaki tartalmát tekintve is kellően meg van alapozva. Ki kell tehát alakítani a műszaki fejlesztés távlati fő koncepcióját is. Népgazdaságunk jelenlegi szervezetében e munka nagy része az OMFB-re és az annak témabizottságai útján bevont szakértők kiterjedt hálózatára hárul, de természetesen szervezetten és széleskörűen be kell vonni ebbe a főhatóságoknak az iparfejlesztéssel (iparpolitikával) foglalkozó szerveit, a tudományos szerveket, a kutatóintézeteket, a műszaki egyetemi tanszékeket, a tervező és fejlesztő intézeteket, sőt egyes nagyobb iparvállalatoknak erre a munkára alkalmas részlegeit is.

E munkában figyelembe kell venni a technikai színvonalnak a távlati időszakban világszerte várható fejlődését. Ehhez fel kell mérni azt is: hogyan változnak a távlati tervidőszakban az egymáshoz kapcsolódó ágazatok viszonylagos arányai, hogyan kell figyelembe venni azt a változást, amelyet az egyes területek műszaki fejlesztése más, hozzájuk kapcsolódó ágazatokban előidéz.

A népgazdaság és az egyes gazdasági területek helyes műszaki fejlesztési koncepciójának kidolgozása nagyon bonyolult feladat, már csak azért is, mert több, egymástól eltérő koncepció alakítható ki, és igen magasszintű tudás, szakmai hozzáértés, előrelátó közgazdasági szemlélet szükséges ahhoz, hogy a lehetséges fejlesztési elképzelésekből a népgazdaság számára minden szempontból leggyümölcsözőbbet, leghatékonyabbat alakítsák ki. Mindehhez az érintett szakterületek legjobb műszaki és közgazdasági szakembereinek összehangolt, össz-népgazdasági szemlélettel áthatott munkájára van szükség. Ezért célszerűbb ezt a munkát valamely hivatali szervezet helyett olyan testületre bízni, amely alkalmas arra, hogy munkájába bevonja a tudósok, kiváló mérnökök, köz-

Digitized by Google

gazdászok széles körét, emellett arra is képes, hogy ezek munkáját közös platformról koordinálja.

A műszaki fejlesztési koncepciókat az OMFB témabizottságai dolgozzák ki. A témabizottságokban közreműködő szakemberek száma — az előzetes számítások szerint — már az idén hozzávetőleg eléri az ezret. A témabizottságokban kidolgozott koncepciókat szélesebb körű szakmai fórumok is megvitatják, azután pedig — jelentőségüktől függően — az OMFB plénuma vagy elnöksége vizsgálja meg őket, más koncepciókkal és a távlati terv közgazdasági koncepciójával való összefüggésükben. Az ily módon szakmailag előzetesen széleskörűen megvitatott, többé-kevésbé kikristályosított koncepciókat az OMFB nem öncélúan dolgozza ki, hanem azért, hogy ezzel hozzájáruljon a népgazdasági tervek tökéletesítéséhez, jobb műszaki megalapozásához. E koncepciókat az Országos Tervhivatalnak vagy más tervező hatóságnak bocsátja rendelkezésére, elsősorban az ő számukra készíti. Az Országos Tervhivatal és a tervező hatóságok természetesen már menet közben is tájékozódnak a munkáról. Az OMFB nagyon fontos feladatának tartja, hogy szorosan együttműködjék az Országos Tervhivatallal és a szakminisztériumokkal s a helyes vélemény egyetértésben alakuljon ki.

A műszaki fejlesztési koncepciókat tehát nem valamiféle nagy hivatali apparátussal, hanem a szakemberek széles körének társadalmi mozgósítása útján kívánja kidolgozni. Ily módon biztosítható, hogy e műszaki fejlesztési elképzelések az adott szakterületek legjobb ismerőinek véleménye és elgondolásai alapján, sokoldalú és széles körű szakmai vitákban, az egész népgazdaság helyzetének figyelembevételével formálódjanak. Félreértések elkerülése végett megjegyezzük, hogy az OMFB feladatai nem merülnek ki az elmondottakban; itt az OMFB-nek csak a műszaki fejlesztés új irányaival összefüggő fő feladatait, és munkamódszerét ismertettük.

Az ágazati arányokat megbontó műszaki fejlesztés koordinálása komplex műszaki és közgazdasági feladat. Már az üzemi szintű műszaki fejlesztés is csak akkor lehet eléggé hatékony, ha érvényesítésében a mérnökök és a közgazdászok szorosan együttműködnek. Még inkább vonatkozik ez a komplex műszaki fejlesztésre, amelyben még nagyobb a jelentősége a helyes gazdasági szemléletnek, a közgazdasági megfontolásoknak. A tervező szervekben dolgozó mérnökök és közgazdászok együttes jó munkája szükséges tehát ahhoz, hogy a kidolgozás alatt levő távlati terv műszakilag jól legyen megalapozva.

Digitized by Google

A korszerű állami mezőgazdasági nagyüzem vezetése

Írta TÓTH JENŐ

Állami gazdaságainkban az utóbbi években olyan nagyhorderejű változások bontakoznak ki, amelyek méltán tartanak igényt a szakemberek és a pártmunkások érdeklődésére. Ezeknek a változásoknak az a lényegük, hogy az állami gazdaságok egyre korszerűbben berendezett és felszerelt nagyüzemekké válnak, tudományos alapokra helyezik egész gazdálkodási rendszerüket, s a gazdaságok vezetése magasabb színvonalra emelkedik. E cikkben ezzel a legutóbbi tényezővel, a vezetés fejlesztésével foglalkozunk.

I.

Az utóbbi években az állami gazdaságok az ország szántóterületének 12 százalékán gazdálkodtak. A gazdaságok száma évről évre csökkent, átlagos területük azonban növekedett[1]. 1959-ben pl. átlagosan 3865 kh szántóterület jutott egy gazdaságra, 1961-ben már 5587 kh. 1959-ben még a szántó 21 százalékán 4000 kh-n alatti üzemek gazdálkodtak, jelenleg ez az arány már csak 11 százalék. 1959-ben még csak hat, 10 ezer holdon felüli állami gazdaságunk volt, 1961-ben pedig már 23, s ezek a szántóterület mintegy 35 százalékát művelték.

Az átlagos területnagyság növelésével egy időben az állami gazdaságok hatékony intézkedéseket tettek a termelés elaprózottságának megszüntetésére; csökkentették a gazdaságonként termesztett növények számát, nagyobb és szakosított állattenyésztő telepeket kezdtek szervezni.

1959-ben a gazdaságok többsége még 20—30 féle növényt termesztett, 1960-ban azonban már csak 15—20 félét. A több mint

[1] Az Állami Gazdaságok Üzemszervezési Kutató Intézete 1959-ben és 1960-ban feldolgozta az Állami Gazdaságok Főigazgatóságának felügyelete alá tartozó gazdaságok főbb termelési mutatóit. Az adatokat ebből a feldolgozásból vettük. Eszerint a megvizsgált állami gazdaságok szántóterülete 1959-ben 939 112 kh, 1960-ban pedig 1 019 471 kh volt. A gazdaságok száma 1961. június 1-én 183 volt (a kísérleti és tangazdaságok nélkül).

Digitized by Google

30 féle növényt termesztő gazdaságok száma 1960-ban már csak egyharmada volt az 1959. évinek. Már 1959-ben is a 15-nél kevesebb féle növényt termesztő gazdaságok érték el a legjobb termés-eredményeket, s a növényfajták számának csökkentése a terület-egységre jutó eredmény javulásával járt. A nagyobb táblák, tömbök kialakítása, a kevesebb növényféle termesztése tehát már alkalmazásának első éveiben is előnyösebb volt. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az állami gazdaságok országos átlagban is csökkentik a termelt növények számát, csupán azt, hogy gazdaságonként vagy üzemrészenként kevesebb félét termelnek majd. A kevésbé gépesített, több kézi munkaerőt igénylő kultúrák termelése is szakosított és *az eddiginél koncentráltabb lesz:* az ezek termelésére alkalmas, specializált gazdaságok nagyobb területen fognak termeszteni egy-egy növényt.

Hasonló tapasztalatokra jutottak állami gazdaságaink az állattenyésztésben is. A tehenészetek gazdaságonkénti nagyságát, az egy tehénre jutó termelést és eredményt szemlélteti a következő táblázat:

Évi átlagos tehénlétszám (db)	Éves tejtermelés (liter)		Ágazati eredmény (1 tehénre Ft)	
	1959	1960	1959	1960
100-nál kisebb	3283	3281	— 237	— 53
101—300	3212	3253	+ 187	+ 711
301—600	3167	3267	+ 389	+ 959
600-nál nagyobb	3293	3361	+ 62	+ 522
Átlag	3220	3272	+ 234	+ 778

A nagyobb tehénállományok tejtermelése tehát 1959-ről 1960-ra jobban nőtt, mint a kisebbekké. Az egy tehénre jutó eredmény 1960-ban még a 301—600 tehenet tartó gazdaságokban volt a legjobb, mert az ennél nagyobb tehenészetek még a kezdet nehézségeivel küzködtek. A legnagyobb tehenészetek eredményének 1959-ről 1960-ra történt javulása azonban világosan mutatja a tendenciát.

A következő táblázat adatai azt mutatják, hogy az eladott állatok minősége és az ágazat eredménye nagyjából az egy gazdaságban tartott hízómarhák számával egyenes arányban növekszik.

A legjobb ágazati eredményt a 300-nál több marhát hizlaló gazdaságok érték el. Ezekben volt a legjobb az átadott hízómarhák minősége is.

Digitized by Google

Évi átlagszám db	Ágazati eredmény (1 állatra Ft)	Minőség: az értékesítésből	
		extrém %	export %
100-nál kisebb	+ 2311,8	69,1	72,1
101—200	+ 2014,6	75,2	84,2
201—300	+ 1920,2	73,4	80,4
301—400	+ 2621,3	75,1	88,4
400-nál nagyobb	+ 2583,6	81,8	88,5
Átlag	+ 2198,6	75,3	82,7

A 400-nál több állatot tartó gazdaságokban a hízómarhák 70,4 százaléka szakosított telepeken volt elhelyezve. A 100 vagy ennél kevesebb hízómarhát tartó gazdaságokban még az állomány 48 százalékát vegyes állattartó telepeken hizlalták.

A gazdaságok termelési adatainak és tapasztalatainak elemzése azt mutatja, hogy amelyik gazdaságban nagyobb területen termesztették az ottani adottságoknak megfelelő növényt, ott jobb volt a terméseredmény és olcsóbb a termékek előállítása. Az állattenyésztésben is a nagyobb létszámú állattenyésztő telepek szervezése biztat több eredménnyel. A gazdaságok általában felismerték ezeket a tényeket és már éltek is az adott lehetőségek egy részével.

Az elemzések arra is rávilágítottak, hogy a vezetők állandósága, politikai és gazdasági rátermettsége sokszor nemcsak ellensúlyozni képes a tájjellegből, a talajminőségből eredő hátrányokat, hanem még a hagyományosan rossznak ismert gazdaságok eredményeit is megjavíthatja.

1961-ben a Pankotai Állami Gazdaság egyik gyenge földminőségű kerületében pl. az 1367 kh őszi búza átlagtermése kat. holdanként 23,60 q, a gazdaság átlagos búzatermése pedig 20,26 q volt. Az előző években ebben a gazdaságban általában csak 9—10 q átlagtermést értek el, a legnagyobb eredmény 14 q volt, mert a búza termesztésének feltételeit nem, vagy csak hiányosan teljesítették. Százával vannak efféle példák, s ezek azt bizonyítják, hogy a vezetési módszerek tökéletesítésével még jelentős tartalékok tárhatók fel állami gazdaságainkban.

II.

Az új termelési módszerek és eljárások, a mezőgazdasági gépek fejlődése és felhasználásuknak további kiterjesztése, a kémiai szerek és az újszerű biológiai módszerek, keresztezések alkalmazása a növénytermesztésben és az állattartásban új lehetőségeket

Digitized by Google

nyithat meg a korszerű mezőgazdasági nagyüzemben a termelés megszervezése előtt.

A nagyszámú erő- és munkagépet már nem lehet gazdaságosan üzemeltetni oly módon, ahogyan arra néhány évvel ezelőtt törekedtünk. Akkor az volt a cél, hogy minden gazdaságban gépesítsük a sokféle növény termesztésének összes munkafolyamatait. Ehhez igen sok és sokféle típusú erő- és munkagépre lett volna szükség, de ezeknek a gazdaságon belüli kihasználását aligha lehetett volna biztosítani. Az ilyen gépesítés nagyon költséges, nagyon megdrágítja a termelést. Ezért vált szükségessé a termelési szerkezet átalakítása.

Az állami gazdaságok növénytermesztésének szerkezete jelenleg úgy alakul, hogy abban — gazdaságonként változó mértékben — néhány árunövény és lényegében kétféle takarmánynövénycsoport szerepel. Az ilyen újszerű talajhasználatnak megfelelően kevesebb géptípusra és kisebb gépállományra van szüksége, ugyanakkor mégis növekszik a gépesítettség foka. Az is cél, hogy az erőgépek mellett a betakarító- vagy egyéb munkagépek minél hosszabb időn át, minél többféle célra legyenek használhatók. Pl. a takarmánybetakarító-gépeket a zöldtakarmányozás megkezdésétől a silózáson keresztül a kukoricaszár betakarításáig üzemeltessék.

Az állami gazdaságok tervében olyan növénytermesztési feladatok is vannak, amelyek elvégzése ez idő szerint kevéssé gépesíthető, pl. a répa, a burgonya, a dohány, a kerti magvak, az illóolaj-termő növények termesztése stb. Ezeket a növényeket olyanokkal kell majd társítani, amelyek termesztése szintén kevésbé van gépesítve, de amelyeknél más időben kell elvégezni a munkát. Ezeknek együttes termelése folyamatos foglalkoztatást nyújt meghatározott létszámú kézi munkaerőnek.

A korszerű nagygépek összevont használata az állami gazdaságokban törvényszerű következménye a termelőerők fejlődésének, s fontos követelménye a gazdaságos üzemeltetésnek. Egyszerűen lehetetlen, hogy bármely gazdaság jól és gazdaságosan végezze el időszerű munkáit — a vetési, a növényápolási, vagy még inkább a betakarítási munkákat —, ha ezeket a jelenlegi felszereléssel üzemrészenként külön-külön végzi. Egyetlen állami gazdasági vezető sem gondol már arra, hogy 4—5 üzemegységben elosztva üzemeltesse gazdaságának 10—12 gabonakombájnját, vagy 8—10 kukoricacső-törőjét. A betakarítógépek üzemeltetéséhez szükséges szervizszolgálat és szállítógépek olyan nagy létszámot igényelnek, hogy megosztott idővel sokszor még 50 százalékban sem lehetne kihasználni e gépek kapacitását. Mai gépellátottságunk mellett pl. a gabonakombájnok után sem lehet már lófogattal vagy vontató pótkocsira való villázással letakarítani a

Digitized by Google

szalmát, hanem gépi vontatású lehúzóval kell elvégezni ezt. A lehúzott szalmatömeg tárolásánál, kazalozásánál szalmafúvókat használnak; ezekkel jobban, gyorsabban és gazdaságosabban dolgozunk, mint a régebbi módszerekkel. A közeljövőben a szalmabálázó és más nagygépek is szerepet kapnak a kombájnszalma betakarításában. A silókombájnok és a munkájukhoz kapcsolódó szállító járművek kapacitását is összevont üzemeltetéssel használhatjuk ki legjobban.

Azt monhatná valaki, hogy ilyen módon abból az üzemrészből, ahová utoljára jut el a silózó-brigád, rosszabb minőségű takarmány kerül majd ki, mert elöregedett állapotban takarítják be. Ha a szakosítást és a munkák koncentrálását mechanikusan végezzük el, akkor ez valóban be is következhet. Ha azonban már a növények elhelyezésénél, vetésénél ügyelünk erre, akkor elkerülhetjük ezt a károsodást. A betakarítási idő ugyanis eléggé széthúzható a fajták és fajok helyes megválasztásával, a vetési idő megfelelő ütemezésével. Hasonlóképpen széthúzható a betakarítás azzal is, ha többféle, különböző időpontban beérő őszi gabonát termesztünk.

A gépek koncentrált üzemeltetésére jó példát mutatott a volt Pusztaszabolcsi Állami Gazdaság. A gazdaság üzemegységi szervezetben dolgozott, de központi irányítással használta gépeit, s a talajmunkákat, a vetést és a betakarítást is üzemegységről üzemegységre menve végezte. Mi lett ennek az eredménye? Jó gépkihasználás, idejében végzett munka, nagy átlagtermések, alacsony általános költség, kedvező önköltség. Pontosan az tehát, amit a jelenlegi gépesítettség mellett joggal várhatunk el minden gazdaságtól. Ugyanígy dolgozott a Bikali Állami Gazdaság is mielőtt a központos, ágazati vezetésre áttért.

Kisméretű táblákon természetesen nem lehet jó és hatékony a gépek koncentrált üzemeltetése. A 20—40 kh-as táblákon sok lesz az üres járat, sokszor kell abbahagyni a munkát és továbbköltözni a gépekkel. Jogos tehát az az igény, hogy meg kell növelni a táblák méreteit. A természetes határok, árkok, vízlevezetők megtartása mellett nincs akadálya annak, hogy egy-egy üzemegység vagy üzemrész növényeit egymás mellett, táblákban helyezzük el, és így már megteremthetjük a gépek összevont használatának feltételeit. Ilyen módon pl. az a növény, amely egy gazdaságban 1000 vagy 1500 kh területet foglal el, nem 20—25 egymástól távol fekvő, hanem ugyanannyi egymással szomszédos táblára kerül. lényegében tehát két-három tömbre koncentrálódik. A gépi alkalmazáson túlmenően a szakmai irányítás és ellenőrzés szempontjából is nagy előnye van ennek. A tömbösítésnek ez az egyszerű, gyakorlati módja már több gazdaságban megtalálható, mindenütt beruházás nélkül jól elvégezhető.

Digitized by Google

Nem helyezhetjük el azonban koncentráltan a növényeket anélkül, hogy tekintettel ne legyünk a meglevő majorokra és azok állattartására. Lehetőségeink határain belül kell keresnünk a módját az állatállomány koncentrált és szakosított elhelyezésének. Jórészt beruházás nélkül vagy csak kevés átalakítással és felújítással is központosíthatjuk fajonként vagy fajon belül hasznosítási irány szerint az állatokat. Az eddigi vegyes állattartó majorokból alakítsunk ki lehetőleg egy hasznosítási irányú állattartó telephelyet. A szakosított, koncentrált elhelyezést a gazdaságok elsősorban a szarvasmarha- és a sertéstartás ágazataiban végezhetik el.

Célszerű, ha az így kialakított állattartó telephelyek közelében termesztjük a nagy szállítási igényű tömegtakarmányokat; a takarmányos tömb tehát kerüljön a telepek mellé. Mivel a telepeken szalmára is szükség van, e tömböt úgy méretezzük, hogy a gabona évenként váltakozva kövesse benne a takarmányt. A takarmánynövények nagy terméssel hálálják meg az istállótrágyát, ezért ebbe a tömbbe adjuk az istállótrágya nagyobbik részét. Ezzel nemcsak megnövelhetjük, s talán meg is kétszerezhetjük eddigi gyenge, sokszor szégyenletesen alacsony takarmánytermésünket, hanem elősegítjük a nagy gabontermést is. Ebbe a tömbbe kerülhet — a vasútállomás távolságától, az útviszonyoktól, esetleg az üzemi kisvasúttól függően — a cukorrépa is.

A takarmányos tömbön kívül, tehát az állattartó telephelyektől távolabb kell elhelyezni azokat a növényeket, amelyek kevesebb istállótrágyát és szállítást igényelnek, vagy önmaguk látják el szervesanyag-utánpótlásukat. Ilyenek pl. a kukorica, az évelő pillangósok, a borsó, stb. Ugyancsak ebbe a tömbbe helyezzük el a gabonának azt a részét, amelynek a takarmányos tömbben már nincs helye.

Célszerű, ha az üzemegységi vagy kerületi szervezetben működő gazdaságok úgy helyezik el a külső körben az egyes növényeket, hogy az üzemegység határán érintkezzenek a szomszédos üzemegység vagy kerület azonos növényével. Ezzel megnövelhetik a tömb területét és megkönnyíthetik az egyes munkák elvégzését. Ez a módszer egyben fel is lazítja az üzemegység határait.

A növények gondos, előrelátó elhelyezésével eljutunk odáig, hogy egy-egy kerület, üzemegység, illetve üzemrész csak egy gabonafajtát termel (pl. őszi árpát, vagy őszi búzát, vagy csak egyfajta őszi búzát). Ilyen kezdeményezést már látunk a bólyi és több más állami gazdaságban.

A növények ilyen módon való elhelyezésével nyugodtan feladhatjuk a vetésforgóról szóló elméletet. Azért nevezzük ezt elméletnek, mert tapasztalatunk szerint hazánkban igen kevés az olyan gazdaság, ahol valóban vetésforgó szerint gazdálkodtak. Az

Digitized by Google

üzemek túlnyomó többsége ugyanis — helyesen — a vetésforgó merev alkalmazása helyett a növények okszerű sorrendjének betartására törekedett.

Amit Simon professzor, az NDK kutatója a keszthelyi Georgikon-napok alkalmával a vetésforgóról mondott, az pontosan megegyezik állami gazdasági vezetőinknek az 1960-as bábolnai ankéton kialakított állásfoglalásával. Kísérleti eredményeinek összefoglalásaképpen ugyanis Simon professzor azt mondotta, hogy azokban az üzemekben, amelyekben a talajművelés magas színvonalú és a műtrágyahasználat és szervesanyag-utánpótlás tudományos megalapozottsággal folyik, ott a vetésforgónak nincs termésnövelő hatása. Ahol azonban még kezdetleges a talajművelés, a műtrágyahasználat és a szervesanyag-visszapótlás, ott számottevő a vetésforgó szerinti gazdálkodás termésnövelő hatása. Nálunk az állami gazdaságok nagy részében a vetésforgó szerepének az előbbi megfogalmazása érvényes, az utóbbi pedig a termelőszövetkezeti gazdaságok nagy hányadára vonatkozik.

A szakosítás és a koncentrálás előrehaladása során meg kell változnia a talajerő-gazdálkodás korábbi szemléletének is. Változatlan a véleményünk az istállótrágyáról, ezt szakszerűen kezelve minden üzemnek ott kell felhasználnia, ahol a legjobb hatásfokkal érvényesítheti (így elsősorban az egynyári takarmánynövények alá, továbbá a répafélék, a burgonya, a szőlő stb. alá). A szántóföldi növények számára elegendő a holdankénti 100—120 q, kiegészítve megfelelő mennyiségű műtrágyával. Istállótrágyát csak akkor vigyünk a külső körben elhelyezett növények alá, ha ilyen adagolás mellett fölösleg mutatkozik a belső körben.

Az bizonyos, hogy a jövőben az eddiginél nagyobb lesz a műtrágyaigény, elsősorban a külső körben. Azt a kukoricaszárat, ami egyéb felhasználásra nem kell, feltépve, felaprítva, kellő mennyiségű műtrágya hozzáadásával dolgozzuk be a talajba. Több műtrágyára lesz szükségük gazdaságainknak az öntözött területeken, továbbá a rét- és legelőterületeken. Az újszerű termelés-szervezésben az öntözés, a talajjavítás, az erózió elleni védekezés fontos szerepet kap. Ezeket a feladatokat az ötéves terv beruházási előirányzatai is megfelelőképpen alátámasztják.

Az öntözéses termelés szervezésénél is érvényesek mindazok az elvek, amelyeket a szántóföldi növénytermesztés szakosításánál elmondottunk, azzal a kiegészítéssel, hogy a víz helye meghatározott, ott használjuk tehát fel, ahol van és ahol a leghatékonyabb. Új nagyüzemi állattartó telepeinket olyan helyre építsük fel, ahol öntözéssel olcsón és biztonságosan tudunk sok takarmányt termeszteni.

Digitized by Google

III.

Amíg a termelőerők még alacsonyabb szinten állottak, addig a mezőgazdaságban kevés szakember dolgozott; egy-egy nagyüzem egész gazdálkodását egy vagy néhány vezető irányította. Ilyen viszonyok között a gazdaságvezető mindennel foglalkozott s a vezetés lényegében a naponkénti határszemlére és parancskiadásra volt alapozva. A korszerű mezőgazdasági nagyüzemben ilyen módszerekkel már nem lehet boldogulni. Szinte elképzelhetetlen, hogy ahol nagy tömegben termelnek, közvetlenül a gazdaságvezető irányítsa a termék előállításának minden részletmunkáját.

A korszerű mezőgazdasági nagyüzem vezetésében — az iparhoz hasonlatosan — a munka nagyobb arányú megosztására van szükség. A vezetők egy része közvetlenül a végrehajtásért felelős, egy másik csoportjuk a termelési előírások kidolgozásával, a termék előállításának előkészítésével foglalkozik, egy harmadik csoport pedig a munka irányítását végzi. Sem a termelés méretei, sem az összevont gépcsoportok üzemeltetése nem tűri meg többé, hogy a gazdálkodást fejből vagy a kis noteszből irányítsák, mert itt ez már számtalan hibát okozhat. Az új, korszerű termelésszervezés megköveteli, hogy gondosan és körültekintő részletességgel legyen kidolgozva mindaz, amit az év folyamán az egyes növények termelésében, az állatok tartásában el akarunk végezni az árutermelés növelése és jövedelmezőbbé tétele végett. Másszóval: a termékek előállításának a technológiai tervét el kell készíteni.

A technológiáról az utóbbi két évben igen sokat beszélgettek a mezőgazdasági szakemberek, azt hisszük azonban, hogy sokszor eltérő értelmezéssel és tartalommal. A termék előállításának technológiai terve: a mezőgazdasági termelésben lezajló fizikai, kémiai, biológiai és egyéb folyamatok végzésére és irányítására alkalmazott módszerek összessége.[2]

Az elmondott újszerű termelésszervezési elvek bevezetésével az állami gazdaságok eddigi vezetési rendszere és gyakorlata szintén átalakulóban van. 1961 elején a gazdaságok túlnyomó többségét még a területi elv alapján irányították. Ennek az a lényege, hogy a gazdaságot üzemegységekre, vagy kerületekre osztják. Több helyen alkalmazták azonban már a kombinált vezetést, a területi

[2] A technológiai terv a következőket tartalmazza: a) a termelési célt; b) a műveletek megnevezését; c) a munkák végzésének idejét; d) a műveletek gépeit és eszközeit; e) a műveletek kézimunka-igényét; f) a műveletek végzésének módját; g) a műveletek anyagszükségletét; h) a teljesítményeket; i) a bértételeket; j) a műveletek költségeit. A gazdaság technológiai tervéből még az egyes munkák elvégzése előtt ki kell dolgozni a műveletterveket, vagyis a növények egyes munkáira vonatkozó részleteket (pl. az évelő pillangósok első kaszálására és betakarítására). A technológiai tervben felsoroltakon kívül a műveletterv még a következőket tartalmazza: a) a munkaszervezetet; b) a gépkapcsolásokat; c) a munkavégzés menetirányát; d) az anyagmozgatás útját; e) a munkavédelmi rendelkezéseket.

Digitized by Google

és ágazatai vezetés kombinációját.[3] Néhány gazdaságban pedig központi ágazati vezetésre tértek át.

Az utóbbi években többhelyütt két vagy három gazdaság összevonása után kerületi vezetési rendszert alakítottak ki, olyan módon, hogy az eredetileg önálló gazdaságok egy-egy kerületté alakultak át. Az 1961. január 1-én összevont gazdaságok nagyobb része ezt a vezetési formát választotta. Az összevont üzemek gazdálkodásának színvonala nem csökkent, árutermelésük pedig megnőtt és eredményeik javultak. Ez elsősorban annak tulajdonítható, hogy a nagyobb terület a termelőeszközök fejlettségének jelenlegi fokán ezek kapacitásának jobb kihasználását tette lehetővé.

A kerületi szervezésre való áttérésnél ki kell terjeszteni a kerületre az üzemegységi szakosítás méreteit, és most már ebben a tágabb, több lehetőséget nyújtó szervezetben kell megkeresni az állatállomány szakosításának és koncentrálásának a lehetőségeit. Az áttéréssel természetesen megváltozik egyes szakemberek munkaköre. Az üzemegységhez mérten megnövekedett termelési feladatok ellátásához azonban ezekre a szakemberekre is szükségük lesz a gazdaság vezetőinek és a kerületvezetőnek. Nélkülük a vezetőre túlságosan nagy teher hárulna, és csak felületesen tudna foglalkozni munkájával, ez pedig káros lenne a termelésre.

A kombinált vezetési forma alkalmazása ott látszik célszerűnek, ahol a gazdaságnak van egy vagy több olyan nagyméretű üzemága, amely a kerületi szervezetbe csak nehezen vagy egyáltalán nem illeszthető be. Ilyenek pl. a gyümölcs-, a szőlő-, a rizs-, a zöldség-, a baromfitermelő ágazatok, a hibridüzemek, a magtisztító telepek stb. Ezeket az ágazatokat a szakterület minden munkájában jártas specialisták irányítják. A specialistákat el kell látni a gondjaikra bízott termelőüzem kiszolgálásához szükséges termelőeszközökkel. Azokat a termelőeszközöket, amelyekre csak időszakonként van szüksége, idejében kell a specialista rendelkezésére bocsátani.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a szakosított és koncentrált termelésnek a központos ágazati irányítás felel meg a legjobban. Erre a vezetési formára azonban csak a *fokozatosság* elvének betartása mellett, *még az előbbinél is gondosabb előkészítés után* lehet áttérni.

Ennek a vezetési rendszernek a következő formája alakult ki állami gazdaságainkban:

Központi ágazati vezetésnél a termelés munkája a következőképpen tagolódik: a) irányítás; b) előkészítés; c) végrehajtás; d) ellenőrzés.

[3] Kombinált vezetésnek azt nevezzük, ha a vezetés lényegében üzemegységek, illetve kerületek gazdálkodásán alapul ugyan (tehát a területi elven), de pl. a gyümölcsöst, a szőlőt, a baromfihús- és tojástermelést, a hibridüzemet, a magtisztító üzemet stb. már nem területi alapon, hanem a központból, ún. ágazati rendszerben irányítják.

Digitized by Google

Az irányítást az igazgató, a főagronómus, a műszaki ellátási főmérnök és a könyvelő végzi. Az előkészítés a specialisták és a munkairányítók feladata. A végrehajtás az egyes üzemek dolga, a műszaki üzemelési mérnök közvetlen irányításával. Az ellenőrzést elsősorban a specialisták és a felső irányítást végzők gyakorolják.

A központos ágazati vezetésnél a növénytermelés időszerű munkáit a munkairányító koordinálja, az üzemeltetést pedig a műszaki üzemelési mérnök, az üzemek vezetőivel hajtatja végre.

Az állattartásban a specialisták által kidolgozott technológiai tervek alapján az állattartó telepek vezetői közvetlenül irányítják, illetve hajtatják végre az egyes munkákat.

Nem érhetünk el megfelelő eredményt akkor, ha a fejlettebb vezetési formára való áttéréstől a szakemberek megtakarítását várjuk. Az is feltehető, hogy valamelyest még növekszik is a létszám. A gazdálkodás magasabb színvonala, a több gép, a kémiai és biológiai eszközök nagyobb mérvű használata nemcsak jobban felkészült, szélesebb látókörű szakember-gárdát igényel, hanem megköveteli azt is, hogy az egyes szakágakban részletes gyakorlati és elméleti ismeretekkel bíró specialistákat állítsunk be.

A vezetés fejlettebb formáira való áttérés csak akkor zökkenőmentes, ha gondosan és körültekintően készítjük elő. Minél fejlettebb formára térünk át, annál alaposabb előkészítésnek kell megelőznie ezt.

Helytelen volna tehát, ha a gazdaság vezetői a meglevő szervezetet év közben, egyik napról a másikra, egyik vagy másik vezető kellően meg nem alapozott véleményére támaszkodva felrúgnák, s egy másik vezetési formára térnének át.

•

Az állami gazdaságok vezetési rendszerének továbbfejlesztését az élet sürgeti. Nem szabad azonban szem elől tévesztenünk, hogy a szervezeti keretek puszta átalakítása még nem csodaszer. Rátermett, széles látókörű vezetők sokszor a régi szervezeti keretek és formák felhasználásával is évről évre többet tudnak kihozni a földből, mások viszont haladó formák és módszerek felhasználásával sem érnek el jobb eredményt.

A pártszervezetek nyújtsanak segítséget az állami gazdasági vezetőknek a tudományos alapokra helyezett, korszerű gazdálkodás kialakításához. Egy pillanatra se tévesszék azonban szemük elől azt, hogy sem a vezetés új formáinak, sem egyik-másik termelési eljárásnak az elterjesztése nem öncél, csak eszköz, amelyre azért van szükség, hogy állami gazdaságaink évről évre több és egyre olcsóbb terméket adjanak az országnak.

Digitized by Google

A kommunizmus és a személyiség fejlődésének feltételei

Írta WIRTH ÁDÁM

„A kommunizmus — állapítja meg az SZKP programja — olyan rendszer, amelyben kibontakoznak és teljesen feltárulnak a képességek és tehetségek, a szabad ember legjobb erkölcsi tulajdonságai." Ebben a gondolatban a kommunizmus mélyen humanista lényege jut kifejezésre. Az új program az eddiginél is konkrétabban és teljesebben tárja fel: milyen társadalmi feltételei vannak a személyiség szabad és sokoldalú fejlődésének, hogyan jönnek létre és fejlődnek ezek a feltételek a kommunizmusba való átmenet időszakában.

Az a kérdés, hogyan valósul meg a személyiség szabad és sokoldalú fejlődése a kommunista társadalomban, látszólag túlünk távol álló kérdés; legalábbis számunkra a távoli jövő problémájának tűnik fel. A valóságban azonban annak tisztázása, hogy a kommunista társadalom hogyan biztosítja a személyiség kibontakozását, új fénnyel világítja meg a marxizmus egész felfogását a személyiség fejlődéséről, teljesebben és gazdagabban tárja fel azokat az elvi és módszertani alapokat is, amelyek a fejlődés minden szakaszában meghatározzák a kommunisták álláspontját ebben a kérdésben. Noha a fejlődés szakaszait ezen a téren sem lehet átugorni, a kommunizmus „csírái" már a szocialista forradalom kezdetén megjelennek és fokozatosan bontakoznak ki. Annak a fejlődésnek a „csírái" is — amely a kommunizmusban teljesedik ki igazán —, már a szocializmus építésének időszakában, de különösen a fejlett szocialista társadalomban megjelennek. S ha ebből a szemszögből nézzük a kommunizmus és a személyiség fejlődésének összefüggését, akkor már számunkra sem látszik olyan távoli és elvont kérdésnek.

* * *

A mai antikommunizmus ideológusainak beteljesülhetetlen álma: megtalálni a marxizmus Achilles-sarkát, azt a pontot, ahol a marxizmus, a kommunizmus növekvő vonzóerejével és tekintélyével a siker reményében állíthatják szembe saját eszményei-

Digitized by Google

ket. Sok polgári filozófus, szociológus és politikus ilyen kérdésnek tekinti a személyiség problémáját. „A marxizmus legsebezhetőbb pontja a személyiség koncepciója" — írják.

Kevés kérdésről olvashatunk többet a mai polgári ideológiai irodalomban, mint a személyiség problémájáról. A Vatikántól a szociáldemokrata reformistákig, a prágmatizmus híveitől az egzisztencialistákig, a marxizmus nyílt ellenfeleitől a revizionistákig azt szavalják a polgári ideológia képviselői, hogy a marxizmus elhanyagolja a személyiség problémáját, illetve, hogy a kommunisták meg akarják fosztani a személyiséget emberi méltóságától, az egyéni szabadságtól, a szabad fejlődés lehetőségeitől stb.

A személyiség fejlődése, az egyén szabadsága védelmében elhullatott könnyek valódi értelme menten világossá válik, ha feltesszük a kérdést: vajon miféle személyiséget védelmeznek a marxizmussal szemben; pontosabban, mit védelmeznek a személyiség szabadsága és szabad fejlődése címén? A kommunizmus ellenfeleinek logikája ebben a kérdésben sem új. Már Marx leleplezte azt a módszert, amellyel a kapitalista magántulajdont és konkurrenciát, a kizsákmányolás szabadságát, a polgári individualizmust az ember örök eszményeinek, a szabadság örök szimbólumainak tüntetik fel és ennek megfelelően a polgári renddel való minden szembenállást azonosítanak a személyiség, a szabadság, a család, a haza, a kultúra stb. tagadásával.

Az érem másik oldala, hogy ugyanakkor, amikor a polgári ideológusok „az ember", a „személyiség", a „szabadság" védelmének jelszavával lépnek fel a marxizmus ellen, a kapitalizmus farkastörvényei erkölcsileg és szellemileg is egyre kegyetlenebbül megnyomorítják az embert. Polgári szociológusok és pszichológusok is kénytelenek felfigyelni arra, hogy a kapitalista konkurrencia és a velejáró társadalmi megrázkódtatások: a válságok, a depressziók, a munkanélküliség és végül, a háborúk deformálják az emberek pszichológiáját és súlyos következményekkel járnak a személyiség fejlődésére.

Amikor már nem lehet letagadni az ember életének, magatartásának, gondolkodásának a kapitalizmus viszonyai között kialakult torz vonásait, akkor a polgári filozófia egyszerűen magának az embernek, az ember természetének tulajdonítja ezeket. „Elismeri az elnyomorodást és szolgaságot, amelynek az egyén a fennálló viszonyok folytán fizikailag, intellektuálisan és szociálisan áldozatul esett, mint ennek az egyénnek egyéniségét és tulajdoniságát."[1] Ez az egzisztencializmus értelme is. Az egzisztencializmus egyrészt tükrözi a személyiség válságát a kapitalizmusban, a maga módján hangot ad azoknak a problémáknak, amelyek

1. Marx—Engels Művei 3. kötet. 426. oldal.

Digitized by Google

ebben a társadalomban az egyénre nehezednek, másrészt azonban irracionális okokkal magyarázza ezeket a problémákat, vizsgálatuknál nem a társadalom reális ellentmondásaiból, hanem az irracionális „emberi létből" indul ki. A pesszimizmus, a szorongás, a magányosság, a halálra készülés ebben a filozófiában az emberre mindig jellemző érzésként jelenik meg, sőt az egzisztencializmus szerint az ember csak ezekben az érzésekben találhatja meg szabadságát, ezek révén bonthatja ki igazi személyiségét. Az egzisztencialista filozófia ezért a szépirodalom útján is a pesszimizmust, a cinizmust, a közömbösséget árasztja magából. Ez, ha tükröz is valamit az ember válságos helyzetéből a kapitalista társadalomban, semmiképpen sem elfogadható, mert elködösíti a valódi problémákat és lényegében lefegyverzi az embert.

Az a vád a marxizmussal szemben — amelyet például az egzisztencialista Sartre is hangoztat[2] —, hogy hiányzik belőle a „személyiség koncepciója", a polgári felfogások közös korlátjából ered; végső soron minden polgári irányzat elszakítja az egyént, a személyiséget a társadalomtól, a társadalmi viszonyok fejlődésétől és elvontan vizsgálja, mint *az* egyént, *a* személyiséget. A személyiség elvont felfogására a szubjektivizmus jellemző: „... a szubjektivisták, amikor az »egyénről« elmélkednek, *a priori* határozták meg ennek a fogalomnak *tartalmát* (azaz ennek az egyénnek »gondolatait és érzéseit«, társadalmi tetteit)."[3] A marxizmusnak nem fogyatékossága, hanem érdeme, hogy ebben a vonatkozásban is megszabadult a polgári felfogás korlátjától és nem az elvont emberből, hanem a reálisan létező konkrét társadalmi viszonyokból indul ki. „Az emberi lényeg nem valami, az egyes egyénben benne lakozó elvontság. Az emberi lényeg a maga valóságában a társadalmi viszonyok összessége."[4]

Ez a materialista felfogás feltételezi és lehetővé teszi az egyének valóságos életének, gondolatainak, érzelmeinek tanulmányozását és helyes értékelését is. A marxista, aki „az emberek bizonyos meghatározott társadalmi viszonyait teszi tanulmányozás tárgyává, ezzel már egyben a valóságos *egyéneket* is tanulmányozza, akiknek tetteiből ezek a viszonyok összetevődnek".[5] A marxizmus tudományosan, a társadalmi viszonyok fejlődésének elemzéséből kiindulva ad választ a személyiség problémáira, s ezen az alapon tárja fel a személyiség valóban szabad és sokoldalú fejlődésének döntő feltételét — a társadalom forradalmi átalakítását.

[2] Sartre azzal vádolja a marxizmust, hogy teljesen hiányzik belőle a személyiség koncepciója: „Korunk marxizmusának azt vetjük szemére, hogy a véletlen körébe sorolja az emberi élet minden valóságos elhatározását, és a történelmi összegezésből semmi egyebet nem tart meg, csak a történelem egyetemes szerkezetét. Az eredmény az, hogy nem képes megérteni, mi az ember."

[3] Lenin Művei 1. kötet. Szikra 1951. 440. oldal.

[4] Marx—Engels Művei 3. kötet, 9. oldal.

[5] Lenin Művei 1. kötet. Szikra 429. oldal.

Digitized by Google

Marx bebizonyította, hogy a kapitalizmusban a személyiség válságának, az egyén fizikai, intellektuális és társadalmi elnyomorodásának és szolgaságának nem irracionális, az örök emberi természetben rejlő okai vannak, hanem konkrét társadalmi okai, amelyek magában a kapitalizmusban, a kapitalista magántulajdonban rejlenek. Kimutatta egyben, hogy a fennálló viszonyokból szükségszerűen következnek azok a forradalmi feladatok, amelyek elvezetnek a személyiség szabad és sokoldalú fejlődéséhez. „A jelen korszakban — írta — a dologi viszonyoknak az egyének fölötti uralma, az egyéniségnek a véletlenség általi elnyomása legélesebb és legegyetemesebb formáját kapta meg és ezzel a létező egyének elé egészen meghatározott feladatot állított. Azt a feladatot állította elejük, hogy a viszonyoknak és a véletlenségnek az egyének fölötti uralma helyébe az egyéneknek a véletlenség és a viszonyok fölötti uralmát helyezze... Ez a jelenlegi viszonyok által előírt feladat egybeesik a társadalom kommunisztikus megszervezésének feladatával."[6]

Az ideológiai harc kiéleződése a személyiség kérdésében arra figyelmezteti a marxistákat, hogy az eddiginél behatóbban foglalkozzanak a személyiség fejlődését érintő filozófiai, etikai, pszichológiai stb. kérdések elméleti kidolgozásával. Sajnos a marxista elméleti irodalom hosszú időn keresztül elhanyagolta azoknak a fontos elveknek a kibontását, amelyek a személyiségről a marxizmusban megtalálhatók, nem eléggé sokoldalúan és támadóan képviselte a marxizmus személyiség koncepcióját. Ennek a mulasztásnak a megszüntetése a marxista teoretikusok egyik égető feladata.

* * *

A társadalom „kommunisztikus megszervezése" — a kommunista társadalmi viszonyok kialakítása —, ami biztosítja a személyiség szabad és sokoldalú fejlődését, nem egycsapásra megy végbe. Az első lépés a proletárforradalom győzelme, amely megdönti a kizsákmányoló osztályok hatalmát és megsemmisíti a személyiség fizikai, szellemi és erkölcsi nyomorának, szolgaságának legfőbb okát: a kapitalista magántulajdont. Ez már önmagában is új szakaszt nyit meg a személyiség fejlődésében, a dolgozók milliói előtt teszi szabaddá az utat személyiségük kibontakozása és fejlődése számára. Először jön létre annak a lehetősége, hogy „valóban a dolgozók többségét vonják be az olyan munkába, ahol megmutathatják, hogy mit tudnak, ahol kifejleszthetik képességeiket, ahol megnyilvánulhatnak azok a tehetségek, amelyek a népben, a frissen buzgó forrásban megvannak, s amelyeket a ka-

[6] Marx—Engels Művei 3. kötet 493 oldal.

Digitized by Google

pitalizmus ezer meg ezer, millió meg millió esetben eltiport, elnyomott és elfojtott". Lenin közvetlenül a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után azt tartotta a szocialista forradalom egyik legfontosabb eredményének, hogy a munka embere megmutathatja azt, mi lakozik benne, „kissé kiegyenesítheti hátát, felemelheti a fejét, embernek érezheti magát".[7] A szocialista forradalom nálunk is első napjától kezdve gyökeresen új lehetőségeket biztosított a személyiség fejlődéséhez. Ezek a lehetőségek megmutatkoznak a közéletben, a termelőmunkában, a kultúrában és a művészetben.

A tőkés hatalom megdöntése és a proletárforradalom győzelme azonban egymagában a személyiség fejlődésének összetett problémáit nem oldja meg. A szocializmus teljes győzelmét egy átmeneti korszak előzi meg, amelyben a kapitalizmus és a szocializmus erői minden téren megütköznek. A kapitalizmus és a szocializmus összeütközése kihat a személyiség fejlődésére is.

A személyiség fejlődése számára is új alapot jelent a szocializmus győzelme, amikor a szocializmus már uralkodóvá és általánossá vált a gazdaságban, a politikában és a kultúrában. A személyiség fejlődését akkor már nem az átmeneti korszak ellentétes erőinek az összeütközése határozza meg, hanem az egységes szocialista társadalom hatása. Ez megkönnyíti a harcot a régi csökevények ellen is, amelyek még a szocializmusban sem tűnnek el nyomtalanul. A szocializmus azonban csak a kommunizmus alsóbb foka, s nem biztosítja a társadalom *minden* tagja számára a személyiség szabad és sokoldalú fejlődésének *összes* feltételeit. Ez a feladat csak a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet során kerülhet napirendre.

Az egész bonyolult és szerteágazó folyamatnak az alapja a kommunizmus anyagi és technikai bázisának megteremtése. A burzsoá propaganda a kommunizmus programját igyekszik egyszerűen termelési statisztikák és műszaki adatok halmazaként feltüntetni. A programban azonban a termelési statisztikák és a műszaki adatok mögött mindig látni kell az embert, aki mozgásba hozza a hatalmas termelőerőket és akinek az érdekében történik mindez. Hruscsov elvtárs a kongresszuson válaszolt azokra a rágalmakra, amelyeket a burzsoá politikusok és közgazdászok szórnak a szocializmusra, azt állítva, hogy a kommunisták áldozatul vetik oda a nehéziparnak az ember létérdekeit, hogy a Szovjetunióban a termelés csak a termelés kedvéért van: *Nem termelés a termelés kedvéért, hanem termelés az emberért — ez a párt és*

[7] Lenin Művei 26. kötet. Szikra 1952. 431. oldal.

Digitized by Google

a szovjet állam tevékenységének szent elve. A kommunizmus jelszava: *„Mindent az emberért, mindent az ember javára."*

Nem nehéz belátni, milyen új távlatokat nyit a személyiség szabad és sokoldalú fejlődéséhez az a tény, hogy a Szovjetunióban a következő húsz évben megteremtik az anyagi és kulturális javak bőségét, s a nép életszínvonala nagyobb lesz, mint bármelyik tőkésországban. A történelem folyamán először válik lehetővé, hogy teljesen és végérvényesen megszűnjék az a helyzet, melyben az emberek valamiben hiányt szenvednek. A népjólét fokozódása, a legmagasabb életszínvonal elérése azt jelenti, hogy a kommunista társadalomban szilárd anyagi, gazdasági alapja lesz a személyiség szabad és sokoldalú fejlődésének.

Helytelen volna azonban, ha csak ebben látnánk az anyagi és technikai bázis jelentőségét a személyiség fejlődése számára. Mindenekelőtt: csak a nyárspolgári szemlélet tekinti a kommunizmus építését olyan egyoldalú folyamatnak, amelyben az egyén csak kap a társadalomtól, s neki magának semmi kötelessége nincs a közösséggel szemben. Munka nélkül nem lehet létrehozni a bőség társadalmát. A kommunista társadalom alapja a munka; nemcsak abból a szempontból, hogy a munka az anyagi és szellemi javak forrása, hanem abból a szempontból is, hogy a munka az emberi személyiség fejlődésének forrása és fő eszköze. „A munka, a tett, az alkotás teszi széppé és dicsővé az embert. A munkában bontakozik ki az ember képessége, tehetsége, lángelméje, a munka teszi halhatatlanná az emberiséget."[8]

Ismeretes, hogy Marx és Engels a személyiség szabad és sokoldalú fejlődését egybekötötték a régi munkamegosztás megszüntetésével. Az ember sokoldalú fejlődésének igénye a „munka változása", a munkás „mindenoldalú mozgékonysága", a „totálisan fejlett egyén", aki felváltja a „részegyént, egy társadalmi funkció puszta hordozóját", Marxnál és Engelsnél nem egyszerűen az egyhangú munka ártalmaira való reakcióként született olyan morális követelmény, amelyet ma már az utópiák világába utalhatunk. Marx és Engels itt is elsősorban a termelés fejlődésének az objektív követelményéből indultak ki. „A termelést nem űzhetik közösen olyan emberek, mint a maiak, akiknek mindegyike egyetlenegy termelési ágnak van alárendelve, ahhoz van hozzáláncolva, ezáltal van kizsákmányolva, akiknek mindegyike csak *egy* adottságát fejlesztette ki valamennyi többi rovására, s az össztermelésnek csak *egy* ágát, vagy csak egy ágának az ágát ismeri. Már a mostani ipar is egyre kevésbé használhat ilyen embereket. Az egész társadalom által közösen és tervszerűen űzött ipar meg éppenséggel

[8] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth, 1961, 139. oldal.

Digitized by Google

olyan embereket feltételez, akiknek adottságai mindenoldalúan kifejlődtek, akik képesek áttekinteni a termelés egész rendszerét."[9]

Természetesen helytelen azt képzelni, hogy a kommunizmusban megszűnik mindenfajta munkamegosztás. Marx és Engels csak a *régi*, az osztálytársadalmakban kialakult és a kapitalizmusban szélsőségesen torz formát öltő munkamegosztás megszüntetését követelte. Ugyanakkor Engels „A lakáskérdéshez" c. munkájában „a mindenkire kiterjedő értelmes munkamegosztás" szükségességéről írt, amely mellett a társadalom nemcsak eleget termelhet minden tagjának bőséges fogyasztása és jelentékeny tartalékalap céljaira, hanem minden egyénnek elegendő szabad időt is biztosít, hogy minden, ami a történelmileg öröklött műveltségből — tudományból, művészetből stb. — valóban méltó a fennmaradásra, ne csak fennmaradjon, hanem az egész társadalom közkincsévé váljon és tovább fejleszthető legyen. Az emberi munka termelőerejének fokozásához a kommunizmusban is szükséges a munka megosztása, a specializáció, a munka korlátozása egy meghatározott területre, az egy-egy területen való elmélyülés, speciális ismeretek és képességek elsajátítása. A kommunista társadalom magas fokon szervezett termelést, magas fokú specializációt és kooperációt követel. Ebben az értelemben tehát megmarad a munkamegosztás. Megszűnik azonban a munkamegosztásnak az a módja, amely az embert egész életére egy-egy részműveletthez vagy szűkebb termelési ághoz láncolja, amely a dolgozókat szakképzett és képzetlen dolgozókra, fizikai és szellemi dolgozókra, ipari munkásokra és tőlük alapvetően különböző mezőgazdasági dolgozókra osztja.

A munkamegosztás átalakulásában döntő szerepet játszik a munka jellegének megváltozása. A termelés teljes gépesítése és az automatizálás, a tudomány eredményeinek egyre szélesebb körű felhasználása alapján mindinkább csökken és végül teljesen megszűnik a kizárólag rutin jellegű, az alkotás természetét nélkülöző, szakképzetlen munka és minden munka egyre inkább olyan munkává válik, amelyben az alkotó jelleg dominál. Megszűnik a fizikai és a szellemi munka szétválása, minden dolgozó munkája harmonikusan egyesíti majd a szellemi és fizikai tevékenységet. A munka jellegének megváltozásával a munka szakosodása a kommunista társadalomban már nem köti gúzsba a személyiség fejlődését. Ellenkezőleg: a kommunizmus anyagi és technikai bázisán a munka új jellege a munkamegosztás előnyeinek megőrzése és fejlesztése mellett lehetővé teszi a személyiség sokoldalú fejlődését.

A marxista irodalomban már rámutattak arra, hogy a termelésnek a korszerű technika alapján való fejlődése, a rohamos technikai és tudományos haladás két különböző, látszólag egymást

[9] Marx—Engels Művei 4. kötet, 416. oldal.

Digitized by Google

kizáró tendenciát szül. Egyfelől azt a követelményt támasztja az emberrel szemben, hogy minél átfogóbban ismerje a termelés technikáját és technológiáját, szűk speciális ismeretek és képességek helyett minél átfogóbb ismeretekkel és képességekkel rendelkezzen. Másfelől a termelés bonyolultsága, a termeléshez szükséges tudományos ismeretek óriási méretű felhalmozódása lehetetlenné teszi, hogy korlátlanul érvényesüljön ez a tendencia, hiszen egy ember nem sajátíthatja el teljes mértékben és egyenlő mélységben a növekvő ismereteket. Ezért szükségszerű, hogy mindenki speciális ismeretekkel rendelkezzen egy-egy körülhatárolt területen, s tevékenységét arra a meghatározott területre összpontosítsa, ahol képességeinek maximumát tudja kifejteni.

Ez a két tendencia azonban csak látszólag zárja ki egymást, a valóságban összefonódik egymással, kiegészíti egymást. Ellentmondásuk harmonikus egységben oldódik fel a munka olyanfajta specializációjában, ahol a szakember magas szakmai képzettsége egy meghatározott munkaterületen, széleskörű általános műveltséggel és magas műszaki kultúrával párosul. Ilyen típusú szakemberekkel a szocialista iparban is egyre gyakrabban találkozunk, és számuk tovább növekszik. Ezt a folyamatot segíti elő a szocialista országokban az iskolarendszer tökéletesítése, a politechnikai oktatás általános megvalósítása, a szakképzés és a korszerű általános műveltség fejlesztésének összekapcsolása az oktatásban.

Változáson mennek át maguk a szakmák is. Egyes régi szakmák teljesen eltűnnek, mások meg gyökeresen átalakulnak. A szűk, részmunkákra korlátozódó szakmák mindinkább átfogó, a technológiai folyamat egészét, vagy nagyobb szakaszát felölelő szakmáknak adják át helyüket. A teljesen gépesített vagy automatizált üzemekben nemcsak a nehéz fizikai munkát végzik el a gépek, de feleslegessé válnak a részműveletekkel foglalkozó gépkezelő munkások is. Az ő helyüket a gépmesterek, a szerkesztők, a technológusok foglalják el, akiknek a munkájában összeolvadnak a korábbi szakmák. Az automatizált üzemek munkásainak már nemcsak egy-egy részművelethez kell érteniük, hanem ismerniük kell a különböző gépeket és berendezéseket, tanulmányozniuk kell az elméleti mechanikát, az elektrotechnikát, az automata gépek szerkesztését, szabályozását és beállítását is. A szűkebb profilú szakmunkást egyre inkább a szélesebb profilú szakmunkás váltja fel. A szélesebb profilú szakmák kialakulása mellett növekszik azoknak a száma is, akik több egymáshoz kapcsolódó szakmát sajátítanak el. Sok kommunista komplex brigádban ez lehetővé teszi, hogy a brigád tagjai egymást váltsák vagy helyettesítsék a munkában, tehát a brigádon belül megvalósítsák a tevékenységi módok cseréjét.

A munkatevékenység változásának kell tekinteni a szakmai

Digitized by Google

és a társadalmi munka összekapcsolását is. A szocialista társadalomban a dolgozók milliói saját specializált munkájuk végzése mellett sokoldalú társadalmi tevékenységet is folytatnak, aktívan részt vesznek az állami ügyek intézésében, állami és társadalmi szervezetek vezetésében. A legkülönbözőbb szakmájú dolgozókat találhatjuk a tanácsok állandó bizottságaiban, a népi ülnökök között, az öntevékeny művészi együttesekben stb. Kétségtelen, hogy ez is egyik sajátos formája az egymást váltó tevékenységi módok cseréjének, s jelentősége a munkaidő csökkenésével és a szabad idő növekedésével csak fokozódik. A szabad idő növekedése kedvező lehetőségeket teremt arra, hogy a dolgozók a termelőmunkát összekapcsolják a tanulással és specializált munkájukon kívül is sokoldalúan képezzék magukat, fejlesszék képességüket.[10]

Természetesen ma még nem lehet pontosan előrelátni, hogy az emberek sokoldalú képzése és a tevékenységi módok cseréje milyen új formákat ölt a jövőben. A türelmetlenség, a megalapozatlan előreszaladás pedig helytelen és veszélyes volna. Azt, hogy a kommunizmusban *minden irányban fejlett és minden irányban iskolázott* embereket, olyan embereket kell nevelni, tanítani és kiképezni, akik mindenhez értenek, azt Lenin olyan célnak tekintette, amely felé közeledik a kommunizmus és amelyet el is fog érni, de amely csak a teljesen kifejlődött, teljesen megszilárdult és kialakult, teljesen kibontakozott és megérett kommunizmus jövendő eredménye lehet. Azt tartotta, hogy elébevágni ennek a hosszú fejlődésnek annyi, mintha egy négyéves gyereket akarnánk felsőbb matematikára tanítani.

A régi munkamegosztás a szocializmus építése során és a fejlett szocialista társadalomban csak fokozatosan alakul át. A szocialista forradalom mindenekelőtt véglegesen megszünteti a régi munkamegosztás kizsákmányoló vonásait. Megszünteti a munkanélküliséget, amely a kapitalizmus viszonyai között a régi munkamegosztás szükségszerű velejárója. A szocializmusban a társadalmi szükségletek figyelembevételével szervezik meg a dolgozók szakmai képzését, átképzését és továbbképzését. A termelés gépesítésénél külön gondot fordítanak a fizikailag legnehezebb és a legegyhangúbb munkák megkönnyítésére, a szakképzetlen, csak rutint igénylő munka arányának csökkentésére. De a régi munkamegosztásból fakadó összes korlátot — amely befolyásolja a személyiség fejlődését is — a szocializmus még nem szünteti meg. A szo-

[10] A szabadidő növelésében döntő szerepe van a korszerű technikának, amely nemcsak a munkaidő csökkentését teszi lehetővé, de a közlekedés korszerűsítésével, a házimunka gépesítésével és villamosításával lehetővé teszi a szabadidő jobb felhasználását is. A Szovjetunióban a számítások szerint 1960-ban átlagban a hét 168 órájából 41 óra volt, a termelésben eltöltött munkaidő, 127 óra a termelésen kívüli idő. Az utóbbiból azonban 14 órát tett ki a termeléssel kapcsolatos elfoglaltság (utazás, stb.), 31 órát a házimunka, önkiszolgálás és 62 órát vett igénybe az alvás és a táplálkozás. A tényleges szabadidő mindössze 20 óra volt. 1980-ra a tényleges szabadidő 3-szorosára, heti 60 órára nő.

Digitized by Google

cializmusban még nem szűnik meg teljesen a munkamegosztás társadalmi-osztályjellege sem. Ehhez a kommunista társadalmi viszonyok kialakulása szükséges.

* * *

Az osztálytársadalmakban gyakran megpróbálták a meglevő hatalmas társadalmi különbségeket az emberek természetes képességeinek különbségeivel magyarázni. Az igazság azonban ennek éppen a fordítottja: a társadalmi különbségek, a társadalom osztálytagozódása az, ami az emberek képességeit különböző mértékben korlátozza és ami oly nagy különbségekhez vezet a személyiség fejlődésében. Már Adam Smith felismerte, hogy „az az annyira különböző hajlam, amely a különféle foglalkozású embereket érett korukban látszólag megkülönbözteti egymástól, nem annyira *oka*, mint inkább következménye a munkamegosztásnak". Marx ehhez hozzátette: „Eredetileg egy teherhordó sokkal kevésbé különbözik egy filozófustól, mint a komondor az agártól. A munkamegosztás az, amely szakadékot hozott létre kettejük között".[11]

A munkamegosztás a kizsákmányoló társadalmakban elválaszthatatlanul összefüggött a társadalom osztálytagozódásával, a társadalmi egyenlőtlenséggel. A személyiség fejlődése szempontjából a társadalmi egyenlőtlenség azt jelenti, hogy nincs a társadalom minden tagjának egyenlő lehetősége személyiségének fejlesztésére, éles ellentét van a gazdagok és szegények, urak és szolgák, dúskálók és éhenveszők között. Az egyes személyiség fejlődése nem annyira természetadta képességeitől, mint inkább társadalmi helyzetétől függ.

Az emberiség legjobbjai már régóta álmodoznak az emberek egyenlőségéről. Az egyenlőség jelszavával mentek végbe a polgári forradalmak is. A polgári egyenlőség azonban sohasem és sehol sem jelentett teljes társadalmi egyenlőséget; csak az állam területére terjedt ki, ahol a feudális rendi korlátokkal szemben jogegyenlőséget ígért, de sohasem terjedt ki társadalmi, gazdasági területre. Ezért szükségszerűen csak látszat-egyenlőség lehetett, amely a legélesebb társadalmi és gazdasági egyenlőtlenséget takargatta. „A polgári demokrácia az emberi egyenlőség leple alatt a tulajdonos és a proletár, a kizsákmányoló és a kizsákmányolt közötti formai vagy jogi egyenlőséget hirdeti, amivel a legnagyobb mértékben becsapja az elnyomott osztályokat."[12] A polgári formális egyenlőséggel szemben a proletariátus követelése a valóságos

[11] Marx—Engels Művei 4. kötet 139 oldal
[12] Lenin Művei 31. kötet. Szikra, 1954. 139 oldal.

Digitized by Google

és teljes társadalmi egyenlőség, amelynek fő tartalma: az osztályok megszűnése.

Már a szocializmus is hatalmas lépés az osztálynélküli társadalom megvalósításában. Mindenekelőtt: a szocializmus megszünteti a kizsákmányolást, egyenlőkké teszi a szocialista társadalom tagjait abban az értelemben, hogy a szocializmusban nincsenek többé kizsákmányoltak és kizsákmányolók, a szocialista társadalom osztályai baráti osztályok, amelyek között a különbségek fokozatosan csökkennek és elmosódnak. A szocializmus biztosítja a politikai és állampolgári jogok valóságos egyenlőségét. Már a szocializmusban eltűnnek azok az áthághatatlan osztálykorlátok, amelyek a múltban a népi tehetségek tömegei előtt lezárták a fejlődés útját. A szocialista társadalom minden tagjának, tekintet nélkül osztályhelyzetére, lehetősége van az alkotó munkára és a tanulásra, tehetségének érvényesítésére. A munkások és parasztok milliói, akik korábban ki voltak rekesztve a politikai hatalomból, bekapcsolódtak az állam vezetésébe; a szocialista állam támogatja a népi tehetségek érvényesülését a tanulás, a tudomány és a művészet minden területén. A szocializmus megszünteti a város és a falu közötti ellentétet, felszámolja a „falusi élet bárgyúságának" (Marx) alapvető okát — az elaprózott kistermelést, s ezzel új lehetőségeket nyit a tudomány és a technika alkalmazására, a munkamegosztás fejlesztésére, a sokoldalú fejlődésre, a képességek kifejlesztésére falun is. Megszűnik a szellemi és a fizikai munka közötti ellentét is. A műveltség már nem kevesek kiváltsága, fokozatosan eltűnik az a mély szakadék, amely az iskolai képzettség tekintetében a szellemi és a fizikai dolgozókat elválasztotta egymástól. A Szovjetunióban, ahol 1939-ben 1000 munkás közül csak 82-nek (8,2 százalék) volt közép- és főiskolai végzettsége, jelenleg a munkások 40 százaléka közép- és főiskolai végzettségű. A kolhoztagok között is több mint 23 százalékra növekedett a közép- és főiskolát végzettek aránya.

De a kommunizmus első szakasza, a szocializmus még nem szüntet meg *minden* osztálykülönbséget és nem valósítja meg a *teljes* társadalmi egyenlőséget. Ez csak a teljes kommunizmusban következhet be. Csak amikor minden osztálykülönbség eltűnik, amikor megszűnnek a lényeges különbségek a város és a falu, a szellemi és a fizikai munka között, amikor az elosztás szocialista elvét az elosztás kommunista elve váltja fel, akkor valósul meg a teljes társadalmi egyenlőség, akkor lesznek teljesen egyenlőek a társadalmi feltételek mindenki számára személyiségének szabad és sokoldalú fejlesztéséhez.

A kommunista társadalmi egyenlőségnek semmi köze az emberek életének uniformizálásához. A kommunizmusban is lesz különbség az egyes emberek tehetsége, hajlama, ízlése között. Sőt,

Digitized by Google

az embereknek csak akkor lesz meg igazán a lehetőségük, hogy szabadon, a társadalmi különbségektől nem korlátozva fejlesszék ki tehetségüket és hajlamaikat. Azok az emberek közötti különbségek, amelyek a kommunizmusban is megmaradnak, most már valóban a tehetség, a hajlamok, az ízlés különbségei lesznek, nem pedig társadalmi korlátok, amelyek gátat szabnak a személyiség szabad és sokoldalú fejlődésének.

A személyiség a maga tulajdonságaival, képességeivel, hajlamaival az egész megelőző társadalmi fejlődés terméke, és ennyiben az emberek természetes képességei, hajlamai is *társadalmi* jellegűek. De a személyiség egyben mindig konkrét személyiség is, és a személyi tulajdonságok, képességek, hajlamok társadalmi jellege egyéni, individuális tulajdonságokban, képességekben, hajlamokban jelentkezik. A személyiség társadalmi meghatározottsága a konkrét egyén külső és belső feltételeinek közvetítésével érvényesül. A konkrét személyiség az ember és a környező világ bonyolult kölcsönhatásában alakul ki. Ebben a kölcsönhatásban különböző tényezők hatnak az emberre. Ilyen tényezők az emberiség életének természeti feltételei (földrajzi környezet, az emberi szervezet fiziológiai tulajdonságai stb.), amelyek a leginkább közösek és állandóak, de még ezeknek a változásait és különbségeit sem lehet figyelmen kívül hagyni a konkrét egyén fejlődésénél. A döntő tényező, amely a társadalmi fejlődés különböző szakaszaiban meghatározza a személyiség fejlődését, a társadalom fejlettsége, az emberiség kollektív vívmányai, a termelőerők, az anyagi és a szellemi kultúra színvonala stb. Végül a személyiség tulajdonságaiban életének egyéni, esetleges vonásai is tükröződnek: a konkrét egyén személyes sorsa, az a konkrét mód, ahogyan a társadalom kollektív vívmányait felhasználja és maga is részt vesz fejlesztésükben. A személyiség tehát mindig eredeti egyéniség, önálló egyéni arccal, tulajdonságokkal és képességekkel.

A kommunizmus a teljes társadalmi egyenlőség megvalósításával nem szünteti meg ezt az egyéni arcot. Ellenkezőleg: a társadalmi különbségek megszüntetésével válik ez az egyéni arc valóban a személyiség egyéni arcává. Az osztálytársadalmakban a társadalom kollektív vívmányai és ezeknek egyéni felhasználása, egyéni továbbfejlesztése közé beékelődnek az osztálykülönbségek és osztálykorlátok. Az emberek individuális életének különbségeire osztályhelyzetük különbségei nyomják rá a bélyegüket. Személyiségük egyéni arca ezért elsősorban osztályuk arca, s ezeket a korlátokat a személyiség csak kivételes esetekben tudja áttörni individuális tulajdonságaival. Az osztálynélküli társadalom, a társadalmi egyenlőség minden személyiség számára egyenlővé teszi a feltételeket a társadalom kollektív vívmányainak felhasználására, s ezzel szabadabbá és gazdagabbá teszi a személyiség egyéni

Digitized by Google

arcát, növeli a személyiségek sokszínűségét és eredetiségét. Amikor minden személyiség számára megnyílik a lehetőség az alkotó munkára, akkor ez egyáltalán nem veszi el az alkotás egyéni ízét és eredetiségét, ellenkezőleg, sokszínűbbé, mérhetetlenül gazdagabbá teszi az ember alkotó tevékenységét. Minden embernek módja lesz irodalommal és művészettel foglalkozni, de ez nem szünteti meg az irodalom és a művészet eredetiségét. „Még ha bizonyos társadalmi viszonyok között — mutatott rá Marx — minden ember kitűnő festő lenne is, ez még egyáltalán nem zárná ki azt, hogy mindenki eredeti festő is lenne." A kommunista társadalom — Marx szerint — nem a művészi alkotás eredetiségét szünteti meg, hanem a művész alárendelését a helyi és nemzeti korlátoknak, az egyén alárendelését egy meghatározott művészetnek. Ugyanez vonatkozik a személyiség fejlődésére is. A kommunizmus nem a személyiség eredetiségét, az egyéniséget szünteti meg, hanem csak az egyéniség alárendelését a társadalmi korlátoknak, az osztálykülönbségeknek.

* * *

Az antimarxizmus régi és elkoptatott fogása, hogy előbb meghamisítja, eltorzítja a marxizmust, azután pedig „megsemmisítő" bírálatnak veti alá saját hamisításának termékét. Így járnak el a marxizmusnak azok a kritikusai is, akik előbb a vulgármaterializmussal, az egyoldalú ökonomizmussal azonosítják a történelmi materializmust, azután pedig ennek alapján azt vetik a marxizmus szemére, hogy csak anyagi és gazdasági síkon vizsgálja az embert, de figyelmen kívül hagyja szellemi értékeit, belső világát, eszméit, erkölcseit, az embert, mint tudatos lényt. Azt állítják, hogy „a marxizmus szellemi lényegétől megfosztott lénynek mutatja be az embert", s ezért a materializmus ára — „a személyiség feláldozása".

Ez a marxizmus elleni vád ugyanolyan hazug, amilyen régi. Mikor a történelmi materializmus azt tanítja, hogy a társadalmi lét határozza meg a társadalmi tudatot, ezzel semmiképpen sem becsüli le az eszmék, a szubjektív tényezők szerepét. A személyiség fejlődésének a vizsgálatánál is figyelembe veszi, hogy a személyiség feltétlenül mindig tudatos személyiség. A mechanikus determinizmussal szemben — amely közvetlenül a külső okokra, külső behatásokra vezet vissza mindent a személyiségben — a marxizmus abból indul ki, hogy a külső behatások a személyiség életében mindig közvetítetten, a belső feltételek prizmáján keresztül érvényesülnek. Továbbá, az emberi személyiség nem egyszerű passzív tükröződése mindannak, ami körülveszi őt, az ember azért személyiség, mert tudatosan meghatározza viszonyát ahhoz, ami körülveszi. A tudat, a tudatosság ebben az értelemben elvá-

Digitized by Google

laszthatatlan a személyiség létezésétől. A személyiségnek erre a jellegzetességére hívja fel a figyelmet Sz. L. Rubinstein, a kiváló szovjet pszichológus „Lét és tudat" című könyvében: „Az ember azért személyiség — írja —, mert megvan a maga arculata. Az ember akkor maximálisan személyiség, ha a semlegesség, a közömbösség, az érdektelenség minimumával és a „pártosság" maximumával viseltetik minden iránt, ami társadalmi jelentéssel bír. Ezért van az ember mint *személyiség* számára olyan alapvető jelentősége a *tudatnak* nemcsak mint tudásnak, hanem mint viszonynak is. Tudat nélkül, a nélkül a képesség nélkül, hogy tudatosan meghatározott álláspontot foglaljon el, nincs személyiség."[13]

A személyiség fejlődése éppen ezért szükségszerűen magában foglalja tudatának fejlődését, a tudatosság növekedését is. A kommunizmus építésében a tudatosság növelése egyben társadalmi igény is, hiszen a magasabb munkatermelékenység megteremtése, a kommunista társadalmi viszonyok kialakulása és a kommunista együttélés szabályainak érvényesülése elképzelhetetlen a társadalomban élő valamennyi ember tudatosságának és kulturáltságának fejlődése nélkül. A kommunizmus programjában ezért jelentős helyet foglal el az emberek kommunista szellemben való nevelése.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának programjában nagy vonalakban kirajzolódik a kommunista ember szellemi gazdagsága, kitűnnek világnézetének, erkölcsének, műveltségének új vonásai. A kommunizmusban olyan emberek nőnek fel, akik *harmonikusan egyesítik* magukban a szellemi gazdagságot, az erkölcsi tisztaságot és a fizikai tökéletességet. A kommunista ember gondolkodása és magatartása megszabadul a kapitalizmus csökevényeitől, a burzsoá ideológia és erkölcs megnyilvánulásaitól, a magántulajdonosi gondolkodásmód maradványaitól, a babonáktól és az előítéletektől.

Milyen tényezők teszik reálissá, megalapozottá az új ember nevelésének tervét? Az egyik tényező: a mai szocialista ember, aki már részben a szocializmusban nőtt fel, aki a szocializmus viszonyai között élve és dolgozva új világnézeti és erkölcsi tulajdonságokat fejlesztett ki magában, aki munkában és a harcban egyaránt a hősiesség ragyogó példáit mutatta. Az új ember nevelésének célkitűzéseiben az SZKP programja nem elvont kívánságokból indul ki, hanem a mai szocialista ember legjobb tulajdonságaiból, és ezekre építi az új ember nevelésének bonyolult munkáját. A másik tényező: a társadalmi lét, a termelés, a társadalmi viszonyok kommunista átformálása. A program — a történelmi materializmus tanításainak megfelelően — abból indul ki, hogy a lét határozza meg az emberek tudatát. Az új ember nevelése elválaszthatatlan

[13] Sz. L. Rubinstein, Lét és tudat, Moszkva, 1960. 324. oldal.

Digitized by Google

tatlanul összefügg a program többi részével, a kommunizmus anyagi és technikai bázisának megteremtésével, a kommunista társadalmi viszonyok kifejlesztésével.

Az új ember nevelése, az emberek gondolkodásának, világnézetének és erkölcsének átalakítása természetesen rendkívül bonyolult folyamat. A réginek az ellenállása ezen a területen a legszívósabb. S a társadalom forradalmi átalakítása során az embereket még különböző hatások érik, a szocialista fejlődésben jelentkeznek nehézségek, ellentmondások és feszültségek is, a szocializmus belső győzelme után a két világrendszer között tovább folytatódik a harc, mégpedig gyakran igen éles formában. Mindez az emberben, az ember tudatában bonyolult kölcsönhatásban jelentkezik. Ezért az ember tudatának fejlődése nem követi automatikusan az objektív viszonyok változásait, az új ember kialakulása nem mehet ösztönösen végbe. Az új ember kialakulásában rendkívül nagy szerepe van a szubjektív tényezőknek, az ideológiai munkának, a kapitalizmus csökevényei elleni eszmei harcnak. A Szovjetunió Kommunista Pártja az új ember nevelésére irányítja az ideológiai, eszmei nevelőmunka minden eszközét: a pártszervezetek politikai felvilágosító munkáját, a tudományt, az ismeretterjesztést, az iskolát, a sajtót, az irodalmat, a művészetet stb. A legfontosabb tényező: az emberek aktív részvétele az új társadalom építésében. Az új ember új szellemi, világnézeti, erkölcsi tartalmát nem lehet valamiféle „pedagógiai lombikban" létrehozni; ez csak aktív társadalmi tevékenységben, a társadalom forradalmi átalakításában való tevékeny részvétel során lehetséges. A forradalmi gyakorlat jelentősége — mutatott rá már Marx is — nemcsak a régi uralkodó osztály megdöntésében van, hanem abban is, hogy csak így lehet tömegesen létrehozni a kommunista tudatot

* * *

A személyiség fejlődésével kapcsolatos kérdések közül jelentőségénél fogva külön kell foglalkozni a személyiség szabadságának problémájával. Ha materialista módon vizsgáljuk ezt a kérdést — tehát ha szabadságon nem szubjektív önkényt értünk, ha nem tápláljuk az abszolút szabadság hamis illúzióját —, akkor a kérdés lényege ez: hogyan győzheti le az ember a természet és a társadalom vak erőit, hogyan lehet úrrá felettük, hogyan állíthatja őket a maga szolgálatába, hogyan teremtheti meg annak a feltételeit, hogy képességei szabadon fejlődhessenek?

Az így értelmezett szabadság szükségképpen csak az objektív történelmi fejlődés terméke lehet. Az állatvilágból kiváló első emberek — mutatott rá Engels — minden lényeges dologban éppoly nemszabadok voltak, mint maguk az állatok. Csak a termelési

Digitized by Google

mód hosszú fejlődésének eredménye lehet a termelőerők olyan magas foka, amely lehetővé teszi az ember uralmát a természeten. Ez a fejlődés azonban nem egyenesvonalú, ellentmondásokon keresztül megy végbe, s gyakran visszaeséseket is tartalmaz. S mivel a termelés mindig meghatározott termelési viszonyok között folyik, az embernek nemcsak a természet vak erőit kell legyőznie, hanem a vak társadalmi erők uralmát is. A kapitalizmus viszonyai között, amikor a termelési eszközök tőkés magántulajdonban vannak, az egyébként fejlett termelőerők az egyénektől teljesen függetlenek, és tőlük elszakítottnak látszanak, dologi alakot öltenek; az egyének számára nem az egyének erői többé, hanem a magántulajdonéi. Bár a társadalmasítás magas fokán álló fejlett termelőerők biztosítják az ember uralmát a dolgok felett, a kapitalizmusban nem az ember uralkodik a dolgokon, hanem a dolgok az emberen, nem a jelen uralkodik a múlton, hanem a múlt a jelenen. Ezért a kapitalizmusban például az automatizálás — amely a valóságban a személyiség szabadságának nélkülözhetetlen eszköze — félelmet és rettegést szül a dolgozó egyénekben. A tudomány és a technika hatalmas eredményeiben nem az ember növekvő erejét, szabadságának nagyszerű eszközét látják, hanem alattomos veszedelmet, amely létében fenyegeti az emberiséget.

A személyiség szabadsága szempontjából is döntő lépés a szocialista forradalom, amely megszünteti az antagonisztikus ellentmondást a termelés társadalmi jellege és az egyéni (tőkés) kisajátítás között, megteremti a termelés társadalmi jellegével összhangban levő szocialista termelési viszonyokat, véget vet a társadalmi fejlődés ösztönösségének, és lehetővé teszi a társadalmi fejlődés tervszerű irányítását. Tulajdonképpen csak ezzel fejeződik be az ember kiemelkedése az állatvilágból. „Csak a társadalmi termelés tudatos megszervezése, amelyben tervszerűen termelnek és osztják el a termelt javakat, emelheti ki az embert a többi állat világából társadalmi vonatkozásban is úgy, mint ahogy azt általában a termelés az emberrel mint fajjal tette... Ezzel új történelmi korszak fog kezdődni, amelyben az emberek maguk, és velük együtt tevékenységük minden ága, nevezetesen a természettudomány is, minden eddigit teljesen elhomályosító lendületet fog venni."[14] Ez az új történelmi korszak: a kommunizmus, amelyben a termelőerők és a termelési viszonyok magasabb színvonalán létrejönnek az alapvető feltételei annak, hogy az emberiség végrehajtsa az ugrást a „szükségszerűség birodalmából" a „szabadság birodalmába".

A történelemben az emberek egyrészt meghatározott feltételek között cselekednek, s ennyiben cselekedeteik is meghatározottak,

[14] Engels „A természet dialektikája." Szikra, 1952. 47. oldal.

Digitized by Google

determináltak, másrészt az emberek cselekedeteikkel maguk alakítják, változtatják, termelik saját életfeltételeiket, tudatosan csinálják történelmüket. A külső életfeltételek meghatározó szerepe az emberek döntéseiben és cselekedeteiben nem közvetlenül és mechanikusan érvényesül, hanem a már kialakult személyiség tudatának, jellemének, belső feltételeinek közvetítésével és ebben az értelemben az egyén felelős a döntéseiért és tetteiért, a személyiség jelentőséggel bír a történelmi fejlődésben, az egyén cselekedetei értékelhetők. Az értékelés mércéje azonban nem valami szubjektív „abszolút szabadság", hanem az embernek az a képessége, hogy tudatosan és hozzáértéssel cselekedjen, a felismert objektív törvényszerűségeket a saját érdekében, a saját céljaira használja fel. Nem a tudatlanságon alapuló bizonytalanság teszi az embert szabaddá, hanem a szükségszerűség tudatos felismerése. Az utóbbi korlátozza az előre nem látott, nem ellenőrzött erők befolyását a történelemre és biztosítja, hogy az emberek tetteinek történelmi eredménye egyre pontosabban feleljen meg a kitűzött célnak.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a személyiség szabadsága szempontjából milyen jelentős a tudományos világnézet, amely helyesen tükrözi a történelmi szükségszerűséget. Korunkban a tudományos világnézet a legteljesebben a marxista—leninista pártok tevékenységében érvényesül, elsősorban ezeknek a pártoknak a munkáján keresztül fejlődik és terjed el az emberek gondolkodásában. A kispolgári individualisták a kommunista pártok világnézetének és programjának elfogadásában, a párt fegyelmének és szervezettségének vállalásában a személyiség önállóságának és szabadságának a feladását látják és „konformizmusról" beszélnek. A valóságban mindazok, akik a párton keresztül a tudományos világnézetre építik munkájukat és társadalmi tevékenységüket, akik gondolkodásuk vezérfonalává a marxizmus—leninizmust teszik, ezzel személyiségük szabadságának egyik fontos eszközét is elnyerik. A személyiség gondolkodását minél inkább áthatja a tudományos világnézet, annál szabadabbá válik a személyiség, annál tudatosabban szabadíthatja fel fejlődését az előre nem látható véletlenek behatása alól. Ebből a szempontból kell értékelni a kommunista nevelésnek azt az igen fontos feladatát, hogy általánossá és teljessé tegye a tudományos világnézetet az emberek gondolkodásában.

A személyiség szabadságának fontos oldala az egyén és a közösség viszonya. Az individualista szemlélet a személyiség szabadságát szembeállítja a közösséggel, a társadalom szervezettségével és az egyén szempontjából a szabadság tagadásának tart minden közösséget, minden szervezettséget. Ezzel a szemlélettel szemben a valóságban a közösségen kívül, a társadalom szerve-

Digitized by Google

zettsége nélkül, a szó igazi értelmében vett emberi szabadság nem lehetséges. Csak a többiekkel való közösségben kapja meg az egyén az eszközöket ahhoz, hogy képességeit minden irányban kifejlessze, csak az igazi közösségben és a közösség által válik lehetővé a személyes szabadság. A kizsákmányoló társadalmakban azonban az állam, bár az egész társadalom képviselőjeként lép fel, nem igazi közösség, csupán a közösség pótléka; a valóságban az uralkodó osztály erőszakszervezete az elnyomott, kizsákmányolt osztályokkal szemben. Érthető tehát, hogy a kizsákmányoló államokban „a személyes szabadság csakis az uralkodó osztály viszonyai között fejlődött egyén számára létezett és csak annyiban, amennyiben ennek az osztálynak az egyénei voltak. Az a látszólagos közösség, amelyben eddig az egyének egyesültek, mindig önállósította magát velük szemben és minthogy egy osztálynak egy másik elleni egyesülése volt, a leigázott osztály számára nemcsak teljesen illuzórikus közösséget, hanem egyúttal új bilincset is jelentett."[15]

Gyökeresen megváltozik a helyzet a szocialista államban. Az emberiség történelmében a szocialista állam az első olyan állam, amely joggal tekintheti magát a dolgozó osztályok valóságos közösségének. A szocialista állam fejlődésének első szakaszában még maga is az osztályelnyomás, a proletárdiktatúra eszköze, s ennyiben a szabadság itt is eltérő módon valósul meg a különböző osztályok egyénei számára. De ez az osztályelnyomás két alapvető szempontból különbözik a régi kizsákmányoló államokétól. Először: ez a diktatúra a társadalom dolgozó többségének diktatúrája a volt kizsákmányoló kisebbség felett, a többség számára tehát kezdettől fogva a szabadság eszköze, a valóságos szabadság biztosítéka és csak a társadalom kisebbik része számára jelenti a régi „szabadság" elvesztését; ez a hatalom a dolgozó többség érdekében korlátozza a társadalom alapvető érdekeivel szembenálló reakciós kisebbség szabadságát. Másodszor: minden eddigi uralkodó osztálytól eltérően a munkásosztály nem akarja örökössé tenni saját hatalmát, az ő számára a proletárdiktatúra csak eszköz mindenféle osztályhatalom megszüntetéséhez. Ezért a szocializmus győzelme után, amikor az antagonisztikus osztályellentmondások megszűntek, a proletárdiktatúra állama a munkásosztály önkéntes elhatározásából az egész nép egyetemes államává alakul át. Ebben a szakaszban kibontakozik az egyetemes szocialista demokrácia. De a szocialista állam fejlődésének a második szakasza is csak mérföldkő azon az úton, amely a szocialista államiságnak kommunista társadalmi önigazgatássá fejlődéséhez vezet. A szocializmusban az állam még adminisztratív eszközökkel is kénytelen szabályozni a

15 Marx—Engels „A német ideológia". Szikra, 1952. 61. oldal.

Digitized by Google

munka, az elosztás mértékét, és a társadalom életének más oldalait. A szocializmusban még nem mindenki kész arra, hogy a szocialista együttélés szabályait önként, minden adminisztratív kényszer nélkül betartsa. Az adminisztratív kényszer teljesen csak a kommunizmusban tűnhet el, amikor a szocialista államiság fokozatosan kommunista társadalmi önigazgatássá alakul át.

A kommunizmus a szabad és öntudatos dolgozók legmagasabb fokon szervezett közössége, amelyben kialakulnak a kommunista együttélés egységes és általánosan elismert szabályai, s ezeknek megtartása minden embernek belső szükségletévé és szokásává lesz. Csak ilyen közösségben és csak ilyen közösség által nyerheti el mind külsőleg, mind belsőleg minden egyén a személyes szabadság maximumát.

Digitized by Google

SZEMLE

A Vérvörös Csütörtök ötvenedik évfordulójára

A magyar polgári sajtó a századforduló utáni években sokat írt arról, hogy megváltozott Budapest képe: kiépültek a belvárosi kerületek házsorai, a külvárosok gyárkerületei. Ezzel egyidejűleg a munkásság tömegei is megjelentek a főváros utcáin.

A XIX. század utolsó évtizedeiben is voltak a fővárosban politikai tüntetések. Ezek azonban többnyire a mindinkább jobbra tolódó, a haladó jelszavakat inkább csak demagógiából, „parasztfogás"-ra használó függetlenségi párt akciói voltak. A szocialista mozgalom ekkor még nem volt tömegmozgalom, a munkástüntetésekben legfeljebb néhány ezren vettek részt; a vörös zászlót, amelyet a rendőrség tilalmazott, csak a legöntudatosabb munkások kis csoportjai bontották ki. Az első világháború előtti évtizedben megváltozott ez a helyzet; a munkásság — mint a polgári újságírók írták — „birtokába vette a pesti utcát." 1905—1907 nagy tömegtüntetésein már tízezrek ajakáról harsant fel a harci induló: „Ha elnyomónk nyakára lép — szabad lesz majd a nép!" Az 1907 utáni években csak kisebb mértékben folytatódtak a tüntetések, 1912-ben viszont olyan nagy méreteket öltöttek, mint előtte (és utána is 1918-ig) soha.

A magyarországi munkásmozgalom 1912-es fellendülésének, a Vérvörös Csütörtök kirrobanásának előzményei az 1905—1906-os mélyreható válságig nyúlnak vissza. 1906-ban az uralkodó osztályok különböző csoportjai a tömegmozgalomtól való félelem jegyében egyeztek meg egymással, de utána tovább folytatták népellenes politikájukat. Tisza István 1910-ben hatalomra kerülő Nemzeti Munkapártja megígérte, hogy — a munkásság és a haladó polgári erők lecsillapítása céljából —, választójogi reformot iktat törvénybe. Az ígéret azonban ígéret maradt. A kormány az Osztrák-Magyar Monachia uralkodó osztályainak szolgálatában a hadügyi kiadások emelésére, az ország „belső rendjének" megszilárdítására, imperialista háborúra készült. A honvédelmi miniszter 1911. május 23-án a képviselőház elé terjesztette az ún. véderő-javaslatokat, amelyek több mint 140 millió korona terhet róttak az országra. Ennyi pénzből — mint a Népszava írta — föl lehetett volna építeni az összes hiányzó iskolákat, árvaházakat, szegényházakat, aggok menedékhelyeit, meg lehetett volna alapozni a munkások rokkantsági és nyugdíjbiztosítását. A budapesti munkásság 1911. november 11-i népgyűlése állást foglalt a kormány háborús politikájával szemben, s kimondotta: „tiltakozik a militarizmus minden formája ellen, így a fegyverkezés folytonos növelése.

Digitized by Google

valamint mindazon kísérletek ellen, amelyek alkalmasak arra, hogy a népek között gyűlölködést idézzenek föl."

A munkásságot természetesen nemcsak a kormány háborús politikája, hanem saját mindennapi helyzete is nyugtalanította. Az akkori sajtót — nemcsak a szociáldemokrata, hanem a haladó polgári lapokat is — már a századforduló nagy gazdasági válsága óta állandóan foglalkoztatta az ország szociális elmaradottságának, a tömegnyomornak az ügye. A szociáldemokrata Bresztovszky Ernő megrendülve állapította meg 1909-ben megjelent „Magyarország fekete statisztikája" című munkájában: „Magyarországon ma lassú éhezés nyomorítja a tömegeket, undorító piszok között vergődő vázak lehellik be drága odujuk dögletes bűzét, munkásvér szárad a gépek kerekein, vérbajt terjeszt a prostitúció, gyilkol a tüdővész, minden második gyerek tíz éves kora előtt kerül a sírba." A függetlenségi párt haladó szárnyának vezére, Justh Gyula egyik (1911-ben közreadott) beszédében hangsúlyozta: „...ebben az országban tízezer népiskola hiányzik, közegészségi állapotaink a legmizerábilisabbak, a megélhetési viszonyok a legrosszabbak, — mutatja a kivándorlás... Nálunk annyi baj, annyi seb van, amit orvosolni kell és nem kerül rá pénz, mert mindent felemészt a militarizmus."

Ami a megélhetési viszonyokat illeti, a monopóliumok tevékenységének következményeként 1900 és 1913 között 35—40 százalékkal emelkedett az iparcikkek ára. Hasonló drágulási folyamat zajlott le a mezőgazdaságban is. A fegyverkezés terhei is elsősorban a dolgozókra hárultak, főleg fogyasztási adók formájában. A megélhetési költségek rohamos emelkedésével nem tartott lépést a névleges bérek emelkedése: a reálbérek csökkentek. Mindehhez még a tőkések a munka intenzitását is fokozták; különféle „izzasztó" munkamódszereket vezettek be. A munkásosztály küzdelme a századvégihez viszonyítva megrövidítette ugyan a munkanapot, de a munkásság 70 százaléka még 1910-ben is napi 10 óránál többet dolgozott. A tömegnyomort a kivándorlási statisztikák is mutatták. A kivándorlás — Ady „menekülő forradalom"-nak nevezte — évente százezrekkel apasztotta az ország népességét.

A munkásság elkeseredését tehát 1912 küszöbén a ferencjózsefi Magyarország közállapotai táplálták. Az első világháborút közvetlenül megelőző évek egyik fontos jellemző vonása a tömegek radikalizálódása, a szakszervezeti tagság számának növekedése, a sztrájkmozgalom fellendülése. A magyarországi munkásosztály öntudatosabb része a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a vele szerves kapcsolatban levő szakszervezetek zászlai alá tömörült. Akkori egyedüli pártjának vezetésével a munkásság el is ért bizonyos eredményeket a munkaviszonyok megjavítását illetően. A párt politikai követelései nagy munkástömegeket mozgósítottak és döbbentették rá a dolgozók kiszákmányoltságára, jogtalanságára. A munkásságnak a mindennapi gazdasági követelésekért, politikai jogokért vívott küzdelmét azonban a pártvezetőség nem kapcsolta össze forradalmi követelésekkel, hanem a századfordulótól kezdve mindinkább a reformizmus útjára tért s arra töreke-

Digitized by Google

dett, hogy a munkásság osztályharcát reformok kivívását célzó békés akciókra korlátozza. A szociáldemokrata vezetők az általános, titkos választójog kivívását tekintették a politikai küzdelem központi kérdésének. Ettől várták az ország demokratizálódását, s olyan csodaszernek tekintették ezt, amely gyökeresen megváltoztatja majd a munkásság, a dolgozó nép helyzetét. A választójogért folytatott agitáció természetesen hatással volt a munkásságra. A szervezett munkásság jelentős része is ettől remélte politikai és gazdasági helyzetének jobbra fordulását, a demokratikus átalakulás megkezdését. A választójog követelése figyelembe véve a munkásság politikai jogfosztottságát — önmagában helyes követelés volt, mértéktelen túlbecsülése azonban káros illúziókat keltett a parlament jelentőségét illetően, és elvonta az erőket az osztályharc más területeiről.

1912 elején nagyarányú sztrájkmozgalom bontakozott ki a fővárosban. A nagyobb gyárak szervezett munkásai sztrájkba léptek; béremelést és heti 57 órás munkaidőt követeltek. A pártvezetőség azonban nem sok erőt fordított a gazdasági küzdelem fellendítésére, mert minden energiáját a nagy választójogi tüntetés előkészítése kötötte le. A tüntetés megszervezésének közvetlen oka gróf Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök február 15-i kijelentése volt, amelyből kitűnt, hogy a kormány csak a katonai javaslatok megtárgyalása után hajlandó a választójogi reformmal foglalkozni. A munkástömegek elégedetlenek voltak a választójogi küzdelem meddősége, a súlyos gazdasági helyzet és a háborús készülődések miatt, s cselekedeteket követeltek. A pártvezetőség tisztában is volt ezzel, s azt remélte, hogy a tömegdemonstráció hatására a kormány előbb lesz kénytelen napirendre tűzni a választójogi reformot. Reformista politikai irányvonalából következett az a terve, hogy még március elején olyan tüntetést szervez, amely nagyméretű, de békés körülmények között zajlik le, megnyugtatja az elégedetlen tömegeket és megrémíti az uralkodó osztályokat, de nem veszélyezteti a párt legalitását és a vezetők pozícióit.

A pártvezetőség felhívására 1912. március 4-én százezres munkástömegek özönlötték el a fővárost. A város szinte valamennyi kerületében felharsant a dal:

Jogfosztott nép, gyerünk ki az utcára,
Hadd remegjen grófi herék bandája!
Ha nem hallják jogot kérő szavunkat,
Majd megérzik bilincstépő karunkat!

„Csak egy szikra kell, és levegőbe röpül ez a város" — írta március 5—i tudósításában a Népszava. A pártvezetőség azonban nem feledkezett meg a „békés keretek"-ről; beérte azzal, hogy a tömegek „megmutatták erejüket", és meggyőzte a tüntetőket arról, hogy ezzel egyelőre megelégedhetnek — a tüntetés hatása nem fog elmaradni. A munkások békésen hazatértek, a hatalom urai pedig továbbmentek a maguk útján. Lukács László miniszterelnök — Khuen-Héderváry utóda — 1912. május 19-ére kitűzte a katonai javaslatok képviselőházi tárgyalását, és a parlamenti ellenzék ellenállásának letörésére erőszakos intézkedéseket helye-

Digitized by Google

zett kilátásba. E politika végrehajtására a kormány május 22-én Tisza Istvánt választatta meg a képviselőház elnökévé. Ez nyílt kihívás volt; arra mutatott, hogy a kormány nemcsak a tömegmozgalmakkal, hanem a parlamenti ellenzékkel is le akar számolni és továbbhalad a mélységesen reakciós politika útján.

Egy munkás már a május 21-i ülésen olyan röpcédulát szórt le a képviselőház karzatáról, amelyen ez állott: „Olyan törvénynek, amely a törvényes út megkerülésével, vagy a meglévő törvények sárba tiprásával készül, senki sem tartozik engedelmeskedni! Ha a képviselőházban erőszakot alkalmaznak, akkor az országban megszűnt a törvények kötelező ereje." Május 22-én azután megjelent a szociáldemokrata párt felhívása, amely másnapra, csütörtökre, általános sztrájkot és tömegtüntetést hirdetett. A pártvezetőség elképzelése ugyanaz volt, mint március 4-e előtt: azt remélte, hogy a békés tömegfelvonulás nyomatékot ad Justh Gyula meg hívei, és általában a parlamenti ellenzék küzdelmének, hatást tesz a képviselőházi vitára, s arra készteti a kormányt, hogy még a katonai kérdések tárgyalása előtt a képviselőház elé vigye a választójogi reformot.

A hatóságok, amelyek figyelemmel kísérték az előkészületeket, aggodalommal tekintettek május 23-a elé, és nem bíztak a tüntetés békés jellegében. Budapest főkapitánya betiltotta a tüntetést, arra hivatkozva, hogy „a napok óta izgalomban tartott, s a törvénytelen izgatással egybegyűjtött tömeg a közrendet és a közbiztonságot veszélyeztetni fogja". A munkásság hangulata valóban radikális volt. Harckészségét nemcsak a hazai viszonyokból fakadó elkeseredés táplálta, hanem azok a hírek is szították, amelyeket a szociáldemokrata sajtó közölt, s amelyek arról szóltak, hogy Európa-szerte fellendülőben van a munkásmozgalom: szaporodnak a sztrájkok, a politikai tüntetések, a háborúellenes megnyilvánulások. Oroszországból, a nemzetközi forradalmi mozgalom központjából is ösztönző hírek érkeztek. Az 1912 áprilisi lénai sortűz új forradalmi időszak kezdetét jelezte.

A betiltó végzés következtében a szociáldemokrata vezetők nehéz helyzetbe kerültek. Ha engedelmeskednek az utasításnak, akkor kockára teszik tekintélyüket a tüntetésre készülő munkások előtt. A nagyhangú fogadkozások után a meghátrálás nyílt kudarc lett volna. Ha azonban az elutasító határozat ellenére megismétlik sztrájkra és tüntetésre szóló felhívásukat, akkor a karhatalommal való összeütközés várható. A pártvezetőség, amely bízott abban, hogy a tüntetés békés marad, ezt az utóbbi megoldást választotta: nem vette tudomásul a betiltó végzést.

1912. május 23-ának reggelén a külvárosok — Csepel, Erzsébetfalva (ma: Pesterzsébet) Kispest, Újpest — és a budapesti ipari kerületek — Angyalföld, Kőbánya, Óbuda — irányából hatalmas munkástömegek hömpölyögtek a belváros, a Parlament épülete felé. „Abcúg Tisza! Éljen a választójog!" — hangzottak fel a jelszavak, és öklök emelkedtek a magasba. Majd később: „Le az osztályparlamenttel!" A Ferdinánd téren (ma: Élmunkás tér) rendőrkordon állta a tüntetők útját. De nem sokáig. A tömeg kő- és vasdarabokkal, botokkal tá-

Digitized by Google

madt a rendőrökre, s elsöpörte az akadályt. Előnyomulását a bevetett lovasrendőrök sem tudták megakadályozni. A belső Váci úton, a Nyugati pályaudvar közelében a rendőrcsákók mögött feltűntek a csukaszürke egyenruhák, felvillantak a „k. u. k." hadsereg szuronyai. A katonák visszanyomták a tömeget a Ferdinánd térre. Egy tüntető holtan maradt a Váci út kövezetén.

Az Országházhoz vezető utakat a katonaság és a rendőrség elzárta. Az Országház tér (ma: Kossuth Lajos tér) felé vezető utcákban és a környező tereken volt leghevesebb a küzdelem. A Szabadság tér környéke katonai táborhoz hasonlított. A rendőrség vad rohamai, a véres kardlapozások még a kivezényelt katonákat is megdöbbentették. Amikor a Báthory utca környékén a tisztek sortűzhöz készülődtek, egy munkás odakiáltott a katonáknak: „Katonák! Testvérek! Ne lőjjetek! Értetek is harcolunk!" A katonák pedig meghökkenve, mozdulatlanul álltak szemben a tömeggel s — mint a kortársak visszaemlékezései is tanúsítják — a 32. gyalogezred, a budapesti házlezred kivezényelt alakulatai nem lőttek a főváros munkásaira. Még a tisztek között is akadtak olyanok, akik emberségesen viselkedtek.

A karhatalom csak nagy erőfeszítések árán tudta megakadályozni, hogy a tömeg utat törjön az Országházhoz. A harc hevében a munkásság jelszavai mind radikálisabbá váltak. Már nemcsak Tiszát abcúgolták és a választójogot éltették, az Osztrák-Magyar Bank Szabadság téri épülete előtt már felhangzott a kiáltás: „Le a polgári társadalommal! Le a bankuzsorásokkal, lámpavasra velük!" A tömeg már a forradalom jelszavát is hirdette, s a demokratikus célkitűzések mellett szocialista követeléseknek is hangot adott. A Népszava riportere így számolt be a tüntetés egyik jellegzetes epizódjáról: „Egy Alkotmány utcai attaknál félelmetesen gyönyörű kép bontakozott ki. A rohanó huszárok és lovasrendőrök elől menekülő tömegből egyszerre csak kivált egy lobogóhajú, ingujjra vetkőzött munkás. Mezítelen mellel, fölemelt karokkal megállt az út közepén és a kavargó zűr-zavarba élesen kiáltotta bele: »Éljen a forradalom!« A menekülő tömeg visszafordult és a kiáltásra százszoros visszhang felelt, majd elkeseredett elszántsággal nyomultak visszafelé."

A parlament környékén utcakövekből, felfordított villamosokból torlaszokat emeltek a tüntetők, s több helyen kőzáport zúdítottak a rendőrökre. Lövések is eldördültek. A kora délutáni órákban nagy munkástömegek vonultak Petőfi szobrához, hogy hitet tegyenek a forradalmi eszmék mellett. A rendőrség itt is útját akarta állni a felvonulásnak. „Délután fél háromkor — írja a Népszava tudósítója — már megkezdődött az első attak és így ment egész délután 6 óráig. A huszár- és rendőrrohamok egy percre sem szüneteltek. A kiszorítottak helyét azonban mindig új és új tömegek foglalták el, akik halálmegvető bátorsággal állottak a brutális rendőrök kardjai elé." A tüntetők soraiból lépten-nyomon felhangzott a munkás-Marseillaise:

Nem lesz a tőke úr
mirajtunk,
Elvész, aki a múltnak él.
A szabadság honába tartunk,
Az igazság nékünk a cél.

Digitized by Google

A munkások mellett ott voltak az utcán a fiatal haladó értelmiség képviselői, a Galilei-kör diákjai. A járdákról, vagy a lehúzott redőnyök mögül sok értelmiségi és kispolgár is rokonszenvvel figyelte az eseményeket. Az ő véleményüket fejezte ki Bíró Lajos, a neves író és publicista, amikor a Világ május 25-i számában így monologizált: „Miért, szerveznék én polgárőrséget ezek ellen a valóban féktelenül harcoló proletárcsapatok ellen, mikor én — igaz: lagymatagon — ugyanazt akarom mint ők?"

A délutáni órákban a tüntetők megtámadták az angyalföldi rendőrőrszobákat. A Váci úton barikádokat emeltek, s mögülük lőfegyverekkel támadtak a rendőrökre. A tüntetés úgyszólván a főváros egész területére kiterjedt. A kidöntött gázlámpákból ömlő és meggyújtott gáz fénye, az eldördülő lövések már a forradalmi összecsapás képét idézték fel.

Miközben az utcákon dúlt a küzdelem, a képviselőház ülésezett. A polgári ellenzék képviselői is élesen bírálták Tisza konok népellenes politikáját. A szociáldemokratákkal szövetséges Justh-párt egyik képviselője Eitner Zsigmond azt mondotta: „Ami most odakünn történik, abban hatvannégy esztendőnek a keserűsége nyilatkozik meg." Még a függetlenségi párt jobbszárnyának vezére, Kossuth Ferenc is felhívta a figyelmet arra, hogy a tüntetés mélyreható társadalmi átalakulások kifejezője. „Itt Magyarországon — mondotta — 1848 óta egy új, hatalmas osztály keletkezett, amelyik ki van zárva a politikai jogokból. Ennek az osztálynak jogokat kell adni." Arra a hírre, hogy az utcákon vér folyik, Apponyi Albert arra kérte Tiszát: függessze fel az ülést. „Semmi közöm ahhoz, ami az utcán történik! — hangzott a válasz. — Nem vagyunk jóléti bizottság! Ha ötven halott lesz az utcán, akkor sem függesztem fel az ülést!" Tisza egyik híve, Radványszky Albert kifakadt: Csak öt halott van — kiáltotta. — „Majd lesz ezer meg ezer, ötször annyi katona fog felvonulni, ha kell ágyúkkal!"

A kormánynak azonban — látva a közvéleménynek a parlamentben is megnyilvánuló hangulatát — nem volt bátorsága ahhoz, hogy kizárólag a szuronyok erejére bízza a tüntetés leverését. Rövid idővel Tisza dölyfös szavainak elhangzása után úgy döntött a parlament épületében ülésező minisztertanács, hogy a szociáldemokrata pártvezetőség segítségével kell elérni a tüntetés beszüntetését. A minisztertanács szigorú megtorló intézkedésekkel (a pártvezetőségi tagok letartóztatásával, statáriummal stb.) fenyegetőzött, azután pedig időt adott a pártvezetőségnek arra, hogy cselekedjék. Jól számítottak: a délutáni órákban megtartott pártvezetőségi ülés elhatározta, hogy befejezi a küzdelmet. Felhívást adott ki, s ebben kijelentette: a sztrájk és a tüntetés elérte célját, megmutatta a munkásság erejét, előrevitte a választójog ügyét — a további harcnak nincs értelme.

Ez a felhívás nagy zavart keltett. A vidéki városokban éppen a délutáni órákban bontakoztak ki a tüntetések; Szeged, Debrecen, Győr, Pécs, Miskolc és más városok utcáit nagy munkástömegek árasztották el. A nemzetiségi területek ipari központjaiban együttesen küzdöttek a különböző

Digitized by Google

nemzetiségű munkások. A legtöbb vidéki városban — a pártvezetőség határozata ellenére — május 24-én is folytatódott a sztrájk. Budapesten is újabb fegyveres összecsapásokat, barikádharcokat robbantott ki ezen a napon a tőkések erőszakossága. Sok gyáros ugyanis el akarta bocsátani azokat a munkásokat, akik részt vettek a 23-i tüntetésben. A küzdelem központja ezúttal az Angyalföld volt: a munkások a nap folyamán szinte teljesen birtokukban tartották ezt a gyárnegyedet. A harc eredményeként a gyártulajdonosoknak engedniük kellett: megígérték, hogy újból alkalmazzák a sztrájk és a tüntetés részvevőit. A május 24-éről 25-ére virradó éjszakát városszerte a felgyújtott barikádok fénye világította be. 26-án megkezdődött a munka a gyárakban. Néhány hónapi viszonylagos csend után azonban 1912 őszén újra felcsapott a munkásság elkeseredésének lángja. A főváros utcáin ismét tüntetők jelszava harsant: „Éljen a béke!" „Le a háborúval!", „Éljen a köztársaság!"

Mit ért el vajon a munkásság május 23-i küzdelme? Nem voltak-e hiábavalók az áldozatok? Nem, a Vérvörös Csütörtök megmutatta, hogy proletariátus, élén a szervezett munkássággal, országos politikai tényező. A tüntetésnek óriási hatása volt az egész politikai életre. A polgári radikális reformer, Jászi Oszkár, 1912. május 23. küzdelmeitől indíttatva, ismét — bár most is csak átmenetileg — rokonszenvvel fordult a forradalmi módszerek felé, és a Huszadik Század hasábjain nagy lelkesedéssel írt arról, hogy „az új proletárlélek ma az ország legnagyobb, legfegyelmezettebb, legáldozatkészebb, legimpozánsabb politikai ereje". A Vérvörös Csütörtök eseményei hozzájárultak ahhoz, hogy Károlyi Mihály Justh Gyula zászlaja alá álljon és megkezdje küzdelmét az ország demokratikus átalakításáért. A forradalmi módszereket elutasítva, de a munkásság választójogi küzdelmével rokonszenvezve, Nagyatádi Szabó István gazdapártja csakúgy Tisza önkénye ellen foglalt állást, mint a keresztényszocialista Giesswein Sándor prelátus.

A magyar kultúra kimagasló képviselői megértették és mélyen átérezték 1912. május 23. történelmi jelentőségét. Babits Mihály verse szerint „Magyarország nagy betegágyán vér és kínok közt megszületett a jövő". Kaffka Margit a munkások barikádjairól, a tisztító viharról, „álomkoronák" gurulásáról írt. Néhány héttel május 23-a után jelent meg Ady Endre verse: „Rohanunk a forradalomba." A nagy tüntetés azokra az írókra is hatott, akiket a magyar fejlődés sorskérdései különben alig foglalkoztattak. Molnár Ferenc fanyar humorral írt egyik riportjában a polgári magatartás sivárságáról, és nem titkolta, hogy a tüntetés okát elsősorban a tömegek nyomorában kell keresni. A liberális Kozma Andor „a roppant erők" felvonulása láttán a nemzetet megosztó testvérháborútól félt, de észrevette „a munkában edzett komoly hadat" és „az új tanok hitében égő rajongó, lázas szemeket".

De a haladás tömörülő erői nem voltak elég erősek arra, hogy meghátrálásra bírják Tisza Istvánt. A gyakorlatban semmi sem lett az amúgy is vérszegény választójogi reform-tervekből. A

Digitized by Google

parlamenti ellenzékkel viszont még 1912-ben leszámolt a kormány, a tető alá hozta a munkásságot gúzsba kötő háborús törvényeket. A politikai erjedésnek azonban nem lehetett útját állni. A Vérvörös Csütörtök megerősítette és kiszélesítette azoknak a táborát, akik az új, demokratikus Magyarországért küzdöttek. A hatalom háborúra készült, de politikájára már árnyékot vetett 1918—19 forradalmainak érlelődése.

A magyarországi munkásmozgalom fejlődését illetően is nagy volt a Vérvörös Csütörtök jelentősége. Az évtizedek óta meddő választójogi küzdelem és május 23 barikádharcai ismét — talán minden eddiginél nagyobb nyomatékkal — vetették fel a kérdést: „Hogyan jussunk tovább?" Az események hatására Kunfi Zsigmond, a pártvezetőség tagja maga is a kivezető utat kutatta a Szocializmus hasábjain: sejtette, hogy a reformista módszerek zsákutcába visznek, elvben jogosnak ítélte a forradalmi erőszak alkalmazását, de ő sem tudott megszabadulni a választójogi küzdelem bűvöletétől. Mint 1912—1913 eseményei bizonyítják, a pártvezetőségnek és magának Kunfinak gyakorlati tevékenysége során nem érvényesültek a szórványosan jelentkező helyes felismerések. Az MSZDP vezetősége továbbra is reformista módon manőverezett. Az 1913-as pártkongresszuson Garami Ernő arról beszélt, hogy a pártvezetőség taktikája „valamennyi lehetséges taktika közül a legjobb". A kongresszus elé terjesztett jelentésében a vezetőség már ismét azt hangoztatta erőteljesen, hogy nem akarta forradalmi harcba hívni a munkásságot, hiszen az még nem elég erős arra, hogy szembeszálljon az uralkodó osztályokkal. Fel sem vetette azt a kérdést, miért nem mozdultak meg a paraszti tömegek, miért korlátozódtak a parasztság akciói 1912 nyarának aratósztrájkjaira? Ez a kérdésfelvetés már a párt politikájának elvi alapjait: az egész polgári demokratikus átalakulással, az agrárkérdéssel és a nemzeti kérdéssel kapcsolatos állásfoglalását érintette volna. Vezetőinek megalkuvó politikája volt az alapvető oka annak, hogy a párt nem építette ki a munkás-paraszt szövetséget, nem nyerte meg magának a nemzetiségi tömegeket.

Hiába magyarázkodott a pártvezetőség, a Vérvörös Csütörtök erősen megtépázta tekintélyét. A baloldali ellenzék, a párton belüli osztályharcos elemek megerősödtek; május 23 tanulságai alapján az 1913-as kongresszuson számos küldött — közöttük Kun Béla is — élesen bírálta a párt politikáját. 1913 tavaszán, amikor a pártvezetőség a meghirdetett általános sztrájk leszerelésével mintegy meg akarta ismételni 1912. május 23-i tevékenységét, már a felháborodás vihara zúgott végig a szervezett munkásság sorain, s a munkások sűrűn hivatkoztak május 23-ára.

A Vérvörös Csütörtök az osztályharc további küzdelemre buzdító iskolája, 1918—19 forradalmi mozgalmainak előjátéka volt. Emléke a Horthy-uralom sötét éveiben is lelkesítette a magyar munkásosztályt. Tizedik évfordulóján, 1922 májusában, az illegális kommunista párt lapja, a Kommün joggal állapította meg, hogy „az út, amelyet a magyarországi proletariátus 1912 májusában járt, a forradalmi

Digitized by Google

fegyveres osztályharc útja volt, ámbár célkitűzései nem voltak világosak, s nem látta tisztán merre kell mennie". A huszadik évfordulón az illegális Kommunista azt írta, hogy „1912. május 23. a proletár harci bátorság, forradalmi tömegerő és áldozatkészség ünnepe volt". Mindkét megemlékezés hangoztatja a vezető erő jelentőségét. „A proletariátus — írja a Kommün — nagyszerűen viselkedett a harcban, de alkalmas vezetők nélkül maradt és el kellett veszítenie a csatát." „1912. május 23. egy hatalmas tömegmozgalom tetőfokát jelzi, mely nem tudott magasabbra csapni, mert vezetői nem vezették további harcra" — állapította meg a Kommunista.

A kommunisták 1912. május 23-ról szólva mindig is hangoztatták, hogy a Vérvörös Csütörtök bebizonyította a hazai munkásosztály forradalmi lendületét, elősegítette a haladás magyarországi erőinek tömörülését, elmélyítette a reformista politika válságát. De a legfontosabb tanulságról sem feledkeztek meg soha: arról, hogy a munkásosztály harcát csak forradalmi munkáspárt viheti győzelemre.

Erényi Tibor

Népművelés a fővárosban

A Budapesti Pártbizottság a kulturális élet különböző területein dolgozó több mint száz szakember közreműködésével a múlt év végén megvizsgálta Budapest kulturális fejlődésének főbb vonásait, a párt művelődéspolitikai irányelveinek végrehajtását a fővárosban. A pártbizottság decemberi ülése összegezte három év népművelési és művészeti eredményeit, feltárta az egyes területek problémáit és megfogalmazta a soron levő feladatokat.

A fővárosi dolgozók kulturális nevelésében elért eredmények jelentős összetevője az volt, hogy *a Budapesti Pártbizottság rendszeres figyelmet fordított munkájában az átfogó művelődéspolitikai kérdésekre és a kulturális munka egyes szakterületeire.* A párt-végrehajtó bizottság előzetes helyszíni tanulmányok alapján határozatot hozott a fővárosi művelődési otthonok munkájáról (1959. március 16.), a tudományos ismeretterjesztés feladatairól (1959. december 21.), a KISZ Felszabadulási Kulturális Seregszemléjéről (1960. január 4.), az üzemi közművelődési könyvtárak tevékenységéről (1960. november 14.) és a munkások között folyó műszaki propagandáról (1961. december 4.). Ezek a határozatok a kerületi pártbizottságok révén eljutottak az alapszervezetekbe és elősegítették a dolgozók közötti kulturális munka fejlődését. A kerületi pártbizottságok rendszeresen visszatérnek a művelődéspolitikai irányelvek végrehajtásának ellenőrzésére, s nem igen van olyan budapesti kerület, amelynek pártbizottsága legalább

Digitized by Google

félévenként meg ne vizsgálná a kulturális munka valamely területét.

Az előrehaladás második összetevője: *a tanácsi és a tömegszervezeti munka összehangolása.* Ez a legutóbbi időkig hiányzott; ennek következtében gyakran jelentkeztek egymástól független törekvések a főváros kulturális életében, s ez gátolta az erők egyesítését. A Budapesti Pártbizottság Kulturális és Köznevelési Osztálya mellett létrehozott népművelési bizottság ezért közös programban egyesítette a tanács és a tömegszervezetek 1961/62. évi népművelési feladatait. E program alapján dolgoznak a kerületi tanácsok, a szakszervezetek, a KISZ, a Hazafias Népfront, a Nőtanács és más tömegszervezetek. Így a munka tartalmát és formáit illető fő kérdésekben egységes hatás éri a fővárosban dolgozó többezer kultúrmunkást.

Az eredmények harmadik és talán leglényegesebb tényezője: *a népművelésre fordított fokozott figyelem.* Kulturális forradalmunk megvalósítása természetesen a művelődés minden ágára nagy feladatokat hárít. Tudományosan megalapozott és összefüggő rendszerbe foglalt műveltséget *oktatási* intézményeink nyújtanak legeredményesebben. Ezért vált társadalmi üggyé az oktatási reform. Népgazdaságunk és egész társadalmunk fejlődésében közismerten tekintélyes helye van a *tudománynak,* és természetesen a művelődés külön ágaként beszélünk a *művészetekről.* Ezekhez kapcsolódik a *népművelés,* amely mintegy kiegészíti az oktatás, a tudomány, a művészet körülhatárolt feladatait. A népművelés különleges szerepe abban van, hogy az iskolán kívüli nevelés gazdag lehetőségeivel alakítja a munkások, a parasztok, az értelmiségiek és a többi társadalmi réteg *világnézetét;* az iskolai oktatást követő továbbképzéssel gazdagítja a dolgozók *általános és szakmai műveltségét;* a művészetek hatékonyabb propagandájával alakítja a lakosság *művészeti közízlését;* a társas szórakozás feltételeinek megteremtésével befolyásolja a *társadalmi együttélés új szocialista formáit;* és — mindezt összevetve — szolgálja a nép politikai, eszmei, erkölcsi egységének erősödését, *szocialista forradalmunk teljes és végleges győzelmét.*

Cikkünkben jelentőségének megfelelően elsősorban társadalmunk vezető osztályának, a munkásosztálynak kulturális nevelésével, a munkások közötti népművelés eredményeivel és problémáival foglalkozunk.

*

A népművelés időszaki programjának kimunkálásához figyelembe kell venni a művelődők ismereteinek, tudásának színvonalát. Egy kétmilliós város lakosságának műveltségi szintjét azonban igen nehéz meghatározni. Bázisként leginkább az iskolai végzettséget fogadhatjuk el. Az 1960. évi népszámlálás adatai szerint a főváros 14 éven felüli lakosságának 53,3 százaléka végezte el az általános vagy más, ezzel egyenértékű iskolát; a 18 éven felüli lakosság 19,1 százaléka érettségizett, illetve középiskolát végzett; a 24 éven felüli lakosság 6,4 százaléka egyetemet, illetve főiskolát végzett. Ez a sta-

Digitized by Google

tisztika kiállja ugyan a más országokéval való összehasonlítást, de a megoldandó feladatok nagyságát is jelzi.

Kulturális politikánknak imponáló eredménye a *felnőttek oktatásának* ugrásszerű emelkedése. Az 1957-es számot 100-nak véve az idén az általános iskolában tanuló felnőttek száma 432-re, a középiskolában tanuló felnőtteké 326-ra emelkedett. Igen jelentős a felsőfokú oktatásban részt vevő dolgozók száma is. A felnőtt-oktatás különböző szintjein összesen 77 000 budapesti dolgozó tanul, számuk tehát lényegesen meghaladja a budapesti középiskolás diákok összlétszámát (54 000). Ez új vonása oktatási rendszerünknek, s kulturális politikánk mélységes demokratizmusát fejezi ki.

A művelődés egyéb ágaiban is nagy a számszerű fejlődés. Az ismeretterjesztő előadásoknak tavaly egymillió hallgatója, a könyvtáraknak több mint félmillió beiratkozott olvasója, a filmeknek csaknem 40 millió nézője, a színházaknak több mint 3,5 millió, a múzeumoknak 1,5 millió látogatója, a hangversenyeknek 600 000 hallgatója volt. Ezek az eredmények nem egyszerűen a jó szervezést dicsérik; fejlődő, erősödő szocialista társadalmunk új emberének lényeges jellemző vonása tükröződik bennük: a művelődésre való állandó törekvés.

Nem élhetünk azonban a számok bűvöletében. A legfontosabb kérdés az, hogy mi a tartalma annak a műveltségnek, amelyet a népművelés különböző eszközeivel terjesztünk? Nem lehet közömbös, hogy népművelő tevékenységünk eszmeisége a szocialista elemeket erősíti-e az emberek tudatában, vagy polgári, kispolgári nézeteknek ad újabb táplálékot. Ezért került fővárosi kulturális munkánk homlokterébe is a *világnézeti nevelés*. Nem kétséges, hogy a lakosság megváltozott életkörülményei objektíve is alakítják az emberek politikai szemléletét, formálják gondolkodásukat és erkölcsi felfogásukat. A felszabadulás óta megtett út, a szocializmus eredményes építése alapvetően megváltoztatta a fővárosi dolgozók életmódját. A szocialista termelési viszonyok kialakítása a munkásosztály vezetésével és egyidejű politikai, világnézeti fejlődésével ment végbe. A szocializmus építése erősíti a munkásokban a társadalom vezető osztályára jellemző erkölcsi és politikai vonásokat. Az új társadalom építése során alakul és szilárdul a munkához való új, szocialista viszony. Ez megmutatkozik a helyileg kezdeményezett munkaversenyekben, a szocialista brigádmozgalomban, a „szocialista munka műhelye" megtisztelő címért folyó nemes versengésben, népgazdasági terveink túlteljesítésében. A szocialista nagyüzem emberformáló kohójában kialakul a közösségnek élő, a közösségért dolgozó szocialista ember. De az emberek tudatának, világnézetének, gondolkodásmódjának átalakulása nem ösztönösen megy végbe, nem mechanikusan követi az objektív feltételek változásait, hanem tudatos nevelőmunkát, világnézeti nevelést is feltételez.

A világnézet leginkább nem elvont filozófiai igazságok hangoztatásával, hanem konkrét tudo-

Digitized by Google

mányos ismeretek, irodalmi és művészeti élmények útján formálható. Az üzemi népművelés természetesen arra irányul, hogy gazdagítsa a munkások általános és szakmai műveltségét. Igen fontos, hogy az így elsajátítható műveltségi anyag megfeleljen a kor követelményeinek, a korszerű általános műveltség tartalmának, amely magában foglalja mind az alapvető társadalomtudományi, mind az alapvető természettudományi és műszaki ismereteket. A munkások általános műveltségének fejlesztésében a természettudományoknak kell nagyobb teret biztosítanunk.

•

Az elmúlt három évben nagyot lendült a *tudományos ismeretterjesztés*. Tavaly kb. 14 000 előadás hangzott el, nagyobbrészt üzemi dolgozók előtt. Tárgykörük igen változatos volt, de tudományágak szerinti arányuk kifogásolható (60,6 százalékuk társadalomtudományi, 29 százalékuk természettudományi, 10,4 százalékuk műszaki előadás). Változatlanul uralkodik a humán tárgyakra épített műveltségi anyag. Ezen feltétlenül változtatni kell, s jóval nagyobb helyet kell adni a természettudományi témáknak. Figyelemreméltó, hogy a tudományos világnézet megalapozása végett számos üzemben tartottak fejlődéstörténeti előadássorozatokat a világmindenség kialakulásáról, az élet keletkezéséről, az élővilág fejlődéséről és az ember származásáról. A világ keletkezéséről és végéről szóló idealista nézetek, valamint az egyes természeti jelenségekhez fűződő babonák cáfolatára, e jelenségek tudományos magyarázatára igen jók voltak a „Milyen elemekből épül fel a világ", „Az elpusztíthatatlan anyag", az „Anyag és mozgás" című előadások és az utóbbi időben különösen népszerűvé vált csillagászati témák („Égi tünemények", „Mesék a világ végéről", „Napfogyatkozás" stb.) A biológiai és csillagászati előadások közkedveltek és népszerűek, igen kevés azonban a fizikai és kémiai előadás.

A világnézeti nevelést közvetlenül szolgáló filozófiai (és közöttük a vallászkritikai) előadások száma elég magas (7,6 százalék), s többségük jó hatást tesz a hallgatók gondolkodására. Gyakori azonban az ateista propagandában, hogy az előadó nem veszi figyelembe hallgatóságának felkészültségét. Ilyenkor természetesen hatástalan az előadás, sőt ellenérzést is kelthet a hallgatókban. Érdemes megfontolni, hogy ott fejtsünk ki közvetlen ateista propagandát, ahol a természettudományos ismeretterjesztés már megteremtette ennek az alapját, illetve ahol más módon (előzetes vitákkal, antiklerikális írások népszerűsítésével stb.) már kialakították a propaganda hatásosságának feltételeit.

Népszerűek a művészeti (8,2 százalék), az irodalmi (7,8 százalék), a pedagógiai (7,4 százalék) és a történelmi (5,9 százalék), előadások. A legtöbb művészeti téma az egyetemes emberi kultúra nagy értékeivel ismerteti meg a hallgatóságot. Nagyon kevés azonban a korunk művészetéről, a szocialista művészet fejlődéséről szóló előadás. Haladás az, hogy az irodalmi ismeretterjesztés már gondot fordít a magyar szocialista irodalom népszerűsítésére és a

Digitized by Google

szocialista irodalom nemzetközi eredményeinek ismertetésére, de a zene, a képzőművészet, a film és különösen az építőművészet tudatformáló lehetőségeit még korántsem használjuk ki az ismeretterjesztésben.

A történelmi és az irodalmi előadások különösen az igaz hazafiság, a proletár internacionalizmus eszméinek terjedését segítik. A József Attila Szabadegyetem külön sorozatot rendezett „Világnézet és történelem" címmel. Történelmi múltunk kiemelkedő eseményeinek, az 1919-es Tanácsköztársaságnak, a világirodalmi példáknak, kiváló íróink életútjának tárgyalása — mind-mind jó lehetőséget ad arra, hogy fellépjünk a nacionalizmus maradványai ellen. Napjaink történéseinek ismertetése, a nemzetközi helyzet alakulásának józan magyarázása és valósághű értékelése segíti a nemzetközi összefüggéseket figyelő közgondolkodás kialakítását. Tapasztalataink szerint azonban a TIT nemzetközi szakosztálya nincs kellően felkészülve arra, hogy színvonalasan elégítse ki a megnövekedett érdeklődést.

*

Az elmúlt években az üzemi ismeretterjesztés formái is fejlődtek. Nagyszerű kezdeményezés izmosodott rendszerré: a városszerte (183 üzemben, 305 tagozattal) működő *munkásakadémiák* felélesztették és továbbfejlesztették a felszabadulást követő évek ismeretterjesztő hagyományait. Létrejöttük önmagában véve is örvendetes jelenség. Ilyen módon tervezhetővé válik az üzemi munkásság általános és szakmai nevelését szolgáló ismeretterjesztés. A Budapesti Pártbizottság határozata a kerületi pártbizottságok feladatává teszi, hogy az ismeretterjesztést a politikai és szakmai felvilágosító munka részeként kezeljék, s gondoskodjanak arról, hogy az üzemek és hivatalok legalább évenként tervezzék meg az ismeretterjesztő munkát. Az üzemi ismeretterjesztés formái közül elsősorban a munkásakadémiákat ajánlja. A munkásakadémiák jelentős munkásrétegek rendszeres művelődését szolgálják, előre meghirdetett tematika alapján. A szocialista brigádok gyakran vállalják kulturális munkatervükben, hogy meghallgatják a munkásakadémia előadásait. A munkásszállások kulturális programjába is beleilik a munkásakadémia.

A munkásakadémiák népszerűsége megköveteli a népművelés munkásaitól és az üzemi pártszervezetektől, hogy tovább emeljék ezek színvonalát, gondosan válasszák meg tematikáját és körültekintően szervezzék meg őket. A tematikai tervezésnél figyelembe kell venniük az üzem dolgozóinak műveltségi színvonalát, az üzem termelési feladatait és műszaki fejlesztési tervét, a dolgozók érdeklődését. E szempontok bármelyikének elhanyagolása egyoldalúságot idézhet elő, s veszélyezteti az ismeretterjesztés hatékonyságát. Nagyon kell ügyelni arra is, hogy legyen logikai kapcsolat az előadások között. Vagy azt vállaljuk, hogy átfogóan ismertetünk valamely tudományágat, vagy azt, hogy egy témát tárgyalunk mélyebben vagy egy problémát világítunk meg több oldalról. Ez természetesen nem köthet meg annyira, hogy ne találjunk menet közben lehetősé-

Digitized by Google

get — az előre elkészített tematika bizonyos módosításával — fontos kérdések megtárgyalására. A Csepel Vas- és Fémművek munkásakadémiájának 50 tagozatán pl. előre megtervezett tematika alapján folyik az ismeretterjesztés; a helyi pártbizottság javaslatára mégis módot találtak arra, hogy a munkásakadémia minden tagozatán külön előadásban foglalkozzanak a XXII. kongresszus jelentőségével.

Több üzemben kísérleteznek az ismeretterjesztő munkának ún. komplex módszerével; ez azt jelenti, hogy a munkásakadémiákon az előadás mellett a témához illő könyvkiállítást, filmbemutatót is szerveznek, vagy egyéb szemléltető eszközöket vesznek igénybe. Néhány helyen a foglalkozások között városnézés, országjárás, még több helyen múzeumlátogatás, hangverseny vagy színházi előadás is szerepel, attól függően, hogy az előadássorozat történelmi, természettudományi, művészeti, vagy irodalmi témát tárgyal. Ezt a kezdeményezést örömmel üdvözöljük. Mindenképpen kívánatos, hogy elterjedjenek az ismeretterjesztés új, színes formái.

A munkásakadémiák eddigi tevékenységének nagy eredménye, hogy emelkedett az ismeretterjesztő munka megbecsülése. A részvevőknek látogatójegyet állítanak ki és helyenként beiratkozási díjat is szednek tőlük. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy a munkásakadémiai foglalkozások rendszeres alkalmaivá legyenek a munkások művelődésének és sikeres vetélytársaivá váljanak az ebédszünetben megtartott, komolyságukban és hatásukban egyébként is erősen vitatható, felszínes előadásoknak.

A fővárosi ismeretterjesztésnek egyik sajátossága, hogy magas a közgazdasági előadások száma (14,4 százalék). A Budapesti Pártbizottság kezdeményezésére igen sok üzemben üzemgazdasági tanfolyamokat szerveztek, a dolgozók szakismereteinek bővítésére és az üzemszervezés javítására. Az EMAG-ban pl. 30—32 művezető részvételével már második éve folyik egy üzemgazdasági előadássorozat. Az idei foglalkozásokon többek közt ilyen témákat hallanak a részvevők: „Az iparág feladatai az ötéves tervben", „A vállalat vezetése", „Anyag- és energiagazdálkodás", „A géppark megóvása, felújítása és modernizálása", „A gyáron belüli anyagmozgatás", „A műhelyvezetés üzemgazdasági kérdései", „Termelői ár, önköltség, rentabilitás", „Iparvállalati mérleg és mérlegbeszámoló".

*

Örvendetesen fejlődik a fővárosban a *műszaki ismeretterjesztés* is, különösen a Politikai Bizottság emlékezetes határozata óta. Tavaly elértük, hogy az összes előadásoknak 10,4 százaléka műszaki témákat tárgyalt. Az ismeretterjesztő előadásoknak ez az ága két nagy csoportra osztható: általános technikai ismereteket nyújtó és konkrét termelési problémákhoz kapcsolódó előadásokra.

Az előadások túlnyomó többsége az első csoporthoz tartozó témákat tárgyal. Néhány munkásakadémián (pl. a Csepel Vas- és Fémmű öntödéjében, az Alumíniumgyárban, a Hazai Fésűsfonó és Szövőgyárban) sikerült megvalósítani a műszaki-techni-

Digitized by Google

kai kultúra általános elemeinek és az adott üzem termelési problémáinak helyes egységét; ez azonban korántsem jellemző. Nehezíti az előrehaladást, hogy az üzemek gazdasági vezetői ma még nem sokat törődnek a műszaki ismeretterjesztéssel. Nem igen vesznek részt a munkásakadémiák tematikai tervezésében, jóllehet az előadások 22 százaléka (!) műszaki, technikai kérdéseket tárgyal. Ebben látjuk az okát annak, hogy a műszaki ismeretterjesztés csak kevés helyen kapcsolódik megfelelően az üzem termelési feladataihoz. A legtöbb vállalat vezetője még nem tekinti a műszaki propagandát a termelési tevékenység, a műszaki fejlesztés szerves részének. Nagyon kevés helyen készítenek a gyár termelési tevékenységével, a műszaki fejlesztéssel összhangban levő, annak megvalósítását elősegítő műszaki propaganda- és oktatási tervet. Az üzemek zömében azt hiszik, hogy a szakoktatás (szaktanfolyamok) feladatainak ellátásával a műszaki propagandát is elintézték, holott a kettő korántsem azonos.

Tavaly szaporodtak az üzemek közötti tapasztalatcserék. Ezt az alapjában véve helyes módszert azonban nem mindig jellemzi céltudatosság és gyakorlati hasznosságra való törekvés. Az üzemek közötti tapasztalatcserét a látogatók is, a fogadók is inkább kirándulásnak tekintik, mint a műszaki fejlesztés érdekében végzett komoly munkának.

A műszáki propagandának jelentős, de kihasználatlan tényezői a külföldi műszaki tapasztalatokról tartandó beszámolók. Üzemeink műszaki vezetői közül, de szakmunkásaik közül is sokan járnak a testvéri népi demokráciákban és a kapitalista országokban. Készítenek is írásbeli beszámolót külföldi útjukról, de szóbeli beszámolót csak ritkán tartanak. Ha tartanak is, beszámolójuk alig foglalkozik műszaki és technikai kérdésekkel, inkább a meglátogatott ország életszínvonaláról, tájainak szépségeiről szól. Ez is hasznos lehet, de a munkások joggal kérik számon a szakmai tapasztalatok közreadását.

Bár a műszaki propagandában és ismeretterjesztésben fejlődés van, az eredményekkel mégsem lehetünk megelégedve, mert a műszaki propaganda rendszeresen csupán a munkások kis hányadához (10—15 százalékukhoz) ér el.

*

Sok ember számára az *olvasás* a művelődés fő formája. A fővárosban fejlett a könyvtári hálózat. Az országos jellegű tudományos és szakkönyvtárak a tudományos kutatás, a termelés, a felsőfokú oktatás rendelkezésére állnak, de egyben jelentős népművelési feladatokat is ellátnak. Az összes budapesti könyvtárak állománya több mint 11,5 millió kötet. A beiratkozott olvasók száma 555 497, közülük *153 500 a munkás-olvasó*. A kölcsönzött kötetek száma évenként kb. 11 millió. Ez nagyon jelentős eredmény, különösen, ha hozzávesszük a könyvárusi forgalomban eladott könyvek számát is. (1961-ben a fővárosi dolgozók 224,2 millió forint értékű könyvet vásároltak, csaknem 12 millió kötetet.) A fővárosi olvasómozgalom könyvigényeit a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a szakszervezeti könyvtárak

Digitized by Google

elégítik ki. Ez a két közművelődési könyvtárhálózat a könyvkölcsönzésnek több mint 80 százalékát bonyolítja le.

A munkások könyvellátása főként az 1207 szakszervezeti könyvtárra hárul. Az üzemi dolgozók 27,6 százaléka beiratkozott tagja az üzemi könyvtáraknak. A tagok 71,6 százaléka munkás. Az üzemi könyvtárak munkájának elemzésénél érdemes szemügyre vennünk a könyvtár állományának összetételét, az olvasók érdeklődésnek megoszlását és az olvasómozgalom méreteit.

Az üzemi könyvtárak *állománya:* 70,8 százalék szépirodalom, 29,2 százalék ismeretterjesztő irodalom. Ez a megoszlás semmiképpen sem egészséges, különösen, ha azt is számbavesszük, hogy az ismeretterjesztő könyvek között sok az elavult, forgalmon kívüli mű. Ugyanakkor kevés a népszerű, a természettudományi ismereteket gazdagító, illetve az alap- és középfokú műszaki könyv. Igaz: ez nemcsak üzemi könyvtárosaink mulasztása — a könyvkiadóknak is van pótolni valójuk népszerű, olcsó, összefoglaló természettudományos és műszaki művek kiadásában. Szívesen fogadnánk például a világegyetemről, az élővilágról, korunk technikájáról szóló és a legújabb tudományos eredményeket is tárgyaló könyveket. De hiányzik még a magyar történelmet marxista módon elemző és összefoglaló népszerű könyv is. Nem hagyhatjuk megjegyzés nélkül, hogy sok üzemi könyvtárban nincsenek meg az utóbbi években megjelent marxista—leninista tankönyvek. Ezért az állomány alakításánál különösen az ismeretterjesztő és a szépirodalmi művek helyes arányára hívjuk fel a figyelmet; arra, hogy növekedjék a népszerű, tudományos és technikai ismereteket terjesztő szakkönyvek száma és aránya.

Nagyon érdekes a *munkásolvasók érdeklődésének* tüzetesebb vizsgálata. Szembetűnő, hogy az arányok a szépirodalom javára tolódtak el: a kikölcsönzött könyvek 81,5 százaléka szépirodalmi, s csupán 18,5 százaléka ismeretterjesztő. Örvendetes dolog, hogy mennyire népszerű a mai magyar irodalom: 19,3 százalékos arányával az első helyen áll a klasszikus, a szovjet és a népi demokratikus, a régi magyar és az egyéb (mai nyugati) irodalom kategóriái előtt. Mai magyar irodalmunk egésze természetesen még nem szocialista, így tehát világnézeti nevelő hatása sem egyértelmű; a polgári, kispolgári szemlélet még jelentős mértékben tükröződik benne. Ezért hangsúlyoznunk kell a munkásolvasóknak a magas művészi ihletésű, szocialista szépirodalom iránti igényét. Az üzemi könyvkölcsönzés és vásárlás egyaránt azt jelzi, hogy szinte kielégíthetetlen az érdeklődés a mai életünk problémáit és a közelmúlt eseményeit pártos szenvedéllyel ábrázoló könyvek iránt.

Fokozatosan emelkedik a szovjet irodalom olvasottsága. Különösen Solohov új könyvei („A hazáért harcoltak", „Emberi sors", „Feltört ugar") népszerűek, de sokan keresik Kocsetov, Panova és Nyikolajeva regényeit is.

Hozzátartozik a képhez, hogy még igen nagy a könnyű szórakozást ígérő, polgári, kispolgári életszemléletet sugárzó „szerelmes regények" népszerűsége. Nem ritka dolog az sem, hogy munkásolvasók a felszabadulás előtti divatos regénygyártók könyvei

Digitized by Google

iránt érdeklődnek. Ezért — elismerve az üzemi közművelődési könyvtárak tevékenységének általában pozitív voltát — szóvá kell tenni, hogy ún. olvasószolgálatuk még alacsony színvonalú. Igen fejletlen még az olvasók ízlésének alakítására irányuló tevékenységük, az olvasók helyes tájékozódását segítő könyvpropagandájuk. Már több üzemi könyvtárban rendeztek ugyan irodalmi estet, író-munkás találkozót, könyvvankétot, könyvkiállítást, de ezek a jó módszerek még nem szerves részei a könyvtári munkának. A Budapesti Pártbizottság határozata ezért azt ajánlja a könyvtárosoknak, hogy a könyvpropaganda színes és változatos módszereivel tudatosan és rendszeresen alakítsák az olvasók érdeklődését, hívják fel figyelmüket a szocialista irodalom régi és új alkotásaira, s keltsenek érdeklődést a tudományos és szakmai könyvek iránt.

A rendszeres és színvonalas könyvpropaganda az olvasómozgalom *méreteit* is növeli. A hivatalos statisztikai adatok szerint a 10 éven felüli fővárosi lakosságnak 34 százaléka nyilvántartott olvasója a könyvtáraknak. Ez szép eredmény. A munkások és munkásfiatalok részaránya azonban lényegesen alacsonyabb ennél. Van tehát tennivaló a munkás-olvasók számának növeléséért. Különösen műszaki könyvtáraink olvasóira vonatkozik ez. A vasas üzemek 83, az élelmiszeripari üzemek 82, a textiles üzemek 79, a vegyipari üzemek 63 százalékának van ugyan műszaki könyvtára, kézikönyvtára, de a munkás-olvasók aránya mégis jelentéktelen (kb. 3 százalék). Ez azzal is magyarázható, hogy csak kevés könyv alkalmas a munkások szakmai műveltségének növelésére. (Ez újra a népszerű műszaki irodalom kiadásának fontosságára figyelmeztet!) De azt is meg kell állapítanunk, hogy a műszaki könyvtárak zöme nem is fejt ki semmilyen propagandát, márpedig ez szükséges kiegészítője az üzemi műszaki propagandának.

*

A népművelésnek igen fontos feladata, hogy a munkások szépérzékét és ízlését értékes művészi alkotások felhasználásával alakítsa, fejlessze. Gyakran tapasztaljuk, hogy még jelentős bázisuk van a selejtes, giccses kultúra termékeinek. Ezért a fővárosban nagy a jelentősége a tudatos *művészeti propagandának.*

Régi igazság, hogy az ember érzelemvilágát — a sorsát alakító objektív körülmények után —leginkább esztétikai élményei tudják megragadni. Kétségtelen, hogy a művészetnek különleges szerepe van a társadalmi tudat alakításában, s az ebből adódó lehetőségeket a népművelésnek is ki kell aknáznia. Ennek több módja van. A legáltalánosabbak: a színházi közönségszervezés, a műkedvelő művészeti mozgalom, a munkásszállások irodalmi és zenés műsorai, a szakszervezeti zenei körműsorok.

A budapesti színházak közönsége jelentős részben munkásokból áll. A majdnem évi 4 millió színházlátogató 79 százaléka a szakszervezeti közönségszervezést veszi igénybe. Az üzemekben elhelyezett jegyek 70—80 százalékát munkások veszik meg. Nagyobb munkáskollektívák népszerű művelődési aktusaivá váltak az ún. teltházakciók, amelyeken nem hivatalos protokoll, hanem

Digitized by Google

az új közönség jelentkezése kelt ünnepi hangulatot. A teltházakciók lehetővé teszik, hogy egy-egy drámáról az előadás előtt is és utána is beszélgessenek a dolgozók. Ily módon a közönségszervezés is tartalmasabbá válik. A színházak peremvárosi előadásai is az új közönségnek nyújtanak művészi élményt. Az elmúlt évben a 91 „peremelőadás"-nak 41 500 nézője volt, olyanok, akik közül sokan egyébként nem mentek volna színházba.

A szépérzéket, az ízlést csak művészi értékű alkotásokkal lehet fejleszteni. A közönségszervezést nem foghatjuk fel tehát egyszerűen üzleti aktusnak, hanem a munkások esztétikai nevelésének egyik módszerévé kell fejlesztenünk. A közönség a könnyű műfajban is magas színvonalat követel. A fővárosi színházlátogatók növekvő igényességét jelzi, hogy 34,3 százalékuk néz meg drámát, színművet, 26,8 százalékuk operát, balettet, 15,8 százalékuk vígjátékot, 12,8 százalékuk operettet és 6,4 százalékuk egyéb könnyű, vegyes szórakoztató műsort. Az arányt természetesen a színházak műsorpolitikája is befolyásolja, de szertefoszlott már a könnyű műfaj mindenekfölötti népszerűségéről szóló legenda.

Eredményesen szolgálja a munkások művészeti nevelését a szakszervezetek munkásszállás-akciója. Az Egressy Klub havonta 50 munkásszálláson rendez irodalmi zenés műsorokat, s februárban tartotta meg *ezredik* előadását. A műsorokban hivatásos művészek és kiváló műkedvelők is felléptek. Ez a két és féléves akció értékes kulturális misszióvá fejlődött. A munkások már nem azért mennek el ezekre a műsorokra, hogy vicceket, „bemondásokat" halljanak, hanem irodalmat, népdalokat, igazi muzsikát várnak.

A szakszervezeti hangversenyek programja igényes válogatás eredménye. Sok munkás ezeken a peremvidéki művelődési otthonokban vagy munkásszállásokon szerezte meg első koncert-élményeit. Minden hangversenyen adnak zenei ismertetést is, érintve ebben a zeneszerző munkásságát, a bemutatott mű születésének társadalmi körülményeit és a mű hangulati elemeit. A műkedvelő mozgalom sok más hajtása is termékenyen szolgálja a művészeti közízlés fejlesztését.

A műkedvelő művészeti mozgalom csaknem 800 csoportjának több mint 15 000 tagja is a művészeti nevelés öntudatos munkása lehet. Ennek a munkának azonban még fejlődnie kell. Minden üzemben folyik ugyanis ismeretterjesztés és könyvtári munka, de a művészeti propaganda korántsem áll így. Különösen képzőművészeti propagandánk gyenge. Pedig ennek az üzemi képzőművészeti körök és fotókörök is bázisai lehetnének.

Az itt vázolt népművelési tevékenységnek jelentős része a *művelődési otthonokban* folyik. Budapesten 72 művelődési otthon és 356 kultúrterem meg klub működik. Sajnos, ez a jelentős hálózat nem összehangolt terv alapján alakult ki. Olyan nagy, munkáslakta kerületeknek, mint Csepel, Újpest, Óbuda, nincs megfelelő kultúrházuk. Pedig a meglévő művelődési otthonok némelyike valóban a környező terület kulturális központjává vált. Ilyen az erzsébeti vasas, és a XI. kerületi szakmaközi művelődési otthon, a XII. kerületi MOM és a XIV. kerületi Danuvia kultúrház, a XIX.

Digitized by Google

kerületben a Vörös Csillag Traktorgyár művelődési otthona, de ilyen a rossz állapotban levő csepeli munkásotthon is.

Helyes, hogy az üzemi kultúrotthonok megnyitották kapuikat a kerületi lakosságnak, és így lényegesen több dolgozónak nyújtanak művelődési lehetőséget. Látogatóik száma évenként kb. 6 millió, ezeknek 70—75 százaléka munkás és munkásfiatal. Legtöbb látogatójuk az ünnepi műsoros esteknek, filmvetítéseknek, színházi előadásoknak, táncos rendezvényeknek van, de működnek itt műkedvelő csoportok, munkásakadémiák, különféle szakkörök és tanfolyamok is. Az utóbbi időben igen népszerűek a szellemi vetélkedések, amelyek nagy hallgatóság számára teszik lehetővé, hogy nemes versenyben, szórakozva tanuljon. Sokhelyütt külön klubot rendeztek be a nyugdíjasoknak, s egyre több helyen vezetik be nap közben a gyermekfoglalkoztatást. Az üzemi klubokoknak különösen fontos szerepük az, hogy kötetlen formák meghonosításával, az ún. klubszerű művelődés és szórakozás lehetőségeinek megteremtésével erősítsék a munkahelyi kollektívákat, szilárdítsák a közösségi szellemet. Biztató jel, hogy egyre több ember vesz részt a kulturális munkában, s a társadalmi kultúrmunkások köre évről-évre szélesedik.

*

A fővárosi népművelés tehát sokat fejlődött a párt művelődéspolitikai irányelveinek megjelenése óta. Ha színvonalas vezetéssel, az erők és eszközök összehangolásával a lehetőségek maximális kihasználására irányítjuk tevékenységüket, bizonyos, hogy újabb eredményeket érünk el a fővárosi dolgozók világnézeti nevelésében, általános és szakmai műveltségük emelésében, a szocialista művészetet befogadó közízlés fejlesztésében.

Hantos János

Digitized by Google

NEMZETKÖZI SZEMLE

Az algériai tűzszünet aláírása után

2695 napi harc után befejeződött az algériai nép szabadságharcának *fegyveres* szakasza. Március 18-án az eviani Parc Hotelben Joxe, a francia kormány megbízottja és Krim Belkaszem, az algériai delegáció vezetője tűzszüneti egyezményt írt alá.

A több mint hét évig tartó algériai háború hivatalos francia adatok szerint is több mint 17 ezer francia és 141 ezer algériai halottat követelt. Ebben a statisztikában azonban nem szerepelnek a polgári lakosság közül kikerült áldozatok, holott az FLN már 1958-ban egy millióra becsülte az algériai nép halottainak számát. És számokkal természetesen egyáltalán nem is lehet kifejezni azokat a megpróbáltatásokat, amelyeken Algéria népe keresztülment, amíg végül kikényszerítette alapvető követeléseinek teljesítését.

Az eviani egyezményben Franciaország elismerte és szavatolta az algériai nép jogát a függetlenségre. A megállapodás Algéria területi sérthetetlenségén alapul, beleértve a Szaharát is, és elvetve azt a koncepciót, hogy Algéria különféle nemzeti közösségekből áll. A megállapodás létrejöttével ténnyé vált az algériai ideiglenes kormánynak, mint az algériai népet képviselő egyetlen félnek az elismerése.

Az önrendelkezés azonban a gyakorlatban csak egy ún. átmeneti időszak után valósul meg. Az átmeneti időszak alatt Algériában megmarad Franciaország szuverénitása, amelyet főmegbízottja útján gyakorol. Az önrendelkezést a főmegbízottal együttműködve 12 tagú „ideiglenes végrehajtó hatalom" készíti elő, amely 60 ezer főnyi rendfenntartó erővel és közigazgatási apparátussal rendelkezik.

Az átmeneti időszak után Algéria lakossága szavazás útján választhat három lehetőség közül:

1. a jelenlegi státus fenntartása (Algéria francia közigazgatási terület marad);

2. Algéria független lesz és megszakítja kapcsolatait Franciaországgal;

3. függetlenség a Francia Közösség keretein belül.

A harmadik változat esetén Franciaország évente meghatározott összegű támogatást nyújtana Algériának, amely megmaradna a frank-övezetben. Ugyanakkor az egyezmény biztosítja a franciák gazdasági pozícióit, különösen a természeti kincsek kiaknázásában. Franciaország 15 évig rendelkezik a Mers el Kebir-i tengerészeti támaszponttal, 5 évig fenntarthatja atomkísérleti telepeit a Szaharában, 3 évig fegyveres erőket tarthat

Digitized by Google

Algériában és kiváltságokat kap több repülőtéren.

*

De Gaulle elnök rádióbeszédben jelentette be a tűzszüneti megállapodás aláírását. Mint számos más alkalommal, ekkor is igyekezett, hogy az önrendelkezés megvalósulását úgy tüntesse fel, mint saját szándékának és személyes tevékenységnek eredményét. Visszájára fordítva a tényeket — azt, hogy eredeti szándékai ellenére *kényszerült* az algériai nép függetlenségének elismerésére — bejelentette, hogy népszavazás útján kér jóváhagyást a fegyverszüneti megállapodásra. De Gaulle a népszavazással ugyanakkor személyi hatalmának megerősítésére törekedett.

Április 8-án a franciáknak egyszerre két kérdésre kellett válaszolniok. Csak az mondhatott „igen"-t az algériai békére, aki egyben „igen"-t mondott a köztársasági elnök teljhatalmára is. Ennek az összekapcsolásnak tisztességtelen jellege mindenki számára nyilvánvaló. De Gaulle a népszavazásra feltett kérdések megfogalmazása alapján teljes biztonsággal számíthatott arra, hogy bármilyen heves is a francia dolgozók és minden demokratikus csoportosulás tiltakozása a népellenes személyi hatalom ellen, a népszavazáson mégis meg fogja kapni a szavazatok túlnyomó többségét. Hiszen Franciaországban éppen a személyi hatalom ellenzői követelték egyre nagyobb erővel a gyarmati háború felszámolását nem szavazhattak tehát az algériai fegyverszünet ellen. Csak egy szűk kisebbség: de Gaulle pártjának, az UNR-nek hívei szavazhattak feltétel nélkül „igen"-nel, „nem" szavazatot pedig csak egy másik jelentéktelen kisebbségtől, a gyarmati elnyomás nyílt fenntartásának azon híveitől lehetett várni, akik az algériai háború folytatását követelik.

A népszavazás eredménye igazolta a várakozásokat. A névjegyzékben szereplők 24,38 százaléka tartózkodott a szavazástól, további 5,44 százalékuk érvénytelen szavazólappal fejezte ki tiltakozását a népszavazással való visszaélés ellen. A leadott érvényes szavazatok 90,7 százaléka „igen" volt. Mindenki elismerte azonban, hogy ebből az oroszlánrészt a köztársasági pártok hívei, elsősorban a kommunisták adták, s mint azt előzetesen bejelentették, helyeslésük csak az első kérdésre, az algériai békére vonatkozott. A pozitív szavazatokból még a jobboldali sajtó is mintegy 20 százalékot tulajdonított a kommunista választóknak. Hogy ez a feltevés mennyire megalapozott, azt az is megmutatja, hogy azokban a szavazókerületekben, amelyekben az előző népszavazáskor a Kommunista Párt felhívása alapján a „nem" szavazatok túlsúlyban voltak, most 92—95 százalék „igen" volt az urnákban. Az érvénytelen szavazatok nagy része az Egyesült Szocialista Párt (PSU) híveinek tulajdonítható. Ez a párt határozottan állást foglalt a fegyverszüneti megállapodás mellett, de azt tanácsolta szavazóinak, hogy érvénytelen szavazólappal tiltakozzanak az elnöki hatalom rendszere ellen. A 9,3

Digitized by Google

százaléknyi „nem" egyértelműen bizonyította a gyarmati háború híveinek elszigeteltségét.

A francia nép tehát április 8-án félreérthetetlen „igen"-t mondott az algériai békére, de ez nem azt jelenti, hogy ugyanígy megadta támogatását de Gaulle személyi hatalmának is. De Gaulle kezdetben nem békét akarat Algériában, hanem katonai győzelmet. Mint a nagy monopóliumok irányzatának képviselője, sokkal egyértelműbben szerette volna érvényre juttatni a kolonialisták érdekeit. S a monopóliumok pozícióinak megtartását annakidején összeegyeztethetőnek látta az ultrák érdekeivel, akik hatalomra juttatták őt és akiknek megígérte, hogy Algéria „francia" marad. De ma már a monopóliumok is kénytelenek számolni azzal, hogy a régi módszereket nem alkalmazhatják tovább és új megoldást keresnek arra, hogy továbbra is kiaknázhassák az algériai föld kincseit, elsősorban a szaharai olajat.

De Gaulle tehát 1958-ban „Francia-Algéria" jelszavával indult, s ebből a pozícióból lépésről-lépésre kényszerült visszavonulni az eviani egyezmény aláírásáig.

1958-ban még azt hirdette, hogy Algéria ún. pacifikálását a végsőkig folytatja. Az algériai nép hősi harca, a francia tömegek akciói és a nemzetközi szolidaritás azonban arra kényszerítették, hogy 1959 szeptember 16-án már — legalább szavakban — elismerje Algéria önrendelkezési jogát. Továbbra is mindent megtett azonban, hogy ez a jog a gyakorlatban ne valósulhasson meg. Békét ajánlott, de olyan feltételekkel, amelyek elfogadhatatlanok az algériaiak számára. 1960. júniusában, tehát kilenc hónappal az önrendelkezési jog formális deklarálása után, a leghatározottabban elutasította azt a követelést, hogy a tűzszünet megvalósítása *előtt* tárgyaljon Algéria politikai sorsáról. A politikai megállapodás nélküli tűzszünet azonban egyértelmű lett volna az algériai hadsereg feltétel nélküli fegyverletételével.

De Gaulle 1960. november 4-i nyilatkozatában bukkant fel először az „algériai Algéria" fogalma, amelyet 1961 júliusában úgy fejtett ki, hogy „Algéria nemzeti közösségei létrehozhatnak egy független államot". Szeptember 7-én elismerte a szaharai területre vonatkozó algériai szuverenitást. Október 2-án kijelentette: „Készek vagyunk megegyezést keresni a lázadás vezetőivel, hogy visszaállítsuk a békét Algériában, szabályozzuk az önrendelkezés feltételeit és lerögzítsük a francia-algériai együttműködés elemeit". Végül 1962. február 5-én kinyilvánította készségét, hogy minden korlátozás nélkül elismerje azt, ami az önrendelkezésből következik, tehát egy szuverén és független algériai államot.

*

Melyek voltak azok a tényezők, amelyek de Gaullet és a mögötte álló monopóliumokat rákényszerítették a tényleges önrendelkezés elismeréséhez vezető lépésekre? A fegyverek erejével

Digitized by Google

kikényszerített „megbékéltetésről" azért voltak kénytelenek lemondani, mert sorozatos erőfeszítéseikkel sem tudták elérni a katonai „megoldást" Algériában. Az egymást követő offenzívák csak az algériai francia főparancsnokság hadijelentéseiben eredményezték az FLN alakulatainak felszámolását. A valóságban azonban a felszabadító hadsereget nem lehetett legyőzni, mert az algériai harcosok a végsőkig is elszántan küzdöttek hazájuk szabadságáért, s az arab lakosság minden támogatást megadott katonáinak. Ezt akarta megakadályozni a francia hadsereg a polgári lakosság tömeges áttelepítésével. Ez az akció leírhatatlan szenvedéseket okozott a létfenntartás legelemibb feltételeitől is megfosztott algériai parasztoknak, de célját: a szabadságharcosok elszigetelését és megsemmisítését mégsem érte el.

A győzelem egyre nyilvánvalóbb elérhetetlensége ellenére az algériai háború éveken át lekötötte a francia hadsereg zömét — volt olyan időszak, amikor 800 ezer katonát, köztük a NATO kereteiből rendelkezésre bocsátott francia alakulatokat is. A háború költségei egyre nyomasztóbban nehezedtek az ország gazdasági életére. Az 1959-es költségvetési évben 1802 milliárd. 1960-ban pedig 2000 milliárd frankot fordítottak katonai célokra. Francia gazdasági szakértők szerint az algériai háborúra elfecsérelt összegből 900 000—1 600 000 kislakást vagy 400 000—750 000 tantermet lehetett volna építeni.

A gyarmatosítók háborújának számláját természetesen végső soron a francia nép fizette meg, amely évről-évre világosabban felismerte az algériai háború kilátástalanságát, sőt: a maga és az algériai nép érdekeinek azonosságát is. A Francia Kommunista Párt a háború kezdetétől fogva harcolt az algériai háború ellen, az algériai nép önrendelkezéséért. Kitartó erőfeszítéseire egyre szélesebb rétegek ismerték fel e háború szennyes voltát és léptek akcióba ellene a munkásosztályon kívül is, a parasztságból, az értelmiségből, továbbá bizonyos katolikus körök is és különösen a sorköteles fiatalok és az egyetemi ifjúság.

Az algériai francia hadsereg parancsnokainak lázadásai különösen sok ember előtt tették világossá, hogy a fasiszta veszély nagy, és halaszthatatlan dolog aktívan fellépni ellene. 1960. február 1-én 12 millió dolgozó sztrájkolt az ultrák fasiszta puccskísérlete ellen és követelte az algériai béke megkötését. 1960. október 27-én a szakszervezetek felhívására százezrek sztrájkoltak és tüntettek a tűzszüneti tárgyalásokért. Franciaország demokratikus erői mind félreérthetetlenebbül nyilvánították ki azt az akaratukat, hogy szűnjön meg végre a halogatás, a manőverek politikája.

A haladó erők nemzetközi vonatkozásban is nagy nyomást fejtettek ki a francia kormányra az algériai kérdés megoldásáért. A szocialista országok diplomáciája minden lehetséges területen messzemenően kiállott az algériai nép igazságos harcának oldalán. Az ENSZ-közgyűlések vitáiban a szocialista országok

Digitized by Google

Algéria ügyének szilárd támogatói voltak. Algéria más természetű segítséget is kapott a szocialista tábortól. Különösen a Szovjetunió tett sokat azért, hogy Tunéziában és Marokkóban a hazájuk földjéről elkergetett algériai családok gyermekei iskolába járhassanak, szakmát tanulhassanak, megismerkedhessenek a modern technikával. A szocialista országok egyetemein és főiskoláin algériai fiatalok százai kaptak lehetőséget arra, hogy jól képzett mérnökké, orvossá legyenek. Ezekre a fiatalokra nagy feladatok várnak hazájuk felemelésében.

Rendkívül értékes segítséget kapott az algériai szabadságharc Ázsia és különösen Afrika fiatal országaitól. 1960. januárjában az Afrikai Népi Kongresszus önkéntes hadtest szervezésére hívta fel a független afrikai országok kormányait. 1960. áprilisában a második afro-ázsiai szolidaritási értekezlet résztvevői határozatot hoztak, hogy „minden szükséges és lehető módon elősegítik Algéria függetlenségének valóra válását".

Természetesen a francia kormánynak is voltak szövetségesei az algériai háborúban, akik nemzetközi fórumokon is támogatták a gyarmati elnyomás fenntartásában. Ezt a támogatást azonban csak évről-évre növekvő nehézségek árán tudták megadni. Egyre kevésbé vállalhatták ugyanis, hogy nyíltan szembehelyezkedjenek a nemzetközi közvéleménnyel és saját polgáraik nézeteivel. Erre a folyamatra rendkívül jellemző az algériai kérdés vitájának alakulása az ENSZ-közgyűlés egymást követő ülésszakain.

A 10. közgyűlésen, amely 1955. szeptemberében kezdődött, még az algériai kérdés napirendre tűzéséért folyt a harc. Az arab-ázsiai csoportnak sikerült ugyan az Algériáról szóló határozati javaslatát egyetlen szavazat többséggel felvétetnie a napirendre, de Franciaország agressziv fellépésével szemben kénytelen volt visszavonulni. A francia kormány ugyanis tiltakozásul visszarendelte ENSZ-delegációját, s csak két hónap múlva küldte vissza, amikor az algériai kérdést már levették a közgyűlés napirendjéről.

A következő ülésszak napirendjén azonban már ott volt az algériai kérdés. Igaz, hogy az Algéria önrendelkezését kimondó javaslatot az imperialista szavazógépezet már a politikai bizottságban leszavazta, s csak kompromisszumos határozati javaslat került hosszas viták után a közgyűlés plénuma elé, de az egyhangúlag elfogadott határozat után többé nem lehetett azt mondani, hogy az algériai háború — francia belügy. A határozatban egyébként a közgyűlés kifejezte azt a reményét, — „hogy az együttműködés szellemében, a megfelelő módozatok megtalálásával, az ENSZ-alapokmány elveivel összhangban, békésen, demokratikusan és haladéktalanul rendezni lehet az algériai kérdést."

Az 1958. szeptemberében megnyílt 13. ülésszak jelentős változást hozott a közgyűlés elé terjesztett javaslat tartalmában.

Digitized by Google

Ez a javaslat elismeri „Algéria népének jogát a függetlenségre", megállapítja, hogy „Algéria jelenlegi helyzete fenyegeti a nemzetközi békét és biztonságot", és sürgeti a tárgyalásos megoldást, összhangban az ENSZ alapokmányával. A plenáris ülésen a javaslat 35 szavazatot kapott 18 ellenében (28 küldöttség tartózkodott a szavazástól, Franciaország pedig — szokás szerint — nem vett részt benne); egyetlen szavazat hiányzott tehát a szükséges kétharmad arányú többséghez.

Az ENSZ közgyűlésének 14. ülésszakán már vita sem lehetett az algériai nép önrendelkezési jogáról, mert 1959. szeptember 16-i nyilatkozatában maga de Gaulle is kénytelen volt elismerni ezt. Nagy vitát váltott ki azonban a határozati javaslatnak az a fogalmazása, amely sürgette, hogy „a két érdekelt fél" kezdjen tárgyalásokat az elvben mindkét részről elfogadott önrendelkezés érvényesítésének és a tűzszünetnek a feltételeiről. A francia küldöttség ezúttal sem vett részt a vitában, de nyilatkozatában elfogadhatatlannak minősítette a javaslatot, mert ez az algériai ideiglenes kormányt a francia kormánnyal egy színvonalúnak ismeri el. Másrészről az Egyesült Államok küldöttsége — az angol, az ausztráliai és a kanadai delegáció támogatásával — le akarta vétetni a közgyűlés napirendjéről az algériai kérdést azzal az ürüggyel, hogy megvitatása veszélyeztetné a közvetlen algériai–francia tárgyalásokat. A szovjet küldöttség kifejtette, hogy de Gaulle javaslatainak valóban fontos szerepük lehet, ha megfelelő tettek követik őket, az ENSZ-nek azonban kötelessége, hogy elősegítse az algériai kérdés rendezését. A határozati javaslat még a „két fél" kifejezés elhagyása után sem kapta meg a kétharmados többséget: 39 küldöttség támogatta, 29 ellene szavazott, 20 delegáció pedig tartózkodott a szavazástól.

Az 1960. szeptemberében megnyílt 15. közgyűlés radikális fordulatot jelentett az algériai kérdés ENSZ-vitáinak történetében. A határozat egyértelműen elismeri, hogy az algériai népnek joga van önrendelkezésre és függetlenségre; hangsúlyozza: hatékony biztosítékok szükségesek, hogy az önrendelkezést Algéria területi integritásának és egységének elismerése alapján érvényesítsék; végül: az ENSZ-et teszi felelőssé az önrendelkezési jog életbeléptetésének sikeréért. Ugrásszerű változást mutatott a szavazatok megoszlása is: a javaslatot 63 küldöttség támogatta 8 ellenében (27 tartózkodott).

Érdemes megvizsgálni ennek a 8 „nem"-szavazatnak az összetételét is. A 13. ülésszakon „nem"-mel szavazók közül csak kettő tartott ki ezúttal is álláspontja mellett: Portugália és Dél-Afrika. Az ő szavazatukhoz nem kell kommentár. A többi hat „nem"-mel szavazó ország még nem volt jelen a 13. ülésszakon. Ezek: Kamerun, a Csad Köztársaság, Gabon, az Elefántcsontpart, a Malgas Köztársaság és Felső-Volta — valamennyien a Francia Közösség országai.

Digitized by Google

A 16. ülésszak határozata ismét felszólította Franciaországot és az algériai ideiglenes kormányt, hogy Algéria függetlenségének és területi integritásának elve alapján, tárgyalások útján rendezzék az algériai kérdést. 1961. decemberében már egyszerűen lehetetlen volt „nem"-mel szavazni. A javaslat 62 szavazatot kapott, 38 küldöttség — köztük a NATO-országok és a brazzavilleiek többsége — tartózkodott a szavazástól. Remélhető, hogy ezúttal utóljára szerepelt az ENSZ-közgyűlés napirendjén az algériai háború.

De Gaullet azonban más nemzetközi jellegű tényezők is arra késztették, hogy feladja Algériával kapcsolatos korábbi céljait. Rá kellett döbbennie, hogy amíg a gyarmati háború köti le Franciaország katonai és gazdasági potenciálját, addig nagyhatalmi álmainak megvalósításában is hátráltatva van, s lehetetlen elérnie azt a vezető szerepet, amelyre a NATO-ban és Nyugat-Európa gazdasági életében annyira törekszik. Az algériai megegyezésben ő nemcsak visszavonulást lát, hanem egyben azt is reméli tőle, hogy a francia imperializmus jobb pozíciókból tudja megvalósítani nyugat-európai élretörését.

Már jó idővel az eviani megegyezés előtt nyilvánosságra kerültek bizonyos elképzelések az Algériában felszabaduló francia haderő további felhasználásáról. Messmer francia hadügyminiszter így írt erről a „La Revue des Deux Mondes"-ban február 15-én megjelent cikkében: „1965-ben az algériai és tengerentúli egységeket csökkentjük az anyaország javára; korszerűsítjük a Németországban állomásozó egységeket." Aligha kell itt elemeznünk, milyen célokra akarják felhasználni az Európába visszahozott, korszerűsített és a nyugatnémet hadsereggel együttműködő francia alakulatokat.

A katonai győzelem céljától és reményétől hosszú út vezetett az eviani egyezmények elfogadásáig. De Gaulle sokáig volt képes elodázni a megoldást, s ebben nem lebecsülendő a szerepe annak, hogy hatalomra jutásakor és utána is átmenetileg sikerült megtévesztenie a francia szavazók tekintélyes részét. Sokan elhitték, hogy de Gaulle valami újat hoz, hogy ő szükséges a polgárháború elkerüléséhez, hogy hajlandó és képes az algériai béke gyors megvalósítására.

Ezek a tényezők, valamint a demokratikus pártok egységének hiánya tették lehetővé, hogy 1958 szeptemberében a gaulleista alkotmány 80 százalékos többséget kapjon a népszavazáson. De a személyi hatalom de Gaulle kezében éppen a háború folytatásának és a polgárháborús veszély növekedésének eszköze lett — pontosan úgy, ahogy a francia kommunisták ezt előre látták.

*

Sok áldozatot követelő, nehéz harcoknak az eredménye az algériai fegyverszünet. Az önrendelkezés kivívása felmérhetetlen jelentőségű Algéria számára a forradalmának teljes győzelméhez vezető úton. Az eviani megállapodások azonban nem telje-

Digitized by Google

sítik az algériai nép összes követeléseit, hanem kompromisszumos jellegűek.

A kompromisszumot az tette elkerülhetetlenné, hogy a háború során egyik félnek sem sikerült döntő katonai győzelmet kivívnia. Az algériaiaknak meg kellett tehát elégedniök azzal, hogy elérték legfontosabb közvetlen céljaikat. Kikényszerítették a függetlenség elismerését. Elérték, hogy Franciaország lemondjon Algéria területi megcsonkításának tervéről és elvesse a „különböző nemzeti közösségek" elvét. De az algériaiaknak is engedményeket kellett tenniök egyrészt azzal, hogy egy időre megengedték a francia katonai támaszpontok fenntartását és a francia csapatok Algériában állomásoztatását, másrészt azzal, hogy megadták a monopóliumok gazdasági pozícióira vonatkozó biztosítékokat. A megállapodás értelmében francia tulajdont csak megfelelő kártalanítás ellenében lehet kisajátítani, s ez komoly akadálya lehet annak, hogy az algériai forradalom megvalósítsa egyik rendkívül fontos feladatát, a földreformot.

Franciaország utolsó gyarmati háborújának megszűnte a francia népnek is nagy győzelme, annak a politikának a győzelme, amelyet a Francia Kommunista Párt az algériai háború kezdete óta következetesen hirdetett. Ez a győzelem kiindulópontjává válhat a személyi hatalom rendszere ellen, a demokrácia intézményeinek helyreállításáért vívott további harcoknak.

Ahogyan az algériai háború nem csupán Algéria és Franciaország ügye volt, úgy a fegyverszünet létrejöttének kihatásai is túlterjednek e két ország határain. Alig lehet felbecsülni annak a jelentőségét, hogy kialudt a világ egyik háborús tűzfészke, amely — mint minden helyi háború — nagyobbméretű konfliktus veszélyét is magában hordozta.

Amikor örülünk annak, hogy elhallgattak a fegyverek Algériában, ugyanakkor rá kell mutatnunk arra, hogy az eviani egyezmény bizonyos pontjai veszélyesek is a nemzetközi békére nézve. Algériában francia katonai támaszpontok maradnak, s ez egymagában is aggasztó. De e támaszpontok adott esetben a NATO támaszpontjaivá lehetnek, és nem kell részleteznünk, hogy ez milyen veszélyes lehet Algéria és a vele szomszédos országok, valamint a szocialista országok számára. Teljesen világos az a veszély is, amellyel a szaharai atomrobbantások folytatása fenyegeti az egész világot és különösen az afrikai országokat.

Algéria fegyveres harcban vívta ki szabadságát; ez — minden kompromisszum ellenére is — rendkívül nagy fontosságú tény a még gyarmati sorban levő, valamint a még csak politikailag független országok szempontjából. Algéria példája újból és nagyon nyomatékosan bizonyítja, hogy a függetlenségért küzdő erőket ma már nem lehet legyőzni. Az algériai nép harca már a háború folytatása közben is jelentős tényezője volt annak, hogy Franciaország számos más volt

Digitized by Google

gyarmata véráldozatok nélkül vívhatta ki politikai függetlenségét. S amikor az algériai forradalom további győzelmeket vív majd ki, eredményei más fiatal országokban is mozgósítani fogják a haladó erőket.

•

Az eviani egyezmény végrehajtásának fontos kezdeti lépése maga a tűzszünet és az algériai ideiglenes végrehajtó hatalom felállítása. Teljes gyakorlati megvalósulása további harcok kérdése.

A franciaországi népszavazáson a szavazók 90 százaléka „igen"-t mondott az egyeményre és igent mondanak rá az algériai arab tömegek is. Ki ellen kell hát akkor harcolniok az algériai béke híveinek?

Az algériai béke leghevesebb ellenzői az OAS kalózzászlaja alatt felsorakozott fasiszták, akik bármennyire veszélyes terrorista tevékenységet fejtenek ki, nem tekinthetők komoly katonai erőnek és az algériai francia telepesek egy részén kívül jelentősebb tömegek sem támogatják őket. Mégis évek óta gyakorlatilag háborítatlanul garázdálkodnak nemcsak Algériában, hanem már Franciaországban is. Ha de Gaulle nemcsak hangoztatná, hogy véget kell vetni az (általa „lázadók"-nak nevezett) fasiszták garázdálkodásának, hanem idejekorán érdemleges intézkedéseket is tett volna ellenük, akkor a „lázadás" már régen szét volna verve.

De Gaulle számára azonban a legutóbbi időkig igen hasznos volt, hogy Salan banditái napról napra végrehajtották gyilkos merényleteiket, mert a tárgyalások során ez is a zsarolás eszköze volt a kezében. A legutóbbi hetekben letartóztatásba került ugyan végre az OAS egy-egy vezetője vagy helyi parancsnoka, néhány (többnyire enyhe) bírósági ítélet is elhangzott, mindez azonban messze van még az oly sok nyilatkozatban megígért „radikális felszámolás"-tól.

Az algériaiak eközben emberfölötti türelemmel és fegyelemmel tartózkodtak a megtorlástól. De Gaulle kettős játékát azonban nem lehet tovább folytatni, a gyilkosok garázdálkodásának haladéktalanul véget kell vetni.

Ez a közvetlen jövő, mondhatnánk a jelen feladata. De mit rejt magában a holnap? Milyen út áll Algéria sokat szenvedett népe előtt?

Az algériai forradalom még az eviani egyezmények *teljes* végrehajtásával sem fejeződik be. Az algériai nép nem azért hozott megszámlálhatatlan áldozatot a hétéves harcban, hogy megelégedjék pusztán a politikai függetlenségének az elérésével. Az áldozatoknak azt is eredményezniük kell, hogy teljesüljenek Algéria dolgozó osztályainak társadalmi és gazdasági követelései, nagy arányokban fejlődjék az ország gazdasága, s Algériának kiváló természeti adottságai vannak erre.

„A politikai függetlenség új feltételeket teremt forradalmunk továbbfejlesztéséhez, s e forradalom folytatódik — mondotta Ben Bella a BTA tudósítójának adott interjújában. — Legfontosabb célkitűzése: az algériai tár-

Digitized by Google

sadalom gyökeres átalakítása a nemzeti érdekeknek megfelelően; agrárreform végrehajtása, a nemzetgazdaság megteremtése". Ennek a programnak a megvalósításában az algériai nép és vezetői természetesen számíthatnak a szocialista országok egyetértésére és támogatására.

Világosan kell látnunk azonban, hogy az algériai forradalom feladatai nem könnyűek és korántsem egyszerűek. S itt nemcsak arra gondolunk, hogy a francia tőke érdekei akadályokat fognak gördíteni a demokratikus kibontakozás elé, hanem arra is, hogy a továbbhaladás útjait illetően már korántsem olyan természetszerű a széleskörű nemzeti egység megvalósulása, mint a függetlenségi harcban volt. Nyilvánvaló, hogy amíg a politikai függetlenségért folyt a küzdelem, addig egy táborban harcolt például a nemzeti burzsoázia képviselője a kommunista munkással és a földnélküli paraszttal; de a társadalom átalakulásának kérdéseiben előtérbe kerülnek az őket elválasztó ellentétek, s a nemzeti egység biztosítása sok tekintetben összetettebb és bonyolultabb feladat lesz.

Ezekre az ellentétekre építik terveiket a neokolonialisták. És itt a fiatal algériai állam nemcsak a régi elnyomókkal találja magát szemben, hanem másoknak is megpróbálnak majd könnyű zsákmányhoz jutni. A Journal de Genéve március 19-én közölt értesülése szerint „az USA kész arra, hogy évi 200 millió dollárt adjon a jövendőbeli algériai köztársaságnak". A cikkből e készséges segítség oka is kitűnik: „Az amerikaiak... semmiképpen sem akarják, hogy Algéria stratégiai pozícióival együtt valamiféle gyanús semlegességi politikát folytasson". Más források szerint az USA az említett összeg kétszeresét szánja algériai terveinek megvalósítására, s bár még nem ismerte el diplomáciailag az algériai kormányt, — mert de Gaulle ezt kihívásnak venné — nem-hivatalosan máris működnek az USA algíri megbízottai.

Ebben a bonyolult helyzetben nagy szerep vár az Algériai Kommunista Pártra. A párt negyedszázados, hol legális, hol illegális működésével nagy tekintélyt vívott ki magának, különösen a felszabadító harc éveiben. Harcosai közül sokan áldozták életüket, szabadságukat az algériai nép ügyéért. A párt jelszavainak helyességét a tények bizonyították be. Az eviani megállapodás után az Algériai Kommunista Párt nyilatkozatában jelentette ki, hogy továbbra is támogatja az FLN hazafias politikáját és az ideiglenes kormányt, s a nemzeti erők teljes egységének megvalósítására hívta fel a hazafiakat. A párt nyilatkozata a következőképpen körvonalazza a jövőt: „Semmi sem akadályozhatja meg az algériai forradalmat demokratikus, szociális és gazdasági céljainak elérésében, ha az új algériai kormány belpolitikájában a nemzeti és haladó erők egységére, külpolitikájában pedig az imperializmusellenes, békés erőkre, a szocialista táborra fog támaszkodni."

Imre Mátyás

Digitized by Google

Általános választások Indiában

1962 márciusában, a függetlenség kivívása óta harmadízben, járultak az urnákhoz az indiai választók. Indiában ugyanis ötévenként tartanak általános választásokat, amelyeken újjáválasztják a központi és a helyi parlamentek, törvényhozó szervek képviselőit. A súlyos gyarmati örökség maradványai (az írástudatlanság, a megoldatlan nyelvi problémák, a különböző nemzetiségek közötti, mesterségesen szított ellentétek stb.) még a választások technikai lebonyolításában is lépten-nyomon kísértettek. Mégis ez a nemzeti szuverénitását visszanyert nagy nép — ha a nyugati mintára készült választási rendszer korlátai között is —, de az imperialisták közvetlen ellenőrzésétől mentesen szavazhatott, s ebben már az utóbbi másfél évtizedben végbement történelmi jelentőségű változás tükröződött.

Az indiai választások iránt nemcsak Indiában, hanem világszerte nagy volt az érdeklődés, mert ez az ország fontos szerepet játszik a nemzetközi politikában. India az elmúlt másfél évtized alatt fontos nemzetközi tényezővé vált, nagyhatalommá lett. É jellegét nem katonai ereje adja meg, hanem az, hogy a világ második legnépesebb országának kormánya, amelyet Nehru miniszterelnök vezet, a békés egymás mellett élés híve, a békéért harcoló erők oldalán áll, s a gyarmatosítás és a háborús paktumok ellen irányuló politikájával nagy nemzetközi tekintélyt vívott ki magának. Indiának fontos nemzetközi kérdések eldöntésére van befolyása, s álláspontját nem lehet figyelmen kívül hagyni a jelentősebb nemzetközi problémák megoldásánál. Ma, amikor a fő kérdés a termonukleáris háború veszélyének elhárítása és amikor világméretű harc folyik a béke és a háború, a haladás és a reakció erői között, nagyon is számottevő tényezője e harc kimenetelének az, hogy az Indiai Köztársaság választásának eredményei a béke megvédéséért és az imperializmus ellen folytatott harc támogatását, vagy a reakciós erők előretörését fejezik-e ki.

Az Egyesült Államok, a nemzetközi reakció fő bázisa, már régóta mesterkedik azon, hogy megváltoztassa India külpolitikáját. Az amerikai kormány már az indiai függetlenség kivívását követő években is többször tett kísérletet arra, hogy közvetve vagy közvetlenül bevonja valamelyik háborús paktumba és a maga eszközeként használja fel Indiát. Ezeket a kísérleteket azonban a demokratikus erők segítségével már akkor sikeresen visszaverte a független India. Néhány évvel ezelőtt az Egyesült Államok — okulva próbálkozásainak sikertelenségén — változtatott korábbi politikáján. A leplezetlenül durva módszerek helyett egyre inkább a gazdasági behatolás politikájára tért át: nagy összegű segélyek és kölcsönök kilátásba helyezésével, tőkebefektetésekkel, az indiai magánszektor és az indiai reakciós erők közvetlen és közvetett támogatásával igyekszik erősíteni befolyását.

A harmadik általános választások mérlege azt mutatja: India

Digitized by Google

elég erős arra, hogy ezekkel az újabb imperialista mesterkedésekkel szemben is megőrizze függetlenségét. A választások eredménye azoknak az erőknek a győzelmét mutatja, amelyek elvetik a háborút, szembenállnak az imperialista gyarmatosítók politikájával, s a különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett élésének hívei.

A VÁLASZTÁSOK EREDMÉNYEI

Mint az előző két választáson, most is győzött a Nehru miniszterelnök vezetése alatt álló párt: az Indiai Nemzeti Kongresszus, s nagy többséget szerzett mind a központi parlamentben, mind az egyes államok helyi parlamentjeiben. Ebből a szempontból tehát az általános választások nem hoztak jelentős változást az indiai politikai életben. A választások után Nehru miniszterelnök — az alkotmány előírásainak megfelelően — beadta lemondását a köztársasági elnöknek, aki azonnal megbízta őt az új kormány megalakításával. Az új kormányban nincsenek jelentősebb személyi változások, a legfontosabb tárcákat ugyanazok a személyek töltik be, akik eddig. Nehru a miniszterelnökség mellett továbbra is megtartotta a külügyi tárcát, Krishna Menon pedig a honvédelmi tárcát. Nem változott a belügy-, az igazságügy- és a pénzügyminiszter személye sem.

A választásokon több mint 25 párt vett részt, közülük azonban csak 16 jelentősebb és mindössze 6 országosan elismert párt van. A szavazatok a következőképpen oszlottak meg:

	Év	Mandátumok	Szavazatok	Százalékarány
Kongresszus párt	1962	356	51 247 168	45,08
	1957	371	57 579 593	47,78
Kommunista Párt	1962	30	11 473 384	10,08
	1957	29	11 798 467	9,78
Szwatantra Párt*	1962	18	8 947 618	7,86
Pradzsa Szoc. Párt	1962	12	7 819 088	6,88
	1957	19	12 542 666	10,41
Jana Shangh	1962	14	7 263 514	6,38
	1957	4	7 149 824	5,93
Szocialista Párt	1962	5	egyéb pártokhoz számolva	
Egyéb pártok	1962	53	26 967 947	23,72
	1957	71	31 443 365	26,10
Összesen:	1962	488	113 718 719	100,
	1957	494	120 513 915	100,

* A Szwatantra Párt, csak 1959-ben alakult meg.

Digitized by Google

A 450 millió lakosú Indiában 210 millió embernek volt választójoga; közülük 114 millió választó szavazott, tehát a szavazásra jogosultaknak mintegy 54 százaléka. Ez az arány igen alacsonynak látszik, de nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy ebben a hatalmas kiterjedésű országban, ahol még ma is a lakosságnak 80 százaléka írástudatlan, óriási nehézségekbe ütközik az általános választások lebonyolítása.[1]

A választási eredmények első pillantásra nem különböznek lényegesen az 1957-es eredményektől. Ha azonban mélyebben elemezzük őket, észrevehetjük azokat a ma még kevésbé szembeötlő politikai változásokat, amelyek az elmúlt öt évben Indiában végbementek (bár természetes, hogy a választások nem adhatnak teljes képet az indiai politikai helyzetről). Ezeknek a változásoknak sok pozitív és örvendetes vonásuk mellett negatív elemei is vannak, amelyek arra mutatnak, hogy bizonyos fokú jobbratolódás történt az indiai belpolitikai életben. Ez egyelőre még nem érezteti számottevően hatását a külpolitikában, és a belpolitikában sem döntő, de mégis veszélyes irányzat, amely néhány év óta fokozatosan erősödik, és amelyre India Kommunista Pártja már ismételten rámutatott.

[1] Mint a táblázatból is látható, 1962-ben kevesebb volt az össz-szavazat, mint 1957-ben, bár a választásra jogosultak száma időközben 193 millióról 210 millióra emelkedett. Ennek az az oka, hogy 1957-ben még az ún. kettős képviseleti rendszert alkalmazták néhány nagyobb választókerületben, vagyis az e kerületekben két jelölttel induló pártokra adott minden szavazat duplán számított. Ezt a zavaros és a választási eredményekről torz képet adó rendszert az idei választáson megszüntették.

A választásokon főként abban nyilvánult meg a jobbratolódás, hogy a szélsőjobboldali pártok — bár abszolút számokban kifejezve nem képviselnek jelentős erőt — előretörtek. A reakciós Szwatantra Pártnak 18 új mandátumot és a szavazatoknak 7,86 százalékát sikerült megszereznia. A másik reakciós párt, a félfeudális Jana Shangh Párt 1957-es 4 mandátumával szemben 14 mandátumot szerzett. Ez az előretörés még akkor is számottevő, ha figyelembe vesszük, hogy megnőtt a választásra jogosultak száma. A „Borbá"-nak adott interjújában Nehru miniszterelnök is elismerte, hogy egyes indiai államokban a választások során a jobbratolódás jelei tapasztalhatók.

A jobboldali reakciós pártok, elsősorban a kongresszus párt és a jobboldali szociáldemokraták rovására növelték szavazataikat. A kongresszus párt szavazóinak kb. 7 százalékát vesztette el, s nemcsak a központi parlamentben szenvedett mandátumveszteséget, hanem a helyi parlamentekben is; ezekben az 1957. évi 1913-ról 1768-ra csökkent mandátumainak száma.

A legnagyobb vereséget a jobboldali szociáldemokrata Pradzsa Szocialista Párt szenvedte. 1957-ben ez a párt volt — nem mandátumait, hanem a kapott szavazatokat tekintve — a legnagyobb ellenzéki párt; de az akkori 10,41 százalékkal szemben most a szavazatoknak mindössze 6,88 százalékát szerezte meg és 19 mandátum helyett most csak 12 mandátumot kapott. A választási adatok azt mutatják, hogy a reakciós pártok elsősorban azokban az államokban érték el eredményeiket, amelyekben azelőtt a Pradzsa Szocialista Párt volt a

Digitized by Google

legerősebb ellenzéki párt. Így azelőtt 13 helyi parlament közül 8-ban az ellenzék főleg a baloldalból állt, most pedig 8 állam helyi parlamentjében a jobboldali reakciós pártok váltak a fő ellenzéki pártokká.

Azokban az államokban viszont, amelyekben a kommunista párt volt a legerősebb ellenzéki párt (Kerala, Andhara, Nyugat-Bengália) a reakciós pártoknak nem sikerült előretörniök. Az Indiai Kommunista Párt ezekből a választásokból India második legnagyobb pártjaként került ki, s a szavazatoknak több mint 10 százalékát kapta meg az 1957. évi 9,78 százalékkal szemben.

A LEGFONTOSABB INDIAI PÁRTOK

Az indiai politikai élet látszólag igen bonyolult, nehezen kiismerhető. Hogy a pártok működését megértsük, osztályjellegüket kell megvizsgálnunk, bár a pártok megoszlása nem pontosan tükrözi az indiai osztályviszonyokat.

India legnagyobb pártja: az *Indiai Nemzeti Kongresszus* a függetlenségi harcban erősödött meg, Ghandi vezetésével. Azóta sokat veszített forradalmi jellegéből és ütőképességéből. Ennek oka főleg az, hogy a párt összetétele igen vegyes. Benne tömörülnek a nemzeti burzsoázia haladó elemei, amelyek a párt radikálisabb baloldalával és hatalmas szavazó-táborával együtt Nehru miniszterelnök gazdaságpolitikájának és haladó külpolitikájának támaszai; a párt jobbszárnya azonban — egyes vélemények szerint — a legfőbb bástyája az indiai szélsőjobboldali reakciónak s a benne meghúzódó reakciósok hatalmasabbak, mint a reakciós pártokban levő elemek.

Kétségtelen, hogy a kongresszus párt tömegbefolyása állandóan — bár nem rohamosan — csökken. Mint másfél évtizede egyfolytában uralmon levő párt, működésével sok indiai állampolgárban keltett csalódást. A pártban meghúzódó és magas funkciót betöltő reakciós elemek befolyása következtében a Kongresszus képtelenné vált arra, hogy alapvető társadalmi reformokat hajtson végre, jóllehet programja olyan rendkívüli fontos pontokat is tartalmaz, mint a földreform megvalósítása, a fontosabb üzemek és vállalatok államosítása, az ipar állami szektorának fejlesztése és a mezőgazdasági szövetkezeti mozgalom fejlesztése. Maga Nehru miniszterelnök is többször hangsúlyozta, hogy India csak ennek a programnak a végrehajtásával lábalhat ki nehézségeiből — ezek a feladatok azonban sok tekintetben mégis papíron maradtak. A földreform megvalósítására például még a kezdeti, a polgári demokratikus forradalom kereteit semmiképpen meg nem haladó lépéseket sem tette meg az uralmon levő párt.

A kormány gazdaságpolitikája körül is súlyos harcok dúlnak a kongresszus pártban. Nehru miniszterelnöknek azt a haladó gazdaságpolitikai gondolatát, hogy az állami szektor fejlesztése a legbiztosabb útja a nemzeti ipar megteremtésének, saját pártjának jobboldaláról is élesen támadják. Az indiai burzsoázia reakciós része szembefordul az állami szektor fejlesztésével, és csak arra törekszik, hogy a munkásosztály kizsákmányolásának fokozásával a maga gazdagságát

Digitized by Google

növelje. Az indiai kormány azonban nem hódolt be a jobboldal követeléseinek (bár tett javára engedményeket). Ennek eredménye az, hogy India már jelentős lépést tett az önálló nemzeti ipar megteremtése útján. Az ország ipara ma már évente kb. 6 millió tonna vasat meg acélt és kb. 61 millió tonna szenet termel. Az indiai néptömegek helyeslik és támogatják az önálló nemzeti ipar megteremtését, de azt is látják, hogy sokszor az állami szektort is a dolgozók rovására fejlesztik, s hogy ha a jelenlegi ütemben folyik tovább a fejlődés, akkor nemcsak hogy nem fog csökkenni a munkanélküliek száma, hanem még az újonnan munkaképes korba lépő tömegeket sem tudja majd foglalkoztatni az ipar.

Még sok egyéb súlyos probléma is gyengíti belülről a kongresszus pártot. Megszaporodtak a párton belüli csoportosulások, élesedtek a különféle érdekek közötti ellentétek és nyílt viszályok. A párt józanabb elemei azt követelik a vezetőktől, hogy az erős kéz politikáját folytassák, s teremtsenek rendet a pártban. Csak a jövő fogja megmutatni, elég erős lesz-e a kongresszus vezetősége és mindenekelőtt maga Nehru miniszterelnök ahhoz, hogy szembeszálljon az alaposan megerősödött reakciós elemekkel.

A kongresszus párton belüli ellentéteknek és frakciózásoknak egyik legszembetűnőbb példája volt az, ami a mostani választásokon történt. A kongresszus pártban levő reakciós erők általános támadást szerveztek, hogy megbuktassák Krishna Menon honvédelmi minisztert, aki Bombay egyik kerületében lépett föl. Ellenjelöltjéül Kripalanit, a Pradzsa Szocialista Párt vezérét állították. A „Link" című indiai folyóirat március 4-i száma szerint „ezt az akciót a kongresszus párt egy bombayi csoportja szervezte — benne volt G. L. Mehta, India volt amerikai nagykövete is — azzal a céllal, hogy aláaknázza a Nehru vezette kongresszus pártot... Ez a csoport a Szwatantra Párttal is szoros kapcsolatot tartott fenn." Az indiai nép józan ítélőképességét és politikai érettségét mutatja, hogy Krishna Menon nagyarányú győzelmet aratott ellenfele fölött.

Az indiai haladó erők Krishna Menon győzelmét nagy jelentőségűnek tartják, a demokrácia sikerének és az amerikai mesterkedések vereségének tekintik. Az Egyesült Államoknak ugyanis nem tetszik Krishna Menon külpolitikai vonalvezetése és határozott kiállása a különböző nemzetközi fórumokon, s ezért — India belpolitikájába közvetlenül beavatkozva — minden erővel arra törekedett, hogy megbuktassa. Február 2-án a Time című amerikai folyóirat nagy teret szentelt az indiai választásoknak és Krishna Menon ellenjelöltjét népszerűsítette. Az amerikai imperialisták és indiai szövetségeseik „kommunista ügynöknek" kiáltották ki Krishna Menont, azt remélve, hogy ezzel az átlátszó manőverrel elérik céljukat. Az Egyesült Államok titokban nagy összegeket adott a választási kampányra. India Kommunista Pártja azonban idejében leleplezte ezt, s hogy elkerülje a demokratikus erők szétforgácsolódását és elősegítse győzelmüket, nem állított jelöltet Bombayben, hanem Krishna Menont támogatta a választásokon.

Digitized by Google

Hogy az indiai választók nagy tömegei ismét a kongresszus pártra szavaztak, annak több oka van. Kétségtelen, hogy még van hitelük az Indiai Nemzeti Kongresszus kiáltványában felsorolt és önmagukban véve valóban haladó célkitűzéseknek és ígéreteknek. Választási programja ígéretet tett, hogy az ötéves tervek fejlesztésével gyorsabb ütemben folytatja az iparosítást, végrehajtja a földreformot, fejleszti a szövetkezeti mozgalmat, megjavítja a szociális helyzetet, megszünteti az írástudatlanságot, és csökkenti a munkanélküliséget. Ezek a célok rendkívül népszerűek a tömegek körében. Az indiai tömegek jelentős része továbbra is tiszteli a kongresszus párt forradalmi hagyományait, bízik ezekben, s ez sem kevéssel járult hozzá a párt választási sikereihez. Emellett egyértelműen megállapítható, hogy a választási győzelemben a kormány külpolitikai vonalvezetése játszotta a döntő szerepet. Az egész ország helyesli az indiai kormány békepolitikáját, határozott kiállását a békés egymás mellett élés politikájáért és a gyarmatosítás ellen. Goa felszabadítása, amely röviddel a választások előtt történt, még megerősítette a néptömegeknek a kormány iránti bizalmát. Végül: a kongresszus párt választási sikerében annak is része volt, hogy Nehru miniszterelnöknek nagy a személyes tekintélye és népszerűsége az indiai tömegekben.

India Kommunista Pártja, amely a legkövetkezetesebben harcol az ország felemelkedéséért és függetlenségének megszilárdításáért, India második legnagyobb pártja. Tekintélye és befolyása egyre növekszik az indiai tömegekben és az indiai politikai életben. A választási adatok nem is tükrözik eléggé a párt erejét, mert a párt a reakció elleni harc érdekében és a demokratikus eszmék védelmében több helyen lemondott arról, hogy külön jelöltet állítson.

A reakciós erők ezen a választáson általános támadásra szánták el magukat, s arra számítottak, hogy súlyos csapást mérnek a demokratikus erőkre, mindenekelőtt a kommunista pártra. Támadásuk azonban kudarcot vallott, s ez a haladó erők nagy győzelme. Bár belpolitikájában az indiai kormány nem riad vissza az antidemokratikus intézkedésektől, a haladó erők következetességének eredményeként a mostani választási harcban maga Nehru miniszterelnök is felismerte, hogy Indiában is a jobboldal, a reakció veszélyezteti a demokráciát.

India Kommunista Pártja ezeken a választásokon minden nehézség ellenére tovább növelte tömegbefolyását. Súlyosan érintette a pártot, hogy vezetője Adzsoi Ghos elvtárs, akinek nemcsak a dolgozó tömegek szemében, hanem az indiai kormány előtt is nagy tekintélye volt, s aki Nehruval együtt küzdött a függetlenségi mozgalomban, közvetlenül a választások előtt meghalt.

India Kommunista Pártja a központi parlamentben 30 mandátumot szerzett, eggyel többet, mint az 1957-es választásokon. Ez a szám azonban a szavazatok arányát sem tükrözi világosan. A választásokon az uralkodó osztálynak egyik fontos fegyvere a választási rendszer, amely angol minta szerint készült: a választók nem országos listára, hanem kerületenként, egyes jelöltekre ad-

Digitized by Google

ják szavazatukat, s a szavazatok kerületenkénti elaprózódása számos mandátumtól ütötte el a kommunista pártot. Emellett az uralmon levő párt nemcsak hatalmas anyagi eszközeit, hanem az államapparátus kézbentartásából származó előnyöket is felhasználhatta a maga céljaira, s a választási ellenfelek ellen irányuló közvetett vagy közvetlen elnyomás nagyrészt a kommunista pártot sújtotta. Így a kongresszus párt a szavazatok 45 százalékával a mandátumoknak csaknem 75 százalékát megszerezte — a kommunista párt viszont a szavazatoknak majdnem 11 százalékával mindössze 30 mandátumhoz jutott, s ez igen kevés az összmandátumokhoz és a kongresszus párt mandátumaihoz képest.

A választások után India Kommunista Pártja Országos Tanácsának Titkársága nyilatkozatot adott ki, s ebben röviden értékelte a pártnak a választásokon való részvételét. A nyilatkozat nagyra becsüli a párt által elért eredményeket és különösen azt tartja nagy jelentőségűnek, hogy sikerült gátat vetni a jobboldali reakció nagyobb arányú győzelmének. A nyilatkozat leszögezi, hogy a párt több államban jelentősen megszilárdította pozícióit. A választási eredmények — különösen ha tekintetbe vesszük a jobboldal bizonyos fokú előretörését — azt is mutatják (állapítja meg a nyilatkozat), hogy a demokratikus erők nagyobb egységére van szükség. A párt Országos Bizottsága rövidesen mélyrehatóbban értékeli majd a választások eredményeit, és leszűri a tapasztalatokat.

A *Pradzsa Szocialista Párt* ezzel a választással elvesztette országos jelentőségét. Nagyarányú vereségének az a fő oka, hogy az elmúlt öt év során lelepleződött, mint a legprovokatívabb reakciós elemek gyűjtőhelye. E pártnak az volt a fő célja, hogy megváltoztassa az ország külpolitikáját és az amerikai politika szolgálatába állítsa Indiát. Ellenezte Goa fegyveres felszabadítását is. A párt jobboldali szociáldemokrata vezérei többízben követelték a kommunista párt betiltását: ezzel elárulták, hogy eladták magukat az imperialistáknak és legfőbb feladatuknak a haladó mozgalmak egységének megbontását tekintik. A Krishna Menon kibuktatására szervezett jobboldali hadjáratnak is a Pradzsa Szocialista Párt volt az egyik fő szervezője. A párt képviselői nem egy esetben álltak ki leplezetlenül az Egyesült Államok új gyarmatosító politikájának védelmére.

Érdemes megjegyezni, hogy a Pradzsa Szocialista Párt vezetőinek egy része a kongresszus pártból vált ki. Kezdetben demokratikus jelszavakat hangoztattak, azt, hogy ez a párt meg fogja szüntetni a uralkodó kongresszus pártban meglevő hiányosságokat. Az angol—amerikai típusú „demokráciáról" álmodozók azt remélték, hogy ezt a pártot a kongresszus párt mellé, a legnagyobb ellenzéki párttá fejleszthetik. A Pradzsa Szocialista Párt azonban önmagát leplezte le és saját reakciós politikájának esett áldozatául, mert hamarosan kiábrándultak belőle azok az egyébként jóhiszemű emberek, akiket demagóg frázisaival kezdetben megtévesztett.

A *Szwatantra Pártot*, az ún. Néppártot 1959-ben alakították a kongresszus pártból kivált reak-

Digitized by Google

ciós politikusok. A párt magvát a nagyburzsoázia, a gyárosok, a maharadzsák és a földbirtokosok alkotják. Tulajdonképpen ez a párt volt a választásokon a jobboldal igazi reménysége. Vezetője K. Radzsagopalacsari, a hírhedt veterán reakciós — aki az angol uralom idején India főkormányzója volt, — Nehru politikájának legélesebb ellenzője, s nem egyszer a legdurvább személyi támadást intézte Nehru miniszterelnök ellen. A párt vezetői ellenzik a tervgazdálkodást és a kongresszus párt reformprogramját, elítélik India semleges külpolitikáját és az amerikai külpolitikának helyeselnek.

A Szwatantra Párt szintén a kommunistaellenesség jelszavát tűzte zászlajára, azt hirdetve hogy a kommunizmus elleni harc fontosabb, mint a nyomor és a monopóliumok uralma elleni harc. Meglepetést keltett, hogy mostani első fellépése alkalmával a Szwatantra Párt viszonylag jelentős eredményt ért el, ha nem is szerzett magának jelentős pozíciókat. Ebben nagy szerepük volt a választásokra költött milliónak, amelyeket örömmel fizettek ki a pártot támogató gyárosok, földesurak, maharadzsák és mágnások. Előfordult, hogy több százezer rúpiás névtelen adomány érkezett a párt szervezési alapjára, a választási kampány céljára. A Szwatantra Párt vezetői és a reakciós erők azonban nagyobb eredményre számítottak, mint amekkorát elértek: úgy vélték, hogy elérkezett az az idő, amikor a kongresszus párt már széthullóban van, és ha nem is döntő, de jelentős győzelmet arathatnak felette.

A harmadik jelentősebb reakciós párt a *Jana Sangh Párt*, amelynek programja nem sokban különbözik a Szwatantra Pártétól, s amelynek politikája az elmúlt öt év alatt gyakran egyenesen fasiszta ízű volt.

•

A választási eredmények tehát azt mutatják, hogy a demokratikus mozgalom, így a kommunista párt bizonyos fokú erősödése mellett a jobboldali pártoknak jelentős eredményeket sikerült elérniük. Ez több okra vezethető vissza:

1. Az elmúlt években erősödtek India Kommunista Pártja és a haladó erők elleni támadások, s ezekben az uralkodó párt, a kongresszus párt játszotta a fő szerepet. Ezek a támadások a keralai kommunista kormány alkotmányellenes feloszlatásával érték el csúcspontjukat. A kommunista párt ellen intézett támadásokkal párhuzamosan lábrakaptak és nagyon felbátorodtak a reakció erői.

2. Az Egyesült Államok mindenben a belső reakció kezére játszott. Az indiai reakció óriási propagandát csinált az amerikai kölcsönöknek, azt hirdetve, hogy ez az egyetlen lehetséges út India elmaradottságának megszüntetésére. Kétségtelen, hogy ennek a demagógiának is megvolt a hatása az indiai közvéleményben, és ez is befolyásolta a választásokat, ha nem is nagyon erősen.

3. A tömegeknek a kongresszus párt politikájából való kiábrándulása is bizonyos fokig a reakciós erőknek segített. Azok a rétegek, amelyek csalódtak a kongresszus pártban, de még nem ismerték fel, hogy érdekeik-

Digitized by Google

nek a kommunista párt a legfőbb védelmezője, helyenként a szélsőjobboldali reakciós pártok hálójába kerülnek. A reakciós pártok építenek is erre a folyamatra, s természetesen azokra az elemekre is, amelyek azért hagyják ott a kongresszus pártot, mert túl „baloldali" nekik, és így csatlakoznak a szélsőjobboldalhoz.

A jobboldal erősödése tehát figyelmeztetés a demokratikus erők számára. A reakciós erők ma még nem annyira számottevőek, hogy megváltoztathatnák India külpolitikáját, de további erősödésüknek csak a demokratikus erők összefogása vethet gátat. Már a mostani választásokon is súlyosabb csapást mérhettek volna a reakcióra, ha megvalósul a nemzeti demokratikus erők összefogása.

A jobboldali pártok megerősödése egyben Nehru miniszterelnök pártját is figyelmezteti: azt mutatja, hogy csak akkor lehet kihúzni a talajt a reakció lába alól, csak akkor lehet meggyorsítani India fejlődését, ha a kormány aktív és semleges külpolitikája demokratikus belpolitikával és a nemzet igazi érdekeit figyelembe vevő gazdaságpolitika következetes végrehajtásával párosul.

Az indiai nép döntő többsége a gyarmatosítás és az imperializmus ellen, az agresszív háborús blokkok elleni politikára, a békés egymás mellett élés politikájára, a nemzeti függetlenség megszilárdításának és a társadalmi felemelkedésnek a politikájára adta szavazatát. India Kommunista Pártja és az indiai tömegek támogatják kormányuk külpolitikájának és gazdaságpolitikájának haladó vonásait és harcolnak azért, hogy a belpolitika minden területén kibontakozzék a széles körű demokratizmus.

A választásoknak nagy eredménye az, hogy meghiúsultak az indiai és a külföldi reakció vérmes reményei. A Pradzsa Szocialista Párt veresége azt mutatja, hogy a tömegek határozottan leszámolnak az ingadozó és áruló politikusokkal.

A választások során a haladó erők a kommunista párt vezetésével hősies küzdelmet vívtak. India Kommunista Pártja joggal állapította meg, hogy a demokratikus erők — nehéz és sokszor hátrányos helyzetük ellenére — újabb sikert értek el.

Ez a választás a haladó erők és a reakció egyik nagy erőpróbája volt, s végső soron a haladó erők javára dőlt el. India Kommunista Pártja azonban felhívta a figyelmet arra, hogy a jobboldal által elért eredményeknek intő példaként kell szolgálniuk a kormány és a haladó erők számára. A jelenlegi helyzetben az indiai népnek céltudatos nemzeti egységre van szüksége ahhoz, hogy megőrizhesse és fejleszthesse eddigi vívmányait. A demokratikus nemzeti egységfront létrehozása az az út, amelyen India gyorsan kiemelkedhet elmaradottságából és megszilárdíthatja kivívott függetlenségét.

A szocialista tábor népei megértő rokonszenvvel kísérik India demokratikus erőinek harcát, és őszintén örülnek választási sikereiknek.

Tordai János

Digitized by Google

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

A nagyüzemi gazdálkodás kérdései*

A Magyar Tudományos Akadémia Mezőgazdasági Üzemtani Intézete „A nagyüzemi gazdálkodás kérdései" című sorozattal olyan kisebb, de a folyóiratcikkek terjedelmét meghaladó tanulmányok közlését kezdte el tavaly, amelyek a szocialista nagyüzemi mezőgazdaság napjainkban egyre gyakrabban felvetődő közgazdasági és üzemszervezési kérdéseiben igyekeznek megbízható eligazítást nyújtani a mezőgazdaság iránt érdeklődőknek.

Miután győzött a termelőszövetkezeti rendszer hazánkban, az élet napról napra több közgazdasági és üzemszervezési probléma megoldását sürgeti. Sokban ezektől függ termelőszövetkezeteink gazdasági és szervezeti megerősödése. Ezekkel a kérdésekkel főleg a tudományos intézetekben, az egyetemeken és a központi irányító szervekben foglalkoznak. Az iránt érdeklődők eddig jobbára a megjelent cikkekből, vagy a kis példányszámban megjelenő sokszorosított belső kiadványokból tájékozódhattak. Az Akadémiai Kiadó sorozata most a közgazdák és mezőgazdasági szakemberek, a mezőgazdaság irányításában dolgozó állami alkalmazottak és pártmunkások széles köre számára lehetővé teszi, hogy megismerkedjenek ezekkel a problémákkal.

A sorozatban eddig hat kötet látott napvilágot. Ezek közül az első kötet három szerzőnek, *Csete Lászlónak, Fekete Ferencnek és Rácz Lajosnak a „Munkadíjazás, önköltség és gazdaságosság a mezőgazdaságban" c. összeállítását, a második kötet Erdei Ferencnek „Üzemszervezési kérdések a szocialista mezőgazdasági nagyüzemben", a harmadik pedig Pósvai Lajosnak „Gazdaságos takarmányadagok összeszeállítása grafikus eljárással"* című tanulmányát tartalmazza.

E három önálló tanulmányt tulajdonképpen az foglalja egységes keretbe, hogy mindegyik a szemünk előtt kibontakozó korszerű szocialista nagyüzemi gazdálkodás, a mezőgazdasági üzemszervezés egy-egy élő problémáját ragadja meg. Csete, Fekete és Rácz összefoglalója az európai szocialista országok agrárközgazdái 1960-as prágai konferenciájának anyagát öleli fel, s főleg a termelőszövetkezeti munkadíjazás és önköltségszámítás fejlesztéséhez nyújt sok újat. Pósvai Lajos a grafikus eljárás elméleti alapjait, módszertanát és üzemi alkalmazásának lépéseit, fogásait mutatja be, s ezzel a korszerű takarmánygazdálkodás kialakításához igyekszik segítséget nyújtani. Erdei Ferenc tanulmánya pedig — elsőként a magyar közgazdasági irodalomban — megkísérli általánosítani annak

* Akadémiai Kiadó, 1961.

Digitized by Google

a nagy horderejű átalakulásnak a tapasztalatait, s főleg üzemtani vonatkozásait, amelyet röviden a mezőgazdaság iparosodásának nevezünk.

Valóban, korunk egyik legnagyobb figyelmet és elmélyült tanulmányozást érdemlő jelensége a mezőgazdaságnak a manufaktúra szintjéről a gépi nagyipar színvonalára való emelkedése. Ennek a folyamatnak a lényegét és üzemszervezési következményeit találóan — egyben tudományos alapossággal — foglalja össze Erdei következő megállapítása: A mezőgazdaság jelenkori üzemszervezési problémája az, hogy a technikai fejlődés következtében a hagyományos mezőgazdasági üzem keretei felbomlóban vannak, s az üzemi koncentráció nemcsak az üzemek méreteinek a megnövekedését eredményezi, hanem műszaki-technológiai jellegének gyökeres átalakulását is, ami a mezőgazdaságban is megteremti a gyáriparéhoz hasonló üzemszervezés lehetőségeit és feltételeit. Napjainkban tehát, *a hagyományos mezőgazdasági üzemszervezés elavulttá válik*, és a szocialista nagyüzemekben *a termelésnek új, gyárszerű, ipari jellegű szervezési formái* bontakoznak ki.

Nincs szükség arra, hogy e rövid könyvismertetésben kitérjünk ennek a változásnak a fő jellemzőire, annál is kevésbé, mert folyóiratunk az utóbbi hónapokban több cikket közölt már ezekről a kérdésekről. Ezúttal pusztán a Mezőgazdasági Üzemtani Intézet előbb említett kiadványaira hívjuk fel olvasóink figyelmét, amelyekből jól kirajzolódik e nagy átalakulás képe. Erdei Ferenc tanulmányában bőven találhatnak hazai példákat is, mert a szerző négy állami gazdaság és három termelőszövetkezet példáján részletesen szemlélteti a hazai kezdeményezéseket.

Közgazdáink és mezőgazdáink egy része, sajnos, múló divatnak könyveli el ezeket a kezdeményezéseket, s úgy kezeli, mint egyes ötletgyárosok újításait, amelyek az ötvenes évek különböző próbálkozásaihoz, pl. a füves vetésforgó, vagy a többszöri fejés szorgalmazásához hasonlóan hamarosan lejáratják magukat, amelyet tehát nem is kell komolyan venni. „Maradjunk csak meg az apáinktól örökölt, jól bevált módszereknél" — mondják. Mások viszont annyira belelendülnek az új szorgalmazásába (akár a gyárszerű termelésszervezésről, akár pl. a pénzdíjazás bevezetéséről van szó), hogy a szükséges feltételek megérlelése nélkül is belevágnak, s ezzel rendszerint lejáratják.

Mindkét véglet ellen küzdenünk kell. Termelőszövetkezeteink jelentős része ma még csak épülőben levő nagyüzem. Bennük még csak most megy végbe a paraszti eszközöknek és berendezéseknek korszerű nagyüzemi eszközökkel való felváltása. Termelésükben még túlnyomó szerepük van az egyszerű eszközöknek és a kézi munkának. Ilyen viszonyok között, az egyszerű kooperáció színvonalán álló üzemekben még nagyon jó szolgálatot tesznek nemcsak a régi paraszti eszközök, hanem a hagyományos paraszti gazdálkodás módszerei is.

Gazdaságaink egy része azonban már ma is korszerűen berendezett nagyüzem, és ezeknek száma egyre gyarapszik. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a korszerű technika gazdaságos üzemeltetése, az olcsó, nagy töme-

Digitized by Google

gű árutermelés követelményei szétfeszítik a régi szervezeti kereteket. Végzetes hiba volna, ha arra az álláspontra helyezkednénk, hogy a kiépülőben levő szocialista nagyüzemnek a termelőerők alacsonyabb szintjén kialakult keretei, gazdálkodási rendszere és módszerei valamiféle megváltozhatatlan, öröktől fogva és örökké adott formák és módszerek, melyeknek megváltoztatásával letérnénk a marxizmus, a szocializmus útjáról. Vakok volnánk, ha nem vennénk észre az újat, a haladót. Lehet-e a nagy kapacitású kombájnok, traktorok, fejőberendezések alapján, a kemizálás térhódítása, az új, nagy hozamú fajták egyre szélesebb körű elterjedése időszakában ugyanúgy építeni fel és vezetni a mezőgazdasági nagyüzemeket, ugyanúgy szervezni, irányítani munkájukat, mint az igaerőre és kézimunkára alapozott hagyományosan gazdálkodó üzemekben? Nyilvánvaló, hogy nem lehet.

Az áttérés az új, korszerű termelésszervezésre természetesen nem jelentheti azt, hogy figyelmen kívül hagyjuk a régi tapasztalatokat. Fel kell ezeket használnunk, másrészt az új elterjesztésével egyidőben olyan okos átmeneti megoldásokat kell keresnünk, amelyek lényegesen megkönnyítik és meggyorsítják ezt az átmenetet.

Hogy sikeresen alkalmazhassuk az új, a haladó gazdálkodási módszereket, ahhoz természetesen nem elég csak a maradiság ellen hadakoznunk. A legfontosabb, hogy megtanítsuk az embereket az újra, a jobbra. A matematikai módszereknek a mezőgazdasági üzemszervezésben való elterjesztését például nem is az akadályozza leginkább, hogy üzemszervezőink idegenkednek tőlük, hanem elsősorban az, hogy nem is ismerik. Mezőgazdasági szakembereink matematikai képzettsége alacsony, s az egyetemeken ma sem fordítanak elég gondot arra, hogy ezt a hiányosságot mielőbb megszüntessék.

*

Az Akadémiai Kiadó mezőgazdasági kiadványsorozatának következő, igen értékes kötete *Witthen Bélának „A jövedelmezőség vizsgálata a termelőszövetkezetekben"* c. tanulmánya.

A szerző az Üzemtani Intézet több éves adatszolgáltatásában részt vevő 114 termelőszövetkezet 1957/58. évi adatai alapján, a termelőszövetkezetek alapfokú adataira támaszkodva, különösebb matematikai apparátus nélkül végezte számításait. Bár a vizsgált szövetkezetek száma alig 4,5 százaléka, területük pedig kb. 8 százaléka volt az akkoriban működő termelőszövetkezeteknek, a termelés arányait tekintve ezek hűen képviselték az országos szövetkezeti átlagot, felszereltségük és gazdálkodási színvonaluk pedig kb. 10—15 százalékkal jobb is volt az átlagosnál.

A szerző elemzése és következtetései megerősítik az utóbbi éveknek azt a szövetkezeti gyakorlatból merített tapasztalatát, hogy a gazdálkodás színvonala és eredményessége legszorosabban az állóeszköz-ellátottsággal függ össze. A vizsgált termelőszövetkezetek közül a legjövedelmezőbben gazdálkodók állóeszközeinek értéke 27 százalékkal, forgóeszközeiké pedig 46 százalékkal volt nagyobb, mint a veszteségeseké. Jellemző, hogy a gépek, berendezések és egyéb beruházások nagyobb, az épületek, igás- és tenyészállatok pedig kisebb hánya-

Digitized by Google

dót képviseltek a jövedelmezőbb, mint a veszteséges üzemek állóeszköz-értékében.

Ez a kép azonban csak akkor lesz teljes, ha hozzávesszük még a szerző két fontos megállapítását:

a) A termelőszövetkezetek jövedelmező gazdálkodásában a több ráfordítást és szakértelmet igénylő, de nagyobb hozamot adó növénytermesztő üzemágaknak nagyobb szerepük van, mint például az állattenyésztésnek. A veszteséges termelőszövetkezetek csoportjaiból a jövedelmezőbbek felé haladva növekszik a növénytermesztésnek a termelésben elfoglalt súlya, az állattenyésztésé pedig csökken.

b) Jellemző, hogy bár a tárgyiasult munka költsége a legjövedelmezőbb termelőszövetkezetekben nagyobb volt az átlagosnál, az élőmunka költsége pedig ebben a csoportban már csökkent, mégis az élőmunka felhasználásának fokozása a növénytermesztésben, a munkaigényes növények előtérbe kerülésével, kedvezően befolyásolta a jövedelmezőséget.

Mindez nagyon elgondolkoztató. Anélkül, hogy a szerző különösebb gazdaságpolitikai következtetések levonására törekedett volna, elemzéseivel lényegében azokat a szövetkezetpolitikai célkitűzéseket és intézkedéseket támasztja alá, amelyeket a párt az utóbbi évek gyakorlati tapasztalatai alapján a szövetkezetek megerősítésére kidolgozott.

A párt és a kormány az utóbbi években nagy erőfeszítéseket tett a termelőszövetkezetek korszerű eszközökkel való felszerelésére, az egyszerű paraszti eszközöket tömegesen nagyüzemi eszközökkel igyekezett felcserélni. Ennek köszönhető, hogy szövetkezeteinkben az egy kh szántóra jutó állóeszközök értéke a tömeges átszervezés éveiben nem csökkent, hanem kb. 400 forinttal növekedett. Mivel a szocialista termelési viszonyok gyorsabb ütemben hódítanak tért a szántóföldi termelésben, s ez az alapja az állattenyésztés fellendítésének is, a második ötéves tervben gyorsabb ütemben fejlesztjük a növénytermesztést, mint az állattenyésztést. A szántóföldi termesztésben azonban számos termény és termék előállításában még nagy szerepe van a kézi munkának. A szövetkezeti gazdálkodás fellendítésében ezért különösen fontos, hogy a gépesítéssel és az egyéb anyagi befektetésekkel egyidőben biztosítsuk a szükséges kézi munkát a termelés növeléséhez. Nem véletlen tehát, hogy szövetkezeti politikánkban olyan központi helyet foglalnak el az anyagi ösztönzés és a munkadíjazás problémái.

Witthen Béla munkája nemcsak az eddig elmondottak miatt, hanem módszertani szempontból is figyelmet érdemel. Kombinációs csoportosítással végzett elemzési módszeréből különösen a szövetkezeti problémákkal foglalkozó fiatal kutatók tanulhatnak sokat.

*

A tanulmány-sorozat következő két kötete a mezőgazdasági tervezéshez nyújt segítséget.

Dimény Imre „Mezőgazdaságunk traktorszükségletét meghatározó tényezők" c. írása a mezőgazdaság gépesítésének főbb irányzataival, a gépesítés ütemével, a traktorpark összetételével és a második ötéves tervben lehetséges fejlesztésével foglalkozik.

Digitized by Google

A korszerű szocialista mezőgazdasági nagyüzemek kiépítésével gyökeresen megváltozik a mezőgazdasági termelés anyagi és műszaki bázisa. A parasztgazdaság és a régi nagybirtok döntően maga állította elő a termelés folytatásához, bővítéséhez szükséges anyagokat és energiát. Napjainkban az ipar által előállított munkaeszközöknek, munkatárgyaknak, a traktornak mint energiaközpontnak már nagyobb, de legalábbis akkora szerepük van a mezőgazdasági nagyüzemek újratermelésében, mint a gazdaságban előállított anyagoknak. A modern mezőgazdasági üzemben a tapasztalatok szerint a nagy termések sorsát a mezőgazdaságon kívülről származó eszközök és energia dönti el. Ha például az őszi mélyszántást hanyagságból, vagy azért, mert nincs elég gépünk, nem tudjuk időben elvégezni és a kukoricát tavasszal feltört talajba tesszük, akkor pusztán ennek következtében kat. holdanként kb. 5 mázsás veszteség éri mezőgazdaságunkat. Ha évenként csak félmillió holdon marad el a kukorica alól az őszi mélyszántás, ez is legalább két és fél millió mázsa terméskiesést okoz, s ezt már semmilyen módon (sem jobb vetőmaggal, sem többszöri kapálással) nem lehet később pótolni.

Mindez mutatja, mennyire fontos, hogy helyesen mérjük fel és biztosítsuk a mezőgazdaság traktor- és munkagép-szükségletét. A szerző azt az elvet tartotta szem előtt munkája során, hogy a második ötéves tervben a gépesítéssel elsősorban közvetlen termelésfokozó hatást kell elérnünk.

A szerző széleskörű üzemi vizsgálatokat végzett mintegy 300 gépállomási traktor kihasználásának megállapítására. Ennek alapján, valamint a népgazdaság teherbíró képességét, mezőgazdasági termelésünk természeti és közgazdasági feltételeit, s a kialakult új üzemi viszonyokat mérlegelve határozta meg az 1965. évi traktorszükségletet és a traktorpark összetételét.

Manczel Jenő „Szarvasmarhatenyésztésünk és takarmánytermelésünk helyzete és tájbeli eltérései" c. tanulmánya szocialista nagyüzemeink állatállományának és takarmánytermelésének megszervezéséhez, s főleg a távlati tervek kidolgozásához nyújt az egyes tájak sajátosságait is figyelembe vevő útmutatást.

A tanulmány két fő részre oszlik. A mű első része az állattenyésztés és takarmánytermesztés időbeli változásának fő irányzatait tartalmazza, a századfordulótól egészen 1957-ig, a második rész pedig a szarvasmarhatenyésztés és takarmánytermesztés 1957. évi szerkezetét, tájbeli elhelyezkedését és főbb összefüggéseit mutatja be. Különösen a megyei és járási tervezéshez nyújt hasznos alapanyagot és iránymutatást a tanulmány második része. A könyv anyagának felhasználását jelentős mértékben megkönnyítik a megyei és járási részletességű térképes ábrák.

*

Folyóiratunk mezőgazdasági kérdésekkel foglalkozó olvasói bizonyára érdeklődéssel várják a Mezőgazdasági Üzemtani Intézet gondozásában megjelenő tanulmány-sorozat folytatását. A helyes kezdeményezést fejlesztené és a sorozat iránti érdeklődést még növelné, ha a következőkben (Erdei Ferenc írásához hasonlóan) megjelennének olyan tanulmányok, amelyek mezőgazda-

Digitized by Google

ságunk új jelenségeivel, vagy agrárpolitikánk egy-egy kulcskérdésével foglalkoznak. Ha a szerkesztők gondot fordítanak erre és segítséget nyújtanak ezek megírásához, bizonyára egyre több ilyen tanulmány lát majd napvilágot. **Csizmadia Ernő**

Kulcsár Kálmán: A jog nevelő szerepe a szocialista társadalomban

Kulcsár Kálmán tudományos igénnyel megírt műve újabb bizonyítéka társadalomtudományunk egészséges fejlődésének. A szerző a szocialista építés szempontjából nagy jelentőségű témát dolgozott fel, amely nemcsak a jogtudomány művelőinek érdeklődésére tarthat számot, hanem mindazokéra, akik szociológiai kérdésekkel foglalkoznak.

A társadalom nevelése ugyanolyan égető probléma, mint a gazdaság szervezése, a szocialista, majd a kommunista társadalom anyagi és műszaki bázisának megteremtése. Közismert Lenin megállapítása a kommunizmus felé haladó társadalom jogának nevelő funkciójáról. Kulcsár Kálmán a szocialista jognak fejlődésünk jelenlegi szakaszában betöltött ezen nevelő szerepét vizsgálja sokoldalúan és nagy tudományos apparátussal. Érdeme Kulcsár Kálmán művének — amelynek teljes tartalmát e helyen nem ismertethetjük —, hogy a témát nemcsak az elmélet síkján ragadja meg, hanem a gyakorlat számára is értékes következtetéseket von le. Néhány kérdésben mégis vitába kell bocsátkoznunk a szerző álláspontjával.

1. A szerző hangsúlyozza a szocialista jog nevelő szerepének *objektív jellegét*, amely a szocialista társadalmi viszonyokból fakad. A burzsoá jogban — mint mondja — fel sem merül a nevelés, a tudatformálás igénye: a burzsoá állam csak a magatartásnak a jog szerinti alakulását követeli meg és teljesen közömbös a cselekvő tudati állapotával szemben. Másrészt a burzsoá jog, amely a társadalom fejlődése mögött kullog és visszahúzni törekszik a fejlődést — tehát *konzerváló jellegű* —, a tudat alakítására még a magatartás kényszerformálása útján sem alkalmas.

Eredményes nevelés, tudatformálás — állítja a szerző — nem is válhat valósággá, csak a fejlődés objektív követelményeinek megfelelő irányban (29. oldal). A szocialista állam a társadalom forradalmi átalakításának eszköze, következésképpen joga az emberi tudatot a *jövő irányában* formáló tényező. A szocialista jognak — hangsúlyozza — azért van objektív nevelő jellege, mert a szocialista állam felismeri a társadalom fejlődésének objektív törvényeit s ennek megfelelően végzi társadalomalakító tevékenységét. Azért támaszthat követelményeket az állampolgárokkal szemben, mert ezek a követelmények a valóságot — a *fejlődő valóságot* — tükrözik (57. old.).

(Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961.)

Digitized by Google

A szerzőnek ezt az utóbbi megállapítását, bár végső soron természetesen helyes, túlzott absztrakciónak tartjuk. A szocialista jog objektív nevelő, tudatformáló, sőt tegyük hozzá: *személyiség-formáló* társadalmi szerepének (amelyről a szerző, sajnos, nem beszél) konkrétabban meghatározható okai is vannak. Kulcsár Kálmán több helyen utal is ezekre, anélkül, hogy következtetésében értékesítené megállapításait; egész művén végigvonul a valóság tudatformáló és a társadalmi viszonyokat alakító szerepének helyes gondolata. A szocialista jog valóban ezt az új társadalmi valóságot fejezi ki és fejleszti tovább, a társadalmi fejlődés objektív törvényeinek megfelelően. A jog tehát *a társadalom tagjainak alapvetően új társadalmi viszonyait fejezi ki és tudatosítja.* E viszonyokra jellemző, hogy megszűnik az embernek ember által történő kizsákmányolása, az uralom és alávetettség, az osztálytársadalmakra jellemző érdek-antagonizmus s a közösségi és egyéni érdek szükségképpeni eltérése. Új *közösségi viszonyok* kifejezője tehát a szocialista jog; *személyiségformáló*, nevelő jellege a közösségi viszonyokban gyökerezik, továbbá abban, hogy kifejezi és tudatosítja azt, hogy az egyéni érdek és a közösségi érdek *lényegében* összhangban vannak. Ez az oka annak, hogy a szocialista jog követelményei a társadalom túlnyomó részében helyeslésre és önkéntes követésre találnak. Nem azért támaszthat követelményeket az állampolgárokkal szemben, mert követelményei a fejlődő valóságot tükrözik, hanem azért, mert a követelményeiben tükröződő valóság *az egyéni érdek és a közösségi érdek objektív, lényeges és egyre fejlődő összhangját jelenti.*

(Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy egyébként minden jog annyiban támaszthat követelményeket, amennyiben ezek teljesítése a társadalom objektív *erőviszonyainak* megfelelően kikényszeríthető. Más kérdés, hogy mennyiben támaszthat a jog olyan követelményeket, amelyeket a kötelezettek önként, sőt, helyeselve teljesítenek.)

Véleményünk szerint Kulcsár Kálmán túloz, amikor a burzsoá jogtól kategórikusan megtagadja a tudatformáló szerepet, bár e között és a szocialista jog tudatformáló funkciója között alapvető különbségek vannak. A szocialista jogban kifejezésre jutó közösségi viszonyok ugyanis az új, e viszonyoknak megfelelő, *magasabbrendű közösségi erkölcs* követelményeinek megfelelően alakítják az emberek személyiségét — banális kifejezéssel: jóra, emberségre nevelnek —; ezzel szemben a burzsoá jogban kifejezésre jutó kapitalista viszonyok az *elembertelenedés, a farkaserkölcs viszonyát* hozzák létre. A burzsoá jog is hozzájárul a maga eszközeivel annak a burzsoá erkölcsiségnek a kialakításához, amelyről Marx írt. Nevelni nemcsak jóra, hanem rosszra is lehet. Alapvető materialista tétel, hogy az *ember körülményei alakítják.* A kapitalista viszonyok a kizsákmányolás, az uralom és alávetettség, valamint az elembertelenedés, az elidegenedés viszonyai, az önzés, az egymás érdekei ellen törő, egymással harcban álló individuumok bonyolult viszonyai. A burzsoá jog e viszonyok *kifejezője* és hatályosulása során alakítója is, mert maga is hozzá-

Digitized by Google

tartozik az embert alakító kapitalista társadalom szükségszerű jelenségeihez. E tudatformálástól sem lehet tehát elvitatni az „eredményességet". A burzsoá jog tudatformáló szerepe *bonyolultabb* probléma, mint amilyennek Kulcsár Kálmán felfogja. Egyrészt arra gondolunk, amire Engels mint „a rossz világtörténelmi szerepére" utal. Másrészt arra, hogy a burzsoá jognak a tudatra gyakorolt hatása bizonyos vonatkozásban hozzájárul a munkásosztály politikai erővé formálódásához, a szocialista forradalom szubjektív feltételeinek létrejöttéhez is. E vonatkozásban nem érdektelen utalni a polgári demokratikus szabadságjogokért folytatott, a munkásosztály által vezetett tömegharc jelentőségére, s érdeklődésre tarthatnak számot a burzsoá jognak azok a normái is, amelyek éppen a tényleges erőviszonyok tükröződéseképpen, *a munkásosztály harcának eredményeként kerülnek a burzsoá jogrendszerekbe.*

Véleményünk szerint a jog és a benne kifejeződő tényleges viszonyok mindig nevelnek. A szocialista jog a szocialista együttélés szabályaira nevel, az emberi tudatot, a személyiséget magasabbrendű erkölcsiség irányába fejleszti. Sajnálatos, hogy Kulcsár Kálmán figyelme ebből a szempontból nem terjedt ki *az államjog, az államigazgatási jog szabályaira,* illetőleg azokra a jogszabályokra, amelyek a *dolgozóknak az állami és gazdasági vezetésbe való bevonásáról* szólnak, és amelyek a társadalom tagjainak a *közösség érdekében való aktivizálódását,* öntevékenységét eredményezik. E normák személyiségformáló szerepének óriási jelentősége van az egész szocialista jogrendszer érvényesülése, az érdekazonosság felismerése szempontjából pedig nevelőhatásuk még jelentősebb, mint a büntetőjogé. E jogszabályok hozzájárulnak ugyanis a személyiség formálódásának ahhoz a világtörténelmi jelentőségű folyamatához, melyről Marx, mint az emberi emancipációról így írt: „... csak ha az ember a maga »force propre«-jait *társadalmi* erőkként ismerte fel és szervezte meg s ennélfogva a társadalmi erőt nem választja el többé magától a *politikai erő* alakjában, csak akkor valósult meg az emberi emancipáció."[1]

Nem szükséges hangsúlyozni, hogy a Marx által kiemelt ezen felismerés, s ennek az *egyesek tudatába* való bevitele szempontjából milyen jelentősége van az említett társadalmi tevékenységre aktivizáló jogszabályok nevelő szerepének.

2. Kulcsár Kálmán összeveti a burzsoá jog normativitását a szocialista jog normativitásával. Rámutat: a *legalitás és moralitás kanti kettőssége,* mely napjainkig uralja a burzsoá tudományt, arra utal, hogy a burzsoá jog normativitása csak a külső magatartásra irányul, a belső, a tudati világgal szemben pedig közömbös, nem fejt ki tehát tudatformálást. Következésképpen a burzsoá jog normativitása nem nevelő jellegű. Ezzel szemben a szocialista jog normativitásának sajátossága a fentebb már említett *tudatformálás.* A szocialista jog normativitásának a sajátosságaként kiemeli a szerző a *helyesség*

[1] Marx—Engels Művei 1. kötet 317. oldal

Digitized by Google

elemét is, vagyis azt, hogy ha a jog helyesen, a *fejlődő valóságot tükrözve* állapít meg követeléseket, akkor hozzájárul a kívánt, szükségszerű tudati állapot kialakulásához is.

A szerzőnek a normativitással kapcsolatos fenti következtetéseivel nem értünk egyet.

a) A jog normativitása minden jogrendszerben a magatartásra terjed ki, amennyiben a jog magatartási szabály. A modern tudományos eredmények tükrében azonban nyilvánvaló, hogy a cselekvés és a tudati folyamatok elválaszthatatlan egységet alkotnak. A magatartásra irányuló követelmény szükségképpen hat a tudatra, *tudati folyamatok közvetítésével objektivizálódik*. A tudati szféra és a tett dialektikus egységet alkot. Kulcsár „tudatra való hatás"-on nyilvánvalóan azt a hatást érti, amely a cselekvőben a norma helyeslését, a cselekvő egyetértését kelti, tehát pozitív pszichikus viszonyulást, s ennek következtében a személyiség formálódását. Ez azonban nem a jog normativitásának, hanem meggyőző erejének, valamint a jogban kifejezésre jutó (vagy ahogy ő fejezi ki: a jog mögött álló) anyagi és társadalmi viszonyok *erkölcsiség-formáló hatásának* a kérdése. Más szóval: *minden jog hat a tudatra*, e hatás meggyőző és személyiség-formáló ereje a jog tartalmától, az általa kifejezésre juttatott anyagi viszonyoktól s köztük az egyén helyzetétől, érdekének és a jogban kifejezésre jutó érdeknek szembenállásától vagy összhangjától függ. Nyilvánvaló, hogy meggyőző és személyiségformáló hatás tekintetében alapvető különbség van a burzsoá jog és a szocialista jog között; nem állíthatjuk azonban azt, hogy az utóbbinak a normativitása kiterjed a tudati szférára, az előbbié pedig nem.

b) A gyakorlat azt mutatja: a burzsoá állam sohasem mondott le arról, hogy jogának tisztelete, elfogadtatás és önkéntes követése érdekében az emberek belső szféráját közismert, igen hatásos eszközökkel befolyásolja. (A jelenlegi burzsoá jogtudomány egyrészt a legalitás és moralitás kanti kettősségét hangsúlyozza, másrészt rámutat, hogy a jog érvényesülésének a jog önkéntes, meggyőződéses, tömegméretű követése a feltétele.) Korántsem általános tehát a belső világot illető közömbösség. Természetesen a jog érdekében való meggyőzés a burzsoá jog tartalmi sajátosságai következtében elsősorban jogon kívüli eszközökkel történik. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a burzsoá valóság lényegének a formális burzsoá jogi jelenségek felszíne mögötti nem egy vonatkozásban még jogi eszközökkel is történő elleplezése (pl. burzsoá-demokratikus intézmények, „szociális törvényhozás") lehetővé teszi a jog iránti tisztelet fejlesztését, a „meggyőzést", azaz a dolgozók tudatának elhomályosítását. Hiba volna e tényeket figyelmen kívül hagyni.

c) A jog attributuma a kényszer, mint Kulcsár helyesen hangsúlyozza ezt. Következésképpen (a szerző álláspontjával ellentétesen) véleményünk szerint a jog normativitását — a szocialista jogét is — az egyéb társadalmi normák normativitásával szemben az jellemzi, *hogy a magatartás követésére állami kényszer kilátásba helyezésével ösztönöz*. Előbb hangsúlyoztuk, hogy a normativitás, miközben a magatartásra irányul, kiterjed a *tudatra*

Digitized by Google

is. Ez a hatás a jog általános társadalmi funkciójánál és kényszerterméketénél fogva, véleményünk szerint, mindenekelőtt annak racionális felismertetésére irányul hogy a *konzekvenciák elkerülése végett helyes követni előírásait.* Bár Kulcsár Kálmán e körülményt nem veszi figyelembe és a szocialista jog normativitásának sajátságaként a tudatra való *egyéb* hatását emeli ki, más fejtegetéseiben mégis kénytelen hallgatólag a tudatra való, általunk említett hatásból kiindulni, amikor megjegyzi, hogy a jogszerű magatartás *jórészben végeredményben elsősorban vagy kizárólag a kilátásba helyezett kényszerintézkedése miatt jön létre.* (227. old.) Bár véleményünk szerint túlzás azt állítani, hogy a jogszerű magatartások jó része a mi viszonyaink között is kényszerszülte magatartás — éppen szocialista viszonyaink és az ezeket kifejező szocialista jog meggyőző erejénél fogva a jog helyeslő, önkéntes követése jelenti ma már a „jórészben"-t — Kulcsár Kálmán kissé eltúlzott következtetése is a *normativitás sajátosságáról alkotott álláspontja ellen szól.*

3. Külön fejezetet szentel Kulcsár Kálmán annak, hogy mi a jog nevelő szerepének jelentősége a szocialista társadalom együttélési normáinak kialakulásában. Elemzi, miként tudatosítja a jog a maga eszközeivel azokat a magatartási szabályokat, amelyek a szocialista társadalom objektív fejlődési irányából adódnak, hogyan küzd a régi tudati maradványok ellen. Aláhúzza a bírói gyakorlat jelentőségét e téren. Törvényeink jelentős része jogkövetkezményeket fűz *általánosságban* a szocialista együttélés szabályainak megsértéséhez. A bíróságok feladata, hogy az adott esetben feloldják az általánosságot, tartalmilag kibontsák a szocialista együttélés szabályait, megállapítsák, van-e helye a jogkövetkezménynek, vagy sem. Kulcsár Kálmán a jogszabályok és a joggyakorlat elemzése alapján arra a következtetésre jut, hogy a bírónak azokat a magatartási szabályokat kell érvényesítenie, melyek az új követelményét jelzik, még ha nem is érvényesülnek általánosan.

Ezekkel az értékes fejtegetésekkel kapcsolatban azonban meg kell jegyeznünk a következőket:

Kulcsár Kálmán korábbi művében eredményesen cáfolta meg a burzsoá jogszociológiának azt az álláspontját, amely tagadja a jog normatív jellegét, s a jogot a társadalmi gyakorlat megtartás-mintáival azonosítja. Következetlen azonban az erkölcs vonatkozásában, amelytől e művében megtagadja a normatív jelleget és amelyet azonosít a társadalom erkölcsi gyakorlatából leszűrhető magatartási szabályokkal. Nem értünk egyet „absztrakt norma"-felfogásával, amelyet más vonatkozásban a magyar filozófiai irodalomban is érélyesen bíráltak. A szocialista erkölcs normái tudományosan megfogalmazott normák, amelyek még akkor sem tekinthetők absztraktnak, ha a gyakorlatban nem, vagy csak kevéssé érvényesülnek. (A gyakorlatban egyáltalán nem érvényesülő „absztrakt norma" egyébként nincs is.) A szocialista erkölcs *objektív normarendszer*, s hatályosulásának a jogénál bonyolultabb és nehezebb folyamata miatt sem pótolható olyan magatartási szabályokkal, amelye-

Digitized by Google

ket *az átmeneti társadalomnak a régi tudati maradványokat még jelentős mértékben őrző erkölcsi gyakorlatából szűrtünk le.*

Egyébként e vitatható elméleti állásfoglalás mellett — s talán ennek ellenére is — az erkölcs és jog összefüggését illetően Kulcsár Kálmán helyes gyakorlati következtetésekre jutott.

4. A közvéleménynek is nagy szerepe van a jog nevelő szerepe szempontjából, állapítja meg a szerző a kérdés elemzése során. A közvélemény értékelő állásfoglalása elősegítheti vagy gyengítheti a magatartási normák társadalmi érvényesülését, sok esetben még jobban rászorítja az embereket a társadalmi együttélés normáinak megtartására, mint a jogi szankció.

A szocialista jog a közvélemény befolyásolásának egyik hatásos eszköze, s nevelő szerepe e vonatkozásban is kifejezésre jut.

5. A következőkben a kényszer és a meggyőzés viszonyát vizsgálja Kulcsár Kálmán. A jognak nélkülözhetetlen eleme a kényszer, s a meggyőzés e kényszerén keresztül, vele összefüggésben hat. A jog nevelő szerepének nagy hordereje és a meggyőzésnek az érdeklődés homlokterébe kerülése nem vonhatja el a figyelmet a kényszer eleméről. A jogi norma két módon lehet meggyőző: egyrészt a „jobb, ha követem" meggondolás alapján, másrészt a norma tartalma meggyőzhet arról, hogy *helyes*, s ezért követni kell. (Zárójelben utalunk arra, hogy a normativitással kapcsolatban — mint az imént rámutattunk erre — Kulcsár elhanyagolta az első *módot*, amely a jogi norma elsődleges sajátja.) Ezért a szocialista jognak torzulásmentesen, *objektíve helyesen* kell tükröznie a társadalmi fejlődés objektív törvényeit. A meggyőzésnek alapvető feltétele, hogy a norma megfeleljen ennek a kritériumnak. A kényszer mint társadalmi jellegű tényező, alkalmas is lehet arra, hogy meggyőzzön.

A büntetőjog nevelő, szokásteremtő erejének elemzése során rávilágít a szerző arra, hogyan eredményez a kényszerítő elem tudati változást. A cselekvő magatartásában kifejeződő tudati elemek nem mindig válnak tudatossá előtte, de a büntető jogszabály tilalma vagy előírása feltétlenül tudatos elemként lép be a magatartást kiváltó motívumok harcába. „Lehet — írja — és valószínű, hogy az emberek egy része, amikor számol ezekkel az előírásokkal, elsősorban vagy kizárólag a bennük kifejeződő s az esetleg kapcsolódó társadalmi kényszer miatt cselekszik a jogszabálynak megfelelően."

Így azokat a motívumokat, amelyek a társadalmi érdeknek megfelelő magatartást eredményezhetik, részben a jogi kényszertől, a büntetéstől való félelem stb. teremtette, vagy erősítette. (Véleményünk szerint ebben jut kifejezésre a jog normativitásának sajátsága.)

A jogszerű magatartás azonban huzamosabb ismétlődés során, jognak megfelelő *szokássá* válik. A szocialista társadalomban egyre inkább érvényesül a jog helyeslő, egyetértő követése. Maga a büntetés, a büntető eljárás is neveli mind a tettest, mind a közvéleményt, s elősegíti a társadalomra veszélyes magatartások felismerését, társadalmi elítélését.

Katonáné dr. Soltész Márta

Digitized by Google

JEGYZETEK KÖNYVEKRŐL

Kovács Mihály:

SZÖVETKEZŐ SZÖVETKEZETEK

Kossuth Könyvkiadó, 1961.

Termelőszövetkezeti mozgalmunk figyelemre méltó új jelensége a szövetkezetközi vállalkozások terjedése. A szerző nagy érdeme, hogy megpróbálja összefoglalni az első tapasztalatokat s ezzel hasznos útmutatást ad a termelőszövetkezeti vezetőknek. Dicséretet érdemel a Kossuth Kiadó is, hogy támogatta a szerző helyes kezdeményezését.

A mi termelőszövetkezeteink többsége még nagyon fiatal. A szövetkezetek egy részében még éppen csak összeszokott a tagság. De egyre több szövetkezet vezetősége és tagsága ismeri fel, hogy milyen nagy előnyei vannak annak, ha több szövetkezet összefog olyan feladat megvalósítására, amelyet egymagában egyetlen szövetkezet sem volna képes megoldani. A párt és a kormány támogatja a szövetkező szövetkezeteket.

A termelőszövetkezetek közötti összefogásnak ugyanis a mi jelenlegi viszonyaink között is nagy lehetőségei vannak. Eddig főleg baromfihús- és tojástermelésre, keltetésre, hajtatóház építésére, építőanyag kitermelésre és téglagyártásra fogtak össze egyes szövetkezetek. Nincs azonban olyan termelési ág, amelyet valóban korszerű nagyüzemi módon, közös vállalkozás formájában ne lehetne sokkal gyorsabb ütemben fejleszteni.

Kovács Mihály több példát sorol fel arra, hogy milyen gyümölcsöző a szövetkezetek együttműködése. A tataházi „Aranykalász", a „Dózsa" és a „Petőfi" közös baromfitelepéről például már tavaly több mint százezer kg sütnivaló csirkét kapott a népgazdaság. Ez a telep, ha teljesen kiépül, 6—7 millió forint pénzforgalmat bonyolít le évente, s a közös üzem jövedelméből mindhárom szövetkezet rendszeres havi pénzelőleget nyújtnat majd tagjaiknak.

A szövetkezetközi vállalkozásoknak nemcsak a termelőerőknek és a termelésnek a növelése, s a szövetkezeti tagok jövedelmének fokozása szempontjából van nagy jelentőségük, hanem a szövetkezeti gondolat, a szocialista viszonyok erősítése, továbbfejlesztése szempontjából is.

A szerző az eddigi tapasztalatok részletes ismertetésével és elemzésével igyekszik tanácsot nyújtani. Nem hallgatja el a hibákat sem, de rámutat arra is, hogyan kerülhetik el ezeket a szövetkezetek. A szerző tanácsainak és fejtegetéseinek hasznosságát fokozza, hogy függelékül közli a földművelésügyi miniszternek a közös vállalkozásokról kiadott rendeletét.

Kóródi József—Kovács Géza

MEZŐGAZDASÁGUNK TÁVLATI FEJLESZTÉSÉNEK EGYES KÉRDÉSEI

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1961.

Két fiatal közgazdász két önálló tanulmányát foglalta egy kötetbe a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Az elsőt Kovács Géza készítette „Szükségletek és lehetőségek mezőgazdaságunk távlati fejlesztésében" címmel.

Kovács Géza tanulmánya két fő részből áll. Az első részben a szerző a mezőgazdasággal szemben jelentkező népgazdasági szükségleteket vizsgálja, a másodikban pedig a belőlük adódó gazdaságpolitikai feladatokkal foglalkozik. Miután felvázolja, hogy a mezőgazdasággal szemben milyen igények jelentkeznek, és jellemzi azok súlyát az összszükségleten belül, részletesen megvizsgálja a lakosság élelmiszerfogyasztásának és a mezőgazdasági exportnak az alakulását. A mezőgazdasági termelés növelésének le-

Digitized by Google

hetőségeivel foglalkozó részben különösen figyelemre méltó a holt munka hatékonyságának az elemzése. A holt munka felhasználását a szerző aszerint csoportosítja, hogy milyen irányban fejtik ki fő hatásukat annak egyes elemei (elsősorban termelésnövelő hatást fejtenek-e ki, vagy elsősorban munkaerőt szabadítanak fel stb.). Ez a mezőgazdasági fejlesztési tervek kidolgozásához is hasznos szempontokat ad.

A szerző gazdaságpolitikai fejtegetései közül különösen jól sikerült a kenyérgabona-kérdés megoldásának felvázolása. A hústermelés növelésével kapcsolatos megállapításai azonban nem eléggé megalapozottak, ezért az sem eléggé meggyőző, hogy 15—20 éves perspektívában a marhahús-termelést tartja a fő láncszemnek a sertéshús-termeléssel szemben.

Kóródi Józsefnek „A műtrágyaipar földrajzi elhelyezkedése és telephelyválasztása" c. tanulmánya közvetve szintén, a mezőgazdaság távlati fejlesztéséhez kapcsolódik.

A mezőgazdasági hozamok növelésének alapvető fontosságú feltétele a műtrágya-felhasználás fokozása. Az egységnyi területre jutó termeshozamokban azok az országok vezetnek, amelyeknek műtrágyaipara fejlett és műtrágya-felhasználása többszöröse a hazainak. A gyakorlati tapasztalatok és az előzetes számítások egyértelműen azt bizonyítják, hogy hazánkban is célszerű a műtrágya-gyártás nagyarányú fejlesztése. A termelés gazdaságossága szempontjából viszont nem közömbös, hogy hová telepítik az új gyárakat. A szerző erre, valamint a gyárak ellátási körzeteire tesz megalapozott javaslatokat tanulmányában.

Mindkét munkának nagy érdeme, hogy a bennük foglalt fejtegetések, elemzések, javaslatok jól hasznosíthatók a távlati tervezésben. Különösen azzal nyújtanak nagy segítséget a szerzők a tervek készítőinek, hogy a legtöbb esetben nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi adatokat is feldolgozták, s megállapításaikat igyekeztek beágyazni a nemzetközi tapasztalatokba.

Bak István—Kovács Mihály:

KINCSET ÉRŐ TAPASZTALATOK

Kossuth Könyvkiadó, 1961.

Értékes, jól hasznosítható tapasztalatgyűjteményt jelentetett meg nemrégen a Kossuth Kiadó a szövetkezeti gyakorlatot jól ismerő szerzők tollából.

A szerzők abból indultak ki, hogy a termelés növelésében, szövetkezeteink megerősítésében nagy szerepük van a dolgozók jó ötleteinek, javaslatainak. Ezért csokorba gyűjtötték azokat az ötleteket, tapasztalatokat, amelyeket jól lehet hasznosítani, főleg az új termelőszövetkezetekben.

A könyv öt fejezetre oszlik. Az első három fejezet tartalma a közös gazdálkodással és a szövetkezeti közösségi élet erősítésével kapcsolatos. Például: Mit tesznek az újkígyósi Aranykalász Termelőszövetkezetben a sógorság-komaság ellen? Milyen a szakemberek és az elnök kapcsolata a termelőszövetkezetekben? Hogyan kerülhetők el vagy miként mérsékelhetők az ellentétek akkor, ha egy jó és egy rossz tsz. egyesül? Hogyan foglalkoztassuk az asszonyokat, mit tegyenek a szövetkezetek a fiatalokért? Ezek és a hozzájuk hasonló kérdések, amelyek a szövetkezeti vezetők, a közösségért tenni akaró tagok ezreit foglalkoztatják falvainkban.

Az első három fejezetbe vették fel a szerzők a közös munkák tervezésével, megszervezésével és díjazásával kapcsolatos tapasztalatokat is. Ebből megismerhetjük több szövetkezetnek a munkaegységek nyilvántartásának egyszerűsítésére, az előlegezésre, a premizálás különböző módszereire vonatkozó hasznos próbálkozásait.

A szerzők két fejezetben összefoglalták a hagyományos és a korszerű nagyüzemi növénytermesztés,

Digitized by Google

valamint állattenyésztés fejlesztésének tapasztalatait, mégpedig — nagyon helyesen — nemcsak a szövetkezetek, hanem az állami gazdaságok tapasztalatait is. Az állami gazdaságok sok területen jó példával szolgálhatnak a szövetkezeti termelés fejlesztéséhez.

A könyvet a szerzők elsősorban a tsz-elnököknek, brigádvezetőknek és szakmunkásoknak szánták. Úgy fogalmazták és szerkesztették meg, hogy az egyszerű dolgozók is könnyen eligazodjanak benne. A gyűjtemény érdeme, hogy nem ösztönöz sablonos másolásra, nemcsak ismerteti a jó módszereket, hanem azokat a feltételeket is bemutatja, amelyek között alkalmazzák.

Nemcsak a szövetkezeti vezetőknek és szakmunkásoknak ajánljuk e hasznos gyűjtemény tanulmányozását, hanem mindazoknak, akik munkájukkal közvetve vagy közvetlenül elősegíthetik a termelőszövetkezetek gazdasági, szervezeti és politikai megszilárdítását.

Cs. E.

E SZÁM SZERZŐI:

KÁDÁR JÁNOS: az MSZMP K. B. első titkára, KISS ÁRPÁD: az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elnöke, TÓTH JENŐ: a Mezőgazdasági Üzemszervezési Kutató Intézet igazgatója, WIRTH ÁDÁM: a Társadalmi Szemle munkatársa, ERÉNYI TIBOR: kandidátus, a Párttörténeti Intézet tudományos osztályának vezetője, HANTOS JÁNOS: az MSZMP Budapesti Bizottságának osztályvezetője, IMRE MÁTYÁS: újságíró, TORDAI JÁNOS: újságíró, CSIZMADIA ERNŐ: az MSZMP K. B. Agit.-Prop. osztályának munkatársa, KATONÁNÉ DR. SOLTÉSZ MÁRTA: a SZOT Főiskola filozófiai tanszékének vezetője

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

BENKE VALÉRIA (a szerkesztő bizottság vezetője), FRISS ISTVÁN, HÁY LÁSZLÓ, KOMJÁT IRÉN, LAKOS SÁNDOR, MOLNÁR ERIK, NEMES DEZSŐ, NÉMETH KÁROLY, ÓVÁRI MIKLÓS, SÍK ENDRE, SZECSŐDI LÁSZLÓ, SZIGETI JÓZSEF

Digitized by Google

СОДЕРЖАНИЕ

Речь товарища Яноша Кадара на Пленуме ЦК по вопросу сельского хозяйства (29-го марта 1962 года). — — — — — — — — 1
АРПАД КИШ: Некоторые мысли о техническом прогрессе — — — 18
ЕНЕ ТОТ: Управление современным крупным государственным хозяйством. — — — — — — — — — — — — — — — 30
АДАМ ВИРТ: Коммунизм и условия развития личности. — — — — 40

ОБЗОР

50-я годовщина «Кровавого четверга» (ТИБОР ЭРЕНИ) — — — — 59
Культурно-просветительная работа в столице. (ЯНОШ ХАНТОШ) 67

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

После соглашения о прекращении огня в Алжире (МАТЯС ИМРЕ) 78
Выборы в Индии (ЯНОШ ТОРДАЙ) — — — — — — — — 88

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Вопросы крупного хозяйства (ЕРНЕ ЧИЗМАДИЯ) — — — — — 97
КАЛМАН КУЛЧАР: Воспитательная роль права в социалистическом обществе (К. др. МАРТА ШОЛТЕС) — — — — — — — 102

ЗАМЕТКИ О КНИГАХ

INHALT

Ansprache des Genossen János Kádár in der Plenarsitzung des Zentralkomitees vom 29. März 1962 — — — — — — — — — 1
ÁRPÁD KISS: Einige Gedanken über die Entwicklung der Technik 18
JENŐ TÓTTH: Leitung des modernen staatlichen landwirtschaftlichen Grossbetriebs — — — — — — — — — — — — — 30
ÁDÁM WIRTH: Der Kommunismus und die Bedingungen der Entwicklung der Persönlichkeit — — — — — — — — — — 40

RUNDSCHAU

Zum fünfzigsten Jahrestag des Blutigen Donnerstags (TIBOR ERÉNYI) 59
Volksbildung in der Hauptstadt (JÁNOS HANTOS) — — — — — 67

INTERNATIONALE RUNDSCHAU

Nach der Unterzeichnung des algerischen Waffenstillstandsabkommens (MÁTYÁS IMRE) — — — — — — — — — — — — 78
Allgemeine Wahlen in Indien (JÁNOS TORDAI) — — — — — 88

BUCHBESPRECHUNGEN

Wirtschaftsprobleme im Grossbetrieb (ERNŐ CSIZMADIA) — — — 97
Kálmán Kulcsár: Die erzieherische Rolle des Rechts in der sozialistischen Gesellschaft (MÁRTA SOLTÉSZ-KATONA) — — — 102

ANMERKUNGEN ÜBER NEUERSCHEINUNGEN

111

Digitized by Google

SOMMAIRE

Intervention du camarade János Kádár au C. C. du Parti Ouvrier Socialiste Hongrois le 29 mars 1962. — — — — — — — — — 1
ARPÁD KISS: Réflexions sur le développement technique de l'industrie 18
JENÓ TOTTH: Methodes de direction des grandes fermes d'état modernes — — — — — — — — — — — — — — — 30
ÁDÁM WIRTH: Le communisme et les conditions de l'évolution de la personnalité — — — — — — — — — — — — — — 40

REVUE

Le cinquantenaire du „Jeudi Sanglant" (TIBOR ERÉNYI) — — — 59
Travail culturel dans la capitale (JÁNOS HANTOS) — — — — — 67

REVUE INTERNATIONALE

Après la signature du cessez-le-feu en Algérie (MÁTYÁS IMRE) — 78
Élections générales en Inde (JÁNOS TORDAI) — — — — — — 88

COMPTS-RENDUS

Questions économiques des grandes exploitations agricoles (ERNŐ CSIZMADIA) — — — — — — — — — — — 97
Kálmán Kulcsár: Role éducateur du droit en société socialiste (MÁRTA SOLTÉSZ-KATONA) — — — — — — — — — 102

NOTES SUR QUELQUES LIVRES RÉCENTS

CONTENTS

Speech of János Kádár at the session of the Central Committee on March 29 — — — — — — — — — — — — — — 1
ARPÁD KISS: Some thoughts regarding technical progress — — — 18
JENÓ TÓTTH: Leadership in large-scale agricultural units — — — 30
ÁDÁM WIRTH: Communism and conditions for the development of personality — — — — — — — — — — — — — — — 40

REVIEW

Fiftieth anniversary of Bloody Thursday (TIBOR ERÉNYI) — — — 59
Popular education in the capital (JÁNOS HANTOS) — — — — — 67

INTERNATIONAL REVIEW

After the signing of the Algerian armistice (MÁTYÁS IMRE) — — 78
General elections in India (JÁNOS TORDAI) — — — — — — 88

BOOK REVIEWS

Economic problems in large-scale plants (ERNŐ CSIZMADIA) — — 97
Kálmán Kulcsár: The educational role of law in socialist society (MRS. MÁRTA SOLTÉSZ-KATONA) — — — — — — — 102

NOTES ON NEW PUBLICATIONS

Digitized by Google

Digitized by Google

Ara: 3.— Ft.

Digitized by Google

X8
17
.6

VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

6

UNIVERSITY OF CALIFORNIA
DAVIS
DEC 10 1962
LIBRARY

XVII. ÉVFOLYAM 1962 JÚNIUS

Digitized by Google

TARTALOMJEGYZÉK

SÁNDOR JÓZSEF: A szövetségi politika néhány időszerű kérdése — 1
JANOSI FERENC—SIK GYÖRGY: Az iparfejlesztés tervezési módszereinek továbbfejlesztése — — — — — — — — — 13
ERDEI GRUZ TIBOR: A kutatás szervezésének és tervezésének problémái — — — — — — — — — — — — — — — — 32
CSIZMADIA ERNŐ: A termelőszövetkezetek közös vállalkozásai — 51

ESZMECSERE

A TERMELŐSZÖVETKEZETI FELHALMOZÁS PROBLÉMÁIRÓL

A termelőszövetkezeti felhalmozás elvi és gyakorlati kérdéseihez (Dr. PÁLES GYULA) 62
Nemcsak gazdasági kérdés (ECSEDI JÓZSEF) — — — — — — 68

NEMZETKÖZI SZEMLE

Hajsza az Egyesült Államok Kommunista Pártja ellen (PÉTER JÓZSEF) — — — 73

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Marx: Értéktöbblet-elméletek II. kötet (MÁTYÁS ANTAL) — — — 83

JEGYZETEK KÖNYVEKRŐL

Szerkesztőség:
Budapest, V. Széchenyi rakpart 19. Tel.: 124—475.
Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat.
Kiadóhivatal: VI., Révay utca 16. Telefon: 116—660*
Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél, csekkszámlaszám 01915003, a Posta Központi Hírlap Irodánál (Bp. V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj negyedévre 8.— Ft, félévre 16.— Ft. egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 61218. közületi 61066, vagy átutalás a MNB. 8. sz. folyószámlájára. Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlapiroda újságboltjában: Budapest, V., József Attila u. 3.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett: 1962. május 21.
Felelős kiadó: A Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Megjelent 35 500 példányban

622716/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Bolgár Imre igazgató

Digitized by Google

TÁRSADALMI SZEMLE
A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA
XVII. ÉVF. 6. SZ. BUDAPEST 1962. JÚNIUS HÓ

A szövetségi politika néhány időszerű kérdése

Írta SÁNDOR JÓZSEF

I.

Az elmúlt 17 esztendő alatt népünk történelmi jelentőségű sikereket ért el a szocialista építésben. Ez a fejlődés különösen meggyorsult a legutóbbi 5 és fél esztendőben. Az ellenforradalom felszámolása, a korábbi pártvezetés súlyos hibáinak orvoslása, a helyes marxista—leninista politikai irányvonal kidolgozása, a párt és a dolgozó tömegek kapcsolatának megerősödése és különösen a munkás-paraszt szövetség helyreállítása eredményeként megszilárdult a dolgozó nép hatalma és létrejött népgazdaságunk egységes szocialista alapja.

A magyar nép pártunk következetes, marxista—leninista politikájával egyetértve, a termelés fejlesztésére, az életszínvonal emelésére, szocialista kultúránk kibontakoztatására összpontosítja erejét. S most, amikor pártunk VIII. kongresszusára készülünk, dolgozó népünk mint saját győzelmét veheti számba az elért sikereket. Az eredmények és a most folyó lendületes munka annak is köszönhetők, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága, ellentétben a korábbi pártvezetéssel, helyesen alkalmazza a szövetségi politikára vonatkozó marxista—leninista tanításokat. Jól megértette és a gyakorlatba átültette azt a lenini igazságot, hogy a szocializmus, amely az egész nép boldogulását szolgálja, csak az egész nép összefogásával valósítható meg. A szövetségi politika nem új kérdés a kommunista pártok történetében. A marxizmus—leninizmus klasszikusainak egyik legfontosabb útmutatása, hogy a munkásosztálynak össze kell fognia a társadalom valamennyi kizsákmányolt dolgozó osztályával, rétegével. Marx, Engels és Lenin rámutattak arra, hogy a munkásosztálynak mindenekelőtt a parasztsággal kell szövetséget kötnie a földbirtokosok és a kapitalisták ellen vívott küzdelmében. A munkásosztály

Digitized by Google

egyedül nem juthat el a szocializmushoz, mint ahogy a parasztság sem találhatja meg boldogulásának útját a munkásosztály nélkül. A két legnagyobb dolgozó osztály összefogása azonban legyőzhetetlen erőt képvisel. Lenin, a történelmi tapasztalatokat általánosítva, hangsúlyozta, hogy a proletárdiktatúra ereje elsősorban a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének szilárdságától függ.

A különböző társadalmi osztályok és rétegek szövetsége csakis a kölcsönös érdekek alapján jöhet létre. A munkásosztály pártjának olyan politikát kell folytatnia, olyan célokat kell a nép elé tűznie, amelyek harcra mozgósítják a legszélesebb dolgozó tömegeket. A Lenin vezette bolsevik párt mesterien alkalmazta ezt a tanítást a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban, amikor a forradalom győzelmének éjszakáján megfogalmazta és közzétette a békéről, a földről szóló dekrétumát. A háborútól sokat sanyargatott nép békét, az ínségben szenvedő parasztság a nagybirtok felszámolását, földet akart. Az orosz proletariátus, amely a proletárdiktatúráért, a szocializmusért indult harcba, így a parasztság millióit nyerte meg szövetségesül.

A jó szövetségi politikának fontos követelménye az is, hogy a forradalom fejlődésének egyes szakaszaiban a párt az adott helyzet konkrét elemzéséből induljon ki, reális célokat állítson a nép elé, olyan feladatokat tűzzön napirendre, amelyeknek megoldása már megérett, amelyeket a dolgozó tömegek megértenek és támogatnak. A forradalmi pártnak arra is ügyelnie kell, hogy ne maradjon le a tömegek forradalmi lendülete, aktivitása mögött, hogy valóban vezesse a tömegeket. A megoldásra érett feladatok végrehajtására céltudatosan kell szerveznie, mozgósítania a munkás, a paraszt, az értelmiségi és a városi kispolgári tömegeket.

Pártunk története is számtalan példát szolgáltat arra, hogyan kell harcolni a munkásosztály és a dolgozó tömegek megnyeréséért. A Horthy-rendszer idején a nagybirtokok megszüntetését, a földreformot a kommunisták követelték a legkövetkezetesebben. Az imperialista háború elleni küzdelem, a fasizmus elleni nemzeti összefogás legodaadóbb harcosa és vezetője a kommunista párt volt. A független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtésének jelszavával a kommunisták tömörítették a nép legjobbjait a Függetlenségi Frontba. A felszabadulás első percétől kezdve a kommunista párt vezette a munkásosztály és a nép harcát a földosztásért, az ország ujjáépítéséért, az ország demokratikus átalakításáért, majd a szocialista forradalom kibontakoztatásáért. Ebben az időben a párt politikája és gyakorlati tevékenysége helyesen fejezte ki a dolgozó nép legjobb vágyait, törekvéseit. A párt bátran támaszkodott a tömegekre és a döntő kérdésekben meg tudta nyerni szövetségesül a lakosság túlnyomó több-

Digitized by Google

ségét. Ez fejeződött ki a párt akkori szoros tömegkapcsolataiban, az 1947-es, majd az 1949-es választások eredményeiben, a népi demokrácia nagy sikereiben. Forradalmi lendület hatotta át akkor a dolgozó tömegeket, lelkesen küzdöttek a munkásosztály hatalmának kivívásáért, amelytől joggal várták jobb, boldogabb jövőjüket.

A következő évek azonban éppen e tekintetben nagy csalódást okoztak nemcsak a munkásosztálynak, hanem szövetségeseinek is. A hatalom kivívása után a párt akkori vezetői elferdítették a lenini politikát, elszakadtak a valóságtól és a dolgozó tömegektől. Az elhatalmasodó személyi kultusz elvakította a párt néhány vezetőjét. A választott pártszervek háttérbe szorultak és lényegében megszűnt mind a választott szervek, mind a párttagság részvétele a párt politikájának alakításában. Így születtek azután önkényes, hibás politikai döntések. Így született meg az a helytelen jelszó is, hogy „mindenért, ami ebben az országban történik, egyedül mi, kommunisták vagyunk a felelősek", továbbá, hogy „uralkodó párt vagyunk", amit sokan úgy értelmeztek, hogy a pártnak uralkodnia kell a népen.

Ez a szemlélet teljesen idegen a kommunizmus eszméjétől. A kommunisták nem uralkodnak a népen, hanem minden erejükkel, tudásukkal szolgálják a nép érdekeit. Nem értelmezték helyesen sem a párt, sem a munkásosztály vezető szerepét, s nem vették figyelembe azt az alapvető tanítást, hogy a proletárdiktatúra egyik legfőbb elve a munkás-paraszt szövetség. Ezzel együtt háttérbe szorult a dolgozó tömegek megnyerésének szükségessége. Nem igényelték az emberek véleményét, nem ösztönözték kezdeményezéseiket. Azt gondolták, hogy csak néhány kiválasztott ember fejében születhetnek helyes gondolatok, a népet képtelennek tartották alkotó tevékenységre. A szocialista demokrácia szűkítése, a súlyos törvénysértések, az önkényeskedés, a hibás gazdaságpolitika, a szektás, szűklátókörű parasztpolitika, a nép életkörülményeinek rosszabbodása egyre szűkítették a párt tömegbázisát, eltorzították a szövetségi politikát. Ami pedig a legsúlyosabb, meglazult a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetsége, a proletárdiktatúra alapja, és ez lehetővé tette, hogy népünk belső és külső ellenségei rátámadjanak a népi hatalomra, hogy a revizionista árulók közreműködésével nyílt ellenforradalmat robbantsanak ki hazánkban.

A szocializmus ellenségei váltig hangoztatják, hogy az elkövetett hibák a rendszerből fakadtak, s azok törvényszerű velejárói a proletárdiktatúrának. A dolgozók milliói azonban saját tapasztalataikból tudják, hogy e hibák mélységesen idegenek a szocializmustól. Ha a felszabadulás után folytatott politika töretlenül érvényesült volna a fordulat éve után is, s nem következik be szakadás a párt és a tömegek viszonyában, ha nem lazul meg a

Digitized by Google

munkás-paraszt szövetség, akkor nem lett volna talaja semmiféle revizionista és burzsoá demagógiának.

A munkásosztály, a párt, de elmondhatjuk: egész népünk tanult a történelmi tapasztalatokból, helyreállította, megszilárdította, sőt magasabb szintre emelte a munkás-paraszt szövetséget. 1956 novemberétől 1958 decemberéig — mint erre Kádár elvtárs a Központi Bizottság 1962. március 29-i ülésén a párt agrárpolitikáját elemző hozzászólásában rámutatott — a fő kérdés a munkásosztály hatalmának megszilárdítása volt. Ennek kellett alárendelni minden más feladatot. Mindenekelőtt meg kellett szilárdítani a két nagy dolgozó osztály közötti bizalmat, a munkás-paraszt szövetséget, a proletárdiktatúra alapját. Jóvá kellett tenni a régi pártvezetés hibáit. Ezt célozta a beszolgáltatás eltörlése, a felvásárlási árak felemelése, az adópolitika megjavítása, a falu iparcikkekkel való ellátásának fokozása. A termelőszövetkezetek szervezésének korábbi módszerei és általában a parasztpolitikában elkövetett hibák megtépázták a termelőszövetkezeti mozgalom becsületét. De bíztunk abban, hogy ha a párt segítségével megszilárdul a bizalom a két osztály között, a parasztság ismét megtalálja az utat a szocialista mezőgazdasághoz.

E helyes és a többség által támogatott politikát szektás és jobboldali platformról egyaránt támadták. Voltak, akik az egyszer már csődöt mondott politikát ajánlották a pártnak, mások viszont el akarták odázni bizonytalan időre az átszervezést.

A párt Központi Bizottsága történelmi jelentőségű 1958 decemberi ülésén elítélte mindkét hibás irányzatot, s a helyzetet érettnek ítélte meg arra, hogy a párt a dolgozó parasztsággal egyetértésben hozzákezdjen a falu szocialista átszervezéséhez. Ebben az időben már ez volt a szocialista fejlődés kulcskérdése. Az azóta eltelt évek eredményei igazolták a párt politikáját. Jelenleg a szántóterület 95,5 százalékán szocialista nagyüzemek gazdálkodnak. Az átszervezés három éve alatt a mezőgazdaság 8 és fél százalékkal több árut termelt, mint az azt megelőző három esztendőben. A felvásárlás 1961-ben 13,3 százalékkal volt magasabb, mint 1958-ban. Az ország állatállománya ma nagyobb, mint az átszervezést megelőzően volt. Mezőgazdaságunk egyre inkább a belterjesség irányába fejlődik, ami elengedhetetlen feltétele a termelőszövetkezetek árutermelése növelésének. Minőségileg új tartalmat kapott — a szocializmus építésének tudatos együttes vállalását — a munkásosztály és a parasztság szövetsége. A két baráti osztály között ily módon még teljesebb az érdekazonosság. A szövetségi politikában a legnagyobb figyelmet azonban továbbra is a munkásosztály és a parasztság szövetségére és e szövetség magasabb színvonalra való emelésére kell fordítani.

Jóllehet a dolgozó parasztok politikai öntudata azzal, hogy

Digitized by Google

beléptek a termelőszövetkezetbe, számottevően növekedett, szocialista öntudatuk kialakulása még hosszú folyamat. Sokoldalú szervező és nevelőmunkára van szükség ahhoz, hogy a szövetkezeti nagyüzemi gazdálkodásban rejlő lehetőségeket felhasználhassák és valamennyi termelőszövetkezet jól szervezett, sok árut termelő nagyüzemmé váljék. Csak ezen az úton lehet magas színvonalú, kulturált életet biztosítani a szövetkezeti parasztságnak és ez lehet az anyagi alapja annak, hogy a parasztság egységes, szocialista osztállyá váljék.

E célok megvalósítása során még sok nehézséget, előítéletet, maradiságot és ellenállást kell leküzdenünk mind a munkások, mind a parasztok, és más rétegek szemléletében is.

A munkásosztály a politikai segítségen kívül nagy anyagi támogatást is ad a falunak. A munkások jól tudják, hogy erre szükség van, enélkül a mezőgazdaság és az egész népgazdaságunk jóval lassabban fejlődne. A munkások azt is jól tudják, hogy ez a segítség megtérül a jobb, olcsóbb s nagyobb tömegű mezőgazdasági termékekben, a jobb élelmiszerellátásban. Mégis átmenetileg vannak olyan momentumok, amelyek nem kedveznek a munkás-paraszt szövetségnek. Időnként egyes mezőgazdasági cikkekből hiány mutatkozik, az árak ezért magasak. Gyakran hallani olyan véleményt, hogy „jó lenne, ha a falu most már nyújtana is valamit a befektetett milliárdokból, ha lenne elegendő olcsó krumpli, bab, zöldség, hagyma a piacon".

Türelmetlenség, elégedetlenség mutatkozik a szövetkezeti parasztok egy részénél is, különösen azoknál, akik gyengén gazdálkodó, kevés jövedelmet hozó szövetkezetekben dolgoznak. A türelmetlenségnek megvannak az objektív gazdasági okai, amelyeken lehet is, kell is változtatni a munka jobb megszervezésével, hozzáértő szakemberek igénybevételével, a munkafegyelem megjavításával. A nehézségek döntő oka azonban a mezőgazdaság korábbi elmaradottsága. Ennek az elmaradottságnak a megszüntetésére csak most, a nagyüzemi mezőgazdaság létrehozásával teremtődtek meg a feltételek. A termelés fejlesztése, a gyenge szövetkezetek felemelése az átlagos színvonalra egyaránt érdeke a munkásosztálynak és a parasztságnak. Ennek az érdekazonosságnak különösen nagy jelentősége van a munkás-paraszt szövetség továbbfejlesztése szempontjából.

Zavarják a két osztály szövetségét a szektás és jobboldali nézetek is. Szektás alapról „liberálisnak" tartják a pártnak a gazdasági segítésen, meggyőzésen és a testvéri együttműködésen alapuló parasztpolitikáját, s valamiféle „keményebb" vezetést szeretnének. Jobboldalról pedig azt szajkózzák, hogy minden nehézség oka az, hogy átszerveztük a falut.

Szerencsére pártunkat ma már nem lehet sem balra, sem pedig

Digitized by Google

jobbra eltéríteni a helyes útról. A történelmi tapasztalatok megtanították pártunkat arra, hogy erélyesen visszautasítson mindenféle olyan tanácsot, ami helytelen irányba vinné szocialista építőmunkánkat.

Felvetődnek más jellegű problémák is. Az egységes paraszti osztály nem egyik napról a másikra jön létre. Részben a gazdasági nehézségek, részben a korábbi vagyoni különbségekből eredő ellentétek sok szövetkezetben lassítják még ezt a folyamatot. Helyesnek bizonyult a pártnak az az álláspontja, hogy a volt kulákok felvételét a szövetkezetbe a termelőszövetkezeti parasztok döntsék el. A szövetkezetbe felvett volt kulákok többsége becsületesen dolgozik és igyekszik beilleszkedni a szocialista falu rendjébe. Mégis ma is vannak olyan hangok, hogy a volt kulákokkal való bánásmódunk „liberalizmus", nem felel meg az osztályharcról szóló lenini tanításnak, amely arra figyelmeztet, hogy „egy percre se szüntesd be a harcot a kulákság ellen".

Az ilyen nézeteket hangoztató emberek — mint erre Kádár elvtárs a Központi Bizottság legutóbbi ülésén is utalt — nem sokat értettek meg sem a marxizmus—leninizmusból, sem a gyakorlati életből, bár egyébként lehetnek rendes, jóhiszemű emberek, akik egyszerűen politikai képzetlenségük miatt nem értik meg a pártnak az élet által igazolt politikáját. Ezek a kulákgazdaságok felszámolásának kérdését a kulákok fizikai megsemmisítéseként fogják fel, holott nyilvánvaló, hogy erről szó sincs. Másrészt a lenini hármas jelszót úgy tekintik, mint örökérvényű, a konkrét helyzettől függetlenül, minden időben alkalmazható törvényt. Ez a felfogás a lenini tanítások szellemétől teljesen idegen. Mi is történik a kulákok belépésével a szövetkezetbe? Talán a kulákgazdaság konzerválódott? Ellenkezőleg! A szövetkezeti mozgalom aratott felette győzelmet. Nem a kizsákmányolt szegényparaszt, az agrárproletár dolgozik a kulákgazdaságban, gyarapítva a kulák vagyonát, hanem a kulákok dolgoznak a termelőszövetkezetekben, fejlesztve a közös szocialista tulajdont. Akkor miért liberális politika ez? Miért ne felelne meg az osztályharcról szóló lenini tanításoknak?

Sok termelőszövetkezetben élnek még a korábbi ellentétek maradványai egyrészt a volt középparasztok, másrészt a volt szegényparasztok és agrárproletárok között. Jó néhány községünkben például külön szegényparaszti és külön középparaszti szövetkezetek is vannak. Másutt külön brigádokban dolgoznak a volt szegényparasztok és a volt középparasztok. Egyes helyeken a volt szegényparasztok megakadályozták, hogy volt középparaszt is bekerüljön a vezetőségbe, másutt ennek a fordítottja történt. Gyakran meg is fogalmazzák ezeket a nézeteket ilyenformán: „parancsolgattak eleget a középparasztok, nem akarunk a cselé-

Digitized by Google

deik lenni", „mi már kapáltunk nekik eleget, most ők dolgozzanak nekünk", „az vezessen, aki részes aratónak is gyenge volt?", „a szegényparaszt nem jó vezetőnek, mert ha jó gazda lett volna, nem marad szegényparaszt" stb.

A régebbi, erős szövetkezetekben ma már csak rossz emlékként élnek ezek a problémák és a két-hároméves termelőszövetkezetekben is elmosódóban vannak. Szinte törvényszerű azonban, hogy a gazdaságilag még gyenge, alacsony színvonalon gazdálkodó szövetkezetekben még élnek a korábbi vagyoni ellentétek maradványai. Ez is arra mutat, hogy a termelőszövetkezetek gazdasági és politikai megszilárdítása egységes, egymással szoros kölcsönhatásban levő feladat.

A Központi Bizottság 1962 márciusi határozatában megjelölte a mezőgazdaság fejlesztésének, az egységes szövetkezeti parasztság kialakításának, s a munkás-paraszt szövetség továbbfejlesztésének konkrét feladatait. Pártbizottságainknak, termelőszövetkezeti pártszervezeteinknek megtisztelő kötelessége, hogy e határozat végrehajtását megszervezzék, és mozgósítsák az egész parasztságot a falu szocialista fejlesztésére.

Fontos feladatunk a munkásosztály és az értelmiség kapcsolatainak további erősítése is. A munkásosztály az értelmiséget szövetségesének tekinti a szocializmus és a kommunizmus építésében. Tudatában van annak, hogy minden társadalom számára létkérdés az, hogy kialakítsa saját értelmiségét. Ez persze nem jelenti azt, hogy a munkásosztály az értelmiségben valamiféle eszközt lát a maga külön osztálycéljainak eléréséhez.

A munkásosztály azért köthet az értelmiséggel szövetséget, mert alapvető érdekeik objektíve egybeesnek. Az értelmiség nagy tömegei számára is csak a szocializmus nyújtja az anyagi létbiztonság mellett az igazi alkotómunka lehetőségét, a munka emberének kijáró társadalmi megbecsülést, azt az életformát, amely leginkább méltó az emberhez.

Értelmiségünk az elmúlt évek során nagy változásokon ment át. Jelentős részét ma már munkások és parasztok gyermekei és olyan volt munkások és parasztok alkotják, akik felnőtt fejjel, a munka mellett végezték el a főiskolát vagy az egyetemet. Az értelmiség nagyobbik része már a népi hatalom neveltje. A mérnökökrnek csaknem fele pl. a népi demokrácia egyetemein tanult. De nagy változásokon ment át a régi értelmiség is. A társadalom fejlődésével pedig mindinkább összeforrnak egymással az értelmiség különböző rétegei. Ma már nem teszünk különbséget „régi" és „új" értelmiség között. Minden értelmiségit — csakúgy mint minden más embert is — elsősorban a társadalom javára kifejtett tevékenysége, ügyszeretete, a szocialista haza iránti hűsége alapján értékelünk.

Digitized by Google

Értelmiségünk jelentős lépéseket tett előre a szocialista értelmiséggé válás útján. Igaz, a marxizmus—leninizmus még nem vált az egész értelmiség világnézetévé, de jelentős része ma már szilárdan áll a munkásosztály forradalmi világnézetének talaján, és a marxizmus—leninizmus bizonyos mértékben szinte egész értelmiségünkre vonzerőt gyakorol. Emellett lényegében egész értelmiségünk objektíve a szocializmus nagy ügyét szolgálja. Ma már elfogadja pártunk politikáját és többsége szívvel-lélekkel kiveszi részét iparunk fejlesztéséből, a szocialista mezőgazdaság megszilárdításából, a szocialista kultúra alkotó munkájából és terjesztéséből. Az értelmiség nagyarányú és értékes társadalmi munkával is hozzájárul népünk erőfeszítéseihez. Sokan közülük közreműködtek a mezőgazdaság szocialista átszervezésében, az oktatási reform és a tudományos távlati tervek kidolgozásában, ötéves tervünk kialakításában. Széleskörű tudományos ismeretterjesztő munkát végeznek és részt vesznek a szocialista brigádmozgalomban is. Különösen nagy érdemeket szerzett a szocialista építésben a műszaki és agrár-értelmiség. Társadalmunk nagyra becsüli a pedagógusok szerepét a szocialista ember kialakításában, orvosaink munkáját a szocialista egészségügy fejlesztésében, a falusi értelmiséget, amely részt vállal a falu gondjaiból és örömeiből, íróink, művészeink útkeresését és őszinte törekvését arra, hogy szocialista szellemű művekkel neveljék, gyönyörködtessék népünket. Munkásosztályunk, népünk megbecsüli mindazokat az értelmiségieket, akik becsülettel helytállnak azon a poszton, ahová hivatásuk állítja őket.

Mindez nem jelenti azt, hogy beszüntetjük a vitát az értelmiségiek körében is fellelhető helytelen, antimarxista nézetek ellen. Csak az e nézetekkel szembeni harc útján válhat egész értelmiségűek szocialistává, sajátíthatja el maradéktalanul az egyetlen, valóban tudományos világnézetet, a marxizmus—leninizmust.

Munkásosztályunk erősíteni kívánja szövetségét társadalmunk többi dolgozójával is. Az alkalmazottak például, akiknek soraiban egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert a munkások, parasztok, de különösen az értelmiségiek — igen fontos szerepet játszanak társadalmunk fejlődésében. Munkájuk a néphatalmat erősíti, a szocialista építést szolgálja. Gondoljunk arra, hogy milyen fontos munkát végez egy üzemben vagy egy termelőszövetkezetben például a könyvelő. Volt idő, amikor nálunk az ilyen és hozzá hasonló foglalkozásokat nem becsülték meg eléggé.

Szorosabbra kell fűzni kapcsolatainkat az ipari és egyéb szövetkezetek dolgozóival is. Ez a réteg mind számszerűleg, mind népgazdasági jelentőségét mérve fontos tényező. A szövetkezeti iparban például több mint 170 000 ember dolgozik; 1958-ban a

Digitized by Google

helyi iparon belül — a termelés volumenét tekintve — a szövetkezeti ipar állt az első helyen és ma az ország ipari termelésének közel 5 százalékát adja.

A szocialista nagyiparnak a mainál lényegesen fejlettebb fokán is hasznos kiegészítője lesz a magánkisipar. Különösen falun hárulnak fontos feladatok főleg a javító, szerelő, szolgáltató kisiparra, mivel a szocialista helyi ipar még nem tudja teljesen ellátni ezeket a feladatokat. Emellett figyelembe kell venni a kisiparosokhoz való viszony kialakításánál azt is, hogy a kapitalizmus nem sok jót adott e réteg nagy tömegeinek. A nagyvállalkozók versenye, a válságok létüket fenyegették, megnyomorították őket, s csak kevesen éltek jó módban közülük. Népi államunk viszont biztosítja számukra a megélhetést, támogatja őket. Ugyanakkor — mint a múltban — a jövőben is fellép a túlzott nyerészkedési törekvésekkel, a törvénysértésekkel, az állam megkárosításával szemben.

Szövetségi politikánk arra a felismerésre épül, hogy társadalmunk egyre homogénebbé válik, hogy kifejlődőben van hazánkban a szocialista népi-nemzeti egység. E folyamat alapja a kizsákmányoló osztályok felszámolása, a szocialista termelési viszonyok győzelme az egész népgazdaságban. Népünk ma maradéktalanul egyetért a munkásosztállyal, a párttal az olyan alapvető célok tekintetében, mint a béke megőrzése, nemzeti függetlenségünk védelme, népgazdaságunk termelőerőinek fejlesztése, az életszínvonal emelése, népünk kultúrájának felvirágoztatása. Szövetségi politikánk alapvető feladata, hogy tovább erősítse és fejlessze ezt a népi-nemzeti egységet, a szocialista gazdasági és társadalmi viszonyok fejlesztésével és a szocialista tudat kialakítására irányuló széleskörű ideológiai, politikai nevelőmunkával.

Szövetségi politikánk sikerei ellenére is van még vita, értetlenség, akadnak ferde nézetek e politikai elvi alapjait illetően. Ezek a nézetek az esetek többségében nem alkotnak egységes, összefüggő gondolati rendszert, jórészt a múlt maradványai, és itt-ott szocialista építésünk egyes nehézségei, problémái is tükröződnek bennük. Emellett ismeretes, hogy a gazdasági alap, a társadalmi lét fejlődése szükségképpen megelőzi a társadalmi tudat fejlődését. Így van ez nálunk is. Az emberek egy része, köztük párttagok is, nem képesek azonnal megérteni a társadalomban végbemenő folyamatok lényegét.

Vannak akik azt állítják, hogy pártunknak az a törekvése, hogy szélesítse a munkásosztály szövetségeseinek táborát, az osztályharc feladását jelenti, szövetségi politikánkat „liberálisnak", „jobboldali elhajlásnak" tüntetik fel. Ennek az álláspontnak sem-

Digitized by Google

mi köze sincs a marxizmus—leninizmushoz. Először: ezek az elvtársak nem értik, hogy a maga törekvéseinek megvalósításához minden osztálynak szövetségesekre van szüksége. Enélkül nem lehet eredményes harcot folytatnia. A munkásosztálynak pedig objektíve minden dolgozó szövetségese. Másodszor: nem értik meg, hogy az osztályharcban nincs légüres tér. Az az osztály vagy réteg, amellyel a munkásosztály nem lép szövetségre, előbb-utóbb a burzsoázia szövetségesévé, tartalékává lesz. Harmadszor: nem értik meg, hogy az osztályharcnak a társadalom fejlődésének különböző szakaszaiban más és más a tartalma. Nálunk ma az osztályharc fő tartalma a szocialista építés, a gazdasági szervező és kulturális nevelőmunka, és ez az egész magyar nép feladata.

A párt szövetségi politikája, a szövetségesek táborának szélesítése nem megbékélés a szocializmussal szembenálló eszmékkel, szokásokkal és erkölcsökkel. Ellenkezőleg: a párt arra törekszik, hogy a társadalom uralkodó világnézetévé a marxizmus—leninizmus váljék.

Van értetlenség és ellenállás azzal az elvvel szemben is, amely szerint hazánkban párttisztség kivételével minden állami és társadalmi funkciót betölthet arra érdemes pártonkívüli is. Félreértések elkerülése végett hangsúlyozni kell, hogy a pártnak a pártonkívüli tömegekhez fűződő viszonya nem azonos a szövetségi politikával. A párt és a tömegek kapcsolata *a munkásosztály élcsapatának, a munkásosztály egészéhez* és a *többi pártonkívüli dolgozó tömegekhez* való viszonyát jelenti, míg a szövetségi politika *a munkásosztálynak más dolgozó osztályokhoz*, elsősorban a parasztsághoz való kapcsolatát fejezi ki. Az az ellenállás, ami sok kommunista körében a pártonkívüliek funkcióba állításával szemben megnyilvánul, — elsősorban a párt és a tömegek egészséges kapcsolatát veszélyeztető helytelen magatartás, amit egyebek között a pártonkívüli *munkásokkal* szembeni bizalmatlanság is fűt. De gyengítheti a munkás-paraszt szövetséget is, ronthatja általában a munkásosztály és szövetségesei közötti viszonyt is, ezért érdemes erre a kérdésre a szövetségi politikával kapcsolatban is kitérni.

Számos helyes érv hangzott el ebben a kérdésben a sajtóban és különböző beszédekben, mégsem sikerült még teljesen leküzdeni az ellenállást ezzel az irányvonallal szemben. Bizonyos mértékig egzisztenciális oka is van ennek. Vannak emberek, akik a néphatalom féltésével együtt és néha annak ürügyén olykor akaratlanul is — saját pozíciójukat féltik. Az ellenállás azonban minden bizonnyal elsősorban abból fakad, hogy sokan a szocializmust úgy fogják fel, mint ami kizárólag a kommunisták ügye. Nem értik meg, hogy a munkásosztály célja a kapitalizmus minden elnyomott és kizsákmányolt dolgozójának felszabadítása, végső soron az osz-

Digitized by Google

tálytársadalom megszüntetése, az osztályok nélküli társadalom felépítése. A szocialista társadalom az egész nép rendje, — építése is az egész nép feladata. A szocializmus építésében mindenki tehetsége és képzettsége szerint vesz részt. Ha pedig valamelyik dolgozó — akár párttag, akár pártonkívüli — alkalmas arra, hogy vezető helyen dolgozzék, akkor senkinek sincs joga ahhoz, hogy megakadályozza ebben. Aki ezt teszi, akarva, nem akarva gátolja a szocializmus fejlődését, megsérti alkotmányunkat, törvényeinket.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy jól dolgozó kommunista vezetőket leváltsunk, hogy helyükbe — a látszat kedvéért pártonkívülieket tegyünk és azt sem, hogy a pártonkívüliek, — azért, mert nem tagjai pártunknak, — esélyesebbek lennének a kommunistáknál bizonyos állami és társadalmi funkciók betöltésénél. Pártunk arra törekszik, hogy minden posztra az arra legalkalmasabb emberek kerüljenek.

Most társadalmunk fejlődésének olyan fázisába érkeztünk el, amikor nemcsak lehetséges, de elengedhetetlenül szükséges is a társadalom mind szélesebb rétegeinek bevonása a szocializmus építésébe, a kulturális nevelőmunkába. Annál is inkább, mert a szocializmus, a kommunizmus középpontjában az ember van, minden érte, az ember felemelkedéséért, jólétéért, személyiségének kiteljesedéséért történik. Az emberért, eltekintve attól, hogy párttagról, vagy pártonkívüliről van-e szó. A szocializmus, a kommunizmus a legmagasabb rendű, a legigazságosabb emberi társadalom. De ki hinné el ezt, ha aszerint különböztetnénk meg a dolgozókat, hogy párttagok-e vagy pártonkívüliek?

A pártonkívüliek szerepének helytelen megítélése másrészt abból ered, hogy egyesek abban a tévhitben élnek: a párt vezető szerepe csak akkor van biztosítva, ha minden poszton kommunisták dolgoznak. Ez a nézet is a szektarianizmus maradványa. A párt vezető szerepe érvényesül mindazoknak az embereknek a cselekedetein keresztül, akik elfogadják, helyeslik, végrehajtják a párt politikáját. E politika érvényesülésének természetesen vannak személyi feltételei is, de e személyi feltételeknek megfelelnek becsületes, tehetséges pártonkívüliek is. Az országban tíz- és százezrével élnek olyan dolgozók, akik nem tagjai ugyan a pártnak, de munkájukat, társadalmi tevékenységüket pártunk politikájának szellemében végzik. Jellemző példa erre, hogy a szocialista brigádmozgalomban tömegesen vesznek részt pártonkívüliek, sőt a szocialista brigádvezetők többsége is pártonkívüliekből kerül ki. Aki ezt figyelmen kívül hagyja, az nem veszi észre a mindennapi élet tényeit, azt, hogy a szocializmus eszméje, a párt politikája és munkastílusa eredményeképpen, milyen gyors ütemben hódít tért és válik anyagi erővé.

Végül: a párt élcsapat-jellegének megőrzése és fejlesztése

Digitized by Google

szempontjából is rendkívül fontos, hogy a pártonkívüli dolgozók ne legyenek hátrányosabb helyzetben, mint a párttagok. Ha az állami, gazdasági és egyéb funkciókat párttagsághoz kötnénk, akkor a karrierista elemek nagy nyomást gyakorolnának a pártra, és nincs olyan szervezeti rendszabály, amellyel meg lehetne akadályozni a párt felhígulását. Mi tanultunk a történelemből és nem akarjuk, hogy pártunk még egyszer hasonló helyzetbe kerüljön, mint az ellenforradalom idején. De pártunk nem is zárkózik el az új tagok felvétele elől. A VII. kongresszus óta pártunk taglétszáma mintegy 60 000 fővel nőtt. Ez egészséges növekedés. A jövőben is arra kell törekednünk, hogy az emberek ne tekintsék egyéni érvényesülésük eszközének a pártot, s hogy a tagfelvételnél maradéktalanul érvényesüljenek a lenini elvek.

*

A szövetségi politika bonyolult probléma. Önkéntelenül is felvetődik az emberekben: hogyan lehet eredményesen megvívni a harcot a régi világ maradványaival és hogyan lehet megvalósítani a kor feladatait, a dolgozók egy részének kirekesztésével, vagy együtt az egész néppel?

A válasz nem lehet más: együtt mindenkivel, aki részt kér a szocializmus építéséből, együtt a néptömegekkel!

Digitized by Google

Az iparfejlesztés tervezési módszereinek továbbfejlesztése

Írta JÁNOSI FERENC és SIK GYÖRGY

I.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának új programja belátható közelségbe hozta a kommunista társadalmat, megjelölte elérésének feltételeit és módszereit. E nagyszerű program, valamint a kommunista és munkáspártok 1960. évi nyilatkozatának az a megállapítása, amely szerint a különböző szocialista országok többé-kevésbé egyidejűleg jutnak el a kommunizmusba, bennünket is arra ösztönöz, hogy megvizsgáljuk: történelmileg belátható időre milyen feladatok megvalósítását tűzhetjük magunk elé?

Az SZKP programja húsz évre határozza meg a feladatokat. A többi KGST-tagország is készíti az 1960—80-as időszakra vonatkozó terveit. A hosszúlejáratú terv kidolgozása *lehetséges és szükséges* feladat, amelyet a hazai és a nemzetközi viszonyok egyaránt sürgetnek.

A nemzetközi munkamegosztás nagy kérdésekben való megszervezése igen bonyolult folyamat. A termelésnek olyan megosztása, amely egyes gyártási ágak fejlesztése során az adott országok sajátosságai mellett más országok ezirányú szükségleteinek kielégítésére is tekintettel van, hosszú időre szóló, legalább 15—20 éves előrelátást kíván.

A legjelentősebb kérdésekben már az ötéves tervek készítésénél is tulajdonképpen öt évnél hosszabb időre szóló döntés születik, hiszen a tervidőszak második felében kezdett nagy létesítmények csak a következő ötéves tervidőszakban lépnek a termelésbe. Az átmenet biztosítása csak abban az esetben lehetséges, ha a következő tervidőszak képe a tervezők előtt világosan kirajzolódott.

A műszaki színvonal növeléséhez tervszerűen megalapozott kutatási program kell. Amíg azonban a kutatási eredmény — különösen a jelentősebb feladatoknál — eljut a nagyüzemi gyártásig, addig rendszerint öt évnél hosszabb idő telik el.

Digitized by Google

Hosszabb időre, legalább 10—15 évre való előrelátás kell ahhoz is, hogy a szakkáderképzést, mindenekelőtt a felsőfokú szakkáderképzést, mind volumenében, mind szakmai tagozódásában helyesen tervezzük meg.

Emellett a hosszútávlatú terv lehetővé teszi a népgazdasági tervezés tudományos színvonalának jelentős emelését, az éves és ötéves népgazdasági tervek jobb megalapozását.

Az előbbiek úgy tűnik, bizonyítják az öt évnél hosszabb időre szóló tervek készítésének szükségességét. A kedvező lehetőség adva van abban, hogy ma már az *egész* népgazdaságban uralkodóvá váltak a szocialista termelési viszonyok, továbbá, pártunk következetes, helyes politikájában és gazdaságpolitikájában, a KGST növekvő szerepében, tervezőink tervezési tapasztalatainak szaporodásában, és nem utolsósorban a szocialista tábor erejének gyarapodásában.

Húszéves tervünk tartalmazni fogja a szocializmus felépítésével járó feladatokat és az új, kommunista társadalomba való átmenet feladatait. A hosszútávlatú terv kidolgozása sok bonyolult problémát vet fel. Legfontosabb kérdése a tervszerű, arányos fejlődés követelményeinek kielégítése. E követelményeket korunkban a szocialista tábor egészére kell vonatkoztatni. Ma nem szükséges, hogy minden ország egyformán fejlessze a nehézipar minden ágazatát, hanem az kell, hogy az egyes szocialista országok az adottságaiknak legmegfelelőbb ágazatokat fejlesszék a legnagyobb mértékben. Hazai terveink elkészítésénél is a legnagyobb mértékben, — a siker legfontosabb előfeltételeként — kell ezt figyelembe vennünk.

A hosszútávlatú tervezés sok bonyolult kérdése közül e cikkben mindenekelőtt az *ipari termelés tervezésében előttünk álló feladatokkal és a tervezési módszerek továbbfejlesztésével kapcsolatos kérdésekkel foglalkozunk.*

Viszonylag széles körben elterjedt az a szemlélet, amely a tervezés módszerét valami bürokratikus dolognak, vagy legföljebb szükséges rossznak tekinti és (a szó rossz értelmében vett) adminisztratív kérdést lát benne. Akadnak olyanok, akikben a „módszer" vagy a „metodika" fogalma legfeljebb táblázatok és „rubrikák" sokaságát idézi fel. Holott a tervezés módszere és a terv politikai-gazdasági célja — miként a forma és a tartalom — szorosan és szervesen összefügg egymással. Ebben az összefüggésben sem vitatható a tartalom elsődlegessége, de a forma visszaható és a tartalom fejlődését gátló, vagy elősegítő jelentősége sem. A forma, a metodika helyesen alkalmazva, kényszerítő erővel hat a tartalom kibontakozására. A forma megválasztását a tartalmi követelmények, tehát gazdasági és politikai céljaink, e célokat pedig

Digitized by Google

az 1960. évi moszkvai nyilatkozatban a kommunista és munkáspártok együttesen, a következőképpen határozták meg:

„A szocialista országok kommunista és munkáspártjai internacionalista kötelességüknek tekintik, hogy ... közös erővel és a legrövidebb időn belül megoldják a történelmi feladatot: túlszárnyalják a kapitalista világrendszert az ipar és a mezőgazdaság abszolút össztermelésében, és azután túlszárnyalják a gazdaságilag legfejlettebb kapitalista országokat az egy főre eső termelés és az életszínvonal területén."

A hosszútávlatú tervezés módszerének, metodikájának tehát olyannak kell lennie, amely *elősegíti olyan termelési szerkezet kialakítását, amellyel a legrövidebb idő alatt a legnagyobb előrehaladást érhetjük el a társadalmi munka termelékenységében és ezzel a legfejlettebb országok utolérésében és elhagyásában.*

II.

A hosszú távlatú terv készítésének jelenlegi szakaszában olyan közgazdasági hipotézisekkel rendelkezünk, amelyek szintétikus számítások, valamint a baráti országokkal részben lefolytatott tájékozódó megbeszélések alapján előzetesen kitűzték a főbb ágazatok fejlesztési irányát és mértékét. A közgazdasági hipotézisek által kitűzött célok ismertetésére itt ki nem térve és kiinduló alapul elfogadva az így kialakított fejlődési ütemet és termelési volument, a tervező munkának az a feladata, hogy:

a) *országunk adottságait figyelembe véve kialakítsa a fejlesztés leghatékonyabb változatát,*

b) *megjelölje a nemzetközi munkamegosztás helyes irányait és mértékét,*

c) *reálisan alapozza meg az előirányzott termelésnek élenjáró világszínvonalú termelékenységgel történő megvalósítását.*

A hosszútávlatú tervezésnek legfőbb jellemzője, hogy itt teljes egészében előtérbe kerül és az egész *tervezőmunka meghatározójává válik a munkatermelékenység növelése lehetőségeinek felszínre hozása.* A hosszútávlatú terv ehhez kedvezőbb lehetőségeket nyújt, mint az ötéves tervek, nem is szólva az éves tervekről. A húszéves terv ugyanis módot, lehetőséget nyújt a nagy feladatokhoz szükséges változások megtervezéséhez.

A kommunizmus megvalósításához termékbőség szükséges és a termékbőséghez fejlett termelőerőket kell létrehozni. A termelőerőkön belül a munka eszköze és a munka tárgya elvileg — nemzetközi együttműködést is feltételezve — széles határok között növelhető. *A legfontosabb termelőerő azonban, az ember, behatárolt tényező,* és a rendelkezésre álló munkaerő összerjedelme már ma viszonylag pontosan 20 évre előre látható, minthogy már

Digitized by Google

élnek azok, akik az 1960—80-as tervidőszakban munkaerőként vehetők számításba. (A teljesítendő heti és napi munkaórák számának megállapítása azonban már bizonyos határok között a tervezés hatáskörébe esik.)

A tervezés legfőbb feladata — mint azt már Marx előre látta — a munkaidő társadalmilag tervszerű elosztása olyan arányokban, amelyekben a különböző munkafunkciók a különböző szükségletekhez viszonyulnak. Tervező munkánkban eddig is megvalósítottuk a munkaidő társadalmi elosztását, de — minthogy viszonylag bőségesen állt rendelkezésünkre — ez nem a tervezőmunka kiinduló alapja volt, hanem inkább következménye. *A húszéves tervezés egyik legfőbb feladata, hogy a munkaidő olyan elosztását tűzze ki célul, amely nemcsak hazai, hanem nemzetközi viszonylatban is, annak leghatékonyabb felhasználását teszi lehetővé.* Mindebben döntő jelentősége van a termelékenység tervezésének.

Nyilvánvaló, hogy a termelékenységet nem lehet húsz évre előre aprólékos részletességgel megtervezni. Nem elfogadható azonban az sem, hogy a termelékenység tervezését olyan elnagyoltság jellemezze, amelyet a gyakorlatban „közgazdasági becslés"-nek neveznek és amely abból áll, hogy az eddigi fejlődés ütemét — a fő ágazatokban történő minőségi vizsgálatok eredményével korrigálva — kivetítik. Döntő jelentősége van ugyanis annak, hogy a legfejlettebbek utolérésére irányuló termelékenységi célkitűzéseink műszakilag és gazdaságilag megalapozottak, reálisak legyenek.

De lehet-e viszonylag egzakt módon meghatározni húsz évre a termelékenység fejlődésének mértékét, lehet-e húsz évre előre látni a műszaki fejlődést, mértékét, jellegét, irányait?

Erre a kérdésre csak egyféleképpen lehet válaszolni. Ha arra vállalkozunk, hogy húszéves tervet készítünk, amelynek célkitűzéseit és eredményeit a párt programjává kívánjuk tenni, akkor igennel kell válaszolnunk rá, vagy pedig nem szabad erre a feladatra vállalkoznunk.

A termelékenység megfelelő ütemű növelését a legfejlettebb technika alapján kell megterveznünk. *Objektív és egzakt módon azonban csak olyan eljárások, irányzatok, termékek tervezhetők meg, amelyek valahol a világon már megvalósultak, illetve a megvalósulás biztosnak tekinthető stádiumában vannak.* A biztosnak tekinthető stádium természetesen magában foglal bizonyos tudományos előrelátást, de *a tervet jellemző, annak fő volumeneit meghatározó tényezők a már megvalósult gyakorlatból jelölendők ki.* Felvetődhet az a meggondolás, hogy az elmúlt években megindított kutatások eredményei a következő években érnek be. Ezeknek az új termékeknek, módszereknek, technológiáknak a húszéves

Digitized by Google

tervben való figyelembevétele áttól függ, hogy ismerjük-e az eredményeket és a szükséges ráfordításokat a tervezés időszakában? Ha ismerjük, akkor elvileg bekerülhetnek a tervbe, ha nem ismerjük, akkor nincs mit beépíteni a tervbe.

Ennek az álláspontnak többnyire azt vetik ellene, hogy ily módon a tervezés a ma elért állapotot rögzíti és a legjobb esetben a legfejlettebb országok mai színvonalát konzerválja, vagyis előre bebiztosítja a húsz év múltán bekövetkező elmaradásunkat. Sokszor elhangzik az a megállapítás is, hogy korunk a rohamosan fejlődő technika kora, ami ma megvan, az húsz év múlva elavult lesz. „Csak úgy lehet utolérni és elhagyni a legfejlettebb államokat, ha azt tervezzük meg, ami ma még csak a tudósok fejében van meg" vélik sokan.

Ezt az ellenvetést azonban — bár tetszetősen hangzik — nem tehetjük a magunkévá, mert nem helytálló. *Ha tervünk jellemző vonásává a ma még ismeretlen műszaki irányzatokat, tendenciákat tennénk, a bizonytalanság olyan mértéke kerülne be a tervbe, amely annak realitását veszélyeztetné.*

Igaz az, hogy gyors ütemben jelennek meg új gyártmányok, konstrukciók, technológiák és anyagok. A termékek és a gyártási eljárások műszaki paramétereire vonatkozó mennyiségi változások folytonosak és ezt a változást, mint tapasztalati tényeken alapuló tendenciát, a tervben számszerűen is rögzíteni kell. (Itt indokolt a közgazdasági becslés.)

Más a helyzet a minőségi változások terén. Tíz-tizenöt év ebben nem nagy idő. Hazai és külföldi tapasztalatok egyaránt azt bizonyítják, hogy az eredménnyel járt kutatásoknak a termelésben való meghonosítása, nagyüzemi felhasználása, többé-kevésbé hosszú időt igényel. Igaz, hogy a fejlődés üteme általában gyorsul és a szocializmusban a megvalósulás időtartama, ha lehetőségeinkkel jól élünk, törvényszerűen rövidebb lehet mint a kapitalista társadalomban. Erre céltudatosan törekednünk is kell. Mégis, a vizsgálati tapasztalatok néhány jelentős műszaki felfedezés köréből (az atomhasadás gazdaságos felhasználása energiaelőállítási célokra, szintetikus szálak elterjedése és széleskörű gyakorlatbavétele) azt mutatják, hogy a kísérleti stádiumban levő biztató eredményektől a nagyüzemi gyártásban való elterjedésig 10—15 év is eltelik.[1]

[1] A hőerőművek hatásfoka közismerten igen alacsony. A legjobb erőművek is legfeljebb a felhasznált energiahordozók 40 százalékát hasznosítják. Ezért hosszú idő óta folynak kísérletek az átalakítás hatásfokának növelésére. Érdekes megemlíteni egy ilyen új eljárás sorsát. A magneto-hidrodinamikai villamosenergia-fejlesztési eljárást 1936-ban szabadalmaztatta két magyar feltaláló. Magát az elvet a Westinghouse vállalat 1938 és 1944 között kikísérletezte. A kísérleti berendezés üzemel. Valószínűnek tartják, hogy ez az eljárás megkétszerezheti az előbb említett hatásfokot, s nagyüzemi megvalósítása valószínűleg forradalmasítja az energiafejlesztést és felhasználást. A 18 év óta folytatott kísérletek azonban még nem tették lehetővé a gyakorlati megvalósítást. (Forrás: Műszaki-Gazdasági Tájékoztató, 1962. 1. szám, 71. oldal.)

Digitized by Google

Emellett azt is figyelembe kell venni, hogy a húszéves terv a tervezés szempontjából tulajdonképpen három szakaszra bontható: a) 1960—65. a megvalósulás alatt levő második ötéves terv időszaka, b) az 1966—75-ös időszak, az ekkor belépítetett termelőerők szolgáltatják lényegében az 1980-ig terjedő időszak termelését, c) az 1976—80-as időszak. Ez az utolsó időszak a munkaeszközök *fejlesztése* szempontjából csak igen vázlatosan körvonalazandó, lényegében az 1980 utáni fejlődés megalapozását szolgálja.

A húszéves terv gerincét tehát a már megvalósult műszaki eredményekre kell építeni. Biztosíthatja-e ez a legfejlettebb ipari országok jelenlegi műszaki színvonalának elérését, illetve túlhaladását?

Amióta kitűzték a legfejlettebb kapitalista országok utolérésének és elhagyásának célját, azóta közgazdászok és mérnökök széleskörűen vitatják, mit is kell érteni világszínvonalon, hogyan kell azt konkrétan meghatározni? Kétségtelen, hogy ez nem egyszerű kérdés. Az élenjáró ország meghatározása is vitatható, de talán mégis közelebb visz bennünket a kérdés megértéséhez. A gazdasági fejlettséget tekintve az az ország tekinthető élenjárónak, amelyben a megtermelt használati értékek tömege fajlagosan, egy főre számítva a legmagasabb. Ezen országnak valószínűleg egész termelési struktúrája, ezen belül egyes ágazatai, termékei igen korszerű színvonalat képviselnek, s így biztosítják a fajlagosan legmagasabb nemzeti jövedelmet. A dolog természeténél fogva azonban az egyes termékcsoportok vagy iparágak mindig *átlagos színvonalat* (viszonylag elmaradott és igen fejlett termelőeszközök magas átlagát) képviselik.

Könnyen lehetséges, és valójában így is van, hogy az egy főre számítva alacsonyabb nemzeti jövedelmet elérő országok között is vannak olyanok, amelyekben egyes termékek előállításának *átlagos* színvonala magasabb mint az élenjárónak nevezett országban. Ha tehát a hazai adottságainknak megfelelő gyártási ágak technológiáját, műszaki paramétereit nem az egy főre eső legmagasabb nemzeti jövedelmet elért ország termékcsoportjainak átlagos színvonala szerint, hanem az egyes országok átlagos színvonalától függetlenül, az adott termékcsoportok, termelési eljárások *már megvalósult legmagasabb műszaki színvonala szerint válogatjuk össze,* akkor azok ipari fejlődésünkben átlagukban törvényszerűen magasabb színvonalat biztosítanak, mint a legfejlettebb ország előbb említett színvonala.

Sőt, a gyakorlatban a legtermelékenyebb, a legkorszerűbb vállalatban sem feltétlenül egyaránt a legjobbak a gyártás különböző fázisaiban a műszaki-gazdasági paraméterek. Ez azt jelenti, hogy a „legkorszerűbb vállalatot" esetleg több, ma ismert termelő-

Digitized by Google

egységből lehet és kell összerakni, úgy, hogy minden részegység elérje a legfejlettebb színvonalat. Az így összerakott „ideális vállalat" korszerűbb lesz és magasabb termelékenységgel üzemel, mint a ma ismert legfejlettebb.

Elméletileg tehát elképzelhető és gyakorlatilag is megvalósítható egy olyan terv-célkitűzés, amely műszaki, illetve termelékenységi előírásaiban döntő mértékben a már megvalósult gyakorlatra támaszkodik, s összegében és átlagában mégis lényegesen meghaladja a legfejlettebb országok ma elért színvonalát.

Mindehhez az is hozzátartozik, hogy a szocialista országok egész fejlődése, így ipari fejlődésük is, lényegesen gyorsabb a kapitalista országokénál. Ennek eredményeképpen nálunk viszonylag rövid időn belül nagyobb súlyt fognak képviselni az élenjáró világszínvonalat elért üzemek, mint azon országokban, amelyekből — amennyiben azok kapitalista országok voltak — az élenjáró világszínvonalat meghatározó gyártási eljárás példáit magunk elé célul tűztük ki.

Mindez persze nem zárja ki, sőt megkívánja, hogy a tervben ágazatonként más és más mértékben, az adott terület sajátosságainak megfelelően vegyék figyelembe a ma még ki nem forrott eljárásokat is. Óvakodni kell mindennemű sablonizálástól. Teljesen világos például, hogy más a kilátása és realitása egy gyakorlatilag sehol meg nem oldott gyógyszeripari szabadalom hazai megvalósításának, mint a már üzemképes prototípussal rendelkező légpárnás személyautók vagy hajók elterjesztésének, illetve nagyüzemi gyártásának stb.

Az elmondottakból úgy tűnhet, hogy az iparfejlesztés megtervezése a világ élenjáró technikájának színvonalán egyszerű feladat, és pusztán elhatározás kérdése. Ez nem így van! Annak, hogy ezt a feladatot a tervezésben általánosan és széleskörűen megvalósítsák, igen *sok előfeltétele van.* Széleskörű szervező munkán és céltudatos központi elhatározáson kívül pl. szükséges, hogy felmérjék, megállapítsák: mi jelenti a világszínvonalat a különböző iparágakban, illetve a különböző iparágak számtalan termékében? Ehhez sokoldalú, alapos szakmai tájékozottságra, a szakmai hozzáértés növelésére, egy sereg probléma és részlet további kidolgozására és tisztázására stb. van szükség. Megvalósítása azonban még így is többé-kevésbé huzamos időt vesz igénybe, nem valósítható meg egycsapásra az ipar teljes szélességében és mélységében. Fontos azonban, hogy az iparfejlesztés tervezésében a tervezők ezt *általános irányelvnek* tekintsék, ehhez tartsák magukat és a lehetőségek szerint egyre következetesebb és szélesebbkörű megvalósítására törekedjenek.

Digitized by Google

III.

Mindezek alapján vizsgáljuk meg, melyek azok a lefontosabb módszerek, amelyek alkalmasak lehetnek a hosszú távlati terv célkitűzéseinek, az *ipari termelés konkrét megtervezésének* a megalapozásához, milyen irányban kívánatos továbbfejleszteni, tökéletesíteni eddigi tervezési gyakorlatukat?

A népgazdaság és ezen belül különösen a termelő ágazatok terve belső részletességében, módszereiben hármas, egymással összefüggő célcsoportot tartalmaz. Az egyik célcsoport a műszaki-gazdasági koncepció meghatározását, a másik a meglevő és keletkező erőforrások mértékét és kihasználását, a harmadik pedig a terv koordinációjához, a belső számszerű összefüggések egyeztetéséhez szükséges mutatószám-rendszert foglalja magában.

A rövidebb távra szóló tervjavaslatok kidolgozása során leginkább az utóbbi kettő áll a figyelem középpontjában, sőt a fő figyelmet a koordinációs mutatószám-rendszer kidolgozására fordítják. Az erőforrások kihasználásának mértékét elsősorban a kapacitás-kihasználás tervmetodikája írja elő, de ez és ehhez hasonlóan az anyagnormatívák, valamint a termelékenység tervezésének metodikája kevésbé van kidolgozva. A műszaki-gazdasági koncepciók kidolgozását a tervmetodika eddig rendszerint csak szöveges bevezetőként vagy indoklásként követelte meg.

Az éves tervezésnek valóban kevés lehetősége van arra, hogy műszaki-gazdasági koncepciók felett döntsön, ugyanakkor meg kell követelnie a legszigorúbb koordinációt, meglehetősen széleskörű mutatószám-rendszerben.

Az ötéves tervmetodika a konkrét műszaki-gazdasági koncepciót gyakorlatilag a beruházási programokkal határozza meg. Részben ezzel, részben a hosszúlejáratú tervek eddigi hiányával kapcsolatos az a jelenség, hogy a népgazdasági terv végleges kidolgozása is megelőzi a műszaki megoldások tervezését, és a terv gyakorlatilag csak két-három évre szolgál konkrét alapul az általános irányvonalakon túlmenő fejlesztéshez.

A hűszéves terv készítése során eltolódnak a tervezőmunka súlypontjai. Nyilvánvaló, hogy a koordináció itt — nagy fontossága ellenére is — csak nagyvonalú lehet, ugyanakkor *előtérbe nyomul a műszaki-gazdasági koncepcióknak, az erőforrások legjobb kihasználásának a tervezése.*

Az ipari hosszú távlatra szóló tervezésnek a továbbiakban ismertetendő és az eddigiektől sokban különböző módszertana[2] a már

[2] Az ipari tervezés módszerének a következőkben vázolt fő elvei megegyeznek az Országos Tervhivatal által elfogadott és a továbbiakban kidolgozandó ágazati módszertan alapjául szolgáló irányelvekkel. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a kialakult álláspont kollektív vita eredményeként jött létre, nem tekinthető egészében a szerzők saját alkotásának.

Digitized by Google

ismertetett elvi követelményekből indul ki. Alapelgondolása a következő: utol akarjuk érni és túl akarjuk szárnyalni a legfejlettebb tőkés országokat. Ehhez a termelékenység megfelelően magas fokát kell elérnünk, s ez csak a hazai adottságoknak megfelelő élenjáró technika alapján kialakított ipari szerkezet útján érhető el. *A tervjavaslatokban azt kell bizonyítani, hogy a javasolt fejlesztés valóban az élenjáró technika, a legmagasabb termelékenység elérését tűzi ki, és meg kell mutatni ezek elérésének útját.* (Emellett természetesen továbbra is elő kell írni mindazokat a mutatószámokat, amelyek a terv megfelelő koordinációjához szükségesek.)

Az „alapelgondolás" konkretizálásához olyan tervezési módszerre van szükség, amely képes arra, hogy

— általános elveket határozzon meg a műszaki haladás irányainak kitűzésére,

— megközelítő módszert adjon a termelés élenjáró színvonalának meghatározására; ezek alapján lehetővé váljék:

— a termelésre, a fejlesztendő és megszüntetendő termékcsoportokra és ennek alapján a nemzetközi munkamegosztásra, a beruházásokra és a folyamatos ráfordításra vonatkozó előirányzatoknak a megalapozása, illetőleg bírálata;

— a bírálat alapján a jelenlegi, kiinduló közgazdasági koncepció javítása, a legkedvezőbb változat kialakítása; és végül

— a helyesnek ítélt változat teljeskörű tervjavaslatának elkészítése.

A metodika alább következő ismertetésében nem foglalkozunk a tervezés valamennyi kérdésével, így nem tárgyaljuk a szükségletek felmérését (ami ez esetben adottnak tekinthető) és a központi koordináció módszereit (árrendszer, mérlegrendszer stb.).

IV.

Az ipari termelés leghaladottabb és a hazai adottságoknak leginkább megfelelő irányzatainak a feltárása, megtervezése, illetve megvalósítása érdekében szervezetten kell felkutatni valamennyi számításba vehető lehetőséget.

Valamely ágazat fejlesztésének legjobb meghatározásához fel kell tárni mindazokat a fejlődési irányzatokat, amelyek a tudományos ismeretek szerint az adott területen *haladó* termékeknek, eljárásoknak, szervezési módszereknek stb. tekinthetők. Kellő tanulmányozás és tudományos kvalitatív mérlegelés alapján, valamint megfelelő szakmai számításokkal alátámasztva meg lehet határozni azon irányzatokat,

— amelyek az egyes ágazatok távlati fejlesztési tervében elsődlegesen veendők számításba,

Digitized by Google

— amelyeket a távlati tudományos-kutatási terv kialakításánál célszerű figyelembe venni, és végül

— amelyek a hazai gyakorlatban — a tervezők szerint — nem alkalmazhatók célszerűen.

Az így feltárt műszaki irányzatok közül — mint már említettük —, elsősorban azokat a termékeket, eljárásokat célszerű figyelembe venni, amelyek a világon valahol már *gyakorlati alkalmazást* nyertek. A gyakorlati alkalmazás alsó határaként az irodalmilag ismertetett és kipróbált prototípus, illetve félüzemi gyártás, vagy a termelő üzem kivitelezés alatt álló terve, illetve annak adatai értendők. A megvalósítás szempontjából kevésbé érett műszaki irányzatokat az adott iparág sajátosságainak műszaki megítélése alapján lehet a tervben előirányozni.

Az így kiválasztott műszaki irányzatok hazai alkalmazásához az alábbi feltételek *együttes* megléte szükséges:

— *hazai szellemi kapacitás (gyártási tradíció) megléte vagy valószínűsíthető megteremtése;*

— *hazai anyagbázis, illetve a külföldön, elsősorban a KGST-ben való kiegészíthetőség reális lehetősége;*

— *olyan gyártási volumen kialakítása, amely biztosítja az élenjáró technológia gazdaságos kihasználását.*

Nem vitatható, hogy az előzőekben javasoltak együttes hatásának megítélése sok esetben szubjektív belátástól függ. De a „szubjektív" döntést a szakterület legjobb hazai elméleti és gyakorlati szakembereiből álló kollektív testület hozza meg. Látni kell továbbá, hogy az így kialakult javaslatok csak *elsődlegesek*, a későbbi, a módszertani előírások rostájára kerülő választási lehetőségeket tartalmazzák.

A tervezés ezen módszertanának bizonyítania kell, hogy célkitűzéseink milyen mértékben érik el az élenjáró világszínvonalat, illetve, a különösen nagyarányú fejlesztésre javasolt ágakban, milyen mértékben haladják túl azt, hogy a beruházási tevékenység eredményeképpen belépő új létesítmény mennyire hatékony, s teljesítménye hogyan viszonylik a világ élenjáró eljárásaihoz, berendezéseihez.

Ez a követelmény merőben más, mint amit metodikánk eddig állított a fejlesztés elé. *Eddig elsősorban azt kellett bizonyítani, hogy az előirányzat milyen fejlődést jelent az eddig elért eredményekhez képest (dinamika), míg a hatékonyság „abszolút" mértékét csupán a beruházások gazdaságossági mutatóival kellett indokolni.* Az új módszernél többről van szó: *valószínűsíteni kell azt is, hogy a fejlesztés a legfejlettebb színvonal utolérését, illetve elhagyását* szoglálja.

A megoldandó kérdés tehát kettős: egyrészt arra kell választ adni, hogy milyen módon lehet konkrétan definiálni az élenjáró

Digitized by Google

világszínvonalat, másrészt hogyan, milyen módszerrel lehet ezt a szintet a lehetőségeinknek megfelelő fejlesztési célkitűzésekkel összemérni.

Közgazdasági gyakorlatunk az eddigiekben az élenjáró világszínvonal meghatározásával nem foglalkozott. Hasonló jellegű feladatok megoldásához a beruházások gazdaságossági számításait, és ehhez — *értékbeni mutatókon alapuló módszereket alkalmazott.*

Tekintettel arra, hogy a hosszútávlatú fejlesztést megalapozó, határesetenként 15—16 év múltán meginduló beruházásokról van szó, amelyekre nincs kidolgozva az értékbeni mutatókon alapuló összehasonlítás módszere és számos döntő kérdése, az *eddigi gyakorlaton (értékbeni mutatókon) alapuló* számítási elvek csak korlátok között alkalmazhatók.

Az értékbeni összehasonlítás alapvető kiinduló pontja mindenkor a termelési érték és a ráfordítások viszonyából származik. A termelési értéknek (világpiaci áraknak) egy-két évtizedre szóló meghatározása rendkívül nagy bizonytalanságokat rejtene magában. A hazai ráfordítások (élő- és holtmunka-ráfordítások) értékbeni mérése is igen nagy bizonytalanságokat tartalmaz. A jelenlegi árviszonyok alapján történő összehasonlítás számos körülmény, így a különböző iparágak egyenlőtlen fejlődése miatt is, tovább torzíthatná ezt a képet. A hosszú távlati terv készítésénél tehát a beruházások gazdaságosságára vonatkozó szokásos számítások a legtöbb esetben nem volnának alkalmasak helyes és egyértelmű tájékozottság megszerzésére. Ezért *a hosszú távlati tervezésben nagyrészt naturális mutatók alapján célszerű elbírálni egyes termékek előállításának színvonalát és hatékonyságát.*

Az a fejlesztés lehet hatékony, amelynek megvalósításához a szükséges feltételek megvannak, vagy megteremthetők, a megvalósítás módjában a világ élenjáró technológiája gazdaságosan (megfelelő sorozatnagyság) alkalmazható, és az előállításhoz szükséges anyagok, illetve a késztermékek szállítási körzete nem kedvezőtlenebb, mint a világ hasonló rendeltetésű élenjáró üzemeiben;

ha haladó irányzatok közül választunk,

ha a szellemi és anyagi feltételek megvannak vagy megteremthetők,

ha optimális nagyságrendű üzemet építünk,

ha a világ legjobb ismert technológiáját alkalmazzuk,

ha a szállítási körülmények megfelelőek, illetve hasonlóak és végül

ha figyelembe vesszük az ország általános adottságait (energia-szegénység és viszonylagos tőkeszegénység),

akkor nagymértékben valószínűsíthető, hogy nemzetközi viszonylatban is gazdaságos, élenjáró színvonalú lesz a termelés.

Digitized by Google

Ezek a feltételek külön-külön *mérhetők és megítélhetők*, mégpedig nagyrészt *naturális* mutatók alapján.

Az értékbeni számításoknak jobb megoldás híján ott van helyük, ahol egy konkrét cél megvalósításához többféle megoldási lehetőség kínálkozik és a változatok mindegyike viszonylag kiforrott, feltételezhetően jelentősen meg nem változó technológián alapul — és ezek közül kell választani. (Pl. a villamosenergia-szükséglet különböző módokon való biztosításának összevetése.)

A beruházások hatékonysága elbírálásának alapvető módszeréül tehát olyan naturális mutatókat célszerű alkalmazni, amelyek az élenjáró világszínvonal legfontosabb jellemzőit mutatják.

Melyek ezek a mutatók?

Az előállítandó *termék minőségének* élenjáró színvonalúnak kell lennie, hiszen a gyártásra való javasolásnak ez a feltétele. Több választási lehetőség esetén összehasonlítandók és műszaki megítélés alapján elbírálandók a termékek minőségét jellemző paraméterek.

A *gyártás* élenjáró színvonalát természetesen a termékegységre jutó *élő- és holtmunka-ráfordítás* számbavétele alapján kell meghatározni. A legcélszerűbb ezt a termékegységre jutó *legfontosabb (legjellemzőbb) anyag- (energia) felhasználás, valamint az egy munkaórára jutó termékmennyiség és beruházási szükséglet alapján meghatározni.*

Nem lehet azonban beérni a javasolt mutatók (illetve ezekhez tartalmilag hasonló, az adott terméktípusra legjellemzőbb mutatók) puszta megállapításával. *Elemezni kell az élenjáró színvonal elérésének módját és körülményeit.* Különösképpen fontos a sorozatgyártásra, az alkalmazott technológiára, valamint a szervezeti megoldásokra vonatkozó helyzet felmérése. A „szervezeti megoldások" kategóriájába tartoznak olyan fontos kérdések, mint pl. az, hogy az adott végtermék előállításához a legfontosabb részegységek, alkatrészek előállítása milyen sorozatnagysággal, milyen vertikális összefüggésekben, vállalati kombinációkban valósul meg, stb.

A fajlagos mutatók és egyéb adatok a szakirodalom tanulmányozása, baráti országok konkrét tapasztalatai alapján többnyire rendelkezésre állnak, illetve összegyűjthetők. A szaksajtó rendszeresen közöl információkat a legújabb létesítmények hasonló adatairól, elemzi az új és a létesítés alatt álló üzemek teljesítményeit, bekerülési költségét, versenytárgyalási felhívásokat és általában a színvonalat jellemző mutatókat. Nem lehet lebecsülni azonban azt a nehézséget, hogy ilyen jellegű adatok gyűjtésére irányuló szervezett, céltudatos tevékenység és törekvés hazánkban ez idő szerint széleskörűen még nem folyik.

Ilyen forrásból tehát összeállíthatók az ismert legfejlettebb

Digitized by Google

világszínvonalat jellemző mutatók, amelyek a termékegységre eső egyszeri és folyamatos ráfordítások tekintetében *mércéül* szolgálhatnak a tervezett hazai létesítmények hatékonyságának az elbírálásához.

A tervezésnek ezt a megalapozó szakaszát csak akkor lehet eredményesen megvalósítani, ha a különböző termékek gyártásában, fejlesztésében, bel- és külkereskedelmi értékesítésében részt vevő szakértők, a minisztériumok és az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság vezetésével, céltudatos és igen nagy munkát végeznek el a legkorszerűbb gyártmány és gyártás, valamint a korszerű beruházás jellemzőinek felkutatására.

Ez a módszer tehát — amelyet egyelőre a hosszútávlatú tervezésben alkalmazhatnánk — *szakítana azokkal az elképzelésekkel, amelyek a beruházások hatékonyságát értékalapon összegezett mutatószám-rendszer, vagy egyetlen szintetikus mutatószám alapján próbálják eldönteni.* A hosszúlejáratú tervezésben mi ezt sem megvalósíthatónak, sem szükségesnek nem tartjuk, mert abból indulunk ki, hogy ha valamely országban megvannak *valamely termék, gyártási ág fejlesztésének a szellemi és anyagi feltételei és elérhetők a világ legtermékenyebb eljárásának paraméterei, továbbá a termék kedvező szállítási körben helyezhető el, akkor ez az élenjáró hatékonyság kritériumának minden esetben, minden egyéb számszerűsíthető feltételtől függetlenül megfelel.*

Az eddigiekben az élenjáró színvonal megállapításáról volt szó. Azonban még az elmondottak birtokában sem lehet eldönteni, hogy számunkra mi legyen a kedvező iparszerkezet. Az illetékes szakértő gárdának végig kell gondolnia, hogy azon legkorszerűbb technológiával és technikával előállítandó legkorszerűbb termékek közül, amelyeket ily módon felkutattunk, melyek azok, amelyek konkrét körülményeinknek leginkább megfelelnek? Meg kell győződniük arról, hogy a legjobbnak megismert paraméterek a mi körülményeink között tarthatók-e. Az eltérő adottságokkal rendelkező országokban ugyanis a konkrét feltételektől függően más és más termékben, illetve technológiában juthat érvényre a világszínvonal.

E vizsgálódások után lehet csak kimondani, melyek azok a termékek, amelyek a mi körülményeink között is világszínvonalon gyárthatók és melyek azok, amelyek a mi feltételeink között, a ma ismert legmagasabb termelékenységgel nem termelhetők, amelyeknek beszerzéséről a nemzetközi munkamegosztás útján kell gondoskodnunk.

Az elmondottak megvalósítása igen bonyolult, sok munkát igénylő feladat, amely még a 20 éves terv elkészítése után is sokáig napirenden lesz. Előrelátható ugyanis, hogy megvalósítását nem egyszerre, hanem csak több lépcsőben lehet elvégezni. De e munka

Digitized by Google

elvégzése közelebb visz minket egy megalapozottabb, tudományosabb távlati iparfejlesztéshez.

A tervezés e megalapozó szakasza után a fentebb megjelölt feltételeknek megfelelt termékek közül ki kell választani azokat, amelyek leginkább teszik lehetővé, hogy a *legkisebb áldozattal* utolérjük és majd el is hagyjuk a legfejlettebb kapitalista országokat.

Milyen módszer szerint történjék ez a kiválasztás? Ha elfogadjuk azt a megállapítást, amely szerint hosszú távlatban a termelőerők „legszűkebb keresztmetszete" az ember, a munkaidő és (hazánk konkrét viszonyai között) a viszonylagos tőke- és energiaszegénység, akkor a sorolás elvei is kialakíthatók. Valamennyi világszínvonalon előállítható termék közül számunkra *azon termékek gyártása a legelőnyösebb, amelyeknek fajlagosan — egy munkaórára számítva — a legkisebb a beruházási költségük. Ez tehát a rangsorolás első szempontja.* De az e szempontból azonos célkitűzések között is tovább lehet disztingválni az energiaigényesség és egyéb szempontok (pl. vízigény, szakképzettségi nehézségek, női és férfi munkaerőszükséglet stb.) mérlegelése alapján.

Félreértések elkerülése végett hangsúlyozzuk, hogy a már megvalósult, vagy biztos megvalósulás stádiumában levő élenjáró műszaki eredményeket, a világszínvonalat és ezek megvalósításának hazai lehetőségét a tervező szerveknek elsősorban azért és ahhoz kell ismerniük, hogy ennek *segítségével megkeressék és megtalálják az ipar 1980-as legkedvezőbb szerkezetét.*

Világos, hogy ha megvizsgáljuk a gyártmány- és gyártásfejlesztés, valamint a hazai körülmények várható alakulását, megállapíthatjuk, hogy egy húszéves tervszakaszban a gyártmányokban lesz a legnagyobb a változás. Változik, de általában nem olyan mértékben, mint a termék, a gyártás is. A három feltétel közül a legstabilabbak, a legkevésbé változnak a hazai körülmények, a földrajzi, a geológiai, az éghajlati, stb. viszonyok. Valószínű például, hogy a ma ismert termékek közül húsz év múlva sokat már nem fogunk gyártani. Valószínű, hogy a gyártás módja is változni fog, különösen egyes termékek előállításában, bár távolról sem olyan mértékben, mint ahogyan a termékösszetétel fog változni. *Az 1980-as iparszerkezet kialakítását mégis mai ismereteink kell, hogy megalapozzák.* Vizsgáljuk ezt meg egy feltételes példán. Az ismertetett, de még részletesebb kidolgozásra szoruló metodika alapján esetleg kiderülhet, hogy az a legelőnyösebb számunkra, ha a vákuumtechnikai gépgyártást fejlesztjük, és elsősorban ezen iparág termékeiből elégítjük ki a szocialista világgazdaság igényeit. Ha a partnerországoknak is megfelel a mi javaslatunk, és egyeztettük a szükséglet volumenét, ezzel közel kerültünk annak meghatáro-

Digitized by Google

zásához, hogy az 1980-as iparszerkezetben milyen súlyt fog képviselni a vákuumtechnikai gépgyártás. Hogy azonban 1980-ban mi lesz a korszerű vákuumtechnikai gyártmány, esetleg technológia, azt majd a kutató- és fejlesztőbázis és a világ idevonatkozó eredményei határozzák meg. Ezért szükséges ismételten hangsúlyozni, hogy a termelés koncentráláshoz biztosítani kell a gyártmány, illetve a gyártás kutatásának és fejlesztésének koncentrálását is, mert csak így lehet a világszínvonal megtartását tartósan biztosítani. Az így kialakított távlati iparszerkezetet (egyéb tényezőket most figyelmen kívül hagyva) korrigálni abban az esetben kell, ha a ma ismert vákuumtechnikai termékek helyett időközben valami egészen más technológiával készült termékeket vezetnek be, izzólámpa helyett, mondjuk falfestékkel fognak világítani, vagyis forradalmasítják a világítástechnikát, ehhez pedig nem vákuumtechnikai gépre, hanem vegyipari gépre lesz szükség.

Tudjuk, hogy a fentebb megjelölt követelmények megvalósítását — különösen a hosszútávlatú tervidőszak első részében — számos tényező megnehezíti. Előrelátható, hogy az elméletileg egyébként helyes megoldásokat sok esetben módosítani kell majd, pl. a külkereskedelmi szempontok vagy az idő tényezője stb. miatt. A biztonságos, helyes döntéshez azonban olyan *mércére* van szükség, amely alkalmas arra, hogy megmutassa, *mire kell irányt venni* és arra is, hogy rajta a konkrét körülmények miatt szükségessé vált engedményeket, eltéréseket is lemérjük. Az itt javasolt módszer ilyen mércéül kíván szolgálni. Alkalmazása — a számba nem vett körülmények ellenére is, amelyek közül a leglényegesebbnek az egyszerű és bonyolult munka közötti különbség kényszerű elhanyagolását tartjuk — az eddiginél objektívebb alapra helyezi a népgazdasági tervezők és a döntésre hivatott szervek munkáját.

V.

Mint már említettük, a tervezés közgazdasági megfontolások alapján kialakított hipotézisekből indul ki, amelyek *konkrét termelési előirányzatokat* tartalmaznak. Ehhez elsősorban a meglévő üzemek fejlesztési tervét kell elkészíteni: *milyen termék az*, amelynek előállításával az adott üzem élenjáró színvonalú termelést érhet el? Bizonyos esetekben ez csak az épületadottságok értékesítését, a géppark és esetleg a gyártási profil teljes megváltozását jelentheti, (természetesen figyelemmel a meglévő szakkáderekre), más esetekben bizonyos bővítést vagy berendezés cserét, esetleg csak a termelés specializációjának megvalósítását, stb.

Más, viszonylag szabad elhatározás szerint korszerűsíthető üzemeknél célszerű külön-külön, vagy esetleg technológiai-üzem-

Digitized by Google

részi gyártmányprofil szerint ágazatilag összesítve határozni meg a fejlesztés tervét.

A fejlesztés természetszerűleg nemcsak a bővítést, hanem a termelékenység növelését is, illetve a kettőt rendszerint együtt szolgálja.

A fejlesztési terv eredményességét össze kell vetni az élenjáró színvonal jellemzésére megállapított mutatószámokkal, s értékelni kell az eltérések okát, a további változtatások lehetőségét és körülményeit. A tervben előirányzott és a meglévő üzemek fejlesztéséből elérhető termelésnövekedés különbözetére *új üzemek* létesítését kell megtervezni.

Az új üzemekre vonatkozóan — ahol a létesítés *hazai* körülményeit vesszük figyelembe — ki kell dolgozni elsősorban azokat a mutatószámokat, amelyeket előbb az élenjáró világszínvonal jellemzésére ismertettünk. Ha a létesítmény mutatói elérik vagy meghaladják az élenjáró világszínvonal szintjét, akkor ez azt jelenti, hogy adottságaink kedvezőek, s célszerű vizsgálat tárgyává tenni a termelés bővítésének útját, lehetőségeit. Ellenkező esetben természetesen a termelés szűkítésének, sőt megszüntetésének a lehetőségét kell megvizsgálni.

A tervezésnek ez a módszere világosan mutatja a nemzetközi együttműködés számunkra célszerű útját is. Természetesen a célszerű nem mindig lehetséges is, hiszen a szocialista országok együttműködése a *kölcsönös* előnyökön alapul, sok ország érdekeit kell összhangba, közös nevezőre hozni. De a helyes kiindulási, tárgyalási alap meghatározása ezt nagyban elősegíti. A helyes kiindulási alap meghatározásához az is hozzátartozik, hogy a távlati terv necsak az utólérést biztosítsa, hanem azt is, hogy termékeink permanensen megtartsák a világszínvonalat. *Az utólérés szakaszában tehát át lehet és át is kell venni a legfejlettebektől az egyes iparágak konstrukcióit és a technológiákat, az elhagyás szakaszában viszont elsősorban már magunknak, a szocialista világgazdaság országainak kell a fejlesztést is megvalósítanunk.* Ezért a kutatásban, a gyártmány- és gyártás-fejlesztésben is nagyfokú koncentráció és nemzetközi munkamegosztás szükséges. A gyártmánycsoportok számát mindaddig szűkíteni kell, míg a termelés összhangba nem kerül a fejlesztési bázissal.

A legtöbb szocialista ország a termelés igen sok területén, különösen a fogyasztási cikkekben el fogja érni azt a termelési volument, amelyben a legkorszerűbb technika és technológia gazdaságosan alkalmazható. Mégsem kell majd minden országnak mindent kutatnia és fejlesztenie, mert a szocialista együttműködés alapján megismerhetik és kicserélhetik egymás eredményeit. Ezekben a gyártmánycsoportokban a szocialista országok meg kell hogy osszák egymás között a fejlesztés feladatát. Azokban a ter-

Digitized by Google

mékekben azonban, amelyekkel mi látjuk el a szocialista világgazdaságot, ha az alapkutatást nem is, de az *alkalmazott kutatást és a fejlesztést nekünk kell megvalósítanunk.* Igaz, hogy ezzel leszűkül a fejlesztés területe, de az erők *koncentrálásával* biztosíthatjuk azt a színvonalat, amely reálisan megalapozza az „elhagyás" szakaszának feladatait.

Az általunk ismertetett tervezési módszer tehát nagyjából és egészében alkalmas lehet arra, hogy segítségével az egyes ágazatokra helyes fejlesztési elképzeléseket alakítsunk ki, a legnagyobb mértékben növeljük a termelékenységet, a leghatékonyabban hasznosítsuk erőforrásainkat, fokozottabban éljünk a szocialista nemzetközi munkamegosztás előnyeivel, s végeredményben kialakítsunk egy olyan termelési szerkezetet, amely a közgazdasági hipotézis által kitűzött feladatokból indul ugyan ki, de eredményében annak korrekcióját, bírálatát adja.

VI.

Az előbb elmondottak megvalósulásával azonban maga a tervezés még nem zárul le. Az előzőkben a tervezés második és harmadik célcsoportjába sorolt feladatok időrendben még ezután következnek.

Nincs lehetőségünk és talán szükség sincs arra, hogy e feladatok (részben hagyományosnak tekinthető) módszertanát ismertessük. A kép teljessége végett azonban mégis célszerű a további feladatok néhány főbb vonását megemlíteni.

A tervezett termelés összes volumenének meghatározása is gondot jelent. Ismeretes, hogy a termelést az ún. vállalati teljes termelési érték alapján szokták összesíteni. Ez az érték azonban a vállalati jogi-szervezeti forma függvénye, alkalmazása már ötéves időszakban is sok hibalehetőséget rejt magában, húsz éves időszakra pedig jellemző mutatóként még kevésbé megbízható. Célszerűbbnek látszik tehát, ha az eddig csak a statisztikánkban alkalmazott *ún. nettó terméksoros indexen alapuló tervezésre térünk át.* Ez lehetővé teszi, hogy meghatározzuk a naturálisan megtervezett termékhalmaznak a munkaráfordítások arányában történő összegezéséből adódó indexet (ütemet).

Az élő- és holtmunka-ráfordítások helyes figyelembevétele, az anyag- és munkaügyi tervezés még az éves tervezésnek sem kellően megoldott problémája. A hosszútávlatú tervezésben olyan módszert kell alkalmazni, amely alkalmas a kialakítandó termékcsoportok egységére vetített fajlagos anyagfogyasztás változásának megtervezésére, figyelembevéve az anyagféleségek minőségi és fajtasági megváltozását, valamint a változások okait is. E túl nagyigényűnek tűnő feladat kitűzésénél utalni kell arra, hogy amikor az új létesítményeket megtervezik, akkor a termékegységre jutó legjellemzőbb anyag- és energia-felhasználási mutatókat (adato-

Digitized by Google

kat) is meg kell állapítani. Ez a kívánság vonatkozik a meglévő üzemek tervezésére is. Így tehát egy megalapozó, a tényszámokat rögzítő adatfelvétel után naturálisan meghatározható a legfontosabb anyagok fajlagos szükséglete, valamint változásának oka és mértéke is.

Az előirányzott összes munkaidő-szükséglet — az előzőekben elmondottakkal teljesen megegyező elvi alapon — meghatározható. A munkaidő-szükséglet és a rendelkezésünkre álló létszám viszonya ad elsődleges tájékozódást a munkaidőcsökkentés lehetséges mértékéről is.

Az önköltség tervezése a szükséges pontossággal elvégezhető a naturális anyag- és munkaidő-felhasználás, valamint az amortizációra vonatkozó felső szintű összefoglaló számítások alapján.

Külön, valamivel bővebben kell szólni a hosszútávlatú tervnek fontosságban egyik kiemelkedő részéről, a telepítés tervezéséről. Feltehetően igen nagyszámú új ipari üzem elhelyezéséről kell gondoskodnunk, mégpedig úgy, hogy ezzel előre vigyük a város és a falu közötti különbségek fokozatos megszüntetését, az ipartelepítés meglévő aránytalanságainak kiküszöbölését, a legkedvezőbb szállítási távolságok és termelési kapcsolatok kialakítását. Igazában csak a húszéves terv során lehetséges az ésszerű termelési-munkaerő (férfi-nő) arányok kialakítása, a fő telepítési helyek kiválasztása, kulturális központok létrehozása és még sok más problémának a megoldása.

Ipari szempontból vizsgálva a kérdést, mindebben különös fontossága van annak, hogy a telepítés a víznyerés és energiaellátottság szempontjából átgondolt, helyes legyen. (A helyi anyagok felhasználására való telepítés helyessége és szükségessége közismert és viszonylag könnyen megvalósítható.)

A víz — ipari és ivóvíz — egyre fontosabb problémává válik és egyik fontos tényezője lesz nemcsak a telepítésnek, hanem egyes termelési ágak fejlesztésének is. Az energiaellátottság — itt nemcsak a villamosenergiára, hanem a gőzellátásra is gondolunk — csak optimális nagyságrendű fejlesztő berendezésekkel termelhető gazdaságosan. Éppen ezért az ipari létesítmények tervét a víznyerést és az energiaszolgáltatást szolgáló berendezések nélkül egyedileg kell megtervezni és csak a telepítés elhatározása után, *együttesen* kell a közös víz- és energiaellátás létesítményeit megtervezni, természetesen figyelembe véve a település kommunális szükségleteit is. Az elhatározás, illetve a tervezés ezen módja természetesen visszahat a telepítési tervekre is és az üzemek-létesítmények olyan csoportosítását kívánja meg, amely — sok egyéb szempont mellett — még az optimális víz- és energiaelőállító berendezések létesítését is figyelemmel kísérné. Ugyanezen elvek alapján történne mindazon szociális-kulturális létesítmények meg-

Digitized by Google

tervezése is, amelyeket az eddigi gyakorlatunk szerint ipari létesítményekkel együtt terveznek.

Az elmondottakon túl a távlati tervezés fentebb körvonalazott és sokban új módja azt is lehetővé tenné, hogy viszonylag objektív alapon építsük fel a nemzetközi munkamegosztást is figyelembe vevő távlati kutatási tervet és kellő mélységben megalapozott, helyesen ütemezett szakoktatási tervet készítsünk.

*

A tervezés problémaköre, feladatai távolról sem merülnek ki az elmondottakban, teljességre azonban nem is törekedtünk.

Az ismertetett megfontolások, egy meglehetősen új, eddig nem alkalmazott módszerre vonatkoznak. mennyiségileg és minőségileg jelentősen növekvő feladatokat jelentenek. Az új feladatok új tervezőket is kívánnak. A tervezés súlypontja eszerint *áttolódik a műszaki területre,* sorrendjében is műszaki — közgazdasági munkálatokat kíván meg. Azt igényli, hogy a számításba vehető javaslatok szervezett összegyűjtésébe, az értékelő számítások — műszaki paraméterek — meghatározásába minden ágazatban vonják be a fejlődést legjobban ismerő és azt helyesen megítélni képes tudományos-műszaki kollektívákat.

A tervezőmunka, a módszertan alkalmazása és tökéletesítése nem zárult le, hanem inkább csak most kezdődik. Mindaz, amit itt elmondtunk, még *nem maga a tervezés új módszere,* hanem hozzájárulás kíván lenni ahhoz, hogy milyen irányban kell a tervezést továbbfejleszteni. Lehetséges, sőt valószínű, hogy azok a követelmények, amelyeket e cikkben megfogalmaztunk, bizonyos pontokban módosításra szorulnak. Ha azonban ezek az elvek a további alkotó vitában is helyesnek bizonyulnak, akkor — úgy véljük — helyes a fő gondot ennek alapján a tervezési módszer további kimunkálására és minél szélesebbkörű és következetesebb megvalósítására fordítani, bár tudjuk, hogy ez csak lépésről-lépésre, egyik iparágban gyorsabban, másikban lassabban valósulhat meg.

Minden elméletnek — így az itt javasoltnak is — egyetlen próbaköve van: a gyakorlat. A következő időszakban megvalósítandó gyakorlati tervezőmunka minden bizonnyal számos olyan problémát fog felvetni, amelyeknek alkotó megoldása a hozzáértő közgazdászok és műszakiak széles körének tapasztalatait, tudását igényli, és nagy időkhöz méltó feladatot, alkotó hozzájárulást jelent a két rendszer világtörténelmi jelentőségű versenyéhez.

Digitized by Google

A kutatás szervezésének és tervezésének problémái

Írta ERDEY-GRŰZ TIBOR

Az a régi megállapítás, amely szerint a ma tudománya a holnap technikája, napjainkban részben már túlhaladott. A termelésnek az a rohamos fejlődése, amelyet a szocialista tábor országaiban a társadalmi szükséglet minden korábbit messze túlszárnyaló gyors ütemű növekedése tesz szükségessé, csak a technikának tudományos alapon és a tudomány által irányított gyors haladása révén lehetséges. Kifejeződik ez a kommunizmus építésének az SZKP XXII. kongresszusa által elfogadott programjában is, amely egyik legfőbb feladatként a kommunizmus anyagi, műszaki alapjainak megteremtését tűzi ki. Szükségszerűen következik ebből az, hogy a tudomány teljes mértékben közvetlen termelőerővé válik: a ma tudománya már a ma technikájának is alkotó eleme, de egyben útmutatója a holnap technikája kifejlesztésének is.

A szocialista társadalomban elengedhetetlen a tudomány céltudatos gyors fejlesztése és a tervszerű biztosítása annak, hogy a tudomány tartósan irányt mutathasson a technikának. Úgy kell fejleszteni a tudományt, hogy minden időszakban a lehető legnagyobb mértékben fel legyen készülve a folyamatosan felmerülő új problémák megoldására és arra, hogy segítsen a haladás legkedvezőbb útjának kijelölésében. Töretlen továbbhaladásunk gyors ütemének biztosításához elengedhetetlen, hogy a technológia fejlődése megelőzze a termelés fejlődését, a tudományé pedig a technológiáét.

A természettudományokon és műszaki tudományokon kívül megnőtt a társadalomtudományok jelentősége is; ezek alkotják a társadalmi fejlődés irányításának tudományos alapjait. A gyors ütemben átalakuló társadalom minden vonatkozásban új problémákat vet fel, s ezeknek megoldásához a szocializmus gazdasági, politikai és kulturális fejlődéstörvényeinek a kutatása szükséges.

Digitized by Google

A szocialista társadalom fejlődésében a társadalom tagjai széleskörűen, szűkebb szakmájukon túlmenően aktívan közreműködnek, ezért nagy jelentőségűek a tudat formálódásának, a kulturális forradalom továbbvitelének a problémái is.

A tudomány és a konkrét társadalmi igény, az elmélet és a gyakorlat sokirányú kölcsönhatása, továbbá a tudományra fordítandó élő és tárgyiasult munka rohamos növekedése időszerűvé, sőt elodázhatatlanná tette, hogy hazánkban is az eddiginél tervszerűbben és szervezettebben történjék a tudomány fejlesztése, koordináltabb legyen a kutatás. A tudományos ismeretek terjedelmének és mélységének szédületes növekedése lehetetlenné teszi, hogy mindenféle kutatással egyenlő mértékben foglalkozzunk. A nagy kapitalista országok is arra kényszerültek, hogy a kutatást nagy mértékben összpontosítsák a nekik legfontosabb problémákra (pl. az USA-ban a nukleáris fegyverek és az űrrakéták kutatására). A szocialista országokban széles körben lehetséges és szükséges annak a tervszerű megállapítása, hogy a népgazdaságnak és a kultúrának melyik területére indokolt viszonylag nagy mértékben koncentrálni a kutatási célokra rendelkezésükre álló erőket.

Korábban sokan kételkedtek abban, hogy a tudomány tervezhető. Ma azonban tudósaink már meggyőződtek arról, hogy az erőknek egyes területekre való tervszerű koncentrálása nélkül nem érhetünk el nemzetközileg is számottevő eredményeket. Nagy mértékben hozzájárult a tudomány-tervezés szükségességének felismeréséhez az, hogy a terveket maguk a kutatók készítik, s ők meggyőződtek arról, hogy a megfelelő irányítással, marxista szellemben készült kutatási terv nem gátolja, hanem elősegíti az alkotó szellem érvényesülését.

A tudományfejlesztés országos méretű és hosszú időszakot figyelembe vevő tervszerű megszervezésének fő célja nyilvánvalóan az, hogy tudományunk minél nagyobb mértékben és minél hatékonyabban elégítse ki társadalmunk igényeit. Ennek megvalósítására tudományos alapon kell előrelátni a társadalmi igények alakulásának fő tendenciáit. Meg kell állapítani — legalább fő vonalaiban —, hogy a társadalmi fejlődés biztosításához főleg mely tudományos problémákat kell megoldani, milyen terjedelmű és mélységű kutatásokat kell végezni.

Egy-egy probléma azonban nem oldható meg elszigetelten. Egyrészt ugyanis kívánatos, hogy kellőképpen fejlett legyen az a tudományág, amelybe az adott probléma tartozik; ha ugyanis minden esetben külön erre a célra kell a szükséges kutatási tapasztalatokat a probléma területén megszerezni, akkor többnyire túlságosan elhúzódik a megoldás, s eközben a kérdés esetleg el is veszti időszerűségét. Másrészt a tudományok fejlettségének je-

Digitized by Google

lenlegi fokán alig van olyan probléma, amelynek megoldása ne több tudományág kutatóinak az együttműködését igényelné. Mindebből azonban az következik, hogy nemcsak egyes konkrét tudományos problémák megoldásáról kell szervezetten gondoskodni, hanem tervszerűen kell fejleszteni a fontosabb tudományágakat, előrelátóan figyelembe véve az igényeket, és számolva a reális lehetőségekkel.

Az igények és lehetőségek megítélése igen összetett, szövevényes feladat. Az igények egyrészt a konkrét társadalmi gyakorlat (főleg a népgazdaság) területéről származnak, másrészt a tudomány saját, belső fejlődési törvényeiből adódnak, s ezeket az objektív valóság dolgainak összefüggései szabják meg. Mindkét forrás bőven ontja a tudományos problémákat, a valamennyiüknek önálló megoldása messze meghaladná erőinket. El kell tehát határoznunk, mely tudományos problémáknak milyen mélyre hatoló kidolgozására összpontosítsuk a rendelkezésünkre álló élő és tárgyiasult munka zömét, mely problémák megoldásában támaszkodjunk külföldi eredményekre, és melyeknek a megoldását kell későbbre halasztanunk. Ez az elhatározás nagyon sokoldalú és körültekintő mérlegelést kíván; valamely tudományos munka valódi népgazdasági hasznossága ugyanis ritkán ítélhető meg pusztán annak alapján, hogy mekkora a konkrét kutatásra fordított összeg és mekkora az eredmény megfogható forintértéke. A kutatási eredmények nagy része a szakemberek széles körének köztulajdonává válik és térítés nélkül kerül felhasználásra. Gyümölcseit tehát nem a kutatások számláján könyvelik el. Figyelembe kell továbbá venni azt is, hogy a kutatási eredményeknek az általuk közvetlenül megvalósított értékeken kívül olyan társadalmi hatásaik is vannak, amelyek részleteikben számszerűen alig követhetők. Pl. egy új gyógyszer tudományos kidolgozásának a gazdasági haszna nem merül ki az ezzel elért többletbevételben, hanem kiterjed arra is, hogy javult általa a dolgozók egészsége, növekszik jólétük, a gyorsabb és tökéletesebb gyógyulás folytán csökken a munkából való kiesés, orvosi munka és kórházi költség takarítható meg, és így tovább.

Szűk prakticizmus volna, ha egy-egy konkrét problémára korlátozva ítélnők meg a kutatás népgazdasági hatékonyságát: a társadalmi gyakorlat és a tudomány egy-egy ágát egészében és fejlődésében vizsgálva kell véleményt alkotni erről. Általában a társadalom szerkezetének, a termelésnek, a tudomány és a társadalmi gyakorlat többi ágai színvonalának marxista elemzése, fejlődéstörvényeinek feltárása révén kell megállapítani, hogy az adott időszakban mely tudományágakat indokolt viszonylag nagymértékben fejleszteni, milyen problémák kidolgozásán célszerű nagy erőkkel dolgozni, figyelembe véve a hazai reális lehetősége-

Digitized by Google

ket és a nemzetközi együttműködés gyümölcseit. E tényezők tárgyilagos mérlegelése alapján kell kidolgozni a tudományos kutatás tervét és kialakítani a kutatómunka leghatékonyabb szervezetét.

Az országos távlati tudományos kutatási terv

Az országos távlati tudományos kutatási tervnek a kormány által való jóváhagyása tudományos életünk nagy jelentőségű eseménye volt. Ez a terv olyan hosszabb időre szóló tudománypolitikai dokumentum, amely meghatározza a népgazdaság, valamint a tudományok és a kultúra fejlődésének az igényeiből fakadó legfontosabb kutatási feladatokat abból a célból, hogy ezeknek a megoldására legyen összpontosítható a kutatási intézmények munkájának zöme. Az országos távlati terv megalapozottabbá és tervszerűbbé teszi a kutatás fejlesztési irányainak, arányainak és ütemének megszabását, valamint a kutatási ráfordítások felosztását a tudományágak, illetve intézmények között. Az országos távlati terv — az előzetes elgondolásoknak megfelelően — általában a gyakorlat oldaláról közelíti meg a problémákat, s a népgazdaság és a tudomány igényeinek komplex figyelembevételével szabja meg a kutatási feladatokat. Ennek megfelelően igyekszik, hogy az adott probléma megoldásához szükséges alap-, alkalmazott és fejlesztési kutatásokat, illetve az elméleti és kísérleti vizsgálatokat egymással összhangban tűzze ki.

Az országos távlati terv 73 kutatási fő feladatot jelöl ki mint olyat, amelyeknek a kidolgozására a következő hosszabb időszakban koncentrálni kell a kutatók és a kutatási eszközök jelentékeny részét. A fő feladatok (és ezeken belül a 393 feladat) kijelölése nagy körültekintéssel végzett, terjedelmes előkészítő munka alapján történt, amelyben a kutatók és a gyakorlati szakemberek széles köre vett részt, a Tudományos és Felsőoktatási Tanács irányításával. A gyakorlati vonatkozású problémák nagy részét az Országos Tervhivatal juttatta el a terv előkészítőihez, az alapkutatási jellegűeknek a kiválasztásában pedig a Magyar Tudományos Akadémiáé volt a fő szerep.

A gyakorlati vonatkozású fő feladatok egységbe foglalják a kitűzött célok érdekében széles értelemben szükséges alap- és alkalmazott kutatásokat, a műszaki területen egészen a technológia kidolgozásáig (vagyis a fejlesztési kutatásokat is). A felhasználásra kész technológiának a termelésbe való operatív bevezetése azonban már a műszaki fejlesztés körébe tartozik. Ez a konstrukció kellő lehetőséget ad az alapkutatások erőteljes fejlesztésére, s egyben szorosabbra fűzi és szervezettebbé teszi a kapcsolatot a gyakorlattal. A dolgok természete szerint azonban vannak olyan fel-

Digitized by Google

adatok is, amelyeknek a gyakorlattal való közvetlen kapcsolata még nem tekinthető ugyan át, de amelyek mégis fontosak.

A társadalmi fejlődés szükségletei mellett a lehetőségeket is figyelembe kellett venni az országos távlati kutatási terv előkészítésében. Csak olyan feladatok kerültek a tervbe, amelyeknek megoldására — az adott feltételek ésszerű fejlesztésével — belátható időn belül megvan a reális kilátás. A terv a szocialista országokkal való együttműködésre is épít; e vonatkozásban azonban még korántsincsenek kiaknázva a lehetőségek.

A konkrét tudományos igényeken kívül a széles körű, tartós fejlődés biztosítása céljából módot kellett adni a tervben a meglevő tudományos iskolák továbbfejlesztésére és újak létesítésére. Külön tudománypolitikai probléma a nálunk elmaradott tudományágak közül azoknak a fejlesztése, amelyekre társadalmunknak nagy szüksége van.

A fő feladatok nagy része az iparral és a mezőgazdasággal kapcsolatos, azonban társadalomtudományi és természettudományi alapkutatási jellegűek is szerepelnek közöttük (l. a táblázatot).

A FŐ FELADATOK, FELADATOK ÉS (ELŐRELÁTHATÓLAG) A TÉMACSOPORTOK MEGOSZLÁSA A FŐFELADAT-CSOPORTOK KÖZÖTT[1]

Fő feladat-csoport	Fő feladatok	Feladatok	Témacsoportok
	szám a		
Matematika és elméleti fizika	2	15	60
Alapanyag- (földtan, bányászat, kohászat) és energiaipar	6	29	88
Kémia, vegyipar, könnyű- és élelmiszer ipar	9	51	260
Gépipar, híradástechnika és műszeripar	10	58	139
Építés, közlekedés és területfejlesztés	8	48	181
Mezőgazdaság	17	98	313
Egészségügy és biológia	8	51	157
Közgazdaság	5	21	81
Egyéb társadalomtudomány	8	22	71
	73	393	1350

[1] A fő feladatok fenti csoportosítása gyakorlati szempontból történt, nem pedig tudományelméletileg van megokolva.

Digitized by Google

Az országos távlati terv minden fő feladathoz kijelöli azt az országos hatáskörű szervet, amely a fő feladat körébe tartozó kutatásokért felelős. Ez lehetővé teszi azoknak a munkáknak a számbavételét és magas szintű koordinálását, amelyek az adott célokért az ország különböző kutatóhelyein folynak.

Az országos távlati kutatási terv a második ötéves terv időszakára a kutatói létszámnak kb. 25 százalékos, a kutatási segédszemélyzetnek 65—70 százalékos, a költségkereteknek kb. 70 százalékos növelését irányozza elő, és mintegy 2 milliárd forint beruházást helyez kilátásba.

A kutatási kapacitásnak létszámnövelés útján való bővítésével kapcsolatban figyelembe kellett venni, hogy társadalmunk rohamos fejlődése következtében (és részben a szakember-szükségletnek az 1953—56. években helytelen megítélése folytán) viszonylag kevés az önálló alkotómunkára képes, nagy képzettségű szakember, s ilyenekre az iparnak is nagy szüksége van. Tagadhatatlan továbbá, hogy a legtöbb kutatási intézményben tudományos alkotásra képes dolgozók ma még sok olyan munkát végeznek, amelyet kisebb képzettségűek, vagy szerényebb képességűek ugyanolyan jól elvégezhetnének. Ezért a terv előirányzata szerint lényegesen nagyobb ütemben fejlődik majd a kutatási segédszemélyzet létszáma, mint a kutatóké. A kutatók így hatékonyabban dolgozhatnak, mert nagyobb mértékben lesz módjuk arra, hogy munkájukat olyan, szoros értelemben vett tudományos feladatokra összpontosítsák, amelyeket csak önálló alkotóerők, nagy képzettségű szakemberek oldhatnak meg. Igaz, hogy jól képzett technikusokban, laboránsokban és egyéb szakképzett középkáderekben sem bővelkedünk, de ilyenek (főleg érettségizett fiatalokból) egy-két év alatt kiképezhetők, a kutatók kiképzési ideje viszont ennek többszöröse.

Bár valamennyi fő feladat fontos kutatási tennivalókat tartalmaz, mégsem volna indokolt, ha egyenletesen osztanók el közöttük a fejlesztést. Ezért a terv a problémák sürgősségét és a különböző tudományágak kutatásainak specifikus költségességét figyelembe véve, súlyozva osztotta el a fő feladatok között az átlagos fejlesztést.

A terv a legnagyobb fejlődést a gépipari, a híradástechnikai és a műszeripari kutatások terén irányozza elő. Ezekre a kutatásokra a második ötéves tervperiódus fejlesztési kereteinek mintegy egyharmada jut. Ezek a kutatások az érintett iparágak gyorsütemű fejlődését hivatottak alátámasztani, hogy a termelésnek ezen ágaiban több ponton elérjük a nemzetközi színvonalat, s tartósan azzal együtt haladjunk tovább. Ennek biztosításához — a többi között — széleskörű kutatásokat kell végezni a gépiparban igen jelentős gazdaságos anyagkihasználás és korszerű méretezés

Digitized by Google

terén, tisztázni kell számos szilárdságtani kérdést, s széleskörű kutatásokat kell végezni a megmunkálási technológiák továbbfejlesztése, nagy fontosságú automatizálási megmunkálógépek és nagy teljesítményű szerszámok kialakítása végett. A híradástechnika főleg az automatikus távbeszélő központok és a sokcsatornás átvitel továbbfejlesztése, valamint a korszerű és üzembiztos alkatrészek kidolgozása érdekében igényel mélyreható kutatásokat. Az ipar minden ága számára fontos automatizálás és távirányítás széleskörű hazai megvalósítása céljából a terv főleg olyan kutatásokat irányoz elő, amelyek előkészítik és elősegítik a mi viszonyainknak megfelelő áttérést a termelés komplex automatizálására.

A kémiai, a vegyipari, a könnyű- és az élelmiszeripari kutatásokra az országos kutatási terv a második ötéves tervidőszak egész tudományos fejlesztésének mintegy egyötödét irányozza elő. E vonatkozásban a legfontosabbak közé tartozik a gyógyszerek, illetve antibiotikumok kémiájának és ipari előállítási módjainak tudományos vizsgálata. A nagyüzemi mezőgazdaság magasabb színvonalra emelése céljából az országos távlati kutatási terv a második ötéves tervidőszakban a fejlesztési keret mintegy egyhatodát irányozza elő mezőgazdasági kutatásokra.

Messze vezetne, ha követnénk valamennyi szakterület kutatásainak fő vonásait. A közvetlen gyakorlati célokat szolgáló kutatások a többi tudományágban is szorosan összefonódnak a nagyobb távlatban jelentős alapkutatásokkal.

Az országos távlati kutatási terv előmunkálatai során 102 fő feladatról készült tervtanulmány. Ezeknek rendezése és kritikai feldolgozása során azonban kiderült, hogy számos átfedés van közöttük, továbbá, hogy sokszor helyesebb, ha egy fő feladatba vonjuk össze az eredetileg külön fő feladatokba sorolt kutatásokat. Másrészt az előzetes tervekben sok olyan tennivaló szerepelt, amely népgazdasági vagy kulturális szempontból igen fontos ugyan, de a mi viszonyaink között zömében nem tudományos kutató munkát igényel, hanem ismert tudományos eredmények ismert módon történő megvalósítását a termelésben, illetve felhasználását a társadalmi gyakorlatban. Talán elég erre két példa. Az előzetes tervben a korrózió elleni védelem problémái külön fő feladatban szerepeltek. A tervtanulmány lelkiismeretesen és széleskörűen feltárta, milyen sok még a hiányosság e tekintetben iparunkban, és milyen nagy, elkerülhető veszteség éri emiatt évente népgazdaságunkat. De a tervtanulmányból az is kiderült, hogy a hiányosságok megszüntetésére indokoltan javasolt tennivalóknak mintegy háromnegyed része — a külföldön ismert és bevált korrózió elleni védelmi eljárások átvétele és megvalósítása, ami nem igényel számottevő tudományos kutatómunkát, legfeljebb némi

Digitized by Google

adaptálást. Igényli persze azt, hogy a termelésben olyan szemlélet érvényesüljön, amely a népgazdaság általános érdekeit fölébe helyezi az egyes üzemek szűklátókörűen értelmezett partikuláris érdekeinek.[1] Ezek tehát nem kutatási, hanem műszaki fejlesztési feladatok, amelyek — bármily fontosak is — nem valók a távlati tudományos kutatási tervbe. A korrózió elleni védelemnek azon tennivalói viszont, amelyek valóban tudományos kutatási jellegűek, a kémiai folyamatok mechanizmusára vonatkozó fő feladatba tartoznak, s ide is kerültek, külön feladatként. A társadalomtudományok köréből hasonló jellegű példa az ateizmus- és vallástörténet-kutatásokra eredetileg tervezett fő feladat elhagyása. Kulturális forradalmunk továbbviteléhez kétségtelenül fontos, hogy felhasználjuk ateista propagandára a vallástörténetet. E célra azonban egyelőre nagyrészt kielégítők a már ismert kutatási eredmények, és nem indokolt, hogy viszonylag nagy erőket összpontosítsunk a további kutatásra; inkább a propagandát kell az eddigi tudományos ismeretek alapján erősíteni, erre összpontosítva a vallástörténészek munkájának zömét. Ettől függetlenül természetesen kívánatosak az országos terven kívüli vallástörténeti kutatások.

E vonatkozásban hangsúlyozni kell, hogy az országos távlati kutatási terv nem tartalmazza az összes tudományos problémákat, amelyeken kutatóink dolgoznak, hanem csak azokat a legfontosabbakat, vagy legsürgősebbeket, amelyeken viszonylag nagy erőkkel kell munkálkodni. A terv fő feladataiban elért eredményekről a kormány folyamatosan jelentést kér. Szükségesek azonban az országos terven kívüli kutatások is. Ezeknek egy részét megtervezheti a kutató intézmény vagy felettes hatósága, más részüket viszont — főleg az alapkutatásban — egyáltalában nem lehet megtervezni, legfeljebb annyit lehet előirányozni, hogy mely tudományágban folyjanak számottevő erejű kutatások. A kormányhatározat szerint az előirányzott kutatási kapacitásnak legalább 20 százalékát fenn kell tartani az országos terven kívüli kutatások lehetőségének biztosítására, ez az arány azonban a tudományág jellegétől függően ennél lényegesen nagyobb is lehet.

Az országos távlati terv — kijelölvén a társadalmunk szempontjából legidőszerűbb tudományos feladatokat — alapját adja a konkrét kutatási témák átfogó szempontok szerinti megtervezésének. Lehetővé teszi továbbá az ugyanabban a problémakörben különböző helyeken folyó kutatások koordinálását is. A terv alap-

[1] A korrózió elleni korszerű védelem az adott üzemben költségtöbbletet okoz, de a korrózió csökkentése folytán a termékek hosszabb ideig használhatók, illetve kevesebb karbantartást igényelnek, s népgazdasági szinten ennek az előnyei lényegesen nagyobbak a költségtöbbletnél, bár ez nem az adott terméket előállító gyár könyvelésében mutatkozik.

Digitized by Google

ján megelőzhető, hogy számunkra fontos és időszerű tudományos munkák elmaradjanak, s kiküszöbölhetők az indokolatlan és össze nem hangolt párhuzamos kutatások, felesleges átfedések. A szükséges mértékben viszont lehetővé válik, hogy az adott probléma megoldását különböző oldalról összehangoltan közelítsék meg. Az országos méretű koordináció lehetősége révén a terv előmozdítja a rokon területek eredményeinek gyümölcsözőbb felhasználását is. A hiányok pótlásának, a felesleges párhuzamosságok kiküszöbölésének és az erők összefogásának azonban csak a feltételeit hozza létre, csak a lehetőségét adja meg a terv. A lehetőségeket a terv végrehajtása során kell valóra váltani, s ehhez még körültekintő munka és nagy erőfeszítések szükségesek.

Az országos távlati kutatási terv a tudományos káderpolitika kidolgozását és megvalósítását is elősegíti. A terv és a jóváhagyását megelőző kiterjedt előkészítő munka alapján megállapítható, hogy mely tudományágakban lesz a jövőben nagyobb számú kutatóra szükség, s mely ágazatok esnek ki tudományos életünk várható fejlődésének fő útvonalából. Ennek megfelelően lehet a tudós-utánpótlásként számba jövő fiatalokat a különböző területekre irányítani — persze nem adminisztratív módon, hanem érdeklődésük felkeltésével, a haladás perspektíváinak feltárásával és megfelelő anyagi ösztönzéssel. Meg lehet továbbá ítélni, mely tudományágazatokban van lehetőség arra, hogy itthon képezzünk ki fiatal kutatókat, s melyekben indokolt, hogy e célból külföldre küldjük őket.

A tudományos káderutánpótlás tervszerű irányítása azonban nem jelentheti azt, hogy az előrelátható fejlődés fő útvonalán kívüleső tudományterületeket teljesen elhanyagoljuk. Ez nemcsak a tudománynak a saját belső törvényei szerinti fejlődésére volna káros, hanem egész társadalmunk szempontjából is veszélyekkel járna. Korunkban a technika és a társadalmi gyakorlat egyéb ágai rohamosan fejlődnek, s minduntalan új és meglepő igényeket támasztanak a tudománnyal szemben; ezeket csak akkor tudjuk nagy zökkenők nélkül kielégíteni, ha minél több tudományágban vannak már tapasztalt, tehetséges, alkotóképes kutatóink.

Az országos távlati kutatási terv a legfontosabb kutatások összefoglaló programja, amely lehetővé teszi, hogy a konkrét kutatások évenkénti munkaterve szervezetileg ne az egyes témákból álljon össze, mintegy alulról felfelé épülve, hanem a gerincét az átfogó népgazdasági és tudományos feladatok alkossák, és ezeket felbontva alakuljanak ki a témák. Az előmunkálatok alapján azonban az is megállapítható, hogy a társadalmi összefüggések érhálózatán át a népgazdaság igényei eddig is tekintélyes mértékben befolyásolták a konkrét kutatómunka témáit.

Digitized by Google

Bár a kormányhatározat csak a fő feladatok és a feladatok jóváhagyásával foglalkozik, a javaslat kidolgozása során a Tudományos és Felsőoktatási Tanács és az előkészítő bizottságok fővonalaiban azt a (mintegy 1300 témacsoportba sorolható) 7—8000 témát is áttekintették, amelyeken a kutatók a fő feladatok körében a következő években dolgozni fognak. Eközben némileg tájékozódni lehetett arról, hogy a kutatóhelyeken jelenleg folyó, ill. tervezett munka milyen viszonyban van az országos távlati tervben összefoglalt legfontosabb igényekkel. Ennek során indokolatlan átfedések és egyéb tervszerűtlenségek meg hiányosságok derültek ki, napfényre kerültek olyan témák, amelyeknek kidolgozása a hazai erőforrások korlátai következtében reménytelen. Nagyjában és egészében azonban mégis megállapítható, hogy a kutatás eddig is túlnyomórészt azokon a területeken folyt, amelyeket a távlati terv mint országos fontosságúakat megjelöl. Az országos terv kidolgozásában nagymértékben az eddigi kutatásokra lehetett és kellett is támaszkodni. Kutatási intézményeink vezetői és kutatói általában kapcsolatban vannak a gyakorlattal, és igyekeznek, hogy tudományos munkájuk elősegítse a társadalom igényeinek kielégítését. E törekvéseket a távlati terv lényegesen átfogóbbá és szervezettebbé teszi.

Hiányosságok eddig főleg egyes tudományágak, vagy kutatócsoportok fontossága, sürgőssége, a ráfordítások és a kutatásban részt vevő szakemberek aránya tekintetében mutatkoztak. A legtöbb intézmény és kutató — érthető módon — igen fontosnak tartja a maga szakterületét, és latba veti befolyását annak erőteljes fejlesztéséért. Ennek következtében előfordult, hogy egyes tudományágazatok vagy kutatások fejlesztési arányainak megállapítását nagyobb mértékben befolyásolta a szakma szeretete, mint a társadalom tervszerű fejlődése. Egy-egy tudományág nagyobb ütemű fejlesztése persze önmagában nem baj. Mivel azonban a nemzeti jövedelemnek a kutatásra fordítható része — a dolgok természete szerint — korlátozva van, egy-egy terület viszonylagos túlfejlesztése más területek viszonylagos lemaradását okozza. Ha pedig a lemaradott tudományágazatok között olyanok is vannak, amelyek társadalmunk tartós fejlődése tekintetében fontosak, akkor számottevő kár származhat az aránytalanságból.

Az országos távlati kutatási tervből, illetve annak a második ötéves terv időszakára vonatkozó részéből kitűnik, hogy melyek a társadalmi gyakorlat szempontjából jelenleg legfontosabb, legsürgősebb kutatások, amelyekre a személyi és dologi fejlesztési lehetőségek nagy hányadát kell koncentrálni. A témacsoportok kijelölése és a legidőszerűbbek kiemelése — ami a Tudományos és Felsőoktatási Tanács feladata — még jobban ki fogja domborítani ezt a súlyozást. Az országos terv tehát azt is lehetővé teszi,

Digitized by Google

hogy úgy állapítsuk meg az egyes tudományágak fejlesztésének fő arányait, ahogyan ez legjobban megfelel a társadalmi gyakorlat jelenlegi és belátható jövőbeli igényeinek. E lehetőséget azonban valóra is kell váltani. Ez pedig nem könnyű feladat, mert azt követeli meg, hogy vegyük figyelembe az országos érdeket, s korlátozzuk egyik-másik szakma, esetleg egy-egy országos hatáskörű szerv önmagában indokolt, de az összesség vonatkozásában mégis túlzott fejlesztési javaslatait.

A Tudományos és Felsőoktatási Tanácsnak egyik fontos feladata, hogy évről évre kidolgozza és — az országos távlati tervet, valamint az időközben felmerült egyéb szempontokat figyelembe véve — érvényesítse a kutatási kapacitás fő fejlesztési arányait. Ezt azonban csak akkor végezheti el kielégítően, ha a minisztériumok, az Akadémia, valamint más főhatóságok és ezek pártszervei részéről kellő támogatást kap ahhoz, hogy az évi tervekben és költségvetésekben az ország egészének az érdeke dominál-jon — az egyébként igen tiszteletreméltó — szűkebb szakmai érdekek fölött.

Az országos távlati kutatási terv megvalósítása és folyamatos fejlesztése különleges és újszerű problémákat vet fel, amelyek nem oldhatók meg pusztán a népgazdasági tervezés egyéb ágaiban bevált módszerekkel. A tudományos tervek felbontása nehezebb, mint a termelési terveké; a végrehajtás megszervezése és az eredmények értékelése is sok vonatkozásban eltér a termelési tervekétől. Ezért e tevékenységek ellátására újszerű szerveket: fő feladatonkénti *koordinációs bizottságokat* kellett létrehozni. A tudományos dolgozók megbecsülését mutatja, hogy a kormány nem hivatali szervet alakított e tevékenységre, hanem — a társadalmi fejlődés jövőbeli irányának megfelelően — magukra a kutatókra ruházta nagy részét annak a felelősségnek, amely a terv végrehajtásának szabályozásával és ellenőrzésével jár. A koordinációs bizottságok bizonyos értelemben a kutatók társadalmi önigazgatási szervei, amelyekkel maguknak a kutatóknak kell elősegíteniük és támogatniuk a kutatást irányító állami szervek munkáját.

A koordinációs bizottságok feladata, hogy tanácsadókként a távlati terv alapján elősegítsék az ötéves terv, valamint az éves kutatási terv kidolgozását és végrehajtását, a különböző helyeken folyó, de egymással összefüggő kutatások összeegyeztetését és eredményének ellenőrzését.

A koordinációs bizottságok munkája igen nagy jelentőségű az országos távlati kutatási terv megvalósításában. Tagjaik aktív részvételével, nagy felelősségtudattal kell — az illetékes tudományos testületek (az akadémiai szakbizottságok, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság szakbizottságai stb.) szakvéleményének meghallgatása alapján — ajánlásokat tenniük a témacsoportok, a

Digitized by Google

témák, a munkaerők és az anyagi eszközök elosztására. Munkakörükbe tartozik az is, hogy a népgazdaság új igényeinek és a tudomány új irányainak megfelelően fejlesszék folyamatosan tovább a távlati tervet, s javaslatokat dolgozzanak ki a nemzetközi együttműködés elmélyítésére.

Az országos távlati kutatási terv a kutatási eredményről való kölcsönös tájékoztatáson túlmenően a baráti országokkal való aktív nemzetközi együttműködés további elmélyítését és kiszélesítését is elő fogja mozdítani. Támpontokat ad ahhoz, hogy mely tudományágakban számíthatunk nemzetközi vonatkozásban is értékes tudományos eredményekre, és milyen területeken kívánunk nagymértékben támaszkodni más országok tudományos eredményeire. A KGST-ben részt vevő országok közötti szervezett nemzetközi munkamegosztás továbbfejlesztésében támaszkodhatunk egyes kutatóintézetek által már eddig is megvalósított nemzetközi együttműködés tapasztalataira. Most azonban a nemzetközi munkamegosztást is rendszeresebbé tehetjük, az esetenkénti kooperációt szervesen az országos távlati terv keretébe illeszthetjük be.

A koordinációs bizottságok nálunk újszerű, nem hivatali szervek, s új munkamódszereik részleteiben még csak ezután fognak kialakulni. Ez aligha megy majd nehézségektől és bonyodalmaktól mentesen, s a jelenlegi elgondolásokat nyilván tovább kell majd fejleszteni. A koordinációs bizottságok nagy horderejű munkája csak akkor lehet gyümölcsöző, ha a kutatásban érdekelt minden társadalmi tényező támogatja és segíti a célravezető módszerek kialakítását. Különösen fontos, hogy e bizottságok, amelyek bizonyos értelemben a tudósok önellenőrzésének fórumai, megfelelő támogatást kapjanak mindazon intézmények pártszervezeteitől, amelyeket munkakörük érint. Ha ezzel együtt az érdekelt hivatali szervek is megfelelően támaszkodnak a koordinációs bizottságokra, akkor bízhatunk abban, hogy jól fogják ellátni feladataikat.

A kutatómunka időszerű szervezeti problémái

Bármilyen jelentős állomása is az országos távlati kutatási terv a magyar tudomány fejlesztésének, semmi esetre sem végállomása. A fő feladatoknak és a második ötéves tervidőszak fejlesztési irányszámainak megállapítása lehetőséget ad a tudomány tervszerű fejlesztésére, s ez egyelőre a meglevő szervezeti keretek között folyik. Később azonban nem térhetünk majd ki annak a vizsgálata elől, hogy mennyiben felel meg a felszabadulás óta történelmileg kialakult szervezet az időközben mennyiségileg és minőségileg egyaránt megnövekedett követelményeknek, s kielégítő személyi és tárgyi feltételek biztosíthatók-e az országos terv

Digitized by Google

témáinak kidolgozására. Ez egyaránt vonatkozik a kutatómunka tudományágak szerinti érdemi irányításának és az eredmények ellenőrzésének szervezetére, valamint a kutatási intézmények hálózatára. Időszerű, hogy mindkét vonatkozásban vitassuk meg a helyzetet és gondolkodjunk a teendőkön. Talán nem felesleges, ha néhány adalékkal hozzájárulunk e vitához.

A hazai kutatás szakmai-tartalmi irányításának és ellenőrzésének problémája elvileg az alapkutatások területén a legegyszerűbb. A Magyar Tudományos Akadémiára vonatkozó törvény és az Akadémia alapszabályai szerint „az elméleti és kísérleti alapkutatások, valamint az alkalmazott tudományok elvi jellegű kutatásai tekintetében az Akadémia a minisztériumok és a többi országos hatáskörű szervek felügyelete alatt folyó kutatásokra is elvi-módszertani befolyást gyakorol". Ennek megfelelően indokolt, hogy az országban bárhol folyó alapkutatások tudományos tervezése, szakmai irányítása és ellenőrzése az Akadémia tudományos szakvéleményére támaszkodjék. Az Akadémia alkalmas is, képes is arra, hogy tudományosan indokolt szakvéleményeket alakítson ki: elnökségének és 8 tudományos osztályának mintegy 90 bizottsága van a tudomány különféle területein (közülük 22 a műszaki tudományok területén), s ezekben az Akadémia kb. 160 tagjával együtt mintegy 1400 kutató, közöttük sok fiatal vesz részt. A legtöbb bizottságban az érdekelt minisztérium képviselői is helyet foglalnak.

Az akadémiai bizottságok kompetensek arra, hogy az alapkutatásoknak minden nálunk számottevő mértékben művelt területén szakvéleményt alkossanak. Ezért indokolt, hogy ne csak az Akadémia tudományos osztályainak vezetőségei, hanem az alapkutatásban érdekelt minisztériumok és más országos hatáskörű szervek is az akadémiai bizottságok szakvéleményére támaszkodva tegyék meg a felügyeletük alatt álló intézményekben folyó alapkutatásokat érintő intézkedéseiket. Ezek természetesen nem a szakvélemények javaslatainak mechanikus végrehajtásai, hanem bennük az országos hatáskörű szervek tudománypolitikai és egyéb (pl. oktatás-fejlesztési, termelési) szempontjai is tükröződnek. Meddő dolog volna azonban, ha a minisztériumok és más szervek külön bizottságokat hoznának létre az érdekkörükbe tartozó alapkutatás szaktudományi irányítására és véleményeztetésére. Ha ugyanis ezek a legjobb erőket foglalnák magukban, akkor zömükben azonosak volnának az akadémiai bizottságokkal, tehát felesleges kettőzést jelentenének; ha pedig más személyekből állanának, akkor szakmai színvonaluk volna többnyire vitatható.

Az alkalmazott és fejlesztési kutatások területén nem ilyen egységes a helyzet. Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság megalakulása azonban itt is elő fogja segíteni azoknak a tudomá-

Digitized by Google

nyos testületeknek a megtalálását, amelyeknek véleményére a kutatás tervezésében és az eredmények megítélésében támaszkodni lehet. E testületek nagy része nyilván az adott szakterület alkalmazott és fejlesztési kutatásaiban leginkább érdekelt minisztériumnak és részben az Akadémia Műszaki Tudományok Osztályának keretébe tartozik.

A kutatási tervek és eredmények szaktudományi véleményezésének szervezeti problémáinál bonyolultabbak a kutatóhelyek hálózatának és a kutatás finanszírozásának szervezeti kérdései. Számos tudományágazatban az alapkutatás túlnyomó része és az alkalmazott kutatás egy része is a mintegy 750 egyetemi és főiskolai tanszéken folyik. Emellett — különösen az alkalmazott és fejlesztési kutatásban — igen nagy szerepe van a 123 önálló főhivatású kutatóintézetnek, továbbá egyes területeken az üzemi kutató laboratóriumoknak is.

Sok vita folyik arról: helyes-e a tanszékeknek és kutatóintézeteknek ez a részvételi aránya a kutatásban, helyesek-e a kutatóintézeti hálózat mai méretei és arányai, milyen arányban kell fejleszteni ezeket, s kellő mértékben vesznek-e részt a kutatásban az üzemi laboratóriumok?

Ebben a vonatkozásban fontos és vitatott kérdés a tanszéki és a kutatóintézeti kutatás jellege és aránya. Nyilvánvaló, hogy a nagy kutatóintézetekben, amelyekben minden dolgozónak a kutatás és annak elősegítése a hivatása, nagyobb intenzitással folyhat a tudományos munka, s többnyire jobban kihasználhatók a jelentékeny beruházásokat igénylő, nagy műszerek, mint a tanszékeken, amelyeknek dolgozói elsősorban oktató- és nevelő munkát kell hogy végezzenek. Ez az utóbbi tényező azonban nemcsak hátrány, hanem előny is a kutatás szempontjából. Az egyetemi oktató és nevelő munkában való aktív részvétel nagyon segíti a látókör kiszélesedését, a távolabbi összefüggések felismerését és helyes értékelését, a gondolatok rendszerezését, nem is beszélve a kifejezőkészség fejlődéséről, amit egyebek között az aspiránsi vizsgák tapasztalatai is igazolnak. Igaz, hogy némely tanszéken az egy főre jutó oktatási feladat nagysága folytán alig jut idő kutatásra, de ezen mielőbb segíteni kellene. Általában azonban: ha a tanszéki oktatógárdát megerősítjük néhány kutatóval — akik bizonyos mértékig szintén bekapcsolódnak az oktatásba, s így az oktatóknak is több idejük jut a kutatásra —, akkor ez sokszor nagyobb mértékben növeli a kutatási kapacitást és jobban hozzájárul a tudományos utánpótlás neveléséhez, mintha ugyanilyen méretű új kutatóintézetet létesítünk. Sok esetben a nagy műszerek kellő kihasználása is biztosítható az egyetemeken, több tanszék terveinek koordinálása és céltudatos kooperáció révén, aminek megszervezésére az egyetemi tanácsok hivatottak.

Digitized by Google

Alig vitás, hogy a kutatási kapacitás adott mértékű bővítése sokkal gazdaságosabban valósítható meg a tanszékeken — feltéve, hogy megvannak ennek a helyi lehetőségei —, mint önálló kutatóintézet szervezésével. Különösen az új egyetemek létesítésével kapcsolatban indokolt figyelembe venni ezt: az igen súlyos tudományos és felsőoktatási érveken kívül pusztán gazdaságossági szempontból is sokkal előnyösebb, ha az új létesítmény már úgy van méretezve, hogy az ott dolgozók munkaidejüknek legalább egyharmadában kutatással foglalkozzanak, mint ha új kutatóintézetben létesül ugyanekkora kutatási kapacitás.

Ez persze nem teszi nélkülözhetővé az önálló kutatóintézeteket és azok hálózatának fejlesztését; arra int azonban, hogy alaposan fontoljuk meg: mely tudományágakban szükséges viszonylag is igen költséges kutatóintézeteket létesíteni, s milyen körülmények között előnyösebb — legalább egyelőre — az, ha a tanszéki kutatást bővítjük, megteremtve természetesen ennek reális tárgyi és személyi feltételeit.

Kutatóintézet létesítése mindenekelőtt azokban a tudományágakban indokolt, amelyeket a társadalmi haladás szükségleteinek kielégítésére olyan nagy terjedelemben, olyan gyors ütemben kell fejlesztenünk, hogy ez tanszékeken nem volna megvalósítható, mert veszélyeztetné az oktató és nevelő munkát. Ilyen jellegű például a Vasipari, a Fémipari, a Gyógyszeripari, a Nehézvegyipari, az Ásványolaj- és Földgázkutató Intézet. Önálló kutatóintézet létesítését teszik szükségessé azok a kutatások is, amelyek igen nagy beruházásokat, költséges műszereket igényelnek s hogy ezeket gazdaságosan kihasználhassuk, a kutatásnak szinte üzemszerű szervezetben kell működnie. Ilyen intézmény pl. a magfizika területén a Központi Fizikai Kutatóintézet. Az önálló kutatóintézetek kiszélesítik és meggyorsítják a tudományos kádernevelést, lehetővé teszik egy-egy tudományágazat kutatógárdájának gyors felfejlesztését és új tudományos iskolák kialakítását. Jó példa erre a fizikai kémia területén a Központi Kémiai Kutatóintézet. Az is kétségtelen, hogy széles körű szervezeti összefogást igénylő kutatások elvégzésére az intézetek többnyire alkalmasabbak, mint a tanszékek; erre a társadalomtudományok területén is találunk példát.

A fenti szempontokon túlmenően azonban aligha lehet elvi különbséget tenni a tanszéki és az intézeti kutatások jellege között. De még e szempontok figyelembe vétele is nagy körültekintést igényel, mert pl. a természettudományoknak ugyanazon a területén van olyan tanszék, amelyben több mint ötvenen, s van olyan főhivatású kutatóintézmény is, amelyben mindössze tizenketten dolgoznak. (A főhivatású kutatóintézményeknek csaknem negyedében 25 alatt van az összes dolgozók száma.) Nyilvánvaló,

Digitized by Google

hogy ilyen esetekben a tanszék nagyobbszabású kutatómunkákat végezhet el, mint az intézet. Nem következik ebből azonban szükségszerűen az, hogy a kis intézetek feleslegesek, mert lehet olyan speciális, de fontos feladatuk, amely egyik tanszék munkatervébe sem illeszthető be. Sőt kivételes esetekben még személyi okai is lehetnek egy kis intézmény létesítésének, s ez — ha a közérdeket szolgálja — nem okvetlenül ítélendő el.

Hogy a tanszéki és az intézeti kutatások között helyes arányok alakuljanak ki, s a tudományos témák és az anyagi eszközök a legcélszerűbben oszoljanak meg közöttük, ahhoz körültekintően kell mérlegelni a konkrét személyi és tárgyi helyzetet, valamint a fejlesztési lehetőségeket. Aligha vitatható azonban, hogy nálunk a kutató tevékenység igen jelentékeny része a tanszékeken folyik, és még hosszú ideig ott is fog folyni. Ez természetesen nem érinti azt a megállapítást, hogy egyes területeken égető szükség van kutatóintézet létesítésére. A tanszéki kutatások fontosságából és terjedelméből viszont az következik, hogy nagy gondot kell fordítani tervezésükre, végrehajtásuk anyagi alapjainak biztosítására, eredményeik értékelésére.

Igen bonyolult, sőt szinte áttekinthetetlen a kutatások anyagi támogatásának a helyzete, főleg a tanszékeken. Ugyanaz a kutatóhely négy-öt forrásból kaphat tudományos célra pénzügyi támogatást. A támogatott célok és az előirányzott összegek önmagukban általában helyesek és indokoltak, de nincsenek összehangolva, és gazdálkodási szabályaik is különbözők. Ez megnehezíti a kutatóhelyeken az adminisztrációt (bár a sok paragrafusban levő sok hurok némi pénzügyi bújócskára is alkalmat ad), a felettes szerveknek pedig szinte lehetetlenné teszi, hogy tárgyilagosan ítéljék meg a kutatóhelyek valódi helyzetét. E zavaros helyzet nem valami hibás intézkedés szülötte, hanem annak a következménye, hogy nem volt kidolgozva országos távlati kutatási terv, és a finanszírozás szervezetének alakulása elmaradt a tudomány társadalmi fontosságának rohamos növekedése mögött.

A felszabadulás utáni első években — a múlt örökségeként — még nyomorúságos volt a tudományos munka anyagi alapja. 1948-tól kezdődően azonban nálunk is érvényesült a tudomány fontosságának gyakorlati elismerése. A szocializmus építésének megkezdésével a kutatás rohamosan növekvő mértékben vált nélkülözhetetlenné a termelés és a társadalmi gyakorlat egyéb ágai számára. A gyors fejlődés következtében sok szerv igényelt kutatómunkát, de nem várhattak addig, amíg a központi forrásból, szervezetten teremtődnek meg ennek az anyagi feltételei. Ezért saját keretükből finanszírozták a számukra szükséges kutatásokat. Ez nagymértékben elősegítette tudományos életünk gyors fellendülését,

Digitized by Google

tehát pozitív tényezője volt a haladásnak. Fejlődésünk mai szakaszában azonban ez az állapot mindinkább elveszíti pozitív vonásait, és azzal a veszéllyel jár, hogy a tudományra fordított nagy összegek — a folyó évben népgazdaságunk mintegy 2 milliárd forintot bocsát a kutatás rendelkezésére — nem a leghatékonyabban kerülnek felhasználásra. Időszerű ezért kidolgozni a tudományos munka finanszírozásának egységes rendszerét, amely kellő áttekintést nyújt a kutatásra fordított összegekről, és lehetővé teszi elosztásuknak olyan megtervezését, amely legjobban felel meg társadalmunk szükségleteinek. Olyan gazdálkodási és számviteli rendszert kell továbbá bevezetni, amely biztosítja a kutatásra előirányzott összegek leghatékonyabb, a kutatómunka speciális jellegének megfelelően mozgékony felhasználását, s egyúttal a szükséges takarékosságot és a pénzügyi fegyelem megóvását is.

A tanszéki kutatás problémáinak rendezésén és az itt levő nagy tudományos kapacitásnak az országos kutatási terv végrehajtásába való bekapcsolásán kívül számos más tudományszervezési feladat is vár megoldásra; ezek részben a harmadik ötéves terv időszakának konkrét előkészítésével kapcsolatosak. Közéjük tartozik a *távlati kutatási terv összehangolása a népgazdaság távlati tervével.* A kutatás távlati tervének elkészítése megelőzte a népgazdasági tervét. A kutatási terv kidolgozói — többnyire a jelenleg folyó kutatásokból kiindulva — a népgazdaság távlati tervének fő irányaira és fő arányaira vonatkozó hozzávetőleges feltételezések alapján alakították ki elgondolásaikat. A tudományos kutatás távlati terve bizonyára használható támpontokat szolgáltat a népgazdaság távlati tervének kialakításához. Nyilvánvaló azonban, hogy ez a terv — nem utolsósorban a nemzetközi egyeztetések következtében — számottevően el fog térni az előzetesen feltételezettől. A népgazdaság távlati tervének jóváhagyása után tehát egyeztetni kell majd vele a kutatás távlati tervét, s az utóbbit ennek megfelelően tovább kell fejleszteni.

A távlati kutatási terv megvalósításának üteme a második ötéves tervperiódust követő időszakban nagy mértékben attól függ, hogy mennyi és milyen képességű szakember fog e célra rendelkezésünkre állni. Ezért ki kell dolgozni a tudományos kutatás *szakember-szükségletének távlati tervét,* hogy ez beépíthető legyen a szakember-képzés országos tervébe.

Tudományos életünk továbbfejlődése szempontjából a létszámnál is fontosabb a kutatók képzettsége és alkotóképessége, céltudatos munkára való alkalmazása, s ez nem kis mértékben deológiai tisztánlátásuktól függ. Ezért nagy jelentőségű a fiatal kutatók minden szempontból helyes kiválasztása, s a tudományos munkára alkalmas emberek fejlődésének irányítása és előse-

Digitized by Google

gítése. Ez időszerűvé teszi az aspiránsképzés és a *tudományos minősítés* egyéb területein szerzett tapasztalatok összegyűjtését és értékelését, hogy az ebből levonható következtetések alapján tovább növelhessük a tudósképzés hatékonyságát.

Az alkalmazott és a fejlesztési kutatások terén gyakran még nehézséget okoz a *tudományos eredmények gyakorlati megvalósítása.* E tekintetben nagy javulást várhatunk az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság működésétől, mert a műszaki fejlesztésnek egyik fontos tényezője a tudományosan kidolgozott anyagoknak, eszközöknek, eljárásoknak, módszereknek a gyakorlatba való átültetése. Nem tévesztendő persze szem elől, hogy csak a népgazdasági szinten is valóban haladást jelentő eredményeknek a gyakorlati bevezetése közérdek; fontos tehát, hogy körültekintően, a helyi érdekeken felülemelkedve, tárgyilagosan bíráljuk el a kutatási eredményeket. Figyelemmel kell lenni arra is, hogy a fejlesztési kutatások, az új eljárások bevezetésével kapcsolatos kísérletek ne zavarják meg a folyamatos termelést. Nagyon kockázatos dolog az, ha kellő előkészítés nélkül nagyüzemi méretekben kísérletezünk. A régi technológiát csak akkor célszerű újjal cserélni fel, ha körültekintő előtanulmányok alapján számítani lehet arra, hogy így jobban, gazdaságosabban, nagyobb termelékenységgel termelhetünk, mint a régi módon. Másrészt arra is ügyelni kell, hogy az újjal együttjáró gondok és átmeneti nehézségek ne legyenek fékjei a haladásnak. Ezért arra kell törekedni, hogy a műszaki fejlesztést a benne részt vevők anyagi érdekeltsége is előmozdítsa.

Az, hogy napjainkban a tudomány közvetlen termelőerővé válik, s fejlődésének üteme meg kell hogy előzze a technikáét, megnöveli a *kutatóintézeti hálózat továbbfejlesztésének* jelentőségét. Jelenleg 123 tudományos kutató és fejlesztőintézetből álló hálózatunk túlnyomó részben a felszabadulás óta alakult ki, de nem egységesen átgondolt terv szerint. Alakultak kutatóintézetek szűk területek másként is kielégíthető igényei alapján is, s nem egy kutatóintézetben nagyobbrészt a rutinmunka (pl. minőségellenőrzés) folyik. A kutatóintézeti hálózat továbbfejlesztése sürgetően szükségessé teszi, hogy egységes koncepció alakuljon ki e téren, mert különben nagy a veszélye annak, hogy a kutatóhálózat továbbfejlesztésére fordított összegek nem a leghatékonyabban fogják szolgálni a társadalom fejlődését. Figyelembe véve a tanszéki kutatásokról elmondottakat, az országos távlati kutatási terv alapján kell kidolgozni a kuutatóintézeti hálózat perspektivikus továbbfejlesztésének fő irányait és fő arányait; ezzel kiküszöbölhetővé lesz az, hogy ötletszerűen, átmeneti és másként is kielégíthető szükségletekre alakuljanak önálló intézmények.

Konkrét kutatási feladatokat csak úgy lehet viszonylag rövid

Digitized by Google

idő alatt sikeresen megoldani, ha kellőképpen fejlettek azok a tudományágak, amelyek körébe a feladat tartozik. Gondoskodni kell tehát arról, hogy a számunkra fontos tudományágak megfelelően fejlődjenek. E célból időnkint meg kell vizsgálni a *legfontosabb tudományágak hazai helyzetét*, fejlettségét, a területükön folyó kutatások és kutatókáderek minőségét és mennyiségét, egyrészt a nemzetközi színvonalhoz, másrészt a hazai szükségletekhez és lehetőségekhez viszonyítva. Meg kell állapítani, hogy az összes szempontok figyelembevételével, mely tudományágazatokat kell fokozottabban fejleszteni és milyen módon kell ezt tenni. Fejlődésünk mai szakaszában alighanem a műszaki és az agrártudományok különféle ágazatainak az áttekintése a legfontosabb.

A kutatás-szervezés itt érintett — és még számos egyéb — feladatának megoldása széleskörű és kitartó munkát igényel, s nem nélkülözhető az, hogy nagy tapasztalatú tudósok is részt vegyenek benne. Nem szabad azonban szem elől tévesztenünk, hogy a tudományszervezés nem öncélú dolog, hanem a kutatómunka hatékonyságát hivatott növelni. A szervező munka tehát csak akkor szolgálja a társadalmi haladás ügyét, ha az elkerülhetetlennél nagyobb mértékben nem veszi igénybe a kutatókat, s ha az értékes tudományos eredmények szakadatlan növekedését vonja maga után.

A párt a szocializmus építésében nagy jelentőséget tulajdonít a tudomány fejlődésének. Ezt mutatja a Központi Bizottságnak a mezőgazdasági kérdésekkel foglalkozó legutóbbi ülése is, ahol sokoldalúan elemezték a tudomány szerepét a mezőgazdaság fellendülésében. A tudományos kutatások minden területén meg kell szívlelni Kádár elvtársnak a Központi Bizottság márciusi ülésén elhangzott szavait, amelyekkel — örvendetesnek tartván az alkotó kedv megerősödését és kötelességnek nyilvánítván ennek támogatását — arra hívja fel a tudósokat, hogy maguk ellenőrizzék a tudományos kutatások eredményeit, s lelkiismeretük, szocialista öntudatok szavára hallgatva bírálják meg az olyan tevékenységet, amely semmit sem ad a népnek.

Digitized by Google

A termelőszövetkezetek közös vállalkozásai

Írta CSIZMADIA ERNŐ

I.

Az utóbbi években, azzal egyidőben, hogy dolgozó parasztságunk túlnyomó többsége termelőszövetkezetekben egyesült, létrejöttek hazánkban az első termelőszövetkezeti közös vállalkozások is.[1]

A szövetkezeti összefogás gondolata először Túrkevén és Karcagon, az első termelőszövetkezeti városokban érlelődött meg és mindkét helyen még 1960-ban meg is valósult. Túrkevén nagy hagyományai vannak a fűzfeldolgozásnak, határa kiválóan alkalmas fűzfa telepítésére, és könnyen találtak megfelelő épületet is. Így a túrkevei szövetkezetek a helyi adottság okos kihasználásával rövid idő alatt olyan közös üzemet tudtak létrehozni, amely teljes üzemelés és megfelelő piac esetén többszázezer forint nyereséget hozhat évente. Előnyös az is, hogy a fűzfeldolgozó üzemben olyan termelőszövetkezeti tagokat is foglalkoztathatnak, akik a mezőgazdasági munkákban már nem tudnak tevékenyen részt venni. A Túrkevei Termelőszövetkezetek Önálló Vállalkozása ma már közös baromfi keltetőt és kötélverő üzemet is működtet. Azonkívül egy több mint 50 tagból álló közös építőbrigádot is, amely munkájának értéke tavaly meghaladta a 9000 ezer forintot.

Karcagon öt termelőszövetkezet még 1960-ban közös keltetőállomást hozott létre. Ez annak idején a Lenin termelőszövetkezet gondozásában egyszerű vállalkozásként indult, tavaly azonban már önálló közös vállalkozássá alakult át. A Karcagi Termelő-

[1] Az FM Szövetkezetpolitikai Főosztálya 1962 elején 7 önálló közös vállalkozást és 13 egyszerű gazdasági együttműködést tartott nyilván. A jelentések szerint alakulóban volt még kb. 39 egyszerű vállalkozás a földművesszövetkezetek közreműködésével. Ezek az adatok nem tartalmazzák a vízgazdálkodási társulásokat, amelyek korábban alakultak meg. A Vízügyi Főigazgatóság 163 ilyen társulás működéséről tud.
Forrás: Keresztes I.: A termelőszövetkezetek közös vállalkozások. Kézirat. K. Nagy S.: Termelőszövetkezetek közötti vállalkozások. Állam és igazgatás. 1961. X. 752—761.

Digitized by Google

szövetkezetek Keltető Állomásán jelenleg 12 keltetőgép üzemel, mindegyik tízezres kapacitású, így egyszerre 120 000 csibét keltetnek. A csibék kelési átlaga eddig a tervezettnél sokkal jobb volt, meghaladta a 81 százalékot. Az üzemet szakképzett vezető irányítja, a könyvelést egy adminisztrátor, a műszaki tennivalókat elektrotechnikus végzi. Ezenkívül még 9 fizikai dolgozót alkalmaznak a szövetkezeti családok tagjai közül. Az állomás dolgozói fizetésüket havonta készpénzben kapják, s teljesítményük után még prémiumhoz is jutnak.

Az úttörők közé számíthatjuk a tataházi termelőszövetkezeteket is. Itt tavaly februárban három termelőszövetkezet közös pecsenyecsirke-nevelő telepet létesített. Fél év alatt 106 000 pecsenye-csirkét állítottak elő, darabonként körülbelül 20 forintos önköltséggel. Az első 4—6000 férőhelyes baromfiólat csaknem teljesen a maguk erejéből építették, s az építési költségek már az első évben megtérültek. A közös vállalkozás közelebb hozta egymáshoz a részt vevő szövetkezeteket, s ennek eredményeként ezek az idén januárban egy szövetkezetben egyesültek. Az egyesült termelőszövetkezet a jó tapasztalatok alapján tovább bővítette a telepet, s azt tervezi, hogy az idén mintegy félmillió pecsenyecsibét ad az országnak.

Az úttörők példáját csakhamar újabb szövetkezetek követték. Különösen a baromfikeltetésben és pecsenyecsibe-nevelésben indult gyors fejlődésnek a termelőszövetkezetek együttműködése. A karcagi és tataházi kezdeményezéshez hasonló közös vállalatok jöttek létre Gyulán, Hajdúböszörményben, Hartán, Mélykúton és Egerben. De más termelési ágakban is terjed az összefogás. A jánoshalmi termelőszövetkezetek például közös sertéshizlaldát építenek. Jelenleg még csak egy ezer férőhelyes épületük készült el. A hízlalda 1965-re épül ki teljesen, s akkor évi 12 000 hízót fog adni. A hízlaldát a legkorszerűbb üzemeltetés szempontja szerint építik. Azt tervezik, hogy mind a hízlalandó állatokat, mind a takarmányt a vállalkozásban részt vevő szövetkezetek állítják elő.

A dunaföldvári termelőszövetkezetek csemegeszőlő telepítésére fogtak össze. Pakson közös szőlő- és gyümölcstelepítésbe kezdtek. Fejér megyében málnatelepítésre és málnaszörpkészítésre egyesültek. Erre készülnek Vas megyében is. Borsodban közös gyümölcsaszaló üzemeltetését tervezik. A vízgazdálkodási társulások hagyományai régebbre nyúlnak vissza, s ezekben a szövetkezetekkel együtt az állami gazdaságok is részt vesznek. Ezek a példák azt bizonyítják, hogy egyre erősödik termelőszövetkezeteinkben az együttműködésre való törekvés.

Mint minden újítónak, a szövetkezetközi termelési együttműködés úttörőinek is meg kell küzdeniük a kezdés nehézségeivel. Az első közös vállalkozások szervezőinek például még azért

Digitized by Google

is meg kellett harcolniuk, hogy egyes hivatalos szervek elismerjék létjogosultságukat. A gyakorlat azt mutatja, hogy a termelőszövetkezeti együttműködés fejlődését többféle helytelen nézet akadályozza, szükséges és érdemes tehát, hogy tisztázzunk néhány alapvető kérdést, s ezzel elősegítsük a közös vállalkozások ügyét.

II.

Miben áll a termelőszövetkezeti közös vállalkozások gazdasági és politikai jelentősége? Az erre a kérdésre adandó választ két oldalról közelíthetjük meg: azoknak a kifejezetten gazdasági előnyöknek az oldaláról, amelyek a többtermelésből, a szövetkezeti termelés fokozódó koncentrációjából és szakosításából származnak és ugyanezen folyamat politikai előnyeinek oldaláról, amelyeket a termelőszövetkezetek szocialista jellegének erősödése fejez ki.

A termelőszövetkezeti rendszer győzelmével a mezőgazdasági termelőerők fejlesztésének és a termelés növelésének nagy lehetőségei nyíltak meg hazánkban. E lehetőségek azonban csak a szövetkezetek korszerű nagyüzemi gazdálkodásának kialakításával és fejlesztésével válthatók valóra.

Korunkban a technika fejlődése a mezőgazdaságban is mérföldes léptekkel halad előre. A korszerű gépek és berendezések felhasználása, a vegyszerek gyors térhódítása, az új, nagyhozamú növény- és állatfajták széleskörű elterjedése új agro- és zootechnikai eljárásokkal párosul. A technológia fejlődése pedig megváltoztatja a régebbi, az igaerőre és kézimunkára alapozott termelésszervezési megoldásokat és az üzemszervezési gyakorlatot is. Ennek a folyamatnak a lényege: a termelés koncentrációjának és szakosodásának erősödése és ezzel együtt a nagytömegű és olcsó árutermelés megszervezése. A szakemberek tömören úgy jellemzik ezt, hogy a mezőgazdaságban is tért hódít a gyárszerű tömegtermelés.

A gyárszerű, az iparihoz hasonló termelésszervezési módszerek és megoldások térhódítása törvényszerű következménye a termelőerők fejlődésének. A mezőgazdaságban az iparszerűség, az ésszerűen koncentrált és szakosított termelés a termelőerőknek és a termelés szervezésének olyan magasabb színvonalát jelenti, amelyet csak a legkorszerűbben felszerelt és hozzáértő szakemberekkel, szakmunkásokkal jól ellátott, nagy területű nagyüzemek valósíthatnak meg. Ez lesz szocialista mezőgazdasági nagyüzemeink fejlődésének következő lépcsőfoka. Ez az út azonban mind a földterületnek, mind a felszerelésnek és a munkaerőnek az eddiginél sokkal nagyobb mérvű koncentrációját követeli meg.

Digitized by Google

Pártunk támogatja azokat a kezdeti lépéseket, amelyeket állami gazdaságaink az utóbbi években ebben az irányban megtettek. Termelőszövetkezeteink többsége azonban csak fokozatosan juthat előre ezen az úton, mert jelentős részükben jelenleg és az elkövetkező néhány évben még az a közvetlen tennivaló, hogy az egyszerű paraszti eszközöket, berendezéseket és termelési módszereket nagyüzemi felszereléssel és gazdálkodási módszerekkel váltsuk fel. Ezzel egyidőben a legfontosabb az, hogy tegyük a szövetkezetekben általánossá azokat az alapvető eljárásokat, amelyek a termelés sorsára döntő mértékben hatnak ki és a korszerű megoldások alkalmazásának is előfeltételei. (Ilyen például a jó talajelőkészítés, a szükséges növényállományt biztosító, optimális időben végzett vetés stb.) Ez is nagy tartalékokat szabadíthat fel mezőgazdaságunkban.

A termelőszövetkezetek korszerű nagyüzemi gazdálkodása tehát nem egyik napról a másikra, hanem fokozatosan, néhány év alatt alakítható ki. A koncentráció és szakosítás fejlesztésének, az üzemi méretek növelésének megvannak az adott feltételektől függő határai. A mezőgazdaságban ez a folyamat — a természeti körülményeken kívül — a következő fontosabb feltételektől függ:

a) a technikai színvonaltól, a gazdaságok korszerű felszereléssel, berendezéssel való ellátásától;

b) a munkaerőellátottságtól és a munkaerő szakmai színvonalától;

c) a termelés technológiájának és szervezésének színvonalától;

d) a szövetkezetek esetében pedig jelentős mértékben még a tulajdonviszonyoktól, és az ezzel összefüggő sajátos körülményektől is.

A szocialista mezőgazdaság fejlődésének iránya az egyre nagyobb vállalati, uzemi egységek kialakulása felé mutat. Az adatok és tapasztalatok azonban azt bizonyítják, hogy csak bizonyos határok között ésszerű és gazdaságos a mezőgazdasági üzem méreteinek a növekedése, az üzemi és termelési koncentráció, s ezeket a határokat a helyi adottságok szabják meg. Az anyagi és személyi feltételek nélkül létrehozott mammutgazdaságok rendszerint nem váltják be a hozzájuk fűzött reményeket.

A szövetkezeti termelés koncentrációja hazánkban az utóbbi években jól fejlődött a termelőszövetkezetek területi növekedése és a kisebb termelőszövetkezetek egyesülése útján. A termelőszövetkezetek átlagos területe az átszervezés időszakában több mint háromszorosára; az 1958 évi 543 kh-ról 1961 végéig 1882 kh-ra nőtt.

A föld koncentrációja egyik alapvető feltétele a korszerű nagyüzemi gazdálkodás kialakításának, egymagában azonban a

Digitized by Google

terület nagysága még nem elegendő. A gyakorlati tapasztalatok jól mutatják, hogy többezer holdon is folyhat alacsony termelékenységű és drága, kisüzemi módon szétaprózott termelés. A korszerű nagyüzemi gazdálkodásnak alapvető követelménye az, hogy a földterület koncentrációja a termelőeszközök és a munkaerő összpontosításával, a termelési eljárások és a termelésszervezés fejlesztésével párosuljon. Ha ezek a feltételek még nem értek meg, akkor az üzemek egyesítése megalapozatlan, jobb tehát, ha elkerüljük ezt, s olyan megoldáshoz folyamodunk, amelyek elősegítik e feltételek kibontakozását.

Arra is van eset, hogy a termelőerők fejlettsége már lehetővé tenné ugyan, hogy a gazdaságok egyesítése útján a koncentráció és szakosítás gyorsabb ütemben haladjon előre, a tulajdonviszonyok azonban gátolják azt. Ez azt mutatja, hogy mind a termelőerők állapota, mind a tulajdonviszonyokkal összefüggő körülmények miatt bekövetkezhet olyan helyzet, amelyben a gazdaságok közötti kooperáció fejlesztése a termelés összpontosításának legelőnyösebb útja. Hazánkban az utóbbi időben véghezvitt egyesítések után különösen időszerűvé vált ez a megoldás.

A termelésnek több gazdaság együttműködése révén való összpontosítása a hazai tapasztalatok szerint is több szempontból előnyös. Ezzel olyan helyi adottságokat lehet kihasználni, és olyan termelési feladatokat megoldani, amelyeket enélkül lehetetlen volna, mert egy gazdaság nem képes rá. A népgazdaság így több termékhez, az együttműködő szövetkezetek és tagjaik pedig nagyobb jövedelemhez jutnak. Sokhelyütt a közös vállalkozásból származó pénzjövedelemből tudják továbbfejleszteni a jövedelemrészesedést, bevezetni a haladóbb munkadíjazási formákat (pénzelőlegezést, pénzdíjazást), s ezek kedvezően hatnak vissza az együttműködésben részt vevő szövetkezetek egész gazdálkodására. A közös vállalkozások lehetővé teszik, hogy a szövetkezeti tagság egy része folyamatos munkát kapjon és a termelőeszközöket jobban hasznosítsa.

De más szempontból is nagy a jelentőségük a termelőerők és a termelés fejlesztésében a szövetkezeti közös vállalkozásoknak. A korszerű nagyüzem nem egyszerűen többszáz kisüzem halmaza, nem puszta összevonás útján létrejött nagygazdaság, hanem gyökeresen más és lényegesen több ennél. Éppen abban több, hogy nagytömegű és olcsó termelést tesz lehetővé a legkorszerűbb eszközök, berendezések hatékony üzemeltetése és a munkaerő ésszerű felhasználása útján. Termelőszövetkezeteink mostanáig kialakult átlagos méretei még viszonylag szűk kereteket szabnak ennek. A legtöbb szövetkezet legfeljebb egy százas tehénistállót, egy-két százas sertéshízlaldát, néhányezres baromfitelepet képes üzemeltetni és csak kis területen tud gyümölcsöst,

Digitized by Google

szőlőt telepíteni. Ha azonban összefognak, akkor olyan korszerű hizlaldát képesek üzemeltetni, mint a jánoshalmi, többszázezres csibenevelőt működtethetnek és többszáz holdas nagyüzemi szőlőt és gyümölcsöst telepíthetnek. Nem nehéz belátni, mi előnyösebb a termelőerők és a termelés fejlesztésének szempontjából: a mai átlagos szövetkezeti üzemméreteknek megfelelő szétaprózottság és bazárszerűség, vagy pedig a legkorszerűbb technikát hatékonyan felhasználó, a munka termelékenységének a mainál lényegesen magasabb színvonalát biztosító szakosított, gyárszerű tömegtermelés.

A mi szövetkezetközi vállalataink még nagyon fiatalok, túlnyomó többségük még csak egyéves. Mégis érdemes megemlíteni, hogy például a karcagi keltető alacsonyabb önköltséggel termel, mint az állami keltetők. Másutt is hasonló jó tapasztalatokról számolnak be.

A Szovjetunióban a kolhozközi vállalatoknak már többéves múltjuk van, s tapasztalataik megerősítenek bennünket abban, hogy jó úton járnak azok a szövetkezetek, amelyek közös vállalkozásokba fognak. A kolhozközi vállalkozások hatása a mezőgazdasági termékek önköltségének alakulására jól látható a következő táblázatból.

KOLHOZKÖZI VÁLLALATOK ÖNKÖLTSÉGI ADATAI AZ 1960 ÉVI ZÁRSZÁMADÁS ALAPJÁN (RUBELBEN)*

Köztársaság	Szarvasmarha		Sertés	
	egy mázsa súlygyarapodás önköltsége			
	kolhozokban	kolhozközi vállalatokban	kolhozokban	kolhozközi vállalatokban
OSZFSZK	—	—	121,50	56,10
Ukrán	112,47	63,36	121,62	64,43
Üzbég	93,23	46,33	—	—
Grúz	179,30	71,20	187,80	111,50
Tadzsik	80,32	49,30	140,55	88,40
Moldvai	104,37	61,38	—	—

A szovjet adatok és tapasztalatok azt mutatják, hogy a kolhozok együttműködése mind a kolhozok, mind a népgazdaság számára nagyon előnyös. Érthető tehát, hogy a Szovjetunióban 1961. január 1-én már 4224 kolhozközi vállalat működött; az összes kolhozoknak több mint a fele, sőt egyes köztársaságokban

* Forrás: Gorskov: A kolhozközi együttműködés .... Ekonomika Szelszkovo Hozjajsztva. 1961. 12. sz. 88–99. oldal (oroszul).

Digitized by Google

(pl. Ukrajnában) több mint 80 százaléka részt vett valamilyen közös vállalkozásban.

Amit eddig elmondtunk, azzal még korántsem jellemeztük kimerítően a szövetkezetközi vállalkozások haladó szerepét. A szövetkezetek együttműködésének, termelési kapcsolataik kiépítésének nemcsak a gazdálkodás fejlesztése tekintetében nagy a jelentősége, hanem a szövetkezeti termelés további társadalmasítása, a szocialista termelési viszonyok továbbfejlesztése, a szocialista tulajdon két formájának egymáshoz való közelítése, távlatilag pedig egybeolvasztása szempontjából is. Ha tehát kifejezetten politikai oldaláról közelítjük meg a problémát, akkor azt mondhatjuk: a termelőszövetkezeti közös vállalkozás fontos eszköze annak, hogy erősödjék a termelőszövetkezetek szocialista jellege.

A szövetkezetek együttműködésének erősítésével, a szövetkezetközi vállalkozások fejlesztésével a szövetkezeti mozgalom magasabb fokra lép. A paraszti termelés szocialista társadalmasításának folyamata ezzel kilép az egyes termelőszövetkezetek keretei közül. A közös vállalkozások útján létrehozott tulajdon már több termelőszövetkezetnek, sőt ha ebben állami üzemek is társulnak, akkor egyúttal szövetkezeti és állami vállalatoknak a közös tulajdona, s ez jelentős lépés ahhoz, hogy e két tulajdonforma közeledjék egymáshoz, majd egybefonódjon. Ez nem egyszerűen formai változás: e folyamat lényegéhez az is szorosan hozzátartozik, hogy a közös vállalkozások a technikai ellátottság, a termelés szervezése és technológiája, a koncentráció és szakosítás foka, a munkaszervezés és díjazás formái, a vezetés felépítése tekintetében is sokkal közelebb kerülnek az össznépi tulajdon alapján fejlődő vállalatokhoz.

Egyesek úgy okoskodnak, hogy nálunk még nem időszerű a szövetkezetközi vállalkozások fejlesztése, mert mi még nem érkeztünk el a kommunizmus építéséhez, mint a Szovjetunió. Azt állítják, hogy nálunk még csak a szövetkezeti tulajdon erősítése van napirenden. Ez így pontatlan és nem igaz.

A kommunizmust és a szocializmust nem választja el egymástól kínai fal. A szocialista viszonyok erősítése a szövetkezetekben nem állítható szembe a szocialista tulajdon két formájának egymáshoz való közelítésével, mert ez a két dolog szorosan egybekapcsolódik, az utóbbi egyik része az előbbinek. Mi ennek a munkának még egészen a kezdetén vagyunk. Szövetkezeteink szocialista jellegének erősítésében még sok olyan feladatot is meg kell oldani, amelyet a Szovjetunióban már régebben megoldottak. Nálunk még nem értek meg a közös vállalkozások tömeges létesítésének feltételei, mégis nagy hiba lenne lemondani szervezésükről.

Akik elméletileg összekeverik ezt a kérdést, azok tulajdon-

Digitized by Google

képpen azt nem értik meg, hogy amint a termelőszövetkezetek korszerű felszereléssel való ellátása és nagyüzemi építése nem megy egycsapásra, úgy a fejlett szocialista társadalomra jellemző termelési viszonyok is csak fokozatosan alakulnak ki a szövetkezetekben. Termelőszövetkezeteink között tehát nemcsak a termelőerők elért fejlődési foka, hanem a szocialista termelési viszonyok fejlettsége tekintetében is nagy különbségek vannak. Nyilvánvaló — és a gyakorlat megcáfolhatatlanul bizonyítja —, hogy a szövetkezeteknek egyre növekvő csoportjában már megértek a termelési együttműködésnek, a közös vállalatok létesítésének a feltételei. És az erre irányuló tevékenység egyáltalán nem akadályozza, sőt inkább segíti azt, hogy a fiatal szövetkezetekben is gyorsabban alakuljanak ki a fejlett szocialista gazdálkodásra jellemző viszonyok, s hogy bizonyos idő múlva egész szövetkezeti mozgalmunk új, magasabb szintre emelkedjék.

Dolgozó parasztságunk a párt vezetésével eljutott oda, hogy tömegesen belépett a termelőszövetkezetekbe. Ezzel azonban még nem minden paraszt vált szocialista módon gazdálkodó és tevékenykedő emberré. Ma még csak a legöntudatosabb szövetkezeti parasztjaink jutottak el erre a fokra. Sokat kell még tennünk azért, hogy a paraszti gondolkozást, magatartást és erkölcsöt is szocialistává formáljuk. A termelőszövetkezeti közös vállalkozások fejlesztésének politikai jelentősége a többi között éppen abban áll, hogy meggyorsítja ezt a folyamatot. A közös vállalkozások fejlesztésével erősítjük azt az alapot, amely lehetővé teszi, hogy átformáljuk a parasztok egész szellemi alkatát, lelkivilágát, erkölcsét. A szocializmus teljes győzelméhez ez ugyanúgy elengedhetetlen, mint a paraszti termelés szocialista társadalmasítása, s e feladat megoldása jelentős mértékben előbbre viszi egész társadalmi és gazdasági fejlődésünket.

III.

Hazánkban eddig a szövetkezetközi vállalkozásoknak két formája alakult ki: az egyszerű gazdasági együttműködés és az önálló közös vállalkozás.

Ha az együttműködés megszervezése nem igényel nagyobb befektetést, és termelési kapacitását tekintve nem kíván önálló szervezeti formát, akkor célszerűbb az egyszerű együttműködés formáját választani. Eddig főleg közös feldolgozó (pl. gyümölcsaszaló, savanyító, tejfeldolgozó stb.) üzemek jöttek létre egyszerű együttműködés formájában. Jelentős részük a földművesszövetkezetek közreműködésével létesült és működik. Az irányítást úgy oldják meg, hogy a részt vevők az erre legalkalmasabb termelőszövetkezetet bízzák meg az együttműködéssel kapcsolatos

Digitized by Google

könyvelési, ügyviteli feladatok ellátásával, s ezért rendszerint bizonyos költség-megtérítést is fizetnek. Az a helyes, ha az egyszerű együttműködés dolgozói — kivéve a szakembereket — a részt vevő szövetkezetek tagjai közül kerülnek ki. Jelenleg azonban sokhelyütt nem tartják be ezt a követelményt.

Ha a közös tevékenység nagyobb szervezettséget, költséges eszközöket, fokozott szakértelmet kíván, akkor helyesebb önálló közös vállalatot létrehozni. Az önálló közös vállalkozás a termelőszövetkezetek közötti együttműködés magasabb formája. Az így létesített közös vállalat önálló jogi személy; munkáját igazgató tanács irányítja, ennek tagjait pedig a részt vevő szövetkezetek közgyűlései által megválasztott küldöttek választják meg.

Hazánkban az egyszerű gazdasági együttműködés szervezésének is van jelentősége és értelme, nyilvánvaló azonban, hogy a jövő az önálló közös vállalkozásoké. Ezek jobban megfelelnek annak a célnak, hogy a termelőszövetkezetek összefogása útján egyre jobban használjuk ki a nagyüzemi termelés lehetőségeit.

Eddig baromfi-keltetésre és pecsenyecsibe-nevelésre alakult a legtöbb szövetkezetközi vállalkozás, pedig más üzemágakban is nagy jövője van az együttműködésnek. A Szovjetunióban a közös szarvasmarha- és sertéshízlalda üzemeltetése a legelterjedtebb, a kolhozoknak több mint egyharmada részt vesz ilyen együttműködésben. A cukor- és szeszgyárak környékén nagy kolhozközi szarvasmarha-hizlaldákat, tejfeldolgozó üzemek és vajgyárak közelében pedig rendszerint sertéshizlaldákat létesítenek, s ezek nagyon gazdaságosan termelnek.

A szovjet tapasztalatok alapján az építkezés közös megszervezésére is érdemes felhívni szövetkezeteink figyelmét. Nincs olyan termelőszövetkezet, amely ne építkezne. Az úgynevezett házi építkezés azonban — mint általában a falusi — nagyon kisüzemi, kisipari módon folyik, és ezért meglehetősen drága. Ezen úgy lehetne gyorsan és gyökeresen változtatni, s ezzel az egész falusi építkezést is kimozdítani mai elmaradott állapotából, hogy korszerű felszereléssel ellátott közös szövetkezeti építővállalatokat létesítenének maguk a termelőszövetkezetek. Ha több szövetkezet egyesül, akkor gyorsabban jut hozzá a szükséges gépekhez és felszereléshez, és azokat hatékonyabban is tudja kihasználni. Helyes volna, ha termelőszövetkezeteink — tanulva a túrkevei és a törökszentmiklósi szövetkezetek példájából —, minél több jól felszerelt közös építőipari vállalatot szerveznének. Ezek nemcsak a gazdasági építkezést emelnék lényegesen magasabb szintre, hanem a falusi lakosság építkezését is fellendíthetnék.

Hazánkban már a közeljövőben nagy szerepük lehet a vízgazdálkodási társulásoknak. Több helyen már tervezik, sőt el is kezdték közös víztárolók és halastavak építését. Eddig különösen

Digitized by Google

Pest, Szolnok és Tolna megye szerzett ebben jó tapasztalatokat. A Tolna megyei Koppányvölgyi Vízgazdálkodási Társulat még 1959 novemberében alakult; 23 termelőszövetkezetet és 5 állami gazdaságot ölel fel s összesen 13 községre terjed ki. Eddig főleg vízrendezéssel foglalkozott, s már több mint 14 000 kh-on végezte el a vízlevezetési munkákat.[2] Pest megyében a nagykőrösi járásban a csőkutas öntözés fejlesztésére hoztak létre szövetkezetközi vállalkozást.

Hazánkban 1961-ben összesen 230 ezer kh volt az öntözött terület. Néhány év alatt (1965-ig) azonban csaknem háromszorosára, 600 000 kh-ra kell kiterjesztenünk az öntözést. A vízgazdálkodási, öntözési, vízhasznosítási társulások ebből nagy részt vállalhatnának magukra, nemcsak vízrendezéssel, víztárolók kiépítésével, csőkutak fúrásával, hanem az öntözéses gazdálkodás közös megszervezésével is, ami így sokkal magasabb színvonalú és gazdaságosabb lehetne.

Azzal is érdemes törődni, hogy a szövetkezetek összefogása a termelőszövetkezetek és állami gazdaságok együttműködésévé fejlődjék. Az öntözés, a vízhasznosítás közös megszervezése igen alkalmas erre, de más területeken is megfelelő lehetőség kínálkozik rá, például a nagyüzemi palánta-nevelés közös megszervezésében. Jelenleg az a gyakorlat, hogy minden kertészkedő gazdaság maga állítja elő a neki szükséges palántákat, holott az a tapasztalat, hogy közös palántanevelő telepeken sokkal gazdaságosabban nevelhető palánta. Ehhez koncentrálni kell a szükséges berendezéseket, gépeket, szakembereket; így lehet a baromfikeltető telepekhez hasonlóan legkorszerűbben és legszakszerűbben megoldani a palántanevelést.

Az itt felsoroltakon kívül természetesen a gazdálkodásnak még sok olyan területe van, amelyen már most eredményes együttműködés alakulhat ki nemcsak termelőszövetkezetek között, hanem termelőszövetkezetek és földművesszövetkezetek, valamint szövetkezetek és állami vállalatok között is.

Szövetkező üzemeink nemcsak a jó tapasztalatokból, hanem az eddigi közös vállalkozások negatív tapasztalataiból, az együttműködés során elkövetett hibákból is tanulhatnak. Nagyon fontos, hogy közös vállalkozás létesítése előtt végezzenek alapos számításokat, helyesen mérjék fel az adottságokat, szervezzék meg az értékesítést, mert különben nehézségeik támadhatnak. A túrkevei közös fűzfeldolgozó üzem például ma is csak fele kapacitással dolgozhat, mert eddig nem tudták megoldani az értékesítést. Hajdúböszörményben a takarmánytermesztésben számították el magukat, s főleg emiatt volt tavaly veszteséges a pecsenye-

[2] Szániel Imre: Az üzemi szakosítás tapasztalatai Tolna megye termelőszövetkezeteiben. Gazdálkodás, 1962. 1. sz. 23–32. oldal.

Digitized by Google

csibe előállítására létrehozott közös vállalat. Ez arra figyelmeztet, hogy a közös vállalkozások létrehozásakor reálisan kell felmérni a feltételeket, s főleg nem szabad teret engedni a gigantomániás törekvéseknek. Nem szabad például olyan „baromfi-kombinátot" létrehozni, amelynek takarmányszükségletét a vállalkozók nem tudják kielégíteni. A túlzások, a túlméretezett vállalkozások csak lejárathatják az együttműködés gondolatát.

Azzal is törődni kell, hogy helyesen állapítsák meg a részt vevők hozzájárulását a közös vállalkozáshoz. Hartán például a szövetkezetek egyenlő arányban osztották el egymás közt a hozzájárulást, holott a résztvevők területe között 3000 kat. holdas különbség volt. Az aránytalanság rögtön az indulás után, a takarmány összeadásakor kiütközött, s nyilvánvalóvá lett, hogy a szántóterülettel arányosan, egy kh-ra vetítve kell megállapítani a hozzájárulást. Az is elengedhetetlen, hogy a szövetkezetek tagsága minden alapvető kérdést ismerjen, megtárgyaljon és értsen egyet benne, különben csak formális lesz az együttműködés, s nem hozza meg a várt eredményt.

•

Sok termelőszövetkezetben nagy érdeklődés van a szövetkezetek közti együttműködés iránt. Nem mondhatjuk el azonban ezt egyes állami szervekről. Előfordul, hogy hónapokig húzzák-halasztják a működési engedély kiadását, egyes helyeken pedig mindenféle pénzügyi és adminisztrációs nehézséget támasztanak. Még gyakoribb, hogy közömbösen szemlélik a termelőszövetkezetek együttműködési törekvéseit, elhanyagolják a szakmai tanácsadást, magukra hagyják a már létrejött közös vállalkozást.

Pártszervezeteink munkálkodjanak azon, hogy mindenki ismerje fel és értse meg a termelőszövetkezetek együttműködésének nagy gazdasági és politikai jelentőségét. A termelőszövetkezeti közös vállalkozások ma a paraszti társulás magasabb formái hazánkban. Megérdemlik, hogy — anélkül, hogy túlhajtanánk — jobban karoljuk fel őket és többet tegyünk fejlesztésükért.

Digitized by Google

ESZMECSERE

A termelőszövetkezeti felhalmozás problémáiról

A TERMELŐSZÖVETKEZÉTI FELHALMOZÁS ELVI ÉS GYAKORLATI KÉRDÉSEIHEZ

Tóth Antal elvtársnak „A termelőszövetkezeti felhalmozás problémái" című cikkét két szempontból is fontosnak és jónak találom. Elsősorban azért, mert helyesen elemzi a termelőszövetkezeti felhalmozással összefüggő alapok és más tényezők fontosságát, másodsorban azért, mert a problémát úgy tárgyalja, hogy ezzel több elvi és gyakorlati feladat megoldásához új gondolatokat ébreszt. Tóth elvtárs fejtegetései nyomán arra a meggyőződésre jutottam, hogy javaslataival késlekedés nélkül foglalkoznunk kell, s mielőbbi megvalósításuk végett a lehető legszélesebben fel kell tárni a javasatoknak még kellően végig nem gondolt további elvi összefügéseit és problematikus gyakorlati oldalait.

Tóth Antal elvtárs cikkének gondolatait két szempontból szeretném kibővíteni: egyrészt a termelőszövetkezeti önálló elszámolás és a felhalmozás, másrészt a felhalmozásnak és a személyes fogyasztásnak, valamint az állam központosított tiszta jövedelméhez való hozzájárulásnak helyes arányai és módszerei tekintetében.

I.

1. A termelőszövetkezeti felhalmozás biztosítása nagyon fontos dolog a termelőszövetkezetek politikai és gazdasági megszilárdulása szempontjából, és így egyben népgazdasági jelentőségű gazdaságpolitikai kérdés is. A szövetkezeti felhalmozások színvonala bizonyos szempontból jellemzi a szövetkezetek gazdálkodásának az alakulását, emellett összefügg a mezőgazdasági termelői árak szintjével, az adó- és hitelrendszerrel, valamint a termelőszövetkezetek állami költségvetésből való támogatásának rendszerével is. Az ár- és pénzügyi politikának ezek a tényezői egyebek között arra is utalnak, hogy gazdasági és pénzügyi irányítási módszereink mechanizmusa *milyen mértékben centralizált, vagy decentralizált.* Tóth Antal elvtárs helyesen mutat rá cikkében arra, hogy a szocialista gazdaságban a szövetkezeti felhalmozás egyedül az állam központosított felhalmozási alapjából is megoldható, tehát úgy, hogy a termelőszövetkezetekben létrehozott tiszta jövedelemnek a felhalmozásra jutó hányadát az ár- és adórendszer révén az állami költségvetésbe összpontosítjuk, és az állami támogatás különféle csatornáin keresztül újra elosztjuk a szövetkezetek között. Megoldható azonban úgy is, hogy a felhalmozásra jutó tiszta jövedelem-részeket — megfelelő árszínvonal, vagy alacsonyabb adóter-

Digitized by Google

helés segítségével — a szövetkezetek rendelkezésére bocsátjuk. Véleményem szerint is helyes az az álláspont, hogy a mi körülményeink között az a célszerű, ha a következő években a *két módszer elemeit együttesen alkalmazzuk.*

Számos tapasztalat bizonyítja azt, hogy az előbb említett összes ár- és pénzügyi tényezők együtthatásával a legtöbb termelőszövetkezetünk — még a nagyüzemi szervezettség kezdeti hiányosságai mellett is — képes arra, hogy ne csak egyszerű újratermelést valósítson meg zavartalanul, hanem bizonyos felhalmozást is, mégpedig úgy, hogy egyidejűleg tagjainak egyéni jövedelme is növekedjék. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy egyes területeken még gyakran a kívánatosnál több az állami adminisztratív jellegű beavatkozás termelőszövetkezeteink gazdálkodásába, s nem eléggé hatékonyan érvényesül a csoporttulajdonnak legjobban megfelelő ösztönző rendszer mechanizmusa. (Pl.: a beruházásoknak gyakran nem a szövetkezetnek a gazdaságos és jövedelmező termelésben való érdekeltsége a fő mozgató rugója, hanem sokszor túlteng a „keretlebontás" igazgatási, adminisztratív jellege.) Ezért is mondhatjuk ki azt, hogy a szocialista mezőgazdaság termelőerőinek és termelési viszonyainak továbbfejlesztéséhez nagyon fontos feltétel *a termelőszövetkezetek önálló elszámolásának tökéletesítése, a termelőszövetkezetek vállalat-jellegének erősítése.*

A szocialista árutermelés viszonyai között az önálló elszámolás elvének helyes alkalmazása hatékony eszköze lehet a népgazdasági és csoportérdekek összehangolásának, a termelés fejlesztésének, a munka termelékenysége emelésének, a termelés gazdaságosabbá tételének és általában az állam gazdasági irányító tevékenységének. A termelőszövetkezetek nem elszigetelt magángazdaságok, hanem a szocialista gazdaság szerves részei, amelyekben már nincs alapvető ellentmondás a parasztok egyéni érdeke és az egész társadalom érdekei között. Mégis a csoporttulajdon természetéből következik a termelésben és az elosztásban a termelőszövetkezeteknek az állami vállalatokétól nagyobb mértékű elkülönültsége a társadalmi tulajdonon belül. Ez az elkülönültség megköveteli, hogy állandóan tökéletesítsük, hatékonyabbá tegyük az állam és a termelőszövetkezet, az állam és a termelőszövetkezeti tagok, valamint a termelőszövetkezet és tagjai között fennálló, alapvetően azonos érdekeltség kapcsolatait. A termelőszövetkezetek nagyobb gazdálkodási önállóságát úgy kell összekapcsolnunk az anyagi érdekeltség sokoldalú alkalmazásával, hogy tevékenységük rentábilis legyen és összhangban álljon az össznépi érdekeket kifejező népgazdasági tervvel.

A csoporttulajdonból következő elosztási viszonyoknak az a jellegzetességük, hogy a termelőszövetkezeti tagok személyes jövedelme meghatározott arányban áll a termelőszövetkezet által létrehozott bruttó jövedelemmel. A termelőszövetkezetekben megtermelt új értéknek a felhalmozásra, az állam központosított tiszta jövedelméhez való hozzájárulásra és a tagok személyes fogyasztására való felhasz-

Digitized by Google

nálása között meg kell lennie a tervszerűen meghatározott aránynak. Ebből a szempontból a termelőszövetkezeti önálló elszámolás módszereinek fejlesztése azt követeli meg, hogy a *termelőszövetkezetek bővített újratermelésében növelni kell a belső erőforrásoknak, a termelőszövetkezet által létrehozott tiszta jövedelemből történő felhalmozásnak a szerepét.* Ebből az is következik, hogy a termelőszövetkezeti tagoknak a szövetkezet teljes jövedelméből való személyes részesedése általában lassabb ütemben növekedjék, mint a teljes jövedelem.

A termelőszövetkezetek jelenlegi tervezési, nyilvántartási és elszámolási rendszerében azonban nagyon nehéz, s csak közvetett és nagyon pontatlan számításokkal lehet nyomon követni ezeket az összefüggéseket. (Ez is egyik oka lehet annak, hogy az elmúlt években a felhalmozás és a fogyasztás arányait tekintve a szövetkezetek egy részében nem egyértelműen érvényesültek az előbb említett követelmények).

Az ún. gazdálkodási eredmény, amely jelenleg a termelőszövetkezetek működésének legfontosabb minőségi mutatója, korántsem fejezi ki a termelőszövetkezetben az adott évben létrehozott új értéket, még kevésbé a tiszta jövedelmet, mert magában foglalja az állami támogatásokból elért tiszta vagyon növekedést és a kiosztható jövedelmet is. A jelenlegi nyilvántartási rendszernek az is hibája, hogy a holtmunka-ráfordítások közé nem számít értékcsökkenési leírást, és ez zavarja a felhalmozási és fogyasztási alap helyes számbavételét. Az amortizációs alap képzésének hiánya az újratermelési folyamat értékoldalát nehezen áttekinthetővé teszi és bizonytalanságot idéz elő az elhasznált állóalapok pótlása tekintetében.

Ezek miatt az okok miatt a termelőszövetkezetek egyrészében kísérletképpen — lehetőleg 1963 elejétől — olyan tervezési nyilvántartási és elszámolási rendszert kellene életbe léptetni, amely számol az amortizációval és alkalmas a létrehozott új értéknek, a megszilárdult és erős vezetés alatt működő termelőszövetkezetekben pedig *az önköltségnek és a létrehozott tiszta jövedelemnek a megállapítására is.* Persze ennek során még azt is tisztázni kellene, hogy milyen legyen a termelőszövetkezeti élőmunka-költség elszámolási rendje. A felhalmozás és a fogyasztás helyes arányainak biztosítása és a rentabilitás követelményei halaszthatatlan feladattá teszik ezt.

2. A termelőszövetkezeti gazdálkodás továbbfejlesztése — az önálló elszámolás elvének következetesebb érvényesítésével — megköveteli a *szövetkezeti saját alapok* képzésének alaposabb és sokrétűbb kidolgozását. Elvileg egyetértek mindazzal, amit Tóth Antal elvtárs mond erről, de úgy vélem, még tovább kell szélesítenünk ezt a problémakört, s mélyebben kell vizsgálnunk a helyes megvalósítás módját és feltételeit.

A termelőszövetkezeti alapok képzésének előtérbe kerülése nagyon fontos kérdés, mert a közös alapok rendszere a létrehozott tiszta jövedelem tervszerű felhasználásának az önálló elszámolás elvéhez legjobban alkalmazkodó módszere, amely adott körülmények között —

Digitized by Google

és gondosan számba vett mértékkel, megfelelő elszámolási rendszer esetén — a létrehozott tiszta jövedelem egy részének állami központosítását is helyettesítheti.

Igaza van Tóth elvtársnak abban, hogy a termelőszövetkezeti alapok képzésének jelenlegi előírásai felülvizsgálatra és korrekcióra szorulnak, mert nem eléggé mozgósítják a gazdaságilag erősebb termelőszövetkezeteket arra, hogy feltárják felhalmozási tartalékaikat. Jelenleg a fel nem osztható szövetkezeti alap növekedéséből nem feltétlenül következik az, hogy felhalmozás történt, mert a fel nem osztható szövetkezeti alap összevontan tartalmazza a pótlást és a felhalmozást. Hogy bővülnek-e valóban és mennyivel bővülnek a termelőszövetkezetek állóalapjai, s nemcsak az elhasználódó állóeszközök pótlása történik-e meg, annak megnyugtató áttekintése és elemzése végett szükség lesz arra, hogy a termelőszövetkezetek az *amortizációs és a felhalmozási alapot elkülönítve képezzék.* Az amortizációs alap képzése nemcsak az önköltség-számítás miatt fontos, hanem azért is, nehogy egy pár év múlva olyan helyzet alakuljon ki, amelyben a jelentős arányokban jelentkező felújítási szükségletek miatt az állóalapok bővítése helyett pótlásra lennénk kénytelenek felhasználni a központosított állami eszközök nagy részét.

A felhalmozási alap képzését a tagok között felosztandó jövedelem meghatározott hányadában, vagy esetleg az egy dolgozó tagra jutó személyes jövedelem mértékétől függő progresszív kulcs alapján állapíthatnánk meg.

A forgóeszköz-felhalmozás vonatkozásában is gyorsan meg kell szüntetnünk a jelenlegi helyzet rendezetlenségét. Sokkal fontosabb ügy ez, mint amilyennek Tóth elvtárs cikkéből kitűnik. Ennek a kérdésnek a horderejét akkor látjuk megfelelően, ha *a termelési alapok* (a vetőmagalap, takarmányalap stb.) jelentőségére gondolunk a bővített újratermelés folyamatában. Sokszor éppen ezeknek a forgóeszközöknek a hiánya akadályozza a már meglevő állóalapok hatékony kihasználását és a termelés gazdaságosságának növelését. Gyakran azért nem érvényesülhetnek hatékonyan az anyagi ösztönzők, mert a fogyóeszközök hiánya szab gátat a termelés bővítésének. (Hiába ösztönözzük pl. az árakkal az állattenyésztés valamely ágának fejlesztését, ha a takarmánybázis megfelelő növeléséről nem gondoskodunk.)

A forgóeszköz-felhalmozások nem feltétlenül rögzített felhalmozások, ezért indokolt, hogy megfelelő szinten tartsuk őket és biztosítsuk növekedésüket. Ennek a kérdésnek a tanulmányozásánál azt is figyelembe kell venni, hogy — éppen a forgóeszközök gyors megtérülése miatt — a jövedelmezőség szempontjából is nagy jelentősége van a saját forgóalapok színvonalának. *A normalizált forgóeszközöket feltétlenül saját forrásból kellene biztosítani,* de kivételes esetekben az első feltöltés még bizonyos állami segítséggel is kedvezőnek látszik.

Az eddigieknél nagyobb súlyt kell helyeznünk a *pénzbeni forgóalapok* képzésére is. Ez a probléma elsősorban a munka szerinti elosztás legösztönzőbb formáinak kialakításával kapcsolatos.

Digitized by Google

Egyes agrárközgazdászok a termelőszövetkezetek rövidlejáratú hitelekkel való ellátásának problémáit túlságosan a termelőszövetkezeti tagok személyes fogyasztásra szolgáló egyéni jövedelmének növelése szempontjából bírálják. Egyes javaslatok egyenesen arra irányulnak, hogy a termelőszövetkezetek forgóeszközökkel való ellátásában a hitelek szerepét a saját források szerepének rovására növeljék, és lényegében azt javasolják, hogy a termelőszövetkezetek állami hitelekből töltsék fel forgóalapjukat.[1] Azt állítják, hogy a termeléshez szükséges anyagkészletek felhalmozásának saját erőből történő finanszírozása akadályozza a termelés bővítését. Ezek az elvtársak figyelmen kívül hagyják, hogy a gyenge szövetkezetekben nem a hitelrendszer, hanem a termelés alacsony színvonala okozza az egyéni jövedelmek alacsonyságát. A termeléshez szükséges készletek saját erőből való finanszírozása csak nagyon közvetve és akkor válhat a bővített újratermelés gátjává, ha a termelés színvonala és így a létrehozott bruttó jövedelem nem teszi lehetővé a megtervezett kioszthatő jövedelem elérését és a termelés növeléséhez szükséges álló- és forgóeszközöknek a terv szerinti felhalmozását. A termelés bővítéséhez szükséges forgóeszközöket — ha a termelőszövetkezet bruttó jövedelme nem nyújt erre fedezetet — természetesen csak a személyes jövedelem terhére, vagy az állami támogatások bővítésével lehet felhalmozni. A kérdés megítélésénél azt is számításba kell venni, hogy a csoporttulajdonon alapuló finanszírozás nem követheti mechanikusan az állami vállalatoknál alkalmazott módszereket. A termelőszövetkezetek finanszírozásánál nagyon gondosan kell ügyelni arra, hogy az adott termelőszövetkezet a maga által megtermelt bruttó jövedelem meghatározott (arányos) hányadát használhassa fel egyéni fogyasztásra, és terven felüli származékos jövedelmek lehetőleg sem a hitelrendszer, sem valamilyen dotációs rendszer útján ne kerülhessenek bele ebbe az egyéni fogyasztásba.

II.

Célszerű, ha a felhalmozásnak és a személyes fogyasztásnak, valamint az állam központosított tiszta jövedelméhez való hozzájárulásnak a helyes arányai és módszerei szempontjából is megvizsgáljuk a termelőszövetkezeti alapok képzésének szükségességét.

A megoldásnak *sokoldalúnak és rugalmasnak kell majd lennie.* Véleményem szerint el lehet fogadni azt az elvet, hogy *a termelőszövetkezeti saját alapok képzése — elvileg nem különbözik alapvetően a tiszta jövedelem egy részének állami központosításától.* Emellett úgy vélem, hogy — a termelőszövetkezeti alapok képzésének körültekintő kidolgozásával és alkalmazásával egyidejűleg — ésszerűen élni kell az árrendszeren és az adórendszeren keresztül történő tervszerű befolyásolás és szabályozás lehetőségeivel is. Egyben a támogatási rendszer továbbfejlesztésével a központosított jövedelmeknek a legcélszerűbb, a kiemelt gazdaságpolitikai célokra koncentrálódó újraelosztását is elő kell mozdítani. Ennek során szükség lenne arra, hogy

Digitized by Google

a jelenleginél sokoldalúbb és differenciáltabb rendszert dolgozzunk ki a különböző tényezők folytán ma még gyenge termelőszövetkezetek állami támogatására.

A termelőszövetkezeti alapok rendszerének kidolgozása rendkívül bonyolult, sok összefüggést érintő tanulmányozást igényel és szinte egész mezőgazdasági pénzügyi rendszerünk körültekintő továbbfejlesztését követeli meg. Nagyon fontos követelménynek tartom, hogy széleskörű és nagymértékben differenciált számítások és elemzések előzzék meg a konkrét kidolgozást s *nagyon gondos munkával biztosítsuk a végrehajtás feltételeit.*

A termelőszövetkezeti alapok létesítésével kapcsolatban — a differenciáltság szempontjából — nagy súlyt kell helyezni a *sorrend* meghatározására. Nézetem szerint az első helyre az amortizációs alap képzését kellene helyezni, s ezt lehetőleg az összes termelőszövetkezetekben érvényesíteni kellene. Ez az álláspont azt tükrözi, hogy a termelőszövetkezetek általában saját erőforrásaikból valósítják meg az egyszerű újratermelést. A második helyre a forgóvagyon saját forrásának kötelező képzése kerülne. Egyrészt ugyanis egyszerű újratermelés esetén is ez az alapvető feltétele a gazdaságos termelésnek, másrészt pedig általában ez a leggyorsabban megtérülő eleme a termelés bővítésének. Az elosztási viszonyok fejlesztése szempontjából a harmadik helyen a pénzbeni biztonsági tartalékalap képzése állna; ez szükséges ahhoz, hogy az évenkénti személyes jövedelmeket kiegyensúlyozhassuk. Ezután következik végül a beruházási felhalmozási alap létesítése, az állóalapok saját erőforrásból való bővítésének kötelezettsége. A rendszer kidolgozásánál természetesen arról sem feledkezhetünk meg, hogy a termelőszövetkezeteknek vissza kell fizetniük az esedékes hiteleket, s ez a megterhelés szövetkezetenként nagyon eltérő.

A vázolt sorrend egyrészt a termelőszövetkezeti jövedelmek felhasználásának tervszerű befolyásolását, az alapok útján való jövedelemszabályozást is lehetővé tenné, másrészt biztosítaná, hogy az állam erőteljes szerepet játsszon az állóalapoknak beruházási hitelek útján való bővítésében. A jó termelőszövetkezeteknél állami kölcsöneszközökből termelés bővítésének csak azt a részét finanszíroznánk, amelyet az adott évben nem tudnak saját forrásukból megvalósítani, de amelyet a termelésnek a terv szerinti fejlesztése feltétlenül szükségessé tesz. A közepes és gyenge termelőszövetkezetek felhalmozásainak növelésében ennél sokkal nagyobb jelentőségük lenne az állami hiteleknek. Mindkét esetben az állam kezében marad azonban a befolyásolásnak az az igen hatékony eszköze, amelyet a termelőeszközök juttatása jelent (akár saját erőből, akár hitelből is történik ez).

A mezőgazdasági termelés jelenlegi területi elhelyezése és a ma érvényesülő árrendszer mellett különösen fontos azon termelőszövetkezetek *bővített újratermelésének állami támogatása,* amelyek rossz természeti, üzemi és közgazdasági viszonyok között alakultak meg, s a nem kielégítő vezetés, vagy más rendkívüli körülmények miatt gaz-

Digitized by Google

dasággilag még gyengék. A tartósan rossz körülmények között gazdálkodó termelőszövetkezeteket az állami költségvetésből olyan támogatásban kellene részesíteni, amely hosszabb távlatban sem térítendő vissza. Az átmenetileg, rendkívüli körülmények miatt nehéz helyzetbe került, de egyébként jó természeti, üzemi és közgazdasági feltételek közt működő termelőszövetkezeteket pedig bankhitelekkel kell megsegíteni. A termelőszövetkezetek közvetlen támogatásának jelenlegi rendszerét úgy kellene fejleszteni, hogy a támogatás hatékonyabban érintse a termelés szerkezetét, színvonalát és jövedelmezőségét. Nem szabad teret engednünk olyan szemléletnek, amely kizárólag a termelőszövetkezeti tagok megfelelő jövedelmének biztosítása szemszögéből ítéli meg ezeket a közvetlen állami költségvetési támogatásokat.

A Tóth Antal elvtárs által felvetett kérdéseken és ezen a néhány kiegészítésen kívül is sok még a termelőszövetkezeti felhalmozásokkal kapcsolatos probléma. Fontosnak tartom, hogy ezeket napirenden tartsuk, mert megoldásukhoz nagy körültekintés és még sok vita szükséges.

Dr. Páles Gyula

NEMCSAK GAZDASÁGI KÉRDÉS!

Nagy figyelemmel olvastam Tóth Antal elvtárs írását a Társadalmi Szemle márciusi számában a termelőszövetkezeti felhalmozás problémáiról. Érdeklődésemet nemcsak azért keltette fel a téma, mert nyilvánvaló, hogy a termelőszövetkezetek eredményes gazdálkodását jelentősen befolyásolja a felhalmozás mértéke, hanem azért is, mert az elmúlt hónapokban járásunkban az ún. vándor pártiskolákon több mint 300 termelőszövetkezeti vezetővel és taggal részletesen megvitattuk ezt a kérdést. Különösen a felhalmozási és fogyasztási alap helyes arányának kialakítása keltett nagy érdeklődést és élénk vitát.

Teljesen egyetértek a cikknek azzal a megállapításával, hogy a „termelőszövetkezetek korszerű nagyüzemi kiépítése, ezzel a több termelés és a szövetkezeti parasztság életszínvonala tartós emelkedésének megalapozása az eddiginél nagyobb mérvű saját erőből történő felhalmozást tesz szükségessé". Tóth Antal elvtárs azonban, amikor a felhalmozás arányának okaival és a következtetésekkel foglalkozik cikkében, olyan tényezőket hagy figyelmen kívül, amelyeknek közvetlenül vagy közvetve, de van befolyásuk a felhalmozásra. Ennek következtében kissé egyoldalúan, csak gazdasági problémaként kezeli a szövetkezeti felhalmozást.

Véleményem szerint a felhalmozás arányának helyes meghatározását nem vizsgálhatjuk a mezőgazdasági termelés és gazdálkodás rendszerétől elkülönítve, hiszen ez szerves része annak. E rendszerben minden fontos tényező összefüggésben és kölcsönhatásban van egymással. Téves következtetésre juthatunk, ha nem vesszük figyelembe egy-egy vizsgált terület, termelőszövetkezet elhelyezkedését, a népgaz-

Digitized by Google

daság egészéhez fűződő kapcsolatait, természeti és közgazdasági viszonyait.

Különösen lényeges, hogy a felhalmozás politikai összefüggéseit és hatásait megvizsgáljuk. Járásunk néhány termelőszövetkezetében a saját erejű beruházások mértékének eltúlzása arra vezetett, hogy számottevően csökkent a tagok jövedelme és a szövetkezetet gazdasági és politikai megrázkódtatás érte. A szocialista nagyüzem biztosítja a termelőszövetkezeti tagoknak azt, hogy a gazdálkodás eredményességének növelésével javuljanak életkörülményeik. A mezőgazdasági termelés eredményességének növelése szükségessé teszi a közös vagyon gyarapítását, de ezzel párhuzamosan a termelőszövetkezeti parasztság jövedelmének is növekednie kell.

A fő összefüggésekre és a kölcsönhatásra világosan rámutat pártunk Központi Bizottságának ez év márciusi határozata: „A gazdálkodás eredményességének javulása — a tagok szorgalmas, fegyelmezett munkája mellett — főként a közös vagyon saját erőforrásokból való állandó gyarapításától és védelmétől függ. A jövedelmező gazdálkodás a legfontosabb feltétele annak, hogy növekedjék a termelőszövetkezeti tagok jóléte, fejlődjék a szövetkezet belső élete és kikovácsolódjék a szövetkezeti parasztság egysége".

A berettyóújfalusi járás szövetkezeteinek helyzete és adatai alapján megvizsgáltuk a termelőszövetkezeti felhalmozás problémáit, Tóth Antal elvtárs cikkének néhány megállapítását, és ebből a következő főbb tanulságokat szűrtük le:

1. A termelőszövetkezetek saját erőforrásból végrehajtott beruházásainak vizsgálatánál a jelenleg szokásos számítási mód ad ugyan bizonyos támpontot a tájékozódáshoz, de tévútra is vezethet, s nem nyújt reális alapot arra, hogy megfelelő következtetéseket vonjunk le belőle. Tóth elvtárs is megállapítja, hogy az adatok összehasonlítása a legellentétesebb tendenciákat mutatja. Még egy járáson belül is ez a helyzet. Megközelítőleg sem kapunk tehát teljes képet akkor, ha különböző adottságú megyékben hasonlítjuk össze a felhalmozási hányad alapján a termelőszövetkezetek gazdálkodási eredményeit. Különösen Budapest és Somogy megye összevetésénél mutatkozik ez meg.

Nem azt vitatom, hogy a budapesti termelőszövetkezetek felhalmozásának mértéke kielégítő-e, vagy sem. Jelenleg azonban irreális követelmény a budapesti szövetkezetektől akkora, vagy megközelítőleg akkora saját erőből származó beruházási arányokat számonkérni, amekkora Somogyban, vagy hasonló megyékben van. Ez jelentősen csökkentené az elosztási alapot és — figyelembe véve a budapesti körülményeket — igen komoly gondot okozna a termelőszövetkezetek munkaerő-ellátottságában.

2. Az is lehetséges, hogy a felhalmozás alacsony mértéke átmeneti, s a gazdálkodás szerkezetében bekövetkezett változásoknak, vagy a szövetkezetek nagyarányú fejlődésének a következménye, amit — érthető okokból — nem követ azonnal a saját erőből történő felhalmozás arányának növekedése. Ebből a szempontból is érdekes képet mutat a berettyóújfalusi járás termelőszövetkezeteinek néhány adata.

Digitized by Google

A berettyóújfalusi járás termelőszövetkezeteinek vagyoni helyzete (1000 forintban)

	1958	1959	1960	1961
Beruházott vagyon	38,995	69,588	122,232	200,253
Ebből saját	17,924 (45,9*)	19,457 (27,9)	38,364 (31,3)	62,680 (30)
Forgó vagyon	16,658	37,637	70,632	80,679
Ebből saját	3,366 (20.2)	12,013 (31,9)	28,381 (40,1)	28,836 (35,7)
Összes vagyon	55,653	107,225	192,864	289,932
Ebből saját	21,290 (38,2)	31,469 (29,3)	66,745 (34,6)	91,518 (31,5)
1 szántóegységre eső összes vagyon	4,182	2,816	3,411	4,563
1 szántóegységre eső saját vagyon	1,356 (32,5)	774, (27,1)	1,180 (34,6)	1,448 (31,7)

* Zárójelben a saját vagyon százaléka

A mezőgazdaság átszervezése nagyobbrészt 1959-ben történt meg. Az újonnan alakult és jelentősen megnövekedett szövetkezetek gazdálkodásának megindulásához jelentős állami támogatásra volt szükség. Ha ez a támogatás a tagok szorgalmas munkájával és hozzáértő vezetéssel párosul, akkor fokozatosan növekednek a saját erejű felhalmozás arányai. Ezt a járás adatai bizonyítják, bár az 1961-es, rendkívül kedvezőtlen időjárás kissé megakasztotta az emelkedést (az időjárás 25 000 000 Ft kárt okozott a járás termelőszövetkezeteiben). Még teljesebb a kép, ha tudjuk, hogy a saját vagyon 1959—60. évi gyarapodásának jelentős része a tagok által bevitt felszerelések és állatok értékének hozzájárulásából, az 1961 évi viszont túlnyomórészt a közös gazdaságban létrehozott új értékből származott.

A beruházott vagyonnál jóval nagyobb arányban növekedett a forgó vagyon saját forrásból származó része. Ez annak a következménye, hogy a gazdálkodás, a termelőszövetkezetek közös tevékenysége kibővült és sokoldalúbbá vált. Az utóbbi két évben pl. csak a termelési alapok értéke több mint hatszorosára növekedett, a közös gazdaságoknak nagyobb tartalékaik vannak, s mindez biztonságosabbá teszi a gazdálkodást és a tagoknak a közösből származó jövedelmét.

A forgóvagyonnak saját erőből történő gyarapodását nem tekinthetjük rögzített és tartós felhalmozásnak, de azt senki nem vitathatja, hogy a gazdálkodás folyamatában elősegíti a tartós felhalmozás növekedését.

3. Ha a járás szövetkezeteinek helyzetét az elosztás és felhalmozás arányainak tükrében vizsgáljuk, meglehetősen ellentmondásos képet kapunk. Ez érthető is, hiszen igen sok tényező hat a felhalmozás mértékére. Mégis: ha az elismerten jobb és gyengébb szövetkezeteket ha-

Digitized by Google

sonlítjuk össze, akkor kimutatható, hogy vagyoni helyzetük és gazdálkodási állapotuk között szoros az összefüggés. Ezt mutatják a következő, 1961. évi adatok:

		1 szántó-egységre jutó gazdálkodási eredmény	Tiszta vagyon, az összvagyon %-ában	A tiszta vagyon növekedési %-a gazdálkodási eredményen belül	A tiszta vagyon állóeszköz hányada	A szövetkezeti alap növekedése (%)
Jó szövetkezetek:	1.	2,330	45	33	61	22
	2.	1,844	39	48	54	13
	3.	1,706	45	34	72	18
	4.	1,640	39	44	76	18
Gyenge szövetkezetek:	I.	840	27	15	80	18
	II.	823	18	5	93	9
	III.	663	16	—	92	12
	IV.	600	16	—	75	13
	Járási átlag	1,280	31	28	70	12

A gazdálkodási eredmény 1961-ben 1960-hoz képest 19 százalékkal, ennek felhalmazási része pedig 35 százalékkal csökkent. Ez egyrészt a rendkívül mostoha időjárás okozta terméskieséssel, másrészt a termelési költségnek ebből eredő emelkedésével magyarázható.

4. Az egyes szövetkezetek vizsgálatánál az arányok mögött az abszolút számokat is meg kell vizsgálnunk, mert ezek mást és mást takarnak. Pl. az ujirázi Aranykalász termelőszövetkezetben 1961-ben a gazdálkodási eredményen belüli tiszta vagyon-növekedés 33 százalék volt. Ez egy szántó egységre 774 forintot tesz ki. A furtai Kossuth termelőszövetkezetben ugyanez 38 százalék, de csak 367 forint volt. A különbség tehát lényeges, és bár az Aranykalász termelőszövetkezet felhalmozási aránya alacsonyabb, ennek a termelésre gyakorolt hatása mégis nagyobb.

5. Figyelemre méltó a forgóeszközök arányának alakulása a megvizsgált szövetkezetekben. A gyengén gazdálkodó üzemekben ez igen alacsony, s ez egyik oka termelésük ingatagságának. Ezeknek a termelőszövetkezeteknek nincsenek tartalékaik, sokszor csak egyik évről a másikra élnek.

6. A nagyrábéi Petőfi termelőszövetkezet helyzete nagyon szemléltetően bizonyítja a politikai hangulatnak, a tagok gazdasági helyzetének, a különféle termelési, üzemszervezési és a jövedelem-elosztási tényezőknek egymásra és a felhalmozásra gyakorolt sokszínű hatását. Ez a szövetkezet 1959. végén két szövetkezet egyesüléséből jött létre. Egyikük jól gazdálkodott, a tagoknak rendszeresen magas jövedelmet

Digitized by Google

nyújtott, erős gazdasági alapokon állt. A terméskilátások 1960 nyarán jók voltak, kenyérgabonában a szövetkezet túlteljesítette termelési tervét. A vezetők, bízva a tervek további teljesítésében, nagyarányú saját erejű beruházásokba kezdtek. Az év hátralevő részében azonban váratlanul nagyarányú kiesések keletkeztek, főleg a növénytermelésben. Az időjáráson kívül közrejátszott ebben a vezetésnek és a munkaszervezetnek a lazasága is. A túlfeszített beruházás, a termelési terv egyes részeinek nem teljesítése az év utolsó hónapjaiban egyre bizonytalanabbá tette a közösből származó jövedelem nagyságát. Különösen az teszi érthetővé a tagság aggódását, hogy ebben az évben kellő megalapozottság nélkül forintosították a munkaegységet, és így a tagoknak mind kenyérgabona-szükségletüket, mind a háztáji állatállomány takarmányát a munkaegységre kifizetett forintból kellett megvásárolniuk. Premizálás nem volt a szövetkezetben. A közösből számításba vett jövedelem nagysága jelentősen csökkent és a háztáji gazdaságok is gyengültek. Tetézte még a bajokat, hogy a szövetkezet vezetői nem tárták fel őszintén a problémákat a tagság előtt, és más tekintetben is megsértették a szövetkezeti demokráciát.

A saját erejű beruházások túlméretezése miatt a felhalmozás 1960-ban „kielégítő" volt ugyan a szövetkezetben, de megingott a tagságnak a vezetésbe vetett bizalma és az 1961-es év előkészítéséhez eléggé zavaros helyzetben, új vezetéssel kezdtek hozzá.

Az új vezetők alaposan meghányták-vetették a tagsággal, hogyan fejlődjék tovább a szövetkezet. A munkaegységet hatásos premizálással egészítették ki, a tervben csökkentették a saját erejű beruházás mértékét, megerősítették a munkaszervezetet: mindezt a tagokkal egyetértésben. Mi lett az eredmény? A kedvezőtlen időjárás ellenére is 1 százalékkal emelkedett a gazdálkodási eredmény, viszont 35 százalékkal csökkent az 1 szántóegységre jutó évi tiszta vagyon-növekedés, úgy, hogy a saját erőből 10 százalékkal növelték a fel nem osztható szövetkezeti alapot.

Ha csupán a százalékokat nézzük, akkor el kellene marasztalnunk a szövetkezetet, de ha a számokat tovább elemezzük és ismerjük a konkrét helyzetet, akkor semmiképpen nem tehetjük ezt.

Sok példa bizonyítja, hogy a termelőszövetkezetek fejlődésében annyira fontos szerepet betöltő saját erejű beruházás háttérbe szorulását nem lehet annak eltúlzásával kijavítani.

Az a problémakör, amelyet Tóth Antal elvtárs elemez cikkében, eléggé újszerű és nagy figyelmet érdemel. Bizonyos, hogy a termelőszövetkezeti felhalmozásra ható különböző tényezők összefüggésének felderítése, a megfelelő szabályok és módszerek kidolgozása még sok időt és energiát igényel. Az azonban biztos, hogy amikor rámutatunk a saját erőből történő felhalmozás növelésének fontosságára, a mércét mindig az adott szövetkezet vagy terület politikai, gazdasági, termelési adottságainak megfelelően kell felállítani, úgy, hogy a közösség és az egyén érdeke összhangban legyen.

Ecsedi József

Digitized by Google

NEMZETKÖZI SZEMLE

Hajsza az Egyesült Államok Kommunista Pártja ellen

Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának a múlt év közepén hozott döntése „alkotmányosnak" nyilvánította az ország két legreakciósabb, a Hitler-fasisztákéra emlékeztető törvényét. És ezzel megkezdődött a munkásmozgalom, elsősorban a kommunista párt elleni hajsza új szakasza.

*

Az Egyesült Államok Kommunista Pártja az elmúlt két évtizedben súlyos válságokon ment át. A második világháború alatt a pártnak csaknem 100 000 tagja volt, befolyása azonban sokszorosan felülmúlta a tagság számában kifejezett erőt. Több mint egymillió tagot számlált az a CIO-hoz tartozó tizenegy szakszervezet, amelynek kommunista, vagy a párt politikáját helyeslő vezetői voltak. És a kommunistáknak nagy befolyásuk volt más jelentős taglétszámú, hatalmas gyárakban működő szakszervezetekben is. New Yorkban két kommunistát választottak be a 25 tagú városi tanácsba. A párt fontos tényező volt az ország politikai életében, befolyása állandóan növekedett a szakszervezetekben, úttörő munkát végzett a néger nép mozgalmának, a néger és a fehér munkások szövetségének megteremtésében, s különösen a fasizmus elleni háború következetes folytatásáért, a második front megnyitásáért vívott harcával szerzett magának nagy tekintélyt.

A befolyásában és taglétszámában erősödő párt a második világháború utolsó éveiben súlyos válságba került. Earl Browder, az akkori főtitkár kezdeményezésére formálisan feloszlatták és valósággal felszámolták a kommunista pártot, s helyette megalakították a Kommunisták Politikai Szövetségét. A pártból nevelő célú liga lett. A déli államokban minden szervezetét feloszlatták. Megszűntek a párt üzemi lapjai, üzemi sejtjei; törölték a párttagok névsorából azon régi kommunisták nevét, akiknek nem volt meg az amerikai állampolgárságuk. Browder azt vallotta, hogy nincs szükség kommunista pártra mint politikai szervezetre, mert a kétpárt-rendszerben úgysem tud eredményt elérni, legjobb, ha a kommunisták támogatják a legmegfelelőbb demokratapárti jelölteket; az üzemi lapokra és pártsejtekre sincs szükség, mert a CIO mindenben képviseli a dolgozók érdekeit; a kapitalizmus ellen nem kell harcolni, mert az okos kapitalisták belátták, hogy fel kell hagyniuk a kizsákmányolással és együtt kell működniük a munkások szervezeteivel. Ezek az elgondolások logikusan következtek Browder téziséből: „Ha Teheránban megegyeztek a kapitalisták a szocialista ország képviselőjével, akkor az országon belül is megegyezhet a munkásosztály a kapitalistákkal."

Digitized by Google

Browder opportunista, osztályegyüttműködési politikája súlyos károkat okozott. Amikor az 1945-ben megtartott rendkívüli kongresszuson újra megalakult a kommunista párt és Browdert kizárták —, a tagok száma már felére csökkent.

Browder kizárása után megkezdődött a párt újjászervezése. Újból megalakultak az üzemi sejtek, megjelentek az üzemi lapok, visszakerültek a pártba azok, akiket töröltek a névsorból, megkezdték tevékenységüket a leszerelt kommunisták. A párt kezdte kiheverni a browderizmus okozta súlyos veszteségeket. Befolyása a tömegszervezetekben, különösen a szakszervezetekben ismét megerősödött. A szervezett munkások gazdasági harcai olyan nagy méreteket öltöttek, hogy hozzájuk hasonlók még nem voltak addig az amerikai munkásmozgalomban. 1946—1948-ban 8678 sztrájk folyt, s 6 770 000 munkás vett részt bennük. A sztrájkok következtében 150 millió munkanap esett ki a termelésből. Ezekben a harcokban a sztrájkolók mind több engedményt csikartak ki.

HIDEGHÁBORÚ A NÉP ELLEN

Az amerikai monopoltőke és washingtoni kirendeltsége, a Truman-kormány nem nézte ölbe tett kézzel ezeket a fejleményeket. Churchill fultoni beszéde után megindított hidegháborúval egyidejűleg az amerikai kommunistákat is fokozottabban támadták. A Truman-elv és a Marshall-terv megvalósítását hatalmas szovjetellenes propaganda kísérte. El kellett hitetni az amerikai néppel, hogy a háborúban megcsodált és megszeretett szövetségese, a hős szovjet nép, és annak állama, a Szovjetunió — veszedelmes ellenség. Forrestal hadügyminiszter irányításával a burzsoá újságírók minden újság minden számának minden oldalát megtöltötték a külföldi és hazai „ördögi ellenség" állítólagos rémtetteivel. A legképtelenebb történeteket találták ki. A sajtó és rádió közölte az amerikai néppel, hogy a „Vörös Hadsereg megindult, hogy elfoglalja Perzsiát", s „ezután Törökország és Nyugat-Európa következik". Kalifornia partjain „vörös tengeralattjárókat" láttak. „Elkészültek a Vörös Hadsereg tervei Detroit elfoglalására" — jelentette ki egyik tanú egy bírósági tárgyaláson. Ha egy repülőgép lezuhant — az kommunista szabotázs volt. Ha valakit meggyilkoltak — a gyilkosságot „kommunista terrorcselekmény"-ként közölték a lapok. Végül Forrestal beleőrült hazugságaiba: „Jönnek az oroszok!" kiáltással kiugrott az idegszanatórium ablakán és szörnyethalt. A hatalmas propagandagépezet azonban továbbra is szünet nélkül ontotta a legképtelenebb hazugságokat a Szovjetunió ellen és az amerikai kommunisták ellen, akiket „szovjet kémek"-nek, „szovjet ügynökök"-nek nevezett.

Néhány évvel a második világháború után az amerikai monopolistáknak sikerült olyan légkört teremteniük, amelyben megindíthatták a támadást a szakszervezetek, minden haladó mozgalom és minden haladó gondolkodású személy ellen.

Az első lépés a Taft—Hartley-törvény volt, amely béklyóba

Digitized by Google

verte a szakszervezeteket. A törvény értelmében minden szakszervezeti vezetőnek eskü alatt ki kellett jelentenie, hogy nem kommunista, mert az a szakszervezet, amelynek vezetőségében kommunista van, minden törvényes jogát elveszti a munkaadóval szemben. A hisztérikus légkörben a szakszervezetek vezetőinek többsége minden különösebb ellenállás nélkül elfogadta a Taft—Hartley-törvényt, noha annak egyéb rendelkezései is komolyan megnyirbálták a szakszervezetek jogait. A haladó vezetés alatt álló szakszervezeteken kívül egyedül a nagyon is konzervatív vezetés alatt álló szénbányász szakszervezet tiltakozott a törvény ellen 200 000 bányász sztrájkjával.

A Taft—Hartley-törvény megindította a kommunisták és más haladó vezetők üldözését a szakszervezetekben. Megkezdődött a nagytőke támadása a munkásság ellen. Minden gazdasági harcot azzal igyekeztek leszerelni, hogy „hazaárulás szrájkolni" akkor, amikor az országot és az egész „szabad világot" „komoly veszedelem fenyegeti a vörösök részéről". A kongresszusi bizottságok — a szenátusban a hírhedt McCarthy bizottsága, a képviselőházban pedig az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság — a besúgók, a provokátorok, a spiclik, a beépített kémek egész sorát vonultatták fel, s ezek a legképtelenebb rágalmakat szórták a kiszemelt áldozatokra. A televízió, a filmhíradó, a sajtó meg a rádió készséges közreműködésével tízmilliók olvasták, látták, hallották, hogy ez vagy az a tudós, egyetemi professzor, neves író, művész, ügyvéd, szakszervezeti vezető „hazaáruló", „szovjet ügynök", „szovjet kém". Truman elnök elrendelte, hogy a kormány alkalmazásában levő személyek, és a kormány-megrendeléseken dolgozó üzemek dolgozói tegyenek hűségesküt. Ennek az eskünek az a lényege, hogy az esküt tevő nem kommunista, nincs és soha nem is volt semmilyen kapcsolata semmiféle „felforgató" szervezettel. Több mint kétmillió embernek kellett hűségesküt tennie. Sok ezer munkás került az utcára, mert kommunista volt, vagy mert valamikor valamilyen haladó megmozdulást támogatott.

A kommunisták és más haladó erők és szervezetek ellen folyó boszorkányüldözés fokozására feketelistákat kezdtek összeállítani a „felforgató jellegű" szervezetekről. 1948-ban az igazságügyminiszter listáján 160 szervezet neve szerepelt, az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság pedig nem kevesebb mint 608 szervezetet tartott nyilván. Így próbálták terrorizálni e szervezetek tagjait, különösen a külföldi születésűeket, s ezeket egymás után utasították ki az országból.

BÖRTÖNBE VETIK A PÁRT VEZETŐIT

A burzsoázia igyekezett megbénítani a párt tevékenységét, hatásos működését, mégpedig úgy, hogy vezetőiktől akarta megfosztani a pártszervezeteket. 1949-ben elővették az 1940-ben hozott Smith-törvényt, és annak egyik paragrafusa alapján öt évi börtönre ítélték a Központi Bizottság tizenegy tagját, mert — a vád szerint — „összeesküdtek a fennálló rend felforgatásának propa-

Digitized by Google

gálására". Az ország különböző államaiban 131 pártfunkcionáriust tartóztattak le, közülük 28-at a mccarthyzmus által megfertőzött légkörben 3—5 évi börtönre ítéltek.

A mccarthysta hisztéria idején a boszorkányüldözésre emlékeztető hajsza következtében ezrek vesztették el állásukat; kommunista funkcionáriusok és más haladó gondolkodású emberek tucatjával kerültek börtönbe „a kongresszus megvetése" címén, azért, mert nem voltak hajlandók válaszolni a kongresszusi bizottságok provokációs kérdéseire. Egymás után lettek öngyilkossá a magas állásukból elbocsátott személyek.

A koreai agressziós háború alatt még jobban fokozódott a hisztérikus hadjárat a Szovjetunió és a párt ellen. Meghozták a McCarran-törvényt, amely a többi között kötelezővé teszi a kommunista párt tagjai számára, hogy jegyzékbe vétessék magukat. Most már e törvény is lehetővé tette a letartóztatásokat és bebörtönzéseket. Minden kommunista párttagra vonatkoztatták a Smith-törvénynek azt a paragrafusát, amelynek alapján „a felforgatás propagálása" 10 évig terjedő börtönnel büntethető.

Az Egyesült Államok Kommunista Pártja válságának egyik objektív tényezője az volt, hogy a második világháború befejezése óta szüntelenül és elkeseredetten üldözték és gyakorlatilag törvényen kívül helyezték; vezetőit börtönbe vetették, kiutasították az országból; az üzemekben nemcsak a kommunistákat, hanem más haladó gondolkodásúak is feketelistára kerültek. A párt tömegkapcsolatai meggyengültek, a szervezeti hálózat szétszakadozott, a pártmunka megnehezült. 1955-ben a pártnak már csak 25 000 tagja volt.

A párt azonban ebben a hisztérikus légkörben is hallatta szavát, folytatta tevékenységét. A rendszeresen megjelenő két napilapon kívül röplapokkal és brosúrákkal is bátran harcolt a koreai agresszió ellen, a demokrácia eltiprása ellen, a békéért. Nem adta fel legalitását, jóllehet a hatóságok megpróbálták, hogy illegalitásba szorítsák.

A párt mind nehezebbé váló helyzetét még súlyosbították azok a nagy hibák, amelyeket a pártvezetés a hidegháborús időszakban elkövetett. A terror közepette ezek a hibák főként „baloldali" szektás jellegűek voltak.

Az egyik legsúlyosabb hibát a szakszervezeti politikában követte el a párt. A CIO (Congress of Industrial Organizations — Ipari Szervezetek Kongresszusa) szakszervezeti központ vezetői készséggel bekapcsolódtak Washingtonnak a Szovjetunió és a kommunisták elleni hidegháborújába. Kizárták soraikból azt a tizenegy, több mint egymillió tagot számláló szakszervezetet, amelyek szembeszálltak a kormány hidegháborús politikájával, tiltakoztak a Taft—Hartley-törvény ellen és megalkuvás nélkül vezették a dolgozók gazdasági harcait. Az AFL (American Federation of Labor — Amerikai Munkásszövetség), a másik, már addig is az osztályegyüttműködés alapján álló szakszervezeti központ és a CIO kíméletlen hajszát indított a kizárt szakszervezetek, valamint tag-szakszervezeteiknek kommunista és más harcos tagjai ellen. A párt a növek-

Digitized by Google

vő nehézségeket úgy akarta leküzdeni, hogy egy harmadik, baloldali szakszervezeti szövetség létrehozásán fáradozott, ahelyett, hogy a szakszervezeti egység megteremtéséért harcolt volna. Ez a politika egy időre még jobban elszigetelte a szervezett munkásságtól.

A másik, súlyos következményekkel járó hiba az volt, hogy a pártszervezetek védelmére túlzott szervezeti lépéseket tettek; nemcsak a felső- és középkáderek egy részét, de még az alapszervezetek vezetőit is biztonságba helyezték. Ennek következtében a szervezetek egy időre tapasztalt vezetők nélkül maradtak, felépítésüket is meg kellett változtatni, s működésük megbénult.

Az 1955-ös genfi csúcsértekezlet után némileg enyhült a helyzet, s megnyíltak a normálisabb működés lehetőségei. A párt hibáinak és fogyatékosságainak együttes hatása — egyéb válságtényezőkkel együtt — nagyon meggyöngítette ugyan a párt számbeli erejét és tömegkapcsolatait, de erkölcsi ereje nem tört meg. Miközben derekasan küzdött a fasiszta mccarthyzmus és az atomvilágháború fenyegető veszélye ellen — s ezt a küzdelmet szerte a világon dicsérettel illették —, a párt érezte, hogy az amerikai nép érdekében és egyszersmind a munkásmozgalom legjobb hagyományai szerint cselekszik. Ez lelkesítette és erősítette küzdelmében, s ennek köszönhette, hogy egysége szilárd, küzdő szelleme töretlen maradt.

A PÁRTROMBOLÓ REVIZIONISTÁK

Csakhamar azonban még súlyosabb válságba jutott a párt. Ennek az volt az oka, hogy a párton belül tért hódított egy jobboldali, revizionista áramlat.

A párt újabb válságát okozó objektív tényezők között első helyen az amerikai imperializmus hosszan tartó gazdasági erősödésének romboló hatása állt. A monopoltőke ugyanis félt az újabb bérharcoktól, mert ezek hátráltatták volna világpiaci terjeszkedésében, majd a koreai háborús konjunktúra kihasználásában, s ezért a szakszervezetek nyomására kénytelen volt javítani a munkásrétegek gazdasági körülményein. Aránylag könnyű volt béremelést kiharcolni. A dolgozók megnövekedett vásárlóereje folytán a belső piac is szélesedett, s így a fellendülés tartósabb lett. Ez a helyzet fokozott illúziókat keltett a munkásokban. Ezt fejezte ki az az általános felfogás, hogy nem lesznek többé gazdasági válságok, hogy a tömeges munkanélküliség már a múlté, hogy a kapitalizmus automatikusan haladó rendszerré fejlődik, hogy a szocializmus szükségtelen valami. Ezek az illúziók természetesen csökkentették a munkások harci szellemét és megnehezítették a szocialista perspektíva kialakulását. A kommunista párt vezetősége és tagsága sem volt mentes az illúzióktól, különösen azért nem, mert a párt szociális összetétele nem volt kielégítő; túlságosan kevés volt az ipari munkás, a néger, a fiatal, a nő és mert elméleti színvonala is alacsony volt. A kapitalista prosperitáshoz fűződő illúzióknak ezért igen fontos szerepük volt ennek a pártválságnak a kirobbanásában.

Az SZKP XX. kongresszusa után jobboldali csoportok alakul-

Digitized by Google

tak ki John Gates, a „Daily Worker" főszerkesztője körül a Központi Bizottságban és az egyes államok pártszervezeteinek vezetőségében. Gates és társai a legdurvább hangon támadták a Szovjetuniót a „Daily Worker" hasábjain. Gates tézisei a következők voltak: A kommunista párt már idejét múlta, helyette valami „politikai akciószövetséget" vagy új szocialista tömegpártot kell alakítani; a marxizmus—leninizmus baloldali szektás irányzat, helyette „leninizmus nélküli marxizmus"-ra van szükség; elavult minden olyan politika, amely az aktív osztályharcon alapszik, s helyette osztályegyüttműködésre épülő politikát kell folytatni.

A magyarországi ellenforradalom után fokozódtak Gatesék szovjetellenes kirohanásai. A párt nehéz helyzetében nagy károkat okozott a revizionisták likvidátori kampánya. A párt sorait a legmélyebb zűrzavar és pesszimizmus hatotta át. Több ezer harcos tag hagyta el feldúltan és kétségbeesetten a pártot. A taglétszám 10 000 alá esett. Soha még kommunista párt ilyen öngyilkos módon nem szaggatta magát darabokra. Régi párttagok, akik bátran ellenálltak az erőszakos hatósági üldözéseknek, s akiket a XX. kongresszust követő mérgező burzsoá hadjárat sem ingatott meg, elvesztették politikai egyensúlyukat: megtörtek a jobboldali destruktív ideológia offenzívája alatt. A revizionisták likvidátorságának hatására olyan pártintézmények és más baloldali intézmények omlottak össze, amelyeket a McCarthy-terror legsúlyosabb csapásai sem rendítettek meg. Ez a tragikus sors érte a New York-i Jefferson (marxista) Iskolát, amelynek addig egy-egy tanévben 3000 hallgatója volt, a kaliforniai munkásiskolát, a „Daily Peoples World"-öt — a párt kaliforniai napilapját — és az Ifjúmunkás Ligát. Megszűnt a „Daily Worker", a párt New York-i napilapja is, s a „Worker" című hetilap példányszáma rohamosan csökkent. A központi folyóiratok és más létfontosságú intézmények is veszélybe kerültek.

Nemsokára azonban Gates kisebbségbe került a XVI. kongresszuson megválasztott Központi Bizottságban. Ekkor kilépett a pártból, és pár nap múlva már a kapitalista lapokban cikkezett. Gates kilépése után követőinek nagy része otthagyta a pártot, más részük politikai „ülősztrájkot" kezdett: lemondtak funkciójukról, és mert a KB felhatalmazta a Politikai Bizottságot, hogy tegyen szigorú adminisztratív lépéseket a frakciózók ellen, titokban frakcióztak.

A PÁRT ISMÉT TALPRA ÁLL

A párt 1959 decemberében tartotta XVII. kongresszusát, tehát már az Egyesült Államok növekvő gazdasági nehézségei és nemzetközi tekintélyének megrázkódtatása idején. Az 1958-as amerikai gazdasági válság, a munkanélküliek számának csaknem 5 millióra emelkedése, a gyarmati rendszer teljes széthullásának megindult folyamata, valamint a kubai forradalom győzelme következtében foszladozni kezdtek a válságmentes kapitalizmusról szőtt illúziók. Ugyanakkor — különösen Hruscsov elvtárs 1959 szeptemberi amerikai útjával —

Digitized by Google

nagymértékben növekedett a Szovjetunió és a szocialista világrendszer tekintélye, s az Eisenhower—Dulles-i hidegháborús politikával szemben erősödött a két rendszer békés egymás mellett élésének óhaja.

A XVII. kongresszus Gus Hall elvtársat választotta meg főtitkárnak. Az elfogadott határozatok félreérthetetlenül állást foglalnak mindazokban a vitás kérdésekben, melyek a XVI. kongresszus után még mindig akadályozták a párt egységét. A párt ideológiailag újra egységessé vált, ismét eredményesen küzdhetett a felszínre kerülő jobb és „baloldali" opportunista irányzatok ellen, megtisztította sorait, és ismét a tömegek élén harcolt.

A párt hadjáratot kezdett a munkanélküliség súlyos következményeinek enyhítéséért, a segély felemeléséért és időtartamának meghosszabbításáért. Ennek a küzdelemnek egyik fontos eredménye volt, hogy az AFL—CIO vezetői kénytelenek voltak a kérdéssel foglalkozni; az összehívott konferencián 7500 küldött vett részt az ország minden részéből. A párt kezdeményezésére — egyetemek, főiskolák, középiskolák, egyházak, templomok, szakszervezetek képviseletében — 26 000 néger és fehér fiatal tüntetett Washingtonban a néger tanulók integrációjáért. Az atomfegyverek betiltására irányuló tömegmozgalomban is ott vannak a kommunisták. A párt fontos szerepet játszott számos választási harcban (Kalifornia, Ohio, New York, Illinois, Michigan és több más államban) jelentős sztrájkharcokban (az acél-, az automobil-, a húsfeldolgozóipari, a kórházi dolgozókéban stb.), a négerek jogaiért folytatott harcokban, a békemozgalom fejlődésében, s egy év alatt több mint másfélmillió röplapot osztott szét. A párt által rendezett tömeggyűlések száma állandóan növekszik, képviselője mind gyakrabban jelenik meg a rádióban, a televízióban, s szónokai egyre több meghívást kapnak egyetemi hallgatók és tömegszervezetek gyűléseire. Eredményesen folyik az új párttagok toborzása. Újból megkezdődött az ifjúság közötti pártmunka, amely egy ideig teljesen szünetelt, s újra megalakult az ifjúsági szervezet. Újjászervezték a marxista iskolákat is.

A XVII. kongresszus után kielégítően folyt a párt megszilárdulása, javult a pártszervezetek tömegmunkája. A „Worker" már hetenként kétszer jelent meg. Az atomkísérletek elleni mozgalom tömegméreteket öltött. Az egyik tiltakozást 2000 tudós írta alá, és hiába fenyegette meg az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság Pauling Nobel-díjas tudóst, hogy bíróság elé állítják, sem őt, sem az erősödő békemozgalmat nem tudták megtörni.

KENNEDYÉK OFFENZÍVÁJA

Rövid idővel Kennedy hatalomra jutása után Washington hidegháborús politikája újból kiélezte a nemzetközi helyzetet (Kuba, Nyugat-Berlin és Dél-Vietnam stb.). Természetszerűen a szovjetellenes kampány is fokozódott, s megkezdődött a párt elleni hajsza új szakasza. A belső válság leküzdése után a párt újból nehéz helyzetbe került. A monopoltőke elhatározta, hogy most már végleg megsemmisíti a

Digitized by Google

pártot. Ez azonban nem annyira az amerikai imperializmus erejét, mint inkább gyengeségét bizonyítja. Bár az USA ma is a legerősebb kapitalista hatalom, nemcsak nemzetközi helyzete gyengül mindjobban, hanem belső gazdasága is egyre ingatagabb. Így ma már mind nyomasztóbb a belső osztályharc élesedésének perspektívája az amerikai békemozgalom erősödésétől is rettegő fegyvergyártó monopóliumok számára. A monopóliumok urai a Kennedy-kormány segítségével a kommunista pártnak, a mai és jövendő harcok legkövetkezetesebb és legáldozatkészebb vezetőjének megsemmisítésével akarják elhárítani a maguk feje felől ezeket a veszélyeket. A Legfelsőbb Bíróságnak az a döntése, amely alkotmányosnak mondta ki a párt megsemmisítésére irányuló Smith- és McCarran-törvényt, megnyitotta a „törvényes" utat a párt legális tevékenységének megszüntetésére. A párt viszont még ma sem heverte ki teljesen a válságokat, s így nem volt elég ereje arra, hogy eredményesen védekezzék.

Mindkét törvény háború terméke. A Smith-törvényt az 1939—40-es „funny war" — a „furcsa háború", „álháború" — idején, a McCarran-tövényt pedig mindjárt a koreai agressziós háború megkezdése után hozták. A McCarran-törvény annyira nyilvánvalóan alkotmányellenes, hogy Truman elnök meg is vétózta (pedig őt igazán nem lehet a demokratikus gondolkodású politikusok közé sorolni). A hisztérikus mccarthysta légkörben azonban a kongresszus két háza a törvényt jóval több szavazattal fogadta el, mint amennyit az alkotmány megvétózott törvényjavaslat esetén előír.

A McCarran-törvény definíciója szerint a párt „kommunista akciószervezet", részvevője egy „szovjet ellenőrzés alatt álló bűnös nemzetközi összeesküvés"-nek; ennek az „összeesküvés"-nek az a célja, hogy illegális eszközökkel megdöntse az amerikai kormányt és kommunista diktatúrát hozzon létre, amelyet a Szovjetunió irányítana. A törvény elrendeli, hogy a párt és minden egyes tagja köteles jegyzékbe vétetni magát. Az igazságügyminiszter által megszövegezett ürlap kitöltésekor nemcsak a pártfunkcionáriusok és pártlagok nevét, „álnevét", címét kellene megadni, hanem mindazokét, akik az elmúlt két évben bármilyen csekély összeggel is támogatták a pártot. Ezenkívül részletesen be kellene jelenteni a párt bevételeit, kiadásait és a kezében levő nyomdákat, vagy sokszorosító felszereléseket.

A jegyzékbe vétel elmulasztása esetén minden napi késedelemért 5 évi börtön és 10 000 dollár pénzbüntetés jár. Ugyanígy bünteti a törvény azt a kommunistát is, akinek útlevele van és azt használja, sőt azt is, aki útlevelet kér. Kommunista nem dolgozhat olyan helyen, amely bármely kapcsolatban van a kormánnyal, tehát olyan üzemben sem, amely közvetve vagy közvetlenül kormányrendelésre dolgozik. Ha ilyen alkalmazásban van, vagy ha ilyenért folyamodik, a fentiekhez hasonló büntetést kap. Aki viszont eleget tesz a McCarran-törvénynek, és jegyzékbe vétetí magát, az a Smith-törvény értelmében 10 évig terjedő börtönbüntetést kap. A Leg-

Digitized by Google

felsőbb Bíróság helybenhagyott egy alsóbb bírósági ítéletet, amely a Smith-törvény alapján 6 évi börtönbüntetéssel sújtja a vádlottat, csak azért, mert állítólag tagja volt a pártnak.

A párt minden legális lehetőséget kihasznált, hogy megakadályozza a McCarran-törvény végrehajtását. Fellebbezése tizenegy éven át járta a különböző bíróságokat, míg a Kennedy-kormány elérkezettnek látta az időt, hogy döntést erőszakoljon ki. A Legfelsőbb Bíróság elutasította a párt fellebbezését, bár kilenc tagja közül négyen igen éles hangú különvéleményben szögezték le, hogy a McCarran-törvény alkotmányellenes. Öten azonban amellett szavaztak, hogy a törvény jogerős, és a rendelkezéseit a párt köteles megtartani. Ugyanilyen arányban döntött a Legfelsőbb Bíróság a Smith-törvény alkotmányosságát tagadó fellebbezés ügyében is.

Ha a párt és a párttagok jegyzékbe vétetnék magukat, akkor ezzel elismernék a McCarran-törvény definícióját: azt, hogy a kommunizmus „bűnös összeesküvés, amely csalás, árulás, szabotázs, és minden rendelkezésére álló eszköz útján igyekszik erőszakkal megdönteni az Egyesült Államok kormányát". Elismernék, hogy a Szovjetunió beavatkozik az ország belügyeibe, s a párt kémek, ügynökök és felforgatók szervezete. Természetes, hogy a párt sem, de egyetlen kommunista sem írhat alá ilyen gyalázatos, fasiszta rágalmakat.

•

Természetes, hogy a párt vezetősége nem regisztráltatja a pártot, nem adja ki a tagok névsorát. Robert Kennedy igazságügyminiszter 12 pontból álló vádat emelt ezért Gus Hall elvtárs, a párt főtitkára, és Ben Davis elvtárs, a titkárság tagja ellen. Letartóztatják őket, s ügyüket most tárgyalja a bíróság. A törvény értelmében 120 000 dollár pénzbüntetést és 60 évi börtönt róhatnak ki rájuk.

A Központi Bizottság szervező titkárát és a „Worker" főszerkesztőjét hat hónapi börtönre ítélték, mert a vádhatóság előtt nem voltak hajlandók válaszolni a feltett kérdésekre. A pénzügyminiszter félmillió dollár adó befizetését követeli a párttól, holott az Egyesült Államokban minden nem haszonra működő (tehát politikai és társadalmi) szervezet adómentes. Kétségtelen, hogy ezek a támadások újabb nagy megpróbáltatások elé állítják a kommunista pártot.

A Kennedy-kormány arra számított, hogy a fantasztikus büntetésektől való félelem térdre kényszeríti a kommunistákat, és ezzel megvalósul a monopoltőkések régi terve: megsemmisítik a kommunista pártot. Számításai azonban nem váltak be. Az Egyesült Államok Kommunista Pártjában egyetlen olyan párttag sem akadt, aki lajstromba vétette volna magát. Kennedyéknek az a számítása sem vált be, hogy adminisztratív intézkedéseikkel terrorizálni tudják a párttagságot, s nemcsak a pártszervezeteket szorítják teljes passzivitásba, hanem azokat a tömegszervezeteket is, amelyek bátran harcolnak a hidegháború politika, az atomfegyverek és az atombombantások ellen.

A párt a Legfelsőbb Bíróság döntése után az egész országra

Digitized by Google

kiterjedő kampányt kezdett, amelyben a szónokok nemcsak a reakciós törvények ellen, hanem a hidegháborús politika ellen is agitáltak. Gus Hall elvtárs először azokba az államokba látogatott el, melyekben a szélsőjobboldali, reakciós, fasiszta szervezetek a legerősebbnek tartják magukat. S hiába erőlködtek ezek a szervezetek: a kaliforniai egyetem hallgatói meghívták maguk közé Gus Hall elvtársat. A gyűlést fél 2-re hirdették, de a terem már fél 12-kor zsúfolásig megtelt, sőt több száz diák az utcára szorult, s ott várta végig a gyűlést. Az Oregon Egyetem futballpályáján 12 000-en, a szomszéd város egyetemének sportpályáján a zuhogó eső ellenére 3000-en hallgatták meg a párt szónokát. Hall elvtárs ezen a körútján 37 gyűlést tartott, ezenkívül beszélt és vitázott a körútján érintett városok rádiójában és televíziójában is. A hatóságok és a fasiszta jellegű reakciós szervezetek nem tudták megakadályozni a gyűlések megtartását, pedig mindent elkövettek, hogy a párt ne kapjon gyűléstermet, vagy gyűlés tartására alkalmas egyéb helyet. A párt többi vezetői, előadói is — különösen Ben Davis elvtárs — igen sikeres gyűléseket tartanak.

Az amerikai nép lassanként megmozdul. Az utóbbi időben egyre nagyobb méreteket ölt az atomrobbantások, a fegyverkezés elleni mozgalom. Washingtonban a Fehér Ház előtt 5000 főnyi tömeg gyűlt össze az ország minden részéből, s az atomkísérletek ellen tüntetett. Hasonló tüntetés volt New Yorkban is, az ENSZ épülete előtt. Albanyba, New York állam székhelyére a nagy hideg ellenére 3000 főnyi tömeg gyűlt össze az állam minden részéből és hosszú órákon keresztül tüntetett az állami parlament épülete és a kormányzói palota előtt az atom-óvóhelyek körüli korrupció és az atomkísérletek ellen. Helytelen volna azt hinni, hogy ezek a mozgalmak kizárólag a kommunista párt ténykedésének eredményei. Az azonban bizonyos, hogy a kommunisták részvétele nagyban elősegíti a békemozgalom erőteljes fejlődését az ország számos területén.

•

Az Egyesült Államok Kommunista Pártja súlyos válságokon ment át, s az utolsó tíz esztendőben az ország történetében példátlan üldöztetésnek volt kitéve. Ebben a tíz esztendőben a négy esztendeig tartó súlyos belső válság még jobban gyengítette és némely helyen valósággal szétrombolta a pártot. A tíz év nagy részében börtönben ültek a párt vezető káderei, s most újra börtönbe kerülnek. Ez, és Foster, majd Dennis elvtárs halála komoly problémát okozott a vezetésben. De az amerikai imperialistáknak mégsem sikerült megsemmisíteniük a pártot. Az Egyesült Államok Kommunista Pártja él és dolgozik, s ő a hivatott vezetője az amerikai nép mai és jövendő harcainak.

Péter József

Digitized by Google

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Marx: Értéktöbblet-elméletek, II. kötet

Az „Értéktöbblet-elméletek"-et tanulmányozva döbben rá az olvasó igazán arra a hatalmas eszmei forradalomra, amelyet Marx munkássága vitt végbe a politikai gazdaságtanban, s ismeri fel a tudományosság és a pártosság szoros kapcsolatát e tudományágban.

A politikai gazdaságtan Marx megjelenése előtt az angol polgári klasszikus közgadászok tanításaiban érte el fejlődésének legmagasabb fokát. Elméleti rendszerük a marxizmus egyik forrásává vált. Kutatásuk körét azonban osztályhelyzetük fékezte, s műveikben a polgári politikai gazdaságtan elérkezett áthághatatlan korlátaihoz. Polgári alapokon már nem fejlődhetett tovább tudományosan, csak a munkásosztály álláspontján állva lehetett továbbfejleszteni.

A tudományos kutatásnak ezek a polgári osztályhelyzetből fakadó korlátai az angol polgári klasszikus közgazdaságtan legkiemelkedőbb képviselőjénél, Ricardónál jelentkeznek a legtisztábban. Az angol polgári klasszikus közgazdaságtan korábbi képviselőinek kutatási körét (magáét Smithét is) osztályhelyzetükön kívül a tőkés termelési viszonyok fejletlensége is korlátozta. Ricardo viszont az ipari forradalom időszakában működött, amikor a tőkés társadalom osztályviszonyai már a maguk fejlettségében jelentkeztek. Ricardo kora volt a legkedvezőbb időszak a tudományos polgári közgazdasági kutatás számára. A polgári közgazdák már fejlett tőkés viszonyokat vizsgálhattak, ugyanakkor osztályhelyzetük még lehetővé tette, hogy vizsgálódásuk valóban tudományos legyen, mert a harc elsősorban még nem a munkásosztály, hanem a fejlődést gátló földesúri osztály ellen folyt, s ebben a harcban a burzsoáziának érdeke volt a valóság tudományos elemzése. Az „Értéktöbblet-elméletek" II. kötete elsősorban Ricardo nézeteivel foglalkozik. Kívüle különösen Smith és Rodbertus szerepel nagyobb súllyal ebben a kötetben, az ő nézeteik elemzése azonban általában alá van rendelve a ricardói gondolat tárgyalásának, s jórészt a ricardói nézetekkel való párhuzam célját szolgálja. Marx Ricardo nézetein mutatja meg, meddig mehet el tudományos kutatásaiban a polgárság (amely akkor még haladó volt,) s hol vannak vizsgálódásainak áthághatatlan osztálykorlátai.

Digitized by Google

Marx az értéktöbblet-elméletet tekinti a politikai gazdaságtan sarkkövének, benne látja a mértékét annak, hogy az egyes polgári közgazdák nézetei mennyire tudományosak. Ricardo közgazdasági nézeteit elemezve értéktöbblet-elméletének szenteli a fő figyelmet, s elméleti rendszerének más hiányosságait is jórészt ennek hiányosságaiból vezeti le.

Az értéktöbblet kérdésében Marx Ricardo nagy érdemének tekinti, hogy ábrázolásában, a „munka értéke kisebb, mint a termék értéke, amelyet létrehoz. A termék értéke ezért nagyobb, mint a munka értéke, amely azt termeli, vagyis a bér értéke. A termék értékének a bér *feletti* többlete egyenlő az értéktöbblettel." (377. old.) Ricardónál tehát az értéktöbblet: a munka által létrehozott érték ellenérték nélkül elsajátított része. Az értéktöbbletnek ilyen ábrázolása szükségszerűen következik a földesurak elleni ideológiai fegyverként felhasznált munkaérték-elméletből. Ricardo ezzel „az osztályok gazdasági ellentétét... felfedi és kimondja." (149. old.) Ezért többen (pl. az amerikai Carey) elítélik Ricardót, mint a kommunizmus atyját.

Ricardo azonban az értéktöbblet forrásának kérdését illetően be is éri az idézett megállapítással. A polgárságnak még haladó korában sem állt érdekében, hogy az értéktöbblet titkát feszegesse, s osztályhelyzetének megfelelően Ricardo sem vizsgálja sehol az értéktöbblet termelésének folyamatát. Nem tudja két részre osztani a munkás munkanapját, s nem tudja megmutatni, hogyan kényszeríti a tőke a munkást arra, hogy túlmunkát végezzen. Márpedig amilyen „fontos volt az értéket munkára, éppannyira a többletértéket többletmunkára, feloldani, mégpedig kifejezett szavakkal". (377. old.) Ricardo ezért nem is ismeri fel a tőkének azt a törekvését, hogy a szükséges munkaidőt megrövidítse és a túlmunkaidőt megnyújtsa. Az *össz-munkanap* nagyságát ezért tévesen *rögzítettnek* előfeltételezi s hiányzik nála a normál-munkanap meghatározásáért folyó egész harc ábrázolása.

Az értéktöbblet ilyen korlátozott kifejezése mellett Ricardo számára az értéktöbblet természete sem volt világos. „Ha egy *adott* nagyságot veszünk és két részre osztjuk, akkor világos, hogy az egyik rész csak akkor növekedhet, ha a másik csökken és vice versa". (379. old.) Ricardo tehát csak a munkás létfenntartási eszközeit termelő munka növekvő vagy csökkenő termelékenységével magyarázza az értéktöbblet növekedését vagy csökkenését. „Ricardónál tehát csak annak a kifejezése található meg, amit én *relatív értéktöbbletnek* neveztem — írja Marx — ... Ricardo a relatív értéktöbbletet egészében helyesen fejti ki." (384. old.) Az abszolút értéktöbbletet azonban nem vizsgálja. Nem ismeri fel, miként növeli a tőkés az értéktöbbletet a munkanap meghosszabításával (illetve a munkaintenzitás növelésével). „... növekvő nagyságok esetében — hangoztatja Marx — ... mindkét rész növekedhet..." (379. old.) „És a munkanap ilyen növekvő nagyság (ameddig kinem harcoltak egy normál munkanapot)" (u. o.) Azaz: ha elvetjük az adott munkanap fal-

Digitized by Google

tételezését, akkor adott nagyságú, sőt növekvő munkabér mellett is növekedhet az értéktöbblet-ráta

Nem vizsgálva meg az értéktöbblet termelésének folyamatát, „Ricardo sehol sem vizsgálja az *értéktöbbletet* elkülönítve és elválasztva különös formáitól — profittól (kamattól) és járadéktól." (346. old.) Ezért nem ismer fel olyan alapvető fontosságú dolgot, mint a tőke szerves összetétele. A tőkét csak a forgalmi folyamat szempontjából osztályozza: álló és forgótőkére osztja. Mindebből az következik, hogy nem érti meg az értéknek termelési árrá való átalakulását. Már a kiindulásnál feltételez egy általános profitrátát, s nem vizsgálja meg, mennyiben egyeztethető egyáltalán össze ennek létezése azzal, hogy az értéket a munkaidő határozza meg. Ezért „helyenként beleesik a vulgáris nézetbe, hogy a profit puszta megtetézés az áru értékén felül..." (399. old.) Az értéket a termelési árral azonosítva, Ricardo támadási felületet ad a munkaérték-elmélet ellenfeleinek, s Malthus hatására kénytelen elismerni, hogy a munkabér változása — bár csak alárendelt jelentőségben — befolyásolja az érték nagyságát, holott a valóságban a munkabér változásának csak a termelési árra van hatása. Ennek a problémának a tisztázatlansága volt az egyik oka annak, hogy Ricardo halála után tanítványai nem tudták kivédeni a ricardói munkaérték-elmélet ellenfeleinek támadásait, s teljesen vulgarizálták mesterük tudományos értékelméletét, mintegy kifejezve ezzel azt, hogy az értékelmélet a polgárság osztályálláspontján állva nem fejlődhet tovább tudományos alapokon.

Az értéktöbblet problémájának tökéletlen kifejtéséből következik Ricardo téves járadék-elmélete is. Nála a járadék csak különbözeti járadékként szerepel. Az értéket azonosítva a termelési árral, Ricardo tagadja az abszolút földjáradék létét. „Nem szabad *abszolút földjáradéknak* léteznie, hanem csak *különbözeti földjáradéknak*. Mert az abszolútat elismerni, annak elismerését jelentené, hogy *ugyanaz a munkamennyiség... különböző értékeket* hoz létre, aszerint, hogy milyen elemben, illetve milyen anyagot dolgoz fel. Ha azonban elismerjük az *érték* ilyen különbözőségét... akkor elismerjük, hogy *nem a munkaidő, határozza meg az az értéket*, hanem valami tőle különnemű... Az *érték* fenntartása..., tehát az *abszolút földjáradék tagadását* kívánja meg." (112—113. old.)

Az értéktöbblet problémáinak tisztázatlansága az alapja annak is, hogy Ricardo a profitráta csökkenésének okáról téves törvényt állított fel. A profitráta csökkenésének törvénye a ricardói rendszernek egyik legfontosabb része. A profitráta csökkenő tendenciájában ő a tőkefelhalmozódásnak és ezzel a gazdasági fejlődésnek lelassulását előidéző tényezőt lát. Ricardo szerint azonban az értéktöbblet-ráta nagyságát csak a munkabér változása érinti, az értéktöbblet-ráta pedig azonos a profitrátával; a profitráta tehát szerinte azért csökken, mert nő azoknak a létfenntartási eszközöknek az értéke, amelyekre a munkabért fordították. Az élelmiszerárak emelkedését azután a mezőgazdaság csökkenő termékenységével magyarázza. Ricardo még tévesen kifejtett tételeiből

Digitized by Google

is a földesurak ellen kovácsol elméleti érvet. Rámutat arra, hogy a gazdasági fejlődésnek a profitráta csökkenése folytán bekövetkező lassulásából a földesurak húznak hasznot, a „profit folytonos esése... összekapcsolódik a földjáradék rátájának folytonos emelkedésével". (410. old.) A földesúri érdekek tehát ellentétesek a társadalmi haladással, vagyis a Ricardo korában még a társadalmi haladás irányába eső burzsoá érdekekkel.

A ricardói felhalmozás-elmélet hiányosságai is jórészt az értéktöbblet-elmélet tökéletlen kifejtéséből fakadtak; ezért tárgyalja őket Marx az „Értéktöbblet-elméletek"-ben. Minthogy Ricardo nem ismerte a tőke szerves összetételét, azt sem tudta helyesen magyarázni, hogy pl. a tőkés felhalmozás hogyan hat a munkásosztály helyzetére. „Eredetileg abból az előfeltételezésből indult ki, hogy a tőke minden felhalmozása egyenlő a változó tőke gyarapításával, a munka iránti kereslet ezért közvetlenül növekszik — ugyanabban az arányban, ahogy a tőke felhalmozódik". (526—527. old.) Az általános túltermelési válságok létét is végső soron az értéktöbblet kérdésének tisztázatlansága folytán tagadja. „... a tőkés termelés egész törekvése az — írja Marx —, hogy lehetőleg sok többletmunkát kaparintson meg... A tőkés termelés lényegében benne rejlik tehát a piac korlátjára való tekintet nélküli termelés." (487. old.) Ricardo viszont — a kizsákmányolás tényétől elvonatkoztatva — azzal tagadja az általános túltermelési válságok lehetőségét, hogy „a szükségleteknek, amelyeket árukkal elégítenek ki, nincs határuk és mindezen szükségletek nincsenek kielégítve egyidejűleg". (473. old.) „A termelés korlátja — hangsúlyozza Ricardóval szemben Marx — a tőkések profitja, semmiképp sem a termelők szükséglete." (493. old.) „... a termelők tömege korlátozva marad a szükségletek átlagos mértékére és a tőkés termelés adottsága szerint korlátozva is kell maradnia." (499. old.)

Marx „Értéktöbblet-elméletek" c. műve nemcsak tudománytörténetileg jelentős, hanem ma is aktuális munka. Időszerűvé teszi egyrészt az, hogy Marx a polgári nézetek bírálata során számos alapvető politikai gazdasagtani kérdést helyez új megvilágításba, így az egy iparágon belüli és a különböző iparágak közötti verseny, a termelési ár, az abszolút és különbözeti járadék, az újratermelés, a tőke felhalmozás, és az általános túltermelési válság kérdését. Zseniális előrelátásról tesz tanúbizonyságot például az a megjegyzése, amely óv attól, hogy a mezőgazdasági és az ipari tőke szerves összetételében mutatkozó különbségeket abszolutizáljuk. „... a polgári termelési módnak sajátja, hogy az ipart gyorsabban fejleszti, mint a mezőgazdaságot. Ez egyébként *történelmi* különbség, amely elenyészhet." (78—79. old.) „... az ipar egy bizonyos csúcspontján az aránytalanságnak csökkennie kell, azaz a mezőgazdaság termelékenységének relatíve gyorsabban kell gyarapodnia, mit az iparénak." (93. old.)

Másrészt a polgári klasszikusok és a korai vulgáris közgazdák helytelen nézeteit bíráló marxi tételek egy része a modern pol-

Digitized by Google

gári közgazdaságtanra is vonatkozik. Marx ugyan nem vitatkozhatott a modern polgári közgazdaságtannal, de a modern polgári közgazdák sok olyan régi nézetet újítottak fel, mint új tételt, amelyeket Marx kora vulgáris közgazdászaival kapcsolatban már megcáfolt. A modern polgári közgazdaságtan az osztályharc éleződése következtében a polgári klasszikus közgazdák tudományos nézeteivel gyökeresen szakítva az osztályviszonyok leplezésére, a kapitalizmus apológiájára törekszik. Bírálata a marxi politikai gazdaságtannak igen fontos feladata és ehhez sok segítséget adnak Marx művei, különösen az „Értéktöbblet-elméletek". Ebből a szempontból érdemes néhány kiragadott példán megmutatni az „Értéktöbblet-elméletek" II. kötetének időszerűségét.

A modern polgári közgazdaságtan, fejlődésére is teljesen érvényesek Marxnak ezek a sorai: „A válságok szabályszerű ismétlődése a sayi stb. zöldséget valójában szólamgyűjteménnyé süllyesztette, amelyet már csak a virágzási időkben használnak, de a válságidőkben sutba dobnak." (467. old.) Valóban, éppen az 1929—33-as nagy gazdasági válság volt az, amely a modern polgári közgazdaságtanban végleg kihúzta a talajt a Say-féle dogma alól. Az úgynevezett „Keynes-i forradalom" éppen annak a Say-féle dogmának a bírálatából állott, amelyet Marx már sokkal korábban és tudományos alapokon bírált meg. A Keynes-i fordulat egyébként egyáltalán nem jelenti azt, mintha Keynes tudományosabb alapokra helyezte volna a polgári közgazdaságtant. Csupán néhány, a kapitalizmus általános válságának viszonyai között a polgárság számára tarthatatlanná vált feltevést vetett el, az osztályviszonyokat azonban hasonló elméleti eszközökkel leplezte, mint az előtte működő, általa bírált közgazdák. Az osztályviszonyok hamis ábrázolása folytán a tőkés gazdaság súlyos bajait hamis okokra vezette vissza. Éppen azért azt tartotta, hogy ezeket orvosolni lehet a tőkés gazdasági rendszer keretein belül is.

Malthussal szemben Marx megállapítja: „Malthus egyetlen érdeme, a polgári gazdaságtan nyomorult harmóniahirdetővel szemben, éppen a disszharmóniák hangsúlyozott kiemelése..." (103. old.) A mai olvasó számára önként kínálkozik a párhuzam. A modern polgári közgazdaságtanban a századfordulón, sőt egészen a nagy gazdasági válságig uralkodó harmónia-elmélettel szemben elsősorban Keynes hangsúlyozza a diszharmóniát. Nem véletlen, hogy Keynes éppen Malthust tekinti legfőbb előfutárának.

Marx Ricardót bírálva elveti azt a hamis feltételezést — amely pedig Keynes felléptéig sarkalatos dogmája volt a modern polgári közgazdaságtannak is —, hogy „minden országban bármekkora mennyiségű tőkét termelő módon lehet alkalmazni." (460. old.) Az 1929—33-as nagy gazdasági válságnak kellett bekövetkeznie ahhoz, hogy a polgári közgazdaságtan rádöbbenjen ennek a feltételezésnek hamis voltára.

A Keynes-i elmélet dinamizálói Hicks nyomán bevezetik az ún. autonóm beruházás fogalmát;

Digitized by Google

olyan beruházást értenek ezen, amelynek nyereséges voltát a növekedési tényezők (a többi között a technika fejlődése) teszik lehetővé. Marx is utalt arra, hogy „a termelőerők fejlődésével a termelési területek is állandóan szaporodnak, tehát olyan tőkebefektetések nyílnak meg, amelyek korábban nem is léteztek." (504. old.) Ezeket a beruházásokat azonban Marx nem tekinti autonómnak, azaz a gazdasági rendszertől függetlennek, hanem rámutat arra, hogy a tőkeakkumuláció során a technikai haladás szorosan együttjár a tőkék mennyiségi növelésével: „... a tőke puszta mennyiségi gyarapítása egyszersmind magába zárja, hogy termelőereje gyarapszik. Ha mennyiségi gyarapodása a termelőerő fejlődésének következménye, ez megint, megfordítva egy bővebb, bővített tőkés alapzat előfeltételezésén fejlődik ki." (487. old.) Marx sorai egyúttal a metafizikus szemléletű határtermelékenységi elméletnek is bírálatát adják. Ez az elmélet megengedhetetlen módon elválasztja egymástól a tőkefelhalmozódás két összetartozó mozzanatát, a tőke mennyiségi növekedését és a technikai haladást, s így eljut ahhoz a hamis elképzeléshez, hogy a tőke mennyiségi növekedése során a hozam növekedési ütemének előbb-utóbb csökkennie kell.

Az „Értéktöbblet-elméletek" II. kötetében több olyan útmutatást találunk, amelyek hozzásegítenek ahhoz, hogy a mai polgári növekedési elméletek alapvető kérdéseit illetően helyesen foglaljunk állást. Marx megvizsgálta a lakosság növekedésének és a gazdasági élet fejlődésének kapcsolatát. A modern polgári növekedési elméletek a technikai fejlődés mellett a lakosság számának a növekedését is a gazdasági fejlődés egyik fő tényezőjének tekintik. Marx rámutat arra, hogy a gazdasági növekedés feltételezi a lakosság számbeli növekedését, „*a népesség gyarapodása* a felhalmozásnak, mint folytonos folyamatnak alapzataként jelenik meg" (446—447. old.); hangsúlyozza azonban, hogy a népesség számbeli növekedése az értéktöbblet termelésnek alárendelve jelent csak dinamikus elemet.

Már Marxnál is megtalálható a modern polgári újratermelési illetve növekedési elmélet nagy vívmányának tekintett akcelerátor gondolat racionális magva. Ez a felfogás többek között a gépek iránti kereslet és a velük készített fogyasztási cikkek iránti kereslet között keres mennyiségi összefüggést, hangsúlyozva, hogy akkor lehet azonos keretek között fenntartani a gépek gyártását, ha folyton emelkedik az általuk készített termékek kereslete, s hogy a gépek gyártása bővüljön, ahhoz egyre nagyobb ütemben kell növekednie az általuk készített termékek keresletének. S hallgassuk meg ezzel kapcsolatban Marxot: „Hogy ez a tőke (ti. a gépgyártásban alkalmazott tőke) működésben maradjon és pusztán folyton újratermelje magát évente, szükséges az ezeket a gépeket használó gyártásnak új, folytonos bővülése. (Még inkább, hogyha ő maga is felhalmoz.) Itt tehát *még ha ezen a termelési területen a befektetett tőkét csak újratermelik is,* állandó felhalmozás szükséges a többi termelési területen." (449. old.)

Digitized by Google

Ugyanakkor Marx, a mai polgári közgazdászokkal ellentétben, ismerte az akcelátor hatás korlátait is, azt, hogy a felhalmozásnak a többi területen milyen, a tőkés termelési viszonyokból fakadó szükségszerű korlátai vannak.

Azt is tudta Marx, hogy a termelési tényezők kölcsönösen helyettesíthetik egymást, s a tőkés munkaigényes vagy munkát megtakarító termelési eljárást alkalmaz aszerint, hogy a munkabér alacsony-e, vagy magas. A modern polgári közgazdaságtan a termelési függvényben fejezi ki a termelési tényezők kölcsönös helyettesíthetőségét. Eközben egyes képviselői bírálják Marxot, elavultnak jelentik ki tanításait, mert — mint mondják — nem számolt azzal, hogy a termelési tényezők árának változásával a vállalkozó a termelés során különbözőképpen csoportosíthatja a termelési tényezőket. Cáfolatként hallgassuk meg magát Marxot: „Ha a bér alacsony, akkor a munka iránti kereslet nagy, mert akkor hasznothajtó az alkalmazó számára sok munkást alkalmazni és ugyanazzal a forgótőkével *többet* alkalmazhat. Ha a bér magas, akkor a gyáros a lehető legkevesebb munkást tart és igyekszik mindent gépi berendezéssel végezni" (546—47. old.) A modern polgári közgazdaságtanban azonban a termelési függvényben csak a munka és a gép közötti kölcsönös helyettesíthetőséget domborítja ki, figyelmen kívül hagyva a fejlődés tendenciáját; Marx viszont — ezzel a helytelen állásponttal ellentétben — hangsúlyozza, hogy „ a tőke felhalmozásával változás áll be szerves összetételében és állandó része gyorsabb haladvány szerint nő, mint a változó" (527. old.), azaz a fejlődésnek az a tendenciája, hogy a munkát egyre nagyobb mértékben helyettesítik géppel.

Marx a polgári egyensúlyi elmélet hamis eljárását is leleplezi, amikor rámutat arra, miért beszél Say bérmunka helyett szolgálatokról: „... oly szó ez, — írja — amelyben a bérmunkának és használatának sajátos meghatározottságát — tudniillik, hogy megnagyobbítja az áruk értékét, amelyekre kicserélik, értéktöbbletet hoz létre — megint elhanyagolják és ezáltal a sajátos viszonyt is, ami által pénz és áru tőkévé változnak. *„Szolgálat"* a munka, ha pusztán *használati értékként* fogják fel. . ." (468. old.)

Az „Értéktöbblet-elméletek" II. kötete Ricardo marginális szemléletét bírálva, elméleti alapot ad a modern polgári közgazdaságtan marginális szemléletének bírálatához is. Marx Ricardóval vitázva érdekes módon foglal állást abban a kérdésben, hogy hol van a mezőgazdasági tőkebefektetések rentabilitásának a határa. Ricardo azt állítja, hogy a bérlő addig fektet be a földbe pótlólagos tőkét, amíg az utolsó tőkebefektetés a költségek megtérülésén felül már csak átlagprofitot tartalmaz; szerinte ez az utolsó tőkebefektetés szabályozza a mezőgazdasági termékek társadalmi értékét. Marx rámutat arra, hogy a bérlő még messzebb is elmehet a pótlólagos tőkebefektetésben, s „a terméknek a szokásos profitot sem kell hoznia, még a tőkés termelésben sem. Csak annyival kell többet hoznia a szokásos kamatrátán felül, amennyi megéri a fáradságot

Digitized by Google

és a kockázatot a bérlőnek, hogy előnyben részesítse tartalék tőkéjének ipari alkalmazását, ennek a tőkének «pénzbeli» alkalmazásával szemben." (305. old.) „... még az átlagos profit *alatt* is még mindig előnyösebb befektetnie a bérletén, mint ha *kikölcsönzi*, tehát pusztán kamatot és nem profitot húz." (366. old.) Valamivel a kamatláb felett van tehát a termelésbe történő tőkebefektetés határa (utóbb Marx már általában ipari befektetésről beszél). Ricardóval szemben azonban Marx hangsúlyozza, hogy ezek a határon lévő tőkebefektetések — és ez vonatkozik a modern polgári közgadaságtan határelemzésére is — nem határozzák meg a társadalmi értéket. „A valóságos kérdés ez: Ezeknek a földeknek, ill. ezeknek a tőkéknek a termékei szabályozzák a piaci értéket? Vagy pedig termékeiket nem inkább értékük *alatt* kell eladniok, mert pótlólagos kínálatuk csak ezen a nélkülük szabályozott piaci értéken adható el, *felette* nem?" (366. old.) És így válaszol: „... ezen utolsó tőkeadagnak földön való befektetését *piaci ár* szabályozta, amely ettől a befektetéstől független, amely létezett, mielőtt az végbement volna..." (305. old.) Más feltételek szabják tehát meg a rentábilis tőkebefektetés határát, s megint mások a társadalmi értéket. Ezt az álláspontját Marx a bányákkal kapcsolatban is megismétli: „Annak a körülménynek azonban, hogy meghatározott termelékenységi fokú föld, vagy bánya *adott piaci ár* mellett kiaknázható-e, nyilvánvalóan semmi köze nincs ahhoz, nem azonos azzal, hogy ezen bányák termékének költségára szabályozza a piaci árat." (310. old.)

A modern polgári közgazdaságtan határelemzésének bírálatát más oldalról is megtalálhatjuk az „Értéktöbblet-elméletek" II. kötetében. A modern polgári közgazdaságtan szerint a vállalkozó addig alkalmaz munkást, amíg a termelésbe utoljára beállított munkás csupán munkabérrel növeli az összhozamot. S ebből azt a következtetést vonják le, hogy a munka eleve csak munkabérnyi értéket képes létrehozni, a kamatot viszont a tőke maga hozza létre. Marx hozzásegít ahhoz, hogy a határtermelékenységi elméletet a munkaérték-elmélet alapján megcáfoljuk, amikor az „Értéktöbblet-elméletek" II. kötetében annak a munkásnak a példájára hivatkozik, aki a föld megművelésével csak munkabérnyi értéket termel. „... van olyan föld — írja, — amelynek művelése legfeljebb arra elég, hogy a munkabért megfizesse, mert bár itt a munkás egész munkanapján önmagának dolgozik, munkaideje a társadalmilag *szükséges* munkaidő felett áll. Munkája annyira nem-termelékeny — *ennek* a munkaágnak uralkodó termelékenységéhez viszonyítva — hogy bár az ember 12 órát dolgozik magának, alig (ér el) annyi terméket, mint a kedvezőbb termelési feltételek között dolgozó munkás 8 óra alatt." (26. old.) Marx rámutat tehát arra, hogy ha a munkás normál munkanapja alatt csak munkabérnyi értéket termelt, akkor munkáját a társadalmi értéket szabályozó feltételeknél rosszabb körülmények között fejtette ki, s ilyenkor az egyéni érték a társadalmi érték felett áll. Marxnak Ricardóval folytatott

Digitized by Google

előbb említett vitájából kiderül, hogy ugyanígy van a rentabilitás határán történő olyan tőkebefektetéssel is, amely a termelési költségek felett csak a kamattal növeli az összhozamot: a munkának csak a társadalmi értéket szabályozónál alacsonyabb termelékenységét tudja biztosítani, s az egyéni érték akkor is a társadalmi érték felett áll. Nem a tőke produktivitása hozza tehát létre a rentabilitás határán a kamatnyi értéknövekedést, hanem a munka átlagosnál alacsonyabb termelékenysége folytán csak kamatnyi értéktöbbletet képes termelni. A „tőke termelékenységén" Marx csupán a tőke által gyakorolt, *„a többletmunkára való kényszert"* (377. old.) érti.

Ismertetésünkben korántsem törekedhettünk arra, hogy kimerítően tárgyaljuk az „Értéktöbblet-elméletek" II. kötetének gazdag tartalmát; főleg időszerűségére kívántunk néhány példával utalni. Egy zseniális gondolkodó nagy műve ez a könyv, amely csaknem egy évszázaddal ezelőtt íródott ugyan, de a mának is szól. Ma is meríthetnek belőle a közgazdaságtudomány legkülönbözőbb területeinek kutatói, s ha a közgazdasági kérdések iránt érdeklődő olvasó fejlődésének egyes állomásain újra meg újra elolvassa Marx műveit, köztük az „Értéktöbblet-elméletek"-et is, minden alkalommal újabb és újabb ismeretek gazdag tárházát fedezheti fel bennük.

Mátyás Antal

Digitized by Google

JEGYZETEK KÖNYVEKRŐL

Ernest Fabian:

ÖSSZEESKÜVÉS A SPANYOL KÖZTÁRSASÁG ELLEN (1936—1939)

Kossuth Könyvkiadó

Történelmi és politikai tanulságok könyve — talán ezzel jellemezhetnénk legjobban E. Fabian történelmi áttekintését. A történelem huszonötéves távlatából visszatekintve a szerző valóban nem téved, amikor bevezetőjében megállapítja, hogy a spanyol polgárháború a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után az európai munkásmozgalom egyik legfontosabb eseménye volt. Hozzátehetnénk azt, hogy egyben kezdete volt annak a történelmi fordulópontnak, amelyen a világ erőviszonyai a nemzetközi proletariátus, a munkásmozgalom javára kezdett átbillenni.

A nemzetközi reakció és az imperialista erők teljesen tisztában voltak azzal, hogy Spanyolország belső fejlődése az európai politika egyik kulcs-problémája számukra. És amikor 1936 februárjában a spanyol baloldal döntő választási győzelme baloldali polgári népfrontkormányt juttatott uralomra, egy pillanatra sem volt kétséges többé, hogy a már régóta készülő spanyol köztársaság ellen irányuló fasiszta lázadást nemcsak Németország és Olaszország, hanem a nyugati imperialista hatalmak is támogatni fogják. Nemcsak a spanyol iparba befektetett külföldi tőke érdekei kívánták meg ezt, hanem a fasizmus és a nyugati tőkés országok általános politikai céljai is. Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok természetesen nem támogathatta nyíltan a fasiszta lázadást; ehhez néptömegeik túlságosan rokonszenveztek a fiatal spanyol köztársasággal. E. Fabian könyvének egyik legnagyobb érdeme, hogy világosan megmutatja azokat a diplomáciai eszközöket, amelyeket a fasiszták és az imperialisták akkor felhasználtak, hogy elérjék céljukat, a spanyol köztársaság leverését.

Az elmúlt huszonöt év alatt napvilágra kerültek olyan dokumentumok, amelyek kertelést és ellentmondást nem tűrően bizonyítják be ennek a nemzetközi méretű összeesküvésnek a létét és indítékait, s egyben feltárják: milyen eszközöket és módszereket, milyen taktikát és stratégiát alkalmazott a nemzetközi reakció nemcsak a spanyol, hanem az egész nemzetközi munkásmozgalom elleni harcában. Világosan (bár az előbbiekhez képest kevésbé dokumentálva) bizonyítja be a szerző, hogy a jobboldali szociáldemokrácia cselekedeteit az antikommunizmus, nem pedig a munkásosztály érdekeinek védelme vezette. Fabian bőséges bizonyító-anyagot használ fel. Könyvének a történelmileg is legizgalmasabb részei éppen azok, amelyek azt bizonyítják be — eddig kevéssé ismert, közvetlen diplomáciai jelentések alapján —, hogy a „be nem avatkozás" politikusai nyíltan vagy burkoltan együttműködtek a fasiszta támadókkal, Francóval, Hitlerrel és Mussolinivel, s a nemzetközi proletariátus és a munkásmozgalom megfojtására irányuló törekvésük azonos is volt ezekével.

A szerző emellett — bár csak vázlatosan — a spanyol nép hősi erőfeszítéseit támogató nemzetközi munkásösszefogás erejét is meg tudja mutatni, s ezzel átfogó képet ad a világ erőviszonyainak e fontos fordulópontjáról. Legfőbb érdeme mégis az, hogy a spanyol nép szabadságharca ellen irányuló nemzetközi összeesküvés történelmi ábrázolásán túl, ma is aktuális, ma is hasznosan tanulmányozható „tankönyvet" ad olvasói kezébe a fasizmusnak és az imperializmusnak

Digitized by Google

azokról a módszerekről, amelyek — az elmúlt huszonöt év politikai változásai, a világ erőviszonyainak eltolódása ellenére — sok mindenben még mindig úgy érvényesek, mint huszonöt évvel ezelőtt voltak.

Ernest Fabian könyve a Kossuth Könyvkiadó és a bratislavai Szlovákiai Politikai Könyvkiadó közös gondozásában jelent meg. Kár, hogy a fordítás — Tóth Tibor egyébként gondos munkája — helyenként nem magyaros, sajtóhibák is találhatók a kötetben és egyes tulajdonnevek (főleg a spanyolok) hibásan hagyták el a sajtót.

A. L.

Wilfred Burchett:

AKIK AZ EGET OSTROMOLJÁK

Kossuth Könyvkiadó

Ausztráliai újságíró könyve ez a Szovjetunióról, s nyilván a nyugati olvasók számára készült. Mégis, minden fejezete érdekes számunkra is, nemcsak az író eleven stílusa, jó látásmódja miatt, hanem főleg azért, mert Burchett nem „fedezi fel" újra a Szovjetuniót, hanem arról tudósít, ami új a Szovjetunióban.

Útleírás a könyv, s Szovjetunió bőven nyújt anyagot változatos útirajzhoz. A szerző a rohamosan fejlődésnek induló Kelet-Szibériából („a második Amerikából") indul ki, ezzel is jelzi, hogy főleg azokkal a területekkel foglalkozik, amelyeket most tárnak fel, vagy amelyekről eddig aránylag kevés szó esett. Leírja, hogyan lett a farkasjárta asztyeppe traktorjárta szűzföldé, s miként fedezett fel óriási érclelőhelyet egy pilóta azzal, hogy e vidék felett megbolondult az irányjelző műszere. Leírja az „egzotikus" Üzbegisztánt, majd merész fordulattal néhányezer kilométeres ugrást tesz, s felutazik a Skandináviával szomszédos Kola félszigetre, a nercbundák forrásvidékére.

Útirajz tehát ez, de nemcsak a szokásos értelemben: útleírás a szovjet társadalomról is, utazás az emberek gondolatvilágában. S bármily színes és tartalmas a könyv első fele, mégis e második az izgalmasabb. Őszinte, nem kerüli meg a problémákat, s összefoglalja azt a folyamatot, amely a kommunista társadalom kialakulását jelzi.

Burchet ismertet például egy vitát, amely szovjet újságok hasábjain zajlott le fiatalok között: lesz-e a jövő társadalmában létjogosultsága a költészetnek, vagy teljesen a technika veszi át az uralmat az elmékben? E vitában a költészet hívei maradtak felül, s ez is azt mutatja, hogy a kommunista társadalom építői nem akarják egyoldalúvá, sivárrá tenni életüket, hanem az automatizálást is, a rakéta technikát is, s a modern kor minden anyagi forrását arra akarják felhasználni, hogy szépséggel, művészettel mind változatosabb tartalommal töltsék meg az életet. Ez a vita egy kicsit persze még a jövő zenéjét szólaltatja meg, ír azonban a szerző korunk problémáiról is. Nem titkolja, hogy a háború után a Szovjetunióban nem az volt a gond, hogyan szolgálják ki a vevőt, hanem hogy egyáltalán adjanak neki valamit. Ma azonban már arról vitáznak, miként lehet kulturáltabbá tenni a kiszolgálást az áruházakban és a vendéglőkben. Vélemények ütköznek össze a legkülönbözőbb területeken; meg kell például győzni aggodalmuk alaptalanságáról azokat, akik a bentlakásos iskoláktól a bensőséges családi életet, a család együttmaradását féltik.

Mindez — a „mosolygós kiszolgálást" mozgalom is, az automatizálás mind szélesebb bevezetése is — éppúgy a mai Szovjetunióhoz tartozik, s egy igazán jó utirajznak éppen úgy része, mint mondjuk a Kara Kum sivatag vagy a szibériai tajga. Burchett idézi az 1960-ban Moszkvában lezajlott automatizálási kongresszus egyik angol részvevő-

Digitized by Google

jének szavait: „Mindabból, ami itt végbement, világosan kitűnik, hogy a Kelet és a Nyugat közti versenyt az dönti el, melyik fél állítja szolgálatába elsőnek az automatizálást. S ahogy az oroszok nekilátnak, úgy fest, mintha a kommunizmus az automatizálásért lenne, az automatizálás pedig a kommunizmusért."

Burchett utazása sokoldalú, gazdag, s összefoglalja egy nagy ország hatalmas arányú fejlődésének jeleit, amelyek több vonatkozásban az egész emberi társadalom szempontjából is tanulságosak. A könyv címe: „Akik az eget ostromolják" — s e cím értelme kettős. A szovjet társadalom az eget ostromolja a szputnyikokkal és az űrhajókkal, de egyben olyan új társadalmat tervez és valósít meg, amely az előző generációk számára annyira távoli és valószínűtlen volt, mint a csillagok.

T. I.

E SZÁM SZERZŐI:

SÁNDOR JÓZSEF: az MSZMP K. B. Párt és tömegszervezetek osztályának vezetője, JÁNOSI FERENC: az MSZMP K. B. Államgazdasági osztályának munkatársa, SÍK GYÖRGY: az Országos Tervhivatal elnökhelyettese, ERDEI GRUZ TIBOR: akadémikus, a Tudományos és Felsőoktatási Tanács alelnöke, CSIZMADIA ERNŐ: az MSZMP K. B. Agitációs és Propaganda osztályának munkatársa, DR. PÁLES GYULA: a Pénzügyminisztérium Mezőgazdasági Főosztályának vezetője, ECSEDI JÓZSEF: okl. mezőgazdasági mérnök, a Berettyóújfalusi J. B. titkára, PÉTER JÓZSEF: a Nemzetközi Szemle főszerkesztője, MÁTYÁS ANTAL: kandidátus, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem docense

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

BENKE VALÉRIA (a szerkesztő bizottság vezetője), FRISS ISTVÁN, HÁY LÁSZLÓ, KOMJÁT IRÉN, LAKOS SÁNDOR, MOLNÁR ERIK, NEMES DEZSŐ, NÉMETH KÁROLY, ÓVÁRI MIKLÓS, SÍK ENDE, SZECSŐDI LÁSZLÓ, SZIGETI JÓZSEF

Digitized by Google

СОДЕРЖАНИЕ

ЙОЖЕФ ШАНДОР: Некоторые актуальные вопросы союзной политики 1
ФЕРЕНЦ ЯНОШИ — ДЬЕРДЬ ШИК: Метод перспективного планирования развития промышленности. — — — — — — — — 13
ТИБОР ЭРДЕИ ГРУЗ: Проблемы организации и планирования научных исследований. — — — — — — — — — — — — 32
ЭРНЕ ЧИЗМАДИЯ: Совместные предприятия сельскохозяйственных кооператцвов. — — — — — — — — — — — — 51

ОБМЕН МНЕНИЯМИ О ПРОБЛЕМАХ НАКОПЛЕНИЯ В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ КООПЕРАТИВАХ

К принципиальным и практическим вопросам кооперативного накопления. (ДЮЛА ПАЛЕШ) — — — 62
Не только экономический вопрос. (ЭЧЕДИ ЙОЖЕФ) — — — — 68

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

Травля против Коммунистической Партии США (ЙОЖЕФ ПЕТЕР) 73

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Маркс: Теории прибавочной стоимости том II-ой (АНТАЛ МАТЯШ) 83

ЗАМЕТКИ О КНИГАХ

INHALT

JÓZSEF SÁNDOR: Einige aktuelle Fragen der Bundespolitik — — 1
FERENC JANOSI—GYÖRGY SIK: Methode der Perspektivplanung der Industrieförderung — — — — — — — — — — — 13
TIBOR ERDEI GRUZ: Organisations- und Planungsprobleme der Forschung — — — — — — — — — — — — — 32
ERNŐ CSIZMADIA: Gemeinunternehmungen der Produktionsgenossenschaften — — — — — — — — — — — — — 51

MEINUNGAUSTAUSCH
PROBLEME DER AKKUMULATION IN DEN PRODUKTIONSGENOSSENSCHAFTEN

Theoretische und praktische Fragen der Akkumulation in den Produktionsgenossenschaften (DR. GYULA PÁLES) — — — — 62
Es ist nicht blos eine wirtschaftliche Frage (JÓZSEF ECSEDI) — — 68

INTERNATIONALE RUNDSCHAU

Eine Hetzjagd gegen die Kommunistische Partei der USA (JÓZSEF PÉTER) — — — 73

BUCHBESPRECHUNGEN

Marx: Theorien über den Mehrwert. II. Band (ANTAL MÁTYÁS) — 83

ANMERKUNGEN ÜBER NEUERSCHEINUNGEN

Digitized by Google

CONTENTS

JOZSEF SÁNDOR: Current Problems of the Party's Alliance Policy 1
FERENC JANOSI — GYÖRGY SIK: Long-term Planning of Industrial Development — — — — — — — — — — — — — — — 13
TIBOR ERDEI GRUZ: Organization and Planning of Research — — 32
ERNÖ CSIZMADIA' Joint Undertakings of the Cooperative Farms — 51

FORUM

ACCUMULATION ON THE COOPERATIVE FARMS
Questions of Theory and Practice (GYULA PÁLES) — — — — 62
Not Exclusively an Economic Issue (JÓSZEF ECSEDI) — — — 68

INTERNATIONAL REVIEW

Persecution of the Communist Party of the USA (JÓZSEF PÉTER) — 73

BOOK REVIEWS

Marx: Theories of Surplus Value, Vol. II. (ANTAL MÁTYÁS) — — 83

NOTES ON NEW PUBLICATIONS

SOMMAIRE

JÓZSEF SÁNDOR: Quelques questions actuelles de la politique des alliances de classe — — — — — — — — — — — — 1
FERENC JANOSI—GYÖRGY SIK: Methodes de la planification à longue échéance du developpement industriel — — — — — 13
TIBOR ERDEI GRUZ: Problèmes de l'organisation et de la planification de la recherche scientifique — — — — — — — 32
ERNÖ CSIZMADIA: Entreprises communes des coopératives de production — — — — — — — — — — — — — — — 51

DISCUSSION

SUR LES PROBLEMES DE L'ACCUMULATION DANS LES COOPÉRATIVES DE PRODUCTION

Problèmes théoriques et pratiques de l'accumulation dans les coopératives de production (DR. GYULA PÁLES) — — — — — — — 62
Ce n'est pas seulement ur problème économique (JÓZSEF ECSEDI) 68

REVUE INTERNATIONALE

Poursuites contre le Parti Communiste des Etats-Unis (JÓZSEF PÉTER) — — — — 73

COMPTS-RENDUS

Marx: Théories de la plus-value IIe volume (ANTAL MÁTYÁS) — 83

NOTES SUR QUELQUES LIVRES RECENTS

Digitized by Google

Digitized by Google

Ára: 3,— Ft

LEGÚJABB KÖNYVEK!

Dobi István
VALLOMÁS ÉS TÖRTÉNELEM
928 oldal — ára: 65,— Ft

Fidel Castro
VÁLOGATOTT BESZÉDEI
424 oldal — ára: 32,— Ft

Henri Alleg
HADIFOGLYOK
250 oldal — ára: 15,— Ft

Svéd László
UTAT TÖR AZ IFJÚ SEREG
344 oldal — ára: 30,— Ft

Szamben Uszman
VAJÚDÁS
364 oldal — ára: 26,— Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Digitized by Google

VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

UNIVERSITY OF CALIFORNIA
DAVIS
DEC 10 1962
LIBRARY

XVII. ÉVFOLYAM 1962 JÚLIUS

Digitized by Google

TARTALOMJEGYZÉK

A szocialista nemzetközi munkamegosztás alapelvei — — — — 1
VÁLYI PÉTER: A szocialista nemzetközi munkamegosztás továbbfejlesztéséért — — — — — — — — — — — — — 22
Az országos pártértekezlet ötödik évfordulójára — — — — — — 33
LOMBOS FERENC—CSÁKI ISTVÁN: Számvetés a közös gazdálkodás éveiről — — — — — — — — — — — — — — 42

ESZMECSERE

A termelőszövetkezeti felhalmozás az agrárpolitika lényeges része (DR. PILLIS PÁL) — — — — — — — — — — — — — 60

NEMZETKÖZI SZEMLE

A szovjet filozófia fejlődése és feladatai az SZKP XXII. kongresszusának fényében (KÁRPÁTI SÁNDOR) — — — — — — — 65
A spanyolországi sztrájkok okai és következményei (RAFAEL VIDIELLA) — — — — — — — — — — — — — — 75

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Nemes Dezső: Az ellenforradalom története Magyarországon 1919—1921 (BEREND T. IVÁN) — — — — — — — — — — 84
A Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézetének 1961. évi közleményei (MORVA TAMÁS, DR. SIMAI MIHÁLY, DR. KOSZO KÁROLY, FONÁL SÁNDOR, DR. ÉLIÁS ANDRÁS) 92

Szerkesztőség:

Budapest, V. Széchenyi rakpart 19. Tel.: 124—475.

Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat.

Kiadóhivatal: VI. Révay utca 16. Telefon: 116—660*

Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél, csekkszámlaszám 01915003, a Posta Központi Hírlap Irodánál (Bp., V. József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj negyedévre 8,— Ft, félévre 16,— Ft, egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 61218, közületi 61066, vagy átutalás a MNB. 8. sz. folyószámlájára. Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlapiroda újságboltjában: Budapest, V. József Attila u. 3.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett: 1962. június 21.

Felelős kiadó: A Kossuth Könyvkiadó igazgatója

Megjelent 35 400 példányban

623224/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Bolgár Imre igazgató

Digitized by Google

TÁRSADALMI SZEMLE
A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA
XVII. ÉVF. 7. SZ. BUDAPEST 1962. JÚLIUS HÓ

A szocialista nemzetközi munkamegosztás alapelvei

JÓVÁHAGYTA A KGST-BEN RÉSZT VEVŐ ORSZÁGOK KOMMUNISTA ÉS MUNKÁSPÁRTJAI KÉPVISELŐINEK 1962. JÚNIUS 6—7-ÉN MOSZKVÁBAN TARTOTT TANÁCSKOZÁSA

1. A szocialista országok baráti közössége és a szocialista nemzetközi munkamegosztás

A szocialista világrendszer a szocializmus és a kommunizmus útján haladó olyan szabad, szuverén népek társadalmi, gazdasági és politikai baráti közössége, amelyeket a közös érdekek és célok egysége, a nemzetközi szocialista szolidaritás eltéphetetlen szálai fűznek össze.

A szocialista országoknak egységes rendszerben való szoros tömörülését a gazdasági és politikai fejlődés objektív törvényei teszik szükségessé.

A szocialista államok baráti közössége az egyes országokban megteremtett egy típusú gazdasági alapra: a termelési eszközök társadalmi tulajdonára; az egytípusú államrendre; a munkásosztály vezette nép hatalmára; az egységes ideológiára, a marxizmus—leninizmusra támaszkodik.

A szocialista közösség népeinek egyesített erőfeszítései a szocializmus és a kommunizmus felépítésére, az egyes országok, és ezzel az egész rendszer gazdaságának hatalmas fellendítésére, a forradalmi vívmányoknak az imperialista reakció merényleteitől való megvédésére, a népek közötti tartós béke biztosítására irányulnak. A szocialista világrendszer fejlődésének új szakaszába lépett.

A szocialista államok tömörülése egységes táborban, a tábor erősödő egysége és szakadatlanul növekvő hatalma biztosítja a

Digitized by Google

szocializmus és a kommunizmus teljes győzelmét az egész rendszerben.

A szocialista országok baráti közössége céljait átfogó, politikai, gazdasági és kulturális együttműködés útján valósítja meg. Emellett valamennyi szocialista ország szigorúan tartja magát a teljes egyenjogúságnak, a függetlenség és a szuverenitás kölcsönös tiszteletben tartásának, a kölcsönös testvéri segítségnyújtásnak és a kölcsönös előnyöknek az elveihez. A szocialista táborban senkinek sincsenek és nem is lehetnek valamilyen különleges jogai vagy kiváltságai. A marxizmus—leninizmus, a szocialista internacionalizmus elveinek tiszteletben tartása elengedhetetlen feltétele a szocialista világrendszer sikeres fejlődésének.

Mint Lenin előre látta, a győztes szocializmus országai főleg a gazdasági építéssel gyakorolnak befolyást a világ társadalmi fejlődésének menetére. A szocialista országok az új társadalmi rend előnyeire támaszkodva, annak révén, hogy a dolgozó tömegek a kommunista és munkáspártok vezetésével tevékenyen részt vesznek a szocializmus és a kommunizmus építésében, a megbonthatatlan barátság és a testvéri együttműködés alapján, történelmileg rövid idő alatt példátlan alkotó sikereket értek el a termelésben, a tudományban és a technikában, a dolgozók életszínvonalának emelésében.

Az egyes szocialista államok gazdaságuk fejlesztésének nemzeti terveit az ország konkrét feltételeiből, a kommunista és munkáspártok által megállapított politikai és gazdasági feladatokból kiindulva, valamennyi szocialista ország szükségleteinek és lehetőségeinek figyelembevételével dolgozzák ki. Az új társadalmi rend lehetővé teszi, hogy a nemzeti gazdaság fejlesztését szervesen összekapcsolják az egész szocialista világgazdasági rendszer fejlesztésével és erősítésével. Az egész szocialista világrendszer sikerei az egyes országok hozzájárulásától függnek.

A szocialista országok internacionalista kötelességüknek tartják, hogy erőfeszítéseiket a lehetőségekkel összhangban az egyes országok ipari és mezőgazdasági termelése gyors növekedési ütemének biztosítására, a gazdasági fejlődés színvonalának fokozatos kiegyenlítésére, s annak a feladatnak sikeres megoldására irányítsák, hogy túlszárnyalják a kapitalista világrendszert az ipari és a mezőgazdasági termelés abszolút volumene tekintetében, majd pedig túlszárnyalják a gazdaságilag legfejlettebb tőkésországokat az egy főre jutó termelésben és a dolgozók életszínvonalában.

Ezeknek a feladatoknak a megoldása megköveteli az egyes szocialista országok népeiben rejlő alkotóképességek és kezdeményezőkészség maximális kibontakoztatását, valamennyi szocialista ország ipari fejlesztését, a társadalmi munka termelékenységének

Digitized by Google

maximális növelését, a szakadatlan műszaki haladást, a tervgazdálkodás gyakorlatának állandó tökéletesítését, a kollektív tapasztalatok felhasználását, a szocialista országok gazdasági együttműködésének bővítését és erősítését. Az egyes szocialista országok nemzeti gazdaságának fejlesztésére irányuló erőfeszítéseket egyesíteni kell a gazdasági együttműködés és a kölcsönös segítségnyújtás megszilárdítására és bővítésére irányuló közös erőfeszítésekkel — ez a szocialista világgazdaság további fellendítésének fő útja.

A szocialista országok közti kapcsolatokban kialakultak és tökéletesednek a gazdasági együttműködés és a kölcsönös segítségnyújtás különféle formái: a népgazdasági tervek összehangolása, a termelés szakosítása és kooperálása, a nemzetközi szocialista kereskedelem, a hitelnyújtás, a műszaki segítség és a műszaki-tudományos együttműködés, a gazdasági objektumok építésében, a természeti kincsek kiaknázásában való együttműködés stb. Szakadatlan tökéletesednek a szocialista országok gazdasági együttműködésének szervezeti alapjai is; megszilárdult az együttműködés szervezésének kollektív szerve, a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa.

A szocialista országok közti kapcsolatok megszilárdulása és bővülése elő fogja segíteni annak a Lenin által említett objektív tendenciának a fejlődését, amely a győztes dolgozók által egységes terv szerint szabályozott kommunista világgazdaság kialakulása irányában hat.

A szocialista országok gazdasági és műszaki-tudományos együttműködése folyamán kialakul a nemzetközi munkamegosztás új típusa.

Ellentétben a kapitalista nemzetközi munkamegosztással — amelyben a gyengébbnek az erősebb által való kizsákmányolása fejeződik ki, s amely heves konkurrenciaharcban, a kapitalista monopóliumok terjeszkedésének viszonyai közt spontán módon alakul ki, s amely elmélyíti a gazdasági fejlődés színvonalában mutatkozó egyenlőtlenséget, és a gyengén fejlett országok torz, egyoldalú gazdasági szerkezetének kialakulására vezet — a szocialista nemzetközi munkamegosztás tudatosan és tervszerűen valósul meg valamennyi szocialista ország létérdekeivel, valamennyi szocialista ország harmonikus és átfogó fejlesztésének feladataival összhangban, s a részvevő országok egységének megszilárdulására vezet.

A tervszerű szocialista munkamegosztás elősegíti a szocialista világrendszer előnyeinek maximális kihasználását, helyes arányok kialakítását mindegyik ország népgazdaságában, a termelőerők ésszerű elhelyezését a szocialista világrendszer viszonylatában, a munkaerő-tartalékok és az anyagi erőforrások hatékony felhasználását, a szocialista tábor védelmi erejének megszilárdítását. A

Digitized by Google

munkamegosztásnak mindegyik szocialista ország számára megbízhatóan garantálnia kell a szakosított termékfajták értékesítését, valamint a szükséges nyersanyagok, anyagok, berendezések és más áruk beszerzését.

A szocialista nemzetközi munkamegosztás célja a társadalmi termelés hatékonyságának fokozása, a gazdaság és a népjólét gyors ütemű fejlesztésének előmozdítása mindegyik szocialista országban, annak elősegítése, hogy végrehajtsák az iparosítást, s fokozatosan leküzdjék a szocialista országok gazdasági fejlettségi színvonalában történelmileg kialakult különbségeket, s megteremtsék az anyagi bázist ahhoz, hogy ezek az országok többé-kevésbé egyidejűleg, egyazon történelmi korszakban térjenek át a kommunizmusra.

Emellett a szocialista nemzetközi munkamegosztás minden egyes történelmi szakaszon elősegíti az egyes szocialista országok és az egész szocialista világrendszer előtt álló fő feladatok megoldását.

A szocialista nemzetközi munkamegosztást az egész világra kiterjedő nemzetközi munkamegosztás figyelembevételével szervezzük. A szocialista országok fejlesztik gazdasági kapcsolataikat a világ minden országával, s ezzel erősítik a két társadalmi-gazdasági világrendszer békés egymás mellett élésének anyagi alapját.

A szocialista országok kommunista és munkáspártjai a szocialista nemzetközi munkamegosztás kezdeményezői és szervezői. A szocialista nemzetközi munkamegosztás fejlesztése és tökéletesítése szerves alkotó része a szocialista országok kommunista és munkáspártjai tudományosan megalapozott gazdaságpolitikájának.

A szocialista országok jelentékeny haladást értek el a nemzetközi munkamegosztás fejlesztésében. A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa ajánlásának megfelelően bővül a termelés nemzetközi szakosítása és kooperálása a gépgyártásban, a vegyiparban, a vas- és színesfém-kohászat egyes termékfajtáinak termelésében, valamint más iparágakban. A szocialista országok közti kölcsönös áruszállítások volumene gyors ütemben növekszik; 1960-ban 1950-hez képest több mint háromszorosra emelkedett. A KGST-tagországokban működő kommunista és munkáspártok képviselőinek 1958 májusi értekezlete után továbbfejlődött a népgazdasági tervek koordinálása, a szocialista országok gazdasági együttműködésének ez a fő formája.

A szocialista világrendszernek emellett kedvező lehetőségei vannak arra, hogy mélyebbre ható munkamegosztást szervezzen meg a részvevő országok között, nevezetesen a termelés szakosítása és kooperálása, valamint a szakosítás és a kooperálás előnyeinek jobb kihasználása végett. Ebben a tekintetben különösen nagy

Digitized by Google

lehetőségek nyílnak a szocialista országok hosszúlejáratú népgazdaságfejlesztési terveinek kidolgozása által.

A szocialista világrendszer aktívan hozzájárul ahhoz, hogy a nemzetközi gazdasági kapcsolatok gyakorlatában meghonosodjanak a szuverenitás és az egyenlőség, a kölcsönös előnyök és a népek közti barátság elvei. A szocialista államok ezeknek az elveknek az alapján fejlesztik gazdasági együttműködésüket az ázsiai, afrikai és latin-amerikai országokkal, s ez az együttműködés fontos tényezője a fiatal nemzeti államok önálló gazdasági és politikai haladásának.

Jelenleg a szocialista világrendszer óriási befolyást gyakorol az egész világ fejlődésére, s az emberi társadalom haladásának döntő tényezőjévé válik.

2. A népgazdasági tervek összehangolása — a szocialista nemzetközi munkamegosztás sikeres fejlesztésének és elmélyítésének fő eszköze

A szocialista világgazdasági rendszer fejlődésének tapasztalatai azt mutatják, hogy a mai szakaszban a szocialista nemzetközi munkamegosztás tervszerű elmélyítésének és az egyes szocialista országok termelési erőfeszítései egyre szorosabb egyesítésének fő eszköze a népgazdasági tervek összehangolása.

A tervek koordinálása a szocialista államok önkéntes, együttes tervező tevékenysége, amely arra irányul, hogy a szocializmus és a kommunizmus mielőbbi győzelmének kivívása céljából a legnagyobb mértékben kihasználják a szocialista rendszer politikai és gazdasági előnyeit. A tervek összehangolása elősegíti, hogy megvalósuljon a kommunista és munkáspártok politikája, amely a marxizmus—leninizmus tudományos elvein, a gazdaságfejlesztés lehetőségeinek és szükségleteinek mélyreható elemzésén alapul.

Mint a KGST-tagországok gazdasági együttműködésének tapasztalatai mutatják, a tervek koordinálásának az a rendeltetése, hogy megvalósítsa a szocialista nemzetközi munkamegosztás fejlesztésének alábbi, egymással kölcsönösen összefüggő objektív elveit:

— helyesen vegye számításba az egyes országok és az egész szocialista világrendszer gazdasági fejlődésének objektíven szükséges arányait, amelyek elősegítik az egyes országok gazdasági egyensúlyának elérését;

— biztosítsa a szocialista nemzetközi munkameosztás magas fokú gazdasági hatékonyságát, ami abban fejeződik ki, hogy mindegyik országban minimális társadalmi munkaráfor-

Digitized by Google

dítással, gyors ütemben növekszik a termelés, és maximálisan kielégítik a lakosság szükségleteit;

— biztosítsa a termelés nemzetközi szakosításának, és az egyes szocialista országok komplex (sokoldalú) gazdaságfejlesztésének egyesítését abból a célból, hogy mindegyik országban a lehető legteljesebben és legcélszerűbben használják fel a termelés természeti és gazdasági előfeltételeit, beleértve a munkaerő-tartalékokat is;

— fokozatosan küzdje le az egyes országok gazdasági fejlettségi színvonalában történelmileg kialakult különbségeket, elsősorban a viszonylag alacsony gazdasági színvonalon álló országok iparosítása útján, az egyes országok belső lehetőségeinek, valamint a szocialista világrendszer előnyeinek maximális kihasználása alapján.

A népgazdasági tervek koordinálása lehetővé teszi, hogy külön-külön az egyes országokban és az egész szocialista világrendszerben fenntartsák az állandó összhangot a szakadatlanul növekvő és összetételében változó társadalmi szükségletek és az anyagi termelés fejlődése között.

A népgazdasági tervek összehangolásának elsősorban a termelés fő ágait (fajtáit) kell felölelnie, amelyekben a nemzetközi szakosítás és kooperálás az objektív feltételek folytán növekvő szerepet játszik és fog játszani, valamint a közlekedést, amely a nemzetközi árucsere szolgálatában áll.

A tervek összehangolása egyre nagyobb jelentőségre tesz szert abból a szempontból, hogy bővüljenek és erősödjenek a kapcsolatok a szocialista országok nemzeti gazdaságai között, s biztosítsuk a tervszerű bővített újratermelést az egyes országokban, és ezáltal az egész szocialista világrendszerben. Az egyes országok gazdasága közti kölcsönös kapcsolatnak, amely a munkamegosztásból következik, tartósnak és szilárdnak kell lennie, mert ha ezt a kapcsolatot akár csak egyetlen ország is megbontja, ez elkerülhetetlenül megzavarja a többi szocialista ország gazdasági ritmusát is.

A népgazdasági tervek koordinálása során maximálisan számolni kell azzal, hogy a szocialista világrendszer keretei között a főbb termékfajtákat olyan mennyiségben kell termelni, amely elegendő a szocialista országok szükségleteinek kielégítéséhez, a más országokkal folytatott kereskedelmük szakadatlan fejlődésének figyelembevételével is.

A nemzetközi munkamegosztás arányai és irányai, amelyek biztosítják a társadalmi termelés maximális hatékonyságát, mind az egyes szocialista országokban, mind pedig az egész szocialista világrendszerben több tényező, köztük elsősorban a műszaki ha-

Digitized by Google

ladás hatására megváltoznak. Az egyes országok távlati terveinek kidolgozásában és e tervek összehangolásában különösen fontos feladat, hogy számításba vegyék a műszaki fejlődés fő tendenciáit és ezek népgazdasági kihatását.

A népgazdasági tervek koordinálásának, a szocialista országok közti termelési specializálásnak és kooperálásnak fontos módszere az, hogy közösen dolgozzák fel az arra vonatkozó adatokat, hogy az egész szocialista táborban, vagy az érdekelt országok egy csoportjában a fontosabb termékfajtákból mennyit termelnek és fogyasztanak, közösen dolgozzák ki az összefoglaló gazdasági számításokat, elemzéseket és az egyes gazdasági problémák megoldásának változatait. A népgazdaság-fejlesztési tervek összehangolásához figyelembe kell venni azt is, hogy biztosítani kell a fizetési mérlegek egyensúlyát.

A szocialista nemzetközi munkamegosztás sikeres fejlesztése szempontjából nagy jelentőségűek a nemzeti anyagtartalékok. A tartalékok tartósabbakká és szilárdabbakká teszik az egyes országok közti gazdasági kapcsolatokat.

A koordinálás hatásosságának szakadatlan fokozása megköveteli, hogy a koordinálás:

— mind kétoldalú, mind pedig többoldalú viszonylatban megvalósuljon. Emellett számolnunk kell azzal, hogy a jövőben a többoldalú koordinálás jelentősége növekedni fog;

— elsősorban a távlati tervekre terjedjen ki, mert így előirányozhatják a szükséges változtatásokat a termelés struktúrájában, technikájában stb. a szocialista nemzetközi munkamegosztás elmélyítése és tökéletesítése érdekében;

— az egyes országok terveinek kidolgozása során valósuljon meg;

— irjon elő olyan intézkedéseket, amelyek biztosítják, hogy az egyes országok teljesítsék a kölcsönös szállítások volumenére és határidejére, a szállított termékfajták minőségére és műszaki színvonalára stb. vonatkozóan vállalt, összehangolt kötelezettségeiket;

— irányozza elő több ország közös intézkedéseit a nagyobb gazdasági és technikai kérdések megoldásában.

A szocialista országok népgazdasági terveinek mind mélyebbre ható koordinálása elengedhetetlenül szükségessé teszi, hogy megteremtsük a tervmutatók kidolgozásának és a statisztikai nyilvántartásnak az egységes módszertani alapelveit ezekben az országokban, és ezen az alapon biztosítsuk a tervmutatók és a statisztikai indexek összehasonlíthatóságát.

Digitized by Google

3. Az ésszerű munkamegosztás fő irányai a fontosabb termelési ágakban

A szocialista nemzetközi munkamegosztás további tökéletesítése — a tervek egyeztetése alapján — megköveteli, hogy gyorsabb ütemben fejlesszük e munkamegosztás olyan progresszív formáit, mint a termelés szakosítása és kooperálása a szocialista tábor keretei között. Az államok közti szakosítás azt jelenti, hogy az egynemű termékfajták termelését egy vagy néhány szocialista országban összpontosítják az érdekelt országok szükségleteinek kielégítésére, ezzel kapcsolatban emelik a termelés technikájának és szervezetének színvonalát s kialakítják a szilárd gazdasági kapcsolatokat, valamint a termelési kooperációt az országok között. A termelés nemzetközi szakosításának az az eredménye, hogy növekszik a termelés mennyisége, csökken önköltsége, emelkedik a munka termelékenysége, javul a termékek minősége, és tökéletesednek a termékek technikai jellemzői.

A termelés nemzetközi szakosítása és kooperálása, mint a műszaki haladás aktív tényezője, elősegíti valamennyi szocialista ország gyors ipari fejlődését.

A nemzetközi szakosítás és kooperálás nagy jelentőségű valamennyi népgazdasági ágban, különösen a gépgyártásban, a vegyiparban, a vas- és színesfém-kohászat fejlesztésében. A szakosítás alapján gyorsan megszervezhető a műszaki haladás korszerű irányaival összefüggő legújabb termékfajták gyártása.

A szakosítás és a kooperálás további elmélyítésének igen fontos előfeltétele, hogy széles körben kidolgozzuk a normákat, a típusokat és a szabványokat mind az egyes országokban, mind nemzetközi viszonylatban, elsősorban azokra az anyagokra, alkatrészekre, szerkezeti főcsoportokra és késztermékekre vonatkozóan, amelyeknek a gyártását célszerű nagy sorozatú tömegtermelés alapján megszervezni több ország szükségleteinek céljából.

A nyersanyagtermelő, a fűtőanyag-termelő és az energetikai iparágakban a nemzetközi munkamegosztás legésszerűbb irányainak fejlesztése, valamint az említett iparágak gyors ütemű fejlődésének biztosítása szempontjából igen fontos feltétel, hogy:

— bővítsék a saját nyersanyag- és energetikai bázist, elsősorban a geológiai feltáró munkák hatékonyságának fokozásával, ezeket a feltáró munkákat szükség esetén több ország közös erőfeszítéseivel kell végezni az egyes nagyobb perspektivikus területeken:

— messzemenően fejlesszük a szocialista táborban deficites nyersanyagfajták termelését valamennyi országban a természeti és a gazdasági feltételek figyelembevételével;

Digitized by Google

— kicseréljük az élenjáró műszaki tapasztalatokat, amelyeket az egyes országok az egyes nyersanyagfajták termelésében és gazdaságos felhasználásában, a művelés alatt álló lelőhelyek kinyerési koefficiensének növelésében és a hasznos összetevők kinyerési fokának emelésében szereztek;

— kölcsönösen támogassuk egymást a nyersanyag-termelő iparágak bővítésében, a többi között az említett ágak termékeinek megszerzésében érdekelt államok pénzügyi részvétele útján:

— a fűtőanyagok, a nyersanyagok és a szerkezeti anyagok termelésében a technikát olyan irányban fejlesszük, hogy csökkentsük a kiaknázási költségeket, javítsuk a meglevő fűtőanyag- és anyagfajták minőségét, illetve új, különösen szintetikus fűtőanyag- és anvagfajták termelését kezdjük meg;

— komplex módon hasznosítjuk az országok vízierőforrásait az energetika, a vízi közlekedés, valamint az öntözés és a talajjavítás fejlesztése céljából.

A nyersanyag- és energetikai erőforrások hasznosításának hatékonysága jelentős mértékben függ azoktól a költségektől, amelyeket a nyersanyagnak a fogyasztás helyére való elszállítására kell fordítani. Ezeknek a költségeknek csökkentése úgy érhető el, hogy:

— közvetlenül a kitermelés helyén dúsítjuk a nyersanyagokat;

— a nyersanyagokat főleg kitermelési helyük közelében annyira feldolgozzuk, hogy minimális költségeket kelljen fordítani termelésükre és későbbi szállításukra az országok feltételeivel és szükségleteivel összhangban, az érdekelt országok megegyezése alapján;

— fejlesztjük a szállítás leghatékonyabb fajtáit, különösen a villamos távvezetékeket és a csővezetékes szállítást, szakadatlanul emeljük valamennyi szállítási fajta technikai színvonalát és termelékenységét.

A fontosabb népgazdasági ágak fejlesztési terveinek koordinálásakor célszerű még kiindulnunk a következőkből:

a) a szocialista nemzetközi munkamegosztás a *fűtőanyag-termelő és az energetikai iparágakban* mind jobban mélyülni fog és növekvő szerepet fog játszani a szocialista országok energiaszükségletének kielégítésében. Ez megköveteli:

Digitized by Google

— hogy az egész szocialista táborban gyors ütemben, az ipar fejlődési üteménél gyorsabban fejlesszük a villamos energia termelését;

— hogy az energiaigényes iparágakat elsősorban az olcsó energiaforrások közelében fejlesszük, ezzel csökkentsük az energiaveszteségeket és villamostávvezeték-építést takarítsunk meg;

— csökkentsük az energiatermeléshez szükséges szén szállítását annyira, amennyire ezeket a szállításokat rentábilisan helyettesíteni lehet a villamos energiának vezetéken történő közvetlen továbbításával;

— fokozatosan térjünk át országcsoportok egyesített energiarendszereire — a szocialista táborban ez a társadalmi munkamegosztás és a kooperáció egyik fő haladó iránya. A szocialista országok energiarendszerének egyesítése megköveteli az együttműködés bővítését a kölcsönös energiaszállítások terén, valamint a nagy energiatermelő-kapacitások és a villamos távvezetékek építésében.

A szocialista nemzetközi munkamegosztás irányai ezen a területen megváltozhatnak, ha valamennyi ország számára hozzáférhető új energiafajtákat vagy energiaforrásokat fedeznek fel, illetve ha gyökeresen megváltoznak az úgynevezett klasszikus energiaforrások felhasználásának módszerei.

b) *A kohászatban* a szocialista nemzetközi munkamegosztás fejlődésének maximálisan elő kell segítenie azt, hogy gyorsan növekedjék a vas, az acél és a színes fémek termelése a szükséges választékban az országok növekvő szükségleteinek kielégítése érdekében, valamint, hogy csökkenjenek a fém termelésére fordítandó költségek.

A kohászatban a munkamegosztást az teszi szükségessé, hogy ezt az iparágat, valamennyi szocialista országban fejleszteni kell, annak figyelembevételével, hogy van-e az illető országnak elegendő nyersanyaga, technológiai fűtőanyaga és energiaforrása, illetve mennyire célszerű behozni a nyersanyagot más országokból. A teljes ciklusú kohászatot elsősorban azokban az országokban célszerű fejleszteni, amelyek teljesen vagy nagymértékben el vannak látva érccel és technológiai fűtőanyaggal, vagy ezek közül legalább az egyik fő nyersanyagfajtával.

A vaskohászati szocialista nemzetközi munkamegosztás fejlődése eredményeképpen (amely kiterjed a kohászati nyersanyag termelésére is) az optimálisan lehetséges mértékig növekszik a fél-

Digitized by Google

gyártmányok és a késztermékek (nyersvas, hengerelt áru, cső stb.) részaránya a vaskohászati termékek nemzetközi árucseréjében.

A kohóiparban a munkamegosztást oly módon célszerű megvalósítani, hogy elősegítse a kohóipar koncentrációjának fokozását és munkája műszaki-gazdaságossági mutatóinak javulását a szocialista országokban.

Mivel azonban állandóan bővül a vas- és a színesfém-kohászat késztermékeinek választéka, s a modern iparnak nem egyforma mértékben van szüksége a különféle profilú hengerelt árukra, acélfajtákra és a színes fémek egyes fajtáira, célszerű a nagy kohászati kombinátok mellett optimális mértékben olyan közepes és kis kapacitású üzemeket vagy gyárrészlegeket szervezni, amelyek mgefelelnek a korszerű technikai színvonalnak és kis mennyiségben állítanak elő késztermékeket.

Az optimális szérianagyság biztosítása és ezzel a hengerdei berendezések leghatékonyabb kihasználása végett minden országban célszerű végrehajtani a szakosítást a különféle profilú hengerelt áruk termelésére és megszervezni a szükséges profilú hengerelt áruk cseréjét.

Abból a célból, hogy a gépgyártásban és más iparágakban megteremtsük a fémek megtakarításának feltételeit, a nemzetközi szakosítás alapján lényegesen bővíteni kell a minőségi acélok, lemezek, csövek, hajlított és más progresszív profilú hengerelt áruk termelését.

c) *A vegyi cikkek,* különösen a műanyagok és más szintetikus anyagok, valamint a műtrágya gyártását célszerű gyorsított ütemben fejleszteni valamennyi szocialista országban.

Mindegyik ország elsősorban saját nyersanyagára támaszkodva fejleszti a vegyipar termelését. Emellett fejlődik a vegyipar termelése olyan nyersanyag alapján is, amelynek felhasználása akkor is előnyös, ha nagy távolságra kell szállítani, s e nyersanyag feldolgozása biztosítja komplex felhasználását.

A vegyipari termékek választékának bővülése és a nagy termelőegységek kialakításának szükségessége megköveteli, hogy elmélyítsük a nemzetközi szakosítást és a gazdasági együttműködést ebben az iparágban, és elsősorban ama ágazataiban, amelyek nagy beruházásokat és különleges berendezést igényelnek, valamint, hogy megszervezzük a vegyipari cikkek választékának (a festékeknek, a vegyszereknek, a gyógyszereknek stb.) a cseréjét.

d) *A gépgyártás* valamennyi szocialista országban a nemzetközi szakosítás és kooperálás előnyeinek kihasználásával fejlődik. A szakosításkor számolni kell azzal, hogy azokban az or-

Digitized by Google

országokban, amelyekben a gépgyártás viszonylag kevésbé fejlett, ezt az iparágat gyorsított ütemben kell fejleszteni.

Ebben az iparágban szüntelenül mélyíteni kell a nemzetközi szakosítást és kooperálást, mivel növekednek a gépgyártás méretei, egyidejűleg a gépgyártásnak mind újabb ágai és ágazatai keletkeznek, szakadatlanul bővül a választék és emelkedik a gépipari termékek műszaki színvonala. A szakosítás és a kooperálás fontos feltétele annak, hogy a termelésben gyorsan alkalmazzuk az élenjáró technológiát, teljesen gépesítsük és automatizáljuk a termelést, a szocialista táborban meghonosítsuk a technikailag korszerű géptípusok egész nomenklatúrájának gyártását, és biztosítsuk e géptípusok állandó technikai tökéletesítését.

A szocialista országok gépipari szakosítása nem korlátozódhat egyes termékekre vagy típusméretekre. Perspektivikusan a fő figyelmet célszerű arra összpontosítani, hogy a gépgyártás termékeinek (szerkezetileg és technológiailag egynemű) fő csoportjai és fajtái szerint hajtsuk végre a szakosítást, illetve, hogy a szakosítás és a kooperálás eredményeképpen az egyes országok komplex berendezéseket, teljes termelési vonalak kiépítéséhez szükséges berendezéseket gyártsanak. Ez megteremti a legjobb feltételeket a termelés koncentrációjához, a korszerű technika és technológia alkalmazásához, valamint a termelés szervezetének megjavításához, a szabványosítás, a tipizálás és a normalizálás alkalmazásához.

A gépgyártásban a munkamegosztás egyik perspektivikus iránya a szerelvények és az alkatrészek termelésének szakosítása és kooperálása. Nem kötelező azonban, hogy az az ország, amely valamely késztermék előállítására szakosodik, berendezkedjék az összes tartozékalkatrészek gyártására is. Az alkatrészek és gépelemek gyártását célszerű elsősorban szakosított üzemekben megszervezni.

Azok az országok, amelyek a termékfajták szerinti szakosítás eredményeképpen bizonyos termékfajtákat más országok számára gyártanak, kötelesek biztosítani a fogyasztó országok szükségleteinek — a többi között a pótalkatrészekben mutatkozó szükségleteiknek — teljes kielégítését, a szállított gépek és berendezések magas technikai színvonalát, valamint az illető országok ellátását tartalékalkatrészekkel.

Azokban az országokban, amelyekben nem áll rendelkezésre elégséges kohászati bázis, célszerű azoknak a termékfajtáknak a termelését fejleszteni, amelyek kevés fémet és viszonylag sok munkát igényelnek. A fejlett kohóipari bázissal rendelkező országokban célszerű fejleszteni mind a fémigényes, mind a munkaigényes gépgyártási ágakat. Emellett az egyes országok gépgyártásának, s különösen a technológiai berendezés gyártásának szakosítása úgy történik, hogy figyelembe vesszük az országok nép-

Digitized by Google

gazdaságának kialakult ágazati struktúráját és a struktúra tervezett progresszív változásait.

A gépgyártás szakosításakor számolunk azzal, hogy a lehető legnagyobb mértékben igyekeznünk kell alkalmazni az új szerkezeti anyagokat, főleg a vegyipar által termelt anyagokat.

e) *A tömegfogyasztási cikkek* termelésének szakosítása akkor célszerű, amikor egy adott országban az egyes választékokban vagy modellekben fennálló szükségletek teljes volumene alacsonyabb és a közeli években is alacsonyabb marad a technika adott színvonalát tekintve racionális termelés optimumánál.

A fogyasztási cikkek termelésének nemzetközi szakosítását az érdekelt országok közti megegyezés alapján kell végrehajtani az illető országokban élő lakosság szükségleteinek maximális kielégítése céljából, számításba véve azt, hogy növeljék a termelés sorozatszerűségét és messzemenően fokozzák a szükséges cikkek cseréjét a belső piacok választékának gazdagítására.

A szocialista tábor mindegyik országának élelmiszeriparát oly módon fejlődik és szakosodik, hogy biztosítsa a helyi mezőgazdasági nyersanyag legteljesebb feldolgozását.

f) A szocialista országokban *a mezőgazdaság* további fejlődését az a szükséglet szabja meg, hogy minden módon növelni kell a mezőgazdasági termékek és a mezőgazdasági nyersanyagok termelését, abból a célból, hogy a dolgozók életszínvonala világviszonylatban a legmagasabb legyen ezekben az országokban.

Mivel a szocialista országokban az egy főre jutó hasznos földterület nem egyforma, és különbözők az éghajlati és a talajviszonyok is, fennmarad és tovább fejlődik a mezőgazdasági termékek cseréje országaink között. Ez szükségessé teszi a tervek koordinálását annak figyelembevételével, hogy milyen lehetőségek kínálkoznak a szocialista országok mezőgazdasági termelésének további szakosítására az egyes országok érdekeiből és lehetőségeiből kiindulva. Emellett a mezőgazdaság szakosításának problémáját annak figyelembevételével kell megoldanunk, hogy mindegyik szocialista országban a lehető legnagyobb mértékben növeljük a gabonafélék és az állati termékek termelését.

A mezőgazdasági termelés növelése és hatékonyságának fokozása azt is megköveteli, hogy a szocialista országok koordinálják terveiket és megvalósítsák a termelés kooperációját a mezőgazdasági gépgyártásban, a mezőgazdasági vegyszerek, a mesterséges takarmányok gyártásában, valamint bővítsék a nemesített vetőmag cseréjét stb.

Digitized by Google

4. A szocialista nemzetközi munkamegosztás magas fokú gazdasági hatékonyságának biztosítása

A szocialista nemzetközi munkamegosztás biztosítja a társadalmi termelés hatékonyságának fokozását, és ezzel elősegíti azoknak a gazdaságpolitikai feladatoknak sikeres megoldását, amelyeket a kommunista és munkáspártok a történelmi fejlődés egyes szakaszain megszabnak.

A szocialista világrendszerben a társadalmi termelés hatékonysága abban nyilvánul meg, hogy a termelés gyors ütemben és töretlenül fejlődik, s ennek alapján mind teljesebben kielégíthetők valamennyi szocialista ország népeinek növekvő szükségletei, és következetesen leküzdhetők az egyes országok gazdasági színvonalában mutatkozó különbségek.

A szocialista világrendszerben megvalósuló nemzetközi munkamegosztás magas fokú gazdasági hatékonyságának az a feltétele, hogy kialakítsuk a termelés ésszerű arányait az országok terveinek koordinálásával, a többi között az egynemű, vagy egymást helyettesítő termékfajták termelésére hivatott termelőkapacitások legcélszerűbb területi elhelyezésével.

A szocialista nemzetközi munkamegosztás gazdasági hatékonyságának fő kritériuma a társadalmi munka termelékenységének növelése, vagyis annak elérése, hogy minimális mennyiségű anyagot és munkát fordítsunk egy-egy termékfajta előállítására és szállítására.

A szocialista nemzetközi munkamegosztás elmélyítésével valamennyi országban csökkentik ezeket a ráfordításokat oly módon, hogy szakosítják és optimálisan koncentrálják a termelést, emelik műszaki színvonalát, jobban kihasználják a beruházásokat, a berendezéseket, ésszerűbben használják fel a nyersanyagot, a fűtőanyagot, a munkaerőt és a szakképzett káderekt, ésszerűbben helyezik el a termelőerőket, javítják a gyártmányok minőségét stb.

A társadalmi termelés hatékonyságának a szocialista nemzetközi munkamegosztás tökéletesítése alapján történő fokozása teljesen megfelel a szocialista országok nemzeti és közös érdekeinek egyaránt. A nemzetközi munkamegosztásnak az egész szocialista világrendszer szempontjából hatékony elmélyítésében az egyes szocialista országok érdekeltségét szükség esetén biztosítani fogják az együttműködés megfelelő formáival, illetve a szocialista országok segítségének különféle formáival.

A beruházások és a termelés viszonylagos gazdasági hatékonyságára, valamint a külkereskedelem népgazdasági hatékonyságára vonatkozó számításokat a tervek koordinálásakor felhasználják mint fontos, bár nem egyetlen kritériumot a szocialista nemzetközi

Digitized by Google

munkamegosztás elmélyítéséhez vezető ésszerű módszerek megalapozására.

A termelési szakosítás változatainak értékelésére az egyik fő módszer az, hogy számításokat végeznek mind a szakosított termékfajta termelésére és szállítására szükséges folyó ráfordítások csökkenésére, mindpedig a fajlagos beruházási ráfordítások csökkenésére vonatkozólag, figyelembe véve az időtényezőt és a megtérülés idejét. Emellett az értékmutatókat ki kell egészíteni olyan összehasonlító gazdasági-műszaki számításoknak és naturális indexeknek a rendszerével, amelyek lehetővé teszik, hogy a gazdasági hatékonyság szempontjából minden vonatkozásban jellemezzék a termelés nemzetközi szakosításának különféle változatait.

Tekintettel arra, hogy a termelés szakosítására és kooperálására irányuló intézkedéseket hosszú időszakra dolgozzuk ki, az értékmutatók és a gazdasági-műszaki mutatók összehasonlításakor számolni kell azzal a lehetőséggel, hogy a műszaki haladás hatására ezek a mutatók perspektivikusan változni fognak.

A szocialista nemzetközi munkamegosztás tökéletesítése során a gazdasági hatékonysági számítások mellett figyelembe veszik annak szükségességét is, hogy biztosítsák a munkaerő teljes foglalkoztatottságát, a fizetési mérleg egyensúlyát, számításba veszik azt a szerepet, amelyet az adott termelési ág az egész népgazdaság viszonylatában a munka társadalmi termelékenységének fokozásában, az országok gazdasági fejlettségi színvonalának kiegyenlítésében, a védelmi képesség megszilárdításában betölt, és számításba vesznek más tényezőket is.

A szocialista táborban a társadalmi termelés gazdasági hatékonyságának szakadatlan fokozását szolgálja a szocialista államok állandóan bővülő *műszaki-tudományos együttműködése*, és különösen:

— az élenjáró tapasztalatok és vívmányok átadása a termelés, a tudomány és a technika minden ágában, valamint a kölcsönös segítségnyújtás a káderképzésben;

— a kutatómunkák és a tervezési-szerkesztési munkák szakosítása és koordinálása, mint a termelés ésszerű szakosításának egyik legfontosabb alkotórésze;

— a közösen végzett kutató- és tervezési-szerkesztési munka, a kollektív munkák szervezeti formáinak tökéletesítése, a műszaki-tudományos erők koncentrálása a munkálatok szakosítása és koordinálása útján a gazdasági fejlődés meggyorsítása szempontjából legfontosabb problémák megoldására;

Digitized by Google

— a termelés megszervezése területén, valamint az üzemekben folyó gazdasági vezetés és az irányítás szerveiben szerzett tapasztalatok kicserélése.

5. A termelés nemzetközi szakosításának és az egyes szocialista országok komplex gazdaságfejlesztésének összekapcsolása

A szocialista gazdasági világrendszerben kedvező feltételek vannak nemcsak az országok közti munkamegosztás következetes és tervszerű elmélyítésére, hanem arra is, hogy mindegyik országban kialakítsák az egymással kölcsönösen összefüggő és egymást kölcsönösen kiegészítő népgazdasági ágak ésszerű komplexumát. Ez azt jelenti, hogy a szocialista országok kialakítják a népgazdaság sok ágazatú struktúráját, amely optimális komplexumban összekapcsolja az ipart és a mezőgazdaságot, a kitermelő- és a feldolgozóágakat, a termelési eszközök termelését, és a fogyasztási cikkek termelését, s elősegíti a szocialista országok gazdasági fejlődése ütemének és hatékonyságának fokozását.

A nemzetközi szakosítás és az egyes szocialista országokban kialakított nemzeti gazdasági komplexumoknak a fejlesztése kölcsönösen feltételezi egymást. Csakis e két tényező harmonikus összekapcsolása alapján biztosítható az egyes szocialista országok és az egész tábor termelőerőinek legteljesebb és leggazdaságosabb kihasználása. Az olyan tendencia, amely zárt népgazdasági komplexum kialakítására irányul, az ésszerű nemzetközi munkamegosztás elmélyítésének rovására, és viszont, a gazdaság egyoldalú nemzetközi szakosítása arra vezethet, hogy csökken mind az egyes szocialista országok, mind az egész szocialista rendszer gazdasági fejlődésének hatékonysága, illetve lelassul a fejlődés üteme.

A népgazdasági komplexumok, éppúgy, mint a termelés nemzetközi szakosítása, fokozatosan alakulnak ki annak alapján, hogy az egyes országok és az egész szocialista rendszer szempontjából a leghatékonyabban használjuk ki a következő főbb tényezőket:

— a meglevő és később üzembe helyezendő termelőkapacitásokat, a munkaerő-tartalékokat, a káderek száma és szakképzettsége növelésének lehetőségeit;

— a nemzeti jövedelem, a népgazdasági felhalmozás és a fogyasztás elért színvonalát, e színvonal emelésének lehetőségeit és ennek megfelelően a belső piac felvevőképességét;

— a természeti kincseket, valamint az éghajlati és talajviszonyokat;

Digitized by Google

— az országoknak más országokhoz viszonyított földrajzi helyzetét, a meglevő nemzetközi közlekedési útvonalakat és ezek további fejlesztésének lehetőségeit;

— a szocialista országokkal és a világ más országaival kialakult gazdasági kapcsolatokat, ezek további bővítésének és új kapcsolatok kiépítésének lehetőségeit.

Emellett nem szabad túlbecsülni a természeti feltételek és a történelmi hagyományok szerepét; ezek leghatékonyabb és legteljesebb felhasználásának együtt kell járnia a szocialista és a kommunista építés feladatainak megfelelő új feltételek és hagyományok kialakításával.

Az egyes országokban a népgazdasági komplexumot oly módon célszerű fejleszteni, hogy gazdasági színvonala szakadatlanul emelkedjék. Ez elsősorban azt követeli meg, hogy mindegyik ország minden lehető módon fejlessze a szocialista ipart mint a népgazdaság vezető ágát, s biztosítsa a termelési eszközök gyártásának elsősorban történő fejlesztését. Az egyes országok optimális népgazdasági komplexumának kialakítása megköveteli:

— a hazai fűtőanyagtermelő, energetikai és nyersanyagipar fejlesztését a helyi erőforrások maximális kihasználása alapján, annak figyelembevételével, hogy ez gazdasági szempontból mennyire hatékony az illető ország és az egész szocialista tábor érdekei szempontjából:

— ama iparágak arányának növelését, amelyek a népgazdaságban a műszaki haladás alapját alkotják, vagyis különösen a gépgyártás és a vegyipar arányának fokozását;

— hazai nyersanyagra támaszkodó és az alapvető belső szükségleteket kielégítő építőanyagipar, könnyű- és élelmiszeripar fejlesztését;

— a korszerű közlekedés és hírközlés fejlesztését;

— a mezőgazdaság olyan arányú fejlesztését, hogy az maximálisan biztosítsa az ország élelmiszer-, takarmány- és iparinyersanyag-szükségleteinek kielégítését; továbbá ebből a célból a főbb mezőgazdasági termelési ágak belterjességének fokozását valamennyi országban és a még nem hasznosított mezőgazdasági területek hasznosítását;

— a munkaképes lakosság teljes foglalkoztatottságát;

— az ország azon vidékeinek gyorsított ütemű ipari fejlesztését, amelyeknek a gazdasági színvonala alacsony;

Digitized by Google

— a szocialista tábor keretei közt megvalósított nemzetközi szakosítás előnyeinek maximális kihasználását, a kapitalista országokkal folytatott kereskedelem bővítésére kínálkozó lehetőségek kiaknázását.

Azokban a termelési ágakban, amelyek valamennyi vagy a legtöbb szocialista országban fejlődnek, célszerű elmélyíteni az egyes termékfajták szerinti államközi szakosítást. A szakosítás fejlesztésekor nemcsak a szocialista országok szükségleteit vesszük figyelembe, hanem a szocialista világrendszer keretein kívülre irányuló export lehetőségeit is.

A szocialista nemzetközi munkamegosztás az egyes országok népgazdaságának komplex fejlesztése mellett elősegíti olyan termelési komplexumok kialakulását is, amelyekben több szocialista ország vesz részt.

6. A szocialista országok gazdasági fejlettségi színvonalában történelmileg kialakult különbségek leküzdése

A szocialista világrendszer országai a termelőerők fejlettségének különböző színvonalán álltak, amikor hozzáfogtak a szocialista társadalom építéséhez. A szocializmusnak már a természetéből törvényszerűen következik az a szükségszerűség, hogy a szocialista országok gazdasági színvonala kiegyenlítődjék. A szocialista államok valamennyi népe számára a világ legmagasabb életszínvonalát, valamennyi szocialista országnak a kommunizmusba való többé-kevésbé egyidejű átmenetét csak akkor tudjuk biztosítani, ha megteremtjük az ehhez szükséges termelési előfeltételeket. A kommunizmus felépítésének anyagi előfeltételeit az egyes országok népének építőmunkája alapján, annak eredményeképpen teremtjük meg, hogy az egyes népek mind nagyobb mértékben járulnak hozzá a szocialista rendszer erősítésének közös ügyéhez.

A gazdasági fejlettség színvonalában mutatkozó különbségek leküzdése elősegíti a szocialista nemzetközi munkamegosztás előnyeinek jobb kihasználását, s ez ugyanakkor olyan tényező, amely meggyorsítja az egész szocialista rendszer gazdasági fejlődésének ütemét. Elősegíti a bővített újratermelés optimális arányainak kialakulását a szocialista világrendszer keretei között.

A szocializmus és a kommunizmus építése során megszűnnek a nemzeti termelőerők fejlettségi színvonalában fennálló lényeges különbségek, amelyek a kapitalizmus idején végbement gazdasági fejlődés történelmi feltételeivel függnek össze. A szocialista országok közeledni fognak egymáshoz az egy főre jutó nemzeti jövedelem és ipari termelés méretei tekintetében, a mezőgazdasági termelés hatékonysága, a munka termelékenységének színvonala és

Digitized by Google

a lakósság életszínvonalának fontosabb mutatói tekintetében. Ez megköveteli, hogy az alacsonyabb gazdasági színvonalon álló országok végső fokon gyorsabban fejlődjenek, mint a többi szocialista ország.

Ugyanakkor a gazdasági fejlettség színvonalának kiegyenlítése nem jelenti mindazoknak a különbségeknek a kiküszöbölését, amelyek a természeti kincsek, az éjhajlati viszonyok sajátosságaiból, a fogyasztás szerkezetében és a lakosság életmódjában meglevő nemzeti sajátosságokból fakadnak.

A gazdaságilag kevésbé fejlett országokban a gazdaság gyors fellendítésének és az életszínvonal gyors emelésének feltétele a szocialista társadalmi rend és a szocialista világrendszer előnyeinek maximális kihasználása, a testvéri együttműködés és kölcsönös segítségnyújtás. Ez megköveteli, hogy á gazdaságilag kevésbé fejlett szocialista országok maximálisan mozgósítsák belső erőforrásaikat, biztosítsák a termelő jellegű felhalmozások viszonylag magasabb színvonalát gazdaságukban, szakadatlanul növeljék a népgazdaság technikai felszereltségének fokát, fokozzák a munkaképes lakosság foglalkoztatottságát, biztosítsák a társadalmi munka termelékenységének gyors növekedését.

A kevésbé fejlett országok által nemzeti gazdaságuk gyors fellendítésére tett erőfeszítések hatékonyságának fokozását a többi szocialista ország az alábbi módokon segíti elő:

— átadják a legújabb műszaki-tudományos eredményeket;

— segítséget nyújtanak technikailag korszerű üzemek tervezésében, geológiai kutatások elvégzésében, szakmunkások képzésében;

— ipari berendezést, különösen komplex gyárberendezéseket szállítanak, segítséget nyújtanak e berendezés szerelésében és javításában;

— hitelt és más segítséget nyújtanak.

Ezt a célt szolgálja az ipari objektumok építésében, a természeti kincsek kiaknázásában, valamint a nyersanyag-, fűtőanyag- és villamosenergia-szükségletek kielégítésében megvalósított együttműködés is.

A szocialista iparosítás, amely előirányozza a nehéziparnak, s szívének, a gépgyártásnak a fejlesztését — ez a technikai-gazdasági elmaradás leküzdésének fő útja, amelyet a Szovjetunió és a többi szocialista ország tapasztalatai igazoltak. Az iparosítás megvalósítását nagymértékben meggyorsítja és megkönnyíti az, hogy felhasználjuk a szocialista nemzetközi munkamegosztás előnyeit.

Digitized by Google

A szocialista államok gazdasági és műszaki-tudományos együttműködése, kölcsönös segítségnyújtása, munkamegosztásuk megszervezése arra hivatott, hogy maximálisan előmozdítsa a népgazdasági komplexumok megszilárdulását és a termelés bővítését a kevésbé fejlett országokban. A sokoldalú testvéri együttműködés hasznára válik minden egyes szocialista országnak, s az egész szocialista világrendszernek.

7. A szocialista országok közti munkamegosztás és árucsere

A szocialista nemzetközi munkamegosztás az alapja a szocialista országok közti árucserének, amely az egyenértékűség elvén nyugszik.

A szocialista országok közti munkamegosztás tervszerű elmélyítését hivatott előmozdítani a szocialista világpiacon lebonyolított áruszállítások, illetve az itt kialakított elszámolási viszonyok megfelelő megszervezése. A munkamegosztás fejlődése arányában állandóan tökéletesíteni kell a szocialista országok közti áru- és pénzviszonyok formáit.

Azoknak az ajánlásoknak a gyakorlati végrehajtása, amelyeket az egyes országok illetékes szervei a nemzetközi szakosítással és kooperálással kapcsolatban elfogadtak, megkívánja, hogy az államok hosszú lejáratú, kétoldalú és többoldalú kereskedelmi és más egyezményeket kössenek egymással, amelyekben megállapítják a szakosított termékfajták szállításának volumenét és feltételeit, valamint a felek felelősségét az említett termékfajta szállításával kapcsolatos kötelezettségek teljesítéséért, e termékfajták megfelelő technikai színvonaláért, minőségéért és a szállítási határidők betartásáért. Emellett célszerű fokozatosan bevezetni a többoldalú kereskedelmi és fizetési egyezmények gyakorlatát.

A tervek sokoldalú koordinálásának és az ezen alapuló szakosítási és kooperációs ajánlásoknak biztosítaniuk kell mindegyik szocialista ország fizetési mérlegének egyensúlyba hozását, mégpedig a többi között a többoldalú elszámolások formáinak mind nagyobb mértékű elterjesztése alapján. Emellett figyelembe kell venni, hogy a fizetési mérleg kiegyensúlyozása nem jelenti az egyes árucsoportokra és termékfajtákra vonatkoztatott kölcsönös fizetések egyensúlyban tartását. A kereskedelmi és egyéb egyezményekbe foglalt kötelezettségek teljesítését — különösen az áruszállítás egyeztetett volumenét, az áruk minőségét és a szállítások határidejét — a szocialista államok elsőrendű kötelességének kell tekinteni.

A szocialista világpiacon állandóan tökéletesíteni kell az árképzés rendszerét, azzal a követelménnyel összhangban, hogy terv-

Digitized by Google

szerűen mélyítsük a szocialista nemzetközi munkamegosztást, szakadatlanul bővítsük az árucserét, meggyorsítsuk a szocialista világgazdaság fejlődését, egyidejűleg megteremtve a feltételeket ahhoz, hogy fokozatosan áttérjünk a saját árbázisra.

*

A szocialista nemzetközi munkamegosztás alapelvei a szocialista világrendszer fejlődésének általános törvényszerűségeit fejezik ki. Ezek az alapelvek a szocialista államok közti viszonyok jellegéből, termelőerőik és gazdasági együttműködésük fejlődésének elért színvonalából következnek, s figyelembe veszik az egyes országok és a szocialista világrendszer előtt álló konkrét gazdasági és politikai feladatokat is.

Amilyen mértékben tovább fejlődik és erősödik majd a szocialista országok gazdasági együttműködése, s ezek az országok további tapasztalatokat szereznek a termelés nemzetközi szakosításában és kooperálásában a szocialista nemzetközi munkamegosztás fent kifejtett elvei tökéletesednek, kiegészülnek és pontosabban körvonalazódnak majd.

Digitized by Google

A szocialista nemzetközi munkamegosztás továbbfejlesztéséért

Írta **VÁLYI PÉTER**

Ez év júniusában immár harmadízben ülésezett a KGST-országok kommunista és munkáspártjainak tanácskozása. Az 1958-as és 1960-as tanácskozáson és ezúttal is olyan fontos kérdések voltak napirenden, amelyek a gazdasági fejlődés fő irányait jelölik ki országaink számára. A mostani tanácskozás a KGST munkájának további tökéletesítéséről, a népgazdasági tervek egyeztetésének fejlesztéséről és a KGST szervezetének bizonyos módosításáról tárgyalt.

A részt vevő pártok küldöttei teljesen egy véleményen voltak abban, hogy javítani kell a nemzetközi gazdasági együttműködést a KGST országai között, hogy a jövőben egységesebbé, szervezettebbé és tervszerűbbé kell tenni a munkát a szocialista nemzetközi munkamegosztás minden területén. A KGST-országok termelőerőinek gyorsabb és ésszerűbb fejlesztéséhez, a szocialista országok védelmi képességének fokozásához, a dolgozók életszínvonalának további emeléséhez múlhatatlanul szükséges, hogy — az egyes országok belső erőinek latbavetése mellett — állandóan szélesedjék a nemzetközi munkamegosztás. A tanácskozás felmérte a KGST-országok gazdasági együttműködésének eddigi eredményeit, megvizsgálta a nemzetközi együttműködés továbbfejlesztésének lehetőségeit, és megbízta a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsát a szükséges teendők részletes kidolgozásával.

Korunk történelmi eseményeinek fő tartalma: a szocializmus és a kapitalizmus világméretű harca. A győzelemnek nem kell szükségszerűen csatamezőn, háborúban eldőlnie. A szocialista országok — és velük együtt a világ minden békeszerető népe, minden becsületes, haladó ember — el akarják kerülni a háborút, és az erőviszonyok ma már olyanok, hogy a béke híveinek anyagi és erkölcsi ereje egyre inkább elégséges a béke megvédéséhez.

A szocializmus és a kapitalizmus közötti küzdelem kimenetelét

Digitized by Google

végső soron a gazdasági verseny alakulása fogja meghatározni, az, hogy melyik rendszer képes több anyagi javat, nagyobb kultúrát, jobb életet nyújtani a dolgozóknak. A két rendszer gazdasági vetélkedésének menete és perspektívája döntően befolyásolja az imperializmus igája alól felszabadult, gazdaságilag elmaradt országok magatartását, állásfoglalását a világpolitika fő kérdéseiben.

A gazdasági verseny jelentőségét a vezető tőkés országok is felismerték. Ez a felismerés támadó gazdasági fellépésre sarkallta őket. Az utóbbi években erősödött a vezető tőkés országokban az az irányzat, amely egyik céljának a szocialista országok gazdasági fejlődésének lefékezését tekinti. A kialakulóban levő nyugati integrációknak — főleg az Európai Gazdasági Közösségnek — ilyen törekvései félreismerhetetlenek.

A szocialista országok tehát gazdasági fejlődésükkel gyakorolják a legnagyobb hatást a nemzetközi eseményekre, a világ fejlődésére. Vitathatatlan tény, hogy e téren már eddig is jól megállták a helyüket. A szocialista országok a gazdasági és társadalmi fejlődésben kimagasló eredményeket értek el, a szocializmus pozíciói mindenütt megerősödtek. Ma már a tábor mezőgazdaságának több mint 90 százaléka tartozik a szocialista szektorhoz. A Szovjetunióban gyors ütemben folyik a kommunista társadalom anyagi alapjainak megteremtése. A szocialista világrendszer az egy főre jutó ipari és mezőgazdasági termelésben már ma is meghaladja a tőkés világ egy főre jutó átlagát. A szocialista országok gazdasági fejlődésének üteme jóval felülmúlja a kapitalista világét általában, de a legfejlettebb tőkésországokét is.

A két rendszer békés gazdasági versenyének döntő szakaszát vívjuk. A szocialista országok azon fáradoznak, hogy a fejlődés jelenlegi periódusában megszerezzék a tőkés világ feletti gazdasági túlsúlyt. Ezt a célt elősegítik a tanácskozás határozatai is.

II.

A szocialista országok mindegyike nagy gazdasági sikereket könyvelhetett el az elmúlt években. A kizsákmányolás megszüntetésével lehetővé vált számukra, hogy azonos nemzeti jövedelem igazságos elosztása révén is javítsák a dolgozók életkörülményeit. Gyors ütemben növelték a lakosság foglalkoztatottságát, lényegében megszüntették a munkanélküliséget, s olyan gazdasági politikát valósítottak meg, amelyet a tömegek messzemenően támogatnak. Bevezették a szocialista tervgazdálkodást és ennek alapján ésszerűbben és előrelátóbban tudják fejleszteni és kihasználni a termelőerőket. A tervgazdálkodás döntő előnye abban van, hogy a nagy gazdasági egység, a népgazdaság

Digitized by Google

fejlesztésének szolgálatába állítják a kisebbeket és erre ösztönzik az egyes dolgozókat is. Tervgazdálkodásban megszüntethetők, illetve a minimálisra csökkenthetők a fő célokkal nem egyező ellenmozgások és lehetővé válik az egyes népgazdaságok gazdasági erőinek és eszközeinek a fő célokra való összpontosítása. A munka termelékenységének gyors növelése végett a legkorszerűbb műszaki eredményeket alkalmazzák és ésszerű munkamegosztást valósítanak meg.

A szocialista világrendszer szuverén szocialista államokból áll, amelyeket azonban ezernyi szál, közös ideológia és közös történelmi célok fűznek össze. Mit jelent a gazdasági fejlődés szempontjából az önállóság az egyik oldalon és a közös célok a másik oldalon? Azt jelenti, hogy az egyes országok szabadon rendelkeznek termelőeszközeikkel és termelésük eredményével, önállóan alakítják gazdasági kapcsolataikat. Emellett gazdasági céljaik azonosak, közös céljuk, hogy emeljék a dolgozók életszínvonalát, hogy szocialista társadalmat alakítsanak ki, illetve felépítsék a kommunista társadalmat.

A történelmi fejlődés, a társadalmi mozgás szükségszerűen egy egységes szocialista világgazdaság felé halad. A szocialista országok társadalmi és gazdasági céljainak azonosságából azonban még nem következik az, hogy automatikusan megvalósul az egyes népgazdaságok keretein túlnövő tervszerűség és arányosság. A tervszerűség és arányosság érvényre juttatása nemzetközi síkon is csak tudatos szervező munkának lehet az eredménye. Ez a társadalmi tudatosságnak új, magasabb fokra emelését feltételezi. Ebben kimagasló szerepet töltenek be a kommunista és munkáspártok, a társadalmi tudatosság hordozói és megvalósítói. Ösztönös módon sohasem alakulhat ki bármilyen jó, bármilyen reális, de országonként egymástól függetlenül kidolgozott fejlesztési irányokból a szocialista országok közös fejlődésének optimális vonala. Ezért volt szükség a tervszerűség elemeinek fokozatos alkalmazására a szocialista országok között, ezért van egyre nagyobb mértékben szükség a tervszerűség fokozottabb érvényesítésére.

A KGST szerepe ebben a szervező munkában kiemelkedő. 13 éves múltja során ez a gazdasági szervezet nagy lépésekkel jutott előre a nemzetközi együttműködés tervszerű alakításában. A KGST egész története olyan folyamat, amelynek során egyre közelebb kerül egymáshoz, egyre jobban összefonódik a részt vevő országok gazdasága, egyre tervszerűbbé válik együttműködésük, a köztük levő munkamegosztás, a kölcsönös áruforgalom. Mindez úgy folyik — és ez a KGST alapvető, szocialista jellegéből következik —, hogy az egyes országok érdekeit messzemenően és a legdemokratikusabban figyelembe veszik. A műszaki és tudományos együttműködés kiépítése, a kötelező kontingenseken alapuló áru-

Digitized by Google

forgalom, a hosszúlejáratú külkereskedelmi szerződések rendszere és még több más, lényegbevágó, a kapitalista módszerektől eltérő módszer és szervezeti forma megvalósítása volt a feltétele annak, hogy az utolsó hat-hét évben egyre inkább a tervek egyeztetése és az ezeken alapuló szakosítás és kooperáció váljék a KGST tevékenységének fő területévé.

A tervek egyeztetése eddig többnyire csak két-két ország között valósult meg, mégpedig az egyes népgazdaságok érintkezési felületeinek koordinálása útján. A népgazdasági fejlesztési tervek egyes problémáit csak kivételesen tárgyalták meg és egyeztették többoldalúan. Így nem került napirendre egy sor olyan kérdés, amelynek megoldása több ország erőfeszítését tette volna szükségessé. A KGST-országok nem alakították ki még közös távlati tervüket. Egységes terv nélkül nem lehet egy országon belül szocialista gazdaságot irányítani. Ehhez hasonlóan a legfőbb célokat összefoglaló és az egyes országok fejlődését, érdekeit messzemenően figyelembe vevő közös terv kialakításán kell a jövőben munkálkodnia nemzetközi gazdasági szervezetünknek, a KGST-nek is. Ez nem lesz egyik évről a másikra könnyen megvalósítható. A küszöbön álló időszak fő módszere továbbra is a folyó és a távlati tervek összehangolása lesz. De az együttműködés tartalma kibővül, magasabb szintre emelkedik. A marxista filozófiából ismeretes, hogy a forma nem megelőzi, hanem csak követi a tartalom változását. A tanácskozásnak az az útmutatása, hogy a gazdasági tervező munka legyen a KGST szerveinek legfőbb feladata, nagy lépéssel viszi előbbre a harmonikusan kialakított közös fejlesztési irányok megvalósítását.

III.

A nemzetközi munkamegosztás tervszerű alakítása a szocialista országoknak olyan új feladata, melyet most és nekünk, pártjainknak és a gazdasági élet különböző területein dolgozóknak kell elvégeznünk. A tőkés világ elnyomáson és kizsákmányoláson alapuló munkamegosztását nem vehetjük példaképül; valami újat, ennél tökéletesebbet kell fokozatosan kialakítanunk. A tőkés rendszerben megvalósuló gazdasági kényszer, a monopoltőke szervezeti formái és módszerei nálunk nem alkalmazhatók. Ezek a gazdasági fejlődés egyenlőtlenségeihez, válságokhoz, a gazdaságilag elmaradt országok elmaradásának konzerválásához vezetnek. A szocializmusnak saját belső természete szerint való együttműködési formákra, a nemzetközi szocialista munkamegosztás olyan elveire van szüksége, amelyek keretet adnak a szocialista országok gazdasági tömörülésének, gyors, összehangolt fejlődést tesznek lehetővé az egyes szocialista országokban és azok gazdasági közösségében

Digitized by Google

egyaránt. A kommunista és munkáspártok képviselőinek tanácskozása ilyen alapelveket hagyott jóvá. Pártunk központi sajtója teljes terjedelmében közölte, a Társadalmi Szemle jelen száma is közli a „Szocialista nemzetközi munkamegosztás alapelveit". Ezek az alapelvek a szocialista világrendszer általános gazdasági törvényszerűségeit fejezik ki. Ezért ez az értékes és előremutató dokumentum messzemenően megérdemli, hogy a pártmunkások és a gazdasági szakemberek egyaránt figyelmesen tanulmányozzák és levonják belőle a tanulságot a maguk munkája számára.

A nemzetközi munkamegosztás azt jelenti, hogy az egyes országok szorosan együttműködnek és szakosítják különböző gazdasági ágazataikat. Minél kisebb egy ország és minél jobban előrehaladt a gazdasági fejlődésben, annál nagyobb szüksége van nemzetközi szakosításra és kooperációra. Nagy országok könnyebben építhetnek ki olyan ipart, olyan mezőgazdaságot, amelynek igényeit túlnyomó részben kielégítik az országon belüli gazdasági kapcsolatok. De még ezeknek az országoknak a fejlődését is meggyorsítja a társadalmi munkának a nemzetközi együttműködésből fakadó megtakarítása.

Felszabadult országunk gazdaságának egész története, minden tapasztalatunk azt bizonyítja, hogy a magyar nép alkotó munkájának eredményeit megsokszorozza a baráti szocialista országok gazdasági segítsége, hogy gazdasági fejlődésünknek elengedhetetlen feltétele a nemzetközi gazdasági kapcsolatok szakadatlan növelése.

Magyarországnak, ipara működtetéséhez nagyarányú nyersanyag- és energiabehozatalra, a behozatal kifizetéséhez pedig korszerű és gazdaságos ipari késztermék-kivitelre, mezőgazdasági és élelmiszeripari exportra van szüksége. Nyersanyag-beszerzési gondjai természetesen nemcsak Magyarországnak vannak, hanem más baráti országoknak is. Ezek, és mi is, különösen jól értik és értékelik azt, hogy a Tanácskozáson nagy nyomatékkal vetették fel, hogy a nyersanyagok és energiahordozók termelését optimális mértékben fokozni kell. Az is kézenfekvő, hogy távlati terveink közös erőfeszítéseket követelnek a nyersanyag- és energiahiányok leküzdésére. A közös nyersolaj-vezeték, a villamos energia rendszerek összekapcsolása és további közös létesítmények előrevisznek bennünket ezen az úton. Előre látható azonban, hogy a közös célok és elképzelések nem minden területen valósulhatnak meg egyszerre, egyforma mélységben. Ezért fontos, hogy mindenekelőtt azoknak a területeknek a fejlesztésére dolgozzunk ki közös koncepciókat, amelyeken a fejlődést gátló hiányok felszámolását közös erővel tudjuk a legeredményesebben és leggyorsabban elérni. (Ilyenek pl. a színesfém-, a vaskohászati-, az alumíniumtermelés.) Így a többi között figyelemre méltó a szocialista nemzet-

Digitized by Google

közi munkamegosztás alapelveinek az az iránymutatása, hogy a vaskohászatot azon országokban célszerű teljes vertikalitásában — tehát a nagyolvasztótól kezdve — fejleszteni, amelyek legalább kokszolható szénnel vagy vasérccel rendelkeznek.

A korszerű technika alkalmazásának egyik alapvető kérdése a vegyipar termelésének gyors növelése, s legújabb eredményeinek alkalmazása más népgazdasági ágakban, így a mezőgazdaságban is. A vegyipar termelésében ma még nagyon elmaradunk a fejlett nyugati országoktól. Itt sem lenne helyes autarchikus elképzelésekből kiindulni. A nyersanyagok komplex hasznosítása — ami ebben az iparágban különösen nagy jelentőségű — és a gazdaságos üzemnagyság elérése is azt követeli, hogy fejlesztési programunkat összehangoljuk a szomszédos szocialista országokéval.

A feldolgozó iparágakban a nemzetközi együttműködésnek legsürgetőbb feladata a megoldásra érett szakosítási kérdésekben való megállapodás. Ez különösen a gépiparban nagy jelentőségű. A népi demokratikus országok — köztük mi is — a gépipar nagyarányú fejlesztése ellenére is gyakran kis sorozatokban, és ennek következtében alacsony termelékenységgel, drágán termelnek. Mi sem mutatja ezt jobban, mint az, hogy két olyan fontos iparágban, mint a mezőgazdasági gépgyártás és a gépkocsi-gyártás, a népi demokratikus országokban egyetlen gazdaságos sorozatnagyságban gyártó üzem sincs. Itt, és még sok más gépipari termék előállításában is, párhuzamos gyártás folyik.

A közösen kialakított szakosítási elképzelések végrehajtását nehezítik a meglevő párhuzamos kapacitások. Újabb cikkek termelésére való átállás ugyanis csaknem minden esetben anyagi, műszaki, káder stb. nehézséget okoz a gyártó üzemeknek és ezért ellenállásukba ütközik. Így nemegyszer áll elő az a helyzet, hogy a legmodernebb, nagy termelékenységű gépek, komplett technológiai vonalak gyártásának a megindítása nem halad eléggé előre és hogy az ilyen berendezésekben (pl. a vegyipari gépekben) évek óta hiány van a KGST-országokban. Más részről viszonylagos túlkínálat keletkezik egyes nem korszerűen és drágán gyártott gépipari termékekből. De a szocialista országok internacionalista politikát folytatnak. Közös érdekeik és az egyes országok jól felfogott gazdasági érdekei is azt kívánják, hogy túllépjenek ezeken az objektív és szubjektív nehézségeken, leküzdjék őket. Ezért helyes és örvendetes a tanácskozásnak az az állásfoglalása, hogy ezekben a kérdésekben határozott előrehaladást kell elérni, mégpedig a szakosítás olyan megszervezésével, hogy a nem gazdaságos és több országban gyártott gépek termelését modern technológiai eljárások megvalósítását szolgáló berendezésekkel, jelenleg nem kielégítő mennyiségben gyártott korszerű gépek termelésével

Digitized by Google

váltsák fel. Az alapelvek úgy is irányt adnak a szakosításra, hogy vaskohászati bázissal nem rendelkező országok munkaigényes gépgyártásra rendezkedjenek be.

A KGST-országok kommunista és munkáspártjai képviselőinek 1960. évi tanácskozása igen részletesen foglalkozott a mezőgazdaság területén megvalósítandó nemzetközi együttműködéssel. Azóta a KGST-országok többségében lényegesen előrehaladt, illetve megvalósult a mezőgazdaság szocialista átszervezése. Ezért ma már sokkal jobb feltételei vannak a mezőgazdasági termelésben való együttműködésnek és szakosításnak, bár az, hogy mi legyen a szakosítás konkrét tartalma, itt még nincs annyira kimunkálva, mint az iparban. Az azonban világos, hogy a természeti viszonyoknak itt nagyobb jelentőségük van, mint az iparban, és hogy a mezőgazdasági termelés szakosítását is a mezőgazdaság termelőerőinek szakadatlan és jelentős fejlesztése alapján kell megvalósítani és elmélyíteni. A KGST-országok a mezőgazdaság terén megvalósítandó nemzetközi együttműködésben azt tartják szem előtt, hogy a mezőgazdaság fejlődésének lépést kell tartania más népgazdasági ágakkal, nem szabad tehát megengedni a mezőgazdaság lemaradását, elhanyagolását. Ha minden ország elsősorban azt termeli, amihez természeti feltételei a legalkalmasabbak és emellett maximálisan biztosítja az alapvető élelmiszerekből saját belső ellátását, akkor nagy léptekkel halad előre ezekben az országokban az élelmiszerbőség megvalósítása. A mai szakaszban ezenkívül olyan kérdések közös megoldására is szükség van, mint a műtrágya- és növényvédőszer-ellátás, valamint a mezőgazdasági gépek legkorszerűbb típusainak szakosított termelése.

A külkereskedelmi forgalom alakulása tükrözi legkézzelfoghatóbban a nemzetközi együttműködésben elért eredményeinket. Az utolsó három évben a KGST-ben részt vevő országok egymás közötti áruforgalma évente több mint 14 százalékkal nőtt, s ez számottevő gyorsulás a megelőző időszakhoz képest. A KGST-országok közötti gazdasági kapcsolatok tervszerűségének fokozása, a szakosítás elmélyítése következtében a jövőben is gyorsan fog nőni a forgalom, s évről évre nagyobb lesz a külkereskedelem jelentősége és súlya országaink gazdasági életében.

A szocialista országok között az évek során elsősorban a külkereskedelem bilaterális formái alakultak ki, kétoldalú, évenként kiegyensúlyozott fizetési forgalommal. A bilateralitásnak nagy volt és ma is nagy a szerepe a forgalom növelésében, az egyes országok külkereskedelmi szerkezetének javításában. A kétoldalú elszámolások módszere arra is alkalmas, hogy segítse a gazdaságilag gyengébb felet a gazdasági fejlődésben. Ma azonban sok jel arra mutat, hogy a kétoldalú elszámolási formán túl kell lépni.

Digitized by Google

Eljött az idő a többoldalúság, a konvertálhatóság elemeinek fokozott alkalmazására. A többoldalú elszámolási és forgalmi módszerek alkalmazása új szervezeti és pénzügyi megoldásokat tesz szükségessé; ezeknek kidolgozása a következő idők fontos feladata.

A KGST-országok egymás közötti forgalmában egyre nagyobb szerepet játszanak a kölcsönös gépszállítások. Ezek az utolsó négy évben 70 százalékkal nőttek. A gépipari szállítások nagy része hosszú gyártási időt igénylő bonyolult berendezésekből és komplett gyárfelszerelésekből áll. Ezért a tanácskozáson megállapodtak abban, hogy a többéves gyártási időt igénylő gépi berendezésekre többéves szerződéseket kötnek az érdekelt külkereskedelmi vállalatok. Ilyen módon a szállítók számára biztosítani lehet a nagy berendezéseket gyártó üzemek egyenletes terhelését, a vevők számára pedig az egyes beruházási objektumok gépi felszerelésének időre való leszállítását. Hosszúlejáratú megállapodásokat tesznek szükségessé az országaink között létrejövő szakosítási egyezmények is. A magánjogi szerződések megkötése azt is jelenti, hogy a kötelezettségek elmulasztása anyagi következményekkel jár.

A külkereskedelmi forgalom növelésében különösen nagy jelentősége van annak, hogy megfelelően fejlődjék a népi demokratikus országok egymás közötti együttműködése. Az tapasztalható ugyanis, hogy a Szovjetunióval való külkereskedelmi forgalom növekedése kielégítően alakul, egyes népi demokratikus országok egymás közötti külkereskedelme azonban csak viszonylag lassan halad előre, és ez a termelés szakosításának alacsony fokára mutat.

A szocialista világgazdasági rendszer és annak minden egyes országa természetesen nem kizárólag a szocialista országok között igyekszik fejleszteni a gazdasági kapcsolatokat. A tanácskozás határozata is síkraszáll a világkereskedelem fejlesztéséért. Helytelen volna, és nem a békés egymás mellett élés elvét szolgálná, ha a szocialista táboron belül autarkiára törekednénk. Magyarország például ötéves tervében jelentősen — mintegy 50 százalékkal — növeli a nem szocialista országokkal való kereskedelmét is. A nem szocialista országokkal való gazdasági kapcsolatok szélesítése persze nemcsak tőlünk függ. Függ azoktól a feltételektől, amelyekkel velük kereskedni tudunk, és függ azoktól a diszkriminációs törekvésektől is, amelyeket az utóbbi időben egyes tőkés körök részéről tapasztaltunk. Ezért is támogatta a tanácskozás egy olyan nemzetközi konferencia összehívását, amelynek célja egy megkülönböztetés nélküli világkereskedelmi szervezet megalakítása lenne.

A szorosabb gazdasági tömörülés feltételei és módszerei évek

Digitized by Google

során érlelődnek meg. Az együttműködés lehetőségeit már a beruházások megtervezésénél figyelembe kell venni. Minden ország számára előnyös és hasznos a beruházások olyan egyeztetése, amely gazdaságos kapacitás-nagyságok építését tűzi ki célul és az egyes beruházási létesítmények tervezésénél — a saját szükségleteken kívül — a többi KGST-ország szükségleteire is figyelemmel van. Ehhez az szükséges, hogy az egyes KGST-országok állandóan megvitassák és egyeztessék a különböző iparágakban létesítendő beruházások legésszerűbb telepítési helyét, nagyságát és megvalósítási idejét.

Korunkban hatalmas, forradalmi jelentőségű változások mennek végbe a technika legfontosabb területein. A tudomány a termelőerők fejlődésének egyre döntőbb tényezőjévé válik. Egyetlen ország, egyetlen gazdasági szervezet sem tekintheti mellékesnek a tudományos munka helyes megszervezését. Nemzetközi síkon a KGST-országok között is tovább kell jutnunk az eddigi módszereken, amelyeknek lényege a tudományos tapasztalatok kölcsönös kicserélése volt. Mélyreható és átgondolt munkamegosztást helyes megvalósítani minden tudományág területén. Ez azért is sürgős, mert a tudományos kutatás eredményeitől az ipari megvalósításig hosszú idő telik el és ehhez hozzá kell még számítani az egyes tudományágak művelőinek kiképzéséhez szükséges időt is. Az előrelátásnak és az erők összpontosításának a tudományok fejlesztésében tehát különösen nagy jelentősége van.

IV.

A gazdaságpolitikai célok kitűzésében és megvalósításában fontos szerepük van az erre alkalmas szervezeti formáknak és munkamódszereknek. A KGST-országok közötti kapcsolatok szorosabbá válása az együttműködés új formáinak (integrációs szervezeteknek) a kialakítását követeli a kutatás és termelés területén és megfelelő szervezeti változtatásokat tesz szükségessé a KGST szerveiben is.

Eddig a KGST-országok meglehetősen kevés nemzetközi intézménnyel rendelkeztek, jóllehet ilyen intézmények működéséről sok jó tapasztalatuk van. Igen hasznos a Dubnai Egyesített Atomkutató Intézet tudományos munkája az atomerő békés alkalmazása módszereinek kidolgozásában és a tudományos kutatók képzésében. Máris jó eredményei vannak a Varga-féle hidrokrakkolási eljárás üzemi alkalmazására alakult Magyar—Német Varga Tanulmányi Társaságnak és a szén meddőhányók kiaknázására alakult, „Haldex" nevű magyar—lengyel vállalatnak is. Számos olyan terület van azonban, ahol a rokon tevékenységet folytató

Digitized by Google

vállalatok és intézmények további egyesítése a felsorolt példáknál sokkal életbevágóbb jelentőségű és lazább vagy szorosabb formában való tömörítésük szükségessége már megérett. Az ilyen közvetlen együttműködés meggyorsítja a műszaki haladást, megjavítja a kapacitások kihasználását. Magyar részről már régebben felvetettük például a közös acélhengerdei programozó szervezet megalakításának gondolatát, és időszerűnek tartjuk egyes közlekedési vállalatok (pl. nemzetközi légiforgalmi társaságok) egyesítését is.

A KGST szervezeti formáinak módosítása is az együttműködés elmélyítését célozza. Országainknak közös törekvésük az, hogy olyan szervezet alakuljon, amely alkalmas új együttműködési javaslatok előkészítésére és az együttműködés problémáinak eddiginél operatívabb és gyorsabb intézésére, amely nagy felelősséggel és tekintéllyel rendelkező szervekből áll, amely — a jelenlegi időszakos bizottsági ülések mellett — a KGST munkájának állandó, folyamatos jellegét biztosítja.

Ezt a célt szolgálja a KGST Végrehajtó Bizottságának megalakítása, a KGST-ben részt vevő országok miniszterelnökhelyetteseiből. A Végrehajtó Bizottság gyakran ül majd össze és megszabja a KGST szervei munkájának irányvonalát, irányítja az operatív munkát, szemmel kíséri a határozatok végrehajtását és eldönti a vitás kérdéseket. A Végrehajtó Bizottság munkáját megnövelt, képzett erőkből álló apparátus segíti majd. A Végrehajtó Bizottság mellett külön irodát hoznak létre, amely a népgazdasági tervek összefoglaló kérdéseinek egyeztetésével foglalkozik.

Tovább kell fejleszteni az állandó bizottságok elemző és koordináló munkáját is a Végrehajtó Bizottság tevékenységének alátámasztása és az egyes gazdasági ágak összehangolt fejlesztési irányainak meghatározása céljából. A műszaki fejlesztő és kutatómunkák terén a munkamegosztást egy új állandó bizottság fogja irányítani, s új állandó bizottságok jönnek létre a közös statisztikai munkák és szabványügyek vitelére is.

* * *

A KGST-országok kommunista és munkáspártjai képviselőinek ez évi tanácskozása új lendületet ad a KGST munkájának. A határozatok eredménye nemcsak a nemzetközi kapcsolatokban fog érződni, hanem áthatja majd országaink egész gazdasági életét. Közvetve vagy közvetlenül ma már az élet minden területén sokan és perspektívában egyre többen vesznek részt a szocialista nemzetközi együttműködés munkájában. Közérdekűségénél és nagy jelentőségénél fogva mindenki érdeklődésére, pártunk és népünk cselekvő támogatására tart igényt a Tanácskozás határozata. A közös, nagy célok érdekében egész gazdasági tevé-

Digitized by Google

kenységünkben túl kell tekintenünk a határokon. Látnunk kell, hogy országunk további gazdasági felemelkedésének döntő feltétele ez.

Amikor a szocialista internacionalizmus szellemét ápoljuk és erősítjük — amely ezt a tanácskozást is annyira áthatotta —, akkor a szocialista országok összeforrottságát, egységét erősítjük és a magyar nép további anyagi, kulturális és társadalmi emelkedésének ügyét is a lehető legjobban szolgáljuk.

Digitized by Google

Az országos pártértekezlet ötödik évfordulójára

Öt esztendővel ezelőtt, 1957 júniusában tartotta országos értekezletét pártunk, a Magyar Szocialista Munkáspárt. Pártéletünk eseményei sorában kiemelkedő helye van ennek a konferenciának. Az 1956-os ellenforradalmi támadás leverése után újjászerveződött párt itt erősítette meg az Ideiglenes Központi Bizottság által kialakított politikai vonalat, itt véglegesítette vezető szerveit és fogadta el szervezeti szabályzatát.

Ma is jó érzés visszatekintenünk erre a pártkonferenciára, lelkesítő és felemelő felidéznünk a párt harcának ezen időszakát, felmérnünk az azóta megtett utat. Tanulságait elemezve azt látjuk, hogy a mai politikai feladatok megoldásában is nagy haszonnal vehetjük számba tapasztalatait.

Válságos napok és hetek után, gonddal és küzdelemmel teli hónapok után itt együtt láttuk mindazt, aminek a kialakulását tapasztaltuk ugyan a mindennapok során személyes munkánkban és körülményeinkben is, de a harcban a kudarcok és nehézségek sokszor elhomályosítják a valódi arányokat: az eredmények és bajok, sikerek és vereségek mérlege nem mindig érzékelhető reálisan.

A pártkonferencián — amely már a gyors politikai fejlődés időszakában ült össze — felszabadultan örülhettünk, mert mintegy fókuszba gyűjtve itt volt minden, amiért addig küzdöttek a kommunisták: erős párt, egységes pártvezetés, helyes politikai vonal, a konszolidáció és a megindult építőmunka első eredményei, a tömegek éledő bizalma, az erősödő megbecsülés és elismerés. Még éltek aggodalmak és kicsit gyanakvó fenntartások, de az emberek alapjában egészséges várakozással fordultak a szocializmus továbbépítésének és fejlődésének programja, a kommunisták építő tevékenysége felé.

A pártkonferencia jelentőségét azok a történelmi körülmények adják meg, amelyek összehívását indokolták, s még inkább munkája, eredményei, hatása a párt és a nép életére, további fejlődésére. Különösen jelentős volt a hatása a pártegységnek és a tömegpolitikai munka elvi alapjainak megerősítésére.

Digitized by Google

Az ellenforradalmi támadás súlyos következményeit az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának vezetésével és a testvéri szocialista országok — mindenekelőtt a Szovjetunió — hathatós segítségével sikerült viszonylag rövid idő alatt leküzdeni. Az ellenforradalmi erők leverése megtörtént, politikai elszigetelésük eredményesen haladt, a gazdasági és állami élet irányítószervei reorganizálódtak, a termelés megindult és egyenletesen emelkedett. Helyreállt a kulturális, a közoktatási, a tudományos élet szerveinek és intézményeinek működése. A forradalmi erők ellentámadása ugyan itt bontakozott ki a legnehezebben, itt jelentkezett a legtöbb ellenállás még ebben az időszakban is, de a konszolidáció első jelei már e területeken is mutatkoztak.

Újjászerveződött és naponta erősödött a párt, a néphatalom helyreállításának legfontosabb tényezője. A nagy történelmi próbát úgy állta meg, hogy szilárdabbá, eszmeileg egységesebbé vált és társadalmi befolyása erőteljesebb lett, mint az ellenforradalmat megelőző években bármikor volt. Taglétszáma a konferencia idején 346 000 volt.

Addigi harci programja — az, hogy helyreállítsa a népi demokratikus rendszert, visszaadja az ellenforradalmi terror és demagógia által megzavart tömegek tisztánlátását, megteremtse a konszolidációt — nagyjából realizálódott. Új, hosszabb távra szóló programot kellett most kidolgoznia, megvitatnia és elfogadnia, amely magában foglalta az ellenforradalom eszmei és egyéb maradványainak végleges leküzdését és az ország további fejlődését biztosító szocialista építés folytatását.

Az addigi politikai és gazdasági eredmények, valamint problémák azt bizonyították, hogy napirendre lehet és kell tűzni a szocializmus építésének továbbfolytatását. Népünk többsége az ellenforradalom idején is a szocializmus híve volt, nem pedig a burzsoá restaurációé, de a katasztrofális körülmények miatt — elsősorban a párt bénultsága következtében — a haladó erők hangja egy ideig nem érvényesülhetett. November 4-e után azonban, a politikai harc normális feltételei között, amikor már volt egységes és határozott pártvezetés, volt világos és helyes harci cél, ezek a pozitív erők gyorsan felülkerekedtek. Ezt a márciusi Köztársaság téri, a csepeli és más nagygyűlések, az április 4-i és a május 1-i tömegdemonstrációk is megmutatták.

Ezen sikerek hatására azonban elbizakodottság jelei is mutatkoztak a párttagok körében. Jelentkezett a türelmetlenség egy fajtája, amely abba az irányba akarta nyomni a pártot és a kormányzati szerveket, hogy hatalmi eszközökkel oldják meg a még előttünk álló — nem csekély — problémákat.

Volt persze ellenkező előjelű törekvés is: béküléken ység a még bőségesen meglevő revizionista és nacionalista vagy más,

Digitized by Google

nyíltan polgári nézetek iránt, az állami és termelési fegyelem nagyfokú romlásának elvtelen elnézése, takargatása, azzal az elgondolással: „ne zaklassuk az embereket, nehogy azt higgyék: visszatérnek a régi hibák".

Ezeknek az elhajlásoknak, téves nézeteknek, taktikai különbségeknek, a követendő politikát illetően megoszló véleményeknek a gyökere az ellenforradalmat lehetővé tevő tényezők és kiváltó okok eltérő megítélése volt. Ezért további fejlődésünknek egyre inkább kulcskérdésévé vált: *hogyan, milyen politikai vonalvezetéssel, milyen módszerekkel* lehet az előrehaladás útját sikeresen, gyorsan járni.

A pártkonferencia célja, funkciója tehát az volt, hogy megjelölje az országépítésben soron következő feladatokat, olyan politikai vonalat és módszereket alakítson ki és határozzon meg a következő időszakra, amelyek megnyerik a tömegek támogatását a nép alapvető érdekeit szolgáló programunknak, megerősítse a párt egységét, megszüntesse a párt szervezeti életében beállt ideiglenességet.

Ennek megfelelően a pártértekezlet nyílt és beható vitában tárgyalta és teljesen egységesen fogadta el a pártvezetésnek az Ideiglenes Központi Bizottság 1956 decemberi határozatán alapuló értékelését az ellenforradalom okairól; megerősítette az ellenforradalom leverésében és a konszolidáció megteremtésében érvényesített politikai vonalat; kijelölte a soron következő gazdaságpolitikai és kultúrpolitikai problémák megoldásának fő irányát és jellemző módszereit; a párt egészséges továbbfejlődése érdekében tisztázta a vitatott politikai és módszerbeli kérdéseket, megjelölte a párt további ideológiai, politikai, szervezeti erősítését célzó teendőket, feladatokat. Ugyanígy fogadta el a módosított szervezeti szabályzatot és a pártdemokrácia szabályai szerint megválasztotta a párt vezető szerveit. A Központi Bizottság beszámolója, a határozati javaslat, de a legtöbb küldött felszólalása is nyomatékosan hangsúlyozta a párt ama szándékát, hogy minden tekintetben szakít a régi hibákkal, a tömegekkel szoros kapcsolatot alakít ki és azt minden körülmények között megőrzi.

A pártegység helyreállításának feltétele az a helyes marxista politika volt, amelyet a pártvezetés kialakított és képviselt 1956. november 4-e óta, s amely az SZKP történelmi jelentőségű XX. kongresszusának útmutatásaira támaszkodott és azokat helyesen használta fel. A szocializmusért vívott következetes harc programja és a lenini elvek érvényesítése a pártéletben és a tömegpolitikai munkában képezték a párt újjászerveződésének elvi alapját, azok sorakoztak fel ezen elvek mellé, akik meggyőződéses és ingadozás nélküli hívei voltak. Ennek következtében a párt az

Digitized by Google

összes fő kérdésekben egységes volt. Egysége azóta is szilárd, mert a helyes elvekért vívott harcban kovácsolódott ki.

A kommunisták fölött sem múlt el azonban nyomtalanul az előző évek eszmei bizonytalansága, sok zűrzavara, huzavonája. A revizionista vagy szektás befolyás a különféle napi kérdésekben — és talán leginkább a személyi kérdésekben — ha nem is érvényesült feltétlenül, de jelentkezett és sok vitára adott okot.

Revizionista hatás volt az, hogy egyes elvtársak csak a szektás hibákat látták és tartották számon, a kibontakozás útját engedmények adásában, minden — mégoly szükséges — kemény intézkedés elvetésében látták, megbékélés címén békülékenységet és ennek megfelelően liberális módszereket kívántak érvényesíteni. Az ellenforradalom demagógiájának hatására az országban szélesen elterjedt a revizionista és nacionalista fertőzés. Ez volt az egészséges politikai, de a gazdasági és kulturális fejlődés fő akadálya is, ezért a harcot elsősorban ez ellen kellett irányítani.

Ugyanakkor a párton belül nagy problémát jelentettek a szektás, dogmatikus nézetek. Egyes elvtársak mentegették a régi vezetés hibáit. Sokan nem látták e hibák súlyosságát, nem értették meg e politikai és e módszerek elítélésének mély elvi megalapozottságát, s úgy gondolták, hogy csak taktikai okok indokolják a régi vezetés félreállítását. A vezetés helyes elveit és módszereit — vita, meggyőzés, egyetértés kialakítása — a legfeszültebb helyzet elmúltával készek lettek volna nagyrészt szervezeti eszközökkel felcserélni ott is, ahol nyilván csak hosszú és alapos eszmei nevelőmunka segíthetett bennünket valódi és tartós eredményekhez. „Radikális" nézeteik, mint egyes rétegek — például az értelmiség — általánosító elítélése, a megtévedtek ellenségként való kezelése, az „erő pozíciójából" történő politizálás követelése, tulajdonképpen azt jelentették: nem bíznak a tömegekben és a mi igazságunk erejében. El kellett utasítani az ilyen nézeteket, harcolni kellett a hibás gondolkodás és módszerek minden jelentkezése ellen. A dogmatikus szemlélet és a szektás módszerek elleni elvi harcban kellett megtisztítani a torzításoktól a lenini politikát. Ennek a harcnak jelentős és nagy eredményeket hozó állomása volt a konferencia.

A pártvezetés a tényleges helyzetet vette figyelembe, amikor olyan álláspontot foglalt el, hogy csak a kétfrontos harc módszerével lehet legyőzni a revizionizmust és megszabadulni a szektás, dogmatikus maradványoktól. E kiegyensúlyozott és világos politikát képviselte és realizálta, s ezt a párttagság túlnyomó többsége helyeselte, a közvélemény rokonszenvvel fogadta.

A pártkonferencia elé nagy várakozással nézett az ország egész közvéleménye és a konferencia megfelelt ezeknek a várakozásoknak. Előzőleg egyes körökben volt bizonyos kételkedés a tekintet-

Digitized by Google

ben, hogy megerősödve is kitartunk-e meghirdetett politikánk és módszereink mellett. A konferencia határozatai világossá tették, hogy mi a párt álláspontja a legégetőbb napi kérdésekben és a fejlődés perspektíváit illetően.

Helyeslással fogadták a tömegek azt, hogy a fő feladat a proletárdiktatúra megerősítése, s hogy ezt a párt és a munkásosztály vezetésével, a munkás-paraszt szövetség megszilárdításával, a szocialista demokrácia elmélyítésével és fejlesztésével, a tömegek megnyerésével kell megoldani. Helyeslést és megnyugvást keltett, hogy a párt olyan határozottan hangsúlyozta a proletárdiktatúra védelmének és megerősítésének elvei közt a törvényesség szigorú betartását, Kádár elvtárs szavai szerint: „annak a fő elvnek maradéktalan érvényesítését, hogy hazánkban jog, szabadság és demokrácia jusson osztályrészül a dolgozó népnek és ne legyen szabadság a nép ellenségeinek".

A párt vezető szerepének helyes értelmezését szolgálták a konferencia elvi állásfoglalásai arról, hogy milyen szerepet töltenek be a proletárdiktatúra rendszerében annak egyes alkotó elemei, hogy milyen az egészséges viszony a párt és a pártonkívüli szervezetek, illetve a hatalmi szervek között. Ezek sorában szerepelt annak az elvnek kimondása is, hogy párttisztség kivételével minden funkciót pártonkívüli is betölthet.

Tovább növelte a bizalmat a párt törekvései iránt az, hogy olyan nagy súlyt helyezett a munkás-paraszt szövetség megerősítésére, valamint tömegkapcsolatainak elmélyítésére. Nagy távlatokat nyitott a konferencia a pártonkívüliek politikai aktivitásának azzal, hogy a népfrontpolitikát — megtisztítva az előző évek torzításaitól — elvi alapokra helyezte, leszögezvén, hogy a Hazafias Népfront a kommunisták és pártonkívüliek együttműködésének formája, a párt és a tömegek közötti kapcsolatok fejlődésének igen fontos területe.

Az akkori körülmények között ezek a politikai problémák nagy jelentőségűek voltak, de nem homályosították el azt, hogy a tömegek helyzetének alakulását meghatározó építő program kidolgozása s különösen a gazdasági és kulturális feladatok jó megoldása az alapvető, s ez egyben a tömegek megnyerésének is elsőrendű tényezője. Ezért volt olyan nagy súlya a konferencia határozatában a gazdasági és kulturális építőmunkának.

*

A konferencia határozatait és egész anyagát a pártszervezetek széleskörűen megvitatták, a párttagság és sok pártonkívüli is behatóan tanulmányozta. Így ezek a cselekvés vezérfonalává és a kommunista munka jó fegyverévé lettek. Az alapelvek és a módszerek tisztázásával megerősítették a párt egységét, a tömegek

Digitized by Google

megnyeréséért folytatott harcnak pedig világos elvi alapokat és új lendületet adtak.

A konferencián elfogadott gazdaságpolitikai alapelvek érvényesültek a hároméves terv kidolgozásában, majd sikeres végrehajtásában, később pedig az ötéves terv arányos, reális koncepciójának megalkotásában. Hogy mennyire helyeslik a tömegek ezt a programot és ezeket az elveket, azt az évről évre növekvő gazdasági eredmények is megmutatták.

A párt nagyot nőtt abban a harcban, amelyet ezekben az években vívott. A bonyolult feladatok sikeres megoldásában eszmeileg erősödött, munkastílusa fejlődött. Az ország és a dolgozók problémáit megoldó programjának teljesítésével, élet- és emberközelségével nagy társadalmi befolyásra tett szert. Ez jutott kifejezésre az 1958-as országgyűlési és tanácsválasztások eredményében, a párt VII. kongresszusának fogadtatásában és hatásában, a szocialista építés meggyorsulásában. Ez a politika és munkamódszer vezetett oda, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezését olyan gyorsan és zökkenőmentesen oldottuk meg. Az a bizalom és befolyás, amelyet a párt megszerzett, képezte akkor is, képezheti a későbbiekben is a szocializmus sikereinek szilárd alapját hazánkban.

*

A pártkonferencián meghatározott alapelvek azóta is érvényesülnek pártunk politikájában, természetesen a körülmények változásának megfelelően más és más feladatok megoldásában. Ez a politika azóta az idő próbáját is megállta, hiszen népgazdaságunk és egész társadalmunk tartós és egyenletes fejlődését biztosította. Szükséges és hasznos ezért, ha a fő tényezőit kiemeljük.

Politikánk első legjellemzőbb vonása: *a marxista—leninista elviség.* A néphatalom megszerzésének és megszilárdításának, a szocializmus építésének *nemzetközileg érvényes általános* alapelvei érvényesülnek, a mi viszonyainkat és tapasztalatainkat figyelembe vevő *maximális konkrétsággal.* Ebből következik másik jellemző vonása: a *realitáshoz* való igazodás és ragaszkodás, a tények elemzése és józan, voluntarizmustól mentes kezelése a célok és feladatok meghatározásánál. A tömegek helyeslését és egyetértését nagyban előmozdította politikánk mély *humanizmusa.* Ezek a vonások nagy bizalmat és rokonszenvet keltettek pártunk iránt, ezért ragaszkodnak a tömegek ehhez a politikához.

Ez az egyetértés és bizalom azonban nem magától és nem egyszerre született. Kialakulásának fontos feltétele volt a helyes gazdasági és társadalmi program. De a helyes programot meg is kellett értetni, el is kellett fogadtatni ahhoz, hogy megvalósítása általános társadalmi támogatást kapjon.

Digitized by Google

A politikai és társadalmi program egyszerű és világos volt: néphatalmat akarunk, szilárdan a proletár nemzetköziség alapján állunk, építjük a szocializmust, biztosítjuk a törvényességet, gondoskodunk arról, hogy a termelő és alkotó munka gyümölcsei a népnek jussanak.

Közvetlenül az ellenforradalom súlyos megrázkódtatása után, az akkori nehéz körülmények között azonban ez a program mégsem volt azonnal kellő hatással azokra a néprétegekre, amelyek pedig később ország-világ előtt megmutatták, hogy nem állnak szemben a szocializmussal. Jó tömegpolitikai munka kellett — párosítva az ellenséges erők maradványai elleni kemény harccal — ahhoz, hogy a megértésnek, a tömegek támogatásának légköre kialakuljon. Bonyolulttá az tette ezt a feladatot, hogy ütni és türelmes felvilágosító munkát végezni egyszerre kellett. Nehéz volt ilyen körülmények közt megtalálni az egyensúlyt, az álradikalizmus nélküli keménység, valamint a liberalizmus és békülékenység nélküli türelem megfelelő szintézisét.

Ez a szintézis érvényesült abban, ahogyan az ellenforradalom erőinek végleges megsemmisítését, a megtévedt emberek leválasztását és ezzel összefüggésben a tömegekhez fűződő kapcsolatunk rendezését megoldottuk. Világos volt, hogy nem juthatunk a megfelelő eredményre akkor, ha azt vesszük alapul, hogy ki mit mondott 1956 októberében-novemberében. A pártvezetés azt mondta: a bűnösöket megbüntetjük — ez az állami szervek dolga; akik hibáztak, azokat kollektívájuk megbírálja; egyébként pedig az az alapvető elv, hogy ismertessük meg az emberekkel a néphatalom megvédésének és a szocializmus építésének követelményeit, adjunk nekik lehetőséget, hogy dolgozzanak és azután *munkájuk mutatja meg*, hogy kicsodák, ott válik el, hogy ki híve a rendszernek, ki nem, ki akar valóban segíteni, ki nem. Persze a munkában és a harcban nemcsak megmutatkoznak az emberek, hanem nőnek is, fejlődnek is, nem alkothatunk tehát egy adott állapot szerint végleges ítéletet róluk, bíznunk kell fejlődésükben.

A konferencia határozata a pártépítésben, a káderek megítélésében is azt a gondolatot adta irányító elvként, hogy az emberek fejlődésének előmozdítója, elbírálásuk fokmérője az a konkrét munka, amelyet a párt helyes politikájának végrehajtásában végeznek.

Ezekben az elvekben az a felismerés tükröződött, hogy a szocializmus építése a legjobb iskola, ebben nevelődhetnek legjobban az egyes emberek, s ez az eszköze egész társadalmi csoportok és rétegek átalakulásának is. A szocializmus csak akkor aratha végleges győzelmet és fejlődhetik gyorsan, ha eszméinek megnyerjük az emberek agyát és szívét. Ilyen célt természetesen nem

Digitized by Google

lehet gyorsan elérni és főleg mechanikus adminisztratív intézkedésekkel előmozdítani. Ilyen cél eléréséhez az segít bennünket, hogy minden kommunista — de pártonkívüliek százezrei is — a maguk környezetében önálló képviselői, lelkes és ötletes harcosai legyenek ennek a politikának, dolgozótársaik vitapartnerei és nevelői, bírálói és segítői. A párt ereje abban van, hogy elérte azt: a szocializmusnak ma százezrével vannak ilyen önálló képviselői és terjesztői — a szocialista brigádok tagjai, a termelőszövetkezetek, az iskolák, a tudományos intézmények, vagy a társadalom más egységeinek élenjáró munkásai. Különösen szembeszökő, hogy az értelmiség és az ifjúság mennyit fejlődött az öt év előtti állapotához képest.

Ilyen politika a módszerek, a munkastílus megújítását, továbbfejlesztését igényelte. Szükség volt az általános elveket tisztázó, a feladatokat megjelölő határozatokra — ilyeneket minden fontos kérdésben hoztak a párt vezető szervei. De ezeket csak önállóan gondolkodva lehetett jól alkalmazni; általános sémák, rendelkezések nem sokat értek volna ilyen jellegű és méretű társadalmi harcban. És valóban tudták is sokan önállóan alkalmazni a helyes elveket, mert a mi politikánk a józan ész politikája, az élet követelményeinek politikája, nem a „beavatottak" külön tudománya.

A pártvezetés — ugyanakkor, amikor biztosította politikánk realitását, állandó életközelségét — *nevelte is a párttagságot,* sőt a pártonkívüliek széles körét is azzal, hogy valahányszor egy-egy társadalmi feladatot napirendre tűzött, sokukat már a megoldás kialakításának periódusában bevonta a tanácskozásba, a vitába. Ezért is vált olyan hamar erőssé és bizalomtelivé a kapcsolat a pártvezetés és a párttagság, kommunisták és pártonkívüliek között.

A lenini elveknek és munkastílusnak az újjáéledése és megerősödése — amelyet az SZKP XX. kongresszusa indított el a nemzetközi munkásmozgalomban — azóta rengeteg értékes eredményt hozott a Szovjetunió fejlődésében, az imperializmus elleni világméretű küzdelemben, s az egyes országok és pártok belső fejlődésében is. Ezek az elvek érvényesültek a mi pártunk politikájában is, és ezek segítettek abban, hogy harcunk eredményes legyen.

Ennek a harcnak friss lendületet adott az SZKP XXII. kongresszusa. Az SZKP új programja a fejlődésnek olyan nagyszerű perspektíváit tárta fel, hogy magával ragadhat minden olyan embert, aki nem elvakult és csökönyös reakciós, vagy korlátolt maradi. Ez a kongresszus határozataival és tárgyalási szellemével utat mutat a nemzetközi munkásmozgalomnak, így a mi pártunk-

Digitized by Google

nak is arra, hogyan kell a változó körülmények között változatlan forradalmisággal, de folyton fejlődő szemlélettel és módszerekkel küzdeni az osztályharc mai követelményei szerint a társadalmi haladásért, a szocializmus világméretű győzelméért.

Ma is kongresszusra készülünk: még ez évben összeül pártunk VIII. kongresszusa. A VII. kongresszus óta eltelt három év olyan időszak volt pártunk életében, amelyben a mezőgazdaság szocialista átszervezésével dolgozó népünk történelmi jelentőségű lépést tett előre a társadalmi felemelkedés útján. A fejlődés mérlegét a kongresszus vonja majd meg, a tapasztalatokat is minden bizonnyal részletesen elemzi. Nem vágunk ennek elébe akkor, ha megállapítjuk: az a politika, a gondolkodásmódnak, a kommunisták magatartásának és munkastílusának azok a vonásai, amelyek az 1957-es pártkonferenciát jellemezték, s amelyeket a pártvezetés azóta is képvisel és serkent, — jónak, a feladatok sikeres megoldására alkalmasnak bizonyultak és minden bizonnyal ezután is ezek érvényesülnek és fejlődnek tovább.

Digitized by Google

Számvetés a közös gazdálkodás éveiről

Alig több mint három év telt el azóta, hogy az ország közvéleménye felfigyelt Győr-Sopron megyére, ahol meggyorsult a mezőgazdaság szocialista átalakítása és néhány hét alatt 90 százalékra emelkedett a szocialista szektor részaránya a megye mezőgazdaságában. A „Győr megyei példa" a paraszt családok százezreinek segített abban, hogy a bennük érlelődő elhatározás döntéssé fejlődjön. Rövid idő múlva Szolnok megye is követte az ország első szövetkezeti megyéjét. Az egymástól távoleső és mezőgazdasági termelésük szerkezetét, szokásait tekintve eltérő két megye példája azt bizonyította, hogy helyes volt a Központi Bizottság 1958. évi határozata, és országosan megértek a feltételei annak, hogy meggyorsuljon a mezőgazdaság szocialista átalakítása.

A mezőgazdaság kollektivizálásának forradalmi jelentőségű és hangulatú időszakában még szélesebb körben terjedt el az a felismerés, hogy a termelőszövetkezeteknek többet kell nyújtaniok az országnak is és tagjainak is, mint az egyéni parasztgazdaságoknak. Népünk és barátaink kissé aggódva, ellenségeink pedig csődöt jósolgatva és előlegezett kárörömmel figyelték: megfelel-e a mezőgazdaság ennek a követelménynek.

A Központi Bizottság márciusi ülésén elemezte hazánk fejlődésének e forradalmi időszakát, s megállapította, hogy a tömeges kollektivizálás éveiben (1959—1961-ben) a mezőgazdaság összes termelése 8,5 százalékkal, a felvásárolt mezőgazdasági termékek mennyisége pedig 13,3 százalékkal növekedett. Az országos eredmények jogos örömet keltettek barátainkban, és csalódást, újabb vereséget okoztak ellenségeinknek.

A siker nem jelenti azt, hogy már nincs több gond és nehézség. Ahol százezrek választanak — nem egyszerűen munkahelyet vagy foglalkozást, hanem új életformát, és ahol évszázados gazdálkodási módot és hozzá kapcsolódó szokásokat, gondolkodást vált fel az új, ott az átmeneti nehézségek, gondok is elkerülhetetlenek.

Az országos eredmények és gondok a megyék helyzetéből összegeződnek. A Társadalmi Szemle szerkesztősége felkérte azon két megye pártbizottságának első titkárát, amelyekben legkorábban fejeződött be az átszervezés, s amelyek három évvel

Digitized by Google

ezelőtt a legnagyobb figyelmet vontak magukra, hogy készítsenek számvetést arról: meddig jutottak el feladataik megoldásában megyéjük kollektív gazdaságai?

Mit adott az átszervezés óta Győr—Sopron megye szövetkezeti mozgalma

Írta LOMBOS FERENC

Néhány hónappal múlt három esztendeje, hogy Győr-Sopron megyében befejeződött a mezőgazdaság szocialista átalakítása. Időszerű, hogy felmérjük a megtett utat, összegezzük az eredményeket és megvizsgáljuk, sikerült-e a megyében bebizonyítani a nagyüzemi gazdálkodás fölényét a kisüzemivel szemben?

Az átszervezés után figyelmünket egyetlen nagy cél megvalósítására fordítottuk: a létrehozott termelőszövetkezetek megszilárdítására. E feladat megoldására a legfőbb biztosítékunk az volt, ami az átszervezésre; pártunk 1956 utáni helyes agrárpolitikája, amely megteremtette a bizalom légkörét. S ez elég volt ahhoz, hogy munkánkat siker koronázza.

A tömeges átszervezés évében megyénkben 41 355 család, 45 354 tag 366 056 kh összterülettel lépett a szövetkezeti gazdálkodás útjára: szocialista szektorrá vált a megye összterületének 90,8 százaléka, s ez az arány azóta 95,4 százalékra emelkedett.

I.

A mezőgazdaság szocialista átszervezésével a megyénkben is létrejöttek a korszerű mezőgazdasági nagyüzem kialakulásának lehetőségei. A nagyüzemi gazdaságok a legfőbb feltételei annak, hogy olcsóbban, nagy mennyiségben termeljünk mezőgazdasági termékeket. Bár közismert dolog, hogy a lehetőségek nem azonnal válnak valósággá, és bizonyos idő kell ahhoz, hogy a termelőszövetkezetek korszerű mezőgazdasági nagyüzemmé fejlődjenek, a közvélemény már a közös gazdálkodás első éveiben is a természátlag és a mezőgazdasági termékek mennyiségének növekedését várta.

A megye vezetői, ismerve ezt a várakozást és a lehetőségeket is, nagy erőfeszítést tettek, hogy a nagyüzemi gazdálkodás előnyei már a kollektivizálás első éveiben jelentkezzenek. Ez sikerrel is járt, mert a szövetkezeti tagok lelkes munkája igen számottevő állami támogatással párosult.

Digitized by Google

Növénytermesztésünk fejlődését legjobban a termésátlagok bizonyítják. A fejlődés megítélésénél figyelembe kell azonban venni az időjárás viszontagságait is, amelyek a legjobb agrotechnika ellenére is csökkentik a hozamokat. Ilyen viszontagságos esztendő volt az 1961-es, amikor megyénk gazdaságait súlyos aszály és vihar károsította meg. A következő táblázat szemlélteti a főbb növények termésátlagainak alakulását (kat. holdanként, mázsában):

	1954—58	1959	1960	1961
búza	8.9	10.8	11.0	12.7
őszi árpa	10.8	12.7	10.8	12.3
tavaszi árpa	10.2	9.2	13.8	11.7
zab	9.2	9.2	10.9	11.2
kukorica	13.6	14.3	17.2	11.9
cukorrépa	123.1	96.7	164.8	95.1

Az átszervezés annak a lehetőségét is megteremtette, hogy a nagyobb hozamok elérése végett a rendelkezésünkre álló legjobb fajták vetőmagját alkalmazzuk, s arra is lehetőség nyílt, hogy megszervezzük a korszerű növényvédelmet és az állami gazdaságokon kívül a szövetkezeti gazdaságokra is kiterjesszük azt.

A növénytermesztés fejlődését nemcsak a termésátlagok jelzik; hanem az is, hogy az előbbi évekhez képest jelentős változás következett be a megye növénytermesztésének szerkezetében. Az átszervezés előtt a szemeskukorica vetésterülete viszonylag kicsi volt. 1956-ban 59 400 kh-on termesztettek megyénkben kukoricát, 1959-ben ennek a vetésterülete már meghaladta a 70 ezer holdat és jelenleg is ezen a szinten mozog.

Az előbbi évekhez képest jelentősen megváltozott a szálastakarmányon belül a pillangósok aránya. Az egynyári szálastakarmányok területének az aránya évről évre csökken, az évelő pillangósoké pedig növekszik, jelenleg 10—12 százalék, majdnem kétszerese az átszervezés előttinek. Figyelemre méltó a silókukorica területi arányának növekedése is. Az átszervezés előtti évek silókukorica vetésterülete — mintegy 1000 holdról — a tízszeresére növekedett. Mindez azt eredményezi, hogy kiszélesíthettük a közös állatállomány takarmánybázisát.

A megye mezőgazdaságának fejlődésében igen jelentős az állattenyésztés. Az átalakulás első esztendejében kialakítottuk a közös szarvasmarha-állományt, majd 1960-ban a közös sertés- és baromfi-törzsállományt, s ezzel egyidejűleg jelentősen növeltük az árubaromfi mennyiségét.

Digitized by Google

Az állattenyésztés alakulását az alábbi táblázat mutatja:

	1950		1960		1961	
	összesen	100 kh szántóra	összesen	100 kh szántóra	összesen	100 kh szántóra
szarvasmarha	43 920	15,3	51 245	17,7	52 337	18,0
ebből tehén	15 431	5,3	17 648	6,0	19 191	6,6
sertés	38 628	13,4	80 772	27,9	89 200	30,7
ebből anyakocá	2 250	0,7	10 726	3,7	10 264	3,5
juh	18 135	6,3	23 106	7,9	29,042	10,0
ló és csikó	16 152	5,6	13 567	4,6	11,760	4,0
számosállat	—	18,6	—	21,4	—	21,8

1961-ben már az állomány minőségének javítására is több figyelmet fordíthattunk. Erre annál is inkább szükség volt, mert a termelőszövetkezetekbe belépett parasztok jobb minőségű állataik nagy részét megtartották a háztáji gazdaságuk számára.

A tehenenkénti évi tejtermelés az átszervezés óta lassan bár, de emelkedik. A lassúságnak elsősorban az az oka, hogy közös gazdaságaink tehénállományának minősége még nem elég jó; emellett a helyes takarmányozást sem sikerült még általánossá tenni szövetkezeteinkben. 1959-ben egy tehén évi tejtermelése 1936 liter volt, ez 1960-ban 2144 literre, 1961-ben pedig 2271 literre emelkedett.

A közös gazdaságok borjúszaporulata szépen fejlődik, 100 tehénre 1959-ben 76,1, 1960-ban 82,2, 1961-ben 85,3 borjú jutott.

II.

A termésátlagok emelkedése, az állattenyésztés javuló hozama sokat megmutat a nagyüzemmé fejlődő termelőszövetkezetek helyzetéből. A munkásosztály, amely nagy áldozatot hozott a szocialista mezőgazdaság megteremtéséért, joggal kíváncsi azonban arra is: többet adott-e az ország ellátására a megye kollektív mezőgazdasága, mint azelőtt az egyéni parasztgazdaságok? Erre a kérdésre a megye mezőgazdasági árutermelésének az adatai adják meg a választ.

A termelőszövetkezetek és a háztáji gazdaságok áruértékesítése — a mezőgazdasági termelés egészét átfogó 54 cikket tekintve — azt mutatja, hogy a felvásárolt növényi és állati termékek értéke (változatlan áron számítva) 1957-ben 616,4, 1958-ban 677,1, 1959-ben 715,4, 1960-ban 756,5, 1961-ben pedig 834,3 millió forint volt. A felvásárlás 1961. évi értéke országosan 21,3 százalékkal, megyénkben pedig 35,3 százalékkal haladta meg az 1957. évi eredményt.

Digitized by Google

Részletesebben is érdemes megvizsgálni a felvásárlás alakulását. Az 1954—58-as évek felvásárlását 100-nak véve, a mutatószámok a következők:

	1959—1960 átlaga	1961
kenyérgabona	93,8	120,0
takarmánygabona	45,1	36,9
kukorica	45,2	35,1
burgonya	90,9	97,0
zöldség	120,8	132,1
gyümölcs	162,3	241,7
bor	36,0	45,8
sertés	130,6	165,7
vágómarha	125,1	123,3
baromfi	122,1	173,1
étkezési tojás	112,6	125,8
tej	148,9	161,0

Mit mutatnak ezek a számok? Mindenekelőtt azt, hogy a kötelező beszolgáltatás időszakának túlzásai nélkül, jelenlegi helyes felvásárlási módszereinkkel az alapvető élelmezési cikkek felvásárlása már a szocialista mezőgazdaság első éveiben is megközelítette s a legfontosabb termékekben túl is haladta az előző időszakét. 1961-ben a kukorica, a burgonya és a bor kivételével jelentősen több árut adtunk, mint a beszolgáltatás éveiben. Különösen kiemelkedő az állatok és állati termékek felvásárlása. A termelés és a felvásárlás szervezete, belterjesebb gazdálkodásra mutat és elsősorban ez az oka a takarmánygabona-felvásárlás szembeötlő lemaradásának. Minthogy a takarmánytermelés még nagyon ingadozó, a megnövekedett állatállomány abrakszükséglete a hús-, a tej- és a tojástermelés növekedése érzékenyen érinti az állami takarmányfelvásárlást. Egyik legfontosabb feladatunk tehát az, hogy szilárd és biztonságos takarmánybázist teremtsünk.

Az előző táblázat viszonyszámai jól érzékeltetik a fejlődés mértékét, azonban néhány adatot érdemes megnézni arról is, hogyan növekedett abszolút számokban a felvásárlás mennyisége.

Felvásárolt termékek	1954—56 átlaga	1961
kenyérgabona	4 730 vagon	5 676 vagon
burgonya	1 662 vagon	1 605 vagon
zöldség	1 539 vagon	2 104 vagon
gyümölcs	223 vagon	539 vagon
sertés	48 882 db	80 984 db
vágómarha	23 029 db	28 384 db
baromfi	8 710 q	15 079 q
tojás	22 millió db	27,8 millió db
tej	28,5 millió lit.	46,0 millió lit

Digitized by Google

Ezek a számok biztató képet mutatnak. Világosan látjuk azonban, hogy még sok olyan területe van az árutermelésnek és felvásárlásnak, amelyen sokkal gyorsabb ütemben kell haladnunk.

Megyénkben 1961-ben örvendetesen megnövekedett a termelőszövetkezetek áruhányada. A meghizlalt sertések 98, a felnevelt baromfi 99, a kifejt tej 85, az összes kenyérgabona-termés 54 százalékát a termelőszövetkezetek eladták az államnak, ez 10 százalékos növekedést jelent az előző évhez képest. Az egész felvásárlás 73 százaléka a termelőszövetkezetek közös gazdaságából, 27 százaléka pedig a háztáji és kisegítő gazdaságokból származott. Véleményünk szerint a háztáji gazdaságok árutermelése még jelentősen növelhető, ha több gondot fordítunk a szükséges takarmánybázis megteremtésére.

Növeli a felvásárlás biztonságát az, hogy évről évre növekszik a termelési és értékesítési szerződések kötése. A tavalyi felvásárlásnak 77,1 százaléka szerződéssel volt biztosítva. Az állam iránti felelősségtudat növekedését jelzi, hogy csak egy-két termelőszövetkezetet kellett szerződésszegés miatt megkötbérezni.

A megye mezőgazdaságának termelési irányára utal az, hogy az értékesített áruk 55 százalékát állatok és állati eredetű termékek tették ki. A hústermelésben egy-két járásban biztató eredményeket értek el szövetkezeteink. A csornai járás termelőszövetkezetei minden 100 kh közös szántóról — a háztáji gazdasággal együtt — 84,6 mázsa húst adtak a népgazdaságnak, ebből 29 q sertés, 50,2 q vágómarha volt. Korántsem ilyen jó a helyzet a győri járásban; itt mindössze 56,1 q a 100 kh-ra eső hústermelés.

Az egy tehénre jutó tejértékesítés is lényegesen fejlődött. 1957-ben 610, 1958-ban 767, 1959-ben 844, 1960-ban 927, 1961-ben pedig 1032 liter volt.

Ezek az adatok és példák azt bizonyítják, hogy megyénk szövetkezetei évről évre több árut adnak a népgazdaságnak és minden biztosítékunk megvan arra, hogy a következő évben még nagyobb lesz e tekintetben a fejlődés.

III.

Az ország lakossága elsősorban több, jobb és olcsóbb terméket vár a kollektív mezőgazdaságtól. A termelőszövetkezeti utat választó parasztcsaládok magasabb életszínvonalat, emberségesebb életet akarnak kialakítani általa. De a tartósan biztosított magasabb életszínvonalhoz és szebb élethez a termelés növelésén, a mezőgazdasági munka termelékenységének emelésén keresztül vezet az út — így hát a társadalomnak és a termelőszövetkezeti tagoknak a tényleges érdekei egybeesnek. Sok munka, türelmes,

Digitized by Google

meggyőző szó és bizonyos idő is kell ahhoz, hogy a szövetkezeti gazdák teljesen felismerjék ezt az érdekazonosságot. A mezőgazdasági terméseredmények az árutermelés növekedése és mindezek következtében a termelőszövetkezeti tagság jövedelmének alakulása azonban mind arra mutatnak, hogy terjed már ez a felismerés, mert a közös gazdálkodás első évei nemcsak az országnak, hanem a megye szövetkezeti tagságának is többet adtak.

Ezt bizonyítja a Győr-Sopron megyei termelőszövetkezeti tagság közös gazdaságból származó jövedelmének alakulása.

	1959	1960	1961
Összesen:			
egy családra jut	9090 Ft	10 422 Ft	10 736 Ft
egy tagra jut	8868 Ft	11 216 Ft	11 750 Ft
Földjáradék nélkül:			
egy családra jut	8423 Ft	9 763 Ft	10 094 Ft
egy tagra jut	8217 Ft	10 507 Ft	11 047 Ft

Egy munkaegység átlagos értéke 1959-ben 27,34, 1960-ban 30,52, 1961-ben pedig 31,39 Ft volt. Az emelkedés tehát lényegében nem nagy, de itt figyelembe kell vennünk, hogy a közös jövedelemből való részesedést még kiegészíti a háztáji gazdaság jelentős jövedelme. Gyakorlati értékét tekintve ez a jövedelem nagyobb, mint amilyennek összegszerűen látszik, hiszen szövetkezeti parasztságunk minden szükséges élelmiszert és takarmányt természetben kap meg.

A termelőszövetkezeti tagok jövedelmének vizsgálatánál a szövetkezetbe bevitt felszerelésekért és állatokért kapott összeget is figyelembe kell venni. Ez azért is jelentős, mert akkor egészíti ki a jövedelmet, amikor a közös gazdaság még a kialakulás nehézségeivel küzd. A bevitt állatokért és felszerelésekért 1959-ben 130 millió, 1960-ban 9 millió, 1961-ben pedig 11 millió forintot fizettek ki, 1962-ben további 10 millió forintot térítenek és ezzel a bevitt állatok és felszerelések kiegyenlítését gyakorlatilag teljesítették is.

Nyugodtan állíthatjuk, hogy a megye szövetkezeti parasztjainak döntő többsége már az eddigi eredmények alapján is megtalálja számítását a közösben, és jobban él, mint egyéni paraszt korában. Ennek bizonyítására megemlítek néhány számot. 1958-ban megyénk parasztsága 8 millió, 1961-ben pedig már 53 millió forintot tartott takarékbetétben, 1959-től 1961 végéig a termelőszövetkezeti tagok 4935 lakást építettek. A földművesszövetkezetek áruforgalma az 1958. évi 593 305 Ft-ról 1961-ben 784 815 Ft-ra emelkedett.

Digitized by Google

A jövedelem növekedésével is összefügg az, hogy termelőszövetkezeteink tagságának nagy része jó kedvvel vesz részt a közös munkában. A munkafegyelmet, a közös munkában való részvételt fokozta az anyagi érdekeltség kellő biztosítása. E tekintetben nagy a fejlődés különösen a múlt évhez képest. A legtöbb szövetkezetünk a munkaegységet kiegészítő jövedelemelosztási formák közül a terven felüli premizálást alkalmazza, egy kisebb részük — ide elsősorban a gazdaságilag még meg nem erősödött szövetkezetek tartoznak — az össztermésből premizál. A közös munkában való részvételt, a családtagok fokozottabb bekapcsolódását, a parasztfiatalságnak a szövetkezetben való megmaradását serkenti a pénzbeli munkaegység-előleg. Készpénzes munkadíjazást ebben az évben 15 szövetkezetünk alkalmaz. Tavaly két szövetkezet próbálta ki ezt a módszert olyan sikerrel, hogy ez más szövetkezetek vezetőit is és tagságát is felbátorította ennek a módszernek az alkalmazására.

A termelőszövetkezeti tagság jövedelmének alakulása növeli a szövetkezetek vonzó hatását. Ezt bizonyítja, hogy 1961-ben 3990 új tag lépett be a termelőszövetkezetekbe, elsősorban olyan emberek, akik korábban otthagyták a mezőgazdaságot és eddig ipari üzemben, vagy állami gazdaságban dolgoztak. A belépések nagy része a zárszámadások idejére esett, különösen nagyarányú volt a mosonmagyaróvári és a csornai járásban, de az egy munkaegységre jutó részesedés is itt volt a legmagasabb.

IV.

A termésátlagoknak, az árutermelésnek és a szövetkezeti tagság jövedelmének a növekedése a közös gazdaságok megerősödésével függ össze.

Termelőszövetkezeteink fokozódó megszilárdulását, a szövetkezeti közös vagyon alakulása is mutatja.

Közös vagyon	1959	1960	1961
Összesen:	914 363 m. Ft	1 281 487 m. Ft	1 425 299 m. Ft
1 kh összterületre	2 498 Ft	3 418 Ft	3 770 Ft
1 kh szántóterületre	3 189 Ft	4 454 Ft	4 925 Ft
1 tagra	20 160 Ft	26 880 Ft	29 528 Ft

1961-ben a szövetkezetek közös vagyonának 59,2 százaléka volt a tiszta vagyon.

A saját erőből származó beruházás 1959-ben az összes beruházások 23,8 százalékát, 1960-ban 32,6 százalékát, 1961-ben pedig

Digitized by Google

39,2 százalékát adta. A beruházási hitel tehát évről évre csökken, a saját erőből való hozzájárulás aránya pedig növekszik.

Termelőszövetkezeti gazdaságaink épületberuházásai a jelentős beruházások ellenére sem fejeződtek be. Még mindig meglehetősen nagy ugyanis a férőhelyek szóródása, s ezen csak újabb férőhelyek építésével lehet változtatni. Hiba, hogy a legnagyobb férőhelyhiány a gyenge termelőszövetkezetekben van, mert ezekben kevés volt az átalakítási lehetőség, egy részük pedig attól tartott, hogy eladósodik. Ezeket a hiányosságokat azonban nem is hosszú időn belül sikerül majd megszüntetnünk.

A termelőszövetkezetek megerősödésének fontos feltétele a mezőgazdasági munkák gépesítése. A megye gépellátása számára kedvező helyzetet teremtett az, hogy a mezőgazdaság kollektivizálása nálunk fejeződött be legelőször. 1958 végén a megye összes erőgép állománya 759 darab volt, 1959-ben ez 1351 darabra ugrott, s megkaptuk a legszükségesebb munkagépeket is. Erőgépállományunk azóta is tovább növekedett és 1961 végére elérte az 1844 darabot.

Az átalakulás első esztendejében a gépeket a gépállomások kapták meg, s ekkor ez feltétlenül helyes volt. Azóta azonban jelentős változás állt be e tekintetben: ma már közvetlenül a termelőszövetkezetek kapják meg a megye részére biztosított új gépek tekintélyes részét.

Szövetkezeteink saját gépállománya 1961 végére 725 darabra emelkedett, többre, mint ahány gép 1958 végén a gépállomásokon volt. 1961-ben hat termelőszövetkezetet teljesen gépesítettünk, 35 szövetkezetben pedig csak egy-két erőgép hiányzik a teljes gépesítéshez. Eddig jók a tapasztalataink a már teljesen gépesített termelőszövetkezetekkel. A gépi kapacitás kihasználása ezekben nagyobb mint a gépállomásokon, emellett az önköltség alacsonyabb. A saját gépesítésnek az a legfőbb előnye, hogy a gépek mindig kéznél vannak s a szövetkezet azonnal rendelkezhet velük, ahogy az adott időszak megkívánja.

A gépesítés fejlődését az is jellemzi, hogy az egy kh-ra eső gépi normálhold felhasználás az 1959. évi 4,1-ről 1961-ben 6,3-ra növekedett. Az alapvető talajmunka teljesen gépesítve van, s a legnehezebb paraszti munkának, az aratásnak 1959-ben a 23,1 százalékát, 1960-ban a 44,7 százalékát, 1961-ben pedig már 71,2 százalékát géppel végezték el.

A termelőszövetkezetek megerősítésében elért sikerek ellenére, sok még a tennivaló és komolyak a gondjaink. Ezek nagy részét a gyenge termelőszövetkezetek okozzák. A megye 171 termelőszövetkezete közül 18-at tartunk gyengének, ezek a szövetkezeti

Digitized by Google

szántóterület 10,6 százalékán gazdálkodnak. Gyenge termelőszövetkezeteink a kapuvári és a győri járásban vannak, s gyengeségük okai a következők:

a) Rossz természeti adottságok. E szövetkezetek földje legtöbb helyen csekély termőrétegű, túlnyomórészt vizet át nem eresztő talaj. Ezen a földön az egyéni gazdálkodók sem tudtak megfelelően termelni, állatállományuk számszerűleg és minőségileg is alacsony színvonalon állt. Az átszervezés előtt itt, a szántóterület egyharmada parlagon hevert, vagy sűrűn váltogatta gazdáját, így ma a talaj termőképessége nagyon gyenge.

A gyenge termelőszövetkezetek területének nagy része hegyes-dombos vidék. Ezt a területet régebben fogattal művelték. A gépi művelés itt nehezen oldható meg és nagyon költséges.

b) A rossz természeti viszonyokhoz az is hozzájárult, hogy ezekkel a termelőszövetkeztekkel megalakulásuk után nem foglalkoztunk megfelelően, némelyikük a szükséges beruházásokat sem kapta meg.

c) Az első években nem tudtunk érvényt szerezni annak az elvnek, hogy minden termelőszövetkezet az alapszabály szerint gazdálkodjék. Egyes helyeken a megengedettnél nagyobb volt a háztáji föld és több az állat, ilyen helyen a tagok inkább a háztájiban dolgoztak, mint a közösben.

d) A gyenge termelőszövetkezetek nem tudtak jó vezetést kialakítani. Egyes helyeken többször cserélték a vezetőséget és az elnököt. Pl. Ecsen jelenleg a harmadik elnök és a negyedik agronómus van. A bajt még tetézte az, hogy az első időben nem a gyenge termelőszövetkezetekbe irányítottuk a legjobb szakembereket, igaz, hogy ezek maguk is az erős szövetkezetekbe igyekeztek, mert ott nagyobb jövedelmet kaptak.

Azt tartjuk a következő években a legfontosabb feladatunknak, hogy megjavítsuk a gazdaságilag meg nem erősödött termelőszövetkezetek helyzetét s két-három év alatt emeljük fel őket a közepesen gazdálkodók színvonalára.

Megyénk szövetkezeti mozgalmát a komoly gondok ellenére a sikerek jellemzik. Sikereinknek az az egyik titka, hogy termelőszövetkezeti pártszervezeteink kitűnően segítették szövetkezetük vezetőségét. A Központi Bizottság útmutatása alapján kezdettől fogva nagy gondot fordítottunk arra, hogy már az első évben minden termelőszövetkezetben legyen pártszervezet. Nem toboroztunk párttagokat, de az átszervezés, a közös munka megindulása még közelebb hozta pártunkhoz a falvak legjobb dolgozóit, s mind többjük kérte felvételét a pártba. 1958-ban megyénk termelőszövetkezeti tagjai közül 792-en voltak tagjai a pártnak, jelenleg 3389 közülük a párttag és 459 a tagjelölt.

Digitized by Google

Szövetkezeti pártszervezeteink azt tartják fő feladatuknak, hogy segítsék a közös munkát, neveljék az embereket. Pártszervezeteinknek igen nagy részük van abban, hogy megyénkben az állattenyésztés ma alapjában véve rendben van. Sikerült ugyanis megértetniök a szövetkezeti tagsággal, hogy nem szabad erre a munkára csupa idős embert tenni, akik már nem tudnak kapálni, kaszálni, hanem olyan emberek kellenek gondozónak, akik szeretik az állatot és értenek is hozzá. Ma már az állattenyésztő brigádokban jócskán vannak egykori középparasztok, sőt a brigádvezetők jelentős része is volt középparaszt. Ez feltétlenül helyes, mert az egyéni gazdálkodás idején is elsősorban a középparasztok foglalkoztak állattenyésztéssel, s ma is szívesen és sikeresen végzik ezt.

A legtöbb szövetkezeti pártszervezetünknek megvan a tekintélye a szövetkezeti tagság szemében. Jelenleg 72 szövetkezetben van függetlenített párttitkárunk. Nemcsak a párttagság adja meg nekik a függetlenítést, hanem a termelőszövetkezeti közgyűlés is, amelynek részvevői többségükben pártonkívüliek. Jó érzés arra gondolnunk, hogy az a paraszt, aki nemrég még egyénileg dolgozott, ma már érzi: szükséges az, hogy a termelőszövetkezetnek meglegyen a függetlenített párttitkára, mert az az ő érdekükben dolgozik.

Az emberek gondolkodásában végbemenő változás lassabb, mint a gazdasági alapok fejlődése, de az elért eredmények e tekintetben is biztatók. A tavalyi zárszámadó közgyűlések hangulatát az jellemezte, hogy nem azon vitatkoztak, hogy kell-e termelőszövetkezet, hanem azon, hogy mit tegyenek 1962-ben az eredmények növeléséért, a hibák megismétlődésének elkerüléséért. Ezeken a közgyűléseken nyílt, őszinte légkör uralkodott és még a gyenge szövetkezetben sem a közöst szidták, hanem a hibák okozóit.

A politikai, a gazdasági megszilárdulás következtében termelőszövetkezeteink tagjainak a hangulata jó, a mezőgazdasági munkákat példásan végzik. Ha feladatainkat továbbra is a termelőszövetkezeti tagokkal egyetértésben oldjuk meg, akkor megyénk — úgy mint három éve az átszervezésben — az árutermelésben, a tagság szebb életének a kialakításában is élen jár majd.

Digitized by Google

A népgazdaság is, a parasztság is megtalálta számítását Szolnok megye termelőszövetkezeteiben

Írta CSÁKI ISTVÁN

1959 tavaszán Szolnok megye községeiben néhány hét alatt több mint 40 ezer család lépett a nagyüzemi gazdálkodás útjára, követve azt a 25 ezer családot, akik már előbb kipróbálták és jónak találták a szocialista nagyüzemi formát. Ma a megyében 182 termelőszövetkezet gazdálkodik; 65 967 család 663 235 hold földön dolgozik és ér el évről évre javuló eredményt.

Szolnok megye termelőszövetkezetei három esztendő alatt nagy utat tettek meg. Kialakult és fejlődik a nagyüzemi talajművelés, némi előrehaladás történt a szakosodásban, nagyüzemi állattenyésztő telepek jöttek létre. Növekedett az árutermelés, s vele együtt a szövetkezeti gazdák jövedelme is. A parasztemberek, akik régen egymástól elszigetelten éltek és dolgoztak, mindinkább otthon érzik magukat a közösségben. A nagyüzemi gazdálkodás tapasztalatai azt bizonyítják, hogy az átszervezés befejeztével nyílik meg igazán az út a mezőgazdasági termelés gyors emeléséhez.

A mezőgazdaság teljes szocialista átszervezése előtt az új termelőszövetkezetek hosszú időn keresztül nagy nehézségekkel küzdöttek. Nehezen alakultak ki a belső üzemi arányok, a termelés lassan haladt előre és sok helyen hiányzott a lelkesedés, a fegyelem. A tömeges kollektivizálás éveiben megalakult vagy megnövekedett termelőszövetkezetek viszont gyorsan megerősödtek és legtöbbjük már az átszervezés első esztendejében magasabb termést ért el, mint tagjaik a kisüzemi gazdálkodás idején. Ez annak köszönhető, hogy a mezőgazdaság átszervezésénél pártunk és államunk nemcsak a szövetkezetek létrehozására, hanem gazdálkodásuk megszervezésére, politikai és gazdasági megszilárdításukra is nagy figyelmet fordított.

I.

Az olyan aszályt, amilyen az 1960. és 1961-es esztendőben sújtott, a felszabadulás előtt leírhatatlan nyomorúság követte. Az 1934-es esztendőről szóló alispáni összefoglaló jelentés szerint a Nagykunságban 6 mázsás búzatermést takarítottak be. Azokon a területeken, ahol ma már rendszeresen 10—12 mázsa búza terem, a felszabadulás előtti aszályos években 2—3 mázsa volt a termés. A legutóbbi évek megyei tapasztalatai azt bizo-

Digitized by Google

nyítják, hogy a kollektív gazdálkodás a természeti csapások hatását is képes csökkenteni.

Szolnok megye az ország egyik fontos gabonatermő vidéke. Az őszi kalászosok területe általában 250 ezer kh ebből majdnem 200 ezer kh a kenyérgabonáé. A kenyérgabona termésének emelése a szocialista gazdálkodás egyik legfontosabb kérdése. Eredményeinket kellően bizonyítja a búza termésátlagának alakulása: 1931 és 1940 között 7,8, 1954 és 1958 között 7,7, 1960-ban 10,2, 1961-ben pedig 12 mázsa volt a búza holdankénti megyei termésátlaga. Ez a fejlődés a jobb talajművelésnek, a mélyszántásnak, a műtrágyák kiterjedtebb alkalmazásának, a bőven termő fajták elterjesztésének és a gondos munkának az eredménye.

Nagyarányú a megyében a kukoricatermelés is. A fővetésű kukorica átlagos évi területe 160—170 ezer kh. A nagyüzemi gazdálkodás éveiben — különösen 1960-ban és 1961-ben — tetemesen megnőtt a kukorica vetésterülete és termésátlaga. A közös gazdaságok mindinkább elérik azt, hogy a kukorica mindenütt a nagy terméshez elengedhetetlenül szükséges őszi mélyszántású földbe kerüljön, és hibridkukoricát használjanak vetőmagnak.

Ennek a törekvésnek máris jelentkezik a hatása a kukorica terméseredményeinek alakulásában. A kukorica holdankénti termésátlaga 1931 és 1940 között 9,9, 1954 és 1958 között 12, 1960-ban 14,5, 1961-ben pedig 14,6 mázsa volt.

Az általános előrehaladáson belül egyre több termelőszövetkezet ér el olyan kiváló termelési eredményt, amilyenről a kisüzemi gazdálkodás nem is álmodhatott.

Néhány példa az 1961-es esztendőből:

Tsz neve	Búza		Őszi árpa		Kukorica	
	terület kh	termés q/kh	terület kh	termés q/kh	terület kh	termés q/kh
Szajoli Vörös Csepel	—	—	—	—	410	35,6
Mezőhéki Táncsics	1800	18,7	850	22,5	—	—
Tiszaföldvári Lenin	—	—	—	—	421	29,8
Túrkevei Vörös Csillag	323	19,38	895	18,72	900	26,40
Tószegi Dózsa	—	—	—	—	600	32,—
Zagyvarékasi Béke	600	20,7	—	—	—	—

Számunkra az 1961-es esztendő a próba éve volt, mert tavaly a növények fő vegetációs időszakában még a harmada sem hullott a csapadék 40 éves átlagának. A legfontosabb növények termésátlaga mégis magasabb volt, mint 1960-ban, mégpedig a búzáé 17,5, az őszi árpáé 24,8, a kukoricáé 1,4, a napraforgóé 2, a

Digitized by Google

rostkenderé 57,2, a lucernaszénáé pedig 27,1 százalékkal. Néhány növény termésátlaga — a zabé, a tavaszi árpáé, a cukorrépáé stb. — néhány százalékkal alatta maradt ugyan az előző éveinek, de összességében mezőgazdaságunk 1961-ben többet termelt, mint 1960-ban.

A termésátlagok emelkedése az ország jobb ellátásának egyik legfontosabb feltétele. Az embereket mégis inkább az érdekli, hogy a közös gazdaságok mennyivel adnak többet az ország asztalára, mint az egyéni gazdaságok. A szocialista gazdálkodás éveiben megyénkben is szépen megnőtt az államnak átadott áruk mennyisége. Az áruértékesítés össz-mennyisége 1957-hez képest 34,3 százalékkal emelkedett, ezen belül a kenyérgabona-értékesítés növekedése 45,5, a zöldségféléké 50,6, a vágósertésé 54,4, a baromfié 99,5, a tejé pedig 72,3 százalék volt.

A megyéből származó mezőgazdasági árumennyiség azért növekedhetett ilyen jelentős mértékben, mert emelkedett a termelőszövetkezetek 100 kh-ra jutó áruértékesítése.

A 100 kh szövetkezeti területre eső áruértékesítés a következőképpen alakult: 1957-ben 170 200, 1958-ban 188 900, 1959-ben 204 500, 1960-ban 216 100, 1961-ben pedig 235 300 forint.

Ezek megyei átlagok. Vannak olyan termelőszövetkezetek is, amelyeknek a 100 kh szántóra eső áruértékesítése messze a megyei átlag fölé emelkedett, más szövetkezeteké viszont alatta maradt.

A következő táblázatban az 1956—58-as és az 1959—61-es eredmények összehasonlítása mutatja legjobban, hogyan hat a nagyüzemi gazdálkodás az árutermelés növekedésére.

	Állami felvásárlás		
	1956—58-ban	1959—61-ben	növekedés %-a
kenyérgabona (v)	25 686	32 375	26,—
cukorrépa (v)	50 788	75 698	49,—
vágósertés (v)	4 676,9	6 085,3	30,—
vágómarha (v)	2 903,2	4 829,—	66,3
baromfi (q)	63 758	103 622	62,3
tojás (millió db)	75,8	91,4	20,5
tej (ezer hl)	1 017	1 460	43,6

Ezek szerint tehát a megye mezőgazdaságának szocialista átalakítása már a közös gazdaságok kialakításának első éveiben is több mezőgazdasági terméket biztosított az országnak, mint a parasztgazdaságok.

Digitized by Google

II.

A falu lakosságának anyagi és kulturális helyzete elválaszthatatlanul összefügg a termelés alakulásával. A közös gazdálkodás eredményei azonnal éreztetik hatásukat a szövetkezeti gazdák életében.

A szövetkezetek termelésével együtt a közösből származó jövedelem is nőtt, s 1961-ben több mint 57 millió forinttal — kb. 10 százalékkal — haladta túl az előző évit. Egy-egy szövetkezeti tag jövedelme 1959-ben átlagosan 10 202, 1960-ban 10 897, 1961-ben pedig 11 418 Ft volt. Ezt még kiegészítette a háztáji terület jövedelme, amely szintén számottevő.

A jövedelem alakulása egymagában nem fejezi ki híven a paraszti élet alakulását. Sok jelenségből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy megyénkben a szövetkezeti átlagjövedelem már nagyobb, mint a kisüzemi gazdálkodás átlagos paraszti jövedelme volt. Erre a következők utalnak:

A megye kereskedelmi forgalma az 1959—61 években 23 százalékkal nagyobb volt, mint az előző három évben. Ezen belül 38 százalékkal nőtt a vegyes iparcikkek forgalma. Nagyon megnőtt az igény falun a tartós fogyasztási cikkek iránt.

A legutóbbi három esztendőben 829 szövetkezeti gazda épített és 127 vásárolt családi házat.

1958 végén megyénkben összesen 100 991 fő részesült társadalombiztosításban, ebből 17 841 volt a szövetkezeti tag. 1961-ben a 165 633 biztosítottból 64 136 ember termelőszövetkezeti dolgozó. Három év alatt 19 675-tel nőtt a rádiótulajdonosok száma. A növekedés nagyobbik része a falura esik. A szövetkezeti gazdák között egyre több a televízió-tulajdonos, s eddig 42 termelőszövetkezeti tag vásárolt személyautót (de sokkal többen igényelnek).

A nagyüzemi gazdálkodás éveiben a legtöbb szövetkezeti család anyagilag megerősödött. Ez tovább javítja a szorgalmas, fegyelmezett munka feltételeit.

A falu lakossága körében végbement politikai előrehaladás nem fejezhető ki számokban. A célok és érdekek közössége, a közös erőfeszítés új emberi kapcsolatokat kezd kialakítani a szövetkezeti gazdák között, és megerősítette azokat a szálakat, amelyek a szocialista rendszerhez fűzik a parasztságot.

Gyorsan növekszik a falusi emberek kulturális igénye, érdeklődési köre. A megye 72 községében a kulturális helyzet alakulását a következő számok is jelzik. A falusi ismeretterjesztő előadások száma az 1959-es 1040-ről 1961-ben 1749-re, részvevőik száma pedig 59 379-ről 115 271-re emelkedett. 1959-ben 70, 1961-ben már 102 szakkör működött a megyében. Ezekben az években a művészeti csoportok száma 162-ről 224-re nőtt. 1959-ben 688 kul-

Digitized by Google

turális rendezvényen 150 604-en vettek részt, 1961-ben a rendezvények száma 1115-re, a részvevők száma pedig 240 129-re emelkedett. Az 1961—62-es oktatási évben — a politikai és szaktanfolyamokon kívül — megyénkben 25 termelőszövetkezeti akadémia működött, s ezeken 1200 szövetkezeti gazda tanult.

A falusi élet alakulása, az ismertetett számok, azt bizonyítják, hogy a dolgozó parasztság — a nehézségek ellenére is megtalálta számítását a nagyüzemi gazdálkodásban s élete évről évre biztonságosabbá, szebbé és boldogabbá válik.

III.

A megyének a mezőgazdasági termelésben elért sikerei, árutermelésének emelkedése, a szövetkezeti családok évről évre növekvő jövedelme — a szövetkezetek politikai és gazdasági erősödésével függ össze. A három év alatt a szövetkezeti gazdaságok életében, gazdálkodásuk egész menetében mélyreható változás ment végbe. E három esztendő alatt megépültek a termelőszövetkezetekben a legfontosabb gazdasági épületek: tízezernél több tehén-férőhely, 19 ezer növendékmarha-férőhely, 6 ezer fiaztató, 60 ezer állatot befogadó juhhodály, mintegy 300 ezer baromfiférőhely és még sok más gazdasági épület létesült.

A szövetkezetek gazdasági erejének növekedését a következő számok is mutatják:

	1959	1960	1961	A növekedés százaléka 1959-hez képest
Beruházott vagyon értéke (millió Ft)	876,6	1367,9	1586,7	81
Forgóeszközök értéke (millió Ft)	545,7	879,2	1052,9	93
Termelésre tartalékolt eszközök értéke (millió Ft)	324,—	489,3	593,6	83

A szövetkezetek beruházott vagyonából jelenleg 3214 Ft, forgóeszközeikből 1958 Ft esik minden kh szántóterületre. Olyan anyagi erő ez, amelyre évről évre biztosan lehet építeni a termelés megtervezésében.

A beruházott vagyon értékén belül igen jelentősek azok az összegek, amelyeket a gépesítés fejlesztésére, az öntözésre, az állattenyésztés gépesítésére használtak fel. 1961 végén például a termelőszövetkezeteknek 919 erőgépük volt. Évről évre több munka- és öntözőgépet, gépkocsit és más szállítási eszközt vásárolnak

Digitized by Google

és használnak fel a termelésben. Ez a folyamat szintén elősegíti a termelés színvonalának emelkedését.

Azelőtt nem tapasztalt ütemben nőtt az állatállomány az utóbbi három esztendőben. A megye szarvasmarha állománya jelenleg 18 ezer, sertésállománya 138 ezer, juh-állománya 81 ezer darabbal több, mint az átszervezés előtti utolsó esztendőben, 1958-ban volt. Különösen gyorsan növekedett a szövetkezetek közös állatállománya. Az összes szarvasmarha 46,6, a tehénállomány 37,3, a kocaállomány 39,6, a juhállomány 64,3 százaléka a szövetkezetek közös tulajdonában van. A háztáji gazdaságok állatállománya sem csökkent azonban ezalatt az idő alatt.

A szövetkezetek túlnyomó többségében megerősödött a vezetés, a közös munka szervezésében kialakultak a szövetkezeti élet legjellemzőbb vonásai. A legtöbb szövetkezet már szervezetten működő, jól vezetett közösség, amelyben a tagok jól érzik magukat.

A termelőszövetkezetek megszilárdulásában fontos szerepük van a pártszervezeteknek. Ma már Szolnok megye minden termelőszövetkezetének van pártszervezete. Ezek a három esztendő alatt taglétszámban is megnövekedtek, s állandóan új, friss erőkkel gazdagodnak. Munkájukat mind nagyobb elismerés és bizalom kíséri. A pártszervezetek élére jelentős számban kerültek politikailag képzett elvtársak, közülük sokan végezték el az öthónapos, vagy az egyéves mezőgazdasági pártiskolát. A párttitkárokat a megyei pártbizottság minden évben kéthetes tanfolyamon készíti fel a termelési, gazdálkodási feladatokkal összefüggő politikai szervező- és nevelőmunkára.

IV.

Szolnok megyében sem mindegyik szövetkezet fejlődött a lehetőségeknek és a követelményeknek megfelelően a mezőgazdaság szocialista átszervezése óta eltelt három esztendő alatt. A 182 termelőszövetkezetből 30—40 kiugró eredményt ért el, 115—120 szövetkezet pedig közepes tempóban haladt előre és szilárd gazdasággá fejlődött. Körülbelül 30 termelőszövetkezet azonban elmaradt, és ma is az átlagosnál gyengébben gazdálkodik; közülük 19 termelőszövetkezet hiánnyal zárta le a múlt gazdasági évet.

A gyengébben gazdálkodó termelőszövetkezetek elmaradásának több oka is van.

1. Néhány helyen rosszul hajtották végre a földterület tagosítását: a gazdálkodás szempontjából aránylag csekély értékű határrész egy, vagy két termelőszövetkezetnek jutott, s ez gátolta gazdasági megerősödésüket.

2. Egyik-másik termelőszövetkezetben aránytalanság alakult

Digitized by Google

ki a termelési ágak között, s ez lefékezte, sőt egyes esetekben vissza is vetette gazdálkodását.

3. A ma gyengén gazdálkodó szövetkezetekben leginkább a rossz vezetés a gyengeség oka. Több példa bizonyítja, hogy több idő kell a rossz vezetés hibáinak a kijavításához, mint amennyi idő alatt elkövették azt.

Tavaly sokat erősödtek ugyan a gyenge termelőszövetkezetek, de nem fejlődtek annyit, mint az élenjárók és így a kettő közti távolság nem csökkent, hanem még növekedett is. A mezőhéki Táncsics Termelőszövetkezet 7345 kh. szántóterületről 1960-ban 20,7 millió forint, 1961-ben pedig 44,8 millió forint árut értékesített. Hasonlóan fejlődött a tiszaföldvári Lenin, a jászboldogházi Aranykalász, a jászteleki Tolbuchin és sok más, jól gazdálkodó szövetkezet is.

A termelőszövetkezetek további politikai és gazdasági megerősítése végett — úgy látjuk — a következők a legfontosabb tennivalóink:

a) Minden eszközzel segítenünk kell a ma még gyengén gazdálkodó szövetkezeteket abban, hogy megerősödjenek, a közepesek színvonalára emelkedjenek és utána továbbfejlődjenek.

b) Nagy erővel kell segítenünk a közepesen gazdálkodó termelőszövetkezeteket (ezek vannak a legtöbben és területük is a legnagyobb), hogy minél szélesebb körben vegyék át és alkalmazzák az élenjárók tapasztalatait s évről évre többen emelkedjenek közülük az élenjárók színvonalára.

c) Támogatnunk kell az élenjárókat, hogy az adottságaikat még jobban használják ki és a kiváló tapasztalatokat minél szélesebb körben terjesszék el.

d) A pártszervező munka sokirányú módszereivel segítenünk kell az új útra lépett dolgozó parasztságot, hogy a nagyüzemi gazdálkodásban rejlő lehetőségeket állítsa a termelés szolgálatába, s minél eredményesebben munkálkodjanak a mezőgazdasági termelés fejlesztésén, egész népgazdaságunk nagy feladatán.

*

Három év rövid idő a mezőgazdaság fejlődésében, hiszen évtizedek vagy talán évszázadok elmaradását kell behoznunk Szolnok megyében is, s még csak kezdetén vagyunk a szocialista termelés emelkedő útjának. De elindultunk rajta s szövetkezeteink tagsága egyre inkább a jó gazda szemével nézi a közös gazdálkodást, vizsgálja: hogyan fejlessze tovább. Termelőszövetkezeteink fejlődése mind több lehetőséget teremt arra, hogy a következő években még gyorsabban emeljék termelésük és gazdálkodásuk színvonalát. Ha az eddigi szorgalom még növekszik és egyre több szaktudással párosul, akkor rövid idő alatt újabb nagy sikerek születnek.

Digitized by Google

ESZMECSERE

A termelőszövetkezeti felhalmozás az agrárpolitika lényeges része

A mezőgazdaság átszervezésének befejezése olyan kérdések rendezését is napirendre tűzi, amelyek eddig fel sem merültek, vagy még nem értek meg a tisztázásra. A korábban részkérdésnek minősített problémák most fő kérdéssé emelkedtek. Így vált a termelőszövetkezeti felhalmozás a közös gazdaságok megszilárdításának egyik fontos feltételévé. Ezért hasznosnak tartom, hogy a Társadalmi Szemle vitát nyitott a termelőszövetkezeti felhalmozás problémáiról. Tóth Antal elvtárs vitaindító cikke.[1] Páles Gyula és Ecsedi József elvtársak hozzászólása[2] is indokolja, hogy a helyes álláspont kialakítása után *már most* szabályozzunk néhány kérdést, más kérdéseket tekintve pedig mérlegeljük, hogy mikor, milyen ütemben válik időszerűvé rendezésük.

A helyes álláspont kialakítását segítő eszmecserében néhány olyan megjegyzéssel kívánok részt venni, amelyek a termelőszövetkezeti felhalmozás leginkább vitatott kérdéseihez kapcsolódnak.

A GAZDÁLKODÁSI EREDMÉNY ÉS A FELHALMOZÁSI HÁNYAD ARÁNYA

A termelőszövetkezeti felhalmozásnak az az egyik legvitatottabb problémája, hogy milyen arányoknak kell fennállniok a gazdálkodási eredmény és a felhalmozási hányad között? Vagy, ahogy Tóth Antal elvtárs megfogalmazta: szükségszerű-e az, hogy a nagyobb gazdálkodási eredményt elérő termelőszövetkezetek felhalmozási rátája nagyobb legyen, mint a kisebb gazdálkodási eredményt elérőké?

Ez a kérdés nemcsak a termelőszövetkezetek gazdálkodási eredményével kapcsolatban, hanem az egész népgazdaság vonatkozásában is fennáll, mint a nemzeti jövedelem felhasználásának kérdése. A nemzeti jövedelemnek fogyasztási és felhalmozási alapra való felosztásánál ugyanis lényegében ugyanaz a probléma, mint a termelőszövetkezetekben létrehozott új érték felosztásánál. Az egyik rész aránya csak a másiknak a rovására növekedhet. Ez a probléma a *mozgásban* oldódik fel: *mindkét résznek növekednie kell azzal, hogy évről évre nő a gazdálkodási eredmény, illetve a nemzeti jövedelem.* A megoldás

[1] Megjelent a Társadalmi Szemle 1962 márciusi számában.
[2] A hozzászólásokat az 1962 júniusi számunkban közöltük.

Digitized by Google

szokásos megfogalmazása: kerülni kell a túl nagy arányú felhalmozást, mert ez az életszínvonal stagnálásával, esetleg csökkenésével járhat, s a túlméretezett fogyasztást is, mert ez lehetetlenné teszi a termelés bővítését. A két szélsőség közt számtalan megoldás lehetséges, de objektíve mégsem végtelen a helyes arányok száma. *A felhalmozás és a fogyasztás aránya a gazdaságpolitika egyik alapkérdése.* Ez nem csak gazdasági kérdés — írta Ecsedi elvtárs —, bár az is. De a viszonylag új, kellően még meg nem szilárdult termelőszövetkezetekben *elsőrendű politikai probléma* ez.

A tegnap még egyénileg gazdálkodó parasztság elsősorban azon méri le az új termelési viszony előnyeit, hogy mennyivel nyújt az neki több jövedelmet, emberségesebb munkát, kulturáltabb életet, nagyobb biztonságot. Ennek következtében számos termelőszövetkezetben elterjedt az a gyakorlat, hogy „osszunk ki minél többet!" Minden előrelátóbb termelőszövetkezeti vezetőnek és tagnak az a feladata, hogy okos szóval, meggyőzéssel ellensúlyozza ezt.

Véleményem szerint *általában* helyes az a tétel, hogy a nagyobb gazdálkodási eredményt elérő termelőszövetkezetekben a felhalmozás arányának is nagyobbnak kell lennie. De *minthogy a felhalmozási ráta konkrét nagyságáról van szó, számos tényező módosíthatja ezt.* Ilyen tényezők például: a) a tagok többségének egyénileg gazdálkodó korában elért életszínvonala; ez nagyjából meghatározza a fogyasztási alapnak azt az alsó határát, amelynél lejjebb lehetőleg ne menjünk; b) az adott termelési szerkezet, ha ezen egyelőre nem akarunk jelentősebb mértékben változtatni; c) az előző eset ellenkezője: ha a termelőszövetkezet számottevő új létesítményt akar létrehozni; ilyenkor átmenetileg megnöveli a felhalmozási hányadot, de — nehogy visszaessék a tagság fogyasztási színvonala — biztonsági tartalékából, azaz az előző évek eredményeiből kiegészíti a tagság jövedelmét; d) rendkívüli beruházási feladatok is előidézhetik a felhalmozási hányad hirtelen emelkedését.

Egyetértek azzal a vitában elhangzott javaslattal, amely szerint *a tagok közt kiosztandó jövedelem meghatározott hányadában szabnánk meg a felhalmozási alapot.* Véleményem szerint azok a termelőszövetkezetek, amelyekben a munkaegység értéke meghaladja a 40—45 forintot, már a következő gazdasági évben bevezethetnék ezt. A felhalmozási hányadot gondos mérlegelés és vizsgálat alapján kellene meghatározni.

A TERMELŐSZÖVETKEZETEK AMORTIZÁCIÓS ALAPJA

A termelőszövetkezeti amortizációs alap problémája több részkérdésre ágazik; közülük csak néhányat érintek.

a) Miért nincs jelenleg amortizációs alap a termelőszövetkezetekben? Az új termelőszövetkezetek elsőnek a legszükségesebb álló és forgóalapokat hozták létre és — ha erejükből már ennél többre is jutott —, a biztonsági tartalékot. *Az amortizációs alap hiányát adott tényként kell tudomásul vennünk.* A tömeges átszervezést megelőző

Digitized by Google

években talán létesíthettünk volna ilyen alapot az erősebb termelőszövetkezetekben, de ma már szükségtelen vitatkoznunk ezen.

b) Milyen ütemben kellene létrehozni az amortizációs alapot a legjobb termelőszövetkezetektől a leggyengébbek felé haladva?

Véleményem szerint *az „átlagosnál jobb" kategóriába sorolt termelőszövetkezetek számára,* ha a szövetkezet az előző években a gazdálkodási eredménynek legalább egyharmadát felhalmozásra fordította, *már a következő évben kötelezővé kellene tenni amortizációs alap létesítését.* Az amortizációs alap létrehozásához módosítani kellene a termelőszövetkezeti alapszabályt. A „közepes" és a „gyenge" kategóriákba sorolt szövetkezetekben egyelőre hiba volna amortizációs alapot létrehozni.

c) Mi lenne az amortizációs kulcsok kialakításának legcélszerűbb módja?

Követni lehetne — némileg leegyszerűsítve és helyenként módosítva — *az állami gazdaságokban meghonosodott gyakorlatot.* Műszakilag megalapozott, egyszerű amortizációs kulcsok segítségével különösebb többletmunka nélkül kiszámítható lenne az amortizációs hányad. Az épületeknél több típust kellene megkülönböztetni az építési technológia szerint. Az erőgépek közül kezdetben csak az új (5 évnél nem régibb) gépekre számítanánk amortizációt. Az ültetvényeknél is gondoskodni kell amortizációs alapról. Itt (eltérve attól az állami gazdaságokban kialakult és — véleményem szerint — elavult gyakorlattól, amely szerint az amortizációs kulcs 2 százalék, felújítási hányad pedig nincs) a telepítési és művelési módtól függően kellene megszabni az évenkénti leírást. Az elhasznált állóeszközök tervszerű és megalapozott pótlása megkövetelné, hogy ne csak annyi érték gyűljön össze az amortizációs alapban, amennyibe az új állóeszköz kerül, hanem ennél annyival több, amennyit az időközben felmerült felújítási ráfordítások kitettek.

A FORGÓESZKÖZÖK NORMALIZÁLÁSA

A forgóeszközök vizsgálatánál rögtön kitűnik, hogy a normalizálásnak jelenleg rendkívül sok az akadálya. A normákat a termelési szerkezettől, üzemi profiltól, természeti és közgazdasági adottságoktól függően lehet csak megállapítani. Túl sok normát kellene tehát kidolgozni. Továbbá: a normalizált forgóeszköz-gazdálkodás azt is megkívánná, hogy változtassunk a termelőszövetkezetek irányításán. Úgy gondolom, hogy *ma még nem időszerű a normalizált forgóeszköz-gazdálkodás bevezetése a termelőszövetkezetekben.* Abban azonban feltétlenül igaza van Tóth elvtársnak, hogy érdemes tanulmányozni a problémát, és megkezdeni a későbbi intézkedések előmunkálatait.

A FELHALMOZÁS ÉS AZ ÁLLAMI TÁMOGATÁS

A vitaindító cikk és az eddigi hozzászólók sok tanulságos gondolattal gazdagították ezt a problémakört. Meggyőződésem szerint azonban ezek után is említést érdemel a kérdés három vonatkozása:

Digitized by Google

a) Egyesek kérdésesnek tartják azt, hogy a tömeges kollektivizálás után egyrészt szükségszerű-e még a termelőszövetkezetek állami támogatása, s ha igen, meddig? Másrészt hogyan és miben változik ez meg, akkor, ha már nem újonnan alakult termelőszövetkezetekről van szó?

A kérdés első részére egyértelmű a válasz: a termelőszövetkezeteket a szocialista átszervezés *után* is támogatni kell, bár megváltozott módszerekkel. Ez egyrészt a szocialista termelési viszonyokból és a csoporttulajdon sajátosságából fakad, másrészt abból a tényből, hogy a mezőgazdasági termelőfolyamat sokkal lassúbb, mint az ipari.

Az is világos azonban, hogy *a jövőben megváltozik az állami hitelek szerkezete*, mégpedig abban az irányban, hogy a legnagyobb szerepet a beruházásokra, a gépvásárlásra, az öntözőművekre, a telepítésekre szánt hitelek fogják betölteni, az üzemviteli hitelek pedig fokozatosan csökkenni fognak.

b) Számosan vitatják azt is, hogy az állami támogatásnál milyen termelőszövetkezeteket kell előnyben részesíteni. Az erősebbeket-e, amelyeknek magasabb szintű a jövedelmezőségük és ahol biztosan megtérül a ráfordítás, vagy a gyengéket, ahol néha még a hitel törlesztése is bizonytalan?

Az erős termelőszövetkezetek vezetői arra hivatkoznak, hogy a leggyengébb termelőszövetkezeteknek adott hitelnek csak annyi a haszna, hogy a termelőszövetkezet tovább vegetál, ez tehát csak amolyan gyorssegély; ha viszont ők kapják a hitelt, akkor ez sokkal többet hoz a népgazdaságnak. Mások éppen ennek az ellenkezőjét javasolják: azt, hogy a gazdaságilag erős termelőszövetkezetek a jelenleginél kevesebb hitelt kapjanak, a gépeket és a berendezéseket vásárolják készpénzért, s így a gyengébb termelőszövetkezetek jussanak több hitelhez.

Nehéz eldönteni ezt a kérdést. Ehhez *pontos gazdaságossági számításokkal ki kellene válogatnunk az összes hitelnyújtási lehetőség közül az optimálisakat*, mégpedig a mai körülmények közt, vagyis akkor, amikor a termelőszövetkezetek gazdálkodási eredményei mögött rendkívül sok szubjektív tényező és esetlegesség húzódik meg, a amikor a termelőszövetkezetek termelési szerkezete, területe, üzemnagysága stb. jórészt még kiforratlan.

De a kérdés néhány része elől mégsem térhetünk ki arra hivatkozva, hogy a tökéletes megoldás túl sok előmunkálatot igényel. Ilyen kérdés például a tartósan gyengén gazdálkodó termelőszövetkezetek problémája.

c) Ebben a kérdésben — véleményem szerint — figyelemre méltó Páles elvtárs álláspontja (a költségvetésből való támogatás, amely nem térítendő vissza). Szigorúan korlátozni kellene azonban ezt a „tartósan deficites" kategóriára. A jelenleg veszteséggel gazdálkodó termelőszövetkezetek jelentős része ugyanis valójában nem tartozik ebbe a kategóriába. Ha ezeknek a termelőszövetkezeteknek rátermett vezetőik, több szakemberük, szakmunkásuk, beruházásuk és gépük volna, akkor kiderülne, hogy nem mindegyikükben szükségszerű dolog a gyenge gazdálkodás. Néhány termelőszövetkezet valóban mostoha körülmények

Digitized by Google

közt van. Ezekre nézve *termelési és gazdálkodási szintet, normát kellene kidolgozni és ennek megfelelően szubvenciót megállapítani.* Ha a normát túlteljesítenék, akkor progresszív kulcs szerint kapnának szubvenciót. Ha teljesítményük elmaradna a normától, akkor kevesebb volna a szubvenció. E feltételek nélkül azonban a szubvenció csak az élősdi szellem kialakulását segítené.

A megoldásnak egy másik lehetősége a *jól gazdálkodó termelőszövetkezetekkel való egyesülés*, de ezt nem mindig vállalják a szomszédos, jól gazdálkodó termelőszövetkezetek.

A FELHALMOZÁS „RANGSORA"

A Páles elvtárs által javasolt rangsor[3] — nézetem szerint — *több szempontból is variálható.* Jelenleg a jól gazdálkodó termelőszövetkezetek nem ezt a sorrendet követik, nemcsak azért nem, mert nincs amortizációs alapjuk, hanem elsősorban *gyakorlati* megfontolásból. Először a forgóvagyonról gondoskodnak, mert enélkül semmiféle újratermelés nem lehetséges, másodiknak a biztonsági tartalékot növelik, s csak ezután kerítenek sort az amortizációval egybevont felhalmozási alap képzésére. Úgy gondolom, hogy *szükség esetén ez a sorrend is indokolt és elfogadható.*

* * *

A termelőszövetkezeti felhalmozás rendezése sok előnnyel járna. Rendkívül megkönnyítené az önköltségszámítást, amely alapja minden gazdaságossági, jövedelmezőségi stb. számításnak. Tiszta képet kapnánk a termelőszövetkezetek vagyoni helyzetének *tényleges* alakulásáról, s egyben fokozatosan megteremtődnének a felhalmozás valóságos feltételei. Minden gazdaságpolitikai intézkedést a reális helyzet felmérése előzhetne meg, és nagyobb biztonsággal lehetne megállapítani az intézkedés várható hatását. Biztosabb alapokra helyezhetnénk a termelőszövetkezetek hitelellátását, a mezőgazdasági árképzést, s pontosabban mérhetnénk fel az ipar és a mezőgazdaság valóságos arányait, a felhalmozás és a fogyasztás sajátosságait a mezőgazdaságban. A kérdés rendezésének legkedvezőbb hatása pedig a termelőszövetkezetek fokozódó erősödése lenne.

dr. Pillis Pál

[3] 1. Amortizációs alap, 2. a forgóvagyon saját forrásának képzése és növelése, 3. pénzbeni biztonsági tartalék a személyes jövedelmek évenkénti hullámzásának kiegyenlítésére, 4. beruházási, felhalmozási alap.

Digitized by Google

NEMZETKÖZI SZEMLE

A szovjet filozófia fejlődése és feladatai az SZKP XXII. kongresszusának fényében

Az SZKP XX. kongresszusa óta és még inkább a XXII. kongresszus után a szovjet tudomány minden területén, így a filozófiában is gyors fejlődésnek, pezsgő tudományos életnek és alkotó jellegű vitáknak vagyunk szemtanúi.

Ez az élénk filozófiai élet, a gyors és sokoldalú fejlődés tükröződik a szovjet folyóiratokban is, amelyek az utóbbi hónapokban több összefoglaló jellegű, az elért eredményeket összegező és a megoldásra váró feladatokat felmérő cikket közöltek. Ilyenek — többek között — *A. F. Okulov* cikke: *„A szovjet filozófia fejlődésének néhány kérdése az SZKP XX. kongresszusa után"* (Voproszi Filoszofii, 1962, 1. sz.), *P. N. Fedoszejev* cikke: *„Az SZKP XXII. kongresszusa és a tudományos kutatómunka feladatai a filozófia területén"* (Voproszi Filoszofii, 1962, 3. sz.), a *„V. I. Lenin filozófiai hagyatéka"* és *„A békés egymás mellett élés nem jelenti az ideológiai harc gyengülését"* című szerkesztőségi cikkek (Kommunyiszt, 1962, 5. és 8. sz.) Ezek a cikkek beszámolnak azokról a jelentős változásokról, amelyek az utóbbi években a szovjet filozófiában végbementek, a többi között a dialektikus materializmus időszerű kérdéseinek és a modern természettudomány filozófiai kérdéseinek kidolgozásában.

A fejlődés egyik legfontosabb feltétele az volt, hogy leküzdötték a dogmatizmust, amelyet Sztálin honosított meg a dialektika törvényeinek értelmezésében és alkalmazásában, valamint az ismeretelméletben.

A dogmatizmus elterjedése, Sztálin filozófiai művei szerepének az eltúlzása a múltban arra vezetett, hogy lebecsülték a marxizmus—leninizmus klasszikusainak filozófiai hagyatékát és elsekélyesítették a materialista dialektikát. A materialista dialektikát, ezt a sokoldalú, gazdag tanítást, amely a maga egész bonyolultságában és ellentmondásosságában tükrözi vissza a fejlődést; a dialektikus módszer négy és a materializmus három alapvonására szűkítették le Sztálinnak „A dialektikus és történelmi materializmusról" című műve alapján.

Ezt a művet a filozófia csúcsának tekintették, pedig ez a kis népszerűsítő munka, amely a dialektikus és történelmi materializmus általánosan ismert tételeit fejti röviden ki, nem mutathatott példát a marxista—leninista filozófia továbbfejlesztésére.

A marxizmus klasszikus filozófiai művei — mint pl. az „Anti-Dühring", „A természet dialektikája", a „Materializmus és empiriokritikizmus", a „Filozófiai füzetek" — a korukbeli természettudományos adatok összességére,

Digitized by Google

a társadalmi élet és az emberi gondolkodás történelmi fejlődésének összes tapasztalatára támaszkodtak. Ezzel szemben Sztálin műve — állapítja meg P. N. Fedoszejev — sem az új természettudományos eredményeket, a modern tudomány fejlődése során felmerült új filozófiai problémákat nem vette figyelembe, sem a társadalmi élet új tényeit, köztük a szocialista társadalom keletkezésével és győzelmével összefüggő törvényszerűségeket. Ez rányomta bélyegét a dialektikus materializmus alapvető tételeinek a kifejtésére és magyarázására.

Sztálin az ismeretelmélet problematikáját is leegyszerűsítve értelmezte. Az ismeretelméletet lényegében csak a világ megismerhetőségének kérdésére korlátozta, a dialektika mint ismeretelmélet és logika kiesett látóköréből. Ennek következtében a megismerés, a gondolkodás törvényeinek és a tudományos módszer problémáinak a kidolgozása háttérbe szorult.

A XX. kongresszus után bekövetkezett fejlődést és megélénkülést elemezve A. F. Okulov arról számol be cikkében, hogy *a dialektikus materializmussal* foglalkozó könyvek száma évről évre növekszik. 1959-ben a dialektikus materializmus kérdéseiről a központi és vidéki kiadók mintegy 80 monográfiát, brosúrát és gyűjteményt adtak ki, 1960-ban pedig már több mint 100-at.

Jelentős a haladás a filozófiai tankönyvek kidolgozásában. „A marxista filozófia alapjai" című tankönyvön kívül a dialektikus materializmusnak több más tankönyve is megjelent. Ezekben a művekben a szerzők leküzdötték azt a régebbi hibát, hogy az egyik munka csak a példák és idézetek számában különbözött a másiktól. Az új tankönyvek elevenebbek, sokrétűbbek, szerzőik gyakrabban fordulnak a tényekhez és ezek dialektikus elemzéséhez.

A tankönyvíráson kívül is széleskörű tudományos kutatómunka folyik. Sok jó, új kérdéseket és megoldásokat tartalmazó monográfia jelent meg, mint pl. „Az okság problémái a modern fizikában" (kollektív munka), Kedrov: „Az elem fogalmának fejlődése a vegyészetben", „A tudományok osztályozása" (első kötet), Rozental: „A dialektikus logika elvei", Kopnyin: „A dialektika mint logika", Alekszejev: „Dialektikus logika", Rubinstein: „Lét és tudat".

Sok érdekes munka jelent meg a formális logika és a matematikai logika kérdéseiről is, pl. „Logikai kutatások" (gyűjtemény), „A modern formális logika filozófiai problémái" (gyűjtemény), Zinovjev: „A többjegyű logika filozófiai problémái", Gorszkij: „Az absztrakció és a fogalomalkotás kérdései", Grisin: „A történelmi kutatások logikájának vázlata".

A szovjet folyóiratok cikkei azonban azt is megállapítják, hogy a dialektikus materializmusról és a logikáról szóló művek között még mindig túlsúlyban vannak a népszerűsítő könyvek és cikkgyűjtemények. Más vonatkozásban sem lehet teljesen megelégedni az eddigi eredményekkel. Sok mai, aktuális, fontos probléma kiesik még a filozófusok látóköréből. A következő időkben — ezt követeli meg a párt programja is — ezekre a problémákra kell a figyelmet összpontosítani.

Digitized by Google

A dialektikus materializmus tárgykörébe tartozó feladatokat elemezve P. N. Fedoszejev arra a következtetésre jut, hogy ma az egyik legbonyolultabb és nagyon fontos terület a megismerés elméletének és logikájának kutatása. Ez talán az alapvető láncszeme a materialista dialektika fejlesztésének. Sok éven keresztül folyt a vita a dialektika, a logika és az ismeretelmélet egységéről, de a személyi kultusz idején a gyakorlatban elszakították egymástól ezt a hármat. Az utóbbi években sok minden történt ugyan ennek az elszakadásnak a megszüntetésére, de a munka oroszlánrésze még hátravan. Hogy a dialektika, az ismeretelmélet és a logika valóban egységbe fonódjék, ahhoz össze kell fogniok a különféle területeken dolgozó filozófiai kádereknek, és közös erővel ki kell dolgozniuk a tudományos megismerés elméletét és logikáját, a természet- és társadalomtudományok mai eredményeire támaszkodva. A megismerés elméletének és logikájának kérdéseiről beszélve — hangsúlyozza Fedoszejev —, nemcsak a módszerre gondolunk, hanem a dialektikus materializmus egész világnézetére. Nem lehet egyetérteni azokkal az elvtársakkal, akik azt állítják, hogy a dialektikus materializmus csak módszer, nem pedig világnézet, s akik arra hivatkoznak, hogy a dialektikus materializmus világnézetként való felfogását Sztálin honosította meg. Ez nem felel meg a tényeknek. A marxizmus klasszikusai a dialektikus materializmust mindig világnézetnek tekintették. Sztálin tévedése e tekintetben az volt, hogy a materializmust és a dialektikát szétválasztotta egymástól, az előbbit csak elméletnek, az utóbbit pedig módszernek tekintette.

Az utóbbi időben elég sok mű jelent meg az ismeretelmélet kérdéseiről. Pozitív dolog, hogy ezekben a művekben a filozófiai történeti anyagok mellett kisebb-nagyobb mértékben a modern természettudomány eredményei is helyet kaptak. Ezek a munkák azonban még nem oldják meg azokat a módszertani és logikai problémákat, amelyeket a természet- és társadalomtudományok napirendre tűztek. Általában figyelmen kívül hagyják a tudományos kutatás logikájának kérdéseit, s nem adnak választ a természet- és társadalomtudományok specialistáinak az őket foglalkoztató olyan problémákra, mint a természettudományos és szociológiai fogalmak természete, az empirikus adatok és kísérleti eredmények feldolgozásának logikai módszerei, a tudományos absztrakció, a modellezés, a szimbolizálás problémái, a tudományos elméletek logikai struktúrái stb. Az ismeretelméleti kutatás egyik legfontosabb feladata tehát azoknak az ismeretelméleti, logikai kérdéseknek a tanulmányozása, amelyeket a gyors ütemben fejlődő természettudomány vetett fel eddig és vet fel ezután.

Az említett cikkek megállapítják, hogy a személyi kultusz és a dogmatizmus leküzdésének eredményeként *a természettudományok filozófiai problémáinak vizsgálata is sokat fejlődött.* Növekszik az utóbbi években e kérdésekről megjelent könyvek száma. A szovjet tudósok a dialektikus materializmus alapvető elveiből kiindulva önállóan, eredeti módon tárgyalnak tudományos problémákat, így a többi

Digitized by Google

között a kvantummechanika és a relativitás-elmélet kérdéseit.

A modern természettudomány filozófiai problémáinak tisztázásában és az e téren levő feladatok meghatározásában nagy jelentősége volt az ezzel foglalkozó 1958. évi össz-szövetségi tudományos konferenciának, amelynek az anyaga nemrég magyarul is megjelent.

A szovjet filozófusok azonban nem tartják kielégítőnek az eddigi eredményeket. A. F. Okulov élesen bírálja azokat a könyveket, amelyek nem elég mélyen elemzik a természettudomány sajátos filozófiai problémáit. Egyes szerzők nem annyira filozófiailag általánosítják a természettudomány eredményeit, mint inkább népszerűen ismertetik. A másik súlyos hiba az, hogy sok, a természettudomány filozófiai kérdéseit tárgyaló könyv és cikk főként az évtizedekkel ezelőtti természettudományos elméleteket dolgozza fel.

A feladat az, hogy a hiányosságokat leküzdjék, s ez azt követeli meg, hogy a filozófusok és a természettudósok még jobban fogjanak össze, egyesítsék erőiket és figyelmüket a mai természettudományos problémák felé fordítsák, különösen az olyan tudományágak felé, mint a kibernetika, a fizikai-matematikai tudományok, a biológia stb. A. F. Okulov szükségesnek tartja egy olyan mű kiadását is, amely a dialektikus materializmus álláspontján állva adna korszerű világképet. „Itt az ideje — írja —, hogy olyan általános munkára gondoljunk, mint »A természet dialektikája«, a XX. századi tudomány eredményei alapján. Kétségtelen, hogy ilyen művet csak nagyobb tudós-kollektíva hozhat létre, amelynek tagjai a modern természettudomány és a modern filozófia eredményeinek birtokában vannak."

A dialektikus materializmusnak az az egyik központi feladata, hogy megvizsgálja *a világtörténelem mai szakaszának dialektikáját*, a kapitalista társadalom bukásának és a kommunista társadalom kialakulásának törvényszerűségeit, s feltárja: hogy milyen formák között érvényesülnek a dialektika törvényei a szocializmusban és a kommunizmus építésének idején. Nagy eredmény az, hogy a dialektika területén is sikerült leküzdeni a dogmatizmust, de ez nem elég: tovább kell menni ennél, s fel kell tárni, az új társadalmi viszonyok között hogyan érvényesülnek a dialektika általános törvényei, például az ellentétek egységének és harcának törvénye.

Számolni kell azokkal a sajátosságokkal, amelyek a szocializmus viszonyai között e törvény működését jellemzik. Lenin már a szovjethatalom első éveiben beszélt ezekről a sajátosságokról és hangoztatta, hogy veszélyes dolog volna megfeledkezni róluk. „Az antagonizmus és az ellentmondás nem egy és ugyanaz. Az előbbi megszűnik, az utóbbi megmarad a szocializmusban is" — írta.

Ennek ellenére Sztálin nem elemezte az ellentmondás fogalmát a szocializmus viszonyai között. A kizsákmányoló osztályok felszámolása után alkotta meg azt az elméletét, hogy a szocializmus győzelme után az osztályharc kiéleződik és egyre hevesebbé válik. Ugyanakkor felállította azt a tézist, hogy a Szovjetunióban létrejött a *teljes* összhang a termelőerők és a termelési viszo-

Digitized by Google

nyok között. Az osztályharc kiéleződésének azonban mindig a termelőerőknek és a termelési viszonyoknak (vagy e viszonyok maradványainak) a konfliktusa az alapja. Sztálin tételei tehát mind a termelőerők és termelési viszonyok összhangjának értelmezésében, mind az osztályharc marxista elméletében zavart okoztak.

„Természetesen helytelen volna azt feltételezni — állapítja meg P. N. Fedoszejev —, hogy a mi társadalmunkban, amelyben megszűntek az antagonisztikus osztályok, harc nélkül, az ellentmondások leküzdése nélkül megy végbe a fejlődés. Az ellentmondások a mozgatóerői a haladásnak, így a társadalmi haladásnak is. Mélyrehatóan és konkrétan kell tanulmányozni az élet reális ellentmondásait... Az a feladatunk, hogy feltárjuk és megszüntessük az élet reális ellentmondásait.

Rendszerint antagonisztikus és nem-antagonisztikus ellentmondásokat különböztetünk meg. Itt sem szabad azonban sematizmusba esni. Az antagonizmusok különbözőek és megnyilvánulási formáik mindig konkrétak. A nemantagonisztikus ellentmondások is változnak, elmosódhatnak, de ki is éleződhetnek, ha nem teszünk semmit az őket életben tartó körülmények ellen.

A szocialista építés tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a nemantagonisztikus ellentmondások megszüntetésének is megvannak a maga szakaszai, megfelelő formái és eszközei. Így pl. a munkásosztály és a dolgozó parasztság közti ellentmondás már a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet idején is nem-antagonisztikus jellegű volt. A kisparaszti gazdaságok szocialista átalakítása után pedig ezek az ellentmondások egyre jobban kezdtek elmosódni, a munkásosztály és a parasztság viszonyában minőségi változás történt, erősödött a két osztály szövetsége. Fennmaradtak azonban a köztük levő lényeges különbségek és egyes ellentmondások is. A szocializmus teljes és végleges győzelme után az osztályok további közeledése az osztályhatárok teljes elmosódására és a korábbi ellentmondások minden nyomának eltűnésére vezet."

Dialektikusan kell tehát közeledni az ellentmondások fejlődéséhez és leküzdéséhez, mindig konkrét elemzés alapján, elkerülve a dogmatizmus és a sematizmus minden megnyilvánulását —, fejezi be e probléma tárgyalását P. N. Fedoszejev.

•

A *történelmi materializmus* területén is komoly eredmények születtek a legutóbbi években. Több kitűnő, a kérdéseket új módon felvető és tárgyaló mű készült el, ilyen pl. „A szocialista társadalom kialakulásának és fejlődésének törvényszerűségeiről" című könyv (amelyet P. N. Fedoszejev, A. I. Szoboljev és I. P. Camerján szerkesztett), „A néptömegek és a személyiség szerepe a történelemben" című kollektív munka, „A szovjet munkásosztály kulturális és technikai színvonalának emelkedése" és „A társadalmi és egyéni" című gyűjtemények. Nagy jelentőségű lesz a „Szocializmus és kommunizmus" című négykötetes mű, amelyet most készítenek elő a Szovjetunió Tudományos Akadémiája gazdasági, filozófiai és jogtudományi osztályának összes intéze-

Digitized by Google

tei. E mű két kötetét: a „Társadalmi viszonyok a szocializmusból a kommunizmusba való átnövés folyamatában", és „A kommunizmus szellemi alapjai létrehozásának törvényszerűségei" című köteteket filozófusok írják.

A filozófusok hozzáfogtak a társadalmi életnek és változásoknak a konkrét elemzéséhez, a szerzett tapasztalatok általánosításához. Ennek eredményeképpen széleskörűen vizsgálják a moszkvai, a gorkiji, a voronyezsi, a szverdlovszki és más városbeli üzemekben folyó munka és mindennapi élet új formáit. E kutatómunkák során sok időszerű kérdést tanulmányoznak, ilyenek pl.: a munkának az ember életszükségletévé alakulása; a kommunista munka és a kommunizmust építők erkölcsi és lelki arculatának megváltozása; a kommunizmus és a személyiség; a kommunista társadalom emberének pszichológiája (a képességek problémái, a tevékenység indítékai, a szükségletek, a munka szerepe az ember lelkivilágának alakulásában, a nevelés pszichológiai alapjai). Különösen nagy gonddal tanulmányozzák az ember szükségleteinek és képességeinek kérdését.

P. N. Fedoszejev cikke a szociológiai kutatások általános problémáit is tárgyalja és állást foglal néhány olyan kérdésben is, amelyről az utóbbi időben marxista filozófusok között is vita volt. Megállapítja, hogy a szovjet filozófusok számára „a konkrét kutatás nem a történelmi materializmus és a szociológia viszonyáról folytatott skolasztikus viták tárgya, hanem az élettel, a gyakorlattal való kapcsolat mindennapi problémája. Lenin kifejezése szerint „a konkrét helyzet konkrét elemzése" — a marxizmusnak a lényege, élő lelke.

Egyesek azonban úgy vélik, hogy a történelmi materializmus mellett külön szociológiának is kell léteznie, és a konkrét kutatás ennek a tudománynak a feladata. Ez természetesen félreértés. A konkrét kutatás nem külön tudomány, hanem a materialista módszer elengedhetetlen követelménye. Konkrét kutatások egyaránt szükségesek a társadalomtudomány minden területén: a filozófiában, a közgazdaságtanban, az etikában és esztétikában, az etnográfiában és a nyelvtudományban. Konkrét kutatásokra van szükség a történelmi materializmus feladatai közé tartozó széleskörű társadalomtudományi általánosításokhoz is. Hangsúlyozni kell, hogy a konkrét szociológiai kutatásoknak a tudományos megismerés általánosan érvényes módszertani elveiből kell kiindulniok, mert másképpen eleve empirizmusra és szőrszálhasogatásra vannak ítélve."

A konkrét szociológiai kutatás új dolog a szovjet filozófusok számára, ezért ebben a munkában még meglehetősen sok a hiányosság: sokszor nem elég körültekintőek és megalapozottak az összeállított kérdések, a kutatók nem mindig tudják elválasztani az objektív tényeket a tisztán szubjektív momentumoktól stb. Ezeket a hiányosságokat ki kell javítani — állapítja meg P. N. Fedoszejev.

Az etika, az esztétika és a tudományos ateizmus területén is jelentősen megélénkült a munka. Tankönyvek készültek ezekről a tudományágakról; tartalmas művek jelentek meg az etikáról és

Digitized by Google

a kommunista nevelés elméletéről, köztük A. F. Siskin, S. M. Kovaljov, V. P. Tugarinov művei.

Komoly eredmények vannak tehát a történelmi materializmus területén — állapítják meg a folyóiratok cikkei —, nem szabad azonban megelégedni ennyivel, mert a történelmi materializmussal foglalkozók még nem jutottak el a tudományos kutatómunkának arra a színvonalára, amelyet az SZKP új programja, és a benne foglalt elméleti tételek és általánosítások igényelnek. A történelmi materializmussal foglalkozó szovjet filozófusoknak az az elsőrendű feladatuk, hogy a kongresszus által feltárt kérdésekre, a kommunista építés törvényszerűségeinek tanulmányozására és kidolgozására koncentrálják erőfeszítéseiket.

Különösen fontos feladatuk, hogy az eddiginél sokkal konkrétabban elemezzék a társadalom objektív törvényeinek érvényesülési módjait és formáit. „Ha abból indulunk ki — írja P. N. Fedoszejev —, hogy a kommunizmus felé haladással a társadalom a „szükségszerűség birodalmából" a „szabadság birodalmába" lép, akkor komolyan kell elemeznünk, hogy mit jelent ez a társadalmi fejlődés objektív törvényeinek érvényesülése szempontjából. A „szükségszerűség birodalmából" a „szabadság birodalmába" való átmenet formulája korántsem utasítja el a történelmi szükségszerűséget, nem csökkenti az objektív törvények jelentőségét. A materializmusnak az anyag elsődlegességéről és a tudat másodlagosságáról szóló alaptétele minden korszakra vonatkozik. Mélyrehatóan kell azonban tanulmányoznunk és megmagyaráznunk, hogy milyen az objektív és a szubjektív tényezők viszonya a társadalmi életben, hogyan viszonyulnak egymáshoz az adott társadalmi-gazdasági alakulat objektív törvényei és az emberek társadalmi tevékenysége. A párt új programja fényesen demonstrálja a szubjektív tényező, a társadalmi tevékenység szerepének megnövekedését az osztályantagonizmust megszüntető új társadalomban."

A filozófusok csak akkor tudják megoldani ezeket a feladataikat, ha következetesen harcolnak mind a szubjektivizmus ellen, amely az elméletben és a gyakorlatban egyaránt lebecsüli a társadalmi fejlődés objektív törvényeit, mind az objektivizmus ellen, amely a szubjektív tényező szerepét értékeli alá, s kizár a társadalmi gyakorlatból olyan fontos (és különösen a kommunizmus építése idején fontos) tényezőt, mint az emberek társadalmi aktivitása.

*

A filozófiának fontos része a *hazai és a nemzetközi filozófiatörténet* tudományos kutatása. E munkájukban a szovjet tudósok, leküzdve a filozófiai örökséggel kapcsolatban is megnyilvánuló dogmatizmust, azt a lenini elvet követik, hogy meg kell becsülni a kulturális örökséget s úgy kell tekinteni a múlt századok gondolkodásának értékes eredményeit — ezen belül a filozófiai eredményeket—, mint az összes népek közkincsét és a szocialista kultúra fejlődésének fontos forrását.

A Szovjetunióban a legutóbbi években a filozófiatörténet tárgyköréből többszáz munka jelent meg. Ezen a területen — mint A. F. Okulov írja —, a következő fő irányokban folyt a tudo-

Digitized by Google

mányos munka: 1. A filozófia és a tudomány materialista hagyományainak kutatása, különösen a marxista filozófia történetének tanulmányozása. 2. Azoknak az oroszországi filozófiai és velük kapcsolatos társadalmi és politikai tanoknak a vizsgálata, amelyeket a múltban elfelejtettek, vagy igazságtalanul lebecsültek. 3. Az oroszországi és külföldi filozófia (különösen a materialista filozófia) és a természettudomány történelmi kapcsolatainak feltárása; a filozófiai eszmék történetének kutatása egyes keleti országokban (Közép-Ázsia, Kína, India, Japán stb.). 4. A modern (XX. századbeli) külföldi filozófia haladó irányzatainak elemzése; a háború utáni filozófia és szociológia reakciós irányzatainak tanulmányozása és bírálata. 5. „A filozófia története" című hatkötetes munka megírása. E mű öt kötete már megjelent, a hatodikat most rendezik sajtó alá.

A filozófiatörténet területén nagy tényanyag gyűlt össze és gyakorlott, képzett káderek vannak — mutat rá A. F. Okulov. A filozófiatörténészeknek most már az a feladatuk, hogy tudományágak szerint is dolgozzák fel a filozófiatörténetet (pl. a dialektika, a szociológia, az esztétikai és etikai tanítások, az ateizmus, a logika, a pszichológia történetét). A filozófia alapproblémái szerint is fel kell dolgozniuk a filozófia történetét (pl. a filozófiai kategóriák történelmi fejlődését). Legfontosabb feladat azonban ma az — állapítja meg a Kommunyiszt szerkesztőségi cikke —, hogy mélyrehatóan és sokoldalúan dolgozzák fel a marxista—leninista filozófiai örökséget és a párt filozófiai eszméit.

A személyi kultusz légköre, Sztálin filozófiai műveinek túlbecsülése és dicsőítése a filozófiai örökséghez való viszonyban is nagy károkat okozott. Háttérbe szorították, lebecsülték a marxizmus klasszikusainak alapvető filozófiai műveit, s érdemtelenül Sztálin munkásságát helyezték előtérbe. Maga Sztálin is gyakran helytelenül közelítette meg a marxizmus—leninizmus klasszikusainak hagyatékát. Alaptalanul bírálta Engelsnek „A család, a magántulajdon és az állam eredete" c. könyvét, kétségbe vonta Lenin „Filozófiai füzetek" című munkájának, kisebbítette „Materializmus és empiriokriticizmus" című művének történelmi jelentőségét, lebecsülte Leninnek a machisták és orosz követőik ellen vívott harcát is.

A filozófiai örökséghez való viszonyban és a filozófia-történeti kutatásban nagy kárt okozott Sztálinnak az a tétele is, amelyet nyelvtudományi cikkeiben fejtett ki, s amely szerint a régi alap megszűnésével együtt az egész régi felépítmény is likvidálódik. „Ha ebből a szempontból néznénk a dolgot — mutat rá P. N. Fedoszejev —, akkor olyasmi derülne ki, hogy a forradalom elveti a múlt egész kulturális hagyatékát, mint a régi társadalom felépítményét. Ez azonban nem marxizmus, hanem nihilizmus. Így képzelték el a dolgot annak idején a „proletkultosok", akiket Lenin ezért kérlelhetetlenül megbírált. Ezzel a formulával függött össze a többi között az is, hogy lebecsülték és nihilista módon kezelték a múlt társadalomelméleti eredményeit, így pl. az utópista szocializmust és a német klasszikus filozófiát."

Az utóbbi években — a szovjet folyóiratok megállapítása sze-

Digitized by Google

rint — a marxista örökség feldolgozása sokat haladt előre. Számos mű jelent meg a marxista filozófia történetéről (Mityin, Jovcsuk, Csagin és mások művei), s „A filozófia története" című hatkötetes mű utolsó köteteinek középpontjában is a filozófia lenini szakasza állt. Mindez azonban már korántsem elegendő. Most már olyan alapvető munkákat kell megalkotni — s ennek megvan minden feltétele —, amelyek mélyen, sokoldalúan és rendszerbe foglalva elemzik mindazt, amivel Lenin és az SZKP gazdagította a filozófia kincsestárát. Különösen fontos azoknak a gazdag gondolatoknak az elemzése és feltárása, amelyek Lenin „Filozófiai füzetei"-ben és „A harcos materializmus jelentőségéről" című művében találhatók.

*

A XX. kongresszus óta a mai reakciós burzsoá ideológia és annak különféle filozófiai irányzatai elleni harcban is jelentős a fejlődés. A filozófusok már nem elvontan, deklaratív módon bírálnak, hanem áttértek az imperialista világ filozófiai és szociológiai tanításainak és elméleteinek alaposabb, érvekben gazdag bírálatára. Ebben a tárgykörben is sok érdekes munka jelent meg. Figyelemre méltó pl. „A történelmi materializmus és a modern burzsoázia társadalomfilozófiája" című könyv (szerkesztette Ju. P. Francov), s tartalmas munkákban bírálták a burzsoá filozófiát, szociológiát, etikát, és esztétikát K. Sz. Bakradze, M. S. Bahitov, A. G. Jegorov, Ju. A. Zámoskin, I. Sz. Kon, T. A. Kurszanov, E. D. Modrzsinszkaja, I. Sz. Narszkij, Sz. F. Odujev, T. I. Ojzerman, G. V. Oszipov és mások.

A szovjet filozófusok azonban az e területen elért eredményeikkel sincsenek megelégedve. Úgy vélik: emelni kell az ideológiai harc színvonalát, eredményesebbé kell tenni a mai polgári filozófia és szociológia kritikáját. „Nem az a fontos — írja P. N. Fedoszejev —, hogy összegyűjtsük ellenfeleink minden koholmányát és mindegyikükről nyilatkozzunk. Az a fő feladat, hogy a legelterjedtebb és legnagyobb befolyású fő irányzatok ellen összpontosítsuk a tüzet." Következetesen kell harcolni az antikommunizmus, a burzsoá ideológia minden megnyilvánulási formája ellen, nemcsak azok ellen, amelyek nyíltan rágalmazzák a Szovjetuniót és a szocializmust, hanem azok ellen is — s ez még fontosabb és bonyolultabb feladat —, amelyek tudományos köntösbe burkolóznak. Különösen fontos az olyan irányzatok leleplezése, amelyek egyoldalúan, eltorzított formában a marxista filozófia egyik-másik tételét használják fel s így adnak „tudományos" színezetet elméletüknek és a marxizmus elleni harcuknak.

A burzsoá filozófiai irányzatok elleni harcnak fontos alapelve, hogy az ideológiai osztályharcban semmiféle elvi engedményt nem lehet tenni, a békés egymás mellett élés elve nem terjeszthető ki erre a területre. A Kommunyiszt 1962. évi 8. számában közölt szerkesztőségi cikk megállapítja: „A pártnak a békés egymás mellett élésre, a tudományos, kulturális és más kapcsolatok kiszélesítésére irányuló vonalának a megvalósításában mindig figyelembe kell venni azt, hogy az ál-

Digitized by Google

lamok közötti viszonyok területén természetesek a béke érdekében tett ésszerű kölcsönös engedmények, természetellenes azonban az a törekvés, hogy az ideológiai harc területére is kiterjesszék ezt az elvet. „... Burzsoá vagy szocialista ideológia? Itt nincs középút... — írta Lenin. — Ezért a szocialista ideológia *mindennemű* lekicsinylése, *mindennemű mellőzése* egyszersmind a burzsoá ideológia erősbítését jelenti."[1]

A szovjet filozófusok általában aktívan és következetesen harcolnak a burzsoá ideológia minden megnyilvánulása ellen, s tevékenységükben a fenti lenini elvből indulnak ki. De az ideológiai osztályharcban a békülékenység szórványos megnyilvánulásai is megengedhetetlenek. A Kommunyiszt cikke élesen bírálja az ilyen jelenségeket. A Voproszi Filozofii 1961. évi 1. száma közölte A. Ayer „Filozófia és tudomány" című cikkét. Nem új dolog az, hogy szovjet tudományos folyóiratok külföldi tudósok cikkeit közlik, s ez hasznos is akkor, ha ezek a cikkek elősegitik a tudomány és a kultúra fejlődését, a népek közötti jobb megértést és együttműködést, erősítik a békét. Ez a cikk azonban — mint a Kommunyiszt megállapítja — nem ilyen volt, hanem a neopozitivizmus álláspontjáról támadta a marxista filozófiát, kétségbe vonta a materialista dialektika alaptörvényeit és általában a filozófia tudományos voltát. Az a cikk pedig, amelyet a folyóirat szerkesztősége Ayer cikkével egyidőben közölt, csak felszínesen bírálta Ayer nézeteit, s a bírálat élét mindenféle dicsérő jelzőkkel tompította. Nem használta fel a bírálatban a marxista filozófia eredményeit, nem zúzta szét a tudományos filozófia segítségével a cikk hamis kiinduló tételeit, nem mutatta meg Ayer álláspontjának belső ellentmondásosságát és eklekticizmusát, azt, hogy Ayer filozófiai konstrukcióiban semmi új nincs, célja ugyanaz, mint a többi burzsoá ideológusé: a marxizmus „megsemmisítése".

Megengedhetetlen az ilyen békülékenység és megalkuvás, annál is inkább, mert a burzsoázia ideológusai éppen a békés egymás mellett élés jelszavának meghamisításával törekednek arra, hogy ideológiailag lefegyverezzék a kommunistákat. Szemforgató módon azt állítják, hogy az ideológiai harc akadályozza a békés egymás mellett élést. Maguk viszont a békés egymás mellett élés politikáját, a kulturális és tudományos kapcsolatok szélesedését, a turista-utazásokat stb. saját propagandacéljaikra akarják felhasználni, arra, hogy az ideológiai harcot „az ellenség területére" helyezzék át, belülről bomlasszák a szocialista országokat, terjesszék rágalmazó nézeteiket.

Természetes, hogy a burzsoá ideológusok terve már eleve kudarcra van ítélve, mégsem szabad azonban figyelmen kívül hagyni ezeket a törekvéseket. Egy pillanatra sem szabad elfelejtkezni az aktív és hatásos ideológiai harcról. Az ellenséges ideológiával szembeni kérlelhetetlenség a legfontosabb követelménye az ideológiai munka lenini stílusának — állapítja meg a Kommunyiszt cikke.

Kárpáti Sándor

1 Lenin Művei, 5. kötet, 397. oldal.

Digitized by Google

A spanyolországi sztrájkok okai és következményei

Spanyolország két hónapon át heves sztrájkok színhelye volt. Aszturiában kezdődtek el a sztrájkok, s úgy árasztották el egész Spanyolországot rendkívüli szélességben, mint egy nagy folyam, amelyet mellékfolyói felduzzasztottak. A legutolsó adatok szerint a sztrájkolók száma mintegy félmillió volt. Ez még akkor is nagyméretű megmozdulás volna, ha olyan tőkés országban történik, amelyben többé-kevésbé demokratikus körülmények között zajlanak le a társadalmi küzdelmek. De ezek a sztrájkok Franco fasiszta rendszerében folytak le, ahol a sztrájk katonai lázadásnak minősül és halálbüntetés is kiszabható miatta: ez nagyon is érthetővé teszi, hogy mind magában Spanyolországban, mind nemzetközileg nagy hatást keltettek.

A francóista propaganda azt állítja a sztrájkmozgalomról, hogy külföldről irányították, egynémelyik külföldi hírmagyarázó pedig véletlen jelenségnek véli. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy a tömegek nagy cselekedetei nem véletlenül születnek meg, hanem úgy törnek a felszínre, ahogyan a robbanó töltettel már régóta megtöltött akna szétrepül egyetlen szikrától is. Ez a szikra ezúttal az úgynevezett „kollektív szerződésekről" folyó vita volt. Ezek a szerződések korántsem azt célozták, hogy javítsák a dolgozók anyagi helyzetét, hanem még súlyosbították volna azt, emelve a dolgozóktól követelt teljesítményeket. Az akna pedig valóban már több mint húsz éve meg van töltve robbanó anyaggal, azóta, hogy uralomra jutott Franco fasiszta diktatúrája, amely azt a jelszót hangoztatta, hogy megteremti „Nagy-Spanyolország"-ot, de csak a monopolisták és nagybirtokosok oligarchiáját tette naggyá a végsőkig kizsákmányolt dolgozók terhére. A sztrájkharcok mélyebb okait csak akkor érthetjük meg, ha ismerjük Spanyolország gazdasági és társadalmi szerkezetét a francoista diktatúrában.

I.

Spanyolország 30 millió lakosából 11,7 millió a kereső, s közülük 4,7 millió a mezőgazdaságból él. De amíg 2 millió mezőgazdasági munkásnak egyáltalán nincs földje és az évnek csak három hónapjában dolgozik, a szegényparasztok száma pedig $1\frac{1}{2}$ millió, addig 51 283 nagybirtokos csaknem 23 millió hektárnak, a megművelhető föld 53,51 százalékának a tulajdonosa. A föld nagy részének ilyen kevés kézben való koncentrálása úgy ment végbe, hogy elűzték birtokaikról azokat a parasztokat, akiket utolsó éveiben a Köztársaság földhöz juttatott.

Az iparban, ahol hasonló ütemben folyik a koncentráció, 3,4 millió ember dolgozik. 623 üzemben, az összes üzemek 0,2 százalékában 783 417 munkás, az ipari munkaerő 21 százaléka dolgozik, több mint háromszázezer kisebb üzem viszont csak ötvennél kevesebb munkaerőt foglalkoztat. A köz- és magánszolgáltatásokban 3,3 millió ember van alkalmazásban. Ez a szám, ha egybevetjük Spanyolország gazdasági fejletlenségével,

Digitized by Google

egymaga is mutatja, mennyire paraziták az ország uralkodó osztályai. Csupán a házkörüli szolgálatban másfél millió az alkalmazott.

Az ipar koncentráltságát tekintve, Spanyolország megelőzi Belgiumot, Svájcot, Svédországot, Angliát, Japánt és Kanadát, de itt sokkal alacsonyabb a nemzeti jövedelem és a termelékenység. A Banco de Vizcaya, e nagy pénzintézet tanulmánya szerint már 1946-ban is az összes részvénytársaságok 2,92 százalékáé volt a befektetett tőkék 36.44 százaléka; 1957-ben e nagyvállalatok száma az összes részvénytársaságok 2,37 százalékára csökkent, tőkéjük aránya azonban az összes részvénytársasági tőke 45.56 százalékára emelkedett, mg pedig már bizonyára meghaladja az 50 százalékot is. Még szemléltetőbb képet adnak az abszolút számok: e néhány monopolszervezet tőkéje 1946-ban 8415 millió, 1957-ben pedig már 56 194 millió pezeta volt. A finánctőke koncentrációja még ennél is nagyobb: 1960-ban a hat legnagyobb spanyol bank ellenőrizte a teljes spanyol vállalati tőke 56.4 százalékát. A gazdagodásból az állami monopóliumok sem maradtak ki: az állami üzemek költségvetése az 1958. évi 33 549 millió pezetáról 1960-ban 40 891 millióra emelkedett.

Egész Európában — Görögországon és Portugálián kívül — a legalacsonyabb az egy főre eső nemzeti jövedelem, de a nagy monopolvállalatok és bankok profitjai olyan nagyok, hogy például az öt legnagyobb spanyolországi bank 1960. évi haszna meghaladta a legfejlettebb tőkés országok közé tartozó Franciaország öt legnagyobb bankjáét is.[1] A spanyol oligarchia ehhez a példátlan gazdagságához a munkásosztálynak, a szegényparasztságnak és a lakosság középrétegeinek legnagyobb fokú kizsákmányolása és egyre növekvő elszegényítése árán jutott. A bérek például a Köztársaság időszaka óta az akkoriaknak csak mintegy 3,7—5-szöresei, a legfontosabb közszükségleti és használati cikkek árai viszont átlag 11.36-szorosukra emelkedtek, a reálbér tehát valójában a felénél is kevesebbre csökkent. A spanyol dolgozók százezrei nem keresnek többet mint évi 7000 pezetát; mikor egy négytagú család havi létminimuma 4000 pezeta. A három utolsó évben 63 százalékkal emelték az adókat is. Legbotrányosabb használt az oligarchia a közvetett adókból húzza: ezek az adók — amelyek a legfontosabb használati cikkeken keresztül az egész dolgozó lakosságot sújtják, több mint felét teszik ki az összes állami bevételeknek, s 1959 és 1960 között ezek 53 százalékáról 55,25 százalékára emelkedtek.

Ennek a gazdaságpolitikának a súlya alatt szenved az ipari és kereskedelmi burzsoázia alsó és középrétege is. Ékes példa erre az,

1 Összehasonlításképpen:
A bevallott haszon 1960-ban (pezetában):

Spanyol bankok		Francia bankok	
Banco Hispano Americano	508 251 001	Société Générale	109 408 815
Banco Espanol de Crédito	500 752 026	Crédit Lyonnais	122 449 986
Banco Central	416 301 284	Banque Nationale pour le Commerce et l'Industrie	62 996 668
Banco de Bilbao	318 896 873	Comptoir National des Comptes	59 615 576
Banco de Vizcaya	324 397 787	Banque Ottomane	75 316 964

Digitized by Google

hogy Bilbaóban — amely Madrid és Barcelona után az ország legfontosabb gazdasági központja — 1958-ban 960 kereskedelmi váltót óvatoltak, mintegy 12 millió pezeta értékben, 1959-ben már 2518-at, s értékük 42 millió pezeta volt, 1960-ban pedig a megóvatolt váltók száma 4895-re, értékük pedig 87 millió pezetára emelkedett.

Az értelmiségnek sem jobb a helyzete. A Seminarios c. spanyol lap szerint: „a 23 000 ügyvéd egyharmadának nincs munkája, 45 százalékuk pedig alig talál valamiféle megbízatást; 4000 végzett bölcsésznek és irodalomtanárnak a fele sincs alkalmazásban, a 6497 tudományos dolgozónak egyötöde állásnélküli, az 5311 állatorvosnak 85 százaléka és a 17 000 orvosnak 50 százaléka képtelen elhelyezkedni." A barcelonai Destino c. folyóirat arról számolt be, hogy mindössze havi 1200 pezetát keres a legtöbb praktizáló orvos is. Ugyanakkor a munkások sztrájkokkal küzdenek a napi 140 pezetás, azaz a havi 4000 pezetás minimális bérért, hogy csak valamicskét is kevésbé rosszul éljenek.

Az értelmiségiek közül leginkább talán az írók, művészek stb. szenvednek. Üldözi őket a vad és ostoba cenzúra, csökken műveik példányszáma, mind élesebb válság sújtja a színházakat, hiszen a nép annyit sem keres, amennyin mindennapi kenyerét megvehetné, még kevésbé jut hát ahhoz, hogy szellemi táplálékot vásároljon. Sok író a napilapoknál igyekszik dolgozni, újságíróként — itt viszont ki van szolgáltatva a nagy újságtrösztök kényének-kedvének —, vagy külföldi lapok sajtótudósítója; egyesek pedig mecénások megalázó adományaiból tengetik életüket, azoknak a mecénásoknak az adományából, akiknek vezéralakja szinte szimbóluma a Franco-rendszernek: Juan March ez, a csempészkirály, aki a spanyol állam kifosztásával lett sokszoros milliomossá. A nép a „Földközitenger kalóza" gúnynevén ismeri ezt az embert.

Ezek után érthető, hogy szörnyű méreteket öltött a munkaerővándorlás. Tíz év alatt csaknem 2 millió paraszt vándorolt el a falvakból, egy részük az ipari városokba ment, de sokan közülük — és munkások százezrei is — külföldre emigráltak. A Kivándorlási Hivatal igazgatója a francoista sajtónak adott május 11-i nyilatkozatában felszólította azokat a spanyolokat, akik otthon nem találnak kenyeret, vándoroljanak ki Amerikába. Erre kérte az állattenyésztési és mezőgazdasági szakembereket, a bányá- és textilipar technikusait és másokat, „mindenekelőtt azokat a fiatalokat, akik nemrég fejezték be tanulmányaikat és Spanyolországban nehézségekre számíthatnak azonnali elhelyezkedésükben". Ilyen ragyogó jövőt nyújt a fiatalságnak a Franco-rendszer! A barcelonai Vanguardia c. lap április 4-i száma — a valóságnál jóval alacsonyabban — 400 000-re becsüli a Franciaországban és 65 469-re a Nyugat-Németországban élő spanyolok számát.

A munkanélküliség és kivándorlás e szomorú képéhez tartozik az is, hogy megszűntek a túlórák, melyekből eddig a dolgozók kiegészítették jövedelmüket. Ez ismét lényegesen csökkentette a béreket. A Banco de Bilbao szerint 1957-hez képest 9 százalékkal lanyhult a gazdasági tevékenység, s ezt az indította el, hogy Spanyolországnak a Közös Piacba való belépése előkészítéseként

Digitized by Google

1959-ben kidolgozták az ún. gazdasági stabilizációs tervet. De ez a lanyhulás — mint láttuk — nem sújtotta a monopóliumok óriási profitjait, s a termelékenység pedig a munkában levő dolgozók fokozott kizsákmányolása révén jelentősen emelkedett. Így például a Szakszervezeti Gazdasági Tanács statisztikái szerint 1958-hoz, a stabilizációs terv előtti utolsó évhez képest 1961-ben a vegyiparban 9, a textiliparban 19, a fémiparban 22, az elektromosiparban 35, a bányaiparban 48 és a cementiparban 53 százalékkal emelkedett a termelékenység. S a nagytőkések nem a gépek és szerszámok jelentős felújításával érték ezt el, hanem azzal, hogy a munkanélküliség és éhség rémétől fenyegetett munkásokat végső kimerítésig dolgoztatták. De az oligarchia étvágya kielégíthetetlen, s amikor a kizsákmányolók kis csoportja állandóan gazdagodik, a nép széles tömegei egyre jobban elszegényednek, a Franco-diktatúra a dolgozókra az ún. kollektív szerződéseket is rá akarta kényszeríteni, hogy ezzel még szorosabbra húzza a termelékenység növelésének csavarait, olyan módszerekkel, amelyek fizikailag megnyomorítják a dolgozókat. Ez volt az a szikra, amely a sztrájkokat kirobbantotta.

II.

A „kollektív szerződéseket" a francóista vertikális szakszervezetek dolgozták ki. Ezek a korporációs szakszervezetnek bizonyos fajtái, amelyekben egymás mellett ülnek tőkések és munkások, vezető funkcionáriusaikat pedig a Franco-kormány nevezi ki. Elég, ha még annyit mondunk róluk, hogy kongresszusaikon majdnem kizárólag csak tőkések, bankárok, földbirtokosok, kereskedők, magas beosztású szakszervezeti és minisztériumi tisztviselők vesznek részt, sőt még hercegek és más arisztokraták is. A második szakszervezeti kongresszuson például, amelyet márciusban tartottak Madridban, olyan valódi „munkás" és „szakszervezeti" küldöttek voltak jelen, mint Juan Carlos herceg, a trónkövetelő, az utolsó spanyol király unokája, és de la Torre hercege.

Ezek a „munkások" és „szakszervezeti emberek" tehát a dolgozók vállára olyan „kollektív szerződéseket" akartak nyomni, amelyek majdnem kétszeresére emelik a munkásoktól követelt teljesítményt. Csak egy példát emelünk ki, nem is a legsúlyosabbat: a Viscayai Nagyolvasztó kollektív szerződését, amelyet példaképül állítottak a többi vállalat elé. A kazánüzem szénlapátolóinak az eddigi óránkénti 2625 kiló helyett az új norma szerint ennek majdnem a kétszeresét, 4655 kilót kellett volna rakodniuk. Igaz, megígérték nekik, hogy ezért az eddigi 56 pezetáról 75,60-ra emelik fel a napi bérüket. De egyben a szerződés szerint csökkentik a dolgozók számát. Ez a „mintaüzem" meg is kezdte a szerződés végrehajtását. Az eredmény az lett, hogy — Bilbao Kereskedelmi, Ipari és Hajózási Kamarája szerint — a foglalkoztatott munkások száma az 1958. évi 16 873-ról 1960-ban 7378-ra esett, ugyanakkor a tömbvas termelése 71 ezer tonnával, az acéltömbé 30 ezer tonnával és a hengerelt profiloké 22 ezer tonnával emelkedett.

S ez még nem minden. A szerződések a rendelkezések megszegése esetén a munkásokat olyan büntetésekkel sújtják, amelyek a tőkés rendszer kifejlődésének

Digitized by Google

múlt századbeli legsötétebb időszakára emlékeztetnek. Pénzbüntetések, a munkától való felfüggesztés, a bér kifizetésének felfüggesztése, elbocsátás sújtja azokat, akik nem érik el az előírt teljesítményt, vagy engedetlenek feletteseikkel szemben, vagy munkaidő alatt esznek, vagy káromkodnak, vagy több mint háromszor hiányoznak egy hónapban, vagy száz másik „bűn" egyikét elkövetik, például — munka közben nevetnek. A politikai propagandát pedig börtönnel büntetik.

Nem meglepő tehát, hogy a munkások Asztúriától Katalóniáig és Madridig, a baszk földtől Galíciáig és Andalúziáig sztrájkba léptek. Nem ez az első sztrájk Franco uralomra kerülése óta. 1946-tól azóta, hogy elpusztult az a náci Németország és a fasiszta Olaszország, amely Spanyolországra kényszerítette mellékterméket, a Franco-uralmat, a spanyol munkások már sokszor megpróbálták hogy sztrájkkal javítsanak valamit életkörülményeiken. Csupán 1959 szeptembere és 1961 októbere között 325 ilyen küzdelem folyt Spanyolország városaiban és falvaiban. A most lezajlott sztrájkharcok azonban nemcsak hogy sokkal szélesebbek és szervezettebbek voltak az eddigieknél, hanem támadó készségükkel és politikusabb jellegükkel is felülmúltak minden előző megmozdulást. Különösen ez utóbbi szempontból jelentenek *fontos minőségi ugrást:* ez az első eset arra, hogy a spanyol dolgozók, dacolva a Franco-diktatúrával, a magasabb bérért, a gazdasági követeléseikért folytatott harcukat összekötötték a sztrájkjog, a szakszervezeti szabadság, a demokrácia kivívásának politikai követeléseivel. A mostani sztrájkokban a munkásosztály oldalán más társadalmi osztályok és rétegek is megmozdultak, és így megnyílt egy széles Franco-ellenes küzdelem kibontakozásának a perspektívája is.

III.

E harcok irányítója, vezetője Spanyolország Kommunista Pártja. A dolgozók egyetlen igazi osztályszervezete, s mint ilyen az egész országra és különösen a főbb ipari központokra kiterjedő szervezeti hálózatot tudott kiépíteni a Franco-uralom sötét éjszakájában. Összekapcsolta a földalatti módszereket a legálisakkal, segítette a szakszervezeti ellenzék kialakulását amely a legális akció vezetőjévé válhatott. Megerősítette a dolgozóknak a maguk erejébe vetett hitét, megmutatta nekik, hogy legyőzhetetlenek, ha cselekedeteikben egységesek és hogy megnyíltak a Franco-rendszer fölötti győzelemnek és a demokrácia megteremtésének a kilátásai. A párt központi bizottságának tavaly októberi, harmadik teljes ülésén Santiago Carrillo elvtárs, a párt főtitkára, nagyon határozottan rámutatott arra, hogy emelni kell a tömegharc színvonalát, s a gazdasági követeléseket politikai követelésekkel kell összekapcsolni. S a dolgozók megértették és a gyakorlatban megvalósították ezt — nem rettenve meg a Franco által kihirdetett különleges állapottól. Ezzel megerősítették a haladó nemzeti erők egységének létrehozását is, a megrengették a Franco-rendszer alapjait. Ismét bebizonyosodott, hogy csak a munkásosztály képes arra — ha egységesen harcol —, hogy magával ragadja a társadalom többi osztályát és rétegét. Bi-

Digitized by Google

zonyítja ezt az, hogy amint a sztrájkok szétterjedtek Spanyolországban, úgy csatlakozott számos kiemelkedő személyiség, csoport és politikai párt a hős spanyol munkások követeléseihez.

Az ország legkiválóbb értelmiségei — élükön a Nyelvtudomány Akadémiájának tiszteletre méltó elnökével, Don Ramón Menéndez Pidal-lal, és soraikban a katalán értelmiség kiválóságainak sok képviselőjével — azt követelték, hogy valósuljanak meg olyan változások, amelyek elősegítik Spanyolország demokratizálódását. Bátor asszonyok jelentős csoportja, amelynek többsége művésznőkből, írónőkből, költőnőkből állt — olyan kiváló film- és színművésznők is voltak köztük, mint Aurora Bautista és Nuria Sbert — Madrid utcáin tüntettek. Madrid Barcelona és más városok diáksága szabadságot követelve — a többi között — ezzel a jelszóval tüntetett az utcákon: „Francóra: nem! — Aszturiára: igen!" A politikai ellenzék összes csoportjai és pártjai, az illegális Kommunista Párttól a monarchistákig, egybehangzóan nyilvánították ki mindenütt, hogy helyre kell állítani a demokratikus szabadságjogokat Spanyolországban.

Különösen fontos az, hogy a spanyol sztrájkok megmutatták: a Franco-rendszer két hazai oszlopa — a hadsereg és az egyház — nem is olyan szilárd támasza a diktatúrának, mint amilyennek látszott. Sok pap állott a munkások oldalára, s a rendszer addig jutott, hogy egyeseket közülük — Asztúriában, Bilbaóban, Barcelonában, Madridban, Valenciában és más városokban — be is börtönzött. Különösen az háborította fel Francót, hogy az Ecclesia c. katolikus folyóirat, a legfelsőbb klérus orgánuma, egyik cikkében kifejtette, hogy az egyházi doktrina a sztrájkot mint eszközt jogosnak tartja.

De másik tartópillérében, fegyveres erőiben sem bízhatott meg a Franco-rendszer. A katonákat a kaszárnyákban kellett tartaniuk, az utcára sem engedték őket, mert attól féltek, hogy a sztrájkoló munkásság és a tüntetők oldalára állnak. A rendőri csapatokat pedig kénytelenek voltak állandóan áthelyezni az egyik helyről a másikra, mert két-három napon belül már megindult a barátkozás köztük és a lakosság között: a biztonsági erők jelentős része is együttérzett a dolgozókkal. Nagyrészt ez az oka annak, hogy Franco nem is próbált fegyvert alkalmazni a sztrájk letörésére, hiszen ilyen körülmények között a véres erőszak országos felkeléssé változtathatta volna a sztrájkot.

Arról is hírt adott az egész világ sajtója és rádiója, hogy május elején Münchenben értekezletet tartottak a spanyol emigráció egyes csoportjainak képviselői, s erre a megbeszélésre Spanyolországból is elment néhány ismert katolikus és monarchista személyiség (köztük Gil Robles, aki az 1934—1935. évi katonai diktatúra hadügyminisztere volt, most azonban, mint a kereszténydemokrata jobboldal vezére, nagy visszhangot keltő nyilatkozatban támogatta a sztrájkot, továbbá Satrústegúi, a monarchisták egyik vezetője, Alvarez de Miranda, Miralles és mások). Franco Münchenből való visszatérésük után letartóztatta és az elé a választás elé állította őket, hogy vagy külföldi emigrációba mennek vagy a Kanári-szigetcsoporthoz tartozó kietlen Fuerteventura szigetére száműzik őket.

Digitized by Google

Franco, ha nem akar teljesen nevetségessé válni, nem nevezheti kommunistáknak ezeket a politikusokat, ezért „a rendszerrel szembenálló opportunista frakciónak" mondta őket. Ezzel azt is elismerte, hogy a sztrájk az összes Franco-ellenes erők egyesülésének kiindulópontjává vált. Elismerte, hogy Spanyolország hős, sztrájkoló munkásai mellett olyan széles front alakult ki, mely a kommunistáktól Gil Roblesig terjedt és a legkülönbözőbb árnyalatú pártokat és csoportokat is felölelte. Ez azt mutatja, hogy ez a mozgalom nem kizárólag a kommunistáké, hanem olyan nemzeti megmozdulás, amely Spanyolországot nem a Franco és a kommunizmus közötti választás elé állítja, hanem az elé a reális döntés elé: megmarad-e Franco, vagy visszaállítják a demokráciát.

A kommunista párt kitartóan megismételte a többi politikai erőhöz szóló felhívásait arra vonatkozólag, hogy létesítsenek közös frontot, s ez nyújtson a spanyoloknak olyan demokratikus alternatívát, amelyben kellő biztosítékot kapnak a jövőre vonatkozólag a dolgozók, akik a Franco-ellenes harc élvonalában küzdenek és a harc fősúlyát viselik.

A Franco-diktatúra a közelmúltban is többszáz munkást, különböző politikai pártokhoz tartozó embert, katolikusokat és pártonkívülieket börtönzött be, s a legbarbárabb módon megkínozta őket. Franco inkvizíciós börtöneiben ezrek sínylődnek évek óta és századok csaknem egy negyed évszázada, a polgárháború leverése óta. A mérhetetlen szenvedést kiállt hős spanyol dolgozók joggal várják, hogy a demokratikus átalakulás valóban végbemenjen.

A spanyol burzsoázia Francoval szembeforduló képviselői viszont arra törekszenek, hogy visszaállítsák a monarchiát és ezzel elkerüljenek minden olyan változást, amely veszélyeztetné kiváltságaikat. E törekvésükhöz meg akarják nyerni a száműzetésben levő szociáldemokrata és republikánus vezetőket is. A monarchista Satrústegúi például nyíltan kifejtette azt a reményét, hogy „a spanyol szocializmus olyan álláspontot tud majd elfoglalni, amely annyi monarchiában a kormány élére segítette a szocialistákat".

De nemcsak a néptömegektől, a Spanyolországban szükségessé vált demokratikus forradalom igazi motorjától való félelem az, ami ezeket a csoportokat befolyásolja. Sokuk elkötelezte magát az Egyesült Államoknak arra, hogy a végbemenő politikai változás esetén is fenntartják majd Spanyolországban az amerikai katonai támaszpontokat, holott a nép azt kívánja, hogy ezek a bázisok szűnjenek meg és Spanyolország ne tartozzék katonai tömbökhöz.

Az USA kormánya már a Franco-rendszer közeli jövőjében sem igen bízik — mint maga a spanyol oligarchia sem —, s mivel 1963-ban lejár az a jenki—francóista szerződés, amelynek alapján amerikai támaszpontokkal árasztották el Spanyolországot, aggodalmuk egyre növekszik, olyan mértékben, ahogyan a tömegek harci akciói szélesednek és politikai tartalmukban erősödnek. Az amerikai külügyminisztériumhoz közel álló Whitaker professzor egy nemrég megjelent könyvében nagyon világosan tette fel a kérdést: „Egyáltalán, hasz-

Digitized by Google

nos lehet-e még valakinek a Franco-rendszer? Fennmaradhat-e még tovább is ez a rendszer?" S Whitaker professzor tagadólag felelt a maga feltette kérdésre. Az Egyesült Államok kormánya számára azonban fontos az, hogy továbbra is fennmaradjanak spanyolországi bázisai. Nem meglepő tehát, ha — annak a megrázkódtatásnak a hatása alatt, amelyet a spanyol munkások és parasztok sztrájkja okozott — megkísérli, hogy népszerűsítse egyes bábjait és segítségükkel felülről készítsen elő egy olyan monarchikus politikai változást, amely a dolgokat lényegében változatlanul hagyná.

A sztrájkmozgalom és a támogatására kibontakozott széles népi mozgalom hatására azonban — e mesterkedések és az emigrációban levő szociáldemokrata és republikánus vezetők antikommunista álláspontja ellenére is — utat tör magának az a felismerés, hogy csak a Franco-ellenes erők együttes harca végezhet a diktatúrával. Hogy azonban milyen rendszer kerül a helyébe, az elsősorban attól függ, hogy milyen a tömegek megmozdulása és harca. Carrillo elvtárs, a Független Spanyolország Rádiójának május 6-i adásában, a kommunista párt nevében sugárzott felhívásában rámutatott arra, hogy a dolgozók egysége egyre erősebb, mind szilárdabb lesz. Együtt harcolnak a kommunisták, szocialisták, katolikusok, nacionalisták és pártonkívüliek. Most tapasztalhatják, hogy kik a barátaik és kik vannak ellenük; kik azok, akik támogatják őket és kik azok, akik hátat fordítanak nekik. Nem a szavak, hanem a tettek döntik el jelenüket éppúgy, mint jövőjüket. „Arra van szükség — mondta —, hogy az összes Franco-ellenes spanyol erők és felelős személyiségek, senkit ki nem rekesztve, késedelem nélkül kapcsolatba lépjünk egymással, s dolgozzunk ki olyan kivezető utat, mely komoly változást és biztosíték a diktatúrával szemben. A jelenlegi körülmények között egyetlen párt sem álmodozhat arról, hogy saját elképzelései keresztülerőszakolásával oldja meg a spanyol problémát. Meg kell keresnünk és meg kell találnunk azt a nemzeti és demokratikus megoldást, amely módot ad arra, hogy a nép szabadon nyilváníthassa véleményét. Ez a megoldás csak nagyon kevés feltételt tartalmazhat, de biztosítékot kell benne találnia és bizalommal kell lennie iránta mindannyiunknak, mindenekelőtt a munkásosztálynak és a spanyol nép széles tömegeinek. Ez a megoldás olyan lehet, és legyen is olyan, amely tiszteletben tart minden tiszteletre méltó eszmét, hitet és érdeket".

Bár a harc folyamán még nem sikerült ezt a nemzeti demokratikus egységprogramot és az ezen alapuló szervezeti kapcsolatot megteremteni, ennek irányában is nagy lépés történt. Május 21-e éjjelén egyidejűleg, bár négy külön dokumentumban közzétették a Franco-ellenes ellenzék összes politikai pártjainak hasonló tartalmú kiáltványát, amely mindenkit felszólít a munkásság küzdelmének támogatására, az egység megteremtésére és a Franco-rendszerrel szembeni ellenállás fokozására. E kiáltványok egyikét a kommunista párt; a másikat hat szervezet: a szocialista párt, a polgári demokratikus mozgalom, a parlamenti monarchisták és más, kisebb csoportok; a harmadikat a szélsőbaloldali népi fel-

Digitized by Google

szabadító front; a negyediket pedig a katalán szocialista mozgalom és szakszervezetek írták alá.

A közelmúlt sztrájkjai, a spanyol dolgozó tömegek megmozdulása nemcsak azért nagy jelentőségű, mert gazdasági téren győzelmet vívott ki, s növelte a munkások és alkalmazottak százezreinek bérét. Távlataiban is fontos hármas politikai győzelem ez. Először is: a dolgozók ténylegesen kivívták maguknak a sztrájkjogot. Másodszor: a szakszervezeti és demokratikus szabadság politikai követeléseinek felvetésével a dolgozók mozgósították maguk mellett a spanyol nemzetnek minden olyan osztályát és társadalmi rétegét, amely kívánja a demokratikus változást. Harmadszor: azzal, hogy megvívták ezt a nemes és bátor csatát a francoizmus ellen, a hitlerizmusnak e még létező szörnyszülöttje ellen, a spanyol dolgozók a béke védelmében az imperializmus agresszív politikájával is szembeszálltak.

Az események bebizonyították, hogy helyes a kommunista párt irányvonala, amely a nemzeti összefogást hirdeti és azt, hogy békés úton, országos általános sztrájkkal is meg lehet dönteni a Franco-diktatúrát. Spanyolországban új helyzet alakult ki, s ebben a helyzetben már nem tekinthető távoli perspektívának a fasiszta rendszer bukása.

Rafael Vidiella

Digitized by Google

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Nemes Dezső:

Az ellenforradalom története Magyarországon 1919—1921

„A magyar történelem egyik legtragikusabb időszakáról, az 1919-es dicsőséges Tanácsköztársaság elfojtásának, az ellenforradalom hatalomra kerülésének és uralma első két esztendejének időszakáról szól ez a könyv." — írja csaknem 500 oldalas új monográfiájának bevezető soraiban Nemes Dezső. Két év története? Valóban, hiszen az 1919 tavaszán a győztes proletárdiktatúra ellen megindult lázas ellenforradalmi szervezkedéstől 1921 tavaszáig, a Bethlen-kormány hatalomra jutásáig kalauzolja végig a szerző az olvasókat. S mégsem csak két év, hanem egy egész korszak krónikája ez a munka. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy Nemes Dezső a feltárt különösen gazdag forrásanyag alapján mély elemzéssel hatolt a tragikus események, az avatatlan szem számára zűrzavarosan kavargó politikai, társadalmi és ideológiai történések mélyére, hogy feltárta a valódi mozgató erőket és összefüggéseket. E két év történetét megörökítve nem csupán a fehérterrort tárja elénk, hanem a születő *ellenforradalmi rendszer* lényegét is sikerült megragadnia és bemutatnia.

A munka sikerének egyik tényezője kétségkívül a megragadóan gazdag *forrásanyag*. A szerző mindenekelőtt bőségesen használta azokat a dokumentumokat, amelyek az „Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919—1945" c. sorozat első kötetében — az ő bevezető tanulmányával és szerkesztésében — már évekkel ezelőtt napvilágot láttak. Bár az említett kötetben közzétett tanulmány és dokumentumok az ellenforradalmi rendszer berendezkedésének eddig legátfogóbb történeti képét rajzolták meg és önmagukban is értékes hozzájárulások történelmünk e sötét negyedszázadának feltárásához, a szerzőt tovább hajtotta kutatási vágya.

A már felkutatott forrásanyagok mellé most újabb, gazdag forráscsoportok sorakoznak fel. Közöttük említhetjük mindenekelőtt az egykorú politikai sajtó anyagát. Az ellenforradalom uszító szócsöveinek, a polgári napilapoknak és a szociáldemokrata Népszavának a cikkei és híradásai, amelyeket a szerző bőségesen használ fel, jól kiegészítik a levéltári forrásokat, sok esetben mindennél jobban bizonyítják pl. az áruló jobboldali szociáldemokrata vezetők tényked-

Digitized by Google

sét, s a kor levegőjét árasztják az olvasó felé.

Nemes Dezső könyvének a napilapokban már megjelent ismertetései egyöntetűen kiemelték az új források közül Prónay Lajos most előkerült és e munkában elsőként idézett többkötetes naplófeljegyzéseinek értékét. Megdöbbentő cinizmus árad Prónay minden sorából. Ezért válik az utókor számára önleleplezésévé, ezért ad a fehérterror vandalizmusáról meggyőzőbb képet, mint minden eddig ismert forrás.

Ismertük — s Nemes Dezső munkája is felhasználja — Hayden Istvánnak, a siófoki fővezérségi börtön megszökött foglárának a Népszavában nyilvánosságra hozott megrázó leleplezéseit, de mindennél többet mutatnak Prónaynak ilyen odavetett mondatai: „Gróf Széchenyi József... kért engem arra, hogy vegyem utamat Enyingnek, mert nagyatyja, az öreg Csekonics Endre kegyelmes ott lakott és... cselédsége is hálátlanul és gyalázatosan viselkedett. Tehát ezeket és másokat megfenyíteni rándultam ebbe a községbe, mert volt munka elég. A korcsma udvarán az első félórában egy fára máris öt kommunista lett felakasztva." A lepsényi kommunisták sorsáról csak ennyit jegyez fel: „A major melletti öreg tölgyfák ágai többet regélhetnének erről." S hasonló jegyzetek sorakoznak a gróf Somssich, báró Inkey és mások birtokán végrehajtott „rendcsinálási" akciókról is. (Még néhány eredeti felvétel is illusztrálja a fehér terrorlegények „hőstetteit": akasztott parasztember, félrecsuklott fejű idősebb parasztasszony — s körülöttük az elégedetten felsorakozó, mosolygó különítményesek). Nem utolsó sorban ennek az új forrásnak a felhasználása tette lehetővé az uralkodó osztályok kíméletlen bosszúéhségének, megtorló dühének szuggesztív erejű bemutatását. A levéltári források gazdag gyűjteményéből, a vezérkari főnökség és a hadügyminisztérium, a belügy-, a külügy-, a földművelésügyi, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium, a miniszterelnökség és a minisztertanács, a megyei levéltárak, az esztergomi primási levéltár felhasznált dokumentumai közül is fontos, újonnan feltárt és a történések mélyebb összefüggéseinek megértését elősegítő iratok kerültek a kötetbe.

A hatalmas forrásanyag feldolgozása lehetővé tette, hogy Nemes Dezső a vizsgált korszak minden fő kérdését bonckés alá vegye. A kötet tizenhat fejezetre tagolódik. Az első a Magyar Tanácsköztársaság megdöntését mutatja be, világosan felvázolva az ellenforradalmi szervezkedés és a jobboldali szociáldemokrata árulás útját. A második fejezet a kapitalista rendszer visszaállításának, a nyílt ellenforradalmi diktatúra bevezetésének történetét tartalmazza. Itt ismerjük meg a „szakszervezeti" Peidl-kormány és a királyi román csapatokra támaszkodó ellenforradalom tevékenységét, Friedrich István kormányát és a gyenge Friedrich-kormányzat idején önállósodó Horthy-féle „fővezérség" szerepét.

Rövid ismertetés keretében természetesen még vázlatosan sem követhetjük végig a kötet egyes fejezeteit, s nem térhetünk ki akár csak legfőbb megállapításaira és tényeire sem. Mégis, külön említést érdemelnek a Horthy budapesti bevonulását és

Digitized by Google

a fehérterrort, valamint az ellenforradalom három központját és a hatalom osztályjellegét elemző, fontos elvi megállapításokat tartalmazó fejezetek. Itt ugyanis a szerző rendkívüli erővel leplezi le a puffogó frázisok hangoztatásában, ígérgetésben és szólamokban oly erős ellenforradalmi vezérkart, s mutatja ki, hogy — a grófok és nagytőkések háttérbe húzódása ellenére — a felszín alatt milyen erők mozgatták az eseményeket, milyen osztályérdekek érvényesültek.

A kötet egyik legfőbb tudományos értéke éppen a kiépített katonai diktatúra osztályjellegének alapos, mély elemzése. Ezt annál is fontosabb hangsúlyoznunk, mert kevés olyan történeti periódust ismerünk, amely annyira bonyolult, mint éppen az ellenforradalom berendezkedésének ideje. Különösen áttekinthetetlenné teszi ezt a felbukkanó és eltűnő hatalmi csoportosulások, kormányok, politikusok kavargása. Az említett, és a további fejezetek is rendkívül gondosan, nagy történeti hűséggel mutatják be a bonyolult pártszervezkedési és hatalmi csoportosulásokat, s az egymást sűrűn váltó kormányok, a kormányokban helyet foglaló személyek, és a mögöttük meghúzódó erők történetét.

A rendszerező és elemző munka lehetővé teszi, hogy az olvasó világosan lássa a Kisgazdapárt a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja, meg a különféle liberális polgári pártalakulások jellegét. Nemes Dezső ugyanis mélyrehatóan elemzi az egyes pártokat, kimutatja a soraikban meghúzódó, és taktikájukat tekintve sokszor ellentétes erőket képviselő csoportosulásokat. A vezető pártok ugyanis számos csoportból tevődtek össze, e csoportok pedig szinte az egész vizsgált periódusban állandóan változtak. A látszólag zűrzavaros politikai csoportosulások mögött azonban az uralkodó osztályok politikai szervezkedése, s nem egyszer ellentétes taktikai elképzelései húzódtak meg. Részletesen kimutatja a szerző a Kisgazdapárt nagybirtokos, tőkés „átnyergelésének" történetét, s helyére teszi a liberálisokat és a „demokratákat" is, szellemesen mutatva rá, hogy a fasiszta jellegű csoportosulásokkal szemben már a konzervatív politikai irány is „liberális", a polgári liberalizmus pedig „demokrata" színben tűnt fel. A pártok és pártcsoportok harci zajából pedig — különösen azokban a fejezetekben, amelyek az ellenforradalom uralmának stabilizálását célzó sikertelen kísérleteket, a Teleki-kormány megalakulását, válságait és végül bukását tárgyalják — egyre határozottabban hallatszik ki a visszatérő alapmotívum: az uralkodó osztályok kísérlete egységes kormánypártjának megszervezésére. E kísérletek eleinte nem jártak sikerrel, s a könyvben tárgyalt periódusban csak a próbálkozásokat, illetve az előkészítést lehetett bemutatni.

De nemcsak a pártok alakulásának történeti bemutatása és elemzése érdemel figyelmet, hanem — elsősorban az 1920. januári választások előkészítését tárgyaló fejezetben — a különféle pártok mögött meghúzódó titkos szervezeteknek a bemutatása is. Aki az ellenforradalmi korszak történetével valaha is alaposabban foglalkozott, mindig érezte és a függöny hirtelen, de

Digitized by Google

csak egy-egy pillanatig tartó fellebbenésekor látta is, nogy a hivatalos pártok mögött nagyobb szervezett erők álltak, s hogy a sokszor különböző pártokban működő vezető ellenforradalmi politikusokat a titkos szövetségek szoros szervezeti kapcsolata kötötte össze. Nemes Dezső elhúzza a függönyt. Bepillantást ad a titkos szervezetek misztikus szertartásaiba, szervezeti felépítésük rendszerébe. Leginkább az Etelközi Szövetség titkos maffiájával ismertet meg, de egyéb titkos szövetségekről, a „tizenkét kapitány" csoportjáról, a Kettőskereszt Vérszövetségéről is beszél. A legértékesebb dokumentumokat ez esetben is elsősorban Prónay naplója szolgáltatja. Ez dokumentálja azt a tényt, hogy a Horthy budapesti bevonulása után megszerveződött Etelközi Szövetség a fővezérség embereinek kezdeményezésére jött létre. A szervezet élén álló Vezéri Tanács „láthatatlan" feje Horthy volt, s Gömbös Gyula és Eckhardt Tibor, gróf Ráday Gedeon, gróf Teleki Pál és gróf Bethlen István, Ostenburg és Prónay egyaránt EKSz-testvérek voltak. Különítménvesek és „kisgazda" vezérek, KNEP-vezetők és az egységes kormánypárt gondolatának képviselői együtt tárgyaltak és együtt politizálnak a Gellért-szálló és a MOVE-székház belső termeiben. Ez húzódott meg a kulisszák mögött, s ide pillant most be az olvasó. Vitathatatlanul nagy értéke tehát Nemes Dezső új munkájának, hogy olyan összefüggéseket tud bemutatni, amelyek eddig nem voltak bizonyíthatók s ennek értékét egyáltalán nem csökkentheti az, hogy természetesen még korántsem tudunk mindent a titkos szövetségek tevékenységéről, befolyásáról, s hogy az eddig feltárt tények még csak első megközelítései e fontos problémának.

Az uralkodó osztályok politikai harcainak, a pártok és csoportok történetének bemutatása és a már említett osztályelemzés, amelynek alapján a szerző biztos kézzel teszi helyükre az eseményeket, csak egy kérdésben nem tekinthető még teljesen lezártnak. Nemes Dezső meggyőzően elemzi Horthy és a fővezérség osztályalapját, s megcáfolhatatlan az az álláspontja, hogy Horthy mögött a nagybirtok és a finánctőke állt. Igaza van, amikor bírálja azt a koncepciót, amely szerint „a finánctőke akkor még csak igyekezett megnyerni Horthyt saját magának". Az uralkodó osztályok ellentéteinek elemzésében felmerült vita-kérdést mégsem tekinthetjük teljesen megoldottnak. Az alapvető kérdéseket egyértelműen tisztázza Nemes Dezső könyve, s vitathatatlanul érveket sorakoztat fel a Horthy—Friedrich—Huszár-féle ellenforradalmi diktatúra olyan értékelése ellen is, mintha ez „kispolgári diktatúra", vagy a „középrétegek diktatúrája" lett volna. Nem vizsgálja azonban részletesen az uralkodó osztályok alsó csoportjainak az ún. „keresztény történelmi középosztály"-nak a helyzetét. Úgyszólván ez az egyetlen olyan pont, amelyen még ki lehetett volna egészíteni a rendkívül gazdag forrásanyagot, feldolgozva Kozma Miklósnak, a „kapitányok" egyikének, az ellenforradalmi szervezkedés egyik „szürke eminenciásának", Horthy bi-

Digitized by Google

zalmasának nagyértékű iratait. Ez a forráscsoport betekintést nyújt egy sajátos réteg, a kisebb úri birtokosok, a földjét vesztett dzsentri és a hozzácsapodott egyéb olyan elemek politikai tevékenységébe, amelyek eleinte a fővezérség körül, majd a MOVE, az Előredők, a Fajvédők szervezeteiben tömörültek.

Az uralkodó osztályok ezen alsó rétegei már a dualizmus évtizedeiben elvesztették valóságos „úri" gazdasági posztjaikat. A föld kicsúszott a lábuk alól. „Úri" mivoltukhoz görcsösen ragaszkodtak, s főként a hadsereg, a miniszteriális és megyei apparátus állásaiba tudták ezt átmenteni. 1919 őszén ezek az erők elérkezettnek látták az időt arra, hogy régi gazdasági és politikai pozícióikat visszahódítsák. Amikor a legelszántabb dühvel és vadállati kegyetlenséggel védték a tőkés-nagybirtokos rendet a proletariátus ellen, amikor valóban a legközvetlenebbül a nagybirtok és finánctőke osztályérdekeit szolgálták, a tűznél egyben a maguk külön kis pecsenyéjét is meg akarták sütni. Ezt — későbbi kifejezést használva — elsősorban a totális fasizmus módszereivel akarták elérni; ettől fontos politikai vezetőszerepet, birtokállományuk felrissítését, sőt bank- és iparvállalati igazgatósági állásokat is reméltek. Ekkor hirdették meg azt az „őrségváltást" amely gyakorlatilag a második világháború éveiben valósult meg. S bár alapjában az uralkodó osztályok legerősebb csoportjainak uralmát szolgálták, ebben az értelemben bizonyos mértékig ellentétbe is kerültek velük. Részben ez az ellentét húzódott meg pl. a „szabad királyválasztó" — legitimista ellentét mögött is, amelyről Nemes Dezső meggyőzően mutatja ki, hogy az ellenforradalom éveiben az uralkodó osztályokon belüli legfőbb ellentétté vált. Munkájának utolsó fejezeteiben joggal szentel különösen nagy teret ennek. A legitimisták — főként legmerevebb csoportjuk, a nagybirtokosok — a régi, századforduló körüli „agráriusokra", a tíz- és szazezer holdak leghatalmasabb uraira emlékeztetnek, s arra az uralmi-berendezkedési koncepcióra is, amelyet akkor ezek a társadalmi- és osztályerők képviseltek.

Aki a „középrétegek önállósodási törekvéséről", a „kispolgárság" valamiféle „diktatúrájáról" beszél olyan értelemben, amilyenre Nemes Dezső polemikusan utal, az természetesen — finoman kifejezve — elvonatkoztat a tényektől. Az említett probléma azonban megérdemli a további részletes tényfeltáró munkát és a nélkülözhetetlenül szükséges alkotó vitákat. Nemes Dezső munkája az alapvető történelmi folyamatok avatott elemzésével ebben a vonatkozásban is biztos támaszt és útmutatást ad.

A könyv azonban korántsem csak az uralkodó osztályok oldaláról rajzolja meg az ellenforradalom történetét. Bár lapjain Horthy és Friedrich, Teleki és Prónay, a magyar uralkodó osztályok politikai vezéralakjai tűnnek fel leggyakrabban, mégsem ők e súlyos történelmi korszak főszereplői. Nemes Dezső külön fejezetet is szentel a munkásosztály hősi ellenállásának, küzdelmes visszavonulása bemutatásának, a kommunisták tántoríthatatlan harcának. De ezen kívül is alig van olyan fejezet,

Digitized by Google

amelyben ne találkoznánk e korszak magyar történelmének legszilárdabb nemzetfenntartó erejével, a munkásosztállyal. A szerző nem elégszik meg az önmagukban is sokat mondó tények felsorakoztatásával, az elkeseredett harc erkölcsi nagyságának bemutatásával. Tényekkel bizonyítja, hogy a levert proletariátus e rendkívül kedvezőtlen feltételek között is történelemformáló erő volt, amikor útját állta sorai megbontásának, amikor megvédte szakszervezeteit, amikor kudarcra ítélte a Csizmadia Sándor-féle renegátokat, azokat, akik az ellenforradalom elképzelése szerint akartak „munkáspártokat" szervezni. Végül ugyanis ez a küzdelem állta útját a legszélsőségesebb fasiszta irányzatok kísérletének, s játszott közre abban, hogy ebben az időben a fasizmus totális rendszere nem diadalmaskodhatott Magyarországon.

Az a tény — állapítja meg Nemes Dezső —, hogy „... sem a Keresztényszocialista Párt, sem a Csizmadia-féle Nemzeti Munkapárt nem tudott számottevő politikai eredményt elérni, ismételten megmutatta, hogy a nyílt ellenforradalmi diktatúra nem tud komoly bázist teremteni a munkásság alapvető tömegeiben. A legújabbkori totális ellenforradalmi diktatúra — későbbi szóhasználattal: a totális fasizmus — rendszerének kiépítéséhez fűzött remények ebben a politikailag igen fontos vonatkozásban nem váltak be." (Ebben az összefüggésben csak mellékesen jegyezzük meg: helyes, hogy a szerző kiemeli: Magyarországon a kispolgári támasz is labilis volt, s az uralkodó osztályok táborában dúló hatalmi harc kimenetele következtében egyik csoport sem szerzett kellő politikai túlsúlyt, „ami egy totális jellegű diktatúra rendszerének szintén feltétele.")

A munkásosztály harcait és politikai helyzetét vizsgálva a szerző igen nagy figyelmet fordít a Szociáldemokrata Párt szerepére, az áruló pártvezetés tevékenységének feltárására. Amikor egyértelműen kimondja, hogy a szociáldemokrácia lényegében a polgári demokrácia programját képviselte, ismételten, a tények erejével bizonyítja, hogy a Peidl-kormány tevékenysége s a szociáldemokrata pártnak a kormányzóválasztás körül és a parlamenti választások idején tanúsított magatartása a nyílt ellenforradalmi diktatúra útját egyengette. A könyv oldalain leplezetlenül jelennek meg előttünk a munkásárulás jelképévé vált pártvezérek: a Somogyi-gyilkosság után Horthyhoz törleszkedő Vanczák, a munkásellenességgel nyíltan kérkedő Peyer. Milyen jellemző pl. utóbbinak a Pesti Naplóban 1919 december 12-én közzétett nyilatkozata! Ezeket a sorokat olvassuk ebben: „...amikor Salgótarjánban letörtem a bolseviki zendülést a Károlyi-kormány alatt és a nép közé lövettem, akkor a Salgótarjáni Haynau címmel tüntettek ki Kun Béláék."

E rövid ismertetésben sem hagyhatjuk említés nélkül a szerző történetírói módszerét. Nemes Dezső ugyanis példamutató módon, a legszélesebb értelemben vallja feladatának az ellenforradalom történetének feldolgozását. Kutatómunkája során a korszak minden fontos összefüggését megvizsgálta. A magyar ellenforradalom történetét a leg-

Digitized by Google

szorosabb összefüggésben szemléli mindenekelőtt a nemzetközi politikai erőviszonyok fejleményeivel, s ezen belül Szovjet-Oroszországnak a polgárháború és az intervenció frontjain vívott élet-halál küzdelmével. S mint a belpolitikai események és a nemzetközi politika alakulása közötti legközvetlenebb összekötő kapocsról, az ellenforradalom külpolitikai koncepciójáról is szó esik. Horthy külpolitikai tervei, a szovjetellenes intervencióra vonatkozó elképzelések már határozottan rávilágítanak a rendszer kalandor külpolitikai módszereire is. Hosszabb részleteket olvashatunk pl. Horthy 1919 október 28-i „Emlékirat"-ából, amelyben a külpolitikai helyzetet elemzi. Ez az „elemzés" azonban a valóságtól teljesen elrugaszkodott, revansista kalandorszemléletet tükröz: „Előzetes becslés alapján — állapítja pl. meg Romániával kapcsolatban — 1921 tavaszán leszünk legjobb esetben azon helyzetben, hogy sikeres támadásra gondolhatunk, ezt is csak akkor, ha az addig elmenő időt céltudatosan és alaposan felhasználjuk az erőviszonyok javítására."

Már 1919 őszén arról szövögettek terveket, hogy „az antant államok közötti viszonyban máris észlelhetők szakadások, melyek idővel bizonyára még mélyebbek is lesznek." Arra számítottak, mint leírták — hogy valamelyik antant-csoport támogatásával könnyűszerrel kijátszhatják majd a várható békeszerződés katonai korlátozásait és egyéb előírásait. Főben a vonatkozásban az angol orientációt jelölték meg kedvezőnek a francia-kisantant blokk ellen. De ugyanezekben a hónapokban Horthy és munkatársai a Ludendorff-féle német revanistákkal is kapcsolatot találtak.

Komplex vizsgálati módszert követve, Nemes Dezső kitér a korszak legfőbb gazdasági kérdéseire is. A lakosság gazdasági életkörülményei, az infláció és a megfékezésére tett kísérletek, a Hegedüs Lóránd-féle pénzügyi program és a nyugati tőke behatolási törekvései egyaránt fontos helyet kapnak a könyvben. S ha eddig a különösen gazdag forrásanyag, az elmélyedt elemző és rendszerező munka értékeit emeltük ki, most a könyv legfőbb értékei sorában a feldolgozásnak erre a komplex módjára kell különösen felhívnunk a figyelmet. Ez ugyanis lényeges szerepet játszott abban, hogy az ellenforradalmi korszak történetét megalapozó mű lásson napvilágot. Nem változtathat ezen az sem, hogy gazdaságtörténeti kérdések tárgyalásánál a szerző természetesen korántsem dolgozik akkora forrás-apparátussal, mint munkája más fejezeteiben, s hogy ezért fejtegetései helyenként nem is lehetnek olyan megalapozottak.

A gazdaságtörténeti fejezetek legértékesebb mozzanatai: a francia—magyar gazdasági tárgyalásoknak és a Hegedüs-féle szanálási program részletes bemutatása. Ez utóbbi kapcsán azonban vitatható az, hogy Hegedüs Lóránd valóban a finánctőke, a bankárok álláspontját képviselve látott-e hozzá szanálási programjának megvalósításához. Igaz, hogy Hegedüs, mint a magyar finánctőke egyik vezető képviselője került a pénzügyminiszteri székbe, de a szanálás tervét osztálya ennek ellenére is ellenkezéssel fogadta.

Digitized by Google

Ennek elsősorban két oka volt: Hegedüs programja — mint a könyvben közölt tényekből is látszik — saját, belső erőforrásokra, vagyis az uralkodó osztályokat is terhelő anyagi áldozatvállalásra épült. A tőkés osztályok viszont nem akartak anyagi áldozatokat vállalni, s később, a külföldi kölcsön révén sikerült is elkerülniök ezt. Másrészt pedig 1921 elején, amikor a béketermelésre való átállást még nem tudták megvalósítani, korainak, időszerűtlennek ítélték a stabilizációt. A többi között éppen az infláció eszközét akarták igénybe venni, hogy tőkehiányukat megszüntessék, valorizálatlan inflációs kölcsönöket vegyenek fel, a béreket radikálisan leszorítsák stb. Később éppen erre a pénzügyi politikára ösztönözték a Bethlen-kormányt, s eredményesen.

Szélesebbkörű tényfeltárással kell kiegészíteni pl. a nyugati részvényvásárlások problémakörét is. Behatolási törekvések valóban voltak, mégpedig — a bemutatottakon kívül — a többi között a német financtőke részéről is, de ezek valóságos méretei végül is nem voltak jelentősek. A kötetben ezek valóságos jelentőségüknél nagyobb súlyt kapnak, ami eltúlozza a behatolás jelentőségét.

Nemes Dezső e munkájáról az eddig elmondottak alapján is nyilvánvaló, hogy a következetes marxista szemlélet és feldolgozási módszer eredményeként, az ellenforradalom születési periódusát megragadva, a szerzőnek valóban sikerült az ellenforradalmi rendszer lényegét is bemutatnia. Nemes Dezső csak az 1919 és 1921 közötti éveket vizsgálja, de két év történetéből is megvilágosodik, hogy a Horthy-rezsim már születésekor rothadt volt és túlélte önmagát. Ezek alapján sokkal világosabb, hogy agóniája idején milyenné vált azután ez a rendszer. Vajon Horthynak és körének az előbb idézett külpolitikai kalandorprogramja nem jelzi-e már a két évtizeddel később bekövetkező katasztrófát? Vajon a fehérterror rémtettei, a hatalmi szervezkedés és berendezkedés eseményei nem utalnak-e közvetlenül a negyedszázados terrorrendszer későbbi legsötétebb napjaira?

A könyvet olvasva az is érthetővé válik számunkra, hogy két évtized múltán miért fordult szembe az ellenforradalmi rendszerrel még azoknak a politikusoknak és ideológusoknak egy része is, akik a vizsgált időszakban még bábái voltak a születő ellenforradalomnak. Még egy Teleki Pál sem tudta végigjárni a Horthy-rendszer történeti útját. Szekfű Gyula e rendszer politikai ellenfelévé, Bajcsy-Zsilinszky Endre pedig áldozatául esett. Világosabban még nem került napfényre 1919 őszének és 1939 őszének legszorosabb történeti és politikai összefüggése, mint Nemes Dezső könyve alapján.

És ennél a pontnál jutottunk el ahhoz a megállapításhoz, melylyel talán kezdenünk kellett volna ezt az ismertetést: az ellenforradalom történetét tárgyaló félezer oldalas munka a szó legteljesebb értelmében szak-monográfia, de ugyanakkor izgalmas olvasmány, a széles olvasóközönség érdeklődésére méltán számot tartó, népszerű munka is.

(Itt említem meg, hogy nagyon hasznos és érdekes a kötet végén közölt eseménynaptár, valamint a rövid életrajzi ismerte-

Digitized by Google

téseket is tartalmazó névmutató. De emeli a munka értékét a fénykép- és a fényképmasolatban közölt dokumentumanyag is. Általában dicsérhető az Akadémiai Kiadó gondos, szép kivitelezé munkája.)

A szerzőnek tehát kiválóan sikerült egyesíteni a tudományos munkákban ritkán érvényesülő két követelményt. Nem hangsúlyozhatjuk eléggé, hogy a legszakszerűbb, maximális forrásanyagot mozgató, a vizsgált két év eseményeit úgyszólván hetek, sőt napok szerint nyomon követő feldolgozás, a legobjektívabb forráselemzés — egyben szenvedélyesen vitázó, vádiratként leleplező, az észre, a logikára, de ugyanakkor a szívre és az érzelmekre egyaránt ható olvasmány is.

Nem tudom megállni, hogy ne szubjektív mozzanattal zárjam a Nemes elvtárs könyvéről írottakat. Egy évtizeddel ezelőtt egy gyári előadáson az 1514. évi parasztháborúról, és az azt követő véres megtorlásról esett szó. Az előadás után beállo csendben egy munkásnő, mintegy önmagának ezt mondta: „Csak vissza ne térjenek az urak!..." Most, Nemes Dezső könyvét letéve, ezt a mondatot hallom fülemben visszacsengeni. „Vissza ne térjenek...". Nem is térhetnek többé vissza! Ezt sugározza minden lapjáról ez a könyv, ezt mondja enélkül, hogy egyetlen egyszer is kimondaná. Tudományos vádirat ez a könyv. Tudományos értéke, az ellenforradalmi korszak történeti feldolgozásának megalapozása mellett nagy nevelő hatású munka. Marxista történetírásunk tehát Nemes Dezső: „Az ellenforradalom története Magyarországon 1919—1921." c. munkájával jelentősen gazdagodott. Legújabbkori történetünk további feltárásához ez a mű nagy segítséget nyújt és bizonnyal újabb olvasótábort is hódít meg fejlődő marxista történettudományunk számára.

Berend T. Iván

A Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézetének 1961. évi Közleményei

Simon György—Kondor György:

Az ágazati kapcsolatok mérlege és a tervezés egyes kérdései

(Iparági és kombinált mérlegek)

A Közgazdaságtudományi Intézet munkatársainak ez a tanulmánya a matematikai módszerek közgazdasági alkalmazásával kapcsolatos kutatásokról tájékoztat. A tanulmány kidolgozása óta eltelt mintegy két évben a kutatások újabb eredményekre vezettek. Különösen a matematikai programozás módszereinek közgazdasági alkalmazásában szembetűnő a fejlődés. A tanulmányban foglalt tapasztalatok mégis fontos lépcsőfokok a további kutatás számára, s egyes módszerek gyakorlati alkalmazására is. A gyakorlatban ugyanis még nem túlhaladott fok az ipari mérlegek önálló és a népgazdasági mérlegekkel kom-

Digitized by Google

binált felhasználása, mert (a népgazdasági számítások kezdeti eredményei ellenére) az iparágak vonatkozásában még alig beszélhetünk gyakorlati eredményekről.

A tanulmány három fő részből áll. Az első rész az arányosságnak a népgazdaság tervezésében való érvényesítésével foglalkozik, és e célra az ágazati kapcsolatok mérlegének felhasználását javasolja. A tanulmány viszonylag egyszerűen és néhány elemi példával szemlélteti az ágazati kapcsolatok mérlegének matematikai modelljét. Bemutatja, hogy e mérlegek alapján hogyan számíthatjuk ki a tervezési időszakra a termelési programhoz tartozó végső felhasználást, vagy fordítva: a tervezett végső felhasználáshoz szükséges termelést. A két módszer kombináltan is alkalmazható, úgy is ki lehet tehát számítani a teljes programot, hogy egyes szektorokban a termelést, másokban a végső felhasználást tekintjük adottnak.

A tanulmány részletesen tárgyalja a külkereskedelem kezelésének különböző változatait, és határozottan állást foglal a belföldi és import-eredetű ráfordítások együttes kezelése mellett. Ez az álláspont azonban vitatható. A tervezés szempontjából előnyösebbnek látszik az a változat, amely egyetlen szektorba összevontan kezeli a behozatali ráfordításokat. Kutatási és elemzési célokra pedig előnyösebb az a változat, amely szektoronként részletesen felbontva tartalmazza a belföldi eredetű és az import-ráfordításokat, s egyesíti magában a másik két változat előnyeit.

Érdekes az első résznek a dinamikus modellekkel foglalkozó fejezete. A hazai irodalomban még nincs feldolgozva ez a kérdés, bár külföldön már évek óta viszonylag nagy az érdeklődés iránta. E széles és bonyolult kérdés tárgyalása azonban meglehetősen vázlatos és hiányos.

A tanulmány második része az iparági (rész-) mérlegek kidolgozásának és felhasználásának szükségességét tárgyalja, ismerteti az iparági modellek felépítését, az iparági számítások módszereit és példaként közli a szerzőnek a vaskohászatra vonatkozó számításait. Ezek a számítások érdekesek, megértésükhöz azonban a már kifejtett közgazdasági meggondolások és matematikai eljárások ismerete szükséges. A kohászat alapanyag-ráfordítási koefficiensei és belső termelési kapcsolatai a vizsgálatok szerint igen lassan változnak. Ebből a szerzők azt következtették, hogy a változatlan együtthatókkal való tervezés néhány éves periódusban nem vezet jelentős hibákra. Az energia-ráfordítási koefficiensek a tapasztalat szerint évről évre sokkal jelentősebben változnak ugyan, de a szerzők véleménye szerint — figyelembe véve a kohászat energia-gazdálkodásában még meglévő, viszonylag nagy veszteségeket — változásuk jól tervezhető. Végül érdekes tapasztalat, hogy a hengerdei ráfordítás koefficiensei, termékfajtánként vizsgálva, lényegesen nagyobb ingadozást mutatnak, mint ha összevontan, hengersor-csoportonként vagy az egész hengerdére számítják. A koefficiensek változásának természetét természetesen minden iparágban konkrétan, részletesen meg kell vizsgálni.

Az ágazati kapcsolatok mérlegével végzett számításoknak elvi feltétele, a szektorok homogén belső összetétele, a szektorok számának növelésére ösztönöz. Egyetlen központi mérleg esetén ez a törekvés korlátokba ütközik. De megszünteti ezt a korlátot az iparági (rész) mérlegek alkalmazása. A részmérlegekben a központi mérleg egy-egy szektora önálló mérleggé van felnagyítva. A szerzők minden szoros és széleskörű belső termelési kapcsolatokkal rendelkező iparágban vagy egyéb részterületen célszerűnek tartják részmérlegek alkalmazását. A tanulmány programozási, döntési problémák megoldásával is foglalkozik, egyszerűbb, a lineáris prog-

Digitized by Google

ramozásénál lényegesen kisebb apparátust igénylő matematikai eljárások kapcsán.

A tanulmány harmadik része az előző fejezetekre épül, s az iparági és népgazdasági mérlegek kombinált felhasználásának módszereit tárgyalja. A kombinált alkalmazás mindenekelőtt lehetővé teszi azt, hogy egyes iparágakra részletesebben kidolgozott mérlegekkel viszonylag egyszerűen végezzenek népgazdasági szintű számításokat. Előnye továbbá az is, hogy nem kell túl részletes szektorbontásban kidolgozni a teljes népgazdasági mérleget, ugyanakkor a részletezett iparági mérlegekkel kiküszöbölhetők a népgazdasági mérleg számításainak a szektorok összevonásából eredő hátrányai.

A tanulmány tárgyalásmódja nem feltétlenül követeli meg a modern matematika speciális ágainak behatóbb ismeretét, de több helyütt utal a matematikai programozás közgazdasági alkalmazásának mélyebb problémáira. Feltehető, hogy az e kérdésekben kevésbé jártas olvasókban is kedvet kelt a nagyobb elmélyülésre, az olyan problémák megoldásainak megismerésére, amelyek bővebb matematikai ismeretanyagot követelnek.

Bizonyos, hogy a modern matematikai ismeretek elsajátítása jelentős erőfeszítéseket követel meg a nagyobb képzettségre törekvő közgazdásztól is. De ezek az erőfeszítések hasznosak, mind az egyes közgazdászok fejlődése, mind a közgazdasági munka általános fellendülése szempontjából. Az ismertetett tanulmány is jelentős lépés ezen az úton.

Morva Tamás

Dr. Vaszilij Jorgosz:

Az állam gazdasági beavatkozásának eszközei Angliában

Vaszilij Jorgosz monográfiája hasznos és színvonalas munka. A négy fejezetből álló tanulmány lényegében felöleli az angol állam gazdasági beavatkozásának minden fő eszközét, foglalkozik a közvetlen szabályozási módszerekkel, a költségvetési és adópolitikával, a hitelpolitikával, s végül összefoglalóan értékeli, hogy a második világháború utáni időszakban milyen hatása volt ezen eszközök együttes alkalmazásának Anglia gazdasági helyzetének alakulására, mennyiben érték el vele az angol monopoltőke vezető körei kitűzött céljaikat, vagy mennyiben vallottak kudarcot ebben.

A tanulmány legjobb részei a költségvetési és adópolitikát elemző, valamint a hitelpolitikával foglalkozó fejezetek. Ezekben a szerző igen részletes és alapos áttekintést ad arról, hogyan alkalmazták a monopoltőkés állam gazdasági beavatkozásának fő eszközeit a keynesizmus szülőhazájában, Angliában. Különösen említésre méltó a költségvetés tárgyalásával kapcsolatban annak a bemutatása, hogyan használta fel ezt a nemzeti jövedelem újraelosztásának eszközéül az angol monopoltőke, hogyan hatott ez az egyes osztályok helyzetére.

A hitelpolitika fő eszközeinek bemutatása mellett érdekes és fontos az államadóssággal való manipulációk részletes elemzése, s annak a kidomborítása, hogy milyen szerepet játszik az államadósság a legnagyobb monopóliumok tőkefeleslegeinek lecsapolásában.

A tanulmánynak azonban vannak hiányosságai is. Ezek bizonyára abból fakadnak, hogy a szerző 1959 tavaszán fejezte be a disszertációját s kutatásai lényegében 1958-ig terjednek, ebben az időszakban pedig az állammonopolista kapitalizmusra vonatkozó marxista kutatások korántsem értek el olyan eredményeket, mint éppen az utóbbi két-három évben.

A tanulmánynak az az egyik leglényegesebb hiányossága, hogy nem mutatja meg: mennyiben és milyen területen sajátosak az Angliában alkalmazott állammonopolista eszközök, milyen mértékben és mennyi-

Digitized by Google

ben következnek azok az angol imperializmusnak a második világháború utáni különleges gazdasági problémáiból. Igaz, hogy erre elszórtan több helyütt is van utalás, az összefüggő kifejtés azonban hiányzik.

A tanulmánynak egy további, az előbbivel összefüggő hiányossága az, hogy nincsenek a tárgyalt kérdések szervesen összekapcsolva a gazdasági ciklusnak a második világháború utáni alakulásával. A szerző a záró fejezetben megkísérli ugyan megmutatni az állammonopolista gazdasági beavatkozási eszközök összhatásának érvényesülését, de ez nem kielégítő. Helyesebbnek tartottuk volna, ha akár az egyes kérdések tárgyalásánál, akár pedig a záró fejezetben rámutat arra, hogy az említett intézkedések együttes alkalmazása (más tényezőkkel együtt) hogyan befolyásolta a ciklus alakulását Angliában.

A szerző általában utal ugyan arra, hogy kik húztak hasznot ezekből az intézkedésekből, s egyes esetekben (pl. a nemzeti jövedelem újraelosztásával kapcsolatban) konkrétan is megmutatja, mit jelentett az állami költségvetés felhasználása a legnagyobb monopoltársaságok szempontjából; nem mutatja meg azonban az állammonopolista gazdasági beavatkozással kapcsolatban az egyes monopoltársaságok, finánctőkés csoportok közötti ellentéteket. Nem tárgyalja a tanulmány az állami vállalatok szerepét, az államosítást, illetve a reprivatizálást sem, amely különösen az angol acéliparban volt jelentős.

Dr. Simai Mihály

Réday Aranka:

Az állami belkereskedelem dolgozói anyagi ösztönzésének rendszere

A szerző azt vizsgálja: hogyan lehetne jobban, hatékonyabban felhasználni a kereskedelem legfontosabb feladatainak megoldására s milyen irányban kellene továbbfejleszteni a belkereskedelem anyagi érdekeltségi rendszerét.

Elsőnek a *kiskereskedelemben alkalmazott anyagi ösztönzőkkel:* a jutalékrendszerekkel, az egységvezetők anyagi érdekeltségével foglalkozik. Bő tényanyagra támaszkodva tárgyalja a forgalom növelésére és a forgalmi költségek csökkentésére irányuló ösztönzést.

A bolti dolgozók anyagi érdekeltségének erősítésére a szerző azt javasolja, hogy a dolgozók összkeresetén belül növekedjek a *mozgó bérrész* aránya. Ez a javaslat azonban — szakmánként differenciálva — csak béralap-többlet felhasználásával valósítható meg. Egy másik javaslata: az ún. *tiszta jutalékos rendszer* bátrabb alkalmazása. Bevezetésére az önkiszolgáló boltokat tartja alkalmasnak. Néhány hónapja kísérletképpen 54 nagyforgalmú önkiszolgáló élelmiszer-szaküzletben alkalmaznak is tiszta jutalékos bérezést, és az eddigi tapasztalatok valóban e javaslat helyességét igazolják.

A tanulmány szerint „a hálózati dolgozóknak a forgalom növeléséhez fűződő anyagi érdekeltsége növelésén belül erősebben kellene növelni a *boltvezetők és helyetteseik* ezirányú ösztönzését". A megoldás javasolt módja: meg kellene szüntetni az értékesítési terv túlteljesítéséért járó prémiumot, s helyette differenciált kulcsok alapján külön jutalékot kell megállapítani. (A tanulmány elkészítése óta már megszűnt az említett prémium és ún. jutalékkiegészítést vezettek be.)

A szerző ezután a *nagykereskedelem bérezésében érvényesített anyagi ösztönzést* ismerteti, majd e rendszer működését és hatását elemzi. Úgy véli, hogy a nagykereskedelmi dolgozók munkájának jellege nincs összhangban anyagi ösztönzésük irányával: munkájuk nem a szó szűkebb értelmében vett kereskedelmi tevékenység, hanem „a kereskedelem területére átnyúló termelő munka", anyagi érdekeltségük azonban figyelmen kívül hagyja ezt és az értékesítés növelésére ösztönzi

Digitized by Google

őket. Erre építi a szerző azt a javaslatát — ami egyébként vitatható —, hogy a nagykereskedelmi raktárak, lerakatok és fiókok vezetőit nem a forgalom növelésére, hanem szállítási, raktározási, áruösszeállítási munkájuk jobb elvégzésére és az ezzel kapcsolatos költségek csökkentésére kellene ösztönözni.

A *kis- és nagykereskedelmi vállalatok központjaiban dolgozók premizálási rendszereire* vonatkozó elemzések és következtetések helyességét a gyakorlati tapasztalatok igazolják. E dolgozók anyagi ösztönzésének megjavításához mindenekelőtt a megfelelő tervezési, szervezeti és egyéb gazdasági feltételek tökéletesítését tartja szükségesnek a szerző.

A tanulmány legvitathatóbb részei a *jutalmazási (nyereségrészesedési) rendszerre* vonatkozó fejezetek.

A szerző azt javasolja, hogy a kiskereskedelemben — ahol a kereskedelem sajátosságai a legerősebbek — szüntessék meg a termelő vállalatok nyereségrészesedési rendszeréhez hasonló jutalmazási rendszert. Szükségesnek tartja ugyan, hogy ezek a vállalatok továbbra is képezzenek jutalmazási alapot, de az árbevétel túlteljesítésének arányában. Az így képzett jutalmazási alapnak a vállalati többletnyereség volna a fedezete.

Bár a jutalmazási rendszer nem ér fel a dolgozónak a jutalék vagy a prémium révén való érdekeltté tételével, mégis, úgy véljük, nem lehet elfogadni:

a) a nagy- és kiskereskedelemben dolgozók munkájának jellege közötti a szerző által megvont megkülönböztetést és a belőle levont következtetéseket.

b) azt, hogy az éves jutalmazási rendszernek az alapja kizárólag az árbevétel legyen — bár ennek passzív költség-csökkentő hatása nem vitatható — és a közvetlen gazdálkodási követelmények figyelmen kívül maradjanak.

Bár egy ilyen széles területet felölelő munkától nem követelhetünk teljességet, mégis említésre méltó ennek az egyébként értékes munkának az a hiányossága, hogy viszonylag keveset és nem súlyának megfelelően foglalkozik az alapbérek kérdésével.

Rédey Aranka munkája elméleti szempontból is jelentős és a kereskedelemben dolgozó közgazdászok, munkaügyi szakemberek gyakorlati munkájához is értékes segítséget nyújt.

Dr. Koszó Károly

Kacsenyák Ferenc:

A lakásépítés finanszírozásának módszerei és egyes közgazdasági problémái

Napjaink egyik előtérben álló kérdése a lakáskérdés. A szerző hozzáértéssel nyúl a témához. Felvázolja a jelenlegi helyzetet és nemzetközi összehasonlítást is ad. Az elméleti problémák felvetésén túl ismerteti a lakásépítkezés hazai gyakorlatát, előnyös és bírálható oldalait, s bő statisztikai anyaggal segíti a tájékozódást. A feltáró és összesítő munka mellett javaslatokat tesz lakásépítési gyakorlatunk hibáinak megszüntetésére. Sok észrevétele, javaslata helyes és időszerű.

A tanulmány hét fejezetből áll. Az első fejezet áttekintést ad hazánk és a többi szocialista ország lakáshelyzetéről. Bőséges statisztika bizonyítja azt, hogy az utóbbi években a szocialista világ, és különösen a Szovjetunió, „a lakásépítkezés méretét és az ezer lakosra jutó lakások számát tekintve nemcsak Európában, de az egész világon az élre tört."

A második fejezet az állam lakásépítési és lakásgazdálkodási funkcióit ismerteti. Ez a fejezet elvi áttekintést ad a szocialista állam lakásépítési feladatairól. A szerző kifejti, hogy az állam nem veheti magára a lakosság lakásellátásának minden terhét, bár különböző formákban (állami építkezés, hitelnyújtás stb. útján) igen nagy részt vállal belőle. A továbbiakban a lakásépítkezéssel kapcsolatos fogalmakat tisztázza, majd azt vizsgálja

Digitized by Google

meg, hogy milyen elvek és meggondolások szerint osztják el az állami erőből épült lakásokat. Mivel jelenleg igen nagy a lakásigény és viszonylag kevés az elosztandó lakás, szükségesnek tartja, hogy a lakosság mind szélesebb rétegeit vonják be a lakásépítésbe. (Megjegyzendő, hogy a tanulmány megírása óta eltelt rövid időszakban is fokozódott a lakosság anyagi erőforrásainak mozgósítása a lakáshiány leküzdésére és ez a tendencia a következő években még erősebb lesz.) Az állami lakásépítkezés volumenének növelése mellett hosszúlejáratú kölcsön-akcióval is segíteni kell a lakosság lakásépítési kezdeményezését. Számítást közöl az állami hosszúlejáratú lakásépítési hitel hatékonyságáról, s véleménye szerint „a hosszúlejáratú építési kölcsön-akció segítségével meggyorsítható a lakásépítkezések üteme". E megállapítás részigazsága mellett azonban nem szabad elfeledkezni ipari termelésünk naturális összetételéről és import-lehetőségeinkről, amelyek erősen befolyásolják építési célkitűzéseinket.

A harmadik fejezetben a szerző részletesen tájékoztat a hazánkban, a baráti szocialista államokban és a kapitalista országokban folyó szövetkezeti lakásépítkezésekről. Az adatokon kívül megismerjük a szövetkezeti lakásépítés változatos finanszírozási módjait és a különféle pénzügyi források arányait a szövetkezeti lakásépítés kivitelezésében és a társadalmi munka igénybevételének méreteiben országonként mutatkozó sajátosságokat, és a lakás-szövetkezetek gazdálkodását is. A jórészt leíró, ismertető fejezet sok gondolatot ébreszt.

Az ötödik fejezetben a szerző részletesen elemzi a statisztikai adatokat, megmutatja, hogyan alakult a lakosság saját kivitelezésű lakásépítése. Bizonyítja, hogy „a lakosság egyre fokozottabban vállal részt közvetlenül az országos lakásépítő programból". A családi házépítkezés jelentőségét, szerepét, előnyeit, hátrányait úgy vizsgálja, hogy közben a telek-ár, a kivitelezési költség, az építőanyag árának alakulása, az átlagos kölcsön-nagyság elemzésére is kitér, bár egyes megállapításait azóta túlhaladta az idő.

A szerzőnek a vállalati lakásépítkezésekről adott áttekintése és javaslatai is figyelemreméltóak. Jogosnak látszik az a kívánsága, hogy hazánkban is valósuljon meg a más szocialista országokban már bevált vállalati lakásépítkezés gyakorlata, s a lakáshiány megszüntetésére az eddiginél jobban mozgósítsuk vállalataink anyagi erejét. Erre módot adnak a vállalati lakásépítés különféle forrásai: a vállalati alapok, a dolgozók között elosztandó vállalati jövedelem egy része, a terven felüli nyereség meghatározott hányada, a vállalat melléküzemi tevékenységéből származó nyereségek bizonyos része stb.

A hatodik fejezet lakbér-rendszerünket és a lakásgazdálkodás problémáit tárgyalja. A lakbér-színvonal kifejlődésének történeti áttekintésén és a lakbér-problémák megoldási nehézségeinek érzékeltetésén azonban nem megy túl a szerző.

Az utolsó fejezetben adatokkal és számításokkal alátámasztva fejti ki: milyen lehetőségeink vannak arra, hogy a lakosságot jobban bevonjuk a lakásépítésbe. Kifejti álláspontját az öröklakás-építésről, a családiház építkezésről, a szövetkezeti lakás-építésről. Megfontolandónak tartja a céltakarékosság bevezetését. A fejezet utolsó részében a hiteltörlesztés feltételeit elemezve azt fejtegeti a szerző, hogy az állami lakásépítési kölcsön törlesztésének feltételei több baráti országban jóval kedvezőbbek, mint nálunk.

Kacsenyák Ferenc munkája az olvasók széles körét érdekelheti. A téma igényes kidolgozása, a bőséges adatok a szakembernek is segítséget nyújtanak. A felvetett problémák azonban még alaposabb elméleti kimunkálást igényelnek.

Fonál Sándor

Digitized by Google

Szakál Pál:

A magyar mezőgazdasági termelés fejlődése 1950 és 1956 között

Ezt a tanulmányt érdeklődéssel veszi kezébe az olvasó, hiszen a szerző olyan időszakot vizsgál, amelynek tapasztalatait a termelési és termelespolitikai kérdések eldöntésénél nem téveszthetjük szem elől a jövőben sem. A tanulmányban igen sok értékes adatot találunk a mezőgazdasági termelés alakulásáról, a termelés szerkezetének változásairól és szektorálási alakulásáról. A szerző részletesen ismerteti a növénytermesztés fejlődését, a termelés szerkezetének és a termésátlagoknak az alakulását, a szőlőtermelés helyzetét, s különös súlyt helyez a gépesítés fokának növekedésére, a vegyi anyagok felhasználásában elért előrehaladásra, a talajjavításban és az öntözésben bekövetkezett változásokra. Az állattenyésztés alakulását is bő tényanyagon tudjuk nyomon követni.

A tanulmány azonban főként számszerűen tükrözi a növénytermesztés fejlődését s szinte meg is elégszik a statisztikai adatok közlésével. Csak kevés elemzést tartalmaz s ezek sem mennek túl a KSH kiadványaiban megtalálható egyébként ugyancsak szűkszavú elemzéseken. Így inkább csak adalékokat szolgáltat az 1950—1956-os évek mezőgazdasági fejlődésének elemzéséhez. Az anyag alig érinti a megvizsgált időszak gazdaságpolitikai intézkedéseinek a termelésre gyakorolt hatását, s nem foglalkozik eléggé alaposan az 1950—56-os időszak beruházási problémáival és a termelés fejlesztésének már abban az időszakban is meglévő tartalékaival.

Valószínűleg a szerző is érzi ezt mert összefoglalásképpen több olyan, egyébként helyes megállapítást is tesz, amelyek nem következnek a tanulmányában elmondottakból. Így pl. a gyümölcstermesztés beruházásaival egyáltalán nem és e termelési ággal magával is csak keveset foglalkozik a tanulmány, a következtetésekben azonban már felveti ezt a problémát. A tanulmány nem elemzi sokoldalúan, s így az összefoglaló sem teheti eléggé meggyőzővé azt az állítást — még ha az igaz is —, hogy az állatállomány gyors fejlődése és a takarmány termőterületének csökkenése okozta az állattenyésztés fajlagos hozamainak megfigyelt csökkenését.

A tanulmányban közölt bőséges és sokrétű adatok lehetővé teszik mezőgazdaságunk 1950 és 1956 közötti fejlődésének alapos értékelését. Kár, hogy a termelést befolyásoló gazdaságpolitikai kérdések elemzésével adós maradt a szerző, és hogy a tanulmány az 1956. évvel lezáródik; így nem is szólhat azokról a kedvező változásokról, amelyek 1957. óta következtek be mezőgazdaságunk fejlődésében. A tanulmányt elsősorban azok tudják jól felhasználni, akik az elmúlt évek termelési és gazdaságpolitikai kérdéseinek elemzésével akarnak foglalkozni.

Dr. Ellás András

Digitized by Google

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK

AKADÉMIAI

Oldal

Nagy Sándor: Az oktatási folyamatra vonatkozó nézetek történeti alakulása és mai helyzete 298

Szászy István: Az európai népi demokráciák nemzetközi magánjoga 318

Sóky Dezső: A nemzeti jövedelem nemzetközi összemérésének főbb problémái 123

Nemes Dezső: Az ellenforradalom története Magyarországon 1919—1921. 503

A modern természettudományok filozófiai problémái 563

Tildi J.—Tóth B.: A szabadtartásos növendékmarha nevelés gazdaságossága 68

Jankó J: A takarmányozási költség csökkentésének lehetőségei és eszközei a tehenészetben 87

GONDOLAT

Ungvári Tamás: Thackeray 188

Irodalmi élet a régi Rómában 262

Perényi József: Lengyelország története 400

A. F. Siskin: Az etikai tanok történetéből 354

Ernst Fischer: A nélkülözhetetlen művészet 235

Emile Mireaux: Mindennapi élet Homérosz korában 262

Ignatyev: A cárné apródja voltam 577

Cserés Miklós: Rádió—televízió színház 207

A görög művészet világa I. II.

KÉPZŐMŰVÉSZETI ALAP

Castiglione László: A római császárkor művészete 92

Kampis Antal: A klasszicizmus Nyugat-Európában 48

Oldal

Perczel Erzsébet: Szőttes 37

Koppány — Péczely — Sági: Keszthely 150

Balaton 142

Balogh István: A debreceni Nagytemplom 38

KOSSUTH

Ruffy Péter: Arcképek és történetek 315

Kunyina — Maruskin: Az amerikai békeszeretet legendája 318

Jaques Duclos: A Párizsi Kommün 307

Berényi György: Tünő fehér foltok 187

Vári Rezsőné: Hogyan alakulnak gazdasági kapcsolataink a gyengén fejlett országokkal? 62

Dr. Zinhober Ferenc: Az automatizálás és a népgazdaság arányai 236

Nagy Piroska: Fehér országutak 258

Fenyő Béla: OAS 93

KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI

Krekó Béla: Lineáris programozás 410

Herczegh Geza: A gyarmati kérdés és a nemzetközi jog 230

Beér János: A helyi tanácsok kialakulása és fejlődése Magyarországon 646

Dr. Hencz Aurél: A művelődési intézmények és a művelődés igazgatás fejlődése 514

Király Tibor: A védelem és a védő a büntető ügyekben 296

MEZŐGAZDASÁGI KIADÓ

Makaruk—Siebenfreud: A munka termelékenysége a mezőgazdaságban 221

Voit Imre: A növénytermesztés gazdaságos gépesítése 221

Digitized by Google

SZÉPIRODALMI

Oldal
Szentiványi Kálmán: Fekete kerítések mögött 474

TANKÖNYVKIADÓ

Ágoston György: A kommunista erkölcs, tartalma és az erkölcsi nevelés feladatai 208
Oldal
Magyarország története 1936–1790-ig 661

TÁNCSICS

Molnár Gábor: A fehér arany vadonában 247
Radó György: Fehér éjszakától a fekete tengerhez 219
V. V. Lisztov: Az új Kuba útjain 17

E SZÁM SZERZŐI

VÁLYI PÉTER: az Országos Tervhivatal első elnökhelyettese, **LOMBOS FERENC:** az MSZMP Győr—Sopron megyei bizottságának első titkára, **CSÁKI ISTVÁN:** az MSZMP Szolnok megyei bizottságának első titkára, **DR. PILLIS PÁL:** kandidátus, a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola tanszékvezető docense, **KÁRPÁTI SÁNDOR:** az MSZMP KB Pártfőiskolájának tanára, **RAFAEL VIDIELLA:** a Spanyolországi Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja, **BEREND T. IVÁN:** a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem gazdaságtörténeti tanszékének docense, **MORVA TAMÁS:** az Országos Tervhivatal munkatársa, **DR. SIMAI MIHÁLY:** a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem adjunktusa, **DR. KOSZÓ KÁROLY:** a Belkereskedelmi Minisztérium osztályvezetője, **FONÁL SÁNDOR:** az Országos Tervhivatal munkatársa, **DR. ÉLIÁS ANDRÁS:** kandidátus, a Földművelésügyi Minisztérium munkatársa

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

BENKE VALÉRIA (a szerkesztő bizottság vezetője), **FRISS ISTVÁN, HÁY LÁSZLÓ, KOMJÁT IRÉN, LAKOS SÁNDOR, MOLNÁR ERIK, NEMES DEZSŐ, NÉMETH KÁROLY, ÓVÁRI MIKLÓS, SIK ENDRE, SZECSŐDI LÁSZLÓ, SZIGETI JÓZSEF**

Digitized by Google

СОДЕРЖАНИЕ

Основные принципы международного социалистического разделения труда 1

ПЕТЕР ВАИ: За дальнейшее развитие международного социалистического разделения труда — — — — — — — — — — — — 22

К пятой годовщине партийной конференции — — — — — — — — 33

ФЕРЕНЦ ЛОМБОШ — ИШТВАН ЧАКИ: Итоги коллективного хозяйства — — — — — — — — — — — — — — — 42

ОБМЕН МНЕНИЯМИ

Накопление в коллективных хозяйствах — существенная часть аграрной политики (ПАЛ ПИЛИШ) — — — — — — — — — — 60

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

Развитие и задачи советской философии в свете XXII-ого съезда КПСС (ШАНДОР КАРПАТИ) — — — — — — — — — — — — 65

Причины и последствия стачек в Испании (РАФАЕЛ ВИДИЕЛА) 75

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Деже Немеш: История контрреволюции в Венгрии 1919—1921 (ИВАН Т. БЕРЕНД) — — — — — — — — — — — — 84

Бюллетень Экономического Института Академии Наук Венгрии 1961 года (ТАМАШ МОРВА, МИХАЙ ШИМАИ, КАРОЙ КОСО, ШАНДОР ФОНАЛ, АНДРАШ ЭЛИЯШ) — — — — — — 92

Digitized by Google

INHALT

Die Grundsätze der sozialistischen internationalen Arbeitsteilung — 1

PÉTER VÁLYI: Für die Weiterentwicklung der sozialistischen internationalen Arbeitsteilung — — — — — — — — — — — 22

Zum fünften Jahrestag der Landesparteikonferenz — — — — — 33

FERENC LOMBOS—ISTVÁN CSÁKI: Bilanz der bisherigen Ergebnisse in der Kollektivwirtschaft — — — — — — — — — 42

MEINUNGSAUSTAUSCH

Die kollektivwirtschaftliche Akkumulation als wesentlicher Bestandteil der Agrarpolitik (DR. PÁL PILLIS) — — — — — — — — 60

INTERNATIONALE RUNDSCHAU

Die Entwicklung und die Aufgaben der sowjetischen Philosophie im Lichte des XXII. Parteitags der KPdSU (SÁNDOR KÁRPÁTI) 65

Gründe und Folgen der Streiks in Spanien (RAFAEL VIDIELLA) — 75

BUCHBESPRECHUNGEN

DEZSO NEMES: Geschichte der Konterrevolution in Ungarn 1919—1921 (IVÁN T. BEREND) — — — — — — — — — 84

Mitteilungen des Wolkswirtschaftlichen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften für das Jahr 1961. (TAMÁS MORVA, DR. MIHÁLY SIMAI, DR. KÁROLY KOSZÓ, SÁNDOR FONÁL, DR. ANDRÁS ÉLIÁS) — — — — — — 92

Digitized by Google

SOMMAIRE

Principes fondamentaux de la division internationale du travail socialiste — — — — — — — — — — — — — — 1

PÉTER VÁLYI: Pour le développement de la division internationale du travail socialiste — — — — — — — — — — — — 22

Pour le cinquième anniversaire de la réunion du parti à l'échelle nationale — — — — — — — — — — — — — — 33

FERENC LOMBOS—ISTVÁN CSÁKI: Bilan des années d'exploitation en commun — — — — — — — — — — — — — — 42

DISCUSSION

L'accumulation dans les coopératives de production — partie essentielle de la politique agraire (DR. PÁL PILLIS) — — — — — 60

REVUE INTERNATIONALE

Le développement et les tâches de la philosophie soviétique à la lumière du XXIIe Congrès du Parti Communiste Soviétique (SÁNDOR KÁRPÁTI) — — — — — — — — — — — — — 65

Causes et conséquences des grèves en Espagne (RAFAEL VIDIELLA) 75

CRITIQUES ET COMPTS-RENDUS

Dezső Nemes: L'histoire de la contre-révolution en Hongrie de 1919 à 1921 (T. IVÁN BEREND) — — — — — — — — — — — 84

Communications pour l'année 1961 de l'Institut des Sciences économiques de l'Académie hongroise des Sciences (TAMÁS MORVA, DR. MIHÁLY SIMAI, DR. KÁROLY KOSZÓ, SÁNDOR FONAL, DR. ANDRÁS ÉLIÁS) — — — — — — — — — — — 92

Digitized by Google

CONTENTS

Basic Principles of the Socialist International Division of Labour — 1
PÉTER VÁLYI: For a Further Advance in the Socialist International Division of Labour — — — — — — — — — — — — — 22
Fifth Anniversary of the National Party Conference — — — — — 33
FERENC LOMBOS—ISTVÁN CSÁKI: Balance-sheet of the Achievements in Cooperative Farming — — — — — — — — — 42

FORUM

Accumulation on the Cooperative Farms — an Essential Element of Agricultural Policy (PÁL PILLIS) — — — — — — — — 60

INTERNATIONAL REVIEW

Development and Tasks of Soviet Philosophy in the Light of the 22d Congress of the CPSU (SÁNDOR KÁRPÁTI) — — — — 65
Causes and Consequences of the Strikes in Spain (RAFAEL VIDIELLA) — — — — — — — — — — — — 75

BOOK REVIEWS

DEZSŐ NEMES: History of the Counterrevolution in Hungary, 1919—1921 (IVÁN T. BEREND) — — — — — — — — — — 84
Publications of the Institute of Economics of the Hungarian Academy of Sciences in 1961 (TAMÁS MORVA, MIHÁLY SIMAI, KÁROLY KOSZÓ, SÁNDOR FONÁL, ANDRÁS ÉLIÁS) — — — — — 92

Digitized by Google

Digitized by Google

Ára: 3.— Ft

MEGJELENT KÖNYVEK!

Molnár Erik:
DIALEKTIKUS MATERIALIZMUS ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNY
506 oldal **Ára: 50,— Ft**

VILÁGTÖRTÉNET I. kötet
748 oldal **Ára: 160,— Ft**

PÁRTDOKUMENTUMOK AZ IDEOLÓGIAI ÉS A KULTURÁLIS MUNKÁRÓL
280 oldal **Ára: 16,— Ft**

Dymphna Cusack:
HŐHULLÁM BERLINBEN
308 oldal **Ára: 28,50 Ft**

Zalka Miklós:
AKNAMEZŐ
Második kötet
396 oldal **Ára: 34,— Ft**

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Digitized by Google

X8
3
17
o.8/9

VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

8–9

XVII. ÉVF. 1962 AUG.—SZEPT.

UNIVERSITY OF CALIFORNIA DAVIS
DEC 10 1962
LIBRARY
Digitized by Google

TARTALOMJEGYZÉK

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának kongresszusi irányelvei — — — — — — — — — — — 1
A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának határozata a személyi kultusz éveiben a munkásmozgalmi emberek ellen indított törvénysértő perek lezárásáról — — — — — — — — 43
BOGNÁR JÓZSEF: A nemzetközi békeharc új, fontos állomása — 49
Számok a moszkvai leszerelési és béke-világkongresszusról — — — 56
Két javaslat a leszerelés végrehajtására (K. I.) — — — — — — 58
DARVASI ISTVÁN: A nyugati szövetségi rendszer és az amerikai vezetés — — — — — — — — — — — — — — — 64
K. NAGY SÁNDOR: A termelőszövetkezeti munkadíjazás fejlesztése 73
SZIGETI JÓZSEF: A kultúra szocialista tartalmának és nemzeti formájának kérdéséhez — — — — — — — — — — — 85
KESERŰ JÁNOSNÉ: Javítsuk a lakosság áruellátását — — — — 101

KONZULTÁCIÓ

A szakszervezeti munka társadalmi jellegének erősítése a Szovjetunióban (VAJDA PÉTER) — — — — — — — — — — 113

ANKET

a párt vezető szerepének helyes értelmezéséről és érvényesítéséről — 117

NEMZETKÖZI SZEMLE

A szovjet mezőgazdaság irányításának új vonásai (Dr. VÁGI FERENC) 128

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Egy magyar paraszt-proletár útja (HIDAS ANTAL) — — — — 139
A Moncada ostromától a szocialista forradalomig (SALGÓ LÁSZLÓ) 149

Szerkesztőség:

Budapest, V. Széchenyi rakpart 19. Tel.: 124—475.

Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat.

Kiadóhivatal: VI. Révay utca 16. Telefon: 116—660*

Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél, csekkszámlaszám 01915003, a Posta Központi Hírlap Irodánál (Bp., V. József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj negyedévre 8,— Ft, félévre 16,— Ft, egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 61218, közületi 61066, vagy átutalás a MNB. 8. sz. folyószámlájára. Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlapiroda újságboltjában: Budapest, V. József Attila u. 3.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett: 1962. augusztus 22.

Felelős kiadó: A Kossuth Könyvkiadó igazgatója

Megjelent 35 500 példányban

624140/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Bolgár Imre igazgató

Digitized by Google

TÁRSADALMI SZEMLE
A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA
XVII. ÉVF. 8—9. SZ. BUDAPEST 1962. AUG.—SZEPT.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának kongresszusi irányelvei

A Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. kongresszusára készülünk.

A kongresszus nagy esemény a párt, a nép életében. A Magyar Népköztársaság, államunk és társadalmi rendünk egészségesen fejlődik, a párt erős, egységes. A szocializmus erői világméretekben szakadatlanul és gyorsan nőnek. A szocialista világrendszer a világ fejlődését meghatározó döntő tényezővé vált. A szocializmus és a béke nemzetközi erői mind szervezetebben küzdenek egy új világháború fenyegető veszélyének elhárításáért. Mindez kedvező feltételeket teremt népünk békés, szocialista építőmunkájához.

A Központi Bizottság a kongresszuson annak tudatában adhat számot tevékenységéről a pártnak, a népnek, hogy híven követte a VII. kongresszuson meghatározott politikát, alapjában végrehajtotta a kijelölt feladatokat. Nagy eredményeket értünk el: megvalósult a mezőgazdaság szocialista átszervezése, fejlődött a gazdaság és a kultúra, a dolgozó nép előteremtette a mezőgazdaság átszervezéséhez és a honvédelem korszerűsítéséhez szükséges anyagi eszközöket, emelkedett az életszínvonal. Előrehaladtunk hazánkban a társadalmi élet minden területén.

Pártunk hat esztendeje töretlenül folytatott politikáját gyakorlatilag igazolták a VII. kongresszus óta eltelt három év eredményei is. Ezért a Központi Bizottság kérni fogja a kongresszustól az eddig követett politika jóváhagyását és megerősítését.

A nagyszerű eredmények mellett a Központi Bizottság látja, hogy a helyes politika megvalósításában, saját munkájában, a párt egész tevékenységében vannak következetlenségek, gyengeségek, és sok nagy feladat még megoldásra vár. Mindenekelőtt: nem tudtuk teljesen kiaknázni a szocialista társadalmi rendszerünk hatalmas erejében, népünk tudatos alkotó tevékenységében, a szocialista országok együttműködésében rejlő nagy és növekvő lehetőségeket. A Központi Bizottság úgy véli, hogy a VIII. kongresszusra készülve

Digitized by Google

a legnagyobb gondossággal kell megvizsgálnunk a párt tevékenységét, hogy tovább erősíthessük a párt- és államvezetést, a politikai, gazdasági és kulturális munka jó elemeit, és leküzdhessük még meglevő gyengeségeit.

A Központi Bizottság a párt és a nép elé tárja a kongresszusra való felkészülés okmányait.

Pártszervezeteink az Irányelveket vegyék alapul mindennapi munkájuk vizsgálatához, a kongresszusra való felkészüléshez és észrevételeikkel, javaslataikkal segítsék a kongresszus jó előkészítését. Bizonyosra vesszük, hogy a végzett munka értékelése és az előttünk álló feladatok elemzése — amiben számítunk pártonkívüli barátaink támogatására is — hozzásegíti a kongresszust feladatának betöltéséhez.

I.

A NEMZETKÖZI HELYZET ÉS KÜLPOLITIKÁNK ALAPELVEI

1. A Magyar Szocialista Munkáspárt helyesli és tevékenységében érvényre juttatja azokat az elveket, amelyeket a Szovjetunió Kommunista Pártja XX. kongresszusa meghirdetett, a kommunista és munkáspártok 1957-es és 1960-as moszkvai értekezletein elfogadott dokumentumok megerősítettek, a XXII. kongresszus, a Szovjetunió Kommunista Pártja új programja tovább fejlesztett.

Korunk fő tartalma a kapitalizmusból a kommunizmusba való átmenet. A társadalmi harcok fő frontja: a kapitalizmus és a szocializmus küzdelme, amely elsősorban a két világrendszer harcában, békés versenyében fejeződik ki. A jelen és a jövő történelmi folyamatait, a nemzetközi helyzetet ma már mindenekelőtt a szocialista világrendszer léte és fejlődése határozza meg.

Világszerte hódítanak a marxizmus—leninizmus eszméi, megállíthatatlanul növekednek a szocializmus szervezett erői. A szocialista világrendszer ereje, a nemzetközi proletariátus, a néptömegek forradalmi harcai, a nemzeti demokratikus erők, a nemzeti felszabadító küzdelmek, a népek harcos békemozgalma egyetlen hatalmas áradatban egyesül az imperializmus ellen, a társadalmi haladásért, a békéért.

A tőkés rendszer a fejlett kapitalista országok egy részére kiterjedő átmeneti és részleges konjunktúra ellenére hanyatlik, a kapitalizmus általános válsága új szakaszába jutott, gyengülnek gazdasági és politikai pozíciói. A nagy monopóliumok a kapitalista integráció — különösen a Közös Piac — révén kísérletet tesznek a szocializmus elleni agresszív „Szent Szövetség" gazdasági és politikai megerősítésére. A nemzetközi monopóliumok a Közös Piac

Digitized by Google

keretében fokozzák a dolgozók kizsákmányolását, a nemzeti érdekeket alárendelik az imperializmus érdekeinek. A monopóliumok nemzetközi összefogásának új formái a neokolonializmus céljait is szolgálják. Az integrációs kísérletek nem oldják meg a kapitalizmus belső ellentmondásait, kiélezik a munka és a tőke harcát, a nagy monopóliumok és a néptömegek (munkások, parasztok, városi kispolgárok és középrétegek) közötti ellentéteket; az imperialista hatalmak közti ellentétek az új formák között is fennmaradnak és elmélyülnek. A nemzetközi monopoltőke semmilyen erőfeszítése sem képes arra, hogy feltartóztassa a kapitalizmus hanyatlását, a szocializmus előretörését.

Az imperializmus gyarmati rendszere szétesett. A volt gyarmati országok nagy többsége már kivívta politikai függetlenségét és jelentős erővé vált az imperializmus elleni küzdelemben. A nemzetközi monopoltőke a kollektív gyarmatosítás módszereivel próbálja megőrizni gyarmati hadállásait, semmitől sem riad vissza, hogy torlaszt emeljen a felszabadult népek önálló fejlődése, társadalmi haladása elé. A nemzeti felszabadító mozgalmak, a függetlenségüket kivívott népek, a békéért és a demokráciáért küzdő tömegek támaszt találnak a szocialista világrendszer országaiban. Valljuk, hogy minden népnek magának kell eldöntenie, hogy milyen társadalmi rendszerben akar élni. Meggyőződésünk, hogy mind több gyarmati sorból felszabadult nép fogja a nem kapitalista utat választani.

2. A nemzetközi — elsősorban az amerikai — monopoltőke folytatja a fegyverkezési hajszát, amely súlyos háborús veszéllyel terhes. Az Amerikai Egyesült Államok uralkodó körei az emberiségre szabadították az atomháború veszélyét. Elutasítják a Szovjetuniónak az atomfegyverek eltiltására, az általános és teljes leszerelés végrehajtására irányuló javaslatait, kiterjesztették a nukleáris kísérleteket a világűrre is, helyi háborús provokációkat szerveznek, feltámasztották a nyugatnémet imperializmus katonai erejét, és ezzel Európa szívében az egész világ békéjét fenyegető tűzfészket teremtettek. Ilyen körülmények között a Szovjetunió és a szocialista országok kötelessége, hogy állandóan korszerűsítsék fegyveres erőiket és megakadályozzák, hogy az imperialisták katonai fölényre tegyenek szert. Olyan helyzet alakult ki, amikor a béke megőrzése, a háborús veszély elhárítása az emberi haladás nemzetközi erőinek legfőbb feladatává vált.

Az imperialisták háborús előkészületei ellen küzdő erők első vonalában szerte a világon a kommunisták állnak. *A békés egymás mellett élésért vívott harc a szocialista tábor külpolitikájának alapja.* A béke fenntartása a szocialista országok még gyorsabb fejlődésének feltétele, a magyar nép legsajátabb érdeke is. A jelen

Digitized by Google

történelmi helyzetben megvan a lehetősége annak, hogy a népek valamennyi békeszerető erő tömörítésével és összefogásával megakadályozzák a világháború kirobbantását.

A nemzetközi osztályharc új, sajátos formája a békés egymás mellett élés, a két világrendszer gazdasági versenye, amely kedvezőbb körülményeket teremt a kapitalista országok proletárforradalmai és demokratikus mozgalmai, az antiimperialista nemzeti felszabadító forradalmak számára is. Világháború nélkül könnyebben és kevesebb áldozattal győz a szocializmus a kapitalizmus felett.

A magyar nép cselekvő részese a békéért folyó harcnak, a terebélyesedő béke-világmozgalomnak, amelynek szerepe és hatása állandóan növekszik. Ebben a mozgalomban összefog minden erő, amely a háború és a fegyverek nélküli világot óhajtja és ennek megteremtésén fáradozik.

Békét akarunk, de amíg az imperialisták háborúval fenyegetnek, fokozzák a fegyverkezési versenyt, kötelességünk, hogy a Varsói Szerződés keretében a Magyar Népköztársaság is megtegyen minden szükséges intézkedést a szocialista tábor véderejének, s egyben hazánk biztonságának erősítésére, kivegye részét a közös védelmi feladatokból. Pártunk és kormányunk jelentős anyagi áldozattal a korszerű haditechnika magaslatára emelt, ütőképes hadsereget szervezett, amelyet állandóan fejleszt; népünk el van szánva függetlenségünk, békés építőmunkánk, szocialista rendszerünk védelmére.

3. *Minden erőnkkel támogatjuk az általános és teljes leszerelésért folyó harcot.* Csak az általános és teljes leszerelés mentesítené az egész emberiséget egyszer s mindenkorra a háború fenyegetésétől; e cél elérése azonban még hosszú és állhatatos küzdelmet kíván a népektől.

Pártunk, kormányunk és népünk a vitás nemzetközi kérdések békés tárgyalások útján való megoldásának a híve. A béke biztosításáért, az általános és teljes leszerelés kiharcolásáért együttműködünk minden társadalmi erővel, szövetséget kötünk minden mozgalommal. Támogatunk minden józan, akár csak részmegoldáshoz is hozzásegítő egyezményt, amely a nemzetközi feszültség enyhüléséhez vezet. Helyeseljük a Szovjetunió álláspontját a német békeszerződésről, Nyugat-Berlin kérdésének rendezéséről. Támogatjuk az első német munkás-paraszt államot, a Német Demokratikus Köztársaságot. Aggodalommal és éberen figyeljük a militarizmus újraéledését, agresszív törekvéseit. Helyeseljük azokat a javaslatokat, amelyek az Európa és a világ különböző térségeiben létesítendő atommentes övezetek felállítására, a külföldi támaszpontok megszüntetésére, a különböző hadseregeknek a nemzeti

Digitized by Google

határok mögé való visszavonására irányulnak. A leszerelés megvalósulása kiverné az imperialisták kezéből azt a fegyvert is, amelyet a nemzeti felszabadító mozgalmak erőszakos elnyomására használnak.

4. *Külpolitikánk gerince: barátságunk és szövetségünk a Szovjetunióval, a szocialista tábor egységének erősítése, hűségünk a Varsói Szerződéshez.*

A magyar—szovjet barátság ápolása és fejlesztése függetlenségünk, szabadságunk megőrzésének záloga, országunk gazdasági és kulturális fejlődésének rendkívül fontos tényezője. A Moszkvai Nyilatkozat szellemében valljuk, hogy a béke, az emberi haladás biztosítéka, kulcskérdése: a szocialista tábor egysége, összeforrottsága. A Varsói Szerződés védelmi szövetség a NATO-hatalmak háborús tervei és fenyegetései ellen. A Magyar Népköztársaság hű tagja a Varsói Szerződésnek.

5. A magyar nép külpolitikáját a békés egymás mellett élés elve vezérli. Még bensőségesebb viszonyra törekszünk azokkal az országokkal, amelyekkel kapcsolataink barátiak, barátivá akarjuk fejleszteni azokkal az országokkal, amelyekkel kapcsolatunk normális és korrekt, amelyekkel pedig még nem kielégítő vagy rossz a viszonyunk, normális kapcsolatokra törekszünk.

A magyar nép barátságot érez a pozitív semlegesség elvét követő népek és államok iránt, támogatja a függetlenségükért harcoló ázsiai, afrikai és latin-amerikai népeket, s fejleszteni kívánja országaikkal a kereskedelmi és kulturális kapcsolatokat. Pártunk és kormányunk a nemzetközi élet fórumain kiveszi részét a gyarmati rendszer teljes és végleges felszámolásáért vívott harcból. Erőnkhöz képest segítjük a függetlenség útjára lépett országok népeit, hogy politikai függetlenségüket megvédjék, gazdasági függetlenségüket kivívják és biztosítsák.

Népünk helyesli, hogy kormányunk normális diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatokat kíván fenntartani a NATO katonai tömbjéhez tartozó országokkal, köztük az USA-val is. Az USA kormányával való kapcsolat rendezésének feltétele, hogy az amerikai vezető körök egyszer s mindenkorra tegyenek le arról, hogy beavatkozzanak a Magyar Népköztársaság belügyeibe.

6. A szocialista tábornak hazánkkal határos államaival, szövetségeseinkkel kapcsolataink testvériek, egészségesen fejlődnek.

Fejleszteni kívánjuk jószomszédi kapcsolatainkat a Jugoszláv Szövetségi Népköztársasággal. Jószomszédi viszonyra törekszünk a semleges Ausztriával, a békeszerető osztrák néppel. Azt várjuk, hogy következetesen érvényesítse a semlegesség elvét.

Digitized by Google

Hazánk nemzetközi tekintélye megnőtt. Népünk képviselői a nemzetközi fórumokon: az Egyesült Nemzetek Szervezetében, az UNESCO-ban, az Európai Gazdasági Bizottságban, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetben, a Nemzetközi Atomenergia Ügynökségben és más nemzetközi szervezetekben állhatatos harcot folytatnak a béke megszilárdításáért, a teljes leszerelésért, a békés egymás mellett élés elvének megvalósításáért, a gyarmati rendszer teljes felszámolásáért, a társadalmi haladásért.

A Magyar Népköztársaság a nemzetközi szervezetek egyetemességért küzd. Az Egyesült Nemzetek Szervezete egyetemességének mond ellent, hogy a csaknem 700 milliós kínai nép, a Kínai Népköztársaság nem gyakorolhatja szabadon az ENSZ-ben és más nemzetközi fórumokon jogait. A Kínai Népköztársaságnak meg kell adni a teljes nemzetközi elismerést.

II.

A SZOCIALISTA FORRADALOM ÚJ GYŐZELME HAZÁNKBAN

7. Népünk legnagyobb történelmi vívmánya a munkáshatalom. A magyar munkásosztály, szövetségben a dolgozó parasztsággal, összefogva a társadalom más haladó erőivel, politikai harcban legyőzte a burzsoáziát, kivívta a hatalmat, megalkotta államát, a Magyar Népköztársaságot. Az 1956-os ellenforradalmi lázadás fő célja a proletárdiktatúra megsemmisítése volt. Az ellenforradalmat levertük, a magyar proletárdiktatúrát megvédelmeztük és megszilárdítottuk.

A társadalmi-gazdasági viszonyok forradalmi átalakításának alapja és feltétele: a politikai hatalom kivívása, megvédése és megerősítése volt. A munkáshatalom uralkodóvá tette a népet a gazdaságban is. Köztulajdonba vette a fő termelőeszközöket: államosította a bányákat, a gyárakat, a bankokat, a közlekedést. Szocialista ipart teremtett. Hazánk másfél évtized alatt elmaradott agrár-ipari országból fejlett nehéziparral rendelkező ipari-agrár országgá lett. Szocialista forradalmi átalakulás megy végbe a kulturális életben.

A szocialista forradalom győzelme csak azzal lesz teljes a társadalmi-gazdasági életben, ha a népgazdaság minden ágában uralkodóvá válnak a szocialista termelési viszonyok. Pártunk VII. kongresszusa azt a feladatot tűzte ki, hogy gyorsítsuk meg a szocializmus építését hazánkban, vezessük a dolgozó parasztságot a második ötéves terv időszakában a szocializmus útjára, fejezzük be a szocializmus alapjainak lerakását. Hála a magyar nép alkotó lendületének, erőfeszítéseinek, a parasztság elhatározásának, a kijelölt célt elértük és jelenthetjük:

Digitized by Google

A mezőgazdaság szocialista átszervezésével egész népgazdaságunkban osztatlanul uralkodóvá váltak a szocialista termelési viszonyok, befejeztük a szocializmus alapjainak lerakását. A magyar nép új történelmi jelentőségű győzelmet aratott, a szocializmus teljes felépítésének korszakába lépett.

8. Hazánkban a mezőgazdaság szocialista átalakítása 1948—49-ben kezdődött, de két ízben is törést szenvedett. A termelőszövetkezetek tömeges szervezését 1959 elején kezdtük el. 1959—1961-ben több mint 900 000 parasztcsalád lépett be a termelőszövetkezetekbe. Ma már az ország szántóterületének 95 és fél százalékán termelőszövetkezetek és állami gazdaságok dolgoznak. Parasztságunk túlnyomó része, több mint 1,1 millió család termelőszövetkezetben dolgozik. A szövetkezetek túlnyomó része, több mint 90 százaléka legfejlettebb típusú mezőgazdasági termelőszövetkezet.

A mezőgazdaság szocialista átszervezését több kedvező tényező együttes hatása segítette. Döntő feltétele a Magyar Szocialista Munkáspárt marxista—leninista politikája volt, amely találkozott dolgozó parasztságunk egyetértésével és támogatásával.

Tapasztalataink igazolták azt a marxista tanítást, hogy a mezőgazdaság szocialista nagyüzemi átalakítása nem lehet spontán folyamat. A parasztságot a szocializmus útjára — az önkéntesség lenini elvének tiszteletben tartásával — a munkásosztálynak kell vezetnie, amelynek politikáját és akaratát a párt testesíti meg.

Pártunk legfőbb feladata és kötelessége az 1956-os ellenforradalom után a munkáshatalom megvédése és megszilárdítása volt; ennek rendeltük alá agrárpolitikánkat is. Mindenekelőtt azokat a korábbi hibás intézkedéseket javítottunk ki, amelyek aláásták a parasztság bizalmát, gyengítették a munkás-paraszt szövetséget. Eltöröltük a kötelező beadást, új felvásárlási és árpolitikát dolgoztunk ki, fejlesztettük a mezőgazdasági tervezés rendszerét, ovosoltuk a tagosítás idején okozott sérelmeket. A párt agrárpolitikája előmozdította a dolgozó parasztság anyagi helyzetének javulását, többtermelésre ösztönözte az egyéni gazdákat is. Ez a politika megnyerte a parasztság bizalmát, helyreállította és megerősítette a munkás-paraszt szövetséget, jelentős mértékben növelte a párt befolyását, tekintélyét a falun.

Pártunk 1957—58-ban kialakított agrárpolitikájának fontos jellemzője volt a szocialista nagyüzemek, különösen a termelőszövetkezetek megerősítése. Termelőszövetkezeteink rövid idő alatt megerősödtek, ez növelte a szövetkezetek vonzó hatását, kedvezően befolyásolta a dolgozó parasztság véleményét a nagyüzemi gazdálkodásról.

1958 végére megérlelődtek a termelőszövetkezetek tömeges szervezésének gazdasági és politikai feltételei. A párt idejében és

Digitized by Google

sikeresen fellépett a mezőgazdaság szocialista átszervezését gátló jobb- és „baloldali" nézetek ellen. Határozottan elutasította a „baloldali" elgondolásokat, amelyek szerint a dolgozó parasztságot gazdasági nyomással, adóemeléssel kell szövetkezetbe kényszeríteni. Leszámolt a jobboldali megalkuvással, amely nem bízott a parasztság politikai érettségében és beláthatatlan időre akarta elhalasztani a mezőgazdaság szocialista átalakítását. Elvetette az ökonomista felfogást, amely a szövetkezetek szervezését a nagyüzemi építkezések és más gazdasági tényezők puszta függvényévé akarta tenni. A párt — a lenini elveknek és gyakorlatnak megfelelően — a politika elsőségét állította szembe ezzel a szemlélettel: abból indult ki, hogy ha a politikai feltételek megértek, s a parasztságban megvan a készség a szövetkezésre, akkor minden erővel — az állam és a parasztság anyagi eszközeinek mozgósításával — a párt, a munkásosztály, az egész társadalom támogatásával elő kell mozdítani a mezőgazdaság szocialista átszervezését. A szövetkezetek tömeges szervezése idején a párt valamennyi fontos kérdésben egységesen lépett fel. A termelőszövetkezetek szervezésében a párt szigorúan betartotta az önkéntesség lenini elvét. Egyes vidékeken egyszerű társulásokat, termelőcsoportokat is szerveztünk, a tömeges szervezés fő formája azonban a mezőgazdasági termelőszövetkezet volt. Hatékonyan segítették az átszervezést a termelőszövetkezetbe lépők személyes anyagi érdekeltségét biztosító intézkedések is: a földjáradék fizetése, a betegségi és a balesetbiztosítás, a nyugdíj és az öregségi járadék bevezetése. Bátorítólag hatott, hogy érvényesült a szövetkezeti demokrácia a vezetők megválasztásában és a gazdálkodás irányításában.

Az eredményes átszervezést hatékony gazdasági intézkedések is támogatták. A szocialista mezőgazdaság anyagi-termelési bázisának megerősítésére módosítottuk terveinket. 1959—1961-ben az eredetileg előirányzottnál lényegesen többet, összesen csaknem 19 milliárd forintot ruháztunk be a mezőgazdaságba. Három év alatt több mint kétszeresére nőtt az 1 kh szántóra jutó gépi munka és műtrágya. 1959—1961-ben a termelőszövetkezetek 550 000 szarvasmarha, 1,5 millió sertés és 6.5 millió baromfi számára építettek elsősorban egyszerű, gyorsan létrehozható épületeket.

A Szovjetunió szocialista mezőgazdaságának gazdag tapasztalatai, a testvéri szocialista országok mezőgazdaságának példája megkönnyítette dolgozó parasztságunk elhatározását. A mezőgazdaság gyors átszervezését nagymértékben előmozdította a béke és a szocializmus világméretekben növekvő ereje, a nemzetközi helyzet kedvező alakulása.

9. A mezőgazdaság szocialista átalakításának nagy eredménye, a párt politikájának fényes igazolása, hogy az átszervezés éveiben sikerült emelnünk a mezőgazdaság termelését és áruter-

Digitized by Google

melését, annak ellenére, hogy meg kellett küzdeni a kedvezőtlen időjárással is.

Az átszervezés éveiben is tovább folytatódott mezőgazdaságunk belterjes fejlődése. Sikerült fejlesztenünk a munkaigényes, nagy befektetéssel járó kultúrákat, a szőlő- és gyümölcstermelést is.

A tömeges átszervezés időszakában 1959—1961 átlagában a mezőgazdaság teljes termelése a megelőző három évhez képest 8 és fél százalékkal, az állam részére felvásárolt árumennyiség pedig az 1958. évihez viszonyítva 13,3 százalékkal nőtt. Növekedett az állatállomány is.

Mindez annak a bizonyítéka, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése a parasztság egyetértésével, helyes módszerekkel, egészségesen ment végbe.

A termelőszövetkezeti rendszer győzelmével nagy lehetőségek nyíltak a mezőgazdasági termelés fellendítése és dolgozó parasztságunk felemelkedése előtt. A magyar mezőgazdaság történetében új fejezet kezdődik: erőnket most már a termelőszövetkezetek korszerű, nagyüzemi gazdálkodásának fejlesztésére és szocialista jellegének erősítésére, a szövetkezeti parasztság szocialista nevelésére, egységének kovácsolására összpontosíthatjuk.

10. A mezőgazdaság szocialista átszervezésével egyszer s mindenkorra megszűnt annak a lehetősége, hogy egyik ember a másikat kizsákmányolja. Megszűnt a kapitalizmus *visszaállításának társadalmi és gazdasági lehetősége. Ha a Magyar Népköztársaság a Szovjetunióval, a szocialista tábor országaival vállvetve halad, akkor népünk szocialista vívmányai véglegesek.* A társadalmi haladás és a béke erőinek nemzetközi túlsúlya, a magyar népnek az épülő szocialista rendhez való hűsége megdönthetetlenné és végérvényessé teszi hazánkban a szocializmus győzelmét.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése dolgozó népünk történelmi jelentőségű győzelme, amely kihat egész társadalmi-gazdasági életünkre, kedvezően befolyásolja jövő fejlődésünket. A szocialista forradalom fő folyamatai — a politikai, a gazdasági, a társadalmi és a kulturális-ideológiai átalakulás — egységet alkotnak, összefonódnak. A szocialista termelési viszonyok általános győzelme lehetővé teszi, hogy gyorsabban fejlesszük a termelőerőket a népgazdaság minden ágában, növeljük a munka termelékenységét, megteremtsük az anyagi javak bőségét, gazdagítsuk a dolgozó emberek életét. A szocializmus alapjainak lerakása után az a feladat, hogy tegyük teljessé a szocializmus győzelmét, építsük fel hazánkban teljesen a szocialista társadalmat.

Tovább fejlődik társadalmi és politikai rendszerünk. Megerősödött népi demokratikus államunk legfőbb politikai alapja, a munkás-paraszt szövetség. Társadalmunk közelebb került ahhoz,

Digitized by Google

hogy a munkásosztálynak, a termelőszövetkezeti parasztságnak és az értelmiségnek, a dolgozó népnek az egységes szocialista társadalmává váljék. A céljaiban, szemléletében és erőfeszítéseiben mindinkább egységessé váló magyar nép küzd a szocializmus teljes győzelméért.

III.

TÁRSADALMI ÉS POLITIKAI RENDÜNK FEJLŐDÉSE

A munkáshatalom megvédése és megszilárdítása, a mezőgazdaság szocialista átszervezése, a társadalom osztályszerkezetében végbement gyökeres változások megerősítették népünk politikai egységét. A további fejlődés most elsősorban azon múlik, hogy a szocializmus teljes felépítésén munkálkodva, valamennyi dolgozó osztály és réteg politikailag és erkölcsileg még jobban összeforrjon.

11. A szocializmus építésének vezetője a munkásosztály, amely társadalmi céljait forradalmi pártja vezetésével valósítja meg. Az 1919-es Tanácsköztársaság vérbe fojtása után a negyedszázados ellenforradalmi rendszer terrorja, a féktelen nacionalista, antikommunista uszítás sem tudta kiölni a magyar munkásosztály forradalmi hitét. A felszabadulás után a munkásosztály elsőként állt talpra, és megszüntetve sorainak megosztottságát, példamutatóan harcolt és dolgozott az ország újjáépítéséért, a népi Magyarország megteremtéséért, a szocialista átalakulásért.

A szocializmus építésében betöltött élenjáró szerepével, áldozatkészségével, lelkesedésével a munkásosztály kivívta valamennyi dolgozó osztály és réteg tiszteletét és elismerését. A mezőgazdaság szocialista átszervezésében a munkásosztály szilárd szövetségese és következetes támogatója volt a parasztság leghaladóbb erőinek, a szövetkezeti gazdálkodás falusi úttörőinek.

Pártunk továbbra is elsősorban a munkásosztály aktivitására, lelkesedésére és öntudatára támaszkodik. A párt és a munkásosztály megbonthatatlan egysége fejlődésünk legfontosabb záloga. A munkásosztály vezető szerepe fennmarad a szocialista társadalomban és a kommunizmus építése idején is. A munkásosztálynak élen kell járnia és példát kell mutatnia a szocialista munkában, a szocialista erkölcs érvényre juttatásában. A szocialista brigádok mozgalma, amelyet a munkásosztály kezdeményezett, több, mint egyszerű termelési mozgalom: kifejezi a munkásosztály szocialista tudatosságát, vezető szerepét a szocialista munka, a szocialista életforma és erkölcs kialakításában. Ahhoz, hogy a munkásosztály eleget tehessen megnövekedett feladatainak, a saját soraiban is harcolnia kell a polgári és kispolgári szemlélet maradványai ellen.

Digitized by Google

12. A termelőszövetkezeti mozgalom győzelme a legfontosabb lépés az egységes szocialista szövetkezeti parasztság kialakulásának útján. Lerombolta azokat az osztálykorlátokat, amelyeket a magántulajdon és a kisárutermelés emelt a múltban a parasztság különböző rétegei közé, megszüntette a parasztság belső osztálytagozódását. Az egységes szövetkezeti szocialista parasztság kialakulása azonban csak hosszabb fejlődés eredménye lehet.

Az egységes paraszti osztály kialakulását sok türelemmel, a lenini politika helyes alkalmazásával kell segíteni. A termelőszövetkezeti mozgalom győzelme után a szövetkezeti tagok megítélésének fő mércéje a közösség javára végzett munka. A termelőszövetkezeti tagságnak a korábbi rétegeződés szerint való megosztása csak kárt okoz, mert táplálja a volt szegényparasztok, középparasztok és kulákok, a „régi" és „új" tagok közötti bizalmatlanság maradványait, akadályozza a szövetkezeti parasztság egységbe kovácsolódását. De ugyanolyan helytelen és veszélyes a türelmetlenség, az előreszaladás, a ma még meglevő valóságos különbségek semmibevétele is. Nem engedhetjük meg a háztáji gazdaságok felszámolását, a földjáradék fizetésének önkényes megszüntetését, az álradikális intézkedések semmiféle fajtáját sem, mert ezek megnehezítik a gazdasági, politikai és eszmei egység kialakulását.

Az egység kialakulásában és az átmeneti ellentmondások leküzdésében két, egymással kölcsönhatásban érvényesülő társadalmi tényezőnek van döntő szerepe. A termelőszövetkezetek gazdasági és szervezeti megerősödése, a szövetkezeti tagok gazdasági biztonsága növeli a szövetkezeti parasztok szocialista öntudatát, erősíti közösségi szemléletét. A szövetkezeti tagok szocialista öntudata, közösségi szemlélete viszont segíti a szocialista termelési viszonyok fejlődését, a szövetkezeti vagyon gyarapodását, erősíti a közös gazdaságot.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése nemcsak a termelőszövetkezeti tagok egyéni életformájában hozott fordulatot, hanem megteremtette a szocialista falu kialakulásának, a város és a falu közötti lényeges különbségek fokozatos csökkentésének legfontosabb előfeltételeit is.

13. A szocializmus teljes felépítésének időszakában tovább növekszik az értelmiség szerepe a szocialista tervgazdálkodásban, a tudomány fejlesztésében és eredményeinek hasznosításában, a szocialista kultúra fejlesztésében. Ezt tükrözi a szellemi dolgozók számának gyors növekedése is. A szocialista értelmiség kialakulásában nagy szerepet játszik, hogy megváltozott az értelmiség szociális összetétele. Az iskolákból kikerülő fiatal értelmiségiek nagy része munkás és paraszt származású. Sok tehetséges munkás és paraszt került értelmiségi munkakörbe, sok munkás-

Digitized by Google

ember termelőmunkája mellett hősies erőfeszítéssel egyetemi és főiskolai diplomát szerzett.

A VII. kongresszus óta meggyorsult és jelentősen előrehaladt a szocialista értelmiség kialakulása. A műszaki és agrárértelmiségieknek, a tudósoknak, a közgazdászoknak, a pedagógusoknak, az orvosoknak, az alkotó művészeknek és az értelmiség más rétegeinek nagy többsége támogatja a szocialista társadalmi rendet, a munkásosztállyal és a parasztsággal vállvetve munkálkodik a szocializmus építésén. Mind több az olyan pártonkívüli értelmiségi is, aki politikai meggyőződésében, világnézetében szocialista. Az értelmiség számottevő részének gondolkodásában azonban még hatnak a régi világ eszméi. Az a célunk, hogy az egész értelmiség szocialista legyen, hogy elsajátítsa a marxizmus—leninizmust, ezért fáradhatatlanul harcolunk az értelmiség világnézeti fejlődését akadályozó polgári és kispolgári eszmék ellen.

14. Megváltozott a városi kispolgári dolgozó rétegek helyzete is. Az egykori kisiparosoknak mintegy fele a kisipari termelőszövetkezetekbe lépett. A szövetkezeti kisipar jelentős szerepet tölt be a lakosság szükségleteinek kielégítésében, arra hivatott, hogy hozzásegítse a még egyénileg dolgozó kisiparosokat is a szocialista útra téréshez, őrizze és tovább fejlessze a magyar kisipar gyártmányainak jó hírnevét, járuljon hozzá, hogy a lakosság szükségleteinek kielégítését ne használhassák ki spekulációs nyerészkedésre.

15. Társadalmunk fejlődésében a lakosság érdeke még jó ideig megköveteli, hogy a törvények által megszabott keretek között működési lehetőséget biztosítsunk a tisztességes munkát végző magánkisiparnak. A magánkisipar és a magán-kiskereskedelem mindaddig megmarad, amíg az állami és szövetkezeti ipar és kereskedelem nem elégíti ki a lakosság növekvő igényeit minden tekintetben jobban, mint a magánszektor. A magánkisiparosok és kiskereskedők becsületes munkája is segíti társadalmunk fejlődését. A körükben jelentkező kapitalista tendenciákat azonban korlátozni kell. A párt arra törekszik, hogy a magánkisiparosok és kiskereskedők is aktív részesei legyenek a dolgozó nép szocialista összefogásának, fokozatosan — saját elhatározásukból — szocialista útra térjenek.

16. Szocialista fejlődésünk fontos vonása, hogy az egykori kizsákmányoló osztályok tagjainak, még inkább leszármazottaiknak a zöme beleilleszkedett társadalmunk új rendjébe. Szocialista államunk és jogrendünk biztosítja az állampolgári jogok gyakorlását mindazoknak az állampolgároknak, akik törvényeinket betartják, függetlenül attól, hogy korábban a kizsákmányoló osztályokhoz tartoztak. A volt kizsákmányoló osztályok tagjainak

Digitized by Google

többsége dolgozik, megtalálja helyét társadalmunkban. Egy részükre azonban még hat a kapitalista világ politikai és ideológiai befolyása, és ennek következtében politikailag ingadozik. Kisebb részük tevékenyen rendszerellenes.

Az ellenséges erők elszigetelése és az aktív ellenséges tevékenység kíméletlen elnyomása továbbra is az osztályharc fontos feladata; ez a feltétele annak is, hogy zavartalanul folyjék és meggyorsuljon a volt kizsákmányoló osztályok lojálisan viselkedő és becsületesen dolgozó tagjainak végleges beilleszkedése a szocialista társadalomba.

17. A nemzetközi munkásmozgalom tapasztalatai megerősítik a marxizmus—leninizmusnak azt a tanítását, hogy a munkásosztály csak a dolgozó nép élén, széles osztályszövetségben viheti győzelemre a békéért, a demokráciáért és a szocializmusért vívott harcot. Az osztályszövetség tartalma, terjedelme és formája a konkrét történelmi helyzet kívánta feladatoktól, valamennyi társadalmi osztály és réteg politikai magatartásától függően változik. A Magyar Szocialista Munkáspárt sikereinek döntő tényezője volt, hogy vezetésével megvalósult a munkásosztály, a parasztság, az értelmiség és a városi kispolgárság tartós szövetsége. A dolgozó nép összefogott erejére támaszkodva vertük le az ellenforradalmat, erősítettük meg a munkáshatalmat, valósítottuk meg a szocialista konszolidációt, raktuk le a szocializmus alapjait.

A mezőgazdaság szocialista átszervezésével megerősödött és új tartalmat nyert a munkás-paraszt szövetség. Ez a szövetség ma már két szocialista jellegű osztály testvéri összefogásává fejlődött, amelyet az alapvető politikai érdekeken túl a szocialista gazdaság és kultúra fejlesztésében is érvényesülő érdekközösség tesz megbonthatatlanná. Ebben a szövetségben az ellentmondások a termelőerőknek és a szocialista termelési viszonyoknak, valamint a társadalmi tudatnak az eltérő fejlettségéből adódnak. Ezek az ellentmondások a szocialista társadalom fejlődésével fokozatosan csökkennek. A munkás-paraszt szövetség az alapja a társadalom valamennyi osztályát és rétegét felölelő nemzeti egységnek.

A régi kizsákmányoló osztályokat felszámoltuk. Nincsenek olyan osztályok vagy számottevő társadalmi rétegek, amelyeknek az érdekei ellentétesek lennének a szocializmussal. A szocializmus teljes felépítésének napirenden levő feladatai összhangban vannak az egész nép érdekeivel, érthetők, vonzók és lelkesítők számára. A szocialista nemzeti egység kialakulása és megerősödése is harcban megy végbe. Tevékenykednek még, ha elszigetelten és szétszórtan is, reakciós erők, amelyeket a nyugati imperializmus népellenes aknamunkára ösztönöz. Még vannak a régi társadalomnak maradványai, még hatnak a kapitalizmus eszméi az emberek tudatában.

Digitized by Google

A szocializmus alapjainak lerakása után az osztályharc jellege változik, formái és eszközei módosulnak. Az osztályharc fő területei jelenleg: a szocialista gazdaság megerősítése, fejlesztése és a szocialista tudat kialakítása. Ezért az osztályharcban a szervezés, a meggyőzés és az ideológiai harc került előtérbe. Ebben a harcban a munkásosztály a társadalom valamennyi osztályának és rétegének összefogására támaszkodhat és velük együtt munkálkodhat a szocialista nemzeti egység megteremtésén. *A szocialista nemzeti egység politikai tartalma: harc a szocialista rendszer védelméért és fejlesztéséért, a szocializmus teljes győzelméért, a békéért, a nemzeti függetlenség védelméért, küzdelem a nemzetközi imperializmus és a még meglevő belső ellenséges erők és tendenciák ellen.*

A szocialista nemzeti egység vezető ereje a munkásosztály, annak forradalmi pártja, a Magyar Szocialista Munkáspárt, az egész magyar nép elismert vezetője. Társadalmunk valamennyi dolgozó osztályának és rétegének szocialista összefogása a Hazafias Népfront-mozgalom alapja. A Hazafias Népfront-mozgalom segítségével, a párt vezetésével a nemzet összes alkotóerőit mozgósítjuk a szocializmus felépítésére.

18. A szocialista foradalom korábbi szakaszában a társadalmi és politikai élet különböző területein szükséges és helyes volt a szociális származás figyelembevétele. A történelmi igazságszolgáltatás is megkövetelte, hogy a volt kizsákmányolt osztályok tagjai, munkások és dolgozó parasztok, előjogot nyerjenek a hatalom gyakorlásában és a művelődésben.

a) Az állami és közélet, a gazdasági és a kulturális munka különböző területein politikailag és szervezetileg is megszilárdult a munkásosztálynak és pártjának a vezető szerepe, a munkásvezetők gazdag vezetési tapasztalatokat és szakmai ismereteket szereztek, a néphez hű kommunista és pártonkívüli vezetők nőttek fel a munkásosztály soraiból és a társadalom más rétegeiből is, az értelmiség zöme őszinte híve a szocialista építésnek. Ilyen körülmények között az emberek megítélésében ma minden tisztség és funkció betöltésénél a szocialista rendszerhez való hűség mellett a hozzáértés és a rátermettség a döntő.

b) Egységes szocialista társadalmunk kialakulása és közoktatásunk szocialista fejlődése lehetővé teszi és egyben megköveteli, hogy az iskolai felvételeknél is a jelöltek felkészültsége, rátermettsége, politikai és erkölcsi magatartása legyen a mérce. Nincs szükség többé tanulóifjúságunk származás szerinti kategorizálására. A tehetséges munkás- és parasztfiatalok továbbtanulását — ami művelődési politikánknak válto-

Digitized by Google

zatlanul fontos része — nem a szociális korlátozások mechanikus alkalmazásával, hanem a szükséges politikai, anyagi, szociális és nevelési feltételek biztosításával, az oktató- és nevelőmunka fejlesztésével kell elérni.

19. Az elmúlt években tovább erősödött állami rendünk. A munkáshatalom szilárd, élvezi a tömegek bizalmát és támogatását, éberen védelmezi a dolgozó nép vívmányait. Országunkban törvényes rend van. Államunk a szocialista törvényesség alapján fejlődik. A személyi kultusszal együttjáró önkény és törvénytelenség súlyosan sértette szocialista államunk demokratizmusát és felbecsülhetetlen károkat okozott a szocializmus ügyének. 1956 után helyreállítottuk a szocialista törvényességet, igazságot szolgáltattunk a személyi kultusz áldozatainak, éberen őriztük a szocialista törvényességet, hogy az önkény okozta törvénytelenségek soha meg ne ismétlődjenek. Népünk tudja és nagyra értékeli, hogy országunkban szabadon, nyugodtan és biztonságban élhet, dolgozhat mindenki, aki nem emel kezet a nép hatalmára.

A szocializmus felépítésének nélkülözhetetlen feltétele a szilárd néphatalom — a proletárdiktatúra állama. A szocialista állam az egész dolgozó nép érdekeit védelmezi, minden dolgozó osztályt és társadalmi réteget bevon a hatalom gyakorlásába. A világ első szocialista államának, a Szovjetuniónak a példája azt mutatja, hogy ha teljesen felépült a szocialista társadalom, és kialakult a szocialista társadalom erkölcsi és politikai egysége, akkor a szocialista állam fejlődésében új szakasz kezdődik: a proletárdiktatúra egyetemes népi állammá alakul át.

A szocializmus építésének előttünk álló időszakában népi demokratikus államunk teljesíti a proletárdiktatúra történelmi hivatását, miközben fokozatosan kifejlődnek benne az egyetemes népi államra jellemző vonások.

Változások mennek végbe államunk funkcióiban. Az állam védelmi funkciója — amíg van imperializmus — megmarad, elnyomó funkciója fokozatosan csökken, a gazdasági-szervező és kulturális nevelő tevékenysége pedig tovább növekszik.

Szocialista államunk továbbfejlesztésének, az egyetemes népi állam kialakulásának kulcskérdése a szocialista demokratizmus mind szélesebb körű kibontakoztatása. Tovább javítjuk a népképviseleti elv szerint választott államhatalmi szervek munkáját az országgyűléstől a községi tanácsokig. A törvényalkotás folyamatában támogatni kell a népi kezdeményezéseket és gyakrabban kell széles körű tanácskozásokat szervezni a néppel. Növeljük a tanácsok, különösen az alsóbb tanácsok hatáskörét. A szocialista demokrácia fejlődésének fontos követelménye, hogy a lakosság minél szélesebb rétegei kapcsolódjanak be közvetlenül is a köz-

Digitized by Google

ügyek intézésébe. Erre alkalmasak a helyi tanácsok, amelyek államhatalmi szervek és egyben a nép legátfogóbb tömegszervezetei is. A tanácsok a lakosságot közvetlenül érintő kérdéseket — a társadalmi érdekek és a szakszerűség betartásával — a lakosság közvetlen részvételével döntsék el. Időszerű a népi ellenőrzés rendszerének és a társadalmi bíráskodásnak a továbbfejlesztése.

Az állami szervek hatásköréből mind több feladat közvetlenül a társadalmi szervek és a tömegszervezetek hatáskörébe kerül. A szocialista demokratizmus fejlődését jelzi, hogy a társadalmi szervezetek mindinkább részt vesznek az állami szervek tevékenységének támogatásában és az állami munka ellenőrzésében.

A proletárdiktatúra és az egyetemes népi állam között nincs merev válaszfal. Amilyen mértékben a proletárdiktatúra betöltötte történelmi hivatását, olyan mértékben alakul át egyetemes népi állammá. Az egyetemes népi államban a proletárdiktatúra demokratikus vonásai fejlődnek tovább, a proletárdiktatúra államának új tartalma teljesedik ki. Fejlődésünk jelenlegi szakaszában azzal segítjük ezt a folyamatot, hogy a társadalom és az állam erejét a gazdasági és a kulturális építőmunka fellendítésére összpontosítjuk.

IV.

GAZDASÁGI ÉPÍTŐMUNKÁNK FELADATAI

20. A VII. kongresszus óta jelentős gazdasági eredményeket értünk el. A nemzeti jövedelem a hároméves tervben előirányzott 13 százalékkal szemben 22 százalékkal nőtt, s az ötéves terv első két évében további 14 százalékkal nő. Szocialista iparunk a három évre tervezett 22 százalékkal szemben 40 százalékkal növelte termelését. A második ötéves terv első évében, 1961-ben az ipari termelés 12 százalékkal növekedett, amit kétharmad részben a termelékenység emelésével értünk el. 1962-ben a szocialista ipar termelése legalább további 8—9 százalékkal nő és 3—5 százalékkal több lesz, mint amit az ötéves tervben 1962-re előirányoztunk. 1958 óta iparfejlődésünk üteme elérte a többi szocialista országét.

Az ipar hozzájárulása a nemzeti jövedelemhez az 1958. évi 55 százalékról 1961-re 60 százalékra növekedett. Az állami iparban megnőtt a nehézipar részaránya, ezen belül a gépiparé és a vegyiparé emelkedett jelentősen. A gépiparon belül az utóbbi években leggyorsabban az erősáramú gépgyártás, a híradástechnika és a műszeripar, a vegyiparban a gyógyszeripar termelése nőtt.

Digitized by Google

Fejlődtek a mezőgazdaság termelőerői is. A hároméves tervben 12 százalékkal emelkedett a termelés. 1961-ben, a súlyos aszály ellenére, a mezőgazdaság termelése összértékben az előző, átlagos időjárású év szintjén volt, a felvásárlás pedig több mint 6 százalékkal meghaladta az előző évit.

1959 és 1961 között hozzávetőleg megkétszereztük a mezőgazdaság traktorállományát. Ugyanebben az időben kétszeresére növeltük az egy hold szántóföldön felhasznált műtrágyamennyiséget.

Jelentősen emelkedett a foglalkoztatottak száma, nőtt a dolgozók szakképzettsége, javult népgazdaságunk szakember-ellátottsága. A dolgozók reáljövedelme a hároméves tervidőszakban több mint 16 százalékkal, a fogyasztás 19 százalékkal nőtt. Nagy mennyiségben vásárolt a lakosság tartós műszaki árukat, televíziót, mosógépet, hűtőszekrényt, motorkerékpárt, autót.

A hároméves lakásépítési tervet is túlteljesítettük. 1961-ben 68 000 lakás épült, 21 százalékkal több, mint 1958-ban. 1957-ben a lakosság 62 százaléka, jelenleg 93 százaléka részesül társadalombiztosításban. Növekedett a nyugdíjban és a családi pótlékban részesülők száma, többet költünk iskoláztatásra, művelődésre és egészségvédelemre.

A mezőgazdaság szocialista átszervezésének beruházási terhei a vártnál hamarabb és nagyobb mértékben jelentkeztek. Növekedtek az ország védelmi kiadásai is. Mindehhez még kedvezőtlen időjárás és aszálykár járult. Népgazdaságunk erejének és helyes vezetésének bizonyítéka, hogy népgazdaságunk egyensúlya ennek ellenére fennmaradt.

Az ötéves terv első két évében az 1957—1960 között megemelkedett életszínvonal megalapozása volt a feladat. Célunkat elértük: a mezőgazdaság átszervezésével korábban jelentkező beruházások és a honvédelem költségei, valamint az aszálykár ellenére a második ötéves terv első két évében még valamelyest emelkedett is az életszínvonal.

21. Gazdaságunk egészségesen fejlődik, népgazdasági terveink reálisak.

A következő években az ország gazdasági tevékenységének középpontjában a második ötéves terv teljesítése és gazdasági céljainkkal összhangban álló túlteljesítése áll. Ez egész népünktől jelentős erőfeszítéseket követel. Küzdenünk kell a szocialista építés sikereivel jelentkező önhittség és önelégültség ellen, mert ezek a fejlődés kerékkötői.

Terveink megfelelő ütemben irányozzák elő az ipar és a mezőgazdaság fejlődését, számba veszik az alapanyagipar és a feldolgozó ipar, a vásárlóerő és az árualap, a külkereskedelem és a devizagazdálkodás egyensúlyát, a beruházások anyagi-műszaki fedezetét.

Digitized by Google

A termelés fejlesztésében, arányaiban, szerkezetének alakításában szem előtt tartjuk hazánk belső adottságait, a szükségleteket, valamint a nemzetközi szocialista munkamegosztásból fakadó előnyöket és kötelezettségeket, a külkereskedelmi igényeket.

Gazdasági tevékenységünk vezérlő elve: a gazdaságosság fokozása, a termelékenység emelése, az önköltség csökkentése. Az a célunk, hogy tovább javítsuk a népgazdaság szerkezetét; magas műszaki színvonalon korszerű gyártmányokat állítsunk elő és növeljük a termelés, az export, a beruházások gazdaságosságát; terveinket az anyagi, pénzügyi és munkaerő-források takarékos felhasználásával hajtsuk végre, hogy minimális ráfordításokkal maximális eredményeket érjünk el. Jó munkával el kell érnünk, hogy a második ötéves tervben az ipari termelést legalább kétharmad részben a munkatermelékenység fokozása útján növeljük. A jövőben a szabad munkaerő-tartalék viszonylagos csökkenésével ezt az arányt tovább kell emelni.

Arra törekszünk, hogy maximálisan növeljük a nemzeti jövedelmet, a felhalmozás és a fogyasztás arányait pedig — az ország mindenkori belső és külső helyzetét figyelembe véve — úgy alakítjuk, hogy rendszeresen emelkedjen az életszínvonal, és megvalósítsuk a termelés bővítéséhez szükséges beruházásokat is.

A következő három évben fokozatosan elérjük az ötéves tervben meghatározott célt, a reáljövedelmek 16—17 százalékos emelését, teljesítjük a népjólét emelésének tervét.

22. Az ipar, az építőipar, a mezőgazdaság, a közlekedés, a szállítás és a kereskedelem fellendítésére nagy figyelmet szentelünk.

Népgazdaságunk fő ágazatában, az iparban úgy kell dolgoznunk, hogy a termelés továbbra is viszonylag gyorsan, az ötéves tervnek megfelelően évente 8—9 százalékkal emelkedjék, és megfelelő arányban bővíthessük az ipari cikkek exportját is. Ily módon tovább növeljük az ipar hozzájárulását a nemzeti jövedelem termeléséhez. A termelőeszközök termelésének elsődlegessége a következő években is érvényesül. A második ötéves terv céljainak megfelelően úgy javítjuk iparunk szerkezetét, hogy növeljük a korszerű műszaki kultúrát képviselő, modern technikán alapuló, hazánk adottságainak és a szocialista nemzetközi munkamegosztás követelményeinek megfelelő iparágak részarányát. A gépiparban különösen a híradástechnika, a műszeripar és a szerszámgépgyártás fejlesztését és műszaki színvonalának emelését kell meggyorsítani.

A vegyiparban elsősorban a műanyagok, a műszálak és a nagy hatású gyógyszerek gyártását fejlesztjük. A tervezettnél gyorsabban növeljük a mezőgazdaságot szolgáló vegyipari ágazatokat.

Digitized by Google

Javítjuk iparunk nyersanyag-ellátását, fokozzuk az anyagtakarékosságot minden területen. Mindent elkövetünk az olyan hazai nyersanyagok kitermelésének meggyorsítására, amelyeknek kiaknázása országunkban gazdaságos, és beleillik a szocialista nemzetközi munkamegosztásba. Ezért jelentősen megnöveljük a bauxitkitermelést. Elsőrendű fontosságú, hogy a szén-, a kőolaj- és a földgáztermelés növelése mellett emeljük a villamos energiát termelő, elosztó és átalakító berendezések műszaki színvonalát, javítsuk működésük hatásfokát. Acélgyártásunk meglevő, vagy még épülőben levő kapacitásait fokozottabban minőségi gyártmányok előállítására használjuk fel.

Az iparfejlesztésben kitűzött célokat csak a munkatermelékenység nagyfokú emelésével érhetjük el, ezért meggyorsítjuk a műszaki fejlesztést, amelynek fő irányát és céljait továbbra is központilag határozzuk meg, figyelembe véve országunk adottságait, a technikai és a tudományos fejlődés eredményeit.

A központi és az üzemi gépipari kutató és gyártmányfejlesztő intézetek kapjanak az eddiginél több anyagi támogatást. A kutatóknak és fejlesztőknek az a fő feladata, hogy elősegítsék a legfontosabb ágazatokban a termelésnek és a gyártmányoknak az élenjáró országok színvonalára való felemelését.

23. Gazdasági előrehaladásunk sarkalatos kérdése a mezőgazdasági termelés gyors ütemű fejlesztése. Különösen fontos a mezőgazdasági tervek teljesítése és túlteljesítése. Legfontosabb tennivalónk: az ország kenyérgabona-szükségletének teljesen hazai termésből való fedezése; a takarmánynövények, a rétek és a legelők hozamainak erőteljes növelése, a fehérjetakarmány-termelés fokozása, a takarmánygazdálkodás fejlesztése; a területegységről nagyobb hozamot adó kultúrák arányának növelésével a termelés szerkezetének még belterjesebbé tétele; az öntözési és a talajjavítási munkálatok és a gyümölcstelepítés meggyorsítása; az állattenyésztés fejlesztése, főként a takarmányozási, tartási és állategészségügyi viszonyok javítása útján.

Azon kell fáradoznunk, hogy a mezőgazdaságban kiépítsük a nagyüzemi termelés korszerű anyagi-technikai bázisát. A terven felüli megtakarításokból jelentős összegeket fordítunk erre. A termelőszövetkezetek gépállományát tovább növeljük és a gépállomásokat fokozatosan gépjavító állomásokká szervezzük át, de a második ötéves terv éveiben még a gépállomások végzik a gépi munkák zömét a termelőszövetkezetekben. Az eddiginél nagyobb figyelmet szentelünk a mezőgazdasági mérnök-, technikus- és szakmunkás-képzésnek, a szakvezetés erősítésének, a szövetkezeti dolgozók szakmai műveltsége emelésének.

Digitized by Google

A mezőgazdaság fellendítésében nagy szerepe van annak, hogy az alapvető termelési eljárásokat valamennyi üzemben alkalmazzák, ott pedig, ahol a feltételeket megteremtették, bevezessék a legfejlettebb termelési és üzemszervezési megoldásokat.

Mezőgazdaságunk szocialista nagyüzemi rendszerének kiépítésében a szántóterület mintegy 14 százalékát művelő állami gazdaságok haladnak az élen. Már a közeli években az ország mezőgazdasági áruszükségletének legalább 24 százalékát adják és mind több anyagi és szakmai segítséget nyújtanak a termelőszövetkezeteknek.

Terveink megvalósításában döntő szerepük van a szántóterület nagyobb részén gazdálkodó termelőszövetkezeteknek. A szövetkezetek megszilárdításában legfontosabb a közös nagyüzem kiépítése, a közös alapok gyors ütemű fejlesztése. Szövetkezeteinkben az adott viszonyoknak megfelelő vezetési, szervezési, díjazási módszereket alkalmazzanak és a feltételek megérlelésével lépjenek fokozatosan előbbre a fejlettebb szocialista mezőgazdaságra jellemző nagyüzemi munkaszervezés, a haladottabb elosztási formák széles körű alkalmazása útján. A közös gazdaság erőteljes fejlesztésével egyidőben továbbra is használjuk ki a háztáji gazdaság lehetőségeit, de küzdjünk a háztájinak a közös rovására történő fejlesztése ellen.

A következő néhány évben a gyengén gazdálkodó termelőszövetkezeteket az átlagosan gazdálkodók színvonalára kell emelnünk. A termelőszövetkezetek támogatására szánt anyagi és egyéb eszközök jelentős részét erre fordítjuk.

Termelőszövetkezeti mozgalmunk figyelemre méltó új hajtása a termelőszövetkezetek közös vállalkozása. Ezeknek nemcsak a termelőerők fejlesztésében, a termelés növelésében és a szövetkezeti tagok jövedelmének fokozásában van nagy jelentősége, hanem a szocialista termelési viszonyok fejlesztésében és a szövetkezeti tagok szocialista tudatának formálásában is.

24. *A következő években tovább kell fejleszteni a közlekedést, a kül- és belkereskedelmet.*

Fejleszteni kell a közlekedés minden ágát, hogy teljesíteni tudja szállítási feladatait. Korszerű szállítási módszereket kell alkalmazni. Folytatni kell a vasút korszerűsítését, dieselesítését, villamosítását. Szükség van a közúti hálózat bővítésére és a hajópark modernizálására.

A külkereskedelem tervszerűen és gazdaságosan lássa el a népgazdaságot a szükséges nyersanyagokkal, korszerű termelőeszközökkel. Juttassa el termékeinket új meg új piacokra. Ösztönözze a termelő vállalatokat arra, hogy kielégítsék a külföldi megrendelők igényeit, gyártmányaik legyenek minőség és ár tekintetében versenyképesek a világpiacokon.

Digitized by Google

A belkereskedelem úgy befolyásolja a termelést, hogy a lakosság ellátása mind mennyiségben, mind választékban javuljon. A közétkeztetést a kiskereskedelmi áruforgalom növekedését meghaladó ütemben kell fejleszteni. Az üzlethálózat bővítése és korszerűsítése mindenekelőtt az új lakótelepeken és a nagyvárosok munkáslakta kerületeiben szükséges.

25. A hároméves terv időszakában mintegy 40—45 százalékkal túlteljesítettük, az ötéves terv első két évében is teljesítjük a beruházási előirányzatokat. Többet használunk fel arra, hogy meggyorsítsuk a folyamatban levő, a népgazdaság számára nagy fontosságú beruházások kivitelezését és fejlesszük az ország védőerejét.

Népgazdaságunk fejlődése jelentős mértékben attól is függ, hogy milyen hatékonyan használjuk fel a népgazdaság fejlesztéséhez rendelkezésre álló eszközöket. Ezért csak akkor és ott növeljük beruházások révén a termelést, ahol az a régi berendezések jobb kihasználásával, korszerűsítésével gazdaságosan nem lehetséges.

A beruházási eszközöket a népgazdaság fejlődését legjobban szolgáló célok gyors megvalósítására összpontosítjuk. A beruházások fontos követelménye: a kapacitások optimális nagysága, amely lehetővé teszi a legkorszerűbb technológia alkalmazását, a nemzetközi műszaki színvonal elérését.

Az építőiparban az építkezések költségeinek és kivitelezési időtartamának csökkentése a legfontosabb. Mindjobban elterjesztjük az építkezés korszerű módszereit, előmozdítjuk az előre gyártott elemek szélesebb körű alkalmazását, fokozottan gépesítjük az építkezéseket.

26. *A munka termelékenységének emelése, a gazdaságosság fokozása, a termelés növelése ma a fő front, amelyen a küzdelem a szocializmus teljes felépítéséért hazánkban folyik.* Világméretekben is e fronton dől el — a békés egymás mellett élés viszonyai között — a szocializmus csatája a kapitalizmussal. A két világrendszer gazdasági versenyének alakulása a döntő tényező a békéért és a társadalmi haladásért vívott harcban.

Hazánkban a gazdaságos termelés megszervezéséhez, a termelékenység emeléséhez különösen fontos a nemzetközi munkamegosztás, a szakosítás és a kooperáció, a sokoldalú technikai és tudományos együttműködés fejlesztése.

A termelékenység és a termelés emelésének, a gazdaságosság fokozásának fő eszköze a technika és a technológia fejlesztése, a gyártmányok korszerűsítése, az ipar ágazati arányainak további

Digitized by Google

javítása. A gazdaságtalan, elavult termékek előállítása helyett arra kell berendezkedni, hogy korszerű, gazdaságos, a rohamosan fejlődő technika követelményeit kielégítő, a belső és a nemzetközi igényeknek megfelelő árukat termeljünk. A gazdasági munkában az eredményeket a legfejlettebb országok színvonalához kell mérni.

Az anyagi érdekeltség következetes megvalósítása a szocialista gazdaságfejlesztés nagy lendítőereje. Nagy jelentősége van annak, hogy az anyagi ösztönzést a munka szerinti elosztás elvének megfelelően a munka jellege és az elérendő célok szerint alkalmazzák. Az anyagi ösztönzés rendszerét úgy fejlesztjük, hogy csak a népgazdasági érdekek szolgálata lehessen a vállalati jövedelmezőség növelésének útja. Az anyagi ösztönzés kezdeményezésre, műszaki fejlesztésre, gazdaságos termelésre és korszerű termelésszervezésre serkentsen.

A termelésben és a vezetésben kapjon nagyobb teret a dolgozók alkotó kezdeményezése; a gazdasági irányítás rendszere és a vezetők munkamódszere segítse a tömegek alkotóerejének kibontakozását. Ápolni és segíteni kell a dolgozók munkaversenyét, a szocialista munka új, nagyszerű formájának, a szocialista brigádmozgalomnak a fejlődését. A vezetők és az öntudatos dolgozók erősítsék a munkafegyelmet, fokozzák a szervezettséget, következetesen valósítsák meg a munka ellenőrzését és az anyagi felelősség elvét a népgazdaság minden területén.

További előrehaladásunk feltétele a gazdasági vezetés megjavítása. A VII. pártkongresszus óta a vezetés színvonala emelkedett, de elmarad a növekvő követelményektől s a tömegek kezdeményezésétől. A gazdasági vezetés legyen tudományosan megalapozott, előrelátó, döntései vegyék figyelembe a technika és a tudomány állandóan sokasodó vívmányait, és épüljenek gondos számvetésre.

Tegyük a tervezést tudományosabbá. Javítsuk a tervszámítások módszerét, a fontosabb fejlesztési elgondolások kidolgozásába fokozottabban vonjuk be a tudományos intézményeket, a tudósokat és a szakértőket. Népgazdaságfejlesztési terveink kidolgozásánál törekedjünk a termelőerők ésszerű területi elhelyezésére.

Az ipar és az építőipar termelőerőinek jobb kihasználása, a gazdaságosság és a munkatermelékenység emelése végett a vállalatokat, ahol célszerű, össze kell vonni. Az összevonást gondosan előkészítve úgy hajtsuk végre, hogy a gazdaságosság és a termelékenység fokozását, a termelés koncentrálását eredményezze. A vállalatok összevonásával kialakított nagyobb termelőegységek önállóságát növelni kell.

A termelőszövetkezeti mozgalom győzelmével új helyzet alakult ki mezőgazdaságunkban. Lehetővé és szükségessé vált, hogy a VIII. kongresszus után, a következő években a szocialista nagy-

Digitized by Google

üzemi gazdálkodás követelményeivel összhangban tovább fejlesszük a mezőgazdasági termelés irányítását, tervezési rendszerét, vezetési módszereit.

27. Második ötéves tervünk időszakában tovább javulnak dolgozó népünk életkörülményei. Ötéves tervünk előírja, hogy a lakosság fogyasztási alapja 1965-ig 22 százalékkal növekedjék. Ezt a feladatot teljesítjük.

Ötéves tervünk hátralevő három esztendejében a társadalmi termelés növekedése lehetővé teszi, hogy jelentősebb legyen a reálbérek, a reáljövedelmek emelése. A rendelkezésre álló eszközöket részben arra fogjuk felhasználni, hogy az átlagbérek növelése mellett tovább javítsuk a bérarányokat, könnyítsük a kisjövedelmű családok helyzetét. Elsősorban a gyermekek és idősek ellátására költünk majd többet: az elkövetkezendő két-három évben emeljük a családi pótlékot és az alacsony nyugdíjakat.

Az életszínvonal emelkedik, s ezért a lakosság több nagy tápértékű élelmiszert fogyaszt, jobban és szebben ruházkodik, kényelmesebben rendezi be otthonát. Öt év alatt a kiskereskedelmi áruforgalom 23 százalékkal növekszik. A közétkeztetés forgalma 30 százalékkal növekedik, minősége pedig javul. A ruházati cikkek forgalma 15 százalékkal nő. Öt év alatt 1 millió új kerékpárt, 215 000 porszívót, 128 000 hűtőszekrényt, 600 000 mosógépet, 610 000 televíziókészüléket, 240 000 motorkerékpárt, 43 000 személygépkocsit hozunk belföldön forgalomba.

Szükségessé válik a lakosságnak nyújtott különféle szolgáltatások körének és mértékének további bővítése is, mert mind többen akarják igénybe venni a háztartási munkát könnyítő kölcsönző, tisztító és javító szolgálatot.

A lakosság jólétének emelésében mind nagyobb szerepet játszik a szociális, kulturális, egészségügyi szükségletek kielégítése, a mindennapi élet megkönnyítése, a jó munkakörülmények biztosítása. A nemzeti jövedelem tekintélyes részét lakásépítésre, egészségügyi, szociális, kulturális és kommunális intézményeink bővítésére fordítjuk.

A lakáshelyzet megjavítását pártunk nagy fontosságú szociális feladatnak tekinti. El kell érnünk, hogy az ötéves tervben előírt 250 000 helyett legalább 300 000 lakás épüljön.

Második ötéves tervünk előírásainak megfelelően, folytatjuk a munkaidő csökkentését az egészségre ártalmas munkakörökben. A munkavédelem javításával további lényeges eredményeket kell elérni az üzemi balesetek és a foglalkozási megbetegedések csökkentésében.

28. A szocialista világrendszer fejlődésének új szakaszában a szocialista országok ipari termelésének növekedési üteme majdnem háromszorosa a kapitalista országokénak. Részesedésük a

Digitized by Google

világ ipari termeléséből az 1955. évi 27 százalékkal szemben jelenleg 38 százalék. A szocialista országok között a nemzetközi kapcsolatok új típusa alakult ki. A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsában tömörült országok gazdasági, tudományos és műszaki együttműködése az utóbbi években jelentősen, de nem a kívánatos mértékben szélesedett. A szocialista országok egységének és internacionalista együttműködésének fejlesztése minden szocialista országnak létérdeke. *A szocialista tábor felemelkedéséhez az út minden egyes ország gazdasági erőforrásainak teljesebb kihasználásán és fejlődésük összehangolásán keresztül vezet. Minél sokoldalúbb és hatékonyabb a szocialista országok gazdasági együttműködése, annál gyorsabban építjük fel a szocializmust és a kommunizmust, annál gyorsabban nyeri meg a szocialista világrendszer a kapitalizmussal folyó gazdasági versenyt.*

A magyar népgazdaság fejlődésében nagy szerepet játszik szoros együttműködésünk a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsában tömörült szocialista országokkal. A magyar nép a felszabadulás napjaitól kezdve élvezi a Szovjetunió önzetlen, testvéri, sokoldalú támogatását.

Helyeseljük és üdvözöljük a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsában részt vevő országok kommunista és munkáspártjai 1962-es moszkvai tanácskozásának határozatait és „A Szocialista Nemzetközi Munkamegosztás Alapelvei" c. dokumentumot. Hazánk és az egész szocialista világrendszer érdekében áll a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa munkájának további fellendítése, szerepének és felelősségének növelése.

Mindazok a szervek, amelyeknek szerepük van a nemzetközi szocialista együttműködésben, tartsák szem előtt az internacionalizmus elveit. Arra van szükség, hogy végleg felszámoljuk a gazdaságvezetés nacionalista vonásait és az autarchiára való törekvést, növeljük a termelési és kooperációs fegyelmet, teljesítsük vállalt kötelezettségeinket.

A szocialista nemzetközi együttműködés fő formája a népgazdasági tervek összeegyeztetése. Az eddiginél gondosabban hangoljuk össze a beruházásokat, hogy elkerüljük párhuzamos kapacitások építését. Különösen fontos a fejlesztési elgondolások összehangolása az anyag- és energiatermelésben, a széles körű szakosítás a vegyiparban, a gépgyártásban és a mezőgazdaságban. Üdvözöljük a Szovjetunió segítőkészségének újabb megnyilvánulásait; a „Barátság" kőolajvezeték megépítését, az energiarendszerek összekapcsolását, amelyek a nemzetközi együttműködés magasabb fokát jelentik. A jövőben fokozottan vegyünk részt különféle közös intézmények, közös vállalatok alapításában.

Magasabb fokra kell emelni és hatékonyabbá kell tenni a szocialista országok közötti tudományos és műszaki együttműködést.

Digitized by Google

29. Az egyenjogúság és a kölcsönös előnyök elve alapján fejlesztjük a gazdasági, műszaki és kulturális együttműködést a gyarmati sorból felszabadult és a nemzeti függetlenségük megszilárdításáért küzdő országokkal. Ezeknek az országoknak erőnkhöz mérten minden támogatást megadunk ahhoz, hogy hazai iparukat felépítsék és gazdaságukat fejlesszék.

A békés egymás mellett élés elvének megfelelően továbbra is készek vagyunk fejleszteni gazdasági kapcsolatainkat a fejlett tőkésországokkal. Támogatjuk a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa 1962-es moszkvai tanácskozásának a kölcsönösen előnyös világkereskedelem kifejlesztésére irányuló javaslatait, és helyeseljük, hogy e kérdést nemzetközi értekezlet vitassa meg.

30. A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa keretében együttműködő szocialista országok, köztük a Magyar Népköztársaság is kidolgozza 20 éves gazdaságfejlesztési tervét.

Az 1960—1980-as időszakban a nemzeti jövedelmet négyszeresére emeljük. Népgazdaságunk szerkezetét — benne az ipari és mezőgazdasági termelés összetételét — úgy alakítjuk, hogy a termelés növekedési üteme gyors legyen. A termelés minden ágában biztosítjuk a legfejlettebb technika széles körű alkalmazását.

Az ipari termelést legalább ötszörösére emeljük. Az ipar termékeiben jussanak túlsúlyra a magas technikai kultúrát képviselő ágazatok, a gyártási technológiában pedig kövessük és a hazai körülményeknek megfelelően alkalmazzuk a világszerte tapasztalható fejlődési irányvonalat.

A mezőgazdasági termelést országunk kedvező adottságainak maximális kihasználásával 20 év alatt két-, két és félszeresére növeljük. A társadalmi termelés gyors növelése lehetővé teszi az életszínvonal nagyfokú emelését. Az egy főre jutó fogyasztás 1980-ban magasabb lesz, mint a fejlett tőkésországokban.

15 éves lakásépítési tervünket jelentősen túlteljesítve, a következő évtizedben elérjük, hogy minden önálló családnak lesz lakása. Gondoskodunk az egész lakosság egészségének megóvásáról, az egészségügyi és kulturális viszonyok lényeges javításáról. 1980-ig létrehozzuk az egész lakosságra kiterjedő ingyenes, magas színvonalú egészségügyi ellátást.

A munka magas termelékenysége révén a következő két évtizedben a munkaidőt jelentősen csökkentjük. Létrejönnek a szellemi és a fizikai munka, valamint a város és a falu közötti lényeges különbségek megszüntetésének feltételei.

Digitized by Google

V.

KULTURÁLIS FEJLŐDÉSÜNK EREDMÉNYEI ÉS FELADATAI

Hazánk társadalmi-gazdasági átalakulásával kölcsönhatásban fejlődött a szocialista kultúra, a tudomány, a köznevelés. Népünk világképét bővítette és szocialista meggyőződését erősítette a szocializmus világméretű előretörése, a kommunista társadalom tudományos programjának kidolgozása, a kommunizmus építése a Szovjetunióban, az űrkutatásban elért nagyszerű eredmények, a kibontakozó tudományos-technikai forradalom.

A szocializmus teljes felépítése új, magasabb igényeket támaszt: a fejlett szocialista népgazdaság művelt, műszakilag képzett, öntudatos dolgozókat követel, akik a termelőmunka mellett társadalmunk irányításának is cselekvő részvevői. A kultúra területén legfontosabb feladatunk: a nép műveltségi színvonalának további emelése, az egyre növekvő szakemberszükséglet kielégítése, az emberek szocialista gondolkodásának, tudatának, erkölcsének formálása és a következetes eszmei harc a polgári-kispolgári ideológia megnyilvánulásai ellen. A következő években is a VII. kongresszuson megfogalmazott feladat teljesítéséért kell küzdenünk: *tanítsuk meg az embereket szocialista módon élni, dolgozni és gondolkodni.*

31. Kulturális fejlődésünkben kiemelkedő szerepe van a köznevelésnek. A VII. kongresszus óta tovább nőtt népünk művelődési igénye, a tanulás kezd népmozgalommá válni hazánkban. Az 1962—63-as tanévben az általános iskolákban csaknem másfél millió, a középiskolák nappali tagozatán több mint 200 000 diák fog tanulni, azaz 47 százalékkal több, mint 1958—59-ben. 1958 óta megháromszorozódott a dolgozók általános és középiskoláiba járók száma.

A VII. kongresszus óta lényeges változások történtek közoktatásunk szervezetében és tartalmában. Széles körű társadalmi vita után törvényerőre emelkedett az új oktatási reform, amelynek fő gondolatai: az iskola és az élet szorosabb kapcsolata, a tanulás és a munka egysége, korszerű tananyagok kidolgozása, a túlterhelés enyhítése, a marxizmus—leninizmus elveinek hatékonyabb érvényesítése. A tankötelezettség korhatárát 16 évre emeltük. Növeltük a gyakorlati foglalkozásban részt vevő általános és középiskolás tanulók számát. Az 1961—62-es tanévben a gimnáziumi tanulók 67 százaléka, az első osztályosoknak pedig már 92,5 százaléka részesült ipari vagy mezőgazdasági jellegű szakmai előképzésben. Megkezdtük az új típusú középiskolák, a szakközépiskolák kiépítését. A felsőoktatási intézményekben jelentősen meghosszabbítottuk és célirányosabbá tettük a szakmai gyakorlatot. Szélesítet-

Digitized by Google

tük azokat az oktatási formákat (levelező oktatás, esti iskolák), amelyek lehetővé teszik a dolgozó fiatalok és felnőttek továbbtanulását.

Az oktatási reform egyik legjelentősebb eredménye, hogy a népgazdaság szakemberszükségletének kielégítése és a technikusképzés színvonalának emelése céljából megkezdtük a felsőfokú technikumok rendszerének kiépítését. Emelkedett a pedagógusképzés színvonala: a tanító- és az óvónőképzést középfokról felsőfokra emeltük.

Az oktatási reform megvalósítása azonban jórészt ezután következik, ehhez meg kell teremteni a szükséges anyagi feltételeket.

Kidolgozzuk az oktatási reformnak megfelelő új tananyagokat, tankönyveket; a még meglevő, nem szakosított falusi iskolákat a szakosított általános iskolák szintjére emeljük. Megkezdjük a tanyai iskolások számára a bentlakásos körzeti nevelőintézmények hálózatának kiépítését. Jelentősen növeljük a középiskolások számát. Már ebben a tanévben az általános iskolát végett tanulók közül 66 ezret, az összes általános iskolát végzettek csaknem felét felvettük középiskolákba. A középiskolákba kerülők száma évről évre jelentősen emelkedni fog és messze túlhaladja az ötéves terv eredeti előirányzatait. A következő évtizedben általánossá tesszük a középfokú iskolai tanulást. Tovább fejlesztjük a szak-középiskolákat; új iskolák létesítése mellett a gimnáziumok, a technikumok, valamint a szakmunkás-tanuló iskolák egy részét fokozatosan szak-középiskolává alakítjuk át.

A dolgozók mind szélesebb körének tesszük lehetővé a továbbtanulást: a szakképzettség emelésére és az általános művelődési igények kielégítésére még tovább kell szélesíteni az esti és levelező oktatást. Bővítjük a dolgozók iskoláinak üzemi tagozatait. Az esti és levelező oktatásban eltöröljük az életkori és munkaköri megkötöttségeket.

Tovább fokozzuk a pedagógusok munkájának társadalmi-erkölcsi elismerését és lehetőségeink arányában anyagi megbecsülését is.

32. Az egyetemi és főiskolai hallgatók száma 3 év alatt csaknem megduplázódott, elértük az ötéves terv végére előirányzott 53 ezres létszámot. A hallgatók számát 1965-re legalább 70 000-re emeljük. A következő években tovább szélesítjük azt a rendszert, hogy a főiskolákra kerülő hallgatók előzőleg 1—2 évet dolgozzanak. A felsőoktatásban a legfontosabb feladat az oktatás tartalmának és módszerének korszerűsítése, az új programok és tantervek kidolgozása.

Fejlődésünk megköveteli, hogy megszüntessük a szakemberképzésben meglevő elmaradást, célszerűbben foglalkoztassuk szakembereinket. Intézményeinket úgy fejlesszük, hogy elegendő szám-

Digitized by Google

ban legyenek mérnökeink, szakembereink, kutatóink, a technikai és a kulturális haladás igényeinek kielégítésére. Ezért a jelenleginél lényegesen többet áldozunk a szakemberképzésre, a felsőoktatás fejlesztésére, főiskolai intézményeink bővítésére és a főiskolai hálózat kiterjesztésére. Tovább épül a budapesti, a miskolci és a veszprémi műszaki egyetem. Új műegyetem építése kezdődik meg Győrött. Növeljük a pécsi és a budapesti orvostudományi egyetem és a gödöllői Agrártudományi Egyetem befogadóképességét. 1962 végéig 43 felsőfokú technikum létesül, s így felsőoktatási intézményeink száma 86-ra emelkedik. Nagy erőfeszítéseket teszünk a kollégiumi ellátottság megjavítására. Fokozatosan rátérünk az ingyenes oktatásra és tovább fejlesztjük a társadalmi ösztöndíjrendszert. Egyetemeinket és főiskoláinkat — a fővárosban és vidéken egyaránt — korszerű laboratóriumokkal, gépekkel, műszerekkel és egyéb eszközökkel szereljük fel. Szervezettebbé tesszük a végzett szakemberek továbbképzését. Gondoskodunk arról, hogy az oktatói kar létszáma és képzettsége megfeleljen azoknak az igényeknek, amelyeket a felsőoktatás fejlesztése támaszt.

A felsőfokú képzésben alkosson egységet az oktató, a tudományos és a nevelőmunka, az egyetemek és főiskolák neveljenek kommunista szakembereket.

33. A szocialista építőmunka előrehaladásával megnő a tudomány szerepe: a tudomány közvetlen termelőerővé válik. Szükséges, hogy évről évre emeljük a nemzeti jövedelemnek a tudományok és a technika műszaki fejlesztésére fordított hányadát.

A tudomány tervszerű fejlesztésében, eredményeinek felhasználásában még csak a kezdeti lépéseket tettük meg. A gyorsabb előrehaladást gátolja a szellemi és anyagi erők szétaprózottsága, gyakran célszerűtlen felhasználása, a konzervativizmus, a szubjektivizmus, a tudomány irányításának hibái és az elavult szervezeti formák. A marxista világnézet tért hódított, de még nem vált minden területen a tudományok művelésének általánosan elfogadott világnézeti és módszertani alapjává.

a) Az országos távlati tudományos kutatási tervben kitűzött kutatási feladatok megjelölik a tudományos munka fő irányait. A legközelebbi feladat most azoknak a legfontosabb kutatási céloknak a kijelölése, amelyeknek elérésére — a hazai feltételeket és szükségleteket, valamint a nemzetközi kooperáció és munkamegosztás lehetőségeit figyelembe véve — tudományos erőinket elsősorban összpontosítjuk. Tudományos életünk nagy fontosságú irányító szerveinek, a Magyar

Digitized by Google

Tudományos Akadémiának, a Tudományos és Felsőoktatási Tanácsnak és a Műszaki Fejlesztési Bizottságnak az a feladata, hogy jobban segítsék a magyar tudomány összehangolt, tervszerű fejlődését, ösztönözzék a matematikai, a fizikai, a kémiai és a biológiai alapkutatásokat, gyorsítsák meg a tudományos kutatás eredményeinek hasznosítását a népgazdaságban és a felsőoktatásban.

b) Az emberek tudatának, gondolkodásának átalakításában, a szocialista társadalom, a gazdasági és az állami élet kérdéseinek tudományos, elméleti kidolgozásában mind nagyobb feladatok hárulnak a társadalomtudományokra. A társadalomtudományok művelői segítsék a szocialista építés tapasztalatainak elméleti általánosítását, a fejlődés távlatainak tudományos megvilágítását, az antimarxista ideológiák elleni harcot, a pártosság lenini eszméinek védelmét és érvényesítését. A társadalomtudományi kutatómunka szervezete segítse elő az elmélet és a gyakorlat egységét, az erők ésszerű összpontosítását és a társadalmi fejlődés időszerű alapkérdéseinek vizsgálatát.

c) A fiatal kutatók képzését és tudományos előrehaladását tervszerűbbé kell tenni és össze kell hangolni a szocialista építés igényeivel. Az idős, tekintélyes tudósok megtisztelő feladata, hogy minél több tehetséges fiatal kutatónak adják át gazdag tapasztalataikat, minél több kiváló tudóst neveljenek a magyar tudomány, a magyar nép számára.

34. A szocializmus építésében elért nagy eredmények kedvező hatással voltak az irodalom és a művészetek fejlődésére. Az alkotók körében is nőtt a bizalom a párt politikája iránt, tovább szélesedett a szocializmus eszméit igenlő, értük meggyőződéssel küzdő írók és művészek tábora, fejlődött a fiatal írói és művésznemzedék alkotó tevékenysége.

1959-ben újjáalakultak művészeti szövetségeink, új lapok és folyóiratok indultak, megnőtt a kiadók, a színházak, a filmgyárak önállósága és felelőssége.

Tartalmi gazdagodás és színvonalemelkedés tapasztalható az alkotók munkásságában. Előtérbe kerültek mai életünk problémái. Sok olyan mű — regény, novella, vers, dráma, film, képzőművészeti, zenei alkotás — készült, amely igyekezett szocialista választ adni változó életünk kérdéseire és segített a nép erkölcsi, világnézeti nevelésében. Figyelemre méltó a régi és az új erkölcs összeütközéseinek pártos ábrázolására való törekvés. Különösen örvendetes, hogy felnövőben van egy fiatal, a szocialista rendszerben nevelkedett tehetséges művésznemzedék, amely ígéretes művekkel gazdagította már eddig is irodalmunkat és művészetünket.

Digitized by Google

Még mindig kevés azonban a társadalmi életünk fő folyamatait igényesen ábrázoló színvonalas alkotás, sok a periferikus témájú, középszerű, szürke munka.

A kritikában kísértenek a revizionista, polgári nézetek és a sematizmus, gyakori a hozzá nem értés, az elvtelenség, az alkalmazkodás a kispolgári tömegízléshez.

Irodalmi-művészeti közéletünk ma még különféle eszmei arculatú csoportokból áll. Minden erővel és eszközzel segítjük, támogatjuk a marxista világnézetű, szocialista-realista irodalmat és művészetet, de teret adunk minden más jó szándékú, nem ellenséges művészi tevékenységnek is. Az a feladatunk, hogy megteremtsük irodalmunknak és művészetünknek a szocialista eszmeiségen alapuló egységét. Következetesebben érvényesítjük a párt eszmei irányítását. A jövőben sem döntünk el rendeletileg, adminisztratív eszközökkel olyan vitákat, amelyek a művészi megformálás, a stílus kérdéseiről folynak; a párt irányító munkájában továbbra is az eszmei meggyőzés módszerét alkalmazzuk, bátorítjuk az alkotó vitákat és következetesen harcolunk az idegen, káros nézetek, eszmék ellen.

A valóságot tükröző, az emberek tudatát formáló szocialista irodalomtól és művészettől idegen a sematizmus, az élet bonyolult problémáinak megkerülése vagy leegyszerűsítése.

A szocialista realizmus magában foglalja a kísérletezés szabadságát, a különböző stílusirányzatok létjogosultságát, a témák és a formák változatosságát. Elutasítjuk azonban a dekadenciát, a formalizmust, a valóságtól elforduló, öncélú modernkedést.

35. Társadalmi nevelésünk rendszerében nagy szerepe van az iskolán kívüli népművelésnek.

Az elmúlt években növekedett az érdeklődés a világnézeti, a természettudományos és a művészeti ismereteket bővítő, valamint a szakismereteket gyarapító műszaki és gazdasági előadások iránt. Mind a világnézeti nevelésben, mind az általános és szakműveltség fejlesztésében nagy haladást hoztak az összefüggő tematikával, meghatározott nevelési céllal, állandó hallgatósággal működő munkás- és tsz-akadémiák. Erősödött, s a közönség ízlésének fejlesztésében jelentős eredményt ért el a műkedvelő művészeti mozgalom.

Többet költöttünk a népművelésre. Bővítjük a népművelési intézmények: a könyvtárak, a mozik, a művelődési otthonok, a múzeumok hálózatát.

A népművelés fontos feladata, hogy az idősebb generációnak az a része, amelynek nincs teljes általános iskolai végzettsége, az iskolán kívüli népművelés segítségével is hozzájuthasson a 8 osztályos iskola ismeretanyagához. A népművelés is terjessze a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus eszméit, segítse

Digitized by Google

elő a szocialista együttélés szabályainak meghonosítását, a tömegek ízlésének formálását, a polgári-kispolgári ideológia, életfelfogás és erkölcs elleni harcot.

36. A VII. kongresszus óta fejlődött a sajtó, a rádió, a televízió, vonzóbb, érdekesebb formában látják el tájékoztató és nevelő feladataikat. A központi és a helyi lapok ma már szinte minden családhoz eljutnak. Csaknem minden családnak van rádiókészüléke, s a televízió műsorát is több mint egymillió ember nézi. 1965-re minden negyedik család otthonában lesz televíziókészülék, és az egész országban vehető lesz a budapesti televízió műsora.

Az egész lakosság politikai-kulturális nevelésében, a nép műveltségének, ízlésének fejlesztésében nagy szerepe van a sajtónak, a televíziónak és a rádiónak. Azt várjuk, hogy a sajtó, a rádió és a televízió dolgozói igényesebben, vonzóbb formában hirdessék a szocializmus igazságait. Legyenek a szocialista ember nevelésének, az egységes szocialista társadalom formálásának élenjáró munkásai, terjesszék a szocialista kultúrát.

VI.

A PÁRT FEJLŐDÉSE

A szocialista forradalom minden győzelme elsősorban annak köszönhető, hogy a magyar munkásosztálynak, a dolgozó népnek egységes, marxista—leninista, internacionalista pártja van, amely megoldotta és megoldja történelmi feladatait.

A Magyar Szocialista Munkáspárt tagjait — munkásokat, parasztokat, értelmiségieket — a kommunizmus eszméje, a közös cél és akarat egyesíti. A párt, amely a munkásosztály forradalmi élcsapata, megnyerte a nép túlnyomó többségének cselekvő támogatását. A szocializmus teljes felépítése, a társadalom szocialista egységének kialakulása s a marxizmus—leninizmus térhódítása azt eredményezi, hogy a munkásosztály élcsapata az egész nép pártjává válik.

37. A Magyar Szocialista Munkáspárt politikája célt és irányt ad a nép egész tevékenységének; tudományos ideológiája az országépítésnek, a társadalmi átalakulásnak, a tudományos és kulturális fejlődésnek az éltető eszméje; szervezete: épülő szocialista társadalmunk egységének és szervezettségének magja. A párt egész tevékenységét a marxizmus—leninizmus elméletére alapozza, politikája a magyar nép érdekeit fejezi ki. A való helyzetből indul ki és mindig szem előtt tartja a kommunista végcélt. A párt egész munkája: a munkásosztálynak, a népnek a szolgálata. A Magyar

Digitized by Google

Szocialista Munkáspárt történelmi hivatásának tekinti, hogy — összhangban a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom harcával és az egész haladó emberiség érdekeivel — a magyar munkásosztályt, az egész népet elvezesse a szocialista forradalom teljes győzelméhez, majd a kommunizmushoz.

A Központi Bizottság döntéseit gondos tanulmányozás és vita előzi meg; a Központi Bizottság a fontosabb párthatározatok meghozatala előtt a párttagok és pártonkívüliek széles rétegeivel tanácskozik. A párt vezető tevékenysége mind tudományosabb és konkrétabb: a párthatározatok a szocialista építés gyakorlati munkáját irányító elveknek és intézkedéseknek a foglalatai. A párt irányítja az állami, a gazdasági és kulturális munkát, de nem az állami és társadalmi szervekre hozott kötelező határozatok útján. A párt határozatai az e szervekben dolgozó kommunistákat kötelezik.

A párt vezető szerepe társadalmunk fejlődésében törvényszerűen növekszik. A mind bonyolultabbá váló gazdasági és kulturális építőmunka mind nagyobb tervszerűséget, tudatosságot és szervezettséget követel. Az elkövetkező időszakban a párt arra törekszik, hogy elősegítse a termelőerők fejlődését, győzelemre vigye a szocializmust az emberek gondolkodásában és érzésvilágában, erősítse a nép szocialista nemzeti egységét, teljessé tegye a szocializmus győzelmét. E feladatok megoldásának feltétele és eszköze: a személyi kultusz terhétől megszabadult párt politikai eszmei és szervezeti egységének megőrzése és erősítése, az ideológiai munka fejlesztése. Védelmezzük a pártélet lenini normáit, a kollektív vezetést, fejlesztjük a pártdemokráciát, ápoljuk a párt és a tömegek egészséges, a kölcsönös bizalomra épülő kapcsolatait, hűek maradunk a nemzetközi kommunista mozgalom marxista—leninista alapelveihez.

38. A párt az ellenforradalommal vívott harc idején, a szocialista építés menetében leszámolt a személyi kultusszal. A személyi kultusz idegen a marxizmus—leninizmustól, idegen a munkásosztálytól és a szocialista társadalomtól. Nem a szocialista rendszerből vagy annak intézményeiből eredt, és nem is másította meg e rendszer társadalmi jellegét. A szocialista társadalom, a kommunista mozgalom tárta fel és vetette el a személyi kultuszt. A marxizmus történelemfelfogása szemben áll a személyiség történelmi szerepének idealista felfogásával, a párt és a tömegek szerepének lekicsinylésével; a szocialista társadalom lényegével összeegyeztethetetlen egy vezető istenítése, a párt és a tömegek fölé emelése, az önkény, a hatalommal való visszaélés. A Szovjetunió Kommunista Pártja nagy történelmi tette és érdeme, hogy nyíltan elítélte és leküzdötte a személyi kultuszt. E súlyos politikai, ideológiai és morális ballaszt elvetése a kommunista világ-

Digitized by Google

mozgalom életbevágó érdeke, a Szovjetunió, a szocialista világrendszer gyors és egészséges fejlődésének nélkülözhetetlen feltétele volt.

Pártunkban a Sztálin-kultusz az ennek mintájára meghonosodott Rákosi-kultusszal párosult. 1949-től Rákosi és személyi támogatóinak szűk csoportja a kollektív vezetés fokozatos megszüntetésével, a Központi Bizottság, a párt és a nép fölé helyezte magát, szektás álradikalizmusa eltorzította a párt politikáját, önkényesen semmibe vette a szocialista törvényességet. A személyi kultusz aláásta a párt tekintélyét, a párt és a tömegek közötti bizalmat, törést okozott a szocializmus építésében, gátolta a marxista gondolkodást, a bátor kommunista cselekvést, a nép alkotó tevékenységét, kedvezett a karrierizmusnak, az elvtelenségnek, a szolgalelkűségnek és a maradiságnak.

A Magyar Szocialista Munkáspárt 1956. november 4. után eltávolította a vezetésből, a politikai életből a Rákosi-klikket, amely a hatalommal visszaélve mérhetetlen károkat okozott a magyar népnek, a nemzetközi kommunista mozgalomnak. A párt visszaállította a pártélet lenini normáit, az országban a szocialista törvényességet. A Központi Bizottság 1962. augusztus 14—16-i ülésén teljes összefüggésében és mélységében feltárta a koncepciós perek, a törvénysértések okait; igazságot szolgáltatott azoknak a kommunista harcosoknak, ártatlan embereknek, akik a Rákosi-klikk önkényének áldozatul estek, meghurcoltatást, oktalan büntetést szenvedtek. A Magyar Szocialista Munkáspárt jóvátett minden orvosolható törvénysértést, eljárt a törvénysértésekben vétkes személyek ellen. A Központi Bizottság kizárta a párt soraiból azokat, akik a fő politikai felelősséget viselik a személyi kultusz éveiben elkövetett bűnökért. Határozott intézkedésekkel megteremtette a törvényes, intézményes és személyi garanciáit annak, hogy a törvénysértések többé meg ne ismétlődhessenek.

A Magyar Szocialista Munkáspárt életét a lenini normák szabályozzák. Megvalósult a kollektív vezetés. Minden lényeges elvi, politikai kérdésben a Központi Bizottság dönt. Az egész pártban érvényesül a kollektív vezetés elve; a légkör nyílt, őszinte és elvtársias. A párt leszámolt a személyi kultusszal, újjászületett, visszanyerte a nép bizalmát és támogatását, leleplezte a revizionista árulást, megszilárdította marxista—leninista egységét.

39. A magyar nép megismerte a végső kifejlődésig jutott szektás dogmatizmust és revizionizmust. A dogmatizmus és a revizionizmus csődbe jutott, lelepleződött, a marxista—leninista politikát igazolta az élet. A magyar kommunisták hosszú és nehéz harcban alakították ki a helyes marxista—leninista politikát. A Tanácsköztársaság és a huszonöt éves Horthy-reakcióval foly-

Digitized by Google

tatott harc tapasztalatai, a munkáshatalom kivívásának és a szocialista építésnek a tanulságai, országunk és pártunk története — cáfolhatatlan bizonyíték az alkotó marxizmus igaza mellett. A revizionizmussal és a szektarianizmussal, a személyi kultusszal vívott harc eredménye, hogy pártunk politikájában érvényesülnek a marxizmus—leninizmus elvei; ebben a harcban született pártunk egysége, ebben a harcban forrt össze pártunk a tömegekkel, a magyar néppel, a kommunista világmozgalom testvérpártjaival, a szocialista országok népeivel.

A párt egysége a VII. kongresszus óta eltelt időszakban tovább erősödött. A marxista—leninista politika kidolgozásának és végrehajtásának folyamatában a párt sikerrel küzdött meg a jobb- és „baloldali" nézetekkel. Az eleven, a gyakorlati tevékenységgel összefüggő viták erősítették a pártot. A párttagság a vitákban helyesen foglalt állást, és a vitát követő határozatoknak megfelelően, egységesen cselekedett. A párt eszmei küzdelmet vívott a marxizmustól eltérő irányzatok ellen, de erélyes szervezeti intézkedéseket is foganatosított azokkal szemben, akik frakciós kísérletekkel le akarták téríteni a pártot a marxista—leninista politika útjáról.

A VII. kongresszus joggal állapította meg, hogy a kétfrontos harcban megerősödött párttagság túlnyomó többsége megszabadult a szektarianizmus és a revizionizmus káros befolyásától. Az utóbbi három évben ez a folyamat előrehaladt, de még ma is élnek szektás és revizionista nézetek. Most is érvényes Lenin figyelmeztetése: a társadalmi élet fordulói, nagyobb változásai idején növekedhet az elhajlások, a marxizmustól eltérő irányzatok veszélye.

A párt a VII. kongresszus után is következetes eszmei-politikai harcot folytatott a szektarianizmus és a revizionizmus maradványai és az elhajlások iránti békülékenység ellen. A marxizmustól eltérő irányzatok kölcsönhatásban vannak, táplálják, erősítik egymást, sőt, közös platformon találkozhatnak is. *Tapasztalataink megerősítik a kétfrontos harc nemzetközi érvényű lenini elvét.* A revizionizmusnak és a szektás dogmatizmusnak is kispolgári a gyökere és a jellege. A revizionizmus és a szektás dogmatizmus is ellentétes a marxizmus elméletével és gyakorlatával, a munkásosztály, a szocializmus érdekeivel.

40. A párt elméleti tevékenységében a legfontosabb a marxizmus alkotó alkalmazása, a szocialista építés kérdéseinek megoldása. A párt a lenini eszmék alkalmazásával választ adott olyan bonyolult problémákra, mint az osztályharc és az osztályszövetség összefüggése; az ellenforradalommal vívott harc a szocialista konszolidáció, a szocializmus felépítésének időszakában; a gazdasági és a politikai tényezők kölcsönhatása a mezőgazdaság szocialista átszervezésében; a falu társadalmi viszonyainak

Digitized by Google

átalakítása és egyidejűleg a mezőgazdasági termelés emelése; a középparasztság szerepe és a kulákkérdés megoldása; az egységes szocialista paraszti osztály kialakításának útja. Tapasztalataink alapján indokolt az az elméleti következtetés, hogy a proletárdiktatúra korszakában — helyes politika és kedvező nemzetközi viszonyok mellett — a szocialista forradalom nagyobb fordulatai sem váltják ki okvetlenül és mindig az osztályharc éleződését és a termelés esését. A mezőgazdaság szocialista átszervezése a kispolgári ideológia veresége is; a paraszti tömegek szemében hitelét vesztette az „örök egyéni kisvállalkozó" eszménye. A kispolgári ideológia elvesztette legfőbb hazai társadalmi-gazdasági alapját: a szocialista tudatosság győz a kispolgári ösztönösség felett.

Előbbre jutottunk a párt ideológiai fejlődésében, a tömegek politikai nevelésében. Mindinkább megvalósul az a törekvés, hogy vonzó formában, az élettel szerves kapcsolatban ismertessük pártunk politikáját, terjesszük a marxizmus—leninizmus eszméit. A párt VII. kongresszusán kitűzött feladat megoldása — hogy „társadalmi és kulturális életünk minden területén uralkodóvá tegyük a marxizmus—leninizmus világnézetét" — még hosszú időt igényel. Az ideológiai munka gyakori hibája: a meggyőző erőre támaszkodó offenzív jelleg elégtelensége, az új problémák vizsgálatától és a megoldásuktól való húzódozás, a dogmatizmustól örökölt gondolati bátortalanság.

A marxizmus eszmei offenzívája egész szocialista építőmunkánk szükséglete és követelménye. Fejlődésünk jelenlegi időszakának egyik jellemzője, hogy a politikai harc is gyakran ideológiai formában jelentkezik. A kapitalista múlt eszmei öröksége — az ellenséges erők utolsó mentsvára — fékezi a szocialista építést.

A párt szembefordult az osztályharc állandó és abszolút éleződésének hamis tételével; azokat a rétegeket is a szocialista építés támogatására hívja, amelyek korábban nem rokonszenveztek céljainkkal, részben szemben álltak azokkal.

Nőttön-nő a marxizmus nemzetközi tekintélye és vonzereje. A szocialista világrendszer előrehaladása, különösen a Szovjetunió fejlődése, cáfolhatatlan tanúságtétel a marxi—lenini elmélet igazsága mellett. Az alkotó marxista gondolat korunk uralkodó eszmei áramlata. A marxizmus hazánkban való térhódításának kedvez az ország társadalmi-politikai helyzete. Az elmúlt évek nemzetközi és hazai eseményeinek, a párt politikájának hatására polgári és kispolgári gondolkodású rétegek és emberek közeledtek a népi demokratikus rendszerhez. A párt elősegíti és gyorsítja ezt a közeledést, de vitába száll azzal az elképzeléssel, amely a szocialista nemzeti egység politikájában a polgári és kispolgári ideológia megtartására és igazolására vél lehetőséget felfedezni.

Digitized by Google

A politikai rugalmassággal párosulnia kell az elvi következetességnek; a politikai szövetség és az ideológiai vita egységet alkot. Az antimarxista eszmeáramlatokkal sem a nemzetközi ideológiai küzdőtéren, sem az országon belül nincs békés együttélés. Eszmei harcot kell folytatni a mai polgári filozófia, szociológia és esztétika hazánkban is ható áramlatai ellen, szembeállítva velük az alkotó marxizmus—leninizmus tudományos eszméit. A hazai polgári-kispolgári ideológia elleni harcban a fő feladat a nacionalista maradványok leküzdése.

További előrehaladásunk elsőrendű követelménye, hogy megszüntessük az ideológiai munka viszonylagos elmaradását a társadalmi viszonyok fejlődése mögött, fokozzuk az eszmei harcot a tudományos, kulturális élet minden területén a szocialista módon élő, dolgozó, gondolkodó és érző ember neveléséért.

41. A párt fontos feladatának tekinti, hogy általánossá tegye az emberek közötti kapcsolatok új szabályait, a szocializmus erkölcsi normáit. A kommunista erkölcs szemben áll a kizsákmányolók osztályerkölcsével, és magában foglalja azokat a főbb általános emberi erkölcsi szabályokat is, amelyeket a néptömegek évezredek alatt a társadalmi elnyomással és az erkölcsi fogyatékosságokkal vívott harcban kialakítottak. A kommunistákat jellemző erkölcsi tulajdonságok: a kizsákmányolás elleni harc; mindenféle elnyomás és társadalmi igazságtalanság szenvedélyes gyűlölete; odaadás a szocializmus ügye iránt, a szocialista haza szeretete; testvéri szolidaritás minden ország dolgozóival, minden néppel; harcos internacionalizmus; a társadalom javára végzett lelkiismeretes munka; a közügyek iránti szenvedélyes érdeklődés; kérlelhetetlenség a társadalom és az egyes emberek kárára elkövetett visszaélésekkel, az önzéssel, a becstelenséggel, a karrierizmussal, a hatalommal való visszaéléssel, az önteltséggel és kritikátlansággal szemben; erkölcsi tisztaság, egyszerűség és szerénység a társadalmi és magánéletben. Küzdenünk kell ezeknek az elveknek következetes érvényesítéséért.

42. Pártunk szervezeti élete a VII. kongresszus óta egészségesen fejlődött.

a) A párt taglétszáma ugyan lényegesen kisebb, mint az ellenforradalom előtt volt, de a párt erősebb, mert a harcban megedzett kommunistákat tömöríti, mert marxista—leninista egysége szilárd. Az ipari üzemekben nőtt a párt szervezeti ereje, befolyása, a mezőgazdaság szocialista átszervezése közben új termelőszövetkezeti pártszervezetek alakultak; sok termelőszövetkezeti paraszt kérte és nyerte el felvételét pártunkba. Több az értelmiségi és az alkalmazott is, ami kifejezi a tudományok és a technika növekvő szere-

Digitized by Google

pét társadalmunk fejlődésében. Pártunknak nem célja a párttagság létszámának nagymérvű növelése. A párttagság egészséges utánpótlását elsősorban az új, felnövekvő kommunista nemzedék legjobbjaiból szervezzük meg. Pártépítő munkánkat az a törekvés vezeti, hogy ne legyen olyan párttagunk, aki nem való a pártba, viszont sokasodjék, százezrekkel növekedjék a politikánkat értő és támogató olyan pártonkívüli emberek száma, akiket a párt tagjaiként is becsülnének és tisztelnének.

b) A párt szervezeti életének alapelve: a demokratikus centralizmus. A párt egészséges fejlődésében a demokratizmus kibontakozása együtt jár a központi irányítás, a centralizmus erősödésével. A demokratikusan hozott határozatokat, a vezető szervek utasításait fegyelmezetten végre kell hajtani. A párt nem tűr semmiféle kispolgári, liberális vagy anarchikus felfogást és módszert. Az országos jellegű problémákról a párt központi szervei határoznak. A közép- és alsó pártszervek az általános irányelveket és a központi határozatokat követve, helyi jellegű kérdésekben önállóan és felelősséggel döntenek, intézkednek. A mezőgazdaság szocialista átszervezésének tapasztalatai, a megyék, a járások kezdeményezései, a pártmunkások megnövekedett tekintélye arról tanúskodnak, hogy a megyei, a járási és a városi pártbizottságok, a községi pártszervezetek helyesen élnek a nagyobb önállósággal.

c) A párttagság növekvő aktivitása lehetőséget ad arra is, hogy mind több társadalmi dolgozó (nem függetlenített) pártmunkás vegyen részt a választott pártszervek és a pártapparátus mindennapi munkájában. Növeljük a Központi Bizottság, a pártbizottságok, illetve ezek osztályai, valamint a pártvezetőségek mellett működő állandó jellegű munkabizottságok szerepét és jelentőségét; erősítsük a pártmunka társadalmi jellegét.

d) A VII. kongresszus óta eltelt időszakban a káderpolitikában jobban érvényesültek a lenini elvek. A káderek kiválasztásának elve: a népi demokráciához hű, kellő politikai és szakmai felkészültségű, művelt, tehetséges, szervezőképes és irányítani tudó embereket kell vezető tisztségekbe helyezni. Érvényt szerzünk annak az elvnek is, hogy arra érdemes és rátermett pártonkívüliek betölthessenek minden közfunkciót. Ez az elv és gyakorlat erősíti a párt és a tömegek közti kapcsolatot, egyszersmind védi a párt politikai és erkölcsi tisztaságát. A pártonkívüliek vezető funkcióba helyezésénél is elsőrendű politikai követelmény, hogy elfogad-

Digitized by Google

ják a párt irányítását, odaadóan dolgozzanak a szocializmus felépítésén.

A régi, tapasztalt káderek mellett tervszerűen és bátran léptessünk elő felelős beosztásba fiatal, friss erőket. Az eddiginél nagyobb számban helyezzünk vezető posztokra nőket.

43. A tömegszervezetek és tömegmozgalmak — a szakszervezetek, a Kommunista Ifjúsági Szövetség, a népfrontmozgalom, a másfél millió tagot egyesítő Szövetkezetek Országos Szövetsége, a Magyar Nők Országos Tanácsa, a Magyar Úttörők Országos Szövetsége, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, a Műszaki és Természettudományos Egyesületek Szövetsége, az Országos Béketanács, a Magyar—Szovjet Baráti Társaság, a Testnevelési és Sportmozgalom, a Magyar Honvédelmi Sportszövetség, a Magyar Vöröskereszt és más tömegszervezetek és mozgalmak — az utóbbi három évben hatékony munkát végeztek a dolgozók nevelésében és mozgósításában. A szocialista demokrácia továbbfejlesztésével nő a tömegszervezetek és mozgalmak szerepe, hatásköre. A tömegszervezeteknek és mozgalmaknak továbbra is az a fő feladatuk, hogy segítsék és közvetítsék a párt politikáját a tömegekhez, s a tömegek véleményét, javaslatait, kívánságait a párthoz.

A szakszervezetek tevékenyen közreműködnek a népgazdaság fejlesztésében, ösztönzik és szervezik a szocialista munkaversenyt, különösen a szocialista brigádmozgalmat. Növelni kell a szakszervezetek szerepét a gazdasági feladatok megoldásában. Szükséges, hogy — elsősorban a termelési tanácskozásokon — a dolgozók hatékonyabban vegyenek részt a vállalati tervek kidolgozásában és ellenőrzésében, a helyi kérdések eldöntésében.

A szakszervezetek hatáskörébe kell utalni olyan munkajogi, társadalombiztosítási, szociális és kulturális ügyeket is, amelyekkel eddig állami szervek foglalkoztak.

A Kommunista Ifjúsági Szövetségnek jelentős szerepe van abban, hogy a fiatalok többsége a szocializmus eszméit vallja, s megérti, hogy a szocializmus tárja szélesre a nemzeti és az egyéni felemelkedés útját. A Kommunista Ifjúsági Szövetség tagjai legyenek az iparban és a mezőgazdaságban a termelékenység emelésének, az új technika alkalmazásának élharcosai, a kulturális élet fellendítésének tevékeny részesei. A Kommunista Ifjúsági Szövetség terjessze a kommunista eszméket, mozgósítsa tagjait és az egész magyar ifjúságot a szocializmus építésére, legyen a fiatalság életkori sajátosságainak megfelelő vonzó, színes, eleven mozgalom.

Társadalmunkban mindinkább megvalósul a nőknek nemcsak

Digitized by Google

jogi, hanem igazi társadalmi egyenlősége is. A nők kiveszik részüket a politikai, közéleti munkából. Helytállnak a termelésben, a közoktatásban, az egészségvédelemben, kiemelkedő szerepet játszanak az új nemzedék nevelésében. A Nőtanács és helyi bizottságai eredményes nevelő- és szervező munkát végeznek: segítik az asszonyok és lányok fokozottabb részvételét a közéletben, képviselik és hirdetik nagy társadalmi-politikai céljainkat, küzdenek azért, hogy a nők méltó társadalmi megbecsülésben és gondoskodásban részesüljenek.

A párt és a tömegek jó kapcsolatainak alapja a kölcsönös bizalom. A párt állandó felvilágosító munkát végez a tömegek között, nyíltan és őszintén szól a párt politikájáról, a nehézségekről és ezek leküzdésének módjáról, a megoldásra váró problémákról. A dolgozó emberek tapasztalják, hogy a párttal, a kommunistákkal megoszthatják mindennapi örömeiket és gondjaikat, tudják, hogy a párt egész tevékenységét a szocialista humanizmus hatja át, amely az elvhűség, a forradalmi következetesség és erély mellett a szocializmus építésén munkálkodó emberek iránti megbecsülést és figyelmességet, türelmet és gondoskodást is jelent. A párt- és az állami funkcionáriusok tanácskozzanak a tömegekkel, éljenek a tömegek között. Küzdjük le a személyi kultusz hatására kialakult hibás módszerek, a párt tömegkapcsolatait lazító munkastílus maradványait, amelyek akadályozzák a párt politikájának végrehajtását, rontják a párt és a tömegek közötti jó viszonyt.

VII.

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ÉS A NEMZETKÖZI KOMMUNISTA MOZGALOM

44. A Magyar Szocialista Munkáspárt a nemzetközi kommunista mozgalom része, a proletár internacionalizmus eszméje vezérli. A Szovjetunió Kommunista Pártja a nemzetközi kommunista mozgalom legtapasztaltabb pártja, élenjáró osztaga. A Szovjetunió Kommunista pártjának ez a szerepe történelmileg alakult ki a kommunista mozgalomban: a Szovjetunió Kommunista Pártja a történelemben elsőnek vezette győzelemre a szocialista forradalmat és építette fel a szocializmust; kidolgozta a kommunista építés programját és irányítja gyakorlati megvalósítását. A Szovjetunió Kommunista Pártjának ideológiai és politikai munkássága általános orientációt ad a kommunista pártoknak sajátos helyzetük megítélésében is. A Szovjetunióhoz és kommunista pártjához való viszony ma is az internacionalizmus próbaköve.

Digitized by Google

A Szovjetunió Kommunista Pártja XX. kongresszusán kidolgozott lenini irányvonalat a kommunista és munkáspártok 1957-es és 1960-as nyilatkozatai a nemzetközi kommunista mozgalom irányvonalává emelték. *A XX. kongresszuson kimunkált lenini politikát igazolták a Magyar Szocialista Munkáspárt tapasztalatai is.* A XX. kongresszus elveinek magyarországi alkalmazása tette lehetővé, hogy a párt a néppel összeforrva gyorsan legyőzze a dogmatizmus és a revizionizmus okozta zűrzavart, úrrá legyen az ellenforradalom okozta nehézségeken, irányt adjon a további építőmunkának s a korábbinál jóval eredményesebben folytassa a szocialista építést. A Szovjetunió Kommunista Pártjának a XXII. kongresszusán elfogadott programja: korunk Kommunista Kiáltványa, a marxizmus—leninizmus nemzetközi érvényű továbbfejlesztése. Ez a program alkotó, tudományos választ ad korunk fő kérdéseire, összegezi a Szovjetunió fejlődésének, a kommunizmus építésének útját, a két világrendszer békés egymás mellett éléséért, a kolonializmus teljes megsemmisítéséért és a szocializmus világméretű győzelméért vívott harc feladatait.

A Magyar Szocialista Munkáspárt meggyőződése szerint, ha következetesen megvalósítjuk a lenini politikát, akkor a Szovjetuniót követve hazánk is történelmileg rövid idő múlva a kommunista társadalom építésére tér át.

45. A Magyar Szocialista Munkáspárt internacionalista kötelességének tartja, hogy minden tőle telhetőt megtegyen a nemzetközi kommunista mozgalom egységének erősítéséért és a marxi—lenini egység védelmében állhatatosan harcol a marxizmus—leninizmus revizionista és dogmatikus eltorzítása ellen.

A revizionizmus szervesen kapcsolódik az imperializmus terveihez, a nemzetközi reakció stratégiai elképzeléseihez: fő törekvése a szocialista tábor egységének fellazítása, a szocialista országok, a kommunista pártok, a haladó erők szembefordítása a Szovjetunióval. A revizionisták nacionalista értelmezést adnak a nemzeti sajátosságoknak, a nemzeti „külön út" eszméjét hirdetik. A revizionizmus a társadalmi-politikai helyzet változásával új arcot ölt, gondosabban álcázza magát. Meghamisítja a nemzetközi kommunista mozgalom dokumentumait, a Szovjetunió Kommunista Pártja XXII. kongresszusának eszméit. Elavultnak nyilvánítja a munkásosztály és a párt vezető szerepét, az osztályharcot. Kiterjeszti a békés egymás mellett élés elvét az ideológiai életre, békét és „megegyezést" szorgalmaz a polgári-kispolgári eszmeáramlatokkal; elmossa a marxista és a polgári ideológia ellentétét, a dogmatizmus elleni harc ürügyén kérdésessé teszi a marxizmus—leninizmus általános érvényű tételeit.

Digitized by Google

A szektások, az álbaloldali nézetek és módszerek képviselői értetlenül fogadják a társadalmunkban végbement változásokat és az új helyzetből fakadó következtetéseket. A szocialista forradalom kezdeti szakaszán szükséges rendszabályokat örökérvényűeknek tekintik, a történelmileg elavult intézkedéseket a jelenlegi új viszonyok között is alkalmazni akarják.

A dogmatikusok nem értik meg, hogy a személyi kultusz elvetése és következményeinek gyakorlati felszámolása szükséges és helyes volt; nem fogadják el a kommunista és munkáspártok 1957-es, 1960-as határozatainak új tételeit, tagadják a Szovjetunió Kommunista Pártja XX. és XXII. kongresszusának jelentőségét a nemzetközi kommunista mozgalom fellendítésében, kétségbevonják az új világháború elkerülhetőségének nagy fontosságú tételét, a két világrendszer békés egymás mellett élésének elvét.

46. A magyar munkásosztály történelmi útja is bizonyítja, hogy a munkásosztály politikai egységének megvalósítása elengedhetetlen feltétele annak, hogy hatalmát kivívja, megvédje, nemzetét a szocialista fejlődés útjára vezesse. A magyar munkásmozgalom történelmi tapasztalatai, a hatalomért vívott harc és a szocializmus építésének tanulságai azt bizonyítják, hogy a munkásosztály csak a dolgozó nép élén, széles osztályszövetségben győzhet a kapitalizmus felett. A kommunista pártnak a munkásosztály egységét megvalósító, a Szociáldemokrata Párttal való együttműködésre irányuló politikája helyes volt. Hazánkban a két munkáspárt akcióegységétől a két párt marxista—leninista alapon való összeforrásáig terjed az út, s most a két munkáspárt volt tagjai harmonikusan dolgoznak együtt a munkásosztály marxista—leninista pártjában.

47. Az 1956-os ellenforradalom után a szocializmus magyarországi sorsa nagy gondot és sok aggodalmat okozott barátainknak, az imperialisták pedig mesterségesen, provokációs célzattal összetákolták és napirenden tartják az úgynevezett „magyar ügyet". A szocializmus nagy győzelmei, gyarapodó sikerei hazánkban eloszlatták barátaink aggodalmát, az imperialisták mesterkedései pedig visszaütöttek: a felénk irányuló nemzetközi figyelem a marxizmus igazát, a szocializmus fölényét bizonyító fejlődést tapasztal hazánkban.

48. A kommunista pártok együttműködése, kapcsolatai a proletár nemzetköziség elvein alapulnak. A nemzetközi kommunista mozgalom egységet alkot: minden párt a marxizmus—leninizmusból, az egész nemzetközi kommunista mozgalom által elfogadott elméleti és stratégiai programból indul ki, de önállóan alkalmazza azt országa konkrét politikai, társadalmi, gazdasági viszonyaira, önállóan dolgozza ki politikai irányvonalát. A nemzet-

Digitized by Google

közi kommunista mozgalomban nincsenek „vezérpártok", minden párt egyenrangú. Az együttműködés formái a kommunista mozgalom fejlődése során változnak. A Magyar Szocialista Munkáspárt egyetért azzal, hogy a kommunista pártok között két- és többoldalú tárgyalások, eszmecserék folyjanak és szükség esetén nemzetközi tanácskozáson, minden párt részvételével alakítsák ki a kommunista világmozgalom egységes álláspontját.

• • •

A Magyar Szocialista Munkáspárt mélyen átérzi felelősségét a nemzet jövőjéért. Vállalja és betölti történelmi hivatását a szocialista Magyarországért, az emberiség békéjéért és szocialista jövőjéért vívott küzdelemben. A Magyar Szocialista Munkáspárt mély meggyőződése, hogy népünk sikerei a szocializmus építésében segítik testvérpártjaink harcát, az egyetemes emberi haladást, mi pedig bizton számíthatunk a szocialista világ, a nemzetközi kommunista mozgalom támogatására, a világ népeinek rokonszenvére.

A Központi Bizottság köszönti a kongresszusi munkaverseny valamennyi részvevőjét, munkásokat, parasztokat, értelmiségi dolgozókat, akik építő tettekkel, szocialista felajánlásaik teljesítésével juttatják kifejezésre pártunk iránti bizalmukat, megbecsülésüket.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága felhívja a párt minden szervezetét és tagját, hogy az Irányelvek szellemében készülljön a párt és a nép nagy eseményére, a VIII. kongresszusra. Úgy dolgozzunk, hogy a VIII. kongresszus adjon új lendületet a szocialista építésnek hazánkban.

Budapest, 1962. augusztus 16.

Digitized by Google

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának határozata a személyi kultusz éveiben a munkásmozgalmi emberek ellen indított törvénysértő perek lezárásáról

A VII. kongresszus három évvel ezelőtt joggal állapította meg: a Magyar Szocialista Munkáspárt 1956-ban az ellenforradalom leveréséért, a munkáshatalom megvédéséért indított harccal egyidejűleg teljes határozottsággal szakított a személyi kultusszal, felszámolta annak alapjait és valamennyi megnyilvánulását pártunkban. A magyar dolgozó nép helyeselte, hogy a Központi Bizottság a vezetés és a hatalom szerveiből — az ellenforradalom burzsoá és revizionista elemein kívül — eltávolította a Rákosi-klikk tagjait is, akik meghonosították a személyi kultuszt és az azzal kapcsolatos önkényt.

A párt csak a személyi kultusz felszámolásával, a marxista—leninista elmélet erejével, a pártdemokrácia, a kollektív vezetés helyreállításával, a tömegekkel összeforrva tudta győzelemre vezetni az ellenforradalom elleni harcot. Csak így tudta helyreállítani és megszilárdítani a Magyar Népköztársaság törvényes, szocialista rendjét, megnyitni az utat, amelyen népünk a szocialista építőmunka fellendülésének, az általános és gyors fejlődésnek új, nagyszerű korszakába jutott.

A Központi Bizottság a párt soron következő VIII. kongresszusára készülve kötelességszerűen átvizsgálta tevékenységét a párt munkájának minden fő területén. A Központi Bizottság egyik legfontosabb feladatának tekinti a személyi kultusz tapasztalatainak számontartását, hogy ezek az eszméinktől, politikánktól idegen torzulások soha meg ne ismétlődhessenek. Ezért 1961-ben bizottságot küldött ki a személyi kultusz éveiben, 1949 és 1953 között, koholt vádak alapján lefolytatott politikai perek, törvénysértő eljárások teljes összefüggésben való felülvizsgálatára és lezárására. A Központi Bizottság a kiküldött bizottság jelentését meghallgatva és megtárgyalva megállapította:

Az annak idején lefolytatott nagyobb koncepciós perek ügyében 1953 óta volt ugyan több vizsgálat, azonban minden összefüggésre, valamennyi lényeges részletre kiterjedő és a teljes igazságot feltáró eljárás korábban nem volt és nem lehetett. 1953 és 1956 között a felülvizsgálati rehabilitációs eljárásra a perek keletkezéséért felelős személyeknek döntő befolyásuk volt, s hogy saját felelősségüket csökkentsék, megakadályozták a tények teljes feltárását, az igazság kiderítését.

Digitized by Google

Az ellenforradalommal folytatott harc időszakában és azt követően a Központi Bizottságot elsősorban a munkáshatalom újjászervezése, a törvényes rend helyreállítása, a termelőmunka szervezése kötötte le. Jelentős és hosszan tartó munkát igényelt az elsüllyesztett és szétszóródott anyagok, bizonyítékok felkutatása is.

A Központi Bizottság, a kormány igazságot szolgáltatott ugyan a személyi kultusz éveiben ártatlanul elítéltek és meghurcoltak túlnyomó többségének, de a legutóbbi időkig ezt nem nyújthatta mindenkinek.

A Központi Bizottság és az illetékes állami szervek ugyan felkutatták, a vezetés és a hatalom szerveiből eltávolították és felelősségre vonták a koholt vádak alapján lefolytatott perek kezdeményezőit és a végrehajtásban felelősöket, azonban a politikai felelősségre vonás a legutóbbi időkig nem történt meg mindenkivel szemben.

A Központi Bizottság a most lefolytatott vizsgálat anyagának ismeretében hiánytalanul eleget tud tenni történelmi kötelességének, s végleg lezárhatja a koholt vádakra épített ügyeket. A Központi Bizottság minden szükséges intézkedést megtett a személyi kultusz áldozatainak számbavételére, az áldozatok emlékének megörökítésére, a korábbi években elmaradt rehabilitálások végrehajtására. Eszközli az eddig elmaradt politikai felelősségre vonást, rögzíti az elvi jelentőségű tapasztalatokat, további intézményes biztosítékait teremti meg annak, hogy bűn nélkül senkit el ne marasztaljanak.

I.

A személyi kultusz éveiben koholt vádak alapján keletkezett, a szocialista törvényességet sértő perek alapvető okai és körülményei:

1. A személyi kultusz, annak káros megnyilvánulásai, következményei a munkásosztály forradalmi pártjának elméletében és gyakorlatában:

a) letérés a marxizmus—leninizmus alapjairól, dogmatizmus az elméletben, szektarianizmus a politikai gyakorlatban;

b) egy személyiség kultusza, istenítése, a tömegek történelemalakító szerepének lebecsülése;

c) a két sztálini dogma, mely szerint a szocializmus építésének előrehaladásával állandóan éleződik az osztályharc, továbbá, hogy az osztályellenség csak a párt sorain belül tud hatékony bomlasztó munkát végezni, ezért elsősorban ott kell keresni;

Digitized by Google

d) a lenini normák háttérbeszorítása a pártéletben, a kollektív vezetés felszámolása, a párton belüli nézeteltérések adminisztratív eszközökkel való megoldása;

e) a szocialista törvényesség megsértése az állami életben.

2. A törvénysértések konkrét magyarországi okai körülményei, következményei:

a) A Rákosi-klikk tagjai már a felszabadulás előtt elhatározták, hogy a párt vezetését kisajátítják. A proletárdiktatúra győzelme után személyi hatalmuk kiépítése volt a céljuk, majd ahhoz elvtelenül, görcsösen ragaszkodtak; a politikai kalandorság útjára léptek, elszakadtak a párttagságtól, a néptömegektől.

b) A hatalom birtokában önkényük leplezésére hirdették a hibás sztálini tételt az osztályharc állandó éleződéséről, valamint azt, hogy az ellenséget elsősorban a pártban kell keresni. Ezt kiegészítették azzal, hogy a hibák mögött mindig az ellenséget kell keresni.

Rákosi személyi hatalma biztosítására agyalta ki azt a rágalmat, hogy a munkásmozgalom azon vezetői és tagjai, akik a felszabadulás előtt itthon éltek és harcoltak, a horthysta politikai rendőrség ügynökei voltak, akik pedig a kapitalista országok testvérpártjaiban, illetve a spanyol polgárháborúban harcoltak, az imperialista hírszerző szervek ügynökei lettek. Ezzel megrágalmazta az egész magyar forradalmi munkásmozgalmat, és az általános gyanakvás légkörét teremtette meg a pártban.

c) A klikk mindezzel megbontotta a párt sorait, szétrombolta a párt tömegkapcsolatát, aláásta a proletárdiktatúra alapjait, kedvező talajt teremtett a nemzetközi imperializmus, a népi demokratikus rendszer belső ellenségei és revizionista támogatóik ellenforradalmi tevékenysége számára.

d) A koholt vádak alapján lefolytatott törvénysértő eljárásokról és perekről a Rákosi-klikk a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének tagjait hamisan tájékoztatta, a megengedhetetlen eljárási módszereket előttük eltitkolta, ezért a törvénysértésekért az akkori Központi Vezetőség tagjait felelősség nem terheli.

Ezzel szemben felelősek a Központi Vezetőség akkori tagjai azért, mert — Rákosi iránti vakhitből, a visszaélések ismeretének hiányában, s részben a gyanúsítástól és megtorlástól félve — nem léptek fel a pártélet lenini normáinak megsértése ellen.

Digitized by Google

e) Meg kell állapítani a Központi Ellenőrző Bizottság akkori tagjainak felelősségét azért, mert tűrték, hogy megsértsék és a fegyelmi eljárások során maguk is megsértették a párttagok elemi jogait, vizsgálat nélkül zártak ki a pártból olyan elvtársakat, akik ellen törvénytelen büntető eljárás indult, sőt, ezek hozzátartozóit, barátait, ismerőseit, munkatársait is.

II.

A Rákosi-klikk tagjait különleges politikai felelősség terheli a személyi kultusz megnonosításáért, a népnek, a pártnak, a szocializmus ügyének okozott mérhetetlen károkért és a koncepciós perekért is.

A koholt vádakon alapuló ügyek 1949 májusában Rajk László elvtárs és társai elleni eljárással kezdődtek. A Rajk-perben kialakított koncepciót a Rákosi-klikk láncreakciószerűen kiterjesztette Pálfy György, Sólyom László elvtársakra és társaikra, Szakasits Árpád, Marosán György, valamint Kisházi Ödön és más volt szociáldemokrata elvtársakra, szakszervezeti funkcionáriusokra; Kádár János, Kállai Gyula elvtársakra és társaikra, s más kommunistákra.

Már az 1954-ben megindult perújrafelvételi eljárások során megállapítást nyert, hogy az e perekben felhozott vádak teljesen alaptalanok. A most lefolytatott vizsgálat felderítette, hogy a Rákosi-klikk saját felelőssége leplezése céljából a koholt vádak egy részét ennek ellenére fenntartotta, ezért felelősség terheli a rehabilitációs eljárások szabotálásáért is.

A Központi Bizottság a rendelkezésre álló dokumentumok alapján megállapította, hogy a személyi kultusz éveiben lefolytatott perek koncepcióit, és a koholmányok közül nem keveset Rákosi maga agyalt ki. A Rajk-üggyel kapcsolatban 1949-ben a sportcsarnoki aktíván nyilvánosan maga dicsekedett: *„Nem is volt könnyű a felgöngyölítés kidolgozása, és megvallom, hogy sok álmatlan éjszakámba került, amíg a végrehajtás terve alakot öltött."*

Rákosi politikai felelősségét az 1953 júniusi központi vezetőségi ülésen maga elismerte:

„En vezettem az Államvédelmi Hatóságot. Ezzel kapcsolatban beavatkoztam az ügyek vitelébe, beleszóltam abba, hogy kit tartóztassanak le . . ."

Súlyosbítja Rákosi felelősségét, hogy alaptalan gyanúsításait más testvérpártok tagjaira és vezetőire is kiterjesztette, s ezzel nemzetközi méretekben is mérhetetlen károkat okozott.

A legutóbbi pártvizsgálat során is megállapítást nyert, hogy Rákosi felelősségét felmérni nem akarja, megbánást nem mutat,

Digitized by Google

szemben áll a párt irányvonalával és frakciós tevékenységet folytat.

Súlyos felelősség terheli Gerő Ernőt, aki Rákosi Mátyással és Farkas Mihállyal együtt irányította a koholt vádak alapján indított eljárásokat. Gerő, aki 1953 júniusa után belügyminiszter volt, nagymértékben felelős azért, hogy az ártatlanul börtönbe zárt emberek kiengedése és rehabilitálása elhúzódott, több száz vétlen internált ember rehabilitálása sok éven át nem történt meg.

Felelősség terheli a volt Államvédelmi Hatóság vezetőit és sok beosztottját.

Bár a Rákosi-klikk erős nyomást gyakorolt rájuk, felelősség terheli a koholt vádak alapján megindított peres eljárások lefolytatásáért az igazságügyi szervek, az ügyészség és a bíróság akkori vezetőit is.

III.

A Központi Bizottság a személyi kultusz idején koholt vádak alapján lefolytatott perek felülvizsgálatának anyagát figyelembe véve, a következő intézkedéseket tette, illetve határozza el:

1. A személyi kultusz idején az önkény áldozataiként ártatlanul elítélt és meghurcolt személyek teljes rehabilitálását:

a) intézkedett, hogy az önkény áldozatául esett elvtársaink emlékét a párt mindenkor kegyelettel őrizze, a munkásmozgalom történeti dokumentumaiban forradalmi tetteiket megfelelően méltassák, hátramaradottaik a szükséges és lehetséges erkölcsi és anyagi támogatást mindenkor megkapják;

b) a koncepciós perekben ártatlanul börtönbe zárt, illetve internált emberek közül 190-et a Központi Bizottság intézkedésére most rehabilitáltak, mert ez — mint a vizsgálat felszínre hozta — a szabadonbocsátásuk idején nem történt meg. A koncepciós perekben meghurcoltak rehabilitációja ezzel megtörtént;

c) a Központi Bizottság felhívja a pártszervezetek, társadalmi szervezetek és közületek vezetőit, gondoskodjanak arról, hogy az alaptalanul vádolt és rehabilitált emberek mindenkor kellő figyelemben részesüljenek; segítsék, hogy végleg feledésbe merüljenek azok a sérelmek, amelyeket a rendszerünktől idegen, gyűlöletes személyi kultusz következtében el kellett szenvedniük.

2. A koholt vádak alapján létrejött törvénysértő perekért a legnagyobb mérvű politikai felelősség — az 1956. november 4-e óta pártjogaik gyakorlásában felfüggesztett — Rákosi Mátyást és Gerő Ernőt terheli. Ezért a Központi Bizottság Rákosi Mátyást

Digitized by Google

és Gerő Ernőt kizárja a Magyar Szocialista Munkáspárt tagjai sorából.

3. A Központi Bizottság jóváhagyta 17 olyan személy kizárását a párt tagjai sorából, akik részben politikailag, részben mint volt ügyészek, bírók, államvédelmi beosztottak felelősek a törvénysértő eljárások végrehajtásáért, továbbá 6 olyan személy kizárását, akik Rákosival vagy Gerővel frakcióztak.

4. A Központi Bizottság megállapította, hogy azokat, akiknek a törvénysértő perekben szerepük volt, kevés kivételtől eltekintve, az elmúlt évek során már elbocsátották a rendfenntartó és igazságügyi szervektől. A legutóbbi időkig nem nagy számban és általában csak olyanok maradtak közülük e területeken, akik annak idején megtévesztve és jóhiszeműen jártak el, s hibájukat becsületes munkával igyekeztek jóvátenni.

A Központi Bizottság elvi okokból mégis úgy döntött — és ennek megfelelően intézkedett —, hogy aki a törvénytelen eljárások végrehajtásában részt vett, a jövőben a belügy, az ügyészség, a bíróság területén ne dolgozzék.

5. A Központi Bizottság intézkedett, hogy haladéktalanul vonjanak vissza minden állami kitüntetést, amelyet törvénysértő eljárás során kifejtett tevékenységért adtak.

6. A Központi Bizottság úgy dönt, hogy a Központi Ellenőrző Bizottság volt tagjai és apparátusának azon dolgozói, akik a személyi kultusz idején törvénysértő perekkel kapcsolatos, azokat kiegészítő pártfegyelmi eljárásokat folytattak, a jövőben nem dolgozhatnak pártfegyelmi munkán, belügyi, ügyészi és bírói munkakörben.

* * *

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának ez a határozata legyen fegyver a kommunisták kezében a párt politikai és erkölcsi egységének védelmére, a párt és a nép összeforrottságának, szocialista rendszerünknek az erősítésére.

A Magyar Szocialista Munkáspártnak a magyar nép által elismert történelmi érdeme, hogy véglegesen leszámolt a személyi kultusszal. Jóvátett minden jóvátehető jogos sérelmet, megtisztította a pártot a Rákosi-klikk tagjaitól, akik a nép, a kommunista mozgalom kárára visszaéltek a hatalommal. Felszámolta a klikk által bevezetett káros módszereket — megerősítette a belügyi és az igazságügyi szolgálatot. Megszilárdult a törvényesség, a szocialista rend. A Magyar Népköztársaság minden törvénytisztelő polgára nyugodtan élhet és dolgozhat szocialista hazánkban.

Budapest, 1962. augusztus 16.

Digitized by Google

A nemzetközi békeharc új, fontos állomása

Írta BOGNÁR JÓZSEF

A leszerelési és béke-világkongresszus július 9—14-ig ülésezett Moszkvában. A wroclawi nemzetközi értelmiségi találkozó óta (1948) ez volt a hatodik kongresszus, amely a Béke-Világtanács elnökségének kezdeményezésére és hívására gyűlt egybe. A világkongresszus összehívását Hruscsov elvtárs a tanácskozások középpontját meghatározó, nagyhatású beszédében „korunk egyik legkiemelkedőbb eseményének" nevezte.

Korunk egyik legkiemelkedőbb eseményévé két tényező emelte a kongresszust. Az első az, hogy a békéért vívott harc és ezen belül a nemzetközi békemozgalom az első — viszonylag szerény — kezdet óta mérföldes léptekkel halad előre *egyetemességében, szervezettségében és a világ közvéleményére kifejtett hatásában.* A második pedig az, hogy soha korszak még nem volt tele olyan konkrét reményekkel, félelmetes veszélyekkel és döbbenetes ellentmondásokkal, mint a mienk, a béke és a háború soha nem volt annyira a lét és nemlét kérdése, mint napjainkban.

A nemzetközi békemozgalom tömegbefolyásának óriási növekedése és a békéért vívott harc eredményei — a különböző népek és földrészek erősödő öntudata mellett — elsősorban azokkal az új feltételekkel függenek össze, amelyeket a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. és XXII. kongresszusa a békéért folytatott küzdelem számára kialakított. E kongresszusokon öltött korszerű és átfogó formát a békés *koexisztencia,* a különböző társadalmi rendszerű államok békés együttélésének és versengésének lenini eszméje. E kongresszusok fokozott erővel folytatták a nemzetközi munkásmozgalom egyik legnemesebb hagyományát, amely mindenkor a háború elkerülésére és a béke megvédelmezésére irányult. „A békéért vívott harc a legszebb és legnagyobb minden emberi küzdelmek közül" — írta Jean Jaurés, a háború megakadályozásáért vívott küzdelem felejthetetlen mártírja. Lenin a világháborút a legnagyobb gonosztettnek, a jelenkori civilizációtól és kultúrától való teljes elrugaszkodásnak nevezte. Csodálatos jövőbe látással állapította meg, hogy az összes termelőerők háborús célok szolgálatába való állítása az emberi társadalom létfeltételeit áshatja alá.

Digitized by Google

Korunkban tudományos szempontból a háború *meghaladottá*, politikai szempontból *elkerülhetővé* vált.

Meghaladottá a háborút elsősorban az a körülmény teszi, hogy a tudomány vívmányainak a gazdaságban és a termelésben való alkalmazása ezerszer nagyobb eredményekre vezet, mint amilyeneket bármilyen győztes háború nyújthat a „győztes" hatalom számára. Másrészt a háború mérhetetlen pusztulást okoz és elképzelhetetlen szenvedésekkel sújtja még a „győztes" állam vagy államok lakosságát is, s az egész emberiség jövőjét kockára teszi.

Politikai szempontból viszont a szocializmus eszméinek gyors térhódítása a világban, a szocialista országok gazdasági és politikai megerősödése, az új nemzeti demokratikus államok keletkezése, valamint a népek növekvő öntudata, szervezettsége és elszántsága, amely nagy békemozgalmakban ölt testet, tette *lehetővé* a háború elkerülését.

A ma élő nemzedékek tehát olyan lehetőség birtokába jutottak, amelyhez fogható még nem akadt az emberiség történelmében. Ezzel arányban növekszik — természetesen — az a *felelősség* is, amelyet az emberiség jövendőjének alakulásáért a ma élő nemzedékeknek a történelem ítélőszéke előtt viselnie kell.

Javította a békeharc kilátásait és szélesítette a mozgalom tömegbázisát az a körülmény, hogy a szocialista országok vezetői — különösen Hruscsov elvtárs —, nagy súlyt helyeztek és helyeznek arra, hogy minden nemzetközi fórumon, így az ENSZ-ben is, félreérthetetlenül kifejtsék a szocialista országok álláspontját. Ebből a szempontból igen nagy jelentősége volt Hruscsov elvtárs látogatásainak a különböző nyugati országokban. E látogatások eredménye természetesen nem elsősorban a rádióban, a televízióban, vagy a sajtóban mutatkozik meg, hiszen ezek nem fejezik ki a szóban forgó országok közvéleményét, hanem abban a továbbgyűrűző hatásban, amelyet beszédei, nyilatkozatai és megjegyzései a nagy tömegekre tettek.

A szocialista országok vezetőinek ezen újszerű magatartása elősegítette a békéért folytatott tömegharc erőteljesebb kibontakozását Nyugaton. E tömegharc egyes kiemelkedő személyiségei igen sok kérdésben nem értenek ugyan egyet a szocialista országokkal, nem rokonszenveznek a szocialista rendszerrel, számos nemzetközi kérdésben bírálják is álláspontunkat; de a lefegyverzésért és a béke megőrzéséért folytatott erőteljes küzdelmük mégis pozitív irányban befolyásolja a világ közvéleményét.

Végül hatalmas mértékben segítette elő a leszerelésért és a békéért folytatott küzdelem eredményességét az a messzetekintő, következetes és hajlékony politika, amelyet a szocialista országok — különösen a XX. kongresszus óta — az újonnan függetlenné

Digitized by Google

vált államok vonatkozásában folytatnak. Ez a politika tette lehetővé, hogy számos nemzetközi kérdésben közös álláspontra jussunk a pozitív semlegesség elveit valló új államokkal. Ily módon az új, független államok egyre növekvő szerepet játszanak a nemzetközi politikában és a különböző nemzetközi szervezetekben.

Ez a politika tette lehetővé, hogy a gazdaságilag gyengén fejlett országok — Közép- és Dél-Amerikát is beleértve — olyan nagy szerepet játszottak a kongresszuson. Pozitív tényként kell értékelnünk azt is, hogy számos ázsiai és afrikai ország delegációinak vezető személyiségei hazájuk kormányához nagyon közel álló személyiségek, egyes esetekben miniszterek voltak. Mindnyájunknak, akik különös figyelmet szenteltünk a gazdaságilag gyengén fejlett országok kongresszusi tevékenységének, az volt az érzésünk, hogy jelenlétükkel és munkájukkal a nemzetközi békemozgalom felbecsülhetetlenül sokat nyert.

A szocialista országok következetes politikájának, az új államok növekvő befolyásának, valamint a nemzetközi közvélemény nyomásának köszönhető — és az utóbbiban a békemozgalom döntő szerepet játszott —, hogy az elmúlt években több nemzetközi szervezet, mindenekelőtt az ENSZ, kénytelen volt alaposan megvitatni a béke és a leszerelés kérdéseit.

Így a leszerelés kérdéseivel foglalkozó ENSZ-határozat többi között megállapította, hogy „a nukleáris és thermonukleáris fegyverek használata ellentétes az ENSZ szellemével, betűjével és céljaival és mint ilyen, az alapokmány közvetlen megsértését jelenti". Az idézett határozat leszögezi továbbá, hogy a nukleáris és thermonukleáris fegyverek használata ellenkezik a nemzetközi jog szabályaival és az emberiesség törvényeivel; ezért minden hasonló fegyvereket használó állam bűnt követ el az emberiség és a civilizáció ellen.

Utalni kell arra is, hogy az ENSZ főtitkára szakértőkből álló speciális tanulmányi bizottságot alakított a leszerelés gazdasági következményeinek és hatásainak tanulmányozására. A speciális bizottságban a három nagy államcsoport és különböző vezető országok közgazdászai vettek részt. A bizottság egyhangúan arra a következtetésre jutott, hogy a leszerelés előnyös hatással lenne mind a világgazdaságra, mind a három nagy államcsoport gazdasági fejlődésére. A bizottság jelentését azóta az ENSZ főtitkára nyilvánosságra is hozta. E tanulmánynak azért tulajdonítunk nagy jelentőséget, mert a fegyverkezést nyugaton gyakran gazdasági érvekkel indokolják. A tanulmány tehát nagy szerepet játszhat a nyugati közvélemény meggyőzésében abban, hogy a fegyverkezés dezorganizálja a gazdasági életet.

Igen nagy jelentősége van annak a határozatnak is, melyet — a nyílt vagy burkolt gyarmattartó hatalmak ellenzésével

Digitized by Google

szemben — az ENSZ a gyarmati rendszer felszámolására hozott.

Reálisan természetesen nem lehet számolni azzal, hogy ezeket a határozatokat a háborús körök befolyása alatt álló kormányok vagy a kolonialisták megtartják. Mégis az a tény, hogy e határozatokhoz hozzá kellett járulniuk, illetve hogy ezeket az ENSZ-ben ellenükre is meghozták, arra vall, hogy a szocialista országok helyes külpolitikája, az új nemzeti államok megjelenése és a világközvélemény módszeres, türelmes és következetes felvilágosítása kezdi meghozni első gyümölcseit.

A világ közvéleményének felvilágosításában elért nagy eredmények ellenére azonban továbbra is fennáll az új világháború veszélye, és az emberiség belesodródhat a háborúba, ha nem történnek megfelelő intézkedések. Melyek azok a tényezők, amelyek új világháborúval fenyegetnek?

Mindenekelőtt a háborús készülődés és fegyverkezés óriási méretei. A háborús készülődés (fegyverkezés) évi 120 milliárd dollárjába kerül a világnak, mintegy 100 millió ember (közöttük 20 millió katona) munkáját emészti fel és a tudományos kutatási potenciál 70 százalékát tartja lekötve. A militarizmus Nyugaton elnyeléssel fenyegeti a polgári társadalmat.

Linus Pauling, a nagy morális bátorságával kitűnő amerikai atomtudós, 800 millióra becsüli egy esetleges atomháború áldozatainak számát. Más számítások azt bizonyítják, hogy a föld minden lakosára 80 tonna TNT robbanóanyag jut. Az ENSZ közgyűlés egyhangú határozatot hozott ugyan az általános, teljes és ellenőrzött leszerelésről, de a genfi tárgyalások azt bizonyítják, hogy belátható időn belül kétséges e célok elérése.

Egyes nyugati „szakértők" és közéleti személyiségek az „atomterror egyensúlyáról" beszélnek. Ez a teória azonban rendkívül veszedelmes, hiszen a fegyverkezési verseny fokozódását jelenti. Alighanem C. D. Snow-nak, a kiváló angol regényírónak van inkább igaza, aki szerint a fegyverkezési verseny folytatása szinte statisztikai bizonyossággal készíti elő a háború kitörését. Megint mások „a taktikai atomfegyverek" alkalmazásához kezdik hozzászoktatni a nyugati közönséget. Ezek hatásfoka ugyanis „alig múlja felül" azokét az atombombákét, amelyeket Hirosima és Nagasaki bombázásánál alkalmaztak. MacNamara amerikai hadügyminiszter —, akinek „elméletét" Hruscsov elvtárs is idézte — arról beszélt: meg lehetne állapodni abban, hogy a *nagyvárosok* ellen nem alkalmaznak atomfegyvereket. Ezek az „elméletek" kétségtelenül arra vallanak, hogy igen befolyásos nyugati körök tudatosan „preparálják" a közvéleményt a háborúra.

Fokozza a világháborús veszélyt az a körülmény, hogy számos nemzetközi kérdés ma is megoldatlan, és a világ tele van olyan veszélyzónákkal, mint Németország, Közel-Kelet, Dél-Viet-

Digitized by Google

nam, Közép- és Dél-Afrika, Karibi-szigetek, hogy csak a legfontosabbakat említsük meg. Az elmúlt években számos esetben tapasztaltuk a gyarmattartó erőszak megdöbbentő példáit is, amely bizonyos körülmények között szintén általános konfliktust okozhat. Ezt az erőszakot láttuk Guatemalában (1954), Egyiptomban (1956), Libanonban (1958), Indonéziában és Laoszban (1959), Kongóban (1960), Tuniszban (1961), Algériában, hogy csak a legismertebb esetekre hivatkozzunk. Ezek a körülmények arra vallanak, hogy a háború elkerülhetősége ellenére az új világháború veszélye nagy, és minden rendelkezésünkre álló erőt mozgósítani kell a béke megvédelmezésére.

A moszkvai kongresszus azoknak a tanácskozása volt, akik egyetértenek abban, hogy a teljes, általános és ellenőrzött leszerelést az egész emberiség érdekében meg kell valósítani, s akik tettekkel bizonyították és bizonyítják: e nagy cél megvalósításáért küzdeni is hajlandók, és keresik azokat az utakat és módokat, amelyek révén az általános cél elérhető. Az általános egyetértés mellett azonban a módszerek tekintetében eltérő vélemények jutottak kifejezésre.

A szocialista országok és delegációk álláspontját Hruscsov elvtárs felszólalása tükrözte. Ezek szerint az atomfegyverek betiltását és teljes megsemmisítését kell elérni azzal, hogy a célba juttatási eszközöket mindjárt az első fázisban meg kell semmisíteni. A Szovjetunió ezzel nagy előnyről mondana le, hiszen köztudomású, hogy hatalmas globális és interkontinentális rakétákkal rendelkezik.

Már a leszerelés első fázisában fel kell számolni a külföldi támaszpontokat, hiszen azok nem védelmi célokat szolgálnak, s meg kell kezdeni a hagyományos fegyverek csökkentését. Ugyanakkor a szocialista országok hajlandók kijelenteni, hogy tőlük „idegen az a politika, amely a kommunista ideológia győzelmének biztosítására világháborút robbanthat ki". A szocialista országok békés versengést kívánnak folytatni a kapitalista országokkal, és meg vannak győződve arról, hogy jobb és szebb életet képesek biztosítani népüknek, mint bármely más társadalmi rendszer.

Végül a háború teljes apparátusának felszámolásához vezető úton, a kölcsönös bizalom megszilárdítása végett a szocialista országok támogatnak minden részleges diplomáciai intézkedést (például a Rapacki-tervet, vagy annak esetleges kiterjesztését, atommentes övezetek létesítését a világ egyéb részein stb.). Ellenőrzés tekintetében a szocialista országok mindenféle rendszert hajlandók elfogadni, feltéve, ha a leszerelés módját és ütemét illetően megállapodás történik. Nem hajlandók azonban hozzájárulni olyan „leszereléshez", amely nem tartalmazza az atomfegyverek

Digitized by Google

teljes eltiltását és a készletek megsemmisítését, nem terjed ki a külföldi katonai támaszpontok felszámolására és, amely atomfegyverekkel akar ellátni nemzeközi fegyveres erőket (az ENSZ vezetésének mai struktúrája mellett), és ellenőrzést akar leszerelés nélkül, mint a jelenlegi amerikai javaslatok.

Az új, független államok képviselőit általában a béke, illetve a leszerelés és a nemzeti felszabadulás viszonya foglalkoztatta. Jaramogi A. *Oginga Odinga*, a K. A. N. U. (Kenya African National Union) alelnöke például arról beszélt, hogy a pozitív semlegesség nem jelent semlegességet a jó és a rossz, a béke és a háború, a szabadság és a kolonializmus kérdéseiben. *Lazaro Cardenas* tábornok (Mexico) a kongresszushoz intézett üzenetében szintén azt a véleményét fejezte ki, hogy a tartós világbéke csak a nemzetek függetlenségére épülhet.

Nyilvánvaló, hogy a leszerelés megvalósítása nem jelentheti a világ megdermesztését jelenlegi állapotában. A politikai harc és a politikai eszközök megmaradnak, de a háború nem lesz többé a politika folytatása. Az is nyilvánvaló, hogy a fegyverek eddig és még jelenleg is jórészt a volt gyarmattartó hatalmak kezében vannak, ők rendelkeznek támaszpontokkal a volt gyarmati országokban. A leszerelés megvalósítása és a külföldi katonai támaszpontok felszámolása nagy lépésekkel vinné tehát előre ezen országok függetlenségének megszilárdulását. Egyben nagy anyagi eszközöket szabadítana fel magukban a gazdaságilag gyengén fejlett országokban is (ezek az államok évente 6 milliárd dollárt fordítanak fegyverkezésre) és az egész világon, s ezen eszközök segítségével meg lehetne gyorsítani gazdasági fejlődésüket.

A kongresszuson a nyugati országokból sok küldött, vendég és megfigyelő vett részt. Örvendetes, hogy a felszólalók között korunk olyan szellemi kiválóságait is hallottuk, mint Bertrand Russell-t (aki előrehaladott kora miatt személyesen nem jelenhetett meg, de üzenetét magnetofonszalagról közvetítették), Jean Paul Sartre, L. John Collins kanonok és mások. Valamennyi nyugati felszólaló — a pacifistákat is beleértve — elismerte, hogy a kongresszuson *reális dialógus* alakult ki, senki nem volt korlátozva véleménye elmondásában, a hang tehát nem volt „monolitikus, egyoldalú és öntelt" (amint ezt Sydney Silverman, munkáspárti képviselő kifejezte).

A pacifista felszólalók egyformán elítéltek minden atomkísérletet és nem voltak hajlandók különbséget tenni a kormányok között abból a szempontból, hogy de facto melyik kezdi és melyik kénytelen folytatni a fegyverkezési versenyt. Beértek azzal a kijelentéssel, hogy minden nagyhatalom azt állítja: ő a békét akarja, de a másik fenyegeti őt. A pacifisták több olyan

Digitized by Google

javaslatot tettek, hogy a Szovjetunió egyoldalúan mondjon le az atomfegyverkezésről. Hasonló álláspontot fejtettek ki hazájukban is. Ezeket az indítványokat a kongresszus résztvevőinek óriási többsége elutasította. Szinte egyhangú volt az a vélemény, hogy a kormányok működését *összpolitikájuk* és nem *kijelentéseik*, vagy az egyes cselekedeteik közötti *formai hasonlóság* alapján kell megítélni.

Az elmúlt években a béke és leszerelés kérdéseiben minden számottevő kezdeményezés a szocialista országokból indul ki. Nyugati részről nemcsak hogy nem tettek ilyen tárgyú kezdeményezést, hanem a szocialista és semleges részről kiindult elgondolásokat is hátráltatták, terméketlen vitákba fullasztották. Philipp Noel-Baker, a kiváló leszerelési szakértő és néhány munkatársa a leszerelési értekezletek jegyzőkönyveiből pontosan rekonstruálta a nyugati hatalmak negatív állásfoglalását. Abban viszont teljes egyértés volt, hogy a kongresszuson minden olyan nézetnek helye van, amely nem tér el a békemozgalom végső céljaitól (a leszerelés és a béke céljától), s örülni kell annak, hogy a békéért vívott harc ennyire különböző felfogású emberekenek az egyesítésére is képes.

A nézeteltéréseket szabad vitákban, egészséges kompromisszumok útján kell áthidalni. Találóan mondotta Pierre Cot, ez a kiváló, régi békeharcos: „a kongresszus által elfogadott határozat legfőbb ereje abban van, hogy senki sem ért vele teljesen egyet; egészében mégis mindenki helyesli őket, mert jobb megegyezni egy mindenki számára elfogadható kompromisszumban, mint folytatni a fegyverkezési versenyt" — mint a kongresszus üzenete mondja.

A békéért folytatott világméretű harc és a békemozgalom — amint azt a moszkvai kongresszus meggyőzően bizonyította — megerősödött, színesebbé, konkrétabbá és céltudatosabbá vált.

Erre a megerősödésre és megizmosodásra mérhetetlenül nagy szükség van. A következő hónapokban és években ezerszer többet kell tenni, mint eddig: a népek világméretű, háborúellenes szövetségét kell megalapozni. Az elszigetelt tiltakozás nem segít; hatalmas ellenállási mozgalmat kell összekovácsolni a háborúra törő erőkkel szemben.

Az idő nem vár, hiszen néhány év múlva még több ország rendelkezik majd atomfegyverekkel. Az általános és teljes leszerelés közelebb került, de a háborús fenyegetés is erősödött. Ilyen körülmények között bátorságra, körültekintésre, aktivitásra és egységre van szükség.

Ezt a gondolatot legtalálóbban a világ népeihez intézett *Üzenet* juttatja kifejezésre. „Ha mindannyian cselekszünk és

Digitized by Google

mindannyian barátságban együtt cselekszünk, megnyitjuk az utat közös célunk: a maradandó béke felé!"

A moszkvai leszerelési és békeértekezlet a cselekvés, a barátságban való együttes cselekvés korlátlan perspektíváit nyitotta meg a boldogabb jövőért küzdő emberiségnek.

Számok a moszkvai leszerelési és béke-világkongresszusról

A moszkvai leszerelési és béke-világkongresszus a békeharcosok legnagyobb, a legszélesebb rétegeket képviselő találkozója volt. Munkájában 2469 ember vett részt: küldöttek, meghívottak, megfigyelők. 322 főnyi technikai személyzet biztosította a kongresszus zavartalan technikai lebonyolítását.

A Sajtóiroda 226 külföldi tudósítót akkreditált, közülük 75 újságíró egyenesen a kongresszus miatt utazott Moszkvába.

A kongresszus részvevői közül *754* volt a *nő*, *1715* a *férfi*. Foglalkozásukat tekintve: *340 tudós és tanár, 105 újságíró, 170 jogász, 123 orvos, 100 író, 88 művész, 142 diák, 57 pap, 166 munkás, 48 paraszt, 76 kereskedő, iparos és földbirtokos, valamint számos technikus, közgazdász, katona, háziasszony stb.*

A kongresszuson 121 ország képviseltette magát, köztük 25 ázsiai, 25 latinamerikai, 29 európai, 37 afrikai ország. Eddig még egyetlen békekongresszuson sem volt ennyi ország képviselve. Jöttek küldöttek Spanyolországból, Portugáliából, a Délafrikai Köztársaságból, Panamából, Guatemalából, a Fülöp-szigetekről, Madagaszkárból és más olyan országokból, amelyek eddig sohasem vettek részt ilyen találkozókon.

Az Egyesült Államok küldöttsége volt a legnépesebb: 190 fő. Nagy küldöttség képviselte Brazíliát (174 személy), Angliát (142), Indiát (130), Franciaországot (118), Olaszországot (105), Japánt (104), a Szovjetuniót (101), Argentínát (75), Kanadát (54), Mexikót (53), a Német Demokratikus Köztársaságot (48), Indonéziát (44), Kubát (41), Magyarországot (41), Svédországot (41), Finnországot (38), Ausztriát (32), Kolumbiát (31), Irakot (29), Görögországot (27), Dániát (27), Ausztráliát (24), Bulgáriát (23), Szenegált (21), Libanont (19), az Egyesült Arab Köztársaságot (16), Belgiumot (15), Venezuelát (15), Norvégiát (15), a Kínai Népköztársaságot (14), Szíriát (13), Hollandiát (12), Malit (12), Uruguayt (11), Svájcot (11), a Vietnami Demokratikus Köztársaságot (11), Mongóliát (10), Marokkót (10), Tuniszt (10) stb.

Több mint 220 parlamenti képviselő vett részt a kongresszus munkájában. Egyetlen békekongresszuson sem jelent még meg ilyen sok parlamenti képviselő.

Digitized by Google

A kongresszuson a következő pártok tagjai vagy vezetői vettek részt: *szocialista, szociáldemokrata, katolikus, liberális, nacionalista, demokratikus-burzsoá, keresztény, kommunista és munkáspártok.*

Egyetlen békekongresszuson sem képviseltette még magát olyan sok szervezet, mint most Moszkvában. Képviseltette magát:

a Béke-Világtanács és valamennyi országos békebizottság;
az Atom- és Hidrogénfegyverek Eltiltásáért Küzdő Japán Tanács;
a Nemzeti Szuverénitásért, a Gazdasági Függetlenségért és a Békéért Küzdő Latinamerikai Konferencia;
a Szakszervezeti Világszövetség;
a Pánafrikai Szakszervezeti Szövetség;
a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetség;
a Békéért és a Népek Függetlenségéért és Egyenjogúságáért Küzdő Jugoszláv Liga;
a Chilei Egységes Szakszervezeti Központ;
a Keresztyén Békekonferencia;
az Ázsiai és Afrikai Népek Szolidaritási Tanácsa;
az Indiai Parlamenti Képviselők Békebizottsága;
az Atomleszerelési Mozgalom (vezeti Collins kanonok, Nagy-Britannia);
a *Százak Bizottsága* (vezette Bertrand Russell, Nagy-Britannia);
a *Nemzetközi Vöröskereszt;*
az *„Atombomba nélküli világot" nemzetközi értekezlet* (Accra);
az Egyesült Államok metodista egyháza;
a *„Nők harcoljatok a békéért" — mozgalom* (Egyesült Államok);
az *Afrikai Ügyek Irodája;*
a *Skót Szakszervezeti Főtanács;*
a *Norvég Független Csoport;*
a *Világszövetségért Küzdő Nemzetközi Mozgalom;*
a *Kibékülésért Küzdő Nemzetközi Testvériség különböző országos szervezetei;*
a *Tudományos Dolgozók Világszövetsége;*
a *Demokratikus Ifjúsági Világszövetség;*
a *Nemzetközi Diákszövetség;*
a *kvékerek több országos szervezete;*
a *Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége;*
a *Békéért és Szabadságért Folyó Harc Nemzetközi Női Ligájának több országos szervezete;*
a *Finnországi Szociáldemokrata Nők Uniója;*
a *Háború Ellenségeinek Internacionáléjának országos csoportja;*
az *Ellenállók és a Fasizmus Üldözetteinek Nemzetközi Szövetsége;*
az *Afrikai Népek Értekezlete;*
a *Nemzetközi Munkaügyi Szervezet;*
az *Európai Írói Közösség;*
a *Nemzetközi Újságíró Szervezet;*
a *Nemzetközi Rádiós és Televíziós Szervezet* (OIRT);
az *Eszperantó Világszövetség;*
és még sok más szervezet.

Digitized by Google

Két javaslat a leszerelés végrehajtására

Az általános és teljes leszerelés kérdése már évek óta a nemzetközi tárgyalások középpontjában áll. Jelenleg a tizenhéthatalmi leszerelési értekezlet vitatkozik erről a témáról Genfben. A tanácskozás során három elgondolás látott már napvilágot: a pontosan kidolgozott szovjet terv, az amerikai „leszerelési tételek vázlata", és a semleges országoknak a részletkérdésekre irányuló kompromisszumos javaslata. Hogy a napi hírekben való eligazodást megkönnyítsük, az alábbiakban röviden vázoljuk a szovjet és az amerikai tervet.

A SZOVJETUNIÓ TERVE

A LESZERELÉS ELSŐ SZAKASZÁBAN

Teljesen meg kell semmisíteni a nukleáris fegyverek célba juttatására szolgáló eszközöket — köztük a harci rakétákat, katonai repülőgépeket, tengeralattjárókat, hadihajókat, tüzérségi berendezéseket — és minden egyéb olyan eszközt, amelyek nukleáris fegyverek szállítására használhatók fel. Teljesen meg kell szüntetni minden idegen területen levő külföldi katonai támaszpontot, vissza kell rendelni az összes külföldön állomásozó katonai egységeket. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió fegyveres erőinek létszámát egyaránt 1,7 millió főre kell csökkenteni. Meg kell tiltani minden olyan speciális berendezésnek a kozmikus térségben való elhelyezését, amely tömegpusztító fegyverek hordozására alkalmas. Nem szabad a nukleáris fegyverek ellenőrzését és az e fegyverek gyártásához feltétlenül szükséges adatokat olyan országoknak átadni, amelyeknek nincs ilyen fegyverük. Be kell tiltani minden nukleáris kísérletet. Ezen intézkedések végrehajtásának határideje: *két év.*

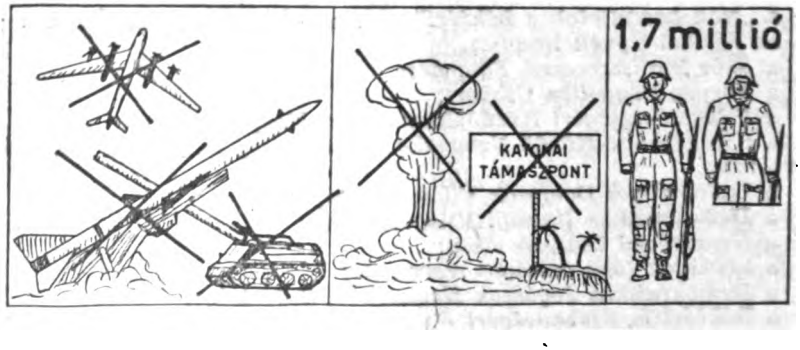

Digitized by Google

A LESZERELÉS MÁSODIK SZAKASZÁBAN:

Teljesen be kell tiltani a nukleáris, kémiai, biológiai és radiológiai fegyvereket, meg kell szüntetni termelésüket és meg

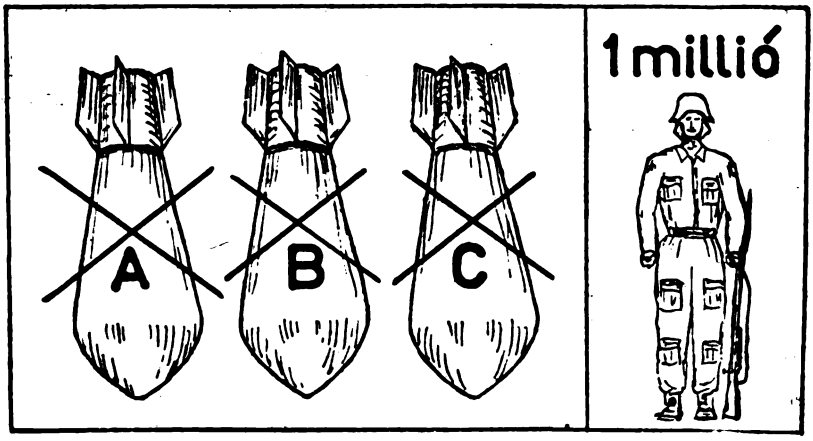

kell semmisíteni a felhalmozott készleteket. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió fegyveres erőinek létszámát egymillió főben határozzák meg. A katonai költségvetéseket és a katonai célokra fordított kiadásokat tovább kell csökkenteni, s az így felszabadult összegeket békés célokra, a gyengén fejlett országok megsegítésére kell fordítani. Ezen intézkedések végrehajtásának határideje: *további 15 hónap.*

A LESZERELÉS HARMADIK SZAKASZÁBAN:

Az egyezményben részvevő országok kötelesek teljesen megszüntetni összes fegyveres erőket és egyben államuk hadigépezetét. Feloszlatják, megsemmisítik a megmaradt harci eszkö-

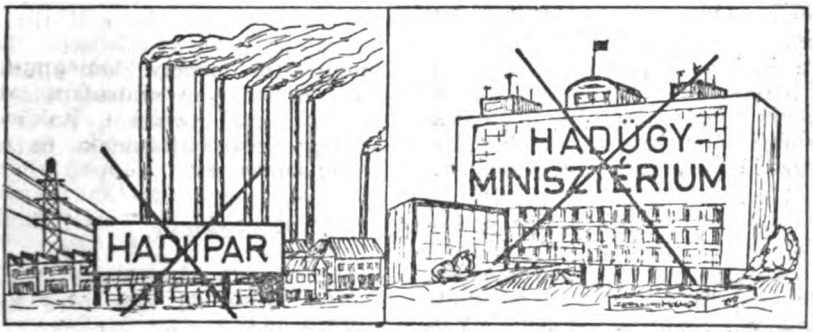

Digitized by Google

zők és katonai készletek minden fajtáját, teljesen megszüntetik a hadiipart, a katonai intézményeket, a hadkötelezettséget és a katonai kiképzést. Megtiltják az anyagi eszközök katonai célokra fordítását. A belső rend megőrzésére szigorúan korlátozott létszámú, könnyű fegyverrel felszerelt rendőr-kontigenseket állítanak fel. A harmadik szakasz végrehajtásának határideje: *további egy év.*

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK TERVE

A LESZERELÉS ELSŐ SZAKASZÁBAN:

A nukleáris fegyverek célba juttatására szolgáló eszközöket és a szerződésben külön részletezendő hagyományos nehéz fegyvereket 30 százalékkal csökkenteni kell. E fegyvereket továbbra is szabad ugyan gyártani, de csak olyan mértékben, hogy a tényleges csökkentés az első szakasz végén elérje a 30 százalékot. Egyaránt 2,1 millióra kell csökkenteni az Egyesült Államok és a Szovjetunió fegyveres erőinek létszámát. Be kell szüntetni a katonai rendeltetésű hasadó anyagok gyártását. A Szovjetunió és az Egyesült Államok a háborús célokra előállított hasadó anyagból adja át békés célokra a megállapodás szerinti mennyiséget. Az atomhatalmak nem adhatnak át harmadik államnak háborús célokra használható hasadó anyagot és atomfegyvereket. Hatásos nemzetközi ellenőrzés mellett be kell tiltani az atomfegyver-kísérleteket. Tömegpusztító eszközökkel ellátott fegyvereket nem szabad földkörüli pályára bocsátani. Az első szakasz végrehajtásának határideje: *három év.*

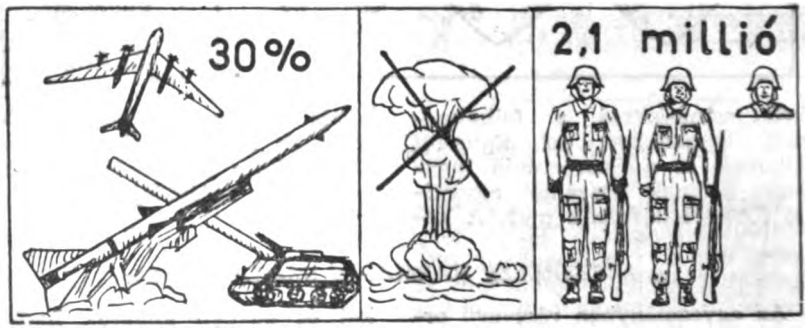

A LESZERELÉS MÁSODIK SZAKASZÁBAN:

A fegyverek összes kategóriáit további 35 százalékkal kell csökkenteni. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió haderőinek létszámát 1 millió 50 ezer főre kell csökkenteni. A megállapodás sze-

Digitized by Google

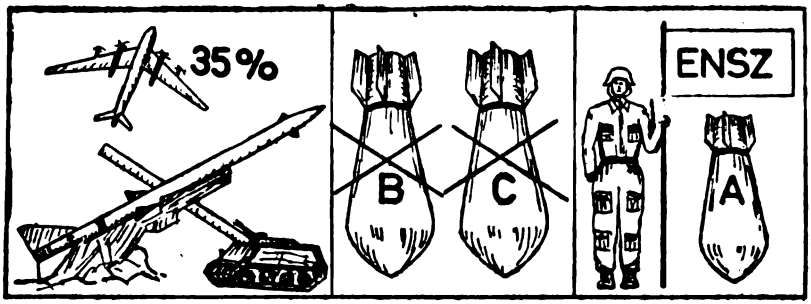

rinti mennyiségre kell csökkenteni az atomfegyvereket és a hasadóanyag-tartalékokat. A vegyi és biológiai fegyvereket meg kell semmisíteni, további gyártásukat be kell szüntetni. Megszüntetendők vagy békés célokra adandók át a *később meghatározandó* katonai támaszpontok és hasonló egyéb berendezések, bárhol is legyenek. Fel kell állítani az ENSZ-békeerőt, amelyet a legmodernebb fegyverekkel, köztük atomfegyverekkel is fel kell szerelni. *Határidő-javaslat nincs.*

A LESZERELÉS HARMADIK SZAKASZÁBAN:

Megállapodás szerint kell csökkenteni a fegyverzetet, a fegyveres erőket és a hadiipar termelését. Meg kell semmisíteni az összes még megmaradt atomfegyvereket. El kell pusztítani vagy békés célokra kell átalakítani az összes katonai támaszpontokat, *kivéve* azokat, amelyekre a belső rendfenntartásra hivatott nemzeti erőknek van szükségük. Az ENSZ-békeerőt fo-

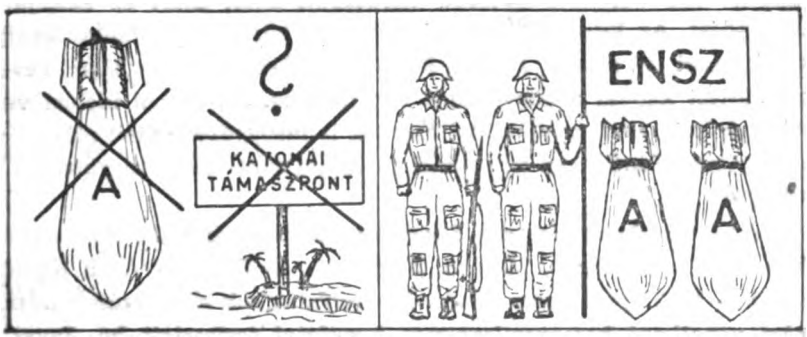

Digitized by Google

kozatosan annyira meg kell erősíteni, hogy haderejével és fegyverzetével egyetlen állam se szállhasson szembe. *Határidő-javaslat ninca.*

Az általános és teljes leszerelés két tervéből kitűnik, hogy a szovjet kormányt — ellentétben az amerikai kormánnyal — az a szándék vezeti, hogy viszonylag rövid idő alatt megteremtse a fegyverek nélküli világot. A Szovjetunió már az első szakaszban foganatosítandó intézkedésekkel gyakorlatilag lehetetlenné akarja tenni nukleáris támadás végrehajtását, a külföldön levő támaszpontok felszámolásával pedig lényegesen enyhíteni akarja a háborús feszültséget, és növelni a szemben álló felek egymás iránti bizalmát. A szovjet terv szerint a második szakaszban elérhető lenne, hogy az emberiség mindörökre megszabaduljon a tömegpusztító fegyverek bevetésének veszélyétől.

Az Egyesült Államok viszont a fokozatos csökkentgetéssel, a külföldi támaszpontok fenntartásával, majd az atomfegyvereknek az ENSZ-haderők számára való átmentésével tulajdonképpen nem ad biztosítékot a háború ellen. Az Egyesült Államok a leszerelést a nukleáris fegyvereket célba juttató eszközök és egyes hagyományos fegyverfajták 30 százalékos csökkentésével akarja kezdeni. De ezzel nem csökkennék a háború veszélye, mert — mint arra Nehru indiai kormányfő rámutatott — a nagyhatalmak atomfegyverkészleteinek negyedrésze is elég ahhoz, hogy elpusztítsa az egész világot.

Genfben egyelőre a leszerelés első szakaszáról, s ezen belül is a nukleáris fegyverkísérletek ellenőrzéséről folyik a vita. A Szovjetunió műszerekkel végzendő nemzeti ellenőrzést akar, mert ez kizárja a kémkedést. Az Egyesült Államok a nemzetközi ellenőrzéshez ragaszkodik, mert azt reméli, hogy a különböző ellenőrző bizottságok révén betekintést kaphat a Szovjetunió hadititkaiba. Az utóbbi időben végzett méréseik által az amerikai tudósok is meggyőződhettek róla, hogy a Szovjetunió műszeres ellenőrzési javaslata tökéletesen megbízható és kielégítő.

Az értekezleten részvevő 8 semleges állam — Brazília, Svédország, Burma, Etiopia, India, Mexiko, Nigéria és az Egyesült Arab Köztársaság — 1962 áprilisában a nukleáris robbantások ellenőrzési rendszerére vonatkozó kompromisszumos javaslatot terjesztett be. Javasla-

Digitized by Google

tuknak a lényege az, hogy állítsanak fel tudósokból, esetleg a semleges államok szakértőiből álló nemzetközi bizottságot, s ez a meglevő nemzeti ellenőrzés felhasználásával végezze ellenőrző és felügyelő munkáját. A nyugati országok képviselői a leszerelési bizottságban elutasították a semlegesek javaslatát. A szovjet küldöttség támogatja a kompromisszumos javaslatot és bejelentette: a Szovjetunió kész arra, hogy a semleges országok javaslata alapján egyezményt kössön az atomfegyver-kísérletek beszüntetéséről.

K. I.

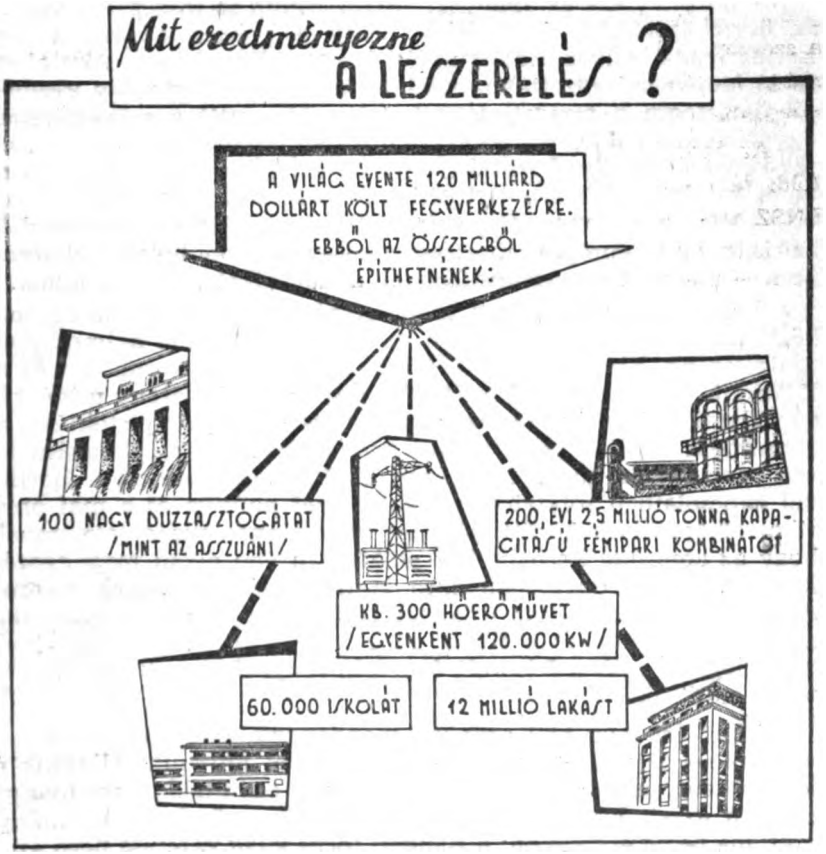

Digitized by Google

A nyugati szövetségi rendszer és az amerikai vezetés

Írta DARVASI ISTVÁN

Manapság gyakorta vonnak párhuzamot a régi, az Eisenhower—Dulles-féle és a mai, a Kennedy—Rusk-féle amerikai kormány között. Akik az amerikai vezető szerep szemszögéből végzik az összehasonlítást úgy látják, hogy a mérleg nyelve a régi kormánynak kedvez. Azt mondják, hogy az Eisenhower-adminisztráció idején határozottabb és szilárdabb volt az amerikai vezetés, jól összefogta a nyugati tábort, teljesebb volt a szövetségesek egyetértése az amerikai politikával a nemzetközi élet minden fontos kérdésében. Ezzel szemben ma határozatlan és bizonytalan az amerikai külpolitika, a nyugati szövetségeseket pedig ellentétek egész sora osztja meg. Egyesek nyíltan megírják és megmondják azt is, hogy az európai szövetségesek — a korábbi helyzettel szemben — ma nem engedelmeskednek az amerikai instrukcióknak.

Valóban, ma az atlanti tábor országainak nézetei az egymás közti kapcsolatok és szövetségi viszony kérdéseiben számos ponton eltérőek. Nincs egyetértés Franciaország mai kormánya és az Egyesült Államok kormánya között a szövetségi viszony mikéntje, az Atlanti Szövetség szerepe, a nukleáris fegyverek birtoklása, az atomtitkok átadása és az atomfegyverek háborús alkalmazása feletti rendelkezési jog tekintetében. Eltérés tapasztalható a Berlinnel kapcsolatban folytatott nyugat-német politika és a mai amerikai elképzelések között, jóllehet voltaképpen nincs jele annak, hogy az amerikai kormányban csakugyan van olyan megegyezési készség, amely engedményekre is hajlandó. Ellentétek vannak Anglia és a Közös Piac országai között, valamint az Amerikai Egyesült Államok és a Közös Piac tagállamai között. Úgy hiszszük elég, ha csak a felsorolt és ma hevenynek mondható ellentéteket említjük.

Mindjárt meg kell azonban mondanunk, hogy ha ma más a viszony — és valóban más — az Amerikai Egyesült Államok és legfőbb európai partnerei között, akkor ez egyáltalán nem magyarázható azzal, hogy Amerikának korábban erős kezű kormánya volt, ma pedig erélytelen. A nyugati tőkés világ vezetése nem azért

Digitized by Google

volt hosszú időn át Amerika kezében, mert annak kormánya erősen fogta a gyeplőt.

Nem ad kielégítő magyarázatot az sem, ha csak általánosságban próbáljuk a változást az imperialista országok ellentéteivel indokolni. Az ellentétek ugyanis mindig megvoltak, találkoztunk azok jeleivel is. Időnként tanúi lehettünk nyílt nézeteltéréseknek is, de az Amerikai Egyesült Államoknak az Atlanti Szövetségben és általában a kapitalista világban betöltött vezető szerepe mindeddig nem volt komolyan kétségbe vonható.

Így tehát egyik magyarázat sem állja meg a helyét. Mégsem lehet azonban azt mondani, hogy a fentiek teljes mértékben elvethetők. Ha ugyanis az összes körülmények figyelembevételével hasonlítjuk össze a korábbi amerikai kormányt a maival, észrevehetünk bizonyos különbségeket. Nem azt, hogy a korábbi erélyes volt, ez pedig határozatlan, hanem azt, hogy a mai kormány helyzete nem azonos a megelőzőével. Már az Eisenhower-adminisztráció utolsó időszakában is voltak a kormány tagjai között olyanok, akik a korábbi külpolitika tarthatatlanságát belátták. A legszembeötlőbb volt e beismerések közül Dulles, volt külügyminiszteré, aki élete végén kénytelen volt elismerni a szocialista világ elleni háború, az úgynevezett felszabadítási politika kudarcát. Amikor a Kennedy-kormány hivatalba lépett, külpolitikai csődtömeget vett át. Bár Kennedy korántsem váltotta be azokat az ígéreteket, amelyeket a választási kampány alatt tett, kétségtelenül van különbség kormányának külpolitikája és az előző kormány külpolitikája között. Ez a különbség abban áll, hogy Kennedyék ma inkább számolnak a világpolitika realitásaival, az erőviszonyokkal, és — még elődeiknek kormányzásuk utolsó időszakában elfoglalt álláspontjánál is észrevehetőbben — kilátástalannak tartanak egy a Szovjetunió, a szocialista tábor ellen indítandó agresszív háborút. Mint említettük, a Kennedy-kormány álláspontja egyes kérdésekben, így például a berlini kérdésben, árnyalatnyilag eltér az Adenauer-kormányétól, anélkül persze, hogy ennek józan engedményekben eddig jelét adta volna. Kennedy nem mondott le a fegyverkezésről, sőt tovább fokozta azt, az atomháború kérdésben pedig még elődeinél is tovább ment: kijelentette, hogy az Egyesült Államok esetleg elsőnek is alkalmaz atomfegyvert. Politikáját azonban mégsem lehet teljesen azonosítani az Eisenhower—Dulles-kormány politikájával, mert egyidejűleg fenntartja az érintkezést a szocialista tábor országaival, tárgyal különböző kérdésekben, és ha a körülmények — mint ez Laosz esetében történt — a realitások elismerésére kényszerítik, megegyezést is aláír.

Indokolatlan lenne azonban, ha ebből azt következtetnénk, hogy az Amerikai Egyesült Államok politikája vesztett agresszi-

Digitized by Google

vitásából, szövetségeseinek politikája pedig változatlan maradt. Az Amerikai Egyesült Államok politikája változatlanul agresszív, imperialista, háborús politika, legfeljebb valamivel jobban igyekszik alkalmazkodni a körülményekhez. Egyes szövetségesei viszont — elsősorban Nyugat-Németország és Franciaország — ma inkább igyekeznek azon, hogy a maguk külön imperialista politikájának útját járják. Ezzel azonban visszaérkeztünk kiinduló pontunkhoz, azaz ahhoz a kérdéshez, hogy ha Amerika és szövetségesei között bizonyos kérdésekben nézeteltérések vannak, miért tudják e szövetségesek ma határozottabban képviselni saját nézeteiket, mint azelőtt.

A magyarázatot végül is az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei közötti ellentétekben kell keresnünk, úgy azonban, hogy ezeket az ellentéteket a mai adott, konkrét helyzetben vizsgáljuk. A helyzet ugyanis az, hogy az egyenlőtlen fejlődés törvényének érvényesülése lényegesen módosította a nyugati világ országainak egymás közötti erőviszonyát a néhány év előttihez és még inkább a háború utánihoz képest. Amerika — mint a svájci rádió newyorki tudósítója nemrég megállapította — „gazdaságilag sokkal kevésbé terjeszkedik, mint a legfontosabb európai ipari országok, például Franciaország és Németország, vagy akár mint a kelet-európai államok". A kommentátor hivatkozott Walter Lippman-re, aki maga is megállapította, hogy „az Egyesült Államok politikai és katonai vezető állását sem őrizheti meg tartósan, ha gazdasági növekedése stagnál". Érdekes egyébként, hogy Walter Lippman, aki — mint látjuk — helyesen tapintott rá az amerikai vezető szerepet fenyegető veszély egyik gyökerére, másutt másként próbálta magyarázni Amerika helyzetének gyöngülését. Néhány héttel azelőtt, hogy az imént idézett megállapítása elhangzott, előadást tartott a washingtoni jogi intézetben és ott kijelentette, hogy nehézségek vannak az Atlanti Szövetségen belül. Ezeket akkor azzal magyarázta, hogy „most már lehetségesnek látszik a nyugati pozíció javulása a kommunista világgal szemben, a nyugat vezető szerepe körüli versengés tehát biztonságosabb lett, ezért lehetségesebb és csábítóbb is". Lippman — nyilván Amerika szövetségeseihez adresszálva — hozzátette azt is, hogy „az USA nem viselheti és nem is fogja viselni a szövetség óriási terhét és nem fog szembenézni a termonukleáris háború katasztrofális veszélyeivel, ha a szövetségen belül elvesztette a kezdeményezést és a végső felelősséget a béke és a háború kérdésében".

Az előbb idézett Lippman-vélemény júniusban, az utóbbi májusban hangzott el. Nyilvánvaló, hogy a júniusinak van igaza. Lippman akkor tévedett, amikor a nyugati pozíció javulásáról beszélt, hiszen nyilvánvaló, hogy az erőviszonyok általános eltolódása rontotta a nyugati, azaz az imperialista pozíciót és javította

Digitized by Google

— ha úgy tetszik — a Kelet, azaz az összes békéért harcolók pozícióit. Nem tévedett azonban akkor, amikor a gazdaságban próbálta megtalálni a helyzet magyarázatát. Lippman, Alsop, Lawrence és több más amerikai újságíró vizsgálódása indította a bécsi rádió kommentátorát arra, hogy megállapítsa: „Érdekes, hogy a Kennedy-kormányhoz közelálló újságírók mennyire elmennek a dolog lényege mellett. Az amerikai hegemóniát ugyanis ma nem azért fenyegeti veszély, mert egyes európai államférfiaknak ez így tetszik, hanem azért, mert az *amerikai hegemónia bizonyos feltételei megszűnőben vannak.* Így mindenekelőtt az Egyesült Államok és a dollár eddigi gazdasági fölénye, továbbá az amerikai szövetségi hűségbe vetett feltétlen bizalom . . ." Igaz, hogy katonai tekintetben Amerikának ma is megvan a nyugati táboron belüli vezető szerepe, de ez még Walter Lippman szerint sem elegendő, ha nem párosul a nagyobb gazdasági erővel.

A lényeg tehát a gazdasági fejlődésben beállott változás. Míg az Amerikai Egyesült Államok gazdasági fejlődése meglassúbbodott, egyes szövetségesei — így elsősorban Nyugat-Németország és Franciaország — gazdaságilag előretörtek. Helyes lesz, ha ezt adatokkal is bizonyítjuk. Kezdjük ismét egy idézettel. A Journal de Genéve írta június 20-án Kennedyről és környezetéről, hogy nem vesznek figyelembe egy igen döntő jelenséget: „Európa kezd ereje tudatára ébredni. A csodálatos termelési eredmények, a pénzügyi stabilitás arra indítja a vezetőket, hogy nagyobb felelősséget követeljenek a maguk számára az Atlanti Szövetségen belül. Úgy vélik, hogy annál is inkább joguk van e szövetség átszervezését kérni, mert a dollár már nem olyan minden vitán felül álló fizetési eszköz, mint azelőtt volt; a demokraták hatalomra kerülése óta az ország gazdasági helyzete nem tulságosan jó."

Nem így volt ez a második világháború után. A háború súlyos pusztításokat okozott az európai imperialista hatalmak gazdasági életében és megnövelte az USA túlsúlyát a tőkés világgazdaságban. Az Egyesült Államok 1929-ben 48 százalékkal, 1937-ben pedig csak 41 százalékkal részesedett a tőkés világ ipari termelésében. 1945—48-ban azonban már 56—60 százalékos volt a részesedése. Ez is szerepet játszott abban, hogy az európai imperialista hatalmak aranytartalékainak 30—50 százaléka a második világháború alatt az USA-ba vándorolt, a nyugat-európai országok külföldi tőkebefektetéseik egy részét eladták az USA-nak, és még ezen túl el is adósodtak az amerikai monopótőkével szemben. Az Egyesült Államok kapitalistáinak háborús meggazdagodása és a többi tőkés ország viszonylagos elszegényedése tehát az egyik legdöntőbb tényező, amely elősegítette az amerikai monopóliumok gazdasági, pénzügyi és katonai hatalmának megnövekedését. Az USA aranykészletei az 1937-es 12,7 milliárd dollárról 1947-re 22,8

Digitized by Google

milliárdra emelkedtek. Az összes többi tőkés ország aranykészletének értéke 1937-ben körülbelül 12 milliárd, 1947-ben pedig körülbelül 7 milliárd dollár volt.[1]

Nyilvánvaló, hogy a gazdasági túlsúly volt és más nem is lehetett az alapja az Amerikai Egyesült Államok politikai vezető szerepének. Egy pillanatra sem feledkezünk meg arról, hogy az imperialista országokat, mint ilyeneket, mindenekelőtt a kommunizmustól való félelem, a szovjetellenesség hajtja egy táborba. Ez az, amiben egységesek voltak és egységesek ma is, jóllehet sohasem tudják félretenni ellentéteiket. Hogy azonban melyik imperialista ország, vagy mely imperialista országok külön érdekei érvényesülnek leginkább e szovjetellenes egységen belül, vagy — más szavakkal — hogy melyiküké a politikai vezető szerep, az a közöttük fennálló erőviszonyoktól függ. Mint láttuk, a második világháború után a gazdasági vezető szerep az Amerikai Egyesült Államoké volt.

Ha azonban azt vizsgáljuk, hogy mi történt az amerikai gazdasággal a második világháború óta, és hogyan alakult a helyzet a többi imperialista országokban, akkor azt látjuk, hogy az európai partnerek lényegesen megerősödtek, és gazdasági tekintetben ma már korántsem függnek olyan mértékben az Amerikai Egyesült Államoktól, mint — mondjuk — egy évtizeddel, vagy akár öt-hat évvel ezelőtt. Lássunk ismét néhány adatot. Az USA 1954-ben 25,2 százalékban részesedett a tőkés világ gyáripari készáru-kivitelében. 1959-re részesedése 21,3 százalékra csökkent. Nyugat-Németország ugyanezen idő alatt 14,8 százalékról 19,1 százalékra növelte részesedését. Némileg növekedett Franciaország és ennél lényegesebb mértékben Japán részesedése. Külön érdemes megemlíteni Nyugat-Németország fejlődését. Az Amerikai Egyesült Államok 1948-ban 53,4 százalékkal részesedett a tőkés világ ipari termelésében, Nyugat-Németország részesedése pedig akkor csak 3,6 százalék volt. Az Egyesült Államok részesedése 1960-ban már csak 44,8 százalék volt, Nyugat-Németországé viszont 8,8 százalékra növekedett. Az Amerikai Egyesült Államok 1950-ben 18,3 százalékkal, Nyugat-Németország pedig 3,6 százalékkal részesedett a tőkés világ kivitelében. 1960-ban az Amerikai Egyesült Államok részesedése 18,1 százalék, Nyugat-Németország részesedése pedig 10,2 százalék volt.

Jelentős tényező, hogy az amerikai ipari termelés lelassulása és az USA fizetési mérlegének megnövekedett deficitje kihatott a dollár nemzetközi helyzetére. 1957-ben az USA fizetési mérlege 0,4 milliárd többletet mutatott, 1958-ban már 3,4 milliárd dolláros, 1959-ben 3,7 milliárd dolláros, 1960-ban pedig 3,8 milliárd

[1] Korunk kapitalizmusa, II. kötet, 50. oldal. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Digitized by Google

dolláros hiányt. Az USA exporttöbblete korábban ellensúlyozta külföldi fizetési kötelezettségeit, 1957 óta azonban csökken a kiviteli többlet és 1959 első és második évnegyedében a behozatal már túlszárnyalta a kivitelt.

Nyugat-Németország és Franciaország fizetési mérlege ugyanezen idő alatt olyan mértékben javult, hogy mindkét országba szinte ömlik a deviza. Ez a két ország nemcsak folyó kötelezettségeinek tett eleget Amerikával szemben, hanem kifizette a 2000-ben esedékes tartozásainak nagy részét is. Mindkét országnak egyre több dollárja van, de Amerika igyekszik megakadályozni őket az arany vásárlásában. Ezért visszafizetik a rövidlejáratú közép- és hosszúlejáratú hiteleket. Ezzel némileg segítik is Amerikát, de ugyanakkor gazdaságilag és ezzel természetesen politikailag is függetlenebbé válnak. E két országnak rövidlejáratú követelései is vannak Amerikával szemben, de nem igyekeznek behajtani ezeket, hanem inkább politikai revolverezésre használják fel.

A fejlett nyugat-európai országoknak mintegy 24 milliárd dollár értékű rövidlejáratú követelésük van az USA-val szemben, s bármikor követelhetik ennek aranyban való visszafizetését. Az Egyesült Államok arany-tartaléka azonban az 1949-es 24,5 milliárdról 16 milliárdra csökkent. Ebből a készletből 11,8 milliárd a dollár aranyfedezete. Számítsuk hozzá ehhez a 7 milliárdos amerikai költségvetési hiányt, az ipari termelés növekedésének csökkenő ütemét, a szűkülő külkereskedelmet, s akkor megkapjuk a magyarázatot arra, honnan erednek a nyugati világban az amerikai vezető szerepet ma már mind határozottabban elvitató, az európai szövetségeseknek nagyobb befolyást követelő hangok.

Az Egyesült Államok szerette volna elérni, hogy tőkekivitele segítségével vezető szerepre tegyen szert a Közös Piac országaiban. Ez a terve nem sikerült. A Közös Piac viszont súlyosan érinti az Amerikai Egyesült Államokat, mert ha megvalósul a teljes nyugat-európai vámunió, ez az amerikai közgazdászok számításai szerint évi egymilliárd dollár veszteséget okoz az amerikai külkereskedelemnek. Ezért tette programjává Kennedy az amerikai behozatali vámok részleges csökkentését, hogy így megmentse a Közös Piac országaival folytatott amerikai külkereskedelmet.

Úgy hisszük, a bizonyítási anyag elegendő. Hadd idézzük még Art Buchwaldot, az ismert amerikai humoristát, aki így karikírozza az Amerika és partnerei között megváltozóban levő viszonyt: „Szörnyű dolog történt a napokban: Franciaország nyolc évvel a lejárat előtt visszafizetett egy 283 400 000 dolláros Marshall-terv adósságot, és hogy még jobban szenvedjünk, további 112 500 000 dollár és némi aprópénz ellenében aranyat vásárolt tőlünk... Anélkül, hogy észrevettük volna, Franciaország meg-

Digitized by Google

kezdte adósságainak visszafizetését... A franciák minden egyes törlesztésnél önállóbb, határozottabb magatartást tanúsítottak..." Eldon Griffiths, a Newsweek munkatársa, Buchwald szatírájára reflektálva hosszasan elmélkedik a helyzetről és a következő rezignált megállapításokat teszi a lap július 30-i számának „Europanitisz — nem Amerika-ellenesség, hanem pusztán közöny" című cikkében: „Tavaly az amerikai pénzügyminisztérium küldöttségei tizenkétszer jártak a nyugat-európai fővárosokban és segítséget kértek a dollár megerősítésére. Az amerikaiakat többek között a Francia Nemzeti Bank elnöke is kioktatta, hogy az Egyesült Államoknak »egészséges pénzügyi politikát kell folytatnia«." Griffiths is hozzáteszi: „Európa megváltozott magatartásának fő oka a földrész gazdasági megújulása, amely amerikai segítséggel kezdődött, s a Közös Piac megalakulásával fokozódott. Az elmúlt négy év alatt az Európai Közös Piac országainak bruttó nemzeti termelése egyötöddel emelkedett (az USA-é 9 százalékkal), az ipari termelésük több mint egyharmaddal növekedett (az USA-é 9 százalékkal). Angliát és a skandináv országokat a hatokhoz számítva, az új Európa már most a világ legnagyobb tőkeberuházója (becslések szerint Európa fejlesztése keretében a jelenlegi időpont és 1970 között összesen 743 milliárd dollár új beruházást eszközölnek). Már most is ő bonyolítja le a legnagyobb kereskedelmi forgalmat (92 milliárd dollár évente), ő a világ legnagyobb acéltermelője (100 millió tonna) és széntermelője (432 millió tonna). Az európaiak szívesen állítják szembe saját gazdasági fellendülésüket Amerika viszonylagos stagnálásával. Francia és német lapok vastagbetűs címek alatt gyakran közölnek ilyen cikkeket: »Remeg a Wall Street...«, »Washington recessziótól tart«."

E cikknek nem volt más célja, mint annak bizonyítása, hogy ma már nem lehet egyértelműen beszélni az Amerikai Egyesült Államoknak a nyugati szövetségi rendszeren belül betöltött vezető szerepéről. Elöljáróban is hangsúlyoztuk azonban és ehelyütt még egyszer hangsúlyozzuk: ez — véleményünk szerint — nem jár együtt azzal, hogy az imperialista világ részéről fenyegető háborús veszély csökken. Amerika egyelőre tartja a nyugati táboron belüli katonai fölényét és — mint a jelek mutatják — igyekszik ezt meg is szilárdítani. Nemrég új amerikai főparancsnok került a NATO európai haderőinek élére. Amerikai, angol és nyugatnémet lapok nyíltan megírták, hogy az új főparancsnok, Lemnitzer tábornok, elődjével ellentétben, teljes mértékben osztja Kennedy elnök katonai nézeteit. Kennedy ugyanis igyekszik Amerika számára fenntartani az atomfegyverek háborús alkalmazásának monopóliumát, szövetségeseit viszont arra igyekszik szorítani, hogy ne szorgalmazzák nukleáris erejük fejlesztését, de növeljék hagyományos fegyverekkel felszerelt haderejüket. Ki-

Digitized by Google

tudódott az is, hogy Nyugat-Németországtól 750 ezer főnyi haderő felszerelését követeli. Amerika ezzel két legyet is szeretne ütni egy csapásra. Nem kell magyarázni, mit ér Amerika vezető szerepe szempontjából az, ha egyedül birtokolja a nukleáris fegyvereket. De nemcsak erről van szó. Amerikának gazdasági céljai is vannak azzal, hogy szövetségeseitől nagyobb katonai hozzájárulást követel. A New York Times augusztus 5-i vezércikke nyíltan megírta, hogy „mivel a nyugat védelmi eszközeinek 80 százalékát már ma is az Egyesült Államok biztosítja, ez a politika megköveteli, hogy a gazdaságilag erős európai szövetségesek növeljék fegyveres erőik létszámát... Kennedy elnök reményét fejezte ki, hogy bizonyos időn belül csökkenteni lehet az Egyesült Államokra nehezedő katonai terheket és ezzel elősegíthető lesz a fizetési mérleg javítása."

Mondanunk sem kell, hogy az új amerikai stratégia egyáltalán nem keltett osztatlan lelkesedést az európai szövetségesek körében. Köztudomású, hogy Franciaországnak és Nyugat-Németországnak egészen mások az elképzelései. Strauss hadügyminiszter a bonni egyetemen július végén tartott előadásában arról beszélt, hogy az atomfegyverkezés terén létrehozandó francia—angol együttműködés megteremtheti egy NATO-n belüli európai atompotenciál alapját. Ennek az európai atomerőnek — ahogyan Strauss mondotta — az Európai Gazdasági Közösségen, illetve a most tervezett európai politikai unión belül kell kialakulnia. A nyugatnémet hadügyminiszter azt is kijelentette, hogy a Bundeswehr létszámának felső határát 500 ezer főben akarják megállapítani és ezt még akkor sem lépik túl, „ha a NATO ennél többet követel". Nem nehéz ebből kiolvasni azt, hogy a nyugatnémet kormány nem ért egyet az atomfegyverek feletti monopolisztikus amerikai rendelkezéssel, és az európai imperialista államok segítségével maga is atomfegyverekhez akar jutni. Ennél is sokkal nyíltabban beszélt az Aktuell című nyugatnémet hetilap, amelyet Strauss kebelbarátja, dr. Kampfinger szerkeszt. „Európában új körvonalak kezdenek kirajzolódni — olvasható a lapban. — Az alapvonal Franciaországot és Nyugat-Németországot köti össze. Amennyiben Lemnitzer tábornok rugalmasság nélkül hajtja majd végre Kennedy elnök parancsait, véleményünk szerint tragikus elszigetelődésbe kergeti ezzel az amerikai csapatokat Nyugat-Európában. A döntő katonai tömböt ebben az esetben rövidesen Franciaország és a Német Szövetségi Köztársaság hadseregei alkotják majd."

Mindaz, amit az Aktuell ír, teljesen egybeesik azzal a de Gaulle és részben Adenauer által képviselt koncepcióval, amely szerint a Közös Piac gazdasági alapján politikai harmadik erőt

Digitized by Google

kell létrehozni Európában az Amerikai Egyesült Államok és a szocialista tábor között.

Nyilvánvalóan erre a koncepcióra adott választ Kennedy elnöknek az amerikai függetlenségi napon elmondott beszéde, amely meghirdette a „kölcsönös függőség deklarálását", hogy az Egyesült Államok „konkrét atlanti partneri viszonyba" kerüljön a Közös Piac által egybefogott tőkés Európával. Amerika úgy akarja megőrizni politikai vezető szerepét, hogy a Kennedy által javasolt, de konkrétabban nem körvonalazott kölcsönös függőség deklarálásával gátat vet az Európai Közös Piac államai, mindenekelőtt Franciaország és Nyugat-Németország függetlenségi törekvései elé. A többi között ebből a szempontból szorgalmazza Anglia felvételét is a Közös Piacba.

Vitathatatlan, hogy *a nyugati szövetségi rendszer és az ezen belül betöltött amerikai vezető szerep már nem az, ami volt.* A nagy világpolitikai kérdések, a békét érintő legfőbb problémák megoldásáért vívott harc azonban azt követeli, hogy a nyugati szövetségesek közötti ellentéteket higgadtan szemléljük és ne becsüljük túl.

Digitized by Google

A termelőszövetkezeti munkadíjazás fejlesztése

Írta K. NAGY SÁNDOR

A termelőszövetkezetekben alkalmazott jövedelemrészesedésről az utóbbi években hazánkban és más szocializmust építő országokban is számos könyv és cikk jelent meg. Ennek az az oka, hogy országaink fokozódó erőfeszítéseket tesznek mezőgazdasági termelésük fejlesztéséért, s egyre világosabban ismerik fel, hogy a jól megválasztott jövedelemelosztási mód a termelőszövetkezetek egyik leghatásosabb eszköze termelési színvonaluk emelésére. De a termelőszövetkezeti jövedelemrészesedés témája a növekvő irodalom ellenére sem veszített újszerűségéből. A gyakorlat napról napra gazdagítja ismereteinket olyan új tapasztalatokkal, amelyek más megvilágításba helyezik, megváltoztatják a régebbi megállapításokat. Ezért hasznosnak tartjuk, hogy legújabb ismereteink alapján elemezzük a hazai tapasztalatokat, s külön kitérjünk a pénzbeli munkadíjazás problémáira, amelyek körül sok vita folyik.

A személyes anyagi érdekeltség sajátosságai a termelőszövetkezetekben

Igen sok tapasztalat bizonyítja azt, hogy társadalmunk fejlettségének mai fokán elkerülhetetlen szükség van a személyes anyagi érdekeltség alkalmazására. A mi viszonyaink között ugyanis elsősorban két tényező befolyásolja az emberek cselekedeteit; az egyik: a személyes érdek — vagyis az embereknek az a törekvése, hogy állandóan jobbá és szebbé tegyék a maguk és családjuk életét —, a másik: a fejlődő kommunista öntudat. A szocializmus építése során ezek a hajtóerők lépnek a kapitalizmusra jellemző hajtóerők helyébe. Ez a két tényező szorosan összefügg egymással. Amíg a termelőerők alacsonyabb színvonalon állnak, addig a személyes anyagi érdekeltségé a nagyobbik szerep, mikor pedig magasabb szintre emelkednek, akkor a kommunista öntudaté.

Gyakorlatilag természetesen a népgazdaság különböző terü-

Digitized by Google

letein más-más módon kell (és másként nem is lehet) érvényesíteni a személyes anyagi érdekeltséget. Az eltérések a különböző népgazdasági ágak eltérő viszonyaiból fakadnak. A legjelentősebb eltérés az ipar és a mezőgazdaság, pontosabban az állami üzem és a termelőszövetkezeti gazdaság között van. Ebben a tekintetben a következő három körülmény befolyásolja leginkább a személyes anyagi érdekeltség érvényesülését:

1. A termelőszövetkezeti gazdaságot alapvetően megkülönbözteti az ipari üzemtől a termelőszövetkezeti csoporttulajdon. A munkadíjazás eltérő jellege is ebből következik. Az ipari üzem dolgozói üzemük jövedelmezőségétől függetlenül kapják meg az elvégzett munkájukért járó bért; a termelőszövetkezeti tag jövedelme viszont a szövetkezeti gazdaság összes jövedelmétől függ, függ az ezt befolyásoló tényezőktől, a természeti feltételektől, a felvásárlási és árpolitikától, a szövetkezet által kapott támogatás mértékétől is. A személyes anyagi érdekeltséget tehát a termelőszövetkezetekben jóval több tényező befolyásolja, mint az ipari üzemekben.

2. A parasztok a családjuk ellátásához szükséges élelmiszer jelentős részét a termelőszövetkezeti gazdálkodás körülményei között is saját maguk állítják elő, mégpedig részben a közös, részben a háztáji gazdaságban termelik meg azt. A háztáji gazdaság a közös gazdaság megerősödésének időszakában a nagyüzem árutermelését is kiegészíti. A nagyüzemben dolgozó szövetkezeti tag egyúttal a háztájiban kisüzemileg termelő parasztember is, és a kettősség más követelményeket támaszt a munkadíjazással szemben, mint a kizárólag pénzjövedelemből élő munkások helyzete.

3. A termelőszövetkezetek nemcsak a „mindenkinek munkája szerint" szocialista elv szerint osztják szét jövedelmüket, hanem fejlettségük kezdeti fokán a termelőszövetkezeti tagok belépés előtti vagyoni helyzete szerint is. A jelenlegi időszakban az olyan részesedési formáknak is nagy jelentőségük van termelőszövetkezeteinkben, mint a földjáradék, a bevitt vagyontárgyak értékének megtérítése stb. A jövedelemelosztásnak ezek a nem szocialista, a munka szerinti részesedéstől elvileg is eltérő formái csak átmenetiek és a közösből származó jövedelem emelkedésével fokozatosan megszűnnek, addig azonban fontos szerepet játszanak.

A termelőszövetkezetek sajátosságaiból az következik, hogy a személyes anyagi érdekeltség elvét itt — a termelőszövetkezet és a tagok fejlettségétől függően — a jövedelemelosztásnak igen változatos módszereivel lehet megvalósítani. Pártunk érdeme az, hogy a termelőszövetkezeti jövedelemelosztás gyakorlatát helyes, a személyes anyagi érdekeltséget érvényre juttató marxista—leninista alapokra helyezte.

Digitized by Google

A termelőszövetkezeti munkadíjazás főbb formái

Az alkalmazott munkadíjazási formák értékét a jelenlegi időszakban főleg az szabja meg, hogy mennyire felelnek meg a szocialista elosztás elvének, mennyire segítik elő a mezőgazdaság feladatainak megoldását. A különféle formák különbözőképpen valósítják meg ezt a célt; fontos tehát felismernünk: mi a szerepük az egyes formák kialakulásában és érvényesülésében a fejlődés körülményeinek, s ennek alapján milyen lehetőségei vannak e formák továbbfejlesztésének. Ebből a szempontból vizsgálva termelőszövetkezeteink ma a következő jövedelemelosztási formákat alkalmazzák:

1. A termelőszövetkezeti jövedelemelosztás fő formája hazánkban — éppúgy, mint a többi szocializmust építő országban — *a munkaegység szerinti elosztás*. Ez a rendszer a Szovjetunió kolhozmozgalmának kezdeti viszonyai között alakult ki; a kolhozok sok-sok próbálkozás eredményeképpen jutottak el hozzá. Mi 1948-ban, a szövetkezeti mozgalom fejlődésének kezdetén, szinte készen vettük át és alkalmaztuk a magunk viszonyaira. Elterjedésének fő okai — megítélésünk szerint — a következők voltak:

A munkaegység-rendszer alapjában véve megfelel a szocialista elosztás elvének, mert elősegíti azt, hogy a jövedelmet az elvégzett munka arányában osszák el a tagok között. Lehetővé teszi, hogy a termelés bármely ágában végzett munkát ugyanazzal a közös egységgel fejezzék ki; ez megnyugtató a tagok számára, mert úgy érzik, hogy akármilyen területen dolgoznak is, nem kerülhetnek hátrányos helyzetbe. Ez a módszer a munka szakosításának az alapját is megteremtette. Továbbá: a munkaegység jellege megfelel a szövetkezeti gazdálkodás jellegének, segítségével elkerülhető, hogy a tényleges jövedelemnél többet fizessenek ki, mert a munkaegység értéke — éppúgy, mint a gazdálkodás eredményessége — az év végén derül ki. A munkaegység igen alkalmas az elvégzett munka mennyiségének mérésére, s módot ad a szövetkezetnek arra, hogy termelékenyebb eljárásokat keressen és fejlessze a munkaszervezés, a gépesítés, a termelés módszereit. Igen fontos ok végül az is, hogy a munkaegység-rendszert a tagok aránylag könnyen áttekinthetik és így év közben is álandóan figyelemmel kísérhetik.

Ezért terjedt el gyorsan és vált a termelőszövetkezeti jövedelemelosztás alapvető formájává a munkaegység-rendszer. Ez azonban sokakban azt a hiedelmet keltette, hogy a termelőszövekezeti gazdálkodás viszonyai között ez a jövedelemelosztásnak az egyetlen helyes módja, s csak ezzel valósítható meg a munka szerinti elosztás elve. Ezért a Szovjetunióban és a többi népi demokratikus országokban, így nálunk is, a termelőszövetkezeti mozgalom fejlődésének egy szakaszában mereven alkalmazták a munkaegység szerinti jövedelemelosztás rendszerét, és a szocialista elosztási elv megsértésének minősítettek minden ettől való eltérést.

Digitized by Google

A munkaegység-rendszer megmerevedése azonban károsan hatott a szocialista mezőgazdaság fejlődésére: elzárta a lehetőséget az elől, hogy megszüntessük e rendszer hibáit és olyan új megoldásokat keressünk, amelyekkel tökéletesebben valósíthatjuk meg a szocialista elosztás elvét, hatékonyabban segíthetjük elő a termelés növelését.

A munkaegység szerinti jövedelemelosztásnak az a legfőbb hibája, hogy egészen a zárszámadásig bizonytalan a tag számára a munkaegység értéke. Ezért a tagok általában a fix jövedelmű munkaterületek felé törekszenek, mégpedig annál erősebben, minél alacsonyabb az egy főre jutó szokásos jövedelemrész. A rendszernek ez a hibája főleg a gyengébb szövetkezetekre hat károsan, és növeli a szövetkezetek közti differenciálódást.

Egy másik hibája a munkaegység-rendszernek az, hogy ellepleli a munka minősége és az év végi jövedelem nagysága között meglévő összefüggést. Jövedelmük növelése végett a szövetkezeti tagok arra törekszenek, hogy minél több munkaegységet szerezzenek, még azon az áron is, hogy munkájuk kifogásolható. A gyenge minőségű munka viszont csökkenti a szövetkezet jövedelmét, és így ennek a felosztásra kerülő részét is, ez pedig a munkaegységrendszerrel szemben is elégedetlenséget és bizalmatlanságot kelt a tagokban.

Végül: az is hibája a munkaegység-rendszernek, hogy nem eléggé veszi figyelembe a helyi körülményeket. A mi hazánk kis ország, mégis sok olyan tájegysége van, ahol az évek során már kialakultak a munkadíjazásban bizonyos helyi szokások; a helybeli parasztság — legalábbis az első időben — jobban megbízik ezekben a szokásokban, és ezeknek némelyike megfelelő változtatásokkal a szocialista körülmények között is alkalmazható.

Igen nagy jelentőségű lépés volt tehát az, hogy pártunk feloldotta a munkaegység-rendszer alkalmazásában kialakult merevséget, s az 1960. februári központi bizottsági határozatban kimondta: „A Központi Bizottság ajánlja, hogy a termelőszövetkezetek — helyi adottságaiknak megfelelően — minél szélesebb körben alkalmazzanak a munkaegység-rendszert továbbfejlesztő jövedelemelosztási módszereket, amelyek megfelelnek a szocialista jövedelemelosztás elveinek. A tapasztalatok szerint ez fokozza a tagság egyéni érdekeltségét a munkák jó elvégzésében, a nagyobb terméshozamok elérésében, és arra ösztönöz, hogy a családtagok is minél nagyobb mértékben vegyék ki részüket a közös munkából. A helyi viszonyoknak leginkább megfelelő formák bevezetéséről minden esetben a szövetkezetek közgyűlésének kell dönteni".[1]

2 Termelőszövetkezeteinknek mintegy 75 százalékában a kiosztandó jövedelem zömét a munkaegységek szerint fizetik ki, de emellett a fennmaradó, meglehetősen tekintélyes részből *prémiumot* is adnak. A munkaegységet kiegészítő premizálásnak két formája terjedt el: *a prémiumot vagy a terven felül elért termelési eredmény vagy az összes termés után adják.*

Az 1961—62. évben a legtöbb termelőszövetkezet (főleg a kapásnövények termesztésében és az állattenyésztésben) *a terven felüli premiálás*

[1] Népszabadság, 1960. február 14.

Digitized by Google

módszerét alkalmazza. Ez a módszer abban az esetben növeli a tagok részesedését, ha a termelőszövetkezetnek a tervezettnél nagyobb a termése, illetve a bevétele a premizált ágazatokban. Akkor van jó hatása, ha a reális termelési tervre van építve. A laza terv ugyanis jogtalan jövedelemhez juttatja a tagokat, magas, teljesíthetetlen terv viszont nem ösztönzi őket jobb munkára.

1961-ben a termelőszövetkezetek 15 százalékában (elsősorban a kukorica-, a cukorrépa- és a burgonyatermesztésben) fizettek a munkaegység kiegészítéseképpen prémiumot *az egész termés bizonyos százalékáért*. A termelőszövetkezeti tagok szívesebben választják ezt a premizálási formát, mint az előbbit, mert így a prémiumuk kevésbé függ rajtuk kívülálló — pl. természeti — okoktól. A fejlődés jelenlegi szakaszán a kapásnövények termesztésében az egyik leghatékonyabb formának bizonyult a munkaegység-rendszert kiegészítő ezen premizálási mód.

Ennek a premizálási formának is több változata van. Az egyik szerint a tagok a megszabott munkaegységeken kívül az egész termés 10—20 százalékát kapják prémiumként. Egy másik változat szerint a megszabott munkaegységeken kívül a tervezett termésmennyiségig ennek 10—20 százlékát, a terven felüli termésmennyiségért pedig ennek 20—50 százalékát kapják prémiumként. Egy harmadik változat szerint a munkaegységeken kívül a termés 10—20 százalékát kapják meg a tagok, de csak akkor, ha teljesítették a tervet. Ha az összes termés bizonyos százalékából premizálnak, akkor (elsősorban a kukoricatermesztésben, de egyéb kultúrákban is) a százalék nagyságától függően csökkenteni kell a munkaegységek számát. Ha ugyanis a szokásos számban és teljes értékükben fizetnék ki a munkaegységeket és ezenkívül még a termés 20—25 százalékában megállapított prémiumot is adnának, akkor ezzel egyes tagok jogtalan keresethez és nagy előnyhöz jutnának az egyéb területen dolgozó tagok és a közös gazdaság rovására.

1961-ben a növénytermesztésben a termelőszövetkezetek 20 százaléka, az állattenyésztésben pedig 8 százalékuk fizetett *célprémiumot*. A növénytermesztésben leginkább a betakarításért fizetett célprémium terjedt el; ezzel a módszerrel tavaly és az idén is sok veszteségtől mentették meg a termelőszövetkezeteket.

A munkaegység-rendszernek ez a prémiummal javított változata a munkaegység szerinti elosztásnak az előnyeit megtartja, számos hiányosságát pedig megszünteti. A tag a munka minőségében is közvetlenül érdekeltté válik, mert személyes érdeke, hogy a gondjára bízott területen jó legyen a terméseredmény. Ez az elosztási mód tehát következetesebben érvényesíti a „mindenkinek munkája szerint" elvét, mint az egyszerű munkaegység-rendszer. Jobban megfelel a fejlődőben levő termelőszövetkezetek tagjai felfogásának is, hiszen elsősorban a maguk munkájától függ az, hogy milyen eredményeket érnek el a rájuk bízott területen. Nagy eredménye ennek a módszernek az is, hogy a szövetkezeti tagokon keresztül családtagjaikat is érdekeltté teszi a közös gazdaság munkáinak elvégzésében.

Digitized by Google

Ez a jövedelemelosztási mód tehát tökéletesebben érvényesíti a személyes anyagi érdekeltség elvét és jobban valósítja meg a szocialista elosztás elvét is, mint a kizárólag munkaegység szerinti elosztás.

3. Tulajdonképpen a prémiumos rendszernek egyik változata, de mégis jelentősen különbözik tőle *az eredményességi munkaegység-rendszer*, amelyet 1961-ben az ország 223 termelőszövetkezetében alkalmaztak, leginkább a kapásnövények és a zöldségfélék termesztése kapcsán, vagyis a még kevésbé gépesített termelési ágakban. Ez a módszer nem az elvégzett munkának a mennyiségéhez, hanem a tag által termelt terménynek a mennyiségéhez vagy a termelési értékéhez köti a munkaegység jóváírását.

Ennek a formának az az előnye, hogy egyszerű, könnyen érthető, és megmutatja a tagoknak, hogy részesedésük a hozam növekedésének arányában növekszik. Ez egyaránt kedvező a termelőszövetkezet és a tagok számára. A nyilvántartás is egyszerűbb, mint a hagyományos munkaegységrendszerben, s kisebb a lehetősége a munkaegység higításának is, mert csak tényleges termelési eredményért lehet jóváírni munkaegységet. Nehézséget okoz és igen körültekintő munkát igényel azonban az egységnyi termékmennyiség vagy termelési érték ellenében jóváírható munkaegységnek a kidolgozása. Az egyes növényfajták termésének alakulása ugyanis nemcsak az élő munkától függ, hanem nagy szerepe van benne annak is, milyen a talaj, mennyi és milyen munkát, szerves- és műtrágyát, gyomirtó- és növényvédőszert alkalmaznak, s ezenkívül az időjárás hatását is számításba kell venni.

4 A termelőszövetkezetek megszilárdításának időszakában *egyszerűbb jövedelemelosztási formák* átmeneti alkalmazására is szükség van. 1961-ben számos szövetkezetünk alkalmazott egy-egy termelési ágban ilyen formákat. A két legelterjedtebb egyszerűbb átmeneti munkadíjazási megoldás: a részes művelés és a százalékos részesedés.

A részes művelés főként azokban a gyenge termelőszövetkezetekben terjedt el, amelyekben már évek óta alacsony, vagy nagyon ingadozó a tagok jövedelme. Elvtelen módon azonban egyes olyan helyeken is bevezették, ahol más részesedési rendszerrel is elvégezték volna a munkákat. Tavaly a termelés egy-egy ágában többszáz termelőszövetkezet (a kukoricatermelésben közel 700, a szénabetakarításban mintegy 1400) alkalmazta ezt a megoldást.

A részes művelés ilyen arányú elterjedését leginkább az magyarázza, hogy a díjazásnak ez a formája a megművelt terület teljes termésének egy előre meghatározott hányadát juttatja a tagoknak, a legtöbb esetben természetben. Ez — ha nem is abszolút nagyságban, de meghatározott arányban — biztosított jövedelem, s ezért igen ösztönző a naturálgazdasághoz szokott tagok számára. Ösztönző hatása mellett azonban hátrányai is vannak. Ilyen pl. az, hogy a tagokat csak a részes munkák elvégzésére ösztönzi, s megnehezíti azt, hogy a közösen végzendő munkákra mozgósítsák

Digitized by Google

őket. Ahol tehát indokolt a részes művelés bevezetése, ott helyes, ha a kukorica, a burgonya részes művelését vagy a széna részes alapon való betakarítását olyan feltételekhez kötik, amelyekkel az egyéb, a közösen végzendő munkák munkaegységért való elvégzését is biztosítják.

A *százalékos részesedés* 1960-ban és 1961-ben a zöldség- és szőlőtermesztésben terjedt el. Ennél a díjazásnál gyakran az anyagi költségek egy részét is a tagok viselik, így a zöldségtermesztésben a melegágy-készítés és a palántanevelés, a szőlőművelésben pedig a trágyázás, a nyitás és a takarás költségeit. Nagyrészt a százalékos részesedés alkalmazásának köszönhető, hogy az utóbbi években nagyobb nehézségek nélkül művelték meg a szórványszőlőket és a zöldségtermesztésben sem volt nagyobb fennakadás.

5. Minthogy a termelőszövetkezetek árutermelése emelkedik, s a parasztságnak az iparcikkek iránti igénye növekszik, a termelőszövetkezeti tagok jövedelmében egyre nagyobb a jelentősége a *készpénz-jövedelemnek*. A termelőszövetkezeti tagok közösből eredő részesedésének 1959-ben 53,1 százaléka, 1960-ban 54,6 százaléka, 1961-ben pedig 57,7 százaléka volt készpénz.

Az árutermelés növekedése, a pénzbevételek folyamatosabbá válása lehetővé tette, hogy a termelőszövetkezetekben kiszélesedjék *a rendszeres előlegezés* és terjedjen *a garantált pénzbeli munkadíjazás*. A rendszeresen fizetett garantált pénzbeli jövedelemrészesedés és előleg munkára serkenti a tagokat és az árutermelés növekedését is elősegíti.

A garantált pénzbeli munkadíjazás, illetve jövedelemrészesedés *a legfejlettebb* az eddig ismert jövedelemelosztási formák közül. 1961-ben kísérletképpen 35 termelőszövetkezet vezette be, általában jó szövetkezetek, amelyekben eddig sem volt gyenge a munkafegyelem. A kísérlet bevált és igen jó tapasztalatokat hozott. A tagok munkakedve tovább javult, elvándorlásuk teljesen megszűnt. Még a fiatalok sem mentek el ezekből a termelőszövetkezetekből, sőt pl. a nagycenki „Széchenyi István", a tiszadobi „Táncsics", a nyíregyházi „Ságvári" termelőszövetkezetbe sok onnan régebben eltávozott fiatal tavaly vissza is tért.

A pénzbeli díjazást adó termelőszövetkezetekben a családtagok is rendszeresen dolgoznak és még a legnagyobb munka idején sincs hiány munkaerőben. Néhol — pl. a tótkomlósi Viharsarok termelőszövetkezetben — egyes időszakokban annyian jelentkeztek munkára, hogy nem is tudták mindnyájukat foglalkoztatni. Minden pénzbeli díjazást adó termelőszövetkezet idejében és jó minőségben végezte el a munkákat. Nagyon növelte a tagok biztonságérzetét, hogy az előre megállapított munkadíjat — két termelőszövetkezet kivételével — minden hónapban ki is fizették. Ez arra serkentette a tagokat, hogy igyekezzenek minden hónapban elérni a maximális munkateljesítményt.

A pénzbeli díjazásnak nagy előnye, hogy lehetővé teszi a munkadíjjal való takarékos gazdálkodást. A pénzzel díjazó termelőszövetkezetek általában megtakarítottak valamennyit az év elején megtervezett munkadíjból,

Digitized by Google

mert vezetőik, de sok helyütt tagjaik is ügyeltek arra, hogy csak azoknak írjanak jóvá és fizessenek ki munkadíjat, akik valóban el is végezték az előírt munkát. Ez a díjazási forma tehát elősegíti a munkaegység-higítás megszüntetését. A pénzbeli munkadíjazás — minthogy havonta közvetlenül pénzben adja ki a végzett munka ellenértékét — azt is lehetővé teszi, hogy gyorsan felismerjék és kijavítsák a keresetek között kialakuló aránytalanságokat. Ha a vezetők ügyelnek erre, akkor nem fordulhat elő — mint néhány más jövedelemrészesedési formánál — az, hogy egyes tagok meg nem érdemelt előnyöket élveznek a más üzemágban dolgozók vagy a közös gazdaság rovására.

6. Hogy mennyire megnövekedett a pénz szerepe a jövedelemrészesedésben, azt leginkább *a rendszeres előlegezés* elterjedése mutatja. Az anyagi ösztönzésnek ez a *legfontosabb* módszere bármelyik jövedelemrészesedési formával összekapcsolható, s ez elősegíti elterjedését. 1960 első felében a termelőszövetkezetek 78 százaléka, 1961-ben pedig 88 százalékuk fizetett rendszeresen munkaegység-előleget, mégpedig a következő összegben:

0— 5 Ft-ig terjedő összeget	707 tsz fizetett, a tsz-ek	16,8%-a
5—10 Ft-ig terjedő összeget	1957 tsz fizetett, a tsz-ek	46,5%-a
10—15 Ft-ig terjedő összeget	752 tsz fizetett, a tsz-ek	17,9%-a
15—20 Ft-ig terjedő összeget	216 tsz fizetett, a tsz-ek	5,2%-a
20 Ft-on felüli összeget	65 tsz fizetett, a tsz-ek	1,5%-a
nem fizetett előleget	510 tsz a tsz-ek	12,1%-a

A munkafegyelem azokban a termelőszövetkezetekben volt a leggyengébb, amelyek nem fizettek előleget. Számos termelőszövetkezet azért nem tudott előleget fizetni, mert termelési színvonalának alacsony volta nem tette lehetővé, hogy megteremtse az előlegezés legfontosabb feltételeit: a szükséges jövedelemszintet és a pénzbevételek folyamatosságát.

Az előlegezésben a legtöbb probléma az őszi betakarítás idején jelentkezik. Egyes termelőszövetkezetek ugyanis nem fogadják meg azt a tanácsot; az év első felében fizessenek a szokásos 60 százaléknál kevesebb előleget, nehogy ősszel nehézségük legyen. A legtöbb szövetkezet azonban már az év elejétől a tervezett részesedés 60 százalékáig terjedő előleget ad. Amikor aztán a cséplés befejeztével kiosztják a természetbeni részesedést, akkor gyakran kiderül, hogy túl sokat fizettek ki, s ezért le kell állítani az előlegezést.

A pénzbeli munkadíjazás néhány problémája

A pénzbeli munkadíjazás jelentősége és várható elterjedése szükségessé teszi, hogy már most megvizsgáljuk néhány elméleti és gyakorlati problémáját.

Az egyik probléma: *hol vezethető be pénzbeli munkadíjazás?* Erről a kérdésről az utóbbi időben a nemzetközi: a szovjet, a bol-

Digitized by Google

gár, a csehszlovák sajtó is sokat írt. Két nézet alakult ki. Az egyik szerint a garantált munkadíj igen alacsony szinten is nagyon ösztönző, és ezért bármely termelőszövetkezetben bevezethető. A másik nézet szerint csak olyan termelőszövetkezetben vezethető be, amelynek a gazdasági alapja szilárd, pénzbevételei folytonosak, és amely társadalmilag is megfelelő színvonalú jövedelmet tud adni tagjainak.

Véleményünk szerint ez az utóbbi nézet a helyes. A garantált munkadíjnak akkor is van ugyan bizonyos ösztönző hatása, ha összegé alacsony; általában azonban olyan termelőszövetkezetek szándékoznak bevezetni ezt a munkadíjazást, amelyekben nemcsak alacsony a részesedés, hanem rendkívül ingadozó és bizonytalan is. Ezek a termelőszövetkezetek rendszerint nem képesek arra, hogy saját erejükből minden hónapban előteremtsék a folyamatos munkadíj-fizetéshez szükséges anyagi eszközöket. A már említett 35 termelőszövetkezet között volt pl. a nórápi „Összefogás" termelőszövetkezet; itt garantálták a legalacsonyabb díjazást a pénzbeli díjazást alkalmazó termelőszövetkezetek közül, de még a garantált összeget sem tudták folyamatosan fizetni. Arra kényszerültek, hogy ezt a díjazást előlegezéssel helyettesítsék és gyakorlatilag visszalépjenek a garantált pénzbeli díjazástól. Feltétlenül figyelembe kell venni azt, hogy a mukaegység értéke csak tervezett érték, csak az év végén, zárszámadáskor derül ki, hogy ezt megtermelték-e; pénzbeli díjazásnál viszont év közben, vagy az év végén teljes egészében ki kell fizetni az elvégzett munka pénzben kifejezett ellenértékét. Ezért ezt a módszert továbbra is csak a gazdaságilag szilárd, folyamatos bevételekkel, jó vezetéssel és nyilvántartással rendelkező termelőszövetkezetekben helyes bevezetni.

Egy másik probléma: *az átmenő tartalékalap képzése.* Azok közül a termelőszövetkezetek közül, amelyek ma pénzbeli díjazást alkalmaznak, csak háromnak, négynek volt némi tartalákalapja akkor, amikor áttért az új módszerre, s kettő kivételével mégis mindegyikük egész éven át meg tudta fizetni a garantált munkadíjat. Ennek ellenére is szükségesnek tartjuk az átmenő tartalékalap képzését, egyrészt a garantált munkadíj teljes kifizetése, másrészt a rendszeres havi fizetés biztosítása céljából. Kellő tartalék híján ugyanis az előbb említett termelőszövetkezeteknek csak a munkadíjnak a kívánatosnál alacsonyabban való megszabása és mai hitelrendszerünk tette lehetővé, hogy folyamatosan fizessenek munkadíjat; a rövid lejáratú hitelezés jelenlegi rendszere nélkül többségük nem lett volna képes erre. Ha tehát csak gazdaságilag erős termelőszövetkezetek térnek át a pénzbeli díjazásra, akkor a jelenleg érvényben lévő hitelrendszer mellett nem szükséges kötelezővé tenni, hogy már az induláskor tartalékalapjuk legyen. A pénzbeli díjazásra való áttéréstől függetlenül is arra kell azon-

Digitized by Google

ban minden termelőszövetkezetnek törekednie, hogy folyamatosan megteremtse magának az évi munkadíj 20—25 százalékának megfelelő tartalékalapot.

Egy további probléma: *a különböző munkák díjtételeinek megszabása.* A pénzbeli díjazásra áttérő termelőszövetkezetek gazdaságilag nem egyformák, és ezért ugyanarra a munkára mindegyikükben más és más díjtételt kell megállapítani. A termelőszövetkezetekben megszabott munkadíjaknak — legalább bizonyos mértékig — vissza kell tükrözniük a termelőszövetkezetek közötti különbséget. Ez a gyakorlatban így is van. A pénzbeli díjazást alkalmazó termelőszövetkezetek 20, 25, 30 és 35 forintos munkaegységértékből kiindulva, különböző szinten alakították ki a díjtételeket; ahol pl. 25 forint a munkaegység értéke, ott egy hold kukorica kézi kapálásáért 70—80 forintot, ahol 35 forint a munkaegység, ott 100—120 forintot fizetnek.

Nagy körültekintéssel kell edönteni azt is; *hogyan fizessük ki* az egyes munkáért megállapított munkadíjakat. Az volna a legjobb megoldás, ha az elvégzett munka alapján kiosztható részesedést havonta rendszeresen kifizetnék, s év végén már csak a többletjövedelemből származó kiegészítő díjazást kellene kiosztani. A termelés ingadozása és a tartalékok hiánya miatt azonban ma még csak kevés termelőszövetkezet képes erre; ezért egyelőre azt a megoldást alkalmazzák, hogy a tagok részesedésére betervezett jövedelemrészesedési alapnak 70—80 százalékát garantálják és fizetik ki év közben — természetben és pénzben — munkadíjként; a jövedelemrészesedés fennmaradó 20—30 százalékát pedig az év végén.

A pénzbeli munkadíjazásra való áttérésnél az egyik legnagyobb probléma: *a természetbeniek iránti igény kielégítése.* Természetbeni juttatásra szükség van, mert — jóllehet növekszik az igény az iparilag feldolgozott élelmiszerek iránt — a termelőszövetkezeti tagok legfontosabb élelmezési szükségleteinek túlnyomó részét ma még a közös és a háztáji gazdaság, nem pedig a kereskedelmi hálózat elégíti ki.

A természetbeniekkel való ellátást többféleképpen lehet megoldani. A legkézenfekvőbb az, hogy a tagok a közös gazdaságból megvásárolják a számukra szükséges mennyiséget. A pénzbeli díjazást adó termelőszövetkezetekben ma leginkább ez a megoldás terjedt el. Helyes azonban az a megoldás is, hogy a szövetkezet a tagok első félévi keresetéből folyamatosan visszatartja a szükséges természetbeniek ellenértékét. Így egyrészt csökken a munkadíjazáshoz szükséges pénzösszeg, másrészt a tagoknak sem okoz gondot az, hogy a természetbeniek kiosztása idején előteremtsék a szükséges pénzt. Egyes termelőszövetkezetek a garantált munkadíj és a tényleges részesedés közötti különbségből fedezik a természet-

Digitized by Google

beniek ellenértékét. Ez azonban veszélyes dolog, amelynek nem szabad rendszerré válnia. Célszerűnek látszik viszont az a szovjet megoldás, hogy a garantált munkadíj bizonyos hányadát természetben, kenyérgabonában és takarmánygabonában tervezik meg és adják ki. Ez azért is helyes, mert elejét veszi annak, hogy egyes tagok (főleg az idősebbek) értetlenül azt kérdezék: miért kell nekik pénzért megvásárolniuk azt a terményt, amelyet maguk termeltek a saját gazdaságukban?

Ahol pénzbeli munkadíjazást alkalmaznak, ott a kiegészítő jövedelemnek, *a premizálás megvalósításának* a kérdése is új módon merül fel. A kiegészítő díjazást itt nem ágazatonként, hanem — az önelszámolás felhasználásával — brigádonként vagy üzemegységenként adják. A pótlólagos díjazás ilyen formájánál már előre félre kell tenni annak az összegnek egy részét, amely az év során a munka díjazására jut. A tartalékolt összeget az év végén aszerint osztják ki a brigádok vagy üzemegységek között, hogy azok termelési tervük teljesítésével, eredményes gazdálkodásukkal menynyivel járultak hozzá az év során elért jövedelemhez. Helyes, ha megszabják a pótlólagos díjazás felső határát is, mégpedig úgy, hogy az lehetőleg ne legyen több, mint az alapdíjazás 20—25 százaléka.

A jó tapasztalatok alapján 1962-ben mintegy 200 termelőszövetkezet tért át a pénzbeli díjazásra; köztük tizenegy gyengében gazdálkodó termelőszövetkezet is kipróbálja ezt a módszert. A termelőszövetkezetek többsége azonban a legközelebbi években még nem tud rátérni az egész gazdaságra kiterjedő pénzbeli munkadíjazásra, mert még nem képesek biztosítani ennek anyagi és egyéb feltételeit. Valószínű tehát, hogy számos termelőszövetkezet a pénzbeli díjazást előbb csak egyes munkákra vonatkozóan vezeti be, azokra a munkákra, amelyeknek gyors és jó elvégzését különösen fontosnak tartja és legjobban a pénzbeli díjazással tudja elérni. 1961-ben pl. több termelőszövetkezetben pénzért végezték a zöldségfélék szedését, különösen a korai zöldborsóét és az újburgonyáét. A szedési díjat naponta fizették (a zöldborsó kilójáért pl. 50—70 fillért), s ez elősegítette a gyors betakarítást és arra ösztönözte a családtagokat, hogy ők is vegyenek részt a munkában. A korai és gyors betakarítással a szövetkezeti tagok jóval több bevételhez jutottak, s némelyikük az egész szedési díjat ki tudta fizetni ebből a többletből.

Különösen az állattenyésztésben van nagy jelentősége a rendszeres és garantált pénzdíjazásnak. Az állattenyésztésben dolgozóknak a munkája ugyanis sokkal kötöttebb, mint a növénytermesztésben dolgozóké — az állatokat ünnepnapon is kell etetni és gondozni —, s ezért sokszor nehéz is állandó állatgondozókat találni. A gondozók cserélgetése azonban számottevő kárt okoz a termelő-

Digitized by Google

szövetkezetnek. Ilyen meggondolásból vezette be 1961-ben az állattenyésztésben a garantált pénzbeli díjazást a szegedi „Felszabadulás" termelőszövetkezet. Az új díjazási rendszer eredményeképpen egy év alatt csaknem a kétszeresére emelték a tehenek tejhozamát.

•

A munkadíjazásnak a termelőszövetkezetekben jelenleg alkalmazott formái nem lépcsőfokok, amelyeket minden termelőszövetkezetnek végig kell járnia ahhoz, hogy eljusson a legfejlettebb jelenlegi formájához, a pénzbeli munkadíjazáshoz. A termelőszövetkezet átmenetileg többféle munkadíjazási formát is alkalmazhat egyidejűleg, az egyes termelési ágak sajátosságainak megfelelően. Elengedhetetlenül fontos azonban az, hogy csak olyan munkadíjazási formákat alkalmazon, amelyeknek bevezetésével a szövetkezet tagsága egyetért.

A munka díjazása a szövetkezeti életnek olyan kérdése, amelynek jó megoldása nagy lépéssel viheti előre a termelőszövetkezetek megszilárdulását. Az e kérdésben elkövetett hibák viszont számottevően akadályozhatják, sőt vissza is vethetik ezt a folyamatot. Nagyon fontos tehát, hogy a munkadíjazás fejlesztésének kérdéseit szigorúan elvi alapon oldjuk meg, nem tévesztve szemünk elől a szocialista munkadíjazás elemeinek erősítését.

Digitized by Google

A kultúra szocialista tartalmának és nemzeti formájának kérdéséhez

Írta SZIGETI JÓZSEF

Kultúránk szocialista tartalmának és nemzeti formájának kérdése már régen felmerült, s fő irányát tekintve helyesen meg is oldódott. Mégsem tekinthető minden vonatkozásában kielégítően tisztázottnak, ezt igen szembeötlően mutatja az a vita, amely a Kortárs hasábjain folyt B. Nagy László és Klaniczay Tibor között (Kortárs, 1961. október, 1962. február), s amelyben a különösebb elméleti tájékozatlansággal nem vádolható vitapartnerek szélsőséges álláspontot foglaltak el. B. Nagy a szocialista, sőt a kommunista kultúrát is örök időkre nemzeti jellegűnek tartja, Klaniczay viszont a nemzeti forma jogosultságát — némi fenntartással — már a mai napra vonatkozóan is tagadja. Juhász Mária vitazáró cikke (Kortárs 1962. április) helyesen bírálja a szélsőséges álláspontokat, de kevés figyelmet fordít a felmerült problémák pozitív kifejtésére. Pedig ezek fontos, érdekes és nagy gyakorlati horderejű kérdések, s túl is vezetnek az irodalom és a művészet határain.

1.

A marxizmus már igen korán feltette azt a kérdést, hogy a népek, nemzetek fejlődésében hogyan viszonylik egymáshoz forma és tartalom, s mi a kettő történelmi dialektikája. Marx és Engels a Kommunista Kiáltványban megfogalmazta azt az elvet, hogy „ha nem is tartalmilag, de formailag a proletariátus harca a burzsoázia ellen eleinte nemzeti . . .” Ebben az összefüggésben hangzottak el ezek a híres, sokszor félreértett és sokszor tudatosan félre is magyarázott szavak: „A munkásoknak nincs hazájuk. Nem lehet tőlük elvenni azt, amijük nincs” — ezek a forradalmi szavak, amelyek forradalmi tettek ihletői voltak a burzsoá „hazával” szemben.

Hogy Marx és Engels nem a kommunista munkásmozgalom nemzeti hivatását tagadták, ellenkezőleg, a nemzetközi munkás-

Digitized by Google

osztályban egy új nemzet vezető erejét látták, olyan erőt, amely az egész nemzeti életet átformálja és új szocialista tartalmat ad annak, azt plasztikusan mondja ki maga a Kiáltvány: „Minthogy a proletariátusnak elsősorban a politikai hatalmat kell meghódítani, önmagát nemzeti osztállyá (vagy mint Engels 1888-ban a Kiáltvány angol kiadásában írta: »a nemzet vezető osztályává«) kell emelnie, önmagát nemzetté kell szerveznie, azért maga is nemzeti még, bár semmi esetre sem burzsoá értelemben... Ha az osztályok ellentéte a nemzeten belül eltűnt, vele tűnik a nemzetek ellenségeskedése is egymás ellen..." B. Nagy aligha Marx és Engels nézetei alapján véli: az a gondolatuk, hogy a fejlett kapitalista országok egyidejűleg viszik végbe szocialista forradalmukat — amely a klasszikus kapitalizmus körülményei között indokolt volt —, ellentétben állt a nemzeti forma és jelleg számbavételével. Nem Marx és Engels „figyelmén", érdeklődésén, politikai várakozásán múlott, hogy ennek fontosságát kevésbé hangoztatták: hanem a megváltozott történelmi körülmények következménye az, hogy az imperialista kapitalizmus idején — mint Lenin megmutatta —, az egyenlőtlen fejlődés törvénye alapján megnövekedett a nemzeti forma jelentősége. Hogy a megvalósult világkommunizmusban teljesen eltűnnek a nemzeti különbségek miután ez a folyamat több közbülső szakaszon ment át, az a marxizmus—leninizmus olyan tétele, amely egybehangzik a tényekkel, s amelynek megvizsgálása külön tanulmányt igényelne.

A bennünket érdeklő probléma szempontjából világos, hogy az a tartalom, amelyről a Kommunista Kiáltvány beszél, az osztálytartalmat jelenti, dialektikus kölcsönhatásban a nemzeti formával. Tehát azt, hogy a nemzeti keretekben milyen osztályok állanak egymással szemben, illetve egymás oldalán (az osztályszövetség különböző kötelékeivel összefűzve), s az összes osztályoknak ezen egymáshoz való bonyolult viszonyában, viszonyaik totalitásában, melyik osztály törekvése nyomja rá bélyegét az adott társadalomra, nemzetre és ennek további útjára.

Forma és tartalom azonban igen általános filozófiai, módszertani kategóriák, minden társadalmi jelenségre alkalmazzuk őket, sőt a természeti jelenségekre is. A forma-tartalom viszony konkretizálódik pl. a történelmi materializmusnak a termelőerők és a termelési viszonyok dialektikus fejlődéséről szóló tanításában. Ebben az összefüggésben a termelőerőket olyan tartalomnak tekintjük, amely a termelési viszonyok formájában jelenik meg, s meghatározza ezeket, bár a meghatározott maga is visszahat a meghatározóra, a forma is formálja a tartalmat. A népi demokratikus fejlődés nyomán egyre sokoldalúbban vizsgáljuk azt a dialektikát is, amely a proletárdiktatúra (mint törvényszerű tartalom), és különböző megjelenési formái (mint a sajátos történelmi feltételek-

Digitized by Google

ból következő megjelenési formák) között fennáll. A példákat tetszés szerint szaporíthatnánk.

Módszertani szempontból azonban fontosabb számunkra az a tény, hogy az említett társadalmi jelenségek bármelyikét kiemelhetjük abból az összefüggésből, amelyben teljes társadalmi értelme és jelentősége feltárul, s mint viszonylag elszigetelt jelenségre ismét alkalmazhatjuk rá a tartalom és a forma kategóriáit. Így pl. magukat a termelőerőket tekintve is beszélhetünk formáról és tartalomról, abban az értelemben, hogy a termelőerők törvényszerűen összekapcsolt mozzanatai és mozgási törvényei mindig különös, sajátos formában jelentkeznek, nemcsak az egyes társadalmi-gazdasági alakulatokban, hanem az egyes népek fejlődésén belül is.

Mint az elmondottakból kitűnik, a tartalom és a forma fogalmát nemcsak az jellemzi, hogy ezek minden társadalmi jelenségre alkalmazható általános fogalmak. Általánosságuk mellett a másik vonásuk az, hogy viszonylagosak, hogy tehát ugyanaz a jelenség egy összefüggésben tartalomnak, más összefüggésben pedig formának tekinthető. A viszonylagossággal persze dialektikusan kell bánni. Minden viszonylagosban van valami abszolút, s a forma és a tartalom relativitásával semmiféle önkénynek nem nyithatunk utat a tudományos megismerésben, de hétköznapi gondolkodásunkban sem. Meghatározott összefüggésben, egy jól körülhatárolt összesség, egy konkrét totalitás kereteiben mindig egy és ugyanazon mozzanatot kell tartalomnak, s egy másik, a tartalom által meghatározott mozzanatot formának tekintenünk. Tehát abból a meggondolásból kiindulva, hogy a termelőerők fejlődésének is vannak különös és egyedi megjelenési formái, nem azonosíthatom a termelőerőket a termelési viszonyokkal azon az alapon, hogy egy másik vonatkozásban a termelési viszonyokról mint a termelőerők fejlődési formáiról beszéltem. Ez már hamis azonosítás volna, s nem dialektika, hanem szofisztika.

2.

A forma és a tartalom ezen dialektikája alapján kell megközelítenünk a szocialista tartalom és a nemzeti forma problémáját is, az anyagi és a szellemi kultúra vonatkozásában egyaránt. Ismeretelméleti szempontból ez a kérdés csak egyik esete a szociális forma és az osztálytartalom általánosabb dialektikájának. A szociális forma, amelyben az osztálytartalom kifejeződik, a társadalmi-gazdasági formák fejlődésének megfelelően nagyon különböző lehet.

A nemzet, mint az osztálytartalmat burkoló szociális forma a kapitalista fejlődés terméke, még akkor is, ha a nemzet mint

Digitized by Google

szocialista nemzet — megváltozott osztálytartalommal és ennek megfelelő lényeges formai változásokkal — egy ideig a kapitalizmus bukása után, a kommunista fejlődés talaján is fennmarad.

Nem szabad elfeledkezni arról, hogy sok tekintetben alapvető különbség van a kapitalizmus és a kapitalizmus előtti gazdasági-társadalmi formációk között. Marx e különbség forrását mindig abban jelölte meg, hogy a kapitalizmus előtti termelési módokban a termelőerők fejlődése konzervatív jellegű, a kapitalista társadalomban viszont a termelőerők fejlődésének forradalmi periódusa kezdődik el, s ez még fokoztottan érvényesül a kommunizmusban. A feudális társadalom konzervatív termelőerői alapján nem mehetett végbe az a folyamat, amely szélsőséges osztályellentétekre épülő, de nagymértékben koncentrált társadalmat hozott létre, egységes belső piaccal, nemzeti nyelvvel, új életmóddal stb. A modern nemzeteknek a tőkés fejlődés alapján való létrejötte a többi között ledöntötte és meghaladta a feudális korlátokat, amelyek oly korlátolttá tették a népi egységek kialakulását. Mélyreható tehát a különbség a feudális és a kapitalista társadalom talaján létrejövő szociális forma között, s ezért értelmetlen dolog a nemzet fogalmának túlzott általánosítása, azaz történelmietlen túlfeszítése.

B. Nagy cikkének az a legszembetűnőbb hibája, hogy a nemzetet mint szociális formát örökkévalónak tartja, kivetíti a legtávolibb történelmi jövőbe is, és némileg habozva ugyan, de visszavetíti a legtávolibb múltba is. Ez akarva, akaratlanul — nacionalizmus, amint erre Klaniczay Tibor rámutatott. Nem elég azonban B. Nagy felfogását a nemzet fogalmának történelmietlen túlfeszítése miatt bírálni. Ez csak tünete, kifejeződése annak, hogy B. Nagy nem ismeri fel a tartalom elsődleges és meghatározó szerepét a szocialista forma és osztálytartalom dialektikájában.

Az osztálytartalomnak meghatározó szerepe van az összes osztályok viszonyát magában foglaló nemzettel mint szociális formával szemben. Ez legszembetűnőbben abban mutatkozik meg, hogy az a gazdasági-társadalmi mozgás, amelynek egy meghatározott osztály a hajtóereje, csak fejlődésének viszonylag magas színvonalán alakítja át a régi közösségi formát saját formájává, vele adekvát formává. A burzsoázia magas fejlettségi színvonalára volt szükség ahhoz, hogy lerombolja vagy fokozatosan felszámolja a régi osztályviszonyokat, s a népi egységekből modern nemzeteket csináljon. A munkásosztály forradalmi mozgalma már hatalmának létrehozása előtt is nemzeti jelentőségűvé válik, mégis csak a hatalom megragadásával, a szocialista termelési viszonyok kifejlesztésével, a dolgozó nép demokráciájának megvalósításával és mindenekelőtt az osztályellentétek leküzdésével párhuzamosan alakítja át a szocialista élet igényei és szükségletei szerint a polgári

Digitized by Google

társadalomtól örökölt nemzeti formát. Az osztálytartalomnak a nemzeti formával szemben való elsődlegessége világosan megmutatkozik abban az időbeli különbségben, amely az új osztálytartalom fellépése és a neki megfelelő formának, saját nemzeti formájának kialakulása között van.

Az osztálytartalom elsődlegessége a nemzeti formával szemben fontos elv, de nem szabad dialektikátlanul túlfeszíteni, mert akkor a tartalom elsődlegességének elve épp olyan helytelen következményekre vezetne, mint az esztétikában, ahol a dogmatikus felfogás a forma lényegtelen és elhanyagolható szerepére következtetett belőle. A forma végtelenül fontos, mert visszahat a tartalomra, és sokszor igen bonyolult utat és módot szab meg és ír körül a tartalom érvényesítése számára.

Klaniczay Tibor helyes polémiáját a ma nálunk főveszélyt jelentő nacionalista felfogás ellen gyengíti, hogy maga sem veszi tekintetbe a tartalom és forma közötti eleven kölcsönhatást: az egyik oldalon van az osztály, az osztályharc, a másikon a nemzet, a nemzeti mozgalom, a nemzeti jelleg. Még a nemzeti fejlődés polgári szakaszára nézve sem mutatja meg világosan, hogy az első hogyan határozza meg a másodikat, s hogy ez az utóbbi, egy osztály érdekeinek, törekvéseinek nemzetivé válása, visszahat az előbbire, segíti érvényesülését. Innen ered az a tévedés, hogy a nemzeti forma ma már elhanyagolható mennyiség a szocialista fejlődésben. Ez azonban nem internacionalista gondolat, hiszen az internacionalizmus ma — a szocialista tábor vonatkozásában — a *szocialista nemzetek* testvériségét, szövetségét, összeforrását jelenti. Hogy eredményesen tudjunk harcolni a nacionalizmus ellen, el kell tudni határolni magunkat a kozmopolitizmustól is.

Az osztálytartalom elsődlegessége, meghatározó szerepe a valóságos fejlődési folyamatokban nemcsak abban mutatkozik meg, hogy az új tartalom időben, történelmileg előbb lép fel, mint a neki megfelelő szociális forma. Megmutatkozik abban az ontikus, a valóság szerkezeti összefüggését kifejező determinációban is, hogy a törvényszerű, a társadalmi-gazdasági fejlődés irányát jelentő osztálytartalom nagyon különböző, sajátos formákon keresztül tör utat magának.

A fejlődési forma és sajátosságai egyáltalán nem korlátozódnak csupán a nemzetire. A népi demokratikus országoknak a második világháború utáni fejlődése, a szocialista hatalom kivívása és a szocializmus építése olyan társadalmi és történelmi feltételek között ment végbe, amelyek nemcsak nemzeti szempontból voltak különlegesek, sajátosak, hanem a kapitalista fejlődés különböző történelmi típusait fogták át.

Marx és Lenin felvetették azt a problémát, hogy a gazdasági-

Digitized by Google

társadalmi fejlődés általános törvényei különböző tipikus, több nép és egész népcsoportok fejlődésében megmutatkozó történelmi feltételek között érvényesülhetnek.

Maradjunk egy percre a népi demokratikus országok kialakulásának történelmi feltételeinél. Lenin rámutatott arra, hogy az Elbától keletre a kapitalizmus fejlődésének porosz útja uralkodott a mezőgazdaságban (az agrárkapitalizmus másik nagy, tipikus útjával, az amerikaival szemben). A porosz út a feudális maradványok erős konzerválódásának útja, amely azzal jár együtt, hogy az ipari tőke kialakulása a nyugat-európaihoz képest erősen módosul. Magyarországon pl. a textilipar csak a két világháború között kezd kialakulni, nem pedig a fejlődés kezdeti szakaszában, kezdetben a mezőgazdasági termékeket feldolgozó ipar, a malomipar alakul ki, korán megerősödik a gépgyártó ipar stb. A társadalmi fejlődés kelet-európai típusának alighanem fontos szerepe van abban, hogy az ezen az úton járó népek elkésett vagy felemásan megoldott polgári forradalmainak problémái összefonódtak a szocialista forradalom időközben megérett feladataival, ezért csak úgy volt megoldható osztályellentmondásaik (sőt nemzeti ellentmondásaik) bonyolult képlete, hogy a demokratikus forradalom tovább fejlődött szocialista forradalommá.

S még az egytípusú történelmi úton belül is milyen nagy a különbség az egyes nemzeti fejlődések között! Csehszlovákiában vagy a Német Demokratikus Köztársaság területén a feudális maradványok jóval gyengébbek, az ipar pedig jóval fejlettebb, mint Magyarországon vagy Lengyelországban. Másfelől: Bulgária az agrárfejlődés amerikai útján haladt, de a kapitalizmus általános fejlettsége szempontjából mégis elmaradott ország. Hosszan lehetne még sorolni a különbségeket. S mindezen történeti típusbeli és nemzeti különbségek ellenére a társadalmi fejlődés általános törvényei törnek maguknak utat a második világháború alatti és utáni függetlenségi harcok és osztályharcok folyamatában, olyan világhelyzetben, amelyben az emberiség sorsát eldöntő események során már hatalmas erővel kezdett érvényesülni az egy államban megvalósult szocializmus pozitív világtörténelmi szerepe.

A nemzeti formában és e forma nemzetenkénti különbségeit kiemelő nemzeti sajátosságokban — amint látjuk — semmiféle misztikus, semmiféle megfoghatatlan vagy rejtélyes vonás nincs. Elméletileg éppoly érthetők, megragadhatók, gyakorlatilag éppúgy alkalmazhatók és felhasználhatók ezek a sajátosságok, mint az azonos társadalmi-gazdasági formációk fejlődésének típus-különbségei, amelyeknek napjainkban (gondoljunk Afrikára, vagy Dél-Amerikára) különös jelentőségük van. Általános társadalmi törvényszerűségeket és e törvényszerűségek kombinációit kifejező

Digitized by Google

osztályviszonyok, osztálytartalmak különleges megjelenési formáját értjük rajtuk, a történelem azon időszakában, amelyben polgári, illetve szocialista nemzetről beszélhetünk.

3.

A nemzeti formának és nemzeti sajátosságoknak a marxista—leninista felfogással ellentétes polgári felfogása nem nélkülözi az említett misztikus vonásokat. Ez a misztikusság azzal függ össze, hogy hanyatló szakaszában a polgári filozófia a formát a tartalom elé helyezi, s így maga a forma is érthetetlenné válik számára. Az ilyen szemlélet — tudatosan, vagy öntudatlanul — végeredményben nacionalizmus. Mert nemcsak a más népek elleni állásfoglalás nacionalizmus, nemcsak egy adott népnek mindenek fölé helyezése a „sacro egoismo" jegyében és az uralkodó osztály érdekében. Van a nacionalizmusnak kifinomultabb, „tudományosabb" szemléleti, módszertani formája is, s ez abban áll, hogy az osztálytartalmat eltüntetik, elsikkasztják a nemzeti forma mögött. Ezzel ellentétes előjelű hiba viszont az, hogy az osztálytartalomtól nem látják az osztályok egymás közti viszonyában egy meghatározott osztály vezetése alatt alakuló nemzeti formát. A munkásmozgalomban az előbbi mint a revizionizmus, az utóbbi mint a dogmatizmus szemléleti módja jelentkezik.

A polgári társadalomtudományban rendkívül elterjedt az a felfogás, amely a nemzeti sajátosságokra egy minden osztály fölött álló nemzeti jellegről szóló tant épít; ezt rendszerint nemzetkarakterológiának nevezik. A nemzetkarakterológia különböző színvonalon jöhet létre: lehet filozófiai jellegű, pszichológiai indítású, vagy akár empirikus igényű társadalompszichológiai felfogás; szélsőséges formája — a fajelmélet tudományellenes miszticizmusa. Egyben azonban rendszerint a legkülönbözőbb szinteken is megegyeznek; a bonyolult társadalmi-történeti képződményre az egyén, a személyiség jegyeit próbálják ráaggatni. Elég, ha ennek igazolására az 1960-ban megjelent „National charakter and national stereotypes" (Amsterdam) című kiadványban feldolgozott irodalomra hivatkozunk. Itt az a nemzeti sajátosságok legkézzelfoghatóbb meghatározása, hogy a nemzeti jelleg viszonylag tartós személyi karakterisztikumokra és mintákra utal, amelyek statisztikusan elterjedtek a társadalom felnőtt tagjai között.

A régi történelemfilozófiai és társadalomfilozófiai felfogásnak az volt az uralkodó vonása, hogy az emberi nem fejlődését az egyén fejlődése alapján próbálta megérteni, nem pedig megfordítva: az egyén fejlődését az emberi nem társadalmi fejlettségéből. Már a Marx előtti társadalom- és történetfilozófia — Adam Fergusontól Hegelig — is igyekezett leküzdeni ezt a hamis, a

Digitized by Google

polgári individualizmus által támogatott szemléletet. Korunkban azonban ismét a legkülönbözőbb formában elevenítik ezt fel, ma már jórészt a marxizmussal szemben. Hogy ne kelljen sokat időznünk a technikai részleteknél, mutassuk be egy magyar példán a nálunk annak idején rendkívül elterjedt nemzetkarakterológiai szemléletmódot.

A 30-as évek végén jelent meg Szekfü Gyula szerkesztésében a „Mi a magyar?" c. könyv, amely a magyar nemzeti jelleg meghatározását akarta adni, a nagynevű szerzők egész sorát vonultatva fel Babits Mihálytól Ravasz Lászlón, Viski Károlyon át Kodály Zoltánig. E kötetben a nemzetkarakterológiai felfogás klasszikus példája a magyar „poeta doctus"-nak, Babits Mihálynak a tanulmánya. A magyar nemzeti jellem központi, meghatározó vonását abban látja, hogy a magyar a ráció népe. Az ésszerűségből következtet arra, hogy a magyar a józan mérséklet népe, óvakodik minden szélsőségtől, a forradalmi szélsőségtől is. Kiderül hát, hogy a magyar jellem mélyen konzervatív. A józanság és a konzervativizmus további következménye a misztikus elméletektől való óvakodás. Az utóbbi mozzanat kiemelésével Babits bizonyos kritikát gyakorolt a fasizmus szándékosan misztifikáló ideológiájával szemben. De nem tragikus látvány-e, hogy a fasizmust elutasító gesztusa elutasítja a fasizmus elleni védekezésnek és harcnak az igazi lehetőségét is, mert a magyar népi jellemet úgy igyekszik feltüntetni, mint amely immúnis a tényleges társadalmi forradalmisággal szemben? Az általa megrajzolt nemzeti jellemet nyugodtan azonosíthatjuk a liberalizmus szélsőségektől óvakodó, kompromisszumos „okos emberének" a jellemével, aki „összetéveszti" egymással a politikai baloldalt és jobboldalt, a forradalmat és az ellenforradalmat.

Módszertani szempontból sem meglepő, hogy tucatjával akadtak ebben az időben olyan nemzetkarakterológusok, akik Babitscsal ellentétben éppen a fasiszta Németország és a fasiszta Magyarország sorsközösségét próbálták bizonyítani. Ilyen volt pl. Prohászka Lajos, aki „A vándor és a bujdosó" című könyvében az imperialista „német vándor" mellé az „örök bujdosó magyart" állította oda, mint a vándor szükségszerűen alárendelt, de mégis örökös szövetségesét. Ennek természetesen édeskevés köze van a tudományhoz, de annál több a reakciós politikához.

4.

Híressé vált nemzet-meghatározásában Sztálin is beszélt annakidején a kultúra közösségében megnyilvánuló lelkialkat közösségről. Mindenesetre távol állt attól, hogy a lelkialkatot a társadalmi-történelmi feltételektől elszakított örök, történelemfeletti

Digitized by Google

kategóriának tartsa, amelyből a nemzeti fejlődés egész múltját, jelenét és jövőjét le lehetne vezetni. Felfogása — véleményünk szerint — mégsem fogadható el. Másutt, több vonatkozásban is — pl. a proletárdiktatúra talaján végbemenő osztályharc szakadatlan éleződéséről szóló nézetében — azt a hibát követte el, hogy az ellentétek harcának és egységének lenini elvéből csak az ellentétek harcát vette tekintetbe, az egységet pedig kiküszöbölte. Itt viszont az ellenkező — az előbbit kiegészítő — hibás végletbe esett: az egységet abszolutizálva megfeledkezett az ellentétes mozzanatokról. Pedig, ha a lelkialkatnak és a magatartásmódnak bizonyos közössége, tehát az egység mozzanata megmutatkozik, akkor megmutatkozik az ellentét is, mert ugyanaz a vonás egészen másként jelentkezik fent, mint lent, másként a kizsákmányolóknál és elnyomóknál, mint a kizsákmányoltaknál és elnyomottaknál.

Világítsuk meg talán irodalmi példával ezt a bonyolult kérdést. Az irodalmi példa itt a modell szerepét tölti be: idealizáltan egyszerű és szemléletes vonásai elősegítik, hogy megértsük a valóságot bonyolult, sokrétű összefüggéseiben, kölcsönhatásainak végtelen gazdagságában, s éppen azzal segítik ezt elő, hogy kiemelik a legalapvetőbb összefüggéseket, annak feltételeként, hogy a további bonyolító mozzanatokat is bevonjuk vizsgálódásunk körébe.

Az irodalomban nemegyszer találkozunk olyan művészi általánosítással, amely egy reprezentatív típusban próbálja összefogni valamely nemzeti fejlődés átfogó szakaszát. A nagy orosz forradalmi demokrata kritikus, Dobroljubov annak idején kimutatta, hogy Goncsarov regényének hőse, Oblomov, nem elszigetelt jelenség az orosz irodalom akkori szakaszában, s már Puskin Anyeginje is az oblomovizmus fejlődésének korai szakaszát képviseli. Az oblomovizmus mint társadalmi jelenség az alapja az oblomovizmus irodalmi feltűnésének. Dobroljubov még azt is megérti, hogy ez a társadalmi típus a haladással szimpatizáló, de ténylegesen haladni képtelen, s ezért egyéni tespedésbe züllött típus — valójában a liberális nemes, akit osztályérdekei tartanak vissza az ábrándként kergetett szép gondolatoktól, társadalmi reformoktól. Reprezentatív, bizonyos értelemben nemzeti típus azért lesz belőle, mert ebben az időszakban fontos szerepet játszik az orosz életben. A nemzeti érvényű típus tehát osztálytartalma felől tekintve az uralkodó osztályt jellemző társadalmi-politikai és emberi vonásoknak az összefoglalása, s nemzetinek csak annyiban tekinthető, amennyiben az uralkodó osztályok életformája, tespedése még a kizsákmányolt osztályok életére is rányomja bélyegét.

A kizsákmányoltak oblomovizmusának a problémáját az orosz irodalomban Tolsztoj veti fel, a Háború és béké-ben. A kizsákmányolt, elnyomott és politikai öntudatra még nem ébredt patriarchális orosz paraszt oblomovizmusa áll előttünk Platon Karatajev

Digitized by Google

alakjában. De milyen más a kizsákmányoltak oblomovizmusa, mint a kizsákmányolóké! Oblomov díványon heverő passzivitásával szemben áll a paraszti Oblomov szakadatlan tevékenysége, de ez az oblomovi individualizmussal szemben álló szociális magatartás is ugyanazt a passzivitást, az objektív körülmények, a „sors" előtti térdrehullást fejezi ki.

Természetesen már ebben az időben is megjelentek az orosz fejlődésben a másik nemzet képviselői, a dekabristák, s később a forradalmi demokraták, akiknek forradalmi aktivitása az oblomovizmus teljes tagadását, a reakciós liberalizmus elvetését jelentette. Erejét és pátoszát e magatartás abból merítette, hogy igyekezett a Platon Karatajevek milliós tömegét, a patriarchális parasztot saját, az oblomovizmussal szembenálló érdekeinek tudatára ébreszteni.

Ilyen átfogó társadalmi típusok minden nép irodalmában nagy szerepet játszanak, s mindenütt az osztálytartalom és a nemzeti forma bonyolult dialektikájának művészi megmutatásával lesznek halhatatlanná. Ady Endre még egy rövid lélegzetű lírai versben is érzékeltetni tudja ezt a bonyolult dialektikát, amikor a kizsákmányolt és elnyomott, az uralkodó osztályok által háborúba hajszolt, a saját osztályszempontjából céltalan célokért küzdeni kénytelen magyar paraszt típusát állítja elénk. Mesebeli János alakjában („Bajban van a messze város, Gyürkőzni kell a Halállal: Gyürkőzz, János, s rohanj János". — A Mesebeli János.)

Osztálytartalom és nemzeti forma e bonyolult dialektikája alapvetően megváltozik a szocializmusban, amely megtörve a burzsoázia hatalmát, megszünteti az osztályellentéteket, és a munkásosztály és pártja vezetésével létrehozza a szocialista nép erkölcsi, politikai egységét, amelyben nem az ellentétes mozzanatok, hanem az ellentmondáson szakadatlanul úrrá váló egység mozzanata áll az előtérben. A megvalósult szocialista társadalomban, a kommunizmust építő szovjet nép társadalmában, amelyben nincsenek már ellentétes érdekű osztályok, a szocialista munkásosztály tulajdonságai válnak általános társadalmi tulajdonságokká, a parasztság, az értelmiség egész magatartásában és tevékenységében is megnyilvánuló tulajdonságokká. A művészet számára ebből, többek között, az a mérhetetlen előny származik, hogy bizonyos értelemben könnyebbé válik reprezentatív típusokat alkotnia, mint régen. Az alkotásnak ezt az új, nagyszerű lehetőségét realizálta Solohov rövid remekművében „Az emberi sors"-ban, amelynek hőse már nem a szovjet társadalom egy meghatározott rétegének a kifejezője, hanem annak a szovjet embernek a típusa, aki az élet legkülönbözőbb, legválságosabb, legrettenetesebb helyzeteiben is meg tudja őrizni emberségének új alapját, kommunista huma-

Digitized by Google

nizmusát, s a külső és belső konfliktusokat leküzdve, emberileg is magasabbra tud emelkedni.

A szocialista társadalom létrejöttével a marxizmus számára bizonyos mértékig új helyzet adódik. Az osztályellentétek világának elemzése után a közös érdekű osztályok viszonyait kell elemeznie, s az érdekek összekapcsolódásának konkrét útjait és módjait, valamint a még elválasztó különbségeket kell tekintetbe vennie ahhoz, hogy a szocialista társadalom egységét tovább fejlessze, megmaradt ellenségeit elszigetelje, s a nemzeti forma felhasználásával is a szocialista népek nemzetközi egységét növelje és erősítse. A nemzeti forma mint az osztályok egységének formája most már nem a nacionalizmust szolgálja, mint az osztályellentétekre épült társadalomban, nem a nemzetek elzárkózását, hanem egymáshoz való közeledését, amelynek konkrét útjai és módjai (a gazdasági együttműködéstől, munkamegosztástól és kooperációtól kezdve a politikai egységen át a tervszerű államközi egyezményekben rögzített kulturális együttműködésig) külön tanulmányt érdemelnének.

Modellünk elemzése alapján is megállapíthatjuk most már, hogy Sztálinnak az egységes lelki alkatról szóló formulája az általa adott abszolút formában nem érvényes. Csak az osztályellentétek leküzdése után, a szocialista, illetve a kommunista társadalomban beszélhetünk ilyesmiről, mint a nem-antagonisztikus természetű ellentmondások leküzdésének és a társadalmi tudat és magatartás síkján egyre magasabb színvonalon létrejövő társadalmi egységnek a megvalósulásáról.

Modellünk azt is megmutatta, hogy a nemzeti sajátosságok elsődlegesen éppenséggel nem tekinthetők pusztán személyi, magatartásbeli sajátosságoknak, amelyeknek csak a statisztikai átlagát kell tanulmányoznunk, amint ezt Inkeles és Lewinson gondolják (a cambridgei Handbook of Social Psychology 2. kötetében megjelent, 1954-es tanulmányukban). Mert ha nem tudjuk, mi a társadalmi tartalmuk a személyiség statisztikailag elterjedtnek talált egyéni vonásainak, akkor semmiféle az adott társadalomra vagy osztályra jellemző vonást nem ragadtunk meg. A társadalompszichológia empirikus felmérési technikája és elvei csak akkor válnak valóban használhatóvá ebben a kérdésben — éppúgy, mint az összes többi társadalmi kérdés kutatásában is —, ha a marxizmus, a történelmi materializmus általános kategóriáinak a fényében használjuk fel őket.

5.

A nemzeti sajátosságok egy nép társadalmi-történeti fejlődésének termékei, a modern a kapitalista és a szocialista társadalmi fejlődés alapján. Mint ilyenek, objektív, időben felmerülő és idő-

Digitized by Google

ben elmúló sajátosságok is, amelyek egyáltalán nem élik végig e két társadalmi formációt. Konzerválásuk vagy az erre való törekvés nemegyszer tökéletesen káros és értelmetlen volna.

Az újkori magyar történelemnek egyik sajátossága, hogy bővelkedik az ország függetlenségéért, a polgári fejlődés e fontos feltételének megteremtéséért, majd később a nemzeti szabadságért vívott harcokban. Ha nem látjuk e harcok másik oldalát: osztálytermészetüket — mint ahogyan a revizionisták szándékosan szemet hunytak ez előtt, s a dogmatizmus sem igyekezett elég mélyen és alaposan elemezni ezt az oldalt —, akkor nehéz volna tisztázni e sajátosság valóságos jelentőségét, történelmi horderejét. De ez a sajátosság nem örök, s a fasizmus elleni harcnak, a szocializmus országunkban aratott győzelmének eredményeképpen lényegében ma már a magyar történelem megoldott problémái közé tartozik.

Szellemi kultúránk fejlődésének vonatkozásában az is nemzeti sajátosságnak tekinthető, hogy a magyar irodalomban hosszú időn keresztül a líra, irodalmunknak e legmagasabbra fejlődött műfaja játszotta az uralkodó, reprezentatív szerepet. A progresszív történelmi hagyományok megtermékenyítő szerepéről tanúskodik, hogy szocialista irodalmunk is a lírában érte el a legmagasabb csúcsot még a felszabadulás előtt, s József Attila, ez a Petőfivel és Adyval egyenrangú, nagy kommunista költő, az egész magyar irodalom továbbfejlődésének útját mutatta meg a két világháború között. Tény azonban, hogy líránk e központi, reprezentatív szerepében társadalmi-történelmi fejlődésünk számos ellentmondása tükröződik. Amint ezek az ellentmondások a szocialista fejlődéssel feloldódtak, a regény és a dráma nagyra növésének a társadalmi feltételei is megteremtődtek. Ebből is látjuk, hogy a nemzeti sajátosságok a szellemi kultúra területén sem mindig pozitívumok. A szocialista lírának is igyekeznie kell, hogy megtartsa a nemzeti sajátosságnak azt a részét, hogy a líra magas színvonalra emelkedett, de nem kell megtartania a líra reprezentatív szerepét a szocialista irodalmunk egészében, mert ez egyet jelentene a tárgyas műfajok, az epika, a dráma gyengeségének konzerválásával.

Természetesen sem a függetlenség hosszú ideig fennálló problematikája, sem a líra reprezentatív szerepében testet öltő művészeti problematika nem kizárólagosan magyar vonás; hosszabb-rövidebb ideig más népek fejlődésében is fennáll. Nemzetileg sajátossá végeredményben csak egyedi, szinguláris kombinációként válnak hosszabb-rövidebb fennállásuk esetén ezek a máshol is előforduló vonások.

A nemzeti forma és sajátosság az anyagi és szellemi kultúrában, a termelési-gazdasági, a társadalmi-politikai, az ideológiai-szellemi területen egyaránt érvényesül. Éppoly kevéssé korlátozódik az életmódra, mint a nemzeti nyelvre, mert — mint láttuk

Digitized by Google

— egész társadalmi-politikai, ideológiai-művészeti fejlődési folyamatokat átfog. Lenin ilyen átfogó értelemben, egy nép társadalmi életének egészét szem előtt tartva beszélt arról, hogy a kommunistáknak a nemzeti sajátosságokat, a harc nemzeti feltételeit tekintetbe véve kell megoldaniuk az egyetemes, törvényszerű proletárforradalmi feladatokat, nyilván azért, mert így az általános törvényszerűség érvényre juttatása érdekében a cselekvés konkrét láncszemeit ragadhatjuk meg. Az osztálytartalomnak, a szocialista tartalomnak nemzeti formában való megjelenése a társadalom, a kultúra egészére, illetve egyes részterületeinek egészére vonatkozó helyes tétel.

6.

Osztálytartalom, szocialista tartalom és nemzeti forma viszonya azonban nem esik egybe — különösen a szellemi kultúra tekintetében nem — az egyes területeken érvényesülő *specifikus* forma-tartalom viszonnyal. Éppen ez a Kortárs vitájának elméleti ugrópontja, s ha a vitázó feleknek nem sikerült a helyes megoldásig eljutniuk, ebben egyebek között az a módszertani átgondolatlanság és tisztázatlanság is közrejátszott, amellyel a tartalom és a forma különböző síkokon felmerülő viszonyait kezelik. Ennek következtében nem is vállalkoznak arra, hogy az általában vett, tehát az egész kultúrára vonatkozó tartalom-forma viszonyt összevessék az egyes területek specifikus tartalom-forma viszonyával. Hogy legalábbis érzékeltessük, mennyire nemcsak a művészetről van szó, a továbbiakban a művészet mellett egy másik fontos területre, az iskolarendszerre is kitérünk.

Mit jelent a tartalom és mit jelent a forma a művészetben? Egy adott mű tartalma mindig az élet egy meghatározott darabját ábrázolja. Legegyszerűbb, ha egy regényre vagy egy drámára gondolunk: emberek tesznek-vesznek, különféle konfliktusokba kerülnek, megoldják konfliktusaikat, új konfliktusok születnek stb. A lírai költeményben is megvan ez az eleven tartalom, rendszerint valami szubjektív élményként átélt ellentmondás, amely az ábrázolás során feloldódik. A tartalom tehát valami lényeges társadalmi, pszichológiai jelenség visszatükrözése, végső soron egy meghatározott osztályérdek és az osztályérdeket kifejező világnézet alapján, amelyet a művész hordoz.

A művészi forma ennek a tartalomnak érzéki megjelenítése. E művészi formát nem lehet pusztán a külső forma értelmében felfogni: nem pusztán a nyelvi megmintázás, a vers ritmusa, a költői képalkotás technikája, mint az irodalomban, nem is csupán egy természeti anyag (márvány, fa) megdolgozása és átalakítása abból a célból, hogy az építész, a szobrász mondanivlójának enge-

Digitized by Google

delmes eszközévé váljék. Forma már a belső forma is, a maga két leglényegesebb mozzanatával: a tipizálással és a kompozícióval. S a tipizálás közvetlenül a tartalomból nő ki, az ábrázolt életdarab lényeges vonásait emeli ki. Tartalom és forma egysége és összefüggése éppen a belső formán keresztül realizálódik és nyomja rá bélyegét a külső formára, a nyelvi megmintázásra, az anyag megdolgozására, mindarra, amit összefoglalóan stílusnak nevezünk.

A művészi tartalom és forma egységének konkrét viszonya alapján lehetetlen azt állítani, hogy a művészi formában pusztán vagy elsősorban nemzeti sajátosságok mutatkoznak meg — akár az ábrázolt életdarab megjelenési formáinak, akár pedig a művészeti fejlődésből öröklött formakincsnek a nemzeti sajátosságaira gondolunk is. Gorkij regényei vagy drámái a típusalkotásban, a komponálás módjában — azaz a tipikus helyzetek és emberek elrendezésében — olyan formálási elveket érvényesítenek, amelyekben a szocialista realizmus szemlélete fejeződik ki, s amelyek lényegesen különböznek a polgári nagy realizmus alakítási elveitől. Ugyanezt látjuk a József Attila lírájában. A költő, aki éppen a kommunista szemlélet alapján volt képes pl. arra, hogy poétizálja, költészetté változtassa az emberi élet anyagi alapjait és feltételeit (A város peremén, Bérmunkás ballada stb.), amelyek a polgári társadalom lírájában nemigen kaptak költői kifejezést.

E meggondolások azt mutatják, hogy a művészi formában a művész által ábrázolt élettartalom alapvető osztály-meghatározottsága, szocialista lényege érvényesül. S ha visszagondolunk arra, amit az osztálytartalomnak, a szocialista tartalomnak a nemzeti formával szemben való elsődlegességéről mondottunk, akkor semmi meglepő nincs abban, hogy a szocialista tartalom elsődlegessége, meghatározó szerepe a művészi formálás alapvető mozzanatainak törvényszerű összefüggéseiben is megnyilvánul.

A dogmatizmus jele volt, hogy a szocialista tartalomnak és a nemzeti formának a kultúra egészére, tehát az anyagi és szellemi kultúrára is érvényes formuláját közvetlenül átvitték a művészetre, s a művészi formát a nemzeti formával, a művészi tartalmat az osztálytartalommal, a szocialista tartalommal azonosították a különböző fogalmak puszta egybehangzása, ekvivokációja alapján. Ez rossz helyzetbe hozta az ügyet, amelyet szolgálni és védeni akart (amint ez meglehetősen általános vonása és velejárója a dogmatizmusnak). Hiszen a művészi formát teljes egészében kivonta a szocialista tartalom hatásköréből, és a nemzeti mozzanatra redukálta. E tekintetben jogosulatlanul felnagyította a nemzeti mozzanat jelentőségét. Másfelől viszont — a felnagyítás ellenpólusaként lebecsülte a nemzeti mozzanat szerepét azzal, hogy száműzni igyekezett ezt a művészi ábrázolás tartalmának a köréből.

A szocialista tartalom, nemzeti forma = szocialista művészi

Digitized by Google

tartalom, nemzeti-művészi forma egyenlőségnek a másik tényezője, a tartalmi oldal is éppoly hamis, mint a formai. A műalkotás tartalma: a valóságos élettartalom visszatükröződése. Lehet-e ezt a művészi tartalmat egyszerűen szocialista tartalomnak tekinteni? Hiszen a művészetnek az életet konkrét valóságában kell tükröznie. S az élet konkrét valóságában, a művészet által visszatükrözött életfolyamatokban az alapvető és meghatározó szocialista tartalom nemzeti formában jelenik meg. Következésképpen a művészi tartalomnak együtt kell reprodukálnia a kettőt, oly módon azonban, hogy az ábrázolás tartalmi oldala a szocialista lényeg elsődlegességét éreztesse a nemzeti megjelenési formával szemben. S ez a nemzeti mozzanat — másodlagossága ellenére — nagyon is lényeges. Cáfolhatatlan egyértelműséggel mutatja ezt hogy az ábrázolás csak a nemzeti specifikum megjelenítésével válhatik igazán konkréttá és elevenné, a lényeges tartalom és a couleur local egész gazdaságát felidézővé. Mert így olyan életet ábrázol, amely a szocializmust sajátos nemzeti viszonyai között adja vissza.

Amikor a szocialista művészi ábrázolás tartalmi közegében elismerjük a nemzeti mozzanatokat, ezzel egy szikrányi engedményt sem teszünk semmiféle nacionalizmusnak. Megóv bennünket ettől a szocialista lényeg elsődlegességének, meghatározó szerepének kiemelése. A nemzeti momentumnak mint az ábrázolás elkerülhetetlen tartalmi elemének bevezetése egyúttal megóv bennünket és megóvja a művészetet is a nép konkrét életkörülményeit elhanyagoló dogmatikus, sematikus szemlélettől.

A Kortárs vitájában igen egyoldalúan helyezték a hangsúlyt arra, hogy a nemzeti mozzanat a műalkotás tartalmában is jelentkezik. Ez a valóságos probléma leszűkítése. Vizsgálódásunk eredménye abban foglalható össze, hogy a szocialista tartalom elsődlegessége mind a művészi alkotás tartalmára, mind formájára meghatározóan nyomja rá a maga bélyegét; másrészt viszont a nemzeti forma és sajátosságok nemcsak a művészi alkotás formájában, hanem tartalmában is jelentkeznek, s szocialista életünk teljes, konkrét ábrázolásának követelményét domborítják ki.

Más területek specifikus tartalom-forma viszonyát vizsgálva ugyanerre az eredményre jutunk. Vegyük az ifjúság és a továbbtanuló felnőtt lakosság oktatásának és nevelésének intézményes formáját, az iskolát. Különösebb pedagógiai-elméleti vizsgálódás nélkül is az oktatás és nevelés által átadott kulturális tartalmakat tekinthetjük itt tartalomnak, formának pedig azokat a módszereket és szervezeti keretet, amelyeknek útján az átadásnak ez a folyamata végbemegy. Lehet-e azt állítani, hogy az iskolarendszer formai mozzanatai, a módszerek és szervezeti keretek pusztán nemzetiek? Elemi tények is azt mutatják, hogy nem így van. Az

Digitized by Google

új iskolarendszer kifejlesztésének első szakaszában a népi demokratikus országok mindenekelőtt az alapvető ismereteket átadó oktatást akarták biztosítani mindenki számára, megtörve a volt uralkodó osztályok kulturális monopóliumát, s megalapozva a nép kultúráját, ismereteit, új erkölcsi magatartását. Ezen a szilárd alapon lehetett kiszélesíteni a közép- és felsőfokú oktatást is. Nemcsak nemzeti, hanem nemzetközi problémája volt ez a szocialista fejlődésnek, amelyben az új szocialista tartalom érvényesül az iskolarendszer formáinak átalakításában. Különféle nemzeti körülményekből jöttek létre viszont az olyan eltérő megoldások, mint az, hogy egyes helyeken az általános és középiskolai oktatás 12 évig, másutt 11 vagy 10 évig tart.

Iskolarendszerünk fejlődésének második etapja e rendszer teljes szocialista-kommunista átalakítása. Közismert tény, hogy a polgári társadalom általában ún. taniskolát hozott létre, olyan iskolát, amely egy meghatározott kulturális anyagot adott át neveltjeinek. A taniskola típusával szemben már az utópikus szocialistákban is felötlött az a felismerés, hogy az iskola nem maradhat elszigetelve az élettől, neveltjei nem lehetnek passzív, kontemplatív átvevői egy bizonyos ismeretanyagnak; olyan szervezeti formákat és módszerbeli eszközöket kell tehát alkalmazni, amelyek a tanulást az élettel és a termelőmunkával közvetlen kapcsolatba hozzák, s a tanuló fizikai és szellemi kibontakozását egyaránt elősegítik. A szocialista munkaiskola — ha szabad ezt a sokszor rosszul értelmezett szót használnom — eszméjének a megvalósítása a Szovjetunió és a szocialista országok népeinek alapvető fejlődési szükségleteiből fakad, s egyáltalán nem tekinthető puszta nemzeti sajátosságnak. Megvalósításának útjai és módjai azonban rendkívül változatosak a különböző szocialista nemzeteknél. Az iskoláztatás formájában tehát ismét csak azt látjuk, hogy a szocialista tartalomé a meghatározó szerep, bár a nemzeti forma is jelentős szerepet játszik. Hogy a tartalomban nemzeti mozzanatok érvényesülnek az olyan nyilvánvaló, hogy nem is érdemes bővebben foglalkoznunk vele; elég, ha a nemzeti irodalom történetének vagy az illető nép történetének mint nemzeti tárgynak az oktatására utalunk.

Véleményem szerint a további vizsgálat a szellemi kultúra minden területén ugyanezt a helyzetet mutatná. A kultúra egészére érvényes definíció, a tartalom és a forma kettős egysége sehol sem esnék egybe az illető terület (mondjuk: a jog) specifikus forma-tartalom viszonyával, mert e specifikus mozzanatok mindegyike reprodukálja a kiindulópontként feltételezett, magában az életben meglevő forma-tartalom viszonyt, a tartalom meghatározó szerepével. A kérdés dialektikusabb felfogása — mint mindenütt — itt is a szocialista gyakorlat érdekeit szolgálja.

Digitized by Google

Javítsuk a lakosság áruellátását

Írta KESERŰ JÁNOSNÉ

Pártunk gazdaságpolitikájában fontos helyet foglal el a lakosság áruellátásának magas színvonalú megszervezése. Ez egyenesen következik abból a szilárd elhatározásból, hogy a szocialista építés során a termelés növekedése alapján évről évre javulniok kell az életkörülményeknek. Az életkörülmények színvonalának a megítélésében pedig igen fontos szerepe van a jó áruellátásnak. A fogyasztók milliói naponta azon mérik a szocializmus építésének sikereit, eredményeit, hogy milyen az áruellátás. Ha nincs összhang a kínálat és a lakosság fizetőképes kereslete között, ha nem lehet, vagy csak sok utánjárással lehet megvásárolni a kívánt árukat, akkor a fogyasztók bosszankodnak, elégedetlenek a gazdasági vezetéssel, nem érzik a szocializmus magasabbrendűségét, és a gazdasági élet egyes területein a párt céljaival ellentétes folyamatok alakulhatnak ki. Megindul a sorbanállás, a spekuláció, a szervezett kereskedelmen kívüli áruforgalomban (a szabadpiacon, a magánkisiparban) emelkedik a rendszeresen nem kapható áruk ára, s az állami és szövetkezeti kereskedelemben is elburjánzik a korrupció. Mindez kihat az egyes rétegek jövedelmének alakulására; terven kívüli jövedelem-átcsoportosulás következik be, mégpedig a bérből élők hátrányára, a kisárutermelők és a spekulánsok javára.

Fontos dolog tehát, hogy tervezési és gazdaságvezetési módszereinkkel biztosítsuk a keresletnek és a kínálatnak a lehetőség szerint legjobb összhangját, hogy gyorsan és jól oldjuk meg a kereslet, vagy a kínálat oldaláról a fejlődés során szükségszerűen fellépő ellentmondásokat.

1957 óta sokat javult a lakosság ellátása, emelkedett a kereskedelmi munka színvonala. Az állami és a szövetkezeti kiskereskedelem az utóbbi öt évben több mint 21 milliárd forinttal növelte forgalmát; a lakosság egy főre eső vásárlása lényegében változatlan árszínvonalon évi 4876 forintról 6921 forintra emelkedett. A javulást azonban nemcsak a forgalom mennyiségi növekedése jellemzi. Jelentősek a minőségi változások is: 1957-ben a lakosság áruvásárlásainak 80—82 százaléka az állami és szövetkezeti kereskedelemből származott, 1961-ben már 88—90 százaléka. 18—20

Digitized by Google

százalékról 10—12 százalékra csökkent tehát az összes áruvásárlásban a szabadpiac, a magánkisipar, a magánkiskereskedelem súlya. Vagyis: a lakosság egyre több olyan árut fogyaszt, amelynek ára nem a szabadpiaci kereslet és kínálat függvénye, hanem központilag van meghatározva és alacsonyabb, s amelynek minősége is ellenőrizve van.

Az elmúlt években számottevően bővült az áruválaszték. Különösen szembetűnő ez a ruházati cikkek, a konfekció-áruk, a cipő és a tartós fogyasztási cikkek tekintetében. Az állami cipőipar az ötvenes évek elején 2—300 modellt gyártott, 1959-ben 700-at, 1961-ben pedig 1150-et (ebből 840-et a belkereskedelem számára). A gyapjúipar 1956-ban csak 191-féle terméket termelt, ma már csaknem 350-et. Ha pedig e cikkek importját is figyelembe vesszük, akkor még bővebb a választék. Emellett évről évre nő a fésültgyapjú-szövetek élőgyapjú-tartalma és a szintétikus szállal kevert szövetek aránya. A szintétikus műszálból készült ruházati cikkeket még csak 1954—55-ben ismertük meg, ma pedig már a harisnyaféléknek majdnem 40 százaléka szintetikus fonalból készül. Néhány éve tartósabb poliészteres fényezéssel még nem készült bútor, ma már az összes bútorfelület 41 százalékát ezzel vonják be. Számos új cikket, amelyet azelőtt csak kis mennyiségben, vagy egyáltalán nem lehetett kapni, ma tömegesen árusítanak. (Lakosságunk öt év alatt pl. 500 000 mosógépet, 125 000 porszívót, kb. 16 800 személyautót és több mint 210 000 televíziót vásárolt.) Javítja az árukínálatot a növekvő készáru-import: 1961-ben a kereskedelem iparcikk-kínálatának 7,6 százaléka import-eredetű.

A vevők kiszolgálása és az áruk csomagolása is jobb, kultúráltabb ma. Tetemesen megnőtt az előrecsomagolt és palackozott áruk aránya. 1957 óta több mint 4000 üzlettel gyarapodtunk, javultak az eladási módszerek, csökkent a vásárlások átlagos ideje, a boltok nyitvatartása pedig egyre jobban alkalmazkodik a lakosság igényeihez. Ezeket az eredményeket hazánk dolgozói nagyra értékelik és a hazánkba látogató külföldiek is méltányolják. A második ötéves terv a lakosság ellátásának további javulását irányozza elő:

a) A szocialista termelési viszonyok térhódításának eredményeként lehetővé válik, hogy 1965-ben már a lakosság áruvásárlásainak 92—94 százalékát az állami és a szövetkezeti kereskedelem fedezze.

b) A tervezett termelés és import lehetővé teszi, hogy a lakosság egészségesebben táplálkozzék; az élelmiszerfogyasztásban az átlagosnál nagyobb mértékben növekszik az értékesebb állati termékek, a vitamindús, iparilag feldolgozott élelmiszerek (húsfélék, tejtermékek, zöldség, gyümölcs, konzervfélék, mélyhűtött áruk stb.) aránya. A lakosság öltözködése is célszerűbbé válhatik, a

Digitized by Google

ruházati cikkek között nő a konfekció-ruhák, a szintetikus szálból készített ruhák, az egy idényre szóló divatos és olcsó áruk aránya. A lakosság kényelmesebben és kulturáltabban élhet majd, számottevően növekszik a tartós fogyasztási cikkek eladása, a tüzelőé és a bútoré is (az utóbbi iránti keresletet korábban nem tudtuk teljesen fedezni).

c) Továbbfejlesztjük a kereskedelmi hálózatot. Az eddigi korszerűsítése mellett kiépül az új lakótelepek üzlethálózata és új üzletek létesülnek ott, ahol a bolthálózat fejlesztése eddig nagyrészt elmaradt. Jelentősebb raktárfejlesztési program megvalósításához is hozzákezdünk.

Egyszóval: a második ötéves terv előirányzatai érvényesítik pártunk VII. kongreszusának azt a határozatát, hogy „a lakosság növekvő pénzjövedelméből elegendő mennyiségben, megfelelő minőségben és választékban vásárolhassa meg a kívánt árut". De ezt mutatják a terv végrehajtásának eddigi tapasztalatai is. A lakosság áruellátása az elmúlt másfél évben — a burgonya és a zöldség kivételével — az aszály ellenére is tovább javult.

Az ellátást tehát általában javulás jellemzi. Annál bántóbb azonban az, ha egyes cikkek, méretek vagy választékok hosszabb-rövidebb ideig nem kaphatók. Meglehet, hogy a tervszerűség és a népgazdaság egésze szempontjából ezek a hiányosságok nem lényegesek, a fogyasztók szempontjából azonban bosszantóak, és nagy súlyt kell helyeznünk megszüntetésükre. Mi az oka az ellátás ilyen hiányosságainak, hol kell keresnünk megoldásukat?

A kereslet és a kínálat összhangjának javítása a tervezésben

A kereslet és a kínálat összhangját fő arányaiban a népgazdasági terv biztosítja. A terv készítésekor fel kell tehát mérni, hogy az életszínvonal növelésére irányuló intézkedések és a végbemenő társadalmi átalakulások milyen hatást tesznek az árukeresletre, s hogyan biztosíthatjuk az igények kielégítését. A kereslet és a kínálat tendenciájának megítélése és megtervezése bonyolult feladat; vannak már benne gyakorlati tapasztalataink, de az is igaz, hogy tervezésünk még viszonylag kevés tudományos vizsgálatra támaszkodik.

A tapasztalatok szerint több év alatt jelentősen megváltozik a kereslet. Így pl. az elmúlt években — a végbement társadalmi átalakulásokkal összhangban — fokozatosan nőtt a lakosságnak az áruvásárlásból, és csökkent a saját termelésből származó fogyasztása. Ma már a lisztfogyasztásnak csaknem 70, a cukorfogyasztásnak 85, a húsfogyasztásnak 50 százalékát a központi alapokból fedezik. Az életszínvonalat növelő különféle intézkedések nem egyfor-

Digitized by Google

mán befolyásolják a keresletet, hiszen az alacsonyabb és a magasabb keresetűek más-más módon használják fel pénzjövedelmüket. Az előbbiek általában pénzbevételüknek viszonylag nagy hányadát költik élelmiszerre. A parasztság pénzjövedelmének nagyobb hányadát fordítja iparcikkek vásárlására, mint élelmiszerekre. Másként érinti a keresletet az is, ha az életszínvonal nem a bér, hanem a közvetett juttatások révén növekszik. De módosul a kereslet aszerint is, hogy fokozatosan vagy ugrásszerűen növekszenek-e a pénzjövedelmek. A paraszti lakosság kereslete a többi között azért is jelentős átalakulást mutat, mert kezd rendszeresebbé válni a paraszti családok pénzbevétele. A tapasztalatok szerint az a család, amely hónapról-hónapra meghatározott összeggel számolhat, másképpen gazdálkodik a pénzzel, mint az, amely csak időnként jut jövedelemhez, de akkor nagyobb összeget kap.

A tervező szervek természetesen arra törekszenek, hogy következetesen, hűen érvényesítsék a tervben a kereslet változásának követelményeit. Mégis jelentősek az eltérések a kiskereskedelmi értékesítési tervek és a tényleges áruforgalom között. 1959-ben pl. a kereskedelem 1,4, 1960-ban 2,4, 1961-ben 1,3 milliárd forinttal teljesítette túl az élelmiszer-értékesítési előirányzatot. Ezzel szemben a ruházati értékesítés 1961-ben jóval elmaradt a tervezett mögött. Bár az élelmiszerforgalom növekedését és a ruházati forgalom csökkenését előidéző okoknak egy részét — így pl. az 1961. évi aszályt — nem lehetett pontosan előrelátni, mégis kézenfekvő az a következtetés, hogy az ellátási tervek készítése során az eddiginél tervszerűbben, szervezettebben kell felmérni a lakosság keresletének változását, és a lehetőség szerint jobban kell építeni az ezirányú tudományos kutatómunka hazai és nemzetközi eredményeire. A fogyasztói és a népgazdasági érdekek egyaránt megkövetelik ezt. Ha ugyanis a kereskedelem árufedezete nem igazodik a kereslethez, akkor felesleges készletek halmozódnak fel (s ezekben esetleg fontos import-nyersanyag fekszik), vagy feleslegesen kötünk le exportra is alkalmas kapacitást stb.

A várható kereslet összetételének helyes megítélése természetesen egymagában még nem elegendő. A kereslet és a kínálat összhangja az összetétel helyes felmérése esetén is megbomolhat akkor, ha a terv egyéb fejezetei hibásak, ha pl. nem helyesen mérték fel az ipar és a mezőgazdaság termelési lehetőségeit, lazán tervezték a termelékenységet, és ezért a vásárlások nagysága a tervezettől eltérően alakul. Ilyen esetben sok operatív intézkedés kell ahhoz, hogy az előre nem látott keresletet kielégítsék, vagy a felesleges árualapokat elhelyezzék. Természetesen ilyen módon nehezebb biztosítani azt, hogy a többlet-árualapok ne csak mennyiségüket, hanem összetételüket tekintve is megfeleljenek a kívánal-

Digitized by Google

maknak, vagy hogy a felesleges készleteket gazdaságosan exportálják. 1959-ben pl. — részben a mezőgazdaság szocialista átalakítása, részben az ipari munka termelékenységének kedvezőtlen alakulása miatt — a tervezettnél jóval nagyobb vásárlóerő áramlott ki. Ezért év közben növelni kellett az árufedezetet is. A kereskedelem csaknem 3 milliárd forinttal túlteljesítette eladási tervét, de ugyanakkor átmenetileg az áruellátási hiányosságok is növekedtek, mert sok áruból — különösen egyes élelmiszerekből és tartós fogyasztási cikkekből — nem tudtunk a megnövekedett keresletnek megfelelő árualapokat biztosítani. 1961-ben és 1962 első félévében csökkentek a lakosság ruházati vásárlásai és az előző évekhez képest megnőttek a készletek. Ezeknek a készleteknek az exportálása nem könnyű dolog, mert jó részük a belföldi ízlés szerint készült, szétszórtan van tárolva a kis- és a nagykereskedelemben, s olyan veszély is van, hogy egy részük időközben divatjamúlt lesz és így csökkent értékűvé válik stb.

Áruellátási hiányosságokra vezet az is, ha a kínálat nem követi a kereslet változásait. Az ötéves terv készítői is tudták, hogy bizonyos áruk iránt nagyobb a kereslet, mint a kielégítésüket szolgáló árufedezet. Így előrelátható, hogy — változatlan fogyasztói árszínvonalat feltételezve — a második ötéves terv során sem lehet majd pl. a személygépkocsi, a kárpitozott bútor, a hús, a tojás és a tejtermékek iránti igényeket teljesen és folyamatosan kielégíteni az ország egész területén.

Vajon azért terveztük ezt így, mert nem tartjuk fontosnak ezeknek az igényeknek a kielégítését? Korántsem! Igaz, hogy vannak az ellátás szempontjából alapvető fontosságú, minden embert érintő közszükségleti cikkek — mint a kenyér, a zsiradék, a cukor stb. — s az ezek iránti igény kielégítéséről a terv készítői mindenképpen gondoskodtak, de a többi, jelentőségét, közérdekűségét tekintve talán kisebb ellátási problémát is szerették volna kielégítően megoldani. Bizonyos objektív körülmények, a termelés előirányzott növelése, az export és import lehetséges színvonala azonban nem minden esetben tette ezt lehetővé. Az autóhiány megszüntetésére például több autót kellene importálnunk, mint amennyit előirányoztunk. A szocialista tábor országaiból azonban nem tudunk többet vásárolni; a kapitalista országokból származó behozatalt pedig csak akkor növelhetnénk, ha egyidejűleg a kapitalista piacra irányuló gazdaságos exportot is növelni tudnánk. Tervezőink pedig úgy látták, nem volna reális, ha a második ötéves tervben magasabbra irányoznánk elő a kapitalista piacra irányuló export tervszámait. Ezért a tervben azzal számoltak, hogy a személyautóvásárlás kérdését egyelőre nem tudjuk megoldani, s az a néhány tízezer ember, aki személyautót szándékozik vásárolni, pénzét átmenetileg takarékba teszi.

Digitized by Google

Húsból, tojásból, tejtermékekből a terv készítői még inkább szerettek volna belföldi értékesítésre elegendő mennyiséget előirányozni, mivel ezek vásárlásában lényegében minden család érdekelt. Mivel magyarázható ennek ellenére e cikkekből az igények kielégítetlensége, hiszen ezeket a termékeket itthon termeljük?

A nemzeti jövedelem előirányzott növeléséhez, az életszínvonal és a felhalmozás tervezett emeléséhez jelentős mennyiségű nyersanyagot, gépet, fogyasztási cikket kell importálnunk, s ezt az importot megfelelő exporttal kell fedeznünk. A tőkés piacokra irányuló exportunkban pedig ma még különösen az állati termékek kivitele jelentős. Mezőgazdaságunk termelése a terv szerint tetemesen megnő ugyan, de nem annyira, hogy mind a növekvő belföldi keresletet, mind az exportigényeket teljesen kielégítse. A megoldást nyilvánvalóan az általunk gazdaságosan termelhető cikkek termelésének gyorsabb fejlesztésében, illetve gazdaságos exportjuk fokozásában kell keresnünk. Így kell biztosítani a devizát azoknak a termékeknek a behozatalára, amelyeket gazdaságosabb külföldről beszereznünk, mint magunknak megtermelnünk.

Ez természetesen nem megy egyik évről a másikra. Ezért is van nagy jelentőségük a perspektivikus terveknek. Jelentős előrehaladás az is, hogy van reális ötéves tervünk, de azt is látjuk, hogy bizonyos kérdéseknek, így pl. a belföldi és exportigényeket is kielégítő állati termék- és gyümölcstermelés problémáinak a megoldása a következő ötéves terv időszakába nyúlik át.

A jelenleginél tudományosabb tervezés esetén is bekövetkezhetnek előre nem látott változások a keresletben és a kínálatban (pl. aszály esetén) és lehetőleg ezektől is szeretnénk függetlenné tenni a lakosság ellátását. Ezért igen nagy jelentősége van annak, hogy a népgazdaság rendelkezzen a szükséges nyersanyag-, áru-, deviza- stb. tartalékokkal.

Hogy tehát fő arányait tekintve kellőképpen biztosítsuk a kereslet és a kínálat összhangját, ahhoz javítanunk kell a népgazdasági tervezést is, mind annak realitását, mind a keresletnek igazodó kínálat lehetőségének helyes megtervezését és a tartalékok képzését illetően.

Szervezettebb együttműködést a termelő és az értékesítő szervezetek között

A terv a kereslet és a kínálat összhangjának csak fő arányait szabja meg számszerűen. A fogyasztó azonban nem egyszerűen húst, pamut-méterárut vagy konfekciót akar vásárolni — amint ez a tervben részletezve van —, hanem sertéshúst vagy baromfit, kék pettyes kartont vagy piros csíkost, meghatározott színű, méretű,

Digitized by Google

minőségű ruhát szeretne kapni az üzletben. Ez pedig nagyrészt a termelő és az értékesítő szervezetek együttműködésétől függ.

Jelenlegi irányítási rendszerünkben a termelő és az értékesítő szervezetek — ideértve a bel- és külkereskedelmi vállalatokat is — más-más irányító szerv alá tartoznak, egymástól független anyagi érdekeltségi rendszer szerint dolgoznak. A kereskedelemnek érdeke, hogy a fogyasztók mindazt megvásárolhassák a boltokban, amit szeretnének. Az iparnak pedig érdeke, hogy egy-egy gyár minél többet gyártson egy-egy áruból minél kisebb választékban, mert csak így növelheti nagymértékben termelékenységét. Hogyan lehet ezt az ellentmondást feloldani, és mindkét jogos igényt kielégíteni?

Mindenekelőtt: a kereskedelemnek tudatosabban, alapos vizsgálatokra támaszkodva kellene kialakítania az igényelt áruválasztékot. Ma ugyanis előfordul — nem is ritkán —, hogy bizonyos cikkekben túl kicsiny a választék, másokban pedig túlságosan is széles, s ez azzal is jár, hogy a megszokott, a legkeresettebb áruk nem kaphatók rendszeresen. Egy piackutatási vizsgálat például felderítette, hogy a forgalomban lévő 20 féle mosóporból a vásárlók mindössze 5—6 félét keresnek. Az indokoltnál jóval bővebb az édesáru-választék is. Ezért a kereskedelemnek — az iparral együttműködve — tudatosan kell felülvizsgálnia egy-egy árucsoport választékát, s folyamatosan kell helyesbítenie az egyes árucsoportok ún. standard-választékát. Ez lehetne az alapja az egyes árucsoportok biztonságos kínálatának.

De az így kialakított választékot sem kell teljes szélességében itthon termelnünk. A fogyasztási cikkek gyártásában is az eddiginél jóval hatékonyabban lehet és kell felhasználnunk a szocialista tábor országai közötti munkamegosztást. Eredményeink itt még nagyon kezdetiek, több kezdeményezésre volna szükség. Különösen a tartós fogyasztási cikkek termelésére vonatkozik ez. A hűtőgép világszínvonalú termelékenységének például az a feltétele, hogy 50—60 ezer darabos sorozatban gyártsák. Egy típusból azonban a jelenlegi élet- és árszínvonalon nincs szükségünk ekkora mennyiségre. A vásárlóközönség ugyanis nem egyfajta, hanem különféle űrméretű hűtőszekrényt igényel. Nyilvánvaló, hogy ha csak belföldi piacra termelünk, akkor négyféle űrméretű hűtőszekrényt nem gyárthatunk gazdaságosan. Ugyanez a helyzet a mosógéppel, a porszívóval, a padlókefélőgéppel és a többi elektromos háztartási cikkel is. Felül kell tehát vizsgálnunk ezen cikkek termelésének gazdaságosságát, és közülük csak azoknak a termelését kívánatos fenntartanunk és fejlesztenünk, amelyeket gazdaságos sorozatnagyságban gyárthatunk. A belföldi igények kielégítésén felüli mennyiség pedig a baráti országokkal való árucsere révén szolgálhatná a választék bővítését. Hasonló a helyzet más

Digitized by Google

fogyasztási cikkek termelésében is. Érdemes volna pl. felülvizsgálni, hogy gazdaságos-e 1149 féle modell alapján cipőt gyártanunk akkor, amikor évi termelésünk mindössze 17—18 millió pár. Ráadásul ebből 1960-ban 734 volt az új modell. Valószínűleg gazdaságosabb volna, ha kevesebb fajtát gyártanánk és ezenfelül import útján elégítenénk ki a belföldi igényeket. Nem fényűzés ugyanis az, ha a szükséges termékeket importáljuk, de pazarlás az, ha tekintet nélkül a nemzetközi munkamegosztásra, mindent itthon gyártunk. Szükséges tehát, hogy a termelő és értékesítő vállalatok — a külkereskedelmi és belkereskedelmi vállalatok is — a kül- és belföldi kereslet ismeretében együttesen megvizsgálják és javasolják, vagy ahol lehet eldöntik: milyen fogyasztási cikkeket, milyen választékban érdemes itthon termelnünk és melyeket előnyöseb importálnunk.

Jobban, céltudatosabban kell elosztani az állami nagyüzemek és a helyi ipar között a kis és nagy szériákat. Kívánatos, hogy a minisztériumi irányítás alá tartozó nagyipar az optimális szérianagyságra törekedjék, a helyi ipar pedig tudatosan a kis sorozatok termelésével, a választék bővítésével foglalkozzék. Célszerű volna, ezenkívül ha egy-egy cikk termelésének vezető vállalata megbízást kapna arra, hogy állítsa össze az adott cikk országos termelési és értékesítési mérlegét, ez áttekinthetővé tenné az árucikkek termelésének lehetőségeit.

A profilozás és a szakosítás operatív ügyeinek intézésében is az ipar és a kereskedelem szorosabb együttműködésére van szükség. Helyénvalók azok az intézkedések, amelyek a nagyobb sorozatok, a gazdaságosabb termelés érdekében egyes üzemeket megszabadítanak bizonyos profiloktól. De teljesen jogos a kereskedelemnek, illetve a fogyasztóknak az az igénye is, hogy az ilyen profilozás és szakosítás még átmeneti kiesést se okozzon az ellátásban. Ha az átszervezéssel egyidejűleg nem sikerül biztosítani a folyamatos termelést, akkor előzetes készletezéssel vagy importtal kell az átmeneti időszakban pótolni a kieséseket.

A termelők és az értékesítők együttműködésének sokat vitatott kérdése a megrendelési és szállítási határidő. A termelőknek az az érdekük, hogy a kereskedelem a termelés megindulása előtt minél korábban adja fel megrendelését. A kereskedelem viszont — a kereslet gyakori változása és a választékproblémák miatt — azt szeretné, ha minél később, minél pontosabb szállítási határidőkkel adhatná fel rendelését. Hogyan lehet javítani a jelenlegi helyzeten?

Az áruk természete szerint differenciáltabbá kellene tenni az árurendelés és szállítás mechanizmusát. Lehetségesnek tartjuk, hogy azokra a szokványos minőségű iparcikkekre, amelyekben viszonylag állandó a kereslet, a kereskedelem a jelenlegi negyed-

Digitized by Google

éves helyett éves, esetleg többéves szerződést kössön; a változó divatú cikkek rendelése és szállítása közötti időt viszont meg kellene rövidíteni, a tipikus szezoncikkekre vonatkozóan pedig a negyedéven belüli szállítási időt is pontosan ki kellene kötni.

Minthogy a fogyasztási cikkeket gyártó iparágak termelésének jelentős része (egyes iparágakban 30—35 százalék is) exportra kerül, a szállítási határidők szempontjából is az eddiginél sokkal jobban össze kellene egyeztetni a belföldi és az exportigényeket. Egyes gyárak, iparágak gyakran csak a külkereskedelem, vagy csak a belkereskedelem igényeit veszik figyelembe. Bármelyik igényt részesítjük is azonban egyoldalú előnyben, ez sértheti a népgazdaság érdekeit, mert azzal a következménnyel járhat, hogy nem tudunk idejében megjelenni a külföldi piacon és így csökkennek exportlehetőségeink, vagy azzal, hogy a belkereskedelem csak szezon után kapja meg az árut, sok helyütt pedig csak rosszul tudják a legközelebbi szezonig azokat tárolni és ezért sokat veszítenek értékükből.

E problémák jelentős része abból fakad, hogy a termelő és az értékesítő szervezetek az árutermelés és értékesítés folyamatának csak egy-egy részletét ismerik, anyagilag és erkölcsileg csak e részletek teljesítésében vannak érdekelve, s nincsenek tekintettel a teljes termelési és értékesítési folyamatra. Az operatív együttműködés jelenlegi szervezetének javításán túlmenően tehát az együttműködésnek olyan szervezeti lehetőségeit is keresni kellene, amelyben a termelő és értékesítő szervezetek kényszerülnének teljes keresztmetszetben figyelni a termelés és az értékesítés folyamatát, és amely anyagilag érdekeltté tenné őket abban, hogy a termelés és az értékesítés együttesen is gazdaságos legyen. Erre elsősorban azokon a területeken van szükség, amelyeken az igények gyakran változnak.

A kereskedelmi munka megszervezésének javítása

A kereskedelmi munka kultúráltsága, szervezettsége önmagában is befolyásolja a lakosság ellátásának színvonalát. Áru- és választékhiány a kereskedelmi munka hiányosságaiból is fakadhat. Nagymértékben a kereskedelem (a nagy- és kiskereskedelem) szervezettségétől, színvonalától függ, hogy mekkora árukészlettel tudjuk zavartalanná tenni az ellátást és mekkora költséggel bonyolítjuk le az áruforgalmat. 1953 óta emelkedett a 100 forint forgalomra eső nagy- és kiskereskedelmi ráfordítás. Ebben természetesen az is kifejeződik, hogy növeltük a kereskedelmi hálózat kultúráltságát, gyorsítottuk a kiszolgálást, bővítettük a hálózatot, emeltük a fizetéseket stb. A kereskedelem kultúráltságát a jövő-

Digitized by Google

ben is emelnünk kell, de meg kell keresnünk azokat a tartalékokat is, amelyek lehetővé teszik, hogy kevesebb készlettel, az áru útjának rövidítésével, a meglévő hálózat kapacitásának jobb kihasználásával és korszerűsítésével, a fejlesztésre szánt eszközök ésszerűbb felhasználásával, egyszerűbb szervezettel bonyolítsuk le az áruforgalmat.

A kereskedelem irányításának szervezete és módszerei az államosítás óta sokat fejlődtek, de még mindig nyomát viselik annak, hogy olyan időben alakultak ki, amikor sok áru tekintetében hiányos volt az ellátás, s ezért mind az irányítási módszereket, mind a szervezetet elsősorban a beszerző és elosztó tevékenység szükségletei szabták meg. Az értékesítés akkoriban általában nem volt probléma, hiszen mindent el lehetett adni. Az utóbbi években azonban egyre világosabban tűnnek ki a kereskedelmi munka fogyatékosságai.

Egyes cikkeknek, illetve ezek választékának hiányához a kereskedelmi tervezés gyakorlatának hiányosságai is hozzájárulnak. Nemcsak országosan kell ugyanis jól ismernünk a várható vásárlóerőt, hanem területenként, megyénként, városonként is, hogy a fogyasztók lakóhelyükön vásárolhassák meg a kívánt árukat. Ehhez pedig megalapozottabb területi vásárlóerő-számításra és igényfelmérésre van szükség. A forgalom várható fejlődését, az életszínvonal növekedésének az egyes árucsoportokra való kihatását az irányító szerveknek kell megítélniük, de már a tervezés időszakában sokkal nagyobb gondot kell fordítani arra, hogy szervezetten összegyűjtsék, elemezzék és hasznosítsák a kiskereskedelemnek a fogyasztói igényekre vonatkozó tapasztalatait. Szorosabban össze kell hangolni a kiskereskedelmi és a nagykereskedelmi tervezést. A kiskereskedelmi tapasztalatok lebecsülése és szervezett összegyűjtésük hiánya is hozzájárul ahhoz, hogy az árualapoknak a megyék közötti és egy-egy megyén belüli elosztása nem igazodik eléggé a fogyasztói igényekhez.

Egyes árukat még ma is felülről, nem pedig a boltok megrendelései szerint osztanak el. Ez a módszer azonban csak azoknál az áruknál indokolt, amelyeket nem tudunk elegendő mennyiségben forgalomba hozni, s ezeknek a körét is rendszeresen felül kell vizsgálni és módosítani, mert mihelyt egyes árukból ki tudjuk elégíteni a keresletet, ez a módszer területi ellátási aránytalanságokra vezet.

Hogy a kereskedelmi szervezetek cikkenként és választék szerint is megfelelően rendelhessenek, ahhoz elengedhetetlen, hogy választék szerint ismerjék a készleteket, eszerint tartsák nyilván a beszerzés és az eladás alakulását. Akármilyen jól ismerjük is a lakosság igényeit, mégis zökkenők lesznek a termelés és a fogyasztás összhangjában, a termelő és az értékesítő szerveze-

Digitized by Google

tek együttműködésében akkor, ha a kereskedelem nem tudja, mi van raktáraiban. Jelenleg sem a nagykereskedelmi raktárak jelentős részében, sem a kiskereskedelemben nincs árunkénti, hanem csak érték szerinti nyilvántartás. Ezért a legtöbb kereskedelmi szervezet csak leltározáskor tudja meg pontosan, hogy milyen árui vannak a raktárakban, a boltokban. Amíg azonban a leltárt feldolgozzák, addig hónapok telnek el, s eközben jelentősen megváltoznak a készletek, az operatív megrendelésekhez tehát nem használható a leltár. Minthogy pedig a kereskedelemnek nincs meg a kellő áttekintése készleteinek választékáról, gyakran olyan cikkeket is rendel, amelyekből elegendő mennyisége van, más cikkeket viszont, amelyekből nincs megfelelő készlete, nem igényel vagy szakmai becslésre támaszkodva, szubjetív alapon rendel.

Ellentmondás van kereskedelmi szervezeteink nagysága és technikai felkészültsége között. Pedig ma, az áruválaszték állandó szélesedésének időszakában a nyilvántartás gépesítése nélkül nem működhetnek jól a nagy, több milliárdos forgalmat lebonyolító kereskedelmi szervezetek. A nyilvántartás gépesítésével lényegesen meg lehetne javítani a lakosság igényeinek választék szerinti kielégítését és a készlet-színvonal csökkentésében is számottevő eredményeket érhetnénk el. Ki kellene dolgozni a nyilvántartás gépesítésének tervezetét és lehetőleg még a második ötéves terv időszakában el kellene kezdeni bevezetését, elsősorban a legválasztékigényesebb iparcikkek kereskedelmében. De addig is, amíg a nyilvántartást gépesíteni tudjuk, több gondot kell fordítani arra, hogy megjavítsuk a hagyományos eszközökkel való nyilvántartást, mindenekelőtt a divat változásának és a gyors technikai fejlődésnek kitett cikkek és cikkcsoportok nyilvántartását.

A készletek áttekintését a kereskedelem szétaprózott raktárhálózata is nehezíti. A második ötéves terv e tekintetben ígér bizonyos javulást, de ez nem kielégítő. A raktározási nehézségek szintén arra ösztönöznek, hogy a nyilvántartás gépesítésével is törekedjünk a forgalomhoz szükséges készlet-színvonal csökkentésére.

A kereskedelmi munkában előforduló hiányosságok egy része abból is fakad, hogy nemcsak a tervezésben, hanem az operatív áruforgalmi munkában sincs mindig eléggé összehangolva egymással a nagy- és kiskereskedelmi tevékenység. Gyakran előfordul, hogy a kiskereskedelemben nem kaphatók olyan cikkek, amelyek pedig megfelelő mennyiségben vannak a nagykereskedelemben. Ez annak is következménye, hogy a kiskereskedelem nem tudja, mi van a nagykereskedelem raktáraiban és anyagilag nincs is érdekelve abban, hogy minél előbb értékesítse azt. Nem ritka dolog azonban az sem, hogy a nagykereskedelem nem rendeli meg azokat a cikkeket és választékokat, amelyeket a kiskereskedelem igényel, nem is fordít kellő figyelmet arra, hogy a kelégítetlen

Digitized by Google

igényeket összegyűjtse, vagy csak igen későn és nem eléggé érélyesen közvetíti a termelőkhöz a fogyasztóknak egy-egy cikk minőségére, formájára, korszerűtlenségére vonatkozó észrevételeit.

A lakosság kereslete azonban jó tervezés esetén is területenként jelentősen változó lehet. Ha pl. az ország egyes részein jó, más részein pedig rossz a mezőgazdasági terméseredmény, akkor az egyes áruk, választékok az országnak nem minden területén lesznek egyformán keresettek. Ezért gyakoribbá kell tenni a lakosság keresletéhez igazodó, operatív, rugalmas árumozgatást az egyes kereskedelmi vállalatok között.

A kereskedelemben is sok vita folyik az anyagi érdekeltség kérdéseiről és módszereiről. Sokszor felmerül az a javaslat, hogy tegyük a nagykereskedelmet felelőssé a fogyasztóknak áruval való megfelelő és gazdaságos ellátásáért. Ez viszont azt kívánná meg, hogy a nagykereskedelmi vállalatok anyagi érdekeltségét a kereskedelmi munka végső szakaszához, a fogyasztónak való eladáshoz kapcsoljuk. Erre azonban még nincs megfelelően megalapozott és azonnali bevezetésre alkalmas gyakorlati javaslat, minthogy egy-egy nagykereskedelmi vállalat több, különböző irányító szervhez tartozó kiskereskedelmi vállalattal áll kapcsolatban. A jelenlegi, eltérő anyagi érdekeltség mellett egyébként előfordul, hogy a nagykereskedelem — gyorsan kelendő cikkekhez való árukapcsolással — eladhatatlan áruk átvételét is ráerőszakolja a kiskereskedelemre, hiszen nem érdekli őt az áru további sorsa. De ellenkező előjelű problémák is vannak: a kiskereskedelem pl. gyakran nem vesz át olyan árukat (pl. leértékelt cikkeket), amelyeket a lakosság megvásárolna ugyan, de amelyek nem adhatók el gyorsan, illetve amelyeknek eladása több propagandát igényel, tehát költségesebb.

A fogyasztói igények jobb kielégítése, a kis- és a nagykereskedelem tevékenységének összehangolása, az áruforgalmi munka javítása a gazdasági, mindenekelőtt a kereskedelmi szervek állandó feladata. E feladat megoldására — mint az elmondottakból is kitűnik — sok lehetőség van. Látnunk kell azonban azt is, hogy a jelenlegi elaprózott, soklépcsős, különböző irányító szervek alá tartozó kereskedelmi szervezet bizonyos korlátokat szab ennek. A meglevő szervezet megváltoztatása pedig nagyon bonyolult feladat, sok megfontolást, alapos körültekintést igényel, s nem valósulhat meg egyik évről a másikra. De ez korántsem jelenti azt, hogy ne keressük a jelenleginél jobb kereskedelmi szervezet kialakításának lehetőségeit. Az elmondottakon kívül a munka megjavításának fontos feltétele az, hogy az e kérdésekkel foglalkozó gazdasági vezetők és közgazdászok ne érjék be az elért eredményekkel, az ellátás, az áruforgalom szervezésének jelenlegi színvonalával, hanem keressék meg az ellátás megtervezésének és a meglévőnél jobb, korszerűbb módjait.

Digitized by Google

KONZULTÁCIÓ

A szakszervezeti munka társadalmi jellegének erősítése a Szovjetunióban

Több olvasónk a következő kérdéssel fordult szerkesztőségünkhöz: A napilapok közölték, hogy a szovjet szakszervezetek X. plenáris ülése határozatokat fogadott el a szakszervezeti munka társadalmi jellegének erősítéséről. Mit tartalmaznak ezek a határozatok, és mi a helyzet e téren a szovjet szakszervezetekben?

A szovjet szakszervezetek 1962. július 26—27-én tartott X. plenáris ülésének határozatait széles körben megvitatják a Szovjetunió üzemeiben és hivatalaiban. Ezek a határozatok általánosítják azokat az új vonásokat, amelyek a szakszervezetek munkájában az SZKP XX. kongresszusa után jelentkeztek és a XXII. kongreszus után tovább erősödtek. E döntések egyszersmind igen lényeges lépést jelentenek a XXII. kongresszus határozatainak végrehajtásában. Hruscsov elvtárs a XXII. kongresszuson mondott beszédében rámutatott: „*A szakszervezeteknek tökéletesíteniök kell munkájuk formáit és módszereit. Maga az élet paracsolóan sürgeti, hogy a szakszervezetek minó nagyobb mértékben társadalmi alapon végezzék munkájukat, csökkentsék a fizetett apparátus létszámát. Minél inkább társadalmi alapon folyik a munka, annál tevékenyebben vesznek részt a dolgozók a társadalom életében.*"

A X. plénumon A. Bulgakovnak a szakszervezeti vezetés társadalmasodásáról szóló beszámolója és Grisin elvtárs beszéde is nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a XXII. kongresszus óta a szakszervezetek nem keveset tettek ennek az útmutatásnak a megvalósításáért. Nem keveset — de még mindig nem eleget. A szakszervezeteknek ma lépést kell tartaniuk a társadalmi fejlődés egész gyorsütemű folyamatával, a szocializmus államának az össznépi kommunista önigazgatásra való áttérésével, a szovjet demokrácia fejlődésével és szélesedésével. Ebben a szakaszban kialakultak azok a feltételek, amelyek lehetővé teszik, hogy a szakszervezetek révén minden eddiginél nagyobb dolgozó tömegek járják végig a társadalmi és állami munka iskoláját, a vezetés és irányítás iskoláját. Ezért ténylegesen növekszik és bővül a szakszervezetek felelőssége és feladatköre. Ennek betöltéséhez azonban elengedhetetlen, hogy maguknak a szakszervezeteknek az életében és irányításában is megnövekedjék a társadalmi kezdeményezés szerepe.

Ez a folyamat megindult és erősödőben van. Hogy hol tart ma, arról világos képet ad a plénumon ismertetett statisztika, amely plasztikusan mutatja a szakszervezeti *alapszervezetek* helyzetét. Az utóbbi

Digitized by Google

öt esztendőben a szovjet szakszervezetek aktivista-hálózata 5 millió fővel gyarapodott, s az aktíva létszáma ma már elérte a 23 milliót. Ez annyit jelent, hogy minden két-három szakszervezeti tagra jut egy aktivista. Még soha a szakszervezeti mozgalom történetében nem volt ilyen jó a tagok és az aktivisták aránya. Ma 430 ezer szakszervezeti alapszervezet, vagyis a szervezetek óriási többsége működik társadalmi alapon, tehát *mindenféle fizetett alkalmazott nélkül.* A területi (járási, városi stb.) szervezetek 94 százalékának sincs semmiféle fizetett alkalmazottjuk. A köztársasági és egyéb magasabb vezető szervek mellett egész osztályokat hoztak létre kizárólag társadalmi munkásokból, és széles körű, szintén fizetés nélkül működő instruktor-hálózatot teremtettek. Igen sok helyen máris társadalmi vezetők irányítják a szakszervezeti társadalombiztosítást, az üdülőket, a szanatóriumokat és a sportlétesítményeket.

Az éles bírálat légkörében lezajlott plénum azonban arra is rávilágított, hogy az eddig elért eredményeknél most már tovább lehet és kell is lépni, s megmutatta az előrehaladás irányát is. Mindenekelőtt azt kell elérni, hogy a munka tényleges tartalma is fejezze ki a szervezeti változtatásokat, ne csak egyes szakszervezetekben — mint eddig —, hanem kivétel nélkül mindenütt. Amint erre a tanácskozásokon fény derült, egyes vezető szervek bizonyos központi irányelvek és útmutatások alapján megalakítják ugyan a társadalmi bizottságokat vagy osztályokat, de aztán megfeledkeznek róluk. Számos szakszervezeti vezetőségben bizonyos kettősség uralkodik: van ugyan egy társadalmi alapon dolgozó osztály, de ez csak forma szerint működik — a tényleges ügyintézést a még meglevő fizetett apparátus megfelelő részlege intézi.

A másik tipikus hiba az, amikor az újonnan működésbe lépő társadalmi vezető szervek átveszik a korábbi apparátus munkájának bizonyos meggyökeresedett vonásait, elsősorban a vég nélküli ülésezést. A plénum részvevői egyöntetűen hangsúlyozták, hogy a társadalmi vezető szervek megalakulásával feltétlenül együtt kell járnia az *újfajta munkastílus* kialakulásának is. Ezeknek a szerveknek nem ülésezésre és határozatgyártásra kell elsősorban fordítaniuk idejüket, hanem a konkrét kérdésekre kell összpontosítaniuk figyelmüket. Tagjaik, akiknek munkakörülményei semmiben sem különböznek munkás- vagy tisztviselő-társaikétól, ismereteik és mindennapos tapasztalataik alapján fontos és hasznos javaslatokat tehetnek a munka megjavítására, a termelést akadályozó tényezők felszámolására.

A tanácskozás rámutatott arra is, hogy a társadalmi vezető szervek létesítésével tulajdonképpen fokozatosan *megszűnik a határvonal a vezetőség, az aktíva és a tagság között.* Az ezzel kapcsolatos vitában az az álláspont kristályosodott ki, hogy nem kell pontosan megszabni a létesítendő bizottságok és más társadalmi vezető szervek számát. A plénum azoknak a helyi szervezeteknek a kezdeményezéseit bátorította és hagyta jóvá, amelyek sok széles körű, különösebb felső útmutatásra nem váró bizottságot hoztak létre a munkások és tisztviselők soraiból, konkrétan megjelölt és pontosan körülhatárolt feladatokkal. Egyik bizottság a tapasztalatcserével foglalkozik, másik a norma- és

Digitized by Google

bérkérdésekkel, harmadik a termelékenység növelésének tartalékaival, negyedik a lakásviszonyokkal stb. Ez lehetővé teszi a munka jobb megszervezését és elosztását, az egyes szakszervezeti aktivistákra esetleg ránehezedő túlterhelés megszüntetését, és nem utolsósorban azt is, hogy a szakszervezet szava minden egyes dolgozóhoz eljusson.

A plénum vitája igen élénk és sokoldalú volt. Hangulatára jellemző, hogy nem voltak ritkák az olyan felszólalások, mint Oparin elvtárs, a Bratszk-i vízierőmű-építkezés szakszervezeti titkáráé, aki elmondotta: eddig helyettesével együtt ketten voltak függetlenített szakszervezeti funkcionáriusok az egész hatalmas építkezésen. Most azonban elhatározták, hogy a jövő hónaptól kezdve mindketten munkásokként dolgoznak, szakszervezeti funkciójukat pedig társadalmi munkaként látják el. Meg vannak győződve arról, hogy ezzel csak növekszik szavuk hitele, s emelkedik majd a szakszervezeti munka színvonala. A legtöbb felszólaló rámutatott arra, hogy a szakszervezetek széles körű hálózatának növelnie kell szerepét a munkaverseny új formáinak kibontakoztatásában. Érdekes javaslatok hangzottak el arról, hogy delegáljanak szakszervezeti aktivistákat a társadalmi bíróságokba és bízzák meg őket gyermekvédelmi kérdések intézésével, üzemi iskolák patronálásával.

A X. plénum részletekbe menő és elemző tárgyalások után hozta meg határozatait a társadalmi kezdeményezés továbbfejlesztéséről. A határozat kimondja, hogy a legközelebbi időszakban meg kell sokszorozni a szakszervezeti aktivisták létszámát, s egyidejűleg következetesen *tovább kell csökkenteni a vezetés minden területén — a vezetés csúcsain is — a fizetett apparátus létszámát.* Meg kell erősíteni azokat a bizottságokat, amelyek a dolgozók munka- és életkörülményeit vizsgálják. A plénum határozata egyszersmind a szakszervezeti munkának azokra az új formáira is ráirányítja a figyelmet, amelyek a társadalmi kezdeményezés megerősödésével együtt keletkeztek. Ilyenek pl. az úgynevezett gazdasági anilizis bizottságai, amelyek a nyilvánosság előtt elemzik a termelés, az önköltség alakulását. Ilyenek a technikai információs bizottságok, amelyek az iparág, a rokonüzemek műszaki haladását kísérik figyelemmel. Ilyenek a szakszervezeti szabadegyetemek és ilyenek a társadalmi konstrukciós irodák is, amelyeknek mérnök és szakmunkás részvevői szabadidejükben oldanak meg az üzem számára fontos tervezési feladatokat.

A határozatok aláhúzzák: itt az ideje annak, hogy *az egész munkásközvélemény* hathatósan ellenőrizze az üzemek életének, az életviszonyok alakulásának sok fontos területét, a bérrendszertől kezdve a lakásépítési terv teljesítésén és a lakáselosztáson keresztül az étkeztetésig és a kommunális szolgáltatásokig. A szakszervezeteknek az üzemi élet minden területén valóban kezdeményezően lehet és kell is fellépniük, a hibákkal szembeni kérlelhetetlenség szellemében, tekintet nélkül arra, hogy ki követte el a hibát. Az eddiginél határozottabban szembe kell szállniuk minden olyan merev és bürokratikus megnyilvánulással, amely sérti a termelés érdekeit, semmibe veszi a dolgozók jogos kívánságait és panaszait.

Digitized by Google

A X. plénum határozata nem hagy kétséget afelől, hogy a társadalmi irányításra való áttérés zöme még hátra van, s hogy ezt az áttérést, az eddigit méreteiben és mélységében meghaladó nevelő-oktató munkának kell kísérnie. *„A szakszervezeti vezető szervek rendszeres megújítása a társadalmi kezdeményezések fejlesztése, az újabb millíók bevonása a munkába (akik közül sokan életükben először kerülnek kapcsolatba a társadalmi tevékenységgel és nem rendelkeznek elegendő tapasztalattal és a szükséges ismeretekkel), mindezt parancsolóan megköveteli a vezető aktivisták nevelésének és oktatásának további megjavítását"* — állapítja meg a határozat. Napjainkban, amikor előtérbe került a mezőgazdaság gyors fellendítésének programja, különösen nagy a jelentőségük a szovhozok és más mezőgazdasági üzemek szakszervezeti csoportjainak, az itt folyó oktató és nevelő munkának, annak, hogy a vidéki csoportok minél hamarabb vegyék át a városokban működő szakszervezeti csoportok tapasztalatait.

A X. plénum a belső élet és a vezetés problémái mellett még egy másik fontos kérdést is megvitatott: azt, hogy mi a szakszervezetek szerepe és feladata az üzemekben és építkezéseken a terv teljesítéséért folyó harcban. Itt a vita természetesen különösen széles volt, s az egyes gazdasági ágazatok sajátos problémáit is érintette. A plénum részvevői hangsúlyozták, hogy a tervteljesítésért, a gazdaságosabb termelésért és a munka magasabb termelékenységéért vívott harc eredményessége elválaszthatatlanul összefügg a szakszervezetek vezetésében és tömegmunkájában végbemenő mélyreható változásokkal.

Nem kétséges, hogy ezek a határozatok hathatósan előbbre viszik a legnagyobb munkás-tömegszervezet fejlődését. Ebben a szakaszban — mint Grisin elvtárs összegezte — *„a társadalmi kezdeményezés mind mélyebb gyökeret ver a szakszervezetek, az egész társadalom életében. Ez törvényszerű folyamat, amely tükrözi a szovjet nép előrehaladását a kommunizmus felé. Ez annak az eredménye, hogy leküzdöttük a személyi kultusz káros következményeit és az élet minden területén visszaállítottuk a lenini normákat".*

Vajda Péter

Digitized by Google

Ankét

A PÁRT VEZETŐ SZEREPÉNEK HELYES ÉRTELMEZÉSÉRŐL ÉS ÉRVÉNYESÍTÉSÉRŐL

Pártunk VIII. kongresszusára készülve szerkesztőségünk ankétot rendezett arról: hogyan kell helyesen értelmezni és érvényesíteni a párt vezető szerepét.

Az ankét részvevői — mérnökök és tsz-elnökök, pártfunkcionáriusok és gazdasági vezetők, kommunisták és pártonkívüliek — valamennyien egyetértettek abban: a párt vezető szerepe az utóbbi években hatékonyabban, következetesebben érvényesül, mint a múltban. Ennek okát mindenekelőtt abban látták, hogy a párt olyan politikát folytat, amely helyesen fejezi ki a társadalmi és gazdasági fejlődés objektív szükségleteit és népünk érdekeit, hogy a pártnak sikerült egészséges, életerős kapcsolatokat teremtenie a dolgozókkal.

Benke Valéria elvtársnőnek, szerkesztő bizottságunk vezetőjének rövid bevezetője után vita alakult ki arról: miért törvényszerű a párt vezető szerepének érvényesülése a szocializmus építése idején. *Szatmári István* elvtárs, a Budapesti Pártbizottság osztályvezetője hivatkozott arra a lenini tanításra, hogy a párt tudatos eszmei-politikai irányítása és szervező tevékenysége nélkül nem lehet megtartani a proletariátus hatalmát és felépíteni a szocializmust. Foglalkozott azzal a kérdéssel is, hogy mi indokolja a mai viszonyok között a párt vezető szerepének további növekedését. Mindenekelőtt a mezőgazdaság szocialista átszervezésének befejezésére utalt, amely lehetővé és szükségessé teszi azt, hogy a párt most közvetlenebbül és hatékonyabban irányítsa a mezőgazdasági termelést, a falu politikai, társadalmi és kulturális életét, a parasztság nevelését. Másrészt hivatkozott arra, hogy előrehaladásunk során mindinkább nőnek a szocialista építés arányai, egyre nagyobbak, bonyolultabbak az ország előtt álló gazdasági és műszaki feladatok, s ez ugyancsak nélkülözhetetlenné teszi a marxizmus—leninizmus elméletével felvértezett párt előrelátó, tervszerű irányító tevékenységét. Végül megállapította: állami és társadalmi életünk demokratizmusának növekedésével és azzal párhuzamosan, hogy egyre nő a tömegek aktivitása, hogy szükségképpen mind többen vesznek közvetlenül részt a közügyek intézésében, egyre nagyobb súlyt kap a politikai, az ideológiai és a kulturális nevelőmunka és vele a párt szerepe.

Némelyek azt hiszik, hogy a párt vezető szerepe csak ott érvényesül, ahol a vezető posztoknak legalábbis a többségét párttagok töltik be. Ez azonban mechanikus értelmezése és leszűkítése a kérdésnek. A párt vezető szerepe érvényesülésének természetesen van személyi feltétele is: az, hogy a vezető posztokon olyan emberek álljanak, akik a

Digitized by Google

párt politikáját szívvel-lélekkel helyeslik és tudásuknál, képességeiknél fogva meg is tudják a maguk területén valósítani. De ez nem azt jelenti, hogy csak párttag tölthet be vezető beosztást. Elvi alapon, rátermettségük szerint, nem pedig statisztikai meggondolások alapján kell párttagokkal vagy pártonkívüliekkel betölteni a tisztségeket. Ezen a személyi feltételen kívül azonban a proletárdiktatúra államán keresztül is, a törvények, rendeletek, állami utasítások révén is érvényesül a párt vezető szerepe. A törvények végrehajtásában, politikánk szellemének érvényre juttatásában természetesen a vezető funkcióban levő párttagoknak kell példát mutatniuk. Nem élhetnek régi érdemeikből, hanem meg kell hogy legyen a tisztségük betöltéséhez szükséges politikai és szakmai tudásuk, vezetői képességük.

A párt vezető szerepe ott érvényesül, ahol megvalósul a párt politikája. Ha a vezetőkből — akár párttagok, akár pártonkívüliek — hiányzik a szakértelem, ha figyelmük nem a fő kérdésekre irányul, akkor bármennyit beszélnek is a pártról, a gyakorlatban elsikkadnak a párt legjobb törekvései. A párt vezető szerepének megvalósításában kiemelkedő szerepe van a pártszervezet politikai irányító tevékenységének, meggyőző, szervező, ellenőrző munkájának. Ezért — mondotta Szatmári elvtárs — arra törekszünk, hogy növeljük a pártszervezetek munkájának hatékonyságát és színvonalát. Végül: a párt vezető szerepe érvényesülésének egyik leglényegesebb tényezője a tömegek aktivitása. A szocializmus építésének céljai a pártonkívüliek nagy többségét is rendszerünk támogatójává teszik, s a budapesti dolgozók köréből ma már sokan teszik szóvá azt, ha a párttag vagy pártonkívüli vezető nem lép fel következetesen a párt politikájának megvalósításáért, ha nem vonja be őket a kérdések megoldásába.

Az ellenforradalmat megelőző időben, amikor a párt politikájában és így munkastílusában is torzulások, a marxizmus—leninizmustól való eltérések következtek be, amikor uralkodóvá lett a személyi kultusz és meglazultak a párt tömegkapcsolatai, akkor a párt vezető szerepe sem érvényesülhetett kellőképpen és helyesen. A parancsolgatás, a bizalmatlanság légköre sem tette lehetővé ezt. Azóta helyreállítottuk a párt vezető szerepe érvényesítésének lenini módszerét: a meggyőzést. Abból indulunk ki, hogy az emberek akkor fogadják el igazán a párt politikáját, a belőle fakadó feladatokat, a párt vezetését, ha meg vannak győződve helyességéről. Ezért elősegítjük az alkotó bírálatot, kiszélesítjük a dolgozókkal folytatott tanácskozásokat — mondotta Szatmári elvtárs. — Minden kommunistának, minden pártszervezetnek meg kell szívlelnie azt az igazságot, amely pártunk VII. kongresszusának egyik vezérlő gondolata volt, s amelyre Kádár elvtárs oly gyakran emlékezteti a kommunistákat, hogy a vezetés felelőssége pártunk számára nem uralkodás, nem valamiféle privilégium, hanem a munkásosztály céljainak, a nép érdekeinek hűséges, odaadó szolgálata. Hasonló értelemben szólt ehhez a kérdéshez *Gosztonyi János* elvtárs, a Vas megyei Pártbizottság első titkára és *Lajtai Vera* elvtársnő, a Pártélet szerkesztője is.

Gosztonyi János elvtárs elemezte azt a kérdést is: nincs-e ellentmondás abban, hogy a szocializmus építésének időszakában — amikor a szocialista demokráciának szükségképpen szélesednie kell — a párt

Digitized by Google

vezető szerepe is növekszik. Az élet, a gyakorlat tapasztalatai azt bizonyítják — mondotta —, hogy ebben nincs ellentmondás; ellenkezőleg: a kettő között szoros az összefüggés. Párt nélkül nem lehet felépíteni a szocializmust, de a párt csak akkor vezetheti sikeresen a szocializmusért vívott harcot, ha a tömegek követik, ha a párt képes arra, hogy befolyásolja a tömegek hangulatát, akaratát, cselekvését. Ennélfogva nyugodtan kimondhatjuk, hogy a párt vezető szerepének érvényesülését nagyrészt azon lehet lemérni, hogy milyen nagy tömegeket tud megmozgatni a szocializmus építésére és a béke védelmére, hogy a tömegek mennyire élnek jogaikkal és lehetőségeikkel, azaz — ha úgy tetszik —, hogy milyen széles a szocialista demokrácia. A szocialista demokrácia követelményei persze csak akkor vannak összhangban a párt vezető szerepével, ha a párt politikája helyes, ha a párt nem hatalmi szóval, hanem mindenekelőtt eszmei-politikai meggyőzés útján juttatja érvényre politikáját.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése idején egyesek így méltatlankodtak: „Minek agitálunk annyit? Mindenkit be kell léptetni a szövetkezetbe és punktum!" Az ilyen elvtársakkal, azt hiszem, nem ártana gyakran és sokat beszélgetni — mondta Gosztonyi elvtárs. — A tömegeket parancsolgatással, utasításokkal, adminisztratív módszerekkel nem lehet vezetni. Elég példa volt rá a múltban, hogy hova vezet ez. Egyébként pártunk szervezeti szabályzata nyomatékosan hangsúlyozza a párttagnak azt a kötelességét, hogy állandóan erősítse a tömegekhez fűződő kapcsolatait, küzdjön a dolgozók jogos igényeinek és szükségleteinek kielégítéséért, világosítsa fel a pártonkívülieket a párt politikájáról, legyen tanácsadójuk és tanuljon is a tömegektől. Hasznos volna a szervezeti szabályzatnak ezt a pontját olykor taggyűléseken, pártcsoport-értekezleteken megvitatni.

Vas megyében a párttagság túlnyomó többsége nemcsak érti, hanem egyéni életében, munkájában érvényre is juttatja azt, amit ezzel kapcsolatban Kádár elvtárs a VII. kongresszuson mondott: hogy a párt nem uralkodik, hanem szolgálja a népet. Mégis egyesek úgy gondolják, hogy a párttagságnak bizonyos előnyökkel, előjogokkal kell járnia. Megmutatkozott ez azokon a zárt taggyűléseken is, amelyeket a VIII. kongresszusra készülve tartottunk pártszervezeteinkben. Ezeken elég sok szó esett arról, hogy miért tölthetnek be pártonkívüliek is vezető posztokat. Voltak, akik úgynevezett „elvi" meggondolásból aggályoskodtak, azt mondván: „ha valaki jó vezetőnek, akkor miért nem lépett már be a pártba?" Egyes elvtársak — főleg falusiak — nem képesek tudomásul venni, hogy olyan emberek, akik valamikor politikai ellenlábasaink voltak, akik annak idején a Barankovics-pártban, a Kisgazdapártban, vagy máshol élesen szembenálltak a kommunistákkal, a párttal, most valamiféle vezető beosztást kaphassanak a szövetkezetben. Ezek az elvtársak alapjában véve nem hisznek abban, hogy az emberek változhatnak, fejlődhetnek. Olyanok is akadnak, akik lényegében karrierista módon ítélik meg a pártonkívüliek funkcióba állításának kérdését: „Mi értelme van belépni a pártba, ha a pártonkívüliek is betölthetnek mindenféle vezető állást?" — mondják.

Ezek a hangok arra intenek, hogy ismételten térjünk vissza arra a

Digitized by Google

kérdésre: mi a párt, mi az egyes kommunisták hivatása. Újból és újból meg kell magyaráznunk, hogy a kommunista párt önkéntes harci szövetség; senkit sem kényszerítünk arra, hogy párttag legyen, de aki méltó akar lenni arra, hogy az élcsapathoz tartozzék, annak vállalnia kell a párttagsággal együttjáró kötelességeket. Külön foglalkozunk a tagjelöltekkel is. Eddig az ő nevelésük csak az alapszervezetek feladata volt. Most ebbe a munkába közvetlenül belekapcsolódnak a járási pártbizottságok is. Kisebb-nagyobb csoportokban rendszeresen összehívják a tagjelölteket, beszélgetnek velük a párt feladatairól, a párttagok jogairól és kötelességeiről, a pártagok iránt támasztott politikai és erkölcsi követelményekről.

Visszatérve az eredeti gondolathoz: a szocialista demokrácia és a párt vezető szerepe szorosan összefügg egymással, a demokrácia légkörének elsősorban magából a pártból kell kisugároznia.

Szabó István elvtárs, a nádudvari Vörös Csillag termelőszövetkezet Kossuth-díjas elnöke, felszólalásában vitatkozott azzal a nézettel, amely szerint a mezőgazdaság szocialista átszervezésével beállott új helyzet teszi szükségessé, hogy felülvizsgáljuk a párt vezető szerepének régebbi értelmezését. Véleményem szerint — mondotta — ez a nézet helytelen. Nem csak arról van szó, hogy a bevált, helyes elveket és gyakorlati megoldásokat most az új követelményekhez kell igazítanunk, hanem arról is, hogy eddig helyesnek tartott elveket és módszereket is kritikusan felül kell bírálnunk az SZKP XXII. kongresszusa határozatainak fényében és saját tapasztalataink alapján.

Szövetkezetünkben — mondotta Szabó elvtárs — mindenki helyesli a pártnak azt az irányvonalát, hogy a legmegfelelőbb emberek kerüljenek a vezető tisztségekbe. Ha azonban arról kell dönteni, hogy ki legyen a brigádvezető vagy a raktáros, akkor rögtön akadnak olyanok, akik — párttagságukra hivatkozva vagy arra, hogy ők már régi tagjai a termelőszövetkezetnek — igényt tartanak ezekre a munkakörökre. Amikor pl. főagronómusnak a pártonkívüli Kacsó Sándor bácsit, egy kiváló, becsületes, tapasztalt szakembert állítottunk be, egy fiatal agronómus azzal jött be hozzám, hogy őt kellett volna erre a tisztségre jelölnünk, mert ő párttag. Ez az elvtárs a szóban forgó funkció betöltéséhez fontosabb követelménynek tekintette a maga tagsági könyvét, mint az azóta elhunyt Kacsó Sándor Kossuth-díjjal méltányolt hozzáértését és helytállását.

Egyes falusi alapszervezetekben is fenyeget az a veszély, hogy egyesek a párt vezető szerepét összetévesztik azzal: sikerül-e mindenáron érvényesíteniük akaratukat, vagy jövedelmező beosztást juttatniuk maguknak és barátaiknak. Hogy az ilyen hibákat elkerüljük — folytatta Szabó elvtárs — elsősorban két dologra kell ügyelnünk: a pártszervezet összetételére és arra, hogy az embereket mindig a tetteik szerint ítéljük meg. Gondosan vigyázunk arra, hogy a politikailag, erkölcsileg legkiválóbb embereket vegyük fel a pártba, olyanokat, akik kitűnően végzik munkájukat, az átlagosnál több munkaegységet teljesítenek, s akiket becsülnek a szövetkezet dolgozói. Rájöttünk arra, hogy egyes emberek kiskirálykodása igen gyakran nem valamiféle „elhajlásból", a párt vezető szerepének helytelen elméleti felfogásából, hanem a legközönsé-

Digitized by Google

gesebb karrierizmusból fakad. Akik párttagságukat arra akarták felhasználni, hogy általa funkcióba kerüljenek, azok aratáskor sohasem a hosszabb kaszát, hanem mindig a hosszabb árnyékot keresték.

Amilyen mértékben félretettük az ilyen embereket, olyan mértékben javult a szövetkezetben a munka és a politikai légkör. Taggyűlésen megbeszéltük, hogy bizonyos munkakörök betöltéséhez milyen adottságokra, milyen ismeretekre van szükség, majd sorra vettük a szövetkezet tagjait, és megvitattuk, hogy kik felelnek meg legjobban ezeknek a követelményeknek. Őszintén beszéltünk a párttagok képességeiről és teljesítményéről is. A vita alapján kialakult javaslatokat pedig megtárgyaltuk a szövetkezet minden dolgozójával. Ma már elmondhatjuk, hogy a legrátermettebb emberek közül kerülnek ki a vezetők. Mindez növelte a pártszervezet tekintélyét a pártonkívüliek szemében.

Gyakran fordul elő — mondta Szabó elvtárs —, hogy a kommunista szövetkezeti elnök magasabb párt- vagy állami szervnek is választott tagja. Én pl. országgyűlési képviselő vagyok és tagja vagyok a megyei pártbizottságnak is. Ilyen esetben előfordulhat, hogy a szövetkezeti elnök azt gondolja: ő úgyis jobban ismeri a dolgokat, mint a pártszervezet, nincs is tehát szüksége ennek a segítségére. A becsületes embert azonban hamar kijózanítják a közös munka hétköznapjai. Egy ember egymagában egyszerűen képtelen arra, hogy százak helyett gondolkodjék és cselekedjék. Én pl. hiába ismerem mint képviselő a múlt évi költségvetés felhasználásáról szóló törvény indokait, ezzel még nem győzöm meg az öntözéstől idegenkedő szövetkezeti tagot arról, hogy nagyobb területen kell öntözéses gazdálkodásra berendezkednünk. Hogy a szövetkezeti tagok ellenállását legyőzzük, ahhoz a párt-alapszervezet tagjainak az öntözéses gazdálkodás kiterjesztésének élharcosaivá kellett válniuk. Az öntözéses kukorica területét csak úgy tudtuk 50 kh-ról 600 kh-ra növelni, hogy előbb taggyűlésen megvitattuk ennek minden előnyét, és az érvekkel felfegyverzett párttagság előkészítette azt a közgyűlés-sorozatot, amelyen a szövetkezet tagjaival megtárgyaltuk az öntözéses gazdálkodás fejlesztésének előnyeit. Sokszor éppen az ilyen egyszerű dolgokban ölt testet a párt vezető szerepének érvényesülése.

Kovács István elvtárs, a Csepel Vas- és Fémművek műszaki igazgatója arról beszélt, hogyan érvényesül a párt vezető szerepe vállalatuk műszaki, gazdasági munkájában. A Budapesti Pártbizottság — mondotta Kovács elvtárs — kb. két évvel ezelőtt több budapesti üzemben megvizsgálta a termelés pártirányításával kapcsolatos problémákat. A vizsgálat megállapította, hogy megjavult a termelés pártirányítása. A pártszervezetek az utóbbi években maguk elé és a gazdasági vezetők elé lényegesen nagyobb politikai és gazdasági követelményeket állítanak, mint régebben. Sok pártszervezetben azonban a termelés pártirányítását a gazdasági vezetők beszámoltatására egyszerűsítik le. Lassú az előrehaladás a gazdasági káderek nevelésében is, különösen a gazdasági vezetők műszaki és politikai továbbképzése nem tart lépést a szükséglettel.

A vizsgálat óta eltelt két év alatt a hibák kijavításában jelentős eredményeket értünk el — folytatta Kovács elvtárs. — Ma az alapszervezetek nem formálisan, hanem a lényegre törve, konkrétan irányítják

Digitized by Google

és ellenőrzik a munkát. Régebben az alapszervezetek a hibákért gyakran a felettes szerveket hibáztatták. Főleg azt vizsgálták, hogy mit nem csinált meg a minisztérium vagy a tröszt. Ma viszont azt kutatják, hogyan oldhatnák meg minél jobban és minél gyorsabban az üzem előtt álló feladatokat. A kommunisták többsége az élen jár az újért való harcban. Pl. az Acélműben fegyelmezetten hajtották végre a gazdaságosabb, folyamatos termelésre való áttérést, amely pedig túlóra-csökkenéssel és a szabadnapok hétköznapra való áthelyezésével járt együtt. Az Acélmű példájára a Csőgyárban és a Fémműben is megvalósították ezt a módszert. Megjavult a gazdasági és politikai vezetés egysége is. A pártbizottságok elemzik és bírálják a gazdasági vezetők tevékenységét, s egyúttal következetesen fellépnek a vezetőket olykor indokolatlanul érő vádaskodásokkal szemben. A pártbizottságok leszoktak a parancsolgató módszerekről, a folyó ügyekbe való kicsinyes beavatkozásról, s tagjaik nemcsak a a politikai, hanem a műszaki képzésben is példát mutatnak. A szakmai hozzáértés tette lehetővé, hogy a pártszervezetek, a pártaktivisták ma operatívabban dolgoznak, konkrétabban foglalkoznak a termelési és műszaki problémákkal.

A Központi Bizottság 1960 júniusi határozata óta nálunk is központi helyet foglal el a műszaki fejlesztés kérdése — mondotta Kovács elvtárs. — A pártszervezet a profil-tisztítási és gyártmányfejlesztési kérdésekben konkrét segítséget ad az üzemvezetésnek. Így pl. a Fémműben célul tűztük ki a finomkohászat fejlesztését, a híradástechnikai alapanyag-gyártás bevezetését. Ennek nagy a jelentősége a gépipari struktúra javítása szempontjából. A rekonstrukció azonban egy sereg megszokott munkamódszer és technológiai eljárás megváltoztatását tette szükségessé, s ezzel szemben a dolgozók, sőt még a pártszervezetek egy része is bizonyos ellenállást tanúsított. A gazdasági-műszaki csata sorsa csak akkor dőlt el véglegesen, amikor a tröszt pártbizottsága is az új mellé állt.

Az eredmények ellenére azonban még sok vezetőt visszahúz a régihez, a megszokotthoz való ragaszkodás. Viszonylag kevés például — különösen középszinten — az olyan gazdasági vezető, aki a pártszervezet ösztönzése nélkül is bátran kezdeményez és önállóan intézkedik. A pártszervezetek buzdítják a gazdasági vezetőket a fejlődés akadályainak elhárítására, és mozgósítják a dolgozókat a feladatok végrehajtására. Jelentősen hozzájárult a pártszervezet ahhoz is, hogy ma már üzemünkben nem az a jelszó, hogy mindenáron túl kell teljesítenünk a tervet, hanem az, hogy a legjobbat a legolcsóbban termeljük és az üzem érdekét hangoljuk össze a népgazdaság érdekével. 1961-ben pl. tervünket úgy teljesítettük túl, hogy nem hágtuk át a tervutasításokat, nem terheltük meg a népgazdaságot felesleges gyártmányokkal, nem maradt eladatlan árukészletünk. Pártszervezetünk konkrétan és behatóan vizsgálja a beruházások hatékonyságát és korszerűségét is.

Javult az együttműködés a pártszervezet és a gazdasági vezetők között a kádermunkában is. Minden személyi kérdést végül is egyetértésben zárnak le, és nem egyszer a pártszervezet eredeti javaslatával szemben a gazdasági vezetők javaslatát fogadják el. A pártszervezet nem csi-

Digitized by Google

nál presztízskérdést abból, hogy mindenáron az ő javaslata valósuljon meg, hanem arra törekszik, hogy mindig a leghelyesebb érvényesüljön. A kádermunka javulását mutatja az is, hogy az utóbbi években azokat az embereket, akik többszöri figyelmeztetés után sem dolgoztak jól, leváltották, függetlenül attól, hogy igazgatóról, főmérnökről, vagy pártmunkásról volt-e szó. Érvényesült a párt vezető szerepe az év elején végrehajtott átszervezés során is, jóllehet ez nem egy párt- és gazdasági funkcionáriusnak csökkentette a munkakörét és a fizetését. A gondos politikai előkészítés eredményeként a kis termelőegységek összeolvasztása mégis jelentősebb zökkenő nélkül ment végbe.

Lajtai Vera elvtársnő a következőket mondotta el felszólalásában: Gosztonyi elvtárs helyesen mutatott rá arra, hogy nincs ellentmondás a párt vezető szerepének növekedése és a demokrácia szélesedése között. Azért is fontos erről beszélni, mert e tekintetben az elmúlt években volt néhány helytelen nézet és módszer. Így pl. sokan azonosították a párt vezető szerepét a proletárdiktatúrával. A gyakorlatban ez úgy jelentkezett, hogy a pártszervezetek átnyúltak az államapparátus és a tömegszervezetek feje felett, nem irányították őket, hanem helyettük akarták elvégezni a munkát. Ez a módszer helytelen, nem célravezető, sőt kövétkezetesen nem is valósítható meg. A párt a hatalom magva, de nem maga az államhatalom. A proletárdiktatúra rendszerében az irányító erő a párt, de a párt nem tudja betölteni hivatását, ha nem támaszkodik az állami szervekre, a társadalmi mozgalmakra, a tömegszervezetek széles hálózatára, a dolgozó tömegekre. Lenin arra tanít, hogy a tömegszervezeteket a pártnak kell irányítania, de a párt útmutatásai nem merítik ki a proletárdiktatúra fogalmát: a proletárdiktatúra alkotó részei a párt vezetése, a párt irányvonalának végrehajtása a tömegszervezetek és a tömegek által.

A párton belüli demokrácia kihat a párt vezető szerepének érvényesülésére. Ha a pártszervezetek kollektívan vezetnek és demokratikusan dolgoznak, ha a pártban érvényesül a kritika és az önkritika, akkor ennek az az eredménye, hogy nő a pártmunka színvonala, s ezzel együtt szélesedik a párt hatóköre, befolyása a tömegekre.

Lajtai elvtársnő rámutatott arra, a gyakorlatban jelentkező problémára, hogy még ma is van bizonyos felesleges ismétlődés egyfelől a pártszervezetek, másfelől az állami szervek és a tömegszervezetek munkája között. Olykor ugyanazt a kérdést megvitatják a pártbizottságon is, a tanácsban is és még egyes tömegszervezetekben is. Ez önmagában még nem is volna baj. A hiba ott van, hogy azonos módon tárgyalják meg, lényegileg egyformán közelítik meg a kérdést. Pedig — mondjuk — a szocialista munkaverseny problémáit másként kell megtárgyalnia a pártbizottságnak, mint a szakszervezeti bizottságnak, hisz mások a pártszervezet és megint mások a szakszervezet feladatai a versenymozgalomban. Egyes pártbizottságok a hatáskörükön kívül eső kérdések egész sorát oldják meg operatívan a tanács vagy egyéb szervek helyett. Helyenként még ma is teljesen megszokott módszer az, hogy egyes emberek vagy akár szervek a tanács hatáskörébe tartozó ügyekben is először a pártbizottsághoz fordulnak, és a pártbizottság utasítja aztán a tanácsi szerveket arra, hogy a szóban forgó dologban intézkedjenek. Ez

Digitized by Google

egészségtelen jelenség. Egyik megyei pártbizottságunk mezőgazdasági osztálya részletesen kidolgozta a kukoricaművelés tervét és az ezzel kapcsolatos összes konkrét teendőket, majd a kész tervet átadta a megyei tanács mezőgazdasági osztályának. Miért volt szükség erre? A tanácsban háromszor annyi ember dolgozik, mint a megyei pártbizottságon. Ezek nagyrészt szakemberek, akik minden bizonnyal képesek lettek volna arra, hogy kidolgozzák a tervet, s a terv vitája során a pártbizottság mezőgazdasági osztályának vezetője is elmondhatta volna észrevételeit, javaslatait.

Eléggé elterjedt az a felfogás, hogy a tanácsok és a tömegszervezetek dolgozói nem állnak feladatuk magaslatán. Egyrészt: ez általában nem is igaz. Másrészt: még ahol így áll a helyzet, ott sem az a pártszervezetnek a feladata, hogy a tanács és a tömegszervezetek helyett dolgozzék, hanem az, hogy megteremtse a jó munka objektív és szubjektív feltételeit. Üzemeinkben is előfordul még, hogy a pártszervezetek csaknem teljesen átveszik az operatív gazdasági vezetést, holott vannak erre felelős gazdasági szervek, egész apparátusok. A pártszervezetnek a kommunisták és pártonkívüliek nevelésével kell foglalkozni és segítenie, ellenőriznie kell a szakvezetést. De ha ő végzi a szakvezetést, akkor éppen a maga sajátos hivatását nem tudja megfelelően betölteni.

A párt vezető szerepével is összefügg az a pártmunkában kialakuló figyelemre méltó folyamat — mondotta Lajtai elvtárnő —, hogy a pártmunka foglalkozás-jellege csökken, és nő a társadalmi munka szerepe. Ez az egészséges, demokratikus folyamat visszatükrözi azt, hogy a párton belül tovább szélesednek a demokratikus módszerek, hogy a pártvezetés széles alapokon nyugszik, hogy nő a párttagok aktivitása és hivatástudata. Ez pedig feltétlenül erősíti és tökéletesíti a párt vezető szerepének érvényesülését is. Ha a pártmunka színvonala nem nőne megfelelően, akkor a lecsökkent apparátusnak ugyanannyi feladatot kellene elvégeznie, mint a korábbi, nagyobb létszámú apparátusnak kellett, és így a helyzet mit sem változna. A fejlődés iránya azonban feltétlenül az, hogy a *pártmunka társadalmasítása törvényszerűen emeli a munka színvonalát is, mert együttjár a legjobb kommunista és pártonkívüli szakemberek széleskörű mozgósításával, tudásuk, tapasztalatuk felhasználásával.* Ma már számos olyan pártszervezetünk van, ahol a függetlenített apparátus a régebbi apparátusnak csak egy kis hányadát teszi ki, és ennek ellenére — vagy talán éppen ezért — nem csökkent, hanem inkább nőtt a párt vezető szerepe, javult a munka eszmei-politikai színvonala és szakszerűsége.

Wallenstein Mihály, a Klement Gottwald gyár főosztályvezetője bírálta azt a múltban kiadott jelszót, hogy „mindenért, ami az országban történik, a kommunisták a felelősek". Ez a jelszó lényegében — bár burkoltan — azt fejezte ki: mindazt, ami ebben az országban történik, a kommunisták csinálják. De hiszen az üzemekben, a földeken, az intézményekben mindenütt óriási munka folyik, ezt a kommunistákkal együtt a pártonkívüliek nagy tömegei végzik, és mindez a munka együttjár az érte vállalt felelősséggel. Tehát mindenért, ami ebben az országban történik, kommunisták és pártonkívüliek együttesen felelősek, kiki a maga posztján. Sokszor azonban a pártonkívüli

Digitized by Google

vezetőnek ma mégsincs olyan súlya — hogy úgy mondjam —, olyan „hátvédelme", mint amilyenre szüksége volna — mondotta Wallenstein Mihály. A párt által kitűzött feladatok végrehajtásában és ezzel a párt vezető szerepének érvényesítésében sokkal nagyobb szerepet kellene juttatni — a párttagságtól függetlenül — annak a kádergarnitúrának (elsősorban a középkáderek nagy tömegének), amely a gazdasági apparátus gerincét alkotja.

Gazdasági életünkben — az örvendetes fejlődés ellenére — még manapság is egy sereg hiba fordul elő, és sok nehézséggel kell megküzdeni. Ezek nem objektív nehézségek, hanem egyes rendeletek bonyolultságának és a felesleges adminisztrációnak a következményei. Az iparban például tapasztalható, hogy még mindig nem érvényesül eléggé az anyagi ösztönzés elve. A gazdasági vezetők kezét viszont túlságosan megkötik a bérezési rendszer finomítása céljából megjelenő rendeletek, mind nagyobb szerepet kapnak az adminisztratív tényezők (képzettség, szolgálati évek száma stb.) és mind kevesebb szerepet játszik a gazdasági vezetőnek a dolgozó munkájáról alkotott ítélete. Ennek az ítéletnek természetesen nem szabad szubjektívnek lennie. Ez a kérdés tehát nem problémamentes, időnként mégis újra napirendre kell tűzni, s egy-egy ilyen felülvizsgálat időszerűségét érzékelni — ez egyik igen fontos feladata a párttagságnak, a pártszervezeteknek. A határozat alapján létrejövő állami, gazdasági intézkedések végrehajtása viszont — szerintem — elsősorban a gazdasági vezetők feladata.

Wallenstein elvtárs egyetértett Kovács elvtársnak azzal a megállapításával, hogy pl. a normarendezés végrehajtásában a gazdasági vezetésnek, a pártszervezetnek és a szakszervezetnek szorosan együtt kell működnie. Hozzátette azonban: Véleményem szerint az lenne kívánatos, ha egy normarendezés vagy egyéb konkrét gazdasági feladat megoldásához nem volna szükség a pártvezetés operatív gazdasági munkájára. Ha a normarendezés kampányfeladat, akkor szinte nélkülözhetetlen hozzá a gazdasági és a társadalmi szervek együttes akciója. De ha folyamatos e normák karbantartása — s ez a helyes —, akkor ez már nem is lehet más, mint a gazdasági vezető napi feladata, amelynek teljesítéséhez a pártszervezetnek és a szakszervezetnek a megfelelő légkört kell megteremtenie állandó politikai nevelő és felvilágosító munkájával. A párt természetesen felelős azért, hogy olyan emberekre bízza a gazdasági feladatok végrehajtását, akik minden tekintetben megfelelőek erre.

Üzemben dolgozom — mondta a felszólaló —, nyilván azt várják tőlem az elvtársak, hogy a párt vezető szerepének helyes értelmezésére üzemi példákat említek meg. De engedjék meg, hogy más példára is hivatkozzam. Zuglóban lakom, egy olyan utcában, amely nincs rendezve, s inkább „grund"-nak nevezhető. Egy lakó már nem tudta tovább nézni ezt, és megpróbált valamilyen akciót indítani az utca rendbehozatalára. Sok helyre fordult: a Rádióhoz, a Televízióhoz, a Népszabadsághoz és a párthoz. Végül meg is indult az akció azért, hogy az utca lakói társadalmi munkával hozzák rendbe az utcát, füvesítsenek. Egy nap aztán feltűnt az utcában egy tábla: „Füre lépni tilos! Ez a terület az MSZMP XIV. kerületi szervezetének védnöksége alatt áll!" A táblát

Digitized by Google

néhány nap múlva persze elvitték, mert mindenki megmosolyogta, de mint szimptómára érdemes felfigyelni. Azt a helytelen nézetet tükrözi, amely szerint még egy olyan köznapi, egyszerű kérdés is, mint egy utcának a füvesítése, csak a pártszervezet védnökségével oldható meg. Ez apróság, de ebben is az fejeződik ki, hogy még mindig nem mindenki fogja fel helyesen a párt vezető szerepét.

A pártszervezet gazdasági irányító munkájának problémájához szólt hozzá *Balázs Ottó*, a dányi Magvető termelőszövetkezet elnöke is. Elöljáróban megállapította, hogy a pártszervezet tekintélye — mint mindenhol — a termelőszövetkezetben is olyan, amilyent munkájával kivív magának. Majd így folytatta: Egyes helyeken — így a mi szövetkezetünkben is — felmerült az a probléma: ki a legfontosabb személy a termelőszövetkezetben — a párttitkár, a termelőszövetkezeti elnök, a főagronómus, vagy a főkönyvelő? Ez hamis kérdésfelvetés, amelynek nem lehet más hatása, mint az, hogy éket ver a szövetkezet vezetői közé, s eltereli a figyelmet az alapvető politikai és gazdasági feladatokról. Minden vezetőnek, bármilyen beosztásban van is, fontos szerepe van; munkája — akár jó, akár rossz — feltétlenül kihat az egész szövetkezetre. Jó munkát csak az a vezető gárda tud végezni, amely közös erővel, egységesen dolgozik. Akik arról problémázgatnak, hogy a pártszervezet felette áll-e a gazdasági vezetésnek, vagy sem, azok nem értik, hogy miben áll a pártszervezet feladata és miben a termelőszövetkezet vezetőségéé. Egyesek csak azt látják, hogy a szövetkezet vezetőségét az egész tagság választja meg, a pártvezetőséget pedig csak a párttagság. De ez természetesen nem ok arra, hogy a szövetkezet vezetőségét a pártszervezet fölé helyezzük. Az sem helyes azonban, ha a pártszervezet alárendeltjeinek tekinti a gazdasági vezetőket.

A termelőszövetkezeti vezetőség és a tsz-pártszervezet viszonyában nincs alá- vagy fölérendeltség. A szövetkezet vezetőségének az a feladata, hogy a tagság bizalmából és a felsőbb szervek jóváhagyásával, alapszabályzat szerint irányítsa a szövetkezet gazdálkodását. A pártszervezet pedig elvi irányítást és segítséget kell hogy adjon a gazdasági vezetésnek, jó politikai munkával elő kell hogy mozdítsa a szövetkezet politikai és gazdasági megszilárdulását, a paraszti egység kialakulását a szocializmus alapján. A gazdasági vezetőknek adott segítség módja és mértéke változhat aszerint, hogy milyen a gazdasági vezetők, elsősorban a tsz-elnök politikai és szakmai felkészültsége. Segítség címén azonban nem szabad agyontámogatni a vezetőket, és helyettük dolgozni. Ha a párttitkár a tsz-elnök megkerülésével intézkedik, az éppolyan helytelen, mintha az elnök lépi át illetéktelenül a pártvezetőség hatáskörét.

Hogy a tsz-pártszervezet hatékony segítséget nyújtson a gazdálkodáshoz, ahhoz természetesen elsősorban jó politikai munkát kell végeznie, nevelnie kell a tagságot, igyekeznie kell, hogy eloszlassa a parasztok gondolkodásában és érzéseiben a régi osztályellentétek maradványait, meg kell teremtenie a bizalom légkörét a párttagok és pártonkívüliek között, fel kell vennie a harcot az olykor még kísértő maradisággal, kapzsisággal szemben. De értenie kell a munkaszervezéshez, az eredményes termelési módszerekhez, a jövedelemel-

Digitized by Google

osztás elveihez is, ismernie kell az ötéves terv mezőgazdasági feladatait, a szövetkezet működését szabályozó fontosabb rendeleteket, a termelési tervek mutatóit stb. Persze sem a párttitkár, sem a pártszervezet nem képes egymagában teljesen átfogni a szövetkezet minden gazdálkodási, termelési problémáját. Ehhez a legjobb pártonkívüli szakembereknek és a szövetkezet egész tagságának a segítségére is szükség van. Ha a pártszervezet a tsz-vezetőséggel együttműködve és a szövetkezeti parasztokra támaszkodva eredményeket ér el a politikai munkában, akkor a gazdálkodás színvonala is feltétlenül javul. Ha pedig a tsz-tagok elégedettek a munkaszervezéssel, a termelési eredményekkel és a jövedelmükkel, akkor a politikai munka is könnyebben megy.

•

A Társadalmi Szemle szerkesztőségében lefolyt ankét azt tükrözte, hogy a pártszervezetekben általában egészséges, helyes felfogás uralkodik a párt vezető szerepéről. Ma már párttagok és pártonkívüliek körében egyaránt általános az a gyakorlati tapasztalatok által alátámasztott meggyőződés, hogy a szocialista építés bonyolult feladatainak megoldásában tovább növekszik a párt vezető szerepe, eszmei-politikai irányító és szervező tevékenységének jelentősége. Az ankét részvevői helyesen mutattak rá arra, hogy a párt e vezető tevékenysége nem jelent és nem jelenthet parancsolgatást, adminisztratív utasításgatást, a szocialista demokrácia csorbítását, hanem a párt politikájának következetes érvényesítését, a párt és a tömegek közötti szoros kapcsolatot, a pártszervezetek politikai, eszmei-nevelő és szervező munkájának fokozását.

Az ankét megmutatta azt is, hogy a helyes elvek a gyakorlatban még nem mindenütt érvényesülnek zavartalanul. Sok helyen még tovább élnek a szektás módszerek maradványai, akadnak olyan pártszervezetek is, amelyekben gyenge az eszmei, politikai munka és ennek következtében nem érvényesül, illetve eltorzul a párt vezető szerepe. A felszólalók kivétel nélkül hangsúlyozták, hogy harcolni kell az ilyen negatív jelenségek ellen, a helyes elvek következetes gyakorlati alkalmazásáért. Felszólalásaikban erről sok hasznos gondolatot, gyakorlati tapasztalatokat mondtak el, tanácsaikkal egymást is segítették.

A Társadalmi Szemle azzal a céllal közli az ankét anyagát, hogy az hasonló segítséget adjon a VIII. pártkongresszusra készülő pártszervezeteknek, mozdítsa elő a párt vezető szerepének helyes érvényesítését a munka minden területén.

Digitized by Google

NEMZETKÖZI SZEMLE

A szovjet mezőgazdaság irányításának új vonásai

A Szovjetunió mezőgazdaságában az utóbbi években fontos változások bontakoztak ki. Ezek joggal keltenek érdeklődést hazánkban, nemcsak a mezőgazdaságban dolgozók között, de azoknak a körében is, akik nincsenek közvetlen kapcsolatban a mezőgazdasági termeléssel. E változások között jelentős helyet foglal el a mezőgazdasági irányítás eszközeinek és rendszerének megváltozása.

A mezőgazdaság irányításának szervezeti átalakítása és az új vezetési módszerek alkalmazása a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának 1953. szeptemberi ülésével kezdődött meg. Ez az ülés rámutatott arra, hogy a szovjet mezőgazdaság nem fejlődött kielégítően, és egyben határozatokat hozott a mezőgazdasági termelés rövid idő alatti fellendítésére. A párt az azóta tartott kongresszusain elemezte a mezőgazdaság fejlesztésére hozott határozatok végrehajtását, s ennek alapján sok fontos intézkedés történt.

A MEZŐGAZDASÁGI BEGYŰJTÉSI ÉS ÁRRENDSZER FEJLŐDÉSE

A szovjet mezőgazdaság irányításának egyik legfőbb eszköze mindenkor a mezőgazdasági termékek állami begyűjtése és az ehhez szervesen kapcsolódó mezőgazdasági árrendszer volt. A tömeges kollektivizálás kezdetétől egészen 1953 szeptemberéig szinte változatlanul a mezőgazdasági termékek begyűjtésének többcsatornás rendszerét (az adó jellegű kötelező beadást, a szerződéses termeltetést, az állami felvásárlást és a gépállomások természetbeni munkadíját) alkalmazták. Ebben az adó jellegű kötelező beadás volt az alapvető, ez adta a begyűjtött mezőgazdasági termékek legnagyobb részét.

A mezőgazdasági termékek többcsatornás begyűjtési rendszerében a szabad felvásárlásnak és a szabadpiaci értékesítésnek kellett biztosítania a mezőgazdasági üzemek anyagi érdekeltségét. De a kötelező beadás olyan mértékben kötötte le a mezőgazdasági termelést, hogy — a legjobb kolhozok kis csoportjától eltekintve — a gazdaságoknak nem volt szabad értékesítési feleslegük. A szerződéses termeltetésben is csak a legjobb kolhozok voltak érdekelve, mert a szerződéses alapárak legtöbbször a termelési költségeket sem fedezték, s csak a legnagyobb hozamokat elérő gazdaságok juthattak többtermelési prémiumhoz és felárhoz.

A többcsatornás begyűjtési rendszer gátolta a mezőgazdasági termelés fellendítését; ezért már az 1953 szeptemberi határozat végrehajtására tett első intézkedések is ennek átalakítására és az adó jellegű kötelező beadás megszüntetésének fokozatos elő-

Digitized by Google

készítésére irányultak. A kötelező beadás jelentősége egyre csökkent; a gabonabegyűjtésben például 1947-ben 37 százalék, 1956-ban pedig már csak 10 százalék volt a kötelező beadás részaránya. A beadási normák csökkentését összekötötték a mezőgazdasági termékek árának és árarányainak rendezésével: felemelték a kötelező beadás körébe vont termékek beadási árát, s egyúttal mérsékelték az ipari növények árkiegészítését és premizálását. Az ipari növények termelése továbbra is előnyös maradt, de emellett jövedelmezőbbé vált a kötelező beadás körébe vont termékek termelése.

A termelés növekedése és a mezőgazdasági tervezés új rendjének 1955-ben történt bevezetése előkészítette a kötelező beadás megszüntetését. A mezőgazdasági tervezés új rendszere szakított azzal a korábbi, bürokratikus gyakorlattal, hogy részletekbe menően előírták a kolhozoknak és a szovhozoknak a termékek vetésterületét, a növényi termésátlagokat, az állatállomány számát, az állati hozamokat stb. Az új rendszerben a kolhozok és a szovhozok csak áruértékesítési feladataikat kapták meg, s ennek alapján maguk készíthették el termelési terveiket. Ennek az volt a célja, hogy a gazdaságok minél jobban kihasználhassák adottságaikat, s ily módon is növeljék 100 ha területre jutó termelésüket és csökkentsék termékeik önköltségét.

1958-ban átszervezték a gépállomásokat, s megszüntették a gépállomások, illetőleg a helyükbe lépő gépjavító állomások munkájának természetbeni díjazását és az ipari növények különálló szerződéses termeltetését is. Ezzel egyidejűleg megszűnt a kötelező beadás és kialakult a mezőgazdasági termékek felvásárlásának egységes rendszere. Ebben a rendszerben az állam körzetenként differenciáltan, egységes árakon (úgynevezett zónaárakon) vásárolta meg a mezőgazdasági termékeket. Az árakat igyekeztek úgy megállapítani, hogy ezzel az adott zóna átlagában megtérítsék a termelési költségeket és fedezzék a termelés tervezett növekedésének felhalmozási szükségleteit is. A zónán belül tehát elvileg azonos gazdasági feltételeket teremtettek a kolhozoknak. Az új, egységes felvásárlási rendszerben a hitelfolyósítás alapja a kolhozok áruátadási terve lett.

1961-ben — a kétéves tapasztalatok alapján — értékelték a mezőgazdasági termékek egységes felvásárlási rendszerét. Hiányosságait az SZKP Központi Bizottságának és a Szovjetunió Minisztertanácsának 1961 februárjában hozott, „A mezőgazdasági termékek állami felvásárlásának átszervezése és ennek szervezeti megjavítása" című határozata a következőkben foglalta össze: „... A mezőgazdasági termékek felvásárlását a kolhozokban és a szovhozokban sok begyűjtési szervezet végzi, anélkül, hogy munkájukat államilag megfelelően ellenőriznék. Hiányzik továbbá az egység a felvásárlás megszervezésében és irányításában, nincsenek megfelelően összehangolt kapcsolatok egyrészt a kolhozok és a szovhozok, másrészt pedig a mezőgazdasági termékeket átvevő ipari üzemek között. Ezek a begyűjtő szervek nem végeznek szervező munkát a kolhozokban

Digitized by Google

és a szovhozokban a mezőgazdasági termékek termelésének növelésére, s a felvásárlás során nem veszik figyelembe a mezőgazdasági termelés további növelésének távlatait..."[1]

Ez a határozat az egységes felvásárlási rendszer átszervezését és szervezetének megerősítését írta elő. Az átszervezés értelmében az összes mezőgazdasági terméket a kolhozokkal és a szovhozokkal kötött termelési szerződések alapján gyűjtik be. A szerződéseket 2—5 évre kötik, s évente, a várható terméseredmények ismeretében véglegesítik. A perspektivikus és éves termelési szerződések alapját a megfelelő állami felvásárlási tervek, valamint a szovhoz- és kolhoztervek alkotják.

Ezzel tehát új típusú szerződéses termeltetést vezettek be a Szovjetunióban. Ez nemcsak abban különbözik a korábban (és nálunk ma is) alkalmazott szerződéses termeltetéstől, hogy az összes mezőgazdasági termékekre kiterjed, hanem abban is, hogy a kolhozok és a szovhozok kötelesek termelési szerződéseket kötni. E szerződési rendszernek az az alapgondolata, hogy közvetlenül felmérje és szinte állandóan egyeztesse a mezőgazdasági termékek iránti keresletet és ezek kínálatát. Ily módon nagy lehetőség van arra, hogy megszilárdítsák és magasabb színvonalra emeljék a város és a falu gazdasági kapcsolatainak tervszerűségét.

A termeltetési szerződések egységes rendszerének múlt évi bevezetésekor a körzetekben állami felvásárlási felügyelőségeket állítottak fel. Ezeket az SZKP Központi Bizottságának és a Szovjetunió Minisztertanácsának 1962. március 22-i határozata alapján személyi állományukkal és feladataikkal együtt az újonnan szervezett kolhoz-szovhoz, illetőleg szovhoz-kolhoz igazgatóságok vették át.

A Szovjetunióban a mezőgazdasági termékek állami begyűjtésének változásaihoz, szinte minden esetben árrendezés is társult. Az ez év első felében megtartott mezőgazdasági termelési tanácskozásokon egyre nyilvánvalóbban megmutatkozott az is, hogy az állattenyésztésben a felvásárlási árak alacsonyak, nem fedezik a termelési költségeket, s így akadályozzák a termelés fejlődését. A szarvasmarhatenyésztésben 1 mázsa élősúly önköltsége 1960-ban 91,6, 1961-ben 88 rubel volt, ugyanakkor, amikor a felvásárlási ár 59,1 rubelt tett ki. 1 mázsa sertéshús önköltsége 1960-ban 122,6, 1961-ben 118,0, a felvásárlási ár pedig 82,3 rubel volt. Hasonló volt a helyzet a baromfitenyésztésben is. 1 mázsa baromfihús előállítása 1960-ban 141,5, 1961-ben 133,5 rubelbe került — a felvásárlási ár pedig 82,2 rubel.[2] A szovhozok és a kolhozok erőfeszítéseket tettek, hogy állattenyésztésüket fejlesszék, ez azonban csökkentette jövedelmüket. Ezért országosan 35 százalékkal felemelték az állattenyésztési termékek árát. Az áremelés termelési zónánként, és ezeken belül termékenként különböző mértékű volt, s egyúttal a zónák és a termékek közti árarányok megjavítására is szolgált.

[1] Pravda, 1961. február 26. 57. sz. 1—2. oldal.

[2] „Nyeobhogyimoje resenyije" Ekonomicseszkaja Gazeta, 1962. 24. sz. 2. oldal.

Digitized by Google

A felvásárlási árak felemelésével egyidejűleg az állattenyésztési termékek kiskereskedelmi árának országosan 30 százalékos felemelése is elkerülhetetlenné vált. Ezt elsősorban a mezőgazdasági termékek felvásárlási és kiskereskedelmi ára közötti helyes arányok kialakítása tette szükségessé. Ha a kiskereskedelmi árak változatlanok maradtak volna, akkor ez előbb-utóbb spekulációs törekvéseket indított volna meg, arra késztetve egyes szovhoz- és kolhoz-vezetőket, hogy a kiskereskedelemben vásároljanak húst és ezt adják el az állami felvásárlás keretében. A húsfélék kiskereskedelmi árának felemelésével együtt csökkentették a cukor, egyes szövetek, és a belőlük készített ruházati cikkek árát.

Az SZKP Központi Bizottságának és a Szovjetunió Minisztertanácsának a lakossághoz intézett felhívása azonban nyíltan feltárta, hogy a húsfélék árának emelését nem ellensúlyozza a vele egyidőben végrehajtott árcsökkentés. Az állattenyésztési termékek felvásárlási árának felemelése halaszthatatlanná vált, de a jelenlegi nemzetközi helyzetben nem lehetett csökkenteni az állami költségvetésnek a népgazdaság fellendítésére és az ország védelmének fejlesztésére szánt kiadásait. Ezért első pillantásra úgy látszik, mintha ezeken az árintézkedéseken a parasztság nyerne, a munkások és az alkalmazottak pedig veszítenének. Valójában azonban ezek az intézkedések az egész nép érdekeit szolgálják. Hruscsov elvtárs ezt tömören így fogalmazta meg: „Felemelve a felvásárlási árakat, az állam megteremtette a feltételeket a hústermelés gyors növelésére. Ezzel fontos lépést tett a szovjet emberek növekvő élelmiszer-szükségleteinek teljes kielégítésében. Következésképp ez a szükséges és fontos intézkedés megfelel az egész nép érdekeinek."[3]

A MEZŐGAZDASÁGI MINISZTÉRIUM ÚJ FELADATAI

Bár az egyéni kisárutermelő gazdaságoknak a szocialista útra való átvezetésével létrejött a Szovjetunióban a mezőgazdaság szocialista rendszere, a Mezőgazdasági Minisztérium a szovjethatalom évei alatt is megmaradt régi rendszerű központi irányító szervnek. A legfontosabb feladata a mezőgazdaság anyagi és műszaki ellátásának, pénzügyi finanszírozásának a szervezése és a mezőgazdaságot irányító állami apparátus kialakítása volt. Ezenkívül a minisztérium és helyi szervei, a kerületi és a körzeti szovjetek mellett működő mezőgazdasági felügyelőségek felhívásokat, körleveleket adtak ki a mezőgazdasági termelés megszervezéséről, de a mezőgazdasági üzemek termelésének közvetlen irányításával a gyakorlatban alig foglalkoztak. A minisztérium szervezeti felépítése miatt sem tehetett eleget az irányítás azon követelményeinek, amelyek a mezőgazdasági termelés fellendítéséből fakadnak.

A Mezőgazdasági Minisztériumnak — miután korábbi feladatait más szervek vették át — most a fő feladata a mezőgazdasági tudományok szervezése, a tudományos vívmányok és a legjobb termelési eljárások elterjesztése

[3] Pravda, 1962. június 30.

Digitized by Google

lett. Ugyanakkor irányítja a növénynemesítő munkát, biztosítja az új, nagyobb hozamú növényfajták nemesítését, gondoskodik arról, hogy legyen elegendő mennyiségű kiváló minőségű vetőmag a gazdaságok számára. Irányítása alatt folyik a jobb állatfajták előállítására irányuló tenyésztő munka; a tudományos intézeteknek tovább kell fejleszteniük a mezőgazdasági termelés kemizálásának tudományos alapjait, az öntözéses gazdálkodás kiterjesztésével együtt fejleszteni kell az öntözéses földművelés módszereit. A minisztériumnak fontos feladata továbbá a mezőgazdaság szakemberképzésének a szervezése, a mezőgazdasági oktatási intézmények irányítása.

A Mezőgazdasági Minisztérium a gazdaságilag elmaradt kolhozok termelésének fejlesztéséhez is nagy segítséget nyújt. Ebben a munkájában a körzeti kísérleti és bemutató gazdaságok hálózatára támaszkodik. Tavaly kiválasztották azokat a legjobb kolhozokat és szovhozokat, amelyek körzetükben mintául szolgálhatnak a termelés megszervezésében, mert körzetükben a legjobb eredményeket érik el az egységnyi területre jutó termelést és a termékek önköltségét illetően, s alkalmasak arra, hogy továbbfejlesszék a mezőgazdasági termelés módszereit. A kísérleti és bemutató gazdaságok feladata, hogy a körzet összes gazdaságaiban általánossá tegyék a tudomány vívmányait és a legjobb termelési tapasztalatokat. E gazdaságok tevékenysége most van kibontakozóban, s így munkájuk eredménye csak a következő években lesz lemérhető.

A MEZŐGAZDASÁG IRÁNYÍTÁSÁNAK ÚJ SZERVEI

1953 után gyors ütemben nőtt a szovjet mezőgazdaság termelése és a felvásárolt termékek mennyisége. 1959-ben azonban ez a gyors ütemű fejlődés megtorpant. Amíg az ipar évről évre túlteljesítette a hétéves terv előirányzatait, addig a szemestermények termelése 1961-ben mintegy 12, a tejé 25, a húsé pedig 35 százalékkal elmaradt a terv évi előirányzatától. Mi okozta ezt az elmaradást?

1952 után többször is bírálták ugyan a földművelés füves vetésforgós rendszerét, de sem elméletileg, sem gyakorlatilag nem szakítottak vele. A földművelésnek ez a rendszere döntően a több éves fűfélék vetésére alapozza és végső fokon a föld pihentetésével oldja meg a talaj termékenységének helyreállítását. Ez tehát külterjes formája a gazdálkodásnak, s a mezőgazdaság fejlődésének egy bizonyos fokán túl már csak szűk határok között teszi lehetővé a termelés növelését. A Szovjetunióban a több éves fűvek vetése a vetésterületnek igen nagy hányadát tette ki, s ez akadályozta az értéksebb gabona- és takarmánynövény-kultúrák kiterjesztését, az állattenyésztési termékek termelésének további fellendítését.

Az is hozzájárult a mezőgazdasági termelés fejlődésének megtorpanásához, hogy az állami és pártszervek kevesebb figyelmet fordítottak a mezőgazdasági termelésre. Egyrészt a gyors fejlődés láttán már nem tartották szükségesnek, hogy behatóbban foglalkozzanak vele, másrészt nem vonták le a következtetést

Digitized by Google

abból, hogy a gépállomások többé-kevésbé termelésszervező szerepet is betöltöttek a kolhozokban. A mezőgazdaság irányításának akkori szervei nem is voltak alkalmasak arra, hogy hatékonyan segítsék a mezőgazdasági termelés fejlődését: elsősorban közigazgatási teendőket láttak el, s általában körlevelekkel és utasításokkal irányítottak.

Azonos termelési adottságok között levő kolhozok és szovhozok nagyon különböző termelési eredményeket értek el. A gazdaságok jelentős része vetésterületének 50—60 százalékán, más része pedig csak 10 százalékán termelt füveket. Az intenzív termelési szerkezetű gazdaságok a terület egységére számítva magas, a többiek viszont alacsony termelési értéket értek el. Bár ezek a hiányosságok szembetűnőek voltak, egyetlen irányító szerv sem gondoskodott arról, hogy a gazdaságok változtassák meg az extenzív termelési struktúrát és alkalmazzanak élenjáró termelési módszereket. A vezető szervek szeme előtt általában csak a felvásárlási tervek százalékos teljesítése lebegett, azt azonban nem vizsgálták, hogy a százalékos teljesítés mellett abszolút mennyiségben mennyi terméket adtak el a gazdaságok az államnak.

A kommunizmus kibontakozó építésének körülményei között különösen megmutatkoztak a mezőgazdaság irányításának fogyatékosságai és ezek gazdasági következményei. Minthogy a Szovjetunió lakosságának vásárlóképessége gyorsan növekszik, a mezőgazdasági termelés az 1953 utáni nagyarányú növekedés ellenére sem elégítette ki az összes szükségleteket; főleg az állattenyésztési termékek, a zöldség- és gyümölcsfélék termelése maradt el az igények mögött. A kommunizmus építésében új módon merül fel a mezőgazdaság fejlesztésének igénye. A termelés növekedésének meg kell előznie a termékek iránti kereslet növekedését, s az állami tartalékokat is növelni kell. A kommunizmus sikeres építésének ma döntő feltétele a mezőgazdasági termelés további fellendítése és a viszonylagos elmaradás mielőbbi megszüntetése. Ez tette szükségessé a mezőgazdaság irányításának átszervezését is.

Az SZKP Központi Bizottságának és a Szovjetunió Minisztertanácsának 1962. március 22-i határozata elrendelte a kolhoz-szovhoz, illetve a szovhoz-kolhoz termelési igazgatóságok felállítását.[5] Ennek szükségességét március 27-i beszédében Hruscsov elvtárs így indokolta: „... Ez a vezetési forma lehetővé teszi, hogy a mezőgazdasági termelés fő kérdéseire összpontosítsuk a pártszervezetek erőfeszítéseit."[6] A határozat szerint az új igazgatóságok — a gazdaságok számától és a termelés volumenétől függően — általában több, azonos termelési adottságú körzetet fognak át; ha azonban a termelés sajátossága indokolttá teszik ezt, akkor kivételesen egy körzetben is létesíthető termelési igazgatóság. Az igazgatóságok területi jellegű szervek, és nem igazodnak a meglevő közigazgatási beosztáshoz; nevük aszerint kolhoz-szovhoz vagy szovhoz-kolhoz termelési igazgatóság, hogy az illető terü-

[5] Pravda, 1962. március 24.
[6] Pravda, 1962. március 28.

Digitized by Google

leten a kolhozok vagy a szovhozok vannak-e többségben.

Az igazgatóságok tevékenységének középpontjában a termelés növelésének és ezzel a felvásárlási tervek megalapozásának kell állnia. E célból közvetlenül kell irányítaniuk a kolhozokban és a szovhozokban az egész termelést, a mezőgazdasági termékek termelésére és felvásárlására vonatkozó párt- és kormányhatározatok teljesítését és ellenőrzésének megszervezését. A termelési igazgatóságoknak fontos feladatuk a szerződéses termeltetés irányítása, a szerződések megkötése és teljesítésük ellenőrzése.

A termelési igazgatóságoknak úgy kell irányítaniuk a gazdaságokat, hogy ezek gazdaságilag és szervezetileg állandóan erősödjenek, s nagy árutermelőképességű és rentábilis üzemekké váljanak. Közvetlenül a gazdaságokban kell irányítaniuk a termelés helyes szervezését úgy, hogy a dolgozók minél inkább érdekelve legyenek a termelés növelésében. A termelési igazgatóságok feladata az is, hogy a gazdaságok szakember-állománya számban és szakmai képzettségben fejlődjön és megfeleljen a termelés szervezéséből fakadó új követelményeknek. Az élenjáró kolhozok továbbfejlesztése és a gyenge kolhozok elmaradásának megszüntetése jelenleg legfőképpen a szakemberek kiválasztásától és helyes elosztásától függ. Az igazgatóságoknak arra is figyelmet kell fordítaniuk, hogy a kolhozokban betartsák a mintaalapszabályzatot, következetesen érvényesüljön a vezetés demokratizmusa, és helyesen egyeztessék össze a kolhoztagok egyéni érdekeit a társadalom érdekeivel.

A határozat szerint a termelési igazgatóságoknak nem bürokratikus, hanem operatív irányító szerveknek kell lenniük, ott kell dolgozniuk, ahol szükség van rá, s a helyszínen kell segíteniük a gazdaságok termelőmunkáját.[7] Az igazgatóságok felügyelők útján segítik a gazdaságokat. Minden felügyelőhöz több kolhoz vagy szovhoz tartozik, s ők a kolhoz-vezetőség vagy a szovhozigazgatóság közvetítésével végzik termelés- és felvásárlás-szervező munkájukat. Tanulmányozzák a gazdaságok termelésének színvonalát és a továbbfejlesztés perspektíváit, s az élenjáró gazdaságok termelési módszerei alapján javaslatokat tesznek a munka megjavítására. Nem vehetik ki az irányítást a gazdaság vezetőségének kezéből; ha tehát ez nem fogadja el javaslatukat, akkor csak a termelési igazgatóság adhat a gazdaságnak kötelező erejű termelési utasítást. A gazdaság a felügyelő közreműködésével köti meg az értékesítési szerződéseket, s a felügyelő ellenőrzi azt is, hogy a felvásárló vállalatok, valamint a kolhozok és szovhozok teljesítik-e a szerződésben vállalt kötelezettségeiket. Biztosítaniuk kell, hogy a termékek felvásárlásában sem a gazdaságok, sem a begyűjtési vállalatok jogai ne szenvedjenek sérel-

[7] A termelési igazgatóságok új munkastílusát mutatja az, amit a legutóbb Szovjetunióban járt mezőgazdasági pártküldöttség tagjai a marienszkajai járásban tapasztaltak. Itt a területi igazgatóságon 45 szakember dolgozik, de az igazgatóságnak csak egy gépírónője és két írógépe van (az egyik tartalék), nehogy a gazdaságok helyszíni segítése helyett újra körlevél-gyártás és levelezgetés alakuljon ki.

Digitized by Google

met. A termelési igazgatóságok felügyelőinek munkaidejük nagyobb részét a gazdaságokban kell tölteniük.

A kolhoz-szovhoz és a szovhoz-kolhoz termelési igazgatóságok, valamint munkatársaik közvetlenül részt vesznek tehát a gazdaságok termelési kérdéseinek megoldásában. Ezért egyesek ellenezték is az új szervezet felállítását, mondván, hogy a kolhozok gazdálkodásába semmiféle beavatkozás nem engedhető meg. Ez a beavatkozás azonban a gazdaságok megszilárdulását, termelési lehetőségeik kiaknázását segíti elő; ez pedig előnyös mind a népgazdaság, mind az egyes gazdaságok számára; nemcsak megengedhető tehát, de egyenesen szükséges is.

A termelési igazgatóságoknak párt- és komszomol-szervezőjük is van, ezek (néhány instruktorral) a gazdaságok párt- és komszomol-alapszervezeteit irányítják, szervező munkájukat segítik. Az a fő feladatuk, hogy az alapszervezetek révén kibontakoztassák a kolhozparasztság kezdeményező készségét és a gazdaságok termelési feladatainak megoldására mozgósítsák a dolgozókat.

A termelési igazgatóság munkáját az igazgatósági tanács irányítja. A tanács elnöke a termelési igazgatóság vezetője, tagjai: az igazgatóságon dolgozó párt- és komszomol-szervezők, a Szojuszelhoztechnika-egyesülés[8] elnöke a terület legjobb kolhozainak elnökei és szovhozainak igazgatói. Az igazgatósági tanács általában háromhónaponként ülésezik, azon megvitatja a mezőgazdasági termelés és felvásárlás problémáit, s a vita alapján kijelöli a gazdaságok konkrét teendőit a termelés és a felvásárlás területén.

A szovhoz-kolhoz és a kolhoz-szovhoz termelési igazgatóságok létrehozásával egyidőben megszűntek a szövetségi köztársaságok begyűjtési és szovhozügyi minisztériumai, ezeknek helyi szervei, a kerületi és a körzeti begyűjtési bizottságok és a szovhoz-trösztök. A begyűjtési apparátus keretében működő felvásárlási felügyelőségeket feladataikkal együtt beolvasztották a termelési igazgatóságokba. Ez utóbbiak vették át a szovhozügyi minisztérium hatásköréből a szovhozokat, a kerületi állatgyógyászati, vetőmag-ellenőrzési, növényvédelmi és mesterséges megtermékenyítő állomásokat is. A volt begyűjtési és szovhozügyi minisztérium helyébe szövetségi köztársasági szinten létrehozták a mezőgazdasági termékek termelésének és felvásárlásának minisztériumát, amelynek vezetője a szövetségi köztársaság miniszter tanácsának első elnökhelyettese. Ennek a minisztériumnak lesznek alárendelve a kerületekben és a körzetekben a mezőgazdasági termékek termelésének és felvásárlásának igazgatóságai. Ennek az apparátusnak a fő feladata a mezőgazdasági termékek begyűjtésének szervezése, a mezőgazdasági termékeknek a termelőktől való átvétele, szállítása és raktározása. Ez vette továbbá át a Mezőgazdasági Minisztériumtól a vetőmag-termelés egy részének, az állategészségügynek, a talajtermékenység megőrzésének és javításának, a földhasználatnak, a törzskönyvezésnek az irányításá-

[8] Anyagi és Műszaki Ellátási Egyesülés.

Digitized by Google

val és szervezésével kapcsolatos feladatokat is.

Mint a mezőgazdaság irányításának új szerveit, össz-szövetségi, szövetségi köztársasági, autonóm köztársasági, kerületi és körzeti szinten mezőgazdasági bizottságokat hoztak létre. A mezőgazdasági bizottságok a szovjet mezőgazdaság irányításának legfőbb szervei, ők fogják össze, koordinálják és ellenőrzik az összes többi mezőgazdasági irányító szerv munkáját. A mezőgazdasági bizottság a közigazgatás minden fokán a mezőgazdasági irányító szervek vezetőiből áll. A kerületi mezőgazdasági bizottság vezetője a kerületi párttitkár, tagjai: a helyi szovjet végrehajtó bizottságának a mezőgazdasággal foglalkozó elnökhelyettese, a szovhoz-kolhoz vagy kolhoz-szovhoz termelési igazgatóság elnöke, a mezőgazdasági termékek termelési és felvásárlási igazgatóságának vezetője, a párt mezőgazdasági osztályának vezetője, a Szojuszselhoztehnika-egyesülés elnöke, a kísérleti és a bemutató gazdaságok igazgatója és a területi öntözéses gazdálkodás vezetője. Ezzel értelemszerűen teljesen azonos a szövetségi köztársaság mezőgazdasági bizottságának összetétele is. Az össz-szövetségi mezőgazdasági bizottság elnöke a Minisztertanács első elnökhelyettese. Tagjai: a párt Központi Bizottsága mezőgazdasági osztályának vezetője, az Állami Tervbizottság mezőgazdasági elnökhelyettese, az állami felvásárlási bizottság elnöke, a mezőgazdasági miniszter, a Szojuszselhoztehnika-egyesülés elnöke és az állami gazdasági bizottság egyik elnökhelyettese.

A mezőgazdasági bizottságok feladata a mezőgazdaságra vonatkozó párt- és állami határozatok végrehajtásának és ellenőrzésének szervezése; ők felelősek a mezőgazdasági termelés és felvásárlás fejlődéséért. Kiterjedtebb a feladata az össz-szövetségi mezőgazdasági bizottságnak. Hatáskörébe tartozik a mezőgazdasági termékek termelési és felvásárlási terveinek, valamint a mezőgazdaság anyagi és műszaki ellátása és a beruházások közti összefüggésnek a tanulmányozása is. Foglalkozik a mezőgazdasági termelés és felvásárlás perspektivikus terveivel, a kolhozépítés, a munkaszervezés és a munkadíjazás kérdéseivel, a kolhoztermelés alapszabályának fejlesztésével és gyakorlati alkalmazásának problémáival, irányítja a mezőgazdasági szakemberek felső- és középfokú képzését, s kiterjed hatásköre a mezőgazdaságot szolgáló iparágak terveinek a megvizsgálására is. A bizottság beszámoltathatja munkájukról a mezőgazdasági irányító szervek vezetőit.

A mezőgazdasági bizottságok mellett az össz-szövetségi, a köztársasági és a kerületi pártszervezetek mezőgazdasági osztályai is részt vesznek a mezőgazdasági irányító szervek munkájának ellenőrzésében. Ezeket az osztályokat ezért megerősítik, személyi állományukat elméletileg képzett, nagy gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező szakemberekkel frissítik fel.

A mezőgazdasági irányítás hatékonyságának megalapozottabb ellenőrzésére új mutatókat dolgoznak ki. Itt a munkatermelékenységi mutatók állnak előtérben; így például a termésátlagok és hozamok növekedésének, az

Digitized by Google

egységnyi termőterületre jutó termelési értéknek, a mezőgazdasági termékek termelésére fordított élő- és holtmunka alakulásának a mutatója. A mezőgazdasági irányító szervek munkájának hatékonyságát az általuk irányított gazdaságok alapvető gazdasági mutatói alapján értékelik.

Az új irányító szerveket az eddigiekből hozták létre. A fizetéseket úgy állapították meg, hogy az ott dolgozók anyagilag érdekelve legyenek a mezőgazdasági termelés és felvásárlás növelésében. Egy-két év múlva az apparátus dolgozói (biztosított alapfizetésük mellett) a gazdaságok termelési és felvásárlási terveinek teljesítésétől függően kapják meg fizetésüknek a kisebbik részét.

AZ ELSŐ TAPASZTALATOK

Alig néhány hónap telt el azóta, hogy a mezőgazdaság irányításának átszervezéséről szóló határozat megszületett. E rövid idő alatt — amint ez Hruscsov elvtársnak abból a beszédéből kitűnik, amelyet az Orosz Föderáció központi körzeteinek termelési igazgatóságain dolgozók tanácskozásán mondott[9] — már kiépült az irányítás új szervezete, s benne a termelési igazgatóságok országos hálózata. Az irányítás átszervezésével egyidejűleg a kolhozok és a szovhozok jól végezték el a tavaszi mezőgazdasági munkákat, jobban, mint az előző években. Ez nem utolsó sorban annak köszönhető, hogy az SZKP XXII. kongresszusán és a Központi Bizottság márciusi plénumán hozott határozatok eredményeképpen konkrétabbá és hatékonyabbá vált a mezőgazdaság irányítása, s ez biztató jele annak, hogy a Szovjetunió viszonylag rövid idő alatt jelentős eredményeket ér el a mezőgazdasági termelés fellendítésében.

A gyors és jó eredmények ellenére sem megy minden harc nélkül az új szervek hatékony munkastílusának kialakítása. A körzeti termelési igazgatóságok munkatársai jelentős részben a régi mezőgazdasági irányításból kerültek át ide, közülük többen egyelőre nem tudnak szakítani a régi, megszokott, bürokratikus módszerekkel és továbbra is körlevelek kiadásával akarnak irányítani. A körzeti pártbizottságok és szovjetek, valamint az új termelési igazgatóságok közt sem alakult még ki az új követelményeknek megfelelő kapcsolat. Előfordul, hogy egyes szervek továbbra is meg akarják tartani a mezőgazdaság irányításában korábban betöltött szerepüket, és a mezőgazdasági munkák állásának megvitatására tanácskozásokat hívnak össze, üléseikre berendelik a kolhozok és a szovhozok vezetőit, és általános határozatokat hoznak a mezőgazdasági munkák szervezéséről.

Hruscsov elvtárs az említett beszédben rámutatott arra, hogy ezentúl már nem lehet a régi módszerekkel irányítani a mezőgazdaságot. Véget kell vetni annak, hogy bárki beleszólhat a mezőgazdaság irányításába, aki a termelés szakértőjének tartja magát. Sok ilyen mezőgazdasági „szakértő" van. „Aki egyszer már evett krumplit, úgy képzeli, hogy ért a termeléséhez is" — mon-

[9] Pravda, 1962. június 30.

Digitized by Google

dotta.[10] Az iparban ilyesmi fel sem merülhet. Pedig a mezőgazdaság termelési technológiája sem kevésbé bonyolult, mint az iparé. A mezőgazdaság irányítása tehát a termelési technikának, a technológiai folyamatoknak magasfokú ismeretét követeli meg. Az újonnan szervezett termelési igazgatóságokban megvannak ennek a feltételei. A Szovjetunióban jelenleg arra törekednek, hogy a termelési igazgatóságok még jobban legyenek ellátva szakemberekkel és szerepük egyre inkább erősödjék.

*

A szovjet mezőgazdasági irányítás átszervezésének több jellemző sajátossága van. Mindenekelőtt: az új rendszer megteremti a szervezeti kereteit annak, hogy a társadalom erői a mezőgazdasági feladatok megoldására irányuljanak, s nagyobb teret nyit a helyi termelési adottságok feltárásának és kihasználásának. A gazdaságok termelésük és felvásárlásuk tervezésében maguk is jobban igazodhatnak termelési feltételeikhez, s ezeknek a feltételeknek a feltárásához és hasznosításához nagy segítséget is kapnak az újonnan létrehozott kolhoz-szovhoz és szovhoz-kolhoz termelési igazgatóságoktól. A mezőgazdaság irányításának szinte minden területén ugyanazok a szervek irányítják a kolhozokat, mint a szovhozokat, s ezek a szervek azonos módszereket alkalmaznak a kolhozok és a szovhozok termelésének és felvásárlásának tervezésében. Ez is azt fejezi ki, hogy a kommunizmus építésének útján a két tulajdonforma fokozatosan közeledik egymáshoz.

A mezőgazdasági irányítás átszervezése az irányítás centralizmusával együtt demokratizmusát is erősíti. A mezőgazdasági irányítás helyi szervei mellett álló tanácsokban az állami tisztviselőkön kívül a körzet legjobb gazdaságainak vezetői és szakemberei is részt vesznek, akik társadalmi megbízatásként végzik munkájukat. Ez a termelés kommunista önigazgatásának kialakulása felé mutat.

A szovjet mezőgazdaság irányításának átszervezése a magyar mezőgazdaság számára is tanulságos. Természetes, hogy nem lehet sablonosan lemásolnunk és átvennünk ezeket az intézkedéseket és szervezeti formákat. Gondoljunk azonban arra, hogy a mi termelőszövetkezeteink és állami gazdaságaink sem tudják még megfelelően kihasználni termelési adottságaikat, s az állami irányítástól sem kapnak ehhez elég segítséget. Nyilván nekünk is célszerű tanulmányoznunk azt, hogy a mezőgazdaság állami irányítása miként segítheti közvetlenebbül a termelés megszervezését.

Dr. Vági Ferenc

[10] Pravda, 1962. június 30.

Digitized by Google

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Egy magyar paraszt-proletár útja*

1.

„Édesapám szegény paraszt volt és apjához hasonlóan ő is napszámozott. Édesanyám szintén ebből a fajtából született erre az életre... Szegényparaszt-, munkás és napszámos életre születtem én is..."

Ezekkel a szép, származásához méltó, tárgyilagos mondatokkal indítja Dobi István a „Vallomás és történelem" című kétkötetes könyvét.

Évektől és olvasástól megkopott figyelmünk már az első oldalak után élénkülni kezd; az eseményeknek egyre inkább részvevőivé alakulunk át. Ötven oldal: a szerző már jó ismerős; még ötven oldal: rokon, aztán már ez sem elegendő, korunk legnagyobb rangjában részesül: elvtárs!

Bánkódik — vele bánkódunk, örül — vele örvendünk, elszántan állunk mellé a hátrazuhant, ólomnehéz időben; ütni szeretnénk azokra, akik őt — hányszor! — véresre verték a magyar néphez való hűségéért.

Az utolsó évek egyik figyelemre legméltóbb könyve került asztalunkra.

Mi, szépírók — ha nem is mindannyian — olykor elégedetlenül pillantunk körbe. A magunk és írótársaink munkáit olvasva azt érezzük, hogy a század bonyolultabb, nagyobb, mint amennyit ki tudtunk fejezni belőle. Hőseinknél sugarasabb emberek jártak és járnak a földön.

De hát mi az, ami Dobi István könyve olvasásakor a fenti gondolatokat váltja ki; mi az benne, ami megragad és nem enged el? A valóság. A hűség. A munka. A plebejus. A népben való fenntartás nélküli feloldódás, amely — végső fokon — megszázszorozza az igazi egyéniséget, undorodva hajítja félre az önmaga körül forgó „nagyembert".

Új országgal terhes az ország. Benne az eszme — először még — párás, mint napfelkelte előtt a hajnali mező. Mint az újszülött.

Előttünk nő, erősödik, fog torkon — Herkulesként — kígyót. Sok a baj, fájdalom, betegség, bánat, tévelygés. Ám nem kevés az egészség, az erő.

És végül, ahogy Ady Endre mondta: a proletariátus visszaadja a népet a népnek.

Erről szól ez a könyv.

2.

Szilveszter éjszakáján született Dobi István. A szülők töprengenek: 1898. december 31-ét, vagy 1899. január 1-ét jelentsék-e be a születés dátumaként.

* Dobi István: Vallomás és történelem I—II. kötet. Kossuth Könyvkiadó. 1962.

Digitized by Google

Van ezen töprengeni való? Van! Az, hogy a fiú, ha 98-ban született, egy évvel hamarább kerül sorozómérce alá, következésképpen hamarább telik le az a három esztendő, amely csupán a nóta szerint „nem a világ". Legmunkabíróbb legény-férfi idejéből nyernek egy évet, ami — figyelembe véve az akkori alacsony átlagos életkort — nem mellékes.

Gondosan számítgatják, hogy annak, aki az első porció levegőt mindössze néhány órával előbb szívta tüdejébe, akinek még keresztneve sincsen, annak mikor lesz előnyösebb, ha bevonul katonának.

A falu neve Szőny. „Átöleli" a Gyürki grófok nagybirtoka, amely éppen akkora földterület, mint amekkora Szőny szegény- és földnélküli parasztságának hiányzik. Az egyház „jóvoltából" katolikusok, reformátusok acsarkodnak egymásra. Nagy igyekezettel szítják a vallási, nemzetiségi gyűlölködést, nehogy a szegény a gazdag parasztra, a parasztok közösen a grófra haragudjanak. Egyszóval: a falu kitűnő miniatürképe az országnak.

Az apa — remek munkás-paraszt ember. Hívják, viszik mindenfelé. Híre van: még ha akarna, sem képes rosszul dolgozni. Szánt, vet, kapál, részes aratő, csépel... persze először a gazda, vagy az uradalom gabonáját, és addig, amíg avval ő és társai el nem készültek, „árván álltak mezőn a részes kepék. Madarak, hörcsögök, egerek garázdálkodtak bennük eső verte... kicsíráztak, nekizöldelltek..." Pedig a cséplők igyekeztek, hogy hamarább meglegyenek a mások gabonájával. Kora hajnalban — még sötét volt — keltek, „s már elhúzták az esteli harangszót, amikor az utolsó (aznapi) kéve leszálad a gépen. Könnyű, üres járat után hördül egy furcsát és elhallgat a motor. Mire rendbehozunk mindent s porosan, fáradtan hazaindulunk, teljes az esti sötétség; az apró házak konyháiból, a nyitott ajtókon keresztül csak az udvarok egy-egy darabkájára vetődik fény: az asszonyok vacsorát főznek."

Vacsorát... A szegény ember szalonnáját sütik — a tököt; főzik a répát.

Az apa idő előtt roppan meg. Tüdejét a napi 16 órai munka, a por, a pelyva, a mezítláb tapodott őszi latyak, a nedves szoba elroncsolja. Még igyekszik, még dolgozik gyerekfiával az uradalmi répaföldeken, de már „fújtat, meg-megáll. Már kevesebbet tud elvégezni, mint a tizenkét esztendős fia. Már nem beszél a csillagokról, mint egy esztendeje, pedig hát a csillagos égről még sok minden lett volna a mondanivalója." Aztán: „... egy este... barátai ültek az ágya körül... ő semmit se szólt, csak tekintetét emelte rám, de olyan szomorúan, hogy kimentem a szobából... Kis idő múlva Julcsa utánam jött és mondta: meghalt az édesapánk."

Mennyi idős volt? Negyvenegynéhány.

Nincs hiba itt, kérem: elérte, túl is haladta a századeleji szegényparaszt átlagos életkorát.

Az iskola. Külön padsor, melyet szamárpadnak neveztek, a cselédember gyerekei számára. Így ült a szülő is, rangsor szerint, az istenházában, legyen katolikus, református vagy zsidó... Aztán. még csodálkoztak, hogy a nép „szökik, fogy a templomokból, hogy elistentelenedett".

Az otthon. Felügyelet nélkül hagyott kisgyerekekre borul fázék-

Digitized by Google

ból a forró víz. „Egyszer gyufával, másszor késsel volt a baj; kotlóstyúk alatt törtek össze a tojások", a kismalacokat szalasztották el a Dobi-gyerekek. A legöregebb hétéves. Zokogással futják be a falut. Tudják: „egy egész évre való reménység vész el, ha nem kerülnek elő a malacok".

Hány éves korában kezdte el a munkát a Pista gyerek? Ki tudná azt megmondani? Talán ő sem. Kilencéves korától cséplésnél „lóhajtó". Reggel négy óra. Már ott van. Harsog „torokszakadtáig és azon túl is a »Julcsa! Madár! Csinos! Linda! Nel«" Először tör ki belőle cselekvően a harag: megveri a gazda fiát, aki néhány percre sem hajlandó átvenni a lóhajtást, amíg Dobi Pista — gyötri a szomjúság — vizet menne inni; ráadásul a gazda fia épp akkor jött vissza a konyhából, szája szélén fehér csíkot húzott a tejföl...

A verés jól sikerült, de a lóhajtás elveszett. Mit szólnak majd ehhez otthon? Hogy mit? A Pista gyereknek adnak igazat.

Kiváltja munkakönyvét. Gyárba megy. Lánytestvére — a Julcsa — viszi magával a még kamasszá nem érett fiút. „Hajnali öt óra előtt el kellett menni otthonról, hogy idejébe beérjünk... Reggel hat órától este félhétig... hihetetlen porban, fűtetlen hideg és huzatos teremben dolgoztunk... Titokban sírtam..."

Fűrésztelepre kerül. Ott találkozik először munkáshalállal. „Egy tizenkét éves gyereket üt agyon a cirkula-fűrész, a gyerek testvére egy héttel előtte ütközők közé került, azok nyomták agyon..."

Ott találkozik először május elsejével. Arról beszélnek, hogy „május elsején jönnek a szocialisták, szétverik a gyárat és akkor — uramisten! — nem lesz hol dolgozni..." Az utcán tizenöt szocialista vonul fel. Piros nyakkendője van a legtöbbnek... A gyárat nem törik össze, de a fűrésztelepnek a felvonulásban részt vevő egyetlen munkását, Laci bácsit május elseje után elbocsátják a munkából.

Ezek és ehhez hasonlók a gyerekkor emlékei. Lehet-e feledni, szabad-e valaha is elfeledni őket?

3.

Azon a szilveszter éjszakán az apa nem számíthatott arra, hogy világháború lesz és az általa 1898-as évre beiratott fiú éppen csak hogy 17 éves, amikor sorozási értesítőt kap.

Alkalmas. Néhány hét múlva bevonulás. „Édesanyám ül a kofferen, úgy kell leemelni róla." A fiúk énekelve mennek a kaszárnyába. De már másnap „még civilruhában, ingujjban álltunk a tűző napon... a főhadnagy végigvágott rajtam kutyakorbáccsal... hátamból kiserkedt a vér, pirosra festette fehér ingemet..."

Megkezdődött „a szép katonaélet"!

De megtörténik a véletlenül sem véletlen találkozás is. Egy Sebestyén nevezetű losonci tizedes, civilben kőműves-segéd, tanítja a fiút. „Puskát adtak a kezedbe... maholnap kint leszel a fronton... lőni fogsz azokra, akik éppen ilyen szegény gyerekek..."

A fiú megkérdezi: „Losoncon is piros nyakkendőjük van a kőműveseknek?"

Mindenütt megkülönböztetés. Más a baka, más az altiszt, más a tiszt, de más a német is. Viszik front felé a gyorsan kiképzett magyar katonákat. És a front mögötti állomásokon — Dobi országában

Digitized by Google

— a németek megrohanják a konyhát, ők kapnak először ebédet, vacsorát, a magyar katonák csak akkor, ha marad. A német katonáknak pedig — istennek hála — csuda jó étvágyuk van.

Ám német is sokféle van. „Egy alkalommal mellettem sebesült meg egy német... Gondozásba vettem. Hálából konzervét, csokoládéját, minden élelmiszerkészletét nekem adta..." Örült neki a fiú, de elgondolkodott. „A németekhez képest koldus módra, gyalázatosan láttak el bennünket... Elhordanak tőlünk mindent... Valaki elbeszélte, hogy még a termőföldet is vonatszámra viszik tőlünk Németországba. Hihetetlenül hangzik, de tanúk bizonyítják, hogy ez nem szóbeszéd..."

Orosz front, 1917. „Valami változás van odaát... csend, ami áthúzódik egyik napról a másikra." És egyszer csak „írott üzenetek szólítanak fel, hogy ne lőjünk. Kiáltást hallunk, hogy le a háborúval." Barátkozás kezdődik... „És egy napon, hallani, Lenin nevét emlegetik... Legyen béke!"

Béke nem lett. A háború folyik tovább. A tüzér-üteget, ahol Dobi szolgál, az olasz frontra terelik át. A Montinellóhoz. „Olyan szép, hogy fájdalmasan esik feléje irányítani az ágyút."

És néhány nap múlva százezer magyar holtteste úszik a megáradt Piave folyóban.

4.

A front összeomlott. A katonaság hazajött. Akinek módja volt. megtartotta fegyverét. Érezte: jó szolgálatot tehet még vele.

A könyv egyik legmegrázóbb része annak a keserűségnek, kavarodásnak, keresésnek leírása, ami azután, a régi Magyarország összeomlásakor következett. Dobi őszintén elénk tárja az úri Magyarország nemzetiségi politikáját. „... Kizsákmányolásban és elnyomatásban fokozatok voltak s nem mi éltünk a pokol legmélyebb fenekén... — hanem — a nemzetiségi szegények... Ha nálunk komisz volt a főszolgabíró... a csendőr... ott ezerszer komiszabb..."

Az új kormány pedig nemcsak a nemzetiségeknek, a magyar népnek is csak ígért, de keveset csinált, a polgári radikálisoktól kezdve a szociáldemokrata Garamiig. „Annál nagyobb tisztelettel kell megemlékezni a kommunistákról... a kommunista pártról..." A nép fölfigyelt, nem elégítette ki az, hogy nincs király, ha megmaradtak az urak. A nép mást akart!

Mikor „elterjedt a híre Kun Béla hazaérkezésének... sok szó esik nálunk is (Szőny-Komárom) arról, hogy az ő nyomában kellene megcsinálni a szegénység igazi forradalmát" — írja Dobi István és folytatja: „... Mikor megtudjuk Kun Béla bebörtönzését, megveretését — lázadoznak az emberek. Az én kényelmes sógorom annyira felindul, hogy ott helyben agyon tudna ütni bárkit, aki ellensége lehet Kun Bélának; de azokba is beleköt, akik nem akarják megérteni, hogy itt a szegények dolgáról van szó, hogy... harcolni kell..."

„Olyan kommunista mozgás indult meg — írja Dobi —, amelynek hatása elől senki sem vonhatta ki magát... Barát vagy ellenség módján állást kellett foglalni a kommunisták által felvetett kérdésekben."

Jött a proletárdiktatúra. Az agrárproletár Dobi — érthető — el-

Digitized by Google

sősorban a nagybirtok elmulasztott felosztásával, illetve az átmenet nélküli termelőszövetkezettel foglalkozik. Visszautasítja azt a lényegében szociáldemokrata felfogást, amely szerint, ha a nagybirtokot felosztják, a városok élelmiszerrel való ellátása lehetetlenné válik. De a földnemosztás későbbi hatásával is foglalkozik: „Ha a proletárdiktatúra felosztotta volna a nagybirtokot... Horthyék élete avval kezdődik, hogy semmisnek nyilvánítják. A később sokat emlegetett hárommillió koldus még nagyobb gyűlölettel fordult volna szembe Horthyval..."

Ám Dobi István a komoly politikus őszinteségével hozzáteszi: „Természetesen senki ne gondolja azt, hogy ezeket a dolgokat 1919-ben, a maguk idején végig tudtam gondolni..." És azt sem hallgatja el, hogy a Magyar Tanácskormány idején még így is alaposan javult az agrárproletár élete. „... Gyere haza, fiam — üzente édesanyám —, jól keresnek az emberek, hetedik keresztért aratnak..."

Hetedik kereszt... Ez kevés híján kétszerese volt annak, amit az előző években kaptak az aratók a birtokosoktól.

5.

Dobi a Vörös Hadsereg katonája. Részt vesz az északi hadjáratban, amikor Tanács-Magyarország valóban szocialista nemzetiségi politikája értelmében létrejött a Szlovák Tanácsköztársaság; részt vesz a keleti hadjáratban. Megemlékezik a szocialista Magyarország vonzóerejéről. „A cseh hadsereg egyes katonái rendszeresen átjártak a fronton... nem szívesen harcoltak..." Keserűen szól a magyar Vörös Hadsereg egyes, a császári hadseregből átvett tisztjeinek titkos aknamunkájáról: „Egész rövid ideig tartó tüzelés után három lövegnél történt csőrobbanás...", holott a tüzér Dobi kétesztendei előbbi szolgálata alatt csak egyetlenegyszer tapasztalt ilyet. „A magyar nagyurak szót értettek korábbi esküdt ellenségeikkel" — állapítja meg a keleti hadjárat során. Részt vesz a tragikus, utolsó szolnoki csatában, ahol a Tisza hídján „nagy csoport közepén egy civil férfi áll, karabély nyakába vetve... rendet akar csinálni..: Kun Béla..." „Minket akkor már Julier, a vezérkar főnöke régen elárult..."

A Magyar Tanácsköztársaság elbukott. Tudjuk, hogy ezután az országban mi következett, de eddig alig írták meg, hogy mi történt azokkal a vöröskatonákkal, akik fogságba estek.

„...Puskatussal leütöttek, rúgtak-tapostak, amíg eszméletem el nem vesztettem... nem románok bántottak, de magyarok... Nem tudtam akkor megérteni... Az élet hamarosan megtanított rá, hogy az ilyesmi egyáltalán nem lehetetlen..."

Hiába a szenvedés, halál, ezek a derék vöröskatonák képtelenek voltak elhinni, hogy a forradalom elveszett... „Augusztus volt, ilyenkor gyakori az éjszakai villámlás... Az Alföldön messzire látszanak a fények... Esténként ezer meg ezer ember figyelte, hogy villódzik az ég kelet felől és szájról szájra adták, hogy a szovjet csapatok ágyúinak villódzását látják..."

Még egy feledhetetlen jelenet a sok közül: „... a bihari 4-ik vörös ezred is velünk raboskodott.

Digitized by Google

Ezek a foglyok szervezettek, ezért igen bátrak voltak. Kezükbe vették az igazságszolgáltatást. Megtámadták azt a külön épületet, ahol a román tisztekkel paktáló magyarok voltak... Megindult a szigorú vizsgálat. A bihariak közül huszonvalahány embert fejenként 25 botütésre ítélték... Alacsony termetű, csupa izom szakaszvezető volt a támadás kezdeményezője. Szólították. Tisztelgett. Szabályosan jelentette, milyen célból állt elő. Meztelen fenekére megkapta a 25 botot. Meg se nyikkant, pedig kegyetlenül verték. A 25. bot után felhúzta nadrágját, a parancsnok elé állt és ellépett előtte... A következő irgalmatlanul üvöltött fájdalmában... 19 ütés után kegyelmet kapott. Ezután ki-ki ahogyan ordítással bírta, aszerint kapott sokat vagy kevesebbet... Azt hittük, végére értünk ennek a kegyetlen ítéletvégrehajtásnak, de tévedtünk. Megint előparancsolták a szakaszvezetőt.

Jelentkezett. Letolta nadrágját, ráfeküdt a deresre és most pihent ember új bottal kezdte verni... Már nem is kék, hanem fekete volt a feneke. Mozdulataiból látszott, hogy irtózatosan szenved. De most sem adott egyetlen hangot sem... 13 botütés után a parancsnok láthatta, hogy ez az ember inkább agyonveretteti magát, akkor sem fog jajgatni. Beszüntette a veretést. A bihari ember felhúzta a nadrágját, tisztelgett. Csak elfordulásán lehetett látni, hogy nehezen áll a lábán..."

Nem hisszük, hogy a magyar irodalomban valaki is ennél egyszerűbben, s éppen ezért lélegzetelállítóbban tudta volna érzékeltetni ezt a büszke bihari agrárproletárt, ezt a Spartakuszba oltott forradalmár Krisztust.

... Hajmáskéri internálótábor, 1920. Dobit elengedik.

— Megjöttél kicsi fiam? — kérdezi az anyja.

Dobi Istvánnak, a mi népi Magyarországunk elnökének általános iskolai nevelése ezzel befejeződött.

Jöttek az egyetemi évek.

6.

25 évig tartottak.

Horthy Miklós volt a rektor, a dékáni tisztet Bethlen, Gömbös, Imrédy és mások töltötték be; Heténvi, Hain Péter, Schweinitzer és társaik voltak az egyetemi tanárok; szolgabírák, jegyzők a tanársegédek; csendőrök, rendőrök a pedellusok. Német nyelvet a Gestapo ügynökei tanítottak.

Folyt a szemléltető előadás: akasztottak, agyonlőttek. Börtönben sínylődők, munkanélküliek tízezrei demonstrálták ezen az országos „egyetemen" azt, hogy „a távolság még nagyobb lett a jómódúak és szegények között, mint azelőtt". A legkevesebb, amit a gondolkodó szegényembernek juttattak, az a rendőri felügyelet volt.

Dobinak szerencséje van. Fűtőházban kap munkát. Nyáron aratni jár. És eléri az életnek azt a színvonalát, „ami az ilyen magamfajta proletár számára elérhető... van alsó és felső ruhája, és csak úgy menetközben, még a szomszédok is alig vették észre, megházasodtam..." — írja Esze Tamás elpusztíthatatlan kedélyű ivadéka.

Ám az ilyen ivadéknak még házasságot kötnie sem olyan egyszerű dolog. Beállít menyasszonyával a községházára. Viszi a tanúkat is. „Jöjjön holnap!" „Jöjjön holnaputánf" — veti oda

Digitized by Google

a szőnyi jegyző. Érthető: Dobinak nagy a bűne. A magyar Vörös Hadseregben védte az országot. Az ilyen embernek az esküvője napját is meg kell keseríteni.

Világra kívánkozik az első gyerek. A szülésznő kijelenti, hogy baj van. Az ő tudománya nem elegendő, orvost kell hívni. „Alszik az egész falu, amikor végigrohanok az utcán. Alszik az orvos is, a pokolba kerget... csendőrökkel fenyeget... Komáromba megyek kocsival... az első orvoshoz bekopogok. Rendes ember... alsóruhája fölé semmit sem vesz, bundát húz..."

Az asszony megmaradt, a gyerek meghalt.

Jött a második gyerek. Néhány esztendős, s beteg lesz. Ahhoz sem akart kijönni este az orvos, csak reggel. A kicsi nem várta meg, éjféltájt meghalt.

A Horthy-időre jellemző képek, jelenetek csakúgy zúdulnak az olvasóra, köztük olyanok is, mint a „patkányveszedelem", amely ha valaki filmet készítene belőle, egyedül is elegendő lenne, hogy milliók emlékezzenek a „régi jó világra".

Vagy az anya figurája.

Régi világ dőltekor, új világ születésekor szinte törvényszerűen jelentkezik a nő, a megújító. Korunkban — az anya. Olvassák el hogyan beszél a szerző édesanyjáról: „A fiúi szeretet... elenyészően kevés és szegényes volt a tőle kapott jósághoz, érzelmeinek gazdagságához képest... mire biztosítani tudtam volna számára a csendes öregséget, ő már régen a szőnyi temetőben feküdt..." Az 50 esztendőt éppencsak hogy túllépte. „Megváltás volt számára a halál".

Jött a földreform. Akárhogy is, de Dobi István két esztendeig volt a fronton. Károly-csapatkeresztje van. Adni kell neki. És miért ne adnának — jó pénzért? Azt a két kis magyar holdat, amit kapott, egyenként 7 aranykoronára értékelte az egykori földkóstoló.

Dobi tagja a Szociáldemokrata Pártnak. Elégedetlen vele. Jogosan. A komáromi pártszervezet bejelenti a központnak, hogy a megye jelentősebb falvaiban szervezni szeretne. A válasz amely pedig általában két hónapig is eltartott, most postafordultával megérkezik. Sürgősen közlik, hogy semmi támogatást nem nyújtanak.

A győri vasmunkás-otthonban megtartott nagygyűlésen Dobi szót kér. „Azt mondtam a párt falusi politikájáról, hogy az majdnem a semmivel egyenlő... Nincs sajtótermék, nincs a kapcsolatnak más formája, amelyen keresztül a Szociáldemokrata Párt eljutna a falvak és puszták szegény népe közé..."

Felszólalása után a jobboldali vezetők keményen lehordják.

Azonban alulról olyan nagy a nyomás, hogy a Szociáldemokrata Párt kénytelen elkészíteni agrárpolitikai tervezetét. Ennél nagyobb csalódás nem érhette volna a szegényparasztokat. Ugyanis: „a párt 500 holdakig meg akarja hagyni a földeket, s amit ezen felül kisajátítana, azért kártérítést kell fizetni. Kivel és miből? — kérdezi Dobi. — Az agrárproletárok nyomorúságából?"

Mégis: kettős érzés gyötri Dobiékat. Hiszen már a Népszava olvasásáért is kiteszik őket a munkából. Hátmég ha falujá-

Digitized by Google

ban vagy Komáromban — vagy pláne, ha máshová utazik, legális szociáldemokrata helyi csoportokhoz — szervezni akar! Csendőrök kapják nyakon, hagyják helybe. Általában az, hogy „megvertek... összetörték csontjaim, elagyabugyáltak... napokig nem tudtam lábraállni...", olyan szomorú természetességgel hangzik nála, mintha Horthyék országgyűlése törvénybe iktatta volna: „A magyar agrárproletárt háromhavonként egyszer hatóságilag meg kell verni!"

Féltek, nagyon féltek a magyar uralkodó osztályok ettől a hatalmas rétegtől. Volt rá okuk. Nemcsak 1919 emléke élt a magyar szegénységben, de ott voltak az Oroszországban járt hadifoglyok is. Többszázezer, „akikből semmiféle politikai agymosással nem lehetett teljesen kiirtani a magukkal hozott forradalmi élményeket".

7

Világkrízis. 1930. szeptember 1. Komáromban is, Szőnyben is leállt a munka. „Munkát, kenyeret", követeltek. Követték a Magyar Kommunista Párt jelszavait.

De Dobi még valamit elmond, ami már a jövőt mutatja, a legszélesebb munkás-paraszt szövetség lehetőségét:

„... Egy szőnyi kisgazda a határban szántott szeptember 1-én. Mikor elérkezett a felvonulás ideje, kijött a dűlő szélére, valamit vetett a lovai elé, ő maga ráült az eke szarvára és addig az ideig, amíg számítása szerint a tüntetés tartott, ő sem dolgozott... Híre ment... Megkérdezték tőle, hogyan telt el nála a munkabeszüntetés ideje. Komolyan azt felelte: istenhez fohászkodott, segítse meg munkás barátait, hogy minden szándékuk jól sikerüljön..."

Ehhez a korai népfront-jelenethez még Sallai és Fürst halálra ítélése idején a magyar értelmiség legkitűnőbb képviselőinek széles frontba való tömörülése is odatartozik, akik bátran kiálltak az emberi jogok mellé, a szabadság zászlaja alá. József Attila, a költő fogalmazta meg a felhívást.

Múlnak az évek. Komárom, Szőnyben megjelennek az első nyilasok. Szervezkedni akarnak, Dobiék meg akarják akadályozni, de a szociáldemokrata párt országos központja leinti őket.

Most már a becsületes, baloldali gondolkodású komáromi kovácsműhely-tulajdonosban, Horváth Jóskában, aki Dobinak régi harcostársa és aki elégedetlenül kilépett a Szociáldemokrata Pártból, „jobban megbízott az ember, mint Malasics Gézában".

Mindez nem maradhatott következmények nélkül.

8.

Dobi választásra került.

A magyar agrárproletariátus, a szegényparasztság olyan mozgalmat óhajtott, amely elsősorban az ő helyzetén segít.

A szociáldemokrata párt akkori vezetői nem látták, *nem akarták látni*, a falu szegény népét. A kommunista párt *látta* a falut, az agrárproletariátust, az elnyomorodó középparasztságot. Illegális sajtójában foglalkozott is velük, de ezek az írások — hát még a szerzőik — a vad terror következtében nem jutottak el, vagy alig, a címzettekhez. Olyik faluban titkos szervezet is akadt,

Digitized by Google

de nem volt módjában megerősödni.

Kavarodik a világ. A feszültség mind nagyobb. Németországban már jónéhány esztendeje Hitler vette át az uralmat. Hogyan induljon el a magyar szegényparasztság, hová, merre, kivel? Melyik pártban tehet Dobi legnagyobb szolgálatot a szegénységnek?

Ő „a kiegyenlített élet" hirdetője. Helyes törekvés. Csupán a hozzá vezető út okoz gondot, s nem is keveset, Dobinak is, társainak is, azoknak, akiket a hatalom már annyira ismer, számontart, üldöz, hogy szinte még arra is engedélyt kell kérniük, hogy levegőt szívjanak.

A töprengő Dobi régi harcostársát, a már említett Horváth Józsefet kérdezi: mit csináljon? A válasz: „...nagyon fontos, hogy minél többet légy emberek között... Az a lényeg, amit csinálsz... Tudom, hogy elveinkhez, bárhova vigyenek, hűséges maradsz".

Dobi belép a Kisgazda Pártba. Igen jól tudja, „hogy ez a párt egészében hűséges a Horthy-rendszer iránt", de azt is tudja, „hogy a parasztság elégedetlensége hozta létre, hogy ez az elégedetlenség volt a kovász". És ebben a kovászban a legnagyobb erjesztő éppen a Dobi vezette csoport lesz. Az a Dobi, aki — mint azt ösztönösen, de találóan kifejezte — „balra lépett ki".

Dobi tudja, hogy a Kisgazda Párt sokrétű és ha „egyik-másik réteg elképzelése győzne, bizony aligha lett volna különb ellenfeleinél a hatalom gyakorlásában". De „...balszárnya feltétlenül antikapitalista...", mint egyes népi írók is. Dobi elismerően emlékezik meg róluk, de hozzáteszi: „a végső következtetést ők se merték levonni"..

Ma már ismeretes, hogy az akkori helyzetben Dobinak volt igaza. És ő „arról az útról, amit maga elé tűzött, soha nem tért le..." „a jelenlegi viszonyok között a Kisgazda Pártban hatásosabban tudja szolgálni a szegénység érdekeit..." „akkor léptem ki a szociáldemokrata pártból, amikor azt Peyer Károly, Kéthly Anna, Mónus Illés személyesítette meg".

Dobi, a Kisgazda Pártban óriási szolgálatot tett a magyar népnek, mind a felszabadulás előtt, mind azután.

9.

Nem, nem azt szeretnénk ezek után ismertetni, hogyan írja meg Dobi azt, amikor a poklok minden kapuja kitárult: Újvidéket, kétszázezer magyar voronyezsi pusztulását, az 1944-es halálmenetet. Hanem azt, hogy milyen nagy erővel rajzolja meg az utolsó csöpp vérükig hazájukhoz, népükhöz hűséges embereket. Akik életük kockáztatásával — mint maga Dobi István is — mindent elkövettek, hogy az ország el ne pusztuljon.

Rájuk kell emlékezni. A kommunisták kezdeményezte Magyar Történelmi Emlékbizottságra, amely 1942. március 15-én képes volt a legnagyobb terrorban kivinni a népet a Petőfi-szoborhoz. És emlékezni kell a német megszállás olyan nehéz idejére, amikor a Magyar Kommunista Párt kezdeményezésére sikerült megalakítani a Szociáldemokrata Párt, a Kisgazda Párt, a Nemzeti Parasztpárt részvételével a Magyar Frontot.

Digitized by Google

Emlékezni kell arra a Szolnok megyei parasztra, Guba Mátéra, arra a Komáromi Jóskára, akik amikor már dübörögtek Magyarországon a német tankok, társaikkal együtt összeültek és énekelni kezdték: „Fel, fel, ti rabjai a földnek ..!" Elénekelték, ölelgették, csókolták egymást, és ahogy Dobi megjegyzi, könnyekig elérzékenyültek és ittak a szövjet csapatok várva várt győzelmére.

Ez a győzelem eljött. Dobi István akkor így kiáltott fel: „Hej! Nagy isten! ez volt a felszabadulás!"

Milyen szívhezszólón jellemzi Dobi — hogy még csak ezt említsük — a kisgazdapárti Bajcsy Zsilinszky Endrét, aki a kommunisták áldozatkész szövetségese lett, tanúvallomást tett Schönherz Zoltán mellett, s aki fegyveresen védekezett, amikor a Gestapo emberei betörtek lakásába, akit sebesülten hurcoltak el és végeztek ki — a magyar ellenállás és függetlenség hősét — Sopron-Kőhidán.

Hány kiváló munkás, paraszt, értelmiségi ember, kommunista, szociáldemokrata, parasztpárti, pártonkívüli vonul fel ebben a könyvben, dolgozik, hazát akar építeni!

És mindezt elgondolva, milyen igaz és jogos Dobi könyvében a személyi kultusz mocsarába zuhant Rákosi jellemzése:

„Rákosi a maga csalhatatlansága hitében, dogmáiban és elméleteibe való elzárkózása hihetetlen arányokat öltött. Az emberek és főleg a birtokos parasztok elleni bizalmatlansága, érthetetlen és számomra ... elviselhetetlen volt... Erőszakkal, bűnös és egyszerűen zaklatásokkal, törvénytelen rendészeti, igazgatási és termelési intézkedésekkel tömérdek fájdalmat okozott a falusi népnek, s ez a politika természetesen ... késleltette a mezőgazdaság szocialista átalakulását, károkat okozott a termelésben..."

„Kádár János az ellenforradalom után egyszer valahol elmondta egy igen figyelemre méltó gondolatát: A kommunista számára az első nagy próbatétel, amikor egyedül áll szemben az ellenséggel, a második nagy próba pedig a hatalom átvétele után jelentkezik."

„Rákosi teljhatalmának éveiben — folytatja Dobi István — nemcsak a faluban, hanem szerte az országban általában megdöbbentő törvénytelenségek tették nyugtalanná az életet, zavarták a jószándékú dolgozó emberek békés építőmunkáját... A törvénytelen erőszak egyformán sújtott a pártagokra és pártonkívüliekre, s a munkásmozgalom sok-sok nagyszerű harcosa esett áldozatul Rákosi zsarnokságának. Ő nem ezt a jövőt ígérte nekem 1945-ben" — írja Dobi István.

„Kezdettől fogva a legszélesebb alapokon képzeltem el a munkás és parasztszövetséget... Kádár János és barátai hasonlóképpen gondolkoztak ezekről a dolgokról..."

Mennyire idevág annak az okos nagykőrösi parasztnak a szava, aki saját pártjának vezetőségében így fordult a türelmetlenekhez: „... Nekünk, parasztoknak, nehezebb és fáradságosabb az út, mint másoknak. De tanuljuk az életet, próbálunk nyitott szemmel járni a világban. Kérjük barátainkat, legyenek türelmesek hozzánk, meg fogják lát-

Digitized by Google

ni, mi is elballagunk a szocializmusig..."

•

A népfront győzelméről, Magyarországról szól ez a könyv.

A „vallomás" szívhez, a „történelem" szívhez és észhez szól.

Ezt a könyvet el kell olvasnia minden igényes munkásnak, értelmes parasztnak, még inkább el kell olvasniuk a történelemtudománnyal foglalkozóknak, kandidátusoknak, doktoroknak, s el kell olvasniuk a mérnököknek, orvosoknak, agronómusoknak, pártfunkcionáriusoknak is.

És el kell olvasniuk a fiataloknak azért, hogy képet kapjanak a múltról, hogy becsüljék a nagy jelent, a jövőt. És el kell olvasniuk az öregeknek is, hogy a „messzeség" — mint olykor előfordul — ne szépítse meg hazugul azt a múltat, amely a sötétnél is sötétebb volt, a nehéznél is nehezebb. De amelyben harcoltak, százféle módon, hogy megteremtődjön az új Magyarország.

Dobi István, aki magát mindig kommunistának érezte és 1959-ben úgy lépett be a Magyar Szocialista Munkáspártba, hogy azt mondta: „hazaértem", sok derék dolgot tett életében. A sok között nem volt utolsó cselekedet ennek a kétkötetes, kiváló könyvnek a megírása.

Hidas Antal

A Moncada ostromától a szocialista forradalomig*

A „forradalom" szó értelmét egyetlen földrészen sem hamisították meg olyan sokszor és olyan hosszú időn át, mint Latin-Amerikában. Mintegy ötven katonai lázadás, felkelés, államcsíny zajlott le a legutóbbi negyedszázadban a kontinensen. A népforradalom ellen irányuló látványos palotaforradalmak és a mélyreható társadalmi változások megakadályozását szolgáló úgynevezett forradalmi junták cseréi szinte megszokottá váltak.

A kubai forradalom azonban bebizonyította, hogy a népforradalom győzelmét — ha annak objektív és szubjektív feltételei létrejöttek — Latin-Amerikában sem lehet bábpolitikusok palotaforradalmával és operett-tisztek „forradalmi" juntáival helyettesíteni. Kubában a felhalmozódott politikai és társadalmi ellentmondások gordiuszi csomóját *a felkelő nép* vágta ketté. Ezzel olyan függetlenségi harc bontakozott ki, amely a forradalom nemzeti, felszabadító és agrárszakaszának teljes befejezése után azonnal tovább indult a szocialista forradalom útján.

Hogyan történhetett ez?

A magyar közvéleménynek most a legilletékesebb, Fidel Castro, a kubai forradalom vezetője ad sokoldalú választ erre a bonyolult kérdésre a Kossuth Könyvkiadónál megjelent válogatott beszédeiben.

Fidel Castro válogatott beszédeinek kiadásával a Kossuth

* Fidel Castro: Válogatott Beszédek. Kossuth Könyvkiadó 1962.

Digitized by Google

Könyvkiadó elsősorban az 1959. január 1-e, a forradalmi fegyveres harc győzelme utáni három esztendő fejlődésének megértését akarja elősegíteni. E történelmileg viszonylag rövid periódusnak viharos gyorsaságú menete azonban nehezen érthető meg az *előzmények* ismerete nélkül. Ezért helyes, hogy a kötet „A történelem fel fog menteni" címmel közzéteszi Fidel Castrónak a santiagói rögtönítélő bíróság előtt 1953-ban mondott védőbeszédét is.

Amikor 1953. július 26-án Kuba keleti tartományának székhelyén, Santiago de Cubában, 175 főnyi fegyveres csoport megtámadta a Batista-zsarnokság fellegvárát, a hirhedt Moncada laktanyát — az ország határain túl még kevesen figyeltek fel az elszánt fiatalok bátor cselekedetére. A Moncada laktanya elleni sikertelen támadás vezetőjének, Fidel Castrónak perét zárt tárgyaláson folytatták le, de a szigorú sajtócenzura már sejteni engedte, hogy a kubai város utcáin ezúttal új erők, új célok jelentkeztek.

A kórházi szobában rendezett zárt tárgyaláson a védelem jogán Fidel Castro személyében olyan férfi emelkedett szólásra, aki szenvedélyes szavait a jenki monopóliumok és hazai bérencük elleni vádbeszédnek és az elnyomott népet harcba hívó üzenetnek szánta. „A forradalmároknak — mondotta — bátran kell hirdetniök eszméiket és úgy kell megfogalmazniok elveiket és kinyilatkoztatniok szándékukat, hogy se barát, se ellenség ne csalatkozzék benne."

Az ötórás védő- és egyben vádbeszéd — amely egy bátor újságíró gyorsírt jegyzete alapján brosúra formájában a szigetország legtávolabbi vidékeire is eljutott — világosan szólt a forradalmi harc *céljáról*, arról, hogy a Moncada laktanya ostromát a fennálló hatalom elleni általános támadás első lépcsőjének szánták. A Batista-diktatúra puccs útján való megdöntése azonban a kubai polgári politikusok programjában is szerepelt. Ezért Fidel Castrónak további alapvető kérdésekre is világos választ kellett adnia. Először is arra, hogy a mozgalom milyen *osztályerőkre* akar támaszkodni az adott harci szakaszban. „Amikor harcról van szó és a népről beszélünk — mondotta Castro —, mi arra a 600 ezer kubaira gondolunk, akinek nincs munkája. Arra az 500 ezer mezőgazdasági munkásra gondolunk, aki nyomorúságos viskókban lakik, a nádvágási idényben mindössze négy hónapig dolgozik és az év hátralevő részében éhezik... Arra a 400 ezer ipari munkásra és napszámosra gondolunk, akinek nincs jövője és megfosztották kivívott jogaitól, aki szörnyű nyomortanyákon él."

A védőbeszéd — amely egyben politikai hitvallás is volt — egy következetes *antifeudális és antiimperialista forradalom* programját adta. Egymással szorosan összefüggő feladatnak tekintette a latifundiumok, a hazai nagybirtokrendszer felszámolását és az amerikai monopoltőke nyomasztó uralmának megszüntetését.

Az a mondás, hogy a vert seregek tanulékonyak, helytállónak bizonyult a kubai forradalmárok esetében is. Fidel Castro és a Moncada elleni támadás tör-

Digitized by Google

ténelmi napjáról elnevezett „Július 26-a mozgalom" gondosan elemezte az elkövetett hibákat, a vereség okait.

Fidel Castro *„A forradalom szervezetei"* című konferencián, 1961. december 1-én nagy őszinteséggel beszélt a santiagói támadás terveinek hibáiról, naiv, romantikus vonásairól. Rámutatott arra, hogy puccsista taktikával akarták megvalósítani az antiimperialista-antifeudális népforradalom alapvetően helyes stratégiai célkitűzését. „Az a terv, hogy hadsereget szervezünk, amellyel elfoglaljuk a laktanyát és 24 óra alatt leverjük Batistát, később már abszurdumnak tűnt. Rájöttünk arra, hogy a civilek, akiket mi az utcára hívtunk, hogy harcoljanak a hadsereg ellen, könnyen szétverhetők. Ez a felkelés tehát nem járhatott olyan eredménnyel, mint az erős, hatalmas tömegmozgalom. Nem voltak meg az objektív, de még a szubjektív feltételei sem annak, hogy általános sztrájkot hirdessünk. Ez tehát mai szemmel nézve kalandor jellegű vállalkozás volt részünkről... Akkor határoztuk el, hogy *újfajta harcot folytatunk.*" Sajnálatos, hogy Fidel Castro e nagy jelentőségű beszédéből a kötet szerkesztése során — az egyébként többször és több helyen ismétlődő gondolatok indokolt elhagyása mellett — az újfajta harc kibontakozásának körülményeit megvilágító beszéd egy része is kimaradt.

Fidel Castro éppen e kihagyott fejezetben világítja meg, hogy minek köszönhető a Gramma-expedícióval* kezdődő és az 1959. január 1-i győzelemmel végződő új történelmi szakasz befejezésének sikere. Ekkor már nem néhány tucat ember akcióját szervezték, hanem valóban a tömegeket mozgósították. Ezt azonban a városokban, Santiagóban vagy Havannában nem lehetett volna elérni. Előbb el kellett jutni annak felismeréséhez — éppen az 1953-as tanulságok alapján —, hogy az iparilag teljesen fejletlen ország városaiban a fegyveres ellenforradalom van túlsúlyban, a falun, a vidéken azonban a kizsákmányolt paraszti, agrárproletár tömegre támaszkodva, a forradalom óriási tömegerővel rendelkezik.

Más szóval: Kuba sajátos körülményei között nem a városból kell eljutni a falura, hanem fordítva, a vidéken kibontakozó forradalom csak a harc utolsó szakaszában szabadíthatja fel a városokat. Így a fegyver — amelyet a Moncada laktanya sikertelen ostrománál nem sikerült megszerezni — most a *gerillaharc, a partizán hadviselés* eredményeként hónapról hónapra nagyobb mennyiségben állott a forradalmárok rendelkezésére. A fegyver azonban egymagában nem biztosíthatta volna a győzelmet, ha nincs hozzá elegendő fegyverforgató kéz. A Sierra Maestra hegyi falvaiban azonban sok kéz is volt, amelyet az amerikai monopóliumok, a hazai

* Miután 1953-as bebörtönzése után Fidel Castro az általános tömegnyomás eredményeképpen 1955-ben amnesztiával kiszabadul. Mexicoban új támadást készít elő. A Gramma nevű kis motoroshajó 1956 december elsején éri el a kubai vizeket. A partraszálló 82 harcosból az egyenlőtlen küzdelem következtében mindössze 12 jut el a Sierra Maestra erdőibe.

Digitized by Google

nagybirtokosok az év nagy részében megfosztottak a munkától. Az egész ország olyan volt, mint a vágás előtt álló sárguló, száraz levelű cukornád. Minden pillanatban meggyulladhatott. Csak lángra kellett lobbantani.

A fiatal kubai forradalmárok, akik 1956-ban a Grammával partraszálltak, új vállalkozásuk tervének kidolgozásánál éppen ezt vették alapul. Ez már önmagában is mutatta, hogy a haditudományokban való jártasságuk tovább bővült a társadalomtudományok győzelmet érlelő ismeretével. A vezérkar a partraszálláskor egyetlen sierrai parasztot, sőt a vidék pontos földrajzát sem ismerte, de feltételezése helytállónak bizonyult, mert a társadalmi, politikai tényezők, az osztályviszonyok tudományos elemzésén alapult.

A tucatnyi forradalmár kis csapata 1957-ben a hegyekben kóborló parasztok ezreivel találkozott. A „szakállas sereg" — amelynek sokszor hetekig ivóvize sem volt — előnyomulása során új paraszti erőkkel gyarapszik. „Teljesen logikus — összegezi Fidel Castro az új tapasztalatokat —, hogy a Sierra Maestrában meglevő *objektív körülmények* között a forradalmi munka ki tudott fejlődni és végül gyakorlatilag megszerezték a Sierra Maestra parasztjainak teljes támogatását... A nép, az egész nép volt a szereplője a harcnak, a tömegek döntötték el a harc kimenetelét."

*

„Hogyan haladjunk tovább?" Erre a kérdésre várt feleletet a harcoló nép 1959 január 1-e, a független Kubai Köztársaság megszületése után. Vajon Ázsia és Afrika sok fiatal, önálló államához hasonlóan a kubai forradalom is megáll-e a nemzeti burzsoázia osztályuralmát szolgáló politikai függetlenségnél? Vagy pedig tovább megy és — ígéretéhez híven — kielégíti a munkások, a parasztok, a városi kisemberek jogos szociális, gazdasági követeléseit is?

A válasz nem késett sokáig. Miután az előbbi megoldásra törekvő polgári politikusokat (Miro Cardona miniszterelnököt és híveit) a tényleges hatalmat gyakorló felfegyverzett nép fokozatosan kiszorította a politikai hatalmi szervekből, az új kormányelnök, Fidel Castro székfoglaló beszédében nem hagyott kétséget afelől, hogy a forradalom tovább megy az 1953-ban ígért úton: „Miniszterelnöki beiktatásom alkalmát felhasználva szeretném megmondani a jelenlevő munkásoknak és parasztoknak, hogy nem feledkeztünk meg róluk, gondjaikat szem előtt tartjuk. Földreformot hajtunk végre, nagyobb arányú földreformot, mint amilyent a Sierra Maestrában terveztünk."

Az 1959. május 17-én törvényerőre emelkedő kubai földreform a feudális maradványok felszámolását szolgálta, így szükségszerűen a megművelt földnek csaknem felét kezükben tartó amerikai monopóliumok ellen is irányult. Az agrárreform Kuba sajátos viszonyai következtében (a földterületnek csak 22 százaléka volt megművelve) 400 hektárban állapította meg a földmagántulajdon maximális nagyságát. Ezt azonban az amerikai monopóliumok — amelyek közül némelyiknek 200 000 hektárja is volt — nem fogadták el

Digitized by Google

A földreformra és a kubai forradalmi kormány további lépéseire (a lakbérek, a villanyáram és telefondíjak leszállítására, az exportált ásványi anyagok adójának felemelésére stb.), amelyek szintén a dolgozó nép érdekeit szolgálták, az amerikai monopóliumok és az amerikai kormány válasza a gazdasági blokád és az intervenció volt.

Az ENSZ-közgyűlés XV. ülésszakán mondott beszédében Fidel Castro a világközvélemény előtt leplezte le az Eisenhower-kormány agresszív politikájának egyes fázisait. Ebben a beszédben már arra is figyelmezteti a világot, hogy az egyik különösen hangos amerikai szenátor nem elégszik meg a gazdasági szankciókkal, a cukorkvóta csökkentésével, hanem felszólítja az Eisenhower-kormányt: „támogatnunk és segítenünk kell azokat az erőket, amelyek szaműzetésben és a kubai hegyekben harcolnak a szabadságért... nem nyugszunk, amíg vissza nem állítjuk a demokráciát Kubában." Ez a szenátor, aki a kubai hegyekben harcoló erőkkel akarja visszaállítani a monopóliumok és latifundiumok demokráciáját — nem más, mint John Kennedy.

Minthogy ez a fenyegetés akkor az Egyesült Államok leendő elnökének szájából hangzott el, Castro az ENSZ szószékéről figyelmeztet e tervek várható kudarcára: „Ha Kennedy nem volna tudatlan és műveletlen millomos, meg kellene értenie, hogy a hegyekben nem lehet forradalmat kirobbantani a parasztok ellen, a földesurakra támaszkodva. Tudomásul kell vennie, hogy valahányszor az imperializmus aktivizálni próbálta az ellenforradalmi csapatokat, a paraszt milícia néhány nap alatt meghiúsította ezeket a kísérleteket. De úgy látszik, hogy valamilyen regényben, vagy valamelyik hollywoodi filmben találkozott valamiféle partizánhistóriával és azt hiszi, hogy Kubában ma partizánháborút lehet szervezni."

Néhány hónappal később, 1961. április 17-én, a Kennedy-kormányzat a figyelmeztetés ellenére hozzálátott, hogy a Disznóöbölben megkezdje a Kuba elleni fegyveres intervenciót. A kubai nép viszont — a figyelmeztetés alapján — teljes felkészültséggel látott hozzá az agresszorok megsemmisítéséhez.

Fidel Castro a Népegyetemen nagy beszédben számolt be a Playa Giron-i 72 órás drámai küzdelem rendkívül izgalmas eseményeiről, és összegezte ennek legfőbb tanulságait: „Mint egykor Hitler és társai nyilatkoztatták ki elhatározásukat valamelyik szomszéd kis állam eltörlésére, ma ugyanilyen arcátlansággal és közömbösséggel nyilatkoztatják ki az Egyesült Államok kormányzó urai tervüket egy kis állam lerohanására. Csakhogy a világ ma már egészen más időket él: hatalmas haladó erőkkel rendelkezik, *lenyűgözőek azok az erők, amelyek napjainkban világszerte a béke oldalán állnak.*"

Beszédeiben Fidel Castro ismételten szól a kubai forradalom győzelmét elősegítő *külső feltételről:* a gyökeresen megváltozott nemzetközi helyzetről, elsősorban a szocialista tábor jelentőségéről.

A Mikojan elvtárs kubai látogatása alkalmából adott televí-

Digitized by Google

zlós interjúban, az ENSZ-ben mondott nagy beszédében, a Népegyetemen tartott előadásaiban kirajzolódik az olvasó előtt annak a rendkívül sokoldalú baráti segítségnek a mérete és jellege, amelyet a szocialista tábor és elsősorban a Szovjetunió nyújt a harcoló Kubának. „Valahányszor egy szovjet olajtartályhajót látunk kikötőnkben — Leninre gondolunk. Bármi érkezik a Szovjetunióból, Lenin iránt érzünk hálát" — fejezi ki Castro a kubai nép őszinte érzéseit és politikai tudatosulását.

Castro a külső feltételekkel párhuzamosan, azokkal szoros összefüggésben vizsgálja a forradalom fejlődését és gyors ütemét meghatározó *belső tényezők, objektiv feltételek* szerepét.

A kubai forradalom vezetője már az első Havannai Nyilatkozatban (1960 szeptember) „elítéli az embernek ember által való kizsákmányolását" és már ekkor sem hagy kétséget afelől, hogy Kuba „nem-kapitalista úton" halad tovább. Hogy a szocialista jellegű feladatok gyorsabban kerültek napirendre, hogy a végrehajtás egy sor területen nem tűrt halasztást, ahhoz természetesen mind a külső agresszió, mind a hazai kizsákmányoló osztályok támadása is jelentős mértékben hozzájárult. A kubai burzsoázia, amely megrémült a forradalom kibontakozásától és biztosra vette, hogy a kubai népi hatalom nem tarthatja sokáig magát, a kritikus helyzetben szembefordult a forradalommal. Ilyen helyzetben egyik intézkedés maga után vonta a másikat, lépés lépést követett. Ha a kubai kormány nem tette volna meg az élet diktálta gyors intézkedéseket, vereségre ítélte volna a forradalmat.

Azzal viszont, hogy április 16-án, a Playa Giron-i intervenció előestéjén hivatalosan is proklamálta a szocialista forradalomra való áttérést, világos harci célt tűzött a frontokra induló milícisták, munkások, parasztok, értelmiségiek elé: „A kubai forradalom — mondotta ekkor Castro — olyan forradalom, amely elsősorban a függetlenségért és a nemzeti szuverenitásért harcolt, ám a földreform és más demokratikus átalakulások végrehajtásával nem ért véget, hanem továbbment, hogy megszüntesse az ember ember általi kizsákmányolását: *elindult a szocializmus útján.*"

Fidel Castro beszédei segítenek abban, hogy megértsük azokat a rendkívüli nehézségeket, melyek a szocializmus építése során megoldásra várnak Kubában: tervgazdálkodást kell folytatni, amikor még statisztika sincs, iparosítási programot végrehajtani, amikor hiányzik a műszaki tapasztalat, szakemberekről gondoskodni, amikor még éppencsak hogy befejeződött az analfabétizmus felszámolása, a lakosság élelmiszerellátását biztosítani, amikor blokád fojtogatja az országot, s amikor az új fegyveres intervenció veszélye Damoklesz kardjaként függ az ország fölött.

*

Ilyen súlyos helyzetben a szocialista forradalom eddigi vívmányainak megőrzése és továbbfejlesztése csak az egész nép, az összes forradalmi erők egységével, *a forradalom élcsapatának megteremtésével* lehetséges.

A kubai forradalmárok már a

Digitized by Google

fegyveres harc során szerzett tapasztalataikkal igazolták a lenini tétel helyességét, azt, hogy a forradalom csak akkor győzhet, ha az objektív feltételek mellett megvannak ennek a *szubjektív feltételei* is. A Moncada laktanya elleni sikertelen akció — vereségével és tanulságaival együtt — minőségi változást indított meg a kubai helyzetben. „Fidel Castrónak — Blas Roca elvtárs szavai szerint — nagy történelmi érdeme annak felismerése, hogy lehetséges fegyveres harc útján megdönteni a zsarnokságot és megnyitni az utat a forradalom előtt..." mégpedig azért, mert „ezzel az ország politikai színterére lépett egy *vezető csoport*, amely a forradalmi cselekvés és a forradalmi ideológia elszánt, fiatal híveiből állott".

Az 1961. december 1-én tartott előadói beszédből („Feltétlenül hiszek a marxizmusban") világosan kitűnik: Fidel Castro teljes mértékben tisztában van azzal, hogy a Moncada-ostrommal kezdődő minőségi változás, a fegyveres harc csak akkor fejeződhet be a forradalom teljes győzelmével, ha a szocializmusért lelkesedő népet egységes marxista—leninista párt vezeti tovább.

Ezért e nagy jelentőségű előadásban fő feladatként jelöli meg a forradalomért harcoló három politikai erőnek: a Július 26-a Mozgalomnak, a Népi Szocialista Pártnak és a „Március 13-i Forradalmi Direktóriumnak" (a hazafias érzelmű diákság mozgalmának) fokozatos egyesítését, az egységes forradalmi párt megteremtését. „A legnagyobb hiba az első időszakban az volt — hangoztatja a múlt elemzése során —, hogy a különböző erők közötti együttműködés nem volt megfelelő. Mindannyian különkülön tevékenykedtünk. Csak a forradalmi harc hozott egyre közelebb egymáshoz bennünket."

Az Egyesült Forradalmi Szervezetekben (ORI) egymásra talált mozgalmak tagjait — a további előkészületek eredményeként ebből a szervezetből jön létre a Szocialista Forradalom Egységpártja — mindenekelőtt az összeforrás, az egység fontosságára figyelmezteti Castro. Ez rendkívül fontos, hiszen a megvert, de teljesen még meg nem semmisített kubai reakció és az amerikai imperializmus — hogy a szabad Kubát eltiporhassa — most elsősorban azon fáradozik, hogy éket verjen a forradalmi erők közé. Ez azonban csak akkor sikerülhet, ha a forradalmárok rést hagynak az ék számára, ha egyesek múltbeli érdemek alapján széthúzásra okot adó előjogokat akarnak biztosítani maguknak az új, egységes pártban. Ezért hangsúlyozza Castro: „Mindezt: *»én ott voltam a Sierra Maestrán«*, mind pedig azt, *»én 15 éve kommunista vagyok«*, gyökeresen ki kell irtanunk az igazi forradalmár szótárából és magatartási normái közül... Bármilyen érdemekkel rendelkezik is bárki, mindezeknél van még sokkal nagyobb érdem: *az előttünk álló feladatokban való érdemszerzés.*"

És Castro ezt a magatartási normát a maga számára is kötelezőnek tartja. Határozott fellépést követel mind a párt és a tömeg kapcsolatát veszélyeztető szektásság ellen, mind a forradalmi párt kollektív vezető szerepét helyettesítő egyszemélyi

Digitized by Google

vezetés ellen: „Meg kell szervezni a népet, éspedig összhangban a marxista—leninista normákkal, a kollektív felelősség és irányítás elvei szerint... mert a forradalmat nem egyetlen ember esze, nem egyetlen személy ereje hozza létre; *a forradalom ezrek és ezrek intelligenciájából, ezrek és ezrek véráldozatából, ezer és ezer ember önfeláldozásából születik meg.*"

A beszédeket olvasva, szinte nyomon követhetjük azt az utat, amelyet megjárva Fidel Castro, a Moncadát rohamozó hős ifjúból Kuba új típusú marxista—leninista pártjának érett, tapasztalt vezetőjévé lett.

Fidel Castro életútja meggyőzően bizonyítja a sokszor ismételt, mély értelmű megállapítás igazságát: a nemzeti felszabadító forradalomnak — ha következetesen végrehajtja feladatait — szocialista forradalomba kell torkollnia; a forradalmárnak — ha állhatatosan kitart a nép ügye mellett és rendíthetetlenül keresi az igazságot — el kell jutnia a szocializmus igazságához. Ez természetesen nem történhet egyik napról a másikra. „Amikor mi megkezdtük a harcot — írja — már voltak bizonyos ismereteink, de még nem nevezhettük magunkat képzett forradalmároknak. A zeneiskolai tanuló, aki csupán néhány órát hallgatott, még nem tekintheti magát zenésznek. Mi is tanuló forradalmárok voltunk, de mivel ehhez meg volt a hajlamunk és elhivatottságot éreztünk, megtanultuk az első hangjegyeket, majd a forradalomtól, a nagy tanítómestertől elméleti és gyakorlati képzést is kaptunk."

A kötetben közölt — többségükben megrövidített beszédeket — a valóságban 5—6 órán át hallgatják az emberek a napsütötte havannai Plaza Civica átforrósodott betonján, a Népegyetem padjaiban és a TV-készülékek képernyője előtt. Fidel Castro, a latin-amerikai temperamentumú néptribun, a művelt forradalmár, a messzelátó politikus és a mindennapi gondokkal küzdő kubai ember beszédeiből a kubai munkások, parasztok és értelmiségiek, de a külföldi olvasók is megérzik és megértik azt, amit egy alkalommal Castro maga mondott: „Az én logikám a nép logikája." Aki hallotta valaha a kubai forradalom vezetőjét beszélni, az egyetért Jean Paul Sartre-al, aki személyes kubai tapasztalatai alapján állapította meg: „Ez a nép, amely a múltban torkig volt a beszédekkel és megvetette a szavakat, amióta Fidel beszél, egyetlen alkalmat sem szalaszt el, hogy meghallgassa. A részedett kubaiakra azelőtt már semmilyen hatással sem voltak a parlamentben elhangzó szép szavak: emberi hangra volt szükségük. S most Fidel beszédének minden szava szinte egy-egy lépés, amely feltartóztathatatlanul viszi előre a népet."

Ezt az emberi hangot hallja meg most a magyar közönség is a latin-amerikai kontinens kimagasló forradalmára, Fidel Castro válogatott beszédeinek olvasásakor. A Kossuth Könyvkiadó jó szolgálatot tett a külpolitikai kérdések iránt érdeklődőknek, mert e beszédek közreadása — kisebb szerkesztési hibák ellenére — nagy segítséget ad a kubai forradalmi mozgalom megértéséhez.

Salgó László

Digitized by Google

СОДЕРЖАНИЕ

ТЕЗИСЫ ЦК ВСРП к VIII съезду Венгерской социалистической рабочей партии — — — — — — — — — — — — 1

РЕШЕНИЕ ЦК ВСРП «О закрытии противозаконных дел, начатых против деятелей движения в годы культа личности» — — — — — — 43

ЙОЖЕФ ВОГНАР: Новый, важный этап международной борьбы за мир 49

Данные о московском всемирном конгрессе за разоружение и мир — — 56

Два проекта осуществления разоружения — — — — — — — — 58

ИШТВАН ДАРВАШИ: Союзническая система Запада и американская гегемония — — — — — — — — — — — — — — 64

ШАНДОР К НАДЬ: Развитие форм оплаты труда в производственных кооперативах — — — — — — — — — — — — — 73

ЙОЖЕФ СИГЕТИ: К вопросу о социалистическом содержании и национальной форме культуры — — — — — — — — — — — 85

ЯНОШНЕ КЕШЕРЮ: За лучшее снабжение населения товарами — 101

КОНСУЛЬТАЦИЯ

Укрепление общественного характера профсоюзной работы в СССР (ПЕТЕР ВАЙДА) — — — — — — — — — — — — 113

АНКЕТА

О правильном понимании руководящей роли партии — — — — — 117

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

Новые черты управления сельским хозяйством в СССР (ФЕРЕНЦ ВАГИ) — — — — — — — — — — — — 128

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Путь венгерского крестьянина — бедняка (АНТАЛ ГИДАШ) — — 139

От штурма Монкады до социалистической революции (ЛАСЛО ШАЛГО) — — — — — — — — — — — — 149

Digitized by Google

INHALT

RICHTLINIEN des Zentralkomitees zum Parteitag der Ungarischen Sozialistischen Arbeiterpartei — — — — — — — — — 1

BESCHLUSS des Zentralkomitees der Ungarischen Sozialistischen Arbeiterpartei über den Abschluss der in den Jahren des Personenkults gegen Teilnehmer der Arbeiterbewegung geführten gesetzwidrigen Prozesse — — — — — — — — — — — 43

JOZSEF BOGNAR: Eine neue, wichtige Station im internationalen Friedenskampf — — — — — — — — — — — — 49

ZAHLEN über den Weltkongress für Abrüstung und Frieden — — 56

ZWEI Abrüstungsvorschläge — — — — — — — — — — 58

ISTVAN DARVASI: Das westliche Bündnissystem und die amerikanische Führung — — — — — — — — — — — — 54

SANDOR K. NAGY: Die Entwicklung der Arbeitsentlohnung in den Produktionsgenossenschaften — — — — — — — — — 73

JOZSEF SZIGETI: Zur Frage des sozialistischen Inhalts und der nationalen Form der Kultur — — — — — — — — — 85

FRAU JÁNOS KESERŰ: Für eine bessere Warenversorgung der Bevölkerung — — — — — — — — — — — — — 101

KONSULTATION

Die Stärkung des gesellschaftlichen Charakters der Gewerkschaftsarbeit in der Sowjetunion (PÉTER VAJDA) — — — — — 113

ENQUETE

über die richtige Deutung und Verwirklichung der führenden Rolle der Partei — — — — — — — — — — — — — 117

INTERNATIONALE RUNDSCHAU

Neue Züge der Leitung der sowjetischen Landwirtschaft (FERENC VÁGI) — — — — — — — — — — — — — 128

BUCHBESPRECHUNGEN

Der Weg eines ungarischen Bauern-Proletariers (ANTAL HIDAS) — 139

Von der Belagerung der Moncada bis zur sozialistischen Revolution (LÁSZLÓ SALGÓ) — — — — — — — — — — — 149

Digitized by Google

SOMMAIRE

DIRECTIVES du Comité Central du Parti Socialiste Ouvrier Hongrois pour le VIII-ème Congrès du Parti — — — — — — — — 1

UNE RESOLUTION du Comité Central du Parti Socialiste Ouvrier Hongrois concernant la clôture des procès intentés, en violation de la légalité, contre des militants du mouvement ouvrier, dans les années du culte de la personnalité — — — — — — — — 43

JOZSEF BOGNAR: Une nouvelle et importante étape de la lutte internationale pour la paix — — — — — — — — — — 49

DES CHIFFRES sur le Congrès mondial de Moscou pour le Désarmement général et la Paix — — — — — — — — — — — 56

DEUX PROPOSITIONS concernant la réalisation du désarmement (I. K.) — — — — — — — — — — — — — — 58

ISTVAN DARVASI: Le système d'alliance occidentale et la direction américaine — — — — — — — — — — — — — 64

SÁNDOR K. NAGY: Développement de la rétribution du travail dans les coopératives de production — — — — — — — — — — 73

JOZSEF SZIGETI: A propos du contenu socialiste et de la forme nationale de la culture — — — — — — — — — — — 85

MME JANOS KESERÜ: Améliorons l'approvisionnement de la population en marchandises — — — — — — — — — — — 101

CONSULTATION

L'affirmation du caractère social du travail syndical en U. R. S. S. (PÉTER VAJDA) — — — — — — — — — — — — 113

DISCUSSION

sur la juste interprétation et l'affirmation du rôle dirigeant du Parti 117

REVUE INTERNATIONALE

Les traits nouveaux de la direction de l'agriculture soviétique (FERENC VÁGI) — — — — — — — — — — — — 128

CRITIQUES ET COMPTS RENDUS

La voie d'un paysan prolétaire hongrois (ANTAL HIDAS) — — 139

Du siège de la Moncada à la révolution socialiste (LÁSZLÓ SALGÓ) 149

159

Digitized by Google

CONTENTS

CONGRESS DIRECTIVES of the Central Committee of the Hungarian Socialist Workers' Party — — — — — — — — — — — 1

RESOLUTION of the Central Committee of the H. S. W. P. on Putting a Term to the Prosecutions in Violation of the Law Initiated Against Members of the Labour Movement During the Years of the Personality Cult — — — — — — — — — — — — 43

JOZSEF BOGNAR: A New and Important Milestone in the International Struggle for Peace — — — — — — — — — — — 49

The World Congress for General Disarmament and Peace as Reflected in Figures — — — — — — — — — — — — — — 56

Two Proposals for Carrying out Disarmament (I. K.) — — — — 58

ISTVAN DARVASI: The Western System of Alliances and American Leadership — — — — — — — — — — — — — 64

SANDOR K. NAGY: Development of Labour Indemnification on the Cooperative Farms — — — — — — — — — — — — 73

JOZSEF SZIGETI: On the Problem of the Socialist Content and National Form of Culture — — — — — — — — — — — 85

MRS. JANOS KESERU: For an Improvement in the Supply of Consumers' Goods — — — — — — — — — — — — 101

CONSULTATION

Strengthening of the Social Character of Trade Union Work in the Soviet Union (PETER VAJDA) — — — — — — — — 112

STUDY

On the Correct Interpretation and Realization of the Party's Leading Role — — — — — — — — — — — — — — — 117

INTERNATIONAL REVIEW

New Trends in Directing Soviet Agriculture (FERENC VÁGI) — — 128

BOOK REVIEWS

The Path of a Hungarian Peasant Proletarian (ANTAL HIDAS) — 139

From the Moncada Siege to the Socialist Revolution (LASZLÓ SALGÓ) — — — — — — — — — — — — 149

Digitized by Google

E SZÁM SZERZŐI:

BOGNÁR JÓZSEF: egyetemi tanár, a Kulturális Kapcsolatok Intézetének az elnöke, DARVASI ISTVÁN: az MSZMP K. B. agit. prop osztályának helyettes vezetője, K. NAGY SÁNDOR: az MSZMP Központi Bizottságának tagja, a Földművelésügyi Minisztérium pártbizottságának titkára, SZIGETI JÓZSEF: a MTA Filozófiai Intézetének igazgatója, KESERŰ JÁNOSNÉ: az MSZMP K. B. Államgazdasági osztályának munkatársa, VAJDA PÉTER: újságíró, Dr. VÁGI FERENC: kandidátus, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem agrárgazdaságtani tanszékének vezetője, HIDAS ANTAL: író, SALGÓ LÁSZLÓ: újságíró

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

BENKE VALÉRIA (a szerkesztő bizottság vezetője), FRISS ISTVÁN, HÁY LÁSZLÓ, KOMJÁT IRÉN, LAKOS SÁNDOR, MOLNÁR ERIK, NEMES DEZSŐ, NÉMETH KÁROLY, ÓVÁRI MIKLÓS, SÍK ENDRE, SZECSŐDI LÁSZLÓ, SZIGETI JÓZSEF

Digitized by Google

Ára 6,— Ft

Digitized by Google

18
3
17
10

VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

10

XVII. ÉVFOLYAM 1962 OKTÓBER

UNIVERSITY OF CALIFORNIA
DEC 10 1962
LIBRARY
Digitized by Google

TARTALOMJEGYZÉK

A VIII. pártkongresszus irányelveihez (RAPAI GYULA, BESNYŐ KÁROLY, KEREK GÁBOR, FORGÁCS ISTVÁN) — — — — 1
MOLNÁR ENDRE: A szocializmus felépítésének útján — — — — 16
SÁNTA ILONA: Pártéletünk lenini elveiről — — — — — — 27
IZINGER PÁL: A munkatermelékenység növelésének útja a mezőgazdaságban — — — — — — — — — — — — — 39

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

KÁDÁR JÁNOS: A szocializmus teljes győzelméért (HAY LÁSZLÓ) 48

ESZMECSERE A TERMELŐSZÖVETKEZETI FELHALMOZÁS PROBLÉMÁIRÓL

A termelőszövetkezeti alapok képzésének néhány kérdése' (DR. PETHŐ GYÖRGY) — — 58
A termelőszövetkezeti felhalmozás és az anyagi érdekeltség (ZOVÁNYI ISTVÁN) — — 62
A vita tanulságai — — — — — — — — — — — — — — 66

NEMZETKÖZI SZEMLE

A független Algéria problémái (PÁLFY JÓZSEF) — — — — — 72
A lengyel ipar fejlődése (KONCSEK LÁSZLÓ) — — — — — — 81

KONZULTÁCIÓ

Mi a peronizmus szerepe ma Argentínában? (ÁRKUS ISTVÁN) — — 88

Szerkesztőség:
Budapest, V. Széchenyi rakpart 19. Tel.: 124—475.
Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat.
Kiadóhivatal: VI. Révay utca 16. Telefon: 116-660*
Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél, csekkszámlaszám 01915003 a Posta Központi Hirlap Irodánál (Bp., V. József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj negyedévre 8,— Ft, félévre 16,— Ft, egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 61218, közületi 61066, vagy átutalás a MNB. 8. sz. folyószámlájára. Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hirlapiroda újságboltjában: Budapest, V. József Attila u. 3.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett: 1962. szeptember 20.
Felelős kiadó: A Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Megjelent 35 000 példányban

624684/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Bolgár Imre igazgató

Digitized by Google

TÁRSADALMI SZEMLE
A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA
XVII. ÉVF. 10. SZ. BUDAPEST 1962. OKTÓBER HÓ

A VIII. Pártkongresszus irányelveihez

Falvaink kommunistái a kongresszus előtt

Írta *RAPAI GYULA*
az MSZMP Baranya megyei bizottságának első titkára

A kongresszusi irányelvekben az egyik legfontosabb helyet az a rész foglalja el, amely a falu szocialista fejlődését elemzi és méltatja. Ez indokolt is, hiszen a VII. kongresszus óta a mezőgazdaság szocialista átszervezése volt az a történelmi jelentőségű lépés, amelynek eredményeképpen a szocialista termelési viszonyok uralkodóvá váltak hazánkban.

A mezőgazdaság átszervezése a párt tudatos szervező munkájának alapján, a munkásosztály és az egész társadalom segítségével valósult meg. Azt is megállapíthatjuk, hogy a dolgozó parasztok meggyőzésében falusi pártszervezeteink jelesen vizsgáztak. Paraszt párttagjaink példamutatása, a helyi viszonyokat és az embereket jól ismerő, aktív munkája elősegítette az átszervezés gyors végrehajtását.

Falusi pártszervezeteink munkáját gyakran bírálják. Nem is könnyű dolog lépést tartaniuk a követelményekkel, különösen most, amikor a falu dolgozóit gazdaságilag is egy szervezet fogja össze. De munkájuk az átszervezéskor és most a termelőszövetkezetek megszilárdításának idején is kovász, mely nélkül nem érlelődhetne be nagy célunk.

Az elmúlt három évben nagyot nőttek falusi pártszervezeteink. Segítettek a szövetkezetek vezetésének megerősítésében és sokat tettek a nagyüzemi munkaszervezet kialakításáért. Legtöbbjük gyorsan megértette, hogy nagy hiba, ha a termelőszövetkezetben a régebbi osztályrétegződés alapján ítélik meg az embereket. Harcolnak azért, hogy a szövetkezet erősítéséért végzett munka alapján döntse el a közösség, ki mit ér. Ennek a szemléletnek az elterjesztéséhez azonban nem elég három év. A régi faluban kialakult nézet, magatartás és megítélés felszámolásához hosszabb idő kell. Aki kulákcseléd volt, az nehezen tudja megérteni, hogy miért kell most együtt dolgoznia volt gazdájával. Fordítva méginkább ez a helyzet.

Digitized by Google

A falusi pártszervezeteknek más problémákkal is meg kell küzdeniük. Tagjaik között vannak régi szövetkezeti tagok, mások többször is kiléptek és beléptek, a többség pedig az utolsó három évben választotta a termelőszövetkezeti utat. Mindez talaja annak, hogy egyesek ne a munka alapján ítéljenek meg embereket, hanem aszerint, hogy mikor lépett be a szövetkezetbe. Helyenként sok gondot okoz az ilyen nézet. Örvendetes, hogy falusi párttagjainknak egyre nagyobb része ezekben a kérdésekben is helyesen gondolkodik és cselekszik.

Megyénkben tekintélyes számú német és délszláv él. Pártszervezeteink nagy gondot fordítanak arra, hogy biztosítsák nemzetiségi politikánk megvalósulását. Több termelőszövetkezeti elnök és sok egyéb vezető került ki a más nemzetiségűek közül. Országosan ismert a délszláv származású Kaszapovics András, a kátolyi termelőszövetkezet elnöke. Kiváló eredményeivel hívta fel magára a figyelmet a véméndi termelőszövetkezet elnöke, a német származású Róth elvtárs is.

Pártszervezeteink arra is gondot fordítanak, hogy a megye cigány lakosságát bevonják a szövetkezeti munkába. Pedig ennek megvalósításáért nagyon sok előítéletet kell leküzdeniük. Több termelőszövetkezet már bebizonyította, hogy a cigányokat példamutató, dolgos emberekké lehet nevelni, ha a pártszervezet és a termelőszövetkezet vezetősége törődik ezzel. A sajtó is többször foglalkozott a rózsafai termelőszövetkezettel; itt a vezetőség nagy bizalmat előlegezett a cigányoknak. Amikor beléptek a termelőszövetkezetbe — a munka megkezdése előtt — a vezetőség előre megadta nekik az évi kenyérfejadagot és pár ezer forint előleget is kifizetett. Ennek az lett az eredménye, hogy néhány év alatt a cigányok nagy része a legjobban dolgozó tagok közé emelkedett.

Ezek a problémák nemcsak a tömeges kollektivizálás időszakában jelentkeztek, hanem — bár kisebb mértékben — már azelőtt is gondot okoztak a falusi pártszervezeteknek. Így tehát a megnövekedett feladatok megoldásánál a pártszervezetek a régebbi tapasztalataikat is hasznosíthatják. A mezőgazdaság szocialista átszervezésének a befejezése azonban olyan tartalmi és szervezeti tennivalókat is szült, amelyek az új helyzetből erednek. A kongresszusra készülés azt is szükségessé teszi, hogy a falusi kommunisták, az új helyzetet elemezve, megkeressék azokat a megoldási módokat, amelyek a legeredményesebbek pártunk céljainak eléréséhez.

Az átszervezésben az az elv érvényesült, hogy „egy falu — egy termelőszövetkezet". Baranyában 323 község van. Ezeknek jelentős része egészen kicsiny, párszáz lakosú. Már az első évek megmutatták azonban, hogy párszáz holdas termelőszövetkezetben nem lehet korszerű nagyüzemi gazdaságot szervezni. Pártszervezeteink látva ezt, a termelőszövetkezetek egyesítését kezdeményezték. Néhány szövetkezetünkben három, négy, sőt öt kis falu is egyesült. Az egyesített termelőszövetkezetek területe azonban még így is csak kevés helyen haladja meg a 3000 holdat. A szövetkezetek egyesítésével tehát nem mammut-szövetkezetek szerveződtek megyénkben, hanem csak az életképes, gazdaságilag megalapozott nagyüzemi gazdálkodás egyik lényeges feltétele jött létre. Az egyesítés ott volt sikeres, ahol a tagság valóban akarta azt, és ahol vezetőkül tapasztalt, hozzáértő embereket választott.

Az egyesült, több községből álló szövetkezetben a pártszervezetnek

Digitized by Google

is idomulnia kellett a gazdasági szervezethez. Ezért ezekben a termelőszövetkezetekben egy alapszervezetet szerveztek. A vezetőség általában abban a községben székel, amelyben a termelőszövetkezet szakmai vezetősége, illetve irodája van. A többi községben pártcsoportok működnek. Ezek lényegében ugyanazt a munkát végzik, mint azelőtt a párt-alapszervezetek, csak határozathozatali joguk szállt át az egységes teggyűlésekre és vezetőségére. Az egyesült pártszervezetek vigyáznak arra, hogy szervezeti életükben ne legyen semmiféle olyan körülmény, amely gyengítené egységüket. Pl. a kátolyi termelőszövetkezet pártszervezete három község tagságából tevődik össze. Ezért felváltva, hol az egyik, hol a másik községben tartják a taggyűléseket. Így a párttagság világosan látja, hogy nincs alá- vagy fölérendelt község a termelőszövetkezeten belül, és ezt a pártélet is dokumentálja.

A párthelyiségek minden községben megmaradtak. Ezekre továbbra is szükség van: itt tartják a pártcsoport-megbeszéléseket, a pártnapokat és egyéb tanácskozásokat. Azért is szükség van a párthelyiségekre, mert az ifjúsági szervezet és egyéb tömegszervezetek általában nem egyesültek a pártszervezet mintájára, hanem megtartották régi szervezetüket. A pártcsoportokra hárul tehát a tömegszervezetek irányításának feladata. Van azonban olyan egyesült szövetkezetünk is, amelyben a tömegszervezetek is követték a pártszervezet szervezeti átalakulását. Szerintünk mind a két forma jól szolgálhatja a szövetkezet megerősödését. A leglényegesebb az, hogy a vezetők aktívak, jó szervezők legyenek, és a pártcsoport helyesen irányítsa a munkát. A pártszervezetek nem tarthatták meg községi elkülönülésüket, mert nekik egységesen kell segíteniük, irányítaniuk, ellenőrizniük az egész szövetkezet vezetőségét és tagságát.

Az átszervezés idején falusi pártszervezeteink nagy segítséget kaptak az ipari üzemek pártszervezeteitől. Ezt a segítséget most is igénylik. Az üzemi pártszervezetekben több az olyan elvtárs, aki jól meg tud magyarázni egy-egy fontos párthatározatot, akinek nagy tapasztalatai vannak a munka megszervezésében, aki jártas a propagandamunkában stb. A Központi Bizottság augusztusi határozatának megértéséhez üzemi pártszervezeteink sok segítséget adnak a falusiaknak. Az üzemek és a szövetkezetek kapcsolatának fenntartásával és erősítésével konkrétabbá tesszük a munkásság és a parasztság összefogását, és erősítjük a két osztály barátságát.

A szocialista mezőgazdasági nagyüzem megteremtése nagy feladatok megoldását követeli meg szövetkezeti pártszervezeteinktől. Hogy politikailag helyesen irányítsák a termelőszövetkezeteket, ahhoz vezetőiknek ismerniök kell a nagyüzemi irányítás, tervezés, termelés, gépesítés stb. problémáit. Ezt a célt szolgálja a termelőszövetkezeti párttitkárok részére indított egyéves politikai és szakmai pártiskola. A télen több termelőszövetkezetben tartunk téli falusi tanfolyamokat, termelőszövetkezeti akadémiákat. Ezeken politikai és szakmai kérdésekről lesz szó. Növeljük a kihelyezett technikumok számát is. Erőfeszítéseket teszünk tehát arra, hogy a politikai és szakmai képzettség növelésével is segítsük falusi pártszervezeteink munkáját.

Az élet azt bizonyítja, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése után sem pihenhetnek meg a falusi alapszervezetek, sőt felelősségük

Digitized by Google

szélesedik, a velük szemben támasztott követelmények jelentősen megnőttek. A kollektív gazdálkodás útjára lépett parasztok joggal várják el a falusi kommunistáktól, hogy miután megmutatták az anyagi jólléthez, a felemelkedéshez vezető utat, most már ennek az útnak a végigjárásához is adjanak nekik segítséget. E feladat elvégzésében felbecsülhetetlen értékű támaszt nyújtanak pártszervezeteinknek a kongresszusi irányelvek és a kongresszusra való készülődés során végzett számvetések.

A tanácsok tömegkapcsolatainak további fejlődése

Írta *BESNYŐ KÁROLY*
az Elnöki Tanács Titkárságának osztályvezetője

Hazánkban, mint minden szocialista államban, a fejlődés fő iránya: a szocialista demokratizmus általános kibontakozása, minden állampolgár bekapcsolódása a gazdasági és kulturális építés munkájába. Pártunk kongresszusi irányelvei kimondják: „A szocialista állam az egész dolgozó nép érdekeit védelmezi, minden dolgozó osztályt és társadalmi réteget bevon a hatalom gyakorlásába". Hogyan segíti ezt elő a tanácsok tömegkapcsolatainak és tömegszervező munkájának továbbfejlesztése? Ehhez a kérdéshez kívánok felvetni néhány gondolatot.

Már pártunk VII. kongresszusa is a szocialista demokratizmus erősítését jelölte meg államhatalmi szerveink fejlesztésének fő feladataként. Az elmúlt három év alatt állami szerveink jelentős eredményeket értek el e feladat megvalósításában. Javult a választott szervek munkája, megszűntek az önkényességek és törvénytelenségek, nőtt a tanácstagok részvétele a közös munkában, megsokszorozódott az állami és helyi feladatok végrehajtásában közreműködők száma, csökkent — ha még nem is a kívánt mértékben — az eredményesebb munkát akadályozó bürokratizmus. Tanácsaink túljutottak az útkeresés időszakán, tömegszervező munkájukat azonban még számottevően javítaniuk kell, különösen falun.

A tanácsok tömegkapcsolatainak megjavításához mindenekelőtt az szükséges, hogy a tanácstagok mindennapos munkájukkal teremtsenek szoros viszonyt választóikkal, területük lakosságával. Jó formái ennek a tanácstagi beszámolók és fogadóórák. A törvényes előírás szerint minden tanácstagnak évente legalább két beszámolót kell tartania, de a jól dolgozó tanácstag ennél többször is beszámol választóinak. S ha valóban részt vesz a helyi problémák megoldásában, akkor van is miről beszámolnia. Az ilyen tanácstag beszámolói érdekesek és látogatottak, nemcsak a lakosság tájékozódik itt a tanács és a tanácstag tevékenységéről, hanem a tanácstag is megismeri választóinak véleményét és javaslatait, összegyűjti ezeket, s a legközelebbi tanácsülésen tájékoz-

Digitized by Google

tatja róluk a tanácsot. Ez a kölcsönösség jelzi a tanács jó tömegkapcsolatát.

A tanácstagok és a választók közötti kapcsolat elevenségét mutatja az, hogy a tanácstagok mennyire élnek kérdezési, interpellációs jogukkal. Ebben igen nagy a különbség a megyék között. 1961-ben Bács, Pest, Szolnok és Tolna megyében a tanácsüléseken harmincnál több interpelláló is volt, Fejér, Győr és Szabolcs megyében pedig csak kettő—három.

A tanácsok akkor visszhangozzák határozataikban legtisztábban a lakosság véleményét, ha a széles rétegeket érintő kérdéseket már a döntésre való előterjesztés előtt megtárgyalják a lakossággal. A jászberényi járás községeiben például falragaszokon közlik a lakossággal a tanácsülés napirendjét és felkérik a dolgozókat, hogy az ülés előtt közöljék javaslataikat, észrevételeiket a végrehajtó bizottság vezetőivel. Ez a módszer igen helyesnek bizonyult és példát mutat a tanácsok határozathozó szerepének demokratizálódása felé.

A tanácstagi beszámolókon kívül igen jó alkalmat adnak a tanács és a lakosság viszonya szorosabbra fűzésének a falugyűlések és a falusi lakossággal folytatott más széleskörű tanácskozások. Ha a tanács már a határozat meghozatala előtt meghallgatja a lakosságot, s az ő véleménye, észrevételei alapján dönt, akkor a döntést az egész falu a magáénak érzi, és vigyáz arra, hogy mindenki megtartsa.

Tanácsaink azonban nem használhatják mechanikusan a szocialista demokratikmus szélesítésének ezeket az eszközeit. A helyi szerveknek talán éppen az az egyik legfontosabb és legnehezebb feladatuk, hogy mindig a helyi sajátosságoknak legjobban megfelelő módon, a lakosság véleményével összhangban szervezzék meg mind a határozathozatalt, mind a végrehajtást és az ellenőrzést.

Különösen jól dolgoznak e tekintetben a Szolnok megyében megválasztott tanácsok. Itt a tanácsok tagjainak szervezését a tanácsülésen testületi munka formájában végzik. A felsőbb tanácsok napirendre tűzik a falusi és városi tanácsok és szervek munkáját, határozataik útján irányítják és segítik ezek tevékenységét. Bátran megbíznak tanácstagokat és ideiglenes bizottságokat államigazgatási feladatok elvégzésével, a szakigazgatási szervek döntéseik meghozatala előtt kikérik javaslataikat és ezzel a módszerrel megteremtik a társadalmi önigazgatás csíráit. Szolnok megyében a Hazafias Népfront is számottevő és folyamatos segítséget nyújt a tanácsok tömegkapcsolatának bővítéséhez.

A lakosság rétegeit a tanácsi bizottságok, albizottságok és aktívák révén is be lehet vonni az állami feladatok megoldásába. Ezen a területen is van fejlődés, de mégsem lehetünk megelégedve az eddigi eredményekkel. Jelenleg a 107 000 tanácstagnak nem sokkal több mint a fele vesz részt az állandó bizottságok munkájában, s még ezeknek 20—25 százaléka sem állandóan tevékenykedik.

Az idén, és különösen most, a kongresszusra való felkészülés időszakában e tekintetben is fejlődés tapasztalható. Az állandó és az ideiglenes bizottságok ma már tervszerűbben végzik feladataikat, egyre több szakigazgatási feladat megoldásában működnek közre, mindinkább hallatják szavukat a tanácsülések egyes napirendi pontjaival kapcsolatban.

Digitized by Google

A legtöbb vizsgálatot tavaly Veszprém megyében végezték a tanácsok állandó bizottságai (4809 vizsgálatot folytattak és 2286 javaslatot tettek), a legkevesebbet pedig Szabolcs megyében (938, illetve 839). Ezek a számok a többszörösei az előző éveknek. Ma már nem ritka dolog, hogy a bizottságok előzetesen a helyszínen megvizsgálják a napirendre kerülő kérdéseket, megtárgyalják a dolgozókkal az előterjesztéseket, s szóban vagy írásban a tanács elé terjesztik az ő véleményüket, így hasznosan segítik elő a tanács érdemi munkáját. Egyre gyakoribb, hogy a tanácsok és a végrehajtó bizottságok a lakosságnak az állandó bizottságok által összegyűjtött javaslatait határozattá emelik.

A kongresszus tézisei a tömegkapcsolatok kiszélesítésének ezt a módját is bátorítják. A jövőben a tanácsoknak még bátrabban kell támaszkodniok az aktivistákra, még rendszeresebben kell igénybe venniük a szakemberek munkáját.

A szakemberek ma már új formában is részt vesznek a tanácsok munkájában: bekapcsolódnak a végrehajtó bizottságok és az egyes szakigazgatási szervek mellett működő társadalmi bizottságok tevékenységébe. A tanácsok tömegkapcsolatainak bővülését mutatja, hogy ezek a bizottságok az elmúlt években alulról jövő kezdeményezés alapján alakultak meg és széles körben épültek ki. Ma mintegy hatszáz megyei és járási társadalmi bizottságról tudunk. E bizottságok munkájában részt vesznek a pártbizottságok és a tanácsapparátus munkatársai, a tudományos intézmények dolgozói és más szakemberek. Munkaterületük rendkívül változatos. Ifjúságvédelmi bizottságtól kezdve járványügyi bizottságon keresztül politechnikai tanácsig igen sokféle bizottság alakult. Ezek az élet minden területével foglalkoznak és sok aktivistával dolgoznak; így tehát tömegszervezet-jellegűek. A szocialista jogtudományra, illetőleg a felsőbb szervekre vár az a feladat, hogy általánosítva a gyakorlati tapasztalatokat, jogszabályba öntsék a társadalmi bizottságok feladatkörét és a tanácshoz való kapcsolatát.

A legközelebbi idők fontos és nehéz feladata, hogy a tanácsok és a tömegek kapcsolatát állandóvá, nem kampányjellegűvé tegyék. Már ma is mindig sikeres a tanácstagoknak és aktivistáknak egy-egy nagyobb feladat lebonyolítására való mozgósítása; nehezebb dolog azonban folyamatosan foglalkoztatni az aktivisták egyre szélesedő hálózatát, rendszeressé és állandóvá tenni munkájukat, s ezzel erősíteni a tanács tömegszervezeti jellegét. E tekintetben is mutatkoznak azonban eredmények, különösen az albizottságokba szervezett aktivistáknál. A Hazafias Népfront helyi bizottságai is hasznos segítséget nyújtanak ehhez a munkához.

Az elmondottakat összegezve megállapíthatjuk tehát, hogy államhatalmunk helyi szervei, a tanácsok alkalmassá váltak arra a feladatra, amelyet a szocialista állam belső funkcióinak végrehajtása rájuk hárít.

Javul a tanácsok tömegszervező munkája, s bővülnek annak lehetőségei, hogy a lakosságot bevonják az állami feladatok végrehajtásába. Tovább kell azonban fejleszteni az eddigi eredményeket: nagyobb teret kell engedni a népi kezdeményezések kibontakozásának, gyakrabban kell széleskörű tanácskozásokat folytatni a néppel. Ezért helyes volna, ha intézményesítenénk a Hazafias Népfront által szervezett falu-

Digitized by Google

gyűléseket és jelentősen növelnénk látogatottságukat. A lakosságnak mielőbb módot kellene adnunk arra, hogy a tanácsok mellett felállítandó társadalmi bíróságok keretei között kisebb helyi ügyekben aktív részt vegyen az igazságszolgáltatásban. Már a legközelebbi időben felállíthatjuk a régóta tervezett szabálysértési bizottságokat és városainkban élő szervezetté tehetjük a lakóbizottságok hálózatát.

Szívós politikai szervező munkát igényel az, hogy a dolgozók széles körét bevonjuk a tanácsok munkájába. De mindenütt megvan ennek a legfontosabb alapja: a lakosság nagy tömegeinek az állami munka iránti érdeklődése. Pártunk kongresszusa minden bizonnyal újabb ösztönzést ad majd ahhoz, hogy tanácsaink további nagy fejlődést érjenek el tömegszervező munkájukban.

Történelmi igazságszolgáltatás

Írta *KEREK GÁBOR*
a Petőfi Gimnázium igazgatója

Ezzel a fogalommal jelölik az Irányelvek azt a folyamatot, amelynek az eredménye az, hogy ma hazánkban a középiskolai tanulóknak 53,2 százaléka, a főiskolai és egyetemi hallgatóknak pedig 50,4 százaléka munkás- és parasztszármazású. Ez a két adat is félreérthetetlenül jelzi, hogyan szüntettük meg az uralkodó osztályok művelődési monopóliumát. Külön érdeme népi demokratikus rendünknek, hogy közoktatásunk rohamos fejlődésével nemcsak a munkás- és parasztszármazású tanulók számának és arányának megváltoztatására nyílt lehetőség, hanem az egyéb származású tanulók száma is emelkedett. Így például az értelmiségi családból származó tanulók száma az elmúlt tíz évben a középiskolák nappali tagozatain majdnem két és félszeresére (8737-ről 21 051-re), a főiskolák és egyetemek nappali tagozatain pedig 5014-ről 6977-re emelkedett.

Az igazságszolgáltatás tehát nem más dolgozó rétegek rovására történt. Ez a tény, bár itt-ott hangoztattuk, elkerülte közvéleményünk figyelmét, s ez az egyik oka annak, hogy egyesek a származás szerinti nyilvántartás megszüntetését — tévesen — úgy értelmezik, mintha ezzel valamiféle jóvátétel kezdődnék más dolgozó rétegek irányában. De találkozunk ellenkező irányú helytelen nézettel is: azzal, hogy a kategorizálás megszüntetése a munkásosztály jogainak valamiféle csorbításával, illetőleg — az oktatásügy területén — teljes feladásával jár.

Mind a két vélemény kiragadja összefüggéseiből és önkényesen értelmezi az Irányelveknek azt a mondatát, amely szerint nincs szükség többé tanulóifjúságunk származás szerinti kategorizálására. Pedig ennek a mondatnak a jelentősége csak akkor ítélhető meg helyesen, ha az Irányelvek egész mondanivalójával, a szocialista forradalom hazai

Digitized by Google

új győzelmével, gazdasági és kulturális építőmunkánk feladataival, pártunk további fejlődésével szoros összefüggésben vizsgáljuk.

A hivatkozott pont — többek között — leszögezi: „Egységes szocialista társadalmunk kialakulása és közoktatásunk szocialista fejlődése lehetővé teszi és egyben megköveteli, hogy az iskolai felvételeknél is a jelöltek felkészültsége, rátermettsége, politikai és erkölcsi magatartása legyen a mérce." Ha ennek a megfogalmazásnak a tömörségét — az okok világosabbá tétele érdekében — feloldjuk, akkor azt mondhatjuk: ennek a bizonyos vonatkozásában új mércének a felállítását társadalmunk, közoktatásunk fejlődésének eddigi eredményei teszik lehetővé, szükségességét pedig társadalmunk, közoktatásunk további fejlődése indokolja.

Bármennyire helyes és szükséges intézkedés volt is fejlődésünk korábbi szakaszában a származás szerinti kategorizálás, fenntartása a jelenlegi körülmények között anakronizmus volna. A származás az általános iskolai felvételeknél — az iskolatípus kötelező volta miatt — eddig sem játszott szerepet. Az utóbbi időben minimálisra csökkent a szerepe a középiskolai beiskolázásnál is, a tanulók számának rohamos emelkedése folytán. Ma hazánkban az általános iskolát végzettek fele már középiskolában tanul tovább. Budapesti viszonylatban még kedvezőbb (64 százalékos) az arány, egyes kerületekben pedig eléri a 84 százalékot. Ezeknek az adatoknak a birtokában és annak a perspektívának a tudatában, hogy a következő évtizedben kötelező lesz nálunk a középfokú oktatás, az alapvető társadalmi, politikai okoktól függetlenül is fölösleges lenne a tanulók származás szerinti kategorizálása. De csökkent a jelentősége a főiskolai és egyetemi felvételeknél is.

Kétségtelen, hogy a származás figyelembevételével, a munkás- és parasztszármazású tanulók segítésével kapcsolatos eddigi rendelkezéseknek óriási eredményeik vannak. Végrehajtásuk során azonban káros jelenségek is mutatkoztak (például a kivételezettség érzésének felkeltése). Alkalmazásuk — még ha éltünk is a rendeletekben biztosított lehetőségekkel és körültekintően jártunk is el — olykor az ellenkezőjét eredményezte annak, amit célul tűztünk ki. (Például azt a tanulót, akinek édesapja kalauzként dolgozott, mint munkásszármazásút bizonyos jogok illették meg, de ezek nem illették meg annak az özvegyasszonynak a fiát, aki hivatalsegéd férjét korán elveszítvén, a szomszédokhoz járt takarítani, mert több gyermeke miatt nem vállalhatott kötött idejű elfoglaltságot.) A legutóbbi rendelkezés — helyesen — a származás megállapításánál alapvető szempontként a szülő (az eltartó) felszabadulás előtti (1938. évi) és az államosítás előtti (1947. évi) vagyoni és foglalkozási helyzetét jelölte meg. A mai tanulók szüleinek jelentős része azonban ebben az időben még nem volt kereső.

De hogyan egyeztethető össze a munkásosztály vezető szerepe, meg az, hogy a tehetséges munkás- és parasztfiatalok továbbtanulását művelődéspolitikánk változatlanul fontos feladatának tartja — a kategorizálás eltörlésével? Talán nem járunk messze az igazságtól, ha a választ a következőkben adjuk meg: még nem ért véget az a folyamat, melynek eredményeként munkás- és parasztfiatalok egyre inkább a két osztály jelentőségének és számának megfelelően vannak képviselve

Digitized by Google

oktatási intézményeinkben, ennek a folyamatnak csupán adminisztratív szakasza záródott le, s a jövőben „a szükséges politikai, anyagi, szociális és nevelési feltételek biztosításával, az oktató és nevelő munka fejlesztésével kell" biztosítani a tehetséges munkás- és parasztfiatalok továbbtanulását.

E feltételek között jelentős helyet foglal el az iskola. Oda kell hatnia, hogy tehetséges munkás- és parasztszármazású tanulói ne találtassanak könnyűnek, ha egyetemi felvételük, az életben való elhelyezkedésük vagy a káderek kiválasztása alkalmával megméretnek a módosított mérce hármas követelményével (felkészültség, rátermettség, politikai és erkölcsi magatartás).

Hogyan érheti el ezt az iskola? Ennek eléréséért a legtöbbet az iskolareform következetes végrehajtásával tehet. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az iskola és az élet szorosabb kapcsolatának, a tanulás és a munka egységének megteremtése, a túlterhelés enyhítése, a világnézeti nevelés hatékonyságának emelése — az össznemzeti érdekeken belül — elsősorban a munkás- és parasztfiatalok számára teremt kedvező bázist. De módja van az iskolának — s lesz a jövőben is — arra, hogy egyénenként is nyújtson segítséget az erre szoruló munkás- és parasztszármazású tanulóknak. Igaz, nem vezetünk róluk nyilvántartást. De a pedagógusnak ismernie kell tanítványait. Erkölcsi kötelessége odahatni, hogy tanítványai egyenlő feltételekkel versenyezhessenek, hozzásegíteni — függetlenül származásuktól — mindazokat, akik önhibájukon kívül hátrányos helyzetben vannak, ahhoz, hogy elmaradásukat minél előbb behozzák. Ehhez viszont az szükséges, hogy a pedagógus eddig lekötött energiájából, idejéből szabadítsunk fel valamennyit ennek a feladatnak az elvégzésére. (A tanév eleji utasítás jelentős előrelépés ebben a tekintetben: az adminisztráció csökkentésével — számításaink szerint — egy-egy pedagógus számára tanévenként 60 órát szabadít fel. Ezt a tartalmi kérdések megoldására fordíthatná a nevelő, ha egy másik, pénzügyi vonatkozású, a tanerők jobb felhasználását célzó rendelkezés végrehajtása el nem venné tőle. Ugyanis körülbelül ugyanennyivel nő meg egy-egy pedagógus munkaideje, ha kötelező heti óraszámán felül kell ellátnia a tanulószobai felügyeletet, az üzemi kísérést, a szakkörök vezetését. Igaz, ezért külön díjazzák. De az is igaz, hogy nem a más területeken szokásos túlóradíjjal, hanem egységesen, 11 forinttal.)

De az iskola önmagában nem elég arra, hogy meglegyenek a munkás- és parasztfiatalok továbbtanulásának kedvező feltételei. Társadalmunk minden szervének vállalnia kell ebből a feladatból a maga részét. Sokszor egészen apró, egy-egy vállalat vagy üzem szempontjából jelentéktelen ügyön, máskor egy kicsivel nagyobb figyelmességen múlik, hogy több vagy kevesebb munkás- és parasztfiatal tanul-e iskoláinkban.

Állami szerveinknek külön rendelkezésekkel is biztosítaniuk kell, hogy munkás- és parasztfiatalok ne kerülhessenek hátrányos helyzetbe. Valóban nincs szükség „elitképzés"-re. Csak káros volna, ha a tehetséges munkás- és parasztfiatalokat kiemelnénk környezetükből, elszigetelnénk a többi dolgozó réteg gyerekeitől. De oda kellene hatni, hogy a kollégiumok az eddiginél nagyobb számban vegyenek fel tehet-

Digitized by Google

séges munkás- és parasztfiatalokat, olyanokat, akik számára a kollégium adná meg, illetve pótolná (könyvtár, korrepetálás, szakköri foglalkozások stb. útján) azt, amihez az értelmiségi származású tanulók többsége a jól felszerelt és (például szakos nevelőkkel) jól ellátott iskolákban hozzájut, illetve amit otthon megkap. Sokat lehet tenni ezen a téren az ösztöndíj-rendszer megjavításával, a szociális juttatások tervszerűbb felhasználásával is. De még többet várhatunk az Irányelvekben felvetett javaslatok megvalósításától, a még nem szakosított falusi iskoláknak a szakosított általános iskolák szintjére emelésétől, a bentlakásos körzeti nevelőintézmények hálózatának kiépítésétől. Hangsúlyoznunk kell: nem babusgatásról, nem gyámolításról van tehát szó. Nincs is erre szükség. Semmivel sincs kevesebb tehetséges tanuló a munkás- és parasztfiatalok között, mint a más kategóriabeliek között. De igenis törekszünk arra, hogy egyre kedvezőbb feltételeket teremtsünk továbbtanulásuk számára.

Súlyos következményei lehetnek a származás figyelmen kívül hagyásának akkor, ha a főiskolai és egyetemi felvételeknél a jelenlegi gyakorlat marad érvényben. Tapasztalataink szerint a felvételt eddig alapvetően a felkészültség döntötte el, a pályázók megítélésében csak minimális szerepe volt a rátermettségnek, a magatartásnak. Az Irányelvek alapján ez nem engedhető meg. A mérce mindhárom tényezőjét egyenlő mértékben kell figyelembe venni. (Természetesen tekintettel kell lennünk a mérce alkalmazásánál arra, hogy fejlődésben levő fiatalokról döntünk.) Nem könnyű feladatot ró ez a felvételi bizottságokra. A felkészültséget — az írásbeli és szóbeli vizsga alapján — többé-kevésbé helyesen lehet megállapítani. A rátermettség, a magatartás megítéléséhez azonban nem elegendő a pályázóval való egyszeri-kétszeri találkozás. Ebben a két kérdésben a középiskolák és az üzemek véleményét kell mérvadónak tekinteni. Szükséges tehát, hogy a jövőben az egyetemek fokozottabban igényeljék ezt a segítséget, a középiskolák és az üzemek pedig nagyobb felelősséggel készítsék el javaslataikat.

Megnyugtató módon jelölik ki az Irányelvek kulturális forradalmunk következő szakaszát. A színvonal emelése, az ingyenes középfokú oktatás megvalósítása, az oktatási rendszer további demokratizálása, új egyetem létesítése, a művelődési igények fokozottabb kielégítése jelzi e szakasz fontosabb állomásait. Lelkesítő, de egyben nagy erőfeszítéseket igénylő feladatok ezek. Közülük nem egy olyan, hogy megvalósítását egyetlen kapitalista ország sem tűzhetné napirendre — társadalmi, de még anyagi szempontok miatt sem. Szükséges tehát, hogy megvalósításukat minden esetben gondos tervező és szervező munka előzze meg. Ne kelljen például gyakran kicserélni a tankönyveket. A gyakori változás megingatja tanulóinkban a közölt ismeretek iránti hitet. A tananyag stabilitása nem mond ellent annak az elvnek, hogy az iskolának életközelségben, az élettel összeforrva kell dolgoznia. Ez az összeforrottság azonban nem jelentheti azt, amire a közelmúltban is volt példa, hogy egy író néhány hónapig tartó megingása miatt változtassunk a tananyagon. Az iskola nem reagálhat az élet minden rezdülésére, hanem a valóság alakulásának fő vonalát kell követnie.

Digitized by Google

A személyi kultusz káros következményekkel járt kulturális életünkben is. Olyan „tudományos" művek és tankönyvek is megjelenhettek ebben az időben, melyeknek szerzői nem a valóság ábrázolását, hanem egyes vezetők kinyilatkoztatásainak igazolását tekintették fő feladatuknak. Iskoláinktól aztán várták, hogy vak tekintélytiszteletre, egyes vezetők imádatára neveljenek. S mikor az oltár ledőlt, a csalódott ifjúságnak egy része — eszményképeitől megfosztva — könnyű prédájává lett a revizionista demagógiának, az ellenforradalmi uszításnak.

A káros következmények felszámolása az iskolai életben is megtörtént. Ifjúságunkat a dolgozó tömegek történelemformáló erejének meglátására, a benne való bizakodásra neveljük, arra, hogy ennek az erőnek a sodrában haladva munkálkodjék a maga és embertársai boldogulásán.

Hasznosítható tartalékok — elkerülhető hibák

Írta *FORGÁCS ISTVÁN*
a sarkadi Lenin Tsz elnöke

A kongresszusi irányelvek olvasása közben a termelőszövetkezetek vezetői akarva, akaratlanul is számvetést végeznek: jól sáfárkodtak-e azzal a bizalommal, amely a termelőszövetkezeti kollektíva élére állította őket, kihasználták-e mindazokat a lehetőségeket, amelyeket a mezőgazdaság szocialista átszervezése nyitott meg?

A mi termelőszövetkezetünkben különösen indokolt az ilyen számvetés. A sarkad-feketeéri Lenin Termelőszövetkezet az ország legrégibb szövetkezete. 1945-ben alakult meg, már túl volt tehát másfél évtizedes jubileumán akkor, amikor az országban befejeződött a mezőgazdaság kollektivizálása. Ez a csaknem két évtized sok sikert és átmeneti kudarcot hozott szövetkezetünknek, de egyértelműen bebizonyította a nagyüzemi gazdálkodás fölényét. Ha azonban összevetjük a nagyüzem lehetőségeit ezeknek a megvalósításával, akkor rögtön kiderül, hogy milyen sokrétűek még a mezőgazdaságban azok a kiaknázatlan tartalékaink, amelyeknek megismerésével és felhasználásával hathatósan elősegíthetnénk a termelés fellendülését.

A termelőszövetkezetek az utóbbi években a rendkívül szeszélyes időjárás ellenére is sokat erősödtek és számos növény termésátlagával messze túlszárnyalták az egyéniek átlagát. Ma már nem az okoz problémát, hogy megértessük a termelőszövetkezeti tagokkal: haladásunknak az az alapvető feltétele, hogy derekasan vegyék ki részüket a közös munkából. Ezt viszonylag könnyen elérhetjük, ha felhasználjuk az anyagi érdekeltség különböző eszközeit, ha jó a kapcsolat a tagság és a vezetők között, ha a pártszervezet erős és jól dolgozik. A termelőszövetkezetek megerősödésének folyamata megoldja a régi problémákat, de újakat, más jellegűeket is szül. A termelőszövetkezetek egyre világosab-

Digitized by Google

ban felismerik, hogy *mit* kell tenniük, s ahhoz szeretnének több segítséget kapni, hogy *hogyan* oldják meg feladataikat. Ma már nem az a problémájuk, hogyan utasítsák vissza a nekik felajánlott szakembereket, hanem az, hogy miképpen kaphatnának még többet és még hozzáértőbbeket, s hogyan állandósítsák őket.

Mind országosan, mind helyileg egyre nagyobb figyelmet fordítunk a termelés növelésének legfőbb feltételeire. Ma és még néhány évig ezeknek a termelést növelő legfontosabb eszközöknek a biztosítása a legfőbb feladatunk. De mind nagyobb szerepük lesz a termelést növelő olyan tartalékoknak is, amelyekre ma még nem fordítunk elegendő figyelmet.

Ezeknek a tartalékoknak egyike: a természeti adottságok jobb kihasználása. A mezőgazdasági termelés emelésének sok tartaléka rejlik például a talajban. Az egyéni gazdák annakidején 15—20 centiméter mélyen művelték a talajt, tehát csak a felső rétegét használták ki. De a terméshozamot a művelhető rész alsó rétegébe leszivárgott tápanyagok felhasználásával is emelhetjük. Ez azért is fontos, mert a szántóterület nagyságát nem növelhetjük, de a talaj művelhető részét igen. Szövetkezetünkben az idén azt kívánta meg a vetési sorrend, hogy egy nem istállótrágyázott, 40 holdas, 50 centiméter mélyen szántott táblába cukorrépát vessünk. Ezen a területen a cukorrépa az aszály ellenére is 230 mázsás termést adott holdanként. Hasonló mélyen művelt talajban szeptember elején is haragoszöldek voltak a kukoricavetések, és öntözés nélkül is holdanként 45—50 mázsa csőtermést adnak. Ez letagadhatatlanul igazolja a mélyművelés előnyét.

Takarmánygondjainkat is a mélyműveléssel akarjuk megoldani. Régebben nem termeltünk elegendő zöldtakarmányt, s a széna jó részét ideje előtt etettük fel az állatokkal. A zöld futószalag — amelyet csak mélyműveléssel és öntözéssel tudtunk bevezetni — lehetővé tette, hogy istállóátlagunk sem tavaly, sem az idén nem csökkent 10 liter alá.

A mélyművelés tehát igen számottevő tartaléka a termelés növelésének. De alkalmazása attól függ: milyen a talaj termőrétegének a vastagsága, nincsenek-e káros sók a talaj alsóbb rétegeiben. Nem mindenhol alkalmazhatjuk tehát, s bevezetése előtt talajvizsgálatokat kell végeztetnünk. Vannak azonban olyan tartalékaink is, amelyeknek feltárásához és hasznosításához nincs szükség különösebb vizsgálatokra, s amelyeknek alkalmazási körét a talajviszonyok sem korlátozzák. Ilyen az állattenyésztés és állattartás egészségügyi, takarmányozási viszonyainak a javítása. Egy-egy szövetkezetben rövid idő alatt százezres, járási méretekben pedig milliós eredményjavulást érhetünk el ezzel. A termelőszövetkezetekben ugyanis igen sok állat hullik el felnevelési betegségekben. A sarkadi járásban például az első félévben a süldőállománynak 19 százaléka elhullott. A tartási és takarmányozási viszonyok megjavításával a minimálisra csökkenthetjük ezt a veszteséget. Táptakarmányok etetésével, lelkiismeretes gondozással, a higiénia fokozásával, falkásítással gyökeres változásokat érhetünk el. Szövetkezetünkben 1958-ban a malacok 25 százaléka hullott el felnevelési betegségben, az idén pedig mindössze 3.5 százaléka. A süldő-elhullást is sikerült 1.5

Digitized by Google

százalékra csökkentenünk. Ezeket az eredményeket az állategészségügyi szabályok betartásának, a jó takarmányozásnak, a szakvezetők és a dolgozók lelkiismeretes munkájának köszönhetjük.

Ezekben az eredményekben része van annak is, hogy nálunk a főállattenyésztői teendőket egy fiatal állatorvos végzi. Mivel nem külső ember, az állatgondozók jobban megfogadják a szavát és pontosabban betartják utasításait. Ezért sajnálattal hallottam, hogy az Állatorvostudományi Egyetemen az előző évekhez képest csökkentették a hallgatók számát. Véleményem szerint helyes volna, ha minél több nagy termelőszövetkezet alkalmazna állatorvost. Ez a Szovjetunióban is jól bevált. Ezért inkább növelni kellene az állatorvos-jelöltek létszámát, nem pedig csökkenteni.

A mezőgazdasági termelés itt megemlített tartalékainak felhasználása nagy jelentőségű, de csak akkor, ha ezenkívül a közismert legfőbb tennivalókat is rendben elvégezzük. Megítélésem szerint már most is sok és a jövőben egyre több termelőszövetkezetben előtérbe kerül a tartalékok hasznosítása, mert az alapvető tennivalók már rendben valósulnak meg.

A kongresszusi irányelvek is azt bizonyítják, hogy pártunk jó úton halad, a célok lelkesítők, és megteremtik a sikeres munka feltételeit. Ha a nagy feladatokat helyesen oldjuk meg, akkor a kisebb jelentőségű kérdésekben meglévő hibák látszanak a legnagyobbaknak. Így vagyunk most a mezőgazdaságban is.

Ezért nem hagyhatjuk szó nélkül azt, hogy a mezőgazdasági termelés gyors fejlődését olyan körülmények is akadályozzák, amelyek külön-külön nem nagy jelentőségűek, de amelyeknek az elhárításával szintén feltárhatunk tartalékokat, nem is nagyon rejtetteket, s ezzel beruházási vagy más anyagi igény nélkül meggyorsíthatjuk a fejlődést.

Ilyen akadály például a Magyar Nemzeti Bank pénzgazdálkodási rendszere, amely kezdi már gátolni a szövetkezetek fejlődését. A merev, bürokratikus bankintézkedések tetemes károkat okozhatnak a szövetkezetek gazdálkodásában. Gyakran a bank előadójának a belátására van bízva a szövetkezet sorsa, s ennek az embernek a személyes rokonszenve vagy ellenszenve jelentősen befolyásolhatja a kollektív gazdaság életét. Hadd mondjak két példát erre. Termelőszövetkezetünknek 1960-ban és 1961-ben is az őszi betakarítás idején 70 000 Ft-ra lett volna szüksége a munkaegység-előleg kifizetéséhez. A Nemzeti Bank hitelügyi előadója azonban úgy ítélte meg a dolgot, hogy ez mérleghiányt okozhat, s ezért nem javasolta az összeg kifizetését. Ennek az intézkedésnek a következtében szövetkezetünk 3 millió forint értékű veszteséget szenvedett. Hasonló helyzetbe kerültünk akkor is, amikor a tervezettnél több takarmányunk termett és úgy határoztunk, hogy ennek felhasználásával meghizlalunk 20 marhát. Ezt az elgondolásunkat nem valósíthattuk meg, mert a Nemzeti Bank illetékes előadói másképpen ítélték meg ennek hasznosságát, mint a termelőszövetkezet.

Forradalmi időszakot élünk. Ledőltek a mezőgazdaság fejlődését gátló évszázados korlátok. A forradalmi idő pedig forradalmi munkastílust követel. Sajnálatos jelenség, hogy ennek ellenére a felügyeleti vagy irányító szervek egyes munkatársai hivatalnokokká válnak, s csak

Digitized by Google

annyira törődnek a szövetkezet sorsával, amennyire állásuk megtartásához ez feltétlenül szükséges. A feladatokat kiosztják ugyan, de a végrehajtást már nem eléggé támogatják és ellenőrzik. A törvényességre hivatkozva, valójában azonban kényelemszeretetből, gyakran kitérnek a jogos igények elől, pedig könnyen találhatnának megoldást. Néha úgy érezzük, hogy egyes hivatalok tele vannak olyan emberekkel, akik íróasztaluk féltése miatt nem mernek a helyes törekvésekért felelősséget vállalni, inkább megbújnak a törvényesség látszatának biztonságot nyújtó palástja alatt.

Egy példa erre: A tervezettnél jobb termelési eredményeink lehetővé tették, hogy növeljük baromfitenyésztésünket. 5000 naposcsibét akartunk beszerezni. Ez elé azok állítottak akadályokat, akiknek pedig éppen az akadályok elhárítása volna a feladatuk, azon a címen, hogy igényünket már egy évvel előbb kellett volna megterveznünk. Csak bürokratizmussal magyarázhatom azt is, hogy a termelőszövetkezet irányításáért felelős járási tanács dolgozói egy félév alatt csak háromszor voltak a szövetkezetünkben, s akkor is alig volt több mondanivalójuk, mint az, hogy „na, hogy vagytok, mi újság?"

A felvásárló szervek is jelentősen meggyorsíthatnák a mezőgazdasági termelés növekedését és a termelőszövetkezetek megszilárdulását, ha erélyesebben küzdenének a maguk hibái ellen. Ideje volna, hogy a MÉK megváltoztassa jelenlegi szerződési rendszerét, mert e szerint hátrányos helyzetbe kerül az a termelőszövetkezet, amely jobban gazdálkodik és így túlteljesíti termelési tervét. Helyes volna, ha a zöldségfelvásárlásban is azt a módszert alkalmaznák, amelyet a Mezőmag az aprómagvak átvételénél, azaz, ha a teljes termést átvennék, nemcsak annyit, amennyire szerződés van. Nemcsak a termelőszövetkezeteknek, hanem az egész országnak érdeke, hogy a jelenlegi helyzet megváltozzék, hiszen az idén is az ország több városában zöldborsó-hiány volt, holott a termelőszövetkezetek egy része az állatokkal volt kénytelen megetetni azt a borsót, amit a MÉK mint terven felüli mennyiséget nem volt hajlandó átvenni.

Gyorsabban megerősödhetnének a termelőszövetkezetek akkor is, ha az elnökök idejüknek nagyobb részét a szövetkezet belső problémáinak megoldásával tölthetnék. Sokan joggal kérdezhetik: hát mit csinálnak az elnökök, ha nem ezt? Megmondom: az elnökök idejüknek nagy részét értekezleteken töltik, vagy a termelőszövetkezetbe látogató külső szervek képviselőit fogadják. Nem is az a nagyobbik baj, hogy egy-egy szerv sok értekezletet szervez, vagy sokszor keresi fel a szövetkezetet, hanem az, hogy túl sok az ilyen szerv. Rám. mint a Lenin termelőszövetkezet elnökére 1962 első felében átlag havi 15 értekezlet és napi másfél tucat látogató jutott. Ha ez csak a felére is lecsökkenne, ezzel tekintélyes mértékben megnövekednének az eredményeinket kifejező mázsák és forintok.

Végül meg kell mondanom, hogy járási pártbizottságunknak is többet kellene foglalkoznia velünk. Tavaly novemberben termelőszövetkezetünk pártszervezete új vezetőséget, a pártvezetőség pedig új párttitkárt választott. Ugyanabban az időben szövetkezetünk is gondokkal küzdött a nagy felfejlődés miatt. A járási pártbizottság mégis csak ki-

Digitized by Google

lenc hónap múltán ért el hozzánk, hogy segítse a problémák megoldásában a még tapasztalatlan, új vezetőséget.

Ezek a hibák külön-külön nem nagyon jelentősek, de együttesen már komoly gondot okoznak, s ha megszünnének, ezzel újabb lehetőségeink nyílnának a mezőgazdaság feladatainak megoldására. Nem anarchiát akarunk mi a tervszerűség helyett, hanem csak azt, hogy *állami és gazdasági irányító szerveink többet és rugalmasabban foglalkozzanak problémáinkkal, hogy a pénzgazdálkodás, a hitel és a felvásárlás rendszere a jelenleginél gyorsabban kövesse a termelésben feltáruló új lehetőségeket, s ne akadályozza, hanem segítse ezeknek hasznosítását.*

Termelőszövetkezetünk tagsága sokat vár a közeledő VIII. pártkongresszustól. Reméljük, hogy a pártkongresszus határozata alapján gyorsabb ütemben növelhetjük tartalékaink felhasználását és termelőszövetkezetünk eredményeit.

Digitized by Google

A szocializmus felépítésének útján

Írta **MOLNÁR ENDRE**

A szocialista forradalom és a szocialista építés fő törvényei minden országra nézve közösek, általános érvényűek. Ismeretük azonban nem menti fel az egyes országok kommunista pártjait az alól, hogy elemezzék a szocialista forradalom konkrét feltételeit, mert az általános érvényű törvények mindig csak a fejlődés különös útján valósulnak meg. Csak a marxizmus—leninizmus elméletével felvértezett, a forradalmi harcok általános törvényeinek ismeretét a konkrét helyzet alkotó elemzésével párosító, a tömegekkel összeforrt párt képes arra, hogy sikerrel vezesse a dolgozó nép küzdelmeit a szocializmusért. A Magyar Szocialista Munkáspárt kongresszusi irányelvei megállapítják: „A szocialista forradalom minden győzelme elsősorban annak köszönhető, hogy a magyar munkásosztálynak, a dolgozó népnek egységes, marxista—leninista, internacionalista pártja van, amely megoldotta és megoldja történelmi feladatait".

Az Irányelvek marxista—leninista módon elemzik azt az utat, amelyet a magyar dolgozó nép a szocialista forradalomban a szocializmus alapjainak lerakásáig megtett, világos értékelést adnak a jelenlegi helyzetről és megszabják a programját annak a munkának, amelyet elvégezve népünk eljut a szocializmus teljes felépítéséhez.

* *
*

A szocialista forradalom, a szocialista társadalom felépítése sokrétű, bonyolult folyamat, amely a társadalmi élet minden területére kiterjed. Az Irányelvek a megtett út elemzésében és a feladatok meghatározásában abból indulnak ki, hogy a szocialista forradalom fő összetevői a politikai, a társadalmi-gazdasági és a kulturális-ideológiai átalakulások egymással való bonyolult kölcsönhatásban fejlődnek. A munkásosztály győzelme politikai síkon, a proletárdiktatúra létrehozása — a szocialista forradalom kiin-

Digitized by Google

dulópontja és győzelmének feltétele. A proletárdiktatúra eszköz a munkásosztály, a dolgozók kezében az ipar és a közlekedés fő termelőeszközeinek, továbbá a bankrendszernek, a külkereskedelemnek és a nagykereskedelemnek az államosítására, a termelési viszonyok szocialista átalakítására. A munkásosztály csak akkor válhat uralkodóvá a gazdaságban, ha előbb már uralkodóvá vált a politikában.

A munkásosztály politikai hegemóniáját, a proletárdiktatúra államát viszont csak akkor lehet megszilárdítani, a szocialista építés állami vezetése, a munkásosztály hatalma csak akkor erősödhet, ha a szocialista termelési viszonyok az egész népgazdaságban uralkodóvá válnak. A népgazdaság szocialista rendszerének a termelőeszközök társadalmi tulajdona alapján való kiépítése feltétele annak, hogy növekedjék a társadalom anyagi gazdagsága, emelkedjék a dolgozók életszínvonala. A szocialista termelési viszonyok pedig csak akkor fejlődhetnek ki teljesen és szilárdulhatnak meg, ha a modern technika vívmányait hasznosító gépi nagyiparra épülnek. Mint Lenin mondotta, a szocializmus adekvát anyagi bázisa nem lehet más, mint a modern gépi nagyipar és ennek elterjedése a mezőgazdaságban.

A politikai, gazdasági, társadalmi átalakulások osztályharcban mennek végbe. Ennek a harcnak a sikeres megvívása feltételezi azt, hogy a munkásosztály, a dolgozó nép politikailag aktív törzse, zöme kiszabaduljon a burzsoázia politikai-eszmei befolyása alól, ráébredjen objektív osztályérdekeire és az osztályharcok döntő csatáiban a munkásosztály marxista—leninista pártja, a kommunista párt mögé sorakozzék fel. A szocialista forradalom és a szocialista építés sikerei a dolgozók életszínvonalának megjavulására vezetnek s ez kedvező alapot teremt a kommunista párt nevelő, a tömegek világnézetét formáló tevékenységéhez. A kulturális-ideológiai forradalom kibontakozása a burzsoázia hatalmának megdöntése után, együtt a társadalmi-gazdasági viszonyok szocialista átalakításával, elősegíti, hogy kifejlődjék és megerősödjék az egész dolgozó nép szocialista erkölcsi-politikai egysége.

A népek rendkívül változatos úton jutnak el a szocialista forradalomig. A tapasztalatok azt mutatják, hogy olyan elmaradott országokban, amelyekben tömegméretű a nyomor, amelyekben a brutális belső elnyomás a nemzetközi imperializmus kíméletlen kizsákmányolásával párosul, és amelyekben a munkásosztály, a kommunista párt vezetésével a legszélesebb tömegek aktívan részt vesznek a proletárhatalom kivívásában, az idegen elnyomás lerázásában, a szocialista forradalom kibontakozásában, — könnyebben halad a termelési viszonyok szocialista átalakítása, a forradalmi energiák átkapcsolása a szocialista építőmunka feladataira. Ezekben az országokban azonban késlelteti a szocialista

Digitized by Google

termelési viszonyok teljes kiépülését és megszilárdulását az, hogy hosszú időt vesz igénybe annak a szükséges anyagi-termelési bázisnak a kiépítése, amely nélkül nem lehet lényegesen emelni a munka termelékenységét, kialakítani a szocialista munkaszervezetet, radikálisan megjavítani a dolgozók életviszonyait. Az elmaradott országokban a kultúrforradalom is nehezebben halad előre: a néptömegek forradalmi lelkesedése, szocialista meggyőződése csak lassan párosulhat a közművelődés fejlődésével, az emberi kultúra kincseinek általánossá válásával, a szakképzett káderek tömeges felnevelésével. Az ilyen országokról szól Leninnek az a megállapítása, hogy könnyebb bennük elkezdeni a forradalmat, de nehezebb végigvinni. Az elmaradott, főleg paraszti népességű országokban nagy a tömegek kispolgári ingadozása, s a kispolgári spontaneitásnak véglegesen csak a fejlett termelőerőkre támaszkodó szocialista nagyüzem, az ország gazdasági-társadalmi struktúrájának a modern termelőerők alapján való szocialista átalakítása állhatja útját.

A Magyar Népköztársaságra — mint a legtöbb szocialista országra — az volt a jellemző, hogy feudális maradványokkal átszőtt, közepesen fejlett népgazdaságot, agrár-ipari országot örökölt a kapitalizmustól. Ilyen körülmények között a szocialista forradalomnak kellett menetközben pótolnia a népgazdaság sok évtizedes elmaradását, s végrehajtania az ország iparosítását. S minthogy a szocialista forradalom elsőnek a Szovjetunióban és később is főleg olyan országokban győzött, amelyek gazdaságilag elmaradottak vagy csak közepesen fejlettek voltak, ebből a szocialista országok világközösségére kiterjedő érvénnyel az a követelmény adódott, hogy gazdasági tekintetben utól kell érni és túl kell szárnyalni a legfejlettebb kapitalista országokat. Es a történelmi helyzet bonyolulttá tette a szocialista építés belső és nemzetközi feltételeit. A népgazdaság fejlesztésének üteme a szocialista országok számára mind a szocializmus belső megszilárdulása, mind a két világrendszer harca szemszögéből nézve döntő fontosságúvá vált.

Korunkban az imperializmus világrendszerével szemben kialakult a szocializmus világrendszere, s egyre nagyobb mértékben válik a nemzetközi fejlődésnek, korunk folyamatainak meghatározójává. Hazánkban a szocializmus teljes felépítése csak a szocialista világrendszer keretében, a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal szorosan együttműködve valósítható meg. Ez az együttműködés feltétele annak, hogy korszerű színvonalon, magas fokú gazdaságossággal hasznosítsuk az egyes szocialista országok erőforrásait. Csak a szocialista világrendszer növekvő erejével kényszeríthetjük rá a nemzetközi imperializmusra a békés egymás mellett élés feltételeit és állhatjuk útját az egész emberiség létét fenyegető új világháborúnak. Ebből következik, hogy a szocialista forradalom fejlődése hazánkban csak az egész szocialista világrend-

Digitized by Google

szer fejlődésével összefüggésben értékelhető. A szocialista világrendszer egységének, a nemzetközi kommunista mozgalom összeforrottságának állandó erősítése létérdeke minden haladó erőnek, s elsőrendű feltétele a magyar nép békés, szocializmust építő munkájának is.

* * *

A kongresszusi irányelvek a szocialista forradalomban eddig megtett utat jellemezve megállapítják, hogy „... egész népgazdaságunkban osztatlanul uralkodóvá váltak a szocialista termelési viszonyok, befejeztük a szocializmus alapjainak lerakását". Ezek a szavak egyrészt összegezik azokat a nagy történelmi jelentőségű győzelmeket, amelyeket a magyar munkásosztály, a magyar dolgozó nép a szocializmus építésének útján eddig elért, másrészt azt is kifejezik, hogy a szocializmus felépítésének folyamata még nem fejeződött be, még nem jutott el kiteljesedéséhez, ahhoz a határhoz, amelyet nem is lehet mereven megvonni, de amelyen túl ez a folyamat mégis átmegy már a kommunizmus építésének folyamatába, összemosódik azzal.

A szocializmus alapjai lerakásának feltétele „népünk legnagyobb történelmi vívmánya", a munkáshatalomnak, a proletárdiktatúrának a kivívása volt. A magyar népi demokratikus forradalom antifasiszta, háborúellenes népi összefogással kezdte meg útját, s fokozatosan fejlődött át szocialista forradalommá. A magyar népi demokrácia fejlődésében fokozatosan ment végbe a burzsoázia politikai erőinek szétverése és elszigetelése, a munkásosztály és más dolgozó osztályok egységének kikovácsolása. Ezt a folyamatot a munkásosztály két pártjának a marxizmus—leninizmus alapján való egyesülése tetőzte be, s ez egyúttal a szocialista forradalom útjára fordította a népi demokrácia fejlődését.

Hazánkban megvolt a lehetősége annak, hogy a proletárdiktatúráért folytatott harcokban kialakult széles népi egység fennmaradjon, erősödjék és szocialista tartalmúvá váljék. A személyi kultusz kifejlődése, a politika dogmatikus-szektás torzulásai azonban oda vezettek, hogy meggyengültek a párt tömegkapcsolatai, összeszűkült a proletárdiktatúra tömegbázisa. 1956-ig a fejlődésnek az a sajátos, paradox és súlyos következményekkel terhes vonala alakult ki, hogy társadalmunk gazdasági viszonyai fokozatosan szocialista viszonyokká formálódtak át, az osztályok jellege és a társadalom osztályszerkezete is megváltozott, s így az objektív viszonyokat tekintve előrehaladtunk a társadalom szocialista egységének kialakulása felé, de ez mégsem járt együtt társadalmunk szocialista erkölcsi-politikai egységének megerősödésével. Azok a hibák és torzulások, amelyeket a személyi kultusz idézett elő, a párt

Digitized by Google

és a proletárállam tevékenységében, a gazdaságpolitikában, a szocializmust építő nép életviszonyaiban, sokak szemében elhomályosították a szocialista forradalom hatalmas vívmányainak maradandó és meghatározó jelentőségét, s még a dolgozók egy részét is elszakították a párttól, és védtelenné tették őket a revizionista — ellenforradalmi erők népellenes demagógiájával szemben.

A Magyar Szocialista Munkáspártnak történelmi érdeme, hogy soraiban leküzdötte a tévelygést és az árulást, marxista-leninista alapokon megszilárdította egységét, s visszatért a nemzetközi kommunista mozgalom kipróbált, lenini útjára. A forradalmi erőknek a marxizmus—leninizmus alapján való tömörítése tette lehetővé az ellenforradalom leverését, a proletárdiktatúra megvédését és megerősítését. A Magyar Szocialista Munkáspárt az ellenforradalom ellen, a szocialista konszolidációért, a szocialista építés meggyorsításáért folytatott harcok közepette is mindig szeme előtt tartotta a kommunista végcélt, és gondosan mérlegelve az osztályerők elhelyezkedését, a tömegek érettségét, olyan feladatokat tudott kitűzni, amelyeknek megvalósítása előrevitte a szocializmus építését, gazdagította a tömegek tapasztalatait, erősítette szocialista meggyőződésüket, szorosabbra fűzte a párt és a tömegek kapcsolatát.

A termelési viszonyok szocialista átalakítása az államosításokkal kezdődött, majd a szövetkezetek szervezésével folytatódott, de csak pártunk VII. kongresszusát követő időszakban jutott el arra a fokra, amikor a mezőgazdaság szocialista átalakításának befejezésével a népgazdaság minden ágában a szocialista termelési viszonyok váltak uralkodóvá. 1958-ban, amikor a Központi Bizottság napirendre tűzte a mezőgazdaság szocialista átszervezésének végigvitelét és ezzel egyidejűleg a mezőgazdasági termelés emelését, a szántóterület 73 százaléka még egyéni gazdálkodók birtokában volt, az állami szektor a szántóterület 13,6 százalékát, a szövetkezeti szektor pedig 13 százalékát foglalta el. 1961-ben azonban már az ország szántóterületének 95,6 százaléka tartozott a szocialista szektorhoz. A szántóterület 13,3 százalékán állami gazdaságok, 79,5 százalékán termelőszövetkezetek* gazdálkodtak. A mezőgazdaság szocialista átszervezésével egyidejűleg a mezőgazdaság termelőerői is fejlődtek, s nőtt a mezőgazdasági termelés, emelkedett a felvásárlás színvonala is. Mindez megcáfolhatatlanul bizonyítja, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése a paraszti tömegek egyetértésével, a lenini elvek érvényesítésével ment végbe.

Már a munkáshatalom kivívása után meggyorsult hazánkban a termelőerők fejlődése, s kibontakozott az ország iparosításának

* A termelőszövetkezetek szántóterületére vonatkozó adat magában foglalja a mezőgazdasági termelőszövetkezetek és termelőszövetkezeti csoportok közös és háztáji gazdaságainak, valamint az alacsonyabb típusú szövetkezeteknek a szántóterületét is.

Digitized by Google

folyamata. A kongresszusi irányelvek, mint a szocializmus építésének nagy eredményét szögezték le: „Hazánk másfél évtized alatt elmaradott agrár-ipari országból fejlett nehéziparral rendelkező ipari-agrár országgá vált." Hogy milyen nagy erőfeszítéseket tett a magyar nép gazdaságának fejlesztésére, azt az is mutatja, hogy 1950 és 1961 között évente a nemzeti jövedelemnek átlag mintegy negyed részét fordították beruházásokra, holott a háború előtt tíz év átlagában Magyarországon a nemzeti jövedelemnek csupán mintegy 4 százalékát használták fel állótőke képzésére.

Az ellenforradalom után népgazdaságunk hamar talpraállt, 1958-tól kezdve pedig gyorsan és egyenletesen fejlődött. A beruházások és a felújítások összege 1959 és 1961 között csaknem kétszer akkora volt, mint az 1955—1958-as években. 1959 és 1961 között, három év alatt, 103 milliárd forint jutott népgazdasági beruházásokra, s ezen kívül még 31 milliárd forintot költöttünk az állóalapok felújítására. Az ipar ebben az időszakban csaknem 40 százalékkal növelte termelését, az átlagos évi növekedés pedig 12 százalék körül volt. Az utóbbi években a munka termelékenységének növekedése is helyes irányban halad. 1950 és 1959 között az ipari termelésnek a háromszorosára való növekedését még 63 százalékban a létszámnak és csak 37 százalékban a munka termelékenységének a növelésével értük el, 1960-ban viszont a termelés növekedésének 48 százaléka, 1961-ben pedig már 62 százaléka származott a munkatermelékenység növekedéséből. A munka termelékenységének növekedését tekintve Magyarország az utolsó három évben megközelítette a szocialista országok átlagos fejlődési színvonalát. A munkatermelékenység növelésének fő útja a termelőberendezések korszerűsítése, a műszaki fejlesztés. Ipari berendezéseink korszerűsítésének, felújításának folyamatát megközelítően jelzi az állami ipar bruttó állóalapjainak kor szerinti megoszlása 1960 elején: ebben az időben az ipari állóalapok 33 százaléka 5 évnél fiatalabb, 30 százaléka 5—10 éves, és 37 százaléka 10 évesnél régibb volt.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek a szocialista állam segítségével és saját erőforrásaik felhasználásával erőteljesen fejlesztették közös gazdaságukat. A mezőgazdaság termelőerőinek fejlődését mutatja, hogy 1958-ban az egy traktoregységre jutó szántóterület 339 hold volt, s ez 1961-ben már 172 holdra csökkent. Az egy kat. hold szántóra jutó műtrágya-felhasználás az 1958. évi 49,3 kg-ról 1961-ben 103,3 kg-ra nőtt. A termelőszövetkezetek gazdaságának kiépülését, fokozatos anyagi megalapozását jelzi az is, hogy a termelőszövetkezetek szántóterületének ugrásszerű megnövekedésével párhuzamosan 1959-től 1962-ig a termelőszövetkezetek egy kat. hold közös szántóra jutó állóeszköz-állományának értéke 1847 Ft-ról 2830 Ft-ra nőtt (tervadat). A termelőszövetkezetek anyagi termelőalapjainak gyarapodásához a szocialista állam rend-

Digitized by Google

kívül nagy mértékben járul hozzá. A mezőgazdaság részesedése az összes beruházásokban az 1958-as 12,3 százalékról 1960-ban 20,8 százalékra emelkedett.

A termelőerők fejlődése együttjárt az életszínvonal jelentős emelkedésével. Semmi sem bizonyítja jobban az ellenforradalom utáni gazdaságpolitikánk helyességét, mint az, hogy népgazdaságunk, amelynek fejlődése meggyorsult és egyenletes ütemben haladt, elő tudja teremteni a mezőgazdaság szocialista átalakításának megalapozásához szükséges anyagi eszközöket, s emellett elbírta azokat a terheket is, amelyeket a hadsereg korszerűsítése rótt rá, s mindezt anélkül, hogy a dolgozók életszínvonala visszaesett volna, anélkül, hogy a népgazdaság egyensúlya megrendült volna.

Népgazdaságunk szerkezeti átalakulását jelzi az ország népességének termelési ágak szerinti átrétegeződése is. 1949-ben és 1962-ben a keresők száma a fő népgazdasági ágakban a következőképpen alakult:

	A keresők			
	száma (1000 fő)	megoszlása (százalék)	száma (1000 fő)	megoszlása (százalék)
	1949-ben		1962-ben	
ipar	750	19,2	1372	29,6
építőipar	70	1,8	255	5,5
mezőgazdaság	2138	54,7	1633	35,2
közlekedés	161	4,1	296	6,4
kereskedelem	206	5,3	330	7,1
egyéb	585	14,9	752	16,2

Mint ez a táblázat mutatja, az építőiparban, a közlekedésben és a kereskedelemben foglalkoztatottak száma erősen nőtt (az iparban pl. 1962-ben 83 százalékkal volt nagyobb, mint 1949-ben), a mezőgazdaságban viszont erőteljesen csökkent a keresők száma (1949-hez képest 1962-ben 33 százalékkal volt kisebb).

Ez a táblázat közvetett módon, a népgazdaság szerkezeti átalakulásának és termelőerőinek fejlődésére vet fényt. A népgazdaság strukturális átalakulása, a termelőerők fejlődése a termelési viszonyok szocialista átalakulásával párhuzamosan ment végbe, s azt eredményezte, hogy megváltozott társadalmunk osztályszerkezete és az osztályok jellege is. 1962-ben az állami szektorban foglalkoztatott munkások és alkalmazottak száma a keresők 65,1 szá-

Digitized by Google

zaléka volt, a szövetkezeti tagok és segítő családtagjaik száma a kereső népesség 30 százalékát tette ki, az önállók és segítő családtagjaik kategóriájába pedig a keresők 4,9 százaléka tartozott. A kereső népességnek több mint 95 százaléka, tehát a népgazdaság szocialista szektorában dolgozott. A munkások és alkalmazottak részaránya az ország népességében az 1949-es 45,7 százalékról 69 százalékra nőtt, a dolgozó parasztok részaránya viszont 42,2 százalékról 27,9 százalékra csökkent. Eltűnt a tőkések, a kizsákmányolók osztálya, visszaesett az önálló kisiparosok és kiskereskedők létszáma, (ez utóbbiak százalékos részaránya az ország népességében 1962-ben 2,3 százalék volt, az 1949-es 8 százalékkal szemben). Ezek az adatok meggyőzően bizonyítják, hogy társadalmunk messze előrehaladt azon az úton, amely a szocialista munkásosztály, a szocialista parasztság és a szocialista értelmiség kialakulásával elvezet a szocialista népi-nemzeti egység létrejöttéhez és megerősödéséhez.

A gazdasági és társadalmi átalakulások időszakában népünk műveltségi színvonala is emelkedett. Tizenhat évre emeltük a kötelező oktatás korhatárát és elértük, hogy az iskolaköteles korú gyermekeknek több mint 99 százaléka általános iskolába jár. A középiskolai tanulók száma az 1937—38-as tanévben 52 349, 1961—62-ben pedig 283 747 volt. Ma már minden második általános iskolát végzett tanuló középiskolában folytatja tanulmányait. Az egyetemi és főiskolai hallgatók száma az 1937—38-as 11 747-ről 1962—62-ben 53 302-re nőtt. A tanulás kezd népmozgalommá válni hazánkban. 1958 óta több mint háromszorosára emelkedett a dolgozók általános és középiskoláiba járók száma. S ezek a számok nem fejezik ki azt a változást, amely a tanulók szociális összetételében, politikai arculatában végbement. Ma már közép- és főiskoláinkon is tömegesen tanulnak a munkásosztály, a parasztság, a szocialistává formálódó értelmiség gyermekei. Mindinkább a szocializmus, a marxizmus—leninizmus eszméi válnak uralkodóvá közművelődésünk minden területén.

A proletárdiktatúra kivívása, megvédése és megerősítése, a szocialista termelési viszonyok uralkodóvá tétele az egész népgazdaságban, a termelőerők erőteljes, gyors fejlesztése — aminek eredményeképpen hazánk fejlett nehéziparral rendelkező, közepes színvonalon álló ipari-agrár országgá változott —, a kulturális-ideológiai forradalom kibontakozása és mindezen folyamatok eredményeképpen társadalmunk osztálystruktúrájának, az osztályok jellegének átalakulása, a szocialista népi-nemzeti egység kialakulásának előrehaladása adja a tartalmát, annak a történelmi jelentőségű megállapításnak, hogy leraktuk a szocializmus alapjait hazánkban. Mint a VIII. kongresszus munkájának alapját alkotó Irányelvek megállapítják: hazánkban „megszűnt a kapitalizmus

Digitized by Google

visszaállításának társadalmi és gazdasági lehetősége. Ha a Magyar Népköztársaság a Szovjetunióval, a szocialista tábor országaival vállvetve halad, akkor népünk szocialista vívmányai véglegesek."

Ugyanaz az elemzés, amely elvezet ahhoz a megállapításhoz, hogy népünk a szocializmus építésének útján történelmi határkőhöz, a szocializmus alapjai lerakásának befejezéséhez érkezett el, azt is megmutatja, hogy még jelentős előrehaladást kell tennünk ahhoz, hogy a szocializmus teljesen felépüljön hazánkban.

A szocializmus teljes felépítése magas követelményeket támaszt a gazdasági építőmunkában; a termelőerők további jelentős fejlődését és a szocialista termelési viszonyok tökéletesedését feltételezi. A szocialista népgazdaság összefüggő, szerves egységet alkot. Szocialista iparunk termelésének növelése, a munkatermelékenység fokozása — amit csak a nemzetközi szocialista együttműködés határozott megjavításával, a műszaki színvonal emelésével, a munkaszervezés tökéletesítésével érhetünk el — szükséges ahhoz is, hogy szocialista mezőgazdaságunkat ellássuk korszerű termelőeszközökkel, gépekkel, vegyszerekkel, a nagyüzemi állattartáshoz szükséges istállókkal. Csak a termelőerők fejlesztése alapozhatja meg népünk életszínvonalának további emelését is. Az ipar és a mezőgazdaság termelőerőinek fejlesztése nélkül nem lehet megszilárdítani és teljesen kifejleszteni a szocialista termelési viszonyokat a mezőgazdaságban. A kongresszusi irányelvek a szocializmus teljes felépítésének központi láncszemét ragadják meg akkor, amikor hangsúlyozzák: „A munka termelékenységének emelése, a gazdaságosság fokozása, a termelés növelése ma a fő front, amelyen a küzdelem a szocializmus teljes felépítéséért hazánkban folyik." Feladataink nagyságára utal, hogy a Magyar Népköztársaság termelőerőinek fejlettsége nemcsak a legfejlettebb kapitalista országok színvonalától marad el, hanem a fejlettebb szocialista országokétól is. A csehszlovák iparban a munka termelékenysége 1958-ban több mint másfélszerese volt a magyar ipar termelékenységének.

Mezőgazdasági termelőszövetkezeteink még csak az elejét járják annak az útnak, amely a korszerű, fejlett nagyüzemi gazdasághoz vezet. Mint mondottuk, 1962-ben a termelőszövetkezetekben az egy kat. hold közös szántóra jutó állóeszköz-állomány értéke a terv szerint 2830 forint lesz, de ugyanakkor az állami gazdaságokban ez a mutató előreláthatóan eléri a 9654 forintot. Ha csak ezt a két számot vetjük össze, akkor is látjuk: milyen nagy erőfeszítéseket kell még tennünk ahhoz, hogy termelőszövetkezeteink valóban fejlett mezőgazdasági nagyüzemekké váljanak. Szövetkezeti mezőgazdaságunkban ma — és még hosszú időn keresztül — jelentős szerepe van a termelőszövetkezeti tagok háztáji gazdaságának is. 1962 elején a szarvasmarha-állomány 39,9 százaléka, a sertésállomány 43 százaléka volt a termelőszövetkezeti tagok háztáji

Digitized by Google

gazdaságában. (A fennmaradó részt az állami szektor, a szövetkezeti közös gazdaságok meg a kisegítő és egyéni gazdaságok állatállománya együttesen teszi ki.) Ezek a számok is mutatják, hogy a háztáji gazdaságok még hosszú időn át nélkülözhetetlenül járulnak hozzá az ország és a termelőszövetkezeti tagok ellátásához és jelzik, hogy a nagyüzemi, korszerű állattartás általánossá válása még sok munkát és költséget igényel. A termelőszövetkezetek gépesítettségének viszonylag alacsony foka, a műtrágyák és vegyszerek alkalmazásának alacsony színvonala, a nagyüzemi szocialista munkaszervezetnek és a termelőszövetkezeti tagok munkafegyelmének gyengeségei még nem teszik lehetővé, hogy a szocializmus elvei minden tekintetben következetesen érvényesüljenek.

Társadalmunk osztályai objektíve, társadalmi és gazdasági jellegüket tekintve szocialista osztályok. A társadalmi és gazdasági viszonyok szocialista átalakítása után azonban az osztályok még sokáig hordozzák magukban azokat a szokásokat és nézeteket, amelyek régebbi létfeltételeik között alakultak ki bennük. A szocialista tudat átalakulása elmarad a társadalmi és gazdasági viszonyok szocialista átformálódásának ütemétől. Országunk 10 millió főnyi lakosságából 7 millió a munkások és az alkalmazottak népességéhez tartozik (vagyis a „keresők és eltartottjaik" kategóriájába tartozó); a lakosságnak mintegy 50 százaléka azonban nagy részben kispolgári, ezen belül főleg kis- és középparaszti eredetű, kisebb részben pedig polgári származású. Ezeket a rétegeket — mint Lenin megállapította — előbbi társadalmi létfeltételeik, múltjuk „a burzsoáziához kötik, a jövő a proletariátushoz". S ehhez a megállapításhoz Lenin a következőt fűzte hozzá: „Amikor a jövő fejlődés iránya véglegesen eldőlt, a múlt szálai egyre vékonyabbak és a jövőhöz fűződő kötelékek egyre erősebbek lesznek." Hazánkban a nép véglegesen és visszafordíthatatlanul a szocializmus útját választotta.

Pártunk a szocialista népi-nemzeti egység erősítésére irányuló politikáját azoknak a változásoknak a figyelembevételére alapozza, amelyek társadalmunk osztályszerkezetében és az osztályok jellegében végbemennek. Továbbá abból indul ki, hogy a szocializmus teljes felépítésének feladatai az egész dolgozó nép számára érthetők és vonzók. Ezt a politikát csak akkor érvényesíthetjük következetesen, ha a nemzeti egység opportunista, liberális értelmezését is és azokat az akadályokat is leküzdjük, amelyek szűkkeblűen, szektás módon megnehezítik a dolgozó tömegek összefogását a szocializmus építésének platformján. A szocialista népi-nemzeti egység erősítésének politikája egyúttal a párt vezető szerepének következetesebb érvényesítését is jelenti. Minél inkább kiteljesednek és megszilárdulnak népgazdaságunkban a szocialista termelési viszonyok, minél jobban megerősödik népünk szocialista meggyőződése, minél inkább uralkodóvá válnak az emberek gondolko-

Digitized by Google

dásában a marxizmus—leninizmus eszméi, annál erősebbé, valóságosabbá válik a szocialista népi-nemzeti egység hazánkban. Ezt a célt csak a szocializmus teljes felépítéséért folytatott harcban, a szocializmus építésének minden frontján kivívott előnyomulásban, eszmei-ideológiai küzdelemben érhetjük el. Semmiképpen sem segíti elő tehát, hanem éppen megnehezíti e cél elérését az a tendencia, amely a kispolgári törekvésekkel az antimarxista eszmei irányzatokkal való megbékélés révén akarja kitágítani a népi egység kereteit.

A kongresszusi irányelvek hangsúlyozzák: „A szocialista nemzeti egység kialakulása és megerősödése is harcban megy végbe." A szocializmus teljes győzelméért vívott küzdelem fő frontjai ma egyúttal az osztályharc fő területei is. A szocializmus alapjainak lerakása után az osztályharc tartalma: „Harc a szocialista rendszer védelméért és fejlesztéséért, a szocializmus teljes győzelméért, a békéért, a nemzeti függetlenség védelméért, küzdelem a nemzetközi imperializmus és a még meglevő belső ellenséges erők és tendenciák ellen." Ennek a periódusnak a forradalmi feladatai és az osztályharc fő kérdései: a munka termelékenységének felemelése az élenjáró kapitalista országok színvonalára, a szocialista tudatosság, a tervszerű irányítás következetes érvényesítése népgazdaságunk minden szektorában, a szocialista munkafegyelem és munkaerkölcs kifejlesztése, az egész nép gondolkodásmódjának és magatartásának szocialista átformálása, társadalmunk erkölcsi-politikai egységének megszilárdítása a Magyar Szocialista Munkáspárt vezetésével, a szocializmus építésének platformján.

A szocializmus teljes felépítéséhez, a szocialista forradalom útján elért győzelmek megszilárdításához és kiteljesítéséhez megbízható iránytűt adnak pártunk Központi Bizottságának kongresszusi irányelvei. A szocializmus teljes felépítésének egységbe fonódó folyamatai: a termelőerők és a termelési viszonyok fejlesztése, a kulturális-ideológiai forradalom további kibontatkoztatása, társadalmi-politikai rendszerünknek, a szocialista demokráciának az erősítése, az egyetemes népi állam kialakulásának segítése. Ez a sokrétű munka összekapcsolódik, egybehangolódik a szocialista világrendszer többi országának tevékenységével és a népeknek a békéért és a haladásért folyó harcával.

Digitized by Google

Pártéletünk lenini elveiről

Írta SÁNTA ILONA

Pártunk Központi Bizottságának kongresszusi irányelvei és a személyi kultusz éveiben indított törvénysértő perek lezárásáról szóló határozata joggal állapítják meg, hogy pártunk életét ma a lenini normák szabályozzák, hogy az MSZMP az ellenforradalom leveréséért, a munkáshatalom megszilárdításáért vívott harccal egyidejűleg határozottan szakított a személyi kultusszal, felszámolta annak alapjait és minden megnyilvánulását pártunkban.

Az MSZMP 1956 óta a helyes marxista—leninista politika talaján állva szívós, következetes harcot folytatott a lenini normák érvényrejuttatásáért, mert világosan látta: csak a személyi kultusszal való gyökeres leszámolás, a pártdemokrácia és a kollektív vezetés helyreállítása, a párt és a tömegek közötti kapcsolat megjavítása teszi lehetővé, hogy a népi hatalom győztesen kerüljön ki az ellenforradalommal vívott harcból, hogy népünk tovább haladhasson előre a szocialista építés útján.

Az MSZMP-t azonban nem valamiféle taktikai meggondolás és nem külső nyomás késztette arra, hogy visszahelyezze a lenini normákat a párt életében az őket megillető helyre. Az ellenforradalom, a népi hatalmat fenyegető életveszély csak növelte a párt egészséges forradalmi erőinek azt az eltökéltségét — amelyet az SZKP nagyszerű példája és saját tapasztalatai érleltek meg bennük —, hogy mélyen fekvő *elvi* okokból vessenek mindörökre véget a lenini normákat megsértő gyakorlatnak. A lenini normák semmibevétele ugyanis mélységesen idegen a munkásosztály nemes törekvéseitől, amelyek a marxizmus—leninizmus ideológiájában, a kommunista pártok forradalmi politikájában és szervezeti elveiben, dicső múltjukban és nagy vívmányaikban öltenek testet. És mélységesen idegen a szocialista társadalom legbensőbb lényegétől is, a társadalom irányító erejének kollektivitást és demokratizmust igénylő jellegétől is.

Az MSZMP abból indult ki, hogy a marxista—leninista párt számára a lenini normák nem olyan szervezeti elvek, amelyek esetlegesek és büntetlenül válthatók fel másokkal, hanem egyete-

Digitized by Google

mes érvényűek, — amelyeknek alkalmazása mindenkor objektíve szükségszerű és kötelező.

*

Pártunk figyelembe vette, hogy a pártélet lenini normái és a párt politikája dialektikus egységben és kölcsönhatásban állnak egymással. A marxizmus—leninizmusról való letérés óhatatlanul a lenini normák megsértéséhez vezet és viszont: a lenini normák megsértése a marxizmus—leninizmustól való elhajlások táptalaja. A párt ezért bizonyos szervezeti rendszabályokkal is biztosította a személyi kultusszal való gyökeres szakítást. Már az ellenforradalommal szembeni fegyveres harc idején, amikor egyszersmind éles harcban állott a revizionista árulással, kirekesztette a Rákosi-féle szektás csoportot a vezetésből. Ez alapvető feltétele volt annak, hogy a párt helyes politikai irányvonalat kövessen, hogy helyreálljanak a pártban a szervezeti élet lenini törvényei és az állami, gazdasági és társadalmi életben is kijavíthatók legyenek azok a hibák, amelyek a lenini normák megsértéséből fakadtak.

Az MSZMP megtisztította a pártot a vezetők kultuszának minden maradványától. Leszámolt azzal az egyesek hatalmi törekvéseinek igazolására szánt, a tömegek mélységes lebecsüléséből fakadó koncepcióval, hogy egyetlen ember eszményített, szimbolikussá emelt alakja teheti érthetővé és vonzóvá a párt eszméit. A tapasztalat mutatta meg, hogy ez távolról sem így van. Éppen fordítva: csak a párt tudományos, marxista—leninista politikája lehet az alapja a pártvezetők valóságos tekintélyének. Nem véletlen, hogy azok a vezetők, akik 1956-ban egy történelmileg különlegesen bonyolult helyzetben kerültek pártunk élére, rövid idő alatt nagyrabecsült emberekké váltak nemcsak a párt, hanem népünk szemében is. Pártunk nem tagadja a kiváló vezetők szerepét, jól tudja, hogy a munkásosztály, a nép nem nélkülözheti azokat a személyiségeket, akik a társadalom előtt álló feladatokat helyesen és gyorsan képesek felismerni, akik alkalmasak a mozgalom szervezésére és irányítására.

A párt felszámolta az egyszemélyi döntések káros gyakorlatát. Az egyszemélyi döntések ugyanis a szubjektivizmus veszélyét hordják magukban, a szubjektivizmus pedig mélységesen tudománytalan. „Szemellenzősség és egyoldalúság, ... szubjektivizmus és szubjektív vakság — tanítja Lenin —, ezek az idealizmus ismeretelméleti gyökerei."[1] A személyi kultusz és a szubjektivizmus a pártot illúziók csapdájába vezetheti, s megnehezíti, hogy politikája a társadalom megérett szükségleteinek megfelelően, helyesen jelölje ki a feladatokat. Ha az igazságot azonosítják egyes

[1] *Lenin Művei. 36. kötet, 366. oldal.*

Digitized by Google

vezetők kinyilatkoztatásaival, ha az elméleti tevékenységet másolássá torzítják, ha a bátor véleménynyilvánítás gyanús tulajdonsággá válik, akkor minden vonatkozásban mérhetetlenül megnő a hibák és tévedések lehetősége. Nem kétséges, hogy azok a súlyos hibák, amelyek az 50-es években az állami és társadalmi életben, a gazdaságpolitikában, az ideológia és a kultúra frontján a fejlődést lelassították, szorosan összefüggtek a személyi kultusszal, a belőle fakadó, vele szoros kölcsönhatásban levő szubjektivizmussal.

Gondoljunk például arra, hogy milyen súlyos károkat okozott, és végső kihatásában mennyire lassította a szocialista iparosítás ütemét az a tény, hogy az első ötéves terv előirányzatainak felemelésénél és végrehajtásánál nem számoltak kellőképpen az ország reális adottságaival, hogy a párt politikája nem volt eléggé tudományos. A kollektív vezetés hiánya pedig megakadályozta, hogy a hibákat gyorsan feltárják, és idejében, még mielőtt súlyosabb károkat okoztak volna, kijavítsák.

Az MSZMP érvényt szerzett a kollektív vezetés elvének. Elérte, hogy a választott szervek — a Központi Bizottságtól az alsó pártszervekig — kollektíve döntenek. Minden alapvető kérdésben két kongresszus között a Központi Bizottság hoz határozatot. A Központi Bizottság minden fontos döntés kidolgozásában messzemenően épít a kommunisták és pártonkívüliek, az adott kérdésben illetékes legjobb szakemberek tanácsaira, javaslataira. Ez a munkastílus, amely alsóbb szinten is egyre inkább meghonosodik, a legjobb ellenszere a szubjektivizmusnak. Ez az egyik legfőbb forrása annak, hogy — mint a Központi Bizottság tézisei megállapítják — „A párt vezető tevékenysége mind tudományosabb és konkrétabb."[2] Másrészt döntően ennek köszönhető, hogy a párt vezető szerepe a gyakorlatban ma jobban érvényesül, mint a múltban. Ez annál nagyobb eredmény, mivel a párt ma olymódon irányítja az állami, gazdasági és kulturális életet, hogy határozatai e szervekre nem bírnak kötelező erővel, csupán a bennük dolgozó kommunistákat kötelezik.

A párt helyes politikájának és leninista munkastílusának köszönhető az is, hogy népköztársaságunk a szocializmus alapjainak lerakásával fejlődésének új, jelentős állomásához juthatott el, hogy az ipar és a mezőgazdaság termelőerői egyenletesebben és szervesebben fejlődnek, mint a múltban, hogy az emberek nyugodt légkörben élnek és dolgoznak. Ez az egyik legfőbb garancia arra is, hogy a párt a ma még meglevő hibákon és nehézségeken is úrrá lesz, s hogy azokat a feladatokat is, amelyek a szocialista társadalom építésének előrehaladásával nem kisebbek, hanem egyre nagyobbak lesznek, képes lesz megoldani.

[2] Az MSZMP KB kongresszusi irányelvei. Kossuth, 1962. 40. old.

Digitized by Google

Az MSZMP véget vetett annak a túlhajtott centralizmusnak, amelyet a Rákosi-csoport honosított meg a pártban. Mint tarthatatlant, elvetette azt a koncepciót, amelyet Rákosiék hivatalosan nem fejtettek ki ugyan, de amelyet kimondatlanul is sugalltak a pártszervezeteknek, hogy csak ez a túlzott centralizmus biztosítja a párt egységét és fegyelmét. Az élet azonban ennek az ellenkezőjét mutatta: a pártdemokrácia megsértése — a párt politikájában meglevő hibákkal együtt és velük szoros kölcsönhatásban — aláásta a párt fegyelmét, egységét, megnyitotta az utat a revizionisták aknamunkájához, és a teljes anarchia veszélyét idézte fel a párt soraiban. Az MSZMP abból az elvből indult ki, hogy a kommunista pártnak a legsúlyosabb viszonyok közepette is, még illegális, polgárháborús vagy háborús körülmények között is meg kell őriznie a demokratizmusnak az adott időszakban, az adott feltételek között lehetséges maximumát, mert centralizmus és demokrácia szervesen egészítik ki egymást. És hogy ezt a párt mennyire komolyan vette, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az ellenforradalommal szemben és a konszolidációért vívott kemény harc közepette is — olyan viszonyok között, amikor a proletárdiktatúra számára létkérdés volt az, hogy a pártban szilárd elvi alapokon nyugvó egység és vasfegyelem uralkodjék — betartotta a pártélet törvényes rendjét, a kollektív vezetés és demokratikus centralizmus elvét, és tervszerűen, egyre jobban fejlesztette azt.

Az MSZMP a legnehezebb helyzetekben sem riadt vissza, mint ahogy nem riad vissza ma sem a pártszerű, nyílt vitáktól. A pártegységet eleve másként értelmezi, mint a múltban. Jól tudja, hogy egyrészt az egység deklarációja még nem maga az egység, másrészt tudatában van annak, hogy a párton belüli nézeteltérések adminisztratív úton való erőszakos elfojtása csak látszat-egységet teremthet, hogy valóságos egység csak a helyes nézetek eszmei győzelméből fakadhat. Szervezeti rendszabályokat ezért ma is csak azokkal szemben alkalmaz, akik alapvető ideológiai és politikai kérdésekben helyezkednek szembe a párt irányvonalával, akik frakcióznak, és akiket olyan súlyos politikai felelősség terhel a múlt hibáiért, amely lehetetlenné teszi, hogy pártunk soraihoz tartozzanak.

A pártban persze ma is akadnak még olyan emberek, akik nem tudtak maradéktalanul megszabadulni a szektarianizmus vagy a revizionizmus befolyásától. A párt többek között ezért is — mint a kongresszusi tézisek megállapítják — tovább folytatja az eszmei harcot a marxizmus—leninizmus tisztaságáért és kérlelhetetlenül fellép mindenfajta frakciós kísérlet ellen. A párt egysége ma szilárdabb, mint a múltban, a párttagság alapvető tömegei valóban megszabadultak az elhajlások utóhatásától és szilárdan tömörül-

Digitized by Google

nek a Központi Bizottság köré. És ez óriási eredmény, ha figyelembe vesszük, hogy az új helyzetek, a fejlődés új állomásai mindig törvényszerűen jobban próbára teszik a párt egységét, mint azok az útszakaszok, amikor a fejlődés a megszokott vágányokon halad.

A párt ma nem hivalkodik azzal, hogy a kommunisták eszményien tökéletesek, nem követel meg felesleges aszkétizmust tagjaitól, de nem is nyújt számukra semmiféle privilégiumot, és nem törekszik a párt mértéktelen felduzzasztására. És mégis — vagy inkább éppen ezért — a követelmények a párttagokkal szemben nem kisebbek, hanem nagyobbak, mint a múltban voltak, s a párt ma a tagság összetételét tekintve is jobban megfelel az élcsapat követelményeinek, mint azelőtt.

A párt ma érvényt szerez annak az elvnek, hogy minden párttag egyenlő jogokkal rendelkezik és hogy a párt és az állami kötelességek is egyformán kötelezők minden párttagra — funkcióra, tisztségre való tekintet nélkül. Küzd azért, hogy a pártban mind következetesebben érvényesüljön a bírálat és önbírálat, hogy a kritika és önkritika a munka szerves részévé váljék, hogy végérvényesen és minden szinten száműzze a párt életéből a hajbókolás, a hibák iránti elnézés szellemét.

Pártunk a réginél demokratikusabb alapokra helyezte az egész pártmunkát.

A múltban a viszonylag nagy létszámú apparátus alkalmazása és a választott szervek fölé helyezése egyebek között a személyi kultusszal is összefüggött. Most a párt, anélkül, hogy lebecsülné az apparátus jelentőségét, bízva a kommunistákban és a pártonkívüli tömegekben, jelentős lépéseket tesz előre a pártmunka társadalmasításának útján. És ez, mint a gyakorlat mutatja, nem csökkenti, hanem ellenkezőleg, növeli a pártmunka becsületét, színvonalát és hatékonyságát.

A párt ma nem ad a munka minden apró részletére vonatkozó, sok megkötöttséget tartalmazó bürokratikus utasításokat. Ez persze bizonyos tekintetben nehezebb feladat elé állítja az embereket. A gyengébbeket, az önállótlanabbakat olykor kísérti is az a vágy, hogy mindenre kapjanak kész recepteket, hisz most többet kell törniük a fejüket, nagyobb felelősséget kell viselniük. De ez ad egyszersmind szárnyakat a kezdeményezésnek is, ez teszi lehetővé a párt politikájának rugalmas, önálló alkalmazását a helyi viszonyokra. És minthogy a nagyobb igények törvényszerűen nagyobb teljesítményekre is sarkallnak, az emberek — a fejlődésre képtelenek elenyésző kisebbségét kivéve — együtt nőnek a feladatokkal.

•

Digitized by Google

Az MSZMP döntő lépést tett a lenini normák helyreállításában azzal, hogy a párt szemléletét megtisztította a tömegek mindennemű lebecsülésének a személyi kultusz idejéből megmaradt eszmei hagyatékától.

Hogy a párt helyes politikai irányt tudjon mutatni, hogy a különlegesen bonyolult történelmi helyzet magaslatára emelkedhessék, ahhoz nélkülözhetetlen volt, hogy eszmeileg, politikailag tisztázza a forradalmi párt és a tömegek viszonyának alapproblémáit, kötelező normáit.

Az MSZMP Központi Bizottsága világosan látta, hogy a forradalmi erőszak alkalmazása, amely a fegyveres ellenforradalommal szemben elkerülhetetlen volt, és amely maga is csak azért lehetett hatékony, mert a tömegek meggyőzésén alapult, — nem tette feleslegessé, ellenkezőleg megkövetelte a párt és a tömegek közötti kapcsolat normalizálását, a nép politikai támogatásának megnyerését. A párttól távol állt az a koncepció, hogy a tömegeket akaratuk ellenére is lehet „boldogítani", abból indult ki, hogy a legbonyolultabb történelmi helyzetben sem szabad lemondani arról, hogy a forradalmi párt a maguk valóságos érdekeinek tudatára ébressze a tömegeket.

A párt őszinte volt a tömegekhez, nem tekintette őket kiskorúnak, hanem bátran színük elé tárta a legsúlyosabb nehézségeket és problémákat. Keserű igazságokat is kimondott előttük és vállalta a felelősséget olyan feladatokért is, amelyek olykor átmenetileg népszerűtlenek voltak. De egyszersmind azt a tanulságot is leszűrte a múlt tapasztalataiból, hogy nem szabad elhanyagolni a tömegek mindennapi érdekeit, hogy nem lehet a szocializmus építését elszakítani az anyagi érdekeltségtől, és pusztán vagy túlnyomórészt a forradalmi lelkesedésre alapozni, hogy megengedhetetlen dolog, a szükségesnél nagyobb és olykor meddő áldozatok vállalására késztetni a népet.

Az MSZMP a tömegek támogatásának megnyerését nem valamiféle átmeneti taktikai feladatnak tekintette. Ellenkezőleg: voltaképpen csak a hatalom megszilárdulása után jutott hozzá, hogy minden részletre kiterjedően, tudományosan felmérje az egyes osztályok és rétegek gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális helyzetét, s hogy helyzetük javítására intézkedések egész rendszerét javasolja a kormánynak. És bár az ellenforradalommal szembeni harc alapvető osztályerejét a munkásosztály adta, az MSZMP mégis világosan felismerte, hogy a személyi kultusz éveiben még a proletárdiktatúra vezető osztályával, a munkásosztállyal szemben is komoly hibákat követtek el, amelyek gyengítették a párt és a munkásosztály kapcsolatát, és lehetővé tették, hogy az ellenforradalom a munkások egy részét is megtévessze. Amikor a személyi kultusz eluralkodott, sem a politika kidolgozásában,

Digitized by Google

sem végrehajtásában nem támaszkodtak eléggé a munkásosztályra; történelmi szerepét bizonyos fokig termelő tevékenységére szűkítették le és nem fordítottak elég gondot anyagi érdekeire. De — nem utolsósorban éppen ezért — a termelésben sem tudták megfelelően kiaknázni a munkásosztály energiáiban rejlő hatalmas tartalékokat. Igaz, a munkásosztály a dolgozó nép élén haladva óriási értékeket hozott létre ezekben az években is, nagy felelősséget és áldozatot vállalt a szocialista építés érdekében. De ha a párt politikájában nem lettek volna súlyos hibák, ha a munkások életszínvonala a lehetőségeknek megfelelően emelkedett volna, ha az üzemi demokrácia eleven lett volna, akkor a munkásosztály tehetségéből, szorgalmából, alkotó kedvéből még nagyobb teljesítmények születtek volna és a proletárdiktatúra jobban fel lett volna vértezve az ellenforradalom támadásával szemben.

Az MSZMP széleskörű, tudományos felmérés alapján javasolt a kormánynak számos olyan intézkedést, amelyek javították a munkásosztály gazdasági helyzetét, amelyek az üzemi demokrácia elmélyítését, a munkások politikai aktivitásának, szocialista tudatának fejlesztését szolgálták. És ha semmi mást nem veszünk figyelembe, mint iparunk fejlődésének adatait, azt, hogy az utolsó három évben mintegy 280 000 dolgozó kapcsolódott be a szocialista brigádmozgalomba, abba a nagy társadalmi mozgalomba, amely a Szovjetunió kommunista brigádmozgalmának hatására alulról, a tömegek mélyéről csírázott ki, — ha csak azt nézzük is, hogy a termelési tanácskozásokon és egyéb fórumokon milyen aktivitást fejtenek ki a munkások —, akkor is képet kaphatunk arról, milyen sikert ért el a párt politikája a munkásosztály körében. És bár ma kevesebb a látványosság, ma nem törekszünk arra, hogy egyes munkások irreálisan magasra srófolt teljesítményével hivalkodjunk, az alkotó munka pátosza nem kisebb, sőt nagyobb és őszintébb, mint a múltban volt.

A párt ma nem táplál a munkásokban semmiféle osztálygőgöt, és a munkásosztály vezető szerepének érvényesülését nem mechanikusan, nem pusztán a munkásfunkcionáriusok számával méri. Mégis a munkásosztály vezető szerepe ma következetesebben érvényesül, mint az ötvenes években, mert a párt politikája ma hívebben fejezi ki a munkásosztály, a dolgozó nép érdekeit, a munkásosztály történelmi célját, mert a proletárdiktatúra, a magyar népköztársaság állama ma erősebb, mint a múltban volt.

A párt kijavította a parasztpolitika hibáit is. Nem folytatott uszálypolitikát, amelyre egyes jobboldaliak szerették volna késztetni, és amivel egyes, az élettől elszakadt szektás dogmatikusok vádolták. Ezért nem véletlen, hogy a falu termelési viszonyainak szocialista átalakítása éppen annak a Központi Bizottságnak a ve-

Digitized by Google

zetésével ment végbe, amely nem becsülte le az egyéni parasztság közvetlen anyagi, termelési érdekeit, amely nem kapkodott, hanem józan türelemmel készítette elő a szocialista átszervezés feltételeit, amely nem adminisztratív nyomással, hanem az önkéntesség lenini elve alapján, a dolgozó parasztok meggyőzése útján, velük együtt, nem pedig az ő akaratuk ellenére hajtotta végre ezt a történelmi jelentőségű feladatot. A párt helyes politikája alapján a szövetkezeti mozgalom nemcsak egészségesebb alapokon és eredményesebben fejlődött, de lényegesen gyorsabb ütemben is, mint akkor, amikor azt mindenáron hajszolták és erőltették.

Köztudomású, hogy 1948 és 1953 között, a termelőszövetkezeti szektor a szántóterületnek mintegy 30 százalékát tette ki. És bár az ellenforradalom következtében 1957-re 10 százalékra csökkent ez az arány, körülbelül 5 év alatt (amelyből maga az átszervezés voltaképpen alig három évet tett ki), elérte a párt, hogy a szántóterület mintegy 80 százalékán szövetkezetek működjenek. És mindezt oly módon, hogy erősödött a munkás-paraszt szövetség, hogy az átszervezéssel együtt emelkedett a mezőgazdaság termelése és árutermelése is.

Hasonló szempontból vizsgálta felül a párt az értelmiségi politikát és a városi kispolgári rétegekhez való viszonyt is. Nem adta magát át annak a kényelmes illúziónak, hogy e rétegeknek a munkásosztályhoz, a párthoz való viszonya a hatalom megszilárdulásával automatikusan megjavul. Ellenkezőleg: abból indult ki, hogy a néphatalom ereje nem utolsósorban attól is függ, hogyan sikerül beilleszteni ezeket a rétegeket szocialista rendszerünkbe, a népi-nemzeti egységfrontba. A nagyobb figyelem e rétegek problémái iránt, a nagyobb megbecsülés, a meggyőzésnek mint alapvető módszernek az alkalmazása, az a tény, hogy a bizalom jegyében vitatkozott a helytelen nézetekkel, itt is gyümölcsözőnek bizonyult. A Központi Bizottság kongresszusi irányelvei joggal állapítják meg: „A Magyar Szocialista Munkáspárt sikereinek döntő tényezője volt, hogy vezetésével megvalósult a munkásosztály, a parasztság, az értelmiség és a városi kispolgárság tartós szövetsége."[3] Az MSZMP-től azonban távol áll az önáltató elbizakodottság. Jól tudja, hogy a népi egységfrontot tovább kell erősítenie, hogy a párt és a tömegek közötti kapcsolatokat még szilárdabbá és bensőségesebbé kell tennie, hogy irányító tevékenységét tovább kell fejlesztenie, még jobban ki kell bontakoztatnia a nép alkotó erőiben és tevékenységében rejlő egyre növekvő és úgyszólván korlátlan lehetőségeket.

*

[3] A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának kongresszusi irányelvei. Kossuth, 1962. 17. oldal.

Digitized by Google

A lenini normák háttérbeszorításának, a személyi kultusznak egyik legsúlyosabb következménye volt a szocialista törvényesség megsértése. Pártunk a lenini normák helyreállításával egyben megteremtette az alapvető feltételét annak, hogy az állami és társadalmi életben végérvényesen biztosítsuk a szocialista törvényesség sérthetetlenségét, maradéktalan betartását.

A múltban elkövetett törvénytelenségeket egyesek azzal a teóriával próbálják igazolni, hogy ez kizárólag a sztálini személyi kultuszból fakadt, annak elkerülhetetlen, automatikus következménye volt. De ez nem áll. A Rákosi-csoport kezdeményező, aktív és önálló szerepet játszott a személyi kultusz hazai elterjedésében és a törvénytelenségek elkövetésében. A Rákosi-klikk ugyanis a maga személyes hatalmának kiépítésére tört, monopolhelyzetet akart teremteni a maga számára a pártban, hitbizományként ki akarta sajátítani magának a vezetést. Az a koncepció, hogy a szocializmus előrehaladásával szükségképpen éleződik az osztályharc, hogy az ellenséget a mi viszonyaink között elsősorban a pártban kell keresni, hogy a hibák mögött *mindig keresni kell és meg is kell találni* az ellenség kezét, nem egyszerűen ideológiai *oka,* hanem egyszersmind *ürügye* is volt a törvénysértéseknek (bár az ideológiai megokolás sem adhat politikai felmentést). Ezekre az elméletekre lehetett hivatkozni a mélységesen káros, szubjektivista, önkényes gyakorlatban, a Rákosi-frakciónak személyi hatalma biztosítására irányuló tevékenységében.

Pártunknak szilárd meggyőződése, hogy a forradalmi törvényesség megsértése homlokegyenest ellentétes a szocialista erkölcs elemi normáival. Pártunk szerint a szocializmushoz, a kommunista párthoz erkölcsileg méltatlan eszköz, nem szolgálhat szocialista célokat sem. A személyi kultusz és a belőle fakadó törvénytelenségek nem a szocializmust, hanem egy szűk klikk személyes hatalmi törekvéseit szolgálták. A személyi kultusz és a belőle fakadó önkény pártunk szerint mindenekelőtt azért áll ellentétben a szocialista erkölccsel, mert miközben az egyes ember személyi méltóságába és törvényes jogaiba gázol bele, egyszersmind törvényszerűen ellene hat a munkásosztály, a dolgozó nép alapvető érdekeinek, az osztályharc valóságos szükségleteinek, a szocialista demokratizmusnak, amely a proletárállam, az újtípusú állam lényeges vonása. A Rákosi-klikk önkénye fájdalmas a párt számára azért, mert igen nagy károkat okozott a szocializmus ügyének, lassította, gátolta a szocialista építést, aláásta a proletárhatalom erejét — mert mélységesen kompromittálta a kommunista mozgalmat, nemzetközileg is. De nem kevésbé fájdalmas azért, mert sok igaz elvtárs, sok derék harcos esett áldozatául, vagy szenvedett súlyos bántalmakat általa. Egész pártunk és népünk

Digitized by Google

egyetért a Központi Bizottsággal abban, hogy megtisztította ezeknek az elvtársaknak a becsületét a rágalmak minden szennyétől, és radikális intézkedésekkel megakadályozza, hogy ehhez hasonló bármikor előfordulhasson. És nem véletlen, hogy éppen az a pártvezetés, amely a tömegek érdekeinek szolgálatát tekinti alapvető feladatának, tartja olyan nagy becsben az egyes emberek érdekeit, jogait és személyes méltóságát, s ítéli el azt a magatartást, amely a tömegek érdekeire hivatkozva, az egyes embert a társadalom tengerének jelentéktelen, elhanyagolható cseppjeként tekinti.

Itt mindjárt meg kell jegyeznünk, hogy akadnak egyesek, akik valóban súlyosan vétettek a nép ellen, de az ártatlanul elítélt elvtársak rehabilitását kihasználva, a törvénysértések áldozataiul igyekeznek feltüntetni magukat. Ez hiábavaló próbálkozás. A nép tényleges ellenségeire, azokra, akik a népi hatalom ellen szervezkedtek, joggal sújtott le az igazságszolgáltatás keze. Államunk sem ma, sem a jövőben nem értelmezi liberálisan a szocialista törvényességet. A szocialista törvényességnek egyik oldala, hogy hazánkban minden becsületes ember biztonságban dolgozhat, hogy senki ártatlant nem érhet bántódás, a másik oldala pedig az, hogy aki népköztársaságunk törvényes rendjére támad, azzal szemben a népi hatalom a törvény erejével jár el.

*

A pártélet lenini normáinak helyreállítása, a gyökeres szakítás a személyi kultusszal természetesen nem jelenti azt, hogy pártunknak az élet minden területén, minden ember magatartásából és tudatának legmélyebb rétegeiből sikerült már kigyomlálni a személyi kultusz hatásának maradványait. Ma is van még szubjektivizmus és bürokrácia, kisebb-nagyobb posztokon akadnak olyan emberek, akik kiskirályok szeretnének lenni a maguk szűkebb környezetében, akik ügyeskedő módszerekkel igyekeznek elfojtani az egyre erősödő kritikai szellemet, akik képtelenek belátni hibáikat, vagy akik a maguk személyes érdekeit a közösség érdekei fölé igyekeznek helyezni. *Ma* azonban mindez homlokegyenest *ellentétes* a párt központi irányvonalával, a párt ma ösztönzi, szervezi, vezeti a harcot az ilyen jelenségekkel szemben, s ahol ilyenekre bukkan, élesen és határozottan fellép ellenük. De a személyi kultusz maradványait csak a tömegek aktív közreműködésével lehet eltakarítani, oly módon, hogy minden egyes ember szembeszáll a maga szűkebb környezetében tapasztalható hibákkal.

És itt jutnuk el ahhoz a kérdéshez, amely egyes embereket ma is foglalkoztat: mi a garancia arra, hogy a személyi kultusz nem támad fel többé.

Digitized by Google

A legfőbb biztosíték mindenekelőtt az, hogy a személyi kultuszt és a belőle fakadó törvénytelenségeket, mint a szocializmus, a kommunizmus természetétől, lényegétől idegen, torz jelenséget maga a kommunista mozgalom tárta fel, ítélte el és tette a lehetőségek szerint jóvá. A kezdeményezés, a nagy történelmi érdem a Szovjetunió Kommunista Pártjáé, annak Hruscsov elvtárs által vezetett Központi Bizottságáé. Az az ideológiai és politikai harc, amelyet a Szovjetunió Kommunista Pártjának Hruscsov elvtárs vezette Központi Bizottsága 1953 óta folytat a pártélet lenini szabályainak helyreállításáért, a kollektív vezetés érvényre juttatásáért, a szocialista törvényesség biztosításáért, és amelyet az SZKP XX. és XXII. kongresszusa törvényerőre emelt és továbbfejlesztett — ahogy a nemzetközi munkásmozgalomban, úgy a mi pártunk életében is új fejezetet nyitott meg. E harc óriási politikai, ideológiai és morális ösztönzést és segítséget nyújtott pártunknak ahhoz, hogy a forradalmi leninista erők felülkerekedjenek a visszahúzó erőkön, hogy győzzön a minden elhajlástól, torzítástól mentes marxista—leninista irányvonal, hogy érvényrejussanak a pártélet lenini alapelvei.

Pártunknak az utóbbi években folytatott egész tevékenységét, határozatait, politikai programját, amely a most megjelent tézisekben nyer kifejezést, áthatja a személyi kultusz elleni elszánt harc szelleme, a lenini normák érvényesítésének törekvése. Ez a törekvés ölt testet az MSZMP Szervezeti Szabályzatában és azokban az új javaslatokban, amelyeket a Központi Bizottság terjeszt a kongresszus elé — a Szervezeti Szabályzat módosítására — a párt szervezeti életének továbbfejlesztése érdekében. Ez hatja át a Központi Bizottságnak a személyi kultusz éveiben indított törvénysértő perek lezárásáról hozott határozatát is, amely nem a begyógyult sebeket tépi fel, hanem olyan szert ad kezünkbe — amely együtt a párt irányelveivel és Szervezeti Szabályzatával, behegeszti a gyógyítható sebeket és hatásos ellenmérge új fekélyek keletkezésének is. Az MSZMP maga teremti meg a személyi kultusz elleni harc politikai és morális biztosítékait, amikor arra neveli a párttagságot és a pártonkívülieket, az egyes embereket és a társadalmi, állami szerveket, hogy ki-ki a maga erejével, a maga környezetében és hatáskörében lépjen fel a személyi kultusz maradványainak eltakarításáért.

A másik garancia: a párt és a nép szoros kapcsolata, népünk érettsége, az a tény, hogy népünk is fontos tanulságokat érlelt ki magának a személyi kultusz időszakából. A párt és a nép közös eltökéltsége — ez együtt a legfontosabb tényezője a személyi kultusz elleni harc teljes sikerének, és ezzel együtt annak, hogy biztosan, nagyobb kitérők és buktatók nélkül haladhatunk előre új sikerek felé.

Digitized by Google

A munkatermelékenység növelésének útja a mezőgazdaságban

Irta **IZINGER PÁL**

„A mezőgazdaság fellendítésében nagy szerepe van annak, hogy az alapvető termelési eljárásokat valamennyi üzemben alkalmazzák, ott pedig, ahol a feltételeket megteremtették, bevezessék a legfejlettebb termelési és üzemszervezési megoldásokat." *(A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának kongresszusi irányelvei.)*

Az MSZMP VIII. korgresszusára készül az ország. A felkészülés során a mezőgazdaságnak minden szinten és poszton álló vezetői felmérik: milyen eszközeink vannak a kongresszusi irányelvekben kitűzött célok eléréséhez, a gazdálkodásnak mely mozzanataira kell erőinket összpontosítanunk, hogy a feladatokat megoldjuk.

A mezőgazdaság szocialista átszervezésének befejezése olyan új helyzetet teremtett hazánkban is, amelyben létrejöttek a mezőgazdasági termelés gyors ütemű növelésének a legfontosabb feltételei. Az új helyzet és a kongresszusi számvetés indokolttá teszi, hogy összegezzük azokat a tényezőket, amelyek elősegítik a mezőgazdasági munka termelékenységének növelését, köztük olyan tényezőket is, amelyek évtizedek óta jól ismertek ugyan, de amelyeknek országos méretű alkalmazásához eddig hiányoztak a tárgyi, az üzemi és a személyi feltételek.

Az alapvető termeléstechnikai módszerek szerepe

Csak akkor növelhetjük a munka termelékenységét és csökkenthetjük számottevően az önköltséget, ha pontosan végrehajtjuk az alapvetően fontos termelési eljárásokat és tennivalókat. Ez ugyanúgy nélkülözhetetlen a fejlődésnek magasabb fokán álló gazdaságokban (állami gazdaságokban és termelőszövetkezetekben), mint a megszilárdulás szakaszában levő, nemrég alakult fiatal termelőszövetkezetekben.

Digitized by Google

1. A mezőgazdasági tudományok legkiválóbb képviselői évszázadok óta tanítják és minden tankönyv részletesen ismerteti az *őszi mélyszántás* nagy jelentőségét. Ennek ellenére tavaszi vetésű növényeink talaját még a legutóbbi években sem tudtuk ősszel idejében felszántani. A kukorica nagy területeken tavaszi szántásba került, így pl. 1961-ben az állami gazdaságok kukorica-vetésterületének 35 százalékán. A tavaszi szántásba vetett kukorica pedig az igen szélsőséges, aszályos időjárás következtében holdankint legalább 5 mázsával kevesebb termést adott mint az őszi szántásba vetett, de egyes üzemekben az eltérés 8—10 mázsára is rúgott.

Az őszi szántás elmulasztása tehát — egyébként azonos ráfordítási költségek mellett — 25—30 százalékkal csökkenti a kukoricatermést. Ez a hozamkiesés viszont nagyon megnöveli a kukorica mázsánkénti termelési költségét. Országosan mintegy 2,5 millió holdon termelünk kukoricát, s voltak már olyan évek is, amikor 1,5 millió holdon vetették tavaszi szántásba a magot. Bár az aszály nem minden esztendőben okoz akkora kárt, mint tavaly vagy az idén, de átlagosan ezzel mégis évente 50—55 ezer vagon termés veszett el. Ekkora veszteséget pedig sem gondos munkaszervezéssel, sem jobb minőségű vetőmagvak alkalmazásával, sem gondos növényápolással, betakarítással, tárolással, nem tudjuk ellensúlyozni.

2. Egy másik fontos, alapvető követelmény: *az optimális munkavégzési idő megtartása.* Minden mezőgazdasági szakember tudja, hogy az idejében végzett munka a legolcsóbb és a legeredményesebb. A növények biológiai igényeihez igazodó munkától várhatjuk a *legmagasabb hozamot.* Mégis lépten-nyomon megsértjük ezt a fontos törvényt.

Az állami gazdaságokban öt éven át táblákig menő részletességgel vizsgáltuk meg, hogy mi az idejében végzett vetésnek a hatása a termésátlagra. A vizsgálat is azt igazolta, hogy hazánkban az őszi búza vetésének optimális ideje októberben van; a tájtól és a termesztett fajtától függően a hónap első vagy második felében. Már a november elején vetett búzánál is jelentős terméscsökkenéssel kell számolnunk. A kései vetés *holdanként mintegy 2 mázsa terméskiesést okoz.* Ha ezt a veszteséget az országos átlagra vetítjük, 10 mázsás termést számolva, akkor a hozamkiesés 20 százalék. Az országban (1951—60. évek átlagában) több mint 2 millió holdon termeltünk búzát, s ebből majdnem 1 millió holdon novemberben vetettük el a magot. A kései vetéshez rendszerint gyenge talajmunka is párosult, s így végeredményben *évente mintegy 1,5—2 millió mázsa búzától fosztottuk meg magunkat.*

3. Az alapvetően fontos agrotechnikai tennivalók sorában jelentős helyet foglal el a *talajtermékenység fenntartása és növelése.* Az utóbbi években örvendetesen növekedett a műtrágya-igény és

Digitized by Google

felhasználás. Egyes szövetkezeteink azonban — különösen a fiatal szövetkezetek közül — elhanyagolják az istállótrágya kezelését és felhasználását. Az ország állatállománya évente kb. 240 millió mázsa trágyát termel, de helytelen kezelés következtében ennek jelentős részét — műtrágyára átszámítva, mintegy 24 ezer vagon műtrágya nitrogén-hatóanyagát — elveszítjük.

Amíg nem gondoskodunk az alapvetően fontos agrotechnikai munkák maradéktalan végrehajtásáról, addig nehezen tudjuk a gazdaságos termelés szolgálatába állítani azokat az előnyöket, amelyek a korszerű termelőeszközök, üzem- és munkaszervezési módszerek bevezetéséből származnak.

A munkatermelékenység növelésének új tényezői

A nagyüzemi keretek között nemcsak az alapvető termelés-technikai tennivalók végrehajtását lehet országos méretekben biztosítani, hanem *lehetőség nyílik a korszerű termelőeszközök, termelési és üzemszervezési módszerek alkalmazására is.* A modern termelőeszközök hatékonyabb üzem- és munkaszervezési módszerek kidolgozását és bevezetését kívánják meg. A technika rohamos fejlődése és térhódítása a mezőgazdaságban alapvetően megváltoztatja a termelés hagyományos formáit.

A szocialista mezőgazdasági nagyüzemek a legutóbbi évekig a felszabadulás előtti uradalmak üzemtani tudományából táplálkoztak; ennek következményeként ellentmondások keletkeztek a termelőerők és az üzemek szervezete között.

1. A termelőerők fejlettségének megfelelő üzem- és munkaszervezet kialakításához előbb néhány elméleti kérdést kellett tisztázni. Csak ezután lehetett elindulni a termelékenyebb munkát, jövedelmezőbb gazdálkodást biztosító termelési rendszerek felé.

a) Először is *a talaj tápanyaggazdálkodásának* kérdéseit kellett elemezni. Régebben ebben a kérdésben mind a nagybirtokok, mind a parasztgazdaságok autarchikus felfogást képviseltek: a talaj tápanyag-visszapótlását saját állatállományuk trágyatermelésére alapozták. Ezt az állatállományt a gazdaságban termelt takarmányon tartották. A szállítás túlnyomó részét is saját igaállományukkal végezték el. Műtrágyát, ipari takarmányt alig vásároltak, bérfuvart szinte egyáltalán nem igényeltek. Trágyára — mint a talajtermékenység biztosításának legfőbb eszközére — az üzem egész területén szükség volt, de a trágyát csak kis távolságokat átfogó, lassú mozgású fogatokkal szállították. Ezért a gazdaságok az üzem egész területén egyenletesen helyezték el állatállományukat. A takarmányszállítás költségei is az állattartó telepek egyenletes elosztását tették indokolttá. Az ilyen elvek alapján épített állattartó telepek kis méretűek voltak.

Digitized by Google

A műtrágya felhasználása azonban erősen növekszik. Az állami gazdaságok 1962-ben szántó-, kert- és szőlőterületükön holdankint 350 kg vegyes műtrágyát használnak fel. A tervidőszak végére az e területekre jutó vegyes műtrágya mennyisége meghaladja a 400 kg-ot. Kérdés az: ilyen műtrágyázási színvonal mellett a talaj termékenységének biztosításához mindenhol szükség van-e istállótrágyára? Megítélésünk szerint lehetőség nyílik arra, hogy *egyes helyeken istállótrágyának, más helyeken műtrágyának megint más helyeken pedig a kettő kombinált alkalmazása* biztosítsa a leggazdaságosabban a talaj termőképességének a fenntartását és fokozását.

A rendelkezésünkre álló trágyát jól kell kezelnünk, hogy a benne levő tápanyagokat megtarthassuk. Felhasználásánál azonban a gazdaságosság kérdését is meg kell vizsgálnunk. Ha kémiai szerekkel olcsóbban tarthatjuk fenn a talaj termőképességét, akkor nem kell egész vetésterületünkre trágyát terítenünk. Ebből következik az is, hogy az állatállomány egyenletes elosztásáról áttérhetünk *a koncentrált állattartásra:* nagyüzemi állattartó telepeinket oda telepíthetjük, ahol leggazdaságosabban tudjuk ellátni, kiszolgálni őket.

b) Termelési rendszerünk korszerűsítése végett a *vetésforgó* kérdéseit is tisztázni kellett.

Ma is nagy hibát követ el az a gazda, aki nem számol egyes növények jó elővetemény-értékével. De abban az időszakban, amikor a gazdaságok kizárólag a maguk belső erőforrásaira támaszkodtak, még sokkal nagyobb jelentőségű volt az egyes növényeknek a talajra és az egymás fejlődésére gyakorolt biológiai hatása. Másképpen áll ez a kérdés a termelés korszerű anyagi és műszaki feltételeivel rendelkező, fejlettebb gazdaságokban. Minél magasabb színvonalon áll a gazdaság, annál nagyobb szerephez jutnak a közgazdasági elgondolások. Bár a növényi sorrend biológiai jelentősége nem csökkent, a vetésforgó merev alkalmazása *egyre kisebb területre szorítkozik.*

Amíg nem voltak hatásos vegyszereink, egyes növényeket csak bizonyos idő múltán termelhettünk ugyanazon a területen, mert különben nagyon elszaporodtak volna a kártevők. Ma már kémiai anyagokkal eredményesen küzdhetünk a kártevők és a gyomok ellen. Csaknem minden növényhez megvan a szelektív gyomirtószerünk. Egyebek között a kémiai növényvédelem tette lehetővé azt, hogy ma már a kukorica — a régi nagybirtokokon elfoglalt 6—8 százalékos területi részesedésével szemben — az állami gazdaságok szántóterületének mintegy 30 százalékát foglalja el. A kukoricatermelés növekedése az elővetemény hatással kapcsolatos felfogást is befolyásolja. A vetésváltás korszerűbb értelmezése alapján

Digitized by Google

lehetséges, hogy egyes növényeket huzamosabb időn keresztül is termesszünk ugyanazon a területen.

Régebben jóformán csak kapával tudtunk védekezni a gyomok ellen. Ma már a vegyszerek kapálás nélkül is biztosítják a gyomtalanságot. Kapálás csak ott kell, ahol még nincs vegyszer, ott viszont nélkülözhetetlen. Ez a körülmény új alapokra helyezi növényvédelmi munkánkat, de hatást gyakorol a gazdaságok termelési rendszerére is.

A legfejlettebb agrotechnikai és növényvédelmi módszereket alkalmazó korszerű nagyüzemben *a kukorica már nem munkaigényes kapáskultúra, s ez a tény a munkaerő-gazdálkodást, a termelési szerkezetet, sőt még a gépgyártást is befolyásolja.* Csökken a termékegységre eső kézi munkaóra-felhasználás, kevesebb fajta gépre van szükség a termelési folyamat gépesítésében. A munkatermelékenység növekedését és az önköltség csökkentését *a termelési technika modernizálásával biztosíthatjuk.*

2. A régi viszonyok között kialakult nézetek felülvizsgálatán kívül a termelékenység növelésének új szükségleteit és lehetőségeit is fel kellett tárni. Így vált a *fajta kérdése* országos jelentőségű problémává. A termelési feltételek olyan mértékben változnak, hogy a régi fajták ezt már nem tudják hozamtöbblettel követni. Köztermesztésben levő régi gabonafajtáink a fogatos gazdálkodás, az alacsony műtrágya-felhasználás időszakában születtek, az intenzív művelés körülményei között azonban megdőlnek, gépi betakarításra alkalmatlanná válnak. Ezek a fajták az alacsony hozam és a nagy betakarítási veszteség miatt a korszerű üzemekben kiszorulnak a termelésből.

A fajtakérdés a növénytermelésben eddig főleg *a búzánál és a kukoricánál* jelentkezett, lassanként azonban *minden* területen beleütközünk. A búza fajtakérdésének rendezésére — addig is, amíg nincsenek megfelelő intenzív hazai fajtáink — bevezettük a bőven termő szovjet és olasz eredetű búzák termesztését. Ezek — megfelelő fetlételek mellett — nagyüzemeinkben 35—55 százalékkal magasabb termésátlagokat adnak, mint a régiek. A kukorica vonatkozásában jobb a helyzetünk, hiszen vannak Európa-szerte elismert magyar hibridfajtáink. Hibridüzemeink már annyi kiváló minőségű, nagy csírázási erélyű vetőmagot készítenek, amennyi az ország kukorica-vetésterületének kétharmad részére elegendő.

3. Nemcsak a növénytermelésben van igény a hozamok tetemes növelésére, és lehetőség az új, intenzív fajták bevezetésére. A technika térhódításával, a tartási körülmények javításával párhuzamosan az *állattartó telepeken is új fajtákra van szükség.*

Amíg a föld megművelése nehéz fizikai munkát kívánt, addig népünk igen sok zsiradékot, szalonnát fogyasztott. A gépesítés fejlődésével és a fizikai munka iránti igény csökkenésével a fogyasz-

Digitized by Google

tási igény az ízletesebb, koncentráltabb, fehérjében dúsabb élelmiszerek felé fordul. A vásárlóerő növekedése is lehetővé teszi ezt. Érthető, hogy erősen meg kell növelnünk a változó igényeknek megfelelő állatállomány létszámát, az állati termékek termelését.

Napjainkban az állattenyésztésben leginkább *a nagyüzemi baromfi- és sertéstenyésztés* vonatkozásában jelentkezik a fajtakérdés. A zárt baromfitartási mód gyökeresen eltér a régi, tanyás baromfitartástól. A modern tartás igényei szerint nemesített fajtákat akkor serkenthetjük nagy termelésre, ha pontos recept alapján készített takarmányokban megadjuk nekik azokat a tápanyagokat (vitaminokat, ásványi anyagokat stb), amelyeket szabadtartás mellett maguk szedtek, kapartak össze. A tartás és takarmányozás magasfokú gépesítése a munkatermelékenység növelését, a hozamok emelkedése pedig a *termelési költségek további csökkentését* teszi lehetővé. A sertéstenyésztésben a tartási körülmények megjavítása mellett a fehér hússertés és Cornwall-fajták tenyésztésbe vétele jelenti a legnagyobb lépést. Ezeknek az igényes fajtáknak a növekedési energiája lényegesen felülmúlja a mangalicákét; szaporaságuk 25—30 százalékkal nagyobb, mint a régieké. A sertésállomány hasznosítási irány szerinti koncentrálása, a zárt intenzív tartási módszerek alkalmazása, a hústermelés fázisokra bontása termelékenyebbé teszi a munkát, csökkenti a költségeket.

4. *A szarvasmarhaállomány,* és ezen belül elsősorban a növendékállatok részére *a természetszerű tartási rendszert* tartjuk a legmegfelelőbbnek. Ez a legjárhatóbb út a nagyüzemek számára. Az állami gazdaságokban a kötött rendszerű növendékistállókban egy-egy dolgozó 18—20 állatot gondoz. A szabadtartásos rendszerben viszont minden dolgozó 100—200 növendékállatot gondoz 8 órás műszakban, anélkül, hogy nehéz fizikai munkát kellene végeznie. (Megjegyezzük, hogy szabadtartáson nem a primitív rideg marhatartást, hanem a kötött, istállózott tartásnál fejlettebb rendszert értjük.) Ennek a bevezetése csak ott gazdaságos, ahol a hozzá szükséges feltételeket már megteremtették. Melyek ezek a feltételek? Nagy szakértelemmel rendelkező dolgozókra van szükség, gondoskodni kell a takarmányellátás folyamatosságáról és zavartalanságáról és nagy mennyiségű száraz alomról, s a takarmányozás gépesítése, az etetés és itatás automatizálását elősegítő műszaki berendezések is e feltételek közé tartoznak. Ha ezek hiányoznak, akkor a szabadtartásos rendszer bevezetése veszteséget okoz.

A borjak és az üszők szabadtartásában szerzett tapasztalatok egyértelműen jók, még nem tisztázódott azonban teljesen az, hogy a tehenészetben melyek a hazánkban legjobban alkalmazható rendszerek.

5. Az állattartásnak és az állati termékek előállításának gazdaságosságát erősen befolyásolják *a takarmányozási költségek.* Ezek

Digitized by Google

az állati termékek termelési költségeinek csaknem 70 százalékát teszik ki. Világos tehát, hogy ezen a területen már néhány százalékos javulás is tízmilliós nagyságrendű költségcsökkenést eredményezhet.

Az abrak-, a szálas- és a tömegtakarmány termelésének emelkedését segítik *a korszerű gépek, a modern vegyszerek.* A termelési technika megjavításával — úgy, mint a búza- és kukoricatermelésben — minden takarmánytermő területünk hozamát jelentős mértékben megnövelhetjük, s csak így teremthetjük meg az egész országban az abrakellátás szilárd alapjait.

Hazánkban a szélsőséges időjárás júliusban, augusztusban és szeptemberben gyakran okoz takarmányozási zavarokat. E zavarok leküzdése és a takarmánytermelés gazdaságosabbá tétele céljából jobban ki kell aknázni az *öntözés* lehetőségét. A második ötéves terv széles lehetőségeket nyit meg az öntözéses gazdálkodás előtt, s nagy jelentősége van annak, hogy ezeket a lehetőségeket hol és hogyan hasznosítjuk. Különösen *a koncentrált állattartó telepek közelében levő öntözővíz szakszerű felhasználása* nyújt nagy termelési biztonságot és gazdasági előnyt. Az öntözőberendezéseket tehát azokra a területekre kell telepítenünk, ahol nagy szarvasmarha-tartó üzemek működnek, vagy ahova ilyen telepek létesítését tervezzük.

Az állatállomány összetételének minőségi változása, az intenzív fajták arányának növekedése szükségessé teszi, hogy ne csak a takarmánytermelést emeljük, hanem a fehérjeellátást is jelentős mértékben növeljük. Az állati eredetű fehérje a világpiacon is keresett cikk. Nekünk nincsenek nagy állati fehérje-forrásaink, ezt a hiányt tehát *a növényi eredetű fehérje termelésének fokozásával* kell csökkentenünk. Legfontosabb fehérje-forrásunk ma: a lucerna. A termelési technika javításával, a betakarítási és tartósítási munkák korszerűsítésével egyik évről a másikra mintegy 50 százalékkal növelhetjük a lucernából készített takarmány tápértékét.

A takarmányozást a különféle *koncentrátumok és tápok* használatával helyezhetjük modern alapokra. Régen az uradalmak magtáranként, istállónként, kezdetleges eszközökkel készítették elő a feletetésre szánt abraktakarmányt. Az állatok mindig azt ették, ami az üzemben éppen kéznél volt. Igényesebb fajtáknál azonban már nem gazdaságos ez a módszer. Gondoskodnunk kell tehát arról, hogy az állatállomány egész éven át azonos minőségű és összetételű takarmánnyal legyen ellátva. Ezért fejleszti népgazdaságunk a keveréktakarmány-gyártást. Különösen azokban az üzemekben nagy jelentőségű a keveréktakarmány használata, a szakszerű keverés, amelyekben zárt rendszerben tartják a baromfi- és sertésállományt. Csak ilyen módon gondoskodhatunk arról, hogy az állatok a megfelelő arányban megkapják a termelőképességük kifej-

Digitized by Google

téséhez szükséges biológiai hatóanyagokat, vitaminokat, nyomelemeket.

6. A felszabadulás előtt alacsony volt a technikai színvonal, sok volt az olcsó kézi munkaerő, s ez arra késztette az üzemszervezőket, hogy *sokoldalú termelési szerkezetet* alakítsanak ki. Így teremthettek termelési biztonságot, így biztosíthatták a munkaerő egyenletes foglalkoztatását. Az uradalmak szántóterületük 30—35 százalékán kalászosokat termeltek s ezek aratásához sok munkaerőre volt szükségük. Minthogy pedig a munkaerő nagy részét az aratás előtt is és az után is foglalkoztatniok kellett, olyan vetésszerkezetet állítottak össze, amely lehetővé tette ezt.

A kombájnok azonban mind nagyobb mértékben veszik át az embertől az aratással járó fárasztó fizikai munkát. Az állami gazdaságok például 1961-ben összes gabonatermésük 94,8 százalékát, 1962-ben 96,2 százalékát kombájnnal takarították be. Ma már nem kell, de nem is tudnánk nagyszámú kézierőt szerződtetni az aratásra. Az aratást megelőző és követő növényápolási, betakarítási munkák gépesítése is halaszthatatlanná vált tehát.

Ha egy gazdaság sokféle növényt termel, akkor sokfajta gépet kell vásárolnia, hiszen a mezőgazdaságban alkalmazott mechanizmusok zöme csak meghatározott feladatok végrehajtására alkalmas. A sok gép beszerzése és üzembentartása pedig költséges dolog, nem szólva arról, hogy teljesítőképességük gazdaságos kihasználására megfelelő munkaterületet is kell biztosítani. Ezért jogos az az igény, hogy az egyes gazdaságok viszonylag kevés géppel, s ennek megfelelően kevés emberrel és költséggel oldják meg feladataikat. A gépesítésnek tehát igen nagy a hatása a gazdaságok termelési rendszerére; arra ösztönzi őket, hogy kevesebb fajta növényt termeljenek, de mindegyiket nagyobb területen. Ez a folyamat nem áll meg a szántóföldi növények termelésénél, hanem ésszerűen átterjed az állattenyésztésre és az állattartásra is.

A gépesítés fejlődése, a szakosítás és a termelés koncentrálása a gazdaságok termelésének belső szerkezetére és bizonyos mértékben méreteire is kihat. Az egyszerűbb termelési szerkezettel dolgozó gazdaságok — amelyek néhány növény termelésére szakosodtak, állatállományuk kevesebb helyre van koncentrálva, már nagyhatású gépcsoportokat, géprendszereket is ki tudnak használni. A szakosításnak és a koncentrációnak ez a folyamata az állami gazdaságokban már néhány év óta tervszerűen halad. A termelőszövetkezetekben általában még nincsenek meg az ilyen méretű koncentráció és specializáció lehetőségei; hiányoznak ennek a személyi és műszaki feltételei is. Ez az állapot azonban csak átmeneti jellegű, s a feltételek kialakulásával a szövetkezeti gazdaságok is megindulnak majd a termelésszervezésnek és a gazdálkodásnak e formái

Digitized by Google

felé. Így tehetjük az egész mezőgazdaságban termelékenyebbé a munkát, gazdaságosabbá a termelést.

Felmerülhet az a kérdés, hogy a szakosítással, a termelési szerkezet egyszerűsítésével nem szűnik-e meg teljesen egyes termékek termelése. Az állami gazdaságok tapasztalatai azt bizonyítják, hogy ez az aggodalom alaptalan. Az üzemek természeti és közgazdasági adottságaiknak megfelelően szakosodnak. Vannak és lesznek olyan gazdaságok, amelyekben például kiválók a burgonya termesztésének a lehetőségei; ezek nagy területen termesztenek burgonyát és mentesítik e feladat alól azokat a társaikat, amelyeknek nem olyan jók a feltételei. Más gazdaságok arra rendezkednek be, hogy nagy területen ipari növényeket, gyógynövényeket, vagy gazdasági vetőmagvakat termesszenek. Így minden kultúrának meg lehet találni a maga legalkalmasabb termőhelyét, s egyúttal a tömeges termelést is ki lehet bontakoztatni.

A termelési szerkezet egyszerűsítésénél azonban nem szabad végletekben gondolkoznunk. Az állami gazdaságok tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a gyakorlatban a helyes elvek is visszájára fordulhatnak akkor, ha túlzásokra ragadtatjuk magunkat, vagy ha a szükséges feltételek megteremtése nélkül alkalmazzuk a termelés új technológiai vagy szervezési módszereit.

7. A termelés méreteinek növekedésével, a nagy hatásfokú termelőeszközök munkába állításával nemcsak a gazdálkodás hagyományos elveit, hanem a munkaszervezés és vezetés régi formáit is meg kell változtatnunk. Amíg az egyes üzemrészek kis méretekben, de mindennel foglalkoztak, addig egy kézben összpontosult a vezetés. Az összes termelési ágak gondja az üzemegység-vezető vállára nehezedett, ő tervezett, ő irányította és ellenőrizte a munkát, ő határozta meg a feladatokat és ő osztotta be naponta munkára az embereket.

Ma már mind kevésbé lehet a régi módszerekkel vezetni.* A mezőgazdasági nagyüzemben a termelés szervezésének és vezetésének módszerei mind hasonlóbbá válnak az ipari termelés vezetésének és szervezésének módszereihez. A korszerű termelési rendszer kialakításának azonban megvannak a maga feltételei. Ez a rendszer egyik napról a másikra nem terjedhet el a mezőgazdaságban, hiszen még az állami gazdaságoknak is csak egy kisebbik részében értek meg a feltételei.

A modern üzemi szervezet kialakítása körültekintő előkészítő munkának, felkészülési folyamatnak a befejező része. *A korszerű munkaszervezet és irányítási rendszer kialakítása nem öncél, hanem a termelékenység növelésének, a gazdaságosság fokozásának*

* Tótth Jenő elvtársnak „A korszerű állami mezőgazdasági nagyüzem vezetése" című cikke, amelyet májusi számunkban közöltünk, részletesen tárgyalja a vezetés legfőbb elméleti és gyakorlati kérdéseit.

Digitized by Google

és az árubőség megteremtésének az eszköze. Ezt figyelembe véve, termelőszövetkezeti gazdaságainkat először is *a nagyüzemi gazdálkodás alapvető feltételeinek a megtartására, a termelési fegyelem szilárdítására* kell ösztönöznünk. A korszerű termeléstechnikai, üzem- és munkaszervezési módszerek bevezetése csak ez után következhet.

* * *

Közismert dolog, hogy hazánk hosszú ideig Európa egyik legelaprózottabb birtokszerkezetű és legelmaradottabb mezőgazdasági országa volt. A termelőszövetkezeti mozgalom győzelmével kibontakoztak nálunk a korszerű mezőgazdaság felépítésének a lehetőségei. Ezeket a lehetőségeket okosan kell hasznosítanunk, mert egy-egy elhibázott lépés hosszú időre lefékezheti fejlődésünket.

A perspektívák ismeretében bátrabban, kisebb hibalehetőséggel léphetünk a termelékenység növelésének az útjára. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a termelés fejlesztése nem kizárólag beruházás kérdése. Nagyon sokat tehetünk a hozamok növeléséért, a termelékenyebb termelési eljárások elterjesztéséért azzal is, hogy ésszerűbben használjuk fel meglevő eszközeinket. De ehhez is ismernünk kell a fejlődés törvényeit és irányát. A munkatermelékenység növelése és az önköltségek számottevő csökkentése végett nemcsak az alapvető termeléstechnikai módszereket kell megvalósítanunk, hanem a munkatermelékenység növelésének új tényezőit is alkalmaznunk kell.

A mindennapi munka során messzemenően figyelembe kell vennünk az egyes gazdaságok közötti különbségeket. Egészen más például a feladatuk a bajai, a bólyi, a héki, a dalmandi, a hidasháti állami gazdaság vezetőinek, mint a Nógrád vagy Borsod megyei hegyvidéki gazdaságok irányítóinak. Más feladatokat kell megoldaniuk a vezetőknek és a tagoknak a nádudvari Vörös Csillag vagy a héki Táncsics termelőszövetkezetben, mint az új, fiatal szövetkezetekben. A fejlődés alacsonyabb fokán álló gazdaságokban *először a hagyományos gazdálkodási formák tökéletesítésével, a szakmai színvonal emelésével kell mélyrehatóan foglalkozni.*

A hozamok emelése, a termelékenyebb munka és a jövedelmezőbb gazdálkodás megteremtése nagy munkát igényel. E munka során alakul, formálódik a szocialista falu új arculata is. Ennek a folyamatnak az eredményeként jutunk majd el arra a szintre, amelyen már nem az időjárás, hanem a céltudatos emberi munka dönti el az eredményeket. Ez a folyamat teszi a mezőgazdaság fejlődését az iparéhoz hasonlóvá és teremt a mezőgazdasági dolgozók számára az ipari dolgozókéhoz hasonló élet- és munkakörülményeket.

Digitized by Google

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Kádár János: A szocializmus teljes győzelméért

Százezrek olvassák ezekben a hetekben a Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. kongresszusának irányelveit és elgondolkodnak azokon a feladatokon, amelyeknek közös célja a szocializmus teljes felépítése hazánkban, népünk életszínvonalának további emelése. Amikor így a jövőt mérlegeljük, nagyon hasznos, ha egy kicsit visszafelé is tekintünk, s megnézzük, honnan indultunk és hova jutottunk; arra emlékezünk, hogy mi volt az országban 1956 novemberében, amikor a Magyar Szocialista Munkáspárt megalakult és mi van most. Hat esztendő viszonylag rövid idő, de az az út, amelyet ezalatt megtettünk, nagyon hosszú.

E hatesztendős időszak kezdetén az ellenforradalom leverése, elszigetelése, a népi hatalom megszilárdítása és az ország függetlenségének biztosítása és további gazdasági felemelkedésünk megalapozása volt a központi probléma. Erről szólnak Kádár elvtársnak négy évvel ezelőtt „Szilárd népi hatalom: független Magyarország" címen kötetbe foglalt beszédei és írásai. Miután megérlelődtek a politikai, gazdasági és morális feltételek, a mezőgazdaság szocialista átszervezése vált a fő feladattá, mert ez volt az előfeltétele annak, hogy befejezzük a szocializmus alapjainak lerakását és ezzel előkészítsük a szocializmus teljes felépítését. Erről az időről számol be Kádár elvtárs beszédeinek és írásainak most megjelent, második kötete, amelynek *„A szocializmus teljes győzelméért"* a címe. Ebben a gyűjteményben elvonul előttünk hat év, de különösen a legutóbbi négy esztendő története és ugyanakkor kibontakoznak a jövő feladatai. Ez a gyűjteményes kötet — amely elméleti elgondolások és gyakorlati tapasztalatok gazdag tárháza — történelem is, meg program is. Összeköti a a múltat a jövővel és így eléri azt a célt, amire éppen a kongresszus előtt szükségünk van: most következő feladatainkat fejlődésükben, kialakulásuk folyamatában világítja meg.

Sokan olvasták már ezeket a beszédeket és írásokat, amikor először megjelentek. De más dolog külön-külön, és megint más összegyűjtve, úgy olvasni őket, hogy feltárulnak az összefüggések és kibontakozik a szerző egységes gondolatmenete. Aki figyelmesen olvassa ezt a gyűjteményt, az látja, hogy már jóval előbb felmerültek azok az elgondolások, amelyek az Irányelvekben most mint javaslatok szerepelnek és amelyek előkészítik a VIII. kong-

Digitized by Google

resszus határozatait. Vagyis a kötetben világosan megmutatkozik az az előrelátás, amely az elvileg szilárd vezetésnek fontos feltétele.

A kötet az 1958 októberében, az angyalföldi választási nagygyűlésen tartott beszéddel kezdődik. Azóta nagy változások mentek végbe hazánkban, társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális téren egyaránt. Akkor még a hároméves terv megvalósításával voltunk elfoglalva, még előttünk állt a mezőgazdaság szocialista átalakításának feladata, a munkás-paraszt szövetség még nem két szocialista osztály szövetsége volt, a Hazafias Népfront feladata a szocialista építésben még nem bontakozott ki teljes jelentőségében és hazánk nemzetközi tekintélye nem állt olyan magasan, mint ma. A könyvben lejátszódik előttünk az a hatalmas átalakulás, amely ebben az aránylag rövid időszakban — mindössze három és fél-négy esztendő alatt — hazánkban végbement.

A kötet tartalmazza a VII. kongresszus beszámolóját és zárószavát. tartalmazza azokat az útmutató beszédeket és cikkeket, amelyek a mezőgazdaság szocialista átalakításáról szólnak, azt a nagyszerű beszédet, amelyet Kádár elvtárs az ENSZ közgyűlésén mondott, amelyen a szocialista országok vezetői is részt vettek, tartalmazza a kommunista és munkáspártok 1960 őszi Moszkvai Értekezletére vonatkozó anyagot, Kádár elvtársnak a Szovjetunió Kommunista Pártja XXII. kongresszusán elmondott felszólalását. Történelmi jelentőségű eseményekben gazdag időszak volt ez, és hazánk szempontjából, de nem egy esetben nemzetközi szempontból is jelentős állásfoglalás a Magyar Szocialista Munkáspárt első titkárának vélemény-nyilvánítása.

Más fontos alkalmak is megkívánták Kádár János elvtárs állásfoglalását: az országgyűlés ülései, a Hazafias Népfront második országos kongresszusa, a KISZ első kongresszusa, a szocialista brigádvezetők országos tanácskozása. Külön említést érdemel a Központi Bizottság 1962. május 29-i ülésén elhangzott nagy jelentőségű felszólalás. Az említett felszólalásokon kívül tartalmaz a kötet néhány cikket: „A magyarországi osztályharc tapasztalatai"; „A lenini eszmék hatása és megvalósítása Magyarországon"; „A marxizmus—leninizmus világítja meg előrehaladásunk útját"; „Lenin eszméi győzedelmeskednek". A marxizmus—leninizmus elmélete és annak hazai alkalmazása szempontjából igen jelentős dokumentumok ezek az írások.

Kádár elvtárs könyve ad nagyon világos történeti elemzéseket is. Ilyen például: a Magyar Kommunista Párt fejlődése megalakulásától a Tanácsköztársaságon és az illegalitás harcain át a felszabadulást követő időkig; az ellenforradalom gyökereinek, támadásának és leküzdésének feltárása; a mezőgazdaság szocialista átszervezéséről adott történeti kép; a párt agrárpolitikájának alakulása. Ezeknek az áttekintéseknek mindig a történeti tanulságok értékesítése a céljuk.

Rengeteg megfigyelést és tapasztalatot, sok vita leszűrt eredményét, a néppel való szoros kapcsolat minden tanulságát tartalmazza tömörítve ez a kötet.

Digitized by Google

Kádár János mindezt egységbe foglalja, és a maga egyéni módján formába önti a Magyar Szocialista Munkáspárt politikájának tételeit. Ezért az egész munka magán viseli a nyugalomnak, a megfontoltságnak, a realitáshoz való ragaszkodásnak vonásait és az előadási módnak egyéni ízét.

A könyv tartalmi ismertetése nem könnyű feladat, nemcsak azért nem, mert nagyon sokrétű kérdésekről van szó benne, hanem azért sem, mert Kádár elvtárs kifejezési módja annyira szabatos, annyira találó, hogy minden más fogalmazás csak hosszabb és kevésbé helytálló volna. Ezért sokhelyütt maguknak az írásoknak a kifejezéseit kell szóról szóra felhasználnunk.

Abban az időszakban, amelyről a kötet szól, pártunk igen komoly sikereket ért el. Ezek a sikerek azért születhettek meg, mert pártunk politikájának alapja a nép iránti bizalom és a nép bizalmának megszerzése. A régi vezetés eljátszotta a tömegek bizalmát, s ebből óriási politikai és gazdasági károk származtak. Éppen ezért tér vissza Kádár elvtárs újból és újból a párt és a tömegek kölcsönös bizalmának kérdésére. Ezért figyeli pártunk állandóan, hogy a népnek mi az igénye, mi a kívánsága, mik a vágyai, mik a panaszai. Fontos döntések előtt a párt mindig széles rétegekkel tanácskozik, őszintén szól hozzájuk, akkor is, ha a mondanivaló — Kádár elvtárs szavaival élve — nem tapsvihart kelt, hanem fejcsóválást. Mindenben, mindig a tömegekkel együtt politizálunk. Ezt a szándékot juttatják kifejezésre a könyv következő, nagyon kemény szavai is: „Mi nem fogjuk megtűrni a pártban azt az embert, aki a párt egész tevékenységét nem úgy fogja fel, hogy az a tömegekbe vetett bizalomra épül. Mi csak a tömegekkel együtt tudunk előrehaladni." (330. oldal.)

A bizalomért meg kellett és meg kell dolgozni, azt ki kell érdemelni. Ennek első feltétele a párt határozott célkitűzése, amelyhez következetesen ragaszkodik. A vezetés szilárdságából és biztonságából következik, hogy a párt a feladatokat kemény kézzel hajtja végre ott, ahol ez szükséges, de engedékeny ott, ahol ez kívánatos és megengedhető. „Pártunk Központi Bizottsága nem kaptafára dolgozik, hanem figyelembe veszi az élet bonyolultságát, a körülmények különbözőségét." (57. oldal.) A pártvezetés következetessége győzte meg a dolgozókat arról, hogy amit a párt és a kormány mond, amire ígéretet tesz, az meg is valósul. Ilyen módon sikerült a bizalmat megszerezni. „A tömegek azt a pártot követik, mely a munkásosztály, a nép objektív érdekeit képviseli, mely nem hagyja magát sem jobbra húzni, sem „balra" tolni, mely egyértelmű, következetes elveket vall és azokhoz hű marad." (184. oldal.) Minthogy a párt vonalában nincsenek ingadozások, mindenki láthatja a fejlődés irányát, és így erősödik az emberekben az az érzés, hogy a kitűzött célért érdemes dolgozni.

Csak a tömegek bizalmára támaszkodva tölthet be a párt vezető szerepet. Márpedig a párt vezető szerepe a munkásosztály szilárd hatalmának, az egészséges

Digitized by Google

munkás-paraszt szövetségnek, a munkás-paraszt állam helyes vezetésének, a szocialista kultúrának, a szocialista társadalom teljes felépítésének elengedhetetlen feltétele. Ez a tétel nagyon hangsúlyozottan, többször ismétlődik a könyvben. Minél szélesebb tömeget mozgósítunk, annál nagyobb körültekintéssel kell biztosítanunk a párt vezető szerepét.

A vezető szerepet csak egységes párt tudja betölteni. A párt csak akkor cselekvőképes, ha egységes, akkor tudja egységes cselekvésre mozgósítani a dolgozók millióit. Azokat a párttagokat, akik elhajlanak a párt vonalától, türelemmel, vitában kell a helyes irányba téríteni. A párt tagja azonban csak az maradhat, aki minden tekintetben követi az MSZMP politikáját. Ezt Kádár elvtárs nagyon egyenesen, nagyon határozottan kifejezésre juttatja, mert a párt cselekvőképességét biztosítani kell.

A párt és a nép viszonyáról szólva Kádár elvtárs nagyon erőteljesen kiemeli, hogy a párt „nem uralkodik, hanem szolgálja a népet! ... mi arra vagyunk büszkék, hogy munkásosztályunkat és népünket szolgáljuk." (162. oldal.) A nép szolgálatával homlokegyenest ellenkezik a személyi kultusz, mert önkényeskedéshez vezet a pártban és az állami életben, a szocialista törvényesség megsértését okozza, és így rontja a párt és a tömegek kapcsolatát. Pártunk következetesen harcot indított a személyi kultusz ellen, megtett mindent gyökereinek kiirtására. „Mi felszámoltuk a személyi kultuszt, s mindig is meg fogjuk gátolni annak visszatérését!" (329. oldal.) A párt nem tűri a törvények megsértését: „A törvényesség a nép számára a legfontosabb dolgok egyike." A törvényességhez természetesen az is hozzátartozik, hogy aki bűnös, az megkapja büntetését.

A személyi kultusz túlértékeli az egyes vezetőket és lebecsüli a tömegeket; egyes személyek csalhatatlanságára épít, következésképpen elfojtja a bírálatot. Pártunk mostani vezetése nemcsak szavakban hirdeti a bírálat szükségességét, hanem lehetővé is teszi azt, s őrködik azon, hogy a közélet minden szintjén szabad legyen a vélemény-nyilvánítás. Ezért ha összeülünk tanácskozni, akkor ne arról beszéljünk, ami rendben van, hanem inkább mindig azzal foglalkozzunk, ami nincs rendben.

A párt egyes tagjainak magatartása dönti el azt, hogy a népnek mi a véleménye a kommunistákról. A nép bizalmát a párt akkor szerzi meg, ha tagjai önzetlenül tevékenykednek, nem várnak maguk számára előnyöket, a közérdeket képviselik, mindig a szocialista törvényesség talaján állnak, erkölcsi bátorságról tesznek tanúságot. „A kommunista csak úgy tud boldog lenni, ha minden dolgozó emberrel együtt lesz boldog." (163. oldal.) A kommunista legyen elvhű, elveit nyugodtan és megfontoltan hirdesse és érvényesítse, de legyen türelmetlen, ha hibával találkozik és legyen haragos, ha ellenséggel vagy bűntettel áll szemben. Ezt sugározza a szóbanforgó kötet, mert ezek a tulajdonságok a szerző egyéniségének vonásai.

A szocialista példamutatás nagy jelentőségét a szocialista brigád-

Digitized by Google

mozgalom tükrözi. Az elhatározás az öntudatos szovjet dolgozók példájára született meg, de a mozgalmat magát a magyar munkásosztály hozta létre. Ezt a mozgalmat azért lehetett megteremteni és gyorsan kifejleszteni, mert a magyar munkásosztály nem kis részének tudatában már megérett erre a lehetőség. A jelenség azért rendkívül fontos, mert ezt a mozgalmat — amelyben „már nem arról van szó, hogy teljesítménybérben dolgozunk-e vagy sem, hanem arról, hogy szocialista módon dolgozzunk, éljünk és tanuljunk" (372. oldal) — a magyar munkásosztály saját kezdeményezésével hozta világra. Ez a mozgalom a kommunista tömegbefolyás fejlődésének rendkívül fontos állomása.

Amint az elmondottakból kitűnik, Kádár elvtárs következetesen képviseli azt a lenini útmutatást, hogy a pártnak a dolgozók minél szélesebb tömegeit kell maga köré tömörítenie. A szocialista társadalom megvalósítása csak az egész nép közös műve lehet, ezért népünk nemzeti egységének megvalósítása a szocializmus eszméi alapján a helyes politika. Erre irányul a népfrontpolitika, amely számunkra sohasem napi taktikai kérdés volt, hanem egy egész nagy történelmi korszakra szóló politika. A Hazafias Népfront a kommunisták mellett azokat a pártonkívülieket tömöríti, akik közéleti szerepet vállalnak, akik vállalják, hogy munkájukkal valamilyen formában részt vesznek a szocializmus építésében. A népfrontmozgalomban a vezető erő a munkásosztály; az az osztály, amely maga dolgozik és nem zsákmányol ki senkit. „Az az osztály, amelynek zászlajára a szocializmus, a proletár internacionalizmus, az igaz hazafiság, a népek barátsága, a béke van írva." (194. oldal.) A népfrontmozgalom lelke és ereje a kölcsönös bizalom a különböző dolgozó osztályok között, a kommunisták és a pártonkívüliek között. A pártonkívüliek becsülják meg a kommunistákat, akik önként többletmunkát vállalnak a közösségért, az egész nép érdekében. A kommunisták pedig úgy tekintsenek a pártonkívüliekre, mint bajtársaikra, küzdőtársaikra, munkatársaikra. Ennek a politikának megvan az eredménye: a párttagok és a pártonkívüliek együttműködése szélesedik, a népfrontmozgalom jelentősége növekszik, népünk szocialista nemzeti egysége erősödik és országépítő munkánk alapjául szolgál.

A köteten végigvonul a szocialista forradalom betetőzésének, a mezőgazdaság szocialista átszervezésének problémája: ennek a nagyarányú társadalmi átalakulásnak előkészítése, végrehajtása, befejezése. „Az 1956-os ellenforradalom leverését követően, a munkáshatalom megerősítése mellett kétségtelenül ez (a mezőgazdaság szocialista átszervezése) a legnagyobb horderejű társadalmi esemény Magyarországon." (261. oldal.)

Nehéz feladatot oldott meg ezzel a párt. A feladat elvégzéséhez legelőször is meg kellett győzni — nemcsak szavakkal, hanem tettekkel — a parasztságot arról, hogy a párt parasztpolitikája az ő javát szolgálja. A felvilágosítás erejével, az önkéntesség biztosításával, a szervezésben és a szövetkezetek anyagi megszilárdításában nyújtott segítséggel

Digitized by Google

kellett átvezetni az egyénileg dolgozó parasztokat a közös gazdálkodás útjára. El kellett érni azt, hogy az átszervezés az egész társadalom ügyévé váljék.

A mezőgazdaság szocialista átszervezésének végrehajtása során sokféle aggodalmaskodással és ellenállással szemben kellett győzelemre vinni a párt politikáját. A Kádár elvtárs által bátran és következetesen képviselt politikának helyességét legfényesebben a következő tények igazolják: a feladatot sikerült megoldanunk az osztályharc lényeges kiéleződése nélkül; közben a mezőgazdaság termelése nem csökkent, hanem emelkedett és az állatállomány sem szenvedett károsodást; a nagyon bonyolult folyamat rövidebb idő alatt ment végbe, mint azt bárki is gondolta volna.

„A mezőgazdaság szocialista átszervezése Magyarországon" című cikkében Kádár elvtárs kifejti, mit kell tenni a szocialista termelési viszonyok megszilárdításáért a mezőgazdaságban: 1. Fel kell számolni a termelőszövetkezetekben a kisparaszti gazdálkodás maradványait, 2. folytatni kell a szövetkezeti tagok szocialista nevelését, ki kell fejleszteni az igazi szocialista együttélés szellemét, 3. növelni kell a tagság képzettségét, tapasztalatát, hogy hozzáértő módon szóljon bele a közös gazdaság irányításába, így kell kibontakoztatni a termelőszövetkezeti demokráciát.

A szövetkezetek megszilárdítása és a termelés növelése egybefonódó folyamat. A mezőgazdasági termelés fellendítését megkönnyíti az a tény, hogy e tekintetben egybeesnek az érdekek: az egyes termelőszövetkezeti tagok érdeke, a termelőszövetkezetnek mint közösségnek az érdeke és az egész ország érdeke.

A termelőszövetkezeti mozgalom győzelmével megértek a feltételek az egységes parasztság kialakulására. Három réteg alkotta a parasztságot: a falusi földmunkások, a középparasztok és a kulákok. Most nagyon fontos feladat segítenünk azt, hogy teljesen szünjenek meg az e három réteg közötti régebbi ellentétek maradványai, s az egész parasztság egységbe forrjon.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése elsősorban a munkás-paraszt szövetség politikájának helyes alkalmazásától függött. A párt abból indult ki, hogy a munkás-paraszt szövetség politikai tartalma nem mindig ugyanaz, hanem a konkrét feltételeknek megfelelően változik. Tehát mindenkor kereste, hogy az adott időpontban melyek a munkás-paraszt szövetség meghatározott elemei és ezért tudott a teendőket illetően helyes következtetéseket levonni.

Hasonlóan járt el a párt a kispolgársággal és az értelmiséggel kapcsolatos osztálypolitikája tekintetében is. A munkáshatalom megerősödése, valamint a gazdasági és kulturális építésben elért gyakorlati sikereink eredményezték azt, hogy ezek a rétegek, amelyeket az ellenforradalom megkísérelt maga mellé állítani, szilárdan a munkásosztály, a szocializmus oldalára álltak. Így aztán fokozatosan a városi kispolgársággal is sikerült kialakítani a szövetségi viszonyt.

A mezőgazdaság szocialista átalakulásával megváltozott a munkás-paraszt szövetség tartalma. Régebben a munkás-pa-

Digitized by Google

raszt szövetség a népi hatalom védelmére létrejött szövetség volt, most már azonban a szocializmus építésére kötött szövetséggé vált. A szocializmus építése előbb is érdeke volt a parasztságnak, de ebben a tekintetben a két osztály véleménye nem volt azonos. Most már nemcsak alapvető érdekazonosság áll fenn, hanem véleményazonosság is a szocializmust illetően. Most is különböznek a két osztály napi érdekei bizonyos tekintetben — mindenekelőtt a mezőgazdasági termékek árait tekintve —, de ezt az ellentétet át lehet hidalni mindkét osztály közös érdekei alapján.

Az osztályharc feltételei az utóbbi években gyorsan változtak, és az MSZMP igen rugalmasan alkalmazkodott a változott helyzethez. Az ellenforradalom napjaiban és az azt követő hónapokban rendkívül éles volt az osztályharc. A fegyveres harc befejezése után az ellenforradalom politikai elszigetelése és a munkásosztály szövetségeseinek tömörítése volt a feladat. A munkáshatalom ellenségeinek elnyomása és a dolgozó osztályok szövetségének megszilárdítása volt ebben az időben az osztályharc alapvető problémája. A párt és a munkás-paraszt kormány nem az osztályharc élezését tervezte, mert „az a jó, ha az osztályharc hevessége csökken, formái kevésbé élesek", de természetesen készen kell állnia arra, hogy mindenféle támadást keményen visszaverjen.

Kádár János beszédei és írásai azt hirdetik, hogy a szövetségesek sorának bővítése az osztályharc egyik döntő eszköze a munkásosztály kezében, és ez a törekvés annál sikeresebb, minél jelentősebb eredményeket érünk el a gazdasági fronton és ideológiai téren. Tehát a gazdasági építés és az ideológiai küzdelem is osztályharc.

A mezőgazdaság szocialista átszervezésének befejezésével az osztályharc új szakaszába lépett, „amely az eddiginél kevésbé éles formákat ölthet, mert eltűntek a fő ellentmondások gazdasági alapjai" (274. old.). Az osztályharc súlypontja jelenleg mindinkább gazdasági és ideológiai síkra terelődik, de ez természetesen nem jelenti azt, hogy a népi demokratikus állam csökkentheti éberségét az ellenséggel szemben.

A gazdasági arcvonalon erőteljes előnyomulás indult meg. Minden feltétele megvan annak, hogy gyorsabb léptekkel haladjunk a szocializmus teljes felépítésének útján — ezzel a gazdaságpolitikai tétellel kezdődik az az időszak, amelyről a könyv szól. 1958. végén a párt mozgósított a mezőgazdaság szocialista átszervezésére, 1959. tavaszán pedig felhívta a dolgozókat, elsősorban az ipari munkásokat a szocializmus építésének meggyorsítására. Nagy sikert értünk el minden területen. Az ipar minden évben jelentősen túlteljesítette termelési tervét. Ez a fejlődés hozzájárult ahhoz, hogy a mezőgazdaság szocialista átalakítása olyan ütemet vett, amely legszebb reményeinket is meghaladta. A mezőgazdaság szocialista átszervezését végrehajtottuk, és ezzel befejeztük a szocialista társadalom alapjainak lerakását. Népgazdaságunk fejlesztése együttjárt a dolgozó nép anyagi és kulturális színvonalának emel-

Digitized by Google

kedésével. Az osztályharc gazdasági területén igen komoly győzelmet arattunk, gazdasági eszközökkel mértünk csapást az ellenségre.

E sikereink alapját a szocialista rendszer, a párt és a nép összeforrottsága, a helyes gazdaságpolitika, valamint a tömegek öntudata, tettvágya alkotja. A további gazdasági fellendülés feltételei tehát adva vannak, és miután befejeztük a szocialista társadalom megalapozását, a második ötéves terv további éveiben teljes lendülettel áttérünk a fejlett szocialista társadalom felépítésére. „Ez a mi jelenlegi feladatunk lényege." Támaszkodhatunk és támaszkodnunk kell a szocialista országok népeinek testvéri együttműködésére, de csak akkor, ha egyben saját erőinket teljes mértékben latba vetjük. Ennek megfelelően továbbra is reálisan kell terveznünk; annyit szabad csak tervezni, amennyit meg is tudunk valósítani. Nagyon fontos intelem ez, amely összhangban van a Kádár elvtárs által hirdetett politikai elgondolással, amely a maga egészében a valóság, a realitás talajára épül.

Bőven foglalkozik a könyv a szocialista építés idején folyó osztályharc másik fontos szakaszával: az ideológiai harccal, amelynek feladata az, hogy a revizionizmus és dogmatizmus ellen folytatott kétfrontos harcban megőrizzük és fejlesszük pártunk egységét, leküzdjük a kispolgári ideológiát, felszámoljuk a nacionalizmus ideológiai hatását, társadalmi és szellemi életünkben egyeduralkodóvá tegyük a marxizmus—leninizmus világnézetét.

Az ideológiai harc fegyvertárát nagyszerű gondolatokkal gyarapította az SZKP XX. és XXII. kongresszusa. Az elvi vitának, amely a két kongresszus anyaga körül felmerül, azt kell célozni és eredményeznie, hogy a szocialista tábor egysége és összeforrottsága, a szocializmus és a béke erőinek egysége és összeforrottsága még szilárdabbá váljék.

Az ideológiai harcra alaposan fel kell készülni, mert ezt a harcot eszmei fegyverekkel, nem pedig adminisztratív eszközök alkalmazásával folytatjuk. De fel kell készülni rá azért is, mert minél jobban szélesedik tömegkapcsolatunk, annál nagyobb szükség van az ideológiai tisztánlátásra. A legszélesebb összefogásra törekszünk, de nem kötünk elvtelen kompromisszumokat. Arra figyelmeztetnek ezek az írások, hogy a tömegkapcsolat és az ideológiai harc elválaszthatatlan egymástól.

Ideológiánknak szerves részét alkotják a nemzetközi kommunista mozgalomról vallott nézetek, amelyeket nagyon határozottan és világosan szögez le Kádár elvtárs.

„Véleményünk szerint — írja — a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusával kezdődött és az 1957-es nyilatkozattal erősödött meg a nemzetközi kommunista mozgalomban az a megújhodás, amely oly sok értékes eredményt hozott a világ munkásosztálya ügyének." (252. old.) A XX. kongresszus szabadította meg a nemzetközi kommunista mozgalmat a dogmatizmus béklyóitól. A kommunista és munkáspártok 1960. évi tanácskozása magasabb színvonalra emelte annak a fejlődésnek a folyamatát, amely a

Digitized by Google

XX. kongresszussal kezdődött, erősítette a kommunista pártok egységét: a Szovjetunió Kommunista Pártjának irányvonalából a világ kommunista mozgalmának fő irányvonala lett. Tisztázódott, hogy „a nemzetközi kommunista mozgalomban nincs sem fölé, sem alárendelt párt, s nincs is szükség külön vezető pártra, sem egyre, sem többre... minden kommunista párt felel saját népe és a nemzetközi munkásmozgalom előtt." (331. oldal.) Az SZKP azonban a nemzetközi kommunista mozgalom legnagyobb tapasztalattal rendelkező pártja és büszkék vagyunk, hogy tőle tanultunk, tanulunk és tanulni fogunk.

A mély hazafiság és a proletár internacionalizmus eszméinek egysége testesül meg Kádár János politikai megnyilatkozásaiban. Ebből következik, hogy harcol a szocialista tábor egységéért, hogy örökre megbonthatatlanná kívánja tenni a magyar—szovjet barátságot párt- és állami kapcsolatainkban, az élet minden területén.

Az itt ismertetett elvekre épül külpolitikánk, amelynek alaptételei: szocialista hazánk függetlenségének védelme, magyar—szovjet barátság, hűség a szocialista táborhoz, imperialista-ellenesség, békés egymás mellett élés minden országgal, testvéri barátság minden néppel. „Nem tűrünk beavatkozást belügyeinkbe és a Magyar Népköztársaság függetlenségének mindenkor rendíthetetlen őrei leszünk." (78. oldal.) Belügyeinkbe az ENSZ sem avatkozhat bele, az ország kérdéseiről a pártkongresszuson az országgyűlésben, a Központi Bizottságban a magyar dolgozó nép képviselői döntenek. Szolidárisak vagyunk a gyarmati sorból való felszabadulásért most küzdő népekkel. Harcolunk a békés egymás mellett élésért, békés versenyben kívánjuk megmutatni a szocialista rendszer magasabbrendűségét a kapitalizmussal szemben. „Ez a verseny osztályharc is egyben, a két társadalmi rendszer harca, amely az emberi tevékenység legfontosabb területén, a munka területén dől el." (242. oldal.) Bízunk abban, hogy az erőviszonyok eltolódása folytán a békés egymás mellett élés elve győzedelmeskedik. Harcolunk az általános és teljes leszerelésért, hiszen a dolgozók számára mindennél fontosabb a béke megvédése, de amíg a teljes leszerelést ki nem vívjuk, kellő színvonalon kell tartani honvédségünket.

A kötet tartalmának tömör összefoglalásával csak fel akarjuk hívni a figyelmet arra, hogy milyen gazdag tájékoztatást kap a közelmúlt évek történetéről, a megoldásra váró problémákról, az MSZMP politikájáról a legilletékesebb forrásból — pártunk Központi Bizottságának első titkárától — az, aki Kádár elvtárs munkáinak gyűjteményét elolvassa. A közel 400 oldalas könyv tartalmának néhány lapra összesűrített előadása természetesen nem tudja kifejezésre juttatni azt, hogy a benne foglalt anyag nemcsak nagyon tanulságos, hanem egyszersmind igen élvezetes olvasmány is. A szerző nehéz problémákat gyakran egy-egy könnyed fordulattal világít meg és tesz közérthetővé; stílusát a szemléletesség, frisseség jellemzi és a szilárd meggyőződésből fakadó erő.

Digitized by Google

„Úgy érzem — mondotta az ENSZ közgyűlésén —, igaz ügyet szolgálok és büszke vagyok rá, hogy a történelem egy súlyos órájában hű társaimmal együtt munkásosztályomért és sokat szenvedett magyar népemért kiállva ott voltam, ahol lennem kellett és azt tettem, amit tennem kellett." (216. oldal.) Amikor ez a kijelentés elhangzott, a közgyűlés termében felcsattant a taps. De nemcsak ottlevő barátaink tapsoltak, hanem lelkes örömmel fogadta ezeket a szavakat a magyar nép, mert büszke Kádár Jánosnak és társainak erre a cselekedetére.

Háy László

Digitized by Google

ESZMECSERE

A termelőszövetkezeti felhalmozás problémáiról

A TERMELŐSZÖVETKEZETI ALAPOK KÉPZÉSÉNEK NÉHÁNY KÉRDÉSE

A termelőszövetkezeti felhalmozásról most folyó vita is azt mutatja: eljött az ideje, hogy kidolgozzuk a szövetkezeti felhalmozás elméleti és gyakorlati kérdéseit. Ez elősegíti a termelőszövetkezetek megszilárdítását és egyszerűbbé teszi gazdálkodásuk eredményességének számbavételét. E feladat megoldása csak az elméleti és a gyakorlati szakemberek együttes tevékenységével képzelhető el.

Hozzászólásomban a szövetkezeti alapok szerepével és a tiszta jövedelem elosztásának egyes kérdéseivel kívánok foglalkozni.

A szövetkezeti gazdálkodás termelési alapjának fejlesztését és a parasztság kulturális színvonalának emelését elsősorban a szövetkezeti alapok növelésével lehet elérni. Az alapok növekedése és szerkezeti változása visszatükrözi a termelőszövetkezetek gazdagságát, a termelés társadalmasításának színvonalát és a szövetkezeti tagság jólétének emelkedését. A szövetkezeti alapok növelése nemcsak a termelőerők fejlődését segíti elő, hanem a szocialista termelési viszonyok megszilárdulásához is nagy mértékben hozzájárul.

Egyetértek a vita azon részvevőivel, akik a közös alapok jelentőségét hangsúlyozzák. Páles elvtárs a közös alapok szerepéről a többi között azt írta (a júliusi számban), hogy „a létrehozott tiszta jövedelem egy részének állami központosítását is helyettesítheti". Ez véleményem szerint helyes, de ezt azzal egészíteném ki, hogy a szövetkezetekben létrehozott többlettermék meghatározott részét — sajátos szociális és gazdasági természete miatt — szükségszerűen az állami központosítás nélkül kell felhasználni a szövetkezetekben. Ez ugyanis olyan többlettermék, amelyet szövetkezeti csoporttulajdon kereteiben gazdálkodó tagok hoztak létre, s ezért teljesen indokolt, hogy bizonyos hányadát maguk a tulajdonosok használják fel. A szövetkezeteknek saját erejükből kell létrehozniuk olyan alapokat is, amelyek csak a szövetkezeti gazdálkodásra jellemzők. A többlettermék meghatározott hányadának a szövetkezeti alapok képzésére való felhasználása a csoportérdek és az össznépi érdek összekapcsolásának egyik legjárhatóbb útja.

Tóth elvtárs írt arról (a márciusi számban), hogy felül kell vizsgálni a termelőszövetkezeti alapok képzésének jelenlegi előírásait, elsősorban azért, mert a gazdaságilag erősebb szövetkezeteket nem ösztönzik felhalmozásra. Véleményem szerint ez az észrevétel helyt-

Digitized by Google

álló és helyes az a javaslat is, hogy az amortizációt és a felhalmozási alapot egymástól elkülönítve kell képezni. Páles elvtárs ezt a gondolatot kiegészítve, az alapok képzésének sorrendjére is tett javaslatot. Erről Pillis elvtárs azt mondja (a júliusi számban), hogy a „javasolt rangsor... több szempontból is variálható". Ez igaz, de szerintem a sorrendet mindenekelőtt a szövetkezeti alapok egyes elemeinek a termelésben betöltött szerepe határozza meg és az a törekvés, hogy áttekinthetővé tegyük a szövetkezetek gazdálkodását. Ezek alapján Páles elvtárs elgondolásával értek egyet, mert ez szem előtt tartja a zavartalan újratermelést — hosszabb távlatra előrevetítetve is —, s ugyanakkor a jövedelmek szilárdságának biztosításáról sem feledkezik meg.

Azt hiszem, ebben a kérdésben nemcsak az alapok jelenlegi előírásának korrekciójáról van szó, hanem annak a munkának a megszervezéséről is, amelynek a feladata az egyes szövetkezeti alapok fogalmi és tartalmi meghatározása. A sok tisztázandó kérdés közül csak néhányat említek meg. Megoldatlan az álló- és forgóalapok egyes elemeinek a besorolása így pl. a szerves- és műtrágyáé. Ezek ugyanis több éven keresztül hatnak, valójában tehát az állóalapokhoz tartoznak, ma mégis a forgóalapokhoz sorolják őket. A tartalék-alkatrészek hovatartozása is problematikus, pedig a saját gépesítés előrehaladásával ezeknek a szerepe is egyre nagyobb. A gazdasági elemző munka megköveteli, hogy a szövetkezeti alapok különböző elemeit lényegük szerint osztályozzuk. A helyes kategorizálás megkönnyíti az alapok hatékonyságának feltárását és annak eldöntését, hogy a szövetkezetek erőforrásait milyen területre kell összpontosítani.

Az amortizációs alap hiányával kapcsolatban Pillis elvtárs megállapítja, hogy „az új termelőszövetkezetek elsőnek a legszükségesebb álló- és forgóalapokat hozták létre". Ez tény, de javaslatát véleményem szerint ki kell egészíteni. Ki kell dolgozni a megfelelő normákat és meg kell oldani a termelőeszközök újraértékelését. Ha ezt megtettük, akkor minden szövetkezetben kötelezővé lehet tenni az amortizációs alap képzését. És mikorra teremthetjük meg az amortizációs alap bevezetésének két fő feltételét? Ez sok időt vesz igénybe. A termelőszövetkezetek egy részében kísérletképpen be kellene ezt vezetni, ez a kísérlet azonban ne csak az átlagosnál jobb termelőszövetkezetekre terjedjen ki. Az amortzációs normák kialakításánál az állami gazdaságok gyakorlatából lehetne kiindulni, nagy gondot fordítva a szövetkezetek állóalapjainak minőségi eltéréseire.

A forgóeszköz-szükséglet normáinak fontosságát a mezőgazdasági újratermelés néhány sajátossága is bizonyítja: a) A szövetkezeti szektorban a termelőeszközök szövetkezeti tulajdona alapján folyik a termelés, s így a szövetkezetek lényegében maguk tervezik meg belső termelési arányaikat, a felhalmozás méreteit, és bár igen jelentős az állam segítsége, a bővített újratermelés legfőbb problémáit is maguk oldják meg. b) Közismert tény a természeti tényezőknek a termelésre gyakorolt hatása és ez sokszor a gazdaságilag erős szövetkezeteket is próbára teszi. c) Az idényszerű termelés kedvezőtlen hatása részletesebb okfejtés nélkül is világos.

Digitized by Google

Mindezeknek az egybevetése is azt igazolja, hogy a szövetkezetek feltétlenül segítségre szorulnak gazdaságuk vezetésében. A szakemberek a többi között a forgóeszközök normáinak kidolgozásával is figyelemre méltó támogatást adhatnak nekik. A forgóeszköz-szükséglet a mezőgazdaságban az év folyamán erősen ingadozik; a kiadások és költségek nagyon egyenlőtlenül oszlanak meg az egyes időszakokban. Ebből az következik, hogy a forgóeszközök tervezése nélkül nehezebb helyesen vezetni a gazdaságokat. A normákon alapuló helyes tervezés viszont lehetővé teszi, hogy megnövekedjék a termelés rentabilitása. Sajnos, napjainkban nemcsak a forgóeszközökkel való tervszerű gazdálkodás, de a forgóalapok képzésének szabályozása sincs még megoldva.

A forgóeszközök szerepének jelentőségét hangsúlyozza Tóth elvtárs, amikor azt mondja: „A forgóvagyon... képzésének a jelenleginél konkrétabb szabályozása, egészének vagy egy részének a fel nem osztható szövetkezeti alaphoz hasonló kezelése további tanulmányozást igényel." A forgóeszközöket jelenleg nem sorolják a fel nem osztható alapba, márpedig a forgóeszközök egy részének kirekesztése az oszthatatlan alapból, elméletileg és gyakorlatilag is indokolatlan. A társadalmasítás az álló- és a forgóeszközökre egyaránt kiterjed. Tehát a forgóeszközök jelentős hányadát; a vetőmagot, a takarmányt, az anyagi tartalékokat és mindazokat a pénzeszközöket, amelyek az újratermelésben a forgóeszköz szükséglet biztosítását szolgálják, nem lehet a tagok között felosztani. (Szükséges megjegyezni, hogy az el nem osztható nem egyedüli ismérve az oszthatatlan alap fogalmának.) Ha ezeket a fel nem osztható szövetkezeti alaphoz hasonlóan kezelnék, akkor ez elősegítené a szövetkezeti gazdálkodás megszilárdulását.

A forgóeszközök jelentőségét a vita minden részvevője hangsúlyozta, de a normákon alapuló tervszerű gazdálkodás bevezetését illetően már eltérnek egymástól a vélemények. Pillis elvtárs arra hivatkozott, hogy „túl sok normát kellene kidolgozni". Ez igaz, de szeretném megjegyezni, hogy a forgóeszközökön belül a forgó termelési alapok a legfontosabbak, ezek között pedig a vetőmag, a takarmány és — főleg az állattartásban — a befejezetlen termelés a meghatározó. Kezdetben ennek a három alapvető elemnek a normázása is elegendő volna.

A szövetkezeti gazdálkodás egyik legnehezebb kérdése a fogyasztási és felhalmozási alap arányának a megállapítása. Nem az a probléma, hogy pótolni kell az elhasznált eszközöket, hanem az, hogy helyesen osszuk el az újonnan létrehozott értéket, a szövetkezetek teljes jövedelmét. A vita is bebizonyította, hogy az úgynevezett gazdálkodási eredmény mutatóval sem az új értéket, sem pedig a tiszta jövedelmet nem lehet kiszámítani. Olyan nyilvántartási rendszert és mutatókat kell tehát kidolgozni, amelyek a többlettermék megközelítő pontosságú kiszámítását is lehetővé teszik. Miért kell a mezőgazdaságban létrehozott többletterméket és ennek felhasználását a szövetkezeti alapok képzésével együtt vizsgálnunk?

A többlettermék tömege az állami és a szövetkezeti szektorban

Digitized by Google

egyaránt magában foglalja a többlettermeknek azt a részét is, amelyet az átlagos, a társadalmilag szükséges költségekkel és ráfordításokkal hoztak létre, és azt a részét is, amely a jobb termelési feltételek közötti ráfordítások eredménye. Az a hányad, amely meghaladja az átlagos többlettermeket — a továbbiakban ezt *különbözeti járadéknak* nevezzük — elsősorban az éghajlati és talajviszonyoktól függ. Nagy hibát követnénk el, ha nem vennénk figyelembe, hogy e viszonyok egyenlőtlensége a pótlólagos befektetés útján elért többlettermékben is kifejeződik. Igaz, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezésével a különbözeti járadék csökkenő tendenciát mutat, de ez a tendencia korántsem olyan mértékű, hogy a különbözeti járadék nagyságának a megállapítását másodrangú kérdésként kezelhetnénk. A különbözeti járadékot magában foglaló többlettermék kiszámítását számottevően megkönnyíthetnénk, ha szövetkezeteinket természeti adottságaik szerint néhány kategóriába sorolnánk.

A termelőszövetkezeti gazdálkodás jelenlegi gyakorlatában a többlettermeknek nemcsak a kiszámítása, hanem a felhasználása is problémát okoz. A többlettermék központosított hányadának a megállapítása nagyon nehéz és sokrétű mérlegelést igényel. Szem előtt kell tartani a tagság csoporttulajdonosi érdekeltségét, de ugyanakkor az állami érdek sem szenvedhet csorbát. Véleményem szerint a gyenge szövetkezetekben, amelyekben nincsen különbözeti járadék, átmenetileg az egész többlettermeket a szövetkezet rendelkezésére kellene bocsátani. Az I. számú különbözeti földjáradéknak több mint a felét célszerű központosítani. Azokban a szövetkezetekben pedig, amelyekben II. számú járadék is keletkezik, az összjáradék felénél kevesebbet kellene központosítani.

Nyilvánvaló, hogy ez az elosztás is sok hibalehetőséget tartalmaz. De ha arra gondolunk, hogy a többlettermék legnagyobb hányada a szövetkezeti alapok képzésére irányul, akkor a kérdés lényegesen leegyszerűsödik. A szövetkezeti alapok képzésének elméleti és gyakorlati jelentősége éppen abban van, hogy lehetővé teszi a csoportérdeket és az állami érdeket is figyelembe vevő elosztást. Az alapok képzése tehát elválaszthatatlan a mezőgazdaságban létrehozott többlettermék felhasználásától.

Tóth elvtárs helyesen elemezte a fogyasztási alap nagyságának alakulását és ennek összetevő elemeit. A fogyasztási alap nagysága az évek folyamán ingadozik, de ezt az ingadozást csökkenteni lehet, a mezőgazdasági termelés sajátosságai ellenére is. Erre sokféle lehetőség van. A gyenge szövetkezetekben átmenetileg az is megengedhető, hogy a fogyasztási alapot a felhalmozásra szánt eszközök egy részének az igénybevételével növeljék. Az erős szövetkezetekben azonban hiba volna, ha — akár csak átmenetileg is — ehhez a módszerhez nyulnának.

Tóth és Páles elvtársak szerint a felhalmozási alapot a tagok között felosztandó jövedelem meghatározott hányadában, esetleg progresszív kulcs alkalmazásával kellene megállapítani. Ez a javaslat a tényleges helyzetet tükrözi, ezért gyakorlatilag alkalmazható. Vitásnak tartom azonban a 45 forintos munkaegység alapul vételét, mert

Digitized by Google

ezzel csak a kiemelkedő eredményt elért szövetkezeteket lehetne fokozottabb felhalmozásra ösztönözni.

Indokolt Ecsedi elvtárs észrevétele is (a júniusi számban): a felhalmozási hányad megállapításánál politikai vonatkozásokat is figyelembe kell venni. Alapjában azonban a tagság szorgalma, a szövetkezeti gazdálkodás színvonala határozza meg a tagok jövedelmének a nagyságát, s ennyiben ez gazdasági kérdés.

A vitában érintett kérdések kidolgozását és gyakorlati alkalmazását nem lehet gyorsan megoldani. Egy részükben azonban már most is hozható döntés, más részük megoldásának előkészítő munkáit pedig haladéktalanul meg kellene kezdeni.

Dr. Pethő György

A TERMELŐSZÖVETKEZETI FELHALMOZÁS ÉS AZ ANYAGI ÉRDEKELTSÉG

A szövetkezeti felhalmozással kapcsolatos anyagi érdekeltségnek két lényeges oldala van. Az egyik a szocialista állam és a szövetkezeti gazdaságok, a kollektívák viszonyában érvényesül; a másik a szövetkezet és a tagok viszonyában, tehát a tagság közös és egyéni érdekeinek összehangolásában.

A szocialista állam és a szövetkezetek sokrétű gazdasági kapcsolatainak olyannak kell lenniük, hogy azok — egyebek között — mozdítsák elő a termelőszövetkezetek felhalmozási tevékenységét, a szövetkezeti gazdaságok bővítését. Az állam ezt elsősorban a termelőszövetkezetek anyagi és gazdasági támogatásának nagyságával és formáival biztosítja. A szövetkezeti beruházások előmozdítását célzó gazdasági kedvezmények jelzik leginkább, hogy a szocialista állam tervszerűen ösztönzi anyagilag a szövetkezeti felhalmozást. A szövetkezeti beruházások anyagi ösztönzésének, finanszírozásának a szocialista országokban ma már jól kialakult gyakorlata és gazdag szakirodalma van. A szövetkezeti felhalmozás és az anyagi érdekeltség kapcsolatának ezt az oldalát tehát viszonylag megalapozottnak és kellő körültekintéssel kezelt problémának tekinthetjük.

Az anyagi érdekeltség és a szövetkezeti felhalmozás kapcsolatának másik oldala azonban — véleményem szerint — eddig meglehetősen ritkán szerepelt a szövetkezetek közgazdasági és üzemgazdasági kérdéseinek feldolgozásaiban. Az elméleti munkákban és a gyakorlatban is igen gyakran megfeledkeznek arról, hogy a szövetkezeti tagok közös és egyéni érdekei összeegyeztetésének van egy olyan oldala is, amely a felhalmozásban való anyagi érdekeltséggel kapcsolatos.

A saját erőből származó szövetkezeti beruházások növelésénél az az egyik legfontosabb megoldandó feladat, hogy a szövetkezeti tagokat az eddiginél fokozottabban tegyük érdekeltté a közös termelés bővítésében, a szövetkezet termelőeszközeinek gyarapításában.

A munka szerinti elosztás és a helyesen alkalmazott premizálás

Digitized by Google

különböző formái hatékony eszközöknek bizonyultak a szövetkezeti tagok anyagi érdekeltségének megteremtésére. Ez az érdekeltség azonban elsősorban az egyes munkafolyamatok jó elvégzésére, a munka mennyiségének növelésére és minőségének javítására irányul. Kétségtelen, hogy a szövetkezeti kollektíva *általában* érdekelve van a közös vagyon rendszeres és tervszerű növelésében. A termelőszövetkezeti gazdálkodás számos jelenségének értékelése alapján azonban az a véleményem alakult ki, hogy ezen az általános anyagi érdekeltségen túlmenően, *közvetlenebb és kézzelfoghatóbb kapcsolatokat kellene teremteni az egyes termelőszövetkezeti tagok személyes anyagi érdekeltsége és a szövetkezeti vagyon gyarapítása között.* E feladat megoldását elősegíti az, hogy — amint ezt a szövetkezeti gazdálkodás gyakorlata egyértelműen bizonyítja — a közös gazdaság bővítése, a fel nem osztható szövetkezeti vagyon hozzáértő gyarapítása növeli és biztosabbá teszi a tagok jövedelmét.

A szövetkezeti tagok jövedelmének és a fel nem osztható szövetkezeti alap nagyságának összefüggésére hívják fel a figyelmet a következő táblázat adatai (1961-es adatok):

	Egy termelőszövetkezeti tagra jutó					
	fel nem osztható szövetkezeti alap		szövetkezeti felhalmozás		személyi jövedelem	
	Ft	%	Ft	%	Ft	%
Országos szövetkezeti átlag:	5 641	100,0	4 353	100,0	8 898	100,0
A Minisztertanács vándorzászlójáért folyó versenyben élenjáró 9 szövetkezet átlaga	29 410	521,3	13 743	317,5	18 691	210,0
1. Ráksi „Új élet"	10 906	175,6	4 658	107,0	13 055	147,8
2. Nyíregyházi „Ságvári"	13 365	236,9	7 052	162,0	15 510	173,9
3. Zalavári „Új idők"	24 337	431,4	13 569	311,5	20 134	258,7
4. Székesfehérvári „Szabad élet"	34 950	619,6	16 362	375,8	28 847	323,0

Ezekből az adatokból világosan kitűnik, hogy a fel nem osztható szövetkezeti alapnak, a szövetkezeti felhalmozás egyik legfontosabb mutatójának a növekedése összefügg a közös jövedelem gyarapodásával, a tagok anyagi jólétének emelkedésével. Ennek az összefüggésnek a felhasználásával tovább kell erősíteni azokat a módszereket, amelyek a népgazdaság és a szövetkezeti tagság érdekeinek összeegyeztetésével, a kollektív gazdaságokat a saját erejükből történő felhalmozás fokozására ösztönzik.

A nyilvánvaló összefüggések ellenére a termelőszövetkezeti tagok jelenleg *közvetlenül* kevésbé vannak érdekelve a szövetkezeti felhalmozás kellő színvonalának biztosításában. Gyakran indokolatlanul nagy különbségek vannak egyes tagok között abban a tekintetben,

Digitized by Google

hogy mennyivel járulnak hozzá a szövetkezeti felhalmozáshoz. Ennek az az oka, hogy a tagok igen különböző mennyiségű munkát végeznek a közös gazdaságban. Egyikük pl. évente 200 munkaegységet teljesít, a másik pedig kétszer annyit; az utóbbi tag tehát kétszeresen járul hozzá a felhalmozáshoz, a szövetkezet termelőeszközeinek gyarapításához, mint az előbbi. Látszólag ebből nem is következik semmiféle ellentmondás, hiszen a munka szerinti díjazásban kifejezésre jut a közös munkában való részvétel eltérése. Ha azonban a felhalmozás szempontjából vizsgáljuk a kérdést, akkor már aránytalanságok és ellentmondások mutatkoznak.

Meg kell tehát találni azokat a módszereket, amelyek elősegítik, hogy a termelőszövetkezeti tagok *közvetlenül* legyenek érdekelve a közös gazdaság fejlesztésében. Szerintem helyes irányban keresik a megoldást azok a jól gazdálkodó termelőszövetkezetek, amelyek azt az elvet érvényesítik: aki nagyobb részt vállal a termelőszövetkezeti közös munkában, az közvetlenül is lásson hasznot abból, hogy nagyobb mértékben járult hozzá a szövetkezeti közös vagyon gyarapításához.

Az országos hírű kisbér—battyánpusztai „Virágzó" termelőszövetkezetben öt év óta, a tagság megelégedésére és a közös gazdaság érdekeinek is megfelelően, helyesen valósítják meg ezt az elvet.[1] A közgyűlés az 1957. évi termelési terv elkészítésekor határozatot fogadott el arról, hogy a kiosztandó jövedelmet két részre bontják: az egyik részt alapjövedelemként, a másikat pedig prémiumként fizetik ki. Elhatározták, hogy az év végén csak azok a tagok kaphatják meg az egy munkaegységre betervezett jövedelemnek — ennek összege évek óta 50 Ft — a 40 százalékát, akik 350 (a nők 200) munkaegységet teljesítettek. A határozat azt is kimondotta, hogy az a szövetkezeti tag, aki saját hibájából nem teljesíti a megállapított munkaegységet, csak tanácskozási joggal vehet részt a szövetkezet közös ügyeinek vitájában. Ugyanakkor kötelességévé tették a vezetőségnek ,hogy minden munkára jelentkező szövetkezeti tagnak adjon munkaalkalmat. Ha mégis előfordul, hogy a közös gazdaságban nem tudnak munkát adni, akkor ezekre a munkanapokra érték nélkül a tag javára írnak egy-egy munkaegységet. Az 1957-es határozat alapján a munkaegységenkénti 30 Ft-os keresetet minden tag havonként felveheti. A betegek és öregek akkor is megkapják a munkaegységenkénti 50 Ft-os részesedést, ha nem teljesítették a kötelező munkaegységet. Ennek a határozatnak az lett az eredménye, hogy az 1957. évi zárszámadó közgyűlés óta még egyetlen olyan tag vagy rendszeresen dolgozó családtag sem volt, aki saját hibája folytán ne teljesítette volna az előírt munkaegységet.

Ebben a szövetkezetben 1961-ben már a garantált pénzbeli munkadíjazást alkalmazták. Az egy munkaegységnyi munkáért 35 Ft-ot írtak jóvá a tagoknak, s ezt az összeget havonként rendszeresen ki is fizették. Az év végén az alapmunkadíjon felül további 15 Ft prémiumot fizettek azoknak a férfiaknak, akik legalább 12 000 Ft, és azoknak a nőknek, akik legalább 7000 Ft „keresetet" értek el. Így lényegében

1. A kisbér—battyánpusztai „Virágzó" termelőszövetkezetben alkalmazott jövedelemelosztási módszerről, 1961. márciusi számunkban „Mi így csináljuk" címmel közöltük Hodek József termelőszövetkezeti elnök írását.

Digitized by Google

megtartották a munkaegységenkénti 50 Ft-os személyi jövedelemszintet, azzal a különbséggel, hogy a személyi jövedelemnek most már nem 60, hanem 70 százalékát adták alapjövedelemként.

Az öt éve alkalmazott módszer megnövelte a tagok egyéni érdekeltségét nemcsak a közös munkában, hanem a felhalmozásban is. Ezt az összefüggést a következő táblázat szemlélteti:

	A gazdaságban összesen	300-nál kevesebb	300—400 közötti	400—500 közötti	500-nál több
		munkaegységet teljesítő tagokra jutó rész			
Munkaegységek száma	23 785	2110	3518	7440	10 717
Teljesített munkaegység %-ban	100	8,9	14,8	31,3	45,0
Munkaegységet teljesítő tagok száma	52	9	10	17	16
Az egy tagra eső munkaegység átlaga	457	234	352	438	670
Az egy tagra eső felhalmozás (forintban)	12 805	6564	9850	12 254	18 747
Az egy tagra jutó prémium (forintban)	6 859	3516	5277	6565	10 043

Az adatokból megállapítható, hogy az egyes tagok az általuk végzett munka mennyiségével egyenes arányban járultak hozzá a felhalmozáshoz és ugyanolyan mértékben részesedtek prémiumban is.

A kisbéri „Virágzó" termelőszövetkezetet az élet által felvetett problémák vitték rá arra, hogy hozzáértően kezdjék megteremteni a tagság közvetlen anyagi érdekeltségét a szövetkezeti felhalmozásban, és ezzel a tudománynak is támogatást nyújtsanak a probléma megoldásához. Sok tekintetben ehhez hasonló módon alkalmazzák az anyagi ösztönzést a kővágóőrsi „Béke", a rózsafai „Kossuth" termelőszövetkezetben is. De számos más, jól gazdálkodó termelőszövetkezetben is helyesen alkalmazzák az anyagi ösztönzésnek azokat a formáit, amelyek a felhalmozásban is közvetlenül érdekeltté teszik a tagságot.

•

Az anyagi érdekeltség és a szövetkezeti felhalmozás kapcsolatának sokrétű összefüggéséből az ismertetett problémák alapján a következőket tartom ma a legfontosabbaknak, s egyúttal további vizsgálatra és megvalósításra érdemeseknek:

A termelőszövetkezeti jövedelem elosztásakor azt is mérlegelni kell, hogy a közös munkában való részvétel nagysága és minősége a szövetkezeti felhalmozáshoz való hozzájárulásnak is mutatója.

Az alap- és kiegészítő munkadíjak helyes kialakításával, elsősorban a premizálás körültekintő alkalmazásával arra kell törekedni, hogy

Digitized by Google

az azonos munkaképességű szövetkezeti tagok között ne legyenek indokolatlanul nagyok a különbségek a közös munkában való részvételük tekintetében.

A különféle juttatások mértékének kialakításánál is figyelembe kell venni a közös gazdaságban végzett munka mennyiségét és eredményességét.

Az anyagi érdekeltség és a szövetkezeti felhalmozás kapcsolatának mindkét oldalát tanulmányozni kell, népszerűsítve és elterjesztve az előremutató példákat.

Zoványi István

A TERMELŐSZÖVETKEZETI FELHALMOZÁS PROBLÉMÁIRÓL FOLYTATOTT VITA TANULSÁGAI

Márciusi számunkban közzétettük Tóth Antal elvtársnak „A termelőszövetkezeti felhalmozás problémái" című cikkét, s egyúttal közöltük olvasóinkkal, hogy a problémák tisztázása céljából szívesen teret adnánk a közgazdák és mezőgazdasági szakemberek állásfoglalásainak. Felhívásunk visszhangra talált és élénk eszmecserét indított meg. A téma fontosságát is jelzi, hogy a vitába igen különböző munkakörben: egyetemen, minisztériumban, a pártapparátusban, a termelőszövetkezeti mozgalomban, tudományos kutatóintézetben dolgozó szakemberek kapcsolódtak be.

A vitaindító cikk és az eszmecsere közlésekor szerkesztőségünket az a cél vezette, hogy most, a mezőgazdaság szocialista átszervezésének befejeztével a termelőszövetkezeti gazdaságok megszilárdításának problémáira kell fordítani a figyelmet. A tömeges kollektivizálással kialakult új helyzet olyan feladatokat is időszerűvé tesz, amelyek a szocialista mezőgazdaság létrehozásáért folyó harc idején még nem érettek meg a megoldásra, vagy amelyeknek rendezésére akkor még nem volt elegendő erőnk.

Az eszmecsere olyan problémát igyekezett tisztázni, amelynek megoldására még nincs párt- vagy kormányhatározat, s amelyet még nem szabályoz a megváltozott körülményeken alapuló rendelkezés; így tehát minden vitatkozót tudományos meggyőződése vagy gyakorlati tapasztalata vezette véleményének megalkotásában. Folyóiratunkban közölt vélemények közül egyik-másik szembenállt más, előzőleg közölt álláspontokkal vagy lényegesen eltért szerkesztőségünk véleményétől. Úgy gondoltuk, hogy a vélemények eltérése természetszerűen

Digitized by Google

együttjár a vitával, és ha tompítani igyekeznénk ezt az eltérést, akkor ezzel a helyes álláspontok kialakulását akadályoznánk.

A jelen számunkban közölt hozzászólásokkal szerkesztőségünk befejezi a vitát, de nem akarja kategórikus megállapításokkal lezárni. Ehhez még további vizsgálatok és javaslatok, s a javaslatok megvalósítására illetékes szervek tanácskozásai és döntései szükségesek. A vita összefoglalásaként csupán az egymással szembenálló álláspontokról mondunk véleményt, s „igazságosztás" helyett inkább az eszmecsere tapasztalatait és tanulságait összegezzük.

* * *

Az eszmecsere során képviselt vélemények egy része kiegészíti Tóth Antal elvtárs vitaindító cikkét. Közülük azokat a kiegészítéseket tartjuk a legfontosabbaknak, amelyeknek figyelmen kívül hagyása hibákhoz vezethet, illetve amelyek nagyon fontosak, de Tóth elvtárs tanulmányában nem szerepelnek. Ilyen jellegű volt Ecsedi József elvtárs észrevétele. Ecsedi elvtársnak igaza van, amikor arra figyelmeztet, hogy a felhalmozási hányadot nem szabad kizárólag gazdasági megfontolások alapján megállapítani. Nagyon fontos figyelembe venni azt, hogy milyen volt a belépés előtt a termelőszövetkezet tagságának az életszínvonala és milyen jövedelemátlagok alakultak ki a szövetkezet közvetlen környezetében. A Minisztertanács szeptember 6-i ülése, amely a 3004/5/1962. sz. rendelettel meghatározza a mezőgazdasági termelőszövetkezetek 1963. évi pénzügyi támogatását, a gyenge termelőszövetkezetek támogatásánál ezeket a körülményeket is figyelembe vette.

Véleményünk szerint Zoványi István elvtárs hasonló jellegű javaslata is helyes. Indokolt, hogy olyan fontos feladat megoldásánál, mint a szövetkezeti közös vagyon növelése, a termelőszövetkezeti tagok egyéni anyagi érdekeltségének a megteremtésével is törődjünk. Ennek a feladatnak a megoldása mind az agrárközgazdasági tudomány művelőitől, mind az illetékes állami és gazdasági szervek dolgozóitól a jelenleginél nagyobb figyelmet érdemelne. A Zoványi elvtárs által ismertetett példák is azt jelzik, hogy a szövetkezeti élet tanulmányozása szinte minden probléma megoldásához nagy segítséget nyújt.

A vitában a nagyobb teret a vitaindító cikk egyes tételeinek, a termelőszövetkezetek jelenlegi számviteli rendszerének, gazdaságpolitikánk egyes módszereinek, a vitában képviselt egyes véleményeknek és javaslatoknak a bírálata kapta. Leginkább a következő kérdésekben tértek el a vélemények.

a) A termelőszövetkezeti amortizációs alap képzését a vita több részvevője (Tóth Antal elvtárs a cikkében, Páles Gyula, Pillis Pál és Pethő György elvtársak hozzászólásukban) fontosnak és időszerűnek tartotta. De hogy hol kezdődjék ez meg, abban már eltért a véleményük. Pillis elvtárs például hibának tartaná, ha a „közepes" és a „gyenge" kategóriába sorolt termelőszövetkezetekben is létrehoznának amortizációs alapot.

Digitized by Google

Az amortizációs alap kialakítása véleményünk szerint nem a termelőszövetkezetek jelenlegi kategorizálásához, azaz nem csupán a szövetkezet erősségéhez kapcsolódó probléma, hanem megoldásának lehetősége elsősorban a termelőszövetkezetek számviteli rendszerének fejlettségével függ össze. Az idén már minden termelőszövetkezet a kettős könyvvitelt alkalmazza ugyan, de a számvitel fejlettségi foka tekintetében mégis számottevők a különbségek a szövetkezetek között. Ezek a különbségek nem mindig esnek egybe a szövetkezetek kategóriába sorolásával. Nem tartjuk tehát károsnak azt, ha „közepes" vagy „gyenge" kategóriába sorolt termelőszövetkezetek is képeznek külön amortizációs alapot, feltéve, hogy számvitelük példásan fejlett.

Az amortizációs alap képzésének egyik feltétele, hogy a termelőszövetkezet állóeszközeinek értékbeli nyilvántartása reális legyen. Ez pedig megkívánja az állóeszközök újraértékelését. Itt nemcsak az a probléma, hogy a termelőszövetkezet állóeszközeinek értékét ma is az első felértékeléskor, vagy a beruházás megvalósulásakor meghatározott összeggel tartják nyilván, hanem az is, hogy az állóeszközök felértékelésekor még a kisparaszti gazdálkodás által kialakított értékítélet volt a meghatározó. A kollektivizálás időszakában még helyes volt az értékelésnek ez a módja, de amikor újraértékelik az állóeszközöket, akkor már a nagyüzemi gazdálkodás újratermelési folyamatában játszott szerepüknek kell a meghatározónak lenni. Ennek következtében az állóeszközöknek, — s főleg az épületeknek és felszereléseknek — egy része morálisan is jelentős mértékben amortizálódik. Számítani lehet tehát arra, hogy az eddig nyilvántartott szövetkezeti vagyon értéke — nemcsak a fizikai, hanem a morális amortizáció következtében is — átmenetileg csökkenhet.

b) A saját alapok képzésének sorrendjét illetően is eltértek a vélemények. Páles és Pethő elvtárs az amortizációs alap képzését tartja a legfontosabbnak, ezt tette az első helyre. Pillis elvtárs viszont bírálta ezt az álláspontot, és a harmadik helyre sorolta az amortizációs alapot.

Véleményünk szerint a termelőszövetkezetek megszilárdulásának folyamata indokolttá teszi, hogy a termelőszövetkezetek a maguk erejéből gondoskodjanak az egyszerű újratermelés feltételei közé tartozó amortizációs alapról. Nemcsak azért indokolt ez, hogy tisztán láthassák a tényleges helyzetet, hanem azért is, mert a termelőszövetkezetet is serkenti az, ha tudja, hogy valóban növelték-e a közös vagyont az erre szánt eszközök, vagy pedig csak az előző termelési folyamatban elhasznált részt pótolták.

c) Páles elvtárs a forgóeszközök normalizálását javasolta; Pillis elvtárs véleménye szerint ez még nem időszerű; Pethő elvtárs pedig Pillis elvtárs véleményét bírálva, a vetőmag-alap, a takarmány-alap, és a befejezetlen termelés normalizálását javasolta.

Véleményünk szerint a probléma lényegét Pethő elvtárs javaslatának a megvalósítása sem oldaná meg. A lényeges rendezés nagy munkát, megelőző vizsgálatokat igényel.

d) A központosított tiszta jövedelem képzésére az eszmecserében részvevők különböző módszereket javasoltak. Véleményünk szerint ma

Digitized by Google

és még néhány évig az az álláspont a reális, amelyet Tóth és Páles elvtárs képvisel.

e) A vita során tett javaslatoknak egy része időközben már meg is valósult. (Pl. Páles és Pillis elvtársak a gyenge termelőszövetkezetek anyagi támogatására vonatkozó javaslatai.) Ez azt mutatja, hogy az illetékes állami szervek jól ismerték ezeket a problémákat és már a javaslattétel előtt dolgoztak megoldásukon.

Nem tudunk azonban minden javaslatról véleményt mondani, ezeknek nagy száma miatt, egy részüknél pedig a megítélésükhöz szükséges előzetes vizsgálatok hiányában. Ennél is fontosabbnak tartjuk azt, hogy összegezzük az eszmecsere tapasztalatait, és hogy a helyes javaslatok a problémák rendezésekor felhasználásra kerüljenek.

1. A Központi Bizottság márciusi határozata megállapítja, hogy lezárult a mezőgazdaság fejlődésének egy forradalmi jelentőségű szakasza, és most minden erőnket a mezőgazdasági termelés gyorsütemű fejlesztésére kell fordítanunk. A kongresszusi irányelvek így összegezik ezt a feladatot: „A magyar mezőgazdaság történetében új fejezet kezdődik: erőnket most már a termelőszövetkezetek korszerű, nagyüzemi gazdálkodásának fejlesztésére és szocialista jellegének erősítésére, a szövetkezeti parasztság szocialista nevelésére, egységének kovácsolására összpontosíthatjuk."

A korszerű nagyüzemi gazdálkodás fejlesztése érdekében sok részfeladatot kell megoldani, s ezeknek konkrét megoldása nemcsak agronómiai, műszaki teendőket igényel, hanem hitelpolitikai, pénzgazdálkodási, számviteli és más közgazdasági kérdések rendezését is megköveteli. Az eddiginél nagyobb figyelmet kell tehát fordítani a termelőszövetkezeti gazdálkodás közgazdasági jellegű problémáinak a feltárására és a megoldására.

2. A szocialista népgazdaság vezetése szükségessé teszi, hogy a soronlévő feladatok maradéktalan megoldása mellett jobban készítsük elő azoknak a tennivalóknak az elvégzését is, amelyek csak néhány év múlva válnak majd konkrét napi feladatokká. Ez a követelmény az egész népgazdaság területére érvényes, de különösen fontos ez a mezőgazdaságban, ahol — az újratermelés sajátosságaiból következően — egy-egy termelési folyamat évekig is eltart (mint pl. az állattenyésztésben, az ültetvény-telepítésben stb.).

Ez a körülmény már az üzemi szintű vezetőket is arra kényszeríti, hogy hozzáértően kapcsolják össze a jelen tennivalóit a jövő igényeivel. A mezőgazdasági vezetés magasabb szintjein ez a követelmény még azzal az igénnyel is kiegészül, hogy a vezetés — miközben milliókat hoz mozgásba a helyesen kitűzött napi célok elérésére — tudományos előrelátással már azokat a tennivalókat is készítse elő, amelyek csak néhány év múlva válnak majd gazdaságpolitikai jelszóvá.

Az elmúlt években azért folytattunk harcot, hogy a kisárutermelő gazdálkodás helyébe nagyüzemű szocialista mezőgazdaságot hozzunk létre, s ezzel végleg legyőzzük a társadalmi, gazdasági elmaradottságot, a mások kizsákmányolásának lehetőségét. Ebben a harcban népünk történelmi jelentőségű győzelmet ért el. A győzelem kivívásának sajátosságai — az, hogy az átszervezés jó politikai légkörben, a munkás-

Digitized by Google

osztály és a parasztság szövetségének erősödése közepette, a parasztság egyetértésével, gyors, de mégis reális lehetőségeken alapuló ütemben valósult meg — a fejlődés következő szakaszára való felkészülésnek több lehetőségét tartalmazták, mint amennyit közülük eddig megvalósítottunk.

A jelenlegi történelmi körülmények között a vezetéssel szemben ugrásszerűen megnőttek a követelmények. A szocialista világrendszer fejlődésének mai szakaszában már nemcsak a kollektív gazdálkodás útjára lépett százezrek közös tevékenységét kell megszerveznünk — pedig sokszor már ez maga is nehezebb dolog, mint a termelőszövetkezet létrehozása volt —, hanem a többi szocialista ország céljaival is össze kell hangolnunk céljainkat. Következésképpen: százmillók igényeinek kielégítését is szemünk előtt tartva kell meghatároznunk a jelen és a jövő teendőit.

Ha a mezőgazdasági vezetés minden szintjén sikerülne előbbre lépnünk abban a tekintetben, hogy a napi tennivalók maradéktalan elvégzése mellett a holnap teendőit is hozzáértőbben, tudományos előrelátással készítsük elő, akkor sokkal kevesebb lenne a kapkodás, a társadalmunk erejének a pazarlása, s meggyorsulna szocialista mezőgazdaságunk megszilárdulásának folyamata.

3. A vita során tett javaslatoknak egy része sürgető problémák megoldását segíti elő és máris megvalósítható. Más részük olyan javaslat, amelynek megvalósítására ma még nincsenek meg a szükséges feltételek, de ezeknek megteremtéséhez hozzá kell látni. Hogy a különböző megoldási javaslatok és lehetőségek közül melyek a legjobbak, azt csak előzetes vizsgálatok és a kérdés gondos tanulmányozása alapján lehet eldönteni. A szükséges vizsgálatok megkezdése felől azonban az illetékes vezetőknek már most intézkedniük kellene, mert enélkül sehol sem kezdhetik meg a megoldás előkészítését, önmaguktól pedig a problémák nem szűnnek meg.

4. A mezőgazdasági állami vezetés különböző területein dolgozók idejét — bár eltérő mértékben — az időszerű napi tennivalók kötik le. Ismereteik, hozzáértésük körét is nagyrészt ez a lekötöttségük szabja meg. Az országos vezetés legmagasabb szintjén állóknak sem feladatuk az, hogy kidolgozzák a különböző megoldási lehetőségek minőségi és mennyiségi összefüggéseit. Ez a munka jelentős részben a tudományos intézetek, egyetemi tanszékek vezetőire és dolgozóira hárul. Az agrárközgazdasági tudomány további megerősödését szolgálná, ha az erre alkalmas intézetek, tanszékek és személyek az eddiginél szélesebb körben kapnának megbízatást a termelőszövetkezeti felhalmozással összefüggő tudományos vonatkozású tennivalók elvégzésére. Bizonyos mértékben az állami vezetéstől is függ az, hogy a tudomány mennyire képes a gyakorlati szükségletek előtt járni, s felkészül-e arra, hogy válaszoljon a fejlődés különböző fázisaiban felbukkanó kérdésekre. A termelőszövetkezeti gazdálkodás megszilárdításáért folytatott harc eddigi tapasztalatai már azt jelzik, hogy a mezőgazdaság fellendítése tekintetében a közgazdasági, üzemszervezési jellegű tudományok jelentősége kezd felzárkózni az agrár- és műszaki tudományoké mellé.

•

Digitized by Google

A hasznosnak bizonyult eszmecsere Tóth Antal elvtárs cikkével indult. Érthető tehát, hogy az eszmecserében részvevők a vitaindító cikket is bírálták. A szerző közölte velünk, hogy egyetért a kiegészítő jellegű véleményekkel; az övétől eltérő álláspontok indokolásai azonban nem győzték meg, s ezért nem érzi szükségesnek, hogy eredeti tételeit megváltoztassa.

A Társadalmi Szemle szerkesztősége azzal fejezi be a termelőszövetkezeti felhalmozásról folytatott eszmecserét, hogy megköszöni a beküldött hozzászólásokat és azt javasolja a problémák megoldására illetékes állami szerveknek: vegyék figyelembe az elhangzott javaslatokat és a vita tanulságait.

Digitized by Google

NEMZETKÖZI SZEMLE

A független Algéria problémái

A magyar közvélemény is aggodalommal és keserűséggel fogadta a legutóbbi hónapokban azokat az Algériából érkező híreket, amelyek a függetlenséget megpecsételő népszavazás örömteli napjai után máris súlyos politikai válságról szóltak. Azt reméltük, hogy a gyarmati iga lerázásáért folyt több mint hétesztendős, véres háború végén a sokat szenvedett algériai nép végre békében, a szabadságharc alatt kikovácsolódott egységben láthat hozzá állama építéséhez, s a politikai függetlenség kivívása után a teljes, a gazdasági függetlenség megszerzésének hosszabb lélegzetű, további erőfeszítéseket igénylő feladatához. Az FLN, az algériai Nemzeti Felszabadítási Front soraiban tömörült erők különböző eredete és eltérő osztályérdeke miatt számítani lehetett ugyan arra, hogy előbb-utóbb viták indulnak meg a fő kérdésben: abban, hogy milyen irányban induljon el a független Algéria. Az azonban az egész világot meglepte, hogy már a függetlenség első napjaiban kirobbant a hatalomért folyó harc az algériai szabadságharc vezetői között, mégpedig könyörtelen nyíltsággal.

*

Foglaljuk röviden össze a független Algéria első két és fél hónapjának viharos eseményeit.

Még a népszavazás napjának előestéjén váratlan döntést hoz az akkor Tuniszban székelő ideiglenes kormány: katonai diktatúrára való törekvés vádjával elmozdítja Bumedien ezredest, az ALN, a Nemzeti Felszabadító Hadsereg vezérkari főnökét. Nyomban utána megszólal Ben Bella miniszterelnökhelyettes, a szabadságharc népszerű alakja: elítéli Ben Khedda kormányának határozatát, szolidaritást vállal Bumedien ezredessel, s hátat fordít a kormánynak. Elhagyja Tuniszt, s míg az ideiglenes kormány a függetlenség kikiáltása után bevonul Algírba, Ben Bella előbb Tlemcenben, majd Oránban rendezi be főhadiszállását.

Kirajzolódnak a hatalomért versengő két tábor vonalai: Ben Bella mögött áll az ALN nagyobb része, és több ismert algériai politikus — még Ferhat Abbasz, a volt miniszterelnök is —, az ellentáborban van Belkaszem Krim miniszterelnökhelyettes és a kormány néhány minisztere (Ben Khedda miniszterelnöknek fokozatosan elhalványul a szerepe, csökken a tekintélye). Katonai erőként az utóbbi csoport a kabilföldi III. vilaja (katonai körzet) egységeire támaszkodik. A szembenállás mögött valamelyest fel lehet ismerni a régi arab—kabil ellentétet is, amelyet a gyarmatosító franciák 130 éven át mesterségesen szítottak a maguk javára.

Digitized by Google

Folyik a kommüniké-harc, a vádaskodás a két tábor között, de folynak alkudozások is. Július végén a kibontakozás jelei mutatkoznak: félig-meddig kompromisszum készül, s ennek értelmében a Ben Bella javasolta „politikai bizottságba" — amely az ideiglenes kormány helyett venné át az ország ügyeinek intézését — az ellentábor emberei is bekerülnének. Augusztus 2-án létrejön a megállapodás — az FLN politikai bizottsága papíron átveszi a hatalmat, de megbízatása ideiglenes, csak az alkotmányozó nemzetgyűlés megválasztásáig terjed. A hatalmi harc első menetében — ha tett is engedményeket — Ben Bella és csoportja győzött.

A megegyezés azonban ingatagnak látszik. Belkaszem Krim és tábora visszavágásra készül. Az újabb válság — amely az előbbinek folytatása, politikairól katonai térre siklása — úgy robban ki, hogy a IV. vilaja katonái megszállják a fővárost, Algírt, a politikai bizottság székhelyét. Parancsnokai cenzúrát vezetnek be, ellenőrzik a rádió adásait, nem adnak teret a politikai bizottság állásfoglalásainak. Közben már hetek óta folyik a vita az ALN, a hadsereg jövőbeli szerepéről. Ben Bella nem rejti véka alá azt a véleményét, hogy a katonák vonuljanak vissza a kaszárnyákba, s ne játsszanak politikai szerepet az ország életében. Hiába van 71 katona és tiszt a szeptember 2-re kitűzött választások 196 nevet tartalmazó képviselőjelölt-listáján, a politikai bizottsággal szembeforduló vilajáknak parancsnokainak ez kevés. Algírban tarthatatlanná válik a helyzet a politikai bizottság számára; Ben Bella is, a politikai bizottság tagjai is kénytelenek elhagyni a fővárost. A miniszterelnökhelyettes Oranból szervezi újra táborát, a politikai bizottsághoz hű csapatok pedig augusztus végén megindulnak Algír ellen, hogy ha kell, fegyverrel törjék le a IV. vilaja lázadását. Kisebb fegyveres összetűzések után újra kompromisszumos megállapodás jön létre: a IV. vilaja kiüríti Algírt, bevonul oda Ben Bella és a politikai bizottságot támogató csapatok élén Bumedien ezredes is. Ismét kitűzik a választásokat, most már szeptember 20-ra. A hatalmi harc második menete is látszólag Ben Bella felülkerekedésével ér véget.

Közben azonban a háborúban mérhetetlenül sokat szenvedett algériai nép már egyre nyíltabban ítéli el a viszálykodást. „Baraket!" („Elegünk van már ebből!") — harsogják a tüntető tömegek Algír utcáin. Az országutakon a kétfelől vonuló katonai egységek elé nők, férfiak feküsznek, hogy megakadályozzák a testvérharcot. A népi bölcsesség, a józan ész hangja szólal meg az Algériai Kommunista Párt ismételt felhívásaiban is. A párt a polgárháború veszélyének elhárítását követeli, azt, hogy a hatalomért versengő csoportok helyett demokratikus módon a nép dönthesse el, kinek a kezébe teszi le Algéria sorsát. Az algériai kommunisták az FLN politikai bizottságát támogatják a rend helyreállításában, a normális állami élet megindítására irányuló erőfeszítéseiben.

•

Digitized by Google

A politikai bizottságnak, hogy megteremtse és megszilárdítsa az államhatalmat, el kellett jutnia a hadsereg problémájának megoldásáig. Az algériai válság — mint láttuk — éppen a hadsereg körül robbant ki. Ennek magyarázata a következő: a szabadságharc esztendeiben az országot katonai körzetekre, vilajákra osztották, s az ellenállást a vilajék parancsnokai szervezték meg. Ahol a franciák nem tudták megvetni lábukat, a gyéren lakott, nehezen járható hegyvidékeken vagy a nagyvárosok alig ellenőrizhető arab negyedeiben, ott a katonai körzet tisztjei közigazgatási feladatokat is végeztek. A függetlenségi harc idején a vilajék rendszere jónak, eredményesnek bizonyult. A békeállapotokra való áttéréskor azonban nyomban jelentkezett a veszély: a katonai parancsnokoknak nem volt ínyükre, hogy megváljanak addigi hatalmuktól. Júliusban és augusztusban egymást érték önkényeskedéseik, a központi hatalom utasításaitól eltérő intézkedéseik, a rekvirálások, az emberek elhurcolása. (A katonaság nem egy helyen kommunistákat tartóztatott le; elvitt lakásukról olyan franciákat is, akik az algériai nép ügye mellett állottak ki, s emiatt a francia börtönöket is megjárták.) A vilaja-rendszer fenntartásának óhatatlanul egyes parancsnokok kiskirályoskodása a következménye, ez pedig anarchiát teremt — ezt a júliusi és augusztusi algériai események is bizonyították.

Az ALN, a felszabadító hadsereg fenntartása más módon is gondot, méghozzá súlyos anyagi gondot okoz Algériának. Ben Bella szeptember elején megállapította, hogy az ALN-nek 130 000 katonája van, márpedig a szomszédos Marokkó példája azt mutatja, hogy egyetlen katona fegyverben tartása évente 850 000 régi francia frankjába kerül az államnak. Az algériai állam nem engedheti meg magának ezt a luxust — mondotta Ben Bella —, az ALN-t tehát át kell szervezni.

S éppen ez az átszervezés ad alkalmat egyes demagóg katonai parancsnokoknak, hogy általában a polgári hatalom, közelebbről pedig a politikai bizottság vagy Ben Bella ellen hangolják a „dzsunud"-okat, a közkatonákat. Ezek a fiatalok többnyire a nincstelen parasztság soraiból kerültek ki. Amíg a hadseregben szolgálnak, addig egyenruhát, ellátást, zsoldot kapnak, ha viszont leszerelnek, akkor esetleg csak a munkanélküliek „hadseregének" számát gyarapíthatják.

A hadsereg és a polgári hatalom közti ellentéten kívül meglehetősen éles elválasztó vonal húzódik az ALN-en belül is, az úgynevezett belső és külső hadsereg között. Emlékezetes, hogy a francia hadvezetés még 1958 elején határzárat létesített Algériának Marokkó és Tunézia felé eső határain: aknamezővel, tüzérségi és géppuska-állásokkal, nagyfeszültségű árammal telt szögesdrót-hálózattal akadályozta meg, hogy marokkói vagy tunéziai területről ember- és hadianyag-utánpótláshoz jussanak a szabadságharcosok. Tunéziai és marokkói földön a határ mentén évekig állomásoztak erős, jól képzett, jól felfegyverzett algériai egységek, de bevetésre nem kerültek, csak szórványosan kísérelték meg, hogy átjussanak a

Digitized by Google

szinte áthatolhatatlan határzáron. Ez volt a külső hadsereg. A belső hadsereg pedig az Atlasz-hegység fennsíkjain táborozott, s onnan kiindulva folytatta gerillaharcát a francia expedíciós sereg ellen. Érthető, hogy a belső hadsereg azzal érvel: az ő katonái véreztek, a külső hadsereg pedig lábhoz tett fegyverrel várta a jószerencsét. Az ALN-nek ilyen értelmű megoszlása nagyjában és egészében párhuzamos a politikai viszályban kialakult elválasztó vonal irányával: a külső hadsereg általában Ben Bellához húz, a belső hadsereg egységeinek parancsnokai pedig többségükben a politikai bizottsággal szemben foglalnak állást.

Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy rendkívül nehéz megítélni a hadsereg belső megoszlásából adódó erőviszonyokat, és csak nagy vonalakban lehet olyasfajta „skatulyázásba" bocsátkozni, hogy az Aures-hegységre kiterjedő I., az Oran megyét magában foglaló V., a dél-algériai VI. vilaja Ben Bellát és a politikai bizottságot támogatja; a kabilföldi III., az Algír-környéki IV. vilaja viszont szemben áll a politikai bizottsággal; a Constantine megyét felölelő II. katonai körzet pedig megoszlik a két irányzat között Hozzátehetjük még, hogy az FLN franciaországi szervezete (köztudomású, hogy 400 000 algériai él a francia városokban), amely katonailag a „franciaországi vilajában" tömörült, vezetői révén szintén a politikai bizottság ellenfelei közé sorolható, míg a Tunéziában és Marokkóban volt menekültek tömegei — akárcsak az ott állomásozott katonai egységek — Ben Bella pártján állanak.

Ez az osztályozás főleg azért bizonytalan, mert csak a vilajáik és az FLN-szervezetek vezetőinek, parancsnokainak személyes állásfoglalásán alapszik; ezek azonban időnként megváltoztatják álláspontjukat, s a tömegek: a katonák, az egyszerű FLN-tagok korántsem osztják mindig az ő nézeteiket. Kabilföldön, amely pedig Belkaszem Krim fellegvára, szép számmal vannak hívei Ben Bellának is, s fordítva: a politikai bizottságot támogató vilajákban is hallani néha hangokat Ben Bella ellen.

*

Nehéz dolog ideológiájuk, programjuk szerint különválasztani egymástól a hatalomért folyó harcban versengő feleket. A szembenálló táborok mindegyike nagyjából azonos szólamokat hangoztat. Kölcsönösen vádolják például a másikat azzal, hogy az a neokolonializmus szekerét tolja, felváltva követelik azt, amit az ellentábor hetekkel azelőtt sürgetett ugyan, de azóta elvetett (pl. az Algériai Forradalom Nemzeti Tanácsának vagy az FLN első kongresszusának összehívását).

Van-e egyáltalán valamilyen program az új Algériában? Van, legalább is papíron.

Az Algériai Forradalom Nemzeti Tanácsának a Tripoliban, június végén tartott ülésén elfogadott programtervezete s annak is *„a népi demokratikus forradalom gazdasági és szociális feladatairól"* szóló fejezete beható tanulmányozást és nagy figyelmet érdemel. Alapvető fontosságú ez a dokumentum akkor is, ha ma már nincs meg a vezetők között az az egyhangú állásfog-

Digitized by Google

lalás, amely a tanács ülésén a programtervezet egységes elfogadására vezetett. Nyomban kiviláglik e dokumentum jelentősége, ha megemlítjük, hogy a programtervezetet megszerkesztő bizottság elnöke nem más volt, mint Ben Bella. S mivel sűrű megnyilatkozásai nagyjában-egészében egybevágnak a program téziseivel, feltehetjük, hogy az új Algéria legdinamikusabb és egyben legnépszerűbb politikusa ma is ragaszkodik a vezetésével kidolgozott irányelvekhez. Többé-kevésbé tehát a tripoli program is választ adhat arra a kérdésre, amelyet világszerte felteszenek államférfiak és hírmagyarázók: mit akar hát Ben Bella?

A tripoli programtervezetet hivatalosan még sohasem hozták egészében nyilvánosságra; nyilván azért nem, mert a körülötte kialakult egységet rövid idő alatt elsöpörte a hatalomért folyó harc vihara. Szeptember elején az Alger Républicain című algériai haladó lap (főszerkesztője: Henri Alleg) közölte teljes egészében a történelmi horderejű dokumentum szövegét; ezzel a meddő hatalmi viszálykodás közepette ismét az országépítés feladataira irányította az algériai tömegek figyelmét, s emlékezetükbe idézte a forradalom céljaitól eltávolodó politikusoknak, hogy miért is harcolt és vérzett több mint hét éven át Algéria népe.

A program megállapítja, hogy Algéria gazdasága gyarmati gazdaság, s ezt Franciaország uralta. Két szektora van, s ezeket feiletlen kereskedelmi hálózat köti össze. Az egyik szektor — a kapitalista típusú — modern és dinamikus; a másik, a hagyományos szektor, megőrizte a múltból örökölt struktúrát. Ebben a tradicionális szektorban él az algériai lakosság nagyobbik része, öt és negyed millió ember. Az algériában élő franciák évi átlagjövedelme 350 000 régi frank személyenként, de az algériaiak átlagjövedelme az évi 50 000 régi frankot sem éri el, a nagy tömegeknek pedig még ennél is kevesebből, személyenként alig 20 000 régi frankból kell megélniük. (Forintban kifejezve: az európaiak évente és fejenként átlag — a nem keresőket is beleértve — kb. 17 000 forintot, az algériaiak 2500 forintnál, a ninostelonek milliói pedig még 1000 forintnál is kevesebbet keresnek.)

Az FLN programja rámutat arra, hogy Algériában két és fél millió munkanélküli élt, ebből másfél millió a falvakban. Ennek a szörnyű helyzetnek megvannak a társadalmi, kulturális és egészségügyi következményei: a vidék elnéptelenedett, a munkások, hogy munkaalkalmat találjanak, Franciaországba emigráltak, az analfabétizmus nagy méreteket öltött (a 6 éven felüli lakosság négyötöde írástudatlan), a lakásviszonyok és az egészségügyi szervezet hiányosságai égbekiáltók.

A program kimondja, hogy e helyzet orvoslása végett el kell tüntetni a monopóliumok uralmát, oly módon, hogy új formába öntik a külfölddel és elsősorban Franciaországgal való gazdasági kapcsolatokat, gyökeresen meg kell változtatni a mezőgazdaság struktúráját és iparosítani kell az országot. E célok szolgálatában életszükségletnek nevezi a program a tervgazdálkodást, s azt, hogy a *gazdasági élet irá-*

Digitized by Google

nyitását a dolgozók részvételével az állam vegye a kezébe.

Megjegyzendő, hogy az FLN programja általánosságokban mozog, s a monopóliumok, közelebbről a francia nagytőke ellen tervezett intézkedésekről hallgat. Egy későbbi része utal ugyan a bankoknak és biztosító intézeteknek a közeli időszakra tervezett államosítására, de az ország ásványi és energetikai erőforrásait kiaknázó vállalatoknak, így elsősorban a kőolajtársaságoknak és a kohászati cégeknek az államosítása már csak mint távoli, hosszúlejáratra szóló cél szerepel benne. Mi több, a program egyelőre nagy lehetőségeket ad ezeknek a vállalatoknak.

A legkonkrétabb célokat a mezőgazdaság reformjával foglalkozó irányelvek tűzik ki. „*A föld azé, aki megműveli*" — szó szerint ez a fő jelszó. Ezt a feladatok következő kilenc pontja követi: 1. a föld elidegenítésének és a mezőgazdasági termelőeszközök eladásának azonnal életbelépő tilalma; 2. a földbirtok nagyságának korlátozása, művelési ágak szerint; 3. a meghatározandó földbirtokhatár fölötti területek kisajátítása és 4. a földnélkülieknek juttatása ingyenesen; 5. a parasztoknak demokratikus módon termelőszövetkezetekbe szervezése; 6. a kisajátított területek egy részén állami gazdaságok létesítése; 7. a kiosztott földek elidegenítésének tilalma; 8. a földbérlők eddig felgyülemlett tartozásainak elengedése; 9. állami támogatás a parasztoknak.

A program szépen hangzik, s ha teljesen megvalósítanák, valóban megoldaná Algéria legfőbb problémáját: szinte varázsütésre javítana a nincstelen paraszti milliók sorsán. A földreform végrehajtása elé azonban minden egyébnél nagyobb akadályokat gördít az 1962 márciusában Evianban aláírt algériai—francia egyezmény, amely kimondja, hogy európai telepesektől csak kártalanítással lehet elvenni földet. Az eviani egyezménynek ez a súlyos feltétele — különösen a kezdeti időkben — rendkívül nagy nehézségeket okozhat az amúgy is pénzgondokkal küzdő algériai államnak. A francia kormány, amely — ígérete szerint — hozzávetőleg évi 100 milliárd régi (1 milliárd új) frankos „segélyt" juttat Algériának, ennek a folyósítását minden valószínűség szerint ahhoz is köti majd, hogy a következő algériai kormány mennyire tartja tiszteletben az európai gyarmati telepesek „jogait".

A Tripoliban elfogadott programnak egy másik fontos pontjával szemben is az eviani egyezményre hivatkozhatik Párizs. Amikor a program kifejti Algéria kereskedelmi politikájának irányelveit, kimondja, hogy (később meghatározandó ütemben és módon) meg kell szüntetni Franciaország kedvezményezett helyzetét az algériai—francia kereskedelmi kapcsolatokban s az egyenlőség és a kölcsönös előnyök elvének alapjára kell helyezni az árucserét, fejleszteni kell az olyan országokkal folytatott kereskedelmet, amelyek állandó árakon szállítanak és olcsón adnak el felszerelési javakat Algériának, s cserébe ezért hosszú időre biztos piacot nyújtanak az algériai termékeknek. Márpedig az eviani egyezmény egyenesen kimondja, hogy Franciaországnak

Digitized by Google

„privilegizált" helyzete van az árucserében. Ez is egyike azoknak az engedményeknek, amelyeket Evianban a francia kormány neokolonialista követeléseivel szemben tett az algériai küldöttség. (Talán nem felesleges emlékeztetnünk az olvasót arra, hogy Ben Khedda kormánya nevében Belkaszem Krim miniszterelnökhelyettes volt az algériai delegáció vezetője, s hogy a tárgyalások időpontjában Ben Bella még a franciák foglya volt.)

A program szociális irányelvei olyan feladatokat tűznek ki, mint a közoktatás arabbá tétele, a népi kultúra nemzeti örökségének megőrzése, a tanulás lehetősége mindenki számára, az analfabétizmus megszüntetése. Lakásépítési tervek, a lakbérek rendezése, az európaiak távozásával megüresedett vagy kellőképpen ki nem használt lakások felhasználásának szabályozása — ezekről a kérdésekről is van szó az FLN programjában. A közegészségügyről szólva a program az egészségügyi intézmények államosítását is előírja, hogy megteremthető legyen a lakosság ingyenes orvosi ellátása. Az Iszlámot meg kell szabadítani minden kinövéstől, babonától, amely eltorzította — olvassuk a programban, amely ezen a téren harcot hirdet a nők társadalmi szerepével szembeni előítéletek ellen.

A program külön fejezetet szentel Algéria külpolitikájának. Harc a gyarmatosítás és az imperializmus ellen, küzdelem Észak-Afrika (a „Maghreb") egységének megteremtéséért, a felszabadító mozgalmak számára, nemzetközi együttműködés — ez ennek a fejezetnek a négy fő jelszava. Pozitívan kell értékelnünk azt, hogy a program megfogalmazói határozottan állást foglaltak az imperializmus ellen, s kijelentették: „A szocialista országok támogatása — azoké, amelyek különböző formában oldalunkra álltak a háború idején, s amelyekkel meg kell erősítenünk a már meglevő kötelékeket — az imperializmustól való elválásunk igazi lehetőségeit teremti meg." A Tripoliban egyhangúan megszavazott program azt is aláhúzta, hogy Algéria *„a semleges áramlatban vesz részt"*. A program, amikor az antiimperialista külpolitika alapelveit leszögezi, súlyosan elmarasztalja azokat a nyugati államokat, amelyek az algériai néppel szemben Franciaországot támogatták anyagilag és erkölcsileg.

A tripoli program utolsó fejezete végül azt mondja ki, hogy az államépítést tudatosan, a szocialista elvek alapján kell végezni, s a hatalomnak a nép kezében kell lennie. Ennek a kijelentésnek az értékéből azonban sokat levon a július—augusztusi hatalmi harc. Másrészt arra is fel kell hívnunk a figyelmet, hogy Ben Bella „szocializmusának" sok vonása a nasszeri ideológiához hasonlít. Ennek értékelésében azt is számba kell vennünk, hogy Ben Bella — mint nyilatkozataiból kitűnik — aligha szán az Algériai Kommunista Pártnak szerepet az ország életében. Szerinte az FLN-nek az a hivatása, hogy Algéria egyetlen pártja legyen. Ez pedig lényegében ugyanaz, mint amit a háború éveiben is követeltek a nacionalista szabadságharc más vezetői: hogy az Algériai Kommunista

Digitized by Google

Párt, önálló létét feladva, olvadjon be az FLN-be.

Az Algériai Kommunista Párt mégis támogatja Ben Bellát és az általa vezetett politikai bizottságot. A hatalomért folyó harc hónapjaiban a kommunisták az FLN politikai bizottsága mögé álltak. Ennek magyarázata, azt hisszük, világos: az algériai kommunisták a nép érdekeit szolgálták és szolgálják. A nép érdeke pedig azt követelte meg, hogy minél előbb legyen vége a politikai válságnak, minél előbb induljon meg az építőmunka, a termelés, az állam struktúrájának felépítése. A Ben Bella-csoport politikai programjában pedig több volt a pozitívum, mint ellenfeleinek terveiben. Az algériai kommunistáknak volt okuk gyanakvásra az eviani kompromisszumot aláíró politikusokkal szemben, akik ráadásul 1962. június 17-én még az ultrák és a fasiszták terrorszervezetének, az OAS-nak az algíri vezéreivel is alkura léptek. Az Algériai Kommunista Pártnak Ben Bellát és a politikai bizottságot támogató állásfoglalása véleményünk szerint arra is utal, hogy Ben Bella kevésbé hódol be a francia neokolonializmusnak, mint amennyire több ellenfele tette volna ezt. A nemzeti felszabadító hadseregnek az állam életébe beleszólási jogot követelő parancsnokaival szemben is Ben Bella határozott egyénisége adhatott védelmet, s elsősorban ő háríthatta el a katonai diktatúra veszélyét. (Megjegyzendő, hogy a tisztikarban sokan voltak nyílt antikommunisták.) Egyúttal azonban az Algériai Kommunista Párt a válság elhúzódása idején bátran és következetesen emelt szót annak demokratikus megoldásáért, az alkotmányozó nemzetgyűlés mielőbbi megválasztásáért s azért, hogy a képviselőjelöltek listája ölelje fel az algériai hazafias erők összességét, s ne maradjanak ki ebből a kommunisták sem. A kommunista jelöltek kiszorítása következtében a választások kétségkívül veszítettek is jelentőségükből és formális jellegűvé váltak, mert a választók csak az FLN egymással versengő csoportjainak, az ALN politikai ambíciójú parancsnokainak alkudozása alapján létrejött listára szavazhattak. A választások alapján alakult kormány lényegében annak a politikai csoportnak a tagjaiból tevődik össze, amely Ben Bella vezetésével, már a választások előtt megszerezte a hatalmat.

•

Az algériai helyzetet elemezve, meg kell próbálnunk, hogy választ adjunk ilyen kérdésekre is: Mi van az ultrák és a fasiszták terrorszervezetével, az OAS-szal? Mi történt az Algériából eltávozott európaiakkal és vagyonukkal? Milyen álláspontot foglal el a francia kormány az algériai belső válsággal szemben?

Az OAS, amint ezt várni lehetett is, a függetlenség kikiáltása után abbahagyta tevékenységét Algériában; vezetői (Gardy ex-tábornok, Gardes, Godard, Broizat ex-ezredesek) eltűntek, a hírhedt „Delta"-csoportok terrorlegényei pedig az Algériából Franciaországba áttelepülők között igyekeztek megbújni. Két hónap óta szinte szó sem esik Algírban, Oranban az OAS-ról, legfeljebb annyiban, hogy az algériai katonaság letartóztatott olyan európaiakat, akik terror-

Digitized by Google

cselekményekkel gyanúsíthatók. Az OAS láthatóan Franciaországba tette át működési területét. Algériai veresége nagy zavart okozott soraiban, ezért CNR (az „Ellenállás Nemzeti Tanácsa") néven új politikai irányító szerve alakult, amely illegális „hivatalos lapjában" már nem is használja az OAS elnevezést. De ez már francia probléma...

Algériai probléma viszont az európaiak tömeges távozása. 3—400 000-re becsülhetjük azoknak a számát, akik véglegesen otthagyták Algériát, s Franciaországba, Spanyolországba vagy Izraelbe települtek át. Valójában ennél jóval többen mentek ugyan el Algériából, de a jelek arra vallanak, hogy tetemes részük a helyzet konszolidálódása után vissza akar térni. Algériának kétségtelenül szüksége is van az európai szakemberekre, a közigazgatásiakra éppúgy, mint a közoktatásiakra, az orvosokra éppúgy, mint a szakmunkásokra vagy a kisiparosokra. Elsősorban a kisemberek visszatérésére lehet számítani, azokéra, akik Párizsban vagy a francia vidéken nem tudnak lakást vásárolni és nem tudnak új egzisztenciát teremteni maguknak. A gyarmatosító tőkések nagy része viszont aligha megy vissza Algériába, mert ma ott korántsem kínálkozik nekik olyan profitszerzési lehetőség, amilyent a francia uralom idején élveztek. Velük pedig a tőke tetemes százaléka is kiáramlott az országból.

Az Algériából elmenekült, hazatelepült franciák a párizsi kormánynak is gondot okoznak. Senkit sem lephet meg tehát az, hogy a Pompidou-kormány szorgalmazza a közhivatalnokok mielőbbi visszatérését (az önkényesen eltávozottaknak nem folyósítanak fizetést, az Algériába visszamenők ellenben fizetésük 50 százalékáig terjedő külön prémiumot kapnak). Méginkább szívügye a degaulleista kormánynak — amely mögött közismerten a francia monopóliumok állanak — az, hogy megindítsa Algériával azt az együttműködést, amelyet az eviani egyezmény határolt körül. Ezen Párizsban azt értik, hogy a szaharai kőolaj és az algériai bányakincsek kiaknázásában érdekelt monopóliumok mielőbb biztosíthassák maguknak eddigi pozícióikat és háborítatlanul folytathassák az algériai föld mélyében rejlő természeti kincsek feltárását.

Ami a Ben Bella—Belkaszem Krim versengést, a politikai bizottság és a hadsereg egyes vilajái közti szembenállást illeti, Párizs most nyíltan nem avatkozott be a válság alakulásába, de azt bizonyosra vehetjük, hogy a szembenálló felek mindegyikét megkörnyékezte, s — a gyarmatosító, a tőkés hagyományokhoz híven — egyszerre több vasat is tartott a tűzben. Éppen Párizsnak ez a pillanatnyi, látszólagos „semlegessége" az, ami máris előrevetíti későbbi újabb algériai válságok árnyékát. Szinte bizonyosra vehetjük, hogy mihelyt az új Algéria első vezetői megkísérlik lerázni a neokolonialista megkötöttségeket, megpróbálják országuk gazdasági függetlensége érdekében, népük javára megváltoztatni az eviani egyezményt — Párizs nyomban segítséget ad a politikusok vagy a katonai parancsnokok mellőzött, sértődött csoportjának ahhoz, hogy ezek újra lobbantsák fel a viszályko-

Digitized by Google

dás lángját. Az is elképzelhető, hogy a degaulleista kormány — ígéretekkel, „segéllyel", zsarolással — a most hatalomra jutó csoportot készteti majd olyan politikára, amely ellentétes azokkal az eszmékkel, amelyekért az algériai nép több mint hét esztendőn át hősiesen vállalta magára egy szörnyű háború minden szenvedését. Ebben az esetben pedig alulról jövő válság ingathatja meg a vezetők helyzetét.

Algéria még sokáig magára vonhatja a világközvélemény figyelmét, az új ország sorsának alakulása még sokszor okozhat gondokat. De az algériai helyzet képének sötét vonásai mégsem adnak okot borúlátásra. A döntő fontosságú tény az — s ezt nem szabad figyelmen kívül hagynunk —, hogy Algéria és a Szahara több mint kétmillió négyzetkilométernyi földje kiszakadt az imperialista világból. A gyarmati rendszer felbomlása ezzel újból egy nagy lépéssel jutott előbbre.

Pálfy József

A lengyel ipar fejlődése

Lengyelország a felszabadulás előtt Európa egyik legelmaradottabb agrárországa volt. Ipara a két világháború között — jelentős nyersanyag-kincsei ellenére is — alig fejlődött, egész sor fontos és alapvető iparága pedig állandóan hanyatlott. 1913-tól 1937-ig Lengyelország részesedése a világ acéltermelésében 2,2 százalékról 1.1 százalékra, a nyersvas-termelésben 1,4 százalékról 0,7 százalékra, a kőszéntermelésben 3,4 százalékról 2,9 százalékra csökkent.

A felszabadult Lengyelországban megfordult az állandó hanyatlásnak ez az irányzata. A néphatalom a hallatlanul nagy háborús pusztulás ellenére is rövid idő alatt talpra állította a lengyel ipart és elindította a soha nem látott fejlődés útján. Felszámolta a régi Lengyelország terhes örökségét, a gazdasági elmaradottságot, s rendkívül nagy áldozatok és erőfeszítések árán — fejlett és virágzó ipari, agrár és tengeri jellegű országgá változtatta Lengyelországot. A szocialista építés gyors ütemének köszönhető, hogy a népi Lengyelország ma már Európa legszámottevőbb ipari országai közé tartozik, termelése minden alapvető iparágban fellendült. Egyes cikkek gyártásában Lengyelország ma világviszonylatban is előkelő helyet foglal el a ranglistán. Íme egy kis összehasonlítás arról, hogy egyes cikkek termelését tekintve hányadik helyen áll a világon: kőszén 6. hely, koksz, tengerjáró hajó (tonnatartalom szerint) 9., rádiókészülék 9., nyersvas 10., cement 10., televíziós készülék 10., acél 11., tehergépkocsi 10., elektromos energia 13., helyen áll.

A Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottsága 1960. június 21-én megtárgyalta az 1961—1965. évek beruházási tervét. A vita során Gomulka elvtárs, a Központi Bizottság első

Digitized by Google

titkára, a többi között megállapította, hogy 1946-tól 1959-ig mintegy 645 milliárd zlotyt fordítottak beruházási célokra. Óriási anyagi erőfeszítésébe került ez az országnak, de meg is hozta a várt eredményeket. 1960-ban Lengyelország egy lakosra eső ipari termelése már 55—60 százaléka volt Anglia, a Német Szövetségi Köztársaság, Franciaország és Olaszország átlagának, holott a háború előtt a fejlett ipari államok egy főre eső termelésének legfeljebb 20 százalékát érte el.

Hogyan érte el Lengyelország ezt a fejlődést? Először is: újjáépítette, fejlesztette és korszerűsítette a háborúban tönkretett, de helyreállítható és a termelésbe besorolható ipari bázisait, növelte a bennük rejlő, de a múltban ki nem használt kapacitást.

A lengyel ipar szíve: Szilézia; azelőtt jóformán csak itt volt jelentős lengyel bányászat, kohászat és acéltermelés. A felszabadulás előtt azonban ez az országrész korántsem adott az országnak annyit, amennyire nyersanyag-készleteinél és ipari kapacitásánál fogva még elavult és korszerűtlen felszerelésével is képes lett volna. A felszabadulás óta a népi Lengyelország hatalmas beruházásokat végzett és végez ma is a sziléziai iparvidéken, a Katowice-i vajdaságban elsősorban a bányászat és a kohászat fejlesztésére és korszerűsítésére, új szénbányák megnyitására, új városok építésére. S az eredmény nem is maradt el. A Katowice-i vajdaság adja ma Lengyelország egész széntermelésének 84, nyersvas-termelésének 64, acéltermelésének 62, kokszterme lésének 60, gépiparának 15, öntermelésének 86 százalékát. 1962-ben a vajdaságban az összes beruházások összege meghaladja a 15 milliárd zlotyt. (Összehasonlításul: a vadonatúj, a semmiből megteremtett Nowa Huta-i kombinát 10 milliárd zlotyba került).

Lengyelország más vidékein is ugyanígy megfiatalodtak a régi üzemek, s ugrásszerűen megnőtt a termelésük.

De nemcsak a régi üzemeket és iparágakat ifjították meg, hanem új üzemeket, új iparvárosokat, egész új iparvidékeket is teremtettek a felszabadulás óta Lengyelországban. Az iparban szegény vajdaságokban felépített és megszervezett új ipari centrumok orvosolták a háború előtti ipartelepítés okozta rendkívül egészségtelen helyzetet, s újabb erőkkel gyarapították a lengyel népgazdaságot. Teljesen új, addig Lengyelországban ismeretlen iparágak jöttek létre (mint például a nagy tonnatartalmú hajók építése, a hajómotor- és a golyóscsapágy-gyártás, a precíziós gépgyártás), új iparágakkal bővült a nehézgépgyártás és az elektromos ipar, s megnőtt a fém- és elektrotechnikai tömegcikkek gyártása (köztük a rádióké, a mosógépeké, a hűtőgépeké, a varrógépeké).

Hogy mit jelentett egyes, iparban szegény vajdaságok számára az iparosítás, annak legjobb példája a krakkói vajdaság. A felszabadulás előtt a vajdaság 2,6 millió főnyi lakosságának 65 százaléka a mezőgazdaságban dolgozott. A felszabadulás után az iparral alig rendelkező vajdaságban igen nagy beruházásokat hajtottak végre. Itt épült

Digitized by Google

fel Krakkó külvárosaként Nowa Huta, a vadonatúj lengyel vas- és acélkombinát. Az új kombinát helyének megválasztásában, az ideális termelési lehetőségek biztosításán túl, fontos politikai cél is közrejátszott: meg akarták változtatni a vajdaságnak, de különösen Krakkónak és környékének erősen kispolgári jellegét, növelni és erősíteni akarták a vidék munkásosztályát.

Az építők többsége fiatalember volt, s amikor az üzem felépült, a fiatalok ottmaradtak. Megtanulták a szakmát, és belőlük alakult ki az új üzemkombinát törzsgárdája. 18 ezer ember dolgozik ma Nowa Hutában, átlagos életkoruk 32—33 év; 70 százalékuk falusi fiatal, aki a gyár iskoláiban tanul tovább, és szakképzettségének, gyakorlatának növekedésével emeli majd a termelés szintjét. Hogy érdemes volt felépíteni ezt a nagy kombinátot, azt jövedelmezősége bizonyítja: egy napi termelésének értéke 30 millió zloty, s ráadásul az üzem termelési költségei 10 százalékkal alacsonyabbak a lengyel acélgyártás átlagos költségeinél. Nowa Huta egymaga csaknem kétmillió tonna acélt ad évente a lengyel népgazdaságnak. Új üzemrészek építésével, a régiek bővítésével 1965-re 3300 ezer tonnára akarják felemelni ezt a mennyiséget, a távlati terv szerint pedig 1970-től 1980-ig 9.5—10 millió tonnára nő majd a kombinát évi acéltermelése. A nők és a családtagok foglalkoztatására könnyűipari üzemeket is létesítettek Nowa Hutában, illetve Krakkóban: dohánygyárat, textilüzemet, orvosi műszergyárat; és egy ápolónő- és szülésznő-képző iskola felállítását is tervezik. Mindez a változás gyökeresen átalakította a vajdaság képét, jellegét és társadalmi szerkezetét.

Az iparban szegény, fejletlen vajdaságok iparosítását különösen két tényező segítette. Az egyik — a geológiai kutatás fellendülése volt. Az intenzív geológiai kutatások eredményeként Lengyelország jelentősen gazdagodott újabb barnaszén-, réz-, vasérc-, földgáz-, kén- és kőolajlelőhelyekkel. Ezeknek túlnyomó többsége az iparban szegény vajdaságokban van, s ez lehetővé teszi, hogy ezeken a területeken feldolgozó ipar alakuljon ki. A fejlődést segítő másik fontos tényező az energetikai bázis fejlesztése volt. A korszerű energiatermelés alapanyaga a barnaszén, s ez alig található másutt, mint az ipari fejlődésben elmaradt vajdaságokban. A lengyel népgazdaság húszesztendős távlatra készült tervezete szerint a következő két évtizedben az országnak minden eddig fejletlen területét iparosítják, s a lengyel iparnak csak kisebbik része — elsősorban a vaskohászat és a szénbányászat — marad meg a „történelmi" iparvidékeken.

A lengyel olajfeldolgozó ipar elsősorban a szovjet kőolaj-szállítmányokra támaszkodik. A Barátság kőolajvezeték felépítése és a szállítmányok rendszeres megindulása jelentős mértékben megnöveli a lengyel olajfeldolgozó ipart, amelynek termelése a tervek szerint 1980-ban már 15 millió tonnát ér el. Ez a mennyiség teljesen fedezi az ország szükségletét. A lengyel vegyipar fejlődését segítik a

Digitized by Google

gazdag kálisó-, kősó-, kén- foszfor stb. készletek.

Nagyon gazdagok Lengyelország szénkészletei. Az ország több mint 100 millió tonnás évi széntermelése lehetővé teszi, hogy a szén és a koksz alapján fejlesszék a vaskohászatot, a vegyipart, s a feldolgozó iparban s számos más nyersanyag előállításában hasznosították Szilézia „fekete gyémántját".

Szilézia, a széntermelés és a vaskohászat központja, az 1961-től 1965-ig terjedő tervben csaknem 80 milliárd zloty beruházást kap. A beruházások legfontosabb célja a korszerűsítés, mégpedig elsősorban a meglevő iparvállalatok további gépesítése és technológiai tökéletesítése, azután pedig az újonnan feltárt lelőhelyek közelében levő gyárak kibővítése. 66 milliárd zlotyt fordítanak a már működő iparvállalatok fejlesztésére, a többit új objektumok építésére.

A barnaszén különösen a lengyel energiatermelésben játszik nagy szerepet, de a vegyiparnak is fontos alapanyaga. Az új lelőhelyek feltárásával az ország barnaszén-termelése évről-évre szakadatlanul emelkedik és a tervek szerint 1975-ben már eléri az évi 70 millió tonnát. A barnaszén-lelőhelyek közvetlen közelében öt év alatt új erőművek épülnek, összesen 2600 megawatt teljesítménnyel. Az ötéves terv utolsó évében, 1965-ben Lengyelország egy lakosra jutó energiafogyasztása az iparilag fejlett európai államokénak a színvonalára emelkedik, s eléri az évi 1410 kilowattórát.

A nyersanyagbázis kérdéséhez tartozik a színesfémipar problémája is. A gépipar, az elektrotechnika, az építkezés és sok más iparág mind több színesfémet — rezet, nikkelt, ólmot stb. — igényel. Lengyelország horgany-exportja világviszonylatban a harmadik helyen áll (Kanadáé és Belgiumé mögött), de a többi színesfém behozatala mégis passzívvá teszi mérlegét. Ez a helyzet az ipart szigorú takarékosságra, a lengyel szakembereket pedig a színesfémek hazai előállításának nagymértékű fejlesztésére készteti. A szakemberek szerint a következő húsz évben csaknem 60 százalékkal emelkedik majd a horgany- és ólom-feltárás. A nemrég feltárt gazdag lelőhelyek kiaknázásával a rézтermelés távlatai is sokat javultak, de a bányák még így is csak 1972-ben fedezhetik majd a hazai szükségletet.

A lengyel ipar fejlődését hathatósan mozdítja elő a *Szovjetunió és a többi szocialista ország testvéri segítsége, a kölcsönös baráti együttműködés.* Igen sok példát mondhatnánk erre, a Nowa Huta-i kombinát szovjet dokumentációjától kezdve a szovjet, a csehszlovák, a magyar, az NDK gépeken keresztül a Barátság kőolajvezetékig. A lengyel vasérc-bányászat még nem tudja kielégíteni a hazai szükségletet, ugyanígy szükség van ma még külföldi acélra is, — mindkettőt a Szovjetunió szállítja. A lengyel kikötőkben magyar darukat lel az ember. Az együttműködésnek még sok más, kisebb-nagyobb jelét találhatjuk meg: 1956. és 1960 között Lengyelország körülbelül 800 műszaki dokumentációt kapott a Szovjetuniótól, több mint 400-at

Digitized by Google

Csehszlovákiától, a Német Demokratikus Köztársaságtól és Magyarországtól. Ez alatt az idő alatt több mint 5000 lengyel szakember mélyítette el tudását a testvéri országokban. Az ipari beruházások terén bővültek Csehszlovákiával az ország gyümölcsöző kapcsolatai. A LEMP Központi Bizottságának 5. plénumán Gomulka elvtárs is megemlítette ezt a hasznos és a szocialista országok között természetes testvéri kapcsolatot. „A szocialista államok kölcsönös együttműködésének erősítése terén az egyik legfontosabb feladat az ipari beruházások összehangolása — mondotta —. Minél hamarabb látunk hozzá ehhez, annál többet nyerünk rajta, Hiszen a beruházás: alapkőletétel. Megteremti a szocializmusnak a kapitalizmus feletti győzelme alapját".

Az ipar fejlődése a lengyel népgazdaság általános stabilizálódását eredményezte. Ez a fejlődési folyamat nem volt zavartalan és problémamentes. 1956—1957-ben, az 1960-ban befejezett ötéves terv első szakaszában, a lakosság vásárlóerejéhez képest áruhiány jelentkezett, s ez átmenetileg és részlegesen megbontotta a belkereskedelmi piac egyensúlyát. Gazdasági ellenintézkedésekkel és elsősorban a termelés fokozásával sikerült azonban leküzdeni az aránytalanságokat és stabilizálni a belső piacot.

A lengyel ipar fejlődésének — a mennyiségi mutatók javulásán kívül — a munkatermelékenység állandó és gyors növekedése is pozitív jelensége. A termelés a munkások változatlan, vagy csak lassan emelkedő létszáma mellett, nagyrészt a termelékenység emelése útján növekedett. A jelenlegi ötéves tervben az ipari termelés növekedését 84 százalékban a munka termelékenységének növelésével akarják elérni.

A termelékenység emelkedése már ma is örvendetes, bár még nem kielégítő mértékű; az elmúlt esztendőben pl. néhány százalékkal alatta maradt a tervezettnek. A lengyel iparban széleskörű offenzíva indult meg a termelékenység növelésére. Ennek jegyében (a többi között) ésszerű, maximálisan takarékos anyag-, nyersanyag-, üzemanyag- és energia-gazdálkodási módszereket akarnak alkalmazni, és széleskörű munkát indítottak a műszaki színvonal emeléséért is. A múlt év végén a kormány gazdasági bizottsága fontos rendeletet hozott, amelynek értelmében országszerte megkezdik az iparvállalatok termelési kapacitásának rendszeres vizsgálatát. A cél: megakadályozni azt, hogy egyes gyárak terv-előirányzata messze elmaradjon tényleges kapacitásuk és a hasonló körülmények között működő külföldi gyárak teljesítménye mögött. A tervek szerint 1962-ben összeállítják az ipari termelés kapacitásának első mérlegét és felhasználják az 1963. évi népgazdasági terv kidolgozásához.

1962 januárjában a LEMP Központi Bizottsága összehívta a vajdasági pártbizottságok titkárait, s megvitatta velük a nehézipar problémáit. Beszámolójában Waniołka miniszter megállapította, hogy „a nehézipari vállalatok műszaki színvonalának emelése és a termelés szervezettebbé tétele elsőrendű fel-

Digitized by Google

adat". Az idén és jövőre a technológai eljárások tökéletesítésére, az anyaggazdálkodás megjavítására és a vállalatok fokozatos szakosítására fordítják a legnagyobb gondot. A szakemberek mindettől azt várják, hogy tovább fog emelkedni a termelékenység és csökken az anyagráfordítás, s ezzel megoldódik vagy legalább enyhül a lengyel iparnak egy másik jelenlegi problémája.

A LEMP Központi Bizottsága 1962. április 10. plénumának központi kérdése a műszaki fejlesztés volt. Gomulka elvtárs rámutatott arra, hogy a lehetőségekhez és főleg a szükségletekhez képest eddig lassú volt az ország műszaki haladásának üteme. De minden lehetősége megvan a technika gyorsabb ütemű fejlesztésének, hiszen az utóbbi években jelentősen kibővült az ipar termelési bázisa. Kiemelte: a Központi Bizottság plénuma azért tűzte napirendjére a műszaki fejlesztés problémáit, mert ezeknek a megoldásától, a fejlődés folyamatának meggyorsításától függ az ország előrehaladása.

A plénum határozatot is hozott a gépipar műszaki fejlesztésének kiterjesztéséről és meggyorsításáról. A határozat rámutat az ebben az iparágban rejlő ki nem használt tartalékokra. A Központi Bizottság felhívja a figyelmet, hogy állandóan korszerűsíteni kell a gépkonstrukciókat, erősíteni a tudományos kutató és tervező intézetek, és a termelő üzemek kapcsolatát, s gyorsítani az új gyártmányok meghonosítását. A tervezés és a szerkesztés terén mondja ki a határozat — jobban ki kell használni a KGST keretében megvalósítható együttműködés lehetőségeit, fokozni kell a műszaki információk és dokumentációk cseréjét, meg kell szervezni a közös tervezőirodákat, jobban össze kell hangolni a tudományos kutató munkát. Hangsúlyozza a határozat azt is, hogy a gépipar gyors fejlődése az alapja az egész lengyel népgazdaság műszaki haladásának, a határozatok tehát nem csupán iparági, hanem népgazdasági jelentőségűek.

A lengyel ipar helyzetének ez a vázlatos ismertetése is hiányos volna, ha legalább röviden nem szólnánk a lengyel ipar távlati tervéről. A húszéves távlati terv a Lengyel Népköztársaság 1980-ig terjedő, tudományosan megalapozott terve, a legkiválóbb lengyel tudósok és szakemberek négyéves alapos és elmélyült munkájának az eredménye. A terv biztosítja a lengyel népgazdaság arányos és egyenletes fejlődését, s ezt a tervet összehangolják a többi szocialista ország húszéves terveivel is. A távlati terv lényege röviden a következő: Lengyelország nemzeti jövedelme 1980-ban a négyszerese lesz az 1962. évinek. Ezt az ipari termelésnek öt és félszeresére, a mezőgazdasági termelésnek kétszeresére való emelésével kell elérni; ennek eredményeként az egy lakosra jutó fogyasztás megháromszorozódik. A terv szerint az anyagi javak termelése egyrészt — nagyobb részben — a termelékenység növelésével, másrészt az elengedhetetlen beruházások végrehajtásával fog emelkedni. A következő húsz évben megváltozik a

Digitized by Google

lengyelországi fogyasztás struktúrája: az életszínvonal emelkedése együtt jár azzal, hogy a fogyasztásnak kisebb része jut élelmiszerekre, és nagyobb része iparcikkekre, különösen tartós fogyasztási cikkekre. Az ipari termelésben a változás főleg az automatizálás felé halad.

A lengyel ipar haladását szemlélve az elmúlt esztendők fejlődése azt mutatja: bizonyosra vehetjük, hogy Lengyelország már a jelenlegi ötéves terv végén, de különösen a távlati terv megvalósítása után erősen meg fogja közelíteni vagy utól is éri az iparilag legfejlettebb országokat. Megvannak erre az ország lehetőségei.

Koncsek László

Digitized by Google

KONZULTÁCIÓ

Mi a peronizmus szerepe ma Argentínában?

A napilapokban hírek jelentek meg arról, hogy Argentínában peronistákat tartóztatnak le, s együttműködés alakult ki a kommunisták és a peronisták között. Ezek a hírek azt jelzik, hogy az utóbbi években jelentős változások mentek végbe a peronista mozgalomban, amelyet — mint emlékezetes — régebben fasiszta jellegű mozgalomként értékeltek. Ezért szükségesnek tartjuk, hogy választ adjunk a címben feltett kérdésre.

A kérdés feltevése azt tükrözi, hogy a sajtónak nagy az adóssága az Argentínával kapcsolatos fogalmak és ismeretek tisztázásában. Ezért kezdjük mindjárt azzal, hogy a peronizmust még eredeti megjelenési formájában sem volt helyes egyértelműen fasiszta mozgalomnak nevezni, bár külsőségeit, demagógiáját, Peron intézkedéseit tekintve sok volt a rokon vonás közte és Hitler, de főként Mussolini egykori fasiszta mozgalma között.

Első, korai szakaszában, a második világháború utolsó éveiben, a hitleristák oldalán való nyílt állásfoglalás jellemezte a peronizmust. Peron, aki 1944-ben katonai államcsíny útján ragadta magához a hatalmat, nem titkolta rokonszenvét a fasiszta Németország iránt. A második világháború befejezéséhez közeledve azonban Argentínában is fellendült a demokratikus mozgalom. Peron, hogy gátat vessen ennek a folyamatnak; ostromállapotot hirdetett. De amikor a szovjet csapatok Németország területére értek, Argentínában olyan erőssé vált a tömegek nyomása, hogy Peron kénytelen volt megszüntetni az ostromállapotot, sőt 1945 márciusában Argentína — utolsónak a nagy latin-amerikai országok közül — hadat is üzent a hitleri Németországnak.

A demokratikus tömegmozgalom hatalmas ereje szembetűnően nyilvánult meg az 1946 februári választáson, amelyen a kommunisták kezdeményezésére megalakult anti-peronista Demokratikus Egységfront a szavazatok 46 százalékát kapta meg. Peron csak csekély többséget tudott szerezni magának. Hogy a hatalmat megtartsa, még ravaszabb demagógiát kellett alkalmaznia, s megpróbálta, hogy szervezett tömegbázist teremtsen magának. Ezért alakított 1945-ben pártot, amelyet Munkáspártnak nevezett el. A „harmadik út" jelszavát hangoztatva Peron megígérte a nagybirtokok és az imperialista monopóliumok megsemmisítését, és egy „igazságos állam" megteremtését. (Erről szóló elméletének a „juszticializmus" nevet adta.) Az iparban részleges államosítást hajtott végre, állami ellenőrzés alá helyezte a külkereskedelmet és a bankhiteleket is. Szavakban szembeszállt a külföldi monopóliumok nyomásával, állást foglalt a nemzetgazdaság

Digitized by Google

fejlesztése mellett, de tetteiben behódolt az északamerikai monopoltőke terjeszkedésének.

Az Argentin Kommunista Párt 1946 decemberében tartott ötödik értekezletén Codovilla elvtárs, a párt főtitkára joggal állapította meg, hogy a Peron által hirdetett reformtervek nem mutatnak irányt a három fő probléma teljes megoldására. „Ez a három probléma a következő: a földreform, az imperialista monopóliumok birtokában levő nemzeti kincsek visszavétele, és a reformterv pozitív intézkedéseinek finanszírozása az adórendszer olyan átszervezésével, amely a gazdagokra hárítja a fő terheket. Márpedig enélkül nem lehet olyan arányú változásokat végrehajtani — mondta Codovilla elvtárs —, amelyek megnyitnák az ország progresszív és független gazdasági fejlődésének útját".

A peronizmus 1946-tól, Peron elnökké választásától kezdve bizonyos változásokon ment át, amelyeket az jellemzett, hogy a kormány sokszor volt kénytelen engedni a nép követeléseinek. (Azt is figyelembe kell vennünk, hogy a háború alatt és után Argentínában — az elsőrendű fontosságú mezőgazdasági termékek nagy kereslete miatt — viszonylagos gazdasági konjunktúra volt. Így Peronnak ekkor még módja volt arra, hogy „adjon" a tömegeknek. Később azonban ezek a források kiapadtak.) A pozitív intézkedések, — így például a részleges államosítások — azt mutatták, hogy megnövekedett aktivitásukkal a néptömegek képesek befolyásolni a Peron-kormányzat tevékenységét. Az állami szektor kialakítása folyamán például erősödött a néptömegek harca Argentína külpolitikai és külkereskedelmi pozícióinak megszilárdításáért, különösen pedig a szocialista országokkal való kapcsolatainak kibővítéséért. Így vette fel 1946 júniusában Argentína a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval.

Ebben az időben az Argentin Kommunista Párt és a peronista mozgalom között éles harc folyt a szakszervezetek kérdésében. Mielőtt Peron feltűnt, Argentínában voltak kommunista, szocialista és anarcho-szindikalista vezetés alatt álló szakszervezetek. Peron, hogy megszilárdítsa hatalmát, a meglévő szakszervezetekkel párhuzamosan peronista szakszervezeteket hozott létre és csupán ezeket nyilvánította törvényesnek. Ezzel tulajdonképpen betiltotta a többi szakszervezetet. S hogy rábírja a dolgozó tömegeket a peronista szakszervezetekbe való belépésre, a szervezeteihez való csatlakozást anyagi előnyökkel kötötte össze. Az Argentin Kommunista Párt a kialakult helyzet reális felmérése alapján úgy döntött, hogy feloszlatja saját szakszervezeteit és utasítja tagjait: lépjenek be a peronista szakszervezetekbe.

A peronista vezetők felismerték, hogy a kommunistáknak a peronista szakszervezetekben való részvétele erőteljesen forradalmasítja a tömegeket és balra tolja Peron mozgalmát. Többen közülük a terrortól, sőt még a gyilkosságtól sem riadtak vissza, hogy megakadályozzák ezt a folyamatot. A vezetés — különösen az alapszervezetekben — mégis lassanként átkerült a korrupt peronista vezetők egy részének kezéből az egyszerű peronista munkásaktivisták és részben a kommunisták kezébe. Nyilvánvalóvá vált, hogy a szakszervezeti mozgalmat a kormány már nem tudja úgy irányítani és felhasználni a maga céljaira, mint azelőtt.

Digitized by Google

Ezzel — Peron uralmának utolsó éveiben — újabb változás következett be a peronista mozgalomban. Argentínában forradalmi folyamat indult el, amely veszélyeztette Washington és az argentin oligarchia érdekeit, s megijesztette az amerikai nagytőkét és a vele szövetséges argentin földesúri és burzsoá elemeket. A munkásosztály és a parasztság soraiban végbemenő haladó irányú fejlődés láttán ugyanis attól tartottak, hogy Peron politikája olyan erőket szabadít fel, amelyek túlnőnek rajta, és korrupt, erkölcstelen vezető gárdáján, s eljön az a nap, amikor félresöprik az útból. Peron maga is tartott ettől: ezért — demagóg jelszavait megtartva — hozzálátott, hogy a földesúri és komprádor-burzsoá elemek igényeihez igazítsa politikai irányvonalát. Kezdték magánkézbe visszaadni az államosított vállalatokat, megszüntették a külkereskedelem szabályozását és egyéb intézkedéseket is tettek a gazdasági élet „liberalizálására", más szóval: a magánvállalkozás feléélénkítésére.

Ez a politikai irányvonal azonban sok egyszerű ember szemét nyitotta fel, olyanokét, akik azért csatlakoztak Peronhoz, mert hittek a jelszavakban és félrevezették őket a részleges reformintézkedések. Peron tekintélye rohamosan csökkent. Jobboldalról is megkezdődtek a támadások Peron ellen: 1955-ben már egymást érték az összesküvések, a katonai puccskísérletek. Ezek félreérthetetlenül jelezték, hogy Washington és a vele szövetséges argentin kizsákmányoló osztályok elhatározták: Peronnak távoznia kell. Nekik az a kevés engedmény is túl sok volt, amit az argentin diktátor a dolgozó tömegeknek adott. Amikor pedig látták, hogy Peron a tömegek balratolódásával szemben náluk keres menedéket, úgy döntöttek, hogy a nyílt katonai kormányzat sokkal alkalmasabb a növekvő haladó mozgalommal való leszámolásra, mint Peron, akit bizonyos fokig mégiscsak kötöttek demagóg jelszavai és az általa vezetett mozgalom nyomása. Az Argentin Kommunista Párt ekkor úgy ítélte meg a helyzetet, hogy az adott körülmények között jobb Peron, akit a tömegek bizonyos fokig befolyásuk alatt tarthatnak, mint az argentin finánctőke nyílt katonai diktatúrája. Ezért a párt a nép felfegyverzését követelte az összeesküvő katonatisztek ellen. Peron a tömegekre és a katonaságnak hozzá hű maradt rétegére támaszkodva eredményesen vehette volna fel a harcot a lázadó tábornokok ellen. Ő azonban nem élt ezzel a lehetőséggel, hanem 1955 szeptemberében külföldre menekült, átengedve a hatalmat az Aramburu tábornok vezette katonai puccsista klikknek. (Peron jelenleg néhány egykori hívével együtt Franco Spanyolországában fényűző módon él.)

A peronizmus bukása után, az uralomra jutott katonai klikk elnyomó intézkedései a peronista mozgalmat még a Kommunista Pártnál is keményebben sújtották.

Peron távozása óta a részben illegalitásba szorított peronista mozgalom nagy változáson ment át. Azokban az egyszerű peronista tagokban, akik vakon hittek Peron demagóg kijelentéseiben, mély nyomot hagyott vezérük és a korrupt peronista funkcionáriusok árulása. Tulajdonképpen már ekkor kezdődött meg a peronizmusnak mostanában olyan sokat hangoztatott „újjászületése". Az új helyzetben a peronista

Digitized by Google

mozgalommal kapcsolatot tartó argentin kommunisták, akiknek azelőtt is jó kapcsolataik voltak a peronista tömegekkel, hozzákezdtek, hogy lerakják a két mozgalom együttműködésének alapjait.

Az 1958-as elnökválasztáson a kommunista párt „támogatta az antiimperialista jelszavakkal és az agrárforradalom programjával fellépő Frondizit. Ezt tették a peronisták is, akiknek Frondizi e támogatás ellenében legalitást ígért. Más kérdés az, hogy Frondizi, mikor hatalomra jutott, megtagadta programját; az amerikai és angol imperialista monopóliumokkal összefonódott földesúri oligarchia és nagytőke érdekeit védelmezte és ezek nyomására a peronistáknak tett ígéretét sem váltotta be. Ennek következtében a gazdasági helyzet katasztrofálissá vált. A növekvő elégedetlenség sorozatos sztrájkharcokban és tüntetésekben robbant ki. Ezeknek szervezésében a kommunisták gyümölcsöző együttműködést alakítottak ki a peronistákkal, bár a harcban ezek sokszor bizonytalankodtak, ingadoztak.

Az 1962-es márciusi részleges választáson — amelyen 14 tartományi kormányzót és 86 parlamenti képviselőt választottak újjá — Frondizi engedélyével a Peron bukása óta betiltott peronista mozgalom is állíthatott legális jelölteket, de a peronista párt nem. A választáson a kommunisták támogatásával 11 peronista jelöltet választottak kormányzóvá és 47 peronista képviselő kapott mandátumot. A katonatisztek és a mögöttük álló földesúri-finánctőkés csoport a választási eredményeket úgy ítélte meg, hogy Frondizi súlyos hibát követett el, mikor a peronisták erejét lebecsülve, engedélyezte indulásukat a választásokon. Frondizinak később köztársasági elnöki tisztségével kellett ezért megfizetnie, a reakciós katonatisztek ugyanis magukhoz ragadták a hatalmat.

Mi volt a peronizmus valóságos helyzete az 1962. március 18-i választások előestéjén? A mai peronizmus irányvonala már olyan alapvetően különbözik a régebbiétől, hogy maguk a peronisták is a peronizmus „újjászületéséről" beszélnek. Ma a peronizmusban már érezhető az öntudatra ébredt munkásosztály ereje, az antiimperialista, antikapitalista jelleg növekedése. Azelőtt a peronista mozgalomban — a korrupt vezetők félrevezető tevékenysége következtében — még erős volt a kommunistaellenesség. A mai, az újjászülető peronista mozgalom tömegeiben ez fokozatosan csökkent, s a kommunista és peronista tömegek között — gazdasági és politikai harcokban egyaránt — mind szorosabb az együttműködés. A peronista politikusok egy része egyre határozottabban hangsúlyozza, hogy a peronizmus elválaszthatatlan az argentin munkásosztálytól. Egyszóval: a peronista mozgalom tömegei radikálisabbá, haladóbbá formálódnak.

Ebben a helyzetben a kommunista párt a peronista mozgalommal kapcsolatban álló aktivistái útján hatékony és eredményes munkát végez. Codovilla elvtárs a nyáron az Unitá-nak adott nyilatkozatában ezt mondotta: „A kommunista párt és a peronista mozgalom között gyakorlatilag kialakult az akcióegység és az összehangolási politika egysége. Szoros akcióegység alakult ki a szakszervezeti mozgalomban is. A cél most az, hogy a szakszervezeti, a politikai tömegharcok útján olyan széles népi mozgalmat alakítsunk ki, amely képes lesz arra, hogy leverje az oligarchiát, a katonai kasztokat, és olyan fejlődést in-

Digitized by Google

ditson el, amely nemzeti demokratikus kormányt juttat hatalomra; ennek révén biztosítja a népnek, a munkásosztálynak az ország irányítását, s radikális szerkezeti reformokat hajt végre." E harcnak a sikeres megvívásához nemzeti össznépi akciókra van szükség. Ezért az argentin kommunisták egyik legfontosabb feladata ma: jó együttműködés a peronistákkal és minden haladó jellegű mozgalommal. Ezt mondja ki az Argentin Kommunista Párthak a szövetségi politikáról hozott határozata is.

A március 18-i választások eredményét megsemmisítették ugyan, s a katonai diktatúra üldözi a kommunistákat és a peronistákat, mégis szemmel látható, hogy — éppen a két üldözött mozgalom tömegeinek együttműködése révén — nagy változások érlelődnek Argentínában.

Árkus István

E SZÁM SZERZŐI:

KAPAI GYÜLA: az MSZMP Baranya megyei bizottságának első titkára, BESNYŐ KÁROLY: az Elnöki Tanács Titkárságának osztályvezetője, KEREK GÁBOR: a Petőfi gimnázium igazgatója, FORGÁCS ISTVÁN: a sarkadi Lenin tsz. elnöke, MOLNÁR ENDRE: az MSZMP K. B. Agit-prop osztályának helyettes vezetője, SÁNTA ILONA: a Társadalmi Szemle munkatársa, IZINGER PÁL: az Állami Gazdaságok főigazgatója, HÁY LÁSZLÓ: a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem rektora, Dr. PETRŐ GYÖRGY: aspiráns, ZOVÁNYI ISTVÁN: a Termelőszövetkezeti Tanács Titkárságának helyettes vezetője, PÁLFY JÓZSEF újságíró, KONCSIK LÁSZLÓ újságíró, ÁRKUS ISTVÁN újságíró

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

BENKE VALÉRIA (a szerkesztő bizottság vezetője), FRISS ISTVÁN, HÁY LÁSZLÓ, KOMJÁT IRÉN, LAKOS SÁNDOR, MOLNÁR ERIK, NEMES DEZSŐ, NÉMETH KÁROLY, ÓVÁRI MIKLÓS, SÍK ENDRE, SZECSŐDI LÁSZLÓ, SZIGETI JÓZSEF

Digitized by Google

СОДЕРЖАНИЕ

К директивам VIII-ого съезда партии (ДЬЮЛА РАПАИ, КАРОЙ БЕШНЕ, ГАБОР КЕРЕК, ИШТВАН ФОРГАЧ) — — — — 1

ЭНДРЕ МОЛНАР: На пути строительства социализма — — — — 16

ИЛОНА ШАНТА: О ленинских принципах партийной жизни — — 27

ПАЛ ИЭИНГЕР: Пути повышения производительности труда в сельском хозяйстве — — — — — — — — — — — — 39

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

ЯНОШ КАДАР: За полную победу социализма (ЛАСЛО ХАЙ) — 48

ОБМЕН МНЕНИЯМИ О ПРОБЛЕМАХ КООПЕРАТИВНОГО НАКОПЛЕНИЯ ... ...

Некоторые вопросы создания кооперативного фонда (ДЕРДЬ ПЕТЕ) 58

Кооперативное накопление и материальная заинтересованность (ИШТВАН ЗОВАНИ) — — — — — — — — — — 62

Уроки дискуссии — — — — — — — — — — — — 66

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

Проблемы независимого Алжира (ЙОЖЕФ ПАЛЬФИ) — — — — 72

Развитие польской индустрии (ЛАСЛО КОНЧЕК) — — — — — 81

КОНСУЛЬТАЦИЯ

Какова роль перонизма в Аргентине? (ИШТВАН АРКУШ) — — — 88

Digitized by Google

INHALT

Zu den Richtlinien des VIII. Parteitags (GYULA RAPAI, KÁROLY BESNYŐ, GÁBOR KEREK, ISTVÁN FORGÁCS) — — — — 1

ENDRE MOLNÁR: Auf dem Wege des sozialistischen Aufbaus — 16

ILONA SÁNTA: Über die leninschen Prinzipe unseres Parteilebens 27

PÁL IZINGER: Die Erhöhung der Arbeitsproduktivität in der Landwirtschaft — — — — — — — — — — — — 39

BUCHBESPRECHUNGEN

JÁNOS KÁDÁR: Für den endgültigen Sieg des Sozialismus — — — — — — — — — — — *(LÁSZLÓ HAY)* — — 48

MEINUNGSAUSTAUSCH ÜBER DIE PROBLEME DER PRODUKTIONSGENOSSENSCHAFTLICHEN AKKUMULATION

Einige Fragen der Bildung von produktionsgenossenschaftlichen Fonds (DR. GYÖRGY PETHŐ) — — — — — — — — — — — 58

Die produktionsgenossenschaftliche Akkumulation und das materielle Interesse (ISTVÁN ZOVÁNYI) — — — — — — — 62

Konklusionen der Debatte — — — — — — — — — — — 66

INTERNATIONALE RUNDSCHAU

Probleme des unabhängigen Algeriens (JÓZSEF PÁLFY) — — — 72

Die Entwicklung der polnischen Industrie (LÁSZLÓ KONCSEK) — 81

KONSULTATION

Die heutige Rolle des Peronismus in Argentinien (ISTVÁN ÁRKUS) 88

Digitized by Google

CONTENTS

About the guiding principles for the 8th Party Conference (GYULA RAPAI, KÁROLY BESNYŐ, GÁBOR KEREK, ISTVÁN FORGÁCS) 1

ENDRE MOLNÁR: Towards a building-up of socialism — — — 16

ILONA SÁNTA: About Lenin's principles applied to Hungarian Party life — — — — — — — — — — — — — — — 27

PÁL IZINGER: Agriculture on the way of increasing labour productivity — — — — — — — — — — — — — — 39

BOOK REVIEW

JÁNOS KÁDÁR: For a complete triumph of socialism (LÁSZLÓ HAY) 48

DISCUSSIONS ON THE ACCUMULATION PROBLEM IN THE COOPERATIVE SOCIETIES

A few aspects of the forming of cooperative base (DR. GYÖRGY PETHŐ) — — — — — — — — — — 58

Accumulation and material interest in the cooperative societies (ISTVÁN ZOVÁNYI) — — — — — — — — — — — 62

Some lessons drawn from the debate — — — — — — — — 66

INTERNATIONAL REVIEW

The problems of independent Algeria (JÓZSEF PÁLFY) — — — 72

Industrial Development in Poland (LÁSZLÓ KONCSEK) — — — 81

CONSULTATION

Peronism and its present significance in Argentina (ISTVÁN ÁRKUS) 88

Digitized by Google

SOMMAIRE

A propos des directives pour le VIII-ème congrès du parti (GYULA RAPAI, KÁROLY BESNYŐ, GÁBOR KEREK, ISTVÁN FORGÁCS) — — — — — — — — — — — — — — — 1

ENDRE MOLNÁR: Sur la voie de l'édification du socialisme — — 16

ILONA SÁNTA: Quelques expériences de Hongrie de la lutte pour les principes léninistes de la vie du parti — — — — — — 27

PÁL IZINGER: La voie de l'élevation de la productivité du travail dans l'agriculture — — — — — — — — — — — — — 39

COMPTS — RENDUS

JÁNOS KÁDÁR: Pour la victoire complète du socialisme — — — — — — — — — — — — *(LÁSZLÓ HÁY)* — — 48

ECHANGE DE VUES SUR LES PROBLÈMES DE L'ACCUMULATION DANS LES COOPÉRATIVES AGRICOLES DE PRODUCTION

Quelques questions de la formation des fonds des coopératives agricoles de production (DR. GYÖRGY PETHŐ) — — — — — 58

L'accumulation dans les coopératives agricoles de production et les intérêts matériels (ISTVÁN ZOVÁNYI) — — — — — — 62

Les enseignements de la discussion — — — — — — — — — 66

REVUE INTERNATIONALE

Les problèmes de l'Algérie indépendante (JÓZSEF PÁLFY) — — 72

L'évolution de l'industrie polonaise (LÁSZLÓ KONCSEK) — — — 81

CONSULTATION

Quel rôle, le péronisme, joue-t-il aujourd'hui en Argentine? (ISTVÁN ÁRKUS) — — — — — — — — — — — — — 88

Digitized by Google

MEGJELENT!

G. V. PLEHANOV:

Irodalom és esztétika

Válogatott tanulmányok

Ez a kötet a kiváló marxista gondolkodó legfontosabb művészetelméleti és irodalomkritikai munkáit tartalmazza.

560 old. **Ára: 60,— Ft**

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

MEGJELENT!

ROGER GARAUDY:

ARAGON ÚTJA

Garaudy, a kiváló francia marxista filozófus ebben a művében azt a bonyolult pályát mutatja be, amelyet Aragon, a „legidőszerűbb francia író", a szürrealizmustól a szocialista realizmusig befutott.

448 old. **Ára: 45,— Ft**

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Digitized by Google

Ára: 3,— Ft

Új könyvsorozat indult:

A marxizmus–leninizmus klasszikusainak kiskönyvtára

A sorozat célja, hogy Marx, Engels és Lenin legfontosabb műveit hozzáférhetővé tegye a tanulók és az olvasók széles köre számára. A sorozat kötetei nagy példányszámban, olcsó áron, ízléses kötésben kerülnek forgalomba.

A sorozatban kiadásra kerülő művek közül eddig megjelent:

MARX—ENGELS:

A Kommunista Párt kiáltványa

134 old. Ára: 7,— Ft

LENIN

„Baloldaliság" — a kommunizmus gyermekbetegsége

168 old. Ára: 10,— Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Digitized by Google

X8
3
7
11

VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

UNIVERSITY OF CALIFORNIA
DAVIS
DEC 19 1962
LIBRARY

11

XVII. ÉVFOLYAM 1962 NOVEMBER

Digitized by Google

TARTALOMJEGYZÉK

Október negyvenötödik évfordulóján — — — — — — — — — 1

A VIII. Pártkongresszus irányelveihez (HARGITAI KÁROLY, LETTNER FERENC, DR. HARDY GYULA, DR. KOVÁCS GÁBOR, RÉDAI ISTVÁN, TAKÁCS IMRE, BUDAI KÁLMÁN, MOLNÁR GÉZA, KANCZLER GYULA) — — — — — — — — — 3

DR. MARKÓJA IMRE: A szocialista demokratizmus fejlesztésének kérdései — — — — — — — — — — — — — — 30

LAKOS SÁNDOR: A párt és a pártonkívüliek viszonyának mai vonatkozású problémáihoz — — — — — — — — — — — — 41

DR. SIMAI MIHÁLY: A nyugat-európai integráció fő hasznonélvezői 55

* 2

Pártértekezlet Óbudán (GERENCSÉR MIKLÓS) — — — — — 71

DOKUMENTUM

Lenin: A szovjethatalom soronlevő feladatai — — — — — — 76

NEMZETKÖZI SZEMLE

Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának dokumentuma a XII. kongresszus előkészítésére — — — — — — 90

Kivel tart Ghana? (KALMÁR GYÖRGY) — — — — — — — 97

Szerkesztőség:
Budapest, V. Széchenyi rakpart 19. Tel.: 124—475.
Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat.
Kiadóhivatal: VI. Révay utca 16. Telefon: 116-660*
Terjeszti a Magyar Posta

Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél, csekkszámlaszám 01915003 a Posta Központi Hirlap Irodánál (Bp., V. József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj negyedévre 8,— Ft, félévre 16,— Ft, egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 61218, közületi 61066, vagy átutalás a MNB. 8. sz. folyószámlájára. Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hirlapiroda újságboltjában: Budapest, V. József Attila u. 3.
Az utolsó kézirat nyomdába érkezett: 1962. szeptember 20.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett 1962. októbei 22.
Megjelent 35 100 példányban
Felelős kiadó: A Kossuth Könyvkiadó igazgatója

625245/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Bolgár Imre igazgató

Digitized by Google

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

XVII. ÉVF. 11. SZ. BUDAPEST 1962. NOVEMBER HÓ

Október negyvenötödik évfordulóján

Negyvenöt esztendővel ezelőtt új korszak kezdődött az emberiség történetében: a győzelmes szocialista forradalmak korszaka. A Nagy Októberi Szocialista Forradalomban jött létre a világ első szocialista állama, ott volt a forrása annak a történelmi folyamatnak, amely a Szovjetunióban ma már a kommunizmus építéséhez jutott el. A forradalmi évfordulóra emlékezve első gondolatunk az az ország, amelynek népei a legsúlyosabb megpróbáltatásokkal is dacolva, először építették fel a szocializmust, s amelyben minden nehézséget és torzítást leküzdve ma is elevenen élnek Október lenini eszméi.

A világ első szocialista forradalmát újabbak követték. Ma a Szovjetunió már nincs egyedül, a többi szocialista országgal együtt tagja a szocialista világrendszernek. A szocialista világrendszer gyökerei is az októberi győzelemhez, annak nemzetközi hatásához, az októberi eszmék elterjedéséhez nyúlnak vissza. Az októberi győzelem jegyében fogant szocialista világrendszer ma korunk meghatározó tényezője, a társadalmi haladás és a béke fő ereje.

Korunk legégetőbb problémája a háború és béke kérdése. Az emberiség történetében egy esetleges háború még sohasem fenyegetett olyan katasztrofális következményekkel, mint napjainkban. A háború veszélye az imperialistáktól indul ki, akiknek reakciós politikája és agresszív magatartása — ahogy ezt a Kuba elleni amerikai provokációs intézkedések is mutatják — a népek biztonságát és békéjét fenyegeti. Az emberiség ma annak a forradalomnak köszönheti a lehetőséget és a reményt a háború esztelen erőinek megfékezésére, amely a békéről adta ki első dekrétumát. A béke védelme az Októberi Forradalom nemes emberi eszméiből következik. A Szovjetunió és az összes szocialista ország szövetségben a béke valamennyi hívével minden erejét latba veti, hogy lefogja az imperialista kalandorok kezét és megmentse az emberiséget a világháború borzalmaitól.

A forradalmi évforduló elválaszthatatlan Lenin nevétől. Az ő eszméi, a vezetésével megkezdett forradalom tapasztalatai ma is kimeríthetetlen tárháza a forradalmi elméletnek.

Folyóiratunknak ez a száma új Lenin-dokumentumot közöl:

Digitized by Google

„A szovjethatalom soronlevő feladatai" című cikk eddig nem je-
mert, első változatának néhány fejezetét. Ez a dokumentum is mu-
mutatja a lenini tanítások időszerűségét és jelentőségét mai fel-
adataink megoldásában. Lenin ebben, a forradalom első évéből s
származó írásában arra tanít, hogy a szocialista forradalomban
nem elegendő politikailag és katonailag legyőzni a burzsoáziát.
Előrelátóan a burzsoázia feletti gazdasági győzelmet is célul
tűzte ki. A burzsoázia legyőzése — írta — „most jelentős mérté-
ben új módon vetődik fel előttünk, egészen másképpen, mint aho-
a proletariátus és a burzsoázia közti harc sok-sok évtizedes nem-
zetközi gyakorlata során felvetődött. A burzsoázia legyőzésén ma
most, az Októberi Forradalom vívmányai után, a polgárháborúban
aratott sikerek után valami sokkal nagyobb, bár formáját tekint-
prózaibb dolgot érthetünk és kell hogy értsünk —, mégpedig. —
a burzsoáziát most, miután politikailag legyőztük és a győzelmet
katonailag megszilárdítottuk, a népgazdaság megszervezése ter-
letén kell legyőznünk, a termelés megszervezése, az össznépi nyil-
vántartás és ellenőrzés megszervezése területén."

Rendkívül időszerűek ezek a szavak a mi helyzetünkben is.
A közeli napokban ül össze pártunk VIII. kongresszusa, amely a
szocialista forradalom eddigi mérlege alapján meghatározza a szo-
cializmus teljes felépítésének feladatait. A Központi Bizottság
kongresszusi irányelvei a lenini útmutatásokat követik, amikor ki-
fejtik, hogy most, miután hazánkban a szocialista forradalom már
győzött a politikában, a szocialista termelési viszonyok a népgaz-
daság minden ágában általánosan uralkodóvá váltak, és a kulturá-
lis forradalomban is jelentős eredményeket értünk el, az a legfon-
tosabb feladatunk, hogy a gazdaságban, a termelésben is biztosít-
suk a szocializmus teljes győzelmét.

A kongresszus az a legmagasabb pártfórum, amely a párt po-
litikájáról dönt. A kongresszusra való ideológiai és politikai fel-
készülés az egész párt és a dolgozó nép nyilvánossága előtt folyt.
Pártunk ma úgy a gyakorlatot követi, hogy a fontosabb döntések
mindig megtanácskozza a párttagsággal és a pártonkívüli dolgozó
tömegekkel. Most is így történt: a kongresszusi irányelvek hóna-
pokkal a kongresszus előtt nyilvánosságra kerültek. A párt és az
ország közvéleménye helyesléssel fogadta ezt a dokumentumot.
Az Irányelvek szellemében, mondanivalójában, közzétételében és
megvitatásában is annak a bizonyítékát látják az emberek, hogy
pártunk a lenini úton halad és munkájában töretlenül érvényesül-
nek a lenini normák.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 45. évfordulóját ün-
nepelve azzal a gondolattal készülünk pártunk VIII. kongresszu-
sára, hogy a kongresszus munkájának és a kongresszusi határozatok
megvalósításának eredménye a szocializmus teljes felépítése, a
nagy Október ügyének méltó folytatása lesz hazánkban.

Digitized by Google

A VIII. Pártkongresszus irányelveihez

Szocialista módon élni, dolgozni és gondolkozni

Irta *HARGITAI KÁROLY*,

a Csepel Motorkerékpárgyár „Pannonia" szocialista brigádjának vezetője

Azért választottam hozzászólásom címéül a szocialista brigádmozgalom jelszavát és vezérlő gondolatát, mert úgy vélem: most, amikor *befejeztük a szocializmus alapjainak lerakását és a magyar nép a szocializmus teljes felépítésének korszakába lépett,* egyre döntőbb jelentőségűvé válik, hogy a munka, az életmód, a gondolkodás társadalmi életünk minden területén tömegméretekben megfeleljen a szocializmus normáinak.

A mi brigádunk — az országban az elsők között — négy évvel ezelőtt alakult meg. Megalakulásának a VII. kongresszusra való készülődés és a párt helyes, mindannyiunk számára világos és vonzó politikája volt az ösztönzője. Amikor a Központi Bizottság közzétette a VIII. kongresszus irányelveit, brigádunk, üzemünk figyelmesen tanulmányozta, s eközben felmértük az általunk megtett utat és jövő feladatainkat. Nagy öröm nekünk, hogy azt jelenthetjük a VIII. kongresszusnak: úgy érezzük, hogy a magunk részéről végrehajtottuk a VII. kongresszus határozatait: brigádunk háromszor érte el a „szocialista" címet és — elsősorban a termelékenység emelésével — mintegy 1 millió forintot takarítottunk meg. Ez év elején pedig megkezdtük a munkát „a szocialista munka műhelye és üzeme" cím elnyeréséért.

Nemkevésbé vagyunk büszkék arra sem, hogy termelési sikereinkkel egyidejűleg kollektívánk megszilárdult. Ma a szocialista brigádnak üzemünkben több követője van, s ez szerény, de mégsem lebecsülhető hozzájárulás a szocialista módon gondolkodó emberek közösségének gyarapításához. Itt mindjárt szeretném leszögezni azt az igen fontos tapasztalatomat, hogy bármilyen nagy szerepe van is a szocialista nevelésben a munkának, ez egymaga nem alakítja ki automatikusan a szocialista embertípust. Ehhez még sok mindenre: a közösség nevelő erejére, szakmai és politikai tanulásra van szükség. Mi is nagyon fontosnak és helyesnek tartjuk az Irányelveknek azt a célkitűzését, hogy *„fokozzuk az eszmei harcot... a szocialista módon élő, dolgozó, gondolkodó és érző ember neveléséért"* és hogy általánossá tegyük *„az emberek közötti kapcsolatok új szabályait, a szocializmus erkölcsi normáit".* A szocializmus alapjainak lerakásával lényegében megteremtettük ennek az objektív alapját. Most az van soron, hogy *a tudat társadalmi méretekben felzárkózzék a társadalomban végbement szerkezeti változásokhoz.* Ez pedig céltudatos, nem lankadó politikai munkát követel.

Gyakran halljuk: könnyű most pártmunkát, a tömegek közötti felvilágosító munkát végezni, mert pártunk az egész nép bizalmát és támogatását élvezi; helyileg is könnyű most őszinte, nyílt légkört teremteni, mert ennek feltételeit országosan megteremti a pártnak a tö-

Digitized by Google

megek iránti mély bizalmon alapuló, marxista politikája. És ez valóban igaz. Most megnyíltak olyan zsilipek, amelyeket az ellenforradalom előtti pártvezetés mesterségesen, a tömegek iránti bizalmatlanságból elzárt. De ma igényesebb is a tömegek közötti munka. Nincsenek sablonok és sémák, hanem türelmesen, az egyes emberek gondolkodását és hajlamait figyelembe véve kell megszabnunk a munka irányát és módszereit. A lehetőségekhez és erőnkhöz mérten mi is erre törekszünk.

A mi szocialista brigádunk és pártszervezetünk is a küldöttválasztó taggyűlésen, majd a gyári pártértekezleten újra meghányta-vetette az üzem és a maga kongresszusi felajánlása végrehajtásának problémáit. Egyöntetűen arra a véleményre jutottunk, hogy az Irányelvek 21. pontjában foglaltakhoz mérten, új felajánlást is tehetünk, s a pártértekezleten meg is tettük ezt. Úgy véljük, ez egyaránt jól szolgálja a gazdaságosság, a jobb minőség követelményeit, s nem utolsósorban a Csepel-motorkerékpárok bel- és külföldi vásárlóinak érdekeit. A mi brigádunk keze alól kikerült motorkerékpároknak a garanciális időben való meghibásodása már eddig is rendszeresen csökkent, de most úgy döntöttünk: *az általunk gyártott, illetve összeszerelt motorblokkokhoz külön garancialevelet adunk.* Vállaltuk, hogy a szerelési hiba miatt elromló motorokat *saját időnkből* javítjuk meg. Az exporttermékeknél ez úgy valósítható meg, hogy a szervizektől beérkező adatok alapján megtudjuk, hány olyan motor került hozzájuk, amely a mi garancialevelünkkel van ellátva, s ugyanannyi itthoni motort javítunk meg anélkül, hogy ezért bért vennénk fel. A mi garancialevelünk tartama tíz hónap, illetve 6000 kilométer. Javasoltuk, hogy a garancia idejét az egész gyár emelje fel hat hónapról tízre, s terjessze ki 6000 kilométerre. Ezeknek a feltételeknek a megadásával külföldön is nagyobb bizalmat szerezhetünk a magyar árunak, növelhetjük versenyképességét a világpiacon.

S ha már a világpiac problémáját érintem, szeretném elmondani, hogy üzemünkben és brigádunkban nagy érdeklődést és figyelmet keltettek a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának új határozatai. A nemzetközi szocialista összefogás jelentőségét mi igazán naponta tapasztaljuk, hiszen mi a feldolgozandó nyersanyagok jó részét a testvéri országokból kapjuk, ez tehát jelentősen befolyásolja a munkafeltételeinket; kész termékeinket pedig sok külföldi országban ismerik és vásárolják, elsősorban a baráti országokban.

A 250-es Csepel-motorkerékpár — szerintünk — minőségét tekintve jó, világszínvonalú cikk. De ha azt nézzük, *hogyan készül*, mekkora sorozatban, milyen műszaki és technológiai körülmények között, mennyi önköltséggel, akkor bizony be kell látnunk, hogy ezekben a vonatkozásokban jócskán elmaradunk a világszínvonaltól.

Az összes itt említett tényezők közül én a szérianagyságot tartom a legfontosabbnak. Nem fizetődik ki ugyanis az, hogy kis sorozatra automatagépsorokat állítsunk be és más célgépeket szerezzünk be. Igaz, üzemünk a felszabadulás óta nagyot fejlődött, a munka termelékenysége is növekedett. De az igazi, a döntő fordulat mégis a jelenlegi széria többszörösének gyártásával következnek be.

Mindezt korántsem értelmezzük úgy, mintha nem kellene arra

Digitized by Google

törekednünk, hogy kiaknázzuk a jelenlegi keretek között meglevő belső tartalékokat: a jobb munkaszervezést, a nagyobb fegyelmet, a takarékosságot stb. Ezt továbbra is elsőrendű feladatunknak tekintjük. De azt hiszem, ezek méretei meg sem közelítik az előbb említett és a KGST-ben teljesen realizálható nagy fejlődés méreteit.

Szeretnék röviden szólni brigádéletünk más oldalairól is. A szocialista brigádéletnek már sok olyan vonása és olyan módszere van, amely hatásosan segíti elő a dolgozók szocialista öntudatának formálását. A mi szocialista brigádunk kezdettől fogva kerüli az üres formaságokat. Nem iparkodunk például erőnek erejével azon, hogy közösen szórakozzunk, akkor is, ha egyik-másik brigádtagnak vagy családjának máshoz van kedve, hajlama. Az üres formaságok helyett tartalmas kezdeményezésekre törekszünk.

Egy évvel ezelőtt például több szocialista brigád összefogásával elhatároztuk, hogy tíz szocialista brigádtagnak családi házat építünk. Ennek jelentőségét, azt hiszem, nem kell részletezni; a tíz lakás magáért beszél és ékesen mutatja a szocialista kollektívák összefogásában rejlő nagy erőt. Nos, amikor már álltak a falak, egyszerre csak azt vettük észre, hogy a tíz lakástulajdonos már nem a régebben kialakult módszerrel, együttesen dolgozik velünk a mű befejezésén, hanem ki-ki a maga házatáján serénykedik. Néhány beszélgetés persze megtette a magáét. De tanulságként ismét rájöttünk arra, hogy a szocialista öntudat nem befejezett, egyszer s mindenkorra adott valami, hogy az többé vagy kevésbé hosszú fejlődési folyamatban alakul ki, s hogy *a kollektíva erejére a már szilárd szocialista öntudatú embereknek is szükségük van.* A házépítés mindenesetre nehezebb, konfliktusokkal telibb volt, mint az a kisfilm, amelyet róla készítettek.

A szocialista típusú ember nevelése nem kizárólag a nagy jelentőségű, ünnepélyes eseményekhez kapcsolódik. Ellenkezőleg: a hétköznapok kis és nagy problémái sokkal több alkalmat, lehetőséget nyújtanak rá. Íme egy példa: Van gyárunkban egy brigád, amelyet évekig segítettünk. Ez a brigád évekkel ezelőtt felfigyelt a műhely egy ifjú munkására, aki rossz modorával, hetvenkedéssel keltett feltűnést. Egyesek már-már huligánnak bélyegezték. Észrevettük azonban, hogy ez a fiatalember jól dolgozik, érdeklődik a szakma iránt, szívesen tanul. A brigádtagok hosszú munkával azon igyekeztek, hogy a fiatalember virtuskodási hajlamát jó irányba tereljék. Nem részletezem az érte folyt sok éves birkózást, csak annyit írok meg, hogy az említett elvtárs azóta az egyik szocialista brigád vezetője lett, megnősült, példás életet él fiatal feleségével, jelenleg öthónapos pártiskolán van és ott eredményesen tanul.

Az elmondottak csak ízelítőt adnak mai életünkről. Valójában ennél több a gondunk is, az örömünk is. Úgy érezzük, hogy az Irányelvek helyesen tükrözik eredményeinket, gondjainkat, lehetőségeinket, és biztató perspektívát adnak. Mi is igyekezni fogunk, hogy erőnkhöz képest kivegyük részünket azoknak a feladatoknak a megoldásából, amelyek a szocializmus teljes felépítéséből reánk hárulnak. Ezt azzal a jóleső tudattal és megtisztelő érzéssel tesszük, hogy szerény eredményeink — ha csak egy fokkal is — közelebb hozzák azt az időt, amikor majd az egész magyar nép szocialista módon él, dolgozik és gondolkodik.

Digitized by Google

Gondolatok a gépgyártás technológiájának tökéletesítéséről

Irta *LETTNER FERENC,*

a Budapesti Műszaki Egyetem Gépgyártástechnológiai tanszékének vezetője

A második ötéves terv, de a készülő hosszútávlatú terv is nagy feladatokat ró a gépiparra. A megoldásokat több területen már most ki kell dolgozni, hogy később teljesíteni lehessen őket. Ehhez gondos elemző munkára, egyértelmű döntésekre és fegyelmezett végrehajtásra van szükség.

A gépipar ma népgazdaságunk legnagyobb súlyú iparága. A gépipar 1960-ban a nemzeti jövedelemnek mintegy 14,5 százalékát termelte, s 1961-ben a népgazdaság teljes exportjának 45 százalékát szolgáltatta. Jelentőségét azonban nem lehet csak ezen mérni, s az iránta támasztott követelményeket sem lehet csak eszerint megszabni: figyelembe kell venni a vele kapcsolatban levő népgazdasági ágakra és területekre gyakorolt hatását is. A gépipar termeli a gépi berendezéseket, a munkaeszközöket, és termel számos tartós fogyasztási cikket is. Kimagasló szerepe van a mezőgazdaság termelőerőinek fellendítésében és egyik pillére a kulturális haladásnak. A gépipar az egyik legfontosabb területe a szocialista államok közötti gazdasági együttműködésnek, és jelentős szerepet játszik a két rendszer gazdasági versenyében is. Nem lehet tehát közömbös, hogy a gépipar milyen eszközökkel és módszerekkel, milyen termékeket állít elő. Ezeknek korszerűsége vagy elavultsága döntően befolyásolja a többi népgazdasági ág műszaki és gazdasági színvonalát, munkájuk termelékenységét és termékeik társadalmi költségráfordításait.

A Központi Bizottság júniusi ülése alaposan megvizsgálta a gépipar munkáját és fejlesztésének főbb problémáit, s fontos határozatot hozott a munka megjavítására. A Központi Bizottság fő vonásaiban megjelölte a munka megjavításának útjait-módjait is, s nyomatékosan hangsúlyozta a termelés korszerűsítésének és gazdaságosságának, a munkatermelékenység emelésének problémáit. A kongresszusi irányelvek is megállapítják: „A munka termelékenységének emelése, a gazdaságosság fokozása, a termelés növelése ma a fő front, amelyen a küzdelem a szocializmus teljes felépítéséért hazánkban folyik." Továbbá: „A termelékenység és a termelés emelésének, a gazdaságosság fokozásának fő eszköze a technika és a technológia fejlesztése, a gyártmányok korszerűsítése..."

Mit jelent ez a gépipar vonatkozásában? Mindenekelőtt azt, hogy meg kell ismerni és adottságainkhoz mérten alkalmazni kell a világviszonylatban élenjáró műszaki fejlesztési irányokat és eljárásokat. A technika világszerte rohamosan fejlődik. E tekintetben a termelés sok területén azonosak a törekvések a szocialista és a kapitalista országokban. Ezeknek a műszaki tudományos törekvéseknek és eredményeknek a megismerése és elemzése, különösen pedig adottságaink-

Digitized by Google

nak megfelelő hasznosítása igen nagy feladat. Ez sok területen komoly, sőt alapvető változtatásokat tesz szükségessé.

Melyek a gépipari termelésben felismerhető legfontosabb új törekvések? Mindenekelőtt: a *korszerű gépipari alapanyagok, új anyagok, új előgyártmányok alkalmazása révén a gyártás tömegesítése, a gyártmányválaszték tipizálása és a tipustechnológiák kialakítása.* Hogy azonban valóban korszerű színvonalú legyen a termelés, ahhoz nem elég az, ha a felsoroltak közül csak egyet, kettőt valósítunk meg, hanem ezeket többnyire komplex módon, együttesen kell alkalmazni. Ez a munka döntő részben a gépiparban dolgozó műszaki és gazdasági szakemberek feladata.

Nyilvánvaló, hogy nem lehet a gépipar minden ágára egyszerre és egyaránt mélyen ható intézkedéseket hozni. Nem számolhatunk azzal sem, hogy az eredmény mindenütt teljes lesz. Világosan és egyértelműen ki kell azonban tűznünk, hogy melyek a gépgyártás fejleszthető és fejlesztendő területei. Köztudomású, hogy itt elsősorban a gépgyártásnak azok az ágai jönnek számításba, amelyekben multunk, tapasztalatunk van, illetve, amelyekben vannak lehetőségeink arra, hogy saját kutatási eredményeinket és mások tapasztalatait felhasználva, viszonylag nagyobb nehézségek nélkül elérjük a világszínvonalat.

Az ötéves terv és a KGST határozatai megjelölik a fejlesztés irányait. A fejlesztésre javasolt területek eldöntésénél azonban nemcsak a gyártmányok körét, hanem a termelési folyamatnak azokat a fázisait is figyelembe kell vennünk, amelyek az erők jobb hasznosítása, koncentrálása szempontjából különös gondot igényelnek. De a kiemelt területeken sem a termékek teljes skálája fejlesztendő, hanem azoknak a termékeknek kell előnyben részesülniük, amelyeknél ezt a hazai és a megalapozott export-igények indokolják.

Az e szempontok alapján kiválasztott területeken *a konstrukció és a technológia egységes szemléletéből kell kiindulni.* Jelenleg elérkeztünk oda, hogy *a gépgyártásban a technológiáé a döntő szerep.* A szerkesztési munkát úgyanis saját erőnkre támaszkodva, vagy baráti segítséggel, esetleg licenciák útján is megoldhatjuk, de a technológia olyan tényezője a termelés folyamatának, amely szorosabban kapcsolódik hazai adottságainkhoz, üzemi feltételeinkhez. A kettős feladat: a jó konstrukció és a jó technológia nem választható el egymástól, de közülük *ma az utóbbi a nehezebben megoldható.* Itt tehát különösen nagy a műszaki és gazdasági szakemberek felelőssége.

Törekednünk kell a gyártás tömegesítésére. A nagyobb sorozatok gyártása megköveteli *a csereszabatos alkatrészek gyártását.* Ugyanakkor általános világjelenség a tűrések szűkülő tendenciája. A szűkített tűrésű termék előállítása nagyobb gondot és felkészülést, jobb gyártó berendezést igényel. Az új gyártmányoknál *már a szerkesztés során szemmel kell tartani a gyárthatóság elvét.* Ez azt jelenti, hogy a gépipari gyártmány teljesítmény-adataiból már alakjára és méretére vonatkozóan is adódnak bizonyos követelmények. Egy példa erre: Egységes, nagyteljesítményű diesel-motor sorozatgyártásánál ilyen adat a hengerteljesítmény. A motor azonos méretű elemekből épüljön fel. A hegesztett motorblokk módot ad a hengerszám bizonyos határokon

Digitized by Google

Gondolatok a gépgyártás technológiájának tökéletesítéséről

Irta *LETTNER FERENC*,
a Budapesti Műszaki Egyetem Gépgyártástechnológiai tanszékének vezetője

A második ötéves terv, de a készülő hosszútávlatú terv is nagy feladatokat ró a gépiparra. A megoldásokat több területen már most ki kell dolgozni, hogy később teljesíteni lehessen őket. Ehhez gondos elemző munkára, egyértelmű döntésekre és fegyelmezett végrehajtásra van szükség.

A gépipar ma népgazdaságunk legnagyobb súlyú iparága. A gépipar 1960-ban a nemzeti jövedelemnek mintegy 14,5 százalékát termelte, s 1961-ben a népgazdaság teljes exportjának 45 százalékát szolgáltatta. Jelentőségét azonban nem lehet csak ezen mérni, s az iránta támasztott követelményeket sem lehet csak eszerint megszabni: figyelembe kell venni a vele kapcsolatban levő népgazdasági ágakra és területekre gyakorolt hatását is. A gépipar termeli a gépi berendezéseket, a munkaeszközöket, és termel számos tartós fogyasztási cikket is. Kimagasló szerepe van a mezőgazdaság termelőerőinek fellendítésében és egyik pillére a kulturális haladásnak. A gépipar az egyik legfontosabb területe a szocialista államok közötti gazdasági együttműködésnek, és jelentős szerepet játszik a két rendszer gazdasági versenyében is. Nem lehet tehát közömbös, hogy a gépipar milyen eszközökkel és módszerekkel, milyen termékeket állít elő. Ezeknek korszerűsége vagy elavultsága döntően befolyásolja a többi népgazdasági ág műszaki és gazdasági színvonalát, munkájuk termelékenységét és termékeik társadalmi költségráfordításait.

A Központi Bizottság júniusi ülése alaposan megvizsgálta a gépipar munkáját és fejlesztésének főbb problémáit, s fontos határozatot hozott a munka megjavítására. A Központi Bizottság fő vonásaiban megjelölte a munka megjavításának útjait-módjait is, s nyomatékosan hangsúlyozta a termelés korszerűsítésének és gazdaságosságának, a munkatermelékenység emelésének problémáit. A kongresszusi irányelvek is megállapítják: „A munka termelékenységének emelése, a gazdaságosság fokozása, a termelés növelése ma a fő front, amelyen a küzdelem a szocializmus teljes felépítéséért hazánkban folyik." Továbbá: „A termelékenység és a termelés emelésének, a gazdaságosság fokozásának fő eszköze a technika és a technológia fejlesztése, a gyártmányok korszerűsítése . . ."

Mit jelent ez a gépipar vonatkozásában? Mindenekelőtt azt, hogy meg kell ismerni és adottságainkhoz mérten alkalmazni kell a világviszonylatban élenjáró műszaki fejlesztési irányokat és eljárásokat. A technika világszerte rohamosan fejlődik. E tekintetben a termelés sok területén azonosak a törekvések a szocialista és a kapitalista országokban. Ezeknek a műszaki tudományos törekvéseknek és eredményeknek a megismerése és elemzése, különösen pedig adottságaink-

Digitized by Google

nak megfelelő hasznosítása igen nagy feladat. Ez sok területen komoly, sőt alapvető változtatásokat tesz szükségessé.

Melyek a gépipari termelésben felismerhető legfontosabb új törekvések? Mindenekelőtt: a *korszerű gépipari alapanyagok, új anyagok, új előgyártmányok alkalmazása révén a gyártás tömegesítése, a gyártmányválaszték tipizálása és a típustechnológiák kialakítása.* Hogy azonban valóban korszerű színvonalú legyen a termelés, ahhoz nem elég az, ha a felsoroltak közül csak egyet, kettőt valósítunk meg, hanem ezeket többnyire komplex módon, együttesen kell alkalmazni. Ez a munka döntő részben a gépiparban dolgozó műszaki és gazdasági szakemberek feladata.

Nyilvánvaló, hogy nem lehet a gépipar minden ágára egyszerre és egyaránt mélyen ható intézkedéseket hozni. Nem számolhatunk azzal sem, hogy az eredmény mindenütt teljes lesz. Világosan és egyértelműen ki kell azonban tűznünk, hogy melyek a gépgyártás fejleszthető és fejlesztendő területei. Köztudomású, hogy itt elsősorban a gépgyártásnak azok az ágai jönnek számításba, amelyekben multunk, tapasztalatunk van, illetve, amelyekben vannak lehetőségeink arra, hogy saját kutatási eredményeinket és mások tapasztalatait felhasználva, viszonylag nagyobb nehézségek nélkül elérjük a világszínvonalat.

Az ötéves terv és a KGST határozatai megjelölik a fejlesztés irányait. A fejlesztésre javasolt területek eldöntésénél azonban nemcsak a gyártmányok körét, hanem a termelési folyamatnak azokat a fázisait is figyelembe kell vennünk, amelyek az erők jobb hasznosítása, koncentrálása szempontjából különös gondot igényelnek. De a kiemelt területeken sem a termékek teljes skálája fejlesztendő, hanem azoknak a termékeknek kell előnyben részesülniük, amelyeknél ezt a hazai és a megalapozott export-igények indokolják.

Az e szempontok alapján kiválasztott területeken *a konstrukció és a technológia egységes szemléletéből kell kiindulni.* Jelenleg elérkeztünk oda, hogy *a gépgyártásban a technológiáé a döntő szerep.* A szerkesztési munkát ugyanis saját erőnkre támaszkodva, vagy baráti segítséggel, esetleg licenciák útján is megoldhatjuk, de a technológia olyan tényezője a termelés folyamatának, amely szorosabban kapcsolódik hazai adottságainkhoz, üzemi feltételeinkhez. A kettős feladat: a jó konstrukció és a jó technológia nem választható el egymástól, de közülük *ma az utóbbi a nehezebben megoldható.* Itt tehát különösen nagy a műszaki és gazdasági szakemberek felelőssége.

Törekednünk kell a gyártás tömegesítésére. A nagyobb sorozatok gyártása megköveteli *a csereszabatos alkatrészek gyártását.* Ugyanakkor általános világjelenség a tűrések szűkülő tendenciája. A szűkített tűrésű termék előállítása nagyobb gondot és felkészülést, jobb gyártó berendezést igényel. Az új gyártmányoknál *már a szerkesztés során szemmel kell tartani a gyárthatóság elvét.* Ez azt jelenti, hogy a gépipari gyártmány teljesítmény-adataiból már alakjára és méretére vonatkozóan is adódnak bizonyos követelmények. Egy példa erre: Egységes, nagyteljesítményű diesel-motor sorozatgyártásánál ilyen adat a hengerteljesítmény. A motor azonos méretű elemekből épüljön fel. A hegesztett motorblokk módot ad a hengerszám bizonyos határokon

Digitized by Google

belüli növelésére. A hengerek, dugattyúk, hajtórudak, szelepek sokszorozódása alapja lehet a gyártott sorozat növelésének. Ez akkor is lehetséges, ha egy-egy motortípus önmagában nem adna lehetőséget tömeges előállításra. A megmunkálás egységesítése, tipizálása azzal jár ugyan, hogy a nagyobb teljesítményű motor elemeit használják fel a kisebb teljesítményűnél is, de az esetleges anyagtöbblet bőven megtérül azzal, hogy lényegesen csökken a megmunkálás gyártási költsége. Ugyanakkor jelentősen megnő az ilyen módon szerkesztett motor kisebbb teljesítményű egységeinek terhelhetősége és biztonsága.

Mik a lehetőségek és problémák a gépipari gyártás tömegesítésében? A tömegesítésre a KGST-n belüli munkamegosztás révén megvannak a lehetőségek. A lehetőség azonban önmagában még nem minden; a megvalósulásnak egyéb konkrét feltételei is vannak. Ilyen feltételek pl. *a gondosan kialakított, érett konstrukció* (hogy a termék néhány évig lényeges változtatás nélkül megfeleljen rendeltetésének), a termék iránti szükséglet stabilitása és a tömeggyártáshoz szükséges szellemi és anyagi kapacitás megléte. Az érett konstrukciót azért hangsúlyozzuk, mert ha a tömeges előállításhoz szükséges drága termelőeszközöket a konstrukció folytonos változása miatt újakkal kell kicserélni, vagy lényegesen át kell építeni, akkor ez rendkívül nagy mértékben megdrágítja a termelést, s nem teszi lehetővé, hogy megvalósuljon a gyártás tömegessége által egyébként elérhető gazdaságosság. Fontos, hogy a tömeges gyártásra való áttérés a szükséglet oldaláról is meg legyen alapozva. Ha ugyanis a tömeges gyártásnak megfelelő technológiával olyan terméket termelnek, amely iránt viszonylag kisebb az igény, akkor nem lehet jól kihasználni a korszerű technológiát, és a termelés nem lesz gazdaságos, sőt esetleg még drágább is lesz, mint a tömeges gyártásra alkalmas technológia előtt volt.

A gépesítést és az automatizálást azonban nem szabad csupán a tömegesen előállított végtermék szempontjából értékelni, hanem úgy kell megvalósítanunk, hogy ez a termelés *egész területére* termékenyítőleg hasson. E célból a jelenleginél *racionálisabb üzemi szervezet kialakítására*, a termelés és az erők *nagyobb koncentrációjára és fejlettebb specializációra* kell törekednünk. A koncentráció és a specializáció fokozását többnyire egyidejűleg, egymással összefüggésben lehet és kell megvalósítani. Gyakorlatilag ez nem egyszerű dolog. A koncentrációt ugyanis — a konkrét körülményektől függően — többféleképpen, más és más elvek alapján is meg lehet valósítani. Ha például a koncentrációt valamilyen szerszámgépipari végtermék szempontjából mérlegelik és valósítják meg, akkor mindenekelőtt az szükséges, hogy *egységes elvek szerint irányítsák az ipari kutatást és a termelést*, s ezzel egyidejűleg az előállítandó gépek típusait és méreteit is lerögzítsék. Ügyelni kell arra, hogy a szakosítást úgy szervezzék meg, hogy a rokonjellegű termékeket egy helyen gyártsák. Mindehhez egységes nyersanyag-ellátást is kell biztosítani. Lehetséges azonban a technológia szerinti koncentráció és specializáció is. Vegyük például az öntvénygyártást. Az öntvények különböző súlykategóriájúak. Tömeges előállítás esetén az egyes súlykategóriák szerint lehet szakosítani az öntödéket úgy, hogy az azonos súlycsoportba tartozó munkadarabok gyártását koncentrálják egy-egy öntödében.

Digitized by Google

Mindez azonban nem vezethet oda, hogy megszűnjék a szükséges vertikalitás. Vertikális üzemben is lehet érvényesíteni a koncentráció és specializáció elvét. Jól szemlélhető ez például a tehergépkocsi-motorgyártás kovácsoltáru-igényén. A motorhoz viszonylag nem sok kovácsolt alkatrész kell: főtengely, vezértengely, hajtórudak, szelepek, szelephimbák stb. De azt a specializált kovácsüzemet, amely nem foglalkozik mással, mint e néhány (bár súlyban és méretben eltérő) darab kovácsolásával, a gyártott termékek nagy tömege folytán gazdaságosan lehet gépesíteni és automatizálni. Ugyanakkor az üzem könnyen beilleszthető önálló egységként a gyártási folyamatba, a termelés tehát vertikális marad és a kapacitásokat jól kihasználják.

Az említett példák azt mutatják, hogy a koncentrációt és a szakosítást mindig a konkrét helyzet gondos elemzése alapján, egymással összefüggésben kívánatos megvalósítani, mégpedig aszerint, hogy a jelzett két út kombinációja mikor eredményezi a *leggazdaságosabb megoldást.* Ez természetesen nem lehet becslés dolga. A döntéseket a technológus véleményére és *megalapozott gazdasági ellenőrző számításokra kell építeni.* A követelmények nagyok és egyre jobban nőnek. Ma nem érhetjük be azzal, hogy szűk, empirikus gyakorlatra alapozzuk a gépipari üzemek tervezését, átszervezését, rekonstrukcióját és vezetését. Tudományos felkészültségre és elemző munkára van szükség. Különösen vonatkozik ez a gépipar jövőjét illető elképzelések kialakítására. Itt feltétlenül a társadalmi munkamegosztás legfejlettebb formáit, legmagasabb követelményeit kell szem előtt tartani.

A gépipar minden szintjén nagy felelősség hárul a vezetőkre és beosztottakra. De a gépipar fejlesztése nemcsak a gépiparban dolgozók ügye. Senki sem szemlélheti közömbösen a gépipar fejlesztésére és ezzel az egész népgazdaság termelési szintjének emelésére irányuló erőfeszítéseket, mindnyájunknak erőnk és képességeink legjavával kell belőlük részt vállalnunk.

Az ipari tudományos kutatás hatékonyságának növelése

Irta *DR. HARDY GYULA,*
a Műanyagipari Kutatóintézet igazgatója

A VIII. kongresszus irányelvei rögzítik a társadalmi, gazdasági és politikai életünkben elért jelentős eredményeket és meghatározzák további teendőinket a szocializmus teljes felépítéséért. A többi között megállapítják, hogy „a szocialista építőmunka előrehaladásával megnő a tudomány szerepe: a tudomány közvetlen termelőerővé válik."

Hazánk tudományos életének anyagi és személyi feltételei évről évre örvendetesen javulnak. A legutóbbi években is jelentős lépések történtek a tudományos munka feltételeinek javításáért, társadalmi hatékonyságának növeléséért. Így a Tudományos és Felsőoktatási Tanács vezetésével elkészült az országos távlati kutatási terv. Sok csi-

Digitized by Google

szolni való van még ezen a terven, de a cél és az út helyes. Ezt maga az a tény is mutatja, hogy több ezer tudományos dolgozó bevonásával igyekszünk meghatározni a hazánk gazdasági és kulturális fejlődése szempontjából kiemelkedő kutatási tennivalókat, megpróbálunk fontosság szerinti súlypontokat képezni, és jelentős anyagi és személyi erőket koncentrálunk erre.

Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság alig néhány hónapos tevékenysége is sokat ígérőnek mutatkozik, mivel ez nagy távlatokban, mélyreható tudományos elemzés alapján kívánja elősegíteni az iparfejlesztési távlati feladatok helyes kialakítását és reális műszaki megalapozását.

A tudományos élet anyagi ellátása terén nagy jelentőségű eredmény volt az, hogy az utóbbi években létrejött a műszaki fejlesztési alap. Ezzel a kutatómunka finanszírozása közvetlen és szerves kapcsolatba került a termeléssel, s ebben szervezetileg is kifejezésre jut az a vitathatatlanul helyes követelmény, hogy az intenzív tudományos kutatómunka elválaszthatatlan legyen a korszerű termeléstől, minthogy az egyik feltételezi a másikat.

Ezek az eredmények biztatóak, és a tudományos dolgozók nagy tetszéssel fogadták őket, mert munkájuk jelentőségének tettekben való elismerését érzik bennük, ez pedig további jó munkára ösztönzi és kötelezi őket.

A tudományos kutató tevékenység anyagi és személyi feltételeinek, valamint szervezeti kérdéseinek intenzív tanulmányozása és tudományos alapokon való továbbfejlesztése több szempontból is különleges figyelmet érdemel. Ezt a munkát ma már úgy kell megalapoznunk, hogy a kommunizmusba való átmenetnek és a kommunizmus anyagi-technikai bázisának követelményeit tartsuk szem előtt, hogy a tudomány, amikor majd gyakorlatilag is sor kerül erre, jól betölthesse azt a funkciót, amelyet a kommunista társadalom rendkívül magasan fejlett technikai bázisának megteremtése reá hárít. A tudományos kutatómunkának ugyanis megvan az a sajátossága, hogy gyümölcsei csak viszonylag hosszú idő, 5, 10, sőt 15 év múlva érnek be. Ha tehát ma szűkkeblűen, rövidlátóan kezelnők a tudományos kutatómunka fejlesztésének kérdéseit, akkor 5, 10, vagy 15 év múlva szenvednénk meg ezt igazán, akkor, amikor már teljesen felkészültnek kell majd lennünk a kommunizmus technikai bázisának megteremtésére. E nagy felelősség tudatában úgy látjuk: ahhoz, hogy a tudományos kutatás társadalmi hatékonyságát növeljük, az alábbi kérdések mielőbbi megnyugtató megoldása szükséges:

1. A távlati iparfejlesztési tervek súlyponti feladatainak (pl. a vegyipari, a műszeripari, a híradástechnikai stb. feladatoknak) *a kellő súllyal kell szerepelniük a kutatási kapacitások kiépítésében és a kutatóintézetek tematikájában.* Erre van mód, annál is inkább, mert távlati iparfejlesztési terveink most csiszolódnak ki, a kutatási feladatok meghatározása tehát reális alapokon nyugodhat. Szükséges, hogy időnként megfelelő *nyilvános fórumon is* kérjék számon a kutatóintézményektől: mit adtak az iparnak, mit tudnának még adni, és mik ennek a feltételei.

Digitized by Google

2. Tapasztalataim szerint igen rosszul áll a kutatási eredmények gyors ipari realizálása. Nemcsak azért, mert kevés a realizálható eredmény (véleményem szerint e tekintetben az utóbbi években sokat javított az iparfejlesztés perspektíváinak tisztázódása), hanem azért is, mert *nincsenek kidolgozva a gyors ipari realizálást elősegítő szervezeti keretek.* Egyrészt: sem az üzem, sem a kutató intézmény vonatkozásában nincsenek kellőképpen kidolgozva azok az anyagi ösztönzők, amelyek az új termékek és az új technológiák gyors ipari bevezetését elősegítenék. Másrészt: nincs elegendő szabad kapacitás a kísérleti és félüzemi berendezések gyors megtervezésére és legyártására, és ezért évek telnek el, amíg sikerül egy-egy kísérleti üzemet vagy félüzemi berendezést megvalósítani. Ha pedig megépül a kísérleti üzem vagy próbagyár, akkor túl gyorsan tesszük ezt tervkötelezetté — erre több példa is van —, ezzel elvágjuk a kísérletezésnek, a próbaüzemeltetésnek és így az optimális technológiai paraméterek meghatározásának lehetőségét. Az sem ritka dolog, hogy a kísérleti vagy próbaüzemi méretű működéstől a világpiaci árakhoz viszonyított gazdaságossági mutatókat várnak, és ha ez nincs meg, akkor már eredménytelennek is minősítik a munkát.

3. A kutatóintézetekben gyakran tapasztalható, hogy tevékenységük elszakad a gazdasági kérdésektől, hogy nem eléggé sokoldalúan vizsgálják a különféle eljárások, illetve a termékek előállításának gazdasági hatékonyságát. A Műanyagipari Kutatóintézetben igen jó tapasztalatokat szeretünk az ún. *alkalmazástechnikai osztály megszervezésével.* Igaz, hogy ezt sok tekintetben az intézetnek, a műanyagiparnak és a műanyagoknak a népgazdasági jelentősége, ez utóbbiak felhasználhatóságának igen széles köre indokolja, de véleményem szerint ez a pozitív tapasztalat másutt is jól felhasználható. Ezen az osztályon különböző szakmájú mérnökök (elektromos, járműipari, mezőgazdasági, építész-, gépészmérnökök stb.) közgazdászokkal és az intézet többi kutató osztályán dolgozó műanyag-szakemberekkel együtt komplex kutatási és elemző munkát végeznek abból a célból, hogy feltárják a műanyagok alkalmazásának azokat a lehetőségeit, amelyek a legnagyobb műszaki és gazdasági hatékonyságot eredményezik. Ez lehetővé teszi, hogy a népgazdaság különböző ágaiban olyan alkalmazásokat szorgalmazzunk, amelyekkel a legnagyobb gazdasági haszon és egyben a legnagyobb műszaki haladás érhető el. A komplex gazdasági és műszaki elemző munkát más kérdésekre is kiterjesztettük — például a célszerű beruházási irányok meghatározására, a népgazdaság várható távlati műanyagszükségletének felmérésére —, s az eredmény igen pozitív. Más kutatóintézetekben is célszerű lehet ilyen komplex gazdasági-műszaki feladatokat végző osztály létesítése.

4. Mindezen túl igen nagy szükség van arra, hogy a szocialista országok között, nemzetközi méretekben, a jelenleginél hatékonyabban koordinálják a tudományos kutató tevékenységet. Első lépésként azokban a gyorsan fejlődő és növekvő jelentőségű iparágakban kellene ezt szorgalmazni, amelyekben a fejlődésnek különösen nélkülözhetetlen feltétele az, hogy a tudományos kutatómunka eredményei gyorsan és széles körűen realizálódjanak a termelésben, amelyekben a tudomány különösen gyorsan válik közvetlen termelőerővé (pl. a híradástechni-

Digitized by Google

kában, a vegyipar egyes ágaiban). Emellett *sürgős feladat a szocialista országok tudományos-műszaki eredményeinek megfelelő nyilvántartása, dokumentációja is,* hogy megtakaríthassuk azoknak a problémáknak a felesleges kutatását, amelyeket másutt már jól megoldottak.

A felsorolt feladatok természetesen még nem oldják meg teljesen a tudományos kutatás társadalmi hatékonyságának problémáját, de figyelemre méltó szempontok lehetnek a szocialista, illetve kommunista társadalom felépítésének megoldandó feladatai között.

A mezőgazdasági termelés tartalékairól

Irta DR. KOVÁCS GÁBOR,
a szarvasi Öntözési és Rizstermesztési Kutatóintézet igazgatója

A párt kongresszusi irányelveinek a tanulmányozása minden vezetőt arra ösztönöz, hogy munkaterülete lehetőségeinek számbavétele és ezek megvalósítása mellett az országos ügyekre is gondot fordítson. Ismereteinek és tapasztalatainak felhasználásával azzal is törődjön, amiért nem tartozik közvetlen felelősséggel sem vezetőinek, sem beosztottainak, de amit kommunista lelkiismerete kér számon tőle.

A Szarvasi Öntözési és Rizstermesztési Kutatóintézet mellett — több állami gazdaság egyesítésével — kialakítottak egy 22 000 holdas gazdaságot. A felsőfokú technikumot is összevonták a kutatóintézettel és a gazdasággal. Ez a megoldás közös keretbe vonja a tudományos kutatómunkát, a felsőfokú oktatást és mindezek próbakövét: a gyakorlati gazdálkodást. Ez az új szervezet a mezőgazdasági termelés tárgyi és személyi feltételeivel való együttes törődést erősíti. Amikor az Irányelvek alapján folyó eszmecserébe bekapcsolódom, a gazdaságunk és intézetünk keretein túlmutató javaslatoknál is saját tapasztalatainkból indulok ki.

1. Termésátlagaink növelésének alapvető záloga a megfelelő tápanyag-ellátottság biztosítása. Mezőgazdasági üzemeinkben a tervezett tápanyag-mérleg most még nem az igényhez, hanem az elosztás és a lehetőség kereteihez igazodik. Ez a helyzet bizonyos idő múlva a talaj termékenységének csökkenésére vezethet. Termésátlagaink növeléséhez elsősorban több nitrogén-műtrágyát kellene biztosítani. A tápanyag-ellátás jelenlegi helyzetének gyors megjavítása különösen az öntözésre berendezett területeken fontos. Az öntözésre való berendezkedés beruházási összege holdanként 4—10 000 forint között változhat. Fokozott tápanyag-ellátás hiányában ez a hatalmas öntözési beruházás talajaink termékenységének csökkenéséhez vezethet. Helyes volna, ha a műtrágya-elosztásnál elsősorban az öntözött területek nagyobb igényét vennénk figyelembe.

2. Sok tartaléka van a mezőgazdasági üzemek takarmánygazdálkodásának. Vannak olyan sertéshizlaló telepeink, ahol 4,3—4,4 kg abrak

Digitized by Google

felhasználásával érnek el egy kg súlygyarapodást, más telepeinken viszont 6,0—6,2 kg abrak szükséges ehhez. Miből adódnak ezek az eltérések? Az üzemi feltételek eltéréseiből. Megfelelő súlygyarapodást csakis megfelelő helyen érhetünk el. Ezért nagyobb gondot kell fordítani az üzemi feltételek megjavítására.

Szarvasmarháinknál a súlygyarapodás nem kielégítő. Ugyanakkor ősgyepeink kihasználatlanul, szinte parlagon hevernek. Helyes volna, ha az ősgyepekre is tervfeladatot tűznénk ki, az öntözési lehetőségeket itt is kihasználnánk. Gazdaságunkban az ősgyepek öntözése havi 16—18 kg súlygyarapodást tett lehetővé. Állataink májustól késő őszig a legelőn tartózkodnak, és minden takarmánypótlás nélkül jövedelmezően gyarapodnak. Ősgyepeink mezőgazdasági termelésünk jelentős tartalékai.

3. A mezőgazdasági termelés nagy tartaléka az igényeknek megfelelő fajta kialakítása és elterjesztése. Még olyan területeken is problémát okoz a jelenlegi helyzet, ahol a közfelfogás szerint minden rendben van. Az idén kiváló silókukorica-termés ígérkezett az ország területén, jóllehet száraz esztendőnk volt. Mégis tápanyagát tekintve, csökkent értékű silókukoricát takarítottunk be, mert gazdaságonként csak egy-egy fajtára támaszkodhattunk. A különböző tenyészidejű fajták helyes megválasztásával nagy tápanyag-értéket takaríthatnánk meg, és a rendelkezésünkre álló silógép-kapacitást sem kellene két-háromhetes felhasználásra tervezni.

4. Mezőgazdasági termelésünk növelésében jelentős szerepe van a tudományos eredmények gyorsabb elterjedésének. Jelenleg komoly szakadék van a tudományos eredmények és felhasználásuk között. Ennek a szakadéknak az áthidalására egységesebbé kellene tenni a kutatást, a gazdálkodást és az oktatást. A mezőgazdasági kutatás fejlesztésére jelentős összegeket fordítunk. Célszerűbb volna a kutatóintézetek költségellátását — az alapkutatásokat kivéve — megszüntetni, a kutatásra és az intézet fenntartására szánt összeget a kísérleti állami gazdaság jövedelméből fedezni. Lehet, hogy így is ugyanannyi pénzt kellene felhasználni, de a kutatók a termelőüzemek jövedelmezőségének növekedésétől függően kapnák meg a munkájukhoz szükséges összeget. Így a termelőüzem eredményessége közvetlenül is foglalkoztatná őket és a termelés prolémáit is gyorsabban segítenének megoldani.

Érdemes azon is gondolkodni, hogy nem volna-e célszerűbb, ha a felsőfokú technikumi oktatást úgy szerveznénk meg, hogy a gyakorlati oktatást a gazdaság szakemberei végezzék. Ez kedvezően hatna a hallgatók gyakorlati szemléletére; a hallgatók szakmai ismereteinek igényes kielégítése a termelésben dolgozó szakembereket nagyobb elméleti képzésre serkentené, s csökkenne a vita az oktatási intézmény és annak gazdasága között.

5. Az elmúlt tíz esztendőben több ezer mezőgazdasági szakember hagyta el az egyetemet és az akadémiákat. A mezőgazdasági szakemberek száma azonban messze elmarad a végzett hallgatók száma mögött. A jelenség különböző okai közül a termelőüzemekben előforduló hibákra szeretnék rámutatni. Az egyetemet végzett gyakornokoknak sokszor a minimális emberi feltételeket sem teremtettük meg a gazdasá-

Digitized by Google

gokban. Inkább két tehén férőhelyéről gondoskodtunk, mint egy mezőgazdasági szakember életlehetőségeiről. Helyes volna, ha a fiatal szakembereket először az úgynevezett bázis-gazdaságokba küldenénk, és ott nem az idénymunkások szükségleteinek minimális kielégítését, hanem a kultúrember igényeinek a kielégítését biztosítanánk. Kutatóintézetünk mezőgazdasági üzemeiben jelenleg 17 gyakornok dolgozik. Ahogy megteremtjük számukra a kedvező életfeltételeket, úgy növelhetjük igényeinket munkájukkal szemben, és úgy kedvelik meg ők a mezőgazdasági termelést. Az idén 280 ezer forintot fordítunk e célok megvalósítására. Ez az összeg hosszú időre elegendő és a gazdaságot a fiatal szakemberek második otthonává tesszük. Véleményem szerint ez az összeg gazdaságunknak szinte egyik legkisebb, de legkamatozóbb befektetése lesz.

Ha ezeket a tartalékokat is mind a mezőgazdasági termelés szolgálatába állíthatnánk, ötéves tervünket nagyobb biztonsággal teljesíthetnénk, gyorsabban haladhatnánk tehát az Irányelvek által kijelölt úton.

Termőföldünk jobb felhasználásáért

Irta *RÉDAI ISTVÁN,*
a mezőtúri Sallai tsz. elnöke

Ahogy közeledik a párt VIII. kongresszusa, úgy fordul a falu figyelme is a kongresszusi tézisek felé.

A kongresszusi irányelvek megjelenésekor a mezőgazdasági dolgozókat az aratás kötötte le, és az országos kérdések iránt érdeklődők is azzal a szándékkal tették el az újságokat: „Majd az aratás után visszatérünk rá!" A visszatérést a küldöttválasztó taggyűlések is ösztönözték, a helyi tennivalók hozzáértő megvitatása ugyanis a párt célkitűzéseinek az ismeretét igényelte.

Termelőszövetkezetünk több mint egy évtizedes tapasztalatait felhasználva szeretnék a kongresszusi irányelvek vitájában szót kérni. Hozzászólásomban egy olyan problémával foglalkozom, amely a VIII. kongresszus határozatainak végrehajtása során az eddiginél nagyobb figyelmet érdemelne.

A termelőszövetkezetek gazdálkodásában helyenként és időnként megtorpanásokat, visszaeséseket tapasztalunk. Vannak ilyen megtorpanások a mi termelőszövetkezetünk életében is. Egy-egy kedvezőtlen esztendő megakasztja fejlődésünket. Bár gazdasági alapjaink szilárdak maradnak, ilyenkor — mint a három legutóbbi, aszályos esztendőben is — a gazdálkodás új éve az egy-két évvel előbbi szintről indul el, vagy csak a gazdálkodás néhány területén tudunk előbbre haladni. Ez az esetenkénti megtorpanás a talaj- és éghajlati adottságokkal is összefügg.

Szövetkezetünk majdnem 5000 holdas területének 40 százaléka

Digitized by Google

erősen kötött, savanyú, réti agyagtalaj, 30—35 százaléka pedig csekély termőképességű szikes. Ilyen földeken mindig nehéz a gazdálkodás, s a termelési eredmények a megengedettnél jobban ingadoznak. Ezek a talajok, közismerten rossz vízgazdálkodásuk miatt, az aszályos években 50 százalékos vagy még ennél is nagyobb terméskiesést okozhatnak. Ilyen nagy terméskiesés pedig még a nagyüzemnek is komoly gondot okoz. A termésingadozás lényeges csökkentésére egyrészt a talaj összetételének gyors és tartós megváltoztatására, másrészt az optimális vízszükségletnek legalábbis megközelítő biztosítására van szükség.

A talajösszetétel megváltoztatását szolgálja a talajjavítás. Szövetkezetünkben a szikes talajok 90 százalékát — a jelentős kiterjedésű szikes legelők kivételével — már megjavítottuk, és megkezdtük a savanyú réti agyagtalajok javítását is. A talajjavítás eredménye különösen az első években és főleg a kalászosoknál szembetűnő. Elsősorban a kenyérgabonánál nagyon meggyőző a termés növekedése. A talajjavítás előtt az aszályos években alig tudtunk holdanként 5—6 mázsa termést elérni. Ezzel szemben 1960-ban 1100 kh-on 10 mázsás átlagot, 1961-ben pedig az intenzív fajták bevezetésével 13 mázsa termésátlagot értünk el. A búza termésátlagának gyors emelkedésében egyéb tényezők is szerepet játszanak (a műtrágyázás, a minőségi vetőmag stb.), a mi esetünkben azonban a talajjavításé volt a fő szerep.

A talajjavításban tehát jó úton haladunk. A tapasztalataink azonban azt jelzik, hogy a talajjavítás önmagában nem oldja meg a gyenge termőképességű talajok problémáját. Termelőszövetkezetünkben azokon a táblákon, amelyeken a talajjavítást (meszezést vagy digózást) két-három éven belül nem követte szervesanyag-utánpótlás, nemcsak a termésátlagok csökkentek, hanem a megjavított talaj veszélybe is került. Mezőtúron olyan eset is előfordult, hogy a javított réteget a megengedettnél mélyebbre szántották le, s ez nemcsak a talajjavítás hatását szüntette meg, hanem a felszínre hozta a káros sókat is, s így a talaj még rosszabb lett, mint a javítás előtt.

Az ötéves terv keretében 800 000 kh. talajjavítást végzünk. Ha ezen a majdnem egymillió hold területen elhanyagoljuk a szervesanyag-utánpótlást, akkor az eredmények elmaradnak a várakozástól, sőt a százmilliós ráfordítások hasznossága is kétségessé válik. A talajjavítás fontosságát az Irányelvek is megemlíti, ezért a magunk nem éppen kedvező tapasztalataiból okulva azt javasoljuk, hogy *történjenek a jelenleginél hatékonyabb intézkedések a javított földek védelmére.* A szervesanyag-utánpótlást a talajjavítási hitel folyósításának feltételévé teszik, de részben ellenőrzés híjján, részben egyéb okokból súlyos mulasztások történnek. Termelőszövetkezetünk úgy döntött, hogy a megjavított területeket felmérve, úgynevezett szervesanyag-visszapótló forgót készítünk, és még akkor is biztosítjuk a javított talajok szervesanyag-ellátását, ha az átmenetileg a javításra nem szoruló, jobb minőségű földek rovására megy. A lehetőségek jobb kihasználása és a most még gyakori hibák megszüntetése végett *helyes volna, ha a jelenleginél szélesebb és nyilvánosabb szakpropaganda indulna meg a javított földek agrotechnikájáról.*

A javított talajok fokozottabb védelme azért is fontos, mert a ta-

Digitized by Google

lajjavítás általában a rossz természeti feltételek között gazdálkodó termelőszövetkezeteket érinti, s így közvetlenül kihat a gyenge termelőszövetkezetek megerősödésére.

A talajjavításon kívül az öntözéses gazdálkodás bevezetésével is csökkenteni lehet azoknak a termelőszövetkezeteknek a nagy termésingadozásait, amelyeknek a talaja rossz vízgazdálkodású. A mi vidékünkön — és nyilván az ország jelentős részén — öntözés nélkül nem is képzelhető el a jelenleginél biztonságosabb termelés. 1959 előtt az öntözés szinte kizárólag a monokulturás rizstermesztést jelentette. Akkor még csak igen bizonytalan elképzeléseink voltak az öntözéses terület növeléséről. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a párt VII. kongresszusának az öntözésre vonatkozó határozata, majd a kongresszust követő széles körű viták és kezdeményezések segítették át a szövetkezetünket a bizonytalanságon. Már 1960-ban lényeges változás történt. 1962-ben pedig 1300 holdat — szántóterületünk 29 százalékát — egyszer, 400 holdat pedig kétszer is megöntöztünk.

Talajviszonyaink miatt még öntözéssel sem tudunk országraszóló eredményeket elérni, de kukoricánk átlaga 185 holdon (májusi morzsoltra átszámítva) meghaladta a 27 mázsát ott, ahol azelőtt csövesen sem termett ennyi. Szénatermésünk 24—25 százalékkal emelkedett. Az öntözésnek köszönhetjük, hogy az egymást követő három aszályos évben gazdasági alapjaink szilárdak maradtak, s állatállományunk minden évben növekedett. De legalább ennyire értékeljük azt a fejlődést is, amely tagságunk tudatában, ismereteiben végbement.

Napjainkban egyre többször hangzik el az, hogy a jövő — már a közeli is — elsősorban a korszerű esőztető berendezéseké. A távolabbi jövőt tekintve, vagy kedvezőtlen terepadottságok esetén ez — véleményem szerint — igaz is. A három év tapasztalata alapján mi egyelőre mégis a barázdás, csörgedeztető és árasztó öntözés mellett döntöttünk. Az volt ugyanis a tapasztalatunk, hogy — különösen aszályos időben — igen eredményes, esetenként az esőztetőnél még hatásosabb öntözés érhető el a felületi módszerekkel. Emellett a felületi öntözési mód — a legegyszerűbb válfaja is — nagyon alkalmas az öntözési kedv kialakítására és a szükséges öntözési gyakorlat megszerzésére. Ha jók a felszíni adottságok, akkor a felületi öntözés az esőztető öntözés egyik válfajánál sem drágább. Kétségtelen, hogy felületi öntözéssel esetenként jóval több vizet használunk el, mint az optimális vízigény. A telepek és a munka gondosabb és körültekintőbb kivitelezésével azonban ez a hiányosság is csökkenthető. Véleményem szerint *csak akkor tudjuk teljesíteni a nagyszabású öntözési programot, ha támogatjuk a termelőszövetkezetek helyi kezdeményezéseit.* A helyi kezdeményezéseknek pedig gátat vetnek a felületi öntözési módszereket lebecsülő nézetek.

Az öntözési program megvalósítását, nemcsak helytelen nézetek akadályozzák. Jelenleg is igen komoly nehézségeket okoz az a zűrzavar, amely a szivattyúval és szivattyú-agregáttal való ellátásban van. A nagyobb teljesítményű szivattyúk csak a rizs-öntözés szerény ellátására vannak biztosítva. Más kultúrák öntözésére a még fellelhető egyedi szivattyúk szolgálnak, és ezeknek meghajtását nemegyszer — a többi munka rovására — erőgépekkel kell végezni. Bizonyos telepnagysá-

Digitized by Google

gokhoz nincsenek megfelelő szivattyú-típusok. Az volna a helyes — különösen a műszakilag megtervezendő öntözőterületeknél —, ha *a tervező vállalat a gépkapacitást is megtervezné, és a kialakult teleptípusok alapján egybeépített szivattyú-agregátokat gyártanának.* A szocialista mezőgazdaság győzelme ezt lehetővé, az öntözéses gazdálkodás területének növekedése pedig szükségessé teszi.

Mind a talajjavítás, mind az öntözés nélkülözhetetlen eszköze a többtermelésnek. A mutatkozó hiányosságok, nehézségek elhárítása napjaink, vagy a közeljövő feladatai közé tartozik. Úgy gondolom, akkor teszünk a legtöbbet a kongresszusi irányelvek megvalósításáért, ha erőnket gazdasági feladataink megoldására, a jelenlegi hibák leküzdésére fordítjuk.

A pártmunka társadalmasítása Dunaújvárosban

Irta *TAKÁCS IMRE,*

Dunaújváros és a Dunai Vasmű pártbizottságának titkára

Az Irányelvek megállapítják, hogy erősítenünk kell a pártmunka társadalmi jellegét. A dunaújvárosi tapasztalatok teljesen igazolják e törekvés helyességét.

Dunaújvárosban 1952-ben 26 függetlenített pártfunkcionárius és 7—8 adminisztratív alkalmazott dolgozott; 1956-tól kezdve ez a létszám fokozatosan csökkent. Jelenleg a városban és Vasműben összesen 5 pártmunkás és 4 adminisztratív dolgozó van függetlenítve.

Nem feladatom, hogy összehasonlítsam a régi és a jelenlegi apparátus munkáját, annál kevésbé, mert a régi funkcionárius-gárdának jelentős érdemei vannak abban, hogy városunk modern szocialista várossá fejlődött. A régi munkatársak általában ma is fontos párt-, állami és gazdasági beosztásokban dolgoznak, nem kisebb erőfeszítéssel és lelkesedéssel, mint a múltban. A mai pártfunkcionáriusok az ő munkájukat folytatják, és az ő tapasztalataikon okulva is igyekeznek a pártmunkát javítani, egyre szélesebb talajon tovább folytatni.

Hogyan tudja a jelenlegi kis apparátus elvégezni a munkát, amely ma sem kevesebb, mint a múltban? Hogyan lehetséges, hogy az a pártbizottság, amelynek mindössze 5 függetlenített munkatársa van, egy 40 ezer főt számláló város, 2700 párttag, 87 alapszervezet, 30 üzem, egy sor intézmény és egy termelőszövetkezet munkáját irányítja, és jut még ideje arra, hogy az egyes emberek ügyeivel is foglalkozzék?

Csak nagyterjedelmű, felelősségteljes, önálló és aktív hálózattal, a társadalmi munkások segítségével képes erre. Korántsem sémaként, nem egyetlen helyes útként ajánlva, s nem tekintve magunkat e téren úttörőnek (hiszen másutt is folynak ilyen irányú kísérletek), nagy vonalakban felvázolom szervezetünk képét.

A pártbizottság irányító tevékenysége, valamint a VB, a revíziós

Digitized by Google

bizottság és a fegyelmi bizottság tevékenysége az általában ismert módon folyik. A pártbizottság tagjai figyelemmel kísérik egy-egy alapszervezet munkáját, és nagy részük az osztályok aktvistájaként is dolgozik.

A végrehajtó bizottság mellett osztályok működnek (PTO, agit-prop. és ipari, közlekedési, kereskedelmi, mezőgazdasági osztály). Egy-egy osztály élén függetlenített munkatárs áll. A titkár nem irányít osztályt, közvetlenül hozzá tartoznak az osztályvezetők, a KISZ, a tanács, a munkásőrség, a NEB, a rendőrség.

A párt és tömegszervezeti osztály az osztályvezetőn kívül 7 osztálytagból és 82 csoporttagból áll. Az osztálytagok egy-egy tömegszervezetért és az alapszervezetek munkájáért felelősek. Az osztály mellett többek között adminisztratív csoport, pártépítő, panaszt kivizsgáló, határozat-szövegező, határozatot ellenőrző, továbbá sport- és rendezvényt szervező bizottság működik. A PTO-val szorosan együttműködik a revíziós bizottság és a fegyelmi bizottság.

Az agitációs- és propaganda-osztályon az osztályvezető mellett 10 pártmunkás dolgozik társadalmi munkában. Ők irányítják a pártoktatási, agitációs, kulturális, köznevelési, egészségügyi, termelési propaganda-, ateista propaganda- és más csoportokat. Ide tartozik a TIT, a Vöröskereszt és a MSZBT.

Az ipari osztály a függetlenített osztályvezetőn kívül 9 elvtársból áll. Ez az osztály is több bizottsággal dolgozik. Például: a műszaki gazdasági bizottsággal, amelynek kohászati, építőipari, könnyűipari, helyiipari, kereskedelmi, statisztikai, pénzintézeti csoportja van. Hozzá tartozik még a társadalmi munkát szervező úgynevezett operatív bizottság, amely jelenleg 8 csoporttal rendelkezik, végül a mezőgazdasági bizottság.

Az egyes munkaterületek tehát erősen tagoltak. Ez a szervezet jelenleg alkalmasnak látszik a feladatok teljesítésére. Különösen jól működik a PTO és az ipari osztály; az agit-prop. osztály eddig nem funkcionált ilyen jól. Az osztályok és ezeken belül a csoportok is a maguk munkaterve alapján dolgoznak, rendszeresen megbeszéléseket tartanak, amelyeket a csoportvezető, illetve az osztályvezető irányít. Azt a szerteágazó munkát, amelyet ez a szervezet összefog, teljességében nem lehet bemutatni, de egy-két példával talán sejtetni lehet előnyeit és tevékenységének formáját.

A végrehajtó bizottság például napirendre tűzi egy vállalat gazdasági és politikai munkáját. A tárgyaláshoz a PTO egyik, az általános vizsgálatokat végző bizottsága készíti el a jelentést és a javaslatokat. A tárgyaláson jelen van a határozatot szövegező bizottság egyik tagja, aki figyelemmel kíséri a tárgyalás menetét, feljegyzi a javaslatokat, és a vizsgálatot végző bizottságnak a jelentése, valamint a VB ülésen elhangzott javaslatok alapján elkészíti a határozat-tervezetet. Ezt a következő VB-ülésen jóváhagyásra terjeszti elő. A jóváhagyott határozatot átadja a határozatok végrehajtását ellenőrző bizottságnak, amely ellenőrző munkájáról félévenként tesz jelentést a VB-nek.

Vagy nézzük a PTO úgynevezett fogadónapos-csoportját. A csoportnak 23 tagja van, csupa olyan elvtárs, aki vezető beosztásban van. A csoport minden tagja fogadónapot tart a hónap egy-egy napján (be-

Digitized by Google

osztás szerint) a városi pártbizottságon. Meghallgatja a dolgozók panaszait, s ha a panasz indokolt és orvosolható, akkor azonnal intézkedik az illetékes állami vagy vállalati szervnél. Ha valamilyen oknál fogva nem lehet azonnal intézkedni, vagy a panasz indokolatlan, akkor átadja az ügyet a panaszokat kivizsgáló csoportnak — ez vizsgálja egyébként a párthoz érkező leveleket és bejelentéseket is—; s ez a csoport elvégzi a szükséges vizsgálatot és ennek alapján intézkedik. Igen hasznos munkát végez ez a két csoport. Sok véleményt gyűjt össze, sok embernek segít ügyes-bajos dolgaikban, számos problémát tár fel, nem egy hibát és visszaélést leplez le.

Igen hasznos munkát végeznek az ipari osztály társadalmi munkatársai is. Munkájuk alapján a végrehajtó bizottság és a függetlenített elvtársak rendszeresen tájékozódnak a vállalatok munkájáról. A statisztikai csoport minden negyedévben értékeli a vállalatok munkáját, s havonként közli a jellemző adatokat. A szakcsoportok pedig munkaterveik szerint rendszeresen és alaposan megvizsgálják a vállalatok gazdasági életét, s ha valahol probléma mutatkozik, jelzik ezt a végrehajtó bizottságnak, illetve az ipari osztály vezetőjének.

Az osztályok mellett tevékenykedő csoportok (különösen a PTO-n és ipari osztályon) szoros együttműködésben végzik munkájukat és szinte óramű pontosságával dolgoznak. Így egy-egy elvtársra csak annyi feladat hárul, amennyit el is tud végezni. Minthogy a munka jól van megszervezve, elvtársaink szívesen dolgoznak.

A pártmunka társadalmasítása jobbá, szervezettebbé teszi a pártmunkát, emeli a párt irányító tevékenységének színvonalát. A függetlenített elvtársak munkáját is megkönnyíti. Így több idejük van arra hogy a helyszínen ismerjék meg a problémákat, hogy közvetlenül foglalkozzanak az alapszervezetekkel, és több lehetőségük van arra, hogy alapos elemző munkát végezzenek.

A társadalmi munkások hálózata erősíti a párt tömegkapcsolatait, hiszen a csaknem 300 aktivista — az alapszervezetek vezetőségi tagjaival és aktivistáival együtt — rengeteg élő problémát hoz felszínre. Nagy szerepük van a korrupció és általában a szocialista erkölccsel ellentétes jelenségek elleni harcban. Az ő segítségükkel lehetett megszüntetni azokat a súlyos visszaéléseket, amelyek a múltban fordultak elő városunkban.

A társadalmi munkások között — különösen az ipari osztályon, de az agit-prop. osztályon is — pártonkívüliek is vannak. Ez egyáltalán nem gyengíti, hanem inkább erősíti a pártszervezet munkáját. Pártonkívüli mérnökök, technikusok, közgazdászok, akik — nem utolsósorban a mi elzárkózásunk miatt — régebben passzívak voltak, ma büszkén és szívesen dolgoznak, mert érzik a megbecsülést, érzik, hogy a párt őszintén igényli segítségüket.

Érdekes mozzanata a pártmunka társadalmasításának, a függetlenített apparátus csökkentésének, hogy összevontuk a városi pártbizottság és a Vasmű pártbizottsága titkárának funkcióját; e két helyen ugyanaz az elvtárs látja el a titkári teendőket. Nem volt ez egyszerű dolog. Ha azonban az emberek már megszokták azt, hogy nemcsak a titkár, hanem a többi munkatárs is, és nemcsak a függetlenített elvtársak, hanem a társadalmi munkások is lelkiismeretesen fog-

Digitized by Google

lalkoznak a problémákkal, ha a Vasmű igazgatójának vagy főmérnökének nemcsak a titkár jelenti a pártot, akkor jól megy a munka. A létszámcsökkentésen kívül fontos eredménye ennek a kísérletnek az is, hogy csökkentek a város és a Vasmű közötti súrlódások, s ma már nem probléma az, hogy a város van-e a Vasműért, vagy a Vasmű a városért.

A jövőben tovább kell fejlesztenünk a pártmunka társadalmasítását, tovább kell bővítenünk a társadalmi munkások körét. Ma már ott tartunk, hogy az alapszervezetek is hozhatnak létre társadalmi bizottságokat. Javítanunk kell a társadalmi munkások irányítását. Már említettem, hogy a PTO-hoz és az ipari osztályhoz képest az agit-prop. osztály gyengébben működött. Ezt elsősorban az okozta, hogy az agit-prop. osztály vezetője rosszul dolgozott. Az új osztályvezető máris érezhetően megjavította a munkát. Meg kell teremtenünk továbbá az összhangot a különböző osztályok között. A PTO és az ipari osztály jól együttműködik egymással, de az agit-prop. osztálytól még elkülönülten dolgoznak.

Lehetőségeink jók, csak tőlünk függ, hogy éljünk velük. Ha a kongresszusi irányelvek szellemében folytatjuk a munkát, akkor az eredmény nem marad el.

Az új szervezeti szabályzat tervezetéhez

Írta *BUDAI KÁLMÁN*
alapszervezeti titkár, Miskolc

Nagy örömmel és megelégedéssel tanulmányoztam a Központi Bizottságnak a szervezeti szabályzat módosítására tett javaslatait. Ez a két fontos dokumentum — véleményem szerint — híven tükrözi azt a nagy változást, amely társadalmunkban azzal ment végbe, hogy lerakták a szocializmus alapjait, s azt a fejlődést, amelyen az utóbbi években pártunk és pártéletünk keresztülment, s amelynek eredményeként a pártban, de az egész közéletben is sikeresen leküzdöttük a személyi kultuszt és megerősítettük a szocialista demokratizmust. A módosítások a pártélet szabályaira vonatkoztatva fejezik ki ezeket a nagy jelentőségű változásokat. Úgy gondolom azonban, hogy két ponton még ki kellene egészíteni a Központi Bizottság által vitára bocsátott tervezetet.

A kongresszusi irányelvek 17. pontja megállapítja: *„A szocialista nemzeti egység vezető ereje a munkásosztály, annak forradalmi pártja, a Magyar Szocialista Munkáspárt, az egész magyar nép elismert vezetője."* Új szervezeti szabályzatunk tervezete is kimondja, hogy a párt „szervezi és vezeti a magyar nép küzdelmét a szocialista társadalom teljes felépítéséért". Ennek a gondolatnak azonban — véleményem szerint — nagyobb nyomatékot kellene adni.

A jelenleg érvényben levő szervezeti szabályzat megállapítja: „A párt népi demokratikus rendszerünk vezető ereje: politikailag irányítja

Digitized by Google

az állami, a gazdasági és a társadalmi szervek munkáját. A párt vezető szerepe, eszmei és politikai irányítása elsősorban az állami, a gazdasági és a társadalmi szervekben dolgozó kommunisták útján érvényesül." Úgy hiszem, ennek a gondolatnak továbbra is szerepelnie kell a szervezeti szabályzat bevezető, elvi részében (természetesen azzal a módosítással, hogy ma már szocialista rendszerről beszélhetünk hazánkban). Éppen e gondolat gyakorlati megvalósítását célozza a módosított szervezeti szabályzat 53. pontja, amely kimondja, hogy a kommunistáknak a tömegmozgalmakban, az állami, a társadalmi és általában a párton kívüli szervezetekben a feladatuk „a párt politikájának érvényesítése a meggyőzés útján".

A párt vezető szerepének az érvényesülését biztosítja a jelenleg érvényes szervezeti szabályzat 43. pontja is, amely a pártszervezetek ellenőrzési jogáról szól. Ez a pont éppen a VII pártkongresszus határozata alapján bővült ki. Addig ugyanis csak a pártszervezetek egy meghatározott körének volt meg az a joga, hogy üzeme vagy vállalata vezetőségének a tevékenységét ellenőrizze. A legutóbbi kongresszus — a Központi Bizottság 1959. október 22-i határozata alapján — bizonyos hivatalok és intézmények pártszervezeteinek is megadta ezt a jogot. A kongresszuson szó volt arról, hogy később más intézményekben és hivatalokban működő pártszervezetek hatáskörének kibővítésére is sor kerül, ehhez azonban előbb tapasztalatokat kell gyűjteni. Nem tartom tehát indokoltnak, hogy kihagyjuk a szervezeti szabályzatból ezt a fontos pontot, amely egyébként gyakorlatilag meg is valósul pártszervezeteink mindennapi munkájában, sőt, amelynek végrehajtása pártszervezeteink tevékenységének egyik legfontosabb oldala.

Az irodalomban is érjük utól hazánk fejlődését!

Írta: *MOLNÁR GÉZA*

író

Különös dolgokra eszméltem rá az Irányelvek olvasása közben (bízvást mondhatnék tanulmányozást is, hiszen egy-egy mondatához, passzushoz újra- és újra visszatértem, tűnődtem, tanakodtam rajta). Összefüggéseket kerestem a párt itt deklarált, mindenre kiterjedő elvei, felfogása és az irodalom helyzete, jövője között; természetes, hogy megkülönböztetett érdeklődéssel olvastam a kultúráról, művészetekről szóló megállapításokat. „Tehát ez volna az!" — mondtam magamban, s elégedett is voltam a közöltekkel; mértéktartásukban is határozott, elvileg igaz, sok fogódzkodót, kapaszkodót, emelőt nyújtó, eligazító vélemény ez. Aztán visszalapoztam a külpolitikai, a belpolitikai fejezetekhez, a gazdasági építőmunka feladataihoz, majd továbbmentem a pártról szóló szöveghez, s lassan kialakult bennem a felismerés: vigyázzunk csak, hiszen az Irányelvek egészében ugyanarról a dologról van szó — az itt élő nép helyzetéről és jövőjéről,

Digitized by Google

életünk, világunk alakulásáról! Vagyis csupa olyasmiről, ami a néphez kötött író számára, a felelősséggel gondolkodó, éberen figyelő, hasonlító, műveiben probléma-felvetésekre és szintézisekre törekvő alkotó számára a legközvetlenebbül fontos.

Az összefüggés a pártdokumentumok és az irodalom helyzete, fejlődése között természetesen nem újkeletű. Nem kell nagyon mélyre ásnunk ahhoz, hogy újra elénk tűnjenek azok az évek, amelyekben egy-egy pártkongresszus, értekezlet anyagát, egy-egy jelentősebb szónoklat megállapításait szorgalmasan „aktualizáltuk" és „konkretizáltuk" az irodalom napi feladataira, összefüggéseket és kapcsolatokat erőszakoltunk ott is, ahol erre semmi szükség sem volt, mindezt az akkor burjánzó sematizmus és vulgarizálási hullám jegyében. S egy-egy vers, novella vagy regény hatását már-már a kőszénfejtés vagy a vasöntés tonnaszámaihoz kapcsoltuk.

Világos az is, hogy akkor helyes tendenciák torzulásáról volt szó, de a rossz ösvényeken való tekergés mellett helyes és arányosan mértéktartó áramlatok is éltek és hatottak. Arra gondolok, hogy azokban az irodalom fejlődésére nézve is rossz években igaz elvek is születtek a néphez és a párthoz való hűségről, az irodalom pártosságáról és realizmusáról, s természetesen igaz és jó művek is fogantak és maradtak itt velünk, élő és ható kísérőinkként.

De az, hogy egy kongresszusi tézisgyűjtemény, hogy úgy mondjam: a maga belső energiájából sugározza, minden szándékolt összefüggés-keresés nélkül a legtermészetesebben kifejezi kapcsolatát és hatását az irodalomra — ez valami többet, és főleg mást mutat.

Azt hiszem nem tévedek, ha azt mondom: ez a hatás, mindenekelőtt a harmoniának köszönhető, a szavak és a tettek, az óhajok és az elhatározások, a népet és a pártot egybekapcsoló vérkeringés szép ritmusának, vagyis a szabadság szülte rendnek, melynek értelmét, sok szálú összefüggéseit József Attila villantotta fel.

Nem nyitnak az Irányelvek új szakaszt, új korszakot irodalmunk fejlődésében. Ma már tudjuk (valamikor nem tudtuk), hogy egyetlen dekrétum, határozat sem képes egycsapásra megváltoztatni az irodalom helyzetét, nem tudja sorompóval elzárni a múltat és kinyitni a jövőt. Bonyolult és hosszadalmas tevékenység eredményeként változik a tendencia és a gyakorlat, bontakozik az új az irodalomban.

De immár 17 év objektív valósága bizonyítja, hogy a párt elmélete és gyakorlata gyökeres változásokat tud kezdeményezni és szervezni az anyagi világban és az emberi tudatban is. Hiába fogalmaznák meg az Irányelvek a legszebb egzakt igazságokat is, ha nem az élet valóságára felelnének, ha az élet más vágányokon futna. Meg merném kockáztatni azt a kijelentést is; a kongresszusi irányelvek nem közvetlenül, betűszerint, a betű és a szem kapcsolatával hatnak az irodalomra, de a valóság áttételén keresztül, s ebben van óriási jelentőségük. Mert hiszen az író nyersanyaga, élménytára, forrása és mércéje elsődlegesen az élet, a valóság. S az Irányelvek onnan szívják ezer és egy gyökéren éltető nedveiket, s ennek a valóságnak táplálására érlelik jóízű gyümölcseiket.

Az író létezési formája a szüntelen ítélkezés: a kérdezés és válasz-

Digitized by Google

adása. Az „így van-e?" „így éreznek-e?" kérdésekre hányszor, de hányszor született bennünk bizonytalan, aggodalmaskodó „igen", s hányszor csapott fel bennünk kétségbeesett tagadás! S ha most olvasom az Irányelveket: a valóság analizisére, s a jövő koncepciójára nyugodt „igent" tudok mondani.

•

A jó közérzet hangoztatása annyira általánossá vált, hogy ma már közhelynek számít. A taggyűléseken, a pártkongresszusra készülő küldöttértekezleteken munkások és mérnökök, tudósok felszólalásaiban, számvetéseiben újra és újra hallani az összehasonlításokat a mögöttük hagyott évekkel, s ki-ki a maga legszemélyesebb érzéseiben vonja meg a mérleget, bizonyítja: jobban, szívesebben él és dolgozik mai viszonyaink között. A szószékre lépő kommunisták és pártonkívüliek beszédeiből eltűntek a sallangok, a puffogó frázisok. Akkor támad ideges fészkelődés, köhögés, zajongás, ha silabusz-szöveget hall az ember, ha üresen jár a malom.

A VI. kerületi pártszervezetek küldöttgyűlésén a legizgalmasabb felszólalást Kőműves Frigyestől hallottam, aki a Híradástechnikai Kutató Intézet igazgatója. (Mellesleg szólván Kossuth-díjas fizikus és 1926 óta párttag.) Ez a szemüveges, kissé szórakozott mosolyú, derűs, nyugodt férfi, akit inkább néznék könyvkereskedőnek, mint tudósnak, csupa szakmai problémákról beszélt — félvezetőkről és fénycsőkapcsolókról, nyugati piacokról és hazai maradiságról, a híradástechnika forrongásáról —, de szavaiban ott feszült, ott alakult, vibrált az ipar jövője. Helyzetünk problémáit a világszinthez mérte, s láthattuk és érezhettük, mit jelent az, hogy valóságos versenytársai vagyunk a fejlődésben évszázados előnnyel futó fejlett nyugati iparnak. De az exportvállalatok képviselőitől ugyanezt hallottam más vetületben. Szinte mindenki a maga munkaproblémáit hozta erre a fórumra, szenvedélyesen és sürgetően, megoldást várva, keresve. Igazi munkaértekezlet volt ez, a legjobb módszerekkel politizáló pártértekezlet.

S ha a vidéken utazgatva vagy Budapesten sétálgatva megállapítja az ember: korszerű, modern országgá válik hazánk, s a városkép, az új épületek, a jó autóbuszközlekedés, a járműforgalom mindmind azt bizonyítja, hogy nemcsak elvi igazságunkban vagyunk többek, de hétköznapjainkban is szorító versenytársaivá válunk a kapitalizmusnak — nos, ilyenkor lehetetlen nem gondolnunk az összefüggésekre, a párt megváltozott politikájára, mindarra, ami az Irányelvekben összegeződik.

S a párt kongresszusi irányelveinek nagy átfogó igazságai mellett megannyi részletmegállapítás, kis bekezdés, egy-egy mondat is kiváltja az „igen, így érzek"-et, az „igen, így van"-t.

Igen, tudom, hogy az atomfelhő árnyékában élünk, s nem akarom, hogy rádióaktív hamuvá sivatagosodott városaink és ligeteink fölött már önerejükből gerjedő, kozmikus méretű atomviharok tomboljanak. Az én számmal mondják az Irányelvek: „Támogatunk minden józan, akárcsak részmegoldáshoz is hozzásegítő egyezményt, amely a nemzetközi feszültség enyhüléséhez vezet."

Digitized by Google

Igen, egyetértek azzal, hogy az életszínvonal-emelésben javítsuk a béarányokat, s fordítsunk nagyobb figyelmet a kisjövedelmű családok helyzetére. Helyes, hogy hangsúlyozottan gondolunk a gyerekekre és az öregekre, a családi pótlékra és a nyugdíjra.

De ne vesszünk el a részletekben. Benne van ami kell, az Irányelvekben, ott bárki elolvashatja, különbül én úgy sem tudnám elismételni. S méltatni sem tudnám illőbben, mint hogy a pártról szóló passzusban egy összetett mondat szerényen meghúzódó részmegállapítására hívom fel a figyelmet: „... a párt egész tevékenységét a szocialista humanizmus hatja át..." Mikor mondtuk ezt így ki? Mikor tekintettük törvényünknek?...

Azt hiszem, ma már van olyan távlatunk az 1956-os ellenforradalmi lázadástól, hogy kimondhatjuk: az akkori és a megelőző időszak irodalmi eltorzulásában, kisiklásában az írástudók minden felelőssége mellett is alapvető tényező volt az eltorzult valóság, az eltorzult pártpolitika. S az 1957-tel kezdődő irodalmi feleszmélésben a későbbiek folyamán létrejött irodalmi kibontakozásban is döntő szerepe az ország megváltozott valóságának volt. Az élet maga győzte meg, állította a párt politikája mellé az alkotók többségét.

Irodalmi életünk mai helyzetét is a valósághoz kapcsolódó viszonya szabja meg. Nem érzem feladatomnak, hogy a sikerekről beszéljek itt: regények és verseskötetek gazdag termésére, az olvasó ország emelkedő igényességére, a fiatal alkotók ígéretes seregére, mindarról, ami örömünk és büszkeségünk. A sikerek önmagukért, önmaguk helyett szólnak. Inkább gondjainkra vetnék egy pillantást.

Az ország ma a társadalmi haladás színvonalát és progreszivitását tekintve messzebb tart, mint irodalmunk. A szocialista ipar és szocialista típusú mezőgazdaság bázisán már az egységes társadalom, az egyetemes népi állam perspektívái rajzolódnak elénk. Az Irányelvekben már felvillan a húszéves gazdaságfejlesztési terv eszméje, amely nem kevésebbet mond, mint azt, hogy 1980-ban a magyarországi lakosság egy főre jutó fogyasztása magasabb lesz, mint a fejlett tőkésországoké. Akkorra már szocialista módon rendezett egészségügyi és lakásviszonyok között él és jelentősen csökkentett munkaidővel dolgozik egész népünk. A perspektíva meggyőző és hiteles: napjaink valóságának aranyfedezetére épül.

Írók, hol a ti húszéves tervetek? — kérdezte nemrég szenvedélyes hangú cikkében Váczi Mihály, s ebben a kiáltásban szinte bennesűrűsödött napjaink irodalmi életének minden gondja. Csak helyeselni lehet ebben a vonatkozásban is az Irányelvek helyzetfelmérését, amikor megállapítja: „irodalmi-művészeti közéletünk ma még különféle eszmei arculatú csoportokból áll... Az a feladatunk, hogy megteremtsük irodalmunknak és művészetünknek a szocialista eszmeiségen alapuló egységét."

Az utóbbi hónapokban felélénkültek a viták az Írószövetségben, de folyóirataink hasábjain is. Különösen hevesen csaptak össze a nézetek a Sarkadi-életmű értékelése körül. A vitát tulajdonképpen az

Digitized by Google

váltotta ki, hogy akadtak, akik Sarkadi elhibázott, rossz színpadi munkáját, az Oszlopos Simeon-t a mai magyar dráma csúcsteljesítményének minősítették. A kibontakozó eszmei csatározás, majd éles vita nagyon szembetűnőnek mutatta az irodalmi életre nehezedő polgáriságot, a kispolgári módon felfogott „szocialista" esztétika nyomását.

Ma már nincs nálunk egyetlen olyan író vagy esztéta sem, aki nyílt reakciós nézetekkel, szocialistaellenességgel lépne fel. Erőnk is, gyengeségünk is, hogy minden állásfoglalás, vita „szocialista" címszó alatt fut — s ez a tény nagyon jól mutatja, hogy nálunk most a fő kérdés a „hogyan?". Azon már régen túljutottunk, hogy akarja-e valaki a szocializmust, egyetért-e rendszerünkkel vagy sem. Ezen ma már senki sem vitatkozik. A viták mélyén — s a Sarkadi-örökség körül kialakult polémia is ezt mutatta — az a kérdés feszül, s ettől vonaglik a felszín; ki mit ért szocialista irodalmon, esztétikán, pártosságon, realizmuson?

Többszörösen és félreérthetetlenül deklarált álláspontja a pártnak az, hogy a szocialista realizmus mellett más, nem-marxista eszmeiségű stílusirányzatok is teret kapnak; vagyis létezhetnek és dolgozhatnak nyílt sisakkal, saját felségjelvényeik alatt olyan alkotók is, akik polgári humanista, neokatolikus, népi-paraszti, vagy más meggyőződéssel nézik a világot. Működésüknek az a feltétele, hogy műveikben nem lehetnek ellenségesek politikai és társadalmi rendünkkel szemben.

Igen fontos és új mozzanat ez művészetpolitikánkban, hiszen emlékszünk rá, hogyan szorították föld alá adminisztratív intézkedésekkel 1949-től kezdve az „újholdasokat" és másokat, s amint a szorítás engedett, ezek szinte sértetlen vértezetben ugrottak ismét porondra. Közülük viszont nem egy jutott el az utóbbi években, a szabad alkotói munka viszonyai között, a szocialista világnézethez, alkotói igényéhez. A különböző stílusirányzatok, a formák és témák változatossága szervesen hozzátartozik mai művészeti életünkhöz.

Itt kell megemlítenem azt is, hogy a szocialista realizmus elmélete is szüntelen változáson, fejlődésen megy keresztül; ma már nem ugyanazt értjük rajta, mint 1951-ben, vagy 1955-ben. Az alakuló, kiteljesedő esztétika még több önállóságot, kezdeményezést, az ítélkezés finomodását, szilárdabb elvi alapokat igényel az irodalomtörténésztől és a kritikustól.

Az 1956-os időszakban az „eszmei határvédelem" is felpuhult. Meggyőző és eredményes harc a beáramló és a hazai talajon sarjadt szövetségeseivel egyesülő morbiditás és dekadencia ellen alig folyt, vagy erőtlenül folyt. Pedig éppen az utóbbi hónapok tanulságai mutatják, hogy a nyílt, határozott eszmei fellépés hátra tudja szorítani a polgáriságot, teret, lendületet ad a néphez kötődő, pártos művészek tevékenységének, ideológiai kiállásának.

A párt gazdasági és politikai sikerei elválaszthatatlanok attól az érzékenységtől, tapintattól, nyugodt türelemtől, amellyel az élet minden jelenségét, a lakosság minden rétegét figyelembe véve végzi munkáját. Ehhez azonban szervesen hozzátartozott az ingadozás nélküli gyors cselekvés, a hajthatatlanság, a vaskövetkezetesség, ha elvi kérdésekről volt szó, ha jobbról vagy balról a párt politikai vonalát támadták.

Digitized by Google

Az irodalom a maga sajátos művészi eszközeivel része az ideológiai munkának is — s az ideológiában nincs békés egymás mellett élés, nincs eszmei fegyverszünet.

Mai helyzetünk természetes velejárója, hogy az összes gyanús származású, kétes értékű irodalmi portékát rózsaszínűre mázolt szocialista cégtáblák alatt árulják. A cégtábla-átfestést jobb ügyhöz méltó buzgalommal néha éppen szocialista vagy kommunista kritikusok végzik.

Azt hiszem természetes követelménye annak a fejlődésnek, amelyet a kongresszusi irányelvek rajzolnak elénk, hogy — mindenfajta türelmetlenség és radikalizmus nélkül — tisztázzuk az eszmei, esztétikai frontokat. Fel kell fedni az irányzatok és eszmék valódi tartalmát — éppen az érintett alkotók érdekében —, s a még mindig fölös számú langyos, periférikus vita helyett nyíltan és határozottan kell küzdeni a marxista világnézetű szocialista-realista irodalomért és művészetért. A különbség az ország társadalmi haladása és az irodalom helyzete között csak így szüntethető meg.

Az egyetemi oktató és nevelőmunka magasabb színvonaláért

Irta *KANCZLER GYULA*,

az MSZMP Bp. XI. kerületi pártbizottságának első titkára

A Műszaki Egyetem küldöttválasztó taggyűlésein és pártértekezletén is sok szó volt a Központi Bizottság kongresszusi irányelveinek arról a pontjáról, amely javasolja a tanulóifjúság származása szerinti kategorizálásának megszüntetését. A beszámoló és a felszólalások azt bizonyították, hogy a párttagság egyetért a Központi Bizottság álláspontjával, és nagy felelősséggel vizsgálja a javaslat végrehajtásának módját, az új helyzetben az egyetemre váró feladatokat. Azoknak a tapasztalatoknak az alapján szeretnék hozzászólni ehhez a kérdéshez, amelyeket az elmúlt években az egyetem pártbizottságának titkáraként szereztem.

A szocializmus alapjainak lerakásával jelentősen közelebb kerültünk ahhoz, hogy társadalmunk a munkásosztálynak, a termelőszövetkezeti parasztságnak és az értelmiségnek, a dolgozó népnek egységes szocialista társadalmává váljék. Az ezt bizonyító tényekkel naponta találkozunk az egyetemen is. A Központi Bizottságnak az a javaslata, hogy szüntessük meg a tanulóifjúság szociális származás szerinti kategorizálását és az iskolai felvételeknél a jelöltek felkészültsége, politikai és erkölcsi magatartása legyen a döntő, teljesen megfelel pártunk szövetségi politikájának, erősíteni fogja a munkásosztály vezetésével kialakuló szocialista nemzeti egységet és elősegíti a szakemberképzés színvonalának további emelését.

A Központi Bizottság javaslatát csak azokkal a társadalmi, politi-

Digitized by Google

kai és kulturális feltételekkel összefüggésben értékelhetjük helyesen, amelyek lehetővé és szükségessé tették az eddigi gyakorlat megváltoztatását. Ezek közé a feltételek közé tartozik az, hogy a felszabadulás, majd a munkáshatalom kivívása után határozottan hozzáláttunk a volt uralkodó osztályok kulturális monopoliumának felszámolásához. A munkások és a parasztok gyermekei elfoglalhatták jogos helyüket az egyetemeken és főiskolákon, így a Műszaki Egyetemen is. A 30-as évek derekán az akkori József Nádor Műegyetemen alig 4 százalék volt a munkás-paraszt származású fiatalok aránya. A felszabadulást követő másfél évtizedben viszont a munkás-paraszt fiatalok mintegy felét alkotják az egyetemi hallgatóságnak. Megállapíthatjuk, hogy e fiatalok döntő többsége jól megállja a helyét, és az egyetem elvégzése után eredményesen dolgozik. Tény az is, hogy a származási kategorizálás mechanikus alkalmazása következtében esetenként olyan fiatalokat is vettek fel, akik még nem voltak alkalmasak egyetemi tanulmányokra. Ez az ő fejlődésükre is káros volt, lemorzsolódásuk pedig nehezítette népgazdaságunknak több és jobb szakemberrel való ellátását. A legutóbbi esztendőkben azonban már örvendetesen csökkent a lemorzsolódás a Műszaki Egyetemen. Az 1957—58. tanévben még a hallgatóknak 9,3 százaléka hagyta abba tanulmányait, az 1961—62. tanévben már csak 3,1 százalék.

A származás szerinti kategorizálás ma már nem követi társadalmunk fejlődését. A Műszaki Egyetemen is egyre több esetben volt ellentmondás a felvételre jelentkező fiatal régi fajta kategorizálása és valóságos helyzete között. Előfordult például az, hogy alkalmazotti származásunak kellett minősíteni egy fiatalt azért, mert édesapja 1950 előtt alkalmazotti munkakörben dolgozott, de már 12 év óta egyik állami gazdaságunk traktorosa és jó munkájáért magas kormánykitüntetést is kapott. A régi kategorizálás néha egészen furcsa ellentmondásokat is szült. Van az egyetemnek olyan ötödéves hallgatója, aki a fennálló rendelkezés szerint egyéb származásúnak minősült, mert apja kisiparos volt, öccse azonban, akit most vettek fel az első évfolyamra, munkásszármazásúnak számít, mert édesanyja másodszor egy cipőgyári munkáshoz ment feleségül és a fiatalabb fiút ez nevelte.

A szülők többségének társadalmi helyzete és munkaköre ma már nem ugyanaz, mint aminek alapján a gyermekek szociális származását eddig meghatároztuk. Az 1961/62. tanévben felvett elsőéves hallgatók közül a munkásszármazásúnak minősített fiatalok szüleinek a fele ma már más munkaterületen dolgozik; 31,5 százalékuk értelmiségi vagy alkalmazotti munkakörben. De egyes kategóriák tartalma is megváltozott. Az elmúlt tanévben felvett alkalmazotti származású fiatalok szüleinek 22 százaléka az állami apparátus dolgozója.

Ezek a jelenségek már az utóbbi esztendőkben is mindinkább azt követelték, hogy az egész embert vizsgáljuk, körülményeivel együtt, és rátermettségét, felkészültségét tekintsük a mérvadónak a felvétel eldöntésekor.

A származás szerinti kategorizálás ilyen körülmények között már nem szolgálhatja közoktatásunk szocialista fejlődését és ezen belül azt a célt sem — amit továbbra is kultúrpolitikánk fontos részének tartunk —, hogy biztosítsuk a munkások és parasztok tehetséges gyer-

Digitized by Google

mekeinek eredményes továbbtanulását. Ennek a célnak az elérése sokféle tényezőtől, elsősorban a továbbtanulás anyagi, kulturális feltételeitől, az oktató és nevelőmunka színvonalától függ.

A munkás- és parasztfiatalok, s hozzátehetem: az üzemből jött fiatalok nagy része nehézségekkel küzd egyetemi tanulmányainak kezdetén. Többségük hátrányosabb helyzetből indul el, mint egy mérnök vagy egy egyetemi tanár gyermeke. Azok a fiatalok, akik érettségi után egy-két évig termelő munkát végeztek, s ez után kerültek az egyetemre, szorgalmasabbak, fegyelmezettebbek, érettebbek, de amit a középiskolában tanultak, az felfrissítésre szorul. Az a tapasztalat, hogy nagy részük képes pótolni elmaradását, az oktatók segítségével átküzdi magát a nehézségeken. Van több olyan negyedéves hallgatója az egyetemnek, aki a felvételi vizsgán csak minimális pontszámot ért el, de tanulmányi eredménye fokozatosan javult és az utolsó két félévben már jelesrendű.

Nagy segítséget ad a munkás-paraszt származású fiataloknak a diákotthon, a kollégium. A múlt tanévben a diákotthonokban élő fiatalok 63,7 százaléka volt munkás-paraszt származású. A diákotthonainkban élő és tanuló fiatalok tanulmányi eredménye évről évre örvendetesen javul. A diákotthonokban folyó oktató és nevelő munka is szerepet játszik abban, hogy a kollégista fiatalok bukási aránya az utóbbi években számottevően csökkent. Az 1959/60-as tanév második félévben a kollégisták 52,1 százaléka, az 1961/62-esben már csak 46,2 százalékuk volt utóvizsgás. Ez az utóbbi eredmény 0,1 százalékkal jobb, mint az egyetemi átlag. A Központi Bizottság kongresszusi irányelveivel megegyezően, e tapasztalatok figyelembevételével, elsősorban a munkás- és parasztszármazású fiatalok eredményes tanulásának biztosítására szükséges az egyetemi diákotthonok bővítése. A következő években a Műszaki Egyetem diákotthonai egy 800 fős fiú- és egy 400 fős leány-diákotthonnal bővül.

A társadalmi tanulmányi ösztöndíj szintén nagy segítség az anyagi nehézségekkel küzdő fiataloknak problémáik megoldásában. Üzemeinknek még körültekintőbben kellene adományozniuk ezeket az ösztöndíjakat és növelniük kellene a társadalmi ösztöndíjban részesülő fizikai dolgozók, illetve munkásgyermekek arányát.

A legfontosabb azonban az egyetemi oktató- és nevelőmunka színvonalának emelése. A Központi Bizottság irányelvei ezt segítik elő, s megvalósításuk azt követeli az egyetemtől, hogy az oktatók — a KISZ és a pártszervezet összefogásával — biztosítsák a jobb oktató-nevelő és a hatékonyabb tudományos munkát, több jobban képzett mérnököt, kommunista szakembert képezzenek ki a Műszaki Egyetemen. E munkának már a hallgatók egyetemi felvétele előtt el kell kezdődnie azzal, hogy a jelenleginél hosszabb ideig tartó, az üzemek és az egyetem jobb együttműködésének eredményeképpen hatékonyabb előkészítő tanfolyamokat szerveznek, a felvételeket körültekintőbben, jobban készítik elő.

El kell érni, hogy a felvételi munkában részvevő minden oktató alaposan ismerje meg az elé kerülő fiatalokat, helyesen tudja elbírálni emberi tulajdonságaikat, politikai és szakmai felkészültségüket, rátermettségüket. Ne a pontszám legyen az egyedüli, fétisizált eldön-

Digitized by Google

tője a fiatalok felvételének, hanem az eddiginél sokkal jobban vegyék figyelembe korábbi munkájukat, képességeiket, magatartásukat.

A felvételi munkában nem szabad szem elől téveszteni, hogy a politikai és a szakmai követelmények egységet alkotnak. Úgy gondolom, hogy az egyetemi tanulmányokra való alkalmasság elbírálásánál a jövőben nem szabad csökkeniük a politikai követelményeknek, ellenkezőleg: növekedniük kell.

A Műszaki Egyetemen a felkészültség vizsgálata mellett eddig is tájékozódtak a jelöltek politikai felfogásáról, e célból a vizsgabizottságok beszélgetéseket folytattak a fiatalokkal. E beszélgetések tapasztalatai — a középiskolák és az üzemek által adott véleményezésekkel együtt — alapot adtak a fiatalok politikai, erkölcsi arculatának megítéléséhez.

Az egyetemnek, hogy több és jobban képzett szakembert nevelhessen a jelenleginél, sokkal szorosabb kapcsolatot kell teremtenie a középiskolákkal és az üzemekkel. A középiskolai pedagógusok és az egyetemi oktatók szoros munkakapcsolata biztosíthatja, hogy az egyetemi továbbtanulás szempontjából olyan fontos tárgyaknak, mint a matematikának, a fizikának a középiskolai oktatása jobban összhangban legyen az egyetemi felvétel követelményeivel. Ma e tekintetben még hiányosságok vannak; érezhető különbség van pl. a vidék és a főváros iskolái között, az egyetemi felvétel követelményei és az érettségihez szükséges tudás között.

Az egyetem és a középiskolák kapcsolatának megvalósításában a KISZ-munkának is új területe nyílik. Helyes volna megszervezni azt, hogy felsőbb évfolyamú egyetemi hallgatók társadalmi munkaként tartsanak fenn kapcsolatot a középiskolákkal, az üzemekkel; vállalják el pl. a matematika-, fizika-szakkörök vezetését vagy segítését, támogassák az üzemben dolgozó érettségizett fiatalok továbbtanulását, a felvételi vizsgára való felkészülését. Az egyetemi ifjúság nagy része (az 1962/63. tanév elsőéves hallgatóinak kb. 85 százaléka), tagja a KISZ-nek. Az ifjúsági szövetség az egyetemi hallgatóság döntő többségét átfogja és jelentős tényezője a hallgatóság eszmei, politikai nevelésének. Van azonban még ellentmondás a KISZ-tagság állandó növekedése és a KISZ-munka színvonala, tartalma között, s a pártszervezeteknek fontos feladatuk, hogy feloldják ezt az ellentmondást és támogassák az ifjúsági szövetség munkáját.

Digitized by Google

A szocialista demokratizmus fejlesztésének kérdései

Írta Dr. MARKÓJA IMRE

A Központi Bizottság kongresszusi irányelvei megállapítják, hogy „a szocializmus építésének előttünk álló időszakában népi demokratikus államunk teljesíti a proletárdiktatúra történelmi hivatását, miközben fokozatosan kifejlődnek benne az egyetemes népi államra jellemző vonások... Szocialista államunk továbbfejlesztésének, az egyetemes népi állam kialakulásának kulcskérdése a szocialista demokratizmus mind szélesebb körű kibontakoztatása".

Az Irányelvek a szocialista demokratizmus lényegéből kiindulva meghatározzák a szocialista demokratizmus fejlesztésének fő irányát is: a proletárdiktatúra államának, a dolgozó nép hatalmának állandó erősítésén keresztül, a demokratikus centralizmus elvének következetes érvényesítésével a szocialista állam keretében meg kell teremteni, illetve ki kell bontakoztatni az egyetemes népi állam és demokrácia létrehozásának feltételeit; biztosítani kell annak a lehetőségeit, hogy a legszélesebb népi tömegek egészen közvetlenül, személyesen is részt vegyenek az államhatalom gyakorlásában, a közügyek intézésében; ennek már meglevő lehetőségeit pedig tovább kell tökéletesíteni.

A tézisek alapján felmerülhet az a kérdés: vajon kedvezőek-e a feltételek e célok megvalósítására?

Erre a kérdésre csak határozott igen-nel válaszolhatunk. Az ellenforradalom leverése óta, pártunk következetes marxista—leninista politikájának eredményeként, a társadalmi és gazdasági élet minden területén jelentős fejlődésnek, sőt történelmi jelentőségű győzelmeknek vagyunk szemtanúi. Befejeztük hazánkban a szocializmus alapjainak lerakását, s hozzáfogunk a szocializmus teljes felépítéséhez. Népi hatalmunk, szocialista államunk erősebb és szilárdabb, mint a felszabadulás óta bármikor is volt. Megerősödött a dolgozó tömegek hite és bizalma a párt politikájában és soha nem tapasztalt mértékben megnőtt aktivitásuk a szocialista építés feladatainak megvalósításában. Mindez pedig azt jelenti, hogy megvannak a legfontosabb feltételei a szocialista állami és társadalmi rend, a szocialista demokratizmus további fejlődésének.

Digitized by Google

A társadalmi és politikai feltételek kedvezőek a szocialista demokratizmus további fejlesztéséhez, de hamis illúziókat kergetnénk, ha nem számolnánk azzal is, milyen nehézségeket kell még leküzdenünk, hol kell munkánkon még javítanunk ahhoz, hogy a szocialista demokratizmus fejlesztéséből adódó feladatokat elvégezhessük. Eddigi sikereinknek is az volt az egyik záloga, hogy őszintén szembenéztünk fogyatékosságainkkal, józanul ítéltük meg helyzetünket, s a realitások talaján állva határoztuk meg tennivalóinkat. Nyilvánvaló, hogy a jövő feladatainak megoldása, s így a szocialista demokratizmus széleskörű kibontakoztatása sem képzelhető el másként, mint úgy, ha az elért eredményekre támaszkodunk, de ugyanakkor a meglevő nehézségeket és hibákat, valamint a lehetőségeket is reálisan felmérve alakítjuk ki elképzeléseinket.

A szocialista demokratizmus fejlesztése hosszantartó folyamat, s rendkívül sokirányú feladatok végrehajtását igényli. Lehetetlen egy cikk keretében e hosszantartó folyamatnak s a sokirányú feladatoknak akár csak a leglényegesebb jellemzőit is vázolnunk. Ezért csupán néhány, a közelebbi jövőben megvalósítható elképzelést és tennivalót érintünk.

1.

A szocialista demokrácia valósággá teszi a népképviseleti rendszert, de magában foglalja azt a további követelményt is, hogy a népképviselet — mint közvetett demokratikus forma — kiegészüljön a demokrácia közvetlen intézményeivel, amelyeknek keretében a lakosság változatos formák között személyesen is részt vesz az állami ügyek vitelében. A szocialista demokratizmusnak ez a kettős tartalma leginkább a népi államunk gerincét alkotó *államhatalmi szervek* tevékenységében valósul meg. A szocialista demokratizmus fejlesztése szempontjából ezért elsősorban ezek tekintetében kell jelentősen előrehaladnunk.

Államhatalmi szerveink között kiemelkedő szerepe van az *országgyűlésnek,* amely a népszuverenitás teljes jogú megtestesítőjeként alkotó módon kell hogy irányítsa és ellenőrizze az állami tevékenység minden területét.

Ha azt vizsgáljuk, hogy országgyűlésünk hogyan tölti be ezt a hivatását, megállapíthatjuk, hogy munkája az ellenforradalom óta eltelt években kétségtelenül megélénkült és javult. A javulás azonban a lehetőségekhez és a feladatokhoz képest korántsem kielégítő mértékű; a parlament ülésszakainak, állandó bizottságainak és a képviselőknek a tevékenysége gyakran még formális. Miként tudunk ezen változtatni, hogyan fejleszthetjük valóban hatékonyan működő munkaszervvé az országgyűlést?

Digitized by Google

Ennek érdekében szélesíteni kellene azoknak az ügyeknek a körét, amelyekben kizárólag az országgyűlés dönthet. Növelni kellene a parlament által megtárgyalandó kérdések számát, célul tűzve ki, hogy ez a testület vitassa meg az ország életét érintő legjelentősebb problémákat. Színvonalasabbá kellene tenni az országgyűlés ülésszakainak előkészítését. Ez különösen azt követeli meg, hogy tökéletesedjék az országgyűlés bizottságainak munkamódszere és növekedjék a bizottságok szerepe az országgyűlés által tárgyalandó napirendi pontok előkészítésében, és általában az állami élet ellenőrzésében. Javítani lehetne és kellene a parlament ülésszakainak munkastílusát, hogy ezek minden tekintetben alkalmas fórumaivá váljanak az alkotó vitának, a bírálatnak és a kezdeményezésnek. Végül — de nem utolsó sorban — fokozni kellene a képviselők felelősségérzetét és kötelességtudatát is azért, hogy a választóiktól kapott megtisztelő feladatukat minél tökéletesebben teljesítsék.

Az országgyűlési munka fejlesztésének másik fő módja: a választókkal, a dolgozó tömegekkel való kapcsolat még szorosabbá tétele. E szoros kapcsolat nélkül, a dolgozók véleményének, javaslatainak, elismerő vagy bíráló észrevételeinek ismerete nélkül nem is válhat hatékony munkaszervvé az országgyűlés. A dolgozókkal való kapcsolat gondos ápolása azonban nemcsak ebből a szempontból jelentős. Lényeges azért is, mert lehetőséget ad arra, hogy a lakosság személyesen is bekapcsolódjék a közügyek megvitatásába és megoldásába. Ezt a lehetőséget — még akkor is, ha ez korlátozottabb, mint a tanácsoknál — az eddiginél jobban ki kell használniuk a képviselőknek.

Végül, az országgyűléssel kapcsolatban külön is szólni kell *a törvényalkotás munkájáról*, mivel a szocialista államokban, s így nálunk is igen nagy jelentősége van e tevékenységnek. A kapitalista államok tőkés érdekeket szolgáló törvényhozásával szemben a mi törvényalkotásunknak a nép hatalmának erősítését és fejlesztését, a szocializmus ügyének előbbre vitelét kell szolgálnia. E kívánalomnak pedig csak akkor felelhet meg, ha a törvényelőkészítő és törvényhozó szervek a társadalmi, a gazdasági viszonyok elmélyült elmezése alapján, az élet, a szocialista építés feladatainak ismerete birtokában, a dolgozók véleményére támaszkodva és az ő bevonásukkal alakítják ki a törvényeket.

Eddigi tapasztalataink is azt bizonyítják, hogy színvonalas törvényhozói munka csak így képzelhető el. A legutóbbi idők törvényalkotásai közül gondoljunk például az oktatási törvény, vagy az új Büntető Törvénykönyv megalkotására, amelyek a fenti elvek szerint, a jelenlegi helyzet és a fejlődés várható követelményeinek gondos tanulmányozásával, az „egyszerű" dolgozók és a szakemberek széles körű részvételével készültek, s döntően ezért sorol-

Digitized by Google

hatók legsikerültebb törvényeink közé. Nyilvánvaló, hogy ha a törvényalkotás folyamatában tovább bővítenénk a népi kezdeményezést, ha a legfontosabb törvénytervezetek közül többet bocsátanánk nyilvános vitára és ha a törvényelőkészítés dolgozói, de a képviselők is alkotóbb szellemű eszmecserék útján alakítanák ki e legmagasabbrendű jogszabályokat, akkor törvényhozásunk színvonala gyorsabb ütemben növekednék, s népünk is még jobban magáénak érezné államunk jogi rendjét, még aktivabban vállalna részt törvényes rendelkezéseink megvalósításában.

II.

A szocialista demokratizmus fejlesztésében fontos szerepet töltenek be *tanácsaink* is, melyek az államhatalom helyi szervei és egyben a dolgozók tömegszervezetei.

Az ellenforradalom leverése óta a tanácsok munkája tevékenységük minden területén nagyot fejlődött. Kibővült hatáskörük, s ez lehetővé tette, hogy behatóbban, a lakosság igényeit jobban kielégítve foglalkozzanak területük társadalmi, gazdasági és kulturális problémáival. Erősödött tevékenységük demokratizmusa: megnőtt a választott testületek és bizottságok szerepe a tanácsi munka irányításában, felélénkült, színvonalasabbá vált a tanácstagok munkája, sokat javult a tanácsok tömegkapcsolata, különböző formákon keresztül mind több dolgozó kapcsolódik be személyesen is a tanácsi munkába.

Ezek az eredmények azonban, bármilyen örvendetesek is, nem adhatnak okot önelégültségre. E sikerek inkább csak az első lépések a megindult nagyarányú fejlődésben, de még korántsem általánosan jellemzőek minden tanácsi szervünkre, s különösen nem a községi tanácsokra. A következő idők feladata tehát az, hogy önkritikusan feltárjuk a tanácsi munka javításának további lehetőségeit, kiaknázzuk ezeket, és a fejlődésben elmaradt, gyengébben működő tanácsokat a jók színvonalára emeljük.

A jövőben változatlanul fontos kérdés a tanácsok hatáskörének szélesítése, általában annak elérése, hogy a lakosságot közvetlenül érintő ügyekben olyan szinten történjék a döntés, amilyen szinten felmerülnek. Hangsúlyozzuk: itt nemcsak arról van szó, hogy a minisztériumok kutassák e területen a további lehetőségeket, hanem arról is, hogy a különböző szintű tanácsok (a városi és kerületi tanács; a megyei, a járási és a községi tanács) között is helyesen rendeződjék a hatáskör kérdése.

A hatáskörök szélesítésével, illetve rendezésével kapcsolatban többször találkozhatunk olyan véleménnyel, hogy erre már nincs mód, mert minden lehetségest megtettünk ebben a vonatkozásban. E vélemények szerint most a fő feladat: elérni azt, hogy a

Digitized by Google

tanácsok a meglevő hatáskörrel jól és színvonalasan gazdálkodjanak, éljenek. Ennek az álláspontnak a lehetőségeket teljes mértékben tagadó részével nem érthetünk egyet. A mezőgazdasági és kommunális igazgatásban, vagy egyes káderkérdések eldöntésében például idővel tovább lehet bővíteni a tanácsok hatáskörét, illetve a különböző szintű tanácsok között megfelelőbben lehet rendezni a hatáskört. Az viszont igaz, hogy mit sem ér a tanácsi hatáskörök esetleges további szélesítése, ha egyes tanácsaink a meglevő lehetőségeket sem váltják kielégítően valóra. A helyes álláspont ezért az, hogy a tanácsi munka állandó javításával biztosítani kell a már meglevő lehetőségek magas színvonalú valóra váltását, de ugyanakkor keresni kell a további lehetőségeket is a hatáskör bővítésére és rendezésére. E kétirányú tevékenység alapvető feltétele a színvonalas, a dolgozók igényeit kielégítő és támogatásukat élvező tanácsi munkának.

A tanácsi munka fejlesztésében nem kevésbé fontos feladat, hogy tovább növeljük a tanácsi testületeknek, s elsősorban a tanácsülésnek a szerepét, főként azzal, hogy bővítjük azoknak az ügyeknek a körét, amelyekben kizárólag a tanács mint testület dönthet. De el kell érnünk azt is, hogy a tanácsülések valóban rendszeresen és elmélyülten foglalkozzanak a helyi társadalmi, gazdasági és kulturális élet legfontosabb kérdéseivel. Ez eredményezheti csak azt, hogy a tanácsülések mindenütt alkotó munkaszervekké, a helyi állami élet fő irányítóivá válnak. Így lehet e testületek munkájából száműzni a formalizmust és elkerülni azt a ma még nem egy helyen jelentkező veszélyt, hogy az igazgatási szervek a választott szervek fölé nőjenek.

Nagy figyelmet kell szentelni a jövőben a tanácsi bizottságok munkájának. Ezek a bizottságok egyrészt biztosítják a tanácstagok folyamatos részvételét az állami munkában, másrészt a legalkalmasabb formái annak, hogy a dolgozók személyesen is bekapcsolódjanak a közéleti tevékenységbe. Nem szabad e bizottságokat valamiféle szükséges rosszként kezelni, tevékenységüket formalitásokba fullasztani (mint ez egyes esetekben tapasztalható), ellenkezőleg: minden támogatást meg kell adni munkájuk színvonalának emeléséhez.

A bizottsági munka megjavításának alapvető feltétele, hogy bővítsük az állandó bizottságok feladatkörét, (fokozzuk ellenőrző, véleményező és javaslattevő szerepüket az illető szakterületen; tegyük lehetővé, hogy bizonyos, jelenleg igazgatási úton betöltött feladatkörök átvállalásával ügyintéző és határozathozatali joggal felruházott szervekké váljanak), tökéletesítsük munkamódszereiket, s az eddiginél szélesebb körben vonjuk be munkájukba a lakosság legkülönbözőbb rétegeit, különösen a jó szakembereket.

Az állandó bizottságokon kívül a tanácsok mellett több más

Digitized by Google

olyan bizottság is működik, amely szintén lehetőséget nyújt az állampolgárok széles körének arra, hogy részt vegyen a közügyek intézésében. Sok helyen különböző szakbizottságokat hoztak létre a végrehajtóbizottság és a szakigazgatási szervek mellett, tanácsadó bizottságokat létesítenek egy-egy feladat megvitatására és kidolgozására, nem is szólva a lakóbizottságokról, melyeknek kiterjedt hálózata már eddig is jelentős segítséget nyújtott a szocialista együttélési szabályok megtartásáért, a társadalmi tulajdon védelméért folyó munkában. E lehetőségekkel a jövőben is számolni kell, s még az eddiginél is jobban lehet élni velük, vigyázva természetesen arra, hogy a különféle bizottságok létrehozása és működtetése ne váljék túlzottá vagy öncélúvá, e szervek ne váljanak valamiféle bürokratikus testületekké.

Jelentősége miatt külön is érdemes szólni a tanácstagok és a dolgozók közötti kapcsolat állandó ápolásáról. Enélkül színvonalas tanácstagi munka el sem képzelhető. De a dolgozóknak a tanácsi munkába való közvetlen bevonása is nem utolsósorban azon az úton valósulhat meg, hogy a tanácstagok élő és közvetlen kapcsolatot tartanak választóikkal, különböző alkalmakkor (s különösen a beszámoló-gyűléseken) messzemenően biztosítják a szabad véleménynyilvánítást, kikérik, összegyűjtik és továbbítják választóik javaslatait, bevonják őket egyes problémák megvizsgálásába, egyes feladatok végrehajtásába.

III.

A szocialista demokratizmus fejlesztése szempontjából nagyjelentőségű kérdés a *társadalmi szervek és tömegszervezetek* munkájának tökéletesítése, tevékenységük demokratizmusának fokozása. A szocialista demokrácia továbbfejlesztésével jelentősen megnő ezeknek a szerveknek a szerepe, hatásköre is. Egyre több olyan feladatot látnak el, melyek eddig az állami szervek hatáskörébe tartoztak, egyre nagyobb a szerepük abban, hogy biztosítsák a dolgozók közvetlen részvételét a közügyek intézésében.

A társadalmi szervek és tömegszervezetek közül — a népfront-mozgalomról most nem szólva — különös fontosságú a *szakszervezeti mozgalom* állandó fejlesztése. Nevelő és érdekvédelmi munkájuk mellett a szakszervezetek segíthetik elő leginkább a dolgozók széleskörű bevonását a termelés irányításába és ellenőrzésébe, azaz a gazdasági élet igazgatásába, a sport- és kulturális igazgatás egyes feladatainak ellátásába és nem utolsósorban a szocialista törvényesség megszilárdításáért folyó harcba. A szakszervezetek kiemelkedő szerepét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a kongresszusi irányelvek tovább kívánják növelni a szakszervezetek tevékenységi körét általában a gazdasági feladatok megoldásában, de egyéb területeken is. A szakszervezetek hatás-

Digitized by Google

körébe kell utalni — emelik ki az Irányelvek —, olyan munkajogi, társadalombiztosítási, szociális és kulturális ügyeket is, amelyekkel eddig állami szervek foglalkoztak.

A szocialista demokratizmus fejlesztésében természetesen fontos feladatok hárulnak más társadalmi szervekre és tömegszervezetekre is. Ezek közül elsősorban a népi ellenőrzés rendszerét és a társadalmi bíráskodást kell kiemelni.

A mi gyakorlati tapasztalataink is igazolják azt a lenini tételt, mely szerint *a népi ellenőrzés* az egyik leghatásosabb eszköze annak, hogy a dolgozók széles rétegei részt vegyenek az államéletben és megtanulják igazgatni az államot. A népi ellenőrzésről 1957. decemberében hozott törvény megalkotása óta tízezrek — munkások, parasztok, szakemberek és háziasszonyok — kapcsolódtak be a törvények és határozatok végrehajtásának, általában a szocialista építés feladatai sikeres teljesítésének ellenőrzésébe, és tanulják ezen keresztül az állam igazgatását. A népi ellenőrzés rendszerének további tökéletesítése tehát fontos kötelességünk. A feladatok és munkamódszerek helyes megválasztása, a munkastílus állandó javítása mellett ezt főként úgy érhetjük el, ha a népi ellenőrző bizottságok az eddiginél is nagyobb mértékben alapozzák tevékenységüket a dolgozók közvetlen részvételére.

A társadalmi bíráskodásnak, mely a szocialista jogtudat kialakításáért, a szocialista jogi és erkölcsi normáknak, a szocialista együttélés szabályainak betartásáért folyó küzdelembe kapcsolja be a dolgozó tömegeket, kedvező tapasztalatai vannak hazánkban. E tapasztalatok — ezek természetesen a jól működő társadalmi bíróságok tapasztalatai —, azt igazolják, hogy a társadalmi bíróságok tagjai kellő érettséggel végzik feladataikat. Tárgyalási módszereik és döntéseik az esetek többségében jóval nagyobb nevelő hatást gyakorolnak az érintett dolgozóra és az egész kollektívára, mint a fegyelmi vagy a rendes bírósági eljárások. Ezt bizonyítja, hogy a társadalmi bíróságok által felelősségrevontak között elenyésző számú a visszaeső, s általában is csökkennek a fegyelmezetlenségek, törvénysértések esetei azokban a kategóriákban, melyekben már társadalmi bírósági döntések születtek. A dolgozók is egyre nagyobb érdeklődéssel fordulnak a jól működő társadalmi bíróságok felé, szép számban és igen aktívan vesznek részt a tárgyalásokon.

A jelenlegi helyzettel azonban nem lehetünk teljesen elégedettek. Egyes területeken meglehetősen nagy az elmaradás, egyáltalán nem, vagy csak formálisan szervezték meg a társadalmi bíróságokat, s jónéhány társadalmi bíróságunk igen gyengén, sok hibával működik. Az 1956-os szabályozáshoz képest azonban, ezek ellenére is megvannak a reális feltételei a társadalmi bírósági intézmény továbbfejlesztésének. Ez a közelmúltban meg is történt.

Digitized by Google

Mindenekelőtt kiszélesítettük a társadalmi bíróságok megszervezésének körét. Az eddigi 300 fő alsó határral szemben most minden olyan állami vállalatnál és egyéb állami gazdálkodó szervnél megszervezik majd a társadalmi bíróságokat, ahol a létszám meghaladja a 100 főt. Emellett más állami szervekben és intézményekben, valamint a kisipari szövetkezetekben és ezek központi irányító és gazdálkodó szerveiben is lesz lehetőség társadalmi bíróságok szervezésére.

Növeltük a társadalmi bíróságok hatáskörét. Így a munkafegyelem és a szocialista együttélés szabályainak megsértésével kapcsolatos egyes ügyek elbírálásán kívül a társadalmi bíróságok hatáskörébe fog tartozni az is, hogy elbírálják az ügyész vagy a bíróság által oda áttett kisebb jelentőségű bűntetteket, a munkahelyen elkövetett egyes szabálysértéseket, a vállalat, intézmény dolgozói között felmerült becsületsértési, rágalmazási és könnyű testi sértési ügyeket, valamint a vállalat dolgozóinak egyes anyagi természetű vitáit.

A hatáskör bővítésével párhuzamosan szélesítettük a társadalmi bíróságok intézkedési jogkörét is, mert az 1956-os szabályozás szerinti jogkör a kibővített hatáskörű társadalmi bíróságoknál szűk lenne. Az új törvényi szabályozás lehetővé teszi, hogy a társadalmi bíróságok kifejezetten nevelő jellegű intézkedéseket hozzanak (figyelmeztetés, nyilvános megrovás), s feljogosítja őket arra, hogy kiszabják a Munka Törvénykönyvében meghatározott fegyelmi büntetéseket — kivéve az alacsonyabb munkakörbe való áthelyezést, vagy az azonnali hatályú elbocsátást, melyekre továbbra is csak javaslatot tehetnek —, továbbá lehetővé teszi, hogy egyes ügyekben (a kisebb büntetőügyekben és a szabálysértési ügyekben) pénzbírságot alkalmazzanak, kártérítésre, kényszerelvonó kezelésre kötelezzék az érintett dolgozót stb. Mindez az intézkedési lehetőségek széles skáláját teremti meg.

E néhány jelentősebb vonást érintve is látni lehet tehát, milyen fontos lépéssel kívánunk előrehaladni a társadalmi bíráskodás fejlesztésében. S ez még csak a kezdet. A szükséges feltételek megteremtése után e lépést újabbak követik.

Az eddig elmondottakból nemcsak az tűnik ki, hogy a tömegszervezeteknek és a társadalmi szerveknek milyen jelentős szerepük van a szocialista demokratizmus fejlesztésében, s ezért munkájuk tökéletesítése milyen fontos feladat, hanem az is, hogy a jövőben e szervek vonalán módszeresen foglalkoznunk kell azzal az igen jelentős kérdéssel, hogy *mely állami feladatokat lehet fokozatosan társadalmi útra terelni.*

Az elmúlt években — mint láttuk — már jónéhány ilyen feladatot „átvállaltak" a társadalmi szervek és tömegszervezetek, s a tapasztalatok azt bizonyítják, hogy az így rájuk háruló munkát

Digitized by Google

körültekintően végzik, sőt nemegyszer színvonalasabban is, mint az állami szervek. Ezek a tapasztalatok bátorítást és bíztatást kell hogy adjanak a jövőre nézve is. A „társadalmasításra" természetesen nemcsak a fentiekben említett területeken, hanem sok más vonalon is lehetőség nyílik. Köztudomás szerint megértek például a feltételei annak, hogy megszüntessük a sport állami szervezését és irányítását, s fokozatosan létrehozzuk az önálló és egységes testnevelési és sport-tömegszervezetet, amely ezen a területen a legszélesebb körben bontakoztathatja ki a társadalmi tevékenységet. A szocialista demokratizmus fejlesztésének állandó jellegű követelménye lesz az, hogy ezeket a lehetőségeket a jövőben felkutassuk és fokozatosan megvalósítsuk.

IV.

Hruscsov elvtárs az SZKP XXII. kongresszusán hangsúlyozta: az össznépi demokrácia kifejlesztése nem jelenti és nem is jelentheti azt, hogy gyengül a szovjet jogi normáknak, a munka- és életfegyelem szigorú betartásának ellenőrzése. A kongresszusi irányelvek szintén kiemelik *a szocialista törvényesség* jelentőségét állami és társadalmi rendünk, a szocialista demokratizmus további fejlesztésében. A törvényesség szigorú betartása és betartatása ugyanis egyik fontos biztosítéka állami és társadalmi rendünk szilárdságának, a szocialista demokratizmus kibontakozásának, fejlesztése pedig nagyon is közvetlen módon elősegíti a szocialista demokratizmus fejlődését.

Mi jellemzi a helyzetet ezen a területen és milyen lényegesebb tennivalóink vannak?

A helyzet jellemzését illetően érdemes idézni a kongresszusi irányelveket, melyek megállapítják:

„Országunkban törvényes rend van. Államunk a szocialista törvényesség alapján fejlődik. A személyi kultusszal együttjáró önkény és törvénytelenség súlyosan sértette szocialista államunk demokratizmusát és felbecsülhetetlen károkat okozott a szocializmus ügyének. 1956 után helyreállítottuk a szocialista törvényességet, igazságot szolgáltattunk a személyi kultusz áldozatainak, éberen őriztük a szocialista törvényességet, hogy az önkény okozta törvénytelenségek soha meg ne ismétlődjenek. Népünk tudja és nagyra értékeli, hogy országunkban szabadon, nyugodtan és biztonságban élhet, dolgozhat mindenki, aki nem emel kezet a nép hatalmára."

1956 óta tehát igen nagy erőfeszítéseket tettünk a szocialista törvényesség helyerállítására és megszilárdítására. Ezeknek az erőfeszítéseknek jegyében született meg — a kongresszusi irányelvekkel egyidőben —, a Központi Bizottságnak az a határozata is,

Digitized by Google

amely a személyi kultusz éveiben a munkásmozgalmi emberek ellen indított törvénysértő perek lezárásáról szól. Ezeket a törekvéseinket siker koronázta. Így juthattunk el arra a fejlődési fokra, melyet az Irányelvek a fenti módon értékelnek.

A szocialista törvényesség további fejlesztésében természetesen még jelentős tennivalóink vannak, s ezeket ugyanolyan, vagy még nagyobb alapossággal és következetességgel kell végrehajtanunk, mint ahogyan ezt eddig tettük.

Mindenekelőtt jelentős munka vár ránk a szocialista jogrend kiépítésében. Téves ugyanis az a többször hangoztatott nézet, mely szerint nálunk befejezéséhez közeledik, vagy lényegében már be is fejeződött a szocialista jogrendszer teljes és végleges kiépítése. E nézetek hangoztatói abból indulnak ki, hogy hatályos jogszabályaink — egy-két kivételtől eltekintve —, már felszabadulás utáni jogalkotások, s a néhány felszabadulás előtti, de még érvényben levő jogszabály kiiktatása jogrendünkből rövid idő alatt megtörténhet.

A fenti érvelés ténybeli megállapítása igaz, az ebből levont következtetés azonban teljesen helytelen. Nem veszi figyelembe, hogy a szocialista jogalkotás mindig a szocialista építés egy adott fejlődési szakaszának társadalmi, gazdasági és politikai viszonyait tükrözi és szolgálja. Ahogyan változnak e viszonyok, előrehalad, új szakaszába lép a szocialista társadalom építése, úgy változik, alakul a szocialista jogrend is. Ha ez nem így lenne, a jog nem is tudná betölteni szolgálati szerepét. Világos tehát, hogy nálunk sem fejeződhetett még be a szocialista jogrendszer kiépítése. Miként szocialista társadalmi rendünk is most érkezett csak el ahhoz a fejlődési fokhoz, amikor a szocializmus alapjainak lerakása után a szocializmus teljes felépítésének időszakába lép, úgy jogrendünkről is csak azt mondhatjuk el, hogy a szocialista alapok lerakását fejeztük be, s a következő évek feladata a szocialista jogrend kiépítése. Akik nem így szemlélik e kérdést, azok társadalmi-gazdasági fejlődésünktől elszakítják a jogrendszer fejlődését, eltávolodnak a valóságtól, a jog szolgálati szerepének megítélését illetően helytelen utakra lépnek, előreszaladnak, s mindezzel lényeges károkat okozhatnak.

A törvényesség fejlesztése terén komoly feladataink vannak a jogalkalmazó szervek munkája színvonalának emelésében is. Ezzel kapcsolatban hangsúlyoznunk kell, hogy a törvényességért az összes állami és társadalmi szervek együttesen felelnek. Amikor tehát a jogalkalmazó szervek munkájának színvonaláról beszélünk, ebbe éppúgy bele kell érteni a tanácsokat, a vállalatok és termelőszövetkezetek vezetését, a szakszervezeteket és a társadalmi bíróságokat, mint a jogalkalmazásban kiemelkedő, de nem elsődleges szerepet betöltő bűnüldöző és igazságügyi szerveket.

Digitized by Google

A színvonal emelésének fő követelménye, hogy minden jogalkalmazó szervünk messzemenően, a legkisebb kérdésekben is biztosítsa a törvényes rendelkezések betartását, tevékenységében következetesen érvényesítse jogpolitikánk elveit, s a leghatározottabban lépjen fel mindenfajta torzítás ellen. E követelmények színvonalas megvalósításával erősítsék tovább dolgozóinknak a szocialista jogrendbe és törvényességbe vetett bizalmát.

Nem lebecsülendő munkát kell azért is végeznünk, hogy kiszélesedjék a jogalkotó és jogalkalmazó szervek tevékenységének demokratizmusa. Mivel előbb részletesen szóltunk a kérdésről, itt csak a teljesség kedvéért említjük meg, hogy e feladat elvégzése elsősorban azt jelenti, hogy kialakítjuk e szervek közvetlen tömegkapcsolatainak leghelyesebb és legcélszerűbb formáit, s fejlesztjük azokat a testületeket (népi ellenőrzés, társadalmi bíróságok, ülnöki intézmény, önkéntes rendőrség stb.), amelyek biztosítják a nép közvetlen részvételét a szocialista törvényesség fejlesztésében.

Végül, miként a szocialista demokratizmus tökéletesítésének, ugyanúgy a szocialista törvényesség fejlesztésének is egyik legfontosabb feltétele az állampolgárok szocialista tudatának kialakítása. E feladat megoldása is még huzamosabb időt vesz igénybe. Lenin „A szovjethatalom soronlevő feladatai" című írásában kifejtette, hogy az állam, amely évszázadokon át a nép elnyomásának és kifosztásának szerve volt, örökül hagyta ránk a tömegek gyűlöletét és bizalmatlanságát mindennel szemben, ami állami. Ennek leküzdése nagyon nehéz feladat, s csak a szovjethatalom képes rá — mondotta Lenin —, de ez is csak huzamos idő alatt és rendkívül állhatatos munkával. S habár megállapíthatjuk, hogy népünkben megszűnt ez a gyűlölet és alapvetően már feloldódott ez a bizalmatlanság, korántsem mondhatjuk még el, hogy mindenki megértette már a szocialista állam jelentőségét és saját felelősségét az állam tevékenységében. Jócskán akadnak még olyanok is, akik megszegik törvényeinket, megsértik a törvényességet, a szocialista jogi és erkölcsi normákat. Amig pedig a dolgozó tömegek legszélesebb rétegeinek szocialista tudata ki nem alakult, addig a szocialista demokrácia és törvényesség nem teljesedhetik ki. Ezért minden területen fokoznunk kell és az eddiginél sokkal színvonalasabbá, hatékonyabbá kell tennünk nevelő munkánkat.

*

Talán e néhány gondolat felvázolása is érzékelteti, hogy milyen jelentős tennivalóink vannak a szocialista demokratizmus és a törvényesség fejlesztése terén. Pártunk VIII. kongresszusára készülve, s a kongresszus után is kötelességünk lesz, hogy elemezzük e kérdéseket s szívós munkával megoldjuk a szocialista demokratizmus fejlesztésével kapcsolatos feladatokat.

Digitized by Google

A párt és a pártonkívüliek viszonyának mai vonatkozású problémáihoz

Írta LAKOS SÁNDOR

A párt és a pártonkívüliek viszonya igen széles terjedelmű kérdés. Legfontosabb oldalai: a fő kérdésekben (a béke, a munkáshatalom, a szocializmus stb.) való egyetértés és a megvalósításukért folytatott közös gyakorlati harc. A közfunkciók betöltésének módja nem tartozik a párt és a pártonkívüliek viszonyának legfontosabb elemei közé. Ugyanakkor tény, hogy manapság mégis elsősorban a pártnak a körül az álláspontja körül folyik élénk vita, amely szerint pártonkívülieknek és párttagoknak egyenlő elbírálásban kell részesülniük a közfunkciók betöltésénél. Mi ennek az oka?

Egyrészt az, hogy sok ferde, főleg baloldali, dogmatikus elképzelés megmaradt a múltból. Másrészt az, hogy a párt és a pártonkívüliek kapcsolata ma sok szempontból *új módon vetődik fel.* Helyenként félreértik vagy túlhajtják a párt álláspontját, sőt ellenséges propaganda is tapasztalható. És végül: párttagok és pártonkívüliek az élet minden területén dolgoznak, s közöttük levő viszony márcsak ezért is az egész társadalmat, s megoldandó feladataink zömét érinti. Mindez megmagyarázza az e kérdés iránt megnyilvánuló nagy érdeklődést.

A dolog természetéből következik, hogy ma elsősorban a pártban folyik e körül polémia, ahol ezzel kapcsolatban többnyire „baloldali" nézetekkel kell megküzdeni. Helyenként például ellenállás van a pártonkívüliek állami és közéleti funkcióba állításával szemben. Emögött gyakran elvi tisztázatlanság is rejlik: olyan feltételezések, hogy a párt „elvi engedményeket" tesz, „jobbra csúszik". Sajnos, olyan kommunisták is akadnak, akik saját pozícióféltésükre próbálnak — rendszerint „baloldali" feliratú — elvi tapaszt ragasztani. Az ilyen nézetek és a belőlük fakadó gyakorlat kárt okozhat ügyünknek, megzavarhatja az 1956 óta töretlenül felfelé ívelő politikánk megvalósulását. Ezért joggal mondhatjuk, hogy e téren jelenleg kétségkívül a „baloldali" torzítás a fő veszély.

Bár gyérebben, de vannak ellenkező előjelű hibák is. Jelen esetben a jobboldali veszély főleg a párt helyes elképzeléseinek

Digitized by Google

sokszor jóhiszemű elvi vagy gyakorlati túlhajtásában jelentkezik, melynek révén egyesek eljutnak olyan következtetésekhez, hogy lényegében már megszűnt a párt vezető szerepe és új, pártvezetés nélküli, „igazi demokratikus" korszak köszöntött be. Mindez elég ok arra, hogy közelebbről is szemügyre vegyük e kérdéskört.

I.

A párttagoknak és pártonkívülieknek a közfunkciók betöltése szempontjából való egyforma megítélése nem új dolog, hanem a marxizmus—leninizmus régi felfogása, *elvi álláspontja*. Elég felidézni Lenin ezzel kapcsolatos álláspontját, hogy meggyőződjünk erről. Lenin a kérdést politikailag közelítette meg. Azt vallotta, hogy a pártnak el kell foglalnia mindazokat a kulcsposztokat, amelyeknek kézben tartása életbevágóan fontos, *elengedhetetlen* politikájának megvalósításához, de ugyanakkor a funkciók zömébe feltétlenül be kell vonnia a széles pártonkívüli tömegeket.

Ebben az összefüggésben hangsúlyozta, hogy össze kell olvasztani a párt és a szovjetek vezető rétegét.[1] *Ilyen értelmezésben* a lenini felfogás valóban általános érvényű, mert a szocializmus felépítése sehol sem képzelhető el anélkül, hogy a párt legfelsőbb vezetői egyúttal ne foglaljanak el kulcsfontosságú pozíciókat a fejlődés irányát meghatározó helyeken (a kormányban, a minisztériumokban, a fegyveres testületekben stb.). Ezt tanúsítja a Szovjetunió mellett az összes népi demokratikus országok példája is.

Lenin szavainak helyes értelmezéséhez azt is figyelembe kell venni, hogy melyek voltak azok a történelmi körülmények, amelyek őt szavainak megfogalmazására késztették: az úgynevezett szakszervezeti vita, amelynek során a bolsevik pártnak erélyesen szembe kellett szállnia olyan nézetekkel, mintha a népgazdaság helyreállításakor a szakszervezetet illetné meg a vezető szerep és a pártnak és az államnak félre kellene állnia; amikor Trockij és mások hevesen támadták a fiatal szovjet vezetőket, alkalmatlannak és tehetségtelennek bélyegezvén meg őket. Közvetlenül az után a kronstadti felkelés után írta Lenin ezt, melynek egyik jelszava az volt: „Szovjeteket kommunisták nélkül!", ahol az ellenforradalom a kommunista funkcionáriusokra irányította a fő tüzet, hogy ennek ürügyén a rendszert megdöntse; amikor Lenin szerint az ellenforradalom lepelként tartotta maga elé a pártonkívüli szakembereket, akik „csak az ugródeszka, a lépcsőfok... szerepét töltötték be a fehérgárdisták számára".[2] Ilyen helyzetben tartotta Lenin *politikai* szempontból fontosnak, hogy hangsúlyoz-

[1] Lenin Művei 32. kötet, Szikra 1953. 180. old.
[2] Uo. 188. oldal.

Digitized by Google

za a kommunista vezetők szerepét. Kifejtette, hogy feltétlenül képesek lesznek feladataik megoldására és hogy *csakis ők* biztosíthatják az adott helyzetben (1921 márciusában!) a helyes politika megvalósulását, melytől általában a forradalom sorsa is függ.

Sztálinnál elvesznek ezek a Lenin szavait megértető, a kérdést helyes összképbe állító mozzanatok. Ezek nélkül viszont a „csúcsok összeérése" nála eleve más, egyoldalúan leszűkített értelmet és hangsúlyt kap, olyasmit, mintha a proletárdiktatúrában általában párttagoknak kellene a vezető posztokon lenniük. Sok, egyébként helyes megállapításán is átütnek a pártonkívüliekkel szembeni fenntartásai, az a meggyőződése, hogy a legbiztosabb, ha mindenütt kommunisták a vezetők. *Oly módon* kell biztosítani az államapparátus pártvezetését — írja —, hogy vezető kommunistákat állítsunk a fontos posztokra.[3] Abból, hogy az állami és társadalmi szervek megerősödtek, több százezer pártonkívülit vontak be munkájukba, Sztálin arra következtet, hogy emiatt egyre „érezhetőbb a pártra gyakorolt nyomásuk" ... egyre „erősebb ellenállást tanúsítanak a párttal szemben"[4] (!?). Sztálin magától értetődőnek tartja, hogy a szakszervezetek élén „kommunisták állnak" (így!), hogy a szovjetek, *sőt még a komszomol* központi és helyi vezetőinek is „óriási többsége" kommunista.[5] Mindezekben — az itt és másutt elmondott helyes gondolatok ellenére — vitathatatlanul megérződik Sztálin bizalmatlan, szűkkeblű, Leninétől elütő felfogása.

Lenin a hatalmi kulcspozíciók kézben tartását *sohasem*, még 1920—1921-ben, a legnehezebb években sem úgy értette, hogy minden állami, társadalmi funkcióban párttagnak kell lennie. Mindenekelőtt azért nem, mert egy percre sem tévesztette szeme elől, hogy a proletárdiktatúra nem a párt diktatúrája, hanem az egész munkásosztályé.[6] A munkásosztály van hatalmon, melynek csak kisebbsége tagja a pártnak. A pártonkívüli munkások *ugyanúgy* a hatalmon levő osztály tagjai mint párttag osztálytestvéreik, márcsak ezért is képtelenség volna kizárni őket bármilyen poszt, hatalmi posztok betöltéséből is.

Továbbá: Lenin világosan és határozottan megkülönböztette a hatalom biztosítását a kormányzástól. „A munkásosztály uralma kifejezésre jut az alkotmányban, a tulajdonban — mondotta 1920-ban — ... a kormányzás viszont megint más, ez hozzáértés dolga, gyakorlat dolga."[7] Lenin, aki mindenkinél világosabban

[3] Lásd Sztálin Művei, 7. kötet 221. oldal.
[4] Uo. 181. oldal.
[5] Sztálin Művei 10. köt. 116—118. oldal.
[6] Szövetségi politikán márcsak ezért sem érthetjük a párt és a pártonkívüliek kapcsolatát; hiszen nem a párt, hanem a *munkásosztály* van szövetségben a többi osztállyal, réteggel.
[7] Lenin Művei, 36., Kossuth, 1958, 534 oldal.

Digitized by Google

tudta, hogy a proletárdiktatúrában a munkásosztály nem osztja és nem is oszthatja meg *a hatalmat* egyetlen más osztállyal sem, az első pillanattól fogva követelte, hogy az ország gyakorlati vezetésében és kormányzásában a funkciókat a szaktudást figyelembe véve töltsék be, ha tetszik „osszák el". Erre a gondolatra igen sokszor visszatért. Lenin állhatatosan követeli a kommunistáktól a szakemberek felkutatását és felelősségteljes állásokba helyezését.[8] És itt nemcsak a burzsoá értelmiség egyszerű felhasználására gondol (ami persze az akkori helyzetben döntő volt), hanem arra is utal, hogy a hatalom megszilárdulásával párhuzamosan e dolog másképpen vetődik fel és új tartalmat is kap.[9] Nem véletlen, hogy műveiben sokhelyütt szinte minden hónap termésében találhatók őszinte, lelkes szavak a szakmájukat jól értő, becsületes pártonkívüliek szerepéről, aminthogy az sem véletlen, hogy Sztálinnak a Lenin halálát követő három esztendő alatt megjelent írásaiban viszont nem található *egyetlen olyan hely sem*, ahol egyértelműen beszélne a pártonkívüliek vezető tisztségbe állításáról. Abban a sztálini felfogásban, amely szerint lényegében minden vezető posztot (szükségszerűen!) kommunistáknak kell betölteniük, csírájában már megtalálható az a bizalmatlanság, amely később a pártonkívüliekkel szemben általánossá vált, és kommunistákkal szemben is megnyilvánult.

II.

A hibát súlyosbította az a körülmény, hogy Sztálinnak 1926-ban mondott szavait örökérvényűnek, *a proletárdiktatúra egész időszakára vonatkozólag* megmásíthatatlannak tekintették, holott a gyakorlat nem igazolta e tétel általános voltát. E felfogás a beállott fejlődés következtében még súlyosabb ellentmondásba került az élet követelményeivel. A népi demokratikus országokban elejétől fogva viszonylag nagyobb lehetőség kínálkozott arra, hogy a „csúcsokban" is jelentős szerep jusson a rendszerrel egyetértő pártonkívülieknek. És ez a lehetőség valósággá is vált. A népi demokratikus országokban az államelnöki, fontos miniszteri és egyéb vezető helyeken pártonkívüliek vagy más pártok tagjai is voltak, s a szocializmus ügye eredményesen halad előre. Ez mindenekelőtt arról tanúskodik, hogy még a csúcsokban sincs szükség a kommunisták kizárólagos, „monopol"-helyzetére.[10]

[8] Lenin Művei, 32 kötet, 116. 117, 120 oldal stb.

[9] Lásd pl. az e számban közölt dokumentumot (83. old.), amelyben Lenin már 1918 márciusában az értelmiség politikai magatartásának tömeges fordulatáról és szerepének megváltozásáról beszél.

[10] Azt sem lényegtelen egyébként tisztázni, hogy mit értünk „csúcsok"-on. Lenin szavai feltétlenül a posztok *szűk körére* utalnak. Hogy ez a szűk kör 20, vagy 200 vezetőt jelent-e, ezt nehéz volna eldönteni. De hogy semmiesetre sem jelenthet több ezer vagy éppen tízezer posztot, az — szerintünk — vitathatatlan.

Digitized by Google

De ami talán még ennél is fontosabb: e probléma más-más módon vetődik fel a proletárdiktatúra több évtizedes időszakának egyes periódusaiban. Másképp kell értékelni a funkciók betöltését a legélesebb osztályharc idején, mint a szocialista építés kezdetén, megint másként a szocializmus alapjainak lerakása után, vagy a szocializmus építésének befejezése idején, jóllehet mindezek az időszakok a *proletárdiktatúra időszakai*. Vannak olyan kulcsposztok, amelyeknek birtoklásához kiélezett helyzetben a pártnak ragaszkodnia kell, normális körülmények között viszont ez nemcsak indokolatlan, hanem helytelen is volna. És ami a fő: a fejlődés során jelentősen megváltoznak az emberek. A pártonkívüliek nagy többsége ma rokonszenvez pártunkkal, őszintén helyesli céljainkat; jelentős részük politikailag sokat fejlődött, a marxizmusban is járatos. Ha Lenin annak idején is, amikor a pártonkívüliek még távol álltak a kommunizmus eszméitől, fontosnak tartotta aktivizálásukat, mennyivel fontosabb ez ma, nálunk! És mennyivel más ilyen körülmények között a pártonkívüliek funkcióba helyezésének politikai tartalma!

Fejlődésünk *bizonyos* időszakában a párt kénytelen volt arra törekedni, hogy a fontosabb posztokat kommunisták töltsék be, mert a hatalom megszerzéséért és megszilárdításáért vívott harc sajátos körülményei között ez nyújtotta a legfontosabb politikai biztosítékot. A proletárdiktatúráért vívott csaták idején ez volt az egyetlen helyes út. Később, amikor eldőlt a hatalomért folyó harc, már sem az osztályerőviszonyok, sem a pártonkívüliek politikai színvonala nem indokolta ezt a politikát, s ennek gyakorlati alkalmazása súlyos kárt okozott azzal is, hogy sok becsületes pártonkívülit eltaszított a párttól, gyengítve annak politikai bázisát, de azzal is, hogy sok funkcionáriusban indokolatlan és káros „kommunista gőgöt" táplált.

III.

Ha egyesek azt gondolják, hogy a párttagság pozíció betöltésére predesztinál, akkor ezek nem értették meg annak igazi tartalmát. Miben is van a párttagság lényege?

A párt az osztály leghaladóbb, legöntudatosabb elemeinek harci szövetsége. Tagjai azért egyesültek, hogy élére álljanak az osztályuk, egész népük felemelkedéséért folyó harcnak, melynek célja olyan társadalom létrehozása, ahol jólétben és boldogan élhet minden dolgozó, s köztük persze a kommunisták is. A párt létrejöttének első percétől kezdve az *egész nép* érdekeiért küzd, s létezésének egyetlen időszakában sem voltak *külön*, csak a párttagok érdekeit kifejező céljai. A kommunista párt semmit sem ígért vagy ígér tagjainak, csak azt, hogy *az egész néppel együtt*

Digitized by Google

ők is emberien fognak élni. A burzsoázia pártjai a „népről", az „általános jólétről" beszélnek ugyan, de tagjaikat úgy toborozzák, hogy pozíciókat, jövedelmeket, előnyöket és kiváltságokat ígérnek nekik a hatalom megszerzésének esetére.

A kommunista párt az egész nép érdekeiért küzdött a Horthy-fasizmus éveiben és az 1945-öt követő években is, de ezt a tényt a nép többsége a felszabadulás pillanatában még nem tudta, vagy nem hitte el. Ezért annak idején a párt elsősorban a kommunistákra számíthatott, akiket viszonylag nagy számban helyeztek kulcsfontosságú gazdasági és állami posztokra. Ez legtöbbször nem elvi megfontolás alapján történt, hanem a kényszerítő gyakorlati körülmények hatására. A kommunisták arra törekedtek, hogy elsajátítsák a legszükségesebb szakmai ismereteket és rábírják a becsületes pártonkívüli szakembereket arra, hogy részt vállaljanak a munkából. Akkoriban a kommunisták minden újabb pártonkívüli aktivizálását jelentős győzelemnek könyvelték el.

Később, a személyi kultusz idején, e körülmények elhomályosultak, viszont újabb káros tényezők jelentkeztek: a pártonkívüliekkel szembeni nagyfokú bizalmatlanság, az a hibás jelszó, hogy „mindenért mi vagyunk a felelősek". Mindennek következtében erősödött az a nézet, hogy a proletárdiktatúrában lényegében az összes vezető posztokon kommunistáknak kell lenniük. Voltak abban az időben is vezető beosztásban pártonkívüliek, de viszonylag kevesen, és megbízatásuk sokszor csak formális volt, mert nem biztosították nekik a sikeres munka feltételeit. A pártonkívülieket szinte megbénította ez a légkör: a legkisebb hibáért is ellenségnek bélyegezhették őket, a legjelentéktelenebb véleményeltérésnél is azonnal a szemükre vethették, hogy: „polgár", „kispolgár". Nagy részük úgy érezte: még ha kitenné is a lelkét, akkor sem tölthetne be felelősségteljes funkciót. Ezért zömük csak a legszükségesebbet végezte el, sok ötletet, gondolatot, elképzelést magába zárt, ami nagy kárára volt az országnak. Emellett ez a helyzet maguknak a kommunistáknak is ártott, akik félve pártonkívüli segítőtársak bevonásától, agyonterhelték magukat operatív teendőkkel, és emiatt kevés idejük jutott a továbbképzésre; továbbá, mert sokukban olyan hibás politikai felfogást alakított ki, mintha *önmagában* azért, mert kommunisták, feltétlenül, eleve és minden tekintetben többet érnének, mint az esetleg náluk sokkal képzettebb pártonkívüli. Ez baloldali, dogmatikus, a marxizmustól teljesen idegen felfogás, melyet már Lenin is élesen bírált.

Az emberek hibái nagyrészt jó tulajdonságaikkal függnek össze — mondotta Lenin. Így van ez sok kommunistánál is. Évtizedeken át a burzsoázia megdöntését hirdettük, a burzsoá szakemberekkel szembeni bizalmatlanságra tanítottunk, elvettük tőlük

Digitized by Google

a hatalmat. „Nagy világtörténelmi tett ez. De ha csak egy kicsit eltúlozzuk a dolgot, máris bebizonyítottuk azt az igazságot, hogy a fenségest a nevetségestől csak egy lépés választja el... Meg kell tanulnunk tisztelni a „tudományos és műszaki szakemberek gyakorlati munkáját."[11] Senki sem becsülte olyan sokra a párttag magasztos címét, mint Lenin, de a kommunistaságukkal kérkedők felfuvalkodottságát sem bírálta senki olyan szenvedélyesen, mint ő. A marxizmusnak ezzel kapcsolatos álláspontját is ő fogalmazta meg a legtalálóbban, amikor leszögezte: „a kommunistáknak az a feladatuk, hogy a polgári világnézetet valló szakemberekkel ne bánjanak fennhéjázóan, tanuljanak tőlük és legyenek *segítségükre látókörük kiszélesítésében*".[12]

A kommunistáknak — a lényeget tekintve — ma is az a kettős feladatuk, hogy szakmailag tanuljanak mindazoktól a pártonkívüli szakemberektől, akiktől lehet, s ugyanakkor segítsék őket világnézetük átalakításában, a kommunista eszmékhez való közeledésben. *És éppen ebben* van a párttagság lényege: nem megrögzíteni bizonyos különbségeket párttag és pártonkívüli között, hanem fokozatosan eltüntetni ezeket, politikailag felemelni a pártonkívüli tömegeket a párttagság szintjére. A párttagság csak kis része, 5 százaléka az ország népének. A párt nem tudja, de nem is akarja a nép *helyett* felépíteni a szocializmust, hanem abban látja fő feladatát, hogy az egész dolgozó népet meggyőzze eszméinek helyességéről és minél több becsületes pártonkívülit vonjon be e nagy munka elvégzésébe. Ez, nem pedig az egyes pozíciók betöltése a párttagság igazi lényege, politikai tartalma.

IV.

Egyesek azt gondolják, hogy az állami, kormányzási pozíciók egyenjogú betöltése párttagok és pártonkívüliek által veszélybe sodorja a párt vezető szerepét. Ez az aggodalom azonban indokolatlan.

A párt vezető szerepe elsősorban és lényegében politikai szerep; abban nyilvánul meg, hogy a párt *helyes*, a nép perspektivikus céljait és napi érdekeit is figyelembe vevő politikát folytat, s hogy e politika áthatja életünk minden területét, irányt ad, mozgósítja a dolgozó népet. A párt — amint ez például jól látható a kongresszusi irányelvekben — gondosan összegezi a megtett út tanulságait és alapos elemzés után kijelöli a célokat. Ez az irányító szerep eszméink élenjáró voltában és politikánk megvalósulásában realizálódik, semmiképpen sem egyenlő tehát az egyes párttagok

[11] Lenin Művei 32. kötet, Szikra 1953. 144. oldal.
[12] Uo. 143. oldal — (saját kiemelés).

Digitized by Google

vezető vagy kevésbé vezető beosztásával. A kommunisták százezrei nagy munkát végeznek a párt vezető szerepének érvényre juttatásáért, de a pártonkívüliek százezrei is részt vállalnak ebből mindennapi tevékenységükkel. Nem mélyedt el tehát a dolog lényegében az, aki ellentmondást lát a pártonkívülieknek az ország kormányzásába való fokozottabb bevonása és a párt vezető szerepe között. A valóságban e két dolog feltételezi és kiegészíti egymást.

A párt növekvő szerepe gyakorlatilag mindenkelőtt abban fejeződik ki, hogy egyre többen teszik magukévá a párt politikáját és aktívan tevékenykednek érte. Ez viszont — a dolog természeténél fogva — azzal jár együtt, hogy egyre többen érdemlik ki a pártonkívüliek közül is jó munkájukkal a nagyobb, felelősebb megbízatást. Szocialista építésünk meghatározott törvényszerűségek alapján folyik. Elsősorban a párt az, mely ezeket tanulmányozza, felismeri és levonja belőlük a gyakorlat számára szükséges következtetéseket. Minél nagyobb szerepet játszik a párt, annál hatékonyabban jutnak érvényre e törvények, annál eredményesebb lehet fejlődésünk; ugyanakkor annál nagyobb szükség van arra is, hogy a párt egyre mélyebben és tudományosabban tanulmányozza e törvényeket. Ehhez jó kommunista szakemberek mellett növekvő mértékben van szüksége pártonkívüli szakemberek tudására is. Feltételezhető, hogy a kommunisták *általában* jobban kiismerik magukat fejlődésünk alapkérdéseiben. Ez azonban még nem zárja ki azt, hogy egyes konkrét területeken olykor *pártonkívüliek értsék meg mélyebben,* hogy mi szükséges a szocializmus egyes törvényeinek helyes megvalósulásához. Ilyen esetekben éppen ezeknek a pártonkívülieknek a tevékenysége biztosítja a párt vezető szerepének érvényesülését. Ez az élet logikája.

A párt vezető szerepe és az egyes párttagok funkciója nem azonos dolgok; de a párt irányító szerepe természetesen nem is független az egyes párttagok tevékenységétől. A párt nem olyan absztrakt fogalom, hogy elkülöníthető volna tagjaitól. A párt vezető szerepe nincsen tagjainak funkciójához kötve, de feltételezi a párttagok *élenjáró szerepét.* Ez magától értetődő, hiszen a párt tagjait általában az jellemzi, hogy előbb ismerik fel a helyes célokat és ezért előbb is hajlandók aktívan küzdeni értük.

Az előbbiekből következik, hogy az állami, társadalmi funkciók betöltése szempontjából ugyan nem, de egyéb vonatkozásban még fennállnak bizonyos különbségek párttagok és pártonkívüliek között.

Egyesek — helytelenül — kétségbe vonják ezt. Akadnak, akik — félreértve az SZKP XXII. kongresszusának arról szóló megálla-

Digitized by Google

pításait, hogy az SZKP az egész nép pártjává vált — úgy gondolják, ezzel teljesen megszűntek a párttagok és a pártonkívüliek közötti különbségek. Az SZKP mindenekelőtt azért lett az egész nép pártjává, mert a Szovjetunióban elmosódtak és nagyrészt eltűntek az osztálykülönbségek, ezzel együtt pedig a pártonkívüliek színvonala jelentősen megközelítette a párttagokét. Ugyanakkor tény az, hogy a Szovjetunióban változatlanul nagy dolognak tekintik a pártba való belépést, dicsőségnek a párthoz való tartozást. Elég utalni arra, hogy Tyitovot például világraszóló hőstettéért vették fel soronkívül a párt tagjai közé. A párt a Szovjetunióban továbbra is élcsapat, de az egész nép élcsapata.

Mi még a fejlődésnek alacsonyabb fokán állunk. A párt természetesen nálunk is az egész nép pártjává válik. Elvileg az sem kétséges, hogy *végső soron* (a felépült kommunizmusban) az osztályok megszűnésével egyidejűleg a párt is felesleges fogalommá válik. A kommunista párt az egyetlen olyan párt a világtörténelemben, mely tudatosan törekszik olyan helyzet elérésére, amelyben maga válik feleslegessé. Ebből azonban még korántsem következik, hogy *már ma is* megszűntek az összes különbségek a párt tagjai és a pártonkívüliek között, ahogy azt egyesek gondolják. Hiszen ha ez így volna, akkor értelmetlenség lenne fenntartani a pártot, s helyesebb volna azt szervezetileg sem különíteni el, hanem feloldani az egész népet felölelő szervezetben, mondjuk a Népfrontban. Következetesen végiggondolva ezt a nézetet, elkerülhetetlenül egy teljesen hibás, néhány esztendeje sokat bírált végponthoz jutunk el.

A párt élcsapat — mondotta Lenin — „és egyáltalában nem az a feladat, hogy a tömegek általános színvonalát tükrözze vissza."[13] A párt a legfejlettebb dolgozókat tömöríti, harci szövetség, melynek tagjai messzebbre látnak, harcosabbak, fegyelmezettebbek, a tömegek előtt járnak. Vonatkozik ez mai helyzetünkre is. Helyenként megtorpanás, kedvvesztés tapasztalható a párttagok körében, egyesek nem értik az új helyzetet és nem dolgoznak olyan lendülettel, mint régebben. Ezeken a helyeken úgy érzik: ma már nincs olyan nagy szükség a kommunisták munkájára, mint eddig, mert az ellenséges osztályok felszámolásával „befejeződött a harcok korszaka." Ha ezek a nézetek elterjednének, ez szellemileg lefegyverezné a pártot. Ezért mindenekelőtt hangsúlyoznunk kell azt, hogy jelenleg a szocializmus alapjainak lerakását fejeztük be hazánkban, de még nem építettük fel a szocialista társadalmat.

A szocializmus alapjainak lerakásával mérföldkövet hagytunk magunk mögött. De a munkásosztály egy részét, a parasztság és az értelmiség többségét még nem hatotta át a marxista világnézet. Ha

[13] Idézik John Reed: Tíz nap, amely megrengette a világot

Digitized by Google

ezen a helyzeten nem változtatunk — mutatott rá Kádár elvtárs —, akkor az értelmiség a jövőben nem állhat feladatainak magaslatán, még ha ma jól végzi is munkáját, a parasztság pedig megrekedhet saját maga átalakításában az eddigi jelentős, de mégis csak első lépéseknél. Emellett a párt új munkastílusának következetesebb megvalósítása, az újat gátló konzervatívizmus és bürokratizmus sem küzdhető le a kommunisták meggyőző szava és példamutatása nélkül.

A szocializmus teljes felépítése tehát még nem kis nehézségek leküzdését, *harci* feladatok megoldását követeli. E harcot akkor tudjuk eredményesen megvívni, ha a vezérkar, a párt, feladatainak magaslatán áll. Még nagyon is korai volna azt hinnünk, hogy a párt feladatai kimerültek. A harc fő frontja jelenleg a gazdasági, az ideológiai területre tevődött ugyan át, de azért a harc — harc marad. Eddig győzelmeinket úgy értük el, hogy a párt vezető szerepet vitt és a párttagok az első sorokban meneteltek. A párt irányító szerepének a jövőben növekednie kell és továbbra is igen nagy szükség van a kommunisták odaadó lelkesedésére, aktivitására és példamutatására. Nem lehet kétséges, hogy a szocializmus teljes felépítésének is ez az egyik legfontosabb biztosítéka.

VI.

Az eddigiekkel kapcsolatban az utóbbi időben gyakran felvetik, hogy a párttagság egy része szakmailag elmarad a pártonkívüliek mögött.

Tipikus tünetnek tekinthetjük-e az elmaradást az élenjárók pártjában? Nem, semmiképpen sem! A kommunistákat még az illegalitás nehéz éveiben is az jellemezte, hogy nemcsak politikailag, hanem szakmailag is kiemelkedtek tudásukkal, munkájukkal. Túlnyomó többségükről ma sem mondható, hogy szakmailag gyengébb, mint a pártonkívüliek. A kommunisták nagy része (sokan rendkívüli erőfeszítések árán) a felszabadulás óta diplomát, jelentős szakmai tudást szerzett, ezzel egyidejűleg a pártba számos tekintélyes szakember lépett be. A kommunisták zöme ma becsülettel megállja helyét szakmájában is. Egy részük viszont valóban elmaradt sok kommunista és pártonkívüli szakemberhez képest.

E nem kívánatos helyzet kialakulását egyéni mulasztások, személyi hibák és társadalmi-politikai tényezők okozták. Sokan nem voltak eléggé következetesek, szívesen sodródtak a mindennapi munka áradatával, vagy megnyugtatták lelkiismeretüket a régi közmondással: „Akinek az isten hivatalt adott, annak tudást is ad hozzá". Mások nyugtalankodtak ugyan helyzetük miatt, de nem tudtak szabadulni a rutinszerűségtől. Ezek egyéni mulasztások, melyek magyarázkodás helyett kijavításra várnak. De a kommu-

Digitized by Google

nisták egy részénél az elmaradásnak elsősorban nem személyi, hanem társadalmi okai voltak. Az osztályharc állandó éleződéséről szóló elmélet és a velejáró bizalmatlanság oda vezetett, hogy agyonhalmozták feladatokkal azokat, akiket éppen megbízhatónak ítéltek, és ez természetesen hátráltatta, vagy egyszerűen lehetetlenné tette rendszeres továbbképzésüket. Mindezt természetesen figyelembe kell venni, de a káderek szakképzettségével szemben támasztott megnövekedett követelményeknek *elsősorban* mégis mások az okai.

Szocialista építésünk új szakaszába lépett. A szocialista termelési viszonyok uralkodóvá válása egész népgazdaságunkban egyben annak is mutatója, hogy ezzel *véget ért az az időszak, amelyben a kampányfeladatok és általában a politikai-szervezési feladatok tették ki munkánk nagyobbik részét.* Az osztályharcban a gazdasági és kulturális, ideológiai munka feladatai kerültek előtérbe, vagyis munkánkban most szükségszerűen és különösen előtérbe nyomulnak a mezőgazdasági termelés, s ezen túlmenően általában a termelés és vezetés szakkérdései. Vakság volna, ha ezt nem vennénk tudomásul. Rendkívül fontos tény továbbá, hogy ugyanebben az időszakban a Szovjetunióban rohamos ütemben kibontakozott a kommunizmus építése, és minőségileg magasabb szakaszába lépett a szocialista országok közötti gazdasági együttműködés, a két rendszer békés versenye. Ezek a körülmények új, bonyolult elvi problémákat vetnek fel, amelyeknek ismerete elengedhetetlen a jó, szakszerű vezetéshez. És végül, nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy miközben hazánkban nagy társadalmi átalakulások mentek végbe, a világ újabb technikai forradalom küszöbéhez ért, s ez műszakilag, gazdaságilag és szervezésileg is mást, többet és jobbat követel minden népgazdasági ágtól, minden tudománytól, a vezetők széles rétegétől. Fejlődésünk új szakaszának körülményei *objektíve szükségszerűvé* és elkerülhetetlenné teszik a szakértelem előtérbe helyezését.

Ezt látva nem szabad azonban formálisan felfognunk a szaktudást, és emiatt idealizálni, vagy nem kellően értékelni az embereket, akár kommunisták, akár pártonkívüliek. Nem igaz, hogy a kommunisták nem jó szakemberek: mert nagy részük az. Nem igaz, hogy a pártonkívüliek mind jó szakemberek, mert közöttük is vannak természetesen gyengébb képességüek. Viszont az sem igaz, hogy a pártonkívüliek politikailag mind fejletlenek, mert jelentős részükre ez nem áll. Vezető funkciók betöltésére azok az emberek alkalmasak, akik szakmailag jól értik a dolgukat, szervezőképesek, tehetségesek, s akik szilárd hívei rendszerünknek. Amikor rátermett, hozzáértő emberekről beszélünk, természetesen mindig politikánkat értő és azt megvalósítani tudó vezetőkre gondolunk. Akik — bármely okból — nem képesek

Digitized by Google

helytállni funkciójukban, képtelenek megfelelő fejlődésre, azoknál nem volna helyes mindenáron erőltetni hogy vezető beosztásban maradjanak. Egyeseknél az a legfontosabb, hogy módot találjunk erkölcsi-politikai megbecsülésükre és tapasztalataik hasznosítására. Ennek formái — úgy érezzük — még nincsenek elég sokrétűen kimunkálva. Másoknál az lehet a fontos, hogy olyan munkakörbe kerüljenek, amely képességeiknek jobban megfelel. De a kommunisták zöme számára a legfőbb: a *tanulás*. Viszonylag rövid idő alatt el kell érnünk, hogy a kommunisták túlnyomó többsége ne csak politikailag, hanem szakmailag is az *élen járjon*, hogy a párt ebből a szempontból is *teljesen* megfeleljen élcsapat-szerepének.

VII.

A kérdésnek ilyen formában történő feltevése már önmaga is reálisabb megvilágításba helyezi a kommunisták tényleges helyzetét, amelyről — különösen a multra vonatkoztatva — sok a ferde elképzelés. Voltak-e a multban olyan funkcionáriusok, akik számára a tisztség főleg a vele járó előnyöket jelentette, s akik karrieristákká váltak? Igen, voltak, de ezek a kommunistáknak csak egy elenyésző kisebbségét alkották; a többséget sohasem ez jellemezte. A kommunisták zöme, tíz- és százezrek egyszerű emberként, üzemben, községben, járásban dolgoztak. Ezeknek előny nem, nehézség azonban annál több jutott ki.

Vitathatatlan igazság, hogy a kommunisták a Horthy-fasizmus éveiben, a néphatalom kivívásában, hazánk szocialista átalakításában nagy érdemeket szereztek. A legnehezebb időkben az ő pártjuk állt a kibontakozás élére, s ők küzdöttek a legkeményebben, vállalták a legtöbb áldozatot. A kommunisták nem egyedül viselték a harc terheit, voltak szép számmal értékes segítőtársaik. Hazánk megerősödése, felemelkedése nem egyedül a kommunisták tette volt, hanem a népé, mert ezt a nagy munkát *az egész nép* vitte végbe. De a kommunistáké az az elvitathatatlan érdem, hogy ők vezették rá a népet a helyes útra, ők lelkesítették és mozgósították a tömegeket. Ezzel a párt és az egyes kommunisták is valóban olyan érdemeket szereztek, amelyek kitörölhetetlenek hazánk történelméből. Az érdemekért jogosan megilleti az embereket a politikai és erkölcsi megbecsülés, de semmiképpen sem állás, pozíció, vagy bármiféle előjog. *A mi pártunkban* ezek elvileg teljesen külön dolgok, s nem kapcsolhatók egymáshoz, mert ez ellentmondana pártunk lényegének. A legkövetkezetesebben fel kell lépni minden olyan nézet ellen, amely érdemekért jogokat vár. De fenntartás nélkül el kell ismerni a tényleges érdemeket megillető erkölcsi-politikai megbecsülés jogosságát.

Digitized by Google

Ugyanakkor azt sem felejthetjük, hogy az elmúlt 20 esztendőben *sem csak* a kommunistáknak voltak érdemeik. A szocializmus táborába sokfelől, messziről is érkeztek harcostársak. A fasizmus éveiben, a háború alatt a nem kommunista munkások, parasztok, értelmiségiek legjobbjai is küzdöttek. Nem kommunista pozícióból, de mégis a közös ellenség ellen, közös ügyünkért harcoltak, sokszor nagy és tiszteletet parancsoló személyi bátorsággal. Ekkor is és a felszabadulás után is érdemeket és nem is lebecsülhető érdemeket szereztek.

A múlt és a jelen problémájának helyes kezelése végül, de nem utolsósorban azért is igen fontos dolog, mert ez a párton belüli viszonyok alakulását is érinti. A párt régebbi és újabb tagjainak egymáshoz fűződő testvéri kapcsolata a párt erejének döntő fontosságú forrása. Nem szabad szemet húnyni az előtt, hogy nemcsak pártonkívüliek, hanem a párt fiatal tagjaival szemben is jelentkezhet saját érdemeit hangoztató, másokra féltékenykedő szektásság, és ha nem lépünk fel ellene, gyengítheti a párt sorainak oly kemény harccal kivívott egységét. E potenciális veszélyt úgy semlegesíthetjük legeredményesebben, ha alapos, sokoldalú érveléssel megszabadítjuk az embereket kételyeiktől és a párt minden egyes tagját *meggyőzzük* a párt politikájának igazáról.

VIII.

Mindennek tisztázása azért is fontos végül, mert ez érinti a párt jövőjének, továbbfejlődésének a kérdését. Ha a párttagok és a pártonkívüliek között egyre csökkennek, elmosódnak a különbségek, önkéntelenül is felvetődhet a pártonkívüliek egy részénél: időszerű-e egyáltalán még a pártba való belépés gondolatával foglalkozniuk? A jól dolgozó pártonkívülieket így is megbecsülik, a belépéssel viszont pótlólagos terhet vállalnak magukra, amitől egyesek még húzódoznak. Mit szóljunk az ilyen nézetekhez?

A fent elmondottakból következik, hogy a kérdés ilyen formában való megközelítése hibás, egyrészt azért, mert a párt semmiféle előnyt nem nyújt tagjainak, másrészt azért, mert magában véve az is elítélendő, ha bárkit vélt előnyök mérlegelése késztetne a pártba való belépésre. Látni kell azt is, hogy a mai állapot sok szempontból átmeneti jellegű. Aki a dolgot nem fejlődésében, hanem statikusan szemléli, könnyen végletekbe eshet. Ma sokat foglalkozunk a pártonkívülieknek a közéletbe történő fokozottabb bevonásával, mert le kell küzdeni némi ellenállást, és helyenként jóvá is kell tennünk bizonyos mulasztásokat. Amint elérjük, hogy ez közéletünkben magától értetődővé válik, értelmetlenség lenne a párttagok és pártonkívüliek viszonyának ezt az oldalát (a funkciók betöltésével kapcsolatos oldalt) napirenden

Digitized by Google

tartani. E dologból csupán a lényeg marad meg: hogy minden vezető posztot csakis pártunk politikáját értő és helyeslő, jó felkészültségű ember tölthessen be.

Csökkenti-e ez a párt jelentőségét? Nem, semmiképpen. A vezető posztokra került pártonkívüliek céljainkért, a szocializmus érdekei szerint akarnak dolgozni. A maguk munkaterületével való felelősebb foglalkozás sok nagyobb összefüggést megismertet velük. Feladataik elvégzése arra ösztönzi őket, hogy szorosabb kapcsolatba kerüljenek a helyi pártszervezettel, s gyakran felsőbb pártszervekkel is. Mindez közelebb hozza őket pártunk munkájához. Előre látható, hogy sokan közülük idővel elfogadják eszméinket, csatlakoznak pártunkhoz. És ez teljesen egészséges, helyes folyamat. A párt továbbra is számít arra, hogy soraiba lépnek a nép legjobbjai. Ennek eredményeképpen elképzelhető, hogy a vezetők között újból és újból megnő a párttagok száma. Ezt azonban már nem tekinthetjük hibának. A szocialista rendszerben sohasem lehet *önmagában* hibának tartani azt, ha sok kiváló, minden szempontból rátermett kommunista vezető van, hanem csakis azt, ha helyenként *csupán* kommunista párttagságukért vannak emberek vezető beosztásban.

Idővel egyre több pártonkívülit hatnak annyira át a szocializmus eszméi, hogy nem is tudják elképzelni életüket a párt nélkül. Az ilyen emberben már fel sem vetődik az a gondolat, hogy előny-e az, vagy hátrány; a kérdésnek ilyen oldala addigra „elhal". Ha jól dolgozunk, idővel a pártonkívüliek egyre nagyobb része és idővel *többsége* kerül olyan közel hozzánk, hogy megérik benne a párthoz való csatlakozás gondolata. És nagyjából ez lesz az az időpont, amikorra a párt sikeresen teljesítette egyik legnagyobb feladatát: *a nép többségének* szocialista átnevelését, s ezzel betöltötte történelmi funkcióját. Addig — és ez nyilvánvalóan évtizedek perspektívája — a párt tekintélye és vonzóereje állandóan növekedni fog a pártonkívüliek szemében is.

Jelenlegi fejlődésünket kettős feladat jellemzi: *egyidejűleg* kell növelnünk a pártonkívüliek szerepét, felelősségét, valamint a párt vezető szerepét s a párttagok felelősségét. Nem szabad *úgy* erősíteni a párt vezető szerepét, hogy szűkkeblű, féltékeny, kicsinyes, szektás idegenkedéssel visszaszorítsunk becsületes pártonkívülieket az őket megillető helyekről, de nem is *úgy* kell közelebb hoznunk a pártonkívülieket ügyünkhöz, hogy közben kisebbítsük a párt és a párttagok szerepét. E két feladatot csak együtt lehet helyesen megoldani. Pártunk politikájának az a nagy ereje, hogy reálisan, következetesen küzd a pártonkívüliek maximális aktivizálásáért, miközben helyes elvi alapokon igényli a párttagok szerepének fokozódását, ilymódon erősítve népünk millióiban a szocialista eszmék mélységes igazának tudatát.

Digitized by Google

A nyugat-európai integráció fő haszonélvezői

Írta Dr. SIMAI MIHÁLY

A mai imperializmus gazdaságában, politikájában és ideológiájában fontos helyet foglalnak el az úgynevezett nyugat-európai integráció (egyesülés) kérdései. Az ezzel kapcsolatos terveket leginkább az Európai Gazdasági Közösség — közismert nevén a Közös Piac — testesíti meg. 1958. január 1 óta, amikor a Közös Piac alapját alkotó római egyezmény hatályba lépett, de különösen 1962. január 1 óta, a Közös Piac egyezmény úgynevezett második szakaszának életbelépésével, egyre inkább előtérbe nyomul a kérdés: *hogyan hat a nemzetközi kapcsolatokra ez a zárt imperialista gazdasági csoportosulás,* kik ennek a fő haszonélvezői?

Ismeretes, hogy az imperializmus korszakában a monopóliumok különféle nemzetközi gazdasági szervezeteket hoznak létre; ezeknek fő formái évtizedeken keresztül a nemzetközi kartellek voltak. E szervezetek létrejötte történelmileg összefügg azzal, hogy a termelőerők fejlődése olyan tendenciát szül, amely a gazdasági élet nemzetközivé tételére, a nemzeti elzárkózás megszüntetésére irányul. A társadalom termelőerői mindinkább kilépnek a nemzeti határok közül, hatalmas mértékben megnő a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jelentősége a világ legtöbb országának gazdasági fejlődésében. Mind szükségesebbé válik az egyes országokon belül a társadalmi termelés tervszerű irányítása, nemzetközi viszonylatban pedig az egyes nemzeti gazdaságok közötti kapcsolatok szabályozása. E tendenciákra már Marx is rámutatott, Lenin pedig többször hangsúlyozta, hogy ez jellemző a túlérett, a szocialista átalakulás felé haladó kapitalizmusra, de csak a szocializmusban valósulhat meg. A kapitalizmusban e tendenciák belső tartalma és megvalósításának imperialista módszerei között kibékíthetetlen ellentét van. Az imperializmus nem létezhet önkény és erőszak nélkül, kényszer és egyenlőtlenség nélkül.

A kapitalista nemzetközi munkamegosztás jellege nyilvánvalóan nem különbözik az elnyomáson és a kizsákmányoláson alapuló tőkés társadalmi rendétől. Megjelenési formái a fejlődés során változhatnak ugyan, de lényege változatlan marad.

Napjaink tőkés világgazdaságában természetesen továbbra is

Digitized by Google

fontos szerepet játszanak a különféle kartellek. A hatalmas, magas fokon koncentrált nemzetközi mammutmonopóliumok szükségletei azonban — a termelőerők fejlődése következtében — már kinőtték ezeknek a kereteit. Elengedhetetlenné vált, hogy új, sajátos szervezetek alakuljanak ki, amelyeknek célja már nem egyszerűen a világpiac területi felosztása, hanem több ország piacának meghódítása az ott működő leghatalmasabb monopóliumok számára, s amelyek nem korlátozódnak egy árucikkre, hanem minden termékre kiterjednek. Mindez csak a monopoltőkés állam bekapcsolásával, az állam gazdasági beavatkozásának nemzetközi méretű felhasználásával vált lehetővé.

Az E. G. K.-nemzetközi állammonopolista szervezet.

Az állam bevonása a monopoltőke nemzetközi érdekeinek szolgálatába összefügg a tőke nemzetközi méretű koncentrációjával és centralizációjával, a hatalmas nemzetközi monopóliumok létrejöttével.

A második világháború utáni időszakban a Közös Piac hat országának legfőbb iparágaiban néhány mammutmonopóliumra szűkült az egymással versenyző társaságok száma. A vaskohászatban és a szénbányászatban 18 hatalmas társaság játssza a döntő szerepet; összes tőkéjük 6,7 milliárd dollár és 754 500 munkás foglalkoztatnak. A hat ország autóiparában 7 nagy társaság működik; évi termelésük értéke 2,8 milliárd dollár, s 277 000 munkást foglalkoztatnak. A vegyipart szintén 7 társaság uralja; ezeknek évi termelése körülbelül 2 milliárd dollár és 235 000 munkást foglalkoztatnak. Az elektrotechnikai iparban 4 társaság játszik döntő szerepet; évi termelésük 1,75 milliárd dollár és 10 000 munkást foglalkoztatnak. Hasonló a helyzet a gépiparban, az olajiparban, az alumíniumiparban, a gumiiparban is stb.

Az Európai Gazdasági Közösség létrehozásának konkrét okai alapvetően azokban a gazdasági és politikai viszonyokban keresendők, amelyekkel a nyugat-európai kapitalizmus a második világháború után szembe találta magát: a szocializmus világméretű előretörése, a gyarmati rendszer szétesése, az amerikai imperializmus világuralmi törekvései, az értékesítési nehézségek megnövekedése nyomán kialakult helyzet, nevezetesen az, hogy Nyugat-Európa vesztette el legtöbb piacát, a piacprobléma tehát a legnagyobb mértékben a nyugat-európai monopoltársaságokat érintette.

Különösen az új tudományos és technikai forradalommal kapcsolatban domborodik ki plasztikusan a piacprobléma, a nagy piacok szükségessége. A rentabilitást ma csak nagy szériák gyártása teszi lehetővé, ezt pedig a kisebb országok kizárólag a nemzetközi munkamegosztás elmélyítése révén, fokozódó specializációval érhetik el.

Digitized by Google

A nyugat-európai országok többségében a belső piacok viszonylag szűk volta következtében a vállalatok igen sok esetben nem érték el azt a nagyságot, amelyet a termelőerők fejlettségének mai szintjén optimálisnak mondanak. Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságának számításai szerint optimális kapacitásúnak az 1,3 millió tonna nyersacélt termelő üzem tekinthető. A nyersvastermelésben 1 millió tonnás kapacitás esetén 27,63 dollár az 1 tonna termékre számított önköltség, 50 ezer tonna esetén viszont 53,32 dollár, az acéltermelésben 40,02 dollár és 76,99 dollár, a hengereltáru-termelésben 71,92 dollár és 155,66 dollár. Mégis, az 1945—54 között Nyugat-Európában épült kilenc acélműből csak kettő érte el az optimális kapacitást. A műanyaggyártásban évi 20—25 000 tonna az optimális üzemi kapacitás. Az ennél 50 százalékkal kisebb kapacitású üzemben a termelési költségek 8 százalékkal, a 75 százalékkal kisebb kapacitásúban pedig 25 százalékkal nagyobbak. De például Belgium egész évi termelése 10 000 tonna, Hollandiáé 30 000 tonna volt.[1] Az Egyesült Államok autóiparában a 600 000 egységet gyártó üzemet tekintik optimálisnak. 150 000 egység gyártásánál a költségek valamivel nagyobbak, 60 000—100 000 között pedig lényegesen magasabbak. A nyugat-európai autógyárak jelentős részének termelése viszont egészen a legutóbbi évekig nem lépte túl a 100—150 000-et.

A nyugat-európai integrációs törekvések tehát arra irányuló kísérletek, hogy *a gazdaság magánkapitalista formáját összeegyeztessék a nemzeti határokon túlnőtt termelőerőkkel.*

A nyugat-európai imperialista országok gazdasági nehézségein kívül bel- és külpolitikai problémák is döntő szerepet játszottak az integrációs folyamatban. A második világháború utáni helyzetben Nyugat-Európa reakciós, imperialista vezető körei az integrációban, erőik egyesítésében kerestek megoldást arra, hogy szembeszálljanak a haladó erők, mindenekelőtt a kommunista pártok növekvő befolyásával, s egyesült erővel lépjenek fel a szocialista országok ellen az imperializmus rendszerének világméretű erősítésére, új „Szent Szövetséget" hozzanak létre Nyugat-Európában.

A francia imperializmus és egyes kis nyugat-európai országok vezető körei mindezen túlmenően azt remélték, hogy Nyugat-Németország „integrációjával", a maguk számára kedvezően oldhatják meg a német kérdést. Azzal a lehetőséggel azonban nem számoltak, hogy Nyugat-Németország „integrálja" majd őket, nem pedig ők Németországot.

Különösen a második világháborúban meggyengült német imperializmus tulajdonított nagy politikai jelentőséget az integrá-

[1] Bain: Barriers to New Competition. Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1959.

Digitized by Google

ciónak. Adenaeur már 1952 februárjában kijelentette a bonni szövetségi gyűlés előtt: „Berlint és a keletnémet területeket csak Európa egyesítése útján nyerhetjük vissza." Ez a kijelentés is arról tanúskodik, hogy a német monopoltőke vezető körei az integráció gondolatát kezdettől fogva agresszív törekvéseik szerves részének tekintették. A német imperialisták terveiben sajátos „hinterlandként" szerepel az integrált Európa azzal a céllal, hogy agresszív törekvéseik érdekében más tőkésországok katonai és gazdasági erőforrásait, valamint emberanyagát is felhasználhassák.

Ezek az okok teremtették meg az alapját annak, hogy számos területen és kérdésben szoros érdekközösség alakuljon ki különböző imperialista csoportok és a néhány leghatalmasabb nyugateurópai monopólium között.

„A Közös Piacban — állapítják meg a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Világgazdasági Intézetének tézisei — az imperialisták osztályösszefogása nyilvánul meg. Az imperialisták a kölcsönös ellenségeskedés ellenére egyesülni igyekeznek, megkísérlik, hogy nemzetközi állammonopolista szövetségek segítségével erősítsék a kapitalizmus pozícióit, meggyógyítsák, vagy legalábbis enyhítsék a kapitalizmus sebeit vagy hibáit (a termelés anarchiája, válságok). A fináncoligarchia az »integráció« kifejlesztésével keresi a választ az emberiség fejlődésében döntő tényezővé váló világszocializmus fokozódó erejére, a Közös Piac segítségével igyekszik az imperializmus hatalmában tartani a volt gyarmati és félgyarmati országokat, enyhíteni a világpiacokon folyó konkurrenciaharcot és megvalósítani az imperialista tábor konszolidációját."

Az Európai Gazdasági Közösség fináncoligarchiájának érdekközösségét szoros összefonódásuk is alátámasztotta. A nyugat-európai monopoltársaságok között régebben is elég jelentős volt az összefonódás, a legutóbbi évtizedben azonban példátlan méreteket öltött. Különösen nagy mértékben erősödött a nyugatnémet és a francia monopoltőke összefonódása. Ez — más, elsősorban politikai okokkal együtt — igen nagy szerepet játszott abban, hogy az Adenauer-féle klerikális militarista diktatúrának De Gaulle tábornok parancsuralmi rendszerével kötött szövetsége vált a közösség gerincévé. Franciaországon és Nyugat-Németországon kívül Olaszország, Belgium, Hollandia és Luxemburg csatlakozott a szervezethez.

Az integrációs törekvések kezdetben mindenben egybevágtak az amerikai imperializmus második világháború utáni „globális stratégiai" terveivel, világuralmi céljaival. Az Egyesült Államok vezető körei eredetileg arra számítottak, hogy a Marshall-tervben részt vevő összes országokat egy nagy „közös piacba" tudják majd egyesíteni, amely a NATO gazdasági bázisát s egyszersmind az amerikai monopóliumok szabad vadászterületét alkotta volna. Az

Digitized by Google

európai imperialista hatalmak közötti ellentétek azonban Nyugat-Európát két gazdasági blokkra szakították, s ezek közül az amerikai imperialista körök kezdettől fogva a legreakciósabb erők vezetése alatt álló Közös Piacot támogatják, a másikat, az Anglia vezetésével alakult Európai Szabadkereskedelmi Egyesülést pedig igyekeznek felbomlasztani és a Közös Piacba beolvasztani.

Az elmondottakból kitűnik, hogy az Európai Gazdasági Közösség sokkal több, mint egyszerű kereskedelmi szervezet. A kapitalizmus történetében példátlanul álló gazdasági, s egyúttal politikai és katonai csoportosulás ez, sajátos nemzetközi állammonopolista intézmény. Az állammonopolista kapitalizmus — az állam és a magánmonopóliumok összefonódása — ennek keretében most már nemzetközi síkon jelenik meg. Nemcsak az imperializmus előző évtizedeiben szétesett piacok integrációjáról van szó, hanem arról, hogy e piacon lehetőleg egységes és kedvező feltételeket teremtsenek a magas fokon koncentrált nemzetközi monopoltőke számára, s erre a célra hatásos nemzetközi szervezetet építsenek ki. Ennek keretében nemcsak a vámhatárok, a valutáris és egyéb korlátozások eltörlését tűzik ki célul, amint ezt például a második világháború után az amerikai monopóliumok által létrehozott különféle nemzetközi szervezetek (például a Világbank, vagy a Nemzetközi Valutaalap) létrehozásával előirányozták. Az új szervezet ugyanis jelentős mértékben különbözik a tőkés világgazdaságban működő más állammonopolista szervezetektől és a nemzetközi magánmonopolista megállapodásoktól, kartellektől is.

A tőkés Európa legreakciósabb köreinek vezetése alatt álló ezen „Szent Szövetség" arra törekszik, hogy a külső versenytársak kizárásával, a kereskedelmi kontingensek, a vámsorompók, a valutakorlátozások és a protekcionista intézkedések eltörlésével, a kisebb vállalatok tönkretételével kibővítse a terület monopóliumainak piacait. Ezzel igyekeznek e hatalmas piacon kedvező feltételeket teremteni: megszüntetni azokat a különbségeket, amelyek az egyes országok kereskedelempolitikájában (importkorlátozások, kontingensek, vámok, exporttámogatás stb.), valutapolitikájában, szociálpolitikájában és kartellpolitikájában megmutatkoznak. Ezért a monopóliumok érdekében bizonyos mértékig koordinálni akarják az egyes országok gazdaságpolitikáját. Ezt szolgálja a közös vámpolitika, a tőke szabad áramlásának engedélyezése, a közös bérpolitika és szociálpolitika stb., sőt a gazdaságilag gyengén fejlett országok viszonylatában kialakítandó közös „segély"-politika is. Emellett a Közösség — bizottságok széles hálózatán keresztül — kiterjeszti ellenőrzését a részvevő országok gazdaságának minden ágára, kereskedelmére, iparára, közlekedésére és mezőgazdaságára.

Digitized by Google

Négy és fél év mérlege

A Közös Piac tagállamai az utóbbi években sok intézkedést tettek a római szerződés végrehajtására. Egymás közötti kereskedelmükben 50 százalékkal szállították le az iparcikkek és 30—35 százalékkal a mezőgazdasági termékek vámtarifáit. Lépéseket tettek, hogy egységes vámtarifát vezessenek be a kívülálló országokból importált árukra. Kidolgozták a kívülálló országok viszonylatában folytatandó külkereskedelmi politika alapelveit. Megszüntették egymás között az iparcikkek mennyiségi importkorlátozásait, bevezették a valuták részleges átválthatóságát, megkönnyítették a tőkemozgást. Terveik szerint 1966-ra teljesen megszüntetik egymás közötti kereskedelmükben az iparcikkek vámtarifáit, és 1969-ig a mezőgazdasági termékekét is. Elfogadták a közös kartell-politika alapelveit stb. 1962. január 1-től, a Közös Piac-egyezmény második szakaszának életbelépésével, bizonyos szervezeti változásokat is végrehajtottak. Az Európai Közös Piac miniszteri tanácsában ma már nincs szükség egyhangú állásfoglalásra, a legtöbb kérdésben az úgynevezett „minősített többség" is elég. Csak néhány esetre vonatkozóan írják még elő az egyhangú döntés szükségességét; ezek között a legfontosabbak: az új tagok felvételéről, az egyezmény második vagy harmadik szakaszának meghosszabbításáról vagy megrövidítéséről, a konjunktúra-politikára vonatkozó általános intézkedésekről hozandó határozataik.

Az integráció — mint eddigi fejlődése bebizonyította — nagy gazdasági és politikai előnyöket biztosít az imperialista monopóliumoknak. A Közös Piac ugyanis nem egyszerűen a tagállamok piacainak számtani összege, hanem átmenetileg ki is bővíti a terület nagy monopóltársaságainak piacát.

A tőkebefektetések hulláma, amelyet az éles verseny is előidézett, a szélesebb körű specializálódás — még ha torz, monopolisztikus formák között folyik is —, a tömegesebb termelésre való áttérés, mindez eleinte az ipari termelés növelésére ösztönzött. Nyugat-Európában azonban az ideiglenes gazdasági fellendülés nem annyira e tényezőkkel, mint inkább más okokkal magyarázható, olyanokkal, amelyek már akkor is éreztették hatásukat, amikor a Közös Piacra vonatkozó római szerződés végrehajtása még meg sem kezdődött. Az integráció nem oldotta meg és nem oldhatja meg a piacok problémáját, nem tudja elejét venni a gazdasági konjunktúra általános romlásának, amely Nyugat-Európában 1961—62-ben bekövetkezett.

Bebizonyosodott, hogy a Közös Piacon a vámcsökkentés, a nemzetközi munkamegosztás és a technikai haladás minden előnyét a leghatalmasabb monopoltársaságok sajátítják ki. A vámok leszállítása érdekében például azzal érveltek a Közös Piac propa-

Digitized by Google

gandistái, hogy ezzel csökkenni fognak az árak és igen jól járnak a fogyasztók. A vámleszállítást azonban nem követte a megígért árcsökkenés, ellenben a Közös Piacon tevékenykedő 35 legnagyobb monopoltársaság profitja 1957 és 1961 között 2,7-szeresére növekedett. Fokozódott a koncentráció is és igen sok kisvállalat ment tönkre.

Az Európai Gazdasági Közösség céljai — összhangban a hat nyugat-európai ország monopoltőkés csoportjainak érdekeivel — nem korlátozódnak a Közös Piac területére. A gyarmati rendszer szétesésével kialakult helyzetben, amikor a fiatal államok egyre határozottabban követelik a hagyományos kapitalista nemzetközi munkamegosztás megváltoztatását, a Közös Piacnak az az egyik alapvető célja, hogy továbbra is az imperialista országokhoz kösse a gyengén fejlett országok gazdaságát, hogy továbbra is megtartsa ezeket az országokat a vezető imperialista országok agrártermék- és nyersanyagszállító függvényeinek.

Az Európai Gazdasági Közösség államai kétfajta taktikát alkalmaznak a gazdaságilag elmaradott országokkal szemben.

Az Európai Közös Piac alapszabályai elvileg lehetővé teszik, hogy gazdaságilag gyengén fejlett országok is társuljanak a Közösséghez. Ha a társult államok a Közösség országaiba exportálnak, akkor a leszállított vámot fizetik, maguk is kötelesek azonban leszállítani vámjaikat. Ezzel pedig lehetetlenné válik a hazai ipar védelme. A fejlett tőkésországok elárasztják olcsó iparcikkeikkel a fejletlen társult országok piacait, s ez tönkreteszi a nemzeti ipart. A társult országok tehát továbbra is megmaradnának a fejlett imperialista hatalmak élelmiszer- és nyersanyagszállító függvényeinek, azzal a különbséggel, hogy most már nem *egy* gyarmattartótól függenek, hanem a gyarmattartó hatalmak szervezett koalíciójától.

Azokkal a gyengén fejlett országokkal szemben, amelyek nem akarnak az Európai Gazdasági Közösséghez csatlakozni, a Közös Piac államai a diszkrimináció fegyverét használják. A diszkriminációnak eszközei a behozatali vámok is, de nemcsak a vámok. A nemrégiben elfogadott „mezőgazdasági közös piac-egyezmény" biztosítja a terület országai mezőgazdaságának közös „védelmét" és nagymértékben megnehezíti a kívülálló országokból származó behozatalt. Nyugat-Németország például, amely eddig jelentős mennyiségű mezőgazdasági terméket importált kívülálló országokból, az egyezmény aláírásával arra kötelezte magát, hogy ennek nagy részét a drágán termelő francia piacon vásárolja majd meg.

E folyamat tovább rontja a gazdaságilag gyengén fejlett országok helyzetét a világpiacon. A „hatok" e politikája mindennél világosabban kidomborítja az integráció lényegét, s hatása máris megmutatkozik. A gazdaságilag gyengén fejlett országok különö-

Digitized by Google

sen nehezen tudják növelni kivitelüket a nyugat-európai országokba, ugyanakkor behozataluk e területekről jelentős mértékben emelkedik. Ennek következtében egyre inkább eladósodnak a „hatokkal" szemben. A Közös Piac és más imperialista országok politikája egyre érezhetőbben fordítja ellenük a külkereskedelmi cserearányokat is. Ez a következő táblázatból is kitűnik:

	1950	1951	1955	1960
Export-árak	100	121	111	111
Ezen belül:				
Nyersanyagok	100	121	101	96
Ipari készáruk	100	119	115	127

A gazdaságilag gyengén fejlett országok többféle módon igyekeznek védekezni a Közös Piac törekvéseivel szemben. A védekezés egyik fontos módja egyes volt gyarmati és függő országok vezető köreinek az a törekvése, hogy tovább erősítsék kapcsolataikat más, a Közös Piacon kívüli államokkal, mindenekelőtt a szocialista országokkal. Jellemző erre Brazília politikája, amely ország az utóbbi időben megkétszerezte a szocialista országokba irányuló kivitelét, és — Latin-Amerika számos más országához hasonlóan — felvette iparosítási programjába azt, hogy gépeket és műszaki felszereléseket importál a szocialista országokból.

A védekezés másik eszköze a regionális gazdasági csoportosulások alakítása (különösen Latin-Amerikában és Afrikában). A gyengén fejlett országok ezen regionális gazdasági csoportosulásainak természetesen egészen más a jellegük és a jelentőségük, mint az imperialista hatalmak egymás közötti csoportosulásainak.

A gyengén fejlett országok piacainak egyesítésére irányuló kísérleteknek nem a közös védekezés az egyedüli oka. Az is szerepet játszik bennük, hogy az imperializmus az egymással szomszédos gyengén fejlett országok közötti gazdasági kapcsolatokat is szétszakította, hogy ezek az országok ne egymásnak, hanem az „anyaország"-nak termeljenek árukat. Ezért az elmaradott országok gyakorlatilag ma még csak igen keveset tudnak egymásnak eladni, a közöttük folyó kereskedelem még jelentéktelen. Így például Dél-Amerika hét jelentős országa — Argentina, Bolívia, Brazília, Paraguay, Peru, Uruguay és Chile — összkivitelének csak 11 százalékát bonyolítja le az egymás közötti kereskedelemben. Az elmaradott országok integrációs törekvése fő vonalaiban az imperialista kizsákmányolás ellen irányul, s az adott terület ön-

[4] U. N. Monthly Bulletin of Statistics, 1961. december.

Digitized by Google

álló fejlődését akarja előmozdítani, ezért haladó jelenségnek tekinthető.

Az európai integráció élharcosai a „konfliktusmentes", a „harmonikus" kapitalista Európa megteremtését hangoztatták az Európai Gazdasági Közösség létrehozásának egyik fő jelszavaként. Ezzel szemben a Közös Piac eddigi működése az *európai és a világkapitalizmus ellentmondásainak további kiéleződését hozta magával.*

Mint minden imperialista szövetség, az Európai Gazdasági Közösség is az adott erőviszonyok alapján jött létre. A római szerződés cikkelyei ahhoz a helyzethez vannak szabva, amelyben a két fő szövetséges és versenytárs, a francia és a német imperializmus között gazdasági súlyuk tekintetében még nem volt olyan nagy szakadék, mint ma. Bár a francia monopoltőke elkeseredett erőfeszítéseket tesz (s egyes területeken nem is eredménytelenül), hogy pozícióit erősítse, nem tudja megváltoztatni a Közös Piac fejlődésének fő irányát: azt, hogy az integrált Európában egyre erősebb a német imperializmus gazdasági (és következésképpen politikai) súlya. A hat ország évi 150 millió dollárnál nagyobb üzleti forgalmat lebonyolító 44 társasága közül 22 nyugatnémet, 8 francia, 2 olasz, 1 holland és 1 luxemburgi. A német monopóliumok súlyát még jobban megmutatja az, hogy azok közül a társaságok közül, amelyeknek évi forgalma meghaladja az 500 millió dollárt, 6 nyugatnémet vállalat van, de csak 1 francia, 1 olasz és 1 holland. 1953-ban a Német Szövetségi Köztársaság a Közös Piac hat országának együttes nemzeti jövedelmében 31 százalékkal, ipari termelésében 42 százalékkal, kivitelében 31 százalékkal szerepelt. 1961-ben viszont a megfelelő számok: 40, 44,4 és 38,6 százalék. A „Kis Európa" keretei között egyre inkább kidomborodnak a német imperializmus önálló külpolitikai törekvései is. Mindez nem kis nyugtalanságot okoz már ma is az Európai Gazdasági Közösség tagállamaiban, magában Franciaországban is, de különösen a kisebb országokban, Belgiumban, Hollandiában és Luxemburgban. Ez utóbbi országokban mind több olyan vélemény hallható, amely Anglia csatlakozását sürgeti a növekvő nyugatnémet befolyás ellensúlyozására. Figyelemre méltó például Mendes-France francia politikus ezzel kapcsolatos nyilatkozata: „A mai körülmények között — mondotta — valójában a német befolyás az, amely egyre inkább fokozódik ... Az általános perspektíva szempontjából ... jóval nyugodtabb lennék, ha olyan Európa jönne létre, amelyhez szorosan hozzátartozik Anglia is. Véleményem szerint ez sokkal biztatóbb kilátásokat nyújt, mint egy olyan közösség, amelyben Németországé a vezető szerep."[5] A fejlődés tendenciái

[5] L'Express, 1962. június 7.

Digitized by Google

azonban nem arra mutatnak, hogy Anglia belépése lényegesebb változásokat okozna a német imperializmus helyzetében. A valóságban Anglia csatlakozása esetén inkább Franciaország második helye, mint Nyugat-Németország elsősége forog veszélyben.

Már az eddigiek során is bebizonyosodott, hogy az Európai Gazdasági Közösség nem tudja kiküszöbölni a tagállamok és a területükön működő hatalmas monopoltársaságok közötti harcot, amelyben a gazdasági és a politikai problémák szorosan összefonódnak egymással.

Az utóbbi években éles ellentétek robbantak ki a szén-, illetve üzemanyag-exportőr és importőr országok között a Montan-Unióban, amelyet pedig Nyugat-Európában a nemzetek feletti szerv létrehozása legelőrehaladottabb kísérletének tekintenek. Az ellentéteket azok a strukturális változások idézték elő, amelyek a hat ország energiafogyasztásában végbemennek. Még 1955-ben is a szén szolgáltatta a hat ország fűtőanyagszükségletének 70 százalékát, jelenleg pedig ez még 50 százalékát sem teszi ki. Az olasz ipar fellendülését — a német társaságok bosszúságára — elősegítette a ruhrvidéki szénnél olcsóbb olaj importja. Olaszország amerikai szenet is importált, jóllehet ugyanakkor Belgiumban igen sok szénbányát zártak be. A széntermelő országok meg akarják maguknak szerezni az olajimport ellenőrzésének jogát. Olyan helyzet alakult ki, amelyben a Főhatóság komolyan veszélyeztetve látta a közös szén- és acélpiac működését, s képtelennek bizonyult arra, hogy akár csak hozzávetőlegesen is felbecsülje a várható szénszükségletet.

A mezőgazdaság kérdéseiben is éles ellentétek voltak és vannak a tagállamok között. A mezőgazdaság évek óta válságos helyzetben van a Gazdasági Közösség minden tagországában. A nagybirtokosoknak nyújtott jelentős állami támogatás s az így még élesebbé váló verseny következtében a kisparasztok tömegesen mennek tönkre. A római szerződés szerint meg kell engedni a mezőgazdasági termékek szabad mozgását, hatálytalanítani kell a protekcionista intézkedéseket, s közös agrárpolitikát kell kialakítani. A tagállamok érdekei viszont ellentétesek egymással. Egyes országok exportőrök, mások importőrök. Az egyik ország az európai készletekből fedezi szükségleteit, a másik tengerentúli területekről, s nem is akar lemondani az onnan származó olcsó mezőgazdasági termékekről. 1961-ben a „szabad piac" megteremtésére irányuló tárgyalásokon annyira kiéleződtek a nézeteltérések a mezőgazdaság kérdésében, hogy majdnem megbukott az egész „gyorsítási terv". Az 1962 elején megkötött kompromisszumos megállapodás azonban nem vezetett a „mezőgazdasági szabad piac" azonnali megteremtésére és továbbra is lehetővé teszi, hogy a piac

Digitized by Google

túltelítődése esetén a tagállamok leállítsák egy-egy termék behozatalát.

A belső ellentétekről szólva azt is figyelembe kell venni, hogy az Európai Gazdasági Közösség még nem került gazdasági viharok csapásai alá. Nyilvánvaló, hogy ha tovább folytatódik a termelés növekedésének és a világkereskedelem fejlődésének az utóbbi években bekövetkezett lelassulása, és ennek nyomán kiéleződik a piacokért folyó harc, akkor ez elkerülhetetlenül tovább élezi majd a küzdelmet a Közös Piac keretei között is.

Az Európai Gazdasági Közösség a *tagállamokban meglevő társadalmi ellentéteket is kiélezi.* A szervezet egész struktúrája ugyanis azt a célt szolgálja, hogy megerősítse a monopoltőke uralmát a terület népei felett, s minden eszközzel fokozza a munkásosztály kizsákmányolását. (Ennek problémáival e cikk keretében nem foglalkozhatunk.)

Elkerülhetetlenül kiéleződnek az ellentétek a Közös Piac tagállamai és a kívülálló imperialista hatalmak között is; egyrészt azért, mert a hat ország monopoltőkései nem utolsósorban imperialista versenytársaik kiszorításával igyekeznek bővíteni a területen belüli piacukat. Élezi az ellentéteket az is, hogy gyorsan nő az Európai Gazdasági Közösség súlya a világkivitelben, s a terület monopoltársaságai — mindenekelőtt a nyugatnémet társaságok — egyre nagyobb mértékben törnek be az Egyesült Államok, Anglia és más országok hagyományos piacaira.

Az Egyesült Államok, amely kezdetben ösztönözte az Európai Gazdasági Közösség megteremtését, kezdi felismerni, hogy ez fokozatosan erős versenytársává válik. Az Egyesült Államok kivitelének körülbelül 1/3-a a Közös Piac országaiba irányul. Amerikai közgazdászok számításai szerint ennek az exportnak 32 százalékát érintik az Európai Gazdasági Közösség legújabb vámintézkedései. Igaz, hogy az Egyesült Államok legnagyobb monopóliumainak reális lehetőségük van arra, hogy kikerüljék a Közös Piac vámkorlátozásait, oly módon, hogy befektetéseket eszközölnek az „ellenséges vámterületen". Az amerikai monopoltőke, csaknem ezer európai vállalatára támaszkodva, egyelőre meglehetősen eredményesen le is küzdötte az európai vámkorlátozásokat. Nyilvánvaló azonban, hogy ezzel nem tudják megvédeni magukat az európai konkurrenciától, s számos területen, különösen a mezőgazdasági cikkeknél — amelyek az Európába irányuló amerikai kivitel 27 százalékát teszik ki —, az a veszély fenyegeti őket, hogy elveszítik az e tekintetben különösen fontos európai piacot. Ez az alapja a nemrég elfogadott új kereskedelmi törvénynek, amely lehetőséget ad arra, hogy viszontszolgáltatások ellenében az Egyesült Államok is jelentős (50 százalékos) vámkedvezményeket ad-

Digitized by Google

jon. Ugyanakkor az Egyesült Államok igyekszik kiszélesíteni az integráció körét, ami számos nagy nyugat-európai monopoltársaság éles ellenállásába ütközik. Ezek ugyanis nem akarják feloldani és kiterjeszteni ezt a piacok újrafelosztására alakult szervezetet. E tekintetben igen jellemzőek az Anglia csatlakozási kérelméről hónapok óta folyó viták.

Az Európai Gazdasági Közösség növekvő szerepe a tőkés világpiacon a japán monopoltőke expanziós törekvéseit is komolyan akadályozza. Különösen nehéz helyzetbe hozta azonban ez az angol imperializmust. A Közös Piac ugyanis egyrészt Anglia növekvő jelentőségű európai kivitelét veszélyezteti és nehezíti. Másrészt az Európai Gazdasági Közösség országainak a világkereskedelemben való előretörése a Nemzetközösség országaiban is gyengíti az angol monopóliumok pozícióit. Az Egyesült Államok nyomásán kívül részben ez a helyzet, az európai integráció további következményeitől való félelem ösztönözte az angol monopoltőke jelentős csoportjait arra, hogy igyekezzenek bekerülni a vámsorompók mögé, s így „belülről bomlasztva" új fronton harcoljanak kontinentális versenytársaik ellen. Hasonló helyzetbe került néhány más, kisebb nyugat-európai tőkésország is, amelyek szintén komolyan foglalkoznak a csatlakozás gondolatával.

Ma még nem lehet pontosan előrelátni, hogy az integráció milyen széles körű lesz, s milyen irányban halad tovább gazdasági és politikai téren. Az az alkudozás, amelyet egyes imperialista országok az Európai Gazdasági Közösségbe való belépésük körül folytatnak, vitathatatlanul befolyásolja majd a szervezet arculatát. Növekvő hatással lehet a szervezet politikai arculatára a haladó erők harca az ultrareakciós vezető körök ellen a Közös Piacon. A gazdasági, de különösen a politikai integráció további fejlődése tekintetében sem minden vonatkozásban egységes a Közösség mai tagállamainak az álláspontja, nem is szólva az Egyesült Államokról és Angliáról. A jövő is sok olyan tényezőt hozhat felszínre, amelyet ma még nem lehet előre látni. Kétségtelen azonban, hogy az éleződő ellentéteknek döntő szavuk lesz az integráció további sorsában.

A KGST
és a két rendszer közötti munkamegosztás lehetősége

Az elmondottakból kitűnik, hogy a nyugat-európai imperializmus zárt gazdasági csoportosulása csak az adott területen működő monopóliumok mozgási körét szélesíti ki, akadályozza azonban azt, hogy világméretekben érvényesüljön az a progresszív tendencia, amely *a termelőerők fejlődésével együtt a nemzetek gazdasági kö-*

Digitized by Google

zeledésére, a nemzetközi munkamegosztás világméretű fejlődésére vezet.

A burzsoá propagandisták és politikusok — nem utolsósorban azért, hogy a zárt imperialista gazdasági csoportosulásokat népük előtt is igazolják — *egyenlőségjelet* tesznek a KGST és a Közös Piac közé. Azt állítják, hogy a KGST éppolyan gazdasági csoportosulás, mint az övék, éppúgy más országok ellen irányul, sőt egyesek szerint a Közös Piac a nyugat „reakciója" a KGST létrejöttére. A két szervezet összehasonlítása azonban mindennél világosabban bizonyítja azt, hogy mennyire hamisak az ilyen állítások. A KGST és a Közös Piac közötti szervezeti, technikai különbségek ebből a szempontból kevésbé lényegesek. A döntő a két szervezet jellegének szembeállítása. Ennek alapja ugyanis a szocialista és kapitalista világgazdaság közötti, a szocialista és az imperialista nemzetközi munkamegosztás közötti lényegbevágó különbség.

A KGST létrejötte és tevékenysége a szocialista világrendszer kialakulásának és fejlődésének eredménye. Nyilvánvaló, hogy az együttműködés fejlődésében olyan objektív tendencia érvényesül, amely a termelőerők fejlődésén alapul, s a nemzetek gazdasági közeledésére, a nemzeti elzárkózás felszámolására vezet. A két társadalmi rendszerben azonban *lényegesen elütnek* egymástól azok a tendenciák, amelyeket a termelőerők fejlődésében végbemenő, több vonatkozásban azonos irányú változások szülnek. A kapitalista és a szocialista rend lényegéből, a két rendszerben uralkodó munkamegosztás sajátosságaiból következik, hogy *e tendenciák teljes egészükben csak a szocializmus viszonyai között érvényesülhetnek, s csak a közös terv szerint szabályozott egységes szocialista világgazdaság teremti meg a nemzeti határokat túlnőtt termelőerők és a termelési viszonyok közötti teljes összhangot.* Nyilvánvaló, hogy ez hosszantartó, bonyolult és sokrétű folyamat, melynek teljes megvalósulásáig több, egymást követő fejlődési szakaszon át kell eljutnunk. E fejlődési szakaszok megfelelnek a termelőerők adott szintjének és a szocialista világrendszer gazdasági és politikai szükségleteinek.

Az Európai Közös Piac — mint láttuk — nyíltan a szocialista országok ellen és nyugat-európai monopóliumoknak az ő „internacionáléjukon" kívülálló tőkés versenytársai ellen irányul. A KGST viszont nemcsak hogy nem irányul senki ellen, hanem sokoldalú kapcsolatokat épít ki a tőkés világgazdaságban különleges helyet elfoglaló gazdaságilag gyengén fejlett országokkal, s ezzel az ő helyzetük javulásához is hozzájárul. Természetesen azzal, hogy az együttműködés eredményei meggyorsítják gazdasági fejlődésünket, a KGST eredményes munkája objektíve erősíti a szocializmus pozícióit a kapitalizmussal szemben, anélkül azonban, hogy ezzel gátat emelne a nemzetközi munkamegosztás elmélyí-

Digitized by Google

tésének és kiszélesítésének. A KGST a két világrendszer közötti gazdasági kapcsolatok tekintetében éppen a békés együttélés, a békés versengés politikájából indul ki, ez pedig megkívánja, hogy sokoldalú gazdasági kapcsolatok épüljenek ki a különböző rendszerbe tartozó országok között, s *megköveteli a nemzetközi munkamegosztás fenntartását és elmélyítését a két rendszer államai között.* Nyilvánvaló azonban, hogy ez nem történhetik a tőkés munkamegosztásra jellemző feltételek alapján.

A két rendszer közötti gazdasági kapcsolatok eddigi története meggyőző bizonyítéka annak, hogy lehetségesek a sokoldalú és normális gazdasági kapcsolatok, lehetséges munkamegosztás a különböző rendszerű országok között. A természeti és történelmi adottságok objektíve szükségessé és lehetővé teszik, hogy fejlődjék a munkamegosztás a két rendszer országai között. Viszonylag szűk keretek között ugyan, de ma is létezik nemzetközi munkamegosztás a két rendszer államai között; jellegét tekintve ez különbözik mind a szocialista, mind pedig a tőkés munkamegosztástól, s mindkettőből tartalmaz bizonyos elemeket. Nem hatnak benne a kapitalista munkamegosztásnak azok a törvényei, amelyek a kevésbé fejlett országok tönkretételére, kizsákmányolására vezetnek. A spontaneitás elemei sem érvényesülnek benne olyan mértékben, mint a tőkésországok egymás közötti kapcsolataiban. A szocialista országoknak az a törekvése, hogy a tőkésországokhoz fűződő kapcsolataikat is tervszerűbbé tegyék (elsősorban hosszúlejáratú megállapodások révén), bizonyos, bár egyelőre még elég szűk mértékben csökkenti a spontaneitást. Természetesen lényeges különbség van a gazdaságilag gyengén fejlett országokkal és a vezető tőkésországokkal való kapcsolatainak tartalma között.

A szocialista országok közötti együttműködés fejlődése és elmélyülése természetesen elkerülhetetlenül befolyásolja ezen országok nemzetközi gazdasági kapcsolatainak egész rendszerét, de nem abban a vonatkozásban és nem abban az értelemben, mint a Közös Piac tevékenysége tagállamainak kapcsolatait. Országaink gazdaságának jellegéből következik, hogy az együttműködés fejlesztése nem jelent semmiféle diszkriminációt azokkal szemben, akik nem vesznek benne részt. Természetes, hogy a szocialista országok az ellenük alkalmazott diszkriminációs lépésekkel szemben (amelyek például az Európai Gazdasági Közösség tagállamai részéről jelentkeznek) kénytelenek bizonyos rendszabályokat tenni. Ilyenek: megkülönböztető vámok alkalmazása azokkal az országokkal szemben, amelyek velünk ugyanígy járnak el, vásárlásaink és kivitelünk átirányítása azokba az országokba, amelyek hajlandók arra, hogy a teljes egyenlőség alapján, minden diszkrimináció nélkül kereskedjenek velünk stb. Az együttműködés fej-

Digitized by Google

lesztésével azonban a szocialista világ államai nem kívánnak autarchikus tömböt alkotni a világgazdaságban.

A szocialista nemzetközi munkamegosztás alapelvének megfogalmazásában országaink a világgazdaság tényleges helyzetéből és egyetemes fejlődésének követelményeiből indulnak ki. Mindenekelőtt abból, hogy a világgazdaság dialektikus egység, amely két ellentétes világgazdasági rendszert (szocialista és kapitalista világrendszert) foglal magában, s hogy ennek alapján a nemzetközi munkamegosztásnak is két, egymástól eltérő típusa van: szocialista és kapitalista nemzetközi munkamegosztás. A világgazdaság egységének az alapja azonban a világméretű munkamegosztás objektív létezése. Hiszen a szocialista és a tőkésországok közötti gazdasági kapcsolatok sem önkényesek és véletlenszerűek, hanem a két rendszer történelmi fejlődésétől és objektív gazdasági szükségleteitől függnek. A nemzetközi munkamegosztás fejlődése tehát objektív törvényszerűség, amelynek alapját a termelőerők fejlődése alkotja. Ennek alapján alakítjuk ki politikánkat a Közös Piaccal vagy más integrációs szervezetekkel kapcsolatban is.

Könnyelmű és rövidlátó politika volna a szocialista országok részéről az, ha nem vennék figyelembe az európai integráció reakciós vezető köreinek szándékait és tetteit, ha nem harcolnának minden erejükkel az ellen, hogy az imperialista hatalmak a Közös Piacot (vagy más integrációs szervezeteket) egy újabb háború előkészítésére, a fegyverkezési hajsza fokozására használják fel, vagy ha nem igyekeznének megakadályozni azt, hogy a monopolisták tömörüléseik révén is fokozzák a gazdaságilag gyengén fejlett országokra gyakorolt gazdasági és politikai nyomásukat. Országaink azonban figyelembe veszik a termelés internacionalizálásának a tőkés világban is érvényesülő objektív tendenciáit, s ennek megfelelően alakítják ki politikájukat, gazdasági intézkedéseiket. Rendkívül fontos ezzel összefüggésben N. Sz. Hruscsovnak az a megállapítása, amely szerint szükséges annak a megvizsgálása, hogy milyen lehetőség van a különböző társadalmi rendszerű államok gazdasági egyesülései közötti együttműködésre és békés gazdasági versenyre (Béke és Szocializmus, 1962. szeptemberi szám). Ez a nyilatkozat világosan tükrözi, hogy a szovjet kormány politikája ebben a kérdésben is nagyon reális, s nem szubjektív óhajokra épül, hanem messzemenően figyelembe veszi a világgazdaság fejlődésének objektív folyamatait.

Nyilvánvaló, hogy a szocialista világ gazdasági bázisának erősödése, a világ ipari termelésében és a világkereskedelemben való szerepének növekedése a következő években még erősebben előtérbe helyezi majd a két rendszer gazdasági kapcsolatainak lehetőségét és szükségességét.

Mindezek alapján tett a Szovjetunió az ENSZ most folyó ülés-

Digitized by Google

szakán ismételten javaslatot arra, hogy 1963-ban hívjanak össze kereskedelmi világértekezletet, amely a világgazdaság és a világkereskedelem jelenlegi helyzetéből kiindulva megvizsgálná azokat a jelenségeket, amelyek a gazdasági kapcsolatok fejlődését egyre jobban fenyegetik, és megoldást keresne a legégetőbb problémákra. Naivitás volna természetesen arra számítani, hogy ez a konferencia egycsapásra mindent megoldhat a világkereskedelemben. Néhány kérdésben azonban eredményre vezethet. Ilyen kérdés például a gazdaságilag gyengén fejlett országok világkereskedelmi helyzetének bizonyos fokú stabilizálása átfogó, vagy egyelőre csak néhány döntő cikkre kiterjedő nemzetközi megállapodások útján. Az egyik legfontosabb kérdés: megvizsgálni azt, hogyan lehet kiküszöbölni a zárt gazdasági csoportosulások tevékenységének káros következményeit a világkereskedelemben. Módozatokat kell keresnie a diszkrimináció és a nemzetközi kereskedelem fejlesztésének útjában álló különböző mesterséges korlátok lebontására. Ezzel összefüggésben feltétlenül meg kell vitatni azt is: hogyan lehetne az ENSZ keretében olyan új világkereskedelmi szervezetet létrehozni, amely minden ország előtt nyitva áll.

Az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa elvileg elfogadta a világkereskedelmi értekezlet összehívására vonatkozó javaslatot, s megkezdte ennek előkészítését. Ez maga is nagy politikai jelentőségű tény, s ha az ENSZ közgyűlése is magáévá tenné a javaslatot, ez még inkább hangsúlyozná a világértekezlet politikai fontosságát. Nem olyan értelemben, mint ezt az imperialista propaganda hangoztatja, hogy „ennek keretében a szocialista országok a gazdaságilag gyengén fejlett államokat össze akarják ugrasztani az imperialista hatalmakkal". Nem ez a célunk. Ha a volt gyarmati és függő országok élesen támadják a vezető imperialista hatalmakat és zárt gazdasági csoportosulásaikat, ez nem a szocialista világ „izgatásának" a következménye, hanem a fejlett tőkésországok monopoltársaságai tevékenységének. Természetesen országaink maguk is leleplezik az imperializmus e téren kifejtett tevékenységét, és minden rendelkezésükre álló eszközzel támogatják a fiatal államok küzdelmét.

Olyan kérdésekről van azonban szó, amelyeknek jelentősége túlnő a nemzetközi gazdasági kapcsolatok körén, s amelyeknek megoldatlansága tovább növeli a nemzetközi feszültséget. Megoldásuk viszont a gazdasági kapcsolatok erősítése révén csökkenti a bizalmatlanságot, előmozdítja a békés együttélést a két rendszer államai között.

Digitized by Google

Pártértekezlet Óbudán

Ha már József Attila „A város peremén" című versével kezdődött a III. kerületi kommunisták tanácskozása, hadd maradjak én is a költőnél. Manapság feltűnően gyakran idézik ezeket a szavait:

„Dolgozni csak pontosan, szépen.
Ahogy a csillag megy az égen.
Úgy érdemes."

Miért e szállóige nagy népszerűsége? Mert megleltük jó ízét, mert immár eszerint tudunk és akarunk cselekedni. Vérmérséklet, tehetség, szorgalom és tennivaló dolgában különbözünk egymástól, de valamennyiünk együttes munkája megnyugtató bizonyíték arra, hogy miként érdemes dolgozni. Ha tiszta az alanhang, bántóbban érződnek ki a hamis szólamok. Ha erőteljes a folyam sodrása, nehezebben szakadhatnak ki belőle mellékágak. Pártunk politikájának tiszta az alaphangja, erőteljes a sodrása: tartalmában, nem pedig külsőségekben van jelen a most zajló pártértekezleteken. Ez az, ami legfontosabb benyomásként maradt meg emlékezetünkben az óbudai kommunisták tanácskozásáról is.

A színskála

Ahogy az már szokás, az első titkár adott számot a pártbizottság munkájáról. Bihari László elvtárs beszámolója olvasmánynak is érdekfeszítő lett volna, pedig aligha gondolt esztétikai szabályokra, aligha törekedett irodalmi hatásra. Mégis: szellemiekben és érzelmekben egyaránt gyarapodott a hallgatóság. Tudom, nehéz ilyesmit leírni anélkül, hogy az ember ne keveredjen a túlzás gyanújába. Hiszen a beszámolók gyakran unalmasak, szárazak, s ilyenkor a figyelem az akarat parancsára szokott csak éber maradni. Ezúttal az a kívánság serkentette a figyelmet, hogy „hadd lássuk, mi lesz tovább!"

Honnan ez a megnyerő hatás? Fülünk eléggé vájt a burkolt öndicséretre, hamar felismerjük, amikor üres szóvirágokkal hidalják át a feltáratlan tények helyét, s jogos szkepticizmussal húzzuk el szájunkat, ha csak az illem kedvéért biggyesztik a mondóka végére, hogy „elvtársak, vannak még hibák." Ezúttal azonban másról volt szó. Csak egy kerület életét elemezte a beszámoló, mégis a teljesség érzését keltette. Két okból. Egyrészt a módszer, a hangvétel szinte családiasan ismerős volt, mert híven adta vissza azt az atmoszférát, amely egész pártunkra jellemző. Másrészt — s ez az első okból szükségszerűen következik — a valóságnak megfelelően tárta fel az összefüggéseket, a kényelmetlen dolgokról éppoly őszintén szólt, mint az eredményekről.

Digitized by Google

Pontról pontra sorrajártuk a kerület gazdasági, politikai, kulturális életének zónáit, s a beszámoló, amely útikalauzunk volt, valamennyi témában egyaránt jártasnak bizonyult.

Ahogyan a színskála árnyalatai harmónikus rendben igazodnak egymás mellé, úgy bomlott ki az egyik gondolat a másikból: ezt kellett végrehajtanunk a két kongresszus között, itt tartunk, s ez még a tennivaló. Az élet, ha ismerjük, önként fog kézen bennünket, csak aztán mi ne engedjük el a kezét. Aranyszabályukká tették ezt az óbudai kommunisták. Így vált lehetségessé, hogy a színskála valamennyi sávját gondosan ki tudták elemezni. A reális számvetés egyúttal a reális bírálatnak is feltétele. Mivel következetesek és alaposak voltak az eredmények vizsgálatában, ezért szinte önként tárulkoztak fel a sürgető gondok. Élesen ugrottak elő a színskála világos csíkjai, s a jelen ismeretének birtokában a jövőt is hozzáértéssel térképezhették föl.

Hősök, babérkoszorú nélkül

Semmi önmutogatás, semmi kérkedés. A küldöttek fölvették ünneplő ruhájukat, kitüntetéseit is a mellére illesztette az, akinek volt, mégis a lobogók nélküli hétköznapoknak egy seregnyi gondját-baját tolmácsolták a szónoki emelvényről. Az alkalom nem a nagy szavaknak, hanem a józan és szerény felelősségtudatnak köszönhette ünnepélyességét. Több mint 30 ezer munkás, köztük 143 szocialista brigád nevében jöttek el tanácskozni a küldöttek. Nem üres kézzel érkeztek. Munkájukat, amely meglehetősen nagy volt a két kongresszus között, hiánytalanul teljesítették. A kerület üzemeiben három év alatt 22 milliárd értékű ipari terméket gyártottak. Hogy fogalmat alkothassunk ennek nagyságáról, nem lesz haszontalan emlékezetünkbe idézni: az ellenforradalom 23 milliárd értékű közjavat rombolt szét.

Ha a cikklista oldaláról vizsgálódnánk, hosszú felsorolás következnék. A hajógyárban gőzösök helyett már diesel-motoros hajók, távvezérlésű tolatóhajók készülnek, a Mechanikai Mérőműszerek Gyárában 51 új automatikát, 18 új műszertípust dolgoztak ki a VII. kongresszus óta, és így tovább. De tanácsosabb az ember felől közelíteni az eredményekhez, mert így leoldódik a számokról a hidegség, s nyomban melegíteni kezdenek.

Figyelve a hozzászólásokra, a szenvedély és értelem szép összhangjában gyönyörködhetett a hallgatóság. Érzékelhető volt, hogy mennyi jószándék, öröm, vajúdás közepette hozza létre alkotásait a munka. A forintban, darabszámban kifejezett mennyiség nem mond el mindent az ember teremtette dolgok igazi értékéről, s nem elég, ha anyagi gyarapodásunkat csak hasznosságáért becsüljük. Az új hajónak, vagy az új mérőműszernek rendeltetése szerinti tulajdonságain kívül egyéb tulajdonságai is vannak: a becsületére kényes, hozzáértésére és felelősségére büszke munkás önérzete ölt testet benne.

Hogy a szó ne maradjon puszta kijelentés, érdemes itt egy kicsit elidőzni. A küldöttek hűséges szószólói voltak mindannak, ami a gyárakban, hivatalokban, iskolákban foglalkoztatja a dolgozókat. Csanda József, a Budapesti Mezőgazdasági Gépgyár szocialista brigádvezetője például tanulságos jelenségre hívta fel a fi-

Digitized by Google

gyelmet. Gondolatai azért említésre méltók, mert sokan megerősítették, többek között a Hajógyár, a Gázművek, az Óbudai Textilkikészítő, és más üzemek küldöttei. Elmondotta, hogy gyakran nem ismerjük föl, vagy ha föl is ismerjük, nem használjuk ki eléggé a munkásokban meglevő újszerű forradalmiságot. Tennivalóink a hivatali közlekedőedények rendszerén áramlanak végig, a tervezéstől a megvalósulásig, s ez rendben is volna, de ez a dolognak csak az egyik oldala. Ez nem nélkülözi azt a gyengeséget, hogy az emberből csak a szakmai hozzáértést veszi számba, de nem apellál eléggé arra a nagyon lényeges erkölcsi értékre, amelyet közönségesen öntudatnak szoktunk nevezni. Holott bőven van itt „rejtett tartalék".

Csanda József is, mások is kereken kimondták, hogy az élet gyakran fürgébb, mint az észjárásunk. Távol áll tőlem a szándék, hogy elmarasztaló jelzőkkel illessem a gazdasági vezetőket, hiszen tiszteletre méltó erőfeszítéssel szakadatlanul azon igyekeznek, hogy leküzdjék a való helyzet és a követelmények közti távolságot. De a munkások kívánságát tolmácsoló küldöttek éppen szenvedélyes segíteniakarásukról tettek hitet, amikor azt sürgették, hogy gyümölcsözőbben vegyék igénybe erejüket, tettrekészségüket. Jelmondatszerűen így lehetne megfogalmazni ezt a sürgetést: a gazdaság oldaláról is közeledjünk a mozgalomhoz.

Mondhatnák, hogy a gazdasági vezetők java része maga is mozgalmi ember, s ha a termelésben, szakmai munkájukban jó eredményeket érnek el, akkor jó kommunistáknak kell tekinteni őket. S ez szóról szóra igaz is. Csakhogy az eredményesség feltételei között egyre rangosabb helyet követel magának az irányítói gondok megosztása az üzem kollektívájával. Ez az igény a munkások részéről is félreérthetetlenül megvan.

A követelményeket legtöbbször szakmai nyelven fogalmazzuk meg. Az állóalapok jobb kihasználása, a gyártás és a gyártmányok technológiájának fejlesztése, a termelőmunka magasabb fokú szervezettsége — csupa gazdasági fogalom, amelyekről sokan tévesen azt hiszik, hogy gyakorlati megoldásuk kizárólag a szakemberek hatáskörébe tartozik. Nem árt azonban emlékeznünk arra, hogy a forradalmi munkásmozgalomban általában a gazdasági élet törvényeinek megértésén át vezetett az út a közelebbi és a távolabbi politikai célok felé. E célok gerincét nem utolsósorban az elérendő gazdasági eredmények alkották. Nemhiába mondta Lenin, hogy a politika koncentrált gazdaság. Nos, a munkások úgy politizálnak, hogy odafigyelnek az ország életének minden rezdülésére.

Az óbudai kommunisták tanácskozásán is kiderült: nagy gonddal tanulmányozták a kongresszusi irányelveket, a viták tömegméreteket öltöttek. Figyelmüket semmi nem kerülte el, ami a jelenben lényeges. Gondjuk volt arra, hogy ügyeljenek a nagyobb összefüggésekre, de elsősorban mégis saját helyzetük, feladataik tisztázásához hívták segítségül az Irányelveket. Köldöknéző okoskodás helyett szigorúan a tennivalóknál maradtak, tüzetesen átvizsgálták saját portájuk gyengéit. Néha túloztak, egyesek feketébbnek festették a helyzetet

Digitized by Google

a valóságosnál, de a viták tartalma összhatásában egyértelmű: értik, helyeslik, s minél hiánytalanabbul akarják tettekre váltani a párt politikáját.

Ebben a hozzáértésben, s ebben az akaratban van a „rejtett tartalék", a korszerű forradalmiság. A kongresszusi versenynek nemcsak anyagi haszna, de megszívlelendő tanulságai is vannak. Csanda József, Szabó Györgyné és mások elmondták: sokkal nagyobb termelési eredményekkel köszönthetnék a kongresszust, ha egyenletesebb volna az anyagellátás, az üzem szervezettsége, vagyis a gazdasági irányítás magasabb szinten lenne. Jelenleg az a helyzet, hogy nem aknázhatják ki eléggé a szocialista brigádmozgalomban rejlő lehetőségeket, noha a mozgalom résztvevőiben minden jószándékú hajlandóság megvan erre.

Hősi tettek gazdag sora jelzi a munkásmozgalom útját. A hősiesség — ha úgy tetszik — helyzeti energia, amelyre mindig képes a munkásosztály, ha az idő és az értelem kedvező feltételeket teremt. A jó feltételek most megvannak, ezt senki nem vitathatja, senki nem veheti el tőlünk. A hősiességre ma sincs kisebb szükség, mint korábban volt, noha kevésbé látványos, mint a barrikádokon. Dehát kit érdekel a látványosság? A munkások nem áhítoznak babérkoszorúra, nem hiúság, hanem a legtisztább emberi becsvágy serkenti őket: élő valóságnak akarják látni azt, mit a nevükben a párt megfogalmazott.

A zászlófelirat

Fehér István, a veterán kommunista alig fogott a szóhoz, máris meghitt derű ragyogta be a tanácskozótermet. Az ősz harcos élő bizonyítéka volt annak, hogy a kommunisták csak testben öregednek meg, — de velünk jönnek, sőt előttünk, hiszen tájékozódásukhoz birtokukban van a történelem egy darabja is. Fehér elvtárstól hallottuk az emlékeztetőt:

— 1919-ben azt írtuk a zászlónkra: „Szociális termelésből fakad a jólét!"

Tiszta, színes szavakkal, a vérbeli agitátorokra jellemző egyszerűséggel mondta el örömét azon, hogy íme, sorra-rendre megvalósíthatjuk azt, amit a zászlófelirat hirdetett.

Kapcsolódjunk az öreg harcos gondolatmenetéhez, s ejtsünk szót néhány olyan dologról, amely a tanácskozásból erre vonatkozik. Impozáns tények bizonyítják, hogy Óbudát érdemeihez méltóan részesíti javaiból a népi hatalom. Új lakótelepek friss színei fiatalítják az ódon városrészt, üzlethálózata, közlekedése rohamosan bővült, egészségügyi ellátottsága megjavult az utóbbi években. A kerület 23 ezer családjának 93,5 millió forint takarékbetétje van, 1962-ben az állam 26 millió forint kölcsönt folyósított kislakásépítésre.

Szerencsére, elszoktunk már attól, hogy a jó példákat dicsekvő szándékkal emlegessük. Hasznuk elsősorban arra való, hogy lássuk: érdemes fáradozni, munkánk végső eredményében a közjót táplálja. De a pártértekezlet részvevői bölcsen hangzó szólamok helyett a munka mikéntjéről tanakodtak, elsősorban a jó módszerek megválasztására fordítottak gondot.

Az a régi megállapítás, hogy „szociális (vagy ahogy ma mondjuk: szocialista) termelésből fakad

Digitized by Google

a jólét", sok új követelményt támaszt a pártmunkások mostani harcaiban. Ami a kommunista lelkesedést illeti, az nélkülözhetetlen. De önmagában, ha hiányzik a hozzáértés, kevés hasznát vehetjük. Tennivalóink egyre bonyolultabb formákat öltenek, a gazdasági építőmunka számtalan konkrét és precíz szakmai ismeretet követel.

Előbb már szóba került az az igény, hogy a gazdaság irányítói, az igazgatók és az üzemi középkáderek szakítsanak a hivatalnoki szemlélettel és avassák be gondjaikba az egész munkás-kollektívát. Figyelmet érdemel a tanácskozóknak az az egészséges türelmetlensége is, amellyel számon kérték a kommunisták alaposabb gazdasági ismereteit. Mozgósítani, jobb eredményekre buzdítani csak ott lehet sikerrel, ahol a párt tagjai és vezetői tisztában vannak a teendőkkel, nemcsak általában, hanem konkrét részleteiben is.

Hogy mennyire nélkülözhetetlen a kommunisták szakmai hozzáértése, arról meggyőzően tanúskodik a pártszervezetek munkája. Pontosan kimutatható; ahol elvtársaink szakmailag is jártasak, ott olajozottabban működnek a fogaskerekek, alaposabban átgondolják a dolgokat, kisebb erőfeszítéssel, gyorsabban hárítják el a bajokat s a hibák is kisebb kárt okoznak. Az óbudai gyárak pártbizottságai, alapszervezetei munkaprogramjuk első helyére üzemük gazdasági életének állandó vizsgálatát tették. Nem is maradt el az eredmény. De más is kiderült: ahol nem értenek eléggé a gazdasági, üzemszervezési, műszaki problémákhoz, ott legfeljebb a hibák megállapításáig jutnak el, kijavításuk módját illetően azonban már tanácstalanok.

Hozzáértés, rátermettség, s kezdeményező bátorság: ez az alapfeltétele annak, hogy a kommunisták eredményes tettekkel tudják bizonyítani a párthoz való hűségüket. Így szól a mai követelmény, amelyet a régi zászlófelirat összegez.

Útravaló

Minden tett magában hordozza következményeit. Az óbudai kommunisták biztató, tiszteletet érdemlő eredményekben mérhették le munkájuk értékét. Kerületük áldozatkész, tapasztalt irányítóinak bizonyultak, s nemcsak tanácsaikkal, de példaadó teljesítményekkel is megmutatták, hogyan kell értelmezni a kommunista párttagság lényegét.

Útravalóul azt vitték magukkal, amit tulajdonképpen már magukkal is hoztak; s amit az Irányelvek úgy fogalmaznak meg, hogy kommunista módon kell élni, dolgozni, gondolkodni. A párt tanácsát azzal toldották meg, hogy az intelmet elsősorban mindenki önmagára tartsa kötelezőnek.

Az egész tanácskozás szelleme azt sugározta, hogy a küldöttek hiszik és vallják: mindenekelőtt önmagukat tüntetik ki azzal, hogy kommunisták. Célszerű tudnivalók és erkölcsi bátorítás dolgában egyaránt sokat nyújtott az eszmecsere — tartalma elegendő lesz a következő számadásig.

Gerencsér Miklós

Digitized by Google

DOKUMENTUM

LENIN:

A SZOVJETHATALOM SORON LEVŐ FELADATAI

Az SZKP Központi Bizottsága mellett működő Marxizmus—Leninizmus Intézet a Kommunyiszt ez évi 14. számában első ízben bocsátotta közre Lenin „A szovjethatalom soron levő feladatai" című cikke első változatának néhány fejezetét (a IV., V., VI., VII., VIII. és IX. fejezetet, valamint a X. fejezet elejét). Lenin műveinek eddigi kiadásaiban e változatnak csupán a végét (a X. fejezet második felét, valamint a XI., XII. és a XIII. fejezetet) közölték. (Lásd Lenin Művei, 27. köt., 197—213. old.)

A most nyilvánosságra hozott fejezetek eredeti szövege az a gyorsírásos feljegyzés, amelyet Lenin 1918. március 23. és 28. között diktált le gyorsírójának. A cikknek ezt a részét a Szovjetunióban most megjelenő Lenin Összes Művei 36. kötetének előkészítése közben sikerült kibetűzni. Az első változatnak ezek az első ízben nyilvánosságra hozott fejezetei nemcsak azért fontosak, mert folyamatában mutatják be azt a munkát, amelyet Lenin „A szovjethatalom soronlévő feladatai" című cikkén végzett, hanem azért is, mert lehetővé teszik, hogy jobban megértsük e kiváló lenini mű tartalmát.

IV. fejezet

...*

Most ez a feladat — amelyet természetesen még nem oldottunk meg teljesen és amelyet teljesen nem is lehet megoldani soha —, már nem áll az első helyen a szovjethatalom feladatai között. A szovjetek legutóbbi kongresszusai, — és kiváltképpen a moszkvai Összoroszországi Kongresszus[1] — azt mutatták, hogy a dolgozó osztályok túlnyomó többsége tudatosan és szilárdan általában a szovjethatalom, nevezetesen a bolsevikok pártja mellé állt. Magától értetődik, hogy egy valamelyest is demokratikus kormányzat a néptömegek meggyőzésének feladatát sohasem szoríthatja háttérbe teljesen —, ellenkezőleg, ez a feladat mindig is a fontos kormányzati feladatok közé fog tartozni. De első helyen álló feladatnak csak az ellenzéki pártok vagy olyan pártok fogják tekinteni, amelyek a jövő eszményeinek megvalósítá-

* *A gyorsírásos feljegyzés eleje nem került elő.*

1 Lenin az 1918 március 16-tól 18-ig Moszkvában ülésező IV. (rendkívüli) Összoroszországi Szovjetkongresszust nevezi moszkvai kongresszusnak.

Digitized by Google

sáért harcolnak. Azok után, hogy a bolsevikoknak még a cárizmus idején, majd Kerenszkij kormánya alatt sikerült megnyerniük a dolgozó tömegek aktív és öntudatos elemeinek többségét, pártunkra az a feladat hárult, hogy vívja ki a hatalmat, és nyomja el a kizsákmányolók ellenállását. Oroszország meggyőzése helyett Oroszország meghódítása lett az elsőrendű feladat. 1917 október végétől körülbelül 1918 februárjáig ez a harci, illetve katonai feladat állt az előtérben, mint ahogy természetszerűleg ennek a feladatnak kell előtérbe kerülnie minden olyan politikai párt munkájában, amely éles és a végsőkig elkeseredett harc körülményei között kerül uralomra. Magától értetődik, hogy a proletariátus pártja előtt különösen éles formában vetődik fel a kizsákmányolók ellenállása elnyomásának feladata, mert ez esetben a proletariátus oldalára álló dolgozó tömegekkel szemben a vagyonos osztályok valamennyi képviselője összefog, akik fel vannak fegyverezve mind a tőke erejével, mind a tudás erejével, mind pedig az igazgatás sok évi, hogy azt ne mondjam, évszázados gyakorlatával és készségével. Azoknak a sajátos viszonyoknak következtében, amelyek Oroszországban az 1905-ös forradalom még el nem felejtett tanulságainak hatására és a mostani háború sokkal súlyosabb és fájdalmasabb tanulságainak következtében a bolsevikoknak aránylag rendkívül könnyen sikerült megoldaniuk a hatalom kivívásának feladatát mind a fővárosban, mind Oroszország fő ipari centrumaiban. Ellenben vidéken, az ország központjától távol eső helyeken, és különösen Oroszországnak azokban a körzeteiben, ahol a legnagyobb számban él a lakosságnak az a bizonyos része, amely aránylag elmaradott és a legszívósabban ragaszkodik a monarchikus és középkori hagyományokhoz — például a kozák vidékeken —, a szovjethatalomnak ellenállást kellett leküzdenie, amely katonai formákat öltött és csak most, az Októberi Forradalom után több mint négy hónappal szűnt meg teljesen. A kizsákmányolók ellenállása leküzdésének és elnyomásának feladata Oroszországban ma már fő vonásaiban befejeződött. Oroszország a bolsevikoké, elsősorban azért, mert — mint nemrégiben Bogajevszkij[2], a doni ellenforradalmi kozákság legnevesebb vezetője is elismerte — a nép túlnyomó többsége, még a kozákok között is, szilárdan és határozottan a bolsevikok mellé pártolt. Ámde azok a sajátos körülmények, amelyek közt a vagyonos osztályok gazdasági helyzetüknél fogva élnek, természetszerűleg lehetővé teszik számukra, hogy ne csak passzív ellenállást (szabotázst) szervezzenek, hanem, hogy ismételten megkíséreljék a katonai ellenállást is a szovjethatalommal szemben. Ezért a kizsákmányolók ellenállása elnyomásának feladatát ugyancsak nem lehet még teljesen befejezettnek tekinteni. De most már fő vonásaiban mindenesetre nyilvánvalóan megoldottuk, és ezzel bizonyos fokig háttérbe is kerül. A szovjethatalom egy percig sem engedi meg magának, hogy megfeledkezzék erről a

2 *Bogajevszkij*, M. P. (1881—1918) — a Doni Hadsereg atamánjának (Kalegyin tábornoknak) helyettese, az ellenforradalmi „doni kormány" tagja. Bogajevszkij, amikor a Kis Katonai Tanács 1918 február 7-i ülésén beszámolt azokról az okokról, amelyek Kalegyin atamánt arra késztették, hogy főbelője magát, a kormány tagjai pedig arra, hogy lemondjanak megbizatásukról, ezt mondotta: „Nem volt semminemű reális erőnk. Nem volt kire támaszkodnunk."

Digitized by Google

feladatról, és semmiképpen sem hagyja, hogy elterelják a figyelmét a teljesítéséről bármiféle politikai vagy állítólag szocialista jelszavakkal és deklamálással. Kénytelen vagyok közbevetőleg erről is beszélni, mert nálunk a mensevikek is, a jobboldali eszerek is úgy viselkednek, mint a legmozgékonyabb, sőt olykor legszemtelenebb ellenforradalmárok, és a szovjethatalom ellen sokkal élesebb harcot folytatnak, mint amilyet a reakciós és földesúri kormányok ellen mertek folytatni, és eközben pártjuk címkéje vagy elnevezése mögé bújnak. Érthető, hogy a szovjethatalom sohasem fog meghátrálni annak a feladatának teljesítése elől, hogy elnyomja a kizsákmányolók ellenállását, bármilyen párt zászlajával vagy bármilyen népszerű és jól hangzó jelszóval takarózzék is ez az ellenállás. De az ellenállás elnyomásának feladatát ma már fő vonásaiban bevégeztük, és most az állam igazgatásának feladata kerül sorra.

Nos, a jelenlegi helyzet fő sajátossága ez az áttérés az eddig első helyen állott feladatról — a lakosság tömegeinek meggyőzéséről, a hatalom megbódításáról és a kizsákmányolók ellenállásának katonai elnyomásáról — a most első helyre nyomuló feladatra, az állam igazgatásának feladatára. A szovjethatalom nehézsége jelentős mértékben abban áll, hogy világosan felismertesse ennek az átmenetnek a sajátosságát mind a nép politikai vezetőivel, mind általában a dolgozó tömegek valamennyi öntudatos elemével. Mert hiszen magától értetődik, hogy amikor át kell térni minden osztálykülönbség nélkül az egész lakosság igazgatásának békés feladatára, és erre az átmenetre olyan helyzetben kerül sor, amikor helyenként még nem ért véget a polgárháború, s amikor nyugat felől is, kelet felől is óriási katonai veszélyek leselkednek a Szovjet Köztársaságra, és végül a háború hallatlan pusztítást okozott, — ilyen helyzetben érthető, hogy ez az átmenet óriási nehézségeket rejt magában.

V. fejezet

Az állam igazgatása feladatának, amely most a szovjethatalom elsőrendű feladatává vált, megvan még az a sajátossága is, hogy most — és a civilizált népek legújabbkori történetében alighanem első ízben — olyan igazgatásról van szó, amelyben nem a politikának van a legnagyobb jelentősége, hanem a gazdaságnak. Az „igazgatás" szóval rendszerint éppen és elsősorban főleg, sőt gyakran kizárólag politikai tevékenységet kapcsolnak össze. Holott a szovjethatalom alapjai, a szovjethatalom lényege —, mint ahogy általában a kapitalista társadalomból a szocialista társadalomba való átmenet lényege — éppen az, hogy a politikai feladatok a gazdasági feladatokhoz képest alárendelt helyet foglalnak el. És most, különösen a szovjethatalomnak immár több mint négy hónapi oroszországi fennállásából leszűrt gyakorlati tapasztalatok birtokában, teljesen világosan kell látnunk, hogy az állam igazgatásának feladata most mindenekelőtt és elsősorban abban a merőben gazdasági feladatban foglalható össze, hogy be kell gyógyítani az ország háborús sebeit, helyre kell állítani a termelőerőket, meg kell szervezni a termelésnek és a termékek elosztásának

Digitized by Google

nyilvántartását és ellenőrzését, emelni kell a munka termelékenységét — vagyis ebben a két szóban: gazdasági újjászervezés.

Mondhatjuk úgy, hogy ez a feladat két fő fejezetre oszlik: 1. a termelésnek és a termékek elosztásának nyilvántartása és ellenőrzése, mégpedig e nyilvántartás és ellenőrzés legszélesebb, minden vidékre kiterjedő és egyetemes formáiban, és 2. a munka termelékenységének emelése. Ezeket a feladatokat bármilyen kollektíva, vagy bármilyen, a szocializmus felé tartó állam megoldhatja, ennek egyetlen feltétele, hogy a kapitalizmus elegendő mértékben létrehozza ennek gazdasági, szociális, kulturális és politikai előfeltételeit. Nagyüzemi gépgyártás, többé-kevésbé fejlett vasúthálózat, postai és távirati összeköttetés, a népművelési intézmények többé-kevésbé fejlett hálózata nélkül kétségkívül sem az egyik, sem a másik feladatot nem lehetne rendszeres formában és össznépi terjedelemben megoldani. Oroszország olyan helyzetben van, amikor az átmenet kezdeti előfeltételeinek egész sora adva van. Másrészt számos előfeltétel hiányzik az országban, de aránylag könnyen átvehető azon szomszédos, jóval fejlettebb országok gyakorlati tapasztalataiból, amelyekkel Oroszország történelme és a nemzetközi érintkezés jóvoltából már régóta szoros kapcsolatban áll.

VI. fejezet

Minden olyan társadalomnak, amely áttér a szocialista berendezkedésre, az a legfőbb feladata, hogy az uralkodó osztály szerepét játszó — jobban mondva az uralkodó osztállyá fejlődő — proletariátus legyőzze a burzsoáziát olyan formában, amint azt fentebb kifejtettem. S ez a feladat most jelentős mértékben új módon vetődik fel előttünk, egészen másképpen, mint ahogy a proletariátus és a burzsoázia közti harc sok-sok évtizedes nemzetközi gyakorlata során felvetődött. A burzsoázia legyőzésén mi most, az Októberi Forradalom vívmányai után a polgárháborúban aratott sikerek után valami sokkal nagyobb, bár formáját tekintve sokkal prózaibb dolgot érthetünk és kell, hogy értsünk, mégpedig: a burzsoáziát most, miután politikailag legyőztük és ezt a győzelmet katonailag megszilárdítottuk, a népgazdaság megszervezése területén kell legyőznünk, a termelés megszervezése, az össznépi nyilvántartás és ellenőrzés megszervezése területén. A burzsoázia a termelés nyilvántartásának és ellenőrzésének feladatát annál nagyobb sikerrel oldotta meg, minél nagyüzemibbé vált a termelés, minél sűrűbben kiépült a nagy modern állam lakosságának tíz- és százmillióit felölelő országos gazdasági intézmények hálózata. Nekünk ezt a feladatot most új módon kell megoldanunk, a proletariátus uralkodó helyzetére és arra támaszkodva, hogy a proletariátust a dolgozó és kizsákmányolt tömegek többsége támogatja, s felhasználva annak a szervező tehetségnek és technikai tudásnak az elemeit, amelyeket az előző társadalom felhalmozott, és amely kilenctized részben, sőt talán kilencvenkilenc század részben annak az osztálynak a birtokában van, amely ellenségesen áll szemben a szocialista forradalommal.

Digitized by Google

VII. fejezet

A német imperializmus, amely ma nemcsak a katonai potenciál és a haditechnika tekintetében a legfejlettebb, hanem a kapitalizmus keretei között óriási ipari szervezetekkel is rendelkezik, gazdasági fejlettségéről többek közt azzal is tanúbizonyságot tett, hogy minden más államnál előbb tért rá a munkakötelezettségre. Világos, hogy a kapitalista társadalom viszonyai közt általában, és kiváltképpen az imperialista háborút folytató monarchikus államok viszonyai közt a munkakötelezettség nem egyéb a munkások számára, mint háborús kényszermunka, a dolgozó és kizsákmányolt tömegek kiuzsorázásának újabb eszköze, e tömegek mindennemű tiltakozásának elfojtására irányuló intézkedések egy újabb rendszere. Ennek ellenére kétségtelen, hogy ez az újítás csak azért kerülhetett napirendre és csak azért valósulhatott meg, mert a nagyüzemi kapitalizmus létrehozta gazdasági előfeltételeit. És nekünk most, a háborút követő hallatlan pusztulás körülményei között kétségkívül legelső tennivalónk közé kell sorolnunk egy ilyesfajta újítás bevezetését. De világos, hogy a szovjethatalomnak, amely a társadalom kapitalista megszervezéséről áttér a szocialista megszervezésére, pontosan a másik végén kell megfognia a munkakötelezettség megvalósításának feladatát, mint ahogy a német imperializmus megfogta. A németországi tőkések és imperialisták számára a munkakötelezettség a munkások kiuzsorázását jelentette. Oroszország munkásai és legszegényebb parasztjai számára a munkakötelezettség mindenekelőtt azt kell, hogy jelentse, hogy a gazdag és vagyonos osztályokat is bevonjuk a társadalom szolgálatába. A munkakötelezettség bevezetését nekünk a gazdagoknál kell elkezdenünk.

Ennek szükségessége általában nemcsak abból következik, hogy a Szovjet Köztársaság szocialista köztársaság. Ennek szükségessége abból is következik, hogy éppen a gazdag és vagyonos osztályok nehezítették meg elsősorban ellenállásukkal — mind a katonai, mind a passzív ellenállásukkal (szabotálásukkal) — Oroszország háborús sebeinek begyógyítását, az ország gazdaságának szanálását és fellendítését. S ezért a nyilvántartást és ellenőrzést, amelyeket most egész államigazgatásunk sarkpontjává kell tenni, mindenekelőtt a gazdag és vagyonos osztályok képviselőitől kell megkövetelnünk. Éppen ezeknek az osztályoknak képviselői élvezték azt a sarcot, amelyet különösen nagy mértékben sajtoltak ki a dolgozókból a háború folyamán, éppen ők használták fel ezt a sarcot arra, hogy kivonják magukat az ország minden polgárára nézve kötelező feladat — a háborús sebek begyógyításának és az ország újjáteremtésének feladata — alól, éppen ők használták fel az összerablott sarcot arra, hogy beássák magukat és elrejtőzzenek megközelíthetetlen rókalyukaikban, és minden útonmódon ellenszegüljenek annak, hogy a társadalmi berendezkedés szocialista elve győzedelmeskedjék a kapitalista elv fölött. A gazdag és vagyonos osztályok egyik fő fegyvere ebben a szovjethatalom és a szocializmus ellen vívott harcban az volt, hogy jelentős bankjegykészletek voltak birtokukban. A kapitalista társadalomban a vagyonos osztályok gazdagsága elsősorban abban állt, hogy övék volt a föld és a többi termelőeszköz: a gyárak stb. A szovjethatalomnak a munká-

Digitized by Google

soknak és a parasztok óriási többségének támogatása révén nem volt nehéz megszüntetnie a földbirtokosok és a burzsoázia tulajdonjogát az ország gazdagságának erre az alapvető fajtájára. Nem volt nehéz kimondania a földmagántulajdon megszüntetését. Nem volt nehéz államosítania a gyárak nagy részét. Kétségtelen, hogy a többi nagyipari vállalat és a közlekedési eszközök államosítása is olyan feladat, amelyet könnyen megvalósíthatunk már a legközelebbi jövőben.[3]

A kapitalista társadalom azonban a gazdaságnak még egy formáját létrehozta, amellyel a szovjethatalomnak korántsem lesz ilyen könnyű leszámolnia. A gazdaságnak ez a formája a pénz, sőt helyesebben mondva: a bankjegyek. A háború alatt a bankjegykibocsátás különösen megnövekedett. A hadműveletek Oroszország számára sok olyan országgal lehetetlenné tették a kereskedelmi forgalmat, amelyek addig éppen a legnagyobb arányban vettek részt az oroszországi behozatalban és kivitelben. A gazdag és vagyonos osztályok kezében, amelyeknek képviselői majdnem mind részt vettek közvetlenül vagy közvetve a hadiszállítások és rendelések körüli szédítő spekulációkban, nagy mennyiségű bankjegy halmozódott fel, a nagy mennyiségű bankjegyfelhalmozás pedig az egyik legfőbb módja annak, hogy a vagyonos osztályok szaporítsák gazdagságukat és megnöveljék hatalmukat a dolgozók felett. Oroszország gazdasági helyzetét —, mint valószínűleg minden olyan kapitalista országét, amely átélte a hároméves háborút —, tehát Oroszország gazdasági helyzetét jelenleg az jellemzi, hogy a burzsoázia és a vagyonos osztályok aránylag kis csoportja óriási bankjegykészleteket halmozott fel és rejtett el, amelyek ugyan erősen devalválódtak a nagy mennyiségű bankjegykibocsátás következtében, mindamellett jelenleg is feljogosítják tulajdonosaikat arra, hogy a dolgozó lakosságot megsarcolják.

A kapitalista társadalomból a szocialista társadalomba való átmenet idején teljesen lehetetlen dolog meglenni bankjegyek nélkül, vagy akár rövid időn belül újakkal helyettesíteni őket. A szovjethatalomra most az a nehéz feladat vár, hogy leküzdje a gazdagok ellenállását — amely most abban a formában jelentkezik, hogy őrizgetik és eldúgják a dolgozók megsarcolására feljogosító bizonylataikat —, és bármilyen nehéz is ez a feladat, minden áron meg kell oldania. Ezek a bizonylatok — a bankjegyek. Mivel ezek a bankjegyek azelőtt arra jogosították fel őket, hogy termelőeszközöket vásároljanak rajtuk, például földet, gyárakat stb., ezeknek a bankjegyeknek természetesen csökken a jelentőségük, sőt a nullával lesz egyenlő. Mert hiszen azóta, hogy kiadtuk a föld szocialista tulajdonba vételéről szóló törvényt, a földvásárlás lehetetlenné vált Oroszországban, a gyárak és hasonló jelentős termelőeszközök és közlekedési eszközök vásárlása pedig ugyancsak majdnem lehetetlenné vált az összes hasonló nagyvállalatok államosításának és elkobzásának gyors iramban előrehaladó folyamata következtében. Tehát a burzsoázia és a vagyonos osztályok (köz-

[3] Az egész nagyipar államosításáról szóló dekrétumot 1918 június 28-án fogadta el a Népbiztosok Tanácsa. Ez a dekrétum kimondta az összes magán-vasútvonalak és közszolgáltatási vállalatok (vízművek, gázgyárak, városi közlekedés stb.) államosítását is; ez utóbbiakat a helyi szovjetek kezelésébe adták át.

Digitized by Google

tük a parasztí burzsoázia) tagjai számára egyre nehezebbé, sőt úgyszólván lehetetlenné válik, hogy pénzét termelőeszközök vásárlására fordítsa. A burzsoázia azonban, régi előjogait védelmezve és igyekezve minél jobban lassítani és megnehezíteni az ország szocialista átalakítását, őrzi és dugdossa a társadalmi vagyon bizonyos részére szóló bizonylatait, a dolgozók megsarcolására módot adó bizonylatait, őrzi és dugdossa bankjegyeit, hogy legalább némi esélyt biztosítson magának arra, hogy megtarthassa helyzetét és visszaszerezhesse régi előjogait katonai, illetve kereskedelmi jellegű nehézségek vagy válságok esetén, amelyek még mindig fenyegetik Oroszországot.

Ami pedig a fogyasztási cikkeket illeti, a burzsoáziának és a vagyonos osztályoknak majdnem korlátlanul megmaradt a lehetőségük arra, hogy a háború alatt spekulációval felhalmozott bankjegyek segítségével megszerezzék őket maguknak, mert olyan országban, mint Oroszország, ahol a kisparaszti és kisiparos, illetve kézműiparos rétegeknek ilyen óriási tömege él, e fogyasztási cikkek megfelelő fejadagjának megállapítása és helyes elosztása irtózatosan nehéz feladat, a háború előidézte pusztulás körülményei folytán pedig mindeddig majdnem teljesen megoldhatatlan. A szovjethatalom így a termelésnek és a termékek elosztásának nyilvántartását és ellenőrzését kénytelen azzal kezdeni, hogy szervezett harcot indít a gazdagok és a vagyonos osztályok ellen, amelyek óriási összegű bankjegyeket rejtenek el mindennemű állami ellenőrzés elől.

Úgy számíthatjuk, hogy Oroszországban ezideig mintegy 30 milliárd rubel összegű bankjegyet bocsátottak ki. Ebből az összegből valószínűleg nem kevesebb, mint 20 milliárd, de lehet, hogy még sokkal több az a készlet, amelyre egyáltalán nincs szükség a kereskedelmi forgalomban, és amelyet a burzsoázia és a vagyonos osztályok önző egyéni céljaikra — vagy önző osztálycéljaikra — őrizgetnek, rejtegetnek, dugdosnak.

A szovjethatalomnak a munkakötelezettség bevezetését össze kell kötnie elsősorban a burzsoázia és a vagyonos osztályok képviselőinek nyilvántartásba vételével; a valóságnak megfelelő nyilatkozatokat (bejelentéseket) kell követelnie tőlük a birtokukban lévő bankjegyek mennyiségéről, számos intézkedést kell foganatosítania annak érdekében, hogy ez a követelés ne maradjon csupán papíron, meg kell fontolnia, milyen átmeneti intézkedésre van szükség annak érdekében, hogy az egész bankjegykészletet az Állami Bankban, illetve fiókjaiban összpontosíthassuk. Ilyen jellegű intézkedések nélkül nem valósíthatjuk meg következetesen a termelésnek és a termékek elosztásának nyilvántartását és ellenőrzését.

VIII. fejezet

A munkakötelezettség bevezetése azonban nem merülhet ki csupán abban, hogy nyilvántartásba vesszük és ellenőrzés alá vonjuk azokat a bankjegykészleteket, amelyek a vagyonos osztályok kezében összpontosulnak. A szovjethatalomnak érvényesítenie kell a munkakötelezettség elveit a burzsoáziának és a vagyonos osztályoknak a vállalatok igazgatása terén és e vállalatoknak szükséges mindenféle

Digitized by Google

mellékmunkák — (könyvelés, irodai ügyvitel, számvitel, műszaki és adminisztratív teendők stb.) — elvégzése terén közvetlenül kifejtett tevékenységére vonatkozólag is. A szovjethatalomnak ebben a tekintetben is az a feladata, hogy most a szabotázs elleni közvetlen harcból áttérjen az ügynek az új viszonyoknak megfelelő megszervezésére, mert azoknak a győzelmeknek folytán, amelyeket a szovjethatalom a polgárháborúban októbertől februárig aratott, az ellenállás passzív formáit — mégpedig a burzsoázia és a burzsoá értelmiség szabotálását — lényegében letörtük. Nem véletlen, hogy az egykori szabotőrök, vagyis a tőkések és a burzsoá értelmiség táborának hangulatában és politikai magatartásában jelenleg rendkívül nagyarányú, mondhatni tömeges fordulatot figyelhetünk meg. A burzsoá értelmiség és a kapitalista gazdálkodás szakemberei a gazdasági és a politikai élet valamennyi területén igen nagy számban ajánlják fel most szolgálataikat a szovjethatalomnak. És a szovjethatalomnak most az a feladata, hogy ügyesen fel is használja szolgálataikat, amelyekre feltétlenül szükség van a szocializmusba való átmenethez, különösen olyan paraszti országban, mint Oroszország, és amelyeket úgy kell tekinteni — a szovjethatalom vezető, irányító és ellenőrző funkciójának teljes tiszteletben tartása mellett —, mint a szovjethatalom új segítőtársát és támogatóját, még ha lépten-nyomon saját akaratuk ellenére és azzal a titkos reménnyel segítik is, hogy majd meg fogják dönteni.

Hogy megmutassuk, mennyire szükséges a szovjethatalom számára, hogy éppen a szocializmusba való átmenet érdekében igénybe vegye a burzsoá értelmiség szolgálatait, engedtessék meg azt a kifejezést használnunk, amely első hallásra talán paradoxul hangzik: a szocializmust jelentős mértékben a trösztök vezetőitől kell megtanulni. Arról, hogy ez mennyire nem paradoxon, könnyen meggyőződhet bárki, ha arra gondol, hogy éppen a nagy gyárak, a nagy gépek, a dolgozók kizsákmányolását hallatlan mértékben kifejlesztő ipar, éppen a nagyüzemek a centrumai annak az egyedüli osztálynak, amely képes volt megsemmisíteni a tőke uralmát és elindítani a szocializmusba való átmenetet. Ezért nincs abban semmi meglepő, hogy a szocializmus gyakorlati feladatai megoldásának érdekében most, amikor a dolog szervezési oldala kerül sorra, a burzsoá értelmiség képviselőit nagy számban be kell vonni a szovjethatalom segítésébe, különösen azokat a képviselőit, akik a kapitalista keretek között a nagyüzemi termelés szervezésének gyakorlati munkáját végezték, tehát elsősorban a szindikátusok, kartellek és trösztök szervezését. A szovjethatalom e feladat megoldásához természetesen nem nélkülözheti a dolgozók nagy tömegeinek erőfeszítését, kezdeményezéseit a népgazdaság valamennyi ágában, mert régi pozíciójukat — a főnökök és kizsákmányolók régi pozícióját a szovjethatalom sohasem fogja megadni az ipar eme úgynevezett vezéreinek, a főnököknek, és a kizsákmányolóknak. Az ipar korábbi vezéreinek, a korábbi főnököknek és kizsákmányolóknak a műszaki szakértők, irányítók, konzultánsok, tanácsadók munkakörét kell betölteniök. Azt a nehéz és új, de végtelenül hálás feladatot kell tehát megoldanunk, hogy mindazt a tapasztalatot és tudást, amelyet a kizsákmányoló osztályoknak e képviselői felhalmoztak, egyesítsük a dolgozó tömegek széles rétegeinek önte-

Digitized by Google

vékenységével, energiájával, munkájával. Mert csak ez az egyesítés lesz képes felépíteni azt a hidat, amely a régi, kapitalista társadalomból átvezet az új, szocialista társadalomba.

Ha a szocialista forradalom egyidejűleg győzött volna az egész világon, vagy legalábbis számos fejlett országban, sokkal könnyebb lenne az a feladat, hogy a régi kapitalizmus vezetői közül a legjobb műszaki szakembereket bevonjuk a termelés új módon való megszervezésének folyamatába. Akkor az elmaradott Oroszországnak nem kellene egymagában törnie a fejét e feladat megoldásán, mert segítségünkre sietnének a nyugat-európai országok élenjáró munkásai, levennénk a vállunkról a nehezségek nagyobbik felét a szocializmusba való átmenetnek ama legnehezebb feladata megoldásában, amelynek szervezési feladat a neve. Most, a mai valóságos helyzetben azonban, amikor Nyugaton lelassult és késlekedik a szocialista forradalom előnyomulása, Oroszországban pedig gyorsított iramban kell megtennünk a lépéseket az átszervezés irányában — már csak azért is, hogy megmentsük a lakosságot az éhínségtől, majd pedig megmentsük az egész országot az esetleges katonai támadástól, — kénytelenek vagyunk a fejlett országoktól a szocialista szervezés segítsége és a munkások támogatása helyett az ottani burzsoázia és a kapitalista értelmiség segítségét venni igénybe.

S a körülmények úgy alakulnak, hogy meg is kapjuk ezt a segítséget, ha megszervezzük, hogy a burzsoá értelmiség közreműködjék a szovjethatalom új szervezési problémáinak ügyében. Ezt a közreműködést megkaphatjuk úgy, hogy magas fizetést adunk a legjobb specialistáknak a tudomány minden ágában, azoknak éppúgy, akik a mi államunk polgárai, mint azoknak, akiket külföldről szerzünk. A fejlett szocialista társadalom szempontjából szólva, természetesen a legnagyobb mértékben igazságtalannak és helytelennek tűnik, hogy a burzsoá értelmiség képviselőinek munkájukért összehasonlíthatatlanul magasabb bért fizessünk, mint a munkásosztály legjobb rétegeinek munkájáért. A gyakorlati valóság körülményei között azonban...* ezt a halaszthatatlan feladatot feltétlenül így (ilyen igazságtalan módon) kell megoldanunk: a burzsoá szakemberek munkáját sokkal magasabb normák szerint fizetve. Tegyük fel például, hogy Oroszországnak a termelés új alapokon való megszervezése, a munka termelékenységének emelése, valamint annak érdekében, hogy megtanítsa népünket a jobb feltételek között végzett munka művészetére — tegyük fel tehát, hogy ennek érdekében mondjuk kétezer kiváló szokembert kell felfogadnunk a tudomány különféle ágaiból az oroszok közül, és méginkább a külföldiek, mondjuk az amerikaiak közül, és ha évente ötven vagy százmillió rubelt kellene is kifizetnünk nekik, ez a kiadás a népgazdaság érdekeinek szempontjából, az elévült termelési módszerekről a legújabb, legtökéletesebb módszerekre való áttérés szempontjából teljesen megalapozottnak látszik. Ezt az összeget meg kell adni, és érdemes megadni azért, hogy megtanuljuk a legjobb termelési módszereket és eljárásokat, és ezt az összeget kénytelenek

* *A mondat egy része kimaradt, mert a feljegyzés itt olvashatatlan.*

Digitized by Google

is lesznek megadni, mert másféle lehetőségünk arra, hogy megkapjuk ezt az irányítást, csak akkor volna, ha a szocialista forradalom más országokban is győzelmet aratna.

Természetesen abból, hogy a dolgozók demokratikus szervezeteinek és a szovjetek ellenőrzése mellett igénybe vesszük a burzsoá értelmiség képviselőinek munkáját és irányító útmutatásait, számos újabb probléma adódik, de ezek a problémák teljesen megoldhatóak. És nem hátrálhatunk meg semmiféle nehézség előtt, amelybe e problémák megoldása közben ütközünk, mert a jelenlegi helyzetben nincs más útunk a termelés magasabbrendű megszervezéséhez.

Tovább megyek. A nagyüzemi kapitalizmus a munkaszervezésnek olyan rendszereit, olyan gonosz formáit hozta létre, amelyek segítségével a lakosság tömegei kizsákmányolásának viszonyai között a kisebbséget alkotó vagyonos osztályok a dolgozókat mind jobban guzsbakötötték, mind több és több munkát sajtolnak ki belőlük, kiszívták minden erejüket, vérüket, tönkretették idegeiket, ámde ezek a formák egyúttal a tudományos munkaszervezés legújabb vívmányai, amelyeket a Szocialista Szovjet Köztársaságnak át kell vennie, át kell dolgoznia egyrészt termelésünk nyilvántartásának és ellenőrzésének megvalósítása, majd pedig a munka termelékenységének emelése érdekében. A híres Taylor-rendszernek[4] például, amely Amerikában erősen elterjedt, éppen az a nevezetessége, hogy a legféktelenebb kizsákmányolás legújabb vívmánya. Érthető tehát, hogy a munkástömegek ilyen nagy gyűlölettel és felháborodással fogadták. Ugyanakkor azonban egy pillanatra sem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a Taylor-rendszer a tudomány óriási haladását mutatja, mert a tudomány rendszeresen elemzi a termelés folyamatát, és az emberi munka termelékenységének óriási mérvű növeléséhez nyit utat. Az a tudományos kutatás, amely a Taylor-rendszer bevezetésével kapcsolatban indult meg Amerikában, különösen a mozgások tanulmányozása, mint az amerikaiak mondják, óriási anyagot nyújtott ahhoz, hogy a dolgozó lakosságot általában magasabbrendű munkamódszerekre és különösen a munkaszervezésnek sokkal magasabb módszereire taníthassák meg.

A Taylor-rendszernek az volt a negatívuma, hogy a kapitalista rabság viszonyai között valósították meg és a korábbi bér megtartásával kétszer, háromszor annyi munkát sajtoltak ki segítségével a munkásokból, s egyáltalán nem törődtek azzal, hogy a bérmunkások képesek-e ezt a kétszeres vagy háromszoros munkamennyiséget a korábbi munkaidő alatt elvégezni anélkül, hogy ez az emberi szervezetre nézve káros lenne. A Szocialista Szovjet Köztársaságra az a feladat vár, amelyet röviden így fogalmazhatnánk meg: egész Oroszországban be kell vezetnünk a Taylor-rendszert és a munka termelékenységének tudományos, amerikai növelését, összekötve ezt a rend-

[4] *Taylor*, Frederick Winslow (1856—1915) — amerikai mérnök, a Gépészmérnökök Amerikai Társaságának elnöke 1905—1906-ban, a munkaszervezés olyan rendszerének megalapítója, amely a munkanap maximális kitöltésére és a termelési és munkaeszközök racionális felhasználására irányul. Ezt a rendszert a kapitalizmus viszonyai között a dolgozók kizsákmányolására használják fel.

Digitized by Google

szert a munkaidő csökkentésével, a termelés és a munkaszervezés új módszereinek felhasználásával, és akkor ez semminemű veszéllyel sem jár a dolgozó lakosság munkaerejére nézve. Ellenkezőleg, ha maguk a dolgozók helyesen fogják irányítani a Taylor-rendszer alkalmazását, és ha elég öntudatosak lesznek, ez lesz a legbiztosabb eszköze annak, hogy az egész dolgozó lakosság kötelező munkanapját továbbra és óriási mértékben csökkenthessük, a legbiztosabb eszköze annak, hogy meglehetősen rövid időszak alatt megvalósíthassuk azt a feladatot, amelyet körülbelül így lehet kifejezni: minden felnőtt állampolgár számára napi hat óra fizikai munka és négy óra államigazgatási tevékenység.

Az effajta rendszerre való átállás igen sok új készséget és új szervezési intézményt követel. Kétségtelen, hogy ez az áttérés elég sok nehézséget okoz majd nekünk, sőt ennek a feladatnak a kitűzését értetlenséggel, de talán még ellenkezéssel is fogadják majd magukban a dolgozóknak bizonyos rétegei is. De bizonyosak lehetünk abban, hogy a munkásosztály élenjáró elemei meg fogják érteni, hogy erre az átállásra szükség van, és hogy a népgazdaságnak az a rettenetes ziláltsága, amely csak most jelentkezett teljes egészében a városokban és falvakban, amikor visszatér a frontról az a sok millió ember, aki el volt szakítva a gazdaságtól, és aki csak most látja milyen méreteket öltött a gazdaság ziláltsága, amelyet kétség kívül a háború idézett elő, — mindez előkészítette a talajt ahhoz, hogy a dolgozók közvéleményét ebbe az irányba tereljük, és azt az átállást, amelyet fentebb vázlatosan körvonalaztunk gyakorlati feladatként fogja fel a most már a szovjethatalom mellé álló dolgozó osztályok valamennyi öntudatosan haladó eleme.

IX. fejezet

Az imént vázolt jellegű gazdasági átállás megköveteli, hogy a szovjethatalom képviselői is megfelelő változtatásokat hajtsanak végre a vezető funkciókban. Nagyon is természetes, hogy abban a helyzetben, amikor a nép többségének meggyőzése vagy a hatalom kivívása és a kizsákmányolók ellenállásának elnyomása volt a fő feladat, a vezetők közül is főleg az agitátorok kerültek előtérbe, akik a tömeg közt végeztek munkát, mellyel a szovjethatalom sokkal szorosabb kapcsolatban van, mint a hatalomnak bármely korábbi demokratikus formája. Nagyon is természetes, hogy ahhoz, hogy a lakosság többségét meggyőzzük, vagy hogy súlyos és nehéz háborús küzdelembe vigyük a kizsákmányolók ellen, különösen agitátori képességekre volt szükség. Azok a feladatok ellenben, amelyeket fentebb röviden körvonalaztam, és amelyek a termelésnek és a termékek elosztásának nyilvántartásában és ellenőrzésében foglalhatók össze, már a gyakorlati vezetőket és szervezőket állítják előtérbe. Ennek megfelelően el kell végeznünk a vezetők bizonyos átértékelését, és amennyiben nem képesek alkalmazkodni az új viszonyokhoz és az új feladatokhoz, bizonyos átcsoportosítást kell végrehajtanunk közöttük. Természetes, hogy az előző korszak vezető törzskara számára, amely elsősorban

Digitized by Google

agitációs feladatokra volt beállítva, igen nehéz az ilyen átállás. Természetes, hogy ennek következtében számos hiba elkerülhetetlen volt. És most bármi áron is, de el kell érnünk, hogy mind a vezetők, mind a szovjet választók tömegei, vagyis a dolgozó és kizsákmányolt tömegek valóban megértsék az említett változás szükségességét.

A dolgozó és kizsákmányolt tömegekben sokkal több szervezői tehetség és képesség rejlik, mint agitátori tehetség és képesség, mert ezeknek az osztályoknak az egész munkás élete sokkal inkább azt követelte tőlük, hogy ügyesen szervezzék meg az együttes munkát, a termelésnek és a termékek elosztásának nyilvántartását és ellenőrzését. A korábbi életviszonyok között ellenben sokkal kevesebb tehetséges agitátor vagy propagandista emelkedett ki magukból a tömegekből. Talán ezért lehetünk most olyan gyakran tanúi annak, hogy a foglalkozásuk vagy hivatásuk szerint agitátorok és propagandisták kénytelenek elvállalni szervező feladatokat, azután léptennyomon tapasztalják, milyen kevéssé alkalmasak e feladatok megoldására, és a munkások és parasztok csalódottak is, meg elégedetlenek is emiatt. Gyakran látjuk, hogy az országnak a társadalom szocialista átalakításával szemben ellenséges osztályai — a burzsoá pártok képviselői, vagy azok, akik ugyan szocialistáknak nevezik magukat, de valójában rendszerint buzgón szolgálják a burzsoáziát, mint a mensevikek és a jobboldali eszerek, — gyakran látjuk, hogy ezek kárörvendenek a szovjethatalomnak ezeken a hibáin és balsikerein. Valójában amennyire történelmileg elkerülhetetlenek voltak ezek a hibák, annyira világos, hogy az e téren fellelhető fogyatékosságok csupán az új, szocialista társadalom növekedésével együttjáró betegségek. Átképezni magukat úgy, hogy a gyakorlati ismeretekkel rendelkező agitátort helyezzük az őt megillető első sorba — így átképezhetik magukat, és kétségkívül át is tudják majd képezni magukat minden különösebb erőfeszítés nélkül a szovjethatalom képviselői Oroszországszerte. Ehhez azonban idő kell, és csak az elkövetett hibákból leszűrt gyakorlati tapasztalat képes világosan megértetni a változtatás szükségességét és képes felszínre hozni az olyan személyek egész sorát, sőt akár egész rétegét, akik alkalmasak az új feladatok megoldására. A munkások és parasztok között minden bizonnyal több tehetséges szervező akad, mint a burzsoázia gondolja és képzeli, csak éppen a kapitalista gazdálkodás körülményei között ezeknek a tehetségeknek nincs semmi lehetőségük arra, hogy felszínre kerüljenek, megvessék a lábukat, pozíciót vívjanak ki maguknak.

Ellenben, ha mi most világosan megértjük, mekkora szükség van arra, hogy nagy számban bevonjunk új, tehetséges szervezőket az államigazgatás munkájába, ha mi — éppen a szovjethatalom elveiből kiindulva — rendszeresen előbbre visszük az e téren gyakorlatilag bevált vezetőket, rövid idő alatt el fogjuk tudni érni azt, hogy a szovjethatalom által kifejlesztett elvek alapján, amelyeket bedobtunk a tömegek közé, és amelyeket azután érvényre juttatnak a tömegek a szovjet intézményei azon tagjainak ellenőrzésével, akik a tömeget képviselik, a termelés gyakorlati szervezőinek új rétege kerül felszínre, pozíciót vív ki magának, és elfoglalja az őt megillető vezető helyet.

Digitized by Google

X. fejezet

A gazdagokra alkalmazott munkakötelezettségről a szovjethatalomnak át kell majd térnie, jobban mondva vele egyidejűleg napirendre kell tűznie azt a feladatot, hogy az ennek megfelelő elveket alkalmazza a dolgozók, a munkások és parasztok többségére. A munkakötelezettség bevezetésének feladata itt más oldalról jelentkezik. Ehhez a feladathoz másképp kell hozzányúlni, és nem azt kell előtérbe helyezni, amit a gazdag osztályokkal szemben kell megvalósítani. Nincs feltétlenül szükségünk arra, hogy a dolgozó nép valamennyi egyedét nyilvántartásba vegyük, hogy kinyomozzuk bankjegykészleteiket vagy fogyasztásukat, mert a lakosság ezen kategóriáinak óriási többségét életkörülményei kényszerítik arra, hogy dolgozzon, és lehetetlenné teszik számára, hogy a legszűkösebbeken kívül bármilyen készleteket is gyűjtsön. Ezért a munkakötelezettség bevezetése ezen a területen a munkafegyelem és az önfegyelem bevezetésének feladatává alakul át.

A régi kapitalista társadalomban a dolgozókat maga a tőke fegyelmezte az éhség örökös rémével. És mivel az éhség réme erejüket meghaladó munkával és azzal a tudattal párosult, hogy a dolgozó nem magának dolgozik, hanem más javára, a munkaviszony a dolgozók óriási többségének a termelés irányítóival szembeni állandó harcává változott. Ezen a talajon elkerülhetetlenül ki kell alakulni egy olyan szellemnek, hogy a dolgozók közvéleménye nemcsak hogy nem üldözte a rossz munkát vagy a munkából való lógást, hanem ellenkezőleg, a kizsákmányoló erejüket meghaladó követeléseivel szembeni természetes és jogos tiltakozást látott ebben. Ha most a burzsoá sajtó és kontrásai oly sokat lármáznak a munkások körében uralkodó anarchiáról, züllöttségükről vagy mértéktelen követelőzésükről, ennek a kritikának a rosszakaratú jellege sokkal nyilvánvalóbb, semhogy érdemes volna hosszasabban foglalkozni vele. Érthető, hogy egy olyan országban, amelyben a lakosság többsége oly hallatlanul sokat éhezett és szenvedett, mint Oroszország lakossága a legutóbbi három évben, egyszerűen elkerülhetetlen volt, hogy sok esetben teljesen letörtek az emberek, és a szervezettség elemi alapjai is megrendültek. Ebben a tekintetben gyors átmenetet követelni vagy azt remélni, hogy ezen a helyzeten változtatni lehet néhány dekrétummal, épp oly ostobaság lenne, mintha felhívásokkal próbálnánk lelki erőt és munkaképességet önteni abba az emberbe, akit félholtra vertek. Ebben a tekintetben gyökeres változást csak a szovjethatalom lesz képes elérni, amelyet maguk a dolgozók hoztak létre, és amely számol azzal, hogy a dolgozó tömegek között egyre egészségesebb szellem alakul ki.

A szovjethatalom kéviselői és hívei, például a szakszervezetek haladó gondolkodású képviselői körében már teljesen megérett a szükségessége annak, hogy rendszeres intézkedéseket dolgozzunk ki a dolgozók önfegyelmének növelésére. Nem kétséges, hogy általában a kapitalista társadalom viszonyai között, és még inkább annak a féktelen és zabolátlan spekulációnak a viszonyai között, amelyet a háború előidézett, a munkásosztály olyan mértékben demoralizálódott, hogy ez ellen

Digitized by Google

elkerülhetetlenül komolyan fel kell venni a harcot. Annál is inkább, mert a háború következtében a munkásosztály élenjáró osztagainak összetétele szintén korántsem a legjobb irányban változott meg. Ezért a fegyelem megteremtése a dolgozók körében, a munkanorma és a munkaintenzitás ellenőrzésének megszervezése, speciális ipari bíróságok felállítása a munka normáinak megállapítása és azoknak felelősségre vonása céljából, akik bármilyen módon rosszakaratúlag megsértik ezeket a normákat, valamint abból a célból, hogy szisztématikusan e norma emelésének irányába befolyásolják a többséget, — ezek vannak most napirenden, mint a szovjethatalom legsürgősebb feladatai.

Lehetőség szerint szem előtt kell tartani emellett, hogy a burzsoá társadalomban a társadalmi nevelés egyik fő eszköze, nevezetesen a sajtó, egyáltalán nem teljesítette feladatát az imént vizsgált területen. És a mi szovjet sajtónk mindeddig még jelentős mértékben a burzsoá társadalom régi szokásainak és régi hagyományainak bűvkörében él. Ez többek között abban is megmutatkozik, hogy akárcsak a régi burzsoá sajtó,* a mi sajtónk is mértéktelenül sok helyet és figyelmet szentel azoknak a politikai apróságoknak, a politikai vezetés ama személyi kérdéseinek, amelyekkel valamennyi ország tőkései igyekeztek elterelni a néptömegek figyelmét életük valóban komoly, mélyreható és alapvető problémáiról.

*A folytatást lásd Lenin Művei 27. kötet, Szikra 1952. 197. oldal.

Digitized by Google

NEMZETKÖZI SZEMLE

Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának dokumentuma a XII. kongresszus előkészítésére

Csehszlovákia Kommunista Pártja az idén decemberben tartja XII. kongresszusát. A párt központi bizottsága a kongresszus előkészítésére országos vitára bocsátotta a „Szocialista társadalmunk további fejlődésének távlatairól" című dokumentumot. Ez az okmány tükrözi azokat az eredményeket, amelyek a CSKP 1958-ban tartott XI. kongresszusa óta eltelt időben születtek, s azokat a legfontosabb javaslatokat és indítványokat, amelyeket a párt XII. kongresszusa vitat majd meg, hogy kitűzhesse a fejlett szocialista társadalom további építésének feladatait.

A CSKP Központi Bizottságának ez a dokumentuma megállapítja, hogy a XI. kongresszus az egész csehszlovák társadalmat mozgósította a szocializmus építésének befejezésére. Ennek eredményeként felépült a szocializmus anyagi-technikai bázisa, győzedelmeskedtek a szocialista termelési viszonyok. Így 1960-ban a párt országos konferenciája arra a következtetésre jutott, hogy Csehszlovákiában győzedelmeskedett a szocializmus. A szocializmus győzelmével Csehszlovákia a fejlődés új szakaszába, a szocialista társadalom fejlesztésének és a kommunizmusba való átmenet előkészítésének szakaszába lépett. A decemberben összeülő XII. kongresszus ennek az időszaknak a politikai és a gazdasági irányvonalát fogja megvitatni és jóváhagyni.

A CSKP XII. kongresszusát előkészítő dokumentum két alapvető feladatra összpontosítja az egész párt figyelmét: 1. a csehszlovák népgazdaság fejlesztését biztosító alapvető feladatok kitűzése 1970-ig és a jelenlegi nehézségek leküzdése; 2. ideológiai feladatok, nevezetesen a nép politikai és erkölcsi egységének elmélyítése a marxizmus—leninizmus és a proletár nemzetköziség alapján, valamint a párt eszmei egységének további megszilárdítása.

A NÉPGAZDASÁG FEJLESZTÉSÉNEK FELADATAI

A dokumentum megállapítja, hogy a XI. kongresszus óta eltelt négy év alatt a csehszlovák népgazdaság tovább erősödött. 1958-tól 1961 végéig az ipari termelés 34,9 százalékkal, a munkatermelékenység 21 százalékkal nőtt. Ugyanezen idő alatt Szlovákia iparosítása 48,9 százalékkal növekedett. Sok új üzem kezdte meg működését és a testvéri együttműködés újabb meggyőző bizonyítékaként már olajvezetéken érkezik a szovjet olaj Csehszlovákiába.

A négy év gazdasági fejlődése

Digitized by Google

lehetővé tette a nép anyagi és kulturális helyzetének javítását. A dokumentum kiemeli, hogy 1958-tól a személyi fogyasztás csaknem egyötödével, az árueladás 16,6 milliárd koronával, vagyis több mint egyötödével nőtt. A dolgozók béralapjait évente átlag 3 milliárd 736 millió koronával növelték, a gyermekpótlékot 600 millió koronával; évente 400 millió koronát költ az állam a diákok tankönyveire, a bölcsődei és óvodai díjakra; évente csaknem 400 millió koronával emelték a legalacsonyabb aggkori járadékokat. „Ezek az eredmények — állapítja meg a dokumentum — igazolják a XI. kongresszus által kidolgozott irányvonal helyességét... Az eredmények mellett azonban már tavaly és főleg az idei év első hónapjaiban bizonyos nehézségek és hiányok mutatkoztak. Nyíltan meg kell mondani — hangsúlyozza a dokumentum —, hogy a harmadik ötéves terv első esztendeje nem kezdődött egészen jól. 1961-ben az ipar 99,8 százalékra teljesítette termelési tervét. Az idei év első hat hónapjának tervét 99,6 százalékra teljesítették és az összesített számadat mögött még további hiányosságok bújnak meg. Ezeknek alapvető oka az arányosság megbomlása és az elégtelen hatékonyság, s ez elsősorban a vezetés és a tervezés alacsony színvonalának, a tervfeladatok nem teljesítésének a következménye."

A Központi Bizottság a népgazdaság arányos, gyors ütemű fejlődése érdekében az erőforrások jobb kihasználását és mozgósítását, a tervezés új módszerének kidolgozását javasolja. „Azt ajánljuk — hangsúlyozza a dokumentum —, hogy mondjunk le a harmadik ötéves terv módosításáról, s dolgozzunk ki 1963-ra egyéves tervet, az 1964—1970-es évekre pedig hétéves gazdasági tervet. Ez a terv következetesen az adott lehetőségekből indul ki, számolni fog saját erőforrásaink kihasználásával és a nép alkotó kezdeményezésével... Ez a terv figyelembe veszi a szocialista országok együttműködését, a szocialista munkamegosztás további fejlődését a Szovjetunió és a többi szocialista ország között. Ezért azon az értekezleten, amelyet a KGST tagállamaiban működő kommunista és munkáspártok képviselői tartottak, vállaltuk a „Nemzetközi szocialista munkamegosztás alapelveinek" betartását. Múlhatatlanul szükségesnek tartjuk, hogy a népgazdasági tervek egybehangolása, amely jelenleg a nemzetközi szocialista munkamegosztás elmélyítésének fő eszköze, a szocialista táboron belül a termelés szakosítására és termelési együttműködésre vezessen, biztosítsa a termelés legcélszerűbb összpontosítását ott, ahol a legkedvezőbbek a feltételek, hogy ily módon emelkedjék a munkatermelékenység, csökkenjen az egy termékre eső anyag- és munkaszükséglet, a szállítási költség."

A dokumentum ezután részletesen foglalkozik az ipar termelőerőinek fejlesztésével, s első helyen említi meg a kohászat és a gépipar továbbfejlesztését, valamint az energetikai alap megerősítését. A kohászat eddigi eredményei alapján Csehszlovákia az egy lakosra számított acéltermelés 511 kg-jával megelőzte az Egyesült Államokat. A kohászat elé 1970-ig állított legfontosabb

Digitized by Google

feladatok közé a termelés lényeges növelésén kívül a minőség javítása és a termelés szerkezetének módosítása szerepel. A dokumentum hangsúlyozza, hogy a társadalom fejlesztésének alapvető feladataival, a nemzetközi és a hazai szakosítás elmélyítésével összhangban céltudatosan meg kell változtatni a gépipari termelés szerkezetét is, hogy lényegesen növelni lehessen a sorozatgyártást. „Gépiparunk ezentúl semmiképpen sem gyárthatja a világ gépipari választékának majdnem 70 százalékát — mondja a dokumentum. — Ennek a választéknak az aránytalansága következtében gépipari termelésünk általában drága és viszonylag nagy a fémszükséglete." A dokumentum a gépipar elé a termelési alapterületek és a gépek teljes kihasználását tűzi ki sürgető feladatként.

Nagy súlyt kap a hétéves gazdaságfejlesztési tervben a nyersanyag- és energetikai alapról való gondoskodás és a vegyipar termelésének fellendítése is. A vegyiparban elsőrendű feladatként az olyan gyártmányok termeléséről kell gondoskodni, amelyek bővítik a népgazdaság nyersanyagalapját. Ide tartoznak a műgumi, a műanyagok, a műfonalak és a mezőgazdaság kemizálását szolgáló gyártmányok. A vegyipar fejlesztésének üteme az összes többi iparág fejlesztésénél gyorsabb lesz.

A SZOCIALISTA MEZŐGAZDASÁG FEJLESZTÉSE

A Központi Bizottság dokumentuma rendkívül nagy gondot fordít a népgazdaság másik fontos ágának, a szocialista mezőgazdaságnak a fejlesztésére. *„A mezőgazdaság színvonala érje el az ipar színvonalát!"* Ez a CSKP jelszava az 1970-ig terjedő időszakra. Ez a jelszó a többi között azt jelenti, hogy a nagyüzemi termelési alapokon nyugvó mezőgazdaságban fokozatosan olyan magasra kell emelni a termelés szintjét, hogy az ország a maga erőforrásaiból fedezhesse a fogyasztás növekedését. El kell érni, hogy a szocialista munkaszervezés teljes mértékben érvényesüljön, folytatni kell a gépesítést és a kemizálást, emelni az állattenyésztés termelési színvonalát, fokozni a növénynemesítést. A komplex gépesítéssel és a kemizálás fejlesztésével el kell érni, hogy a munka termelékenysége gyorsabban növekedjék a mezőgazdaságban, mint az iparban. A gépesítés fokozásával egyidejűleg jobban ki is kell használni a gépeket, főleg a komplex-brigádok és a munkacsapatok megszervezése útján. A termelőszövetkezetek jelentős része csak mintegy 50 százalékra használja ki a traktorokat. Ezért a további gépesítés alapvető feladata nem a traktorok számának korlátlan növelése, hanem az összes munkák komplex gépesítése. A dokumentum e nagyszabású feladatokkal kapcsolatban szorgalmazza az olyan vezetők képzését, akik a mezőgazdasági nagyüzemi termelést a kellő politikai és szakmai hozzáértéssel tudják vezetni.

VÁLTOZÁS A BERUHÁZÁSI POLITIKÁBAN

A termelés és a munkatermelékenység növelése igen szoros összefüggésben áll a beruházási politikával. Minden beruházást abból a szempontból kell meg-

Digitized by Google

vizsgálni, hogy összhangban áll-e a világtechnikai színvonallal. A beruházásokat — a korábbitól eltérően — ezentúl nem osztják fel központilag irányított és decentralizált beruházásokra, s következetesen érvényesítik a központi irányítás alapelvét. A népgazdaság gyorsabb fejlesztése érdekében a dokumentum felhívja a figyelmet a termelőerők helyes elhelyezésének fontosságára. Ez ugyanis kialakítja az egyes területek közötti célszerű gazdasági kapcsolatok feltételeit, biztosítja a munkaerő-, a nyersanyag- és az anyagforrások hatékony kiaknázását és a társadalmi költségek egy részének megtakarítását. A dokumentum hangsúlyozza, hogy ezekkel az elvekkel összhangban a szlovákiai területek ipara és mezőgazdasága továbbra is gyorsabban fog növekedni, mint a csehországi területeké.

A műszaki fejlesztéssel kapcsolatban a dokumentum szorgalmazza a tömeges termelést szolgáló, korszerű, összpontosított és szakosított üzemek létesítését. Következetesen növelni kell a gépi beruházások és csökkenteni az építkezési beruházások részarányát, a legnagyobb mértékben ki kell használni a meglevő állóalapokat, tervszerűen kiselejtezve az elhasznált és műszakilag elavult gépeket; ezek helyébe nagy teljesítőképességű, korszerű berendezéseket kell állítani. A termelőerők fejlesztésében a tudomány és a technika szerepének növelésére kell törekedni. A dokumentum hangsúlyozza, hogy alapvetően ez az út vezet a népgazdaság döntő fontosságú problémáinak megoldásához, s kimondja, hogy a népgazdaság műszaki színvonalának emelésére országos mozgalmat kell indítani a pártszervezetek vezetésével, a dolgozók széleskörű közvetlen részvételével.

A KB a népgazdaság jelenlegi nehézségei leküzdésének alapvető feltételét az *irányító munka tökéletesítésében* látja. Az irányító munkában tapasztalható hibák gyökere abban rejlik, hogy a népgazdaság irányításának rendszerében 1958-ban végrehajtott változásokat helytelenül értelmezték. Szigorúan be kell tartani a demokratikus centralizmus elvét és el kell vetni az egyoldalú „decentralizálást", amely főleg a központi szervek központi irányításának és felelősségének decentralizálásából állt. A dokumentum hangsúlyozza, hogy a szocialista demokrácia elmélyítését feltétlenül egybe kell kapcsolni a központi irányítás megszilárdításával. A gazdasági és állami tevékenység minden pontján növelni kell a vezetők felelősségérzetét, kiküszöbölve a személyi felelősség alóli kibúvás minden jelenségét és felszámolva az irányító tevékenység felesleges közbeeső láncszemeit. Már 1963-ban és a következő esztendőkben is fokozatosan végre kell hajtani a termelés további központosítását, az egyes területek fejlesztési szükségleteihez igazodva. Ezzel kapcsolatban a KB a dokumentumban több javaslatot terjeszt elő megtárgyalásra. Javasolja pl. a termelési-gazdasági egységek és a vállalatok további összpontosítását, termelési-kereskedelmi egységek létrehozását. Két szakmai szakaszba — műszaki-termelési és gazdasági-kereskedelmi szakaszba — kell összevonni a termelési-gazdasági egységek és a vállalatok irányító

Digitized by Google

apparátusát, s eszerint kell felosztani a felelősséget, rendszerint az igazgató két helyettese: a főmérnök és a közgazdász között. Az üzemekben megszűnik az igazgatóhelyettesek önkényesen létrehozott funkciója. Felülvizsgálják az üzemek nagyszámú bizottságainak célszerűségét is. Szerepelnek továbbá a dokumentumban olyan gondolatok, mint az irányító s az adminisztratív munka ésszerűsítése, a szervezés egyszerűsítése és az adminisztratív dolgozók számának csökkentése, központi, a kormány mellett működő kis apparátussal rendelkező árbizottság létrehozása, az ún. globális pénzeszköz-kiutalások megszüntetése, az ellenőrzés további tökéletesítése és demokratizálása. A KB minden pártszervezetnek feladatává teszi a felelősségtudat fokozását, hogy ne csak a munkahelye feladatainak teljesítéséért és az üzeme menetéért, hanem az egész népgazdaság fejlődéséért is felelősséget érezzen minden kollektíva és dolgozó.

AZ ÉLETSZÍNVONAL EMELÉSE

A dokumentum pontosan meghatározza a CSKP álláspontját az életszínvonal emelése kérdésében is. Abból indul ki, hogy 1970-ig az életszínvonal emelésében két utat kell követni: 1. növelni kell a lakosság személyi fogyasztását és 2. a társadalmi fogyasztást. Az első feladatot főleg a munkáért járó díjazás emelésével kell megoldani, a másodikat a munkaidő csökkentésével, lakásépítéssel, gyermekgondozó intézmények építésével, az iskolaügy, az egészségügy stb. továbbjavításával. Az életszínvonalat úgy kell fejleszteni, hogy a munkások bére csak a magasabb munkatermelékenységgel, teljesítménnyel összhangban, a szövetkezeti parasztok jövedelme pedig az árutermelés emelkedésével arányban növekedjék. Az életszínvonal emelésének fő forrásait tehát a termelés növelésében és olcsóbbá tételében, a gazdaságosság fokozásában kell keresni.

A dokumentum megállapítja, hogy a szocializmus győzelmével egyidőben lényegesen megváltozott a lakosság szociális összetétele. Ma már a lakosság túlnyomó többsége, 96,4 százaléka a szocialista szektorhoz tartozik. Lényegében már csak az egyéni leg gazdálkodó parasztok és családtagjaik kis csoportja áll a szocialista szektoron kívül. A lakosság legszámottevőbb rétege a munkásosztály, amely 1961-ben a lakosság 55 százalékát tette ki (1930-ban 46 százalék volt). A szövetkezeti parasztsághoz a lakosság 10,6 százaléka tartozik, a többi pedig értelmiségi, egyéb alkalmazott és ezek családtagja. A dokumentum megállapítja, hogy a társadalmi viszonyokban bekövetkezett változás több alapvető feladat elvégzését teszi szükségessé: a munkásságnak és a szövetkezeti parasztságnak, a társadalom e két alapvető osztályának közeledését, főleg azzal, hogy a mezőgazdasági munkát fokozatosan ipari jellegű munkává kell átalakítani; a fizikai és a szellemi munka közti lényeges különbségek fokozatos megszüntetése útján is közelebb kell hozni egymáshoz az e két területen dolgozókat.

Az össznépi állam létrejöttének folyamata még nem fejeződött

Digitized by Google

be — hangsúlyozza a KB dokumentuma. Az államiság fejlesztésének fő iránya a jövőben is az, hogy sokoldalúan fejlesszük a szocialista demokráciát, elmélyítsük az összes állampolgárok aktív részvételét az államigazgatásban, a gazdasági és kulturális építés irányításában, az államapparátus munkájának tökéletesítésében és a népi ellenőrzés megszilárdításában. Ma a gazdasági szervező és nevelőmunka az állam alapvető tevékenysége s e funkciója állandóan erősödik. Az államapparátusnak minél egyszerűbbnek, szakmailag felkészültebbnek, olcsóbbnak, operatívabbnak kell lennie. Az állami apparátus tevékenységében következetesen alkalmazni kell a lenini alapelveket, érvényesíteni kell az eleven stílusú munkát, amelynek alapja a dolgozókkal való szoros kapcsolat.

A CSKP Központi Bizottságának a kongresszust előkészítő dokumentuma nagy súlyt helyez a dolgozók műveltségének és szakképzettségének növelésére, mert a fejlődő szocialista ipar és mezőgazdaság mind több szakképzett embert követel. A követelmények kielégítésére egységes rendszerbe kell majd összehangolni az oktatás minden formáját. A cél az, hogy 1970-ig minden tanulás iránt érdeklődő ember — akár tanköteles korú, akár dolgozó — szerezze meg a középiskolai végzettséget. A főiskolát vagy középiskolát végzettek gyakorlati tapasztalatainak gyarapítása céljából a KB nagy jelentőségűnek tartja azt a döntést, amelynek értelmében a végzett főiskolai és középiskolai hallgatók gyakorlati tapasztalataik gyarapítása céljából legalább három évig dolgozzanak majd szakmai felkészültségüknek és képességüknek megfelelő beosztásban.

A KB dokumentuma hangsúlyozza, hogy a párt a szocialista építés gazdasági befejező folyamata és a szocialista társadalmi viszonyok fejlesztése mellett elsőrendű feladatának tartja a dolgozók politikai és eszmei nevelését. Arra kell törekedni, hogy a marxizmus—leninizmus alapján megszilárduljon a társadalom politikai és erkölcsi egysége. Az új ember nevelését a gazdasági építéssel, a társadalmi viszonyok fejlesztésével szoros összefüggésben kell kibontakoztatni, mert ez egységes folyamat. A dokumentum nyomatékosan hangsúlyozza, hogy minden vezető felelős a dolgozók kommunista neveléséért.

Az egyik alapvető eszmei nevelő feladat annak elérése, hogy minden ember tudatát és cselekedeteit hassa át a munka iránti szocialista viszony. Ezen kell mérni az ideológiai munka eredményességét. E téren a közvetlen feladat a szocialista munkaversenynek, a szocialista munkabrigádok mozgalmának a fellendítése. A dokumentum éles harcot hirdet a munkában való fegyelmezetlenség ellen, a naplopók és élősködők ellen, akik a közösség számlájára akarnak élni.

Az ideológiai munkában nagy figyelmet kell fordítani arra a harcra, amely a dolgozóknak a proletár nemzetköziségre és a szocialista hazafiságra való nevelését, valamint a burzsoá ideológia és erkölcs mindenféle befolyásának a csökkentését segíti. Továbbra is érvényes az a megállapítás, hogy ahova a mi ideoló-

Digitized by Google

giánk nem ér el, ott a burzsoá ideológia hat. Az ideológiai munka fő feladata valóra váltani az elvet: szocialista módon dolgozzunk — szocialista módon éljünk!

A PÁRT HELYZETE ÉS FELADATAI

A kongresszust előkészítő dokumentum a CSKP helyzetével kapcsolatban megállapítja, hogy tovább kell szilárdítani a párt vezető szerepét a szocialista építőmunka minden szakaszán, naponta mélyíteni kell a párt és az egész dolgozó nép szoros kapcsolatát. Szüntelenül erősíteni kell a párt eszmei és szervezeti egységét, fenn kell tartani a nagyfokú és öntudatos pártfegyelmet, fokozni kell az egész párt harcképességét.

A dokumentum megállapítja, hogy ma a nép legszélesebb rétegei látják vezetőjüket a pártban. A CSKP minden akadály ellenére megbízhatóan és rendíthetetlenül vezeti a népet a kommunizmus felé. A párt alapvető feladatának tartja, hogy teljes mértékben használja fel a társadalom minden tagjának erejét, tapasztalatait és összpontosítsa ezt a szocialista társadalom további építésére.

Hogy a párt a jelenlegi időszak új, magasabb igényeinek megfeleljen, saját tevékenységének színvonalát is emeli. Ennek fontos eszköze az új szervezeti szabályzat, amelyet szintén a XII. kongresszus tárgyal meg és hagy jóvá. Az új szervezeti szabályzat tervezete növeli a párttagok jogait és kötelességeit. Növekszik a pártszervezetek szerepe és ezzel a dolgozók befolyása az állami és gazdasági intézmények tevékenységének ellenőrzésében és a vezető dolgozók kiválasztásában. A szervezeti szabályzat hangsúlyozza a választott pártszervek szerepének érvényesítését, a demokratikus centralizmus, a pártdemokrácia, a kollektív vezetés, a pártfegyelem, a bírálat és önbírálat elvét.

A dokumentum hangsúlyozza, hogy a CSKP-nak felbecsülhetetlen segítséget jelentett az SZKP XXII. kongresszusa. „A Szovjetunió Kommunista Pártjának programját, amelyet a kongresszus jóváhagyott — mondja a dokumentum — mi is magunkénak tekintjük, mivel rámutat a mi jövőnk alapvető vonásaira is."

„Csehszlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága kifejezi szilárd meggyőződését, hogy szocialista társadalmunk elég erős ahhoz, hogy megoldja a kitűzött feladatokat — hangsúlyozza a dokumentum. — Biztosan vallja, hogy megvan minden feltételünk ahhoz, hogy a következő, XII. kongresszus átmenetet jelentsen az új szakaszhoz, a kommunizmus építéséhez, s ezért a XII. kongresszus előkészületeinek jelszavául ezt tűzi ki: *Minden erővel szocialista társadalmunk továbbfejlesztéséért és a kommunizmusba való átmenet előkészítéséért!*"

Digitized by Google

Kivel tart Ghana?

Nyugaton azt mondják: „Afrika divatba jött". Bizonyos, hogy még soha ennyi könyv, újságcikk nem jelent meg, ennyi film nem készült erről a földrészről, mint most. De nálunk ez nem egyszerűen divat. Sok embert valóban érdekel: mi történik ma voltaképpen Afrikában? S mert erről még mindig hallatlanul keveset tudunk, az Afrikából érkező szemtanúkat mindenekelőtt ilyen kérdésekkel halmozzák el: „Kivel tartanak a független afrikai országok: az imperializmus, vagy a szocializmus táborával?" „Ha nem tartoznak az imperializmushoz, akkor nyilván velünk állnak egy sorban?" „Milyen a társadalmi rend ebben vagy abban az afrikai országban? Szocialista-e vagy kapitalista? Ha nem szocialista, akkor bizonyosan kapitalista?"

GHANA AFRIKA LEGJOBB ERŐIVEL KÜZD EGY SORBAN

Arra a kérdésre, hogy „Kivel tart Ghana?" — a legilletékesebbek, a ghanaiak röviden így válaszolnak: *„Ghana Afrikával tart"*. S ez igaz. Nkrumah elnök évek óta hangoztatja: Ghana függetlenségének igazi értelme — a harc Afrika teljes felszabadításáért. Ezt a küzdelmet Ghana a maga küldetéséül vallja, s minden kérdést ennek nézőpontjából dönt el. A ghanai kül- és belpolitikát egyetlen mondatban lehet összefoglalni: önálló nemzetgazdasággal rendelkező, erős, gyorsan iparosodó országot teremteni, minél gyorsabban, hogy minél eredményesebben tudjanak segíteni egyrészt a függetlenségükért küzdő, másrészt a már független, de a neokolonializmussal viaskodó népeknek. Ghana tudatosan törekszik arra, hogy az élen haladó ország szerepét játssza Afrikában. Pontosabban tehát nem egyszerűen Afrikával tart, hanem *Afrika legjobb erőivel küzd egy sorban — Afrikáért, Afrika teljes felszabadításáért.* (Ezt azért kell pontosabbá tenni, mert bár semmiről nem esik oly sok szó ma Afrikában, mint „Afrika egységéről" — szembe kell nézni azzal, hogy Afrika ma még nem egységes. A már független országok is politikai csoportosulásokra bomlanak, s ezek közül nem egyben a volt gyarmatosítóknak jelentős politikai befolyásuk van. Ghana Afrikában éppen azokkal tart, akik a leghatározottabban utasítják el a hagyományos gyarmatosító módszerek helyébe lépő neokolonializmust: a casablancai és más olyan országokkal, amelyek ugyancsak elvetik a gyarmatosítás minden formáját.)

Ez a „misszió" határozza meg Ghana viszonyát a két világrendszerhez. A Népi Konvenció Pártnak, Ghana vezető pártjának nemrég kiadott programja[1] így fogalmazza meg ezt: *„Ghana csak akkor válik virágzó országgá, ha kereskedelmi kapcsolatai lesznek mindenkivel, akitől meg tudja kapni azt, amire szüksége van... Országunk fejlesztésére kölcsönöket kell kapnunk más kormá-*

1 „Munka és Boldogság" programját, amely a szocializmus megvalósítását tűzi ki, a Népi Konvenció Párt Kongresszusa 1962 júliusában, Kumasi-ban fogadta el.

Digitized by Google

nyoktól, a lehető legszélesebb körben... Ha csak egy bizonyos tömb tagjaitól kérünk kölcsönt, akkor elkötelezettek leszünk velük szemben. Ezért olyan külpolitikát kell folytatnunk, amely lehetővé teszi, hogy ne függjünk egyik hatalmi csoporttól sem..."

Az el nem kötelezettség ghanai értelmezése azonban nem azt jelenti, hogy közömbösek maradnak a nemzetközi élet fő kérdéseiben. Ezt különben minden újságolvasó ember tudja. Ismerik Nkrumah beszédét az ENSZ-ben, nyilatkozatait a kongói ügyben, imperialistaellenes megállapításait. Az említett program 168. pontja ezt szögezi le: „*Az el nem kötelezettség pozitív politikája, amely tudatosan törekszik arra, hogy megváltoztassa azokat a kapcsolatokat, amelyeket a gyarmati rendszertől örököltünk.*" Ez a hivatalos megfogalmazása annak az Afrikában oly gyakran hallható mondatnak: „*A függetlenség azt jelenti, hogy magunk választjuk meg barátainkat.*" Hadd tegyük hozzá: nekünk, szocialista országoknak pedig ez lehetőséget ad arra, hogy baráti kapcsolatba lépjünk olyan népekkel, amelyeket a gyarmatosítás eddig elzárt tőlünk, s bebizonyítsuk nekik, hogy szívvel-lélekkel velük tartunk a függetlenség teljes kivívásáért folytatott küzdelmükben.

Akkor hát a kérdésre, hogy „Kivel tart Ghana?" válaszoljunk talán így: „Ghana Afrikával tart, s mert mi támogatunk minden erőt, amely Afrika függetlenségét akarja kivívni, Ghana a mi oldalunkon áll".

A GHANAI TÁRSADALOM SZERKEZETE

Ne hamarkodjuk el a választ. Hiszen erre még pontatlan feleletet is csak úgy kap az ember, ha mérlegre teszi Ghana szerepét a nemzetközi életben, állásfoglalásait, gazdasági helyzetét, mindenekelőtt abból a szempontból: milyen szálak fűzik Angliához és a Brit Nemzetközösséghez. Ezeket vizsgálják leggyakrabban. Ritkábban keresnek feleletet a kérdésre úgy, hogy magát Ghanát, belső helyzetét, a ghanai társadalom szerkezetét és alakulásának irányát teszik nagyító alá. Pedig sok minden egyéb csak ebből következik. Ezért érdekes lehet társadalmi struktúrája alapján határozni meg Ghana helyét, hovatartozását.

Ahhoz azonban, hogy a belső fejlődés szálait kibogozza, irányát megmérje az ember, először a lehető legpontosabb választ kell kapnia a következő kérdésre: *milyen osztályokból és rétegekből áll a ghanai társadalom, milyen a szerkezete?* Ez pedig nem könnyű kérdés. Nemcsak azért nem, mert Ghanában ritkák az átfogó statisztikai adatok, s különösen azok, amelyek a mi kérdéseinkre adnak választ. De különösen azért nehéz a kérdés, mert Ghanában nemcsak a törzsek nyelve (több mint 60 nyelv van az országban), hanem az emberek életkörülményei, társadalmi viszonyai is gyökeresen különböznek egymástól az ország különböző vidékein. Ghanában éppúgy megtalálni a termelőeszközökhöz való ősközösségi, mint a kapitalista viszonyt. A különböző társadalmi formák egymás mellett élnek, kusza összekeveredve bukkannak fel. A

Digitized by Google

ghanai társadalom sem földrajzilag, sem a történelmi fejlődés szakaszai szempontjából nem egységes.

Az ország három fontos övezetre oszlik. Az északi füves, ritkás szavannás tájakon a természeti viszonyok igen mostohák, a megélhetésért keményen kell dolgozni. Az emberek élete ősi módon folyik. Gyakran ruhátlanul járnak, kezdetleges eszközökkel, néha fa-szerszámokkal művelik a földet, iparnak nyoma sincsen. Ghana középső része — Ashanti — a leggazdagabb. Arany- és gyémántbányák, folyók, hatalmas erdők, kakaófarmok, viszonylag egységes, közös kulturális hagyományokban összeforrt nép. Gazdag, szabadságszerető emberek, akikkel az angoloknak mindig nagyon sok bajuk volt. A kakaó, amely Ghanában nem fogyasztási cikk, csak áru, különösen itt, Ashantiban alakította át az emberek egymáshoz való viszonyát, s egy különös, kapitalizmusba beoltott ősközösségi társadalmat hozott létre. Végül a déli övezet. Ennek lakossága került először és legközvetlenebbül érintkezésbe a tengerentúli világgal. A part mentét szegélyező városok sok munkaalkalmat kínálnak, a kikötőkben nagy a forgalom, sok a tanult ember. A tengerben bőven van hal, az erdőkben vad, a kakaó is itt talált először hazára Ghanában, a közlekedési vonalak viszonylag sűrűek.

Így azután elég nehéz a ghanai társadalmi viszonyokról olyasmit állapítani meg, ami egyformán érvényes a mostoha északon és a gazdag délen. Lehet, hogy ami Ashantiban igaz, annak északon az ellenkezője érvényes. Ezért kell igen pontosan és körülhatároltan fogalmazni.[2]

NÉHÁNY ADAT A PARASZTSÁG HELYZETÉRŐL

Ghana legfontosabb társadalmi osztálya a parasztság. Nemcsak Ghanáé. Afrika: parasztkontinens. Olyan parasztoké, akiknek nagy többsége csak saját szükségletére, tehát nem piacra termel. Ghana 6,6 millió lakójából több mint ötmillió a paraszt. Farmer, vagy kisebb részben földmunkás. (Fekete-Afrika legtöbb országában a parasztság aránya ennél is magasabb: 90, 95 százalék.) Ghanában a parasztság viszonylag jelentős része — becslésem szerint körülbelül a fele — árutermelő, aki piacra viszi termékeit. Elsősorban a kakaófarmerek, hiszen az utolsó szem kakaóbabot is eladják, feldolgozatlanul. A táplálkozásra szolgáló termékeket csak a városok és utak közelében termelik piacra, különben csak saját céljaikra.

A ghanai mezőgazdaság sajátosan fejlődött. Nagy ültetvények nincsenek. A kakaóföldeket szinte mindenütt kis- és középfarmerek használják. Egy 997 farmon végzett vizsgálat megállapította, hogy ezek között 5 acre-nél kisebb csak 101, és 20 acre-nél

[2] Észak-Ghanában kereken 1 millió 200 ezer ember él, a lakosság 18 százaléka az ország területének 41 százalékán. Ashantiban (amely ma több közigazgatási egységre oszlik), mintegy 1 millió 700 ezer, a lakosság 26 százaléka, az ország területének 27 százalékán. A Voltán-túli vidéken (volt Brit-Togo) az Ashantitól délre és délnyugatra eső, több részből álló területen összesen mintegy 3 millió 700 ezer ember él, a lakosság 56 százaléka, a terület 32 százalékán. Ebből nyilvánvalóak a különbségek Észak és Dél között.

Digitized by Google

nagyobb csak 138 volt[3]. A farmok zöme (758) középnagyságú, 5—20 arcre-s.

Ghana kakaófarmjainak helyzetéről nincsenek átfogó adatok. Az a vizsgálat azonban, amelyet 1956—1957-ben a ghanai statisztikai hivatal végzett, néhány jellemző vonást mutat. Megvizsgáltak 36 852 ashanti kakaófarmercsaládot. Ezeknek összesen 215 305 családtagjuk volt. A felnőttek száma: 44 703 férfi és 58 504 nő. A férfiak között 23 281 gazdálkodó és 2850 mezőgazdasági munkás volt. Asszony több gazdalkodik: 41 203. Mezőgazdasági munkás-asszony csupán 56 volt. Érdekesek a parasztság megoszlására vonatkozó adatok. Hiszen a parasztság rétegeződése a kapitalizálódás mutatója. *A megvizsgált családok egynegyede kapja meg az összes tiszta bevétel 55 százalékát* — állapította meg a jelentés. A családok természetesen nem egyformák. Átlagban öttagúak. Hogy milyen jelentősek a vagyoni különbségek, arra a következő adat mutat: a számbavett összes jövedelem 29,2 százaléka a családok 6,9 százalékának a kezében van. Egy másik statisztikai adat is ezt a képet egészíti ki. A 36 852 családból 15 910-nek csupán egy „lakószobája" (magyarán mondva: kunyhója) van. A már említett másik vizsgálat során megkérdeztek 997 ashanti farmert, akiknek többsége 5—20 acres földön gazdálkodik; ez a 997 farmer összesen 2713 munkást alkalmaz. Nagy szám, hiszen ezenkívül dolgozik az egész család. Gazdasági beruházásaik azonban minimálisak. Az 1956 és 1960 között eltelt négy esztendő alatt csak 284-en végeztek közülük valamilyen beruházást, s ezek is mindössze 8319 font értékben. Ashantitól délre, a ghanai kakaó őshazájában, az Oda—Swedru—Asamankese vidékén 1066 kakaótermelő farmert kérdeztek meg. Ezeknek összesen csak 953 bérmunkásuk volt. Itt a leggazdagabbak közé tartozó farmereknek sem volt több mint átlagban hét alkalmazottjuk.

KIÉ A FÖLD?

Az ember ezek után hajlamos lenne arra, hogy kimutassa: íme, így hatol be a kapitalizmus a ghanai mezőgazdaságba. S ez egyrészt igaz is. Csakhogy ezek a jelenségek csupán bizonyos meghatározott területen, s szinte kizárólag a kakaófarmokon fordulnak elő. De még ott is óvakodni kell az elhamarkodott ítélettől, s fel kell tenni azt a kérdést is: *kié a föld?* Ez a kérdés különben azért is rendkívül fontos, mert bár a viszonyok Délen s Északon igen különbözők, a földtulajdon kérdése alapjában ugyanúgy áll.

Ghanában a föld a közösségé. Földmagántulajdon csak elvétve akad. A közösség: a törzs. Amíg nem körvonalazódnak a mai, helyenként szilárdabb, másutt változó, de az egész országban többé-kevésbé mégis kialakult faluhatárok, addig mindenki annyi földet használt, amennyit meg tudott művelni. Csak egyetlen kikötés volt: senki sem keresztezhette a másik terjeszkedési irányát. A föld jogilag az ősöké volt, akiket a törzsfőnöki hatalmat jelentő Szék vagy a Fétis képviselt. Amikor a falvak kialakultak, s a körülöttük fekvő

[3] Egy acre: 0,4047 hektár, tehát kb. 0,7 kat. hold.

Digitized by Google

földeket jórészt megművelték, az egyes családok igényt formáltak azokra a földekre, amelyeket egyszer már használtak. Ez nem jelenti azt, hogy tulajdonosaivá lettek ennek a földdarabnak — *csak bérlőivé*. Jellemző módon a használt földért a Széknek fizetett „bér" összege, illetve (természetben fizetett adóról lévén szó) mennyisége független a *használt földterület nagyságától*. Az évi aratóünnep idején be kell szolgáltatni az előírt jamgyökeret, plantint, kecskét, pálmabort stb. Ezt azonban a törzsfőnök nem adhatja el, csak a maga használatára és vendégeivel fogyaszthatja el. Csak a kakaós vidéken fizetnek pénzben adót.

A szó nálunk ismert értelméhez közelebb álló „bérlők" azok, akiknek a farmja nem a saját törzsük területén van. Az ő általuk fizetett bérek, a különböző fa-, arany- vagy gyémántkitermelési engedélyekért fizetett összegek mellett, a törzsfőnökök legfőbb jövedelmi forrásai. A bérösszegeket különböző módon fizetik. Néhol minden kakaófa után évente egy pennyt kell fizetni („Nkapre" módszer), néhol speciális szolgáltatásokra, egy kecske vagy valami ital felajánlására kell a bérlőnek vállalkoznia (Dwantwere). A legelterjedtebb a „Nto", ami azt jelenti, hogy a bérlő, amikor megkapja a földet, 2—3 font körüli összeget fizet, s amikor a kakaó termést ad, jövedelmének egyharmadát adja át.

Egyetlen család sem adhatja el a földet. A családfő a meghatározott anyaági szabályok szerint utódjára (többnyire legidősebb lánytestvérének elsőszülött fiára) hagyhatja, ha azonban nem használják többé a földet, elvesztik a rá való jogaikat. Van a Széknek is földje, ez általában a tartalékterület szerepét tölti be. Ahol a föld értékes, ott ezt a területet a Szék bérmunkásokkal művelteti meg, s közvetlenül kapja jövedelmét.

Ezeket a törvényeket — kivált az utolsó években — nem értelmezik túlságosan szigorúan. Ma már adnak el földet idegennek, a törzs tanácsának döntése alapján. Azonban a farmerek ma sem rendelkeznek a használt földterületen vadon növő termékek felett. Pl. a kóla vagy az olajpálma, a kókuszpálma terméséből csak akkor lehet az övék, ha leesett a fáról.

Ahol a kakaó egyáltalában nem „kapitalizálta" a termelési viszonyokat, északon, a szavannás vidékeken, ott teljesen ismeretlen a föld adás-vétele. A földterületet csak addig használhatja a család, ameddig ténylegesen műveli. Ha tehát a váltógazdálkodás során „egy házzal odébb" égetnek fel maguknak egy darabot, akkor elvesztik minden jogukat a korábban használt területre. A törzs vagy a klan egy másik tagja művelni kezdheti anélkül, hogy az előző használónak beleszólása volna ebbe.

A nagy kérdés az: *milyen lehetőség van mindezek alapján arra, hogy a ghanai parasztságot a szocializmus útjára vezessék?* Kétségtelen, hogy a föld közösségi tulajdonát tekintve vannak hasonló vonások az ősközösség és a szocializmus között, s Ghanában a mezőgazdaság szocialista átalakítása nyilvánvalóan nem ütközne olyan szubjektív akadályokba, mint ott, ahol a föld magántulajdonban van. Egy or-

Digitized by Google

ság mezőgazdaságának szocialista átalakítása azonban nagyüzemi átalakítást jelent, és nem valósulhat meg a kollektív szegénység, hanem csak a termeshozam kollektív növelése alapján.

A mezőgazdaság szocialista nagyüzemi átalakításának kérdését úgy, ahogyan ezt mi értjük, az élet még nem tette fel Ghanában. S bár nyilvánvaló, hogy végső soron az afrikai parasztság számára sincsen más kivezető út, mint a mezőgazdasági nagyüzem, egyáltalán nem biztos, hogy az ott alkalmazott formák hasonlítani fognak a mieinkre. Ilyen értelemben ez a kérdés a fantázia és a találgatások birodalmába tartozik. Arról azonban érdemes beszélni, hogy milyen tervei és elképzelései vannak magának a ghanai kormánynak, s hogy ezekből a fejlődésnek milyen irányára lehet következtetni.

A ghanai mezőgazdaság előtt a következő években — az említett program megfogalmazása szerint — négy feladat áll. Először: gondoskodni arról, hogy a jelenlegi termékekből egyre több és egyre jobb áron jusson a tengerentúli piacra. Másodszor: olyan új termékeket vezetni be, amelyeknek piacot lehet találni. Harmadszor: a már termelt mezőgazdasági termékeket Ghanában dolgozni fel (a világ legnagyobb kakaótermő országában ma még semilyen kakaóbabfeldolgozás nincsen). Negyedszer: hazai termésű élelmiszerekkel helyettesíteni az importáltat.

Ezeket a célokat a ghanai kormány részben új piacok szerzésével (a Szovjetunió, Kelet-Európa, Japán), belső árpolitikával, a farmereknek nyújtott támogatással, állami gazdaságok és szövetkezetek szervezésével akarja megoldani. Fel akarnak állítani mezőgazdasági gép- és traktorállomásokat is. Ezeknek a terveknek egy része a megvalósulás útján halad. A már korábban megalakult, többnyire jól felszerelt mezőgazdasági kísérleti állomásokat állami gazdaságokká alakították át, s új gazdaságok szervezésére is erőfeszítéseket tettek. Kialakították az értékesítő szövetkezeteknek az egész országot átfogó hálózatát. Ezek a szövetkezetek a kakaó-eladásból teljesen kiszorították a külföldi cégek ügynökeit, s azok most már a ghanai állami exportvállalattól kénytelenek megvásárolni a kakaót. A mi fogalmaink szerint természetesen ez még nem jelenti a ghanai mezőgazdaság szocialista átlakítását, ők azonban annak nevezik, s az bizonyos, hogy *ez nem áll ellentétben a szocialista fejlődéssel.*

Más kérdés az — s ezt is fel kell tenni —, hogy meg lehet-e nyerni a ghanai parasztságot a további szocialista átalakítás eszméjének, hogy abban várhatóan milyen erőt képvisel a parasztság?

AZ ÁLLAM A KAKAÓFARMEREK ÉS A TÖRZSFŐNÖKÖK KAPCSOLATA

A ghanai kormány igen sokat tesz a kakaófarmerekért. Jóllehet a kakaó világpiaci ára igen bizonytalan és csökkenő tendenciát mutat, a ghanai felvásárló szervek szavatolt áron veszik át a kakaóbabot, s eddig legalább is megkímélték a farmereket a világpiaci áringadozásoktól. Ez pedig sok millió fontot jelent évente! Permetező-anyagokkal látják el a farmereket, s széles

Digitized by Google

körben terjesztik az addig használt „Amelenado" fajta helyett az „Amazon" magvait, amely hamarabb ad termést és jobb minőségűt. A kakaó-kísérleti gazdaságok lényeges szerepet játszanak a védekezés és a termelés új módszereinek elterjesztésében. Ez közös érdeke a farmereknek és az államnak, amelynek legfontosabb jövedelmi forrása a kakaó-export. Más módon a kakaófarmerek nem járulnak hozzá az ország fejlesztéséhez, pontosabban: tavalyig nem járultak hozzá, amikor a kormány kényszerkölcsönkötvények kiadását határozta el. Előírta, hogy a farmerek minden rakomány kakaóbab után, amelynek ára 60 shilling, jegyezzenek négy shilling kölcsönt. A Farmertanács később felajánlotta ezeket a kötvényeket az ország fejlesztésére, s ezzel a kölcsön gyakorlatilag termésadóvá lett. Másfajta adót a farmerek nem fizetnek.

Érdekelve vannak-e a kakaófarmerek a programban szereplő „szocialista átalakításban"? Nyilvánvalóan igen, mindadig, amíg ez segíti, nem gátolja őket gazdagodási törekvéseikben. Márpedik nem gátolja. A kormány négy pontjának a megvalósítása érdekük, az állami gazdaságok szervezése őket szolgálja, az értékesítő szövetkezetek őket védik, ha pedig sor kerül a termelőszövetkezetek szervezésére, bizonyosan csak ott kerül sor rá, ahol sok a parlagföld, s ahová más területekről szegényparasztokat telepítenek. Érdekük lenne-e a szocialista átalakítás továbbfolytatása, a falusi kizsákmányolás megszüntetése, olyan igazságos társadalmi rend bevezetése, amelyben sem a törzsfőnök nem húzhat hasznot a farmerek, sem a farmer a béresek munkájából? Bizonyosan érdekük lenne, ez azonban már keresztezné szabad gazdagodásukat, összeütközne a kapitalizálódás folyamatával. Ezek a kérdések azonban ma még nem éleződtek ki. A törzsfőnök és a farmer, a farmer és a bérmunkás, a gazdag farmer és a szegény farmer között ma is vannak ellentétek. A kormány bizonyos fokig tompítja ezeket, korlátozva a törzsfőnökök vagyonszerzését. A törzsfőnöknek jövedelme egy részét oda kell adnia községfejlesztésre, meg kell osztania az alárendelt törzsfőnökökkel. Megállapították azt az összeget, amelynél többet a farmer nem köteles fizetni az általa használt földért a törzsfőnöknek, s nyilván hoznak még néhány hasonló intézkedést. Hogy mi lesz akkor, ha a kakaófarmerek között meglevő kapitalizálódási folyamat az ellentéteket — a tompító intézkedések és a törzsi társadalom mindent sajátságosan beborító burka ellenére — összeütközésekké hevíti, s hogy kinek az oldalára áll majd akkor a kormány, ez a jövő kérdése. Ez a kérdés ma még nem érett meg.

Ami a nem kakaófarmereket, tehát a jam-, banán-, földimogyoró-, kasava-, olajpálma- és kis részben a kávé- és dohánytermelőket illeti, jórészüknek a helyzete, kivált fenn Északon, olyan mostoha, hogy bármilyen átalakulásban érdekelve vannak. Ghana jórészén minden további nélkül át lehetne szervezni a meglevő törzsi közösségeket szövetkezeti közösségekké, ha biztosítani lehetne a nagyüzemi gazdálkodás legminimálisabb felté-

Digitized by Google

teleit. Itt az a kérdés: tud-e a kormány vizet, vasból készült szerszámokat, egyszerű gépeket adni. Ha tud, s különösen akkor, ha a *közösségnek juttatja* s nem a szociális tagozódás forrásaivá teszi, akkor ezek az elmaradott vidékek fontos szerepet játszhatnak Ghana fellendülésében, saját nemzetgazdaságának felépítésében, a Konvenció Párt programjának megvalósításában.

KINEK A KEZÉBEN VAN A KERESKEDELEM?

A ghanai társadalom második legfontosabb rétege: a piaci elárusító asszonyok. Mintegy 500 ezren vannak. (Összehasonlításul: a bérből és fizetésből élők száma csupán 420 ezer). Asszonyok vagy lányok, néha gyereklányok, akik fejükön mosdótállal járják a városok és falvak utcáit, letelepszenek a benzinkutak körül, az útelágazásoknál, s árusítják a közszükségleti cikkek minden megszerezhető fajtáját. A városi „kofák" aránylag jól keresnek; egy-egy asszony évi 800—1000 font forgalmat is lebonyolít, s ebből legalább 200 font (12 ezer forint) haszna van.

Helyüket a ghanai társadalomban pontosan meg lehet határozni. Ghana minden ipari eredetű fogyasztási cikket a tengerentúlról importál. Importálja elsősorban a városi, de még a falusi lakosság számára szükséges élelmiszer egy részét is. Az import a legutóbbi időkig teljesen a nagy angol, svájci, amerikai, francia, görög cégek kezében volt. Most már az állam maga is importál és hoz kereskedelmi forgalomba árut. Ez azonban még csak egy a többi importvállalat közül, s nem játszik vezető szerepet. Ezek a cégek a behozott áruk egy részével maguk kereskednek, más részét — illetve más cégek — átadják a közép- és kiskereskedelemnek. Ghanában van olyan néhány ezer főnyi tőkeerős kereskedő-réteg — libanoniak és szíriaiak —, amely a kikötőben nagy tételekben veszi át az árut. Árujuk egy részét szintén saját boltjaikban hozzák forgalomba, más részét pedig ismét továbbadják annak a rétegnek, amelynek csupán kicsiny tőkéje van, s nem tud egy-két láda árunál többet átvenni. Aki egy kicsit jobb módú, néha még teherautót is bérel, a falvakban olcsó pénzen felvásárolja a termékeket, s ezt azután a piacon eladja vagy továbbadja a még kisebb „kereskedőknek".

Ez a réteg — természetesen csak aránylag — jól keres, az asszonyok sokszor eltartják munkanélküli férjüket is. Kivált a városokban. Ha a család elköltözne olyan vidékre, ahol kell a bérmunkás a farmokon, s a férfi dolgozna, akkor anyagilag rosszabbul járnának. A tengerparti városokban s mindenekelőtt a fővárosban ezek az árus-asszonyok — a „mummy"-k, a mamuskák — termetes asszonyságok, nagy a szájuk, gyorsan pereg a nyelvük, vidámak, szeretnek táncolni és aktív politikai életet élnek. Részt vesznek a nőszervezetekben, gyűlésekre járnak és a függetlenségért folytatott harcokban derekasan támogatták Nkrumah pártját.

Vannak ennél gazdagabb kereskedők is, kis bódéval, üzlettel. Ezek jórészt a függetlenség után szaporodtak el. Most a kormány tudatosan törekszik arra, hogy a

Digitized by Google

kereskedelemben és a kisebb méretű vállalkozásokban, amelyeket ma szíriaik, libanoniak tartanak kezükben, mind nagyobb szerep jusson az afrikaiaknak. A Népi Konvenció Párt programja egy fontos mondatot tartalmaz erről: „*A személyes kezdeményezés és szakképzettség-szerzés bátorítása céljából a ghanaiak részt vehetnek kis méretű vállalkozásokban azzal a feltétellel, hogy nem külföldi érdekeltségek „strómanjai.*" A kis- és középvállalkozások területét szeretnék tehát szabaddá tenni a ghanaiak számára, az ő kistőkés törekvéseiket támogatják. Helyesen, hiszen országuknak érdeke, hogy az ezekből az üzletekből származó haszon ne idegeneké legyen.

A MUNKÁSOK ÉS A MUNKÁLTATÓK HELYZETE

Munkásosztály, mint osztály Ghanában még nem alakult ki. A 420 ezer bérből és fizetésből élő közül 332 ezret úgy tartanak nyilván, mint iparban foglalkoztatottat (1960-as adat.) Sajnos, ebből igen nehéz kihámozni a munkások valóságos számát. Ennél jóval kevesebben dolgoznak a tulajdonképpeni ipari üzemekben és a bányákban: az építőiparban 61 ezren, a feldolgozó iparban 24 ezren, a bányászatban 29 ezren. Nagy többségük „labourer", vagyis szakképzettség nélküli segédmunkás. Más részük viszont egyáltalán nem munkás, hanem tisztviselő vagy egyéb alkalmazott, például kifutó. A statisztikák ezt nem választják külön. Ugyanakkor a nem „ipari kategóriákban" — pl. a kereskedelemben — dolgozó munkások számát sem lehet meghatározni. Így jobb híján úgy számolhatunk, hogy a két különbség körülbelül kiegyenlíti egymást, s a munkások száma 100—120 ezer körül lehet. De hogy ezek milyen munkások s mennyire felelnek meg a szó nálunk szokásos értelmének, azt csak akkor tudjuk megérteni, ha ismerjük a ghanai ipar szerkezetének és megoszlásának legalábbis a fő vonásait. Egy 1958—59-ben készült statisztikai jelentés szerint Ghanában 433 ipari létesítmény van. Ezek: 39 bányaüzem, 234 feldolgozóüzem (malmok, pékségek, sörfőzdék, dohányfeldolgozók, tíz textilüzem, fafeldolgozók, nyomdák, gépkocsi-javítók), 141 építőipari vállalat és 16 elektromos üzem. Nagyság szerint így oszlanak meg: 6—10 munkást 64 helyen, ötszáznál több munkást ötven létesítményben alkalmaznak. Az üzemek nagy része — a 433 közül 188 — 11—50 munkást alkalmaz.

KIK AZ ÜZEMEK TULAJDONOSAI?

Negyven vállalatot Ghanán kívül regisztráltak, ezek tehát külföldi cégek leányvállalatai. E negyven vállalat forgalmának majd 90 százaléka angol vállalkozásoké. Több mint 33 ezer munkás ezekben az üzemekben dolgozik (ez a statisztika összeállításakor az összes ipari munkások egyharmada volt). Vegyes ghanai—libanoni tulajdonban 43 létesítmény, csak ghanaiak kezében 115, csak libanoniakéban 29 van. (A többi részben másoké, nem ghanaiaké, részben az államé és a helyi önkormányzatoké.)

Kevés munkás van tehát, azonban mégis mintegy 30—40 ezren dolgoznak üzemekben, túlnyomó többségük külföldi cégek üzemeiben. Kizsákmányolt, olcsó bérű

Digitized by Google

munkások ezek, rőluk a gyarmati rendszer ma is ugyanúgy lehúzza a bőrt, mint a „régi szép időkben". A különbség az, hogy a kormány megállapította, menynyi a minimálisan fizetendő bér (napi 9 pennyről 6 shilling 6 pennyre emelte, tehát több mint a nyolcszorosára), s a szakszervezet bizonyos védelmet nyújt nekik a tőkésekkel szemben. „Bizonyos védelmet" — tudniillik a Konvenció Párt és „ipari szervezete", a szakszervezet, ebben a kérdésben a következő elvi álláspontot foglalja el: „A fejlődés jelenlegi szakaszában a szakszervezet tisztségviselőinek tudniok kell, hogy nem tőkések ellen harcolnak. Ha kizsákmányolók ellen kell küzdeniök, akkor az állam meg fogja védeni őket. A szakszervezeti munkának ma másnak kell lennie. A szakszervezeti mozgalomnak összpontosítania kell erőfeszítéseit a termelés és a produktivitás emelésére..." (Idézet a programból.)

Az előbb közölt statisztikai adatok azonban azt mutatják, hogy a munkások igenis, az esetek nagyobb részében tőkésekkel állnak szemben. Az állam valóban szabályozza a munkafeltételeket és az előírások a munkások érdekvédelmét szolgálják. Hogy azonban a tőkésekkel betartassák ezeket, az harc kérdése. Ha harcra kerül sor, a szakszervezet és a kormány elsősorban a békéltető szerepét igyekszik betölteni, és a munkásokat lebeszéli a sztrájkról, illetve annak folytatásáról.

A kérdés persze igen bonyolult. Mi történik, ha a szakszervezet osztályharcra vezeti a munkásokat a tőkések ellen? Egy bizonyos: a tőkések hanyatt-homlok menekülni fognak Ghanából, s nincs olyan édes fuvolaszó, amellyel vissza lehetne őket vagy helyükbe másokat csábítani. Természetesen azt is mondhatná valaki erre: „No és? Nem lenne ez jó Ghanának?"

Nem. Ghana elmaradott ország, ipara alig van, gazdasági élete mindaddig a nyersanyagpiac ingadozásaitól függ, amíg saját, szilárd nemzetgazdasága nem lesz. Ennek megteremtéséhez először tőke, másodszor tőke és harmadszor is tőke kell. Ghana bevételi forrásai nem teszik lehetővé a tőkefelhalmozást. A szocialista országok baráti támogatásának nem segítőkészségünk, hanem, sajnos, saját gazdasági erőnk szab határt. A nyugati tőke úgy fektet be Afrikában, hogy abból elsősorban neki legyen haszna. Amit mi Afrikába viszünk, abból első- és másodsorban Afrikának lesz előnye. Ghana nem viheti oly könnyen szakításra a dolgot mégcsak volt gyarmatosítójával sem, mert ez ma még súlyos gazdasági helyzetet teremtene. Nem mintha meg tudnák fojtani Ghanát. De mindenesetre súlyos nehézségeket okoznának. Ezért a ghanai kormány éppen arra tesz erőfeszítést, hogy országának hitelét, a ghanai beruházás biztonságát növelje.

Megoldást nyilván az hozna, ha a kormány olyan korrekt viszony betartására tudná szorítani a külföldi vállalatokat, amilyen legjobban megfelel Ghana és közvetlenül a munkások érdekeinek. Azok a szabályok, amelyek a külföldi tőke hajtotta profitot megadóztatják, és arra kötelezik a külföldi tőkét, hogy hasznának egy részét Ghanában ruházza be, ebben az irányban

Digitized by Google

hatnak. A nehézség ezeknek a helyes intézkedéseknek a végrehajtásánál kezdődik. A tőkés cégek, kivált azok, amelyek könyvelésük jórészét az anyavállalatnál, Londonban vagy Párizsban tartják, nehezen ellenőrizhetők. Ha meg lehetne szervezni a tőkés üzemek *munkásellenőrzésének* rendszerét, ha a szakszervezetek őrködnének azon, hogy a vállalkozók és képviselőik betartsák a kormány megszabta feltételeket, akkor ettől még nem menekülnének el az országból a viszonylag tisztességes haszonra törekvő kapitalisták (annál kevésbé, mert ez a haszon még mindig sokkal nagyobb, mint amekkorát Európában érhetnek el).

Végül a legfontosabb: az iparosodás gyorsan növeli a munkások számát. Egy rendkívül érdekes adat: a 433 ipari létesítményből 244 az ötvenes években kezdett működni. A legutóbbi esztendőkben rohamosan nő a munkások száma. 1958-ról 1959-re pl. csaknem 10 százalékkal emelkedett. Igaz, még mindig igen sok munkanélkülit tartanak nyilván, majdnem százezer férfit és nőt. De az iparosodás ütemének gyorsulásával növekszik a foglalkoztatottság, a munkások száma, s annak a lehetősége is, hogy a munkásság önálló, tapasztalatokban gazdag osztályként szól majd bele hazája sorsának alakulásába.

A BURZSOÁZIA HELYZETE ÉS SZEREPE

Van-e ghanai burzsoázia? Ghanában vannak gazdag emberek. Törzsfőnökök, jól kereső állami tisztviselők, kereskedők. Vannak építési vállalkozók, nyomdatulajdonosok. Némelyek egy-két házat bérbe adnak. De gyára senkinek sincs. Nagyobb vállalkozó, nyomdatulajdonos, fűrészteleptulajdonos is igen kevés van. Ezek számára a nagy angol, svájci, francia cégek nem jelentenek konkurrenciát — odáig ők nem nőnek fel. A libanoniakig, a szíriaiakig azonban igen. S mert ezekkel szemben a kormány őket támogatja, a kormány oldalára állnak. Csakhogy a kormány azt is világosan megmondta: meg kell maradniok a kisméretű üzleteknél — nagyvállalkozó csak külföldi (s ebben az értelemben a libanoni is „bennszülött"), vagy maga az állam lehet. Ez viszont szembeállítja őket a kormánnyal.

A Népi Konvenció Párt programja: tudatosan nagytőke-ellenes program. „Az imperializmus és a gyarmati rendszer elhagyta Ghanát anélkül, hogy felhalmozta volna a magántőkét, amely a nyugati világot segítette az ipari forradalom végrehajtásában — hangzik a program. — ... Gazdasági fejlődésünk alapvető célja az, hogy megszabadítsuk országunkat az idegen uralomtól és ellenőrzéstől... Meggyőződésünk, hogy a nemzetgazdaság tervezése csak akkor lesz hatásos, ha a termelés, elosztás, csere legfontosabb eszközei állami kézbe és állami ellenőrzés alá kerülnek... A párt végre fogja ezt hajtani, s bizonyos abban, hogy a nép hatalmas többsége támogatja majd..."

Ghanában tehát egyrészt a függetlenség elérése előtt nem alakult ki számottevő burzsoázia, másrészt a kormány nem is tartja kívánatosnak, hogy ezután kialakuljon — nem ezt támogatja. Ehhez járulnak azok a rendszabályok, amelyek előírják, hogy

Digitized by Google

a parlamenti képviselők, a vezető állami funkcionáriusok nem folytathatnak üzleti tevékenységet, nem lehet több mint két autójuk, több mint két, meghatározott értékű lakóházuk. S az ilyen rendszabályok nagyon fontosak, mert a függetlenség elnyerése óta a fiatal afrikai országok gazdag emberei többnyire a politikai vezető rétegből kerülnek ki, mert a meggazdagodás különböző fogantyúihoz és emelőihez ők ülnek közel, s a külföld is őket akarja megvesztegetni. Szó sincs arról, hogy ezeket a szabályokat drákói módon tartják be. De vannak ilyen szabályok, vannak ilyen korlátok. Sajnos, a legtöbb afrikai országban nincsenek. Hasonlóan áll a dolog a korrupcióval. A kormány, az ország vezetői számtalanszor elítélték a korrupciót. Ez nem jelenti azt, hogy már kimúlt vagy jelentősen csökkent. De olyan légkört teremtettek, amelyben a korrupció bűn, elítélendő dolog, és nem folyik nyíltan. S ez már nagyon fontos lépés.

Nincs biztosíték arra, hogy Ghanában nem is fog kialakulni erős burzsoá osztály. Ez a jövő kérdése. Két dolog biztos csak. Az egyik: ma még igen gyenge a burzsoázia, ipari burzsoázia pedig nincs. A másik: a kormány nem is akarja, hogy legyen.

KAPITALIZMUS? SZOCIALIZMUS?

Milyen tehát a ghanai társadalom? Kapitalista? Nem. Szocialista? Ezt sem lehet mondani. Melyik osztály diktatúrája a ghanai állam? A nemzeti burzsoáziáé? Az nem elég erős ahhoz. A munkásosztályé? Munkásosztály is még csak kialakulóban van. A parasztságé? Ezt sem mondhatjuk.

Nehéz kérdések ezek. A gyarmatosítás az ősi afrikai közösséget csak összekavarta, de nem bontotta meg. Különösen nem a nyugat-afrikai volt angol területeken, ahová csak adminisztrátorokat, kereskedőket meg katonákat küldtek, ahol a gyarmati rendszer az ősközösségi társadalom tetejére épült, de nem hatolt belé. Most, hogy Ghana fejlődésének saját útjára lépett, a fejlődésnek sokféle lehetősége nyílt meg előtte. Kapitalista is, szocialista is. Az osztályviszonyok, az ország gazdasági helyzete alapján ma még senki nem mondhatja: bizonyos, hogy Ghanában szocialista társadalmi és gazdasági rend épül. De megvan a lehetőség erre, sőt ennek a valószínűsége a nagyobb. Nem utolsósorban azért, mert a Népi Konvenció Párt, az ország vezetői, tudatosan a szocialista építés módszereit akarják alkalmazni, szocialista társadalmat akarnak teremteni.

A kérdés persze az: ők is szocializmust értenek-e a szocializmuson? A pártprogram többször megismétli: Ghanában meg kell teremteni a szocializmust, „mert az imperialista és gyarmati örökség következtében ez a rendszer tudja biztosítani Ghana fejlődését". Hogy mit ért szocializmuson, azt a program már nem mondja meg. Erre csak következtetni lehet abból, hogy a program szerint a szocialista forradalomnak „öt fronton" kell előretörnie: a mezőgazdaságban, az iparban, a kereskedelemben, az emberek közötti szociális viszonyban és a kultúrában. (A szociális viszonyokon és kultúrán a házasság és

Digitized by Google

válás, a nevelés, az irodalom, a film, a nemzeti nyelvek, a jog és a törvénykezés problémáit értik.) Ezek valóban a szocialista építés fontos részei. És Ghanában valóban szocialista intézményeket honosítanak meg (pl. az export teljes állami szervezetét), szocialista terveket dolgoznak ki az állami ipar szerepének növelésére. Szocialista módon szeretnék megoldani az ifjúság problémáját az iskoláztatásban és a politikai szervezetekben stb.

De tegyük fel így a kérdést — mert kötelességünk, hogy így is feltegyük: — Ha ezeket a célokat megvalósították, megvalósult-e a szocializmus? S erre egészen őszintén azt kell felelnünk: nem. Még nem. És nemcsak azért, mert Afrikában a szocializmus egészen bizonyosan olyan formák között valósul meg, amilyeneket ma még csak el sem képzelhetünk. Ez már nem a formák kérdése. Szocialista forradalomról beszélni aligha lehet *anélkül, hogy az ember számot ne vetne alapvető politikai és társadalmi kérdésekkel.* — Afrikában pl. olyanokkal, mint a törzsi rendszer, a földtulajdon, a vagyonadó, a felsőoktatás demokratizálása stb. Aki ténylegesen szocialista forradalmi átalakításra törekszik, annak előbb vagy utóbb szembe kell néznie ezekkel. És sok mással is. *Ha nem ma, akkor holnap.*

És ez a dolog lényege. A szocializmus megvalósításának is megvannak a maga belső törvényszerűségei. A szocializmus nem kilenc hónapra születik. Alapja nem lehet a szegénység, az elmaradottság, a gazdasági kiszolgáltatottság. Ezek megszüntetéséhez viszont hosszú évek munkája kell. Ezek az évek bizonyosan nagy változásokat idéznek elő a ghanai társadalom életében is. Világosabban körülhatárolódnak majd a társadalom fontos osztályai és rétegei, növekszik és tapasztalatokban gyarapszik a munkásosztály, felnő és kialakul a saját nemzeti értelmiség. Nyilvánvaló: meg kell, hogy érjenek a társadalmi feltételei annak, hogy közvetlen céljukul tűzhessék ki a szocialista társadalom megvalósítását. Pontosabban meg lehetne határozni a ghanai tennivalókat, ha ott felmérnék, mit kell még *addig* csinálni, ha első lépésként olyan társadalmi rend kialakítására törekednének, amely a nemzeti demokratikus állam követelményeinek felel meg. Az ilyen államnak már van ereje ahhoz, hogy a felbukkanó kérdéseket saját belátása szerint döntse el, mert már nem köti meg kezét a gazdasági kiszolgáltatottság. Itt már nemcsak a vezető réteg, de a nép is felnőtt, s joga és módja van beleszólni az ország irányításába.

Természetesen senki nem írhatja elő Ghana vezetőinek, hogyan tűzzék ki tennivalóikat. Ők már most is szocializmusról beszélnek. Ennek az is az oka, hogy nem dolgozták ki pontosan terveik megvalósításának taktikai rendjét. De a fő ok: a szocializmus jelszavának felmérhetetlen *vonzó* és a kapitalista rendszer *taszító* ereje. A kapitalizmusé, amely megszülte az imperializmust, fejükre hozta a gyarmati rendszer minden átkát és ma sem tud jobbat ajánlani, mint a gyarmati függőség fenntartását. Ezért keresik minden helyzetben az edigitől elütő, nem kapitalista megoldást, a nem kapitalista kivezető utat. És ezt nevezik

Digitized by Google

szocializmusnak, szocialista forradalomnak akkor is, ha már valóban szocialista megoldásokról, de akkor is, ha lényegében csak demokratikus vagy antikolonialista jellegű lépésekről van szó.

Van-e reális lehetőség Ghanában a nemzeti demokratikus államnak a megteremtésére, ami valóban a szocializmushoz visz közelebb?

Ghanában ma még nincsen olyan osztály, olyan társadalmi réteg, amely egyértelműen ebbe vagy abba az irányba feszítő erő volna. Van azonban a kormányban egy határozott csoport, van egy fontos politikai szerepet betöltő tömegpárt, amelynek vezetői, mindenekelőtt maga Nkrumah elnök, tudatosan a szocializmus irányába akarják vinni az országot.

Ez a vezető réteg részben a jobbmódú parasztság tanult fiaiból, részben az értelmiségből kerül ki. Elsősorban az adminisztratív értelmiségből, abból a tisztviselő-rétegből, amely az angol időkben különféle állami hivatalokban ismerkedett meg az ország problémáival és a vezető munka módszereivel. Sajnos, a kormány nem tudta megnyerni az angol és amerikai egyetemeken végzett értelmiségiek, ügyvédek, orvosok, tudományos munkát végző professzorok (akik összesen sem sokan vannak) egy jelentős százalékának a támogatását. Arra sincsen ma még elegendő biztosíték, hogy a kormány számíthat majd a hazai egyetemeken óriási költséggel nevelt, dédelgetett új értelmiségre. Sokkal inkább számíthat azokra, akiket a szocialista országokba küldtek tanulni, s akik jelentős részben a mostani vezető réteg családjaiból kerülnek ki.

Nem könnyű elvégezni azt, amire ezek a hazájuk igazi felvirágzását, önálló fejlődését akaró nacionalista vezetők vállalkoztak. Az az út, amelyen járnak, nem mindig egyenes, sokféle lehetőséget rejt magában. Még a különböző irányváltoztatások lehetőségét is. Ami bennünket illet, mi őszintén bízunk abban, hogy a sok nehézség nem téríti le őket arról az útról, amelyen ma haladnak céljaik felé.

•

De ha tudjuk, *merre tart Ghana*, hogyan felelhetünk most már arra a kérdésre: *kivel tart?*

Egyértelmű, pontos válasz erre sincsen. A valóság ez: *Ghana a maga útján halad.* Teljes függetlenséget, önálló nemzeti ipart akar teremteni, úgy akar berendezkedni, ahogyan a legjobbnak látja. Ha Ghana azt fogja tapasztalni, hogy a függetlenségét, gazdasági megerősödését támogató országok jóban és rosszban mellette állnak, segítik, ha látja, hogy azok a tanácsok, amelyeket ezek az országok adnak neki, jó tanácsok és beválnak — akkor ezekkel tart. Velünk tart, ha nem is mindig és nem minden kérdésben. Ott és akkor tart velünk, ahol és amikor úgy látja, hogy ez a maga érdekében való dolog. Céljainak egy része közös a mieinkkel. De sok mindenben különbözünk is egymástól. Ha jó példákat látnak nálunk, ha rendszerünk erős és új bizonyítékokat ad fölényéről, ha rokonszenvünkről nemcsak szavakban biztosítjuk őket, akkor gyakrabban tartanak velünk. Akkor még több közös örömünk és gondunk lesz.

Kalmár György

Digitized by Google

СОДЕРЖАНИЕ

К 45-ой годовщине Октября — — — — — — — — — — — 1

К директивам VIII-ого съезда партии (КАРОЙ ХАРГИТАИ, ФЕРЕНЦ ЛЕТНЕР, ДЬЮЛА ХАРДИ, ГАБОР КОВАЧ, ИШТВАН РЕДАИ, ИМРЕ ТАКАЧ, КАЛМАН БУДАИ, ГЕЗА МОЛЬНАР, ДЮЛА КАНЦЛЕР) — — — — — — — — — — — 3

Д-р ИМРЕ МАРКОЯ: Вопросы социалистического демократизма — 30

ШАНДОР ЛАКОШ: К актуальным проблемам связи партии с беспартийными — — — — — — — — — — — — — — 41

др. МИХАЙ ШИМАИ: Главные извлекатели выгод западно-европейской интеграции — — — — — — — — — — — — — 55

*

Партийная конференция в Обуде. (МИКЛОШ ГЕРЕНЧЕР) — — 71

ДОКУМЕНТ

ЛЕНИН: Очередные задачи советской власти — — — — — — 76

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

Документы подготовки XII-ого съезда ЦК Чехословацкой коммунистической партии — — — — — — — — — — — — — 90

С кем Гана? (ДЬЕРДЬ КАЛМАР) — — — — — — — — — 97

INHALT

Am fünfundvierzigsten Jahrestag der Oktoberrevolution — — — 1

Zu den Richtlinien des VIII. Parteitags (KÁROLY HARGITAI, FERENC LETTNER, DR. GYULA HARDY, DR. GÁBOR KOVÁCS, ISTVÁN RÉDAI, IMRE TAKÁCS, KÁLMÁN BUDAI, GÉZA MOLNÁR, GYULA KANCZLER) — — — — — — — — 3

DR. IMRE MARKOJA: Fragen der Entwicklung des sozialistischen Demokratismus — — — — — — — — — — — 30

SÁNDOR LÁKOS: Zu heutigen Problemen des Verhältnisses der Partei zu den Parteilosen — — — — — — — — — — 41

DR. MIHÁLY SIMAI: Die Hauptnutzgeniesser der westeuropäischen Integration — — — — — — — — — — — — 55

Parteikonferenz in Obuda (MIKLÓS GERENCSÉR) — — — — 71

DOKUMENT

Lenin: Die nächsten Aufgaben der Sowjetmacht — — — — — 76

INTERNATIONALE RUNDSCHAU

Ein Dokument des Zentralkomitees der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei zur Vorbereitung des XII. Parteitags — — 90

Mit wem geht Ghana? (GYÖRGY KALMÁR) — — — — — — 97

Digitized by Google

CONTENTS

October's 45th anniversary — — — — — — — — — — — — 1

On the guiding principles of the 8th Party Congress (KAROLY HARGITAI, FERENC LETTNER, DR. GYULA HARDY, DR. GÁBOR KOVÁCS, ISTVÁN RÉDAI, IMRE TAKÁCS, KÁLMÁN BUDAI, GÉZA MOLNÁR, GYULA KANCZLER) — — — — — — 3

DR. IMRE MARKOJA: Development problems of socialist democratism — — — — — — — — — — — — — — — 30

SÁNDOR LÁKOS: Today's problems of the Party's relationship to non-members — — — — — — — — — — — — — 41

DR. MIHÁLY SIMAI: The chief beneficiaries of West-European integration — — — — — — — — — — — — — 55

*

Party conference at Óbuda (MIKLÓS GERENCSÉR) — — — — 71

DOCUMENTARY

Lenin: Present tasks of the Soviet Power — — — — — — — 76

INTERNATIONAL REVIEW

Documents of the Czechoslovak Communist Party Central Committee in preparation of the 12th Congress — — — — — — — 90

Whom does Ghana side with? (GYÖRGY KALMÁR) — — — — 97

SOMMAIRE

Au 45-ème anniversaire de l'Octobre — — — — — — — — 1

A propos des directives pour le VIII-ème congrès du Parti (KÁROLY HARGITAI, FERENC LETTNER, DR. GYULA HARDY, DR. GÁBOR KOVÁCS, ISTVÁN RÉDAI, IMRE TAKÁCS, KÁLMÁN BUDAI, GÉZA MOLNÁR, GYULA KANCZLER) — — — — 3

DR. IMRE MARKOJA: Les questions du développement du démocratisme socialiste — — — — — — — — — — — 30

SÁNDOR LÁKOS: A propos des problèmes actuels des rapports entre le parti et les sans-parti — — — — — — — — — 41

DR. MIHÁLY SIMAI: Les principaux bénéficiaires de l'intégration en Europe Occidentale — — — — — — — — — — 55

*

Conférence de parti à Óbuda (MIKLÓS GERENCSÉR) — — — — 71

DOCUMENT

Lénine: Les tâches actuelles du pouvoir soviétique — — — — 76

REVUE INTERNATIONALE

Document du Comité Central du Parti Communiste de Tchécoslovaquie concernant les préparatifs au XII-ème Congrès — — 90

De quel côte, le Ghana, se range-t-il? (GYÖRGY KALMÁR) — — 97

Digitized by Google

E SZÁM SZERZŐI:

HARGITAI KÁROLY: a Csepel Motorkerékpárgyár „Pannonia" szocialista brigádjának vezetője, **LETTNER FERENC:** a Budapesti Műszaki Egyetem Gépgyártástechnológiai tanszékének vezetője, **Dr. HARDY GYULA:** a Műanyagipari Kutatóintézet igazgatója, **Dr. KOVÁCS GÁBOR:** a szarvasi Öntözési és Rizstermesztési Kutatóintézet igazgatója, **RÉDAI ISTVÁN:** a mezőtúri Sallai tsz. elnöke, **TAKÁCS IMRE:** Dunaújváros és a Dunai Vasmű pártbizottságának titkára, **BUDAI KÁLMÁN:** alapszervezeti titkár, Miskolc, **MOLNÁR GÉZA:** író, **KANCZLER GYULA:** az MSZMP Bp. XI. ker. pártbizottságának első titkára, **Dr. MARKÓJA IMRE:** az MSZMP KB. Adminisztratív osztályának alosztályvezetője, **LAKOS SÁNDOR:** a szerkesztő bizottság tagja, **Dr. SIMAI MIHÁLY:** a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Nemzetközi gazdasági és politikai tanszékének adjunktusa, **GERENCSÉR MIKLÓS:** újságíró, **KALMÁR GYÖRGY:** újságíró

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

BENKE VALÉRIA (a szerkesztő bizottság vezetője), **FRISS ISTVÁN, HÁY LÁSZLÓ, KOMJÁT IRÉN, LAKOS SÁNDOR, MOLNÁR ERIK, NEMES DEZSŐ, NÉMETH KÁROLY, ÓVÁRI MIKLÓS, SÍK ENDRE, SZECSŐDI LÁSZLÓ, SZIGETI JÓZSEF**

Digitized by Google

Ára: 3,— Ft

Megjelent!

MARX—ENGELS MŰVEI

7. kötet

Marx és Engels 1849 augusztus és 1851 júniusa között írott munkáit foglalja magába ez a kötet. Az írásoknak több mint fele most jelenik meg először magyar nyelven.

668 oldal + képmelléklet
Ára: 32,— Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Megjelent!

A CSEHSZLOVÁK KOMMUNISTA PÁRT TÖRTÉNETE

888 oldal
Ára: 50,— Ft

Digitized by Google

X8
3
17
2

VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

UNIVERSITY OF CALIFORNIA
DAVIS
JAN 25 1963
LIBRARY

12

XVII. ÉVFOLYAM 1962 DECEMBER

Digitized by Google

TARTALOMJEGYZÉK

Az alkotó marxizmus jegyében — — — — — — — — — — — 1
HAY LÁSZLÓ: Társadalmunk osztálystruktúrája — — — — — 8
KÁLMÁN ENDRE: A szervezeti szabályzat módosítása — — — 18
MOLNÁR LÁSZLÓ: A második ötéves terv beruházásainak jó előkészítéséért és megvalósításáért — — — — — — — — 28
DR. CSENDES BÉLA: Belterjesség és jövedelmezőség a tsz-ekben — 37
TÓTH BENEDEK: Új falu, új emberek — — — — — — — — 45
KIPP GÉZA: A nemzeti felszabadító mozgalmak helye az imperializmus elleni harcban — — — — — — — — — — 60

NEMZETKÖZI SZEMLE

A kubai válság és előzményei, (S. B.) — — — — — — — — 75
Tovább a győzelmes dimitrovi úton (VADÁSZ FERENC) — — — 82
Félidős választások az Amerikai Egyesült Államokban (DARVASI ISTVÁN) — — — — — — — — — — — 90

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Könyv népünk történelmi jelentőségű győzelméről (ZSARNÓCZAI SÁNDOR) — — — — — — — — — 96
KISS TIBOR: A szocialista országok gazdasági együttműködése (GYULAI ISTVÁN) — — — — — — — — — — — 100
ORBÁN SÁNDOR: Egyház és állam 1945—1950. (BALÁZS GYÖRGY) 105

Szerkesztőség:
Budapest, V. Széchenyi rakpart 19. Tel.: 124—475.
Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat.
Kiadóhivatal: VI. Révay utca 16. Telefon: 116-660*
Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél, csekkszámlaszám 01915003 a Posta Központi Hirlap Irodánál (Bp., V. József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj negyedévre 8,— Ft, félévre 16,— Ft, egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 61218, közületi 61066, vagy átutalás a MNB. 8. sz. folyószámlájára. Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hirlapiroda újságboltjában: Budapest, V. József Attila u. 3.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett 1962. november 23.
Megjelent 35 100 példányban
Felelős kiadó: A Kossuth Könyvkiadó igazgatója

625794/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Bolgár Imre igazgató

Digitized by Google

TÁRSADALMI SZEMLE
A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA
XVII. ÉVF. 12. SZ. BUDAPEST 1962. DECEMBER HÓ

Az alkotó marxizmus jegyében

Pártunk VIII. kongresszusának jelentőségét eleve meghatározza az, hogy a beszámolási időszak az ország fejlődésében fordulatot jelentő szakaszt zárt le. A VII. kongresszus óta eltelt időben ment végbe a mezőgazdaság szocialista átszervezése, váltak egész népgazdaságunkban osztatlanul uralkodóvá a szocialista termelési viszonyok. Befejeztük tehát a szocializmus alapjainak lerakását, — s előttünk már a szocialista társadalom teljes felépítésének hatalmas és bonyolult feladata magasodik. A jelenlegi társadalmi, gazdasági viszonyok közepette kedvezőbb körülmények között folytathatjuk társadalmunk szocialista egységének megerősítését, dolgozhatunk a világszínvonalhoz igazodó, magastermelékenységű ipar és mezőgazdaság fejlesztésén.

Méltán mondhatjuk, hogy milliók tapasztalatai, gondolatai jutottak el a kongresszus fórumára. A párt Központi Bizottsága az előzetesen kiadott kongresszusi irányelvekben nemcsak a kommunisták, hanem az egész nép elé tárta terveit, politikáját. A küldöttválasztó-taggyűléseken és a különböző szintű pártértekezleteken több mint százezer ember, köztük többezer meghívott pártonkívüli szólalt fel. Ez is lehetővé tette, hogy a kongresszus figyelme a pártot és a tömegeket legjobban foglalkoztató kérdésekre összpontosuljon. Egyben megerősítette a Központi Bizottságot abban, hogy a párt és a nép helyesli az eddig követett politikát, szívvel-lélekkel támogatja annak folytatását.

A kongresszus jelentőségét kiemeli a jelenlegi nemzetközi helyzet is. Hiszen mindössze néhány hét választ el attól a súlyos válságtól, amely az amerikai imperialisták durva provokációja miatt robbant ki a Karib-tenger térségében, s amely kevés híjján termonukleáris katasztrófába rántotta a világot. Pártunk kongresszusa ismételten megállapította, hogy elsősorban a Szovjetunió, a szovjet kormány és Hruscsov elvtárs következetes és rugalmas békepolitikája s Kuba helytállása mentette meg a világot az atompokol elszabadulásától és biztosította a hős kubai nép szuverénitását. Bár a Szovjetunió katonai felkészültsége, a szocialista

Digitized by Google

tábor ereje lehetővé teszi az agresszor teljes megsemmisítését a világ bármely pontján, *nincs nagyobb győzelem, mint megóvni az emberiséget az atomháborútól.* Ezt követeli az emberiség egyetemes érdeke és ezt követeli a kommunizmus érdeke is, mert a kettő elválaszthatatlan egymástól. De ha a viharfelhők fel is szakadoztak, még korántsem oszlottak széjjel teljesen. S a jövőben is csak a Szovjetunió, a szocialista tábor katonai ereje, határozott békepolitikája és a világ józan erőinek összefogása akadályozhatja meg, hogy az imperialisták egy apokaliptikus pusztulást felidéző háborús kalandba bocsátkozzanak.

A kongresszus jóváhagyta pártunk külpolitikai irányvonalát, amely a továbbiakban is arra irányul, hogy hazánk, híven a Varsói Szerződésben vállalt kötelezettségéhez, eltökélten szolgálja a békés egymás mellett élés, a haladás ügyét. Hangsúlyozta, hogy külpolitikánk megváltoztathatatlan alapelve hazánk függetlenségének, szuverenitásának, népünk szocialista vívmányainak védelme minden agresszív imperialista törekvéssel szemben.

Emelte a kongresszus jelentőségét pártunk e fontos fórumának nyílt, egyöntetű állásfoglalása a nemzetközi kommunista mozgalom mai kérdéseinek megítélésében. Pártunk ismételten kifejezte, hogy a hazai feladatok megoldásáért folytatott erőfeszítésünk nem választható el a nemzetközi kommunista mozgalom és a szocialista világrendszer harcától. Nemzeti célkitűzésünk: a szocializmus teljes felépítése egyben a nemzetközi kommunista mozgalom, s az egész szocialista tábor ügyét is szolgálja. És viszont: a nemzetközi forradalmi mozgalom egysége, eszmei tisztasága, és a szocialista világrendszer közös vívmányai döntően kihatnak országunk sikereire is. A kommunista mozgalom egysége és összetartozása objektív követelmény, amely egyrészt a forradalmi munkásmozgalom és a szocialista világrendszer belső szükségleteiből, másrészt a kapitalizmussal folytatott versengésből, az imperializmussal szembeni harc követelményeiből fakad. A küldöttek kifejezték szilárd ragaszkodásukat a marxizmus—leninizmushoz, — s benne a marxizmus—leninizmusnak azon új elvi megállapításaihoz, amelyeket az SzKP XX. és XXII. kongresszusának határozatai, továbbá a nemzetközi kommunista és munkáspártok 1957 és 1960. évi moszkvai nyilatkozatai foglalnak össze. A kongresszus leszögezte, hogy *a párt internacionalista kötelességének tartja a nemzetközi kommunista mozgalom egységének erősítését és ennek védelmében harcol a marxizmus—leninizmus revizionista és dogmatikus eltorzítása ellen.* Pártunk büszke lehet Ottó Kuusinen elvtárs elismerő szavaira, amelyeket az SZKP elnökségének nevében mondott politikájáról: „Az MSZMP a marxista—leninista elmélet tisztaságáért, a revizionizmus és a dogmatizmus ellen, a proletárinternacionalizmusért és a szocialista tábor egységéért folytatott következetes

Digitized by Google

harcával méltán vívott ki nagyrabecsülést a nemzetközi kommunista mozgalomban, amelynek egyik megbízható csapata"... „Nagyra értékeljük az MSZMP hozzájárulását a világ kommunista mozgalma egységének megerősítéséhez. Az MSZMP küldöttsége az 1960. évi Moszkvai Értekezleten mélységes megértést tanúsított azon követelmények iránt, amelyeket a jelenlegi körülmények között a nemzetközi kötelesség támaszt minden marxista—leninista párttal szemben."

A többi testvérpártnak a kongresszuson résztvevő delegátusai is elismeréssel nyilatkoztak pártunk politikájáról és tevékenységéről. Reméljük, hogy az az elvtársi vita, amely a kongresszuson az Albán Munkapárt vezetői által követett jelenlegi káros politika megítélésében a kínai küldöttség vezetőjével kialakult, előmozdítja a nemzetközi munkásmozgalom még szorosabb egységének kikovácsolását a marxizmus—leninizmus alapján.

A Központi Bizottság referátuma, az őszinte, magasszínvonalú vita, a kongresszus határozata megannyi bizonyíték arra, hogy pártunkat az alkotó marxizmus—leninizmus szelleme hatja át. Pártunk az alkotó marxizmus szilárd alapján képes megoldani valamennyi feladatot, amely népünk, országunk előtt áll.

Az MSZMP Központi Bizottsága által kidolgozott és a VII. kongresszuson megerősített politika kiállta az élet próbáját. Nemcsak helyrehozta azt a súlyos törést, amelyet a személyi kultusz, s az ellenforradalom következményei okoztak, hanem megerősítette a munkáshatalmat, szilárd alapra helyezte a munkás-paraszt szövetséget, jelentősen emelte az életszínvonalat, megteremtette a nyugodt, alkotó munka feltételeit. Így vált lehetségessé, hogy viszonylag rövid idő alatt, zökkenőmentesen oldjunk meg olyan nagy történelmi feladatot, mint a falu szocialista átszervezése. E nagy átalakulások eredményeképpen megváltozott társadalmunk osztályszerkezete, s az egységes szocialista alapok megteremtése után teljes figyelmünket a szocialista gazdaság és kultúra építésére, a népi-nemzeti egység megvalósítására fordíthatjuk.

Az ország fejlődésében bekövetkezett nagy fordulat és a párt politikájának következetessége, a párt politikájának *eredményessége, a gyors és egészséges fejlődés arra ösztökélte a pártot, hogy ragaszkodjék e politika következetes folytatásához, ne térjen le a kipróbált útról, amelyen eddig is haladt.* A kongresszus azonban azt is megmutatta, hogy e politika töretlen vitele nem kevés harcot és türelmet követel meg. Rávilágított arra, hogy milyen zátonyokat kellett a pártnak elkerülnie, milyen törekvéseknek kellett ellenállnia, hogy se jobbra, se balra ne térjen le a helyes útról.

Kádár elvtárs beszámolója, a kongresszus határozata számbavette a termelési viszonyokban és a társadalom osztályszerkezetében bekövetkezett változásokat, figyelembe vette, hogy *az új*

Digitized by Google

helyzetben új módon érvényesül, új formákat ölt az osztályharc. A párt nem habozott ebből levonni egy sor fontos következtetést, amely politikájának alapjává vált. Mindez hozzájárul ahhoz, hogy tovább szilárduljon a munkásosztály, a szocialista útra lépett parasztság, a szocialista építésben mind nagyobb szerepet betöltő értelmiség és a városi kispolgárság tartós szövetsége.

Az MSZMP — mint erről a kongresszus is tanúságot tett — hivatásának tekinti, hogy összhangban a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom harcával, s az egész haladó emberiség érdekeivel, vezesse a magyar népet a szocializmus útján, szolgálja a népet. Ennek jegyében a kongresszus ismételten hangsúlyozta azt a lenini tételt, hogy *a párt nem öncél, hanem fegyver, eszköz a nép kezében.* A párttagság tehát nem járhat semmiféle előnnyel és kiváltsággal. A párt vezető szerepét nem az biztosítja, ha az állami és társadalmi életben minden vezető posztot párttagok töltenek be. A kommunisták és a pártonkívüli dolgozók viszonya a szocializmus építésében a kölcsönös bizalom talajára épül. Ez kifejeződik abban is, hogy államunkban bármilyen tisztséget — párttisztség kivételével — betölthetnek pártonkívüliek is, ha felkészültségük és a szocializmus iránti hűségük alkalmassá teszi őket erre.

A kongresszus, abból kiindulva, hogy a pártélet lenini elveinek érvényesülése és a párt politikája, a társadalom fejlődése között szoros kölcsönhatás van — nagy figyelmet szentelt a párt belső életét szabályozó elveknek is. A kongresszus joggal állapította meg, hogy a párt leszámolt a személyi kultusszal, helyreállította a pártélet lenini normáit. A kongresszus mély meggyőződésből és teljes egységben erősítette meg a Központi Bizottság 1962 augusztusában hozott határozatát a személyi kultusz éveiben a munkásmozgalmi emberek ellen indított törvénysértő perek lezárásáról. A kongresszus állást foglalt a pártdemokrácia s a kollektív vezetés elvének további következetes alkalmazása mellett.

A kongresszus mélyrehatóan vizsgálta azokat az pozitív folyamatokat, amelyek az utóbbi években a párt életében végbementek. A párt szervei betartják a kollektivitás elvét: a helyi szervek önállóságának növelésével, a társadalmi alapon végzett pártmunka kiszélesítésével, a választott szervek felelősségének fokozásával megerősödött és tovább erősödik a demokratikus centralizmus. A pártmunka társadalmi jellegének erősödése az utóbbi időben növelte a párttagság aktivitását, új erőket vont be a vezetésbe, lehetővé tette, hogy a választott szervek alaposabban elemezzék a helyzetet és a konkrét feladatokat, meghatározzák a szükséges tennivalókat, színvonalasabb határozatokat hozzanak és biztosítsák azok eredményes végrehajtását. A kongresszus helyeselte azt a törekvést is, hogy tegyük nyilvánosabbá a pártéletet, s a pártszer-

Digitized by Google

vezetők továbbra is hívjanak meg tanácskozásaikra kiváló pártonkívülieket, vegyék igénybe segítségüket, tanácsaikat.

A kongresszus tovább erősítette pártunk eszmei, politikai és szervezeti egységét. Pártunkat súlyos tapasztalatok tanították meg arra, hogy milyen sorsdöntő kérdés számára egységének megőrzése. Az MDP sokat hangoztatta a pártegység jelszavát; más dolog azonban ezt deklarálni, s megint más következetesen elősegíteni azt a dialektikus folyamatot, amely az egység kialakulásához vezet. A kongresszus világosan leszögezte azt is, hogyan értelmezi a párt az egység fogalmát. Politikai, eszmei és szervezeti egységet lehetetlen megvalósítani, ha elzárják a nézetek tisztázásának útját, ha a pártban nem jutnak szabadon kifejezésre a vélemények. Pártunk szerint *a vita nemcsak lehetséges, hanem elkerülhetetlenül szükséges is — csak így jöhet létre az egyetértés az emberek gondolkodásában és cselekvésében.* A vitának, ha benne a marxizmus—leninizmus az irányító, fontos tisztázó szerepe van. Ebből kiindulva a kongresszus helyeselte, hogy a párt vezető szervei ma minden jelentős döntés előtt kikérik a párttagság, az adott kérdésben járatos kommunisták és pártonkívüliek szélesebb körének véleményét, figyelembe veszik az észrevételeket, s csak azok ismeretében hoznak határozatokat. A pártegység, a párt alaptörvénye megköveteli azt is, hogy miután a vezető szervek döntöttek, a határozatok végrehajtásában ne legyen habozás, ingadozás és biztosítva legyen az egységes cselekvés.

A pártegység problémáját nem választhatjuk külön a párt és a nép kapcsolatától sem. Az élcsapat egysége egyik legfontosabb előfeltétele annak, hogy a nép a párt mögé felsorakozzék. Ezért sem formális dolog, hanem elvi-politikai jelentőségű az az immár szokássá vált módszer, hogy az országos határozatok meghozatala előtt a tanácskozásba bevonjuk a pártonkívülieket is. Így történt ez pl. az oktatási reform előkészítésekor — amelynek vitáiban közel egymillió ember vett részt — így történt az ipar egyes ágazatainak feladatairól szóló határozatok meghozatala előtt, és legutóbb a kongresszusi irányelvek vitára bocsátása során. A kongresszus joggal állapíthatta meg, hogy az utóbbi években hozott legfontosabb politikai, gazdasági és kulturális határozatok magukban foglalják népünk kollektív tapasztalatait. Nem utolsósorban ezért kiállták a gyakorlat próbáját.

•

A kongresszus társadalmi, gazdasági és kulturális feladatainkat számba véve arra a következtetésre jutott, hogy az előttünk álló feladatoknak nemcsak mennyisége, hanem *minőségi szintje* is emelkedett. A munka termelékenységének emelése, a gazdasá-

Digitized by Google

gosság fokozása, a termelés növelése ma a fő front, amelyen a küzdelem a szocializmus teljes felépítéséért hazánkban folyik. Ez a küzdelem egyúttal elválaszthatatlan része a két rendszer gazdasági versenyének is. Napjainkban a nyugati monopóliumok integrációja, a zárt piacok és az imperialisták diszkriminációs kereskedelempolitikaja következtében ez a verseny nagy követelményeket támaszt. Egyidejűleg új, magasabb szakaszba lépett be a KGST országainak együttműködése. Mind a belső, mind pedig a külső feltételek megkövetelik tehát tőlünk, hogy lépést tartsunk a fejlődés határtalan lehetőségeinek kiaknázására.

Méltán beszélünk arról, hogy ma már elégtelen eredményeinket csupán a múlthoz mérni: a legfejlettebb kapitalista országok eredményeit kell belátható időn belül elérnünk és túlszárnyalnunk. *Ez ma hazánkban az osztályharc legfőbb tartalma, ebben kell mindenekelőtt merészen előretörnünk és győznünk.* Mindezekhez pedig elégtelen már a tegnapi tudás, képzettség, színvonal. A vezetés megjavítása olyan kulcskérdéssé vált, amelyet sürgősen kell megoldanunk. A kongresszus részletesen megvilágította az ezzel kapcsolatos feladatokat mind az ipar, mind a mezőgazdaság vonatkozásában.

Pártunk figyelmének központjában az ember van. A szocializmus legfőbb célja és értelme egy olyan társadalmi rendszer megteremtése, amely a tömegek és az egyén számára a legkedvezőbb feltételeket biztosítja a szabad, kulturált, boldog élethez, a legnemesebb emberi tulajdonságok és képességek teljes kibontakozásához. E cél elérésének, a szocialista építés sikerének záloga, hogy a társadalom tagjai egyre magasabb fokú tudatosságra és kultúrára tegyenek szert.

A szocialista építés, az új társadalom építése során az emberek fejlődnek, nőnek, nemesednek. Ez azonban nem spontán folyamat. Szükséges az is, hogy a párt tervszerű és offenzív ideológiai küzdelmet folytasson a burzsoá kispolgári eszmék, és erkölcsi maradványaival szemben. A kongresszuson határozattá emelt irányelvek ezért hangsúlyozzák, hogy társadalmi és kulturális életünk minden területén uralkodóvá kell tennünk a marxizmus—leninizmus világnézetét, hogy meg kell tanítanunk a embereket szocialista módon élni, dolgozni, gondolkodni. Pártunk eszméi, megtisztulva a revizionizmus és dogmatizmus béklyóitól, hatalmas vonzóerővel rendelkeznek: ma százerek igyekeznek elsajátítani a marxizmus—leninizmust; a marxizmus—leninizmus megtermékenyítőleg hat a tudományos és kulturális életben és ez lehetővé teszi, hogy általános fellendülés következzék be a szellemi élet valamennyi szférájában.

Digitized by Google

Kongresszusunk nagy eredményeket tárhatott a nép elé, amelyek szilárd alapot adnak a további sikerekhez és győzelmekhez. De nem volt hiány a kongresszuson a hibák és fogyatékosságok bírálatában, s az önbírálatban sem. Reális szemlélet, józan mértéktartás és egyben igényesség jellemezte ezt a tanácskozást. A párt úgy véli, hogy szükségtelen dolog dicsekedni az eredményekkel. Mindennél nagyobb dicséret, ha a nép egyetért a párttal, s ennek úgy ad kifejezést, ahogyan az napjainkban történik: munkakedvével, teljesítményeivel, bizalmával.

Az MSZMP VIII. kongresszusa teljesítette történelmi hivatását. Lezárta szocialista fejlődésünknek sok harccal, erőfeszítéssel és sikerekkel teli szakaszát, s kiinduló mérföldköve egy új időszaknak, a szocializmus teljes felépítése korszakának. Kijelölte a feladatokat, megválaszolta a felmerülő legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdéseket, végrehajtotta a szervezeti szabályzatban szükséges módosításokat, s megválasztotta az új vezető szerveket.

Pártunk összeforrva a tömegekkel, magabiztosan folytatja nagy nemzeti, és egyben internacionalista kötelességének teljesítését — a szocializmus teljes felépítését hazánkban.

Digitized by Google

Társadalmunk osztálystruktúrája*

Írta HÁY LÁSZLÓ

Pártunk VIII. kongresszusa emlékezetes eseménye a magyar történelemnek, mert ezzel a kongresszussal zárult le társadalmi fejlődésünknek az a szakasza, amelyben a szocializmus alapjai hazánkban felépültek. Rendkívül mélyreható társadalmi átalakulásnak kellett végbemennie ahhoz, hogy eljussunk idáig. A földosztás, az államosítás, az iparosítás, a mezőgazdaság szocialista átszervezése a megtett út legfőbb állomásai. A szocialista átalakulások legfontosabb feltétele a szilárd munkáshatalom volt. A munkáshatalom „köztulajdonba vette a fő termelőeszközöket: államosította a bányákat, a gyárakat, a bankokat, a közlekedést, szocialista ipart teremtett. Hazánk másfél évtized alatt elmaradott agrár-ipari országból fejlett nehéziparral rendelkező ipari-agrár országgá lett. Szocialista forradalmi átalakulás megy végbe a kulturális életben."

Ebben a folyamatban régi osztályok tűntek el, újak keletkeztek. Megszűnt a nagybirtokosok, a nagytőkések, valamint a kulákság osztálya, erősen megfogyatkozott a kispolgárság: a kisiparosok és a kiskereskedők rétege, s a mezőgazdaságban csak csekély számban maradtak még kisárutermelők. Ezzel szemben megnövekedett és társadalmunk vezetőjévé vált a munkásosztály, megnőtt az értelmiségi réteg, kibontakozott a szövetkezeti parasztság osztálya, és szövetkezetekbe tömörült a kisiparosok jelentős része. Ez a fejlődés annak az osztályharcnak az eredménye, amely a felszabadulás óta hol éles, hol tompítottabb formában szakadatlanul folyt a társadalmi élet minden területén, gazdasági, kulturális, politikai és ideológiai téren. A kommunisták jártak ebben a harcban az élen.

Így jutottunk el odáig, hogy pártunk a VIII. kongresszuson kitűzhette a szocializmus teljes felépítésének feladatát. Amikor a kongresszus meghatározta azokat a teendőket, amelyek ezt a célt szolgálják, számot kellett vetnie többek közt azzal, hogy milyen is jelenleg társadalmunk osztálystruktúrája, hogyan viszonylanak az egyes osztályok egymáshoz és az előttünk álló feladatokhoz. De számot kellett vetnie azzal is, hogy mi maradt még meg társadal-

* A cikkben előforduló adatokat a Központi Statisztikai Hivatal összeállításából vettük át. Az 1962-re vonatkozó adatok előzetes számítások eredményei.
Az idézett sorok a VIII. kongresszuson elfogadott irányelvekből valók.

Digitized by Google

munkban abból, amit Lenin a kapitalizmusból származó „anyajegyeknek" nevezett.

Társadalmunk osztálystruktúrájáról — egybevéve a keresőket és eltartottakat — az alábbi számok adnak áttekintést.

	1930		1949 január 1-én		1962	
	ezer fő	%	ezer fő	%	ezer fő	%
munkások és alkalmazottak*	4860	56,0	4210	45,7	6940	69,0
dolgozó parasztok (egyéni gazdák és tsz-tagok)	2380	27,4	3880	42,2	2800	27,9
önálló kisiparosok, kiskereskedők	670	7,7	740	8,0	230	2,3
tőkések	550	6,3	240	2,6	0	0
egyéb**	230	2,6	130	1,5	80	0,9
Összesen:	8690	100,0	9200	100,0	10 050	100,0

* A munkások és alkalmazottak kategóriájában benne vannak a szellemi dolgozók, a kisipari termelőszövetkezetek tagjai és a nyugdíjasok is.

** Ipari tanulók, a véderő tagjai, vagyonukból élők, egyházi szervek alkalmazottai stb.

Feltűnik, hogy 1930 és 1949 között csökkent a munkások és alkalmazottak száma, jelentősen felduzzadt a dolgozó parasztok csoportja, megnőtt a kiskereskedők és kisiparosok száma, és összezsugorodott a tőkésosztály. Ezekben a változásokban szerepet játszik az 1930-as évek gazdasági válsága, a nagy munkanélküliség, a háború, a tőkésosztály összeomlása, s főképpen a földosztás, amelynek eredményeként több százezer egykori agrárproletár földet kapott, tehát az egyéni gazdák számát növelte. E kérdésekkel nem foglalkozunk bővebben, mert társadalmunk jelenlegi osztálystruktúrájának kialakulása enélkül is megérthető.

Az 1949 és 1962 között történt változásokat a következő tények jellemzik:

A munkások és alkalmazottak száma igen jelentősen — 2,7 millió fővel — megnövekedett. Ebben kifejezésre jut az a hatalmas gazdasági fejlődés, amely hazánkban ebben az időszakban végbement. A gyarapodás elsősorban a parasztság köréből származik. A parasztság száma az említett 13 év alatt 1 millió fővel csökkent. (A parasztságból eláramlottak száma azonban ennél többre, 1,3—1,5 millió főre tehető, hiszen a természetes szaporodás ebben az időszakban is gyarapította a parasztság létszámát.) A parasztság körében végbement változást azonban nemcsak a számbeli csökkenés jellemzi, hanem az a tény is, hogy 1949-ben a parasztság túlnyomó többsége kisárutermelő volt, 1962-ben viszont csaknem

Digitized by Google

teljes egészében a termelőszövetkezetekbe tömörült. Az önálló kisiparosok és kiskereskedők osztálya jelentősen leapadt, a tőkésosztály pedig megszűnt.

Ez az általános képe az egész népesség osztálytagozódásának. Nézzük meg azonban a helyzetet közelebbről, nem az össznépesség, hanem a *kereső* népesség megoszlását vizsgálva.

1962-ben az ország munkaképes férfi-népessége lényegében teljes mértékben foglalkoztatva van, a munkaképes nőknek pedig 57 százaléka folytat kereső foglalkozást.

A KERESŐ NÉPESSÉG SZÁMA ÉS MEGOSZLÁSA TÁRSADALMI-GAZDASÁGI CSOPORTOK SZERINT

	A keresők			
	száma 1000 főben	megoszlása %-ban	száma 1000 főben	megoszlása %-ban
	1949-ben		1962-ben	
Munkások és alkalmazottak	1613	41,2	3017	65,1
Szövetkezeti tagok és segítő családtagok	18	0,5	1393	30,0
Önállóak és segítő családtagjaik	2279	58,3	228	4,9
Összesen:	3910	100,0	4638	100,0

Ez a táblázat nagyon világosan tükrözi a társadalmunk osztályszerkezetében végbement gyökeres változásokat: 1949-ben a keresőknek még jóval több mint a fele volt önálló, 1962-ben már csak 4,9 százalékuk. A szövetkezeti szektorban dolgozók aránya 1949-ben minimális volt, 1962-ben 30 százalék. A munkások és alkalmazottak aránya 1949-ben 41 százalék volt, 1962-ben pedig már 65 százalék.

A társadalmi csoportok arányainak mélyreható változása kifejezi azt a hatalmas eltolódást, amely népgazdaságunkban a szocialista szektor javára végbement. 1949-ben az összes keresőknek csak 30 százaléka dolgozott a szocialista szektorban és a magánszektor részaránya 70 százalék volt — 1962-ben viszont a magánszektorban dolgozók számaránya nem éri el a 7 százalékot sem. 1949-ben a mezőgazdasági keresőknek csak 4 százaléka dolgozott a szocialista szektorban, 1962-ben azonban már 92,5 százalékuk, az egész kereső lakosságnak pedig 93,4 százaléka. Az ipar bruttó termeléséből 1960-ban az állami ipar 92,7, a szövetkezeti ipar 4,8, a magánipar 2,5 százalékkal részesedett. Ezek a számok azt mutatják, hogy hazánkban döntő túlsúlyuk van a szocialista termelési viszonyoknak.

Digitized by Google

Szocialista fejlődésünk jelenlegi szakaszát akkor értékelhetjük helyesen, ha társadalmunk szocialista osztályjellege mellett megvizsgáljuk, hogy a szocialista osztályok keretében milyen maradványai vannak még a múltnak.

A mezőgazdaságban az egyéni parasztgazdaságnak a fejlődés jelenlegi szakaszában nagyon jól hasznosítható maradványa a *háztáji gazdaság*, amely elsősorban a parasztság saját élelmiszer- (állati termék-, burgonya-, zöldség-) ellátását szolgálja. A háztájiból eredő jövedelemnek 65—70 százaléka önfogyasztásra esik, és csak 30—35 százalék az árutermelésből származó, vagyis pénzbeli jövedelem. Nem szabad elfelejtenünk, hogy 1961-ben 24 százalék volt a háztáji gazdaságok részaránya az egész mezőgazdasági bruttó termelésben. Nagy hiba volna tehát, ha a háztáji gazdaságokban adott lehetőségeket elhanyagolnánk és nem gyümölcsöztetnénk népellátásunk számára.

De nemcsak a szövetkezeti parasztságnak van kisegítő gazdasága, hanem sok munkásnak és alkalmazottnak is. Egy részüknek már régebbről van egy-egy kis parcellája; másrészt a parasztcsaládok egyes tagjai az utóbbi években munkásnak mentek, de emellett nemegyszer megtartották kis darab földjüket is. Ez a „kétlaki" réteg meglehetősen nagy; a munkások és eltartottak számát tekintve 1—1,5 millióra tehető. Ezen kisegítő gazdaságok termelésének értéke 1960-ban elérte a mezőgazdasági bruttó termelés értékének 9 százalékát. A szövetkezeti parasztcsaládok azonban más módon is összefonódnak a munkások és alkalmazottak osztályával, mégpedig olyanképpen, hogy a család egyik része termelőszövetkezet tagja, másik része pedig munkaviszonyban álló kereső: az utóbbiak száma 600—800 000 főre tehető.

Az elmondottakból három dolog következik: 1. A kisegítő jellegű gazdaságok révén mezőgazdaságunkban még számottevő szerepe van a kisüzemi gazdálkodásnak. 2. A termelőszövetkezeti családok jövedelmének jelentős része nem a közös gazdálkodásból származik, hanem a háztájiból, továbbá abból, hogy a család tagjai a népgazdaság különböző egyéb ágaiban vállalnak munkát. 3. A csak munkabérből élő, illetve a csak paraszti jövedelemmel rendelkező népesség jóval kisebb, mint ahogyan ez az előbb közölt. az osztálytagozódás általános képét tükröző adatokból következnék.

Csak munkabér-jövedelemmel rendelkező népesség	5 500 000 fő
Csak paraszti jövedelemmel rendelkező népesség	2 200 000 „
Kettős jövedelemmel rendelkező népesség*	2 000 000 „
Egyéb népesség (kisiparosok, kiskereskedők stb.)	300 000 „
Összesen:	10 000 000 fő

* Ide számítódnak azok a családok, amelyekben a családfő vagy a család más tagja munkaviszonyban áll, de ugyanakkor a család valamelyik tagja termelőszövetkezethez is tartozik, vagy 1 holdnál nagyobb egyéni gazdasággal rendelkezik.

Digitized by Google

A lakosságnak kereken 20 százaléka tartozik tehát a kettős jövedelemmel rendelkező átmeneti réteghez.

Társadalmunk osztályszerkezetét vizsgálva felmerül az a fontos kérdés, hogy mekkora *a bérből és fizetésből élő fizikai dolgozók* száma. Erre a kérdésre az alábbi adatok adnak választ.

	Év	Létszám 1000 főben	Az összes keresők százalékában
Bérből és fizetésből élő fizikai dolgozók*	1949	944	24,1
» » » » »	1962	1980	42,7

* Ezek az adatok nem tartalmazzák a mezőgazdasági bérből és fizetésből élő dolgozók, valamint a háztartási alkalmazottak számát.

A bérből és fizetésből élő fizikai dolgozók száma tehát kétszer akkora, mint 1949-ben volt, és a keresőkön belüli arányuk is csaknem megkétszereződött azóta. A szocialista osztályoknak ez a döntő jelentőségű része tehát lényegesen megerősödött és a kereső népességnek számszerűleg is leghatalmasabb rétegévé vált.

Nem mellékes azonban az sem, hogy *honnan ered* a bérből és fizetésből élő fizikai dolgozók több mint egymillió főnyi növekedése. Ha az elhalálozást, a nyugdíjazást, a fizikai munka abbahagyását is figyelembe vesszük, akkor arra az eredményre jutunk, hogy a bérből és fizetésből élő fizikai dolgozók munkaerő-utánpótlási szükséglete 1949 és 1962 között meghaladta a másfél millió főt. Ezt a szükségletet a munkásifjúság, az előzőleg háztartásban dolgozó nők, a volt kisiparosok és nem kis részben az iparba áramló paraszti tömegek fedezték. Vagyis: a munkásosztály utánpótlása számottevő mértékben kispolgári (főként a paraszti) rétegekből rekrutálódott.

Figyelemre méltó az is, hogy milyen rétegekből tevődik össze a *szövetkezeti parasztság*. 1958 végén a termelőszövetkezeti családoknak több mint a fele korábban földnélküli parasztcsalád volt. A termelőszövetkezeti mozgalom kibontakozása során azonban gyökeresen megváltozott ez a kép. 1961 közepén a szövetkezeti családok a bevitt földterület nagysága szerint következőképpen oszlottak meg:

földnélküli	14,4 százalék
7 kat. holdnál kisebb területtel	57,1 »
7—15 kat. holddal	22,3 »
15 kat. holdnál több területtel	4,7 »
egyéb mezőgazdasági foglalkozású	1,5 »

Megszűnt tehát a földnélküliek domináló szerepe, a szövetkezeti parasztság zömét a kis- és középparaszti családok alkotják.

Digitized by Google

Ha tehát az osztálystruktúra alakulását részleteiben elemezzük, akkor megállapíthatjuk, hogy népességünk jelentős része csak nemrégen vált ki a kispolgári osztályokból; ez az eredet meglátszik gondolkodásukban akkor is, ha osztályhelyzetük módosulásával elég gyorsan megváltoznak nézeteik.

Az osztálystruktúra elemzéséhez nem elég az, ha csak a számokat tekintjük; azon is gondolkodnunk kell, hogy *milyen eszmeáramlatok* viaskodnak egymással az egyes csztályokon belül.

Szóljunk legelőször *munkásosztályunkról.* Megállapíthatjuk, hogy a munkásosztály törzsgárdáján megtörnek és fokozatosan felmorzsolódnak azok a kispolgári hatások, amelyeket az imént említettünk. A munkásosztály számban megnőtt, öntudatban, valamint szervezettségben megerősödött és a gyakorlatban bizonyította be, hogy hivatott vezetője a szocializmus építésének. „A szocializmus építésének vezetője a munkásosztály, amely társadalmi céljait pártja vezetésével valósítja meg". Az a hatalmas fejlődés, amely hazánkban végbement, csak pártunk irányításával, a munkásosztály vezető szerepének érvényre juttatásával volt lehetséges. Dolgozó parasztságunk is a munkásosztály vezetésével és segítségével hajtotta végre és tökéletesíti a mezőgazdaság szocialista átszervezését.

A munkásosztály szocialista öntudatának fejlődését mutatja, hogy életre hívta és gyors ütemben kibontakoztatta a szocialista brigádmozgalmat. Az üzemek termelési tanácskozásain évente 3—3,5 millió dolgozó vesz részt és 600—800 000 hozzászólás, javaslat hangzik el. A munkások aktivitása a társadalmi élet más területein is megnyilvánul: a szakszervezetek tisztségviselői, a népi ülnökök, a népi ellenőrök, az önkéntes rendőrök, a munkásőrség tagjai zömükben a munkásság soraiból kerülnek ki. A szocialista társadalom teljes felépítésének szakaszában még nagyobbak lesznek a munkásosztály feladatai, mint eddig voltak, s vezető szerepének továbbra is érvényre kell jutnia. Ezért szükséges, hogy az egész munkásosztály politikai, erkölcsi és kulturális színvonala emelkedjék fel az élenjáró munkások százezreinek színvonalára.

A termelőszövetkezeti parasztság szintén szocialista osztály, bár tudatát tekintve még jócskán vannak benne kispolgári csökevények. A szövetkezet által teremtett termelési viszonyok, élet- és munkakörülmények a szocializmus következetes építését teszik érdekévé, de visszahúzó erők még zavarják abban, hogy világosan felismerje ezt. Még nem halt el a volt birtokosparasztság kisárutermelő gondolkodása, még élevenek a régi paraszti élet szokásai; a nézetek, az igények csak lassanként változnak meg. Mindezt tekintetbe kell vennünk. Az ellentmondások azonban ne tévesszenek meg: a parasztság tudatában viszonylag rövid idő alatt nagyon mélyreható változások mentek végbe. A szövetkezetbe való belépés

Digitized by Google

a legtöbb esetben nehéz töprengés, hosszas mérlegelés után történt meg és így maga is fordulatot jelentett a parasztok gondolkodásában. Azóta megerősödött annak a belátása, hogy a szövetkezeten belül kell és csak ott lehet keresni a boldogulást, s nem becsülhetjük elég nagyra azt a hatást, amelyet ez a belátás tesz a szocialista tudat fejlődésére. Ezért vált lehetővé, hogy kibontakozzék „az erős segítse a gyengét" jelszóval folyó mozgalom. Már szóltunk arról, hogy a munkásság és a parasztság között elég jelentős átmeneti rétegek vannak. Ebből azonban nemcsak az következik, hogy paraszti gondolkodás szivárog a munkásosztály körébe, hanem az ideológiai befolyásolás kölcsönös, sőt az is kétségtelen, hogy a városnak nagyobb a befolyása a falura, mint megfordítva.

Külön szólunk *az értelmiségről*. Nem azért, mintha az értelmiséget valamiképpen el akarnók határolni a szocializmust építő munkás- és parasztosztálytól, a szellemi dolgozókat a fizikai dolgozóktól. Az értelmiség a kapitalizmus idején részben a nagytőkével és a nagybirtokkal, részben a kispolgársággal szorosan összeforrott réteg volt. Azóta azonban megváltozott az értelmiség osztályhelyzete hazánkban. Most olyan réteg ez, „amely a munkásosztállyal és a parasztsággal vállvetve munkálkodik a szocializmus építésén". Amikor tehát társadalmunk osztályszerkezetét vizsgáljuk, azért szólunk külön az értelmiségről, mert ennek a rétegnek a szerepe a szocialista társadalomban igen nagy és növekvőben van. Az össznépességen belül a szellemi dolgozók részaránya 1949-ben 8 százalék volt, 1962-ben pedig több mint 14 százalék. Az egyetemet és főiskolát végzettek száma ma már megközelíti a 200 000-et, s több mint kétszerese az 1949-es létszámnak.

A szocializmus építésében elért jelentős sikereink, a párt helyes, lenini értelmiségi politikája és a nemzetközi erőviszonyoknak a szocialista országok javára való eltolódása nagymértékben meggyorsította azt a folyamatot, amelynek eredményeként értelmiségünk szocialista értelmiséggé válik. Előmozdította ezt a folyamatot értelmiségünk szociális összetételének megváltozása is: jelenleg a diplomás értelmiségnek csaknem egyharmada munkás- és parasztszármazású. Néhány év alatt döntő változás ment végbe az egész értelmiség állásfoglalásában, nagy többsége támogatja a népi demokráciát, a szocializmus építését. „Mind több az olyan pártonkívüli értelmiségi is, aki politikai meggyőződésében, világnézetében szocialista. Az értelmiség számottevő részének gondolkodásában azonban még hatnak a régi világ eszméi. Az a célunk, hogy az egész értelmiség szocialista legyen, hogy elsajátítsa a marxizmus—leninizmust, ezért fáradhatatlanul harcolunk az értelmiség világnézeti fejlődését akadályozó polgári és kispolgári nézetek ellen."

A *városi kispolgárság* tagjai közül a kiskereskedők legnagyobb része munkásként, vagy alkalmazottként helyezkedett el. Az egy-

Digitized by Google

kori kisiparosoknak mintegy fele belépett a kisipari termelőszövetkezetekbe. A megmaradt magán-kisiparnak és magán-kiskereskedelemnek a törvény által megszabott keretek között működési lehetőséget biztosít a népi demokratikus állam.

A *volt kizsákmányoló osztályok* létszámukat tekintve nem voltak nagyok. Ezek az osztályok eltűntek, de tagjaik többsége itt maradt az országban. „Szocialista fejlődésünk fontos vonása, hogy az egykori kizsákmányoló osztályok tagjainak, még inkább leszármazottainak zöme beilleszkedett társadalmunk új rendjébe." Egy részük politikailag ingadozik.

Az elmondottakban felvázoltuk társadalmunk osztálystruktúráját és — bár csak nagyon vázlatosan — igyekeztünk képet adni arról, hogy az egyes osztályok és rétegek eszmevilágába mennyire hatolt be a szocializmus gondolata. Az ország dolgozó népe támogatja a szocializmus építését, de sokat kell tennünk még annak érdekében, hogy népünk szocialista tudata általánosan kibontakozzék és elmélyüljön. Ebben az időpontban, amikor még csak a szocializmus alapjait raktuk le, még nem mondhatjuk azt, hogy népünket egységes szocialista tudat hatja át, hiszen éppen ennek a hiánya az egyik oka annak, hogy csak az alapok felépítésének befejezéséről beszélünk. Az egységes szocialista tudat kialakulása a szocializmus teljes felépítésével párhuzamosan megy végbe és szerves része ennek a folyamatnak. Ezt a folyamatot kell meggyorsítanunk, kiindulva a jelenleg adott helyzetből.

Milyen következtetéseket vonhatunk le társadalmunk osztálystruktúrájának, az osztályok és rétegek ideológiai és politikai fejlettségének elemzéséből?

Hazánkban gyakorlatilag megszűnt annak a lehetősége, hogy egyik ember kizsákmányolja a másikat: *kibékíthetetlen* osztályellentétek nincsenek többé országunkban. De még vannak ellentétek egyes osztályok, illetve rétegek között, és ezeknek áthidalását nehezítik a szocializmussal szembenálló kispolgári és polgári nézetek maradványai. Társadalmunk politikai és erkölcsi egysége még nem bontakozott ki teljesen. Ezért sem mondhatjuk azt, hogy már befejeződött a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszaka, noha ennek az átmenetnek a jellege a társadalmi fejlődés során megváltozott; más volt a szocializmus alapjainak lerakása előtt, mint ennek befejezése után. Az imént elmondottakból az is következik, hogy a szilárd népi hatalom jellege az előttünk álló időszakban is a proletárdiktatúra állama, amely „az egész dolgozó nép érdekeit védelmezi, minden dolgozó osztályt és réteget bevon a hatalom gyakorlásába". Már a legutóbbi években is egyre fontosabbá vált államunk gazdasági és szervező, valamint kulturális és nevelő tevékenysége, s a jövőben még inkább ez lesz a funkciója. A proletárdiktatúrának tehát nem az elnyomó tevékenysége áll

Digitized by Google

előtérben, bár kemény kézzel lesújt népi demokráciánk ellenségeire.

Társadalmunk osztályszerkezetének vizsgálata, a kispolgári behatások feltárása közelebbről megvilágítja, hogy a VIII. kongresszus határozata miért hangsúlyozza nagy nyomatékkal az ideológiai harcot. A gondolkodásmód és az erkölcsi felfogások átformálásához a meggyőzés segítségével jutunk el, a meggyőzésnek pedig az a legfőbb eszköze, hogy megmutatjuk a szocializmus vívmányait és jobb életkörülményeket valósítunk meg, aminek a termelőerők további jelentős fejlesztése az alapja. Népgazdaságunk további fellendítésével hatékonyan küzdhetünk a polgári és kispolgári osztályok ideológiai hatásának maradványai ellen. Nagyon megalapozottan mondja ki a kongresszus határozata, hogy „az osztályharc fő területe jelenleg: a szocialista gazdaság megerősítése, fejlesztése és a szocialista tudat kialakítása". Ez a két feladat szervesen összefonódik. Az osztályharc jellege tehát megváltozott, formái és eszközei módosultak; ez társadalmunk osztályviszonyainak átalakulásából és az osztályokon belül végbement fejlődésből következik.

Pártunknak vezetnie kell a népet, annak élén kell járnia, de nem szabad úgy előrefutnia, hogy elszakadjon a tömegektől. A pártnak javaslatokat kell tennie, cselekedetekre kell buzdítania, de úgy, hogy a dolgozók széles rétegei megértsék és kövessék szavát. A termelőerők fejlettségi színvonalának, valamint a társadalom osztályszerkezetének, az osztályok életében végbemenő folyamatoknak marxista elemzése elősegíti annak helyes megítélését, hogy a tömegek milyen feladatok megvalósítására érettek meg. Pártunk vezetését az is jellemzi, hogy állandóan vizsgálja a tömegek gondolatainak, gondjainak, érzelmeinek fejlődését. Ezért sikerült például megtalálnia az alkalmas időpontját annak, hogy megkezdődjék a mezőgazdasági termelőszövetkezetek tömeges szervezése. A párt kongresszusi javaslatai is ilyen módon — többek között az osztályok helyzetének elemzése alapján — születtek meg.

Rámutattunk már arra, hogy társadalmunk osztálystruktúrájában milyen döntő változást eredményezett a termelőszövetkezeti mozgalom győzelme. Ez az átalakulás módosította a munkásosztály és a parasztság viszonyát, megerősítette a két osztály kapcsolatát, új tartalmat adott a munkás-paraszt szövetségnek, minthogy ez most már két szocialista osztály szövetsége. De a mezőgazdaság szocialista átszervezése a parasztságon belül is döntő módon megváltoztatta a helyzetet: „lerombolta azokat az osztálykorlátokat, amelyeket a magántulajdon, a kisárutermelés emelt a parasztság különböző rétegei közé, megszüntette a parasztság belső osztálytagozódását".

A régebbi, szegényparasztokra, középparasztokra és kulákokra való tagozódásból származó súrlódások csak fokozatosan szűnnek

Digitized by Google

ugyan meg, de mégis csak átmeneti jellegűek; a szövetkezeti mozgalom győzelme megnyitotta az utat az egységes szocialista szövetkezeti parasztság kialakulásához, ami azonban „csak hosszabb fejlődés eredménye lehet".

A szorosabbra fűzött munkás-paraszt szövetség az alapja „a társadalom valamennyi osztályát és rétegét felölelő nemzeti egységnek". Már nagy lépést tettünk abban az irányban, hogy társadalmunk az egész dolgozó nép egységes szocialista társadalmává váljék. Ez következik társadalmunk termelési viszonyainak, osztályszerkezetének alakulásából, gazdasági, politikai, kulturális fejlődésünkből, a marxizmus—leninizmus eszméinek térhódításából. Ezek az erők, a szocialista országok együttműködésével párosulva, minden tőkés restaurációs kísérletnek útját állják. A szocialista tábor egyesült ereje biztos garancia minden szocialista országnak az imperialista reakció merényleteivel szemben. Hazánkban megszűnt a kapitalizmus visszaállításának társadalmi és gazdasági lehetősége, s minden dolgozó embernek érdekévé vált a szocializmus építése.

Hatalmas eredmény ez, s ezt pártunk vezetésével érte el a magyar nép. De társadalmunk helyzetének ebből a rövid elemzéséből az is kitűnik, hogy még nagyon nagy feladatokat kell megoldanunk abban a most előttünk álló, történetileg nem hosszú időszakban, amelyben megvalósítjuk a szocializmus teljes felépítését. Az ehhez a célhoz vezető utat jelölte ki pártunk VIII. kongresszusa.

Digitized by Google

A szervezeti szabályzat módosítása

Írta KÁLMÁN ENDRE

Pártunk szervezeti szabályzata — mint utolsó mondata megállapítja — „minden párttag és pártszervezet törvénye". Ez a tömör mondat követelményt is tartalmaz és meghatározást is ad. Azt a követelményt támasztja minden párttag és pártszervezet elé, hogy a szervezeti szabályzatot pontosan és szelleméhez híven tartsa meg. Egyben pedig meghatározza a szervezeti szabályzat jellegét is: törvénynek nevezi, tehát olyan dokumentumnak, amely — bevezető, programatikus részét kivéve — más jellegű, mint a pártnak egy egész történeti időszakra szóló akcióprogramja, a kongresszus határozata. A szervezeti szabályzat a kongresszusi határozattal szoros és szerves összefüggésben van, azon alapszik, magában foglalja annak lényegét, de nem célokat és feladatokat tűz ki, mint az, hanem — mint minden törvény — lényegében véve szentesíti az egészséges pártélet mai szabályait, s megadja a benne ma is érvényesülő helyes irányzat további kibontakozásának kereteit.

A szervezeti szabályzat nem valami eszményi pártélet örök időkig érvényes képét akarja felvázolni (s ha ezt tenné, nem is tölthetné be hivatását, mert csak általános, elvont igazságokat mondhatna), hanem minden pontjával az adott időszak pártéletének mindennapos gyakorlatában gyökerezik. Ezért van szükség arra, hogy szinte minden pártkongresszus módosítsa, tökéletesítse, hozzáigazítsa a párt és az egész társadalom egyre változó körülményeihez. A módosításoknak is annál alapvetőbbeknek kell lenniük, minél nagyobb az a változás, amely az előző kongresszus óta a párt és az ország életében végbement. Viszonylag eseménytelen időkben természetesen a szervezeti szabályzat is változatlan maradhat.

Lényegbe vágók-e azok a módosítások, amelyeket a VIII. kongresszus pártunk szervezeti szabályzatán végzett? Igen is, meg nem is. Sokszor és megnyugvással állapítottuk meg, hogy pártunk politikájában ma már nincsenek meglepő fordulatok és merész ugrások: továbbra is szilárdan és következetesen ugyanazon az úton haladunk, amelyen 1956 novembere óta járunk. Ezért nem is volt szükség arra, hogy a VIII. kongresszus új, a régitől alapvetően eltérő, vagy éppen vele egyes pontokban szögesen ellentétes szerve-

Digitized by Google

zeti szabályzatot dolgozzon ki. Másrészt azonban a pártunk és társadalmunk életében végbement történelmi jelentőségű változások néhány fontos módosítást is szükségessé tettek, olyanokat, amelyek nem teszik ugyan az új szervezeti szabályzatot a régitől gyökeresen különbözővé, de amelyeknek mégis elvi jelentőségük van.

A nagy társadalmi változás hatásai

Kádár János elvtárs beszámolója, a kongresszus határozata és egész tanácskozása jelentőségéhez méltóan hangsúlyozta azt a legfontosabb változást, amely hazánkban a VII. kongresszus óta, sőt — nyugodtan mondhatjuk — a munkáshatalom kivívása és megvédése óta végbement, s amelyet a szervezeti szabályzat is, mindjárt bevezető részében, nyomatékosan állapít meg: azt, hogy a magyar munkásosztály a kommunisták vezetésével, népünk támogatásával „győzelemre vitte a szocialista forradalmat, lerakta a szocialista társadalom alapjait". A magyar nép pártunk vezetésével most azért küzd tovább — mondja a szervezeti szabályzat —, hogy teljesen felépítse a szocialista társadalmat, „hogy a társadalmi viszonyok forradalmi átalakítása után fellendítse a szocialista gazdaságot és a gondolkodásban, az emberi magatartásban is győzelemre juttassa a szocialista eszmét és erkölcsöt". Olyan nagy horderejű megállapítások ezek, amelyek szervezeti szabályzatunkat minden előzőtől megkülönböztetik, s amelyekből pártéletünk minden területén le kell vonnunk következtetéseket.

Az eddig érvényben volt szervezeti szabályzat kimondta, hogy csak az lehet párttag, aki „minden erejével küzd a párt célkitűzéseinek megvalósításáért". Az új szövegezés szerint csak az lehet párttag, aki „lelkiismeretesen dolgozik a szocialista társadalom építésén". Azt gondolhatná valaki, hogy ez nem lényeges módosítás, sőt talán fölösleges is, hiszen a párttagnak ma is „a párt célkitűzéseinek megvalósításáért" kell dolgoznia, csak éppen ezek a célkitűzések megváltoztak. Igen, de a céloknak ez a megváltozása nagyon is nagy jelentőségű. A szocializmus teljes felépítése sokkal szétágazóbb és bonyolultabb feladat, mint a szocializmus alapjainak lerakása. Másképpen is kell dolgoznunk érte: legalább ugyanolyan lelkesen, de még több politikai és szakmai tudással, s még magasabb erkölcsi színvonalon állva. Ezért ma, amikor a szocializmus teljes felépítésén fáradozunk, pártunk magasabb követelményeket állít minden tagja elé, mint azelőtt. Másrészt világos, hogy azért is küzdhetünk ma a szocializmus teljes felépítéséért, mert párttagságunk politikai, szakmai és erkölcsi színvonala ma magasabb, mint régebben volt. A szervezeti szabályzat itt is az adott helyzetből kiindulva szabja meg a követelményeket.

Digitized by Google

A párttagnak nagyobbrészt ma is ugyanazok a kötelességei, mint azelőtt. Továbbra is kötelessége, hogy fejlessze politikai tudását, gyarapítsa műveltségét és őrködjék a párt eszmei, politikai, szervezeti egységén, hogy öntudatosan és fegyelmezetten teljesítse kötelezettségeit a párttal és az állammal szemben, hogy éber legyen, hogy példát mutasson a munkában, hogy védje és gyarapítsa a szocialista tulajdont, hogy erősítse és szélesítse a tömegekhez fűződő kapcsolatait, tanítsa a dolgozókat és tanuljon tőlük, hogy fejlessze a bírálatot és az önbírálatot, hogy őszinte és becsületes legyen a párthoz, hogy küzdjön a munkában észlelt fogyatékosságok, a látszatsikerekre való törekvés, az önelégültség ellen. De vannak ma újabb követelmények is.

A kongresszus határozata megállapítja: „Az osztályharc fő területei ma: a szocialista gazdaság megerősítése, fejlesztése és a szocialista tudat kialakítása. Ezért az osztályharcban a szervezés, a meggyőzés és az ideológiai harc került előtérbe." Ebből két dolog következik.

Először is az, hogy a párt ma minden tagjától elvárja: „legyen élharcosa mindennek, ami új és haladó, tökéletesítse szaktudását". A technika és a tudomány mai gyors fejlődésének időszakában enélkül nem valósíthatjuk meg azt a célunkat, hogy minél rövidebb idő alatt érjük el az ipari és a mezőgazdasági termelés, a szociális és kulturális ellátás fejlettségének legmagasabb korszerű szintjét, s így a magunk erejéhez mérten minél hathatósabban járuljunk hozzá a szocializmusnak a két világrendszer békés versenyében kivívandó győzelméhez. Forradalmi kötelességünk népünkkel és a világ dolgozóival szemben, hogy elérjük ezt a célt.

Másodszor: a párt ma megkívánja minden tagjától, hogy „nevelje szocialista szellemben dolgozótársait, szívós felvilágosító munkával küzdjön a burzsoá ideológia és erkölcs maradványai ellen". A kapitalista gazdasági és társadalmi viszonyokat már örökre megsemmisítettük; ma az az egyik legfőbb dolgunk, hogy a burzsoá nézetek és a burzsoá erkölcs maradványait is küzdjük le. Forradalmi feladat ez is, s ezért végrehajtásában a kommunistáknak kell elöljárniuk. Ezért a kongresszusi határozathoz hasonlóan a szervezeti szabályzat is röviden felsorolja a kommunistára jellemző erkölcsi tulajdonságokat. Kimondja, hogy a párttag „példamutatóan tartsa be a szocialista erkölcs szabályait, harcoljon az önzés ellen és szolgálja a társadalom érdekeit... Legyen figyelmes, tapintatos és emberséges dolgozótársaihoz, nyújtson segítséget ügyeik intézésében. Legyen szerény és áldozatkész, mindig legyen annak tudatában, hogy a párttagság nem jár előjogokkal vagy kedvezményekkel." Gondoljuk csak el: a nevelőmunkának mekkora eredményei és mekkora feladatai húzódnak meg ezek mögött az egyszerű szavak mögött! Micsoda hatalmas eredménye pártunknak az, hogy

Digitized by Google

már nemcsak szűkebb értelemben vett politikai követelményeket, hanem egy tisztultabb, magasabb rendű *emberi* magatartást is minden tagjára kötelező normává tehet! Szervezeti szabályzatunknak ezen a pontján is lemérhetjük, mennyit nőtt pártunk, mennyit nőttek párttagjaink az utóbbi években.

Ennek a fejlődésnek az eredménye a módosított szabályzatnak ez az új mondata is: „A pártbizottság széles körben bevonja a kommunistákat a pártmunkába és erősíti a pártmunka társadalmi jellegét." Sok pártszervezetben már gyakorlattá, és — tegyük hozzá — jól bevált gyakorlattá vált az, hogy kommunisták, a pártonkívüliek legjobbjainak segítségével, foglalkozásszerű napi munkájuk elvégzése mellett, szabad idejükben önkéntesen, minden ellenszolgáltatás nélkül betöltenek olyan párttisztségeket, elvégeznek olyan pártfeladatokat, amelyek eddig hivatásos pártmunkásokra voltak bízva. A pártmunka társadalmi jellegének erősödése pedig nemcsak megnöveli a párt hatósugarát, gyakorlatiasabbá és hatékonyabbá teszi magát a pártmunkát (bár ez egymagában is hatalmas eredmény), hanem jelentősége ennél is nagyobb és messzebbre mutat. Meg kell látnunk ebben — mint Lenin meglátta a „kommunista szombatok"-ban — a „kommunizmus hajtásait", azt, hogy a pártügyek közügyekké lettek, s a közügyek mindenki ügyévé kezdenek válni.

Társadalmi rendünk fejlődése tükröződik abban is, hogy ahol a régi szervezeti szabályzat „népi demokratikus állam"-ról beszélt, ott a módosított szabályzat „szocialista állam"-ot mond — hangsúlyozva ezzel, hogy megerősödött államunknak eddig is meglevő szocialista jellege —, ahol azelőtt „dolgozó parasztság"-ról volt szó benne, ott ma „egységes szocialista osztállyá alakuló szövetkezeti parasztság"-ot írhatunk. A munkásosztálynak, amelynek vezető szerepe tovább erősödik, ezzel az új, kialakulóban levő osztállyal kötött testvéri szövetségét kell erősítenie. S pártunk most még ennél is átfogóbbá, egyetemesebbé teszi szövetségi politikáját: arra törekszik, hogy — mint a szervezeti szabályzat mondja — erősítse „a magyar nép szocialista összefogását, társadalmunk erkölcsi-politikai egységét".

Az osztályviszonyok átalakulása a párt szervezeti életében is érezteti hatását. Nincs szükség például arra, hogy a szervezeti szabályzat — mint ezelőtt — külön kiemelje a többi pártbizottság közül a járási pártbizottságnak, a falu szocialista átalakításában különösen fontos szerepet betöltő pártszervnek a jelentőségét és a feladatait. Tagdíjfizetés tekintetében is eltűnik a különbség a most már termelőszövetkezeti taggá vált parasztok és más dolgozók között. Fölöslegessé vált a régi szervezeti szabályzatnak az a megszorítása is, hogy „„kizsákmányoló a pártnak tagja nem lehet", hiszen a kongresszus határozata megállapítja: „A régi kizsákmá-

Digitized by Google

nyoló osztályokat felszámoltuk. Nincsenek olyan osztályok vagy számottevő társadalmi rétegek, amelyeknek az érdekei ellentétesek lennének a szocializmussal."

A pártdemokrácia fejlődésének eredményei

A kongresszus határozata rámutat arra, hogy az 1956. november 4-ét követő időben pártunk „visszaállította a pártélet lenini normáit, az országban a szocialista törvényességet". A VII. kongresszus óta újabb eredményeket értünk el ebben a munkában. A párt a Központi Bizottság 1962 augusztusi határozatának végrehajtásával végleg lezárta a munkámozgalmi emberek ellen, koholt vádak alapján indított törvénysértő pereket, igazságot szolgáltatott ezek áldozatainak, eljárt a vétkesekkel szemben, s megteremtette a garanciáit annak, hogy többé ne történjék törvénysértés.

Pártunk — mint a szervezeti szabályzat kimondja — továbbra is „meg nem alkuvó harcot folytat a marxizmus—leninizmustól idegen eszmei áramlatok, a revizionizmus és a dogmatizmus ellen. A párt életének sérthetetlen törvénye: az eszmei-politikai és szervezeti egység, a párttagok öntudatos fegyelme. A párt nem tűri meg soraiban a csoportosulást, a frakciós tevékenységet. A párt tevékenységében következetesen érvényesíti a kollektív vezetés elvét, fejleszti a párton belüli demokráciát, a bírálatot és az önbírálatot, a kommunisták öntevékenységét és aktivitását." A pártéletnek ezeket a szabályait nem most kellett megfogalmaznunk a magunk számára; szétszórtan bár, de eddig is benne voltak ezek szervezeti szabályzatunkban. Most azonban a szervezeti szabályzat elvi bevezető részébe kerültek, s ez, valamint megvalósításuk eredményei még nagyobb nyomatékot adnak nekik. S a régi szervezeti szabályzat is leszögezte azt, hogy a kollektív vezetés a pártvezetés legfontosabb elve; az új szervezeti szabályzat azonban részletesen méltatja jelentőségét: „A kollektív vezetés a pártdemokrácia érvényesülésének, a választott pártszervek és a pártszervezetek normális tevékenységének, a káderek nevelésének, a párttagok és a tagjelöltek kezdeményezőkészségének és öntevékenységének, valamint az állami és társadalmi élet további demokratizálásának nélkülözhetetlen feltétele." A kollektív vezetés és a pártdemokrácia a legfőbb biztosíték arra, hogy a személyi kultusz, amely már annyi kárt okozott, úrrá ne lehessen pártunkban.

A szervezeti szabályzat néhány módosítása tovább szélesíti pártéletünk demokratizmusát. Fontos intézkedés ebben a tekintetben az, hogy a Központi Ellenőrző Bizottságot most már nem a Központi Bizottság, hanem a pártkongresszus választja, és — ebből következően — a KEB a pártkongresszusnak felelős tevékenysé-

Digitized by Google

géért. Ezzel nagyobb önállóságot kap, de nagyobb felelősséget is vállal magára a pártnak az a szerve, amely a legfelsőbb fokon őrködik a szervezeti szabályzat, a párt- és állami fegyelem, a kommunista erkölcs szabályainak betartásán, s dönt a párttagok fegyelmi ügyeiben. Bővülnek a párttagok jogai azzal, hogy a módosított szervezeti szabályzat értelmében minden párttag megkövetelheti a pártszervektől — akár a legmagasabb pártszervtől, a kongresszustól is —, hogy érdemleges választ adjanak hozzájuk intézett kérésére, javaslatára, beadványára.

Fejleszti a pártdemokráciát az a módosítás is, amely szerint a két kongresszus közötti időben nem lehet a Központi Bizottságba több tagot kooptálni (vagyis megválasztás nélkül behívni), mint a választott tagok számának egytizedét. Ez is azt biztosítja, hogy a párttagság akarata minél teljesebben érvényesüljön, s ugyanígy a szervezeti szabályzatnak az a módosítása is, amely szerint minden szinten titkosan kell megválasztani a párt választott szerveit. Hadd jegyezzük azonban meg, hogy — bár a szervezeti szabályzat nem mondotta ezt ki — a párt-taggyűléseken, a pártértekezleteken, a pártkongresszusokon eddig is titkos szavazással történt a vezető szervek megválasztása; most ez kiterjed a párttitkárnak, a pártvégrehajtóbizottság, a Politikai Bizottság és a Titkárság tagjainak a megválasztására is.

Teljesen új viszont az a fontos intézkedés, ha „ha a választott vezető a párttagság bizalmára méltatlanná vált, vagy alkalmatlannak bizonyult, a vezető szervből visszahívható". Fontos biztosítéka ez a demokratizmusnak, mert a vezetőt arra készteti, hogy szakadatlanul fejlessze tudását, mindig vegye figyelembe a párttagok véleményeit és helyes javaslatait, s ezzel napról napra újra érdemelje ki bizalmukat; a párttagokat pedig arra ösztönzi, hogy állandóan kísérjék figyelemmel, segítsék és bírálják vezetőik tevékenységét. Tegyük hozzá azonban ehhez azt, hogy a szervezeti szabályzat nem akar ezzel az intézkedéssel esetleges elvtelen klikkharcoknak fedezéket nyújtani; ezért a választott funkcióból való visszahíváshoz — éppen úgy, mint a pártba való felvételhez vagy az onnan való kizáráshoz — a szavazatok kétharmad része szükséges, holott más ügyekben egyszerű többség is elég a határozathozatalhoz.

Ebben a szabályban pártmunkánk új stílusának az a vonása is meglátszik, hogy a párt figyelmesen, tapintatosan és emberségesen bánik minden tagjával: ezért követelheti is meg tőlük, hogy ők is ugyanilyen magatartást tanúsítsanak dolgozótársaik iránt. Ez a tapintat a szervezeti szabályzat több más módosításából is kitűnik. A tagjelöltek több időt és lehetőséget kapnak arra, hogy felkészüljenek és alkalmassá váljanak a párttagságra; a tagjelöltség ideje az eddigi hat hónap helyett egy év lesz, s ezt egyszer

Digitized by Google

még meg is lehet hat hónappal hosszabbítani. Aki felvételét kéri a pártba, azt két ajánlójának a vele való legalább egyéves közös tevékenységből kell ismernie; így a párt kevésbé van kitéve annak, hogy olyanok is bekerülnek tagjai közé, akik még nem elég érettek erre. Aki három hónapig indokolatlanul nem fizeti meg tagdíját, az ezzel még nem veszti el automatikusan párttagságát, hanem csak akkor törlik őt a párttagok sorából, ha egész magatartásából kitűnik, hogy nem is érez közösséget, nem tartja fenn kapcsolatát a párttal. De aki valamilyen okból nem találja meg a helyét a munkásosztály élcsapatában, annak joga van arra is, hogy amint önkéntesen lépett be oda, úgy önkéntesen kilépjen onnan. Eddig ugyanis a párttag nem léphetett ki a pártból, csak a párttagok közül való törlését kérhette. A módosított szervezeti szabályzat különbséget tesz kilépés, törlés és kizárás között, s ez a finom megkülönböztetés nagyon helyénvaló és emberséges dolog.

A pártfegyelmi eljárás egyes szabályait is módosítja a szervezeti szabályzat. Igaz, hogy ezek a pontok nem sok embert érintenek, mert a párttagságnak csak egy kis része szegi meg a szervezeti szabályzatban előírt kötelességeit, helyezkedik szembe a párt politikájával, vét a pártfegyelem, vagy a kommunista erkölcs normái ellen. De hogy a párt hogyan jár el ilyen vétséget elkövető tagjaival szemben, azon is le lehet mérni, hogyan fejlődik a pártélet demokratizmusa. Ez adja meg a fegyelmi eljárás szabályainak jelentőségét, s ilyen szempontból kell néznünk ezeket a módosításokat; így például azt, hogy aki ellen pártfegyelmi vizsgálat indul, azzal a vizsgálat megindításakor közölni kell felelősségre vonásának okait, a fegyelmi tárgyalás előtt a vizsgálat eredményeként kidolgozott javaslatot, az eljárás lefolytatása után pedig az írásos határozatot; vagy azt, hogy a pártbüntetésben részesített párttag két év elteltével kérheti pártbüntetésének törlését, de három év elmúltával külön kérése nélkül is meg kell vizsgálnia a pártbüntetést hozó vagy azt megerősítő szervnek, hogy az illető nem érdemli-e már meg ezt.

A szervezeti szabályzatnak mindezek a módosításai azt tükrözik tehát, hogy amint társadalmunk életében helyreállt és megerősödött a szocialista demokrácia és törvényesség, úgy — ezzel párhuzamosan és ennek feltételeként — erősödött és tovább erősödik a pártélet lenini normáinak érvényesülése és a pártdemokrácia.

Még közelebb az élethez

Pártunk mai politikájának egyik legfőbb jellemző vonása: az élethez való közelség, a valóságos tények és a feltörő új tendenciák gondos vizsgálata, mérlegelése és figyelembe vétele. Nagyon ter-

Digitized by Google

mészetes, hogy szervezeti szabályzatunkat is ez jellemzi. A VII. kongresszus óta a pártélet gyakorlata a pártmunka új, helyes módszereit és formáit alakította ki vagy tette szükségessé, s ezeket a szervezeti szabályzatban is rögzíteni kell, az eddig érvényben volt szervezeti szabályzat egyes pontjai pedig időszerűtlennek, fölöslegesnek vagy helyesbítendőnek bizonyultak. A kongresszus által most végrehajtott módosítások nagy része ezt a kiigazító munkát végezte el.

Kimarad a szervezeti szabályzatból az országos pártértekezlet összehívásáról szóló fejezet. A VII. kongresszuson még szükség volt erre azért, hogy ezzel is jóváhagyja a kongresszus az 1957. évi pártértekezlet összehívását és határozatait. Semmi okunk sincs azonban arra, hogy rendszeresítsük az országos pártértekezletek összehívását, s ezért nem is kell a szervezeti szabályzatban megállapítanunk a Központi Bizottságnak erre való jogát. Egyik fontos módosítás viszont lehetővé teszi, hogy nagyobb jelentőségű politikai, szervezeti vagy személyi kérdésekben a három legfőbb, a kongresszus által választott pártszerv — a Központi Bizottság, a Központi Revíziós Bizottság és a Központi Ellenőrző Bizottság — együttes ülést tartson, s ezen a három pártszerv tagjainak egyenértékű szavazataival az egész párttagságra kötelező érvényű határozatokat hozzon.

Célszerű az is, hogy a pártkongresszus és a pártértekezletek ne három-, hanem négyévenként tanácskozzanak, s így időpontjuk összhangban legyen az országgyűlési és tanácsválasztásokéval, amelyeket szintén négyévenként tartunk. Az alapszervezetek azonban továbbra is kétévenként választják meg vezetőségüket; így vezető szervük megújítása nem keresztezi a kongresszusi (s egyben a parlamenti és a tanácsi) ciklus határait, hanem kétszer történik ezeken belül.

A módosított szervezeti szabályzat az eddiginél konkrétabban, pontosabban, emellett sokhelyütt tömörebben is és a megváltozott körülményeknek megfelelően határozza meg a pártkongresszusnak, a kongresszus által választott vezető pártszerveknek, a pártbizottságoknak, az alapszervezeteknek, a Kommunista Ifjúsági Szövetségnek és a fegyveres erők kötelékeiben működő pártszervezeteknek a feladatait. Így például megállapítja: a pártbizottság munkájához hozzátartozik az, hogy „különös gonddal őrködik a párt káderpolitikájának betartása felett, elosztja a hatáskörébe tartozó kádereket és biztosítja a növekvő követelményeknek megfelelő nevelésüket", hogy „segíti az állami, gazdasági és kulturális szerveket feladataik elvégzésében". Hangsúlyozza, hogy az alapszervezet „a nép és a párt ügye iránti odaadás, az eszmei meggyőződés, a kommunista erkölcs szellemében neveli a párttagokat és tagjelöl-

Digitized by Google

teket", és „politikai felvilágosító munkával mozgósítja a dolgozókat a szocialista építés feladatainak végrehajtására". A KISZ jó munkájának eredményeképpen most már ki lehetett hagyni azt a mondatot, amely arra figyelmeztette a pártszervezeteket: „ügyeljenek, hogy a KISZ-szervezetek szorosan összeforrjanak az ifjúság tömegeivel". Teljesen logikus az, hogy a munkásőrség munkájáról most abban a fejezetben van szó, amely a fegyveres erőknél működő pártszervezetekre vonatkozik; ez a fejezet most pontosan meghatározza a fegyveres erők pártszervezetei és a helyi pártbizottságok közötti kapcsolat politikai tartalmát.

Új pontja a szervezeti szabályzatnak az, amely a lakóterületi pártcsoportokról beszél. Ennek a pontnak a beiktatását maga az élet követelte meg, mert a lakóterületi pártcsoportok — a Központi Bizottság határozata alapján — már jó ideje működnek és fáradoznak — helyenként nem is eredménytelenül — azon, hogy politikailag felvilágosítsák az ugyanabban a házban, háztömbben vagy választási körzetben lakókat (köztük sok háztartásban dolgozó asszonyt, szabad foglalkozású vagy idős, nyugdíjas embert), megoldják közös problémáikat és elősegítsék szocialista együttélésüket.

A régi szervezeti szabályzat egyes előírásait viszont fölöslegessé tette az élet, s minthogy mi hívei vagyunk minden haladó új dolognak és ellenségei minden megkövesedett sémának, ezek a pontok ki is maradtak a szervezeti szabályzatból. A párt ma már nem tartja szükségesnek, hogy a szervezeti szabályzat megszabja: hány tagból kell állniuk a különféle választott pártszerveknek. Arra sem kötelezi a pártbizottságokat és pártszervezeteket, hogy rendszeres időközönként pártaktíva-értekezletet tartsanak a legfontosabb párt- és kormányhatározatokról; a hozzáértő és aktív vezetők enélkül is megteszik ezt, ha úgy látják, hogy a munka megkívánja.

A régebbi előírásoktól eltérően a módosított szervezeti szabályzat értelmében nem minden állami és társadalmi szervezetben meg tömegmozgalomban kell kommunista csoportot létrehozni, hanem csak ott, ahol ezt a Központi Bizottság is szükségesnek tartja. Helyenként ugyanis a kommunista csoportok munkája formálisnak bizonyult. A budapesti pártbizottságnak a legutóbbi pártértekezlet elé terjesztett beszámolója például kifejtette: a pártbizottság nem tartja szükségesnek, hogy a budapesti tanács végrehajtó bizottságában kommunista csoport működjék. A kommunista csoportok munkájáról szóló fejezet fontos, elvi jelentőségű megállapítást is tesz: azt, hogy a párt politikáját a meggyőzés útján kell a pártonkívüli szervezetekben tevékenykedő kommunista csoportoknak és egyes kommunistáknak ott érvényre juttatniuk. Ebben a VIII. kongresszusnak az az alapgondolata tér tehát vissza, amely az egész

Digitized by Google

szervezeti szabályzaton végigvonul: az, hogy pártunk nem hatalmi szóval, hanem meggyőzéssel, felvilágosító munkával, példamutatásával vezeti népünket, hogy nem uralkodik rajta, hanem szolgálja.

•

Nem soroltuk fel itt a szervezeti szabályzat összes módosításait, bár — alapvető fontosságú okmányról, a párt alkotmányáról lévén szó — minden változtatásnak, a legkisebbnek is, megvan a maga jelentősége. Van jelentőségük még a látszólag tisztára formai változtatásoknak is: annak, hogy a módosított szervezeti szabályzat lényegesen rövidebb — bár több pontból áll —, mint az eddig érvényben levő, egyes részeinek sorrendje logikusabb, meghatározásai és előírásai pontosabbak és tömörebbek. Azt mutatja ez: a párt a lehető legnagyobb egyszerűségre és világosságra törekszik, hogy szavát minél többen értsék meg és minél jobban értsék.

Most megkezdődik a pártkongresszus anyagának tanulmányozása. A szervezeti szabályzatot is sokat fogja forgatni a párttagok és tagjelöltek tömege, de sok pártonkívüli is; elmélyednek benne, vitatkoznak róla, magyarázzák. A benne foglalt gondolatok így válnak mindnyájunk közkincsévé, a pártélet megbízható, pontos iránytűjévé.

Digitized by Google

A második ötéves terv beruházásainak jó előkészítéséért és megvalósításáért

Írta MOLNÁR LÁSZLÓ

Pártunk VIII. kongresszusa népgazdaságunk legfontosabb problémái között a beruházások kérdéseivel is foglalkozott. A kongresszusi irányelvek nyomatékosan vetik fel a beruházások előkészítésének problémáját. A többi között a következő megállapítást tartalmazzák: „Ma kulcsfontosságú feladat a beruházások jó, idejekorán való előkészítése és műszaki tervezése."

A beruházás nem egy kérdés a sok közül, hanem a legfontosabb gazdasági kérdés. A helyes beruházási politika, a beruházási célok gyors megvalósítása döntő szerepet játszik a nemzeti jövedelem gyors növekedésében. Fontos feladatunk és a dolgozó nép iránti felelős és megtisztelő kötelességünk, hogy jól sáfárkodjunk azokkal a javakkal, amelyeket a dolgozók munkája hozott létre — így a felhalmozásra kerülő eszközökkel is —, hogy a lehető legkisebb ráfordítással, a lehető legmagasabb műszaki színvonalon, a legkorszerűbben és gyorsan valósítsuk meg azokat a beruházásokat, amelyek jelentősen fejlesztik az ország termelőerőit, hogy a lehető legkedvezőbb ütemben növekedjék hazánk nemzeti jövedelme és minél előbb megtérüljenek a beruházási költségek.

Nem új, hanem hosszú időre, sőt — mondhatnánk — állandóan érvényes követelmények ezek. Teljes mértékben vonatkoznak a második ötéves terv időszakára is. S bár az utóbbi években le nem becsülhető eredményeket értünk el mind a beruházási eszközök koncentráltabb felhasználásában, mind a beruházások gyorsabb és műszakilag magasabb színvonalú kivitelezésében, még nagyon sokat kell tennünk a beruházási tevékenység további javításáért. Ennek a tevékenységnek nagyon sok oldala van, megjavításának problematikáját is sok szempontból vizsgálhatjuk. E cikkben mindenekelőtt a második ötéves terv beruházásainak jobb előkészítése szemszögéből tárgyaljuk ezt a kérdést.

*

A beruházások magas színvonalú és gyors megvalósításának az az egyik legfontosabb feltétele, hogy a beruházások idejében és

Digitized by Google

jól legyenek előkészítve. Ez azt jelenti, hogy a beruházások minden fázisához a kellő időben legyenek meg az összehangolt, tervszerű megvalósításhoz szükséges műszaki tervek. Így az építési terveket úgy kell elkészíteni, ahogyan ezt a gyors, folyamatos kivitelezés szükségletei megkívánják, a gépeket és egyéb berendezéseket olyan időpontban kell megtervezni és megrendelni, hogy — a szerelést is figyelembe véve — be lehessen tartani az üzembehelyezés terv szerinti határidejét.

A beruházások előkészítése két szakaszból áll. Az első a beruházási cél meghatározásától a beruházási program jóváhagyásáig tart; a második a kivitelezési tervdokumentáció elkészítését foglalja magában.

Amikor döntés történt valamely beruházásról, vagyis amikor már meghatározott a *beruházás célja*, akkor ezzel a beruházási program elkészítéséhez szükséges kiinduló adatok is ismertek. Ezek — ipari beruházásnál — lényegében a következők: a gyárépítés, vagy az üzembővítés szükségességének indokolása, az üzem kapacitása, telepítési helye, az előállítandó termékek választéka és a beruházási költségek becslés szerinti összege. A beruházás célját a beruházót irányító hatóság dolgozza ki, illetve hagyja jóvá.

A beruházási program részletes számításokkal és a kivitelezés műszaki megoldásának meghatározásával támasztja alá a beruházási célokat. Tartalmazza az alkalmazandó technológiát, a termelés folyamatábráját, a gépi berendezések elrendezését, s általában a műszaki színvonal megítélésére vonatkozó elképzeléseket, továbbá a beruházás költségére, az üzemeltetési költségekkel összefüggő anyag-, energia- és munkaerő-szükségletre, valamint a beruházás megtérülésére vonatkozó gazdaságossági számításokat. A program műszaki jellegű adatai adják meg az alapot a kivitelezési tervdokumentáció elkészítéséhez.

A beruházási program más kérdésekre is választ ad, ilyenek: a telepítéssel összefüggő szállítási szükséglet becslése és lebonyolításának módja, a kapcsolódó beruházások kérdése, a megvalósítás ideje és módozatai stb. Kidolgozása igényes, bonyolult feladat, ezért általában tervezőintézetek végzik. A program alapot és segítséget nyújt a jóváhagyó szerveknek ahhoz, hogy elbírálják a beruházást és megalapozottan döntsenek engedélyezését illetően.

A beruházások előkészítésének második szakaszát a *kivitelezési tervdokumentáció* elkészítéséhez szükséges idő teszi ki. A kivitelezési tervdokumentáció magában foglalja a létesítmény tervszerű, folyamatos építéséhez, illetve a hozzátartozó gépi berendezések legyártásához szükséges terveket.

Kívánatos tehát, hogy a minisztériumok és egyéb főhatóságok

Digitized by Google

idejében határozzák meg a fejlesztési célokat, s így elegendő idő maradjon a beruházási program elkészítésére, az engedélyezési eljárásra és a kivitelezési tervek elkészítésére. Enélkül ugyanis nem lehet elkezdeni a kivitelezést. (Csak bizonyos esetekben lehetséges, hogy a beruházásokhoz fokozatosan készítik el a kivitelezési terveket.)

A beruházási munkában ma éppen az okozza a legnagyobb problémát, hogy az illetékes szervek többnyire késedelmesen fognak hozzá a beruházások előkészítéséhez. Hogy mennyi időt kell szánni az előkészítésre, az a feladatok nagyságától, bonyolultságától függ. Általánosságban csak annyit lehet mondani, hogy lehetőleg a szükséges optimális időt kell ráfordítani. Ha ugyanis az előkészítés túlságosan elhúzódik, akkor az időközben végbement műszaki fejlődés következtében elavulhatnak az elkészített tervek. Ha viszont későn kezdik meg az előkészítést és nincsenek idejében meg a szükséges tervek, akkor a beruházás tervszerű megvalósítása ütközik nehézségbe. Nagy jelentősége van annak, hogy helyesen tudjuk felmérni: hozzáértő, ütemes munkával objektíven mennyi idő szükséges az előkészítéshez. Az optimális időszükségletet ismerve megállapíthatjuk, mikor kell megkezdeni az előkészítést ahhoz, hogy a távlati terv szerinti időpontban üzembe lépjen a beruházás.

Ma még nincs elegendő tapasztalatunk a beruházási programok és kivitelezési tervek időszükségletének pontos megállapításában. Az erre vonatkozó utasítások ugyanis még csak az év eleje óta vannak érvényben. Tapasztalataink szerint azonban közepes nagyságú ipari beruházás esetén joggal törekedhetünk arra, hogy a beruházás céljának meghatározásától a program jóváhagyásáig egy évnél hosszabb idő lehetőleg ne teljen el és a kivitelezési tervdokumentáció elkészítése se tartson egy évnél tovább. Ily módon kb. két évet irányozhatunk elő egy közepes ipari beruházás előkészítésére.

•

Mik a tapasztalataink a második ötéves terv beruházásainak előkészítésében, s mindenekelőtt az értékhatáron felüli ipari beruházások előkészítésében?

1961-ben 60 értékhatár feletti ipari beruházás kivitelezése kezdődött meg. Ezeket még a második ötéves terv előtt készítették elő, mégpedig — néhány létesítmény kivételével — általában jól. A jó előkészítéshez nagyban hozzájárult az is, hogy 1961-ben viszonylag kevés — a szokásosnál lényegesen kevesebb — új beruházáshoz fogtunk hozzá; a párt- és kormányhatározatok szellemében ugyanis elsősorban a folyamatban levő beruházások befejezésére, illetve folytatására fordítottuk a rendelkezésünkre álló,

Digitized by Google

viszonylag alacsonyabb volumenű beruházási eszközöket. Ezenkívül a tervezési kapacitás helyes felhasználása is hozzájárult a jó előkészítéshez.

Figyelembe véve azonban beruházási előirányzatainkat, a második ötéves terv következő éveiben ennél jóval több, évente 100—150 értékhatár feletti beruházást kezdünk meg. Az 1962. éves terv is mintegy 100 értékhatár feletti ipari beruházás megkezdését irányozta elő. A rendelkezésre álló adatok szerint a szükséges tervdokumentáció késedelmei miatt az előirányzott beruházások jelentős részénél 2—6 hónapos késéssel kezdődtek meg a kivitelezési munkák. A késedelemnek legtöbbször az az oka, hogy a főhatóságok későn adják meg a tervezőintézeteknek a tervezési megbízást, és a programkészítéshez, majd a tervezéshez szükséges adatokat. Így a kivitelezési tervek sem készülhetnek el időre.

A tervezési megbízás és az ezzel kapcsolatos beruházási adatszolgáltatás elhúzódása azzal a következménnyel is jár, hogy nem eléggé egyenletes a tervezőintézetek megterhelése és tervteljesítése. A tervezőintézetek kapacitása 1962 első negyedében csak 70 százalékban volt kihasználva, és az értékhatáron felüli beruházásokat tekintve, az első félévi tervteljesítésük is csak 78 százalékot ért el. A beruházások megvalósításában mindez a fennakadásoknak egész sorozatát idézte elő.

Az ötéves terv szerint 1963-ban megkezdésre előirányzott értékhatár feletti ipari beruházások sincsenek megnyugtató módon előkészítve; harmadrészüknek még nincs jóváhagyott programja, s ezekben az esetekben a tervezőintézetek hozzá sem foghattak a kivitelezési tervek elkészítéséhez. Sok esetben még a beruházási cél sincs véglegesen, biztonságosan meghatározva. Sajnos, van késedelem az 1964-ben meginduló beruházások előkészítésében is.

A jelenlegi helyzetben feladatunk kettős: egyrészt a már folyó beruházások gyors megvalósítására kell koncentrálnunk az új létesítmények esetleges későbbi kezdése következtében felszabaduló anyagi erőforrásainkat, másrészt nagy erőfeszítéseket kell tennünk, hogy mégis a tervezett időben kezdődjék meg a beruházások, mindenekelőtt a legfontosabb beruházások építése.

A második ötéves tervben előirányzott beruházások sikeres megvalósítása megköveteli, hogy az Országos Tervhivatal, a minisztériumok és a beruházó vállalatok sürgősen foglaljanak állást a tervezett beruházási célokat illetően, és minél előbb fogjanak hozzá a beruházások előkészítéséhez. Kívánatos, hogy az érintett gazdasági szervek pártszervezetei is fordítsanak nagyobb figyelmet erre a fontos kérdésre, s erejük és lehetőségeik szerint járuljanak hozzá a beruházások jó előkészítéséhez.

Digitized by Google

Vizsgáljuk most meg a második ötéves tervben előirányzott beruházások megvalósításának tapasztalatait, mindenekelőtt az építési és szerelési munkákat.

A beruházások megvalósításának ideje és költsége szempontjából döntő jelentősége van az építőipar tevékenységének, annak, hogy mennyi idő alatt valósulnak meg és mennyibe kerülnek az építkezések. Már eddig is születtek jelentős kezdeményezések az építési idő és költségek csökkentésére. Örvendetes, hogy a beruházás költségeinek ma nagyobb része jut a gépi berendezésre és kisebb része az építési költségekre, mint azelőtt. Bizonyos termelő berendezéseket például ma a szabadba telepítünk (főleg a hőerőműveknél, az építőanyagiparban és a vegyiparban), s ezzel számottevő építkezést takarítunk meg. A gépipar, a könnyűipar, az élelmiszeripar számára univerzális típusépületeket tervezünk és építünk, ez csökkenti a kivitelezési időt és költségeket, s azért is előnyös, mert ezek az épületek könnyebben bővíthetők, s átalakítás nélkül használhatók akkor is, ha a technológia megváltozik.

Az építőipar fejlődése, az építések műszaki színvonalának fejlődése következtében csökken az építkezések önköltsége. Említésre méltó a közép- és nagyblokkos, illetve a paneles építési mód térhódítása. Azt tervezzük, hogy az 1965-ben átadandó lakásoknak már 53 százalékát építjük ezekkel a módszerekkel. Terveink szerint 1965-re 70 százalékban gépesítjük az építési földmunkákat, s jelentősen: 1 millió tonnára — a termelt mennyiségnek csaknem 40 százalékára — terjesztjük ki az ömlesztett cementszállítást. Ugyanerre az időre az építőgépipari gépek teljesítménye (járművek nélkül) 200 000 lóerőről 430 000 lóerőre emelkedik, s az egy építőipari munkásra jutó lóerő-teljesítmény 2,39-ről 4,45-re nő. Mindez azt bizonyítja, hogy megalapozottak az építési idő és költségek csökkentésére irányuló célkitűzéseink; de az is nyilvánvaló, hogy e tekintetben még nagy feladataink és nagy tartalékaink vannak.

A beruházások megvalósulási idejének csökkentésében is számottevő eredményeket értünk el. Néhány évvel ezelőtt az ipari létesítmények a műszakilag szükséges idő kétszerese alatt valósultak meg, az 1961—1962-ben megkezdett beruházásokon azonban — országos átlagban — már a műszakilag szükséges időnek mintegy 110—120 százalékára csökkent ez az arány. Az állami lakásépítéseken is hasonló a helyzet. Régebben a lakóházak építése országos átlagban 14—15 hónapot, 1961-ben 13 hónapot vett igénybe, 1962-ben pedig — a terv szerint — 10 hónapra kell csökkennie. Az építési idő dolgában korántsem érhetjük be ezekkel az eredményekkel. Még gyorsabban és jobban kell építkeznünk. Az építkezési munka műszaki színvonalának emelése és jobb megszerve-

Digitized by Google

zése az építési idő csökkentésének jelentős tartalékait rejti magában.

Ma nem akadályozzák számottevően az építőipar munkáját anyag- és munkaerő-ellátási nehézségek. Építőanyagokból tartalékaink is vannak, az építőipari befejező, úgynevezett szakipari munkákban azonban (víz- és villanyszerelés, burkolás, festés, mázolás stb.) még akadnak munkaerő-ellátási problémáink.

Az építőipar a beruházások 1961. évi építési tervét 106,3 százalékra teljesítette, s ugyanakkor 9 százalékkal emelte munkájának termelékenységét. A teljesítés tervszerűsége azonban csak 95—96 százalék, vagyis több beruházás építési tervét jelentősen túlteljesítette ugyan, de az egyes beruházásokon kisebb-nagyobb mértékben elmaradt a tervtől. A kormány által kiemelt beruházások építési előirányzatát például 97 százalékra teljesítették, de még ez a szám is jelentős szóródást takar: a Könnyűipari Minisztériumnál 88 százalékban, a KGM gépgyártási iparágánál pedig csak 81 százalékban teljesítették a kiemelt beruházások építési előirányzatát. Megjegyzendő azonban, hogy e negatív jelenségek nagyobbrészt nem az építőipar számlájára irandók.

Az építőipar munkájának tervszerűségét és szervezettségét erősen akadályozzák a beruházó vállalatokkal, a tervezőintézetekkel és a gépipari szállító vállalatokkal való kooperáció hiányosságai. Ezek közül a leggyakoribbak: a szükséges műszaki tervdokumentáció késése, a kész tervek megváltoztatása és a gépszállítás késedelmessége, következményük pedig a felesleges építés, az építkezés ütemének lelassulása. A lakásépítkezésekhez például krónikusan késéssel érkeznek meg a központi fűtéses kazánok; ez sokszor hátráltatja a lakások befejezését, vagy költséges átmeneti megoldás alkalmazását teszi szükségessé. A kazánhiány akadályozza nagyszabású lakásépítési programunk végrehajtását, megoldása tehát nem tűr halasztást.

E hiányosságok ellenére is ma az építkezések tervezése, koordinálása és kivitelezése a beruházási munka legjobban megszervezett területe, s jogosan remélhetjük, hogy az építőipar még nagyot léphet előre az építési idő és költségek csökkentésének útján.

•

Milyen a beruházások gépi felszerelése? A gépi berendezéseknek az összes beruházásokban való aránya örvendetesen növekszik: az ipar fejlesztésére előirányzott összegeknek körülbelül 40 százaléka építési költség, 50 százaléka gépre, műszerre és technikai szerelésre esik.

A beruházások megvalósítását, a tervezett üzembehelyezéseket ma leginkább a belföldi gépszállítások késedelmessége hátrál-

Digitized by Google

tatja. A gépipari vállalatok a beruházásokhoz szükséges gépi berendezéseknek csak körülbelül 30 százalékát szállítják le az első félévben, a többit a második félévben. Ez természetesen nehezíti a folyamatos beruházási munkát. Az év végére ugyanis többnyire annyira összetorlódik a szerelési munka, hogy a meglevő szerelőipari kapacitással nem lehet ütemesen elvégezni.

Ezt az 1961. évi tapasztalatok is igazolják. 1961-ben a gépipar a beruházásokhoz előirányzott gépi berendezéseknek csak 91 százalékát szállította le. Az értékhatár feletti beruházásokon azonban még nagyobb az elmaradás: itt a tervezettnek csak 88 százalékát érték el a gépszállítások. Az 1961-re előirányzott üzembehelyezések elmaradásának nagy részét a gépszállítások késése, vagy a szerelési munkáknak ebből eredő késése okozta.

Érdemes megemlíteni, hogy a gépipar jelentősen túlteljesítette 1961. évi termelési tervét, s a túlteljesítés az exportra gyártott termékekben, illetve a készletek növekedésében jelentkezik. Előfordul, hogy egyes gépipari vállalatok néha akkor is az exportot helyezik előtérbe, amikor ezzel esetleg egy tervezett üzembehelyezést késleltetnek, és amikor ez sokkal nagyobb veszteséget okoz a népgazdaságnak, amint amekkora az export révén elért nyereség. Sokszor viszont azért késik a gépszállítás, mert a beruházó későn adta fel a megrendelést, és a gépgyártás ezért nem tudja idejében teljesíteni az igényt. Fontos tehát, hogy a beruházók idejekorán egyeztessék a gépgyártással a következő évek beruházásainak belföldi igényeit. Az 1963. év ilyen irányú tervfeladatainak előkészítésére és kölcsönös egyeztetésére nagy súlyt kell helyezni.

Sok, a beruházáshoz szükséges gépi berendezés (pl. különböző teljesítményű villanymotorok, kompresszorok, szivattyúk, szellőző berendezések, célgépek) iránti szükségletet már évek óta nem tudunk teljesen kielégíteni. Ez is nehezíti a beruházások tervszerű üzembehelyezését. Ezt a problémát is meg kell tehát oldani, s ennek több módja lehetséges: növelhetjük a beruházásokhoz szükséges, általunk gyártott termékek termelési kapacitását, csökkenthetjük e termékek exportját, vagy külföldről szerezhetjük be őket. Nyilvánvaló, hogy e megoldások közül mindig azt kell választanunk, amelyik legelőnyösebb, leggazdaságosabb a népgazdaság egésze számára.

Annak is van szerepe a gépszállítások fennakadásaiban, hogy a beruházások gépszükséglete nincs felmérve központilag. Mai tervezési módszereink a gépszükségletnek csak az értékvolumenét határozzák meg az éves beruházási tervben. Csak néhány gép tekintetében mérjük fel központilag a gépszükségletet, gépmérleget is csak ezekről a gépekről készítünk, és elsősorban a kiemelt beruházások szükségleteit elégítjük ki velük. Ma tehát a beruházási

Digitized by Google

terv gépszükséglete gépfajtánként — kivéve néhány „gépmérleges" cikket, továbbá a közlekedési eszközöket, a járműveket, a mezőgazdasági és energetikai nagy gépegységeket — nincs központilag egyeztetve, összehangolva a gépipar termelési tervével. A probléma megoldására az látszik kívánatosnak, hogy központilag mérjük fel az ország teljes gépszükségletét, vagyis állítsunk össze *teljeskörű gépmérleget*, s ennek alapján hangoljuk össze a gépipar termelési tervét a beruházási és a külkereskedelmi igényekkel.

Az is megnehezíti a beruházásokhoz szükséges gépek szállításának tervszerűségét, hogy a beruházó vállalatnak kell megrendelnie a különböző gépgyártó vállalatoktól a szükséges gépeket, neki kell tisztáznia a különböző vállalatok által gyártott, de összetartozó gépcsoportok műszaki kérdéseit, összehangolnia szállítási határidejüket és megszerveznie szállításukat is. Ez a rendszer nemcsak az üzembehelyezési határidők betartását nehezíti, hanem a tervezett technológiai folyamat összehangolt működését is. A gépgyártó vállalatok ma csak az általuk szállított egyedi gépekre adnak határidőt és garanciát, nem pedig a teljes technológiai folyamat működését biztosító összes gépi berendezésre. A beruházó vállalatok általában nem is tudják kellő színvonalon elvégezni ezt a szervező és műszaki összehangoló munkát, s annak a lehetősége sincs meg, hogy minden beruházó vállalat külön szervezetet létesítsen erre a célra.

Az építési beruházásoknál viszont azt tapasztaljuk, hogy jól beválik a generálvállalkozás rendszere. A beruházó itt általában csak egy építőipari vállalattal áll kapcsolatban. A különböző építőipari (magasépítő, mélyépítő, szakipari, szerelőipari stb.) vállalatok munkáját a generálvállalkozó koordinálja, ő gondoskodik arról, hogy ezek összehangoltan dolgozzanak. Bár a gépipar termelése és helyzete sok tekintetben különbözik az építőiparétól, mégis célszerűnek látjuk, hogy a gépszállításoknál is — elsősorban a nagy gépgyártó vállalatoknál — vezessük fokozatosan be a generálvállalkozói rendszert. Ez bizonyára jelentősen megjavítaná a gépszállítások és a szerelési munkák szervezettségét. Ezt az elképzelést más tapasztalataink is alátámasztják; az erőművek vonatkozásában például jó eredménnyel jártak a hasonló jellegű kezdeményezések.

•

Az utóbbi években fejlődött a beruházások előkészítése, kivitelezése és műszaki színvonala. Hogy azonban sikeresen valósítsuk meg a második ötéves terv beruházási előirányzatát, ahhoz határozottan tovább kell haladnunk egy sor területen. Ezek közül ma az a legfontosabb, hogy megszüntessük a beruházások előkészítésében

Digitized by Google

mutatkozó elmaradást. A beruházó vállalatoknak, az iparigazgatóságoknak és minisztériumoknak gondoskodniuk kell arról, hogy meggyorsítsák az 1963—64-ben meginduló, illetve befejezzék az 1963. évi beruházások előkészítését. De az 1965-ben meginduló beruházások előkészítéséhez is hozzá kell fognunk, mert csak így tudjuk biztosítani, hogy egyenletesen működjenek a tervezőintézeti kapacitások és idejében elkészüljenek a beruházási programok és a kivitelezési tervek.

Fontos feladatunk, hogy minél szélesebb körben vonjuk be az előkészítő munkába a hozzáértő szakembereket. Vegyenek aktívan részt ebben a pártszervezetek, az illetékes tanácsi szervek is. A beruházások előkészítését demokratikusan, minél több hozzáértő ember alkotó képességének a kibontakoztatásával kell megvalósítanunk; ez a beruházások gyorsabb, színvonalasabb, egyszóval: jobb előkészítését szolgálná.

Az illetékes szerveknek — közöttük az Országos Tervhivatalnak is — intézkedésekkel, irányító és ellenőrző tevékenységük megjavításával elő kell segíteniük azt, hogy a beruházások a műszakilag indokolt időtartam alatt (ez pedig a technika fejlődésének hatására egyre csökken) tervszerűen és csökkenő költségekkel valósuljanak meg.

Második ötéves tervünk beruházásai alapozzák meg a tervnek a termelés, a nemzeti jövedelem és az életszínvonal emelésére vonatkozó előirányzatait. A beruházások jobb előkészítésével és szervezésével, a beruházási eszközök hatékonyabb felhasználásával azonban a tervezettnél nagyobb eredményeket is elérhetünk. Elsőrendű kötelessége mindenkinek, aki a beruházások előkészítésén és megvalósításán munkálkodik, hogy erőinek legjavával vegyen részt ebben.

Digitized by Google

Belterjesség és jövedelmezőség a termelőszövetkezetekben

Írta DR. CSENDES BÉLA

Gazdaságpolitikai jelszó ritkán kelt olyan gyorsan és olyan nagy körben visszhangot, mint az, amely a mezőgazdaság belterjességének növelését tűzi ki célul. E feladat meghatározása óta a belterjesség fogalma az agrárközgazdasági tudományos viták és a szakirodalom egyik leggyakoribb témájává lett.

A belterjesség helyes értelmezését tisztázó tudományos viták szoros kapcsolatban vannak a gyakorlattal. A fogalom értelmezése meghatározza ugyanis a konkrét célok kitűzését, a rendelkezésünkre álló erők és eszközök felhasználásának módját és irányát. A tudományos érdeklődés felkeltésénél is fontosabb azonban az, hogy a belterjesítés elősegítése a mezőgazdasági termelés minden szintjén vezető elvvé vált. E téren elért eredményeinket még értékesebbé teszi az a körülmény, hogy ezek egybeestek a mezőgazdaság szocialista átszervezésével.

A mezőgazdaság szocialista átszervezésének befejezése után a belterjesebb gazdálkodás lehetőségei ugrásszerűen megnőttek. Fejlődésünk új szakaszában szinte az ország egész területére vonatkoznak azok a célkitűzések, amelyeket Fehér Lajos elvtárs, a Minisztertanács elnökhelyettese a VIII. kongresszuson megfogalmazott: „A mezőgazdasági termelés belterjesítése azt a fő törekvésünket jelenti, hogy egységnyi földterületen a lehető legnagyobb termelési értéket érjük el, ennek érdekében növeljük a munka- és eszközráfordításokat, de úgy, hogy azokkal maximálisan takarékoskodjunk." Az ország szántóterületének 96,4 százaléka a szocialista szektorhoz tartozik, 79,6 százalékán pedig termelőszövetkezetek gazdálkodnak. Ez a mintegy 80 százalékos arány azt is jelenti, hogy mezőgazdaságunk további belterjes irányú fejlődése alapvetően a termelőszövetkezetek helyzetétől és fejlődésétől függ. Társadalmi fejlődésünk jelenlegi szakaszából és a szövetkezeti tulajdon jellegéből következően a mezőgazdaságban csak akkor számíthatunk egy-egy gazdaságpolitikai feladat sikeres megoldására, ha kellő mértékben kapcsolódik ehhez a szövetkezeti tagság anyagi érdekeltsége.

Digitized by Google

Így van ez a belterjesebb gazdálkodás feladatával is. A termelőszövetkezeti tagság arra a kérdésre is feleletet vár, hogy milyen jövedelemtöbbletet adnak a tagságnak a pótlólagos ráfordítások, hasznos-e számára a belterjesebb gazdálkodás. Ha erre a kérdésre a gyakorlat elemzése alapján megnyugtató választ tudunk adni, akkor ez meggyorsíthatja a már ma is igen számottevő fejlődést.

A belterjesség sokrétű és részben még vitás problémái közül itt most csak *a belterjességnek a jövedelemre gyakorolt hatását* tárgyaljuk, s a termelőszövetkezeti gazdálkodás elemzése alapján igyekszünk válaszolni az előbb feltett kérdésre.

A pótlólagos ráfordítások és a jövedelem iránti igény

A belterjesítés pótlólagos ráfordításokat tesz szükségessé. A pótlólagos ráfordítások során felmerül az a kérdés: milyen jövedelemnövekedést várnak ettől a termelőszövetkezetek, s mikor vannak érdekelve ezekben a ráfordításokban?

A pótlólagos ráfordítások elsősorban holtmunka-ráfordítások, de az adott üzem rendelkezésére álló munkaerő maximális kihasználása érdekében, a belterjessé válás során ma a területegységre jutó élőmunka-ráfordítást is növelni kell.[1]

Vannak azonban olyan pótlólagos ráfordítások, amelyek vagy csak a holtmunka-ráfordítást növelik (például a gépbeszerzés), vagy csak az élőmunka-ráfordítást (például a többszöri kézi kapálás). A holtmunka-ráfordítások egy része pedig csökkenti az élőmunka-ráfordításokat. Például a gépesítés, a kemizálás általában az élőmunka-ráfordítás csökkenését eredményezi. A szövetkezetek tagjai azonban tulajdonosai, nem pedig bérmunkásai a mezőgazdasági nagyüzemnek, és arra törekszenek, hogy intenzívebb termelési ágak létrehozásával vagy fejlesztésével lekössék a felszabaduló munkaerőt. Ezért, bár a gépesítés, a gyomirtó szerek alkalmazása az adott területen élőmunkát tesz feleslegessé, a termelőszövetkezetekben az üzem egészét tekintve általában nem eredményez élőmunka-ráfordítás csökkenést.

A pótlólagos élőmunka-ráfordítás — eltekintve a viszonylag szűk keretektől, a korlátozott lehetőségektől — további holtmunka-ráfordításokat követel. Ezért szövetkezeteinkben a belterjes

[1] 1960-ban azokban a termelőszövetkezetekben, amelyekben az egy kat. hold termőterületre jutó bruttó termelési érték 2501 Ft-nál kevesebb volt, egy kat. hold közös szántóterületre 36,3 munkaegység, a kat. holdanként 4000 Ft-nál nagyobb bruttó termelési értéket elérő szövetkezetekben pedig 51,8 munkaegység jutott (*KSH: A szövetkezeti családok jövedelme és háztáji gazdálkodása 1960-ban*).

Digitized by Google

fejlődés során szüntelenül nő *a termelésben felhasznált holtmunka mennyisége.*

A pótlólagos holtmunka-ráfordításokat — ha társadalmilag szükséges mértékűek — a termékek árában meg kell téríteni. Enélkül — nagyobb időszakot tekintve — még azt sem lehet biztosítani, hogy a termelés változatlan szinten folyjék tovább. A pótlólagos élőmunka-ráfordítás a kapitalizmusban (ha bérmunkásokkal termeltetnek) pótlólagos munkabér-kiadás formáját ölti. Szövetkezeteinkben más a helyzet. Itt nem munkabért fizetnek, hanem a szövetkezeti tagok végzett munkájuk és részben bevitt földjük szerint részesülnek a jövedelemnek a személyes fogyasztásra kerülő részéből. A földet és a többi termelőeszközt úgy kell tehát kihasználni, hogy ezzel minél jobb megélhetést biztosíthassanak a tagoknak.

A pótlólagos élőmunka-ráfordítások utáni jövedelem igényt vizsgálva nem találunk valamiféle, minden szövetkezetre egyformán érvényes egy munkanapra (vagy egy munkaegységre) jutó minimális jövedelmet, amelynek mindenütt meg kellene térülnie a pótlólagos élőmunka-ráfordítás eredményeiben. Két dolgot azonban megállapíthatunk: 1. *Ha a pótlólagos élőmunka-ráfordítás nem növeli a jövedelmet* (s itt figyelmen kívül kell hagynunk az esetleges előre nem várt terméskiesést stb.), akkor a szövetkezet anyagilag nincs érdekelve ebben és valószínűleg nem is végez ilyet. 2. A szövetkezetek arra törekszenek, hogy *az egy főre jutó bruttó jövedelem maximális legyen,* és pótlólagos élőmunka-ráfordításokkal is ezt igyekeznek a lehetőség szerint elérni. *Minden realizált új érték* növeli a szövetkezeti jövedelmet. Tehát ha a pótlólagos élőmunka-ráfordítás a holtmunka-ráfordítás megtérülésén felül növeli a realizált új értéket, akkor a szövetkezet már érdekelve *lehet* benne. Ha bőségesen van munkaerő, akkor a munkaráfordítások növelésének ökonómiai határa üzemileg és társadalmilag a következő: a realizált termékben *meg kell térülnie a holtmunka-ráfordításoknak* és *bizonyos mennyiségű új értéknek.*

Problémát okoz a pótlólagos élőmunka-ráfordítással elért új érték mennyiségének a meghatározása. Ennek a nagyságára olyan tényezők vannak hatással, mint a termelőszövetkezet tagsűrűsége, a környék és általában a népgazdaság egyéb területeinek munkaerő-felvevő képessége stb.; ezek tehát nem minden termelőszövetkezetben azonosak.

Olyan termelőszövetkezetben, *amelyben nem kielégítő a tagok foglalkoztatottsága,* a tagságnak akkor is érdeke a pótlólagos élőmunka-ráfordítás, ha az *egy munkanapra jutó jövedelem* ezzel nem növekszik olyan mértékben, mint az előző ráfordításokkal, de az *egy tagra jutó évi összjövedelem nő* és ezt a növekedést a tagság kielégítőnek találja.

Digitized by Google

Azokban a szövetkezetekben viszont, amelyeknek tagsűrűsége kicsiny és amelyekben *a tagság foglalkoztatása kielégítő*, a pótlólagos ráfordításokért a tagság *legalább* annyi bruttó jövedelmet vár, amennyi azelőtt egy munkanapra jutott. Ezek alapján minden szövetkezetben kialakul a pótlólagos élőmunka-ráfordításokkal elérendő jövedelem nagysága iránt valami olyan konkrét igény, amelynek kielégítésétől teszik függővé a ráfordítást.

Ráfordítás és jövedelem a belterjesség különböző fokain levő termelőszövetkezetekben

A ráfordítás és a jövedelem összefüggéseit a gyakorlati életből vett számadatok alapján vizsgáljuk.[2] Nehézséget okoz, hogy viszonylag kevés az ilyen jellegű adat, és nem is eléggé részletes. Ennek ellenére is megállapíthatók bizonyos jellemző összefüggések a ráfordítások és a jövedelmek között.

A BEFEKTETÉSEK ÉS A FOLYÓ RÁFORDÍTÁSOK INDEXE A BELTERJESSÉG KÜLÖNBÖZŐ FOKAIN LEVŐ TERMELŐSZÖVETKEZETEKBEN

1 kh évközepi termőterületre jutó	*Az 1 kh (évközepi) termőterületre jutó halmozatlan termelési érték*									Átlag
	1000 Ft-nál kevesebb	1001—1400 Ft	1401—1800 Ft	1801—2200 Ft	2201—2600 Ft	2601—3000 Ft	3001—3400 Ft	3401—3800 Ft	3800 Ft-nál több	
álló- és forgóeszköz	100	121	136	162	193	209	231	254	219	189
géppel és fogattal elvégzett munkamennyiség	100	119	137	150	162	169	179	179	194	158
istállótrágya-mennyiség	100	115	116	121	121	138	130	147	150	126
műtrágya-mennyiség	100	149	154	198	234	265	278	296	325	222
munkaegység	100	116	135	150	170	185	200	205	245	165

A táblázat szerint a nagyobb termelési értéket elért szövetkezetek felé haladva meglehetősen gyors ütemben növekedett az

[2] A KSH „A mezőgazdaság eredményei 1960" c. kiadványának adatai alapján. A KSH vizsgálata 4257 szövetkezet adataira épült, ezeknek termőterülete mintegy 6,3 millió kat. hold, összes taglétszáma kb. 869 ezer. A KSH a vizsgált termelőszövetkezeteket kilenc csoportba osztotta: 1. az 1001 Ft-nál kevesebb, 2. 1001—1400 Ft, 3. 1401—1800 Ft, 4. 1801—2200 Ft, 5. 2201—2600 Ft, 6. 2601—3000 Ft, 7. 3001—3400 Ft, 8. 3401—3800 Ft, 9. 3800 Ft-nál több kat. holdankénti halmozatlan teljes termelési értéket elért szövetkezetek.

Digitized by Google

egységnyi termőterületre jutó álló- és forgóeszköz-mennyiség, de még ennél is gyorsabb ütemben emelkedett a felhasznált műtrágya-mennyiség. A felhasznált élőmunka növekedése is igen nagy, csaknem másfélszeres. Az említetteknél lassabban nőtt a géppel és fogattal végzett munka, valamint az egységnyi termőterületen felhasznált istállótrágya mennyisége. Mindez azt bizonyítja, hogy termelőszövetkezeteinkben a belterjesítés együtt járt a területegységre jutó élő- és holtmunka-ráfordítások növekedésével.

Megtérültek-e a növekvő ráfordítások? Emelkedtek-e a ráfordításokkal együtt a jövedelmek? Mennyiben voltak érdekelve a termelőszövetkezetek a gazdaságuk belterjes fejlesztésében? Ezek a szövetkezeti gazdálkodás belterjes fejlesztésének alapvető kérdései, s csak akkor adhatunk választ rájuk, ha megvizsgáljuk a különböző belterjességi szinten levő termelőszövetkezetek jövedelmét.

A 42. oldalon található táblázat adatai azt mutatják, hogy nemcsak a ráfordítások nagyobbak a nagyobb termelési értéket elérő termelőszövetkezetekben, hanem lényegesen nagyobb a jövedelem is.

A ráfordítások növekedésével nőtt az egységnyi termőterületre jutó termelési érték, ennél is gyorsabb ütemű azonban a gazdálkodási eredmény növekedése. Ez pedig lehetővé tette, hogy a jobban gazdálkodó termelőszövetkezetek miközben lényegesen nagyobb mértékben növelték a területegységre eső tiszta vagyonukat — területegységenként lényegesen nagyobb részesedést is juttassanak tagjaiknak. A nagyobb termelési értéket elért termelőszövetkezetekben a munkaegység értéke is jóval nagyobb volt (a 3800 Ft-nál több termelési értéket elért szövetkezetekben egy munkaegységre csaknem két és félszer annyi jövedelem jutott, mint az 1001 Ft-nál kevesebb termelési értéket elért termelőszövetkezetekben).

Megállapítható tehát, hogy a pótlólagos ráfordítások utáni jövedelmigényt tekintve *ma kedvezők a feltételek a pótlólagos ráfordítások számára.* Az ismertetett adatok szerint a belterjesebb termelőszövetkezetekben *megtérült a nagyobb holtmunka-ráfordítás,* és miközben számottevően nőtt az egy tagra jutó jövedelem, az egységnyi *élőmunka is jobban értékesült.*

A nagyobb termelési értéket elért termelőszövetkezetekben az egységnyi területre jutó szövetkezeti tagok száma lényegesen magasabb, mint a kisebb termelési értéket felmutató szövetkezetekben. Ha ehhez még azt is hozzávesszük, hogy a belterjesebb termelőszövetkezetekben több munkaegységet is teljesít egy-egy tag, akkor nyilvánvalóvá válik, hogy a belterjesebb szövetkezeteknek nagyobb arányban kell munkaintenzív növényeket termeszteniük,

Digitized by Google

A JÖVEDELEM ÉS A RÉSZESEDÉS INDEXE A BELTERJESSÉG KÜLÖNBÖZŐ FOKAIN LEVŐ TERMELŐSZÖVETKEZETEKBEN

	Az 1 kh (évközepi) termőterületre jutó halmozatlan termelési érték									Átlag
	1000 Ft-nál kevesebb	1001—1400 Ft	1401—1800 Ft	1801—2200 Ft	2201—2600 Ft	2601—3000 Ft	3001—3400 Ft	3401—3800 Ft	3800 Ft-nál több	
1 kh termőterületre jutó gazdálkodási eredmény	100	144	193	241	294	341	389	450	569	296
A gazdálkodási eredményből a tiszta vagyonnak 1 kh termőterületre jutó gyarapodása	100	181	289	355	420	484	519	620	763	414
A gazdálkodási eredményből a tagok közös gazdaságból származó jövedelmének 1 kh termőterületre jutó része	100	131	161	202	251	292	345	391	502	256
1 munkaegységre jutó részesedés	100	114	121	142	160	175	192	215	240	232
1 tagra jutó, közös gazdaságból származó személyi jövedelem (évközepi taglétszám alapján.)	100	117	123	154	186	199	226	250	298	187

Digitized by Google

több állatot kell tartaniuk stb., mint az alacsonyabb belterjességi fokon állóknak. Ezt mutatják az alábbi adatok is:

	Az 1 kh (évközepi) termőterületre jutó halmozatlan termelési érték									
	1000 Ft-nál kevesebb	1001—1400 Ft	1401—1800 Ft	1801—2200 Ft	2201—2600 Ft	2601—3000 Ft	3001—3400 Ft	3401—3800 Ft	3800 Ft-nál több	Átlag
100 kh termőterületre jutó tagok száma az év közepén	10,—	11,4	13,—	13,3	13,8	15,—	15,8	16,3	17,8	14,1
A vetésterület százalékos megoszlása:										
kalászosok	45,7	45,3	44,7	44,4	44,8	44,1	43,4	43,4	41,8	44,2
kapások	26,5	27,1	28,8	28,8	28,1	29,5	30,3	30,9	32,4	29,2
szálastakarmányok	22,—	21,5	21,5	21,9	21,8	21,7	20,8	20,1	20,0	21,3
egyéb és vetetlen	5,8	6,1	5,—	4,9	5,3	4,7	5,5	5,6	5,8	5,3
100 kh termőterületre jutó számosállatok száma	9,4	11,2	11,7	12,7	13,7	14,7	15,—	15,4	17,—	13,5

A belterjesebb termelőszövetkezetekben csökkent a kalászosok aránya és nőtt a kapásnövényeké. Ennek ellenére a belterjesebb termelőszövetkezetek egységnyi szántóterületről több gabonát takarítottak be és értékesítettek, mint a belterjesség alacsonyabb fokán levők, mert termésátlagaik jóval magasabbak voltak. A nagyobb állatállomány tartását is a takarmánynövények magasabb hozamai tették lehetővé.

Jelenlegi mezőgazdasági árrendszerünknek az az egyik jellemző vonása, hogy munkaintenzív mezőgazdasági termékek (pl. cukorrépa) termelésével és értékesítésével *1 munkanapra* számítva *kisebb bruttó jövedelemhez* jutnak a termelők, mint ha ugyanannyi munkát kevésbé munkaigényes cikkek (pl. búza) termelésére fordítanak. Ugyanakkor a munkaigényes cikkek *egységnyi területre számítva nagyobb bruttó jövedelmet hoznak*, mint a kis munkaigényűek. Ebből a körülményből az következnék, hogy a belterjesebb termelőszövetkezetekben, amelyekben nagyobb az intenzívebb növények aránya és az állatsűrűség, az egységnyi területre jutó jövedelem növekedésével egyidejűleg az *egységnyi élőmunkára* jutó jövedelem csökkenjen. A jövedelem és a részesedés alakulását ismertető táblázat adatai mégis azt mutatják, hogy ezekben a szövetkezetekben nemcsak az *1 kat. holdra*, hanem *az 1 munka-*

Digitized by Google

egységre jutó részesedés is magasabb volt. Ez azért lehetséges, mert ezek a szövetkezetek *magasabb színvonalon gazdálkodnak* és jóval nagyobb termésátlagokat, magasabb állattenyésztési hozamokat érnek el.

A belterjesebb termelőszövetkezetekben a munka termelékenysége is magasabb. Erre lehet következtetni abból, hogy gyorsabb ütemben nő a termelési érték, mint az álló- és forgóeszközmennyiség, valamint az élőmunka-ráfordítás. A nagyobb hozamok, a munkatermelékenység növekedése teszi lehetővé az önköltség jelentős csökkenését. Mindez együttesen kifejezésre jut abban a tényben, hogy a belterjesebb termelőszövetkezetekben nemcsak az egy tagra jutó évi összes jövedelem nőtt, hanem az egységnyi teljesített munka utáni jövedelem is.

•

A termelőszövetkezetek helyzete meggyőzően bizonyítja, hogy a közös gazdaságoknak és a szövetkezeti tagoknak alapvető érdekük fűződik a belterjes gazdálkodás kifejlesztéséhez. Ha szövetkezeteink helyesen gazdálkodnak, gazdaságpolitikánk keretei között jelentősen növelhetik jövedelmüket, s ez lehetővé teszi számukra, hogy miközben egyre több anyagi eszközt és élőmunkát fordítanak gazdaságuk továbbfejlesztésére, tagjaik életszínvonalát is számottevően növeljék.

A szövetkezeteknek és a szövetkezeti tagoknak gazdaságuk belterjes fejlesztésében való anyagi érdekeltsége biztosítva van. Megvan tehát az egyik legfontosabb feltétele annak, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése alapján gyors ütemben fejlesszük mezőgazdaságunkat, s mielőbb kialakítsuk hazánkban a korszerű, belterjes, szocialista nagyüzemű mezőgazdaságot.

Digitized by Google

Új falu, új emberek

Írta TÓTH BENEDEK

A régi magyar falu nincs többé. Tavaly tavasszal a mezőgazdaság szocialista szektora 95 százalékra növekedett; három év alatt a 140 ezer régi szövetkezeti taghoz újabb 970 ezer lépett. Eltűnt a hajdani 20 millió kisparcella. Új gazdasági rend alakult ki falvainkban, a szemünk előtt formálódnak a falu új társadalmi viszonyai; változik a parasztemberek életszemlélete, jelleme, magatartása. Négyezer termelőszövetkezetünk tehát nemcsak az egyre korszerűbb, egyre inkább gépesített termelés színtere, hanem *az új közösségi ember formálódásának a műhelye is.*

Hol tart most szövetkezeteinkben az ember változásának, fejlődésének ez a bonyolult folyamata? Mi segíti elő az új paraszti jellem formálódását és mi gátolja, akadályozza?

A felszabadulás előtt a ‚paraszt" szó nemcsak foglalkozást jelentett, hanem a parasztság „alacsony" helyzetére is utalt. A paraszti helyzet elnyomottsággal, lenézettséggel járt. Akit a végzet paraszti sorsra ítélt, az ki volt szolgáltatva a természetnek, az úri rendszernek, a bankoknak, a piaci áraknak. A parasztságot csaknem áthághatatlan fal választotta el az úri osztályoktól, de különböző rétegei is szinte kasztszerűen elkülönültek egymástól.

A paraszti élet törvényeit a múltban a *föld* szabta meg. A holdak száma, a vagyon adta a tekintélyt, a rangot, határozta meg az emberek, a szülők, a gyerekek, a testvérek egymáshoz való viszonyát. A földért gürcöltek, hízelegtek, gyűlöltek, pereskedtek, olykor szülőt, testvért is megtagadtak. Mennyi keserűség okozója, hány élet megrontója volt a földéhség, a föld imádata!

A szövetkezetek megalakulásával a föld bűvös hatalma megszűnt. Most új értékmérő tör szívósan utat magának a paraszti életben: a munka. Forrásban, erjedésben van a falu. A változást napról napra láthatjuk, tapasztalhatjuk. Ezt azonban nehéz bármivel is mérni. Ez a változás csak a szövetkezeti tagok tevékenységében, állásfoglalásaiban mutatkozik meg. A sok *közös, általánosítható* vonás mellett, szinte községenként, tsz-enként más és más a kép.

A régi paraszti életen már a felszabadulás, a földreform is so-

Digitized by Google

kat változtatott. Emlékezzünk csak vissza az úri elnyomástól megszabadult falvakra, a földreform hónapjaira, arra az időre, amikor először emelhette fel fejét a falusi nép, és érezhette, hogy végre neki is lesz hazája. A parasztság megszabadult a társadalmi lenézettség állapotából és bizonyos daccal, újkeletű öntudattal egyre nagyobb tömegei vállalták a „paraszti" szót, azt a szót, amely az úri Magyarországon durva sértésnek számított, amelyért az urak párbajoztak is egymással. (A paraszt szónak ez a „rehabilitása" természetesen nem jelentette a régi paraszti életforma vállalását, hiszen annak tarthatatlanságát, „csődjét" a parasztság legöntudatosabb képviselői is régóta bizonygatták.)

A falusi társadalom belső törvényei, a régi különbségek azonban lényegében a földreform után is fennmaradtak. A falu közvéleménye éberen számon tartotta: ki az új gazda, ki a régi, ki gazdálkodik „ősi" földön és ki „juttatotton". A fejlődés a földreformtól a teljes szocialista átalakulásig mégis töretlen lehetett volna. Tudjuk, nem így történt. Az ismert hibák a parasztpolitikában is szinte felbecsülhetetlen károkat okoztak. Emberek tízezrei, akik a felszabadulás után falvainkban közéleti szerepet vállaltak, sértődötten, elkedvetlenedve visszahúzódtak. A következő évek, az állandó politikai feszültség, az 1953 utáni gyakori fordulatok nem voltak alkalmasak a parasztság bizalmának visszaszerzésére. Az 1956-os ellenforradalom után — amely a parasztok számára felidézte a gyűlölt úri Magyarország rémét — az MSZMP kijavította a parasztpolitika minden hibáját.

Ma a helyzet egyik legfontosabb jellemzője az, hogy a falu szocialista átszervezésével megszűnt a fő vitakérdés a munkásosztály és a parasztság között, eldőlt a vita arról, hogy legyen-e szövetkezet, vagy ne. A szövetkezetek létrejöttek, és így még közelebb került egymáshoz a párt és a parasztság. Új szakaszba lépett a munkás-paraszt szövetség. A parasztemberek tíz- és százezrei ismerik el a szövetkezés előnyeit és a kisparcellák világából kiszabadulva, őszintén mondják: „Nem is sejtettük, hogy így is lehet élni!" Pedig ez még csak a kezdet és még ez a biztató kezdet is inkább csak a jól működő szövetkezetekben mutatkozik meg félreérthetetlenül, minden kétséget, ingadozást eloszlatva.

A szövetkezés százezrekben hozott felszínre új, értékes tulajdonságokat. Rengeteg érték, tapasztalat lép sorompóba a szövetkezetek előrehaladása érdekében.

Az utóbbi évek egyik nagy eredménye az új *paraszti, szövetkezeti vezetők kiválasztódása és helytállása.* Sokan, akik tavaly vagy tavaly előtt még egyéni gazdák voltak, most két-háromezer holdas termelőszövetkezeteket irányítanak. Emberi sorsuk, fejlődésük szinte jelkép. Bizonyítja, hogy mennyi érték, munkakedv,

Digitized by Google

képesség szunnyadt a parasztságban. Gondoljuk csak el, hogy az ország négyezer termelőszövetkezetében hány parasztember tevékenykedik mint szövetkezeti elnök, elnökhelyettes, vezetőségi tag, ellenőrző bizottsági tag, brigádvezető, munkacsapatvezető, párttitkár, pártvezetőségi tag, KISZ-titkár, nőtanácsi vezető! Tíz- és tízezer olyan ember, aki nagy felelősséget, sok gondot vállal magára a közösség érdekében és helytáll becsülettel. Bizonyos, hogy ezeknek a paraszti tízezreknek, az új paraszti vezetőknek a helytállása nélkül nem tudtuk volna ilyen hamar elérni az új termelőszövetkezetek megszilárdítását, sok bonyolult személyi ügy kielégítő rendezését. Ezek az új vezetők régi tekintélyüket teljes mértékben felhasználták a kezdő szövetkezetek ügyeinek a rendezésekor. Szavuk sokat nyomott a latba és most is ők az erjesztő kovászai az új paraszti közösségeknek. Nagy kár lenne, ha most magukra hagynák őket. Segíteni kell nekik, hogy a szövetkezetekben azt az új tekintélyt is megszerezzék magunkak, amely a hozzáértő, szakszerű munkával, az eredményes gazdálkodással érhető el. Óvni kell őket a sógorság-komaság, az önteltség veszélyétől, attól, hogy a hatalomvágy megrontsa őket.

A parasztság megváltozott hangulatát, a szövetkezethez és a párthoz való új viszonyát jelzi az is, hogy az utóbbi három évben mintegy 15 ezer dolgozó paraszt kérte felvételét a pártba és hogy sok, egyre több párton kívüli parasztember végez társadalmi munkát. A magyar mezőgazdaság adottságaival számoló, a termelés biztonságát és a parasztság érzelmi világát is figyelembe vevő parasztpolitika gyümölcsei most érnek be.

Az új paraszti életszemlélet formálódását, a szövetkezeti parasztok tudatának fejlődését jelentősen befolyásolja *a szövetkezetek anyagi helyzete, gazdálkodásuk színvonala.* Úgyszintén fontosak azok a körülmények, amelyek között az emberek a szövetkezetben dolgoznak és jövedelemhez jutnak, intézik a közügyeket, művelődnek. Teljesen érthető, hogy az emberek csak olyan szövetkezetben érzik jól magukat, ahol nem gond a maguk és családjuk jó megélhetése, ahol bízhatnak a vezetőkben és a közös gazdaság jövőjében.

Rendszerint fordulópontot jelent, vagy legalábbis nagy jelentőségű mozzanat minden termelőszövetkezet és minden szövetkezeti tag életében, ha életszínvonaluk túlhaladja azt a szintet, amelyet akkor értek el, amikor még egyénileg gazdálkodtak. A kételyeket, aggályokat, bizonytalanságot végső soron ez oldja fel és ez nyit utat a növekvő bizakodásnak.

Szövetkezeteinkben az új értékmérő a munka. Nagyon fontos, hogy az új értékmérőnek megfelelő elosztási elv, a szocialista elosztás elve *következetesen* érvényesüljön. Ez — ösztönözve a szövetkezeti termelést — egyben fokozatosan eltávolítja az akadályo-

Digitized by Google

kat arról a nehéz útról, amely az új paraszti jellem, a paraszt szocialista tudatának kiformálódásához vezet. Szükséges, hogy a közös jövedelem elosztásánál ne csak a munka mennyiségét, hanem a minőségét és lehetőleg annak eredményét is figyelembe vegyék. Ebből a szempontból igen örvendetes, hogy az utóbbi években hazánkban eléggé elterjedtek a helyes, bevált jövedelemelosztási, premizálási módszerek. Ezek — továbbfejlesztve a munkaegység-rendszert, pótolva annak hiányosságait — mindenki számára kézzelfoghatóan, közvetlenül juttatják kifejezésre az anyagi érdekeltséget, s ezzel oda hatnak, hogy a tsz-tagok gondosabban, jobban dolgoznak és egyre inkább megértik és élvezik a szövetkezés előnyeit.

Sok sikeres módszert ismerünk, s bár ezek nem „csodaszerek", de hatásuk az emberek magatartására, munkaerkölcsére jóval nagyobb, mint egyesek gondolják. Elegendő talán a *nádudvari Vörös Csillag Tsz* módszerére hivatkozni. A nádudvariak a munkaegységrendszert úgy fejlesztették tovább, hogy például a területi felosztással művelt kukorica termésének egyötödét prémiunként a tsztagnak adják. Hogyan hatott ez az emberekre? Azelőtt a tsz-vezetőinek szinte kérlelniük kellett a tagokat, hogy kapáljanak, az új premizálás bevezetése után pedig a tagok mentek az elnökhöz, hogy több kukoricaföldet kérjenek megművelésre. Idejében, kitűnően kapálnak, óvnak minden cső kukoricát, hiszen nem nehéz megérteniük, hogy ha nagyobb a termés, ha minden cső megmarad, ők is jobban járnak.

Olyan szövetkezetben viszont, ahol nem igazságos a jövedelemelosztás, ahol az jár jól, aki hanyagul, lelkiismeretlenül dolgozik, ott nem is lehet elvárni, hogy növekedjék a tagok bizalma a közös gazdaság iránt és előnyösen változzék az öntudatuk. *Az igazságtalan, helytelen jövedelemelosztási forma, a munka minőségének a figyelmen kívül hagyása, a munkaegység-hígítás lehetősége csak a harácsoló ösztönöket erősíti és előbb-utóbb még tisztességes, rendes embereket is megront.* Sok függ tehát a jövedelemelosztási és premizálási rendszer megválasztásától és alkalmazásától. A merev és a laza — a szocialista elosztás elvét megsértő — megoldások káros feszültséget idézhetnek elő a különböző munkát végző szövetkezeti tagok között. Civakodás, széthúzás lesz ennek a vége, és bizonyos, hogy ilyen helyen semmiféle új, értékes paraszti tulajdonság nem virágzik ki.

A tapasztalt tsz-elnökök azt vallják, hogy az új közösségi életszemlélet kialakítására a legjobb eszköz a közös munka. A közös munkában oldódnak fel a régi paraszti ellentétek és különbségek is. A közös munka emberformáló ereje abban mutatkozik meg, hogy a tagok megismerik egymást, megtanulják, hogy mindenkit valódi

Digitized by Google

értéke alapján becsüljenek, rájönnek arra, hogy ha összefognak, milyen sokra képesek, megismerik a közösség erejét.

Sok szövetkezetben már most nagy segítséget ad az emberek közösségi jellemének formálásához is a munkaverseny. Akadnak olyan közös gazdaságaink, melyekben már a munkaverseny legfellettebb formái is meghonosodtak. A nagyrédei Szőllőskert Tsz-ben az idén már négy munkacsapat — amely nyolcvan embert ölel fel — nyerte el a kitüntető *„szocialista"* címet. De a többi tsz-tag is részt vesz a munkaversenyben, s igényt tart arra, hogy munkáját rendszeresen értékeljék. A legjobbakat közülük külföldre küldte üdülni a szövetkezet. Sok szövetkezetben úgynevezett „kevert" brigádokat hoznak létre, amelyekben a különböző származású, különbözőképpen gondolkodó tagok hamarabb összebarátkozhatnak egymással.

Egyesek aggályoskodnak, hogy a *„családi munkaszervezés"*, a kapásnövények területének családokra való felosztása, amelyet az utóbbi években tsz-eink többségében alkalmaznak, nem akadályozza-e az egység, a szövetkezeti öntudat kialakulását. Erre a kételyre — a gépesítés mai színvonalát is figyelembe véve — határozottan azt válaszolhatjuk: *nem!* Hiszen az egyéni gazdához a területfelosztáson alapuló munkaszervezés közelebb áll, *könnyebbé teszi neki az „átállást", fokozatosan kapcsolja őt be — családtagjaival együtt — a tsz közös tevékenységébe.* Emellett a kapáláson kívül épp elég olyan közös munkaalkalom, megbeszélés, összejövetel, rendezvény akad még a szövetkezetekben, amikor közvetlenül is szövődhetnek a barátság szálai a tagok között.

Szólni kell még legalább két olyan jelentős anyagi természetű tényezőről a paraszti gondolkodásmód, a paraszti életszemlélet formálásában, mint a háztáji gazdaság és a földjáradék. Ma még nem nehéz olyan szövetkezetet találni, ahol a tsz-tagok *az egy hold háztáji miatt megfeledkeznek a közös ezer holdakról.* Ez még annak a kistulajdonosi szemléletnek a maradványa, amely a régi életformából szükségképpen fakadt. Van-e ez ellen orvosság? Van, de egyes járási, megyei vezetők sokszor még elvétik a receptet. Egyesek — furcsa logikával — így okoskodnak: „Ha viszaszorítják a háztájit, akkor jobban érdeklődnek majd a tsz-tagok a közös iránt."

Ez az alapgondolat húzódik meg a több helyen is tapasztalható ama káros próbálkozások mögött, hogy a törvényes keretek között levő háztáji gazdaságokat is korlátozzák, elsorvasszák. Sokan még mindig nem értik, hogy a mostani átmeneti időszakban milyen jelentős szerepük van a háztáji gazdaságoknak a falusi lakosság önellátásában, az állami felvásárlásban és a kereskedelemben. Az ilyen próbálkozások nemcsak a lakosság ellátását veszélyeztetik, hanem bizonytalanságot is keltenek a tsz-tagok körében és így

Digitized by Google

nemhogy közelebb hoznák őket a közös gazdasághoz, hanem inkább elidegenítik tőle. Nem a „névleges" háztájival és a háztáji állatállomány visszaszorításával kell tehát „kísérletezni", hanem az ismert és bevált módokon a közös gazdálkodás megjavítására kell törekedni és akkor rögtön megnő a tagok érdeklődése a közös iránt.

A törvényes keretek között mozgó háztáji gazdaság nem fékje az előrehaladásnak. Inkább segíti azt, hiszen *növeli a tagok biztonságérzetét, megkönnyíti azt, hogy a tsz-tagok mielőbb megbarátkozzanak az új élettel és mind többen vegyék észre a háztáji mezsgyéje mögött a közös ezer holdakat.*

A megengedettnél nagyobb háztáji gazdaság persze éppen az ellenkező irányban hat. Ez történt például a parasznyai tsz-ben, ahol jóformán minden tsz-tagnak és vezetőnek a törvényesnél nagyobb háztáji területe volt, a fogatosgazdák pedig kényük-kedvük szerint fuvarozgattak a lovakkal és csak ritkán, nagy rábeszélésre segítettek valamit a tsz-ben. Az ilyen „külön gazdálkodás" akadályozza a közös gazdálkodást, a közös szocialista tudat kibontakozását. Könnyű azonban belátni, hogy a háztáji gazdálkodás ilyen eltorzulása *a rossz vezetés* következménye.

Ha nem akarunk súlyos hibákat elkövetni, akkor világosan kell látnunk abban a kérdésben is: hogyan hat a földjáradék fizetése a régi paraszti különbségek feloldására, az új, közösségi tudat formálódására. Sok tsz-ben akadnak hangoskodók, akik középparaszt-ellenes hangulatot akarnak kelteni. Okoskodásuk igen tetszetős: „Ha egyenlőek vagyunk a tsz-ben és azt kérik tőlünk, hogy ne emlegessük a múltat, akkor miért van szükség ilyen megkülönböztetésre? Hiszen a földjáradék mindenkit a múltra emlékeztet." Akik így beszélnek, azok nem veszik tudomásul, hogy a szövetkezeti parasztság túlnyomó többsége, mintegy 80 százaléka földdel lépett be a szövetkezetbe. A hajdani birtokos parasztok úgy érzik, hogy jár nekik a földjáradék és el is várják azt. Amikor beléptek a szövetkezetbe, számítottak a földjáradékra és törvényeink elő is írják annak fizetését, tehát az nem függ a közgyűlés határozatától. Mégis nagyon fontos az érvelés, a meggyőzés, hogy a berzenkedő emberek is megértsék: *a földjáradék fizetése elengedhetetlenül szükséges a szövetkezetek egészséges fejlődése, a volt középparaszti szövetkezeti tagoknak a közösbe való beilleszkedése érdekében.*

Az erős tsz-ekben már egyébként sem gond a földjáradék fizetése. Hiszen ha a szövetkezet jól gazdálkodik és egyre nagyobb jövedelmet oszt a munkaegységekre, akkor csökken a földjáradék szerepe, még akkor is, ha mértéke a jelenlegihez képest mitsem változik.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a mostani átmeneti időszakban, a szocializmus felépítése idején éppen az könnyíti meg termelő-

Digitized by Google

szövetkezeteinkben a szocialista elemek erősödését, ha figyelembe veszük a szövetkezeti tagok öntudatának mai fokát, az adott szövetkezet gépesítésének fokát, termelési színvonalát. Ennek megfelelően a közös fejlődését szolgáló, és a tagok egyéni anyagi érdekeit is kielégítő módszerekkel elérjük, hogy az emberek mielőbb magukénak érezzék a közöst.

Az anyagi természetű feltételeken kívül az is erősen befolyásolja a falun zajló változásokat az emberek gondolkodásában, erkölcsében, hogy mennyire érvényesül a szövetkezeti demokrácia. Hiba azt hinni, hogy a szövetkezeti paraszt semmi mást nem kíván, mint azt, hogy jó jövedelemhez jusson. Igaz, vannak olyanok, akik megelégednek ezzel. Akadnak olyan szövetkezeti vezetők is, akiket nem nagyon izgat, ha évközben „morognak" a tagok. Azt gondolják magukban: „Év végén majd jól beborítékozunk nekik és akkor tapsolni fognak." A szövetkezeti tagok valóban sokra becsülik azt, amit év közben, év végén borítékban vagy anélkül kapnak, de *a többség emellett még másra is igényt tart.* Elvárja, hogy kikérjék és meghallgassák véleményét a tsz fontos ügyeiben, hogy adjanak a szavára. Ahol a tsz-tagoknak ezt a jogos kívánságát tiszteletben tartják, ott kedvező feltételeket teremtenek az emberek közösségi tudatának fejlődéséhez is.

Külön kell szólni itt az őszinteségről. A tsz-tagok felnőtt emberek. Hamar észreveszik, ha „lekezelik", ha csak szavakban becsülik meg őket. Erre múltjuk miatt különben is igen érzékenyek. Ha egyes tsz-vezetők csak a forma kedvéért tartanak közgyűléseket, de a tagságot nem tájékoztatják kellően a tsz ügyeiről, akkor nem is lehet elvárni tőle, hogy hatékonyan beleszóljon a két-háromezer holdas gazdaság vezetésének bonyolult kérdéseibe. Az ilyen ravaszkodó tsz-vezetők a bonyolultabb, főképpen a beruházási ügyeket a közgyűlés végére hagyják, amikor már mindenki fáradt. *A tagok ezt a méltatlan játékot hamar észreveszik és joggal válnak bizalmatlanná.* Súlyosbítja a helyzetet, ha a járási szervek is csak utasítgatják a termelőszövetkezetet, ha megsértik önállóságát, és a tagokban az a vélemény alakul ki, hogy nem érdemes szólni, úgyis az történik, amit a szövetkezetre ráerőszakolnak.

Minden másképp alakul azonban az olyan szövetkezetben, ahol a vezetők és a tagok között őszinte, meghitt, bizalomteljes a kapcsolat. A jó szövetkezeti vezetők nemcsak az 5—600-as létszámú közgyűlésen kérik ki az emberek véleményét (ahol sokan még tartózkodnak a felszólalástól), hanem a brigádértekezleteken, személyes beszélgetéseken, családlátogatás alkalmával, vagy egy-egy munkamenet megszervezése előtt is. A tagoknak nagy örömet okoz, ha javaslatuk a szövetkezetnek valamelyik termelési ágában megvalósul és sikeresnek bizonyul.

Nagy változás jele már az is, mikor a szövetkezeti tag figyel-

Digitized by Google

mezteti társát, ha az valami hibát csinál munka közben. Még nagyobb előrehaladást jelez az, ha a volt egyéni gazda a tsz közgyűlésén vagy brigádmegbeszélésen elmondja véleményét, javaslatait, kifogásait. Ez nagy szó, hiszen falun különösen könnyű haragost szerezni. Mégis egyre többen mondják el javaslataikat, kifogásaikat, *tanulnak meg a közösség dolgairól tárgyalni, vitatkozni.* A szövetkezeti vezetők és a pártszervezetek nagy feladata, hogy bátorítsák ezeket az először felszólaló, az új élettel, jogaikkal és kötelességeikkel igazában csak most ismerkedő embereket.

Lehetőség van a szövetkezetekben arra, hogy mindenki lehetőleg olyan munkát végezzen, amelyhez legjobban ért és amelyhez legnagyobb kedve is van. Micsoda távlatokat, közeli és későbbi változásokat jelez az a tény, hogy nálunk már most 21 mezőgazdasági szakmunkára képeznek ki embereket. A szövetkezeti gazdálkodás jellege, a gépesítés, a nagyüzemi munkaszervezés több szabad időhöz is juttatja a falusi embereket. Jut idejük tanulásra, és szívesen is végeznek különféle tanfolyamokat, hiszen hamar belátják, hogy a szaktudásnak a szövetkezetben nagy értéke, becsülete van. Az új termelési eljárások szakképzett embereket igényelnek. Ezer hold öntözéséhez például legalább 20 öntözési szakmunkás kell, és ismeretes, hogy csak az idén 120 ezer holddal növekedett hazánkban az öntözött terület.

Az új életforma, az egyre korszerűbb gazdálkodás, a műveltség terjedése révén fokozatosan *megváltozik a parasztember viszonya nemcsak a társadalomhoz, hanem a természethez is.* Régen ezt a viszonyt az alkalmazkodás jellemezte. A paraszt tudomásul vette természeti környezetét, sőt alázatosan alkalmazkodott ahhoz. Most a saját szemével látja, naponta tapasztalja, hogy az emberi ész és erő — összefogással, a tudomány vívmányainak alkalmazásával — a korszerűen gazdálkodó nagyüzemben sokat tehet a természet mostohasága ellen. Ki tudná pontosan elmondani, mit élt át a tiszakécskei, a solti, a bölcskei vagy a nagyrédei paraszt, amikor az aszály nyomasztó szorítását érezte, s azután látta azt a vizet, melyet az emberi összefogás, tudás és akarat visz el a szárazsággal, aszállyal küzdő földekre.

De ugyanígy említhetnénk a műtrágyának, a gyomirtó vegyszereknek, a hibrid vetőmagnak, a takarmánykeveréknek és mindannak a többi új dolognak a hatását is, amely szövetkezeteink gazdálkodásában egyre inkább tért hódít. A nagy őszi szárazságok idején is hány parasztember — akinek még nem is olyan rég a ló volt a legkedvesebb állata — csodálta meg a porzó földeken a traktorok, tárcsák, hengerek munkáját, és ismerte el: gépek nélkül nagy baj lett volna.

Az utóbbi években teljesen más lett a parasztok magatartása

Digitized by Google

a gépekkel szemben is. A tíz évvel ezelőtti „traktorellenességnek" már se híre, se hamva, az öt-hat évvel ezelőtti „kombájnellenesség" is a múlté. Ma már a tsz-tagok nem a gépet, hanem a *rossz* gépet, vagy a *lelkiismeretlen* traktorost szidják. Ez pedig nagy különbség. Most már nem maradi gépellenesség, hanem „gépéhség" jellemzi a magyar falvakat. A gépet barátjának, segítőjének tartja a paraszt.

A tsz-parasztok alaposan megvitatják egymás között a szövetkezeti gazdálkodás termelési és technikai újdonságait. Kérdezősködnek a szakemberektől, agronómusoktól, állatorvosoktól, gépészektől is. Az új ismeretek feltartóztathatatlanul terjednek. Ez igen örvendetes, hiszen *a műveltségi színvonal emelkedése az egyik feltétele annak, hogy a szövetkezeti tagok életszemlélete, világnézete, közösségi magatartása megfelelően alakuljon.* Kultúrforradalom nélkül nincs szocialista parasztosztály!

Ismeretesek azok a változások, melyek a felszabadulás óta a falu művelődésében bekövetkeztek. A tsz-ek megalakulása, a szövetkezeti falvak létrejötte új lendületet adott a falvainkban zajló kulturális forradalomnak. Ezt az új lendületet szinte mindenütt tapasztalhatja az, aki mostanában a falvakat járja, de sok új, számokkal kifejezhető jelenség is érzékelteti.

Az idén az általános iskolák levelező és esti tagozatán 46 400 falusi dolgozó tanul. A mezőgazdasági technikumoknak már 196 kihelyezett osztályuk működik. A kihelyezett osztályok és a levelező tagozatok tanulóinak együttes száma megközelíti a 15 ezret. Örülhetünk annak is, hogy 1962-ben falun csak a TIT előadói 57 ezer előadást tartottak, több mint 3 millió 300 ezer hallgató előtt. Ez azt jelenti, hogy a hallgatók száma egy év alatt 27 százalékkal növekedett. A falusi könyvtárakból 1961-ben 803 ezer olvasó már 14 millió 654 ezer kötetet kölcsönzött ki, vagyis 3 millió 304 ezerrel többet, mint 1959-ben. Három év alatt a falusi könyvvásárlás a kétszeresére emelkedett. A falusi művelődési otthonok száma is évről évre gyarapodik, ma már 2351 faluban van művelődési otthon. A falusi működvelő-mozgalomban pedig mintegy 300 000 ember vesz részt. Számítsuk még hozzá ehhez a rádió, a televízió, a film, a napilapok, a folyóiratok, a kiállítások, a tapasztalatcserék, az utazások hatását, és akkor valamennyire érzékelhetjük, hogy mennyi és milyen sokféle ösztönző hatásban, befolyásoló élményben van része a legtöbb szövetkezeti parasztnak.

A kulturális forradalom eddigi eredményeinek bizonyítására szinte minden faluból lehetne lelkesítő példát említeni.

A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a szövetkezés gazdasági és társadalmi hatására különösen a *tanyasi paraszt* életében következtek be gyors és jelentős változások. Így pl. a szegedi járásban sok tanyán naponta négyszerannyi újságot is vásárolnak, mint 6—7

Digitized by Google

évvel ezelőtt. Van már ebben a járásban 700 televízió is. 1959-ben csak 826-an vettek részt pártoktatásban, tavaly már 7000-en, az idén pedig előreláthatólag 7400-an! Három évvel ezelőtt a szegedi járásban egyetlen ember se tett mezőgazdasági szakmunkás-vizsgát, tavaly már 400-an, az idén pedig 660-an vizsgáztak. A járás könyvtárainak 1959-ben 17 000 kötet könyvük volt, az idén pedig már mintegy 50 000 kötet elégíti ki az olvasnivágyókat. Hat kihelyezett mezőgazdasági technikum működik a járás területén, de újabb ötöt szerveznek! A különböző rendezvényeken, ünnepségeken most körülbelül háromszor annyian jelennek meg, mint a szövetkezetek megalakulása előtt.

Ezek a számok valóban beszédesek és bizonyító erejűek — büszkék lehetünk a bennük megtestesülő eredményekre. De nem szabad e számoktól elkábulni. Ellenkezőleg, hasznosabb, ha mögéjük nézünk. Hiszen hány olyan kisközség van még, amely távol esik várostól, járási székhelytől, fő közlekedési vonaltól, jó úttól és ahová egyáltalán nem jutnak el sem a TIT előadói, sem más előadók. Ismeretes az is, hogy falun jóformán minden előadásra, megmozdulásra, ünnepségre, rendezvényre a *mozgékonyabb emberek mennek* el, néhol 30—40-en, néhol 80—100-an, néhol többen. És rendszerint közülük kerülnek ki a falusi könyvtárak olvasói is. Sőt a könyvvásárlók statisztikáját is ők javítják. Szó volt már arról, hogy tavaly 803 ezerre emelkedett a falusi könyvtári olvasók száma. Ez szép. De bele lehet-e nyugodni abba, hogy *a felnőtt parasztemberek közül, csak 76 ezer* olvas könyvtári könyveket?

A tsz-tagok műveltségének emelése, emberi fejlődése szempontjából *elengedhetetlen, hogy tovább növeljük a falusi népművelési munka hatósugarát és hatékonyságát.* Helyenként nem élnek még eléggé azzal az új lehetőséggel, amelyet a tsz-ek létrejötte teremtett meg. A szövetkezet ugyanis igen kedvező kerete lehet a falusi népművelő munkának. *Szolnok megyében* például a tsz-akadémiák sikere azzal függ össze, hogy a szövetkezetek vezetői, pártszervezetei nagy jelentőséget tulajdonítottak ezeknek az akadémiáknak és rábeszélték a tagságot a részvételre. Van már példa arra is, hogy a tsz magára vállalta a művelődési otthon fenntartását. Ilyen pl. a *kővágóőrsi Dózsa* szövetkezet, amely tagjai művelődéséről ily módon már közvetlenül is gondoskodik.

Az ember élete persze nemcsak munkából, termelésből, tanulásból áll. A tsz-tag is vágyik szórakozásra, összejövetelekre, baráti beszélgetésekre, arra, hogy megszabaduljon a téli unalomtól. *Nagyrédén* a szövetkezeti élet új vonása az is, hogy a munkában összeforrott munkacsapatok tagjai együtt tartanak különféle rendezvényeket: keresztelőt, lakodalmat, disznótort, születésnapi, névnapi ünnepséget. „Ez a folyamat — állapítja meg *Varga Ferenc,* a tsz

Digitized by Google

elnöke — hamarosan azt eredményezi, hogy az együtt dolgozók olykor közelebb kerülnek egymáshoz, mint a közeli rokonok."

Nagyrédén a tagok a tsz vezetőit is meghívják ezekre az összejövetelekre. És ilyen alkalmakkor esetleg többen és őszintébben nyilvánítanak véleményt a közös ügyekről is, mint a hivatalos megbeszéléseken.

Nem volna teljes a kép, ha — a tsz-tagok emberi fejlődését vizsgálva — megfeledkeznénk azokról a hatásokról, melyek a *falu határain kívül* érik őket. Nincs olyan statisztika, amely jelezné, hogy az utóbbi időben a tsz-tagok hány szövetkezeti látogatáson, tapasztalatcserén, ankéton, értekezleten, kiállításon, üzemi látogatáson, színházi estén, kiránduláson vettek részt, hányan üdültek közülük Hévízen, Galyatetőn, vagy Harkányban.

Ami falun régen teljesen ismeretlen és elképzelhetetlen volt, az most gyakori. Ha Csetény községből, a Bakony vidékéről a helyi tsz autóbuszos kirándulást szervez a Balatonhoz, akkor valósággal versengenek a helyekért az emberek. Egy-egy ilyen kirándulás nagy hatással van még az idősebb szövetkezeti tagokra is. Van miről beszélni hetekig. Vajon fel lehet-e mérni annak hatását, hogy például Nagyrédéről a Szőlőskert Tsz tagjai közül az idén már 142-en jártak külföldön turistaként?

Boldog községben is hiába akart volna valaki a tsz megalakulása előtt balatoni kirándulást szervezni. *Lukács Dezső* szövetkezeti elnök szerint nem lett volna jelentkező, mert „arra nem lehetett volna pénzt költeni". Most a boldogiak legutóbbi nyárvégi balatoni kirándulásán 82 személy vett részt, olyanok is, akik már 50 éven felül vannak. Fürödtek, labdáztak egész nap. Mikor Lukács elvtárs megkérdezte tőlük, hogyan tetszik nekik a Balaton, ezt válaszolták: „Mindenre gondoltunk, csak arra nem, hogy ilyen is van a világon." Petrovics Lászlóné pedig még azt is hozzátette, hogy egy ilyen kirándulásért még a búcsút is szívesen felcseréli, pedig eddig az volt számára a legszebb.

Lassan, de érlelődik a falu új embere. Sokfelől jöttek, eltérő múlttal, más nézetekkel — volt cselédek, szegényparasztok, középparasztok, nagygazdák. Közülük sok tízezren már 8—10 éve termelőszövetkezeti tagok, mások az 50-es évek elején már 2—3 évig a termelőszövetkezetben dolgoztak, aztán kiléptek, majd újra visszaléptek. Vannak községek, ahol egy szövetkezet alakult és mindenki annak lett a tagja. De gyakran megtörtént, hogy 3—4 termelőszövetkezetet is szerveztek egy községben, esetleg éppen a haidani paraszti rétegeződésnek megfelelően. És akik beléptek, azokról mindent lehet mondani, csak azt nem, hogy mindegyikük egyforma mértékben volt meggyőződve a szövetkezés előnyeiről. Sőt akadnak minden faluban olyanok is, akik különösebb meggyőződés nélkül, vagy esetleg meggyőződésük ellenére lettek szö-

Digitized by Google

vetkezeti tagok: *sodródtak* a többiekkel. Van különbség atekintetben is, hogy melyik termelőszövetkezeti tag hol lakott, tanyán, faluban vagy mezővárosban-e. Ez a sokféle ember most együtt gazdálkodik és él. Elindultak már a közösségi öntudat fejlődésének útján, de még csak az út különböző szakaszát tették meg.

A múlt emlékei makacsok. Sok szövetkezeti tag, különösen a volt agrárproletár, volt cseléd, nehezen felejt. Még fel-fel törnek az indulatok, főképpen a „kritikus" pillanatokban. Például amikor valamilyen tisztség betöltésére kerül a sor, akkor sokan még a múlt emlékei alapján ítélnek. Ahol azonban talpán áll a pártszervezet, a tsz vezetése, ott elejét tudják venni az ilyen viták elmérgesedésének és a nyugtalankodókat meg tudják győzni, le tudják csillapítani. Még a látszatát is kerülni kell annak, hogy a vezetés bármelyik régi rétegnek kedvezne. A vezető posztokra a legbecsületesebb és legrátermettebb embereket kell állítani, de most még feltétlenül ügyelni kell arra is, hogy minden egykori paraszti rétegből legyen benn valaki a vezetőségben. Mindez a nyugodt munka, az egészséges előrehaladás feltétele.

•

Az új paraszti osztály megszületését, a szövetkezeti tagok közösségi fejlődését megkönnyíti az a politika, melyet pártunk évek óta folytat. Helyesnek bizonyult az is, hogy az átszervezés idején a párt a falu lakosságára, a szövetkezeti tagokra bízta, hogy akarnak-e együtt dolgozni a volt nagygazdákkal. Ez lényegében rendezte falvainkban a hajdani nagygazdák helyzetét; túlnyomó többségüket bevették a tszbe. Azt kikötötték, hogy két évig nem kerülhetnek vezető tisztségbe, de különben a szövetkezet egyenjogú tagjaiként kezelik őket.

A gyenge tsz-ekben persze nehezen tűnnek el a régi paraszti különbségek. Itt ugyanis az emberek rendszerint egymást okolják a gazdálkodás sikertelenségéért. A veszekedés, a személyeskedés, a múlt emlegetése azután még jobban elmérgesíti a helyzetet. Sok ilyen gyenge tsz-ben gondosan kidolgozzák a fegyelmi szabályzatot, azt, hogy milyen mulasztásért hány munkaegység levonása jár, — de sajnos, kevesebb gondot fordítanak az olyan munkaszervezési, premizálási módszerek bevezetésére, amelyek felkeltenék a tagok munkakedvét, elejét vennék a mulasztásoknak. Természetesen vannak esetek, amikor feltétlenül szükséges a fegyelmi felelősségre vonás. A büntetéssel, a munkaegység-levonással azonban minden tsz-ben óvatosan, megfontoltan kell élni, mert néha többet ártanak vele, mint amennyit használnak. A munkakedv növelését elsősorban nem büntetéssel, hanem anyagi és erkölcsi ösztönzéssel lehet elérni. A szövetkezeti parasztság egységéhez, a

Digitized by Google

közösségi öntudat növekedéséhez a gyenge tsz-ekben is a vezetés, a gazdálkodás megjavításán át vezet az út.

A gyenge tsz-ekben is nagy jelentősége van az okos, emberi szónak. Íme egy példa. A pusztaszeri Kossuth Tsz most igen nehéz helyzetben van: két évük rosszul sikerült. Arról a Kossuth TSz tagjait már senki sem tudná meggyőzni, hogy mostani gazdálkodásuk kielégítő. Szívesen meghallgatnak azonban mindenkit, aki arról beszél velük, hogy mit kellene most tenniük, hogyan találhatnának kiutat nehéz helyzetükből. Szomszédságukban több jó tsz is gazdálkodik, ők is belátják tehát, hogy nem magában a szövetkezésben van a hibá. A maguk szövetkezetében kell a bajt keresniük, hogy jobb vezetéssel, a legmegfelelőbb munkaszervezési, jövedelemelosztási formával ők is előre tudjanak lépni.

Minden közös gazdaságban sok alkalom és lehetőség van arra, hogy a szövetkezet vezetői, a pártszervezet tagjai, az öntudatos szövetkezeti tagok baráti módon vitatkozzanak, beszélgessenek azokkal az emberekkel, akiknek a szívében él még a kétely, akik maradian gondolkodnak, akiket a régi szokások, erkölcsök visszahúznak. Az ilyen őszinte beszélgetések sokat segíthetnek abban, hogy a tagok mielőbb megtalálják helyüket a közösségben. A rendszeres, türelmes politikai meggyőző munka az egyik fontos feltétele annak, hogy mielőbb eltűnjenek a régi paraszti különbségek maradványai, és erősödjék a szövetkezeti tagok közösségi életszemlélete. És ha a szavakkal egyeznek a tettek is, akkor a tsz-tagok aránylag hamar megértik, hogy számukra a szövetkezet nem csupán munkahely, megélhetési forrás, hanem olyan közösség is, ahol apróbb, nagyobb bajaikban egyaránt számíthatnak paraszttársaikra, a szövetkezet együttes erejére.

A szövetkezés beváltja a paraszti reményeket. A parasztok megbecsült tagjai társadalmunknak, akik össze tudják hasonlítani a jelent a múlttal. Mindez lehetővé teszi, hogy a parasztok a szocializmust építő, népi Magyarországot igazán hazájuknak érezzék, hogy hazaszeretetük megtisztuljon a volt úri osztályok által elterjesztett hamis és korlátolt nacionalizmus minden maradványától.

Tapasztalható a szövetkezésnek az a hatása is, hogy a vegyes nemzetiségű községekben enyhíti és fokozatosan elfeledteti a régi nemzeti ellentéteket. Meggyőző példa erre a szegedi járás több községében bekövetkezett változás. Még nem is olyan régen gyakoriak voltak a nézeteltérések a járás magyar- és délszláv-lakta községeiben. A nemzetiségi hovatartozás itt olykor a parasztok között magasabb válaszfalat vont, mint a holdak száma szerinti elkülönülés. Hat-hét évvel ezelőtt ritkaság számba ment a magyar-délszláv vegyes házasság. A szövetkezetek megalakulása, javuló gazdálkodása ebben a tekintetben is előnyös változásokat hozott.

Digitized by Google

Ma már a magyarok és a délszlávok együtt dolgoznak a tsz-ben, összebarátkoznak, s a vegyes házasság sem ritkaság.

Ha azt vizsgáljuk, hogy a szövetkezetekben hogyan alakul, formálódik az új közösségi ember, akkor szólni kell azokról a parasztfiatalokról is, akik sohasem voltak egyéni gazdák.

Sok kitűnő fiatal nevelődik már a mi szövetkezeteinkben. Persze ők már nem annyira a lovak, mint inkább a gépek iránt érdeklődnek. Sokan közülük már világot is próbáltak, és úgy tértek vissza falujukba. Az a tapasztalat, hogy ha a tsz tisztességes megélhetést, rendszeres előleget biztosít nekik és különösen, ha szakmunkához juttatja őket, akkor szívesen maradnak falujukban a vándorélet helyett. Sőt, a *fiatalok általában könnyebben megbarátkoznak az új életformával, mint az idősebbek.*

A szövetkezeti falu azonban nemcsak a fiataloknak biztosít emberhez méltó életet. Végső soron az idős emberek sorsát is a szövetkezés rendezi. A kialakuló munkamegosztás révén az idősebbeket a tsz-vezetői, a brigádvezetők megkímélik a nehéz feladatoktól. Az ismert feltételek mellett minden tsz-tag nyugdíjjogosult. Igaz: a nyugdíj összege ma még nem nagy, de bizonyos, hogy a tsz-ek gyarapodásával, a népgazdaság további erősödésével az ország egyre jobban tud majd gondoskodni az öreg tsz-parasztokról. Mindenesetre a nyugdíjas tsz-tagoknak a háztáji föld és a tsz-től kapott juttatások segítségével már most is emberibb a sorsuk, mint hajdan, amikor az öreg parasztok többnyire kegyelemkenyéren éltek, és sokszor kellett azt érezniök, hogy terhükre vannak a fiataloknak.

Éppen az öregek megváltozott sorsa bizonyíthatja legmeggyőzőbben, hogy a szocializmusban mennyivel emberségesebb, szebb lesz a paraszti életmód a réginél. Amelyik faluban a tsz-vezetői és tagjai nem feledkeznek meg a munkában elfáradt, magukra maradt öreg parasztokról, ott a közössel is előbb megbarátkoznak az emberek, — fiatalok, idősebbek egyaránt — és tudatuk, emberségük is előnyösebben formálódik.

A szocializmus építése során kedvezően fejlődhetnek a parasztember jellemének új, szép vonásai. A szövetkezeti paraszt megszabadul a föld rabságából, a föld nem törekvéseinek célja, hanem eszköze lesz. A vagyon imádata nem rombolja többé szét a legnemesebb emberi érzelmeket, a szerelem jogai most már tisztán érvényesülhetnek. A nő a hajdani „fehércselédből" a férfi egyenrangú társává lesz, hiszen a szövetkezet a falusi lányoknak, asszonyoknak is munkát, anyagi függetlenséget, jogokat biztosít.

Észrevehetők más változások is a parasztcsaládok belső életében. Az egyéni gazdálkodás idején ugyanis a föld tulajdonjoga révén a családfő egyben *„gazdaságvezetői"* szerepkört is betöltött.

Digitized by Google

Ez nagy tekintélyt adott neki a családon belül, rendszerint ő döntött még a felnőtt családtagok sorsáról is. Ez volt az egyik fő oka a sok érdekházasságnak, hiszen a gyerekek féltek a kitagadástól, amely szégyent, létbizonytalanságot jelentett a régi faluban. A családfőnek ez a fajta „tekintélye" megszűnt, és ezt felváltja most a *gyerekek és szülők igazabb, emberibb kapcsolata.* A fiatalok sem lesik a „jussukat", és akik falun maradnak, azok nem vagyonra várnak, hanem inkább az új mezőgazdasági szakmák iránt érdeklődnek.

Ahogy múlnak a hónapok, évek, úgy gyarapodik a szövetkezeti parasztok műveltsége, formálódik új, szocialista világnézetük. Természetesen ezekhez a változásokhoz sok idő kell. *A türelmetlenség* a régi szokásokkal, hagyományokkal, és különösképpen a vallásos érzésekkel szemben igen sok bajt okozhat. Viszont az új szövetkezeti életforma sok új lehetőséget tár fel: kedvező feltételeket nyújt a parasztok szakmai, általános és politikai műveltségének fejlesztésére. A paraszt a hajdani „természeti" emberből, a technika, a korszerű termelési eljárások iránt érdeklődő emberré változik. A falu légköre ma alkalmas arra, hogy minél több parasztember nagyobb megrázkódtatás nélkül fokozatosan megszabaduljon vallásos világképétől, előítéleteitől, a babonáktól. A javasasszonyok ideje lejárt. *„Ráolvasás"* helyett már a beteg parasztember is inkább a gyógyszerekben bízik. És az orvost — akihez először talán csak azért ment el, mert az nem került pénzbe —, ma már azért is felkeresi, mert tapasztalta, hogy az többet segít rajta, mint a javasasszony, vagy az imádság.

Termelőszövetkezeti mozgalmunk ma sokszínű képet mutat. Vannak 12 éves és vannak 2 éves közös gazdaságaink. Százával sorolhatjuk a kitűnő tsz-ek nevét, és százával vannak még gyenge szövetkezeteink is. De figyelembe kell venni, hogy a több mint egymilliós tsz-tagságnak mintegy 80 százaléka, alig 2—3 éve tért ennek a gyökeresen új életnek az útjára. És ez nagyon rövid idő. Teljesen érthető, hogy az egységes paraszti osztály kialakításában, az új közösségi parasztember formálásában még csak kezdeti eredményeket értünk el. Örvendetes viszont, hogy egyre több szövetkezetben fogadják el az új életforma normáit. Dolgoznak és eközben változnak. Befogadják a sok új élményt, gondolkoznak és korszerűbbé válik világnézetük. Tudják, hogy ha megértik és segítik egymást, akkor a föld is többet terem.

Az idő múlik, a régi különbségek tompulnak. Sok tapintatos baráti szó, türelmes eszmei-politikai nevelőmunka kell még ahhoz, hogy a tsz-tagok teljes egységbe forrjanak és szocialista életszemléletük teljesen kialakuljon.

Digitized by Google

A nemzeti felszabadító mozgalmak helye az imperializmus elleni harcban

Irta **RIPP GÉZA**

A kapitalizmus olyan társadalmi rendszer, amely egyszerre teremti meg saját fejlődésének és bukásának feltételeit. A kapitalizmus fejlődése csak a proletariátus számának és szervezettségének fokozódásával mehet végbe, viszont a proletariátus létrehozásával és kifejlesztésével a kapitalizmus egyúttal saját sírásóját is megteremti. A tőkés társadalom e sajátos belső ellentmondásának külső vetülete az imperializmus korában az, hogy az imperializmus létrehozza és kifejleszti a gazdaságilag élenjáró és az elmaradott országok rendszerét, mint az imperializmus létezésének feltételét, s egyszersmind azt az erőt, amelynek objektív helyzetéből következő hivatása az imperializmus megdöntése.

A szocialista forradalom lenini stratégiájának kidolgozásában döntő szerepet játszott az a felismerés, hogy a kapitalizmus fejlődése az imperializmus korában szükségszerűen olyan körülményeket hoz létre, amelyekben a világ túlnyomó részét képező gyarmati és függő országok már nem passzív szerepet játszanak a történelem alakulásában, hanem népeik bekerülnek a világtörténelem alakításának fő áramlatába.

Az imperializmus rendszerének lényegében gyökereznek az okai annak, hogy a gyarmati és függő országok népeinek alapjában demokratikus jellegű nemzeti felszabadító mozgalmai elválaszthatatlanul összefonódnak a proletariátus szocialista forradalmi mozgalmával. Már Lenin rámutatott arra, hogy a szocialista forradalom nemcsak az egyes országok forradalmi proletárjainak a saját burzsoáziájuk ellen vívott harca lesz, hanem „az imperializmus által elnyomott valamennyi gyarmatnak és országnak, valamennyi függő országnak harca" is az imperializmus ellen. E két eltérő jellegű és célú mozgalomnak az ad közös irányt, hogy mindkettőnek az imperializmussal szembeni forradalmi fellépés a lényege.

A nemzeti felszabadulás útjára tért országok megítélésének fő kritériuma: az imperializmushoz való viszonyuk. A gyarmati és függő országokban minden társadalmi átalakulás alapja a nemzeti függetlenség kivívása; ezért haladó társadalmi mozgalmaik szük-

Digitized by Google

ségképpen antiimperialista jellegűek. Ezeknek a mozgalmaknak az antiimperialista jellege azonban nem korlátozódik pusztán a nemzeti függetlenség kivívására; ez ugyanis önmagában még nem szünteti meg a forrását annak az antagonizmusnak, amely az imperializmussal szembeállítja őket. Hogy ez az antagonizmus megszűnjön, ahhoz a gazdaságilag elmaradott országoknak a nemzeti függetlenségen kívül azokat a feltételeket is ki kell vívniuk, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy az élenjáró országokhoz felzárkózzanak. Ehhez pedig el kell érniök, hogy gyökeresen megváltozzék az imperializmus világrendszerében és a kapitalista világgazdaságban elfoglalt helyzetük.

A nemzeti felszabadító mozgalmak továbbfejlődése szempontjából döntő jelentősége van annak, hogy azok az országok, amelyek nemzeti függetlenségüket most vívták ki, nem ismételhetik meg a kapitalista fejlődésnek azt az útját, amelyet a fejlett tőkés országok előttük megjártak. Az új történelmi helyzet nemcsak lehetetlenné teszi ezt számukra, de új perspektívát is ad nekik, s ez a perspektíva magában foglalja az imperializmussal és a kapitalizmussal való szembefordulást. Mint Lenin írta: „... a világforradalom eljövendő döntő ütközeteiben a földkerekség népessége többségének eredetileg a nemzeti felszabadulás jegyében folyó mozgalma a kapitalizmus és az imperializmus ellen fog fordulni és talán nagyobb forradalmi szerepet fog játszani, mint hinnénk."[1]

A nemzeti felszabadító mozgalmaknak ez az értékelése a határvonal a marxista és a liberális-reformista felfogás közt. A liberális-reformista felfogást az jellemzi, hogy amint általában az imperializmus és a demokrácia viszonyát vizsgálva, a problémának csak a formális vonatkozásait képes felismerni, úgy a nemzeti felszabadító mozgalmak és az imperializmus viszonyának speciális kérdésében is figyelmen kívül hagyja e viszony lényegét. E szemlélet szerint a nemzeti függetlenség deklarálásával lényegében véget ér az imperializmus elleni harc, a gyarmati rendszer korunkban végbemenő felbomlása pedig az imperializmus végét jelenti.

A liberális-reformista állásfoglalással szemben a marxizmus különbséget tesz a nemzeti felszabadító mozgalmak és az imperializmus viszonyának formális és lényeges vonásai között. Igaz: a nemzeti függetlenség kivívása az alapfeltétele és kiindulópontja a társadalmi és gazdasági viszonyok átalakításának. De ha ez nem párosul az imperializmus világrendszeréből való kiszakadással és azzal a törekvéssel, hogy a nemzeti felszabadító mozgalmakat tovább folytassák egészen a tőkés világgazdaságban kialakult „munkamegosztás" gyökeres megváltoztatásáig, akkor a nemzeti füg-

[1] Lenin: A Kommunista Internacionálé III. Kongresszusa. Művei. 28. kötet, Szikra 1953. 518. oldal.

Digitized by Google

getlenség deklarálása egymagában lényegében csak formailag változtatja meg az ország helyzetét. Ennek a megkülönböztetésnek a rendkívüli jelentősége abban van, hogy feltárja: a nemzeti felszabadító mozgalmak és az imperializmus közti antagonizmus nem ér véget a gyarmati rendszer felbomlásával, hanem csak az imperializmus rendszerének felszámolása szüntetheti ezt meg.

•

A nemzeti felszabadító mozgalmak fejlődése szempontjából döntő jelentőségű a nemzetközi feltételek alakulása, mindenekelőtt a szocializmus és az imperializmus közti erőviszonyok megváltozása. Az októberi forradalom győzelme után az imperializmus meggyengülése, a kapitalizmus általános válságának időszaka nyitotta meg az utat a nemzeti felszabadító mozgalmak számára, s a szocializmus világrendszerré válása teremtette meg a feltételeit a gyarmati rendszer felbomlásának. A kapitalizmus általános válsága tette lehetővé a nemzeti felszabadító mozgalmak kifejlődését, s az utóbbiak maguk is annak fő tényezőivé váltak.

A mai történelmi időszakban gyökeres változások bontakoznak ki a gyengén fejlett országok és az imperialista hatalmak kapcsolataiban. Előrehalad az a folyamat, amely a politikai függetlenség kivívása mellett a még fennálló gazdasági függés megszüntetésére irányul, és ezzel együtt annak a sajátos polarizációnak a felszámolására, amely a gyengén fejlett és az élenjáró országok között alakult ki az imperializmus korában. Ez a folyamat olyan időszakban megy végbe, amelyben a szocialista világrendszer példáját nyújtja a gazdasági elmaradottság felszámolásának. Az imperializmusnak célja, hogy akadályozza és eltorzítsa ennek a folyamatnak az érvényesülését. A szocialista tábor létezése azonban arra kényszeríti a nemzetközi imperializmust, hogy — legalábbis formáját tekintve — mindinkább megváltoztassa a gyengén fejlett országokkal szembeni magatartását. A nemzetközi imperializmus azonban az új formák között is azon igyekszik, hogy megőrizze a régi tartalmat, vagy legalábbis annak legfőbb vonásait.

Ezekre a formai változásokra hatással vannak az imperializmus világrendszerében végbemenő átalakulások is, amelyek kihatnak a gyengén fejlett országok és az imperialista hatalmak kölcsönös kapcsolataira, s a nemzeti felszabadító mozgalmak előrehaladásának fontos új nemzetközi feltételét alkotják. A termelés társadalmasításának objektív tendenciája a mai kapitalizmusban nemzetközi állammonopolista szövetségek kialakulására vezet. Ezek az állammonopolista szövetségek az imperializmusra jellemző tendenciáknak új formákban való jelentkezését hozzák magukkal. Ez vonatkozik az imperializmusnak a nemzeti felszabadulás útjára tért országokhoz való viszonyára is. A nemzetközi állammonopolista

Digitized by Google

szövetségek a kollektív kolonializmus egyesített erejével harcolnak azért, hogy a gyarmati rendszernek korunkban végbemenő felbomlásával az imperialista hatalmak és a gazdaságilag gyengén fejlett országok kapcsolata — a már szükségszerűnek elismert formális változáson túl — ne alakuljon át gyökeresen. A modern neokolonializmusnak az a fő törekvése, hogy megakadályozza a gyengén fejlett országok gazdasági struktúrájának radikális átalakítását, a kapitalista világgazdaságra az imperializmus korában jellemző „munkamegosztás" felszámolását.

•

Belső viszonyaikat és nemzetközi kapcsolataikat tekintve a gazdaságilag gyengén fejlett országok rendkívül változatos képet nyújtanak, jelenlegi helyzetüket tekintve mégis három fő csoportba sorolhatók. Az első csoport: azok az országok, amelyek a végső felbomlásban levő gyarmati rendszer utolsó tartozékai. A második csoportot azok az országok alkotják, amelyek formálisan függetlenek ugyan, de valójában politikailag, gazdaságilag és katonailag teljesen az imperialista világrendszertől, illetve egyes imperialista hatalmaktól függenek, s így a még gyarmati sorban levő országokkal együtt az imperialista világrendszer részét alkotják. Végül a harmadik csoportba azok az országok tartoznak, amelyek az őket érintő belső és nemzetközi kérdésekben általában önállóan, az imperializmus uralkodó befolyásától mentesen foglalnak állást. Ezek a függetlenné vált országok már nem tartoznak az imperialista világrendszerhez, de részei még a tőkés világgazdaságnak. Néhányukban ugyanis viszonylag erős hazai burzsoázia fejlődött ki, s ami még fontosabb: gazdasági életükben még igen erős pozícióik vannak a nemzetközi monopóliumoknak, és a legtöbbjük életében alapvető szerepet játszó külkereskedelem jellegét és irányát döntően az imperialista hatalmakkal kialakult sok évtizedes „munkamegosztás" határozza meg. Ezek az országok tehát kisebb-nagyobb mértékben még függenek az imperialista államoktól, mert a tőkés világgazdaságban azoké az uralkodó szerep. Az idegen monopoltőke uralkodó gazdasági pozíciója természetesen ezen országok politikai függetlenségét is veszélyezteti.

A gazdaságilag elmaradott országoknak ez a csoportosítása természetesen nagyon általános, és csak a fő típusok megjelölésére alkalmas. Egyes országok sem a második, sem a harmadik csoportba nem sorolhatók be egyértelműen, s azok az országok is, amelyek nyilvánvalóan a harmadik csoportba tartoznak, nagyon különböznek egymástól belső társadalmi berendezkedésük és nemzetközi kapcsolataik tekintetében.

A nemzetközi imperializmus a gyengén fejlett országok e három csoportjával szemben más-más magatartást tanúsít. Az első

Digitized by Google

két csoporthoz tartozó országokban arra irányul fő törekvése, hogy fenntartsa és fokozza uralkodó befolyását, s megtartsa őket az imperializmus világrendszerében. A harmadik csoportba tartozó országokkal szemben politikailag arra törekszik, hogy a nyíltan reakciós elemeken kívül az ingadozó irányzatokat, mindenekelőtt a nemzeti burzsoázia képviselőit is a maga oldalára állítsa. Gazdaságilag a fennálló függést akarja megőrizni és erősíteni, mindenekelőtt azzal, hogy megakadályozza ezeket az országokat gazdasági struktúrájuk gyökeres megváltoztatásában, ami nélkül nem szüntethetik meg gazdasági függésüket. A nemzetközi imperializmus fő eszköze — a régi pozícióin kívül — az, hogy a gyengén fejlett országokkal való kapcsolatainak befolyásolására ma még nagyobbak a gazdasági erőforrásai, mint a szocialista országoké. Súlyos hiba volna tehát az, ha lebecsülnénk azt a befolyást, amelyet a nemzetközi imperializmus ezeknek az országoknak legtöbbjére gyakorol.

•

A vezető imperialista hatalmak és a nemzeti felszabadulás útjára tért, gazdaságilag gyengén fejlett országok közti viszonynak az az alapja, hogy egyaránt a tőkés világgazdasághoz tartoznak. A köztük levő viszonyban ezért az a tendencia uralkodik, amely az imperializmus korában kialakult „munkamegosztás" fenntartására irányul. A kapitalista „munkamegosztásnak" ez a rendszere a tőkés világgazdaság keretei között nem teszi lehetővé a gyengén fejlett országok számára, hogy megismételjék az iparilag fejlett tőkés országok példáját. Ez a rendszer és a felszabadult országok törekvése antagonisztikus ellentmondást rejt magában.

A nemzeti felszabadulás útjára tért országokban az elmaradottságnak és a gazdasági függőségnek a felszámolása ugyanannak a dolognak a két oldala. Ha gazdasági elmaradottságuk felszámolását komolyan veszik, akkor szembe kell kerülniük az imperializmussal.

A tőkés világgazdaságban kifejlődött „munkamegosztás" azzal járt, hogy a gyengén fejlett országok gazdasági struktúrája a nemzetközi monopóliumok szükségleteinek megfelelően alakult ki, s ez a struktúra a gazdasági függőség és kizsákmányolás alapja. Ebből az is következik, hogy a gyengén fejlett országok többségében a gazdaság export-szektora teljesen elszakadt a belső munkamegosztástól, s fejlődése csaknem teljesen a nemzetközi monopóliumoktól függ, sőt sok országban a külföldi tőke kezében, vagy annak ellenőrzése alatt van. Az egyoldalú fejlődés nemcsak az exportszektort szolgáltatta ki azonban a nemzetközi monopóliumoknak, hanem az arányos belső fejődés hiánya miatt sok gyengén fejlett ország importálni kénytelen csaknem minden, számára szükséges

Digitized by Google

terméket is. Ennek a kétirányú függőségnek a következtében abnormálisan magas az exportnak az összes termeléshez és az importnak az összes fogyasztáshoz való aránya. Jellemző, hogy Angliában — amely a fejlett tőkés országok közül viszonylag a legnagyobb külkereskedelmi tevékenységet folytatja — az export az összes terméknek mintegy 16 százaléka, de Bolíviában 30, Ghanában 35, Malájföldön 45 százalék, a nagy olajtermelő országokban — Irak, Kuwait, Szaud-Arábia — pedig még magasabb az arány. Ez a kétoldalú gazdasági függés rendkívül súlyosan nyomja a gyengén fejlett országok fizetési mérlegét, s ezzel egyik legfőbb akadálya gazdasági fejlődésüknek: a növekedés import-igényei rendkívül nagyok, az export méretei és az árak viszont teljesen a monopóliumok befolyása alatt állnak és az ő érdekeik szerint alakulnak.

A tőkés világgazdaság spontán mechanizmusa állandóan újratermeli a gazdaságilag élenjáró és elmaradott országok között ezeket a viszonyokat, amelyek az imperializmusra jellemzők. A nemzetközi monopóliumok és állammonopolista szövetségek tudatosan tovább fokozzák e spontán tendenciák hatását. Az így kialakult gazdasági kapcsolatok megváltoztatása döntő szakasza a nemzeti felszabadulási mozgalmaknak.

*

Jelenleg a nemzeti felszabadulás útjára tért országok antiimperialista harcának lényegében az első szakasza zárult le a nemzeti függetlenség kivívásával, az imperializmus világrendszeréből való kiszakadással. A nehezebb és hosszantartóbb feladat még hátra van: a gazdasági függőségnek és az elmaradottságnak a megszüntetése. A most felszabadult országok közül még a haladás élén járók is csupán a kezdetén tartanak ennek az útnak. Mégis hiba volna lebecsülni eredményeiket. A legfontosabb eredmény az, hogy megteremtődtek egy új fejlődési irányzat lehetőségei, megnyílt az út a gazdasági elmaradottság és függőség felszámolásához.

Gazdasági téren az a legfontosabb eredmény, hogy az utóbbi években emelkedett a gyengén fejlett országok részesedése a tőkés világ ipari termelésében. Ezt mutatják az alábbi adatok:

A TŐKÉS VILÁG TELJES IPARI TERMELÉSÉNEK SZÁZALÉKOS MEGOSZLÁSA[2]

	1938	1948	1953	1958	1959	1960
Iparilag fejlett területek	88,1	89,6	89,7	87,3	87,7	86,9
Iparilag gyengén fejlett területek	11,9	10,4	10,3	12,7	12,3	13,1

[2] Monthly Bulletin of Statistics, 1961. nov.; Statistical Yearbook. U. N. 1961.

Digitized by Google

Az 1950-es évek közepéig az uralkodó irányzat az volt, hogy csökkent a gyengén fejlett országok részesedése a tőkés világ ipari termelésében, azóta — ha nagyon lassan is — megváltozott ez a tendencia. Ennek a változásnak egyik fontos vonása az, hogy nagyon alacsony az ütemkülönbség; a másik az, hogy a javulást főként a kitermelő ipar fejlődése okozza. A gyengén fejlett országok részaránya a tőkés világ kitermelő iparában az 1938-as 18,5 százalékról 1953-ig 25,2, 1960-ig pedig 35,7 százalékra nőtt. A feldolgozó iparban való részesedésük azonban 9,8-ról mindössze 11 százalékra emelkedett ebben a 22 évben. Ez a nagy aránytalanság önmagában is azt bizonyítja, hogy mind az elmaradottság, mind a gazdasági függőség fennmaradt; hiszen — egyebek mellett — a kitermelő iparban igen erősek a nagy monopóliumok pozíciói. A gyengén fejlett országok legfontosabb nyersanyagának, az olajnak a kitermelése például csaknem 90 százalékig a nagy amerikai, angol és holland monopóliumok kezében van. A gyengén fejlett országokban él a tőkés világ lakosságának több mint kétharmada, de a gépeknek és felszereléseknek csak 3, a kohászati termékeknek pedig 5 százalékát termelik itt. Az ipar fejlődésének ez a struktúrája mutatja, mennyire a nemzetközi imperializmus befolyása alatt áll a gazdasági növekedés a gyengén fejlett országokban.

A gyengén fejlett országok helyzetének egy másik fontos vonása, hogy gyorsabban nőtt lakosságuknak aránya a tőkés világ összlakosságához, mint bruttó termelésük aránya a tőkés világ összes termeléséhez képest. A legutóbbi években a gyengén fejlett országokban 4, a fejlett tőkés országokban 3 százalék volt a bruttó termelés évi átlagos növekedése; a lakosság növekedése viszont az országok első csoportjában évi 2,2, a másodikban pedig csak 1,2 százalék. Ha tehát a jelenlegi arányok nem változnának, akkor az egy főre jutó termelésben a gazdaságilag elmaradott országok sohasem érhetnék utol a fejlett tőkés országokat, s mintegy száz évre volna szükségük ahhoz is, hogy ezeknek *mai* színvonalát elérjék. Az ipar fejlődésében bekövetkezett változások tehát végeredményben nem tudták megakadályozni, hogy fokozódjanak az elmaradott és fejlett országok közti különbségek.

Az elmúlt időszakban a gyengén fejlett országok iparában lassan ugyan, de nőtt az egy főre jutó termelés; mezőgazdaságukra viszont — amely pedig ezeknek az országoknak legtöbbjében a nemzetgazdaság fő ága — a stagnálás, sőt gyakran a visszaesés a jellemző. Ezt mutatják a következő táblázat adatai:

Digitized by Google

AZ EGY FŐRE JUTÓ ÉLELMISZERTERMELÉS A TŐKÉS VILÁGGAZDASÁG KÜLÖNBÖZŐ TERÜLETEIN[3]

(1952/53 — 1956/57 = 100)

	Háború előtti színvonal	1948/49–1952/53	1953/54–1957/58	1958—1959	1959—1960	1960—1961
Nyugat-Európa	93	89	102	106	109	110
Észak-Amerika	85	99	99	102	102	101
Óceánia	108	102	98	106	101	105
Latin-Amerika	104	97	101	105	102	99
Dél- és Délkelet-Ázsia	108	92	101	105	107	109
Közel- és Középkelet	94	91	102	105	104	103
Afrika	95	96	100	97	95	94

A táblázatból világosan kitűnik: Nyugat-Európában és Észak-Amerikában az egy főre jutó élelmiszertermelés jelentősen meghaladja a háború előtti színvonalat; a gyengén fejlett területek közül Latin-Amerikában, Dél- és Délkelet-Ázsiában a legtöbb évben alatta maradt a háború előtti igen nyomorúságos színvonalnak is, Afrikában pedig e körül ingadozott. A gyengén fejlett országok életében döntő szerepet játszó mezőgazdaság még az iparnál is világosabban mutatja a köztük és az élenjáró tőkés országok között levő szakadék mélyülését. Nem hat tehát túlzásnak Felipe Pazos, latin-amerikai közgazdász vélekedése: „Van okunk azt hinni, hogy néhány latin-amerikai országban és bizonyára más kontinensek néhány elmaradott országában nem az előrehaladás a közvetlen probléma, hanem a visszaesés elhárítása."[4]

Ezek után nem meglepő, hogy a tőkés világban létrehozott összjövedelemnek a megoszlása a következő:

A FEJLETT ÉS GYENGÉN FEJLETT ORSZÁGOK NEMZETI JÖVEDELMÉNEK MEGOSZLÁSA ÉS VISZONYLAGOS ARÁNYUK VÁLTOZÁS A TŐKÉS VILÁG ÖSSZJÖVEDELMÉBEN[5]

	1951		1959	
	A nemzeti jövedelem összege (milliárd $)	Százalékos arány	A nemzeti jövedelem összege (milliárd $)	Százalékos arány
A gazdaságilag fejlett országok csoportja	407,5	87,6	622,6	90,3
A gyengén fejlett országok csoportja	57.6	12.4	66.9	9,7
Összesen:	465,1	100,0	689,5	100,0

[3] The State of Food and Agriculture, 1961. 14. 1. FAO., Róma. 1961
[4] Idézi Gunnar Myrdal: An International Economy. 152. l. New York, 1957.
[5] Statistical Yearbook. 1960. U. N.

Digitized by Google

Mindössze nyolc év alatt 12,4 százalékról 9,7 százalékra csökkent tehát a gyengén fejlett országok részesedése a tőkés világ összjövedelméből. A gyengén fejlett országok nagyobb népességszaporulata miatt a viszonylagos növekedés legfontosabb mutatója, az egy főre jutó nemzeti jövedelem alakulása nyilvánvalóan még tovább fokozza az országok két csoportja közötti, amúgyis rendkívül éles kontrasztot. Erre utalnak az alábbi összehasonlítások, amelyek az egy főre jutó nemzeti jövedelem alakulását mutatják az Egyesült Államokban és néhány gyengén fejlett országban:

AZ EGY FŐRE JUTÓ NEMZETI JÖVEDELEM[6]

	1939		1953		1957/58	
	dollár	% arány az USA-hoz viszonyítva	dollár	% arány az USA-hoz viszonyítva	dollár	% arány az USA-hoz viszonyítva
Egyesült Államok	**554**	**100,0**	**1908**	**100,0**	**2164**	**100,0**
Mexikó	61	11,0	200	10,5	234	10,8
Brazília	46	8,3	215	11,3	218	10,1
Bolívia	47	8,5	55	2,9	—	—
Egyiptom	85	15,3	112	5,9	112	5,2
India	34	6,1	57	3,0	60	2,8
Ceylon	63	11,4	108	5,6	110	5,1
Burma	24	4,3	43	2,3	48	2,2
Indonézia	22	4,0	—	—	48	2,2

A táblázat adatai nemcsak azt mutatják, hogy az Egyesült Államokban tízszer-, hússzor-, sőt még többszörannyi nemzeti jövedelem jut egy főre, mint a gyengén fejlett országokban, hanem azt is, hogy az uralkodó irányzat: ennek a különbségnek az erősödése.

A gazdaságilag gyengén fejlett országok további fejlődésére meghatározó befolyása van annak az általánosan ismert ténynek, hogy az imperialista hatalmak és a gyengén fejlett országok közti kapcsolatnak törvényszerű vonása a tőkés világgazdaság mai szerkezetében a köztük levő antagonizmus állandó éleződése. És ami különösen jellegzetes: az imperialista burzsoázia nem is lát kiutat ebből a helyzetből. Az angol Times a közelmúltban így írt erről: „Az Ázsiának, Afrikának és Dél-Amerikának nyújtott segély évei után lassanként felismertté vált, hogy a rés azok között „akiknek van" és „akiknek nincs", nemhogy szűkülne, de még mindig széle-

[6] N. Smelev: O nyekapitalisztyicseszkom putyi razvityija ekonomicseszki otsztalih sztran. Voproszi Ekonomiki. 69. old. 1962. május. (A szerző számításai az ENSZ adatai alapján.)

Digitized by Google

sedik. Az egy lakosra jutó reáljövedelem a fejlett országokban évi 2,5 százalékkal emelkedik, az elmaradott országokban pedig mindössze 1 százalékkal. Gazdagok és szegények az egész világon egyre messzebb kerülnek egymástól."[7]

A nemzetközi imperializmus a tőkés világpiacra gyakorolt uralkodó befolyását kihasználva, a nemzetközi cserearányok alakításával is igyekszik hatást gyakorolni a nemzeti felszabadulás útjára tért országok fejlődésére. A cserearányok alakítása a gyengén fejlett országok kizsákmányolásának legkényelmesebb formája. A tőkés világpiacnak már hosszú évtizedek óta uralkodó tendenciája, hogy — ritka kivételektől, főként háborús időszakoktól eltekintve — a fejlett tőkés országok által exportált ipari késztermékek árai egyre magasabbak a gyengén fejlett országokból importált nyersanyagok áraihoz képest. Vagyis a cserearányok az utóbbiak rovására tolódnak el. A legutóbbi évtizedben az exportárak és a cserearányok így alakultak:[8]

EXPORT-ÁRAK (1950 = 100)

	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Összes árucikkek	121	118	112	111	111	113	116	112	110	111
a) Nyersanyagok	121	106	102	106	101	102	104	98	96	96
b) Iparcikkek	119	121	116	114	115	120	123	123	123	127
					CSEREARÁNYOK					
a) Elmaradott országok	107	92	93	98	96	93	90	88	91	91
b) Ipari országok	95	100	103	101	102	102	103	107	106	107

Ezekből az adatokból kitűnik, hogy — a koreai háború által okozott rövid konjunkturális időszakot kivéve — az egész periódust a cserearányoknak a gyengén fejlett országok szempontjából szinte rohamos rosszabbodása jellemezte. Ez dollárok milliárdjait szivattyúzta át a gyengén fejlett országokból az imperialista hatalmakba, megfosztva az előbbieket gazdasági növekedésük nélkülözhetetlen eszközeitől. Különösen az 1957—58-as válság idején romlott a gyengén fejlett országok helyzete s azóta sem javult. Sőt 1961-ben újabb rosszabbodás következett be: export-cikkeik árai újabb 3 százalékkal süllyedtek. Nem indokolatlanul állapította meg az angol pénzügyi körök lapja: „Az egész háború utáni időszakban az utolsó év volt a legkedvezőtlenebb a nyersanyag- és élelmiszer-exportáló országok számára."[9] A cserearányok ilyen

[7] The Times. 1962. augusztus 7.
[8] A Monthly Bulletin of Statistics U. N. 1960—1961 számai alapján.
[9] The Financial Times. 1961. dec. 22.

Digitized by Google

alakulása következtében az imperialista országok évi 14—16 milliárd dollár haszonra tesznek szert. Ehhez járul még a tőkekivitelből származó évi 4—6 milliárd jövedelmük. Ez a nyereség messze felülmúlja a gyengén fejlett országoknak nyújtott segélyeket és az oda irányuló új tőkebefektetéseket. A cserearányoknak ez az alakulása nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a nyersanyagtermelő országok világkereskedelmi helyzete gyengül: részesedésük az 1948-as 30,2 százalékról 1961-ig 20,7 százalékra csökkent.[10]

Ehhez még hozzá kell tenni, hogy a korunkban végbemenő technikai forradalom mindenekelőtt az élenjáró országok feldolgozó iparában érvényesül. A termelékenység rendkívül gyors emelkedése ellenére ezeknek a termékeknek a viszonylagos árai állandóan emelkednek, viszont a technikai fejlődés által kevésbé érintett gyengén fejlett országok nyersanyagtermékeinek a viszonylagos árai folyamatosan csökkennek. Az imperialista hatalmak a technikai fejlődés vívmányait is a gyengén fejlett országok kizsákmányolásának fokozására használják fel.

A „szegények" és a „gazdagok" közti rés állandó növekedése a tőkés világgazdaságban érvényesülő antagonizmus éleződésének jele. A vezető imperialista hatalmak és a gyengén fejlett országok közti szakadék mélyülése szükségképpen szembeállítja az országok e két csoportját egymással. A vezető és elmaradott országok közti különbség fokozódása annak bizonyítéka, hogy a nemzeti felszabadulás útjára tért országok nem szüntethetik meg elmaradottságukat, ha a nemzeti-demokratikus átalakulás antiimperialista konzekvenciáit nem vonják le teljesen.

•

A szocialista országok gyors fejlődése az egyik legfontosabb forradalmasító tényező, amely a gyengén fejlett országokat az imperializmus világrendszerével szembeállítja. A szocialista országok nagy része ugyanis maga is gazdaságilag elmaradott ország volt, és így fejlődésük világosan bizonyítja: a tőkés világgazdaságban jelenleg érvényesülő polarizáció nem valami természeti csapás, hanem az imperializmus korszakára jellemző törvényszerűség, melynek hatását csak a tőkés világgazdaság mai rendszerének radikális átalakításával, a gyengén fejlett országok társadalmi-gazdasági viszonyainak és nemzetközi kapcsolatainak forradalmi megváltoztatásával lehet megszüntetni.

A nemzetközi gazdasági viszonyoknak döntő szerepük van annak a kérdésnek az eldöntésében, hogy a nemzeti felszabadulás

[10] Handelsblatt 1962. szept. 28—29.

Digitized by Google

kivívása után ezek az országok a fejlődés kapitalista vagy szocialista útját fogják-e választani. A XIX. században a nemzeti-demokratikus átalakulás programja elválaszthatatlan volt a kapitalista fejlődés perspektívájától, s annak legprogresszívebb formáját képviselte. Az imperializmus korszakának jelenlegi feltételei között a nemzeti-demokratikus átalakulásnak és a fejlődés kapitalista útjának ez az összekapcsolása már nem ad reális alternatívát a nemzeti felszabadulás útjára tért országoknak. A fejlődés tőkés útján a gyengén fejlett országok nem képesek arra, hogy történelmileg viszonylag rövid idő alatt felszámolják, vagy akár csak jelentősen mérsékeljék is a köztük és a fejlett tőkés országok közötti ellentmondást. Emellett figyelembe kell venni, hogy ezek az országok a kapitalizmust a legrosszabb oldaláról, mint imperialista kapitalizmust ismerték meg, s minden hátrányát tapasztalhatták, nagyrészt anélkül, hogy előnyeit is megismerhették volna. A fejlődés tőkés perspektívája tehát már csak ezért sem nagyon vonzó számukra.

Mindezek következtében a nemzeti-demokratikus átalakulás programja a gyengén fejlett országokban nemcsak antiimperialista, hanem végső konzekvenciáiban antikapitalista program is, amely — ha következetesen végigviszik — magában hordja a szocializmusra való áttérés perspektíváját is — az adott korszaknak és az egyes országok belső viszonyainak megfelelő formák között.

A nemzeti felszabadulás útjára tért és az imperializmus világrendszeréből kiszakadt országok közül jó néhány a fejlődés szocialista útját vallja az egyedül elfogadhatónak. Kétségtelen, hogy a szocializmus jelszava gyakran nem tudományos jelszó ezekben az országokban, hanem egyszerűen csak a jobb élet utáni vágy kifejezése. A nemzeti burzsoázia pedig arra is törekszik ezzel a jelszóval, hogy elhomályosítsa az osztályellentéteket, hogy szembeállítsa egymással a szocializmust és az osztályharcot. De hiba volna, ha a szocialista út hangoztatásában *csak* demagógiát látnánk, s nem látnánk benne egyúttal annak a beismerését is, hogy a fejlődés tőkés útja nem teszi lehetővé a gyengén fejlett országok előtt álló feladatok megoldását.

A nemzeti burzsoázia a valóságban természetesen a fejlődés kapitalista útjában van érdekelve, az ő vezetésével tehát nem mehet végbe a nemzeti-demokratikus átalakulás programjának teljesen következetes végrehajtása és a fejlődés szocialista útjára való áttérés, a kedvező nemzetközi feltételek és a haladó erők nyomása eredményeként azonban számos, ezzel a perspektívával összhangban levő reform valósítható meg.

A nemzeti felszabadító mozgalmak továbbfejlődésének ez az objektív tendenciája a nemzetközi és a belső osztály-erőviszonyok

Digitized by Google

alakulásának megfelelő ütemben és formában fog utat törni magának.

*

Az imperializmus számára létkérdés, hogy kialakítsa az együttműködés valamilyen formáját a gyengén fejlett országokkal. És ha a vezető imperialista hatalmak és a gyengén fejlett országok közti antagonizmusnak az okai a mai kapitalizmus lényegében gyökereznek is, hiba volna azt hinni, hogy az imperialistáknak nincsenek eszközeik arra, hogy ilyesfajta, bár időleges, de busás hasznot hajtó együttműködést teremtsenek meg és tartsanak fenn. Figyelembe kell venni azt is, hogy a gyengén fejlett országokban vannak olyan, ma sokhelyütt még igen jelentős szerepet betöltő erők, amelyek kiváltságaik megőrzése céljából hajlamosak az imperializmussal való együttműködésre. És ami a legfontosabb: a nemzetközi imperializmusnak ma még hatalmas gazdasági erőforrások állnak rendelkezésére a gyengén fejlett országok fejlődésének befolyásolására.

A nemzeti felszabadulás útjára tért országok számára kínált imperialista program ma a nemzetközi monopóliumok és a nemzeti burzsoázia érdekeit igyekszik összeegyeztetni. Ez a program a gazdasági kölcsönök és segélyek felhasználásával a külföldi tőke és a hazai magántőke fejlesztésére, a Nyugattal való gazdasági kapcsolatok erősítésére és a szocialista országokkal kifejlődőben levő kapcsolatok visszaszorítására, a „szabad vállalkozásnak" kedvező belső feltételek biztosítására, és az ezekben az országokban pozitív szerepet játszó állami beavatkozás korlátozására, a hagyományos nemzetközi „munkamegosztás" fenntartására és a gazdasági struktúra lényeges megváltoztatásának akadályozására irányul. A mai világhelyzet akkora alkalmazkodókészséget kényszerít rá az imperializmusra, hogy egyes különleges esetekben még bizonyos strukturális átalakulásokban is hajlandó közreműködni. A szocialista táborral való együttműködés ugyanis lehetővé teszi a gazdaságilag elmaradott országok számára, hogy olyan gazdaságfejlesztési programot dolgozzanak ki, amely a tőkés világgazdaságban érvényesülő „munkamegosztás" következtében létrejött gazdasági struktúrának lényeges megváltoztatását irányozza elő. Az imperialista hatalmak helyenként kénytelenek közreműködni ezeknek a programoknak a megvalósításában, ha nem akarják elveszteni befolyásukat ezekben az országokban. A szocialsita országokkal való gazdasági kapcsolatnak az az egyik fontos előnye a gyengén fejlett országok számára, hogy az imperialista hatalmak kénytelenek számolni érdekeikkel.

*

Az imperializmusnak számos olyan eszköze van ugyan, amelylyel akadályozhatja a demokratikus átalakulás programjának meg-

Digitized by Google

valósítását és eltorzítja a nemzeti felszabadulás útjára tért országok fejlődését, de már nem olyan erős, hogy meggátolhassa a nemzeti-demokratikus átalakulás végigvitelében ezeket az országokat, ha következetesen antiimperialista magatartást tanúsítanak.

A nemzeti-demokratikus átalakulás végigvitelének és a fejlődés antikapitalista útjára való áttérésnek a feltételei országonként jelentősen különbözők: egyes gyengén fejlett országokban viszonylag jelentős hazai burzsoázia fejlődött ki, másokban pedig csak a csírái vannak meg a tőkés termelési viszonyoknak. Ez utóbbi országokban gyakran még megvan a kollektív földtulajdon, az áru- és pénzkapcsolatok rendkívül fejletlenek, az új államhatalom szerepe növekszik, s mindez megakadályozhatja a magánkapitalizmus megerősödését, korlátozhatja és visszaszoríthatja a külföldi tőke pozícióit, elejét veheti az osztályellentétek kifejlődésének, és így a termelőerők rendkívüli elmaradottsága ellenére is megvan a lehetőség a fejlődés kapitalista szakaszának elkerülésére. Ezekben az országokban általában szűk az az imperializmus által korrumpált réteg, amelynek érdeke, hogy szembeszegüljön a fejlődésnek ezzel a perspektívájával. Negatív tényező viszont az, hogy ezekben az országokban nincsenek kommunista pártok, vagy nagyon gyengék, ennek következtében a haladó irányzatokban is igen nagy az eszmei bizonytalanság, s ez akadályozza a nemzeti-demokratikus átalakulás tudományos programjának kidolgozását, és megkönnyíti az imperializmus ideológiai és politikai behatolását. Azokban az országokban viszont, amelyekben a tőkés viszonyok már meglehetősen fejlettek, a fejlődés szocialista útjára való áttérést csak akkor lehet kivívni, ha legyőzik a tőkés viszonyok fennmaradásában érdekelt osztályok ellenállását.

A továbbfejlődés útjának belső feltételei szempontjából a gazdaságilag gyengén fejlett országok nagy részében döntő jelentősége van az agrárkérdés megoldásának. Ezekben az országokban az agrárkérdés megoldatlansága miatt még jelentősek a feudális és félfeudális viszonyok. Ezek a legfőbb akadályai az imperializmussal való következetes szembefordulásnak és ezzel együtt a gazdasági elmaradottság és függőség felszámolásának. Az agrárkérdés megoldása ma a legfontosabb belső feltétele a nemzeti-demokratikus átalakulás végrehajtásának.

Hibás volna az a feltételezés, hogy a továbbfejlődés útját minden érdekelt országnak a legközelebbi jövőben kell véglegesen eldöntenie. Ez az állásfoglalás káros előreugrás volna, figyelmen kívül hagyná a nemzeti-demokratikus átalakulás soronlevő feladatait, mint például a földkérdés megoldását, a külföldi monopóliumok tevékenységének korlátozását stb. Számos országban ez a magatartás az imperialistaellenes erők megoszlásához vezetne és

Digitized by Google

az adott helyzetben hátráltatná a nemzeti-demokratikus átalakulás soronlevő feladatainak a megvalósítását. Hogy azonban ezeket a soronlevő feladatokat hogyan oldják meg, az igen nagy mértékben befolyásolja a fejlődés további útjának megválasztását.

A szocialista világrendszer létezése teremtette meg a gazdaságilag gyengén fejlett országok számára a fejlődés új útjának lehetőségét. A fejlődés nem-kapitalista útja a társadalmi fejlődés objektív követelménye ezekben az országokban, de ez a követelmény nem valósulhat meg automatikusan. Az egyik tényező, amelynek döntő hatása van arra, hogy a fejlődésnek tőkés vagy antikapitalista útját választják-e: a szocializmus és az imperializmus harca. A másik tényező: az imperialistaellenes, ingadozó és az imperialistabarát erők között folyó belső osztályharc alakulása.

A nemzeti felszabadulás útjára tért országok helyzetének további alakulása szempontjából döntő jelentősége van annak, hogy fejlődésük objektív tendenciája találkozik olyan, a világgazdaságban és a nemzetközi politikában végbemenő törvényszerű változásokkal és erőeltolódásokkal, amelyek elősegítik nekik, hogy következetesen megvalósítsák a nemzeti-demokratikus átalakulás feladatait, majd áttérjenek a fejlődés új szakaszára.

SZECSŐDI LÁSZLÓ

(1924—1962)

Lapunk zártakor kaptuk a tragikus hírt arról, hogy Szecsődi László elvtárs, szerkesztő bizottságunk tagja, a párt Központi Bizottsága tudományos és kulturális osztályának helyettes vezetője repülőgép-szerencsétlenség következtében életét vesztette.

Szecsődi László elvtárs személyében áldozatkész pártmunkást, a marxista filozófia tehetséges művelőjét, a marxizmus eszméinek szenvedélyes propagandistáját veszítettük el. Korai halála mélységesen megrendít mindenkit, aki személyesen vagy munkái alapján ismerte őt, s aki tudja, milyen fáradhatatlanul és milyen példaadó elhűséggel dolgozott tudományos és kulturális életünk egészséges fejlődésének továbbvitelén. Emlékét, amely munkájának eredményeiben tovább él, kegyelettel megőrizzük.

Digitized by Google

NEMZETKÖZI SZEMLE

A kubai válság és előzményei

A Kuba körül létesített amerikai tengeri blokád a második világháború befejezése óta eltelt időszak legválságosabb szakaszába, a termonukleáris háború szakadékának szélére taszította az emberiséget.

A nyílt és közvetlen katonai támadás hosszasan előkészített terve világosan jelezte: az Egyesült Államok szélsőségesen reakciós körei — a tavalyi, kubai zsoldosokkal végrehajtott sikertelen playa-gironi támadás után — most amerikai egységekkel akarták végrehajtani a Kubai Köztársaság megsemmisítését.

*

A Batista bukását követő első hónapokban az amerikai kormánykörök a „forradalom" szót még egyáltalán nem találták ijesztőnek azon a kontinensen, amelyen csak az utolsó negyedszázadban mintegy ötven katonai lázadás, felkelés, államcsíny zajlott le, utánuk pedig minden a régiben maradt. Igaz, a havannai munkások általános sztrájkja és a bevonuló Felkelő Hadsereg azonnal elsöpörte a Batistát felváltó Cantillo tábornok „forradalmi katonai juntáját". De ekkor még azt hitték, hogy a bukott diktátor távozásával be is fejeződött a forradalom. Azért is hitték ezt, mert az Egyesült Államok ekkor még *politikailag is birtokon belül érezte magát*, s ezért azt kívánta, hogy a diktatúra elleni forradalom egyszerű személycserével vezetődjék le.

A tényleges hatalmat gyakorló Felkelő Hadsereg és a felfegyverzett nép lendületes támadása azonban gyorsan eltávolította a politikai hatalmi szervekből, a kormányból, a köztársasági elnöki székből a kettős hatalom időszakában felhalmozódott és a további fejlődést gátló tényezőket. Miután megszűnt a kettős hatalomszerű átmeneti állapot, s minden szinten létrejött az egyértelmű néphatalom (február 16-án Fidel Castro vette át a kormány elnöki tisztét is), a forradalom — az amerikai elképzelésekkel ellentétben — határozottan, következetesen haladt előre. Ázsia és Afrika sok fiatal, önálló államától eltérően a kubai forradalom nem torpant meg a burzsoázia osztályuralmát szolgáló politikai függetlenségnél, hanem — a fegyveres harc idejében tett ígéretéhez híven — haladéktalanul hozzákezdett, hogy kielégítse az elnyomott és kisemmizett nép, elsősorban a parasztság, az agrárproletariátus jogos gazdasági és szociális követeléseit.

Minthogy Kubában a megművelt földnek csaknem a fele az amerikai monopóliumok tulajdonában volt, itt az agrárreform — amelynek megvalósítása minden más polgári demokratikus forradalomnak is alapfeladata — nyomban felszínre hozta a forradalom fő konfliktusát: a gyarmati-félgyarmati pozícióit védelmező Egyesült Államok és a gazdasági függetlenségért, politikai szuverenitásért küzdő kubai nemzet közötti konfliktust. Samuel

Digitized by Google

Shapiro, a michigani állami egyetem professzora — aki az 1962-es őszi válság napjaiban harmadszor járt Kubában — a konfliktus mélyebb okait kutató történészként állapította meg: „Azon a napon, amikor a „barbudo"-k (szakállasok) bevonultak Havannába, véget ért az a régi jó idő, amelyben nagy amerikai profitok termettek cukorból, szerencsejátékból, olajfinomítókból, telefon- és villamossági monopóliumokból."[1]

Az Eisenhower-kormány, hogy visszahozza a „régi szép időket", nyíltan szembefordult a Kubai Köztársasággal. Ezzel a forradalom megfojtására indított agresszió rövid prológusa után megkezdődött a drámai küzdelem első felvonása.

•

Az Egyesült Államok kormánya ekkor még meggyőződéssel hitte, hogy a *gazdasági agresszió* változatos módszereivel viszonylag gyorsan kapitulációra kényszerítheti az országot, amelyet előzetesen hat évtizeden át a kereskedelmi és gazdasági függés ezernyi szálával kötött gúzsba.

Nem nyílt katonai akcióval, hanem hosszadalmas gazdasági kifárasztással kezdték a kubai agressziót. Először az amerikai külügyminisztérium a diplomáciai jegyzékek egész tömegét küldte; ezekben kizárólag az amerikaiak földjéről, bányáiról, üzemeiről, azonnali kártérítésről, teljesíthetetlen uzsorakamatokról beszélt. A diplomáciai jegyzékek sorozatát bombazáporok követték, amelyeket a floridai partokról startoló repülőgépek szórtak a sárguló cukornádültetvényekre és a gyárakra. 1959. május 17-én hangzott el a sierrai La Platában a földreform-törvény. Két hónappal később, július 25-én amerikai eredetű robbanóanyag romba döntötte a Niagara-cukorfinomítót, s országszerte égett a cukornád.

Azután új taktikába kezdtek. Úgy okoskodtak: Kuba gazdasági élete teljesen az észak-amerikai piac függvénye. Ha tehát lehetetlenné teszik a cukor kivitelét, akkor nincs az a kormány, amely meg ne bukna.

1960-ban azonban ez az okoskodás már nem volt helytálló. Számításon kívül hagyta, hogy a világon óriási változás ment végbe, hogy a kubai cukornak már nem feltétlenül az Egyesült Államok az egyedüli vásárlója, hogy a kapitalista világpiac mellett létezik a szocialista világrendszer.

A kubai gazdasági élet gépezetének fontos emeltyűi voltak még amerikai kézen, így például az olajfinomítók. De mikor az amerikaiak a kubai gazdasági élet megbénítása céljából ezeket is leállították, a kubai kormány állami kezelésbe vette mindezeket.

Ebben a helyzetben egyik intézkedés maga után vonta a másikat. Ha a kubai kormány nem tette volna meg az élet diktálta gyors intézkedéseket, akkor a forradalom már az első nagy támadás, a gazdasági agresszió idején vereséget szenvedett volna, annál is inkább, mert a gazdasági szankciók egyben a következő agresszió feltételeit is meg akarták teremteni. A Kubába irányuló amerikai kivitel teljes leállítása (minimális élelmiszer- és gyógyszer-szállítástól eltekintve) már a

[1] The Nation 1962. szept. 12.

Digitized by Google

tervezett új agresszió jellegét is érzékeltette.

*

1960 őszén fegyveres, mégpedig *kubai emigránsok által végrehajtandó fegyveres támadás* előkészületei bontakoztak ki.

A kizárólag amerikai gépekkel felszerelt kubai ipar, mezőgazdaság és közlekedés életét az alkatrészek utánpótlásának leállításával igyekeztek megbénítani. A munkanélküliség és az ellátási gondok növelésével akartak válságos helyzetet teremteni. Azt remélték, hogy így egyfelől lekötik a mindennapi élet ezernyi gondjával küszködő forradalmi szervek teljes energiáját, másfelől pedig a közhangulat romlásával növelik a rendszerrel elégedetlenkedők táborát, aktivizálják a szigeten maradt és a szigetre átdobott diverzánsokat.

Fidel Castro 1960 szeptemberében az ENSZ ülésszakán a világ elé tárta az Eisenhower-kormány Kuba-ellenes agresszív politikájának előzményeit és további céljait. Ebben a beszédben már arra is figyelmeztette a világszervezetet, hogy Kennedy (akkor még csak mint szenátor és elnökjelölt) kubai ellenforradalmi erőkkel akarja visszaállítani Kubában a monopóliumok és latifundiumok „demokráciáját".

1961. január 21-én, Kennedy hivatalba lépésének napján azonban — az előlegezett bizalom gesztusaként — a kubai kormány megszüntette a milícia készültségi állapotát, és kijelentette, hogy hajlandó az egyenjogúság és az egymás belügyeibe való be nem avatkozás alapján rendezni a vitás kérdéseket.

Kennedy pedig — mintegy első válaszként — megerősítette az Eisenhower-adminisztrációnak a Kubával való diplomáciai kapcsolat megszakításáról szóló 1961. január 4-i döntését. Ettől kezdve Kuba már tulajdonképpen a hadüzenet nélküli háború körülményei között élt. Mind több diverzáns egységet dobtak át Floridából és a közép-amerikai kiképző táborokból, egymást érték a szabotázs-akciók, a berepülések, ágyúzták a santiagói olajfinomítókat, majd bombázták a havannai repülőteret. Mindezt betetőzte 1961. április 17-ének hajnalán a playa-gironi invázió.

Az elnök már néhány nappal előbb így jellemezte az amerikai kormány magatartását: „Intézkedéseket kell foganatosítanunk, mielőtt a kubai rendszer nagy veszélyt jelentene...", de — tette hozzá — úgy, hogy a fegyveres erők semmi körülmények között sem vesznek részt a Kuba elleni intervencióban." Más szóval azt jelentette ez, hogy a Fehér Házban időszerűnek látják a kubai ellenforradalmárok akciójának megkezdését, de még feleslegesnek tartják a közvetlen amerikai beavatkozást.

Az Egyesült Államok kormánya — bízva a sikerben — megelégedett azzal, hogy az általa kiképzett és felszerelt zsoldosokat saját légierejének és flottájának fedezetével kísérje a kubai partokig. A terv az volt, hogy kellő szélességű hídfőállás kiépítése után az amerikai hadihajóról partra szállítják a már az Egyesült Államok területén megalakult ellenforradalmi Miro Cardona-kormányt. Ezt az Egyesült Államok

Digitized by Google

természetesen azonnal elismerte volna és — úgy tervezték — a latinamerikai országok is. Így az Egyesült Államok az új kormány kérésére, tehát „törvényes" alapon avatkozhatott volna be, a forradalmi kormány ellen.

Ez a kaland azonban csúfos kudarcot vallott, elsősorban azért, mert teljesen nélkülözte a kubai nép támogatását. Sőt, mi több, a rosszul felfegyverzett nép 72 óra alatt a Disznó-öböl mocsaraiba szorította és megsemmisítette a partraszállt zsoldosokat. Kuba most már nem elszigetelten vívta igazságos háborúját: a közvetlen beavatkozásra kész amerikai katonai köröket meggondolásra késztette a szocialista országoknak, elsősorban a Szovjetunió kormányának félreérthetetlen figyelmeztetése, a világ haladó erőinek elemi erejű tiltakozása, a latinamerikai országok népeinek szolidaritása.

*

A kubai zsoldosokkal végrehajtott playa-gironi agresszió kudarca után mindenki bizonyosra vehette, hogy az Egyesült Államok minden előzőnél nagyobb szabású és jobban előkészített támadást készít elő a második drámai ütközetből is győztesen kikerült szigetország ellen. Hogy azonban a harmadik támadást milyen erők hajtják végre, az csak a másféléves előkészítő akciók mérlegének elkészítésekor, 1962 nyarának végén dőlt el.

Minthogy a kubai emigráció demoralizálódott és kiábrándult az 1961 áprilisi zsoldos inváziő sikertelensége miatt, Washington hozzálátott, hogy előkészítse *a latin-amerikai országok kollektív agresszióját.* Kennedy e célból fogalmazta meg kongresszusi üzenetét, majd 1961 nyarán a Latin-Amerika támogatását hirdető *„Szövetség a haladásért"-programot.* E program keretében az Egyesült Államok és szövetségesei tíz év alatt 20 milliárd dollárt irányoztak elő bizonyos földreform-, továbbá oktatási, szociális és egészségügyi reform-tervek végrehajtására. A fő cél azonban az, hogy ellensúlyozzák a kontinens megalázott és kifosztott tömegei számára mind vonzóbb példának, a sikeresen fejlődő kubai forradalomnak a hatását. Kennedy összekapcsolta a népeknek szóló ígéretet az amerikai segéllyel végbemenő evolucionista fejlődés illúziójának táplálását az uralkodó körök ijesztgetésével és zsarolásával.

A Kuba elleni akciók egyik állomása volt az *Amerikai Államok Szervezete* külügyminiszteri tanácsának 1962. január 22-én Punta del Esté-ben tartott rendkívüli ülése is, amelyen az amerikai delegáció minden eszközt latba vetve kizáratta Kubát a szervezetből. A Punta del Este-i értekezlet után az Egyesült Államok elrendelte a Kuba elleni *teljes kereskedelmi és gazdasági blokádot,* s végleg beszüntetett mindennemű szállítást, most már beleértve az élelmiszer- és gyógyszerszállítást is. Hasonló szankciók alkalmazását követelte a latin-amerikai országoktól, s a hajószállítmányok beszüntetésének igényével lépett fel NATO-beli szövetségeseinél, sőt a semleges országok hajózási vállalatainál is. Az 1961—62-ben aszály sújtotta országot kereskedelmi blokáddal akarták megfojtani.

Az új intervenciós tervek készítői az általuk előidézett kártevés mellett számításba vették

Digitized by Google

az elmaradott, monokultúrás gazdaságot örökölt ország minden *objektív nehézségét*, de még a politikai életben elkövetett *szubjektív hibákat is*, például azt, hogy a szocialista forradalom egységes marxista—leninista pártjának létrehozását kezdetben nem jelentéktelen szektás hibák és torzulások gátolták. Az amerikai sajtó 1962 első hónapjaiban nyíltan írt arról, hogy a kubai forradalmi erők küszöbön álló szakítása megkönnyíti az új inváziós terv végrehajtását.

Mindez új reményeket ébresztett a playa-gironi kudarc után demoralizálódott kubai emigrációban. 1962 első felében ismét meggyorsult a kiképzésük Floridában és a közép-amerikai támaszpontokon, szaporodtak kalóztámadásaik és megnövekedett az akciók mérete. 1962 nyarán az „Alfa—66" nevű terrorszervezet Kubába menő hajókat tartóztatott fel a nyílt tengeren, a „Forradalmi Diákbizottság" kalózhajója havannai házakra nyitott tüzet, a Guantanamóban gyülekező zsoldosok — a nyugati lapok információja szerint — provokációra készültek. Egyszóval: 1962 első felében — akárcsak 1961 áprilisában — elkészült az új agresszió terve.

De ez alkalommal már az intervenció megkezdése előtt felszínre kerültek a számítási hibák.

A „Szövetség a haladásért"-programról már néhány hónappal életbeléptetése után bebizonyosodott, hogy életképtelen. Egyrészt az amerikai kormány — a dollár-diplomácia taktikájának megfelelően — halogatta az első évre esedékes segélyösszegek folyósítását. Másfelől a legtöbb latin-amerikai kormány nem is hajlandó teljesíteni a magára vállalt reform-javaslatot. Így azután a New-York Times (1962 július 17-i számában) maga is kénytelen volt elismerni, hogy *a kontinens országaiban a gazdagok tovább gazdagodnak, a szegények tovább szegényednek.*

Egyaránt vonatkozik ez az emberekre és az országokra. A latin-amerikai államok egyoldalú, monokulturás gazdasága teljesen a nyersanyagok exportjától és az amerikai monopoltőke által diktált árpolitikától függ. A gyengén fejlett országok legutóbbi kairói konferenciája — amelyen szép számmal vettek részt latin-amerikai delegációk is — megállapította, hogy a nyersanyagok árának akár csak 5 százalékos esése is semmissé teszi a külföldről kapott teljes gazdasági és pénzügyi segélyt.[2] Ez pedig 1962-ben olyan súlyos helyzetet teremtett, hogy a Szövetség igazgatója, Theodor Moscoso körlevélben közölte: jobbnak látja, ha elhalasztják az augusztus 17-re tervezett első évforduló megünneplését, mert az eddigi eredmények nem igazolják a programot, s annak realizálása rettenetesen kiábrándító és majdnem áthághatatlan akadályokba ütközik.

A forradalmi Kuba pedig a teljes gazdasági blokád ellenére is lépésről lépésre leküzdi a gyarmati uralom maradványait és megoldja jelenlegi súlyos problémáit. A külföldi monopóliumok és

2 A latin-amerikai országok legfontosabb termékeinek átlagos árindexe a New York-i piacon 12 év óta a legmélyebbre zuhant: 1950—51-ben 533 volt, 1962-ben 365. Így pl. Brazília, Kolumbia stb. 1959-ben 50 kiló kávéért 90 dollárt, 1962-ben már csak 33 dollárt kap.

Digitized by Google

a nagybirtok-rendszer felszámolása után 1961-ben — Amerika földjén elsőnek — véget vetettek az analfabétizmusnak, 1962-ben hozzákezdtek az elmaradott agrárország iparosításához, a cukorra épülő monokultúrát kiegészítő sokrétű, belterjes mezőgazdaság kifejlesztéséhez. Ami a jelent illeti, kétségtelen, hogy a gazdasági nehézségeknek jegyrendszer, a városi emberek és köztük a munkások ellátásának átmeneti romlása a következménye. A lakosság túlnyomó többségét kitevő parasztság helyzete azonban összehasonlíthatatlanul jobb, mint a forradalom előtt volt. Az előbb már idézett Shapiro kijelentette, hogy „ha Kuba túléli a jelenlegi válságot, távlati gazdasági kilátásai meglehetősen jók... Bármely ésszerű termelési rendszer sokkal nagyobb virágzást fog teremteni Kubában, mint amilyenben az amerikai gyámság alatt részük volt. *Kuba két-három éven belül határozottan előre kell hogy lépjen, maga mögött hagyva a »Szövetség a haladásért« haszonélvezőit.*"

Sikerült előrelépni az egységes forradalmi párt megteremtésében is, ami a legfőbb politikai feltétele a gazdasági problémák megoldásának is. A mozgalmon belüli szektás, dogmatikus hibák és torzulások határozott kiküszöbölése, a kormány és a tömegek közötti hagyományos bizalom további erősödése teljesen szétfoszlatta a szakadásra spekuláló ellenség reményeit. A független szocialista hazáért minden áldozatra kész nép nagy egységben készült fel, hogy visszaverje az új támadást.

Mivel pedig 1962 nyarának végén már nemcsak az újjászervezett zsoldos erők támadása fenyegetett, hanem az *amerikai fegyveres erők közvetlen agressziója is*, a kubai kormány a súlyos helyzetben ismét a Szovjetunióhoz fordult. Ernesto Guevara és Emilio Aragones augusztus 27. és szeptember 2. között moszkvai megbeszélésükön — amint ezt a nyilvánosságra hozott jelentés közölte — a gazdasági tárgyalásokon kívül véleménycserét folytattak azokról a fenyegetésekről is, amelyeket agresszív imperialista körök intéznek Kuba ellen. A további, gyorsan pergő drámai események jobb megértésére idézzük a kommüniké erre vonatkozó részét: „Tekintettel ezekre a fenyegetésekre, a Kubai Köztársaság kormánya azzal a kéréssel fordul a szovjet kormányhoz, hogy az *fegyverek és kubai katonák kiképzésében részt vevő műszaki szakemberek küldésével nyújtson segítséget Kubának.* A szovjet kormány figyelemmel megvizsgálta a kubai kormány kérelmét, és e kérdésben megegyezés jött létre."[3]

*

A kizárólag Kuba védelmét szolgáló egyzemény aláírása után az Egyesült Államok szélsőséges agresszív körei riadót fújtak. A szélsőségesen reakciós szenátorok és képviselők a félteke veszélyeztetéséről szónokoltak. A háborús hisztériát szító sajtó teljes erővel hozzálátott, hogy megváltoztassa az amerikai közvéleményt, amely — a Newsweek szerint is — 90 százalékában ellenezte a közvetlen támadást. A nagy képes magazinok előrángatták Monroe 139 éves nyilatkozatát. A „tartós doktrina" védelmében a Time azt követelte, hogy sebészi beavatkozás gyorsaságával hajt-

[3] Népszabadság, 1962. szept. 4.

Digitized by Google

sák végre a közvetlen amerikai inváziót, Kuba elözönlését.

Még ebben a periódusban is hallatszanak józanabb, a válság végletekig való kiélezése ellen szóló amerikai hangok. A november 6-i „félidős"-választás közeledtével azonban mindinkább elnyomta ezeket a revansra váró republikánusok kórusa. A demokrata párti ultrák viszont — már a jövőbe, az 1964-es elnökválasztásra tekintve — „Kuba megmentését" követelték.

Ilyen előzmények után Kennedy elnök — engedve a szeptember 13-i sajtóértekezleten általa is megbélyegzett „vakmerő beszédeket tartó felelőtlen elemeknek" — október 22-i televíziós nyilatkozatában bejelenti, majd elrendeli a Kuba körüli haditengerészeti blokádot, a guantanamói bázis további megerősítését és az egész hadsereg készültségi állapotba helyezését. A Pentagon szélsőséges, kalandor hajlamú tábornokai azonban ezzel sem elégedtek meg: a Floridában ugrásra készen álló ejtőernyősökkel és haditengerészeti erőkkel meg akarták kezdeni Kuba *azonnali elözönlését.* Azzal az ürüggyel, hogy meg kell szüntetni a szigeten levő szovjet rakétafegyverek fenyegetését, valóra akarták váltani régi tervüket, véglegesen fel akarták számolni a kubai forradalmi rendszert, még akkor is, ha ezzel a háború kirobbantását kockáztatják.

Ezek a fékevesztett körök elmentek a háború szakadékának széléig. 1962 októberének utolsó hetében, a végletekig kiélezett helyzetben a békéért aggódó emberiség — Bertrand Russeltől a szovjet munkásig — ismét Moszkvára vetette tekintetét. És ezúttal sem csalatkozott reményében. Hruscsov elvtárs, abban a levélben, amelyet a szovjet kormány nevében Kennedy elnökhöz küldött, a kubai nép iránti változatlan kötelezettségvállalás és az emberiséggel szembeni felelősség tudatában megmutatta az egyetlen kivezető utat a második világháború utáni idők legsúlyosabb válságából: a Kennedy elnök üzenetében tett ígéret — a Kuba körüli blokád megszüntetése és a Kuba elleni támadásról való lemondás — alapján a Szovjetunió kivonta Kubából a stratégiai fegyvereket. Olyan fordulat volt ez, amely a nyílt katonai összeütközés elkerülése után kihúzta a talajt a Kuba elözönlésére teljesen felkészült kalandorok lába alól. Ez a bátor és határozott lépés azonnal csökkentette a közvetlen *katonai* konfliktus veszélyét és egyben lehetőséget nyitott a Karib-tengeri válság *tárgyalások* útján való megoldására.

*

E cikk írásakor túlságosan korai volna, ha meg akarnánk vonni a drámai gyorsasággal pergő kritikus napok katonai akcióinak és az ezeket követő hosszas, zárt ajtók mögött folyó diplomáciai tárgyalásoknak a teljes mérlegét, vagy éppen a kubai válság végleges megoldásáról beszélnénk.

A történelem azt mutatja, hogy Kuba gyarmatosítására való törekvéseinek megvalósításához az amerikai imperializmus sokféle eszközt tart készenlétben; ezek között megtalálható a provokáció és a blokád, a gazdasági zsarolás és a „nagybot"-politika, a „kubai nép iránti barátságról" szóló képmutató farizeuskodás és az atomháborúval való cinikus fenyegetés.

Digitized by Google

A kubai forradalom győzelme óta zajló események viszont azt jelzik, hogy gyökeresen megváltozott az amerikai imperializmus körüli világ.

Az egész haladó emberiség legteljesebb tiszteletét méltán kiérdemlő hős kubai nép azért tudja mindenre elszánt ellenfelének ellenére is megőrizni forradalmi vívmányait, mert minden válságos helyzetben bizton számíthat a mai világhelyzetet formáló döntő erő, a szocialista világrendszer és mindenekelőtt a Szovjetunió támogatására.

A Szovjetunió *a kubai nép függetlenségének védelmére* szállította Kubába a stratégiai fegyvereket, majd az amerikai elnök ígérete után a *világbéke megőrzése* érdekében szerelte le és szállította el ezeket. A kubai függetlenség és a világbéke megőrzése volt tehát az a két alapvető cél, amely feltétlenül szükségessé tette az ésszerű kompromisszumot, a jelenlegi nemzetközi helyzet legnehezebb problémájának tárgyalások útján való rendezését.

A magyar nép és kormánya, amely szolidáris a kubai nép igazságos ügyével, teljes mértékben helyesli mindazokat a lépéseket, amelyeket a Szovjetunió kormánya ebben az ügyben tett — hangsúlyozta Kádár János elvtárs pártunk VIII. kongresszusán.

Az amerikai blokádnak a szovjet stratégiai fegyverek kivonását követő megszüntetésével enyhült a Kuba körüli válság. E térség nyugalmának és Kuba szuverenitásának teljes biztosításához azonban — mint az utóbbi évek és évtizedek tanulságai mutatják — meg kell még teremteni azokat a feltételeket, amelyek megakadályozzák a válság újbóli kiéleződését. Szükség van olyan garanciákra, amelyek egyszer s mindenkorra lehetetlenné teszik az agressziós kísérletek felújítását. Ezért hangsúlyozta Kádár elvtárs a kongresszusi beszámolóban, hogy „a józan észnek és a békeszerető emberiségnek rá kell szorítani az Egyesült Államok kormányát a nemzetközi jog szabályainak megtartására, arra, hogy kalandorterveit elvetve, tartsa tiszteletben Kuba függetlenségét és szuverenitását".

S. B.

Tovább a győzelmes dimitrovi úton

A Bolgár Kommunista Párt VIII. kongresszusa 1962. november 5—14-én 1001 szavazásra jogosult, 44 tanácskozási jogú küldött részvételével, 63 külföldi testvérpárt — köztük az MSZMP küldöttei — a Hazafias Front pártjainak képviselői és a kormány tagjainak jelenlétében tartotta meg nagyfontosságú tanácskozását. Vendégként megjelentek három afrikai ország demokratikus pártjának képviselői is. A kongresszus olyan nemzetközi légkörben ült össze, amikor az emberiség feje fölött éppen oszladozni kezdtek a közvetlen háborús feszültség, a Kubai Köztársaság ellen alkalmazott Karib-tengeri amerikai blokád miatt támadt konfliktus fenyegető viharfelhői.

A beszámoló, amelyet Todor

Zsivkov elvtárs, a Központi Bizottság első titkára tartott meg, bevezetőjében három pontban foglalta össze azokat a világpolitikai problémákat, amelyeknek megoldásától a béke fenntartása függ. Ezek között elsőnek említette a Kuba körüli helyzet végleges rendezésének szükségességét. A Központi Bizottság beszámolója elismerését fejezte ki a Szovjetunió kormányának és személy szerint Hruscsov elvtársnak azért a felbecsülhetetlen értékű tevékenységért, amelynek eredményeképpen a rendkívül kiélezett válságos helyzetben, a világ békeszerető erői és a szocializmus hívei erkölcsi-politikai győzelmet arattak a háború és az imperializmus erői felett. Todor Zsivkov kifejtette, mennyire sürgető a második világháború még mindig nyugtalanító és kísértő maradványainak felszámolása, majd hangoztatta: szigorú nemzetközi ellenőrzéssel végre kell hajtani az általános és teljes leszerelést.

A külpolitikai kérdéseket illetően a központi bizottság kinyilvánította: a Bolgár Népköztársaság együtt a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal híven kitartott a különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett élésének elve mellett, egy pillanatra sem feledkezett meg arról, hogy az objektív történelmi fejlődés ennek az elvnek gyakorlati megvalósítását írja elő mindazok számára, akik meg akarják menteni az emberiséget az atomháborútól. De a békés együttélés politikájának veszett ellenségei is vannak — mondotta Todor Zsivkov. — Egyrészt az imperialisták és a háborús gyújtogatók, a nagy monopóliumok urai, másrészt e békére törekvő politika ellenségei, a jobboldali szociáldemokrata pártok, a revizionisták és a dogmatikusok. Noha e politika ellenfelei teljesen ellentétes pozíciókból indulnak ki, lényegében az a törekvésük, hogy aláaknázzák ezt a politikát.

A szomszéd országokkal kapcsolatban a beszámoló utalt arra, hogy Bulgária állandóan javítani igyekszik viszonyát Görög- és Törökországgal. Kiemelte: az utóbbi két évben örvendetesen javult Bulgária és Jugoszlávia viszonya. „Pártunk és kormányunk — úgymond — mindent megtett, hogy szélesítsük a gazdasági, a tudományos és a kulturális kapcsolatokat a szocialista Jugoszláviával. Hasonló készséget és kívánságot tapasztaltunk a jugoszláv kormánynál kapcsolataink szélesítésére. Minden feltétel megvan ahhoz, hogy tovább bővüljön az együttműködés a két ország között. Szerintünk — mondotta — mint azt már nemegyszer hangoztattuk, az ideológiai véleménykülönbségnek nem szabad akadályoznia a két ország együttműködését. Nem érdeke sem a bolgár, sem a jugoszláv népnek, hogy visszatérjünk azokhoz az időkhöz, amikor viszonyunkban a kölcsönös támadások uralkodtak, amikor a gazdasági és kulturális csere a nullára csökkent, sőt még ennél kellemetlenebb dolgok is történtek. Nézeteltéréseink tüzénél az imperialista hatalmak melengették a kezüket."

Albániát illetően Todor Zsivkov kijelentette: „1960 óta az albán párt és kormány antileninista, ellenséges magatartása miatt a két ország és a két párt közötti kapcsolat erősen megromlott. A többi testvérpárttal és szocialista országgal együtt a mi pár-

Digitized by Google

tunk és országunk is sok erőfeszítést tett, hogy marxista—leninista alapon lekuzdjük a felvetődött nézeteltéréseket, megőrizzük a régi kapcsolatokat. Az albán vezetők tudatosan szakadár politikát folytatnak, ők az okai, hogy pártjaink között most nincs semmiféle kapcsolat s gazdasági kapcsolataink is befagytak. Mély meggyőződésünk, hogy az Albán Munkapárt leküzdi a marxista—leninista elvektől idegen megnyilvánulásokat, a szektáriánizmust, a dogmatizmust és a nacionalizmust."

A kínai—indiai határvitáról szólva, a beszámoló állást foglalt amellett, hogy a béke és a népek közötti megértés erősítése érdekében rendezni kell és meg kell szüntetni a Kína és India közötti katonai konfliktust. Lehetetlen, hogy két baráti nép, amely a békéért és a népek közötti jóviszonyért küzd, vérét ontsa ebben a konfliktusban. Reméljük, India és Kína megtalálja a vitás kérdések megoldásához vezető utat — mondotta Todor Zsivkov elvtárs.

•

A bolgár kommunisták VIII. kongresszusának fő feladata annak az útnak a kijelölése volt, amelyen az országnak haladnia kell az elkövetkező 20 évben. Az elmúlt időszakra visszapillantva, megállapítható, hogy a Bolgár Kommunista Párt 1958 június első napjaiban tartott VII. kongresszusa óta az országban folyó szocialista építőmunka minden vonatkozásában számottevő eredményekkel járt. Mint ismeretes, a VII. kongresszus folytatta és megerősítette annak az áprilisi plénumnak a határozatait, amelyet 1956-ban közvetlenül az SZKP történelmi jelentőségű XX. kongresszusa után tartottak Szófiában. Az 1958-as kongresszus óta Bulgária dolgozói befejezték a harmadik ötéves tervet: a kitűzött célokat öt év helyett három év alatt érték el. A társadalmi össztermelés ebben az időszakban 53,8 százalékkal, a nemzeti jövedelem 43,1 százalékkal emelkedett, a beruházások összege megkétszereződött. A Központi Bizottság beszámolójából kiderült: az áprilisi plénum és 1961 között a munkások és alkalmazottak reáljövedelme 30 százalékkal, a parasztoké 59 százalékkal nőtt. A megrövidített ötéves terv idején az országban 147 ezer új lakást építettek. Most 1965-ig a munkások és alkalmazottak jövedelmét további 26, a szövetkezeti parasztokét 38 százalékkal akarják emelni. Minden elért eredményhez és sikerhez nagyban hozzájárult a Szovjetunió segítsége, az együttműködés a többi szocialista országgal, a nemzetközi szocialista munkamegosztás. A párt központi bizottsága időközben többször felmérte a helyzetet: tanácsot, útmutatást adott, határozatokat hozott az építkezéseknél, a nehéziparban, a nyersanyagbázis biztosításához, a technikai haladás gyorsításához szükséges soron következő teendők elvégzéséhez.

A két kongresszus közötti időben Bulgáriában változatlanul a nehézipar fejlesztése állott előtérben. Különösen nagy gondot fordítottak a kohászatra, a gépgyártásra, az energetikára és a vegyiparra, mert — mint a kongresszuson hangoztatták — ezeket az iparágakat egy korábbi időszakban a vezetés hibás módszerei folytán meglehetősen elhanyagolták.

Az utóbbi években megterem-

Digitized by Google

tették a termelés gyorsabb növelésének feltételeit. Ennek köszönhető, hogy 1957 óta a kőszénbányászat 56 százalékkal növekedett, az acél- és az elektromosenergia-termelés kétszeresére nőtt, hengerelt árukból a korábbinak 2,3-szorosát, színesfémekből csaknem háromszorosát állították elő. Egyidejűleg új nagy ipari és energetikai központok épültek, amelyek rendkívül kedvező változásokat idéztek elő az egész népgazdaságban.

A VIII. kongresszusra hárult a feladat, hogy számba vegye a mostani negyedik ötéves terv helyzetét, eddigi eredményeit és jóváhagyja az 1961—1980-as időszakra vonatkozó irányelveket. Ezeket szeptemberben hozták nyilvánosságra, s — ugyanúgy mint a mi pártkongresszusunk irányelveit — az ország minden részében gyűlések százain ismertették, megbeszélték a lakossággal.

A bolgár népet joggal tölti el öröm és büszkeség, hogy az egykori gazdaságilag elmaradott kapitalista Bulgária helyén olyan szocialista országot épített, amelynek ipari termelése ma már tizenötször akkora, mint a királyi Bulgáriáé volt s a legfejlettebb kapitalista országokéhoz hasonló színvonalon áll. Ily módon érthető, hogy a kongresszus tervbe vette az ország valamennyi természeti, anyagi, munkaerő tartalékának, a nemzetközi szocialista munkamegosztás erőforrásainak felhasználásával a kommunizmus anyagi-technikai bázisának megteremtését. 1960-hoz viszonyítva 1970-re háromszorosára akarják növelni az ipari termelést, 1980-ra pedig mintegy hat és fél, hétszeresére. Mindez csak akkor érhető el, ha az energetikai és nyersanyagbázist megfelelően bővítik. Ezért a kőszéntermelésnek a húszéves tervidőszak végére el kell érnie a 80—85 millió tonnát, az elektromos energiának az 50—55 millió kilowattórát. Ez az importált elektromos energiával együtt akkorra 64—65 milliárd kilowattóra lesz.

Növelte a mostani kongresszus iránti érdeklődést az, hogy a VII. kongresszuson hozott határozatok végrehajtása az egyes emberek életére közvetlenül is kedvező befolyást gyakorolt. A többi között mintegy másfél millióra tehető azoknak a dolgozóknak a száma, akiknek fizetését és bérét az utóbbi négy évben felemelték.

•

Ami a mezőgazdaságot illeti: a VII. kongresszus óta az áprilisi plénum határozatainak szellemében e téren is jó eredményeket, számottevő fejlődést értek el. Véget vetettek azoknak a durva hibáknak és kilengéseknek, amelyek a személyi kultusz időszakában a falut sem kímélték. Egész sereg intézkedés történt a termelőszövetkezetek és a tagság anyagi érdekeltségének visszaállítására. A párt és a kormány sokat tett, hogy gyorsabban fejlődjön az állattenyésztés, a szőlő- és a dohánytermelés, a mezőgazdaság több más fontos ágazata. Bulgáriában is megszűnt a mezőgazdasági termékek kötelező beszolgáltatása, életbe léptették a szerződéses felvásárlást. A mezőgazdasági termelés szakosítására és összpontosítására törekedtek, megnagyobbították a termelőszövetkezeti gazdaságokat, a mezőgazdaság ellátását jól képzett szakemberekkel megjavították. Ez is közrejátszott abban, hogy a

Digitized by Google

kedvezőtlen időjárás ellenére 1957-hez képest 1961-ben átlag 18 százalékkal növekedett a mezőgazdasági termelés, az állattenyésztés pedig több mint 32 százalékkal. Az idén júliusban határozatot hoztak a mezőgazdasági termékek felvásárlási és eladási ára közötti arány megjavítására, bevezették a szövetkezeti tagok minimális jövedelmének biztosítását. Minthogy a mezőgazdaság a népgazdaságnak jövedelmező, nyereséget adó ágazatává vált, a parasztság jövedelme is fokozatosan stabilizálódik, közelebb kerül az ipari munkások bérezési feltételeihez. Az egész országban emelkedett a nyugdíjak összege: ma már valamennyi termelőszövetkezeti tag nyugdíjra jogosult, az állam tavaly erre a célra a négy évvel ezelőtti összeg háromszorosát fizette ki.

A kongresszus a bolgár mezőgazdaság távlati fejlesztésének terv-előirányzatát is elfogadta. Eszerint mindenekelőtt a gabonakérdést kívánják megoldani, de az eddiginél gyorsabb ütemben fejlesztik a szőlő-, gyümölcs- és zöldségtermelést is, amelyet a következő húsz évben a mainak két és félszeresére akarnak emelni. Ehhez csaknem négyszeresére növelik a traktorok, háromszorosra az egyéb gépek számát. Húsz év múlva — lelkesítő elképzelés! — 180 000 traktor dolgozik majd a bolgár földeken. (Jelenleg 48 000 a traktorok, 8000 a kombájnok száma.)

A tervek szerint 29 millió dekár föld (egy hold = 5,6 dekár) válik addigra öntözött területté, az egész öntözhető föld 80 százaléka. A nagyszabású természetátalakító terv, amelynek feltételeit nagyrészt a már eddig megépült — s a Bulgáriában járt magyarok előtt is jól ismert — hatalmas vízierőművek, víztárolók, mesterséges tavak biztosítják, végleg megszabadítja az országot a sok kárt okozó, pusztító aszálytól.

A megművelhető földterület Bulgáriában — tekintettel a hegyvidékekre — eléggé korlátozott. Ezért elsősorban a mezőgazdasági kultúrák hozamát kívánják növelni. Az a szándékuk, hogy 1980-ra egy dekáron 270—280 kiló búzát, öt mázsa kukoricát, 3200 kg paradicsomot, 800 kg szőlőt termelnek. Az összeredmény az lesz, hogy a takarmány mennyisége húsz év alatt több mint négyszeresére, a gyümölcs hozama is több mint négyszeresére, a zöldségé több mint kétszeresére növekszik.

Az állattenyésztés, amely Bulgáriában ma még elmarad a növénytermelés színvonala mögött, ugyancsak jelentősen fejlődik. Elérik a hús-, a tej-, a tojásellátás bőségét. Közben átalakul az állattenyésztés struktúrája: a jövőben elsősorban a szarvasmarha-tenyésztésre helyeznek súlyt.

Az előirányzatok szerint 1980-ra 3,3 millió szarvasmarha lesz a bolgár mezőgazdaságban, ebből 1,3 millió tehén, háromezer liter átlagos tejhozammal. A jelenlegi 2,5 milliós sertésállományt 4,4 millióra, a mostani 23,4 milliónyi baromfit 35 millióra szaporítják. Fejlesztik a Bulgáriában nagy jelentőségű juhtenyésztést is.

*

A Bolgár Kommunista Párt VIII. kongresszusa elemezte az ország népének jelenlegi kulturális, művelődési viszonyait, a kormány- és a társadalmi szervek működésének tapasztalatait, a társadalmi és államrend fejlődését

Digitized by Google

Különösen nagy figyelmet szentelt a pártélet, az eszmei-politikai munka kérdéseinek vizsgálatára.

A párt a VII. kongresszus óta hatalmas munkát végzett, hogy tömörítse sorait, erősítse, állandósítsa együttműködését a pártonkívüliekkel, hogy minél hatékonyabban segíthesse az építőmunka közben adódó bonyolult feladatok megoldását, a nehézségek leküzdését. Mind a beszámoló, mind a kongresszus felszólalói gyakorlati példákkal bizonyították, milyen károkat és bajokat okozott Bulgáriában is a vezetésben érvényesült személyi kultusz, milyen tragikus következményekkel jártak az állami és pártéletre az elkövetett törvénytelenségek. A párt és központi bizottsága nagy erőfeszítéseket tett, hogy helyreállítsa a lenini normákat. „A szocialista törvényesség megsértését, a hatalommal való visszaéléseket, amelyek a személyi kultusz idején történtek, teljes egészében felszámoltuk — mondotta Zsivkov elvtárs. — Rehabilitáltuk azokat, akiket törvénytelenül üldöztek, meghoztuk a szükséges intézkedéseket, hogy a törvénytelen és alaptalan letartóztatások, a szocialista törvényesség megsértésének esetei ne ismétlődhessenek meg. Az állambiztonsági szervek munkáját átszerveztük, s további intézkedéseket hozunk a szocialista törvényesség szilárdítására, és az állampolgári jogok biztosítására."

Az előadó és a felszólalók sok példával bizonyították, hogy a személyi kultusz időszakában a vezetés lebecsülte a pártot és a néptömegeket, csökkent a Központi Bizottság szerepe, a szocialista törvényesség súlyos megsértése következtében sok kommunistát ártatlanul meghurcoltak, s a törvénytelenségek áldozata lett Trajcso Kosztov is, a párt volt titkára, a kiváló és állhatatos kommunista forradalmár. A pártban a félelem és a bizalmatlanság légköre uralkodott. A vita több résztvevője kifejezte azt a meggyőződését, hogy ezek az idők és az ilyen vezetési módszerek sose térhetnek vissza. Sztanko Todorov, a Politikai Bizottság tagja kijelentette: a Bolgár Kommunista Párt számára az SZKP XX. és XXII. kongresszusa világítótorony a szocializmus és a kommunizmus építéséért vívott harcban. „Nyolcadik kongresszusunk — mondotta — a párt dimitrovi vonalának diadala." Mind a kongresszusi beszámoló, mind a hozzászólók emlékeztettek arra, hogy a párt 1956-os áprilisi plénuma már élesen elítélte és határozottan elutasította Vlko Cservenkov személyi kultuszát. Az SZKP XXII. kongresszusa után, annak tanulságai alapján az 1961-es novemberi plénum úgy határozott, hogy Bulgáriában is végig kell vinni a személyi kultusz elleni harcot és kijelölte, milyen tevékenységre van szükség. „Cservenkov úgy vélte — mondta ezzel kapcsolatban Todor Zsivkov —, hogy a párt ilyen értelmű határozatai átmeneti jellegűek, s visszatérnek a régi idők, a régi módszerek." De a párt következetes volt, a Központi Bizottság az első titkár vezetésével külön bizottságot hozott létre, hogy megvizsgálja, milyen törvénysértések történtek, és javaslatokat tegyen a kérdés teljes és végleges megoldására. Mint kiderült, Vlkó Cservenkov és Anton Jugov szembefordultak ezekkel a törekvésekkel, a párt vonalával, veszélyeztették a párt egységét, frak-

Digitized by Google

ciós tevékenységet folytattak, nehézségeket gördítettek a párt és a kormány útjába. Ez a körülmény tette szükségessé az alábbi szervezeti intézkedéseket:

1. Kizárták a párt központi bizottságából és a felelős államférfiúi munkából Anton Jugovot a szocialista törvényesség durva megsértéséért, valamint a pártvonal és a pártegység ellen irányuló tevékenységéért;

2. kizárták a párt központi bizottságából és a felelős államférfiúi munkából Georgi Cankovot, Ruszi Hrisztovot, Georgi Kumbilievet, Ivan Rajkovot és Apostol Kolcsevet a szocialista törvényesség durva megsértéséért:

3. kizárták a párt központi bizottságból és a párt soraiból Vlko Cservenkovot, mert a pártban és az országban a marxizmus—leninizmustól idegen légkört teremtett, durván megszegte a szocialista törvényességet, súlyos károkat okozott a pártnak és az országnak, továbbá azért, mert pártellenes magatartást tanúsított a központi bizottság áprilisi plénuma után, a pártvonal és a pártegység ellen irányuló tevékenységet fejtett ki;

4. megfosztották a pártban s az állami életben betöltött felelős tisztségétől Hriszto Boevet, a szocialista törvényesség durva megsértéséért."

*

A kongresszus kifejezésre juttatta a Bolgár Kommunista Párt akaratát, hogy továbbra is harcol a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom egységéért, mert ez az egység a nemzetközi munkásosztály erejének és legyőzhetetlenségének biztosítéka. Engesztelhetetlen elvi harcot kell folytatni a revizionizmus és a dogmatizmus megnyilvánulásai ellen — mondta ki a kongresszus határozata —, mert megengedhetetlen a hallgatás, ha a nemzetközi munkásmozgalomban — mint jelenleg Albánia részéről — antimarxista, nacionalista, szakadár tevékenység folyik, szektás kalandorkodással, rágalomhadjárattal és hamisításokkal veszélyeztetik a forradalmi erők nemzetközi egységét. „Sem Marx, sem Lenin nem tenték el az elhajlásokat — mondotta Todor Zsivkov a vita tanulságait összefoglaló felszólalásában —, hanem ellenkezőleg: elvi és határozott harcot folytattak azok ellen, azok teljes felszámolásáért. A történelem a legjobb tanú — folytatta. — A történelem most az albán vezetőkkel kapcsolatban is bizonyítja, hogy a marxizmustól való „bal"- vagy jobboldali elhajlás kárt okoz a nemzetközi kommunista mozgalomnak és a szocializmus ügyének, s csak az imperializmus malmára hajtja a vizet. Ez az irányvonal a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom s a szocialista világrendszer lefejezésére és arra irányul, hogy centrifugális erőket hozzon létre, szétzúzza tömör egységünket."

Sok egyetértő hozzászólás után a kongresszus jóváhagyta a Bolgár Kommunista Párt külpolitikájának fő irányvonalát, amelynek alapja, a különböző társadalmi rendszerű országok békés együttélésének lenini elve. A bolgár kommunisták — hangoztatták — megtartják a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom erre vonatkozó határozatait, eltökélten harcolnak a jövőben is minden olyan kísérlet ellen,

Digitized by Google

amely le akarja járatni vagy figyelmen kívül hagyja az erre vonatkozó egyöntetűen kialakított és elfogadott álláspontot. A párt azt vallja, hogy a békés együttélés politikája nem egyhelyben topogás, ellenkezőleg, a szocializmus, a nemzetközi felszabadító harc és a béke erőinek állandó előrenyomulását, újabb és újabb győzelmek, pozíciók kivívását jelenti az imperializmus és a háború erőivel szemben.

A pártkongresszuson egy sereg külföldi testvérpárt küldötte — teljes összhangban a bolgár párt politikai vonalával — ismételten és nyomatékosan felhívta a figyelmet arra, hogy Georgi Dimitrov elvtársnak a Komintern 1935-ös VII. kongresszusán tartott beszámolójában elhangzott megállapításai ma is életbevágó jelentőségűek. Zsivkov elvtárs hangoztatta: Dimitrov jól ismerte mindenféle szektás és dogmatikus elhajlás természetét és lényeget, élesen szembefordult ezekkel, nevetségessé tette képviselőiket, akik a problémák reális megközelítése helyett hangzatos „forradalmi" felhívásokkal hadakoztak.

A pártkongresszus a szocializmus építésének győzelmes befejezését és a kommunizmus építésére való fokozatos áttérést tűzte ki célul a bolgár nép elé. E hatalmas célok eléréséhez fontos feltételként jelölte meg a párt szervező és vezető szerepének növelését. Elégtétellel állapította meg, hogy az utóbbi években kedvezően alakultak a párt erőviszonyai. A pártmunkásoknak mintegy fele ma már közép- és főiskolai végzettséggel rendelkezik. Mind nagyobb lehetőség nyílik a pártdemokrácia fejlesztésére és arra, hogy a pártmunkában előtérbe kerüljenek a társadalmi munkások. A pártmunka minden területén sok nem függetlenített, önkéntes pártmunkás dolgozik. A taglétszám a VII. kongresszus óta több mint 44 ezerrel gyarapodott, jelenleg 528 627. Most az a teendő mondta ki a határozat —, hogy ideológiai vonatkozásban felszámolják a korábbi időszak terhes örökségét, a dogmatizmust, a doktrinerséget, a sablonosságot. Ezek hosszú időn át megakadályozták olyan fontos társadalmigazdasági kérdések megvilágítását, mint a forradalom jellege Bulgáriában, az ország iparosításának problémái, az érdekeltség elve, a termelőszövetkezetek távlatai, az árpolitika és hasonlók. Ehelyett helytelen elméletek érvényesültek, amelyeknek alapján a gyakorlati feladatok kijelölése közben hibák keletkeztek. Egyes elméleti kérdéseket mechanikusan alkalmaztak, nem vették figyelembe a konkrét helyzetet, az ország fejlettségi fokát, a rendelkezésre álló feltételeket.

A kongresszus kilencnapos tanácskozása után került sor a párt vezető szerveinek megválasztására. Az új központi bizottság kilenctagú politikai bizottságot választott, köztük két új tagot. Megválasztották a politikai bizottság három póttagját és a Központi Bizottság hattagú titkárságát, a revíziós bizottságot és a központi ellenőrző bizottságot. A párt első titkára ismét Todor Zsivkov lett.

A VIII. pártkongresszus nagy lépést tett előre annak a fejlődésnek az útján, amely a Bolgár Kommunista Pártot és a bolgár népet előbbre viszi a kipróbált, győzelmes dimitrovi úton. Ezen az úton a bolgár kommunisták — a

Digitized by Google

legteljesebb összhangban azokkal a történelmi jelentőségű határozatokkal, amelyekkel az SZKP XX. és XXII. kongresszusa hozzájárult a szocializmus és a kommunizmus győzelméért folyó nemzetközi harc sikereihez, szétszakíthatatlan összeforrottságban egész népükkel — folytatják nagyszerű munkájukat a szocializmus teljes győzelméért, a kommunista építésre történő átmenet feltételeinek megteremtéséért, az emberiség békéjéért, népük boldogulásáért.

Vadász Ferenc

Félidős választások az Amerikai Egyesült Államokban

Mid-term elections, magyarul félidős választás során cserélődik ki az Amerikai Egyesült Államokban minden két évben az egész képviselőház, a szenátus egyharmada és az államok kormányzóinak háromötöde. Azért hívják így ezt a választást, mert időben pontosan kettéosztja az elnök négyesztendős megbízatását. Az éppen kormányon levő elnök számára és némileg pártja számára is bizonyos önkontroll lehetőségét nyújtja ez a választás, mert megmutatja, miként vélekedik kétesztendős működésükről a választó. Mégis, ez az ellenőrzés csak hozzávetőlegesen szolgáltat megbízható adatokat, mert a választók véleménye nem feltétlenül ugyanúgy nyilvánul meg a kongresszusi és kormányzóválasztásokon, mint az elnökválasztáson. A gyakorlatban előfordul, hogy az elnök az egyik, a kongresszusi többség pedig ugyanakkor a másik pártból kerül ki. Sőt, a kormányon levő elnök pártja rendszerint veszteségeket szenved a félidős választáson.

A félidős választás egyúttal a két nagy párt, a köztársasági és a demokrata párt közötti erőpróba is, eredménye pedig — a tapasztalatok szerint — már bizonyos mértékben előreveti a két év múlva sorra kerülő elnökválasztások eredményeinek árnyékát. Jelentős azért is, mert felszínre hoz olyan személyiségeket, akik esetleg — a következő választáson — mint elnök-, vagy alelnök-jelölt szóba jöhetnek. Vagyis a pártok kipróbálhatják esetleges jelöltjeik népszerűségét. A kormányzóválasztás viszont azért fontos — különösen a legnépesebb államokban —, mert a következő elnökválasztás előkészítésében jelentős befolyásoló tényező az, hogy milyen párt kezében van a kormányzói poszt és az adminisztratív apparátus.

Ha értékelni akarjuk az Egyesült Államokban november 6-án lezajlott félidős választásokat, nagy óvatossággal kell eljárnunk a következtetések levonásában, mert — ismerve a körülményeket — figyelembe kell vennünk, hogy a lakosság nézetei és óhajai csak közvetetten, sok áttételen keresztül nyilatkozhatnak meg. A választási eredmények megmondják ugyan, hogy melyik párt bírta jobban az erőpróbát, de ez ko-

Digitized by Google

rántsem jelenti — mondjuk — azt, hogy a győztes párt a népszerűbb, hiszen a választás kimenetelét számos, a közvéleménytől független, vagy szinte független körülmény befolyásolja. Közismert dolog például, hogy az amerikai választásokon uralkodó szerepe van a szavazatokért versengő pártok és jelöltek pénztárcájának, csekkfüzetének. A választás közönséges üzletté alacsonyodik, és a sajtót, a rádiót, a televíziót egyaránt elborítja a harsogó, ízléstelen propaganda. A jelölteket úgy reklámozzák, mint akármelyik szappant, gépkocsit, vagy mosógépet. Nagy szerepe van a választásokon az egymás felelőtlen rágalmazásáig és morális befeketitéséig is elmenő személyi harcnak.

Köztudott dolog az is, hogy az amerikai választópolgárnak voltaképpen nincs mérlegelési lehetősége, hiszen csak a két nagy burzsoá párt és annak jelöltjei között választhat. Márpedig a demokrata és a köztársasági párt között az általuk hirdetett és folytatott politika tekintetében nem sok a különbség. Mindkettő a nagyburzsoázia, a milliomosok pártja, az ő érdekeik képviselője, bár a demokrata párt — legalábbis látszatra — igyekszik a kisemberek pártjának feltüntetni magát. Kennedy törekszik is ezt a hiedelmet terjeszteni azzal, hogy a szociális reformok híveként tetszeleg. S nem is eredménytelenül: a szakszervezetek — vagyis a munkások és általában a dolgozók — a demokrata párt jelöltjeire adják szavazatukat. Mindennek ellenére az amerikai választók körében meglehetősen nagy az apátia. A választásokat, főként az időszakiakat, általában a részvétlenség jellemzi, vagyis a választók tekintélyes része egyszerűen távol marad a szavazástól.

Azt sem kell különösebben magyaráznunk, hogy az amerikai választásokon nem valódi kérdések körül folyik a harc. Ha szóba kerülnek is bizonyos, a lakosság, a dolgozók életét közvetlenül érintő gazdasági, szociális vagy kulturális problémák, ez csak azért történik, hogy a két versengő párt jelöltjei vaskos gorombaságokat vághassanak egymás fejéhez, és mindegyik a másikat vádolhassa a problémák megoldatlanságáért. Sokkal nagyobb szerepet játszanak ennél az amerikai uralkodó körök által összeeszkábált álkérdések. Az amerikai polgárnak valósággal szuggerálják, hogy életét veszélyezteti a Szovjetunió és hogy az államapparátusban titkos kommunista párttagok tevékenykednek. Elhitetik vele, hogy az amerikai kolosszust fenyegeti a hozzá képest parányi Kuba. A veszély, a fenyegetettség mesterségesen szított hisztériája, az emberek közönséges becsapása hihetetlen méreteket ölt. Ezt a propagandahadjáratot, sajnos, komolyan kell vennünk, mert tény, hogy a sok éves, szervezett propaganda elképesztően félrevezette az amerikai közvéleményt, annyira, hogy az igen keveset tud a mai világról, arról, hogy melyek ma az emberiség valóságos kérdései. Az emberiség életében napjainkban végbemenő történelmi változásokat a legtöbb amerikai a burzsoá propaganda torzító tükrében látja.

A félidős választások értékelésénél végül azt a sajátos körülményt is figyelembe kell venni, hogy a harcban ilyenkor nagy szerepet játszanak a helyi kérdések és viszonylag kevesebbet sze-

Digitized by Google

repelnek az országos, vagy nemzetközi problémák.

A mostani választások értékeléséhez mindenekelőtt vissza kell emlékeznünk arra, hogyan választották két esztendővel ezelőtt az Egyesült Államok elnökévé Kennedyt. A két párt majdnem egyenlő számú szavazatot kapott, vagyis Kennedyt igen csekély többséggel választották meg. A világsajtó és a politikai megfigyelők egyaránt azt a véleményüket hangoztatták akkor, hogy a választók nem a demokrata pártra, hanem inkább a köztársasági párt ellen szavaztak. Nem az derült ki szavazatukból, hogy mit akarnak, hanem az, hogy mit nem akarnak. Nem akarták azt a politikát, amelyet nyolc éven át Eisenhower és mindenekelőtt Dulles fémjelzett, s amely állandó háborús veszélyt, külpolitikai kudarcokat, gazdasági romlást hozott.

Körülbelül ugyanezt lehet elmondani a mostani félidős választásokról is. Az történt ugyanis, hogy a demokrata párt a szenátusban valamivel növelte eddigi kétharmados többségét, a képviselőházban nem vesztett lényeges pozíciókat, tehát megtartotta többségét, és a kormányzói tisztségek többségét is sikerült megtartania. Kennedy pártja tehát annyit ért el, hogy megszilárdította pozícióit. Legfeljebb az figyelemre méltó, hogy — mint már említettük — az elnök pártja általában nem szokott győzelmet aratni az időközi választásokon.

Az eredmények részletesebb elemzésénél számításba kell vennünk, hogy a demokrata párt viszonylagos sikere nem könyvelhető el Kennedy, vagy az általa folytatott politika győzelmeként. Az amerikai és általában a burzsoá pártokban nem létezik pártfegyelem, és az elnök nem mindig kap egységes támogatást pártjának szenátoraitól és képviselőitől. Az utolsó két esztendőben több szociális természetű javaslat szerepelt az amerikai törvényhozás napirendjén: Kennedy meg akarta hosszabbítani a munkanélküli segély időtartamát, meg akarta oldani az öregek orvosi ellátását és tett még néhány, a lakosság egyes csoportjai számára valamelyest kedvező javaslatot. A kongresszus mindezeket elvetette. Ezekben az esetekben a demokrata párt jónéhány szenátora és képviselője együtt szavazott Kennedy ellen a köztársasági párt legreakciósabb elemeivel. Ezért mondhatjuk azt, hogy a demokrata párt viszonylagos választási győzelme nem tekinthető egyúttal Kennedy személyes győzelmének is.

Ennek a választásnak is van egy, az elnökválasztásra emlékeztető jellegzetessége. Az amerikai választó most is inkább azt mutatta meg szavazatával, hogy kit és mit nem akar. *Az eredmények legérdekesebb jellegzetessége az, hogy a szélsőjobboldali, fasiszta szervezetek úgyszólván teljes vereséget szenvedtek.* A választók teljesen szétverték a nyugodtan fasisztának nevezhető John Birch-társaság kaliforniai pozícióit. A társaságnak eddig két tagja volt benn a képviselőházban. Most mindkettő vereséget szenvedett. Megbukott két olyan birchista is, aki most akart bekerülni a képviselőházba. New Yorkban megbukott az újonnan alakult úgynevezett konzervatív párt, amely a Birch-társaságéhoz hasonló fasiszta tanokat hirdet. Indiana államban megbukott az a Capehart

Digitized by Google

nevű republikánus szenátor, aki azzal vált ismertté, hogy ő indította el az Egyesült Államokban a Kuba-ellenes hisztériát, és már hónapokkal ezelőtt inváziót követelt Kuba ellen. Kibukott a képviselőházból Judd wisconsini képviselő, aki külpolitikai kérdésekben mindig a legszélsőbb jobboldali álláspontot képviselte.

A „leglátványosabb" bukás kétségkívül Richard Nixon volt köztársaságpárti alelnöké és elnökjelölté, aki megint kommunistaellenes hisztériakeltéssel és a különböző fasiszta szervezetek nyílt támogatásával akart Kalifornia állam kormányzói székébe jutni. Ráadásul viszonylag szerény és az Egyesült Államok határain túl nem nagyon ismert ellenjelölttől, Edmond Browntól, Kalifornia eddigi kormányzójától szenvedett vereséget. Nixon, veresége láttán kijelentette, hogy ezek után befejezettnek tekinti politikai pályafutását.

A megbukott szélsőjobboldaliak helyett általában mérsékeltnek vagy liberálisnak tartott embereket választottak meg. A fasiszta kalandorok bukása fontos momentuma az amerikai időközi választásoknak. Azt mutatja, hogy bármennyire dezorientált is politikailag az amerikai átlagember, semmi esetre sem akar újból salemi boszorkánypert, daytoni majompert, peekskilli és little-rocki négerpogromot.

Fontos, bár nem jellegzetes momentum az is, hogy a republikánusok Pennsylvania és Michigan államban elhódították a kormányzói tisztséget a demokratáktól, jóllehet Kennedy éppen Pennsylvániában kezdte meg választási körútját, és nem véletlenül. Ebben a 12 év óta demokraták által kormányzott államban a legnagyobb ugyanis a munkanélküliség: a munkásoknak körülbelül 9 százaléka nem dolgozik, és több ipari központban 14—17 százalékot is elér a munkanélküliek aránya. Ezeken a helyeken a demokrata kormányzók a gazdasági nehézségek miatt vesztették el a választók bizalmát, s helyükre a helyzet javulását ígérő köztársaságpártiak kerültek. Itt említenünk meg még — annak bizonyítására, hogy a gazdasági és szociális tényezők is lényeges szerepet játszottak a választásokon —, hogy a déli államokban elsősorban olyan demokraták buktak ki, akik az elnök által előterjesztett szociális törvényjavaslatok ellen szavaztak.

Már említettük, hogy a nagyobb belső kérdésekről alig-alig esett szó a választásokon. Egyik párt sem beszélt a választóknak arról, milyen programmal akarja fellendíteni a pangó ipari termelést, megoldani a külkereskedelmi nehézségeket, meggátolni a farmerek elszegényedését és enyhíteni a munkanélküliséget. Az amerikai polgár nem dönthetett tehát komoly mérlegelés alapján egyik vagy másik párt, illetőleg annak programja mellett.

Válaszolni kell még arra a kérdésre is, hogy milyen szerepet játszott a mostani választásokon az amerikai kormány által bejelentett kubai blokád és a végsőkig feszült nemzetközi helyzet. Úgy véljük, nem helyes azt állítani, hogy Kennedy elnök pusztán választási meggondolásokból jelentette be október 22-i beszédében a Kuba és a Szovjetunió elleni agresszív lépéseket. Helyesebb, ha Kennedy e lépésének magyarázatát az amerikai uralkodó körök közötti belső erőviszonyokban keressük. A válasz-

Digitized by Google

tás legfeljebb annyiban játszott szerepet, hogy Kennedy nem akart választási érvet adni maga ellen a köztársaságpártiak kezébe. Megrettent attól, hogy a republikánusok már hosszú idő óta gyengeséggel és tétlenséggel vádolják a „kommunista veszély" elleni harcban. Ne felejtsük el azonban, hogy Kennedy már elnökségének első negyedévében is megpróbálkozott a Kuba elleni háborúval, holott ezt akkor semmiféle „választási érdek" nem kívánta. Ismert tény, hogy Kennedy kétesztendős működése jóval több és nagyobb nemzetközi krízist hozott, mint elődeinek nyolcéves kormányzása. Mindemellett azonban különbséget lehet és kell is tenni Kennedy és a legszélsőségesebb politikai és katonai körök magatartása között. Az utóbbiak ugyanis — a következmények figyelmen kívül hagyásával —, felelőtlenül háborús kalandba akarták rántani az Egyesült Államokat és a világot, míg Kennedy — a helyzet józanabb értékelése alapján — végül is kénytelen volt hajlani a józan megfontolás hangjára.

Más kérdés, hogy mennyiben befolyásolta a minden eddiginél súlyosabb válság és annak viszonylagos enyhülése a választási eredményt. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a nagy nemzetközi válságok idején a lakosság nem akar változást és rendszerint a hatalmon levő kormány mellett dönt. Másfelől maguk a választások már az enyhülés napjaiban zajlottak le és a lakosság azt is gondolhatta, hogy a válság megoldását Kennedynek köszönheti. Ha tehát a kubai események miatt előállt nemzetközi helyzet befolyásolta a választások eredményét, ez legalább annyira tulajdonítható a két említett tényezőnek, mint amennyire annak, hogy — amint azt egyes nyugati kommentátorok mondják — Kennedy „erélyes és hajthatatlan volt". A világközvélemény egyébként — mint ez köztudott — a Szovjetuniónak és N. Sz. Hruscsovnak, nem pedig Kennedynek hálás a veszély elhárulásáért.

Ha elvonatkoztatunk a kubai blokád miatti válságtól, azt találjuk, hogy az amerikai időközi választásokon kikerülték az összes fontos, kínzó és valódi nemzetközi és belső kérdéseket. Kétéves kormányzás után ugyanúgy maradtak a problémák összes ellentmondásaikkal együtt, ahogyan James Reston 1960. december 31-én „Boldog újévet, Kennedy szenátor" című szellemes és gúnyos cikkében a New York Timesben megírta. Az akkor már megválasztott új elnöknek így tolmácsolta az amerikaiak óhajait: ne legyenek konfliktusok az oroszokkal, mert „világos, hogy nem akarunk harcolni ellenük, de persze tárgyalni sem akarunk velük... Egyébként erősebb hadsereget akarunk, de ugyanakkor le is akarunk szerelni... Meg kellene szabadulnunk Castrótól, de valahogy úgy, hogy ne avatkozzunk be Kuba belügyeibe... Nem tűrhetjük el, hogy szovjet haditámaszpont létesüljön Kuba szigetén, de nem engedhetjük meg, hogy Hruscsov kétségbevonja a mi jogunkat törökországi, pakisztáni, sponyolországi, marokkói, angliai, németországi, franciaországi, tajvani, japáni és koreai haditámaszpontjainkhoz... Ami Kínát illeti, valamiképpen zöldágra kell vergődni ezzel a hatszázmillió emberrel, természetesen anélkül, hogy cserbenhagy-

Digitized by Google

nánk Csang Kaj-seket... Tartsunk ki hűségesen szövetségeseink oldalán: Franciaország mellett Algériában, a hollandok mellett Nyugat-Iriánban, Belgium mellett Kongóban, Portugália mellett Angolában. Ugyanakkor azonban lobogtassuk fennen antikolonialista hagyományaink zászlaját és érdemeljük ki Afrika és Ázsia ébredező új nemzeteinek bizalmát és barátságát... Vagyis: támogassuk szövetségeseinket és számoljuk fel a gyarmatrendszert... Az ENSZ-ben az elnök békítse ki Hruscsovot Hammarskjölddel, Lumumbát Mobutuval, Castrót Batistával, a zsidókat az arabokkal, a franciákat az algériaiakkal, a Keletet a Nyugattal... A belpolitikában csupán arra számítunk, amire okvetlenül szükségünk van. Az árak felháborítóan magasak és a bérek vérlázítóan alacsonyak. Ezen segíteni kell, persze úgy, hogy sem a dolgozók, sem a munkáltatók, sem pedig a fogyasztók ne hozzanak érte semmiféle áldozatot... Hazánkban jelenleg ötmillió munkanélküli kénytelen álmodozni egy dollár órabérű nemlétező állásokról. Ön viszont, szenátor úr, a választási hadjáratban megígérte, hogy ezentúl egy dollár 25 cent órabérű nem létező állásokról álmodhatnak majd..."

Néhány probléma — így az algériai és a nyugat-iriáni — azóta megoldódott, persze nem az Egyesült Államok és elnökének jóvoltából. A többi azonban megmaradt, sőt súlyosbodott. Így is lesz ez mindaddig, amíg az amerikai imperialisták makacsul semmibe veszik a világpolitika realitásait, országuk belső problémáit pedig csak — még a választások idején is — saját önös érdekeiken keresztül nézik.

Darvasi István

Digitized by Google

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Könyv népünk történelmi jelentőségű győzelméről*

A Kossuth Könyvkiadó gondozásában a közelmúltban jelent meg „Két út — két világ" címmel dr. Csizmadia Ernőnek „A mezőgazdaság nagyüzemi átalakulásának tőkés és szocialista útja" című kandidátusi disszertációja. A könyv kiadása lehetővé teszi, hogy az agrárközgazdasággal foglalkozók körén túl a szélesebb olvasóközönség is megismerje ezt az értékes tudományos munkát.

Ez a mű azzal a nagy, történelmi jelentőségű átalakulással foglalkozik, amelynek eredményeként hazánkban is a szocialista termelési viszonyok váltak uralkodóvá, s szinte egy időben jelent meg a VIII. kongresszusára készülő párt Irányelveivel, amelyben ezt olvashatjuk: „A mezőgazdaság szocialista átszervezésével egész népgazdaságunkban osztatlanul uralkodóvá váltak a szocialista termelési viszonyok, befejeztük a szocializmus alapjainak lerakását. A magyar nép új, történelmi jelentőségű győzelmet aratott, a szocializmus teljes felépítésének korszakába lépett."

Csizmadia Ernő művét különösen az teszi hasznossá, hogy a mezőgazdasági nagyüzem kialakításának kapitalista és szocialista útját ismertetve, a szerző *korunk új jelenségeit* elemzi, sokoldalúan bizonyító, világos érvekkel megcáfolja a marxizmussal szembenálló, a valóságot meghamisítani igyekvő burzsoá nézeteket, és az új jelenségek feltárásával és értékelésével *elméletileg is újat alkot.*

A második világháború után gyors fejlődés bontakozott ki a vezető tőkés országok mezőgazdaságában. A termelőerők fejlődése és korunk jellege olyan gazdasági és politikai formákat hozott itt létre, amelyeket csak alapos felkészültséggel és a jelenségeket kiváltó okok feltárásával lehet helyesen értékelni. Középkádereink jelentős része azonban olyan időszakban nevelkedett, amelyben általános gyakorlat volt a leegyszerűsítés, mindannak a feketére festése, amit a tőkés országok fejlődése produkált, s ha az élet jelenségei nem estek egybe a dogmává merevedett tételekkel, ez zavart okozott és tág teret nyitott a végletes nézeteknek. Hazánkban az általános társadalmi és politikai feltételek ma már nem kedveznek az ilyen hibáknak, de hasznos minden olyan könyv, amely elősegíti e hibák maradványainak leküzdését.

Csizmadia Ernő könyvének négy fejezete közül az első fejezet részben, a második teljes egészében a mezőgazdasági nagyüzem kialakulásának kapitalista útját, a harmadik és a negyedik

* Dr. Csizmadia Ernő: Két út — két világ. Kossuth Könyvkiadó, 1962.

Digitized by Google

fejezet pedig a szocialista utat tárgyalja.

Az első fejezet címe: „A világ mezőgazdaságában végbemenő változás iránya és főbb jellemzői". Mikor a mezőgazdaság fejlődéséről van szó, a tőkés országok közgazdászai szinte kivétel nélkül, de a szocialista országok agrárközgazdászai közül is sokan kizárólag a termelőerők fejlődéséről beszélnek. Csizmadia Ernő elkerüli ezt a hibát, s megállapítja: „Hazánkban is előfordul, hogy a világ mezőgazdaságában bekövetkezett változások számbavételekor egyoldalúan csak a termelésről, a termelőerők fejlődéséről, esetleg a kisárutermelés kiszorításáról, a tőkés nagyüzemi gazdálkodás térhódításáról esik szó. Pedig *a világ mezőgazdaságában az utóbbi évtizedekben bekövetkezett leglényegesebb változás nem az, hanem a szocialista nagyüzemű mezőgazdaság kialakulása és állandó erősödése.*" A szerző ebben a fejezetben ismerteti a Szovjetunió sikereit az Amerikai Egyesült Államokkal folyó gazdasági versenyben, sokoldalúan mutatja be és adatokkal bizonyítja a szovjet mezőgazdaság fejlődésének dinamizmusát. A fejezet meggyőző erejét azonban még növelte volna, ha röviden utalt volna arra is, hogy milyen jellegűek és miből erednek a szocializmus építése során helyenként jelentkező időleges ellátási problémák.

A mezőgazdasági nagyüzem kialakulásának mai kapitalista útjáról a könyv második fejezete szól. A műszaki fejlődés meggyorsulása, a korszerű technika és ezzel együtt az új termelési eljárások, üzemszervezési megoldások elterjedése új helyzetet alakított ki korunk tőkés mezőgazdaságában. Szó sincs arról, mintha visszájukra fordultak volna a mezőgazdasági kapitalizmus fejlődéstörvényei, s ma már a „családi farm" útja volna jellemző a tőkés mezőgazdaság fejlődésére. A lényeg nem változott, de korunkban a mezőgazdaságban is vannak bizonyos új vonásai a kapitalizmus fejlődéstörvényeinek. Közülük a következőkre hívja fel a szerző a figyelmet, mint a legfontosabbakra:

1. A tőkés mezőgazdaságra jellemző földkoncentráció és birtokszétforgácsolódás körforgásán belül *ma a felaprózódás* számos országban *visszaszorult,* s ezzel egy időben a parasztgazdaságok likvidálódása meggyorsult és egyre tömegesebbé válik.

2. Egyre nagyobb tért hódítanak a nagyobb tőkebefektetéssel dolgozó, földterületüket tekintve is nagyobb, de *a régebbinél kevesebb bérmunkást kizsákmányoló* tőkés nagyüzemek (USA, Anglia, Franciaország).

3. Kialakult a traktort vásárló, földterületét növelő, de bérmunkást nem alkalmazó „családi gazdaság". Ha nem korábbi tőkés vállalkozás csődjéből jött létre, akkor ez a „családi" üzem *még parasztgazdaság,* hiszen nem alkalmaz bérmunkást, de már elindult a tőkés vállalkozássá válás útján. A felhalmozás, a tőkebefektetés, a haszon nagysága, az árutermelés mérete tekintetében jóval kiemelkedik az átlagos parasztgazdaságok közül, bár még korántsem éri el a tőkés nagyüzemet. Ez azonban nem a „családi gazdaságok" fölényét jelzi, hanem ellenkezőleg: miközben a parasztgazdaságok egy része tőkés vállalkozássá válik, addig a „családi farmok" többsége egyre gyorsabb

Digitized by Google

ütemben számolódik fel. Legfeljebb tehát egyes tehetősebb középparasztok kulákosodásának új vonásairól beszélhetünk.

Külön figyelmet érdemel a fejezet polemikus jellege. Csizmadia Ernő úgy ad marxista magyarázatot a jelenségekre, hogy tételeit e jelenségek revizionista vagy nyíltan burzsoá magyarázataival állítja szembe. Idézési és bizonyítási módszere is követendő: az, hogy szinte minden megállapításában és statisztikai táblázatában az eredeti forrásokhoz nyúl vissza, nem pedig a mások könyveiben vagy cikkeiben fellelhető adatokat használja újólag fel.

Csizmadia elvtárs azt írja: „A technika gyors fejlődése a tőkés mezőgazdaságban számos műszaki tanulsággal szolgál számunkra, *még fontosabb azonban, hogy szemügyre vegyük társadalmi, gazdasági, különösen pedig az üzemi szerkezetre gyakorolt hatását, következményeit.*" Ez az igény és a könyv belső logikája is azt követeli azonban meg, hogy a probléma lényegével összefüggő minden fontos társadalmi jelenséget sorra vegyük. Ezért hiba, hogy a szerző a tőkés gazdasági integrációs törekvések agrárproblémáit, az Európai Gazdasági Közösség agrárprogramját csak néhány rövid utalással érinti. Egy olyan folyamatnak vagyunk szemtanúi, amely egyik legfőbb meghatározója a vezető európai tőkés országok gazdaságpolitikájának és amelynek értékelése joggal szerepelt a legtekintélyesebb szocialista közgazdászok vitafórumán. De nemcsak vezető politikusok és közgazdászok, hanem hazánkban is százezrek figyeltek fel arra, hogy milyen problémát okoz az Európai Gazdasági Közösségben részt vevő országok földművelésügyi minisztereinek agrárpolitikájuk összehangolása. A könyv olvasói tehát joggal várhattak ebben a kérdésben is eligazítást a szerzőtől.

Hiányt érzünk ott is, ahol a szerző a kapitalista szövetkezeti út problémáit tárgyalja. Ez a rész nagyon rövidre van szabva (6 oldal), s éppen csak érinti a gazdaságilag elmaradt, vagy a gyarmati sorból nemrég kiszabadult országok mezőgazdaságának fejlődését. E probléma részletesebb tárgyalása fontos új ismereteket adott volna az olvasóknak, s árnyaltabbá, a valóság bonyolult viszonyait jobban tükrözővé tette volna a fejezetet. Jó ügyet szolgálna könyvkiadásunk azzal, ha az erre alkalmas agrárközgazdászokat e fontos témák megírására ösztönözné.

A könyv harmadik fejezete a mezőgazdaság nagyüzemi átalakításának szocialista szövetkezeti útját ismerteti, sokoldalúan értelmezve és tárgyalva ezt a problémakört. „Az eddigi tapasztalatokból az is leszűrhető, hogy a mezőgazdaság szocialista átalakítása mindenekelőtt a falu termelési viszonyainak forradalmi átalakításával egyértelmű, de nem szűkíthető le a parasztság termelőszövetkezetekbe való belépésére. Sokkal több annál, egyúttal technikai forradalom is; magában foglalja a szövetkezetek nagyüzemi és szocialista tartalommal való kitöltését, a korszerű, közös nagyüzemi gazdálkodás kiépítését, a szövetkezeti parasztság felemelését és tudatának szocialista átformálását" — írja Csizmadia elvtárs. Ez a helyes szemlélet azt eredményezi, hogy nem regisztráló módon kezeli a témát — mint általában

Digitized by Google

szokás.— nem egyszerűen krónikása a történelmi jelentőségű eseményeknek, hanem a könyv adta lehetőségek között elősegíti az új születését. Bírálja a mezőgazdaság szocialista átszervezésének szükségességét tagadó revizionista elméleteket, s ezzel segítséget ad a tömeges kollektivizálás éveiben megfogalmazott, de ma is fellelhető nézetek leküzdéséhez.

A szocializmust építő országok szövetkezeti típusainak rövid felsorolása után a szerző sorra veszi a szocialista átszervezéskor jelentkező legfontosabb problémákat. A háztáji gazdaság szerepét, a szocialista földtulajdon kialakulását és fejlődését, a földjáradék jellegét és szükségességét, a korszerű nagyüzemi termelést és a szocialista termelési viszonyok új vonásait tárgyaló részek még akkor is hasznosak volnának, ha egyszerűen csak összegeznék a különféle álláspontokat. A szerző azonban ennél többet ad: véleményt formál, s megállapításai elősegítik a problémák megoldását. A könyv harmadik fejezete — bár címe és alcímei nem jelzik ezt — a szövetkezeti mozgalom legérdekesebb, s egyben nemzetközileg is legvitatottabb kérdéseire ad feleletet.

A negyedik fejezet — címe: „A termelőszövetkezeti rendszer győzelme és társadalmi- gazdasági hatása hazánkban" — nem annyira polemizáló jellegű, mint a többi (főleg a második) fejezet, annál gazdagabb azonban példákban. Állásfoglalásaiban nyoma sincs dogmatizmusnak, szakmai konzervatívizmusnak; különösen a termelőszövetkezeti jövedelemelosztás, az új termelés- technológiai módszerek, üzemszervezési és vezetési elvek és formák tárgyalásánál látszik ez meg.

Nemcsak ez a fejezet foglalkozik a magyar szövetkezeti mozgalommal, s ad hasznos útbaigazítást a hazai problémák megismeréséhez és megoldásához. A szerző a tőkés mezőgazdaság fejlődésének és a mezőgazdaság szocialista átalakulásának bonyolult és szerteágazó problémái közül biztos kézzel válogatta ki a legfontosabbakat és a magyar olvasó számára leghasznosabbakat, s így egész könyve szorosan kapcsolódik a termelőszövetkezetek megszilárdításáért kifejtett ideológiai, politikai, gazdasági erőfeszítéseinkhez.

A szerző a negyedik fejezetben, szinte egyetlen fontos kérdés megválaszolása elől sem akart kitérni, ez azonban túlságosan megnövelte az általa tárgyalt problémakörök számát, s azzal a következménnyel járt, hogy kénytelen volt a szükségesnél rövidebben ismertetni néhány kérdést. Ez a hiányosság leginkább a fejezet végén, a munkás—paraszt szövetség néhány új problémájának tárgyalásában mutatkozik meg. A szerző ezt is felvette a megválaszolandó kérdések közé, de válasza nem teljes.

A „Két út — két világ" című mű hibái általában nem abból erednek, ami benne megtalálható, hanem abból, hogy a szerző a témához tartozó néhány fontos problémát csak röviden, vagy egyáltalán nem tárgyal. Követendő példa viszont a könyv közérthető stílusa: a szerző nem szakmai kifejezések túlzott használatával, hanem az új jelenségek feltárásával és színvonalas magyarázataival adja meg könyvének tudományos értékét.

Csizmadia Ernő könyve igen jól szolgálja a termelőszövetkezetek megszilárdításának ügyét, s ezért

Digitized by Google

széleskörű érdeklődésre számíthat. Nemcsak a mezőgazdasági vezetés különböző posztjain állók, az agrárfelsőoktatási intézmények hallgatói, az időszerű kérdéseket tanulmányozó szemináriumok résztvevői hasznosíthatják megállapításait, hanem a VIII. kongresszus anyagának tanulmányozása során érdemes elolvasniuk ezt a könyvet mindazoknak, akik részletesebben meg akarják ismerni népünk történelmi jelentőségű győzelmét, a mezőgazdaság szocialista átszervezését.

Zsarnóczai Sándor

Kiss Tibor: A szocialista országok gazdasági együttműködése

Kiss Tibor elvtárs könyve a magyar marxista közgazdasági irodalomban az első olyan mű, amely összefoglalóan és sokrétűen tárgyalja a szocialista nemzetközi munkamegosztás és a gazdasági együttműködés elvi és gyakorlati problémáit. A szerző a könyv megírásával nehéz, de fontos és igen időszerű feladatra vállalkozott; műve hiányt pótol, s egyúttal a további alapos kutatás kiindulópontjává is válhat. Növeli a könyv értékét, hogy — különösen harmadik része —, több olyan dokumentumot ismertet és olyan számszerű összefüggést közöl, amely eddig csak a beavatottak számára volt hozzáférhető. Így a többi között ismerteti a KGST állandó bizottságainak munkáját és közli az ott felállított tételeket dokumentáló statisztikai táblázatokat. Ezzel fellebbenti a fátylat a KGST sokak számára kissé misztikusnak, vagy túlságosan egyszerűnek tűnő érdemi munkájáról. Mindez együtt alkotja a könyv fő erényeit.

Nincs helyünk itt a könyv részletes ismertetésére. Csupán nagy vonalakban kívánunk képet adni a könyv témáiról, s a szerző egyes érdekesebb megállapításaival kapcsolatban vetünk fel néhány kérdést.

A könyv első része a kapitalista munkamegosztást tárgyalja, kissé hosszasan foglalva össze azokat az összefüggéseket is, amelyek a politikai gazdaságtanban jártas olvasók számára már többé-kevésbé ismertek. Különösen részletesen ismerteti az imperialista korszak nemzetközi munkamegosztásának problémáit. Minthogy pedig ezt a problémakört ilyen részletességgel tárgyalja, rá kell mutatnunk arra, hogy a legújabb jelenségekre viszonylag kis figyelmet fordít. Így például szól a különféle nyugati gazdasági integrációs szervezetek megalakulásának általános okáról, a tőkésállamnak a gazdasági tevékenységet befolyásoló szerepéről, mélyebbre azonban nem hatol. Csupán a következő általános megállapításokig jut el: „A kapitalizmus megkísérli a tőkés nemzetközi együttműködés szervezeti formáit a termelőerők fejlettségéhez hozzá igazítani... A tőkés gazdasági integrációk azonban az erő alapján jönnek lét-

* Kossuth Kiadó, 1961.

Digitized by Google

re... Az erőviszonyok megváltozása pedig az integráció szétrobbanását idézheti elő." A tőkés nemzetközi munkamegosztás új szervezeti formáit is inkább politikai és katonai oldalukról, mint gazdasági hátterük és összefüggéseik alapján elemzi. A gazdasági integrációs szervezetek gazdasági hátterének elemzése pedig fontos azért, hogy megértessük a tőkés és a szocialista gazdasági integráció közötti éles különbséget és bemutassuk a nemzetközi tőkés szervezetek gazdasági síkon is jelentkező szocialistaellenességét.

Ezzel összefüggésben meg kell jegyeznünk, hogy Kiss Tibor elvtárs részletesen bírálja könyvében a nemzetközi munkamegosztásra vonatkozó főbb polgári nézeteket. Minthogy azonban a harmincas-negyvenes évek polgári közgazdaságtana sok vonatkozásban a klasszikus polgári közgazdászok alapvető tételeire támaszkodva dolgozta ki rendszerét, e nézeteket a szerző a polgári klasszikusokra vezeti vissza, őket cáfolja meg, illetve értékeli marxista módon. Sok más közgazdász is ezt a gyakorlatot követi, mert ez a könnyebben járható út: több figyelmet fordítanak a klasszikus, mint a ma élő nyugati közgazdászok nézeteire. Pedig ez utóbbiakban a sok régi és megcáfolt nézet mellett új megállapítások is fellelhetők. Áll ez a modern revizionisták nézeteire is, amelyeknek részletesebb bírálata gazdagíthatja a marxista közgazdaságtant és szélesítheti ismereteinket.

A szerző érdekesen és sokoldalúan tárgyalja a piac-probléma kiéleződését az imperializmus időszakában. Itt azonban a gazdaságilag elmaradott tőkés országokra helyezi a hangsúlyt, holott a nemzetközi munkamegosztás szempontjából nagyon fontos volna azt is megvizsgálni, hogy mi a szerepe a piac-problémának a tőkés gazdasági integrációs szervezetek kialakulásában.

A könyv második része részletesen taglalja a szocialista nemzetközi munkamegosztás kérdéseit. A fejezet bevezetőben a szocialista világrendszer kialakulásáról szól. Sokan azt a nézetet vallják, hogy a szocialista világgazdaság csupán a szélesebb körű gazdasági kooperáció megvalósulásának folyamatában, annak termékeként jön létre, ma tehát még nem alakult ki. A szerző állást foglal ebben a vitában, s leszögezi, hogy a szocialista világpiac és a szocialista világgazdaság a szocializmus világrendszerének kialakulásával egyidejűleg jött létre. „A szocialista világrendszer létrejöttével a szocialista világgazdaság kialakulása is megkezdődött" — írja (98. old.). A szocialista világgazdaság kialakulása valóban előrehaladó folyamat, amelynek megvannak a maga fejlődési szakaszai, fokozatai. Ez a folyamat még ma is tart, és elsősorban az együttműködés elmélyülésével válik mind teljesebbé. Úgy látjuk azonban, hogy a szocialista világgazdaság és az együttműködés problémáit a szerző nem tudta elég következetesen, mozgásukban, a fejlődés folyamatában megragadni; szemlélete helyenként statikus. A könyv azzal az igénnyel lép fel, hogy a szocialista világrendszerhez tartozó országok együttműködésének elemzését adja: vizsgálódásai azonban leszűkülnek a KGST-ben kialakult formákra és problémákra, a KGST-n kívüli országok egymás közötti együtt-

Digitized by Google

működéséről nem fest kielégítő képet.

Nem elemzi a szocialista világgazdaság kialakulásának folyamatát és körülményeit, a KGST létrejöttét, fejlődési szakaszait és szervezetét ismertető fejezet sem. A KGST fejlődésének első szakaszával (1949—1955) kapcsolatban leírja az együttműködés akkori formáit, de nem ismerteti az ezen időszakra jellemző gazdasági és politikai helyzetet, azokat a helytelen gazdaságpolitikai koncepciókat (pl.: az autarchiára törekvést), amelyek — a többi között — a szocialista országok közötti szorosabb termelési együttműködés elmélyülését is gátolták. Csak következményeiket említi meg, mint amely „jelenségek gátolták a szocialista nemzetközi munkamegosztás fejlődését, nehezítették a külkereskedelmi áruforgalom további gyors növekedését." (110. old.) Nem véletlen az, hogy a KGST vezetőszerve éppen 1955-ben és 1956-ban hozott több olyan határozatot, amely meggyorsította a szervezet fejlődését, elmélyítette és sokrétűbbé tette az együttműködést. Ezeket az okokat feltétlenül elemezni kellett volna, mert e nélkül sem a KGST tevékenységének korai szakasza, sem az azóta eltelt időszak problémái nem érthetők meg.

A következő fejezetben a szerző nagy teret szentel a szocialista világgazdaság ellentmondásaira és ezen ellentmondásoknak a marxista filozófiából már ismert jellemzésére. „A szocialista világgazdaság legáltalánosabb ellentmondása is — írja — a termelőerők és termelési viszonyok nem antagonisztikus ellentmondása. Ez abban nyilvánul meg, hogy a termelés társadalmi jellege nemzetközi méretekben egyre inkább növekszik, s ez egységes központi irányítást követel a szocialista országok együttműködésében, de a tervszerű gazdasági kapcsolatok önálló szocialista államok kapcsolatai, amelyek önálló tulajdonosok." Kiss Tibor elvtárs több helyen is leszögezi, hogy a szocialista világgazdaságnak sem az általa általánosnak (főnek) tekintett ellentmondása, sem a többi ellentmondása nem antagonisztikus, így tehát békés fejlődés útján oldható meg. Fejtegetéseit olvasva mégis olyan benyomásunk támad, hogy túlértékeli ezt az ellentmondást. s különösen ennek hatását. Ha végiggondoljuk a fő ellentmondásra vonatkozó megállapításait, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy ez egyenesen gátolja a szocialista nemzetközi munkamegosztás továbbfejlődését. Hiszen amíg a fő ellentmondás létezik — s a szerző szerint ez objektíve létező, alapvető ellentmondás —, addig a belőle fakadó egyéb ellentmondásokat sem lehet megoldani.

Az ellentmondásnak a központba állítása lehet az oka annak, hogy Kiss elvtárs alig elemzi azokat a lehetőségeket, amelyek elősegítik a nemzetközi együttműködést. Valójában azonban nem elég, ha feltárjuk az ellentmondásokat — ez csak az első fázisa a munkának —, legalább olyan fontos az is, hogy megkeressük megoldásuk módozatait. Az ellentmondás sem lehet gátja az együttműködési formák továbbfejlődésének. (Erre egyébként jó példa a KGST 1962. júniusi eleji tanácskozása is.) Az alapvető ugyanis az, amit „A szocialista nemzetközi munkamegosztás alapelvei" című dokumentum így fogalmaz meg: „A szocialista államok baráti közössége

Digitized by Google

az egyes országokban megteremtett *egytípusú* gazdasági alapra: a termelési eszközök társadalmi tulajdonára; az *egytípusú* államrendre, a munkásosztály vezette nép hatalmára; az *egységes* ideológiára, a marxizmus—leninizmusra támaszkodik". (Kiemelések tőlem. — Gy. I.) Ez a bázisa az együttműködésnek, ez teszi lehetővé ennek állandó elmélyítését. Az együttműködés fő formája jelenleg: a tervek egyeztetése, s ennek kapcsán már bizonyos központi tervezés feltételeinek a megteremtése is (pl. egyes iparágak KGST-szintű mérlegeinek kidolgozása, a közös vállalatok stb.). A szerző által alapvetőnek tekintett ellentmondás *ellenére* is óriási lehetőségek vannak tehát a nemzetközi munkamegosztás fejlesztésére.

Az igazság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy a könyv megírása óta az együttműködés és az erre vonatkozó vizsgálódások jelentősen gazdagodtak. Ez alatt az idő alatt készítették el és fogadták el a KGST együttműködésének tudományosan kimunkált alapelveit, valamint több olyan határozatot, amely új együttműködési formák kialakítását irányozza elő. Mindezt természetesen nem kérhetjük számon a szerzőtől, aki könyvét ezt megelőzően írta. Úgy véljük azonban, hogy vizsgálódásai ennek ellenére is tartalmasabbak, előremutatóbbak lehettek volna akkor, ha figyelmét nem köti le olyan túlzott mértékben az ellentmondások vizsgálata, hanem nagyobb súllyal, elemzőbben foglalkozik az együttműködés továbbfejlesztésének lehetőségeivel, módjaival és irányaival.

Kiss Tibor elvtárs a szocialista világgazdaság kialakultságából kiindulva, összefoglalja mindazt, amit a szocializmus politikai gazdaságtana az értéktörvényről eddig megállapított. Összeveti az értéktörvény szerepét és érvényesülését a kapitalizmusban és a szocializmusban. Hiányzik azonban itt a továbblépés a szocialista világgazdaság konkrét viszonyai felé.

Mindez közrejátszik abban, hogy nem tekinthető eléggé megalapozottnak az, amit a szerző a gazdaságossági számításokról mond. Fontosnak tarja a gazdaságossági számításokat a külkereskedelemben, a beruházásokban stb., s meg is van ezeknek a maguk nagy jelentősége, felhasználhatóságuk korlátai ellenére is. Kiss elvtárs nem elméletileg közelíti meg ezt a kérdést, hanem a gyakorlati munka oldaláról, s az összefüggéseket is inkább leírja, mint elemzi. Könyvének ez a része azonban ennek ellenere is sok érdekes mozzanatot tartalmaz, s betekintést ad a KGST-ben folyó gazdaságossági számítások munkájába.

A továbbiakban a szerző — abból a tételből kiindulva, hogy a szocialista országok többé-kevésbé egyidőben érkeznek a kommunizmusba — érdekes anyagot közöl a kiegyenlítődés folyamatáról, s ebből világosan kitűnik a kiegyenlítődés tendenciájának érvényesülése. A kiegyenlítődés érvényesülésének alapjául Kiss elvtárs — a múltra és a jövőre nézve is — az ipart, s ezen belül a nehézipar elsődleges fejlesztését jelöli meg.

A könyv harmadik része, amely a szocialista országok felhalmozását és főbb népgazdasági ágaik fejlődését ismerteti, elméleti szempontból nem sok újat tartalmaz ugyan, mégis rendkívül érdekes

Digitized by Google

közgazdászok számára is. Itt Kiss Tibor elvtárs nyilván nagy nehézségekbe ütközött. Sem a KGST-ben, sem az egyes szocialista országok tudományos intézeteiben nem folyt ugyanis eddig az egész szocialista világgazdaságot vagy annak főbb ágazatait behatóan elemző munka, s ami egyes helyeken ebben az irányban történik, az is még nagyon kezdetleges stádiumban van. Az egyes országok vetületében tisztázva vannak az alapvető összefüggések; minden ország a gazdasági helyzetének és tervszerű, arányos belső fejlődésének követelményeit figyelembe vevő elemzés alapján dolgozza ki gazdaságpolitikáját. A szocialista tábor színvonalán azonban nem szintetizálták ezeket az elemzéseket, nem vetítették ki az egész szocialista világgazdaságra. Ez volt a közelmúlt időkig — és jelentős mértékben még ma is — a közgazdasági munka egyik fő hiányossága. (Ennek a hiányosságnak a megszüntetésére irányulnak az együttműködésre vonatkozó új határozatok.) A KGST állandó bizottságai is csak azt vizsgálják: milyen szükségletek merülnek fel a társországok részéről az egyes iparágakkal szemben és milyen mértékben fedezi ezeket az egyes országok termelése és exportja. Kiss Tibor elvtárs sem tehetett mást, mint azt, hogy az állandó bizottságok anyagai alapján ismertette ezeknek a munkáját és eddigi eredményeit. Nem is lehet egyetlen közgazdásznak a feladata az, hogy az egész KGST méreteiben elemezzen egyes népgazdasági ágakat, vagy iparágakat. E tekintetben talán a konkrét körülményeknek, a meglévő nehézségeknek a vázolásában, a legfontosabb területek kutatási irányainak megjelölésében nyújthatott volna többet a könyv.

Érdekes gondolatot vet fel Kiss elvtárs a nehézipari nyersanyagok termelésével kapcsolatban. Több országban elhanyagolták a nyersanyagforrások fejlesztését, és ez is hozzájárult ahhoz, hogy a nyersanyagellátás — a geológiai készletek nagysága ellenére — a szocialista országok szűk keresztmetszete. A KGST nagy erőfeszítéseket tett és tesz a jövőben is, hogy változtasson ezen a helyzeten. Kiss elvtárs felsorolja azokat a módszereket, amelyekkel a szocialista országok a tervszerű együttműködés során meg akarják oldani ezt a problémát. Így megemlíti azt a módot, hogy „az egyik ország hozzájárul a nyersanyagtermelés fejlesztéséhez egy másik országban, ha az ott gazdaságosabb". (391. old.) Ezzel kapcsolatban (és más alapvető, beruházás-igényes népgazdasági ággal kapcsolatban is) felvetődik az olvasóban az a gondolat, hogy például közös beruházásokkal sok nehézséget meg lehet oldani. Ennek szükségességére a szerző is több helyütt utal, feltételeit és problémáit azonban nem fejti ki, holott ez rendkívül fontos a továbbfejlődés szempontjából.

Még egy kérdést kell felvetnünk, bár ez nem tartozik szorosan a könyv fő témájához. Ez pedig a magyar gazdaságpolitika értékelésével kapcsolatos. Az ellenforradalom előtti magyar gazdaságpolitikáról Kiss elvtárs a többi között ezt írja: „Az 1950—1953-as években túlzottan nagy összegeket irányoztunk elő a beruházásokra, amelyeknek elsősorban az volt a céljuk, hogy *meggyorsítsuk a szocializmus építését.*" (316. old. — Kiemelés tőlem. Gy. I.). Majd később: „Beruhá-

Digitized by Google

zási politikánknak azonban súlyos hibái is voltak. Noha a szocialista nemzetközi munkamegosztás csak ezekben az években kezdett kialakulni, ennek ellenére az egyes termelési ágak fejlesztésekor jobban számításba kellett volna venni a szocialista nemzetközi munkamegosztás lehetőségeit." (317. old.) A hiba azonban nem elsősorban ebben volt, hanem mindenekelőtt a túlzott beruházásokban, abban, hogy szem elől tévesztettük a termelés célját: a lakosság szükségletének lehető legnagyobb mértékű kielégítését — ez pedig nemhogy nem gyorsította, hanem egyenesen fékezte a szocializmus építését, és súlyos konfliktusokra is vezetett.

A könyv többhelyütt bírálja *jelenlegi* gazdaságpolitikánk egyes vonatkozásait, mindenekelőtt *beruházási politikánkat.*

Nem azt kifogásoljuk, hogy Kiss elvtárs bírál, hanem azt, hogy néhány felületesen odavetett mondatban teszi ezt. Ez pedig nem helyes módszer. Gazdaságpolitikánkról csak megalapozottan, sokrétű elemzés alapján lehet meggyőző és segítő bírálatot mondani.

Egészében véve a sokrétű és elmélyült elemző munkát keveseljük a könyvben. A mű terjedelmét tekintve úgy látjuk, hogy helyesebb lett volna, ha a szerző rövidebbre fogja az ismertető jellegű részeket és nagyobb teret ad az új kérdéseknek, az elvi megállapítások dokumentációjának. Kiss elvtárs könyve mindezek ellenére is hasznos alkotás, sok ismeretet foglal össze, s ebből, valamint a negatívumokból együttesen körülbelül kikerekedik a kép a szocialista országok gazdasági együttműködésének jelenlegi állásáról. Minthogy a mű átfogó és igen sok ismeretet tartalmaz, jól felhasználható az oktatómunkában, de az együttműködés iránt érdeklődő olvasók széles rétegei számára is érdekes és tanulságos lehet. Természetes — és ezt mégegyszer hangsúlyozzuk —, hogy Kiss Tibor elvtárs nem oldhatta meg könyvében mindazokat a feladatokat, amelyek ma a szocialista országok közgazdászai, a tudományos intézetek és nem utolsósorban a KGST előtt állnak. Könyve azonban azt is világosan bizonyítja, hogy a szocialista országok közgazdászainak éppúgy, mint az egész KGST-nek még igen sokat kell tenniük az együttműködés lehetőségeinek, feltételeinek és a továbbfejlődést gátló körülményeknek az elemzése és tisztázása végett.

Gyulai István

Orbán Sándor: Egyház és állam 1945—1950.*

Mintegy ezer esztendeje kezdték bizánci, morva és német papok a keresztény igéket hirdetni a magyarság körében, s több mint kilencszáz évig a római katolikus vallás hivatalos államvallása volt a magyar királyságnak. A reneszansz és a reformáció alaposan

* Kossuth Könyvkiadó 1962.

Digitized by Google

megtépézta ugyan a katolikus egyház erejét, befolyását Magyarországon is, de a Habsburg-uralkodók segítségével véghezvitt ellenreformáció visszaszorította a protestáns hadállásokat, és újabb két évszázadra biztosította a katolikus egyház uralkodó szerepét.

Egymillió holdnál nagyobb földbirtok, több bank, sok ipari üzem, államilag behajtott egyházi adó adta a katolikus egyház anyagi erejét. Az államvallás papsága egyszersmind közjogi funkciókat is betöltött: prímásai koronázták a királyokat, főpapjai zászlósurak, felsőházi tagok voltak, a nemzet szempontjából oly fontos vallás- és közoktatásügyi tárcát hagyományosan csak katolikussal lehetett betölteni stb. Az alsó- és középfokú iskolák nagyobbik fele és több főiskola is az egyház kezén volt, amely „hitbuzgalmi" egyletei révén sok százezer felnőttet és ifjat tartott közvetlen befolyása alatt. Így volt ez az ellenforradalmi korszak negyedszázadában is. Noha maga Horthy és több alvezére protestáns vallású volt, a katolikus egyház jogállásán, kiváltságain semmit sem változtattak, mert az egyház, mint szervezett hatalom és ideológiai erő, elsőrendű szerepet játszott a Tanácsköztársaság leverése után az ellenforradalmi rendszer kialakításában, a proletariátus és a parasztság fékentartásában.

Így virradt fel népünk felszabadulásának napja. A bilincseiből szabadult népnek és vezetőjének, a kommunista pártnak egyszerre kellett a háború sújtotta országban megindítania az életet és vezetnie a harcot a feudális maradványok eltakarításáért, a demokratikus forradalom végigviteléért.

Orbán Sándor könyve: „Egyház és állam, 1945—1950" elsőnek tárja részletesen és alaposan fel annak a harcnak a történetét, melyet a Kommunista Párt vezetésével vívtak a haladó erők a klérus középkori eredetű hatalma és a klerikális reakció ellen. E harc évekig tartott; fő állomásai lényegében egybeestek népi demokráciánk megerősödésének, a proletárdiktatúra kivívásának fő szakaszaival.

A szerző két fő fejezetre tagolja anyagát: az elsőben (amely a fordulat évéig terjed) a legreakciósabb egyházi vezetők állandóan támadásban voltak a népi demokrácia vívmányai és intézményei ellen; a másodikban, az általános politikai erőviszonyok eltolódásának megfelelően, a népi erők harcai kezdték meghozni gyümölcsüket, az állam és az egyház elválasztása, valamint a történelmi helyzetet (a katolikus dolgozó tömegek nyomásától sem függetlenül) megértő főpapokkal való megállapodás formájában.

A felszabadulás súlyosan érintette a klerikális reakciót, mert a Szovjet Hadsereg csapásai alatt széttört az a „magyar királyi állam", amellyel az egyház oly szorosan összefonódott. A felszabadult magyar nép első nagy forradalmi cselekedete, a földreform is erősen sújtotta az ország legnagyobb földesurát, a katolikus egyházat. Még a legelvetemültebb reakciósok sem merték szemtől-szembe támadni a földreformot, s a magas klérus, miközben szervezte már összeesküvését, a nyilvánosság előtt kénytelen volt arra szorítkozni, hogy „jóindulatúan" felhívja a figyelmet a földreform állítólagos veszélyeire, esetenkint pedig nyíltan segítsen volt föld-

Digitized by Google

birtokosoknak birtokuk mentésében.

1945 őszén a magyar nép választásra készült. A tét nagyságát a reakció erői is megértették. A klerikális reakció, amely korábban hozzálátott sorainak rendezéséhez, tömegszervezeteinek (Actio Catholica, KALOT, Szív-gárda stb.) újjászervezéséhez, ekkor elérkezettnek látta az időt arra is, hogy közvetlen beavatkozással valljon szint a népellenes erők oldalán. Ekkor mutatta meg először foga fehérét Mindszenty József, az új hercegprímás is. Október 18-án, az országos választások előtt kiadott körlevelében súlyos rágalmakat szórt a népi demokráciára, s arra intette híveit, hogy „keresztény választó nem adhatja szavazatait ilyen" rendszerre.

A „nem politizáló", „csak lelkiekkel foglalkozó" klérus nyílt politikai állásfoglalása óriási felháborodást keltett minden demokratikus pártban, még a Kisgazdapárt baloldalán is. És bár a klérus beavatkozása tett is bizonyos hatást a lakosság egyes elmaradott, századokon át szándékosan sötétségben tartott rétegeire, a reakciós főpapok tömegbefolyása a múlthoz képest lényegesen csökkent. Ezért is viszolyogtak ekkor is és később, 1947-ben is attól, hogy egy nyíltan katolikus jellegű pártot szervezzenek. Attól tartottak ugyanis, hogy választási kudarc esetén kiderül politikai gyengeségük. Reakciós terveik sikere érdekében is gyümölcsözőbbnek tartották, ha egy olyan pártot támogatnak, amelynek már van bizonyos demokratikus hitele, s amely alkalmas arra, hogy maga köré tömörítse az összes reakciós erőket. Mint az a később napvilágra került iratokból kiderült, a Kisgazdapártot azzal a hátsó gondolattal támogatták, hogy a baloldal kiszorítása után a Kisgazdapárt listáin képviselőkké választott embereikből alakítják majd meg a katolikus pártot.

E tervekből azonban semmi sem lett. Éppen ellenkezőleg: a Baloldali Blokk akcióinak sikere, a Kisgazdapárt jobbszárnyának leleplezése visszaszorította a reakciós erőket. A klérus beavatkozása a választások menetébe pedig még a vallásos dolgozók egy részével is megértette a különbséget a hitbuzgalom és a klerikális politizálás között. Nemcsak a hívőkben, hanem magában a papságban is megindult az erjedés. Hiszen a mesés jövedelmekkel rendelkező főpapság és a sokszor nyomorultan tengődő lelkészkedő papság közt mindig is lappangtak bizonyos ellentétek. Sőt a főpapok közt is voltak Mindszentynél szélesebb látókörű, a történelem szavát jobban megértő emberek (mint pl. Bánáss püspök, Czapik érsek), akik nem akarták egyházuk szekerét idejétmúlt, feltámaszthatatlan politikai rendszerek és intézmények sorsához kötni. Ezeknek a szava azonban eleinte nem érvényesülhetett kellőképpen. Ezidőtájt az imperialista hatalmak, elsősorban az Egyesült Államok, fokozták a háborús hisztériát, s a reakciós körök szerte a világon egy harmadik világháború kirobbanásában reménykedtek. Mindszenty, aki már 1946 elején megkapta Rómától a bíborosi kalapot, egyben bíztatást kapott politikájának folytatására is. Szoros kapcsolatot tartott fenn szélsőségesen reakciós nyugati főpapokkal, valamint a trónkövetelő Ottóval és hivatalos amerikai szervekkel. Ilyen körülmények között, a haladó erők

Digitized by Google

heves tiltakozása közepette az 1947. évi választásokba újra beavatkozott a klerikális reakció.

Közben azonban nagy változások történtek a magyar politikai életben. Nem volt már egységes gyűjtőmedencéjük a reakciós erőknek. A jobboldaltól többékevésbé megtisztult Kisgazdapárt a baloldali pártokkal együtt indult a választásokon. Két év alatt — a Kommunista Párt és a koalíció bolaldalának építő politikája eredményeként — a tömegek politikai öntudata is jelentősen megnövekedett. Az induló jobboldali pártok körül a Barankovics-féle Néppárt állt legközelebb a klérushoz, bár az egyház nem ismerte el hivatalosan a maga pártjának. Barankovicsék mégis Mindszentyre hivatkozva agitáltak, hogy ilyen úton tömegbázishoz jussanak. A baloldali pártok azonban megszerezték a szavazatok és a mandátumok döntő többségét, a kommunista párt az ország legerősebb pártjává lett. Az újonnan összeült országgyűlés számos létfontosságú törvényt hozott a nép érdekében, az ellenzéki pártok pedig, köztük a Néppárt, leleplezték magukat mint a népi demokrácia ellenségei.

A reakciós erők kudarca a klerikális reakció taktikájában is új fejezetet nyitott. Nyilvánvalóvá vált, hogy csak belső politikai erőkre támaszkodva nem lehet megdönteni a népi demokráciát; ezért a többi ellenforradalmi erővel együtt a klerikális reakció is a politikai kalandorság útjára lépett.

A népi demokrácia sikerei megteremtették a politikai és gazdasági feltételeket az állam és az egyház további szétválasztásához, az egyházak kezén lévő iskolák — az összes iskolák kétharmadának — államosításához. Ezt a lépést a legtöbb nyugateurópai országban és az Egyesült Államokban egy-másfél évszázaddal ezelőtt hajtották végre, természetesen mindenütt a klérus heves ellenzésétől kísérve. Nálunk is tiltakozó kampányt, körmeneteket szervezett a papság az iskolák államosítása ellen, de a tömegeket nem tudta maga mellé állítani. Még az egyházi iskolák pedagógusai is kiálltak az államosítás mellett: ettől remélték az emberibb, szabadabb életet, felszabadulásukat a plébánosok önkénye alól, s tanítói hivatásuk sikerét. Az iskolák államosítása a nagyar nép egyetértésével, gyorsan és simán zajlott le.

Ez az újabb siker a klérus szélsőségesen reakciós elemeit méginkább arra késztette, hogy összeesküvő módszerekhez folyamodjanak, az előrelátóbbakat viszont meggyőzte arról, hogy békülékenységük helyénvaló. Az állam és az egyház megállapodását immár Mindszenty személye sem gátolta sokáig: összeesküvése lelepleződött, s a nyilvános bírósági tárgyaláson tett vallomások feltárták az egyházi reakció terveit. A püspöki karban a Mindszenty-per után felülkerekedtek a józanabb gondolkodású emberek és így elhárultak az akadályok az állam és az egyház megállapodása elől. Ennek alapján feloszlottak a szerzetesrendek, melyeknek tagjai addig Mindszenty mindenre kész szervezett osztagainként működtek és állandó készenlétben álltak kalandor vállalkozásra. A szerzetesek lehetőséget kaptak arra, hogy állami alkalmazásba lépjenek és bekapcsolódjanak az országépítő munkába. A katolikus papság fel-

Digitized by Google

esküdött a Népköztársaságra, s az alkotmány értelmében továbbra is lehetőséget kapott lelkipásztori tevékenységének folytatására.

E megállapodás jelentős sikere volt a népi demokráciának. Nagy örömére szolgált a hiveknek és a lelkészkedő papságnak is, amelyet egyes felelőtlen egyházi körök szerettek volna egy kilátástalan „kultúrharcba" belekergetni. Annál nagyobb volt a Vatikán felháborodása: maga XII. Pius pápa „nem csekély fájdalommal" vette tudomásul. E megállapodás végülis kétségtelenül segítségére volt népünknek abban, hogy továbbhaladjon a szocialista építés útján. E lépés helyességét az elmúlt tizenkét év alatt maga az élet is igazolta.

Orbán Sándor könyve, amelynek itt kurta tartalmi kivonatát adtuk, részletesen, hosszú és gondos kutatómunka alapján tárja fel e harcok történetét. A szerző bőséges idézetanyaggal támasztja alá állításait, s a felhasznált források sokoldalúsága kezeskedik a történeti hűségért. A napi sajtón és az ismert politikai irodalmon kívül Orbán Sándor egyebek között a püspöki levéltárak okmányanyagát, disszidált polgári és klerikális politikusok visszaemlékezéseit, a Mindszenty-per okmányait is felhasználta forrásként.

Talán a könyv témájából adódik az az aránytalanság, amellyel Mindszenty figurája végigvonul a tárgyalás nagy részén. Kétségtelen, hogy a primás a klerikális reakció kiemelkedő vezéralakja volt, a feldolgozott évek általános politikai harcaiban azonban kisebb szerepet játszott, mint ahogy a könyv ezt bemutatja. Igaz, a primás és még néhányan a püspöki karból (ellentétben a Czapik érsek és Bánás püspök vezette püspökökkel) manővereikben évszázadok rossz hagyományaira támaszkodtak, de elképzeléseikben, egész programjukban (legitizmus!) annyira elszakadtak a magyar valóságtól, hogy még a józanabb polgári politikusok is viszolyogtak attól, hogy túl szoros szövetségre lépjenek velük.

Ha valamilyen tekintetben kiegészítésre szorul a könyv, akkor kétségtelenül abban, hogy ezt a speciális témát jobban be lehetne ágyazni a népi demokrácia általános történetébe, valamint a katolicizmus és különösen a Vatikán eszmei és politikai áramlatainak történetébe. Igaz, a szerző a leglényegesebb helyeken ezeket az összefüggéseket is ismerteti, de fő forrásanyaga, amely elsősorban hazai sajtó- és levéltári anyag, nem tette számára lehetővé azt, hogy e tényezőket állandóan nyomon kísérje. XII. Pius, ez a rideg főpap, aki olasz létére német és amerikai szimpátiáiról volt nevezetes, aki teológus létére a politizáló főpapokat részesítette előnyben, s aki (mint Orbán is megírja) kezdeményezője volt a nácikkal való megbékélésnek és a háborús bűnök „megbocsátásának" — ez a XII. Pius állandóan bíztatta, bátorította a magyar primást és összekötötte őt a reakciós amerikai körökkel. Természetesen helytelen volna a magyar klerikális reakciót *csak* úgy mutatni be, mint a Vatikánnak és az Egyesült Államok egyes köreinek ügynökségét — cselekvéseik rugója többnyire hazai volt és csak a magyar osztályharcok történetéből érthető meg —, úgy érezzük azonban, hogy e kapcsolataik mégis nagyobb hangsúlyt érdemelnek.

Ettől eltekintve a könyvre az

Digitized by Google

jellemző, hogy túlzások nélkül, kiegyensúlyozottan, a valósághoz híven, tudományos igénnyel mutatja be tárgyát. Igen nagy segítséget nyújt a propagandistáknak, akik nemegyszer kerülnek szembe olyasfajta kérdésekkel, mint az, hogy „miért támogatjuk az egyházakat állami eszközökből?", vagy „miért kell restaurálnunk a templomokat?" és így tovább. 1945 és 1950 között pártunknak — mint sok más területen — a klerikális reakció elleni harcban is *gyakorlatilag* kellett megvalósítania azt a lenini elvet, amely szerint politikai cselekvésünket a proletariátus valódi érdekeinek, a szocialista építés érdekeinek kell alárendelnünk. Igaz: a marxizmus—leninizmus kibékíthetetlen ellentétben van bármiféle idealizmussal, tehát a vallással is. De, mint igazi materialisták tudjuk, hogy a vallásnak, mint társadalmi képződménynek a társadalmi viszonyokban vannak a gyökerei, s eredményes leküzdésének feltétele az, hogy e gyökereket kitépjük talajukból, hogy megszüntessük az osztálytársadalmat és maradványait. Igaz az is, hogy elvi harcot vívunk minden hamis tudatforma ellen, s ezt a harcot erősítenünk, színvonalát emelnünk kell. De egymagában az ideológiai harc vagy valamiféle adminisztratív eljárás nem képes felszámolni a sok ezer éves múlt ideológiai maradványait a tömegekben, ha a szocializmus sikeres építésével napról napra nem gyengítjük a múlt társadalmi bázisát.

Pártunk a klerikális reakció elleni harcban ezt az igazi lenini tanítást igyekezett érvényre juttatni. E harc történetének tanulmányozása Orbán Sándor sikerült könyvéből segítségünkre lehet abban, hogy ezt a tanítást gyakorlatilag alkalmazzuk a magyar valóságra.

Balázs György

E SZÁM SZERZŐI:

HÁY LÁSZLÓ, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem rektora, **KÁLMÁN ENDRE**, a Társadalmi Szemle szerkesztője, **MOLNÁR LÁSZLÓ**, az Országos Tervhivatal Beruházási Főosztályának vezetője, **Dr. CSENDES BÉLA** kandidátus, a MTA Közgazdaságtudományi Intézetének munkatársa, **TÓTH BENEDEK**, a Népszabadság szerkesztő bizottságának tagja, **RIPP GÉZA**, a Közgazdasági Szemle főszerkesztője, **VADÁSZ FERENC** újságíró, **DARVASI ISTVÁN**, az MSZMP KB. Agit.-prop. osztályának helyettes vezetője, **ZSARNÓCZAI SÁNDOR** egyetemi docens, a Társadalmi Szemle munkatársa, **GYULAI ISTVÁN**, az Országos Tervhivatal főelőadója, **BALÁZS GYÖRGY**, a Világosság munkatársa.

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

BENKE VALÉRIA (a szerkesztő bizottság vezetője), **FRISS ISTVÁN**, **HÁY LÁSZLÓ**, **KOMJÁT IRÉN**, **LAKOS SÁNDOR**, **MOLNÁR ERIK**, **NEMES DEZSŐ**, **NÉMETH KÁROLY**, **ÓVÁRI MIKLÓS**, **SIK ENDRE**, **SZECSŐDI LÁSZLÓ**, **SZIGETI JÓZSEF**

Digitized by Google

СОДЕРЖАНИЕ

В духе творческого марксизма — — — — — — — — — — — 1
ЛАСЛО ХАЙ: Изменения в классовой структуре общества — — — 8
ЭНДРЕ КАЛМАН: Изменения в Уставе партии — — — — — 18
ЛАСЛО МОЛЬНАР: За хорошую подготовку и осуществление капиталовложения второй пятилетки — — — — — — — — — 28
БЕЛА ЧЕНДЕШ: Интенсивность и рентабельность в сельскохозяйственных кооперативах — — — — — — — — — — — 37
БЕНЕДЕК ТОТ: Новая деревня — новые люди — — — — — — 45
ГЕЗА РИПП: Место национально-освободительных движений в борьбе против империализма — — — — — — — — — — 60

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

Кубинский кризис и предистория кризиса (Б. Ш.) — — — — — 75
Вперёд по победоносному, димитровскому пути (ФЕРЕНЦ ВАДАС) 82
Выборы в США (ИШТВАН ДАРВАШИ) — — — — — — — — 90

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Книга об исторической победе венгерского народа (ШАНДОР ЖАРНОЦАЙ) — — — — — — — — — — 96
Тибор Киш: Экономическое сотрудничество социалистических стран (ИШТВАН ДЮЛАЙ) — — — — — — — — — — 100
ШАНДОР ОРБАН: Церковь и государство 1945—1950 г. (ДЬЕРДЬ БАЛАЖ) — — — — — — — — — — — 105

INHALT

Im Zeichen des schaffenden Marxismus — — — — — — — — 1
LÁSZLÓ HÁY: Die Klassenstruktur unserer Gesellschaft — — — 8
ENDRE KÁLMÁN: Die Änderung des Parteistatuts — — — — 18
LÁSZLÓ MOLNÁR: Für die gute Vorbereitung und Durchführung der Investitionen des zweiten Fünfjahrplanes — — — — — 28
Dr. BÉLA CSENDES: Intensive Wirtschaft und Rentabilität in den Produktionsgenossenschaften — — — — — — — — — 37
BENEDEK TÓTH: Neues Dorf, neue Leute — — — — — — — 45
GÉZA RIPP: Die Stellung der nationalen Befreiungsbewegung im Kampf gegen den Imperialismus — — — — — — — — — 60

INTERNATIONALE RUNDSCHAU

Die kubanische Krise und deren Ursachen — — — — — — 75
Weiter auf dem siegreichen Dimitrow'schen Wege (FERENC VADÁSZ) — — — — — — — — — — 82
Halbzeitwahlen in den Vereinigten Staaten von Amerika (ISTVÁN DARVÁSI) — — — — — — — — — — 90

BUCHBESPRECHUNGEN

Ein Buch über den geschichtlichen Sieg unseres Volkes (SÁNDOR ZSARNÓCZAI) — — — — — — — — — — 96
TIBOR KISS: Wirtschaftliche Zusammenarbeit der sozialistischen Länder (ISTVÁN GYULAI) — — — — — — — — — — 100
SÁNDOR ORBÁN: Kirche und Staat 1945—1950. (GYÖRGY BALÁZS) 105

Digitized by Google

CONTENTS

Under the mark of creative Marxism — — — — — — — — — 1
LASZLÓ HAY: The class structure of our society — — — — — 8
ENDRE KALMAN: Modification of the Party Statutes — — — — 18
LASZLO MOLNAR: Paving the way for and realizing the investments of the Second 5-Year Plan — — — — — — — — — — 28
DR. BÉLA CSENDES: Intensification and Profitableness in the collective farms — — — — — — — — — — — — — 37
BENEDEK TÓTH: New village, new people — — — — — — 45
GÉZA RIPP: Significance of the national liberation movements in the fight against imperialism — — — — — — — — — 60

INTERNATIONAL REVIEW

The Cuba crisis and its anticedents (B. S.) — — — — — — 75
Ahead along the victorious Dimitrovian road (FERENC VADÁSZ) — 82
Mid-term elections in the United States of Amerika (ISTVAN DARVASI) — — — — — — — — — — — 90

BOOK REWIEW

A book on the historic victory of our people (SÁNDOR ZSARNÓCZAI) 96
TIBOR KISS: Economic cooperation between the socialist countries (ISTVAN GYULAI) — — — — — — — — — — — 100
SÁNDOR ORBÁN: Church and state 1945 to 1950 (GYÖRGY BALÁZS) — — — — — — — — — — — 105

SOMMAIRE

Sous le signe du marxisme créateur — — — — — — — — — 1
LASZLÓ HAY: La structure de classe de notre société — — — — 8
ENDRE KALMAN: A propos de la modification des statuts du parti 18
LASZLÓ MOLNAR: Pour une bonne préparation et mise en oeuvre des investissements du deuxième plan quinquennal — — — — 28
DR. BÉLA CSENDES: La culture intensive des terres et la rentabilité dans les coopératives agricoles de production — — — — — 37
BENEDEK TÓTH: Village nouveau, gens nouveaux — — — — — 45
GÉZA RIPP: La place des mouvements de libération nationale dans la lutte contre l'impérialisme — — — — — — — — — 60

REVUE INTERNATIONALE

La crise chubaine et ses antécédents (B. S.) — — — — — — 75
En avant sur la voie victorieuse de Dimitrov (FERENC VADÁSZ) — 82
Élections intermédiaires aux États-Unis d'Amérique (ISTVAN DARVASI) — — — — — — — — — — — 90

CRITIQUES ET COMPTS RENDUS

Un livre sur la victoire de portée historique de notre peuple (SÁNDOR ZSARNÓCZAI) — — 96
TIBOR KISS: La coopération économique des pays socialistes (ISTVAN GYULAI) — — 100
SÁNDOR ORBÁN: L'Église et l'État de 1945 à 1950 (GYÖRGY BALÁZS) — — 105

Digitized by Google

RÖVIDESEN MEGJELENIK!

A Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. kongresszusa

(1962. november 20—24.)

Tartalmazza a Központi Bizottság beszámolóját, Kádár János elvtárs vitazáró beszédét, a kongresszuson elfogadott határozatot, a módosított Szervezeti Szabályzatot, valamint a kongresszuson megválasztott vezető szervek tagjainak névsorát.

kb. 176 oldal **Ára: kb. 6,— Ft**

☆

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Digitized by Google

Ára: 3,— Ft

Megjelent!

N. SZ. HRUSCSOV:

Fegyver

és háború nélküli világért

Beszédek nemzetközi kérdésekről

(1960—1961)

704 oldal **Ára: 50,— Ft**

☆

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

PERIODICAL

THIS BOOK IS DUE ON THE LAST DATE
STAMPED BELOW

RENEWED BOOKS ARE SUBJECT TO
IMMEDIATE RECALL

Library, University of California, Davis

Series 458A

Digitized by Google

PERIODICAL

290809

Társadalmi szemle.

HX9
T3
v.17

LIBRARY
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
DAVIS

Digitized by Google